Biblia sacrosancta Testamenti Veteris & Novi

Bibliander, Theodor

Tiguri, anno 1544

Persistent Link: https://doi.org/10.3931/e-rara-5035

42

September

BIBLIA

Sacrosancta Testamenti Veteris & Noui, è sacra Hebræorum lingua Græcorumq́ fontibus, consultis simul orthodoxis interpretibus, religiosissime translata in sermonem Latinum.

Authores omnemq́ totius operis rationem ex subiecta intelliges Præfatione.

PAVLVS ROM. XV.

Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

TIGVRI, ANNO M. D. XLIIII.

Sum Rodolphi Gualtheri Tigurini.

1545.

ENCOMIVM SCRIPTVræ sanctæ, quæ uerbum dei est.

Deuteronomij 4.

SCISCITARE, *id'q; à priscis temporibus quæ ante fuerunt, ex eo die quo creauit deus hominem super terram, ab extremitate cœli usq; ad extremitatem eius, si unquam facta sit huiusmodi res magna, aut audita sit similis huic. Num audiuit unquam populus uocem dei loquentis de medio ignis, & uiuus mansit? Tu per apparitiones edoctus es Dominum ipsum esse deum, nec esse alium præter eum. De cœlis fecit te audire uocem suam, ut erudiret te, & in terra ostendit tibi ignem suum magnum, & uerba eius audisti è medio ignis.*

Deuteronomij 13.

INCEDITE *post dominum deum uestrum, illum timete, illius præcepta custodite, illius uocem audite, illi seruite, atq; illi adhærete.*

Psalmo 12. & 19.

ELOQVIA *domini eloquia munda, argentum excoctũ in catino terreo, septies depuratum. Lex domini integra est, conuertens animam: testimonium domini uerum, imperitis sapientiam suppeditans. Decreta domini recta sunt, cor exhilarantia: præceptum domini repurgatum, illuminãs oculos. Timor domini mũdus, perstans perpetuò: iudicia domini uera simul'q; iusta. Magis expetibilia quàm sit aurum uel præstantissimum atq; plurimum, & dulciora melle & fauo stillantibus.*

Lucæ 16.

HABENT *Mosen & prophetas, audiant illos. Si Mosen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent.*

2. Timoth. 3.

TV *persistito in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, cum scias à quo didiceris, & quod à puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudi tum reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionẽ quæ est in iustitia, ut integer sit dei homo, ad omne opus bonum apparatus.*

De operis huius in stituto & ratione ad Christianum Lectorem Præfatio.

EATVS *Hieronymus ad Damasum scribēs episcopum, & de sua Noui testamenti noua è Græco uersione loquens, Pius est labor, inquit, quem suscepi, sed periculosa præsumptio iudicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam, & canescentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus, cum in manus uolumen sumpserit, & à saliua quam semel imbibit, uiderit discrepare quod legit, nō statim erumpat in uocem, me falsarium, me clamitans esse sacrilegum? qui audeam aliquid in ueteribus libris addere, mutare, corrigere. Hoc ipsum & nobis in hac nostra editione utriusq; testamenti ad Hebraicam & Græcā ueritatem facta euenturū certissime expectamus, præsertim in nostro illo crasso, exulcerato, ingrato & calumnioso sæculo, cui nihil quantūuis religiosum, sanctum & utile, summa quoq; fide & diligentia elaboratū, profertur, quod non impetat, calumnietur, & rabiose laceret. Verum cōsolabatur sese uir ille magnus contra inuidiam & calumniam hostium suorū hisce rationibus, quod Damasus primi nominis episcopus, uir doctus & sanctus hoc facere iusserat quod fecerat: quod eo in opere bona fide & magna usus fuerat diligentia, nil sacris addens, detrahens, uel etiam inuertens: & quod Nouum testamentum citra controuersiam Græce scriptū esse constet, unde lectionis ueritatem non è diuersis exemplaribus Latinis petere, sed ad Græcam originem reuerti oporteat, id quod pro uirili sua præstiterit. Iisdem uero illis causis confirmati sunt hactenus animi nostri contra calumniatorū sycophantias, qui huc nulla priuata libidine delati, sed fratrum precibus improbis compulsi, hoc laboris & hanc nouam editionem nostram ægre incepimus, & tandem deo iuuante perfecimus. Neq; uero unus & alter episcopus, non unus & alter uir pius, sed complures ecclesiarū domini antistites, uiri pij iuxta & docti, confertim & indesinēter postularūt, ut quod hoc opere perficere conati sumus, tentaremus tandē. Initio quidē operam nostrā hac in re negabamus omnibus, nō tam quod illud quod à nobis postulabatur, non esset in nostra facultate, uidereturq; requirere in linguis exercitatiores, & per omnia eruditiores, q̄ quod sæculū nostrū egregia, ac ueluti his rebus nata haberet ingenia, à quibus illud*

Caussæ & occasiones huius operis.

uideatur & postulandum esse & expectandum. Praeterea extare hodie non unam Bibliorũ ex Hebraeorum & Graecorũ fontibus depromptam translatio nem Latinam. Nec aliud esse scribendi genus magis obnoxium calumnijs, q̃ translationes: praesertim cum non tanta uultuum, quanta sententiarum diuer sitas sit, non apud mediocriter tantum doctos, sed etiam apud peritos & doctissimos quosdam, quibus nihil, nisi quod ipsi faciunt, placet, & quibus nihil satis doctum, maturum, expensum, exactum, exornatum, elegans, sublime de niq; & numeris omnibus absolutum esse uidetur. Quibus isti obijciebant, nemini sanè mortalium concessa esse omnia, neminem nouisse omnia, neq; expe ctandũ cuiquam donec absolutus reddatur artifex. Cognitionem hominum esse imperfectam, iuxta illud Apostoli, Ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus, interim dona concedi hominibus ut prosint: proinde donis concessis pro tempore & loco utendum esse ad utilitatem ecclesiarũ. Florere quidem multa ingenia, eaq; praestantissima, quae si uellent, hac in re atq; alijs plurimũ praestare possent: sed in tanta studiosorum ac eruditorũ turba, alios quidem alijs intentos, uel sacra prorsus negligere, uel sacris non unice incũbere: alios rursus toto uitae cursu Ciceronianam uenari eloquentiam, uel linguarũ exactissimam peritiam, uel certe omnium disciplinarum absolutissimã cognitionem: esse praeterea alios qui prius multas adire gentes & regiones, & ex his multiplicia non modo Hebraica, sed Chaldaica quoq;, Arabica, & peruetusta Graeca & Latina exemplaria colligere cogitent: quae priusquã assequantur, aut sibi satisfaciant, & in his quicquam tentandum esse putent, uel senio uel nimijs & intempestiuis studijs conficiantur, uel sero nimis incipiẽtes nihil ad iustũ finem perducãt, ut ex huiusmodi ingenijs parũ aut nihil iusti fructus perueniat ad ecclesiã. Imò istos ecclesiae hoc quoq; damni dare, quod nõ infe licia & satis alioqui instructa ingenia, suo exemplo territãt, quo & ipsi nihil tentẽt: itaq; istorũ affectatione nimia, & horũ pusillanimitate admirationeq; immodica, fieri, ut ecclesiae carendũ sit non tam praecellentiũ ingeniorũ, q̃ me diocriũ fructibus. Iam uero praestitisse quosdã uiros doctos & sanctos operã in uertẽdis sacris ex Hebraeo libris non poenitendã, maximeq; ab omnibus pijs & doctis laudãdam. Horũ tamen alios ita Graecae uersioni addictos, alios ue teris interpretis religione sic obstrictos, & alios rursus Hebraicae phrasi adeo fuisse deditos & affixos, ut uersio Latina uel nõ usq; quaq; ad Hebraicã ueri tatẽ sit emẽdata, uel nimis Hebraica facta. i. propter Hebraismos relictos im pedita, & in ea lingua nunquã uersatis, obscurissima. Addebant id scribendi genus satis certe periculosum esse, nec minus laboriosum, sed audendum ten tandumq; aliquid, & sustinendũ propter fratrum utilitatem & ecclesiae com moditatem ineptientium opprobrium. Doctos qui maligne obstrepunt & car

punt

punt fratrum pie susceptos labores, non plus metuendos esse quàm indoctos non intellecti operis contemptores: cum constet utrosq; affectibus non sana duci ratione. Doctos fortasis hoc opere excitari posse, ut & ipsi ingenij sui faciant periculũ, & meliora, exactiora & doctiora exhibeant. Sed & neminem placere omnibus, satis esse prudẽtibus si placeant bonis & æquis. His & alijs æque ualidis arietibus non cessarunt animos nostros cõcutere, donec LEO IVDAE inter Tigurinæ ecclesiæ pastores & ministros non postremus, tandem illud D. Hieronymi proferret, In templo dei offert unusquisq; quod potest, alij aurum, alij argentum & lapides pretiosos, alij byssum & purpuram & coccum offerunt, & hyacinthũ: nobiscum bene agitur si obtulerimus pelles & caprarum pilos. Et iterum, Diuersa sunt dei dona & talenta, maledictus qui non gnauiter talento sibi credito negotiatur: ego itaq; mea paupertate deprompta si quid lucrari queam, experiar. Itaq; pio zelo ausus est hic uir dei aliquid, primusq; inter nos Latinam uersionem Bibliorũ moliri cœpit. Ab initio autem si quid parasset, mox illud doctis aliquot exhibebat, explorans quid de eius conatu & laboribus alij quoq; sentirent: imò rogabat illos impense, ne quid dissimularent, sed ingenue quod uideretur indicarent. At placuit hic conatus optimis quibusq;: & adeo placuit successus, ut sedulò inhortarentur in opere cœpto pergeret, absolutumq; ederet in lucem. Leo Iudæ episcopus Tigurinus.

In transferendo autem usus est Leo Hebraico exẽplari, eoq; emendatissimo, quod religiosissime sequutus est, id ubiq; spectans & sequens, ceu unicam cynosurã, & æternæ infallibilisq; ueritatis regulam. Interim consuluit etiam alia exemplaria Hebræa, præsertim in locis difficilioribus & ambiguis. Et quanquam neq; ex Græcis neq; ex uarijs Latinorum editionibus lectionis ueritatem putauit esse petendam, consuluit tamen illas non infrequenter, neque neglexit quæ de genuina lectione & germano sensu passim tradiderunt orthodoxi ecclesiæ interpretes. Adiutus est autem plurimum opera & diligentia clarissimorum uirorum, qui linguarum & rerum peritissimi, ab annis iam XVIII. & amplius, Vetus testamentum ex ueritate Hebraica & è linguarum collatione, è doctissimorum item interpretum traditionibus in ecclesia Tigurina fidelissime exposuerunt. Horũ iste auditor assiduus & diligentissimus ex ore ipsorum excepit, quæcunq; ex proprietate & ingenio Hebraicæ linguæ, ex Hebræorum Rabinis seu interpretibus, ex ecclesiasticorũ uirorum ueterum & neotericorum enarratione, è collatione exemplarium & diuersa lectione, incredibili eruditione & industria, protulerunt: quæ demum domi recolligens, & cum ipsis authoribus librisq; authenticis conferens, diuina haud dubie prouidentia sic præordinante, ueluti syluam futuro huic operi præparauit. His inquam omnibus adiutus, his deniq; consultis omnibus, Latinam Vetus testamentum uersum ad ueritatem Hebraicam. Versionis siue huius editionis ratio.

suam translationem syncere ad ueritatem Hebraicã formauit atq; cõposuit: non aliũ sibi hoc labore suo finem proponens, q̃ ecclesiæ utilitatem, cui pro uirili sua prodesse uoluit. Proinde nullibi mente præsente uel iota omisit, nullibi quicquam malitiose detorsit, nullibi sciens & uolens tantillũ corrupit aut deprauauit, nihil usquã alieni infarsit, nihil impie detruncauit, sed quod reperit uertit, & ita ut potuit ac optimũ simplicissimum maximeq; genuinum esse putauit, uertit, optima ubiq; fide utens, & aliter ac melius interpretaturus, si meliora doctus fuisset. Ipse enim in præfatiuncula sua quã Prouerbijs Solomonis, uiuens adhuc, præposuit atq; uulgauit, Mihi hoc uincũ (ait) semper in omnibus studijs meis propositũ fuit, hic unicus scopus, ad quem collimaui, ut id quod ore dei proditũ esset mihi βάσανον, & ceu Lydiũ lapidem sequẽdum proponerẽ, néue trãsuersum pilum ab eo deflecterem. Deinde ut mihi & alijs ea quæ ex ore dei obseruassem ad uirtutẽ & ueram pietatem promouendã accommodarem, adeoq; multis prodessem. Hoc si assequor, satis mihi fuerit: sin minus, contentus ero conscientia recti, idq; fecisse quod dictat charitas, quæ nihil agit perperam. Hæc Leo hactenus. Porrò in uertendo nõ fuit superstitiosus. Sensum enim reddidit q̃ fidelissime, uerbis non nimiũ affixus inhæsit. Rursus non abusus est libertate interpretis, maiorem religionẽ in sacris adhibendã ratus q̃ in prophanis. Vnde à uerbis, quoties ipsa res ferebat, q̃ minimũ recessit. Interea uero orationis incõmoda & salebras sarsit & complanauit, hiatus expleuit, scabritiem expoliuit, breuitatemq; mediocri illustrauit copia. Curauit ubiq; ut oratio siue uersio esset simplex, & quantũ potuit Latina, exceptis uerbis aliquot & idiomatis, quæ receptiora & notiora sunt, utpote & ab apostolis usurpata, q̃ ut mutari cõueniat aut necesse sit, cuius generis sunt, Fides pro fiducia, Fidelis pro fidẽti & ueraci, Benedictus pro laudãdus, prædicandus aut laudatus, Benedicere pro fortunare, omnigenis bonis ditare, bene precari, laudare, prædicare, gratias agere & gratulari, Gratia ꝑ fauore & beneficio gratuito siue cõdonatione, Cõfiteri pro libere fateri, laudare, uel cũ laude prædicare, item cũ gratiarũactione celebrare, Euangelizare pro lætum nunciũ afferre: & quæ huius classis ac ordinis permulta alia sunt. Videntur enim nobis quidã nimis esse morosi, qui cũ omnibus professionibus siue facultatibus peculiaria quædã permittunt uocabula, solis id diuinis literis non concedunt, & utentes ijs mire suggillant. Quid quod quædã in sacris loquutiones sunt, quæ uix possunt in alienã linguam terse conuerti, ut non simul pereat bona pars gratiæ adeoq; mysterij, quod aliâs ex relicta linguæ proprietate rectius faciliusq; agnoscitur. At quis hic non uideat potiorẽ rationẽ habere oportere religionis, q̃ linguæ exteræ auriumq; plus satis delicatarũ? Iste noster ut in hoc opere non affectauit eloquentiã, ita munditiẽ, si qua in prom

ptu

ptu fuit, non respuit. Sacræ enim literæ & à phaleris abesse uolūt, ne precariũ quicquã habeant, & culta tersáq; simplicitate gaudent, non alio magis nomine, q̃ quod sacræ, id est spiritalis & planè cœlestis doctrinæ sunt internunciæ. Odit deus superbã eloquentiam, sed idem quoq; abominatur supercíliosam, arrogantẽ & rixosam infantiam: probat aũt idoneam propriam & castam dicendi mediocritatẽ sancta cum religione coniunctã. Certe quo hic noster omnia ageret religiosissime, sicubi unũ atq; alterum uerbũ pro explenda sententia adijcere oportuit, ne oratio esset hiulca & inabsoluta, mox illud suũ supplementũ notis huiusmodi [ ] inclusit, quo uidelicet sacræ scripturæ sua constaret sanctitas integritasq́;. Verũ hæc & his similia in ipso opere deprehendet quisquis legerit cum iudicio, fatebiturq́; fidelem hunc interpretẽ nil temere uel malitiose egisse, sed omnia optima cum ratione, fide & religione.

Equidem labor hic uirum optimũ magno constitit. Priusq̃ enim illum ad optatum finem perduxisset, mole grandis operis oppressus, in grauissimũ incidit morbũ. Super quo cum consuleret medicos, respondebant nihil uitæ uel sanitatis esse sperandũ. Corpusculũ enim senio debilitatum, tenerum alioqui, & fractũ laboribus, deniq; cura & studijs immodicis, omnibus destitutũ uiribus, nihil nisi lentã, sed eam tamen præsentissimam polliceri mortem. Nec admodum falsi sunt. Vbi enim mensibus aliquot decubuisset, sensit ipsus tandẽ omni succo uitali consumpto & uiribus semel omnibus exhaustis, nihil porrò superesse nisi mortem certissimã. Vocat itaq; quatriduo antequam excederet è uiuis nos omnes qui ecclesiæ in urbe Tigurina ministramus, pastores uidelicet professores & diaconos, ac breui, sed euidenti oratione exponit, quomodo hactenus in ecclesia Tigurina annos XIX. & amplius sit uersatus, quomodo uarijs sit exercitatus malis, quantáq; dominus erga ipsum usus sit gratia & misericordia: quid item & quomodo ecclesiã sibi creditã à domino docuerit, & quod ea in re (utcunq; aliâs se maximũ peccatorẽ esse agnoscat, deóq; confiteatur, cum Apostolo dicens, Nullius fraudis mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum,) optime sibi conscius, traditæ doctrinæ & confessioni orthodoxæ omnibus modis nunc immori desideret. Confitebatur aũt indubitate & ex animo, se credere scripturæ canonicæ & spiritui sancto, tam in illis q̃ omnium fideliũ cordibus per uniuersam ecclesiam testificãti, IESVM CHRISTVM uerum deum patri & spiritui sancto consubstantialem, uerum item hominem nobis consubstantialem, à deo patre in mundũ, secundum promissiones, missum, è spiritu sancto in utero & ex substãtia intemeratæ uirginis Mariæ conceptũ, & ex eadẽ illa natũ, uerum & expectatũ esse Mesiã, regẽ, pontificẽ & saluatorẽ mundi: qui innocens & absq; peccato pro peccatis nostris passus, à peccatis nostris nos pretioso suo sanguine lauerit, patri deni-

Mors authoris huius editionis.

Confessio authoris.

que reconciliarit, deinde & uiuifica ueri sui corporis resurrectione uitã (natura nostra meritoq; nostro mortuis & damnatis) reduxerit restitueritq;, fideles suos omnes donans, gratuito, uita æterna. Huic, inquit, Iesu Christo domino & liberatori meo, spei & saluti meæ, me totũ anima & corpore dedo & offero, huius misericordiæ & gratiæ innitor, huius promissionibus & æternæ ueritati, meis omnibus diffidens, totus confido & secure immorior, sperans firmiter ipsius me beatissimo illo & iam diu alijs prædicato, mihiq; desideratissimo fruiturũ consortio, in quo est gaudium plenissimũ & lætitia sempiterna. Hic gratias agebat deo patri per Iesum Christũ amplissimas, pro beneficijs illis ingentibus sibi totiq; mortaliũ generi collatis: ueniam precatus delictorum suorum & condonationẽ, primũ quidem à deo, deinde à singulis nobis, si modo quenquam nostrũ offendisset, condonans simul omnibus hominibus, qui ipsum uel uerbo uel facto conturbassent, pro ijs quoq; ardentissim intercessione interpellans apud clementissimũ deum. Hinc omnes nos adhortabatur ad sobriam uigilantiam, ad diligens pacis studiũ, ad preces perpetuas, ad ueram constantiã in doctrina & fide euangelica, ad sedulam solicitudinẽ gregis à domino nobis commissi, ad Christianã deniq; charitatem mutuamq; concordiam, nostræ fidei insuper diligentissime ac denuo cõmendans in primis ecclesiam, Christi sanguine redemptã, hinc uxorẽ suam & liberos, mox uiduam & pupillos futuros. Quibus magna cum grauitate absolutis, precibus & obsecrationibus ex ardentissimo impetu animi effusis, urbem Tigurinã, Senatũ populumq;, ministros item ecclesiarũ adeoq; totam ecclesiam, unà cum tota sua familia, deo patri per Iesum Christũ commendauit, ualedicens omnibus nobis, & amicis iubens benedicere. Postremo aũt ad D. THEODORVM BIBLIANDRVM sacrarum literarũ in ecclesia Tigurina fidelissimũ interpretem conuersus, Te autem charissime mi Theodore, ait, per ipsum dominũ Iesum, cui seruimus, & per charitatẽ fraternã, qua arctissime omnes in unũ corpus copulati sumus, adeoq; per ipsam ecclesiã, cui nos totos debemus, oro atq; obtestor, ut ea tu in nostra Bibliorũ uersione absoluas, quæ morbo hoc meo interceptus, transferre absoluereq; non potui. Octo uidelicet postrema capita Ezechielis, à quadragesimo nimirũ capite, Danielẽ totum, librum Iob integrum, Psalmos siue hymnos quadragintaocto ultimos: à 102. scilicet Psalmo, Libellos item Solomonis duos Ecclesiasten & Cantica canticorum, quos ob rerum & orationis difficultatem hactenus non attigi, uolens illos ultimo reseruare conatui, ac singulari cum diligentia, siquidem ita deo meo placuisset, transferre. Potuisses autem ab initio longe felicius, doctius, simplicius & melius uniuersa uertere Biblia: sed quoniam id à te hactenus impetrare non potuimus, sine modo ut moriens nunc hoc

Theodorus Bibliander.

saltem

hoc saltem à te impetrem. His nos omnes nostram quoq; adiunximus adhortationem, rogantes ne se difficilem præberet morienti. Quibus tandem ille uictus, morientis præcipue precibus, suam hac in re operam sancte promisit: quanquam is tum quoq; afflictissima esset ualetudine, & tantum non quereretur onus sibi à nobis imponi, quod humeros requireret longe robustiores. Inter hæc clarissimus uir D. CONRADVS PELLICANVS ecclesiæ Tigurinæ professor linguæ sanctæ, qua est facilitate & humanitate præditus, sua sponte, morienti omnem pollicetur operam. [Conradus Pellicanus.] Cui ille mādabat ea fideliter reuideret quæ propter morbum nondum ipse recognouerat, curaretq; omnia è prælo quàm castigatissima prodirent in lucem. Postquam uero ad dominum felicissime migrasset Leo, Bibliander ea quæ promiserat fide præsentissima diligentiaq; accuratissima præstitit, quemadmodum ipsi libri quos uertit abunde testabuntur. De quibus ideo pauca dicimus in præsenti, quod certò nouimus illos nulla opus habere commendatione aliena: quippe quos nostra laus nō tantum extulerit, quantum ipsi seipsos. Ac priusquam hinc soluamus, testamur ante omnia beatæ memoriæ Leonem hunc suum laborem dicatū uoluisse religiosissimis fidelissimisq; per agrum Tigurinum fratribus, pastoribus uerbi & ecclesiarum ministris, [Quibus dedicatum hoc opus.] quibus nos in præsenti hac nostra Præfatione totum opus, sicut ille uoluit, ac D. Theodorus comprobauit, dedicamus, obsecrantes ut in hoc libro sacrosancto, id quod uiri illi præstantissimi sua illa dedicatione unice spectarunt, diligentissime sese exerceant, quo aliquando pastori summo Iesu Christo domino nostro redituro mox in iudicium, pro ouibus sibi concreditis, rationem reddere possint. Obsecramus item omnes alios per orbem Christianum uerbi ministros ecclesiarum præsides fratres & symmistas, deniq; omnes Christi Iesu religiosos cultores, quibus optimi illi uiri non minus quàm nostris illis desudarunt, ut boni fidelem ipsorum laborem consulant, eoq; semper & ubiq; ad promouendam pietatem sancte utantur.

Ex ijs autem quæ attulimus hactenus, intelligis amice Lector, institutum caussas adeoq; omnem rationem huius nouæ editionis, præcipue autē qui sint eius authores: [Ad calumnias & querelas.] porrò aūt ad querelas quorūdam paucula hæc respondebimus, si fortè hos quoq; placare queamus, quo & ipsi affectu posito nostra hæc æquis animis legant, lectaq; boni consulant. De ijs enim qui non ducūtur affectibus, bene nobis pollicemur, sperantes nos apud ipsos magnam inijsse gratiam, tametsi non omnia assequuti fuerimus quæ alioqui strenue sumus sequuti. Clamant illi sacrosanctam & inuiolabilem esse scripturæ sanctæ authoritatem, quam nos concutiamus & apud simpliciores uertamus in dubium, dum præterita editione uulgari & recepta, qua hactenus usa est ecclesia, in diem uersiones ecclesiæ proferamus nouas inter se uerbotim non congruentes. Quibus [Authoritas scripturę inuiolabilis.]

nos libere & ingenue fatemur scripturarũ authoritatem inuiolabilẽ & oportere & debere esse in ecclesia. Quisquis enim has deprauat, inuertit, mutat aut detruncat, contumeliam facit spiritui sancto maximam: uerum hic addimus eam maiestatem in ipsis esse fontibus. Nam uersio semper fuit libera. Neque enim probari poterit Christi ecclesiam ulli unquã certæ translationi fuisse alligatam. Extat Canon in Decretis canonicis Distinct. 9. sic pronuncians, Veterum librorum fides de Hebræis uoluminibus examinanda est: ita nouorum ueritas Græci sermonis normam desiderat. Verba mutuata sunt ex S. Augustino ad D. Hieronymum epistola. Quod si ecclesiæ ad unam aliquam certam uersionem Latinam fuissent astrictæ, perperam Augustinus ad ueritatem Hebraicam & Græcam ceu ipsos fontes remisisset, cum breuiore compendio ad uulgatam illam receptamq; Latinam potuisset relegare. Fatemur sanè fuisse aliquot Græcanicarum antistites ecclesiarum linguæ imperitos Hebraicæ, adeoq; ipsum Origenem Hebraice, ut aiunt, doctum, qui uno ore Græcæ uersioni tribuerunt plurimum, utpote ex qua putarunt ueritatem lectionis esse petendam. Verum quis ignorat complures fuisse uersiones Græcas, deq; ipsa Lxx. interpretum uersione inter ueteres diuersissimas fuisse sententias? Certe horum translationem non ubiq; conuenire cum ueritate Hebraica pluribus ijsq; manifestissimis argumẽtis euincit Sanctus Hieronymus in suis operibus. Quibus illud accedit quod uulgaris ista nostra Latina, neq; Hebraicæ neq; Græcæ linguæ per omnia respondet. In Nouo testamento, quod certò constat Græce scriptum esse ab apostolis, cuius quidem linguæ antistites illi & Latinorum quoq; non pauci ecclesiarum præsides peritissimi fuere, longe rectius & syncerius iudicarunt. Semper enim Græco usi exemplo, quisq; prout linguæ doctus erat, ecclesiæq; maxime intelligibile uidebatur, interpretans, transferebat. Vnde nimirum apud nos uel hodie remanet uaria illa Noui testamenti lectio siue uersio. Nam multis in locis aliter interpretatur Augustinus, aliter Cyprianus, aliter Hieronymus, Id quod beatæ memoriæ D. Erasmus Roterodamus in suis illis ad Nouum testamentũ annotationibus copiosissime euidentissimeq; demonstrat. Eodem uero iure in testamento Veteri ad ipsos Hebræos fontes, quo in Nouo testamẽto ad Græcos, recurrere licet. Præterea certum est occidentalẽ ecclesiam Sancti Hieronymi sæculo usam fuisse Latina uersione incertis quanquam translatam interpretibus, cuius tamẽ non tanta fuit authoritas, ut non auderet D. Hieronymus translationẽ moliri nouam, ueteris quidem testamenti ad Hebraicam, Noui ad Græcam ueritatem castigati. De seipso enim scribens in Catalogo scriptorũ ecclesiasticorum, Nouum testamentũ, inquit, Græcæ fidei reddidi, uetus iuxta Hebraicã transtuli. An uero illa uersio, quæ hodie uulgaris et recepta est Heronymianaq; dicitur

Versio libera.

Versio Hieronymiana.

illa ipsa uersio sit, cuius ille meminit, nostrum non est pronunciare. Reclamāt quidem non parum eius libri, maxime uero Quæstiones eius siue Traditiones Hebraicæ. Imò quo certius colliquescat ecclesias, ne ad ipsam quidem Sancti Hieronymi editionem uulgatam fuisse astrictas ceu authenticam, uerum ijs suam libertatem in translationibus recipiendis aut repudiandis mansisse intactam, ipsius Sancti Hieronymi testimonia subiungam, perstringentia interim & nostrorum morosophorū morositatem. In Præfatione Pentateuchi ad Desideriū scribens, Quid igitur, inquit, damnamus ueteres? Minime, sed post priorum studia in domo domini quod possumus laboramus, proq́ nostra portione uirili in tabernaculo dei offerimus quod possumus, scientes opes alterius aliorum paupertate non fœdari. Rursus idem in Præfatione ad Iob, Habeāt, ait, qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis auro argentoq́ descriptos, uel uncialibus, ut uulgo aiūt, literis onera magis exarata quàm codices, dummodo mihi meisq́ permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices quàm emendatos. Item in Præfatione Ezræ & Nehemiæ ad Domnionem & Rogatianum, Obsecro uos, ut priuata lectione contenti, libros non efferatis in publicum, nec fastidiosis cibos ingeratis, uitetisq́ eorum supercilium, qui iudicare tantū de alijs, & ipsi facere nihil nouerunt. Si qui autem fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar. Hactenus Hieronymus. Iam quod aiunt plurima eaq́ diuersa exemplaria, uersiones denīq; illas nouas & multiplices non uerbotim consentientes suspectam reddere ueritatem canonicam, apud ignaros uetustatis & historiarum locum habet, apud peritos non habet. Certissimum enim est ueteres Orientis & Occidētis ecclesias pluribus ijsq́ diuersis cum exemplaribus tum translationibus fuisse usos, quas ecclesijs nihil obesse, prodesse autem plurimū sanctè & crediderunt & asseuerauerunt. Neq́ extat ullus in orbe liber, in quo describendo, reddēdo uertendoq́ plura laborarint egregia ingenia, q̄ in Codice Bibliorum sancto. Nam ut in præsenti nihil dicam de Hebræorum interpretibus, de libris Chaldaicis & Arabicis, quorum alicubi meminit S. Hieronymus, an non magna fuit interpretū uarietas nascēte iam ecclesia & Origenis sæculo? Hic certe famosissimos illos codices cōposuit, in quibus per columnellas singulas è regione separatim collocatas cuiusq́ interpretis opus (quemadmodū apud Eusebium legitur) descripsit: ita ut primo omnium ipsa Hebræa uerba Hebraicis literis poneret, secundo in loco per ordinem Græcis literis è regione Hebræa uerba describeret, tertiam Aquilæ editionem subiungeret, quartam Symmachi, quintam Septuaginta interpretū, sextam Theodotionis collocaret. Et propter huiusmodi cōpositionem exemplaria ipsa nominauit ἑξαπλᾶ, id est, sex ordinibus multiplicata conscriptaq́. Post istas uersiones dicuntur fuisse adhuc plures,

Varia ueteribus fuisse exēplaria, uarias trāslationes.

Sexta uidelicet & Septima, & quæ dicebatur Communis editio. De Sancti Hieronymi sæculo & conatibus iam diximus abunde satis. Post Hieronymū testatur Augustinus plurimos in ecclesia scripturarum esse interpretes. Noui testamenti maxime. Nam libro de Doctrina Christiana secundo, cap. 11. Qui, inquit, scripturas ex Hebræa lingua in Græcam uerterunt linguam numerari possunt, Latini aūt interpretes nullo modo. Vt enim cuiq; primis fidei temporibus in manus uenit codex Græcus, & aliquantulū facultatis sibimet utriusq; linguæ habere uidebatur, ausus est interpretari. Et in cap. 12. eiusdem libri addit, Quæ quidem res plus adiuuit intelligentiam quàm impediuit, si modo legentes non sint negligentes. Nam nonnullas obscuriores sententias plurium codicum sæpe manifestauit inspectio. Hæc hactenus Augustinus. Proinde antiquarum rerum scriptorumq; ecclesiasticorū uel obliti uel ignari sunt, qui hodie tantopere obstrepunt pijs sanctorum & eruditorum interpretum laboribus. Nam quod queruntur uersiones non uerbotim & per omnia consentire, ineptum est. Sufficit enim si in sententia fideliter reddenda, præsertim autem in dogmatum & religionis nostræ ueritate non dissentiant.

Qua ratione proponatur ecclesiæ hæc editio. Vtcunq; uero illud habeat, nos D. Hieronymi exemplo docti, nolumus cū quoquam propter uersionem uel editionem nostram digladiari, aut imperiosius à quoquam postulare nostrā ut recipiat, ueterem conspuat. Quibus enim hæc nostra displicet, ijs manet integra & intacta uetus uulgaris & recepta illa sua, quā nos hac nostra minime damnamus: etsi interim aperte fateamur ipsam non ubiq; & semper cum Hebraica & Græca ueritate congruere. Imò nemini præiudicamus, neq; contemnimus in hoc uel alio scripti genere ullius pij et docti uiri labores et uigilias, quin potius probamus omnium sanctorū sanctam & sedulam diligentiam, scientes optimum quenq; interpretem, fide optima, id doni quod cœlitus sibi concessit munificus dominus, ad ecclesiarum protulisse utilitatem: quo nomine laudem certe merentur eximiam, non malignum uituperium, tametsi non omina ubiq; sint assequuti. Interim non arbitramur nos assequutos hac editione omnia. Per omnia enim cum illustrissimo literarum antistite D. Erasmo Rot. consentientes, ingenue poscimus ut quiq; conferant atq; expendant quod allatum est, atq; ita demum probent si attigimus scopū: emendent amice si quid ut homines aberrauimus à uia, & minus assequuti sumus, quod sedulo sumus sequuti. A quibus aūt id non impetramus, hoc saltem donent nobis, ut credant nos simplici pioq; iuuandi studio quicquid hoc laboris est suscepisse. Quod si parum alicubi succesit, error est, non scelus: & corrigi meremur, nō damnari. Nihil enim magis agnoscimus quàm nos homines esse, & parum aut nihil scire quàm Iesum, & hunc crucifixum. Profiteantur ac polliceantur alij quantumuis ingentia, nos pro nostra tenuitate nihil iactantes pro-

tes pro-

tes profitemur, ſemper parati diſcere meliora. Iccirco ſi quis felicius, doctius et terſius ſacra Biblia poſt illos noſtros interpretes uerterit ex Hebræo in Latinum, non inuidebimus, non calumniabimur, ſed probabimus potius illorum fidem & diligentiam, domino agentes gratias, qui eccleſiæ ſuæ fidelia & felicia donat ingenia. His placauimus fortaſſe querulos illos, ſi modo apud ipſos quicquam ualet ueritas, æquitas, humanitas. Quod ſi nihilo minus calumniari, latrare, & fideles noſtrorum uigilias lacerare perrexerint, iudiciũ iuſto iudici committimus, freti bonitate cauſſæ, & quod noſtro hoc labore omnibus prodeſſe, nemini obeſſe uoluimus. Interea ſi è re ueritatis & eccleſiarum uidebitur, reſpondebimus iſtorum etiam rabioſæ calumniæ. Verum pacem magis quàm bellum amamus.

Reſtat ut iam paucis alia quædam quæ & ipſa ad hoc opus pertinere uidentur perſtringamus. Principio in diſpoſitione librorũ ſacrorum, eo ferè uſi ſumus ordine, quem Cyprianus in Expoſitione ſymboli contexuit. Coniunximus enim libros hiſtoriarum omnes à cõdito orbe ultra inſtauratam urbem, à captiuitate Babylonica, quos alij ferè diſiungunt. His ſubiunximus Prophetas maiores & minores XVI. quibus demum appendimus reliquos uarie contextos libros, librum uidelicet Iob, librum Hymnorum, & Solomonis libros tres. Porrò libri eccleſiaſtici omnes ſoli in unum uolumen ſunt redacti, quos Lector Veteris teſtamenti libris canonicis coniungere, uel poſt canonem Noui teſtamenti collocare poteſt. De ordine aũt Canonicorum utriuſq; teſtamenti librorũ ſingulorumq; temporibus & argumentis diſſeritur copioſius in expoſitione inſtituta de omnibus ſanctæ ſcripturæ libris eorumq; præſtantia & dignitate: quam præfixam reperies operi Bibliorum, quod primum in magno folio, mox in quarta parte folij magni, ſuperiore anno impreſſit Froſchouerus. Hic illam præſenti editioni ideo non adiecit ne liber ſiue exemplum in immenſum excreſceret, & quod textum, ut uocant, Bibliorum duntaxat, lectoribus hac editione uoluit exhibere. Nec alia de cauſa omiſit periochas & elenchos ſingulorũm capitũ, annotationesq; uarias, quas in prioribus editionibus quarum modo meminimus, poſuit. In hac duntaxat annotauit locos ſimiles & diſſimiles, ac qui hic obſcuriores uel breuiores alibi uero illuſtriores copioſioresq; inueniuntur. Hos ferè appellant Concordantias: quarũ uſum indicans S. Auguſtinus in lib. de Doctrina Chriſtiana, docet ſcripturam per ſeipſam eſſe interpretandam ſiue exponendam. Nam nullum in his locum uſpiam tam obſcure poni, qui non alibi apertius ſignificantiusq; legatur expreſſus.

De ordine librorum Biblicorum.

Porrò Eccleſiaſticos libros uertit P. M. PETRVS CHOLINVS. Quid is in interpretatiõe ſua ſequutus ſit, et qua ratiõe ſingula uerterit, ipſus copioſa expoſuit Præfatione. Quam typographus in hac editione non alias

ob causas omisit quàm superiora quædam, quorum modo mētionem fecimus. Fuit Petrus Cholinus uir quinq; linguarum peritus, egregie doctus, pius, sanctimonia uitæ præclarus, generis patritij, fortis, constans & temperans: ac ut admodum laboriosus ita mire facilis, & minime arrogans: cuius mors uitæ per omnia respondit. Nam ut hæc fuit innocentissima, ita illa minimum habuit acerbitatis, consolationis & suauitatis plurimum. Obdormire suauiter in domino non mori uidebatur assistentibus.

De editione Noui testamenti.

TESTAMENTVM NOVVM doctissime & fidelissime uertit beatissimæ memoriæ magnus ille Erasmus Roterodamus, qui ne unquam corrumpi posset emendata eius lectio, illustrauit ipsum omni pietate & eruditione refertissimis, nec unquam satis laudatis Annotationibus, nihilominus collata est hæc nostra Noui testamenti editio cum ipsa ueritate Græca, è qua lectionis emendationem unice petendam esse omnes fatentur: consultis interim aliquot peruetustis exemplaribus & uersionibus, editione Hispaniensi siue Toletana, Gallicana siue Parisien. Anglicana deniq;, & reliquis quibusdam codicibus. Speramus autem diligentes & æquos Lectores, qui hanc editionē cum alijs conferent, istam minime improbaturum. Potissimam uero in hac operam

Rodolphus Gualtherus

præstitere optimi & doctissimi uiri D. Petrus Cholinus & D. RODOLPHVS GVALTHERVS, felicis memoriæ Leonis in ministerio ecclesiastico successor, qui, quod illum præmatura mors abripuisset, maximam huius laboris partem sustinuit.

Qua ratione proposita editio Noui test.

Quæ autem prius de editione Testamenti ueteris inculcauimus, eadem repetimus in præsenti, manere uidelicet ueterem uulgatamq; editionem suis admiratoribus per nos omnino integram atq; intactam, quippe quam nos hac nostra neq; mutamus neq; damnamus. Legatur illa in Theologorum scholis, canatur publice in templis, citetur sola in concionibus sacris, nullus obstat, nos nostra probanda tantum & iuuandi studio studiosis sacrarum literarum proponimus, quos non ingratos nobis fore speramus. Quid uero ingratius, ut egregie ille dicebat, quàm pro tot immensis laboribus uigilijsq;, quas tantum iuuandi studio susceperis, & quibus nulla par gratia referri queat, rependi rixas, conuitia atq; calumniam, idq; potissimum ab ijs ad quos maxime operis utilitas sit reditura? Cum ubiq; fœda est ingratitudo, tum in nullos æque par est gratos esse, atq; in eos qui dispendio rei pecuniariæ, iactura uoluptatum, multoq; ualetudinis, ipsiusq; uitæ & periculo & detrimento, in hoc totis uiribus, remis & uelis, incumbunt, ut ingenij sui monumentis ecclesiæ consulant. Attamen nihil dubitamus multos odio nominis nostri, non res (quod & Hieronymus queritur,) sed personas consideraturos, magisq; aliorum silentiū quàm nostrum studium probaturos, in eo disertos se arbitrantes & doctos, si alieno

magis

magis operi detrahant, quàm quid ipsi poſsint dijudicent. Verum committi= mus hoc iudicio dei & poſterorum. Dum uiuimus, & in uaſe fragili contine= mur, uidentur amicorũ prodeſſe ſtudia, & nocere æmulorum opprobria: poſt quam autem reuerſa fuerit terra in terram ſuam, & tam eos qui ſcribunt, quàm illos qui de ſcriptis iudicant, pallida mors ſubtraxerit, & alia uenerit ge neratio, primisq; cadentibus folijs, uirens ſylua ſuccreuerit, tunc ſine nomi= num dignitate aut reſpectu ſola iudicantur ingenia, nec conſiderat Lector cuius, ſed quale ſit quod legit, ſiue ille epiſcopus ſiue ſit laicus, aut purpura, ſe rico, uel uiliſsimo panno iaceat, non honorum diuerſitate, ſed operum merito iudicabitur. Domino IESV CHRISTO ſeruatori noſtro in ſæcula be= nedicto, omnium donorum munifico largitori, & ſponſo eccleſiæ ſuæ amabiliſsimo, ſit laus & gratiarum actio ſemper.

Ordo librorum Veteris Testamenti.

Ordo librorum Noui Testamenti.

Liber Genesis

Hebraice Beresith.

CAPUT I.

A N principio crea-
ct.14.c uit deus cœlum &
7.f terram. Terra autẽ
al.32.a inculta erat ac ua-
5.a cua, tenebræq́ su-
pra abyssum: et spi
ritus dei motabat
supra aquas. Dixitq́ deus, Fiat lux: fa
ebr.11.a ctaq́ est lux. * Viditq́ deus lucẽ quod
bona esset: et diuisit deus inter lucẽ &
tenebras, appellauitq́ deus lucẽ, Diẽ,
& tenebras appellauit Noctem; fuitq́
1 uespera & mane dies unus. Et dixit
al.135.a deus, Fiat † expansio in medio aqua-
48.a rum, & diuidat inter aquas & aquas.
ere.10.b Et fecit deus expansionẽ istam, et diui
sit inter aquas sub expãsione, & inter
aquas supra expansionẽ: & fiebat ita.
Appellauitq́ deus expansionẽ, Cœlũ:
2 & fuit uespera et mane dies secundus.
Et dixit deus, † Congregentur aquæ
Psal.32.b sub cœlis unũ in locũ, ut appareat cõ-
& 88.b tinens: fiebatq́ sic. Et appellauit deus
135.b continẽtem, Terram: collectionẽ uero
ob 38.a aquarũ appellauit Maria: uiditq́ deus
B ꝙ esset bonum. Et dixit deus, Proger-
minet terra germẽ herbam seminifican
tem semen: lignum frugiferum, ferens
fructũ iuxta speciẽ suam, cuius semen
sit in semetipso super terram: & fiebat
ita. Et protulit terra germen herbã se-
minificantẽ, semẽ iuxta speciem suam:
& lignum ferens fructum, quod semen
[habuit] in semetipso secũdũ speciem
suam: & uidit deus ꝙ esset bonum: fa-
3 ctaq́ est uespera & mane dies tertius.
Psal.135.b Dixitq́ deus, † Fiant luminaria in ex-
pansione cœlorum, ut distinguãt inter
diem & noctem, sintq́ in signa, & stata
tẽpora, in dies & annos. Et sint in lu-
minaria in expansione cœlorum, ut lu
men præbeant super terrã: fiebatq́ ita.
Et fecit deus duo magna luminaria, lu
minare [uidelicet] maius, quod domi
naretur interdiu: & luminare minus,
ꝗd dominaretur noctu, tũ etiã stellas.

Posuitq́ ea deus in expansione cœlo-
rum, ut lucem præberent super terram.
Et ut dominaretur die ac nocte, distin-
guerentq́ inter lucem & tenebras. Vi- C
ditq́ deus ꝙ esset bonum. Et fuit uespe
ra et mane dies quartus. Et dixit deus, 4
Scaturiant aquæ reptile animæ uiuen-
tis, & uolatile quod uolitet super ter-
ram ante expansionẽ cœlorũ. Et crea-
uit deus cetos magnos & omnem ani-
mam uiuentem reptantem, quam aquę
scaturierãt iuxta species suas, et omne
uolatile pennatum, [quodq́] secun-
dum speciem suam: et uidit deus quòd
esset bonum. Benedixitq́ illis deus, di
cens, Fructum edite & augescite, &
implete aquas in maribus, & uolucris
multiplicetur super terram. Et fuit ue-
spera, fuitq́ mane dies quintus. Et di- 5
xit deus, Producat terra animans ui-
uens secundum speciem suam, iumen-
tum, & reptile, & bestiam terræ, secun
dum speciem suã: & fiebat ita. Fecitq́
deus bestiam terræ secundum speciem
suam, & iumentum secundum speciem
suam, & omne quod reptat super terrã
secundum speciem suam: et uidit deus
quòd esset bonũ. Et dixit deus, Facie- D
mus hominẽ in imagine nostra, secun- Col.3.b
dum simulachrum nostrum, & domi- Infra 5.a
nentur in piscem maris, et in uolucrem 9.a
cœli, & in iumentum, & in omnem ter 1.Cor.11.b
ram, & in omne reptile quod reptat su
per terram. * Creauit itaq́ deus homi- Mat.19.a
nẽ in imagine sua, in imagine dei crea- Eccli 17.a
uit eum, marem et fœminã creauit eos. Inf.8.c.9.a
Et benedixit illis deus, dixitq́ ad eos
deus, Fructum edite et augescite, & im
plete terrã, & subijcite eam, † & domi Homini sub
namini in piscẽ maris, & in uolucrem ijciuntur o-
cœli, & in omnem bestiam quæ reptat mnia.
super terram. Et dixit deus, Ecce, dedi Infra 9.a
uobis omnẽ herbam seminificantem se
men, quæ est in superficie uniuersæ ter
ræ, & omne lignum in quo est fructus,
lignum [uidelicet] quod semen semi-
nificat, uobis in cibũ erit. At omni be-
stiæ terræ, & cunctis uolucribus cœli,

& omni ei quod reptat ſuper terram in
quo eſt anima uiuens ſit omē uiride o-
lus in cibū: & fiebat ita. Et uidit deus
Eccli 39.a omne quod fecerat, & ecce, †erat ual
Mar.7.d de bonum. Et facta eſt ueſpera & mane
dies ſextus. CAPVT II.

A PErfecti ſunt itaꝗ cœli et terra, et
omnis exercitus illorum. Et ab-
ſoluit deus die ſeptimo opus ſuū
Exo.20.b q̊d fecerat, † & quieuit die ſeptimo ab
Heb.4.b omni ope ſuo q̊d fecerat. Et benedixit
deus diei ſeptimo, et ſanctificauit eum:
nā eodē die ab omī opere ſuo qeuerat,
quod faciēdo deus creauerat. Iſtæ ſunt
generationes cœlorum & terræ, quæ
creata erāt in die quo fecerat DOMI-
NVS deus terram & cœlos. Et omne
uirgultum agri anteꝗ eſſet in terra, &
omnem herbā agri antequam germina
ret, quoniā nō pluuerat DOMINVS
deus ſuper terram, nec erat homo qui
coleret terram. Et uapor aſcendebat è
terra, et irrigabat uniuerſam ſuperficiē
B terrę. Finxit igitur DOMINVS deus
hominē puluerem de humo, & inflauit
1.Cor.15.b in nares eius ſpiritū uitalem, †factusꝗ
eſt homo in animam uiuentem. Et plan
tauit DOMINVS deus hortos deli-
catiſſimos ab Oriente, & collocauit il
luc hominē quem finxerat. Fecit etiam
germinare DOMINVS deus de hu-
mo omnem arborē uiſu delectabilē &
in cibum cōmodam: & arborem uitæ
in medio hortorū, arborē quoꝗ ſcien-
tiæ boni & mali. Et fluuius egredieba
tur de delicijs ut irrigaret hortos, ut in
de dilapſus fieret in quatuor capita.
Eccli 24.c †Nomen unius Piſon: is circuit toam
terrā Hauila, ubi eſt aurum: & aurum
terræ illius bonum eſt: eſt quoꝗ illic
C Bdellium, & lapis Schoham. Nomen
uero fluuij ſecundi Gihon, is circumit
totam terram Kuſch. Porrò nomē tertij
fluuij eſt Hidekel, is curſum ſuum agit
ad orientalē plagā Aſſyriæ. Et fluuius
quartus eſt Euphrates. Tulit itaꝗ DO
MINVS deus ipſum Adam & poſuit
eum in hortos delicatos, ut coleret &
Eccli 15.c cuſtodiret illos. †Præcepitꝗ DOMI
NVS deus homini dicens, De omni li
gno hortorum comede, de arbore uero
ſcientiæ boni & mali, de ea [inquam]
haudquaquā comedas: nam quacūꝗ
die ex ea comedes, morte morieris. Et
dixit DOMINVS deus, Non eſt cō-
modū ut homo ſolus ſit, faciā illi adiu-
torium, quod corā eo ſit. Finxerat enī
DOMINVS deus de humo omnē be
ſtiā agri, & omnem uolucrem cœli, &
aduxerat [ea] ad hominem, ut uideret
quomodo appellaret ea. (Quodcunꝗ D
enim nomē Adam uiuentibus indidit, Adā nomi-
hoc nomine nominabantur.) Indidit i- na imponit
taꝗ Adam nomina cuiꝗ iumento, & animantib.
uolatili cœli, omniꝗ beſtiæ agri: Adæ
uero non inueniebatur adiutorium q̊d
coram eo eſſet. Immiſit igitur DOMI-
NVS deus ſoporē in Adam, & obdor
miuit, tulitꝗ unam ex coſtis eius, car-
nē illius loco claudēs. †Et ædificauit Inſtitutio
DOMINVS deus coſtam quam tule ſancti matri
rat de homine in mulierem, & adduxit monij.
eam ad hominem. Et dixit homo, Hoc 1.Cor.11.b
nūc os ex oſſibus meis, & caro ex car
ne mea, propter hoc uocabitur uirago,
eo ꝙ de uiro ſumpta ſit hæc. *Propte- *Mat 19.a
rea deſeret uir patrē et matrem ſuam, et Marc. 10 a
hærebit uxori ſuæ, eruntꝗ in carnem Epheſ.5.g
unam. Erant aūt uterꝗ nudus Adam et 1.Cor.6.d
uxor eius, nec erubeſcebant. III.

SErpens †uero callidior erat omni A
beſtia agri, quam fecerat DOMI Sap.2.d
NVS deus, qui dixit ad mulierē,
Ita ne? dixit deus, Non comedetis de
omni ligno hortorum? Et dixit mulier
ad ſerpentē, De fructu ligni hortorū co-
medemus, de fructu uero arboris quæ
eſt in medio hortorum, dixit deus, Ne
comedatis ex ea, neꝗ cōtingatis eam,
ne fortè moriamini. Et dixit ſerpēs ad
mulierem, †Haudquaquā moriemini. 2.Cor.11.a
Verū deus nouit, ꝙ ipſo die quādo co
mederitis ex ipſa, aperientur oculi ue
ſtri, eritisꝗ ſicut dij, ſcientes bonum et
malū. Et uidit mulier quod arbor illa B
eſui cōmoda eſſet, & oculis deſiderabi Trāſgreſſio
lis iucūdaꝗ arbor illa ad erudiēdum, mandati.
tulit de fructu eius, et comedit, dedit de Eccli. 25.d
niꝗ & uiro ſuo ſecum, qui & ipſe co-
medit. Et aperti ſunt oculi amborum:
cognitoꝗ quod nudi eſſent, cōſuerunt
folia ficus, fecerūtꝗ ſibi cinctoria. Au
diuerūt aūt uocē DOMINI dei deam
bulātis in hortis ad auram diei: abſcō
ditꝗ ſe Adā & uxor illius à facie DO
MINI dei inter arbuſta hortorū. Vo-
cauit ergo DOMINVS deus ipſum
Adam, & dixit ad eum, Vbi es tu? Qui
ait,

ait, Vocē tuam audiui in hortis, & ex
timui φ nudus essem, & abscondi me.
Et dixit, Quis indicauit tibi quòd nu
dus esses? Nimirum de ipsa arbore, de
qua præceperam tibi ne comederes ex
C ipsa, comedisti. Et dixit Adã, Mulier
ipsa quam dedisti ut mecũ esset, ipsa de
dit mihi de arbore, & comedi. Et dixit
DOMINVS deus ad mulierem, Cur
hoc fecisti? Et dixit mulier, Serpens se
duxit me, & comedi. Et dixit DOMI
NVS deus ad serpentē, Quoniã hoc fe
cisti, execratus es prę omni iumēto, &
præ omni bestia agri, super uētrem tuũ
gradieris, & puluerē comedes cunctis
diebus uitæ tuæ. Ponãq; inimicitias in — Semē salua tor mundi promittitur Euangeliũ.
ter te, & inter ipsam mulierem, inter se
men deniq; tuum & inter semen illius.
Ipsum cõculcabit tibi caput, et tu con
culcabis ei calcaneum. Ad mulierem
dixit, Dolorem tuũ & conceptũ tuum
cumulatissime multiplicabo, in dolore
paries filios, & ad uirum tuum erit de
siderium tuum, †ipseq; dominabitur ti — 1.Cor.14.f
D bi. Ad Adã uero dixit, Quandoquidē
audisti uocē uxoris tuæ, & comedisti
de arbore, de qua pręcepi tibi, dicens,
Non comedes ex ea, execrata est hu — Homo labo ri addicitur
mus propter te, in dolore comedes eã
cunctis diebus uitæ tuæ: spinã atq; tri
bulũ progerminabit tibi, & manduca
bis herbã agri. In sudore uultus tui ue
sceris pane, donec reuertaris in humũ,
ex ea enim sumptus es: siquidē puluis
es, et in puluerem reuersurus. Et appel
lauit Adã nomen uxoris suæ Heua, eo
φ sit mater omnis uiuētis. Fecit quoq;
DOMINVS deus ipsi Adam & uxo
ri eius tunicas pelliceas, et induit eos.
Et dixit DOMINVS deus, Ecce, ho
mo iste factus est quasi unus ex nobis,
ut sciret bonum et malũ, et nunc [peri
culũ est] ne fortè mittat manum suã, et
accipiat etiam de arbore uitę, & come
dat, & uiuat perpetuò. Et emisit eum
DOMINVS deus ex hortis delicatis
simis, ad colēdam humum de qua sum — Homo de paradiso eijcitur.
ptus fuerat. Expulit itaq; hominem, et
collocauit à plaga orientali hortorum
delicatorũ Cherubim, et laminã gladij
micantē & sese uertentē, ad custodien
dum iter arboris uitæ. IIII.

A Porrò Adã cognouit Heuã uxo
rem suam, quæ cõcepit, & pepe
rit Cain, dicens, Adquisiui uirum cum — Cain.
DOMINO. Rursumq; peperit fratrē
eius Habel, & fuit Habel pastor ouiũ, — Abel.
Cain uero fuit agricola. Exactis autē
aliquot diebus, factum est ut adferret
Cain de fructu telluris munus DOMI
NO. Sed & Habel adduxit de primo
genitis ouium suarum, & de adipe illa
rum: & †respexit DOMINVS ad Ha — Heb.11.a
bel, et ad munus eius, ad Cain uero &
ad munus eius nõ respexit. Iratus itaq;
Cain uehementer, & cóncidit uultus
eius. Et dixit DOMINVS ad Cain,
Quare succēsus es tu? & cur cóncidit
uultus tuus? Nónne si bene egeris, fe
res? & si non bene egeris, ad fores pec
catũ cubat? & ad te desiderium illius,
& tu dominaberis ei. Et loquutus est
Cain ad Habel fratrē suũ. Factumq; est B
quum essent in agro, †insurrexit Cain — Sap.10.a
aduersus Habel fratrē suũ, * & occidit — 1.Ioan 3.b
eum. Et dixit DOMINVS ad Cain, — *Mat 23 e
Vbi est Habel frater tuus? Et dixit — 1.Ioan.3 b
[Cain,] Nescio, nunquid custos fra — Iud.1.d
tris mei ego sum? Dixit ergo [DOMI
NVS,] Quid fecisti? Vox sanguinis
fratris tui clamat ad me de humo. Nũc — Cain maledicitur.
itaq; execratus tu è terra, quæ aperuit
os suum, ut exciperet sanguinē fratris
tui de manu tua. Quum humũ excolue
ris, amplius non dabit tibi robur suũ,
uagus & profugus eris in terra. Et di
xit Cain ad DOMINVM, Iniquitas
mea maior est, φ ut remittatur. En eiec
sti me hodie è terra, et à facie tua abscõ
dar, ut sim uagus et profugus in terra:
fiet itaq;, ut quicquid me inuenerit, in
terficiat me. Et dixit ad eum DOMI
NVS, Propterea quidquid interfecerit C
Cainum, septuplo uindicabitur. Et po
suit DOMINVS signũ in Cain, ne in
terficeret eum quidquid inueniret illũ.
Egressus itaq; Cain à facie DOMI
NI, habitauit profugus in terra ab O
riēte deliciarũ. Et cognouit Cain uxo
rem suam, quæ concepit & peperit Ha — Henoch.
noch: extruensq; ciuitatē, uocauit no — Prima ciuitas.
men illius ciuitatis iuxta nomē filij sui
Hanoch. Porrò ipsi Hanoch natus est
Irad, Irad aũt genuit Mehuiaël, & Me
huiaël genuit Methusaël, Methusaël — Mathusael.
uero genuit Lamech. Et Lamech du
xit sibi duas uxores, nomen unius erat
Ada, et nomē alterius Zilla. Genuitq;

D Ada ipsum Iabal, qui fuit pater eorum
Pastores. qui habitant in tẽtorijs, & peculij. No
men uero fratris sui Iubal, qui fuit pa-
Musica. ter omniũ qui tractant citharã et fides.
Et Zilla quoq; genuit Tubalkain, qui
Artifices. expoliebat quodcunq; opificium tũ ę-
ris tũ ferri: soror uero Tubalkain Naë
ma. Et dixit Lamech ad uxores suas
Adam & Zillam, Audite uocẽ meam
uxores Lamech, auscultate sermonem
Homicidiũ meum, quoniã uirum occidi in uulnus
Lamech. meum, & puerũ in liuorẽ meum. Si se-
ptuplo uindicabitur Cain, certe La-
mech septuagies septies. Cognouit au
tem Adam rursus uxorem suam, et ipsa
peperit filium, appellauitq; nomẽ eius
Seth. Seth, quia posuit mihi [inquit] deus
semen aliud pro Habel quem interfecit
Cain. Et ipsi Seth natus est filius, et uo
cauit nomen eius Enos: tum cœptum
Religio. est inuocari nomen DOMINI. V.
A Hic est liber generationum homi
Epilogus nis, in die quò creauit deus ho
breuis supe minẽ, † in simulachro dei fecit
riorum. illũ, marem et fœminam creauit eos: et
Sap. 2. d & benedixit illis, uocauitq; nomen il-
Eccli 17. a lorũ Adã, in die quo sunt creati. * Vi-
Supra 1. d xit aũt Adã centum triginta annis, ge
* 1. Par. 1. a nuitq; in simulachro suo, iuxta imagi-
Adæ ætas. nẽ suã [filiũ,] & uocauit nomẽ illius
Seth. Factiq; sunt dies Adam postquã
genuerat Seth, octingẽti anni, et genuit
filios & filias. Fuerũt itaq; cuncti dies
Adam quos uixit, nongẽti anni, & tri-
Seth. ginta ãni, et mortuus est. Et uixit Seth
quinq; annis & centũ annis, & genuit
Enos. Et uixit Seth postquam genue-
rat Enos, septem annis, & octingentis
annis, & genuit filios & filias. Factiq;
sunt cũcti dies Seth duodecim anni, &
B nongẽti anni, & mortuus est. Enos ui-
Enos. xit nonaginta annis, & genuit Kenan.
Vixitq; Enos postquam genuerat Ke-
nan, quindecim annis, & octingẽtis an
nis, & genuit filios & filias. Fuerũtq;
cuncti dies Enos quinq; anni & non-
genti anni, & mortuus est. Kenan uero
uixit septuaginta annis, & genuit Ma
Cainan. halaleel. Vixit deinde Kenan postquã
genuerat Mahalaleel, quadraginta an
nis & octingẽtis annis, et genuit filios
& filias. Fuerũtq; cuncti dies Kenã de
cem anni & nongẽti anni, & mortuus
Malaleel. est. Mahalaleel uero uixit quinq; an-
nis, & sexaginta annis, & genuit Ia-
red. Vixit quoq; Mahalaleel postquã
Iared genuerat, triginta annis & octin
gentis annis, & genuit filios & filias.
Factiq; sunt cuncti dies Mahalaleel no C
nagintaquinq; anni et octingenti anni,
& mortuus esset. Porrò Iared uixit se- Iared.
xagintaduobus annis & centũ annis,
& genuit Henoch. Deinde uixit Iared
postquã genuerat Henoch, octingentis
ãnis, & genuit filios et filias. Fuerũtq;
cuncti dies Iared sexagintaduo anni et
nongẽti anni, et mortuus est. † Henoch Henoch.
autem uixit sexagintaquinq; annis, & Eccli 44. c
genuit Mathusalah. Et ambulauit He- Heb. 11. a
noch cum deo postquã genuit Mathu
salah trecentis annis, & genuit filios
atq; filias. Fuerũtq; cũcti dies Henoch
sexagintaquinq; anni et trecenti anni.
Et ambulauit Henoch cum deo, & nõ
ipse, quia tulit eum deus. Vixit autem D
Mathusalah octogintaseptẽ annis, & Mathusa-
centũ annis, & genuit Lamech. Et ui lah.
xit Mathusalah postquã genuerat ipse
Lamech octagintaduobus ãnis, & sep
tingẽtis annis, et genuit filios & filias.
Et fuerunt cuncti dies Mathusalah no
uem & sexaginta anni atq; nongẽti an
ni, & mortuus est. Lamech uero uixit Lamech.
octogintaduobus annis & centum an-
nis, & genuit filium. Appellauitq; no-
mẽ eius Noah, dicens, Iste cõsolabitur Noe.
nos ab opere nostro, & à dolore ma-
nuũ nostrarũ de terra, † cui maledixit Gen. 3. d
DOMINVS. Et uixit Lamech post-
quam ipse genuerat Noah, nonaginta
quinq; annis, & quingẽtis annis, et ge
nuit filios & filias. Fuerũtq; cũcti dies
Lamech septuagintaseptẽ anni, & sep
tingenti anni, & mortuus est. Noah ue
ro fuit natus annos quingentos, & ge-
nuit Noah Sem, Hã, & Iapheth. VI. Filij Noe.
ET factum est, quũ cœpissent ho- A
mines multiplicari super terrã, Causa dilu
natæq; essent illis filię. Viderunt uij.
filij dei filias hominum, quod elegãtes
essent, et duxerunt sibi uxores ex omi-
bus quas elegerant. Dixitq; DOMI-
NVS, Non cõtendet spritus meus per
petuò cũ homine, eo q caro est, erũtq; Centum ui-
dies illius centum & uiginti anni. Fue ginti anni
runt uero in diebus illis Nephilim in dati ad con
terra, & etiã posteaq; filij dei ad filias uersionem.
hominum uenissent, & illæ genuissent
eis,

eis, isti [facti sunt] robusti à seculo, ui
B ri celebres. Videns aūt DOMINVS
Cordis malitia deū irritat. quòd multa esset malitia hominū in terra: & [quod] omne figmentum cogitationum cordis humani duntaxat malū esset, idque omni tempore, †pœnituit DOMINVM quod fecisset hominē in terra, et contristauit sese in corde suo. Et dixit DOMINVS, Delebo hominem quem creaui, à superficie terrę, tam homines quàm iumēta, tam reptilia quàm uolatilia cœli, pœnitet enim me quòd fecerim eos. Noah autē nactus est gratiam in oculis DOMINI. Istæ sunt generationes Noah. Noah uir fuit iustus & integer suo sæculo, cum deo ambulauit Noah. Genuitque Noah tres filios, Sē. Ham, et Iapheth. Corrupta erat autem terra corā deo, & impleta uiolētia. Et uidit deus terrā, & ecce corrupta fuit, nam omīs caro corruperat uiam suam
C super terrā. Dixit itaque deus ad Noah, Finis uniuersę carnis uenit coram me, nā repleta est terra uiolentia corā illis, & ecce, ego perdam eos cum ipsa terra. Fac tibi arcam de lignis Gopher, in māsiones interstingues arcam, & bituminabis eā intus & extra bitumine. Et hoc [modo] facies eam, trecentorum cubitorū erit lōgitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo eius, & triginta cubitorum altitudo eius. Fenestram facies arcæ, & ad cubitum eam superne consummabis: ostiū uero arcę in latere eius pones, infimis, secundarijs, & tertiarijs [interstitijs] facies eam. Et ecce ego, ego [inquam] adduco defluxum aquarū super terram, ad perdendum omnē carnē in qua est spiritus uitalis sub cœlis, quidquid est in
D terra expirabit. Et confirmabo fœdus meū tecum, uenies que in arcā tu & filij tui, uxor tua, & uxores filiorum tuorum tecum. Et ex omni animanti, omnique carne bina de singulis duces in arcam, ut uiua seruentur tecum, mas autē & fœmina erunt. De uolucre quoque iuxta speciem suam, & de iumento iuxta speciem suam, & de omni reptili terræ iuxta speciē suam, bina ex omnibus uenient ad te, ut conseruentur. Et tu tolle tecū ex omī cibo qui comeditur, et colliges ad te, ut sit tibi & illis in escam. Quod fecit Noah, iuxta omīa quę præcepit ei deus sic fecit.

Infra 8.d
†1.Re.15.c
Ambulare cum deo.
Eccli 44.c
Forma arcæ.

CA. VII.

A Ixitque DOMINVS ad Noah, †Ingredere tu & omīs domus tua in arcam, quia uidi te iustum coram me in generatione ista. Ex omni iumēto mundo accipies tibi septena, marem & fœmellam eius, de iumento uero immūdo bina, marē & fœmellā eius. De uolucre quoque cœli septena, marem & fœminam, ad seruandū semē super uniuersam terrā. Quoniam intra septem adhuc dies ego pluam super terrā quadraginta dies, et quadraginta noctes, & delebo è terra omnem substantiā quam fei. Fecit itaque Noah
B iuxta omnia quæ præceperat illi deus. Noah aūt natus erat sexcētos annos, quando defluxus aquarū factus est super terram. †Venit itaque Noah & filij eius, uxor eius & uxores filiorum suorum cum eo ad arcam, propter aquas diluuij. De iumēto mūdo, et de iumēto immundo, & de uolucre, deque omni eo quod reptat super terrā, bina uenerūt ad Noah in arcam, mas et fœmina, quēadmodum deus mādauerat ipsi Noah. Et factum est [post] septem dies, uenerunt aquæ diluuij super terram. In anno sexcentesimo uitæ Noah, mense secundo, decimoseptimo die mensis, eodem scilicet die, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & fenestræ cœli apertę sunt. Et fuit pluuia super terram quadraginta dies, & quadraginta noctes. Ipso eodē die ingressus est Noah,
C Sem, Hā, & Iaphet filij Noah, & uxor Noah, tresque uxores filiorū eius cum eis in arcam. Ipsi & omne animans iuxta speciem suam, & omne iumentum iuxta speciem suam, omneque reptile quod reptat super terrā iuxta speciem suam, & omē uolatile iuxta speciē suā, omne denique uolatile, omneque pennatum. Venerūtque ad Noah in arcā bina ex omni carne in qua fuit spiritus uitalis. Et introeuntes mas & fœmina ex omni carne uenerunt, quēadmodum pręceperat illi deus, & clausit DOMINVS post eum. Stagnauitque diluuium quadragin
D ta dies super terrā, et auctæ sunt aquæ, sustuleruntque arcā, ut eleuaretur supra terram. Inualuerūt itaque aquæ, auctæque sunt uehementer super terrā, incessitque arca super aquas. Inualuerūt aūt aquę

1.Pet.3.b
Matt.24.d
Luc.17.f
1.Pet.3.d
Moles aquarum diluuij.

ſupra modum in terrà, opertiꝗ ſunt om
nes mõtes excelſi, qui fuerunt ſub uni-
uerſo cœlo. Quĩdecim cubitis inualue
runt aquę ſuperne, ut operirentur mon
Sap. 10. a tes. †Et expirauit omnis caro quæ re-
Eccli. 39. c ptabat ſuper terram, uolucrum, iumen
Diluuio pe torum, beſtiarum, omniumꝗ reptilium
reũt oĩa. quæ repunt ſuper terram. Vniuerſi de
niꝗ homines, & qdquid erat in cuius
naribus ſpirabat flatus uitæ, de omni-
bus quę in ſicco [degũt] mortua ſunt.
Deletumꝗ eſt omne quod ſubſiſtebat,
quodꝗ erat in ſuperficie humi tam ho
mines quàm iumẽta, reptilia, uolucres
deniꝗ cœli: deleti inquã ſunt de terra,
ut ſolus Noah ſuperſtes maneret, &
quæ cum eo erant in arca. Auctæ ſunt
itaꝗ aquæ ſuper terrã centũ quinqua-
ginta diebus. CA. VIII.

A ET recordatus eſt deus ipſius No
ah, cunctorumꝗ animantium, &
omnium iumentorum quæ erant
cum eo in arca, & adduxit deus uentũ
Imminuun- ſuper terram, & remiſerunt aquæ. Et
tur aquæ obſtructi ſunt fontes abyſſi, atꝗ fene-
rurſum. ſtræ cœli, & cohibita eſt pluuia de cœ
lo. Et reuerſæ ſunt aquæ de terra, ma-
gis magisꝗ decreſcentes, imminutęꝗ
ſunt aquæ poſt centum quinquaginta
Arca re- dies. Septimo uero menſe decimaſepti
quieſcit. ma mẽſis reſedit arca ſuper mõtes Ara
rat. Et aquæ quidẽ magis magisꝗ de-
creſcebant uſꝗ ad decimũ menſem, de
cimo enim menſe prima [die] menſis
uiſa ſunt cacumina montiũ. Factum eſt
autẽ poſt quadraginta dies, ut Noah
aperta feneſtra arcæ quam fecerat, cor
uum emitteret, qui egreſſus ultro ci-
troꝗ uolitabat, donec ſiccarẽtur aquæ
B ſuper terram. Emiſit quoꝗ columbam
à ſe, ut uideret ſi imminutæ eſſent aquę
à ſuperficie humi, at columba nõ inue
niens quo pedem reponeret, reuerſa eſt
ad eum in arcam, erant enim aquæ in
ſuperficie uniuerſę terrę. Ille uero exer
ta manu recepit eã, introduxitꝗ eam
ad ſe in arcam. Porrò quũ expectaſſet
adhuc alios ſeptẽ dies, rurſus emiſit co
lumbã ex arca, quæ ueniens ad eũ ſub
ueſperam, folium oleæ decerptũ in ore
ſuo [geſtabat.] Cognouit ergo Noah
quod aquæ imminutæ eſſent ſuper ter-
ram. Expectatis aũt adhuc ſeptem die-
bus alijs, rurſum emiſit columbã, quæ

ultra non eſt reuerſa ad eum. Factumꝗ
eſt ſexcenteſimoprimo anno, [menſe]
primo eiuſdemꝗ primo [die] exicca-
tæ ſunt aquæ de terra, amouitꝗ Noah
operculum arcę, & proſpexit, & ecce
ſuperficies terræ erat ſiccata. Porrò in C
mẽſe ſecũdo, uigeſimoſeptimo die men
ſis, arefacta eſt terra. Loquutus eſt aũt
DOMINVS ad Noah, dicens, Egre-
dere ex arca, tu & uxor tua, filij tui &
uxores filiorum tuorum tecum, cuncta
animantia quæ tecũ ſunt, ex omni car-
ne, tam in uolatili, ꝙ̃ in iumento, tum
etiam omni reptili q̃d reptat ſuper ter-
ram, educ tecũ, ut repant in terra, †fru Gene. 1. d
ctum edant atꝗ augeſcãt. Egreſſus eſt Infra 9. a
itaꝗ Noah, & filij eius, & uxor eius,
uxores deniꝗ filiorũ eius cum eo, ſed
& omnia animantia, et reptilia, deniꝗ
et uolatilia omnia, imò quidquid repit
ſuper terrã, egreſſa inquam ſunt ex ar-
ca iuxta familias ſuas. Aedificauit aũt D
Noah aram DOMINO, et accepit ex
omni pecore mundo, & ex omni uolu
cre mundo, et obtulit holocauſta ſuper
arã. Odoratusꝗ eſt DOMINVS odo
rem ſuaueolentẽ, et dixit DOMINVS
ad cor ſuum, Poſthac non amplius exe
crabor terrã propter hominẽ, †figmen Cor homi-
tum enim humani cordis malum eſt ab nis malum.
adoleſcentia ſua, neꝗ percutiam ultra Supra 6. a
omẽ uiuens quemadmodum feci. *Ad *Ge. 45. a
huc [erunt] omnes dies terræ, ſemen Iere. 33. d
tis et meſſis, frigus et ęſtus, ęſtas et hy-
ems: dies & nox nõ ceſſabũt. IX.

ET benedixit deus Noah & filijs A
eius, dixitꝗ ad eos, †Fructũ fer- Cõfirmatio
te & multi ſitatis, repleteꝗ terrã. coniugij.
Pauor & tremor ueſter erit ſuper omẽ Sup. 1. c
animans terræ, & ſuper omne uolatile 8. c
cœli, qdquid mouetur aut repit in ter-
ra, quidquid eſt in piſcibus maris, tra
ditum eſt in manus ueſtras. Quidquid
†mouet, quidquid uiuit, ſit uobis in Conceſſio
eſcam, quaſi herbã uirẽtem dedi uobis ciborum.
omĩa. Veruntamen carnẽ in anima ſua Gene. 1. d
ſanguine [ſcilicet] ſuo nõ comedetis.
Etenim ſanguinem ueſtrũ animarũ ue-
ſtrarum requiram, de manu [inquam]
cunctorũ animantium requiram eum,
tum etiam de manu hominis, & de ma
nu uiri fratris eius requirã animam ho B
minis. †Qui effundit ſanguinem homi Ius gladij.
nis, huius ſanguis per hominem effun Mat. 26. c
detur, Apoc. 13. c

Gene.1.d detur, quoniã ✱in imagine dei fecit ho-
minẽ. Vos autẽ fructũ edite, augescite,
ꝑplificate in terra, & multi fiatis in ea.
Dixit quoq; deus ad Noah et ad filios
eius qui cum eo erant, nempe sic, Ecce
confirmo fœdus meum uobiscum, &
cum semine uestro post uos, & cum
omni anima uiuente quę uobiscum est,
tam in uolatili quàm in pecore, & in
omni bestia terræ quę est uobiscum, ex
cunctis quæ ex arca egressa sunt, iu-
Esaiæ.54.c xta cuncta animantia terræ. †Confir-
maui aũt fœdus meum uobiscũ, ut non
excindatur ultra omnis caro aquis di
luuij, neque erit amplius diluuium ad
C dissipandum terram. Et dixit deus,
Hoc erit signum fœderis, quod ego do
inter me & inter uos, & inter omnem
animam uiuentem quæ uobiscũ est, in
Signum fœ generationes perpetuas. Arcum meum
deris iris in posui in nube, eritq; signũ fœderis in-
nubibus. ter me & terrã. †Eritq; quũ obnubam
Eccli 43.b nubem super terram, tum conspicietur
arcus in ipsa nube. Tũ recordabor fœ
deris mei quod est inter me et uos, dein
de etiam inter omnem animã uiuentem
in omni carne, nec erunt ultra aquæ in
diluuiũ, ut dissipẽt uniuersam carnem.
Quin arcus in nube erit, quem cum ui-
dero, recordabor fœderis ꝑpetui, [q̃d
est] inter deũ & inter omnẽ animam ui
uentẽ in omni carne quę est sup terram.
Dixitq; deus ad Noah, Hoc est signum
fœderis quod constitui inter me & om
nem carnem quæ est super terrã. Erant
aũt filij Noah qui egressi erãt ex arca,
Sem, Ham, et Iaphet. Porrò Ham pater
D fuit Chanaã. Tres isti filij sunt Noah,
et ab his dispsa est uniuersa terra. Cœ-
pit autem Noah uir agricola plantare
uineam. Quumq; de uino biberet, ine-
briatusq; esset, nudauit sese in tẽtorio.
Porrò Ham pater Chanaan, quũ uide-
ret uerenda patris sui, indicauit [hoc]
duobus fratribus suis, qui erant foris.
Et sumpto Sem atq; Iapheth uestimẽto
suo, posuerunt illud super humerũ am-
borum, & accedentes retrorsum, ope-
ruerũt uerenda patris sui, auersis scili-
cet faciebus suis, ne uiderent uerenda
Patris irri- patris sui. Quumq; euigilasset Noah à
sor maledi- uino suo, et resciuisset quæ fecerat ei fi
citur. lius suus minor natu, dixit, Execratus
Chanaan, infimus seruus sit fratrũ suo
rũ. Dixitq;, Laudandus DOMINVS
deus Sem, sitq; Chanaã illi seruus. Di-
latet deus Iapheth, ut habitet in tento-
rijs Sem, Chanaã uero sit eorũ seruus.
Vixit autẽ Noah post diluuium annis Aetas Noe
trecẽtis & quinquaginta, fuerũtq; cun
cti dies Noah nongenti anni & q̃nqua
ginta, & mortuus est. CAP. X.

HAc sunt generationes filiorum A
Noah, Sem, Ham, & Iapheth,
natiq; sunt illis filij post dilu-
uium. †Filij Iapheth, Gomer, & Ma- Filij Ia-
gog, & Madai, et Iauã, atq; Tubal, & pheth.
Mesech, & Thiras. Filij uero Gomer 1.Par.1.a
Aschkenan, Riphath, Thogarma. Por
rò filij Iauã Aelischa, Tharsis, Cithim
& Dodanim. Ab istis diuisæ sunt insu- Diuisæ re-
læ gentium in regionibus suis, quæq; giones.
iuxta linguam suam, iuxtaq; familias
suas in nationibus suis. Filij uero Hã, Filij Cham
Chus, Mizraim, Phut, atq; Chanaan.
Porrò filij Chus, Sebà, Hauila, Sab-
ta, Raema, & Sabthecha. Filij autem B
Raema, Scheba & Dedan. Chus ge-
nuit Nimrod, is cœpit esse heros uio-
lentus in terra. Fuit eñ robustus uena
tor coram DOMINO. Idcirco dici-
tur, Quasi Nimrod robustus uenator Nemrod ty
coram DOMINO. Fuit aũt principiũ rannus, pro
regni illius †Babel, Erech, Acad, atq; uerbium.
Kalne in terra Sinear. De terra illa e- Gene.11.b
gressus est Assur, et ædificauit Niniuẽ: Babylon.
& plateas ciuitatis, atq; Calah. Resen Assur.
quoq; inter Niniuen & Kalah, quę est Niniue ædi
ciuitas magna. Porrò Mitzraim ge- ficatur.
nuit Ludim, Anamim, Lehabim, &
Naphtuim. Patrusim quoq; & Caslu
him, è quibus egressi sunt Philistijm & Palæstini.
Caphthorim. Chanaan aũt genuit Zi C
don primogenitum suum, et Heth. Item Chananæi.
Iebusi, Amorri, Girgasi, Hiui, Haarki
& Hasini. Sed et Aruadi, Zemori, He
mati, & postea dissipatæ sunt familiæ
Chananææ. Fuit aũt terminus Chana-
næi à Zidon ueniente te in Gerar, usq;
ad Gazan, & eunte te in Sodomam et
Gomorram, et Adma & Zeboim usq;
ad Lesa. Hi sunt filij Ham in cognatio
nibus, lĩguis suis, terris et nationibus
suis. Ipsi quoq; Sẽ, q̃ pater est omnium Flij Sem.
filiorũ Eber, et frater maior natu ipsius
Iapheth, nati sunt [filij.] Filij ergo Sẽ
[fuerunt] Elam, Assur, Arphachsad,
Lud atq; Aram. Filij Aram, Vtz, Hul,

Gether et Mas. Porrò Arphachsad ge
nuit Selah, Selah autem genuit Eber.
D Eber quoq; nati sunt duo filij, nomen
Phaleg di- unius Peleg: nam in diebus suis diuisa
uisio. est terra, et nomē fratris sui Iactan. Por
rò Iactan genuit Almodad, Saleph, Ha
zarmaueth et Iarah. Sed & Hadoram,
Vzal, Dikla, Obal, Abimael & Sche
ba. Item Ophir et Hauila & Iobab, om
Terræ à q- nes isti filij Iactan. Et erat habitatio à
bus diuisæ Mesa pergente te in Sephar montē O-
post dilu- rientis. Isti sunt filij Sem secundum fa-
uium. milias & linguas suas, in terris & na-
tionibus suis. Hæ itaq; familiæ sunt fi-
liorū Noah iuxta cognationes suas in
populis suis. Et ab illis diuisæ sunt gē
tes in terra post diluuiū. CA. XI.

A ERat aūt uniuersa terra unius la-
Sermo in bij, sermonumq; eorūdem. Et fa-
terra unus, ctum est quū proficiscerentur ab
Sap. 10. a Oriente, inuenerunt campū planum in
terra Sinear, & habitarunt ibi. Dixe-
runtq; alter ad alterū, Agite, ducamus
lateres, et incēdamus incendiū. Fuitq;
illis later pro lapide, & argilla pro ce-
mento. Dixeruntq;, Agite, ædificemus
nobis ciuitatem et turrim, cuius caput
[pertingat] ad cœlos usq;, faciamusq;
nobis nomen, ne fortè dispergamur in
uniuersam terram. Descendit aūt DO-
MINVS ut uideret ciuitatē et turrim,
quam ædificabāt filij hominū. Dixitq;
DOMINVS, En populus unus est, i-
demq; labiū istis omnibus, & hoc cum
cœperūt facere, posthac nihil prohibe
bit eos, quin sic pergant consummare
omnia quæcunq; temere apud se statue
B runt. Agitedum, descendamus, & con-
Trinitatis fundamus ibi labium ipsorum, ne alter
nota. alterius labium percipiat. †Dispersit
Deute. 32. a itaq; eos DOMINVS ex illo loco in
uniuersam terram, cessaueruntq; ab ex
Babel con- tructione ciuitatis illius. Idcirco nomē
fusio, per- eius uocatum est Babel, q ibi cōfudis-
mixtio. set DOMINVS labiū uniuersę terrę,
et inde dispersisset eos in uniuersam ter
1. Par. 1. b ram. †Hæ sunt generationes Sem. Sem
quum esset natus annos cētum, genuit
Aetas Sem. Arphachsad, biennio post diluuiū. Vi-
xitq; Sem postquā genuerat Arphach
sad, quingentis annis, genuitq; filios
Arphach- & filias. Arphachsad uero uixit trigin
sad. taquinq; annis, et genuit Sela. Vixitq;
Arphachsad postquā genuit Sela, qua
dringentis tribus annis, genuitq; filios
& filias. Porrò Sela uixit triginta an- C
nis, et genuit Eber. Vixitq; Sela post- Sale.
quam genuit Eber, annis quadringen-
tis et tribus, genuitq; filios et filias. E-
ber uixit trigintaquatuor annis, & ge-
nuit Peleg. Vixitq; Eber postquam Pe Eber.
leg genuit, quadringentis annis & tri-
ginta, genuitq; filios et filias. Peleg ue Phaleg.
rò uixit triginta annis, & genuit Reu. 1. Par. 1. b
Vixitq; Peleg postq; Reu genuit, nouē
annis & ducentis, genuitq; filios & fi
lias. Porrò Reu uixit añis trigintaduo Reu.
bus, et genuit Serug. Vixitq; Reu post-
quam Serug genuit septē annis ac du-
centis, & genuit filios atq; filias. Se-
rug uixit triginta annis, & genuit Na
hor. Vixitq; Serug postquā Nahor ge Sarug.
nuit ducentis annis, genuitq; filios ac
filias. Et uixit Nahor uigintinouē an- Nachor.
nis, & genuit Thare. Vixitq; Nahor
postq; genuit Thare decem & nouem
annis atq; cētum annis, genuitq; filios D
& filias. Thare uero uixit septuaginta Thare.
añis, et genuit Abram, Nahor atq; Ha 1. Par. 1. b
ran. Istæ itaq; sunt generationes Tha- Ios. 24. a
re. Thare genuit Abram, Nahor et Ha
ran. Haran uero genuit Lot. Et mor-
tuus est corā patre suo in patrio solo,
nempe in Vr Chaldæorū. Duxerūt aut
Abram et Nahor sibi uxores. Nomen
uxoris Abram fuit Sarai, nomen uero
uxoris Nahor, Milca, filia fuit Haran
patris Milca & patris Iesca. Fuit autē
Sarai sterilis, nec erat illi proles. Et tu Ios. 24. a
lit Thare filiū suū Abram, & Lot filiū Neem. 9. b
Haran, filium scilicet filij sui, & Sarai Iudith. 5. a
nurum suam, uxorem Abram filij sui:
& egressi sunt simul de Vr Chaldæo-
rum, ut commigrarent in terram Cha-
naan, ueneruntq; usq; ad Charan, habi
taueruntq; ibi. Fuerunt aūt dies Thare
anni ducenti & quinq;. Mortuusq; est
Thare in Charan. CA. XII.

DIxit autē DOMINVS ad A- A
bram, †Exi è terra tua, de pa- Act. 7. a
tria tua, et de domo patris tui,
ad terrā quam ostēdam tibi. Faciamq;
te in gentem magnam, & benedicam ti
bi, & magnificabo nomen tuum, tuq;
sis benedictio. Benedicā quoq; eis qui
tibi benedicunt: maledicētibus uero ti Christus
bi, maledicā & ego: †benedicenturq; Gal. 3. b
in te uniuersæ familiæ terræ. Egressus Infra 18. c
est 22. d. 26. a

est itaq; Abrã sicut præceperat ei DO
Heb.11.b MINVS, iuitq; cum eo Lot. *Septua
gintaquinq; annos natus erat Abram
quum egrederetur ex Charan. Et tulit
Abram Sarai uxorẽ suã, & Lot filium
Gen.14.c fratris sui, uniuersamq; *substantiam
suam quã cõparauerant, sed et animas
quas adquisierant in Charan, egressiq;
B sunt ut irẽt in terram Chanaã. Et cum
uenissent in regionẽ Chanaan, pertran
siuit Abram regionẽ usq; ad locum Si
Gen.13.d chẽ, et usq; ad quercetũ Moreh. †Cha
15.d nanæus aũt tũ erat in ea regione. *Ap
*Ge.34.a paruit aũt DOMINVS Abram, & di
Deu.34.b xit, Semini tuo dabo terrã istã. Et ædi-
ficauit ibidem arã DOMINO qui ei
apparuerat. Soluẽsq; illinc, uersus mõ
tem qui erat ab Oriente ipsi Bethel, te
tendit tentoriũ suum, [ut haberet] Be
thel ab Occidente, & Hai ab Oriente,
extruensq; arã DOMINO, inuocauit
in nomine DOMINI. Soluens rursus
Abram iuit, et uenit uersus Meridiem.
Orta autem fame in ea regione, descen
C dit Abram in Aegyptũ, ut ibidem [ali
quandiu] habitaret, grauis eñ fames
erat in terra. Factũq; est, quũ propius
Gen.20.c accessisset, uelletq; iam introire Aegy
ptũ, dixit ad Sarai †uxorẽ suã, En scio
te esse mulierem pulchro aspectu: erit
itaq;, quũ uiderint te Aegyptij, dicent,
Hæc illius est uxor, & interficient me,
Infra.20.c te uero uiuam seruabunt. Dic obsecro,
ꝗ soror mea sis, ut benefiat mihi pro-
pter te, uiuatq; aĩa mea gratia tui. Fa-
ctum est itaq;, quũ uenisset Abram in
Aegyptũ, ꝗ Aegyptij contẽplarentur
mulierẽ, erat eñ supra modum formo-
D sa. Quũq; uiderẽt eã principes Pharao
nis, laudauerunt eã apud Pharaonem,
raptaq; est mulier in aulã Pharaonis.
Et is quidẽ benigne fecit ipsi Abram
ꝓpter illã, fueruntq; ei oues, boues, &
asini, serui & ancillæ, asinæ et cameli.
Adflixit autẽ DOMINVS Pharaonẽ
& domũ eius plagis magnis ꝓpter Sa
rai uxorem Abrã. Vocauit igitur Pha-
rao Abram, & dixit, Quur fecisti mihi
hoc? quare non indicasti mihi, ꝗ uxor
tua esset? Quare dixisti, Soror mea est?
Et [ferè] accepissem eam mihi in uxo
rem. En igitur uxorem tuam, tolle eam
et uade. Præcepitq; Pharao super eo ui
ris, ut deducerent eum cum uxore sua,
omnibusq; quæ habuit. XIII.
A Scendit itaq; Abram de Aegy A
pto, ipse & uxor eius, et oĩa
quæ habebat, atq; Lot cum eo
Austrũ uersus. Erat aũt Abram grauis
ualde, nempe pecore, argento & auro.
Iuit autem ad profectiones suas ab Au
stro ad Bethel, †usq; ad locum ubi fue Gen.12.b
rat tentoriũ eius ab initio, inter Bethel
scilicet & Hai, ad locum nempe aræ il
lius quã initio fecerat, †& inuocabat Supra 12.a
illic Abram nomẽ DOMINI. Quin et
ipsi Lot, qui comes erat Abram, erant
greges et armenta, & tẽtoria, nec cepit
eos terra ut simul habitarent, † fuit eñ Gen.36.a
possessio eorũ multa, nec potuerunt si-
mul habitare. Exorta itaq; est lis inter B
pastores pecoris Abram, et inter pasto
res pecoris Lot. Habitabat autem tum
Chananæus atque Pheresæus in terra.
Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæso
sit iurgium inter me & te, & inter pa-
stores meos atq; pastores tuos, (fra-
tres enim sumus.) An non uniuersa ter
ra coram te est? Separare quæso à me,
si tu ad leuam, ego ad dexteram conce
dam: si uero tu dexteram, ego sinistram
eligã. Sublatis igitur Lot oculis suis,
uidit omnia æquora campi Iordanis,
quæ uniuersa irrigua erant. Nã prius-
quam uastaret DOMINVS Sodomã Lot in So-
& Gomorrã, ea pars quæ circa Zoar domis.
est, erat sicut hortus DOMINI, & si-
cut terra Aegypti. Elegit itaq; sibi Lot C
uniuersa æquora campi Iordanis, pro Aegyptus
fectusq; est Lot ab Oriente, secessitq; fertilissima
alter ab altero. Abram habitauit in ter regio.
ra Chanaã, Lot uero habitauit in ciui-
tatibus æquoris aperti, & pertẽdit ten
toria Sodomam usq;. Porrò Sodomi- Sodomitæ
tæ ualde mali erant, & peccatores co- mali.
rã DOMINO. Dixitq; DOMINVS
ad Abram postquam separatus est Lot
ab eo, Attolle quæso oculos tuos, et ui
de à loco ubi tu es, ad Aquilonem &
Meridiem, ad Orientem et Occasum.
Nam omnẽ terrã quã tu uides, eandem D
tibi dabo, & semini tuo usq; in sempi- Promissio
ternũ. Ponam quoq; semen tuum quasi repetita
puluerem terræ: si poterit homo nume Abræ.
rare puluerẽ terræ, numerabitur & se-
men tuũ. Surge, perambula terram in
longitudine et latitudine sua, tibi enim
dabo eam. Mouens igitur Abrã tento-

Act.7.a rium, uenit & habitauit iuxta querce-
Hebr.7.a tũ Mamre, q̃d est in Hebrõ, extruxitq́;
Altare domino extruitur. illic aram DOMINO. XIIII.

A F Actum est autem [hisce] diebus, ut Amraphel rex Sinear, Arioch rex Aelasar, Kedarlaomar rex Elam, et Thideal rex gentiũ, bellũ inirẽt contra Bera regem Sodomorũ, & contra Girsam regem Gomorrae, cõtra Sineab regem Adama, & cõtra Semeber regem Zeboim & regẽ Bela (haec est Zoar.) Omnes isti coniunxerunt [copias] in ualle Siddim, quae nunc est mare salsum. Duodecim enim annis seruierant ipsi Kedarlaomar, tertio uero decimo anno rebellarunt. Quartodecimo igitur anno uenit Kedarlaomar, socijq́; reges cum eo, & percusserunt Rephaim in Astheroth Karnaim, atq́; Susim in Ham, & Emim in planicie Kiriathaim. Et Horaeum in montanis suis Seir, usq́; ad campestria Paran, quae sunt iuxta desertum. Reuersiq́; uenerũt ad En Mispat, haec est Kades & percusserunt omnem regionẽ Amalek, sed & Amorraeum habitãtem in Hazazon

B Thamar. Et egessus est rex Sodomae, rex Gomorrae, rex Adama, rex Zeboim, & rex Bela, ipsa est Zoar, & aciem instruxerũt aduersus illos in ualle Siddim, [nempe] aduersus Kedarlaomar regem Elam, et Thideal regem gentium, & Amraphel regem Sinear, & Arioch regẽ Elasar, quatuor reges aduersus quinq́;. Porrò uallis Siddim

Sodoma diripitur. abundabat foueis agrillosis. Fugerunt autem rex Sodomae atq́; Gomorrae, & ceciderunt ibi: qui uero remanserant, fugerunt uersus montes. Et accipientes omnem substantiã Sodomorum, & Gomorraeorũ, et omnem commeatũ eorum, abierunt. Lot quoq́; nepotem Abram ex fratre abduxerunt, et substantiam eius, & recesserunt, habitabat enĩ

D Sodomae. Et uenit quidã qui euaserat, & indicauit [hoc] Abram Hebraeo, qui [tũ] habitabat in quercetis Mamre Amorraei, fratris Aescol, & fratris Aner, qui foedus habebant cũ Abram. Audiens uero Abram q̃d captus esset frater suus, exercitatos ac instructos suos, uernas scilicet, numero trecẽtos, decem & octo expediuit, & insequutus est illos usq́; ad Dan. Et diuisis copijs, ipse & serui eius [circuerunt] super eos noctu, percusserunt eos, et insecuti sunt eos usq́; Hoba, quae est ad leuam Damasci. Reduxitq́; omnem substantiam, sed & Lot fratrem suum substantiamq́; eius reduxit, deinde & mulieres & populum. Egressus itaq́; rex Sodomorum obuiam ei (posteaquam reuersus est à caede Kedarlaomar, et regum qui cum eo fuerant) in uallem planam, quae uallis regum dicta est. †Et

Abram eripit Lot.

D Malchizedek rex Salem protulit panẽ & uinum, & hic sacerdos erat dei altissimi. Benedixitq́; ei, & ait, Benedictus Abram deo excelso, qui possidet coelum & terram. Et benedictus deus excelsus, q̃ tradidit hostes tuos in manum tuam: dedit itaq́; illi decimas ex omnibus. Et dixit rex Sodomae ad Abram, Da mihi animas, substantiam tolle tibi. Respondit Abram regi Sodomorũ, Leuaui manũ ad DOMINVM deum excelsum possessorem coeli et terrae, ne quidquam accipiã ex omnibus quae tua sunt, ne filum quidem aut calceamenti corrigiam, ne dicas scilicet, Ego ditaui Abrã: his tantum exceptis quae insumpserunt pueri, deinde et portione uirorum illorũ Aner, Aescol & Mamre, qui mecũ profecti sunt, isti accipiant partem suam. CA. XV.

Hebr.7.a

A P Ost haec gesta, factum est uerbũ DOMINI ad Abrã in uisione [quadam] in hunc modum, Ne timeas Abram, ego clypeus tuus sum, & merces tua admodũ ampla. Et dixit Abrã, DOMINE deus, Quid dabis mihi, quũ ego incedã sterilis? & dispensator domus meae est hic Damascenus Eliezer. Et ultra loquutus est Abram, En, mihi nõ dedisti semen, et ecce filius domus meę hęres meus est. Et ecce uerbum DOMINI factũ est ad eũ in hũc modũ, Hic non erit haeres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, is erit haeres tuus. Eduxitq́; eũ foras, & dixit, †Suspice quaeso coelum, & numera (si potes) stellas: & dixit illi, *Sic erit semẽ tuũ. †Credidítq́; Abrã DOMINO, imputataq́; est ei haec [fides] ad iustitiam. Et dixit ad eũ, Ego sum DOMINVS qui eduxi te de Vr Chaldaeorũ, ut darem tibi terrã istam, ut possideres eã. Et ait, DOMINE deus, Vnde scire

Deus protector & merces boni.

Abrae promittitur filius.

†Deu.10.d
*Rom.4.d
Abram fide iustus.
Rom.4.c
Galat.3.a
Iaco.2.a
Supra.11.d
B

re

re possum quod possessurus sim eã?Re
spõdit ei, Tolle mihi buculam triennẽ,
& capram triennem, atq; arietem trien
nem, turturem quoq; & pullum colum
Iere.34.d barum. Hæc omnia sibi accipiens, †se
cuit ea per mediũ, posuitq; unãquanq;
partem è regione comparis sui, cæterũ
aues non dissecuit. Descenderuntq; uo
latilia super cadauera illa, Abrã uero
C ea proturbabat. Cumq; sol occũberet,
irruit sopor super Abrã, et ecce horror
tenebrosus ac magnus irruit in eũ. Et
Israelitę ser dixit ad Abram, †Hoc tibi persuasissi
uituri & li- mum sit, semẽ tuum peregrinum fore in
berandi prę terra non sua, & subijcient eos seruitu
dicuntur. ti, adfligentq; eos quadringẽtis annis.
Exod.12.f Veruntamẽ gentem cui seruituri sunt,
Act.7.a ego iudicabo, & post hæc egredientur
cum magna possessione. Tu autem ibis
ad patres tuos in pace, & sepelieris in
Exo.12.f senectute bona. *Sęculo autem quarto
D reuertẽtur huc. Hactenus eñ nondum
completa est iniquitas Amorræorum.
Factumq; est occidẽte sole, ut caligo fie
ret, et ecce furnus fumans, pertransijtq;
fax ardens inter particulas illas. Eodẽ
Infra 26.a die †pepigit DOMINVS fœdus cum
Deut.34.b Abrã his articulis, Semini tuo dedi ter
ram istam, à fluuio Aegypti usq; ad flu
uium magnum, nempe Euphratem. Ci
næum, Kenizæum, Cadmonæum, He-
thæum, Pheresæum, & Rephaim. Sed
& Amorrhæum, Chananæum, Gerge-
sæum atq; Iebusæũ. CA. XVI.

A SArai itaq; uxor Abrã nihil pepe
rit ei: habuit aũt ancillam Aegy-
ptiam, Hagar nomine. Dixit ergo
Sarai ad Abrã, En amabo, constrinxit
me DOMINVS ne parerẽ, ingredere
quæso ad ancillam meam, si fortè ex ea
ædificer. Obedijt autẽ Abram uoci Sa
rai. Tulitq; Sarai uxor Abram, Hagar
Aegyptiam ancillam suam, à fine decẽ
annorũ, quibus habitauerat Abram in
terra Chanaan, & dedit eam Abrã ma
rito suo uxorẽ. Et quum ingressus esset
ad Hagar, concepit illa. Cũq; intellige
ret se concepisse, uiluit domina eius in
B oculis Hagar. Et dixit Sarai ad Abrã,
Iniuriam meã tibi acceptã refero, ego
dedi ancillam meã in gremium tuum,
quæ intelligens se grauidam, uilis sum
coram ea. DOMINVS iudicet inter
me & te. Dixit autẽ Abram ad Sarai,
En ancilla tua in manu tua est, fac illi
q̃d tibi uisum fuerit. Quum ergo Sarai
eã adfligeret, fugit Hagar à facie eius.
Inuenit aũt eam angelus DOMINI iu
xta fontẽ aquę in deserto, iuxta fontem
[inq;] q est in uia Sur. Dixitq;, Hagar
ancilla Sarai, unde uenisti, & quò ua-
dis? Illa dixit, A facie Sarai, dñæ meæ
ego fugio. Dixitq; ad eã angelus DO- C
MINI, Reuertere ad herã tuã, et te sub
manus eius subde. Porrò loquutus est
ad eã angelus DOMINI, Multiplica
bo semen tuum uehementer, ut prę mul
titudine numerari nõ possit. Et rursus
dixit ad eam angelus DOMINI, Ec-
ce tu prægnans es, pariesq; filium, &
uocabis nomen eius Ismaëlem, audiuit
eñ DOMINVS adflictionem tuam.
Hic erit homo ferus, manus eius cõtra
omnes, et manus omnium contra eum:
corã omibus fratribus suis habitabit.
Vocauitq; Hagar nomen DOMINI D
loquentis ad eam, Tu deus qui uides
me: sic enim cogitauerat, An nõ etiam
hic uidi post uidentem me? Idcirco uo-
catus est puteus ille, puteus uiuẽtis ui-
dẽtis me, qui est inter Kades & Bared.
†Peperit autẽ Hagar ipsi Abram filiũ, Gal.4.c
appellauitq; Abrã nomẽ filij sui, quem
pepererat illi Hagar, Ismaëlẽ. Octogin
ta sex annorum erat Abrã quando Ha-
gar peperit ei Ismaëlem. XVII.

QVum Abrã natus iam esset A
años nonagintanouẽ, †ap Gen.12.b
paruit ei DOMINVS, &
dixit ad eum, Ego sum El
Schadai, ambula coram me, & esto in-
teger, ponamq; fœdus meum inter me
& inter te, et multiplicabo te uehemen
ter nimis. Prociditq; Abrã pronus, &
loquutus est cum eo deus in hãc senten
tiã, En †ego [ferio] tecũ fœdus meũ, Eccli 44.c
erisq; pater multarum gẽtium. Nec uo Rom.4.c
cabitur ultra nomen tuũ Abram, quin
potius Abraham erit nomẽ tuum, quo
niam te patrem multis gentibus consti
tui. Ego crescere te faciam uehementer
nimis, ponamq; te in gentes, sed & re-
ges ex te prodibunt. Et confirmabo
fœdus meum inter me & inter te, in-
terq; semen tuum post te in generatio-
nibus suis fœdere perpetuo, ut sim sci-
licet tibi deus, et semini tuo post te. Da
boq; tibi & semini tuo post te, terram

B hanc in qua tu peregrinus es, nẽpe to-
tam terrã Chanaan, in poſſeſſionẽ per-
petuã, eroq; illis deus. Rurſumq; dixit
deus ad Abraham, Et tu cuſtodies fœ
dus meũ, tu [inquã] & ſemẽ tuũ poſt
Circũciſio te in generationibus ſuis. Hoc autẽ eſt
ſignũ fœde- †fœdus meũ, ꝗd obſeruabitis inter me
ris. & uos, deniq; inter ſemen tuũ poſt te,
Act.7.a Circuncidatur uobis oĩs mas. Circun
*Rom.4.b cidetis uero carnẽ pręputij ueſtri, *ꝗd
Luc.2.c erit ſignũ fœderis inter me et uos. Om
nis mas qui fuerit in generatiõibus ue-
ſtris dierum octo, circũcidetur uobis,
ſiue uerna fuerit, ſiue ære comparatus
ſeruus à quocunq; extraneo, qui non
eſt de ſemine tuo. Omnino uerna, et em
ptitius ære tuo cõparatus, circuncidi
debẽt, ut ſit fœdus meũ in carne ueſtra
fœdere ſempiterno. Porrò mas præpu
tiatus, cuius pręputiũ carnis circunci
ſum nõ fuerit, huius anima excindatur
è populo ſuo, fœdus [enim] meum ir
C ritum fecit. Dixit quoq; deus ad Abra
ham, Sarai uxorem tuam non appella-
bis Sarai, ſed Sarah erit nomẽ eius. Et
benedicã ei, etenim dedi tibi filium ex
ea: benedicam ei, eritq; in gentes, & re
ges populorum ex ea naſcentur. Proci
dit Abrahã pronus, & gauiſus eſt, co-
gitauitq; in corde ſuo, Cẽtenarióne na
ſcetur [proles?] Et Sarah nonagena
ria paritura ne eſt? Dixitq; Abrahã ad
deum, Vtinam Iſmaël uiuat corã te. Ad
Gene.18.b quem dixit deus, Profecto †Sara uxor
21.a tua pariet tibi filium, uocabisq; nomẽ
eius Iſaac, & ego confirmabo fœdus
meum cum eo, ut ſit fœdus ſempiternũ
Benedici- ſemini quoque eius poſt eum. Audiui
tur Iſmaël. quoq; te, ꝙ ad Iſmaëlem attinet, en be
nedixi ei, & faciam illũ creſcere, multi
plicaboq; eum uehementer nimis, duo
decim duces generabit, & faciã illum
D in gẽtem magnam. Fœdus uero meum
cõfirmabo cum Iſaac, quem pariet tibi
Sara ad præſtitutum tempus iſtud, an-
no altero. Et deſijt loqui cum eo, aſcen
ditq; deus ab Abraham. Et accepit A-
braham Iſmaëlem filium ſuum, & om-
nes uernas, & omẽs eos quos ære ſuo
comparauerat, omẽs ſcilicet mares in-
ter uiros qui erãt in domo Abrahæ, &
circuncidit carnem pręputij illorum i-
pſo eodem die, quemadmodum loqu-
tus fuerat deus cum eo. Porrò Abrahã
natus erat nonagintanouem años, quũ
circuncidebatur caro præputij ſui. Iſ-
maël uero filius eius natus erat trede-
cim annos, quando circũciſus eſt ipſe
in carne pręputij ſui. Vno eodemq; die
circunciſus eſt Abraham & Iſmaël fi-
lius eius, ſed & omnes domeſtici eius,
uernæ, & qui ab alienigenis pecunia
comparati erant, circunciſi ſunt cum
eo.

CAP. XVIII.

A Pparuit autẽ ei DOMINVS A
in querceto Mamre, ipſe uero
†ſedebat in oſtio tabernaculi Gene.19.a
in ipſo feruore diei. Quũq; ſublatis o-
culis reſpexiſſet, ecce * tres uiri ſtabãt *Trinita-
iuxta eum: quos cum uidiſſet, occurrit tis nota.
eis de oſtio tabernaculi, & incuruauit Abrahã ho
ſe uerſus terram, & dixit, Amabo do- ſpitalis ex-
mine, ſi hanc gratiã à te impetrare poſ- cipit ange-
ſum, ne quæſo prætereas ſeruũ tuum. los.
Adferatur quæſo pauxillum aquæ, ut Heb.13.a
lauẽtur pedes ueſtri, recumbite ſub ar-
bore, ego uero adferam fruſtum panis,
& † reficite cor ueſtrum, deinde tran- Pſal. 103.b
ſite, idcirco eñ ad ſeruũ ueſtrum diuer
tiſtis. Illi autem dixerunt, Fac quemad
modũ es loquutus. Feſtinauit itaq; A-
braham in tabernaculum ad Saram, &
dixit, Accelera, commiſce tres modios
farinæ purgatiſſimæ, & fac placentas.
Abraham uero currens ad armenta, &
accepto iuuẽco pingui ac bono, dedit
[eũ] puero, qui feſtinauit, & parauit
illum. Butyrũ quoq; tulit & lac, & iu- B
uencum quem parauerat, & appoſuit
eis, ipſe uero iuxta eos ſub arbore, ip-
ſis comedentibus, ſtabat. Dixerunt aũt
ad eũ, Vbi eſt Sarah uxor tua? Reſpon
dit, En in tabernaculo eſt. Et dixit, Cer
tiſſime reuertar ad te circiter tẽpus ui-
uentis, † & ecce Saræ uxori tuæ filius Infra.21.a
erit. Sarah uero audiebat hoc in oſtio Rom.9.b
tabernaculi, ꝗd erat poſt illum. Equi-
dem Abrahã et Sarah ſenes erãt, proue
ctæq; ætatis, ut menſes deſijſſent Saræ
iuxta morem fœminarũ. Riſit itaq; Sa
rah apud ſeſe, dicens, Poſteaquã conſe
nui, herusq; meus grãdi eſt ætate, num
uoluptati indulgebo? Dixitq; DOMI
NVS ad Abrahã, Cur ſic riſit Sarah,
dicẽs, Num uere paritura ſum, quũ ſim
uetula? An ergo deo quidq̃ eſt diffici-
le? ad tempus definitũ circiter tempus
uiuentis reuertar ad te, & Sarah habe-
bit

bit filium. Negauit autem Sarah, & di
Dei ad Abrahã familiaritas. xit, Non risi: timuit enim. Et ille dixit,
Nihil, imò risisti. Consurgẽtes ergo ui
ri isti illinc, respexerunt Sodoma uer-
sus. Abrahã uero ibat cum eis, ut eos
C deduceret. Dixit autem DOMINVS,
Num celabo Abrahamum quæ ego ge
sturus sum? quum Abrahã omnino fu-
turus sit in gentẽ magnam et robustam,
benedicendæq́ʒ sint in eo omnes natio-
nes terræ? Hoc quoqʒ scio, quod man-
daturus sit filijs suis, et domui suæ post
se, ut custodiant uiam DOMINI, fa-
ciantq́ʒ iustitiam & iudiciũ, in hoc, ut
adducat DOMINVS super Abraha-
Prædicitur Sodomorũ interitus. mum quæ loquutus est ad eũ. Ait itaqʒ
DOMINVS, Fama Sodomorũ et Go
morræorum multa est, & peccatum eo
rum supra modũ graue, descendã nũc,
& uidebo, num ita habeat quemadmo
dum regionis illius fama ad me perue-
nit: si fecerunt, actum de illis est: sin mi
nus, ut sciam. Diuerterũtq́ʒ inde uiri il
li, et abierunt Sodoma, Abraham uero
stabat adhuc corã DOMINO. Et ac-
cedẽs Abraham dixit, Num iustum cũ
impio perdes? Fortassis fuerint quin-
quaginta iusti intra urbem, num etiam
perdes, et loco nõ parces propter quin
quaginta iustos qui illic sunt? Absit à
te ut rẽ hanc facias, & interficias iustũ
cũ impio, fiatq́ʒ ut impio sic iusto: absit
inquã à te, num is qui iudex est uniuer
D sæ terrę, æquitatẽ nõ seruabit? Et dixit
DOMINVS, Si Sodomis intra mœ-
nia quinquaginta iustos inuenero, uni
uerso huic loco illorũ gratia parcã. Et
respondens Abraham, dixit, En obse-
cro, induxi animũ, ut loquerer cũ domi
Perseuerantia in oratione. no meo, qui puluis sum et cinis. Quid?
si quinquaginta iustis, quinqʒ defece-
rint? num ob quinqʒ totã illam ciuita-
tẽ uastabis? Et dixit, Si illic inuenero
quadragintaquinqʒ, non uastabo. Rur
sumq́ʒ loquutus est cũ eo, hisce uerbis,
Quid si inueniantur illic quadraginta?
Respondit, Nihil faciam propter qua-
draginta. Et dixit, Ne quæso iram mo
ueat domino meo, si loquar, inueniẽtur
fortasse illic triginta. Et dixit, Si inue-
nero ibi triginta, nihil faciã. Dixitq́ʒ ite
rum ille, En obsecro, obsequutus sum
animo meo ausus loqui ad dominum
meum, fieri poterit, ut inueniantur for-
tassis ibi uiginti. Et dixit, Ob uiginti
non uastabo. Et dixit, Ne quæso iram
moueat dño meo, si uel iam loquutus
fuero, quid si inueniantur ibi decẽ? Et
dixit, Non uastabo ob decẽ. Postquam
uero cessasset DOMINVS loqui ad
Abraham, abijt, & Abraham reuersus
est ad locum suum. CA. XIX.

VEnerũtq́ʒ duo angeli Sodoma A
sub uesperã, & Lot sedebat in
porta Sodomorũ, uidẽsq́ʒ Lot,
assurgit, itq́ʒ eis obuiã, inclinat pronus
facie terram uersus demissa, & ait, En
obsecro domini mei, diuertite quęso ad
domum serui uestri, pernoctate, lauate
etiam pedes uestros, et mane cõsurgen
tes proficiscimini uiam uestram. At illi
dixerunt, Non, sed in platea pernocta-
bimus. Ille uero efflagitabat uehemen-
tius, ut ad se diuerterent. Ingressi itaqʒ
sunt domum eius, qui instruxit eis cœ
nã, et pinsuit placentas infermentatas,
& comederunt. Prius aũt quàm irent,
cubitum, ciues urbis, ciues scilicet So
domorum, undiqʒ cinxerunt domum, à
puero ad senem usque, quin uniuersa
plebs ab extremis locis urbis. Vocaue
runt aũt Lot, & dixerunt ei, Vbi sunt Libido Sodomitarũ.
uiri illi q̃ ad te hac nocte ingressi sunt?
educ illos ad nos, ut cognoscamus
eos. Egressus autem Lot ad eos foras, B
clausit post se ianuã, & dixit, Ne quæ
so fratres mei malum hoc committatis,
en sunt mihi duæ filiæ, quæ uiros non-
dum sunt expertæ, quas ad uos educã,
agite cum illis q̃ collibitum fuerit, mo
do uiris illis nihil faciatis, in hoc enim
sub umbrã tabulati mei introierunt. Et
dixerunt, Cõcede huc. Et rursus dixe
runt, Vnus ille ut incola uenit, & pla-
ne ius [nobis] dicet? te igitur plus q̃
illos infestabimus. †Vehementi igitur 2.Pet.2.b
impetu irruentes in uirũ (nempe Lot)
accesserũt ut fores effringerẽt. Exeren
tes aũt uiri illi manus suas introduxe-
runt ad se Lot in domum, clauseruntq́ʒ
ianuam. Cæterum uiris illis qui erant
iuxta fores domus à minimo ad maxi-
mũ usqʒ oculos præstinxerunt, ut hal-
lucinarentur, †nec fatigati quidẽ inue- Sap.19.c
nirent ostiũ. Et dixerũt uiri illi ad Lot, C
Habes adhuc quempiã hic, generum, fi
lios tuos, & filias tuas, & quæcunqʒ
habes in ciuitate educ de loco isto, Nã

nos perdemus locũ istum, eo ꝙ ingens sit clamor illorum coram DOMINO, misitq; nos DOMINVS ut ꝑdamus illũ. Egressus est itaq; Lot, et loquutus est ad generos suos, qui ducturi erant filias suas, dixitq; [ad eos,] Surgite, egredimini de loco isto, quoniã subuertet DOMINVS ciuitatem istam: fuit autem hic sermo ludicrus generis suis. Exoriente aũt aurora, instabant angeli Loto, & dixerunt, Surge, accipe uxorem tuam, & duas filias tuas quae supersunt, ne forte perdaris in iniquitate ciuitatis. Quumq; morã necteret, uiri illi apprehẽsa manu eius, manuq; uxoris eius, sed & manu duarum filiarum eius, (uolebat eñi parcere ei DOMINVS) eduxerunt eum, collocaruntq;

D eum extra ciuitatẽ. Cumq; eduxissent eum extra ciuitatẽ, dixit, Serua uitam tuam, neq; respectes post te, neq; consistas in tota ista planicie, effuge montẽ uersus, ne forte absumaris. Dixitq; Lot ad eos, Ne quaeso mi dñe, en gratiam à te impetraui, magnificaq; bonitate tua me prosequutus es, ut in uita me seruares, en ego non potero effugere uersus montem, ne forte me insequatur hoc malũ, & peream. En oppidulum hoc uicinum, ut illuc confugiam, paruulum enim est, [permitte] quaeso ut ibidem seruer: (an nõ paruulũ est?)

Dominus parcit ac poenam retinet propter unũ pium. Sap.10.a

ut uiuat anima mea. Et dixit ad eũ, En in hac quoq; re exaudiui te, ut nolim subuertere oppidulum illud de quo loquutus es, †festina, & illic seruare: neque enim facere possum quidquam, donec tu illuc uenias: & hanc ob causam appellatum est nomen oppiduli illius

Sodomorũ exitiũ. Isa.13.d Iere.50.a Ezech.16.f Amos 4.d Osee 11.c Lucae 17.f Iudae 1.c

Zoar. Porrò sol ortus iam erat super

E terram, quũ Lot ueniret Zoar. Pluuit igitur DOMINVS super Sodomam & Gomorram sulphure & igni à DOMINO de coelis, et subuertit ciuitates illas, & totam illam planiciem, omnes quoq; habitatores illarum urbium, simulq; germẽ terrae. Vxor uero Lot retrospectauit post illũ, et facta est statua salis.

Vxor Lot fit statua salis. Luc.17.g

Abraham uero summo mane consurgens, [properat] ad eum locũ, ubi steterat coram DOMINO, & prospiciens uersus Sodomam et Gomorram, & uersus uniuersam terrã istius planicei, et en uapor illius terrae ascẽdebat, queamdmodum uapor fornacis calcariae. Cumq; perderet deus ciuitates illius planiciei, recordatus est deus Abrahae, ut eximeret Lot ex ipsa subuersione, qua subuertit ciuitates illas, in quibus Lot habitabat.

Lot propter Abraham liberatus.

Ascendit uero Lot de Zoar, habitauitq; in monte, F

unà cum duabus filiabus suis, timuit enim habitare in Zoar, habitauit ergo in spelũca ipse & duę filiae eius. Dixit aũt primogenita ad natu minorem, Pater noster senuit, neq; uir superest in terra, qui nos ducat more uniuersae terrę, adesto, dabimus uinũ bibere patri nostro, dormiemusq; cũ eo, ut seruemus semẽ è patre nostro. Nocte itaq; illa dederunt uinum bibere patri suo, ingressaq; est primogenita, & dormiuit cũ patre suo: ille uero nõ animaduertit, neq; dum filia accumberet, neq; dum surgeret.

Incestus patris cũ filiabus ex ebrietate.

Postera die dicebat maior natu ad G

minorem, En ego dormiui heri cum patre meo, dabimus ei uinũ & hac nocte, & ueni tu, & dormi cum eo, ut seruemus semen è patre nostro. Dederunt ergo uinum patri suo etiã illa nocte, surgensq; minor natu dormiuit cũ eo: at ipse non aduertit neq; quãdo illa accubuit, neq; quando surrexit. Et conceperunt duae filiae Lot ex patre suo. Peperit autem primogenita filium, & appellauit nomen eius Moab, is est pater Moabitarum usq; in hunc diem.

Moab

Sed & minor natu peperit filium, appellauitq; nomen eius Ben Ami, is est author filiorum Amon usq; in praesentem diem.

Amon

CA. XX.

A PRofectus Abraham illinc in terram australẽ, consedit inter Cades, et inter Sur, incolaq; fuit in Gerar. Dixitq; Abrahã de uxore sua, ꝙ soror eius esset. Misit ergo rex Gerar Abimelech, & tulit Saram. Venit aũt deus ad Abimelech per somniũ noctu, & dixit ad eũ, En tu morieris propter mulierem quam tulisti, marito eñi iuncta est. Abimelech uero nõ accesserat ad eam, & ait, Domine, num gẽtem iustam quoq; interficies? an nõ ipse dixit, Soror mea est? sed et ipsa dixit, Frater meus est: in integritate cordis mei, & innocẽtia manuũ mearum hoc feci.

B Dixitq; ad eum deus per somnium, Et hoc noui, ꝙ in integritate cordis tui

hoc feceris, atque ideo cohibui te quo minus peccares in me, nec permisi ut eam attingeres. Nūc igitur restitue uiro uxorem, est em̄ propheta, is pro te orabit, ut superstes uiuas. Quod si non restitueris, hoc scito, certissime te moriturum: nec te solum, sed & omnia quæ habes. Sūmo itaq; mane surrexit Abimelech, & conuocauit omnes seruos suos, & loquutus est omnes hosce sermones corā auribus illorum, & timuerunt uehemēter. Post hoc uocauit Abimelech Abrahamum, & dixit ei, Quid fecisti nobis? quid uero in te peccaui,
C
ꝙ adduxisti super me & regnū meum peccatū tam grāde? Commisisti aduersum me, quæ cōmittere minime conueniebat. Et dixit Abimelech ad Abraham, Quid spectasti, ut rē istam designares? Respōdit Abraham, Cogitaui, fortassis non uiget timor dei in isto loco, fiet ergo, ut me propter uxorem meam interficiāt. Atqui reuera soror mea est, nam filia est patris mei tametsi filia matris meæ non sit, factaq; est mihi uxor. Cumq; errare me faceret deus à domo patris mei, dixi ad eam, Hoc in me beneficiū colloca, in omni loco ad quem sumus peruenturi, dic de me ꝙ frater sim tuus. Tulit itaq; Abimelech oues
D
et boues, seruos et ancillas, et dedit ea Abrahę, reddiditq; illi Saram uxorem suam. Dixitq; Abimelech, Ecce, terra mea tibi patet, habita ubi tibi uisum fuerit. Ad Saram aūt dixit, En dedi fratri tuo mille argenteos, idq; pro uelamento erit oculis tuis, & euidens argumentum coram omnibus qui tecum sunt. Orauit itaq; Abrahā ad deum, & sanauit deus Abimelech et uxorē eius, atq; ancillas eius, & pepererunt. Concluserat em̄ DOMINVS omnē uuluā domus Abimelech propter Sarah uxorem Abrahami.

Sara neptis Thare ex filio, & neptis Abrahæ ex fratre.

CA. XXI.

A Visitauit autē DOMINVS Sarā, queādmodum promiserat, præstititq; DOMINVS Sarę quemadmodū fuerat loquutus. Nam cōcepit & peperit Sarah ipsi Abrahæ filium in senectute sua, idq; ad tēpus definitiū q̄d prędixerat ei deus. Et Abraham appellauit nomē filij sui q sibi natus erat, & quem ei genuerat Sarah, Isaac. Circuncidit quoq; Abrahā filiū suū, quū esset natus dies octo, †queād modum pręceperat illi deus. Porrò Abraham ipse natus erat cētum annos, cum nasceretur ei Isaac filius suus. Sarah uero dixit, Deus fecit mihi gaudium, ut omnis qui audierit, congratuletur mihi. Dixitq;, Quis diceret Abrahæ, Sara lactat filios, & ꝙ genuerim filiū in senectute sua? Creuit itaq; puer, et ablactatus est, instruxitq; Abraham conuiuium magnū eodem die quo ablactabatur Isaac. Vidit aūt Sarah filiū Hagar Aegyptiæ, quē genuerat Abrahæ, lasciuientem. Et dixit ad Abrahamum, †Eijce ancillam hanc, simulq; filium eius, filius enim istius ancillæ nō erit heres cū filio meo, nēpe cum Isaac. Doluit aūt hic sermo Abrahamo uehemēter, idq; filij sui causa. Dixitq; deus
B
ad Abraham, Ne doleat tibi de puero & de ancilla tua, obtēpera uoci Saræ in omnibus quæ dixerit tibi, †in Isaac enim uocabitur tibi semen. Quin & filium ancillæ faciam in gentē, siquidem semen tuum est. Surrexit itaq; Abraham diluculo, & tulit panem ac urceū aquæ, deditq; Hagar, imponēs humero eius, puerum quoq; et dedit, & amandauit eam, quæ abiens errauit in deserto Beer Seba. Cumq; iam consumptæ essent aquę urcei, proiecit puerum sub uirgultum quoddam. Ipsa uero abiēs, consedit è regione procul, quātum est teli iactus: dixit enim, Non possum uidere mortem pueri: sedēsq; è regione, sustulit uocem suam & fleuit. Audiuit
C
autem deus eiulatum pueri, uocauitq; angelus dei Hagar de cœlo, et dixit ad eam, Quid est tibi Hagar? Ne metuas, quoniam exaudiuit deus eiulatū pueri eodem loci ubi est. Surge, tolle puerum, & manu tua eū apprehende, quoniam faciam eum in gentem magnā. Et apperuit deus oculos eius, ut uideret fontē aquarū, abijt ergo et impleuit urceū aqua, deditq; potū puero. Adfuit aūt deus puero, & creuit, habitauitq; in solitudine, fuitq; iaculandi peritus. Habitauit aūt in deserto Pharan, & accepit illi mater sua uxorem ex Aegypto. Eodem tēpore conuenerūt Abrahamum Abimelech [rex] & Phichol summus imperator eius, hisce uerbis, Deus adest tibi in cūctis quæ tu facis:

Sup. 17. d
18. b
Gal. 4. c
Heb. 11. c

Sup. 17. d
Matth. 1. a

Gal. 4. d

Veri filij Abrahæ ex Isaac.
Rom. 9. b
Hebr. 11. d

Agar cum Ismaele ejicitur.

iura igitur mihi hoc, ne dolo malo mecum, cum prole ac posteris meis agas, iuxta beneficentiam qua tecum egi, tu quoq; mecũ agas, & cum terra in qua tu incola fuisti. Dixitq; Abraham, Ego iurabo. Arguit autem Abraham regem Abimelech de causa putei aquæ,

D quẽ ui eripuerant serui Abimelech. Et dixit Abimelech, Nescio quis istam rẽ fecerit, neq; tu mihi indicasti, neq; ego unquã de hac re audiui quidquam nisi hodie. Accepit uero Abraham oues et boues, deditq; Abimelech, sanxerũtq; ambo isti fœdus. Et Abrahã statuit septem agnas ouium seorsum. Dixit aũt Abimelech ad Abrahamum, Quid sibi uolunt septem istę agnæ quas seorsum statuisti? Respondit, Septẽ istas agnas accipies de manu mea, ut sint mihi testes quod istum puteum foderim, Idcirco loco illi nomẽ inditũ est Beer Seba, q; uterq; illic iurasset. Sancito itaq; foedere in Beer Seba, surrexit Abimelech & summus imperator eius Phichol, & reuertũtur in terram Palestinorũ. Conseuit autem [Abraham] arboretum in Beer Seba, inuocauitq; ibidẽ nomẽ dei æterni. Incola itaq; fuit Abrahã in Palestina diebus multis. XXII.

A — Iudith 8.c — Eccli 44.c — Heb.11.d

POst hęc gesta tẽtauit deus Abrahamũ, dicebatq; ad eum, †Abrahã. Et respõdit, En præsto sum. Et ait, Tolle nũc filium tuum, unicum illum tuum, quẽ unice amas, Isaac inquam, & uade in terrã Moria, & sacrifica eum ibidem holocaustũ super unũ montium, quem tibi indicaro. Surgens itaq; Abrahã diluculo, instrato asino, accepit secum duos pueros, & Isaac filium suũ, deinde diffindit ligna ad holocaustum, surgit, & abit ad locum de quo dixerat illi deus. Tertio die sublatis oculis suis Abraham, uidit locum illum à longe. Dixitq; Abraham ad pueros suos, Vos manete hic cum asino, ego uero & puer ibimus illuc adoraturi, deinde reuertemur ad uos.

Obediẽtia ad uerbum dei.

B Accepit itaq; Abrahã ligna holocausti, et imposuit ea Isaac filio suo, ipse uero manu sua ignem gestabat & cultrum, profectiq; sunt duo illi simul. Dixit ergo Isaac ad patrem suum, Pater mi. Qui respõdit, Præsto sum fili mi. Et dixit, En ignis & ligna, ubi uero pecus est pro holocausto? Respondit Abrahã, Deus prouidebit sibi pecus in holocaustum mi fili. Perrexerunt autẽ ambo illi unà. Quũq; uenissent ad locũ de quo deus illi dixerat, extruit ibi Abrahã aram, rogum struit, Isaac filium suum colligat, imponitq; illũ rogo q erat in ara: extenta deinde manu Abraham, apprehendit cultrum ut mactet filium suum.

Typus Christi Isaæ.

Immolat Isaac filium suum.

C Angelus autẽ DOMINI clamauit ad eũ è cœlo hisce uerbis, Abrahã, Abraham. Qui respondit, En adsum. Angelus autem ait, Ne extendas manum tuã in puerum, neq; facias illi quidquam, iam enim cognoui quod timeas deum, quũ et filio tuo unico illo tuo propter me nihil peperceris. Sublatis itaq; oculis suis Abraham, respexit, & en aries retro implicitus erat uepreto cornibus suis. Et abijt Abraham, tulitq; arietem illum, & immolauit eũ holocaustũ pro filio suo. Nominauit aũt Abraham nomen illius loci, DOMINVS uidebit: quemadmodum etiamnum hodie dicitur, In monte DOMINVS uidebitur. Angelus autẽ DOMINI uocauit Abrahamum secundo de cœlo, dixitq;,

Timet deũ.

D Per memetipsum iuraui (dicit DOMINVS) quandoquidẽ rẽ hãc fecisti, nec pepercisti filio tuo, unico illo tuo, certissime benedicã tibi, & multiplicabo uehementer semen tuum quemadmodũ stellas cœli, & arenã quæ est in littore maris, possidebit semen tuum portã hostium tuorũ. Benedictas deniq; ducent se in †semine tuo omnes gentes orbis, eo q uocem meam audiuisti. Reuersus est itaq; Abraham ad pueros suos, & surgentes uenerunt pariter in Beer Seba, habitabatq; Abrahã in Beer Seba. Factũ est aũt post hęc negotia, ut Abrahæ nũciaretur tale nuncium, En et ipsa Milcha pepit filios fratri tuo Nahor, nempe, ipsum Vtz primogenitum suũ, Butz fratrẽ eius, Kemuel patrem Syrorum, Chesed, Hazo, Pildas, Idlaf atq; Bethuel. Porrò Bethuel genuit Rebeccam. Octo istos genuit Milcha Nahor fratri Abraham. Sed & cõcubina eius noïe Reuma genuit Tebah, Gaham, Tahas & Maacha. XXIII.

Psal.104.a — Eccli 44.d — 1.Mach.2.f — Luc.1.g — Heb.6.c — Christus. — Sup.12.a — 28.c — Infra 26.a — Eccli 44.d — Act.3.d — Nachor. — Bathuel. — Rebecca.

A VIxit autẽ Sarah centum uiginti septẽ annis, tot fuerunt anni totius uitæ Saræ. Et mortua est

Sarah

Sarah in Kiriath Arba : hæc eadem est
Hebron, in terra Chanaan: ueniteq; A-
brahã ut lugeret Sarã, defleretq; eam.
Surgẽs itaq; Abraham à funere suo, lo
quutus est ad Hethæos in hanc senten
tiam, Peregrinus & incola sum apud
uos, date mihi possessionẽ sepulchralẽ
apud uos, ut sepeliam funus meum co
ram me. Responderunt autem Hethæi
Abrahæ, & dixerunt ad eum, Audito
nos domine, princeps diuinus es tu in
ter nos, in selectissimis monumentis se
peli funus tuum, nemo ex nobis prohi
bebit [tibi] sepulchrum suum, quo mi
B nus sepelias funus tuum. Surgens aũt
Abraham, incuruauit se corã populo
istius regionis, nempe coram Hethęis.
Porrò loquutus est cum eis hisce uer-
bis, Si uobis cordi est, ut sepeliam fu-
nus meũ corã me, audite me, & conue
nite mihi Ephronem filium Zohar, ut
det mihi speluncã duplicẽ quã habet,
quæ scilicet est in extremitate agri sui,
& eam det mihi pro iusto pretio, ut sit
possessio sepulchralis. Ephron uero ha
bitabat inter Hethæos. Ephron ergo
Hethæus Abrahamo respõdit, audien-
tibus hoc Hethæis, uniuersis scilicet q
ingrediebantur portam oppidi sui, &
C dixit, Nequaquã mi domine, audi me
potius, do tibi agrũ, do quoq; tibi spe-
luncam, & eam do tibi coram populo
meo, ut sepeltas funus tuũ. Incuruauit
se Abrahã coram populo regionis, &
loquutus est ad Ephronẽ audiente hoc
populo istius regionis, in hanc senten-
tiam, Tantũ si tu mihi auscultares, ego
do pretium agri, hoc accipe à me, &
tum sepeliam funus meũ illò. Rursum
respõdit Ephron Abrahamo & dixit,
Mihi ausculta mi domine, terra hæc
quadringentorum siclorum argẽti est:
quid hoc autem est inter me & te? fu-
D nus ergo tuum sepeli. Obtemperat igi
tur Abraham Ephroni, expenso argen
to quod indicarat Ephron, idq; audien
tibus Hethæis, quadringentis nempe si
clis argenti, publicæ & probatę mone
tæ. Ager itaq; Ephronis, in q̊ duplex
spelunca erat, è regione Mãre, ager in
quã & spelũca quę est in eo, sed & oĩa
ligna in agro & uniuersis finibus cir-
cũquaq;, Abrahę in possessionem acce
dit, præsentibus Hethæis, uniuersis sci
licet qui portã oppidi illius ingrediun
tur. Post hæc sepeliuit Abraham Sa- Sara sepe-
ram uxorem suam in spelũcam agri du litur.
plicem, è regione Mamre, hæc est He- Mambre
bron in terra Chanaan. Accessit itaq; quæ & He-
ager & spelũca quæ in eo erat, ipsi A- bron.
brahæ in possessionẽ sepulchralem ab
Hethæis.

CA. XXIIII.

A Braham senex iam erat & proue- A
ctæ ætatis, & DOMINVS for-
tunauerat Abrahamum in cunctis.
Dixit ergo Abraham ad seruum suum,
seniorem domus suæ, qui præerat om-
nibus quæ habebat, Pone quęso manũ
tuam subtus fœmur meum, iuramẽtoq; Mos iuran
te per deũ cœli & terræ adigam, ne ac di patribus
cipias uxorẽ filio meo de filiabus Cha sanctis.
naan, inter quos ego habito, sed petas Infra 47.g
terram meam nataleq; meum solum, &
isthinc uxorẽ filio meo Isaac adducas.
Dixit uero seruus ad eũ, Fortassis mu-
lier illa me sequi nolit, ut ueniat in hãc
regionem, reducámne filium tuũ in ter
ram de qua tu egressus es? Cui respon
dit Abrahã, Caue filium meum illuc re
ducas. DOMINVS deus cœli, qui tu Fides Abra
lit me de domo patris mei, et de patrio hæ in dei
meo solo, et q locutus est ad me, quiq; promissio-
iurauit mihi, dicens, Semini tuo dabo nes.
istam terrã, is mittet angelum suum an- Supra 12.b
te te, ut adducas inde uxorẽ filio meo.
Quod si mulier te sequi nolit, liber eris
ab hoc meo iuramento, modo ne filium
meum isthuc reducas. Admouit igitur
seruus manũ suam subtus fœmur Abra
hami dñi sui, & ei hac de re iurauit. Et B
accipiẽs seruus decem camelos de ca-
melis domini sui, abijt: (erat eñ omne
bonum domini sui in potestate sua,) et
surgens abijt in Aram naharaim ad ur
bem Nahor. Porrò camelos fecit accu
bare extra urbẽ iuxta puteũ aquæ sub
tempus uespertinum, eo scilicet tẽpore
quo solẽt egredi haurientes [puellæ.]
Dixitq;, DOMINE deus heri mei A-
braham, fac obsecro, auspicatum sit ꝙ
cœpi hodie, bonitate tua ꝓsequere he-
rum meum Abrahã. En ego asto ad fon
tem aquæ, egrediunturq; puellæ huius
ciuitatis ut hauriant aquã: puella itaq;
ad quam dixero, Inclina quæso cadum
tuum ut bibã, illaq; dixerit, Bibe, quin
& camelis tuis potũ dabo: eam ipsam
certissime explorasti seruo tuo Isaac,

atq; in hac ipsa sciam, quod beneficio
prosequutus sis herum meum. Priusq;
uero finē loquendi faceret, en Rebecca
egrediebatur: hæc nata erat Bethueli
filio Milcha uxoris Nahor fratris A-
brahæ, ferebatq; cadum suum super hu
mero suo. Erat autē puella hæc specie
peruenusta, deinde et uirgo, qppe quā
uir nullus cognouerat. Hæc descendit
ad fontem, impleuitq; cadum suum, &
ascendit. Seruus autē accurrens dixit,
Potum præbe mihi quæso, nempe pau-
C culum aquæ ex cado tuo. Quæ ait, Bi-
be mi domine: moxq; deposito cado
suo super manum suam, dedit illi potū.
Rebeccæ modestia. Cumq; dedisset illi potum, dixit, Quin
& camelis tuis hauriam, donec abun-
de satis biberint. Porrò festinăter effu-
dit cadū suum in canalem potorium,
& cucurrit iterum ad puteum ut hauri
ret, hausitq; omibus camelis illius. Vir
aūt admiratione puellæ attonitus, taci
te secum expendit, fortunarit DOMI-
NVS iter suum nec ne. Quumq; cameli
satis abūde iam poti erant, protulit uir
inaurem auream dimidij sicli, & duas
armillas super manus eius, quarū pon
dus erat decē [siclorū] auri. Dixitq;,
Filia cuius es? indica queso mihi, estne
locus nobis in domo patris tui ad per-
noctandum? Respondit ei, Filia sum Be
thuelis filij Milcha, quem peperit ipsi
Nahor. Dixitq; ad eum, Et stramētum
& pabulum abunde est nobis, quin &
locus ad pernoctandum. Inclinans uir
ille uerticem adorauit DOMINVM,
dixitq;, Laudādus DOMINVS deus
domini mei Abrahæ, qui non intermi-
sit, quin bonitatem suam et fidem erga
herum meum ostenderet: me em̄, quum
in uia essem, ad domum fratrū domini
D mei deduxit DOMINVS. Puella in-
terim currens nunciauit hæc in domo
matris suæ. Rebeccæ autem frater erat
nomine Laban, qui cucurrit ad uirum
foras ad fontem: (uiderat em̄ inaurem
& armillas in manibus sororis suæ, au
dieratq; uerba Rebeccę sororis suæ di
cētis, Sic loquutus est ad me uir ille:)
et uenit ad uirum stātem apud fontem
iuxta camelos, et dixit, Veni benedicte
DOMINI, cur foris stas? ego præpa
raui intus locum pro camelis tuis. In-
trauit itaq; uir ille domum, & camelis
clitellas detraxit, dabatq; [Laban]
stramētum ac pabulum pro camelis, et
aquam ut lauaret pedes suos, pedesq;
uirorum qui cum illo uenerāt. Deinde
apposuit ei cibū. Dixit autē [seruus,]
Non comedam donec negotia mea cō
fecero. Qui dixit, Loquere. Dixit er-
go, Seruus sum Abrahæ, locupletauit
autem DOMINVS herum meum in-
signiter, ut potēs sit, deditq; illi greges
& armenta, argentū & aurum, seruos
& ancillas, camelos & asinos. Porrò
Sarah uxor heri mei peperit filium he-
ro meo, idq; quum iam uetula esset, cui
dedit omia quæ habet. Adegitq; me he
rus meus iuramento, et dixit, Non ac
cipias filio meo uxorē de filiabus Cha
naan, in cuius regione ego habito, sed
uade ad domū patris mei, & ad cogna
tionē meā, illinc adferas filio meo uxo
rem. Dixi aūt ad herū meum, Fortassis E
nolit me sequi uxor. Ad q̄d respondit
mihi, DOMINVS in cuius cōspectu
[hactenus] uersatus sum, mittet ange-
lum suum tecū, & prosperabit iter tuū,
ut adferas filio meo coniugē de cogna-
tione mea, & de domo patris mei. Tūc
absolutus eris à iuramento quo te ade
gi, si ieris ad cognationē meam, & ipsi
tibi non dederint, iuramēto quo te ade
gi liberaberis. Ego itaq; ueni hodie ad
fontem, & dixi, DOMINE deus heri
mei Abrahæ, si tu iter meum, quo profi
ciscor, prosperum fecisti, en ego sto ad
fontem aquæ, sic ergo fiat, puella quæ
exierit aquam haustura, ad quam dixe
ro, Potū prębe mihi, nempe pauculum
aquæ ex cado tuo: illaq; respōderit mi
hi, Et tu bibe, & camelis tuis hauriā:
hæc eadem sit coniunx quā certissime
destinauit DOMINVS filio heri mei.
Priusquam uero finiuissem sic uoluere
in corde meo, en Rebecca egressa est,
ferens cadum suū in humero suo, descē
ditq; in fontē & hausit aquam, dixiq;
ad eam, Potum præbe mihi obsecro. Il
la uero cōfestim, cado suo à se posito,
dixit, Bibe, quin & camelis tuis potū
dabo. Bibi ego, camelis quoq; ipsa po
tum dedit. Interrogās aūt eam dixi, Fi
lia, cuius es tu? Respōdit, Filia sum Be
thuelis filij Nahor, quem illi peperit
Milcha. Tum admoui faciei eius inau F
rem, & manibus eius armillas, incli-
natoq;

natoq́ uertice grătias egi DOMINO, & laudaui DOMINVM deū heri mei Abrahæ, qui me recto itinere deduxit, ut caperem filiam fratris heri mei filio eius. Iam uero si uultis herum meū beneficijs & summa fide prosequi, significate: si uero non uultis, iterū significate mihi, ut uertam me aliorsum. Respondit Laban atq; Bethuel, & dixerunt, Hoc negotiū à DOMINO egressum est: non possumus quidquā cōtra te loqui. Ecce Rebecca corā te adest, accipe, & abi, sitq́ uxor filio heri tui, quemadmodum DOMINVS loquutus est. Factū est aūt, ut audiret seruus Abrahæ uerba illorum, inclinauit pronus ad terram, & gratias egit DOMINO. Protulit autem seruus uasa argentea & aurea, atq; uestimenta, & dedit [ea] Rebeccæ, fratri aūt eius ac matri dedit dulces fructus. Comederūt ergo & biberunt, ipse et uiri qui cū ipso erant, & pernoctarunt. Mane cum surrexissent, dixit ille, Amādate me ad herum meū. Respōdit frater puellæ et mater eius, Maneat puella nobiscum aliq̄t diebus, postea eat. Dixit illis seruus, Nolite me remorari, quādoquidē DOMINVS iter meum fortunauit, dimittite ergo ut abeam ad herum meum. Illi

G autem dixerunt, Vocabimus puellam,

Rogatur puellæ consensus.

& interrogabimus ex ore eius. Vocarunt ergo Rebeccam, & dixerunt ad eam, Vis ire cum uiro illo? Et respondit, Ibo. Amandarunt itaq; Rebeccam sororem suam atq; nutricē eius, seruū quoq; Abrahæ & comites eius. Benedixerūt autem Rebeccę, dixeruntq́ ad eā, Soror nostra es, sis in mille millia, semēq́ tuum possideat portas hostium suorū. Surrexit itaq; Rebecca & puellæ eius, & conscensis camelis sequutæ sunt uirum. Tulit itaq; seruus ille Rebeccam, & abijt. Isaac autem ueniebat ea uia qua itur ad puteū uiuentis & uidentis me, (hoc enī erat nomen putei,) habitabat enim in terra australi. Egressus aūt erat Isaac sub uesperam in campum ad meditandū: qui cum attolleret oculos suos, uidit aduentantes camelos Rebecca quoque sustulit oculos suos, & uiso Isaac, decidit de camelo. Dixit ergo ad seruum, Quis est uir ille qui deambulat in campo nobis obuiā? Respōdit seruus, Is est herus meus. Arrepto itaque peplo, operuit se. Seruus narrauit Isaac omnia ea quæ gesserat. Introduxit ergo eam Isaac in tētorium Saræ matris suæ, & duxit Rebeccam ut esset ei uxor, & amauit eam, consolationemq́ accepit Isaac post matrem suam.

CAP. XXV.

Abraham uero duxit rursus uxorē, A
cui nomen Ketura, quæ peperit *Filij Cethuræ.*
ei Zimran, Iaksan, Medan, Midian, Iisbak et Sua. Iacksan uero genuit Seba & Dedan. *1. Par. 1. c* Filij Dedan fuerūt Assurim, Letusim & Leumim. Porrò filij Midian Epha, Epher, Henoch, Abida & Heldaah: omnes hi fuerūt filij Keturæ. Deditq́ Abraham q̄dquid habebat ipsi Isaac. Filijs uero pallacarum quas habuit Abrahā, dedit Abraham munera, & amādauit eos ab Isaac filio suo dum adhuc uiueret, ad Orientem ad terram Kedem. Et isti sunt dies annorum uitę Abraham, quibus uixit, centum et septuaginta quinq; anni. Defecit autē Abraham, & mortuus est in senectute bona, senex & [uitæ] satur, collectusq́ est ad populos suos. Isaac uero & Ismael filij eius sepelierūt eum in spelunca duplici, in agro Ephronis filij Zohar Hethæi, qui erat è regione Mamre, quem agrum emerat Abrahā B
ab Hethęis: illic sepultus est Abraham & Sarah uxor eius. Post mortē Abrahę deus benedixit Isaac filio eius, habitauitq́ Isaac ad puteum uiuētis & uidentis me. Hæ sunt generationes Ismaēlis filij Abrahā, quē pepererat Hagar *Genealogia Ismaëlis.* Aegyptia, ancilla Sarę ipsi Abrahę. Et hæc sunt nomina filiorū Ismaēlis in nominib. suis secundū generationes suas. *1. Par. 1. b* Primogenitus Ismaēlis Nebaioth, deinde Kedar, Adbeel, Mibsam, Misma, Duma, Massa, Hedar, Thema, Ietur, Naphis, & Kedma. Hi sunt filij Ismaēlis, & hæc eorū nomina, p uillas suas & castella, duodecim principes populorum suorum. Hi uero sunt anni uitæ Ismaēl, centum anni & trigintaseptem: defecitq́ et mortuus est, collectusq́ ad populos suos. Habitauerunt autem ab Heuilah usq; ad Sur, quæ est è regione Aegypti, itinere Assur uersus, corā facie omnium fratrum suorū cecidit. Hæ C

uero sunt generationes Isaac filij Abrahę. Abrahã genuit Isaac. Natus autem erat Isaac quadraginta annos, quũ duceret sibi uxorem Rebeccam filiam Bethuelis Syri de Padan Aram, sororem Laban Syri. Et orauit Isaac DOMINVM pro uxore sua, sterilis em̃ erat. Et exoratus est ab eo DOMINVS, concepitꝗ Rebecca uxor eius. Et collidebant sese filij in utero eius, dixitꝗ Rebecca, Si sic, cur ego hoc? Abijt igitur inquisitura DOMINVM. DOMINVS uero dixit ad eam, Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex uisceribus tuis diuidentur: alter aũt altero erit robustior, & maior seruiet minori. Impletis uero diebus eius ut pareret, en gemini in utero eius. † Egressusꝗ prior rufus ueluti gausapina uillosa totus hispidus: uocauerũt ergo nomen eius Esau. Deinde prodijt et frater eius, manusꝗ eius præhendit calcem Esau, uocatumꝗ est nomẽ eius Iacob. Porrò Isaac natus erat sexaginta años cum illi nascerentur. Creuerunt itaꝗ paruuli, & fuit Esau uir gnarus uenandi, et amans campi: Iacob uero uir fuit integer, habitans in tentorijs. Isaac dilexit Esau, q̃d ferina gustui eius [grata esset:] Rebecca uero Iacob diligebat. Coxit autem Iacob pultem quandam, & ueniebat Esau ex agro, eratꝗ lassus. Et dixit Esau ad Iacob, Ingere mihi de rufo, de rufo inquã isto, lassus enim sum: & hinc uocatum est nomen eius Edom Dixitꝗ Iacob, Vende mihi hodie ius tuum primogenitorum. Et dixit Esau, En uado ut moriar, q̃d ergo mihi ius hoc primogenitorũ? Respondit Iacob, Iura mihi hodie: & iurauit ei, uẽdiditꝗ ipsi Iacob ius suum, quod ei ut primogenito debebatur. Iacob ergo dedit Esau panem, & quod ex lentibus coxerat: ille uero comedit & bibit, surgẽsꝗ abijt, uilipẽditꝗ Esau ius primogenitorum.

D

† Hæc Paulus exponit ad Rõ. 9. c Esau Osee 12. a Iacob Mat. 1. a

Primogenita uendit Esau. Abd. 1.

XXVI.

A

Pascit deus suos in medio famis.

Promissio dei ad Isaac de Chanaã.

ORta autem fame in terra ultra famem priorem quæ fuerat in diebus Abraham, commigrauit Isaac ad Abimelech regem Palestinorum in Gerar. Apparuit autẽ ei DOMINVS, & ait, Ne descẽdas in Aegyptum, sed habita in terra quã indicaro tibi. Incola sis in hac regione, & ego ero tecum, benedicamꝗ tibi: nã tibi & semini tuo dabo omnes terras istas, & cõfirmabo iuramentum quod iurauit Abraham patri tuo, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & dabo semini tuo omnes terras istas, † benedicenturꝗ in semine * tuo omnes gentes terræ, eo q̃d obtemperauit Abraham uoci meæ, & obseruauerit obseruationem meam, præcepta mea, statua mea, et leges meas. Habitauit itaꝗ Isaac in Gerear. Cũꝗ uiri loci illius interrogarent de uxore sua, respondit, Soror mea est: ueritus dicere, Vxor mea est: [cogitans,] fortè habitatores illius loci occident me ꝑpter Rebeccã, quæ uenusta erat aspectu. Cumꝗ moram traheret eodem loci diebus aliquot, cõtigit ut Palestinorum rex Abimelech per fenestram prospiciens, uideret Isaac ludentẽ cum Rebecca uxore sua. Abimelech ergo accersito Isaac, dixit, Nimirum uxor tua est, cur ergo dixisti quod soror tua sit? Respondit Isaac, Hoc nempe consilio, ne fortè morerer illius gratia. Abimelech ait, Cur hoc fecisti nobis? In procliui [fuit,] ut aliquis è populo dormisset cum uxore tua, & adduxisses super nos culpam. Mandauit itaꝗ Abimelech omni populo, dicens, Qui uirũ illum & uxorẽ eius tetigerit, confestim occidatur. Seminans aũt Isaac in terra illa, adquisiuit eodem anno cẽtum modios, locupletauitꝗ eũ DOMINVS. Auctus itaque uir ille promouit subinde, donec supra modũ eueheretur. Habuit enim possessionem gregum & armentorum, et famulitium multum. Inuidebant ergo ei Palestini, & omnes puteos q̃s foderant serui patris sui in diebus Abraham, obruerũt Palestini, opplentes eos humo. Dixit itaꝗ Abimelech ad Isaac, Secede à nobis, nam potentior es nobis plus satis. Soluens ergo isthinc Isaac, castrametatus est in ualle Gerar, illicꝗ habitauit. Refodit aũt Isaac puteos aquæ, quos foderant in diebus Abraham patris sui, quosꝗ obstruxerãt Palestini post mortem Abrahæ, & uocauit eos nominibus, iuxta ea nomina quę pater eis indiderat. Foderunt itaꝗ serui Isaac in ualle, & inuenerunt ibi puteum aquarum uiuarum. Rixati autẽ sunt pastores Gerar cum

Supra 12. b 13. d. 15. d

† Sup. 12. a 18. c. 22. d

* Christo.

B

Isaac uxorem nominat sororẽ.

C

D

cum pastoribus Isaac, dicentes, Nostra est aqua: uocatūq; est nomē putei
B illius Esek, quod pro eo contenderāt. Et foderunt alium puteum, & pro illo quoq; rixabantur, & uocauit nomen eius Sitna. Soluens illinc, fodit alium puteum, de quo non contenderūt, uocauitq; nomen eius Rehoboth: quia dixit, Quoniā nunc dilatauit nos DOMINVS, ut crescamus in terra. Ascēditq; inde in Beer Seba, & apparuit ei DOMINVS eadē nocte, & dixit, Ego sum deus Abraham patris tui, ne metuas, quoniā ego tecum sum, & benedicam tibi, atq; multiplicabo semen tuum propter Abrahā seruum meum.
F Extruens autem illic aram, inuocauit nomen DOMINI, extēditq; tentoriū suū, & foderunt serui Isaac ibi puteū.
Fœdus cū Abimelech Venit aūt ad eum Abimelech de Gerar, cœtusq; amicorū eius, & Phichol summus imperator. Et dixit ad eos Isaac, Quare uenistis ad me, cum tamen odio me habeatis, & eieceritis me à uobis? Qui responderunt, Omnino uidimus DOMINVM tibi adesse, ò tu fortunate DOMINI, & diximus, Sit iuramētum inter nos, inter nos inquā & inter te, feriemusq; fœdus tecū, ut
G non adficias nos malo, quemadmodū & nos te nō attigimus, nec fecimus tibi quidq; nisi bonum, & dimittemus te in pace. Instruxit itaq; eis conuiuiū, et comederūt atq; biberunt. Mane aūt surgentes iurauit alter alteri, dimisitq; eos Isaac, illi uero recesserunt ab eo in pace. Hoc ipso die uenerūt serui Isaac, & nunciarūt ei de puteo quē foderant, dixerūtq; ei, Inuenimus aquā. Et uocauit illum Sibea: ob hanc causam nomen ciuitatis illius est Beer Seba,
Beer Seba urbs. usq; in hodiernū diem. Cūq; Esau natus iam esset quadraginta annos, du-
Digamia Esau. xit uxorē nomine Iehudith, filiā Beeri Hethęi, & Basmath filiā Elon Hethęi.
Infra 27.g Quæ res excruciabat animū non solū Isaac, sed & Rebeccæ. XXVII.

A CVmq; iam senio cōfectus esset Isaac, ita ut oculi eius caliginosi cæcutirēt, uocauit Esau filium suum natu maiorem, & dixit ad eū, Fili mi. Is respondit illi, Adsum pater. Et dixit, En ego iam senui, & nescio diem mortis meę, cape ergo instrumēta tua, pharetram tuam & arcum tuum, & egredere in agrum, ut ueneris mihi uenationem, paresq; mihi cibos delicatos quos appeto, hos adfer mihi ut comedam, & tibi ex animo fausta ac felicia imprecer antequā moriar. Rebecca uero audiuit Isaac loquentem cum filio suo Esau. Abijt ergo Esau in agrum, ut uenaretur uenationē, & eam adferret. Dixitq; Rebecca ad Iacob filium suum, En audiui patrem tuum loquentem cum fratre tuo Esau, dicentemq;, Adfer mihi ferinam, & para mihi cibos delicatos, ut comedā, & fausta ac felicia tibi imprecabor corā DO-
MINO ante mortem meā. Audi ergo B
uocē meam mi fili, in his quæ tibi mandauero. Vade quęso ad gregem, et adfer mihi isthinc duos hœdos caprarū bonos, ut coquam eos cibos patri tuo gratos, quos tu inferes ad patrē tuum ut edat, imprecetur q; tibi fausta & felicia antequā moriatur. Dixit autem Iacob ad Rebeccam matrē suam, En Esau frater meus uir hispidus est, ego uero læuis & glaber, q̄d si pater meus me attrectet, & uidear ei insidias struere, accersamq; mihi execrationem & non faustam imprecationem? Rursus mater ad eum, Mihi (inquit) eueniat hæc execratio tua mi fili, modo uoci meæ auscultes, & uadas atq; adferas mihi. Abiens itaq; tulit, & attulit matri suæ, & parauit mater eius cibos delicatos gratos patri suo. Accepit autem Rebecca uestimenta cōcupita Esau filij sui maioris natu, quę secū in domo habebat, & induit ea Iacob filium suum natu minorē. Sed & hœdorum pellibus uestiuit manus eius, & læuorē colli eius, tradiditq; cibos q̄s parauerat, panēq; in manus Iacob filij
sui. Qui quū uenisset ad patrem suum C
ait, Pater mi. Is uero respondit, Adsum. Quis es tu fili mi? Dixitq; Iacob ad patrē suū, Ego sum Esau primogenitus tuus, feci q̄d mādaueras mihi; surge quæso, sede & comede de uenatione mea, ut ex animo mihi fausta ac felicia impreceris. Et respondit Isaac filio suo, Quid isthuc mi fili, quod tam cito inuenisti? Qui ait, Quòd DOMINVS deus tuus coram me bene fortunauit. Dixitq; Isaac ad Iacob, Accede

quæso ut tangam te fili mi, filius meus Esau an sis, an minus. Et accessit Iacob ad patrem suum Isaac, illeq; attrectans eum, dixit, Vox Iacob, manus
D uero manus sunt Esau. Atqui non cognouit eum, eo q manus eius essent sicut manus Esau fratris sui hispidæ. Et imprecatus est ei omnia felicia & fausta, et dixit, Túne es filius meus Esau? Respondit, Ego idem. Et dixit, Adfer mihi de uenatione fili mi, ut comedã, utq; tibi ex animo fausta ac felicia imprecer. Et apposuit ei, & comedit: intulit quoq; uinum, & bibit. Dixit autem ad eum Isaac pater eius, Accede quæso, & osculare me fili mi. Accessit ille, & osculatus est eum, olfecitq; fragrantiam uestimentorum eius, imprecatusq; est ei fausta ac felicia, & ait, En odor filij mei quemadmodũ odor agri, quem uberẽ & lætum fecit deus. Det itaq; tibi deus de rore cœli, ubertatemq; terræ, & copiam frumenti ac musti. Seruiant tibi populi, & incuruent se tibi nationes, sis dominus fratrum tuorum, ut se inclinent tibi filij matris tuæ. Qui tibi mala fuerit imprecatus, huic mala imprecatio obueniat: qui uero bona tibi fuerit imprecatus, is felix & faustus sit. Cumq; iam Isaac cõplesset imprecationẽ faustam, uixq; egresso Iacob à patre suo Isaac,
E uenatu uenit frater eius Esau. Et is quoq; parauit cibos delicatos, quos intulit ad patrem suum, dixitq; patri suo, Surgat pater meus & edat de uenatione filij sui, ut mihi ex animo bene imprecetur. Et dixit illi Isaac pater suus, Quis es tu? Ait ille, Ego sum filius tuus, primogenitus tuus Esau. Et expauit Isaac ingenti pauore, idq; supra modum, & ait, Quis? Vbi ergo ille qui uenatus est uenationem, & intulit mihi, & ego comedi ex omnibus priusquam tu uenires, & imprecatus sum ei fausta & felicia, eritq; faustus & felix? Cum Esau audiret uerba patris sui, eiulauit eiulatu magno & uehementer amaro, & dixit patri suo, Et mihi bene precare pater mi. Qui respõdit, Venit frater tuus fraudulenter, & præripuit imprecationẽ tuam faustam. Et dixit, An non uere uocatum est no
F men eius Iacob? Supplantauit enim me iam secundo, ius primogenitũ meũ tulit, & en nunc quoq; præripuit mihi faustam imprecationem. Et addidit, An non & mihi imprecationẽ bonam retinuisti? Respondit Isaac & dixit ad Esau, En præfeci illum tibi dominum, omnesq; fratres eius constitui illi seruos, frumento & musto suffulsi eum, & tibi hic quid faciã fili mi? Et dixit Esau ad patrẽ suum, Mi pater, an unicam dũtaxat imprecationem faustam habes? Imprecare & mihi felicia: sublataq; uoce sua fleuit Esau. Respondit ei Isaac pater suus, & dixit, In ubere solo sit habitatio tua, & de rore cœli desuper. Gladio tuo uiues, & fratri tuo seruies: futurum est autem cum humiliaris, ut frangas iugum eius de collo tuo. Odit ergo Esau Iacob propter G faustam illam imprecationẽ, quam imprecatus ei fuerat pater eius, cogitauitq; Esau in corde suo, Appropinquabunt dies luctus patris mei, occidamq; Iacob fratrem meum. Nunciata uero sunt Rebeccæ uerba Esau filij sui natu maioris, misit ergo & accersiuit Iacob filiũ minorem natu, dixitq; ad eum, En frater tuus Esau hoc uno se solatur, ut te interficiat. Nũc igitur me audies fili mi, surge & fuge ad Laban fratrem meũ in Charan, habitaq; cum eo paucis diebus, donec fratris tui furor remittat, donec inquam ira fratris tui à te auertatur, & obliuiscatur eorum quæ tu aduersus eum commisisti. Tum mittam, & accersam te illinc, cur orbarer utroq; uestrũ uno eodemq; die? Et dixit Rebecca ad Isaac, Tædet me uitæ meæ, idq; propter filias Hethæas, si Iacob uxorem duxerit de filiabus Hethæis quales istæ sunt, de filiabus inquã istius regionis, ad quid mihi uita?

Benedictio Esau.
Hebr. 11. d

CAP. XXVIII.

A VOcãs itaq; Isaac Iacob, ualedixit & bene precatur ei, mandatq; ei, dicens, Ne ducas uxorem de filiabus Chanaan. Surge, uade in Padan Arã, ad domũ Bethuelis, qui auus tuus est maternus, isthinc duc tibi uxorẽ de filiabus Laban auunculi tui. Deus aũt omnipotẽs benedicat tibi, & faciat te crescere, atq; multiplicet te, ut fias in cœtũ populorũ. Det quoq; tibi benedictionem Abrahæ, tibi & semini tuo tecum,

Duci uxor prohibetur ex infideli natione.

Osee 12.d
B
C
Christus ꝓmittitur.
Supra 16.a Consolatio diuina.
D
Domus dei.
Bethel, Luza.
Victus & amictus petitur.

tecum, ut hæreditate accipias terram quā incolis, quā dedit deus Abrahæ. Amādauit itaq; Isaac Iacob, & ille abijt in Padan Aram ad Laban filiū Bethuelis Syri fratrem Rebeccæ, matris Iacob & Esau. Animaduertēs aūt Esau ꝙ Isaac benedixisset Iacob, & ꝙ misisset eū in Padan Aram, ut isthinc sibi duceret uxorē, præcepissetq; ei cū ualediceret, dicēs, Non ducas uxorē de filiabus Chanaan, & ꝙ Iacob obtēperasset patri suo & matri suæ, abijssetq; in Padan Aram. Intelligēs etiam Esau ꝙ filiæ Chanaan displicerēt Isaac patri suo, abijt ipse ad Ismaelē, & duxit sibi uxorē Mahalath filiā Ismaelis filij Abrahā, sororem Nebaioth, ultra uxores suas. Egressus itaq; Iacob de Beer Seba, profectus est Charan. Incidit aūt fortè fortuna in quendā locum ubi pernoctauit, nam sol occiderat, & tollens de lapidibus illius loci, fecit sibi ceruicalia, & dormiuit in eodē loco. Et habuit somniū, & en scala erat posita in terrā, cuius culmen pertingebat usq; in cœlū, angeliq; dei ascendebāt et descendebāt per eam. Deus aūt innitebatur scalæ, dixitq; ad eum, Ego sum DOMINVS deus Abrahā patris tui, & deus Isaac, terrā in qua tu dormis tibi dabo & semini tuo. Eritq; semen tuū sicut puluis terræ, & tu erumpes usq; ad mare occidētale, ad Orientē, ad Septentrionē, & ad Meridiē: benedicenturq; in te & in semine tuo omnes familiæ terræ. En ego adsum tibi, & custodiā te quocunq; fueris profectus, et reducā te in terrā istam, neq; deserā te, donec fecero quæcūq; ad te loquutus sum. Euigilās aūt Iacob è somno suo, ait, Reuera DOMINVS est in isto loco, & ego nō nouerā. Et timuit ac dixit, Quàm terrificus est locus iste, nō est hic nisi domus dei & porta cœli. Cōsurgens aūt Iacob diluculo, tulit lapidē quem sibi ceruical capitis sui posuerat, & erexit illū in statuam, fuditq; oleum super summitatē eius, et uocauit nomen loci illius Bethel (etenim nomen illius ciuitatis antea Lus erat.) Vouit et uotū hisce uerbis, Quādoquidē deus mihi adfuit, et custodiet me in uia ista qua proficiscor, et dabit mihi panē ad comedendū, & uestimentum ad induendū, reuersurus ꝗq; fuero incolumis et saluus ad domū patris mei, erit mihi DOMINVS in deum. Et lapis iste quē posui in statuam, erit domus dei: & ꝗdcunq; dederis mihi, de hoc decimā tibi dabo. XXIX.

A
Fratres dicuntur cognati.
B
Osculū purum.
C

Leuauit itaq; Iacob pedes suos, & perrexit ad terrā eorū qui ad Orientem habitāt. Et uidit puteū in cāpo, iuxta quē cubabant tres greges ouiū: nam ex puteo isto adaquabant greges istos, eratq; ingens lapis super puteo. Collectiq; sunt illuc omnes greges, uolutoq; lapide ab ore putei, adaquabāt oues, et reuoluebāt lapidē super puteū in locum suum. Dixitq; ad eos Iacob, Fratres mei unde estis? Qui responderunt, De Charan sumus. Et dixit ad eos, Nostisne Laban filiū Nahor? Illi uero dixerūt, Nouimus. Dixitq; rursus ad eos, Rectè ne habet? Responderunt, Rectè, en Rahel filia eius uenit iam cum grege. Et dixit, Multū adhuc diei superest, adeoq; nec tēpus pecora cogēdi, potū ergo præbete ouibus, euntesq; pascite. Qui responderunt, Non possumus donec congregentur omnes greges, & uoluatur lapis à puteo, ut potū demus ouibus. Cū adhuc loqueretur cū eis, uenit Rahel cū grege patris sui quē ipsa pascebat. Cūq; uidisset Iacob Rahelē filiam Laban auūculi sui, gregēq; eius, accessit & reuoluit lapidē à puteo, et adaquabat gregē Laban auūculi sui. Osculatus ꝗq; est Iacob Rahelē, sublataq; uoce sua fleuit. Nunciauitq; Iacob Raheli ꝙ ipse esset frater patris eius, & filius Rebeccæ. Illa uero currēs nūciauit hæc patri suo. Cum uero Laban audisset rumorē de Iacob filio sororis suæ, currens ei obuiam, amplexatus est eum atq; osculatus, & introduxit eum in domū suam, et ille narrauit ipsi Laban negotia ista cūcta. Ad quē Laban ait, Profectò os meū & caro mea es tu, & mansit cū eo mensem totū. Dixit uero Laban ad Iacob, An quia frater meus es, gratis mihi seruires? Indica mihi quæ sit merces tua. Erāt aūt ipsi Laban duæ filiæ: nomē maioris natu erat Lea, minoris uero nomen Rahel. Porrò Lea habebat oculos debiles, Rahel uero erat pulchra forma et uenusta facie. Dilexit au

tem Iacob Rahelẽ, & ait, Seruiam tibi
septẽ annis pro Rahele filia tua natu
minori. Laban respondit, Satius est ut
eam tibi dem quàm alij uiro: mane apud
me. Seruiuit itaque Iacob pro Rahele se
ptem annis, qui uisi sunt ei dies pauci,
eo quod eam deamaret. Dixit aũt Ia-
cob ad Laban, Cedo [mihi] uxorem
meam, quoniam dies mei exacti sunt,
& ueniam ad eam. Congregauit ergo
Laban omnes uiros illius loci, & in-
struxit conuiuiũ. Aduentãte uespera,
accepit Leam filiã suam, et introduxit
eam ad Iacob, & ingressus est ad eam.
Dedit ad hęc Laban ipsi Leę filiæ suæ
Zilpam ancillã suam ut famula esset.
Cumque iam mane esset, en ea erat Lea.
Dixit ergo Iacob ad Laban, Cur feci-
sti mihi hoc? an nõ pro Rahele seruiui
tibi? cur ergo imposuisti mihi? Respon
dit Laban, Non est hic mos nostri lo-
ci, ut minor natu elocetur ante maiorẽ
natu. Absolue hanc hebdomadẽ, & loca
biturque tibi & ista pro seruitio, quod
adhuc alijs septem annis mihi seruitu
D rus es. Hoc fecit Iacob, et absoluit istã
hebdomadẽ, & dedit ei Rahelẽ filiam
suam uxorem. Dedit & Laban Rahe
li filię suę Bilham ancillã suam ut esset
famula. Ingressus ergo Iacob ad Rahe
lem quoque, & amauit Rahelẽ prę Lea,
seruiuitque illi adhuc alijs septẽ annis.
Videns autem DOMINVS quod exosa
esset Lea, reddidit eam fœcundã, man
sitque Rahel sterilis. Lea igitur cõcepit,
& peperit filiũ, uocauitque nomen eius
Ruben. Ruben: sic enim cogitabat, Vidit DO
MINVS afflictionẽ meam, nũc igitur
diliget me maritus meus. Rursum con
cipiens peperit filium, & ait, Quando
quidẽ DOMINVS audiuit me odio
haberi, dedit mihi & istum, uocauitque
Simeon. nomen eius Simeon. Rursusque conce-
pit, & peperit filium, & dixit, Et nũc
quoque copulabitur mihi maritus meus,
quandoquidem peperi ei tres filios:
& ob hanc causam uocatũ est nomen
Leui. eius Leui. Denuo concepit & pepe-
rit filium, dicens, Et nunc gratias a-
gam DOMINO: & idcirco uoca-
Iuda. uit nomen eius Iuda: destititque pa-
rere.

CAP. XXX.

A CErnẽs uero Rahel quod nihil pa
reret ipsi Iacob, æmulata est so-
rorem suam, dixitque ad Iacob, Da mi-
hi liberos: si id minus, morior. Iacob
autem ira incẽsus aduersus Rahelem,
dixit, Num dei loco sum ego, qui pro
hibet quo minus parias? Rahel ait, En
ancilla mea Bilha, ingredere ad eam,
ut pariat super genua mea, ut ego ex
ea ædificer. Dedit itaque Bilha ancillã
suam ipsi Iacob uxorem, & Iacob in-
gressus est ad eam. Concipiens itaque
Bilha, peperit ipsi Iacob filium. Et ait
Rahel, Causam meam egit deus, & ex
audiuit uocẽ meam, dans mihi filium:
& ob id uocatũ est nomen eius Dan. Dan.
Rursum concipiens Bilha ancilla Ra B
helis, peperit filium secundum ipsi Ia
cob. Et dixit Rahel, Vicissitudinibus
dei paria feci cũ sorore mea, ut etiam
pręualeam: uocauitque nomen eius Na Nephtali.
phtali. Videns autem Lea quod desti
tisset parere, accepit Zilpam ancillam
suam, deditque eam Iacob uxorem. Pe-
perit itaque Zilpa ancilla Leæ ipsi Ia-
cob filium, & ait Lea, Auspicato: uo
cauitque nomen eius Gad. Zilpa ancil Gad.
la Leæ peperit Iacob filiũ secundum.
Dixitque Lea, In beatitudine mea, nam
beatam me ducent filiæ: uocauitque no
men eius Aser. Egressus Ruben in die Aser.
bus messis triticeæ, inuenit mandrago
ras in agro, attulitque eas ad Leam ma-
trem suam, & dixit Rahel ad Leam,
Da mihi quæso de mandragoris filij Mandrago
tui. Cui illa respondit, An parum est ræ uendun
quod accipis uirum meum, insuper et tur propter
mandragoras filij mei accipies? Dixit prolem.
Rahel, Dormiat igitur tecum hac no- C
cte pro mandragoris filij tui. Venit igi
tur Iacob è rure sub uesperã, & egressa
est Lea ei obuiam, & ait, Ad me ue-
nies, conduxi enim te mandragoris fi
lij mei: & dormiuit cum ea nocte illa.
Exaudiuit autem deus Leam ut con-
ciperet, & pareret ipsi Iacob filium
quintum. Et dixit Lea, Reddidit [mi
hi] deus mercedem meam, eo quod de
derim ancillam meam marito meo: uo
cauitque nomen eius Issachar. Rursum Issachar.
concepit Lea, & peperit ipsi Iacob
sextum filium. Et dixit Lea, Donauit
me deus bona dote, nunc cohabitabit
mihi maritus meus, quoniam peperi
ei sex filios: uocauitque nomen eius Ze Zabulon.
bulon. Post hæc peperit filiam, cuius

Dina. nomen uocauit Dina. Et recordatus
est deus Rahelis, exaudiuitq́ eam de-
D us, & reddidit eam fœcundam. Quæ
concipiens peperit filium, dicens, Su-
stulit deus opprobrium meum: uoca-
uitq́ nomen eius Ioseph, dicens, Ad-
ijciat mihi DOMINVS filium alte-
rum. Cumq́ peperisset Rahel Ioseph,
contigit ut Iacob diceret ad Laban,
Dimitte me, ut uadam ad locũ meum,
& ad terram meam: da mihi uxores
meas, & liberos meos, pro quibus ser
uiui tibi, ut abeam: tu nosti seruitium
meum quod tibi seruiui. Respondit ei
Laban, Si nunc gratiam hanc à te im-
petrare possum, indica mihi mercedẽ
tuam, & dabo: obseruaui enim hoc
Dominus benefacit propter pios. quod DOMINVS me propter te for
tunauit. Et dixit ad eũ, Tu nosti quo-
modo seruierim tibi, & quale pecus
fuerit tibi me pastore. Nam modicum
quod tibi fuit antequam ad te ueni-
rem, uehementer auctum est, & quod
E DOMINVS te fortunarit mei causa,
nunc uero quãdo tandem domui meæ
prospiciam? Qui ait, Quid dabo tibi?
Respondit Iacob, Nihil dabis mihi, si
feceris mihi istam rem, iterum pascam
& custodiam oues tuas. Transibo ho
die per omnes greges tuos, separa tu
illinc omne pecus punctis respersum
& maculis uariegatum, & quidquid
fuluum erit in agnis, punctis resper-
sum, et maculis uariegatum in capris,
merces mea fuerit, & respondebit pro
me iustitia mea postero tempore, ue-
niet enim ad mercedem meam coram
te. Quidquid ergo in capris aut pun-
ctis respersum, aut maculis uariega-
tum, in agnis uero fuluum non fuerit,
F furtum hoc esto apud me. Dixit ergo
Laban, Age, modo fiat quod dixisti.
Relegauit igitur eadem die hircos cir
culatos, & maculis uariegatos, om-
nesq́ capras punctatas & maculo-
sas: omnes inquam, in quibus albedi-
nis aliquid fuit: deinde quicquid in
agnis fuluum fuit, & dedit eas sub ma
nus filiorum suorum. Interstinxit ue-
ro inter se & Iacob iter trium dierum.
Et Iacob pascebat oues Laban reli-
quas. Porrò Iacob accepit uirgas ui-
rides de populo, auellana & casta-
nea, & deglubit eas ut albedo appa-
reret, denudans scilicet quod album
erat in uirgis. Et posuit uirgas, quas
degluberat, in canales aquarios, in
quos decurrebant aquæ, illuc enim
conueniebãt oues ad bibendum. [Po G
suit autem uirgas] è regione ouium,
ut potum uenientes inardescerent con
ciperentq́. In ardore ergo oues conci
piebant ad uirgas, & pariebant circu
latas, punctis respersas, & maculis ua
riegatas. Iacob autẽ separauit agnos,
& direxit faciem gregis aduersus cir
culatas & cunctas fuluas quæ erant
in grege Laban: posuit enim sibi gre-
ges seorsim, non ad oues Laban. In o-
mni igitur admissura ouium robustio-
rum posuit Iacob uirgas in canales an
te oculos ouium, hoc scilicet agens,
ut in admissura conspectis uirgis con
ciperent. In [admissura] autem debi-
lium ouium non ponebat. Erant er-
go debiliores Laban, robustiores ue-
ro ipsius Iacob. Auctus est ergo uir in Ditissimus fit Iacob.
immensum, ut esset ei magnus grex,
ancillæ, serui, cameli & asini.

CAPVT XXXI.

ET audiuit uerba filiorum Laban, A
qui sic loquebantur, Rapuit Ia-
cob quidquid est patris nostri, & ex
his quæ patris nostri sunt, omnẽ istam
gloriam parauit. Vidit quoq; Iacob
faciẽ Laban, animaduertitq́ eam non
esse erga se quemadmodum fuerat he-
ri & nudiustertius. Et dixit DOMI-
NVS ad Iacob, Reuertere ad terram
patrum tuorum, & ad natale solum,
ego tibi adero. Mittens igitur Iacob,
accersiuit Rahelẽ & Leam in agrum
ad gregem suum. Et dixit ad eas, Vi-
deo faciem patris uestri non esse erga
me quemadmodum heri & nudiuster
tius, ueruntamen deus patris mei mihi Deus seruat suos, & defendit.
adfuit. Et uos quidem nostis, quod to
to robore meo seruiui patri uestro, pa
ter autẽ uester dolo malo egit mecum,
& immutauit mercedem meam iam de
cies, neq; tamen permisit deus ut me
læderet. Quum diceret, Quæ punctis
respersæ sunt, sint merces tũa, nascebã
tur omnes oues punctis respersæ: si ue
ro diceret, Circulis obuinctę erũt mer B
ces tua, nascebantur omnes oues cir-
culatæ. Eripuit igitur deus peculium
patri uestro, & mihi dedit. Et hoc q́cq;

factum est, in ouium admissura sustuli oculos meos, uidiq; per somniũ hircos obuinctos circulis, punctis respersos, & albis maculis notatos, qui inibant gregem. Tum dixit ad me angelus dei per somnium, Iacob. Et respondi, Præsto sum. Et dixit, Attolle quęso oculos tuos, & obserua omnes hircos obuinctos circulis, punctis respersos, & albis maculis notatos qui ineunt gregem, uidi enim quæcunq; in te commisit Laban. Ego sum deus Beth El, cui illic statuam erexisti, quoq; loci mihi uotum uouisti: surge igitur, & egredere ex ista terra, & redi in patriã tuam. Respondit Rahel simulq; Lea, & dixerunt ad eum, Num pars aut hæreditas adhuc nobis est in domo patris nostri? An non extraneæ ab eo reputatæ sumus? Vendidit enim nos, deinde & argentum nostrum insumpsit: quandoquidẽ ergo omnes opes quas eripuit deus patri nostro, nostræ sunt liberorũq; nostrorũ, fac quicquid deus tibi mandauit.

C Surrexit itaq; Iacob, & imposuit filios suos & uxores suas camelis, abduxitq; omnes greges suos, & om̃es facultates suas quas parauerat, omnes opes possessionis suę, quas adquisierat in Padan Aram, ut remearet ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Laban autem abierat ut tõderet oues suas, furata est interim Rahel simulachra patris sui: Iacob uero furatus est cor Labã Syri, eo quod abitum suum illi nõ indicasset. Fugit itaq; ipse et omnia quę illius erant, surrexitq; et traiecit fluuium, dirigens faciem suam uersus montem Gilead. Die tertio nunciatum est ipsi Laban quod Iacob fugisset. Et sumens secum fratres suos, insequutus est illum itinere septem dierum, & apprehendit eum in monte Gilead.

Furari cor.

D Venerat autem deus in somno nocturno ad Laban Syrum, & dixit ad eum, Caue quidquam loquaris cum Iacob. Assequutus est itaq; Labã Iacob: fixerat autem tabernacula sua Iacob in monte, sed & Laban cum fratribus suis tetendit [tentoria sua] in monte Gilead. Ait itaq; Laban ad Iacob, Quid fecisti quod furatus es cor meũ, & abduxisti filias meas ueluti bello captas? Cur me clàm & inscio fugam capessere uoluisti? Quin mihi indicasti ut te cũ gaudio amandassem, deduxissemq; cum canticis, tympanis & cithara? Insuper non permisisti ut oscularer filios meos & filias meas. Stulte quidem egisti. Et satis potens essem uobis malefacere, at deus patris uestri heri ad me dixit, Caue loquaris cum Iacob quidquã. Quod si omnino abire collibitum fuit, utpote desiderio paternę domus flagranti, cõtinuõne deos meos furari oportuit? Respõdit Iacob & dixit ad Laban, Eo quod timui, cogitauiq; te ui rapturum esse filias tuas mihi. Cæterũ is apud quẽ deos tuos inueneris, non uiuat corã fratribus nostris: recognosce tibi, si quid apud me est, & cape tibi. Nesciebat autẽ Iacob quod Rahel eos esset furata.

Cura dei pro Iacobo & suis.

E Ingressus ergo est Laban tabernaculũ Iacob, tabernaculũ Leę, tabernaculumq; duarum ancillarum, & non inuenit. Egressusq; tabernaculum Leæ, uenit in tabernaculũ Rahelis. Porrò Rahel simulachra illa acceperat, & posuerat ea sub stratũ cameli, inseditq; eis: & cũ Laban contrectasset totum tabernaculum, nihil tamen inuenit. Rahel autem dixit ad patrem suum, Ne succenseat dominus meus quod non possum assurgere tibi, quia iuxta cõsuetudinem fœminarum mihi accidit. Perscrutans itaq;, non inuenit simulachra. Hoc iram mouit ipsi Iacob, ut litigaret cum Laban, et diceret, Quæ præuaricatio mea? aut quod deniq; peccatum meum, quod sic inardescens me insequeris? Contrectasti omnẽ suppellectilem meã, quid ex uniuersa suppellectili domus tuæ deprehendisti? Profer huc coram fratribus meis & fratribus tuis, ut isti inter nos duos disceptent. En uiginti istis annis fui tecum, oues tuæ & capræ tuæ non sunt abortæ, sed neq; arietes gregis tui comedi.

F A feris laceratum tibi non attuli: ego, si quid peccatum, pœnas dedi. E manu mea requirebas si quid uel interdiu, uel noctu furto surreptum fuerat. Interdiu consumpsit me æstus, nocturno uero tẽpore gelu, fugitq; somnus meus ab oculis meis. Viginti istis annis inquã seruiui tibi in domo tua, quatuordecim annis pro duabus filiabus tuis, et sex annis ꝑ ouibus tuis, et

immutasti

immutasti mercedem meam iam decies. Et nisi deus patris mei, deus Abraham, & pauor Isaac adfuisset mihi, nunc quoq; uacuum me amandasses: sed adflictionem meam, & laborem manum mearum respexit deus, & redarguit [te] heri. Laban respondit, & dixit ad Iacob, An non filiæ istæ meę sunt, & filij isti filij mei, sed et greges isti greges mei, imò quidquid tu uides an nō meum est? & filiabus istis quid facerem hodie, aut filijs earum quos pepererunt? Veni igitur, feriemus ego & tu foedus, quod testis loco sit inter me & te. Accepto itaq; lapide Iacob statuam erexit, dixitq; ad fratres suos, Legite lapides. Qui adferentes lapides, tumulum excitarunt, & ibi super eum comederunt. Vocauitq; eum Laban legar Schahadutha,

Pactū inter Laban & Iacob.

G Iacob uero uocauit eum Galeed. Dixitq; Laban, Tumulus iste testis est hodie inter me & inter te: & idcirco uocatū est nomen eius Galeed. Et Mitzpa, quoniam dixit, Speculetur DOMINVS inter me & inter te, quando fuerimus separati alter ab altero. Si adflixeris filias meas, & si duxeris uxores ad filias meas, nemo nobiscum est: en deus testis est inter me & inter te. Rursumq; dixit Laban ad Iacob, En iste tumulus, & en statua quam erexi inter me & te: testis esto tumulus iste, & testis quoque hæc statua, quod ego tumulum istum non transibo ad te, nec tu tumulum istum & statuam istam ad me ad malum. Deus Abraham, & deus Nahor, deus quoq; patris illorum, iudicent inter nos. Et iurauit Iacob per pauorem patris sui Isaac. Mactauit quoq; Iacob uictimā in monte, inuitauitq; fratres suos ut manducarent panem. Et comederunt panem, pernoctaruntq; in monte illo. Consurgensq; Laban diluculo, osculatus est filios suos & filias suas, & imprecatus est eis felicia. Valedicēsq; Laban, abijt reuersus ad locū suum.

CAP. XXXII.

A IAcob uero ꝓfectus est itinere suo, cui obuiam facti sunt angeli dei. Quos quum uidisset Iacob, dixit, Castra sunt hæc dei; & uocauit nomen loci illius Mahanaim. Iacob autē nuncios ante se præmisit ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom. Mandauitq; eis dicens, Sic dicetis domino meo Esau, Sic dicit seruus tuus Iacob, Apud Laban aduena fui, illicq; moram traxi hactenus. Et sunt mihi boues, asini & oues, serui & ancillæ, misiq; nunciatum hæc domino meo, ut impetrarem gratiam apud te.

Consolatione accipit à deo ꝑ angelos.

B Reuersi sunt nuncij ad Iacob, dicentes, Venimus ad fratrem tuum, nempe ad Esau, qui tibi obuiam uenit, habetq; secum quadringentos uiros. Timuit uero Iacob uehemēter, anxiusq; fuit: distribuit ergo populum qui secum erat, oues quoq; & boues & camelos in duas turmas, aitq;, Si uenerit Esau ad unam turmam, & trucidauerit eam, euadet altera, reliquaq; manebit. Et dixit Iacob, Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac, DOMINE, qui dixisti ad me, Reuertere in terram tuam, & in patriam

In periculis orat deū ex fide.

C tuam, & omnino benefaciam tibi, inferior sum omni beneficentia omniq; fide quam seruo tuo exhibuisti: quoniam baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc creui in duas turmas: eripe me quæso è manu fratris mei, de manu Esau, nam timeo eum, ne ueniat & trucidat matrem simul cum filijs. Et tu quidem promisisti, quod uelis mihi benefacere, redderecq; semen meum uelut harenam maris, quæ præ multitudine numerari non potest. Per

D noctauit itaque illic nocte illa, & accepit de ijs quæ sibi in manum ueniebant, munus ipsi Esau fratri suo. Nempe capras ducentas, hircos uiginti, oues ducentas, & arietes uiginti, camelas lactantes cum pullis earum triginta, uaccas quadraginta, & tauros decem, asinas uiginti, & pullos decem. Tradiditq; [isthæc] in manum seruorum suorum, quemlibet gregē seorsim, & ait ad seruos suos, Transite ante me, & facite spatium inter gregem & gregem. Præcepitq; priori

E dicens, Si occurrerit tibi Esau frater meus, & interrogauerit te hisce uerbis, Cuius es tu, quò uadis, & cuius ista quæ te præcedūt? Dices, Hęc sunt

Iacob serui tui, munus hoc missum domino meo Esau, & en ipse subsequitur nos. Huiusmodi mandata dedit secundo & tertio, omnibus denique qui greges sequebãtur, nempe ut sic loquerentur ad Esau, sicubi inuenirent eũ, dicerentque quod Iacob seruus eius sequeretur eos. Sic enim cogitabat, Placabo eum munere quod me antecedit, deinde uidebo faciem eius, fortasse me exaudiet. Praecessit itaque munus faciem eius, ipse uero eadem nocte mansit in
F castris. Nocte uero consurgens, tulit duas uxores suas, & duas ancillas suas, undecim quoque natos suos, & traiecit uadum Iabok. Accipiens ergo eos, transmisit eos ultra torrentẽ, transmisit quoque quidquid habuit: & mansit Iacob solus, descenditque cum eo uir in harenam donec aurora oriretur: qui uidens quod nõ posset ei praeualere, tetigit uolam foemoris eius, & uola foemoris Iacob luxata est, dum ille luctaretur cũ eo. Dixitque, Dimitte me, exorta est enĩ aurora. Et dixit, Non dimittam te, nisi bona mihi fueris imprecatus. Et dixit ad eum, Quod est nomen tuũ? Respõdit, Iacob. Ait, Nomen tuũ ultra non uocabitur Iacob, sed Israel: nam & Elohim & hominibus tanquã

Iacob nominatur nouo Israelis nomine. Hos. 12.

G princeps superior euasisti. Iacob interrogans dixit, Indica quaeso nomẽ tuũ. Et dixit, Cur sic interrogas de nomine meo? Faustaque imprecatus est ei ibidẽ. Et uocauit nomẽ loci illius Pniel: quoniam uidi [inquit] Elohim facie ad faciem, & erepta est anima mea. Ortusque est ei sol cũ pertransisset Pniel, & ipse claudus erat foemore suo: ob id filij Israel etiamnum hodie non comedunt neruum obstupefactum in concauitate foemoris, eo quod tetigerit concauitatẽ foemoris Iacob neruo obstupefacto.

CAP. XXXIII.

Prudentia Iacob occurrentis fratri.

A ATtollens Iacob oculos suos uidit, & ecce Esau uenit quadringentique uiri cum eo. Distribuit itaque filios ad Leam, Rahelẽ, atque duas ancillas: collocauit autẽ ancillas & filios illarum in primo ordine, deinde Leam & liberos eius, Rahelem tamen & Ioseph postremo. Ipse uero ante illos paecedens, septies pronus terram uersus inclinat, quousque fratri appropinquaret. Esau uero obuiam illi currens, amplexatus est eum, ruitque in collũ eius, & osculatus est eum, fleueruntque. Attollens aũt oculos suos, uidit mulieres & pueros, dixitque, Qui tibi isti? Et respondit, Pueri sunt quos benignitate sua deus donauit seruo tuo. Accedentes itaque ancillae & nati earũ, inclinarunt. Appropinquauit & Lea cum filijs suis inclinantes. Post hec adductus est Ioseph et Rahel, & incuruati inclinant. Dixit autem [Esau,] Quae tibi uniuersa haec turma, cui obuiam ueni? Respõdit, Ut gratiã ac fauorem impetrarem coram domino meo. Et dixit Esau, Abunde satis mihi adest mi frater, maneat tibi quod tuũ est. Ad quem ait Iacob, Ne quaeso, si impetro gratiam coram te, accipe hoc munus meum de manu mea: nam in hoc uidi faciem tuam, quemadmodũ uidetur facies Elohim: gratum

Fratres ruunt in oscula. B

C ergo mihi fac, cape quęso honorarium munus meum quod tibi allatum est, benigne enim mihi fecit deus, & satis habeo. Flagitante aũt illo, accepit [Esau] & ait, Moue castra, & proficiscamur, ego te praecedã. Respõdit illi [Iacob,] Dominus meus nouit nimirum quod pueri teneri sunt, deĩde sunt mihi oues & boues foetae, quas si impulero uno die, morientur omnes oues. Transeat quęso dominus meus ante seruum suũ, ego sensim incedam, quatenus ferunt pecora ante me, & quatenus pueri ferre possunt, donec peruenero ad dominum meum in Seir. Dixit ergo Esau, Constituam quęso quosdam de ijs qui mecum sunt, qui tecum maneant. Ia-

D cob respondit, Cur istud? [Satis est] si gratiam impetro coram domino meo. Reuersus est itaque Esau eadem die itinere suo uersus Seir: Iacob uero profectus in Suchoth, extruxit sibi domum tentoriaque suis pecoribus: hinc uocatum est nomen loci illius Suchoth. Uenitque Iacob incolumis in Sichem, quae est in terra Chanaan, dũ rediret ex Padan Aram, & habitauit ẽ regione illius ciuitatis. Emit quoque partẽ agri, ubi tenderet tabernaculum suũ, de manu filiorum Hemor patris Sichem, centum probatis nummis: ibique constituit arã, inuocauitque ibi fortẽ deũ Israelis.

Altare extruit, et deũ inuocat.

CAP. XXXIIII.

Dina

Curiositas Dinæ.

et loquutus est ad cor puellæ

A Dina filia Leæ, quam pepererat ipsi
Iacob, egressa est ut filias illius re-
gionis uideret: quã ut uidit Sichem fi-
lius Hemor Hiuei principis illius re-
gionis, rapuit eam, & dormiens cũ ea,
cõstuprauit eam. Adhæserat enim ani-
mus eius Dinę filię Iacob, amauit puel
lam, pellexitq; eam uerbis. Et dixit Si
chem ad Hemor patrem suũ, Cura ut
hæc puella detur mihi uxor. Audiuit
aũt Iacob quod [Sichem] polluisset Di
nam filiam suam, filij autem eius erant
in agro apud pecora sua, & dissimula-
uit donec uenirent. Porrò Hemor pa-
ter Sichem egressus est ad Iacob, ut cũ
eo loqueretur. Veniẽtes aũt filij Iacob
è rure, atq; audientes, sese discruciarũt
uiri illi, & commouit eos uehementer,
q̃d is rem tam nephariam designasset
in Israele, dormiendo scilicet cũ filia Ia
cob, q̃d factũ minime cõueniebat. Lo-
B quutus est ergo Hemor cum eis in hãc
sententiã, Sichẽ natus meus deperit fi-
liam uestrã, obsecro igitur ut detis eam
ei uxorẽ. Iungite nobiscũ affinitatẽ, col
locate nobis filias uestras, & nostras fi
lias uobis ducite. Habitabitisq; nobi-
scũ, regio ipsa uobis patebit, ut in ea ha
bitetis, negotiemini, atq; etiã cõtinea-
mini. Sichẽ q̃q; dixit ad patrẽ puellę et
ad fratres eius, Sinite ut impetrẽ hoc à
uobis, q̃dq̃d dixeritis ad me, dabo, au
ctionẽ facite uel in immẽsum, idq; erga
me, cũ donationis propter nuptias, tũ
dotis, dabo quidquid indicaueritis mi
hi, modo detis mihi puellam hanc uxo
rem. Respõderunt filij Iacob ipsi Sichẽ
& Hemor patri eius dolose, expostu-
lantes super eo quod sororem ipsorum
C Dinã polluisset. Dixerũt ergo ad eos,
Rem istã facere haudquaq; possumus,
ut collocemus sororem nostrã uiro prę
putium habenti, id enim probrosum no
bis esset. Veruntamen in hoc obsignati
securi erimus de uobis, si fueritis sicut
nos sumus, ut circuncidãtur uobis om
nes mares. Tũ collocabimus filias no
stras uobis, ducemusq; nobis filias ue
stras, habitabimusq; uobiscum, & eri-
mus uobiscum unus populus. Quod si
nos non audieritis, ut scilicet circunci
damini, recipiemus filiã nostrã & abi-
bimus. Placuerunt uero uerba illorum
cũ ipsi Hemor, tum Sichem filio eius.

Et iuuenis quidem nihil cunctatus est
facere rem istam, deperibat enim filiam
Iacob, eratq; honoratior omnibus qui
in domo patris erant. Venit itaq; He-
mor & Sichem filius eius ad portã ci-
uitatis suæ, loquutiq; sunt cũ ciuibus
suis in hunc modũ, Viri isti pacem no-
bis offerũt, ut habitare eis liceat in no
stra regione, in eaq; negotiari. Et terra
quidẽ satis ampla est coram eis, duce-
mus ergo nobis filias eorum uxores,
collocabimusq; filias nostras eis: atta
men hac in re obsignãtur erga nos uiri
illi ut nobiscũ habitent, coeantq; nobi
scum in unum populũ, si cuncti mares
nobis circuncidantur, quẽadmodũ ipsi
circuncisi sunt. Pecora illorum, faculta
tesq; illorũ, & iumenta illorum, an nõ
nostra futura sunt, si illis hoc signo ob-
stringemur, ut nobiscum habitent? Vni
uersi itaq; ciues illius urbis obsequuti
sunt ipsi Hemor & Sichem filio eius,
omnesq; mares illius urbis circuncisi
sunt. Tertio itaq; die, quũ essent in do- D
lore ciues, duo filij Iacob Simeon &
Leui, fratres Dinæ, arreptis gladijs
suis, urbem introierunt confidenter, in
terfeceruntq; omnem marem, quin &
Hemor atq; Sichem filiũ eius trucida-
runt gladio, tuleruntq; Dinã ex domo
Sichẽ, & abierunt. Filij uero Iacob ue
nientes super occisos, despoliarũt ciui
tatem, eo q̃d polluerant sororem suam.
Oues quoq; & boues atq; asinos illo
rum, & quicq̃d erat in urbe et in agro,
rapuerunt, sed & cunctam substantiam
omnemq; pubem, atq; uxores illorũ ce
perunt, atq; prædam abegerunt, cũ om
nibus quę intus erãt. Dixit uero Iacob
ad Simeon & Leui, Conturbastis me,
putidumq; me reddidistis coram habi-
tatoribus istius regionis, nempe co-
ram Chananæo & Pherisæo, & ego
quidem paruo sum numero, congrega
buntur ergo illi aduersum me, & truci
dabunt me, uastaborq; ego & domus
mea. Illi uero responderunt, An ergo
ut scorto abuti sorore nostra debuit?

In portis erãt iudicia.

Priuata libido fit cõmune exitium.

Iniquus ac sus duorum fratrũ, quẽ adiuuant cæteri.

CAP. XXXV.

Dixit aũt deus ad Iacob, Surge ascẽ A
de in BethEl, et habita ibi, faciesq;
ibi aram deo, qui apparuit tibi quũ co
ram Esau fratre tuo fugeres. Tũ dixit
Iacob ad domũ suam, & ad omnes quĩ

secum erāt, Abijcite deos alienos qui sunt inter uos, mundamini, & immutate uestimenta uestra. Nam surgentes ascēdemus in Beth El, et ibi faciā aram deo, qui respondit mihi in die adflictionis meę, & adfuit mihi in uia quam ambulaui. Dederunt itaq; ipsi Iacob omnes deos alienos quos habuerūt, inaures quoq; quę erant in auribus illorū, & defodit eos Iacob subter quercum quæ erat iuxta Sichem. Et quum emigrarent, fuit terror dei super ciuitates illas quæ erant per circuitum illorum, ut filios Iacob nō insequerentur. Venit

Terrentur impij, ne pijs incommodent.

B itaq; Iacob Luzā, quę est in terra Chanaan, ipsa est Beth El, ipse & cunctus populus qui cū ipso erat. Et extruxit illic aram, appellauitq; locum illum, Deus Beth El: nam eodē loci apparuerat ei deus quum fugeret fratrem suū. Mortua uero est Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est sub Beth El sub quercu: & uocatum est nomen [loci] illius Quercus fletus. Rursus apparuit deus ipsi Iacob quū redijsset è Padan Aram, & benedixit ei. Et dixit ad eum deus, Nomen tuum est Iacob, ultra nō uocabitur nomen tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuum: uocatumq; est nomē eius Israel. Dixit uero ad eū deus, Ego sum deus Schadai, cresce & augesce, gens, imò cōgregatio gentiū ex te prodibit, quin & reges è lumbis tuis egredien-

Debora nutrix Rebeccæ moritur.

Secūdo nominatur Israel à deo.

Schadai omnipotēs, omnisufficiēs.

C tur. Et terrā illam quam dedi Abrahamo & Isaac, tibi dabo, & semini tuo post te terrā istam. Ascendit itaq; deus ab eo, in loco ubi loquutus fuerat cum eo. Posuit aūt Iacob statuam lapideam in eodē loco in quo cum eo loquutus fuerat, libans super eam libamē, & fundens super eam oleum: uocauit nomen loci illius, in quo deus fuerat cū eo loquutus, Beth El. Cumq; proficiscerentur de Beth El, abessentq; iugerū arui ab Ephrata, parturijt Rahel, inq; pariendo difficulter habuit. Cūq; sic grauiter haberet in partu suo, dixit ad eam obstetrix, Ne timeas, nam & hūc habebis filiū. Cumq; efflaret animā, (moriebatur enim) uocauit nomen eius Benoni, pater uero eius uocauit eum Beniamin. Mortua itaq; est Rahel, et sepulta in uia qua itur Ephrata: hæc est Beth Lehem. Et collocauit Iacob statuā ad

Promissiones amplæ dei.

Bethel domus dei.

D sepulchrum eius. Hæc est statua monumenti Rahel usq; in pręsentē diem. Profectus ergo Israel tetendit tabernaculū suū ultra turrim Eder. Cum itaq; Israel habitaret in ea regione, iuit Ruben & dormiuit cum Bilha concubina patris sui, quod audiuit Israel. Filiorū aūt Iacob fuerunt duodecim. Filij Leæ, primogenitus Iacob Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar & Zebulon. Filij Rahelis, Ioseph & Beniamin. Filij aūt Bilha ancillę Rahel, Dan & Naphtali. Et filij Zilpa ancillæ Leę, Gad & Aser. Hi sunt filij Iacob, q nati sunt ei in Padan Aram. Et uenit Iacob ad Isaac patrem suum in Mamre in Kiriath Arba, quę est Hebron, ubi incolę fuerāt Abraham et Isaac. Fuerūt aūt dies Isaac centum anni & octoginta. Deficiēs autem Isaac mortuus est, collectusq; ad populos suos senex & satur dierum: filij autem eius Esau & Iacob eū sepelierunt.

Filij Iacob.

Moritur Isaac.

CAP. XXXVI.

A HAe autem sunt generationes Esau, qui et Edom. Esau duxerat uxores suas de filiabus Chanaan, nempe Ada filiam Elon Hithæi, & Aholibama filiam Ana filiæ Zibeon Hiuæi. Sed & Basmath filiam Ismael sororem Nebaioth. †Ada peperit ipsi Esau Eliphas, & Basmath peperit Rehuel. At Aholibama peperit Iehus, Ialam atq; Corah. Et hi sunt filij Esau, qui nati sunt ei in terra Chanaan. Tulit aūt Esau uxores suas, filios suos et filias suas, & omnes animas domus suæ, pecora sua, iumenta sua, cunctamq; possessionē suam quā cōparauerat in terra Chanaan, et abijt in terrā è regione fratris sui Iacob. Plurimæ enim facultates erāt illis, nec poterant habitare simul, sed nec terra quā incoluerant ferre eos potuit, ppter pecora q habebant. Habitauit ergo Esau in monte Seir, Esau aūt est Edom. Istæ autē sunt generationes Esau patris E-

Vxores Esau.

1. Par. 1. c

Diuitiæ patriarcharū.

Esau habitat in montibus Seir.

B dom in monte Seir. Et ista sunt nomina filiorum Esau, Eliphas filius Ada uxoris Esau, Rehuel filius Basmath uxoris Esau. Filij Eliphas fuerūt Themā, Omar, Zepho, Gatham et Kenas. Porrò Thimna fuit pellex ipsius Eliphas filij Esau, & peperit ipsi Eliphas Amalek: et hi sunt filij Ada uxoris Esau. Isti uero fuerunt filij Rehuel, Nahath, Ze

Generationes Idumęorū ex Esau.

Amalechitæ.

ra, Sāma & Mıza: isti fuerūt filij Basmath uxoris Esau. Isti fuerūt filij Aholibama filię Ana, filiæ Zibeon uxoris Esau, pepertiq; ipsi Esau Iehus, Ialam & Kora. Isti sunt duces filiorū Esau, et hi filij Eliphas primogeniti Esau. Dux Themā, dux Omar, dux Zepho, dux Kenas, dux Korah, dux Gatham, dux Amalek. Isti sunt duces ex Eliphas in terra Edom, et hi sunt filij Ada. Hi q́q; sunt filij Rehuel filij Esau. Dux Nahath, dux Zera, dux Samma, dux Mi rah: isti sunt duces ex Rehuel in terra Edom, & hi sunt filij Basmath uxoris
C Esau. Porrò isti sunt filij Aholibama uxoris Esau, dux Iehus, dux Ialā, dux Korah: isti sunt duces ex Aholibama filia Ana uxore Esau. Isti itaq; sunt filij Esau, & hi duces eorum, is est Edom. Isti uero sunt filij Seir Horæi, qui habitauerant in terra, Lotā, Sobal, Zibeō,
1.Par.1.c & Ana. Itē Dison, Ezer atq; Disan. Et hi sunt duces Horęi filij Seir in terra Edom. Fueruntq; filij Lotan, Hori et Heman, Soror uero Lotā Thimna. Et isti filij Sobal, Aluan et Manahath, Ebal, Sepho, atq; Onā. Isti sunt filij Zibeon & Aiah atq; Ana. Hic est Ana qui inuenit mulos in deserto, quū pasceret asinos patris sui Zibeon. Et isti sunt filij Ana, Dison: & Aholibama filia Ana. Hi uero sunt filij Disan, Hembdan, Esban, Iithran atq; Cheran. Isti sunt filij Ezer, Bilhan, Zaheuan et Akan. Et hi filij Disan, Vtz & Aran. Hi duces Horæi, dux Iotan, dux Sobal, dux Zibeon, dux Anah, dux Dison, dux Ezer, dux Disan: isti sunt duces Horæi
D secundū duces eorum in terra Seir. Isti uero sunt reges qui regnauerāt in terra Edom, anteq́; regnaret rex super filios Israel. Regnauit aūt in terra Edom, Bela filius Beor, & nomen ciuitatis suæ Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit ꝓ eo Iobab filius Zerah de Botzra. Cumq; mortuus esset Iobab, regnauit ꝓ eo Husam de terra Theman. Mortuo Husam regnauit pro eo Hadad filius Bedad, q̄ percussit Midian in campo Moab: & nomē ciuitatis suæ Auith. Hadad mortuo, regnauit pro eo Samla de Masreka. Mortuo Samla, regnauit ꝓ eo Saul de Rehoboth fluuio. Mortuus uero est Saul, et regnauit pro eo Baal Hanan filius Achbor. Sed & Baal Hanan filius Achbor mortuus est, et regnauit ꝓ eo Hadar: & nomē ciuitatis suę Pahu, nomen uero uxoris suę Mehetabeel, quę fuit filia Matred filię Mezahab. Hęc ergo sunt nomina ducū Esau iuxta familias suas, & iuxta loca sua secundū nomina sua. Dux Thimna, dux Aluah, dux Ietheth, dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon, dux Kenaz, dux Theman, dux Mibzar, dux Magdiel, dux Iram. Isti inquam sunt duces Edom iuxta habitationes suas in terra possessionis eorū. Ipse est Esau pater Edumæorum. Iacob autem habitauit in terra in qua pater eius incola fuerat, nempe in terra Chanaan. CA. XXXVII.

IStæ sunt generationes Iacob. Ioseph A
quū esset natus annos decem et septē, pascebat oues cū fratribus suis, & ipse puer [agebat] cū filijs Bilha, atq; cū filijs Zilpa uxorū patris sui, & deferebat Ioseph infamiā eorū malā ad patrē eorū. Israel autē diligebat Ioseph super omēs filios suos, q̄d natus esset ei in senectute sua, & fecit ei tunicam uariam. Fratres autē eius quū animaduerterent q; pater eorū amaret eum præ cunctis fratrib. suis, odio prosequuti sunt eū, nec poterant cū eo pacate loqui. Et Ioseph somniauit somniū, quod cū fratribus narrasset, plus odisse eum cœperunt. Dixit enim ad eos, Audite quęso B
somniū istud quod somniaui, En colligabamus in agro mergites, et ecce merges meus erectus stabat, mergites uero uestri tanq̄ in gyro meū mergitem proni uenerabantur. Cui dixerunt fratres eius, An ergo tu rex regnabis sup nos, & dominus nobis imperitabis? Hinc maius odiū conceperunt aduersus eū, idq; ꝓpter insomnia sua, atq; huiusmodi sermones. Rursus uero aliud somnium somniauit, q̄d narrans fratribus suis, ait, En et hoc somnium somniaui, Sol et Luna unà cū undecim stellis me proni uenerabātur. Cumq; hoc retulis- C
set patri suo, fratribusq; suis, increpauit eū pater suus, dixitq; ei, Quid hoc somnij q̄d somniasti? An ego & mater tua fratresq; tui ueniemus, & coram te proni ꝓcidemus? Aemulati sunt itaq; eum fratres sui, pater uero obseruabat negotiū istud. Abierūt aūt fratres eius,

Iosephi zelus contra fratres peccantes.

Somnium primum.

Alterum somnium.

ut pascerẽt gregẽ patris sui in Sichem. Dixitꝗ Israel ad Ioseph, An nõ fratres tui pascũt in Sichem? agedũ mittã te ad eos. Respõdit, En prẽsto sum. Dixitꝗ ad eũ, Vade quæso, & uide si recte habeant fratres tui, et si grex recte ualeat,
D idꝗ ad me refer. Misit itaꝗ eũ de ualle Hebron, & uenit in Sichẽ. Reperit aũt eum uir quidã errantẽ in cãpo, interrogabatꝗ eum, Quid quæris? Respondit, Fratres meos quæro, indica quæso mihi ubi pascãt. Et dixit uir ille, Profecti sunt hinc, audiui eos dicentes, Abeamus in Dothain. Insequutus est ergo Ioseph fratres suos, & inuenit eos in Dothan. Videntes aũt eũ procul antequam accessisset eos, machinati sunt ei necẽ, dixitꝗ alter ad alterũ, En magister iste somniorũ uenit, adeste, occidamus eũ, et demittamus eũ in puteũ aliquẽ, dicemusꝗ, Bestia mala eũ deuorauit, & uidebimus qualiter cadant somnia

Conspiratio fratrum in necem Ioseph.

E eius. Audiens hoc Ruben, conatus est eũ liberare ex eorũ manu, & dixit, Ne uitã ei cripiamus. Et rursum dixit ad eos Rubẽ, Ne sanguinẽ effuderitis, sed demittite eum in hanc cisternã, quæ est in solitudine, et manum ne inferatis ei: [hoc nẽpe consilio,] ut eriperet eũ ex illorũ manu, et restitueret eũ patri suo. Cumꝗ uenisset Ioseph ad fratres suos, nudauerũt eũ tunica sua, tunica illa uaria qua erat indutus. Et arripientes eũ demiserunt eum in cisternã uacuam in qua nõ erat aqua. Ipsi uero cõsidũt ad edendũ cibũ: & cũ attollerent oculos, uiderunt in uia Ismaëlitas uenientes è Gilead, quorũ cameli ferebant aromata, resinã & stacten: ibant aũt ut deportarẽt hęc in Aegyptũ. Et dixit Iuda ad fratres suos, Quid lucri, si fratrem nostrũ occiderimus, & sanguinẽ eius ob-

Iudas uendendũ non occidendũ consultat.

F texerimus? Adeste, uẽdamus eũ Ismaëlitis, nec inferamus nos ei manus, frater enim noster est et caro nostra. Et audierunt eũ fratres eius. Cũꝗ prẽterirẽt Madianitæ negotiatores, †extracto et sublato Ioseph è cisterna, uendiderunt eũ Ismaelitis uiginti [siclis] argẽti, qui duxerunt eũ in Aegyptũ. Et reuersus est Ruben ad cisternã, & ecce Ioseph non erat in cisterna: conscidit ergo uestẽ suam, & reuersus ad fratres suos, dixit, Puer nuspiam cõparet, & ego quò

Sap.10.c
Psal.104.b

ibo? Tulerunt itaꝗ tunicam Ioseph, et mactãtes hœdum ex capris, tinxerunt
G tunicã sanguine. Miserũt aũt tunicam illam uariam, tuleruntꝗ eã ad patrem suum, dicentes, Hoc inuenimus, dignosce quæso, tunica filij tui sit, an non. Et agnouit eã, dixitꝗ, Tunica filij mei est bestia mala deuorauit eum, omnino laceratus est Ioseph: cõscissisꝗ uestimentis suis, imposuit saccũ lũbis suis, seꝗ discrucians filij sui causa, idꝗ multis diebus. Surrexerunt uero omnes filij eius cunctæꝗ filiæ eius, ut eum consolarentur, at noluit consolationẽ admittere: dixitꝗ, Quin lugens descendã ad filium meũ in sepulchrũ: fleuitꝗ super eũ pater suus. Porrò Madianitæ uendiderunt eũ in Aegyptũ Potiphari cubiculario Pharaonis, capitaliũ rerum præfecto. CAP. XXXVIII.

Tunica filij agnoscitur, non flagitium.

A CONtigit illo tẽpore, ut Iuda descẽderet à fratribus, & diuerteret ad quendã Adulamitem, Hirã nomine. Viditꝗ ibidẽ Iuda filiã cuiusdã ~~negotiatoris~~ qui uocabatur Sua, & ducẽs eã, ingressus est ad eã. Concipiens illa peperit filiũ, uocatumꝗ est nomen eius Er. Rursum uero concipiens peperit filiũ, uocauitꝗ nomen eius Onan. Peperit ultra filiũ, quẽ uocauit Sela, et fuit ipse in Cherib cũ illa hũc pareret. Accepit aũt Iuda uxorem primogenito suo Er, nomine Thamar. Et fuit Er primogenitus Iuda malus coram oculis DOMI-
B NI, & interfecit eũ DOMINVS. Dixit ergo Iuda ad Onan, Ingredere ad uxorẽ fratris tui, & duc eã uxorem, ut exuscites semen fratri tuo. Sciẽs uero Onan quod semen non esset ei futurũ si ingrederetur ad uxorẽ fratris sui, disperdit ad terrã, ne daret semen fratri suo. Displicuit hæc res quam fecerat DOMINO, idcirco & hunc occidit. Dixit itaꝗ Iuda ad Thamar nurũ suã, Mane uidua in domo patris tui, donec Sela filius meus adolescat: idꝗ eo consilio, ne & iste, quemadmodum fratres
C sui, moreretur. Abijt ergo Thamar, & mansit in domo patris sui. Cumꝗ multi dies præterijssent, moritur filia Sua uxor Iuda: qui consolatione accepta, ascendit ad tonsores ouium suarum in Thimnath, ipse & Hiram amicus eius Adulamites. Nunciatum uero est ipsi

Coniugiũ Iudæ.
1.Par.2.a

Thamar

Thamar,in hanc formã,Socer tuus aſcendit in Thimnath, ut tondeat oues ſuas. Illa uero à ſe poſitis ueſtimentis uiduitatis ſuę,obtexit atq; obduxit ſe peplo,& conſedit ad biuiũ, in propatulo qua itur Thimnatah. Viderat enim adoleuiſſe Selam, neq; ſe datã illi uxorem. Quã quum uidiſſet Iuda,existimauit eam eſſe meretricẽ,operuerat
D enim faciem ſuam. Declinans ergo ad eã è uia,dixit,Age,ſine quæſo ad te ingrediar (neſciebat enim q; nurus ſua eſſet.) Illa uero reſpondit, Quid dabis mihi, ſi ad me uis ingredi? Qui dixit, Mittã ex grege hœdum caprarũ. Ait illa, An non pignus mihi dabis donec mittas? Qui ait, Quale nam pignus darem tibi? Illa reſpondit, Annulũ tuum, faſciam tuam,atq; baculum quẽ manu geſtas. Dans itaq; ei, ingreſſus eſt ad eam,et cõcepit ex eo. Et ſurgens abijt, poſitoq; peplo ſuo, induit ueſtimẽta ui
E duitatis ſuę. Miſit aũt Iuda hœdum ex capris per manũ amici ſui Adulamitæ ut reciperet pignus de manu mulieris, at ille non inuenit eam. Interrogauit ergo homines loci illius hiſce uerbis, Vbi eſt illa meretrix,quæ [ſedebat] in ꝓpatulo ad uiã? Illi reſpõderunt, Nulla fuit hic meretrix. Reuerſus eſt igitur ad Iudã,dixitq; illi, Nõ inueni eã, ſed & homines iſtius loci dixerũt nullam fuiſſe illic meretricem. Et dixit Iudas, Sibi ſeruet,ne & nos pudefiamus: en miſi hœdũ hunc,& non inueniſti eam.
F Poſt tres menſes fermè nunciatũ eſt Iudę tale nunciũ, Thamar nurus tua ſcortata eſt,et ex ſcortatione cõcepit etiã. Iudas ait, Educite eam, ut cõburatur. Cumq; educeretur,miſit ad ſocerũ ſuum hiſce uerbis, E uiro cuius hęc ſunt, grauida ſum: addiditq;, Dignoſce quęſo cuius ſit hic annulus, hæc faſcia, & baculus iſte. Et agnouit Iudas, & dixit, Iuſtior me eſt, eo quod non dederim eam filio meo Sela: neq; ultra co-
G gnouit eam. Cumq; adueniſſet tempus
Matth.1.a ut pareret ipſa, gemelli erant in utero eius, & in pariendo unus manum exeruit,qua arrepta obſtetrix,coccino filo circumligabat,dicens, Is primus egreſſus eſt. Contigit autem ut is manum ſuam retraheret, & egrederetur frater eius,dixitq; illa, Cur rupiſti tibi rupturam? Et uocatũ eſt nomẽ eius Paretz. Poſtea egreſſus eſt frater eius, in cuius manu filũ coccinũ erat, & uocatum eſt nomen eius Zarah.

Phares.

Zara.

CAP. XXXIX.

PORrò Ioſeph deductus eſt in Aegyptũ,emitq; eum Potiphar cubicularius Pharaonis, præfectus rerum capitalium, uir Aegyptiacus: emit eum in quã, de manu Iſmaëlitarum, qui abduxerãt eũ illuc. Et DOMINVS adfuit ipſi Ioſeph, ut eſſet uir, cui omnia proſpere caderent, eratq; in domo domini ſui Aegyptij. Cũq; uideret herus eius quod DOMINVS adeſſet ei, quodq; DOMINVS cuncta quæ gerebat Ioſeph, ſub manu eius fortunaret, nactus eſt Ioſeph gratiã corã domino ſuo, ſeruiuitq; ei: præfecitq; eũ domui ſuæ, tradens ſub manũ eius quęcũq; habebat. Ab eo tẽpore ergo, quo eũ domui ſuæ et omnibus rebus ſuis pręfecerat, DOMINVS domũ Aegyptij propter Ioſeph fortunauit, quin quidquid habebat, ſiue domi ſiue ruri, fœcundum reddidit DOMINVS. Reliquit ergo quę
B cunq; habebat in manu Ioſeph, nec qd quam cũ eo nouit, niſi cibũ quem edebat. Erat autẽ Ioſeph eleganti forma et pulchro aſpectu. Factum eſt autẽ poſt hæc, ut uxor heri ſui iniectis in Ioſeph oculis, diceret, Dormi mecum. Qui renuens ait ad uxorem heri ſui, En herus meus mecũ nihil nouit earũ rerum quę in domo gerũtur, quin cuncta quæ habet in manum meam cõcredidit. Non eſt maior me quiſpiam in hac domo, nec excepit à me quidquam præter te, eo q̃d tu uxor illius es: quomodo igitur deſignarem ingens hoc flagitium, ut peccem & in deũ? Cumq; ſic quotidie cum Ioſeph loqueretur, ipſe tamen eam non audit, nec dormire uult cum
C ea, imò nec cum ea eſſe. Contigit ergo quodam die, ut domum ueniret, faceretq; opus ſuum, nec eſſet quiſpiam ex familiaribus in domo. Illa apprehendit eum ueſte eius, dicens, Dormi mecum: qui relicta ueſte ſua in manu illius, fugit, & egreſſus eſt foras. Cum uero illa uidiſſet quod reliquiſſet ueſtem ſuam in manu eius, fugiſſetq; foras, uocauit domeſticos ſuos, dixitq; ad eos; En introduxit ad nos uirum Hebræũ,

A Vẽditur Ioſeph Phutiphari.

Ex deo proſperitas iuſto.

Benedictio domini propter iuſtũ.

ut nobis illuderet, nam uenit ad me ut mecum dormiret, ego uero sublata uoce clamaui. Cumq; is audiret me attollere uocem & clamare, ueste sua apud me relicta fugit, & egressus est. Et collocauit uestē eius apud sese, donec ue-
D niret herus eius domum. Tunc loquuta est ad eum hisce uerbis, Venit ad me seruus Hebræus, quem adduxisti nobis ut illuderet mihi, quum uero sustulissem uocem meam & clamarem, relicta ueste sua apud me, fugit foras. Audiens uero dominus eius uerba uxoris suę, quę ad illum erat loquuta, nempe, Sic fecit mihi seruus tuus, excanduit ira eius. Tollensq; herus Ioseph, coniecit eum in carcerem, in eum locum ubi uincti regis conclusi tenebantur. Et Ioseph fuit illic in carcere. At DOMINVS aderat ipsi Ioseph, & inclinauit ad eum beneficentiam, & dedit illi ut fauore eum prosequeretur ergastularius. Et tradidit præfectus carceris uniuersos uinctos qui in carcere erant sub manum Ioseph, & quidquid ibidem faciebant, ipse faciebat. Nihil curæ gerebat præfectus carceris manu sua, quandoquidem DOMINVS aderat ipsi Ioseph. Et quidquid faciebat ipse, fortunauit DOMINVS.

Misericordia dei in carcere cū innocente. Psal. 104. b

CAP. XL.

A POst hæc gesta contigit, ut regis Aegyptij pocillator & pistor peccarent aduersus dominum suum, regem scilicet Aegypti. Iratusq; est Pharao aduersus duos præfectos, nempe aduersus præfectum pocillatorum, & aduersus præfectum pistorum. Et coniecit eos in carcerem, in domum uidelicet magistri suppliciorum, in eum carcerē in quo Ioseph uinctus tenebatur. Et præfectus rerum capitalium præfecit illis Ioseph, qui & ministrabat eis, fueruntq; aliquot dies in carcere. Somniarunt uero uterq; somnium, quisq; suum somnium eadem nocte, & quisq; iuxta interpretationem somnij sui, pocillator scilicet & pistor regis Aegyptij, qui uincti tenebantur in carcere. Et ueniens ad eos Ioseph mane, contēplatus est eos, & en erant consternati. Percūctatus est itaq; præfectos Pharaonis, q secū erant in carcere dñi sui, hisce uerbis, Cur tristis est uultus uester hodie? Qui respōderūt ei, Sōnium somniauimus, nec est qui interpretetur. Dixitq; ad eos Ioseph, An nō dei sunt interpretationes? Narrate quæso
B mihi. Recensuit itaq; præfectus pocillatorū somniū suū ipsi Ioseph, dixitq; ei, Quū somniarē, en uitis erat corā me & in ipsa uite tres palmites, uitis uero quasi germinabat exoriēte flore eius, et maturātibus botris in flagellis eius. Sed & crater Pharaonis erat in manu mea, & accipiens uuas expressi eas in craterem Pharaonis, dediq; craterē in manū Pharaonis. Dixit uero ad eū Ioseph, Hæc est interp̄tatio eius, tres palmites, tres dies sunt. Intra tres dies Pharao extollet caput tuū, et te in gradū tuū reponet, ut præbeas craterem Pharaoni in manū eius, iuxta pristinū morē quū esses à caliculis [regis,] tu modo sis apud te mei memor quū tibi
C bene fuerit, ut mihi uel hoc beneficium præstes, ut mei mentionē facias apud Pharaonē, & cures ut extrahar ex hac domo, quia furtim sublatus sum è terra Hebræorum, neq; hic quidquam designaui, ob quod me in hāc foueam conijcerent. Intelligens autem pistorū præfectus expositionem hāc esse faustam, ait ad Ioseph, Et ego somnium habui. Erant tria canistra alba super caput meum. Porrò in superiori canistro erant uarij generis cibi Pharaonis, opere pistorio parati, & aues comedebant ex canistro quod erat super caput meum. Responditq; Ioseph, & di-
D xit, Hæc est interpretatio eius, tria canistra sunt tres dies, intra triduum tollet Pharao caput tuum à te, agetq; te in crucem, ut aues comedant carnes tuas. Factum itaq; est die tertio qui erat dies natalitius Pharaonis, ut instrueret cōuiuium om̄ibus seruis suis, & recensuit caput præfecti pocillatorū, atq; caput pręfecti pistorū, inter seruos suos. Et pręfectū quidē pocillatorū restituit, ut esset pocillator suus, qui & præbuit craterē in manū Pharaōis. Pręfectū uero pistorū suspēdit, quēadmodū coniecerat eis Ioseph. At pręfectus pocillatorū Iosephi nō est recordatus, sed tradidit eū obliuioni.

Somnia diuinitus immissa.

Interpretator somniorū Ioseph.

Natalitium Pharaonis cōuiuium.

Ingratus pincerna.

XLI.

B POst duos annos somniās erat Pharao. Stabat ad riuū, & ascēdebant

è riuo septem uaccæ aspectu pulchræ, & carne pingues, pascentes in loco palustri. Post illas ascendebant aliæ septem uaccæ de riuo, deformes illæ & tenui carne, stabantq; iuxta illas uaccas in littore riui. Et uaccæ illæ quæ deformes erant atq; macilentæ, deuorabant septē uaccas quæ erant eleganti forma & pingues: & euigilauit Pharao. Rursum uero dormiens, somniauit secūdo. Septem spicæ pullulabant in culmo uno, plenæ quidem & bonæ. Et rursus septem spicæ tenues & Euro exhaustę germinabāt post illas. Deuorabantq; spicæ tenuiores, septem spicas crassas et plenas. Euigilauitq; Pharao, & ecce somnium erat. Mane facto palpitabat cor eius, mittensq; conuocauit omnes Magos Aegypti, & cunctos sapientes eius, narrauitq; Pharao somnium suum eis, nec erat coniector

B qui ea Pharaoni interpretaretur. Loquutus est ergo præfectus pocillatorum ad Pharaonem in hanc sententiam, Subeunt mihi hodie peccata mea. Pharao iratus aduersus seruos suos, coniecerat me in carcerem in domum præfecti suppliciorum, me inquam & præfectum pistorum. Somniabamus autem somniū ego & ille eadem nocte, uterq; iuxta somnij sui interpretationem somniabamus. Erat autē ibidem nobiscum puer quidam Hebræus, seruus præfecti capitaliū rerum, cui cum recensere mus, interpretatus est nobis somnia nostra, utriq; uidelicet iuxta suū somniū. Quemadmodū uero coniecit nobis, sic euenit: me restituit loco meo, illum uero in crucē egit. Mittens ergo Pharao uocauit Ioseph, & ilico eduxerūt eum è fouea, detonsus uero, mutatis uestibus uenit ad Pharaonem. Et dixit Pharao ad Ioseph, Somniaui somnium, & coniector non est qui explicet, ego uero de te audiui loqui, quod possis somnia quæ audieris interpretari. Respondit Ioseph Pharaoni, et dixit, Deus uel absq; me prospera respōdebit Pharao

Exaltatur pius è carcere in aulā. Psal. 104. b

C ni. Loquutusq; est Pharao ad Ioseph, Quū somniarē uisus sum mihi stare super ripam fluuij, et en de fluuio septem uaccę pingues carne ascendebant, formaq; eleganti, pascentes in loco palustri: rursus ascenderunt post illas septē aliæ uaccæ, tenues quidem & deformissimę, macilentæ, quales non uidi in tota terra Aegypti. Et deuorauerunt uaccæ illæ macilentæ & deformes, septē priores uaccas pingues. Et tametsi essent ingressę in uiscera illarū, animaduerti tamen nō poterat illas in uiscera istarū introijsse, nam aspectus istarum erat, ut prius, deformis. Et euigilans, rursus uidi per somnium meum septem spicas pullulantes, ex uno culmo plenas & pulchras: fuerunt rursus aliæ septem spicæ exiccatæ, tenues, & Euro exhaustæ, quæ pullularūt post priores. Deuorauerūtq; spicę illæ tenues, septem spicas bonas. Hæc narraui Magis, & non fuit qui mihi interpretaretur. Et respōdit Ioseph Pharaoni, Somnium Pharaonis idem est, & quæ deus facturus est, nota facit Pharaoni. Septem uaccæ elegantes, sunt septem anni: & septem spicæ bonæ itidē septem anni sunt, unum idemq; est somnium.

Septem ergo uaccæ macilentæ & tenues, quæ post priores ascenderunt, septem sunt anni: & septem spicæ uacuę & Euro exhaustæ, etiam septem anni sunt famis. Hoc est uerbū quod loquutus sum ad Pharaonē, & hoc facturus est deus, & ostendit id Pharaoni. Ecce ueniunt septem anni fertilissimi per totam terram Aegypti: & rursus, deinde uenient post illos septem anni famis, et obliuioni tradetur cuncta abundantia per terram Aegypti, et fames conficiet terram ipsam. Nec cognoscetur ubertas in terra ob famem illā superuenientem, nā grauissima erit. Quod uero iteratum est somniū bis super Pharaonē, [significat] quod firmiter decretum est hoc à deo, festinaturumq; deum, ut id perficiat. Nunc ergo ꝓuideat sibi rex uirum aliquem industrium et sapientē, quem præficiat super terram Aegypti. Faciat & hoc Pharao, constituat præfectos super terram, & accipiat partem quintam de terra Aegypti per septem annos ubertatis. Cōgregent quoque omne alimentū ꝑ annos bonos sequentes, & cōuehant frumentū sub manum Pharaonis, & annonā per ciuitates cōseruent, eritq; alimentū hoc ad reseruationē ipsi terræ pro septē annis famis, qui futuri sunt sup terrā Aegypti,

D (margin, at "Septem ergo uaccæ")

E (margin, at "que omne alimentū")

ne terra fame conficiatur. Placuit hic sermo Pharaoni & cunctis ministris eius: & dixit Pharao ad seruos suos, Num inueniri potest uir qui huic possit comparari, in quo nempe sit spiritus dei? Dixitque Pharao ad Ioseph, Quandoquidē deus hæc omnia tibi nota fecit, nullus est qui te prudētia & sapientia æquet, ✝ tu igitur sis super domum meam, et ad tuum imperium uniuersus populus meus cibum capiet, solio duntaxat honoratior te ero. Et rursum dixit Pharao ad Ioseph, En constitui te super totam terram Aegypti. Et auferens Pharao annulum suum de manu sua, inseruit illum manui Ioseph, uestiuitque eum uestimentis byssinis, & imposuit torquē aureum in collum eius. Iussit quoque eum uehi in curru secūdo quem habebat, & clamauerunt coram eo Abrech, & constituit eum super totam terram Aegypti. Et dixit Pharao ad Ioseph, Ego sum Pharao, sine nutu tuo non sustollet quispiam manū suam aut pedem suum per totam terram Aegypti. Vocauitque Pharao nomen Ioseph Zaphnat Paeneah, & dedit ei Asnath filiam Potipharis, sacerdotis in On, uxorem. Egressus est itaque Ioseph in terram Aegypti. Erat uero Ioseph natus annos triginta, quando stetit coram Pharaone rege Aegypti. Et egrediens Ioseph à Pharaone, pertransijt totam terram Aegypti. Septem annis autem fertilibus protulit terra aceruos, ille uero conuexit omnem prouentum septem annorū, qui fuit per totam terrā Aegypti, & reposuit alimentum in urbibus, cuiuslibet agri prouentum conuexit in eam urbem quam ambiebat [ager.] Et conuexit Ioseph frumentum uehementer multum, tanquam arenam maris, ut à numerādo cessaret, innumerū enim erat. Natique sunt Ioseph duo filij antequā ueniret annus famis, quos illi pepererat Asnath filia Potipharis sacerdotis in On. Vocauitque Ioseph nomen primogeniti Manasse, [ac si diceret,] Quoniā effecit deus ut cuncti laboris mei, & uniuersæ domus patris mei obliuiscerer. Nomen uero secūdi uocauit Ephraim, [ac si diceret,] Quoniam effecit deus ut fructum haberem in terra adflictionis meæ. Exactis

Psal. 104. b 1. Mac. 2. f Act. 7. b

F

Vxorem ducit Ioseph.

G

Filij Ioseph Manasses. Ephraim.

itaque septē annis fertilibus qui fuerunt in terra Aegypti, uenire cœperunt septem anni famis, quemadmodum prædixerat Ioseph. Fuit itaque fames in omnibus regionibus, in cuncta autē terra Aegypti fuit annona. Cūque fames grassari inciperet etiam in tota terra Aegypti, clamauit populus ad Pharaonem pro cibo. Et dixit Pharao ad omnes Aegyptios, Ite ad Ioseph, & quod ille dixerit uobis, facite. Fuit itaque fames illa in uniuersa terra. Aperuit ergo Ioseph omnia [horrea] in quibus erat [annona,] & distraxit Aegyptijs. Inualuerat enim fames per terrā Aegypti. Omnes quoque regiones uenerunt in Aegyptum, frumentatū à Ioseph, inualuerat enim fames per uniuersam terram.

CAP. XLII.

A Act. 7. b

INtelligens autem Iacob annonā esse in Aegypto, dixit ad filios suos, Cur sic desides cunctamini? Addiditque, En audiui quod annona sit in Aegypto, descendite illuc, & emite nobis illinc frumēta, ut in uita superstites maneamus, nec moriamur. Descenderunt ergo decem fratres Ioseph, ut frumentum emerent ab Aegyptijs. Beniamin uero, fratrem Ioseph, non misit Iacob cum fratribus suis, dixit enim, Forte accidet ei pernicies. Venerunt itaque filij Israel ad coemendum simul cum alijs qui ueniebant: fuit enī fames in terra Chanaan. Ioseph autē dominus erat super terrā, ut ipse uēderet omni populo terræ. Accedētes itaque fratres Ioseph, proni uersus terram inclinant. Videns autem Ioseph fratres suos, cognouit eos, sed alienum se simulat erga eos, loquiturque cū eis dure, & dixit ad eos, Vnde uenistis? Respōderunt, De terra Chanaan, ut emamus alimenta. Ioseph autem cognouit fratres suos, ipsi uero non cognouerunt eum. Recordatusque Ioseph somniorum quę de eis somniauerat, ait ad eos, Exploratores estis, uenistisque ut nuditatē terræ obseruetis. Ad quem illi dixerūt, Non domine, sed serui tui escam emptum uenerunt. Nos omnes filij sumus unius uiri, probi sumus, nec exploratores, serui tui. Quibus rursum ait, Minime, sed uenistis ut nuditatem terræ exploretis. Illi rursus dixerunt, Duodecim fratres serui tui sumus nos,

Agnoscit fratres Ioseph, & dissimulat. B

Et flos iste decidens factus est in valle pinguium. Isa. 28.

nos, filij unius uiri in terra Chanaan,
& minor natu etiamnū hodie cum pa-
tre noſtro manet, unus uero non extat.
C Et dixit ad eos Ioſeph, Hoc eſt quod
loquutus ſum ad uos, quum dicerem,
Exploratores eſtis, in hoc [quaſi expe
rimento] probemini (uiuit Pharao:)
hinc nō exibitis, niſi ueniat huc frater
ueſter minor natu. Mittite ex uobis u-
num, qui adducat fratrem ueſtrū, uos
interim uincti eritis, ut probentur uer-
ba ueſtra, num ueritas ſit uobiſcum: q̄d
ſi minus, uiuit Pharao, exploratores
eſtis. Copulat itaq; eos in carcerem tri
D bus diebus. Tertio demū dixit ad eos
Ioſeph, Hoc facite ut uiuatis (deum eī
metuo) ſi probi eſtis, frater ueſter unus
uinciatur in carcere ueſtro, uos autem
ite, & uehite frumentum domibus ue-
ſtris [ut occurratur] fami, fratrem ue-
ro ueſtrū natu minorē adducite ad me,
ut explorentur uerba ueſtra, uerāne
ſint, ne pereatis. Et fecerūt ſic. Dixitq;
alter ad alterum, Profecto ſcelerati fui
mus, idq; erga fratrem noſtrum, quum
uideremus animi ſui anxietatem, neque
exaudiremus eum, etiā dum magnope
re nos precaretur, idcirco uenit hęc ad
Sup.37.d flictio ſuper nos. Reſpōdit eis Ruben,
dicens, An non dicebam uobis, ne pec
caretis aduerſus puerū, ſed non audie-
batis? iam uero ſanguis eius exquiri-
tur. Neſciebant aūt q; Ioſeph intellige
E ret, erat eī interpres inter eos. Et auer
Commiſeratio ad pœnitentes. ſus ab eis Ioſeph, fleuit, reuerſusq; ad
eos, loquutus eſt cum eis: tulit aūt ex
eis Simeonem, uinxitq; eū ipſis cernen
tibus. Porrò praecepit Ioſeph, ut imple
tis uaſis illorum frumento, reſtituerent
pecuniam illorū, cuiuſq; ſcilicet in ſac
cum ſuum, darentq; eis uiaticū pro iti-
nere: factumq; eſt eis ſic. Impoſito ergo
frumento ſuo aſinis ſuis, receſſerunt il-
linc. Et aperiens ſaccū ſuū, ut daret pa
bulū aſino ſuo in diuerſorio, uidit pecu
niā ſuā in ſacco ſuo. Qui dixit ad fra-
tres ſuos, Reddita eſt pecunia mea, en
Reſipiſcentia in periculis. eſt in ſacco meo. Exanimati ergo ſunt,
& obſtupefacti dixerunt inter ſe mu-
F tuo, Cur hoc fecit nobis deus? Vene-
runt itaq; ad Iacob patrem ſuum in ter
ram Chanaan, et indicauerūt ei omnia
quae illis acciderant, dicentes, Vir ille
dominus terrae acerbe loquutus eſt no
biſcum, tractauitq; nos ac ſi fuiſſemus
exploratores terrae. Cui diximus, Pro
bi ſumus, non exploratores: ſumus eī
duodecim fratres, filij patris noſtri, u-
nus autē non extat, minor natu etiam-
num hodie eſt apud patrem noſtrum in
terra Chanaan. Et rurſum dixit ad nos
dominus terrę, In hoc experiar, probí-
ne ſitis, relinquite apud me unum ali-
quem ex fratribus ueſtris, et annonam
tollite pro domibus ueſtris, & abite,
adduciteq; fratrem ueſtrum natu mino
rem ad me, ut ſciam uos non ſpeculato
res, ſed probos eſſe: tum dabo uobis
fratrem ueſtrum, & in hac terra nego-
tiari poteſtis. Cumq; ſaccos ſuos effun G
derent, quiſq; reperit faſciculum pecu
niae ſuae in ſacco ſuo. Videntes autem
ipſi & pater illorum faſciculos pecu-
niarum ſuarum, metu perculſi ſunt. Di
xitq; ad eos Iacob pater illorum, Or- Parentū anguſtia ex filiorū improbitate enata.
baſtis me, Ioſeph nō extat, nec Simeon
adeſt, & Beniamin quoq; tollitis, ego
ſolus hęc omnia patiar. Dixit ergo Ru
ben ad patrem ſuū, Si hunc tibi non re-
duxero, interfice duos filios meos: cō-
menda illū fidei meae, & ego tibi eum
reſtituam. Et ait, Filius meus non de-
ſcendet uobiſcum, nam frater eius eſt
mortuus, & ipſe ſolus reliquus eſt: ſi
illi accideret pernicies in itinere quo
ꝓficiſcimini, deduceretis ſeniū meum Miſeria ex filijs.
cum dolore in foueam.

CAP XLIII.

INualuerat aūt fames in terra, quūq; A
abſumpſiſſent in cibo annonā quam Afflictione
ex Aegypto aduexerāt, dixit pater eo- premēte mu
rum ad eos, Reuertimini, & emite no- tatur inſtitu
bis paululum alimenti. Iuda reſpondit tum.
ei, et dixit, Sācte obteſtatus eſt nos uir
ille, & dixit, Ne ueniatis in conſpectū
meū, niſi frater ueſter ueniat uobiſcū: ſi
ergo miſeris fratrem noſtrum nobiſcū,
deſcendemus, & ememus tibi alimen-
tum: ſi uero non miſeris, non deſcende
mus: nam uir ille dixit ad nos, Ne ue- Sup.42.d
niatis in conſpectum meum, niſi frater Angor Ia-
ueſter fuerit uobiſcum. Dixit ergo Iſ- B cob ex filijs.
rael, Cur tam inique mecum egiſtis, ut
indicaretis uiro illi, quod ſupereſſet
uobis adhuc frater? Reſponderunt, Di
ligenter percunctatus eſt uir ille nos
de progenie noſtra, dicens, Viuit ne
adhuc pater ueſter? eſtne uobis frater?

Et ſecundum huiuſmodi ſermones re-
ſpondimus ei : nũ præſcire poteramus
eum dicturum, Adducite fratrem ue-
ſtrum ? Dixitq́ Iudas ad Iſrael patrem
ſuum, Mitte puerum mecum, ut ſurga-
mus & abeamus, uiuamusq́, & non
moriamur nos & tu, ac pubes noſtra.
Ego ſpondeo pro eo, de manu mea re-
quire eum : ſi eum non reduxero ad te,
& ante conſpectum tuum collocauero
eũ, ero peccati reus in te omnibus die-
bus. Etenim niſi moram traxiſſemus,
C iam ſecundo reuerſi eſſemus. Et dixit
ad eos Iſrael pater eorũ, Siquidem om
nino ita fieri oportet, facite hoc, & ac-
cipite de nobiliſſimis [fructibus] terræ
in uaſa ueſtra, & deferte uiro illi mu-
nus, paululum reſinæ, & paululũ mel
lis, aromata et ſtacten, iuglandes & a-
mygdala, & pecuniam aliam accipite
in manum ueſtrã, deinde & pecuniam
quæ repoſita eſt in ſaccos ueſtros, de-
ferte in manu ueſtra, fortaſſe erratum
eſt. Capite & fratrem ueſtrum, ſurgite,
Schadai. reuertiminiq́ ad uirum. Deus omnipo
tens det, ut gratiam impetretis coram
uiro illo, ut remittat uobiſcum fratrem
ueſtrum alium, & hunc quoq; Benia-
min: ego interim quemadmodum orba
Emendati tractantur amicius. tus ſum, orbatus ero. Acceperunt itaq́
uiri illi munus illud, & duplicem pe-
cuniam in manũ ſuam, & ipſum Benia
min, & ſurgentes deſcenderunt in Ae
D gyptum. Cumq́ ſtarent coram Ioſeph,
& Ioſeph uideret Beniamin cum illis,
dicebat præfecto domus ſuæ, Introduc
uiros illos in domũ, & macta tu ac pa
ra, uiri enim illi mecũ prandebunt. Fe-
cit uir ille quemadmodũ præceperat
Ioſeph, introduxitq́ uiros illos in do-
mum Ioſeph. Timuerunt autem uiri,
quum eſſent introducti in domum Io-
ſeph, dicebantq́, Propter pecuniam
ipſam quæ in ſaccos noſtros ab initio
repoſita eſt, introducti ſumus, ut deuol
uat [hoc] in nos, irruatq́ in nos, & ca
piat nos atq; aſinos noſtros, ſeruituti-
que ſubijciat. Et acceſſerunt uirum il-
lum q̃ diſpenſator erat domus Ioſeph,
loquutiq́ ſunt ad eũ ad oſtiũ domus,
E & dixerunt, Mi domine, deſcendimus
primũ ut emeremus alimentum, quúm
que ueniſſemus in diuerſorium, aperui
mus ſaccos noſtros, & en cuiuſq́ pe-
cunia erat in ſacco ſuo, pecunia inquã
noſtra iuxta pondus ſuũ, quã reporta-
uimus in manu noſtra, ſed & aliã pecu
niã portauimus in manu noſtra, ut ema
mus alimẽtũ, neſcij quis nã pecuniam
repoſuerit in ſaccos noſtros. Qui ait,
Eſte bono animo, ne metuatis, deus ue
ſter, & deus patris ueſtri dedit uobis
theſaurum in ſaccos ueſtros, pecunia
ueſtra peruenit ad me: eduxitq́ ad eos Officiũ ad
Simeonem. Deinde introduxit uir ille hoſpites.
uiros illos in domum Ioſeph, & dedit
eis aquam ut lauarent pedes ſuos, de-
ditq́ pabulũ aſinis eorũ. Et illi inſtru-
xerunt munus interim, donec ueniret
Ioſeph meridie, audierant enim ſe illic F
pranſuros. Ingreſſo uero Ioſeph domũ,
intulerunt ei munus, quod habebãt, in
domũ, prociderúntq́ coram illo in ter-
ram. Interrogauit autem eos, num recte Pietas in
haberent omnia, & dixit, Pater ueſter parentes.
ſenex, de quo mihi dixeratis, recte ne
ualet ? uiuitne adhuc? Reſponderunt,
Pater noſter ſeruus tuus recte ualet, &
uiuit adhuc, & proni inclinabant. Sub
latis aũt oculis ſuis, uidit Beniamin fra
trem ſuum, filium matris ſuæ, dixitq́,
Eſtne iſte frater ueſter minor natu, de
quo mihi dixeratis? Et ait, Deus miſe- G
reatur tui fili mi. Feſtinauitq́ Ioſeph (in Fraternus
caluerunt enim uiſcera eius erga fratrẽ affectus &
ſuum,) & quæſiuit ut fleret, ingreſſusq́ pietas.
penetrale, fleuit ibi. Et lauans faciem
ſuam exiuit, & continuit ſe, & ait, Ap Superſtitio
ponite panem. Et poſuerũt ei ſeorſim, Aegyptia-
illisq́ ſeorſim, Aegyptijs q̃q;, qui cum ca.
eo comedebant, ſeorſim: quia non poſ-
ſunt Aegyptij comedere cibum cũ He-
bræis, ſiquidem abominandum eſt hoc
Aegyptijs. Sederunt itaque è regione
ipſius, primogenitus iuxta primogeni
turam ſuam, & minores natu iuxta ęta
tem ſuam : miratiq́ ſunt uiri illi quiſq́
cum proximo ſuo. Et tulit à ſe fercula
ad illos, auctumq́ eſt ferculum Benia-
min præ omniũ aliorum ferculis, idq́
quintuplo : & bibentes cum eo, uino
ſunt exhilarati. CAP. XLIIII.

IOſeph autem præcepit magiſtro do- A
mus ſuæ, & dixit, Imple ſaccos uiro Tentatio a-
rum illorum frumento quantum cape- mica quidẽ,
re poſſunt, & repone cuiuſque pecu- ſed dura.
niam in ſaccum ſuum. Scyphum præ-
terea meum, ſcyphum inquam argen-
teum,

teum, pone in saccũ natu minoris, unà cum pecunia frumenti sui. Et fecit is iuxta mandatum Ioseph quod mandauerat. Mane quum illucesceret, emissi sunt uiri illi cum asinis suis. Cumq; urbem essent egressi, & haud longe abessent, ait Ioseph ad magistrum domus suæ, Surge, & insequere uiros illos, et quum apprehenderis eos, dic ad eos, Quare reddidistis malum pro bono? An non hoc est è quo potat dominus meus, & quo augurijs scrutatur? male fecistis hac in re. Apprehendens ergo illos, loquutus est cum illis uerba ista. Et responderũt illi, Quare loquitur dominus meus talia uerba, absit hoc ut serui tui rem istam designent. En pecuniam quã inuenimus in saccis nostris, reportauimus ad te ex terra Chanaan, & quomodo furaremur aurum uel argentũ è domo domini tui? Apud quem cunq; ex seruis tuis hoc inuentum fuerit, is moriatur, & nos quoq; serui erimus domini mei. Qui ait, Etiam. Fiat ergo iuxta uerba uestra, apud quem inuentus fuerit [scyphus,] is sit seruus meus, & uos innocẽtes eritis. Festinantes itaq; deposuerunt quisq; saccũ suũ in terrã, & aperuit unusquisq; saccum suum. Et incepit scrutari à maiore natu, desijtq; in minore, et inuẽtus est scyphus in sacco Beniamin. Illi uero conscissis uestibus suis, rursus onerarunt asinos suos, & redierunt in ciuitatem. Veniẽsq; Iuda & fratres eius in domũ Ioseph, qui adhuc ibi aderat, corruerunt coram eo super terrã. Quibus dixit Ioseph, Quidnam hoc est quod fecistis? an non scitis quod certissime augurari potest uir talis, qualis ego sum? Et dixit Iuda, Quid dicemus ad dominum meum? quid loquemur? aut qua ratione excusabimus nosipsos? Deus inuenit iniquitatẽ seruorum tuorum, en serui sumus domini nostri, nos inquam, & is in cuius manu inuentus est scyphus. Qui respõdit, Hoc procul sit à me, ut istud faciam: is in cuius manu inuẽtus est scyphus, erit seruus meus, uos aũt ascendite in pace ad patrem uestrum. Tum accessit eum Iuda, et dixit, Mi domine, liceat mihi quæso seruo tuo loqui coram domino meo, & ne succenseat irata tua aduersus seruum tuum, tu enim es perinde ac ipse Pharao. Interrogauit †dominus meus seruos suos hisce uerbis, Estne uobis pater aut frater? Et diximus ad dominum meum, Est nobis pater senex, & puer paruus qui natus est ei in senectute, cuius frater mortuus est, relictusq; ipse solus ex matre sua, quem et pater suus unice diligit, † & dixisti ad seruos tuos, Adducite eum ad me, ut ponam oculos super eum. Diximus uero ad dominum meum, Non poterit puer deserere patrẽ suum: nam si desereret patrem suum, moreretur ille. Et dixisti ad seruos tuos, Si non descenderit frater uester minor natu uobiscum, ne ueniatis amplius in conspectum meum. Factum ergo est ut ascenderemus ad seruum tuum patrem meum, & indicaremus ei uerba domini mei. Dixit autem pater noster, Redite & emite nobis parum alimenti. Et respondimus, Non possumus descendere, si uero frater noster minor nobiscum fuerit, descendemus: nam nõ audebimus uidere faciem uiri illius, si frater noster minor nõ fuerit nobiscũ. Et dixit seruus tuus pater meus ad nos, †Vos scitis q̃d uxor mea duos mihi peperit, unus quidem egressus est à me, de quo dixi, omnino laceratus est, & non uidi eum hactenus, & tollitis quoq; istum à me: si quæ ei pernicies accidat, deducetis seniũ meum in adflictione in foueam. Nunc igitur quum uenero ad seruum tuum patrem meum, & puer ille nobiscum nõ fuerit (quandoquidẽ animus patris cum animo illius colligatus est,) uideritq; puerum nõ adesse, morietur, deducentq; serui tui caniciem serui tui patris nostri cum dolore ad sepulchrũ. Etenim seruus tuus spopondit pro puero corã patre meo, dicẽs, Si nõ reduxero eum ad te, peccauero in patrem meũ perpetuo. Nunc igitur remaneat q̃so seruus tuus ꝓ puero illo, ut sit seruus domini mei, & puer ascendat cũ fratribus suis. Nã quomodo possem ascendere ad patrem meum, si puer nõ fuerit mecum? nisi forte uidere uellem malum quod accidet patri meo.

CA. XLV.

NOn potuit autem Ioseph se continere corã omnibus qui stabãt iuxta illũ, quin clamaret, Submouete oẽs

Margin notes: Malũ non ꝓ bono reddẽdum. B — Cõscientiæ fidutia. — C Sententia præceps. — Inter prauos non tuta innocentia. — D — E Iudas pius, prudens & eloquens. — Supra 42.c — Sup. 43.a — F — Sup. 37.c — G — A Consolatio in aduersis.

uiros à me: & nõ mansit uir ullus cum
eo, dum se cognoscendum præberet Io
seph fratribus suis. Emittebatq; uocem
suam cum fletu, & audierunt hoc Ae-
gyptij, audijt quoq; domus Pharao-
Act.7.b
nis. Et dixit Ioseph ad fratres suos,
Ego sum Ioseph, uiuítne adhuc pater
uester? Et nõ poterant fratres sui ei re-
spondere, adeo terrore erant obstupefa
cti coram illo. Dixit ergo Ioseph ad fra
tres suos, Accedite quæso ad me: & ac
B cesserunt, & dixit, Ego sum Ioseph fra
ter uester, quẽ uẽdidistis in Aegyptũ.
Christi typus.
Nunc igitur nolite mœrore confici, ne
que commouemini intra uos, quod me
huc uendidistis, quoniã ad conserua-
Culpa hominum deo seruit ad iustitiam.
tionem misit me deus ante uos. Et qui-
dem hoc biennio fames fuit in terra,
restant autẽ adhuc quinq; anni, in qui-
bus neq; agros colent neque metent.
Misit ergo me deus ante uos, ut pone-
rem uobis reliquias in terra, & uitam
uestram seruarem, ad magnam euasio-
C nem. Itaq; uos non misistis me huc, sed
Prouidentia dei circa pios & impios.
deus, qui & posuit me patrem Pharao
ni, & dominum totius domus suæ, &
dominatorem per totam terram Aegy-
pti. Festinate ergo & ascendite ad pa-
trem meũ, & sic dicetis illi, Filius tuus
Ioseph sic loquutus est, Constituit me
deus dominum totius Aegypti, descen
de igitur ad me, ne differas. Habitabis
in terra Gosen, erísq; penes me, tu &
filij tui, & nepotes tui, greges tui & ar
D menta tua, & quæcunq; habes. Ego ti
bi illic cibũ administrabo, (quoniam
[restant] adhuc quinq; anni famis,) ne
forte inopia labores tu & domus tua,
& cuncta quę habes. Ecce oculi uestri
uident, simulq; oculi fratris mei Benia
min, quod os meum loquitur ad uos.
Beniamin pro mœrore consolatur.
Referetis ergo patri meo omnem glo-
riam meam in Aegypto, & omnia quę
uidistis. Accelerate & adducite patrẽ
meum huc. Et ruit in collũ Beniamin,
fleuitq; super collum eius: sed & Ben-
iamin fleuit super collũ illius. Et oscu
Concilian tur fratres Iosepho.
lans omnes fratres suos, fleuit super
eos, & postea loquuti sunt fratres eius
cum eo. Et fama ipsa audita est in do-
E mo Pharaonis, ut dicerent, Venerunt
fratres Ioseph: & placuit Pharaoni &
seruis eius. Dixitq; Pharao ad Ioseph,
Dic ad fratres tuos, Hoc facite, onus
imponite iumẽtis uestris, & euntes per
gite in terrã Chanaan, & adducite pa-
trem uestrum, & domos uestras, & ue
nite ad me, & dabo uobis bonum terrę
Aegypti, & comedite pinguedinẽ ter-
ræ. Et tu quidẽ iussus es, Facite hoc,
accipite uobiscum plaustra è terra Ae
gypti pro pube uestra, & ꝓ uxoribus
uestris, & aduehite patrem uestrum, et
uenite. Ne pœniteat uos, si supellecti F
lem uestram post uos relinquatis, quia
bonũ uniuersæ terræ Aegypti uestrum
erit. Fecerunt aũt sic filij Israel, deditq;
eis Ioseph currus iuxta mandatũ Pha-
Dona charitatis fraternæ.
raonis: dedit etiam eis cõmeatum pro
itinere, dedit insuper singulis uestes
mutatorias. Ipsi Beniamin autem de-
dit trecentos argenteos, & quinq; mu
tatorias uestes. Patri autem suo misit
in hunc modum, Decem asinos feren-
tes de bonis Aegypti, & decem asinas
ferentes frumentum, panem, & cibum
pro patre suo ad iter. Amandauitq; fra
tres suos ut abirẽt, & dixit ad eos, Ne G
Pacem commẽdat in itinere.
tumultuemini in uia. Ascenderunt ita-
que ex Aegypto, & uenerũt in terram
Chanaan, ad Iacob patrem suũ. Et nun
ciarunt ei, dicẽtes, Ioseph adhuc uiuit,
quin dominatur per totam terram Ae-
gypti. Vacillabat autem cor eius, non
enim credebat illis. Et loquuti sunt ad
eum cuncta uerba Ioseph quæ loquu-
tus fuerat ad ipsos, cernensq; quadri-
gas quas miserat Ioseph ad ferendum
Spiritus Iacob reuiuiscit ex euangelio.
eum, reuixit spiritus Iacob patris eo-
rũ. Dixitq; Israel, Sat superq; q; Ioseph
filius meus adhuc uiuit, ibo & uidebo
eum priusq; moriar. CA. XLVI.
PRofectus itaq; Israel cum omnibus A
quæ habebat, uenit in Beer Seba, et
sacrificauit sacrificia deo patris sui
Isaac. Et dixit deus ad Israel in appa-
ritione nocturna, in hunc modum, Ia-
cob Iacob. Et respõdit, En pręsto sum.
Promissiones renouatæ ad Israelem.
Et dixit, Ego sum deus, deus patris
tui, ne metuas descendere in Aegyptũ,
quoniam in gentem magnam faciam te
ibidem. Ego descendam tecum in Ae-
gyptum, & reducam te, & Ioseph po-
net manum suam super oculos tuos.
✝Et surrexit Iacob de Beer Seba, tu- Act.7.b
leruntq; filij Israel Iacob patrẽ suum,
& paruulos suos atq; uxores suas in
plaustris, q̃ miserat Pharao ad ferendũ

eum. Et tollētes pecora sua, & omnes
facultates suas, quas parauerāt in ter
ra Chanaan, uenerunt in Aegyptum,
Iacob & uniuersum semen eius cū eo.
Filij eius, & nepotes eius cum ipso,
sed & neptes ex filijs, omne deniq; se-
men suum duxit secum in Aegyptum.
B Hæc sunt autem nomina filiorū Israel
Filij Iacob in Aegyptū descendentes. qui uenerunt in Aegyptū. Iacob cū fi
lijs suis, primogenitus Iacob, Ruben.
Filij uero Rubē, Hanoch, Phallu, Hetz
ron, & Charmi. Filij Simeon, Iemuel,
Exod.1.a 6.b Iamin, Ohad, Iachin atq; Zohar, &
Saul filius Chananitidis. Filij Leui,
Gerson, Kahath, & Merari. Filij Iehu
da, Er, Onan, Sela, Peretz atq; Ze-
rah. Mortuus uero est Er & Onan in
terra Chanaan. Filij Peretz fuerunt
1.Par.7.a Hetzron atq; Hamul. Porrò filij †Isa-
schar, Thola, Phua, Iob & Simron. Fi
lij uero Zebulon, Sered, Elon et Iach
leel. Hi filij Leæ, quos genuit ipsi Ia-
cob in Padan Aram, unà cum Dina fi
lia sua, omnes animæ filiorum eius &
filiarum eius, trigintatres. Filij autem
Gad, Ziphion, Haggi, Suni & Ez-
1.Par.7.f bon, Eri, & Arodi, atq; Areli. † Filij
Aser, Iimna, Iisua, Iisui, & Bria, atque
Serah soror eorum. Filij autem Bria,
Heber & Malkiel. Isti filij Zilpa, quā
dedit Laban Leæ filiæ suæ, peperitq;
istos ipsi Iacob, sedecim nēpe animæ.
C Filij Rahel uxoris Iacob erāt Ioseph
Supra 41.f et Beniamin. †Natiq; sunt ipsi Ioseph
in terra Aegypti, Manasses & Ephra
im, quos peperit ei Asnath filia Poti-
1.Par.7.b 8.a pharis sacerdotis in On. †Filij Benia
min, Bela, Becher, Asbel, Gera, Naa-
man, Ehi & Rosch, Muppim, Hup-
pim & Ard. Hi filij Rahel, quos pepe
rit ipsi Iacob: omnes animæ quatuor-
decim. Filij Dan, Husim. Filij Naph-
tali, Iachzeël, Guni, Iezer & Sillem.
Hi filij Bilha, quam dedit Laban Ra-
heli filię suæ, peperitq; istos Iacob: o-
mnes animæ septem. Itaq; omnes ani-
mæ quæ uenerunt cum Iacob in Aegy
ptum, egressæ de fœmore eius, (pręter
uxores filiorū Iacob) omnes inquam
animæ sunt sexagintasex. Filij uero Io
seph, qui nati sunt ei in Aegypto, duæ
Septuaginta ingressi Aegyptū. animæ. Omnes itaq; animæ domus
Iacob quæ uenerunt in Aegyptū, sunt
septuaginta. Præmisit autē Iudam an
te se ad Ioseph, ut dirigeret ante se ad
Gosen, ueneruntq; in Gosen. Et appa D
rans Ioseph currum suum, ascendit ob
uiam Israeli patri suo in Gosen. Et ut
uisus est ab eo, ruit in collum eius, fle
uitq; super collum eius uehemēter. Et
dixit Israel ad Ioseph, Iam moriar, po-
steaquam uidi faciem tuam, & quod
tu adhuc uiuis. Dixitq; Ioseph ad fra-
tres suos, & ad domum patris sui, A-
scēdam & indicabo Pharaoni, dicāq;
ei, Fratres mei & domus patris mei
qui fuerunt in terra Chanaan, uenerūt
ad me, sunt autem pastores gregum,
(fuerunt enim homines pecuarij) ad-
duxeruntq; greges suos, armenta sua,
& omnia quæ habent. Et si fieret, ut
Pharao uos uocet, & dixerit, Quod
est opus uestrum? Respondebitis, Viri
pecuarij sunt serui tui à pueritia no-
stra usq; in præsens: nō solum nos, sed
& patres nostri: ut scilicet habitare
possitis in terra Gosen, quoniam abo
minandi sunt Aegyptijs cuncti pasto-
res ouium.

CAP. XLVII.

VEnit itaq; Ioseph et indicauit Pha A
raoni, dixitq;, Pater meus, & fra-
tres mei, greges eorum atq; armēta eo
rum, unà cū omnibus quæ habent, ue
nerunt è terra Chanaan, & en sunt in
terra Gosen. Accipiens aūt quosdam
à fratribus suis, nempe quinq; uiros,
statuit eos coram Pharaone. Dixit au
tem Pharao ad fratres Ioseph, Quod
est opus uestrū? Et responderunt Pha
raoni, Pastores ouium sunt serui tui,
tam nos ꝗ̄ patres nostri. Dixerūtq; ad
Pharaonē, Vt incolamus hanc regio-
nem uenimus, non enim sunt pascua
gregibus quos habent serui tui, quo-
niā grassatur fames in terra Chanaan:
liceat igitur quæsumus, seruis tuis ut
habitent in terra Gosen. Et dixit Pha B
rao ad Ioseph, Pater tuus & fratres
tui uenerunt ad te, terra Aegypti tibi
patet, cura ut pater tuus & fratres tui
habitent in melioribus [locis] terræ,
habitent inquam in terra Gosen: & si
deprehēderis inter eos uiros aliquos
industrios, pręfice eos pecori meo. Ad
duxit quoq; Ioseph patrē suum Iacob,
& statuit eum coram Pharaone. Et Ia
cob salutabat Pharaonē. Dixit autem
Pharao ad Iacob, Quot sunt dies an-

Iacob nunc 230. annorũ peregrinus

norum uitæ tuę? Iacob reſpondit Pharaoni, Dies annorum quibus peregrinus fui, triginta ſunt & centum anni: pauci quidem & mali fuerunt dies annorũ uitæ meæ, nec attigerunt dies annorũ uitæ patrum meorũ, quibus ipſi fuerũt peregrini. Agens itaq; gratias Iacob Pharaoni, egreſſus eſt à conſpe
C ctu eius. Aſſignauit itaq; Ioſeph patri ſuo & fratribus ſuis ubi habitarẽt, & dedit eis poſſeſſiões in terra Aegypti, in optimis locis regionis, nempe in terra Raemſes, quemadmodũ mandauerat Pharao. Porrò Ioſeph adminiſtrauit cibũ patri ſuo & fratribus ſuis, & toti domui patris ſui, ut ſolet pubi [ſie ri.] Non fuit panis ꝑ uniuerſam terrã Aegypti, quoniã graſſabatur fames adeo, ut non ſolũ Aegyptus, ſed & regio Chanaã præ caritate annonę cõtabeſceret. Ioſeph igitur collegit omnẽ pecuniã quę inueniebatur in terra Aegypti, & in terra Chanaan, ꝓ frumento quod illi coemebant, & intulit Ioſeph illam pecuniam in domũ Pharaonis. Cumq; iam conſumpta eſſet pecunia de terra Aegypti atq; de terra Chanaan, uenerunt omnes Aegyptij ad Ioſeph, & dixerũt, Da nobis panem, cur morimur coram te, quum pecunia de-
D fecerit? Reſpondit Ioſeph, Date pecora ueſtra, & quandoquidẽ defecit pecunia, dabo uobis pro pecoribus ueſtris. Adduxerunt igitur pecora ſua ad Ioſeph, & dedit Ioſeph illis frumentum pro equis, atq; pro pecudibus ouium, & pro armentis, & pro aſinis, & ſuſtentauit illos cibo illo anno pro omnibus pecoribus ſuis. Exacto illo anno, uenerunt ad eum ſecundo anno, dixeruntq; ad illum, Non cælabimus hoc dominum meum, exhauſtã eſſe pecuniam, deinde & poſſeſſiones pecorum eſſe apud dominum meum, nec reliquum eſt corã domino meo, niſi corpora noſtra, & humus noſtra: cur moriemur te id cernente? non ſolum autem nos, ſed & agri noſtri: eme nos & terram noſtrã pro cibo, erimusq; & nos & terra noſtra ſeruientes Pharaoni, modo da ſemen ut uiuamus, & nõ moriamur, neq; terra in ſolitudinem redi-
E gatur. Emit ergo Ioſeph totã humum Aegypti ipſi Pharaoni, quoniam uendiderunt Aegyptij quiſq; agrũ ſuum, eo quod fames grauis erat ſuper eos, factaq; eſt humus Pharaonis. Populũ uero ipſum trãſtulit in ciuitates ab extremis finibus Aegypti. Attamen terram ſacerdotum non emit, quoniã demenſum erat certum conſtitutũ à Pharaone ſacerdotibus, ut comederent de menſum quod largitus erat eis Pharao, & ideo non uendiderunt terram ſuam. Et dixit Ioſeph ad populum, Ecce emi uos hodie, ſimulq; terram ueſtram Pharaoni, en uobis ſemen ut ſeminetis terram, ex prouentu uero eius quintam dabitis Pharaoni, quatuor F partes ueſtræ erunt pro ſemine agri, atq; ut uos comedatis, & qui ſunt in domibus ueſtris, & pubes ueſtra. Qui reſponderunt, Tu ſeruaſti nos in uita, nos erimus ſerui Pharaonis, modo nã ciſcamur gratiã in oculis domini mei. Fecit autem Ioſeph hoc decretum ſuper terram Aegypti uſq; in hũc diem, ut quinta pars eſſet Pharaonis: niſi ꝙ terra ſacerdotum, atq; ea ſola, non facta eſt Pharaonis. Habitauit itaq; Iſrael in terra Aegypti, nempe in Goſen, & detenti in ea creuerũt atq; multiplicati ſunt uehementer. Vixitq; Iacob in terra Aegypti decẽ & ſeptem annis: fueruntq; dies Iacob, & anni uitæ ſuæ, centum & quadragintaſeptem anni. Appropinquarunt autem dies G Iſrael ut moreretur, & uocauit filium ſuum Ioſeph, dixitq; ei, Si hanc à te impetro gratiam, obſecro, pone nunc manum tuam ſubter fœmur meum, & fac mihi hoc beneficium, idq; bona fide, ne me ſepelias in Aegypto, iacebo cũ patribus meis: transferas ergo me ex Aegypto, atq; ſepelias me in ſepulchro illorũ. Et reſpondit, Ego faciam iuxta mandatum tuum. Et ille ait, Iura mihi. Et iurauit ei. Inclinauit ergo Iſrael uerſus caput lecti.

Fame Aegyptij flagellantur.

Seruitus ex peccato & fame.

Sacerdotũ prouiſio & immunitas.

Quintã Aegyptij regibus pendunt.

Mos iurandi patriarchis.

Iacob uult ſepeliri cũ maioribus.

CAPVT XLVIII.

A POſt hæc geſta nunciatum eſt ipſi Ioſeph, En pater tuus ægrotat. Et tulit ſecum duos filios ſuos Manaſſe & Ephraim. Et nunciatum eſt ipſi Iacob tale nuncium, Ecce filius tuus Ioſeph uenit ad te. Et confortauit ſeſe Iſrael, & reſedit ſuper lectum. Dixitq; Iacob ad Ioſeph, *Deus omnipotẽs uiſus eſt mihi

Viſitare ægrotos.

Gene. 28. c
Gen. 35.

mihi in Luſa in terra Chanaan, bene-
dixitq; mihi, & dixit ad me, Ecce ego
faciam te creſcere, & multiplicabo te,
daboq; te ut ſis cœtus populorum, &
tradam terrã hanc ſemini tuo poſt te,
Adoptãtur ut poſſideant eam perpetuò. Et nunc
duo filij Io- duo filij tui, qui nati ſunt tibi in terra
ſeph Iſraeli Aegypti priuſquam ad te uenirem in
in filios, ut Aegyptũ, mei futuri ſunt, Ephraim ſci
ſit eius por licet & Manaſſe, ſicut Ruben & Si-
tio du- B meon. Filij autem tui, ſi qui poſt hos ti
plex. bi naſcẽtur, tui erunt, iuxta nomen fra
Ioſ. 13. b. d trum ſuorũ appellationem accipiẽt in
16. 17. a poſſeſſione ſua. Equidem quum redi-
Supra 35. c rem ex Padan Aram, mortua eſt iuxta
me Rahel in terra Chanaan in uia, cũ
adhuc iugero arui abeſſem ab Ephra-
ta, ſepeliuiq; eam ibidẽ in uia Ephrat,
quæ eſt Beth Lehẽ. Et uidens Iſrael fi
lios Ioſeph, dixit, Qui ſunt iſti? Reſpõ
Ioſeph in fi dit Ioſeph patri ſuo, Filij mei ſunt q̃s
lijs benedi- dedit mihi deus in hoc [loco] Et di-
ctus. xit, Adduc quæſo eos ad me, ut fauſta
illis imprecer. Erant autẽ oculi Iſrael
graues præ ſenio, nec poterat uide-
re. Et adduxit illos ad eum, qui oſcu-
lum dedit eis, & eos eſt cõplexus. Di
xitq; Iſrael ad Ioſeph, Quod faciem
tuam uiderem, nunquã apud me cogi-
C taſſem, & ecce deus oſtendit mihi etiã
ſemẽ tuũ. Et eduxit Ioſeph eos de gre-
mio eius, & pronus inclinauit ad ter-
ram. Accepit autem Ioſeph utrunq;,
Ephraim dextera ſua ad ſiniſtrã Iſrae
lis, & Manaſſe ſiniſtra ſua ad dexte-
ram Iſraelis, & duxit ad illum. Exten
dens autem Iſrael dexteram ſuam, po
ſuit ſuper caput Ephraim, qui erat mi
nor natu: & ſiniſtram ſuam ſuper ca-
put Manaſſe, ſciens ac prudens diri-
gẽs manus ſuas, tametſi Manaſſe eſſet
Heb. 11. d primogenitus. †Et fauſta imprecatus
eſt ipſi Ioſeph, & ait, Deus, in cuius
conſpectu ambulauerunt patres mei,
Abraham & Iſaac: deus qui paſcit me
Supra 32. a tota uita mea in hunc uſq; diem: †an-
31. d gelus quoq; ipſe, qui tutatus eſt me ab
Matt. 18. b omni malo, ſumma felicitate fortunet
pueros iſtos, uocentur nomine meo,
nomineq; patrũ meorum Abraham &
Iſaac, et augeſcant in immẽſum in ipſa
D terra. Videns aũt Ioſeph ꝙ poneret pa
ter ſuus manũ ſuam dexterã ſuper ca
put Ephraim, ægre tulit, & apprehen
ſa manu patris ſui, transferre eam uo-
luit de capite Ephraim ſup caput Ma
naſſis. Et dixit Ioſeph ad patrẽ ſuum,
Non ſic mi pater, nam iſte eſt primoge
nitus, pone dexterã ſuper caput eius.
Sed pater eius renuit, & dixit, Scio fi Iacob pro-
li mi, ſcio, ipſe q̊q; in populũ euadet, phetat mo-
& magnus erit, uerũtamen frater eius riturus.
natu minor, erit illo maior, & ſemen
eius erit impletio gentiũ. Imprecatus
eſt itaq; eis fauſta eodem die, & ait, In
te fauſta imprecabitur Iſrael, ut dicat,
Ponat te deus ſicut Ephraim, & ſicut
Manaſſen. Et præpoſuit Ephraim ipſi
Manaſſe. Dixit uero Iſrael ad Ioſeph,
En ego morior, & deus erit uobiſcũ,
reducetq; uos ad terrã patrũ ueſtrorũ.
Et ego †dedi tibi portionẽ unã ſupra Ioſ. 13. a
fratres tuos, quã tuli de manu *Amor 16. a
ręi gladio meo ac arcu meo. XLIX. *Ioſ. 24. b
VOcans aũt Iacob filios ſuos, ait il A
lis, Congregamini, ut prędicã uo Teſtamen-
bis q̃d euenturũ ſit uobis poſteris tem tum ꝓpheti
poribus. Cõgregamini, & audite filij cũ Iſraelis.
Iacob, audite Iſraelẽ patrem ueſtrum.
Ruben primogenitus meus tu es, ro- Ruben.
bur quidẽ meum, at principiũ doloris Supra 35. d
mei, præcipuus ferendo, pręcipuus ro 1. Par. 5. a
bore, diffluens ueluti aqua: nõ excel-
les [prerogatiua,] quoniã aſcẽdiſti le
ctum patris tui, tum ſtratũ meũ ꝓpha
naſti aſcendendo. Simeon & Leui fra Simeon.
tres, arma uiolẽta macheræ eorũ, in ar Leui.
canũ eorũ non ueniat anima mea, non Sup. 34. d
in unũ conueniat gloria mea cũ cœtu
illorũ, quoniam in furore ſuo occide-
runt uirũ, & pro libidine ſua ſuffode-
runt murũ. Maledictus æſtus ipſorũ,
quoniam uehemens eſt: & indignatio
eorũ, quia dura: diſpartiar eos in Ia-
cob, & †diſpergã eos in Iſrael. Iehu B
da, tu es, te laudabunt fratres tui, ma- Ioſ. 19. a.
nus tua in ceruice hoſtiũ tuorũ, genu 21. a. b
flectent tibi filij patris tui. Catulus leo Iudas, unde
nis Iehuda, de præda fili mi aſcẽdiſti: Chriſtus
demiſit ſe & accubuit ueluti leo, & ue naſciturus,
luti leæna, quis excitabit eum? Nõ re expectatio
cedet ſceptrũ de Iehuda, & legiſlator gentium.
de pedibus eius, donec ueniat Schilo, Ioh. 1. g. 7 d
& ad illũ gentes confluent. Ligãs ad Matt. 2. a
uitem pullũ ſuum, & ad Sorek filius
meus aſinã ſuam. Eluet in uino ueſti-
mentũ ſuũ, & in ſanguine uuarũ operi
mentũ ſuum. Rubicundi oculi à uino,

Zabulon. & dentes cādidi à lacte. Zebulon ad portum maris habitabit, & ad stationem nauiū, latere suo ad Zidonē pertinget. Issachar asinus osseus, accubās inter duos fines. Vidēs requiem quòd esset bona, & terram quod esset amoena, inclinauit humerum suum ad baiulandum, factusque est uectigalis. Dan iudicabit populum suum, quemadmodum alia tribus Israel. Futurus est Dan serpens in uia, & aspis in semita, mordēs calcaneos equi, ceciditque eques eius retrorsum: expectabo salutem tuam ô DOMINE. Cuneus latronū grassabitur in Gad, at ipse tandem uictoria C potietur. De Aser pinguis panis illius, ipseque dabit delitias regibus. Naphtali cerua celeris, edens uerba elegantia. Ioseph filius fructum edens, filius ad fontem fructum edens, filiae incedentes super murum. Irritarūt eum, contenderunt cum eo, & odio prosequuti sunt eum periti sagittandi, mansit tamē arcus eius firmus, roborataque sunt brachia manuū eius, idque per fortem Iacobi, hinc pastor lapis Israeli. A deo patris tui qui adiuuit te, & cum omnipotente qui benedixit te. Benedictionibus coeli desuper, benedictionibus abyssi cubantis infra, benedictionibus uberū & uteri. Benedictiones patris tui ampliores sunt, quàm benedictiones maiorum meorū, usque ad desiderabiles colles qui iam olim fuerunt, eruntque super caput Ioseph, & in uertice Nazaraei fratrū suorum. Beniamin lupus diripiens, mane comedet praedam, & ad uesperam diuidet spolium.

Issachar. Dan. Christus salus. Gad. Aser. Nephtali. Ioseph. 1.Par.5.a Beniamin.

D Omnes istae sunt duodecim tribus Israel, & hoc est quod loquutus est pater eorū ad illos, & bene precatus est eis, cuique iuxta suam imprecationem. Praecepit praeterea eis, & ait ad eos, Cum ego ad populū meum collectus fuero, sepelite me ad patres meos, in spelunca quae est in agro Ephronis Hithaei, †in spelunca inquā duplici in agro, qui est è regione Mamre in terra Chanaan, quem agrū emit Abraham ab Ephrone Hithaeo in possessionē sepulchralem. Vbi scilicet sepulti sunt Abrahā & Sara uxor eius, illic etiam sepulti Isaac & Rebecca uxor eius, ibi etiam sepeliui ego Leam. Emptus est uero ager & spelunca quę in eo est ab Hethitis. Cumque iam finem faceret Iacob praecipiendi filijs suis, collegit pedes suos ad lectū, & expirans, collectus est ad populos suos. Ruitque Ioseph in faciem patris sui, & fleuit super eum, osculatusque est eum. L.

Supra 23.d

Iacob expirans.

A PORrò Ioseph seruis suis medicis mādauit, ut aromatibus cōdirent patrem suum. Et exacti sunt ei quadraginta dies (nam sic implentur dies eorum qui condiuntur,) & luxerūt eum Aegyptij septuaginta diebus. Transactis autem diebus luctus eius, loquutus est Ioseph ad domum Pharaonis, in haec uerba, Impetrem quaeso hanc gratiam à uobis, ut loquamini ad Pharaonem huiusmodi uerba, Iuramento adegit me pater meus, dicens, En ego morior, sepeli me in sepulchro meo quod mihi fodi in terra Chanaan: nunc igitur ascendā & sepeliam patrē meum, atque reuertar. Et dixit Pharao, Ascēde & sepeli patrem tuum queādmodum te sacramento adegit. Quū igitur Ioseph ascenderet ad sepeliendū patrem B suum, ascenderūt cum eo omnes serui Pharaonis, seniores domus eius, & cūcti senes terrae Aegypti. Sed & uniuersa domus Ioseph & fratres eius, atque domus patris sui, dūtaxat pubem suam, greges suos atque armenta sua reliquerunt in terra Gosen. Ascenderūt quoque cum eo currus & equites, & facta est turma magna nimis. Et uenerūt ad aream Atad, quę est cis Iordanem, & planxerunt ibi planctu magno ac acerbissimo, luxitque patrem suum septem diebus. Habitatores autē illius regionis, nempe Chananaei, quū uiderent luctū in area Atad, dixerunt, Luctum ingentem habēt Aegyptij: & ob hanc causam uocatū est nomen illius [loci] Abel Mitzraim, qui est cis Iordanem. Fecerūt ergo ei filij eius quemadmodum mandauerat illis. Nam abduxerunt eum filij eius in terrā Chanaan, & sepelierunt in †spelunca duplici agri, quam emerat Abrahā cum agro in possessionē sepulchralem, ab Ephron Hithęo, è regione Mamre. Reuersusque est Ioseph in Aegyptum post quam sepelierat patrem suum, ipse & fratres eius, atque omnes qui ascenderant

Exequiae Aegyptiorum pro Iacob.

Supra 23.d Act.7.b C

rant cum eo, ad sepeliendum patrem eius. Fratres autẽ Ioseph animaduertentes ꝙ pater eorum mortuus esset, dixerunt, Quid si odio nos prosequatur Ioseph, planeqꝫ repẽdat nobis uniuersum malum q̃d in eum designauimus? Significabãt ergo [ei] in hanc sententiam, Pater tuus priusquam moreretur sic mandauit, Sic dicetis Ioseph, Ignosce quæso fratribus tuis in iniquitate & peccato eorum, nam male fecerunt tibi: & nunc ignosce quæso iniquitati seruorum dei patris tui. Ioseph autem fleuit quũ illi loquerentur cum eo. (Venerãt enim fratres sui ad eum, & proni prociderãt in terram coram eo, dicẽtes, Ecce, nos sumus serui tui.)

D Quibus dixit Ioseph, Ne metuatis, nũ dei loco ego sum? Equidem uos cogitastis aduersum me malum, at deus cogitauit idipsum in bonum, ut faceret quemadmodũ hodie apparet, ut scilicet seruaret in uita populũ multum. Ne igitur metuatis, ego administrabo cibum uobis, & pubi uestræ: consolatusqꝫ est eos, & loquutus est in cor eorum. Habitauit itaqꝫ Ioseph in Aegypto ipse & domus patris sui, uixitqꝫ centum & decem annis. Vidit etiã Ioseph ex Ephraim tertios filios. †Sed & filij Machir filij Manasse nati sunt sup genua Ioseph. Dixit uero Ioseph ad fratres suos, † Me mortuo, deus certissime uisitabit uos, et reducet uos è terra ista, ad terrã quam iurauit Abraham, Isaac & Iacob. Et Ioseph adegit filios Israel tali sacramento, Quum deus uos uisitabit, asportate ossa mea hinc. Mortuus itaqꝫ est Ioseph, quum esset natus centũ & decem annos, & condierunt eum aromatibus, posueruntqꝫ [eum] in arcam in Aegypto.

Prouidẽtia dei consilia mala in bonum uertit.

Num. 32. g

Heb. 11. d

Ioseph moritur.

Liber Exodus, Hebraice Velle semoth.

CAPVT I.

A Gen. 46. a Ingressi Aegyptũ filij Iacob.

HAEC sunt nomina filiorum Israel, qui uenerunt in Aegyptũ cum Iacob, quisqꝫ cum domo sua ingressus est: Ruben, Simeon, Leui & Iehuda, Isaschar, Zebulon & Beniamin, Dan, Naphtali, Gad & Aser. Fuerunt autem omnes animæ egressæ de fœmore Iacob, septuaginta: Ioseph uero fuit in Aegypto. Mortuusqꝫ est Ioseph & omnes fratres eius, atqꝫ totum hoc sæculum. Et creuerunt filij Israel, uermiumqꝫ more scaturiebant, aucti in immensum, & roborati supra modum, ut terra ipsis impleretur. Exoritur inte- B rim rex nouus super Aegyptũ, qui Ioseph non nouerat, qui dixit ad populum suum, En populus filiorum Israel maior est & fortior nobis, agite, callide circumueniamus eum, ne augescat: fieret enim, si nobis bellum ingruat, ut iunctus hostibus contra nos pugnaret, atqꝫ ex terra emigraret. Constituerunt ergo super [populũ Israel] præfectos qui tributa exigerent, adfligerẽtqꝫ eum oneribus suis, extruxerũtqꝫ urbes Pharaoni, quæ essent repositoria, nempe Pithom & Raemses. Quo C uero magis eum adflixerunt, hoc magis augescebat & erumpebat, ut nauseam conciperent à filijs Israel. In seruitutem itaqꝫ redegerunt Aegyptij filios Israel, idqꝫ cũ sæuitia. Hinc facta est illis uita amara in seruitute illa graui ac dura, nempe luto & lateribus, omniqꝫ seruitio ruris. [In summa,] omnis seruitus, qua illos premebãt, sæuissima erat. Dixit pręterea rex Aegypti obstetricibus Hebræis, quarũ una uocabatur Siphra, altera Pua: dixit inquam, Quando in partu adfueritis Hebræis mulieribus, uideritisqꝫ eas in partu filium parturire, interficite eum: si filia fuerit, uiuat. Timuerũt ue D ro obstetrices deum, & non fecerunt quod pręceperat eis rex Aegypti, seruaruntqꝫ filios uiuos. Rex uero Aegypti uocauit obstetrices, dixitqꝫ ad eas, Cur fecistis rem istam, ut seruaretis filios uiuos? Responderunt obstetrices Pharaoni, Quoniã Hebrææ mulieres non sunt sicut mulieres Aegyptiæ, sunt enim uegetæ, & priusquam ueniat ad eas obstetrix, pariũt. Et benefecit deus obstetricibus, et multiplicatus est populus, & roborati sunt uehementer. Quandoquidem uero obstetrices deũ timuerant, fecit eis domos.

Act. 7. e

Nouus rex mos nouus

Barbarica sæuities.

Dirũ edictũ obstetricib. Sap. 18. b

Fœminea uirtus.

Pietatis merces.

Præcepit autem Pharao omni populo suo, dicens, Omnē prolem masculam in flumen deijcite, omnem fœminā uero seruate uiuam.

CAP. II.

A

Salus nasci tur in media perditione.

Arcula Mosis.

ABijt uir de domo Leui, & duxit filiam Leui. Et cōcipiens mulier illa, peperit filium, & uidēs eum esse elegantem, abscondit eum tribus mensibus. Et quū illum amplius abscondere non posset, accepit sibi arculā arundineam, quā bitumine atq; pice obleuit, & posuit in eam infantē illum, exposuitq; in carecto ad littus fluminis. Statuebat autem se soror eius procul, ut resciret quid futurū esset illi. †Porrò filia Pharaonis descendit lotum in flumine, & puellæ eius deambulabāt in littore fluminis, et uisa arcula in carecto, misit famulā suam ut tolleret eam. Cumq; aperuisset, uidit esse infantem, & ecce puer fleuit, & miserta illius, dixit, De Hebræorum pueris est hic. Dixit autē soror eius ad filiā Pharaonis, Vadam ne ut uocē tibi mulierem nutricē ex Hebræis, quę tibi puellum lactet? Respondit filia Pharaonis, Vade. Abijt ergo puella, et aduocauit matrem pueri. Ad quā ait filia Pharaonis, Cape puerū istum, & lacta mihi eum, ego dabo tibi mercedem. Et mulier accepit puerum, & nutriuit eum. Adoleuit autem puer, & adduxit eum ad filiam Pharaonis, factusq; est ei loco filij, & uocauit nomen eius Mose: dixit enim, Ex aquis traxi eum. Contigit uero quodā tempore quū iam adoleuisset Mose, ut egrederetur ad fratres suos, & uideret ꝙ onera baiularent. Cumq; uidisset uirū Aegyptium percutientē quendam Hebræum, qui erat ex fratribus suis, cumq; quaquauersum circūspexisset, uidissetq; neminem adesse, ferijt Aegyptiū, & abscondit eum in harenam. Egressus deinde altera die, cum contenderent duo uiri Hebræi, dixit ad uiolentum, Quare tu percutis proximū tuum? Qui respondit, Quis constituit te principē & iudicem super nos? An ista loqueris tu, ut me occidas, quemadmodum occidisti Aegyptium? Moses ergo timuit, dixitq;, Profecto hoc negotium palàm factum est. Audiēs Pharao sermonem istum, quærebat ut occideret Mosen.

Act. 7.c
Heb. 11.d

Prouidētia dei per homines agit.

B

Mosis nomen & adoptatio.

Fides Mosis in fratres.

C

Moses autem fugiens à cōspectu Pharaonis, habitauit in terra Midian, seditq; iuxta puteum. Erāt autem sacerdoti in Midian septem filiæ, quę uenerunt haustū, ut implerent canales, adaquarentq; oues patris sui. Et uenerūt pastores, & eiecerunt eas. Tum surrexit Moses et adfuit eis, potumq; dedit ouibus illarū. Cumq; uenissent ad Rehuel patrē suum, dixit ille, Quare hodie tam festinanter uenistis? Responderunt, Vir Aegyptius asseruit nos de manu pastorū, deinde hausit nobis, & adaquauit oues. Et dixit ad filias suas, Et ubi is est, quare sic dimisistis uirum illum? uocate eum ut comedat cibum. Et cōsensit Moses habitare cum uiro illo, deditq; ille Ziporam filiam suam Mosi. †Quæ cū peperisset filiū, uocauit ille nomen eius Gersom: dicebat nēpe, Peregrinus fui in terra aliena. Cūq; multi dies essent exacti, mortuus est rex Aegypti, suspiraruntq; filij Israel propter seruitutem, & clamauerunt, ascenditq; clamor illorum ad deū ex seruitute. Audiuitq; deus planctum illorū, & recordatus est deus fœderis sui cum Abraham, Isaac & Iacob. Aspexitq; deus filios Israel, & cognouit deus.

Defendit ab iniuria puellas.

D

Infra 18.a
1. Par. 23.b

CAP. III.

A

Moses pastor.

PAscebat autē Moses oues Iethro soceri sui sacerdotis Midian, duxitq; oues post desertum, & uenit ad Horeb montem dei. Visusq; est illi angelus DOMINI in flāma ignis de medio rubi. Et respexit, & ecce rubus ardebat igne, nec tamen consumebatur. Dixit ergo Moses, Concedā quæso, & uidebo uisionem istam magnā quare rubus non comburatur. Videns autem DOMINVS ꝙ abiret spectatū, uocauit eum deus de medio rubi, & dixit, Moses Moses. Qui respondit, Adsum. Et ait, Ne huc accedas propius, solue calceamenta tua de pedibus tuis, quoniā locus in quo tu stas, terra sancta est. Et dixit, †Ego deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Moses operuit faciem suam, quoniam ueritus est aspicere deū. Et dixit DOMINVS, Omnino uidi adflictionē populi mei qui est in Aegypto, & audiui clamorem eorum [qui fit] propter exactores quos habent,

B

Matt. 22.c
Marc. 12.c
Luc. 20.f

C bent, quoniã scio dolores eorũ: descẽdi quoq; ut liberẽ eos de manu Aegyptiorũ, educamq; eos de terra ista ad terrã bonam & spatiosam, ad terram fluentẽ lacte & melle, ad loca Chananæi, Hithęi, Amorrhęi, Pheresæi, Hiuæi atq; Iebusæi. Clamor ergo filiorũ Israel uenit ad me, uidiq; oppressionẽ illam qua Aegyptij opprimunt eos.

Vocatur Moses ad ardua.

Nunc ergo age, te mittã ad Pharaonẽ, ut educas populũ meũ filios Israel ex Aegypto. Dixit aũt Moses ad deum, Quis sum ego, ut adeam Pharaonẽ, & educã filios Israel ex Aegypto? Et re-

D spõdit, Ego enim ero tecũ, & hoc tibi

Consolatur uocatus.

esto signũ q ego miserim te, postq; eduxeris populũ istum de Aegypto, ser uietis deo super monte isto. Et ait Moses ad deũ, En, si ueniẽs ad filios Israel, dixero eis, Deus patrũ uestrorũ misit me ad uos: ipsiq; interrogauerint me, Quod est nomen eius? qd respondebo eis? Et respõdit deus Mosi, Sum qui sum. Et ait, Sic dices filijs Israel, SVM misit me ad uos. Et rursus dixit deus ad Mosen, Sic dices filijs Israel,

Essentiale dei nomen.

E DOMINVS deus patrũ uestrorum, deus Abrahã, deus Isaac, & deus Iacob, misit me ad uos: hoc est nomen meũ in perpetuũ, & hoc memoraculũ meũ in omnia sæcula. Vade & cõgrega seniores Israel, dicesq; ad eos, DOMINVS deus patrũ uestrorũ uisus est mihi, deus Abrahã, Isaac & Iacob, di

F cens, Omnino uisitaui uos, et quod factum est uobis in Aegypto, [scio,] & dixi, Educã uos de adflictione Aegyptiorũ ad terrã Chananæi, Hithæi, Amorręi, Pheresęi, Hiuęi atq; Iebusæi, ad terrã fluentẽ lacte & melle. Postq; uero uocẽ tuã audierint, ibis tu & seniores Israel ad regẽ Aegypti, dicetisq; ad illũ, DOMINVS deus Hebręorũ obuiã factus est nobis, liceat igitur nobis ut eamus iter triũ dierũ in desertũ, & sacrificemus DOMINO deo nostro. Et ego quidẽ scio q rex Aegypti nõ permissurus est uobis ut abeatis, et

Pręscientia dei.

G ne ualida manu quidẽ. Ego uero extendã manũ meam, & percutiam Aegyptum cũctis mirabilibus meis quæ facturus sum in ea, tum demum emittet uos. Daboq; populo huic gratiam apud Aegyptios, fietq; quum abieritis, non abeatis uacui, sed postulabit mulier à uicina sua, & ab incola domus suę uasa argentea, & uasa aurea, & uestimenta, quæ imponetis filijs uestris, & filiabus uestris, & auferetis Aegyptum. CAP. IIII.

A Miracula pro nõ credẽtibus fiunt à dño.

Respondit uero Moses, & ait, En non credẽt mihi, neq; audient uocem meã, sed dicẽt, DOMINVS non apparuit tibi. Et ait ad eum DOMINVS, Quid hoc est qd manu tua [gestas?] Respondit, Baculus. Et dixit, Abijce eum ad terrã: & abiecit eũ ad terrã, & factus est coluber. Et Moses fugit à conspectu eius. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Extẽde manũ tuam, & apprehẽde caudã eius. Et extensa manu sua apprehẽdit eum, factusq; est baculus in manu eius. Vt credãt [scilicet] q DOMINVS deus patrũ suorum uisus sit tibi, deus [uidelicet] Abrahã, deus Isaac, & deus Iacob. Rur

Primum.

B sus dixit DOMINVS ad eum, Insere quæso manũ tuam in sinũ tuum: & inseruit manũ suam in sinũ suum, & quũ exeruisset eam, ecce manus eius leprosa erat ueluti nix. Et dixit, Reduc manũ tuã in sinũ tuum: & rursus inseruit manũ suam in sinũ suum, proferensq; eam è sinu suo, & ecce restituta erat queadmodũ caro eius. Erit itaq; si non fidem habuerint tibi, neq; audierint uocẽ prioris signi, credent tamen uoci posterioris signi. Quod si nec du obus istis signis crediderint, nec uocẽ tuam audierint, accipies de aquis fluminis, & effundes in siccã [humũ] eruntq; aquæ illæ quas de flumine acceperis, erũt inquã sanguis in ipsa sicca [humo.] Et dixit Moses ad DOMINVM, Mi domine, ego nõ sum e-

Secundum.

Tertium.

C loquens ab heri et nudiustertius, etiã ex eo tẽpore quo locutus es ad seruũ tuũ, sum enim graui ore, & graui lingua. Et dixit DOMINVS ad eũ, Quis dedit homini os? aut quis facit mutũ aut surdũ, uidentem aut cęcũ? an non ego DOMINVS? Vade ergo, *& ego adero ori tuo, doceboq; te quæ loquaris. Qui ait, Obsecro DOMINE, mitte nũc per manũ [eius quẽ] mittes. Et iratus est furor DOMINI aduersus Mosen, et dixit, An nõ Aarõ frater tuus Leuita? scio q is oĩno eloquẽs est,

Moses linguæ impeditioris.

Matt. 10. 6

& ecce is etiam egreditur tibi obuiã,
D & uiso te, lætabitur corde suo. Tu lo-
Infra 7.a queris ad eum, & pones uerba ista in
Eccli 45.a os eius, & ego adero ori tuo, & ori
ipsius, docebo〈que〉 uos qd agere debea-
tis. Et ipse loquetur pro te ad populũ,
ipse〈que〉 erit tibi uice oris, tu autem eris
ipsi uice dei. Baculũ istum cape in ma
num tuam, quo signa edes. Abijt ita〈que〉
Moses, & reuersus est ad Iether soce-
rum suum, & dixit ad eum, Liceat mi
hi quæso ut uadam & reuertar ad fra
tres meos qui sunt in Aegypto, & ui-
E deam uiuant ne adhuc. Et dixit Iethro
ad Mosen, Vade in pace. Dixit quo〈que〉
DOMINVS ad Mosen in Midian,
Vade, reuertere in Aegyptũ, quoniam
mortui sunt omnes uiri illi qui quære
bant animam tuam. Accepit ita〈que〉 Mo
ses uxorem suam & filios suos, & ue-
xit eos super asino, reuersus〈que〉 est in ter
ram Aegypti: accepit q〈uo〉〈que〉 Moses ba-
culum dei in manũ suam. Et dixit DO
MINVS ad Mosen, Quum ingressus
at〈que〉 reuersus fueris in Aegyptũ, uide
ut facias in conspectu Pharaonis om-
nia prodigia quę ego posui in manum
tuam, ego uero retinebo cor illius, ut
F non dimittat populũ. Dices〈que〉 ad Pha
raonẽ, Sic dicit DOMINVS, Israel
est filius meus primogenitus, & ego
quidem dixi ad te, ut dimitteres filium
meum, ut seruiat mihi: quandoquidem
uero tu renuis dimittere, ecce ego oc-
cidam filiũ tuum, [nempe] primogeni
Sacramentorũ dei necessitas. tum tuum. Contigit autẽ in itinere, in
ipso diuersorio, ut occurreret ei DO-
MINVS, uolebat〈que〉 eũ occidere. Zi-
Mulier circuncidit. pora autem arrepto acuto silice, absci
dit præputium filij sui, applicuit〈que〉 pe-
dibus eius, dicens, Quoniam sponsus
sanguinis tu mihi. Destitit〈que〉 ab eo.
Tũc dixit illa, Sponsus sanguinis ob
G circuncisionem. Dixit autem DOMI
NVS ad Aharonem, Vade Mosi ob-
uiam in desertũ: & abiens, obuiam fa
ctus est illi ad montẽ dei, osculatus〈que〉
est eum. Et exposuit Moses Aharoni
uniuersa uerba DOMINI qui mise-
rat eum, & cuncta signa quę ei manda
uerat. Moses ergo et Aharon abierũt,
& congregauerunt omnes seniores fi
liorum Israel. Et Aharon loquutus est
omnia uerba quæ loquutus erat DO
MINVS ad Mosen, fecit〈que〉 signa co-
ram oculis populi. Et populus credi- Signis credunt Israelitæ.
dit, & audientes quod uisitasset DOMI-
NVS filios Israel, aspexisset〈que〉 adflicti
onem eorum, uertice inclinato adora
runt.

CAP. V.

A POstea ingressi sunt Moses & Aha
ron, & dixerunt ad Pharaonem,
Sic dicit DOMINVS deus Israel,
Dimitte populum meum, ut festũ diem
mihi celebrẽt in deserto. Dixit autem
Pharao, Quis est DOMINVS, ut au
diam uocem eius, et dimittã Israelem?
Nescio DOMINVM, nec Israelẽ di-
mittã. Et dixerunt, Deus Hebræorum
uocauit nos, liceat nobis quæso, ut ea
mus iter trium dierũ in desertum, &
sacrificemus DOMINO deo nostro,
ne forte accidat nobis pestilentia aut
gladius. Et ait rex Aegypti ad eos,
Tu Moses & Aharon cur abstrahitis Impij admoniti, fiũt peiores.
populum ab operibus suis? Ite ad one
ra uestra. Dixit quo〈que〉 Pharao, En mul
tus est nũc populus terræ, & uos faci
tis ut cessent ab oneribus suis. Et præ B
cepit Pharao eodem die exactoribus
qui erãt in populo, at〈que〉 prę̨fectis eius,
in hanc sententiam, Posthac non dabi Tentatio fidei in aduersis.
tis paleas populo ad ducendos late-
res, quemadmodũ heri & nudiuster-
tius, ipsi eant & colligant sibi paleas,
at demensum laterũ quod antea fece-
rũt imponetis eis, nec minuetis ex eo,
otio enim torpent ipsi, & ideo clamãt
dicẽtes, Ibimus & sacrificabimus deo
nostro. Aggrauetur seruitus super ui-
ros, ut faciant [aliquid] in ea, ne〈que〉 re
spiciant ad res uanas. Egressi itaque
exactores populi & præfecti eius, di-
xerunt ad populũ hisce uerbis, Sic di
xit Pharao, Ego non dabo uobis pa-
leas, uos ipsi ite, & tollite uobis pa-
leas ubicũ〈que〉 inueneritis, nec imminui
tur de opere uestro quic〈quam〉. Et disper- C
sus est populus per totam terrã Aegy-
pti, ut colligerent stipulas pro paleis.
Exactores autem urgebant, dicentes,
Perficite opus uestrũ, cuius〈que〉 diei de-
mensum suum, perinde ac dum erãt uo
bis paleæ. Et uapulabant præfecti fi-
liorum Israel quos constituerant exa
ctores Pharaonis super eos, diceba-
tur〈que〉 [eis,] Quare non cõplestis de-
mensum uestrum lateritiũ, quemadmo
dum

dum antea, nec heri nec hodie? Venerunt itaq; præfecti filiorum Iſrael, & expoſtularūt apud Pharaonem hiſce uerbis, Cur ſic facis ſeruis tuis? Palea non datur ſeruis tuis, interim dicunt nobis, Ducite lateres, et ecce ſerui tui uapulant, & peccatū populo tuo [imputatur.] Qui ait, Vacatis uos, uacatis [inquam,] & ob id dicitis, Ibimus & ſacrificabimus DOMINO. Ite ergo & operamini, palea nō dabitur uobis, demenſum tamen laterum uos redAdetis. Viderunt ergo præfecti filiorum Iſrael ſeſe eſſe in adflictione, quū diceretur, Non minuetur de lateribus ueſtris, demenſum ſcilicet uniuſcuiuſq; diei. Et obuiā facti Moſi & Aharoni, quum egrederentur à Pharaone, ſtantes aduerſum eos, dixerunt ad eos, Videat DOMINVS ſuper uos, & iudicet, qui fœtere feciſtis odorē noſtrum coram Pharaone, & corā ſeruis eius, dando ſcilicet gladiū in manū eorum, ut nos interficiant. Reuerſus eſt itaq; Moſes ad DOMINVM, & ait, Domine, quare tam inique agis cum hoc populo? cur nam miſiſti me? Ex eo ēm tempore quo ueni ad Pharaonē ut loquerer tuo nomine, adflixit populum iſtum, nec tu populum tuum liberaſti. Et dixit DOMINVS ad Moſen, Iam uidebis quæ facturus ſim Pharaoni, quoniam per manum ualidā dimittet eos, & per manum robuſtam è terra ſua eos eijciet.

Pharaonis impietas iā ſumma. D

Impatiētia uulgi aduerſus patres.

Oratio ad deū aſylum ultimum.

CAP. VI.

A Et loquutus eſt deus ad Moſen, et dixit ad eum, Ego DOMINVS. Et apparui Abrahæ, Iſaac & Iacob, in deo Schadai, & in nomine meo IEHOVA nō ſum eis notus factus. Erexi quoq; fœdus meū cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terrā in qua peregrini ipſi fuerunt, & in qua incolæ fuerunt: audiui quoq; planctū filiorum Iſrael, q̄s Aegyptij ſeruitute premunt, & recordatus ſum fœderis mei. Dic ergo filijs Iſrael, Ego DOMINVS, & educam uos de oneribus Aegypti, & eruam uos de ſeruitute eorū, & aſſeram uos brachio exerto, & iudicijs magnis. Aſſumā quoq; uos mihi in populum, eroq; deus ueſter, & ſcietis q̄ ego DOMINVS deus ueſter, qui eduB co uos de oneribus Aegypti. Introducam quoq; uos ad terrā pro qua leuaui manū meam ut darē eam Abrahæ, Iſaac & Iacob, daboq; uobis eam, ut eam poſſideatis, ego DOMINVS. Moſes ergo in hūc modum loquutus eſt cum filijs Iſrael, uerum ipſi non audierunt Moſen præ angore ſpiritus, et propter ſeruitutem grauiſſimā. Et loquutus eſt DOMINVS ad Moſen, dicens, Ingredere & loquere ad Pharaonem regem Aegypti, ut dimittat filios Iſrael è terra ſua. Et loquutus eſt Moſes corā DOMINO, dicens, Ecce filij Iſrael non audiunt me, quomodo ergo Pharao me audiret, qui ſum incircunciſus labijs? Et loquutus eſt DOMINVS ad Moſen et Aharonē, & mandatū dedit eis ad filios Iſrael, & ad Pharaonē regem Aegypti, ut filios Iſrael de terra Aegypti educerēt.

Promiſſionum dei cōfirmatio.

Inobediētia uulgi.

Hæc ſunt capita domus patrū ſuorū, C filij Rubē primogeniti Iſrael, Henoch, Pallu, Hetzron & Charmi: hæ familiæ Ruben. Et filij Simeō, Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin, Zohar & Saul filius Chananitidis: hæ familiæ Simeon. Et hæc ſunt nomina filiorū Leui ad generationes ſuas, Gerſon, Kahat, & Merari. Anni aūt uitæ Leui centū anni et trigintaſeptem. Filij Gerſon, Libni & Simehi per familias ſuas. Et filij Kahath, Amram, Iitzhar, Hebron & Vſiel. Anni aūt uitæ Kahath, centū & trigintatres. Et filij Merari, Mahali & Muſi: hæ familiæ Leui per generationes ſuas. Et Amram duxit ſibi uxorem Iochebed amitā ſuam [maiorem,] quæ peperit ei Aharonem & Moſen. Et anni uitę Amram centū & triginta ſeptem anni. Filij Iitzhar, Korah, Nepheg, & Zichri. Et filij Vziel, Miſaël, & Elzaphan, & Sithri. Et AD haron duxit ſibi uxorem Eliſaba filiam Aminadab ſororē Nahaſon, quę peperit ei Nadab, Abihu, Eleazar, & Ithamar. Filij uero Korah, Aſſir, Elkana, & Abiaſaph: hæ familiæ Koritarum. Porrò Eleazar filius Aharonis duxit ſibi uxorem de filiabus Putiel, quæ peperit ei Pinhas: & hęc ſunt capita patrū Leuitarum iuxta familias ſuas. Hic eſt Aharon & Moſes, ad q̄s dixit DOMINVS, Educite filios Iſrael è terra Aegypti ſecūdū exercitus

Genealogiæ Ruben & Simeon.

Leuitæ.

Familia Moſis.

Aharonis familia.

Core familia.

Num. 3. a Eleazar. Phinees.

Epilogus ſuperiorū.

suos. Ipsi sunt qui loquebātur ad Pharaonem regē Aegypti, ut educerent filios Israel ex Aegypto. Is est Moses & Aharon. Factumq; est in die quo loqueretur DOMINVS ad Moson in terra Aegypti, loquebatur ad Mosen in hunc modum, Ego DOMINVS, loquere ad Pharaonē regē Aegypti omnia quę ego loquor ad te. Et dixit Moses coram DOMINO, En ego incircuncisus sum labijs, & quomodo audiet me Pharao? CAP. VII.

Moses uocatus toties recusat officium.

A Iudicia dei iusta.

ET dixit DOMINVS ad Mosen, Ecce constitui te deum Pharaoni, eritq; Aharon frater tuus ꝓpheta tuus. Tu loqueris omnia quæ ego tibi mando, Aharon aūt frater tuus loquetur ad Pharaonē, ut dimittat filios Israel è terra sua. Et ego indurabo cor Pharaonis, & signa mea atq; portēta mea multa faciā in terra Aegypti, & non audiet uos Pharao, & extendam manū meam super Aegyptū, & educā exercitus meos & populum meum, [nēpe] filios Israel, è terra Aegypti in iudicijs magnis. Et scient Aegyptij ꝙ ego sum DOMINVS, cum extendero manū meam super Aegyptū, et eduxero filios Israel de medio eorū. Fecit itaq; Moses et Aharon quemadmodū præcepit eis DOMINVS, sic inquā fecerunt. Fuit aūt Moses natus octoginta annos, & Aharon natus annos octogintatres, quū loquerētur ad Pharaonē. Et dixit DOMINVS ad Mosen & Aharon in hunc modū, Si locutus fuerit ad uos Pharao hisce uerbis,

Aetas Mosis & Aharonis.

B Ostendite portentū, dices ad Aharonem, Tolle baculū tuum, & abijce coram Pharaone, ut fiat serpens. Venit itaq; Moses & Aharon ad Pharaonē, & fecerunt ita sicut iusserat DOMINVS, abiecitq; Aharon baculū suum coram Pharaone & corā seruis eius, et factus est coluber. Vocauit aūt Pharao etiam sapientes & incantatores, & fecerunt quoq; sic, ipsi magi Aegypti incantationibus suis. Proiecerunt nēpe singuli suas uirgas, & factæ sunt dracones, at baculus Aharonis deuorauit uirgas illorum. Et induruit cor Pharaonis, & nō audiebat eos, quemadmodū loquutus fuerat DOMINVS. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Ingrauatum est cor Pharaonis, renuit dimittere populū, uade ad Pharaonē diluculo, ecce egreditur ad aquas, et stabis in ripa fluminis obuiā ei, tollesq; baculū q est in colubrū uersus, in manum tuā, & dices ad eum, DONINVS C deus Hebræorum misit me ad te hisce mādatis, Dimitte populū meum, ut seruiant mihi in deserto, et ecce hactenus audire noluisti, sic ergo dixit DOMINVS, In hoc cognosces ꝙ ego DOMINVS, en ego percutiam baculo quem manu gesto super aquā quæ est in flumine, & uertetur in sanguinē. Pisces uero qui sunt in flumine, morientur, et cōputrescet flumen, & delassabuntur Aegyptij, [ut non possint] bibere aquas de flumine. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic ad Aharonē, Tolle baculum tuum, & extēde manū tuam super aquas Aegypti, super flumina eorum, super riuos eorū, & super stagna eorū, & super cunctas collectiones aquarum quas habent, ut fiant sanguis, sitq; sanguis per totā regionem Aegypti, tam in ligneis ꝙ̄ lapideis [uasis.] Moses & Aharon fecerunt quemadmodū mandarat DOMINVS. Et eleuato baculo percussit aquas quę erāt in riuo corā oculis Pharaonis, & coram oculis seruorū eius, uersæq; sunt omnes aquæ quæ erant in riuo in sanguinē. Pisces quoq; qui erant in riuo mortui sunt, & cōputruit riuus, ut nō potuerint Aegyptij bibere de riuo, fuitq; sanguis per totā terram Aegypti. Et fecerūt quoq; sic incantatores Aegypti susurrationibus suis, & induruit cor Pharaonis, ut nō audiret eos, quemadmodū loquutus fuerat DOMINVS. Reuersus Pharao redijt in domū suam, nec corde suo hoc expendit. Foderunt autem omnes Aegyptij circum flumen, aquas ut biberēt, quoniam non potuerunt bibere de aquis riui. Et exacti sunt septem dies postq̄ percussit DOMINVS riuū. VIII.

Baculus in colubrum. Magorum præstigia.

D Signum I. Aquarū in sanguinem uersio.

Sap. 17. b

DIxit aūt DOMINVS ad Mosen, A Ingredere ad Pharaonē, et dic ad eum, Sic dicit DOMINVS, Dimitte populū meum, ut seruiant mihi. Quod si tu dimittere renueris, en ego percutiā omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluuius ranas, quę ascendēt, &

II. Ranarum.

uenient

uenient in domũ tuam, & in conclaue cubilis tui, & super stratũ tuum, et in domũ seruorum tuorũ, & in populum tuũ, in furnos tuos, & in farinã tuam aquis consperfam. Sed & in te atq; in populũ tuum, et in omnes seruos tuos ascendent ranæ. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic ad Aharonẽ, Extende manũ tuam cum baculo tuo super fluuios, riuos ac stagna, ut adducas ranas super terrã Aegypti. Et extendit
B Aharon manũ suam super aquas Aegypti, & ascenderunt ranę, & operuerunt terrã Aegypti. Et fecerũt quoq; sic magi incãtationibus suis, & adduxerunt ranas super terrã Aegypti. Et uocans Pharao Mosen & Aharonẽ, ait, Orate ad DOMINVM, ut auferat ranas à me, & à populo meo, & dimittam populũ ut sacrificent DOMINO. Et dixit Moses ad Pharaonem, Gloriare de me, quando orabo ꝓ te, pro seruis tuis, & pro populo tuo, ut
C exterminẽtur ranæ à te, & à domibus tuis, & duntaxat in flumine supersint. Qui ait, Cras. Et ille dixit, Iuxta uerbum tuũ [fiat,] ut cognoscas ꝙ non est sicut DOMINVS deus noster. Recedẽt itaq; ranæ à te, & à domibus tuis, à seruis tuis, et à populo tuo, dũtaxat
Orant pro impio. in flumine reliquæ erũt. Et exiuit Moses & Aharon à Pharaone, & clamauit Moses ad DOMINVM propter ranas quas posuerat Pharaoni. Et fecit DOMINVS iuxta uerbũ Mosis, &
D mortuę sunt ranæ de domibus, de atrijs, & de agris. Et collegerunt eas
Ranarum acerui. aceruatim, & cõputruit terra. Vidẽs aũt Pharao ꝙ facta esset respiratio, aggrauauit cor suum, & nõ audijt eos, quemadmodũ dixerat DOMINVS. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic
III. ad Aharonẽ, Extẽde baculũ tuum, &
Ciniphes uel pediculi in hominibus & iumentis. percute puluerẽ terræ, ut uertatur in pediculos per totã terrã Aegypti. Et fecit sic. Et extendit Aharon manum suam cũ baculo suo, ferijtq; puluerem terræ, & redactus est in pediculos, tã in hominibus q̃ in iumentis. Omnis puluis terræ uersus est in pediculos in tota terra Aegypti. Et fecerũt quoq; sic magi incantationibus suis, ut producerent pediculos, sed nõ potuerũt. Fuerunt itaq; pediculi in hominibus & iumentis. Dixerunt ergo magi ad Pharaonem, Digitus dei hic est. Et in
E duruit cor Pharaonis, & non audiuit Digitus. i. potentia dei. eos, quemadmodum loquutus fuerat DOMINVS. Dixit ergo DOMINVS ad Mosen, Consurge mane, & IIII. colloca te ante Pharaonẽ, en egredie Animalia noxia. tur ad aquas, & dic ad eum, Sic dixit DOMINVS, Dimitte populũ meum ut seruiant mihi. Alioqui si nõ dimiseris populũ meum, en ego mittã in te, in seruos tuos, in populũ tuum, & in domos tuas uarij generis insecta, & implebũtur domus Aegyptiorũ uarij generis insectis, deinde & terra ipsa in qua ipsi sunt. Et separabo in die illa terrã Gosen, in qua populus meus F habitat, ut in ea nulla sint insecta, ut intelligas ꝙ ego sum DOMINVS in medio terræ. Et ponã redemptionem inter populũ meum, & inter populum tuum, cras erit signũ illud. Fecitq; DOMINVS sic, & ueneunt uarij generis insecta, atq; ea grauia, in domum Musc agræ uissima. Pharaonis, & in domũ seruorũ eius, Sup. 16. b & in omnẽ terram Aegypti, & corrupta est terra ab insectis illis. Et aduocauit Pharao Mosen atq; Aharonẽ, et ait, Ite, sacrificate deo uestro in ipsa terra. Et respondit Moses, Non cõuenit ut ita faciamus, quoniã abominatione Pro se cupit orari impius. Aegyptiorũ sacrificaremus DOMINO deo nostro: en si abominationem Aegyptiorũ sacrificaremus ipsis cernentibus, an non lapidibus nos obruerent? Ibimus uiam trium dierum in G desertũ, & sacrificabimus DOMINO deo nostro, quemadmodũ nobis dixerit. Et ait Pharao, Dimittã uos ut sacrificetis DOMINO deo uestro in deserto, modo ne lõgius abeatis, orateq; ꝓ me. Et dixit Moses, Ecce ego egrediens à te, rogabo ad DOMINVM, ut recedãt insecta hæc à Pharaone, à seruis eius, & à populo eius cras, modo Pharao ultra ne fallat, ac populum sacrificatũ DOMINO nõ dimittat. Et exijt Moses à Pharaone, & orauit ad DOMINVM. Et fecit DOMINVS iuxta uerbũ Mosis, & abstulit insecta illa à Pharaone, à seruis eius, & à populo eius, ut ne unũ quidẽ ex eis superesset Et aggrauauit Pharao cor suum Induratus etiã tũ, & non dimisit populũ. IX. Pharao.

A V. Mors pecorum. DIxit autem DOMINVS ad Mosen, Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum, Sic ait DOMINVS deus Hebræorũ, Dimitte populũ meũ ut seruiant mihi: si uero renueris tu dimittere, & adhuc retinueris eos, ecce manus DOMINI erit super pecora tua quæ sunt in agro, in equis, in asinis, in camelis, in armentis & gregibus, pestilẽtia [erit] grauissima. Et separabit DOMINVS inter pecora Israel, & inter pecora Aegypti, ut non moriatur ex omnibus quę sunt filiorũ Israel quidꝗ̃. Et posuit DOMINVS certũ tempus, dicens, Cras faciet DO

B MINVS rem hanc in terra. Fecit igitur DOMINVS postero die rem hãc, & mortuum est om̃e pecus Aegypti, & de pecore filiorũ Israel ne unũ quidem mortuum est. Et misit Pharao, & ecce de pecore Israelis ne unũ quidem mortuũ fuit. Et ingrauatũ est cor Pharaonis, ut non dimitteret populũ. Et

VI. Vesicæ ulcera. ait DOMINVS ad Mosen & Aharonẽ, Accipite uobis uolas uestras plenas fauilla fornacis calcariæ, & spargat eam Moses cœlũ uersus corã Pharaone. Eritꝗ; puluis super uniuersam terram Aegypti, ut fiat in homine & iumento apostema germinans ulcera in uniuersa terra Aegypti. Et tulerũt fauillã de fornace calcaria, steterũtꝗ;

C coram Pharaone, & sparsit eam Moses cœlũ uersus, & facta sunt apostemata germinantia ulcera tam in hominibus ꝗ̃ in iumentis. Magi non poterant consistere coram Mose propter apostemata, quoniam fuerunt apostemata in magis, & in omnibus Aegyptijs. Et retinuit DOMINVS cor Pharaonis, ut non audiret eos, quem admodũ loquutus fuerat DOMINVS ad Mosen. Et dixit DOMINVS ad

VII. Grando. Mosen, Surgito mane, et colloca te in conspectũ Pharaonis, & dic ad eum, Sic dicit DOMINVS deus Hebræorum, Dimitte populũ meum ut seruiãt mihi, iam enim ego mittam omnes plagas meas in cor tuũ, et in seruos tuos, & in populum tuum, ut intelligas ꝙ non sit mei similis in uniuersa terra. Iã enim extendi manum meam, ut percutiam te & populum tuum peste, & ex

D cinderis è terra. Equidẽ ob id te constitui, ut ostenderem tibi potentiã meam, & ut enarretur nomen meũ in uniuersa terra. Adhuc tu te aggerẽ opponis populo meo, ut non dimittas eos? Ecce ego depluam cras hoc ipso tempore grandinẽ grauissimã, qualis non fuit in Aegypto, ab eo die quo fundata est usꝗ; in præsens. Mitte igitur & coge pecus tuũ, & quidquid ruri habes: quidquid uel hominũ uel iumentorũ inuentũ ruri fuerit, nec in domũ collectũ, super illos descendet grãdo, & morientur. Qui itaꝗ; ex seruis Pha

Hunc locũ exponit Paulus ad Rom. 9. d

B raonis uerbũ DOMINI metuit, curauit ut serui sui & pecus suum domum fugerent: qui uero cor suũ ad uerbum DOMINI nõ adcõmodauit, reliquit seruos suos & pecora sua in agro. Et ait DOMINVS ad Mosen, Extende manum tuam uersus cœlũ, ut sit grando in tota terra Aegypti super homines, super iumẽta, & super uniuersam herbã agri in terra Aegypti. Et extendit Moses baculũ suum uersus cœlũ, & DOMINVS edidit tonitrua et grandinem, discurritꝗ; ignis per terram, et depluit DOMINVS grandinẽ super terrã Aegypti. Et fuit grãdo, & ignis sese recipiens intra grandinẽ, grauissima quidem, & qualis nõ fuerat per totam terrã Aegypti, ex eo tempore quo facta est gens. Et percussit grando illa

Sap. 16. c & 19. d

F in uniuersa terra Aegypti, omne quod fuit in agro, tam homines ꝗ̃ iumenta, sed & omnẽ herbã agri percussit grando, & omnia ligna campi confregit. Duntaxat in terra Gosen, in qua erãt filij Israel, non fuit grando. Mittens ergo Pharao, uocauit Mosen & Aharonem, dixitꝗ; ad eos, Peccaui etiã nũc, DOMINVS iustus est, ego uero & populus meus impij. Orate DOMINVM, & abunde sat, si non fuerint tonitrua dei & grando, dimittã uos, nec est ꝙ ultra maneatis. Et dixit Moses ad eum, Egrediens urbẽ expandã manus meas ad DOMINVM, cessabũtꝗ; tonitrua, & grando ultra non erit, ut

Confessio peccati hypocritica.

G scias ꝙ DOMINI sit terra. Et scio ꝙ prius ꝗ̃ tu & serui tui timeretis in cõspectu dei, & linũ & hordeũ percussa sunt, hordeũ enim maturuerat, & linũ in calamos iuerat: triticũ uero & far nõ percussa sunt, eo ꝙ adhuc latuerãt.

Egressus

Orationis uirtus.

Egressus autẽ Moses à Pharaone ex urbe, expãdit manus suas ad DOMINVM, cessaruntq; tonitrua & grãdo, nec pluuia fusa est in terram. Vidẽs autem Pharao ꝙ pluuia cessasset, et grando atq; tonitrua, perrexit peccare, & aggrauauit cor suũ ipse & serui eius. Et obriguit cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel, quemadmodũ dixerat DOMINVS per Mosen. CA. X.

A VIII. Locustarũ.

ET dixit DOMINVS ad Mosen, Ingredere ad Pharaonẽ, nam ego aggrauaui cor eius, & cor seruorum eius, ut ponerem signa mea hæc inter eos, & ut narrares ante aures filij tui, & nepotis tui, quæ ego tentauerim in Aegypto, & signa mea quæ posui inter eos, & ut sciatis ꝙ ego DOMINVS. Venit itaq; Moses & Aharon ad Pharaonem, & dixerunt ad eum, Sic dixit DOMINVS deus Hebræorum, Quousq; renuis humilis esse coram me? dimitte populũ meum ut mihi seruiant: alioqui si recusas dimittere populum meum, ecce adducã cras

B Sap.16.b

locustas in fines tuos. Et operient superficiẽ terræ, ut terra uideri non possit, depascentq; residuum quod seruatum est, q̃dq; relictũ est uobis à grandine, comedent etiã omnem arborẽ germinantem uobis in agro. Insuper domos tuas implebunt, et domos omniũ seruorum tuorũ, & domos omniũ Aegyptiorũ, quales non uiderũt patres aut aui tui, à die quo ipsi fuerunt super terrã, usq; in hunc diem: & respiciens exiuit à Pharaone. Dixerunt uero serui Pharaonis ad eũ, Quandiu erit hoc nobis offendiculo? dimitte homines illos ut DOMINO deo suo seruiant, uisne prius experiri Aegyptũ esse perditam?

C

Et retracti sunt Moses atq; Aharon ad Pharaonem, dixitq; ad eos, Ite & seruite DOMINO deo uestro. Qui uero sunt qui abibunt? Et dixit Moses, Cum pueris nostris, & cum senibus nostris ibimus, cũ filijs nostris atq; filiabus nostris, cũ gregibus & armentis nostris ibimus, quoniã dies festus DOMINI nobis est. Et ait ad eos, Ita fiet, DOMINVS uobiscum quũ dimittã uos & pubem uestram, uidete, an non malũ moliamini? Nõ sic, uiri eant & seruiãt DOMINO, nam & hoc uosipsi postulastis: et eiecit eos à facie Pharaonis.

D

Ait ergo DOMINVS ad Mosen, Extende manũ tuam super terrã Aegypti pro locusta, ut ascendat super terrã Aegypti, & depascat omnẽ herbam terræ, & omne q̃d grando reliquum fecit. Extendit itaq; Moses baculũ suum super terrã Aegypti, adduxitq; DOMINVS uentum orientalem super terram toto illo die & tota nocte. Mane facto, attulit Eurus locustam, ascenditq; locusta super totam terrã Aegypti, & demisit se in omnibus finibus Aegypti, eaq; uehementer grauis: ante illã non fuit talis locusta, nec talis post illã uentura est.

E

Operuit enim superficiẽ totius terræ, ut terra obscuraretur, & comedit omnem herbã terræ, atq; omnẽ fructũ arborum quem reliquũ fecerat grando: nõ relictũ est aliquid uiroris, tam in arboribus ꝗ̃ in herba agri per totã terram Aegypti. Pharao itaq; ilico uocauit Mosen & Aharonẽ, dixitq;, Peccaui in DOMINVM deum uestrũ, et in uos. Ignosce igitur quæso peccato meo uel nũc, & rogate DOMINVM deum uestrũ, ut auferat à me duntaxat istam mortẽ.

Simulata pœnitẽtia.

Exiuit ergo à Pharaone, et orauit DOMINVM. Et uertit DOMINVS uentũ occidentalẽ fortissimũ, et sustulit locustas, defixitq; eas in mare carectosum, ut in omnibus finibus Aegypti ne una quidem superesset.

F

Et retinuit DOMINVS cor Pharaonis, ut non dimitteret filios Israel.

IX. Tenebræ palpabiles.

Dixitq; DOMINVS ad Mosen, Extende manum tuam uersus cœlũ, ut sint tenebræ super terrã Aegypti, & tenebræ quidẽ quas palpet aliquis. Et extendit Moses manũ suã uersus cœlũ, factæq; sunt tenebræ obscurissimæ in uniuersa terra Aegypti tribus diebus, non uidit quispiã proximum suum, nec surrexit quis de loco suo tribus diebus, omnibus filijs Israel aũt lux fuit in suis habitationibus.

Sap.17.a

G Sap.18.a

Vocauit itaq; Pharao Mosen, & dixit, Abite, seruite DOMINO, uerũtamen greges uestri et armenta uestra maneant, etiam pubes uestra eat uobiscũ. Et dixit Moses, Tu etiã dabis in manus nostras sacrificia & holocausta, ut sacrificemus ea DOMINO deo nostro, etiam pecora nostra

ibunt nobiscũ, non relinquetur uel ungula, ex illis enim accipiemus ut seruiamus DOMINO deo nostro. Et nos quidẽ nondum scimus quid sacrificaturi simus DOMINO, donec illuc uenerimus. Et retinuit DOMINVS cor Pharaonis, ut nõ uellet eos dimittere. Et dixit ei Pharao, Recede à me, caue ne ultra uideas faciem meã, nam quacunq; die uidebis conspectũ meũ, morieris. Et dixit Moses, Quemadmodum loquutus es, nõ uidebo ultra conspectum tuum. CA. XI.

A ET dixit DOMINVS ad Mosen, Adhuc unam plagã adducã super Pharaonẽ & super Aegyptũ, tum tandem uos hinc dimittet: quumq; plene dimittet, omnino expellet uos hinc. Loquere quæso audiente populo, ut quisq; à proximo suo, & quæq; à proxima sua uasa argẽtea & aurea postulet, conciliabitq; DOMINVS gra-

B tiam populo corã Aegyptijs. Quin et uir ille Moses excellẽtissimus erat in terra Aegypti corã seruis Pharaonis,

X. & corã populo. Et dixit Moses, Sic dixit DOMINVS, Circa mediũ noctis ego exibo in ipsam Aegyptũ, morieturq; omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui sedet in solio eius, usq; ad primogenitum ancillæ, quæ est post molam, atq;

C omne primogenitũ iumentorũ. Et erit clamor magnus per totam terram Aegypti, qualis nunquam fuit, & qualis nunq; futurus est. Apud cunctos autẽ filios Israel non mutiet canis lingua sua, neq; in hominibus neq; in iumentis, ut cognoscatis quale discrimẽ habeat DOMINVS inter Aegyptios & inter Israelitas. Descẽdentq; omes serui tui isti ad me, & proni ꝓcũbent mihi, dicentes, Egredere tu & cũctus populus qui sub te est, & tum tandẽ egre

D diar. Et exiuit à Pharaone iratus. Dixit aũt DOMINVS ad Mosen, Pharao uos non audiet, ut multa fiant prodigia mea in terra Aegypti. Moses itaq; & Aharon fecerunt omnia hæc prodigia corã Pharaone, & DOMINVS retinuit cor Pharaonis, ut non dimitteret filios Israel è terra sua. XII.

A ET dixit DOMINVS ad Mosen & ad Aharonẽ in terra Aegypti in hanc sententiã, Mensis iste erit uobis principiũ mensiũ, is erit uobis primus in mẽsibus anni, loquimini ad omnem cœtum Israel, dicentes, Decimo huius mensis tollant singuli sibi pecudẽ iuxta domos patrũ, pecudẽ pro domo. Si uero domus minor fuerit q̃ ut edẽdo agno [sufficiat,] sumat is & uicinus eius, propinquus scilicet domui eius, pro numero animarũ, numerabitis ad pecudem, quantũ singuli edãt. Pecus sit integra, mascula, annicula, quã ex ouibus aut capris accipietis. Et hanc quidem seruabitis usq; ad decimumquartum diem huius mensis, mactabitq; eam omnis cœtus congregatiõis Israel inter uesperas. Tollant insuper B de sanguine, ponẽtq; in duobus postibus, & in superis liminibus domorũ, in quibus eam edent. Et comedẽt carnem illã eadem nocte, assam igni, & placentas infermentatas, cum amaris [herbis] comedẽt eam. Non comedetis ex ea crudũ, aut quod coctione coctũ sit aqua, sed igni assum, caput eius cum cruribus atq; interioribus, ne reseruetis ex ea quidq̃ usq; mane: quod uero ex ea usq; mane relictum fuerit, igni cõburetis. Sic aũt comedetis illã. Lumbi uestri sint accincti, calceamenta uestra in pedibus uestris, & baculus uester in manu uestra, & comedetis eam cũ festinatione, pæsa hoc DOMINO. Et transibo in terra Aegypti nocte illa, & cædã omne primogenitũ in terra Aegypti, tam in hominibus q̃ iumentis, & in cunctis dijs Aegypti edã iudicia, ego DOMINVS. Et sanguis ille erit uobis signũ in domibus in quibus uos fueritis, cumq; sanguinem illum uidero, præteribo uos, nec erit in uobis plaga internecionis, cũ cæcidero in terra Aegypti. Eritq; uo C bis dies ille monumentũ, & celebrabitis eum, festũ DOMINO in posteritate uestra, statuto perpetuo celebrabitis eum. Septẽ diebus comedetis placentas infermẽtatas, ueruntamen primo die abolebitis fermẽtũ è domibus uestris: quicunq; enim fermentatũ comederit, à primo die ad septimũ usq;, excindatur anima huiusmodi ex Israele. Et primo quidẽ die conuocatio sancta, & die septimo conuocatio sancta

Supra 3.g
Infra 12.e

Eccli 45.a

Mors primogenitorum.

erit uobis, nullũ opus fiet in eis, duntaxat quod editur ab omni anima, hoc solũ fiet à uobis. Et obseruabitis infermentata, nam hoc ipso die eduxi exercitus uestros de terra Aegypti. Obseruabitis igitur hunc diem apud posteros uestros ritu perpetuo. In primo,
Leuit. 23.a ✝decimoquarto die illius mensis sub
Num. 28.c uesperã comedetis placẽtas infermentatas, usqꝫ ad uigesimũprimum diem mensis ad uesperã. Septẽ diebus non inuenietur fermentũ in domibus uestris, nã quicũqꝫ fermentatũ ederit, siue incola is sit, siue indigena terræ, excindetur anima illa de cœtu Israelis.
D Nihil fermentatũ comedetis, sed in omnibus habitationibus uestris infermentatas placentas comedetis. Conuocauit aũt Moses omnes seniores Israel, & dixit ad eos, Ite & tollite uobis ouiculã pro familijs uestris, et ma
Hebr.11.c ctate Pæsa. Accipite quoqꝫ ✝fasciculum hysopi, & tingite in sanguine qui fuerit in pelui, & contingite supera limina & duos postes sanguine qui est in pelui, nullusqꝫ ex uobis fores domus suæ egrediatur usqꝫ mane. Trãsibit enim DOMINVS ut cędat Aegyptios, quũqꝫ sanguinẽ in superis liminibus, & in duobus postibus uiderit, transiliet DOMINVS ianuam illam, neqꝫ permittet uastatorem ingredi domos uestras ut cædat. Obseruabitis itaqꝫ uerbũ istud, ut sit & tibi & filijs tuis perpetuus ritus. Fietqꝫ cũ introieritis terram, quã DOMINVS uobis iuxta pollicitationẽ suam daturus est, hunc cultũ seruabitis. Deinde si filij uestri ad uos dixerint, Quis hic cultus uester? Respondebitis, Mactatio Pasa hæc DOMINO, qui præterijt domos filiorũ Israel in Aegypto, quũ cæderet Aegyptios, et domos nostras
E liberauit. Populus uero inclinato uertice, gratias egit. Abierũt itaqꝫ filij Israel, & fecerũt quemadmodũ pręceperat DOMINVS Mosi & Aharõi, sic inquã fecerunt. Et factũ est media nocte, qꝫ DOMINVS cæderet omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis sedentis super solium eius, usqꝫ ad primogenitũ captiui qui est in carcere, deinde & omne primogenitũ iumentorũ. Et surrexit Pharao noctu, ipse & omnes serui eius, atqꝫ cũcti Aegyptij, et factus est clamor magnus in Aegypto, quoniã non erat domus in qua non esset mortuũ aliquid. Et uocauit Mosen & Aharonẽ noctu, & dixit, Surgite, exite è populo meo, tam uos qꝫ filij Israel, et ite sacrificatũ DOMINO iuxta uerbũ uestrũ: quin & greges uestros, armẽtaqꝫ uestra tollite, quemadmodũ locuti estis, et abite, atqꝫ fausta mihi imprecamini. Et instabant Aegyptij populo, ut festinãter eos expellerent è terra: dicebant enĩ, Omes morimur. Et tulit populus massam farinaceã aqua subactã anteqꝫ fermentaretur, reliquias suas in uestibus ligatas super humerũ suum. Et filij Is- F
rael fecerũt iuxta mandatũ Mosis, postulantes uidelicet ab Aegyptijs uasa argentea, & uasa aurea, & uestes. Et DOMINVS cõciliauit gratiã populo corã Aegyptijs, ut petita darẽt eis, & abstulerũt Aegyptijs. Profecti sunt Egrediũtur
itaqꝫ filij Israel de Raemses in Suchot filij Israel.
circiter sexcenta millia peditũ fortiũ uirorũ, præter pubem. Sed & promiscuum [uulgus] plurimũ ascẽdit cum eis, oues quoqꝫ & boues et pecora admodũ multa. Coxerũt ergo massam farinaceã, quam extulerãt ex Aegypto, placentas infermentatas, quoniã non fermentauerant: eiecti enim ab Aegyptijs non potuerunt morã facere, nec etiã uiaticũ sibi parare. Habitationis uero tempus, quo filij Israel in Aegypto habitarũt, fuerũt anni quadringẽ-
ti triginta. Exactis uero quadringẽtis 430. annos
triginta annis, ipso eodem die egressi habitaue-
sunt omes exercitus DOMINI è ter runt in Ae-
ra Aegypti. Nox hæc obseruabilis gypto.
DOMINO, qua eduxit eos de terra Aegypti. Hæc inquam nox illa DOMINI est, quam obseruare debent omnes filij Israel per posteritates suas.
Et dixit DOMINVS ad Mosen & G
Aharonem, Hic ritus sit Pęsah, nullus Ritus cele-
extraneus edat ex eo. Et omnis seruus brandi Pha
ære emptus, postqꝫ circũcideris eum, se.
comedet ex eo. Incola et mercenarius
ex eo nõ comedãt. In una domo come Num.9.b
datur, nõ exportabis è domo de carne Ioan.19.f
illa foras, nec os cõfringetis in eo. ✝Vniuersus cœtus Israel faciẽt ipsum. Et si aduena apud te icola fuerit, et fecerit

Pæsah DOMINO, circuncidatur ei
omnis mas, & tunc accedat, ut faciat
ipsum, & sit ut indigena terræ, nullus
enim incircūcisus ex eo comedat. Ea-
dem lex erit indigenæ & incolæ qui
inter uos habitat. Fecerunt autem o-
mnes filij Israel, quemadmodum præ-
ceperat DOMINVS Mosi & Aha-
roni: sic [inquam] fecerunt. Eodem
ergo ipso die eduxit DOMINVS fi-
lios Israel de terra Aegypti cum exer
citibus suis.

CAP. XIII.

A LOquutusq́ est DOMINVS ad
Infra 34.c Num. 8.c Mosen in hanc sententiā, Cōsecra
Luc. 2.d mihi omne primogenitū aperturā om
Leuit. 27.c nis uuluæ in filijs Israel, tam in homi-
ne quàm in iumento, meū enim est. Et di-
xit Moses ad populū, Meminisse [o-
portet] diei huius, in quo egressi estis
de Aegypto, de domo seruorū, quoniā
potenti manu eduxit uos DOMINVS
isthinc, ne comedatur fermentatū. Vos
hodie egredimini in mēse Abib. Cūq́
DOMINVS introduxerit te in terram
Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Hiuæi
& Iebusæi, quā iurauit patribus tuis,
ut tibi daret, terram fluentem lacte &
melle, præstabis in hoc mēse huiusmo
di obsequiū, septem diebus comedes
infermentata, septimo die festus dies
Memorialis liberationis celebrāda. DOMINI est. Placentæ infermenta
tæ comedētur septem diebus, ut ne ui
deatur quidem apud te, neq; fermenta
tum, neq; fermentū in cunctis finibus
B tuis. Indicabis autem illo die filio tuo,
dicens, Propterea hoc fecit mihi DO
MINVS, quū educeret me ex Aegy-
pto. Eritq́ tibi signū super manū tuā,
& monumentum inter oculos tuos, ut
scilicet sit lex DOMINI in ore tuo,
quoniā manu ualida eduxit te DOMI
NVS de Aegypto. Custodies igitur
hunc ritū stato tempore, idq́ iugiter.
Cumq́ introduxerit te DOMINVS
in terram Chananæi, quā iurauit tibi
& patribus tuis, dederitq́ tibi eam,
mancupi facies omne primogenitum
DOMINO, et omne primogenitū fœ
tus iumēti, quod tibi fuerit, mares DO
MINI [sunt.] Omne primogenitum
aūt asini pecudē redimes: si uero non
redemeris, frange ei ceruicē: & omne
primogenitū hominis de filijs tuis re
C dimes. Cumq́ interrogauerit te cras
filius tuus, dicēs, Quid hoc? Dices ad Institutio fi
eum, DOMINVS eduxit nos po- liorū in re-
tenti manu ex Aegypto, è domo seruo ligione.
rum, cumq́ Pharao grauatim dimitte
ret nos, interfecit DOMINVS om̄e
primogenitum in terra Aegypti, à pri
mogenito hominis usq; ad primogeni
tum iumēti, & hac causa ego sacrifico
DOMINO omne primogenitū masculi
num, atq; omne primogenitū filiorum
meorū redimo. Sit itaq; signum super
manū tuam, & monumentū inter ocu
los tuos, quòd DOMINVS eduxerit nos
ualida manu ex Aegypto. Factū est au
tem cum Pharao dimitteret populū,
non duxit eos deus per uiam terræ Pa D
lestinorū, quæ propior erat, quoniam
ait deus, Ne fortè pœnitudine duca-
tur populus cum uiderint præliū, & re
uertantur in Aegyptū: sed circūduxit
deus populum, uia deserti maris care
ctosi, & armati ascenderūt filij Israel
è terra Aegypti. Tulit quoq; Moses
secū ossa Ioseph, sacramēto enim ade-
gerat [Ioseph] filios Israel, dicēs, De- Gen. 50. d
us certissime uisitabit uos, tum abdu- Num. 14.c
cetis hinc uobiscū ossa mea. Profecti 1.Cor.10.a
itaq; de Suchoth, castrametati sunt in
Etham à fine deserti. Et præcedebat
eos DOMIMVS interdiu per columnam
nubis, ut deduceret eos per uiā, noctu
uero per columnā ignis, ut luceret eis, quò
incederēt die noctuq́. Interdiu colūna Neem. 9.d
nubis nō recessit à conspectu populi,
nec ignis colūna noctu.

XIIII.

ET locutus est DOMINVS ad Mo A
sen, dicēs, Loquere ad filios Isra-
el, ut reflectentes maneant ante Pi Ha
hiroth inter turrim & mare, è regione
Baal Zephon, corā eo castrametētur
ad mare. Nam Pharao dicet de filijs
Israel, Perplexi sunt in terra, desertum
eos conclusit. Et ego roborabo cor
Pharaonis, ut persequatur uos, & glo
riosus ero in Pharaone, & in cuncto
exercitu eius, sciētq́ Aegyptij quòd ego
sum DOMINVS. Et fecerunt sic.
Nunciatum est autem Aegyptio regi
quòd populus fugeret, & uersum est cor
Pharaonis & seruorum eius cōtra po
pulum, ut dicerent, Cur hoc fecimus, B
ut dimitteremus Israelem, ne nobis
seruiret? Et accingens currum suum,
tulit secum populum suum. Accepitq́
sexcentos

sexcētos electos currus, & omnes cur
rus Aegypti, & [duces] triarios super
quenquam illorum. Et roborauit DO
MINVS cor Pharaonis regis Aegy-
pti, persequutus q; est filios Israel. Filij
autem Israel egressi erant excelsa ma-
nu. Et Aegyptij persequuti sunt illos,
& apprehenderunt eos castrametan-
tes ad mare. Omnis equitatus curruū
Pharaonis atq; equites eius, & copiæ
eius iuxta Pi Hahiroth è regione Baal
C Zephon. Cumq; Pharao applicuisset,
2 Mac.4.a sustulerunt filij Israel oculos suos, &
Desperabū ecce Aegyptij proficiscebantur post
di murmu- eos, timueruntq; uehementer, & clama
rant. uerunt filij Israel ad DOMINVM, &
dixerunt ad Mosen, An nulla erant se-
pulchra in Aegypto, ut educeres nos,
ut moreremur in deserto? Cur hoc feci
sti nobis, ut educeres nos ex Aegy-
pto? An non hoc est quod loquuti su-
mus ad te in Aegypto, dicentes, Sine
nos ut seruiamus Aegyptijs? satius eñ
nobis fuerat seruire Aegyptijs, quàm
ut moreremur in deserto. Et dixit Mo
ses ad populū, Ne timueritis, consisti-
te, & uidete salutem DOMINI, quā
uobis hodie feret: nam quos hodie ui-
distis Aegyptios, posthac ultra per-
D petuò nō uidebitis. DOMINVS bel-
lum geret pro uobis, & uos tacebitis.
Clamor Et dixit DOMINVS ad Mosen,
cordis. Quid clamas ad me? Loquere ad filios
Israel, ut proficiscātur, tu uero tolle in
sublime baculum tuum, & extende ma
num tuam super mare, & disseca illud,
ingredianturq; filij Israel per medium
maris in sicco. Et ecce ego firmabo
cor Aegyptiorum, ut illos insequan-
tur, & gloriosus ero in Pharaone, &
in uniuerso exercitu eius, in curribus
eius, & in equitibus eius. Et cogno-
scent Aegyptij quia ego DOMINVS,
quū gloriosus fuero factus in Pharao-
ne, in quadrigis eius, et equitibus eius.
Transitus Et soluens angelus dei qui præcede-
maris. bat castra Israelis, ibat post eos. Mi-
grauit quoq; columna nubis quæ erat
ante eos, & stetit à tergo illorum. Ve-
E nitq; inter castra Aegyptiorum, & in-
ter castra Israelitarum, & fuit nubes et
tenebræ [Aegyptijs,] illustrauit uero
noctem [Israelitis,] ut alter ad alterū
tota ista nocte non accederet. Et exten
dit Moses manum suam super mare, et
DOMINVS effecit ut decurreret ma
re per orientalem uentum uehemētem
tota illa nocte, & fecit mare ut esset sic
cum, & discissæ sunt aquæ. Et ingressi
sunt filij Israel in medium maris in sic
co, & aquę [fuerunt] illis murus à dex
tera eorum, & à sinistra eorum. Et inse
quuti Aegyptij, ingressi sunt post eos
ad medium maris, totus [scilicet] equi
tatus Pharaonis, currus eius, & equi-
tes eius. Factumq; est in custodia ma- F
tutina, ut respiceret DOMINVS ad Sap.18.b
castra Aegyptiorum in columna ignis
& nube, & castra Aegyptiorum con-
turbauit, & cōstrinxit rotas curruum
eius, atq; difficulter duxit eum, ut dice
ret Aegyptius, Fugiā à conspectu Israe
lis, DOMINVS enim pugnauit pro
eis cōtra Aegyptios. Et dixit DOMI
NVS ad Mosen, Extende manū tuam
super mare, ut reuertantur aquæ super
Aegyptium, super currus eius, & su-
per equites eius. Et extendit Moses
manum suam super mare, & reuersum
est mare in alueum suū ante lucem, fu-
geruntq; Aegyptij obuiam illi. Et præ
cipitauit DOMINVS Aegyptios in G
medium maris, & refluebant aquæ, o-
perueruntq; quadrigas & equites, at-
que totum exercitum Pharaonis, qui
mare ingressi fuerant post illos, ut ne
unus quidem ex eis superesset. Filij au
tem Israel iuerunt per medium maris
in sicco, & aquæ fuerunt eis uice muri
à dextra eorum, & à sinistra eorum.
Seruauit itaq; DOMINVS illo die Is-
raelem de manu Aegyptiorū, ut Israe-
litæ uiderent Aegyptios mortuos ad
littus maris. Vidit q; Israel manum il
lam potentē, quam exeruerat DOMI-
NVS contra Aegyptios: & timuit po
pulus DOMINVM, credideruntq;
DOMINO & Mosi seruo eius.

CAP. XV.

TVnc cecinit Moses & filij Israel A
canticum istud DOMINO, & ce
cinerunt in hunc modum, Cantabo Sap.10.d
DOMINO, quia magnifice magnifi-
centiam suam exeruit, equum & cur-
rus eius sublatos in altū deiecit in ma
re. Dominus est † robur & carmen Isa.12.a
meum, qui fuit seruator meus: iste [in- Psal.117.c
quam dominus] est deus meus, hunc

decorabo: deus patris mei, hunc extol
lam. DOMINVS uir bellator, DO
MINVS nomen eius. Quadrigas
Pharaonis & copias eius deiecit in
mare, & electi triarij eius demersi sunt
in mari carectoso. Abyssi eos operue
runt, descenderunt in profunditates ue
luti lapis. Dextera tua ô DOMINE,
excellenti uirtute eminuit, dextera tua
ô DOMINE hostem confregit. Et
in multitudine magnificentiæ tuæ sub-
uertisti insurgentes contra te, misisti fu
rorem tuū, qui deuorauit eos tanq̄ sti-
B pulam. In flatu narium tuarum coa-
ceruatæ sunt aquæ, flumina constite-
runt ut cumulus, abyssi coagulatę sunt
in medio mari. Hostis dixit, Perse-
quar, apprehendam, diuidam spolia,
implebitur eis anima mea: exeram gla
dium meum, perdet eos manus mea.
Vento tuo flauisti, mare eos operuit,
demersi sunt ueluti plumbum in aquis
uehementibus. Quis tui similis in dijs
ô DOMINE? Quis sicut tu magnifi-
cus sanctitate? formidabilis laudibus,
faciens admiranda? Extendente te
dexteram tuam deglutiuit eos terra.
Duxisti tua bonitate populum istum,
quem asseruisti, duxisti tua fortitudine
ad habitaculum sanctuarij tui. Au-
dientes [hoc] populi contremuerunt,
dolor apprehendit habitatores Palesti
næ. Tunc perterriti sunt duces E-
dom, robusti Moab, apprehendit eos
tremor, defluxerunt omnes habitato-
C res Chanaan. Cadat super eos tre-
mor & pauor, in magnitudine brachij
tui obstupescant quasi lapis, donec
pertransierit populus tuus ô DOMI-
NE, donec pertransierit populus iste
quem adquisiuisti. Introduces eos,
& plantabis eos in monte hæreditatis
tuæ, [ad] habitaculum mansionis tuę,
quod tu parasti DOMINE [ad] san-
ctuarium domini, quod manus tuæ fir
mauerunt. Dominus regnabit in sæ-
culum, & in perpetuū. Quoniam in-
gressus eques Pharao cum curribus
suis & equitibus suis mare, & reduxit
DOMINVS super eos aquas maris:
filij autem Israel profecti sunt per sic-
cum in medio mari. Et sumpsit Ma-
ria prophetis soror Aharonis tympa-
num in manum suam, & egressæ sunt
omnes mulieres post eam cum tympa-
nis & choris. Et Maria [uicissim] re-
spōdit eis, Cantate DOMINO, quia
magnifice magnificentiam suam exe-
ruit, equos & currus eius sublatos in
altum deiecit in mare. Mandauit itaq;
Moses, ut Israelitæ soluerent à mari ca
rectoso: egressi ergo in desertum Sur,
profecti sunt tribus diebus per deser-
tum, & non inuenerunt aquam. Et ue- D
nerunt in Mara, nec poterant aquas
Mara bibere, eo quod amaræ essent:
& ob hoc appellauit nomen eius Ma
ra. Et murmurans populus aduersus Murmurāt
Mosen, dixit, Quid bibemus? Et cla- ob aquas
mauit ad DOMINVM. Et DOMI- amaras.
NVS ostendit ei lignum, quod cū im-
misisset in aquas, † dulces factæ sunt Iudith 5.c
aquæ. Ibi dedit ei statuta & iudicium, Eccli. 38.a
& ibi tentauit eum. Et ait, Si diligen-
ter audieris uocē DOMINI dei tui,
& quod rectum in oculis eius est fece
ris, & auscultaueris præceptis eius,
custodieris q; omnia statuta eius, nullū
languorem quem Aegyptijs immisi, ti
bi immittam, quia ego DOMINVS
te sanans. CAP. XVI.

ET uenerunt in Elim, ubi erant duo A
decim fontes aquarum, & septua- Fōtes in E-
ginta palmæ, & castrametati sunt ibi lim & pal-
iuxta aquas. Soluētes autem de Elim, mæ.
uenerunt omnis cœtus filiorum Israel
ad desertum Sin, quod est inter Elim et Sin desertū.
Sina, quintodecimo die mensis secun- Sap. 11.a
di post egressum eorū è terra Aegypt'.
Et omnis cœtus filiorū Israel murmu-
rabat contra Mosen & Aharonem in
deserto. Et filij Israel dixerunt ad eos,
Vtinam mortui essemus per manū DO
MINI in terra Agypti, quando sede-
bamus nos ad ollas carnium, & quan
do comedebamus panem ad satietatē,
quoniā eduxistis nos in desertū istud,
ut omnem congregationem istam fame
conficeretis. Et ait DOMINVS ad B
Mosen, En ego depluam uobis panem
de cœlo, & egredietur populus, ut col
ligant demensum in singulos dies, ut
probē eū, ambulet ne in lege mea nec
ne. Die uero sexto parent q̄d inferant,
erit q; illud duplum, huius respectu q̄d
collegerunt in singulos dies. Dixit q;
Moses & Aharon ad uniuersos filios
Israel, Vesperi scietis quod DOMI-
NVS

NVS eduxit uos de terra Aegypti, mane autẽ uidebitis gloriam DOMINI, eo quod audierit ipse murmurationem uestram cõtra DOMINVM: nos eñ quid sumus, quod aduersum nos murmurastis? Et ait Moses, Quũ DOMINVS dederit uobis ad uesperam carnes ad edendum, & panem mane ad satietatem, [testabitur] se audisse querimonias uestras, quibus mussitatis aduersus eum. Quid enim nos sumus? nõ contra nos sunt querimoniæ uestræ, sed cõtra DOMINVM. Et dixit Moses ad Aharonem, Dic ad omnem cœtum filiorum Israel, Accedite in cõspectum DOMINI, quoniã audiuit querimonias uestras. Contigit autem, quũ loqueretur Aharon ad omnem cœtum filiorum Israel, ut respicerent ad desertum, et ecce gloria DOMINI uisa est in nube. Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Audiui querimonias filiorum Israel, loquere ergo ad eos in hanc sententiam, Inter uesperas comedetis carnes, & mane saturi eritis panibus, scietisq; quod ego sum DOMINVS deus uester. Factumq; est uesperi, ascendit coturnix operuitq; castra, & mane proiectus fuit ros circum castra: quo abscedente, ecce in superficie deserti minutum quiddam et orbiculare, minutum tanquam pruina super terrã. Et uidentes filij Israel, dixerunt quisq; ad proximum suum, Hoc est Man, nesciebant enim quid esset. Et ait Moses ad eos, Hic est panis, quẽ dedit uobis DOMINVS in cibum. Hoc est uerbum quod pręcepit DOMINVS, colligite ex eo, quisq; quãtũ edat, Gomer pro capite iuxta numerum animarum uestrarũ, quisq; pro his qui sunt in tentorio suo accipite. Et filij Israel fecerunt sic, & collegerũt, alij plus, alij minus. Et quũ metirentur per Gomer, nihil superfuit ei qui plus, nihil defuit ei qui minus collegerat: quisq; collegit quantum ad uescendum [satis fuit.] Et ait Moses ad eos, Nemo quidquam residuum faciat ex eo usq; mane. Qui non audierunt Mosen, sed quidam reseruarunt ex eo usque mane, & produxit uermes & computruit, & iratus est aduersus eos Moses. Collegerunt autem illud mane per singulos dies, quisque quantum ad uescendum [satis fuit,] quumq; sol incalesceret, liquefiebat. In die sexto collegerunt panem duplicem, duo scilicet Gomer pro uno. Et uenerunt omnes primores congregationis, & retulerunt Mosi, et dixit ad eos, Hoc est quod DOMINVS loquutus est, Quies sabbati sancti cras est DOMINO, quod pinsere uolueritis, pinsite: & q̃d coquere uultis, coquite, atq; omne quod superest, reponite uobis ut seruetur usq; mane. Et reposuerunt illud usq; mane, quemadmodum præceperat Moses, & non computruit, neq; uermis natus est in eo. Et ait Moses, Comedite ipsum hodie, quoniam sabbatum est hodie DOMINO, hodie non inuenietis in campo. Sex diebus colligetis, & in die septimo sabbatum est, quo die non erit. Contigit autem ut quidam è populo septimo quoq; die exirent ad colligendum, & non inuenerũt. Et ait DOMINVS ad Mosen, quandiu renuitis obseruare præcepta mea & leges meas? Videte, DOMINVS dedit uobis sabbatum, et ob id dat uobis sexto die panem pro duobus diebus, maneat igitur quisq; in loco suo, & non egrediatur ullus de loco suo septimo die. Quieuit itaq; populus die septimo. Domus Israel autem appellauit nomen illius Man, & erat ueluti semen coriandri album, & gustus eius ut placentæ mellitæ. Dixitq; Moses, Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS, Imple Gomer ex eo, quod seruetur apud posteros uestros, ut uideãt panem, quem uobis edendum dedi in deserto, quando eduxi uos de terra Aegypti. Et ait Moses ad Aharonem, Accipe uasculum, & pone in eo Gomer plenum Man, & repone illud coram DOMINO, ut seruetur pro posteris uestris. Et Aharon reposuit illud coram testimonio ut seruaretur, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Et comederunt filij Israel Man annis quadraginta, donec uenirent ad terram habitandam. Mane inquam comederunt donec uenirent ad terminum terræ Chanaan. Porrò Gomer est tertia pars Epha.

C — Querimonia contra dei ministros uindicatur à domino.

Eccli. 45 a

Pluit coturnices & manna. Nume. 11. b Psal. 77. c

D — Sap. 16. c Ioan. 6. d

E — Seruatum Man computrescit.

F — Sabbatum domino obseruandum.

Man.

G — Man reseruatum ꝑ posteris.

Neem. 9. d Iudith 5. c

Gomer.

CAP. XVII.

PROFECTus itaque uniuersus

In Raph. castra.

coetus filiorum Israel de deserto Sin,
per profectiones suas iuxta præceptũ
DOMINI, et castrametati sunt in Ra
phidim, ubi nõ erat aqua ut biberet po
pulus. Et expostulauit populus cum
Mose, & dixerunt, Date nobis aquam
Num.20.a ut bibamus. Quibus ait Moses, Cur
mecum expostulatis? cur tentatis DO
MINVM? Sitiuit ergo illic populus
aquam, & querebatur aduersus Mo-
sen, dicens, Quare effecisti tu ut ascen
deremus de Aegypto, ut me & filios
meos atq; pecora mea siti interficeres?
Et clamauit Moses ad DOMINVM,
B dicens, Quid faciam populo huic? pa-
rum abest quin me lapidibus obruant.
Et dixit DOMINVS ad Mosen, Trã
si coram populo, & tolle tecum de se-
nioribus Israel, & baculum tuum quo
Supra 14.c fluuiũ percussisti, †tolle in manũ tuam,
Psal.77.b et uade. Ecce ego sto ante te illic super
1.Cor.10.a petram quæ est in Horeb, & tu percu-
ties petram, & egredietur ex ea aquæ
ut bibat populus. Et Moses fecit sic
corã oculis seniorũ Israel. Vocauitq;
nomen loci illius Massa & Meriba,
propter contentionẽ filiorũ Israel, &
q; tentassent DOMINVM hisce uerbis,
C Est ne DOMINVS in medio nostri,
Tentare deum. an nõ? Venit Amalek, & pugnabat cũ
Israele in Raphidim. Et dixit Moses
ad Iehosua, Elige nobis uiros, & egre
diens pugna contra Amalek, & cras
ego stabo in uertice collis, & baculus
dei in manu mea. Et Iehosua fecit quẽ-
admodũ præceperat ei Moses, pugna
Amalek orãdo quoq; uincitur. uitq; contra Amelek. Moses aũt, Aha
ron & Hur ascenderunt in uerticẽ col
lis. Factumq; est, cũ tñ sublime attolle-
Iudith.4.b ret manus suas Moses, Israel superior
Sap.11.a fuit: quando uero manus remittebat,
Deut.25.d superior fuit Amalek. Manus uero
D Mosis graues fuerunt, tulerunt ergo
lapidem, & supposuerunt [eum] illi,
& sedit super eo. Aharon uero & Hur
fulcierũt manus eius, unus hinc, alter
isthinc: & fuit firmus manibus suis
usq; ad solis occasum. Debilitauit
itaq; Iehosua Amalek, atq; populum
eius gladio. Dixitq; DOMINVS ad
Mosen, Cõsigna hoc in librum ad mo-
numentũ, & commẽda auribus ipsius
Iehosua, quoniam plane delebo memo
riam Amalek de sub coelo. Et extruxit
Moses aram, uocauitq; nomen eius
DOMINVS Nissi. Et dixit, [subla-
ta] manu super soliũ dei, [iuro] quod
prælium DOMINI [futurum sit] con
tra Amalek per omnia sæcula.

CAP. XVIII.

A ET audiuit Iethro sacerdos Midi-
an, socer Mosis, omnia quæ fecit
deus Mosi et Israeli populo suo, quod
eduxisset DOMINVS Israelem ex
Aegypto. Tulit itaq; Iethro socer Mo
sis Ziporam uxorẽ Mosis postquam
remiserat eam, & duos filios eius, quo
rum unius nomen erat Gersom, quoni
am dixerat, Aduena fui in terra aliena: Mosis filij.
nomen uero alterius Eliezer, quoniã
[dixerat,] Deus patris mei in auxilio
meo, qui eripuit me de gladio Phara-
onis. Venit itaq; Iethro socer Mosis,
& filij eius, & uxor eius ad Mosen in
desertum, ubi scilicet ipse ad montem
dei castra fixerat. Et dixit ad Mosen,
Ego Iethro socer tuus uenio ad te, sed
et uxor tua, atq; duo filij eius cum ea.
Et egressus Moses obuiã socero suo,
incuruauit se, & osculatus est eum, &
interrogauit alter alterum num recte
haberent [omnia,] ingressiq; sunt ten-
torium. Et recensuit Moses socero suo B
omnia quæcũq; fecerat DOMINVS Magnifica
Pharaoni & Aegyptijs propter Israe- facta dei
lem, omnem deniq; molestiam quæ eis prædican-
in itinere contigerat, & [quomodo] li tur gentili.
berasset eos DOMINVS. Et Iethro
lætatus est super omni bonitate qua
prosequutus est DOMINVS Israe-
lem, quodq; liberasset eũ de manu Ae
gyptiorum. Et ait Iethro, Laudandus Iethro dñm
DOMINVS, qui liberauit uos de ma confitetur.
nu Aegyptiorum, & de manu Phara-
onis, quiq; eripuit populũ istum à ma-
nu Aegyptiorum. Nũc cognoui quod
magnus est DOMINVS præ omni-
bus dijs, quoniam in ea re qua illi inso
lenter egerunt cõtra illos, [perierũt.]
Et accepit Iethro socer Mosis holo-
caustum et sacrificia deo. Venitq; Aha
ron & omnes seniores Israel, ad come
dendum panem cum socero Mosis co
ram deo. Postero die sedit Moses ad iu C
dicãdũ populũ, stabatq; populus corã Moses po-
Mose à mane usq; ad uesperã. Et uidẽs pulum iudi
socer Mosis oĩa quę ille faciebat popu cat solus, iu
lo, ait, Quid hoc est q̃d facis populo? xta legem
Quare dei.

Quare tu solus sedes, & cunctus popu lus stat iuxta te à mane usq; ad uespe- ram? Et respondit Moses socero suo, Quoniam uenit populus ad me, ut con sulat deum. Quum fuerit illis causa ali qua, uenit ad me, & ego ius dico inter uirum & proximum suum, & ostendo statuta dei & leges eius. Et ait socer Mosis ad eum, Res quam tu facis non est bona, omnino marcesces, & tu & populus iste qui tecū est: nam grauius est negotiū, quàm ut tu hoc solus con- ficias. Audi igitur uocem meam, con- sulam tibi, & erit deus tecum. Tu ge-

Deū.1.b

re curam populi coram deo, & refer causas ad deum, & doce eos statuta & leges, & uiam eis ostende in qua am-

D bulent, atq; opus quod faciant. Porrò

Typus eligendi magistratus.

ex omni populo tu prospice uiros for- tes, timentes deū, uiros ueraces, odien tes auaritiā, & praefice illos tribunos, centuriones, quinquagenarios atq; de curiones. Illi iudicent populum omni tempore: omnē rem uero grauem quae inciderit, ad te referent, ipsi uero uni- uersas res paruas iudicent, leuabuntq; te quum ferent tecum. Si hoc feceris, [in his quae] deus praecipiet subsistere poteris: deniq; omnis populus iste re- dire [poterit] ad locum suum in pace. Obediuit itaq; Moses uoci soceri sui, & fecit omnia quae ille dixerat. Et ele- git Moses uiros fortes ex omni Israe- le, & constituit eos capita super popu lum, [nempe] tribunos, centuriones, quinquagenarios & decuriones. Illiq; iudicauerunt populum omni tempore, causas uero difficiles referebant ad Mosen, cunctas uero res paruas ipsi iu dicarunt. Dimisit autem Moses socce- rum suum, abijtq; is in regionem suam.

CAP. XIX.

A

Num.33.c

Mense tertio quum egressi essent fi- lij Israel ex terra Aegypti, ipsa die uenerunt in desertū Sinai. Soluen- tes enim ex Raphidim, uenerunt in de sertū Sinai, & castrametati sunt in ipso deserto, mansitq; illic Israel è regione montis. Moses uero ascēdit ad deum, & uocauit eum DOMINVS de mon

Act 7.e

te, dicens, Sic dices domui Iacob, &

Electio Israelitarū addita conditione.

annuncia filijs Israel, Vos uidistis quę feci Aegyptijs, & gestaui uos super alis aquilarum, & duxi uos ad me: si ergo diligenter audieritis uocem meā, & foedus meū custodieritis, eritis mi- hi peculiū prae omnibus populis: mea [quidem] est omnis terra, uos autem eritis mihi regnum sacerdotale, et gens sancta. Haec sunt uerba quae loqueris ad filios Israel. Venit itaq; Moses & uocauit seniores populi, & proposuit illis omnia uerba ista quae praeceperat ei DOMINVS. Et responderunt om

Deu.29.a
Psal.23.a
Sacerdotale regnum.
1.Pet.2.b
Moses proponit uerbum dei.

B

nis populus pariter, & dixerunt, Quę cunq; loquutus est DOMINVS fa- ciemus: & retulit Moses uerba popu- li ad DOMINVM. Et dixit DOMI NVS ad Mosen, Ecce ego ueniam ad te in densa nube, ut populus audiat me tecum loquentem, & etiam credant ti- bi perpetuò. Et nunciauit Moses uer- ba populi DOMINO. Et ait DOMI NVS ad Mosen, Vade ad populum, et cōsecra eos hodie & cras, lauentq; ue stimenta sua, ut sint parati in diem ter- tium, quoniam in die tertio descendet DOMINVS in oculis totius populi in montem Sinai. Et circumscribe ter- mino populū circunquaq;, dicens, Ca uete uobis, ne ascendatis in montem, neq; extremitatem eius attingatis: qui

Parandus populus ad uerbū dñi.

C

cunq; montem attigerit, morte moria- tur: non feriet eū manus, sed lapidibus obruatur, aut telo petatur, siue iumen- tum fuerit, siue homo, nō uiuat. Quum ꝓtractus fuerit sonitus Iobel, ipsi ascen dent in montem. Et descēdit Moses de monte ad populum, & consecrauit po pulū, & lauerunt uestimenta sua. Et di xit ad populū, Sitis parati in diem ter- tium, neq; accesseritis ad uxores. Fa- ctumq; est die tertio quū esset mane, fa- cta sunt tonitrua & fulgura, & nubes graues super montē, & uox cornu ue- hementissima, & expauit uniuersus po pulus qui erat in castris. Et Moses po pulum obuiam deo è castris eduxit, & constiterunt ad imam radicē montis.

Metuēdus dominus factis docetur.

Mons autem Sinai totus fumabat, eo D q descēdisset super eum DOMINVS Deu.4.b in igne, & ascēdit fumus eius tanq; fu mus fornacis calcariae, & totus mons uehemēter cōtremuit. Cumq; uox cor nu incenderetur, & fieret uehementer fortis, loquebatur Moses, & deus re- spondebat ei in uoce. Descendit itaq; DOMINVS in montem Sinai in uer-

ticem montis. Et quũ uocasset DOMINVS Mosen in uerticem montis, ascẽdit Moses. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Descende, obtestare populum, ne forte prorumpant ad DOMINVM ut contemplentur, corruãtq; ex eis multi.

Sacerdotes sanctificandi.

Quin & sacerdotes, qui accedũt ad DOMINVM, se consecrẽt, ne forte DOMINVS eos dissipet. Et ait Moses ad DOMINVM, Populus non poterit ascendere montẽ Sinai, tu enim obtestatus es nos, dicens, Limita montem, & consecra eum. Et dixit ei DOMINVS, Vade, descende, & ascende tu & Aharon tecum, sacerdotes aũt & populus non prorũpant, ut ascẽdant ad DOMINVM, ne in illos irrũpat. Descendit itaq; Moses ad populũ, & loquutus est cũ eis. XX.

A
Deut.5.a.c
Psal.80.c 96.b.113.b
Leuit.26.a

LOquutusq; est deus omnia uerba ista, dicens, Ego DOMINVS deus tuus, qui eduxi te ex terra Aegypti, de domo seruorum. Ne sint tibi dij alij coram me. Ne feceris tibi statuã, nec ullũ simulachrum [eius] quod est in coelis superne, nec q̃d est in terra subtus, nec quod in aquis est sub terra: non adorabis ea, neq; coles ea, quia ego DOMINVS deus tuus fortis, indignabundus, ~~persequens~~ iniquitatẽ patrũ in filijs, in tertijs & in quartis, odientibus [scilicet] me, & prosequens bonitate in mille, his qui diligunt me,

Cyrill. lib. 4 in Joan. cap. 51 ex ordine preceptorum decalogi institutionem fidei colligit. Fol. 235
uisitans

B & praecepta mea obseruant. Ne sumas nomen DOMINI dei tui uane, quoniam neutiquã impunitũ dimittet DOMINVS eum qui nomẽ suũ uane sumpserit.

Deut.5.b
Infra 31.b
Ezec.20.b

Memineris diei sabbati, ut sanctẽ colas illũ. Sex diebus operaberis, & omnia negotia tua conficies, septimo autem die sabbatũ est DOMINI dei tui: non facies ullũ opus, neq; tu, neq; filius tuus, neq; filia tua, neq; seruus tuus, neq; ancilla tua, neq; iumentũ tuum, neq; aduena tuus qui est intra portas tuas. Quoniam sex diebus fecit DOMINVS coelum & terram, mare & omnia quae in eis sunt, septimo aũt die quieuit, idcirco DOMINVS diẽ sabbati celebrem fecit, & eũ consecrauit.

Deut.5.b
Matt.15.a
Ephes.6 a

Cole patrem tuũ et matrẽ tuam, ut longius prorogentur dies tui in terra, quã DOMINVS deus tuus dat tibi.

C Nõ occidas. Ne sis moechus. Ne fureris. Ne respondeas cõtra proximum tuum falso testimonio.

Rom.7.b 13.c

Ne cõcupiscas domũ proximi tui, ne cõcupiscas uxorem proximi tui, nec seruum eius, nec ancillam eius, nec bouem eius, nec asinũ eius, nihil [deniq;] quod est proximi tui. Omnis itaq; populus uidit tonitrua & lampades, & uocem buccinae, & montem fumãtem: quod quũ uideret populus, uacillabat, & stetit procul. Et dixerũt ad Mosen, Loquere tu nobiscũ, & audiemus: & ne loquatur nobiscum deus, ne forte moriamur.

Tẽtat ut metuatur dominus.
Heb.12.e
Deut.18.c

Et ait Moses ad populum, Ne timueritis, quoniam deus uenit ut uos tentaret, et ut metus eius sit corã uobis, ne peccetis. Et populus stetit procul, Moses uero appropinquauit ad caliginẽ, in qua erat deus.

D Et dixit DOMINVS ad Mosen, Sic dices filijs Israel, Vos uidistis quod de coelo loquutus sim uobiscum: nõ facietis me, deos argenteos, nec deos aureos facietis uobis.

Infra 27.b 38.a

Aram de terra mihi extrues, & super eã sacrificabis holocausta tua & salutares tuas hostias, oues tuas, & boues tuos, in oĩ loco in q̃ meminisse fecero nominis mei, ueniã ad te, & benedicã tibi.

Deut.27.a
Iosue 8.f

Et si arã de lapidibus extruxeris mihi, ne extruas ex ijs q̃ expoliti sunt: si enim cultrũ tuũ ei admoueris, cõtaminabis eã. Ne p̃ gradus ad arã meã ascẽdas, ne uerẽda tua iuxta eã retegãtur. XXI.

A
Deut.15.c
Ierem.34.c
De seruis emendis.

HAec autem sunt iudicia quae propones eis. Si seruum Ebraeum emeris, sex annis seruiet, septimo uero exeat liber, [idq;] gratis. Si solutus uenit, solutus exeat: si uero uxorem habuerit, uxor eius cum eo exeat. Si herus eius dederit ei uxorem, & haec pepererit ei filios aut filias, uxor et liberi eius erunt heri sui, ipse uero exibit solus. Quod si seruus ille constanter dixerit, Diligo herum meum, uxorem meam & liberos meos, non egrediar liber: adducet illum herus eius ad deos, et admouebit eũ ad ostiũ uel ad postẽ, p̃forabitq; herus eius aurẽ eius subula, seruietq; ei p̃petuo.

B
Filia uendita in ancillã.

Et si quispiã uẽdiderit filiã suã ut sit ancilla, non exibit ut serui exeũt. Si displicuerit oculis heri sui q̃d nõ despondet eã, sinat eã redimi, populo alieno uẽdẽdi eã potestatẽ nõ habet, quãdoq̃dem ipse eã despexit

spexit

spexit. Si autem filio suo desponderit eam, iure filiarum aget cum ea. Si alteram sibi duxerit, cibum eius, operimentum eius, & ius coniugale, quo ei respondere debet, non minuet. Quod si ista tria ei non præstiterit, egredietur il-
C la gratis absq; pecunia. Qui hominem
Homicidiū. percusserit ut moriatur, morte plecta-
Leuit.24.c tur. Et qui non tetendit insidias, sed
Deu. 19.a deus destinauit [illum] in manus eius,
Num.35. constituam tibi locum, quò confugiat. Si uero aliquis uolens & callide machinatur proximo suo necem, ab ara mea illum rapias, ut interficiatur. Percutiens patrem suum et matrem suam, morte multetur. Qui furatus fuerit hominem, & uendiderit eū, & deprehensus fuerit in manu eius, morte multe-
Maledicēs parenti. tur. Qui patri suo & matri suæ maledicit, morte multetur. Si rixati fuerint
Leuit.20.b uiri, & alter alterum uel lapide uel pu-
Prou.20.c gno cæciderit, ut [tamen] nō moriatur
D sed lecto decumbat: si surrexerit, & e-
Matt.15.a gressus fuerit foras baculo suo [inni-
Mar.7.b xus,] absoluatur pcussor, attamē [dam-
Rixantes. num] uacationis illius, & impensas in
Seruum percutiens. medicos præstabit. Et si uerberauerit quispiam seruū suum aut ancillā suam uirga, ut moriatur sub manu eius, de il lo omnino sumatur ultio: ueruntamē si uno die aut per duos perstat, ultio de eo non sumatur, argentum enim ipsius
Prægnātem percutiens: est. Si contenderint uiri, et pulsauerint mulierem ferētem uterum, ut abortiat, nec tamen exitialis fuerit noxa, omnino multetur talis iuxta æstimationem quā imponit ei maritus mulieris, quā
E dabit pro arbitrorum sententia. Quod si noxa fuerit exitialis, dabis animam
Pœna talionis. pro anima. Oculum pro oculo, dētem pro dente, manū pro manu, pedem pro
Matt.5.f pede, adustionē pro adustione, uulnus
Leuit.24.d pro uulnere, liuorem pro liuore. Et si
Deu.19.d quispiam ferit oculū serui sui, uel oculum ancillæ suæ, ut pereat, manumittet eum pro oculo suo. Et si dentem seruo suo aut ancillæ suæ excusserit, manu-
F mittet illum pro dente suo. Et si bos im-
Bos cornupeta. pegerit in uirum uel in mulierē, ut moriantur, bos ille omnino lapidibus obrui debet, nec comedatur caro eius, dominus autem bouis insons sit. Quod si bos cornupeta fuit ab heri & nudiustertius, et denunciatū est domino eius, & non custodierit eum, & is uirū aut mulierem interfecerit, lapidibus obruatur bos ille, & dominus eius interficiatur. Et si pretium piaculare ei fuerit impositum, quidquid ei imponitur det, ut animam suam redimat. Si uero filium aut filiam petierit cornu, idem iudiciū fiet illi. Si seruū aut ancillam bos cornu petierit, dabit domino eius triginta siclos argenti, bosq; lapidibus obrua-
tur. Si quis foueam aperuerit, aut si G
quispiam foderit foueam, & eam non obruerit, & ceciderit in eā bos aut asinus, dominus foueæ rependet, argentū restituet domino eius, et quod mortuū
est, eius erit. Si alicuius bos bouē pro- Bos bouem læ-
ximi sui cornu petierit, et ille mortuus dens.
fuerit, uendant bouem uiuum, & diuidant pretium eius, sed & mortuū diuidant. At si constiterit bouem fuisse cornupetam ab heri & nudiustertius, & dominus eius non custodiuit eum, omnino bouem pro boue reddet, & mortuus ei cedet.

CAP. XXII.

SI quis furatus fuerit bouem uel pe- A
cudem, & hæc mactauerit aut uen- Furis pœ-
diderit, reddet quinq; boues pro boue na.
illo, et †quatuor oues pro una pecude. 2.Reg.12.b
Si deprehensus fuerit fur cum instrumento perfossorio, & uerberatus mortuus fuerit, aduersus percussorem non dabitur capitalis actio. Si sol fuerit ortus super eum, capitalis erit in eum actio: omnino reddet: & si non habet, p furto suo uendatur. Si uero furtū manifeste in manu eius deprehenditur, siue bos fuerit siue asinus aut pecus, illaq;
uiuā fuerint, duplū reddat. Si quispiā Damnū re-
depasci fecerit agrum aut uineā, & im stituendū.
miserit iumentum suum, ut depascatur agrum alterius, [ex] præstātibus agri sui, & præstātibus uineæ suæ repēdet. Si egressus fuerit ignis, apprehēderitq; spinas, ut uel acerui, uel stātes segetes, uel ager absumantur: qui incēdit omnino repēdet quod exustū est. Si quispiā B
dederit custodiēda proximo suo pecu- Depositum
niā, aut uasa, & surrepta fuerint de do custodien-
mo uiri illius: si fur fuerit deprehēsus, dum.
reddat duplum: si uero fur nō fuerit deprehensus, adducetur dominus domus ad deos, q non extenderit manū suam in rem proximi sui. Quidquid tandem præuaricationis [inciderit] pter

bouem, propter asinum, propter pecudem, propter uestem, imò propter omnem rem perditam, quum quispiam dicit hoc sic esse, causa amborum ueniet ad deos, & quem dij damnauerint, is reddat duplum proximo suo. Si quis dederit proximo suo asinũ, uel bouem, uel pecudem, aut quodcunq; iumentũ ad custodiendum, & illud fuerit mortuum, aut confractum, aut ui abactum nemine uidente, iusiurandum DOMINI inter utrosq; interueniat, quod nõ extenderit manum suam in rem proximi sui: quod recipiet dominus eius, & [alter] non restituet. Si uero furto fur- reptum ei fuerit, domino eius repẽdat. Si [à feris] laceratũ est, adducat eum testem, & laceratum non rependet. Si quis postulauerit à proximo suo, & id confractum fuerit uel mortuum, domino eius non præsente, omnino rependet: si uero dominus eius fuerit cũ eo, non rependet, quandoquidem mercede conductus pro mercede sua uenit. Si quis pellexerit uirginem nondum desponsam, concubueritq; cum ea, donatione donabit eam, [eritq;] ei uxor. Quod si pater puellæ renuerit ei dare illam, argentum dependet iuxta donationem uirginum. Malefica mulier nõ uiuat. Quicunq; cum iumento cõcumbit, morte multetur. Qui sacrificat dijs, præterq; DOMINO soli, excindatur. Aduenæ ne uim inferas, neq; opprimas eum, nam & uos aduenæ fuistis in terra Aegypti. Nullam uiduam nec pupillum adfligetis: si uero omnino adfligere eos pergatis, indubie ad me clamabunt, & ego certissime exaudiam eos, & excandescet nasus meus, atq; interficiã uos gladio, et erunt uxores uestræ uiduæ, & filij uestri orbi. Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi, [nempe] qui tecum est, non eris ei tanquam exactor, neq; inferes ei morsum. Si pignus acceperis uestimentũ proximi tui, sub occasum solis illud ei restitues: hoc enim est tegumentum eius unicum, hoc est uestimentum eius quo cutem suam [contegat,] in quo dormit: fiet autem, si ad me clamauerit, ut ego eum exaudiã, quoniam misericors sum. Dijs non maledices, et principem in populo tuo ne execreris.

[Margin: De reddẽdo deposito. — C — Gene. 31. f — Constuprata uirgo. Deut. 22. d e — Maleficæ. — Idololatria. Leuit. 19. g — Aduena. — D — Vidua. Zach. 7. c — Pecunia mutuo data. — Pignus ut reddendum — Magistratus & principes. Acto. 23. a]

Plenitudinem tuam & lachrymã tuam ne differas. ✝ Primogenitum filiorum tuorũ mihi dabis, sic quoq; facies cum boue tuo, & cum ouibus tuis: septem diebus erit cum matre sua, octauo die mihi ipsum dabis. Et eritis mihi sancti homines, neq; comedetis carnem lacerati in campo, sed cani, pijcietis ipsam.

[Margin: Decimæ. Leuit. 22. b Ezec. 44. g — Caro lacerata.]

CAP. XXIII.

Ne recipias rumorem uanum, neq; paciscaris cum impio, ut sis testis iniquus. Ne sequaris multos ad malefaciẽdum, neq; respondeas in iudicio, declinando post multos, ut peruersum quid committas. Ne ornes pauperem in causa sua. Si occurreris boui inimici tui, aut asino eius erranti, mox reduces eum illi. Si uideris asinum eius qui te odit succumbentem sub onere suo, num cessabis? [&] derelinques eum? Num desertum deseres? Ne flectas iudiciũ pauperis tui in causa sua. A uerbo mendaci longissime absis, innocentem & iustum ne occidas, nec enim impium iustum censebo. Munus ne recipias, quoniam munus excæcat oculatos, & peruertit uerba iustorum. Aduenam ne premas, uos enim nouistis animus aduenarũ [qualiter affectus sit,] quandoquidem aduenæ fuistis in terra Aegypti. Sex annis seminabis terram tuam, & colliges prouentum eius: in septimo uero relinques eam, atq; deseres eam, ut comedant pauperes populi tui, & de residuo eorũ comedent bestiæ agri: sic quoq; facies uineto tuo, & oliueto tuo. Sex diebus facies opera tua, septimo autem die quiesces, ut quiescat bos tuus, & asinus tuus, & respiret filius ancillæ tuæ, & peregrinus. Omnia quæcunq; dixi uobis, seruate, & nominis aliorũ deorũ ne mentionem quidẽ feceritis, ne audiatur ex ore tuo. Ter in anno celebrabitis mihi dies festos. Solennem diem azymorum seruabis, septem diebus comedes placentas infermentatas, quemadmodum præcepi tibi, stato scilicet tempore mẽsis Abbi, quoniam eodem egressus es ex Aegypto. Coram me nemo appareat uacuus. Et [seruabis etiam] diem festũ messis præcoctum fructuum operis tui, quos seminasti in agro. Et diem festũ collectionis, qui fit in exitu anni,

[Margin: A — Mendaciũ. — Aequitas iudiciorũ. Inimicis quoque benefaciendum. Deu. 22. a — B — Munera. Deu. 16. d Eccli. 20. d — Gen. 45. a Sabbatum terræ. De statis ferijs. — C — Sabbatum diei. — Festum azymorum. Sup. 13. a Infra 34. c Deu. 16. d Eccli. 35. a — Pẽtecostes. — Tabernaculorum.]

anni, quum opera tua ex agro college
D ris. Omnis mas tuus ter in anno appa
reat in conspectu DOMINI dei. Non
Sanguis. mactabis sanguinẽ sacrificij mei cum
fermento, neq; pernoctabit adeps cele
Primitiæ. britatis meę usq; mane. Principiũ pri-
Deut.14.c mitiuorum fructuum telluris tuæ infe-
Infra 34.c res in domum DOMINI dei tui. Ne
coquas hœdum in lacte matris suę. Ec
Angelus ce ego mitto angelum ante faciẽ tuam,
ducit popu ut custodiat te in uia, & introducat te
lum. ad locum quem paraui. Obseruans sis
illius, audiq; uocem eius, ne sis illi re-
bellis, neq; enim [impune] feret præ-
uaricationes uestras, quoniam nomen
E meum est in eo. Si uero diligenter au-
dieris uocẽ eius, & feceris omnia quæ
loquar, hostis ero hostibus tuis, & ad-
fligẽtes te adfligam. Nam præcedet te
Infra 33.a angelus meus & introducet te ad A-
Iosue 24.c morræum, Hithæum, Pherisæum, Cha
Deut.7.c nanæum, Hiuęum atq; Iebusæum, illos
Dij & sta- autẽ excindã. Ne adores illorũ deos,
tuæ. neq; coles illos, neq; facias iuxta ope
ra illorum, sed funditus diruas eos,
et statuas eorum minutim confringas.
F Et seruietis DOMINO deo uestro,
Seruire qui cibum tuum & aquas tuas fortu-
deo. nabit, & auferã à te morbos. Non erit
in terra tua abortiẽs aut sterile [quid
piam,] numerum dierum tuorum im-
Deut.7.c plebo. Terrorem meum mittam ante
te, & tumultuari faciam omnes popu-
los ad quos tu uenies, efficiamq; ut
cuncti hostes tui terga uertant coram
te. Mittam quoq; ante te crabrones,
qui Hiuæum, Chananæum & Hithæ-
Chananæ- um ante te expellant. Nec tamen uno
us paula- anno eijciam eum ante te, ne fortè ter-
tim eiectus. ra uasta fiat, & bestiæ agrestes contra
G te multiplicẽtur. Paulatim eijciã eum
ante te, donec crescas, & hæreditate
capias terram. Terminum tuum po-
nã à mari carectoso, usq; ad mare Pa
Fluuius est lestinorum, et à deserto usq; ad fluuiũ,
Euphrates. nam tradam habitatores terræ in ma-
nus uestras, & tu expelles eos ante te.
Deut.7.a †Ne ferias cum eis & cum dijs eorum
Infra 34.b fœdus, nec habitent in terra tua, ne for
tè peccare te faciant cõtra me: si enim
colueris deos eorũ, tibi offendiculo
erit.

CAP. XXIIII.

A AD Mosen quoq; dixit, Ascẽde ad
DOMINUM tu & Aharon, Na
dab et Abihu, & septuaginta ex senio
ribus Israel, & adorabitis procul. Mo
ses uero solus penetrabit ad DOMI-
NUM, ipsi uero non accedant, nec po
pulus ascendat cum eo. Venit itaq;
Moses, & narrauit populo omnia uer
ba DOMINI, & omnia iudicia: re-
spondítq; cunctus populus una uoce,
& dixerunt, Omnia uerba quæ loquu
tus est DOMINUS, faciemus. Et scri Lex dei
psit Moses omnia uerba DOMINI, scripta po-
surgensq; mane extruxit arã infra ad pulo legen-
montẽ, & duodecim columnas secun- da.
dũ duodecim tribus Israel. Misitq; iu- B
uenes filiorũ Israel, qui adduxerũt ho-
locausta, & sacrificarunt uictimas salu
tares DOMINO, nẽpe boues. Et Mo
ses accepto dimidio sanguinis, fudit in
crateres, dimidiũ uero sanguinis spar-
sit super arã. Et accepto libro fœderis,
legit audiẽte populo. Qui dixerũt, Cũ
cta quæ loquutus est DOMINUS, fa
ciemus, & obtemperabimus. Tulit
quoq; Moses sanguinẽ, et sparsit super
populũ hisce uerbis, En sanguis fœde Sanguis foe
ris quod pepigit DOMINUS uobi- deris.
scum super cunctis hisce sermonibus. Heb.9.c
Ascenditq; Moses, Aharon, Nadab et C
Abihu, & septuaginta ex senioribus
Israel. Et uiderunt deũ Israelis, eratq;
sub pedibus eius quasi opus quoddã
lapideũ Sapphirinũ, & quasi ipsum
cœlum clarum. Selectis autem ex filijs
Israel non intulit manum suam, etiamsi
uiderent deũ. Et comederũt atq; bibe-
runt. Et ait DOMINUS ad Mosen, Moses cũ
Ascende ad me in montem, & esto ibi, domino.
daboq; tibi tabulas lapideas, & legem
atq; præcepta, quæ scripsi ut eos diri-
gãt. Et surgens Moses & minister eius
Iehosua, ascendit Moses in montẽ dei.
Dixitq; ad seniores, Expectate nos D
hic, quousq; ad uos reuertamur: ecce Seniores
Aharon & Hur uobiscũ sunt, qui ha- populũ iu-
buerit causas, accedat eos. Ascenditq; dicant.
Moses montẽ, & nubes mõtẽ obtexit.
Habitauit aũt gloria DOMINI sup mõ
tẽ Sinai, & obtexit eũ nubes sex die-
bus, uocauitq; Mosen die septimo de
medio nubis. Et aspectus glorię DO-
MINI, quasi ignis lambens in uertice
mõtis in oculis filiorũ Israel. Et ingres
sus est Moses in ipsam nubẽ, ascẽditq;
mõtẽ. Et fuit Moses in mõte q̃draginta

diebus, et q̃draginta noctib. XXV.

A Voluntaria dona pro tẽplo. Infra 35.a

LOquutusq́ʒ est DOMINVS ad Mosen huiusmodi uerba, Loquere ad filios Israel, ut accipiant mihi Thruma: ab omni uiro qui cor suũ ex munificentia [ad hanc rem] appulerit accipietis mihi Thruma. Hæc aũt sit Thruma, quã accipietis ab eis, aurũ, argentum & æs, hyacinthinũ [sericũ,] purpureum, coccinum bis tinctum, byssum & [pilos] caprarũ. Pelles deniqʒ arietũ rubras, & pelles melium, & ligna Sitim. Oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & aromata ad suffitũ. Lapides Schohã, & lapides q includantur ad Ephod & ad pectorale. Et faciant mihi sanctuariũ, ut habitẽ inter eos. Iuxta omnia quæ ego ostẽdo tibi, tã iuxta exẽplar tabernaculi, q̃ iuxta exẽplar cunctorũ uasorũ eius, sic facietis. Facient etiã arcam ex lignis Sitim, cuius longitudo sit duorũ cubitorũ et dimidij: latitudo autem eius cubitũ [habeat] & dimidiũ, & altitudo eius cubitũ & dimidiũ. Obducesq́ʒ eã auro mundo, intus & foris obduces eã, & facies sup eã in circuitu coronã aureã. Fundes q̃qʒ ei quatuor circulos aureos, q̃s ponas in q̃tuor angulis eius: duo circuli erũt in uno illius latere, et duo circuli in altero illius latere. Et facies uectes ex lignis Sitim, & auro eos obduces, inferesq́ʒ uectes illos in circulos q sunt ad latera arcæ, ut illis feratur arca. Erũtq́ʒ uectes in circulis arcę, nec ab ea tollentur. Et in arcam repões testimoniũ q̃d tibi dabo. Et facies ꝓpitiatoriũ ex auro mũdo, duorũ cubitorũ & dimidij erit lõgitudo eius, & cubiti ac dimidij latitudo eius. Facies quoqʒ duos Cherubim aureos, solidos facies eos, in duabus extremitatibus propitiatorij. Cherub unũ fac ab extremitate ista, et Cherub unũ ab extremitate alia, ex ipso inquã ꝓpitiatorio facietis Cherubim in duabus extremitatibus eius. Eruntq́ʒ Cherubim expandẽtes alas supne, tegentes alis suis propitiatoriũ, seq́ʒ mutuo intueãtur Cherubim, faciebus ad ꝓpitiatoriũ uersis. Pones aũt propitiatorium superne super arcam, & intra arcam pones testimonium quod ego dabo tibi. Illic te conueniam, & colloquar tecum ẽ propitiatorio inter duos Cherubim, qui sunt super arca testimonij, de hisce rebus omnibus quæ tibi mandaturus sum ad filios Israel. Mensam quoqʒ facies de lignis Sitim, duorum cubitorum erit longitudo eius, latitudo eius unius cubiti, cubiti & dimidij altitudo eius. Et obduces eam auro mũdo, faciesq́ʒ ei coronã auream per circuitũ: sed & limbo palmario eã circũcludas, & huic limbo addas per ambitum auream coronam. Et fac ei quatuor annulos aureos, & pone annulos illos in quatuor angulos, qui sunt in quatuor pedibus eius. Sub limbo erunt annuli pro loculis uectium, ad gestandum mensam. Facies autem uectes ipsos ex lignis Sitim, & obduces eos auro, ut illis mensa gestetur. Facies quoqʒ acetabula eius, et cochlearia eius, dimidiatas fistulas eius, et instrumẽta quibus purgantur, quibusq́ʒ funditur, hęc [inquam] facies ex auro mundo. Et pones super mensam panes facierum coram me iugiter. Facies & candelabrum ex auro mundo, ductile fiat candelabrum, scapus eius, calami eius, calices eius, sphærulæ eius, et flores eius ex ipso fiãt. Et sex calami prodibũt de lateribus eius, tres calami cãdelabri ex uno latere eius, & tres calami ex altero latere eius. Tres calices in formã amygdali facti in calamo uno, cũ sphærula & flore, et tres calices amygdali formã habentes in altero calamo cũ sphærula & flore, sic sex calamis qui ex cãdelabro ꝓdeunt. In ipso candelabro autẽ quatuor sint calices amygdali formã habẽtes cũ sphærulis et floribus suis. Eritq́ʒ [semp] sub duobus [q̃busqʒ] calamis, quæ ex ipso [cãdelabro] ꝓdeũt, sphęrula una: sunt aũt calamorũ sex q ex cãdelabro ꝓdeunt. Sphęrulę eorũ & calami eorũ ex ipso erũt, totũq́ʒ ipsum [opus] unũ erit solidũ ex auro mũdo. Facies q̃qʒ lãpades eius septẽ, & collocabis lãpades eius in sublimi, ut illuminet [quęqʒ] ẽ regione. Emũctoria q̃qʒ eius et uascula eius [in q̃bus emuncta excipiũtur,] ex auro mũdo [fiãt.] Talentũ auri mũdi faciet illud, cũ uniuersis uasis istis. Et uide ut facias ad exẽplar eorũ quæ tibi in monte demonstrata sunt.

Heb.9.a

Arca fœderis.

B

Propitiatorium.

Cherubim duo.

C

Mensa propositionis.

Vasa sacra.

D

Candelabrum.

Heb.8.b Act.7.f

CAP.

CAP. XXVI.

A TAbernaculum facies, decem aulęa [ex] bysso torta, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, Cherubim facies in eis opere textorio. Lōgitudo unius aulæi erit uigintiocto cubitorum, & latitudo aulæi unius erit quatuor cubitorum, eandem mensuram habebunt singula aulæa. Quinq; aulæa coniuncta erunt, alterum ad alterum, & [reliqua] quinq; aulæa coniuncta erunt, alterum ad alterū. Facies quoq; ansulas hyacinthinas in oris uniuscuiusq; aulæi, ut extremis suis alterum alteri consocietur. Vnicuiq; [scilicet] aulæo facies quinquaginta ansulas in oris, ut extremis suis alterū alteri consocietur, excipientibus sese mu-
B tuo ansulis. Facies & quinquaginta fibulas aureas, & consocia fibulis illis aulæum cū aulæo, ut sit tabernaculum unū. Facies & aulæa de pilis caprarū, ad tentoriū sup tabernaculū, facies aūt undecim aulęa. Lōgitudo aulæi unius sit triginta cubitorum, & latitudo aulęi unius quatuor cubitorū, eandē mensuram habeant undecim aulęa. Et consociabis quinq; aulæa inter se, & sex aulæa inter se, et duplicabis aulæū sextū è regione ꝓspectus tabernaculi. Et facies quinquaginta ansulas in oris uniuscuiusq; aulęi, ut finibus suis altera
C alteri consocietur. Facies deinde quinquaginta fibulas æneas, et inseres fibulas in ansulas, iungesq; tentoriū illud, ut fiat unū. Et quod excedit abundatq; in aulæis tentorij, [nempe] dimidiū aulæi q̄d abundat, excedet in posterioribus tabernaculi, ut [scilicet] cubitus hinc, et cubitus illinc in lōgitudine aulęorū tentorij abundet, sitq; excessus in lateribus tabernaculi hinc & illinc, ut ipsum operiat. Facias & tegumentum ipsi tentorio ex pellibus arietū rubris, & summū operimentū ex pellibus meliū. Facies q̄q; asseres pro tabernaculo de lignis Sitim, quę stent erectę. Longitudo asseris erit cubitorū decem, latitu-
D do unius asseris cubiti et dimidij. Duo denticuli fiant in unoquoq; assere incisi alter è regione alterius: sic facias omnibus asseribus tabernaculi. Et facies asseres ꝓ tabernaculo, uiginti asseres in angulo uersus Meridiē. Et quadraginta bases argenteas sub uiginti illis asseribus, duas bases sub uno assere, ꝓ duobus dentibus, & duas bases sub assere altero pro duobus dēticulis eius. Pro alio latere tabernaculi q̄d est ad plagā aquilonarē uiginti asseres erunt, & quadraginta bases illorū argēteæ, duę scilicet bases sub assere uno, et duę bases sub assere alio. In latere uero occidentali tabernaculi facies sex asseres. Facies etiam duos asseres in an- B
gulis tabernaculi in duobus lateribus, q gemini erunt infra, sic gemini erūt in capite suo ad annulū unū: sic erit utrisque ipsis, in duobus angulis erunt. Et erunt octo asseres, & eorū bases argenteæ, bases uidelicet sedecim, duę bases sub assere uno, & duæ bases sub assere alio. Et facies uectes de lignis Sitim, quinq; pro asseribus tabernaculi in latere uno. Et quinq; uectes ꝓ asseribus tabernaculi in latere altero, & quinq; uectes ꝓ asseribus tabernaculi in latere angulorum Occidētis. Medius aūt F
uectis ꝑ mediū asserū [transiens,] cōtignet à fine ad finem. Asseres aūt obduces auro, & annulos eorum facies aureos, ut sint receptacula uectiū, uectēsque ipsos auro obduces. Et eriges tabernaculū ipsum iuxta ordinē suū, qui tibi in monte monstratus est. Facies & uelum ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta, Cherubim facies in eo opere textorio. Affigasq; illud sup quatuor columnas argenteas, quæ sunt factæ ex lignis Sitim, auroq; obductæ, uncíniq; earū aurei super quatuor basibus argēteis. Af- G
figasq; uelum illud sub fibulis, ut illic intra uelum reponas arcā testimonij, et separabit uobis uelum illud sanctum à sancto sanctorū. Et pones ꝓpitiatoriū super arcam testimonij in sancto sanctorum. Mensam uero pones extra uelū, & candelabrū è regione mensæ, ad latus scilicet tabernaculi australe, & mensam pones in latere aquilonari. Et facies uelum ostio tentorij ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta opere acupictoris. Et illi uelo facies quinq; columnas [ex lignis] Sitim, & obduces eas auro, & uncini earum erunt aurei, fundesq; pro eis quinq; bases æreas.

Sup. 24. c

Velum.

CA. XXVII.

A Forma altaris holocausti. Infr.38.a b

FAcies & arā ex lignis Sitim, quinque cubitorum in longitudine, & quinq; cubitorū in latitudine: quadrata fiat ara: altitudo eius erit trium cubitorum. Et facies ei cornua in quatuor angulis eius, sintq; cornua eius ex ipsa, & obduces eam ære. Facies quoque ollas eius ad cineres [excipiendos,] & scopas eius, pelues eius sparsorios, fuscinulas eius, ignis receptacula, atq; cuncta uasa eius ex ære facies. Facies q̄q; illi cancellulos æreos opere reticulato, et ad rete illud facies quatuor annulos æreos in quatuor extremitatibus eius, ponesq; ipsum [reticulatum opus] sub ambitum aræ, ut sit rete hoc inferne usq; ad medium aræ. Facies & uectes arę, uectes [de lignis] Sitim, quos ære obduces, & inferētur uectes eius in annulos. Eruntq; uectes in

B Sup.20.d

duobus lateribus aræ ad gestandū eā. Facies aūt aram ex tabulis, ut sit [intus] inanis aut caua: quemadmodum ostendit tibi in monte, sic facient. Et facies atrium tabernaculi in angulo meridionali, tapetes ipsi atrio ex torta bysso, longitudine cētum cubitorū pro uno latere. Columnæ eius erunt uiginti, & bases earum æneę uiginti, uncini aūt columnarū et cincturę earū argentea. Sic q̄q; uersus angulum septentrionalē, secundū longitudinem habebunt tapetes centum cubitorum longitudinem, & columnæ illius uiginti, & bases earum æneæ uiginti, uncini aūt columnarum & cincturæ earū argentea.

Atrium tabernaculi.

C Porrò latitudo atrij ad angulum occidentalē [habebit] tapetes quinquaginta cubitorum, et columnæ earum erunt decem, & bases earum decem. Latitudo uero atrij ad orientalē plagam, [habebit] quinquaginta cubitos. Quindecim cubitorum tapetes ad latus, & columnæ earum tres, & bases earū tres. In altero latere erunt tapetes quindecim, columnæ earum tres, & bases earum tres. In porta atrij erit uelū uiginti cubitorū, ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta opere acupictorio, columnæ earum quatuor, et bases earum quatuor. Omnes colūnæ atrij circunquaq; cincturas habebunt argenteas, uncini earum erunt argentei, & bases earum æneæ. Longitudo atrij centum cubitorum, & latitudo quinquaginta in quinquaginta: altitudo uero quinq; cubitorum, ex bysso torta, et bases earū æneę. Omnia instrumenta tabernaculi, in omni ministerio eius, et omnes claui eius, atq; omnes claui atrij, ænei erunt. Præcipies quoq; tu filijs Israel, ut adferant tibi oleum oleæ, purum & contusum, ad luminare, ad accendendum lucernam iugiter. In tentorio constituto extra uelum, quod est iuxta testimonium, ordinabit eam Aharon & filij eius, à uespera usque mane coram DOMINO. Ritus hic perpetuus erit filijs Israel, etiam apud posteros illorum.

D

Oleum lucernæ.

CAP. XXVIII.

A

ET tu adhibe tibi Aharonē fratrem tuum, filiosq; eius cum eo, è medio filiorum Israel, ut sacerdotio mihi fungatur Aharon, Nadab, Abihu, Eleazar atq; Ithamar filij Aharonis. Et facies uestes sanctas Aharoni fratri tuo ad gloriam et decorem. Et tu loqueris ad omnes qui sapiēti sunt corde, quos repleui spiritu sapientię, ut uestes Aharoni faciant ad consecrandum se, & ut mihi sit sacerdos. Hæ autem sunt uestes quas facient, pectorale, humerale, interula sinuosior, & tunica stricta, tiara & zona: has sanctas uestes facient Aharoni fratri tuo & filijs eius, ut sacerdotio fungatur mihi. Et hi accipiēt aurum, & hyacinthinum [sericum,] et purpureum, & coccinum bis tinctum, & byssum. Humerale facient ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, atque bysso torta opere textorio polymito. Duo humeri sibi cohærentes erunt, atq; duas extremitates cōmittentur. Textura polymita limbi eius quæ est superne in eo, sit quemadmodum opus eius, quin ex ipso sit, nempe ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta. Accipies quoq; duos lapides Schoham, & exculpes in eis nomina filiorum Israel, sex nomina illorum in lapide uno, & sex nomina reliqua in lapide altero, secundum generationes illorum. Opere artificis, qui gemmas scalpit, & signa cælat, duos illos lapides exculpes, nominibus filiorum Israel,

B Humerale.

Sap.18.d

rael, curabisq; ut aureis spintribus cir
cundati includantur. Ponesq; duas il-
las gemmas in humeris Ephod, ut sint
gemmæ monumenti pro filijs Israel. A
C haron autem portabit nomina eorum
coram DOMINO, in utroq; humero
suo ad monumentum. Facies & aurea
spintra, & duas catenulas ex auro
mundo, easq; in extremitatibus opere
complicato facies, & inseres catenu-
las istas aureas cōplicatas spintribus
Pectorale. fibulatis. Facies deinde pectorale iudi
cij opere textili polymito, quemadmo
dum opus humeralis, facies illud, nem
pe ex auro, hyacinthino [serico,] pur-
pureo, coccino bis tincto, & bysso tor
ta, facies illud. Quadratum erit & du-
plicatum, palmum habens in longitudi
ne sua, et palmum in latitudine sua, q̃d
implebis gemmarū insitione, quatuor
uidelicet ordinibus gemmarum. Ordo
Sardonychis, Topasij, & Smaragdi
ordo unus. Secundus ordo Carbuncu
li, Sapphiri & Adamantis. In tertio or
dine Lyncurius, Achates, & Amethi-
stus. In quarto ordine Hyacinthus, O
nyx, & Iaspis, auro erunt inclusi pa-
lis suis. Et gemmæ istæ erunt cum no-
minibus filiorum Israel, duodecim sci-
licet pro nominibus illorū exculptæ,
ut signa cælari solent, singulæ nomini-
D bus suis iuxta duodecim tribus. Fa-
cies quoq; pectorali catenulas compli
cato opere ex auro mundo quæ sint in
extremitate. Et ipsi pectorali facies
duos annulos aureos, & pones eosdē
duos annulos in duabus extremitati-
bus pectoralis. Et inseres duas aureas
catenas complicatas in duos annulos
qui sunt in extremitatibus pectoralis.
Et alias duas extremitates duarum ca
tenularum complicatarum inseres in
duo spintra fibulata, ponesq; in hume-
ris Ephod è regione ipsius. Facies &
duos alios annulos aureos, quos po-
nes in duabus extremitatib. pectoralis
in ora eius, quæ est uersus Ephod in-
tus. Et facies duos annulos aureos, &
pones eos in duobus lateribus Ephod
inferne è regiōe iuxta cōmissuras eius,
supra texturam polymitam ipsius E-
E phod. Connectentq; pectorale annulis
suis ad annulos Ephod fascia hyacin-
thina, ut sit supra texturā polymitam
ipsius Ephod, & non separetur pecto-
rale ab ipso Ephod. Et gestabit Aha-
ron nomina filiorū Israel semper in pe-
ctorali iudicij super cor suum quum in
greditur sanctum pro monumento co-
ram DOMINO. Pones quoq; in pe-
ctorali iudicij Vrim et Thumim, erunt
que super cor Aharonis quum ingredi
tur coram DOMINO, & gestabit A
haron iudicium filiorum Israel super
cor suum iugiter coram DOMINO.
Facies quoq; interulam laxiorem ad Interula
Ephod, quæ sit tota hyacinthina. In
summo eius circa medium eius sit fora
men, & circum foramen limbus opere
textorio fiat illi, quemadmodum lim-
bus loricæ, ne dirumpatur. Et facies F
in fimbrijs eius [inferioribus] mala pu
nica ex hyacinthino [serico,] purpu-
reo, & coccino bis tincto, idq; per am
bitum fimbriarum eius, & tintinnabu-
la inter illa per ambitum. Tintinnabu-
lum aureum & malum punicum: tin-
tinnabulū aureū, & malū punicū sit in
fimbrijs interulæ laxioris per ambitū.
Hac uestietur Aharon quū ministrat, Eccli.45.b
ut audiatur sonus eius, quum ingredi-
tur in sanctum in conspectum DOMI
NI, & quum egreditur, ut non moria-
tur. Facies & laminam ex auro mun- lamina aurea.
do, & scalpes in ea cælaturas, ut solēt
sigilla [cælari,] sanctum DOMINO.
Et pones illam super fasciam hyacin-
thinā, ut sit super tiara in anteriori par
te tiaræ. Et hæc erit in fronte Aharo-
nis, ut ferat Aharon iniquitatem con-
secratorum, quæ consecrant filij Israel
cunctis donis suis sanctis, manebitq;
iugiter in fronte eius pro reconciliatio
ne eorum coram DOMINO. Facies G
quoq; strictam tunicam byssinam, & Tunica stricta
tiaram byssinam, & zonam facies ope
re Phrygio. Et filijs Aharonis facies
tunicas, facies & cincturas, & pileo-
los etiam facies eis, in gloriam & de-
cus. Et uesties ijs Aharonem fratrem
tuum, & filios eius cum eo, & unges
eos, & implebis manus eorum, & con
secrabis eos, ut sacerdotio mihi fungā
tur. Facies quoq; illis femoralia linea,
ut tegant carnem uerendorum, quę per
tingant à lumbis usq; ad femora. Et
ijs induentur Aharon & filij eius, quū
ueniunt in tentorium constitutum: uel

quũ accedunt ad aram ad miniſtrandũ in ſancto, ne ferãt iniquitatẽ, & moriantur. Statutum perpetuũ hoc ſit illi, & ſemini eius poſt ipſum. CA. XXIX.

A Leui. 9. a ET hoc q̃q; facies eis ad conſecrandum eos, ut mihi ſacerdotio fungantur, Tolle iuuencum unum ex bubus, & arietes duos integros. Panes quoq; azymos, & placẽtas infermẽtatas oleo permixtas, & lagana infermẽtata oleo uncta: hæc facies ex ſimilagine triticea, ponesq; ea in caniſtrum unum, & offeres ea in caniſtro, unà cũ iuuenco & duobus arietibus. Aharonem uero & filios eius adduces ad oſtium tentorij conſtitutionis, & aqua eos lauabis. Tollesq; ueſtes, & indues Aharonem tunicam ſtrictam, et interulam laxiorẽ, Ephod & pectorale, et cinges eum textura quæ eſt in ipſo Ephod. Pones etiã tiaram ſuper caput eius, et coronã ſanctam pones ſuper tiaram. Accepto deinde oleo unctionis, fundes ſup caput eius, & unges eum. Deinde & filios eius adduces, & indues eos tunicis: cinges quoq; eos cinctura, Aharonem uidelicet & filios eius, & obuincies eos pileolis, eritq; eis ſacerdotiũ in ſtatutum perpetuum. Implebis quoq; manum Aharonis, & manum filiorũ eius.

B Leui. 1. b Poſt hæc †adduci facias iuuencum ante tentorium cõſtitutionis, & admouebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput iuuenci. Et mactabis iuuencum illũ coram DOMINO, ad oſtiũ tentorij conſtituti. Et tollens de ſanguine iuuenci, pones ſuper cornua aræ digito tuo, & omnem ſanguinem fundes Leui. 3. a ad baſim aræ. † Accipies q̃q; uniuerſum adipem qui obtegit inteſtinum, & reticulum quod eſt circa epar, et duos renes, & adipem qui eſt ſuper eos, & incendes ſuper aram. Carnem uero iuuenci, & cutem eius, & fimum eius, extra caſtra igne combures, peccatũ eſt. Accipies deinde alterum arietem, & Aharon atq; filij eius manus ſuas ſup caput arietis ponẽt. Et ubi arietem mactaueris, accipies de ſanguine eius, & ſparges per ambitum aræ, arietem aũt ipſum incides iuxta inciſiones ſuas, et lauabis inteſtinũ eius, atq; crura eius,

C ponesq; ad inciſiones eius, et ad caput eius. Deinde incendes totum arietẽ ſuper arã, holocauſtũ hoc DOMINO, odor gratiſſimus & ſuaueolens, ſacrificium igne confectum DOMINO. Alterum uero arietem tolles, & admouebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput arietis illius, & mactato ariete, ſumes de ſanguine eius, ponesq; ſuper auriculam molliorem auris Aharonis, & ſuper auriculam molliorem auris filiorum ſuorũ dexteram, & ſuper pollicem manus ipſorum dexterũ, & ſuper pollicem pedis eorum dexterũ, & ſparges ſanguinem ſuper aram per ambitum. Et accipies de ſanguine qui eſt ſuper aram, & de oleo unctionis, et ſparges ſuper Aharonem, & ſuper ueſtes eius, & ſuper filios eius, & ſuper ueſtes filiorum eius cum ipſo, & conſecrabitur ipſe, & ueſtimenta eius, atq; filij eius, & ueſtimẽta filiorum eius cũ eo. Tolles quoq; adipem de ariete, & D caudam, & adipem qui inteſtinum obtegit, & reticulum iecoris, & duos renes, & adipem qui circa ipſos eſt, & armum dextrum, eſt enim aries impletionis. Sed & globum panis unum, placentam unam panis oleo permixtã, & laganum unum de caniſtro azymorum quod eſt corã DOMINO. Et omnia hæc pones ſuper manus Aharonis, & ſuper manus filiorum eius, et facias ea motari Tenupha coram DOMINO, Et deinde tolles ea de manu illorũ, & incendes ſuper aram ad holocauſtum, in odorem ſuaueolentem coram DOMINO, ſacrificium igne confectũ eſt DOMINO. Tolles etiam pectuſculũ de ariete conſecrationis Aharon, & motabis ipſum Tenupha coram DOMINO, eritq; pars tua. Conſecrabis E itaq; pectuſculum Tenupha, et armum eleuationis, quod motũ, & qui in altũ ſublatus eſt, de ariete conſecrationis, propter Aharonẽ & ꝓpter filios eius. Et erit Aharonis & filiorum eius ſtatuto ꝑpetuo de filijs Iſrael, quoniã Thruma eſt, Thruma inquam à filijs Iſrael, & à ſacrificijs eorum pacificis, Thruma eorum DOMINO. Porrò ueſtes ſanctæ quas habet Aharon, erunt filiorum eius poſt ipſum, ut ungãtur in eis, & impleant manũ ſuam in eis. Septem diebus induet eas ſacerdos ſucceſſor eius, qui eſt de filijs eius, quando uene

rit ad tentorium constitutum, ut ministret in sancto. Tolles aūt arietem cōsecrationis, & coques carnem eius in loco sancto, comedetq; Aharon & filij
Leui. 8.f eius carnem arietis, et panes qui sunt in canistro iuxta ostium tentorij cōstitutionis. Vescentur inquam illis, eo q̄d propitiatio per ea facta sit, ad implendum manus illorum, & ad consecrandum eos. Alienus aūt non edet, qa sancta sunt. Si quid de carne consecrationis aut de panibus superfuerit usq; mane, combures hoc residuū igne, non comedetur, quoniā sanctū est. Sic facies Aharoni et filijs eius, iuxta omnia quę præcepi tibi, septem diebus implebis manū illorū. Et iuuencū peccati facies per singulos dies ꝓ expiationibus, & expiabis aram, quū super ea expiaueris, et unges eam, ut consecres eam. Septē diebus expiabis super ara, & consecrabis eam, eritq; ara sanctum sanctorum: quicunq; tetigerit arā, sacer esto. Hoc est aūt q̄d facies super aram, duos agnos anniculos iugiter per singulos dies. Vnū agnum mane facies, & alterum facies inter uesperas. Decimā q̄q; [partem] similaginis mixtam oleo contuso, quartam partem Hin, & libamen uini quartā partē Hin ad agnum unū.
G Agnum aūt alterum facies inter uesperas, quemadmodum sacrificium cibarium matutinum, & quemadmodum libationē eius facies ei, ut sit odor suaueolens & sacrificium igne confectum
Iuge sacrificium. DOMINO. Hoc holocaustū iuge sit etiam posteris uestris ad ostium tentorij constituti coram DOMINO, ubi conueniam uos ut tecum loquar. Illic paciscar cum filijs Israel, & consecrabitur [locus] in gloria mea. Et ego sanctum reddam tabernaculū constitutionis, & aram, sed & Aharonem atq; filios eius consecrabo, ut mihi sacerdotio fungantur. Habitaboq; in medio filiorum Israel, & ero deus illorum. Et scient q̄d ego sum DOMINVS deus eorum, qui eduxi eos è terra Aegypti, ut habitarem in medio illorum, Ego DOMINVS deus eorum.

CAP. XXX.

A Aram quoq; facies ad incendēdum suffimentum, de lignis Sitim facies eam. Cubitum habebit lōgitudo eius, cubitūq; latitudo eius: quadrata erit: cuius altitudo duos habebit cubitos, cornuaq; eius ex ipsa erunt. Et obduces eam auro mundo, nempe tectum eius, parietes eius per ambitum, & cornua eius, & facies ei coronam auream per ambitum. Facies ei & duos annulos aureos sub corona, et facies in duobus angulis eius, in utroq; latere eius, ut sint loculi ipsis uectibus, ut eis ipsa gestetur. Facies autem uectes ex lignis Sitim, & obduces eos auro. Et pones eam [foris] ante uelum, quod est iuxta arcam testimonij, coram propitiatorio quod est super testimonium, ubi tibi paciscar. Et Aharon adolebit super ea incensum aromatū singulis mane, quando scilicet instruxerit lucernas, adolebit incensum. Similiter inter uesperas, quū promouet Aharon lucernas, adolebit ipsum, eritq; hoc suffimentum iuge corā DOMINO in posteritatibus uestris. Ne adferatis super eam incensum alienum, aut holocaustum, aut cibarium sacrificium, sed nec libamen fundetis super eam. Semel in anno ex- B
piabit Aharon super cornua eius, idq; Leuit. 16.g
per sanguinem hostiæ peccati, [quæ Heb. 9.a
sit] pro his qui expiantur: semel inquā in anno expiabit super eam in posteritatibus uestris, sacrosancta est DOMINO. Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Quum censum egeris secundum capita filiorum Israel, iuxta censum eorum, dabunt singuli expiationem animæ suæ DOMINO, quando eos censueris, ut non sit in eis plaga, quum ipsi censentur. Quicunque ergo in censum uenit, hoc dabit, dimidium siclum iuxta siclum san- Siclus.
ctuarij: siclus autem habet uiginti Ge Leui. 27.c
ra, munus ergo DOMINO erit dimi- Num. 3.g
dius siclus. Quicunq; in censum tran- Ezec. 45.d
sit, ab eo qui natus est uiginti annos, et supra, dabit munus DOMINO. Qui diues est, nihil plus dabit: nec qui pauper est, minus dabit dimidio siclo, ad dandū munus DOMINO, ad expiandum animas uestras. Hāc expiatorum pecuniam à filijs Israel acceptam, tradas in cultum tentorij constitutionis, ut sit filijs Israel ad monumentū coram DOMINO, ut ꝓpitius sit animabus uestris. Et loquutus est DOMINVS ad

C Mosen, dicens, ✝Facies & labrum æneum, & basim eius æneam ad lauandum, & pones ipsum inter tentorium constitutionis, & inter aram, et fundes in ipsum aquā, ut Aharon & filij eius manus suas & pedes suos ex eo lauēt. Quando enim ingressuri sunt tentoriū cōuentionis, aqua se lauabunt, ne moriantur: aut cum accessuri sunt ad arā, ut ministrent, & adoleant sacrificium quod igne confit, lauabunt inquā manus suas & pedes suos, ne moriantur. Hic ritus perpetuus sit eis, tam Aharoni quàm semini eius per posteritates suas. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Sume tibi odoramenta præstantissima, myrrhæ sponte fluentis quingentos, cinamomi aromatici dimidium eius, nempe ducentos quinquaginta, & calami aromatici ducentos quinquaginta, casiæ uero quingentos secundum siclum sanctuarij, et Hin olei de olea. Ex hoc conficies oleum unctionis sanctum, unguentum confectum opere unguentarij, eritq; oleum unctionis sanctæ. Vnges autem eodem tentorium conuentionis, & arcam testimonij, & mensam, & omnia instrumenta eius, candelabrum & instrumenta eius, aram quoq; incēsi: sed & aram holocausti, et omnia instrumenta eius, labrum & basim eius. Hæc inquā consecrabis, ut sint sacrosancta: quicunq; hæc contigerit, sacer esto. Vnges quoque Aharonem & filios eius, & consecrabis eos, ut mihi sacerdotio fungantur.

D Ad filios uero Israel loqueris in hunc modū, Hoc oleum unctionis sanctę meum erit per posteritates uestras, super carnem hominis non fundetur, nec talem compositionem facietis qualis hęc est, sancta enim est, & sancta uobis esto. Quicunq; tale confecerit, aut qui posuerit de hoc super alienum, excindetur è populo suo. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Sume tibi aromata, balsamum, ungulam [caballinam,] galbanum, aromata ista unà cum thure mundo, q̄dq; seorsim æqualiq; pondere sit. Ex ijs facies suffimentum, unguentū uidelicet opere unguentarij cōmixtum, mundum & sanctum. Et contundes ex illo puluerē, ponesq; ex eo coram testimonio in tentorio conuentionis, ubi tibi pacifcar, sacrosanctum erit uobis. Et si suffimentum uultis uobis facere, talem commixtionem, qualis illa est, ne feceritis, sanctum enim DOMINO erit. Quicunq; talem fecerit, ut eam olfaciat, excindetur è populo suo.

Labrum æneum. Exo. 40. d

Confectio olei sancti.

Confectio thymiamatis.

CAP. XXXI.

A LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen, dicens, En ego nominatim uocaui Bezaleel filiū Vri, filij Hur de tribu Iehuda, & impleui eum spiritu dei, sapientia, iudicio, peritia, & omni opere, ad texendum polymita, ad operandum in auro, argento & ære. In artificio quoq; gemmas inserendi, & fabrefactione lignorum, ad operandū denique in omni opere. Et ecce, adiunxi ei Ahaliab filium Ahisamach ex tribu Dan, et in cor uniuscuiusq;, qui sapienti est corde, ego dedi sapientiam, ut faciant quæcunq; præcepi tibi. Nempe,

B tentorium conuentionis, & arcam testificationis, & propitiatorium quod super illam est, & cuncta uasa tentorij. Sed & mensam & uasa eius, candelabrum mundū cum omnibus instrumentis suis, & arā incensi, & aram holocausti, & omnia instrumenta eius, labrum cum basi sua, & uestimenta quibus quæ supersunt [inuoluuntur] & uestimenta sancta pro Aharone sacerdote, & uestimenta sacerdotalia filiorum eius. Oleum quoq; unctionis, & suffimentum aromaticum pro sanctuario, secundum omnia quæ præcepi tibi facient.

C Et dixit DOMINVS ad Mosen in hunc modum. Et tu loquere ad filios Israel hisce uerbis, Veruntamē sabbata mea obseruabitis, quoniam signū est inter me & inter uos in posteritates uestras, ut sciatis quod ego DOMINVS qui sanctos uos reddo. Obseruabitis igitur sabbatum, quoniam sanctū est uobis: prophanās ipsum, morte multetur. Quicunq; enim opus in eo fecerit, excindetur anima illa è populo suo. Sex diebus fiet opus, die septimo

D sabbatū est, quies sancta DOMINO. Quicūq; fecerit opus in sabbato, morte multetur. Obseruabūt igitur filij Israel sabbatū, ut faciant sabbatū per posteritates suas fœdere ꝑpetuo. Inter me enim & inter filios Israel signum hoc est perpetuū, quoniam sex diebus fecit DOMI-

Sup. 20. b
Ezec. 20. b
Ezec. 20. b
Exo. 20. b
Gen. 1. d

DOMINVS cœlum & terram, septimo autem die quieuit & refocillatus est. Dedit autem [DOMINVS] Mosi, posteaquam cessasset loqui cum eo in monte Sinai, duas tabulas testimonij, tabulas lapideas scriptas digito dei.

CAP. XXXII.

A Videns autem populus quod moram faceret Moses descendendi de monte, congregatus est populus ad Aharonem, & dixerūt ad eum, Surge, fac nobis deos qui nos præcedant, Mosi enim uiro isti, qui effecit ut nos ascenderemus è terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Et dixit Aharon ad eos, Abrumpite inaures aureas, quæ [pendent] in auribus uxorum uestrarum, filiorū uestrorum, & filiarum uestrarum, & adferte ad me. Abruperunt ergo populus inaures aureas omes quę pependerant in auribus suis, & attulerunt ad Aharonem. Qui sumēs de manu illorū, finxit illud stilo, & fecit hoc ipsum, uitulū fusum. Et dixerunt, Isti sunt dij tui, ô Israel, qui effecerunt ut ascenderes è terra Aegypti. Quod uidens Aharon, extruxit aram corā eo. Et clamauit Aharon, & dixit, Cras erit festus dies DOMINO. Postero die summo mane consurgentes, immolauerunt holocausta, & adduxerunt gratulatoria. Et sedit populus ut manducaret & biberet, & surrexerunt ad ludendum. Loquutus est autem DOMINVS ad Mosen, Vade, descende, quoniā populus tuus quem adduxisti ex Aegypto, corrupit [uiam suam,] deflexerunt illico à uia quam præceperam eis, fecerunt sibi uitulū fusum, & adorarunt eum, atque sacrificarunt ei, dixeruntque, Isti sunt dij tui, ô Israel, qui fecerunt te ascendere è terra Aegypti. Et dixit, DOMINVS ad Mosen, Vidi populū istum, & en populus est præfractę ceruicis: adquiesce ergo mihi, ut excādescat furor meus in eos, consumamque eos, te autem faciam in C gentem magnam. Et precatus est Moses corā DOMINO deo suo, & dixit, Cur excādesceret, ô DOMINE, furor tuus in populū tuum, quem eduxisti è terra Aegypti magna uirtute, & manu forti? Cur sic dicerent Aegyptij, Ad malum eduxit eos, nempe ut occideret eos in montibus, utque consiceret eos à terra? Reuertere ab ira furoris tui, pœniteatque te mali huius cōtra populum tuum. Memineris Abrahæ, Isaac & Israelis seruorū tuorum, quibus per temetipsum iurasti, & loquutus es ad eos, Augebo semen uestrum quemadmodū stellas cœli, & uniuersam terrā hanc de qua dixi, Dabo semini uestro, quam perpetua hęreditate possidebūt. Pœnituit itaque DOMINVM mali, quod loquutus fuerat se factur populo suo. Et uertēs se Moses descēdit de monte, habebatque duas tabulas testimonij in manu sua, quæ tabulæ scriptæ erant ab utraque facie. Eran tque tabulæ illæ opus dei, & scriptum hoc fuit scriptum dei, sculptū in tabulis. Audiēs autem Iehosua uocem populi cum iubilo, ait ad Mosen, Vox bellica est in castris. Et dixit, Vox hęc non est eorū qui respondeant fortiter, nec uox est eorū qui respondeāt infirmiter, quin uocem cantantium uicissim audio. Cumque iam ad castra appropinquasset, uidit uitulū et choros. Et excanduit nasus Mosis, & abijciens tabulas è manu sua, eas infra ad montem confregit. Et tollens uitulum E quem fecerant, combussit [eum] igne, & cōminuit eum in puluerem, & spargens in aquā, potū dedit filijs Israel. Et ait Moses ad Aharonem, Quid fecit tibi populus ille, ut induceres super eum tam grande peccatum? Et respondit Aharon, Ne cōmoueat iram domino meo, tu nosti quod populus iste in molestia fuerit, dixerunt enim mihi, Fac nobis deos qui nos præcedāt, nescimus enim quid Mosi uiro isti, qui nos è terra Aegypti eduxit, acciderit: & dixi ad eos, Qui aurum habent, abrumpant, & dent mihi. Hoc abieci in ignē, exiuitque uitulus ille. Et uidit Moses populū quod nudatus esset, quodque Aharon nudasset eum ad ignominiā corā eis qui contra eos insurrecturi erant. Et stans Moses in porta castrorū, ait, Qui DOMINI est, ad me [accedat.] Et congregati sunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait, Sic dicit DOMINVS deus Israel, Ponite quisque gladium suum super femur suum, transite & redite de porta ad portā in castris.

Margin notes: Vitulus aureus. — B — Psal. 105.b — Act. 7.c — 1. Cor. 10.b — 3. Reg. 12.g — C — Psal. 105.b — Oratio Mosis pro populo. — Num. 14.c — Gen. 22.b 15.b.48.c — D — Tabulæ à deo scriptę. — E — Obiurgat fratrem. — F

& trucidet quisq; fratrem suum, &
quisq; proximũ suum, quisq; inquam
Idololatræ propinquum suum. Fecerunt aũt filij
interficiun- Leui iuxta uerbũ Mosis, & ceciderũt
tur à Leui- eodem die è populo circiter tria mil-
tis. lia uirorũ. Et ait Moses, Consecrate
hodie manus uestras DOMINO, qsq;
in filio suo, et in fratre suo, ut detur uo
G bis hodie fausta imprecatio. Postero
die dixit Moses ad populũ, Vos pec-
castis peccatũ magnum, nunc igitur
ascendã ad DOMINVM, si quomo
do propitiari queam peccatũ uestrũ.
Reuersus est igitur Moses ad DOMI
NVM, et ait, Obsecro, peccauit popu
lus iste peccatum grande, & fecerunt
sibi deos aureos. Nunc igitur remitte
peccatũ hoc eorũ: aut si non uis [re-
mittere,] expunge me quæso ex libro
tuo quem scripsisti. Et respondit DO
MINVS Mosi, Qui mihi peccauit,
hunc expungã è libro meo. Vade igi-
tur, duc populum ad eum [locum] de
quo loquutus sum tecũ, ecce angelus
meus ibit ante te, in die autem uisita-
tionis meæ uisitabo hoc eorum pecca
tum in eis. Et plagã intulit DOMI-
NVS populo, quod fecissent uitulum,
quem fecerat Aharon. XXXIII.
A ET loquutus est DOMINVS ad
Mosen, Vade & ascẽde hinc, tu et
populus, quem eduxisti è terra Aegy
pti, ad terrã (quam iuraui Abrahamo,
Gen.12.b Isaac & Iacob, dicẽs, †Semini tuo da
Exod. 23.c bo eam. Et mittã ante te angelũ, & eij
Ios.24.c ciam Chananęũ, Amorręũ, Hithęum,
Deut.7.c Pherisæum, Hiuęũ atq; Iebusęum,) ad
terrã scilicet fluentem lacte & melle:
ego enim non ascendã in medio tui, eo
q; populus sis præfractę ceruicis, ne
fortè te in uia conficiam. Audiens aũt
populus uerbũ istud malum, luxerũt,
nec ullus ornamentum suum sibi adhi
buit. Et dixit DOMINVS ad Mosen,
Supra 32.a Dic ad filios Israel, Vos estis populus
duræ ceruicis, semel subito irruam in
medium tui, & conficiã te: pone igitur
ornamentum tuum à te, ut sciam quid
faciam tibi. Et spoliarunt se filij Israel
B ornamentis suis ad montẽ Horeb. Et
Moses tollẽs tentoriũ, tetendit sibi ex
tra castra procul à castris, & uocauit
ipsum tentorium conuentionis. Hinc
factum est, ut quicunq; quærere uellet
DOMINVM, exiret ad tentoriũ con
uentionis, quod erat extra castra. Et
hoc quoq; fiebat, quoties exiret Mo-
ses ad tentorium, surgebat uniuersus
populus, stabantq; singuli ad ostium
tentorij sui, & uiderunt post Mosen,
donec tentoriũ esset ingressus. Cumq;
ingressus esset Moses tentoriũ, descen
dit columna nubis, & stetit ad ostium
tentorij, & loquutus est cum Mose.
Et uidit cunctus populus columnam
nubis stantem ad ostiũ tentorij, & sur
gebat cunctus populus, pronicq; incur
uabant, quisq; in ostio tentorij sui. Lo C
quebatur aũt DOMINVS ad Mo-
sen facie ad faciẽ, quemadmodũ quis
cum amico suo loquitur. Cumq; redi-
ret in castra, minister eius Iehosua fi-
lius Nun puer, non recedebat è tento
rio. Et dixit Moses ad DOMINVM,
Ecce tu dicis ad me, Duc populũ istũ,
tu uero non ostendisti mihi quẽ missu-
rus sis mecum: dixisti autem, Noui te
ex nomine, sed & gratiã coram me na
ctus es. Si igitur hãc gratiam apud te Gratiam in
impetraui, ostende quæso mihi uiam uenire corã
tuam ut te cognoscã, & ut gratiam co deo.
ram te impetrem, & attende q; popu-
lus tuus gẽs ista sit. Et ait, Facies mea
ibit, & requiem tibi præstabo. Dixit
ad eum, Si facies tua non ierit, ne du-
cas nos hinc: in quo eñ cognoscetur
nunc quod impetrarim coram te gra-
tiam, ego & populus tuus? An non
[tum] quũ tu nobiscum ieris, tum sci
licet eximij erimus cũ ego tum popu-
lus, præ omnibus populis qui habitãt
in supficie terræ? Et ait DOMINVS D
ad Mosen, Et hoc quoq; faciam quod Optat uide
loquutus es, conciliasti enim tibi fauo re gloriam
rem apud me, teq; ex nomine noui. dei.
Qui ait, Ostende mihi quæso gloriam
tuam. Et respondit, Ego efficiã ut co-
ram te transeat omne bonũ meum, &
exclamabo nomen DOMINI coram
te, & miserebor cuius miserebor, & Rom.9.c
uisceribus commouebor super quem
uisceribus cõmouebor. Dixitq;, Non
poteris uidere faciem meam, nõ enim
uidebit me homo, & uiuet. Et ait DO
MINVS, Ecce locus est apud me, &
statues te super petram. Quumq; glo-
ria mea trãsierit, ponam te in fissuram
petræ, & tegam manum meam super
te,

te, donec transiero. Et rursum auferam
manum meam, tum tu post me uide-
bis, facies uero meæ non uidebuntur.

CAP. XXXIIII.

A ET ait DOMINVS ad Mosen,
Scalpe tibi duas tabulas lapideas
priorũ instar, & scribã super eas tabu
las uerba quæ fuerunt in tabulis prio
ribus quas fregisti. Esto ergo paratus
mane, ut mane ascendas in montẽ Si-
nai, & stes mihi illic in cacumine mon
tis. Nemo ascendat tecũ, nec ullus ui-
deatur in toto monte, nec oues nec bo
ues pascãtur ad montẽ istum. Scalpsit
igitur duas tabulas lapideas instar
priorũ, & mane consurgens Moses,
ascendit in montem Sinai, quemadmo
dum præceperat ei DOMINVS, tu-
litq; in manu sua duas tabulas lapi-
Totã natu- deas. Et descendẽs DOMINVS per
ram suã hi- nubem, stetit ibidem cum eo, & excla
sce uocibus mauit nomen DOMINI. Et transiẽs
exprimit DOMINVS corã eo, clamauit, DO
deus, nã hic MINVS, DOMINVS, deus, miseri
totus ser- cors, beneficus, leni animo, immensæ
mo dei est, bonitatis ac ueritatis [aut fidei,] te-
nõ Mosis. nax bonitatis in mille, condonans ini
Psal.142.a quitatẽ, trãsgressionem & peccatum:
Iere.32.a at impunita minime dimittens, uisitãs
Deut.5.a iniquitatem patrum in filijs & nepoti
bus, in tertijs & quartis. Et festinans
Moses inclinauit se terram uersus, &
adorauit. Dixitq;, Sine quæso, ut hãc
apud te gratiam impetrem, ò domine,
ut dominus meus eat in medio nostri:
B & quandoquidem populus est pręfra
ctę ceruicis, tu propitius sies iniquita
ti nostræ & peccato nostro, & in hæ-
reditatem nos accipias. Qui dixit, Ec
ce ego excindã fœdus coram uniuer-
so populo tuo, faciam rara quædam,
quę creata non sunt in uniuersa terra,
neq; in ulla actione, & uidebit omnis
populus, in cuius medio tu es, opus
DOMINI, nam terribile erit hoc q̃d
faciam tecum. Obserua ergo tu quæ-
cunq; ego tibi hodie præcipio, en ego
eijcio ante te Amorræũ, Chananęum,
Hithæum, Pheresęũ, Hiuęum & Iebu-
Supra 27.d sæum. † Caue ne ferias fœdus cum ha-
Deut.7.a bitatore terræ ad quã tu uenis, ne for
tè cedat hoc in ruinam in medio tui.
Quin aras eorũ diruite, & statuas eo-
rum confringite, atq; lucos eorũ succi
dite. Ne adores deum alienum, (quia
DOMINVS indigne fert [iniurias,]
nomen eius est deus indigne ferẽs [in-
iurias,]) ne fortè, si fœdus ineas cum
habitatore terræ, illi post deos suos
scortantes, & dijs suis sacrificantes,
te quoq; uocent, comedasq; de sacrifi
cio eorum: † ducas insuper filijs tuis 3.Reg.11.a
illorum filias, quæ post deos suos scor
tantes, filios quoq; tuos scortari faci-
ant post deos suos. Deos fusos ne fece C
ris tibi. Azymorũ solennitatem custo- Azymorũ
dies, septem diebus comedes placen solennitas.
tas infermentatas, id quod tibi præce
pi ad statum tempus, mẽsis scilicet A-
bib, nam in mense Abib egressus es ex
Aegypto. Omne primogenitũ meum De primo-
est, & omne primogenitũ pecus tuum genitis.
masculum meum est, siue ex armento Supra 13.a
sit, siue ex grege. Asini autem primo- 22.23.
genitum redimes pecude: si uero non
redemeris, frange ei ceruicem: omne
quoq; primogenitũ filiorum tuorum
redimes. Corã me nemo appareat ua-
cuus. Sex diebus operaberis, septimo Sabbatum.
autem die quiesces, tam in semente q̃
in messe sabbatum ages. Solennitatem Festum pen
hebdomadum facies tibi, quum pręco tecostes &
ces fruges demetuntur, & solennita- tabernacu-
tem collectionis uertente anno. Ter lorum.
in anno appareat omnis mas tuus an-
te conspectum dominatoris DOMI-
NI dei Israelis, quoniam eijciam gen-
tes ante te, et dilatabo terminos tuos,
ut nemo terram tuam desideret, quum
tu ter in anno ascendis, ut appareas
coram DOMINO deo tuo. Non ma Sup.23.c
ctabis sanguinem uictimæ meæ cum
fermento, neq; pernoctabit usq; mane
mactatio solennitatis Passah. Princi- D
pium primitiuorũ fructuum terræ tuæ Supra 23.c
inferes in domum DOMINI dei tui. Deut.14.c
Ne coquas hœdum in lacte matris
suæ. Et dixit DOMINVS ad Mo-
sen, Scribe tibi uerba ista, quoniam iu
xta istorum uerborum rationem sanci
ui fœdus tecum, & cum Israele. Fuit
autem illic cum DOMINO quadra-
ginta dies, et quadraginta noctes, nec
panem edens, nec aquam bibens, scri Verba de-
psitq; super tabulas uerba fœderis, cem.
nempe decẽ uerba. Factumq; est, cum Deut.4.b
descenderet Moses de monte Sinai,
erant duæ tabulæ testimonij in manu

Mosis, quum descenderet [inquam] de monte. Moses autem nesciebat quod radios eiacularetur cutis faciei eius ex colloquio diuino. Aharon uero & omnes filij Israel uiderunt Mosen, & ecce radios eiaculabatur cutis faciei eius, ut ad eum accedere formidarent. Et quum uocasset eos Moses, reuersi sunt ad eum Aharon et omnes primores qui erant in coetu, loquutusque est Moses ad eos. Deinde accesserũt quoque omnes filij Israel, & praecepit eis cuncta quae loquutus fuerat cum eo DOMINVS in monte Sinai. Cumque cessasset loqui Moses cum eis, posuit uelamen super faciem suã. Rursum cum ingrederetur Moses in conspectũ DOMIMI, ut cum eo loqueretur, auferebat uelũ, donec egrederetur. Et egressus loquebatur cum filijs Israel quae iussus erat. Videbantque filij Israel faciem Mosis, quod radios eiacularetur cutis faciei Mosis, tum reduxit Moses uelamen super faciem suam, donec ingrederetur ad loquendum cum eo.

Velamẽ super faciem Mosis. 2.Cor.3.c

CAP. XXXV.

A MOses coacto uniuerso coetu filiorum Israel, dixit ad eos, Hęc sunt uerba quae praecepit DOMINVS, ut ea faciatis. †Sex diebus fiet opus, dies septimus sit uobis sanctus, sabbatum quietis est DOMINO: quicunque opus in eo fecerit, morte multetur. Ne accendatis ignem in die sabbati in omnibus habitationibus uestris. Et ait Moses ad omnẽ coetum filiorũ Israel, dicens, Hoc est uerbum quod praecepit DOMINVS deus, dicens, Capite ex uobis Thruma DOMINO, quicunque cor suum ex munificentia [ad hanc] rem appulerit, is adferat Thruma DOMINO, nempe aurum, argentum atque aes, hyacinthinũ [sericum,] purpureum, coccinũ bis tinctũ, byssum, & [pilos] caprarũ. Pelles quoque arietum rubras, & pelles melium, unà cum lignis Sitim. Et oleum ad luminare, odoramenta ad oleũ unctionis, & aromata ad suffitum. Lapides quoque Schoham, & lapides qui includantur in Ephod, & in pectorali. Quicunque uero inter uos sunt corde sapienti, hi ueniant, & faciant quodcũque imperauit DOMINVS. Nempe tabernaculum, tentoriũ eius, operimẽtum eius, fibulas eius, asseres eius, uectes eius, columnas eius, & bases eius. Arcam quoque & uectes eius, & propitiatorium, atque uelũ obtentionis. Mensam & uectes eius, & omnia uasa eius, & panem facierum. Candelabrũ luminaris, & instrumenta eius, & lampades eius, & oleum ad luminare. Aram incensi, et uectes eius, oleum unctionis, & aromata ad suffitũ, uelũ quoque ostij ad ingressum tabernaculi. Aram holocausti, & aereum reticulũ quod habet, uectes eius, & omnia uasa eius. Labrum & basim eius. Tapetes atrij, columnas eius, & bases eius, & uelũ in portam atrij. Clauos tabernaculi, & clauos atrij cum funibus eorũ, & uestimenta quibus quę supersunt [inuoluuntur] ad ministeriũ in sanctuario, & uestimẽta sancta Aharoni sacerdoti, & uestimenta filiorũ eius, ut sacerdotio fungãtur. Et egressus est uniuersus coetus filiorum Israel à conspectu Mosis. Et uenit quisque quem cor suum ferebat, & quicunque spiritu fuit prompto ac uoluntario, & obtulerũt Thruma DOMINO ad opus tentorij constitutionis, et ad omne ministeriũ eius, & pro uestibus sanctis. Et uenerũt uiri cum mulieribus, quicunque uoluntario erant corde, & obtulerũt fibulas, & inaures, annulos, & ornamenta: omnia illa instrumenta aurea erant, & quicunque motabat Tenupha auri DOMINO. Quicunque habebant hyacinthum, purpuram, coccũ bis tinctum, byssum, & pilos caprinos, & pelles arietũ rubras, & pelles melium, haec attulerunt. Quicunque in sublime tollebant Thruma argenti & aeris, obtulerunt Thruma DOMINO. Quicunque habebãt ligna Sitim pro uniuerso opere ministerij, ea obtulerũt. Omnes quoque mulieres quae erant sapienti corde, manibus suis nebãt, & quod nendo operatae erant, attulerunt: nempe hyacinthinum [sericum,] purpureum, coccinum bis tinctũ, & byssum. Sed & omnes mulieres quas incitabat cor suũ, neuerunt industrie pilos caprinos. Principes quoque attulerunt lapides Schoham, & gemmas inserendas in Ephod & pectorale. Odoramẽta quoque &

Exo.20.b 23.b.34.c

B

C

Promptitudo offerentium.

D

& oleũ pro luminari, & pro oleo un
ctionis, & aromata ad suffitũ. Omnis
uir & mulier qui promptum cor ha-
buerunt offerendi, pro cuncto opere,
quod iusserat DOMINVS fieri per
manum Mosis, offerebãt filij Israel uo
luntarium DOMINO. Et ait Moses
Exod.31.a ad filios Israel, Videte, DOMINVS
ex nomine destinauit Bezaleel filium
Vri, filij Hur de tribu Iehuda. Et im-
pleuit eum spiritu dei, sapientia, intel-
ligẽtia, scientia, & omni artificio. Qui
polymitarius est artifex ad operandũ
in auro, & in argento, & in aere. Dein
de artifex gemmarius, qui gemmas in
cludit, in artificio quoq; ligni, ut q̃d-
cũq; opus ingeniosum fabrefaciat. De
dit insuper in cor eius ut docere pos-
sit, ipse & Ahaliab filius Ahimasach
de tribu Dan. Impleuitq; eos sapientia
cordis, ut facere possint omne opus fa
brile polymitũ, & Phrygium, hyacin
tho, purpura, cocco bis tincto, et bys-
so, textorioq; opere, factores omnium
operum, & polymiti ingeniosi.

CAP. XXXVI.

A Fecit itaq; Bezaleel & Ahaliab, &
quicunq; sapienti erant corde, qui
bus DOMINVS dedit sapiẽtiam &
iudicium, ut scirent facere omne opus
pro cultu sanctuarij, atq; omnia quae
praecepit DOMINVS. Et uocauit
Moses Bezaleel & Ahaliab, & om-
nem uirum qui industrio erat corde,
quibus DOMINVS sapientiam in
cor indidit, atq; omnem eum qui spon
te sua ad hoc ferebatur, ut accederet
Thruma ad opus hoc perficiendum. Accepe-
runt itaq; à Mose omnem contributio
nem, quam contulerant filij Israel ad
opus ministerij sanctuarij, ut ipsum p-
ficerent. Et illi quidẽ quotidie mane
plura adhuc uoluntaria dona ad eum
conferebant. Et uenerũt omnes sapi-
entes, qui uniuersum opus sanctuarij
faciebant, quisq; ab opere suo cui fa-
ciendo insistebat, & loquuti sunt ad
Mosen, dicẽtes, Populus plus adfert,
q̃ opus sit pro cultu & opere quod
DOMINVS fieri praecepit. Praece-
pit ergo Moses, ut uoce [praeconum]
per castra euulgari iuberent, in hanc
sententiam, Nec uir nec mulier ultra
quidquam doni adferat ad opus san-
ctuarij. Prohibitus itaq; est populus,
ne quid amplius adferret, nam satis e-
rat materiae ad uniuersum opus perfi-
ciendũ, ita ut superesset. Fecerũt itaq; Exod.26.a
omnes qui sapienti erant corde, per
hos qui faciebant opus tabernaculi,
decem aulaea ex bysso torta, hyacin- Aulaea.
thino [serico,] purpureo, & coccino
bis tincto, Cherubim fecit in eis ope-
re polymito. Longitudo unius aulaei B
erat uigintiocto cubitorũ, & latitudo
aulaei unius quatuor cubitorũ, eadem
mensura erant omnia aulaea. Et con-
sociauit quinq; aulaea, unũ ad alterũ:
& rursus consociauit quinq; aulaea,
unum ad alterum. Fecit etiam ansulas
ex hyacintho in oris uniuscuiusq; au
laei, ut extremis suis alterũ alteri cõso
ciaretur. Et fecit quinquaginta fibu-
las aureas, & coniunxit aulaea unũ ad
alterum illis fibulis, factumq; est taber
naculum unũ. Fecit & aulaea de pilis
caprarũ pro tentorio tabernaculi, un
decim aulaea fecit. Lõgitudo unius au Exo.26.b
laei habuit triginta cubitos, & latitu-
do unius aulaei habuit quatuor cubi-
tos, eandem mensuram habebant un-
decim aulaea. Et cõsociauit quinq; au
laea seorsim, & rursus sex seorsim. Fe
cit quoq; ansulas quinquaginta uni- Ansulae.
cuiq; aulaeo in oris, ut extremis suis
alterum alteri consociaretur, excipien
tibus sese mutuo ansulis. Fecit deinde
quinquaginta fibulas aeneas, ad con-
iungendum tentoriũ illud in unum. Et
fecit tegumentũ super illud tentorium
ex pellibus arietũ rubris, & tegumen
tum ex pellibus meliũ super illud. Fe C
cit & asseres pro tabernaculo ex li- Asseres.
gnis Sitim, stantes. Decem cubitorum
erat longitudo asseris, latitudo uero
asseris cubiti unius & dimidij. Duos Exod.26.c
denticulos habebat unusquisq; asser,
q incisi erant alter è regione alterius:
sic fecit omnibus asseribus tabernacu
li. Fecit [inquam] asseres pro taber-
naculo, nempe uiginti asseres uersus
plagam meridionalem, & quadragin
ta bases argẽteas fecit sub uiginti asse
res, duas bases sub unum asserem pro
duobus denticulis eius, & duas ba-
ses sub alio assere pro duobus denti-
culis eius. Alteri lateri tabernaculi,
quod est ad angulũ aquilonarẽ, fecit

uiginti asseres, & quadraginta bases argenteas, duas bases sub unoquoque assere. Ad latus uero tabernaculi occidẽtale fecit sex asseres. Et duos asseres fecit in angulis tabernaculi pro utroque latere, qui gemini erant infra, sic gemini erant in capite suo ad annulum unũ: sic fecit pro duobus illis, pro duobus [inquã] angularibus. Et fuerunt octo asseres, bases autem eorũ argenteæ sedecim erant, sub unoquoque
D assere duæ bases. Fecit & uectes ex li-
Vectes. gnis Sitim, quinque pro asseribus tabernaculi in latere uno: & quinque uectes pro asseribus tabernaculi in latere altero, & quinque uectes pro asseribus tabernaculi ad duo latera Occidentis. Fecit & uectem intermedium, qui per medium asserũ [transiens,] contignet à fine ad finem. Et asseres ipsos obduxit auro, eorũque annulos fecit aureos, qui essent loculi ipsis uectibus, obdu-
Velamina. xitque uectes auro. Fecit et uelũ ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta, Cherubim fecit in ipsis opere polymito. Fecit quoque illi quatuor colũnas de lignis Sitim, easque auro obduxit: uncini autem earũ aurei erant, & fudit pro eis quatuor bases argenteas. Fecit quoque uelamen in ostiũ tabernaculi ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta opere Phrygio. Et columnas eius quinque cũ uncinis earũ, obduxitque capita illarum & ambitus illarũ auro, bases autem earum erant æneæ. CAP. XXXVII.

A FEcit quoque Bezaleel arcã de lignis Sitim, longitudo eius fuit duorum cubitorũ & dimidij, latitudo eius cubiti unius & dimidij: sic quoque altitudo eius cubiti & dimidij. Et obduxit eam auro mũdo intus & foris, fecitque illi coronam auream per ambitũ. Fudit pro ea quatuor annulos aureos pro quatuor angulis eius, duos uidelicet annulos pro uno eius latere, duos annulos pro altero eius latere. Fecit & uectes de lignis Sitim, & obduxit eos auro. Et inseruit uectes in annulos in lateribus arcæ ad gestandũ arcam. Fecit & propitiatorium de auro mundo, longitudo eius fuit duorũ cubitorũ & dimidij, latitudo aũt eius unius cubiti atque dimidij. Fecit et duos Cherubim aureos, solidos fecit eos à duabus extremitatibus propitiatorij. Cherub unum ab extremitate hac, & Cherub alterũ ab extremitate ista: ex B
ipso propitiatorio fecit ipsos Cherubim, in extremitatibus scilicet eius. Et expandebant Cherubim alas superne, obtegentes alis suis propitiatorium: facies uero eorũ erant, ut alter alterũ respiceret, faciebus Cherubim ad propitiatoriũ uersis. Et fecit men- Exod. 25.c
sam ex lignis Sitim, lõgitudo eius erat duorũ cubitorum, latitudo eius unius cubiti, altitudo eius cubiti unius atque dimidij. Et obduxit eam auro mũdo, & fecit ei coronã auream per ambitũ. Et fecit ei limbũ palmarium per ambitum, limbo aũt addidit per ambitum coronã auream. Et fudit quatuor annulos aureos, & posuit annulos illos ad quatuor angulos qui sunt in quatuor pedibus eius. Sub limbo erãt annuli illi, loculi scilicet pro uectibus ad gestandũ mẽsam. Et fecit uectes de C
lignis Sitim, & obduxit eos auro ad gestandũ mensam. †Fecit & uasa pro Exo. 25.d
ipsa mensa ex auro mũdo, nempe acetabula eius, cochlearia eius, dimidiatas fistulas eius, & instrumẽta quibus purgantur, quibusque funditur. Fecit et candelabrũ ex auro mundo, solidum (inquã) fecit candelabrũ, scapus eius, calami eius, calices eius, sphærulæ eius, & flores eius ex ipso erant. Sex calami prodibant de lateribus eius, tres calami candelabri ex latere uno, & tres calami candelabri ex latere altero. Tres calices in formã amygdali in uno calamo, cum sphærula & flore, et tres calices in amygdali formã in altero calamo cũ sphærula & flore: sic erat in sex calamis, qui ex ipso candelabro prodibant. Et in ipso cãdelabro quatuor erant calices formã amygdali habentes cum sphærulis & floribus suis. Eratque [semper] sub duobus [quibusque] calamis, quæ ex ipso [candelabro] prodeunt, sphęrula una: erant aũt calamorũ, qui ex ipso candelabro prodeunt, sex. Sphęrulæ eorũ, & calami eorũ ex ipso erant, totumque ipsum [opus] unũ erat solidũ ex auro mundo. Fecit & lãpades septẽ cum emun- D
ctorijs,

ctorijs eius, & uasis [in quibus emunctа excipiuntur,] ex auro mundo. Ex talēto auri mundi fecit ipsum cum omnibus uasis eius. Fecit & aram suffitus ex lignis Sitim, lōgitudo eius erat unius cubiti, & latitudo eius cubiti unius: quadrata erat: altitudo eius erat duorū cubitorū, ex ipso quoq; ꝓdibant cornua eius. Et obduxit ipsam auro, tectū uidelicet eius, & parietes eius circunquaq;, atq; cornua eius. Et fecit ei coronā auream per ambitū. Et fecit ei duos annulos aureos sub corona eius in duobus angulis eius, & in duobus lateribus eius, pro receptaculis uectiū, ut gestaretur ipsis. Et fecit uectes ipsos ex lignis Sitim, obduxitq; eos auro. Fecit et oleū unctionis sanctū, & suffimentū aromaticum mundū ope unguētarij. XXXVIII.

A FEcit quoq; arā holocausti ex lignis Sitim, quinq; cubitorū erat longitudo eius, & quinq; cubitorū latitudo eius: quadrata erat: & triū cubitorum erat altitudo eius. Et fecit quatuor cornua eius in quatuor angulis eius: ex ipsa erāt cornua eius, et obduxit eam ære. Fecit q̄q; oīa instrumenta arę, ollas, & scopas, & pelues sparsorias, & fuscinulas, & ignis receptacula: oīa instrumēta eius fecit ænea. Et aræ fecit cancellulos æreos opere reticulato, sub ambitū arę inferne usq; ad mediū aræ. Et fudit quatuor annulos ex ære ad quatuor extremitates reticulati operis, ut sint loculi uectiū.

Exo.20.d Et fecit uectes ex lignis Sitim, & obduxit eos ære, & inseruit uectes in annulos ad latera aræ, ut ara illis gestetur, ex asseribus cauā eam fecit. Fecit & labrū æneū, & basim eius æneam cū speculis excubantiū, quæ ad ostiū

Labrum æneum.

B tentorij cōstitutionis excubabant. Atriū quoq; fecit in angulo qui est uersus meridionalem plagā, & tapetes atrij erant ex bysso torta centū cubitorum. Columnæ earū erant uiginti, & bases earū ęneę uiginti: uncini autem columnarū, & cincturæ earum argenteæ. Versus angulū aquilonarem [tapetes] centū cubitorum, columnæ earum uiginti, & bases earum uiginti æreæ: uncini columnarū, & cincturæ earum erant ex argento. Ad angulum

Atrium.

occidentalem erant tapetes quinquaginta cubitorum, columnæ earum decem, & bases earum decem: uncini uero columnarum & cincturæ earū erāt ex argento. Ad angulū orientalem [tapetes] quinquaginta cubitorū. Erant autem tapetes quindecim cubitorum ad latus, columnę earum tres, & bases earum tres. Ex alio deinde latere hinc & hinc ad portam atrij tapetes quindecim cubitorum, cum columnis suis tribus, et basibus earū tribus. Omnes tapetes atrij per ambitum erant ex bysso torta. Bases uero columnarum æneę erant, & uncini columnarum & cincturę earum argentea, capita uero earum obducta erant argento, & cingebantur cingulis argenteis omnes columnæ atrij. Velum uero q̄d erat in porta atrij, erat opus Phrygium, ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta, habens uiginti cubitos in longitudine, & in altitudine ac latitudine quinq; cubitos secundum proportionem tapetium atrij. Columnæ earum erant quatuor, & bases earum quatuor æneæ, uncini autem earum argentei, & obductio capitum earū atq; cincturæ earū ex argento. Omnes quoq; claui tabernaculi & atrij per circuitū erant ænei. Hęc est summa tabernaculi, tabernaculi inquam testimonij, quę ratione subducta est iuxta pręceptum Mosis, ministerium Leuitarum in manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Et Bezaleel quidem filius Vri filij Hur de tribu Iehuda, fecit quidquid DOMINVS præceperat Mosi. Cum illo aūt erat Ahaliab filius Ahisamach de tribu Dan, faber, et artifex, & acupictor, in hyacintho, purpura, cocco bis tincto & bysso. Omne aurum factū ad opus, in omni opere sanctuarij, & auri [quod datum fuit ad] Tenupha, fuit uigintinouē talenta, & septingenti triginta sicli, secundum siclum sanctuarij. Argenti uero quod ex censu cœtus [collectum] erat centum talenta, mille septingenti & septuaginta quinq; sicli, secundū siclum sanctuarij. Semissis pro capite, dimidiū sicli iuxta siclū sanctuarij, pro omni eo qui transibat in numerum, ab

C (margin, beside "ex bysso torta. Bases uero columna-")

D Supputatio pretij. Exod.30.b

eo qui natus erat uiginti annos, et supra, pro sexcentis millibus & tribus millibus, & quingētis quinquaginta. Et fuerunt centum talenta argenti ad fusionem basium sanctuarij, & basium ueli, ex centū inquam talentis centum bases, talentum pro base. Sed & mille septingētos, & septuagintaquinqꝫ uncinos fecit columnis, & obduxit capitella earum, & fecit cincturas earum. Aeris uero quod ad Tenupha [oblatum erat,] septuaginta talenta, & bis mille quadringenti sicli. Fecit autē ex eo bases ad ostium tentorij cōstitutionis, & arā æneam, & reticulū æneum pro ea cum omnibus instrumētis atq;. Sed & bases atrij per ambitum, & bases pro porta atrij, & omnes clauos tabernaculi, et omnes clauos atrij per circuitum. CAP. XXXIX.

A DE hyacinthino uero [serico,] purpureo, & coccino bis tincto fecerunt uestes inuolutionis quæ seruirēt sanctuario. Fecerunt & uestes sanctas Aharoni, quemadmodum præceperat DOMINVS ipsi Mosi. Et fecit Ephod ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso torta. † Et diduxerunt bracteas aureas ut abscinderentur fasciæ, quę texebantur inter hyacinthum, purpuram, & coccū bis tinctum, & byssum, opere scilicet polymito. Humeros fecerunt ei cohęrētes, ut ad duas extremitates eius committantur. Textura polymita lymbi eius quæ erat superne in eo, erat quemadmodum opus eius, quin ex ipso fuit, nempe ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso torta, quemadmodum præceperat DOMINVS

Ephod.

Exod. 28.

B Mosi. Fecerunt quoqꝫ lapides Schoham, circundatos aureis spintribus, scalptos cælaturis eius qui signa cælat, cum nominibus filiorum Israel. Et posuit eos in humeris Ephod, ut essent lapides monumenti pro filijs Israel, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Fecit & pectorale opere textili polymito, quemadmodū opus humeralis, ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, et bysso torta. Quadratū fuit, atqꝫ duplicatum fecerunt pectorale illud, cuius longitudo palmū habebat, & latitudo palmum, duplicatū. Et impleuerūt ipsum quatuor ordinibus gemmarū. Ordo Sardonychis, Topasij & Smaragdi ordo unus. Secūdus ordo carbūculi, C Sapphiri & Adamantis. In tertio ordine Lyncurius, Achates & Amethystus. In quarto ordine Hyacinthus, Onyx & Iaspis, circundati palis aureis, quibus erant inserti. Et gemmæ istæ erant cum nominibus filiorum Israel, nēpe duodecim, pro nominibus illorū, exculptæ ut signa exculpi solēt, singulę nominibus suis iuxta duodecim tribus. Fecerūt quoqꝫ pectorali catenulas complicato opere ex auro mundo in extremitatibus. Fecerūt & duo spintra aurea, & duos annulos aureos, & posuerūt duos annulos in duabus extremitatibus pectoralis, & inseruerūt duas aureas catenulas, complicatas in duobus annulis, in extremitatibus pectoralis. Sed & alias duas extremitates duarū [catenularum] complicatarū, inseruerūt in duo spintra fibulata, posueruntqꝫ ea in humeros Ephod ė regione ipsius. Fecerūt & duos annulos aureos, quos posuerūt iuxta duas extremitates pectoralis, ad limbū eius, ė regione Ephod intrinsecus. Feceruntqꝫ duos annulos aureos, quos posuerunt in duobus humeris Ephod inferne, ė regione iuxta commissuras eius, supra texturam polymitam ipsius Ephod. Et consociarūt pectorale annulis suis ad annulos Ephod fascia hyacinthina, ut esset supra texturam polymitā ipsius Ephod, ut non separetur pectorale ab ipso Ephod, quemadmodum DOMINVS præceperat Mosi. Ad Ephod fecit interulam laxiorem opere textili, quæ fuit tota hyacinthina. Et foramen erat in medio interulæ, instar foraminis loricæ, & circa foramen limbus per ambitum, ne dirumperetur. Feceruntqꝫ in fimbrijs interulæ mala punica ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta. Fecerunt & E tintinabula ex auro mūdo, posuerūtqꝫ tintinabula inter mala punica in fimbrijs interulæ per ambitū, inter mala punica. Tintinabulū & malum punicum, [& rursus] tintinabulū & malum punicum in fimbrijs interulæ per ambitum

Pectorale.

D

Laxior tunica.

ambitum ad ministrãdum, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Fecerunt quoq; tunicas byssinas opere textili pro Aharone & filijs suis. Et tiaram byssinam, & pileolos byssinos decoros, et femoralia linea ex torta bysso. Et zonam ex bysso torta, hyacinthino [serico,] purpureo, & coccino bis tincto opere Phrygio, quemadmodum DONINVS Mosi præceperat. Et fecerunt laminam coronam sanctam ex auro mundo, & scripserũt super eam scripturam, ut signa cælari

Lamina sacra.

F [solent,] Sanctum DOMINO. Et adhibuerunt ei fasciam hyacinthinam, qua alligaretur tiaræ sursum, quemadmodum DOMINVS Mosi præceperat. Absolutum est itaq; uniuersum opus tabernaculi tentorijq; constitutionis, & fecerũt filij Israel iuxta omnia quæ præceperat DOMINVS Mosi, sic fecerunt. Et attulerunt tabernaculum ad Mosen, tentorium & omnia instrumenta eius, fibulas eius, & asseres eius, & uectes eius, et columnas eius, & bases eius. Et tegumentum ex pellibus arietinis rubris, & tegumentũ ex pellibus meliũ, & uelum obtentionis. Arcam testimonij, & uectes eius, atq; propitiatorium. Et mensam omniaq; eius instrumenta, & panem facierum.

G Luminare mundum, lampades eius, lampades dispositas, & omnia instrumenta eius, & oleum ad luminare. Et aram auream, & oleum unctionis, & suffimentũ aromaticum, & uelum ad ostium tentorij. Aram quoq; æneam, & reticulum eius æneum, uectes eius, & omnia instrumenta eius, labrum & basim eius. Tapetes atrij, & colũnas eius, & bases eius. Et uelum pro porta atrij, et clauos eius, atq; funes eius, sed & cuncta instrumenta cultus tabernaculi ad tentorium cõstitutionis. Vestes quibus inuoluuntur res quæ pertinent ad ministeriũ sanctuarij, uestes sanctas pro Aharone sacerdote, & uestes filiorum eius, in quibus sacerdotio fungerẽtur. Iuxta omnia quę præceperat DOMINVS Mosi, sic fecerunt filij Israel pro uniuerso ministerio. Et uidit Moses uniuersum opus, & ecce absoluerãt hoc, sicut præceperat DOMINVS sic inquam fecerant. Et laudauit eos Moses.

CAP. XL.

A Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen, dicens, In die mensis primi, in primo mensis, eriges tabernaculum tentorij constitutionis. Et pones in eo arcam testimonij, & obteges arcam uelo. Inferasq; mensam, & ordinabis eam iuxta dispositionem suam: inferes & candelabrũ, & in sublime collocabis lampades eius. Pones deinde aram auream incensi coram arca testimonij, & pones uelũ ad ostium tabernaculi. Aram uero holocausti pones ante ostium tabernaculi tentorij constitutionis. Labrũ ipsum pones inter tabernaculũ constitutionis, & inter aram, & pones illuc aquas. Pones & atriũ per circuitum, & expandes uelũ ad portam atrij. Tolles & oleum unctionis, & unges tabernaculum, & quidquid in eo est, & consecrabis illud cum uniuersis instrumentis suis, ut sit sanctũ. Vnges & aram holocausti, atq; omnia instrumẽta eius, & con- Exod.30.c
secrabis aram, ut sit ara sacrosancta. Vnges & labrum atq; basim eius, & consecrabis ipsum. Et adduces Aha- B
ronem & filios eius ad ostiũ tentorij constitutionis, & lauabis eos aqua. In- Exod.29.a
dues quoq; Aharoni uestes sanctas, et unges eum, consecrabisq; eum, ut sacerdotio mihi fungatur. Sed & filios eius adduces, & indues eos tunicis. Et unges eos quemadmodum unxisti patrem eorũ, ut sacerdotio mihi fungantur: futurũ enim est, ut sit illis unctio eorũ in sacerdotiũ perpetuum in posteritatibus suis. Fecit autem Moses iuxta omnia quæ pręcepit ei DOMINVS, sic inquam fecit. Et factum est mense primo, anno secundo, primo mensis erectum est tabernaculũ. †Ere- Num.7.a
xit autem Moses tabernaculũ illud, ponens bases eius, & ponens asseres eius, & ponẽs uectes eius, & erigens columnas eius. Extenditq; tentorium super tabernaculũ, & posuit tegumentum tentorij super illud superne, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Tulit quoq; testimoniũ, & reposuit illud in arcam, addiditq; uectes arcę, & posuit propitiatoriũ super arcam. Et inferens arcam in tabernaculũ, obtendit

uelum obtentionis, operiens eo arcam testimonij, quemadmodũ præceperat DOMINVS Mosi. Posuit & mensam intra tentorium constitutionis ad latus tabernaculi septẽtrionale, extra tamen uelum. Et disposuit super eam ordinem panis in conspectu DOMINI, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Posuit & candelabrum in tentorium constitutionis, è regione mensæ, ad latus tabernaculi meridionale. Erexit & lampades coram DOMINO, quemadmodũ DOMINVS ipsi Mosi pręceperat. Et aram aureã posuit in tentoriũ constitutionis ante uelum. Et adoleuit super ea suffimentum aromaticum, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Suspendit & uelamen ad ostiũ tabernaculi. Et aram holocausti posuit ad ostium tabernaculi tentorij constitutionis, & sacrificauit super ipsam holocaustum, & cibarium sacrificium, quemadmodũ pręceperat DOMINVS Mosi. Posuit et labrum inter tentorium constitutionis, & inter aram, & immisit in illud

D aquam ad lauandum. Et lauerunt ex eo Moses, & Aharon & filij eius manus suas & pedes suos quum introirent in tentoriũ cõstitutionis, & cum appropinquarent ad aram, lauerunt, sicut DOMINVS Mosi pręceperat. Erexit quoq; atrium per circuitum tabernaculi & aræ, & posuit uelamen ad portam atrij, & absoluit Moses opus illud. Et nubes obtexit tentorium constitutionis, & gloria DOMINI impleuit tabernaculũ. Et Moses non potuit introire in tentorium constitutionis, eo quod nubes habitaret super ipsum, & q; gloria DOMINI impleret tabernaculum. Quumq; nubes in altum tolleretur à tabernaculo, proficiscebantur filij Israel per cunctas profectiones suas. Quãdo uero nubes nõ tolleretur in altum, non proficiscebantur, usq; ad diem quo sustolleretur, Nam nubes DOMINI erat super tabernaculum interdiu, & ignis erat in eo noctu corã oculis uniuersæ domus Israel, in omnibus ꝓfectionibus suis.

3.Reg.8.b Num.9.c Ezech.9.a

Liber Leuiticus, Hebraice Vaicra.

CAPVT I.

VOCAVIT autẽ Mosen, & loquutus est DOMINVS ad eum è tentorio constitutionis in hanc sentẽtiam: Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, Si quispiam ex uobis adduxerit sacrificiũ DOMINO, ex animalibus his, nẽpe de bobus & ouibus, adducetis sacrificia uestra. Si holocaustũ fuerit sacrificiũ eius ex armento, adferat [uitulum] marem integrum, & adducat eum ad ostium tentorij cõstitutionis, ut acceptus sit ipse corã DOMINO. Et admouebit manum suam super caput holocausti, & acceptum erit pro eo, ut expiatio pro eo fiat. Et mactabit uitulum corã DOMINO, & adducẽt filij Aharonis sacerdotes sanguinem, spargentq; illum super aram per ambitũ, quæ [ara] est ad ostiũ tentorij constitutionis. Deinde detracta pelle, incidat holocaustum iuxta incisiones suas. Ponẽtq; filij Aharonis sacerdotis ignẽ super aram, & struent ligna super ignem. Et construant filij Aharonis sacerdotes incisiones, caput uidelicet & exta super ligna, quæ sunt in ara super ignem. Ventrem autem eius & crura eius aqua lauabit, & incendet sacerdos omnia in ara holocausti, sacrificiũ hoc igne confectum, odor suaueolens DOMINO. Si uero de grege fuerit sacrificiũ eius, de ouibus scilicet aut capris holocaustum, adducat marem integrum. Et mactet ipsum ad latus aquilonare ipsius aræ coram DOMINO, spargantq; filij Aharonis sacerdotes sanguinẽ eius super aram per circuitum. Et incidant ipsum incisionibus suis, nempe caput suum & exta, construetq; sacerdos ea sup ligna quæ sunt in ara super ignẽ. Ventrem uero & crura aqua lauabit, & adducet sacerdos uniuersa, & incẽdet in ara holocaustum, sacrificiũ hoc igne confectũ odor suaueolẽs DOMINO. Si uero holocaustũ q̃s DOMINO

A Ola. Holocaustum ex armento aut bobus. Exod.19.b

B

C Holocaustũ ex gregib.

D Holocaustũ ex auibus.

offerre uoluerit ex auibus, adducat de turturibus aut pullis columbarum sacrificium suũ. Sacerdos adferet ipsum ad aram, cõtorquebitq; caput eius, & incendet in ara, sanguis uero eius iuxta parietem arę guttatim effundatur. Et tollet uentriculũ eius cum pluma, et proijciat eam iuxta aram ad Orientem, ad locum cineris. Et findet ipsum cũ alis suis, sed nõ separet, incendetq; ipsum sacerdos in ara super ligna quę sunt super ignem, ut sit holocaustum igne contectum odor suaueolens DOMINO.

CAP. II.

A Nima quæ DOMINO cibarium sacrificiũ offerre uoluerit, sit eius oblatio de similagine. Et fundat super eam oleũ, & ponat super eã thus. Adferatq; eam ad filios Aharon sacerdotes, & apprehendat inde uolã suã plenam de simila eius, & de oleo eius, cũ uniuerso thure eius, & incendet sacerdos monumentum eius super aram, sacrificium hoc igne cõsit in odorẽ suaueolentem DOMINO. Residuum uero illius cibarij sacrificij erit Aharonis & filiorũ eius, sacrosanctum de sacrificijs DOMINI. Et si attuleris oblationem, cibariũ scilicet sacrificium ex ijs quæ in fornace coquuntur, sit placenta similaginea, azyma oleo cõspersa, & lagana infermẽtata deũcta oleo.

A — Minha. Sacrificiũ cibariũ, uel Mola.

Eccli 7.d

B Si uero munus tuum oblatũ fuerit de sartagine, erit simila infermẽtata oleo subacta. Comminues autẽ eam minutim, & fundes super eam oleum, sacrificium cibariũ est hoc. Si sacrificium cibariũ, quod adfers, est de frixorio, fiat de similagine cum oleo. Et inferes sacrificium hoc cibariũ, quod factum est ex illis, ad DOMINVM, & adferes illud sacerdoti, ut adducat illud ad aram. Et sacerdos tollat separatim de sacrificio isto cibario monumẽtum eius, & adolebit [illud] in ara, ut sit sacrificium igne confectum ad odorem
C suaueolentẽ DOMINO. Et quod residuũ fuerit de sacrificio isto cibario, erit Aharonis & filiorum eius, sacrosanctũ est de sacrificijs quæ igne fiunt DOMINO. Omne donũ quod DOMINO adfertis, infermentatũ sit, nullum enim fermentũ nullũq; mel incendere debetis in sacrificijs DOMINI quæ igne fiunt. Ex primitiuis quidem [fructibus] adferetis munus DOMINO, super arã uero non ascendent ad odorem suaueolentẽ. Omne munus sacrificij tui cibarij sale cõdias, ne unq; desit sal fœderis dei tui in cibarijs tuis sacrificijs, sed in omni munere tuo sal adhibebis. Si uolueris sacrificiũ cibariũ adferre DOMINO ex primitijs, ad
D feras cibarium sacrificium è primitijs tuis, nempe fruges maturescẽtes igne tostas, quas ꝓfudit fertilissimus ager. Ponas etiã super illud oleũ & thus: sacrificiũ hoc cibariũ. Et sacerdos adolebit monumentũ eius, [nempe] illius profusionis, & illius olei, unà cũ uniuerso thure, sacrificium hoc quod igne consit DOMINO.

Infermẽtata sint sacrificia.

Sale condita. Matth. 5.b Mar. 9.c Col. 4.a

CA. III.

A S I uero sacrificiũ eius fuerit sacrificium gratiarũ actionis, attuleritq; illud de armento marem aut fœminam, integrũ adferat coram DOMINO. Et ponet manũ suam super caput sacrificij sui, iugulabitq; illud ad ostiũ tentorij constitutionis, & spargent filij Aharonis sacerdotes sanguinẽ super aram per ambitũ. Et offeret de sacrificio gratulatorio, q̃d igne consiat DOMINO, nempe adipẽ qui operit uentrem, & omnem †pinguedinẽ quæ est circa uentrem. Et duos renes, & adipem qui est circũ eos, & super omentum iliorũ, & reticulũ quod est super iecur, unà cũ renibus tollet. Et incen-
B dent illud filij Aharonis in ara super holocausto, q̃d est super ligna, ut fiat sacrificium igne DOMINO ad odorem suaueolentẽ. Si uero de grege fuerit munus eius ad sacrificiũ gratulatorium DONIMO, offerat marẽ aut fœminam, sed integrũ. Vt si ouem attulerit pro sacrificio, adducat illã in conspectum DOMINI. Deinde ponat manũ suã super caput sacrificij sui, et mactet ipsum ante tentoriũ cõstitutionis, spargantq; filij Aharonis sanguinem eius
C super arã per circuitũ. Et sacrificet de uictima gratulatoria sacrificiũ quod igne cõsit DOMINO, nẽpe adipem eius, integrã caudã, quæ iuncta est spinæ dorsi, tollet, adipem quoq; qui obtegit uentrẽ, & omnem adipem qui est super intestina. Duos quoq; renes, & adipẽ q̃ est circa eos, & sup abdomen

Exo. 29.b

iliorum, & reticulũ quod est super iecur, cum renibus tollet. Sacerdosq; illud incendet in ara, ut sit cibarium sacrificium igne confectũ DOMINO. Si autem capra fuerit munus eius, ad ducat hanc in conspectũ DOMINI, & imponat manum suam super caput eius, mactabitq; illam ante tentorium constitutionis, & spargant filij Aharonis sanguinẽ eius super arã per circuitum. Et offeret de illo sacrificium suum, sacrificiũ, quod igne confit, DOMINO, nempe adipẽ qui obtegit uentrem, & omnem adipem qui est super uentrem. Et duos renes, & adipẽ qui est super eos, & super ilijs, & reticulũ super iecur, unà cum renibus tollet. Et adolebit ea sacerdos in ara, cibarium sacrificiũ quod igne cõfit, ut sit ad odorem suaueolẽtem DOMINO o-
Leuit.7.c mnis †adeps. Ritus hic perpetuus sit ad posteros uestros, per cunctas habi-
Gen.9.a tationes uestras, ut nullum adipẽ nullumq; sanguinẽ edatis. CA. IIII.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel in hanc sententiã, Anima si peccauerit per errorem in cunctis prohibitionibus DOMINI, quæ fieri non debebant, ipse uero unũ ex illis fecerit. Vt si sacerdos inunctus peccauerit ad delictũ populi, adducat pro peccato suo quod peccauit, iuuencũ ex bubus integrũ DOMINO ad sacrificiũ pro peccato. Et adducat iuuencũ illũ ad ostium tentorij cõstitutionis in conspectum DOMINI, ponetq; super caput iuuenci manũ suam, & mactet iu-
Leuit.9.b uencum corã DOMINO.† Et sacerdos unctus capiat de sanguine iuuenci, & inferat eum in tentoriũ constitutionis. Intingatq; sacerdos digitũ suũ in sanguinem, & spargat de illo sanguine septies coram DOMINO an-
B te uelum sanctuarij. Ponetq; sacerdos de isto sanguine super cornua aræ incensi aromatici coram DOMINO, quę ara est in tentorio constitutionis, & cunctũ sanguinẽ iuuenci, fundet ad basim arę holocausti, quod est ad ostiũ tentorij constitutionis. Et omnem adipem iuuenci, qui est sacrificiũ pro peccato, tollẽdo separabit ex eo, nempe adipẽ qui obtegit uentrẽ, et omnem adipem qui est circa intestinũ. Sed & duos renes, & adipem qui est super eos, & super ilia, & reticulũ iecoris cum renibus tollet, quemadmodũ separando tollitur in boue qui fit pro sacrificio gratulatorio. Et incẽdet ea sacerdos in ara holocausti. †Pellem ue- C
Exo.29.b ro iuuenci, & omnẽ carnem eius, cum
Num.19.a capite eius, & cruribus eius, & cũ intestinis eius, et fimo eius. [Breuiter,] totum iuuencũ extra castra efferet, ad locũ mundum ubi cineres effundũtur, & cõburet illũ ibi super ligna in igne, iuxta locũ ubi cineres effunduntur, comburetur. Quod si totus cœtus Is- Leuit.9.c
rael errore peccauerit, res uero hæc Num.15.c
cœtũ latuerit, & fecerint quidpiã ex omnibus prohibitionibus DOMINI, quæ facere non debebãt, atq; deliquerint, quũ notum fuerit factũ peccatum quod peccarũt, adducet cœtus iuuencum ex bubus pro peccato, & adducent illũ ante tentoriũ constitutionis. Et seniores cœtus admouebũt manus suas super caput iuuenci coram DOMINO, & mactabitur iuuencus in conspectu DOMINI. Inferetq; sacer D
dos unctus de sanguine iuuenci ad tentoriũ constitutionis. Et intinget sacerdos digitũ suum in sanguinẽ, & sparget septies corã DOMINO ante uelum. Ponat deinde de sanguine illo super cornua aræ, quæ est in conspectu DOMINI in tentorio cõstitutionis, & totũ sanguinẽ fundet ad basim aræ holocausti, quę est ante ostiũ tentorij constitutionis. Et cunctũ adipem separando tollet ab eo, & incendet super ara. Facietq; cum iuuenco isto, quem admodũ fecit cum iuuenco pro peccatis: sic inquam faciet cũ isto, & expiabit pro eis sacerdos, & propitiabitur ipsis. Efferet aũt iuuencũ istum extra castra, & cõburet eum, sicut cõbussit iuuencũ primũ, peccatũ est cœtus. Si E
princeps peccauerit per errorẽ, ac deliquerit, & fecerit quidpiam ex omnibus prohibitionibus DOMINI dei sui, quas facere nõ debebat, si illi constiterit de peccato suo quod cõmisit, adferat munus suum, nempe hircũ caprarũ marem integrũ. Et applicet manum suã super caput hirci, mactabitq; eum in loco ubi mactari solet holocau

ſtúm in conſpectu DOMINI, Peccatum enim eſt. Tolletq́ſ ſacerdos de ſanguine ſacrificij quod fit pro peccato digito ſuo, & ponat ſuper cornua aræ holocauſti, & ſanguinem eius fundet ad baſim aræ holocauſti. Totũ autem adipem eius adolebit in ara inſtar adipis ſacrificij gratulatorij. Et expiabit pro eo ſacerdos, ut à peccato ſuo [li-
F beretur,] & prpoitiabitur ei. Et ſi anima aliqua peccauerit per errorẽ è populo terræ, feceritq́ſ unũ ex prohibitionibus DOMINI, quas facere non debebat, atq́ſ ſic deliquerit. Si innotuerit ei peccatum ſuum quod peccauit, adducet munus ſuum hircũ caprarum integrũ, aut capram pro peccato ſuo quod peccauit. Et admoueat manum ſuam ſuper caput peccati, & mactet peccatũ in eo loco ubi holocauſta mactari ſolẽt. Tunc accipiet ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, & ponat ſuper cornua aræ holocauſti, & omnẽ ſanguinẽ eius effundet ad baſim aræ.
G Separãdoq́ſ tollet omnẽ eius adipem, quemadmodũ ſeparãdo tollitur de ſacrificio gratulatorio, & incẽdat ſacerdos ſuper ara, ut ſit odor ſuaueolens DOMINO, & expiet pro eo ſacerdos, & propitiabitur ei. Et ſi ouem adduxerit pro ſacrificio peccati ſui, adducat femellam integram. Ponetq́ſ manum ſuã ſuper caput ſacrificij pro peccatis, & iugulabit eam in hoſtiam pro peccato in loco ubi mactantur holocauſta. Et tollet ſacerdos digito ſuo de ſanguine hoſtiæ pro peccato, ponetq́ſ ſuper cornua aræ holocauſti, et cunctũ ſanguinẽ fundet ad baſim aræ. Et uniuerſum adipẽ eius tollet, quemadmodũ tollitur adeps ab oue in ſacrificio gratulatorio, et incẽdet ſacerdos ea in ara, ut fiat DOMINO ſacrificiũ igne confectum, expiabitq́ſ ſacerdos illum à peccato ſuo quod commiſit, & remittetur ei.

CAP. V.

A Agg. 2. b 2. Cor. 6. c SI peccauerit anima, audieritq́ſ uocẽ execrationis, teſtisq́ſ fuerit ipſe, ſiue uiderit, ſiue cognitũ habuerit, ſi non indicauerit, iniquitatẽ ſuam feret. Aut ſi anima tetigerit rem aliquam immundam, ſiue cadauer fuerit beſtiæ immundæ, ſiue cadauer iumenti immundi, ſiue cadauer reptilis immundi, idq́ſ cum latuerit, is immundus eſt, & deliquit. Aut ſi tetigerit immunditiam hominis, quæcunq́ſ tandem immunditia eius fuerit, qua pollui poſſet, idq́ſ cum latuerit, poſteaq́ſ ei conſtiterit, delictũ incurrit. Aut ſi anima iurauerit effutiendo labijs ut malefaciat aut benefaciat, iuxta omnia quę temere effutire ſolet homo iurando, idq́ſ latuerit eum, ipſeq́ſ reſcierit ſe deliquiſſe in aliquo
B horũ. Si ſic in aliquo horũ deliquerit, confiteatur quod ea re peccauit, & adducat DOMINO ſacrificiũ pro delicto ſuo, pro peccato inquam ſuo quod peccauit, fœminã ex grege, ouem aut capram ad ſacrificiũ pro peccato, & expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo.
Leuit. 12. d †Si uero facultas adferendæ ouis aut capræ defuerit ei, adferat DOMINO pro delicto ſuo quod cõmiſit, duos turtures, aut duos pullos colũbinos: alterum pro peccato, alterũ ad holocauſtum. Adferat aũt eos ſacerdoti, qui ſacrificet primũ illum qui eſt pro peccato, contorquendo ſcilicet caput eius, iuxta ceruicem eius, ita tamen ut non ſeparet. Et ſparget de ſanguine illius hoſtiæ pro peccato ad parietem aræ, reliquũ uero ſanguinem guttatim ad baſim aræ effundat: peccatũ eſt. Alterum uero faciet pro holocauſto, iuxta ritũ, & expiabit illũ ſacerdos à peccato ſuo quod peccauerat, & remittetur
C ei. Si uero facultas adferẽdi duos turtures aut duos colũbinos pullos ei defuerit, adferat munus ſuũ is qui peccauit, decimam ſcilicet partem ſimilaginis Epha pro ſacrificio peccati: at oleum nõ ponet ſuper illud, neq́ſ etiam thus addat, eſt enim ſacrificiũ pro peccato. Offerat autem eam [ſimilaginẽ] ſacerdos, apprehendatq́ſ ſacerdos de ea uolam ſuam plenam, monumẽtum ſcilicet eius, & incendet in ara, ut ſit DOMINO ſacrificium igne confectum, ſacrificiũ ſcilicet pro peccato. Et expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo quod cõmiſit in aliquo ſcilicet horum, et remittetur ei, eritq́ſ ſacerdotis, quemadmodũ cibariũ ſacrificium. Et loquutus eſt DOMINVS ad Moſen, dicens, Anima ſi fuerit aliqua præuari D
catione præuaricata, et peccauerit per errorẽ in his quę DOMINO ſunt cõſe-

crata, adducat DOMINO pro delicto suo, arietem integrũ ex grege iuxta æstimationẽ tuam argenti pondero
Exod. 30. b si, iuxta ꝓ siclũ sanctuarij, ut sit pro sacrificio delicti. Eam uero rem consecratam, in qua peccauit, restituet, addita ad eam quinta eius parte, quam tradat sacerdoti, sacerdos uero expiabit pro eo, ariete scilicet qui pro delicto sacrificatur, & remittetur ei. Quod si anima peccauerit, & fecerit quiddam ex prohibitionibus DOMINI, quæ fieri non debent, nesciueritq́;, & ita deliquerit, feret iniquitatẽ suam. Is adferat ad sacerdotem pro hostia delicti arietem integrũ ex grege, iuxta æstimationem tuam, & sacerdos expiabit eum ab errore suo in quo errauit igno
B rauitq́;, & remittetur ei. Sacrificium hoc est pro delicto, quo expiat [quis] delictũ coram DOMINO. Loquutusq́; est DOMINVS ad Mosen, dicens, Anima si peccauerit, & scelus designarit contra DOMINVM, negando uidelicet proximo suo depositum, uel datũ in manum suam, aut rapiendo, calumniamq́; faciendo proximo. Aut si rem perditã inuenit, & eam negauerit, iurauerítq́; falso super quapiam re, ex omnibus his quę facere solet homo, inq́; his peccare. Si itaque peccauerit & deliquerit, restituat raptũ quod rapuit, aut q̃d per calumniã extorsit, aut depositum quod illi fuit commissum, aut rem perditam quã inuenit, quin totum illud super quo peierauit, reddet sortẽ, addita ei quinta eius parte, reddat inquã ei cuius est, in die quo expiat delictũ suum. Sacrificiũ uero ꝓ delicto suo adducat DOMINO, arietẽ nempe integrũ ex grege, iuxta tuam æstimationẽ, ad sacrificium delicti ipsi sacerdoti. Et expiet pro eo sacerdos corã DOMINO, & remittetur ei, quidquid illud fuerit q̃d fecit, & in quo deliquit CA. VI.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Præcipe Aharoni & filijs eius in hanc sententiam, Hæc est lex holocausti. Holocaustum sit in pyra arę tota nocte usq́; mane, et ignis ipsius aræ incensus sit in ea. Induetq́; sacerdos uestimentũ suum lineum, & lineis femoralibus induet carnẽ suam,

Holocaustum.

leuet cineres quos absumpsit ignis holocausti in ara, ponetq́; eos iuxta arã. Et exuens uestes suas, induet alias uestes, efferetq́; cineres extra castra ad locum mundũ. Ignis uero in ara incensus maneat, nec unquã extinguatur, quin sacerdos per singulos dies mane ligna in ara incendat, & aptet super eam holocaustũ, adolebitq́; super eam adipes sacrificiorũ pacificorũ. Ignis semper accẽsus sit in ara, nec unquam extinguatur. Hæc uero lex est sacrificij cibarij. Adferent illud filij Aharonis coram DOMINO ante aram, seq parandoq́; tollet ex illo uola sua, ex similagine scilicet ipsius sacrificij cibarij, & de oleo eius, totũq́; thus, quod est super sacrificiũ cibariũ, incendetq́; in ara monumentum eius, in odorem suaueolẽtem DOMINO. Quod uero B
ex eo superfuerit, comedẽt Aharon & filij eius: placentæ infermẽtatæ comedentur in loco sancto, in atrio tentorij constitutionis comedent illud, non coquetur fermentatum. Hoc ipsum dedi eis, ut sit pars eorũ ex sacrificijs meis quæ igne fiunt, sacrosanctũ est, quemadmodũ sacrificium pro peccato, & sacrificiũ pro delicto. Omnis mas ex filijs Aharonis comedet ex eo: ritus hic perpetuus sit in posteritatibus uestris, de sacrificijs quæ igne confiunt DOMINO. Quicunq́; contingit ea, sacer esto. Loquutusq́; est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Hoc sit munus Aharonis & filiorum, quod adferent DOMINO, ab eo die quo fuerit unctus. Decima pars Epha similaginis pro iugi sacrificio, dimidium eius mane, & dimidiũ eius uespere. In sartagine cũ oleo fiet, maceratã adferas eam, cocta scilicet frusta cibarij sacrificij afferas, odorẽ suaueolentẽ DOMINO. Et sacerdos q̃ pro eo unctus fuerit de filijs eius, faciet istud: ritus hic perpetuus sit, DOMINO totũ incendatur. Oẽe sacrificiũ cibariũ sacerdotis totum [incensum] erit, nec comedetur. Et loquutus est DOMINVS ad Mo C
sen in hãc sententiã, Loquere ad Aharonem, & ad filios eius hisce uerbis, Hæc est lex hostiæ pro peccato. In loco ubi mactatur holocaustũ, mactabitur & hostia pro peccato corã DOMINO,

Iuge sacrificium.

Ignis perpetuus.

Sacrificium cibarium, quod dicitur Minha.

Hostia pro peccato.

NO, sacrosancta enim est. Sacerdos q̄ sacrificat hostiā pro peccato, eam comedet, in loco sancto comedetur, nempe in atrio tentorij constitutionis. Quicunq; cōtigerit carnē eius, sacer esto. Et si de sanguine eius sparsum fuerit super aliquā uestē, quod aspersum fuerit lauabis in loco sancto. Vas aūt fictile in quo cocta fuerit, frāgetur: & si in uase æneo cocta fuerit, defricabitur, et aqua lauabitur. Omnis mas ex sacerdotibus comedet illā, sacrosancta ēm est.

Heb. 13. b

Et omnis hostia peccati, de cuius sanguine infertur in tētoriū cōstitutionis, ad expiandū in sanctuario, nō comedetur, sed igne cremabitur. VII.

A

Hostia pro delicto.

HAec uero lex est hostiæ pro delicto, sacrosancta est. In loco ubi mactant holocaustū, ibi quoq; mactēt hostiam pro delicto, & sanguinem eius sparget super arā per circuitum. Omnem adipem eius adferent de eo, caudam, & adipē eius qui obtegit intestina. Duos quoq; renes, & adipem qui super eos est, & qui est super ilijs, & reticulū quod est super iecur cum renibus tollet. Et incendet ea sacerdos super ara, ut sit sacrificiū quod igne confit DOMINO. Est ēm hostia pro delicto. Omnis mas de sacerdotibus ex ea comedet, in loco sancto comedetur, est enim sacrosancta. Sicut hostia pro peccato, sic hostia pro delicto, eadem illis lex est, & erit sacerdotis qui per eam expiat. Sacerdos qui adfert alicuius holocaustū, illius erit pellis holocausti quod sacrificauit. Et omne sacrificium cibariū quod coctū est in fornace, & quodcunq; fit in frixorio, & in sartagine, sacerdotis illius erit qui illud sacrificat. Et omne sacrificiū cibariū quod permixtū est oleo, quin & aridum, erit omniū filiorum Aharonis, unius ut alterius.

B

Hostia pacificorum.

Hęc est lex sacrificij pacificorū, cum offertur DOMINO. Si pro gratiarū actione obtulerit ipsum, offerat pro sacrificio illo gratiarum actionis placētas azymas oleo permixtas, & extenuatas placētas infermentatas oleo unctas, & similaginem maceratam, lagana oleo subacta. Cum placentis panis fermentati, adducet sacrificiū suum, pro hostia gratiarum actionis pacificorum suorum. Et adferet ex eo unum, ex uniuerso sacrificio Thruma DOMINO, quę erit sacerdotis spargentis sanguinem pacificorū. Porrò caro sacrificij gratiarū actionis pacificorū suorum, eodem die quo adfertur edi debet, nec reponat ex eo quidquam usq; mane.

Vota et uoluntaria munera.

Si autem ex uoto uel sponte attulerit sacrificiū suum, comedetur eodē die quo adfert sacrificium suum: postero uero die, si quid residuum manserit, edi potest. Quod autem manserit de carne sacrificij in diem tertium, igne comburetur. Quod si omnino quidpiā comestū fuerit de carne pacificorū suorum die tertio, fauorem non consequetur offerens illud, nec reputabitur ei, quin abominatio erit, & anima quæ comederit, feret iniquitatem suam. Caro quæ tetigerit quancunq; immunditiam, nō comedetur, sed igne comburetur.

C

Munda sit omnis caro, & qui carnem comederit. Anima quæ comederit carnem de hostia pacificorum quæ DOMINI sunt, & habuerit in se immūditiam suam, excindetur anima eiusmodi de populis suis. Anima uero quę tetigerit aliquid immundū, siue sit hominis immūditia, siue immundū animal, aut immūditia reptilis, & comedet de carne sacrificij pacificorū, quod DOMINI est, excindetur anima huiusmodi de populis suis. Et locutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel hisce uerbis, Omnem adipem bouis, & ouis, atq; capræ nō comedetis.

Adeps & sanguis nō comedenda.

Adipis cadaueris, & adipis discerpti à bestia usus esse potest ad omnia opera, modo huiusmodi nō comedatis. Omnis enim qui adipem animalis, quod adducitur ad sacrificium quod igne confit DOMINO, comederit, anima illa edens excindetur è populis suis. Et omnem sanguinem ne edatis, in cunctis habitationibus uestris, siue auis sit, siue iumenti. Quæcunq; anima sanguinem aliquem comederit, huiusmodi anima excindatur è populo suo. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam,

D

Loquere ad filios Israel huiusmodi uerba, Qui adducit sacrificium pacificorum suorum DOMINO, adducat suam illā oblationem DOMINO,

de ſacrificio pacificorũ. Manus eius adducant ſacrificiũ quod igne conſiat DOMINO, adipem cum pectuſculo adferet ipſe, pectus quidẽ ut agitetur ad Tenupha coram DOMINO. Adipem uero incendet ſacerdos in ara, eritq́ pectus Aharonis & filiorũ eius. Armũ quoq; dextrũ dabitis Thruma ſacerdoti, ex ſacrificijs pacificorũ ueſtrorum. Qui ex filijs Aharonis obtulerit ſanguinẽ pacificorũ atq; adipẽ, is habebit armũ dextrum pro portione. Nam pectus Tenupha, & armum Thruma accepi à filijs Iſrael, de ſacrificijs pacificorum ipſorum, & dedi ea Aharoni ſacerdoti & filijs eius, ſtatuto perpetuo à filijs Iſrael. Hæc eſt unctio Aharonis & filiorũ eius de ſacrificijs ignitis DOMINI, à die quo attulit eos, ut ſacerdotio fungerẽtur coram DOMINO, quæ præcepit eis DOMINVS dari, in die unctionis eorũ à filijs Iſrael, ſtatuto perpetuo in poſteritatibus ſuis. Hæc eſt lex holocauſti, & ſacrificij cibarij, & hoſtiæ ꝓ peccato, & hoſtiæ pro delicto, pro initiatione, & pro ſacrificio pacificorũ. Quam ſcilicet pręcepit DOMINVS Moſi in monte Sinai, quũ mandaret filijs Iſrael in deſerto Sinai, ut adferrent ſacrificia ſua DOMINO.

Epilogus.

VIII.

A Exo. 28. a

LOquutus eſt DOMINVS ad Moſen, dicens, Accipe Aharonẽ & filios eius cũ eo, & ueſtes, atq; oleum unctionis, & iuuencũ pro peccato, & duos arietes, atq; caniſtrũ placentarũ infermentatarũ. Et congrega uniuerſum cœtũ ad oſtium tentorij conſtitutionis. Et Moſes fecit quemadmodum pręceperat ei DOMINVS, cõgregatusq́ eſt cœtus ad oſtiũ tentorij conſtitutionis. Et dixit Moſes ad cœtum, Hoc eſt uerbũ quod præcepit DOMINVS, ut fiat. Et adduxit Moſes Aharonẽ & filios eius, & lauit eos aqua, & induit eum tunicam ſtrictã, & cinxit eum zona, ſed et interulã laxiorem induit eum, & induit eum humerale, & cinxit illud textura polymita quæ erat in humerali, cingẽs ſcilicet illum

B eo. Poſuit & pectorale ſuper eum, reponẽs in pectorali Vrim & Thumim. Deinde poſuit tiaram in capite eius, ponens ſuper tiaram in anteriori parte eius, laminam auream coronã ſanctam, ſicut præceperat DOMINVS Moſi. Accepit quoq; Moſes oleũ unctionis, & unxit tabernaculũ & quidquid fuit in eo, & conſecrauit ea. Et ſpargẽs de illo ſuper aram ſepties, unxit aram & omnia inſtrumenta eius, labrũ & baſim eius ut conſecraret ea. Exod. 30. c

†Fundens autem de oleo unctionis ſuper caput Aharonis, unxit eũ, ut eum cõſecraret. Et applicans Moſes filios Aharonis, induit eos tunicis, atq; accinxit eos cinctura, & adhibuit eis pileolos, quemadmodũ pręceperat DOMINVS Moſi. Adduxit quoq; iuuencum pro peccato, & poſuit Aharon atq; filij eius manus ſuas ſuper caput iuuenci, qui fuit ſacrificiũ pro peccato. Quo mactato, Moſes accepit ſanguinem, quem digito ſuo poſuit ſuper cornua aræ per ambitũ, & expiauit aram, & ſanguinẽ fudit ad baſim aræ, conſecrauitq́ ipſam, & expiauit pro ea. Et tollens uniuerſum adipem, qui erat ſuper uentrẽ, & reticulũ iecoris, et duos renes, atq; adipem eorũ, incendit Moſes in ara. Iuuencũ uero & pellem eius, carnem eius, & excremẽtum eius extra caſtra igne cõbuſſit, quemadmodum præceperat DOMINVS Moſi. Et adducto ariete pro holocauſto, impoſuerunt Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput arietis. Quo mactato, Moſes ſparſit ſanguinem ſuper aram circũquaq;. Et incidens arietem in ſuas inciſiones, incẽdit Moſes caput, & alias inciſiones cum extis. Ventrem uero & crura lauit aqua. Et incẽdit Moſes totũ arietem ſuper aram in holocauſtũ, ut fieret odor ſuaueolens, & ſacrificiũ quod igne cõſit DOMINO, quemadmodũ DOMINVS Moſi pręceperat. Adduxit deinde arietem alterũ, arietem ſcilicet cõſecrationis, & impoſuerũt Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput arietis. Quẽ mactãs Moſes, tulit de ſanguine eius, et poſuit ſuper auriculã mollior ẽ auris Aharonis dextrę, & ſuper pollicem manus eius dextrę, & ſuper pollicẽ pedis eius dextri. Et adducẽs Moſes filios Aharõis, poſuit de ſanguine ſup teneriorẽ partẽ auris eorũ dextrę, & ſuper pollicẽ manus eorũ dextræ, &

Eccli 45. c

C

D

Exod. 29. c

E

& super pollicem pedis eorum dextri,
sparsitq; Moses sanguinem super aram
Exo.29.d per circuitum. Tulit deinde adipem at
que caudam, & omnem adipem qui
erat super uentrem, reticulum iecoris,
& duos renes cum adipe eorum, & ar
mum dextrum. De canistro quoq; azy
morum quę erant coram DOMINO,
tulit placentam unam infermentatam,
& placentam panis delibuti unam, &
laganum unũ, & posuit super adipes,
& super armum dextrum. Et hæc om-
nia posuit super manus Aharonis, &
super manus filiorum eius, & agitauit
ea Tenupha coram DOMINO. Dein
de tulit Moses ea de manibus eorũ, &
adoleuit in ara super holocaustum, fuit
enim hoc sacrificium consecrationis
igne confectũ DOMINO in odorẽ sua-
F ueolentẽ. Et accipiens Moses pectus,
Exod. 29.c agitauit ipsum Tenupha corã DOMI-
NO, fuit enĩ de ariete cõsecratiõis ipsi
Mosi pars hæc, quemadmodum præce
perat DOMINVS Mosi. Tulit etiam
Moses de oleo unctionis, & de sangui
ne qui erat in ara, & sparsit super Aha
ronem, & super uestimenta eius, & fi-
lios eius, atq; uestimenta filiorum eius
cum eo, cõsecrauitq; Aharonem, uesti-
menta eius, et filios eius, atq; uestimen
ta filiorum eius cum eo. Et dixit Mo-
ses ad Aharonem, et ad filios eius, Co
quite carnem in ostio tentorij constitu-
tionis, ibidemq; comedite eam unà cũ
pane, qui est in canistro consecratio-
nis, quemadmodum præcepi hisce uer
bis, † Aharon & filij eius comedent
eam. Quod uero de carne & pane reli-
quum fuerit, igne comburetis. De ostio
Exo.29.f quoq; tentorij constitutionis septẽ die
G bus nõ exibitis, ad eum usq; diem quo
impleti fuerint dies consecrationis ue-
stræ: septem enim diebus implebit ma-
num uestram, sicut fecit hac die, sic prę
cepit DOMINVS fieri ad expiandũ
uos. Porrò die noctuq; sedebitis in o-
stio tentorij constitutionis septem die-
bus, & obseruabitis obseruationem
DOMINO, ut non moriamini, sic enĩ
iussus sum. Fecit itaq; Aharon & filij
eius omnia uerba quæ DOMINVS
per Mosen præceperat.

CAP IX.

FActum est autem octauo die, ut uo-
caret Moses Aharonem atq; filios A
eius, senioresq; Israelis. Dixit autẽ ad
Aharonem, †Tolle tibi uitulum iuue-
nem ex armento ad hostiam pro pecca Exo.29.a
to, & arietem in holocaustũ, integros
[utrosque,] & adduc in conspectum
DOMINI. Ad filios uero Israel dices
hisce uerbis, Tollite hircum ex capris
pro hostia peccati, & uitulũ, & agnũ,
anniculos, integros pro holocausto.
Bouem quoq; & arietem pro pacifi-
cis, ad sacrificandum coram DOMI-
NO, & oblationem Minha oleo con-
spersam, hodie enim DOMINVS ap
parebit uobis. Tulerunt itaq; quæ prę
cepit Moses, ante tentorium constitu-
tionis, & accessit uniuersus coetus, ste
teruntq; corã DOMINO. Et ait Mo
ses, Hoc est uerbum quod præcepit B
DOMINVS ut faciatis, & appare-
bit uobis gloria DOMINI. Et ait
Moses ad Aharonẽ, †Accede ad arã,
& fac sacrificium tuum pro peccato, Heb.5.b
& holocaustum tuum, & fac expiatio 7.d
nem pro te, & pro populo, & fac etiã
sacrificiũ populi, ut expies eos, quem-
admodũ præcepit DOMINVS. Ac-
cessit igitur Aharon ad aram, & macta
uit uitulum quem habuit pro peccato.
Et attulerũt filij Aharonis sanguinem
ad eum, & intingens digitum suum in
sanguine, posuit super cornua aræ, fu-
ditq; sanguinem ad basim arę. Adipem
uero & renes, & reticulum iecoris de
illa hostia peccati, incendit in ara, quẽ
admodum præceperat DOMINVS
Mosi. Porrò carnem & pellem igne
combussit extra castra. Mactauit et ho C
locaustum, & porrexerunt Aharoni fi
lij eius sanguinem, quem sparsit super
aram per circuitum. Sed & holocau-
stum ipsum administrarunt ei, cum in-
cisionibus suis, et capite, quæ incendit
super aram. Lauit quoq; uentrem &
crura, & incendit cum holocausto in
ara. Deinde adduxit sacrificium popu
li, accipiens caprum, quem habuit po
pulus hostiam peccati, & mactans eũ,
confecit eum pro hostia peccati, quem
admodum priorem. Et sacrificauit ho-
locaustum, & fecit illud iuxta ritum.
Adduxit & cibarium sacrificium, im-
plens manũ suam ex eo, & incendens

in ara preter holocaustum matutinum.
D Mactauit & bouem, & arietem, sacrificium scilicet gratulatorium, quod populus habuit. Et filij Aharonis porrexerunt ei sanguinem, quem sparsit super aram per ambitum. Et adipes de boue, & ariete, et caudam, & obtegentem [adipem,] & renes atque reticulum iecoris. Et posuerunt adipes super pectusculum, & incendit adipes in ara. Pectuscula uero & armum dexterum mouit Aharon Tenupha coram DOMINO, quemadmodum præceperat Moses. Et leuans Aharon manum suam super populum, fausta est eis imprecatus, tum descendit [ab ara,] ubi fecerat hostiam pro peccato, & holocaustum, atque gratulatoria. Et ueniens Moses atque Aharon in tentorium constitutionis, egressi bene precati sunt populo, uisaque est gloria DOMINI uniuerso populo. Et egressus est ignis à facie DOMINI, deuorauitque in ara holocaustum, & adipes: quod uidens uniuersus populus, lætis uocibus exclamans, ceciderunt in facies suas.

Aharon populo benedicit.

CAP. X.

A ET accipientes filij Aharonis Nadab & Abihu quisque acerram suam, †imposito igne, miserunt in eas incensum, & attulerunt coram DOMINO ignem alienũ, de quo nihil eis prę ceperat DOMINVS. Et egressus ignis à facie DOMINI, deuorauit eos, mortuique sunt in cõspectu DOMINI. Et ait Moses ad Aharonem, Hoc est quod loquutus est DOMINVS. quũ diceret, In his qui mihi appropinquant sanctus ero, & in conspectu uniuersi populi gloriosus. Et Aharon tacuit. Vocauit ergo Moses Misaël & Elzaphan, filios Vsielis, qui fuit patruus Aharonis, & dixit ad eos, Accedite, efferte fratres uestros è sanctuario extra castra. Et illi accedentes, tulerũt
B eos in tunicis suis extra castra, sicut loquutus fuerat Moses. Et ait Moses ad Aharonem, & ad Eleazarum atque Ithamarum filios eius, Capita uestra ne nudetis, nec uestimẽta uestra discindatis ne moriamini, & ne indignatio cadat sup uniuersum coetũ, sed fratres uestri, nẽpe tota domus Israel, defleant deflagrationem quã incendit DOMINVS.

Num. 3. a 26. g
2. Par. 24. a
Exod. 19.

Et de ostio tentorij constitutionis ne egredimini, ne fortè moriamini, quoniam oleum unctionis DOMINI est in uobis. Et fecerũt iuxta uerbũ Mosis. Et loquutus est DOMINVS ad Aharonem hisce uerbis, Vinum & siceram non bibes, tu et filij tui qui tecum sunt quum ingressi fueritis tentorium constitutionis, ne moriamini: statutum hoc sit sempiternũ per posteritates uestras. Et ut discernatis inter sanctum & inter prophanum, inter immundum & mundum. Vtque doceatis filios Israel omnia C statuta quæ DOMINVS ad eos per Mosen loquutus est. Et loquutus est Moses ad Aharonem, & ad Eleazarum, et Ithamarum filios eius residuos. Tollite cibarium sacrificium quod superest ex eis sacrificijs, quæ igne consiunt DOMINO, et comedite illud in fermentatum iuxta aram, quoniam sacrosanctum est. Comedetis illud, inquam, in loco sacro: est enim demẽsum tuum, & demensum filiorum tuorum, de eis sacrificijs quæ igne consiunt DOMINO, quoniam sic iussus sum. Et pectusculum Tenupha, armumque Thruma comedetis in loco mundo, tu & filij tui, atque filiæ tuæ tecum, siquidem pro iure tuo, & pro iure filiorum tuorum data sunt [ista] de sacrificijs pacificorum filiorum Israel. Armum Thruma, & pectusculũ Tenupha cum sacrificijs adipum quæ igne fiunt, inferent, ut motitent Tenupha coram DOMINO. Hoc erit tibi, & filijs tuis tecum, statutum perpetuum, quemadmodum præcepit DOMINVS. Hircum D †quoque pro peccato diligenter quæsiuit Moses, & ecce erat combustus. Iratus est ergo cõtra Eleazar atque Ithamar filios Aharonis superstites, & ait, Quare nõ comedistis hostiã pro peccato in loco sacro, quũ sit sacrosancta, illamque uobis dederit, ut auferatis iniquitatẽ coetus, ad expiandum eos in conspectu DOMINI? En sanguis eius nõ est illatus intra sanctuariũ interius, omnino debueratis comedere eã in sanctuario, quemadmodũ præceperã. Aharon autẽ respondit Mosi, En attulerũt hodie hostiã suã p peccato, et holocaustũ suũ corã DOMINO, taliaque mihi acciderũt, & si comedissem hostiã pro peccato

Officiũ sacerdotum.
2. Mac. 2. c

peccato hodie, num hoc benefactũ esset in oculis DOMINI? Quod quum audisset Moses, boni consuluit.

CAP. XI.

A ET loquutus est DOMINUS ad Mosen et Aharonẽ, dicẽs, Loquimini ad filios Israel in hanc sententiam,†
Deu.14.a Hoc est animal quod comedetis ex omni iumento quod est super terrã. Quidquid ex iumentis ungulam separat, & ungulas fissura findit, ruminationẽ sursum reuocans, hoc comedatis. Veruntamen hoc non comedetis ex his quæ ruminationem sursum reuocant, & ex his quæ ungulam separant, camelus, qui sursum quidem ruminationem reuocat, at ungulam nõ separat, & ob id immundus sit uobis. Cuniculus, qui et ipse ruminat, sed ungulam nõ separat, immundus sit uobis. Et lepus, qui ruminationem reuocat sursum, at ungulam non separat, immundus sit uobis.
1.Mac.6.d Et sus, quũ ungulam separet, findatq; fissura ungulam, ruminationem tamen non reuocat, immundus sit uobis. De carne eorũ ne edatis, & cadauer illorũ
B ne tangatis, sed immũda sint uobis. Ex
Immunda in aquis. omnibus uero quæ in aquis sunt, hoc comedetis; quæcunq; in aquis pinnulas habent & squamas, tam in mari q̃ in fluminibus, ea comedetis. Et quidquid pinnulas non habet ac squamas, in mari & fluminibus, ex omnibus reptilibus aquaticis, & ex cuncta anima uiuente quæ in aquis est, abominandũ sit uobis. Abominanda inquam sint uobis, de carne eorum ne comedatis, & cadauer illorum horreatis. Quidquid in aquis pinnulas & squamas non habet, sit uobis abominãdum.
Aues immundæ. In auibus hæc sunt, à quibus horrere nec ea comedere debetis, abominãda enim sunt, Aquila, accipiter, aquila marina, uultur & miluus iuxta speciem suam. Omnis coruus iuxta speciem suam. Struthio, noctua, cuculus, nisus iuxta speciem suam: nycticorax, mergulus, bubo, porphyrion, ibis, pelecanus, ciconia, & graculus iuxta speciem suam,
C upupa & uespertilio. Quidquid ex uolucribus repit & uadit super quatuor, abominandũ uobis esto. Veruntamen istud comedetis ex omni reptili pennato, quod graditur super quatuor, cui scilicet sunt suffragines super pedes eius, quibus saltare potest super terrã. Ex quibus hęc comedetis, Arbe iuxta speciem suam, & Saleam iuxta speciẽ suam, & Hargol iuxta speciẽ suam, & Hagab iuxta speciem suam. Omne uero reptile alatum quod quatuor pedes habet, abominandũ esto uobis. In istis polluemini, & quicunq; cadauer illorum tetigerit, immundus sit usq; ad uesperam. Et quicunq; portauerit cadauer illorum, lauet uestimẽta sua, eritq; immundus usq; ad uesperã. Omne ani D
Animalia immunda. mal quod separat ungulã, sed fissuram non findit, nec ruminationem sursum reuocat, immunda hæc sint uobis: quicunq; tetigerit ea, immundus erit. Et quidquid graditur super manus suas, in omni animali quod ambulat super quatuor, immunda sint uobis talia: & quicunq; tetigerit cadauer illorum, ad uesperã usq; sit immundus. Et qui portauerit cadauer illorum, lauet uestimẽta sua, eritq; immundus usq; ad uesperam: immunda hæc sint uobis. Et in reptili quod reptat super terram, hoc uobis immundũ sit, Mustela & mus, crocodilus iuxta speciem suam. Ericius, B
limax, stellio, lacerta & chamæleon: hæc immunda sint uobis in omni reptili: quicũq; tetigerit ea mortua, immundus erit usq; ad uesperam. Et super q̃dcunq; ceciderit cadauer eorũ, immũdũ erit, siue fuerit uas ligneũ, siue uestis, siue pellis, siue saccus, siue q̃dcunq; uas in quo fit aliquod opus, per aquã traducatur, sitq; immundũ usq; ad uesperam, & tum mundabitur. Omne quoque uas fictile, in quod aliquid ex his inciderit, immundum erit quidquid intra ipsum fuerit, uasq; ipsum confringetis. Sed & omnis cibus qui come- Cibus.
di solet, super quem uenerit aqua [huiusmodi,] immundus erit: & omnis po Potus.
tus qui bibi solet, in quocunq; fuerit uase, immundus erit. Et omne super F
quod ceciderit cadauer illorum, immundũ erit, furnus & ollæ diruantur, quia immunda sunt, eruntq; uobis immunda. At fons, puteus, et aquarũ col Fontes.
lectio munda erit: & qui cadauer illorum tetigerit, immũdus erit. Quod si cadauer illorũ ceciderit super quodcũq; semen quod seminatur aut seminari

Sementis. posſit, mundum erit. Sin aqua fuſa fuerit ſuper ſemen, & ceciderit ſuper illud cadauer illorum, immundum erit uobis. Si fuerit mortuum aliquod iumentũ, quod à uobis edi poteſt, & aliquis tetigerit cadauer eius, is immundus erit uſq; ad ueſperam. Qui comederit de morticino eius, lauabit ueſtimenta ſua, & erit immundus uſq; ad ueſperam: ſic qui portauerit cadauer eius, lauabit ueſtimenta ſua, & immundus erit uſq; ad ueſperam. Deniq; omne reptile quod reptat ſuper terrã, abominandum ſit uobis, nec comedatur.

Reptile.

G Quidquid incedit ſuper pectus, et quidquid ambulat ſuper quatuor, aut quod plures habet pedes, in omni reptili q̃d reptat ſuper terram, ea nõ comedetis, quoniam abominanda ſunt. Ne reddatis abominandas animas ueſtras in ullo reptili, neq; polluetis uos in eis, ut immundi fiatis in eis, quoniã ego ſum DOMINVS deus ueſter: ſanctos ergo uos ſeruate, & ſancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum, & ne polluatis animas ueſtras in ullo reptili quod reptat ſuper terram. Ego enim ſum DOMINVS, qui eduxi uos de terra Aegypti, ut eſſem deus ueſter: ſancti ergo ſitis, quia ego ſanctus ſum. Hæc eſt lex iumentorũ, & uolucrum, omnisq; animæ uiuẽtis quæ reptat in aquis, & omnis animæ quæ reptat ſuper terram. Vt ſcilicet diſcrimen fiat inter immundum & inter mundum: inter animal quod edi poteſt, & inter animal quod edi non debet.

1.Pet.1.c

Epilogus.

CAP. XII.

A LOquutusq; eſt DOMINVS ad Moſen hiſce uerbis, Loquere ad filios Iſrael, & dic, †Mulier ſi ſuſcepto ſemine marem pepererit, ſeptem diebus immunda erit, iuxta dies ſeparationis menſtruorũ ſuorum erit immunda, †octauo die circũcidetur caro præputij [pueri,] deinde maneat triginta-

Luc.2.d
Ioan.7.c
Luc.2.c

B tribus diebus in ſanguine purificationis ſuæ: nihil ſanctũ tangat, in ſanctuarium non ingrediatur, donec fuerint exacti dies purgationis ſuæ. Si uero fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ſeparationẽ ſuam, & ſexagintaſex diebus manebit

C in ſanguine purificationis ſuæ. Quũq; exacti fuerint dies purgationis ſuæ, pro filio uel filia, adducet agnum anniculum in holocauſtum, & pullum columbinum, aut turturem pro hoſtia peccati, ad oſtium tentorij conſtitutionis, & ad ſacerdotẽ. Qui adducto illo in conſpectum DOMINI, expiabit pro ea, mundabiturq; à fonte ſanguinis ſui. Et D hæc eſt lex pro pariente marem uel fœminam. Si uero facultas adferẽdi agni Luc.2.d ei defuerit, accipiat duos turtures, aut duos pullos collumbinos, unũ pro holocauſto, & alterum pro hoſtia peccati, et expiabit pro ea ſacerdos, & munda erit.

CAP. XIII.

ET loquutus eſt DOMINVS ad A Moſen & Aharonem hiſce uerbis, Si fuerit in cute carnis alicuius hominis tumor, ſeu ſcabies ſerpens fuerit, ſiue candicans macula, ut ſit in cute carnis eius macula lepræ, ducetur ad Aharonem ſacerdotem, uel ad aliquem ex filijs eius ſacerdotibus. Tum inſpiciet ſacerdos maculam in cute carnis: ſi pilus in ipſa macula uerſus eſt in candorem, & aſpectus maculæ ſubſidet profundior ſcilicet q̃ ſit cutis carnis eius, macula hæc lepra erit, et inſpiciet eum ſacerdos, & immundum eum pronunciabit. Si uero candicans macula fuerit in cute carnis eius, & aſpectus eius non fuerit profundior ipſa cute, nec pilus eius uerſus fuerit in candorem, occludet ſacerdos maculam ſeptem diebus, tum inſpiciet eum ſacerdos die ſeptimo, & ſi macula ſteterit ſpecie ſua, nec creuit macula in cute, occludet eum ſacerdos ſecundo ſeptem diebus. Et tum inſpiciet eum ſacerdos ſeptimo die rurſus, & ſi obſcurior fuerit macula, nec creuit macula in cute, mundum pronunciabit eum ſacerdos, ſcabies eſt ſerpens, lauabit igitur ueſtimenta ſua, et mundus erit. Quod ſi ſca B bies hæc ſerpens omnino creuerit in cute poſtquam à ſacerdote inſpectus eſt, & iudicatus, debet denuo inſpici à ſacerdote. Videns igitur ſacerdos q̃ ſcabies illa ſerpens creuerit in cute, immundum pronunciabit illũ ſacerdos, quoniam lepra eſt. Quum macula lepræ fuerit in homine, adducatur ad ſacerdotem, ſacerdosq; ipſe inſpiciat, & ſi tuberculum candidum fuerit in cute, mutaueritq; pilum in candorem, uiuacitas

citas quoque carnis recentis fuerit in tuberculo illo, lepra erit inueterata in cute carnis eius, immundumq́ pronunciabit eum sacerdos, & non includet eum, siquidem immundus est. Si uero omnino floruerit lepra in cute, & operuerit lepra ipsa uniuersam cutem maculæ, à capite eius usq; ad pedes eius, quidquid cadit sub obtutum oculorũ sacerdotis, inspiciet eum sacerdos: & en si operuerit lepra ipsa totam carnẽ eius, mundã iudicabit hanc maculam, eo q tota uersa sit in candorem, eritq́
C ille mundus. In die uero illa, quando uisa fuerit in eo uiua caro, immundus erit, inspicietq́ sacerdos carnem illam uiuam, & immundum eum pronunciabit, caro enim illa uiua immunda est, lepra est. Aut si reuersa fuerit caro uiua, & mutata est in candorem, ueniet ille ad sacerdotem, & inspiciet eum sacerdos: & si macula uersa fuerit in candorem, mundam pronunciabit sacerdos maculã illam, mundus enim est. Et caro in cuius cute fuerit ulcus, illudq́ fuerit sanatum, si enatus fuerit in loco illius ulceris tumor albicans, aut macula candicans, subrufa tamen, inspicietur à sacerdote: & quum inspexerit sacerdos, fueritq́ aspectus eius profundior ipsa cute, & pilus eius mutatus fuerit in albedinem, immundũ pronunciabit eum sacerdos, macula lepræ est ex ulcere germinãs. Et si eã inspexerit sacerdos, nec fuerit in ea pilus albicãs, nec ea fuerit humilior ipsa cute, ipsa tamẽ obscura est, includet eum sacerdos septẽ diebus. Et si omnino dilatata fuerit in ipsa cute, immundũ pronunciabit eũ sacerdos, macula est. Si uero in sese steterit macula illa, & non fuerit dilatata, cicatrix est ulceris, & mundũ pro-
D nunciabit eum sacerdos. Quod si caro aliqua fuerit, in cuius cute fuerit adustio ignis, & uiuum illud adustionis habuerit maculam candicantem, subrufam, aut albam, inspiciet eam sacerdos, & si uersus fuerit pilus in alborem in candicante illa macula, & aspectus eius fuerit profundior ipsa cute, lepra est in ipsa adustione efflorescens, & ideo immundum pronunciabit illum sacerdos, macula enim est lepræ. Si aũt, quum inspexerit eam sacerdos, non fuerit in macula illa pilus subalbicans, neq; ea fuerit profundior cætera cute, sed fuerit obscurior, includet eum sacerdos septẽ diebus, inspicietq́ eum sacerdos die septimo, & si omnino dilatata fuerit in ipsa cute, immundum pnunciabit eum sacerdos, est enĩ macula lepræ. Et si in sese steterit macula illa candicans, nec dilatata fuerit in cute, sed fuerit subobscura, tumor est adustionis, & sacerdos pronunciabit eum mundũ, est enim cicatrix adustionis. Vir siue mulier si habuerit maculã in capite uel barba, inspiciet sacerdos maculam illam, & si aspectus eius profundior fuerit cute ipsa, fueritq́ in ea pilus subfuluus, iudicabit illum sacerdos immundũ, est enim psora fœda, & lepra capitis aut barbæ. Si uero sacerdos inspexerit maculã istius psoræ, & aspectus eius non fuerit profundior reliqua cute, nec fuerit in ea pilus niger, includat sacerdos [eum qui habet] ma- B culam psoræ septẽ diebus, septimo die inspiciat sacerdos maculam: si non creuerit psora, nec fuerit in ea pilus fuluus, & aspectus psoræ illius nõ fuerit profundior ipsa cute, faciet se tonderi: ita tamen ut psora nõ tondeatur, & includat sacerdos [eum qui habet] psorã septem diebus, idq́ secũdo, & septimo die inspiciat sacerdos psoram illam: si psora ipsa non creuerit in cute, neq; aspectus eius fuerit pfundior cute, mundum pronunciabit eum sacerdos, lauabitq́ uestimenta sua, & erit mundus. Quod si psora in ipsa cute creuerit post eius emundationẽ, inspiciat sacerdos, et si macula ipsa in cute creuit, nõ inquirat sacerdos de fuluo pilo, immũdus est. Si aũt psora in specie sua perstiterit, & pilus niger in ea pullulauerit, sanata est psora, & ille mundus erit, mundumq́ pronunciabit eũ sacerdos. Vir siue mulier, si in cute carnis eorum maculæ fuerint, maculæ inquam candicantes, inspiciet sacerdos: & si in cute carnis eorum fuerint maculæ albicantes subobscuræ, lentigo est in cute germinans, mũdus est. Si è capite alicuius pili fuerint euulsi, caluus is et mundus est: si defluxerint pili à fronte capitis sui, recaluaster est & mundus. Si uero F
in recaluastri loco aut occipite caluo

macula fuerit alba subrufa, lepra germinãs est in caluitie eius anteriori seu caluitie posteriori eius. Inspiciet autẽ eum sacerdos, & si tumor maculæ albus subrufus fuerit in caluitie eius anteriori, uel posteriori caluitie eius, cutisq; carnis fuerit secundum aspectum lepræ, is leprosus est, & immũdus, omnino immundum pronunciabit eum sacerdos, macula eius est in capite eius.

Leprosi habitus.

Leprosus in quo fuerit macula, huius uestimẽta lacera sint, & caput eius nudum, mentum superum sit inuolutum, pollutus & immundus clamabit. Omnibus diebus quibus macula fuerit in eo, cõtaminatus et immundus erit, seorsim habitabit, extra castra sit mansio eius. Vestis in qua fuerit macula lepre, siue lanea fuerit uestis, siue linea, siue fuerit in stamine uel subtegmine lineo aut laneo, siue in pelle, siue in ope pelliceo. Si inquam macula huiusmodi luri da fuerit uel subrufa, in ueste aut in pelle, aut in stamine aut subtegmine, aut in quocunq; instrumento pelliceo, macula lepræ est, demonstrabiturq; sacerdoti. Sacerdos igitur inspiciet maculã illam, & includet [eum qui habet] maculam, septẽ diebus, septimo die inspiciet maculam, quæ si dilatata fuerit in ueste, aut in stamine, aut subtegmine, aut in pelle, aut in quocunq; eo quod cõficitur ex pelle, lepra est corrodens,

G & macula immunda. Comburet itaq; uestem, aut stamen, aut subtegmen, siue laneum fuerit, siue lineum, aut quodcunq; instrumentum pelliceum in quo fuerit macula, quia lepra corrodẽs est, igne comburetur. Quod si sacerdos uiderit maculam nõ creuisse in ueste, aut in stamine, aut subtegmine, aut in quocunq; instrumento pelliceo, præcipiet sacerdos, ut lauent id in quo est macula, includetq; illud denuo septem diebus: posteaq; uero lotum fuerit, inspiciet sacerdos maculam ipsam, & si macula speciem suam non mutauerit, nec ipsa macula creuit, immunda est, igne combures eam, corrosio est in caluitio occipitis, aut in recaluastri loco. Et si uiderit sacerdos maculã obscuriorem redditam postq; lota est, scindat eam à ueste, aut à pelle, aut à stamine, aut à subtegmine. Et si adhuc apparuerit in ueste, aut in stamine, aut subtegmine, aut in quocunq; instrumento pelliceo, [lepra] repullulascens est, igne exures maculã quæ est in ea. Et uestis siue stamen sit, siue subtegmen, siue quodcunque instrumentum pelliceum, quæ laueris, si recesserit macula ab eis, lauabitur secundo, & tunc mundum erit. Ista est lex plagæ lepræ, in ueste lanea uel linea, stamine uel subtegmine, & in omni instrumento pelliceo, ad emundandum uel contaminandum ipsum.

CAP. XIIII.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Hæc lex est leprosi, in die emundationis suæ. Adducetur ad sacerdotẽ, egredieturq; sacerdos extra castra, et inspiciet sacerdos, si sanata est macula lepræ à leproso, præcipiet sacerdos, ut tollat is qui mũdãdus est duas auiculas uiuas & mundas, & lignum cedrinum, & coccũ bis tinctum, atq; hysopum. Et præcipiet sacerdos mactari unam auem super uase fictili, super aquis uiuis. Auiculam uero uiuam accipiat cum ligno cedrino, cocco bis tincto, & hysopo, et intinget ea cum aue uiua in sanguine auis iugulatæ ad aquas uiuas. Et asperget super mundandum à lepra septies, & emundabit eum, dimittetq; auem uiuã in superficiem campi. Et mundatus lauabit uestimenta sua, & radet omnes pilos suos, lauabit inquam in aqua, ut mundus sit, post hoc ueniat in castra, & manebit extra tentorium suum septem diebus. Septimo die radet omnes pilos suos, nempe caput suum, barbam suã, & supercilia oculorum suorũ: in summa, omnes pilos suos radet, & lauabit uestimenta sua, lauabit quoq; carnẽ suam aqua, & mundus sit. Octauo die acci- B piat duos agnos integros, & ouiculã unam anniculam integram, & tres decimas similaginis pro cibario sacrificio, quod permixtum sit oleo, & unũ Log olei. Sacerdos autem purificans collocabit uirum mundãdum & ista coram DOMINO ante ostium tentorij constitutionis. Et tollat sacerdos agnum unum, & sacrificet eum pro delicto, & Log olei, & moueat ea Tenupha coram DOMINO. Agnum mactabit in eo loco, ubi mactatur hostia pro peccato,

Log mensuræ nomen.

to, & holocaustum, in loco scilicet sacro. Nam sicut hostia pro peccato, sic hostia pro delicto sacerdotis est, sacrosanctū est. Et tollet sacerdos de sanguine hostiæ pro delicto, quem ponet sacerdos super teneriorem auriculam auris dextræ eius qui purificatur, & super pollicem manus eius dextræ, et su-
C per pollicem pedis eius dextri. Accipiat q̄q; sacerdos de Log olei, & fundat super manum sacerdotis sinistram. Deinde intingat sacerdos digitū suum dextrum in oleo, q̄d est in manu sua sinistra, & de oleo septies digito suo coram DOMINO aspergat. De residuo uero oleo quod est in manu sua, ponet sacerdos super molliorem auriculā auris dextræ eius qui purificatur, & super pollicem manus eius dextræ, & super pollicem pedis eius dextri, supra sanguinē hostiæ pro delicto. Et residuū olei q̄d est in manu sacerdotis, ponet super caput mundandi, expiabitq; eum sacerdos corā DOMINO. Faciet q̄q; sacerdos hostiam pro peccato, & expiabit mundandū ab immunditia sua, & postea mactet holocaustum & sacrificabit sacerdos holocaustum & sacrificium cibariū in ara, & expiabit eum
Leui.5.b 12.d sacerdos, eritq; mundus. Si uero is pauper fuerit, ut hæc non sint in facultate eius, sumat agnum unum pro hostia delicti ad Tenupha, ut expietur ꝓ eo, & unam decimā similaginis mixtam oleo pro sacrificio cibario, et Log olei. Sed et duos turtures, aut duos pullos colūbinos, ut fuerit in facultate eius, quorū unus erit pro hostia peccati, & alter ꝓ
D holocausto. Adducet aūt eos die octauo ad sacerdotem pro emūdatione sui, ad ostium tentorij cōstitutionis coram DOMINO. Tum accipiat sacerdos agnum pro hostia delicti, & Log olei, motabitq; ea sacerdos Tenupha corā DOMINO. Mactabitq; agnū pro hostia delicti, et sumet sacerdos de sanguine hostiæ pro delicto, & ponet sup teneriorē auriculā auris dextræ eius qui purificatur, & super pollicem manus eius dextræ, atq; super pollicē pedis eius dextri. De oleo q̄q; fundet sacerdos super uolā sacerdotis sinistram. Et sparget sacerdos digito suo dextro de oleo q̄d est in uola sua sinistra, septies corā DOMINO. Ponetq; idem sacerdos de oleo q̄d est in uola sua super teneriorē auriculā auris dextrę purificādi, & super pollicē manus eius dextrę, atq; super pollicē pedis eius dextri, ad eum scilicet locū ubi sanguis hostiæ ꝓ delicto [fuerat positus.] Residuū uero olei q̄d est in manu sacerdotis, ponet super caput mundandi, ut expiet eū coram DOMINO. Faciet quoq; unū ex turturibus, aut pullis colūbinis, de ijs scilicet quos apprehendit manus eius, de ijs inquam quos apprehenderit manus eius, unū [paret] pro hostia peccati, & alterū in holocaustū, cum sacrificio cibario, expiabitq; sacerdos emundandū coram DOMINO. Hęc lex sit eius in q̄ est macula lepræ, & in cuius facultate nō sunt [hęc] pro sui emundatione. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen & Aharonē in hanc sententiam, E
Lepra domorum. Quū ueneritis in terrā Chanaan, quam ego do uobis possidendā, et dedero maculam leprę in domo terrę possessionis uestrę. Veniet is, cuius est domus, et indicabit sacerdoti hisce uerbis, Quasi macula [lepræ] uidetur mihi esse in domo. Et iubebit sacerdos ut domū illam expurgēt, priusq; sacerdos eam ingrediatur ad inspiciendū maculam, ne immundū fiat quidquid est in domo illa: post hoc debet ingredi sacerdos ad inspiciendū domū, & ut inspiciat maculam. Si macula fuerit in parietibus domus, foueę scilicet luridę aut subrufæ, et aspectus earum profundior erit ipso pariete, exibit sacerdos è domo ad ostium domus, & occludet domū septē diebus, die septimo reuertetur sacerdos, & si uiderit creuisse maculam in parietibus domus, præcipiat sacerdos ut eruāt lapides in quibus est macula, & proijciant eos extra ciuitatē ad locum immūdum. Et domū illam radant F
intus circunquaq;, effundentq; puluerem quem abraserint, extra ciuitatē ad locum immundum. Et accipiant lapides alios, quos in locum istorum lapidum substituant, accipiatq; alium puluerem, cum quo domui tectorium obducat. Et si macula redierit, & pullulauerit in domo postq; eruti fuerint lapides, & postq; abraserint domum atq; tectoriū obduxerint, ueniet sacerdos,

& si uiderit creuisse maculam in illa do
mo, lepra corrodens est in domo illa,
immūda est. Diruet ergo domū illam,
lapides eius, ligna eius, & cunctū pul
uerem illius domus efferet extra ciui-
tatem ad locū immundum. Et qui in-
gressus fuerit domum illam omnibus
diebus quibus clausit eā [sacerdos,]
immundus erit usq; ad uesperam. Qui
iacuerit in domo illa, lauabit uestimen
ta sua: & qui comederit in domo illa,
G eluet uestimenta sua. Et si sacerdos ue
nerit, uideritq; non creuisse plagam in
domo postq̄ oblita est domus, mūdam
pronunciabit sacerdos domū illā, quo
niam sanata est plaga illa. Accipiat au
tem ad expiandam domum istam duas
auiculas, & lignum cedrinū, & coccū
bis tinctum, & hysopum, unam auicu-
lam mactabit super uase fictili et super
aqua uiua. Deinde sumat lignū cedri-
num, & hysopum atq; coccum bis tin
ctum cum auicula uiua, intinget ea in
sanguine auis mactatæ, & in aquis ui-
uis, aspergatq; domū septies. Et expia
bit domum illam sanguine auis, et cum
aquis uiuis, & aue uiuēte, ligno cedri-
no, hysopo, atq; cocco bis tincto. Aui
culam autem uiuentem dimittet extra
ciuitatem in superficiem campi, expia-
Epilogus. bitq; domum illam, & munda erit. Hęc
est lex pro quacunq; plaga lepræ &
psoræ. Pro lepra quoq; uestis & do-
mus, pro tumore, pro scabie serpente,
& pro macula candicāte, ad docendū
scilicet, quo die inquinari, & quo die
mundari debeat. Hæc est lex de lepra.

CAP. XV.

A ET loquutus est DOMINVS ad
Mosen & Aharonem in hanc sen-
tentiam, Loquimini ad filios Israel, &
dicite ad eos, Quicunq; fluxum habue
rit è carne sua, fluxu suo immūdus erit.
Hæc uero erit immunditia eius in flu-
xu suo, si caro eius fluxū suum expuit,
aut si caro eius obstructa fuerit à flu-
xu suo, hæc immūditia eius est. Omne
stratū super quo iacuerit sic fluens, im
mundū erit, & omnis res super qua se
derit, immūda est. Et quicunq; stratum
eius tetigerit, lauabit uestimenta sua in
aquis, & immūdus erit usq; ad uespe-
ram. Et qui sederit super aliquo, super
quo fluens sedit, eluet uestimenta sua,
& lotus aqua immundus erit ad uespe
ram usq;. Qui tetigerit carnē eius qui
fluit, eluet uestimenta sua, & lauabit
aqua, eritq; immundus usq; ad uespe-
ram. Et si conspuerit is qui fluxum ha
bet in mundū aliquem, eluet ille uesti-
mēta sua, & lotus aqua, immūdus erit
usq; ad uesperam. Quidquid ad equi- B
tatum aut uecturam pertinet, si is qui
fluxū habet illud inscenderit, immun-
dū erit. Et quicunq; tetigerit rē quam-
libet quæ sub eo est, immūdus erit usq;
ad uesperā: & qui gestauerit ista, eluet
uestimenta sua, & lauabit aqua, & im-
mūdus erit usq; ad uesperam. Et quem
cunq; tetigerit is qui fluxum patitur,
& manus suas aqua non abluit, eluet
uestimēta sua, & lotus aqua, immūdus
erit usq; ad uesperam. Vas testaceum,
quod tetigerit fluens, confringetur, &
omne uas ligneum aqua abluatur. Po- Leuit. 6. d
steaquā uero fluens à fluxu suo munda
tus fuerit, numerabit sibi septē dies pro
sui emūdatione, & lotis uestimentis su
is, lauabit et carnem suam aquis uiuis,
et sic mundus erit. Die octauo accipiat
sibi duos turtures, aut duos pullos co
lumbinos, & ueniat in conspectū DO-
MINI, nempe ad ostiū tentorij con-
stitutionis, & tradet illos sacerdoti.
Sacerdos autem faciet illos, alterum
pro hostia peccatí, alterum pro ho-
locausto, expiabitq; eum sacerdos co- C
ram DOMINO à fluxu eius. Vir de
quo egreditur proiectio seminis, laua-
bit totā carnem suam aqua, & immun-
dus erit usq; ad uesperam. Omnis ue-
stis, atq; omnis pellis in qua fuerit pro
iectio seminis, eluetur aqua, & immun
da erit usq; ad uesperā. Et mulier cum
qua dormierit uir qui habet proiectio
nem seminis, lauabunt [uterq;] aqua,
& immūdi erūt usq; ad uesperam. Mu
lier uero quæ fluxū habuerit, fueritq;
fluxus eius sanguis de carne eius, ma-
nebit septem dies in mensibus suis: qui
cunq; eam tetigerit, immūdus erit usq;
ad uesperā. Et omne super quo illa ia-
cuerit tēpore separationis suæ, immun
dū erit: & omne super quo sederit, im-
mundū erit. Quicunq; tetigerit lectum
eius, eluet uestimēta sua, et lotus aqua,
immundus erit usq; ad uesperā. Et qui
cunq; rem ullā tetigerit super qua illa
sederit,

sederit, eluet uestimenta sua, lotusq; aqua, immundus erit usq; ad uesperam.
Leu. 18. c Et si quispiam stratum aut instrumentũ aliquod tetigerit super quo illa sederit, immundus erit usq; ad uesperã. Et si omnino iacuerit uir cum ea quæ menses suos habet, immundus erit septem diebus, & omne stratum super quo ia-
D cuerit, immundum erit. Mulier si multis diebus fluxu sanguinis sui effluxerit, quum non sit tempus profluuij sui, aut si fluit supra profluuium suum, omnes dies fluxus immundi iudicentur, quemadmodum dies separationis suę, eritq; ipsa immunda. Omne stratum super quo iacuerit omnibus diebus fluxus sui, sit ei quemadmodum stratũ separationis suæ, & omne instrumentum super quo sederit, immundũ erit, quemadmodum immũditia separationis suę. Et quicunq; aliquid istorum tetigerit, immundus erit, is eluet uestimenta sua, & lotus aqua, immundus sit usq; ad uesperã. Et si fuerit mundata à fluxu suo, numerabit sibi septẽ dies, deinde mundabitur. Die octauo accipiat sibi duos turtures, aut duos pullos columbinos, & ferat eos ad sacerdotem ad ostium tentorij constitutionis. Et faciet sacerdos alterum pro hostia peccati, alterũ pro holocausto, expiabitq; eam sacerdos coram DOMINO à fluxu immunditiæ suæ. Religiose ergo prohibeatis filios Israel ab immunditijs suis, ne in immunditijs suis moriantur, si polluerint tabernaculum meum quod est in-
Epilogus. ter eos. Ista est lex eius qui fluxum patitur, & de quo egreditur proiectio seminis, in quo polluitur. Item eius quæ ob profluuium separatur, aut qui fluit fluxu suo, siue mas sit, siue fœmina, & eius qui cum immunda iacuerit.

CAP. XVI.

A ET loquutus est DOMINVS ad
Sup. 10. a Mosen † post mortem duorum filiorum Aharonis, quando appropinquarunt corã DOMINO, et mortui sunt. Dixitq; DOMINVS ad Mosen, Loque-
Exo. 30. b re ad Aharonem fratrem tuũ, ne omni
Heb. 9. b tempore introeat in sanctuarium, intra scilicet uelum coram propitiatorio q̃d super arcam est, ne moriatur, quoniam in nube apparebo super propitiatoriũ. In hoc ingrediatur Aharon sanctuariũ, nempe cum iuuenco bouis, qui sit pro peccato, & cũ ariete pro holocausto. Tunica stricta linea sancta uestietur, et femoralia linea sint super carnem eius, et zona linea accingatur, & tiara linea amiciatur: hæc sancta sunt uestimenta, & lauabit aqua carnẽ suam cũ induerit ea. Accipiat aũt à cœtu filiorum Is- B
rael duos hircos caprarũ pro peccato, & arietem unum in holocaustũ. Et adducet Aharon iuuencum suũ, pro peccato, & expiabit pro se & pro domo sua. Deinde accipiet & duos hircos, et collocabit eos coram DOMINO ad ostium tentorij constitutionis. Et sortietur Aharon super duos hircos, sors una erit pro DOMINO, altera sors ꝓ capro sacro qui amãdatur. Et adducet Aharon hircum illum super quem ducta est sors DOMINI, et faciet eũ pro peccato. Alter uero hircus, super quẽ Hircus e-
ducta est sors ut amandetur, statuetur missarius.
uiuus coram DOMINO, ut isto expiet, ut amandet illum, caprum scilicet emissarium, in desertum. Et iuuencum quem habet adducat Aharon pro ho- C
stia peccati, & expiet pro se & pro domo sua, mactabitq; iuuencum suũ pro peccato. Accipiat quoq; acerram plenam ignitis carbonibus ex ara quę est coram DOMINO, & uolã suam plenam incenso aromatico contuso, & in- ferat intra uelum. Ponetq; incensum su- Expiatio
per ignem coram DOMINO, ut fu- sanctuarij.
mus suffitus obtegat propitiatorium quod est super testimonium, ne moriatur. Deinde accipiat de sanguine iuuẽ- Heb. 9. d
ci, & spargat digito suo coram propi- & 10. a
tiatorio Orientem uersus, & corã propitiatorio spargat digito suo de sanguine illo septies. Et mactet hircũ pro peccato, qui est pro populo, & inferat sanguinem eius intra uelum, faciatq; cum sanguine illo, quemadmodum fecit cũ sanguine iuuenci, spargẽs scilicet eum uersus propitiatorium, & coram propitiatorio. Et expiabit super sanctua- D
rium ab immunditia filiorũ Israel, & à trãsgressionibus eorũ, pro cunctis peccatis eorum: & sic quoq; faciet tentorio constitutionis, quod habitat cũ eis inter immunditias eorũ. Nullus aũt homo sit in tentorio cõstitutionis, quũ ille ingreditur ad expiandũ in sanctuario,

donec egrediatur, & expiauerit pro se & pro domo sua, atq; ꝓ uniuerso cœtu Israelitico. Et egressus ad aram quæ est corā DOMINO, expiationē faciet super eā, sumetq; de sanguine iuuēci, et de sanguine hirci, & ponat super cornua aræ per circuitū. Spargetq; super eā digito suo de sanguine septies, & emūdabit ipsam, atq; eā sanctificabit ab immūditijs filiorū Israel. Et quū cessauerit ab expiādo sanctuariū, & tentoriū cōstitutionis, & arā, tū adferat hir-
E cū uiuū. Imponetq; Aharon utrāq; ma-
Confessio peccatorū. nū suā super caput hirci uiuentis, et cōfitebitur super ipsum cunctas iniquitates filiorū Israel, & omnes transgressiones eorū, omniaq; peccata eorū, ponēs scilicet eas sup caput hirci, & amādet [eū] per manū uiri tēpestiui in desertū. Et feret hircus ille sup se oēs iniqtates illorū in terrā separatā, amandabitq; hircū in desertū. Et ueniet Aharon ad tentoriū constitutionis, & exutis uestimētis lineis, qbus indutus fuit dū introiret sanctuariū, reponat ea istic, lotaq; carne sua aqua in loco sancto, induet uestimēta sua, & egressus faciat holocaustū suū, & holocaustū po-
F puli, & expiet ꝓ se et pro populo. Adipē hostiæ pro peccato incendat in ara. Porrò, is q amādauit hircū in campum caprarū, eluet uestimēta sua, lotaq; carne sua in aqua, ingredietur post hoc in castra. Iuuencum uero qui est pro peccato, & hircum qui est pro peccato, quorum sanguis illatus est ad expiandum sanctuarium, efferat foras extra
Heb. 13. b castra, †ut comburantur igne cum pellibus, carne & excremento eorum. Et is qui cōburit ea, eluet uestimenta sua, & lota carne sua in aqua, tum tandem castra ingrediatur. Erit & hoc statutum uobis perpetuum, ut mense septimo, decimo mensis deijciatis animas uestras, nec ullū opus faciatis, siue indigena sit, siue incola, qui incolit inter
G uos. Quoniam eodem die expiabitur
Leuit. 23. c pro uobis ut mundi fiatis, & mundi
Festum expiationum. sitis ab omnibus peccatis uestris coram DOMINO. Sabbatum sabbatorum hoc uobis, & deijcietis animas
Vniuersale sacrificiū. uestras ritu perpetuo. Expiabit autem sacerdos qui unctus fuerit, et cuius manus fuerit consecrata, ut sacerdotio fungatur pro patre suo, induetur q; uestimentis lineis atq; sanctis. Expiabit uero sanctuarium sanctum, & tentorium constitutionis, expiabit et aram, et sacerdotes, & uniuersum populum cœtus expiabit. Sitq; uobis hoc statutum perpetuum, ut expiet filios Israel ab omni peccato eorum semel in anno. Et fecit quemadmodum præcepit DOMINVS Mosi.

CAP. XVII.

ET loquutus est DOMINVS ad A
Mosen hisce uerbis, Loquere ad Aharonem & filios eius, atq; ad cunctos filios Israel, & dices ad eos, Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS, dicens, Quicunq; è domo Israel mactauerit bouē, aut ouem, aut capram in castris, aut qui mactauerit extra castra, & ad ostium tentorij constitutionis non attulerit, ut sacrificet sacrificium DOMINO ante tabernaculū DOMINI, sanguis imputabitur uiro illi, sanguinē fudit, excindeturq; uir ille è
medio populi sui. Proinde quādo filij B
Israel adducunt sua sacrificia, quæ sacrificare uolunt in planitie cāpi, adducant talia ad DOMINVM, nempe ad ostiū tentorij constitutionis, ad sacerdotem, ut ea DOMINO sacrificent sacrificia gratulatoria. Et sparget sacerdos sanguinē super aram DOMINI, quæ est ad ostium tentorij constitutionis, & adolebit adipē DOMINO in odorē suaueolentem. Nec ultra sacrificent sacrificia sua satyris, post quos scortati sunt. Ritus hic erit perpetuus eis, etiā apud posteros suos. Dices autem ad eos, Quicunq; è domo Israel, aut ex incolis qui inter uos habitant,
holocaustum aut sacrificium attulerit, C
nec adduxerit hoc ad ostiū tētorij constitutionis, ut DOMINO illud faciat, is excindetur de populis suis. Et quicunq; è domo Israel, aut de incola qui inter uos habitat, ullum sanguinem comederit, ponā faciē meam contra animam talem quę comederit sanguinem, & excindā eā de medio populi sui. Nā anima carnis est in sanguie, et ego dedi illū uobis sup arā, ad expiandū animas
uestras, sanguis enim animā expiabit. Sanguine fit
Et ob id dixi filijs Israel, Nulla aīa ex expiatio
uobis sanguinem edat deinde nullus in peccatorū.
cola

cola qui habitat inter uos ſanguinẽ e-
dat. Quicũq; ex filijs Iſrael, et incola q
habitat inter uos, uenatus fuerit uena
tionem feræ aut uolucris, quæ comedi
poteſt, effundat ſanguinem eius, & ob-
D ruat eum puluere. Nam anima omnis
carnis ſanguis eius eſt, pro anima eius
Gen.9.b eſt: ob id dixi filijs Iſrael, Nullius car
nis ſanguinem comedetis, quia anima
omnis carnis ſanguis eius eſt: quicun-
que comederit, excindetur. Omnis
quoq; anima (ſiue indigena ſit, ſiue in-
cola,) quæ cadauer aut diſcerptum à
feris comederit, lauabit ueſtimenta ſua
aquis, & immundus ſit uſq; ad ueſpe-
ram, & tunc mundus erit. Et ſi nõ elue
rit, carnemq; ſuam non lauerit, feret no
xam ſuam.

CAP. XVIII.

A ET loquutus eſt DOMINVS ad
Moſen in hanc ſententiam, Loque-
re ad filios Iſrael, & dices ad eos, Ego
DOMINVS deus ueſter. Secundum
opera terrę Aegypti, in qua habitaſtis,
ne feceritis: & ſecundum opera Cha-
nanaícæ terræ, in quam ego uos intro
duco, ne feceritis, in ritibus eorum ne
incedatis. Iudicia mea facietis, ritus
meos obſeruabitis, ut in illis inceda-
Rom.10.a tis: ego DOMINVS deus ueſter. Cu
Eze.20.b ſtodietis ergo ritus meos, & iudicia
Gal.3.b mea, quæ faciens homo, in eis uiuet: e-
go DOMINVS. Nullus ad quaſcun-
que reliquias carnis ſuæ accedat, ad
retegendum uerenda: ego DOMI-
1 NVS. Verenda patris tui, & uerenda
matris tuæ ne retegas: mater tua eſt, ne
2 retegas uerenda eius. Verenda uxoris
patris tui ne retegas, turpitudo enim
3 B patris tui eſt. Verenda ſororis tuæ, quę
filia eſt patris tui, aut filia matris tuæ,
ſiue domi ſit genita, ſiue foris, ne rete-
4 gas turpitudinem earum. Verenda ne-
ptis ex filio tuo, aut neptis ex filia tua,
ne retegas turpitudinem earum, quia
5 turpitudo tua eſt. Verenda filiæ uxo-
ris patris tui, quæ genita eſt à patre
tuo, ſoror tua eſt, ne retegas turpitudi-
6 nem eius. Verenda amitæ tuæ ne rete-
gas, quoniam reliquiarum eſt patris
7 tui. Verenda matertera tuæ ne rete-
gas, reliquiarum enim matris tuæ eſt.
8 Verenda patrui tui ne retegas, ad uxo-
rem eius ne accedas, uxor eſt patrui
9 C tui. Verenda nurus tuæ ne retegas, eſt
enim uxor filij tui, idcirco ne retegas
uerenda eius. Verenda fratriæ tuæ ne re 10
tegas, ignominia enim eſt fratri tuo. Ve 11
renda uxoris & filiæ eius ne retegas:
neptem ex filio eius, & neptem ex filia
eius ne ducas, ad retegendum turpitu-
dinem eius, reliquiæ ſunt ipſæ, & ne-
phas eſt. Vxorem ad ſororem ſuam ne 12
ducas ad laceſſendum, ut ſcilicet rete-
gas turpitudinem eius, uiuente adhuc
illa. Ad mulierẽ quæ menſibus ſuis im
polluta eſt, ne accedas, ad retegendum
uerenda eius. Vxorẽ proximi tui pro-
iectione ſeminis tui ne contamines. De
ſemine tuo ne des, ut ipſi Molech tra- 4. Re. 23.c
ducatur, neq; prophanes nomen dei
tui: ego DOMINVS. Cum mare ne
concumbas eo concubitu quo cum fœ
mina ſolet, abominãda res eſt. Ne con D
cumbas cum ullo iumento, ut pollua-
ris eo: neq; mulier ſtabit coram iumen-
to, ut ſe [illi] proſtituat, quia confuſio
eſt. In his omnibus ne polluamini, nam Gentiũ ope
in hiſce omnibus gentes polluuntur, ra non imi-
quas ego eijcio ante uos. Et hinc con- tanda.
taminata eſt terra, & ego uiſitaui ini-
quitatem eius ſuper eam, & terra ipſa
euomuit habitatores ſuos. Vos igitur
cuſtodietis ſtatuta mea et iudicia mea,
& ex omnibus iſtis abominãdis rebus
nullã deſignabitis, ſiue indigena quis
fuerit, ſiue incola qui inter uos habi-
tat. Quoniam omnes iſtas abominatio
nes fecerunt homines terræ illius quę
fuerũt ante uos, ut polluta ſit terra. An
ergo terra uos non euomet, ſi pollueri-
tis eam, ſicut euomuit gentem quæ fuit
ante uos? Nam quicunq; fecerit quid-
piam ex cũctis iſtis abominationibus,
excindentur animæ ſic facientes è me-
dio populi ſui. Obſeruabitis itaq; ob-
ſeruationem meam, ne quidpiam deſi-
gnetis ex ritibus illis abominãdis quę
facti ſunt ante uos, ne polluamini in
eis: ego DOMINVS deus ueſter.

XIX.

ET loquutus eſt DOMINVS ad A
Moſen in hanc ſententiam, Loque-
re ad uniuerſum cœtũ filiorũ Iſrael, &
dices ad eos, Sancti eſtote, quia ego 1. Pet. 3. c
ſanctus ſum DOMINVS deus ue-
ſter. Quiſque matrem ſuam & patrem Parentes.
ſuum reueremini, et ſabbata mea cuſto Sabbata.
dite: ego DOMINVS deus ueſter.
Ne reſpiciatis ad idola, neque deos Idola.

fusiles uobis faciatis: ego DOMINVS deus uester. Si sacrificaueritis sacrificium pacificorum DOMINO, ut gratum sit sacrificabitis illud. Eodem die & postero comedetur sacrificium uestrum, & si quid residuum manserit in diem tertium, igne comburetur. Quod si omnino die tertio comedetur, execrabile est, & non acceptum. Qui comederit ipsum, feret iniquitatē suam, eo quod sanctū DOMINI prophanauit, & excindatur anima huiusmodi è populis suis. Quū messem terrae uestrę messueritis, ne tam exacte angulū agri tui metendo deseces, & spicilegiū messis tuę ne colligas. Ne facias racemationē uineae tuae, et acinorū reliquias in uinea tua ne collegeris, sed eas pauperi & incolae relinquas: ego DOMINVS deus uester. Non furabimini, ne mentiamini, nemo dolo malo agat cum proximo suo. Ne iuretis per nomen meum nequiter, neq; prophanabis nomen dei tui: ego DOMINVS. Ne uim facias proximo tuo, nec depraederis [ipsum:] opus mercenarij ne pernoctet apud te usque mane. Ne maledicas surdo, neq; offendiculū ponas coram caeco, quin potius timebis deum tuum: ego DOMINVS. Ne feceritis iniquum quid in iudicio, ne suscipias faciem pauperis, nec reuerearis faciem potentis, iuste iudicabis proximo tuo. Ne incedas mercator in populo tuo, neq; stes contra sanguinē proximi tui: ego DOMINVS. †Ne oderis in corde tuo fratrē tuū, at plane reprehendas proximū tuū, ne feras propter eū peccatum. *Ne ulciscaris, ne sis iniuriarum memor erga filios populi tui, sed †diliges proximum tuum ut te ipsum: ego DOMINVS. Ritus meos seruabitis. Ne facias coire iumentum tuum mixtim, neq; agrum tuum mixtim seras, uesteq; ex lana & lino contexta ne induaris. Vir qui dormierit cum muliere proiectione seminis, quae ancilla est, sed uiro desponsa, ueruntamen redempta omnino non est nec manumissa, inquisitio fiat, non morientur, quia non fuit libera. Adducet insuper ipse DOMINO pro delicto suo ad ostium tentorij constitutionis, arietem, qui sit hostia pro delicto, & expiabit pro eo sacerdos coram DOMINO per arietem, qui hostia est pro delicto, pro peccato suo quod commisit. Et quum ueneritis in terram, & omnigenas arbores esui aptas plantaueritis, fructus earum ac si praeputium haberent censebitis. Tribus annis erunt uobis ac si praeputium haberent praeputiati, nec edentur: quarto anno cuncti fructus earum sancti erūt & laudabiles DOMINO: in quinto demum anno comedetis fructus earū, ut uberior sit uobis prouentus earum: ego DOMINVS deus uester. Ne edatis cum sanguine, nec magicam exerceatis, neq; tempora obseruabitis. Ne in gyrum attondebitis angulum capitis uestri, neq; uities angulum barbae tuae. Incisionem mortui gratia ne ponatis in carne uestra, ne scripturae notā uobis imprimatis: ego DOMINVS. Ne prostituas filiā tuam, ut scortari eā facias, ne et terra scortetur, impleaturq; terra scelere. Sabbata mea obseruabitis, & sanctuarium meum reuerebimini: ego DOMINVS. Nolite uerti ad pythones, & hariolos ne inquiratis, ut in eis polluamini: ego DOMINVS deus uester. Coram canicie assurgas, & honora faciem senis, metuasq; deum tuum: ego DOMINVS. Si commoratur † aduena in terra uestra, ne afficiatis eum molestia, sed sit apud uos incola q cōmoratur uobiscū, quemadmodū indigena ex uobis, diligasq; eū sicut teipsum, quia & uos incolę fuistis in terra Aegypti: ego DOMINVS deus uester. Ne feceritis qdpiā iniqui in iudicio, in dimēsiōe, in pōdere, et in mēsura. Bilanx iusta, lapides iusti, Epha iustū, et Hin iustū sit uobis: ego DOMINVS deus uester, q eduxi uos è terra Aegypti, custodietis itaq; oēs ritus meos, & cūcta iudicia mea, ut faciatis ea: ego DOMINVS.

CAP. XX.

Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Sic dices ad filios Israel, Quicunq; è filijs Israel, aut ex incolis qui commorantur in Israele, de semine suo dederit ipsi Molech, morte multabitur, populus terrae lapidibus eum opprimet. Et ego statuam faciem meam contra uirum huiusmodi, et eum de medio populi sui excindam, eo quod

[Marginalia, left: B · Messis. · C · Furtum. · Mendaciū. · Periurium. · Exod.20.b · Deut.5.b · Eccli 10.a · Deut.24.c · Tob.4.c · Surdus. · Aequitas. · Acceptio personarū. · †Odium. · 1.Ioan.2.b 3.c · D · Eccli 19.b · Vitio. · *Mat.18.b · Luc.17.a · Dilectio amici. · †Matt.5.g 22.d · Rom.13.c · Gal.5.c · Iac.2.b · Ager. · Vestis. · E]

[Marginalia, right: Fructus primi. · F · Magica. · Coma. · Barba. · Mortuus. · Stigmata. · Sabbatum. · G · Pythones. · Senes. · Aduena. · Exod.21.c · Iudicium. · Regula. · Pondus. · Mensura. · A · Leuit.18.c]

quod dederit de semine suo ipsi Mo-
lech, ut contaminaret sanctuariũ meũ,
& prophanaret nomen meum sanctũ.
Et si omnino populi regionis oculos
suos absconderint à uiro isto, qui de se
mine suo Molech dederit, & eum non
interfecerint, statuã ego faciem meam
contra uirum huiusmodi, & contra co
gnationem eius, & excindam eum, &
omnes qui scortantur post eum, ut scor
tẽtur post Molech, è medio populi sui.
Superstitio Et anima quæ respexerit post pytho-
nes, & post hariolos, ut post eos scor-
tetur, ponam faciem meam contra ani-
mam illam, & excindã eam de medio
B populi sui. Sãctificamini igitur, et esto-
1.Pet.1.c te sancti, quia ego sum DOMINVS
deus uester. Seruate ritus meos ut fa-
ciatis eos: ego DOMINVS sanctifi-
Parentes. cans uos. Quicunq; patri suo, aut ma-
Exo.21.c tri suæ maledixerit, morte multetur, pa
Prou.20.c tri enim suo & matri suæ maledixit, ca
Matt.15.a pitali pœna dignus est. Et uir qui adul
Mar.7.b terium cõmittit cũ uxore alicuius, qui
Mœchus. adulterium inquã committit cũ uxore
Adultera. proximi sui, omnino moriatur adulter
Ioan.8.a & adultera. Qui dormierit cum uxore
Deu.22.d patris sui, & uerenda patris sui retexe
rit, morte multetur uterq;, capitali pœ
na plectãtur. Qui dormierit cum nuru
sua, ambo morte multentur, scelus de-
signarunt, ultimo supplicio sunt digni.
Et si quis dormierit cum mare concu-
bitu fœminæ, abominandam rem am-
bo fecerunt, morte multentur, digni eñ
sunt morte. Si quis duxerit uxorem &
matrem eius, nephas hoc est, eum &
ipsas igne comburent, ut nõ sit nephas
C in medio uestri. Si quis concumbit cũ
iumento, morte multetur, & iumen-
tum quoq; interficiatis. Mulier quæ
ad pecus accedit, ut ei se prostituat, oc
cidas mulierem atq; iumentum, morte
multẽtur, ultimo supplicio digni sunt.
Vir qui acceperit sororem suam, filiam
patris sui, aut filiam matris suæ, & in-
tuitus fuerit uerenda eius, ipsaq; intui-
ta fuerit uerenda illius, ignominia est,
excindantur coram populo [suo,] ue-
renda sororis suæ retexit, iniquitatem
suam feret. Et uir qui dormierit cũ mu-
liere habente menses, & retexerit ue-
renda eius, denudaueritq; uenam eius,
& ipsa retexerit fontem sanguinis sui,
excindãtur ambo è medio populi sui.
Verenda sororis matris tuæ, atq; soro-
ris patris tui, ne retegas, quoniam reli-
quias suas denudauit, peccatum suum
ferent. Vir qui dormierit cũ uxore pa- D
trui sui, & ignominiam patrui sui rete-
xerit, ferent iniquitatem suam, orbi mo
rientur. Vir si acceperit uxorem fra-
tris sui, abominanda res est, turpitudi-
nem fratris sui retexit, orbi erunt. Cu-
stodietis itaq; omnia statua mea, & om
nia iudicia mea, ut faciatis ea, ne euo-
mat uos terra in quam ego uos intro-
duco, ut in ea habitetis. Ne incedatis
iuxta ritus gentis huius, quam ego eij
cio ante uos, quoniam omnia ista fece-
runt, ideo eos cum fastidio repuli. Vo-
bis autem dixi, Vos hæreditate possi-
debitis terram ipsorum, & ego dabo
uobis eam, ut eam possideatis, terram
fluentem lacte & melle: ego DOMI-
NVS deus uester, qui segregaui uos à
populis. Vos igitur discrimen facite
inter iumentum mundum & immun-
dum, inter auem immundam & mun-
dam, ne cõtaminetis animas uestras in
iumentis & auibus, atque in omni eo
quod reptans scaturit terra, quod se-
gregaui à uobis ut immundum. Eritis
itaque mihi sancti, quia ego DOMI- Sancti.
NVS sanctus sum, & segregaui uos
de populis, ut essetis mei. Vir aut mu- Pythonici
lier, in quibus python uel spiritus ha- moriantur.
riolandi fuerit, omnino interficiantur, Deu.18.b
lapidibus obruent eos, ~~capitali suppli-~~ 1.Re.28.b Heb. San-
~~cio digni sunt.~~ CA. XXI. guis eorum sit super
ET dixit DOMINVS ad Mosen, A eos.
Loquere ad sacerdotes filios Aha-
ronis, & dic ad eos, Propter funus ne
mo funestetur in populis suis, at super
cognato suo, qui propinquus est eius,
pro patre scilicet suo, et pro matre sua,
pro filio suo, & pro filia sua, & pro fra
tre suo, super sorore sua uirgine, quę ei
iuncta est, quæ uirum nondum habet,
cõtaminari potest. Non polluet se, qui
uir est [magnus] in populo suo, ut sese
prophanet. Ne caluitiem inducant ca-
pitibus suis, angulum barbæ suæ ne at
tondeant, & in carne sua incisuras ne
faciant. Sancti erunt deo suo, & non
polluent nomen dei sui, quoniam sacri
ficia quæ igne consiunt DOMINO,
panes uidelicet dei, ipsi sacrificant,

B ideo sancti erunt. Scortum ne ducant uxorem, neque prophanam, neque ducant mulierem repudiatam à marito suo, quia [talis] sanctus est deo suo. Sanctificabis itaque eum, quia panes dei tui sacrificat ipse, ideo sanctus erit tibi, quia sanctus ego DOMINVS qui uos sanctifico. Et si filia sacerdotis cœperit scortari, patrem suum hæc prophanat, igne exuratur. Sacerdos uero magnus inter fratres suos, super cuius caput fusum est oleum unctionis, & qui consecrauit manum suam ut uestibus indueretur, is caput suum non nudabit, nec uestes suas laceret. Propter nullius mortui animas ingredietur, sed nec super patre suo aut super matre sua polluetur. Et sanctuario non egredietur,
C nec prophanabit sanctuarium dei sui, quia super eum est corona olei unctionis dei sui: ego DOMINVS. Vxo-
Ezec. 44. f rem in uirginitate eius ducet, uiduam uero, repudiatam, prophanam & meretricem, illas inquam, non ducet, sed uirginem de populis suis ducet uxorem. Nec prophanabit semen suum in populis suis, quia ego DOMINVS sanctifico eũ. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad Aharonem, dicens, Quicunque de semine tuo in generationibus suis habuerit uitium, ne appropinquet ut offerat panem deo suo, quoniam quicunque uitium habuerit, non debet appropinquare: si uidelicet sit cæcus, aut clau-
D dus, aut nasum habens depressum, aut si monstrosis sit membris, aut qui contritum habet pedem, aut manũ confractam, aut gibbosus, aut minutus, aut uitiato oculo, qui scabiem habet purulentam, aut aridam mordicantem, aut qui est testiculo obligato. Quicunque uitium aliquod habuerit, & est de semine Aharonis sacerdotis, non accedat ut sacrificet sacrificia quæ igne fiunt DOMINO. Nam quandoquidem uitium habet, non accedere debet ut panem dei sui offerat. Panem quidem dei sui de sacrosanctis ac consecratis edat, modo ad uelum ne accedat, neque ad aram, quum uitium habeat, ne prophanet sanctuarium meum: ego enim sum DOMINVS sanctificãs eos. Loquutus est itaque Moses ad Aharonem & filios eius, & ad cunctos filios Israel.

CAP. XXII.

LOquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad Aharonem & ad filios eius, ut abstineant à consecratis filiorum Israel, & non polluant nomen meum sanctũ, in his quæ sanctificant mihi: ego DOMINVS. A
Dic ad eos, etiã ad posteros eorũ, Quicunque accesserit de uniuerso semine uestro ad sancta, quæ sanctificant filij Israel DOMINO, qui in se habet immunditiã suam, excindetur anima illa à conspectu meo: ego DOMINVS. Quicunque de semine Aharonis leprosus fuerit, aut fluxum patiens, de sanctificatis non comedat, donec mundetur: & qui tetigerit quemcunque qui super mortuo immunditiã cõtraxit, uel [qui cõtigerit] aliquem cui exierit, aut qui proiecerit semen, aut qui contigerit quod cunque reptile quod eũ contaminat, aut hominem à quo contaminari potest, iuxta omnem illius immunditiam: anima inquam quæ tale quid contigerit, immunda erit usque ad uesperã, neque comedat de sanctificatis, donec lauerit aqua carnem suam, sole occidente, mundus erit, & tum demum edat de consecra- B
tis, quia panis illius est. Cadauer, & à Exo. 22. d
feris discerptum ne edat, ut eo contami Eze. 44. g
netur: ego DOMINVS. Obseruẽt igitur obseruationem meam, ne accersant sibi noxam, & moriantur in ea, si prophanauerint illam: ego DOMINVS sanctificãs eos. Nullus alienigena sanctum comedat, nec inquilinus sacerdotis, neque mercenarius edat sanctum. Quod si sacerdos emerit aliquem suo ære, is comedet ex eo, & natus in domo eius, hi inquam comedent de pane eius. Et si filia sacerdotis nupserit uiro extraneo, hæc eadem de Thruma consecratorum non edat. Filia sacerdotis si fuerit uidua, aut repudiata, & semen nõ habuerit, sed redierit ad domũ patris sui, comedet de pane patris sui, quemadmodum in pueritia sua: at nullus extraneus uescetur ex eo. Et si quispiam ex cõsecrato ederit ignorans, addat super illud quintam partem suam, & det sacerdoti cum consecrato. Et ne prophanent sancta filiorum Israel, quę in sublime tollunt DOMINO, ne sibi

asciscant iniquitatē, quum comederint
sanctificata illorum: quia ego DOMI
C NVS sanctificans eos. Et loquutus est
Oblatiões DOMINVS ad Mosen in hāc senten
quales sint. tiam, Loquere ad Aharonē et ad filios
eius, & ad cūctos filios Israel, & dices
ad eos, Quicunq; è domo Israel, & de
incola in Israel, attulerit donum suum,
de cūctis uotis suis, atq; de cunctis uo
luntarijs suis, quę adduxerint DOMI
NO in holocaustū, [adferatis hoc] ut
grati sitis, nempe marem integrū è bo-
bus, ex ouibus, aut capris. Quidq̄d ue
ro uitium aliq̄d habet, illud ne adduca
Deu.15.d tis, neq; enim gratos uos redderet. Qui
Eccli.35.b cunq; adduxerit sacrificiū pacificorū
DOMINO, ut separet uel uotum, uel
uolūtariū munus, in quo placare uult,
boue aut oue illud faciat, qui sint sine
uitio, nec sit aliq̄d uitiū in eis. Cęcum,
aut cōfractū, aut labijs scissum, aut uer
rucosum, quod scabiem habet purulen
tam, aut impetiginem: ista ne offeratis
DOMINO, nec ignitū sacrificiū pone
D tis de illis super aram DOMINI. Bo
uem & pecudē enormibus aut contra-
ctis membris, facere poteris pro uolun
tario dono, at ꝓ uoto nō erit acceptū.
Quod impulsu fractū est, aut cōtusum,
aut ruptum, aut exectū, ne sacrificetis
DOMINO, & in terra uestra ne fece
ritis. Sed neq; de manu alienigenæ offe
retis panē deo uestro de omnibus istis,
eo quod corruptio eorum sit in eis, ha-
beantq; uitiū in seipsis, & ideo nō gra
ta erunt ꝓ uobis. Et loquutus est DO-
MINVS ad Mosen, dicens, Quū bos,
aut ouis, aut capra nata fuerit, septem
diebus maneat sub matre sua, die uero
octauo & deinceps grata erit DOMI
NO, pro sacrificio quod igne cōsit. Bo
uem aut pecudem unà cum fœtu suo ne
mactetis eodem die. Et si uolueritis sa-
crificare DOMINO sacrificium lau-
dis, sacrificabitis ut grati sitis. Eodem
die comedetur, ne reliquū faciatis ex
eo quidq; usq; mane: ego DOMINVS.
Custodietis itaq; præcepta mea, & fa-
cietis ea: ego DOMINVS. Neq; pro
phanabitis nomen sanctum meū, ut san
ctificer in medio filiorū Israel: Ego DO
MINVS sanctificans uos. Qui eduxi
uos è terra Aegypti, ut essem deus ue-
ster: ego DOMINVS. XXIII.

ET loquutus est DOMINVS ad A
Mosen hisce uerbis, Loquere ad fi
lios Israel, & dices ad eos, Statæ feriæ Exo.23.b
DOMINI, quas uocabitis conuoca- Deu.5.b
tiones sanctas: hę sunt statæ feriæ meę.
Sex diebus fiet opus, die uero septimo
sabbatū est quietis conuocatio sancta,
nullum facietis opus, sabbatū enim est
DOMINO in cunctis habitationibus
uestris. Istę sunt statę feriæ DOMINI Dies festus
conuocationes sanctæ, quas indicetis primus pa-
temporibus suis. Primo mense, decimo scha.
quarto mensis, inter uesperas Pæsa est
DOMINO. Et in quindecimo die men
sis istius, festus est dies azymorū DO-
MINI, septē diebus infermentatas pla
centas edetis. Primo die sancta conuo
catio erit uobis, nullū opus seruile fa-
cietis. Sed offeretis sacrificiū q̄d igne Exo.23.
consit DOMINO, per septem illos
dies, septimo quoq; die cōuocatio san
cta est, nullum opus seruile facietis. Et B
loquutus est DOMINVS ad Mosen
in hanc sententiam, Loquere ad filios
Israel, & dices ad eos, Quū ueneritis Spicarum
in terrā quā ego do uobis, & messueri- primitiæ.
tis messem eius, inferetis Gomer de pri
mitiuis fructibus messis uestræ, ad sa-
cerdotem, qui motabit Gomer coram
DOMINO ad placationem uestri, po
stridie sabbati motabit illud sacerdos.
Eodem autem die quo motaueritis Go
mer, facietis ouem integrā, marem, an-
niculam holocaustum DOMINO. Ci
barium aūt sacrificiū eius, fiet ex dua-
bus decimis similaginis, quod cōmix-
tum sit oleo, ut fiat sacrificiū igne DO-
MINO in odorem suaueolentem, & li
batio eius sit de uino, nēpe quarta pars
Hin. Panem, & molam, et spicas tostas
ne edatis in eum usq; diem quo attule-
ritis sacrificiū deo uestro, statutum sit
hoc perpetuum etiam posteris uestris
in cunctis habitationibus uestris. Nu-
merabitis autē uobis à crastino die sab C
bati, à die inquam, qua obtuleritis Go Secundus
mer Tenupha, septem sabbata quæ in- dies festus
tegra sint, usq; ad crastinū septimi sab- est hebdo-
bati numerabitis quinquaginta dies, madum seu
& adferetis DOMINO sacrificium pentecoste.
cibarium nouū. Ex habitationibus ue
stris adferetis panes Tenupha duos ex
duabus decimis similaginis, quiq; sint Panes pri-
cum fermento cocti ex primitijs DO- mitiarum.

MINO. Cũ panibus adferetis septem agnos integros anniculos, & iuuencũ ex bobus unum, atq; arietes duos qui sint holocaustum DOMINO, cum sacrificijs cibarijs, & cum libamentis suis, ut sint sacrificia quæ igne cõsiant DOMINO in odorem suaueolentem. Deinde facietis hircum ex capris unũ pro hostia peccati, & duos agnos anni
D culos pro sacrificio pacificorum. Motabitq; ea sacerdos cum panibus primitiarũ, agitando coram DOMINO, cum duobus agnis, eruntq; hæc sancta DOMINI, sacerdotis. Et uocabitis hunc ipsum diem ut sit uobis conuocatio sancta, nullum opus seruile facietis: ritus perpetuus sit in cunctis habitationibus uestris, etiam apud posteros ue-
Num. 19.b stros. Et quum messueritis messem ter-
Deũ.24.b ræ uestræ, ne tam exacte angulum agri tui in messe tua deseces, & spicilegiũ messis tuæ ne colligas, pauperi & aduenę relinques illud: ego DOMINVS deus uester. Et loquutus est DOMI-
Festum tubarum. NVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad filios Israel, & dic, Mense septimo, primo die mensis erit uobis quies, monumentum clangoris, conuocatio sancta. Nullũ opus seruile facietis, nisi quod adferetis sacrificiũ quod igne consit DOMINO. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc
E sententiam, Veruntamen in decimo se-
Expiationis dies. ptimi mensis huius, dies erit expiationum, is sit uobis sancta conuocatio, &
Sup.16.g adfligetis animas uestras, & adferetis
Num. 29.b sacrificium quod igne consit DOMINO. Nullum opus hoc ipso die facietis, quia dies expiationum est, ad expiandum uos coram DOMINO deo uestro. Quoniam omnis anima quæ nõ afflicta fuerit hoc ipso die, excindetur è populis suis. Et omnis anima quæ fecerit quodcũq; opus hoc ipso die, perdam animam talem è medio populi sui. Nullum opus facietis, ritus sit perpetuus apud posteros uestros in omnibus habitationibus uestris. Sabbatum quietis sit uobis, affligetisq; animas uestras in nono mẽsis sub uesperam, à uespera in uesperã quiescetis in sabbato
F uestro. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dices, In quindecimo die mensis huius septimi, festus dies est tabernaculorum septem diebus DOMI Tabernaculorũ festũ.
NO. Die primo conuocatio sancta est, nullũ opus seruile facietis, septem diebus adferetis sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, †octauo autem die Ioan.7.f
cõuocatio sancta erit uobis, adferetisq; sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, cõcio erit hoc [die,] nullum opus seruile facietis. Hæ sunt statę feriæ DOMINO, quas uocabitis cõuocationes sanctas, ut adferatis sacrificia quę igne cõsiunt DOMINO, holocausta, cibaria sacrificia, uictimas & libamina, singulis diebus suũ demẽsum. Præter sabbata DOMINI, et prȩter dona uestra, præter omnia uota uestra, et prȩter omnia uolũtaria munera uestra quę tribuitis DOMINO. Veruntamẽ in decimo G
quinto die septimi mensis, cũ collegeritis prouentũ terræ, celebrabitis diẽ festum DOMINO septem dies. Primo die requies erit, et dies octauus reqes. Die primo accipite uobis fructũ ligni speciosi, ramos palmarũ, & ramos arboris densæ, & salices torrẽtis, lætabiminiq; corã DOMINO deo uestro septẽ dies. Et celebrabitis diẽ istũ festũ DOMINO septẽ diebus in anno. Statutũ hoc ꝑpetuũ sit ad posteros uestros, ut mẽse septimo celebretis hunc diẽ festũ. In tabernaculis manebitis septẽ dieb. omnes indigenę de Israel sedebũt in tabernaculis, ut posteri uestri sciãt q̃d ego fecerim habitare in tabernaculis filios Israel, quũ educerẽ eos è terra Aegypti: ego DOMINVS deus uester. Et Moses loquutus est ad filios Israel de statis ferijs DOMINI. XXIIII.

LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Præcipe filijs Israel, ut adferant ad te oleũ oleæ purũ & contusum ad luminare, ad incendendũ lucernam iugiter. Aharon concinnabit eam coram DOMINO in tentorio constitutionis extra uelum testimonij, à uespera usq; mane, idq; iugiter, statutum sit perpetuum etiam posteris uestris. Super candelabrum mundum concinnabit lucernas coram DOMINO iugiter. Tolles quoque similaginem, & pinses ex ea duodecim placentas, duæ decimæ erunt in una placenta. Ponesq; eas duobus ordinibus, Duodecim placentæ.

sex

B sex scilicet ordine [uno] super mensam mundam coram DOMINO. Pones etiam thus purum super ordine illo, ut sint panes ad monumentum, atque ad sacrificium quod igne consit DOMINO. Singulis sabbatis concinnabit illos coram DOMINO iugiter, à filijs Israel fœdere perpetuo. Eruntque Aharonis & filiorum eius, qui comedent eos in loco sacro, nam sacrosancti sunt ei, de sacrificijs quæ igne consiunt DOMINO, statuto perpetuo. Egressus est autē filius mulieris Israelitidis, qui filius erat uiri Aegyptij inter filios Israel, iurgatique sunt in castris, filius Israelitidis, & quidā Israelita. Et filius Israelitidis diserte expressit insigne illud nomen, & uilipen

Matt.12.a

C dit. Adduxerūtque eum ad Mosen. Nomen autem matris eius erat Selomith, quæ erat filia Dibri ex tribu Dan. Et posuerunt eum in carcerem, ut exponeretur eis sententia DOMINI. Loquutus est ergo DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Educ blasphemum extra castra, & quicunque audierunt ponant manus suas super caput eius, lapidibusque obruat eum uniuersus cœtus. Et ad filios Israel sic loqueris, Quicunque blasphemauerit deum suum, feret peccatum suum. Et qui diserte expresserit nomen DOMINI, morte multetur, omnino lapidibus obruet eum uniuersus cœtus, siue indigena fuerit, siue incola, quum diserte expresserit nomen [illud,] interficiatur. Et qui percusserit ullam animam hominis, morte multetur. Et qui animam iumēti percusserit, restituat ipsum, ani

Pœna talionis.
Exod.21.b.

D mam scilicet pro anima. Et qui detrimento affecerit proximum suum, huic fiet quemadmodum ipse fecit. Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente: quidquid homini uitij aut detrimenti infert, hoc idem ei inferatur. Et qui percusserit iumentū, reddat ipsum: qui uero hominem percusserit, interficiatur. Idem iudicium erit uobis, sicut aduenæ, ita & indigenæ, quia ego DOMINVS deus uester. Et loquutus est Moses ad filios Israel, eduxerūtque blasphemum extra castra, & obruerunt eum lapidibus. Et filij Israel fecerunt quemadmodum

Lex talionis.
Matt.5.f
Exo.21.c
Deut.19.d

Aequum iudicium.

Blasphemus lapidatur.

DOMINVS Mosi præcepit.

CAP. XXV.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in monte Sinai in hanc sententiā, Loquere ad filios Israel, & dices ad eos, Quum ueneritis in terram quam ego do uobis, quiescet terra, & habebit sabbatū DOMINI. Sex annis seminabis agrum tuum, & sex annis putabis uineam tuam, & fructum eius colliges, septimo uero anno sabbatum quietis erit terræ, sabbatū [inquam] DOMINI, agrum tuum non seminabis, nec uineam tuam putabis. Quod ex deciduo messis tuæ sponte nascitur, ne metas: & uuas quas tibi separare uolebas, ne uindemies, annus enim quietis erit terræ, eritque sabbatum terræ uobis in cibum, tibi, seruo tuo, ancillæ tuæ, mercenario tuo, & inquilino tuo qui tecum commoratur, sed & iumento tuo, & bestię quæ est in terra tua, erit cunctus prouētus terræ in cibum. Numerabis quoque tibi septem sabbata annorū, septem scilicet annos septies, erūtque tibi septem annorum sabbata quadragintanouem anni. Et circummittes clangorem buccinæ in mense septimo, decimo [die] mensis, in die inquam expiationū circummittetis cornu per uniuersam terram uestram. Et consecrabitis annum

A
Exod.23.b
De septimo anno.
Sabbata annorum.

B illum, annum uidelicet quinquagesimum, & proclamabitis libertatem in terra omnibus habitatoribus eius, iubileus enim erit hic [annus] uobis, & redibitis quisque ad possessionē suā, & quisque ad cognationem suam reuertimini. Annus ille quinquagesimus iubileus erit uobis annus, ne seminetis, neque ea quę ex deciduo sponte nascuntur metatis, neque religiose consecrata uindemietis. Iubileus eīm ille sanctus sit uobis, de agro comedetis, prouentū scilicet eius. In anno iubilei istius, redibitis quisque ad possessionē suam. Et si uendideritis uenditionem proximo tuo, aut cōparas [aliquid] de manu proximi tui, ne decipiatis quisque fratrem suum, iuxta numerū annorum post iubileū cōpares à proximo tuo, & pro ratione annuorū prouentuum uendat tibi. Iuxta multitudinem annorum augebis pretiū eius, & iuxta pau

De anno quinquagesimo.
De anno iubileo.

citatem annorũ minues pretium eius,
quoniã numerũ prouentuum ipse uen
C dit tibi. Ne adfligatis quisq; proxi-
mum, sed time deum tuum, quia ego
DOMINVS deus uester. Obseruate
itaq; statuta mea, & iudicia mea ser-
uate, ut ea faciatis, tum tuti habitabi-
tis in terra, tumq; dabit terra fructum
suum, comedetisq; dum saturi sitis, se-
curiq; sedebitis in ea. Et si dixeritis,
Solicitudinem tollit. Quid edemus anno septimo, cum neq;
seminemus, neq; annonam nostrã con
gregemus? Ego mandabo benedictio-
nem meam uobis anno sexto, & edet
annonam pro tribus annis. Seminabi
tis quidem in anno octauo, sed come-
detis de annona ueteri usq; ad annum
nonũ, donec uenerit prouẽtus eius co
Terræ uenditio. mederis uetera. Terra nõ uendetur ad
depulsionem, mea enim est terra, uos
autem incolæ & inquilini estis apud
D me. In omni autem terra possessionis
uestræ redemptionem permittetis ter-
ræ. Si tenuis factus fuerit frater tuus,
& uendiderit de possessione sua, uene
ritq; uindex eius qui propinquus est
illi, is redimat uenditionẽ fratris sui.
Redemptio agrorum. Qui aũt uindicem nõ habuerit, appre
hendat manus eius quidquid inuenit,
quod satis sit pro redẽptione sua, sub
ducatq; annos uenditionis suæ, & re-
stituat quod superest ei cui uendidit,
& reuertatur ad possessionem suam.
Quod si in facultate eius non tantum
fuerit ut reddat illi, erit uenditio eius
[rei] in manu ementis eam usq; ad iu
bileũ, in iubileo uero exit & reuerti-
Domus uenditio. tur ad possessionẽ eius. Et si quis uen-
diderit domũ habitabilẽ in urbe quæ
muro cingitur, redemptio eius sit usq;
ad finem anni in quo uenditur: isti sint
dies redemptionis eius. Si uero nõ re-
demerit, fueritq; ei finitus annus inte-
ger, cedet domus huiusmodi quæ est
in urbe muris cincta, ei qui eam emit
ad depulsionẽ, etiam posteris suis: nec
E exit, ne in iubileo quidẽ. At domus pa
ganæ, quæ muro per ambitũ non fue-
rint cinctæ, reputãtur quemadmodum
ager terræ, ideoq; habent ius uendica
Leuitarum uenditiões. tionis, & in iubileo redeũt. Ciuitates
uero Leuitarum, & domus ciuitatum
possessionis eorũ perpetuo iure redimi
possunt à Leuitis. Et si quis emerit à
Leuitis, domus uendita, & oppidum
possessionis suæ in iubileo exit, eo q;
domus Leuiticarum urbium possessio
eorũ sunt inter filios Israel. Ager uero
suburbanus qui est iuxta urbes eorũ,
non potest uendi, nam is perpetuò ab
eis possidetur. Si ad inopiam fuerit re
dactus frater tuus, nutaueritq; manus
eius tecũ, siue aduena fuerit, siue in-
quilinus, corrobora eum, ut tecum ui
uat. Ne acceperis ab eo fœnus, neq;
plus æquo, sed time deum tuum, ut te-
cum uiuere possit frater tuus. Ne des
illi pecuniã tuam ad fœnus, neq; des
illi alimentũ tuum ad excessum: ego
DOMINVS deus uester, qui eduxi
uos è terra Aegypti, ut darem uobis
terrã Chanaan, & essem uobis deus.
Si ad inopiã redactus fuerit frater tu- F
us apud te, & uenditus fuerit tibi, ne
in seruitutẽ eum redigas, quemadmo-
dũ seruos [solemus,] sed sit tibi quem
admodũ mercenarius & inquilinus,
seruietq; tibi usq; ad annũ iubilei, tum
egredietur à te, ipse & filij eius cũ eo,
reuerteturq; ad familiam suam, & ad
possessionẽ patrum suorũ reuertatur.
Nam serui mei sunt, quos eduxi è ter
ra Aegypti, ideoq; nõ uendẽtur quem
admodũ serui. Ne domineris ei in sæ-
uitia, sed time deũ tuum. Seruus tuus
& ancilla tua, quos tu habebis, è gen
tibus erunt quæ sunt circum uos, ab il
lis inquam emas seruos & ancillas.
Sed & de filijs inquilinorũ qui cõmo
rantur apud uos, ab illis inquam com
parare poteritis, deniq; à familia eo-
rum qui uobiscũ sunt, & quos genue
runt in terra uestra, hi erunt quos uos
possideatis. Hos ueluti hæreditario iu
re possidebitis etiam filijs uestris post
uos, ut possideant possessionem perpe
tuò, illis ad seruitiũ utimini. Fratribus
uero uestris filijs Israel, fratri inquam
suo nullus imperitabit sæuiter. Quod G
si aduena aut inquilinus apud te dite
scit, & frater tuus iuxta eum ad ino-
piã redigitur, ut uendatur aduenę aut
inquilino apud te, aut stirpi quę est de
familia aduenæ, postq; is fuerit uendi
tus, uendicatio ei erit, aliquis ex fra-
tribus eius uendicare eum poterit. Si
ue is sit patruus eius, siue filius patrui
eius, redimere eũ poterit, aut reliquiæ
carnis

carnis eius, qui scilicet sit de familia
eius, redimere eum poterit, aut si ipse
tantũ adquisierit, redimatur. Subdu-
cat ratione͂ cum emptore suo, ab anno
quo uenditus illi fuit, usq; ad annũ iu
bilei, æstimabiturq; pecunia uenditio
nis eius pro ratione annorũ, secũdum
dies mercenarij agetur cum eo. Si ad-
huc multi restiterint anni, secundũ il-
los restituat redemptione͂ suam de pe-
cunia scilicet qua emptus est: et si pau
ci anni restiterint ad annũ iubileum,
subducat sibi, iuxta annos suos resti-
tuat rede͂ptionem suam. Agetur cum
eo quemadmodũ cum mercenario per
singulos annos, nec dominetur ei sæ-
uiter te uidente. Quod si ad hunc mo
dum rede͂ptus non fuerit, anno iubilei
Israelitę ser exeat, & ipse, & filij eius cũ eo. Filij
ui dei. enim Israel mei sunt serui, mei inquam
sunt serui, q̃s eduxi è terra Aegypti:
ego DOMINVS deus uester. XXVI.
A NE feceritis uobis idola, nec scul-
Exo.20.a ptũ simulachrũ, neq; statuam eri
Deut.5.a gatis uobis, sed nec lapide͂ figuratum
Psal.96.b ponatis in terra uestra, ut adoretis ad
eum, quia ego DOMINVS deus ue
ster. Sabbata mea custodietis, & san-
ctuariũ meum reuerebimini: ego DO
Deut.28.a MINVS. Si in statutis meis incesseri
tis, et pręcepta mea custodieritis, fece
ritisq; ea, dabo pluuias uestras suo
tempore, & terra dabit annonã suam,
et arbor agri dabit fructũ suum. Et ap
prehe͂det apud uos tritura uindemiã,
& uindemia apprehendet semente͂, &
comedetis pane͂ uestrũ in satietate, ha
Iob 11.d bitabitisq; tuti in terra uestra. Et da-
bo pacem in terra, dormietis, & nemo
terrebit. Efficiã ut cesset nocens bestia
in terra, nec gladius grassabitur per
B terrã uestram. Vos persequemini ho-
stes uestros, qui cadent ante uos gla-
dio: quinq; ex uobis perseque͂tur cen
tum, et centũ ex uobis perseque͂tur de
cem millia. Et cadent hostes uestri an
te uos gladio. Ego enim respiciam ad
uos, & faciam uos crescere, augeboq;
uos, & firmiter seruabo fœdus meum
uobiscũ. Comedetis uetus inueteratũ,
& uetus ꝓpter nouũ efferetis. Et ego
ponam tabernaculũ meum in medio
uestri, & animus meus uos non fasti-
1.Cor.6.d diet. Ego ambulabo inter uos, & ero
deus uester, uosq; eritis populus me-
us. Ego DOMINVS deus uester, qui
eduxi uos è terra Aegypti, ne essetis
illorũ serui, & lora iugi uestri confre-
gi, et effeci ut erecti incederetis. Quod Deut.28.b
si non audieritis me, neq; feceritis om Thren.2.f
nia præcepta ista: & si auersati fueri- Mal.2.a
tis statuta mea, et iudicia mea animus
uester fastidierit, ut non faciatis cũcta
pręcepta mea, quin potius fœdus meũ C
irritũ facitis, ego quoq; hoc faciã uo-
bis, uisitabo uos terrore, tumore, & fe
bri ardente, quę oculos consumãt, &
animũ cõtabescere faciant. Semen ue
strum frustra seminabitis, quia hostes
uestri ipsum comedent. Ponã pręterea
faciem meã aduersum uos, ut corrua-
tis corã hostibus uestris, dominabun-
turq; uobis hi qui uos oderũt, quin fu
gietis quando nemo uos persequitur.
Et si nec inter illa mihi obtemperaue-
ritis, addã uobis septuplo plus casti-
gationis ꝓpter peccata uestra. Et fran
gam superbiã roboris uestri, faciamq;
cœlũ uestrum ueluti ferrũ, & terrã ue
stram ueluti æs. Et consumetur robur
uestrũ frustra, nam terra uestra nõ da
bit annonã suam, & arbores terrę non
dabunt fructũ suum. Et si contumaci- D
ter aduersum me perrexeritis, neq; me
audire uolueritis, septuplo augebo uo
bis pœnam iuxta peccata uestra. Im-
mittãq; in uos bestiã agri, quę uos or-
bos reddet, & excindet iumenta ue-
stra, & imminuet uos, deuastabũturq;
uiæ uestræ. Et si nec illis castigari po
teritis, quin potius aduersum me con
tumaciter perrexeritis, incedã & ego
contra uos contumaciter, & percutiã
uos adhuc septuplo propter peccata
uestra. Et inducã sup uos gladiũ, qui
ulciscatur ultione͂ fœderis. Et quũ col
lecti fueritis intra ciuitates uestras,
mittam pestilentiã inter uos, trademi-
niq; in manus inimici. Et cum cõfre-
gero uobis baculũ panis, pinsent de-
cem mulieres panem uestrũ in furno
uno, redde͂tq; panem uestrũ in ponde-
re, comedetis, et nõ saturabimini. Et si E
nec in hoc me audieritis, sed cõtumaci
ter aduersum me prexeritis, incedã et
ego aduersum uos cõtumaciter in fu-
rore meo, & castigabo uos septuplo
plus ꝓpter peccata uestra. Comede-

tisq; carnē filiorū uestrorū, et carnē filiarū uestrarū deuorabitis. Ego uastabo excelsa uestra, & excindā solaria [idola] uestra, ponāq; cadauera uestra sup cadauera idolorū uestrorū, et auersabitur uos anima mea. Redigam quoq; urbes uestras in solitudinem, et deuastabo sacella uestra, nec odorabo odorem uestrū suaueolētem. Redigam & terram in solitudinem, ut hostes uestri, qui eam incolent, super hac obstupescant. Vos autem disijciam in gentes, distringamq; post uos gladiū, & erit terra uestra uastata, & urbes uestræ desertæ. Tum tandem fruetur terra sabbatis suis cunctis diebus desolationis suæ, quū uos estis in terra hostium uestrorū, tum inquam terra quiescet, & sabbatis suis pro uoto fruetur, cunctis diebus desolationis quiescet, eo ꝙ non quieuit in sabbatis ue-

F stris, quū habitaretis in ea. Porrò qui ex uobis superstites fuerint, ijs indam animi consternationē in terra hostium suorū, persequeturq; eos strepitus folij quod mouetur, & cum declinarint fuga gladiū, corruent nemine persequente. Impingent quisq; in fratrem suum, ac si gladius adesset, quū tamen nemo persequatur, nec consistere poteritis coram hostibus uestris. Et peribitis inter gentes, deuorabitq; uos terra hostium uestrorū. Et si qui ex uobis residui fuerint, contabescent in iniquitate sua in terra hostium uestrorū, atq; in iniquitatibus patrū suorū cum eis

Confessio peccatorū.

contabescent. Tum confitebuntur iniquitatem suam, & iniquitatē patrum suorum, in præuaricatione sua qua in me sunt prευaricati, quodq; contumaciter aduersum me perrexerunt. Hinc & ego incedam cum eis aduersus, & inferam eos in terram hostiū suorum, ut uel tum cor illorū incircuncisum se submittat, & tum expiabunt iniquita-

G tem suam. Et recordabor fœderis mei

Clementia dei.

cum Iacob, & etiam fœderis mei cum Isaac, & fœderis mei cum Abraham memor ero, etiam terrę memor ero. Et terra deserta ab eis, sabbatis suis fruetur, quū scilicet ipsis destituetur, tum expiabunt iniquitatem suam, quod iudicia mea spreuerint, et statuta mea fastidierit anima illorū. Sed & hoc, quū fuerint in terra hostium suorū nō auersabor eos, neq; eos fastidiam, ut penitus consumere eos, aut fœdus meum cum eis irritū facere uelim: ego enim sum DOMINVS deus eorū. Ego recordabor propter eos pristini fœderis, quum educerem eos è terra Aegypti spectantibus gentibus, ut essem illorum deus: ego DOMINVS.

Epilogus.

Hæc sunt statuta, & iudicia, & leges, quas dedit DOMINVS inter se, & inter filios Israel in monte Sinai tradēte Mose.

CAP. XXVII.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, Homo qui eximiū aliquod uotū nuncuparit, animas scilicet DOMINO, iuxta æstimationem tuam [fiat.] Erit autē hæc æstimatio tua, maris à uicesimo anno usq; ad sexagesimū, æstimatio tua sit quinquaginta sicli argenti, iuxta siclū sanctuarij. Si uero fœmina fuerit, sit æstimatio tua triginta sicli. Et si fuerit quinq; annorū usq; ad uiginti annos, erit æstimatio tua, maris uiginti sicli, fœminæ decem sicli. Ab eo uero qui est unius mēsis, usq; ad annos quinq;, erit æstimatio tua pro mare quinq; sicli argētei, pro fœmina æstimatio tua tres sicli argentei. Porrò qui est sexaginta annorū & supra, fueritq; mas, erit æstimatio tua quindecim sicli, pro fœmina uero decem sicli. Quod si tenuior fuerit tua æstimatione, collocabit se corā sacerdote, & sacerdos æstimabit eum iuxta facultatem uouētis, sic æstimabit eum sacerdos. Si uero pecus fuerit de quo adferunt DOMINO munus, quicunq; dederit ex eo DOMINO, sanctū sit, nec ipsum immutet, nec commutet, nec bonum malo, nec malū bono. Quod si omnino ani-

B mal animali commutauerit, erit tam illud, ꝙ quod commutatū est eo, sacrū. Omne uero pecus immundū, de quo DOMINO sacrificiū non adfertur, collocent huiusmodi pecus coram sacerdote, quod sacerdos æstimet, siue bonū sit siue malū, iuxta ęstimationem sacerdotis, sic erit. Quod si omnino redimere uelit ipsum, adijciat quintam eius partem ad æstimationem. Si uero quispiam domū suam consecrauerit,

ut consecratum sit DOMINO, hanc æstimabit sacerdos siue bona sit, siue mala, et ut eam sacerdos æstimauerit, ita sit ratum. Si uero is qui consecrauit domũ, uoluerit redimere eam, addat quintam partem pecuniæ ad æstimationem, & erit eius. Si quis agrum possessionis suæ consecrauerit DOMINO, æstimabitur ille iuxta sementem eius, sementis Homer ordei quinquaginta siclis argenteis. Si ab anno iubileo cõsecrauit agrum suum, secun
C dum æstimationem ratum erit. Si uero post iubileum consecrauerit agrum suum, supputabit ei sacerdos pecuniam, iuxta numerum annorũ, qui adhuc restant usq; ad annum iubilei, & subtrahetur ab ipsa æstimatiõe. Quod si is qui consecrauit agrũ, ipsum omnino redemerit, supaddat æstimato pretio quintam partem, & confirmabitur ei. Et si non redemerit agrũ, sed uendiderit eum alteri, non poterit eum amplius redimere, sed erit ager ille, in anno iubileo quũ exierit liber, consecratus DOMINO, sicut ager qui omnino deuotus est, eritq; possessio eius sacerdotis. Et si quis agrũ à se emptum, & qui non est ex agris possessionis suæ, consecrauerit DOMINO, supputabit ei sacerdos summam æstimationis usq; ad annum iubileũ, dabitq; illi æstimationem in die illo, consecrata est DOMINO. In anno uero iubileo reuertetur ager ad eum à quo iste eum emit, ad eum inquam cuius est ter
Siclus. ræ proprietas. Omnis uero taxatio
Exo.30.b fiat iuxta siclum sanctuarij: habet au-
Num.3.g tem siclus uiginti Gera. At primoge-
Ezec. 45.d nitum, quod ex pecoribus iure primo genitorum dicatũ est DOMINO, nõ potest quispiam illud consecrare, siue
D bos sit, siue pecus, DOMINI est. Si uero fuerit ex animali immundo, redimet iuxta æstimationem & addat super illud quintã eius partem: & si nõ redemptũ fuerit, uendatur iuxta æsti-
Iosue 6.c.d mationẽ tuam. †Veruntamen nullum Hærem (quod quispiam DOMINO deuouerit ex omnibus quæ habet ab homine ad iumentũ usq;, & usq; ad agrum possessionis suæ) uendi potest, nec etiam redimi, nam omne Hærem sacrosanctũ est DOMINO. Nullum Hærem, quod deuotũ est ab homine, redimatur, sed omnino interficiatur. Omnis decima terræ, quæ sit de semine terræ, aut de fructu arborũ, DOMINI est, & consecrata DOMINO. Quod si quispiã omnino redimere aliquid uoluerit ex decimis suis, superaddat illis quintam eorum partem. Et omnis decima armenti & gregis, & omnium quæ sub uirga transeunt, decimum quodq; consecratum erit DOMINO. Ne disquirat inter bonum & malum, nec commutet ipsum: quod si omnino commutauerit ipsum, erit tam hoc q; illud quo commutatũ est, cõsecratũ [DOMINO,] nec redimi poterit. Hæc sunt præcepta, quæ mandauit DOMINVS Mosi ad filios Israel in monte Sinai.

Liber Numeri, Hebraice Vaiedabber.

CAPVT I.

ET LOQVVTVS est DOMINVS ad Mosen in deserto Sinai, in tentorio constitutionis, in prima mensis secundi, in anno secun- A
do posteaquã egressi essent è terra Aegypti, in hanc sententiam, Agite cen- Exod.30.b
sum uniuersi cœtus filiorũ Israel iux- Num.26.a
ta familias suas, iuxtaq; domum patrum suorũ cum numero nominũ, omnes mares [recensete] iuxta capita sua. Tu et Aharon agite delectum per exercitus suos, eorũ qui uiginti sunt annorũ, & supra, quicunq; uidelicet apti sunt ad militiam in Israele: eruntq; uobiscũ uiri de singulis tribubus, quorum quisq; caput sit domus patrũ suorum. Et hæc sunt nomina uirorum qui stabunt uobiscum. De Ruben, Elizur filius Sedeur. De Simeon, Schelumiel filius Zuri Schadai. De Iehuda, Nahason filius Amminadab. De Isaschar, Nathanael filius Zuar. De Zebu- B
lon, Eliab filius Helon. De filijs Ioseph & Ephraim, Elisama filius Ammihud. De Manasse, Gamaliel filius Pedazur. De Beniamin, Abidan filius

Gedeoni. De Dan, Ahiefer filius Am
mischadai. De Aser, Pagiel filius A-
chran. De Gad, Eliasaph filius Dehu-
el. De Naphtali, Ahira filius Enan.
Hi magni nominis erant in cœtu, pri-
mores tribuū patrum suorum, capita
[nempe] tribuni militū in Israele. Vi
ris istis, qui nominibus suis diserte ex
pressi sunt, acceptis, Moses & Aha-
ron uniuersum cœtū conuocari iusse-
runt, in primo [die] mensis secundi.
Et professi sunt natales suos per fami-
lias suas, et per domos patrū suorum,
iuxta nomina ab his qui nati erant ui
ginti annos et supra, iuxta capita sua.
Quemadmodū pręcepit DOMINVS
Mosi, sic recensuit eos in desetro Si-
nai. Fuerūt itaq; filij Ruben primoge-
niti Israelis, per generationes suas, &
per familias suas, perq; domos patrū
suorū, iuxta numerū nominū, iuxtaq;
capita sua, omnes mares ab eo qui ui-
ginti annos natus erat & supra, qui-
cunq; ad bellū apti erant, census in-
quam eorū qui de tribu erant Ruben,
C fuit quadragintasex millia et quingen
ti. De filijs Simeon per generationes
suas, per familias suas, atq; per domos
patrū suorū, census eorū iuxta nume
rum nominū, iuxtaq; capita sua, om-
nes mares ab eo qui uiginti erat anno
rum & supra, quicunq; bello apti e-
rant, census inquam eorū qui erant è
tribu Simeonis, fuit quinquagintano
uem millia, & trecenti. De filijs Gad
per generationes suas, per familias
suas, atq; per domos patrū suorū, iux
ta numerū nominum, ab his qui uigin
ti erant annorū & supra, quicunq; e-
rant ad militiā apti, census inquā eo-
rum qui erant de tribu Gad, fuit qua-
dragintaquinq; millia, sexcēti et quin
D quaginta. De filijs Iehuda per genera
tiones suas, & per familias suas, atq;
per domos patrū suorum, iuxta nume
rum nominū, ab his qui uiginti annos
nati erant & supra, omnes qui ad bel-
lum apti erant, census inquā eorū qui
erāt de tribu Iehuda, fuit septuaginta
quatuor millia, & sexcenti. De filijs
Isaschar per generationes suas, et per
familias suas, atq; per domos patrum
suorū, iuxta numerū nominum ab his
qui uiginti erant annorū & supra, qui
cunq; ad bellū erant idonei, cēsus in-
quam eorū qui erant è tribu Isaschar,
fuit quinquagintaquatuor millia, &
quadringenti. De filijs Zebulon per
generationes suas, per familias suas,
& per domos patrū suorum, iuxta nu-
merum nominū ab his qui uiginti erāt
annorū & supra, quicunq; apti erant
bello, census inquam eorū qui erant è
tribu Zebulon, fuit quinquagintase-
ptem millia, & quadringenti. De filijs E
Ioseph, nēpe de filijs Ephraim per ge-
nerationes suas, & familias suas, atq;
per domos patrū suorum, iuxta nume
rum nominū, ab his qui uiginti erāt an
norum & supra, omnes qui bello apti
erant, census inquam eorū qui erant è
tribu Ephraim, fuit quadraginta mil-
lia & quingenti. De filijs Manasse
per generationes suas, & per familias
suas, atq; domos patrum suorū, iuxta
numerū nominū ab his qui uiginti e-
rant annorū & supra, omnes bello a-
pti, census inquam eorū qui erāt è tri
bu Manasse, trigintaduo millia & du-
centi. De filijs Beniamin per genera-
tiones suas, per familias suas, atq; per
domos patrū suorū, iuxta numerū no-
minum ab his qui uiginti erant anno-
rum & supra, quicunq; ad bellū erant
idonei, census inquam eorū qui erant
è tribu Beniamin, trigintaquinq; mil-
lia, & quadringēti. De filijs Dan per
generationes suas, per familias suas,
atq; per domos patrū suorū, iuxta nu-
merum nominū ab his qui uiginti erāt
annorū & supra, quicunq; apti erant
ad bellū, census inquam eorum qui e-
rant è tribu Dan, sexagintaduo millia
& septingenti. De filijs Aser per gene F
rationes suas, per familias suas, atq;
per domos patrū suorum, iuxta nume
rum nominum ab his qui uiginti erant
annorū & supra, quicunq; ad bellum
erant apti, census inquam eorū qui e-
rāt de tribu Aser, quadraginta millia,
mille & quingenti. De filijs Naphta
li per generationes suas, per familias
suas, & per domos patrū suorum, iux
ta numerū nominū ab his qui uiginti
erant annorū & supra, omnes bello a-
pti, census inquū eorum qui erāt è tri
bu Naphtali, quinquagintatria mil-
lia & quadringenti. Iste est census
quem

quem egit Moses & Aharon cũ principibus Israel, uiris scilicet duodecim, qui è domo patrũ suorũ [selecti erãt.]
Exo.12.f Fuerũt aũt omnes censi ex filijs Israel
Num.11.c iuxta domos patrũ suorum, ex his qui uiginti annos & supra nati, & qui ex Israele ad bellũ apti erant, omnes inquam censi, sexcenta millia, atq; triginta millia, quingẽti & quinquaginta. Leuitæ uero iuxta tribus patrum
G suorũ, inter illos non sunt cẽsi: loquutus enim erat dominus in hanc sententiam, Veruntamen tribũ Leui nõ censebis, & illorũ ne agas censum inter filios Israel, sed præficies Leuitas tabernaculo testimonij, & omnibus in-
1.Par.24.d strumẽtis eius, & omnibus quæ in eo sunt, portabũt arcam, & omnia instrumenta eius, & in eo ministrabunt, & circa tabernaculũ manebunt. Et quũ tabernaculũ transferendum est, deponent Leuitæ illud: cumq; figendũ est tabernaculũ, Leuitæ erigent ipsum: si alienus quispiam accesserit, interficiatur. Mansiones autem facient filij Israel, unusquisq; in turma sua, et quisq; sub uexillo suo per exercitus suos. Leuitæ uero castra [sua] ponent circum tabernaculũ testimonij, ne indignatio ueniat super cœtũ filiorum Israel. Excubabunt itaq; Leuitæ in custodia tabernaculi testimonij. Et fecerunt filij Israel iuxta omnia quæ præcepit DOMINVS Mosi, sic inquam fecerunt.

CAP. II.

A LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonẽ in hanc sententiam, Quisq; ex filijs Israel castra figat sub uexillo suo, & sub signis domus patrũ suorum, è regione circũ tentorium constitutionis castra figant. Ponent autem castra Orientẽ uersus ad exorientẽ solem, qui sunt sub uexillo castrorũ Iehuda per exercitus suos, et princeps filiorũ Iehuda fuit Nahason filius Aminadab. Exercitus aũt eius, & census eorum, septuagintaquatuor millia & sexcenti. Iuxta hunc castra ponent q̃ sunt de tribu Isaschar, fuitq; princeps filiorũ Isaschar Nethaneel filius Zuar, exercitus eius atq; census eius quinquagintaquatuor millia & quadringenti. Tribus Zebulon & princeps filiorũ Zebulõ, Eliab filius Helon: porrò exercitus eius & cẽsus eius, quinquagintaseptem millia, & quadringenti. Vniuersi autem census castrorũ Iehuda centum millia, octoginta millia, et sex millia atq; quadringenti, per exercitus suos, & primi ipsi proficiscantur. Vexillũ castrorũ Ruben uersus Austrum sit per exercitus suos, princeps aũt filiorũ Ruben fuit Elizur filius Zedeur. Porrò exerci- B tus eius et cẽsus eius quadragintasex millia & quingenti. Et iuxta eum castrametabũtur tribus Simeõ, princeps uero filiorum Simeon Selumiel, filius Zuri Sadai: porrò exercitus eius & census eorũ quinquagintanouẽ millia atq; trecenti. Tribus quoq; Gad, & princeps filiorũ Gad fuit Eliasaph filius Rehuel: porrò exercitus eius & cẽsus eorũ quadragintaquinq; millia, sexcẽti & quinquaginta. Vniuersi quĩ censi sunt ex castris Ruben, centũ millia atq; quinquaginta millia, mille & quadringẽti quinquaginta per exercitus suos, et hi secũdo loco proficiscantur. Tentoriũ uero constitutionis proficiscetur cũ turba Leuitarũ in medio castrorũ, & sicut castrametantur, sic etiã proficiscãtur, unusquisq; in loco suo sub uexillo suo. Vexillũ castrorũ C
†Ephraim cũ exercitibus suis ad Occidentẽ [castrametetur,] & princeps Psal.79.a
filiorũ Ephraim, Elischama filius Amihud, exercitus eius & census eorũ quadraginta millia & quingẽti. Iuxta hunc erit tribus Manasse, et princeps filiorum Manasse, Gamaliel filius Pedazur, exercitus eius & cẽsus eorum trigintaduo millia & ducenti. Tribus quoq; Beniamin, et princeps filiorum Beniamin, Abidan filius Gideoni, exercitus eius & census eorum triginta quinq; millia & quadringẽti. Vniuersi qui censi sunt è castris Ephraim, centum millia & octo millia, atq; centum per exercitus suos, & hi tertio loco ꝓficiscẽtur. Vexillũ uero castrorũ Dan cum exercitibus suis Aquilonem [tenebit,] fuitq; princeps filiorum Dan Ahiezer filius Ami Sadai, exercitus eius et cẽsus eorũ sexagintaduo millia & septingẽti. Iuxtà eũ castrametabun D tur tribꝰ Aser, et prĩceps filiorũ Aser, Pagiel filius Achran, exercitus eius &

census eorũ quadragintaunum millia & quingenti. Tribus quoq; Naphtali, & princeps filiorũ Naphtali, Ahira filius Enan, & exercitus eius atq; census eorum quinquagintatria millia & quadringenti. Vniuersi qui censi sunt è castris Dan, centum millia, & quinquagintaseptem millia & sexcenti, & postremo loco proficiscentur cũ uexillis suis. Hic est census filiorũ Israel iuxta domos patrũ suorum, uniuersi scilicet qui censi sunt castrametantes iuxta exercitus suos, sexcenta millia, tria millia, quingenti & quinquaginta. Leuitæ uero non sunt censi inter filios Israel, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Et fecerunt filij Israel iuxta omnia quæ mandauerat DOMINVS Mosi, sic enim castra fixerunt cum uexillis suis, & sic profecti sunt iuxta familias suas, & iuxta domos patrum suorum.

Num.1.g

CA. III.

A Et hæ sunt generationes Aharonis & Mosis eo die quo loquutus est DOMINVS cum Mose in monte Sinai. Et sunt nomina filiorum Aharonis, primogenitus Nadab, Abihu, Eleazar, & Ithamar. Hæc sunt nomina filiorũ Aharonis sacerdotum, qui uncti erant, quorũ manus consecratæ erant, ut sacerdotio fungerentur. †Mortuus q; est Nadab & Abihu corã DOMINO quũ offerrent ignem alienum coram DOMINO in deserto Sinai, nec habuerũt filios, & sacerdotio functus est Eleazar & Ithamar coram patre suo Aharone. Loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Adduc tribum Leui, & constitue eam coram Aharon sacerdote, ut ei ministrent. Et ipsi custodiant obseruationem eius, et obseruationẽ uniuersi cœtus ante tentorium constitutionis, ut obeant ministeriũ tabernaculi. Ipsi custodient omnia instrumenta tentorij constitutionis, & obseruationem filiorũ Israel, ut

Exo.6.d

Leuit.10.a

1.Par.24.a

B obeant ministeriũ tabernaculi. Et dabis Leuitas Aharoni & filijs eius, de ditití enim sunt ei ex filijs Israel. Aharon uero & filios eius præficias, ut custodiant sacerdotium suum: alienus si accesserit, interficiatur. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Ecce ego tuli Leuitas de medio filiorũ Israel pro omni primogenito quod uuluã aperit in filijs Israel, & Leuitæ erunt mei, meum enim est omne primogenitũ, à die quo percussi om̃e primogenitũ †in terra Aegypti, consecraui mihi omne primogenitum in Israele, tam in hominibus q̃ in iumentis, mea inquam erunt: ego DOMINVS. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in deserto Sinai hisce uerbis, Recense filios Leuitarum, iuxta domos patrũ suorũ, iuxta familias suas, omnem marem ab eo qui unius est mensis & supra recensebis eos. Re

Exod.13.

C censuit itaq; eos Moses iuxta præceptum DOMINI, quemadmodũ mandauerat. Fueruntq; isti filij Leui iuxta nomina sua, Gerson, Kahath & Merari. Et hæc sunt nomina filiorũ Gerson iuxta familias suas, Libni & Simei. Filij uero Kahat in familijs suis, Amram, Izhar, Hebron & Vziel. Et filij Merari in familijs suis, Maheli & Musi. Hæ sunt familiæ Leuitarũ iuxta domos patrũ suorũ. Ipsi Gerson familia Libni & familia Simei, istæ sunt familiæ Gersonicę. Census eorum ab eo qui erat unius mensis & supra, census inquam eorũ septem millia et quingenti. Porrò familiæ Gersonicæ post tabernaculũ castrametentur ad Occidentem. Princeps autẽ domus patriæ Gersonitarũ Eliasaph filius Lael. Et

Gerson. 7500.

D filiorũ Gerson custodia erit in tentorio constitutionis, [obseruabunt inquam] tabernaculũ & tentorium, tegumentũ eius, & uelum quod erat ad ostium tentorij cõstitutionis, item aulæum atrij, & uelum ad ostiũ atrij, q̃d est iuxta tabernaculũ, & aram circunquaq;, & funes eius, ad omne ministeriũ eius. Ipsius Kahat erat familia Amram, & familia Izhar, & familia Hebron, & familia Vsiel: & hæ sunt familiæ Kahatitarũ. Numerus omniũ marium ab eo qui unius erat mensis & supra, octo millia & sexcenti, & hi excubabunt in custodia sanctuarij. Familiæ autem Kahatitarũ castra figent ad latus tabernaculi meridionale. Primarius patriæ domus familiarũ Kahatitarum fuit Elizaphan filius Vsiel, & illi custodient arcam, mensam, candelabrum, aras & uasa sanctuarij, in quibus

Kahat. 8600.

bus ministrant, uelū quoq; & quidqd B ad ministeriū eius [pertinet.] Summus autem princeps Leuitarū fuit Eleazar filius Aharonis sacerdotis, episcopus corū qui excubāt in custodijs sanctuarij. Ipsius Merari familia Maheli, & familia Musi: hæ sunt familiæ Meraritarū. Census eorū iuxta numerum omniū marium ab eo qui erat unius mensis & supra, sex millia & ducenti. Princeps autem patriæ domus in familijs Merari erat Zuriel filius Abihail, & hi castra ponent in latere tabernaculi septentrionali. Et functio custodiæ filiorū Merari, asseres tabernaculi, & uectes eius, & colūnę eius, & bases eius, & omnia instrumenta eius, & quidquid est ministerij eius. Colūnæ quoq; atrij per circuitū, cum basibus earū, claui earum, & funes earum. F Porrò ante tabernaculū ad plagam oriētalem ante tentoriū constitutionis castra ponēt Moses & Aharon atq; filij eius, obseruantes custodiam sanctuarij, & custodiam filiorū Israel: & alienus si accesserit, interficietur.

Leuitarum numerus.

Omnis autē census Leuitarū quos recēsuit Moses & Aharon iuxta iussionem DOMINI per familias suas, omnes mares ab eo qui unius fuit mensis & supra, fuerūt uigintiduo millia. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Recense omne primogenitū masculinum de filijs Israel, ab eo qui est unius mensis & supra, & accipe numerū nominum eorū, tollesq; Leuitas mihi.

Leuitæ loco primogenitorum Israelis.

Ego enim sum DOMINVS, pro omī primogenito filiorū Israel, & iumēta Leuitarū pro omnibus primogenitis filiorum Israel. Recensuit itaq; Moses quemadmodū præceperat ei DOMINVS, omnia primogenita filiorum Israel. Fuerūtq; omnia primogenita mascula iuxta numerū nominū, ab eo qui erat unius mensis & supra, iuxta cen- G sum eorū, uigintiduo millia, ducēta & septuagintatria. Locutusq; est DOMINVS ad Mosen, dicens, Tolle Leuitas pro omnibus primogenitis filiorū Israel, & pecora Leuitarū pro pecoribus eorum, eruntq; Leuitæ mei: ego DOMINVS. Pro redimendis uero ducentis & septuagintatribus, qui ex primogenitis inter filios Israel Leuitas excedūt, accipies quinos siclos ad singula capita, siclū scilicet sanctuarij accipies, (habet aūt siclus uiginti Gera) dabisq; pretium Aharoni & filijs eius, redēptionis scilicet qui supersunt in eis. Tulit itaq; Moses pretiū redemptionis ab his qui superfuerunt ultra redemptos Leuitarū, à primogenitis filiorū Israel accepit pecuniam istam, nempe mille, trecentos & sexaginta quinq; siclos, iuxta siclum sanctuarij. Deditq; Moses pecuniā redēptorum Aharoni et filijs eius iuxta uerbū DOMINI, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi.

Exo.30.b Leuit.27.c Ezec.45.d

CA. IIII.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem hisce uerbis, Collige summam filiorū Kahat de medio filiorum Leui, iuxta familias suas, iuxtaq; domos patrū suorum, ab eo qui natus est †triginta annos & supra, usq; ad eum q quinquaginta est annorū, quicunq; militiæ aptus est, ut exequantur opus in tentorio constitutionis. 1.Par.24.a

Hoc uero munus erit filiorum Kahat in tentorio cōstitutionis, [nempe] in sancto sanctorū. Cum igitur castra soluūt, ingredietur Aharon & filij eius, & deponant uelū tegumenti, inuoluentq; in eo arcā testimonij: super hoc uero ponant operimentū ex pellibus meliū, expandantq; desuper palliū totum hyacinthinū, & ponāt uectes eius. Mensam facierū obuoluent panno, qui totus sit hyacinthinus, ponantq; super eam acetabula, cochlearia, & instrumēta purgatoria, & dimidiatas fistulas in quibus funditur, eruntq; super eam panes iugiter. Expandentq; super hæc tegumentū coccinū dibaphon, operiētq; illud uelo ex pellibus meliū, & ponēt uectes eius. Tollant etiam tegumentū hyacinthinū, & obuoluant candelabrū luminaris, & lampades eius, & emunctoria eius, & uascula eius [in quibus emuncta excipiuntur,] atq; cuncta uasa olearia, quibus illi ministeria sua exequūtur. Ponantq; tam ipsum quàm omnia instrumenta eius in tegumentū ex pellibus meliū, & collocent super uectes. Deinde expandant hyacinthinum tegumentū super aram auream, & tegāt ipsam tegumento ex pelle melium, &

B inserant uectes eius. Tollantq; omnia instrumenta, quibus ministerium explent in sanctuario, et inuoluãt in panno hyacinthino, operiãtq; ea tegumento ex pellibus melium, & ponãt super uectes. Repurgent aram cineribus, & expandant super eam tegumentũ purpureum. Ponãtq; super eam omnia uasa eius, quibus ministrant in ea, nempe ignis receptacula, & fuscinulas, et scopas, & pelues sparsorias, omnia deniq; aræ instrumenta, & expandant super ea tegumentũ ex pellibus melium, inserantq; uectes eius. Quumq; Aharon & filij eius absoluerintque [hoc,] obtexerintq; sanctuarium, & omnia instrumenta sanctuarij, quãdo iam transferenda sunt castra, post hęc accedant filij Kahat, ut [ista] ferant,
2.Reg.6.b neq; tamen attingant sancta, †ne moriantur. Hoc est onus filiorum Kahat in tentorio constitutionis. Præfectura autem Eleazar filij Aharonis sacerdotis [hæc est,] Oleũ luminaris, incensum aromaticum, iuge sacrificium cibarium, oleum unctionis, cura quoq; totius tabernaculi, & omniũ quæ in eo sunt, in sanctuario scilicet & omnibus uasis eius. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem, dicens, Non excindatis tribum familiæ Kahat è medio Leuitarum. Hoc uero facite eis, ut uiuant & nõ moriantur, si accesserint ad sanctum sanctorũ, Aharon & filij eius ingrediantur & deponant ea, unicuiq; pro officio suo, atq; pro onere suo, ipsi uero non introeant, ut contemplẽtur quum inuol-
C uuntur sancta, ne moriantur. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hãc
Gersonitarum officium. sententiam, Collige etiam summam filiorum Gerson per domus patrũ suorum, & per familias suas, recense autem eos ab eo qui uiginti est annorũ, usq; ad eum qui natus est quinquaginta annos, quicunq; aptus est militiæ, ut illi in tentorio constitutionis ministrẽt. Hoc uero sit officiũ familię Gersonicæ, ut seruiant & baiulent. Baiulabunt (inquã) aulęa tabernaculi, & tentorij cõstitutionis, tegumentũ eius, & tegumentum ex pellibus melium, quod est super illud supremũ, uelamen quoq; ostij tentorij cõstitutionis. Tapetes quoq; atrij, & uelũ quod est ad ostium portæ atrij, quod [atrium] circuit tabernaculũ & aram, & funes, et omnia instrumẽta ministerij ipsorum, omnia deniq; quæ illis obueniũt, exequentur. Secundũ uerbum Aharonis & filiorum eius fiet omne ministerium filiorũ Gerson, in omni onere eorum, & in cuncto ministerio eorum, & recensebitis eis omnia onera eorũ quæ obseruent. Hoc itaq; officium est familiarum filiorũ Gerson in tentorio constitutionis, & custodia illorũ erit sub manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Porrò filios Merari recẽsebis iuxta familias suas, & domos patrũ suorum, numerabis autem eos ab eo qui triginta est annorum, usq; ad eum qui natus est quinquaginta annos, quicunque ad militiam aptus est, ut seruiãt in ministerio tentorij constitutionis. Hęc autem erit obseruatio oneris eorũ ad omne ministerium eorum in tentorio constitutionis. Asseres tabernaculi, et uectes eius, & columnę eius, & bases eius. Colũnæ quoq; quæ sunt circum atriũ, & bases eius, & claui eius, cum funibus earũ, & omnibus instrumentis earũ, & quidquid ad ministerium eorum [pertinet,] numerabitis nominatim instrumenta, quæ custodient & ferent. Hoc est officium familiarum filiorũ Merari, iuxta omne ministerium in tentorio constitutionis, sub manu Ithamar filij Aharõis sacerdotis. Nu-
meravit itaq; Moses & Aharon & primores cœtus filios Kahat iuxta familias suas, & iuxta domos patrum suorum, ab eo qui triginta erat annorum & supra, usq; ad eũ qui quinquaginta annos natus erat, quicunq; scilicet militiæ aptus erat, ut ministrarent in tentorio cõstitutionis. Fuerũtq; numeri eorum per familias suas duo millia, septingenti & quinquaginta. Hic census est familiarũ Kahat, quicunq; scilicet ministrare poterãt in tentorio constitutionis, quos recensuit Moses & Aharon iuxta uerbum DOMINI in manu Mosis. Numeri autẽ filiorum Gerson p familias suas, & domos patrũ suorũ sunt, ab eo qui triginta fuit annorũ et supra, usq; ad eum qui quinquaginta natus est annos, quicũq; ad bellum

Officiũ Meraritarum. Num.8.d

D

bellum apti fuerunt, ad seruiendum in tentorio constitutionis, fuerunt inquã numeri eorum iuxta familias suas & domos patrum suorũ, duo millia, sexcenti atq; triginta. Iste est census familiarum filiorum Gerson, quicunq; in tentorio constitutionis ministrare poterat, quem recensuit Moses & Aharon iuxta os DOMINI. Numeri autem familiarũ filiorum Merari per familias suas, & per domos patrum suorum sunt, ab eo qui triginta erat annorum & supra, usq; ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quicũq; ad bellum apti erant, ad seruiendũ in tentorio constitutionis, fuerunt inquã numeri eorũ iuxta familias suas, tria millia, ducẽti. Hæc est summa familiarum filiorũ Merari, quos numerauit Moses & Aharon iuxta os DOMINI per manũ Mosis. Omnes itaq; numeri Leuitarũ quos recensuit Moses & Aharon atq; principes Israel iuxta familias suas & domos patrũ suorum, ab eo qui triginta fuit annorum & supra, usq; ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quicũq; ueniebat ut ministraret in ministerio, & inseruiret oneri gestando in tentorio constitutionis, fuerunt inquam quũ recenserẽtur ipsi, octo millia, quingenti, octoginta. Iuxta os DOMINI numerauit eos p manum Mosis, unumquenq; iuxta ministeriũ suum, & onus suum, & præfecturam suam, quemadmodũ præceperat DOMINVS Mosi. CA. V.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Præcipe filijs Israel, ut eijciant è castris ✝omnem leprosum, & omnẽ qui fluit, & quicunq; mortui contactu contaminatus est, & marem & fœminã eijciatis: extra castra inquam eijciatis eos, ne contaminent castra sua, in quorũ medio ego habito. Et filij Israel fecerunt sic, eiecerunt́q; eos extra castra, quemadmodum loquutus fuerat DOMINVS ad Mosen, sic fecerunt filij Israel. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, Vir aut mulier si fecerint ex omnibus peccatis [cõtra] hominẽ, ut scilicet præuaricatione præuaricẽtur aduersus DOMINVM, deliqueritq;

Leuit. 13.g

Confessio peccati. Leuit. 5.c Exo. 22.

anima huiusmodi, confiteantur peccatum suũ quod fecerũt, & restituat culpam suam in sorte sua, quintamq; partem illi superaddat, detq; illi in quem deliquit. Quod si uiro illi uindex nullus fuerit cui delictũ restituatur, delictum DOMINO restituatur, sacerdoti uidelicet, supra arietẽ expiationũ, per quem expiatio pro illo fit. Et omnis Thruma, quæ fit ex omibus sanctis filiorũ Israel, quam adferunt sacerdoti, ipsius erit. Sancta quoq; uniuscuiusq; ipsius erunt, & quidquid homo sacerdoti dederit, ipsius sit. Loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiã, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, Cuiuscunq; uxor defecerit, & designauerit cõtra eum scelus, dormierit́q; uir cum ea proiectione seminis, idq; latet maritũ eius, cælatuŕq; eum quod immũda ipsa sit facta, neq; testis est aduersus eam, neq; ipsa deprehensa. Si hunc inuaserit uehemens zelus, ut indignetur zelo quodã aduersus uxorem suam, ipsa polluta existente: aut si inuaserit eũ uehemens zelus, ut indignetur zelo quodam aduersus uxorem suam, tametsi nõ fuerit polluta: adducat uir talis uxorẽ suam ad sacerdotem, adferatq; simul donũ illius pro ea, nẽpe decimã partẽ Ephi farinæ hordeaceæ, at oleum nõ fundet super eam, neq; ponat thus super eam, quoniam sacrificium cibarium est zeli, donum inquam memoriale, quod meminisse sceleris facit. Sacerdos uero sacrificium illud sacrificet, & statuat illud coram DOMINO. Sumat insuper sacerdos aquas sacras in uase fictili, & de puluere qui fuerit in pauimento tabernaculi tollat sacerdos, & ponat in aquã. Statuat ꝑterea sacerdos mulierem ante DOMINVM, & nudet caput mulieris, & det in manus eius sacrificiũ illud memoriale, quod sacrificium est zeli, habeatq; sacerdos in manu sua aquas amaras execrationis. Et obtestetur eam sacerdos, & dicat ad mulierẽ illã, Si nõ dormiuit uir tecũ, si non defecisti ad immunditiam sub marito tuo, libera euades ab aquis istis amaris & execratis. Si uero defecisti sub marito tuo, & polluta es, concubuitq; tecũ uir alius q̃ maritꝰ tuus,

B

Deut. 22.b

C

Aquæ amarissimæ.

Obtesteturq́ sacerdos mulierẽ talem
direq́ deuoueat, & dicat sacerdos mu
lieri, Det te DOMINVS in execra-
tionem & iuramentũ in medio populi
tui, cũ scilicet effecerit DOMINVS,
ut femur tuũ deijciatur, et uterus tuus
intumescat. Ingrediãtur aquæ istę exe
crantes in uiscera tua, ut intumescat
uterus tuus, faciãtq́ deijci femur tuũ:
D dicatq́ mulier, Amen, amen. Scribat
insuper sacerdos execrationes illas in
librũ, & abradat [eas] in aquas ama
ricantes. Iubeatq́ [sacerdos] ut mu-
lier bibat aquas illas amaricantes &
execrãtes. Ingredieturq́ in eam aquę
istæ amaricantes ut amaricent. Et ac-
cipiat sacerdos sacrificiũ cibarium ze
li è manu mulieris, et moueat illud an
te DOMINVM, & adducat illud ad
aram. Apprehendat quoq́ sacerdos
ex isto sacrificio cibario uolã plenam
ad monumentũ eius, incẽdetq́ in ara,
& post hoc det mulieri potũ illius a-
quæ. Quũ uero aquas potauerit, si fue
rit polluta & scelus designauerit ad-
uersus maritum suum, ingredientur in
eam aquæ istæ execrantes ut amari-
cẽt, & intumescet uenter eius, cadetq́
femur eius, erit mulier illa execrata in
medio populi sui. Si uero polluta non
fuerit mulier huiusmodi, sed mũda, no
xæ eximetur, & fœcunda reddetur.
Hæc lex est zelotypiæ, quãdo mulier
à marito suo defecerit, & polluta fue-
rit. At quum maritũ inuaserit spiritus
amarus, ut æmuletur zelo erga uxo-
rem suam, & statuerit uxorem coram
DOMINO, & fecerit sacerdos iux-
ta uniuersam legem istam. Eritq́ uir in
nocens ab iniquitate, mulier uero ipsa
feret noxam suam. CA. VI.
A ET loquutus est DOMINVS ad
Mosen in hæc uerba, Loquere ad
filios Israel, & dices ad eos, Vir siue
mulier si diserte uouerint uotũ Nasir,
ut separent DOMINO, à uino & si-
cera abstineat, acetũ uini & siceræ nõ
bibat, imò quidquid reliquũ est ex u-
uis non bibat, præterea nec recentes
uuas, nec passas comedet, idq́ toto
tempore quo ipse Nasir est. Nihil de-
niq́ edat q̃d fit è uite uinifera, siue aci
Iud. 13. a ni sint, siue uinacea. Porrò toto tẽpore
Amos 2. c quo durat uotũ eius Nasir, †nouacu-
la nulla admoueri debet capiti eius,
quin sacer sit, donec expleat dies qui
bus se DOMINO segregauit, nutrien
do scilicet comã capillorũ capitis sui.
Toto deniq́ tempore quo se DOMI
NO segregauit, ad mortuũ non ingre-
diatur, imò ne in patris quidẽ sui, aut
matris suæ, aut fratris sui, aut sororis
suæ morte polluatur, eo q̃ Næser dei
sui est super caput eius. Cũctis diebus B
separationis suæ sacer est DOMI-
NO. Quod si quispiam mortuus fuerit
apud eum subito et repẽtino casu, con
taminabitur caput comę suæ, radat er
go caput suũ in die purgationis suæ,
nempe in die septimo radet illud. Die
uero octauo adferat duos turtures,
aut duos pullos colũbinos ad sacerdo
tem, ad ostiũ tentorij cõstitutionis. Fa
cietq́ sacerdos unũ pro peccato, alte
rum pro holocausto, & expiabit illũ
ab eo quod peccauit aduersus animã
suam, & consecrabit caput eius in die
illo. Et separabit se DOMINO dies
illos quibus est Nasir, adducetq́ agnũ
anniculũ pro delicto, dies uero prio-
res irriti sint, quoniã polluit Næser se
parationis suæ. Hæc aũt est lex Naza C
ræi, quando absoluerit dies separatio
nis suæ, eodem die applicet sese ad o-
stium tentorij constitutionis, adferatq́
donũ suum DOMINO, nẽpe agnum
anniculũ integrum ad holocaustũ, &
ouiculam unam anniculam integram
pro peccato, & arietem unũ, eumq́ in
tegrum pro sacrificio gratiarumactio
nis. Canistrũ quoq́ infermentatorum,
nempe placentas similagineas, placen
tas unctas oleo, & lagana infermenta
ta oleo delibuta, cum sacrificio eorum
cibario, & cum libaminibus eorum.
Adferat [ea] sacerdos corã DOMI-
NO, & faciat hostiam eius pro pecca
to, atq́ holocaustum eius. Arietem ue
ro faciet pro sacrificio gratiarũactio-
nis DOMINO, cũ canistro infermen
tatorum, facietq́ sacerdos sacrificium
eius cibariũ, & libationem eius. Et ra Act. 21. d. e
det Nazaręum in ostio tentorij consti
tutionis, nempe caput Næser eius, tol
latq́ pilos capitis Nęser eius, ponatq́
in ignem, qui est sub sacrificio gratu-
latorio. Tollat quoq́ sacerdos armũ
coctum de ariete, & placentam unam D
infer-

infermentatā è caniſtro, laganū quoq; infermētatum unū, & ponat ſuper manus Nazaræi poſtq; raſerit comā ſuā. Et moueat ea ſacerdos Tenupha coram DOMINO, conſecrata hæc erūt ſacerdoti, præter pectuſculum Tenupha, & præter armum Thruma. Poſt hæc poterit Naſir uinum bibere. Hæc lex eſt Nazaræi, qui uouerit donum ſuum DOMINO pro conſecratione ſua, exceptis his quæ apprehenderit manus eius iuxta rationem uoti ſui quod uouit, ſic faciat iuxta pręſcriptū ſeparationis ſuæ. Loquutusq; eſt DOMINVS ad Moſen hiſce uerbis, Loquere ad Aharonem & ad filios eius

Leuit. 9. Eccli 36. c

in hanc ſententiam, † Sic bene precemini filijs Iſrael, dicetisq; ad eos, Benedicat tibi DOMINVS, & cuſtodiat te, illuſtret DOMINVS faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui. Attollat DOMINVS faciem ſuam ſuper te, & det tibi tranquillitatem. Ponent itaq; nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. CA. VII.

A Factum eſt autem eo die, cum abſoluiſſet Moſes tabernaculi erectionem, † unxiſſetq; ipſum, cōſecraſſetq; ipſum & cuncta uaſa eius, arā quoq; & uniuerſa inſtrumēta eius: quum talia, inquam, unxiſſet & conſecraſſet, ut adferrent principes Iſraelis, capita ſcilicet per domos patrum ſuorū, qui principes erant tribuum, qui prçerāt cenſibus, quod adferrent, inquā, dona ſua coram DOMINO ſex currus tectos, & duodecim boues, currū unum pro duobus principibus, & bouem unū pro uno, adduxeruntq; ea ante tabernaculū. Et dixit DOMINVS ad Moſen hiſce uerbis, Cape [hæc] ab eis, ut ſint in miniſterium cultus tentorij conſtitutionis, tradesq; ea Leuitis, unicuiq; iuxta miniſteriū ſuum. Accipiens itaq; Moſes currus & boues, tradidit eos Leuitis. Duos currus & quatuor boues dedit filijs Gerſon iuxta miniſteriū eorū. Et quatuor currus atq; octo boues dedit filijs Merari, iuxta miniſteriū eorum, ſub manu Ithamar filij Aharonis ſacerdotis. Filijs uero Kahat nihil dedit, nam miniſteriū rerum ſacrarū illis iniunctū erat, quas humeris [ſuis] geſtabant. Adferebāt

Exo. 40. b

inſuper principes ad aræ initiationem eo die quo inungebatur: adferebant, inquā, principes dona ſua ante aram. Et ait DOMINVS ad Moſen, Singu B
lis diebus ſinguli principes ſua dona adferant ad aræ initiationem. Attulit itaq; primo die donū ſuum Nahaſon filius Aminadab de tribu Iehuda. Eratq; donum ipſius catinus argenteus unus, centū & triginta ſiclorum, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij, utrūq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario. Cochleare unū aureum decem [ſiclorū,] plenum ſuffitu. Iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus ad holocauſtū, hircus caprarum unus ad hoſtiam pro peccato. Pro ſacrificio uero gratulatorio, boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donum Nahaſon filij Aminadab. Secundo die attulit Nathaneel filius Zuar princeps [tribus] Iſaſchar, attulit inquam donū ſuum, catinum unū argenteum centum & triginta ſiclorū, phialam argēteam unam ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij, utraq; plena ſimilagine oleo cōmixta pro ſacrificio Minha. Cochleare unū aureum decem [ſiclorum,] plenum ſuffitu, iuuencū ex bobus unū, arietem unum, agnū anniculū unum in holocauſtum, hircum caprarū unum pro hoſtia peccati. Et pro ſacrificio gratulatorio boues duos, arietes quinq;, agnos anniculos quinq;. Hoc fuit donum Nathanaelis filij Zuar. Tertio die princeps filiorū Zebulō Eliab filius Helon, cuius donū fuit catinus unus argenteus centum & triginta ſiclorū, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorū iuxta ſiclum ſanctuarij: utrūq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo conſperſa pro ſacrificio cibario. Cochleare unum au- C
reum decem [ſiclorū] plenum ſuffitu. Iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtū, hircus ex capris unus pro hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc donū fuit Eliab filij Helon. Quarto die princeps filiorum Ruben Elizur filius Sedeur, cuius do

Oblatio principis tribus Iuda.

Iſaſchar.

Zabulon.

Ruben.

num fuit catinus argenteus unus centum triginta ſiclorũ, phiala una ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclum ſanctuarij: utrunq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario. Cochleare unũ aureum decem [ſiclorum] plenũ ſuffitu: iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus, ad holocauſtũ ſcilicet, hircus caprarum unus ad hoſtiã pro peccato, pro ſacrificio autem gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, & agni anniculi quinq;. Hoc donum fuit Eliſur filij Sedeur. Quinto die princeps filiorum Simeon, Selumiel filius Zuri Saddai, cuius donũ fuit catinus argenteus unus centũ & triginta ſiclorum, phiala argentea una ſeptuaginta ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo conſperſa pro ſacrificio cibario: cochleare aureũ unũ decem [ſiclorum] plenum ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum, hircus caprarũ unus pro hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donum Selumiel filij Zuri Saddai. Sexto die princeps filiorum Gad Eliaſaph filius Dehuel, cuius donũ fuit catinus unus argenteus centum & triginta ſiclorũ, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij: utraq; plena ſimila conſperſa oleo pro ſacrificio cibario: cochleare aureum unum decem [ſiclorũ] plenum ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtũ, hircus caprarũ unus pro hoſtia peccati, & ꝓ ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donũ Eliaſaph filij Dehuel. Septimo die princeps filiorũ Ephraim, Eliſama filius Ammihud, cuius donum fuit catinus argenteus unus centum triginta ſiclorũ, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclum ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo cõſperſa pro ſacrificio cibario, cochleare aureum unũ decem [ſiclorũ] plenũ ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum, hircus ex capris unus ꝓ hoſtia peccati, pro ſacrificio uero gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donũ Eliſama filij Ammihud. Octauo die princeps filiorũ Manaſſe, Gamliel filius Pedazur, cuius donum fuit catinus argenteus unus centũ & triginta ſiclorũ, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorũ, iuxta ſiclũ ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo cõſperſa pro ſacrificio cibario, cochleare aureũ unũ decem [ſiclorũ] plenum ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtũ, hircus ex capris unus pro hoſtia peccati, & ꝓ ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donũ Gamlielis filij Pedazur. In die nona princeps filiorũ Beniamin, Abidan filius Gideoni, fuitq; donũ eius catinus unus argẽteus centũ & triginta ſiclorũ, phiala argentea una ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclũ ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo permixta ꝓ ſacrificio cibario, cochleare unũ aureum decem [ſiclorũ] plenũ ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtũ, hircus caprarũ unus ꝓ hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci q̃nq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donum Abidan filij Gideõi. Decimo die princeps filiorũ Dan, Ahiezer filius Ammi Saddai, cuius munus fuit catinus unus argenteus centũ & triginta ſiclorum, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorũ, iuxta ſiclum ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario, cochleare unũ aureũ decem [ſiclorum] plenũ ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtũ, & hircus ex capris unus pro hoſtia peccati, & ꝓ ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc donum fuit Ahiezer filij Ammi Saddai. Vndecimo die princeps filiorum Aſer, Pagiel filius Ochran, cuius donũ fuit catinus argenteus unus centũ & triginta ſiclorum, phiala argentea una ſeptuaginta ſiclorum, iuxta ſiclũ ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo permixta ꝓ ſacrificio

[Margin notes: Simeon. D Gad. Ephraim. E Manaſſe. Beniamin. Dan. F Aſer.]

cio

cio cibario, cochleare unũ aureum decem [siclorũ] plenũ suffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocaustũ, hircus ex capris unus pro hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc fuit donũ Pagielis filij Ochrã.

Nephtali. Porrò duodecimo die princeps filiorum Naphtali, Ahira filius Enan, cuius donũ fuit catinus argenteus unus centũ & triginta siclorũ, phiala argentea una septuaginta siclorũ iuxta siclũ sanctuarij: utraq; plena similagine oleo permixta ꝓ sacrificio cibario, cochleare aureũ unum decem [siclorũ] plenũ suffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocaustũ, hircus ex capris ꝓ hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;,

G agni anniculi quinq;. Hoc fuit donum Ahira filij Enan. Hęc fuit initiatio aræ in die quo fuit iũcta, à principibus scilicet Israelis, catini argentei duodecim, phialæ argenteæ duodecim, cochlearia aurea duodecim. Centum & triginta [siclos habuit] catinus unus, phiala uero una septuaginta, omniaq; uasa argẽtea bis mille & quadringentos, iuxta siclũ sanctuarij. Cochleariorum uero aureorũ duodecim fuerunt plena suffitus, singula uero decẽ [fuerunt siclorũ] iuxta siclum sanctuarij. Porrò uniuersum aurũ cochleariũ fuit centũ & uiginti [siclorũ.] Iuuencorũ uero ex bobus uniuersorum pro holocausto fuerunt duodecim, arietũ duodecim, agnorũ anniculorũ duodecim, cum sacrificio eorũ cibario, & hircorum ex capris, qui pro hostia peccati [fuerũt] duodecim, omniũ boum pro sacrificio gratulatorio uigintiquatuor, arietũ sexaginta, hircorũ sexaginta, agnorum anniculorũ sexaginta. Hæc fuit initiatio aræ cum inungeretur. Cũq; ueniret Moses in tentorium constitutionis ut loqueretur cum eo, audiuit uocem colloquentis ad eum è propitiatorio, quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubim, & loquebatur ad eum.

CAP. VIII.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiã, Loquere ad Aharonem, & dic ad eum, Cum collocas tu in sublimi lãpades, septem illæ lampades uersus candelabrum lucere debent. Fecit sic Aharon, collocauitq; lampades eius uersus candelabrum, quemadmodũ præceperat DOMINVS Mosi. Erat autem opus candelabri ex auro solido tã scapus eius q̃ flores eius, solidum erat, iuxta uisionem quã ostendit DOMINVS Mosi sic fecit candelabrũ. Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Tolle Leuitas è medio filiorũ Israel, & purifica eos. Sic autem facies eis, Cum purificas eos, sparge super eos aquas peccati, & traducant nouaculam per omnem carnẽ suam, eluantq; uestimenta sua, & sese purificẽt. Dein desumant iuuencũ è bobus cum sacrificio suo cibario, nempe similaginem oleo commixtã, & alium iuuencum è bobus accipies pro hostia peccati. Et quum adduxeris Leuitas ante tentorium constitutionis, congregabis uniuersum cœtũ filiorum Israel. Et adduces Leuitas in conspectũ DOMINI, componẽtq; filij Israel manus suas super Leuitas. Et motabit Aharon Leuitas motatione corã DOMINO à filijs Israel, ut scilicet ministrẽt in cultu DOMINI. Leuitæ uero ponent manus suas super caput iuuencorũ, & facies unũ pro peccato, & alterũ in holocaustum DOMINO, ut expies Leuitas. Collocabis uero Leuitas ante Aharonẽ, & ante filios eius, & motabis eos Tenupha DOMINO. Separabisq; Leuitas à filijs Israel, erũtq; Leuitæ mei. Post hoc ingrediẽtur Leuitę ut ministrẽt in tentorio cõstitutionis, purificabisq; eos, & agitãdo agitabis eos. Quoniam donatitij sunt ipsi mihi donati à filijs Israel, ꝓ omnibus primogenitis, ꝓ primogenitis inquã omniũ filiorũ Israel assumpsi eos mihi. Meum enim est omne †primogenitũ filiorum Israel, tam in hominibus q̃ in iumentis, à die quo percussi omne primogenitum in terra Aegypti, cõsecraui eos mihi. Tuliq; Leuitas pro omnibus primogenitis filiorum Israel. Dedi autem Leuitas donatitios Aharoni & filijs eius de medio filiorum Israel, ut exequantur ministerium filiorũ Israel

Exo. 25. d

B

C

Exo. 13. a
Sup. 3. cap.
Luc. 2. d

in tentorio cõstitutionis, utq; expient pro filijs Israel, ne sit inter filios Israel plaga, si accedãt filij Israel ad sancta. Fecitq; Moses & Aharon, & uniuersus cœtus filiorũ Israel cum Leuitis iuxta omnia quæ præceperat DOMINVS Mosi de Leuitis, sic inquam fecerunt filij Israel. Expiarunt ergo se Leuitæ, elueruntq; uestimenta sua, & motauit eos Aharon Tenupha coram DOMINO, expiauitq; pro eis Aharon ut eos purificaret.
D Postea ingressi sunt Leuitæ, ut exequerentur ministerium suũ in tentorio constitutionis, coram Aharone corãq; filijs eius, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi de Leuitis, sic fecerũt eis. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Hoc quoq; ad Leuitas [pertinet,] ab eo qui natus est uigintiquinq; annos & supra, ingredietur [quisq;,] ut exercendo [se] exerceat in ministerio tentorij constitutionis: quum uero quinquaginta fuerit annorũ, reuertatur ab exercitio ministerij, neq; ultra seruiat, sed cum fratribus suis seruiat in tentorio constitutionis, ut obseruet custodiam, nihil autem [grauis] seruitij faciet. Sic ages cum Leuitis in obseruatione eorum.

CAP. IX.

A LOcutusq; est DOMINVS ad Mosen in deserto Sinai, in anno secundo egressus eorum è terra Aegypti in mense primo, hisce uerbis, Faciãt filij Israel Passah stato suo tẽpore. Quarto decimo die huius mẽsis inter uesperas faciant ipsum stato suo tẽpore, iuxta omnes ceremonias eius, & iuxta omnes ritus eius faciant ipsum. Et loquutus est Moses ad filios Israel ut facerẽt Passah. Fecerũt itaq; Passah in primo [mense,] quartadecima die mẽsis inter uesperas in deserto Sinai, iuxta omnia quę mandauerat DOMINVS Mosi, sic fecerũt filij Israel. Fuerũt aũt quidã contaminati mortuo quodam, qui eodẽ die Passah facere nõ poterãt: accesserũt ergo ad Mosen & Aharonem eodẽ die, dixerũtq; uiri illi ad eũ,
B Nos mortuo quodam contaminati sumus, cur prohibemur quo minus adferamus DOMINO donũ stato suo tempore inter cæteros filios Israel? Respõdit illis Moses, Subsistite, ut audiam quid uestri causa præcipiat DOMINVS. Loquutus est ergo DOMINVS ad Mosen in hanc sententiã, Loquere ad filios Israel, dicendo, Quicũq; contaminatus fuerit mortuo aliquo, aut in uia peregre à uobis, aut posteris uestris, is faciet DOMINO Passah: at facient illud in mense secũdo, decimo quarto die mẽsis inter uesperas: comedant aũt illud cum infermentatis placentis, & herbis amaris. Nihil relinquant ex eo usq; mane, nec os ex eo confringãt, iuxta omnes ritus Passah faciant ipsum. Qui mundus fuerit, nec in itinere, cessatq; à celebrãdo Passah, huius anima excindatur de populis suis, eo q munus DOMINI nõ attulit stato suo tẽpore, et is peccatũ feret.
C Quod si aduena quispiã apud uos cõmoratur, uolueritq; facere DOMINO Passah, faciat illud iuxta ritus & ceremonias eius. Eadẽ lex tam uobis sit q aduenę & indigenę terræ. Porrò quo die erexit [Moses] tabernaculũ, nubes obtexit ipsum tabernaculũ tentorij testimonij: aduentãte autem uespera, apparebat super tabernaculo uelut species ignis usq; mane. Sic fiebat iugiter, ut nubes ipsum obtegeret, & noctu species ignis. Cumq; nubes sustolleretur ab ipso tentorio, tum demũ proficiscebantur filij Israel, eodem uero loci ubi nubes ista resedit, illic castrametati sunt filij Israel. Iuxta os DOMINI soluerũt filij Israel, & iuxta os DOMINI castra fixerunt, cunctis diebus quibus mãsit nubes super tabernaculum, & ipsi in castris resederunt.
D Quod si nubes aliquot diebus super tabernaculum moram traheret, obseruabant filij Israel custodiam DOMINI, nec soluerunt. Cumq; nubes certis aliquot diebus maneret super tabernaculum, iuxta os DOMINI resederunt, & †iuxta os DOMINI soluerunt. Fiebat & hoc, cũ nubes maneret à uespera ad mane usq;, nubesq; mane ascenderet, soluerunt: aut si nubes per diem & noctem mansisset, & deinde ascenderet, soluerunt. Si uero nubes moram traheret super tabernaculũ duobus diebus, aut mensem, aut annũ, manendo scilicet super ipsum, manserũt & filij Israel, nec soluerũt: mox

Marginalia: Exod. 12.a / Leuit. 23.a / Deut. 16.a (beside "LOcutusq; est DOMINVS"); Ritus Passah scribitur. Exod. 12. (beside "Loquere ad filios Israel"); Exod. 12.g / Ioan. 19.f (beside "Nihil relinquant"); Exo. 40.b (beside "Porrò quo die erexit"); Exod. ult. (beside "†iuxta os DOMINI soluerunt")

mox ut ascendebat, soluerunt. Iuxta os DOMINI in castris resederunt, & iuxta os DOMINI castra mouerunt, custodiam DOMINI obseruantes iuxta præceptum DOMINI per manũ Mosis. CAP. X.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce mãdatis, Fac tibi duas

Esa.58.a †tubas argenteas, ductiles facies eas, quas in hoc habebis, ut conuoces cœtum, & [indices illis] quando mouenda sint castra. Quũ ergo clangetis istis [tubis,] conuocabuntur ad te uniuersus cœtus ante ostium tentorij constitutionis. Si uero una duntaxat clanxerint, congregabuntur ad te principes, tribuni Israelis. Si uero sonitu inciso clanxeritis, soluent castra, ea scilicet quæ ad Orientem posita sunt. Quũ secundo clãxeritis sonitu inciso, soluent castra quæ sita sunt ad Meridiem, sonitu inciso clangent quũ soluere uolunt. Quando uero cœtus fuerit congregandus, clangetis dũtaxat, nec edetis clangorem incisum. Filij autem Aharonis sacerdotes tubis clangent. Et hic ritus sit uobis posterisq; uestris perpetuus. Et si ingressi fueritis bellum in terra uestra contra hostem qui uos oppugnat, classicum canetis tubis, & fiet uestri memoria coram DOMINO deo uestro, ut seruemini ab hostibus uestris.

B In die quoq; lætitiæ uestræ, in statis ferijs uestris, ac in initijs mẽsium uestrorum clangetis tubis super holocaustis uestris atq; sacrificijs gratulatorijs uestris, ut uobis sint monumẽtum coram deo uestro: ego DOMINVS deus uester. Factum est aũt anno secundo, mense secundo, uigesimo mensis, sublata est

Num.33.c Deu.1.a nubes à tabernaculo testimonij. †Et profecti sunt filij Israel profectionibus suis ex deserto Sinai, demisitq; se nubes in deserto Paran. Prima fuit hæc profectio iuxta os DOMINI per manum Mosis. Vexillum aũt castrorum filiorum Iuda, profectum est primo ordine cum copijs suis, eratq; super exercitum eius Nahason filius Aminadab. Super exercitũ tribus filiorũ Isachar, Nathaneel filius Zuar. Et super exercitũ tribus filiorũ Zebulon fuit Eliab filius Helon. Detractumq; est tabernaculum, & profecti sunt filij Gerson, & filij Merari portantes ipsum tabernaculum. Profecta quoq; sunt castra Ruben cum uexillo & copijs suis, eratq; super exercitum eius Elizur filius Sedehur. Super exercitum uero tribus filiorum Simeon fuit Selumiel filius Zuri Saddai. Et super copias tribus filiorum Gad, Eliasapha filius Deuel. Profectiq; sunt & Kahatitæ ferentes sanctuarium, & illi erexerunt tabernaculum, donec isti uenirent. Profectum est deinde uexillũ castrorũ filiorũ Ephraim cum copijs suis, et super exercitum eius Elischama filius Ammihud, super exercitum uero tribus filiorum Manasse Gamliel filius Pedazur. Et exercitui tribus filiorum Beniamin præfuit Abidan filius Gideoni. Profectũ est et uexillum castrorum filiorum Dan, colligens omnia agmina cum copijs suis, & super exercitum eius Ahieser filius Ammischadai. Super copias autem tribus filiorũ Aser, Pagiel filius Achran. Et super copias tribus filiorũ Naphtali, Ahira filius Enan. Hę sunt profectiones filiorum Israel cum copijs suis quũ proficiscebantur. Et dixit Moses ad D

Hobab filiũ Reguel Madianitam, qui affinis fuit Mosis, Nos proficiscimur ad locum de quo DOMINVS dixit, Exo.2.c

Dabo eum uobis: proficiscere ergo nobiscum, et benefaciemus tibi, quoniam bonum loquutus est DOMINVS sup Israelẽ. Qui respondit ei, Non ibo, sed ad terrã meam, & ad patriã meam reuertar. At ille ait, Ne quæso nos deseras, quoniã tu nosti mansiones nostras in deserto, & eris nobis uice oculorũ. Et hoc quoq; fiet si nobiscum profici sceris, de bono illo q̃ afficiet nos DOMINVS, tibi quoq; benefaciemus. Profecti sunt itaq; de monte DOMINI itinere trium dierum, & præcedebat eos arca fœderis DOMINI itinere trium dierum, ad inuestigandum eis locum quietis. Et umbram faciebat eis DOMINVS nube interdiu, quũ è castris proficiscerentur. Quumq; proficisceretur arca, dixit Moses, †Surge Psal.67.a

DOMINE, & dissipentur hostes tui, & fugiant qui te oderunt à facie tua. Quum uero resideret, dixit, Reuertere DOMINE ad decies millia Israelis. CAP XI.

A Contigit autem quum populus mo
lestiam & dolorem quendam cau
saretur, ut ea res displiceret in auribus
DOMINI. Quumque DOMINVS au
diret, exarsit furor eius, & incensus est
ignis DOMINI in eos, deuorauitque
partem castrorum. Et clamauit popu-
lus ad Mosen: orante autem Mose ad
DOMINVM, resedit ignis. Et uoca-
tum est nomen illius loci Tabera, eo quod
ignis DOMINI in eos deflagrasset.
Porrò uulgus promiscuum quod erat
inter eos cõcupiscentia exarserant, fle
ueruntque denuo, quin et filij Israel [con
1. Cor. 10. a cupierunt & fleuerunt] dicẽtes, Quis
pascet nos carnibus? In memoriam no
bis redeũt pisces quos comedebamus
in Aegypto gratis, deinde & cucume-
res, & pepones, porrum, cepe & allia.
B Et nunc animus noster aret, nihilque pre
ter Man oculi nostri [uident.] Erat au
Exo. 16. c tem † Man quasi semen coriandri, &
Sap. 16. c species eius quasi species Bdellij. Dif-
Psal. 77. c fundebanturque populi colligẽtes et mo
Ioan. 6. d lentes in mola, aut conterentes in mor-
tario, aut coquẽtes in olla, & facientes
ex eo placẽtas, & erat sapor eius quẽ-
admodum sapor placentarum oleo de-
libutarum. Et quum noctu ros descen-
deret sup castra, descendebat Man quoque
cum ipso. Moses uero audiuit populũ
secundum familias suas flentẽ, quenque
scilicet in ostio tabernaculi sui, & ira
DOMINI exarsit uehementer, sed &
Mosi displicuit. Dixit ergo Moses ad
DOMINVM, Cur malo hoc multasti
seruũ tuum? Cur uero corã te gratiam
nõ impetro? quod onus uniuersi huius po-
C puli super me ponis. Num ego concepi
uniuersum populũ istum? num ego pe-
peri eum? ut dicas ad me, Fer eum in si
nu tuo, quemadmodũ gestat nutritius
infantem, in terram quam iurasti patri
bus eius? Vnde mihi caro ut dem uni-
uerso populo huic, qui flent corã me,
& dicunt, Da nobis carnes ut mandu
cemus? Ego nõ potero solus ferre hũc
populum, nimis grauis est mihi. Quod
si omnino sic mecum agere [statuisti,]
quęso ut occidione me occidas, (si qui
dem gratiam apud te impetraui,) ne co
Onus Mo- gar uidere malum meũ. Et ait DOMI-
ses partitur NVS ad Mosen, Cõgrega mihi septua
in multos. ginta uiros ex senioribus Israelis, quos
tu nosti esse senes in populo, deinde &
præfectos eius, & adduc eos ad tento
rium constitutionis, ut stent ibi tecum.
Ego uero descendam, & loquar illic D
tecũ, & de spiritu qui in te est, quadan
tenus segregabo, & ponam super eos,
ut ferant onus populi tecum, ne tu so-
lus feras. Ad populũ uero dices, San-
ctificamini in crastinum diem, & come
detis carnes, quia fletus uester [uenit]
ad aures DOMINI, nempe quod di-
xistis, Quis pascet nos carnibus? bene
fuit nobis in Aegypto: DOMINVS
ergo dabit uobis carnes, et comedetis.
Non die uno comedetis, neque duobus
diebus, nõ quinque diebus, neque decem
diebus, sed neque uiginti diebus. Quin
totum mẽsem, donec exeat [caro] è na-
ribus uestris, ut sit uobis nausea, eo quod
respueritis DOMINVM, qui est in me
dio uestri, & fleueritis corã eo, dicen-
tes, Cur sic egressi sumus ex Aegypto? E
Et ait Moses, Populus, in cuius medio Ioan. 6. b
ego sum, sexcenta millia peditũ habet,
& tu dicis, Carnes dabo eis, ut toto
mense comedant. Num oues & boues
mactabuntur eis, ut sufficiat eis? Aut
[fortasse] omnes pisces maris congre-
gabuntur eis, qui sufficiant eis? Et lo-
quutus est DOMINVS ad Mosen,
Num manus DOMINI breuis facta Isa. 59. a
est? Videbis igitur an sermo meus eue-
niat, an minus. Egressus ergo Moses,
loquutus est ad populum uerba DO-
MINI, congregauitque septuaginta ui-
ros de senioribus populi, & colloca-
uit eos per ambitũ tentorij. Et descen-
dit DOMINVS in nube, & loquutus
est ad eũ, & quadãtenus segregauit de
spiritu qui erat sup eũ, deditque septua-
ginta senioribus uiris: & contigit,
quum spiritus requiesceret super eos,
ut prophetarent & non cessarent. Re- F
manserant aũt duo uiri in castris, quo- Prophetæ
rum prioris nomen erat Eldad, & alte in castris.
rius nomen Medad, requieuitque & su-
per istos spiritus: hi inter scriptos qui-
dem erant, at nõ exierant ad tentoriũ,
sed prophetarunt in castris. Puer ergo
currens nunciauit Mosi, dicẽs, Eldad
& Medad prophetant in castris. Et re
spõdit Iehosua filius Nun minister Mo
sis, unus ex iuuenibus eius, & dixit,
Mi domine Moses, coerce illos. Mo-
ses

ſes autẽ reſpondit ei, An tu zelaris pro
Optãdũ ut me? Vtinam uniuerſus populus DO-
omnes pro- MINI prophetẽt, et det DOMINVS
phetent. ſpiritum ſuum ſuper eos. Ingreſſus eſt
itaq; Moſes in caſtra, ipſe & ſeniores
Pſal.77.c Iſrael. Et profectus eſt ✝uentus à DO-
MINO, qui abripiẽs coturnices à ma
ri, diſiecit eos ad caſtra circũquaq; ſpa
tio itineris diurni, ferè duobus cubitis
G in ſuperficie terræ. Et ſurgens popu-
lus, collegerunt toto illo die & tota no
cte, toto deniq; ſequẽti die coturnices:
quiq; parum collegit, collegit decem
Homer: expanderuntq; ſibi expanſio-
nes circũ caſtra. Carne aũt adhuc exi-
ſtente inter dentes eorum, necdum con
trita, exarſit furor DOMINI aduer-
Pſal.77.c ſus populũ, & percuſſit DOMINVS
populum clade admodum magna. Et
Sepulchra uocatum eſt nomen loci illius Kibroth
concupiſce- Hataaſa, eo q; ſepelierãt illic populum
tiæ. cupiditate flagrantem. Porrò de Kib-
roth Hataaſa ſoluit populus, & [ue-
nit] in Hazeroth, manſeruntq; in Haze
roth. CAP. XII.

A LOquuta aũt eſt Maria ſimulq; Aha
ron contra Moſen propter mulie-
rem illam Kuſchitam quam duxerat,
nam uxorem Kuſchitam duxerat. Di-
xerunt autem, Num uero duntaxat
p Moſen loquutus eſt DOMINVS?
Moſis man An non etiam per nos loquutus eſt? Et
ſuetudo. audiuit DOMINVS. (Fuit aũt Mo-
Eccli.45.a ſes modeſtiſſimus uir, ſupra oẽs mor-
tales qui fuerunt in orbe.) Dixit ergo
ilico DOMINVS ad Moſen, Aharo
nem & Mariam, Exite uos tres ad ten
torium cõſtitutionis: & illi tres egreſſi
ſunt. Deſcenditq; DOMINVS in co-
lumna nubis, & ſtetit in oſtio tentorij,
& uocauit Aharonẽ & Mariam, exie-
B runtq; ambo illi. Et ait, Audite quæſo
Prophetis uerba mea, Si fuerit propheta DOMI
per ſomniũ NI inter uos, per uiſum ei manifeſta-
loquitur do bo, per ſomnium loquar ei. At non ſic
minus. ſeruo meo Moſi, ✝ qui in tota domo
Heb.3.a mea fidelis eſt. Ore ad os loquar ei &
uiſione, ſed non in ænigmatibus & ſi-
mulachro intuetur DOMINVM: &
cur non ueriti eſtis loqui contra ſeruũ
meum Moſen? Et excãduit naſus DO-
MINI aduerſus eos, et abijt. Et nubes
receſſit à tentorio, et ecce Maria lepro
ſa fuit ueluti nix, reſpexitq; Aharon
Mariam, & ecce erat leproſa. Dixit er

go Aharon ad Moſen, Obſecro domi- C
ne, ne obtrudas nobis peccatũ hoc, q̃d
imprudenter auſi ſumus, & quod com
miſimus: quæſo ne iſta fiat quaſi mor-
tuũ q̃d egreditur de utero matris ſuæ,
& cuius caro ferè conſumpta eſt. Cla-
mauit itaq; Moſes ad DOMINVM,
dicens, O deus, quæſo ut ſanes eã. Et Leu.13.14.
ait DOMINVS ad Moſen, Si pater D
eius ſerio ſpuiſſet in faciem eius, an nõ
ſeptem diebus pudore ſuffundi debe-
ret? Concludatur ſeptem diebus extra
caſtra, & poſtea in cœtũ recipiatur.
Concluſa igitur fuit Maria ſeptẽ dies
extra caſtra, & populus nõ proficiſce
batur, donec Maria in eccleſiam recol
ligeretur. Poſt hoc profectus eſt popu Num.33.c
lus de Hazeroth, & caſtrametati ſunt
in deſerto Paran. CAP. XIII.

ET loquutus eſt DOMINVS ad Mo A
ſen, dicens, Mitte tibi uiros qui ex
plorent terrã Chanaan, quam ego da-
turus ſum filijs Iſrael, ex ſingulis tribu
bus patrũ ſuorum uirum unũ mittetis,
nempe præcipuũ quenq; inter eos. Mi
ſit itaq; eos Moſes de deſerto Paran iu
xta os DOMINI, omnes illi primo-
res fuerunt inter filios Iſrael. Hæc aũt
ſunt nomina eorum. De tribu Ruben,
Sammua filius Zakkur. De tribu Si- B
meon, Saphat filius Hori. De tribu Iu-
da, Caleb filius Iephunæ. De tribu Iſa
ſchar, Igeal filius Ioſeph. De tribu E-
phraim, Hoſea filius Nun. De tribu
Beniamin, Palti filius Raphu. De tribu
Zebulon, Gaddiel filius Sodi. De tri-
bu Ioſeph, ex tribu ſcilicet Manaſſe,
Gaddi filius Suſi. De tribu Dan, Am-
miel filius Gemalli. De tribu Aſer, Se
thur filius Michael. De tribu Naphta
li, Nahbi filius Vophſi. De tribu Gad,
Gehuel filius Machi. Hæc ſunt nomi-
na uirorũ quos miſit Moſes ut explo-
rarent terram. Appellauitq; Moſes Ho C
ſea filium Nun Iehoſua. Et amandans Oſee, qui
eos Moſes, ut terram Chanaan explo- & Ioſue.
rarent, dixit ad eos, Aſcendite hac Me
ridiem uerſus, ut tranſcẽdatis montes.
Conſiderabitis autem terrã qualis ſit,
& populum qui in ea habitat, fortiſne
ſit an debilis, exiguúsne ſit an multus.
Qualis [inquã] ſit terra in qua ille ha-
bitat, bona an mala: quales deinde ci-
uitates in quibus ille [populus] habi-
tat, in caſtriſne, an in munitis locis

[habitent.] Qualis inquā sit terra, pin
guisne an macilenta: arbores sint in ea
D an non. Estote igitur fortes, & adferte
de fructu illius regionis (erat enim tum
tēpus quū præcoces essent uuæ.) Ascē
derunt itaq;, & explorauerunt terram
à deserto Zin usq; ad Rehob, ubi itur
in Hamath. Et ascendentes Meridiem
uersus, & uenit ad Hebron, ubi erant
Ahiman, Sesai & Talmai, filij Anak.
Hebron autem extructa erat septem an
Deut.1.a nis ante Zoan [urbem] Aegypti. †Ve
nerunt deniq; usq; ad torrētem Eschol,
inde decerpserunt termitē et botrū uua
rum unum, quem duo gestarunt uecte,
[acceperunt] quoq; de malogranatis
E et de ficubus. Vocatus autem est locus
Eschol botrus, ein hänckel. ille torrens Eschol, propter botrum il
lum, quem inde decerpserāt filij Israel.
Reuersi sunt postq̃ terram explorassent
quadraginta diebus exactis. Et euntes
uenerunt ad Mosen & ad Aharonem,
atq; ad uniuersum coetum filiorum I-
srael in deserto Paran in Kades, & re-
tulerunt negotium, & uniuersum te-
stimonium, ostendentes eis fructum il-
lius regionis. Recensentesq; ei dixe-
Iud.8.c runt, Venimus in regionem in quā nos
misisti, & certe fluit lacte & melle, &
hic est fructus eius: cæterum populus
qui habitat in ea regione, robustus
est, & urbes munitæ & maximæ: quin
F & posteros Anak uidimus illic. Ama-
lek habitat in ea regione ad Austrum,
deinde & Hithæus, Iebusæus atq; A-
morræus habitat in montibus, Chana
næus uero habitat ad mare, et ad littus
Iordanis. Caleb aūt cōpescuit populū
erga Mosen, & dixit, Omnino ascen-
demus, & occupabimus eā, nā omni-
no obtinere eā poterimus. Viri aūt qui
Num.14.f cū eo ascēderāt dixerūt, †Nequaq̃ po
terimus ascēdere ad populū istū, quo-
niā robustior est nobis. Et euulgarunt
infamiā illius regionis quā exploraue
G rant, dixeruntq; ad filios Israel, Regio
illa quā ad explorandā pertrāsiuimus,
regio est quæ deuorat habitatores su-
os, præterea uniuersus populus quē ui
dimus in ea, homines sunt mōstrosę ma
De Nephilim uide Gene.6. gnitudinis. Vidimus q̃q; illic Nephi-
lim posteros Anak de Nephilim, fui-
musq;, nostro quidē iudicio, ueluti lo-
custæ, quin sic quoq; fuimus illorū iu-
dicio.

CAP. XIIII.

Sublata itaq; ac edita uoce sua uni- A
uersus coetus populi fleuerunt no-
cte illa. Et murmurātes aduersum Mo
sen et Aharonē uniuersi filij Israel, dixe
runt ad eos uniuersi scilicet de multi-
tudine, Vtinam mortui essemus in ter-
ra Aegypti, aut in solitudine ista mor-
tui essemus. Cur uero induxit nos DO
MINVS in hanc terrā, ut gladio oc-
cūberemus, fierentq; uxores nostræ &
pubes nostra prędaṛ An non pręstaret,
ut reuerteremur in Aegyptum? Et dixe
runt alter ad alterū, Eligemus ducem,
& reuertemur in Aegyptū. Ceciderūt
aūt Moses & Aharō in facies suas co
rā uniuerso coetu cōgregationis filiorū
Israel. Porrò Iehosua filius Nun, et Ca Eccli 46.b
leb filius Iephunę, qui fuerūt ex his qui 1. Mac.2.f
terrā explorauerant, scissis uestimentis
suis, dixerūt ad uniuersum coetū filio-
rū Israel in hanc sententiā, Regio ista B
quam inuestigandā pertransiuimus, su
pra modum bona regio est. Si DOMI
NVS uoluerit nobis esse propitius, in
ducet nos in regionē illā, & dabit eam
nobis, quæ regio affluit lacte et melle,
modo cōtra DOMINVM ne sitis per
fidi. Vos uero ne formidetis populū il-
lius regionis, quoniā cibus noster erit,
umbra eorū recessit ab eis, nobiscū ue-
ro est DOMINVS, ne igitur timueri
tis eos. Dixerūt uero omnes qui erant
in coetu illo, Obruantur hi lapidibus.
Apparuit aūt gloria DOMINI in tē
torio constitutionis coram omnibus fi
lijs Israel. Et ait DOMINVS ad Mo
sen, Quousq; populus iste me blasphe
mat? Quandiu non credent mihi in cun
ctis signis quæ feci inter eos? Percuti-
am eum peste, & excindam eum, fa-
ciamq; te in gentem maiorem & robu-
stiorem quàm sit illa. Et dixit Moses
ad DOMINVM, At audient [hoc]
Aegyptij, (nā in robore tuo eduxisti
populū istum è medio eorum) diceturq;
hoc habitatoribus huius terræ, (audie
runt enim quod tu DOMINVS sis in
medio huius populi, & quod tu ò DO
MINE, oculo ad oculum appares, &
quod nubes tua steterit supra eos, &
quod in columna nubis præcesseris
eos interdiu, in columna ignis autem
noctu.) Quod si istum populum ueluti
hominem

Exo.13.d †hominem aliquē unum interfeceris,
dicent gentes, quæ famam tuam audie
runt,sic,Non potuit DOMINVS po
pulum istū introducere in istam regio
nem,quam iuramēto pollicitus est eis,
idcirco mactauit eos in deserto. Ma-
gnificetur ergo (quæso) robur domini
mei, quemadmodum loquutus es,di-
Exo.34. cens, †DOMINVS longanimis est,
Psal. 102.b & immensæ bonitatis,condonans ini
Exo. 20. quitatem & transgressionem,at impu-
nita minime dimittens,uisitans iniqui
tatem patrum in filijs & nepotibus in
D tertijs & quartis. Propitius esto quæ-
so iniquitati populi huius, iuxta ma-
gnitudinem bonitatis tuæ,sicut condo
nasti populo huic ex Aegypto usque
huc. Et ait DOMINVS,Propitius fa
ctus sum iuxta uerbum tuum. Verunta
men uiuo ego, uniuersa terra implebi
tur gloria DOMINI. Etenim omnes
uiri qui uiderunt gloriam meam & si
gna mea quæ feci in Aegypto, & in so
litudine,et iam decies me tentauerunt,
neq; audierunt uocem meam,non uide
bunt terram quam iuraui patribus eo
rum,sed & omnes qui me irritant,non
Iosu.14.b uidebunt eam. Seruus aūt meus Caleb
cum quo alius fuit spiritus, quiq; post
me impleuit, illum introducam in ter
ram in quam ipse uenit, & semen eius
hæreditate capiet eam. Quin & Ama-
lek & Chananæum, qui habitat in ual
le[hæreditate capiet.]Cras ergo uer-
si,proficiscimini in desertum uia maris
E carectosi. Et loquutus est DOMI-
NVS ad Mosen & ad Aharonem in
hanc sententiam,Quousq; tandem[fe-
ram]congregationem hanc pessimam,
quæ murmurat aduersum me? Murmu
rationes filiorū Israel quibus ipsi mur
murant contra me,audiui. Dic ad eos,
Deu.1.f Viuo ego,dicit DOMINVS, si non,
Iosu.3.c.d ut loquuti estis coram auribus meis,
Psal. 105. c sic facturus sum uobis. In solitudine
ista corruent corpora uestra, & omnes
censi uestri iuxta omnem numerum ue
strū, ab eo qui uiginti natus est annos
& supra,quicunq; contra me murmu-
rastis. Nequaq; introibitis in terram
cuius gratia manum meam leuaui, ut
collocarem uos in ea,præter Caleb fi
lium Iephune, & Iehosua filium Nun.
Pubem quoq; uestram, de qua dixistis
q; prædæ futura sit,hanc introducam,
ipsi quoq; agnoscent terram quam uos
respuistis. Et cadauera uestra corruēt F
in solitudine ista. Porrò filij uestri pa-
scent in deserto quadraginta annis, &
ipsi ferent scortationes uestras, donec Scortatio.
consumantur corpora uestra in deser
to. Pro numero dierum quibus explo
rastis terram, nempe quadraginta die
bus,(diem pro anno[reputabo])fere
tis iniquitatem uestram †quadraginta Psal.94.d
annis, ut intelligatis prohibitionē meā.
Ego DOMINVS loquutus sum, si
non fecero istud uniuersæ huic multitu
dini malæ, quo conspirant aduersum
me,in deserto isto cōsumentur, & illic
morientur. Et uiri quos misit Moses
ad explorandum terram, quiq; reuersi
occasionē queritandi contra eum uni
uersæ multitudini præbuerunt, in hoc
q; infamiam terræ euulgantes obtruse
runt: uiri,inquam,tales qui euulgarūt
†infamiam malam huius terræ coram 1.Cor.10.b
DOMINO subita internecione mo- Heb.3.d
rientur. Iehosua uero filius Nun, et Ca Iudæ 1.b
leb filius Iephune, q ex uiris illis sunt
qui ierant exploratum terram, uiuent.
Et Moses loquutus est uerba ista ad G
uniuersos filios Israel, & luxit popu-
lus ualde. Mane uero consurgentes a
scenderunt in cacumen montis, dicen-
tes, En prẹsto sumus, ascendemusq; ad
eum locū de quo dixit DOMINVS,
nam peccauimus. Et ait Moses, Qua
re sic transgredimini uerbum DOMI
NI? non bene cedet. Ne ascendatis,
DOMINVS enim nō est in medio ue
stri, ne corruatis corā hostibus uestris.
Nam Amalek & Chananæus sunt il
lic ante uos, corruetisq; gladio, eo q;
sic à DOMINO defeceritis, nec ade
rit uobis DOMINVS. At illi corro
borantes se, ascenderunt in cacumen
montis, arca uero fœderis DOMINI
& Moses nō mouerunt à medio castro
rum. Descendens aūt Amalek & Cha
nanæus, qui habitabant in monte illo,
percusserunt eos, atq; cōtriuerunt eos
usq; in Horma. CAP. XV.

ET loquutus est DOMINVS ad A
Mosen in hanc sententiam, Loque
re ad filios Israel, & dic ad eos, Quum
ueneritis in terram in qua habitabitis
uos, quam ego do uobis, uolueritisq;

DOMINO facere sacrificium quod igne confit, holocaustum aut uictimam singulare quoddam uotum aut uoluntariũ, aut statas ferias uestras, ut faciatis scilicet odorẽ suaueolentẽ DOMINO de armentis aut pecoribus, adferat DOMINO, is qui adducit donũ suum sacrificium cibariũ, nempe decimam partẽ similaginis cõmixtam quarta parte Hin olei, sed et uinum pro libamine, quartã scilicet partẽ Hin facias cum holocausto aut uictima, pro agno uno. Aut ad arietem facias sacrificium cibarium duas decimas similaginis, quę cõsperſę sint tertia parte Hin olei. Vini pro libamine tertiam partẽ Hin, adferasq́ odorem suaueolentem DOMINO.

B

Quando uero iuuencum feceris pro holocausto, aut pro singulari quodã uoto, aut pro gratulatorijs DOMINO, adferat cum iuuenco sacrificium cibarium tres decimas similaginis consperſas oleo, dimidiũ uidelicet Hin. Vinũ quoq; adferas pro libamine, nempe dimidium Hin, pro sacrificio quod igne confit in odorem suaueolentem DOMINO. Sic etiam fiet pro boue quolibet, aut pro ariete quolibet, aut pro agno ouium aut [hœdo] caprarum, iuxta numerum quem in [sacrificijs] feceritis, iuxta eundem & in his facere debetis. Omnis indigena faciat ista sic, ut adferat sacrificiũ quod igne confit in odorem suaueolentem DOMINO. Quod si quispiã aduena apud uos cõmoratur, aut quicunq; inter uos fuerit, etiã apud posteros uestros, qui facere uoluerit sacrificium quod igne confit, in odorem suaueolentem DOMINO, is facere debet quemadmodũ uos facitis. Congregationi ritus idem, & uobis & aduenæ qui cõmoratur [uobiscum,] ritus perpetuus posteris uestris fuerit corã DOMINO, idẽ scilicet & uobis & aduenæ. Lex eadem & ritus idem sit uobis & aduenæ qui uobiscũ cõmoratur. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, †Quũ ueneritis in terrã in quam ego uos introduco, quum comederitis de panibus terrę, tollendo in altum separabitis DOMIMO Thruma, primam uidelicet præcipuãq; [partem] ex farina uestra aquis cõsperſa, et subacta in altum tollẽdo separabitis Thruma, placentam nempe, quemadmodum ex area separando tollitis, sic & illam separabitis, de prima præcipuaq; [parte] farinæ uestræ aquis consperſæ dabitis Thruma DOMINO apud posteros uestros.

†Exo.23.c & 34. Deut.8.c De Thruma uide Exod.25.c 30.d

Quod si per incogitantiam aut errorem omnia ista præcepta non feceritis quæ DOMINVS ad Mosen loquutus est, omnia inquã quæ præcepit uobis DOMINVS per manum Mosis, ab eo scilicet die quo præcepit DOMINVS Mosi, & deinceps per posteritates uestras, si inquã contingat quod à congregatione aliquid per incogitantiã aut errorẽ fieret, debet tota congregatio facere iuuencũ unum ad

C

holocaustũ in odorẽ suaueolentẽ DOMINO, similiter & sacrificiũ eius cibariũ, & libamen eius iuxta ritũ, et hircũ ex capris unum pro peccati hostia. Expiabitq; sacerdos uniuersum cœtũ filiorũ Israel, & remittetur eis, quia ignorantia est, & ipsi adducent sacrificiũ suum quod scilicet igne cõfit DOMINO, hostiã quoq; pro peccato ante conspectũ DOMINI pro ignorantia sua. Et remittetur toti cœtui filiorũ Israel, & etiã aduenæ qui inter uos cõmoratur, quandoquidẽ totus populus in errore & incogitãtia [inuoluitur.] Si aũt anima aliqua una peccauerit per ignorantiam erroremq;, adducere debet caprã anniculã pro hostia peccati, & expiabit sacerdos animã talẽ, quæ errauit per ignorantiã, hostia peccati quã [sacrificat] pro ignorantia coram DOMINO, ut expiet eam, & remittetur ei.

Hoc peccatum non est ad mortem.

Eadem lex erit uobis, si quid per ignorantiã aut errorẽ cõmittitur, tam indigenæ, qui de filijs est Israel, q̃ aduenæ qui cõmoratur inter uos. Anima uero quæ aliquid fecerit elata manu, siue ex indigenis fuerit, siue ex aduenis, excindetur anima huiusmodi ẽ medio populi sui, quia blasphemauit DOMINVM.

Heb.10.c

D

Nã uerbũ DOMINI spreuit, & præceptum eius irritum fecit, omnino ergo excindi debet huiusmodi anima, manebitq; iniq̃tas eius super eã. Quũ uero filij Israel essent in deserto, inuenerũt uirũ quẽdã colligẽtem ligna die sabbati. Qui uero cum ligna

colligen-

colligentem inuenerūt, duxerunt eum ad Mosen & Aharonem, atq; ad uniuersum cœtū. Et posuerunt eum in car

Leui.24.c

cerem, quoniā nō erat expressum quid faciendum esset ei. Dixit ergo DOMINVS ad Mosen, Morte multetur uir talis, obruatq; eum uniuersus cœtus filiorum Israel lapidibus extra castra.

Sabbati violator lapidatur

Eduxit itaq; eum uniuersa multitudo extra castra, & obruerunt eum lapidibus, & mortuus est, quemadmodū prę ceperat DOMINVS Mosi. Et ait DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, ut

Deu.22.b Matt.23.a

†faciant sibi fimbriam in alis uestimentorum suorum apud posteros suos, ponantq; super alarum fimbriam uittam hyacinthinam, eritq; in fimbria, & uidebitis eam, & memores eritis omniū præceptorū DOMINI, et facietis ea, neq; peruestigetis post cor uestrū, aut post oculos uestros post quos scortari soletis. Quin memores sitis, & facietis omnia pcepta mea, eritisq; sancti deo uestro. Ego DOMINVS deus uester, qui eduxi uos de terra Aegypti, ut essem uobis deus. Ego DOMINVS deus uester.

CA. XVI.

A Korah autem filius Iitzhar filij Kahath filij Leui, & Dathan atq; Abiram filij Eliab, sed & On filius Peleth

Eccli. 45.c Iudæ 1.d 1.Cor.10.b

de filijs Ruben, insurrexerunt contra Mosen, unà cum alijs uiris de filijs Israel ducētis & quinquaginta, qui principes erant synagogæ, uiri nobiles, qui statis [temporibus in concionem] uocabantur. Congregatiq; sunt aduersus Mosen & aduersus Aharonē, & dixerunt ad eos, Sat superq; uobis, quoniā uniuersi in cœtu sancti sunt, & DOMINVS est in medio eorum, cur efferemini super congregationem DOMINI?

Exo.19.a

Audiens [hoc] Moses, cecidit in faciē suam, & loquutus est ad Kora, & ad omnem cœtum eius, dicens, Mane notum faciet DOMINVS, qui sint eius, quis sanctus sit, & quis ad eum accedere debeat, quēq; sibi elegerit, qui ad ipsum accedat. Hoc facite, accipite uo

B bis acerras, tam Kora q̄ uniuersus cœtus eius, & ponite in eas ignē, imponiteq; eis cras suffitum aromaticū coram DOMINO, eritq; uir ille quem elegerit DOMINVS, sanctus, nimium uobis [sumitis] filij Leui. Et dixit Moses ad Korah, Ausculatate quæso filij Leui an parū hoc uobis est, q deus Israel segregauit uos è congregatione Israel, ut adiūgeret uos sibi, ut exequeremini ministerium tabernaculi DOMINI, & ut staretis corā cœtu, & ministraretis eis? Adiunxit (inquā) te & omnes fratres tuos Leui tecū, insuper & sacerdotium affectatis? Ob hanc enim causam tu & omnis cœtus tuus cōspiratis aduersus DOMINVM. Aharon uero qs est, q cōtra eum murmuratis? Misit autem Moses, & uocauit Dathan et Abiram filios Eliab, qui dixerunt, Non ascendemus. An parum est, q effecisti ut ascenderemus nos è terra, quæ affluit lacte & melle, ut interficeres nos in deserto, nisi & imperium ac tyrannidem tibi in nos sumeres? Præterea num in- C duxisti nos in terram quę lacte et melle affluit? num dedisti nobis hæreditatem agrorum & uinearum? † an uiris illis oculos excæcabis? non ascendemus. Excanduit autē Moses ualde, & dixit ad DOMINVM, Ne respicias ad eorum sacrificium cibarium, ne asinum quidem ab eis accepi, nec quenq; illorum læsi. Et dixit Moses ad Kora, Tu & omnis cōgregatio tua adeste coram DOMINO, tu inquā & illi, atq; Aharon, idq; cras, & accipite quisq; acerram suam, & imponite eis incensum, et offerte coram DOMINO, quisq; ex ducentis & quinquaginta acerra sua: tu quoq; Aharon, quisq; habeat suam acerram. Et acceperunt quisq; acerram suam, & imposuerunt eis ignem, deinde & incensum eis imposuerunt, & steterunt ad ostium tentorij constitutionis, unà cum Mose & Aharone. Congregauit quoq; ad eos Korah omnem cœtum ad ostium tentorij constitutionis, uisaq; est gloria DOMINI uniuersę multitudini. Loquutus est autem DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem hisce uerbis, Separamini è medio congregationis huius, ut consumā eos illico. Qui procidentes in facies suas, D dixerunt, Fortis deus spirituū uniuersæ carnis, num si unus aliquis peccauerit, aduersus totum cœtum indignaberis? Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicēs, Loquere ad multitudinem,

Num.3.a

Num.13.d

& dic, Agite procul circunquaqꝫ à ta
bernaculo Kora, Dathan & Abiram.
Surgens itaqꝫ Moses, iuit ad Dathan
& Abiram, eumqꝫ sequuti sunt senio-
res Israelis, loquutusqꝫ est ad cœtum,
dicens, Recedite quæso à tentorijs ui-
rorum istorũ impiorum, & nolite tan-
gere quidqꝫ quod eorum est, ne fortè
consumamini in uniuerso peccato eo-
rum. Separati itaqꝫ sunt de tabernacu-
lo Kora, Dathan & Abirã circunqua-
que. Dathan uero & Abiram egressi,
steterunt in ostio tentoriũ suorum, cum
uxoribus suis, liberis suis, & pube
sua. Et dixit Moses, In hoc cognosce-
tis ꝙ DOMINVS miserit me, ut face
rem cuncta ista opera, neqꝫ ex corde
meo. Si morientur isti morte qua solẽt
uniuersi homines, uisitanturqꝫ uisitatio
ne uniuersorum hominũ, non misit me
E DOMINVS. Si uero DOMINVS
Psal. 105.b omnino [noui quidqꝫ] creauerit, ape-
Deu. 11.a rueritqꝫ humus os suum, & deuoraue-
Num. 26.b rit eos unà cũ omnibus quę habent, de
scenderintqꝫ uiui ad inferos, nosse de-
betis ꝙ uiri isti irritarint DOMINVM.
Contigit aũt quũ perfecisset [Moses]
omnia uerba ista, ꝙ tellus sub illis de-
hisceret. Aperuitqꝫ tellus os suum, &
deglutijt eos, atqꝫ domos eorũ, & om
nes homines qui cum Korah erant, cũ
uniuersa suppellectile. Et descenderũt
ipsi cum omnibus quæ habuerunt uiui
ad inferos, operuitqꝫ eos terra, & perie
runt de medio congregationis. Omnis
aũt Israel qui circum eos fuerant, fuge-
runt ad clamorem illorum, dixeruntqꝫ,
Ne fortè & nos terra deglutiat. Sed et
ignis egressus est à DOMINO, qui de
uorauit ducentos & quinquaginta il-
los uiros qui suffitum faciebant. Por-
rò DOMINVS loquutus est ad Mo-
sen, dicens, Dic Eleazaro filio Aharo-
nis sacerdotis, ut leuet acerras è me-
dio incendij, & spargat ignem ultra,
quoniam sacrę sunt, acerræ istæ pecca
torum sint pro animabus eorum, fiant
F ex eis laminæ diductæ, eisqꝫ obduca-
tur ara, nam attulerunt eas coram DO
MINO, & sacræ sunt, eruntqꝫ in signũ
filijs Israel. Accepit itaqꝫ Eleazar sa-
cerdos acerras istas æreas quas attule
rant combusti, & extenuarunt eas pro
obductione aræ, monumentum scilicet
filijs Israel, ne quis alienus accedat,
qui scilicet nõ est de semine Aharonis,
ad incendendum suffitum coram DO-
MINO, ne accidat illi quod Korah &
cœtui eius, quemadmodum loquutus
fuerat DOMINVS de eo, per manum
Mosis. Postero die murmurauerũt con
tra Mosen & cõtra Aharonem uniuer
sa multitudo filiorum Israel, hisce uer-
bis, Vos interfecistis populũ DOMI-
NI. Cumqꝫ congregaretur multitudo
aduersus Mosen & aduersus Aharo-
nem, respexerunt ad tentoriũ constitu-
tionis, & ecce nubes operuit ipsum, ui
saqꝫ est gloria DOMINI. Venitqꝫ Mo G
ses & Aharon ante tentorium constitu
tionis. Et loquutus est DOMINVS
ad Mosen in hanc sententiam, Separe-
mini è medio congregationis istius, ut
consumam eos subito. Illi aũt procide-
runt in facies suas. Et dixit Moses ad
Aharonem, Tolle acerram, & pone in
eam ignẽ ex ara: impone & incensum,
& ‡ilico ad congregationem profer, et Sap. 18.d
propitiare pro eis, egressa enim est ira
à facie DOMINI, & clades iam cœ-
pit. Tulit itaqꝫ Aharon quemadmodũ
loquutus fuerat Moses, & cucurrit in
mediam concionem, et ecce clades cœ
perat in populo, imponẽsqꝫ incensum,
expiauit populum. Et quũ staret inter
mortuos & uiuos, cohibita est clades.
Fuerunt autem eorum qui mortui sunt
in clade ista, quatuordecim millia &
septingenti, prQter eos qui mortui erãt
in negotio Korah. Reuersusqꝫ est Aha
ron ad Mosen ad ostium tentorij con-
stitutionis, & cohibita est clades.

CAP. XVII.

ET loquutus est DOMINVS ad Mo A
sen, dicẽs, Loquere ad filios Israel,
et cape ab eis singulas uirgas iuxta pa
trias domos, à cunctis scilicet primori
bus eorum iuxta domos patrũ suorũ,
duodecim nempe uirgas, scribesqꝫ su-
per cuiusqꝫ uirgam nomen eius. Nomẽ Heb. 9.a
uero Aharonis scribes super uirgã Le
ui, singulæ eñ uirgæ ad caput domus
patrũ suorum pertinẽt. Repone autem
eas in tentorium constitutionis coram
testimonio, eo loci ubi uobiscum paci-
scar. Fiet aũt ut uirga illius uiri quem B
elegero germinatura sit, ut auertã à me
querimonias filiorũ Israel, quibus ad-
uersum

uersum uos murmurāt. Et loquutus est
Moses ad filios Israel, dederuntq; ei o-
mnes primores illorum singuli princi-
pes singulas uirgas iuxta domos pa-
trū suorū, duodecim uidelicet uirgas,
fuitq; uirga Aharonis inter uirgas il-
las. Et reposuit Moses uirgas illas
coram DOMINO in tentorio testi-
C monij. Factum est autem postero die,
Eccli 25. c †quum ueniret Moses in tentorium te
stimonij, en uirga Aharonis pro domo
Leui floruit, proferens germen, & pro
rumpens in florē, reddidit amygdala.
Moses protulit omnes uirgas à cōspe
ctu DOMINI ad uniuersos filios Isra
el: quas quū uidissent, accepit quisq;
suam uirgā. Et dixit DOMINVS ad
D Mosen, Restitue uirgā Aharonis ante
Heb. 9. b testimonium, ut †reseruetur in signum
filiorum rebelliū, et cesset murmuratio
eorum à me, ne moriantur. Fecit itaq;
Moses quemadmodum præceperat ei
DOMINVS, sic inquam fecit. Et di-
xerunt filij Israel ad Mosen, dicentes,
Ecce expiramus, perimus, actum est
de nobis omnibus. Quicunq; ad taber
naculum DOMINI accesserit, morie
tur: num finem facimus expirando?

CAP. XVIII.

A DIxit uero DOMINVS ad Aha-
ronē, Tu & filij tui, & domus pa
trū tuorum tecum feretis iniquitatē san
ctuarij, tu quoq; & filij tui tecū feretis
iniquitatem sacerdotij uestri. Fratres
quoq; tuos de tribu Leui, de tribu pa-
tris tui adiunges tibi, ut iungātur tibi,
tibiq; ministrent, tu inquam & filij tui
tecum corā tentorio testimonij. Ipsi cu
stodiēt custodiā tuā, & custodiā uniuer
si tentorij, ueruntamen ad uasa sanctua
rij & ad arā non accedant, ne morian-
tur tam ipsi quàm uos. Addentur qui-
dem tibi, & custodient custodiam ten
torij cōstitutionis pro cūcto ministerio
tentorij, alienus autem ad uos non ac-
cedet. Custodietis itaq; custodiam san
ctuarij, & custodiam aræ, ut amplius
nulla sit indignatio super filios Israel.
Num. 13. a Ego siquidem tuli †fratres uestros Le
uitas è filijs Israel, qui donum uobis
sint dedititij DOMINO, ut exequan-
tur ministeriū in tētorio cōstitutionis.
Deut. 18. a Tu igitur et filij tui tecū custodietis sa
cerdotiū uestrū, in cūctis quæ ad aram
pertinent, & in his quæ intra uelū sunt
ministerium exequentes, dedi enim uo B
bis officium sacerdotale tanquam mu-
nus: si alienus accesserit, morietur. Et
loquutus est DOMINVS ad Aharo-
nem, Ecce ego dedi tibi custodiā Thru
mæ meæ de cunctis sanctificatis filio-
rum Israel, tibi inquā dedi ea ad unctio
nē, & filijs tuis statuto perpetuo. Istud
uero tuū erit de sancto sanctorum de i-
gne, omne sacrificiū eorū, omne sacrifi
ciū cibarium eorū, omnis hostia eorum
quæ fit pro peccato, omnis deniq; ho-
stia quę fit pro delicto eorū, quas mihi
adferunt, hæc tibi & filijs tuis sacro-
sancta esto. In sacrosancto [loco] co-
medes illud, omnisq; mas comedet de
eo, sanctum sit tibi. Et hoc quoq; tuum
erit, Thruma quā dono dant ipsi, & o-
mnis Tenupha filiorū Israel, ea tradidi
tibi, filijs tuis, et filiabus tuis tecū, idq;
statuto perpetuo, omnisq; qui mundus
fuerit in domo tua, ex eo comedet. O-
mnē pinguedinē olei, omnē quoq; pin-
guedinē musti & frumenti, quā ipsi ex
primitiuis fructibus DOMINO ad-
ferunt, hæc inquam tibi tradidi. Præco
cia insuper & quæcunq; primo matu-
tuerint in terra eorum, quæ attulerint
DOMINO, tua erunt, de quibus ue-
scentur omnes qui in domo tua mundi
fuerint. Omne quoque Hærem in Israe
le tuum sit. †Omne deniq; primogeni- Exod. 34. c
tum cuiuscunq; carnis, quod attule- C
rint DOMINO, siue ex hominibus
fuerit, siue ex animalibus, tuum erit:
hominis tamen primogenitum omnino
redimes: sic quoq; redimes primogeni
tum iumenti immundi. (Redemptio-
nes uero eius [sic sint,] redimes quum
sunt unius mensis, iuxta æstimationem
argenti, nempe quinq; siclis iuxta si-
clum sanctuarij, qui habet uiginti Ge-
ra.) Veruntamen primogenitum bo- Exod. 30. b
uis, aut primogenitum ouis, aut primo Leuit. 27. c
genitum capræ non redimes, hęc enim Ezec. 45. b
sancta sunt, ideo sanguinē eorum spar-
ges super aram, & adipem eorum in-
cendes pro sacrificio quod igne con-
fit, odorem suaueolētem DOMINO.
Caro autem eorum tua est, quemadmo
dum pectusculum Tenupha, & armus
dexter, hæc tua sunt. Omnem Thru-
ma sanctificatorum, quam adferunt filij

De igne erant holocausta quæ tota, & uictimæ quarum pars cremabatur.

Israel DOMINO, tibi dedi, & filijs
tuis atq; filiabus tuis tecũ statuto per-
Foedus salis petuo, foedus salis perpetuum sit hoc
coram DOMINO tibi & semini tuo
Deut.18.a tecum. Dixit DOMINVS ad Aharo
Ezec.44.d nem, In terra eorum nihil possidebis,
nec pars ulla erit tibi inter eos, ego
sum pars tua, & hæreditas tua inter fi-
filios Israel. Filijs uero Leui dedi cun-
ctas decimas Israelitarum, ut scilicet
possideant eas, pro ministerio eorum
quod ipsi exequuntur in tentorio con-
stitutionis. Filij uero Israel ultra non
accedent ad tentorium constitutionis,
D ne ferant peccatum, & moriantur. Le
uitæ exequentur ministerium in tento-
rio constitutionis, & illijpsi ferent ini-
quitatem suam, ritus hic perpetuus e-
Iosu13..b rit etiam posteris uestris. †Inter filios
Act.4.d Israel nullam obtinebunt hęreditatem,
sed decimas filiorum Israel, quas il-
li leuando in altum separant Thruma
DOMINO, eas scilicet dedi Leuitis,
ut sit eorum hęreditas, idcirco dixi eis,
Inter filios Israel nullam habebitis hæ
reditatem. Loquutusq; est DOMI-
NVS ad Mosen in hanc sententiam, Et
ad Leuitas loqueris, & dices ad eos,
Quum acceperitis decimas à filijs Isra
el, quas ego de ipsis uobis dedi, ut sit
hæreditas uestra, leuando in altum se-
parabitis ex ipsis Thruma DOMI-
NO, nempe decimam partem de deci-
mis. Et reputabitur uobis Thruma ue
stra, ac si fieret de frumento areæ, aut
de plenitudine torcularis. Sic & uos
leuando in altum separabitis Thruma
DOMINO, de cũctis decimis uestris
quas acceperitis à filijs Israel, & da-
bitis de eis Thruma DOMINO, quę
erit Aharonis sacerdotis. De cunctis
muneribus uestris leuando in altum se
parabitis omnem Thruma DOMI-
NO, nẽpe de omni pinguedine eius san
ctificationẽ eius de ea. Et dices ad eos,
Cũ uos leuando in altũ separabitis pin
guedinẽ eius de ea, reputabitur Leui-
tis queadmodũ ꝓuentus areę, aut ꝓuẽ
tus torcularis. Comedetisq; ipsam [de
cimã] in omni loco, uos & filij uestri,
quoniã hæc est merces uestra ꝓ mini-
sterio uestro in tẽtorio cõstitutionis.
Ne feratis sup ea peccatum quũ sepa-
raueritis de pinguedine eius de ea, &
sanctuariũ filiorũ Israel non prophana
bitis, ne moriamini.

XIX.

A LOquutus est DOMINVS ad Mo
sen et ad Aharonem in hanc senten
tiam, Hæc est ceremonia legalis quam
dominus pręcepit hisce uerbis, Loque
re ad filios Israel, ut adducãt ad te buc
culã rufam, sine uitio, in qua nihil pos-
sit reprehendi, cui iugũ non fuit impost
tum, tradetisq; eam Eleazaro sacerdo-
ti, ut educat eam foras extra castra, cu
retq; ut mactetur corã se. Et tollat Elea Heb.9.b
zar sacerdos de sanguine eius digito
suo, spargetq; è regione tentorij consti
tutionis de sanguine eius septies. Com Exod.29.b
burat quoq; ante oculos suos buccu- Leuit.4.c
lam illam cum pelle eius, carne eius, et
sanguine eius, sed & excrementũ eius
cõburet. Tollat etiã sacerdos lignum
cedrinum, & hysopum, & coccinum
bis tinctum, & proijciat ea in medium
combustionis illius bucculæ. Eluet de B
inde sacerdos uestimenta sua, & lauet
carnem suam aquis, post hoc ingredia
tur castra, & immundus erit sacerdos
usq; ad uesperam. Et qui comburit il-
lam, eluat uestes suas, & carnem suam
aquis, & immundus sit usq; ad uespe-
ram. Colliget autem uir mundus cine
res illius bucculæ, & reponat extra ca
stra ad locum mundum, ut reseruetur à
cõgregatione filiorum Israel ad aquas
sparsorias, †peccatum enim est. Eluet Peccatum
quoq; & is qui cineres bucculæ colli pro expia-
git uestes suas, & immundus erit usq; tione pec-
ad uesperam. Hoc filijs Israel, & pere- cati.
grinis qui inter eos commorantur, esto
perpetuum statutum. Qui tetigerit mor
tuum cuiuscunq; animæ humanæ, im-
mundus erit septem diebus. Et is expia
bit se hac [aqua] tertio die & septimo
die et mundabitur: si uero se tertio atq;
septimo die non expiauerit, nõ munda
bitur. Quicũq; tetigerit mortuũ huma-
næ animæ q̃d mortuũ fuerit, & se non
expiauerit, polluit tabernaculũ DO- C
MINI, excindeturq; aĩa huiusmodi ex
Israele, eo ꝗ aqua sparsoria nõ est spar
sa sup eã, unde & immũdus erit, mane
bitq; deinceps in eo immunditia eius.
Hęc lex est hominis q moritur in tẽto-
rio. Omnis q ingressus fuerit tentoriũ, Lex tangẽ
& omnis qui fuerit in tentorio, immun tis immun-
dus erit septem diebus. Omne quoq; dum.

uas apertum super quo operculum al-
ligatum non est, immundũ erit. Et qui-
cunq; in agro cadauer gladio cæsum
tetigerit, aut alioqui mortuum, aut os-
sa hominis, aut sepulchrũ, immundus
erit septẽ diebus. Accipiant igitur pro
immundo isto de cinere combustionis
peccati, & infundantur super illum a-
D quæ uiuæ in uas aliquod, & accipiat
mundus aliquis hysopum, & intingat
in aquam, & spargat super tentorium,
et super omnia uasa, atq; super animas
quæ fuerint illic, & super eum qui teti
git ossa, aut interfectum, aut mortuum,
aut sepulchrum. Spargetq; mundus su
per immundum die tertio & septimo,
& expiabit eum die septimo, & eluet
uestimenta sua, & lauet aquis, & mun
dus sit ad uesperam. Qui uero pollutus
fuerit, & se nõ expiauerit, excindatur
anima huiusmodi ex cõgregatione, eo
quod sanctuarium DOMINI polluit,
& quod aqua sparsoria nõ fuit sparsa
super eum, immundus ipse. Erit igitur
eis hoc statutum perpetuum, ut qui a-
spersus fuerit aqua lustrali, et uestimen
ta sua eluat: & qui tetigerit aquam lu-
stralem, immundus sit usq; ad uesperã.
Et quodcunq; immundus tetigerit, im
mundum erit, et anima quam tetigerit,
immunda erit usq; ad uesperam.

CAP. XX.

A VEnerunt autẽ filij Israel, uniuersus
scilicet cœtus, in desertũ Zin, pri-
mo mense, mansitq; populus in Kades:
mortua autem est ibi Maria, sepultaq;
eodem loci. Multitudo aũt nõ habebat
aquã, congregatiq; sunt aduersus Mo
sen & aduersus Aharonẽ. Et populus
disceptans cum Mose in hanc senten-
tiam loquitur, Vtinam & nos expiras-
semus dum expirarẽt fratres nostri co-
Exod.17.b ram DOMINO, cur † induxistis con-
gregationem DOMINI in desertum
istud, ut in eo moriamur & nos & iu-
menta nostra? Cur effecistis ut ascende
remus nos ex Aegypto, ut introduce-
retis nos in locum istum malũ, ubi nec
semen est, nec ficus, nec uites, nec ma-
la punica, nec aqua etiam quam biba-
mus? Venit itaq; Moses & Aharon à
conspectu congregationis ad ostiũ ten
torij constitutionis, & prociderunt in
facies suas, uisaq; est eis gloria DOMI
NI. Et loquutus est DOMINVS ad B
Mosen in hanc sententiam, Tolle ba-
culum, & congrega cœtum, tu & Aha
ron frater tuus, & loquimini ad petrã
ipsis cernentibus, quæ dabit aquas
suas, educesq; illis aquã e petra ut po
tum des cœtui, & iumentis eorum. Tu Sap.11.a
lit itaq; Moses baculum ante DOMI
NVM ut ille iusserat. Et congregaue-
runt Moses atq; Aharon cœtum ante
petram, et dixit eis, Audite quæso uos
rebelles, num † de petra ista educemus Psal.77.b
uobis aquas? Leuataq; manu sua Mo- 1.Cor.10.a
ses, percussit petram baculo suo bis, et
profluxerunt aquæ multæ, bibitq; cœ-
tus, & iumenta eorum. Et ait DOMI
NVS ad Mosen et ad Aharonẽ, Quan
doquidem † nõ credidistis mihi, ut san- Deu.1.f
ctificaretis me corã filijs Israel, non in-
troducetis cœtum istum in terram quã
dedi eis. Hæ sunt aquæ contentionis, Aquæ con-
ubi contenderunt filij Israel aduersus tradictiõis.
DOMINVM, & sanctificatus est in
eis. Misit uero Moses nuncios ex Ka- C
des ad regem Edom [hisce mandatis,]
Sic ait frater tuus Israel, tu nosti omnẽ
molestiam qua sumus affecti, descende
rant patres nostri in Agyptum, & nos
quoq; uersati fuimus in Aegypto mul-
tis diebus, Aegyptij uero & nos & pa
tres nostros adflixerunt, quumq; cla-
maremus ad DOMINVM, exaudi-
uit querelam nostram, missoq; angelo
eduxit nos ex Aegypto, & en sumus
in Kades urbe extrema finium tuorũ,
liceat nobis quæso ut transeamus terrã
tuam, neq; tamen transire uolumus per
agros aut uineas, sed nec aquam de pu
teis bibemus, proficiscemur uia regia,
neq; ad dexteram, neq; ad sinistram de
clinãtes, donec fines tuos trãsierimus.
Respõdit et Edom, Nequaq; transibis
per me, ne tibi gladio occurrã. Cui di-
xerunt filij Israel, Ascendemus itinere
trito, et si aquas tuas biberimus ego et
pecora mea, dabo pretium pro eis, mo
do ne negotium [facessas nobis] pedes
transibo. Et dixit, Ne trãseas. Et egres
sus Edõ occurrit eis cũ populo graui,
et manu robusta. Noluit itaq; Edom p D
mittere Israeli ut trãsiret per fines suos.
Deflexit ergo Israel ab eo, & profecti
de Kades uenerunt filij Israel cum uni-
uersa multitudine in montem Hor.

Et ait DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem in monte Hor iuxta terminum terræ Edom, in hanc sententiam, Colligatur Aharon ad populos suos, non enim ueniet in terram quam dedi filijs Israel, eo q̃d exacerbastis os meum iuxta aquas contentionis. Tolle Aharonem & Eleazar filium eius, & duc eos in montem Hor, exuesq; Aharonē uestibus suis, induesq; eas Eleazar filium eius. Aharon uero colligetur, & morietur illic. Fecit itaq; Moses quem admodum præceperat DOMINVS. Et ascenderunt in montem Hor, uidente tota congregatione. Et exuit Moses Aharonē uestibus suis, et induit eas Eleazar filiū eius, mortuusq; est Aharō illic in uertice montis, & descēdit Moses atq; Eleazar de monte. Videns aūt uniuersus cœtus, quod expirasset Aharon, fleuerūt Aharonē triginta diebus uniuersa domus Israel. CA. XXI.

Eleazarus substituitur. Deu.10.b

A QVumq; Chananęus rex Arad, qui habitabat ad Meridiē, audisset q̃d ueniret Israel per uiam exploratorum, pugnauit contra Israelem, & abduxit quosdam ex eis captiuos. Vouit aūt Israel uotū DOMINO, dicens, Si omnino tradideris populum istum in manum meam, deuouebo urbes eorum Hęrem. Et exaudiens DOMINVS uocem Israelis, tradidit ei Chananæum, & [Israel] deuouit eos Hærem, sic etiā urbes eorum, & uocauit nomen loci Horma. Et profecti sunt de monte Hor per uiam maris carectosi, ut circuirent terram Edom, & in uia animus populi

De Hærem Leuitici ultimo.

B tædio affectus est. Loquutusq; est populus contra deum & contra Mosen, Cur effecistis ut ascenderemus ex Aegypto, ut moreremur in solitudine? quia nec panem habemus, nec aquas, & animus noster cibum hunc uilem fastidit. DOMINVS igitur misit in populum serpētes urentes, qui populum mordebant: & mortuus est ex Israele populus multus. Veniens igitur populus ad Mosen, dixerunt, Peccauimus, quia loquuti sumus contra DOMINVM & cōtra te, ora DOMINVM, ut auferat à nobis serpentes istos. Et orauit Moses ꝓ populo. Dixitq; DOMINVS ad Mosen, Fac tibi [serpentem] urentem, & pone eum super palum in sublime sublatum, fietq;, si ser-

Sap.16.a 1.Cor.10.b

Christi dñi figura. Ioan.3.b

C pens aliquem momorderit, intueatur eum, & incolumis erit. Fecit itaq; Moses serpentem æneū, & posuit eum super palum erectum, fiebatq;, si quē momordisset serpens, intuens serpentem æneum, sanabatur. Filij Israel soluentes castra fixerunt in Oboth. Soluentesq; ex Oboth, castra fixerunt in Ie Abarim in deserto ad faciem Moab ad orientem solem. Hinc soluentes castrametati sunt in ualle Zared. Et hinc soluentes castra fixerunt ultra Arnonem, qui [fluuius] est in deserto, profluens à finibus Amorræi. Est enim Arnon limes Moab, inter Moab & Amorræū. Hinc dicitur in libro præliorum DOMINI, quæ gessit in [mari] carectoso, & quæ in torrentibus Arnon. Et impe-

Iud.11.c

D tus scaturiens torrētium, qui tendit ad habitationem Ar, incumbitq; in limitem Moab. Et illinc in Beer. Hic est Beer de quo dixit DOMINVS ad Mosen, Congrega populum, & dabo eis aquam. Tum canebat Israel canticum istud, Ascende Beer, alternis canite ei. Beer istum foderunt principes, duces populi effoderunt eum, cum legislatore & baculis suis. Porrò ex deserto [uenerunt] in Mathana. De Mathana uero in Nahaliel. Et de Nahaliel in Bamoth. De Bamoth uero in uallem quæ est in campo Moab, ad uerticem collis, & uertitur ad faciem deserti. †

E Et misit Israel legatos ad Sihon regem Amorræorum hisce mandatis, Transire mihi liceat per terram tuam, non declinabimus neq; in agros, neq; in uineas, nec bibemus aquas de puteis, sed regia uia incedemus, donec fines tuos transierimus. At Sihon Israeli nō permisit ut fines suos pertrāsiret, quin congregauit Sihon omnem populum suum, & egressus occurrit Israeli in desertum, & uenit in Iahza, & pugnauit contra Israelem. Et Israel ferijt eum gladio, & occupauit terram eius ab Arnone ad Iabok usq;, & usq; ad filios Ammon, quoniā [Arnon] fortis limes

Deu.2.f Iud.11.d

Psal.134.c Amos 2.c

F erat filiorum Ammon. Et occupauit Israel omnes ciuitates istas, & habitauit Israel in omnibus ciuitatibus Amorræorum, in Hesbon & in omnibus filiabus eius. Fuerat siquidem Hesbon urbs

urbs Sihonis regis Amorræorum, qui
prius pugnauerat cõtra regem Moab,
& tulerat uniuersam terrã eius de ma-
nu eius usq; ad Arnonẽ. Hinc fit, ut qui
prouerbijs utuntur, dicant, Venite in
Hesbon, ædificetur & apparetur urbs
Sihoni. Quoniã ignis erumpet ex Hes
bon, & flamma ex urbe Sihon: deuora
uit Ar in Moab, possessores excelsorũ
Iud.11.c Arnõ. †Væ tibi Moab, perijsti popule
Chemosch. Fusi sunt fugitiui filij eius,
et filiæ eius in p̃da abductæ sunt Sihoni
regi Amorræorũ. Lucerna eorum Hes
bon [scilicet] perijt usq; ad Dibon, &
uastauimus usq; ad Nopha, quæ [per-
G tingit] ad Medeba. Habitauit itaq; Is-
rael in terra Amorræorum. Et Moses
misit ad explorandũ Iaaser, cœperũtq;
uiculos eius, & eiecit Amorræum qui
Deu.3.a erat illic. Et uersi † ascenderunt uiam
29.b Basan, & egressus Og rex Basan, oc-
currit eis, ipse & uniuersus populus
eius, ut præliaretur in Edrei. Et dixit
DOMINVS ad Mosen, Ne metuas
eum, in manum enim tuam dedi eum, et
uniuersum populum eius, atq; regio-
nem eius, fac ei quemadmodum fecisti
Sihoni regi Amorræorum, qui habita
uit in Hesbon. Percusserunt igitur
eum, & filios eius, & uniuersum po-
pulum eius, ut nullus ei superesset, oc-
cupaueruntq; regionem eius.

CAP. XXII.

A ET proficiscentes filij Israel castrã-
metati sunt in uastis locis Moab,
cis Iordanem [ex opposito] Hiericho.
Balak autẽ filius Zipor uidit oĩa quæ
fecerat Israel Amorræis. Metuitq; sibi
Moab ualde à populo illo, multus ẽm
erat. Et peruigil fuit Moab propter fi-
lios Israel. Dixit ergo Moab ad senio
res Midian, Depascet nunc exercitus
ille quidquid circum nos est, quemad-
Ios.24.b modum bos uiridia campi depascit. Im
peritabat aũt Moabitis tunc temporis
Balak filius Zipor. Misit ergo lega-
tos ad Bileam filium Beor in Pethor,
quæ est iuxta fluuium in terra filiorum
populi sui, qui uocarent eum huiusmo
B di uerbis, En populus egressus est ex
Aegypto, qui operit superficiem terræ,
habitatq; contra me. Veni igitur quæ-
so, & execrare mihi populũ istum, po-
tentior enim me est, si quo modo eum
cædere atq; eijcere è terra possim: nam
certo noui eum felicem fore, cui tu bo-
na precatus: eum rursus execratũ, cui
tu mala imprecatus fueris. Abierũt ita
que seniores Moab, & seniores Mi-
dian erátq; præmiũ diuinationis in ma
nu eorum: qui uenientes ad Bileam, re
censuerũt ei mandata Balak. Is autẽ re
spondit eis, Manete hic noctẽ istam, &
referam uobis sermonem quẽ DOMI-
NVS loquutus ad me fuerit. Manserũt
itaq; principes Moab apud Bileam.
Et ueniens deus ad Bileam, dixit, Qui
sunt uiri isti qui tecum [sunt?] Respon- C
dit Bileam deo, Balak filius Zipor rex
Moab misit ad me, En populus egres-
sus est ex Aegypto, qui operuit faciem
terræ, ueni igitur et execrare mihi illũ,
si quo pacto eum debellare atq; eijcere
queam. Ait aũt deus ad Bileam, ne eas
cũ eis, neq; execreris populũ hunc, q̃-
niam faustus est. Et surgẽs Bileam sub
lucem, dixit ad principes Balak, Ite in
terram uestrã, DOMINVS enim non
permittit ut uobiscũ uadam. Surgẽtes
itaq; principes Moab, uenerunt ad Ba
lak, sic renunciãtes, Noluit Bileam ire
nobiscũ. Rursus ergo misit Balak plu-
res principes & honoratiores priori-
bus. Qui uenientes ad Bileam dixerũt
ei, Sic dicit Balak filius Zipor, Ne
quæso recuses, quin uenias ad me, ma
gnificentissime enim te tractabo, & fa-
ciam quæcunq; dixeris mihi: Adesto D
obsecro, & execrare mihi populũ istũ.
Et respondens Bileam, dixit ad seruos Balaam nõ
Balak, Si daret mihi Balak domũ suam potest male
argento & auro plenã, non tamẽ trans- dicere con-
gredi possum uerbum DOMINI dei tra domini
mei, ut uel paruum uel magnum faciã. uoluntatẽ.
Nunc igitur manete hic quæso & istã
noctem, ut intelligam quid DOMI-
NVS porrò loquuturus sit mecũ. Ve-
niens igitur deus nocte ista ad Bileam,
dixit, Si uiri illi uenerunt te uocatũ, sur
gens uade cũ eis, attamẽ uerbum quod
ad te fuero loquutus, hoc facias. Surre
xit itaq; Bileam mane, & strauit asi-
nam suam, & abijt cum principibus
Moab. Et excanduit ira dei quod pro-
ficisceretur ipse, collocauitq; se ange-
lus DOMINI in uiam, ut impediret
eum. Ipse aũt sedit super asina sua, habe
batq; secum duos pueros suos. Vidẽs

2.Pet.2.c aũt asinã angelum DOMINI stantem
Iud.1.d in uia, districtumq́ gladium eius in ma
nu eius, decessit asina de uia, iuitq́ in
agrũ: & Bileam uerberauit asinam, ut
rediret in uiam. Stetit aũt angelus DO
MINI in angusta semita uinearũ, erát
B que ex utraq; parte maceria. Viso aũt
angelo DOMINI asina, ad maceriam
coacta, pressit pedem Bileam ad mace-
riam: is aũt rursus uerberauit eam. An
gelus aũt DOMINI perrexit, & in lo
co angusto stetit, ut nulla esset uia decli
nandi, neq; ad dexteram, neq; ad sini-
C strã. Cernens igitur asina angelũ DO-
MINI, succubuit sub Bileã, & iratus
Asina loquitur. Bileam uirga percussit asinam. Et ape
ruit DOMINVS os asinæ, & dixit
ad Bileam, Quid feci tibi quod me iam
ter uerberasti? Et ait Bileam ad asinã,
Quod mihi illudis, si gladium manu ha
berem, iam te interficerem. Et ait asina
ad Bileam, An non ego sum asina tua,
qua ueheris ab eo tempore in hodier-
num usq; diem? num tale quidpiã face
re tibi solita sum? Et dixit [Bileam,]
F Non. Retexit autẽ DOMINVS ocu-
los Bileam, ut uideret angelũ DOMI-
NI stantem in uia, gladiumq́ districtum
in manu eius, inclinata ergo uertice ꝓ-
cidit in faciem suã. Et dixit ad eum an-
gelus DOMINI, Cur iam ter uerbera
sti asinam tuam? En ego egressus sum
ut te impedirẽ, aberrat enim uia tua co
ram me, & uidens me asina, declinauit
iam ter: quæ si non declinasset coram
me, te interfecto, ipsam incolumem ser
uassem. Et ait Bileam ad angelum DO
MINI, Peccaui, quoniam non noui
quod tu aduersum me in uia stares: q̃d
si tibi displicet, reuertar. Ait angelus
DOMINI ad Bileam, Vade cũ uiris
illis, at uerbum quod ego fuero ad te
loquutus, loqueris. Profectus est itaq;
G Bileam cum principibus Balak. Au-
diens autem Balak uenisse Bileam, ob-
uiam ei egreditur ad ciuitatem Moab,
quæ est in termino Arnon in extremis
finibus. Et ait Balak ad Bileam, An nõ
misi ad te, ut te accersere, cur ergo non
uenisti ad me? nimirum quod te non sa
tis honorifice possim tractare? Et re-
spondit Bileam ipsi Balak, En ueni
nunc ad te, num uero loqui quidquam
potero? uerbum quod posuerit deus in
ore meo, hoc loquar. Et abiens Bileam
cum Balak, & uenerunt in ciuitatem
platearum. Et mactans Balak boues
& oues, misit ipsi Bileam & principi-
bus qui cum eo erant. XXIII.

SEquenti luce Balak assumpto Bi- A
leam, duxit eum in excelsa Baal, ut
isthinc uideret partem extremam po-
puli. Et ait Bileam ad Balak, Extrue
mihi hic septem aras, & para mihi se-
ptem boues, & septem arietes. Fecit er
go Balak quemadmodum Bileam ius-
serat, sacrificauitq́ Balak & Bileam
bouem & arietem in ara. Et dixit Bi-
leam ad Balak, Sta tu iuxta holocau-
stum tuum, & ego uadam, si forte DO-
MINVS mihi obuiã fiat, & quidquid
mihi ostenderit, id indicabo tibi. Et a-
scendit in excelsa. Quum uero ipsi Bi-
leam obuiã factus fuisset deus, ait [Bi-
leam] ad eum, Septem aras instruxi, et
sacrificaui in unaquaq; bouem & arie
tem. DOMINVS uero indidit sermo
nem ori Bileam, & ait, Reuertere ad
Balak, & sic loquere. Quumq́ redisset
ad eum, en stabat ille iuxta holocaustũ
suum, ipse & omnes principes Moab.
Is autẽ sumpta parabola dixit, De A-
ram duxit me Balak rex Moabitarũ,
de montibus orientalibus ueni execra
re mihi Iacob, & ueni inquam detesta-
re Israelem. Quo modo mala impreca-
bor ei cui non mala imprecatur deus?
aut quomodo detestabor eum quẽ non
detestatur DOMINVS? Quoniam de B
summitate silicum uideo eum, atq; de
collibus intueor eum. Ecce populus
seorsim habitabit, & inter gentes sese
non reputabit. Quis numeret puluerẽ
Iacob? & numerum quartæ partis Is-
raelis? Moriatur anima mea morte iu-
storum, & sit extremũ meum quemad-
modum illius. Dixit uero Balak ad Bi
leam, Quid facis mihi? accersiui te ut
mala imprecareris hostibus meis, tu
uero strenue fausta imprecaris. Qui re
spondens, ait, An nõ obseruare debeo,
ut loquar istud quod DOMINVS ori
meo indidit? Et ait ad eum Balak, Ve-
ni quæso mecum ad alium quempiam
locum, unde [populum] istum uidere
possis, uel partem duntaxat, totum ue-
ro non uideas, ut isthinc execreris mi-
hi eum. Adduxit ergo eum in agrũ spe
culato-

culatorum, in uerticem collis, & extruxit septem aras, sacrificans in singulis
C singulos boues & arietes. Dixit autem ad Balak, Sta hic iuxta holocaustum tuum, ego isthic si mihi occurratur [expectabo.] Obuiam itaq; factus est DOMINVS ipsi Bileam, & indidit ei sermonem in os eius, & dixit, Reuertere ad Balak, et loquere ad hunc modũ. Et quũ uenisset ad eum, ecce is stabat iuxta holocaustũ suũ, & principes Moab cũ eo. Et dixit ad eum Balak, Quid loquutus est DOMINVS? Qui sumpto sermone ænigmatico, respondit, Surge Balak & audi, ausculta me fili Zipor,
1.Cor.2.a 20.b †Deus non uir est ut mentiatur, aut filius hominis ut pœniteat: num ipse dicit, & non facit? num loquitur, & non ratum faciet? En cœpi bona ac fausta imprecari, fausta inquam imprecari, nec uertam illa. Nihil uanitatis uidetur in Iacob, neq; quidq; molestiæ in Israele, DOMINVS deus eius est cum
D eo, et iubilus regis in eo. Deus, qui eduxit eos ex Aegypto, est ei ueluti robur rhinocerotis. Non est incantatio in Iaacob, neq; diuinatio in Israele. Quum fuerit opportunum dicitur ipsi Iaacob & Israeli quid deus operetur. En populus [ille] consurget ut leæna, & ueluti leo sese eriget: non accubabit, donec comedat prædam, & sanguinẽ occisorum bibat. Et dixit Balak ad Bileam, Nec execreris eum, neq; fausta ei impreceris. Et respondens Bileam, dixit ad Balak, An non loquutus sum ad te in hunc modum, Quidquid DOMINVS loquutus fuerit, idipsum faciam? Et dixit Balak ad Bileam, Veni quæso, ducam te in alium locum, si forte deo uisum fuerit, ut inde execreris mihi populum. Assumpto igitur Balak Bileam in uerticem Peor, qui uisitur è regione deserti. Et dixit Bileam ad Balak, Extrue mihi hic septem aras, & para mihi hic septem boues, atque septẽ arietes. Et fecit Balak quemadmodũ iusserat Bileam, sacrificauitq; singulos boues & arietes in singulis aris.

CAP. XXIIII.

A Videns aũt Bileam quod placeret in oculis DOMINI ut fausta imprecaretur Israeli, non profectus est ut antea ut occurreret incantationibus, sed uersa facie sua uersus desertũ Bileam, subleuatisq; oculis suis, uidit Israelem habitantem secundum tribus suas, & spiritus dei instigauit eum, ut instituto sermone ænigmatico sic loqueretur, Dixit Bileã filius Beor, dixitq; uir obscuratus oculo. Dixit auditor eloquiorum dei, qui uisum omnipotentis uidit, cui cadenti oculi reuelati sunt. Quàm pulchra sunt tentoria tua ò Iaacob, habitationes tuæ ò Israel. Quemadmodũ torrentes extenduntur, & sicut horti ad flumina, sicut Aloe quam plantauit DOMINVS, et sicut cedri iuxta aquas.
Stillat aqua de situla eius, & semẽ eius B
erit ueluti aquæ multæ. Altus erit rex eius ab Agag, magnificabiturq; regnũ eius. Deus eduxit eum ex Aegypto, robur eius ut rhinocerotis, deuorabitq; gentes hostes suos, & ossa eorum arrodet, sagittasq; suas confringet. Accubat, iacetq; ut leo, & quasi leæna: quis excitaret eum? Qui tibi fausta imprecabitur, fausta imprecabuntur eidem: qui uero te execratur, erit & is execratus. Et incaluit nasus Balak aduersus Bileam, complicatisq; manibus dixit Balak ad Bileam, Vocaui te ut hostibus meis mala imprecareris, & en iã ter illis sedulo fausta es imprecatus, fuge igitur ad locũ tuum, statueram quidẽ omnino, ut magno te honore afficerem, at DOMINVS obstitit, quo minus te honorem. Respondit Bileam ipsi Balak, C
An non legatis tuis, quos ad me miseras, dixeram, Si Balak dederit mihi domum suam argento & auro plenam, non possum transgredi imperium domini, ut faciam uel bonum uel malum ex corde meo, sed quod DOMINVS fuerit loquutus, hoc loquar strenue, Nunc igitur proficiscor ad gentem meam, adesto igitur cõsulam tibi, quid facturus sit populus iste populo tuo, idq; nouissimis diebus. Sumpto itaq; sermone ænigmatico, dixit, Dixit Bileam filius Beor, & dixit uir obscuratus oculo. Dixit auditor eloquiorum dei, & qui nouit sciẽtiam altissimi, qui uisum uidit omnipotentis, cui cadenti
retecti sunt oculi. Videbo eum, sed D
non modo: intuebor eum, sed non cominus. Incedet stella ex Iaacob, & surget sceptrum ex Israele, & confringet Christi aduentus prædicitur. Matt. 2.a

ꝓceres Moab, & diruet omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessa, & Seir cedet hostibus suis in possessionem, & Israel fortiter aget. Qui dominatur erit ex Iaacob, & perdet reliquias ex ciuitate. Cumq́ uidisset Amalek, sumpto sermone ænigmatico, dixit, Principiũ gentium Amalek, at postremum eius prorsus peribit. Kenæum uero uidens, sumpto sermone ęnigmatico, dixit, Robusta est habitatio tua, & ponis in petra nidum tuum. Etenim Kenæus comburetur, donec Assur captiuum te abduxerit. Institutoq́ sermone ænigmatico suo, ait, Heu quis uiuet quũ deus id fecerit? Et naues ex partibus Chitim adfligent Assur, deinde adfligent & Eber, qui & ipse perpetuo peribit. Surgens autem Bileam, abijt, & reuersus est in locum suum. Sed & Balak abijt uiam suam. CAP. XXV.

De Romano imperio.

A HAbitauit autem Israel in Sitim, & cœpit populus scortari cum filiabus Moab: quæ quum populum ad sacrificia deorum suorum inuitarent, edit populus, et adorarunt deos earum. Et cõiugatus est Israel ipsi Baal Peor, & incanduit ira DOMINI aduersus Israelẽ. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Tolle omnia capita populi, & suspende eos DOMINO aduersus solem, ut recedat furor DOMINI ab Israele. Tunc dixit Moses ad iudices Israelis, Trucidate quisq́ uiros suos

Iof.22.d Deu.4.a

B qui sese coniugarunt Baal Peor. Et ecce uir quidam ex Israelitis uenit, & adduxit ad fratres suos Madianitidem quandam, idq́ in oculis Mosis, atq́ uniuersæ multitudinis filiorum Israel, qui flebant ante ostium tentorij constitutionis. Cumq́ [hoc] uideret Pinhas filius Eleazaris sacerdotis, surrexit è medio cõcionis, & accepta hasta in manum suam, sequutus uirum Israelitam in fornicem, †utroſq́ & Israelitam & ipsam Madianitidem transfixit per ilia eius, & cohibita est clades à filijs Israel. Perierunt autem in clade

Phinees occidit impios.

1.Mac. 2.c Psal.105.c 1.Cor.10.b

C ista uigintiquatuor millia. Loquutus est autem DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Pinhas filius Eleazaris filij Aharonis sacerdotis amoli tus est furorem meũ à filijs Israel, eo quòd zelo quodam [ultus est] indignationem meam inter eos, ut nõ absumerem filios Israel in mea indignatione. Dic igitur, En ego feriam cum eo fœdus meũ, pacem, habebitq́ tam ipse quàm semen eius post eum, fœdus sacerdotij perpetui, eo quòd zelum habuit pro deo suo, & perlitauit pro filijs Israel.

Pactum dei cũ Phinees.

1.Mac.2.i Eccli.45.d

D Porrò nomen uiri Israelitæ occisi, qui cũ Madianitide occisus est, fuit Zimri filius Salu, qui fuit princeps in domo patria [tribus] Simeonis. Nomen uero mulieris Madianitidis interfectæ erat Cosbi, quæ fuit filia Zur, qui caput fuit populorũ in domo patria Madianitarum. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Hostiliter impetere Madianitas [conuenit,] trucidate ergo eos, nam & illi hostiliter egerũt uobiscũ insidijs suis, quas insidiose tetẽderũt uobis in negotio Peor, & in negotio Cosbi filię principis Madianitarũ sororis suæ, q̃ interfecta est in die cladis, [quæ facta est] ꝓpter negotium Peor. XXVI.

A POst cladem istam loquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Eleazar filium Aharonis sacerdotis in hanc sententiam, Agite censum uniuersi cœtus filiorum Israel, ab ijs qui uiginti sunt annorum & supra, iuxta domos patrũ suorum, omnem scilicet qui aptus est in Israele ad militiam. Et loquutus est ad eos Moses & Eleazar sacerdos in uastis campis Moab, iuxta Iordanem Ieriho, hisce uerbis, [Cum his scilicet loquuti sunt] qui erant uiginti annorũ & supra, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Et filij Israel qui egressi sunt ex terra Aegypti [hi sunt.] Ruben primogenitus Israelis: filij uero Ruben, Hanoch, hinc familia Hanochitarum: & Pallu, unde familia Palluitarum. De Hetzron familia Hetzronitarum. De Charmi familia Charmitarũ. Hæ sunt familiæ Rubenitarũ, fueruntq́ in censu suo quadragintatria millia, septingenti & triginta. Porrò filij Pallu, Eliab. Filij aũt Eliab, Nemuel, Dathã & Abiram: is est Dathan & Abiram nobiles in cœtu, qui aduersus Mosen & Aharonẽ eiaculabantur [uerba contentiosa] in cœtu Korah, quũ eiacularẽtur [uerba cõtentiosa] aduersus DOMINVM, & tellus aperiebat os suum, &

Gen. 46.b Exo.6.b 1.Par.5.a

B

Sup.16.c8

& deglutijt eos. Deinde & Korah, [qui perijt] in morte cõgregationis, quũ ignis deuoraret ducentos et quinquaginta uiros, ut fierent exemplum.
2.Par.15.a Filij autẽ Korah non sunt mortui. † Filij Simeõ iuxta familias suas. Ipsi Nemueli fuit familia Nemuelitarum. De Iamin familia Iaminitarũ. Iachin, unde familia Iachinitarum. De Zerah familia Zarhitarũ. Et de Saul familia Saulitarum. Istæ sunt familię Simeonis, uigintiduo millia ducenti. Filij Gad iuxta familias suas. Zephon, unde familia Zephonitarũ. Haggi, unde familia Haggitarũ. Schuni, unde familia Schunitarum. Osni, unde familia Osnitarum. Eri, unde familia Eritarũ. Arod, unde familia Aroditarũ. De Arheli familia Arhelitarũ. Istæ sunt familiæ filiorũ Gad iuxta census suos, quadraginta millia & quingenti. Filij Iehu
C da, Er & Onan, mortuusq; est Er &
Ge.38.a.b Onan in terra Chanaan. Fuerunt aũt filij Iehuda iuxta familias suas, Sela, unde familia Selanitarũ. Perez, unde familia Parzitarũ. Zerah, unde familia Zerahitarũ. Porrò filij Peretz fuerunt Hetzron, unde familia Hetzronitarum. Hamul, unde familia Hamulitarum. Istę sunt familię Iehuda iuxta census suos, septuagitasex millia & quingẽti. Filij Isachar iuxta familias suas, Thola, unde familia Tholitarũ. Pua, unde familia Puitarũ. Iasub, unde familia Iasubitarũ. Simron, unde familia Simronitarũ. Istæ sunt familiæ Isachar iuxta census suos, sexagintaquatuor millia & trecenti. Filij Zebulon iuxta familias suas. Sered, unde familia Sarditarũ. Elon, unde familia Elonitarum. Iahleel, unde familia Iahleelitarum. Istæ sunt familiæ Zebulonitarũ per census suos, sexaginta millia & quingenti. Filij Ioseph per familias
Iosue 17.a suas Manasse & Ephraim. Filij Manasse, Machir, unde familia Machiritarũ. Machir uero genuit Gilead, &
D à Gilead familia Gileaditarũ. Isti sunt filij Gilead, Ihezer, unde familia Ihezeritarum. Helek, unde familia Helekitarum. Asriel, unde familia Asrielitarum. Sechem, unde familia Sichimitarum. Semida, unde familia Semidahitarum. Hepher, unde cognatio Hepheritarũ. Zelaphead uero filius Hepher non habuit filios, sed filias. Et nomina filiarũ Zelaphead, Mahla, Noa Hagla, Milca & Thirza. Istæ sunt familię Manasse & census eorum, quinquagintaduo millia & septingenti. Isti uero sunt filij Ephraim iuxta familias suas, Suthela, unde familia Suthelitarum. Becher, unde familia Bechritarum. Tahan, unde familia Tahanitarum. Hi uero sunt filij Suthela, Eran, unde familia Eranitarũ. Istæ sunt familiæ Ephraim iuxta census suos, trigintaduo millia & quingenti, & hi sunt filij Ioseph secundũ familias suas. Fi E
lij uero Beniamin iuxta familias suas, Bela, unde familia Balhitarũ. Asbel, unde familia Asbelitarũ. Ahiram, unde familia Ahiramitarũ. Sephupham, unde familia Sephuphamitarum. Hupham, unde familia Huphamitarum. Fuerunt autem filij Bela, Ard & Naẽman, unde familia Arditarũ, & de Naeman familia Naẽmanitarũ. Isti sunt filij Beniamin iuxta familias suas, & secundũ cẽsus suos, quadragintaquinq; millia & sexcenti. Isti sunt filij Dan secundũ familias suas, Suham, unde familia Suhamitarũ. Istæ inquam sunt familiæ Dan iuxta familias suas. Omnes familiæ Suhamitarum iuxta cẽsus suos, sexagintaquatuor millia & quadringẽti. Filij Aser secundũ familias suas, Iimna, unde familia Iimnitarum. Iisui, unde familia Iisuitarũ. Beriah, unde familia Berihitarum. Heber, unde familia Heberitarũ. Malkiel, unde familia Malkielitarum. Nomen uero filiæ Aser, Serah. Istæ sunt familiæ filiorum Aser iuxta census suos, quinquagintatria millia & quadringenti. Fi- F
lij Naphtali secundum familias suas, Iachzeel, unde familia Iachzeelitarũ. Guni, unde familia Gunitarũ. Iezer, unde familia Iezritarum. Sillem, unde Eccli 16.b
familia Sillemitarũ. Istæ sunt familiæ Naphtali secundum familias suas & census eorũ, quadragintaquinq; millia & quadringenti. Isti sunt census filiorũ Israel, sexcenta millia, mille, septingenti & triginta. Et loquutus est Num.32.f
DOMINVS ad Mosen, dicens, Istis Iosu.11.d
distribuatur terra in hæreditatem iuxta numerum nominum. Quorum multi

sunt, his augebis hæreditatem suam:
qui uero pauciores, ijs minorẽ dabis
hæreditatem: cuiq; dabitur hæreditas
iuxta censum suum. Verũtamen sorte
diuidatur terra, & secundum nomina
tribuum patrum suorũ hęreditatem ac
cipiant. Per sortem diuidatur hæredi
tas eius inter multos & paucos. Por-
rò isti sunt census Leuitarum iuxta fa
milias suas, Gerson, unde familia Ger
sonitarum. Kahath, unde familia Ka-
G hatitarũ. Merari, unde familia Mera-
ritarum. Istæ sunt familiæ Leuitarum,
familia Libnitarũ, familia Hebronita
rum, familia Mahlitarũ, familia Musi
tarum, familia Korhitarũ. Kahat uero
Exod.6.c genuit Amram. Porrò nomen uxoris
Amram Iochebed filia Leui, quam pe
perit ipsi Leui in Aegypto. Et pepe-
rit ipsi Amram Aharonem & Mosen,
& Mariã sororem eorũ. Aharoni ue-
Leuit.10.a ro natus est †Nadab & Abihu, Elea
Num.3.a zar & Ithamar. Mortuus autẽ est Na
dab & Abihu quũ adferrent ignẽ alie
Num.3.f num coram DOMINO. † Fuerũt au
tem census eorũ uigintitria millia, o-
mnes scilicet mares, ab eo qui mẽsem
erat natus & supra, non enim censi e-
rant inter filios Israel, eo q non esset
illis data hæreditas inter filios Israel.
Hi sunt census quãdo Moses & Elea
zar sacerdos recensuerũt filios Israel
in uastis cãpis Moab ad Iordanẽ Ieri-
cho. Et inter istos nullus fuit ex his,
quos recensuerunt Moses & Aharon
Supra 14. sacerdos, quando recensuerunt filios
Israel in deserto Sinai. Dixerat enim
de eis DOMINVS, Omnino morien
tur in deserto, ne unus quidem ex eis
reliquus fuit, nisi Caleb filius Iephu-
næ, & Iehosua filius Nun. XXVII.

A ACcesserunt aũt †filię Zelaphead,
Num.26.d filij Hepher, filij Gilead, filij Ma-
36.a chir, filij Manasse, de familia Manasse
Ios.17.a filij Ioseph: suntq; hæc nomina filiarũ
eius, Mahla, Noa, Hagla, Milcha &
Thirza. Stantes uero ante Mosen &
ante Eleazarũ sacerdotem, atq; ante
principes eorũ, & uniuersum cœtum,
iuxta ostium tentorij cõstitutionis, di
cebant, Pater noster mortuus est in de
serto, nec tamen fuit in cœtu conspira
torum aduersus DOMINVM, in cœ
tu scilicet Korah, sed mortuus est in
peccato suo, nec habuit filios. Cur er
go aboleretur nomen patris nostri è
medio familiæ suæ, propterea q nõ ha
bet filiũ? Da igitur nobis possessionem
inter fratres patris nostri. Retulit aũt
Moses causam illarũ ad DOMINVM.
Et DOMINVS loquutus est ad Mo B
sen hisce uerbis, Probe loquutæ sunt
filiæ Zelaphead, omnino dabis illis
possessionem hæreditatis inter fratres
patris sui, & transferes hæreditatẽ pa
tris sui ad eas. Ad filios aũt Israel lo-
queris sic, Si quispiã mortuus fuerit
absq; filijs, trãsferetis hæreditatẽ eius
ad filias eius. Si uero nec filiã habue-
rit, dabitis hæreditatem eius fratribus
eius. Et si nec fratres ei fuerint, dabi-
tis hæreditatem eius fratribus patris
eius. Quod si pater eius fratres nullos
habuerit, dabitis hæreditatẽ consan-
guineo eius propinquiori qui fuerit
de familia eius, is possidebit eam: et sit
hoc filijs Israel statutũ legitimũ, quem
admodũ præcepit DOMINVS Mo
si. Et dixit DOMINVS ad Mosen,
Ascende in montẽ istũ Abarim, & con C
templare terrã quam dedi filijs Israel.
Postq̃ uero contemplatus eam fueris, Deut.32.g
colligeris ad populos tuos etiam tu, Sup.20.b
quemadmodũ collectus est Aharõ fra
ter tuus, eo q exacerbastis os meũ in
deserto Zin, in contẽtione multitudi- Exod.17.
nis, ne sanctificaretis me in aquis co-
ram oculis eorũ. Hæ sunt aquę conten
tiõis in Kades in deserto Zin. Et Mo
ses loquutus est ad DOMINVM, di
cens, Pręficiat DOMINVS deus spi Inauguratur alius dux.
rituum uniuersę carnis uirũ super hũc
cœtũ, qui egrediatur ante eos, quiq;
ingrediatur ante eos, qui educat eos,
& qui introducat eos, ut nõ sit cœtus
DOMINI ueluti oues quę pastorem
non habent. Et dixit DOMINVS ad Deut.3.d
Mosen, Assume tibi ipsum Iehosua fi-
lium Nun, uirũ in quo est spiritus, & D
impone manũ tuam super eum, & sta-
tue eum corã Eleazar sacerdote, & co
ram uniuersa multitudine, & da illi
mandata illis spectantibus. Dabis q̃q;
ei de decore tuo, ut omnes in cœtu fi-
liorum Israel audiant. Et stabit ante
Eleazarũ sacerdotẽ, qui interrogabit
pro ipso secundũ ritum Vrim, idq; co
ram DOMINO, & iuxta uerbũ eius
egre-

egredientur, iuxtaꝗ; uerbū eius ingre
dietur, tam ipſe ꝙ uniuerſi filij Iſrael,
& uniuerſus cœtus cum eo. Fecit aūt
Moſes quemadmodum præceperat ei
DOMINVS, tulitꝗ; Iehoſua, & ſta-
tuit eū ante Eleazarū ſacerdotē, atꝗ;
ante uniuerſum cœtū. Et impoſitis ei
manibus ſuis, mandata dedit ei, quem
admodū DOMINVS loquutus fue-
rat per Moſen. CA. XXVIII.

A LOquutusꝗ; eſt DOMINVS ad
Moſen, dicens, Præcipe filijs Iſra
el, & dices ad eos, Sacrificiū meū pa-
nis mei quod fit ad ſacrificiū ignitū in
odorem ſuaueolentē, cuſtodietis, ut ſa
crificetis mihi [ea] ſtato ſuo tēpore.
Sacrificiū iuge ac continuum. Dicesꝗ; ad eos, Hoc eſt ſacrificiū ꝗd
igne confit, quod ſacrificabitis DOMI
NO, agnos anniculos integros duos
quoꝗ; in die in holocauſtū cōtinuum:
agnū unū facies mane, alterū agnum
Num. 15. autem facies inter ueſperas. Decimam
quoꝗ; partem Ephi ſimilaginis pro ſa
crificio cibario, quæ mixta ſit oleo cō
tuſo, quarta ſcilicet parte Hin. Holo-
Exo. 29. cauſtum hoc iuge, quale factum eſt in
monte Sinai, in odorem ſuaueolētem,
ſacrificiū quod igne cōfit DOMINO.
Libatio uero eius ſit quarta pars Hin
pro agno uno, in ſanctuario fac libari
ſicerā DOMINO. Agnū uero alterū
facies inter ueſperas (cuius ſacrificiū
cibariū et libamen ſit quemadmodum
eius qui mane fuit ſacrificatus,) ſacri
ficium quod igne cōfit in odorem ſua-
B ueolentē DOMINO. Die aūt ſabbati
De holocauſto ſabbati ultra iuge ſacrificiū. duos agnos anniculos integros, & du
as decimas ſimilaginis pro ſacrificio
cibario, quæ cōmixta ſit oleo, cum li-
bamine ſuo. Holocauſtū hoc ſabbati,
Matt. 12. a quod ſingulis ſabbatis fieri debet, ſu-
pra holocauſtū cōtinuum & libamen
De ſacrificijs neomeniarum. eius. In initijs quoꝗ; menſium ueſtro-
rum ſacrificabitis DOMINO holo-
cauſtū, nempe duos iuuencos ex bo-
bus, & arietem unū, agnos anniculos
integros ſeptem, tres etiā decimas ſi-
milaginis in ſacrificiū cibarium, quæ
conſperſa ſit oleo, pro iuuēco uno: &
duas itē decimas ſimilaginis in ſacrifi
cium cibariū, quæ ſit oleo conſper-
ſa, pro ariete uno. Et pro ſingulis a-
gnis ſingulas decimas ſimilaginis o-
leo conſperſas in ſacrificiū cibarium,

holocauſtum in odorem ſuaueolētem,
& ſacrificium quod igne confit DO-
MINO. Libamina uero eorum me- C
dium Hin pro iuuēco, tertia pars Hin
pro ariete, & quarta pars Hin uini
pro agno. Hoc ſit holocauſtum ſingu-
lis menſibus, in menſibus agni. Sed et
hircus ex capris unus pro hoſtia pec
cati fiet DOMINO, ſupra holocau-
ſtum iuge, cum libamine ſuo. In men De ferijs paſchalibus.
ſe primo decimoquarto die menſis eſt Exod. 12. c
Paſſah DOMINI, & in quintodeci Leuit. 23. a
mo die menſis eiuſdem feſtus dies eſt,
per ſeptem dies placentæ infermenta-
tæ edentur. Primo die conuocatio ſan
cta ſit, nullū opus ſeruile facietis, ſed
adferetis ſacrificium quod igne con-
fit DOMINO in holocauſtum, nem-
pe iuuencos è bobus duos, arietem u-
num, & ſeptem agnos anniculos, qui
integri uobis fuerint. Cibarium au-
tem ſacrificium eorum fiat ex ſimilagi
ne oleo conſperſa, & facietis tres de-
cimas pro iuuenco uno, & duas deci
mas pro ariete uno. Singulas quoꝗ;
decimas pro ſingulis agnis, quorum
ſunt ſeptem. Caprum deniꝗ; pro pec-
cato unum, ad expiandum pro uobis.
Iſta facietis præter holocauſtū matutī
num, quod ſit in iuge holocauſtū. Ad
hūc modum per ſingulos dies ſeptem D
dierum facietis, panis ſacrificij eſt
quod igne confit DOMINO in odo-
rem ſuaueolentem, ultra iuge holocau
ſtū cū libamine ſuo, fiat. Septimo die
conuocationem ſanctā habebitis, nul-
lum opus ſeruile facietis. In die por- Feriæ nouarum frugū.
rò primitiuorum fructuum, quum at-
tuleritis DOMINO cibarium ſacri-
ficium nouum in hebdomadibus ue-
ſtris, debet uobis eſſe ſancta conuo-
catio, nec ullum opus ſeruile in eo fa
cietis. Et adferetis holocauſtum in
odorem ſuaueolentem DOMINO,
iuuencos ex bobus duos, arietem u-
num, & ſeptem agnos anniculos. Ci-
barium ſacrificium eorum fiat de ſimi
lagine oleo conſperſa, nempe tres de-
cimæ pro iuuēco uno, & duæ decimæ
pro ariete uno, pro ſingulis autem a-
gnis, quorum ſunt ſeptem, ſingulæ de
cimæ. Hircus ex capris unus ꝓ expia
tiōe ueſtri. Hæc facietis, excepto iugi
holocauſto, & ſacrificio ſuo cibario,

eruntq; uobis integra cum libaminibus suis. CAP. XXIX.

A Septimus mensis.

IN mense uero septimo, in prima die mensis erit uobis cōuocatio sancta, nullum opus seruile facietis, dies clangoris erit uobis. Et facietis holocaustum DOMINO in odorem suaueolentē, iuuencū unum è bobus, arietem unum, agnos anniculos integros septem. Cibariū sacrificium eorū fiat de similagine oleo conspersa, nempe tres decimæ pro iuuenco uno, & duæ decimę pro ariete, & pro singulis agnis, quorum sunt septem, decima una: & hircus caprarū unus pro peccati hostia, ad uestri expiationē. Pręter holocaustum mensis, & eius sacrificium cibarium, & præter holocaustum iuge & eius sacrificiū cibarium & libamina eorum, quæ ritu suo fiant DOMINO, in odorem suaueolentem sacrificij quod igne confit. Decima die huius mensis septimi, erit uobis conuocatio sancta, adfligetisq; animas uestras, & nullum opus facietis. Adferatis autem DOMINO holocaustū in odorem suaueolentem, iuuencū ex bobus unum, arietem unū, agnos anniculos septem, qui integri erūt uobis. Cibarium eorum sacrificiū erit de similagine oleo conspersa, nempe tres decimæ pro iuuenco, & duæ decimæ pro ariete uno, pro singulis agnis, quorū sunt septē, singulæ decimæ. Hircus ex capris unus pro hostia peccati, præter hostiam peccati quę fit pro expiatione, & præter iuge holocaustū, & sacrificium eius cibarium, & libamina eorum. Decimoquinto die mensis septimi erit uobis cōuocatio sancta, nullum opus seruile facietis, et festū diem agetis DOMINO septem diebus, & adferetis DOMINO holocaustum quod igne cōfit in odorem suaueolentem, iuuencos è bobus tredecim, duos arietes, agnos anniculos, qui sint integri, quatuordecim. Sacrificium uero eorū cibarium erit de similagine oleo permixta, nempe tres decimæ pro singulis ex tredecim iuuencis, duæ decimæ pro ariete uno, ex duobus arietibus. Singulę decimæ ꝓ singulis agnis qui sunt quatuordecim. Hircus ex capris unus pro hostia peccati, præter

Leuit. 16. g 23. c

B

holocaustum iuge, & eius sacrificium cibariū, & libamen eius. Die secūdo duodecim iuuēcos ex bobus, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim. Porrò sacrificia eorū cibaria, & libamina eorum, pro iuuencis scilicet, arietibus & agnis, fiant pro numero eorū, & pro ritu suo. Hircum quoq; ex capris unū pro hostia peccati, præter iuge holocaustū, & cibariū eius sacrificium, & libamina eorum. Tertio die undecim iuuēcos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim, cibariū sacrificiū eorum, & libamina eorū pro iuuencis, arietibus et agnis fiat iuxta numerū eorum, ut conuenit. Fiat & hircus pro peccato unus, præter iuge holocaustū, & sacrificiū eius cibariū & libamen eius. Die quarto iuuencos decem, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, sacrificiū eorum cibariū, & libamina eorū pro iuuencis, arietibus & agnis fiat secundū numerū eorum, ut ritus habet. Fiat & hircus ex capris unus pro hostia peccati, pręter holocaustū iuge, & cibarium eius sacrificium, & libamen eius. Quinto die iuuencos nouem, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, sacrificium eorū cibarium & libamina eorū pro iuuencis, arietibus & agnis fiat iuxta numerū eorum, & pro ritu. Fiat & hircus pro peccato unus, præter holocaustū iuge, & cibarium eius sacrificiū & libamen eius. Sexto die iuuencos octo, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, & sacrificium eorum cibariū, & libamina eorū pro iuuencis, arietibus & agnis pro numero illorū, & ut mos habet. Hircus deniq; pro peccato unus fiat, pręter holocaustū iuge, & sacrificium eius cibariū, & libamen eius. Septimo die septem iuuencos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim, & sacrificia eorū cibaria, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus et agnis, iuxta numerū eorum & pro ritu. Et hircus pro peccato unus fiat, præter holocaustū iuge, et sacrificium eius cibarium, & libamen eius. Octauo demum die sit uobis concio, nullum opus seruile in eo facietis, adferatis

C

D

Azereth qd sit uide Leuit. 23.

tis autem holocaustũ quod igne conflat DOMINO in odorẽ suaueolentem, nempe iuuencũ unum, arietem unũ, agnos anniculos integros septem, sacrificia eorum cibaria, & eorũ libamina pro iuuẽco, ariete & agnis, iuxta numerum eorũ ut conuenit. Et hircus fiat pro peccato unus, præter holocaustum iuge, & sacrificiũ eius cibarium, & libamen eius. Hæc facietis DOMINO in statis uestris ferijs, (præter uota uestra, & uoluntaria uestra sacrificia,) ꝓ holocaustis uestris, & pro cibarijs sacrificijs uestris, & pro libaminibus uestris, & pacificis uestris. Et narrauit Moses filijs Israel omnia quæ præcepit DOMINVS Mosi.

CAP. XXX.

A LOquutus est Moses cum primoribus tribuum filiorũ Israel hisce uerbis, Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS. Si uouerit quispiã uotum DOMINO, aut omino iuramento aliquo animam suam obstrinxerit, is uerbũ suum non infirmet, sed quodcunq; egressum est ex ore eius, hoc faciet. Mulier uero si uouerit uotũ DOMINO, obstringendo se in domo patris sui, idq; in adolescentia sua, si pater eius uotum eius audiuerit, aut uinculum eius quo animam suam obstrinxit, illudq; dissimularit, rata erunt om- Deut. 23.d

B nia uota illius, ratumq; erit quidquid illud tandem sit quo animam suam obstrinxit. Quod si pater eius renuerit illud eodem die, quo ipse omnia uota eius, & uincula eius quibus animam suam obstrinxit, audierit, non ratum erit, & DOMINVS propitius erit ei, quod pater illud renuerit. Si uero [mulier] marito [desponsa] fuerit, quæ super se uota aliqua habet, aut q̃d incautius labijs eius excidit, quo animam suam obstrinxit, audieritq; [hoc] maritus eius, & eodem die quo audit dissimularit hoc tacendo, uota eius rata erunt, sed & obligationes eius, quibus animam suam obligauit,

C firmabuntur. Quod si eodem die quo maritus eius renuerit illud, irritumq; fecerit uotũ eius quod super se habet, & id quod incautius labijs eius excidit, quo animam suam obligauit, propitius erit ei DOMINVS. Votũ uero uiduæ aut repudiatæ, quodcunq; tandem illud fuerit quo animam suam obstringit, ratum sit super eam. Quod si familia alicuius uouerit, aut omnino animam suam iuramento obstrinxerit, illeq; audiens tacuerit, nec illud ꝓhibuerit, rata erũt omnia uota eius, deinde & obligationes eius, quibus animam suam obstrinxit, firmabũtur. Si uero paterfamilias plane [uota] ista resciderit, eo scilicet die quo audierit omne illud, quod incautius labijs familiæ suæ exciderit, & uota eius, & obligationẽ animæ eius, haud quaquam firma erunt, paterfamilias D irrita ea fecit, & DOMINVS propitius erit familiæ. [Breuiter,] omne uotum atq; omne iuramentũ, quod obligat ut adfligatur anima, hoc potest paterfamilias uel cõfirmare, uel irritum facere, [sic uidelicet,] si omino tacendo dissimularit diebus aliquot paterfamilias, rata habet omnia uota familiæ: deinde & omẽs obligationes eius quas habet super se, quum scilicet tacuerit eodẽ die quo audiuit illud. Sin posteaquam audiuerit, omnino irrita ista facit, feret ipse culpam familiæ. Hæc sunt statuta quæ p̃cepit DOMINVS Mosi, inter maritum & uxorem eius, atq; inter patrem & filiam eius, quæ in puellari adhuc ætate est, & in domo patris sui. Lex generalis. Epilogus.

CA. XXXI.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Persequere iniurias filiorum Israel de Madianitis, post hoc colligeris ad populos tuos. Loquutus est igitur Moses ad populum hisce uerbis, Instruite uiros e uobis ad prælium, qui pugnent aduersus Madianitas, sumantq; ultionem DOMINI de eis. De singulis tribubus [deligantur] mille, ut ex omnibus tribubus Israel mittatis ad prælium. Delecti sunt itaq; ex singulis tribubus mille ex millibus Israel, duodecim uidelicet millia instructi ad prælium. Misit ergo Moses eos ad prælium, nempe ex singulis tribubus mille, eos inquam, & Pinhas filium Eleazaris sacerdotis, unà cum uasis sanctuarij, [erantq;] tubæ quibus classicum canitur, in manu eius. † Pugnarunt itaq; cõtra Madianitas, quemad- Num. 25.c Iosue 13.c

modũ præcepit DOMINVS Mosi, & trucidarunt omnem marem, & reges quoq; Madian interfecerũt cum
B uulneratis suis, nempe Eui, Rekem,
Num.13.c Zur, Hur atq; Reba, quinq; reges Ma
Balaam occiditur. dian, & Bileam filium Beor trucidarunt gladio. Captiuas quoq; duxerũt filij Israel mulieres Madian, atq; pubem eorũ, & cuncta iumenta eorũ, omnia pecora eorũ, & omnem substantiam eorũ diripuerunt. Sed & cũctas urbes eorũ in quibus fuerunt habitationes eorũ, & arces eorũ exusserunt igne. Acceptis itaq; uniuersis spolijs, & cũcta præda tam hominũ q̃ iumentorum, abduxerunt captiuos, prędam & spolia ad Mosen & ad Eleazar sacerdotem, & ad multitudinẽ filiorum Israel in castra quæ erant in cãpis Moab iuxta Iordanem, [è regionẽ] Hiericho. Egressi sunt itaq; Moses & Eleazar sacerdos atq; omẽs principes mul
Gene.14.c titudinis †extra castra illis obuiã. Et Moses iratus est cõtra præfectos exercitus, nempe contra tribunos, & centuriones qui uenerant è prælio belli.
C Dixitq; ad eos Moses, Omnes fœminas uos uiuas seruastis? En istę fuerũt
Num.25.a filijs Israel, iuxta †consiliũ Bileam,
Apoc.2.c occasio, ut præuaricarentur aduersus
Num.22. DOMINVM in negotio Peor, ut fie
*Iud.21.b ret clades in cœtu DOMINI. *Interficite igitur omnem marẽ è pube, interficite quoq; omnem fœminã quæ uirũ cõcubitu experta est. Ex pube autem quæcunq; puellæ uiri concubitũ expertæ non sunt, seruentur uobis uiuæ.
Num.19.b Vos uero manete extra castra septem diebus, quicunq; animã interfecit, & qui tetigerit cadauer, purificetur die tertio, & septimo, tam uos q̃ captiui uestri: omẽs quoq; uestis, & quidquid est pelliceũ, omne quoq; opus ex pellibus caprinis, & omne uas ligneum expiabitis. Et ait Eleazar sacerdos ad uiros exercitus qui ad prędiũ profecti erant, Hoc est decretũ legis, q̃d †præ
Leuit.6.d cepit DOMINVS Mosi. Veruntamen
11.e aurũ, argentũ, æs, ferrũ, stannum & plumbũ, quidquid deniq; ignẽ fert,
De istis aqs per ignem traducatis, ut mundetur, ue
uide supra rũtamen in aquis sparsorijs expietur.
cap.19. Quidquid uero ignẽ non fert, traduca
D tis per aquas. Eluetis insup uestimenta uestra septimo die, & mũdabimini, Deut.20.B
& tum demũ in castra ingrediemini. Iosue 8.f
Ait uero DOMINVS ad Mosen in hæc uerba, Age censum captæ prędæ tam in hominibus q̃ in iumentis, tu et Eleazar sacerdos, & præcipui patres multitudinis, & diuide prædam inter eos qui in prælio profecti bellũ gesserunt, & inter totam multitudinem. Leuando autem tolles DOMINO portionem de militibus qui profecti sunt in prælio, nempe animã unam ex quingentesima quaq;, tam in hominibus q̃ in armentis, asinis & gregibus. Tolletisq; de dimidia portione eorũ, ut des Eleazaro sacerdoti Thruma DOMINO. De portione uero dimidia filiorum Israel accipies portionem unam E
de quinquagesimo quoq;, tam ex hominibus q̃ ex armentis, asinis, gregibus, & cunctis iumentis, & dabis illa Leuitis, qui obseruant custodias tabernaculi DOMINI. Fecitq; Moses & Eleazar sacerdos quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Fuitq; Numerus præda talis, præterq̃ quod diri- prædæ.
puit populus exercitus, ouiũ sexcẽta millia, & septuagintaquinq; millia: boum septuagintaduo millia, asinorũ unum & sexaginta millia: animæ aũt humanæ ex mulieribus quę uiros con cubitu expertæ non erant, omniũ inquam animarũ trigintaduo millia. Dimidia pars uero eorum qui in bellum profecti erant in numero ouiũ trecenta millia, & trigintaseptem millia, & quingentæ. Portio uero DOMINI de ouibus illis sexcentæ, & septuaginta quinq;. Porrò boum trigintasex millia, & portio de illis DOMINO septuagintaduo. Asinorum triginta mil F
lia quingenti, de quibus portio DOMINI sexaginta unus. Animarum uero humanarum sedecim millia, de quibus portio DOMINI erat triginta duæ animæ. Dedit ergo Moses portionẽ Thruma DOMINI Eleazaro sacerdoti, quemadmodũ præceperat DOMINVS Mosi. Porrò dimidia pars filiorum Israel, quam segregauerat Moses de militibus, dimidia scilicet pars multitudinis habuit ouiũ trecenta millia, & trigintaseptem millia & quingenta. Boũ trigintasex millia, asinorum

asinorū triginta millia quingenta: animarum uero hominū sedecim millia. De ista dimidia parte filiorū Israel accepit Moses portionē unam de quinquagesimo quoq;, tam ex hominibus q̄ ex iumentis, & dedit eam Leuitis, qui obseruabant custodiam tabernaculi DOMINI, quemadmodū praecepe
G perat DOMINVS Mosi. Accedētes autem ad Mosen hi qui praefecti erant super millia exercitus, nempe tribuni & centuriones, dixerunt ad Mosen, Serui tui egerunt censum militum qui sunt sub manu nostra, nec desideratur ex eis ne unus quidē: offerimus itaq; donum DOMINO, quod quisq; adquisiuit ornamentorum aureorum, tibialia, armillas, annulos, inaures, & torques, ut expiemus animas nostras corā DOMINO. Accepit itaq; Moses & Eleazar sacerdos aurū istud ab eis, ornamentaq; omnia ex eo facta. Vniuersi autem auri, quod Thruma DOMINO separarunt à tribunis & cēturionibus, sedecim mille, septingenti, & quinquaginta sicli. Militum aūt qui fuerāt in exercitu rapuerat quisq; pro se. Accipiens igitur Moses & Eleazar sacerdos aurū à tribunis et centurionibus, intulit illud in tentorium constitutionis in monumentū filijs Israel corā DOMINO. XXXII.

A PORrò filijs Ruben fuerunt pecora multa, & filijs Gad copia admodum multa, qui uiderunt terrā Iahzer atq; terrā Gilead, & en locus commodus pecori. Venerūt ergo filij Ruben, & filij Gad, dixeruntq; ad Mosen, & ad Eleazarū sacerdotē, atq; ad principes multitudinis, Ataroth, & Dibon, Iahzer, & Nimrath, Hesbon, & Eleale, Sebam, Nebo, & Beon, regio scilicet, quam percussit DOMINVS ante coetū Israelis, regio est cōmoda pecoribus, & serui tui habēt pecora. Et addiderunt, Si impetramus fauorem corā te, detur regio ista seruis tuis ut eam possideant, neq; ducas nos ultra Iordanem. Respondit autem Moses fi
B lijs Gad, & filijs Ruben, Nū ergo fratres uestri ad pugnā ibunt, & uos hic sedebitis? Cur retrahitis cor filiorum Israel, quo minus transeant in terram quam dedit eis DOMINVS? Sic q̄q; fecerunt patres uestri, quum mitterem eos ex Kades Barnea ut perlustrarent terram. Ascenderant enim usq; ad torrentem Eschol lustrantes terram, sed retraxerunt cor filiorum Israel, ut renuerent ingredi terram quam dedit eis DOMINVS. Et exarsit ira DOMINI eodem die, ut iuraret hisce uerbis, Non uidebunt uiri illi qui ascenderūt ex Aegypto, ab eo qui uiginti natus est annos & supra, terrā quam iuraui Abrahamo, Isaac & Iacob, eo quod non perfecerūt post me, praeter Caleb filium Iephunae Kenizeum, & Iehosua filium Nun, nam hi perfecte sequuti sunt DOMINVM. Et exarsit ira DOMINI aduersum Israel, ut circūduceret eos in deserto annis quadraginta, donec consumeretur totum hoc saeculum quod peccauerat coram DOMINO. Et en uos loco patrū uestrorum surrexistis, additamentum scilicet hominū peccatorū, ut adderetis amplius ad furorem DOMINI aduersus Israelem. Si post eum auersi fueritis, permittet ut hi quoq; diutius in deserto maneant, sicq; totum populū istum perdetis. Et accedētes ad eum dixerunt, Septa ouium extruemus hic pecoribus nostris, & oppida pro pube nostra, nos autem armati festinabimus ante filios Israel, donec introduxerimus eos in locum suum, pubes uero nostra manebit in oppidis munitis, ut tuti sint à habitatoribus terrae. Non reuertemur ad domos nostras, donec quisq; ex filijs Israel occupet suam haereditatem. Nam nos nullā recipiemus haereditatem trans Iordanem & ultra, quando quidem ad nos peruenit haereditas nostra cis Iordanem ad orientem solem. Moses ergo dixit ad eos, Si rem istam feceritis, ut proficiscamini antepilani corā DOMINO in bellū, transieritq; quisq; ex uobis armis instructus Iordanē corā DOMINO, tātisper dū ipse expulerit hostes suos ante se, terraq; subacta fuerit corā DOMINO, tum tandē reuerti potestis, eritisq; innoxij apud DOMINVM, & apud Israelē, eritq; terra ista in possessionē uobis coram DOMINO. Si uero nō sic feceri
E tis, en peccastis in DOMINVM, & intelligetis peccatū uestrum quū appre

Num. 13. e
Num. 14. e
C
D
Ios. 1. a

henderit uos. Extruite uobis oppida pubi uestræ, & septa gregibus uestris, quodq́ ex ore uestro prodijt, facite. Responderunt ergo Gaditæ & Rubenitæ Mosi, & dixerunt, Serui tui facient quemadmodũ dominus meus iubet. Pubes nostra, uxores nostræ, pecora nostra, & cuncta iumenta nostra manebunt hic in urbibus Gilead, serui autem tui transibunt omnes armati ad pugnam ac bellũ coram DOMINO, quemadmodũ dominus meus loquitur. Et præcepit eis Moses, nempe Eleazaro sacerdoti, Iehosua filio Nũ, & præcipuis patribus tribuum filiorum Israel. Dixitq́ Moses ad eos, Si
Ios.4.c
transierint filij Gad & filij Ruben uobiscũ Iordanem, omnes scilicet ad bel
F lum accincti corã DOMINO, ut terra corã uobis subijciatur, dabitis eis terram Gilead in possessionem. Si uero non transierint uobiscũ armati, capient hæreditatem in medio uestri in terra Chanaan. Et responderunt filij Gad & filij Ruben in hunc modum, Quod loquutus est DOMINVS seruis suis, sic faciemus. Transibimus armati coram DOMINO in terrã Chanaan, ut nobis maneat possessio hæreditatis nostræ cis Iordanẽ. Dedit itaq́
Ios.13.b 22.a Deut.3.b
illis Moses scilicet Gaditis, Rubenitis, & dimidiæ tribui Manasse filij Ioseph, regnum Sihonis regis Amorrœorum, & regnũ Og regis Basan, terram cum ciuitatibus eius in finibus, & ci-
G uitates istius terræ circũquaq́. Et ædificarunt filij Gad, Dibon & Ataroth atq́ Aroër. Itẽ Atroth, Sophan, Iahzer, Iogbeha, Bethnimra, & Betharan ciuitates munitas, & septa gregum. Filij uero Ruben extruxerunt Hesbon, Eleale, Kiriathaim, Nebo & Baalmeon, mutantes nomen, & Sibma, & uocarunt nominibus nomina urbiũ quas
Gen.50.d
extruxerant. Et abeuntes filij Machir filij Manasse in Gilead, ceperũt eam, expellentes Amorræum qui in ea habitabat. Deditq́ Moses Gilead ipsi Machir filio Manasse, & habitauit in ea. Iair uero filius Manasse abijt, & cepit uiculos eorũ, uocauitq́ eos Hauoth Iair. Nobah quoq́ abijt, & cepit Kenath et uiculos eius, uocauitq́ eam Nobah ex nomine suo.
Hauoth uici.

XXXIII.

A Itinerarium Israelitarũ. Exod.14.

Istæ sunt profectiones filiorũ Israel, qui egressi sunt de terra Aegypti iuxta copias suas sub manu Mosis & Aharonis. Et scripsit Moses egressus eorum, eorumq́ profectiones iuxta os DOMINI. Et sunt istæ profectiones eorum iuxta egressus eorum. Profecti
Exod.12.f
itaq́ sunt de Raemses in primo mense quintadecima die primi mensis, postridie Passah egressi sunt filij Israel manu excelsa, coram oculis cunctorum Aegyptiorum, quũ Aegyptij sepelirent eos quos percusserat DOMINVS in eis, nempe omnia primogenita, & in dijs eorum ediderat iudicia DOMINVS. Soluẽtes itaq́ filij Israel de Raemses, castra fixerunt in Sucoth. Et profecti de Sucoth, mouerũt castra in Etham, quæ est in extremitate deserti. Et †de Etham profecti, reflectũt ad Pi
Exod.13.d
Hahiroth quæ est è regione Baalzephon, posueruntq́ castra ante turrim. Et †proficiscentes de Hahiroth, tran- B
sierũt per medium maris in desertum,
Exo.14.a e
et eũtes iter trium dierũ in deserto Ethã, castrametati sunt in Mara. Soluẽtes uero de †Mara, uenerũt in Helim.
Exo.15.d 16.
Porrò in Helim fuerũt duodecĩ fontes aquarũ, & septuaginta palmæ, & ibi castra fixerunt. Et profecti ex Elim, castrametati sunt ad mare carectosum. Soluentes autem † à mari carectoso,
Exo.16.a
castra fixerunt in deserto Sin. De Sin profecti, castrametati sunt in Daphka. Et proficiscentes de Daphka, posuerunt castra in Alus. De Alus †autem
Exo.17.a
profecti, castrametati sunt in Raphidim, ubi nulla fuit aqua ut populus biberet. Proficiscentes autem ex †Ra-
Exo.19.a
phidim, castrametati sunt in deserto Sinai. De deserto Sinai soluerunt, & C
castra fixerunt in Kibroth Hataafa. Et proficiscentes de Kibroth Hataafa, castra posuerũt in Hazeroth. Proficiscentes de †Hazeroth, castra posuerunt in
Num.11.a
Rithma. Et de Rithma proficiscentes,
Num.21.d
castrametati sunt in Rimõ Parez. Profecti de Rimon Parez, castrametati
Num.13.a
sunt in Libna. De Libna profecti, castrametati sunt in Rissa. De Rissa soluentes, castra fixerunt in Kehelatha. Profecti autẽ de Kehelatha, castrametati sunt in monte Sepher. Et proficiscentes de monte Sepher, castra fixerunt

runt in Harada. Et proficiscentes de Harada, castra fixerũt in Makheloth. Profecti de Makheloth, castrametati sunt in Thahath. Et proficiscentes de
D Thahath, castra fixerũt in Thara. De Thara soluerunt, & castra mouerunt in Mithka. Proficiscentes de Mithka, castrametati sunt in Hasmona. Et pro
Deut. 10.b fecti de †Hasmona, castra fixerunt in Moseroth. De Moseroth profecti, castrametati sunt in Bene Iaakon. Et soluentes de Bene Iaakon, castra fixerunt in Hor Gidgad. Profectiq; de Hor Gidgad, castra fixerũt in Iatbatha. De Iatbatha soluentes, castrametati sunt in Abrona. Proficiscẽtes de Abrona, castra fixerũt in Ezion Gaber. Et proficiscentes de Ezion Gaber, castrametati sunt in deserto Zin, quæ est Ka-
Num. 20.a des. De †Kades soluentes, castra posuerũt in monte Hor, qui est in finibus
E terræ Edom. In quem montem †Hor
Num. 20.d Aharon sacerdos ascenderat iuxta os
Deut. 32.g DOMINI, ibiq; mortuus erat, anno quadragesimo exitus filiorũ Israel de terra Aegypti, in mense quinto, primo die mensis. Fuitq; Aharon natus centum & uigintitres annos, quum moreretur in monte Hor. Et audiuit Chana
Num. 21.a næus rex †Arad, qui habitabat uersus Meridiẽ in terra Chanaan, aduentum filiorũ Israel. Et profecti sunt de mõte Hor, castrametatiq; sunt in Zalmona. De Zalmona profecti sunt, &
Num. 21.c fixerunt castra in Phunon. De †Phunon profecti, castra fixerũt in Oboth. De Oboth soluẽtes, castrametati sunt
F in Ie Abarim, et in termino Moab. Profecti de Iim, castrametati sunt in Dibon Gad. Et profecti de Dibon Gad, castra fixerunt in Almon Diblataim. Soluẽtes aũt de Almon Diblataim, castrametati sunt in montibus Abarim corã Nebo. Et proficiscentes de montibus Abarim, castrametati sunt in cãpis Moabiticis ad Iordanem Iericho. Posuerunt aũt castra ad Iordanem à Beth Iesimoth usq; ad Abel Sittim in campis Moabiticis. Porrò in campis Moabiticis ad Iordanem scilicet Iericho locutus est DOMINVS ad Mosen in hãc sententiã, Loquere ad filios
Exo. 23.34 Israel, & dices ad eos, Quãdoquidem
G iam Iordane trãsmisso, terrã Chanaan introibitis, expelletis omnes habitatores regionis illius ante uos, & perdetis omnia simulachra eorũ, & omnes fusiles imagines eorũ confringetis, & omnia excelsa eorũ diruetis. Accepta autem terra in hæreditatem, habitabitis in ea, nam ego dedi uobis illã terram, ut eam possideatis. Distribuetis aũt terram in hæreditatẽ, idq; sorte secundũ familias uestras: quorũ multi sunt, ijs augebitis hæreditatẽ suam, & quorũ sunt pauci, ijs minorem dabitis hæreditatem, ut cuiq; illic sors educta fuerit, sic maneat ei, & diuidetis hæreditatem secundum tribus patrũ uestrorum. Quod si habitatores illius terræ non eieceritis ante uos, futurum est, ut hi quos residuos ex eis feceritis, sint sudes præacuti in oculis uestris, & lanceæ lateribus uestris, adfligentq; uos in terra quam incoletis. Tum fiet ut uobis faciam quæ illis facere decreueram. Deut. 7. Exo. 34

CAP. XXXIIII.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Præcipe filijs Israel, A
& dices ad eos, Cum uos ueneritis in terram Chanaan, sit hæc terra quę cædet uobis in hęreditatem, terra scilicet Chanaan cũ limitibus suis. † Sit autẽ Iosue 15.a
latus meridianũ à deserto Zin secundum Edom, & sit uobis limes meridianus à fine maris salsi ad Orientem. Et circumeat uobis limes à Meridie ad ascensum Akrabim, & trãseat usq; ad Zin, sintq; exitus eius ab Austro in Kades Barnea, exeatq; in Hazar Adar, & transeat in Azmon. Reflectat iam limes ab Azmon ad torrentẽ Aegypti, terminetq; mari. Porrò occiduus limes sit uobis mare magnum, is sit B
uobis limes occiduus. Hic uero erit uobis limes septẽtrionalis, à mari magno signabitis uobis montem Hor, de mõte uero Hor describetis ubi itur in Hamath, eruntq; exitus limitis Zedad. Et exibit limes ad Ziphron, termineturq; Hazar Enan, is sit uobis limes septẽtrionalis. Signabitis deinde uobis limitẽ Orientis, ab Hazar Enan in Sepham. Et descendet limes de Sepham in Ribla ab Oriente Ain, & descendat limes, pertingatq; ad latus maris Cinereth ad Orientẽ. Et rursus de C
scendet limes ad Iordanem, termınetq;

ad mare salsum, atque hæc sit uobis ter
ra cum limitibus suis circunquaque.
Præcepit itaque Moses filijs Israel, di-
cens, Hæc est terra quã sorte distribue
tis, quam iussit DOMINVS dari no
uem tribubus, atque dimidiæ tribui. Nã
acceperãt tribus filiorũ Ruben iuxta
domos patrũ suorũ, & tribus filiorum
Gad iuxta domos patrũ suorum, atque
dimidia tribus Manasse, acceperant
inquam hæreditatẽ suam. Duæ tribus
& dimidia inquã tribus acceperãt hæ
reditatem suam cis Iordanem Iericho
ad orientẽ solem. Loquutusque est DO
MINVS ad Mosen hisce uerbis, Hęc
sunt nomina uirorũ qui distribuent uo
bis terram, Eleazar sacerdos, & Ieho
D sua filius Nun. Singulos quoque princi
pes ex singulis tribubus accipietis ad
distribuendã terram. Hæc uero sunt
Ios.24.a nomina uirorũ. De tribu ✝Iuda, Caleb
filius Iephunæ. De tribu filiorũ Sime-
on, Samuel filius Amihud. De tribu
Beniamin, Elidad filius Cislon. De
tribu filiorum Dan, princeps Buki fi-
lius Iagli. De filijs Ioseph pro tribu fi-
liorũ Manasse, princeps Haniel filius
Ephod. De tribu uero filiorũ Ephra-
im, princeps Kemuel filius Siphtan.
De tribu filiorum Zebulon, princeps
Elizaphan filius Parnach. De tribu fi
liorum Isachar, princeps Paltiel filius
Azon. De tribu filiorũ Aser, princeps
Ahihud filius Schlomi. De tribu filio
rum Naphtali, princeps Pedahel fi-
lius Amihud. Isti sunt quibus præce-
pit DOMINVS, ut hæreditatem di-
uiderent filijs Israel in terra Chanaan.

CAP. XXXV.

A LOquutus est DOMINVS ad Mo
sen in cãpis Moabiticis iuxta Ior
Ios.22.a danem Iericho in hanc sententiã, Præ
cipe filijs Israel, ut dẽt hęreditate pos-
sessionis suæ Leuitis oppida ad habi
tandum, & agros suburbanos ad op-
pida per ambitũ eorum dabitis Leui-
tis. Oppida ista habebunt, ut in eis ha
bitent: suburbanos uero eorum agros
habebunt pro iumentis suis, pro fami
lia sua, & pro cũctis animalibus suis.
Suburbani uero agri quos Leuitis da
bitis iuxta oppida, [porrigẽtur] à mu
ro oppidi extra mille cubitis circun-
quaque. Dimetiemini aũt foris extra op
pidum orientale latus bis mille cubi-
tos, & latus meridionale bis mille cu
bitos, & latus occidẽtale bis mille cu
bitos, & latus septẽtrionale bis mille
cubitos: oppidũ uero ipsum sit in me-
dio. Hi erũt suburbani agri ipsis ad op
pida. De oppidis autem quæ Leuitis Ios.21.a
dabitis, erunt sex oppida refugij, quas Deut.4.g
constituetis, ut illuc confugiat homi-
cida, & ultra hæc dabitis quadragin
taduo oppida, ut scilicet cuncta oppi
da quę Leuitis dabitis, sint quadragin
taocto oppida, ipsa & suburbani agri
eorum. Et oppida quæ dabitis, erunt B
de possessione filiorũ Israel: qui multa
habent, multa dabunt: ab his aũt qui
pauca habẽt, pauca accipietis, quisque
iuxta hæreditatẽ suam quam hæredi-
tate accepit, dabit Leuitis de oppidis
suis. Et loquutus est DOMINVS ad
Mosen, dicens, Loquere ad filios Is-
rael, & dic ad eos, Cum uos trãsmisso Deut.19.a
Iordane ueneritis in terrã Chanaan, Ios.20.a
constituetis uobis ciuitates, quæ sint
uobis ciuitates refugij, ut illuc confu-
giat omnis homicida qui interfecerit
animã per imprudentiam. Et erunt uo
bis ciuitates illæ asyla à uindice, ut
nõ interficiatur homicida, donec stare
possit coram cœtu ad iudiciũ. Ciuita-
tum aũt quas dabitis pro asylis, sint
uobis sex. Tres ciuitates dabitis cis
Iordanem, & tres ciuitates dabitis in
terra Chanaan, & hæ ciuitates asylæ
erunt. Sex istæ ciuitates asyla erunt,
tam filijs Israel, quam incolis & inquili-
nis qui inter eos habitãt, ut illuc con
fugiat quicunque cædem animæ perpe
trauerit per imprudentiã. Si quispiam
ferit aliquem telo ferreo ut moriatur,
is homicida est, morte multetur homi
cida talis. Et si ferit illũ lapide manua C
rio, quo quis mori potest, ut moriatur,
is est homicida, debetque homicida ta-
lis morte multari. Aut si telo ligneo, quo
quis mori potest, illũ ferierit ut moria
tur, homicida est, et morte multetur ho
micida talis. Vindex sanguinis ipse in
terficiet homicidã illum, quũ scilicet
in eum incurrit interficiet eum. Quod
✝si odio eũ pulsauerit, aut [quidpiã] Deut.19.c
in eũ iecerit ex insidijs, & is mortuus
fuerit, aut ex inimicitia manu sua per
cusserit eum ut moriatur, morte multe
tur

tur homicida, homicida enim est, uindex sanguinis interficiat homicidam illum ubicunque deprehenderit eum. Si uero subito absque inimicitia pulsauerit eum, aut quodcunque telũ super eum iecerit absque insidijs, aut iecerit in eum quemcunque lapidem, ipso non uidẽte, (quo quis mori possit,) ut fuerit mortuus, nec fuit inimicus eius, nec malũ fuit ei machinatus, iudicabit cœtus inter homicidam & uindicem sanguinis super huiusmodi causis, eruetque cœtus homicidã è manu uindicis sanguinis, & reducet eum cœtus ad ciuitatem refugij sui, ad quam perfugerat, in qua manebit usque ad mortem summi sacerdotis, qui oleo sancto inunctus est.

D Quod si omnino homicida talis limitem ciuitatis asyli sui quo confugerat egressus fuerit, & inuenerit eum uindex sanguinis extra limitem ciuitatis asyli sui, & trucidauerit eum uindex sanguinis, reus sanguinis non agetur. Quoniam manere debebat in ciuitate asyli sui, donec moreretur sacerdos magnus, & post mortem magni sacerdotis tum demum homicida in terram possessionis suæ reuerti. Hæc statuta debent uobis esse legitima, etiã ad posteros uestros, in cunctis habitationibus uestris. Quicunque percusserit animam, per testes debet interfici homicida talis, at unus testis non debet testificari ut interficiatur aliquis. Neque recipiatis pretium redemptionis pro uita homicidæ, qui ad mortẽ condemnatus est, sed omino interfici debet. Neque recipere debetis pretium redemptionis ab eo qui confugit ad ciuitatẽ asyli, ut liceat ei redire in terram, antequam moriatur magnus sacerdos. Ne faciatis ut terra in qua habitatis fallat, sanguis enim facit ut terra fallat, nec potest terra à sanguine, qui in ea effusus est, expiari, nisi per sanguinem illius qui sanguinem fudit. Ne igitur contaminetis terram in qua habitabitis, in cuius medio ego habito. Ego enĩ DOMINVS qui habito in medio filiorũ Israel.

Vnius testimonio nemo condemnandus.

CAP. XXXVI.

A Accesserunt autem capita patrũ de familia filiorũ Gilead filij Machir, filij Manasse, de familia filiorum Ioseph, & loquuti sunt coram Mose, & coram principibus & præcipuis patribus filiorum Israel, & dixerũt, DOMINVS præcepit domino meo, ut daretur filijs Israel terra in hæreditatem, idque per sortem. Ad hæc domino meo præceptum est à DOMINO, ut detur hæreditas fratris nostri Zalphead filiabus suis, quas si aliqs ex filijs tribuũ filiorum Israel duxerit uxores, auferetur hæreditas earum ab hæreditate patrum nostrorum, adijcieturque hæreditati illius tribus, in quam peruenerũt, & à sorte hæreditatis nostræ separabitur. B Deinde cum aduenerit annus iubileus filijs Israel, accedet hæreditas earum ad hæreditatem illius tribus in quam illæ perueniunt, & sic separabitur illarum hæreditas ab hæreditate patrum nostrorũ. Et præcepit Moses filijs Israel secundum imperium DOMINI, dicens, Recte loquuntur filij de tribu Ioseph, hoc ergo uerbũ est quod præcepit DOMINVS filiabus Zalphead, dicens, C Nubant quibus uoluerint, modo familiæ tribus patris sui nubant, sic enim hæreditas filiorũ Israel de tribu in tribum non transferetur, quum scilicet quisque ex filijs Israel in hæreditate tribus patrum suorum hæserit. Quin quæcũque filia hæreditatem aliquam possederit in tribu filiorũ Israel, nubat uni ex familia tribus patris sui, ut filij Israel quisque possideat hæreditatem patrum suorum, & non transferatur hæreditas de tribu una in aliam, sed quisque adhæreat hæreditati suæ [quã habet] in tribubus filiorum Israel. D Quemadmodum itaque DOMINVS præcepit Mosi, sic fecerunt filiæ Zalphead. Nupserũtque Mahla, Thirza, Hagla, Milcha & Noa filiæ Zalphead filijs patruorum suorum, his uidelicet qui erant de familia filiorum Manasse filij Ioseph nupserunt, mansitque hæreditas earum apud tribum familiæ patris earũ. Hæc sunt præcepta & iudicia quæ præcepit DOMINVS per manum Mosis filijs Israel in campis Moabiticis iuxta Iordanem [è regione] Hiericho.

Num. 27. a

Iubileus.

Lex specialis.

Tob. 7. d

Lex generalis ex priuata.

Epilogus.

Liber Deuteronomij, Hebraice Elle haddebarim.

CAPVT I.

A Titulus. HAEC sunt uerba quæ loquutus est Moses ad omnẽ Israelem cis Iordanem, in deserto in locis uastis è regione maris carectosi, inter Patan, & inter Tophel, Labã, Hazeroth atq; Dizahab, itinere undecim dierum à Horeb, uia montis Seir ad Kades Barnea. Et factũ est in quadragesimo anno, mense undecimo, primo die mensis, quod loqueretur Moses ad filios Israel, iuxta omnia quę DOMINVS per ipsum mãdauit ad eos. Postq̃ per cussisset Sihon regem Amorræorum, Num. 21. qui habitauerat in Hesbon, & Og regem Basan, qui habitauerat in Aschtarot in Edrei. Cis Iordanem in terra Moab statuit Moses apud se explanare legem hanc, & dixit, DOMINVS B DEVS noster loquutus est ad nos in Horeb in hanc sententiam, Sat superq; mansistis apud montẽ istum, conuersi soluite, & proficiscimini ad montem Amorræorũ, & ad loca illi uicina, siue sint in planitie, siue in mõtanis, siue in uallibus, siue in locis sterilibus, siue in littore maris, ad terrã Chananęorũ, & ad Libanũ, & ad fluuium illũ magnum, fluuiũ inquam Euphratem. En tradidi in cõspectu uestro terrã, uenite & occupate terrã, quam iurauit DOMINVS patribus uestris Abrahæ, Isaac & Iacob, ut daret [eam] ipsis, & semini eorũ post eos. Tum dicebã ad uos hęc uerba, Non possum uos solus sustinere. Iam DOMINVS deus uester auxit uos, nam estis hodie aucti ut stellę cœli, (DOMINVS deus patrum uestrorũ auctiores uos reddat, ut sitis millecuplo plures q̃ nunc, & bona imprecetur uobis, quemadmodum C pollicitus est uobis,) et nũc quomodo ferrẽ solus molestiã uestram, onus ue- Exod. 18. c strũ, & lites uestras? Adhibete ex uobis sapientes, prudentes, & spectatæ [integritatis] uiros, secundum tribus uestras, & constituã eos ut pręsint uobis. Tũ respondistis mihi, & dixistis, Placet sermo iste quẽ locutus es ut faciamus. Tuli itaq; capita ex tribubus uestris sapientes, & spectatæ [integritatis] uiros, & constitui eos ut essent principes super uos, tribuni, centuriones, quinquagenarij, decuriones ac pręfecti, secundum tribus uestras. Ad hęc pręcepi iudicibus uestris tũc temporis, & dixi, Audite [causas] inter fratres uestros, & iudicate iuste inter uirũ & fratrẽ eius, & inter peregrinũ eius. Nõ agnoscetis facies in iudicio, ut magnũ sic & paruum audiatis, nec quenquam mortalem formidetis, iudiciũ em̃ hoc dei est, omnẽ uero causam difficilẽ ad me referatis, quam ego audiam. Eodẽ quoq; tempore pręcepi uobis om̃ia uerba quæ facere debebatis. Profecti itaq; de Horeb, p uniuersum D desertũ uastũ & horridũ transiuimus, (quod uidistis) per uiã montis Amorræi, sicut pręcepit nobis DOMINVS deus noster, & uenimus in Kades Barnea. Tum dixi uobis, Venistis ad montem Amorrę, quẽ DOMINVS deus noster nobis daturus est. Ecce DOMINVS deus tuus dedit corã te terram istam, ascende & occupa, sicut pollicitus est tibi DOMINVS deus patrum tuorum, ne timeas neq; terrearis. Accessistis aũt ad me omnes, & dixistis, Mittemus ante nos uiros qui explorent nobis terrã, qui nobis renũcient per quod iter ascẽdamus, & ciuitates ad quas ueniemus. Placuit hoc mihi, & tuli ex uobis duodecim uiros, ex quaq; tribu unũ, qui uersi ascenderũt in montẽ, ueneruntq; ad torrentem Eschol, & explorauerũt eam. Et accipi E entes in manus suas de fructibus terrę illius, attulerũt ad nos, renunciarũtq; nobis responsum tale, Bona est terra quã DOMINVS deus noster dat nobis: at uos noluistis ascẽdere, sed exacerbastis os DOMINI dei uestri, & murmurãtes in tentorijs uestris, dixistis, Quandoquidẽ DOMINVS nos odit, ideo eduxit nos de terra Aegypti, ut traderet nos in manũ Amorręi, & perderet nos: quò ascẽdemus nos? Fratres nostri liquefecerũt cor nostrũ in hoc q̃ dixerũt, Populus ille maior &

Marginalia (right column): Principes quales esse debeant. — Leuit. 19. c; Deut. 16. d; Prou. 24. c; Eccli. 42. a; Ioan. 7. d; Iac. 2. a — Num. 13. a — Nũ. 13. 14.

& excelsior nobis est, habens urbes magnas, & in cœlū usq; munitas, & uidimus quoq; illic filios Enakim. Tū dixi uobis, Ne sitis animo cōsternato, neq; timeatis ab illis, DOMINVS deus uester, qui incedit ante uos, ipse pugnabit pro uobis, secundū oīa ea quæ fecit uobiscū in Aegypto uobis spectantibus. Quin & in deserto q̃q; uidisti quomodo gestarit te DOMINVS deus tuus, quemadmodū gestat homo filiū suum, in omni uia quā iuistis, donec ueniretis ad locum istū. Et
F hac in re non credebatis DOMINO deo uestro, qui præcessit uos in uia, ut exploraret uobis locū ubi quiescere-
Exod. 13.d tis: † nocte quidē [præcessit] in igne ut uideretis uiam in qua incederetis, interdiu autem in nube. Audiuit itaq; DOMINVS uocem uerborū uestrorū, & indignatione cōmotus, iurauit in hanc formā, Nemo ex istis uiris, et ex
Num. 14.d hac praua generatione uidebit terram istam bonā, quam iuraui me daturū patribus uestris, præter Caleb filium Iephunę, is uidebit eam, atq; ei dabo terram quā calcauit, atq; filijs suis, eo q; perfecte impleuit post DOMINVM. Sed & cōtra me sese cōmouit DOMI-
Num. 20.b NVS uestri causa, ut diceret, Neq; tu illuc uenies. Iehosua uero filius Nun, qui coram te stat, is introibit in eam, hunc corrobora, nā is distribuet hanc terrā Israelitis. Et pubes uestra quā dixistis prædam fore, & liberi uestri qui hodie inter bonū & malū nihil discernunt, ij ingredientur illuc, & illis dabo
G eam, ipsiq; eam occupabunt. Vos aūt conuersi proficiscimini uersus desertum uiā maris carectosi, & respondentes dixistis mihi, Peccauimus DOMINO, ascendemus & propugnabimus iuxta omnia quæ præcepit nobis DOMINVS deus noster: & accinctus est quisq; armis suis bellicis, mutuoq; adhortati estis ad ascendendum in montem. Et dixit DOMINVS ad me, Dic eis, Ne ascēdatis, néue pugnetis, ego enim non sum in medio uestri, ne adfligemini ante hostes uestros. Loquebar igitur uobis, at uos nō audiebatis, sed exacerbantes os DOMINI, insolentes ascendebatis in montē: egressusq; Amorręus, q̃ habitabat in monte illo, obuiā uobis, persecutus est uos quemadmodum apes facere solent, & percussit uos in Seir usq; Horma. Et reuersi fleuistis corā DOMINO, & DOMINVS non audiuit uocem uestrā, & non attendit uos. Sedistis itaq; in Kades diebus multis, secundū dies uidelicet quibus mansistis.

CA. II.

VErsi igitur profecti sumus in deser- A
tum uiā maris carectosi, quemadmodum DOMINVS loquutus erat
ad me, & circuiuimus montē Seir die- Mōs Seir.
bus multis. Et loquebatur DOMINVS ad me, dicens, Satis circuistis montem istum, uertite ad Aquilonem, & populo pręcipe dicens, Vos transibitis limitem fratrū uestrorū filiorum Esau, qui habitāt in Seir, qui timebūt à uobis, cauete igitur diligenter, ne ostendatis uos feroces contra eos, quoniā nihil dabo uobis de terra eorum, ne uestigiū quidem pedis, quoniā dedi montē Seir ipsi Esau possidendum. Cibū emetis ab eis pecunia ut comedatis, quin & aquā emetis ab eis ar-
gento ut bibatis: nam DOMINVS B
deus tuus fausta tibi est imprecatus in omni opere manuū tuarum, nouit proficisci tuū in deserto isto uasto his quadraginta annis, fuitq; tecū DOMINVS deus tuus, ut tibi nihil defuerit. Transeūtes uero à fratribus nostris filijs Esau habitātibus in Seir à uia plana, ab Elath & Ezion Gaber, deflexi mus & trāsiuimus uiā deserti Moab.
Dixitq; DOMINVS ad me, Moabi- Moabitæ.
tas nō premas hostiliter, neq; ferocias in eos bello, quoniā non dabo tibi de terra eius possessionē, quandoquidem filijs Lot dedi Ar possidendā. Emim antea in ea habitarunt, populus magnus & multus, tum etiā procerus ut
Anakim, quos Moabitę uocāt Emim, C
gigātes reputati sunt quemadmodum Enakim. In Seir uero olim habitarunt Horæi, quorū possessionē occuparunt filij Esau, & uastarunt eos ante se, habitaruntq; in loco eorū, sicut fecit Israel terræ possessionis suæ, quam eis DOMINVS dedit. [Dixi itaq;,] Surgite igitur & transite torrentem Zæred, & transiuimus torrentē Zæred. Et dierū quidem quibus profecti sumus à Kades Barnea, donec transire-

mus torrentem Zæred, fuerunt trigin
Num.14. taocto anni, donec uniuersa ætas uiro
rum qui bello apti erant, cōsumeretur
de medio castrorum, quemadmodū iu
rauerat eis DOMINVS. Quin et ma
nus DOMINI fuit contra eos, ut per
deret eos è medio castrorū, donec pla
D ne consumpti essent. Quumq́ iam om-
nes uiri bello apti confecti essent, inte
rijssentq́ è populo, loquutus est DO-
MINVS ad me in hanc sententiā, Tu
transis hodie limitem Moab, nempe
Filij Am- Ar: & quum appropinquaueris filijs
mon. Ammō, ne premas eos hostiliter, neq;
ferocias in eos bello, de terra enim fi-
liorū Ammon nihil dabo tibi ut possi-
deas, filijs enim Lot dedi eam possi-
dendam. Terra Rephaim & ipsa repu
tatur, sederuntq́ in ea iam olim Re-
phaim quos Ammonitæ uocant Zam
zumim, populus fuit magnus & mul-
tus, tum etiā procerus quemadmodū
Enakim, quos DOMINVS excidit
ante eos, & occuparunt eos, habita-
runtq́ [illic] pro ipsis, quemadmodū
fecit filijs Esau habitantibus in Seir,
cum extirparet Horæos à facie eorū,
ut ipsi possiderēt eos, habitarentq́ [il
Heuæi. lic] illorū loco in hunc usq; diem. Ha
uæos quoq; habitātes in Hazerim usq;
E Gaza, Caphtorim egressi ex Caphtor
exciderunt eos, & habitarūt ipsi loco
illorum. Surgite itaq;, soluite & traij-
cite torrentem Arnon, ecce dedi in ma
num tuā Sihon regem Hesbon Amor-
ræorū atq; terrā eius, incipe posside-
re, & capesse aduersus eum prælium,
incipiam hoc ipso die immittere pauo
rem tuū, & timorē tuum super popu-
los qui ubiq; sub cœlo sunt, ut qui uel
famā de te audierint contremiscant, et
corā te infirmētur. Misi ergo nuncios
Kedemoth à deserto Kedemoth ad Sihon regem
oppidum. Hesbon cum mandatis pacificis, nem
Num.21.c pe huiusmodi, Liceat quæso ut trans-
eam per regionem tuam, uia recta ibo,
non declinabo neq; ad dexteram, neq;
ad sinistram, commeatum pecunia uen
des mihi ut comedam, & aquam pecu
nia dabis mihi ut bibam, licet saltem
ut pedes transeam, quemadmodum fe
F cerunt mihi filij Esau qui habitant in
Seir, & Moabitæ habitantes in Ar,
quousq; traiecero Iordanē, in terram
quam DOMINVS deus noster tra-
didit nobis. Sihon autem rex Hesbon
non permisit ut transiremus per sua,
nam indurauerat DOMINVS deus
tuus animum eius, & corroborauerat
cor eius ut traderet eum in manū tuā,
quemadmodū hodiernus dies [decla
rat.] Et dixit DOMINVS ad me,
†Ecce cœpi tradere corā te Sihon & Amos 2.c
terram eius, incipe occupare, ut possi
deas terrā eius. Egressus itaq; obuiam
nobis Sihon, ipse & uniuersus popu-
lus eius, ut congrederetur [nobiscū]
in Iaza, quem tradidit DOMINVS
deus noster coram nobis, & percussi-
mus eum, & filios eius, atq; cunctum
populū eius. Cepimus q́q; eodē tem- G
pore omnes ciuitates eius, & excidi-
mus ad internetionē usq; omnes ciui-
tates, uiros, mulieres, & pubem, nemi
nem reliquimus superstitem, cęterū iu
menta diripuimus nobis, & prædā ci
uitatum quas ceperamus. Ab Aroēr
quæ est ad littus torrentis Arnon, & à
ciuitate quę est in torrente usq; ad Gi
lead, nō fuit ciuitas quæ superior esset
nobis, DOMINVS deus noster tra-
didit eas omnes ante nos, duntaxat ad
terram filiorū Ammon non accessisti,
ad omnē limitem torrētis Iabok, & ad
ciuitates montanas, & ad omnia quæ
præcepit DOMINVS deus noster.

CAP. III.

VErsi autē ascendimus per iter Ba- A
san. Et egressus rex Basan occur- Infra 29.b
rit nobis ipse & uniuersus populus Num.21.g
eius, ut cōgrederetur nobiscum in E-
drei. Tum dixit DOMINVS ad me,
Ne timeas eum, tradidi enī in manum
tuam eum, et cunctū populū eius, atq;
terrā eius, tu facies ei *quemadmodū Num.21.e
fecisti Sihon regi Amorræorū, qui ha
bitauit in Hesbon. †Tradidit itaq; Num.21.g
DOMINVS deus noster in manū no
stram etiā Og ipsum, regem Basan, &
uniuersum populū eius, percussimusq́
eum, ut non superesset ei reliquus, &
cepimus eodē tempore omnes ciuita-
tes eius, nec fuit ciuitas ulla quā non
caperemus ab eis, sexaginta ciuitates
p uniuersum tractū Argob regni Og
in Basan. Erantq́ omnes istæ urbes al
tis muris, foribus & repagulis muni-
tæ, præter ciuitates quæ muros nō ha
bebant,

bebant, quarum erant admodũ multę. Has ad internecionẽ usq; excidimus, sicut feceramus Sihon regi Hesbon, uastãdo funditus omnes urbes, uiros, mulieres & pubem. Cuncta tamen iumenta, & spolia ciuitatũ diripuimus nobis. Ademimus itaq; eodẽ tempore
B terrã istam de manu duorũ regum Amorræorũ quæ erat cis Iordanẽ, à torrẽte Arnon usq; ad montem Hermon. (Porrò Sidonij uocãt [montem] Hermon Sirion, & Amorræi uocant eum Senir) omnes ciuitates in planitie sitas, et uniuersam Gilead, atq; omnem Basan, usq; ad Salcha & Edrei, quæ erant ciuitates regni Og in Basan. Solus enim Og rex Basan remanserat ex reliquijs Rephaim, & en lectus eius erat lectus ferreus, qui adhuc uisitur in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habet longitudo eius, & quatuor cubitos latitudo eius iuxta cubitum uirilem. Et hanc quidem terram occupauimus tum, ab Aroer quæ est ad torrentem Arnon, & dimidiũ montis Gilead, & ciuitates eius †dedi Rubenitis & Gaditis, reliquam uero partem Gilead, & uniuersam Basan, regnum uidelicet Og, dedi dimidiæ tribui Manasse, omnem scilicet tractum Argob cum tota Basan, quæ & ipsa
C uocabatur terra Rephaim. Iair filius Manasse occupauit omnẽ tractum Argob usq; ad limitem Gesuri & Maachati, & nominauit ea [loca] iuxta nomen suum, Basan Hauoth Iair usq; in hodiernum diem. Ipsi Machir uero dedi Gilead. Porrò Rubenitis & Gaditis dedi de Gilead, usq; ad torrentem Arnon, medium torrentis, & limitem, usq; ad Iabok torrentem, qui limes est filiorum Ammon. Vasta quoque loca & ipsum Iordanem atq; limitem à Cinereth usq; ad mare solitudinis, mare uidelicet salis, sub scatebris collis ad Orientem. Eodem tempore præcepi uobis, dicens, DOMINVS deus uester dedit uobis terram istam, ut possideatis eam, in primo pilo transibitis ante fratres uestros filios Israel, omnes scilicet qui uiri estis: tãtum uxores uestræ, pubes uestra, & pecora uestra (scio enim q multum pecoris uobis est) manebunt in ciuitatibus uestris quas dedi uobis, donec dominus requiem dederit fratribus uestris, sicut uobis, & occupauerint ipsi quoque terram, quam DOMINVS deus uester dedit eis ultra Iordanẽ, tum reuertemini quisq; ad possessionẽ suam quã dedi uobis. Et ipsi †Iehosua præcepi eodem tempore hisce uerbis, Viderunt oculi tui cuncta quæ fecit DOMINVS deus uester duobus istis regibus, sic faciet omnibus regnis ad quæ tu iam transis. Ne timueritis eos, quia DOMINVS deus uester ipse pugnabit pro uobis. Oraui autem illo tẽpore ad DOMINVM, dicens, Domine deus, tu cœpisti ostendere seruo tuo magnitudinem tuam, & manum tuam robustã, (quis enim est deus in cœlis aut in terra, qui faciat secũdum opera tua, & potentiam tuam?) liceat quæso ut & ego transeam & uideam terram istam bonam quæ est ultra Iordanem, montemq; illum bonum & Libanum. At DOMINVS †commotus aduersum me uestri causa, non exaudiuit me, sed dixit ad me DOMINVS, Sat tibi sit, ne quid amplius hac de re ad me loquaris: ascẽde in uerticẽ collis, et sublatis oculis tuis ad Mare, ad Septentrionem, ad Meridiem, & ad Orientẽ, circũspice oculis tuis, quia non traijcies Iordanem istum. Et præcipe ipsi Iehosua, robora & anima eũ, quoniã ipse præcedet populũ istum, et ipse sorte diuidet eis terrã istam quam uides. Mansimus uero in ualle è regione domus Peor.

Num.32.f
Basan terra gigantum.
Num.32.
Num.27.d D
Deut.31. & 34.a

CAP. IIII.

A Vdi igitur Israel statuta & iudicia quæ ego doceo uos, ut faciatis, utq; uiuatis, introeatis, & possideatis terrã quam DOMINVS deus patrum uestrorũ dat uobis. Ad uerbum meum quod ego pręcipio uobis, nihil adijcietis, nihil item ei detrahetis, ut obseruetis præcepta DOMINI dei uestri, quę ego pręcipio uobis. †Oculi uestri uiderunt quę fecit DOMINVS in Baal Peor, nam omnem uirũ qui incessit post Baal Peor, hunc perdidit DOMINVS deus tuus è medio tui. Vos contrà qui adhæsistis DOMINO deo uestro omnes, etiamnũ hodie, uiuitis. Ecce docui uos statuta & iudicia,

A
Num, 25.a
Recens factum allegat.
Adhærere domino.

ſicut pręcepit mihi DOMINVS deus meus, ut ſic faciatis in medio terræ ad quam uos uenitis ut eam occupetis. Cuſtodietis itaq; & facietis, hęc enim eſt ſapientia & intelligentia ueſtra coram populis qui audient omnia ſtatuta iſta, ut dicant, Duntaxat populus ſapiens & intelligens eſt gens hęc magna.

Vera ſapiẽtia ex obſeruatione diuinæ legis.

B Quæ eñi gens magna eſt, quæ ſic habeat deum ſuum ſibi amicũ & familiarem, quemadmodum DOMINVS deus noſter eſt in omnibus quibus inuocamus eum? Et quæ gẽs magna eſt, cui ſint ſtatuta & iudicia iuſta, ſecundum uniuerſam legem iſtam quã ego propono uobis hodie? Modo caue tibi, & cuſtodi animũ tuum diligenter, ne unquã obliuiſcaris eorum quæ uiderunt oculi tui, & ne fortè recedant à corde tuo cunctis diebus uitæ tuæ, ſed †nota facias ea filijs tuis, & nepotibus tuis. Diem præſertim quo ſtetiſti coram DOMINO deo tuo in Horeb, cũ diceret DOMINVS ad me, Congrega mihi populũ, & faciam ut audiant uerba mea, quæ diſcãt, ut timeant me cunctis diebus quibus ipſi uicturi ſunt ſuper terram, & filios ſuos doceant. Acceſſiſtis autem & ſtetiſtis ſub monte, mons aũt ardebat igne ad medium cœli uſq;, in quo erant tenebræ, nubes & caligo, loquebaturq; DOMINVS ad uos de medio ignis, & quidẽ uocem uerborũ uos audiebatis, at ſimulachrũ nullum uidebatis, ultra uocem. Tum promulgabat uobis fœdus ſuum quod præceperat uobis ut faceretis, decem uerba nempe, quæ ſcripſit

Quid docẽdi filij.

Exod. 19. c

C ſuper tabulas duas lapideas. Mihi uero eodẽ tempore præcipiebat DOMINVS, ut docerem uos ſtatuta & iudicia, ut faceretis ea in terra, in quã tranſitis ut eam poſſideatis. Cauete ergo accurate, q̃ chara uobis eſt anima ueſtra (quandoquidẽ nullum omnino ſimulachrũ eodẽ die, quo loquutus eſt uobiſcũ DOMINVS in Horeb è medio ignis, uidiſtis) ne fortè peruerſe quid agatis, faciendo ſcilicet uobis ſculptile ſimulachrũ cuiuſcunq; figuræ, formã maris aut fœminæ, formam cuiuſcũq; animantis quæ eſt in terra, formam cuiuſcunq; uolucris pennatæ quæ uolat in cœlo, formã cuiuſcunq; reptantis ſuper terram, formã cuiuſcunq; piſcis qui eſt in aquis ſub terra.

Simulachrum non uenerandũ.

Et ne fortè attollas oculos tuos in cœlos, & uiſis ſole, luna, ſtellis cum uniuerſo exercitu cœlorũ, proſternaris, & adores colasq; ea, quæ diſtribuit DOMINVS deus tuus omnibus populis ſub uniuerſo cœlo. Vos autem aſſumpſit DOMINVS, atq; eduxit uos de fornace ferrea, de Aegypto ſcilicet, ut eſſetis ei in populũ & hæreditatem, ut hæc dies [declarat.] Cõmouitq; ſe DOMINVS aduerſum me ueſtri cauſa, ut iuraret ne tranſirẽ Iordanem, neq; introirẽ in terram illã bonã, quã DOMINVS deus tuus dat tibi D in hæreditatẽ, ſed morerer in hac terra, & non tranſirẽ Iordanẽ, uos autem tranſibitis & poſſidebitis terrã iſtam bonã. Cauete ergo ne quando obliuiſcamini fœderis DOMINI dei ueſtri q̃d pepigit uobiſcũ, ut faciatis uobis ſculptile, aut ſimulachrũ cuiuſcũq; rei q̃d prohibuit tibi DOMINVS deus tuus, quia DOMINVS deus tuus ignis conſumẽs eſt, & deus indigne ferẽs. Si genueris filios & nepotes, & commorãtes in terra peruerſe egeritis, faciendo ſcilicet quancunq; ſculptã imaginem, feceritisq; malũ in oculis dei tui, ut ad irã prouoces eum: obteſtor contra uos hodie cœlũ & terrã, q̃ ſubito peribitis de terra, ad quã uos traiecto Iordane tranſitis, ut eam poſſideatis, nec prolongabitis dies ſuper eam, ſed omnino exterminabimini. Diſijciet uos DOMINVS in populos, & reliqui eritis pauci numero in gentibus, ad quas uos DOMINVS ducturus eſt. Seruietisq; ibi dijs qui ſunt opus ma E nuũ hominis, nempe ligno & lapidi, qui non uidẽt, neq; audiũt, neq; comedunt, neq; odorãtur. Inde tum quęres DOMINVM deũ tuũ, atq; inuenies, ſi quidẽ eum inueſtigaueris toto corde tuo, atq; toto animo tuo. Quum fueris in afflictione, & deprehenderint te omnia quæ hic dicuntur, tum tandẽ reuerteris ad DOMINVM deũ tuum, & obedies uoci eius, nam deus miſericors, eſt DOMINVS deus tuus, non faciet te lãguere, neq; diſpdet te, neq; obliuiſcetur fœderis patrũ tuorũ q̃d illis iurauit. Etẽĩ ſciſcitare, idq; à priſcis

Simulachrũ ne fiat ut adoretur.

scis temporibus quę ante fuerũt, ex eo die q̃ creauit deus hominem su per terram, & [percurrite] ab extremitate cœli usq; ad extremitatem cœli, si unq̃ facta sit huiusmodi res magna, aut audita sit similis huic. Num audiuit unq̃ populus uocem dei loquentis de medio ignis, (sicut tu audiuisti,) et uiuus mãsit? Aut tentauit ne deus, ut ingrederetur & tolleret sibi gentem è medio gentis, per tentationes, signa, prodigia, bella, manum ualidam, brachiũ exertum, perq; terrores magnos, iuxta quæ omnia fecit uobis DOMINUS deus uester in Aegypto, spectantibus id oculis
F tuis? Tu per apparitiones edoctus es DOMINUM ipsum esse deũ, nec esse alium præter eum. De cœlis fecit te audire uocem suam, ut erudiret te, & in terra ostendit tibi ignem suum magnũ, & uerba eius audiuisti è medio ignis.
Exo.13.d Et quoniam dilexit patres tuos, elegit semen eorum post eos, †& eduxit te in facie sua uirtute sua magna ex Aegypto, ut gentes magnas & te robustiores ante te eijceret, atq; te introduceret, & daret tibi terram illarum in hæreditatem, id quod hæc [probat] dies. Agnoscas igitur hodie, & in cor tuum reuoca q; DOMINUS ipse est deus in cœlis superne, et in terra inferne, nec est alius: & custodi statuta eius, & pręcepta eius quæ ego mando tibi hodie, ut bene tibi sit, & filijs tuis post te, ut proroges dies super terram, quam DOMINUS deus tuus dat tibi cunctis
G diebus. Tum segregauit Moses tria oppida cis Iordanem ad solem orientẽ, ut illuc confugeret homicida, qui per imprudentiam proximum suũ occideret, neq; odio eum fuerit prosequutus antea, fugeritq; ad unã ex ijs oppidis,
Ios.20.c ut uiuat, nẽpe †Bezer in deserto in terra plana Rubenitis, & Ramoth in Gilead Gaditis, & Golan in Basan Manassitis. Hæc itaq; lex est, quam proposuit Moses in cõspectu Israelis, hęc sunt testimonia, statuta & iudicia quæ loquutus est Moses ad filios Israel, quum exijssent ex Aegypto, cis Iordanem in ualle iuxta Beth Peor in terra Sihonis regis Amorræorum, qui habitauerat in Hesbon, quem percusserat Moses & filij Israel, quum exijssent ex

Epilogus seu potius parasceue ad sequens caput.

Aegypto, & occupauerant terrã eius, & terram Og regis Basan, duos reges Amorræorum, qui erant cis Iordanem ad exorientem solem, ab Aroer quę est ad ripam torrẽtis Arnon, usq; ad montem Sion, qui & Hermon, & omnẽ planitiem cis Iordanem ad orientem usq; ad mare, quod est in planitie sub scatebris collis.

CAP V.

VOcauitq; Moses uniuersum Israelem, & dixit ad eos, Audi Israel ritus & iudicia quæ ego hodie loquor in auribus uestris, ut discatis ea, & in hoc seruetis ut faciatis. DOMINUS deus noster pepigit nobiscũ fœdus in Horeb, nõ cũ patribus nostris excidit DOMINUS fœdus hoc, sed nobiscũ, qui omnes etiamnum hodie hic uiuimus. Facie ad faciem loquutus est DOMINUS nobiscũ in monte de medio ignis, et ego stans inter DOMINUM & inter uos eodem tempore, annunciaui uobis uerbũ DOMINI, uos enim timuistis ab igne, nec montem ascendistis: sic autẽ dixit, Ego DOMINUS deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non erunt tibi dij alij coram me. Ne feceris tibi statuã cuiuscunq; effigiei [eius] quod est in cœlo desuper, & q̃d est in terra subtus, & quod in aquis est sub terra: nõ adorabis ea, neq; coles ea, q̃a ego sum DOMINUS deus tuus, fortis indignabundus, persequens iniquitatẽ patrũ in filijs, in tertijs & quartis, odientibus [scilicet] me, & prosequens bonitate in mille, his qui me diligunt, & præcepta mea obseruant. Non sumes nomen DOMINI dei tui uane, quia neutiquam impunitũ dimittet DOMINUS eum qui nomen eius uane sumpserit. Obseruare diem sabbati [oportet] ut eum sanctifices, quemadmodum pręcepit tibi DOMINUS deus tuus. Sex diebus operaberis, & conficies omnia negotia tua, septimo aũt die sabbatum est DOMINI dei tui: non facies ullũ opus, neq; tu neq; filius tuus, filia tua, famulus tuus atq; ancilla tua, bos tuus, asinus tuus, atq; omnia iumenta tua, sed & peregrinus tuus qui est intra portas tuas, ut quiescat seruus tuus, & ancilla tua sicut & tu. Et memineris quod & tu seruus fueris in

A Discẽda & faciẽda præcepta dei. Exo.19.b.6

Solus deus adorandus. Exo.20.a Leu.26.a Psal.96.b Exo.34.a

B Exo.20.b Leu.19.c Ezec.20.b Matt.5.e

Sabbatum. Exo.20.b Gen.2.a Heb.4.b

terra Aegypti, & eduxerit te DOMINVS deus tuus illinc per manum ualidam, & brachium exertū, idcirco præcepit tibi DOMINVS deus tuus, ut
Parētes honorandi. obserues diē sabbati. Honora patrē tuum & matrem tuam, sicut præcepit tibi DOMINVS deus tuus, ut proro-
Exod.20.c Eccli 3.b gentur dies tui, utq; bene tibi sit in terra quam DOMINVS deus tuus
Matt.15. a C dat tibi. Ne occidas. Ne sis mœchus.
Mar.7.b Ne fureris. Ne respondeas contra pro
Ephes. 6. a ximū tuū falso testimonio. Ne concupi
Mat. 5. c. d scas uxorē proximi tui, neue domū pro
Rom.7.b ximi tui desideres, nec agrum eius, nec seruū eius, nec ancillā eius, nec bouem eius, nec asinū eius, nec quidq̄ quod est proximi tui. Verba hæc loquutus est DOMINVS ad cunctā congregationem uestrā in mōte, de medio ignis, nubis ac caliginis, uoce magna, nec quid quā adiecit, scribens ea in duas tabu-
Ingeniū legis terrere mentem. las lapideas, tradēsq; eas mihi. Quūq; audissetis uocē de medio tenebrarū, mōte ipso igne ardente, accessistis ad me unà cum principibus tribuum uestrarū, & seniorū uestrorū, & dixistis, Ecce ostendit nobis DOMINVS gloriā suā, & magnificentiā suā, & uocē eius audiuimus de medio ignis: hoc ipso die uidimus quod deus cum homine loquitur, illo uiuo manente. Cur igitur moriemur, ut deuoret nos ignis ille magnus? Si iterum audierimus uocē DO-
D MINI dei nostri, moriemur. Quę enim unquam caro fuit, quæ audierit uocem dei uiuentis, loquentis de medio ignis ut nos, & uiua manserit? Accede tu & audi omnia quæ dicturus est DOMINVS deus noster, & tu loqueris ad nos omnia quæ loquuturus est DOMINVS deus noster ad te, & nos audiemus & faciemus. Audiuit autem DOMINVS uocem uerborum uestrorum quum loqueremini ad me. Et dixit DOMINVS ad me, Audiui uocem uerborum populi huius quæ sunt ad te loquuti, rectè senserūt in omnibus quæ sunt loquuti, utinam sit tale cor in eis, ut timeant me, & ut seruent omnia pręcepta mea cunctis diebus, ut bene sit illis & filijs eorum perpetuò. Vade dic eis, Reuertimini in tētoria uestra, tu uero asta hic iuxta me, & loquar ad te omnia præcepta, ritus, iudicia quæ doceas illos, ut faciāt [ea] in terra quam ego do eis possidendā. Obseruabitis i- Verbo dei adhęrendū.
gitur, ut opere exequamini sicut præcepit uobis DOMINVS deus uester, ne recedatis neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Per uniuersum iter quod præcepit DOMINVS deus uester incedetis, ut uiuatis, & bene sit uobis, proro-getisq; dies in terra quam possidebitis.

CAP. VI.

A
HAec aūt sunt præcepta, ritus, iudicia, quæ præcepit DOMINVS deus uester, ut [ea] uos docerem, ut faciatis ea in terra ad quā uos transitis & possideatis. Vt scilicet timeas DOMINVM deum tuū, & custodias omnes ritus eius atq; pręcepta eius quę ego tibi præcipio, tu & filius tuus, atq; nepos tuus cunctis diebus uitæ tuæ, ut prorogentur dies tui. Regula omniū actionū uerbum dei. Expositio primi pręcepti.
Audies igitur Israel, & seruabis ut facias, ut bene tibi sit, & ut augescatis ualde, sicut pollicitus est DOMINVS deus patrum tuorum tibi, terram fluētem lacte et melle. Audi Israel, DOMINVS deus noster DOMINVS unus est, † diliges itaq; Matt.22 d
DOMINVM deum tuum ex toto corde tuo, & tota anima tua, & pro omni Mar.12.c Luc.10.e
uirili tua. Sint uerba ista quæ ego tibi B
hodie præcipio in corde tuo, & inculces ea filijs tuis, et loqueris de eis quū domi tuæ resides, & quum in uia incedis, quum cubitum uadis, & quum surgis, ligabis deniq; ea in signum ad manum tuam, eruntq; monumenta inter oculos tuos, scribes quoq; ea super postes domus tuæ, & in portis tuis. Initia & fines omniū operum nostrorum sint in uerbo dei.
Quū introduxerit te DOMINVS deus tuus in terrā quam iurauit patribus tuis Abrahā, Isaac & Iacob, & dederit tibi ciuitates magnas & bonas quas tu nō ędificasti, domos q̄q; plenas oībus bonis quas tu nō impleuisti, et puteos excisos q̄s tu nō effodisti, uineas et oleas quas tu nō plātasti, comederisq; et saciatus fueris caue ne obliuiscaris DOMINI, q̄ te eduxit de terra Aegypti, de domo seruorū. DOMINVM deū tuū Deus timendus.
timebis, et illū coles, iurabisq; p nomē C
eius. Ne sequamini deos alienos, deos uidelicet populorū q̄ circū uos habitāt, quoniā DOMINVS deus tuus q̄ Soli seruiendum.
in medio tui est, deus est indignę ferēs, Matt.4.b
ne fortè indignetur uultus DOMINI Luc.4.b
dei Num.21. b

dei tui cõtra te, & exterminet te de ter
Num. 21. b ra. Ne tentetis DOMINVM deũ ue-
strum, sicut tentastis in Massa. Diligen
tissime custodietis præcepta DOMI-
NI dei uestri, atq; testimonia eius, et ri
tus eius quæ præcepit tibi, faciesq; q̃d
rectum & bonum est ante oculos DO-
MINI, ut bene tibi sit, ut introeas &
possideas terram illam bonam, quã iu-
rauit DOMINVS patribus tuis, ut
pellere possis ante te oẽs hostes tuos,
quemadmodum loquutus est DOMI-
Præcepta dei filijs inculcanda. NVS. Quumq; interrogauerit te poste
ris temporibus filius tuus, dicẽs, Quid
sibi uolunt hæc testimonia, ritus & iu-
dicia quę pręcepit DOMINVS deus
D noster uobis? Respõdebis filio tuo, Ser
ui fuimus Pharaonis in Aegypto, &
eduxit nos DOMINVS ex Aegypto
manu ualida, ediditq; DOMINVS si
gna & portenta magna & noxia in Ae
gypto, in Pharaone & in cuncta fami-
lia eius, idq; nobis spectantibus, nos
uero eduxit illinc, ut introduceret nos,
& daret nobis terram quam iurauit pa
tribus nostris, præcepitq; nobis DO-
MINVS ut faceremus omnia statuta
ista, & timeremus DOMINVM deũ
nostrum, idq; bono nostro, cunctis die-
bus, ut uiuamus, quemadmodum est
hodie. Eritq; iustitia nobis, si custodie-
rimus & fecerimus omnia præcepta
ista in conspectu DOMINI dei no-
stri, sicut præcepit nobis. VII.

A CVm introduxerit te DOMINVS
deus tuus in terrã ad quam tu pro
ficisceris ut eam possideas, & eiecerit
gentes multas ante te, nempe Hithæũ,
Gergesæum, Amorræum, Chananæũ,
Pherizæum, Hiuæum, & Iebusæum, se
ptem gentes maiores et robustiores te,
tradideritq; eas DOMINVS deus
tuus ante te, feries eas, & omnino ex-
Exo. 22. d 34. b terminabis, nec feries cum eis pactum,
neq; miserearis earum, ne iungas cum
eis affinitatem, filiam tuam ne des filio
earum, neq; filiã earum despondeas fi-
lio tuo, quoniam auocabit filium tuum
à me, seruientq; dijs alijs, & cõmouebi
tur furor DOMINI contra uos, ut ci
to te deleat. Sic antẽ facies eis, Aras eo
Statuæ subuertendæ. rum diruetis, statuas eorum confringe
tis, lucos eorum succidatis, & scalpta
eorũ simulachra igne cõburetis. Nam

populus sanctus es tu DOMINO deo B
tuo, te elegit DOMINVS deus tuus,
ut sis ei populus peculiaris præ omni-
bus populis qui sunt super faciem ter-
ræ. Neq; ob id uos tam ardenter dile-
xit ac elegit DOMINVS q; plures si
tis alijs populis, (quũ sitis pauciores
omnibus populis,) sed q̃a dilexit uos,
& seruare uoluit iuramentum quod iu Deu. 14. e
rauit patribus uestris, eduxit uos DO 26. d
MINVS ualida manu, et redemit te de
domo seruitutis, de manu Pharaonis re
gis Aegypti. Scias itaq; q; DOMI-
NVS deus tuus ipse est deus, deus fide
lis, seruans fœdus illud, & misericor-
diam diligentibus se, & seruãtibus prę
cepta eius in mille sæcula: rependit de
niq; ijs qui odiunt eum in facies suas,
ut perdat eos, nec tardat, quin ijs qui
eum odiunt, in facies suas repẽdat. Cu
stodies itaq; pręcepta, ritus & iudicia, C
quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias
ea. Quod si audieritis iudicia ista, &
custodieritis atq; feceritis ea, seruabit
& tibi DOMINVS deus tuus fœdus
& beneficentiã, sicut iurauit patribus
tuis. Diliget te, fortunabit te, atq; multi Gen. 15. 17
plicabit te, fortunabit q̃q; fructũ uetris
tui, & fructũ terræ tuæ, frumentũ tuũ,
uinũ tuum & oleum tuũ, fœtum boum
tuorum, & greges pecorum tuorum, in
terra quã iurauit patribus tuis ut daret
tibi. Fortunatus eris præ omnibus po-
pulis, non erit in te † sterilis, neq; in iu-
mentis tuis. Auferet q̃q; DOMINVS Exo. 23. d
à te omnẽ languorẽ, & cunctas ægritu
dines Aegypti malas (de q̃bus tu scis)
nõ inferet tibi, sed ponet eas super uni
uersos hostes tuos. Tu deuorabis om-
nes populos, quos DOMINVS deus D
tradet tibi: oculus tuus nõ parcat eis,
neq; colas deos eorũ, nam id tibi in la
queũ foret. Si dixeris in corde tuo, Plu
res sunt gentes istę q̃ ego, q̃modo pos- Idololatræ occidendi.
sem eijcere eas? Ne timueris eas, sed di
ligẽter recole quę fecerit DOMINVS
deus tuus Pharaoni, & toti Aegypto.
Tẽtationes magnas quas uiderũt ocu
li tui, & signa atq; prodigia, & manũ
ualidam, atq; brachium extentum, per
quę eduxit te DOMINVS deus tuus:
sic faciet DOMINVS deus tuus cun
ctis populis, à quibus tu metuis. Sed
& crabrones mittet DOMINVS

deus tuus in eos, donec pereant hi qui reliqui sunt, quiq; absconditi fuerunt metu tui. Ne cōsternaris metu illorum, quoniam DOMINVS deus tuus est in medio tui, deus fortis & terribilis.

Exod.23.c 33.a Iosu.24.c

B Eijciet autem DOMINVS deus tuus gentes istas paulatim ante te, nec poteris eas subito excindere, ne forte multiplicentur cōtra te bestiæ agrestes: sed DOMINVS deus tuus tradet eas coram te, & tumultu magno perdet eas, donec deleuerit eas. Sed & reges earum tradet in manū tuam, & abolebis nomen earū sub cœlo, nec quisq̄ consistere poterit corā conspectu tuo, donec uastaueris eas. Sculptilia deorū ipsarū igne combures, argentū & aurū q̄d in illis est ne cōcupiscas, ut tibi tollas, ne fortè impingas in eo, quoniā abominanda res est DOMINO deo tuo. Ne ergo inferas abominationē in domum tuam, ne fias Hærem quemadmodum illud est: omnino execreris illud, planeq; ab eo horreas, Hærem enim est.

Sculptilia comburenda. 2.mac.12.g

De Hærem Leuit.ult.

CAP. VIII.

A Omne præceptū quod ego tibi præcipio hodie, custodietis ut faciatis ut uiuatis & multi fiatis, ut introeatis & possideatis terrā quā iurauit DOMINVS patribus uestris. Recorderis cuncti itineris per quod duxit te DOMINVS deus tuus his quadraginta annis per desertū, ut affligeret te, et tentaret te, ut experimento quodā innotesceret quid esset in corde tuo, num scilicet seruares præcepta eius an minus. Adflixit itaq; te, et passus est te fame laborare, aluitq; te manna, quod nec tu nec patres tui nouerūt, ut scilicet ostenderet tibi, q; †nō in solo pane uiuit homo, sed in omni eo q; ꝓdit ex ore DOMINI homo uiuet.

Matth.4.a Luc.4.a

B Vestimentū tuū super te uetustate nō est detritum, nec pes tuus intumuit hisce q̄draginta annis. Sed et hoc expēdas tecū in corde tuo, ut sicut quis castigat filiū suū, sic castigat te DOMINVS deus tuus. Custodi igitur præcepta DOMINI dei tui, ut incedas in uijs eius, & ut timeas eū. Quoniā DOMINVS deus tuus introducet te in terrā bonā: terrā in qua sunt torrētes aquarū, fontes & abyssi erumpētes ex uallibus et mōtibus. Terrā in qua est triticū & hordeū, uineæ, ficus & mala punica, terra in qua est oleum olearū & mel. Terram in qua absq; penuria panē comedes, nec quoquā egebis in ea: terram cuius lapides ferrū, et de cuius montibus chalybē effodies.

C Quū igitur comederis, et satur factus fueris, age gratias DOMINO deo tuo in terra illa bona quā dedit tibi. Caue ne fortè obliuiscaris DOMINI dei tui, & nō custodias præcepta eius atq; iudicia eius, et ritus eius, quæ ego præcipio tibi hodie, ne fortè comedas, et satur factus domos pulchras extruas & inhabites. Armēta tua & greges tui augescant tibi, aurū & argentū multū sit tibi, & quidquid deniq; habes augescat, & hinc eleuetur cor tuū, et obliuiscaris DOMINI dei tui, qui te eduxit de terra Aegypti, de domo seruitutis, qui dux tuus fuit in deserto magno & horribili, [in quo fuerunt] serpētes urentes, scorpiones, & siccitas absq; ulla aqua. D

Ipse uero prolicuit tibi aquam è petra durissima. Ipse te aluit manna in deserto, quod nescierunt patres tui, ut scilicet adfligeret, & tētaret te, atq; sic tibi tandem benefaceret. Ne diceres in corde tuo, Virtus mea & robur manus meæ parauit mihi hanc opulentiā. Memineris itaq; dei tui, quia ipse est qui dat tibi uirtutem ut opes tibi pares, ut scilicet confirmet fœdus suū quod iurauit patribus tuis, ut testatur dies hæc. Si uero omnino oblitus fueris DOMINI dei tui, atq; sequutus fueris deos alios, & colueris eos, adoraueris q; eos, certissime (quod & testor uobis hodie) peribitis, quemadmodum gentes quas DOMINVS perdidit ante uos, sic peribitis et uos, eo q; nō obedieritis uoci DOMINI dei uestri. IX.

Num.20.b 21.b Exod.16.d 17.a

A Vdi Israel, tu transis hodie Iordanem, ut ingrediaris, & possideas gentes magnas & robustiores te, ciuitates magnas & munitas in cœlū usq;, populum magnum & procerum, filios Enakim, de quibus tu nosti & audisti. Quis staret coram filijs Anak? Scias itaq; hodie, quod DOMINVS deus tuus ipse est qui præcedit te, ignis deuorans, ipse delebit eos, et ipse prosternet eos ante te, ipse exterminabit eos, atq; cito perdet eos, queādmodū pollicitus est tibi DOMINVS. Ne in

corde

corde tuo, cum expulerit eos DOMINVS deus tuus ante te, sic cogites, Propter iustitiam meam introduxit me DOMINVS ut possiderē terrā hanc, nam propter impietatem gentium istarum DOMINVS expellet eas ante te. Non propter iustitiam tuam, & propter rectitudinem cordis tui, tu uenis ut possideas terram earum, sed propter impietatem gentium istarum DOMINVS deus expellit eas ante te, ut scilicet uerbum quod iurauerat patribus tuis, Abrahamo, Isaac et Iaacob, inconcussum seruaret. Scias igitur ꝙ nō propter iustitiam tuam dat tibi DOMINVS deus tuus terram istam bonam possidendam, quum sis populus præ-
B fractæ ceruicis. Reuoca in mentem, & ne obliuiscaris quomodo irritaueris DOMINVM deum tuum in deserto, ab eo die quo egressus es de terra Aegypti, & uenisti ad locū istum, ꝙ fuerītis rebelles aduersus DOMINVM.
Exo. 17. Sed & in † Horeb ad iram concitastis
19.31.32. DOMINVM, et iratus DOMINVS contra uos, uoluit uos excindere, quū scilicet ascenderem in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas fœderis quod DOMINVS ferijt uobiscū, & manerē in monte quadraginta dies & quadraginta noctes, quando nec panem comedi, nec aquam bibi. Et dedit quidem mihi DOMINVS duas tabulas lapideas, scriptas digito dei, erātq; in eis omnia uerba quæ loquutus erat DOMINVS uobiscum in monte de medio ignis, in die comitiorum. Exactis quadraginta diebus & quadraginta noctibus, dedit mihi DOMINVS duas tabulas lapideas, tabulas fœderis. Dixitq; mihi DOMINVS, Surge, & festinanter hinc descende, quoniam perperam egit populus tuus quē eduxisti de Aegypto, recesserunt cito de uia quam præscripseram eis, fecerunt enī sibi simulachrū fusum. Et rur-
C sum dixit DOMINVS ad me in hæc uerba, Vidi populum istum, & en populus est præfractæ ceruicis, sine ut excindam eos & deleam nomē eorum sub cœlo, & faciam te in gentem robustiorem & maiorem ꝙ sint illi. Vertēs itaq; descendi de monte, mons aūt igne ardebat, erantq; tabulæ fœderis in ambabus manibus meis: & uidi, & ecce peccaueratis in DOMINVM deum uestrum, & feceratis uobis uitulum fusum, recesseratis cito de uia quam uobis præscripserat. Et apprehensis duabus tabulis, abieci eas de ambabus manibus meis, atq; confregi eas uobis spectantibus. Prostratus ergo coram DOMINO (ut antea) quadraginta dies & quadraginta noctes, nec panē comedi, nec aquam bibi, propter omnia peccata uestra quæ perpetraueratis, faciendo malum in oculis DOMINI, ut eum ad iram prouocaretis. Ex- Exo. 24.
paui enim á naso & calore DOMINI 32.34.
quo indignabatur DOMINVS contra uos, ut etiam statuerit uos perdere, sed exaudiuit me DOMINVS etiam tunc. Et aduersum Aharonem ꝙq; exarsit DOMINVS ualde, uolens delere eum, tum supplicabam & pro Aharone illo ipso tempore. Peccatum ꝙq; uestrum quod fecistis, nempe uitulum, tuli, & igne illum combussi, & contudi eum molendo, idq; bene, donec puluis fieret tenuis, abieciq; puluerē eius in torrentem qui è monte defluit. Et in D
Tabera ꝙq;, in Massa, & † in Kibroth Exo. 17. b
Hataaba irritastis DOMINVM, & 21. a
quum DOMINVS mitteret uos de Num. 11. a
Kades Barnea, huiusmodi mandatis, Num. 13.
Ascendite & occupate terram quam 14.
dedi uobis, exacerbastis os DOMINI dei uestri, & non credidistis ei, neq; auscultastis uoci eius. Amari fuistis in DOMINVM á die quo uos cognoui. Procidi itaq; corā DOMINO per quadraginta dies & quadraginta noctes, quibus meipsum prostraui, quoniam decreuerat DOMINVS ꝙ uellet uos delere. Oraui igitur ad DOMINVM, & dixi, Domine deus, ne perdas populum tuū & hæreditatem tuā, quam redemisti magnitudine tua, atq; de Aegypto manu ualida eduxisti. Recordare seruorū tuorū Abrahæ, Isaac & Iacob, & ne respicias ad duritiam huius populi, ad impietatē eius, & ad peccatum eius. Ne forté dicant in terra de qua eduxisti nos, Non potest eos DOMINVS introducere in terram quā pollicitus est eis, odio habuit eos, & ob hoc eduxit eos, ut interficeret eos in deserto. En ipsi, populus tuus et

hæreditas tua, quos uirtute magna & brachio exerto eduxisti.

CAP. X.

A IN illo tempore dixit DOMINVS ad me, Scalpe tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & ascende ad me in montem, faciesq; tibi arcam ligneã. Et scribam in tabulas illas uerba illa quæ fuerant in prioribus tabulis quas confregisti, ponesq; eas in arcam. Feci igitur arcam de lignis Sitim, & scalpsi duas tabulas lapideas instar priorum, ascendiq; in montem, habens duas tabulas in manu mea. Et scripsit in tabulis secundum priorem scripturam, decem uerba quæ loquutus fuerat DOMINVS ad uos in monte de medio ignis in die comitiorum, deditq; eas DOMINVS mihi. Et conuersus descendi de monte, & posui tabulas in arcam quã extruxerã, & sunt ibi, quemadmodum præceperat mihi DOMINVS.

B Num.33.d Num.20.d †Filij aũt Israel proficiscebantur de Beeroth filiorum Iaekan in Mosera, ubi mortuus est †Aharon atq; sepultus, & functus est sacerdotio ꝓ eo Eleazar filius eius. Hinc proficiscebantur in Gudgoda, & de Gudgoda in Iotbata terram quæ torrentes habet aquarũ. Tunc temporis separauit DOMINVS tribum Leui, ut portaret arcam fœderis DOMINI, & ut astaret corã DOMINO ad ministrandũ ei, benecq; imprecaretur in nomine eius usq; in præsentem diem. Et ob hanc causam non cessit Leuitis pars et hæreditas cũ fratribus suis, sed DOMINVS est hæreditas illorũ, sicut DOMINVS deus tuus illis loquutus est.

Officia Leuitarum.

C Ego aũt steti in mõte iuxta priores dies, quadraginta dies & q̃draginta noctes, exaudiuitq; me DOMINVS etiã tũ, et noluit te DOMINVS pdere. Et dixit DOMINVS ad me, Surge et præcede in profectione populũ istũ, ut ingrediantur et possideant terrã quã iuraui patribus eorũ, ut traderem eis. Et nunc Israel, quid DOMINVS deus tuus petit à te, nisi ut timeas DOMINVM deum tuum, & ut incedas in cunctis uijs eius, diligas eum, & seruias DOMINO deo tuo toto corde tuo, & tota anima tua: ut scilicet custodias præcepta et statuta eius, quæ ego præcipio tibi hodie bono tuo. En DOMINI dei tui cœlum est, & cœli cœlorum, terra quoq; & quidquid in ea est, duntaxat tamen in patres tuos amorem effudit DOMINVS, ut eos diligeret, & eligeret semen eorum post eos, nempe uos, præ omnibus populis, ut hodie [uidere licet.]

Timor dei.

Cor requirit deus.

D Circuncidite igitur præputium cordis uestri, & ceruicem uestram amplius ne induretis, quia DOMINVS deus uester ipse est deus deorum, & dominus dominorũ, deus magnus, fortis & metuendus, qui †personam non recipit, neq; accipit munus. Ipse ius dicit ꝓpupillo & uiduæ, atq; amat peregrinum, ut det illi uictum & uestitum. Diligite igitur & uos peregrinum, quia peregrini fuistis in terra Aegypti. DOMINVM deum tuum time, & ei seruı, adhære ei, & iura per nomen eius. Ipse est laus tua, & deus tuus, qui fecit tecũ magnalia hæc, & terribilia illa quæ uiderunt oculi tui. †Cum septuaginta animabus descenderunt patres tui in Aegyptum, et nũc posuit te DOMINVS deus tuus, & multiplicauit te ueluti stellas cœli.

Circuncisio cordis.

2.Par.19.a Iob 34.b Sap.6.b Eccli.35.b Rom.2.b Gal.2.b

Epilogus.

Deu.6.e Matt.4.b Luc.4.b †Gẽ.46.a Exo.1.

CAP. XI.

A DIlige itaq; DOMINVM deum tuũ, & obserua custoditionẽ eius, ritus eius, iudicia eius, & præcepta eius, idq; cunctis diebus. Cognoscite hodie (quoniam non cum filijs uestris, qui non cognouerunt neq; uiderunt disciplinam DOMINI dei uestri,) magnalia eius, manum eius ualidam, & brachium eius extentum, signa eius & opera eius, quæ fecit inter Aegyptios, Pharaoni regi Aegypti, & uniuersæ regioni eius: quæ deniq; fecit copijs Aegypti, equis eius, atq; curribus eius, quomodo reduxerit aquas maris carectosi super eos, dum illi insectarentur uos à tergo, pdiderit q; eos usq; in præsentem diem: sed & quæ fecit uobis in deserto, donec ueniretis ad locum istũ: itẽ quæ fecit ipsi †Dathan & Abiram, et filijs Eliab filij Ruben, dum terra os suũ aperiret, & deuoraret eos, simulq; domus eorũ, & tentoria eorũ, & cunctam substantiã eorum quam habebãt in medio uniuersi Israelis.

Num.16.c

B Etenim oculi uestri uiderunt uniuersum opus DOMINI magnum quod fecit. Custodite igitur omnia præcepta, quæ ego præcipio

pio tibi hodie, ut corroborati introeatis & possideatis terram, ad quam uos transitis possidendam, & ut prorogetis dies super terram quam iurauit DOMINVS patribus uestris, ut daret illis atque semini eorum terram fluentem lacte & melle. Quoniam terra ista ad quam tu iam proficisceris ut occupes eam, nō est sicut terra Aegypti de qua egressi estis, ubi seminabas semen tuū, & rigabas pedibus tuis quemadmodū hortum olerū. Terra aūt ista ad quam tu transis ut eam possideas, montes habet & ualles, & ex aquis cœlestibus irrigatur. Hanc terram DOMINVS deus tuus inuisit, suntque oculi DOMINI dei tui iugiter super eam, ab initio anni ad finē usque. Si itaque diligenter audieritis præcepta mea, quæ ego præcipio uobis hodie, ut diligatis DOMINVM deum uestrū, & seruieritis ei toto corde uestro, & toto animo uestro, dabo pluuiā terræ uestræ suo quoque tempore, pluuiā tempestiuam & serotinā, ut colligas frumentū tuum, uinū tuum, & oleum tuum. Dabo insuper herbam in agro tuo pro iumentis tuis, ut & tu comedas et satieris. Cauete aūt, ne cor uestrum seducatur, ut recedatis & seruiatis dijs alijs, adoretisque eos, et exardescat ira DOMINI contra uos, claudatque cœlum ne ueniat pluuia, & terra non det prouentum suū, pereatisque cito de terra ista bona, quam DOMINVS dat uobis. Reponite itaque uerba ista mea in cor uestrum, & in animum uestrum, eaque ut signum ligate ad manū uestram, ut sint ueluti monimentū inter oculos uestros. Docete etiam ea filios uestros, ut serio loquantur de eis, quū desides domi tuæ, & quum es in itinere, quum cubitum uadis, quum surgis: scribes quoque ea super postes domus tuæ, & in portis tuis, ut prorogentur dies uestri, & dies filiorum uestrorum super terrā, quā iurauit DOMINVS patribus uestris, ut daret eis, tantisper dum dies cœlorum sunt super terram. Si diligenter custodieritis omnia præcepta illa quæ ego præcipio uobis, ut faciatis ea, nempe ut diligatis DOMINVM deum uestrum, & ambuletis in omnibus uijs eius, adhæreatisque ei, exterminabit DOMINVS cunctas gentes istas à facie uestra, et uos occupabitis gentes magnas, & quæ robustiores sunt uobis. †Omnis locus quem planta pedis uestri calcauerit, uester erit, à deserto & Libano, à fluuio inquā Euphratis, usque ad mare ultimum erunt limites uestri. Nemo audebit uobis resistere, quoniā pauorem uestrum et timorem uestrum dabit DOMINVS deus uester super faciem totius terræ quam calcaturi estis, sicut loquutus est uobis. En ego pono hodie in cōspectu tuo benedictionē & execrationem. Benedictionē, si obtemperaueritis præceptis DOMINI dei uestri, quæ ego præcipio uobis hodie: execrationem uero, si non obedieritis præceptis DOMINI dei uestri, & recesseritis à uia quā ego præcipio uobis hodie, ut sequamini deos alios, quos non nouistis. Quū itaque DOMINVS deus tuus introduxerit te in terram, ad quam tu proficisceris ut eam possideas, pones benedictionem super montē Garizim, & execrationem super montē Ebal, qui sunt trans Iordanem post uiam occasus solis in terra Chananæi, qui habitat in planitie è regione Gilgal, iuxta querceta More. Vos transibitis Iordanem, ut introeuntes possideatis terram, quā DOMINVS deus uester dat uobis, hęreditate accipietis eam, & habitabitis in ea. Obseruate ergo ut faciatis omnia statuta & iudicia quę ego hodie uobis propono.

[Margin: C — Idololatria fugienda. — Omnia ad uerbum dei instituenda & publice & priuatim. — Iosu. 1. a — D — Benedictio obedientibus uerbo dei. — Deu. 27. b c d]

CAP. XII.

HAec sunt statuta & iudicia, quę custodietis ut faciatis in terra quam DOMINVS patrum tuorum tibi dedit, ut illam possideas cunctis diebus quibus uicturus es super terram. Omnino uastabitis omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas uos occupabitis, deos suos, super montes excelsos, super colles, & sub omni arbore frondosa. Diruetis aras eorū, & statuas eorum confringetis, atque lucos eorū igne comburetis, & sculptilia deorū quos habent concidetis, & abolebitis nomen eorum de loco illo. Vos non sic facietis DOMINO deo uestro, sed eum locū (quem elegerit DOMINVS deus uester ex cūctis tribubus uestris, ut ponat nomen suum ibi, habitetque illic) quæretis, atque illò uenietis. Illuc

[Margin: A — Idololatria fugienda.]

adferetis holocausta uestra, uictimas uestras, decimas uestras, munus liberale manus uestræ, uota uestra, uoluntaria uestra munera, atque primogenita armentorum & gregum uestrorum, ibique epulabimini coram DOMINO deo uestro, & lætabimini in omnibus (ad quæ admoliti estis manũ uestram) uos & domus uestræ, in quibus benedixit te DOMINVS deus tuus. Ne feceritis iuxta omnia quæ nos hodie hic facimus, unusquisque scilicet quod sibi rectum uisum fuerit. Nec enim adhuc uenistis ad requiem & hæreditatem, quã DOMINVS deus tuus daturus est tibi.

Præcepta dei seruanda.

B Quũ uero transmisso Iordane in terra habitaueritis, quam DOMINVS deus uester tradidit uobis possidendã (& requiem uobis dederit de cunctis hostibus uestris qui circunquaque sunt, sederitisque securi) ad locum quem elegerit DOMINVS deus uester, ut in eo ponat nomen suum, adducetis omnia quæ ego pręcipio uobis, nempe holocausta uestra, sacrificia uestra, decimas uestras, munus liberale manus uestræ, omnia uota uestra selecta quæ uoueritis DOMINO. Et lætabimini coram DOMINO deo uestro, uos & filij uestri, filiæ uestræ, serui uestri, & ancillæ uestræ, sed & Leuita qui est intra portas uestras, quoniam is nec partem nec hæreditatem habet uobiscum. Caue, ne forte sacrifices holocausta tua in omni loco quem uideris, sed in loco quem elegerit DOMINVS in una tribuum tuarum, ibi inquam sacrifices holocausta tua, & illic fac quæcunque ego præcipio tibi. Veruntamen pro omni animi tui desiderio mactabis, & comedes carnem, iuxta benedictionem DOMINI dei tui quam dedit tibi, in omnibus portis tuis: tam immundus quam mundus ex ea comedent quemadmodum capream aut ceruum: modo sanguinẽ ne edatis, sed in terram effundatis ueluti aquam.

A sanguine abstinendũ.

C Non poteris comedere in portis tuis decimam frumenti tui, nec musti tui, nec olei tui, nec primogenita armentorum tuorum, & gregum tuorum, sed nec omnia uota tua quæ tu uoueris, nec uolũtaria tua, nec munus magnificum manus tuæ, sed coram DOMINO deo tuo comedes ea, in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus, tu & filius tuus, atque filia tua, seruus tuus & ancilla tua, atque Leuita qui est intra portas tuas, lætaberisque corã DOMINO deo tuo in cunctis, ad quæ admoueris manum tuam. Caue ne forte deseras Leuitam cunctis diebus tuis super terram tuam.

Leuita alendus.

Quum dilatauerit DOMINVS deus tuus limitem tuũ quemadmodũ pollicitus est tibi, † & dixeris, Comedã carnes, (habet enim animus tuus desideriũ edendi carnẽ) poteris pro omni desiderio animi tui carnes edere. Si uero procul à te fuerit locus quem elegerit DOMINVS deus tuus, ut illuc ponat nomen suum, mactabis de armentis tuis et gregibus tuis quæ dederit tibi DOMINVS, quemadmodũ præcepi tibi, & comedes in portis tuis pro omni desiderio animi tui, & sicut caprea comeditur atque ceruus, sic comedes illa: mũdus & immundus pariter uescentur illis, modo in hoc sis firmus, ne sanguinem edas (nam sanguis est ipsa anima,) ne ergo comedas animam cum ipsa carne: non inquã comedas ipsum, sed eum in terrã ut aquam effunde. Ne comedas ipsum, ut bene tibi sit, & filijs tuis post te, sed fac quod rectum est in oculis DOMINI.

Gen. 28. c
Deu. 19. c

D Attamen sancta tua quæ fuerint tibi, & uota tua tolles, & uenies ad locum quem elegerit DOMINVS, facies que holocausta tua, carnem & sanguinem super aram DOMINI dei tui, sanguis uero sacrificiorum tuorũ effundetur iuxta aram DOMINI dei tui, & carnem ipsam comedes. Obserua & audi omnia uerba ista quę ego præcipio tibi, ut bene tibi sit, atque filijs tuis post te perpetuo: [idque fiet] si feceris quod bonum & rectũ est in oculis DOMINI dei tui. Quando succiderit DOMINVS deus tuus ante te gentes ad quas tu uenies ut eas possideas, tuque eas occupas, & in terra earum habitas, caue tibi ne quando (quũ iam deuastatæ sunt) sectando eas illaqueeris: ne scilicet requiras deos earum, dicens, Quemadmodum gentes illæ deos suos coluerunt, sic ego quoque faciã. Nequaquam sic facies DOMINO deo tuo, nam quidquid abominandum est DOMINO, quodque odit, fecerunt dijs

Idololatria fugienda.

dijs

dijs suis, etenim & filios suos & filias suas igne dijs suis combusserũt. Quid, quid ego uobis præcipio, id obseruabitis ut faciatis: ad hoc nihil addes, ab eo nihil detrahes. CAP. XIII.

Dant. 4

A SI surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium somniet, dederitq; tibi aut signum aut portentũ, eueneritq; signum & portentum quod prædixit tibi, atq; is dixerit, Eamus post deos alios (quos non nouisti,) & seruiemus eis: non audies uerba prophetæ illius, aut eius qui somniauerit huiusmodi somnium, quia tentat uos DOMINVS deus uester, num sitis amantes DOMINI dei uestri in toto corde uestro, & in tota anima uestra. Incedite post DOMINVM deum uestrum, illum timete, illius præcepta custodite, illius uocem audite, illi seruite, atq; illi adhærete. Propheta autem talis, aut somniorum somniator interfici debet, eo quod defectionẽ loquutus sit à DOMINO deo uestro (qui eduxit uos de terra Aegypti, & redemit te de domo

Tentatur fides nostra miraculis.

B seruitutis) utq; te depelleret à uia quã præscripsit tibi DOMINVS deus tuus, ut in ea ambulares, & ideo exterminabis malum è medio tui. Si te clanculum solicitauerit frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor gremij tui, aut proximus quem ut propriam uitam [amas,] dicendo, Eamus & seruiamus dijs alijs, quos nec tu nouisti, nec patres tui, fuerintq; ex dijs populorũ qui circum uos sunt, siue prope fuerint tecum, siue procul à te, ab una extremitate terræ, ad aliam extremitatem terræ: ne adquiescas ei, neq; audies eum, nec parcat ei oculus tuus, neq; indulgeas, neq; abscondas

C eum, sed omnino occidas eum, & ☩ manus tua prima sit in eo ut occidatur talis, deinde et manus totius populi. Obrue eũ lapidibus donec moriatur, hoc enim molitus est, ut depelleret te à DOMINO deo tuo, qui te eduxit de terra Aegypti, de domo seruitutis. Hoc omnes Israelitæ audiant & timeant, ne ultra designent rem tam nephandam in medio tui. Si in aliqua urbium tuarũ, quas DOMINVS deus tuus dat tibi ut in eis habites, audieris hanc famam, Egressi sunt uiri filij Belial è medio tui, & solicitarunt ciues urbis suæ hisce uerbis, Eamus & seruiamus dijs alijs quos non nouistis: inquiras, inuestiges & interroges diligenter, & si uerum est & certum uerbum illud quod istiusmodi abominatio facta sit in medio tui, omnino feries inhabitatores illius ciuitatis gladio, & uastato eã gladio, & quidquid in ea est, etiam iumenta

Deu. 17. b

D eius. Vniuersa aũt spolia eius cõportabis in medium fori eius, & succẽdes urbẽ igne, & in uniuersum omnia spolia eius DOMINO deo tuo, ut sit perpetuo aceruus, nec reædificetur amplius. Nec hærebit in manu tua quidq̃ de illo Hærem, ut reuertatur DOMINVS à furore iræ suæ, & intimo affectu erga te commoueatur, misereaturq; tui, & multiplicet te, quemadmodũ iurauit patribus tuis. Audies itaq; uocẽ DOMINI dei tui, ut custodias omnia præcepta eius quæ ego præcipio tibi hodie, ut quod rectũ est in oculis DOMINI dei tui facias. XIIII.

A FIlij estis uos DOMINI dei uestri, ne ergo laceretis uosipsos, neq; ponetis caluitiũ inter oculos uestros propter mortuũ, nam populus sanctus es DOMINO deo tuo, & te elegit DOMINVS, ut sis ei populus peculiaris prę omnibus populis qui sunt super superficiem terræ. Nihil ergo quod abominandum est comedas. Hoc est pecus quod comedetis, bouem, pecudem ouium, & pecudem caprarum, ceruum, capream, ibicem, hircoceruum, unicornem, urum, & tarandum. Et omne animal quod separat ungulã, et findit fissuram utriusq; ungulæ, ruminationẽ sursum reuocans in pecoribus, hoc comedetis. Hoc tamen nõ comedetis ex his qui ruminationem sursum reuocant, et ex his qui ungulam separant ac fissuram, nempe camelum, leporem, & cuniculum, quæ quidem ruminationẽ reuocant, at ungulã non separant, immunda ergo erunt uobis. Et sus tametsi ungulam separat, nõ tamen ruminat, ideo immundus sit uobis. De carne talium non comedetis, & cadauer eorum non tangetis. Hoc uero comedetis ex omnibus quæ in aqua sunt. Quidquid pinnulas habet & squamas, comedetis: quidquid uero pinnulas & squamas

Leu. 11. a

B

Pisces mundi & immundi.

non habet, non comedetis, immundum sit uobis. Omnem autem mundam comedetis. Haec uero sunt de quibus non comedetis, Aquila, accipiter, aquila marina, uultur, pica, & miluus iuxta speciem suam. Omnis quoque coruus iuxta speciem suam. Struthio, noctua, cuculus, nisus iuxta speciem suā. Nycticorax, bubo, porphyrio, ibis, pelecanus, & mergulus, ciconia, graculus iuxta speciem suam. Vpupa, & uesper

C tilio. Quidquid ex uolucribus repit, immundum sit uobis, nec comedatur. Omnem uero uolucrē mundam edere potestis. Ne edatis ullum morticinum, sed peregrino qui est intra portas tuas dabis illud, ut ipsum comedat, aut uendas ipsum alieno, quia tu populus sanctus es DOMINO deo tuo. Ne coquas hoedum in lacte matris suae. Exacte decimabis cunctos prouentus sementis tuae, quos ager singulis annis profundit. Et comedes corā DOMINO deo tuo (in loco quem elegerit ut nomen suum illic ponat) decimam frumenti tui, uini tui, & olei tui, atque primogenita armentorum tuorum, & gregum tuorum, ut discas timere DOMINUM deū tuum cūctis diebus. Quod si longior fuerit uia quam tu sis ferendo, quandoquidem procul est à te locus ille quem elegerit DOMINVS deus tuus ut ponat nomen suum illic, fortu

D narit que te DOMINVS deus tuus, dabis pro pecunia, & colligata pecunia in fasciculum in manum tuam, ibis ad locum quem elegerit DOMINVS deus tuus, & exponas pecuniam pro omnibus quae desiderat animus tuus, pro bobus & pro ouibus, pro uino et sicera, pro cūctis denique quae auet animus tuus, & comedes ibi coram DOMINO deo tuo, & laetaberis tu atque domus tua. Et Leuitam qui est intra portas tuas ne deseras, quia nec partē nec haereditatem tecum habet. A fine tertij anni selige omnes decimas anno nę tuę illius anni, et reponas intra portas tuas, ueniet que Leuita, qui non habet partem & haereditatem tecum, & peregrinus, pupillus atque uidua, qui sunt intra portas tuas, & comedent atque saturabūtur, ut locupletet te DOMINVS deus tuus in cuncto opere manus tuae quod feceris.

Aues immundae.

Decimae dandae. Exo.23.c 34.d

Alendi Leuitae, peregrini, pupilli, uiduae.

CA. XV.

A Principio septimi anni facias remissionē. Haec uero sit ratio remissionis. Omnis creditor remittere debet manum suam, is scilicet qui mutuo dedit proximo suo, neque urgeat proximum suum aut fratrem suum, nam indicta est remissio DOMINI. Ab alieno poteris exigere: qui uero frater tuus est, hunc requiescere sinat manus tua. Omnino non sit in te inops, quoniam ubertim locupletabit te DOMINVS in terra quā DOMINVS deus tuus dat tibi ut eam haereditate possideas, modo diligenter audias uocem DOMINI dei tui, ut custodias & facias totum istud praeceptum quod ego tibi hodie praecipio. Quandoquidē DOMINVS deus tuus te locupletauit quēadmodū pollicitus est tibi: mutuo dabis multis gentibus, tu uero mutuo nihil accipies: dominaberis gentibus multis, ipsae uero tibi non dominabuntur. Si fuerit in te pauper aliquis, sci

B licet ex fratribus tuis, intra unā portarum tuarum, in terra tua, quā DOMINVS deus tuus dabit tibi: ne obfirmes cor tuū, neque contrahas manum tuā à fratre tuo paupere, sed liberaliter aperias illi manū tuam, & des illi mutuū quod satis sit penuriae eius qua laborat. Caue ne fortè subeat cor tuū cogitatio impia, talis scilicet, Accelerat annus septimus, annus uidelicet remissiōis, & ob hoc malignus sit oculus tuus erga fratrem tuū pauperem, ita ut nō des ei, & ille clamet contra te ad DOMINVM, fiat que tibi peccatū. Omnino dabis ei, & non sit pectus tuum malignū quum tu das ei, nam huius rei gratia DOMINVS deus tuus locupletabit ac fortunabit te in cunctis operibus tuis, & in cunctis ad quae admoueris manū tuam. Quoniā nunquam deerūt pauperes in terra, proinde praecipio tibi, dicens, Liberaliter aperi manū tuam fratri tuo, pauperi tuo atque inopi tuo in

C terra tua. Si uenditus fuerit tibi frater tuus Ebraeus aut Ebraea, seruierit que tibi sex annis, anno septimo manumittes eum à te. Quū eū à te manumittis, ne amandes eum uacuum, sed munifice eum circuncingas de gregibus tuis, de horreo tuo, atque de torculari tuo

Leui.25.

Matt.5.g Luc.6.c

Matt.26.a

Exo.21.a Iere.34.c

tuo, quibus te locupletauit DOMINVS deus tuus ut des illi. Reuoca in memoriam quod & tu seruus fuisti in terra Aegypti, & quod te liberauerit DOMINVS deus tuus, ob quã causam ego tibi hoc præcipio hodie. Quod si dixerit ad te, Non egrediar à te, diligo enim te & familiam tuam, eo quod fuerit ei bene apud te, sumes subulam & transfigas ea aurem ad ostiũ, seruietq; tibi perpetuo, quin & famulæ tuæ sic facies.

D Ne graueris eum manumittere à te, quoniã duplex est merces mercenarij sex illis annis quibus tibi seruiuit, & DOMINVS deus tuus dedit tibi rerum successum & felicitatẽ in omnibus quæ feceris. Omne primogenitum quod natũ fuerit in armento tuo, & in grege tuo quod masculũ est, consecrabis DOMINO deo tuo, neq; operaberis primogenito bouis tui, neq; tondebis primogenitum gregis tui. †In conspectu DOMINI dei tui comedes illud per singulos annos, in loco quẽ elegerit DOMINVS, tu et domus tua. Quod si uitium aliquod fuerit in eo, nẽpe si fuerit claudum, uel cæcum, uel habuerit aliud malum uitium, non mactabis illud DOMINO deo tuo, sed intra portas tuas comedes illud, tam immundus quàm mundus pariter, ut capream & ceruum, modo ne sanguinem eius edas, sed in terram eum ut aquam fundes.

Leuit.22.e Eccli 35.b

CAP. XVI.

A OBserua mensem Abib, ut facias Passah DOMINO deo tuo, quoniam in mense Abib DOMINVS deus tuus de Aegypto noctu te eduxit. Sacrificabis igitur Passah DOMINO deo tuo, oues & boues in loco quẽ elegerit DOMINVS, ut illic nomen suũ ponat. Non comedas in eo fermentatũ, sed septẽ diebus placentas infermentatas comedes, panes adflictionis, eo quod festinanter egressus sis de terra Aegypti, ut recorderis diei exitus tui de terra Aegypti cunctis diebus uitæ tuæ. Nec uidebitur tibi fermẽtum in oĩbus finibus tuis septẽ diebus, neq; pernoctet ad lucem usq; de carne quam mactasti in uespera prioris diei. Non poteris mactare Passah intra unã portarum tuarum quas DOMINVS

Exod.13.

B deus tuus dederit tibi, duntaxat in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus ut collocet nomen suũ illic, mactabis Passah ad uesperam, quum sol occĩdit, stato tempore, quo egressus es ex Aegypto. Coques itaq; & comedes in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus, mane reuerteris & ibis ad tentoria tua. Sex diebus comedes infermentatas placentas, die uero septimo sit coetus DOMINO deo tuo, nullũ opus facies. Numerabis deinde tibi septẽ hebdomades, postquã cœperis falcẽ [mittere] in segetem incipies numerare septẽ hebdomades. Faciesq; festũ diẽ hebdomadũ DOMINO deo tuo: uoluntarium munus dabit manus tua, quemadmodum fortunarit te DOMINVS deus tuus.

Pẽtecostes.

Exod.23. Leuit.23.

C Et lætaberis corã DOMINO deo tuo, tu & filius tuus, filia tua, seruus tuus, ancilla tua, atq; Leuites qui est intra portas tuas, sed & peregrinus, pupillus & uidua qui tecũ uersantur, in loco quem elegit DOMINVS deus tuus, ut habitet nomen suũ illic. Memineris quod & tu seruus fuisti in Aegypto, ideo custodi & fac ritus illos. Facies deinde tibi festũ diẽ tabernaculorum septẽ dies, quũ collegeris de area tua, atq; de torculari tuo. Lætaberisq; in die festo tuo, tu & filius tuus, filia tua, seruus tuus, atq; ancilla tua, Leuita, peregrinus, pupillus atq; uidua, qui sunt intra portas tuas. Septẽ diebus festũ diẽ ages DOMINO deo tuo, in loco quẽ elegerit DOMINVS, quoniã felicẽ rerũ successum dedit tibi DOMINVS deus tuus in cunctis prouentibus tuis, & in omni opere

Tabernaculorũ festũ.

D manuũ tuarũ, omnino igitur sis lætus. Ter in anno apparebit omnis mas tuus coram DOMINO deo tuo, in loco quem elegerit, nempe in die festo infermẽtatorum, in die festo hebdomadum, & in die festo tabernaculorum, nec apparebit in conspectu DOMINI uacuus. Quisq; iuxta donum manus suæ, & iuxta benedictionẽ DOMINI dei tui, quod dedit tibi. Iudices et apparitores constitues tibi secundum tribus tuas in omnibus ciuitatibus tuis, quas DOMINVS deus tuus dat tibi, qui iudicent populũ iusto iudicio. Ne flectas iudiciũ, neq; agnoscas personas, neq; accipias munus, quoniam munus

Exod.23.b 34.c Eccli 16.d Hic incipiunt quidam caput 17. Exod.23.a Leuit.19.c Supra 1.c Eccli 20.d

excæcat oculos sapientum, & peruertit causas iustas. Iustitiam iustitia persequaris, ut uiuas & possideas terram quam DOMINVS deus tuus dat tibi. Non plantabis tibi lucum ex ullis arboribus iuxta aram DOMINI dei tui quā facies ibi. Neq; eriges tibi statuam quam odit DOMINVS deus tuus.

CAP. XVII.

A NOn sacrificabis DOMINO deo tuo bouem aut pecudem in quibus sit uitium aut ullum malum, quoniam abominatur hoc DOMINVS deus tuus. Quando inuentus fuerit in medio tui intra unā portarū tuarū quas DOMINVS deus tuus dat tibi, uir siue mulier, qui fecerit quod malū est in oculis DOMINI dei tui, ut transgrediatur fœdus eius, ieritq; & coluerit deos alios, & adorauerit eos, ueluti solem aut lunam, aut quemcunq; exercitum cœlorum, de quo non præcepi: illudq; indicatur tibi, & tu audieris, diligenter inquire, & en si uerū & certum est, factam esse istam abominationem in Israel, educes uirum huiusmodi aut mulierem talē, qui perpetrarūt rem istam malam, ad portas tuas, uirum aut mulierem, & obrues eos lapidibus, & moriantur.

Pœna idololatriæ.

B Iuxta os duorum aut trium testium morte multetur, iuxta os unius testis non interficiatur. Manus testium prima erit contra eum ad interficiendum eum, deinde manus totius populi, exterminabisq; malum è medio tui. Si causa aliqua insolita et difficilior, quā ut te ex ea explicare possis, in iudicio suborta fuerit inter sanguinem & sanguinem, inter litem & litem, & inter plagam & plagam in actionibus iudicialibus in portis tuis, surge & ascende ad locum quem elegerit DOMINVS deus tuus, uenies q; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui in diebus illis fuerit, & inquire, illiq; indicabunt tibi quod æquum est et iustum, tuq; ages iuxta præscriptum quod tibi indicarunt de loco illo quem elegit DOMINVS, & obserua ut facias secundū omnia quæ te docuerint.

Deut. 19. d
23. c
Matt. 18. b
2. Cor. 13. a
2. Par. 19. c

C Iuxta legem quam tibi præscribent, & iuxta sententiam quam dicent tibi, ages, nec declinabis à uerbo quod tibi annunciant, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram. Si quis contumaciter & superbe egerit, ita ut nolit audire sacerdotem qui astat corā DOMINO deo tuo ut ibi ministret, aut iudicē, uir talis morietur, et exterminabis malū ex Israele, idq; audiāt omnes in populo, timeātq; ne ultra contumaciter agant. Quū ueneris in terrā quā DOMINVS deus tuus dat tibi, possederisq; eam, & in ea habitaueris, & dicturus es, Cōstituam super me regē, quēadmodū omnes gentes quæ circū me sunt: omnino regē super te pones quē elegerit DOMINVS deus tuus, de medio fratrū tuorū constitues super te regē: non aūt præficere tibi potes hominē alienū, qui non est frater tuus.

Institutio regis.

D Modo ne sibi talis equos multos paret, neq; populū in Aegyptū reducat ut equos multiplicet, nā DOMINVS dixit uobis, Ne ultra redeatis ꝑ uiā istā. Deinde ne sibi multas mulieres paret, ne recedat cor eius, neq; multiplicet sibi multū auri & argēti. Quū sederit in solio regni sui, describet sibi exemplar huius legis in libro coram sacerdotibus Leuitici generis, eritq; illud penes eum, ut legat in eo cunctis diebus uitæ suæ, ut scilicet discat timere DOMINVM deum suum, & seruare omnia uerba legis huius atq; statuta ista, ut faciat ea. Et ne extollat cor suum super fratres suos, neq; recedat à præcepto neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, ut proroget dies in regno suo, ipse & filij eius in medio Israelis.

Epitomen aut compēdiū diuinæ legis rex descriptum habeat.

CAP. XVIII.

A SAcerdotes Leuitici generis, & tota tribus Leui nec partem nec hæreditatem habebunt cum Israelitis, sed † sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, & hæreditatem eius comedent, & ob id nullam hæreditatem habebunt in medio fratrum suorum, sed DOMINVS est hæreditas eorum, sicut pollicitus est eis. Porrò ius sacerdotum, quod eis à populo, nempe ab his qui sacrificant sacrificia, siue bos sit, siue pecus, debetur, hoc est, Dabunt sacerdoti armum, & utranq; maxillam atq; uentriculum. Primitias quoq; frumenti tui, uini tui & olei tui, atq; primitias uelleris ouium tuarum dabis ei. Nam illum elegit DOMINVS deus tuus ex cunctis tribubus

Nū. 18. c. d
Deut. 10. b
1. Cor. 9. b

tribubus tuis, ut stet ad ministrandum
B in nomine DOMINI, ipse & filij eius
De aduenti cunctis diebus. Et si uenerit Leuita ex
tijs Leuitis, una ciuitatum tuarũ ex uniuerso Israe
qui aliunde le, ubicunq; ipse commoretur, uenerit
cõmigrant inquam ex omni desiderio animi sui
Hierosoly- ad locũ quem elegerit DOMINVS,
ma. ministrabit in nomine DOMINI dei
sui, quemadmodum omnes fratres sui
Leuitæ, qui illic stant in cõspectu DO-
MINI: æquales portiones comedent,
præter uenditiones suas [quas habẽt]
Idololatria à patribus. Quum tu ueneris in terram
omnis fu- quam DOMINVS deus dat tibi, ne
gienda. asuescas facere iuxta abominandos ri
tus gentium istarum. Non inueniatur
Leu.20.d in te qui traducat †filium suum aut fi
liam suam per ignem, nec diuinus qui
diuinando futura prædicit, nec mathe
maticus, nec ueneficus, nec maleficus,
nec incantator, nec consulens pytho-
1.Re.18.a nem, nec magus, nec †à mortuis scisci-
C tans. Abominatur enim DOMINVS
quicunq; ista facit, & ob istas abomi-
nationes excindit eos DOMINVS
deus tuus ante te. Sis igitur integer cũ
DOMINO deo tuo, nam gentes istæ,
quas tu iam occupabis, audiunt mathe
maticos & diuinos, tibi uero sic face-
re non permittit DOMINVS deus
Christus ꝓ tuus. Prophetam de medio tui, ex fra
pheta ꝓmit tribus tuis sicuti me, excitabit tibi DO
titur. MINVS deus tuus, illum audietis. Iu
Exo.20.d xta omnia quæ postulasti à DOMI-
Ioan.1.g NO deo tuo in Horeb in die congrega
Act.3.d 7.c tionis, quando dicebas, Non ultra au
diam uocẽ DOMINI dei mei, & ma-
gnum illum ignẽ non uidebo amplius,
ne moriar. Dixitq; DOMINVS ad
D me, Bene egerunt in hoc quod loquu-
Ioan.1.g ti sunt, prophetam †excitabo eis de me
dio fratrum suorum, sicut te, ponamq;
uerba mea in os eius, & loquetur ad
eos quæcunq; mandauero illi. Et ho-
mo qui non audierit uerba mea, quæ
loquetur in nomine meo, in illum ego
inquiram. Propheta autem qui præ-
sumpserit loqui uerbũ in nomine meo,
quod ut loqueretur ego non præcepi,
aut qui loquitur in nomine aliorũ deo-
rum, morietur propheta talis. Quod si
in corde tuo dixeris, Quomodo scire
poterimus uerbum quod non loqu-
tus est DOMINVS? Quando scilicet

propheta talis loquitur in nomine DO
MINI, & non factum fuerit uerbũ, ne-
que euenerit: hoc uerbum est quod nõ
loquutus est DOMINVS, sed ꝓphe-
ta ille temere loquutus est, ne igitur me
tuas ab eo.

CAP. XIX.

QVum exciderit DOMINVS deus A
tuus gentes, quarum terram DO-
MINVS deus tuus daturus est tibi, et
possederis eas, habitaueris q; in ciuita-
tibus earum, atq; in domibus earum,
separabis tibi tria oppida in medio ter Num.35.b
ræ tuæ, quam DOMINVS deus tibi Ios.20.a
possidendam dabit. Muniesq; tibi uiã,
& in tres partes diuides limitem terræ
tuæ, quam DOMINVS deus tuus
dat tibi in hæreditatem, ut scilicet il-
luc confugiat omnis homicida. Hac
uero causa homicida illuc confugiat,
ut uitam seruet, is scilicet, qui percusse
rit proximum suum per imprudẽtiam,
nec odio prosequutus est eum antea.
Vt quum quis cum proximo suo profi
ciscitur in syluam, ut ligna cædat, &
fugiente manu eius cum securi ut suc-
cidat arborem, elabatur ferrum è capu B
lo, & feriens proximum eius ut moria
tur, is iam confugiat ad unum ex his
oppidis, ut seruet uitam, ne fortè uin-
dex sanguinis insequens homicidam,
quum incaluerit cor eius, eum appre-
hendat, & quia uia longa est, uitam il-
lius tollat: qui tamen iudicium mortis
non [commeruit,] eo quod nõ est eum
prosequutus odio antea. Proinde ego
præcipio tibi, dicens, Tria oppida se-
parabis tibi. Quod si DOMINVS
deus limitem tuum dilatauerit, quem-
admodum iurauit patribus tuis, dede-
ritq; tibi uniuersam terram quam polli Gen.28.c
citus est se daturum patribus tuis, tu
custodies uniuersum præceptum istud,
ut facias ipsum q̃d ego tibi hodie præ-
cipio, ut scilicet diligas DOMINVM
deum tuũ, & ambules in uijs eius cun
ctis diebus, addasq; tibi adhuc tria †
oppida præter tria ista, ne scilicet effun Ios.20.c
datur sanguis innoxius in medio terræ C
tuæ, quam DOMINVS deus tuus da
turus est tibi in hæreditatẽ, & ne sit su
per te sanguis. Quod si quispiam ode- Num.35.c
rit proximum suum, & insidians illi,
insurrexerit aduersus eũ, percusseritq;
animam eius ut mortuus fuerit, ac dein

Diuini / waarsegger.
Mathematici, [illegible] Astrologi / Genethliaci
Venefici, [illegible]
Damnantur et alia [illegible] vaticinia, augures, aruspices &c.
Magi [illegible]
Incantatores / [illegible]
Pythonici, [illegible] familiares [illegible] &c.

de confugerit ad unum istorum oppidorum, mittent seniores oppidi illius, & abripiant eum illinc, tradantque eum in manum uindicis sanguinis, ut moriatur. Ne parcat ei oculus tuus, sed excindas sanguinem innoxium ex Israele, ut bene sit tibi. Ne transferas limitem proximi tui quem limitarunt priores, in hæreditate tua quam tu occupabis in terra quam DOMINVS deus

D tuus dat tibi possidendã. Ne surgat testis unus contra aliquem in quacunque iniquitate, in quocunque peccato, & in

Deu.17.b quacunque noxa in qua peccatũ fuerit,

Mat.18.b sed in ore duorũ testium, aut in ore triũ

Ioan.8.c testium actio confirmabitur. Si surrexerit testis iniquus contra aliquẽ respondendo contra illũ defectionem, stabunt ambo illi homines quibus lis est, in cõspectu DOMINI coram sacerdotibus, & iudicibus qui fuerint illis diebus, & inuestigabunt iudices diligen-

2.Cor.13.a ter, & en, si testis huiusmodi testis men

Heb.10.e dax fuerit, mendaciũ respondens con-

Dan.13.g tra fratrem suum, facietis ei quemadmodum ipse scelerate cogitauerat facere fratri suo, & exures malum è medio tui, ut reliqui id audiant & timeant, ne

Lex talionis. que audeant amplius designare rem hanc malam in te. Nec parcet oculus

Matt.5.f tuus, animam pro anima, oculum pro

Exo.21.c oculo dentem pro dente, manum pro

Leu.24.a manu, pedem pro pede. CA. XX.

A CVm egressus fueris ad bellum contra hostes tuos, & uideris equos, currus, & populum te maiorem, ne metuas ab eis, DOMINVS deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra Aegypti. Quum estis in procinctu ad pugnam, accedet sacerdos, & loquetur ad populum, & dicet ad eos, Audi Israel, uos hodie congredimini cum hostibus uestris in pugna, ne ergo mollescat cor uestrum, neque timeatis, ne festinetis, neque paueatis à facie eorum, quoniam DOMINVS deus uester proficiscitur uobiscum, ut pugnet pro uobis cõtra hostes uestros, & seruet uos. Præcones quoque loquantur ad popu-

B lum, dicẽtes, Qui extruxit domum no-

1.Mac.3.g uam, nec eam initiauit, abeat & reuer-

Quid sit prophanare uineam, uide Leuit.19.c tatur in domũ suam, ne fortè in prælio occumbat, et alius quispiã initiet eam. Qui plantauit uineam, & nondum prophanauit eam, abeat & reuertatur in domum suam, ne fortè in bello cadat, & alius quispiam prophanet eam. Qui sibi uxorem despondit, & nondum accepit eam, abeat & reuertatur in domum suam, ne fortè in bello cadat, & alius quispiam accipiat eam. Addant præterea præcones, loquanturque ad populum huiusmodi uerba, Qui formido Iud.7.a losus est, & pusillanimis, abeat & reuertatur in domum suã, ne liquefaciat cor fratrum suorum, quemadmodũ est cor suum. Quum præcones cessauerint C loqui ad populum, constituant principes exercitus in caput populi. Quum autem accesseris ad ciuitatem ut illam oppugnes, offeras ei pacem, si pacate respõderit tibi, aperueritque tibi, omnis populus qui in ea inuentus fuerit, sint tibi tributarij, seruiantque tibi. Quod si nullam tecum fecerit pacem, sed pugnauerit contra te, oppugnabis eam, & quum DOMINVS deus tuus tradiderit eam in manum tuam, feries in ea gladio omnem marem, duntaxat mulieres, pubem, iumenta, & quidquid fuerit in ciuitate, sed & omnia spolia eius tibi diripies, et frueris spolijs hostium tuorũ, quos tradidit tibi DOMINVS deus tuus. Sic facies omnibus ciuitatibus quæ procul à te sunt, quæ non sunt de urbibus istarum gentium. Ve- D runtamen de ciuitatibus istorum populorum, quos DOMINVS tibi dedit in hæreditatem, nihil uiuum permittas quod spirat, sed omnino uastabis eos ad internetionem usque, nempe Hithæũ, Amorræum, Chananæum, Pherisæum, Hiuæum et Iebusæum, quemadmodum præcepit tibi DOMINVS deus tuus, ne scilicet doceant uos facere secundum cũctas suas abominationes, quas ipsi fecerunt dijs suis, & peccetis in DOMINVM deum uestrum. Quum obsederis ciuitatem diebus multis, & pugnaueris contra eam ut occupes eam, ne perdas arbores eius ut impellas securim in eas, sed comedas ex eis, & non succidas: num enim arbor campi homo est, ut ueniat coram te in obsidionem? Duntaxat illam arborem, quã nosti esse arborem quæ fructum non ferat, nec esui aptam, illam inquam perdes & succides, atque extrues propugna

Sub Chananæo Girgosæus intelligi potest.

gnaculum contra istam ciuitatem quæ contra te belligerat, donec subijcies eam.

CAP. XXI.

A SI in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi possidendam, interfectus inuentus fuerit iacens in campo, neq; scitur quis eum occiderit, egredientur seniores tui atq; iudices tui, et metiētur usq; ad ciuitates quæ sunt circum interfectum: ciuitas quæ propior fuerit interfecto, illius ciuitatis seniores uitulã ex armēto accipiant, cũ qua adhuc nihil operis factum est, quęq; iugum non traxit, & deducant seniores illius ciuitatis uitulã illam in uallē solidam, quæ nec colitur, nec seritur, & illic incidant ei ceruicē in ualle. Accedentq; sacerdotes filij Leui, (quos elegit DOMINVS deus tuus ut ministrēt ei, et benedicãt in nomine DOMINI, et iuxta quorũ os omnis forensis actio & plaga finitur) & omnes seniores ciuitatis illius, qui accesserint ad interfectum illum, lauabũt manus suas super uitulã cui incisa est ceruix in ualle, re-
B spondebuntq; dicentes, Manus nostrę non fuderunt sanguinem istũ, nec oculi nostri uiderunt, propitius esto populo tuo Israel, quē redemisti DOMINE, et ne imputes sanguinē innoxiũ in medio populi tui Israel, ut expientur à sanguine. Et tu expurgabis sanguinem innocentem de medio tui, si uolueris facere q̃d rectũ est in oculis DOMINI. Quãdo egressus fueris in bellũ cõtra hostes tuos, tradideritq; eos DOMINVS deus tuus in manum tuã, ut ducas eos captiuos, uiderisq; inter captiuos mulierem forma uenustã, deperisq; eam, poteris eam tibi accipere in uxorē. Introduces ergo eam in domũ tuam, illaq; radet caput suum, aptabitq; ungues suos, auferet quoq; uestimentum captiuitatis suę à se, & sedebit in domo tua, deplorabitq; patrem suũ & matrem suam integrum mensem, et tum tandem introibis ad eam, & eris maritus eius, ipsaq; erit
C tibi uxor. Sin tibi non placuerit, patiaris eam abire pro uoto suo, neq; tamen eam pecunia uēdere, neq; ad opus uti ea poteris, eo ꝙ oppressisti eam. Si uiro alicui fuerint duæ uxores, altera dilecta, altera odiosa, genuerintq; ei filios tam dilecta q̃ odiosa, et filius odiosæ fuerit primogenitus, adueneritq; dies quo diuisurus est filijs suis quos habet hæreditatem suã, non poterit primogenitũ facere filium dilectæ, donec superstes est primogenitus filius odiosę: sed filium odiosę agnoscet primogenitum, dabitq; ei portionem duplicem de omnibus quæ possidet, quandoquidem is principium est uirtutis eius, & ob hoc debetur ei ius primogenitũ. Si quispiam filium habuerit defectorem & rebellem, qui uocē patris sui & uocem matris suæ audire noluerit, quũq;
D castigauerint eum, noluerit eis obtemperare, apprehēdent eum pater eius & mater eius, educentq; eum ad seniores ciuitatis illius, & ad portam eius loci, dicentq; ad seniores ciuitatis illius, Filius hic noster defector est & rebellis, nec uult audire uocem nostram, commessator est & potator: lapidibusq; eũ obruent omnes ciues illius ciuitatis, donec moriatur, et expurgabis malum de medio tui, ut omnes Israelitę audientes timeant. Quando fuerit in aliquo peccatum morte dignum, & interfectus fuerit, age eum in crucem, cadauer uero eius non pernox erit in ligno, sed mox sepelies illud illo eodem die, quoniam maledictio dei est suspensus, & non pollues terram tuã quam DOMINVS deus tuus dat tibi in hæreditatē.

Quid sit ius primogenitum.

1.Par.5.a

Gal.3.b

CAP. XXII.

A SI uideris bouem aut pecudē fratris tui fugatos, ne dissimules occultando te ab eis, sed plane reduces eos ad fratrem tuum. Quod si frater tuus non est prope apud te, nec nosti eum, adsume illos in domum tuam, ut sint † tecũ donec quæsierit eos frater tuus, restituasq; eos illi. Sic quoq; facies asino eius, & sic ages cum uestimento eius, sic quoq; facies cũ omni eo quod amisit frater tuus, quod perdidit, & tu inuenisti illud, neq; enim id dissimulare aut cælare poteris. Si uideris asinũ fratris tui aut bouē eius cadentes in itinere, ne dissimules abscondēdo te ab eis, quin subleuando subleues eos. Mulier ne gerat arma uirilia, nec uir induatur uestimento muliebri, quoniam abominandus est DOMINO deo tuo quisquis illa fecerit. Quando occurrerit cõspectui tuo in itinere nidus auium, in

Exo.23.a

quacunq; arbore, aut in terra, in quo
sunt pulli aut oua, matre incubante aut
pullis ipsis, aut ouis, non tollas matrē
cum pullis, sed omnino dimittas ma-
trē, pullos uero capies tibi, ut scilicet
B bene tibi sit, & proroges dies. Quum
extruis domum nouam, facias loricam
tecto tuo, ne ponas sanguinē in domū
tuam, quum quispiam caderet ex ea.
Ne conseras uineam tuam diuersis ge
neribus, ne forte sanctifices uniuersum
semen quod conseris, atq; uineæ pro-
uentum. Non arabis cum boue & asi-
Num.15.d no simul. Ne induas uestem quæ ex la
na & lino simul contexta est. Fimbrio-
las crassiores facito tibi in quatuor a-
lis uestimēti tui quo te operis. Si quis-
piam uxorem duxerit, accesseritq; ad
eam, & odisse eam cœperit, obtruseritque ei technas uerborum, diuulgans
de ea famam malam, ut si dicat, Duxi
hanc mulierem, & quum essem ad eam
ingressus, non inueni in ea signa uirgi-
nitatis: tollent pater puellæ & mater
eius, & ꝓferent signa uirginitatis puel
læ ad seniores ciuitatis qui sunt in por
ta, dicetq; pater puellæ ad seniores,
Hanc filiam meam dederam uiro uxo-
rem, cœpitq; eam odisse, & en obtru-
dit ei cōmenta uerborum, & dicit, Nō
inueni in filia tua uirginitates, hæc ue-
ro sunt signa uirginitatis filiæ meæ, &
expandent uestimentum coram seniori
bus ciuitatis. Tollētq; seniores ciuita-
C tis illius uirū illū, & castigabunt eum,
damnabuntq; eum centum [siclis] ar-
genti, quos dabunt patri puellæ, eo q;
sparsit famam malā de uirgine Israeliti
ca, habebitq; is eam in uxorē, nec po-
terit eam dimittere cūctis diebus suis.
Quod si uerum est uerbū illud, & signa
uirginitatis in puella nō fuerint inuen
ta, ducent puellā ad ostium domus pa-
tris sui, obruentq; eam ciues illius ciui
tatis lapidibus, ut moriatur, quia fecit
nephas in Israel, scortando in domo pa
tris sui, & exures malū è medio tui. Si
deprehenditur quispiam qui dormierit
cū muliere, quæ habet maritū, morien-
tur ambo illi, tam uir qui iacuit cū mu-
liere, q; mulier ipsa, & exures malū ex
Israele. Si fuerit alicui desponsa puella
uirgo, inueneritq; eam quispiam in ciui
tate, & dormierit cum ea, educetis u-
trunq; ad portam ciuitatis illius, &
obruetis eos lapidibus ut moriantur:
puella quidem, q; non clamauit in ciui
tate: uir autem q; oppressit uxorē pro- D
ximi sui, exuresq; malum è medio tui.
Si in agro deprehenderit uir puellam
desponsam, et uim illi intulerit, dormie
ritq; cum ea, morietur uir qui dormi-
uit cum ea, solus: puellæ nihil facies,
quum culpam mortis non habeat: quo
niam sicut consurgit quis contra pro-
ximum suū, & interficit animam eius,
sic se habet res ista. Nam in agro inue-
nit eam, clamauitq; puella desponsa,
& non fuit qui eam liberaret. Si inue-
nerit uir puellam uirginem quæ non-
dum desponsa est, apprehensaq; ea dor
mierit cū ea, & deprehēsi fuerint, dabit
uir ille qui cū ea concubuit, patri puel
læ quinquaginta argenteos, habebitq;
eam uxorē, eo q; oppressit eam, nec po Exo.22.c
terit eam dimittere cūctis diebus suis.
Nemo ducet uxorem patris sui, neq;
alam patris sui reteget. XXIII.

Non introibit qui laceratis est [te- A
sticulis] attritus, aut execto uere-
tro, in cœtum DOMINI. Mamser nō
ingredietur in cœtum DOMINI, ne
decima quidem generatione introibit
sibi in cœtum DOMINI. Ammoni-
tes & Moabites in congregationem
DOMINI non introibit, ne decima
quidem generatione quispiam ex ipsis
ingredietur in cœtum DOMINI, idq;
perpetuò. Causa, q; non anteuerterunt
uos pane & aqua in uia quum exire-
tis ex Aegypto, & quòd conduxerit
aduersum te Bileam filium Beor de Pe Num.13.a
thor Aram Naharaim, ut te execrare- 22.a
tur. At noluit DOMINVS deus au-
dire Bileam, quin potius cōuertit DO-
MINVS deus tuus execrationem ti-
bi in benedictionem, nam diligit te DO
MINVS deus tuus. Ne quæras quod B
ad eorum pacem ac salutem pertineat
cunctis diebus tuis in sæculum. Edu-
mæum ne abomineris, quia frater tuus
est: nec abomineris Aegyptiū, quando
quidem peregrinus fuisti in terra eius.
Filij qui ex eis nati fuerint, tertia tandē
generatione in cœtū DOMINI ueniēt.
Quum egressus fueris exercitu contra Bellum.
hostes tuos, custodies te ab omni re ma
la. Si fuerit in te uir, qui nō sit mundus
ex

ex euentu aliquo nocturno, is egrediatur extra castra, nec reuertatur in castra, sed sub uesperam lauet se aqua, et post solis occasum ingrediatur iterum in castra. Locus quoq; sit tibi extra castra, ad quem foras egrediaris, lignumq; præacutum in baltheo, cum quo foris sedens fodias, conuersusq; operias excrementũ tuum. Nam DO-
C MINVS deus tuus uersatur in medio castrorum tuorum, ut te eripiat, & tradat hostes tuos ante te, & ob hãc causam castra tua sancta sint, ne quã rem obscœnam uideat, & se à te auertat. Ne includas seruum hero suo, qui erептus ad te [uenit] ab hero suo, tecum habitabit in medio tui, ubicunq; elegerit locum in una ciuitatum tuarum, ut sibi fuerit uisum, nec inferas ei uim.
Scortum. Ne sit scortum de filiabus Israel, neq; pathicus sit de filijs Israel. Ne inferas mercedem meretricis aut pretium canis in domum DOMINI dei tui in quocunq; uoto, quoniam abominatio
Vsura. est DOMINO deo tuo utrunq;. Ne morsum inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, aut fœnore alicuius esculenti, imò fœnore cuiuscunq; rei qua morderi possit. Alienum mordebis fœnore, fratrem autem tuum non mordebis, ut felicitet ac fortunet te DOMINVS
D deus tuus in omni re, ad quam extendis manum tuam, in terra ad quam tu
Votum. proficisceris ut eam possideas. Quum uotum uoueris DOMINO deo tuo, ne differas præstare illud, nam DOMINVS deus tuus omnino requiret hoc à te, ne fiat tibi peccatum. Si uero à uouendo cessas, non erit in te peccatum. Si quid egressum est è labijs tuis, fac ut serues & præstes, sicut uouisti DOMINO deo tuo sponte, & quem
Vinea. admodũ loquutus es ore tuo. Quum ueneris in uineam proximi tui, uuas comede pro animi tui desiderio, quantum satis est, at in uas tuum nihil reponas. Si ueneris in segetẽ proximi tui, spicas manu tua decerpas, falcẽ aũt segeti proximi tui ne admoueas.

CAP. XXIIII.

A CVm quispiam ducit uxorem, maritaueritq; eam [sibi,] euenit autem ut hæc nihil gratiæ in oculis eius impetret, ut si inueniat in ea rem aliquam fœdam, scribat ei libellum abscissionis, quem det ei in manũ, & eijciat eam è domo sua. Quę exiens è do- Matt.5.c 19.a
mo eius, si abiens alij uiro nupserit, ac Marc.10.a
is posterior maritus cœperit eã odisse, scripseritq; & ipse ei libellũ abscissionis, tradideritq; ei in manũ eius, amandaueritq; eam de domo sua, aut si uir ille posterior, qui illam uxorem duxerat, mortuus fuerit, nõ poterit eam maritus prior, qui illam à se repudiarat, rursus ducere sibi uxorem, quãdoquidem polluta est. Nã abominatio hæc est coram DOMINO, & ne feceris peccare terram, quam DOMINVS deus tibi dat, ut hæreditate eam possideas. Quum duxerit quispiã uxorem B
nouam, ne egrediatur in militiam, nec quidquam aliud ei iniungatur, sed immunis sit pro domo sua anno uno, læteturq; cum uxore sua quã duxit. Nemo pignoris loco accipiat inferiorem & superiorem molarem, nam is uitam oppignorauit. Si deprehensus fuerit quispiam qui fuerit furatus animã ex fratribus suis de filijs Israel, & ad opus suum fuerit eo usus, & uẽdiderit eum, morietur fur talis, exuresq; malum è medio tui. Sis cautus in macula Leuit.13.
lepræ, obseruaq; diligenter, facietisq; Deut.17.
iuxta omnia quæ docuerint uos sacerdotes Leuitici generis: quẽadmodum præscripsi eis, sic obseruabitis & facietis. Meminisse oportet quid DOMINVS deus tuus fecerit Mariæ in itinere cum egrederemini ex Aegypto.
Quũ mutuo dederis aliquid proximo Num.12.
tuo, ne introeas domũ eius, ut pignus C
illinc tollas, sed sta foris, et uir ille cui tu mutuo dedisti, ꝓferat ad te pignus foras. Quod si uir huiusmodi pauper est, non dormies in pignore eius, omnino reddes ei pignus quum sol occidit, ut is dormiat in uestimẽto suo, beneq; tibi ac fausta imprecetur, atq; id iustitia tibi erit corã DOMINO deo tuo.
Ne neges aut ui retineas mercenario Leuit.19.c
pauperi & inopi, siue sit de fratribus Tob.4.c
tuis, siue de peregrinis tuis qui sunt in terra tua atq; intra portas tuas, die suo dabis ei mercedem suam, neq; sol occidat super eum, quoniam pauper est, & ad eam [mercedem] attollit animum suum, ne contra te ad DOMI-

Deut.9.c Execratus est qui maledicit patri suo aut matri suæ, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui mouet limitem proximi sui, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui cęcum errare aut impingere facit in itinere, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui declinare facit iudicium peregrini, pupilli & uiduę, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus q dormit cum uxore patris sui, quoniam retegit alā patris sui, & dicet omnis po
D pulus, Amen. Execratus qui cubat cum ullo iumento, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui concumbit cum sorore sua, filia patris sui, aut filia matris suæ, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui dormit cum socru sua, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui proximum suum clàm percutit, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui accipit munus, ut percutiat animam sanguinis innocentis, & dicet uniuer
Gal.3.b sus populus, Amen. Execratus q non perfecte præstat uerba huius legis ut faciat ea, & dicet uniuersus populus, Amen.

CAP. XXVIII.

A SI diligenter audieris uocem DOMINI dei tui, & custodieris fecerisq; omnia pręcepta mea quę ego pręcipio tibi hodie, ponet te DOMINVS deus tuus excelsiorem cunctis nationibus terræ. Venientq; super te omnes benedictiones istæ, & apprehendent te, si audieris uocem DOMINI dei tui. Faustus eris in urbe, faustus in agro. Faustus fructus uentris tui, fructus telluris tuæ, atq; fœtus iumentorum tuorum, fœtus boum tuorum, & gregum ouium tuarum. Fausta sporta tua, atq; reliquiæ tuæ. Faustus eris cū ingrederis, faustus cum exieris. Efficiet DOMINVS ut hostes tui qui aduersum te insurgunt, ante te corruant. Per iter unum egredientur aduersum te, & per septem uias fugient ante faciem tuam. Mandabit DOMINVS ut sup te [ueniat] benedictio in promptuaria tua, atq; in omnia ad quæ admolitus fueris manum tuam, fortunabitq; te in terra quā DOMINVS deus tuus dat tibi. Eriget te DOMINVS sibi in populum sanctum, sicut iurauit tibi, si mandata dei tui custodieris, & in uijs eius incesseris. Omnes populi terrę uidebunt q nomen DOMINI inuocatū sit super te, & timebūt à te.
DOMINVS quoq; te reliquum faciet, idq; bono [tuo] in fructu uentris tui, in fœtu iumentorum tuorum, & in prouentu telluris tuę, in terra quam iurauit DOMINVS patribus tuis, ut daret [eam] tibi. Aperiet tibi DOMINVS thesaurū suum bonū, nempe coelum, ut det pluuiam terræ tuę suo tempore, & ut benedicat uniuerso operi manus tuæ, ut possis mutuo dare gentibus multis, tu uero nihil mutuo accipias. Ponet quoq; te DOMINVS in caput, & non in caudam, erisq; duntaxat supra, neq; unquam eris infra, si audieris pręcepta DOMINI dei tui, quæ ego pręcipio tibi hodie, ut custodias & facias. Ne deflectas à cunctis sermonibus quos ego præcipio uobis hodie, neq; ad dexteram neq; ad sinistram, ut eas post deos alios, & eos colas. Quod si uocem DOMINI dei tui nō audieris, ut custodias & facias cuncta pręcepta eius & statuta eius quę ego tibi pręcipio hodie, uenient super te omnes execrationes istæ, & apprehendent te. Execratus eris tu in urbe, execratus in agro. Execrata erit sporta tua, & reliquię tuę. Execratus fructus uentris tui, & fructus telluris tuæ, fœtus boum tuorum, & greges ouiū tuarum. Execratus in introitu tuo, execratus in exitu tuo. Mittet DOMINVS in te egestatem, conturbationem & increpationem, in omnia quæ institueris & quæ feceris, donec deleat te, & perdat te subito, propter malitiam studiorū tuorum, quibus me deseruisti. Adhęrescere faciet tibi DOMINVS pestem, donec consumat te de superficie terrę, in quam tu uenis ut eam possideas. Percutiet te DOMINVS tumore, ardore, inflammatione, æstu consumente, siccitate, robigine, aurigine, & insequentur te donec pereas. Erūt tibi cœli super caput tuum ærei, & tellus quæ sub te est ferrea. Dabit DOMINVS terræ tuę pro pluuia arenam & puluerem, de cœlis descendet super te donec fueris deletus. Dabit quoq; te DOMINVS prostratum

B Leuit.26.b Thren.2.f Mal.2.a Baruch1.d C Benedictio

ſtratū ante hoſtes tuos, ad quos uno itinere egredieris, & per ſeptem itinera corā eis fugies, eris q̄ ut caput [ſuper te] commoueant omnia regna terræ. Erit præterea cadauer tuum cibus omni uolucri cœli & beſtię terrę, nec erit qui abſterreat. Percutiet quoq; te DOMINVS ulcere Aegyptiaco, ficu, ſcabie fluida, & ſcabie ſicca, ita ut ſanari non poſſis. Percutiet te DOMINVS amentia, cæcitate & ſubita conturbatione cordis. Et eris palpans in meridie, quemadmodū palpat cæcus in tenebris, neq; proſper eris in uijs tuis: & omnino talis eris, qui uim & iniuriā patiatur, quiq; diripiatur, idq; cunctis diebus, nec erit qui eripere poſſit. Vxorem [tibi] deſponſabis, & alius cum ea concumbet: domum extrues, & non habitabis in ea: uineam quoq; plantabis, & non prophanabis eam. Bos tuus mactabitur ſpectantibus id oculis tuis, & tu non comedes ex eo: aſinus tuus rapietur à conſpectu tuo, nec reuertetur ad te.
D Oues tuæ tradētur hoſtibus tuis, nec erit qui tibi auxiliū ferat. Filij tui & filiæ tuæ tradentur populo alij, & oculi tui ſpectantes hoc tabeſcent ſuper his tota die, nec erit tantum uirium ut ſis ferendo. Fructū terræ tuæ, & uniuerſum laborem tuum comedet populus quem tu non nouiſti, eris q̄ omnino talis qui uim & iniuriam patiatur, ac conquaſſetur omnibus diebus. Væſanus quoq; eris propter ea quæ oculis tuis uidere cogeris. Percutiet te DOMINVS ulcere noxio in genubus & cruribus, quod curari haudquaquam poterit, à planta pedis tui uſq; in uerticem tuum. Ducet te DOMINVS regem q̄ tuum, quem conſtitues ſuper te, ad gentem, quam nec tu nouiſti, nec patres tui, & ſeruies illic dijs alijs, nēpe lapidi & ligno. Eris q̄ ut à te ſtupeant, te exemplo utentur, de te linguā acuant omnes populi ad
Mich. 6. d Agg. 1. b quos te DOMINVS duxerit. Multum ſeminis proferes in agrū, parum colliges, uaſtabit illud locuſta. Vineas plātabis & coles, ſed uinū non bibes neq; colliges, eo q̄ uermis ſit illud ab ſumpturus. Oleę erunt tibi per cūctos fines tuos, et tamen nō unges te oleo, quia excutietur olea tua. Filios & filias generabis, & nullos habebis, q̄a abibunt in captiuitatem. Omnes ar- B bores tuas, & fructus terrę tuę perdet ærugo. Peregrinus qui tecū habitat, aſcēdet, & te ſublimior erit, & tu longe infra deſidebis. Ipſe tibi mutuo dabit, & tu illi nihil dabis mutuo: ipſe erit in caput, & tu eris in caudam. Venient deniq; in te omnes execrationes iſtæ, quæ & inſequentur te, & apprehendent te, donec cōſumaris, eo q̄ nō audiuiſti uocem DOMINI dei tui, ut cuſtodires præcepta eius atq; ſtatuta eius quæ præcepit tibi. Erunt in ſignū & in portentum in te & in ſemine tuo perpetuo, eo q̄ non ſeruieris DOMINO deo tuo in lætitia & bonitate cordis tui, quum tamen tibi omnia affluerent: ſeruies igitur hoſti tuo quem immittet DOMINVS tibi, in fame, ſiti, nuditate, & omniū rerum penuria. Et ponet iugum ferreū ſuper collū tuum, donec ipſe te deleat. Excitabit contra te DOMINVS gentem è longinquo ab extremitate terrę, quę inuolabit ut aquila, gentem cuius linguā tu non capies, gentem impudentem facie, quæ faciem ſenis non reuerebitur, nec miſerebitur adoleſcentis. Hæc comedet fœtum iumentorū tuorum, & fructum telluris tuę, donec te deleat, ut nihil reliquum faciat tibi, neq; frumenti, neq; uini, neq; olei, neq; fœtus boum tuorum, neq; gregis ouium tuarū, donec te perdat. Et premet te in omibus por- F tis tuis, donec deiecerit muros tuos ſublimes, & munitiones in quas tu per totam terram tuam fidutiam collocas, & premet te in omnibus urbibus tuis per uniuerſam terram tuam, quam dedit tibi DOMINVS deus tuus. Et in hac obſidione & adflictione, quibus te adfliget hoſtis tuus in cūctis urbibus tuis, comedes fructum uentris tui, carnem filiorū tuorum, & filiarū tuarū, quos dedit tibi DOMINVS deus tuus. Oculus uiri teneri & ualde delicatuli qui in te eſt, inuidebit fratri ſuo, atq; uxori gremij ſui, & his qui ex filijs eius reliqui ſunt, ne ſcilicet det alicui eorum de carnibus filiorū ſuorum quos comedet, quandoquidem ex omnibus ſibi nihil aliud

reliquum est,in obsidione & adflictio
ne, quibus te adfliget hostis tuus in
cūctis urbibus tuis. [Mulier] quocꝫ
tenera & delicatula,quæ in te est,quę
prę delicijs & teneritudine nunꝙ ten
tauit plantā pedis sui super terrā col
locare, inuidebit oculo suo uiro gre-
mij sui,filio suo & filię suæ, felicitati
quocꝫ suæ recens à se editæ, & filijs
suis quos gignet,quoniā comedet eos
in secreto,quum iam omnia desunt,in
obsidione & adflictione,quibus te ad
fliget hostis tuus in portis tuis. Si nō
seruaueris ut facias omnia uerba le-
gis huius , quę scripta sunt in libro
isto, & non timueris nomen hoc glo-
riosum & tremendum, DOMINVM
deum tuum,noua quædā, rara & ma
gna atcꝫ durabilia uerbera,tum etiam
infirmitates malas & durabiles ; infli
get DOMINVS tibi & semini tuo,
reducetcꝫ in te omnem morbū Aegy-
pti,à quibus tu metuisti, & adhære-
G scent tibi. Omnem quocꝫ languorem,
& omnes adflictiones quę non sunt
scriptæ in libro legis huius, adducet
DOMINVS super te, donec te de-
leat.Et pauci numero [ex uobis] reli
qui erunt, cum essetis antea multi ut
stellæ cœli,ꝙ non audiuisti uocē DO
MINI dei tui.Fietꝗ ut sicut DOMI
NVS lętatus est de uobis ut uobis be
nefaceret, & uos multiplicaret, sic læ
tabitur DOMINVS de uobis ut per
dat uos,et ut deleat uos, atcꝫ euellemi
ni à superficie terræ in quam tu uenis
ut eam possideas. Disijciet quocꝫ te
DOMINVS in oēs populos,à fine
terræ uscꝫ ad finē terrę,ibi seruies dijs
alijs, quos necꝫ tu necꝫ patres tui no
uerunt,ligno nēpe & lapidi.Et apud
gentes huiusmodi requiem non inue-
nies,necꝫ erit quo plantā pedis tui col
loces, & dabit tibi DOMINVS cor
palpitans,consumptionē oculorū, &
mœrorem animi.Et pendebit uita tua
ante te,pauebis nocte & interdiu, nec
fidere potes uitæ tuæ. Mane dices,
Quis dabit uesperū? Vesperi dices,
Quis dabit mane? propter pauorē cor
dis tui, quo pauebis , & propter ui-
sum oculorum quod uidebis. Et redu
cet te DOMINVS in Aegyptum na
uibus,per uiam quam dixi tibi, Non
uidebis eam amplius, & uenum expo
neris ibidem hostibus tuis in seruos et
ancillas , & non erit qui emat. Hæc Epilogus.
sunt uerba fœderis q̄d præcepit DO
MINVS Mosi, ut ferret cum filijs
Israel in terra Moab,pręter fœdus il-
lud quod ferijt cum eis in Horeb.

CAP. XXIX.

VOcato aūt omni Israele Moses,di A
xit ad eos, Vos uidistis oīa quę
fecit DOMINVS uobis spectātibus
in terra Aegypti, Pharaoni & omni-
bus seruis eius , atcꝫ uniuersę terræ
eius, tētationes magnas quas uiderūt Exo.19.a
oculi tui,signaꝗ illa magna atcꝫ por-
tenta. Nec dedit uobis DOMINVS
cor ad intelligendū, & oculos ad ui-
dendū,atcꝫ aures ad audiendū uscꝫ in
pręsentē diem. Ego quidem duxi uos Deut.8.a
quadraginta annis per desertum, nec
sunt uetustate attrita uestimēta uestra
super uos, nec calceamentū tuum ue-
tustate consumptū est in pede tuo.Pa Enallage numeri & personæ.
nem non edistis , nec uinū aut siceram
bibistis,ut sciretis ꝙ ego sum DOMI
NVS deus uester. Et uenistis ad locū Deut.3.a
istum,egressusꝗ obuiam nobis Sihon
rex Hesbon , & Og rex Basan con-
gressus est [nobiscū,] quos percussi-
mus. Accipientes autem terrā eorum,
dedimus eam in hæreditatem Rubeni
tis & Gaditis, & dimidiæ tribui Ma
nasse. Custodietis itacꝫ uerba fœderis B
huius,ut faciatis ea,ut prudenter aga
tis oīa quæ facturi estis. Vos omnes
hodie statis corā DOMINO deo ue
stro, capita uestra, tribus uestræ,senio
res uestri, & præcones uestri , atcꝫ o-
mnes uiri Israelitæ,pubes uestra,uxo
res uestræ, & peregrinus tuus qui est
in castris tuis,à lignatore tuo uscꝫ ad
aquatores tuos , ut transeas in fœdus
DOMINI dei tui, & in iuramentum
eius,quod DOMINVS deus tuus ho
die ferit tecū, ut erigat te hodie sibi in
populū, & ipse sit tibi deus quemad-
modum pollicitus est tibi, & quemad
modū iurauit patribus tuis, Abraha-
mo scilicet,Isaac & Iacob. Nō autem
uobiscū dūtaxat ego ferio pactū istud
& iuramentū istud , sed & cum omni
eo qui hodie apud nos hic stat coram
DOMINO deo nostro, & cum eo qui
hodie non est hic nobiscū. Vos enim
scitis

ſcitis qualiter habitauerimus in terra Aegypti, & quomodo trāſierimus per
C medias gentes per quas tranſiſtis. Vidiſtis quoq; abominationes earum, & idola earum, lignum & lapidē, argentum & aurū, quæ apud illos erāt. Ne fortè ſit in uobis uir aut mulier, familia aut tribus aliqua, cuius cor ſe auertat hodie à DOMINO deo noſtro, ut abeat & ſeruiat dijs gentiū iſtarum, et ne fortè ſit in uobis radix germinans fel & abſynthiū. Sed & cum audierit uerba execrationis huius, felicitatem ſibi promittat in corde ſuo, dicēs, Pax erit mihi, etiā ſi inceſſero iuxta libidinem cordis mei, ut finiatur ebria cum ſitiente. Non uult DOMINVS huic propitius eſſe, ſed tum fumabit furor DOMINI, & indignatio eius aduerſus uirū talem, & cubabit ſuper eum omnis execratio quę ſcripta eſt in hoc libro, delebitq; DOMINVS nomen eius ſub cœlo. Separabitq; DOMINVS eum ad malū ex omnibus tribubus Iſrael, iuxta omnes execrationes fœderis, quod ſcriptū eſt in libro huius legis. Et dicet generatio poſterior, ſcilicet filij ueſtri, qui poſt uos exorientur, & alienus qui ueniet de terra remota, quū uiſuri ſunt uerbera huius
D terræ, & languores quibus DOMINVS illam languere facit, ſulphure et ſale exurētibus uniuerſam terrā eius, ut ſeminari non poſſit, non germināte neq; exoriente in ea ulla herba, ſicut
Gen. 19. c in loco ſubuerſionis †Sodomę & Aemoræ, Admæ & Zeboim, quas ſubuertit DOMINVS in ira ſua atq; in furore ſuo, dicent inquam omnes gentes, Cur DOMINVS huic terræ ſic fecit? Quę eſt ira furoris tam immenſi?
3. Reg. 9. b Et reſpondebūt, Quod fœdus DOMI
Ierem. 22. c NI dei patrū ſuorū deſeruerint, quod pepigit cum eis cum educeret eos de terra Aegypti, nam abierunt & ſeruierunt dijs alijs, adorauerūtq; eos, deos quos non cognouerunt, & quos non diuiſit eis, & exarſit furor DOMINI contra terrā iſtam, ut induceret ſuper eam omnem execrationē quæ ſcripta eſt in libro iſto: & euulſit eos DOMINVS de terra eorū in ira, furore & indignatiōe magna, diſiecitq; eos in terram aliā, ut teſtatur hæc dies. Abſcondita DOMINO deo noſtro, reuelata uero ad nos et ad filios noſtros [attinēt] dum durat ſæculū, ut faciamus omnia uerba legis huius.

CA. XXX.

Qvum itaq; uenerint ſuper te omnia iſta, nempe benedictio & execratio, quæ ego poſui ante faciē tuam, †& reuocabis ad cor tuum, apud cunctas gentes ad quas te propulerit DOMINVS deus tuus, conuerſuſq; fueris ad DOMINVM deū tuum, uociq; eius obedieris iuxta omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filij tui, toto corde tuo atq; tota anima tua, conuertet quoq; DOMINVS deus tuus captiuitatem tuam, & intimis uiſceribus miſerationis afficietur erga te, & conuerſus colliget te de cunctis populis, in q̄s te diſperſit DOMINVS deus tuus. Etiamſi fueris eiectus tu uſq; ad fines cœlorum, illinc te colliget DOMINVS deus tuus, atq; inde te tollet. Et introducet te DOMINVS deus tuus in terram quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eā, benefacietq; tibi, & multiplicabit te magis q̄ patres tuos. Et circuncidet DOMINVS deus cor tuum, et cor ſeminis tui, ut diligas DOMINVM deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut uiuas. Ponet q̄q; DOMINVS deus tuus omnes execrationes iſtas ſuper hoſtes tuos, et ſuper eos qui te oderūt, & qui te perſequūtur, ſiquidē tu reuerſus audieris uocem DOMINI, atq; feceris omnia pręcepta eius q̄ ego mando tibi hodie. Et eximiū te faciet DOMINVS deus tuus in omni opere manus tuæ, in fructu uentris tui, & in fœtu iumentorū tuorum, & in fructu terræ tuæ ad bonum, quoniam reuertetur DOMINVS, ut lætetur ſuper te bono [tuo,] ſicut lætatus eſt ſup patres tuos, ſi modo audiueris uocem DOMINI dei tui, ut cuſtodias pręcepta eius, & ſtatuta eius quæ ſcripta ſunt in libro legis huius, & ſi conuerſus fueris ad DOMINVM deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Etenim præceptum iſtud quod †ego tibi præcipio hodie, non eſt abſconditū à te, nec tam remotum. Non eſt in cœlis, ut dicas, Quis aſcendet nobis in cœlos, ut ipſum nobis adferat, annun

[Right margin notes: A — Doctrina contra deſperationē. — Pſal. 105. d — 2. Mac. 1. f — B — C — Rom. 10. b — Dilutio cauilli quod ignorātiam prætexit.]

cietq́ nobis illud, ut faciamus ipsum?
Nec est ultra mare, ut dicas, Quis tra-
ijciat nobis mare, & adferet nobis, &
annunciet nobis ut ipsum faciamus?
Sed ualde propinquũ est tibi uerbum,
in ore tuo, & in corde tuo, ut facias il
lud. Ecce posui hodie ante te uitam
atq; bonũ, mortem deniq; & malum.
Nam ego pręcipio tibi ut diligas DO
MINVM deum tuum, ut incedas in
D uijs eius, atq; custodias p̄cepta eius,
statuta eius atq; iudicia eius, ut uiuas
& multipliceris, fortunetq́ te DOMI
NVS deus tuus in terra, ad quã tu iam
uenis ut eam possideas. Sin retrospe-
xerit cor tuum, & non obedieris, sed
impulsus adoraueris deos alios, ser-
uierisq́ eis, denuncio uobis hodie q̄
certissime peribitis, nec prorogabitis
dies super terram, ad quam tu trans-
misso Iordane iam uenies ut eam possi
deas. Obtestor hodie aduersum uos
cœlũ & terram, uitam & mortem pro
posui uobis, benedictionẽ & execra-
tionem: elige igitur uitam, ut uiuas tu
& semen tuum, ut scilicet diligas DO
MINVM deum tuum, & obedias uo
ci eius, adhæreasq́ ei, quoniã ipse est
uita tua, & longitudo dierũ tuorum,
ut habites super terram, quam iurauit
DOMINVS patribus tuis, Abraha
mo, Isaac & Iaacob, ut ipsis [eam] da
ret.

CAP. XXXI.

A ABiens itaq; Moses, loquutus est
Moses moritur. uerba ista ad omnem Israelem. Et
dixit ad eos, Ego hodie sum natus cẽ-
tum & uiginti annos, nec possum ul-
tra egredi & ingredi, & dixit DOMI
Deut.3.d NVS ad me, Tu non transibis Iorda-
Num.27.c nem istũ, DOMINVS deus tuus ipse
trãsibit ante te, & delebit gentes istas
ante te, tu uero possidebis eas. Ieho-
sua quoq; ille pręcedet te, quemadmo
dum loquutus est DOMINVS. Et fa
ciet DOMINVS eis quemadmodum
Num.21.c fecit †Sihon et Og regibus Amorręo
rum, atq; terræ eorum quos ipse ex-
terminauit. Tradetq́ eos DOMINVS
ante faciem uestram, ut faciatis eis iu-
xta totũ hoc pręceptũ quod mandaui
B uobis. †Fortes igitur estote & agite
Deut.7.a gnauiter, ne timeatis neq; terreamini
ab ipsis, quia DOMINVS deus tuus
ipse comitatur te, non faciet te remis-
sum, neq; deseret te. Vocauit aũt Mo Num.27.
ses Iehosua, & dixit ad eum in oculis
totius Israelis, Fortis esto, & gnaui-
ter age, quoniam tu ingredieris cum
populo isto in terram, quam iurauit
DOMINVS patribus eorũ, ut daret
eis, & tu diuides eis eam in hæredita
tem. Sed & DOMINVS ipse præce-
det te, et ipse aderit tibi, nec remissum
te faciet, nec te deseret: ne ergo time-
as, ne animo frangaris. Et scripsit Mo
ses legem istam, & tradidit eam sacer
dotibus filijs Leui, qui portabant ar-
cam fœderis DOMINI, atq; cunctis
senioribus Israel, præcepitq́ Moses
eis hisce uerbis, A fine septẽ annorum C
in stato festo anni remissionis in solen
nitate tabernaculorũ, quando conue
nit cunctus Israel, ut appareat in con-
spectu DOMINI dei tui, in loco quem
sibi elegerit, leges hanc legem coram
uniuerso Israele ipsis audientibus. Con
gregabis autem populũ, uiros, mulie-
res, & pubem, sed & peregrinũ tuum
qui est intra portas tuas, ut audiant,
& ut discãt, timeantq́ DOMINVM
deum uestrũ, custodiantq́ & obseruẽt
omnia uerba legis huius. Filij quoq;
eorũ qui nihil nouerunt, audiant & di
scant, ut timeant DOMINVM deum
uestrũ cunctis diebus quibus uiuetis
super terrã, in quam uos traiecto Ior-
dane introitis ut eam possideatis. Et D
dixit DOMINVS ad Mosen, Ecce
appropinquarũt dies tui ut moriaris,
uoca igitur Iehosua, & collocate uos
in tentorium constitutionis, ut dem ei
mandata. Abijt ergo Moses & Ieho-
sua, & statuerunt se in tentorium con
stitutionis. Et apparuit DOMINVS
in tentorio in columna nubis, stetitq́
columna nubis super ostio tentorij. Et
dixit DOMINVS ad Mosen, Ecce
tu dormies cum patribus tuis, & sur-
get populus & scortabitur [sequen-
do] deos alios, huius terræ scilicet in
quam ueniet, deseret me, & irritum fa
ciet fœdus meum quod pepigi cũ eo.
Et irascetur furor meus in eum in die Enallage p̄sonarum.
illo, deseramq́ eos, & abscondam fa-
ciem meam ab eis, eritq́ in deuoratio
nem, & apprehendent eum multa ma
la, & adflictiones, ut dicturus sit illo
die, An non ideo me ista mala appre-
hendunt,

hendunt, quod deus non est in medio
B mei? Eodē die ego omnino abscondam faciem meam propter uniuersum malum quod facit, nempe quòd se conuertit ad deos alios. Nunc igitur scribite uobis canticū istud, & doce ipsum filios Israel, et insere hoc ori ipsorū, ut sit mihi canticū istud in testē cōtra filios Israel. Nam introducam eum in terram quam iuraui patribus eius, fluentē lacte & melle, & comedens satiabitur & pinguescet, conuertetque se ad deos alios, & seruient eis, & irritabūt me, & irritū facient fœdus meum. Cumque acciderint ei multa mala atque adflictiones, respondebit ei canticum istud coram eo tanquam testis, quoniam nun-
F quā excidet semini eius ex ore. Nam cognoui figmētum cordis eius, quod ipse hodie facit, antequā introducā eum in terram quam iuraui. Scripsit igitur Moses canticum istud eadem die, & docuit ipsum filios Israel. Præcepitque Iehosua filio Nun, dicens, Corroborare & esto rubustus, quoniā tu introduces filios Israel in terrā quā iuraui eis, et ego ero tecū. Factūque est ut cessasset Moses scribere uerba legis huius in libro, et cōsummasset ea, pcepit Moses Leuitis portātibus arcā fœderis DOMINI, dicēs, Accipite librū legis huius, et reponite eū in latere arcę fœderis DOMINI dei uestri, ut sit ibi
G cōtra te in testimonium. Ego enim noui rebellionem tuam, & ceruicē tuam præfractā, etenim etiamnū hodie cum adhuc sum uobiscum uiuens, estis rebelles DOMINO, quāto ergo magis post mortem meam? Cōgregate ad me omnes seniores tribuum uestrarū, & præfectos uestros, ut loquar in auribus eorum uerba ista, & obtester aduersum eos cœlum et terram. Noui enim quod post mortem meam certissime perperā agetis, & deficietis de uia quā præcepi uobis, occurretque uobis tandem malum, quoniam perperā agetis in oculis DOMINI, ut prouocetis eum per opus manus uestræ. Loquutusque est Moses in auribus totius cœtus Israelitici uerba cantici huius, donec complesset ea.

Dominus præcipit Iehosua.

CAP. XXXII.

Audite cœli, nam loquar, audiatque **A**
terra uerba oris mei. Stillabit uelu ti pluuia doctrina mea, fluet ut ros eloquiū meum, sicut imber pluuius super herbā, & sicut stillæ super plantulas. Quoniam inuocabo nomen DOMINI, tribuite magnificentiam deo nostro. Opus petræ illius solidum est, quoniā omnes uiæ eius sunt iudiciū, deus uerax, absque uanitate, iustus & rectus est. Peruersa hæc & detorta generatio corrupit sibi, non filij eius in maculis suis. Hoccine rependitis DOMINO? popule stulte & nō sapiens: an non ipse est pater tuus qui te comparauit? qui te fecit? quique te firmauit? Memineris dierum priscorum, expendite animo annos priorū sæculorum: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: senes tuos, & dicēt tibi. Cum **B**
altissimus possessiōes distribueret gentibus, quumque dispergeret filios hominum, cōstituit limites populorum pro numero filiorum Israel. Quoniā pars DOMINI populus eius, & Iaacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum in terra solitudinis, in uasto [loco] ululatus & deserto. Circūduxit eum, & erudiuit eū, custodiuitque eum perinde ac pupillam oculi sui. Quemadmodum aquila excitans nidū suum, & super pullos suos uolitans, expandensque alas suas tollit illum, & portat eum super alas suas. Solus DOMINVS duxit eum, & non fuit cum eo deus alienus. Inuexit eum in sublimitatibus terræ, ut comederet prouentus agrorum, deditque ei ut sugeret mel de petra, oleumque è durissimo saxo, butyrum boum, & lac ouium, cum adipe arietū pinguium, & hircorum, cum adipe delicatissimi tritici, & sanguinem uuæ biberet meracum. Et pin **C**
guis factus rectus calcitrauit: crassus factus es, obesus, & adipe obductus. Dereliquit deum factorem suum, & ingratus fuit petræ salutis suæ. Ad indignationem eum alienis [dijs] prouocauerunt, abominationibus eum ad iracundiam concitarunt. Sacrificarunt cacodæmonibus, non deo, dijs quos non nouerunt, nouis qui nuper exorti sunt, quos patres uestri nihil reueriti sunt. Petrę quę te genuit oblitus

Doctrina.

Opera dei.

Gen. 11. Acts 17.

Gene. 9. Exod. 13.

Exo. 19.

Ingratitudo.

1 Cor. 10.

es, excidit tibi deus qui te parturijt.
Et uidit DOMINVS, & irritatus est,
propter prouocationem filiorum suo-
rum & filiarum suarum. Et dixit, Ab-
scondā faciem meam ab eis, spectabo
quid tandem [facturi sint] illi. Quo-
niā generatio est peruersa, filij in qui-
Rom.10.d bus nulla est fides. Ipsi †prouocaue-
Ierem.15.c runt me ad indignationē in eo qui non
est deus, ad iracundiā me concitarunt
uanitatibus suis, & ego quoq; prouo
cabo eos in eo qui non est populus, in
D gēte stulta irritabo eos. Quoniā ignis
succensus est in furore meo, & exarde
scet ad infimos inferos usq;, deuora-
bitq; terrā cum fructu eius, & inflam-
mabit fundamenta montium. Congre
gabo super eos mala, sagittas meas e-
uacuabo in eos. Adusti fame, consum
pti ardenti lue, & amara ægritudine,
quin & dentes bestiarum immittam in
eos, cum furore serpentiū in puluere.
Foris orbabit gladius, in penetralibus
terror, tam iuuenem q̄ uirginē, lacten
tem cum uiro cano. Statueram qui-
dem q̄ disijcere uellem eos per angu
los [terræ,] tollereq; memoriam eo-
rum è mortalibus, nisi ferociā hostium
ueritus essem, ne fortè hostes eorū sibi
id arrogarent, ne fortè dicerent, Ma-
nus nostra excelsa, & non DOMI-
NVS operatus est uniuersum hoc.
Quoniam gens est quæ perdit cōsilia,
neq; est eis intelligentia aliqua. O si
saperent intelligerentq; hoc, expende
E rentq; quid tandē futurū sit ipsis. Quo
modo psequeretur unus mille, & duo
fugarent decē millia, nisi petra eorum
uendidisset eos, & DOMINVS con
clusisset eos? Nam petra eorū non est
ut petra nostra, [huiusq; rei] & ho-
stes nostri iudices sunt. Quoniā de ui
nea Sodomorū uitis eorum, atq; de ar
uis Amorræ. Vua eorum uua fellis,
botrus amarissimus eis. Virus draco
num uinum eorum, & fel aspidum fæ-
uum. An non hoc repositum est apud
me, & obsignatum in thesauris meis?
2.Reg.2.b †Vltio mihi est & repēsio ad tempus,
Tob.13.a labetur pes eorū, appropinquat dies
Sap.16.b quo perdantur ipsi, & festinant quæ
imminent eis. Quoniam iudicabit DO
MINVS populum suum, & in seruis
suis se solabitur, nam uidebit uires eo
rum abijsse, et in nihilum abijsse cōclu
sum & derelictum. Et dicet, Vbi sunt
dij eorum, petra in quem sperauerūt?
Quorum adipem ex sacrificijs come-
derunt, & quorum uinum in libamini
bus biberunt. Surgant & opitulentur
uobis, sint uobis in latibulum. Videte F
igitur quod ego, ego inquā ipse [sum
DOMINVS,] & nō est deus prӕter
me: ego occido, et rursus uiuifico: ego
uulnus infligo, & ego medebor, nec
est qui è manibus meis eripere possit.
Quoniā sublata manu mea in cœlum,
dicam, Viuo ego in æternum. Quum
exacuero fulgorē gladij mei, tum ma
nus mea apprehendet iudicium, repen
damq; ultionē hostibus meis, simulq;
odientibus me rependam. Imbuam sa-
gittas meas sanguine, et gladius meus
deuorabit carnes, propter sanguinem
occisorum, propterq; captiuos, ut ho-
sti summatim ultiones [rependam.]
Excitate ò gentes ad iubilum popu- 2.Mac.7.b
lum eius, quoniam sanguinē seruorum
suorum ulciscetur, & uindictā repen-
det hostibus suis, & propitius erit ter
ræ suæ & populo suo. Veniens itaq;
Moses, loquutus est omnia uerba can
tici huius in auribus populi, ipse &
Hosea filius Nun. Et quum finem fe G
cisset Moses, quumq; loquutus esset
omnia uerba hæc ad uniuersum popu
lum Israel, dixit ad eos, Ponite cor ue
strum ad omnia uerba quӕ ego testifi-
cor uobis hodie, prӕcipietis q; ea filijs
uestris, ut custodiant & faciant omnia
uerba legis huius: nec sit uobis hic ser
mo uanus, quoniam est uita uestra, &
in hoc uerbo prolōgabitis dies super
terram, ad quam uos transmisso Iorda
ne proficiscimini ut eam possideatis.
Et loquutus est DOMINVS ad Mo
sen eodem die in hæc uerba, Ascende
montem istum Abarim, montē Nebo,
qui est in terra Moab è regione Ieri-
cho, & cōtemplare terram Chanaan
quam do filijs Israel possidendam, &
morere in monte quē tu ascendis, col-
ligerisq; ad populos tuos, †quemad- Num.20.d
modū mortuus est Aharon frater tuus 33.e
in monte Hor, et collectus est ad popu
los suos, eo q̄ præuaricati †estis con Exo.17.c
tra me in medio filiorum Israel iuxta Num.20.a
aquas Meriba in Kades deserti Zin, 27.c
quod

quod me non sanctificastis in medio filiorum Israel. E regione spectabis terram hanc, illuc autem non uenies, ad terram inquam quam ego do filijs Israel.

CAP. XXXIII.

A HAec est benedictio qua benedixit Moses uir dei filios Israel ante mortẽ suam, dixitq́ꝫ, DOMINVS de Sina uenit, et ortus est eis ex Seir, illuxit de monte Pharan, & uenit cum decem millibus sanctorũ, à dextris ignea lex ad eos. Et uehementer diligit populos, omnes sancti eius sunt in manibus tuis. Et ipsi inserti intra pedes tuos, accipient ex uerbis tuis. Legẽ pręcepit nobis Moses hæreditariam cœtui Iaacob. Et fuit æquabilis rex, quũ se congregarẽt capita populi, simul cum tribus Israel. Viuat Ruben, & nõ moriatur, sintq́ꝫ homines illius pauci numero. Et hæc est [benedictio] Iuda. Et dixit, Audi DOMINE uocem Iuda, & ad populum suum duc eum: manus eius multæ erunt ei, tu opem ei feres contra hostes suos. Et ad Leui sic dixit, Thumim sunt tui, tui sunt Vrim, uiroq́ꝫ qui in te pius fuerit, quem tentasti in Massa, & quem ad contẽtionem prouocasti ad aquas Meriba. Qui dicit patri suo & matri suæ, Non uidi eum, & fratres suos nõ cognouit, nec filios suos agnoscit, quoniã custodiuerunt eloquia tua, & fœdus tuum tenaciter seruabunt. Docebunt ipsum Iaacob iudicia tua, et Israelem legẽ tuam. Incensum ponent coram naribus tuis, & holocaustum in aram tuam. Benedic DOMINE opibus eius, & opus manuum eius tibi probetur. Contunde lumbos eorum qui insurgũt aduersus eum, & eorum qui odio eum habent ne insurgant. Ad Beniamin dixit, Dilectus DOMINI securus habitabit iuxta eum, inumbrabit super eum tota die, & inter humeros eius habitabit. Ad Ioseph dixit, Benedicta est à DOMINO terra eius à delicatissimis et dulcissimis fructibus cœli, à rore, & ab abysso inferne cubãte, à delicatissimis & dulcissimis fructibus solis, & à dulcissimis ac delicatissimis fructibus mensium, & à capitibus montiũ orientalium, & à delicatissimis fructibus colliũ qui iam olim fuerunt, à fructu delicatissimo terrę, & à copia eius. Et fauor habitantis in rubo, ueniat in caput Ioseph, & in uerticem Nazaræi inter fratres suos. Decor eius ut primogeniti bouis illius, & cornua illius ut cornua unicornis, qbus populos deturbabit pariter usq́ꝫ ad fines terræ, atq́ꝫ hæc sunt decẽ millia Ephraim, & ista millia Manasse. Ad Zebulon ait, Lætare Zebulon in exitu tuo, & Isachar in tabernaculis tuis. Populos ad montẽ uocabunt, ubi sacrificabũt sacrificia iustitiæ, quoniã inundationem marium sugẽt, & reconditos thesauros arenæ. Et ad Gad dixit, Benedictus q dilatat Gad, ut leo moratur, qui lacerat brachiũ cum uertice. Primũ sibi prospexit, q illic esset portio legislatoris laqueati, & ueniet cum principibus populi, & faciet iustitiam DOMINI, atq́ꝫ iudicia eius cũ Israele. Ad Dan ait, Dan catulus leonis, desilit à Basan. Et ad Naphtali dixit, Naphtali satur est [diuino] beneplacito, atq́ꝫ plenus benedictione DOMINI, Occidentẽ & Meridiem occupabit. Ad Aser quoq́ꝫ ait, Aser benedictus ob filios, gratus fratribus suis, in oleo tinget pedẽ suum. Ferrum & æs sub calceamentis tuis, & longæuus eris in senectute tua. Non est deus ut [deus] Israelis, qui cœlos inequitat, auxiliator tuus, & magnificentia eius æther est, qui iam olim habitatio dei est, & inferne brachia in mũdo [extendit.] Et expellet ante faciem tuam hostem, & dicit, Vastato. Habitabit itaq́ꝫ solus Israel securus, & oculus Iacob ad terrã frumenti & uini, quin & cœli eius stillabunt rorem. Beatus es tu ò Israel, qui tui similis ò popule saluus in DOMINO, qui est clypeus auxilij tui, & gladius gloriationis tuæ. Et mentietur tibi inimici tui, & tu calcabis in excelsis eorũ.

XXXIIII.

A Scendit itaq́ꝫ Moses ex cãpis planis Moab in montem Nebo, & in uerticem collis qui est è regione Iericho, †ostenditq́ꝫ illi DOMINVS uniuersam terrã Gilead usq́ꝫ Dan, & omnem Naphtali, & terram Ephraim atq́ꝫ Manasse, & omnẽ terrã Iuda usq́ꝫ ad mare nouissimũ. Meridiem deniq́ꝫ, & campestrem planitiem Iericho, quæ

[Margin notes: Enallage personæ subita, simulq́ꝫ numeri. — B De Vrim et Thumim uide Exodi 28. — Exod. 17. — C Benedicta, fertilissima, feracissima. — Exod. 3. a — Fauor in rubo, pro deo ipso qui in rubo apparuit. — Ierem. 33. b — 2. Mac. 2. a — Deut. 3. d]

B est ciuitas palmarum, usque Zoar. Et
Gen.12.b ait DOMINVS ad eum, Hæc est ter
15.d ra quã iuraui Abrahamo, Isaac & Iaa
cob, & dixi, Semini tuo dabo eam, o-
stendi tibi eam ut oculis tuis uideres,
illuc uero non introires. Mortuus igi
tur est Moses seruus DOMINI in ter
ra Moab iuxta os DOMINI. Et se-
Iud.c pcliuit eum in ualle in terra Moab cõ
tra domum Peor, & nullus hominum
cognouit sepulchrũ eius in hunc usque
C diem. Erat autẽ Moses natus centum
& uiginti annos quũ moreretur, ocu-
li eius non caligarant, maxillæ eius ni
hil defecerant. Defleruntque filij Is-
rael Mosen in planitie cãpestri Moab
triginta diebus, et cõpleti sunt dies fle
tus et luctus Mosis. Iehosua uero fili-
us Nun repletus est spiritu sapientiæ,
Num. 27. eo quod posuerit Moses manus suas sup
eum, obedieruntque filij Israel ei, & fe-
cerunt sicut preceperat DOMINVS
D Mosi. Et non surrexit propheta am-
plius in Israel sicut Moses, quẽ nosset
DOMINVS facie ad faciem, secun-
dum omnia signa & prodigia, propter
quæ miserat eum DOMINVS, ut fa
ceret in terra Aegypti, corã Pharao-
ne & omnibus seruis eius, atque coram
uniuersa terra eius, & secundum cun
ctam manum robustam, & omnem ter
rorem magnum quem fecit Moses in
oculis totius Israelis.

Liber Iosue, Hebraice Iehosua.

CAPVT I.

A FACTVM uero est post mortẽ Mosis ser-
ui DOMINI, ut lo-
queretur DOMINVS
ad Iosuam filium Nun
ministrũ Mosis in hãc
sententiam, Moses seruus meus mor-
tuus est, surge itaque & traijce Iordanẽ
istum, tu & omnis populus iste, in ter
ram quam ego do eis, nempe filijs Is-
rael. Omnem locum quem calcauerit
plãta pedis uestri, tradidi uobis, quem
admodum loquutus sum ad Mosen, A
deserto & Libano isto, usque ad fluuiũ
magnum, fluuiũ inquam Euphraten,
omnis terra Hithæorum usque ad mare Deut.11.c
magnum contra occasum solis erit li-
mes uester. Non se statuet quisquam
contra faciem tuam cunctis diebus ui
tæ tuæ: quemadmodũ fui cum Mose,
[sic] ero tecum, nõ faciã te remissum, Heb.13.a
neque deseram te. Sis igitur fortis & ro B
bustus, tu enĩ diuides in hæreditatem
populo huic terrã quam iuraui patri-
bus eorum, ut darem [eam] illis, mo-
do tu sis fortis & admodũ robustus,
ut custodias & agas secundũ uniuer
sam legem quam præcepit tibi Moses
seruus meus. Ne recedas ab ea neque LectioDeu
ad dexteram, neque ad sinistram, ut pru teronomij.
denter agas in omnibus in quibus in-
cedis. Non recedet liber legis huius
ab ore tuo, sed meditaberis in eo die
noctuque, ut custodias & agas iuxta o-
mne illud quod scriptum est in eo, tũc
enim prosperũ reddes iter tuum, tunc
prudenter ages. An non præcepi tibi,
Sis fortis et robustus, ne formides,
néue animo frãgaris: quoniã ego DO
MINVS deus tuus adsum tibi in om
nibus ad quæ tu proficisceris. Præce C
pit igitur Iehosua præfectis populi, di
cens, Trãsite per media castra, & præ
cipite populo in hanc sententiam, Pa
rate uobis uiaticum, adhuc enim intra
tres dies traijcietis Iordanem hunc, ut
ueniatis in terram, eamque occupetis,
quam DOMINVS deus uester datu
rus est uobis ut possideatis eam. Ad
Rubenitas quoque & Gaditas, atque ad
dimidiam tribũ Manasse loquutus est
Iehosua, dicens, Meminisse [oportet]
uerbi quod præcepit uobis Moses ser
uus DOMINI hisce uerbis, DOMI
NVS deus uester quietẽ dedit uobis,
deditque uobis terram hanc, uxores ue
stre, pubes uestra, & pecora uestra ma
nebunt in terra quã dedit uobis Mo-
ses cis Iordanem, uos autem quicunque
uiri sunt fortes, transibitis in primipi- Num.32.d
lari ordine ante fratres uestros, auxi-
liũque illis feretis, donec DOMINVS D
requiem dederit fratribus uestris si-
cut uobis, & possideant quoque ipsi ter
ram quam DOMINVS deus uester
dat eis, & tunc redibitis ad terram hæ
reditatis uestræ, possidebitisque eam,
quam

quam dedit uobis Moses seruus DOMINI cis Iordanem ad solem orientem. Et responderunt ipsi Iehosuæ dicentes, Omnia quæ præcepisti nobis faciemus, & ad omnia ad quæ miseris nos ibimus, sicut obediuimus in omnibus Mosi, sic quoq; obediemus tibi, modo sit DOMINVS deus tuus tecum sicut fuit cum Mose. Quicunq; rebellis fuerit ori tuo, et uerbis tuis non obedierit in omnibus quę ei mandaueris, interficiatur, modo age fortiter & strenue. CAP. II.

A Misit itaq; Iehosua filius Nū de Sittim duos uiros, qui arte quadam & occulte explorarent, hisce mandatis, Ite et perspicite terrā atq; Iericho.
Iaco.2.d Heb.11.f Qui abeuntes diuerterunt in domū cuiusdā mulieris quæ erat caupona meretoria, cui nomen fuit Rahab, & quieuerunt illic. Annunciatū est autem regi Iericho hisce uerbis, En uenerunt huc uiri ista nocte de filijs Israel, ut terram explorent. Misit itaq; rex Iericho ad Rahab huiusmodi mādatis, Profer uiros qui tecum diuerterunt, quiq; ingressi sunt domū tuam, uenerunt enim ut uniuersam terrā explorent. Tollēs autem mulier duos illos uiros, abscondit eos, dixitq;, Sic est, uenerunt quidem uiri ad me, sed ignoraui unde nā essent: quumq; iam tenebresceret, claudendaq; iam esset porta, egressi sunt uiri, nec scio quò abierint uiri illi, insequimini eos festinanter, apprehēdetis nimirū eos. At ipsa duxit eos sursum super tectum, abscondítq; eos sub cauliculis lini qui structi erāt ei sub tecto. Ciues uero insecuti sunt eos per uiam
B Iordanis ad uada usq;. Porta aūt clausa est posteaq; egressi sunt qui eos insequebantur. Porrò anteq; quieti se dedissent uiri illi, [mulier] ascendit ad eos supra tectum, dixitq; ad uiros, Noui q; DOMINVS tradiderit uobis hanc terram, irruit enim terror uester super nos, omnesq; terræ huius habitatores cōsternati sunt metu uestri. Si
Num.21.e Fides Rahab. quidem audiuimus qualiter exiccauerit DOMINVS aquas maris carecto si ante uos cum exiretis ex Aegypto, & quæ feceritis duobus regibus Amorræorum, qui ultra Iordanem fuerūt, nempe ipsi Sihon & Og, quos omnino excidistis: quo audito, liquefactum est cor nostrum, neq; perstat amplius spiritus in quoquā metu uestri, quoniā DOMINVS deus uester ipse est deus in cœlis superne, & subtus in terra. Nunc igitur iurate mihi quæso per DOMINVM, quandoquidē ego in uos benigna fui, uos quoq; beneficiū sitis præstituri domui patris mei, [huiusq; rei] detis mihi symbolum haud fallax. Cōseruate in uita patrem meum & matrem meam, fratres meos & sorores meas, & quidquid illi habent, eripite animas nostras à morte.
Viri uero illi responderūt ei, Animas C
nostras pro uobis morti [deuouemus] præstituros nos & beneficiū & fidem tibi, cum DOMINVS tradiderit nobis terrā istam, modo ne prodatis negotium nostrū. Demisit itaq; eos fune per fenestram, quandoquidem domus eius erat iuxta mœnia urbis, habitabat enim ipsa propter murū. Dixit aūt ad eos, Ite montem uersus, ne fortè obuiam uobis fiant qui uos sunt insequuti, ibiq; absconsi latitate tres dies, donec persequutores redierint, tum demum persequemini iter uestrū. Viri uero illi dixerunt ad eam, Nos fidem nostram liberabimus ab hoc iuramento tuo quo nos adegisti, si ingressis nobis in regionē, coccinū istum funem ligaueris in fenestra per quā nos demittis, inq; domum tuam cōgregaueris ad te patrem tuum, matrem tuam, & fratres tuos, quin & totam familiam patris tui. Quicunq; egressus fuerit foras extra ostia domus tuæ, huius sanguis sit super caput eius, & nos innoxij erimus: quicunq; uero tecum fuerit in do D
mo, si huic uis inferatur, sanguis eius sit super caput nostrum. Quod si hoc negotium nostrum prodis, liberati erimus ab hoc iuramento tuo quo nos adegisti. Et respōdit, Quemadmodum loquuti estis, sic fiat. Et dimisit eos, abieruntq;, ipsa uero ligauit funē coccinum in fenestra. Abeuntes autē peruenerunt in montem, ibiq; delituerunt tres dies, donec rediissent persequutores. Quæsierant autem eos persequutores per omnē uiam, nec inuenerant. Conuersi ergo duo illi uiri, descenderunt de monte, traijcientesq; uenerūt

ad Iehosua filium Nun, & narrauerũt ei omnia quæ eis acciderant. Dixerũt autem ad Iehosua, DOMINVS tradidit uniuersam hanc terram in manum nostram, metu nostri omnes habitatores terræ istius diffluxerunt. III.

A SVrgente uero diluculo Iehosua, mouerunt è Sittim, perueneruntq́ ad Iordanem, ipse & cũcti filij Israel, pernoctaruntq́ ibi priusquam traijcerent. Post tertium diem transibãt præcones per media castra, præceperuntq́ populo hisce uerbis, Cum uideritis arcam fœderis DOMINI dei uestri, & sacerdotes Leuitas illam ferẽtes, soluetis & uos è loco uestro, proficisceminiq́ post illam: sic tamen, ut spatium sit inter uos & illam, circiter duo millia cubitorũ, ne ad eam appropinquetis, ut sciatis qua uia uobis sit incedendũ, nam hac uia antea non incessistis. Dixitq́ Iehosua ad populũ, Consecrate

Religio sit in multis.

B uosipsos, nam cras faciet DOMINVS in medio uestri admiranda quędã. Loquutus est deinde Iehosua ad sacerdotes hisce uerbis, Tollite arcam fœderis, & transite ante populũ. Hi autem tollentes arcam fœderis, præcesserunt populũ. Et dixit DOMINVS ad Iehosuam, Hodie incipiam te magnificare in oculis totius Israelis, ut intelligant me tecum fore quemadmodũ fui cum Mose, & tu præcipies sacerdotibus ferentibus arcam fœderis, in hãc sententiã, Cum ueneritis ad primã partem aquarum Iordanis, consistetis in ipso Iordane. Dixitq́ Iehosua ad filios

C Israel, Huc adeste, et audite uerba DOMINI dei uestri: & addidit Iehosua, In hoc cognoscetis quod deus uiuens sit in medio uestri, & omnino expellat ante uos Chananæũ, & Hithæum, & Hiuæum, & Pherizæũ, & Girgesæũ, & Amorręũ, & Iebusæum. Ecce arca fœderis dominatoris totius terræ transit ante uos in Iordanẽ. Nũc igitur tollite uobis duodecim uiros ex tribubus Israel, ex singulis tribubus singulos uiros: & quum constiterint plantæ pedum sacerdotum qui portant arcam DOMINI dominatoris uniuersæ terræ intra aquas Iordanis, aquæ Iordanis scindentur, & aquę illæ quæ

Psal. 113. a
Act. 7. f

superne defluunt, †consistẽt instar muri. Factum est autem quum proficisceretur populus è tabernaculis suis ut transiret Iordanem, [ibãt] ante populum sacerdotes qui portabant arcam fœderis. Cumq́ hi, qui arcam [fœderis] portabant, ingrederentur Iordanem, pedesq́ sacerdotũ qui arcam ferebãt, tincti essent in prima parte aquarum, (solet enim †Iordanis super omnes ripas suas cunctis diebus messis effundi) constiterunt aquæ quę superne defluebãt instar muri, ualde procul à ciuitate Adam, quę erat à latere Zarthan: quæ uero infra erãt [aquæ,] defluebant ad mare solitudinis, mare scilicet salis, separatæ defecerunt, transijtq́ populus è regione Iericho. Stabant autem sacerdotes, qui portabant arcam fœderis DOMINI, in sicco in medio Iordane præparati, & cunctus Israel transibat in sicco, donec uniuersus populus perfecte transisset Iordanem. CAP. IIII.

D

Eccli 24. e

A COntigit autem posteaquam uniuersa multitudo plene Iordanem transijsset, ut loqueretur DOMINVS ad Iehosua, dicẽs, Tollite ex populo duodecim uiros, de singulis tribubus unum, & præcipite illis in hanc sententiam, Tollite uobis hinc de medio Iordanis, à loco ubi stant pedes sacerdotum præparatorũ, duodecim lapides, quos trãsferetis uobiscũ, & relinquatis eos eo loci, ubi hac nocte estis permãsuri. Vocauitq́ Iehosua duodecim uiros, quos ordinauerat de filijs Israel, singulos de singulis tribubus. Et dixit eis Iehosua, Transite ante arcam DOMINI dei uestri per mediũ Iordanis, & tollat quisq́ uestrum lapidẽ unum super humerũ suum, iuxta numerum tribuum filiorũ Israel, ut sit hoc inter uos signũ, ut cum interrogauerint

B filij uestri cras patres suos, dicentes, Quid sibi uolũt hi lapides apud uos? Respondebitis eis, quomodo intercisæ fuerint aquæ Iordanis ante arcam fœderis DOMINI. Quum enim illa transiret Iordanẽ, scissæ sunt aquæ Iordanis, factiq́ sunt lapides isti in monumentũ filijs Israel perpetuò. Fecerunt aũt filij Israel sic, quemadmodũ præceperat Iehosua, & sustulerũt duodecim lapides de medio Iordanis, sicut DOMINVS

MINVS loquutus fuerat ad Iehosua, iuxta numerũ tribuum filiorũ Israel, trãstuleruntq́ illos secum ad locũ ubi pernoctarunt, & reposuerũt eos illic. Duodecim quoq; lapides erexit Iehosua in medio Iordane, eo loci ubi steterant pedes sacerdotũ qui portabãt arcam fœderis, ubi manent in hunc usq;
C diem. Sacerdotes uero ferentes arcam consistebant in medio Iordane, donec perficeretur quidq́d præceperat DOMINVS Iehosuæ, ut loqueretur ad populũ, iuxta omnia quæ præceperat Moses Iehosuæ, & festinantes populi transierunt. Cumq́ iam transisset omnis populus, transiuit & arca DOMINI & sacerdotes ante populũ. Tran-
Num. 32. d sierunt autem filij †Ruben, filij Gad, dimidiaq́ tribus Manasse primipilares ante filios Israel, quemadmodum pręceperat eis Moses: circiter quadraginta millia accincti ad bellũ, transierunt ante DOMINVM ad pugnã ad planitiem Iericho. Eodẽ die illustrem fecit DOMINVS Iehosuam in oculis totius Israelis, timueruntq́ eũ sicut timuerant Mosen cunctis diebus uitę
Deut. 27. eius. Et dixit DOMINVS ad Iehosuam hisce uerbis, Pręcipe sacerdotibus portantibus arcã testimonij, ut ascendãt è Iordane. Pręcepit ergo Iehosua sacerdotibus dicens, Ascendite è Iordane. Factumq́ est cũ ascendissent sacerdotes ferẽtes arcã DOMINI è medio Iordanis, extractæq́ essent plãtæ pedũ sacerdotum in siccũ, reuersę sunt aquæ Iordanis in locũ suum, inundaruntq́ super omnes ripas eius sicut he
D ri & nudiustertius. Ascenderũt uero populi è Iordane decima die mensis primi, posueruntq́ castra in Gilgal in extremitate orientali Iericho. Et duodecim istos lapides, quos tulerant de Iordane, erexit Iehosua in Gilgal, loquutusq́ est ad filios Israel hisce uerbis, Cum interrogauerint cras filij uestri patres suos, & dixerint, Quid [sibi uolunt] lapides isti? Declarabitis filijs uestris dicẽtes, Israel in isto Iordane per siccũ transiuit. Nam exiccauit DOMINVS deus uester aquas Iordanis ante uos donec trãsiretis, quem
Exod. 14. a admodũ prius †fecerat DOMINVS deus uester in mari carectoso, q̃d exiccauit ante nos donec transiremus, ut cognoscerent omnes populi terrę manum DOMINI, quę tam ualida est, & ut timeretis DOMINVM deũ uestrum cunctis diebus.

CAP. V.

A CVmq́ omnes reges Amorręorũ, qui erant trans Iordanem ad Occidentem, omnesq́ reges Chananæorum q erant ad mare, audissent q́ exiccasset DOMINVS aquas Iordanis ante filios Israel, donec transissent, liquefactũ est cor eorũ, nec fuit amplius spiritus in eis metu filiorũ Israel. Tũc temporis dixit DOMINVS ad Iehosuam, Fac tibi cultros acutos, & effice denuo ut filij Israel secundo cirũcidãtur. Et Iehosua fecit sibi cultros acutos, & circuncidit filios Israel in colle præputiorũ. Hæc uero causa est cur circuncidit Iehosua uniuersum populum qui egressus fuerat ex Aegypto, mares uidelicet, q́ omnes uiri bello apti mortui erant in deserto, in itinere quũ egrederẽtur ex Aegypto. Circun
B cisi enim erant omnes de populo qui egressi erant, cunctus autem populus qui nati fuerant in deserto, in ipso itinere cum ex Aegypto egrederentur, non erant circuncisi. Nam filij Israel quadraginta annos oberrarũt in deserto, donec tota gens uirorũ bello aptorum qui ex Aegypto egressi fuerãt, cõsumpta esset, eo q́ non audierant uocẽ DOMINI, et q́ DOMINVS iurauerat Num. 14.
illis, se nõ ostensurũ illis terrã quã iurauerat patribus eorũ, ut daret nobis terram fluentem lacte & melle. Filios itaq; illorum, quos suscitauit pro eis, circuncidit Iehosua, quoniã habebant adhuc præputia, nec fuerant in itinere circũcisi. Factum est autem cum iam C
tota natio plene circuncisa esset, manserunt in eodem loco in castris donec sanarentur. Et ait DOMINVS ad Iehosuam, Deuolui hodie à uobis probrum Aegypti. Hinc loci illius nomen appellatum est Gilgal in hunc Galgala.
usq; diem. Manserunt itaq; filij Israel in Gilgal, & celebrarunt Passah decimoquarto die mensis ad uesperam, in planis campis Iericho. Comederunt quoq; de frumento superioris anni huius terræ, idq́ postridie paschatis, placentas infermẽtatas, & spicas

Man deficit. nouas tostas, ipso eodem die. Et desijt Man postridie eius diei, quo cœperãt comedere de frumento terræ, nec habuerunt ultra filij Israel Man, sed de prouentu terræ Chanaan anno illo co
D mederunt. Contigit autem, cum esset Iehosua prope Iericho, ut sublatis oculis suis uideret uirum stantem contra se, habẽtem gladium districtum in manu sua. Abijt autẽ Iehosua ad eum, & dixit ei, Nobísne [aduenisti] an aduersarijs nostris? Et dixit, Nõ. Etenim ego dux exercitus DOMINI nunc adueni. Et procidẽs Iehosua pronus in terrã adorauit, dixitq́ ad eum, Quid dominus meus loquitur ad ser-
Exod. 23. c uum suum? Respondit dux exercitus DOMINI Iehosuę, Tolle calceamentum tuum de pede tuo, locus enim in quo stas sanctuarium est. Fecitq́ sic Iehosua.

CAP. VI.

A ERat autẽ Iericho clausa, probe inquam clausa erat metu filiorum Israel, ita ut nemo nec egredi nec ingredi posset. Et dixit DOMINVS ad Iehosuam, En Iericho & regẽ eius uiros fortissimos in manũ tuam tradidi. Circundabitis autẽ urbem omnes qui bello apti sunt, circumeundo scilicet urbem semel, idq́ facietis sex diebus, & septẽ sacerdotes ferant septem cornua arietina ante arcam. Septimo uero die circumibitis ciuitatem septies, classicumq́ canant sacerdotes cornibus. Cumq́ cornu arietino sonum incenderint, uosq́ sonum cornu audieritis, uociferetur uniuersus populus magno classico, tũc corruet murus urbis subtus se, ascendatq́ populus, quisq́ ante se. Vocãs igitur Iehosua filius Nun sacerdotes, dixit ad eos, Tollite arcam fœderis, & septem sacerdotes ferant septẽ cornua arietina ante arcam DOMINI. Ad populũ autem dixit, Transite & circundate ciuitatem, primipilaris autem ordo transeat ante ar-
B cam DOMINI. Posteaquam autem Iehosua loquutus esset ad populũ, tulerunt septem sacerdotes septem cornua arietina, & transeuntes ante arcã DOMINI clanxerunt cornibus, sequebaturq́ eos arca fœderis DOMINI. Et primipilares præcedebant sacerdotes, qui classicum canebant cornibus, extremum autem agmen ibat post arcam, eundo & clangẽdo cornibus. Et præcepit Iehosua populo hisce mandatis, Ne iubilum aliquem, aut sonũ uocc edatis, neq́ egrediatur uel uerbum ex ore uestro, usq́ ad eum diẽ quo dixero uobis, Vociferamini: tum iubilũ edite. Circunduxit itaq́ arcam DOMINI circumeundo ciuitatem semel, & redeuntes in castra, pernoctarũt in castris. Sub lucem surrexit Iehosua, tuleruntq́ sacerdotes arcam DOMINI: septem quoq́ sacerdotes ferentes septem cornua arietina, præcedebant arcam DOMINI, & classicum canebant cornibus, primipilares uero præcedebant eos, & extremum agmen arcam DOMINI sequebatur, quę præcedebat cum clangore cornuum. Circuierunt ergo urbem & altero die semel, et reuersi sunt in castra. Fecerũtq́ C
sic sex diebus. Illucescẽte septimo die, mane surrexerũt cum aurora exoriretur, & circumierũt ciuitatem (ut constitutum erat) septies, duntaxat uidelicet hoc die circumierunt ciuitatem septies. Cũq́ iam septimo fieret, clangebant sacerdotes cornibus, dixerat enim Iehosua ad populũ, Vociferamini, quia tradidit DOMINVS uobis ciuitatẽ. Sit uero urbs Hærem DOMINO, ipsa urbs scilicet, & omnia quæ in ea sunt, duntaxat Rahab caupona meritoria in uita seruetur, ipsa uidelicet & omnes qui sunt cũ ea in domo, nam †abscondit nuncios quos misera Iosu. 2. b
mus. Veruntamen uos cauete ab Hærem, ne fortè uastantes capiatis de Hęrem, faciatisq́ castra Israelitica Hærem, turbetisq́ ea. Quidquid est argenti, auri, æreorum atq́ ferreorũ uasorum, consecratum sit DOMINO, atq́ in thesaurum DOMINI ueniat. Iubilans igitur populus clanxerunt corni bus. Quumq́ audisset populus sonum Heb. 11. f
cornu, uociferabatur & ipse populus iubilo magno, et corruit murus subter se, ascenditq́ populus in urbẽ, quisq́ suo loco, & ceperunt ciuitatem. Tru 2. mac. 12. c
cidarũt quoq́ gladio omnia quę erãt in ciuitate, tam uiros q̃ mulieres, tam pueros quàm senes, boues, pecudes et asinos. Duobus autem uiris qui ter- D
ram †explorauerãt, pręcepit Iehosua, Sup. 2. c
Heb. 11. f

Introite domū mulieris meritoriæ, edu
citeq́ illinc mulierem ipsam, & omnia
quæ habet, quemadmodum ei iureiu-
rando affirmastis. Ingressi itaq; iuue-
nes illi exploratores, eduxerunt Ra-
hab & patrem eius, matrem eius, fra-
tres eius, & omnia quæ habebat, sed et
omnes familias eius eduxerunt, & re-
posuerunt eos extra castra Israelitica.
Porrò ciuitatem ipsam succenderunt
igni, cum omnibus quæ fuerunt in ea,
duntaxat argentū & aurum, uasa ænea
& ferrea posuerunt in thesaurum do-
mus DOMINI. Rahab uero caupo-
nam & domum patris eius, & omnia
quæ habebat, seruauit Iehosua, habita
uitq́ ipsa inter Israelitas in hunc usq;
diem, eo ꝙ abscondisset nuncios, quos
miserat Iehosua ad explorandum Ieri-
cho. Tunc temporis iurauit Iehosua hi
3.Re. 16.g sce uerbis, Execratus † uir coram DO
MINO, qui surrexerit & reædificaue
rit urbem hanc, nempe Iericho: in pri-
mogenito suo fundamētum eius iaciet,
& in minimo natu suo collocabit por-
tas eius. Fuit itaq; DOMINVS cum
Iehosua, & fama eius euulgata est per
uniuersam terram. CAP. VII.

A PRæuaricati sunt autē filij Israel prę
Iosue 22.d uaricationē, id'q́ in Hærem. Achan
ēm filius Charmi, filij Zabdi, filij Ze
rah de tribu Iuda abstulit de Hęrem, et
exarsit ira DOMINI contra filios Is-
rael. Misitq́ Iehosua uiros de Iericho
ad Hai, quæ erat iuxta Bethauen ab
Oriente ipsi Beth El, & dixit ad eos
hæc uerba, Ascendite & explorate ter
ram. Ascenderunt ergo uiri illi, & ex-
plorauerunt Hai, et reuersi ad Iehosua,
dixerunt ei, Ne ascendat uniuersus po
pulus, sed ascendant circiter duo aut
tria millia uirorum qui ferient Hai, ne
fatiges populū uniuersum usq; illuc,
quia illorum pauci sunt. Ascenderunt
itaq; illuc de populo circiter tria mil-
lia uirorum, & fugerunt à facie uirorū
Hai, percusseruntq́ ciues Hai ex illis
circiter trigintasex uiros, persequutiq́
sunt eos à porta usq; Sebarim, trucida
rūtq́ eos in descensu. Cor ergo populi
liquefactum est, factumq́ quasi aqua.
Et Iehosua scindens uestimēta sua, pro
cidit in faciem suam super terrā coram
arca DOMINI usq; ad uesperā, ipse
& seniores Israelis, & sparserunt pul-
uerem super capita sua. Dixitq́ Ieho- B
sua, Ah DOMINE deus, cur sic tradu
xisti populum tuum istum ultra Iorda
nem, ut traderes nos in manum Amor
ræi, & perderes nos? O si libuisset no-
bis manere cis Iordanem. Quid dicam
mi domine, posteaꝙ Israel coram hosti
bus suis terga uertit? Vt audient Cha
nanæi & omnes habitatores terræ, cir
cumuallabunt nos, & excindent nomē
nostrum de terra, et quid facies nomini
tuo magno? Et dixit DOMINVS ad
Iehosuam, Surge, cur sic cadis super fa
ciem tuā? Israel peccauit, fœdusq́ meū
quod præcepi eis trāsgressi sunt, & ac
ceperunt de Hærem, & furati sunt, &
mentiti, reponentes in suppellectili sua,
& ideo nō poterunt stare filij Israel co-
ram hostibus suis, sed terga uertent an
te inimicos suos, eo ꝙ Hærē facti sunt,
nec amplius ero posthac uobiscū, si nō
excideritis Hærē de medio uestri. Sur-
ge sanctifica populū, & dic, Sanctifica
te uos in crastinum diem, quoniam sic
iussit DOMINVS deus Israel. Hęrem
est in medio tui ô Israel, idcirco stare
aduersum hostes tuos nequaꝗ pote-
ris, donec abstuleritis Hærem de me-
dio uestri. Accedite ergo mane secun- C
dum tribus uestras, & tribus quam de
prehenderit DOMINVS accedet se-
cundum familias suas, & familia quā
deprehenderit DOMINVS accedet se
cundū domos, & domus quam depre-
hēderit DOMINVS accedet uiritim.
Et qui deprehensus fuerit in Hærem,
igni cōburetur tam ipse ꝗ omnia quæ
habet, eo ꝙ transgressus est fœdus DO
MINI, & ꝙ perpetrauerit scelus in Is
raele. Mane igitur cōsurgens Iehosua,
applicuit Israelem secundum tribus
suas, & deprehensa est tribus Iuda. De
inde quū applicaret familias Iuda, de-
prehendit familiam Zarhitarum. Rur
sum applicans familiam Zarhitarum
uiritim, deprehensus est Zabdi. Et ap
plicans domum eius uiritim, deprehen
sus est Achan filius Charmi filij Zab-
di, filij Zerah de tribu Iuda. Et dixit Ie Achan.
hosua ad Achan, Fili mi, da quæso glo
riam DOMINO deo Israelis, & da il
li confessionem, indicaq́ mihi quid fe-
ceris, ne cęles me. Respondens Achan

dixit ad Iehosuam in hanc sententiam, Reuera ego peccaui cõtra DOMINVM deum Israelis, sic enim & sic feci. Vidi inter spolia chlamydem Babylonicam unam eamq́ pretiosam, ducẽtos siclos argenti, & linguã auream unam, cuius pondus erat quinquaginta siclorum: hęc cõcupiscens rapui, & ecce abscon dita sunt sub terra in medio tẽtorij mei,
D & pecunia est sub illis. Misit itaq; Iehosua nũcios, qui quũ cucurrissent ad tentorium eius, ecce abscondita iacebant in tẽtorio eius, & pecunia sub il lis. Tollentes igitur ea ex tentorio, attulerunt ad Iehosuam, & ad cunctos filios Israel, ponẽtes ante DOMINVM. Tollens igitur Iehosua Achan filium Zerah, & pecuniam, & chlamydẽ, & linguam auream, filios quoq; eius & filias eius, boues eius, & asinos eius, et oues eius, tentorium quoq; eius, quin omnia quæ habuit, unà cum uniuerso Israele, deduxerunt ea in uallẽ Achor. Et ait Iehosua, Quandoquidem cõturbasti nos, cõturbabit te DOMINVS in die isto. Lapidibusq́ eos obruentes cuncti Israelitæ exusserunt eos igni: & quum eos lapidibus adobruissent, erexerunt super eos aceruum lapidũ magnum, [qui durat] in hunc usq; diem. Et reuersus est DOMINVS ab ira furoris sui, & ob hoc uocatum est nomẽ loci illius Vallis Achor in hunc usq; diem.

CAP. VIII.

A Ait autem DOMINVS ad Iehosuã, Ne metuas, neq; animo frangaris, tolle tecum omnem populum militiæ aptum, & consurgens ascende ad Hai, en tradidi in manum tuam regem Hai, atq; populũ eius, ciuitatem eius, atq;
Ios. 6.d terram eius, tu fac Hai atq; regi eius, quemadmodum Iericho & regi eius fecisti, prædã tamen eius, & iumẽta eius diripietis uobis, pones quoq; insidias ciuitati post eam. Surrexit itaq; Iehosua & omnis populus qui bello aptus erat, ut ascenderet in Hai, & delegit Iehosua triginta millia uirorum fortium, dimisitq́ eos noctu, præcepitq́ eis di-
B cens, En collocabitis insidias urbi, sed post urbem, nec tamẽ nimis remote ab urbe, sitisq́ omnes parati, ego uero & cunctus populus qui mecum est, appropinquabimus urbi: quumq́ illi exierint ut occurrant nobis, quemadmodũ antea fecerunt, fugiemus nos corã eis, illi autem exibunt nosq́ insequentur, nosq́ eliciemus illos ex urbe, nam dicturi sunt, Fugiunt à facie nostra sicut antea: nam nos fugiemus coram eis, uos uero interim consurgentes ex insidijs occupabitis urbem, tradet enim eam DOMINVS deus uester in manum uestram. Quumq́ obtinueritis urbem, incendetis eam igne, iuxta uerbum DOMINI facietis: ecce, præcepi uobis. Misit igitur illos Iehosua, qui abeuntes ad locũ insidiarum, ibiq́ manserunt inter Beth El & inter Hai, ab Occidente urbis Hai. Iehosua uero mansit nocte illa in medio populi. Et C
cõsurgens summo mane Iehosua, recensuit populum, ascenditq́ ipse & seniores Israel ante populũ contra Hai. Omnes quoq; ex populo qui bello apti erãt, qui scilicet cum eo erant, ascenderunt, accedentesq́ uenerũt ad urbem, castra ponentes ab Aquilone Hai, ut esset uallis inter eos et inter Hai. Et accepit ferme uirorum quinq; millia, collocauitq́ eos in insidijs inter BethEl & inter Hai ab occidua plaga urbis. Et populi collocarunt omnia castra quæ erant ab Aquilone urbi, et insidias suas [quę erant] ab Occidente, contra urbem, & profectus est Iehosua eadẽ nocte in medium uallem. Quumq́ id uideret rex Hai, festinanter cõsurrexerunt, idq́ mane, et ciues illius urbis erumpentes, occurrerunt Israeli ut pugnarẽt, tam ipse quàm omnis populus eius, ad præstitutum tempus ante planitiem, ignorãs quòd insidiæ ei essent collocatæ post urbem. Iehosua uero & uniuersus Israel simularunt se cæsos ante illos, fugeruntq́ per uiam solitudinis. Et con- D
uocati sunt omnes populi qui erant in ciuitate, ut insequerentur eos, insequutiq́ sunt Iehosua, pellecti scilicet ex urbe, ut nõ reliquus esset uir, ne unus quidem, in Hai & Beth El, qui non egressus esset post Israelem, dimiseruntq́ ciuitatem apertam, & insequuti sunt Israelem. Et ait DOMINVS ad Iehosuam, Extende telum quod est in manu tua cõtra Hai, quoniã in manum tuam tradam eam. Et extẽdit Iehosua telum q̃d habebat manu sua contra urbem, et

illico consurgentes qui in insidijs erant de loco suo, prouolaruntque quum extenderet ille manum suam, ueneruntque in urbem, occuparunt eam, & ilico incenderunt eam igne. Porrò ciues Hai retrospectantes uiderunt fumum ciuitatis in cœlum usque ascendentem, neque facultas fuit illis fugiendi neque huc neque illuc. Et populus qui fugiebat uersus solitudinem, conuersus est in persequentes. Iehosua uero & omnis Israel animaduertentes quod insidiæ cepissent ciuitatē, & quod fumus ciuitatis in sublime iret, conuersi sunt, & percusserunt uiros Hai. Et illi egressi sunt ex urbe obuiam illis, ut essent [hostes] inter Israelitas, illis hinc, illis uero isthinc existentibus. Et percusserunt eos donec nullus ex eis superesset, neque effugeret. Regem uero Hai uiuū ceperunt, & adduxerunt eum ad Iehosuam. Quumque iam cessarēt Israelitæ trucidare cūctos ciues Hai in planitie solitudinis, ubi persequuti erant eos, et cecidissent uniuersi gladio ad internetionem usque, reuersi sunt omnes Israelitæ in Hai, & percusserunt eam quoque gladio. Cunctorum uero qui eo die ceciderunt, tam uirorū quam mulierum, fuerunt duodecim millia, & illi homines omnes fuerunt ex Hai. Iehosua uero nō reduxit manum suam quam cum telo extenderat, donec funditus uastasset omnes habitatores Hai.
F Veruntamen iumenta & spolia ciuitatis illius diripuerunt Israelitæ sibi, iuxta uerbum DOMINI quod mandauerat Iehosuæ. Et exussit Iehosua Hai, redegitque eam in aceruū perpetuū, & in solitudinem in hunc usque diem. Regem uero Hai in arborem suspendit usque ad tempus uespertinum. Quumque sol occideret, iussit Iehosua ut cadauer eius deponerent de arbore, & proijcerent ipsum ad fores portæ urbis, excitarentque super ipsum aceruum magnum lapidum, qui [manet] usque in præsentem diem. Tum extruxit Iehosua aram DOMINO deo Israelis in monte Ebal, sicut præceperat Moses seruus DOMINI filijs Israel, & sicut scriptum est in libro legis Mosis, aram uidelicet de lapidibus integris, super quos nemo ferrum leuauit, sacrificaueruntque super eam holocausta DOMINO, & sacrificauerunt hostias gratulatorias.

Deu.27.a
Exo.20.d

G Scripsit quoque super lapides secundariam legem Mosis, quam scripserat ante filios Israel. Et omnis Israel atque seniores eius, præfecti & iudices stabāt utrinque circa arcam coram sacerdotibus Leuitici generis portantibus arcā fœderis DOMINI, aduenæ quoque & indigenæ. Dimidia pars illorū [stabat] uersus montem Gerizim, & dimidia pars illorū uersus montem Ebal, quemadmodū Moses seruus DOMINI antea præceperat, nempe ut benedicerēt populo Israel. Postea legit omnia uerba legis, benedictiones & execrationes, iuxta omnia quæ scripta sunt in libro legis. Nec fuit ullū uerbum ex omnibus quæ præceperat Moses, quod non legerit Iehosua coram tota congregatione Israelis, [stantibus] mulieribus & paruulis atque peregrinis aduenientibus in medio eorum.

CAP. IX.

A Factumque est ut audirent hæc cuncti reges qui erant trans Iordanem, in montanis & locis planis, atque in uniuerso littore maris magni è regione Libani, nempe Hithæi, Amorræi, Chananæi, Pherizæi, Hiuæi & Iebusæi, congregati sunt unà, ut pugnarent contra Iehosuam & contra Israelem uno consensu. Gibeonitę uero quum audissent quæ fecerat Iehosua ipsi Iericho & Hai, egerunt & ipsi uafricie quadam, abierunt enim præ se ferentes ac si peregre missi uenissent, ferentes saccos ueteres in asinis suis, utresque uini ueteres, laceros & resarctos, calceamenta quoque uetera & cōmaculata in pedibus suis, uestimenta denique habebant uetera super se, et omnis panis, quē pro uiatico suo acceperant, aridus erat & mucidus. Venerunt ergo ad Iehosuam in castris Gilgal, dixeruntque ad eum, & ad uiros Israel, Venimus ex terra admodū remota, pāgite ergo nobiscū fœdus. Respōdit quispiā ex Israelitis ipsi Hiuæo, Fortè tu habitas in medio mei, quomodo ergo fœdus tecū ferirem? Et dixerunt ad Iehosuam, Nos serui tui sumus. Quibus rursum ait Iehosua, Quinam estis uos? & unde uenitis? Responderunt ei, Serui tui uenerūt de ualde remotis terris propter famā DOMINI dei tui, siquidē famā eius audiuimus,

& quæcunq; in Aegypto fecit, sed &
Num.21.c cuncta quæ fecit † duobus regibus A-
morræorum, & qui fuerunt ultra Iordanẽ, Sihon regi Hesbon, & Og regi Basan qui fuit in Astaroth, unde dixerunt nobis seniores nostri, & omnes inhabitatores terræ nostræ in hanc sententiam, Tollite in manu uestra uiaticum ad iter, et ite illis obuiam, dicite'q; illis, Serui uestri sumus, pangite ergo nobiscum fœdus. Hic panis noster quo aluimus nosipsos interim dũ absumus à domibus nostris, calidus fuit eo die quo egrediebamur ut proficisceremur ad uos, & ecce nunc aridus est & mucidus: Isti q̃q; utres uini quos nouos impleuimus, ecce rupti sunt, sed & uestimenta hæc nostra atq; calceamenta nostra uetustate detrita sunt ob iter tã
C longum & immensum. Et acceperunt uiri illi [Israelitæ] de uiatico illorũ in-
2.Reg.21.a consulto DOMINO. † Fecit itaq; Iehosua cum eis pacem, & ferijt cum eis fœdus, ut seruaret eos uiuos, & principes cœtus iurauerunt eis. Exactis tribus diebus posteaq; fœdus icerant, audierunt illos esse uicinos suos, habitare'q; in medio ipsorum. Et profecti filij Israel, peruenerunt tertio die ad ciuitates illorum, (erãt aũt ciuitates eorum, Gibeon, Kephira, Beeroth & Kiriath Iearim,) nec percusserũt eos filij Israel, eo q; eis principes cœtus per DOMINVM deum Israelis iurassent. Et murmurabat totus cœtus cõtra principes. Dixerunt uero cuncti principes ad uniuersum cœtũ, Nos iurauimus illis per DOMINVM deum Israelis, idcirco non possumus in eos irruere: hoc uero faciemus eis, seruabimus eos uiuos, ne ueniat super nos indignatio propter iuramentum quod iurauimus eis. Dixerunt'q; rursus ad eos principes, Viuãt, & sint calones & lixæ pro toto cœtu quemadmodum loquuti sunt eis prin-
D cipes. Et uocatis eis Iehosua, loquutus est ad eos in hanc sententiam, Quare imposuistis nobis hisce uerbis, Valde remoti habitamus à uobis, quũ tamen in medio nostri habitetis? Execrati igitur eritis uos, nec excindetur è uobis seruus & qui ligna cædant, & aquam hauriant domui dei. Qui respondentes Iehosuæ, dixerunt, Quoniã certissime indicatum est seruis tuis q; præcepisset DOMINVS deus tuus Mosi seruo suo, q; daturus esset uobis uniuersam hanc terrã, et q; excisurus esset cunctos habitatores terræ ante uos, ob hoc timuimus uehementer animabus nostris à uobis, & fecimus rem istam, en sumus in manu tua, quod tibi uidetur bonum et rectum nobis facere, hoc facito. Et fecit eis sic, liberauit'q; eos è manu filiorum Israel ut non occiderent eos. Et constituit eos Iehosua eodẽ die ut essent lignatores & aquatores in cœtu, & pro ara DOMINI in hunc usq; diem, in loco quem elegerit.

X.

QVum uero Adonizedek rex Hie- A
rosolymorum audisset quod Iehosua obtinuisset Hai, & eam uastasset, et ut fecisset Iericho & regi eius, ita q̃q; Hai & regi eius fecisset, quod'q; pacẽ inijssent ciues Gibeon cum Israelitis, & essent inter eos, timuerunt ualde, q̃niam Gibeon urbs fuit magna, sicut una ex regalibus urbibus, maior Hai, & ciues eius omnes uiri erant fortissimi. Misit ergo Adonizedek rex Hierosolymorum ad Hoham regem Hebron, & ad Piream regem Iarmuth, & ad Iaphiam regem Lachis, & ad Debir regem Eglon, huiusmodi mãdatis, Ascendite ad me & auxilio mihi sitis, ut percutiamus Gibeon, quoniã pacem inierunt cum Iehosua & cum filijs Israel. Congregati igitur ascenderunt quinq; reges Amorræorum, rex Hierosolymorum, rex Hebron, rex Iarmuth, rex Lachis, rex Eglon, isti cum uniuersis castris suis castrametati sunt contra Gibeon ut oppugnarẽt eam. Miserunt er- B
go ciues Gibeon ad Iehosuã in castra quæ erant in Gilgal, hisce mandatis, Ne retrahas manũ tuam à seruis tuis, ascende ilico ad nos, & serua nos, opem'q; fer nobis, quoniam congregati sunt cõtra nos omnes reges Amorræorum qui habitãt in montibus. Et ascendit Iehosua ex Gilgal, ipse & totus populus qui bello aptus erat cum eo, & cuncti uiri fortes. Et ait DOMINVS ad Iehosuam, Ne timeas ab eis, quoniam tradidi eos in manum tuam, nec stabit quispiam ex eis coram te. Venit aũt Iehosua subito ad illos, nam ascenderat tota nocte ex Gilgal. Et cõturba

uit eos DOMINVS ante Israelitas, pcussitq́ eos cæde magna in Gibeon, & insequutus est eos per uiam ascensus Bethoron, pcussitq́ eos usq; in Ase
C ka & Makeda. Quumq́ fugerent ante Israelitas, & essent in descensu Bethoron, deiecit DOMINVS super eos lapides grandes de cœlo, usq; in Aseka, mortuiq́ sunt multo plures eorum qui lapidibus grandinis interierunt, q̃ fuerint illorũ quos interfecerãt filij Israel gladio. Tum loquutus est Iehosua ad DOMINVM eo scilicet die quo DOMINVS tradidit Amorræũ ante Israelitas, & ait præsentibus Israelitis, Sol
Isa.28.f †siste gradũ in Gibeon, & luna in ual
Eccli.46.a le Aialon. Cõstitit itaq; sol, & luna stetit, donec se gens de hostibus suis ulcisceretur. An non hoc in libro iusti scriptum est? Constitit itaq; sol in medio cœli, nec festinauit ad occasum ferè integro die. Nec fuit talis dies ante illũ nec post illum, ut exaudiret DOMINVS uocem hominis, quoniã DOMINVS pugnauit ꝓ Israele. Reuersusq́ est Iehosua & omnis Israel cũ eo ad castra in Gilgal. Fugerunt aũt quinq; reges isti, & absconditi delituerũt in qua
D dam spelunca in Makeda. Et nunciatũ est Iehosuæ hisce uerbis, Inuenti sunt quinq; reges absconditi in spelunca in Makeda. Et ait Iehosua, Voluite lapides grandes ad os speluncæ, & constituite uiros circa eã qui eos custodiant, uos uero ne consistatis, sed insequimini hostes uestros, & cædite extremum agmen, neq; permittatis ut ingrediantur ciuitates suas, qa tradidit eos DOMINVS deus uester in manum uestrã. Et factum est quum cessasset Iehosua atque filij Israel à cædẽdo illos ualde ingenti cæde ad internetionem usq;, ut reliqui qui ex illis supererãt, ingrederentur in urbes munitas. Et reuersus est uniuersus populus saluus in castra ad Iehosuam in Makeda, ut nemo uel mutierit lingua sua cõtra filios Israel. Dixit aũt Iehosua, Aperite os speluncæ, & educite ad me ex spelunca quinq; istos reges. Et fecerunt sic, eduxerũtq́ ad eum ex spelũca quinq; istos reges, nempe regem Hierosolymorum, regem Hebron, regem Iarmuth, regẽ Lachis, & regem Eglon. Quumq́ educerent reges istos ad Iehosuam, uocauit Iehosua cunctos uiros Israel, dixitq́ ad principes qui præerant bello, quiq; cum eo profecti erant, Huc adeste, & ponite pe B
des uestros super colla regum istorum. Illi ergo accedentes restiterunt pedibus suis in ceruicibus regum istorum. Et ait ad eos Iehosua, Ne metuatis, neque paueatis, quin uiriliter & fortiter agatis, quoniã sic faciet DOMINVS cunctis inimicis uestris cõtra quos pugnatis. Posthæc trucidauit eos Iehosua, & interfectos suspendit in quinq; arboribus, & manserunt suspensi in arboribus usq; ad uesperã. Quũ tempus appeteret ut sol occideret, iussit Iehosua ut depositos de arboribus proijcerent eos in speluncã in qua delituerãt, & posuerũt lapides grandes ad os speluncę, qui [manent] in hunc usq; diem. Et Makeda cepit Iehosua eodem die, & percussit eam gladio, regemq́ eius interfecit, cũ omni eo q̃d in ea uiuebat: nihil fecit reliquũ, sed fecit regi Makeda quemadmodũ fecerat regi Iericho. Transiuit deinde Iehosua & cũctus Is-
rael cũ eo à Makeda in Libna, pugna- F
uitq́ cõtra Libna. Et DOMINVS tradidit eam & regem eius in manũ Israelis, quã percussit gladio, simulq́ quidquid in ea uitã habebat: nihil fecit in ea Lebna.
reliquũ, sed fecit regi eius †quemadmodum regi Iericho fecerat. Transijt deinde Iehosua & omnis Israel cũ eo à Libna in Lachis, castraq́ fixit cõtra eam, Sup.6.
& oppugnauit eã. Et tradidit DOMINVS Lachis in manũ Israelis, qui capiens eam postero die, percussit eã gladio, & quidquid uiuũ in ea erat, quem Lachis.
admodũ fecerat in Libna. Tunc ascendit Horam rex Geser ut suppetias ferret ipsi Lachis, quẽ pcussit Iehosua & populum eius, ut nemo ex eis reliquus esset. De Lachis transiuit Iehosua & omnis Israel cũ eo ad Eglon, positisq́ Eglon.
castris contra eam, oppugnarunt eam, & expugnata ea eodem die, percusserunt eam gladio, atq; omne illud quod in ea uitam habebat interemit eodem die, quemadmodum fecerat in Lachis. Ascendens aũt Iehosua & omnis Isra- G
el cũ eo de Eglon in Hebron, oppugna Hebron.
runt eã, captamq́ percusserunt gladio, regem scilicet eius, & cunctas ciuita-

tes eius, quidquid deniq; in ea uiue-
bat, nec fecit quidquã reliquũ, sed fecit
ei iuxta omnia quæ fecerat Eglon. Et
proruit eam, & quidquid fuit in ea ui-
uum. Et reuersus Iehosua atq; omnis
Dabir. Israel cum eo in Debir, oppugnauit eã,
quumq; eam cepisset, & regẽ eius atq;
cuncta oppida eius, percusserunt eos
gladio, & internetioni dedit quidquid
in ea uiuum fuit: nihil fecit reliquum,
queadmodũ fecerat Hebron, sic facie-
bat & Debir, & regi eius, & queadmo
dũ fecerat Libna & regi eius. Et per-
cussit Iehosua uniuersam regionem mõ
tanam & meridianam, & ualles fluuia
les, & cunctos reges eorum: nihil fecit
ex eis reliquũ, qdquid spirauit dedit in
ternetioni, queadmodũ præceperat DO
MINVS deus Israeli. Percussit aũt eos
Iehosua à Kades Barnea usq; ad Asam,
et uniuersam terrã Gosen usq; Gibeõ.
Cũctos hos reges et terrã eorũ cepit Ie
hosua semel, quoniã DOMINVS deus
Israelis pugnauit ꝓ Israele. Et reuersus
est Iehosua atq; omnis Israel in castra
quę erant in Gilgal. CAP. XI.

A QVum hæc audisset Iabin rex Ha-
zor, misit ad Iobab regẽ Madon,
& ad regẽ Simron, & ad regem Ach-
saph, sed et ad reges qui erant ad Aqui
lonem in montanis & loco campestri
contra Meridiẽ Cineroth, & in locis
planis, atq; in regionibus Dor ab Oc-
cidente, & ad Chananæũ qui erat ab
Oriente & Occidente, & ad Amorrę
um, Hithæum, Pherizæũ & Iebusæũ in
mõtanis, et ad Hiuæũ qui erat sub Her
mõ in terra Mizpa. Illi egressi sunt atq;
uniuersa castra cũ eis, populus multus
nimis, ut arena quæ est in littore maris,
equites et currus ualde multi. Isti reges
omnes congregati sunt, & uenientes
iunxerunt castra apud aquas Merom,
ut congrederentur cum Israelitis. Et
B air DOMINVS ad Iehosuam, Ne me
tuas ab illis, quoniam cras iuxta hoc
tempus ego tradam eos omnes saucios
coram Israele, equis eorum neruos in-
cides, & currus eorum igni combu-
res. Venit itaq; Iehosua & cunctus po
pulus bello aptus cum eo, aduersum
illos iuxta aquas Merom repente ir-
ruentes in eos, & tradidit eos DOMI
NVS in manũ Israelis, percusseruntq;
eos, & insequuti sunt eos usq; Zido-
nem maiorem, & usq; ad calefactiones
aquarum, & usq; ad uallem Mitzpa,
quę est ad Orientem, percutientes eos,
ut neminẽ ex eis reliquum facerẽt. Fe
citq; eis Iehosua quemadmodũ præce-
perat ei DOMINVS, equis eorũ ner-
uos incidit, & currus eorum igne com
bussit. Et reuersus Iehosua eodem tem C
pore cepit Hazor, et regẽ eius ferijt gla Hazor.
dio. Etenim Hazor ante fuerat caput
omnium istorũ regnorũ. Percusserunt
insuper gladio quidquid in ipsa uitam
habebat, [cuncta] uastantes: nihil re-
liquũ facientes quod spirabat, Hazor
quoq; ipsam igne succendit. Omnes
quoq; ciuitates regũ istorũ, & uniuer-
sos reges earum cepit Iehosua, & per-
cussit eos gladio, & internetioni dedit
eos, † queadmodũ præceperat Moses Deut. 7. a
seruus DOMINI: ueruntamen omnes
urbes quæ stabant in tumulis suis non
cõbussit Israel, præter Hazor solã quã
incendit Iehosua. Et uniuersa spolia ci
uitatũ istarũ atq; iumenta diripuerunt
sibi filij Israel, omnes tamen homines
percusserũt gladio, donec excinderent
eos, nec quidquam quod spirabat reli
quũ fecerunt. Quemadmodum DOMI
NVS præceperat Mosi seruo suo, † sic Exo. 34. b
Moses præceperat Iehosuæ, & Ieho- Deut. 7. a
sua sic fecit, ut non dempserit quidquã
ex omnibus quæ præceperat DOMI-
NVS Mosi. Occupauit itaq; Iehosua
uniuersam terrã illam, montanã & uni
uersam meridionalẽ, atq; omnẽ terram
Gosen, decliuia atq; cãpestria loca, mõ
tem quoq; Israel & loca eius humilio-
ra. A monte diuisionis, qui ascendit in D
Seir, usq; ad Baal Gad in conualle Li
bani infra ad montem Hermon: cun-
ctos quoq; reges earum cepit, percus-
sit eos atq; trucidauit eos. Diebus mul
tis bellũ gessit Iehosua cũ omnibus re
gibus istis, nec fuit ulla ciuitas quæ pa
cẽ inierit cũ filijs Israel, exceptis Hi-
uæis qui habitabãt in Gibeon, sed bel
lo omnes [ciuitates] obtinuerũt. Siquĩ
dẽ à DOMINO hoc fuit, qui conforta
bat cor illorũ, ut bello resisterẽt Israeli,
utq; illi eos internetioni darẽt, nec ul-
la eis misericordia exhiberetur, sed
excinderentur, queadmodũ præcepe-
rat DOMINVS Mosi. Eodẽ uero tẽ
pore

Enakim excisi. pore uenit Iehosua, et excidit Enakim ex montibus, à Hebron, Debir, Anab, & de cunctis montanis Iehuda, & de cunctis montanis Israel, uastauit inquam [eos] Iehosua cum ciuitatibus eorum. Nullus ex Enakim relictus est in terra filiorũ Israel, duntaxat in Asa, Gath, & in Asdod relicti sunt. Cepit itaq; Iehosua uniuersam terram, iuxta omnia quę loquutus fuerat DOMINVS ipsi Mosi. Et Iehosua tradidit eam Israelitis in hæreditatem iuxta diuisiones & tribus eorũ, quieuitq; terra à bellis.

CAP. XII.

A Hi sunt reges terræ illius quos percusserunt filij Israel, & possederũt terram eorum cis Iordanẽ ad exorientem solem, à torrente Arnon usq; ad montem Hermon, & ad omnem planitiem orientalem. Sihon rex Amorræorum qui habitabat in Hesbon, & imperitabat ab Aroer, quæ est iuxta ripam torrentis Arnon, & à medio torrentis, & dimidia Gilead usq; ad Iabok torrentem, qui est limes filiorum
B Ammon. A planitie quoq; usq; ad mare Cineroth ad Orientẽ, & usq; ad mare solitudinis, mare inquam salis ad Orientem, uia Beth Iesimoth, & à Meridie subter scatebras collium. Et limitem Og regis Basan, qui reliquus erat ex Rephaim, habitabatq; in Astaroth & Edrai, & imperitabat in monte Hermon, & in Salcha, atq; in uniuersa Basan, usq; ad limitẽ Gessuri & Maachati, & dimidio [monte] Gilead, qui limes erat Sihon regis Hesbon. Hos percusserunt Moses seruus DOMINI et filij Israel, tradiditq; illam [terrã] Moses seruus DOMINI possidendã Rubenitis, Gaditis, et dimidię tribui Ma-
C nasse. Isti uero sunt reges terræ quos percussit Iehosua et filij Israel ultra Iordanem ad Occidentẽ, à Baal Gad quę est in ualle Libani usq; ad montem diuisionis qui ascendit in Seir, quam dedit Iehosua Israeli possidendã per portiones suas. In montibus & conuallibus, in planitie, & fluuijs, in deserto, & in Meridie, Hithæus, Amorræus, Chananæus, Pherizæus, Hiuæus &
D Iebusæus. Rex Iericho unus, rex Hai, quæ est à latere Beth El, unus, rex Hierosolymorum unus, rex Hebron unus,

Og rex Basan.

Reges occisi 31.

rex Iarmuth unus, rex Lachis unus, rex Eglon unus, rex Gæzer unus, rex Debir unus, rex Gæder unus, rex Horma unus, rex Arad unus, rex Libna unus, rex Adullã unus, rex Makeda unus, rex Beth El unus, rex Tapua unus, rex Hepher unus, rex Aphek unus, rex Saron unus, rex Madõ unus, rex Hazor unus, rex Simron Meron unus, rex Achsaph unus, rex Taanach unus, rex Megido unus, rex Kedesch unus, rex Iakneam de Charmel unus, rex Dor de regione Dor unus, rex Goim in Gilgal unus, rex Thirza unus, Omniũ regũ trigintaunus.

XIII.

A Qvumq; iam Iehosua cõsenuisset, prouectęq; esset ętatis, dixit DOMINVS ad eum, Tu iam senex factus es prouectæq; ętatis, restatq; adhuc admodũ multa terra quã occupetis. Hæc uero est terra quę adhuc restat, Omnes limites Philistinorũ, & uniuersa Gessuri, de Schihor quę est corã Aegypto, usq; ad limitẽ Aekron ad Aquilonẽ, quę inter Chananæos reputãtur, quinq; scilicet satrapiæ Palestinorum, nempe Asathæa, Asdodæa, Ascalonæa, Gethæa, Aekronæa & Auæa. Ab australi quoq; parte tota terra Chananæorũ, & decliue latus ad Zidonios usq; Aphek, ad limitẽ Amorræi. Et terra Giblæorum, & uniuersus Libanus ad orientem solem, à Baal Gad subtus ad montẽ Hermon, donec uentũ est ad Hemath. Omnes habitantes in montanis à Libano usq; ad calefactiones aquarum, & Zidonios, ego exterminabo à facie filiorum Israel, modo tu sorte eam diuidas Israelitis, ut hæreditate [accipiant] quemadmodum præcepi tibi. Tu ita- B
que diuide terram istam in hæreditatem nouẽ tribubus, & dimidiæ tribui Manasse, cũ ea enim Rubenitæ & Gaditæ acceperunt hæreditatem suam† quam dedit eis Moses cis Iordanẽ ad Orientem, quemadmodum tradidit eis Moses seruus DOMINI. Ab Aroer quæ est ad ripam torrentis Arnon, & ab urbe quæ est in medio torrentis, & uniuersam planitiem Medeba usq; Dibon. Omnes quoq; ciuitates Sihon regis Amorręorum qui regnauit in Hesbon, usque ad limitem filiorum Ammon, Gilead quoq;, & limitem Gessuri

Num.32.f

atq; Maachati, et omnem montem Her
mon, cum uniuersa Basan usq; ad Sal-
cha, totum regnum Og in Basan, qui
regnauit in Astaroth et Edrai, quiq; su
perfuit ex reliquijs Rephaim, hos in-
quam percussit Moses & expulit eos.
Gessuri. Gessuri autem & Maachati non expu
Machati. lerunt filij Israel, sed habitauit Gessur
Num.18. c et Maachat inter Israelitas in hūc usq;
diem. Tribui uero Leui non dedit hæ-
reditatē, sed sacrificia DOMINI dei
Israelis quæ igne consiunt hæreditas
C eius est, sicut loquutus est illi. Dedit au
Possessio Rubenitarum. tem Moses tribui filiorum Ruben iux-
ta familias suas, ut esset limes eorū ab
Aroër, quæ sita est ad ripam torrentis
Arnon, & ab urbe quę est in medio tor
rentis, & tota planities usq; Medeba,
Hesbon cū uniuersis oppidis suis quæ
sunt in planitie, Dibō, et Bamoth Baal,
Beth Baal Meon, Iaza, Kedemoth, Me
phaath, Kiriathaim, Sibma, & Zereth
Sahar in monte uallis, domum Peor, et
scatebras collis, sed & Beth Iesimoth.
Omnes quoq; ciuitates planitiei, &
uniuersum regnum Sihon regis Amor
Num.31. a ræi, qui regnauit in Hesbon, † quē per
cusserat Moses cum principibus Mi-
dian Eui, et Rekem, Zur, Hur atq; Re
ba, qui principes fuerunt Sihonis, ha-
Balaam occisus. bitantes in terra. Bileam quoq; filium
Beor diuinatorem occiderunt filij Isra
el gladio cum interfectis eorum. Et fuit
limes filiorum Rubē Iordanis cum ter
mino suo. Hæc fuit hæreditas filiorum
Ruben secundum familias suas, ciuita
Possessio tribus Gad tes & uillæ earum. Dedit insuper Mo
ses tribui Gad, nempe filijs Gad, per
familias suas. Fuit autem limes eorum
Iazer, & omnes ciuitates Gilead, et di
midia pars terræ filiorū Ammon, usq;
ad Aroër quæ est coram Rabba. Et ab
Hesbon usq; Ramath, Mizpe, & Be-
thonim, & à Mahanaim usq; ad limi-
D tē Debir. In ualle quoq; Beth Haram,
& Beth Nimra, Succoth, & Zaphon
reliquiæ regni Sihon regis in Hesbon,
ad Iordanē & limitem eius, usq; ad ex
tremitatem maris Cinnereth cis Ior-
danem ad Orientem. Hæc est hæredi-
tas filiorum Gad per familias suas, ci
Dimidiæ tribus Manasse possessio. uitates & uillæ earum. Dedit insuper
Moses dimidiæ tribui Manasse, et fuit
dimidiæ tribui filiorū Manasse per fa-
milias suas. Limes eorum fuit à Maha
naim, uniuersa Basan, totum regnū Og
regis Basan, omnesq; uici Iair, qui sunt
in Basan, sexaginta ciuitates. Dimidia
quoq; Gilead, Astaroth, & Edrai ciui-
tates regni Og in Basan filiorum Ma-
chir, filij Manasse, dimidiæ scilicet par
tis filijs Machir iuxta familias suas.
Hæc sunt quę hęreditate distribuit Mo
ses in campestribus locis Moab cis Ior
danem [è regione] Iericho ad Orien-
tem. Tribui uero Leui non dedit Mo-
ses hæreditatem, (quoniam) DOMI-
NVS deus Israel est hæreditas eorum,
ut pollicitus est eis.

XIIII.

HAec uero sunt quæ hæreditate ac A
ceperunt filij Israel in terra Cha-
naan, quæ distribuerunt illis Eleazar
sacerdos, et Iehosua filius Nun, atq; ca
pita patrū de tribubus filiorum Israel.
Sorte autem hæreditatem illam suā ac
ceperunt, †quemadmodū præceperat Num.34.d
DOMINVS per Mosen, ut daret no
uē tribubus atq; dimidiæ tribui. Nam
duabus tribubus & dimidiæ tribui de
derat Moses hæreditatē cis Iordanem.
Leuitis autem nullam dedit hæredita-
tem inter illos, etenim filij Ioseph facti
sunt duæ tribus, nempe Manasse & E- B
phraim, ideo non dederunt partē Leui
tis in terra, nisi ciuitates ad habitandū,
cum agris earum suburbanis ꝓ pecori
bus & possessione eorū. Quēadmodū
pręceperat DOMINVS Mosi, sic fece
runt filij Israel diuidentes terram. Ac-
cedentibus autem filijs Iehuda ad Ieho
suam in Gilgal, Caleb filius Iephu-
næ Kenisæus dixit ad eum, Tu no-
sti sermonem quem loquutus †est DO Num.14.d
MINVS ad Mosen uirū dei, mei et tui
gratia in Kades Barnea. Natus eram
quadraginta annos quū mitteret me
Moses seruus DOMINI ex Kades
Barnea ad explorandum terram, & re
tuli rem ipsam sicut erat in corde meo.
Fratres autem mei qui ascenderant me C
cum, liquefecerunt cor populi, ego ue-
ro perfecte sequutus DOMINVM de
um meum, iurauitq; Moses eodem tem
pore hisce uerbis, Certe terra quā cal- Supra 1.a
cauit pes tuus, tibi & filijs tuis cedet
in hæreditatē perpetuam, eo quod per-
fecte sequutus es DOMINVM deum.
Et en seruauit me DOMINVS in ui-
ta,

ta, sicut loquutus est, istis quadragin-
taquinque annis, ex eo tempore quo lo-
quutus est DOMINVS sermonem hunc
ad Mosen, quo profectus est Israel in
Eccli 46.b deserto. Nunc igitur hodie sum natus
octogintaquinque annos, hactenus tam
D ualidus, quam fui eo die quo misit me Mo
ses: ut fuit robur meum tum, ita & nunc
est robur meum, siue belligerandum, si
ue egrediendum, siue etiam ingredien-
dum sit. Nunc igitur da mihi montem
istum, de quo loquutus est DOMINVS
die illa. Tu enim audisti eodem die, quod
Anakim sunt ibi, & ciuitates magnæ
& munitæ, si forte DOMINVS mihi
adfuerit, ut possim eos expellere, quem
admodum DOMINVS pollicitus est.
Benedixit uero ei Iehosua, & dedit Ca
1. Mac. 2.f lebo filio Iephunæ †Hebron in hæredi
tatem. Atque hinc Hebron cessit ipsi Ca
leb filio Iephunæ Kenesæo in hæredita
tem in hunc usque diem, eo quod perfecte se
quutus sit DOMINVM deum Israe-
lis. Porrò nomen Hebron antea fuit Ki
riath Arba. Fuit enim [Arba] homo ma-
gnus inter Anakim. Et terra quietem
habuit à bellis.

CAP. XV.

A HAec uero fuit sors tribus filiorum Ie
huda per familias suas, nempe uer
Num. 34.a sus limitem Edom deserti Zin ad Me
ridiem, ab extremitate australi. Fuitque
limes eorum meridianus, ab extremita
te maris salsi, à petra respiciente Meri
diem. Et egreditur ad [locum] qui fuit
à Meridie ad ascensum Akrabim, per
transiens usque Zin, ascendensque à Me
ridie ad Kades Barnea, transiens Hetz
ron, atque ascendens ad Adar, reflectens
ad Karkaa. Hinc transit in Azmon,
exitque ad torrentem Aegypti, & fuerunt
exitus huius limitis in occidua plaga,
atque hic sit (uobis) limes meridionalis.
Limes uero orientalis est mare salsum
usque ad extremitatem Iordanis, & limes
in angulo aquilonari à lingua maris et
B ab extremitate Iordanis. Ascenditque li
mes ille in Beth Hogla, & transit ab A
Bohan pol-lex. quilone ad Betharaba, & hinc ascen-
dit limes ille ad lapidem Bohan filij
Ruben. Rursus ascendit hic limes in
Debir à ualle Achor, & uersus Aqui-
lonem respicit Gilgal, quæ est iuxta a-
scensum Adumim, quæ est ab Austro
torrenti, pertransitque limes ille ad aquas
Enschemes, & fines eius sunt iuxta
fontem Rogel. Ascenditque hic limes per
uallem filij Hinnom, iuxta latus Iebu-
sæi à Meridie, hæc est Hierosolyma.
Rursum ascendit hic limes in uerticem
montis qui est è regione uallis Hinnom
ad Occidentem, quique est in extremita
te uallis Rephaim ad Aquilonem. De- C
flectit autem limes ille à uertice montis
ad fontem aquæ Nephtoah, egrediturque
ad ciuitates montis Ephron, & hinc
uergit limes ille in Baala quæ est Ki-
riath Iearim. Et circuit limes ille à Ba
ala uersus Occidentem usque ad montem
Seir, & transit ad latus montis Iearim
ab Aquilone, quæ est Chesalon, descen
ditque in Bethschemes, transitque in Thim
na. Et rursum egreditur limes ille ad la
tus Ekron uersus Aquilonem, & defle
ctit idem limes in Siceron, pertransitque
montem Baala, exiens in Iabneel, desi-
nuntque fines huius limitis ad mare oc-
cidentale. Limes uero occidentalis est
mare magnum, isque limes limes est filio
rum Iehuda per circuitum in familijs
suis. Porrò Calebo filio Iephunæ de- Sors Caleb
dit (Iehosua) partem in medio filiorum
Iehuda iuxta os DOMINI ad Ieho-
suam, nempe Kiriath Arba patris Anak,
quæ est Hebron. Et †Caleb eiecit inde D
tres filios Anak, scilicet Sesai, Ahi- Iud. 1.b
man atque Thalmai, qui filij fuerunt
Anak. Hinc ascendit ad habitatores
Debir, & fuit nomen Debir antea Ki-
riath Sepher. Et ait Caleb, Qui percus-
serit Kiriath Sepher, & eam ceperit,
huic dabo Achsam filiam meam uxo-
rem. Cepitque eam Othoniel filius Kenas
fratris Caleb, & dedit ei uxorem filiam
suam Achsam. Factum est autem quum
ingrederetur ipsa, persuasit ei ut postu
laret à patre suo agrum, & demisit [sese]
ex asino. Dixitque ad eam Caleb, Quid
tibi? Et respondit illa, Da mihi donum
aliquod, quandoquidem terram mihi B
siccaneam dedisti, da mihi quoque irri-
guam aquis. Et dedit ei irrigua supe-
riora, & irrigua inferiora. Hæc itaque
est hæreditas tribus filiorum Iehuda
per familias suas. Fuerunt autem ciui-
tates in extremitatibus ipsi tribui filio
rum Iehuda. Ad limitem Edom ad Au Catalogus
strum Kabzeel, Eder, Iagur, Kina, Di- urbium Iu-
mona, Adada, Kedes, Hazor, Iithnan, da.

Ziph, Telem, Bealoth, Hazor, Hadatha, Kerioth, Hetzron quæ est Hazor, Amam, Sema, Molada, Hazar Gadda, Hesmon, Bethpalet, Hazar Sual, Beer Seba, Bisothia, Baala, Hijm, Azem, Eltholad, Chesil, Horma, Ziglag Madmana, Sansanna, Lebaoth, Schilhim, Ain & Rimon. Omnium ciuitatũ
F uigintinouem cũ uillis earum. In campestribus uero locis Estaol, Zarea, Asna, Zanoa, Enganim, Tapua, Enam, Iarmuth, Adulam, Socho, Aseka, Saaraim, Adithaim, Gadara, & Gedorothaim, ciuitates quatuordecim cũ uillis earũ. Zenan, Hadasa, Migdalgad, Dilean, Mitzpa, Iakteel, Lachis, Botzkath, Eglon, Chabbõ, Lachmam, Chitlisch, Gederoth, Bethdagon, Naema, et Makeda, sedecim ciuitates cũ uillis earum. Libna, Aether, Asan, Iiphtah, Asna, Nezib, Kehila, Achsib, & Maresa, ciuitates nouem cũ uillis earum. Aekron cũ filiabus suis & uillis suis. Ab Aekron et Occidente oẽs q̃ sunt ad latus Asdod cũ uillis suis. Asdod cum filiabus suis & uillis suis. Asa cũ filiab. suis, & uillis suis usq; ad torrẽtẽ Aegypti, & mare magnũ limes est. In montanis porrò Samir, Iathir, Socho, Dãna, Kiriathsanna, q̃ est Debir, Anab, Esthemo, Anim, Gosen, Holõ et Gilo, undecim ciuitates cum uillis earũ. Arab, Duma, Essean, Ianum, Bethtappuah, Apheka, Humta, & Kiriath Arba, q̃ est Hebron, atq; Zior, ciuitates nouem cum uillis earũ. Maon, Charmel, Ziph, Iutah, Iisreel, Iokdeam, Zanoah, Cain, Gibea & Thimna, ciuitates decem cũ uillis earũ. Halhul, Bethzur, et Gedor, Maerath, Beth Anoth, et Eltekon, ciuitates sex cum uillis earũ. Kiriath Baal, ipsa est Kiriath Iearim & Rabba, ciuitates duæ cũ uillis earũ. In deserto Betharaba, Middin, Sechacha, & Nibsan, ciuitas salis, & Engedi, ciuitates sex cũ uillis earũ. Iebusæos uero habitatores Hierosolymorũ nõ potuerũt filij Iehuda exterminare, sed mansit Iebusæus cũ filijs Iehuda Hierosolymis usque in præsentem diem. CA. XVI.

A Ducta q̃q; sors est pro filijs Ioseph, à Iordane Iericho usq; ad aquas Iericho ad Orientem, & desertum quod ascẽdit de Iericho in montem Beth El, Egrediturq; à Beth El ad Lusam, & transit ad terminum Arki in Ataroth. Et rursus descendit uersus mare ad terminum Iaphleti ad terminum Beth Horon inferioris, & usq; ad Gaser, & fines eius desinunt ad mare. Acceperũt igitur hæreditatem filij Ioseph Manasse & Ephraim, fuitq; limes filiorum Ephraim secundum familias suas, fuit in quã limes hæreditatis eorũ ab orientali plaga Ataroth, Addar, usq; ad Beth Horon superiorẽ. Et exit limes ille ad mare, et ad Michmath à Septentrione, reflectitq; idem limes in orientem ad Taenath Silo, & hinc trãsit ab Oriente in Ianoah. Et descendens à Ianoah in Ataroth atq; Naerat, pertingit ad Iericho, & exit ad Iordanem. De Tappuah uero uergit limes ille contra mare ad torrentem Kanna, suntq; exitus eius uersus mare. Et hæc est hæreditas tribus filiorum Ephraim secundum familias suas. Ciuitates uero segregatæ pro filijs Ephraim fuerunt in medio hęreditatis filiorum Manasse, omnes ciuitates cum uillis suis. Et non expulerũt Chananæum habitantem in Gaser, sed mansit Chananæus in medio Ephraim usq; in hunc diem, fuitq; uectigalis.

CAP. XVII.

A HAec fuit sors tribus Manasse, qui fuit primogenitus Ioseph. Machir primogenitus Manasse, & pater Gilead, qui fuit strenuus miles, & possedit Gilead & Basan. Obtigit quoq; † reliquis filijs Manasse secundum familias suas, nempe filijs Abięser, filijs Helek, filijs Asriel, filijs Sechem, filijs Hepher, filijs Semida, hi enim fuerunt filij Manasse filij Ioseph mares p familias suas. Porrò Zelaphead filius Hepher, filij Gilead, filij Machir, filij Manasse, non habuit filios, sed filias, quarum nomina hęc sunt, Mahla, Noa, Hagla, Milca, Thirza. Accesserunt autem in conspectum Eleazaris sacerdotis, atq; in conspectum Iehosuæ filij Nun, & in conspectum principum, dicentes, DOMINVS præcepit Mosi, ut daret nobis hæreditatem inter fratres nostros. Dedit ergo eis iuxta os DOMINI hęreditatem inter fratres patris earũ. Et ceciderunt funiculi Manasse decem, præter terram Gilead & Basan quę est cis

Margin notes: B (terminum Beth Ho-); C (Horon superiorẽ); D (eius uersus mare); G (cim ciuitates); Num. 26.d (reliquis filijs); Num. 27.a & 36.a (Manasse filij Ioseph); B (conspectum principum).

cis Iordanē. Nam filiæ Manasse posse-
derūt hæreditatē inter filios eius, fuitq́
terra Gilead reliquorum filiorum Ma
nasse. Fuit aūt limes Manasse ab Aser
ad Michmethath, è regione Sechem,
uergitq́ limes ille uersus dextrā ad ha
bitatores En Tappuah. Fuit aūt ipsius
Manasse terra Tappuah, est enim Tap
puah iuxta terminum Manasse filijs E
phraim. Et hinc descendit limes ad tor
rentem Kanna uersus Meridiem ad tor
rentem ciuitatum istarum Ephraim, &
inter ciuitates Manasse, & limes Ma-
C nasse ab Aquilone ad torrētem, exitus
aūt eius ad mare, ipsi Ephraim ad Me-
ridiem, & Manasse ad Aquilonem, ma
re uero est limes eius, et in Aser contin
gunt [sese] ab Aquilone, in Isachar aūt
ab Oriente. Et habuit Manasse in Isa-
char et in Aser, Bethsean et uicos eius,
Iibleam et uicos eius, habitatores Dor
& uicos eius, habitatores En Dor &
uicos eius, habitatores Thaenach &
uiculos eius, habitatores Megiddo &
uicos eius, tres regiones. Et filij Ma-
nasse non potuerunt occupare has ciui
tates, quum tamen Chananæus animū
hanc terram inhabitandi despondisset.
Contigit tamen quum uires sumerent
filij Israel, ut Chananæum uectigalem
facerent, sed funditus non exciderunt
eum. Loquutiq́ sunt filij Ioseph ad Ie-
hosuam dicentes, Quare dedisti mihi
possidendam unam tantum sortem &
unum funiculum, quum sim populus
D tam multus, & DOMINVS me hacte
nus tam ubertim locupletauerit? Re-
spondit illis Iehosua, Quandoquidem
tu multus es populus, ascende ergo in
syluam, & para tibi illic in terra Pheri
zęi atq́ Rephaim, quandoquidē mons
Ephraim tibi angustior est. Dixerunt
autem filij Ioseph, Non possumus mon
tem istum assequi, quandoquidem fer-
reos currus habent omnes Chananæi
habitantes in terra conuallium, & hi
qui sunt in Bethsean atq́ in oppidulis
eius, & hi qui sunt in ualle Iisreel. Et di
xit Iehosua ad domum Ioseph, nempe
ad Ephraim & Manasse, Populus qui
dem multus es, & robur habes ma-
gnum, idcirco non habebis unam [tan
tum] sortem, sed mons ille tuus erit in
quo est sylua, hunc para, eruntq́ fines

eius tui, siquidem Chananæum istum
eieceris, licet ferreos currus habeat
ipse, & ualde robustus sit. XVIII.
CONgregata est uniuersa contio fi- A
liorum Israel in Silo, illicq́ collo-
carunt tentorium constitutionis, quan
doquidem terra subacta erat corā eis.
Remanserant autem ex filijs Israel reli
qui, quibus hæreditatem suam non-
dum distribuerant, nempe septem tri-
bus. Et ait Iehosua ad filios Israel,
Quousq́ estis cessatores, quo minus
eatis & occupetis terram quam dedit
uobis DOMINVS deus patrum ue-
strorum? Date tres uiros ex quaq́ tri-
bu, ut mittam eos, qui surgant & per-
ambulent terram, & describant eam iu
xta hæreditatem suam, reuertanturq́
ad me, diuidantq́ eam in septem par-
tes, stabitq́ Iehuda in limite suo à Me-
ridie, & qui sunt de domo Ioseph sta-
bunt in limite suo à Septentrione. Vos
itaq́ describetis terram in septem par-
tes, & referetis huc ad me, & iaciam
uobis sortem hic corā DOMINO deo
nostro. Leuitæ autē nullam partem ha-
bent inter uos, quoniam sacerdotium
DOMINI est hæreditas eorum. Gad
quoq́ & Ruben, et dimidia tribus Ma
nasse iam acceperunt hæreditatē suam
cis Iordanem ad Orientem, quam de-
dit illis Moses seruus DOMINI. Sur B
gentes itaq́ uiri abierunt, præcepitq́
Iehosua abeuntibus, ut describerēt ter
ram, dicens, Ite & perambulate terram
& deformate eam, & reuertimini ad
me, ut hic proijciam uobis sortem corā
DOMINO in Silo. Abeuntes ergo ui-
ri illi, pertransierunt terram, deforman
tes eam in libro, facientes septem par-
tes oppidatim, reuersiq́ sunt ad Ieho-
suam in castra quæ erant in Silo. Et ie
cit eis Iehosua sortem in Silo corā DO
MINO, distribuitq́ ibi Iehosua terrā
pro filijs Israel secundum portiones
suas. Et ascendit sors tribus filiorum
Beniamin per familias suas, exijtq́ li-
mes sortis eorum inter filios Iehuda, et
inter filios Ioseph. Factus est autem li-
mes eorum ad angulum aquilonarem
à Iordane, & ascendit limes ad latus
Iericho ab Aquilone, & ascendit in
montem cōtra Occidentem, extremita
tes eius fuerūt ad desertum Bethauen.

C Et hinc trãsit terminus ille in Lusam, ad latus Lusæ uersus Meridiem, ipsa est Beth El: & rursus descendit idem limes in Athrotadar, ad mõtẽ qui est ad Meridiem Beth Horon inferioris. Et hinc uergit limes ille, circuitq; angulum maris ad Meridiem, à monte qui est contra Beth Horon ad Meridiem, desinuntq; fines eius ad Kiriath Baal, ipsa est Kiriath Iearim, ciuitas filiorum Iehuda, hic est angulus occidentalis. Angulus uero meridianus est ab extremitate Kiriath Iearim, exitq; terminus ille ad Occidentem, & exit ad fontem aquæ Nephtoah. Et descendit terminus ille ad extremitatẽ montis, qui est coram ualle filij Hinnom, in ualle Rephaim ad Aquilonem, & descendit in uallẽ Hinnom ad latus Iebusæi ad Meridiem, descendens ad fontem Rogel. Reflectit uero ab Aquilone, & egreditur ad En Semes, & inde egreditur [ad loca] Geliloth, quæ sunt iuxta ascensum Adumim, descendens ad lapidem

Luza quæ & Bethel.

Cariat Baal.

D Bohan filij Ruben. Et pertransiens ad latus è regione Araba septentrionalis, descẽdit in campestria. Et rursum transiens idem limes uersus latus Beth Hagla ad Aquilonem, desinunt fines limitis eiusdem ad linguam maris salsi contra Aquilonem, ad extremitatem Iordanis meridionalẽ, & hic est limes meridianus. Iordanis uero terminat hunc limitem in angulo orientali. Atq; hæc est hæreditas filiorum Beniamin, iuxta limites suos in circuitu per familias suas. Fuerunt aũt ciuitates tribus filiorum Beniamin per familias suas, Ierieho, Beth Hagla, & uallis Kezitz, Betharaba, Zemaraim, Bethel, Auim, Parah et Ophrah, Kephar Amonai, Ophni & Geba, ciuitates duodecim cũ uillis earũ. Gibeõ, Rama, Beeroth, Mitzpa, Kephira, Moza, Rekem, Iirpeel, Tarela, Zela, Eleph, & Iebusi, ipsa est Ierusalem, Gibeath, Kiriath, ciuitates quatuordecim cũ uillis earum. Hæc est hæreditas filiorum Beniamin secundũ familias suas. CA. XIX.

A Egressa est sors alia pro Simeone, pro tribu inquam filiorum Simeon per familias suas, fuitq; hæreditas eorum inter hæreditatem filiorum Iehuda. Et habuerunt illi in hæreditate sua

Simeon.

Beersеba, Seba, Molada, Hazarsual, Bala, Azem, Eltholad, Bethul Horma, Ziklag, Beth Markaboth, Hazar Susa, Beth Lebaoth, & Saruhen, ciuitates tredecim cum uillis earum. Ain, Rimon, Ether, Asan, ciuitates quatuor cũ uillis earum. Et omnes uillæ quæ erãt per circuitum ciuitatũ istarum usq; ad Baalath, Beer, & Ramath ad Austrũ. Hæc est hæreditas tribus filiorum Simeon iuxta familias suas. De funiculo filiorũ Iehuda fuit hæreditas filiorũ Simeon, nam pars filiorũ Iehuda maior fuit q̃ illorũ, ut hæreditatem caperẽt filij Simeon in hæreditate ipsorum. Educta est sors tertia filijs Zebulon per familias suas, fuitq; limes hæreditatis eorum usq; ad Sarid, et ascendit limes eorum uersus mare occidẽtale, & ad Mareala, pertingitq; Dabeseth, & inde pertingit ad torrentem qui est è regione Iakneam. Et reflectens de Sarid uersus exorientem solem ad limitem Kisloth Thabor, exit in Dabrath, ascendens Iaphia. Et hinc trãsiens ad plagam orientalem in Githa Heber, Itakazin, exit in Rimon Metoar, & hinc in Nea. Et idẽ limes circuit ab Aquilone in Nathon, ut sint exitus eius uallis Iephtah El, Katath, Nahalal, & Simron, Iidala, & Beth Lehem, ciuitates duodecim cum pagis earum. Hæc est hæreditas filiorum Zebulon per familias suas, atq; hæ sunt ciuitates cũ pagis earum. Porrò pro Isachar educta sors est quarta, filijs inquam Isachar pro familijs suis. Fuit aũt limes eorũ, Iisreela, Kesuloth, Sunem, Hapharaim, Sion, Anaharath, Harabith, Kision, Abetz, Remeth, Engannim, Enhadda et Beth Pazetz. Pertingitq; limes ille Thabor, & Sahazima, atq; Beth Semes, & desinunt fines limitis eorũ in Iordanẽ, ciuitates sedecim cum uillis earũ. Hæc est hæreditas tribus filiorũ Isachar p familias suas, & hæ sunt ciuitates cum pagis earum. Et educta est sors quinta p tribu filiorum Aser per familias suas. Fuit aũt limes eorum, Helkath, Hali, Beten, Achsaph, Alamelech, Amead, Misael, ptingitq; in Charmel ad Occidentẽ, & in Sihor Libnath. Et reflectẽs ad exortũ solis in Beth Dagon, pertingit Zebulon & uallẽ Iiphtael ad Septentrionem Beth

Zabulon.

B

Isachar.

Aser.

C Beth Emek & Nehiel, egrediturq; in Kabul ad ſiniſtrã. Ad Hebrõ quoq;, Rehob, Hammon et Kana uſq; ad Zidonem magnã. Reflectit deinde limes hic in Rama, & uſq; ad ciuitatẽ munitam Zor. Rurſus reflectit hic limes in Hoſa, exitusq; eius ſunt uerſus mare à funiculo Achſiba, Vma q̃q;, Aphek, & Rehob, ciuitates uigintiduę cum pagis earũ. Hęc eſt hęreditas tribus filiorũ Aſer p familias ſuas, et hæ ſunt ciuitates

Nephtalim cũ pagis earũ. Pro filijs Naphtali educta eſt ſors ſexta, p filijs inquã Naphtali p familias ſuas. Fuitq; limes eorũ ab Heleph, Elon in Zaenannim, Adami, Nekeb et Iabneel, uſq; Lakũ, exitusq; eius uerſus Iordanẽ. Reflectens inde limes ille uerſus Occidentẽ in Aſnoth Thabor, uergit illinc in Hukok, pertingitq; Zebulon à Meridie, Aſer uero pertingit ab Occidente, Iehudã ad Iordanẽ ab ortu ſolis. Ciuitates uero munitæ ſunt Ziddim, Zer, Hammath, Rakath, et Chinnareth, Adama, Harama, Hazor, Kędes, Edrehi, Enhazor, Ireõ, Migdaẽl, Horẽ, Beth Hanath, & Beth Semes, ciuitates undeuiginti cũ uillis earũ. Hęc eſt hæreditas tribus filiorum Naphtali per familias ſuas, & hæ ciui

Dan. D tates atq; uillæ earum. Pro tribu uero filiorum Dan per familias ſuas, educta eſt ſors ſeptima. Fuitq; limes hæreditatis eorum Zoreah, Eſtaol, & Ir Semes, Saalabin, Aialõ, Iithla, Elõ, Thimnatha, Ekron, Eltheke, Gibthon, Baalath, Iehud, Bneberak, Gath Rimmon, Meiarkon, & Harakon, cum termino qui eſt è regione Iapho, & ab his exit limes filiorum Dan. Et aſcenderunt filij Dan, & oppugnarunt Læſem, capientesq; eam, percuſſerunt eam gladio, atq; poſſederunt eam, incolentes eam, appellaueruntq; eam Læſem Dan, iuxta nomen Dan patris ſui. Hęc eſt hæreditas tribus filiorum Dan per familias ſuas, & hæ ciuitates & uillę earũ. Ceſ ſauerũt itaq; ſorte diuidere terram per

Ioſuæ poſſeſſio. limites eius, dederuntq; filij Iſrael hæreditatẽ ipſi Iehoſuæ filio Nun in medio eorum. Iuxta os DOMINI dederunt ei ciuitatem quam poſtulauerat, nempe Thimnath Særah in monte Ephraim, & inſtaurans ciuitatẽ illã, habitauit in ea. Iſtę igitur ſunt hæreditates, quas ſorte diuiſerunt Eleazar ſacerdos, & Iehoſua filius Nun, & capita patrum ex tribubus filiorum Iſrael in Silo coram DOMINO ad oſtium tentorij conſtitutionis, ceſſaueruntq; diuidere terram.

CAP. XX.

A ET loquutus eſt DOMINVS ad Iehoſuã, dicens, Loquere ad filios Iſrael hiſce uerbis, Date ex uobis ciuitates cõfugij, de quibus loquutus ſum ad uos per Moſen, ut illuc ſcilicet confugiat homicida, qui hominem cædit in perplexitate, & per imprudentiam, erunt [hæ ciuitates] uobis confugia à uindice ſanguinis. Qui ergo confugerit ad aliquam ex his ciuitatibus, ſtabit ad oſtium portæ ciuitatis, loque- B turq; audiẽtibus ſenioribus ciuitatis illius cauſas ſuas, illiq; recipiãt eum ad ſe intra ciuitatem, & dent ei locum ut cum eis habitet. Quod ſi uindex ſanguinis eum inſequitur, ne tradant homicidam in manum eius, quoniam per imprudẽtiam percuſſit proximum ſuum, nec odio eſt eum proſequutus antea. Manebit itaq; in ciuitate illa, donec ſe iudicio ſiſtat coram cœtu, & uſq; ad mortem ſummi ſacerdotis qui tum fuerit, tum tandem reuertatur homicida talis, & ueniat in ciuitatẽ ſuam & ad do C mum ſuam, & ad ciuitatem ex qua fugerat. Et conſecrarunt Kædes in Galilæa in monte Naphtali, & Sechem in monte Ephraim, atq; Kiriat Arba, quę eſt Hebron, in monte Iehuda. Cis Iordanem uero è regione Iericho ad Oriẽtem, †conſtituerunt Bæzer in deſerto D in planitie de tribu Rubẽ, & Ramoth in Gilead de tribu Gad, atq; Golan in Baſan de tribu Manaſſe. Iſtæ fuerunt urbes conſtitutæ pro omnibus filijs Iſrael, & pro peregrino qui commoratur inter eos, ut ad eas confugeret quicunq; hominem percuſſiſſet per imprudentiam, neq; moreretur per manum uindicis ſanguinis donec ſiſteretur coram comitijs.

Exod. 21. c
Num. 35. a
Deute. 19. a
Deute. 4. g

CAP. XXI.

A ACceſſerunt autem capita patrum Leuitarum ad Eleazarum ſacerdotem, & ad Iehoſuam filium Nun, & ad capita patrum qui erant ſuper tribus filiorum Iſrael, loquutiq; ſunt ad eos in Silo in terra Chanaan, hiſce uerbis, DOMINVS præcepit †per Num. 35. a

Mosen, ut daretur nobis oppida ad habitandũ cum agris suburbanis earũ pro iumẽtis nostris. Dederunt itaq; filij Israel Leuitis de possessionibus suis, iuxta os DOMINI oppida ista cũ suburbanis agris suis. Educta est itaq; sors pro familia Kahathitarũ. Fuerũtq; per sortem [data] filijs Aharonis sacerdotis qui erant de Leuitis, à tribu Iehuda, à tribu Simeon, & à tribu Beniamin tredecim oppida. Et reliquis filijs Kahath, à familijs tribus Ephraim, & à tribu Dan, atq; dimidia tribu Manasse sorte data sũt decẽ oppida. Porrò filijs Gerson, à familijs tribus Isachar, & à tribu Aser, & à tribu Naphtali, atq; à dimidia tribu Manasse in Basan data sunt per sortem tredecim oppida. Filijs Merari per familias suas à tribu Rubẽ, & à tribu Gad, atq; à tribu Zebulon data sunt duodecim oppida. Dederunt itaq; filij Israel Leuitis oppida ista cũ suburbanis agris eorũ per sortẽ, ut præceperat DOMINVS per Mosen. Dederunt uero filij de tribu Iehuda, et filij de tribu Simeon oppida ista, quę nominatim sic uocantur. Filiorum uero Aharonis de familia Kahath, qui erant de filijs Leui prima sors fuit, quibus dederunt Kiriath Arba patris Anok, ipsa est Hebron in mõte Iuda cum suburbanis agris eius per circuitum eius. Agrum †uero illius ciuitatis & uillas eius dederunt Caleb filio Iephunæ pro sua possessione. Filijs aũt Aharonis sacerdotis dederunt oppidũ confugij pro homicidis, Hebron & agros eius suburbanos, Libna quoq; & agros eius suburbanos, Iathir & agros eius suburbanos, Este Moa & agros eius suburbanos, Holon & agros eius suburbanos, Debir & agros eius suburbanos, Ain & agros eius suburbanos, Iuta & agros eius suburbanos, Beth Sęmes et agros eius suburbanos, oppida nouẽ à duabus tribubus istis. De tribu uero Bẽiamin, Gibeõ et agros eius suburbanos, Geba & agros eius suburbanos, Anathoth & agros eius suburbanos: Almon & agros eius suburbanos, oppida quatuor. Omnia oppida filiorũ Aharonis sacerdotum tredecim oppida sunt cum agris suis suburbanis. Familijs uero filiorũ Kahath Leuitarũ, qui residui erant ex filijs Kahath, sortem suam oppidorũ habuerũt à tribu Ephraim. Dederunt eis oppidũ confugij pro homicida, Sechẽ et agros eius suburbanos, in mõte Ephraim, Gęser et agros eius suburbanos, Kibzaim & agros eius suburbanos, Beth Horõ & agros eius suburbanos, oppida quatuor. De tribu uero Dan, Eltheke & agros eius suburbanos, Gibethõ & agros eius suburbanos, Aialõ & agros eius suburbãos, Gath Rimmõ et agros eius suburbanos, oppida quatuor. De dimidia tribu Manasse, Thanach et agros eius suburbanos, et Gath Rimmõ cum suburbanis prædijs suis, oppida duo. Omnia oppida decem cum prædijs suis suburbanis pro familijs reliquis filiorum Kahath. Porrò filijs Gerson, qui et ipsi erant de familijs Leuitarum, à tribu Manasse dimidia [obuenit] oppidum confugij pro homicida Golan in Basan cum prædijs suis suburbanis, & Beesthera cum suis prędijs suburbanis, oppida duo. Et de tribu Isachar, Kision & agri eius suburbani, Dabrath & agri eius suburbani, Iarmuth & agri eius suburbani, Engannim et agri eius suburbani, oppida quatuor. Et de tribu Aser, Miseal & agri eius suburbani, Abdõ & agri eius suburbani, Helkat & agri eius suburbani, Rehob & agri eius suburbani, oppida quatuor. De tribu Naphtali, oppidum confugij pro homicida, Kedes in Galil & prędia eius suburbãa, Hamoth Dor & prædia eius suburbana, Karthan & agri eius suburbani, oppida tria. Omnium oppidorum Gersonitarum per familias suas, tredecim oppida cum prædijs suis suburbanis. Reliquis familijs filiorum Merari, qui & ipsi Leuitæ erant, à tribu Zebulon [data sunt] Iokneam & agri eius suburbani, Kartha & agri eius suburbani, Dimma & agri eius suburbani, Nahelal & agri eius suburbani, oppida quatuor. De tribu Ruben, Bæzer & agri eius suburbani, Iaza & agri eius suburbani, Kedemoth & agri eius suburbani, Mephaath & agri eius suburbani, oppida quatuor. De tribu quoq; Gad oppidum confugij pro homicida, Ramoth in Gilead & agri eius

Marginalia: Sors Caathitarum. Gersonitarum. Meraritarũ. B. 1. Par. 6. d. Supra 14. d. Caathitarũ. C. Gersonitarum. Meraritarũ. D.

eius ſuburbani, Mahanaim & agri eius ſuburbani, Hesbon & agri eius ſuburbani, Iaazer & agri eius ſuburbani, omnium oppidorum quatuor. Omnium itaq; oppidorum filiorũ Merari per familias ſuas, qui reſidui erant ex familijs Leuitarum, fuerunt iuxta ſortem eorum oppida duodecim. Vniuerſorum autem oppidorum Leuitarum in poſſeſſionibus filiorum Iſrael, fuerunt oppida quadragintaocto cum prædijs ſuis ſuburbanis. Fueruntq; hæc oppida ſingula ſeorſim poſita, circum uero illa agri ſuburbani, idq; de ſingulis his oppidis [intellige.] Dedit itaq; DOMINVS Iſraeli omnem terram quam iurauerat ſe daturum patribus eorum, poſſederuntq; eam, & habitarunt in ea. Et DOMINVS dedit eis requiem circunquaq;, iuxta omnia quæ iurauerat patribus eorum, & non reſtitit eis quiſpiam in faciem ex omnibus inimicis eorum, omnes hoſtes eorum tradidit DOMINVS in manus eorum. Non cecidit uel unum uerbum de omni uerbo bono quod loquutus fuerat DOMINVS ad domum Iſrael, uniuerſa euenerunt.

CAP. XXII.

A TVm uocabat Iehoſua Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe, dixitq; ad eos, Vos cuſtodiuiſtis omnia quæ præcepit uobis Moſes famulus DOMINI, & obediuiſtis uoci meæ in omnibus quæ præcepi uobis, non reliquiſtis fratres ueſtros iſtis multis diebus in hunc uſq; diem, ſed cuſtodiuiſtis diligenter præceptũ DOMINI dei ueſtri. Quandoquidem igitur DOMINVS deus ueſter requiem dedit fratribus ueſtris, quemadmodum pollicitus erat eis, reuertimini & redite ad ueſtra, ad tentoria ueſtra, ad ter-
Num.32.F ram poſſeſſionis ueſtræ, quam † dedit uobis Moſes ſeruus DOMINI ultra Iordanem, modo diligenter cuſtodiatis & faciatis præceptũ & legem quã Moſes ſeruus DOMINI uobis præcepit, ut diligatis DOMINVM deum ueſtrum, & eatis in omnibus uijs eius, ut cuſtodiatis præcepta eius, & ut adhæreatis ei, ſeruiatisq; ei ex toto corde
B ueſtro, & ex tota anima ueſtra. Cumq; eos Iehoſua collaudaſſet, dimiſit eos, abieruntq; ad tentoria ſua. Et dimidiæ tribui Manaſſe dederat Moſes in Baſan, & alteri dimidiæ dedit Iehoſua inter fratres ſuos citra Iordanem ad occiduam plagam: proin & hos dimiſit Iehoſua ad tentoria ſua [poſteaq;] eis ualedixiſſet. Et ait ad eos hæc uerba, Vos reuertimini ad tẽtoria ueſtra cum opibus multis, & cum ingenti copia pecoris, [onuſti] argento, auro, ære, ferro, ueſtimentisq; permultis, diuidite prædam hoſtium ueſtrorum cum fratribus ueſtris. Verſi igitur filij Ruben, filij Gad, & dimidia tribus Manaſſe abierunt à filijs Iſrael de Silo quæ eſt in terra Chanaan, ut uenirent in terrã Gilead, ad terram poſſeſſionis ſuæ, quam obtinuerant iuxta os DOMINI per Moſen. Et uenerunt ad limites Iordanis qui eſt in terra Chanaan, extruxeruntq; filij Ruben, filij Gad, et dimidia Altare extruitur.
tribus Manaſſe ibidem aram iuxta Iordanem, aram magnificam & ſpectabilem. Et audierunt filij Iſrael q; diceretur, Ecce ædificauerunt filij Ruben, fi- C
lij Gad, et dimidia tribus Manaſſe arã è regione terræ Chanaan in limitibus Iordanis è regione filiorũ Iſrael. Quod cũ audiſſent filij Iſrael, congregati ſunt uniuerſa multitudo filiorum Iſrael in Silo, ut aſcenderent contra eos & belligerarent. Et miſerunt filij Iſrael ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad dimidiam tribum Manaſſe in terrã Gilead, Pinhas filium Eleazar ſacerdotis, ſed & decem principes cum eo, de quaq; tribu Iſrael unũ principẽ iuxta domos patrum, qui ſinguli capita erant ſecundum familias patrũ ſuorum in millibus Iſrael. Veniẽtes itaq; ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad filios dimidiæ tribus Manaſſe in terrã Gilead, loquuti ſunt cũ eis in hæc uerba, Sic dixerunt uniuerſus cœtus DOMINI, Quæ eſt iſta perfidia, qua perfidi eſtis in deum Iſraelis, ut recederetis hodie à DOMINO, quũ extruxiſtis uobis aram, ut rebelles eſſetis hodie cõtra DOMINVM? Num parui ducitur nobis iniquitas † D
Peor, à qua nondum purificati ſumus Num. 25.a
in hunc uſq; diem, propter quam facta eſt clades [magna] in cœtu dei? Et uos quidẽ auerſi eſtis hodie à DOMINO, fietq;, ut quum uos hodie rebelles

fueritis aduersus DOMINVM, ipse cras contra uniuersam multitudinẽ Israelis irascatur. Porrò si terra possessionis uestræ immunda est, transite ad terram possessionis DOMINI, in qua manet tabernaculum DOMINI, & possessionem occupate inter nos, & ne rebelles sitis aduersus DOMINVM, neque cõtra nos rebelles sitis, ut extruatis uobis aram præter Aram DOMI-
Supra 7.a NI dei nostri. An non Achan filius Zerah ob præuaricationem præuaricatus est in Hærem, & ira deseuit in uniuersum coetum Israelis? qui tametsi esset uir unus, non tamen [solus] perijt in iniquitate sua. Responderunt filij Ruben, filij Gad, & filij diuidiæ tribus Manasse, et loquuti sunt ad capita mil-
B lium Israel, Deus deorũ DOMINVS, deus deorũ DOMINVS ipse nouit, & Israel quoq; cognoscet, si per rebellionem, aut per præuaricationem contra DOMINVM [hoc factum est,] tu non serues nos hodie, ut scilicet extrueremus nobis aram ad recedendum à DOMINO, aut ad sacrificandum super ea holocaustum & sacrificiũ cibarium, aut ut faceremus super ea sacrificia pacificorum. DOMINVS ipse requirat, si non magis ex solicitudine ac cura huius rei fecimus, ꝙ scilicet diximus, Dicent aliquando filij uestri ad filios nostros hisce uerbis, Quid uobis cum DOMINO deo Israelis? Limitẽ posuit DOMINVS inter nos & inter uos, ò filij Ruben & filij Gad, nempe Iordanem, atq; idcirco non est uobis pars in DOMINO: & sic filij uestri occasionem dabunt filijs nostris, quo minus timeant DOMINVM, idcirco diximus, Age extruemus nunc nobis aram, non pro holocausto neq; pro sacrificio, sed ut sit testis inter nos et uos, atq; inter posteritates nostras post nos,
F ut exequamur cultum DOMINI coram eo in holocaustis nostris, in sacrificijs nostris, atq; in pacificis nostris, et non dicant aliquando filij uestri filijs nostris, Non est uobis pars in DOMINO. Diximus igitur, Si futurum est ut sic dicant aliquando ad nos & ad posteritates nostras, dicamus, Videte exẽplar arę DOMINI, quod fecerunt patres nostri, non ut ibi sacrificent holocausta aut sacrificia, sed ut esset testis inter nos & inter uos: absit longe à nobis ut rebelles simus aduersus DOMINVM, & ut auertamur hodie à DOMINO, ut ædificaremus aram pro holocaustis, pro sacrificijs cibarijs, aut alijs hostijs, aliã ab ara DOMINI dei nostri quę est coram tabernaculo eius. Audiẽs uero Pinhas sacerdos, & principes multitudinis & capita millium Israelis, qui cũ eo erant, uerba ista quę loquuti fuerant filij Ruben, filij Gad, & filij Manasse, placuit eis. Dixitq; G
Pinhas filius Eleazar sacerdotis ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad filios Manasse, Iam cognoscimus ꝙ DOMINVS sit inter nos, quandoquidem nõ designastis præuaricationem istam aduersus DOMINVM, nunc liberastis filios Israel de manu DOMINI. Reuersus est itaq; Pinhas filius Eleazar sacerdotis & principes à filijs Rubẽ, à filijs Gad de terra Gilead ad terram Chanaan ad filios Israel, & retulerunt illis responsum. Placuit hæc res filijs Israel, & gratias egerũt deo filij Israel, nihilq; [amplius] dixerũt de ascendendo cõtra eos ad prælium, & de uastando terram quam inhabitabant filij Ruben atq; filij Gad. Et uocauerunt filij Ruben & filij Gad aram istam Testimonium nostrum, ꝙ DOMINVS sit deus.

CAP. XXIII.

A ET factum est post dies multos, posteaq; DOMINVS requiem præstitisset Israeli ab omnibus hostibus eorum circunquaq;, ut Iehosua consenesceret senioq; grauaretur. Vocãs ergo Iehosua uniuersum Israelem, seniores eius, principes eius, iudices eius & præfectos eius, dixitq; ad eos, Ego senex iam sum & prouectę ętatis, & uos uidistis omnia quę fecit DOMINVS deus uester cunctis gẽtibus istis in conspectu uestro, quomodo DOMINVS deus uester pugnauerit pro uobis, en ego prostraui uobis gentes istas reliquas, ut accipiatis eas hæreditate tribubus uestris, à Iordane, et omnes gentes quas excidi, & mari magno ad solis occasum. Et DOMINVS deus ue- B
ster expellet eas ante uos, atq; exterminabit eas à cõspectu uestro, et uos possidebitis terrã illarum, quemadmodum polli-

pollicitus est DOMINVS deus uester uobis. Estote ergo uehemēter fortes, ut custodiatis & faciatis omne q̃d scriptū est in libro legis Mosis, ne recedatis ab eo neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, ne quum ueneritis inter gentes istas, istas inquam quæ uobiscum supersunt, commemoretis aut iuretis per nomen deorum earum, & ne colatis eos, neq; adoretis eos, sed adhæreatis DOMINO deo uestro, sicuti fecistis in hunc usq; diem. Et expellet DOMINVS ante uos gentes multas atq; fortes, quemadmodum & in hunc usq; diem nemo potuit stare co-

Non iurandum per nomina idolorum.

C ram facie uestra. Vir unus ex uobis persequetur mille, quoniam DOMINVS deus uester ipse pugnabit pro uobis, sicut pollicitus est uobis. Obseruate ergo q̃ chara est uobis anima uestra, ut diligatis DOMINVM deum uestrum. Etenim si auersi fueritis, & reliquijs istarum gentium quæ uobiscū sunt adhæseritis, si iunxeritis cum eis cōnubia, si ingressi fueritis ad eas, & ipsæ ad uos, certo experiemini q DOMINVS deus uester amplius nō expellet gentes istas à facie uestra, sed erūt uobis in laqueū et offendiculū, et stimuli lateribus uestris, & spinæ in oculis uestris, donec pereatis de terra hac bona quam dedit uobis DOMINVS deus uester. Et ecce ego hodie ingredior uiā uniuersæ terræ, & uos

Deus diligendus.

Via uniuersæ terræ.

D scitis in toto corde uestro atq; tota anima uestra, q non irritum fuit uel uerbum unum de cunctis sermonibus bonis, quos loquutus est DOMINVS deus uester de uobis, sed q omnia euenerunt uobis, non cecidit ex eo uerbum ullum. Quemadmodum uero omne uerbum bonum, quod loquutus est DOMINVS deus uester ad uos, uenit sup uos: sic adducet quoq; DOMINVS super uos omne uerbum malum, donec deleat uos de terra hac bona quam dedit DOMINVS deus uester, quum perfide transgressi fueritis, præuaricati fueritis fœdus DOMINI dei uestri quod præcepit uobis, si scilicet ieritis atq; colueritis deos alios adoraueritisq; eos, irascetur furor DOMINI contra uos, & peribitis ilico de terra hac bona quam dedit uobis.

CAP. XXIIII.

A Congregās autem Iehosua uniuersas tribus Israel in Sechem, uocauit seniores Israelis, et principes eius, iudices eius atq; præfectos eius, steteruntq; corā deo. Et ait Iehosua ad uniuersum populum, Sic dixit DOMINVS deus Israel, Trans fluuium habitarunt olim patres uestri, † nēpe Thærah pater Abrahæ, & pater Nahor, seruieruntq; dijs alijs, & ego tuli patrem uestrum Abraham trās fluuium, & duxi illum in uniuersam terrā Chanaan, & auxi semen eius, & dedi ei Isaac. Sed & ipsi Isaac dedi Iaacob atq; Esau, & tradidi ipsi Esau mōtem † Seir, ut possideret eum, Iaacob * autem & filij eius descenderunt in Aegyptum, misiq; † Mosen & Aharonem, & adflixi Aegyptum quemadmodum feci in medio eius, & tandem eduxi uos. * Eduxi inquā patres uestros ex Aegypto, & quum uenissent ad † mare, insequuti sunt Aegyptij patres uestros usq; ad mare carectosum cū curribus & equitatu. Et quū clamassent ad DOMINVM, posuit caliginem inter uos & Aegyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos, & oculi uestri uiderunt quæ fecerim in Aegypto. Vos mansistis in deserto diebus multis, & introduxi uos in terram Amorræorum qui habitant trans Iordanem, qui † & pugnauerūt contra uos, tradidiq; eos in manum uestram, ut occuparetis terrā eorum, exterminauiq; eos à facie uestra. Surgēs † deinde Balak filius Zippor rex Moabitarū, pugnauit contra Israelem, & mittens uocauit Bileam filium Beor, ut diris uos C deuoueret, sed ego nolui audire Bileam, quin benedicendo benedixit uobis, & ego eripui uos de manu eius. Transmisso uero Iordane uenistis ad Iericho, & † pugnauerunt contra uos domini Iericho, Amorræi nempe, Pherizæi, Chananæi, Hithęi, Girgesęi, Hiuęi & Iebusęi, tradidiq; eos in manum uestram. † Misi insuper crabrones ante faciem uestram, qui expulerunt eos ante cōspectum uestrum, nempe duos reges Amorræorum: nō autem gladio tuo, aut arcu tuo. Et dedi uobis terrā pro qua nihil laborasti, & urbes quas

Gen. 11. d

Gen. 21. a
25. d
Gene. 36. a
* Ge. 46. a
† Exod. 3. c
B
* Exo. 12. f
† Exo. 14. a

Num. 21. e

Num. 22. a

Supra 5. d
6. a. 11. a

Supra 11. d

non extruxisti, in quibus uos habitatis: uineas & oleas quoque quas non plantastis, de quibus uos uescimini. Nunc igitur timete DOMINVM, & seruite illi in integritate & fide, & tollite deos quos coluerũt patres uestri trans fluuiũ & in Aegypto, & seruite
D DOMINO. Quod si uobis seruire DOMINO displicuerit, eligite uobis hodie cui seruiatis, dijsne quibus seruierũt patres uestri qui fuerũt trans fluuium, an dijs Amorraeorum in quorum terra uos habitatis, ego quidẽ & domus mea seruiemus DOMINO. Respondit populus, & ait, Absit à nobis, ut relinquamus DOMINVM, & seruiamus dijs alijs, quoniam DOMINVS deus noster ipse duxit nos & patres nostros ex terra Aegypti, & de domo seruitutis, qui & in oculis nostris fecit haec signa magna, custodiens nos in omni uia per quam profecti sumus, & in omnibus populis per quos transiuimus. Eiecit quoque DOMINVS ante nos omnes populos, & Amorraeum habitantem in terra: seruie-
E mus ergo & nos DOMINO, quoniã ipse est deus noster. Et ait Iehosua ad populum, Non poteritis seruire DOMINO, deus enim sanctus est ipse, & deus uindex, ut non ferat praeuaricationem uestram, & peccata uestra. Si deserueritis DOMINVM, atque dijs alienis seruieritis, conuersus adfliget uos, exterminabitque uos, posteaquam uobis benefecit. Et ait populus ad Iehosuã, Minime, quin DOMINO seruiemus. Et ait Iehosua ad populũ, Testes estis contra uosipsos quod elegeritis uobis DOMINVM ut illi seruiatis.
Foedus populi cũ domino. Et dixerunt, Testes utique. Auferte igitur deos alienos qui sunt inter uos, & inclinate cor uestrũ ad DOMINVM deum Israelis. Dixit populus ad Iehosuam, DOMINO deo nostro seruie-
F mus, & uoci eius obediemus. Ferijt itaque Iehosua foedus cũ populo eodem die, & proposuit ei ceremonias & iudicia in Sechem. Scripsit quoque Iehosua uerba ista in libro legis dei, & accipiens lapidem magnum, erexit eum ibidem subter quercũ, quae erat in sanctuario DOMINI. Et ait Iehosua ad
Lapis in testimonium. uniuersum populũ, Ecce lapis iste erit nobis testis, quoniam audiuit omnia uerba DOMINI quę loquutus est nobiscum, eritque testis contra uos, ne forte abnegetis deum uestrum. Dimisit itaque Iehosua populum, quenque ad haereditatẽ suam. Posteaque uero haec gesta essent, mortuus est Iehosua filius Nun seruus DOMINI, quũ esset natus centum & decem annos, sepelieruntque eum intra terminum possessionis suae in Thimnath Saerah, quae sita est in monte Ephraim, à Septentrione montis Gaas. Et seruiuit Israel DOMINO cũctis diebus Iehosuae, & cunctis diebus seniorũ qui post Iehosuam dies suos prorogarunt, & qui nouerant omnia opera DOMINI quae fecerat Israeli. Sed & ossa Ioseph, quae tulerãt †filij Israel ex Aegypto, sepelierunt in Sechem in parte agri, quem emerat Iacob *à filijs Hemor patris Sechem centum nummis. Et fuerunt filijs Ioseph in haereditatem. Eleazar quoque filius Aharonis mortuus est, quem sepelierunt in colle Pinhas filij eius, qui datus est ei in monte Ephraim.

Moritur Iosue. G

Ossa Ioseph sepeliũtur. †Gen. 50. d *Gen. 33. d

Eleazar moritur.

Liber Iudicum, Hebraice Sophtim.

CAPVT I.

FACTVM est post mortem Iehosuae, ut interrogarent filij Israel DOMINVM hisce uerbis, Quis ascendet nobis, quo duce geramus bellũ contra Chananaeos? Et respondit DOMINVS, Iehuda ascendet, en tradidi terram in manum eius. Et dixit Iehuda ad Simeonem fratrem suum, Ascẽde mecum in sorte mea, ut bellum geramus cõtra Chananaeum, & ego quoque tecum ibo in sorte tua. Et abijt cũ eo Simeon. Ascendit itaque Iehuda, et tradidit DOMINVS Chananaeum & Pherizaeum in manus eorum, & percusserunt ex eis in Besek decem millia uirorũ. Et inuenientes Adoni Besek in Besek, pugnauerunt contra A

contra eũ, percusseruntq́ Chananęum
B & Pherizæum. Fugit autem Adoni
Besek, quē persequuti sunt, & appre-
hendentes eum, resecuerunt pollices
manuum eius atq; pedum eius. Et ait
Adoni Besek, Septuaginta reges am-
putatis pollicibus manuũ atq; pedum
eorũ collegerũt sub mensa mea: quem
admodum feci, sic mihi deus repēdit:
& introducētes eum in Ierusalem, ibi
dem mortuus est. Quumq́ Hierosoly
ma oppugnarent filij Iehuda, ceperũt
eam, percusseruntq́ [eam] gladio, &
iniecerunt ignem in ciuitatem. Postea
descenderunt filij Iehuda, ut oppugna
rent Chananæum habitantem in mon
tanis et ad Meridiem, & in campestri
C bus. Profectus est autem Iehuda cōtra
Chananęũ habitantem in Hebron (no
men autem Hebron antea fuit Kiriath
Iosu.15.d Arba) & percusserunt †Sesai, Ahi-
man atq; Talmai. Hinc profectus ad
habitatores Debir. Nomen autem De
bir antea fuit Kiriath Sepher. Et ait
Caleb, Qui pcusserit Kiriath Sepher,
ceperitq́ eam, huic dabo Achsam fi-
liam meã uxorē. Cepit uero eam O-
Othoniel. thoniel filius Kenas fratris Calebi, q
Caleb. natu illo minor erat, & dedit ei Ach-
sam filiam suam uxorem. Quũ uero il-
la ingrederetur, persuasit ei ut postula
ret à patre suo agrum. Et cum demitte
ret se ex asino, dixit ei Caleb, Quid ti
bi? Ipsa uero dixit ei, Da mihi donum
aliquod, quoniã terram siccaneam de
D disti mihi, da mihi etiam irrigua. Et de
dit ei Caleb irrigua superiora & infe
riora. Filij autē Kenei affinis Mosis,
ascenderunt de ciuitate Palmarũ cum
filijs Iehuda in desertũ Iehuda, quod
est in Meridie Arad, abeuntesq́ habi
tauerunt cum populo. Sed & Iehuda
abijt cum Simeone fratre suo, & per-
cusserunt Chananæum habitantem in
Zephath, uastaruntq́ eam, & appella
Horma. uit nomen eius Horma. Cepit insuper
Gaza. Iehuda Gazam atq; limitē eius, & As
Ascalon. kalon limitemq́ eius, Accaron & limi
Accaron. tem eius. Et DOMINVS adfuit Iudę
ut expelleret montanos, qui uero in
uallibus habitabant non potuit expel
lere, q̃ ferratos habebant currus. Ipsi
Num.14.d Caleb dederũt Hebron, †quemadmo
dum loquutus fuerat Moses, qui & fi

linc expulit tres filios Anak. Iebusæũ B
uero qui Hierosolymis habitabat, non
expulerunt filij Beniamin, quin Iebu-
sæus habitat cum filijs Beniamin in Ie
rusalem in hunc usq; diem. Qui de do
mo Ioseph erant ascenderunt in Beth Beth El.
El, & fuit DOMINVS cum eis. Hi
uero qui de domo Ioseph erant, explo
rauerunt Beth El (cuius urbis nomen
antea erat Lusa:) quiq́ obseruabant, Lusa.
uiderunt uirum quendã egredientē ex
urbe, ad quem dixerunt, Ostende no
bis quæso aditum ad hanc urbem, &
beneficio te afficiemus. Qui cum adi-
tum eis ad urbē indicasset, percusserũt
urbē gladio, uirum aũt illũ et omnem
familiam eius ablegarunt. Abiens ue- E
ro ille in terram Hithæorum, extruxit
ciuitatē, uocauitq́ nomen eius Lus,
& hoc est nomen eius in hũc usq; diē.
Manasse quoq; nõ uastauit Bethsean
& filias eius, Thaēnach et filias eius,
habitatores Dor & filias eius, habita
tores Iibleam & filias eius, & habita
tores Megiddo & filias eius, licet ani
mum Chananæus, in terra ista habitan
di despondisset. Hoc tamen factum est
ut Israel quum inualuisset, Chananęo
tributum imponeret, sed funditus non
excidit eum. Sed & Ephraim non ex
pulit Chananæum habitantem in Ga-
zer, sed habitauit Chananæus in me-
dio eius, nempe in Gazer. Zebulon
quoq; nõ expulit habitatores Kitron,
& habitatores Nahelol, sed Chana-
næus habitauit in medio eius, tribu-
tumq́ ferre sunt coacti. Sic Aser non G
expulit habitatores Acco, & habita-
tores Zidon, & Achlab, Achsib atq;
Helba, Aphik & Rehob: & Asaræus
habitauit inter Chananæos habitãtes
in terra, quoniam non potuit eijcere
eum. Naphtali non expulit habitato-
res Beth Sæmes, & habitatores Beth
Aenath, sed habitauit inter Chananæ-
os habitãtes in terra, factiq́ sunt habi
tatores Beth Sæmes & Beth Aenath
illis tributarij. Amorræi adflixerũt fi
lios Dan usq; in montem, nec permise
runt illi ut descēderet in uallē, tametsi
Amorræus habitãdi in monte Hæres,
in Aialon, & in Saalbim animum de-
sponderat. Inualescente aũt manu do-
mus Ioseph, [Amorræi] tributũ ferre

coacti sunt. Porrò limes Amorręi fuit ab ascensu scorpionum, à petra ipsa & supra.

A CAP. II.

ASCendit autem angelus DOMINI de Gilgal in Bochim, & ait, Adduxeram uos ex Aegypto, & introduxeram uos in terrā quam iuraui patribus uestris, dixerāq́, Nunquam faciam irritū fœdus meum [quod pepigi] uobiscum, modo uos ne feriatis fœdus cum habitatoribus huius terræ, quin potius aras eorum diruatis. At uos nō audistis uocem meam. Cur ergo hoc fecistis? Ego quoq; dixi, Nō eijciam eos ante uos, sed erunt uobis in spinas, & dij eorum offendiculo. Factumq́; est quum loqueretur angelus DOMINI uerba ista ad omnes filios Israel, ut populus sublata uoce fleret. Vocaueruntq́; nomen illius loci Bochim, & sacrificauerunt ibidem DOMINO. Nam cum dimisisset Iehosua populum, abierūt filij Israel quisq; in hæreditatem suam, ut occuparent terram. Et seruiuit populus DOMINO cunctis diebus Iehosuæ, atq; cunctis diebus seniorū, q̄ prorogarunt dies post Iehosuam, qui scilicet uiderant uniuersum opus DOMINI magnum quod fecerat Israeli. Et mortuus est Iehosua filius Nun seruus DOMINI, quum esset natus centum & decem annos, sepelieruntq́; eum in termino hæreditatis suæ in Thimnath Hæres in monte Ephraim à Septētrione monti Gaas. Sed & cunctū hoc sæculum collectum est ad patres suos, surrexitq́; alia generatio post illos, quæ DOMINVM & opus quod fecerat Israeli, non cognouit. Fecerunt ergo filij Israel malum in oculis DOMINI, seruieruntq́; Baalim. Et deserētes DOMINVM deum patrum suorum qui eduxit eos de terra Aegypti, abierunt post deos alios, post deos populorū qui erant circum eos, & adorauerunt eos, atq; ad iram concitauerunt DOMINVM, & derelicto DOMINO, coluerunt Baal atq; Astaroth. Et incaluit furor DOMINI aduersus Israelē, tradiditq́; eos in manum diripientium eos, qui diripuerūt eos, & uendidit eos in manum hostium eorum qui circum eos erant, nec potuerūt amplius stare coram hostibus suis, quin quocunq; egrederentur, manus DOMINI fuit cōtra eos ad malum, quemadmodū minatus fuerat DOMINVS, sicutq́; iurauerat eis DOMINVS. [In summa] adflixit eos grauiter. Suscitauit autē DOMINVS iudices, qui liberarent eos de manu diripientium eos: sed & iudices suos audire renuerūt, quin potius scortati sunt post deos alios, & adorauerunt eos, defeceruntq́; cito à uia qua incesserant patres eorum, ut obedirēt mandatis DOMINI, sed non fecerūt sic. Quumq́; DOMINVS iudices eis excitasset, adfuit DOMINVS iudici, seruauitq́; eos de manu hostium eorum cūctis diebus illius iudicis. Nam pœnitudine ducebatur DOMINVS propter suspiria illorum [quæ emittebant] metu opprimētium & adflictantium eos. Mox ut iudex moreretur, resilierunt, & corruptiores erant q̄ patres eorum, sectantes alios deos, quos coluerunt, quosq́; adorarunt, nihilq́; diminuerunt de studijs suis, deq; uia sua dura. Tum rursus exæstuauit nasus DOMINI aduersus Israelem, ut diceret, Quandoquidē gens ista transgreditur fœdus meum quod mandaui patribus eorum, nec audierunt uocem meam, nec ego ultra expellā aliquem ante eos, ex his gētibus quas moriens Iehosua reliquit, ut Israel istis tētetur, custodiantne uiam DOMINI, incedantq́; in ea, sicut patres eorum custodierunt, nec ne. Reliquit ergo DOMINVS gentes illas, nec cito exterminauit eos, neq; tradidit eas in manum Iehosuæ.

CAP. III.

HAe autem sunt gentes quas reliquit DOMINVS, ut tentaret illis Israelem, nempe omnes qui non nouerant uniuersa prælia Chanaan, tantum in hoc, ut generatio filiorū Israel nosset, utq́; docerent eos belligerare, eos duntaxat qui antea non norunt. Quinq; nempe satrapę Palestinorum, & cuncti Chananæi, atq; Zidonij, & Hiuęi, qui scilicet habitabant in monte Libano à monte Baal Hermon, usq; dum uenias in Hemath. Fuerunt hi inquā, per quos tētabat [DOMINVS] Israelem ut manifestum fieret, audirént ne

Marginalia: A; Deut. 7.; Bochim flētes.; B; Iosue 24. g; C; D; A

ne mandatum DOMINI quod præceperat patribus eorum per Mosen. Quumq́ sic habitarent filij Israel inter Chananæos, Hithęos, Amorręos, Pherizæos, Hiuęos & Iebusęos, duxerunt sibi filias eorum uxores, filiasq́ suas dederunt filijs eorum, seruierūtq́ dijs eorum. Et fecerunt filij Israel malum in oculis DOMINI, oblitiq́ DOMINI dei sui, coluerunt Baalim & Aseroth. Et exarsit ira DOMINI ad uersus Israelitas, ut uēderet eos in manus Chusan Riseathaim regis Aram Naharaim, seruieruntq́ filij Israel ipsi

B Chusan Riseathaim octo annis. Et cū clamassent filij Israel ad DOMINVM, excitauit DOMINVS seruatorem filijs Israel, atq; liberauit eos, nempe Othonielem filium Kenas fratris Caleb qui illo minor natu erat. Factusq́ est super eum spiritus DOMINI, & iudicauit Israelem, & egressus est in prælium, tradiditq́ DOMINVS in manum eius Chusan Riseathaim regem Syriæ, præualuitq́ manus eius cōtra Chusan Riseathaim. Et quieuit terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Kenas. Rursus fecerunt filij Israel malum in oculis DOMINI, roborauitq́ DOMINVS Eglon regem Moabitarum contra Israelem, eo quod fecissent malū in oculis DOMINI. Cōgregauit autem ille ad se filios Ammon atq; Amalek, & abiens percussit Israelem, & occupauerūnt ciuitatem palmarum. Seruierunt ergo filij Israel Eglon regi Moabitico

Aod liberat. decem & octo annis. Quumq́ clamarent filij Israel ad DOMINVM, excitauit eis DOMINVS seruatorem Ehud filium Gera, filij Iemini, qui uir erat clausa manu dextera. Miseruntq́ filij Israel per ipsum munus ipsi Eglon

C regi Moab. Fecerat autem Ehud sibi gladium utrinq; acutum longitudine cubitali, accinctusq́ eo sub tunica sua stricta in dextro femore, obtulit munus ipsi Eglon regi Moab. Fuit autem Eglon homo ualde obesus. Quumq́ iam obtulisset munus, ablegauit populum, nempe eos qui munus portauerant. Ipse uero reuersus à simulachris in Gilgal, dixit, Est mihi uerbū quoddam secretum ad te ô rex. Is autem silentium iussit. Egressi ergo sunt ab eo omnes qui stabant coram eo. Ehud uero introiuit ad eum, sedebatq́ ille solus in cœnaculo contabulato. Et dixit Ehud, Est mihi uerbum dei ad te. Et surrexit è solio. Ehud uero missa manu sua sinistra, præhēdit sicam de dextro femore suo, defixitq́ eam in uentrem eius, adeo ut capulus laminā sequeretur, adepsq́ laminam concluderet, neq; enim sicam extraxit è uentre eius. Et egressus Ehud prætorium uersus, uenit ad subsellia, clausisq́ post se foribus cœnaculi obserauit. Quo egresso, uenerunt serui eius, uidentesq́ fores cœnaculi obseratas, dixerunt, Certe tegit pedes suos in cōclaui contabulati. Quumq́ iam expectassent do- D nec eos puderet, nec ipse fores cœnaculi aperiret, sumpta claue aperuerūt: & ecce herus eorum mortuus iacebat in terra. Interim uero dum illi cunctantur, euadit Ehud, & transiens sculptilia, seruatus est inter cōdensa uepriū. Contigit autem quum ingrederetur, ut cornu classicum caneret in monte Ephraim, descenderuntq́ cum eo filij Israel de monte, proficiscebaturq́ ipse ante eos. Et ait ad eos, Sequimini me, nā tradidit DOMINVS hostes uestros, nempe Moabitas, in manum uestram. Qui descendentes post ipsum, uada Iordanis, ubi traijcitur ad Moabitas, occupant, nec quenquam traijcere sinunt. Percusserunt itaq; eodem tempore ex Moabitis uirorum circiter decem millia, qui omnes fuerunt obesi omnesq́ strenui milites, ne unus quidē euasit. Subactus est itaq; Moab in die illo sub manu Israel, quieuitq́ terra octoginta annis. Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui in Palestina percussit sexcentos uiros stimulo boum, qui & ipse Israelem seruauit.

Moabitæ occidūtur.

Samgar.

CAP. IIII.

A Filij uero Israel porrò fecerunt malum in oculis DOMINI. Et mortuo Ehud uendidit eos DOMINVS in manū Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Hazor, qui habuit imperatorem exercitus nomine Siseram, & is habitabat in Haroscheth gentium. Clamabant autem filij Israel ad DOMINVM, nam habuit ille nongentos

currus ferratos, adflixitq; filios Israel uehementer, idq; annis uiginti. Iudicabat autem Israelem tunc temporis mulier, Debora nempe, prophetis, uxor Lapidoth: & ipsa quidem Debora habitabat sub palma inter Rama et Beth El in monte Ephraim, ascendebantq; ad eam filij Israel ut iudiciũ [peterẽt.] Quæ mittens accersiuit Barak filium Abinoam de Kędes Naphtali, dixitq; ad eum, An nõ præcepit tibi DOMINVS deus Israel, Vade & contrahe [exercitum] in monte Thabor, & accipias tecum decem millia uirorũ de filijs Naphtali, atq; de filijs Zebulõ? Ego uero contraham ad te ad torrentem Kisson Siseram ducem exercitus Iabin, cũ curribus eius et copijs eius,
B tradamq; eum in manus tuas. Dixit uero Barak ad eam, Si mecum ieris, proficiscar: si uero non profecta fueris mecum, non ibo. Quæ ait, Ibo tecum certissime, uerũtamen gloria non erit tua hac profectiõe qua iam proficisceris, quoniam in manum mulieris uendet DOMINVS Siseram. Surgens itaq; Debora, profecta est cũ Barak in Kædes. Vocans autem Barak Zebulon & Naphtali in Kædes, & ascendit pedes cum decem millibus uirorũ, ascenditq; cum eo Debora. Heber autẽ Kenęus de filijs Hobab affinis Mosis, abscesserat de Kain, tetenderatq; tentorium propter quercetum in Zenaim quę est iuxta Kædes. Nũciatumq; est Siseræ q ascendisset Barak filius Abinoam in montem Thabor. Tunc congregauit Sisera omnes currus suos, nẽ pe nongentos currus ferratos, & uniuersum populũ quem habebat, ab Haroscheth gentiũ ad torrentem Kisson.
C Tum dixit Debora ad Barak, Surge, quoniam hæc est dies in qua DOMINVS tradidit Siseram in manũ tuam, an nõ DOMINVS egressus est ante te? Et descendit Barak de monte Thabor, decemq; millia uirorũ sequeban-
Psal. 82. c tur eum. Et conturbauit DOMINVS Siseram & omnes currus eius, & uniuersum exercitum eius gladio coram Barak, ut descenderet Sisera de quadriga, & pedes effugeret. At Barak insequutus est currus & exercitũ usq; ad Haroscheth gentium, ceciditq; uniuersus exercitus Siserę gladio, ut ne unus quidem superesset. Porrò Sisera pedes effugerat ad tentorium Iaël uxoris Heber Kenæi, quod pax esset inter Iabin regem Hazor, & inter domũ Heber Kenæi. Egressa Iaël obuiam ipsi Siseræ, ait ad eum, Concede mi domine, cõcede ad me, nec metuas. Qui quum ad eam in tentorium concessisset, illa operuit eum quodã tegumento. Et [Sisera] dixit ad eam, Potum mihi præbe, aquæ paululum, quoniam sitio. Il- D
la uero aperiens utrem lactis, dedit illi potum, rursusq; operuit eum. Ille autem ad eam dixit, Sta in ostio tentorij, & si quispiam uenerit, teq; hisce uerbis interrogauerit, Est ne hic quispiã? Dicas, Nemo. Porrò Iaël uxor Heber accepit clauum tentorij, ponẽsq; malleum in manu sua, uenit ad eum tacite, transfixitq; clauum per tempora eius, atq; in terram depegit. Ipse uero sopore oppressus & lassus, mortuus est. Quumq; Barak Siseram insequeretur, egressa est Iaël obuiam ei, & dixit ad eum, Veni, & ostendam tibi uirum quem tu quæris. Qui quum ingressus esset ad eam, ecce iacebat Sisera mortuus, eratq; clauus in tempore eius. Subegit itaq; deus illo die Iabin regẽ Chanaan coram filijs Israel, & manus Israelitarum promouit fortiter, & inualuit contra Iabin regem Chanaan, donec Iabin regem Chanaan excinderent.

Iaël occidit Sisaram.

CAP. V.

A Cecinit uero Debora atq; Barak filius Abinoam eodem die tale canticum, Quandoquidẽ persequutus est iniurias Israeli illatas, cõuenit ut uos qui uoluntarij estis in populo gratias agatis DOMINO. Audite reges, auribus percipite principes, ego DOMINO canam, psallam DOMINO deo Israelis. Quum exires ò DOMINE ex Seir, quum incederes de agro Edom, terra contremuit, & cœli stillarunt, adeoq; & nubes ipsæ stillarũt aquas. Montes fluxerunt à facie DOMINI, Sinai iste ante DOMINVM deum Israelis. In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iaël erãt uiæ desolatæ: qui iter faciebant, declinabãt per semitas obliquas. Defecerãt paganí in Israele inquã defecerãt, donec ego

Debora surgerem, surgerem mater in
B Israele. Simul ac deos nouos elige-
bat, bellū in portis [erat,] nec tamen
clypeus nec hasta uisa sunt in quadra
ginta millibus Israelis. Cor meum ad
præsides legū qui sunt in Israele, uos
qui uoluntarij estis in populo gratias
agite DOMINO. Vehētes mulis ni-
tidis, qui præsidetis iudicijs, quiq; per
itinera inceditis [hæc] enarrate. A uo
ce iaculatorum inter haurientes, ibi
acute dissererēt de iustitijs DOMINI,
de iustitijs inquam DOMINI rustica
ni homines eius in Israele, tunc descen
det populus DOMINI in portas.
Expergiscere expergiscere Debora,
expergiscere expergiscere, cane canti
cum, surge Barak, & captos duc capti
uos tuos fili Abinoam. Tunc domina
bitur qui reliquus fuerit magnificis
populi, quin DOMINVS dominabi
tur mihi per gigantes. De Ephraim ra
dix illorū contra Amalek, post te Ben
iamin in populis tuis, ex Machir de-
scenderunt legislatores, & ex Zebu-
lon trahentes in baculo scribæ. Prin-
cipes quoq; mei in Isachar cum Debo
ra, sed et Isachar quemadmodū Barak
in ualle missus pedes, in diuisionibus
Ruben [uiri] magni decretarij cor-
dis. Cur sedisti inter duos limites, ut
audires scilicet boatus gregum, ad di
C uisiones Ruben magnorū [uirorum]
qui erant decretarij cordis. Gilead ci
tra Iordanē quieuit, & Dan cur apud
naues degit? Aser sedit in statione na
uium apud maria, & in rupturis suis
manet. Populus Zebulon deuouit ui
tam suam in mortē, sic & Naphtali in
excelsis campi. Venerunt reges & pu
gnauerūt, tunc pugnauerūt reges Cha
naan in Taēnach ad aquas Megiddo,
at lucrum pecuniæ nullū abstulerunt.
De cœlis pugnatū est, stellæ inquam è
stationibus suis pugnarunt cum Sise
ra. Torrens Kison deuoluit illos, tor-
rens Kedumim torrēs Kison: calcabas
fortiter ô anima mea. Tunc concussæ
sunt ungulæ equorū propter uehemen
tem impetū fortium eius. Maledicite
Meros, dixit angelus DOMINI, om
nino maledicite habitatoribus eius,
quoniā non adfuerunt auxilio DOMI
NO, auxilio inquā DOMINO cū for
tibus. Laudetur supra mulieres Iaël D
uxor Heber Kenæi, supra mulieres in
tentorio laudetur. Aquam quū ille pe
teret, lac illa dedit, in phiala magnatū
obtulit butyrū. Manum suam abstulit
clauo, & dexterā suam malleo labo-
rum, percutiēs Siseram, amouit caput
eius, uulnerauit & perfodit tempora
eius. Inter pedes eius incuruatus cor-
ruit et iacuit: inter pedes eius inquam
incuruatus corruit, quo loco recubue
rat, illic corruit interemptus. Mater
Sisera per fenestrā prospiciens eiulat,
per cancellos inquam: cur frustratur
[me] currus eius quo minus ueniat?
cur tardant rotæ quadrigarū eius? Sa
pientes quæq; ex præcipuis mulieri-
bus, quæ erant apud ipsam, responde
bant illi, quin et ipsa sibijpsi reddebat
uerba. An non inueniunt & diuidunt
spolia, cuiq; militi forti amicā unā uel
duas, prædā uestium uaricolorū Sise-
ræ: prædā inquam uaricolorū uestium
& acupictorū, sed & prædam uestis
uaricoloris utrinq; acupictę ad colla.
Sic pereant omnes hostes tui, ô DO-
MINE: qui uero diligunt eum, sint si-
cut sol quū oritur in fortitudine sua.
Porrò terra ipsa secura & tranquilla
fuit quadraginta annis. CAP. VI.

FIlij autem Israel male egerūt in ocu A
lis DOMINI, tradiditq; eos DO
MINVS in manū Midian septē annis.
Inualuit ergo manus Madianitarum
contra Israelitas, ut facerent sibi filij
Israel metu Madianitarū in montibus
receptus quo confluerent, siros quoq;
& arces. Nam quū seminasset Israel,
ascenderunt Madianitæ & Amaleki-
tæ oriētales quoq;, pariter inquam a-
scenderūt aduersus Israelem, castraq;
ponentes contra Israelitas, uastarunt
prouentum telluris usq; dum uenias
Asa, nullum uictū fecerunt reliquum
Israelitis, neq; in pecudibus, neq; in
bobus, neq; in asinis. Nā ascendebant
& ipsi, & pecora eorum, ueniebantq;
cum tentorijs suis, idq; magna multi-
tudine instar locustarū, ut non esset nu
merus ipsorum & camelorū ipsorum,
ueniebantq; in terram, ut uastarent
eam. Et attenuatus est Israel uehemen
ter à Madianitis, clamaueruntq; filij
Israel ad DOMINVM. Factum B

ergo est quum clamarent filij Israel ad
DOMINVM propter Madianitas,
misit DOMINVS prophetam quen-
dam ad filios Israel, qui ait ad eos, Sic
dicit DOMINVS deus Israel, Ego
eduxi uos de Aegypto, & eduxi uos
de domo seruitutis, ego liberaui uos
de manu Aegyptiorum, et de manu o-
mniũ qui uos adflixerunt, & eieci eos
ante faciem uestram, dediq; uobis ter-
ram eorum. Et dixi ad uos, Ego DO
MINVS deus uester, ne metuatis deos
Amorræorum, in quorũ terra uos ha-
bitatis: sed non obediuistis uoci meæ.
Venit autem & angelus DOMINI,
& sedit sub ulmo quæ est in Ophra,
quæq; erat Ioas patris Esri, cuius fi-
lius Gedeon, qui triticum in torcula-
ri exterebat, ut absconderet à Madia
nitis. Apparensq; illi angelus DOMI
NI, dixit ad eum, Sit DOMINVS te
cum uir fortissime. Cui respondit Ge-
C deon, Mi domine, si DOMINVS est
nobiscum, cur nobis uniuersum istud
accidit? & ubi sunt omnia miracula
eius, quæ narrauerũt nobis patres no
stri hisce uerbis, An non ex Aegypto
duxit nos DOMINVS? Nunc uero
dereliquit nos DOMINVS, & tradi
dit nos in manum Madianitarum. Et
respiciẽs ad eum DOMINVS, dixit,
1.Reg.12.b Vade in hac uirtute tua, & †seruabis
Israelem de manu Madianitarum: an
non ego misi te? Qui respondit ei, Mi
domine, quo seruabo Israelem? tribus
mea millenaria tenuis est in Manasse,
& ego quoq; paruus sum in domo pa
tris mei. Et dixit ad eũ DOMINVS,
Ego ero tecum, percutiesq; Madiani
tas tanquam uirum unum. Cui ille re-
spondit, Quæso si impetraui gratiã co
ram te, ede mihi signum ꝙ tu loquu-
tus sis mecum, ne recedas quæso hinc
donec ad te rediero, & eduxero sacri
ficiũ meum cibarium, & ponam illud
D ante te. Qui ait, Ego manebo donec re
dieris. Ingressus itaq; Gedon parauit
hœdũ ex capris, & Epha farinæ, pla-
centas infermẽtatas cum carne posuit
in canistro, ius uero carnium in olla.
Quumq; hæc ad illum extulisset, obtu
lit ei sub ulmo. Et dixit ad illum ange
lus dei, Tolle carnem & placentas in
fermentatas, & repone ea super pe-
tram istam, & effunde ius: & ille sic fe
cit. Et mittens angelus DOMINI ex
tremitatẽ baculi quem manu tenebat,
tetigit carnem & panes infermẽtatos,
ascẽditq; ignis de petra, & absumpsit
carnem & placentas infermẽtatas. An
gelusq; DOMINI abijt à conspectu
eius. Et uidẽs Gedeon ꝙ angelus DO
MINI esset, ait, Ah domine deus, ui-
di angelũ DOMINI facie ad faciem.
Et dixit ad eum DOMINVS, Pax ti E
bi, ne timeas, non morieris. Et ædifi- Ara Gedeo
cans ibi Gedeon aram DOMINO, nis.
uocauit eam, DOMINVS pax, quæ
durat in hunc usq; diem in Oprath pa
tris Esri. Factumq; est eadem nocte ut
DOMINVS diceret ad eum, Accipe
iuuencum ex armentis patris tui, &
alium iuuencum septem annorum, &
dirue arã Baal quã habet pater tuus,
lucum quoq; qui est iuxta eam succi-
de, & extrue aram DOMINO deo
tuo in uertice huius rupis in loco a-
pto, tollensq; iuuencũ alium, sacrifica
eum in holocaustum super ligna luci,
quẽ succides. Accepit itaq; Gedeon
decẽ uiros ex seruis suis, et fecit quem
admodum iusserat eum DOMINVS.
Metuens autem id facere interdiu ob
domum patris sui, & ob homines il-
lius ciuitatis, fecit nocte. Mane quum
surrexissent homines illius ciuitatis,
ecce ara Baal erat diruta, lucusq; iux F
ta ipsam succisus, iuuencusq; secun
dus in holocaustũ sacrificatus sup ara
extructa. Dixerũt ergo alter ad alterũ,
Quis fecit rem istam? Et quum inqui-
rerent & interrogarent, dixerunt, Ge
deon filius Ioas fecit hanc rem. Ciues
ergo illius ciuitatis dixerunt ad Ioas,
Educ filiũ tuum, ut interficiatur, quo-
niam destruxit aram Baal, & lucum
qui fuit iuxta eam succidit. Respondit
Ioas omnibus illis qui iuxta se stabãt,
Num uos agetis causam Baal? uósne
seruabitis ipsum? Quicũq; egerit cau-
sam Baal, antequam lucescat, moria-
tur. Si deus est, uindicet sese de eo qui
diruit aram eius. Vocatus est itaq; il
lo die Ierubaal, eo quod dixisset, Vin
dicet se Baal de eo qui diruit arã eius.
Vniuersi autem Madianitæ, Amalechi
tæ & orientales congregati sunt pa-
riter, & transeuntes castra posuerunt
in

G in ualle Iisreel. Spiritus autẽ DOMINI induit Gedeonem, & cum cornu classicum cecinisset, uocatus est Abiezer ut sequeretur eum. Misit præterea nuncios ad uniuersum Manassen, qui & ipse uocatus, sequutus est eum. Deinde misit nuncios ad Aser, Zebulon & Naphtali, qui ascenderunt illis obuiam. Et dixit Gedeon ad deum, Seruabísne Israelem per manum meam? sicut loquutus es. En ego ponam uellus lanigerum in area, quod si ros fuerit duntaxat in uellere, reliqua humo sicca manente, cognoscam Israelem liberandum esse per manũ meam quemadmodum loquutus es. Atq; ita factum est: nam quum postero die mane surgeret, excutiẽs uellus illud, expressit rorem ex uellere phialam plenam aqua. Ait autẽ Gedeon rursus ad deum, Ne quæso excandescat ira tua aduersum me, si adhuc semel loquar, nam tẽtabo adhuc semel illo uellere: sit quæso siccitas in solo uellere, & super uniuersam terrã sit ros. Fecitq; deus sic nocte ista, nam fuit siccitas in solo uellere, & in omni terra fuit ros.

Fides Gedeonis.

CAP. VII.

A Mane consurgens Ierubaal, qui idẽ & Gedeon, & omnis populus q̃ erat cum eo, castrametati sunt iuxta En Harod, castra autem Madianitarum erant illis à Septentrione à colle More in ualle. Dixitq; DOMINUS ad Gedeonem, Populus qui tecũ est, maior est q̃ ut tradam Madianitas in manũ eorũ, ne fortè glorietur Israel cõtra me, dicatq;, Manus mea liberauit me: clama igitur audiente populo, & dic, Qui timidus est aut formidolosus, reuertatur, summoq; mane abeat à mõte Gilead. Et reflexerunt ex populo uigintiduo millia, relictis decem millibus. B Et dixit DOMINUS ad Gedeonem, Adhuc populus multus est, deduc eos ad aquas, & illic separabo tibi: de quocunq; dixero tibi, Is tecum ibit, tecũ eat: de quocunq; uero dixero, Is non proficiscetur tecũ, non proficiscatur. Deduxit itaq; populũ ad aquas, & ait DOMINUS ad Gedeonem, Quicunq; lingua sua lamberit aquas quemadmodũ canis lambit, eum seorsum statues: & omnem qui procũbit pronus super genua sua ut bibat. Fuerunt ergo lambentiũ aquam manu ad os admota numero trecenti uiri, totus uero reliquus populus curuatis genibus suis aquã bibebat. Et ait DOMINUS ad Gedeonẽ, Trecẽtis istis uiris qui lamberunt seruabo uos, tradamq; Madianitas in manũ tuam, omnis aũt populus abeat quisq; ad locum suum. C Sumpserunt itaq; populus uiaticũ in manus suas, & cornua sua, dimisitq; omnes Israelitas, quenq; ad tentoria sua, & retinuit trecẽtos illos uiros, castra autem Madianitarũ erãt ei infra in ualle. Factumq; est nocte illa ut DOMINUS ei diceret, Surge, descende in castra, quoniã tradidi ea in manũ tuam. Quod si descẽdere times, descende tu & Pura puer tuus ad castra, audies enim quid isti loquantur, & tum corroborabuntur manus tuæ, ut in castra descendas. D Descẽdit itaq; ipse et Pura puer eius ad armatos qui erãt in finibus castrorũ [excubãtes.] Midian autem & Amalek, & omnes orientales iacebant in ualle instar locustarũ multi, & cameli eorũ innumeri erant, & multi ueluti harena quę est in littore marino. Cũq; accessisset Gedeon, uir quidam recensebat proximo suo insomniũ, & dixit, Ecce somnium somniaui, strepitus panis ordeacei sese uoluẽtis ad castra Madianitarum, uenitq; ad tentoriũ, & percussit illud ut caderet, & subuertit illud superne, & cecidit tentorium. Respondit proximus eius, & dixit, Nihil hoc aliud est nisi gladius Gedeonis filij Ioas Israelitæ: tradidit nanq; deus Madianitas in manum eius, & omnia castra. E Quum uero Gedeon audisset enarrationem somnij, simulq; interpretationem eius, adorauit, reuersusq; in castra Israelitarũ, ait, Surgite, quoniam tradidit DOMINUS castra Madianitarum in manũ uestram. Et distributis trecentis uiris in tres ordines, tradidit cornua in manus singulorum, & uacuos cados, in cadorum aũt medio faces. Dixit autem ad eos, Me spectetis & sic agite, cũ uenero ad primam partem castrorum, quod fecero, hoc idẽ & uos facite. Cumq; cornu classicũ cecinero ego, omnesq; qui mecum

Deut. 20.b 1.Mac.3.g

sunt, & uos cornibus classicum cane
tis per ambitum omnium castrorũ, di
cetisq́;, DOMINO & Gedeoni. Ve
nit itaq; Gedeon, & cum eo centũ ui-
ri ad primam castrorũ partem ab ini-
F tio mediæ uigiliæ, subito excitantes ui
giles, clangentesq́; cornibus, colliden
tesq́; cados quos manu sua [gestabãt.]
Clanxerunt itaq; tres isti ordines cor
nibus, & confringebant cados, tenen
tes sinistra sua manu faces, dextra ue
ro manu sua cornua quibus clangebãt,
& clamabant, Gladius DOMINI et
Gedeonis. Stabant aũt quisq; suo lo-
co per ambitum castrorum. Concurre
runt aũt omnia castra uociferantes &
fugientes. Trecenti autem illi clange
Psal. 82. c bãt cornibus, direxitq́; DOMINVS
cuiusq; gladiũ in proximũ suum, idq́;
per omnia castra. Et fugit turma usq;
ad Beth Sita in Zererath, usq; ad limi
tem Abel Mehola, & usq; in Tab-
G bath. Euocati itaq; Israelitæ de Na-
phtalim, & de Aser, & de omni Ma-
nasse persequuti sunt Madianitas. Mi
sit quoq; Gedeon nuncios ad uniuer
sum montem Ephraim hisce mãdatis,
Descendite, præuertite Madianitas,
& præripite eis aquas usq; ad Beth
Bara & Iordanẽ. Et cõuocati omnes
ex Ephraim, ceperunt aquas usq; ad
Isa. 10. f Beth Bara & Iordanẽ. †Apprehende
Psal. 82. c rũt aũt duos principes Madianitarũ
Oreb & Zeeb, & occiderũt Oreb in
petra Oreb, & Zeeb interfecerũt in
torculari Zeeb. Insecuti sunt aũt Ma
dianitas, allatis capitibus Oreb &
Zeeb ad Gedeonẽ trãs Iordanẽ. VIII.
A EPhraimitæ autem dixerũt ad eum,
Quid hoc est quod nobis fecisti, ut
nos non uocares quum proficiscere-
ris in prælium contra Madianitas? &
uehementer expostularunt cũ eo. Qui
bus ille respondit, Quid ego nunc feci
quod uestro facto æquari possit? An
non racematio Ephraim præstantior
est uindemiæ Abiezer? Deus tradidit
in manus uestras Oreb et Zeeb prin
cipes Madian, quid uero ego facere po
tuissem quod huic facto uestro simile
esset? Tunc remisit spiritus illorum ab
illo quum loqueretur hoc uerbũ. Ve-
nit itaq; Gedeon ad Iordanem, ut tran
siret ipse & trecenti uiri qui erãt cum
eo, fatigati quidem & insequentes. Et
dixit ad ciues Succoth, Date quæso
populo qui comitatur me globos pa-
num, lassi enim sunt, ut ego persequar
Zebah & Zalmuna reges Madiani
tarum. Responderunt autem primores B
urbis Succoth, Num uola Sebah & Ironia.
Zalmuna iam est in manu tua, ut de-
mus exercitui tuo panes? Gedeon ait,
Quum igitur DOMINVS tradiderit
Sebah & Zalmuna in manũ meam, at
teram carnem uestram spinis ac tribu
lis deserti. Ascendit autem illinc in
Pnuel, loquutusq́; est ad eos eisdem
uerbis. Et responderũt ei ciues Pnu-
el, quemadmodum responderant ci-
ues Succoth. Dixit autem & ad ciues
Pnuel in hanc sententiã, Quum reuer-
sus fuero saluus, diruam turrim istam.
Fuerunt autem Sebah & Zalmuna in
Karkor, habentes secum castra sua cir
citer quindecim millia [uirorum] qui C
omnes reliqui fuerunt ex uniuersis ca
stris orientaliũ, quum cecidissent cen Osee 10. d
tum & uiginti millia uirorũ, stringen-
tium gladium. †Et ascendẽs Gedeon
per uiam eorum qui degebant in ten-
torijs ab orientali plaga Noba & Iag
beha, percussit exercitum, erat enim
exercitus securus. Et cum fugerẽt Se
bah & Zalmuna, insequutus est eos,
apprehẽsisq́; duobus regibus Madia
nitarum Sebah & Zalmuna, disturba
uit uniuersum exercitum. Et reuersus
est Gedeon filius Ioas è prælio à loco
accliui ad orientalem plagam. Cepit
autem puerum quendam ex ciuibus
Succoth, & interrogans eum, annota
uit primores Succoth et seniores eius,
nempe septuaginta septẽ uiros. Ingre-
diens autem ad ciues Succoth, dixit, D
En [uobis] Sebah & Zalmuna, qui
mihi insultando dixistis, Num uola
Sebah & Zalmuna nunc est in manu
tua, ut demus panes socijs tuis de-
fatigatis? Accepit itaq; seniores ciui-
tatis, spinas atq; tribulos deserti, &
docuit illis ciues Succoth. Turrim
quoq; Pnuel diruit, & interfecit ciues
urbis. Dixit autem ad Sebah & Zal-
muna, Quales fuerunt uiri illi quos in
terfecistis in Thabor? Et responderũt,
Tibi similes erãt illi, unus forma simi
lis regis filijs. Et dixit, Fratres mei
fuerunt

fuerunt & filij matris meæ, uiuit DOMINVS, si uiuos seruassetis eos, non trucidarem uos. Dixit ergo ad Iether primogenitum suum, Surge, trucida eos. Puer autē non distrinxit gladium suum, meticulosus nempe, quia puer.
B Et ait Sebah & Zalmuna, Surge tu & irrue in nos: ut enim uir est, sic est
Psal. 82. c fortitudo eius. Surgēs itaq; Gedeon, interfecit Sebah & Zalmuna, tulitq; oreas bullatas quæ erant in collis camelorum eorum. Dixerunt uero Israelitæ ad Gedeonem, Imperita nobis, & tu & filius tuus atq; nepos tuus, quoniam liberasti nos de manu Madianitarum. Gedeon autem respondit illis, Non imperitabo super uos, neq; filius meus imperitabit uobis, DOMINVS imperitabit uobis. Et dixit ad eos Gedeon, Postulationem à uobis postulo, ut detis mihi quisq; inaurem è spolio suo: (habebant enim inaures aureas quum essent Ismaelitæ.) Et responderunt, Omnino dabimus. Et expandentes uestem, proiecerūt illuc quisq; in-
F aurem ex spolio suo. Fuitq; pondus inaurium aurearum quas postulauerat, mille & septingentorum aureorū, prę ter bullas & collaria, uestesq; purpureas, quas habuerāt reges Madian, et præter torquēs quæ fuerunt in collis camelorum ipsorum. Fecit autem Gedeon ex illis Ephod, & reposuit illud in ciuitate sua Ophra. Scortatiq; sunt post ipsum omēs Israelitæ in loco isto,
Ephod offendiculū. & factum est ipsi Gedeoni & domui eius in offendiculū. Subactus est itaq; Madian corā filijs Israel, nec amplius erexerunt caput suum, quieuitq; terra quadraginta annis in diebus Gedeonis. Abiēs igitur Ierubaal filius Ioas,
G habitauit in domo sua. Habuit autem
Gedeonis 70. filij. Gedeon septuaginta filios, qui egressi erant ex femore eius, habuerat enim plures uxores. Et cōcubina eius quæ erat in Sichē peperit ei quoq; filium,
Abimelech. & imposuit ei nomē Abimelech. Mor
Gedeonis mors. tuus uero est Gedeon filius Ioas in senectute bona, sepultusq; in sepulchro Ioas patris sui in Ophra, quæ fuit patris Esritarum. Contigit autem post mortem Gedeonis, ut auerterentur filij Israel, & scortarentur post Baalim, posuerūtq; sibi Baal Berith in deum, nec recordati sunt amplius Israelitæ domini dei sui, qui liberauerat eos de manu cunctorum hostium suorum qui erant circum ipsos, nec præstiterunt beneficia in domum Ierubaal Gedeonis, iuxta omne bonum quod ipse præstiterat Israelitis.

CAP. IX.

A Biens autem Abimelech filius Ierubaal in Sichem ad fratres matris suæ, loquutus est cum eis, & cum uniuersa familia domus patris matris suæ in hæc uerba, Loquimini quæso audientibus cunctis ciuibus Sichem, Quid uobis præstabilius, an ut dominentur uobis septuaginta uiri omnes filij Ierubaal, an ut imperet uobis uir unus? Memineritis me esse os uestrū, carnemq; uestram. Loquuti sunt itaq; auunculi eius de eo in aures omnium ciuium Sichem uniuersos sermones istos: inclinatumq; est cor eorum post Abimelech, ut dicerent, Frater noster est. Dederunt insuper ei septuaginta argenteos ex phano Baal Berith, quibus conduxit Abimelech perditos & uagos homines, qui eum sequuti sunt. Et ueniens in domum patris sui in Ophrath, trucidauit fratres suos filios Ierubaal, septuaginta nempe uiros super lapide uno. Reliquus uero factus est Iotham filius Ierubaal minimus natu, qui absconditus fuit. Collectis autem omnibus ciuibus Sichem, uniuersaq; domo Millo, abierūt elegeruntq; Abimelech regem sub quercu prope Sichem sita. Quod quum Iothā nunciassent, abijt, & stans in uertice mon- B tis Garizim, sublata uoce sua clamauit, dixitq; ad eos, Audite me, ô uiri Sichem, audiatq; uos deus, Ibant aliquando arbores, ut regem super se inungerent: dixerunt ergo ad oleam, Imperita nobis. Olea autem respondit eis, Nū relicta pinguedine mea, quam in me & dij & homines magnificiūt, ibo & satagam super arbores? Dixerunt ergo arbores ad ficum, Age tu imperita super nos. Quibus ficus respondit, Num deserta dulcedine mea & fructu meo bono, ibo ut satagam super arbores? Arbores ergo ad uineam dixerunt, Age tu imperita nobis. Quibus dixit uinea, Num deserto musto meo quo exhilaro & deos & homines, ua

cdam ut satagam super arbores? Dixerũt ergo uniuersi arbores ad dumũ, Veni tu & imperita nobis. Respondit dumus arboribus, Si bona fide ungitis me uobis regem, uenite & cõfidite sub umbra mea: quod si minus, exeat ignis ex dumo, & deuoret cedros Li
C bani. Nunc igitur si bona fide & candide agatis in cõstituendo Abimelech regem, & si bene egistis cum Ierubaal & cũ domo eius: & si pro merito suo rependitis ei, quandoquidem pater meus pro uobis pugnauit, & obiecit animam suam ex opposito, eripuitq́ꝫ nos de manu Madianitarũ. Et uos insurrexistis contra domũ patris mei hodie, trucidastisq́ꝫ filios eius, uiros nẽpe septuaginta sup uno lapide, & praefecistis super ciues Sichem regẽ Abimelech filium ancillae eius, eo ꝙ frater uester est. Si inquam bona fide & candide cum Ierubaal & cum domo eius hodie egistis, lętamini cũ Abimelech, laeteturq́ꝫ ipse uobiscũ: sin minus, egrediatur ignis ab Abimelech, et deuoret ciues Sichem, atq́ꝫ domũ Millo: egrediatur rursus ignis de uiris Sichem et de domo Millo, & deuoret Abimelech. Discedens igitur Iotham fugit, et abijt Beera, mansitq́ꝫ ibi metu Abimelech fratris sui. Cumq́ꝫ Abimelech iam tribus annis dominium exercuisset in Israelitas, misit deus spiritũ malum inter Abimelech & inter ciues Sichem, ut ciues Sichem deficerent ab Abimelech, ut scilicet iniuria [illata] septuaginta filijs Ierubaal ueniret, & ut sanguinem eorũ deuolueret [deus] super Abimelech fratrem eorũ qui eos occiderat, adeoq́ꝫ [& super ciues Sichem, qui manus eius roborauerant ut occi
D deret fratres suos. Collocarunt autem ei Sichimitae insidias in uerticibus mõtium, diripientes eos omnes qui illac apud eos transirent. Nunciatũ est autem hoc ipsi Abimelech. Et uenit Gaal filius Aebed cũ fratribus suis, transieruntq́ꝫ in Sichem, quo uiro ciues Sichem confidebant. Egressi ergo in agrũ, uindemiauerunt uineas suas, atq́ꝫ calcarunt, hymnosq́ꝫ concinebant, ingressiq́ꝫ phanũ deorum suorũ [publicis epulis institutis] comederũt & biberũt, et maledixerũt ipsi Abimelech.

Gaal cõtra Abimelech

Gaal autem filius Aebed dixit, Quis est Abimelech? & quis est Sichem ut seruiamus ei? an nõ est filius Ierubaal & Sebul praefectus eius? Seruite potius uiris Hemor patris Sichem: cur enim seruiremus illi? Vtinam detur populus iste sub meam potestatem, mox tollã Abimelech. Et dixit ipsi Abimelech, Auge copias tuas, & egredere. Audiẽs autem Sebul praefectus urbis uerba Gaal filij Aebed, incaluit nasus eius, & clàm missis nuncijs ad Abimelech, huiusmodi ei significauit, En Gaal filius Aebed et fratres eius uenerũt in Sichem, & occupant ciuitatem con B
tra te, surge igitur noctu, tu & populus qui tecum est, & colloca insidias in campo, quumq́ꝫ mane sol illuxerit, diluculo consurgas, & ad urbem tendas, ipse uero & populus quẽ secum habet egredientur contra te, facias ergo ut usus feret. Surgens itaq́ꝫ Abimelech & omnis populus qui cum ipso fuit, noctu, collocarunt insidias cõtra Sichem quatuor ordinibus. Egressus ergo Gaal filius Aebed, stetit in foribus portae ciuitatis, surrexitq́ꝫ Abimelech & populus qui cum eo erat, ex insidijs. Et uidẽs Gaal populũ, dixit ad Sebul, En populus descendit de uerticibus montiũ. Sebul aũt dixit ad eum, Vmbram montiũ tu uides quasi homines. Gaal uero rursus loquutus est, & dixit, En populus descendit è medio terrae, ad haec acies una uenit de uia querceti augurũ. Cui respõdit Sebul, Vbi nunc est os tuum, quo dicebas, Quis est Abimelech, ut seruiamus ipsi? An non hic populus est quẽ contempsisti? Egredere nũc, & pugna aduersus eum. Egressus itaq́ꝫ Gaal ante uiros Sichem, pugnauit cõtra Abimelech, & persequutus est eum Abimelech, fugitq́ꝫ ante eum, & ceciderunt multi uulnerati usq́ꝫ ad fores portę. Et F
habitauit Abimelech in Aruma, & Sebul eiecit Gaal & fratres eius, ne habitarent in Sichem. Contigit postero die, ut populus egrederetur in campum, idq́ꝫ nunciarunt Abimelech. Qui tollens populũ, distribuit eum in tres turmas, & collocauit insidias in campo: & cum uideret, en populus egrediebatur è ciuitate, consurgensq́ꝫ con
tra

tra eos, percussit eos. Et Abimelech
quidē & turmæ quæ cum ipso erant,
extenderunt se, steteruntq́ in foribus
portæ ciuitatis: aliæ uero duæ turmæ
irruerunt super omnes qui in campo
erāt, et percusserūt eos. Et Abimelech
quum toto illo die oppugnasset ciuita
tem, cepit eam, trucidauitq́ populum
qui in ea erat, ciuitateq́ ipsam diruit,
Turris Sichem. & sale eam seminauit. Quod audiētes
cuncti ciues qui erāt in turri Sichem,
ingressi sunt arcem phani dei Berith.
Nunciatumq́ est Abimelech, omnes
ciues turris Sichem cōgregatos esse:
ascendit ergo Abimelech montē Zal
mon, ipse & omnis populus qui cū eo
erat, accepitq́ Abimelech secures in
manū suam, et succidit arborū ramos,
quos sublatos imposuit humeris suis.
G Dixitq́ populo qui cū eo erat, Quod
me uidistis facere, uos festini facite
quemadmodū ego feci. Succidētes igi
tur cūcti illi uiri qui erant in populo,
ramos, sequuti sunt Abimelech, et ad-
mouerūt ad arcem, incenderūtq́ hisce
ramis arcem igni, ut morerētur omnes
uiri qui erāt in turri Sichem, fermè ui
rorum & mulierū mille. Abijt ergo
Abimelech ad Thebetz, & posuit ca
stra contra Thebetz, & expugnauit
eam. Erat aūt in medio illius urbis tur
ris fortissima, quò confugerūt omnes
uiri & mulieres, & omnes ciues ur-
bis, clausisq́ post se ostijs, ascenderūt
2. Reg. 11. e tectū turris. Veniens aūt Abimelech
Abimelech à muliere occiditur. ad turrim oppugnabat eam: & quum
accessisset ad ostiū turris, ut eam igni
incenderet, deiecit mulier quædā frag
men lapidis molaris in caput Abime
lech, cōfregitq́ illi caluariā. Qui mox
accersito puero suo armigero, dixit ad
eum, Distringe gladiū tuum & interfi
ce me, ne fortè dicant de me, Mulier
interfecit eum. Perfodit itaq; eū puer
eius, & mortuus est. Videntes autem
Israelitæ mortuū esse Abimelech, abie
runt, quisq́ ad locū suum. Rependit
itaq; deus Abimelech malū quod con
tra patrē suum designarat, interficiēdo
septuaginta fratres suos, sed & cun-
ctum malum ciuium Sichem reddidit
deus in caput eorū, uenitq́ super eos
execratio Iotham filij Ierubaal,

CAP. X.

SVrrexit autē post Abimelech Tho A
la filius Puah, filius Dodo, uir de
Isachar, ad seruandum Israelem, habi
tauitq́ in Samir in monte Ephraim, et
iudicauit Israelē uigintitribus annis,
et mortuus, sepultus est in Samir. Post
hunc surrexit Iair Gileadites, qui iu-
dicauit Israelē uigintiduobus annis,
Hic habuit triginta filios, uehentes su
per triginta pullis: habuerūt & trigin
ta oppida, quæ uocantur Hauoth Iair
in hunc usq; diem, & sunt in terra Gi
lead. Mortuus est aūt Iair, & sepultus Deut. 3.
in Kamon. Filij autem Israel rursus fe B
cerunt malum in oculis DOMINI,
colueruntq́ Baalim, & Astaroth, &
deos Arā, deos Zidon, & deos Moa Idololatria
bitarum, et deos filiorū Ammon, deos Israelitarū.
deniq; Palestinorū, deserueruntq́ DO
MINVM, & non seruierunt ei. Et in-
caluit nasus DOMINI aduersus Is-
raelem, ut uenderet eos in manum Pa
lestinorum, & in manū filiorum Am-
mon. Et attriuerunt ac confregerūt fi-
lios Israel illo anno, idq́ decē & octo
annis, cunctos scilicet filios Israel qui
erant cis Iordanem, in terra Amorræi
quę est in Gilead. Sed & filij Ammon
traiecerunt Iordanē ut dimicarent con
tra Iudā, Beniamin, & domū Ephra- C
im. [Res] itaq; Israelitarum supra mo
dum angustæ fuerunt. Et clamauerunt
filij Israel ad DOMINVM hisce uer
bis, Peccauimus tibi, & sanè deserui-
mus deū nostrū, coluimusq́ Baalim.
Dixit itaq; DOMINVS ad filios Is-
rael, An non Aegyptij, Amorræi, filij
Ammon, & Palestini, sed et Zidonij,
Amalek & Maon adflixerunt uos, &
liberaui uos de manu eorum quum ad
me clamaretis? At uos me dereliqui-
stis, & coluistis deos alios, hac de cau
sa uos ultra non eripiam, ite & cla-
mate ad deos quos elegistis, ij uos ser
uent in tempore adflictionis uestrę. Et D
filij Israel dixerūt ad DOMINVM,
Peccauimus, fac tu nobis quidquid ti
bi uisum fuerit, modo eripias nos de
præsenti periculo. Abstulerunt uero
à se deos alienos, & seruierunt DO-
MINO, ~~ut animus eius iram remitte-~~ et abbreviata est
~~ret propter~~ adflictionem Israelis. Con dia eius super
uocati autem filij Ammon castrameta
ti sunt in Gilead, sed & filij Israel con

gregati castrametati sunt in Mizpa.
Et dixerunt primores populi de Gi-
lead, quisqꝫ ad proximum suum, Qui
cunqꝫ bellum contra Ammonitas au-
spicabitur, is caput erit super cūctos
habitatores Gilead. CAP. XI.
A IEphte Gileadites heros fuit fortis, fi
lius cuiusdam mulieris meretricis,
susceperat hunc Iephte Gilead, sed & u-
xor Gilead filios ei pepererat: qui cū
adoleuissent, Iephte eiecerunt, dixe-
runtqꝫ ad eū, Non eris hæres in domo
patris nostri, filius enim es ex aliena
muliere. Fugiens igitur Iephte metu
fratrū suorum, habitauit in terra Tob,
collectiqꝫ sunt ad eum homines perdi-
ti qui cum eo egrediebātur. Factumqꝫ
est ut post dies [aliquot] Ammonitæ
pugnarent contra Israelitas. Quumqꝫ
pugnarent Ammonitæ aduersus Israe
lem, profecti sunt seniores Gilead, ut
adducerent Iephte de terra Tob, dixe
runtqꝫ ad Iephte, Veni, & sis dux no-
ster, ut bellum geramus contra Ammo
nitas. Iephte respondit senioribus Gi-
B lead, An non uos estis qui me odistis,
adeoqꝫ me è domo patris mei eiecistis,
quid ergo nunc ad me uenitis quū in
adflictione estis? Dixerūt seniores Gi
lead ad Iephte, Et hāc ob causam iam
reuersi sumus ad te, ut eas nobiscum,
& bellum geras contra Ammonitas,
sisqꝫ nobis caput, oīibus scilicet qui
in Gilead habitamus. Respondit Ieph
te senioribus Gilead, Si me reducitis
ut bellum geram contra Ammonitas,
tradideritqꝫ eos DOMINVS coram
me, egóne ero caput uestrum? Dixe-
runt ergo seniores Gilead ad Iephte,
Audiat DOMINVS inter nos, si non
fecerimus iuxta sermonē tuum. Abijt
itaqꝫ Iephte cum senioribus Gilead,
præfecitqꝫ eum populus sibi in caput
& in principem. Loquutusqꝫ est Ieph
te omnes sermones suos coram DO-
MINO in Mizpa. Misit itaqꝫ Iephte
legatos ad regem Ammonitarū hisce
C mādatis, Quid mihi est negotij tecum
ꝙ ad me uenisti, & belligeras in terra
mea? Rex autem Ammonitarū respon
Num. 21. f dit legatis Iephte, Quoniā †Israel oc-
cupauit terram meam quum ex Aegy
pto ascēderet, ab Arnone scilicet usqꝫ
ad Iabok, & usqꝫ ad Iordanem, nunc
ergo restitue eas in pace. Iephte rur-
sum misit alios legatos ad regem Am-
moniticū, dixitqꝫ illi, Sic dixit Iephte,
Israel non accepit terram Moab, nec
terram filiorū Ammon, sed quum ipsi
ascenderent ex Aegypto, proficiscere
turqꝫ Israel per desertum ad mare ca-
rectosum, uenit in Kades. Tum Israel
legatos †misit ad regem Edom, qui di Num. 20. c
cerent, Liceat mihi quæso trāsire per
regionem tuam: sed noluit audire rex
Edom. Misit quoqꝫ [legatos] ad re-
gem Moab, neqꝫ is uoluit. Māsit itaqꝫ
Israel in Kades. Cumqꝫ proficisceré-
tur per desertū, circumiuit terram E-
dom, & terrā Moab, ueniens ab exor
tu solis ad terram Moab, castrameta-
tus est cis Arnonem, nec uoluit †in- D
gredi limitem Moab (siquidē Arnon Num. 21. c
limes est Moab.) Misit itaqꝫ Israel le & e.
gatos ad Sihon regem Amorræorū, re
gem Hesbon, significauitqꝫ illi Israel
hisce uerbis, Liceat quæso nobis tran
sire per regionem tuam, donec ueneri
mus ad locum nostrum. At Sihon non
fidit Israeli, ut daret ei transitum per li
mitem suum: quin Sihon congregans
uniuersum populū suum, castrameta-
tus est in Iahza, & pugnauit contra
Israelem. DOMINVS ergo deus Is-
raelis tradidit Sihonem & uniuersum
populū eius in manum Israelis. Israel
itaqꝫ percussit eos, & occupauit uni-
uersam terram Amorræi, qui terram il
lam incoluit. Occuparunt insuper o-
mnem limitē Amorræi, ab Arnon usqꝫ
ad Iabok, et à deserto usqꝫ ad Iordanē.
DOMINVS ergo deus Israel eiecit
Amorręos ante populum suum Israel, B
& tu conaris possidere eum? Quod si
daret tibi aliquid possidendum Cha-
mos deus tuus, an tu id nō possideres?
Possidebimus ergo & nos quæ nobis
possidēda tradidit DOMINVS deus
noster coram nobis. An uero tu plus
iuris habes ꝗ †Balak filius Zipor rex Num. 22. a
Moab? Num litem habuit is cum Is-
raele? num pugnauit contra eos? Ad
hæc Israel trecentis annis inhabitauit
Hesbon & uiculos eius, Aroer & ui-
culos eius, oīes deniqꝫ ciuitates quę
sunt ad ripas Arnonis, cur tum non
asseruistis eas? Ego itaqꝫ in te nihil
peccaui, tu uero inique mecum agis
pugnando

pugnando contra me, iudicet DOMI
NVS, qui iudex est, hodie inter filios
Israel, & inter filios Ammon. At rex
Ammonitarum non audijt uerba Ieph
te, quæ [per legatos] ei mandauerat.
F Factus uero est super Iephte spiritus
DOMINI, ut transiret ad Gile-
ad atq; ad Manasse, & hinc transijt
ad Mizpa Gilead, à Mizpe Gilead
trãsiuit ad Ammonitas. Vouit autem Votũ Ieph-te.
Iephte uotum DOMINO, & ait, Si
omnino tradideris Ammonitas in ma
num meam, quodcũq; egressum fuerit
mihi obuiã è foribus domus meæ, cũ
ab Ammonitis saluus rediero, DOMI
NI erit, sacrificaboq; illud holocau-
stum. Transiuit itaq; Iephte ad filios
Ammon, ut bellum cõtra eos institue
ret, tradiditq; DOMINVS eos in ma
num eius, & percussit eos cæde admo
dum magna, ab Aroër usq; dũ uenias
in Minnith uiginti ciuitates, & usq;
Abel Keramim, subactiq; sunt Ammo
nitæ coram filijs Israel. Veniens aũt
Iephte in Mizpa ad domum suam, en
filia eius egreditur ei obuiam cũ tym-
panis & choris, quam unicam & dile
ctam habebat, nec enim habuit alios
liberos. Quum hanc uidisset, scidit ue
stimẽta sua, & dixit, Heu mi filia, omni
no prosternis me et perturbas me. Ete
nim aperui os meũ ad DOMINVM,
G neq; recãtare possum. Quæ respondit
illi, Mi pater, si aperuisti os tuum ad
DOMINVM, fac mihi iuxta id quod
egressum est de ore tuo, quãdoquidem
DOMINVS ultus est te de hostibus
tuis, nẽpe de Ammonitis. Dixitq; ad
patrem suum, Fiat mihi hæc res, sed ab
stine à me duobus mẽsibus ut eam, de
scendamq; ad montes, deploremq; uir
ginitatẽ meam, ego scilicet cum sodali
bus meis. Qui ait, Vade. Dimisitq;
eam duobus mensibus. Abijt igitur il
la cũ sodalibus suis, & deplorauit uir
ginitatem suam in montibus. Exactis
duobus mensibus, reuersa est ad pa-
trem suũ, qui fecit ei iuxta uotũ suum
quod uouerat. Et ipsa uirum non co-
gnouit, & facta est consuetudo in Is-
raele, ut annua uice uenirent filiæ Is-
rael ut dissererent cum filia Iephte Gi
leaditæ, quatuor scilicet diebus in an
no.

CAP. XII.

Conuocati uiri Ephraim, transie- A
runt uersus Aquilonẽ, & dixerũt
ad Iephte, Quare profectus es in præ-
liũ contra Ammonitas, nos uero non
appellasti, ut proficisceremur tecũ? in
cẽdemus domũ tuam tecum igne. Qui
bus respondit Iephte, Grauis discepta
tio fuit mihi & populo meo cum Am
monitis, & cum uocarem uos, nõ affe
ruistis me de manu eorum. Vidẽs uero
q; tu seruator nõ esses, posui animam
meam in manũ meam, & transiui con
tra filios Ammon, tradiditq; eos DO
MINVS in manũ meam. Cur ergo ho B
die contra me ascendistis, ut bellũ mi-
hi inferatis? Congregans ergo Iephte
uniuersos uiros Gilead, pugnauit con
tra Ephraim, percusseruntq; uiri Gi-
lead Ephraim, q; dixissent, Vos fugiti
ui estis Ephraim, uos inquam Gileadi
tæ inter Ephraim & inter Manasse.
Ceperuntq; Gileaditæ uada Iordanis
ante Ephraim, & fiebat cum dicerent
hi qui ex Ephraim effugissent, Traij
ciam: dixerũt ei uiri Gilead, Es ne E-
phratæus? Dicebatq; is, Non: tunc di
cebant ad eum, Profer quæso Schibo
leth, tunc dixit, Sibolet: non enim re
cte enũciare poterat. Tum apprehen- C
so eo, trucidabant eum apud uada Ior
danis, cecideruntq; ex Ephraim eodẽ
tẽpore quadragintaduo millia. Iudica
uit aũt Iephte Israel sex annis, mortu Iephte moritur.
usq; est Iephte Gileadites, et sepultus
in ciuitatibus Gilead. Post hunc iudi Abesan.
cauit Ibzan de Beth Lehẽ Israelẽ, ha
buitq; triginta filios, & triginta filias,
quas elocauit foras, & ab exteris tri
ginta filias filijs suis accersiuit, iudica
uitq; Israelem septẽ annis. Et mortuus
Ibzan, sepultusq; est in Beth Lehem.
Post eum iudicauit Israelem Elon Ze Elon.
bulonites, iudicauitq; Israelem septem
annis. Et mortuus est Elon Zebuloni D
tes, atq; sepultus in Aialon in terra
Zebulon. Post hunc iudicauit Israe-
lem Abdon filius Hillel Pirhathoni- Abdon.
tes. Hic habuit quadraginta filios, &
triginta nepotes, uehẽtes super septua
ginta pullos. Iudicauitq; Israelẽ octo
annis. Mortuus est autẽ Abdon filius
Hillel Pirhathonites, & sepultus est
in Pirhathon in terra Ephraim in mõ
te Amalek.

CAP. XIII.

A Filij Iſrael rurſus deſignarũt malum in oculis DOMINI, tradiditq́ eos DOMINVS in manus Paleſtinorum quadraginta annis. Erat aũt uir quidam de Zareah, de familia Dan, nomen eius erat Manoah, cuius uxor ſterilis fuit, nec peperit. Huic mulieri apparuit angelus DOMINI, dixitq́ ad eam, Ecce tu ſterilis es, nec paris, concipies uero & paries filium: caue ergo ne uinum bibas aut ſiceram, & nihil quod immundũ eſt comedas, quoniam tu imprægnata paries filium, cuius capiti nouacula nulla admoueatur, nã puer ille Naſir dei erit ex ipſo utero, is incipiet ſeruare Iſraelẽ de manu Paleſtinorũ. Veniens autem mulier illa narrauit [hæc] marito ſuo eiuſmodi uerbis, Vir dei uenit ad me, cuius aſpectus erat quemadmodũ aſpectus angeli dei admodũ uenerandus, nec interrogaui eum unde nã eſſet, nec ipſe nomen ſuum indicauit mihi. Is dixit

De Naſir Num. 6.

B mihi, Ecce tu cõcipies & paries filiũ, ne ergo bibas uinũ aut ſiceram, & nihil immundi comedas, quoniam puer iſte ex utero Naſir erit dei, uſq́ ad diẽ mortis ſuæ. Precatus eſt itaq́ Manoah DOMINVM, & dixit, Mi domine, uir dei quem miſiſti rurſum quæſo ueniat ad nos, doceatq́ nos quid faciamus puero nato. Exaudiuit autẽ DOMINVS uocem Manoah, uenit enim angelus dei denuo ad mulierem illam dũ eſſet in agro, Manoah marito eius abſente. Feſtinans ergo mulier cucurrit & nunciauit marito ſuo, dicens ad eum, En uir ille qui hodie ad me uenerat, apparuit mihi. Et ſurgens Manoah, ſequutus eſt uxorẽ ſuam, ueniẽsq́ ad uirũ illum, ait illi, Es tu uir ille qui loquutus es ad hãc mulierem? Is ait, Ego ſum. Dixit Manoah, Fiat igitur

C quod dixiſti. Sed quod erit præſcriptum pueri & opus eius? Reſpondit angelus DOMINI ipſi Manoah, Cauebit uxor ab omnibus de quibus loquutus ſum ei. Quidquid de uite uinifera exit, ipſa non edet: uinum & ſiceram nõ bibet, nihil immũdi comedet: [in ſumma,] quidquid præcepi ei, obſeruabit. Manoah dixit ad angelũ DOMINI, Sine quæſo ut te detineamus, interim parabimus coram te hoedum ex capris. Angelus aũt DOMINI reſpondit Manoah, Etiamſi detineas me, nõ tamen comedam de pane tuo: q̃ ſi holocauſtũ facere uolueris, DOMINO ſacrifica illud. Neſciebat autem Manoah ipſum eſſe angelũ DOMINI. Dixit ergo Manoah rurſum ad angelum DOMINI, Quod eſt nomen tuũ? ut honorare te poſſimus cum euenerit quod dixiſti. Reſpondit angelus DOMINI, Cur hoc quęris de nomine meo, quum ipſum ſit reconditum? Tulit itaq́ Manoah hœdũ ex capris, & ſacrificiũ cibarium, & ſacrificauit ſuper petrã DOMINO, & mirifice egit, uidẽtibus Manoah & uxore eius. Factum eſt enim quum flamma

Angelis nõ ſacrificandum.

D aſcenderet ex ara cœlũ uerſus, ut angelus DOMINI in flãma aræ aſcenderet, uidẽtibus [id] Manoah & uxore eius, qui & in faciem ſuam corruerunt ſuper terrã. Angelus aũt DOMINI denuo non apparuit Manoah & uxori eius. Tũc cognouit Manoah q̃ angelus dei fuiſſet. Et dixit Manoah ad uxorẽ ſuam, Certiſſime moriemur, nam deum uidimus. Cui uxor ſua reſpõdit, Si uoluiſſet DOMINVS nos occidere, non accepiſſet de manu noſtra holocauſtũ et cibarium ſacrificiũ, neq́ oſtendiſſet nobis iſta omnia, neq́ ſecundũ tempus nũciaſſet nobis hoc. Peperit itaq́ mulier illa filiũ, & uocauit nomen eius Samſon. Creuitq́ puer, et benedixit eum DOMINVS. Et cœpit ſpiritus DOMINI per uices eum agitare in caſtris Dan, inter Zarea & Eſthaol.

Samſon naſcitur.

CAP. XIIII.

A SAmſon deſcendit in Thimnath, uidensq́ in Thimnath mulierem de filiabus Paleſtinorũ, aſcendit & indicauit patri ſuo atq́ matri ſuæ hiſce uerbis, Vidi mulierem in Thimnath de filiabus Paleſtinorũ, quam [precor] mihi adiungatis uxorem. Ad quẽ ait pater ſuus & mater ſua, An nulla eſt inter filias fratrũ tuorum, & in uniuerſo populo meo mulier, ut tu uadas accipere uxorẽ de Paleſtinis incircunciſis iſtis? Reſpondit Samſon patri ſuo, Adiunge mihi illam, quoniã placet mihi. Pater autẽ eius & mater eius non ſciebant q̃ hoc eſſet à DOMINO, & q̃ occaſionẽ ipſe quæreret à Paleſtinis.

Nam

Nam eo tempore Palestini imperitabant Israelitis. Descendit itaq; Samson cum patre suo & matre sua in Thimnath: cumq; uenissent ad uineta Thimnath, en catulus leonis adultior rugiebat occurrens ei. Et spiritus DOMINI prospere egit in eo, ut discerperet eum, uti solet discerpi hoedus, nec quid quam habebat in manu sua. Et non indicauit neq; patri suo, neq; matri suae quod fecerat. Descendens autē loquutus est cum muliere, placuit enim Samsoni. Reuersus autē post aliquot dies, ut illam acciperet, declinauit ut uideret cadauer leonis, & ecce examen apum erat in corpore leonis & mel, q̄d accipiens in manus suas abijt, edens inter eundum, & perueniēs ad patrem suum & matrem suam, dedit eis ut & ipsi comederent, nec indicauit eis q; ac cepisset mel ex corpore leonis. Et descendit pater eius ad mulierē, & Samson parauit ibi conuiuium, sic enim iuuenes facere solebant. Factumq; est quum illi uidissent eum, acceperunt triginta sodales qui essent cum eo. Et dixit ad eos Samson, Proponam uobis quaeso aenigma, si plane ipsum mihi septem diebus conuiuij aperueritis, & inueneritis, dabo uobis triginta sindones, & triginta uestes mutatorias: si uero explicare mihi non poteritis, dabitis uos mihi triginta sindones, & triginta uestes mutatorias. Qui responderunt ei, Propone nobis aenigma tuum, ut audiamus ipsum. Et ait ad eos, De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo: nec potuerunt explicare aenigma illud tribus diebus. Septimo ergo die dixerunt ad uxorem Samsonis, Induc maritum tuum, ut nobis aenigma istud aperiat, ne igne te & domum patris tui incendamus: an uero nos huc uocastis ut ad inopiam nos redigeretis? Et fleuit uxor Samsonis apud eum, & dixit, Duntaxat odis me, nec diligis me, quandoquidem aenigma propositum populo meo, mihi non explicas. Qui ait, Ecce patri meo & matri meae non indicaui, & tibi indicarem? Fleuit itaq; apud eum septem diebus, quibus conuiuium durabat, septimo uero die indicauit ei, quandoquidem ursit eū. Ipsa uero enarrauit aenigma populo suo. Septimo ergo die ante quā sol occideret, ciues urbis dixerunt ad illum, Quid dulcius melle, quid leone fortius? Qui ait ad eos, Nisi uitula mea arassetis, non inuenissetis aenigma meum. Et spiritus DOMINI prospere egit in eo, ut descēderet in Askalon, & caederet ex eis uiros triginta, exuuiasq; eorum tollēs, mutatorias uestes his qui aenigma explicuerāt dedit. Et incaluit nasus eius, ascenditq; in domū patris sui. Vxor uero Samsonis data est alij ex aequalibus suis, quem sodalem sibi habuerat.

Nuptiae Samsonis.

CAP. XV.

Contigit post dies aliquot in diebus triticeae messis, ut Samson inuiseret uxorem suam cum hoedo caprarum, diceretq;, Ingrediar ad uxorem meam in cubiculum. At pater uxoris non permisit ei ut ingrederetur. Dixit autem pater uxoris, Omnino mihi persuaseram, te illam certo odisse, dedi ergo eam sodali tuo: soror uero eius minor natu an non pulchrior ista est? habeas ergo eam loco illius. Samson dixit ad eos, Innocentior sum semel Palestinis, ut eis malum inferam. Abijt ergo Samson & cepit trecentas uulpes, acceptisq; facibus, & coniunctis earum caudis, posuit facem unam inter duas caudas, accensisq; facibus igni, misit[uulpes]in stantes segetes Palestinorum, & incendit nō aceruos modo, sed & stantem segetem, & uineas & oleas. Et dixerunt Palestini, Quis hoc fecit? Et dixerunt, Samson gener Thimnei, q; abstulerit uxorē eius, dederitq; eam sodali suo. Ascendentes itaq; Palestini, cōbusserunt eam et patrem eius igne. Quibus ait Samson, Quandoquidem hoc fecistis, uindictā de uobis sumam, & tandem cessabo. Et percussit eos ab armo ad femur usq; caede magna. Et descendens sedit in praerupta petra Etham. Ascenderunt ergo Palestini, & castrametati sunt in Iuda, sparsi in Lehi. Et dixerūt uiri Iehuda, Quare ascendistis ad nos? Responderunt, Vt ligemus Samsonem ascendimus, et ut faciamus illi quemadmodū ipse nobis fecit. Descenderūt ergo tria millia uirorum de Iehuda ad praerupta petrae Etham, & dixerunt ad Samsonem, An nō scis q; Palestini nobis dominantur?

C cur igitur nobis id fecisti? Respōdit eis, Sicut fecerūt mihi, sic ego feci eis. Ad quem illi dixerunt, Nos descendimus ut te ligemus, & tradamus te in manum Palestinorum. Respondit eis Samson, Iurate mihi φ uos non sitis irruituri in me. Et dixerunt ei, Non. Sed omnino ligabimus te, & trademus te in manum eorum, at te plane non interficiemus. Ligaueruntq; eum duobus nouis funibus, educētes eum de petra. Quumq; ipse uenisset usq; ad Lehi, & Palestini iubilarent ei obuiam uenientes, spiritus DOMINI prospere egit in ipso, factiq; sunt funes q erant in brachijs eius, ut lina igne combusta, & diffluxerūt uincula eius à manibus suis.

Maxilla asini.

Et inueniens maxillam asini putrescentem, missaq; manu sustulit illam, & per
D cussit cū ea mille uiros. Et ait Samson, Maxilla asini [trucidaui] aceruū [hostium,] imò duos aceruos, asini maxilla cęcidi mille uiros. Cumq; finisset sermones, abiecit mandibulā è manu sua, & uocauit locum illū Ramath Lehi. Quū aūt uehemēter sitiret, clamauit ad DOMINVM, & ait, Tu effecisti magnam hanc salutem per manū serui tui, & nunc siti enecor, & incido in manū incircuncisorum istorū. Tum dissecuit DOMINVS molarē qui erat in Lehi, ut profluerent ex eo aquæ, quas dū biberet, refocillatus est, & reuixit. Et hinc uocatū est nomen eius, Fons inuocantis, qui in Lehi est usq; in hunc diem. Iudicauitq; Israelē in diebus Palestinorum uiginti annis. CAP. XVI.

A ABiens Samson in Gasa, uidit illic mulierē meretricem, ingressusq; est ad eam Asothæis aūt dictū est, Venit Samson huc. Circumeuntes ergo, insidiasq; ei struētes tota illa nocte in portis ciuitatis, simularūt se mutos & surdos tota illa nocte, hoc cōsilio, ut eum mane sub lucem occiderēt. Dormiens itaq; Samson ad medium usq; noctis, media nocte surrexit, & apprehendens fores portæ ciuitatis cū duobus postibus, amouit eas unà cum uecte, impositasq; humeris suis, portauit eas in cacumē mōtis, qui est è regione Hebron. Contigit post hæc, ut amaret mulierem quandam iuxta torrētem Sorek, cuius nomen erat Dalila. Ad quam quum ascendissent principes Palestinorum, dixerunt ad eam, Illecta eum uerbis, & experire in quo sit robur eius tam magnum, & qua in re possimus ei esse superiores, ut ligatum adfligamus, dabitq; tibi quisq; nostrum mille & cen- B
tum argenteos. Dixit ergo Dalila ad Samsonem, Indica mihi quæso in quo sit robur tuū tam magnum? & quo possis ligari atq; subigi? Respondit ei Samson, Si ligauerint me septem funibus recentibus qui nondum sicci sunt, ero debilis sicut cæteri homines. Attulerūt ergo ad eam principes Palestinorum septem recentes restes, qui nondum sicci erant, illaq; ligauit eum hisce [restibus.] Insidiantes interim sedebant ipsi [Dalilæ] in cubiculo. Dixit ergo [Dalila] ad eum, Palestini imminent tibi ò Samson. Qui illico rupit funes illos, ut rumpi solet funiculus stuppeus dum ignem sentit, neq; cognitum est robur eius. Dixitq; Dalila ad Samsonem, En C
fefellisti me, & loquutus es mihi mendacia, indica ergo mihi quo possis uinciri. Et dixit ad eam, Si me fortiter uinciant rudentibus nouis, quibus nihil operis adhuc factum sit, ero infirmus, & sicut alius quispiam. Accepit igitur Dalila rudentes nouos, & uinxit eum illis, dixitq; ad eum, Palestini imminēt tibi ò Samson: (erant autem insidiæ in conclaui) & abrupit eos à brachijs suis tanq̃ filū. Dixitq; Dalila ad Samsonem, Hactenus fallis me, & mendacijs mecum agis, indica mihi quo possis uinciri. At ille ait ad eam, Si septem cincinnos capitis mei iugo textorio intexueris. Infigens illa clauum, dixit ad eum, Palestini imminēt tibi ò Samson. Et expergiscens è somno suo, clauum texturæ cum iugo extraxit. Dixitq; rursus ad eum, Quomodo dicis, Amo D
te, quum cor tuum non sit mecum, iam ter me fefellisti, nec indicasti mihi in quo sit robur tuum ingens. Factumq; est, quum illa uerbis suis singulis diebus urgeret eum, negotiumq; ei facesseret, ut anima eius tantum non enecaretur. Indicans ergo ei totum cor suum, dixit ei, Nouacula nunquam admota est capiti meo, sum enim Nasir dei ab utero matris meæ: si fuero rasus, recedet à me robur meum, infirmatusq;

ero ſimilis omnibus cæteris homini-
Samſoni deficit fortitudo. bus. Animaduertens aũt Dalila, quod
ei totum cor ſuum indicaſſet, miſit ac-
cerſitum principes Paleſtinorum hiſce
uerbis, Aſcendite adhuc ſemel, quoni-
D am indicauit mihi totum cor ſuum. A-
ſcenderunt igitur principes Paleſtino-
rum, ferentes pecuniã in manu ſua. Ef-
fecit aũt [Dalila] ut dormiret ſuper ge
nua eius, & uocato uiro, detõdet ſeptẽ
cincinnos capitis eius, cœpitq́ adflige
re eum, & receſſit robur eius ab eo. Et
ait, Paleſtini imminẽt tibi ô Sãſon. Qui
è ſomno ſuo expergiſcẽs, cogitauit, E-
grediar etiã nunc ſicut aliàs, ut excutiã
[me,] ignorans quod DOMINVS re
Samſonis excæcatio. ceſſiſſet ab eo. Apprehendentes autem
eum Paleſtini, effoderunt oculos eius.
Duxeruntq́ eum in Gaſa, et uinxerunt
eum duabus æneis catenis, ut moleret
in loco uinctorum. Cœpit uero capil-
lus capitis ſui renaſci, ut raſus fuerat.
Satrapæ autem Paleſtinorum congre-
gati, ut ſacrificium magnum ſacrifica-
rent deo ſuo Dagon, & ut lætarentur,
Dagon idolum. dixerunt, Tradidit deus noſter in ma-
nus noſtras Samſonẽ hoſtem noſtrum.
F Et populus quoq; quũ uidiſſent eum,
laudauerunt deũ ſuum, dicentes, Deus
noſter tradidit hoſtẽ noſtrũ in manum
noſtrã, & uaſtatorem terræ noſtræ, qui
ex nobis multos interfecit. Contigit au
tẽ, quum cor eorũ lætum eſſet, ut dice-
rent, Vocate Samſonẽ, ut riſum nobis
exhibeat. Vocarũt ergo Samſonẽ è car
cere, et ludebat corã eis, Collocarũtq́
eum inter columnas. Et ait Samſon ad
puerũ qui ducebat eum manu ſua, Duc
me ut attingam columnas quibus do-
mus ſuſtinetur, ut innitar eis. Porrò do
mus ipſa referta erat uiris & mulieri-
bus, aderantq́ omnes ſatrapæ Paleſti-
norum, quin & ſuper tectum erant ferè
tria millia uirorum & mulierum ſpe-
G ctantium ludentem Samſonem. Samſon
Oratio Sãſonis. autem clamans ad DOMINVM, di-
xit, DOMINE deus memẽto mei quę
ſo, & corrobora me quæſo uel nunc
ô deus, ut unam ultionem ſumam de
Paleſtinis pro duobus oculis meis.
Complexus itaq; eſt Samſon duas co
lumnas intermedias, quibus domus i-
pſa nitebatur, & quibus fulciebatur,
alteram dextera ſua, alterã ſiniſtra ſua,
ſimulq́ dixit Samſon, Morietur anima
mea cum Paleſtinis. Et quũ toto robo-
re inclinaret, cecidit domus ipſa ſuper
ſatrapas, ſuperq́ omnem populum qui
erant in ea. Fueruntq́ eorum plures Samſon moritur.
quos moriens interfecit, quàm quos
in uita ſua occiderat. Deſcenderuntq́
fratres eius, & uniuerſa domus patris
eius, & tulerunt eum, ducentesq́ eum
ſepelierunt inter Zarea & inter Eſtha
ol in ſepulchro Manoah patris ſui. Et
ipſe quidem iudicauerat Iſraelem ui-
ginti annis.

CAP. XVII.

VIr fuit de monte Ephraim, cuius no A
men Micha, qui dixit ad matrẽ ſu-
am, Mille & centũ argentei qui ſurre-
pti ſunt tibi, & tu diris deuouebas, lo-
quebarisq́ me audiẽte: en inquã ea pe
cunia apud me eſt, ego ſurripui eã. Et
ait mater eius, Benedictus ſis DOMI-
NO mi fili. Quũq́ reſtituiſſet mille &
centum illos argenteos matri ſuæ, ait
mater eius, Cõſecraui hanc pecuniam
DOMINO de manu mea tibi filio meo, B
ut facias ſculptile & fuſile [ſimula-
chrum,] nunc igitur eam tibi reſtituo.
Quũ uero ille matri ſuę pecuniã denuò
reſtituiſſet, accepit mater eius ducen-
tos argẽteos, & dedit eos fuſori, qui fe
cit ex eis ſculptile [ſimulachrũ] et fuſi-
le, fuitq́ illud in domo Micha. Fuit &
apud uirũ illũ Micha ædes ſacra dei:
fecit quoq; Ephod & Theraphim, &
conſecrauit manũ unius ex filijs ſuis, C
qui factus eſt ei ſacerdos. In iſtis die-
bus non erat magiſtratus legitimus in
Iſraele, ſed quiſq; quod ſibi rectum ui-
debatur, faciebat. Fuit autem adole- Leuita ſacerdos.
ſcens de Beth Lehem Iuda, de familia
quoq; Iuda, & hic Leuita erat, com-
morabaturq́ ibi. Hic abijt de ciuitate
Beth Lehem Iuda, ut cõmoraretur ubi
[locũ] inueniret: & uenit in montẽ E-
phraim ad domum Micha, ut pergeret
uia ſua. Ad quẽ dixit Micha, Vnde ue
nis? Cui reſpondit Leuites, Ego ſum de
Beth Lehem Iuda, & uado ut commo
rer ubicunq; poſſim. Ad quem Micha D
ait, Mane apud me, & eſto mihi pater
& ſacerdos, ego uero dabo tibi decem
argenteos cum fuerit opus, & demen-
ſum ueſtimentorum, & alimoniam tuã:
& iuit Leuita. Et Leuita conſtituit
in animo ſuo quod uellet manere cum

uiro illo, factusq́ eſt ei puer ille, ac ſi fuiſſet quiſpiam ex filijs ſuis. Et conſecrauit Micha manum Leuitæ, factusq́ eſt ei adoleſcens ille ſacerdos, et fuit in domo Micha. Dixit autem Micha, Nunc ſcio quod benefaciet mihi DOMINVS, quod Leuita factus eſt ſacerdos meus.

CAP. XVIII.

A ILlis diebus (inquam) non erat magiſtratus legitimus in Iſraele, & tribus Dan iiſdem diebus quærebat ſibi poſſeſſionem in qua habitaret, nam hactenus ſibi ſors hæreditatis non ceciderat inter tribus Iſrael. Miſerunt ergo filij Dan ex familia ſua quinq; uiros è finibus ſuis, uiros inquam fortes ac ſtrenuos, de Zarea & de Eſthaol, qui terram explorarent atq; peruestigarēt eã: dixeruntq́ ad eos, Ite & explorate terram. Qui quum ueniſſent ad montem Ephraim, ad domum Micha, pernoctarunt illic. Quũq; ueniſſent ad domum Micha, agnouerunt uocē adoleſcentis Leuitæ: quumq́ illuc diuertiſſent, dixerunt ad eum, Quis te huc adduxit? quid hic agis? quid tibi hic [negotij?]

B Reſpondit eis, Sic & ſic fecit mihi Micha, mercedeq́ me cõduxit, ut ſim ei ſacerdos. Et illi dixerunt ad eum, Interroga quæſo deum, ut intelligamus an proſperum ſit iter noſtrum quo proficiſcimur. Reſpondit eis ſacerdos, Ite in pace, DOMINVS præſens eſt itineri ueſtro in quo proficiſcimini. Abierunt ergo quinq; illi uiri, & uenerunt in Lais, uideruntq́ populum qui in ea erat ſecure habitantem, iuxta morem Zidoniorum, otioſum ac ſecurum, nemo erat in ea regione qui pudefaceret [quenquam aliqua] in re, nec erat apud quem eſſet rerum ſumma: deinde erãt dirempti à Zidonijs, nec erat eis

C negotium cum quoquam hominũ. Venietes itaq; [exploratores] ad fratres ſuos in Zareah, ac Eſthaol, dixerunt ad eos fratres eorum, Quid uos? Illi dixerũt, Surgite, aſcendemus cõtra eos, contemplati ſumus iſtam regionem, & ecce admodum bona eſt, uos autem deſidetis, ne ſitis ignaui, quin proficiſcamini, ut ueniatis et occupetis iſtam terram. Quum fueritis profecti, uenietis ad populum ſecurum, & regio ipſa ſpacioſa eſt utrinq;, & hanc dabit DOMINVS in manus ueſtras, locus eſt in quo nihil deſideratur q̃d eſt in terra. Soluētes itaq; ex Danitis illinc de Zareah et Eſthaol uiri ſexcēti, accincti armis bellicis, aſcenderũt caſtrametãtes in Kiriath Iearim, quæ eſt in Iuda, unde & locus ille nomen accepit, Caſtra Dan, ad hunc uſq; diem, poſt Kiriath Iearim. Illinc traſeuntes in montem Ephraim, uenerunt uſq; ad domum Micha. Reſpon

D derunt uero quinq; illi uiri qui ierãt ad explorandum terram Lais, & dixerunt ad fratres ſuos, Noſtis quod in domibus iſtis eſt Ephod, Theraphim, ſculptile & fuſile ſimulachrum? Deliberate ergo quid faciatis. Et concedentes illuc uenerunt in domum adoleſcentis Leuitæ, nempe in domum Micha, & interrogauerunt eum, num recte haberent [omnia.] Porrò ſexcenti illi uiri Danitæ accincti armis bellicis conſiſtebant ad oſtium portæ. Et aſcendentes quinq; illi uiri, qui ierant exploratum terram, uenerunt illuc, & acceperunt ſculptile, Ephod, Theraphim &

E fuſile ſimulachrum, ſtante ſacerdote in oſtio portæ, iuxta ſexcentos illos uiros qui erant inſtructi armis bellicis. Introeuntes igitur illi domum Micha, tulerunt ſculptile, Ephod, Theraphim, & fuſile. Ad quos ait ſacerdos, Quid uos facitis? Cui reſponderunt, Tace, impone manũ ori tuo, & ueni nobiſcũ, ut ſis pater & ſacerdos noſter: nũ melius eſt ut ſis ſacerdos domus unius hominis, an ut ſacerdos ſis tribus et familiæ Iſraeliticę? Collibuit ergo animo ſacerdotis, et accipiens Ephod, Theraphim & ſimulachrũ, ꝑfectus eſt cũ populo. Conuerſi uero abierunt, ordinarũtq́ pubē, pecora et impedimēta ante ſe. Quũq; iã procul à domo Micha ueniſſent, cõuocati ſunt uiri qui fuerant in domibus quæ fuerũt prope domum

F Micha, et inſequebantur Danitas. Clamantibus igitur eis poſt Danitas, uertentes illi facies ſuas, dixerunt ad Micha, Quid tibi uis, quod ſic quiritaris? Et reſpõdit, Deos meos quos feci abducitis unà cũ ſacerdote, & abitis, q̃d uero mihi ultra eſt? & quid hoc quod dicitis mihi, Quid tibi uis? Ad quem dixerunt Danitæ, Caue ne quis audiat uocem tuam poſt nos, ne fortè milites qui

Idolum Michæ.

qui sunt animo amarulento irruant in uos, & perdas simul uitam tuam & uitam familiæ tuæ. Quumq; Danitæ proficiscerentur itinere suo, & Micha uideret quod fortiores se essent, conuersus redibat domum suam. Illi igitur auferentes ea quæ fecerat Micha, unà cũ sacerdote quem ille habuerat, uenerũt in Lais, ad populum otiosum & securum, percusseruntq; eos gladio, ciuitatemq; exusserunt igni, nec erat qui eos liberaret, quoniã longe aberant à Zidone, nec fuit ei negotiũ cum quoquã hominum, sitaq; erat in ualle quæ protenditur ad Beth Rehob. Et instaurantes ibidem ciuitatem, habitarunt in ea. Vocarunt autẽ nomen ciuitatis illius Dan, iuxta nomen Dan patris eorum, qui natus fuerat ipsi Israeli, quum antea nomen ciuitatis illius Lais fuerit. Filij aũt Dan erexerũt sibi simulachrũ sculptile. Ionathan aũt filius Gersom, filij Manasse, atq; filij eius fuerũt sacerdotes in tribu Dan, usq; ad diem transmigrationis terræ. Erexerunt inquam sibi simulachrum Micha, quod ipse fecerat, cunctis diebus quibus domus dei fuit in Silo.

Lais incenditur.

G

CAP. XIX.

A IN diebus quibus nullus legitimus magistratus erat in Israele, fuit Leuites quidam qui cõmorabatur aduena in lateribus montis Ephraim, duxitq; uxorem concubinam de Beth Lehem Iuda. Et scortata est concubina eius contra eum, discessitq; ab eo ad domũ patris sui in Beth Lehem Iuda, mansitq; illic dies aliquot, nempe quatuor menses. Surgens itaq; uir eius, sequutus est eam, ut amice loqueretur ad eã, eamq; reduceret, habens secum puerũ suum, & duos asinos. Illa ergo introduxit eum in domum patris sui: uidensq; eum pater puellæ, lætus ei occurrit, & retinuit eum socer eius, pater scilicet puellæ, mansitq; cum eo tres dies, comedentes, bibentes, ac ibidem pernoctantes. Die quarto quum mane surrexissent, surrexit Leuita ut abiret. Pater

B autem puellæ dixit ad generum suum, Corrobora cor tuum buccella panis, & tum demum ibitis. Consedentes igitur, comederunt & biberunt duo illi simul: dixitq; pater puellæ ad uirum illum, Assenti quæso, ut hic pernoctes, iucundumq; sit cor tuum. Quum uero uir ille surgeret ut abiret, coegit eum socer eius, ut reuersus, illic [ea nocte] maneret. Quinto die mane consurgens ut abiret, ait pater puellæ, Corrobora quæso cor tuum. Moram itaq; nectunt donec inclinaret dies, simulq; ederunt duo isti. Consurgit autẽ uir ille, ut abiret ipse & concubina eius, atq; puer eius. Dixit itaq; pater puellæ socer eius ad eũ, En dies remisit, [uergitq;] ad uesperã, pernoctate quæso: en dies occumbit, pernocta hic, ut lætũ sit cor tuum, cras surgetis mane, ut prosequamini iter uestrũ, utq; eas in tẽtoria tua. At uir ille noluit pernoctare, sed surgens abijt, uenitq; prope Iebus, quæ est Hierosolyma, & cum eo erant bijuges asini, & concubina eius. Quumq; essent apud Iebus, dies descẽderat ualde. Dixitq; puer ad dominũ suum, Veni quæso diuertemus ad ciuitatẽ istam Iebusæorum, & pernoctabimus in ea. Respõdit ei dominus eius, Non diuertemus in urbem alienam, [eorum] qui nõ sunt ex filijs Israel, sed transibimus usq; Gibea. Et dixit puero suo, Age, accedemus ad alterum istorum locorum, ut pernoctemus in Gibea, aut in

C

D Rama. Transeuntes igitur iuerunt, & occubuit eis sol iuxta Gibea, quæ est Beniamitarum. Diuertẽtes ergo illuc, ingressi sunt, ut in Gibea pernoctarẽt. Et introiens sedit in platea ciuitatis, nec erat qui reciperet eos in domum in qua pernoctarent. Et ecce uir quidã senex ueniebat sub uesperam ab opere suo è rure, qui & ipse erat de monte Ephraim, peregrinusq; commorabatur in Gibea. Ciues autem illius loci filij Iemini erant. Is itaq; sublatis oculis suis, uidit uirum istum qui de uia ueniebat, in platea ciuitatis. Dixitq; senex ille, Quo uadis? & unde uenis? Respondit ei, Transimus de Beth Lehem Iuda ad latera montis Ephraim, unde ego sum, & profectus sum in Beth Lehem Iuda: nunc uero ad domũ DOMINI uado, nec est qui me hospitio accipiat: habemus nos & paleas & pabulũ pro asinis nostris, deinde panis & uinum est mihi & ancillæ tuæ, & puero qui est cum seruo tuo, nihilq; deest. Vir ille senex dixit, Bono sis animo, ego sarciã

E

quidquid tibi deest, modo ne in platea pernoctes. Introducens igitur eum in domum suam, prębuit pabulum asinis, et lauantes pedes suos, comederunt atque biberunt. Quumq; exhilararēt cor suum, ecce uiri ciuitatis, qui erant filij Belial, circundantes domum, impetu ferebantur ad ostium, dixeruntq; ad uirum illum senem, ad patrem familias scilicet, hisce uerbis, Profer uirū istum qui ingressus est in domum tuam, ut co-
F gnoscamus eum. Et egressus uir ille, pa-
Gen.19. ter nempe familias, et dixit ad eos, Ne quæso fratres, ne hoc malum designetis, quādoquidem uir ille ingressus est domum meā, ne designetis scelus hoc horrendum. En filia mea uirgo, & concubina eius, educam nunc eas, has humiliate, & facite eis quod uobis uidetur, modo in uirum hunc ne tam horrendum scelus designetis. At uiri illi audire eum noluerunt. Apprehendens itaq; uir ille concubinam suam, eduxit [eam] foras ad eos: qui cognoscentes eam, illuserūt ei tota nocte usq; mane, cum aurora exoriretur eam dimittentes. Sub lucem uenit mulier, & cecidit ante ostium domus uiri illius in qua erat maritus eius, donec illucesceret. Mane itaq; cōsurgens herus eius, aperuit fores domus, egressusq; est, ut proficisceretur itinere suo, & en uxor concubina eius iacebat ante ostium do-
G mus, manusq; eius super inferum limen. Dixitq; ad eam, Surge, ut eamus. Quæ non respondit. Vir ergo ille sublata ea super asino, surrexit, & abijt in
1.Reg.11.b locum suum. Veniēs autem in domum suam, accepto cultro, præhensaq; concubina sua, in frusta conscidit cum ossibus suis, nempe in duodecim frusta, & misit eam in omnes terminos Israelis. Fiebat uero ut quicunq; uideret, diceret, Nihil tale neq; factum est neq; uisum, ab eo tempore quo ascenderunt filij Israel de terra Aegypti in hunc usq; diem, expendite hanc rem, consulite, loquimini.

CA. XX.

A EGressi sunt itaq; omnes filij Israel, & contio ad unum coacta est, à Dan usque Beer Seba usq; ad terram Gilead, ad DOMINVM in Mizpa. Et statuerunt se anguli totius populi, omnium scilicet tribuum Israel, in congregationem populi dei, nempe quadringenta millia peditum bello aptorum. (Audierunt autem Beniamitæ quod filij Israel ascendissent in Mizpa.) Dixeruntque filij Israel, Dicite quomodo factum sit malum illud. Et respondens uir Leuita, maritus mulieris interfectæ, ait, Ego ueni in Gibea Beniamitarum unà cum concubina mea, ut illic pernoctarem: insurgentesq; aduersus me ciues Gibea, cinxerunt me et domum noctu, præ se ferentes ac si uellent me interficere, quin concubinam meam oppresserunt ut mortua sit: arripiens itaq; concubinam meam, conscidi eam in frusta, circummisiq; eam in omnem regionem possessionis Israel, quoniam fecerunt scelus & nephandum flagitium in Israele: ecce uos omnes filij estis Israel, curate negotium hoc, & delibera-
te in rem præsentem. Surrexit itaq; ad B
unum uniuersus populus, et dixerunt, Non ibimus quisq; in tentorium suū, nec recedemus hinc quisq; in domum suam, quin hoc faciemus, contra Gibea [ascendemus] contra eam per sortem. Accipiemus decimum quenq; ex centum per singulas tribus Israel, et ex mille centesimū quenq;, ex decem millibus millesimum quenq;, qui accipiāt commeatum pro populo qui hoc facturus est, qui ueniat contra Gibea Beniamitarum propter uniuersum hoc scelus quod patrauit in Israele. Et cōgregati sunt omnes Israelitæ cōtra urbem, ad unum consociati. Miserunt autem tribus Israel uiros per uniuersam tribum Beniamin, qui dicerent, Quod est hoc malum quod factum est in uobis, tradite igitur uiros illos filios Belial, qui sunt in Gibea, ut occidamus eos, & excindamus malum ex Israele. At Beniamitæ noluerunt audire uocē fratrum suorum filiorum Israel. Quin congregati sunt Beniamitæ ex ciuitatibus in Gibea, ut egressi pugnarent contra
filios Israel. Recensiti ergo sunt eodem C
die filij Beniamin ex ciuitatibus, uiginti sex millia uirorum, qui bello fuerunt apti, exceptis habitatoribus Gibea, quorum censi sunt septingenti uiri electi. In uniuerso autem populo illo selecto, fuerunt septingenti uiri, quorū dextra manus inepta erat, & illi omnes ia-

çulando è funda lapidem, pilum capi-
tis ferire potuissent, nec aberrassent.
Seorsim deinde recensiti sunt Israelita
rum, præter Beniamin, quadringenta
millia uirorum, qui gladium distringe
re poterant: hi omnes milites fuerunt
bellorum gnari. Consurgentes itaq; a-
scenderunt domum dei, consuluerūtq;
deū, & dixerūt filij Israel, Quis ascen
det nobis, q̃ duce geramus bellū cōtra
Bēiamitas? Et respōdit DOMINVS, Ie-
huda erit in primo pilo. Surgētes igitur
filij Israel mane, posuerūt castra cōtra
Gibea, egressi eñ erāt filij Israel ut pu
gnarēt cū Beniamin: & Israelitæ instru
xerunt aciē bellicā cōtra eos iuxta Gi
bea. Egressi uero Beniamitę de Gibea,
ex Israelitis eo die uirorum uigintiduo
D millia ad terrā ꝓstrauerūt. Et corrobo
rās sese populus Israeliticus, rursus in
struūt aciē in eo loco, q̃ primo die aciē
instruxerāt. Ascendérāt aūt filij Israel,
& fleuerāt corā DOMINO usq; ad ue
sperā, et cōsuluerant DOMINVM hisce
uerbis, An rursus congrediar cū fratre
meo, nempe filijs Beniamin? Et dixerat
DOMINVS, Ascēdite cōtra eū. Cōgres
si sunt ergo Israelitę cū Bēiamitis poste
ro die, egressis Beniamitis obuiā illis
de Gibea postero die, & ex filijs Israel
adhuc decē & octo millia uirorū in ter
ram ꝓstrauerūt, qui oēs distringere gla
diū potuerūt. Ascēderūt igitur oēs filij
Israel, atq; uniuersus populus, & uene
runt in domū dei flentes et sedētes illic
corā DOMINO, ieiunauerūt deniq; die
illo usq; ad uesperā, sacrificarūt q̃q; ho
locausta et pacifica in cōspectu DOMI
NI. Et interrogauerūt Israelitæ DOMI
NVM (erat eñ illis dieb. illic arca fœde
ris DOMINI dei. Et Pinhas filius Elea
zar filij Aharonis stabat in conspectu
eius illis dieb.) hisce uerbis, Rursúmne
egrediar in p̄liū aduersus fratrē meū, fi
lios nēpe Beniamin, an cessabo? DOMI
NVS ait, Ascēdite, quoniā cras tradam
eū in manū tuā. Collocauit itaq; Israel
insidias p circuitū Gibea. Et ascēdētes
filij Israel cōtra filios Beniamin die ter
tio, aciem instruxerūt cōtra Gibea quē
E admodū semel atq; iterū. Et egressi filij
Bēiamin obuiā populo, extracti scilicet
ex urbe, cœperūtq; populū ferire atq;
uulnerare sicut semel atq; iterū fecerāt
in semitis, quarū una ascēdit Beth El,
& altera in Gibea per agrū, circiter tri
ginta uiros de Israel. Nā dixerant filij
Beniamin, Corruūt ante nos ut antea.
Et filij Israel dixerāt, Fugiemus & ꝓtra
bimus eos ex urbe in semitas. Surgē
tes itaq; oēs Israelitæ de loco suo, aciē
instruxerūt in Baal Thamar, sed et insi
diæ Israelitarū egressę sunt de loco suo,
nēpe de uireto Gaba. Venerūt itaq; cō
tra Gibea decē millia uirorū electorum
ex oī Israele, et p̄liū incēdebatur, nec
norāt illi tātū sibi imminere periculū.
Percussit itaq; DOMINVS Beniamitas
ante Israelitas, & trucidarūt filij Israel
de Beniamin in die illa uirorū uiginti-
quinq; millia, et centū, q oēs apti erant
bello. Quum igitur uidissent filij Benia F
min q̃d corruissent [Israelitę,] dederāt Hactenus
eñ Israelitæ Beniamitis locū, nam fisi summa pro
sunt insidijs quas collocauerāt ꝓpe Gi posita, iam
bea: & qui in insidijs fuerūt, festinātes incipit dige
extēderūt se uersus Gibea, extracti sci rere per par
licet ex insidijs, & trucidarunt totā ur tes, & ea-
bem gladio. Symbolū eñ cōstitutū fue dē repetit.
rat inter Israelitas, et inter eos qui col
locati erāt in loco insidiarū, ut ipsi [in-
terficerēt] gladio, quū illi excitarēt ele
uationē fumi ab urbe. Versi eñ sunt filij
Israel in pugna,)cœpit Beniamin truci
dare uulneratos ex Israelitis circiter
triginta uiros, dixerūtq;, Profecto cor-
ruūt ante nos ut antea. Cū uero fumus
cœpisset ascēdere ex urbe, columna sci
licet fumi, respiciebat Beniamin post
se, & ecce uniuersa ciuitas ascendebat
cœlū uersus. Quūq; uerterentur Israeli
tæ, territi sunt Beniamitæ, uidētes sibi
imminere periculū. Versis ergo coram
Israelitis uersus uiā deserti, prælium inse
quutū est eū grauiter: & q de urbibus
exierāt, trucidabāt eos in medio ipsius
circūdederant eñ Beniamitas, strenue G
eos insequētes, uiā p̄ripiētes eis, ne tu-
tū locū inuenirēt, usq; ad Gibea ab ex
ortu solis. Ceciderūt uero ex Beniami
tis decē & octo millia uirorū, qui oēs
fuerant strenui milites. Versi ergo fuge
runt desertū uersus ad petrā Rimon. Et
racemationē fecerūt ex ipsis in semitis,
uirorū quinq; millia, & adhæserūt illis
usq; in Gideom, pcutiētes ex ipsis duo
millia uirorū. Omniū aūt uirorum qui
ceciderunt ex Beniamitis ea die, fuerūt

uigintiquinq; millia, qui stringere gladiū potuerunt, quiq; omnes strenui fuerunt milites. Versi itaq; fugerunt in desertum ad petram Rimon, sexcenti scilicet uiri, manseruntq; in petra Rimon quatuor mensibus. Porrò Israelitæ reuersi sunt ad filios Beniamin, et percusserunt eos gladio, tam homines in urbibus q̃ iumenta, quidquid demū inueniebatur, & in omnes ciuitates inuentas immiserunt ignem. CA. XXI.

A IVrauerunt aūt Israelitæ in Mizpa hisce uerbis, Nemo ex nobis elocet filiam suam Beniamitis uxorē. Venitq; populus in domum dei, & fleuerunt illic usq; ad uesperam coram deo, sublataq; uoce sua fleuerunt fletu magno, & dixerunt, O DOMINE deus Israel, quur factum est istud in Israel, ut desideretur hodie de Israel una tribus? Postero die mane surrexerunt populi, ut extruerēt aram illic, sacrificarentq; holocausta & gratulatoria. Et dixerunt filij Israel, Quis est qui non ascendit in comitia ad DOMINVM ex omnibus tribubus Israel? (Erat enim factum iuramentum magnum illi qui non ascenderet ad DOMINVM in Mizpa, nempe, quod is morte multaretur.) Et pœnitudine ducti sunt Israelitæ propter Beniamin fratrem suum, & dixerunt, Excisa est hodie tribus una de Israel. Quid faciemus eis q̃ relicti sunt, ut uxores habeāt? Nos iurauimus per DOMINVM, ne demus illis filias uxo-

B res. Et dixerūt, Est ne aliquis de tribubus Israel qui non ascendit ad DOMINVM in Mizpa? Et ecce ex Iabes Gilead ne uir quidem uenerat in castra et in comitia (numeratus enim est populus, & en ne uir quidem aderat ex habitatoribus Iabes Gilead.) Miserunt ergo illuc exercitū, nempe duodecim millia uirorum, qui erant strenui milites, præceperuntq; eis, dicentes, Ite & trucidate habitatores Iabes Gilead gladio, tam mulieres q̃ pubem. Sic autem facietis, Omnem marem, atq; omnem mulierem quæ experta est concubitum uiri, excindetis. Inuenerunt aūt de habitatoribus Iabes Gilead quadringentas puellas uirgines, quæ non cognouerant uirum concubitu maris, has adduxerunt ad castra in Silo, quæ est in terra Chanaan. Miserunt itaq; tota contio, loquuti ad filios Beniamin qui erant in petra Rimon, reuocaueruntq; eos in pace. Reuersi sunt igitur C

Beniamitæ in tempore illo, & dederūt eis uxores, quas uiuas seruauerant ex mulieribus Iabes Gilead, sed non suffecerunt eis. Et doluit populus propter Beniamin, quod DOMINVS rupturam fecisset in tribubus Israel. Dixerunt itaque seniores multitudinis, Quid faciemus reliquis, ut & ipsi uxores habeant? Muliebris enim sexus in Beniamin uastatus erat. Et dixerunt, Hæreditas in Beniamin eorum erit qui euaserunt, & non delebitur tribus ex Israele. Porrò nos non poterimus eis dare uxores de filiabus nostris, (iurauerāt enim filij Israel hisce uerbis, Execratus qui dederit Beniamitæ uxorē) dixerunt ergo, Ecce quotannis solennitas DOMINI est in Silo, quæ est ab Aquilone ipsi Beth El, & ad exortum solis ad uiam quæ ascēdit de Beth El in Sichem, & à Meridie Lebona.

Præceperunt ergo filijs Beniamin hisce uerbis, D Ite & ponite insidias in uineis, & quum uideritis filias egredientes Silo, & choros ducentes, exibitis uos è uineis, & rapietis uobis, quisq; scilicet sibi uxorem de filiabus Silo, ibitisq; in terram Beniamin. Et cum uenerint patres earum, aut fratres earum nobiscum expostulaturi, dicemus ad eos, Impartite eis hanc gratiam, quandoquidem nos in prælio non accepimus unicuiq; uxorem, nec uos dedistis eis, ut hoc tempore delinquatis. Fecerunt ergo sic filij Beniamin, acceperūtq; uxores iuxta numerum suum, rapientes ex his quæ choros ducebāt, & abeuntes, reuersi sunt ad hæreditatem suam, & instaurantes ciuitates, habitarunt in illis. Abierunt quoq; inde eodem tempore filij Israel, quisq; ad tribum suam, & ad familiam suam, singuli exeuntes illinc, quisq; ad suam hæreditatem. Istis diebus non erat legitimus magistratus in Israele, quisque quod sibi uidebatur rectum, faciebat.

Liber Ruth.

CAPVT I.

IN DIEBVS Iudicũ
A fames exorta eſt in ter
ra. Abijt uir quidã de
Beth Lehem Iehuda,
ut peregre habitaret in
regiones Moab, ipſe
& uxor eius atq; duo filij eius. Erat
autem nomen uiri illius Elimelech, &
nomẽ uxoris ſuæ Naemi, nomina duo
rum filiorum Mahlon, & Chilion: E-
phratæi erant de Beth Lehem Iehuda:
uenientesq; in regiones Moab, dege-
bant illic. Et mortuo Elimelech mari-
to Naemi, ſuperſtes manſit ipſa, et duo
filij eius. Et duxerũt ſibi uxores Moa
bitidas: nomen unius erat Orpha, &
nomen alterius Ruth, habitaueruntq;
illic fermè decem annis. Mortui ſunt
& duo illi Mahlon & Chilion, reli-
ctaq; fuit uidua illa poſt duos filios
B ſuos, & poſt maritum ſuum. Conſur-
gens ergo cũ nuribus ſuis, reuerſa eſt è
regionibus Moab, audierat enim in re
gionibus Moab, quod DOMINVS
inuiſiſſet populum ſuum, cibumq; eis
dediſſet. Egreſſa eſt itaq; è loco in quo
degerat, duæq; nurus eius cum ea pro-
fectæ in uia, ut redirent ad terram Iehu
da. Dixit autem Naemi duabus nuri
bus ſuis, Ite, reuertimini, quæq; in do-
mum matris ſuæ, DOMINVS bene-
faciat uobis, quemadmodum uos pie-
tatem exhibuiſtis & mortuis & mihi,
det uobis DOMINVS ut requiem in
ueniatis, quæq; in domo mariti ſui: &
oſculata eſt eas. Illæ uero ſublata uoce
ſua fleuerũt, dixeruntq; ad eam, Reuer
temur tecum ad populum tuum. Et ait
Naemi, Reuertimini filiæ meæ, cur me
cum iretis? Num filij mihi ſunt in utero
ultra, qui uobis eſſe poſſint mariti? Re
uertimini filiæ meæ, & abite, quoniam
C ſenior ſum q̃ ut uxor fiam marito. Et ſi
maxime dicerem, Spes mihi eſt ut hac
nocte nubam uiro, ſimulq; filios pariã,
num uos expectabitis eos donec adole
ſcant? Num uos ſuperſtites manebitis
propter eos, quo minus nubatis uiris?
Minime, filiæ meæ, nam alioqui plus
ſatis doleo ueſtri gratia, quod manus
DOMINI me diuexauit. Illæ aũt ſub
lata uoce rurſum fleuerunt, & Orpha
oſculata eſt ſocrũ ſuam, Ruth uero hæ
ſit ei. Et [ſocrus] ait, En fratria tua re-
uerſa eſt ad populum ſuum, & ad deos
ſuos, ſequere & tu fratriam tuã. Et re-
ſpondit Ruth, Ne obſtes mihi, ut te de
ſerta reuertar, quin quocũq; ieris, ego
quoq; ibo: & ubicũq; deges, ego quo
que degam: populus tuus populus
meus, & deus tuus deus meus: ubi tu
mortua fueris, ibi & ego moriar, ibiq;
ſepeliar: (ſiquidem DOMINVS ſic
mihi fecerit, porroq; facturus eſt) ſola
mors me à te ſeparabit. Videns itaq; il D
lam firmiter apud ſe ſtatuiſſe quod uel
let ire cum ea, deſtitit loquendo ei ob-
ſtrepere. Ibant ergo duæ illæ donec ue
nirent Beth Lehem. Factumq; eſt, ut in
troeuntibus eis Beth Lehem, urbs to-
ta ſtrepitu quodam illarum gratia com
moueretur, ut dicerent, An non hęc eſt
Naemi? Quę reſpondit eis, Ne uocetis
me Naemi, quin potius Maram me uo
cetis, quod ſupra modum omnipotens
me diuexauerit. Ego opulẽta abibam,
uacuã me reduxit DOMINVS, quid
ergo me Naemi uocatis, quũ DOMI
NVS me deiecerit, & omnipotens me
diuexauerit? Sic ergo reuerſa eſt Nae-
mi & Ruth Moabitis nurus eius cum
ea, reuerſa inquam ex regione Moab,
ueneruntq; Beth Lehem quum meſſis
ordeacea inciperet.

CAP. II.

HAbuit autem maritus Naemi con- A
ſanguineum quendam fortem opu
lentũq;, qui ſcilicet erat de familia Eli
melech, cuius nomen erat Boas. Et di-
xit Ruth Moabitis ad Naemi, Liceat
mihi, quæſo ut eam rus, & colligã ſpi-
cas, poſt eum ſcilicet in cuius oculis
gratiam impetrarim? Et illa reſpondit
ei, Vade mi filia. Abiens igitur perue-
nit in agrum, & collegit poſt meſſores,
forteq; fortuna in agrum Boas incide-
rat qui erat de familia Elimelech. Et
ecce Boas ueniens è Beth Lehem, di-
xit ad meſſores, DOMINVS uobi-
ſcum. Et reſponderunt ei, Benedicat ti
bi DOMINVS. Boas rurſum dixit
ad puerum ſuũ, qui ſtabat iuxta meſſo-
res, Cuius eſt hæc puella? Reſpondit

puer q astabat messoribus, & ait, Puella est Moabitica, quae reuersa est cum Naemi ex regione Moab, dixitq;, Li-
B ceat quaeso mihi colligere & congregare spicas post messores, & ingressa perstat adhuc à mane usq; nunc, quod sedit in tuguriolo perpusillum est. Dixit aũt Boas ad Ruth, Audisne filia mea? Ne uadas ut colligas in alio agro, neq; hinc transeas, quin potius hic haereas puellis meis, oculi tui sint ad agrũ quẽ demetunt, sequeris eas, praecepi enim pueris ne te laedant: proinde si sitieris, uade ad uasa & bibe quod hauserint pueri. Illa aũt procidens in faciem suã prona inclinat, dixitq; ad eũ, Cur gratiam impetraui in oculis tuis, quod tu me agnoscis, quũ sim aliena? Et respondens Boas, dixit ad eam, Indicatum est mihi, indicatum est, totum illud, quod fecisti socrui tuae post obitũ mariti tui, quod scilicet patre tuo & matre tua, quin & patrio solo tuo desertis conces-
C seris ad populum quem non cognouisti antea: rependat DOMINVS operi tuo, et fiat merces tua solida à DOMINO deo Israelis, quae uenisti ut sub alas eius confugeres. Illa uero dixit, Impetrem gratiam coram te, mi domine, qui consolatus es me, & loquutus es in cor ancillę tuae, quũ ego ne quidem sim ut una ex ancillis tuis. Et dixit ei Boas, Quum tempus est edendi, concede huc, & comede de pane, & intingito buccellã tuam in acetũ. Sedit itaq; illa à latere messorũ, & porrexit ei far tostum: quae comedit ad satietatem, & reliquũ fecit. Et rursus surrexit ut colligeret. Boas aũt praecepit pueris suis hisce uerbis, Et inter manipulos ipsos ei colligere liceat, neq; eam pudefaciatis, quin & de industria ei transmittite ex manipulis, et relinquite ut colligat, neq; eam increpetis. Collegit igitur illa in agro usq; ad uesperam, et extriuit id quod collegerat, fuitq; ferè Epha or-
D dei. Et baiulans ingressa est ciuitatem. Quumq; socrus eius uidisset quod collegerat, protulit [Ruth] et id q̃q; quod refecta reliquum fecerat, et dedit ei. Socrus aũt eius dixit ad eam, Vbi collegisti hodie? & ubi operata es? sit ille qui te agnouit benedictus. Indicauit autem illa socrui suae, quo pacto se gessisset erga eum, dixitq;, Nomẽ uiri apud quem hodie opus feci, est Boas. Et ait Naemi ad nurum suam, Sit ille benedictus à DOMINO, qui non desistit à pietate sua neq; erga uiuos, neq; erga mortuos. Et rursum dixit ad eam Naemi, Propinquus noster est uir ille, et ex his qui uindices sunt nostri. Dixit ergo Ruth Moabitis, Loquutus est insuper ad me, haereas pueris meis quos habeo, donec plene messuerint totam messem meam. Et respondit Naemi Ruth nurui suę, Placet filia mea q̃ cum puellis eius egrederis, ne quis tibi in alio agro obstet. Haesit itaq; [Ruth] puellis Boas colligendo spicas, donec messis hordeacea & messis triticea plene perficeretur. Caeterum apud socrum suam uersabatur.

CAP. III.

ET dixit ad eam Naemi socrus eius, A
Quaeram tibi ò mea filia requiem, ut bene sit tibi. An ergo non Boas propinquus noster est, cum cuius puellis tu fuisti? En is uentilat in area ordeum hac nocte, lauabis igitur, & te inunges, amicieris q; uestimentis tuis, & descendens in horreum, ut nemo sentiat te [adesse,] donec ille plene ederit et biberit. Cumq; ille quieti se dat, animaduerte locum in quo recumbit, & accedes, discooperiesq; locũ pedum eius, & ibi iacebis, ipse uero indicabit tibi quid facias. Ad quam illa dixit, Quae-
cunq; mihi mandaueris faciã. Descen- B
dens itaq; in aream, fecit quaecunq; praeceperat illi socrus eius. Et cum comedisset Boas & bibisset, exhilarasset q; cor suũ, & ingressus esset ut dormiret in extrema parte acerui, uenit illa clàm, & retexit circa pedes eius, ac cubuitq;. Et factum est circa mediũ noctis, ut expauesceret uir ille: & quum cõtrectasset, ecce mulier iacebat ad pedes eius. Dixitq;, Quis es tu? Respondit illa, Ego sum Ruth ancilla tua, expande alam tuam super ancillam tuam, quia uindex es. At ille ait, Benedicta
tu filia mea DOMINO, ampliasti pie- C
tatem tuam posteriorem supra priorẽ, quum non sequuta es adolescentes, siue pauperes fuerint siue diuites: ne ergo metuas filia mea, quaecũq; dixeris, faciam tibi, siquidem totum forum populi mei nouit q̃ mulier sis uirtute praedita.

dita. Nunc itaq; uerum est quod ego sum uindex, est tamen & alius me propinquior. Pernocta igitur [hic] hac nocte, quum illucescet, si is tibi ius uindicis præstiterit, bene, præstet: si uero ei non placuerit ut tibi ius uindicis præstet, ego ius uindicis præstabo, uiuit DO-
D MINVS: quiesce igitur usq; mane. Quieuit itaq; iuxta pedes eius usq; mane, & surrexit antequam quisquam aliũ nosse posset. Dixit aũt ille, Ne palam fiat mulierem uenisse in horreum: & addidit, Adhibe pallium quod super te est, & tene illud. Et quum illud teneret [Ruth, Boas] demensus est sex [Epha] ordei, & imponens ei, ingressus est ciuitatem. Quũ illa uenisset ad socrũ suam, dixit [socrus eius,] Quid tibi filia mea? Et hæc exposuit ei quæcunq; fecerat ei uir ille, & dixit, Sex [Epha] hordei ista dedit mihi: nam dixit ad me, Non uenies uacua ad socrũ tuam. Tum illa ait, Sede filia mea, dum rescifcas quomodo cadat hæc res, siquidẽ uir ille haudquaq; conquiescet, donec hoc ipso die negotium effecerit.

A CAP. IIII.

ASscendens aũt Boas ad portã, consedit illic, & ecce prætérijt uindex ille de quo Boas dixerat, cui ait, Accede, quisquis tandẽ sis, & sede hic. Qui concedens sedit. Et acceptis decem uiris ex senioribus urbis, dixit, Considete hic: & consederunt. Dixitq; ad uindicem, Partem agri quam habuit frater noster Elimelech, uendere [cogitur] Naemi quæ redijt de regione Moab: ego uero cogitaui ut hæc tibi significarem, diceremq;, ut uendicares: si ergo uendicare uolueris, uendica coram sedentibus illis, & coram senioribus populi mei: si uero uendicare nolueris, indica mihi ut sciam: non est enim præter
B te qui uẽdicet, & ego post te. Et dixit, Vendicabo. Addidit Boas, Eodem die quo agellum possederis de manu Naemi, possidebis & Ruth Moabitidẽ uxorem defuncti, ut exuscites nomẽ demortui in hæreditate sua. Respõdit uindex, Non possum mihi uendicare, ne forte uastem hæreditatem meam, uendica tu tibi ius propinquitatis meæ, quoniam
Deu.25.b ego uendicare non potero. Erat autem iam olim hæc [consuetudo] in Israele, in uendicatione, & in commutatione ad firmandum negotium quodcunq;, ut aliquis detraheret calceum suum, daretq; proximo suo: & hæc fuit obtestatio in Israele. Dixit igitur propinquus ad Boas, Posside tibi: simulq; detraxit calceamentum suum. Et ait Boas ad seniores, & ad cunctum populũ, Testes uos estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech, & omnia quæ fuerunt Chilion & Mahlon de manu C
Naemi, sed & Ruth Moabitidem uxorem Mahlon adquisiui mihi uxorem, ut suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ut non excindatur nomen demortui de fratribus suis, & de porta loci eius: testes (inquam) uos estis hodie. Et dixerunt omnes qui ex populo erãt in porta cum senioribus, Testes. DOMINVS faciat huic mulieri quę ingreditur domũ tuam, sicut Raheli & Leę, quæ duę ædificauerunt domum Israel, & tu strenue age in Ephrata, et fias magni nominis in Beth Lehẽ. Fiat domus tua ut domus Pærez (quẽ peperit Thamar ipsi Iudæ) de semine quod tibi DOMINVS ex hac puella dederit. Duxit itaq; Boas Ruth, & facta est ei uxor. Et quum ingressus esset ad eam, dedit ei DOMINVS ut conciperet, pareretq; filium. Et dixerunt mulieres ad Naemi, Laudandus DOMINVS, D
qui non permisit ut deficeret tibi hodie uindex, quo minus uocaretur nomen eius in Israele. Qui sit tibi reductor animæ [tuæ,] & qui sustentet senectutem tuam, quoniam nurus tua quæ te dilexit, genuit ei, & hęc ipsa melior est tibi quàm septem filij. Accipiens aũt Naemi filium, posuit eũ in gremiũ suum, fuitq; nutrix eius. Et uicinæ imponebant ei nomen, dicentes, Natus est Naemi filius: uocaueruntq; nomen eius Obed. Ipse est pater Isai patris Dauidis. Sunt autem istę generationes Pærez. Pærez genuit Hezron. Hezron autem genuit Ram. Ram autẽ genuit Amminadab. Amminadab uero genuit Nahasson. Nahasson autem genuit Salma. Salma genuit Boas. Boas genuit Obed. Porrò Obed genuit Isai, & Isai genuit Dauid.

Gen.38.g
Matt.1.a

Liber primus Samuelis, quem nos primum Regum dicimus.

CAPVT I.

A VIT uir quidã ex Ramathaim Zophim, ex monte Ephraim, cuius
1.Par.7.b nomen †Elkana, filius Ieroham, filij Elihu, filij Tohu, filij Zuph, Ephrateus. Et is duas habuit uxores, nomen unius fuit Hanna, alterius nomen Peninna. Peninna filios habuit, Hannę nulli fuerunt liberi. Ascendit uir ille†
Exo.23.b quotannis de ciuitate sua, ut adoraret
Deu.16.a & sacrificaret DOMINO exercituũ in Silo, ubi erant duo filij Eli, Hophni & Pinhas sacerdotes DOMINI. Et quum esset dies ille [festus,] immolauit Elkana, deditq; Peninnæ uxori suæ et cũctis filijs eius, atq; filiabus eius partes, Hannæ uero unam duntaxat partẽ
Gen. 29.f dabat demisso uultu, nã diligebat Han
30.a nam, DOMINVS aũt cõcluserat uterum eius. Porrò diuexatrix eius etiã ad iram concitauit eam, propterea q DOMINVS clauserat uterum eius.
B Quumq; is annua uice sic faceret, quũ ista quoq; ascenderet ad domũ DOMINI, illam quoq; diuexabat: quæ flebat, nihilq; comedebat. Dixit autẽ ad eam Elkana maritus eius, Hanna cur fles? & quare non edis? quid uero turbatur cor tuũ? An non ego apud te potior sum q̃ decem filij? Surrexit itaq; Hanna postquã comedisset in Silo, & postq; bibisset, & Eli sacerdos sedebat super solium iuxta postem templi DOMINI, ipsa uero quũ esset mœsto animo, precata est DOMINVM, abundeq; fleuit, uotum deinde uouit, dicẽs,
Annæ oratio. DOMINE exercituum, si respexeris afflictionem ancillæ tuæ, & recordatus fueris mei, neq; fueris oblitus ancillæ tuæ, sed dederis ancillę tuæ filiũ, dedicabo eum DOMINO cunctis diebus uitæ suæ, neq; nouacula admouebitur capiti eius. Quumq; constanter oraret coram DOMINO, Eli obseruabat os eius. Hanna aũt loquebatur in corde suo, & duntaxat labia eius mouebãtur, uox aũt eius non audiebatur. Eli ergo eam temulentã esse iudicabat, dixitq; ad eã Eli, Quousq; ebria eris? C
depone uinum tuum à te. Respondit Hanna, & ait, Minime, mi domine, ego mulier sum ægro animo, uinum & siceram nõ bibi, sed effudi animum meum coram DOMINO, ne cõnumeres me ancillam tuam inter filias Belial, nam ex multitudine meditationis meæ & turbatiõis meę hactenus loquuta sum. Cui Eli respondens, ait, Vade in pace, deus Israel præstet tibi petitionem tuã quam petisti. Quę ait, Impetret ancilla tua gratiam apud te. Abiens ergo mulier itinere suo, comedit, neq; fuit amplius mœsta. Consurgentes igitur mane, adorauerunt coram DOMINO, & reuersi uenerunt in domum suam in Ramatha. Cognouit itaq; Elkana Hannam uxorem suã, et DOMINVS recordatus est eius. Nam factum est, ut Samuel nascitur. reuolutis aliquot diebus, conciperet Hanna, & filium pareret, cuius nomen uocauit Samuel, [dicẽs nempe,] Quoniam à DOMINO postulaui eum. A- D
scendit autem uir ille Elkana, & tota familia eius, ut sacrificaret DOMINO sacrificium dierum, & uotum suũ. Hanna uero non ascendit, sed dixit marito suo, Quum puer fuerit ablactatus, tunc ducam eum, ut appareat coram DOMINO, & maneat ibi perpetuò. Respondit ei Elkana maritus eius, Fac quod tibi uidetur, mane, donec ablactes eum, modo DOMINVS firmet uerbum suum. Mansit itaq; mulier, & lactauit filium suum, donec eum ablactaret. Quumq; ablactasset eum, duxit illum secum, cum tribus iuuencis, & Epha farinæ, atq; utre uini, & introduxit eum in domum DOMINI in Silo, eratq; admodum puer. Mactantes autem iuuencum, adduxerunt puerum ad Eli, ipsaq; dixit, Mi domine, uiuit anima tua mi domine, ego sum mulier illa, quæ hic stabam corã te, ut orarem ad DOMINVM: pro puero isto oraui, deditq; mihi DOMINVS petitionem meam, quam ab eo petieram, & ego quoq; mancipaui eum DOMINO cunctis diebus quibus ipse mancipatus erit DOMINO. Et gratias egit DOMINO.

CAP. II.

Orauit

A ORauit ergo Hanna, & ait, Exultat cor meum in DOMINO, cornu meum exaltatur in DOMINO. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quoniam lætata sum in salute tua. Non est sanctus ut est DOMINVS, quoniam nihil est præter te, & non est petra ut deus noster. Ne sitis multi in loquendo magnifica ac superba, cesset asperior sermo ex ore uestro, quia deus scientiarum DOMINVS est, & conatus eius perficiuntur. Arcus fortium cōtritus est, & qui impingebant accinxerunt robur. Saturi cibo, coacti sunt pro mercede seruire: & famelici cessarunt, donec sterilis peperit septem, & quæ aucta erat liberis, in

B firmaretur. †DOMINVS neci dat, et uitæ restituit: deijcit in [extremum] barathrum, [rursusq́] euehit. DOMINVS pauperem facit, & locupletat: deijcit et sublimem facit. Excitat è puluere tenuem, & inopem è stercore extollit, ut collocet cum principibus, facitq́ ut hæreditate capiant solium gloriæ. Quoniam DOMINI sunt columnæ terræ, & pósuit super eas orbē. Pedes bonorum suorum seruabit, impij uero in tenebris compescentur, quoniam non in robore ualidus erit quispiam. Hostes DOMINI conterentur, & super ipsos in cœlis tonabit. DOMINVS iudicat fines terræ, & dabit robur regi suo, exaltabitq́ cornu Christi sui.

Deut.32.f Tob.13.a Sap.16.b

Regnum Christi.

C Abijt itaq; Elkana in Ramath ad domum suam. Puer uero ministrabat DOMINO coram Eli sacerdote. Porrò filij Eli filij erant Belial, nec cognouerunt DOMINVM, nec ius q̃d sacerdotes habuerūt erga populū. Quicunq; sacrificabat sacrificiū, mox aderat puer sacerdotis quum caro adhuc coquebatur, fuscinulam tridentem manu sua gestans, quā incutiebat in lebetem, aut ahenum, in cacabum aut ollā, quidquid ergo fuscinula educebat, accepit sacerdos sibi. Ad hunc modū faciebant omnibus Israelitis qui ueniebant in Silo. Etiam anteq̃ adolerent adipem, ueniebat puer sacerdotis, et dicebat sacrificanti, Da carnē ut coquā sacerdoti, neq; enim accipiet à te carnē

Peccata sacerdotum.

D coctam, sed crudam. Vir immolans respondebat ei, Omnino incendent adipem, iuxta hoc quod hac die solet, & tunc accipe tibi iuxta animi tui desiderium. Qui respondit, Quin iam dabis: sin minus, ui tollam. Fuit itaq; peccatum puerorum grande nimis corā DOMINO, ꝙ homines despicatui haberent sacrificia DOMINI. Samuel uero puer ministrabat corā DOMINO, amictus Ephod lineo. Faciebatq́ ei mater eius interulā paruā, & singulis annis adferebat quū ascenderet cum uiro suo, ut immolaret uictimā dierū. Eli aūt bona imprecatus est Elkanæ & uxori eius hisce uerbis, Det tibi DOMINVS semen de ista uxore pro ista petitione quam postulauit à DOMINO.

Samuel ministrat.

E Abieruntq́ ad locū suum. Etenim DOMINVS uisitauit Hannam, ut conciperet & pareret tres filios & duas filias, creuitq́ puer Samuel coram DOMINO. Eli aūt erat ualde senex, audiuitq́ omnia quæ faciebant filij sui uniuerso Israeli, & ꝙ dormirent cū mulieribus quæ excubabant ad ostiū tentorij constitutionis, dixitq́ ad eos, Quā obrem facitis res istas? nam ego audio ab uniuerso populo isto negotia uestra mala. Ne filij mei, non enim bona est fama quā audio, ꝙ transgredi facitis populū DOMINI. Si peccauerit homo in hominem, iudices de hoc iudicant: ꝙ si quis contra DOMINVM peccat, quis sese arbitrum interponet? Sed non audiuerunt uocem patris sui, quia DOMINVS uoluit eos interficere.

Exo.38.

F Puer aūt Samuel proficiendo crescebat, meliorq́ euadebat, tam apud deū q̃ apud homines. Venit aūt uir dei ad Eli, & ait ad eū, Sic dicit DOMINVS, An non domui patris tui manifeste reuelatus sum quum essent in Aegypto, in domo Pharaonis? Eligendo scilicet eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotē, ut offerret super ara mea, & adoleret incensum, atq; portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui omnia sacrificia filiorum Israel quę igne consiunt: quare conculcatis sacrificium meum, & sacrificium meū cibarium, quæ pręcepi in habitaculo, et honorasti filios tuos plus q̃ me, ut saginaretis uos de primitijs omnium sacrificiorum populi mei Israel? Propterea dicit DOMINVS deus Israel, Omnino

3.Reg.2.c +ita decreueram, ꝙ domus tua & domus patris tui incederet coram me perpetuò. Iam uero dicit DOMINVS, Absit à me, quin honore prosequar eos qui me honore prosequũtur: & qui me
G contemnũnt, ignominia afficientur. Ecce dies uenient, ut succidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua. Et aspicies æmulum in habitaculo, in omnibus in quibus benefecerit Israeli, nec erit senex in domo tua cunctis diebus. Nec tamen uirum tibi de ara mea excindam, ut deficiant oculi tui, animúsque tuus tabescat, & omnes qui in domo tua multiplicantur, uiri morientur. Et hoc erit tibi signum quod eueniet duobus filijs tuis, Hophni & Pinhas, uno die morientur ambo, suscitabóque mihi sacerdotem fidum, qui iuxta cor meum, & iuxta animum meum agat, & ædificabo ei domum fidelem, incedetque coram Christo meo cunctis diebus. Et erit, ut quicunque residuus manserit in domo tua, ueniat ut sese illi prosternat pro obolo argenteo, & globo panis, dicatque, Coopta me quæso uni alicui ex sacerdotijs, ut comedam buccellam panis. CAP. III.

A PVer autem Samuel ministrabat DOMINO coram Eli, & sermo DOMINI pretiosus erat in diebus illis, neque uisio uulgaris. Factum est autem quodam tẽpore, ut Eli iaceret in loco suo, (oculi autem eius incipiebant caliginosi esse, ut uidere non posset,) & Samuel iaceret in templo DOMINI in quo fuit arca dei, antequam lucerna dei extingueretur. Vocauit itaque DOMINVS Samuelem. Qui ait, Ecce adsum. Et currens ad Eli, dixit, Ecce adsum, quoniam uocasti me. Qui dixit, Non uocaui, reuertere, quiesce. Qui abijt & quieti se dedit. Rursum uocauit DOMINVS Samuelem, & consurgens Samuel abijt ad Eli, dixitque,
B En præsto sum, uocasti enim me. Qui dixit, Non uocaui fili mi, reuertere & dormi. Samuel autem nondum nouerat DOMINVM, nec adhuc reuelatum fuerat ei uerbum DOMINI. Et DOMINVS tertio uocauit Samuelem, qui surgens abijt ad Eli, et ait, En adsum, uocasti enim me. Et intellexit Eli ꝙ DOMINVS uocasset puerum. Dixit igitur Eli ad Samuelẽ, Vade & quiesce: ꝙ si denuo uocauerit te, dices, Loquere DOMINE, quoniam audit seruus tuus. Abijt ergo Samuel, & quieuit in loco suo. Venit itaque DOMINVS & stetit, & uocauit ut semel atque iterum, Samuel, Samuel. Respondit Samuel, Loquere [DOMINE,] quoniam audit seruus tuus. Et ait DOMINVS ad Samuelem, En ego faciã
C rem in Israele, ut quicunque audierit, ambæ aures eius tinniant. In illa die suscitabo contra Eli omnia quæ loquutus sum super domum eius ab initio incipiam & perficiam. Indicaui autem ei quod iudicaturus sim domum eius perpetuò, propter iniquitatem quam ipse non ignorauit, ꝙ scilicet filij eius contemptores fuerũt, nec ipse mœrore eos affecit. Et hanc ob causam iuraui domui Eli, ꝙ iniquitas domus Eli nõ sit expianda perpetuò, neque uictimis, neque sacrificio cibario. Dormiuit autem Samuel usque mane, aperuit quoque ostia domus DOMINI. Et Samuel quidem ueritus est indicare uisionem ipsi Eli. Vocans ergo Eli Samuelem, dixit, Samuel fili mi. Qui respõdit, Præsto sum.
D Dixit ille, Quod est uerbum quod loquutus est ad te? Ne quæso me cæles, sic faciat tibi deus, & sic addat, si cæles me uel uerbum ex omni sermone quem loquutus est ad te. Indicauit itaque Samuel ei omnia uerba, & nihil cælauit eum. Qui ait, Ipse est DOMINVS, quod sibi bonũ uidetur, faciat. Creuit autẽ Samuel, & DOMINVS fuit cum eo, neque proiecit in terram ex omnibus uerbis suis. Cognouit autem omnis populus à Dan usque ad Beer Seba, quòd Samuel fidelis esset propheta DOMINI. DOMINVS porrò apparuit in Silo, quoniam reuelatus est DOMINVS Samueli in Silo per uerbum DOMINI.

CAP. IIII.

A FVit autem uerbum Samuelis ad omnem Israelem. Et egressus est Israel obuiam Palestinis in prælium, castraque metati sunt prope Aeben Aeser, Palestini autẽ castrametati sunt in Aphek. Et aciem instruxerunt Palestini contra Israelem: extentoque prælio, corruit Israel

Israel coram Palestinis, percusseruntq́;
in acie per campũ circiter quatuor mil
lia uirorũ. Et ueniẽte populo in castra,
dixerunt seniores Israelis, Quare stra
uit nos hodie DOMINVS coram Pa
lestinis? Adducemus ad nos de Silo ar
cam foederis DOMINI, ut illa ueni-
ens inter nos, seruet nos de manu ho-
stis nostri. Misit itaq; populus in Silo,
& attulerunt illinc arcam foederis DO
MINI exercituũ, sedentis inter Cheru
rubim. Erant quoq; ibi duo filij Eli iu-
xta arcã foederis dei, Hophni scilicet &
B Pinhas. Factũq́; est quũ uenisset arca
foederis DOMINI in castra, uocifera
tus est cunctus Israel magno iubilo, ut
terra tremeret. Audientes aũt Palestini
uocem iubili, dixerũt, Quę nã est uox
istius magnae uociferationis in castris
Ebręorum? Et innotuit eis q̃ arca DO
MINI uenisset in castra. Metuentesq́;
Palestini dixerũt, Venit deus in castra.
Rursumq́; dixerũt, Vae nobis, quoniã
nõ erit sicut heri & nudiustertius: uae
nobis, quis eruet nos è manu deorum
istorum fortium? Isti sunt dij, qui per-
cusserũt Aegyptum tot plagis in deser
to. Cõfirmamini, esteq́; uiri, ò Palesti-
ni, ne quãdo seruire cogamini Ebręis,
quẽadmodum ipsi seruierunt uobis: e-
ste ergo uiri, et pugnate. Pugnauerunt
itaq; Palestini, & Israelitae caesi sunt,
fugeruntq́; singuli in tentoria sua, et cę
des facta est uehementer magna, ut ca-
derent ex Israele triginta millia pedi-
tũ. Sed & arca dei capta fuit, & duo fi-
lij Eli mortui, Hophni scilicet & Pin-
C has. Currens autẽ quidã ex Beniamin
de acie, uenit eodem die in Silo, cuius
uestes scissae erant, & terra super caput
eius: quũq; ueniret, ecce Eli sedebat su
per sellã respiciẽs uersus uiã, cor enim
eius erat consternatũ propter arcã dei.
Et ubi uir ille uenisset in ciuitatẽ & nũ
ciasset, uociferata est tota ciuitas. Et au
diens Eli uocẽ clamoris, dixit, Quae est
uox huius tumultus? Vir aũt ille festi-
nanter uenit & indicauit Eli. Erat aũt
Eli natus nonaginta & octo annos, sta
bãtq́; oculi eius, ut nõ posset uidere. Et
ait uir ille ad Eli, Ego uenio de acie,
ego inquã hodie fugi ex acie. Et ait ille
Quid rei fuit fili mi? Respondit nunci-
us ille, & ait, Fugit Israel coram Pale-
stinis, & caedes magna facta est in po-
pulo, sed & duo filij tui Hophni et Pin
has mortui sunt, & arca dei capta est.
Et factum est simul ac ille arcae dei men D
tionem faceret, ut caderet retrorsum è
sella pone portam, fractaq; ceruice mo Heli moritur.
reretur: erat enim uir senex & grauis,
iudicaueratq́; Israelem quadraginta an
nis. Nurus aũt eius uxor Pinhas, quae
ad partum grauida erat, audiens rumo
rẽ quod & arca dei capta esset, quodq́;
mortuus esset socer suus et maritus su-
us, incuruauit se & peperit, uersi enim
erant in eam anxij dolores eius. Quũq;
adesset tempus ut moreretur ipsa, dice
bant quae ei astabant, Ne metuas, quo-
niam peperisti filium. Sed non respon-
dit, nec apposuit cor suum. Et uocauit
puerum Ichabod, dicens, Transmigra- Iud. 18.
uit gloria de Israele ob captam arcam
dei, ob socerum eius, & maritum eius.
Et rursum ait, Trãsmigrauit gloria de
Israele, quoniam capta est arca dei.

CAP. V.

Porrò Palestini accepta arca dei, A
duxerunt illã ab Aeben Aeser Aso
tũ. Rursum sumpserunt Palestini arcam
dei, & introduxerunt eam in domũ Da
gon, collocaueruntq́; eam iuxta Dagõ.
Et quum Asotij postero die mane sur-
rexissent, ecce Dagõ iacebat ante eam
in terra, nempe ante arcam DOMINI,
tollentesq́; Dagon restituerunt eum in
locum suum. Et quum postera luce ite
rum mane surrexissent, ecce iacebat Da
gon coram ea in terra, coram arca scili
cet DOMINI, & caput Dagon atq;
duae palmae manuũ eius recisae erãt su
per limen, duntaxat Dagon relictus e-
rat in eo. Hinc sacerdotes Dagon, et o- B
mnes qui ingrediuntur phanum Da-
gon, non calcant limen Dagon in Aso
to, in praesentem usq; diem. Manus au
tem DOMINI grauis fuit in Asotios,
& perdidit eos, †percussitq́; eos in po Psal. 77. d
dicibus, non Asotum duntaxat, sed &
limites eius. Et uidentes ciues Aso-
ti sic fieri, dixerunt, Ne maneat arca
dei Israelis nobiscum, quoniam dura
est manus eius super nos, & super Da-
gon deum nostrum. Mittentes itaq;
congregauerunt omnes satrapas Pale
stinorum ad se, dixeruntq́;, Quid facie- C
mus arcae dei Israelis? Responderunt,

Transeat arca dei Israelis in Gath. Circunduxerunt ergo arcam dei Israelis. Et factum est quum eam transtulissent, ut manus DOMINI immineret urbi admodum uehementi impetu, percuteretque homines urbis illius, non obscuros modo & humiles, sed & magnos, ut laterent eis morbi. Miserunt ergo ar
D cam dei in Accaron. Cumque arca dei uenisset Accaron, clamarunt ciues Accaron hisce uerbis, Circũduxerunt arcam dei Israelis ad me, ut me & populum meum interficiant. Miserunt ergo & congregarunt omnes satrapas Palestinorum, dicentes, Amandate arcam dei Israelis, ut redeat in locum suum, neque perdat me et populum meũ. (Fuit enim grassatio mortis in tota ciuitate, nimisque illic inualuerat manus dei.) Porrò uiri qui non moriebantur, multati sunt in podicibus, ut clamor ciuitatis in cœlos usque ascenderet.

CAP. VI.

A FVit ergo arca DOMINI in agro Palestinorum septem mensibus. Et uocantes Palestini sacerdotes & diuinos, dixerunt, Quid faciemus arcę DOMINI? indicate nobis quo cũ remittamus illã ad locũ suũ. Qui dixerunt, Si remittitis arcã dei Israelis, ne uacuã eã remittatis, sed omnino reddetis ei sacrificiũ expiatoriũ pro delicto, tũ demũ sanabimini, notũque fiet uobis cur manus eius nõ recesserit à uobis. Et dixerunt, Quod uero sacrificiũ illud expiatoriũ erit quod illi reddemus? Responderũt, Iuxta numerum satraparũ Palestinorũ

Podices aurei. quinque podices aureos, & quinque mures aureos: eadẽ enim plaga est omnibus & principibus uestris. Facietis igitur imagines anorum uestrorum, & imagines murium uestrorum qui uastant terram, & dabitis gloriam deo Israelis, si forte remittat manus eius à uo
B bis, à dijs uestris, & à terra uestra. Cur induratis cor uestrum, quemadmodum

Exod.12.d Aegyptij & Pharao ipse † indurarunt cor suum? an non quũ illusisset eis, [tandẽ] dimiserunt eos ut abirent? Capite igitur et facite plaustrum unum nouum, & bucculas duas lactantes, quibus iugũ nondum est impositum, iungite bucculas plaustro, reduciteque uitulos earum ab eis domum. Tolletis deinde arcam DOMINI, et imponetis illã plaustro, simulque uasa aurea, quę redditis ei sacrificium expiatoriũ, ponite in arculã ad latus eius, & dimittetis eam ut abeat. Et uidete, si uia termini sui ascenderit Beth Semes, ipse nos malo hoc ingenti affecit: sin minus, certi sumus manũ eius nos nõ multasse, sed casu nobis hoc accidisse. Fecerũt ergo uiri illi sic, tollẽtes duas bucculas lactãtes, iunxerũtque eas plaustro, uitulosque earũ domi incluserũt. Porrò arcã DOMINI imposuerunt plaustro, arculam quoque C
cum muribus aureis, atque cum imaginibus colorum suorum. Bucculæ ergo rectà per uiam incedebant, per uiam scilicet uersus Beth Semes, & quidem eadẽ semita incedebant, eũdo & mugiẽdo, ut neque ad dexterã neque ad sinistrã deflecterent. Sed et satrapę Palestinorũ sequebãtur eas usque ad limitẽ Beth Semes. Bethsemesitæ uero demetebant messem tritici in ualle, sublatisque oculis suis uiderũt arcã, gauisique sunt quũ uidissent. Venit itaque plaustrũ in agrũ Iehosuæ Bethsemesitæ, & illic constitit, fuit enim illic lapis magnus. Et concidentes ligna plaustri atque bucculas, obtulerunt holocaustũ DOMINO. Porrò Leuitæ deposuerunt arcã DOMINI, & arculã quæ penes eam erat, in qua erant aurea illa instrumenta, posuerunt que super lapidem magnũ. Ciues autem Beth Semes sacrificarunt holocausta, & immolauerunt uictimas DOMINO eodẽ die. Quod uidẽtes quinque principes Palestinorum, Accaron eo-
dem die reuersi sunt. Et illi sunt ani au D
rei quos restituerunt Palestini DOMINO pro sacrificio expiatorio delicti. Pro Asoto unum, pro Gasa unum, pro Askalon unum, pro Gath unũ, & pro Accaron unum. Et mures insuper aureos iuxta numerũ omniũ ciuitatũ Palestinorũ, nempe secundũ quinque satrapas, tam urbium quæ munitæ fuerunt, quàm pagorum qui non fuerunt muniti, ad [lapidem] usque luctus magnũ, super quem reposuerant arcam DOMINI usque in præsentẽ diem in agro Iehosuæ Bethsemesitę. Porrò ciues Beth Semes percussit [DOMINVS:] quod introspexissent in arcam DOMINI, percussit inquã in populo septuaginta uiros

uiros,& quinquaginta millia uirorũ.
Populus uero luxit,ꝙ DOMINVS
populum tanta clade percussisset. Di-
xerunt ergo ciues Beth Semes, Quis
stare poterit coram DOMINO deo
isto sancto? & ad quem ascendet à no-
bis? Et missis nũcijs ad ciues Kiriath
Iearim,dixerunt, Palestini reduxerũt
arcam DOMINI,descendite ergo,et
deducite eam ad uos. CA. VII.
A VEnerũt itaqꝫ ciues Kiriath Iearim,
& reducentes arcam DOMINI,
introduxerunt eam in domum Abina
dab in Gibea, & Eleazar filium eius
consecrarunt,ut custodiret arcã DO-
MINI.Et factum est à die quo mansit
arca in Kiriath Iearim, ut multi tran-
sirent dies, uiginti nẽpe anni, & lamẽ-
tatione quadã post DOMINVM uni-
uersa domus Israel anhela fuit. Et di-
xit Samuel ad uniuersam domũ Israel
hisce uerbis, Si toto corde uestro re-
uertimini ad DOMINVM,auferte deos
alienos & Astharoth è medio uestri,
& præparate cor uestrũ ad DOMI-
NVM, & ei soli seruite,tum liberabit
uos è manu Palestinorũ. Abstulerunt
ergo filij Israel Baalim & Astharoth,
& soli DOMINO seruierunt. Dixit
B uero Samuel, Congregate uniuersum
Israelem in Mizpa, & orabo pro uo-
bis ad DOMINVM. Qui quum con
uenissent in Mizpa, hauserũt aquam,
& effuderunt [eam] coram DOMI-
NO, ieiunaueruntqꝫ die illo, & dixe-
runt ibi,Peccauimus DOMINO.Et
iudicauit Samuel filios Israel in Miz
pa. Audientes autem Palestini ꝙ con
gregati essent filij Israel in Mizpa, a-
scenderunt principes Palestinorũ ad
Israel. Quod quum audirent Israelitę,
timuerũt à Palestinis. Dixeruntqꝫ filij
Israel ad Samuelem, Ne sileas quo mi
nus clames pro nobis ad DOMI-
NVM deum nostrum,ut seruet nos de
manu Palestinorum. Et Samuel acce-
pto agno lactenti uno, sacrificauit il-
lum DOMINO, holocaustum in-
tegrum: clamauitqꝫ Samuel ad DO-
MINVM pro Israele, & exaudi-
C uit eum DOMINVS. Factumqꝫ est
cum Samuel sacrificaret holocaustũ,
ut Palestini appropinquarẽt congres-
suri cũ Israelitis. At DOMINVS in-
genti sonitu illo die super Palestinos
intonuit, & conturbauit eos, ut cæde
rentur coram Israel. Egressi igitur fi Eccli 46.d
lij Israel de Mizpa, insequuti sunt Pa
lestinos, & percusserũt eos usqꝫ ad lo
cũ qui est sub Bethcar. Samuel autem
accepit lapidem quendam, & posuit
eum inter Mizpa & inter Schen, &
uocauit nomen eius Aeben Aeser,di-
cẽs,Hucusqꝫ auxiliatus est nobis DO
MINVS. Et humiliati sunt Palestini,
nec uenerũt amplius in limitem Israe-
lis. Fuitqꝫ manus DOMINI contra
Palestinos cunctis diebus Samuelis.
Restitutæ quoqꝫ sunt Israelitis ciuita D
tes quas abstulerant Palestini Israeli-
tis,ab Accaron usqꝫ Gath cum termi-
nis earum,asseruitqꝫ eas Israel de ma-
nu Palestinorum. Et fuit pax inter Is-
raelem & Amorræũ. Iudicauit autem
Samuel Israelem cunctis diebus uitæ
suæ. Ibat uero singulis annis, & cir-
cuibat Beth El, Gilgal & Mizpa,iu-
dicauitqꝫ Israelem in cunctis hisce lo-
cis. Redibatqꝫ in Rama, quoniam illic
erat domus eius, & ibi quoqꝫ iudica-
uit Israelem, & ædificauit ibi arã DO
MINO. CAP. VIII.
FActum est autẽ ut Samuel posteaqꝫ A
iam senuisset, filios suos iudices cõ
stitueret super Israelem, fuitqꝫ nomen
primogeniti filij sui Ioel, & nomen se-
cundi Abia. Hi erant iudices in Beer
Seba, nec incesserunt in uijs eius, sed
declinarunt post auaritiam, accipien
tes munus, & peruertentes iudicium.
Congregati sunt igitur cũcti seniores
Israel, & accesserunt ad Samuelem in
Rama. Dixeruntqꝫ ad eum, En tu se-
nuisti, & filij tui non incedunt in uijs
tuis, †constitue igitur nobis regẽ, qui Osee 9.b
nos iudicet,iuxta morem omniũ gen- 13.c
tium. Displicuit autem sermo iste Sa- B
mueli,ꝙ dixissent, Da nobis regẽ, qui Act.13.c
nos iudicet. Et precatus est Samuel
DOMINVM. Dixitqꝫ DOMINVS
ad Samuelem, Audi uocem populi in
omnibus quæ dicunt tibi, non enim te
reprobant, sed me reprobarunt ne re-
gnem super eos. Secundũ omnia ope-
ra quæ fecerunt ab eo die quo eduxi
eos ex Aegypto in hunc usqꝫ diem,cũ
scilicet me derelinquerent, & dijs a-
lijs seruirent, ita tibi quoqꝫ faciunt.

Audi igitur uocem illorum, ueruntamen sancte obtesteris eos, iusq; regis qui regnaturus est super illos, indicato illis. Et dixit Samuel cuncta uerba DOMINI populo, qui regem ab eo postulauerat. Et dixit, Hoc erit ius re-
C gis qui regnabit super uos. Filios ue-
Regum iura. stros accipiet, & ponet eos sibi in currum suum, ut sint equites eius, & currant ante currum eius. Ponet quoque eos sibi in tribunos, & quinquagenarios, & qui arent agros suos, & metant messem suam, atq; qui conficiant arma bellica, & instrumenta currus eius. Filias deinde uestras tollet, ut sint unguentariæ, cupedinariæ & pistrices. Agros quoq; uestros, uineta uestra, & oliueta uestra optima tollet, & tradet seruis suis. Semina uestra, et uineas uestras decimabit, dabitq; eunuchis suis ac seruis suis. Seruos uestros, & ancillas uestras, iuuenes q̃q; uestros elegantes & asinos uestros accipiet, illisq; sua opera cōficiet. Quin et gregem uestrū decimabit, eritisq; ei
D serui. Et clamabitis eo die propter regem uestrū quē elegistis uobis, & DOMINVS nō exaudiet uos illo die. Populus uero noluit audire uocem Samuelis, sed dixerūt, Minime, sed regē habebimus nos, & erimus nos quoq; ut [reliquæ] omnes gentes, ut ius dicat nobis rex noster, et exeat ante nos & bella nostra gerat. Audiuit itaq; Samuel cūctos sermones populi, retulitq; eos ad aures DOMINI. Et ait DOMINVS ad Samuelē, Audi uocem eorū, & præfice eis regem. Et dixit Samuel ad Israelitas, Ite quisq; ad ciuitatem suam.

CAP. IX.

A VIr quidā erat de Beniamin, cuius
2.Par.9.a nomen Kis, filius Abiel, filij Ze-
1.Re.14.g ror, filij Becorath, filij Aphiah, filij uiri Iemini, heros fortis, qui filiū habebat cui nomē Saul, iuuenis erat et pulcher, nec erat inter filios Israel illo pulchrior, nā ab humero suo & supra procerior erat omni populo. Perierant autem asinæ Kis patris Saul, dixitq; Kis ad Saul filiū suum, Adsume quæso tecum aliquē è pueris, & cōsurgens uade ac quære asinas. Trāsiuit ergo montem Ephraim, deinde transiuit per terram Salissa, & non inuenerūt. Trāsierunt igitur per terrā Schaalim, & non [erant:] & transierunt per terrā Iemini, nec inuenerunt. Cum uero uenissent in terrā Zuph, dixit Saul puero suo quem secū habebat, Veni reuertemur, ne fortè pater meus relicta [cura] asinarū, de nobis sit solicitus. Qui dixit ei, En uir dei est in ista ciuitate, & uir est honorabilis, quidq̃d loquitur, certissime euenit: ibimus ergo isthuc, si fortè indicet nobis uiam nostrā quam eamus. Respondit Saul puero suo, Ibimus ergo, quid uero feremus uiro? Pa- B
nis eñ nullus est amplius in uasis nostris, nec munus est quod feramus uiro dei: quid eñ habemus? Rursum ergo respondit puer Sauli hisce uerbis, En inuenta est in manu mea quarta [pars] sicli argēti, quā dabo uiro dei, ut indicet nobis uiam nostrā. Sic dicebat olim quisq; in Israele, qui inquisiturus deū proficiscebatur, Venite, ibi
mus ad uidentem. Qui enim hodie pro Propheta
pheta dicitur, antea [dictus est] uidēs. uidens.
Dixit ergo Saul ad puerū suum, Recte loqueris, age, ibimus. Profecti sunt itaq; in ciuitatē in qua erat uir dei. Cōmodum ascenderant cliuū urbis, cum inuenirent puellas egredietes ad hauriendū aquam, quibus dixerūt, Est ne hoc in loco uidens? Quæ respondētes eis, dixerunt, Est, en ante te est: festina ergo, quoniā hodie uenit in ciuitatem, siquidē sacrificiū est hodie populo in excelso: quumq; ueneritis in ciuitatē, ilico inuenietis eum anteq̃ ascendat ad excelsum, ubi comedet: neq; enim comedit populus donec ipse ueniat. Ipse enim consecrat sacrificiū, & post hoc comedunt inuitati: nunc igitur ascēdite, quoniā hodie inuenietis eum. Ascenderunt ergo ad ciuitatem, uene
runtq; in medium urbis, & ecce Sa- Act.13.e
muel exijt eis obuiam ascēsurus in excelsum. (Porrò pridie q̃ uenisset Saul, indicauerat DOMINVS Samueli ad
hūc modum, Cras iuxta istud tempus C
mittam ad te uirū de terra Beniamin, quem unges in principem super populum meum Israel, ut liberet populum meum de manu Palestinorū, quoniam respexi populum meum, quandoquidem clamor eorū uenit ad me.) Cūq; Samuel uidisset Saulem, suggessit eī

DOMI

DOMINVS, En hic est uir de quo ti
bi dixerã, is cõtinebit populũ meum.
Accedens ergo Saul ad Samuelem in
media porta, dixit, Indica quæso mihi
ubi sit domus uidẽtis. Samuel respon-
dit Sauli, & dixit, Ego sum uidens,
ascende mecum in excelsum, & epula
mini hodie mecum, cras dimittam te,
& quidquid est in corde tuo, indica-
bo tibi. De asinabus uero perditis tibi
die ab hinc tertio, ne sis anxius in cor
de tuo, nam sunt inuentæ. Ad quẽ ue-
ro [attinet] quidquid expetibile est in
Israele? an non tibi & toti domui pa-
tris tui? Respondit autem Saul, & di-
xit, An nõ filius Iemini ego sum, de mi
nima tribu Israel? sed & familia mea
minor est omĩbus familijs tribus Ben
iamin, cur igitur talia mecum loque-
D ris? Apprehendens itaq; Samuel Sau
lem & puerum eius, introduxit eos in
cameram, deditq; eis locũ pręcipuum
inter eos qui inuitati erant, quorũ fer-
mè erant triginta uiri. Dixit autem Sa
muel ad coquũ, Da partem quam de-
di tibi, & de qua dixerã ut eam apud
te reponeres. Sustollens itaq; coquus
armũ & quod super ipsum erat, & ap
posuit Sauli. Et ait [Samuel,] Ecce
quod reliquũ est, pone ante te et come
de, nam ad tempus constitutum serua-
tum est tibi, quũ dicerem, Inuitaui po-
pulũ. Epulatus est igitur Saul eo die
cum Samuele. Et quum descenderent
de excelso in ciuitatem, loquutus est
cum Saule super tectũ. Mane cum sur
rexissent, aurora exoriẽte, uocauit Sa
muel Saulem super tectũ, & dixit, Sur
ge, dimittã te. Et Saul surrexit, egres-
siq; sunt ambo ipse & Samuel foras.
Et descendentibus ipsis parte aliqua
ciuitatis, dixit Samuel ad Saul, Lo-
quere ad puerum ut antecedat nos. Et
præterijt. Et tu consiste ad tẽpus ut in
dicem tibi uerbũ dei. CA. X.

A ACcipiens uero Samuel uasculum
olearium, fudit super caput eius,
Act.13.c & osculatus est eum, dixitq;, An non
Osee 9.d DOMINVS unxit te ducẽ super hæ
reditatẽ suam? Hodie, simul atq; à me
discesseris, reperies duos uiros ad se-
pulchrum Rahel, in limite Beniamin
in Zelzal, qui dicent ad te, Asinę sunt
inuentæ quas tu quæsitum ieras, pa-
terq; tuus abiecta asinarum ratione, so
licitus est pro uobis, ut dicat, Quid fa
ciam filio meo? Isthinc progressus por
rò, uenies ad quercetũ Thabor, ubi in
cident in te tres uiri ascendentes ad
deum Beth El, unus portans tres hœ-
dos, alius ferẽs tres globos panis, ter
tius gestans lagenam uini, qui te salu
tato, dabunt tibi duos panes, quos ac
cipies de manu eorũ. Post hæc uenies
ad collem dei, ubi sunt stationes Pale
stinorum. Cumq; ingressus fueris ist- B
hic urbem, obuiũ habebis chorũ pro-
phetarum descendentium de excelso,
anteq; eos psalteriũ, tympanum, tibia
& cithara, & hi prophetabunt. Et spi Spiritus
ritus DOMINI prompte te inuadet, dei corda
ut prophetes & tu cum eis, muterisq; innouat.
in uirum alium. Cum itaq; tibi hæc si
gna euenerint, fac tibi quęcunq; in ma
num tuam inciderint, quoniã deus est
tecũ. Descendes quoq; ante me in Gil
gal, & ecce ego descendam ad te, ut sa
crificem holocausta, & ut immolem sa
crificia gratulatoria. Septem dies ex
pectabis, donec ego uenerim ad te, o-
stenderimq; tibi quid facias. Factũ est
itaq; quum ille uertisset humerũ suum,
abissetq; à Samuele, ut deus cor eius
aliter immutaret, uenirentq; omnia si-
gna illa in die illo. Et quum uenisset il
luc, nempe ad collẽ, ecce chorus pro-
phetarum uenit ei obuiam, prompteq;
eum inuasit spiritus dei, ut propheta-
ret inter eos. Factũq; est ut omnes qui
eum ab heri & nudiustertius nouerint
aspicerent eum, & ecce prophetabat
cum prophetis. Dixit ergo populus,
nẽpe quisq; ad proximũ suum, Quid
est hoc, quod factũ est filio Kis? Num C
& Saul inter prophetas? Et quidam Supra 10.d
isthinc respondẽs dixit, Et quis est pa
ter eorum? Propterea cessit in prouer-
bium, Num & Saul est inter ꝓphetas? Prouerbiũ.
Cessauit autẽ prophetare, & uenit ad
excelsum. Et patruus Saulis dixit ad
eum & ad puerum eius, Quò abiera-
tis? Respondit, Quæsitũ asinas: quũq;
uidissemus ꝙ non [essent,] uenimus
ad Samuelẽ. Et ait patruus Saulis, In-
dica quæso mihi quid dixit uobis Sa
muel. Respõdit Saul patruo suo, Con-
stãter affirmabat nobis asinas esse in-
uentas. Cęterũ de negotio regni, de q̃

loquutus fuerat Samuel, nihil indicauit ei. Et cõuocauit Samuel populum ad DOMINVM in Mizpa, dixitq́ʒ ad filios Israel, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ego adduxi Israelem de Aegypto, et liberaui uos de manu Aegyptiorum, & de manu omniũ regnorum qui uexarunt uos, uos autem reprobastis hodie deum uestrũ, qui uos seruauit ex cunctis adflictionibus uestris, & pressuris uestris, et dixistis ei,
D Pręfice nobis regem. Nunc ergo state coram DOMINO secundum tribus uestras, & secundũ chiliades uestras. Et quum Samuel, applicasset cunctas tribus Israel, deprehẽsa est tribus Beniamin. Et quum rursum applicasset tribum Beniamin iuxta familias suas, deprehensa est familia Matri, deprehensusq́ʒ Saul filius Kis. Quumq́ʒ illũ quęsissent, non est inuentus. Interrogauerunt igitur rursus DOMINVM, an adhuc uir [ille] uenturus esset isthuc? Et respondit DOMINVS, Ecce inter arma latitat. Currentes igitur, tulerunt eum inde, & cõstitutus in medio populi, super omnem populum ab humero & supra eminebat. Dixitq́ʒ Samuel ad uniuersum populum, Videtis quem elegit DOMINVS, & quod ei non sit similis in omni populo? Et iubilans uniuersus populus, dixerunt, Viuat rex. Et loquutus est Samuel ad populũ ius regni, & scripsit in libro, reposuitq́ʒ coram DOMINO, & dimisit Samuel uniuersum populũ, quenque ad domum suam. Sed & Saul abijt in domum suam in Gibea, & comitati sunt eum ex exercitu, ij quorum deus cor tetigerat. Porrò filij Belial dixerunt, Quid iste nos seruaret? Et contemnentes eum, non obtulerunt ei munus. Is uero fuit tanquam dissimulans.

CAP. XI.

A Ascenderat autem Nahas Ammonites, & castra fixit contra Iabes Gilead. Dixerunt ergo omnes ciues Iabes ad Nahas, Feri nobiscũ fœdus, seruiemusq́ʒ tibi. Respõdit eis Nahas Ammonites, Hac lege fœdus uobiscũ feriam, si omniũ uestrum oculum dextrum effodero, probrumq́ʒ hoc uniuerso Israeli impegero. Ad quem seniores Iabes dixerunt, Inducias da nobis septem dies, & mittemus nuncios in omnes limites Israelis, & si nemo fuerit qui afferat nos, egrediemur ad te. Ve- B nientes igitur nuncij in Gibea Saulis, loquuti sunt hæc uerba in auribus populi, omnisq́ʒ populus sublata uoce sua fleuit. Et ecce Saul ueniebat ex agro post pecus, & ait Saul, Quid est populo quod [sic] flent? Et recensuerunt ei uerba uirorũ Iabes. Prompte ergo inuasit spiritus dei Saulem, cum huiusmodi uerba audisset, & incaluit nasus eius uehemẽter, assumensq́ʒ par boum, in frusta conscidit eos, & misit per omnes limites Israelis per manum nunciorũ, dicens, Quicunq́ʒ nõ fuerit egressus post Saulem & post Samuelem, sic fiet bobus eius. Et cecidit pauor DOMINI super populũ, egressiq́ʒ sunt ad unum usq́ʒ. Et recẽsuit eos in Besek, fuerũtq́ʒ filiorũ Israel trecenta millia, & uirorum Iehuda triginta millia. Dixeruntq́ʒ ad nuncios qui ue- C nerant, Sic dicetis ciuibus Iabes Gilead, Cras cum sol incaluerit, erit uobis salus. Et uenerunt nuncij, indicaueruntq́ʒ ciuibus Iabes, et gauisi sunt. Et dixerunt ciues Iabes, Cras egrediemur ad uos, & facietis nobis iuxta omnia quæ uobis bona uidentur. Postero die factũ est, ut Saul ordinaret populum in tria capita, ueniẽtesq́ʒ in media castra in uigilia matutina, percusserunt Ammonitas, donec incalesceret dies, quiq́ʒ reliqui fuerunt, adeo sparsi sunt, ut ne duo quidem ex eis simul relinquerentur. Dixitq́ʒ populus ad Samuelem, Quis est qui dixit, Regnarétne Saul super nos? Date uiros illos, & interficiemus eos. Et dixit Saul, Non interficietur quisquam hoc die, quoniam hodie salutem operatus est DOMINVS in Israele. Dixit aũt Samuel ad populũ, Venite, eamus in Gilgal, & innouemus ibi regnum. Et iuit uniuersus populus in Gilgal, & inaugurarunt isthic Saulem regem coram DOMINO in Gilgal, sacrificarũtq́ʒ ibi sacrificia gratulatoria coram DOMINO, & lætati sunt ibi admodum Saul & cuncti Israelitæ.

Sup.10.d

D

XII.

Samuel uero dixit ad uniuersum Israelem, Ecce auscultaui uoci uestrę in omnibus quæ loquuti estis ad me, &

& præfeci uobis regem, nunc igitur ecce rex ipse incedit ante uos. Etenim ego senex sum et canus, (filij uero mei uobiscum sunt,) & uersatus sum coram uobis à pueritia mea in hunc usq;
Ecclí 46 d diem. En ego, †testificabimini de me coram DOMINO, & coram uncto eius, cuius bouem accepi? cuius uero asinũ accepi? cui uim intuli? aut quem contriui? de cuius uero manu accepi munus expiatorium, ut ei oculis meis conniuerem? & restituam uobis. Dixerunt, Non intulisti nobis uim, nec confregisti nos, nec accepisti quidquã de manu ullius hominis. Et dixit ad eos, Testis est DOMINVS contra uos, & testis est unctus eius in die hac, q͞ non inuenistis in manu mea quidquã.
B Et ait [populus,] Testis. Dixitq; Samuel ad populũ, DOMINVS, qui fecit Mosen & Aharonem, & qui eduxit patres uestros ex terra Aegypti. Nunc igitur state, sistamq; me iudicio uobiscũ coram DOMINO de omnibus iustitijs DOMINI quas fecit uo
Gen. 46. a biscũ, & cum patribus uestris. †Cum Iacob ingressus esset Aegyptũ, & clamassent patres uestri ad DOMINVM, misit DOMINVS Mosen & Aharonem, qui eduxerunt patres uestros ex Aegypto, collocaruntq; eos in istum
Iudic. 4. a locum. Et cum †obliti essent DOMINI dei sui, uendidit eos in manum Sisaræ ducis exercitus Hazor, & in manum Palestinorũ, & in manum regis Moab, qui bellũ gesserunt cum eis. Et clamauerunt ad DOMINVM, dixeruntq;, Peccauimus, deseruimus DOMINVM, & coluimus Baalim & Astharoth, nunc ergo eripe nos de manu hostium nostrorũ, & seruiemus tibi. Tũc misit DOMINVS Ierubaal,
C & Bedan, Iephte, & Samuel, & eripuit uos de manu hostiũ uestrorũ qui circum uos erant, ut tuto habitaretis. Sed & uidistis q͞ Nahas rex filiorum Ammon uenit contra uos, & dixistis ad me, Non, sed rex imperitabit nobis, quum tamen DOMINVS deus uester rex uester esset. Nunc igitur en rex uester, quem elegistis, quem postulastis, en DOMINVS constituit super uos regem. Si timueritis DOMINVM, & seruieritis ei, atq; uocẽ eius audieritis, neq; rebelles fueritis ori DOMINI, tam uos q͞ rex qui imperat uobis, eritis post DOMINVM deum uestrũ. Quod si uocem DOMINI nõ audieritis, oriq; DOMINI rebelles fueritis, erit manus DOMINI contra uos, & contra patres uestros. Sed & nũc consistite & spectate rem istam grandem, quam DOMINVS facit coram oculis uestris. An non hodie messis fuerit triticeæ? Clamabo ad Lex.
DOMINVM, et edet tonitrua & pluuiã, ut cognoscatis & uideatis q͞ malitia uestra magna sit, quam fecistis in oculis DOMINI, postulando uobis regem. Et clamauit Samuel ad DOMINVM, & edidit DOMINVS tonitrua & pluuiã in die illa, uniuersusq; populus uehementer timuit DOMINVM & Samuelem. Et dixit uniuer D
sus populus ad Samuelẽ, Precare pro Oratio.
seruis tuis ad DOMINVM deũ tuũ, ne moriamur, quoniam omnibus peccatis nostris hoc adiecimus, ut peteremus nobis regem. Et ait Samuel ad populum, Ne metuatis, uos quidem uni Euangeliũ.
uersum hoc malũ designastis, ueruntamen ne recedatis à DOMINO, quin potius seruite DOMINO in toto corde uestro. Ne recedatis [inquam] præsertim post uana, quæ nil proderunt, nec eripient, quandoquidẽ uana sunt. Etenim DOMINVS non deseret populũ suum, idq; propter nomen suum magnũ, quandoquidem animum adiecit [ad hoc] DOMINVS, ut uos sibi faciat in populũ. Et à me quoq; procul absit, ut peccem contra DOMINVM, cessemq; pro uobis supplicare: quin potius dirigam uos in uia bona & recta, modo timeatis DOMINVM, & seruiatis ei in ueritate, in toto corde uestro. Etenim cõsiderate q͞ magnifica uobis fecerit. Quod si pergitis malefacere, & uos & rex uester peribitis.

CAP. XIII.

A SAul fuit in regno suo [quemadmodum] puer unius anni, sicq; regnauit duobus annis super Israelem. Elegit autem sibi Saul tria millia ex Israele, duo millia fuerũt cũ Saule in Michmas, & in monte Beth El, mille uero fuerunt cum Ionathan in Gibea Beniamin: reliquum uero populum amanda

uit, quenq; ad tentoria sua. Et Iona-
than percussit stationem Palestinorum
quæ erat in colle, audieruntq; id Pale
stini: & Saul cornu classicum canebat
per uniuersam terram, dicẽs, Audient
[hoc] Ebræi. Et omnes Israelitæ au-
dierũt ꝙ diceretur, Percussit Saul sta-
tionem Palestinorũ, & etiam ꝙ fœte-
ret Israel apud Palestinos: cõuocatus
est itaq; populus post Saulem in Gil-
gal. Et Palestini quidem congregati
sunt, ut pugnarent cum Israelitis, tri-
ginta scilicet millia curruum, sex mil-
lia equitum, & populus multus quasi
harena quæ est in littore maris, ascen
deruntq; & castrametati sunt in Mich
B mas ex opposito Bethauen. Viri au-
tem Israelitę uidentes sese in angustias
redactos, (populus eñ pressus erat,)
abscondit se populus in speluncas, in
spineta, in petras, in arces, atq; in fo-
ueas. Porrò trans Iordanes traiecerũt
Iordanem in terram Gad & Gilead.
Saul autem adhuc erat in Gilgal, om-
nisq; populus sequutus eum territus
est. Et expectauit septem dies usq; ad
tempus constitutũ à Samuele, sed non
uenit Samuel in Gilgal, diffluxitq; po
pulus ab eo. Et dixit Saul, Adferte ad
me holocaustũ & pacifica sacrificia,
& sacrificauit holocaustum. Quumq;
iam confecisset holocausta, Samuel ue
nit, & egressus est Saul ei obuiam, ut
gratularetur aduentui eius. Samuel er
go ait, Quid fecisti? Respondit Saul,
Quandoquidem uidi ꝙ populus à me
dilaberetur, neq; tu ueniebas ad tem-
pus dierum præstitutũ, & ꝙ Palestini
congregati essent in Michmas, cogita
ui, Descendẽt nunc Palestini ad me in
C Gilgal, necdum DOMINVM consu
lueram, ausus ergo sum ~~[uel inuitus]~~
sacrificare holocaustũ. Et ait Samuel
ad Saul, Stultus factus es, non obser-
uasti præceptum DOMINI dei tui
quod ille tibi præcepit. Equidem pa-
rauerat DOMINVS regnũ tuum su-
per Israelem perpetuò, sed iam non fir
Act.13.d mum erit regnum tuum, †quęsiuit DO
MINVS sibi uirum iuxta cor suum,
cui præcepit DOMINVS ut dux sit
super populũ suum, quoniã tu non ob
seruasti quæ præcepit tibi DOMI-
NVS. Et surgens Samuel ascendit de

Gilgal in Gibea Beniamin, & Saul re
censuit populum (qui [adhuc] inue-
niebatur apud eum,) ferè sexcẽtos ui
ros. Manserũt ergo Saul & Ionathan
filius eius, atq; populus qui sibi erat,
habitãtes in colle Beniamin. Palestini
uero castrametati sunt in Michmas.
Et egressus est uastator ille ex castris D
Palestinorum cum tribus agminibus.
Vnum agmen uergebat uersus Aphra
ad terrã Sual. Aliud agmen uergebat
itinere Beth Horon. Porrò tertiũ ag-
men uertebat ad uiam termini qui con
spicitur supra uallem Zeboim uersus
desertũ. Nec inueniebatur per totam
terrã Israel faber, dixerant enim Pale-
stini, Ne fortè faciant Ebræi gladium
aut lanceam. Quin omnes Israelitæ de
scenderunt ad Palestinos, quisq; scili
cet ad reficiendũ cultrum suum [ara-
tri,] uomerem suum, securim suam, &
sarculũ suum fossorium, (quandoqui-
dem acies cultrorum [aratri,] uome-
rum, furcarũ tridentium, & securiũ ob
tusæ erant,) & ad reficiendũ stimulũ.
Quando igitur imminebat dies prælij,
non inueniebatur nec gladius nec lan
cea in manu totius populi qui fuit cũ
Saule & cũ Ionathan, Sauli tamen &
Ionathan filio eius inueniebatur. Et e-
gressa est statio Palestinorum ad transi
tum Michmas. CAP. XIIII.

Accidit uero quodã die, ut diceret A
Ionathan filius Saul ad puerũ suũ
qui ferebat arma sua, Veni, penetrabi-
mus pręsidium Palestinorum, quod est
è regione huius [loci.] Hoc uero pa
tri suo non indicauit. Saul autem ha-
bitabat in extremitate Gibea sub Ri-
mon quæ est in Migron, & populus
qui cum eo, erat circiter sexcentos ui
ros. Et Ahias filius Ahitob frater Icha Supra 4.d
bod filij Pinhas, filij Eli, erat sacerdos
DOMINI in Silo, ferebatq; Ephod,
nec sciebat populus ꝙ abijsset Iona-
than. Erat autem inter trãsitus, ubi Io
nathan conabatur penetrare ad præsi
dium Palestinorum, prærupta petra in
trãsitu hinc, & petra prærupta in tran
situ isthinc: nomen unius erat Bozez,
nomen alterius Sene. Scopulus unus
stabat ab Aquilone è regione Mich-
mas, alter uero à Meridie è regione
Gaba. Dixit itaq; Ionathan ad adole
scentem

Victoria dei est.

scentem armigerum suum, Age, penetrabimus in præsidium incircuncisorum istorum, si fortè DOMINVS faB ciat pro nobis, quoniã non fuerit DOMINO difficile seruare in multitudine aut paucitate. Respondit ei armiger 1.Par.14.c eius, Fac quidquid est in corde tuo, in dulge tibi, en adsum tibi pro uoto tuo. Et dixit Ionathan, Ecce nos transibimus ad uiros istos, reuelabimurq́ eis: quod si dixerint nobis, Consistite donec uenerimus ad uos, consistemus in loco nostro, nec ascendemus ad eos: si autem dixerint, Ascendite ad nos, ascendemus, quoniã tradidit eos DOMINVS in manus nostras, sitq́ hoc nobis signum. Ambo ergo illi reuelati sunt stationi Palestinorum. Dixerũtq́ Palestini, En Ebræi prorepũt è cauernis in quibus sese abdiderant. Responderunt itaq́ qui erant in statione ipsi Ionathan & armigero eius, dixerũtq́, Ascendite ad nos, & ostendemus uobis rem. Aitq́ Ionathã ad armigerum suum, Ascende post me, quoniam DOMINVS tradidit eos in manum Israelis. Ascendit itaq́ Ionathan manibus suis & pedibus suis, sequebaturq́ eũ armiger eius: quiq́ corã Ionathan ceciderunt, hos armiger eius trucidabat C post eum. Fuit hæc prima strages, in qua Ionathan unà cum armigero suo percussit circiter uiginti uiros, idq́ fermè dimidio sulco iugeri in agro. Factus est aũt pauor in castris, tum in agro, tũ in omni populo qui erat in pręsidio, quin & hi qui grassabãtur territi sunt, terraq́ ipsa tremuit, & incidit pauor dei. Speculatores aũt Saulis uiderũt in Gibea Beniamin, & ecce diffluxit multitudo, ultro citroq́ discurrẽs. Dixit ergo Saul ad populũ quem secũ habebat, Recensete quæso, & dispicite, quis nã ex nobis abierit. Cũq́ recẽsuissent, en aberat Ionathan & armiger eius. Aitq́ Saul ad Ahiam, Applica arcam dei: (fuit enim eodem die arca dei cum filijs Israel) factumq́ est, loquente adhuc Saule cum sacerdote, ut tumultus qui erat in castris Palestinorum, augesceret, incresceretq́ uehementer. Dicebat ergo Saul ad sacerdotem, Reduc manus tuas. Clamore itaque conuocatus est Saul & omnis populus qui cũ eo erat, ueneruntq́ in prælium, & ecce gladius cuiusq́ stringebatur in proximum suum, eratq́ tumultus ualde magnus. Porrò Ebræi qui cum Palestinis erãt, nempe qui heri & nudiustertius undequaq́ ascenderant cum eis in castra, & hi etiã [reuertebantur] ut essent cum Israelitis q̃ fuerunt cum Saule & Ionathan. Om- D nes quoq́ Israelitæ qui sese absconderant in monte Ephraim, audientes q̃ Palestini fugerẽt, insequuti sunt & ipsi eos in prælio illo. Et seruauit DOMINVS Israelem in die illa, pertransijtq́ pugna [usq́] Bethauen. Coactis eodem die Israelitis, ausus est Saul populũ iuramento adstringere hisce uerbis, Quicunq́ panẽ comederit usq́ ad uesperã, donec ultionẽ sumpsero de inimicis meis, sit execratus. Populus itaque uniuersus non gustauit panem. Et uniuersa terra uenit in syluam, & erat mel in superficie campi, & uenit populus in syluam, & ecce fluxus mellis, nullus autẽ reducebat manũ suam ad os suum, reuerebatur enim populus iuramentum. Ionathan autem non audierat quum pater eius populũ sacramento iurisiurandi adstrinxerat: extendit itaq́ extremitatem uirgæ quam manu gestabat, intingẽs eam in fauũ mellis, admouitq́ manũ suam ori suo, clarioresq́ redditi sunt oculi eius. Respondens autem quidam è populo, dixit, Omnino iureiurando obstrinxit pater tuus populũ, dicens, Execratus sit uir qui comederit cibum hodie. (Popu- E lus autem labore delassatus erat.) Et dixit Ionathan, Pater meus turbauit terram, uidete quæso, ut illustrati sint oculi mei, quod parũ mellis istius gustauerim, quanto uero magis si comedendo comedisset populus hodie de præda hostium suorũ quam inuenit? An uero non maior strages edita esset in Palestinos? Percusserunt itaq́ eodem die Palestinos à Michmas usq́ Aialon, defatigatusq́ est populus uehementer. Et irruit populus in prędã, acceperuntq́ oues, & boues, & uitulos, mactaueruntq́ in terrã, comeditq́ populus cũ sanguine. Et annũciantes Sauli dixerunt, Ecce populus peccat DOMINO, comedẽs cum sanguine.

Qui ait, Præuaricati estis, uoluite ad me iam lapidem magnum. Et rursum dixit Saul, Dispergimini in populum, & dicite eis, Adducite ad me quisq; bouem suum, & quisq; pecudē suam, & mactate hic, & comedite, ne peccetis contra DOMINVM, comedendo cum sanguine. Et adduxerunt uniuersus scilicet populus, quisq; bouem suum manu sua, idq; nocte ista, & mactarūt ibi. Extruxit quoq; Saul aram DOMINO, & eam quidem cœpit ædificare ut esset ara DOMINI. Et ait Saul, Descendamus noctu post Palestinos, prædabimurq; eos usq; ad lucem matutinā, ne quenquam faciamus ex

Leuit.7.c 19.f

F eis reliquum. Et dixerunt, Quod tibi uidetur facito. Et ait sacerdos, Accedamus hic ad deum. Et interrogauit Saul deum, An non descendā post Palestinos? Tradésne eos in manus Israelis? At DOMINVS eo die nihil respondit ei. Dixitq; Saul, Adeste huc omnes anguli populi, cognoscite et uidete per quem hodie hoc peccatū commissum sit. Viuit enim DOMINVS, qui seruat Israelē, si fuerit in Ionathan filio meo, certissime morietur: nemoq; erat in uniuerso populo qui responderet ei. Dixit itaq; ad omnem Israelem, Vos eritis in latere uno, ego uero & Ionathan filius meus erimus in altero latere. Dixerunt ergo populus ad Saulem, Quod bonum tibi uisum fuerit facito. Et dixit Saul ad DOMINVM deum Israelis, Decerne integritatem. Et deprehēsus est Ionathan atq; Saul, populus uero euasit. Saul ergo ait, Iacite inter me & inter Ionathan filium meum, deprehensusq; est Ionathan. Dixit ergo Saul ad Ionathan, Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathan, & dixit, Gustās gustaui cum extrema parte uirgæ quam manu mea ge

G staui parum mellis, & en moriar? Respōdit Saul, Sic faciat mihi deus, sicq; addat, quia certissime morieris Ionathan. Et ait populus ad Saulem, Num Ionathan moreretur, qui fecit salutem hāc magnā in Israele? Absit, uiuit DOMINVS, si ceciderit de pilo capitis sui in terram, quandoquidem cum deo egit hodie. Liberauit itaq; populus Ionathan ut non interficeretur. Ascendit aūt Saul posteaq; insequutus esset Palestinos, abieruntq; Palestini in locum suum. Porrò Saul nactus regnum Israel, bella gessit aduersus om̄es hostes suos circum circa, contra Moab, contra Ammonitas, contra Edom, contra reges Zoba, & contra Palestinos, & in omni ad quod se uertebat, prefracte agebat. Parauit quoq; exercitum, & percussit Amalek, uindicauitq; Israelem è manu diripientium eum. Fuerūt autē filij Saul, Ionathan, Iisui, & Malchi Sua. Nomina uero duarū filiarum eius, nomen primogenitæ Merab, nomē uero minoris natu Michal: nomen uxoris Saul Ahinoam, quæ erat filia Ahimaaz. Nomen uero imperatoris exercitus sui Abner, filius fuit Ner patrui Saulis. Porrò Kis pater Saulis, & Ner pater Abner, filij fuerunt Abiel. Erat autem bellum graue cōtra Palestinos cunctis diebus Saulis. Et quemcūq; uidisset Saul uirum fortem & militiæ aptum, hunc sibi adiungebat.

1.Reg.9.a 1.Par.9.d

CAP. XV.

A Dixit autem Samuel ad Saulē, DOMINVS misit me ut ungerem te regem super populum suum Israel, audi ergo uocem uerborū DOMINI, sic dicit DOMINVS exercituū, Recensui quid fecerit Amalek Israeli, & quid posuerit ei in uia quum ascenderet ex Aegypto, uade ergo & cæde Amalek, & excindetis quæcunq; habet, nec misericordia erga eum mouearis, interfice tam uirum q̄ mulierem, infantem & sugentem, bouem & pecudem, camelū & asinum. Et conuocans populū Saul, recensuit eos in Telaim, ducenta millia peditum, & decem millia uirorū Iehuda. Et ueniens Saul ad ciuitatem Amalek, duxit exercitū in uallem. Dixit quoq; Saul ad Kenæū,

B Ite, recedite & descendite è medio Amalekitarum, ne fortè te cum illo perdam, tu enim beneficentiam exercuisti cum omnibus filijs Israel quum ascenderent ex Aegypto. Recessit itaq; Kenæus ab Amalekitis. Et Saul percussit Amalek ab Hauila petente te Sur quæ est è regione Aegypti. Agag q̄q; regem Amalek uiuū apprehendit, cunctum populū autem interfecit gladio. Saul autem pepercit cum populo ipsi

Exod.18.

Agag, & pstantioribus gregibus, pinguioribusq; armetis atq; agnis, & cũctis quæ pstantia fuerũt, nec uoluerũt ea excindere: uniuersum uero, quod contemptum erat & flaccidũ, excide runt. Factum est itaq; uerbũ DOMINI ad Samuelem in hanc sententiam,
C Pœnitet me q regem cõstituerim Saulem, quoniã auersus est à me, nec uerba mea rata habuit. Samuel autẽ exæstuans dolore, clamauit ad DOMINUM tota illa nocte. Quumq; diluculo surrexisset Samuel, ut mane obuiã iret Sauli, nunciatũ est Samueli in hãc sententiam, Saul uenit in Carmel, & ecce statuit sibi trophæum, & uersus transijt descẽditq; in Gilgal. Venit ergo Samuel ad Saulẽ, dixitq; ei Saul, Benedictus tu DOMINO, ratum habui uerbum DOMINI. Samuel ait, Et quis balatus gregum istorum in auribus meis, & armentorũ boatus quẽ
D ego audio? Respondit Saul, De Amalek adduxerunt ea, quoniam populus pepercit præstantissimis ouibus et bobus, ut ea immolent DOMINO deo tuo, reliqua uero excidimus. Ait ergo Samuel ad Saulem, Sine, indicabo tibi id quod loquutus est DOMINUS ad me hac nocte. Et dixit ei, Loquere.
Supra 13.a Dixit ergo Samuel, An nõ quum paruus esses in oculis tuis, caput factus es tu tribubus Israel, unxitq; te DOMINUS regem super Israelem? Et misit te DOMINUS in expeditionem, & ait, Vade, & excinde peccatores Amalek, & bellũ gere contra eos, donec eos conficias: cur ergo nõ audisti uocem DOMINI? quin ad prædam
E uersus, designasti quod malum est in oculis DOMINI. Et dixit Saul ad Samuelem, Imò, audiui uocem DOMINI, iuiq; ea uia qua me miserat DOMINUS, adduxi autẽ Agag regem Amalek, Amalekitas autẽ excidi. Porrò populus accepit de præda oues & boues, præcipua ipsius Hærem, ut sacrificet ea DOMINO deo tuo in Gilgal. Et dixit Samuel, Num tam uolupe est DOMINO in holocaustis et uictimis, q̃ quum auditur uox DOMINI? Ecce obedire præstat sacrificijs, & auscultare præstat arietum adipi. Quoniam contumacia peccatũ est magię: & obfirmare animũ, peccatum est idololatriæ. Quandoquidẽ ergo tu abiecisti uerbum DOMINI, abiecit & ipse te, ne sis rex. Et dixit Saul ad Samuelem, Peccaui, q transgressus sum os DOMINI, et uerba tua, quoniam timui populũ, acquieuiq; uoci eorum: fer itaq; quæso peccatum meum, & reuertere mecũ, ut adorẽ DOMINUM.

Quæ sit uera obedientia. Eccl. 4.d Osee 6.c Matth. 9.b

Et ait Samuel ad Saulem, Non reuertar tecum, quoniã reprobasti uerbum DOMINI, & DOMINUS te reprobauit, ne sis rex super Israelẽ. Cumq; uerteret se Samuel ut abiret, tenuit ille alam pallij sui, & scindebatur. Et dixit ad eum Samuel, Scidit DOMINUS hodie regnũ Israelis à te, et dedit illud proximo tuo qui te melior est, neq; fallet uictor Israelis, neq; pœnitudine ducetur, quandoquidem non est homo, ut pœnitudine ducatur. Ait ille, Peccaui, sed nunc id honoris mihi exhibe quæso coram senioribus populi mei, & corã Israele, & reuertere mecum, ut adorem DOMINUM deum tuum. Versus itaq; Samuel post Saulem, adorauitq; Saul DOMINUM. F
Dixit autem Samuel, Adducite ad me Agag regem Amalek: uenitq; ad eum Agag delicatus. Et dixit Agag, Profecto recessit amaror mortis. Et dixit Samuel, Quemadmodũ gladius tuus orbauit mulieres, sic orba erit mater tua præ mulieribus. Et dissecuit Samuel ipsum Agag corã DOMINO in Gilgal. Abijt uero Samuel in Rama, Saul uero ascendit in domum suam in Gibea Saul. Neq; post hac uidit Samuel Saulem usq; ad diem mortis suæ, quoniam lugendo se conficiebat Samuel propter Saulem, q DOMINUM pœnituisset q cõstituisset Saulem regem super Israelem. G

CAP. XVI.

A Dixit uero DOMINUS ad Samuelem, Quousq; tu luges Saulem, quũ ego reprobauerim eum ne regnet super Israelẽ? Imple cornu tuum oleo, & uade, mittam te ad Isai Bethlehemitam, quoniã in filijs eius prouidi mihi regem. Et dixit Samuel, Quomodo irem? Si Saul audierit, interficiet me. Respondit DOMINUS, Accipe bucculam in manus tuas, & dic, Ad sacrificandũ DOMINO ueni, & uo

ca Isai ad sacrificium, ego ostendam ti
bi quid facias, ungesq; mihi quē ego
dixero tibi. Samuel itaq; fecit sicut lo
quutus est DOMINVS. Quumq; ue
nisset Beth Lehem, obstupuerūt senio
res urbis obuiā ei facti. Et ait [quis-
B piam ex eis,] Saluúsne aduenis? Re-
spondit, Saluus, uenio sacrificatū DO
MINO, sanctificamini igitur, & ueni
te mecū ad uictimā: sanctificans q; Isai
& filios eius, uocauit eos ad sacrifi-
cium. Factū est aūt, cum illi uenissent,
ut ipse uideret Eliab, diceretq;, Certe
coram DOMINO est Christus eius.
Psal.7.c Et ait DOMINVS ad Samuelē, Ne
respicias ad formā eius, & ad proceri
tatem staturæ eius, quoniam reproba
ui hunc: non enim quod uidet homo:
homo enim uidet quod oculis obuer-
satur, sed DOMINVS intuetur cor.
Vocauit igitur Isai Abinadab, & tra-
duxit eum coram Samuele, qui dixit,
Nec hūc elegit DOMINVS. Post hoc
traduxit Isai Samma, & ait, Etiā hunc
nō elegit DOMINVS. Curauit itaq;
Isai ut transirent septem filij sui coram
Samuele. Et dixit Samuel ad Isai, DO
MINVS non elegit istos. Rursusq; di
xit Samuel ad Isai, Adsúntne omnes
pueri? Qui ait, Est adhuc reliquus mi
C nimus natu, qui pascit oues. Et ait Sa
muel ad Isai, Mitte & adduc eum, non
enim discumbemus donec iste huc ue
nerit. Misit ergo & adduxit eum, e-
ratq; ille rufus, pulchra forma, & lęta
facie. Et ait DOMINVS, Surge &
unge eum, hic enim est. Accepit igitur
Samuel cornu olei, et unxit eum in me
dio fratrum eius. Ab illo die & dein-
2.Reg.7.b ceps †spiritus DOMINI agitare cœ
Psal.77.d pit Dauidē. Surgens uero Samuel ab-
88.b ijt in Rama. Porrò à Saule recessit spi
Act.7.f ritus DOMINI, turbauitq; eum spiri
13.d tus malus à DOMINO. Et dixerunt
serui Saulis ad eū, En spiritus dei ma
lus turbat te, dicat quęso dominus no
ster seruis tuis qui corā te sunt, ut quæ
rant aliquē qui norit cithara canere,
ut quū fuerit super te spiritus dei ma-
lus, ille ludat manu sua, & bene sit ti-
D bi. Respondit Saul seruis suis, Dispi-
cite ergo mihi aliquē qui egregie mo-
duletur, & adferte [eum] ad me. Re-
spondit aūt unus ex pueris, dicēs, En
uidi filium Isai Bethlehemitā, qui psal
lendi peritus est, ad hæc uir fortis, uir
tute preditus, strenuusq; bellator, pru
dens in [gerendis] rebus, uir deniq;
formosus, & cū quo est DOMINVS.
Misit igitur Saul nūcios ad Isai hisce
mandatis, Mitte ad me Dauidē filium
tuum, qui cum ouibus est. Accipiens
ergo Isai asinū, panem, & lagenā uini,
hœdumq; unū ex capris, misit ad Sau
lem per manū Dauidis filij sui. Veni-
ens autem Dauid ad Saulem, stetit co
ram eo, & dilexit eum ualde, factusq;
est armiger eius. Mittens autem Saul
ad Isai, ait, Stet quæso Dauid coram
me, inuenit enim gratiā in oculis meis.
Factū ergo est, quoties spiritus dei e-
rat super Saulē, Dauid accepta citha-
ra, pulsauit manu sua, & tum refrige-
rium fiebat Sauli, meliusq; habuit, re-
cessitq; ab eo spiritus malus. XVII.

CONgregātes Palestini copias su- A
as ad prælium, collecti sunt in So
cho, quæ est in Iuda, posueruntq; ca-
stra inter Socho, & inter Aseka in ter
mino Dammim. Sed et Saul & uiri Is-
raelitici congregati sunt, castrameta-
tiq; sunt in ualle quercus, & instruxe-
rūt aciem aduersus Palestinos. Et Pa
lestini quidem stabant super montem
hinc, Israelitæ super montem stabant
isthinc, eratq; uallis inter eos. Egres-
sus autē est uir inter duas acies ex ca-
stris Palestinorū, Goliath erat nomen
eius, de Gath: altitudo eius erat sex
cubitorum & palmi, galea chalybæa
erat in capite eius, & lorica squama-
ta induebatur: pondus autem loricæ
habuit quinq; millia siclorū chalybis,
ocreas chalybæas habuit in pedibus
suis, clypeus chalybæus erat inter sca
pulas eius, contus lanceæ eius ut iu-
gum texentium, lamina uero lanceæ
eius habuit sexcentos siclos ferri, prę
cedebatq; ante eum ferens hastā. Qui
stans prouocabat ordines Israeliticos,
& dixit eis, Cur egressi estis? congre-
di scilicet prælio? An non ego sum Pa B
lestinus, & uos serui Saulis? Eligite
uobis uirum qui ad me descēdat, si po
terit pugnam inire mecū, & me truci
dare, erimus serui uestri: si aūt ego su-
peraro eum percusseroq; eum, eritis
uos serui nostri, seruietisq; nobis. Ad

diditq; Palestinus, Ego hodie probro affeci castra Israelitica, [dicens,] Da te mihi uirũ, ut pugnã simul ineamus. Audiens aũt Saul cunctiq; Israelitæ uerba ista Palestini, perculsi sunt pauore, timueruntq; uehementer. Dauid aũt erat filius cuiusdam Ephrataei de Beth Lehẽ Iuda, cuius nomẽ erat Isai, qui habuit octo filios, eratq; hic uir in diebus Saulis senex, et ueniebat inter homines. Profecti autẽ erant tres filij Isai maiores [natu] sequuti Saulẽ in militiã, & nomina trium filiorũ eius, qui ad bellũ profecti erant, Eliab primogenitus, secundus Abinadab, tertius uero Samma. Dauid aũt erat minimus [natu,] profecti itaq; erãt tres maiores post Saulẽ. Porrò Dauid iuerat & redierat à Saule, ut pasceret oues patris sui in Beth Lehẽ. Accessit itaq; Palestinus ille mane quũ illucesceret dies, simulq; sub uesperã, statuebatq; se [sic] dies quadraginta. Dixit autem Isai ad Dauidem filiũ suum, Cape quæso fratribus tuis Epha tosti huius frumenti, decemq; panes istos, &
C defer cito in castra ad fratres tuos. Decem insuper istos lacteos caseos fer tribuno militũ, inuiseq; fratres tuos, num recte ualeãt: accipe deniq; diuersi generis quædã, quę illis [adferas.] Porrò Saul, ipsi & omnes Israelitæ erant in ualle quercus belligerãtes cũ Palestinis. Consurgens aũt Dauid mane, dimisit oues custodi, & acceptis [his,] abijt, quemadmodũ Isai præceperat ei, uenitq; in uallũ castrorum. Egressus enim erat exercitus ut acies instruerent, classicumq; canebant ad pugnam. Instruxerãt inquã tam Israelitæ q; Palestini aciem, ut esset acies cõtra aciem. Dauid ergo abiectis armis à se in manũ cuiusdam custodientis arma, cucurrit in aciẽ, ueniensq; interrogat de fratribus suis num salui sint. Loquente aũt illo cum eis, ecce uir ille intermedius (nomen eius erat Goliath Palestinus de Gath) ascendebat ex ordinibus Palestinorũ, loquebaturq; huiusmodi uerba, quæ audiebat Dauid. Quicunq; aũt ex Israelitis uirũ illũ uidissẽt, fugerũt à facie eius, timuerũtq; uehementer. Et dixit quisq; ex Israelitis, An non uidistis uirũ illum ascendentem? nempe q; ascẽdit ut probrum obijciat Israeli? Et rex quidem ditabit eum magnis opibus, qui istũ trucidarit, tradetq; ei filiã suam, tum & domũ patris sui libertate donabit. Dixit er- D
go Dauid ad uiros qui stabant cũ eo in hanc sententiã, Quid fiet uiro illi q percusserit istũ Palestinũ, probrumq; abstulerit ab Israele? Nam quis Palestinus iste incircũcisus, qui contumelijs afficit ordines dei uiuẽtis? Respondit ei populus secundũ istud uerbum, Sic fiet tali uiro qui eum percusserit. Audiens aũt Eliab frater eius maior natu illũ loquentẽ cũ uiris, succensuit ira Eliab in Dauidẽ, & dixit, Cur huc descendisti? & apud quẽ abiecisti paucas illas oues in deserto? ego noui arrogantiã tuam, malitiãq; cordis tui, q; in hoc scilicet descẽdisti ut prælũ spectares. Et dixit Dauid, Quid igitur feci? An non is sermo est? Versus igitur ab illo, obuiã fit alij, & locutus est ut antea. Responderũtq; ei [quidã] è populo iuxta priorẽ sermonẽ. Auditaq; sunt uerba q loquebatur Dauid, quæ relata sunt corã Saule, q & accersiuit eum. Et ait Dauid ad Saulẽ, Ne concidat ullius hominis cor in sese, seruus tuus ibit & depugnabit cũ Palestino isto. Et dixit Saul ad Dauidẽ, Non poteris ire aduersus Palestinũ illũ, ut cũ eo congrediaris, quoniã adolescẽs es tu, ipse aũt uir est bellãdi gnarus, idq; ab adolescentia sua. Respondit Dauid
ipsi Sauli, Seruus tuus pascebat oues E
patris sui, irruit aũt leo & ursus, abri
puitq; pecudem de grege, egressus ego Eccli 47.a
post illũ, trucidaui eũ, eripuiq; ex ore eius: cumq; insurgeret aduersum me, apprehẽdi eũ fortiter barba cum mãdibula, percussi eũ, & interfeci eum. Nõ leonẽ ergo duntaxat, sed & ursum interfecit seruus tuus: erit itaq; Palestinus iste incircũcisus tanq; unus ex illis, quoniã contumeliose insultauit ordinibus uiuẽtis dei. Addiditq; Dauid, DOMINVS q liberauit me de uiolentia leonis, & de ferocia ursi, is eripiet q;q; me è manu Palestini istius. Et dixit Saul ad Dauidẽ, Vade, & DOMINVS sit tecũ. Et induit Saul Dauidem uestimẽtis suis, imposuitq; capiti eius galeã chalybeã, induitq; eum lorica.

Cinxit quoq; Dauid gladium eius su
per uestimenta sua, conatusq; est ince
dere, quandoquidem periculum nun-
quam fecerat. Et dixit Dauid ad Sau
lem, Nõ possum in istis incedere, quã
doquidem periculũ nunq; feci. Abie-
cit ergo Dauid à se ista, & accepto ba
culo suo in manũ suã, elegit sibi quin-
q; leues lapides è torrẽte, posuitq; eos
in instrumentũ pastorale quod habuit,
inq; peram, & funda eius erat in ma-
nu eius, accessitq; ad Palestinum. Ibat
& Palestinus, incedens & appropin
quans ad Dauidẽ, uirq; ferens hastam
F præcedebat eum. Cumq; Palestinus
intuitus esset, uidissetq; Dauidem, de-
spexit eum: fuit enim iuuenis & rubi-
cundus cum formæ elegantia: aitq; Pa
lestinus ad Dauidem, Num ego canis
sum, ꝙ tu uenis ad me cũ baculis? De
uouitq; Palestinus Dauidẽ dijs suis.
Dixitq; Palestinus ad Dauidẽ, Acce-
de ad me, & dabo carnem tuam uolati
li cœli, & bestiæ agri. Dixit Dauid ad
Palestinũ, Tu uenis ad me cũ gladio,
lancea & clypeo, ego autem uenio ad
te in nomine DOMINI exercituum,
qui deus est ordinum Israeliticorum,
cui tu insultasti. Concludet te DOMI
NVS hoc die in manum meam, percu
tiamq; te, atq; auferã caput tuum à te,
& tradam cadauera castrorũ Palesti-
norum hodie uolucribus cœli, et feris
terræ, ut sciant omnes qui sunt super
terram, ꝙ deus est in Israele: sciet insu
per uniuersa congregatio ista, ꝙ DO-
MINVS non seruat gladio & hasta,
etenim DOMINI est prœliũ hoc, isq;
tradet uos in manus nostras. Factũq;
est cũ cõsurrexisset Palestinus ut pro
ficisceretur, congrederetur q; cum Da
uide, festinauit & Dauid & cucurrit
in conflictũ obuiam Palestino. Mittẽs
ergo Dauid manũ suam in perã, tulit
inde lapidem, fundamq; contorsit, fe-
rijtq; Palestinũ in frõte eius, inseditq;
lapis in fronte eius, concidit q; in faciẽ
G suam super terram. † Superiorq; eua-
Psal.77.d sit Dauid Palestino funda & lapide, fe
1.Mac.4.d rijtq; Palestinũ, interfecitq; eum, cum
non esset gladius in manu Dauidis.
Currens præterea Dauid, stetit super
Palestinũ, & accipiens gladiũ illius,
extrahensq; ipsum è uagina sua, inter-
fecit eum, eodẽq; caput eius abscidit.
Videntes autem Palestini ꝙ mortuus
esset gigas eorum, fugerunt. Surgẽtes
itaq; uiri Israel & Iuda, clamore belli
co insequuti sunt Palestinos, donec ue
nias in uallem, & usq; ad portas Ac-
caron, cecideruntq; uulnerati ex Pale
stinis in uia Saaraim, usq; ad Gath &
Accaron. Et reuersi filij Israel ab inse
quutione Palestinorum, uastarunt ca
stra eorum. Tollens itaq; Dauid ca-
put Palestini, portauit illud in Ierusa-
lem, arma uero eius posuit in taberna
culo suo. Quumq; Saul uidisset Daui-
dem prodire obuiã Palestino, dixerat
ad Abner imperatorem exercitus, Cu
ius filius est adolescens ille ò Abner?
Respondit Abner, Viuit anima tua ò
rex, si noui. Dixitq; rex, Interroga tu
cuius filius sit adolescens ille. Quum
uero reuerteretur Dauid à cæde Pale
stini, tulit eum Abner, & duxit eum in
conspectũ Saulis, habentẽ caput Pale
stini in manu sua. Et ait ad eum Saul,
Cuius filius es tu adolescens? Respon
dit Dauid, Filius sum serui tui Isai
Bethlehemitæ. CAP. XVIII.

POsteaq; cessasset [Dauid] loqui A
ad Saulem, animus Ionathan con-
glutinatus est animo Dauidis, ut dili-
geret eum Ionathan ut animam pro-
priam. Accepitq; eum Saul eodẽ die,
neq; permisit eum redire in domũ pa-
tris sui. Ferijt itaq; Ionathan et Dauid
fœdus, cũ diligeret eum ut propriam
animam. Exuit autem Ionathan tuni-
cã qua erat indutus, & dedit eam Da-
uidi, sed & interiorem uestem suam de
inde, & gladium suum & arcũ suum
cum baltheo suo. Et egressus Dauid, B
quocunq; illũ mittebat Saul, pruden-
ter [rem] gessit, & præfecit eum Saul
militibus, eratq; acceptus in oculis to
tius populi, simulq; in oculis seruorũ
Saulis. Factum est autem, quũ ipsi ue- Eccli 47.a
nirent, rediretq; Dauid à cæde Palesti
ni, egressæ sunt mulieres ex cunctis ci
uitatibus Israel cum canticis & tibijs
obuiã Sauli regi, cum tympanis, cum
lætitia & fidibus. Alternis autem ca
nebant mulieres ludentes, & dixerũt,
Percussit Saul suos mille, & Dauid
suos decem mille. Hoc Sauli uehemen
ter iram cõmouit, displicuitq; hoc uer
bum

bum in oculis eius, ut diceret, Dederunt Dauidi decem millia, mihi autem dederunt millia, & porrò profectò illi
C regnũ. Saul ergo maligne intuebatur Dauidem ex hoc die, & deinceps. Postero die cõtigit ut spiritus dei malus Saulem inuaderet, utq; prophetaret intra domum, Dauid autem psalleret manu sua, sicut cęteris diebus, et esset lancea in manu Saulis. Tollẽs igitur Saul lanceam, cogitauit, Traiecto Dauide infigam lanceam parieti. Declinauit autẽ Dauid à facie eius bis: timuitq; sibi Saul à Dauide, q̃ DOMINVS esset cũ eo, recessissetq; à Saule. Amandauit igitur Saul eũ à se, cõstituitq; eũ tribunũ militum, ut egrederetur & in-
D grederetur coram populo. Dauid autem in omnibus uijs suis prudenter agebat, DOMINVSq; erat cũ ipso. Quũq; uidisset Saul q̃ supra modum prudens esset, metuit sibi ab eo. Vniuersus autem Israel & Iuda diligebat Dauidem, quoniam ipse egrediebatur & ingrediebatur ante eos. Et ait Saul ad Dauidẽ, Ecce dabo Merab filiam meam maiorem natu tibi uxorem, modo sis mihi uir fortis, belligeresq; bella DOMINI. Saul tamen cogitabat, Non erit manus mea contra eum, sed manus Palestinorũ erit cõtra eum. Et
E ait Dauid ad Saulem, Quis sum ego, & quę uita mea, aut familia patris mei in Israele, ut gener fiam regis? Factũq; est in tempore quo dãda erat Merab filia Saulis ipsi Dauidi, ut daretur Adrieli Meholathitæ uxor. Amauit autem Dauid Michal filia Saulis, indicaruntq; id Sauli: quę res placuit Sauli. Dixit ergo Saul, Dabo eam illi, ut sit ei in laqueum, utq; sit contra eum manus Palestinorũ. Dixitq; Saul ad Dauidem, In alterutra eris mihi gener hodie. Mandauitq; Saul seruis suis, Loquimini clàm ad Dauidem in hanc sententiam, En fauet tibi rex, omnesq; serui eius amant te, fias ergo gener regis. Et loquuti sunt serui Saulis uerba ista in auribus Dauidis. Dixitq; Da-
F uid, Num uero leue uobis uidetur, generũ fieri regis? quum ego sim uir pauper & obscurus. Et renunciarunt serui Saulis ipsi, dicentes, Iuxta hæc uerba loquutus est Dauid. Et ait Saul, Sic dicetis Dauidi, Rex non delectatur donatione ꝓpter nuptias, nisi centum præputijs Palestinorum, ut uindicta sumatur de hostibus regis. Saul autem cogitabat hoc effectum ut Dauid per manum Palestinorũ prosterneretur. Quumq; serui eius indicassent uerba ista Dauidi, placuit hæc res in oculis Dauidis, ut gener fieret regis. Necdum exacti erant dies, Dauid surrexit & abijt unà cũ uiris suis, & percussit ex Palestinis ducentos uiros, quorum G
præputia Dauid attulit: & impleuerunt ea regi, ut scilicet gener fieret regi: deditq; Saul Michal filiam suam ei uxorem. Videns autem Saul, animaduertẽsq; q̃ DOMINVS esset cũ Dauide, q̃q; Michal filia Saulis eum diligeret, plus metuit sibi Saul à Dauide, fuitq; Saul hostis Dauidi cunctis diebus. Et egressi sunt principes Palestinorum, quumq; egrederentur ipsi, Dauid prudentius egit quàm omnes serui Saulis, ut fieret nomen eius ualde illustre.

CAP. XIX.

ET loquutus est Saul ad Ionathan A
filium suum, & ad cunctos seruos suos, ut occiderẽt Dauidem, sed Ionathan filius Saulis egregio fauore Dauidem prosequebatur. Nũciauit itaque Ionathan Dauidi, dicens, Saul pater meus quęrit [occasionem] ut te interficiat, caue igitur quæso usq; mane, sedẽsq; in occulto absconde te: ego uero egrediar, & stabo ad manũ patri meo in agro in quo tu fueris, loquarq; pro te ad patrẽ meum, & si quid uidero, indicabo tibi. Loquutusq; est Ionathan bonũ pro Dauide ad Saulem patrem suũ, & dixit ad eum, Ne peccet rex in seruũ suum Dauidem, quoniam nihil designauit aduersus te, sed opera eius ualde utilia tibi fuerunt, posuit enim animam suam in manũ suam, & percussit Palestinum, & fecit DOMINVS salutem magnam uniuerso Israeli: tu uidisti et gauisus es, cur ergo peccares contra sanguinem innocentem, ut interficeres Dauidem absq; causa? Audiens aũt Saul uocem Ionathan, iurauit, Viuit DOMINVS, si interficiatur. Et Ionathan uocans Dauidẽ, indi B
cauit ei Ionathan cuncta uerba ista, introduxitq; Dauidẽ ad Saulem, ut esset

coram eo ſicut heri & nudiustertius. Factum eſt aũt rurſus bellum, & egreſſus Dauid pugnauit cõtra Paleſtinos, percuſſitq́ eos cæde magna, fugerũtq́ coram eo. Factus eſt aũt ſpiritus DOMINI malus in Saule, ſedebatq́ in domo ſua, habens lanceam in manu ſua, Dauid uero ludebat manu. Et conatus eſt Saul traiecto Dauide lanceam defigere in parietẽ: at ille ſubduxit ſe coram eo, & defixit lanceã in parietẽ, & Dauid fugiens, ereptus eſt eadẽ nocte. Miſit ergo Saul nuncios ad domũ Dauidis, qui eum obſeruarẽt, atq́ mane eum interficerent. Indicauit [hoc] Dauidi Michal uxor eius hiſce uerbis, Niſi tu ſerues animã tuam hac nocte, cras interfectus eris. Demiſit ergo Michal Dauidem per feneſtrã, qui abiens effugit, atq́ ereptus eſt. Tollens
C autem Michal imagines, poſuit ſuper lectum, & uittam ex pellibus caprinis ad capita ipſarũ, operuitq́ ueſte. Et cũ Saul miſiſſet nũcios ut tollerent Dauidem, dicebat illa, Aegrotus eſt. Rurſum miſit Saul nuncios ut uiderẽt Dauidem, dicens, Afferte eum ad me in lecto, ut eum interficiam. Cumq́ nuncij eſſent ingreſſi, ecce imagines iacebant in lecto, & uitta ex pellibus caprinis ad capita ipſarum. Ait autem Saul ad Michal, Cur mihi ſic impoſuiſti? & dimiſiſti inimicũ meum ut euaderet. Reſpondit Michal Sauli, Quoniã ipſe dixit mihi, Omitte me, ne fortè te interficiam. Dauid igitur fugiẽs ereptus eſt, & uenit ad Samuelẽ in Rama, indicauitq́ ei omnia quę fecerat ſibi Saul: et abijt ipſe & Samuel, & habitauerunt in Naioth. Nunciatũq́ eſt Sauli hiſce uerbis, Ecce Dauid eſt in Naioth in
D Rama. Et miſit Saul nuncios qui adducerẽt Dauidem. Et uidit cuneũ prophetarum prophetantium, & Samuelem ſtantem antiſtitem ſuper eos, factusq́ eſt ſpiritus dei ſuper nuncios Saulis, ut & ipſi prophetarẽt. Et nunciarũt [hoc] Sauli. Is miſit alios nuncios, qui & ipſi prophetarũt. Saul autem rurſus miſit tertios nuncios, & hi quoq́ propherarunt. Abiens ergo & ipſe in Rama, uenit ad puteũ magnũ qui eſt in Sechu, & interrogans ait, Vbi ſunt Samuel & Dauid? Et reſpondit [quidam,] Ecce in Naioth in Rama. Et abijt illò ad Naioth in Rama, & uenit ſuper ipſum quoq́ ſpiritus dei, & eundo ibat atq́ prophetabat, donec ueniret in Naioth in Rama. Ipſe q́q́ exutis ueſtibus ſuis, corã Samuele prophetauit, et procidit nudus tota illa die & tota nocte. Hinc dicitur, Eſt ne Saul inter ꝓphetas? Prouerbiũ. CA. XX. Sup.10.c

FVgiens uero Dauid de Naioth in Rama, uenit & dixit coram Ionathan, Quid feci? quæ iniquitas mea? A aut quod peccatum meum corã patre tuo, ꝙ quærit animam meam? Qui dixit ei, Abſit, Nequaq́ morieris, en pater meus nihil facit ſiue magnũ ſit ſiue paruum, quod auri meæ non reuelet, quomodo ergo clàm haberet me pater meus hanc rem? nequaq́ hoc. Et Dauid rurſum iurauit, dicens, Scit planè pater tuus ꝙ gratus ſum tibi, ideo cogitat, Ne reſciſcat hoc Ionathan, ne fortè dolore afficiatur. Et ꝑfecto ut uiuit DOMINVS, & uiuit anima tua, uix paſſus inter me & mortem interceſſit. Et ait Ionathan ad Dauidem, Quidquid pro uoto deſideras, faciã tibi. Reſpõdit Dauid ipſi Ionathan, Ecce cras neomeniæ erũt, quum omnino deberem cum rege ad menſam diſcumbere, tu uero dimittas me, ut abſcõdar in agro uſq́ ad ueſperam tertiæ diei. Si pater tuus accurate de me perquiſierit, dicas, Obnixe precatus eſt à B me, ut ei liceat feſtinato ire in Beth Lehem ciuitatẽ ſuam, quoniã ſacrificium gentilitiũ eſt ibi ſolenne toti familiæ. Si ſic dixerit, Bene eſt, recte habẽt res ſerui tui. Quod ſi ira fuerit cõcitatus, plane noueris apud ipſum conſummatam eſſe malitiã. Hoc ergo beneficium præſta ſeruo tuo, quoniam in fœdere DOMINI adduxiſti ſeruũ tuum ad te. Quod ſi eſt aliqua iniquitas in me, interfice tu me, quid enim ad patrem tuum me introduceres? Et dixit Ionathan, Abſit à te, quoniã ſi cognouero conſummatã eſſe malitiam patris mei, ut ſuper te ueniat, an non [putas] ꝙ tibi ſim indicaturus? Et dixit Dauid ad Ionathan, Quis mihi indicabit? aut ſi dure reſpõderit tibi pater tuus? Et ait Ionathan ad Dauidem, Age, egrediamur in agrum. Egreſſiq́ ſunt ambo in agrum:

agrũ: & dixit Ionathan ad Dauidem,
C DOMINVS deus Israel (si exploraro patrem meũ cras iuxta hoc tempus, aut perendie, isq́ beneuolum se erga Dauidem [ostenderit,] si non tum misero ad te, reuelaroq́ tibi,) DOMINVS inquã faciat sic Ionathan, sicq́ addat. Quod si uisum fuerit patri meo, ut te malis [afficiat,] id quoq́ tibi reuelabo, dimittãq́ te ut in pace abeas, sitq́ DOMINVS tecum quemadmodum fuit cum patre meo. Si id nõ [præstitero,] nec mihi uiuo, nec mortuo beneficium DOMINI præstiteris. Et si non [fecero] hoc, succidas beneficentiam tuam à domo mea perpetuò. Si inquam non [fecero] hoc, quum DOMINVS exciderit hostes Dauidis è terra, excindat & Dauid Ionathan unà cum domo [sua,] requiratq́ [id] DOMINVS de manu hostium Dauidis.
D Ad hæc iurauit Ionathan Dauidi, per dilectionem nempe qua illum diligebat, (diligebat autem eum ut propriam animam,) & dixit ei Ionathan, Cras sunt neomeniæ, tuq́ desideraberis, (uacabit enim locus in quo tu accumbere soles,) tertio autem die descendes continuo, uenies q́ in locum ubi latitaueras die profesto, sedebisq́ pone lapidem Asel, iaciamq́ tres sagittas ad latus, iaciendo scilicet mihi ad scopum. Mittam deinde puerum, Vade quære iacula. Si igitur dixero ad puerum, En sagittæ à te [iacent] huc uersus, cape eum, & ueni, res em tuæ saluæ sunt, & nihil est negotij, uiuit DOMINVS. Quod si sic dixero adolescenti, En sagittæ à te & ultra [promissæ iacent,] uade, quoniam amandauit te DOMINVS. Porrò, uerbi quod ego & tu loquuti sumus, sit DOMINVS inter me & inter te [testis] ꝑpetuò. Latuit ergo Dauid in agro, & factæ sunt neomeniæ, discubuitq́
E rex ut ederet panem. Sedebat aũt rex in solio suo, quemadmodũ aliàs, in solio scilicet ad parietem, & surrexit Ionathan, sedebatq́ Abner ad latus Sauli, uacauitq́ locus Dauidis. Illo die nihil loquutus est Saul, cogitabat enim, Fortè accidit ei quidpiam, ut non sit mũdus. Contigit autem crastino, hoc est, altero die post nouam lunam, ut uacaret locus Dauidis, diceretq́ Saul ad Ionathan filiũ suũ, Quare non uenit filius Isai, nec heri nec hodie ad panem? Et respondit Ionathan Sauli, Obnixe precatus est à me Dauid, ut liceret ei ire in Beth Lehem, dixit enim, Dimitte me quæso, habet enim sacrificium familia nostra in ciuitate, & hoc ipsum mandauit mihi frater meus: si igitur hanc gratiam impetro apud te, sine quæso ut abeam, inuisamq́ fratres meos: & hæc causa est cur non uenerit ad mensam regis. Incaluit aũt nasus Saulis cõtra Ionathan, dixitq́ ad eum, Fili mulieris rebellis, F
an non id intelligo, te filium Isai elegisse, ut & te & matrem tuam ignominiose pudefacias? Nam cũctis diebus quibus filius Isai super terra uiuit, neque tu firmaberis, neq́ regnum tuum. Mitte igitur & adfer eum ad me, quoniam morti est obnoxius. Respondit autem Ionathan Sauli patri suo, & dixit ad eum, Cur occidetur? Quid fecit? Iecit ergo Saul cõtra eum lanceã, ut eum transfigeret: animaduertitq́ Ionathan ꝙ omnino constitutum esset à patre suo, interficere Dauidem. Surrexit ergo Ionathan à mensa uehemẽter iratus, neq́ comedit panem altera die post nouam lunam, erat enim dolore affectus propter Dauidẽ, & quod pater suus pudefecisset eum. Mane facto egressus est Ionathan in agrum ad locum quem Dauidi constituerat, eratq́ puer paruus cũ eo. Et ait ad puerum suum, Curre, & quære sagittas quas eiaculor. Quumq́ curreret puer, ipse G
sagittas traijciebat ultra puerum. Veniente autem puero ad locum sagittæ quam torquebat Ionathan, clamauit Ionathan post puerum, & dixit, An non sagitta ultra te est? Et rursum clamauit Ionathan post puerum, Festina celeriter, ne stes. Colligens ergo puer Ionathan sagittas, uenit ad dominum suũ. Porrò puer nihil huius nouit, duntaxat Ionathan & Dauid rem nouerãt. Tradidit itaq́ Ionathan arma sua puero qui cũ eo erat, dixitq́ ei, Vade, & fer in ciuitatẽ. Et cũ abijsset puer, surrexit Dauid à parte meridionali, cadensq́ pronus in terrã, ter inclinat: & mutuo osculantes, fleuerũt quisq́

coram altero, quousq; Dauid plus fle
ret. Dixit ergo Ionathan ad Dauidem,
Vade in pace, & quæ nos ambo iura-
uimus p nomen DOMINI hisce uer
bis, DOMINVS sit inter me & inter
te, inter semen meum, & inter semen
tuum, [firma sint] perpetuò. Surgens
igitur [Dauid] abijt, Ionathan uero
ingressus est ciuitatem. CA. XXI.

A ET uenit Dauid in Nob ad Ahime-
lech sacerdotē. Ahimelech aũt oc-
currens Dauidi, obstupuit, dixitq; ad
eum, Cur solus es tu, nemoq; tecũ? Et
ait Dauid ad Ahimelech sacerdotem,
Rex mandauit mihi quoddã negotiũ,
dixitq; mihi, Nemo quidq; resciat hu
ius rei, ob quã te amando, & quã tibi
mandaui, ad hęc pueris indicaui locũ
quendam certũ. Nunc igitur quid ha-
bes in potestate tua? Da mihi panes
quinq; in manũ meam, uel quidquid
inuentũ fuerit. Et respondēs sacerdos
B Dauidi, ait, Non est panis laicus sub
Leuit. 24. manu mea, sed duntaxat sacrũ habeo
panem: si seruati sunt pueri, præsertim
à mulieribus. Respondit Dauid sacer
doti, & ait ad eum, Mulieres quidē re
clusæ nobis fuerunt, tam heri q̃ nudi-
ustertius quũ exirem, fueruntq; ua-
sa puerorum sancta, & hic publicus
mos est, quanto uero magis hodie san
ctificatur [panis] in uase? Dedit itaq;
De panibus facierum uide Exod. 25. & Leuitici 24. Matth. 12. a
sacerdos sacrũ [panem:] nec enim e-
rat ibi panis alius q̃ panes facierum,
qui erant amoti à cõspectu DOMINI,
ut ponerentur panes recentes eo die
quo illi amouebantur. Erat autem ibi
dem quidã ex seruis Saulis eodem die
C detentus corã DOMINO, cuius no
men erat Doëg, Aedomæus, prędectus
præpotēs pastorũ quos habebat Saul.
Ait aũt Dauid ad Ahimelech, An non
est hic in manu tua lãcea aut gladius?
gladiũ enim meum & arma mea nõ ac
cepi in manũ meam, nam uerbis regis
festinatũ erat. Et dixit sacerdos, Gla-
dius quidē Goliath Palestini, quē tu
trucidasti in ualle quercus, en inuolu
tus est uelo quodã post Ephod, si illũ
uis tibi accipere, accipe, quia præter
illũ nullus alius hic est. Et ait Dauid,
Non est huic similis, da eum mihi. Et
surgēs Dauid die illa, fugit à facie Sau
lis, uenitq; ad Achis regē Gath. Dixe

runt autē serui Achis ad eum, An non D
hic est Dauid rex terræ? An non huic
canebãt in choris, huiusmodi uerbis,
Percussit Saul suos mille, & Dauid
suos decē mille? Voluebat autē Dauid
hæc uerba in corde suo, & timuit ual
de à facie Achis regis Gath. Et immu
tauit habitũ suum in oculis eorũ, simu
lauitq; se furere inter manus eorũ, exa
rauitq; [unguibus] in ualuis portarũ,
defluens saliuã suam in barbam suam.
Dixit itaq; Achis ad seruos suos, En
uidetis hominem uæsanorũ more sese
adflictantem, cur ergo induxistis eum
ad me? Num furiosis ego careo? ut ad-
duceretis istum quoq;, ut uæsanorum
more sese adflictaret? Num is ueniet in
domũ meam? CAP. XXII.

DAuid ergo inde abiens, effugit in A
speluncam Adullam. Audientes
id fratres eius, & uniuersa domus pa-
tris eius, illuc ad eum descenderunt.
Confluxerũtq; ad eum omnes uiri ad-
flicti, & quicũq; obærati erant alieno
ære, cuncti deniq; qui amaro erãt ani-
mo, factusq; est eorũ princeps. Habuit
itaq; secum circiter quadringentos ui
ros. Et abiens inde Dauid in Mizpe
Moab, dixit ad regē Moab, Egredia-
tur quęso pater meus & mater mea ad
uos, donec sciam quid facturus sit mi
hi deus. Et duxit eos in conspectum re
gis Moabitici, habitaruntq; cũ eo cun
ctis diebus quibus Dauid fuit in ar-
ce. Dixit uero Gad propheta ad Da-
uidem, Noli desidere in arce, age, pro
ficiscere in terram Iuda. Abiens ergo
Dauid, uenit in syluam Hareth. Audi-
uit autem Saul prodijsse Dauidem, ui
rosq; qui cum eo erant. Saul aũt sede- B
bat in Gibea subter arborē in Rama,
habens lanceam suam in manu sua, &
cuncti serui sui stabant iuxta eum, di-
xitq; Saul ad seruos suos qui eum cir
cumstabant, Auscultate obsecro filij
Iemini, num dabit filius Isai omnibus
uobis agros & uineas, & constituet
omnes uos tribunos & centuriones?
Quandoquidē cõspirastis uos omnes
contra me, nec est qui reuelet auribus
meis quod & filius meus [fœdus] pe
pigerit cum filio Isai: nemo insuper ex
uobis est quem id mecũ male habeat,
quiq; indicet mihi quod filius meus

excitauit

excitauit seruum meum contra me, ut struat insidias, quemadmodũ hodie [ui dere est.] Respondens Doëg Aedumæus, (qui & ipse stabat inter seruos Saulis,) dixit, Vidi filium Isai uenientẽ in Nob ad Ahimelech filiũ Ahitob, qui cõsuluit pro eo DOMINVM, deditq́ ei cõmeatum, dedit ei insuper gladium Goliath Palestini. Mittens aũt rex, ut accerserent Ahimelech filiũ Ahitob sacerdotẽ, & omnẽ domũ patris eius, sacerdotes uidelicet, qui erãt in Nob: ue
C nerũtq́ omnes ad regẽ. Tũc dixit Saul, Audi quæso fili Ahitob. Et dixit, En adsum domine. Et ait ad eũ Saul, Quare cõspirastis aduersum me, tu & filius Isai, in hoc quod dedisti ei panẽ et gladiũ, consuluistiq́ pro eo deũ, ut insurgeret aduersum me, strueretq́ insidias, ut hodie [est uidere.] Respondit Ahimelech regi, et ait, Et quis est inter omnes seruos tuos fidelis ut Dauid, qui & gener regis est, qui ad iussa tua recessit, inclytusq́ est in domo tua? Nũ hodie [primum] cœpi pro eo consulere deum? Absit hoc à me, ne imputet rex rẽ [hanc] seruo tuo in uniuersa domo patris mei, nihil enim sciuit seruus tuus de toto isto negotio nec paruum nec magnũ. Et ait rex, Omnino morieris Ahimelech, tu & omnis domus patris tui. Dixitq́ rex ad emissarios qui stabant iuxta eum, Circũdate [illos,] & interficite sacerdotes DOMINI, quoniam & illorum manus est cum Dauide, & quum cognoscerent ipsum fugisse, non reuelarũt id mihi. At serui regis noluerunt inferre manus suas, ut irruerent in sacerdotes DOMINI. Tunc ait rex ad Doëg, Verte tu, & irrue in sacerdo-
D tes. Et uersus Doëg Aedumæus, irruit in sacerdotes, interfecitq́ eodem die octogintaquinq́ uiros, ferentes Ephod lineum. Ipsam quoq́ Nob percussit gladio, tam uiros quàm mulieres, infantes quoq́ & lactentes, boues et asinos, pecudes quoq́ gladio. Seruatus est autem filius unus Ahimelech filij Ahitob, Abiathar, fugitq́ post Dauidem. Et nunciauit Abiathar Dauidi quomodo Saul occidisset sacerdotes DOMINI. Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam eo die quum illic esset Doëg Aedumæus, quod certissime esset nunciaturus Sauli, ego occasio fui omnium interfectorum ex domo patris tui, mane apud me, ne metuas, quicunq́ enim animam meam quæsierit, animam quoque tuam quæret, nam apud me custoditus eris.

CAP. XXIII.

NVnciauerunt autem Dauidi dicentes, En Palestini oppugnant Keilam, & diripiunt horrea. Consuluit ergo Dauid DOMINVM, dicens, Vadam ne et percutiã Palestinos istos? Et DOMINVS respondit Dauidi, Vade tu, pcuties Palestinos, liberabisq́ Keilã. Et dixerunt uiri qui erant cũ Dauide ad eũ, Ecce nos hic in Iuda metuimus, quanto magis si Keilã profecti fuerimus ad exercitũ Palestinorũ? Dauid secũdo cõsuluit DOMINVM. Respõditq́ ei DOMINVS, & dixit, Surge, descende in Keilam, dabo enim Palestinos in manum tuam. Abijt ergo Dauid & milites eius in Keilam, pugnauitq́ contra Palestinos, & abegit pecora eorũ, & percussit eos cæde magna, seruauitq́ Dauid ciues Keila. Quum autem Abiathar filius Ahimelech fugisset ad Dauidem in Keilam, contigit ut & Ephod in manu eius descenderet. Nunciatum est ergo Sauli Dauidem uenisse in Keilam, & ait Saul, Tradidit eum deus in manu mea, quoniam conclusus est, quum scilicet uenit in ciuitatẽ ualuis & uectibus [munitam.] Saul ergo [per præcones] cõuocauit uniuersum populũ ad præliũ, ut descẽderẽt in Keilã, obsidioneq́ cingerent Dauidem militesq́ eius. Animaduertens autẽ Dauid quod Saul contra eũ meditaretur malũ, dixit ad Abiathar sacerdotẽ, Applica Ephod. Aitq́ Dauid, DOMINE deus Israelis, seruus tuus certo audiuit quod Saul conetur uenire contra Keilam, ut perdat ciuitatem propter me, tradent ne ciues Keilæ me in manum eius? Descendet ne Saul, quemadmodum audiuit seruus tuus? DOMINE deus Israel, indica quæso seruo tuo. Et dixit DOMINVS, Descendet. Dixitq́ Dauid, Tradent ne ciues Keilæ me & milites meos in manum Saulis? Et respondit DOMINVS, Tradent. Surrexit ergo Dauid & milites eius fermè sexcenti uiri, & egressi sunt de

Keila, profectiq; sunt quocunq; profi-
ciscebantur. Quumq; nunciatū esset Sau
li Dauidem è Keila effugisse, destitit ab
expeditione. Manebat autem Dauid in
deserto in arcibus, habitauitq; in mon
te in deserto Ziph, & quærebat eum
Saul cunctis diebus, sed nō tradidit eū
deus in manū eius. Vidēs itaq; Dauid
q egressus esset Saul, quæreretq; ani-
mā eius, manebat ipse Dauid in deser-
C to Ziph in sylua. Consurgens aūt Io-
nathā filius Saulis, profectus est ad Da
uidē in syluā, confirmauitq; manū eius
in deo, dixitq; ad eū, Ne metuas, quo-
niā non deprehendet te manus Saulis
patris mei, & tu quidē regnabis super
Israelem, & ego ero à te secundus, &
hoc certum esse nouit pater meus. Pepi
geruntq; ambo isti fœdus coram DO
MINO. Dauid autem mansit in sylua,
& Ionathan rediit in domum suam. A-
scenderunt autem Ziphæi ad Saulem
in Gibea, dicentes, An non Dauid sese
occultat apud nos in arcibus in sylua,
quæ est iuxta collem Achila, qui est à
dextera deserti? Descende igitur ô rex,
poteris enim pro omni uoto tuo descen
dere, nos uero trademus eū in manum
regis. Dixitq; Saul, Laudādi uos à DO
MINO, q uos mei miseret: ite quæso,
et adhuc apparate, animaduertite & ui
dete locum eius in quo fuerit pes eius,
et quis uiderit eū ibi, mihi enim dictum
D est, eū esse uehementer callidū. Cōside-
rate ergo, & rescite omnia latibula in
quibus sese abscōdit, tunc redite ad me
ad certum [tempus,] et ibo uobiscum:
si in terra fuerit, scrutabor eum per o-
mnia millia Iuda. Surgentes illi abie-
runt in Ziph ante Saulem, Dauid ue-
ro & milites eius erāt in deserto Maō.
in planitie quæ est ad dexterā Iesimon.
Profectus est & Saul cum uiris suis ad
quærendum: et nunciauerunt Dauidi,
hinc descendit in petram, habitauitq;
in deserto Maon. Quod cum audisset
Saul, insequutus est Dauidem in deser
tum Maon. Ibat itaq; Saul ex latere
montis uno, & Dauid cum uiris suis
in latere montis altero, festinauitq; Da
uid præcipitāter ut effugeret ante Saul,
sed Saul & uiri eius cingebant Daui-
dem & milites eius ut eos apprehende
rent. Venit autem nuncius ad Saulem,

dicens, Illico ueni, quoniam impetu
quodam irruerunt Palestini in terram.
Versus ergo Saul ab insequutione Da-
uidis, profectus est obuiam Palestinis:
ob hoc nomen adeptus est locus ille
Sæla Hamahelekoth. Tunc ascendit
Dauid, & habitauit in arcibus En Ge
di.

CAP. XXIIII.

Contigit uero quum Saul reuerte- A
retur ab insequutione Palestino-
rum, ut nunciarent [quidam] ei, dicen
tes, En Dauid est in deserto En Gedi.
Assumptis igitur tribus millibus dele-
ctorum militum ex omni Israele, Saul
abiit, ut inuestigaret Dauidem et uiros
eius in summitatibus rupium quas cō
scendunt rupicapræ. Veniens itaq; ad
septa ouium in itinere, ubi est spelun-
ca, quam ingressus est Saul exoneran-
di uentris gratia, Dauid autem & mili
tes sui in lateribus speluncæ sedebant.
Dixerunt ergo uiri Dauidis ad eum,
En hic est dies de quo loquutus est ad
te DOMINVS, Ecce ego trado ho-
stes tuos in manus tuas, faciesq; ei q̄d
uisum fuerit tibi. Surgens autē Dauid,
clàm abscidit alam paludamenti quod
habebat Saul. Post hoc reprehēdit Da
uidem cor suum, quod abscidisset alam
[paludamenti] Saulis, dixitq; ad uiros
suos, Seruet me DOMINVS, ne rem B
istam designem cōtra dominum meum
Messiam DOMINI, ut scilicet infe- Messias, Christus, unctus.
ram ei manum, est enim unctus DO-
MINI. Auulsit itaq; Dauid milites su-
os uerbis, nec permisit ut insurgerent
contra Saulem. Porrò Saul surgens è
spelunca, abiit itinere [suo.] Post hæc
surrexit & Dauid, & egressus è spelun
ca, clamauit post Saulem hisce uerbis,
Domine mi rex. Et quum Saul respe-
xisset, Dauid inclinato uertice pronus
sese incuruat. Dixitq; Dauid ad Sau-
lem, Cur audis uerba hominum qui
ita loquuntur, Ecce Dauid quærit ma-
lum contra te? En hodie uiderunt ocu-
li tui, quod DOMINVS hodie te in
manum meam in ipsa spelunca tradide
rit: & fuerunt quidem qui dicerent ut
te occiderem, at parcitum est tibi: di-
xi enim, Non inferam manum meam C
domino meo, quandoquidem unctus
DOMINI est. Vide pater mi, uide
quoq; alam paludamenti tui in manu
mea,

mea, abscidi enim alam paludamenti tui, nec tamẽ te occidi: cognosce igitur & uide ꝙ nihil mali molior, nihil præuaricationis, nihil in te pecco: tu uero uenaris animam meam, ut tollas eam: iudicet DOMINVS inter me & te, uindicetqꝫ me DOMINVS à te, ut manus mea in te non sit. Quemadmodum
Prouerbiũ. ueteri prouerbio dicitur, Ab impijs egreditur impietas: manus itaqꝫ mea nõ sit in te. Post quem egressus est rex Israelis? aut quem demum persequitur? [nimirum] mortuum canem, & pulicem aliquem. Sit igitur arbiter DOMINVS, et iudicet inter me & te, ipse inspiciat, & agat causam meam, liberetqꝫ me è manu tua. Factum est autem quum Dauid complesset loqui hęc uerba ad Saulem, ut Saul diceret, An non hæc uox tua fili mi Dauid? Sublataqꝫ uoce sua Saul fleuit, & dixit ad Dauidem,
D Tu es me iustior, retribuisti enim mihi bonũm, quum ego te malis affecerim: & tu quidem hodie satis indicasti quanta bonitate sis me prosequutus, ꝙ me, quum DOMINVS me in manũ tuam conclusisset, non interfeceris. Etenim, quis deprehenso hoste suo, incolumem eum abire permittit? DOMINVS rependat tibi bonũ pro isto die, quo mihi benefeceris. Equidem scio ꝙ certissime regnaturus sis, quodqꝫ firmum futurum sit regnum Israelis in manu tua: iura igitur mihi per DOMINVM, ne excindas semen meum post me, neqꝫ deleas nomen meum de domo patris mei. Iurauit itaqꝫ Dauid Sauli, abijt Saul in domum suam, sed & Dauid atqꝫ milites sui ascenderunt in arcem.

CAP. XXV.

A
Eccli 46.d MOrtuus est autem Samuel, & congregati sunt omnes Israelitæ, & planxerunt eum, sepelientes eum in domo sua in Rama. Surgens autem Dauid abijt in desertum Paran. Et erat uir quidam in Maon, cuius operæ fuerũt in Carmelo, eratqꝫ uir ille præpotens, habens ouium tria millia, milleqꝫ capras. Factumqꝫ est ut oues suas tonderet in Carmel. Porrò nomen illius uiri erat Nabal, & nomen uxoris suæ Abigail: fuitqꝫ mulier illa claro ingenio, et uenusta forma: uir autem erat durus, & malis studijs præditus, eratqꝫ Calebita. Audiuit itaqꝫ Dauid in deserto, quod Nabal tonderet oues suas, misit ergo Dauid decem pueros, & ait ad pueros ipsos, Ascendite in Carmel, & uenientes ad Nabal, salutabitis eum meo nomine, dicetisqꝫ, Vitam, pacem & incolumitatem [optamus] & tibi & domui tuæ, omnibusqꝫ quæ habes.
Audiui igitur quod tonsores habeas, B
nunc autem pastores quos habes fuerunt apud nos, quos nunquam ignominia affecimus, neqꝫ illis quidquam defuit cunctis diebus quibus fuerunt in Carmel, interroga pueros tuos, qui id indicabunt tibi, inueniant hi pueri gratiam in oculis tuis, quandoquidem opportuno tempore uenimus, da obsecro, quidquid deprehenderit manus tua, seruis tuis, & filio tuo Dauidi. Quumqꝫ uenissent pueri Dauidis, loquuti sunt ad Nabal omnia uerba ista nomine Dauidis, & siluerunt. Et respondens Nabal seruis Dauidis, ait, Quis est Dauid? & quis est filius Isai? multi sunt hodie serui qui sese ab heris suis abrumpunt, num acciperem panem meum, aquas meas, & obsonium meum quod mactaui tonsoribus meis, & darem uiris qui unde sunt nesciam? Versi igitur pueri Dauidis itinere suo, redierunt, & uenientes indicarunt ei omnia uerba ista. Et ait Dauid ad ui- C
ros suos, Accingat quisque gladium suum. Et accincti sunt singuli gladio suo, sed & Dauid accinctus est gladio suo, & sequuti sunt Dauidem fermè quadringenti uiri, ducenti autem manserunt apud impedimẽta. Porrò puer quidam ex [reliquis] pueris indicauit Abigail uxori Nabal hisce uerbis, En misit Dauid nuncios ex deserto salutatum herum nostrum, qui inuectus est in eos. Homines uero illi magno usui nobis fuerunt, nec nos pudefecerunt, neque defuit nobis quidquam cunctis diebus quibus conuersati sumus cum eis: dum fuimus in agro, fuerunt nobis uice muri & nocte & interdiu, cunctis diebus quibus cum eis oues pauimus. Nunc igitur delibera & despice quid facias, nam malum plene conceptum est contra herum nostrum, & contra uniuersam domum eius. Et ipse perditus homo est, nec

sana ratione prȩditus, ita ut nemo cum
illo uel loqui audeat. Festinās ergo A-
bigail, accepit ducētos panes, duos u-
tres uini, quinq; oues paratas, et quin
que sata tosti farris, centum deniq; li-
gaturas uuarum passarum, & ducen-
D tas massas ficuū, & imposuit [illa] asi-
nis, & ait ad pueros suos, Præcedite
faciem meam, en ego uos sequar: mari-
to autem suo Nabal non indicabat. Et
conscenso asino, descendit clàm per
montem: & en Dauid & milites eius
descendebant ei obuiam, ipsaq; obuia
facta est illis. Dixerat autē Dauid, Pro
fecto uanum est quod custodiui omnia
quæ habet ille in deserto, ut nihil desi-
deratum sit ex omnibus quæ habet, &
is rependit mihi malum pro bono: sic
faciat deus hostibus Dauidis, sicq; ad
dat, si ad matutam usq; mingentem ad
parietem reliquum fecero ex omnibus
quæ habet. Quumq; Abigail uidisset
Dauidem, ilico descendit ab asino, pro
cidensq; prona coram Dauide, incur-
uauit se ad terram: procidens inquam
ad pedes eius, dixit, Mi domine, in me
sit hæc iniquitas, sine loquatur famula
tua in auribus tuis, & audi uerba an-
cillæ tuæ. Ne ponat quæso dominus
meus cor suum contra uirum istum Be
lial, contra Nabal inquam, nam nomi
ni suo respondet: Nabal est nomē eius,
et stultitia est cum eo: ego uero ancilla
tua non uideram pueros domini mei
E quos miseras. Nunc ergo mi domine,
uiuit DOMINVS, & uiuit anima tua,
en prohibuit te DOMINVS, ne eous-
que erumperes, ut sanguinē funderes,
seruauitq; tibi manum tuam. Sint igi-
tur quemadmodum Nabal hostes tui,
et quicunq; machinantur domino meo
malum. Nunc igitur donum hoc quod
attulit famula tua domino meo, detur
pueris qui à pedibus sunt domini mei:
remitte obsecro transgressionem famu
læ tuæ, nam omnino domum firmam fa
ciet DOMINVS domino meo, nam
dominus meus bella gerit DOMINI,
nihil mali hactenus dum uixisti, inuen-
tum est in te. Insurgat licet homo ut te
persequatur, insidieturq; uitæ tuæ, erit
tamen anima domini mei ligata in fa-
sciculo uiuentiū cum DOMINO deo
tuo, animam uero hostium tuorum eia-
culabitur in media uola fundæ. Quūq;
DOMINVS prosequutus fuerit do-
minum meum omni bonitate, quemad
modū tibi pollicitus est, præceperitq;
ut dux sis super Israelem, non erit tibi
domino meo hoc in uacillationem, &
offendiculum cordis, ut scilicet effun-
deres sanguinem absq; causa, ut domi
nus meus se seruet: quumq; benefece-
rit DOMINVS domino meo, memi- F
neris ancillæ tuæ. Et ait Dauid ad A-
bigail, Laudandus DOMINVS deus
Israel, qui effecit ut mihi hodie obuiam
uenires. Gratiam habeo moribus tuis
[festiuissimis,] tibiq; beneficium de-
beo, quæ me hodie coercuisti quo mi-
nus sanguinem funderem, liberaremq;
me manu mea. Etenim, uiuit DOMI-
NVS deus Israel, qui prohibuit me ne
malo te afficerem: nam si non festinas-
ses, uenissesq; mihi obuiam, usq; ad ma
tutam non factus fuisset reliquus ipsi
Nabal mingens ad parietem. Suscepit
ergo Dauid de manu eius quod attule
rat ei, simulq; dixit ei, Ascende in pace
in domum tuam, en exaudiui uocem
tuam, suscepiq; faciem tuam. Venit ita
que Abigail ad Nabal, & en habebat
is conuiuium in domo sua ueluti con-
uiuiū regium, & cor ipsius Nabal erat
hilare in ipso, eratq; satis ebrius: ipsa
uero non indicabat ei quidq;, nec par-
uum nec magnum usq; ad lucem poste
ri diei. Factum est igitur mane, quum G
Nabal uinum concoxisset, retulit ei u-
xor eius negotium illud, emortuumq;
est cor eius in ipso, ut fieret tanq; lapis.
Post decem deinde dies percussit DO-
MINVS ipsum Nabal, ut moreretur.
Dauid autem quum audiret mortuum
esse Nabal, ait, Laudandus DOMI-
NVS, qui uindicauit causam oppro-
brij mei de manu Nabal, & seruum
suum prohibuit à malo, rependitq; ma
litiam Nabal DOMINVS in caput
ipsius. Misit insuper Dauid, loquutus
que est cum Abigail, ut acciperet eam
sibi in uxorem. Venientes itaq; serui
Dauidis ad Abigail in Carmel, loqu
ti sunt cum ea in hanc sententiam, Da-
uid misit nos ad te, ut ducat te sibi uxo
rem. Quæ surgens pronam sese incur-
uat, dicens, Ecce sit ancilla tua famu-
la, ut lauet pedes seruorū domini mei.

Ilico ergo surgens Abigail, inscendit
asinum, sequutæq; sunt uestigium eius
quinq; puellæ eius, ipsa autem sequu-
ta est nuncios Dauidis, & facta est ei
uxor. Sed et Ahinoam duxit Dauid de
Iesreel, fueruntq; ambæ uxores eius.
Saul enim dederat Michal filiam suam
Dauidis uxorem, Phalti filio Lais, qui
fuit de Gallim. CA. XXVI.
A Ziphæi uenerunt ad Saulem in Gi-
bea, dicentes, An non Dauid abdi-
dit sese in colle Hachila, quæ est è re-
gione deserti? Surgens igitur Saul, de-
scendit in desertum Ziph, habens secū
tria millia uirorum delectorum ex Is-
raele, ut quæreret Dauidem in deserto
Ziph. Et castrametatus est Saul in col
le Hachila, qui est è regione deserti iu-
xta uiam. Dauid autem manebat in de
serto, uiditq; quod Saul insequeretur
eum in desertū. Misit igitur Dauid ex-
ploratores, intellexitq; Saulem ad cer
tum [negotium] uenisse. Et surgens Da
uid, uenit ad locum ubi Saul castra po
suerat, uiditq; Dauid locum in quo dor
miuit Saul & Abner filius Ner impe-
rator exercitus eius. Saul autem dor-
miebat intra uallum, populus uero in
castris erant circū eum. Et respondens
Dauid, ait ad Ahimelech Hithæum, &
ad Abisai filium Zeruia fratrem Ioab
in hæc uerba, Quis descendet mecum
ad Saulem in castra? Et dixit Abisai,
Ego descendam tecum. Venit itaq; Da
uid & Abisai ad populum noctu, & ec
ce Saul dormiens iacebat intra uallū,
& lancea eius fixa erat in terra ad ca-
put eius. Abner autem & populus ia-
cebāt circum eum. Ait ergo Abisai ad
B Dauidem, Tradidit deus hodie hostem
tuum in manum tuam, sine obsecro ut
uno ictu defigam eum lancea in terrā,
nec iterem. Dixit autem Dauid ad A-
bisai, Ne interficias eum, quis enim im
pune manum suam inferret uncto DO-
MINI? Addiditq; Dauid, Viuit DO-
MINVS, nisi DOMINVS percutiat
eum, aut dies eius ueniat ut obeat, aut
in prælium descendens intereat, seruet
me DOMINVS, ne manum meam in
feram uncto DOMINI: quin lanceam
quæ ad caput eius est accipe, & urceū
aquariū, & abibimus. Tulit itaq; Da-
uid lanceam & urceum aquarium de
capite Saulis, & abierunt illi, nemine
uidente, nemine id aduertēte, nemineq;
euigilante, quoniā omnes dormiebant,
nam grauissimus sopor à DOMINO in
eos irruerat. Et trāsiēs Dauid in ulterio
rē locū, stetit in uertice mōtis eminus,
existente multo spatio inter eos, & cla
mauit Dauid ad populū, & ad Abner
filiū Ner, in hęc uerba, Nihil respōdes
Abner? Respōdit Abner, et dixit, Quis C
es tu, qui clamas ad regē? Et dixit Da-
uid ad Abner, An nō uir es tu? & quis
similis tui in Israele? Cur igitur nō cu-
stodiuisti dominū tuum regem? ingres-
sus enim est quispiā ex populo, ut per
deret dominum tuum regem: hoc omnī
no bonū non est quod fecisti: uiuit DO
MINVS, digni estis extremo suppli-
cio, quod non custodiuistis dominum
uestrum, nempe unctum DOMINI.
Nunc igitur uide ubi sit lancea regis,
& uas aquarium, quæ ad caput eius
erant. Et cognoscens Saul uocem Da-
uidis, ait, An non hæc uox tua est fili
mi Dauid? Et dixit Dauid, Vox mea
est domine mi rex. Et ait, Quare domi-
nus meus sic persequitur seruum suū?
quid enim designaui? quid uero mali
est in manu mea? Nūc ergo audiat quæ
so dominus meus rex uerba serui sui.
Si DOMINVS incitat te contra me,
odoretur sacrificium placatorium: si
autem filij hominum, execrati sint in
cōspectu DOMINI, nam eijciunt me
hodie, ne consociare me possim hæredi
tati DOMINI, in hoc quod dicunt,
Vade cole deos alios. Ne itaq; cadat D
sanguis meus in terram coram DOMI
NO, quoniam egressus est rex Israelis,
ut pulicem unum quærat, perinde ac si
quis perdicem in montibus persequa-
tur. Et dixit Saul, Peccaui, reuertere fi
li mi Dauid, nihil mali tibi ultra inferā,
eo quod anima mea pretiosa hodie fue
rit in oculis tuis, en stulte egi, et erraui
admodum ualde. Et respondens Da-
uid, ait, En lancea regis, transeat unus
ex pueris & tollat eam, DOMINVS
autem rependat unicuiq; iuxta iustitiā
suam, & iuxta fidem suam, quoniam
tradiderat te DOMINVS hodie in ma
num meā, ego uero nolui manum meā
inferre uncto DOMINI: & ecce quē
admodum anima tua hodie magnifica

fuit in oculis meis, sic magnifica sit anima mea in oculis DOMINI, qui eripiat me ex omni adflictione. Et dixit Saul ad Dauidem, Laude dignus es tù fili mi Dauid. Et facies, & omnino perficies. Dauid autem abijt itinere suo, & Saul in locum suū reuersus est.

CAP. XXVII.

A COgitauit aūt Dauid in corde suo, Incidam una dierum in manū Saulis, ideo nihil mihi consultius, quàm ut fuga euadam in terram Palestinorum, ut Saul à me absistat, neq; ultra me per omnes terminos Israelis inuestiget, effugiamq; manus eius. Surgens itaque Dauid, transijt ipse et sexcenti uiri qui cum ipso erāt, ad Achis filium Maoch regem Gath. Et habitauit Dauid apud Achis in Gath, ipse & milites eius, quisq; cum domo sua: sed & duæ uxores eius, Ahinoam Iesreelitis, & Abigail Carmelitis, uxor scilicet ipsius

B Nabal. Nunciatumq; est Sauli quod Dauid fugisset in Gath, nec ultra inuestigauit eum. Dixit autem Dauid ad Achis, Si nunc inueni fauorem in oculis tuis, detur mihi locus in aliqua urbe in agro, ut ibidē habitem: cur enim habitaret seruus tuus tecum in urbe regia? Dedit itaq; ei Achis in die illa Ziklag, hinc Ziklag facta est regum Iuda usq; in hunc diem. Fuit uero numerus dierum quibus commorabatur Dauid in agro Palestinorum, quatuor menses

C & dies aliquot. Ascendit autem Dauid & milites eius, & irruperunt in Gessuræos, Girsæos, & Amalekitas: hæ enim [gentes] iam olim regionem istam incoluerant, ubi itur in Sur usq; ad terram Aegypti. Et percussit Dauid regionem, non permisit uiuere nec uirum, nec mulierem: abegit quoq; oues & boues, asinos atq; camelos & uestes, & reuersus uenit ad Achis. Et ait Achis, Vbi fecistis hodie impressionē?

D Et dixit Dauid ad Meridiem Iuda, & ad Meridiem Ierahmeel, & ad Meridiem Kenæi. Nec uirum, nec mulierem uiuos seruabat Dauid, ut induceret in Gath: hoc nempe cōsilio, Fortè annunciarent de nobis [aliquid,] dicendo, Sic fecit Dauid, & hic mos eius erat omnibus diebus quibus commorabatur in regione Palestinorum. Et credidit Achis ipsi Dauidi, cogitans, Omnino sordet illi gens sua Israelitica; eritq; seruus meus perpetuò.

CAP. XXVIII.

COntigit ut in diebus illis Palestini A congregarent turmas suas, exercitumq; [conscriberent,] ut pugnarent contra Israelitas. Dixit ergo Achis ad Dauidem, Persuasissimū hoc tibi esto, quod mecum egressurus sis in præliū, tu & uiri tui. Et ait Dauid ad Achis, Cognosces ergo et tu quid facturus sit seruus tuus. Rursumq; dixit Achis ad Dauidem, Ponam igitur te custodem capitis mei cunctis diebus. Porrò Samuel mortuus erat, planxerantq; eum omnes Israelitæ, sepelierantq; eum in Rama ciuitate sua. Et Saul eiecerat è terra pythones & diuinos. Congregati igitur Palestini, uenerunt & castrametati sunt in Sunem, congregauitq; & Saul uniuersum Israelem, & castrametati sunt in Gilboa. Videns autem Saul castra Palestinorum, timuit, & expauit cor eius supra modum. Quumq; Saul consuluisset DOMINVM, non respōdit ei DOMINVS, neq; per somnia, neq; per Vrim, neq; per prophetas. Dixit ergo Saul ad seruos suos,

Quærite mihi mulierem quæ habeat B pythonē, ut uadam ad eam, scisciterq; ex ea. Et dixerunt serui eius ad eum, Ecce est mulier in Endor, quę spiritum habet pythonis. Saul ergo commutato habitu, indutus est alijs uestimentis, abijtq; ipse & duo uiri cum eo, ueneruntq; ad mulierem illam noctu. Et ait, Diuina mihi quæso in Pythone, & fac mihi ascendere quem dixero tibi. Et ait mulier ad eum, En tu nosti quid fecerit Saul, quomodo exciderit è terra pythones & diuinos, cur ergo tu laqueum tendis uitæ meæ, ut me mortis periculo exponas? Et iurauit ei Saul per DOMINVM, dicens, Viuit DOMINVS, si quid culpæ tibi hac ex re imputetur. Et dixit mulier, Quem euocabo tibi? Respondit, Euoca mihi Samuelem. Et uidens mulier Samuelem sublata uoce clamauit, dixitq; mulier illa ad Saulem hæc uerba, Cur fefellisti me? tu enim es Saul. Et ait ad eam rex, Ne metuas: quid uidisti? Dixit mulier ad Saulem, Deos uidi ascendentes de

de terra. Qui dixit ei, Quæ est forma
eius? Et dixit illa, Vir senex ascendit,
C is'q; amictus est pallio. Intellexit autẽ
Saul quod Samuel esset, inclinauit'q;
Eccli 46.d pronus, & procidit. ✝Dixit autem Sa
muel ad Saulem, Cur inquietum me
reddidisti ut me reduceres? Et dixit
Saul, Valde sum anxius, nam Palesti-
ni pugnant contra me, & deus recessit
à me, nec ultra respõdet mihi, neq; per
manus prophetarum, neq; per somnia,
& euocaui te, ut ostendas mihi quid
sim facturus. Et ait Samuel, Et quare
me interrogas, quum DOMINVS à
te recesserit, factus'q; sit hostis tuus? Et
Supra 15.f DOMINVS quidem fecit quemad-
modum loquutus est in manu mea, &
scidit DOMINVS regnum de manu
tua, dedit'q; illud proximo tuo Dauidi,
Quandoquidem enim non obediuisti
uoci DOMINI, nec perfecisti iram
furoris eius in Amalek, idcirco fecit ti
bi DOMINVS hodie rem istam. Tra
det'q; DOMINVS Israelem tecum in
manum Palestinorum, & cras tu & fi-
lij tui mecum erunt: sed & castra Israe
litica tradet DOMINVS in manum
D Palestinorum. Et ilico corruit Saul in
terram quantus quantus erat, timuit'q;
uehementer à uerbis Samuelis, ut nul
lum robur esset amplius in eo, tota enĩ
die tota'q; nocte nihil comederat. Ve-
niens aũt mulier ad Saul, uidẽs'q; eum
uehementer territum, ait ad eum, Ecce
obediuit famula tua uoci tuæ, & deuo
ui uitam meã, audiui'q; uerba tua quæ
ad me loquutus es, audi igitur & tu
obsecro uocẽ ancillæ tuæ, proponam
tibi buccellam panis, ut comedas, ut
sit in te robur, ut uia tua proficiscaris.
Qui renuens ait, Non edam. At serui
eius simul cum muliere flagitando effe
cerunt ut obtemperaret eis. Surgens
itaq; de terra, sedit super lectũ. Habuit
autem mulier illa domi uitulum pin-
guem, quem illico mactauit, accepta'q;
farina, subegit, coxit'q; ex ea azymos
panes, attulit'q; ante Saul & ante ser-
uos eius. Et quum comedissent, surre-
xerunt, & profecti sunt nocte illa.

CAP. XXIX.

A CONgregatis itaq; Palestinis cum
uniuersis copijs suis in Aphek, Is-
raelitæ castrametati sunt in Ain, quæ
est in Iesreel. Porrò principes Palesti-
norum incedebãt per centurias & chi
liades. Dauid & milites eius incede-
bant in posteriori [agmine] cũ Achis.
Dixerunt ergo principes Palestinorũ,
Qui sunt Ebræi isti? Respondit Achis
principibus Palestinorum, An non hic
Dauid est seruus Saulis regis Israel,
qui mecum fuit hisce diebus aut hisce
annis? non deprehendi in eo quidquã,
ab eo die quo defecit, usq; in hunc diẽ.
Et irati sunt contra eum satrapæ Pa- B
lestinorum, dixerunt'q; ad eum satrapę
Palestinorum, Remitte uirum istum, ut 1.Par. 12.d
redeat ad locum suum quem illi desti-
nasti, nec descendat nobiscum in præ-
liũ, ne sit nobis in prælio aduersarius.
Qua enim re sese gratum exhiberet do
mino suo? an non capitibus uirorum
istorum? An non hic est Dauid, de quo
alternis canebant in choris huiusmodi
uerbis, Percussit Saul millia sua, &
Dauid decem millia sua? Vocauit ita- C
que Achis Dauidem, & ait ad eum, Vi
uit DOMINVS, quoniam rectus fui
sti tu & bonus coram me, siue exires,
siue ingredereris mecum in castris,
nec deprehendi in te malum, à die quo
uenisti ad me, usq; in hunc diem: at in
oculis principum tu non es bonus. Re
uertere igitur, & abi in pace, ne malĩ
quidpiam designes in oculis principũ
Palestinorum. Et ait Dauid ad A-
chis, Quid feci? quid deprehendisti in
seruo tuo, à die quo uersatus sum tecũ,
in præsentem usq; diem? ut non profi-
ciscar & bella geram aduersus hostes
domini mei regis? Et respondens A- D
chis ait ad Dauidem, Scio quod bo-
nus es, & es in oculis meis perinde ac
angelus dei, at principes Palestinorũ
dixerunt, Non ascendet is nobiscum
in prælium: surge igitur summo mane,
& serui domini tui qui uenerunt tecũ,
& mane consurgentes quum illuxerit,
abite. Surrexit igitur Dauid mane,
ipse & milites eius, ut abirent, reuerte
rentur'q; in terram Palestinorum. Pale
stini autem ascenderunt in Iesreel.

CAP. XXX.

QVum autem uenisset Dauid & mi A
lites eius in Ziklag tertio die,
Amalekitæ irruperant in Meridiem, et
ad Ziklag, percusserant'q; Ziklag, &

incenderant eam igni. Porrò mulieres quæ in ea erant abduxerant captiuas, à parua ad grandem usque, neminem tamen occiderant, sed abegerant, iterque suum profecti erant. Venit itaque Dauid & milites eius ad oppidum, & ecce erat igne exustum, uxores uero eorũ, filij eorum, atque filiæ eorum erant abactæ. Dauid itaque et populus qui cũ eo erat, uoce sua sublata adeò fleuerũt, ut nullũ esset amplius in eis robur flendi. Duæ quoque uxores Dauidis captę erant, nempe Ahinoam Iesreelitis, &
B Abigail uxor Nabal Carmelitæ. Et Dauid fuit ualde anxius, nam populus cogitabat quomodo eum lapidibus obruerent, erat enim populus uniuersus animo exacerbato, quisque propter filios suos, & propter filias suas. Dauid autem corroborauit sese in DOMINO deo suo, aitque Dauid ad Abiathar sacerdotem filium Ahimelech, Applica quæso mihi Ephod. Et Abiathar applicuit Ephod ad Dauidem. Et Dauid interrogat DOMINVM, dicens, Insequárne turbam istam militarẽ? assequíne eam possum? Et dixit ei, Insequere, nam certissime apprehendes, & plane asseres. Profectus itaque est Dauid, ipse & sexcenti uiri qui cum eo erant, & uenerunt usque ad torrentem Besor,
C reliqui autem constiterunt. Insequutus est itaque Dauid cum quadringentis uiris, ducenti autẽ uiri constiterunt, nempe qui resederunt ne transirent torrentem Besor. Et deprehendentes uirũ Aegyptium in campo, quem captum adduxerunt ad Dauidẽ, dederuntque ei panem ut comederet, dederuntque ei bibere aquam. Dederũt ei insuper fragmentum massæ ficuum, & duas ligaturas uuarum passarum. Quumque comedisset rediijt ad sese: nam neque panem ederat, nec aquã biberat tribus diebus & tribus noctibus. Et ait ad eum Dauid, Cuius es tu? & unde tu? Respondítque iuuenis Aegyptius, Seruus sum cuiusdam Amalekitæ, & dereliquit me herus meus, quod tribus diebus ęgrotassem.
D Vastatores nos irrupimus ad Meridiem, & ad eam partem quæ est Iuda, & ad Meridiem Caleb, incendimusque Ziklag igni. Et ait ad eum Dauid, Potes ne me deducere ad turmã illã militarem? Et ait, Iura mihi per deũ ne me interficias, neue me tradas in manum heri mei, & deducam te ad turmam illam. Deduxit ergo eum, & ecce dissecti iacebant super uniuersam terrã, comedentes & bibentes, atque festũ agentes diem propter uniuersam illam prædam ingentem, quam abduxerant è terra Palestinorum, & è terra Iehuda. Et B
percussit eos Dauid à crepusculo usque ad uesperam posterioris [diei,] ut ne unus quidem ex eis elaberetur, præter quadringentos iuuenes, qui camelos conscenderant & effugerant. Et asseruit Dauid omnia quæ abduxerãt Amalekitæ, sed & duas uxores suas liberauit Dauid, ut nihil desideraretur eis neque paruum neque magnum, tam de filijs quàm de filiabus, de præda ac omnibus quæ eis abstulerant, omnia ista reduxit Dauid. Et tulit Dauid omnes greges & armenta, duxeruntque ea ante res illas, & dixerunt, Hæc est præda Dauidis. Venit aũt Dauid ad ducentos uiros, qui resederant ne sequerẽtur Dauidem, quos manere iusserãt ad torrentem Besor, qui egressi obuiam Dauidi, obuiamque populo qui cum illo erat. Accessit ergo Dauid ad populum, salutauitque illos. Iniqui aũt & perditi inter F
milites qui cum Dauide profecti erãt, respondentes dixerũt, Quandoquidem hi nobiscum non sunt profecti, nihil dabimus eis de præda quam asseruimus, nisi cuique uxorem suam, & filios suos, quos abducant & abeant. Et ait Dauid, Ne sic feceritis fratres mei cũ his quæ dedit nobis DOMINVS, qui seruatis nobis, militarẽ istam turbã quæ in nos irruit, tradidit in manus nostras. Quis uero audiret uos hac in re? Etenim ęqua debet esse pars & eorum qui descendunt in prælium, & eorum qui manent ad impedimenta, simul partiantur: fuit enim ab hoc die & iam olim constitutus hic mos & ritus in Israele usque in præsentem diem. Veniens G
aũt Dauid in Ziklag, misit de prędа senioribus Iuda, nempe amicis suis, huiusmodi mandatis, En uobis donũ de præda hostium DOMINI. His uideli cet in Beth El, & in Ramoth ad Meridiem, et ijs qui erant in Iathir. His quoque qui erant in Aroer, & qui in Sip

Hemoth, & in Esthemoa. His deniq; qui sunt in Rachal, & qui in ciuitatibus Ierahmeel, et qui in ciuitatibus Kenæi. Sed & his qui erant in Horma, & qui in Bor Asan, & qui in Athach, & his qui in Hebron, et in omnibus locis in quibus erat uersatus Dauid & milites eius.

CA. XXXI.

A PAlestini aūt congressi sunt cū Israelitis, fugeruntq; uiri Israelitę coram Palestinis, & corruerunt uulnerati in
1.Par. 10.a monte Gilboa. Palestini autem sectati Saulem & filios eius, percusserunt Palestini Ionathan, Abinadab atq; Malki Sua filios Saulis. Inualescebat aūt prę lium contra Saulem, et deprehenderūt eum iaculatores, hi scilicet qui arcu ualebant, uulneratusq; grauiter est à sagittarijs. Dixit ergo Saul ad armigerū suum, Distringe gladium tuum, & eo me transfodias, ne præputiati isti uenientes, me transfodiant, mihiq; cū pro
B bro illudāt. Armiger aūt eius nolebat, quoniam uehementer metuebat. Accepto igitur gladio Saul, irruit in eum. Videns aūt armiger eius Saulem mortuum, ruit & ipse in ensem suum, & obijt cum eo. Mortuus itaq; est Saul & tres filij eius, armiger eius, omnes deniq; uiri eius eodē die simul. Et uidentes Israelitæ qui erant citra uallē, quiq;
C erant citra Iordanem, q fugissent Israelitæ, quodq; mortui essent Saul & filij eius, relictis urbibus, fugerūt. Venientes igitur Palestini inhabitarunt eas. Contigit uero postero die, ut uenirent Palestini ad exuendum interfectos. Inuenerunt ergo Saulem & tres filios eius, iacentes in monte Gilboa, & pręcidentes caput eius, exuentesq; arma eius, miserunt ad terram Palestinorum circunquaq;, ut nunciarent [id] in phano idolorum suorum, atq; in populo.
D Et reponentes arma eius in phanum Astharoth, corpus eius in muro Bethsan suspenderunt. Audientes hoc ciues
2.Re.2.a Iabes in Gilead quod fecerāt Palestini Sauli, surrexerunt omnes uiri fortes, profectiq; sunt tota illa nocte, & abstulerunt corpus Saulis, atq; corpora filiorū eius de muro Bethsan, & uenien
Sepultura. tes in Iabes cōbusserunt ea ibi. Accipientesq; ossa eorū, sepelierūt subter ar
Ieiunium. borē in Iabes, et ieiunauerūt septē dieb.

Liber secundus Samuelis, quem nos secundum Regum dicimus.

CAPVT I.

CONTIGIT autē, ut post mortem Saulis Dauid reuerteretur de cæde Amalek, mansitq; duos dies in Ziklag. Cōtigit ergo die tertio, ut ueniret quidam ex castris ab ipso Saule, cuius uestimenta scissa erant, terraq; super caput eius: quumq; ueniret ad Dauidem, procidit in terram, & honorem exhibuit. Dixit autē ad eum Dauid, Vnde uenis? Qui ait ad eum, Euasi ex castris Israeliticis. Dixit ergo Dauid ad eum, Quid uero rei fuit, indica obsecro mihi. Is respondit, Populus fugit è prælio, multiq; ex populo ceciderunt, & mortui sunt: ad hæc mortuus est Saul & Ionathan filius eius. Ait ergo Dauid ad adolescentem illum qui hæc ei nunciabat, Qui scire potes q Saul mortuus sit, Ionathanq; filius eius? Respondit adolescens qui nunciabat ei, Fortè fortuna delatus sum in montem Gilboa, & ecce Saul innixus erat hastæ suæ, insequentibus B eum curribus & equitum præfectis: quumq; uersus retrospectasset, uidens me, uocauit me: dixiq;, Ecce præsto sum. Et dixit mihi, Quis es tu? Dixiq; ad eum, Ego sum Amalekita. Rursusq; dixit ad me, Insiste mihi quæso, & trucida me, apprehendit enim me corona, enimuero tota adhuc anima mea est in me. Institi ergo ei, & trucidaui eū, sciebam enim q non esset uicturus posteaquam cecidisset. Et accepi coronam quæ erat in capite eius, & armillā quę fuit in brachio eius, & adportaui ea huc ad dominum meum. Dauid autem apprehensis uestimentis suis, scidit ea, simulq; omnes uiri qui cum ipso erāt. Luxerunt ergo & fleuerunt, ieiunaue Fletus. runtq; usq; ad uesperam propter Sau- Ieiunium. lem, & propter Ionathan filium eius, propter populum deniq; DOMINI, & propter domū Israel, q gladio corruissent. Et dixit Dauid ad adolescentē

qui ei[hæc]nunciabat, Vnde es tu? Et
respondit, Ego sum filius exteri cuius
dam, nempe Amalekitæ. Dixitq; ad eũ
C Dauid, Quomodo uero non ueritus es
inferre manum tuam ad perdendum†
Psal.104.b Christum DOMINI? Dauid ergo uo
cato uno ex iuuenibus, dixit, Adesto,
& impetum fac in illum. Percussit er-
go eum, & mortuus est. Et dixit ad eũ
Dauid, Sit sanguis tuus super caput
tuum, quandoquidem os tuum testatũ
est cõtra te, dicens, Ego interfeci Chri
stum DOMINI. Lamentatus est au
tem Dauid huiusmodi lamẽtatione Sau
lem & Ionathan filium eius. Et dixit,
ut docerent filios Iuda arcu, ecce scri-
ptum est in libro iusti, Decus Israelis
in excelsis tuis uulneratũ est, quomo-
do corruerunt heroes? Ne nuncietis
[ista] in Gath, ne prædicetis in pla-
teis Askalon, ne forte lętentur filiæ Pa
lestinorum, ne forte exultent filiæ incir
cuncisorum. Montes Gilboa, ne [ue-
niat] super uos ros, neq; pluuia, neq;
agri oblationũ, quoniam illic clypeus
heroum ignominiose abiectus est, cly-
D peus Saulis, ac si nõ esset unctus oleo.
A sanguine uulneratorum, à pinguedi
ne heroum, arcus Ionathan nunq; refle
xit, neq; gladius Saulis rediit uacuus.
Saul & Ionathan amabiles & iucun-
di in uita sua, in morte quoq; sua non
sunt separati: ueolociores fuerunt aqui-
lis, fortioresq; leonibus. Filiæ Israel
flete Saulem, qui uos uestiebat cocci-
no, idq; delicate, quiq; uestimentis ue-
stris inducebat aurea ornamenta. Quo
modo ceciderunt heroes in medio præ
lio, Ionathan in excelsis tuis uulnera-
tus [cadit.] Doleo tui causa frater mi
Ionathan, fuisti mihi supra modum iu-
cundus, mihi pręstãtior fuit amor tuus
q̃ amor mulierum. Quomodo ceside-
runt heroes, et perierunt arma bellica?

CAP. II.

A POst hæc factum est, ut Dauid consu
leret DOMINVM hisce uerbis,
Ascendam ne in unam ex ciuitatibus
Iuda? Et ait DOMINVS ad eum, A-
scẽde. Rursumq; ait Dauid, Quò ascen
dam? Et dixit, In Hebron. Ascendit igi
tur illuc Dauid, & etiam duæ uxores
eius, Ahinoam Iesreelitis, & Abigail
quę fuerat uxor Nabal Carmelitę. Ad
duxit quoq; Dauid uiros qui cum eo
fuerant, singulos cũ familia sua, & ha-
bitauerunt in ciuitatibus Hebron. Et
uenientes†uiri Iuda unxerunt Dauidẽ 1.Mac.2.f
in regem super domum Iuda. Nuncia-
runtq; † Dauidi hisce uerbis, Viri Ia- 1.Re.31.d
bes Gilead sunt qui sepelierunt Saulẽ.
Misit ergo Dauid legatos ad ciues Ia-
bes Gilead, dixitq; ad eos, Laudati
uos DOMINO, qui hanc pietatẽ ex-
hibuistis domino uestro, nempe Sauli,
& sepeliistis eum. DOMINVS igitur B
& uos beneficio & ueritate prosequa
tur: sed & ego beneficiũ tale præstabo
uobis qui hanc rem fecistis: confirmen
tur ergo manus uestræ, sitisq; filii for-
tes, quandoquidem mortuus est domi
nus uester Saul, meq; unxerũt super se
regẽ hi qui de domo Iuda sunt. Abner
autem filius Ner, imperator exercitus
quẽ habuerat Saul, tulit Isboseth filiũ
Saulis, & transtulit illũ in Mahanaim,
cõstituitq; eum regem super Gilead, &
super Asuri, et super Iesreel, Ephraim,
Beniamin, & super totũ Israelem. Qua
draginta annos natus fuit Isboseth fi-
lius Saulis, cũ rẽgnare inciperet super
Israelem, regnauitq; duobus annis, dun
taxat domus Iuda sequebatur Daui- C
dem. Fuit aũt numerus dierum quibus Anni regni
Dauid rex fuit in Hebron super domũ Dauidis.
Iuda, septem annorũ & sex mensium.
Egressusq; Abner filius Ner, & serui
Isboseth filii Saulis de Mahanaim in
Gibeon. Ioab uero filius Zeruia ser-
uiq; Dauidis egressi obuiam facti sunt
illis iuxta piscinã Gibeon pariter, con
stiteruntq; hi ad piscinã hinc, & illi ad
piscinã illinc. Dixitq; Abner ad Ioab,
Consurgant quęso adolescentes, & lu
dant coram nobis. Et dixit Ioab, Con-
surgant[sane.]Consurrexerũt ergo &
transierunt numero duodecim de Ben-
iamin et de Isboseth filio Saulis, rursus
duodecim ex seruis Dauidis. Appre-
hẽdit aũt quisq; caput proximi sui, [&
xitq;]ensem suum in latus cõparis sui,
conciderumtq; pariter; uocatusq; est lò D
cus ille Helkat Hazurim, qui est in Gi
beon. Factumq; est prælium satis acre
eodem die, nam inferior fuit Abner &
milites Israelis coram seruis Dauidis.
Fuerunt illic tres filii Zeruia, nempe
Ioab, Abisai et Asael. Asael aũt erat ue

iox pedibus suis, queadmodũ caprea in aperto campo. Et insequutus est Asael ipsum Abner, nec declinabat eundo, neq; ad dexteram, neq; ad sinistrã, quin Abner hæreret. Abner aũt uersus retrospexit, & ait, An nõ tu es Asael? Respondit, Ego planè. Ait ad eum Ab
E ner, Declina siue ad dextram tuã, siue ad sinistram tuã, & aprehende tibi aliquem ex adolescentibus, ut capias tibi armaturam eius. Et Asael noluit desistere à persequẽdo eum. Rursusq; dixit Abner ad Asaelem, Recede à me, quid enim te humi sternam? quomodo uero attollerem faciem meam corã fratre tuo Ioab? Quum uero nollet abire, ferijt eum Abner posteriore parte lanceæ ad uiscera uitalia, ut exiret lancea à tergo eius. Cecidit ergo ibidẽ, locoq; suo mortuus est. Fiebat aũt, ut quicũq; uenirent ad locũ illum ubi ceciderat, mortuusq; fuerat Asael, consisterent.
F Ioab autem & Abisai insequuti sunt ipsum Abner, occubuitq; sol quum uenissent ad collẽ Ama qui est è regione Giah, iuxta uiam deserti Gibeon. Congregatiq; sunt filij Beniamin post Abner conglobati in agmen unum, steteruntq; in uertice cuiusdã collis. Clamãs uero Abner ad Ioab, dixit, An perpetuò deuorabit gladius? ignoras amaritudinem tandem sequuturã? Quousq; non dices populo, ut reuertatur ab insequendo fratres suos? Et ait Ioab, Viuit deus, nisi loquutus fuisses, tamdudum subductus fuisset populus quisq;
G ab insequutione fratris sui. Receptui ergo cecinit Ioab cornu, et cõstitit uniuersus populus, nec ultra insequutus est Israelitas, nec ultra pugnauit. Porrò Abner & milites eius abierunt per campum planum tota illa nocte, traieceruntq; Iordanem, et profecti sunt per uniuersam Bithron, ueneruntq; Mahanaim. Ioab q̃q; reuersus ab insequendo ipsum Abner. Et cum congregasset cunctum populũ, desiderati sunt ex seruis Dauidis undeuiginti uiri, et Asael. Serui autem Dauidis trucidarant ex Beniamitis & militibus Abner trecentos uiros & sexaginta, qui mortui erant. Et tollentes Asaelem, sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Beth Lehem. Et profecti sunt tota nocte Ioab & uiri eius, & diluculabat eis [quum uenissent] in Hebron. CAP. III.

Diutinum itaq; bellum fuit inter domum Saulis, & inter domum Dauidis. Promouit interim Dauid & confortabatur, domus Saulis autem magis magisq; attenuabatur. Porrò †Dauidi nati sunt filij in Hebron, primogenitus eius fuit Ammon ex Ahinoam Iesreelitide. Secundus [filius] eius fuit Chileab ex Abigail, quæ fuerat uxor Nabal Carmelitæ. Tertius Absalom filius Maacha filiæ Thalmai regis Gessur. Quartus Adonia filius Haggith. Quintus Sephatia filius Abital, & sextus Iithream de Egla uxore Dauidis. Isti nati sunt Dauidi in Hebron. Quumq; esset bellũ inter domum Saulis, & inter domum Dauidis, factũ est ut Abner confortaret sese in domo Saulis. Habuerat autem Saul pellicem nomine Rizba, quæ fuit filia Aia, dixit ergo [Isboseth] ad Abner, Quare ingressus es ad pellicẽ patris mei? Abner autem uehementer commotus est propter uerba Isboseth, & dixit, Num caput canis ego sum, qui contra Iuda hodie beneficijs prosequor domũ Saulis patris tui, fratres eius & amicos eius? neque tradidi in manum Dauidis, & tu inquiris hodie in me iniquitatem huius mulieris: sic faciat deus ipsi Abner, sicq; addat ei, quoniam sicut iurauit DOMINVS Dauidi, sic faciam ei, ut transferatur regnum de domo Saulis, firmeturq; solium Dauidis super Israelem & super Iuda, à Dan usq; Beer Seba. Et ne uerbum quidem potuit ultra respondere ipsi Abner, quandoquidem eũ metuebat. Misit itaq; Abner nuncios ad Dauidem pro se hisce mandatis, Cuius est terra? quiq; dicerent, Feri fœdus tuum mecũ, & ecce manus mea erit tecũ, & reducam ad te uniuersum Israelẽ. Qui ait, Bene, ferã tecum fœdus, ueruntamen rem unam postulo ego à te, nẽpe, Ne uideas faciem meã, ni prius adducas Michol filiam Saulis, cum ueneris uidere faciem meã. Misit præterea Dauid nũcios ad Isboseth filiũ Saulis hisce mãdatis, Redde uxorem meam Michol, quam mihi centum præputijs Palestinorum despondi. Misit ergo Isboseth, & tulit eã à marito,

Marginal notes (right column): A (beside "Diutinum itaq; bellum fuit inter do-"); 1. Par. 3. a (beside "magisq; attenuabatur. Porrò †Daui-"); B (beside "mine Rizba, quæ fuit filia Aia, dixit er-"); C (beside "sum Israelẽ. Qui ait, Bene, ferã tecum"); 1. Reg. 18. g (beside "filiũ Saulis hisce mãdatis, Redde uxo-")

nempe à Paltiel filio Lais. Maritus au
tem eius profectus est cum ea, eundo ui
delicet flens post eam usq; Bahurim.
Et ait ad eum Abner, Vade, reuertere:
& reuersus est. Porrò Abner sermonē
habuit cum senioribus Israel in hanc
sententiam, Tam heri quàm nudiuster
tius hoc agebatis, ut Dauid esset rex ue
ster, nunc igitur satagite, quoniā DO-
MINVS loquutus est ad Dauidē hisce
D uerbis, Per manum serui mei Dauidis
seruabo populum meum Israel de ma-
nu Palestinorum, & de manu omnium
inimicorum eius. Neq; solum loquu-
tus est Abner [hæc] in auribus Benia-
min, sed & abijt Abner ut loqueretur
in auribus Dauid in Hebron, qdquid
uisum fuerat Israelitis, & uniuersæ do
mui Beniamin. Et uenit Abner ad Da-
uidem in Hebron, & cum eo uiginti ui
ri. Dauid autem apparauit ipsi Abner
& uiris qui cū eo uenerant conuiuiū.
Dixitq; Abner ad Dauidem, Surgam,
ibo & congregabo ad dominum meū
regem cunctum Israelem, ut tecum fœ-
dus feriāt, & tu omnibus pro omni ani
mi tui uoto imperes. Et amandauit Da
uid ipsum Abner, abijtq; in pace. Et ec
ce serui Dauidis & ipse Ioab ueniebat
ab excursione, adferētes secum magnā
prædam. Et Abner non erat cum Daui
de in Hebron, nam amandauerat eum,
3.Re.2.a abieratq; in pace. Quumq; †Ioab atq;
omnis exercitus qui cum eo erat uenis
sent, nunciarunt ipsi Ioab dicentes, Ve
nit Abner filius Ner ad regem, & di-
E misit eum, abijtq; saluus. Veniens er-
go Ioab ad regem, dixit, Quid fecisti?
ecce uenit Abner ad te, cur ergo dimi-
sisti eum ut abiret? Tu nosti Abner fi-
lium Ner, q iccirco uenerit ut tibi im-
ponat, resciatq; exitum tuum & introi
tum tuum, omniaq; quæ tu agis expi-
scetur. Egressus itaq; Ioab à Dauide,
misit nuncios post Abner, qui reduxe-
runt eum de puteo Sira, ignorante Da
uide. Cumq; Abner reuersus esset in
Hebron, abduxit eum Ioab ad medium
portæ, ut cum eo insidiose loqueretur,
ferijtq; eum in uitalia uiscera, & mor-
tuus est propter sanguinem Asael fra-
tris eius. Hoc quum Dauid postea re-
sciret, dixit, Innocens ego sum, & re-
gnum meum à DOMINO in perpe-
tuum, à sanguine Abner filij Ner, reci
dat in caput Ioab, & super uniuersam
domum patris sui, ut non excindatur è F
domo Ioab fluxum patiens, leprosus,
& qui baculo innitatur, cadens gla-
dio, & pane deficiens. Ioab igitur &
Abisai frater eius occiderunt Abner,
q is occidisset fratrem eorum in Gi-
beon in prælio. Dixit autem Dauid ad
Ioab & ad cunctum populum qui secū
erat, Discindite uestimenta uestra, &
accingite uos saccis, & plangite Ab-
ner: rex uero Dauid ibat post feretrū,
& sepelierunt Abner in Hebron, attol
lensq; uocem suam rex, fleuit ad sepul
chrum Abner, fleuitq; omnis populus.
Et lamentabatur rex ipsum Abner, &
ait, Num Abner morte stultorum mo-
rietur? Manus tuæ nō sunt uinctæ, nec
pedes tui compedibus contracti, sed si
cut quis cadit ante iniquos homines,
sic cecidisti. Et uniuersus populus rur
sum deplorauit ipsum. Quumq; uniuer G
sus populus uenisset ut comederet pa-
nem cum Dauide, clara adhuc die iu-
rauit Dauid, dicens, Sic faciat mihi Iuramentū.
deus, & sic addat, si ante occasum so-
lis gustem panem, uel aliud quidq;. V-
niuersus ergo populus cognouit, et pla
cuit [hoc] in oculis eorū: & quidquid
rex faciebat, bonum uidebatur in ocu
lis totius populi. Nam omnis populus
atq; uniuersus Israel cognouerunt eo-
dem die, non esse à rege q Abner filius
Ner occisus sit. Et ait rex ad seruos
suos, An non cognoscitis q imperator
& quidem magnus cecidit hodie in Is-
raele? Ego autem etiamnum tener sum,
& rex unctus, & uiri illi filij Zeruiæ
mihi satis duri sunt, rependat DOMI-
NVS facienti malum iuxta malitiam
suam.

CAP. IIII.

CVmq; audisset filius Saulis mor- A
tuum esse Abner in Hebron, remi-
serunt manus eius, omnesq; Israelitæ
territi sunt. Habuit autem filius Saulis
duos uiros qui erant præfecti latronū:
unius fuit nomen Baana, alterius uero
nomen erat Rechab: filij erāt Rimmon
Beerothitæ, de filijs Beniamin, siqui-
dem & Beerothitæ censi sunt ad Ben-
iamin. Fugerant autem Beerothitæ illi
in Gitthaim, cōmoratiq; sunt illic usq;
in hunc diem. Habuit quoq; Ionathan
filius

filius Saulis filium claudum pedibus,
B quinq; natum annos quum fama Saulis & Ionathan uenisset ex Iesreel, tollensq; eum nutrix sua fugit: in fuga aũt quum festinaret, cecidit [puer] claudus effectus: huius nomen erat Mephiboseth. Profecti autem filij Rimmõ Beerothitæ, nempe Rechab & Baana, ingressi sunt, quũ ferueret dies, domum Isboseth, qui super lectum suum meridie quiescebat. Venerunt autẽ ad medium domus accepturi triticũ, & percusserunt eũ in uiscera uitalia. Rechab autem & Baana frater eius fuga elapsi sunt. Quũ enim ingressi fuissent domũ,
C iacebat ille super lecto suo in cubiculo ubi cubare solebat, & trucidantes illũ interfecerũt, abscinderũtq; caput eius, & capite accepto, abierunt tota nocte per uiam campestrem, attuleruntq; caput Isboseth ad Dauid in Hebron, dicentes ad regem, Ecce caput Isboseth filij Saulis inimici tui, qui insidiatus est uitæ tuæ, equidem deus ultus est hodie dominum meum regem de Saule & de semine eius. Respondens autem Dauid Rechab & Baana fratri eius filijs Rimmon Beerothitæ, dixit ad eos, Viuit DOMINVS, qui redemit animam meam de omni adflictione, quoniam
D †quum quidam nunciaret mihi et diceret, En Saul mortuus est, & is quidem (Supra 1.b) sibi uidebatur faustum quiddam nunciare, hunc apprehensum trucidaui in Ziklag, ut darem ei præmium pro nuncio, quanto magis quum uiri impij occiderint iustum in domo sua, et super lectum suum? An non requirerem sanguinem eius de manu uestra, & uos è terra exciderem? Præcepit itaq; Dauid iuuenibus, qui interfecerunt eos, absciderüntq; manus eorum atq; pedes, & suspenderunt super piscinam in Hebron, caput uero Isboseth acceperunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

CAP. V.

A VEnerunt itaq; omnes tribus Israel ad Dauidem in Hebron, dicentes, (1.Par.11.a) Ecce nos sumus os tuum, & caro tua, sed & heri & nudiustertius, quũ Saul regnaret super nos, tu eras educens & introducens Israelem, aitq; DOMINVS ad te, Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super Israelem. Venerunt ergo omnes seniores Israelis ad regẽ in Hebrõ, & pepigit rex Dauid fœdus cũ eis corã DOMINO, & unxerunt Dauidẽ regẽ super Israelem. Dauid erat natus triginta annos quũ rex fieret, †regnauitq; quadraginta annis. In Hebron regnauit super Iudã septẽ annis & sex mensibus: Hierosolymis autem regnauit trigintatribus annis super uniuersum Israelẽ & Iudã. (Infra 3. Reg.2.c) Abijt autẽ rex & uiri eius in Ierusalem ad Iebusæum habitatorẽ eius regionis qui loquutus est ad Dauidem dicens, Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos et claudos, qui dicunt, Non ueniet huc Dauid. Cepit ergo Dauid arcẽ Zion, quæ ciuitas est Dauidis. Et ait Dauid eodem die, Quicũq; percusserit Iebusæum, & accesserit ad imbrices, & claudos ac cæcos [percusserit] odiosos animæ Dauidis: & ob hoc dixerũt, Cæcus et claudus nõ introibit domum. B Habitauit autem Dauid in arce illa, uocauitq; ipsam ciuitatẽ Dauidis. Et ædificauit per circuitum à Millo & intra. Promouit itaq; Dauid, & promouẽdo magnus fit, et DOMINVS deus exercituũ erat cum eo. Misit quoq; Hiram rex Zor ad Dauidem legatos, simulq; ligna cedrina, fabros lignarios, & latomos ac murarios fabros, qui extruxerunt domũ Dauidi. (1.Par.14.a) Et cognoscens Dauid q; DOMINVS confirmasset eũ regẽ super Israelem, & q; exaltatum esset regnũ eius propter populũ eius Israel, duxit Dauid adhuc cõcubinas & uxores de Ierusalem, postq̃ uenerat de Hebron, natiq; sunt Dauidi adhuc filij et filiæ. (1.Par.3.b) C Et hæc sunt nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalẽ, Sammua, Sobab, Nathan & Solomon, Gibhar, Elisua, Næphek, Iaphia, Elisama, Eliada et Eliphalet. Audientes autem Palestini q; unxissent Dauidẽ regẽ super Israelem ascenderunt cuncti Palestini ut quærerent Dauidem. (1.Par.14.b c.d.) Quod quum audisset Dauid, descendit in arcem. Venerunt autem Palestini, et diffuderunt se in ualle Rephaim. Consuluit igitur Dauid DOMINVM, dicens, Ascendam ne cõtra Palestinos? Trades ne eos in manum meam? DOMINVS autem respõdit ipsi Dauidi, Ascende, quoniam certissime tradã Palestinos in manus tuas.

Isaiæ 28.f †Veniens itaq; Dauid in Baal Perazim, percussit eos ibi Dauid, & dixit, Dissipauit DOMINVS hostes meos coram me instar aquarum quę dissipantur: ideo nomen loci illius uocatum est
D Baal Perazim. Et reliquerunt ibi sculptilia sua, quæ tulit Dauid & uiri eius. Rursum ascenderunt Palestini, diffuderuntq; se in uallem Rephaim. Et quum Dauid consuluisset DOMINVM, respondit, Non ascendes, sed circumeas post eos, uenies q; ad eos è regione mororum: quumq; audieris sonitum incessus in apicibus mororum, tum gnauiter rem geras: nam tunc DOMINVS egressus est ante conspectum tuum, ut percutiat castra Palestinorum. Et Dauid fecit sic quemadmodum ei pręceperat DOMINVS, & percussit Palestinos à Gaba, usq; dum uenias in Gaser.

CAP VI.

A 1.Par.13.b DAuid autem congregauit rursum omnem delectum [militem] in Israele, nempe triginta millia. Et exurgẽs Dauid abijt unà cũ omni populo quem secũ habebat ex Baale Iuda, ut transferret illinc arcam dei, cuius nomen uocatur nomen DOMINI exercituum, habitantis super ipsam inter Cherubim. Vexerunt ergo arcam dei super plaustro nouo, & tulerunt eam de domo Abinadab quæ erat in colle. Vsa autem & Ahio filij Abinadab deducebãt
1.Reg.7.a plaustrum illud nouum. Quumq; ducerent illud cum arca dei de domo Abinadab quæ erat in colle, præcedebat Ahio arcam ipsam, Dauid uero & uniuersa domus Israelitica ludebant coram DOMINO uarijs [instrumentis] ligneis abiegnis, citharis, nablis, timpanis, sistris, & cymbalis. Quumq; uenissent in aream paratam, misit Vsa [manum] ad arcam dei, tenuitq; eam, decli
1.Par.15.b nabant enim boues. Et incanduit furor
B DOMINI in Vsam, percussitq; eum ibi deus propter temeritatem istam præcipitem, & mortuus est ibi coram arca dei. Et excæstuat Dauid dolore q DOMINVS dirupisset rupturam in Vsa, & uocauit locum illũ Pærez Vsæ usq; in hunc diem. Et timens Dauid DOMINVM in die illa, dixit, Quomodo ad me ueniret arca DOMINI? Noluit itaq; Dauid deducere ad se arcam DOMINI in ciuitatem Dauidis, sed abduxit eam Dauid in domum Obed Edom Githæi. Et mansit arca DOMINI in domo Obed Edom Githæi tribus mensibus, fortunauitq; DOMINVS Obed Edom, & uniuersam domum eius. Nunciatumq; †est regi Da- 1.Par.15.d
uidi in hæc uerba, DOMINVS fortunauit domum Obed Edom & omnia quæ habet, propter arcã dei. Et abiens Dauid, adduxit arcam dei de domo Obed Edom, in ciuitatem Dauidis cum lætitia. Et factum est quum progressi essent illi qui ferebant arcam DOMINI C
sex passibus, sacrificauit bouem, & pecus pingue. Dauid autem saltauit toto robore coram DOMINO, eratq; Dauid amictus Ephod lineo. Dauid igitur & omnis domus Israel ducebãt arcam DOMINI cum iubilo & uoce tubæ. Contigit autem quum arca DOMINI ueniret in ciuitatẽ Dauidis, ut Michol filia Saulis prospiceret per fenestram, et uideret regem Dauidem gnauiter saltantem corã DOMINO, uilipenditq; eum in corde suo. Et introducentes arcam DOMINI, collocauerunt eam in locum suum, in medio tentorij, quod tetenderat ei Dauid, & sacrificauit Dauid holocausta & gratulatoria sacrificia coram DOMINO. Quũq; Dauid absoluisset holocausta & sacrificia gratulatoria, bene imprecatus est populo in nomine DOMINI exercituum. Et Visceratio
distribuit uniuerso populo, & uniuer- principis.
sæ multitudini Israelis, tam uiris quàm D
mulieribus, singulis placentam panis unam, & frustum carnis unum, & pultem unã, et abijt omnis populus, quisq; in domum suam. Reuersus est autẽ Dauid ut salutaret domum suam, & egressa Michol obuiam Dauidi, ait, Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel, qui hodie nudus incessit coram ancillis seruorum suorum, ac si leuissimus quisq; nudus incederet. Et ait Dauid ad Michol, Coram DOMINO [scilicet] Iudam, qui me elegit præ patre tuo atq; uniuersa domo eius, quiq; mihi mandauit ut essem princeps super populum DOMINI, nempe super Israelẽ. Quin et uilior ero quàm nunc, eroq; humilis in oculis meis, et cũ ancillis de quibus dixisti, cũ illis inquã gloriosus ero. Ipsi

Michol ergo non fuit filius usq; in diẽ
mortis suæ. CAP. VII.
A FActum est autẽ ut rex sederet in do-
mo sua, dederatq; illi DOMINVS
requiem circunquaq; ab uniuersis ini
micis eius. Ait ergo rex ad prophetam
1.Par.17.a Nathan, En ego nũc habito in †domo
cedrina, arca aũt DOMINI manet in
tra aulæum. Et dixit Nathan ad regẽ,
Vade, et fac quidquid est in corde tuo,
quoniam DOMINVS est tecum. Fa-
ctum est aũt eadem nocte, ut fieret uer-
bum DOMINI ad Nathan in hãc sen
tentiam, Vade & dic seruo meo Daui-
di, Sic ait DOMINVS, Num tu ex-
trues mihi domum ut ego [illic] habi-
tem? Etenim non habitaui in domo ab
ea die qua eduxi filios Israel ex Aegy-
pto, in hunc usq; diem, sed fui deambu
lans in tentorio & tabernaculo. Et in
omnibus in quibus ambulaui cum om
nibus filijs Israel, nũ loquutus sum uer
bum unum cum aliqua tribuũ Israelis,
cui præcepi ut pasceret populũ meum
Israel, ut dicerem, Quare non ædifica-
B stis mihi domũ cedrinam? Nunc ergo
1.Re.16.e dices ad seruum meum Dauidem, Sic
ait DOMINVS exercituũ, Ego tuli te
de septo quũ sequereris oues, ut esses
princeps super populum meum, nempe
super Israelem, & fui tecũ in omnibus
quocũq; ambulasti, excidi insuper om
nes hostes tuos ante te, feciq; tibi nomẽ
celebre, ut nomẽ [habent] celeberrimi
in terra. Constituam quoq; locum po-
pulo meo Israeli, & plantabo eum, ut
habitet in loco suo: neq; tumultuabitur
amplius, filij quoq; iniqui ultra eũ non
adfligẽt ut antea, ab ea scilicet die qua
constitueram iudices super populum
meum Israel. Requiem insuper tibi da-
bo ab omnibus hostibus tuis. Prçterea
DOMINVS tibi nũciat, q & tibi q̃q;
facere domum uelit DOMINVS. †
Exo.1. Quum exacti fuerint dies tui, dormie-
4.Reg.8.c risq; cum patribus tuis, excitabo semẽ
tuum post te quod egredietur de utero
3.Reg.5.a tuo, regnũq; eius firmabo. Is †extruet
1.Par.22.c domum nomini meo, & ego confirma-
bo solium regni eius perpetuò: ego †
Heb.1.b ero ei pater, et ipse erit mihi filius: quẽ
C quũ inique egerit, castigabo uirga ui-
rorum, & uerberibus filiorum homi-
num, beneficentia autem mea non rece
det ab eo, quemadmodũ abstuli à Sau-
le, quem sustuli à facie tua. Et firmabi-
tur domus tua & regnum tuum perpe
tuò corã facie tua, firmumq; erit soliũ
tuum perpetuò. Iuxta omnia hæc uer-
ba, & iuxta omnem hanc uisionem, sic
loquutus est Nathan ad Dauidem. In-
gressus itaq; rex Dauid, sedit corã DO
MINO, & dixit, Quis sum ego DO-
MINE deus, et quæ domus mea, q me
tantopere euehis? Quin hoc tibi parum
adhuc uisum est DOMINE deus, nisi
& porrò in longinquum pollicitatio-
nem facias ad domum serui tui, & hçc
est directio ipsius Adæ DOMINE Gen.
deus. Quid uero ultra addere potest
Dauid ut ad te loquatur? tu cognouisti
seruum tuum DOMINE deus. Om-
nia ista magnifica fecisti propter uerbũ
tuum, & iuxta cor tuum, ut nota face-
res ea seruo tuo. Idcirco magnificatus
es DOMINE deus, quoniam non est
similis tui, & non est deus præter te, iu
xta omnia quæ audiuimus auribus no
stris. Quæ uero gens una est in terra,
quemadmodum populus tuus Israel,
cuius deus iret ut sibi populum redime
ret, sibiq; nomen poneret, faceretq; uo- D
bis magnifica & stupenda [opera] in
terra tua, propter populum tuum quẽ
redemisti tibi ex Aegypto, gẽtem cum
iudicibus eius? Firmasti tibi populum
tuum Israel, ut esset populus tuus per-
petuò, & tu DOMINE factus es eo-
rum deus. Nunc igitur DOMINE
deus, uerbum quod loquutus es ad ser
uum tuum, & ad domum eius, excita
in sæculũ, & fac quod loquutus es: sic
enim magnificabitur nomen tuum per-
petuò, ut dicatur, DOMINVS exer-
cituum est deus super Israelem, & do-
mus serui tui Dauidis firma erit ante
faciem tuã. Tu enim DOMINE exer
cituum deus Israel, reuelasti auri serui
tui hçc uerba, domum extruam tibi. Et
ob hãc causam seruus tuus inuenit cor
de suo, ut oraret ad te istam precatio-
nem. Nunc ergo DOMINE deus, tu
es deus, & uerba tua erũt uera, qui lo
quutus es ad seruũ tuum bonum hoc.
Et nunc adijce animum, & benedic do
mui serui tui, ut perpetuò sit ante fa-
ciem tuam, quoniam tu DOMINE
deus loquutus es, & benedictione tua

benedicetur domus serui tui perpetuò.

CAP. VIII.

A POst hæc pcussit Dauid Palestinos,
2.Par. 18.a & subegit eos, ademitq́ Dauid fre
num frontis de manu Palestinorum.
Percussit quoq́ Moabitas, mensusq́
est eos fune, prostrauit eos in terram,
& mensus est [eos] duobus funiculis
ad interficiendum scilicet, & integrum
funem ad seruandū in uita, factiq́ sunt
Moabitæ Dauidi serui pendentes ue-
ctigal. Ad hæc percussit Dauid Hada-
ræser filium Rehob regem Zoba, quū
proficisceretur ut reduceret potentiam
suam ad Euphratem. Cepit autem Da
uid ex eis mille & septingentos equi-
tes, & uiginti millia uirorum peditū.
Ad hæc inutiles reddidit Dauid om-
nes currus, centum tamen currus ex
B eis reliquos fecit. Quumq́ uenisset A-
ram Damasci, ut opem ferret ipsi Hada
ræser regi Zoba, percussit Dauid ex
Syris uigintiduo millia uirorum. Et
cōstituit Dauid præfectos in Syria Da
masci, factiq́ sunt Syri serui Dauidi,
tributaq́ ei penderunt. Et seruauit DO
MINVS Dauidē in omnibus ad quæ
profectus est. Accepit q́q́ Dauid cly-
peos aureos quos habuerant serui Ha
daræser, & intulit eos Hierosolyma.
De Betha autem & Berothai ciuitati-
bus Hadaræser, tulit rex Dauid æs ad
C modum multum. Audiens autem Thoi
rex Hemath quod Dauid percussisset
oēs copias Hadaræser, misit Thoi Io-
ram filium suum ad regem Dauidem
pro ambienda pace, gratulatūq́ quod
bello adortus esset Hadaræser, quódq́
trucidasset eum: quoniam Thoi hostis
erat infensus ipsi Hadaræser, erantq́
in manu eius uasa argentea, uasa au-
rea, & uasa ænea, quæ dedicauit Da-
uid rex DOMINO, cum auro & ar-
gento quod dedicauerat ex omnibus
gentibus quas subegerat, nempe de Sy
ris, de Moabitis, de Ammonitis, de
Palestinis, de Amalekitis, & de præ-
da Hadaræser filij Rehob regis Zoba.
D Quumq́ Dauid reuerteretur, percus-
sissetq́ ex Syris decem & octo millia
in ualle Salis, illustrauit [sibi] nomen.
Constituit denique Dauid præfectos,
per totam Aedom inquam præfectos
constituit, ut omnes Aedomitæ serui
essent Dauidis. Et seruauit DOMI-
NVS Dauidem in omnibus ad quæ
proficiscebatur. Regnauitq́ Dauid su-
per uniuersum Israelem, dicebatq́ Da-
uid ius, & administrauit iustitiam uni-
uerso populo suo. Porrò Ioab filius
Zeruia imperator erat exercitus, Io-
saphat autem filius Ahilud erat à com
mentarijs, Zadok filius Ahitub, & A
himelech filius Abiathar erant sacer-
dotes, Seraia scriba, Benaia filius Ie-
hoiada erat super Chreti & Pleti, & fi
lij Dauidis erant primores.

CAP. IX.

DIxit aūt Dauid, Est ne quispiam ad A
huc reliquus de domo Saulis? ut
benefaciam illi propter Ionathan. Erat
uero in domo Saulis seruus quidam,
cuius nomen Ziba: quem quum uo-
cassent ad Dauidē, ait rex ad eum, Tu
ne es Ziba? Qui ait, Seruus tuus est.
Et dixit rex, Nemóne amplius reli-
quus est ex domo Saulis, cui exhibeā
beneficentiam dei? Dixitq́ Ziba ad re
gem, Restat adhuc filius Ionathan, clau
dus pedibus. Dixit ergo ad eum rex, B
Vbi uero is est? Dixit Ziba ad regem,
En est in domo Machir filij Ammiel
de Lodebar. Misit itaq́ rex Dauid, &
tulit eū de domo Machir filij Ammiel
de Lodebar. Veniens autem Mephibo
seth filius Ionathan filij Saulis ad Da-
uidem, procidit in faciem suam incur-
uatus. Et ait rex, Mephiboseth. Qui re
spōdit, En presto sum ego seruus tuus.
Ait ad eum Dauid, Ne metuas, omni- C
no enim benefaciam tibi propter Iona
than patrē tuum, restituamq́ tibi cun-
ctos agros Saulis patris tui, tuq́ come
des panē ad mensam meam perpetuò.
Et reuerenter se inclinans dixit, Quis
est seruus tuus? quod respicis ad canē
mortuum, qualis ego sum. Vocauit ita
que rex Zibam seruum Saulis, & di-
xit ad eum, Quęcunq́ Saulis fuerunt,
totiusq́ domus eius, tradidi filio domi
ni tui. Coles igitur fundum illius, tu, fi
lij tui, & serui tui, colligesq́ [prouen-
tus,] ut cedant filio domini tui in cibū
de q̄ edat: cęterum Mephiboseth filius
domini tui perpetuò edet panē in men
sa mea. Erant autem ipsi Ziba quinde D
cim filij, et uiginti serui. Aitq́ Ziba ad
regem, Iuxta omnia quæ præceperit
dominus

dominus meus rex seruo suo, sic faciet
seruus tuus. [Dixit rex,] Mephibo-
seth edet in mensa mea, quēadmodum
[quispiam] ex filijs regis. Habebat in
super Mephiboseth filium paruum no
mine Micha: quidquid uero habita-
bat in domo Ziba, mancipatum erat
seruitio Mephiboseth. Porrò Mephi-
boseth habitabat in Ierusalē, quoniam
comedebat iugiter super mensam re-
gis, & erat claudus utroq; pede.

CAP. X.

A Contigit post hęc ut moreretur rex
Ammonitarū, regnauitq; Hanun
1.Par.19.a filius eius pro eo, aitq; Dauid, †Bene
ficentia prosequar Hanonem filiū Na
has, quemadmodū pater eius me pro-
sequutus est beneficentia. Misit itaq;
Dauid legatos suos, ut consolarentur
[eum] propter [mortem] patris sui.
Venerūt itaq; legati Dauidis in regio
nem Ammonitarū. Dixerūt ergo prin
cipes Ammonitarum ad Hanonem he
rum suum, Num Dauid consolatores
ad te misit, ut patrē tuum honoret co-
ram te? an non magis misit Dauid ser
uos suos ad te in hoc, ut exploret atq;
perscrutetur urbem, subuertatq; eam?
Tulit itaq; Hanon seruos Dauidis, ra
sitq; partem quandam barbæ eorū, &
præscidit indumēta eorum partim ad
nates eorum usq;, & amandauit eos.
B Quod quum nunciassent Dauidi, misit
obuiam eis: erant enim uiri illi magna
ignominia affecti: dixitq; rex, Manete
in Iericho, donec repullulet barba ue-
stra, tum reuertimini. Animaduerten-
tes autem Ammonitæ inuisos se esse
Dauidi, miserunt ijdem Ammonitę, &
mercede conduxerūt Syros de domo
Rehob & Syros Zoba uiginti millia
peditum, & à rege Maacha mille ui-
ros, & ab Istob duodecim millia uiro
rum. Quod quum audisset Dauid, mi-
sit Ioab et uniuersum exercitū streuno
rum bellatorū. Egressi autem Ammo-
nitæ, aciem instruxerunt ad ostiū por
tæ, erantq; Syri de Zoba & Rehob,
Istob, & Maacha seorsim in campo.
Videns autem Ioab prælium & à fron
te & à tergo sibi imminere, delegit ex
omni iuuentute quæ erat in Israele, &
C instruxit aciē contra Syros, reliquum
uero populum tradidit sub manū Abi
sai fratris sui, eumq; instruxit contra
Ammonitas, aitq;, Si fuerint Syri me
ualidiores, opē mihi feres: sin filij Am
mon tibi præualuerint, adero ego tibi
auxiliū laturus. Sis ergo fortis, quin
& nos fortes simus pro populo nostro,
& pro ciuitatibus dei nostri: cæterum
DOMINVS faciat quod sibi bonum
uideatur. Accessit itaq; Ioab & popu
lus quem secum habebat, ut manū con
sereret cum Syris, illi autem cōspecto
eo fugerunt. Porrò Ammonitæ uiden
tes q; Syri fugissent, fugerunt & ipsi à
facie Abisai, ueneruntq; in ciuitatem.
Reuersus ergo Ioab à filijs Ammon,
uenit Hierosolyma. Et uidentes Syri
sese coram Israelitis corruisse, rursus
collecti sunt. Mittensq; Hadaræser, D
eduxit Syros qui erāt trans fluuium,
& uenerūt cum copijs suis, præceden
te eos Sobach, q erat imperator exer
citus Hadaræser. Hoc quū nunciatum
esset Dauidi, congregauit uniuersum
Israelem, & traiecto Iordane uenit in
Helam. Syri autem instruentes aciem
aduersus Dauidem, pugnam inierunt
cum eo. Syrus autem fugit corā Israe
le, percussitq; Dauid ex Syris septin-
gentos currus, & quadraginta millia
equitum, ipsum quoq; Sobach impe-
ratorem exercitus eius percussit, qui
& ibi mortuus est. Videntes autē uni-
uersi reges, serui scilicet Hadaręser, q;
corruissent coram Israele, pace inita
cum Israelitis, seruierunt eis, ueritiq;
Syri opem ferre amplius Ammonitis.

CAP. XI.

Factum est autem anno uertēte, sub A
id tempus quo solent reges egredi,
ut mitteret Dauid Ioab atque seruos
suos cum eo, quin & uniuersum Israe
lem, ut uastarent Ammonitas, oppu-
gnarentq; Rabba. Dauid uero reman 1.Par.20.a
sit in Ierusalem. Contigit autē sub tem
pus uespertinū, ut surgeret Dauid de
lecto suo, deambularetq; super tectum
domus regiæ, & uideret de tecto la-
uantem se mulierem quandam forma
supra modū uenusta. Et misit Dauid,
sciscitans de muliere illa, dicens, Est
ne hæc Bathsaba filia Eliham, uxor
Vriæ Hithæi? Et missis nūcijs Dauid,
tulit eam: quæ quum ingressa esset ad
eum, dormiuit ille cum ea: ipsa autem

Leuit.15.c sanctificauerat se ab immunditia sua, reuersaque est in domum suam. Hęc mulier cōcepit, et mittēs indicauit [hoc] Dauidi hisce uerbis, Grauida facta sum. Et misit Dauid ad Ioab [hisce mandatis,] Mitte ad me Vriam Hithæum. Misit itaque Ioab Vriam ad Da
B uidem. Veniens autem Vrias ad eum, interrogauit eum Dauid quomodo ualeret Ioab populusque, & num recte haberet bellū? Et ait Dauid ad Vriā, Descende in domum tuam, & laua pedes tuos. Egresso autem Vria de domo regis, sequutū est eum donū regis. Dormiuitque Vrias iuxta ostium domus regiæ, cum omnibus seruis domini sui, neque descēdit in domū suam. Hoc cum nunciassent Dauidi, dicentes, Vrias non descendit in domū suam, ait Dauid ad Vriam, An non ex itinere uenisti? cur ergo non descēdisti in domum tuam? Respōdit Vrias Dauidi, Arca, Israel, et Iuda sunt sub tentorijs, & dominus meus Ioab atque serui domini mei [iacent] in superficie campi, & ego ingrederer domū meam, ut comedam & bibam, atque dormiā cum uxore mea? Per uitam tuam, & per uitam animæ meæ, rem istam non faciam. Et ait Dauid ad Vriam, Mane hic etiam hunc diem, cras amandabo te. Et mansit Vrias in Ierusalem eodē die & crastino. Et quū uocasset eum Dauid, comedit coram eo, & bibit, inebriauitque
C eum. Et egressus uespere, ut dormiret in strato suo cum seruis domini sui, domum uero suam non descendit. Mane facto scripsit Dauid epistolā ad Ioab, quam misit per manum Vriæ. Scripsit autem in epistola huiusmodi uerba,
Epistola Vriæ. Constituite Vriā è regione imminentis ualidæ pugnæ, uosque recedite post eum, ut trucidetur, & moriatur. Factū ergo est, quum Ioab obseruaret ciuitatem, ut poneret Vriam in eum locum, ubi psuasum haberet uiros esse fortissimos. Egressi ergo ciues illius urbis, pugnauerunt cum Ioab, cecideruntque de populo & de seruis Dauidis, mortuus est etiam Vrias Hithæus. Et mittens Ioab nunciauit Dauidi de omnibus negotijs belli, præcipiens nuncio dicens, Quum cessaueris loqui ad regem de cunctis negotijs belli, si contingat regem uehementi ira commoueri, dixeritque tibi, Cur pugnando tam prope ad urbem accessistis? an non exploratum habuistis iaculaturos eos è muro? Quis percussit Abimelech filiū Ierubeseth, an non mulier deiecit fragmentum lapidis molaris è muro, & interibat in Thebez? Cur accessistis ad murū? dices, Etiam seruus tuus Vrias Hithæus mortuus est. Abijt ergo nuncius, & ueniens nunciauit Dauidi omnia, propter quæ illū miserat Ioab. Et dixit nuncius ad Dauidem, Vehementi impressione in nos irruerunt hostes, egressi ad nos in campū, nos uero illos [insequuti] sumus usque ad fores portarum, & deiecerūt iaculatores in seruos tuos è muro, mortuique sunt de seruis regis, mortuusque est seruus tuus Vrias Hithæus. Et ait Dauid ad nuncium, Sic dices ad Ioab, Ne tibi displiceat hæc res, sic enim, & sic deuorat gladius, intende bellū tuum contra urbem ut eā subruas, et corrobora eum. Audiēs autem uxor Vriæ quod mortuus esset Vrias maritus eius, luxit maritum suum. Quumque luctus transijsset, misit Dauid, trāstulitque eam in domum suam, factaque est ei uxor, & peperit ei filium. At hæc res quam designauit Dauid, displicuit DOMINO.

Iud.9.g (margin beside "Quis percussit Abimelech")

D (margin beside "teribat in Thebez")

CAP. XII.

A Misit autem DOMINVS Nathan ad Dauidem, qui ueniēs ad eum, dixit ei, Erant duo uiri in ciuitate eadem, alter diues, alter autem pauper. Diues habebat oues & boues admodum multos. Pauper uero nihil habebat omnino, pręter unicam ouiculam, quam emerat, quamque nutrierat, adoleuerat que hæc cum eo, simulque cum liberis suis, comedit de buccella eius, & de poculo eius bibit, sed & dormiebat in gremio eius, eratque ei instar filię. Quumque ueniret quispiam iter faciens ad uirum diuitem, pepercit ille ouibus & bobus suis, ne caperet de his ad mactādum peregre uenienti ad se, quin rapuit ouiculā uiri illius pauperis, & præparauit eam uiro qui peregre uenerat ad se. Exæstuauit autē
B nasus Dauidis uehementer aduersus hunc uirum, & dixit ad Nathan, Viuit DOMINVS, is qui hoc designauit,

uit, morte dignus est, reddat'q; ouicu-
Exod.22.a lam † quadruplo, q hanc tantam rem designauit, q'q; non abstinuit. Dixit autem Nathan ad Dauidē, Tu es uir talis: sic dixit DOMINVS deus Israelis, Ego unxeram te regem super Israelem, eripueram'q; te de manu Saulis, ego dederam tibi domum domini tui, & uxores domini tui in gremium tuum: dederā insup tibi domū Israel et Iehuda: hoc si parū fuerit, adiecissem tibi multo plura, cur ergo tam leue aestimasti uerbum DOMINI, ut coram eo malum faceres? Vriam Hithaeū gladio trucidasti, & uxorem illius duxisti tibi uxorem: interfecisti autem eum
C gladio Ammonitarum: non igitur recedet gladius de domo tua perpetuò, eo q non digne aestimaueris me, & rapueris uxorem Vriae Hithaei, ut esset tibi uxor. Sic dicit DOMINVS, Ecce ego exuscito super te malum de domo tua, accipiam'q; uxores tuas te uiden-
Infra 16.d te, & dabo [eas] † amico tuo, qui dormiet cum uxoribus tuis in conspectu solis huius. Tu quidem clàm [hoc] designasti, ego uero faciam rem istam coram toto Israele, & coram sole hoc. Dixit ergo Dauid ad Nathan, Pecca
Eccli 47.b ui DOMINO. Et ait Nathan ad Da
D uidem, Et DOMINVS trāstulit peccatū tuum, non morieris, quandoquidem uero re ista omnino hostibus DOMINI occasionem dedisti blasphemādi, morietur etiam certissime filius qui natus est tibi. Abijt uero Nathan in domum suam, & DOMINVS percussit puerū quem pepererat uxor Vriae Dauidi, ut de eo actū esset. Dauid autem flagitauit deum pro puero, ieiunauit'q; Dauid ieiuniū, & ingressus pernoctauit dormiēs in terra. Consurrexerunt autem seniores domus suę ad eum ut erigerēt eum è terra: at ipse noluit, nec uoluit cibum cum eis capere. Septimo autem die puer moritur, nec audebant serui ei nunciare quod puer
E esset mortuus: dicebant enim, Quum puer adhuc uiueret loquuti sumus ad eum, nec uoluit audire uocē nostram, quomodo ergo si dixerimus ad eum, Puer mortuus est? quin grauiter feret. Animaduertens aūt Dauid q serui sui [inter se] mussitarēt, intellexit infantē esse mortuū, dixit'q; Dauid ad seruos suos, Mortuus est ne puer? Illi aūt dixerunt, Mortuus est. Surgēs ergo Dauid è terra, lauit, & unxit se, cōmutata ueste sua, & ingressus domū DOMINI, adorauit. Veniēs deinde in domū suam, poposcit: & apposuerunt ei panem, & comedit. Tūc dixerūt ad eum serui eius, Quid hoc est quod fecisti? Propter infantē, cū adhuc uiuus esset, ieiunasti & fletui te dedisti: quo mortuo, surgis & comedis panē. Qui ait, F
Viuēte adhuc puero ieiunaui & fleui, sic cogitās, Quis scit, si misereatur mei deus ut puer uiuus maneat? nunc aūt cum sit mortuus, quid ieiunarem? num potero eum reuocare ultra? ego uado ad eum, is non redibit ad me. Et consolatus est Dauid Bathsabā uxorē suam, ingressus'q; ad eam, dormiuit cum ea, quae † peperit filiū, uocauit'q; nomen Solomon
eius Solomo, & DOMINVS dilexit nascitur.
eum, misit'q; per manū Nathan prophetae, & uocauit nomen eius Iedidia pro Matth.1.a
pter DOMINVM. Porrò Ioab pu- 1.Par.20.a
gnabat cōtra Rabba filiorū Ammon, obtinuit'q; urbē regni. Et misit Ioab nūcios ad Dauidē hisce uerbis, Pugnaui cōtra Rabba, & cepi urbē aquarum, nunc igitur congrega reliquū populum, & pone castra ad urbē ipsam, ut tu capias eam, ne ego capiā urbem, uoceturq; meo nomine. Congregauit igi G
tur Dauid cunctū populū, profectus'q; est contra Rabba, oppugnauit'q; eam, & cepit eam. Et tulit coronā regis eorum de capite eius, cuius pondus erat talentū auri, erant'q; in ea lapides pretiosi, imposita'q; fuit capiti Dauidis: quin & praedā ualde ingentē è ciuitate asportauit. Populum uero qui in ea erat eduxit, & posuit sub serras, et sub tribulas ferreas, sub ferreas secures, coniecit'q; eos in fornacē calcariā. Sic fecit uniuersis ciuitatibus Ammonitarum, reuersus'q; est Dauid cū uniuerso populo Hierosolyma.

CAP. XIII.

POst haec contigit, ut Amnon filius A
Dauidis deperiret sororē Absolomis filij Dauidis uenustam, nomine Thamar: [quae res] ita cruciabat Amnonem, ut sororis suae Thamar gratia sese in morbum conijceret: erat enim

uirgo, impossibileque uidebatur Amnoni ut faceret ei quidquam. Habebat autem Amnon amicum nomine Ionadab, filium Simea fratris Dauidis, eratque Ionadab uir ualde uafer, is dixit ei, Cur tu ô fili regis sic macilētus es, idque singulis [diebus] mane? an non indicabis mihi? Respondit ei Amnon, Ego amore Thamar sorore Absolomis fratris mei captus sum. Dixit ergo ad eum Ionadab, Recumbe super lectum tuum, & assimula te ægrotum, quumque uenerit pater tuus ut te inuisat, dic ad eum, Veniat quæso Thamar soror mea, ut me cibo reficiat, faciatque me spectante iusculum, ut quum uidero, edam è manu
B eius. Decubuit ergo Amnon, & morbum simulauit, uenitque rex ut eum inuiseret. Ait autem Amnon ad regem, Veniat quæso Thamar soror mea, & coquat me spectante duo liba, quæ comedam è manu eius. Misit ergo Dauid ad Thamar in domum eius, et ait, Vade quæso in domum Amnonis fratris tui, & para ei iusculum. Abijt ergo Thamar in domum Amnonis fratris sui, qui decubuit: & accepta farina subegit, et coxit eo uidente, coxit inquam liba. Et tollens sartaginem, effudit coram eo, ipse uero nolebat edere. Dixitque Amnon, Expellite omnes uiros à me: & egressi sunt omnes uiri ab eo. Et dixit Amnon ad Thamar, Infer iusculum in cubiculum, ut edam è manu tua. Acceptis igitur libis quæ coxerat Thamar, intulit Amnoni fratri suo in cubi-
C culum. Et quum ea illi admoueret ut ederet, apprehendit ille eam, aitque ad eam, Veni, dormi mecum soror mea. Illa autem respondit ei, Nequaquam frater mi, ne opprimas me, quoniam sic non fit in Israele: ne scelestum hoc facinus designes: quò enim confugerem cum probro meo? quin & tu fieres quemadmodum scelestorum aliquis in Israele: loquere quæso ad regem, non negabit me tibi. At ille noluit audire uocem eius, quin ea apprehensa oppressit eam, atque concubuit cum ea. Et exosam habuit eam Amnon uehementi & ingenti odio, ut odium quo eam prosequebatur maius esset amore quo eam amauerat. Dixit ergo Amnon ad eam, Surge, & abi. Quæ respondit ei, Quamobrem? Hoc malum maius est altero quod in me admisisti, quod me expellis. At ille noluit illi auscultare, sed accersito puero suo, qui ei ministrabat, ait, Aman da istam à me foràs, & obserato ostium
post eam. Habebat autem [Thamar] D
tunicam uariam super se, talibus enim pallijs indutæ erant filiæ regis uirgines. Et expellens eam minister eius foràs, obserauit ostium post eam. Thamar uero accepto cinere, posuit super caput suum, & tunicam illam uariam, qua erat induta, scidit, & posita manu sua super caput suum, celeriter ibat & uociferabatur. Et ait ad eam Absolom frater eius, An non Aminon frater tuus fuit tecum? Tace ergo soror mea, frater tuus est, ne magnopere crucies te propter hanc rem. Et mansit Thamar desolata in domo Absolomis fratris sui. Rex uero Dauid audiens ista omnia, uehementer indignatus est. Absolom autem neque mali quidpiam, neque boni loquutus est cum Amnone, odio enim prosequebatur Amnonem, propterea quod Thamar sororem suam compressisset.
Post duos annos contigit, ut Absolom E
haberet tonsores in Baal Hazor, quæ est iuxta Ephraim, inuitaretque Absolom omnes filios regis. Venit quoque Absolom ad regem ipsum, & ait, En seruus tuus habet tonsores, eat quæso rex & serui eius cum seruo tuo. Respondit rex Absolomi, Non fili mi, non ibimus omnes, ne grauemus te. Cumque ille flagitando ei instaret, neque uellet ire, ualedixit ei, & dixit Absolom, An ergo non iret nobiscum Amnon frater meus? Et respondit ei rex, Cur iret tecum? Et quum instaret ei Absolom, dimisit cum eo Amnonem, & cunctos filios regis. Præceperat autem Absolom pueris suis, dicens, Obseruate quæso quum Amnon à uino hilari fuerit animo, quumque ego uobis dixero, Percutite Amnonem, ut interficiatis eum: neque metuatis, an non ego præcepi uobis? Confortamini ergo, & estote uiri fortes. Fecerunt ergo pueri Absolomis Amnoni sicut præceperat Absolom. Surgentes itaque omnes filij regis, inscenderunt quisque mulum suum, & fugerunt. Quumque essent adhuc in itinere, rumor peruenit ad Dauidem, hisce uerbis,

bis, Percussit Absolom omnes filios regis, ut ne unus quidem ex eis sit reliquus. Surgẽs itaq; Dauid discidit uestimenta sua, & iacuit in terra, astabantq; ei omnes serui eius discissis uestibus. Respondens autem Ionadab filius Simeah fratris Dauidis, ait, Ne dicat dominus meus quod omnes filios regis interfecerint, nam solus Amnon mortuus est: nam ad præceptũ Absolomis constitutum fuit, ab eo die quo Amnõ oppressit Thamar sororẽ eius: ne sit igitur rex solicitus de hoc, ut di
G cat, Omnes filij regis mortui sunt, nã solus Amnon perijt. Et Absolom fugit. Sublatis autem oculis suis puer qui erat in specula, circumspexit, & ecce turba multa ueniebat in uia post eum de latere montis. Et ait Ionadab ad regem, Ecce filij regis ueniunt, sic enim habet res quemadmodum seruus tuus dixit. Quumq; cessasset loqui, ecce filij regis uenerunt, & sublata uoce sua fleuerunt: sed & rex ipse, cunctiq; serui eius fleuerunt fletu admodũ magno. Porrò Absolom fugit, & abijt ad Thalmai filiũ Ammihur regem Gessur. Et [Dauid] luxit propter filium suum cunctis diebus. Absolom uero quũ fugisset, uenissetq; in Gessur, fuit ibi tribus annis. Et cessauit [ira] Dauidis, ne ultra educeret exercitum ad quærendum Absolom, consolationem enim acceperat super Amnone quòd mortuus erat.

CAP. XIIII.

A ANimaduertit autẽ Ioab filius Zeruia cor regis [pronũ] esse ad Absolom, mittẽs igitur Ioab in Thekoa, tulit inde mulierẽ uafram, dixitq; ad eam, Simula quæso te lugentem, deinde et uestibus lugubribus induere, nec oleo ungaris, quin potius similis sis mulieri, quæ se pro mortuo diebus multis luctu confecit, ingressa autem ad regem, loquaris cũ eo in hanc formam, (præiuit autẽ Ioab uerbis quæ loqueretur.) Loquuta est ergo mulier illa Thekoitis ad regem, procidens scilicet super faciem suam in terram, & reuerentiam exhibens regi, ait, Serua ô rex. Ad quam rex ait, Quid tibi uis? Respondit illa, Equidẽ mulier uidua ego sum, et maritus meus obijt, habuit autẽ ancilla tua duos filios, hiq; duo rixati inter sese in agro sunt, nemineq; præsente qui [litem] inter eos dirimeret, percussit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce insurrexit uniuersa fa B
milia aduersus ancillam tuam, & dicunt, Trade illum qui interfecit fratrem suum, ut supplicium de eo sumamus, pro uita fratris sui quem trucidauit, insuper excindamus etiam hæredem. Sic extinguere [conantur] scintillam meam quæ reliqua est, ne supersint marito meo nomen & reliquię super terrã. Et ait rex ad mulierem, Vade in domum tuam, ego causa tui mandabo. Dixitq; mulier illa Thekoitis ad regem, Domine mi rex, scelus hoc mihi imminet domuiq; patris mei, rex & thronus eius sine culpa erũt. Et ait rex, Si quis uel uerbo cõtra te egerit, duc illum ad me, [efficiam] ne quid te amplius lædat. Quæ ait, Iuret quæ- C
so rex per DOMINVM deum tuum (siquidem multi sunt uindices sanguinis, qui perdere [tentant]) ne excindant filiũ meum. Et respondit [rex,] Viuit DOMINVS, si ceciderit de capillo filij tui in terram. Ait mulier, Liceat quæso ancillæ tuæ uerbum loqui ad dominum meum regem. Et ait, Loquere. Dixit mulier, Cur ergo cogitasti huiusmodi aduersus populum dei? an non rex delinquit quum loquitur tale uerbum, ne reducat rex expulsum suum? Siquidem certissime morimur, & instar aquæ quæ in terrã defluunt, quæ colligi non possunt, nec aufert deus animam, sed omnino cogitat, ut non reijciat à se qui reiectus est. Veni Ezec. 18. g 33. c
itaq; ut loquerer ad regem dominum meum sermonem hunc, etiamsi deterruerint me quidam è populo, at ancilla tua dixit, Loquar nunc ad regem, D
si fortè faciat rex hoc quod postulat ancilla tua, quoniam exaudiet rex, ut liberet ancillã suam de manu illius uiri, qui excindere uult me & filiũ meũ simul ex hæreditate dei: dixitq; ancilla tua, Sit quæso uerbum domini mei regis ad tranquillitatem, quoniã sicut angelus dei, sic est dominus meus rex, ut audiat bonum & malũ, & erit DOMINVS deus tuus tecum. Et respondit rex, & dixit ad mulierẽ, Ne quęso cæles à me quidquam quod ego te in-

terrogo. Et ait mulier, Loquatur domi
nus meus rex. Et dixit rex, An non
hæc omnia agis auſpicio ac conſilio
B Ioab? Reſpondens mulier ait, Per ui-
tam animæ tuæ, domine mi rex, nō eſt
quiſpiam niſi Ioab ſeruus tuus, per o-
mnia quemadmodum loquutus eſt do
minus meus rex, ipſe præcepit mihi,
ipſeq; poſuit in os ancillæ tuæ omnes
ſermones iſtos, utq; ſic circuirem ſche
mate iſtius orationis, hoc effecit Ioab
ſeruus tuus. Et dominus meus ſapiēs
eſt iuxta ſapientiam angeli dei, ut ſciat
omnia quæ ſunt in terra. Et dixit rex
ad Ioab, En feci rem hanc, uade & re-
uoca puerum Abſolom. Procidit Ioab
ſuper faciem ſuam in terrā, & gratijs
actis ualedixit regi. Dixitq; Ioab, Ho
die cognouit ſeruus tuus, ꝙ impetra-
rim fauorem in oculis tuis domine mi
rex, ſiquidem præſtitit rex petitionem
F ſeruo ſuo. Surgens itaq; Ioab abijt in
Geſur, & abduxit Abſolom in Ieruſa
lem. Et ait rex, Abeat in domū ſuam,
neq; uideat faciem meam. Reuerſusq;
eſt Abſolom in domum ſuam, neq; ui
dit faciem regis. Non fuit uir tam ele-
gans ut Abſolom in omni Iſraele, qui
[ſic] laudaretur ſupra modū. A plan
ta pedis ſui in uerticem uſq; non fuit
quidquā reprehenſibile in eo. Quum
tonderet caput ſuum, (quod fiebat ſin
gulis annis ad finē anni, quod ſcilicet
tonderet, eo ꝙ [capillitium] grauaret
ipſum,) quū (inquam) tonderet [co-
mam,] pendebat capillitiū capitis ſui
ducentis ſiclis, pondere regio. Natiq;
ſunt Abſolom tres filij, & filia una, cu
ius nomen erat Thamar: fuit hæc mu
lier pulchro aſpectu. Manſit itaq; Ab
ſolom in Ieruſalem duobus annis, ut
faciem regis non uideret. Miſit ergo
Abſolom ad Ioab, ut mitteret eum ad
regē: at [Ioab] noluit uenire ad eum,
neq; quum ſecundo [ad eum] miſiſſet,
G uenire uoluit. Dixit ergo [Abſolom]
ad ſeruos ſuos, En agrum Ioab quem
habet penes me in quo eſt ordeum, ite
et ſuccēdite eum igne. Succenderūt er
go ſerui Abſolomis agrum igne. Sur
gens itaq; Ioab uenit ad Abſolom in
domū eius, dixitq; ad eum, Quare ſuc
cenderunt ſerui tui agrum meū igni?
Reſpondit Abſolom ipſi Ioab, En miſi
ad te, dicēs, Veni huc, ut mittam te ad
regem: dixi enim, Cur ueni de Geſur?
ſatius eſſet me adhuc illic eſſe, [effi-
ce] igitur ut uideam faciem regis: ꝙ
ſi eſt in me iniquitas, interfice me. Ve
nit igitur Ioab ad regem, & indicabat
ei [hoc.] Vocauit itaq; [rex] Abſo-
lom, & is uenit ad regem, inclinataq;
facie ſua terram uerſus coram rege,
rex oſculatus eſt Abſolom.

CAP. XV.

A POſt hæc contigit, ut Abſolom pa-
raret ſibi currum & equitatum, &
quinquaginta celeres qui eum ſtipa-
rent. Ante lucem uero ſurgens Abſo-
lom, ſtabat ad latus uiæ quo itur ad
portas, omnemq; uirū qui cauſam ha-
bebat, ueniebatq; ad regem ut diſce-
ptaret, accerſiuit Abſolom ad ſe, & di
xit, E qua ciuitate es tu? Cumq; is re-
ſponderet, Ex aliqua tribuum Iſrael
eſt ſeruus tuus, ait ad eum Abſolom,
En, tu habes bonam & iuſtā cauſam,
at nemo eſt à rege [conſtitutus] qui
te audiat. Dixitq; Abſolom, O ſi ego
eſſem iudex in terra, ut ad me ueniat
quicunq; litem habet & ius petit, ut
pro eo ſententiam dicam. Ad hęc, cum
quis adiret [eum,] & inclinaret ſe ei,
exerta manu præhenſabat eum, oſcu-
labaturq; eum. Ad hunc modum fecit B
Abſolom cunctis Iſraelitis, qui uenie-
bant ad regem diſceptandi gratia, fu-
ratusq; eſt Abſolom cor uirorū Iſrael.
Contigit autem appetente anno qua-
drageſimo, ut diceret Abſolom ad re-
gem, Liceat quęſo mihi, ut eam & per
ſoluā uotum meum in Hebron, quod
DOMINO uoui: uouit enim ſeruus
tuus uotū cum degerē in Geſur in Sy
ria, hiſce uerbis, Si DOMINVS me
omnino reduxerit in Ieruſalē, cultum
exhibebo DOMINO. Dixit ad eum
rex, Vade in pace. Qui ſurgens, profe
ctus eſt in Hebron. Miſit autem Abſo
lom exploratores per omnes tribus Iſ
rael hiſce mandatis, Quum audieritis
ſonum buccinæ, dicetis, Regnat Ab-
ſolom in Hebron. Porrò cum Abſo
lom abierant de Ieruſalem ducenti ui
ri [ab eo] uocati, ierantq; in ſimplici
tate ſua, nihil omnino ſcientes. Accer C
ſiuit quoq; Abſolom Ahitophel Gilo
nitam, qui erat à conſilijs Dauidi, è ci
uitate

uitate sua Gilo, interim dum ipse sacrificabat sacrificia, factaq; est conspiratio ualida, populus enim cõfluxit ad Absolom, auctusq; est. Venit quidam qui [hęc] nunciaret Dauidi, hisce uerbis, Cor Israelitarũ inclinat post Absolom. Tum ait Dauid cunctis seruis suis qui erãt cum eo in Ierusalem, Surgite, fugiamus, nam nullus nostrũ euadet si expectauerimus Absolom: properate ut abeamus, ne forte ipse properans nos apprehendat, periculoq; nos inuoluat, feriatq; urbem gladio. Dixerunt ergo serui regis ad regem, En serui tui præsto sunt ad omnia quę
D domino regi placent. Egressus est ergo rex cum tota domo sua, & quidem pedibus suis. Et reliquit rex decẽ mulieres concubinas, ut custodirent domum. Egressus itaq; rex & omnis populus pedibus suis, steterunt procul à domo, cuncti autem serui eius transibant ad manum eius, sicut & omnes Chreti, atq; omnes Plethi, & omnes Githæi, uiri nempe sexcenti, qui uenerant pedites de Gath, qui præcedebãt faciem regis. Dixitq; rex ad Ithai Githæum, Cur & tu proficisceris nobiscum? reuertere, & mane cum rege, es enim aduena, simulq; exul extra patriã tuam. Heri aduenisti, cur te ut nobiscũ proficiscereris hodie excirem? Ego quidem proficiscor, quocũq; tandem profectus fuero, tu reuertere, & reduc fratres tuos, tecum bonitas &
E fides. Ithai respondit regi, dicens, Viuit deus, & uiuit dominus meus rex, ubicunq; fuerit dominus meus rex, siue hoc ad mortem siue ad uitam [fuerit,] illic erit & seruus tuus. Tum dixit Dauid ad Ithai, Veni igitur, & trãsito. Transijt itaq; Ithai Githæus, omnesq; milites eius, omnisq; pubes quę cum ipso erat. Et fleuit tota terra uoce magna, omnisq; populus trãsibat, deinde & rex ipse transiuit torrentẽ Kidron, & omnis populus transibat uia quæ ducit ad desertũ. Et ecce Zadok & omnes Leuitæ cum eo ferebant arcam fœderis dei, collocaruntq; arcam fœderis dei. Ascendit aũt Abiathar, donec cunctus populus plene trãsisset
F ex urbe. Et ait rex ad Zadok, Reduc arcã dei in urbem, si nactus fuero fauorem coram DOMINO, me restituet, ostendetq; mihi & se & habitaculum suũ: quod si dixerit, Nihil te delector, præsto sum, faciat mecũ quod sibi bonum uisum fuerit. Et dixit rex ad Zadok sacerdotem, An nõ es tu uidens? Reuertere tu incolumis in urbẽ, sintq; duo filij uestri uobiscum, nempe Ahimaaz filius tuus, & Ionathan filius Abiathar: dispicite, ego moram necto in campis deserti, donec nunciũ à uobis uenerit, quod me certiorem redat. Reduxit ergo Zadok & Abiathar arcam dei in Ierusalem, & manserunt illic. Porrò Dauid ascẽdit cliuum olearum, ascendens uidelicet & flens, incedens operto capite & nudis pedibus, quin & omnis populus quem secum habebat, operuerunt quisq; caput suũ & ascenderunt, ascendendo flentes. Nunciauit aũt [quispiam] Dauidi, dicens, Ahitophel quoq; est cum his qui conspirarunt cum Absolom. Tum ait Dauid, Irritum fac ô DOMINE consiliũ Ahitophel. Quumq; peruenisset
G Dauid ad uerticem, ut illic adoraret deum, uenit ei obuiã Husai Archites, discissaq; fuit eius uestis, humũ habẽs super caput suum. Ad quẽ ait Dauid, Si mecum transmiseris, eris mihi oneri, si uero redieris in urbem, dixerisq; ad Absolom, Seruus tuus ero ô rex, quemadmodũ hactenus seruus fui patris tui, sic ero nunc seruus tuus: hac ratione irritum facies mihi consilium Ahitophel. An nõ illic tecum erit Zadok & Abiathar sacerdotes? qdquid ergo è domo regis audieris, nunciabis Zadok & Abiathar sacerdotibus: cũ his quoq; illic sunt duo filij eorũ, Ahimaaz, qui est ipsius Zadok, & Ionathan, qui est ipsius Abiathar, per illorum manus mittetis ad me quidquid audieritis. Venit itaq; Husai amicus Dauidis in ciuitatem. Venit & Absolom in Ierusalem.

CAP. XVI.

A CVm uero Dauid paululũ transisset è uertice, en Ziba puer Mephibosteth uenit ei obuiam, simulq; par asinorum stratorũ, super quos erant ducenti panes, centũ ligaturæ uuarũ passarum, & centũ [massę] fructuum æstiuorum, & lagena uini. Et ait rex ad Ziba, Quid tibi hęc? Respõdit Ziba,

Abnegatio sui.

Asini sunt pro domo regis, ut eis ue-
hantur, panes uero & fructus æstiui
sunt pro pueris ut edant, uinum ut bi
bant qui fatigati sunt in deserto. Aitq;
Infra 19.c rex, † Vbi est filius domini tui? Respõ
dit Ziba regi, En sedet in Ierusalem,
quoniam dixit, Hodie restituent mihi
Israelitæ regnum patris mei. Dixit er-
go rex ad Ziba, En tua sint quæcunq;
habet Mephiboseth. Et ait Ziba, Gra
tias ago, nanciscar fauorem in oculis
3. Reg. 2. b domini mei regis. Venit itaq; rex Da-
uid Bahurim usq;, illinc egrediebatur
B quidam de familia domus Sauliticæ,
nomine Semei, filius Gera, is egredi-
endo egrediebatur, & maledixit, ad
hæc lapidibus petijt Dauidē, omnesq;
seruos regis Dauidis, omnē populum,
heroēsq; omnes, qui erant ei à dextra
& à sinistra. Sic autem dicebat Semei
quum malediceret ei, Egredere, egre-
dere sanguinarie, tu uir Belial, DOMI
NVS rependit tibi uniuersum sangui-
nem domus Sauliticæ, cuius loco tu
regnasti, tradiditq; DOMINVS re-
gnū in manū filij tui Absolomis, idq;
tuo malo, quoniam sanguinarius es.
Ait autem Abisai filius Zeruia ad re
gem, Cur maledicit canis iste mortuus
domino meo regi? sine ut abeā, & tol-
lam caput eius. Et ait rex, Quid mihi
uobiscum negotij filij Zeruia? maledi
cit sic, quoniam DOMINVS iussit
C eum, ut Dauidi maledicat: quis igitur
dicat, Cur sic fecisti? Dixitq; Dauid ad
Abisai & ad omnes seruos suos, Ec-
ce filius meus qui egressus est è uisce-
ribus meis insidiatur uitæ meæ, quan
to igitur magis filius iste Iemini? Per-
mittite ei ut maledicat, quoniā DOMI
NVS præcepit ei, fortasse DOMI-
NVS respiciet adflictionē meā, repen
detq; mihi DOMINVS bonū pro ma
ledictis illius hoc eodem die. Quumq;
Dauid & uiri eius per uiam incede-
rent, ibat Semei in latere montis è re-
gione illius, ibat inquam & maledice
bat, iaciebatq; lapides contra eum, si-
mulq; spargebat puluerem. Venerunt
autem rex & cunctus populus qui e-
rat cum eo fatigati, & ibi refecit se-
se. Absolom autem & omnis populus
Israeliticus uenerūt in Ierusalē, cumq;
eo Ahitophel. Quumq; uenisset Husai
Archites amicus Dauidis ad Abso-
lom, dixit Husai ad Absolom, Viuat
rex, uiuat rex. Dixit autem Absolom D
ad Husai, Hoccine beneficium tuum
amico tuo [rependis?] cur non profe
ctus es cum amico tuo? Respondit Hu
sai ipsi Absolom, Nequaq;, sed quem
elegerit DOMINVS et populus iste,
nempe uniuersus Israel, illius ero, &
cum illo manebo. Ad hæc cui ego in-
seruirem, an non corā filio eius? quem
admodum seruiui corā patre tuo, sic
ero corā te. Et dixit Absolom ad Ahi
tophel, Agitedū proferte consilium,
quid faciamus. Et dixit Ahitophel ad
Absolom, Ingredere ad cōcubinas pa
tris tui, quas reliquit ut domū custodi
rent, audietq; uniuersus Israel, ꝙ odio
sus sis factus patri tuo: sic roborabun
tur manus omniū qui tecum sunt. Te-
tenderunt ergo ipsi Absolom tentoriū
super tectū, & ingressus est Absolom
ad concubinas patris sui in oculis to
tius Israelis. Etenim consiliū quod de Supra 12.c
dit Ahitophel illis diebus fuit, ac si
quis consuluisset oraculū dei: sic fuit
omne consiliū Ahitophelis, tam apud
Dauidem, quàm apud Absolom.

CAP. XVII.

Ait uero Ahitophel ad Absolom, A
Deligam nunc duodecim millia ui
rorum, & consurgens persequar Da-
uidē noctu, irruamq; in eum cum ipse
sit lassus & remissis manibus, terre-
boq; eum, ut fugiat omīs populus qui
cum eo est, feriamq; solum regem, po-
pulum uero uniuersum reducam ad
te: quumq; omnes uiri quos tu cupis
ad te reducti fuerint, pax erit uniuerso
populo. Is sermo uisus est rectus in o-
culis ipsius Absolom, & in oculis o-
mnium seniorum Israelis. Dixit autem
Absolom, Voca quæso & ipsum Hu
sai Architen, ut audiamus ipsum ꝗq;
quid dicat. Quumq; uenisset Husai ad
Absolom, loquutus est Absolom ad
eum, dicēs, Sic loquutus Ahitophel, B
obsequemúrne consilio eius? Sin mi-
nus, dic tu. Tum dixit Husai ad Abso
lom, Cōsilium quod in præsens dedit
Ahitophel, non est bonum. Addiditq;
Husai, Tu nosti ꝙ pater tuus milites q;
eius uiri sint strenui & fortes, ad hæc
amaro animo, non secus ac ursus in
campo

campo [catulis ſuis] orbatus. Iam pa
ter tuus uir eſt bellãdi gnarus, nec per
noctat cum populo. En ipſe iam lati
tat, ſiue in aliqua ſpelunca, ſiue in a-
lio quopiam loco, ſi iam ad primum
congreſſum ex eis cadãt aliqui, omni
no fama hæc ſpargetur, & dicetur cla
dem factã eſſe in exercitu Abſolomis,
hinc fiet, ut & hi qui fortes alioqui
ſunt, & qui pectora habent leonina,
molleſcant ac liquefiant: nam hoc Iſ-
raelitis omnibus exploratiſſimum eſt,
patrẽ tuum uirũ eſſe fortem, milites'ꝗ
C eius uiros bellicoſos. Etenim ego con
ſulo, ut ad te citiſſime congregetur uni
uerſus Iſrael, à Dan uſqꝫ ad Beer Se
ba, qui multitudine arenam maris æ-
quat: deinde, ut tu ipſe præſens adſis
in conflictu, tum irruemus in eum, ubi
cunqꝫ tandem locorũ fuerit inuentus:
irruemus inquã in eum, quemadmodũ
ros cadit ſuper terrã, nec unũ quidem,
neqꝫ ex eo, neqꝫ ex his qui cũ eo ſunt,
faciemus reliquũ. Quod ſi ſe receperit
in urbem aliquã, admouebunt omnes
Iſraelitæ funes illi urbi, & trahemus
eam uſqꝫ ad torrentem, ut ne lapillus
ibi inueniatur. Ait itaqꝫ Abſolom &
omnes Iſraelitæ, Conſiliũ Huſai Ara
chitæ melius eſt ꝙ conſiliũ Ahitophe
lis. Siquidẽ DOMINVS ordinaue-
rat, ut conſiliũ Ahitophelis bonum ir
D ritũ fieret, ut DOMINVS induceret
malũ ſuper Abſolom. Dixit uero Hu-
ſai ad Zadok et Abiathar ſacerdotes,
Sic & ſic conſuluit Ahitophel ipſi Ab
ſolom & ſenioribus Iſrael: tale uero
conſiliũ ego dedi, ilico ergo per nun-
cios indicate Dauidi huiuſmodi uer-
ba, Ne pernoctes hac nocte in campe-
ſtribus locis deſerti, ſed mox traijce,
ne fortè abſorbeatur & rex, & uniuer
ſus populus qui cum ipſo eſt. Porrò
Ionathan et Ahimaaz ſtabãt iuxta fon
tem Rogel, abijt ergo ancilla quædam
& indicauit eis, ipſi'ꝗ abeuntes indi-
cauerunt regi Dauid, illi enim palàm
urbem ingredi non audebant. Videns
autem eos puer, nunciauit ipſi Abſo-
lom: atqꝫ illi duo properãter abierũt,
ueneruntqꝫ in domũ cuiuſdam uiri in
E Bahurim, qui puteũ habebat in atrio
ſuo, in quem deſcenderũt: tollens'ꝗ ue
lum quoddã mulier, expãdit ſuper pu
teum, & ſparſit ſuper ipſum ordeum
contuſum, ne res hęc innoteſceret. Et
uenientes ſerui Abſolom in domũ ad
mulierem, dixerunt, Vbi eſt Ahimaaz
& Ionathan? Reſpondit eis mulier,
Traiecerunt uadũ aquarum. Quum'ꝗ
quæſiuiſſent, & non inueniſſent, reuer
ſi ſunt in Ieruſalem. Factum ergo eſt,
poſtꝗ illi abijſſent, ut aſcenderent hi
de puteo, irent'ꝗ & nũciarent regi Da
uidi, dicerent'ꝗ ad Dauidẽ, Surgite &
propere traijcite aquas, quoniam ſic
conſuluit contra uos Ahitophel. Sur F
rexit itaqꝫ Dauid & omnis populus
qui erat cum eo, & traiecerunt Iorda
nem anteꝗ aurora exoriretur, ut ne u-
nus quidẽ deſideraretur qui non tran
ſiſſet Iordanem. Porrò Ahitophel ui-
dens nõ ſucceſſiſſe conſiliũ ſuum, ſtra
uit aſinũ, & conſurgens abijt in domũ
ſuam, & ad ciuitatẽ ſuam, & diſpoſita
domo ſua, ſtrãgulatus eſt, et mortuus,
ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui.
Dauid uero uenit in Mahanaim, &
Abſolom Iordanẽ tranſmiſit, ipſe &
cum eo omnes Iſraelitæ. Et conſtituit
Abſolom Amaſam pro Ioab ſuper ex
ercitũ. Fuit aũt Amaſa filius cuiuſdam
uiri Iſraelitæ nomine Iithra, qui ingreſ
ſus erat ad Abigail filiam Nahas ſoro
rem Zeruia matris Ioab. Caſtrameta G
tus eſt itaqꝫ Iſrael et Abſolom in terra
Gilead. Cum'ꝗ ueniſſet Dauid in Ma
hanaim, [attulerunt] Sobi filius Na-
has de Rabba Ammonitarũ, Machir
filius Ammiel de Lodebar, & Barſil-
lai Gileadites de Roglim, lectos, pel-
ues, uaſa fictilia, triticũ & ordeum, fa
rinam & ſpicas toſtas, fabas, lentem
atqꝫ far toſtũ, mel, butyrũ, oues, & ca
ſeos uaccinos, quæ attulerunt Dauidi
& populo qui cum eo erat, ut comede
rent. Dixerãt enim, Populus ille fame
licus eſt, & delaſſatus, & ſitim pati-
tur in deſerto.

CAP. XVIII.

A Dauid recenſuit populũ quem ſe-
cum habebat, & conſtituit ſuper
eos tribunos & cẽturiones. Porrò ter
tiam populi partem miſit ſub manum
Ioab, rurſus tertiam partem ſub ma-
num Abiſai filij Zeruia fratris Ioab,
& tertiam deinde partem ſub manum
Ithai Githæi. Et ait rex ad populum,
Omnino & ego uobiſcum egrediar,

Populus uero dixit, Nequaquã egre
dieris, nam etiamſi nos fugerimus, nul
lam noſtrum habebũt rationem : quin
ſi ex nobis dimidia pars perierit, non
multum penſi habebunt. Etenim no-
ſtrum fermè ſunt decem millia, & me-
lius eſt ut tu nobis ex urbe opẽ feras.
Dixit ergo ad eos rex, Quod uobis ui
detur faciam. Conſtitit itaq; rex apud
portam, egrediente uniuerſo populo
per centurias & chiliades. Et præce-
pit rex ipſi Ioab, Abiſai & Ithai, di-
cens, Leniter [agatis] mihi cum pue
B ro Abſolom. Audiuit hoc omnis po-
pulus φ rex præciperet omnibus du-
cibus de Abſolom. Egreſſus eſt itaq;
populus in campum cõgreſſurus cum
Iſraelitis, factumq; eſt prælium in ſyl-
ua Ephraim. Corruit autẽ illic popu-
lus Iſrael coram ſeruis Dauidis, & fa
cta eſt illic clades magna eodem die,
nempe uiginti millium, diſperſo præ-
lio illic ſuper faciem uniuerſæ terræ:
pluresq; è populo ſylua pdidit eo die,
quàm uorarit gladius. Datus eſt aũt
Abſolom conſpectui ſeruorum Daui-
dis, qui Abſolom uehebat ſuper mu-
lum, mulusq; ipſe uenit ſubter denſam
quercum, eamq; magnam: qua quercu
caput eius retentũ eſt, ut penderet ipſe
inter cœlum & inter terram, tranſeun
te mulo cui inſederat. Quod quũ qui-
dam uidiſſet, nunciauit ipſi Ioab, & di
xit, Ecce uidi Abſolom pẽdentem ad
C quercum. Dixit ergo Ioab ad uirũ qui
[hoc] nunciauerat, Si uidiſti, cur non
illic ad terram eum proſtrauiſti? ego
dediſſem tibi decem argenteos [num
mos,] & baltheum unum. Vir autem
ille dixit ad Ioab, Nequaquam ego,
ſi pẽderes in manus meas mille argen
teos [ſiclos,] non inquã inferrem ma
num meam filio regis: nobis enim au-
dientibus rex præcepit tibi, Abiſai,
& Ithai, hiſce uerbis, Cauete, ne quis
[lædat] puerum Abſolom. Aut ſi fe-
ciſſem, cur mentirer cum periculo ui-
tæ meæ, quum regem nihil cælari poſ-
ſit, an uero tu ex oppoſito te colloca-
res? Et dixit Ioab, Non ſic expectabo
coram te: & tollens tria ſpicula ma-
nu ſua, defixit ea in cor Abſolom, quũ
adhuc uiueret in medio quercus. Et
circundantes decem adoleſcentes, ar
migeri ſcilicet Ioab, percuſſerunt Ab-
ſolom, & interfecerunt eum. Quumq; D
buccina receptui ceciniſſet Ioab, re-
uerſus eſt populus ne inſequeretur Iſ-
raelem, quoniam pepercit Ioab popu
lo. Accepto autem Abſolom, abiece-
runt eum in foueam magnam in ſylua,
& poſuerunt ſuper eum aceruum lapi
dum ingentẽ, fugeruntq; omnes Iſrae-
litæ in tabernacula ſua. Et Abſolom Monimentum Abſolomis.
dum adhuc uiueret, accepta pyrami-
de, collocauit eam ſibi, quæ eſt in ual
le regis: dixerat enim, Non eſt mihi fi
lius, ut relinquam memoriam nominis
mei: uocauitq; pyramidẽ illam ſuo no
mine: uocata enim eſt monumentum
Abſolomis in hunc uſq; diem. Ahi-
maaz autẽ filius Zadok dixit, Liceat
mihi quæſo ut curram & nunciem re-
gi, φ DOMINVS eum aſſeruit de
manu hoſtiũ eius. Et ait ad eum Ioab,
Hodie non eris fauſtus nuncius, nun-
ciabis alio die: hac die non nũciabis,
quandoquidem filius regis mortuus
eſt. Et ait Ioab ad Chuſi, Vade tu, &
ſignifica regi quæ uideris. Incuruans E
ergo ſe Chuſi coram Ioab, cucurrit.
Ahimaaz filius Zadok rurſus dixit
ad Ioab, Quid uero fieret, ſi & ego
poſt Chuſi currerem? Ait Ioab, Fili mi
cur tu curreres? nihil præmij de iſto
nuncio refers. [Rurſus dixit,] Quid
uero ſi curram? Ait ad eum, Curre. Cu
currit igitur Ahimaaz per iter campe
ſtre, & anteuortit ipſum Chuſi. Porrò
Dauid conſidebat inter duas portas,
& ierat ſpeculator ſuper tectum por-
tæ in muro, attollens autẽ oculos ſuos
uidit, & ecce quidam currebat ſolus.
Clamauit ergo ſpeculator, & nuncia
uit regi. Dixitq; rex, Si ſolus eſt, fau-
ſtum nuncium eſt in ore eius. Is uero
celerrime ibat, & cominus appropin-
quabat. Speculator uidit alium quen- F
dam currentem, clamauitq; ſpecula-
tor ad portæ cuſtodem, dicens, Ecce
uir quidam ſolus currit. Et dixit rex,
Et hic nuncius eſt. Addidit ſpecula-
tor, Video curſum prioris ac ſi eſſet
curſus Ahimaaz filij Zadok. Rex ait,
Hic bonus uir eſt, uenitq; ut fauſta nũ
ciet. Clamãs itaq; Ahimaaz dixit ad
regem, Salus, ſimulq; pronus procidit
corã rege in terrã, dixitq;, Laudãdus
DOMI

G DOMINVS deus tuus, qui cõclusit uiros illos, qui manus suas contra dominum meum regem sustulerunt. Dixitq́ rex, Saluúsne est puer Absolõ? Respondit Ahimaaz, Vidi magnũ tumultũ cum Ioab seruus regis mitteret seruũ tuum, nec scio quid fuerit. Dixit aũt rex, Circumi & colloca te illuc. Circũiuit ergo & constitit. Et ecce uenit Chusi, dixitq́ Chusi, Gaudeat dominus meus rex de fausto nũcio, quoniam DOMINVS hodie uindicauit te de manu omniũ qui contra te insurrexerãt. Dixit ergo rex ad Chusi, Saluúsne est puer Absolom? Respondit Chusi, Fiãt quemadmodũ puer ille hostes domini mei regis, omnesq́ qui in sursurgũt aduersum te ut noceant. Tũ rex cõmotus ascẽdit in cœnaculũ portæ, & fleuit, eundoq́ sic dicebat, O fili mi Absolõ, fili mi, fili mi Absolom, utinã pro te mortuus essem, Absolom fili mi, fili mi.

CAP. XIX.

A NVnciatum est aũt ipsi Ioab, Ecce rex flet & luctu se cõficit propter Absolom. Conuersa itaq; est salus illius diei in luctum uniuerso populo. Audiuit enim populus eodem die ut diceretur, Dolore afficitur rex ob filiũ suum. Subduxit ergo se furtim populus eo die ingrediendo urbẽ, perinde ac populus subducere se solet, qui pudore afficitur quum terga uertit in prælio. Porrò rex obuoluta facie clamauit, idq́ magna uoce, Fili mi Absolom, Absolom fili mi, fili mi. Ingressus ergo Ioab domũ ad regem, ait, Pudefecisti hodie uultus omnium seruorum tuorum, qui hodie eripuerũt animam tuam, & animam filiorũ tuorum, & filiarũ tuarum: deinde animã uxorum tuarum, & animam concubinarũ tuarum, diligendo uidelicet eos qui te odio prosequuti sunt, & odiendo eos qui te diligunt, etenim declaras hodie nihil tibi esse principes & seruos. Equidẽ intelligo hodie, si Absolom modo uiueret, etiam si nos omnes hodie interfecti essemus, tum demum tuo iu-
B dicio rem rectè habere. Surge igitur, egredere, & demulce uerbis cor seruorum tuorum: nam id tibi iuro per DOMINVM, si non egressus fueris, ne unus quidem hác nocte tecum hærebit, atq; hoc malum plus incommodabit, quàm omnia mala quæ tibi euenerunt à iuuẽtute tua in hunc usq; diem. Surrexit itaq; rex, & consedit in porta: quod indicatum est uniuerso populo hisce uerbis, En sedet rex in porta. Venit itaq; cunctus populus ad regẽ. Israel autem fugerat quisq; in tentoria sua. Factum est autem ut omnis populus disceptaret in omnibus tribubus Israel, diceretq́, Rex liberauit nos è manu hostium nostrorum, idemq́ asseruit nos de manu Palestinorũ, iam uero cogitur fugere è terra metu Absolomis, & Absolom quem unxeramus super nos, mortuus est in prælio: cur igitur cessatis, quo minus regem restituatis? Rex uero Dauid misit ad Zadok, & ad Abiathar sacerdotes, hisce mandatis, Loquimini ad seniores Iuda in hanc sententiam, Quare uos estis po- C
stremi ad reducendũ regem in domum suam? (siquidem sermo totius Israelis uenit ad regem in domum suam) fratres mei uos estis, os meũ & caro mea uos estis, quare ergo estis uos postremi in reducendo regem? Cæterum ad Amasam dicite, An nõ tu quoq; es de osse meo, & de carne mea? Sic faciat mihi deus, & sic addat, si non imperator exercitus sis futurus coram me loco Ioab cunctis diebus. Et flexit cor omnium uirorũ Iuda, ueluti uiri unius, ut mitterent ad regem [hisce mandatis,] Reuertere tu & omnes serui 3.Reg.2.b
tui. Reuersus est † igitur rex, & uenit ad Iordanem usq;, Iuda autem uenit in Gilgal, ut descẽderet obuiam regi, traduceretq́ regem per Iordanem. Porrò Semei filius Gera, filij Iemini, qui erat de Bahurim, propere descendit cum uiris Iuda obuiam regi Dauidi, cumq́ eo mille uiri ex Beniamin. Iam Ziba puer domus Sauliticæ, atq; quindecim filij eius, & uiginti serui eius cum eo prosperè traiecerũt Iordanem ante regem. Transiuit deinde nauis, ut tra D
duceret familiã regis, utq; faceret q̃d ei placeret. Semei uero filius Gera p̄cidit coram rege quum ille traijceret Iordanem, & dixit ad regem, Ne imputet mihi dominus meus iniquitatẽ, Supra 16.c
neq; memineris eorum quæ peruerse

egit seruus tuus eo die quo egressus
est dominus meus rex de Ierusalem, ut
rex hoc corde uolutet: etenim ego ser
uus tuus agnosco me peccasse, & ho-
die primus ueni ex om̃i domo Ioseph,
ut descenderem obuiã domino meo re
gi. Abisai autem filius Zeruia respon
dens dixit, An ob hãc rem Semei non
interficeretur, quod scilicet maledixit
Christo domini? David ait, Quid mihi
uobiscũ filij Zeruia? estis enim mihi
hodie impedimẽto, num hodie quispiã
in Israele interficeretur? an non agno-
sco me hodie esse regẽ in Israele? Di-
xitq́ rex ad Semei, Non morieris: &
E iurauit ei rex. Porrò Mephiboseth fi-
lius Saulis descendit obuiã regi, non
lauerat pedes suos, neq́ raserat barbã
suam, sed & uestes suas nõ eluerat, ab
eo uidelicet die qua egressus erat rex,
usq́ in eum diem quo rex saluus redi
ret. Quumq́ uenisset Hierosolyma ob-
uiam regi, dixit rex ad eum, Quare nõ
profectus es mecũ Mephiboseth? Re-
spondit, Domine mi rex, seruus meus
dolo mecum egit, quoniã dixerat ser-
uus tuus,釋 Sternã mihi asinũ, & equita
bo illo, iboq́ ad regẽ, (nã claudus est
seruus tuus,) sed falsò traduxit [me]
seruum tuum corã domino meo rege.
Equidem dominus meus rex est quem
admodũ angelus dei: fac igitur quod
tibi uidetur, nam uniuersa domus pa-
tris mei obnoxia fuit morti coram do
mino meo rege, tu uero posuisti seruũ
tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid
igitur iuris ultra habeo, ut conquerar
amplius aduersus regem? Et dixit ei
rex, Quid opus est pluribus uerbis?
Supra 16.a Pronunciaui, ut tu & Ziba agros di-
uidatis. Et ait Mephiboseth ad regẽ,
Quin ipse uniuersos accipiat, posteaq̃
dominus meus rex incolumis redijt in
F domum suam. Sed & Barsilai Gileadi
tes descenderat de Roglim, & transie
rat cum rege ad Iordanem, ut eum per
Iordanem deduceret. Eratq́ Barsilai
admodũ senex, nẽpe octoginta natus
annos, qui cibos administrauerat regi
quũ maneret in Mahanaim, erat enim
uir præpotens. Dixit itaq́ rex ad Bar
silai, Tu transi mecũ, & alam te apud
3.Reg.2.b me in Ierusalem. Et ait †Barsilai ad re
gẽ, Quales sunt dies annorũ uitæ meę,
ut ascẽderem cum rege Hierosolymã?
natus sum hodie annos octoginta, nũ
discernere possum inter bonũ & ma-
lum? num seruus tuus gustare poterit
quæ comedo & quæ bibo? num audi
rem amplius uocem cantorũ & canta
tricum? cur uero seruus tuus domino
meo regi posthac oneri esset? seruus
tuus transibit paululum Iordanẽ cum
domino meo rege, cur enim tantã retri
butionem mihi rependeret rex? liceat
quæso seruo tuo ut redeã, utq́ moriar
in ciuitate mea apud sepulchrũ patris
mei & matris meæ: en est seruus tuus
Chimham, is transeat cũ domino meo
rege, huic fac quod tibi uisum fuerit.
Dixit itaq́ rex, Transeat ergo Chim- G
ham mecũ, & ego faciam ei quod tibi
uisum fuerit: quidquid uero tu postu-
laueris à me, faciã tibi. Trãsiuit itaq́
uniuersus populus Iordanem, sed &
rex trãsiuit atq́ osculatus est rex ipse
Barsilai, & ualedixit eum: isq́ reuer-
sus est ad locũ suum. Trãsijt ergo rex
in Gilgal, & Chimham transijt cũ eo,
atq́ cũctus populus Iuda, & deduxe-
runt regẽ, simulq́ dimidia pars popu-
li Israel. Et ecce omnes uiri Israel ue-
niebant ad regẽ, dixeruntq́ ad regem,
Quare uiri Iuda fratres nostri furtim
te subduxerunt, traduxeruntq́ regem
& familiã eius ultra Iordanem, & om
nes uiros Dauidis cum eo? Respõdit
quisq́ ex Iuda Israelitis, Rex est mihi
arctiori amicitia iunctus, cur uero hęc
res bilem tibi mouit? Num cibos à re-
ge accepimus nos? Num uero donati
uum aliquod nobis accepimus? Dixe
rũt uero Israelitæ ad Iudæos huiusmo
di uerba, Ego habeo in rege decẽ por-
tiones, & in ipso quoq́ Dauide te su
pero, cur igitur me spreuisti? an non
ego prior uerba feci de reducendo re
ge meo? At sermo uirorum Iuda uehe-
mẽtior fuit quàm sermo Israelitarum.

CAP. XX.

IBi oblatus fortè fortuna uir quidam A
Belijaal, cuius nomen Seba, q̃ fuit
filius Bichri, uir Iemini, is classicũ ce-
cinit tuba, simulq́ ait, Non est nobis
pars in Dauide, neq́ hęreditas in filio
Isai, [recipiat] se quisq́ ex Israel in
tentoria sua. Ascendit itaq́ omnis Is-
rael ab ipso Dauide, & sequebatur Se
ba

ba filium Bichri. Qui autem erant ex
Iuda adhærebant regi suo à Iordane
usqꝫ Ierusalem. Venit itaqꝫ Dauid in
domũ suam in Ierusalẽ, accepitqꝫ rex
decem mulieres concubinas, quas ad
custodiendã domum reliquerat, & tra
didit eas in domũ quandã custodien-
das, cibumqꝫ administrauit eis, sed nõ
est ingressus ad eas, manebantqꝫ con-
B clusæ usqꝫ ad diem mortis suæ, uiuen-
tes uiduę. Ait autem rex ad Amasam,
Conuoca mihi uiros Iuda in diem ter
tium, & tu quoqꝫ hic adsis. Abijt igi-
tur Amasa ut conuocaret Iuda, distu-
litqꝫ ultra tempus quod ei cõstitutum
erat. Tunc dixit Dauid ad Abisai, Se
ba filius Bichri magis nunc incommo
dabit ꝙ Absolom, tu igitur accipe ser
uos domini tui, & eum insequere, ne
occupet ciuitates munitas, & subdu-
cat se conspectui nostro. Egressi sunt
itaqꝫ post eum uiri Ioab, & Chreti &
Phlethi, et fortissimi quiqꝫ: egressi sunt
autem è Ierusalem, ut insequerẽtur Se
C ba filium Bichri. Quumqꝫ essent apud
lapidem magnũ qui est in Gibeon, &
Amasa præcederet eos, erat Ioab ac-
cinctus tunica sua qua erat indutus,
super quã succinctus erat gladio, qui
in uagina iugi in modũ ad lũbos eius
pendebat, sic ut facile exiret & exci-
deret. Et ait Ioab ad Amasam, Nũ re-
cte uales frater mi? & tenuit dextera
ipsius Ioab barbã Amasæ ut osculare
tur eum, Amasa uero non obseruabat
gladiũ, quem manu tenebat Ioab, &
ferijt eum gladio in uitalia uiscera, &
effudit uiscera eius in terrã, neqꝫ itera
D uit in eo [ictũ,] & cõcidit. Porrò Io-
ab et Abisai frater eius insequuti sunt
ipsum Seba filiũ Bichri. Constitit au-
tem quidã ex pueris Ioab apud inter-
fectum, & dixit, Qui fauet ipsi Ioab,
quiqꝫ Dauidi, sequatur ipsum Ioab.
Amasa autẽ uolutabatur in sanguine
in media uia. Videns autem quidã ꝙ
õmis populus cõsisteret, amoto Ama
sa ex itinere in agrum, proiecit super
eum uestimentũ, quandoquidem uide
bat ꝙ omnes uenientes iuxta illũ con
sisterẽt. Cumqꝫ iam è uia amotus esset,
præterijt quisqꝫ sequutus Ioab ad in-
sequendũ Seba filium Bichri. Et per-
E transijt omnes tribus Israel, Abel &
Beth Maacha, & omnia loca Berim,
isti uero congregati insecuti sunt eum.
Venientes igitur obsederunt eum in
Abel Beth Maacha, & affuderunt ag
gerem ad urbem. Et stetit mulier sapi-
ens in propugnaculo, (omnis autẽ po
pulus qui cum Ioab erat uolebant ua
stare & deijcere murũ,) & clamauit
ex urbe, Audite, audite, dicite quæso
ad Ioab, Accede huc, ꝓpius ut loquar
tecũ. Qui cum accessisset ad eam, dixit
mulier, Es ne tu Ioab? Respondit, Ego
sum. Quę dixit ad eum, Audi uerba an
cillę tuæ. Et respondit, Audio. Illa rur
sum loquuta est in hanc sententiã, O- F
mnino primũ loquendũ erat cũ Abel, Deut. 20. f
deqꝫ repetundis agendũ, sicqꝫ peragen
da postulatio. Ego sum ex pacificis et
fidelibus Israel, tuqꝫ quæris interfice-
re ciuitatẽ & matrem in Israele. Cur
[moliris] deuorare hæreditatem DO
MINI? Respondit Ioab, dicens, Absit
absit procul à me, ut uel deuorem, uel
uastem, negotiũ non sic habet, sed ho-
mo quidam de monte Ephraim, cuius
nomen est Seba, filius Bichri, sustulit
manũ suam aduersus regem, nẽpe con
tra Dauidem, hunc unum date, & ab-
scedã ab urbe. Ait ergo mulier ad Io-
ab, En caput eius deijcietur ad te è G
muro. Et uenit mulier illa ad cunctum
populũ cum sapientia sua, illi ergo ab
scisso capite Seba filij Bichri, deiece-
runt ad Ioab: qui cũ buccina receptuĩ
caneret, [milites] diuulsi sunt ab ur-
be, quisqꝫ in tentoriũ suum, Ioab Hie-
rosolyma ad regẽ reuerso. Præfectus Supra 8. d
autem fuit Ioab uniuerso exercitui Is-
raelitico, Benaia autem filius Iehoia-
da super Chreti & Phlethi, Adoram
fuit quæstor ærarius, Iehosaphat fi-
lius Ahilud fuit à commentarijs, Se-
ua autem scriba, Zadok atqꝫ Abia-
thar sacerdotes, & etiam Ira Iairæus
fuit sacerdos Dauidis. CA. XXI.

DAuidis temporibus oborta est fa A
mes, idqꝫ annos tres continuos.
Consuluit aũt Dauid DOMINVM.
Dixitqꝫ DOMINVS, Propter Sau-
lem, & propter domum [eius] sangui
nariã, eo ꝙ interfecit Gibeonitas. Vo
catis itaqꝫ Gibeonitis rex, loquutus
est cum eis. Gibeonitæ uero non fue-
runt de filijs Israel, sed de reliquijs

Iosue 9.c Amorrhæorũ, † quibus filij Israel iura
uerant, Saul autem molitus est eos oc
cidere, zelo uidelicet quodã quem ha
buit pro filijs Israel & Iuda. Dixit aũt
Dauid ad Gibeonitas, Quid faciã uo
bis, & qua re expiabo, ut fausta impre
cẽtur hæreditati DOMINI. Respon
derũt ei Gibeonitæ, Non [poscimus]
nobis aurum aut argentum à Saule et
à domo eius, neq; hoc urgemus, ut ali
quis ex Israele interficiatur. Ait ille,
Quid ergo dicitis quod faciã uobis?
Responderũt regi, Virum illũ qui per
didit nos, & cogitauit insidiose cõtra
nos, perdemus, ne extet in omnibus
B terminis Israel: dentur nobis septem
uiri de filijs eius, quos agemus in cru
cem DOMINO in Gibeath Saulis,
electi DOMINI. Dixit rex, Ego da-
bo. Pepercit autem rex Mephiboseth
1.Reg.18.a filio Ionathan filij Saulis, † propter iu
ramentum DOMINI quod fuit inter
eos, inter Dauid scilicet et Ionathan fi
liũ Saulis: sed accepit rex duos filios
Rizpæ filiæ Aiæ, quos pepererat Sau
li, nempe Armoni & Mephiboseth, de
inde & quinq; filios Michol filię Sau
lis, quos pepererat Adrieli filio Barsil
lai Meholothitæ, tradiditq; eos in ma
num Gibeonitarũ, egerunt eos in cru
cem in monte corã DOMINO, ceci
deruntq; septẽ illi pariter, occideban-
turq; in diebus messis ab initio, quum
primũ meterentur hordea. Tollens au
tem Rizpa filia Aia saccum, expandit
eum sibi super petrã ab initio messis,
donec stillauit aqua super eos de cœ-
lo, nec permisit uolucrem cœli super
eos desidere interdiu, aut bestias agri
C noctu. Nũciatumq; est Dauidi quid fa
ceret Rizpa filia Aia concubina Sau
lis. Abijt ergo Dauid, et tulit ossa Sau
lis, atq; ossa Ionathan filij eius à ciui-
bus Iabes Gilead, q clam tulerãt eos
1.Reg.31.c de platea Betsan, in qua suspenderant
eos Palestini eo tempore quo Palesti
ni percusserant Saulẽ in Gilboa, sustu
lit inquã ossa Saulis & ossa Ionathan
filij eius, & ossa eorũ qui suffixi erant
collegerunt, sepelieruntq; ossa Saulis
& Ionathan filij eius, in terra Benia-
min in Zela in sepulchro Kis patris
eius, & fecerunt omnia quæ præcepe
rat rex: post hæc deus propitius fa-
ctus est terræ. Rursus factum est præ- Bella qua-
lium Palestinorũ contra Israelitas, de tuor.
sceditq; Dauid & serui eius cum eo, I.
& bellũ gesserunt cum Palestinis, Da
uid aũt fatigatus est. Et Iisbi in Nob,
qui natus fuit ex Rephaim, (pondus
lanceæ eius habebat trecentos siclos
chalybis, ipseq; nouo [gladio] accin
ctus erat:) is dixerat se occisurũ Daui
dem, sed Abisai filius Zeruia tulit ei
opem, percussitq; Palestinũ, eumq; in-
terfecit. Tunc uiri Dauidis iurãtes di D
xerunt, Nunq̃ posthac egredieris no
biscum in pugnã, ne extinguas lucer-
nam Israelis. Post hæc contigit ut in- II.
staurareτur bellũ in Nob cum Palesti
nis, tũc trucidauit Sibbechai Husathi
tes ipsum Saph, qui erat ex Rephaim.
Factũ deinde & aliud prælũ in Gob III.
cũ Palestinis, ubi Elhanan filius Iaarę
Orgim Bethleemites, Goliath quen-
dam Githæũ trucidauit, cuius hastę li
gnum erat instar iugi textorij. Aliud IIII.
deinde fuit pręliũ in Gath, fuit illic uir
quidã monstrosa magnitudine, qui di
gitos manuũ habuit duodecim, & pe-
dum digitos item duodecim, numero
uidelicet uigintiquatuor, qui & ipse
natus erat ex Rephaim in Gath, is cũ
probra iaceret in Israelitas, trucidauit
eum Ionathan filius Simea fratris Da
uidis. Quatuor isti nati sunt ipsi Ra-
pha in Gath, cecideruntq; per manum
Dauidis, & per manum seruorũ eius.

CAP. XXII.

A Porrò Dauid loquutus est ad DO-
MINVM uerba huius cantici, eo
tempore quo eripuerat eum DOMI-
NVS è manu omniũ hostium eius, &
de manu Saulis, et dixit, DOMINVS
petra mea, propugnaculum meum, &
ereptor meus. Deus rupes mea, illo ni
tar, clypeus meus, et cornu salutis meę
arx mea, & asylum meum, seruator
meus à uiolentia asseres me. DOMI
NVM † laude dignũ inuocabo, absq; Psal.17.a
inimicis meis seruabor. Quũ circunde
dissent me mortales contritiones, tor-
rẽtesq; Beli Iaal terruissent me. [Cũ]
me funes foueæ cinxissent, laqueiq;
mortis me præuertissent. [Quum] an
gustũm esset mihi, inuocabã DOMI-
NVM, atq; ad deũ meum clamabam, et
exaudiuit de templo suo uocẽ meam,
ut

ut primum clamor meus ad aures eius [peruenit.] Commouebatur & cõtre miſcebat terra, fundamenta cœlorum fremebant & conquaſſabantur, quoniam ipſe iraſcebatur. Aſcendebat fumus é naribus ipſius, & uorans ignis ex ore eius, ita ut de eo carbones incenderẽtur. Flectebat cœlos ac deſcendebat, ſub pedibus eius caligo. Vehe-
B batur ſuper Cherub, et uolabat, ferrię uidebatur alis pñícibus. Circũquaq; iuxta ſe tenebras poſuerat inſtar tabernaculorũ, aquas atras, & denſiſſimas nubes. De fulgore qui coram eo erat, prunæ ardentes incendebãtur. Tonabat é cœlis DOMINVS, altiſſimusq; edebat uocem ſuam. Sagittas eiaculabatur, diſijciebatq; eos, fulgur mittebat, & cõſternatos reddidit eos. Tum apparebant profundiſſima aquarũ receptacula, retegebantur orbis fundamenta ab increpatione DOMINI, à reſpiratione flatus naſi ſui. E ſublimi demiſſa [manu] arripiebat me, atq; extrahebat ex aquis uehementibus. Eripiebat me ab hoſtibus potẽtibus, nempe de oſoribus meis, qui me ſuperiores erant. Qui me tempore calamitatis meę prąuerterãt, at DOMINVS fuit mihi fulcrũ. Educebat me in locũ ſpatioſum, eripiebat me, fauebat enim mi
C hi. Repẽdebat mihi DOMINVS iuxta iuſtitiã meam, & iuxta puritatẽ manuum mearũ retribuebat mihi. Obſeruaueră enim uias DOMINI, neq; impie defeceră à deo meo. Ante oculos enim cũcta inſtituta eius teneo, & mores eius à me non abijcio. Integre & candide uerſor corã illo, & ſeruo me ne quid praui deſignẽ. Rependit itaq; mihi DOMINVS iuxta iuſtitiã meã, iuxta puritatẽ meam corã oculis eius. Qui bonitati ſtudet, ei benigne facies, & erga uirũ ſimpliciter integrũ, integrum te exhibes. Cum candido candide agis: cum eo uero qui prauus & incuruus incedit, tu quoq; peruerſe incedis. Etenim populũ adflictum tu ſeruas, oculi uero tui ſuper elatos ut eos deprimas. Tu ſiquidẽ lucerna mea es ò DOMINE, tenebras meas illuſtrat DOMINVS. Quoniam in te cuneos militares perrũpo, & in deo meo tranſilio murũ. Dei uia integra eſt, eloquiũ DOMINI repurgatũ, ſcutum eſt omniũ in ſe ſperãtium. Quis enim deus præter DOMINVM? aut quis eſt petra præter deum noſtrũ? Deus eſt qui me uirtute roborat, & facit uiã meam expeditã. Pedes meos pares facit [pedibus] ceruarũ, & in editis meis collocat me. Inſtruit manus meas ad pugnam, datq; ut arcũ chalybæum brachijs meis confringã. Tu protẽdis mihi clypeum ſalutis tuæ, & ex manſuetudine tua auguſtũ me facis. Dilatas paſſum meum ſubtus me, ne uacillent uertebrę meæ. Perſequebar hoſtes me- D
os, & excindebã eos, nec reuertebar donec eos internecioni darem. Funditus pdebã eos, ac uulnerabã [adeo,] ut ſubſiſtere non poſſent, caderentq; ſubtus pedes meos. Virtute heroica me ad bellũ inſtruis, & proſternis ſub me quotquot contra me inſurgũt. Efficis ut terga mihi uertãt hoſtes mei, & ut perdam oſores meos. Quocunq; ſe uertunt, non eſt qui ſeruet eos: ad DOMINVM, nec reſpondet eis. Contundo eos ut puluerem terræ, ut lutũ platearũ cõminuo eos, atteroq; eos. Tu eripis me de contentionibus populi mei, ſeruas me ut ſim caput gentiũ, populi quos non nouerã ſeruiunt mihi. Exteri mendaciter ſeſe mihi [ſubijciebant,] mox ut auribus percipiebant, ſeruiliter mihi ſupplices fiebant. Alienigenæ marceſcebant, pauebantq; in penetralibus ſuis. Viuat DOMINVS, & laudatus ſit qui eſt petra mea, altus uehatur deus, q eſt petra ſalutis meæ. Is inquam deus, qui donat mihi ut ultionẽ ſumã, & ſubijcit mihi populos. Qui educit me ex hoſtibus meis, tu [ò DOMINE] in ſublime ducis me ab his qui contra me inſurgunt, eripis me ab eo uiro qui mihi uim & iniuriã intentat. Hanc ob † cauſam gratias tibi Rom. 15.b
agam inter gentes ò DOMINE, & nomini tuo pſalliã. Propter magnitudinem ſalutis qua regem tuum [ditas,] & q beneficijs proſequeris Chriſtum tuum Dauid, & ſemen eius in perpetuum.

CAP. XXIII.

HAec ſunt uerba quæ Dauid poſtremis temporibus loquutus eſt. Dixit Dauid filius Iſai, & ait uir ille, qui conſtitutus erat ut eſſet unctus dei A

Habet ſpeciem carminis.

Iaacob, gratissimus psaltes in Israele. Spiritus DOMINI loquutus est per me, & eloquiũ eius fuit in lingua mea. Deus Israel dixit mihi, locutus est petra Israelis, dominator super homines iustus sit, dominator [habeat] timorem dei. Et sicut lux matutæ quũ sol oritur, matuta inquam quæ non habet nubes præ fulgore suo, propter pluuiam uidelicet quæ herbã è terra [elicit.] Non inquam sic erit domus mea cum deo, quoniam fœdus perpetuum pepigit mecũ, quod per omnia ordinatum est & seruatũ: quandoquidẽ omnis salus mea & omnis uoluntas [firma est,] neq; ut [germẽ] crescit. C Contrà uir perditus erit ut spina in uniuersum euulsa, quã nemo manu attrectat. Quod si quis eas attingere [cogatur,] armet [manũ suam] ferro, aut ligno hastę, aut certe igne quo eas in stirpe sua exurat. Hęc sunt nomina heroũ, quos habuit Dauid quũ sederet in solio sapientiæ. Pręcipuus inter tres hic fuit, qui excitabat hastam suam semel super octingentos uulneratos. Huic succedit Eleasar filius Dodi filij Ahohi inter tres heroes [qui fuerunt] cum Dauide, quum probris lacesserent Palestinos, collecti scilicet illic ad prælium ascendentibus Israelitis. Is exurgens percussit Palestinos, donec defatigaretur manus eius, obrigesceretq; manus eius ad gladium. Atq; illo ipso die DOMINVS magnam salutẽ edidit, reuersusq; est populus ipsum secutus, duntaxat ad prædam excurrens. Post hunc Samma filius Age Hararites, cõgregatis Palestinis in globum, fuit ibi ager lentiũ plenus, fugitq; populus metu Palestinorum. Tum is constitit in medio agro, & eripuit populum, trucidauitq; Palestinos, edente DOMINO ingentẽ salutem. Descenderunt uero tres isti principes, qui erant ex triginta præcipuis ducibus, tempore messis ad Dauidem in speluncam Adullam, agmen uero Palestinorum castra sua habuit in ualle Rephaim. Dauid tum erat in arce, & præsidium Palestinorũ in Beth Lehem. Accensus ergo Dauid desiderio quodam dixit, Vtinam quispiam mihi ex aqua fontis illius qui est in Beth Lehem ad

1.Par.11.b

B

portam potum ferat. Tum tres illi heroes penetrarũt castra Palestinorum, haurientesq; aquam è fonte Bethlehemitico qui erat ad portã, ferebant illã & attulerunt ad Dauidem: ipse uero noluit eam bibere, sed libauit eam DOMINO, dicens, Procul sit hoc à me DOMINO adiuuante, ne istud committã: an non hic sanguis est uirorum, qui cum periculo uitæ suæ [illuc] profecti sunt? Nec uolebat eam bibere. Et hæc quidem fecerunt hi tres heroes. Porrò Abisai frater ipsius Ioab filius Zeruia caput ternarij, is excitauit lãceam suam super trecentos, quos strauit, & in ista triade [præcipuum] habuit nomen: in triade ista excelluit inquam gloria, at non pertigit ad tres [priores.] Benaia deinde filius Iehoiada filius cuiusdam strenui hominis, inclytus rebus gestis, de Kabzeel, is percussit duos leones Moab, is ipse descendit atq; percussit leonem in media fouea, quum esset tempus niuis. Et is idem percussit Aegyptiũ quendam præstanti forma uirum: erat autem in manu Aegyptij hasta, is autẽ descẽdit ad eũ baculo, & ui rapta hasta de manu Aegyptij, ferijt eum hasta ipsius. Hæc patrauit Benaia filius Iehoiada, habuitq; nomen inter tres heroes. Ex triginta præstãtissimus fuit, ad tres autem non peruenit. Hunc cõstituit Dauid ut esset audiens ei. Asael quoq; frater ipsius Ioab inter triarios [recensetur:] Elhanan filius Dodo Bethlehemites, Samma Harodæus, Elika Harodæus, Hælez Paltites, Ira filius Ikesch Thekoites, Abiæser Anethotites, Mebunnai Husatites, Zalmon de Ahoha, Maharai Netophatites, Heleb filius Baana Netophatites, Ithai filius Ribai de Gibeath filiorũ Beniamin, Benaia Pirathonites, Hiddai de torrẽtibus Gaas, Abialbon Arbatites, Asmaueth Barhumęus, Eliahba Saalbonæus, filij Iasen Iehonatan, Samma Hararites, Ahiam filius Sarar Hararites, Elipheleth filius Ahasbai, filij Maachati, Eliam filius Ahitophel Gilonites, Hezrai Carmelites, Paarai Arbites, Igal filius Nathan de Zoba, Bani Gadites, Zalek Ammonites, Naharai Beerothites, q armiger fuit Ioab filij Zeruia,

C

Abisai.

Banaias.

D

uia, Ira Iithrites, Gareb Iithrites, Vria Hithæus, uniuersi trigintaseptem.

CAP. XXIIII.

A FVror DOMINI rursus concitatus est aduersus Israelē, & incitauit Dauidem in eis, ut diceret, Vade numera Israelem & Iuda. Ait itaq; rex ad Ioab imperatorem exercitus quem habuit, Circumi totum Israelem à Dan usq; ad Beer Seba, & recensete populum, ut sciam numerum populi. Et dixit Ioab ad regē, Adijciat DOMINVS deus tuus ad populū aliquot cēturias, quas oculi domini mei regis uideant: cur uero dominus meus rex illius rei cupidine flagrat? At regis imperiū erga Ioab & duces exercitus præualebat. Egressus itaq; est Ioab unà cum ducibus exercitus à conspectu regis, ut recenserent populū Israel. Et transeuntes Iordanem, manserunt in Aroer, ad dexteram ciuitatis quæ est in medio torrente Gad, & ad Iaaser. Deinde uenerunt in Gilead & in terram inferiorem Hadschi: tum uenerunt in Dan Iaan, & circum Zidon: ueneruntq; ad munitionē Tyri, & ad cunctas ciuitates Hiuæorum & Chananæorum, egressi ad Meridiem Iehuda in Beer Seba. Quumq;

B peragrassent uniuersam terram, reuersi sunt Ierusalem exactis nouem mensibus & uiginti diebus. Deditq; Ioab numerum & summam populi ipsi regi. Fuit aūt [summa] Israelis octingēta millia uirorum fortium bello aptorum: uirorum autem Iuda fuerunt quingenta millia uirorum. Posteaq̄ aūt Dauid populū sic numerasset, doluit corde suo, aitq; Dauid ad DOMINVM, Insigniter peccaui in hoc quod feci, transfer quæso ò DOMINE, iniquitatem serui tui, q̄niā uehementer stulte egi. Quūq; mane surrexisset Dauid, factum est uerbum DOMINI ad Gad prophetam, qui erat Videns ipsius Dauidis, in hāc sententiam, Vade, & loquere ad Dauidem hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Tria tibi defero, tu ex his unum tibi eligito, quod tibi faciam. Veniens igitur Gad ad Dauidem, nunciauit ei, dixitq; ad eum, Visne ut ueniant tibi septem anni famis in terra tua? aut uis ut fugias tribus mensibus coram hostibus tuis ut te persequantur? aut ut sit

Fames. Bellum. Pestis.

pestis tribus diebus in terra tua? Delibera nunc, & dispice, quid referam ei qui me misit. Ait ergo Dauid ad Gad, C Supra modum angor, incidamus quæso in manum DOMINI, (quoniam multæ sunt miserationes eius,) in manus hominum ne cadam. Misit itaque DOMINVS pestilentiam in Israelem à mane usq; ad tempus definitum, & mortui sunt ex populo à Dan usq; Beer Seba septuaginta millia uirorum. Et quum extendisset angelus manum suā super Ierusalem, ut illam quoq; adflictaret, pœnitudine ductus est DOMINVS super malo, & dixit ad angelum uastantem populū, Sat iam, remitte manum tuā. Et angelus DOMINI fuit iuxta horreum Arafnæ Iebusæi. Dixitq; Dauid ad DOMINVM quum uidisset angelum percutientem populum, & dixit, Ego peccaui, ego inique egi, oues autem istæ quid fecerunt? sit quæso manus tua contra me, & contra domū patris mei. Et uenit Gad ad Dauidem in die illa, & ait ad eum, Ascende, excita aram DOMINO in area A- D rafna Iebusæi. Et ascendit Dauid iuxta uerbum Gad quod præceperat DOMINVS. Respiciensq; Arafna, uidit regem et seruos eius transeuntes ad se, & egressus Arafna incuruauit se corā rege pronus in terram. Et dixit Arafna, Cur uenit dominus meus rex ad seruum suum? Respondit Dauid, ut emam à te horreum, ut extruam aram DOMINO, & arceatur clades à populo. Tūc dixit Arafna ad Dauidem, Accipiat et sacrificet dominus meus rex q̄d ei uidetur: en boues in holocaustum, & instrumenta boum in ligna. Omnia dedit rex Arafna regi. Dixitq; Arafna ad regē, DOMINVS deus sit tibi propitius. Et dixit rex ad Arafnā, Nequaq;, omnino emam à te pretio, nec sacrificabo DOMINO deo meo holocausta gratis. Emit itaq; Dauid horreum & bouem quinquaginta siclis argenteis. Et extruens ibi aram DOMINO Dauid, sacrificauit holocausta & gratulatoria, propitiusq; factus est DOMINVS terræ, & cohibita est clades ab Israele.

Liber Regũ primus, quem nos tertium Regum dicimus.

CAPVT I.

A
VVM Dauid rex iam senex esset profectæq; ętatis, texerunt eum uestimentis, at non potuit calefieri. Dixerunt igitur ei serui sui, Quærant domino meo regi puellam uirginem, quæ astet regi, & eum foueat, dormiatq; in gremio tuo, ut calefiat dominus meus rex. Quærentes itaq; puellã pulchram in omnibus terminis Israel, inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. Erat hæc puella admodum uenusta, fuitq; fotrix regis, & ministrauit ei, & rex non co-
2.Reg.15.a gnouit eam. Porrò † Adonias filius Hagith sese efferens dixit, Ego regnabo: fecitq; sibi currus & equites, & quinquaginta uiros celeres ante se. Pater uero ipsius noluit eum mœrore afficere toto æuo suo, ut diceret, Cur sic facis? Erat autem & ipse ualde pulchro aspectu, genueratq; eum † post Abso-
2.Reg.3.a lom. Communicabat aũt res suas cum
B Ioab filio Zeruia & cum Abiathar sacerdote, qui opem suam tulerunt ipsi Adoniæ. Zadok autem sacerdos, & Benaias filius Iehoiada, Nathan propheta, Simei atq; Rei, et pceres quos habuit Dauid non steterunt ab Adoniah. Mactans autem Adonias oues & boues, & pinguia [pecora] iuxta lapidem Soheleth, qui situs erat pone
Iosu.15.b fontem † Rogel, inuitauit omnes fra-
18.c tres suos, filios scilicet regis, atq; cunctos uiros Iehuda seruos regis. Nathan uero prophetam, & Benaiam & alios proceres, & Solomonem fratrem suum non inuitauit. Dixit igitur Nathan ad Bathsebam matrem Solomonis in hanc sententiam, An non audiuisti q̃d regnat Adonias filius Hagith, ignorãte id domino nostro Dauide? Ades ergo, & dabo tibi consilium, ut serues animam tuam, & animam filij tui Solomonis. Vade & ingredere ad regem Dauidem, & dic ad eum, Domine mi rex, an nõ iurasti famulæ tuæ hisce uerbis, Solomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum? Cur ergo regnat Adonias? Ec- C
ce te adhuc loquente ibi ad regem, ingrediar ego post te, & colophonem addam uerbis tuis. Ingressa est itaq; Bathseba ad regem in conclaue, eratq; rex ualde senex, & Abisag Sunamitis ministrabat regi. Bathseba inclinato uertice procumbit regi: dixitq; rex, Quid tibi [petis?] Respõdit ei, Domine mi, tu iurasti per DOMINVM deum tuũ famulæ tuæ, Solomon filius tuus regnabit post me, ipseq; sedebit super solium meum, & en Adonias occupat nunc regnum, & nunc domine mi rex [hæc] ignoras: nam mactauit boues, saginatum pecus, & oues multas, inuitauitq; omnes filios regis, Abiathar sacerdotem, & Ioab imperatorem exercitus, Solomonem autem seruum tuum non inuitauit: ad te autem domine mi rex oculi omnium Israelitarum intenti sunt, ut indices eis quis sedere debeat super solium domini mei regis post ipsum, alioqui futurum est, quum dormierit dominus meus rex cum patribus suis, ut et ego & filius meus Solomon peccatores reputabimur. Quumque adhuc loqueretur illa cum rege, en Nathan propheta uenit, & nunciauerunt regi, dicentes, En propheta Nathan adest. Et quum ad regem ingrederetur, procubuit ante regem pronus facie sua uersus terram. Aitq; Nathan, Domine mi rex, tune dixisti, Adonias regnabit post me, ipseq; sedebit super solium meum? descendit enim hodie & mactauit boues, & saginatum pecus, & oues multas, inuitauitq; omnes filios regis, et duces exercitus, sed & Abiathar sacerdotem, & ecce epulantur et bibunt coram eo, dixeruntq;, D
Viuat rex Adonias: me uero seruum tuum, & Zadok sacerdotem, Benaiam filium Iehoiada, & Solomonem seruũ tuum nõ inuitauit: num à domino meo rege negotium hoc mandatum est? nec indicasti seruo tuo quis sessurus sit super solium domini mei regis post eum. Et respondens rex Dauid, ait, Vocate mihi Bathsebam. Quæ ingressa in conspectum regis, stetit ante regem. Et iurauit

rauit rex, dicens, Viuit DOMINVS, qui redemit animam meam ab omni ad flictione, quod sicut iuraui tibi per DOMINVM deum Israelis, dicendo, Filius tuus Solomon regnabit post me, ipseq; sedebit super solium meum loco mei, sic faciam hodierno die. Inclinauit ergo se Bathseba facie uersus terram, & quum genu flexisset regi, di
E xit, Viuat dominus meus rex Dauid in sæculum. Et ait rex Dauid, Vocate mihi ipsum Zadok sacerdotem, Nathan prophetam, & Benaiam filium Iehoiada. Et quum uenissent ad regem, dixit rex eis, Sumite uobiscum seruos domini uestri, & uehite Solomonem filium meum mula mea, & deducite eũ ad Gihon, illicq; ungat eum Zadok sacerdos & Nathan propheta regem super Israelem, clangetisq; cornu, dicentes, Viuat rex Solomon. Vos autem ascendetis post eum, ut ueniat & sedeat in solio meo, nam ipse regnabit pro me: nam de illo mando, ut sit princeps super Israelem, & super Iudam. Respondit ergo Benaias filius Iehoiada ipsi regi, & dixit, Amen, sic dixit DOMINVS deus domini mei regis: Quemadmodum DOMINVS fuit cum domino meo rege, sic sit cum Solomone, augustiusq; faciat solium eius, quàm fuerit solium domini mei regis Dauidis. Descendit itaq; Zadok sacerdos, Nathan propheta, Benaias filius Iehoiada, Chrethi atq; Pleti, & uexerunt Solomonem super mula regis Dauidis,
2. Par. 32. f duxeruntq; eum † ad Gihon. Et tollens Zadok sacerdos cornu olei ex tentorio, unxit Solomonem, clanxeruntq; cornu, omnisq; populus clama
F uit, Viuat rex Solomon. Ascenditq; post ipsum omnis populus, & populi canebant tibijs, lætabanturq; gaudio magno, ut terra præ clamore illorum dehisceret. Et audiuit Adonias omnesq; inuitati qui erant cum eo, (qui iam edendi finem fecerant,) audiuit & Ioab sonitum cornu, & ait, Cur urbs sic strepitu tumultuatur? Adhuc eo loquente, en Ionathan filius Abiathar sacerdotis uenit, ad quem dixit Adonias, Ingredere, quoniam uir es frugi, & nimirum fausta nuncias. Respondens Ionathan dixit Adoniæ, Profecto dominus noster rex Dauid constituit regem Solomonem, misitq; cum eo rex Zadok sacerdotem, & Nathan prophetam, atque Benaiam filium Iehoiada, sed & Cerethi & Pelethi, & uexerunt eum mula regia, unxerunt deniq; eum in Gihon Zadok sacerdos et Nathan propheta, ut sit rex, & ascenderunt inde lætantes, & commota est ciuitas: & hic strepitus est quem audistis. Sedit insuper Solomon super solium regni. Quin & serui regis uenerunt, ut gratularentur domino nostro regi Dauidi, dicentes, Decoret deus G
tuus nomen Solomonis supra nomen tuum, et augustius reddat solium eius, quàm fuerit solium tuum. Et procubuit rex ad lectum, sicq; loquutus est rex, Laudandus DOMINVS deus Israelis, qui dedit hodie [aliquem] qui sedeat in solio meo uidentibus oculis meis. Illi uero territi sunt, & surrexerunt omnes inuitati qui cum Adonia erant, abieruntq; quisq; sua uia. Por 3. Reg. 2. a
rò Adonias metuens faciem Solomonis, surrexit & abijt, tenuitq; cornua aræ. Nunciatumq; est Solomoni hisce uerbis, En Adonias metuit regem Solomonem, nam tenet cornua aræ, dicens, Iuret mihi hac ipsa die rex Solomon, quod non trucidet seruum suum gladio. Et dixit Solomon, Si fuerit homo frugi, nihil cadet de capillitio eius in terram; si uero malum fuerit in eo deprehensum, morietur. Misit itaque rex Solomon, & abduxerunt eum ab ara: & ueniens gratias egit regi Solomoni. Dixitq; ad eum Solomon, Vade in domum tuam.

CAP. II.

APpropinquauerunt autem dies Da A
uidis ut moreretur, præcepitq; Solomoni filio suo, dicens, Ego uado uiã uniuersæ terræ, fortis esto & sis uir. Obserua obseruationem DOMINI dei tui, ut ambules in uijs eius & custodias statua atq; præcepta eius, iudicia eius, atq; testimonia eius, quemadmodum scriptum est in lege † Mosis, ut Deu. 17. d
prudenter agas quæcunq; acturus es, & ad quæcunq; te illic uerteris, & ut DOMINVS ratum habeat uerbum suũ quod loquutus est ad me hisce uerbis, Si custodierint filij tui uiam suam,

ut coram me ambulent bona fide, toto
scilicet pectore & toto animo, hoc af-
firmo, quod tibi non excindetur uir de
solio Israelis. Iam tu nosti quid Ioab fi-
lius Zeruia mihi fecerit, quę scilicet fe
cerit duobus imperatoribus exercituũ
2.Reg.3.c Israel, nempe ipsi †Abner filio Ner, &
2.Reg.10.c *Amasæ filio Iether, quos occidit, san
B guinem bellicum fundens in pace, po-
nensque sanguinem bellicum in baltheo
suo qui erat super lumbos eius, atque in
calceamento suo quod erat in pedibus
eius. Tu facies pro sapientia tua, ne de
ducas canos eius in foueam in pace.
Porrò filijs Barsilai Gileaditæ benefa
cias, ut sint conuiuæ mensæ tuæ, illi e-
nim ad me uenerunt quum fugerẽ præ
metu Absolom fratris tui. Deinde te-
cum est Simei filius Gera filij Iemini de
2.Re.16.b Bahurim, †qui maledixit mihi acerbis
2.Re.19.d sima maledictione, eo die quo profici-
scebar Mahanaim, descendit tamen ob
uiam mihi ad Iordanem, & iuraui ei
per DOMINUM, dicens, Non inter-
ficiam te gladio. Verum ne illi sinas
hoc impune abire, quandoquidem uir
sapiens es tu, non ignarus qualiter illi
facere debeas, ut deducas canos eius
in sepulchrum in sanguine. Dormiuit
itaque Dauid cum patribus suis, sepul-
1.Par.29.f tusque est in ciuitate Dauidis. Porrò di-
2.Reg.5.a es quibus regnauit Dauid super Israe-
Act.2.e. & lem, fuerũt quadraginta anni: septẽ an
13.e nis regnauit in Hebrõ, in Ierusalẽ aũt re
C gnauit trigintatribus annis. Sedit igi-
tur Solomõ in solio Dauidis patris sui.
& firmatum est regnum eius uehemen-
ter. Venit autẽ Adonias filius Hagith
ad Bathsebam matrem Solomonis, di-
xitque illa, Venis ne pacatus? Qui respõ
dit, Pacatus: simulque dixit, Est mihi ali
quid quod loquar tecum. Ipsa ait, Lo-
quere. Et dixit, Tu nosti quod regnum
mihi debebatur, hucque respexisse cun-
ctos Israelitas, ut ego regno inaugura-
rer, at regnum trans latum est, obue-
nitque fratri meo, (nam à DOMINO
ordinatum est ei,) peto ergo à te peti-
tionem quandam, ne mihi eam neges.
Quæ ait ad eum, Loquere. Et dixit,
Loquere quæso cum Solomone rege,
qui tibi nihil negat, ut det mihi Abisag
Sunamitidẽ uxorem. Et ait Bathseba,
Bene, loquar pro te cum rege. Venit er

go Bathseba ad regem Solomonem, ut
loqueretur ei pro Adonia. Rex surgit
ut ei obuiam iret, & honoris gratia se
ei inclinat. Rursusque cõsedit in solium
suũ, & positum est solium pro matre re
gis, cõseditque ad dexteram ei. Quę ait,
Petitionẽ quandam paruulam ego pe-
to à te, quam ne neges mihi obsecro. Di D
xitque rex ei, Postula mater mea, neque e-
nim negare possum. Quæ dixit, De-
tur quæso Abisag Sunamitis uxor fra
tri tuo Adoniæ. Et respondit rex Solo
mon, dixitque ad matrem suam, Cur po-
stulas Abisag Sunamitidem Adoniæ?
Postula ei & regnum, nam ipse est fra-
ter meus natu maior me, & habet à se
Abiathar sacerdotem, atque Ioab filium
Zeruia. Iurauitque rex Solomon per
DOMINUM, dicens, Sic faciat mihi
deus, & sic addat, quoniam contra ani
mam suam loquutus est Adonias uer-
bum istud. Nunc igitur uiuit DOMI- 2.Sam.7.
NUS, qui ordinauit me, atque colloca-
uit me super soliũ Dauidis patris mei,
& qui fecit mihi domũ, quẽadmodum
pollicitus est, interficietur hodie Ado
nias. Misit igitur rex Solomõ per ma-
num Benaiæ filij Iehoiada, & irruit in
eum, atque mortuus est. Porrò ad Abia-
thar sacerdotẽ dixit rex, Vade in Ana-
thoth ad agros tuos, es enim morti ob-
noxius: uerum hodie non interficiã te, E
quoniam portasti arcam DOMINI 1.Sam.22.f
dei corã Dauide patre meo, deinde ad-
flictus es in omnibus quibus adflictus
est pater meus. Eiecit ergo Solomon
Abiathar ne esset sacerdos DOMINI,
ut perficeretur uerbũ DOMINI quod
loquutus fuerat super domum Eli in Si 1.Sam.2.
lo. Venit autem rumor ad Ioab, nam &
Ioab declinauerat post Adoniam, licet
post Absolom non declinarit. Fugitque
Ioab ad tentorium DOMINI, & te-
nuit cornua aræ. Nunciatumque est regi
Solomoni, quod fugisset Ioab ad tento
rium DOMINI, & quod esset pone
aram: misitque Solomon Benaiam filium
Iehoiada hisce mandatis, Vade, & im-
petum fac in eum. Ingressus igitur Be-
naias templum DOMINI, dixit ad
eum, Sic præcipit rex, egredere. Qui
ait, Non, sed hic moriar. Benaias re-
tulit regi hoc uerbum, dicens, Sic lo-
quutus est Ioab, & sic respondit mihi.

Dixitq́ꝫ ei rex, Fac sicut loquutus est, impetu irrue in eũ, atq; sepeli eum, & amoue sanguinem à me & à domo patris mei, quem temere ac sine causa effudit Ioab, reddetq́ꝫ DOMINVS sanguinem eius super caput eius, qui im-
F petu facto irruit in duos uiros, qui eo
2.Sam.3.e iustiores & meliores erant, feriens eos gladio, ignorante Dauide patre meo,
2.Reg.20.c nempe ipsum †Abner filium Ner imperatorem exercitus Israelis, & Amasa filium Iether imperatorem exercitus
2.Sam.20. Iuda. Reuertetur itaq; sanguis eorum in caput Ioab, & in caput seminis sui perpetim. Super Dauidem autẽ, & super semen eius, atq; super solium eius erit perpetuò pax à DOMINO. Ascendens igitur Benaias filius Iehoiada, irruit in eum, atq; interfecit eum, et sepultus est in domo sua in deserto. Constituitq́ꝫ rex Benaiam filium Iehoiada loco eius super exercitũ, & Zadok sacerdotẽ constituit rex pro Abiathar. Et mittens rex accersiuit Simei, dixitq́ꝫ ad eum, Aedifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi, nec egrediaris illinc siue huc, siue illuc: quacunq; enim die egressus fueris, trãsierisq́ꝫ torrentẽ Kidron, id certissime scias quod occidione occideris, eritq́ꝫ sanguis tuus super caput tuũ. Et ait Simei ad regem, Recte habet res, quemadmodũ loquutus est dominus meus rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaq; Simei Hierosolymis multis diebus. Contigit autẽ post tres annos, ut aufugerent ipsi Simei duo serui, ad Achis filium
G Maacha regem Gath, quod nunciarũt [quidam] Simei, dicentes, En serui tui sunt in Gath. Et surgens Simei instrato asino suo, profectus est in Gath ad Achis, ut quæreret seruos suos. Profectus est itaq; Simei, & reduxit seruos suos ex Gath. Nunciatum est aũt Solomoni q̃ abijsset Simei ex Ierusalem in Gath, redijssetq́ꝫ. Tum rex misit & accersiuit ipsum Simei, & dixit ad eum, An non iureiurando adstrinxi per DOMINVM, obtestatusq́ꝫ sum te, dicẽs, Quacunq; die egressus fueris, & huc seu illuc ieris, certo certius scias q̃ occidione occidaris? Et dixisti ad me, Be-
2.Sam.16. ne habet res, audiui. Cur igitur nõ seruasti iuramentum DOMINI, & præceptum quod tibi pręcepi? Et dixit rex ad Simei, Tu nosti omne malum, cuius conscium est cor tuum, quod cõmisisti in patrem meũ Dauidem, rependet igitur DOMINVS malum in caput tuũ, rex autẽ Solomon benedictus, & soliũ Dauidis erit firmum in conspectu DOMINI perpetuò. Præcepit itaq; rex ipsi Benaię filio Iehoiada, qui egressus irruit in eum, ut moreretur. Et confirmatum est regnũ in manu Solomonis.

CAP. III.

SOlomon aũt affinitatem contrahit A
cum Pharaone rege Aegypti: duxit 2.Par.1.a
enim filiam Pharaonis, & introduxit eam in ciuitatem Dauidis, donec plene ædificaret domum suam & domum DOMINI, atq; muros Ierusalem, circunquaq;, tãtum populus sacrificabat in excelsis, quoniam nondum erat extructa domus nomini DOMINI usq;
ad dies illos. Solomon autem dilexit Dilectio
DOMINVM, ambulans in institutis dei.
Dauid patris sui, duntaxat in excelsis sacrificabat & adolebat. Ibat autẽ rex in Gibeon, (illud enim erat præcipuũ excelsum,) & sacrificabat illic, mille holocausta sacrificabat Solomon super illa ara. DOMINVS aũt uisus est Solomoni in Gibeon per somnium in ipsa nocte, dixitq́ꝫ deus, Postula quod dem tibi. Et dixit Solomon, Tu ingentibus beneficijs prosequutus es seruũ tuum Dauidem patrem meum, quemadmodum & ipse ambulauit coram te in ueritate, in iustitia & rectitudine cordis tecum, & seruasti illi magnam hãc beneficentiam, ut dares illi filium qui sederet in solio eius, ut hęc dies [declarat.] Nunc igitur DOMINE deus B
meus, tu constituisti seruũ tuum regem pro Dauide patre meo, ego uero puer sum paruus, ignorans egredi & introire. Et seruus tuus est in medio populi tui quem elegisti, & quidem populus est multus, qui numerari nõ potest, nec
recenseri præ multitudine. Da igitur Sapientia
seruo tuo cor audiens, ad iudicandum postulãda.
populum tuum, ut discernam inter bonum & malum: quis enim populum hunc tuum tam præcellentem & amplum iudicare posset? Placuit hæc res corã DOMINO, quod Solomon postulasset rem huiuscemodi. Et dixit

deus ad eum, Quandoquidē postulasti rem talem, & non postulasti tibi dies multos, neq; petisti tibi diuitias, neq; petiuisti animam hostium tuorū, sed postulasti tibi ut intelligeres, ut audire posses iudiciū, en ego feci iuxta uerba tua, en ego dedi tibi cor sapiens & intelligens, ut similis tui ante te non fuerit, neq; post te talis surrecturus sit qualis tu es. Quin & quę non postulasti dedi tibi, nempe diuitias et gloriam, adeo ut tui similis nullus fuerit inter reges cunctis diebus tuis. Quod si in uijs meis ambulaueris, custodieris q; statuta & præcepta mea, quemadmodum ambulauit pater tuus Dauid, prorogabo dies tuos. Quum q; Solomon euigilasset, & en fuit somnium, uenit q; Hierosolyma, & stetit coram arca fœderis DOMINI, sacrificans holocausta, & faciens hostias pacificas, instruxit q; conuiuium cunctis seruis suis. Tunc uenerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steterunt q; coram eo, ait q; una ex his mulieribus, Domine mi [rex,] ego & isthæc mulier ijsdem ædibus cohabitabamus, peperi q; apud eā domi: contigit autem tertio die quàm ego peperissem, ut & hæc eadem etiam pareret: habitabamus q; simul nos nec alius quispiā nobiscū erat in domo, utrisq; nobis exceptis. Mortuus est aūt filius mulieris huius noctu, quū ipsa incubuisset super eum: hæc autem nocte media consurgens, tulit filium meum de me, ancilla tua dormiente, posuit q; eum in gremium suum, filium autem suum mortuum posuit in gremium meum. Quū q; surrexissem ut filium meum lactarē, en mortuus erat: quum q; mane illuceret, diligēter eo considerato, intellexi meū non esse filium quem ego pepereram. Porrò altera mulier dixit, Non, sed filius meus uiuit, & filius tuus mortuus est. Rursum uero illa ait, Nō, sed filius tuus mortuus est, meus autem filius uiuit: sic q; altercabātur coram rege. Rex uero ait, Hęc dicit, Is filius meus uiuit, & filius tuus mortuus est: illa dicit, Haudquaq̄, sed filius tuus mortuus est, meus aūt filius uiuit. Dixit ergo rex, Adferte mihi gladiū. Et attulerūt gladiū ad regē. Tū rex ait, Dissecate puerum uiuum in duas [partes,] & date dimidium uni, & dimidium alteri. Et dixit mulier ea, cuius filius erat uiuus, ad regem, (miseratione enim incaluerant uiscera eius ob filium suum,) dixit inquam, Obsecro mi domine, date huic puerum uiuum, occidione ne occidatis eum: contra altera dixit, Neq; mihi, neq; tibi detur, sed dissecetur. Et rex respondens, dixit, Date illi natum uiuum, neq; occidione occidatis eum, hęc enim est mater eius. Audierūt itaq; omnes Israelitæ iudicium illud quod iudicauerat rex, & timuerunt à rege, quod uiderent sapientiam dei in eo in iudicando.

Primū quærendum regnū dei. Sap. 7. b

C

D

CAP. IIII.

A

Factus est itaq; rex Solomon rex super omnem Israelem. Hi uero fuerūt principes eius, Azarias filius Zadok sacerdotis, Eli Horeph & Ahiha filij Sisa scribæ, Iehosaphat filius Ahilud à commentarijs. Benaias filius Iehoiada erat super exercitū, & Zadok atq; Abiathar sacerdotes. Azarias filius Nathan erat super præfectos, & Zabud filius Nathan sacerdos familiaris regis. Porrò Ahisar erat præfectus prętorio, & Adoniram filius Abda erat super tributa. Habuit autē Solomon duodecim præfectos super cunctum Israelem, qui annonam parabant pro rege & domo eius, singuli uidelicet singulis mensibus anni, annonam pro uictu administrabant. Hæc autem sunt nomina eorum, filius Hur in monte Ephraim, filius Dæker in Makaz, & in Saalbim, atq; Bethsemes, Elon & Beth Hanan. Filius Hesed in Aruboth, cuius erat et Socho, atq; uniuersa terra Hepher. Filius Abinadab in uniuerso termino Dor, qui Taphath filiā Solomonis habuit uxorē. Baana filius Ahilud erat super Taanach & Megiddo, & super totam Bethsan, quæ est iuxta Zarthanā subter Iesreel, à Bethsan usq; ad planitiem Mehola, usq; ad locum qui est cis Iakmeam. Filius Gæber in Ramoth Gilead, cuius erāt & oppida Iair filij Manasse, quæ sunt in Gilead: ad eū quoq; pertinebat tractus Argob, quæ est in Basan, sexaginta ciuitates magnæ, muris, repagulis & seris [munitæ.] Ahinadab filius Hiddo [præfectus erat] Mahanaim. Ahimaaz in Naphtali,

B

qui

qui duxit Basmath filiam Solomonis uxorem. Baana filius Husai fuit in Aser atque Aloth. Et Iehosaphat filius Paruah in Isachar. Simei filius Ela in Beniamin. Gæber filius Vri in terra Gilead, terra Sihon regis Amorræorum, & Og regis Basan. Ad hæc erat præses unus super [uniuersam] terrã. Erant enim Iuda & Israel multi aucti uidelicet ut arena maris, comedentes,
C bibentes, & lætantes. Dominabatur
Eccli. 47.c itaque Solomon super uniuersa regna, à fluuio illo, usque ad terram Palestinorũ, & ad limitem Aegypti, et ferebant munera, seruiebantque Solomoni cunctis diebus uitæ eius. Fuit autem cibus Solomonis pro die uno, triginta Cori similaginis, et sexaginta Cori farinæ, decem boues saginati, & uiginti boues pascales, centũque oues, præter ceruos, capreas, ibices, saginata & altilia. Quoniam ipse imperitabat in omni regione trans fluuium, à Tipsa usque ad Asa, super omnes reges trans fluuium, pacemque habuit cum omnibus seruis suis per circuitum. Degebat quoque Iuda et Israel in tuto, quisque uidelicet sub uite sua, atque sub ficu sua, à Dan usque Beer Seba, cuncto tempore quo uixit
2.Par.9.f Solomon. Habuit insuper Solomon quadraginta millia septa equorum ad rem suam curulem, et duodecim millia
D equorum kataphraktorũ. Atque hi præfecti cõmeatum aut annonam suppeditarunt regi Solomoni, & omnibus qui ueniebant ad mensam regis Solomonis, quisque suo mense, ut nihil deesset. Hordeum quoque & paleas equis & iumentis aduehebant ad locum ubi erat [rex,] quisque iuxta demensum suum.
Eccli. 47.c Concessit deus Solomoni † sapientiam & prudentiam amplam satis, & latitudinem cordis, perinde ac arenam quæ est in littore maris, ut excelleret sapientia Solomonis omnium qui eum antecesserant sapientiam, simulque omnem sapientiam Aegypti: quin cunctis hominibus sapientior fuit, etiam ipso Ethan Esraita, & ipso Heman, & Chalcol, atque Darda filijs Mahol: fuitque nomen eius in omnibus gentibus circunquaque. Loquutus quoque est ter mille
Parabolæ. Carmina. parabolas, & carminum eius fuerunt quinque supra mille. Disseruit etiam sapienter de lignis, à cedro quę est in Libano, usque ad hyssopum quæ progeminat ex pariete: simulque disseruit de animantibus, de uolucribus, de reptilibus atque piscibus, ut uenirent ex cunctis populis auditum sapientiam Solomonis, ex omnibus etiam regibus orbis, ad quos fama sapientiæ eius peruenerat.

CAP. V.

Misit quoque Hiram rex Tyri seruos A
suos ad Solomonem, audiuerat enim quòd unxissent eum regem pro patre eius: etenim Hiram dilexerat Dauidem cunctis diebus. Tum misit Solomon ad Hiram hisce mandatis, Tu nosti quomodo Dauid pater meus non potuit ædificare ædem nomini DOMINI dei sui ob bella quæ eum undique cinxerant, donec DOMINVS hostes eius pedibus eius subegerit, nunc uero requiẽ præstitit mihi DOMINVS deus meus circunquaque, ut non sit qui se mihi opponat, aut malum obijciat. Et en ego statui quòd uelim ædificare ædem DOMINI dei mei, quemadmodum loquutus est DOMINVS ad Dauidem patrem meum, hisce uerbis, Fi- 2. Reg. 7.b
lius tuus quem pro te collocabo in so- 1.Par. 22.c
lium tuum, ipse ædificabit ædem nomini meo. Iube igitur ut succidant mihi B
cedros ex Libano, erunt autem serui mei seruis tuis iuncti, daboque ego tibi mercedem pro seruis tuis quidquid tu ipse dixeris, tu enim haud ignarus es, neminem inter nos esse, qui cædendorum lignorum gnarus sit quemadmodum Zidonij. Quum igitur Hiram Gentilis a-
uerba Solomonis audisset, uehemen- gnoscit no-
ter gauisus est, dixitque, Laudandus men dei.
DOMINVS hodie, qui dedit Dauidi filium sapientem, ut præsit populo huic tam ingenti: misitque Hiram ad Solomonem huiusmodi mandatis, Intellexi ea quæ ad me misisti, ego faciam quæcunque tibi grata sunt, cum lignis scilicet cedrinis, & lignis piceis, serui mei deuehent [ea] ex Libano ad mare, tum componam ea in rates, [uehens] ea in mari ad eum usque locum quem tu mihi significaueris, illic ea exponã, tuque tolles. Tu rur- C
sus facies quę mihi grata sunt, si cõmeatum mihi dederis. Factum itaque est

ut Hiram daret Solomoni ligna cedrina, & ligna picea pro omni uoto eius: Solomon uero daret Hiram uiginti millе Coros tritici in cibũ pro domo eius, & uiginti Coros olei contusi: hæc dabat Solomon ipsi Hiram singulis annis.
Supra 3.b Dedit quoq; DOMINVS sapientiam Solomoni, quemadmodum ei pollicitus fuerat. Fuit etiam pax inter Hiram & inter Solomonem, pepigerũtq; duo illi fœdus inter se. Extraxit quoq; Solomon summam ex omni Israele, fuitq; summa illa triginta millia uirorum, quos misit in Libanũ, decem millia uidelicet per mensem alternatim: quum per mensem fuissent in Libano, manebant duobus mensibus domi suę: Adoniram autem huic summæ præerat.
D Habuit insuper Solomon septuaginta millia eorum qui baiulabant onera, & octoginta millia fabrorũ in monte: præter eos quos Solomon habuit præfectos operi, nempe tria millia & trecenti, qui prǽerant multitudini quę faciebat opus. Præcepitq; rex ut ad ueherent lapides magnos, lapides pretiosos, lapides deniq; politos pro fundamento ædis, quos scalpserunt ædificatores Solomonis, & ædificatores Hiram, & Giblim, parabantq; ligna & lapides ad ædificandum ædem.

CAP. VI.

A FActum itaq; est in anno octogesimo super quadringentesimum ab egressu filiorum Israel de terra Aegypti, anno quarto, mense Sif, is est mensis secundus, quo Solomon regnauit super Israelem, ædificare cœpit ædem DOMINI.
3.Par.3.a Et ea quidem ædes quam ædificauit rex Solomon DOMINO, habuit sexaginta cubitos sua longitudine, uiginti latitudine sua, atq; triginta cubitos altitudine sua. Porticus erat ante structuram ædis, cuius longitudo uiginti cubitorum erat secundum latitudinem ędis, latitudo autẽ eius decem fuit cubitorum ante ædem. Fecit insuper ædi fenestras lumina uidelicet ualuata. Extruxit deinde ad parietem ædis ambitus circunquaq; cum parietibus ędis circunquaq;, tam ipsi templo q̃ ipsi adyto, & fecit latera circunquaque. Ambitus infimus quinq; fuit cubitorũ latitudine sua, medij latitudo sex habuit cubitos: tertius uero latitudine sua septem habuit cubitos, nam foris defectiones ædi fecerat per ambitum, ne apprehenderent parietes ædis. Cæterum ipsa ædes quum extrueretur, extruebatur lapide integro ut erat aduectus, ut in extruenda ea neq; mallei, neque secures in ędе audirentur, nihil deniq; ferreorum instrumentorũ. Ostium lateris intermedij erat in dextro ædis latere, ascendebaturq; per cochleas ad intermedium, & ab intermedio in tabulata superiora. Extruxit itaq; ędem, ab
B soluitq; eam, concamerauitq; ædẽ fornicis in modum ordinibus [asserum] cedrinorum. Aedificauit quoq; ad totam illam ædem ambitus altitudine quinq; cubitorum hærentes ædi lignis cedrinis. Et factum est uerbum DOMINI ad Solomonem in hanc sententiã, Hęc ædes quã extruis tu, si ambulaueris in institutis meis, & iusta mea feceris, seruaueris q; præcepta mea, incedendo uidelicet in eis, firmabo ego uerbũ meũ tecum, quod loquutus sum ad Dauidẽ 2.Re.7.c patrem tuum, habitaboq; in medio filiorum Israel, neq; deseram populum 1.Par.22.b c meum Israel. Extruxit itaq; Solomon ædem, & absoluit eam, & extruxit parietes ædis intus tabulis cedrinis, à pauimento ędis ad contignationẽ usq; laquearem obduxit ligna intus, ipsum pauimentum obduxit intus lignis piceis. Aedificauit uiginti cubitis à lateribus ædis asseribus cedrinis à pauimento ad parietes, interius ad adytum Oraculum. sancti sanctorum. Aedes ipsa habuit quadraginta cubitos, nẽpe ipsum sanctum per se. Porrò [asseres] ipsi cedri-
C ni qui erant intus in æde extrudebant nodos prominulos, floresq; apertos: omnia ex cedro erant, ut lapis nullus uideretur. Iam adytum ipsum intra ædem interius præparauit, ut illic poneret arcã fœderis DOMINI, quod adytum per se habuit uiginti cubitos longitudinis, uiginti cubitos latitudinis, & uiginti cubitos altitudinis, quod obduxit auro optimo, & aram obduxit cedro. Obduxit etiam Solomon ædem ipsam ab intus auro optimo, traducens repagula auro obducta ante adytum, & obduxit [parietem] illum auro, quin totam ædem auro obduxit,

xit, donec totam ædem absolueret: sed & totam aram quæ erat pone adytum obduxit auro. Fecit insuper in ipso adyto duos Cherubim ex lignis pineis, altitudo utriusq; decem fuit cubitorum. Vna ala ipsius Cherub habuit quinq; cubitos, altera quoq; ala ipsius Cherub quinq; cubitos, ut essent decē cubiti ab extremitate alarum eius, ad extremitatem alarum eius. Sic & alter Cherub decem habuit cubitos, erat enim utriq; Cherubim eadem statura, eademq; forma, nam altitudo unius erat decem cubitorum, sicq; alterius Cherub. Collocauit autē ipsos Cherubim intra domum interiorē, expanderuntq; Cherubim alas, unius ala attigit parietem, alterius deinde Cherub ala attigit alterum parietem, alæq; eorum alte-

D ra alteram attigit in medio ædis. Obduxit insuper Cherubim auro, & omnes parietes ædis circunducens exculpsit sculpturis extantibus, nempe Cherubim, & palmis, floribusq; apertis, & intus & foris. Quin & pauimentum ædis auro obduxit intus scilicet & foris. Porrò ad ostium adyti fecit fores de lignis pineis, limine & postibus quinquangulis. Duæ ianuæ erant de lignis pineis, exculpsitq; in eis extantes Cherubim & palmas, apertos flores, obduxitq; auro, et obduxit Cherubim et palmas bracteis aureis tenuibus. Sic quoq; fecit ad ostium basilicæ, nempe postes de lignis pineis, sed quadrangulos. Duæ ianuæ erant de lignis piceis, duo latera uolubilia unius ianuæ, & duo latera uolubilia alterius ianuæ, in his exculpsit Cherubim, palmas, flores apertos, obduxitq; antepagmenta auro iustificato.

Atrium interius.

Extruxit insuper atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & uno ordine cedrorum dedolatarū. Quarto anno in mense Sif, fundata est ædes DOMINI, & in anno undecimo in mense Bul, (is est mensis octauus,) absoluta est ædes secundū omnes rationes suas, & secundum omnia quæ ad eam pertinebant, ædificauitq; eam septem annis.

CAP. VII.

Infra 9.b

A SOlomon extruxit etiam suam domum, idq; † tredecim annis absoluens totā domū suam. Extruxit quoq; domum saltus Libani, cuius lōgitudo centum fuit cubitorum, latitudo uero eius quinquaginta cubitorū, altitudo eius triginta cubitorū, super quatuor ordines columnarū cedrinarū, erantq; cedrinæ trabes dedolatæ super columnas. Contabulatumq; fecit cedrinū superne ad illas trabes quæ fuerunt positæ super columnas quadragintaquinque, nam unusquisq; ordo habuit quindecim. Lumina deinde erant triplici ordine, ut fenestra fenestræ esset iuncta, idq; tribus parietibus. Omnia foramina fenestrarū postesq; quadrata erant, fenestraq; fenestrę uicinę iuncta tribus parietibus. Et fecit porticum columnarum, cuius longitudo fuit quinquaginta cubitorū, latitudo uero eius triginta cubitorum, & porticus erat ante ipsas, columnæq; & trabes crassę ante eas. Et porticum fecit solij, ubi ius diceret, nempe porticum iudicij, & contignauit eam cedro à pauimento ad pauimentum. Domus uero eius in qua habitabat, aliud atriū habuit à domo ad porticum simili opere. Domum quoq; B

ædificauit filiæ Pharaonis †quā duxerat Solomon, quemadmodū porticū illam.

Supra 3.a

Omnia illa fuerunt ex lapidibus pretiosis, & ad normam ueluti expolitis seu quadratis, serraq; sectis, tam intus q̄ foris, à fundamento usq; ad suggrundia, sic extra usq; ad atriū magnū.

Atrium maius.

Fuit uero fundatū lapidibus pretiosis lapidibusq; magnis, è quibus quidam lapides decem erant cubitorū, quidam octo cubitorū. Superne erant lapides pretiosi, & ad quandam normam quadrati, atq; cedri. Atriū quoq; magnū circunquaq; triplici ordine quadratorum lapidū, ordineq; uno dolatarū cedrorū: sic erat & atrium ædis DOMINI interius, & porticus ædis.

Atrium interius.

Misitq; rex Solomō, accersiuitq; Hiram de Tyro, qui erat filius uiduę de tribu Nephtali, (pater eius fuit uir Tyrius,) fabrū ærarium, imbutū sapientia, intelligētia & scientia in faciundo omni opere ex ære, is uenit ad Solomonem regem, & fecit uniuersum opus eius.

Columnæ.

Finxit is duas columnas æneas, altitudo columnæ unius erat decem et octo cubitorū, & utranq; columnā †ambiebat circulus duodecim cubitorum. Fecit et duo C

Iere. 52.a

epistylia sphærica, quæ ponerentur su
per capita columnarum quæ fusa erāt
ex ære: quinq; cubitorum erat altitu-
do unius epistylij, quinq; cubitorū al-
titudo alterius epistylij. [Fecit insup]
cancellos opere reticulato, & zonas
opere concathenato ad epistylia quæ
erant in cono columnarū, septenas ui-
delicet utriq; epistylio. Quūq; fecisset
columnas, addidit operi reticulato al-
terius [columnę] duos ordines malorū
punicorum, quæ ambirent & tegerent
epistylia quæ erant in summo [colum-
narū:] simili ratione fecit epistylio alte
rius [columnæ.] Epistylia quæ erant
in cono columnarum, opus habebant
florulentum, quale fuit in porticu, qua
tuor cubitis. Habuerūt et epistylia quę
erant supra duas columnas desuper è
regione uentris citra opus reticulatū
ordines ducentorum malorum punico
rum, idq; per ambitum utriusq; episty-
lij. Erexit deinde columnas illas ante
porticum basilicæ: quumq; erigeret co
lumnam dexteram, uocauit nomē eius
Iachin: erigēs uero columnam sinistrā,
uocauit nomen eius Boas. In fastigio
columnarum erat opus florulentum:
sicq; absolutum est opus columnarum.
D Porrò mare fecit fusum, decem cubito-
Mare fusile rum à labio eius ad labium eius rotun
dum per ambitum, altitudo eius erat
quinq; cubitorum, & linea triginta cu
bitorum cingebat ipsum per ambitum.
Sub labio eius erant nodi per ambitū
qui cingebant ipsum mare, decem uno
cubito, duo scilicet ordines nodorum,
qui erant fusi cum ipso mari. Stabat
super duodecim boues, tres respicie-
bant ad Aquilonem, tres respiciebant
uersus mare, tres item uerterunt facies
ad Meridiem, & tres respiciebant ad
Orientem: super his stabat mare desu-
per, posteriora autem eorum omnia e-
rant introrsus. Crassities eius palmum
habebat, & labium eius erat fabrefa-
ctum ut labium crateris germinante li-
lio, capiebatq; duo millia Batorum.
Bases ęneę. Et fecit decē machinas æneas, cuiusq;
machinæ longitudo quatuor fuit cubi
torum, latitudo eius quatuor cubito-
rum, et altitudo eius trium cubitorum.
Sic uero fabrefactæ fuerunt machinæ.
Abacos habuerunt intra limbos con-
clusos, atq; in abacis illis intra limbos
inclusis, leones erant, boues, & Che-
rubim. Supra limbos pes erat superne,
ad cuius infimam partem item leones
erant & boues, tum etiam additamen-
ta quædam opere bracteato. Singulæ B
machinæ habebant rotas æneas qua-
tuor, & tabulas ęneas: deinde erant in
quatuor angulis eius humeri sub labro
ipso ad latera uniuscuiusq;, qui hume-
ri fusi erant, quisq; è regione alterius
pone additamentum. Os eius intra co
ronamentum & supra cubitum habe-
bat, osq; eius rotundum erat ut opus
pedis, habens sesquicubitum. Et supra
os eius erant extantes noduli, quorum
abaci quadrati erant nō rotundi. Qua
tuor rotæ erant sub abacis, axesq; ro-
tarum in machina ipsa, altitudo rotę e-
rat sesquicubiti. Erat aūt factura rota-
rum ut factura currus, axes earum, mo
dioli earum, radij earum, & canthi ea-
rum: omnia hæc fusa erant. Quatuor in
super humeri ad quatuor angulos ma-
chinæ cuiuslibet, atq; hi humeri eius
ex machina procedebant. Et supra ma
chinam altitudo erat sesquicubiti ro-
tunda circūquaq;, & in summo machi
næ limbi eius & abaci eius ex ipsa.
Exculpserat eñ super tabulas limbos, F
& super abacos eius Cherubim, leo-
nes & palmas, quemadmodum in aba
co quolibet & additamēto circunqua
que. Ad hunc modum fecerat decem
machinas, eodem modo fusas, eadem
mensura, eademq; formatura omnibus.
Fecit præterea decem labra ærea, sin- Luteres decem ænei.
gula labra capiebant quadraginta Ba
tos, singulaq; labra quatuor erant cu-
bitorū, singulisq; machinis singula la-
bra imposuit. Et collocauit quinq; ma
chinas ad latus ædis dextrū, et quinq;
ad latus ædis sinistrū. Lacum uero po
suit à latere ędis dextro ad Orientem,
Meridiem uersus. Fecit quoq; Hiram le-
betes, scopas, pelues sparsorios, & ab
soluit Hiram uniuersum opus, quod ipsi
Solomoni regi fecit pro ęde DOMI-
NI, nēpe columnas duas et epistylia ro
tunda cum coronamentis super capita
columnarum duarum, retia duo quę te
gerent duos globos coronatos in sum
mo columnarum. Mala quoq; punica
quadringenta super duo retia, duos
scilicet

scilicet ordines malorum punicorũ in quolibet reti, ut tegerent globos duos
G coronatos in summo columnarũ. Machinas item decẽ, & labra decem super machinas, mare unũ, & boues duodecim sub mari. Lebetes quoq;, & scopas, pelues sparsorios, & omnia uasa huiusmodi quæ fecit Hirã regi Solomoni pro æde DOMINI ex ære polito. In ęquore plano Iordanis fudit ea rex, in agrilla densa inter Succoth & Zarthan. Et reliquit Solomon omnia uasa, quod uehementer multa essent, nec ęris põdus inuestigari potuerit. Fecit itaq; Solomon omnia uasa quæ pertinebant in ædem DOMINI, aram auream, & mensam super quam erant panes faciei ũ, ex auro. Cãdelabra quinq; ad dexteram, & quinq; ad sinistram ex auro purissimo ante adytũ: & flores, lampades & emunctoria ex auro: crateres, falces, pelues sparsorios, cochlearia, et ignis receptacula ex auro purissimo: cardines quoq; ianuarum ędis interioris, sancti scilicet sanctorum, et pro ualuis ædis basilicæ, ex auro [fecit.] Absoluit itaq; uniuersum opus quod fecit
1.Par.5.a rex Solomon in æde DOMINI, & intulit ea Solomon quæ dedicauerat pater eius, argentum scilicet, aurum atq; uasa, reposuitq; ea in thesauros ædis DOMINI.

CAP. VIII.

A
2.Par.5.a TVnc conuocauit Solomon seniores Israelis, omnia capita tribuũ, et eos qui primores erãt patrũ filiorum Israel ad regem Solomonem Hierosolyma, ut adducerent arcã fœderis DOMINI, de ciuitate Dauid, ea est Zion. Cõgregatiq; sunt ad regẽ Solomonem omnes uiri Israelis in mense Ethanim in die festo: is est mensis septimus. Veneruntq; cũcti seniores Israelis, & sacerdotes tulerũt arcã. Et adduxerũt arcã DOMINI, & tẽtoriũ constitutionis, & oĩa uasa sacra quæ erãt in tẽtorio, adduxerũt inquã ea sacerdotes & Leuitæ. Et rex Solomon atq; uniuersus cœtus Israelis, qui ad eum conuenerant cũ eo ante arcam, sacrificantes oues & boues, qui præ multitudine nec numerari nec recenseri potuerunt. Intulerũtq; sacerdotes arcam fœderis DOMINI in locum suum, in adytum ædis, in sanctum sanctorum subter alas Cherubim. Nam Cherubim expandebant alas super locũ arcæ, tegebantq; Cherubim tam arcam quàm uectes eius è supernis. Effecerunt quoq; ut prominerent uectes, ut uiderentur capita uectiũ de sancto ante adytum, foris aũt non uidebãtur, fuerũtq; ibi in hũc usq; diẽ. In arca nihil erat nisi duę tabulę lapideæ,
quas illic reposuerat Moses in Horeb, Heb.9.a
quas exciderat DOMINVS cũ filijs Is- Exod.34.d
rael, quũ ipsi exirent è terra Aegypti. Quumq; egrederentur sacerdotes ex sancto, nubes impleuit domum DOMINI, nec potuerunt sacerdotes stare ac ministrare propter nubem, nam impleuerat gloria DOMINI domum DO- B
MINI. Tum dixit Solomon, DOMI- 2.Par.6.a
NVS dixit se habitaturum in caligine, Omnino ædificaui domum habitationem tibi, ut habites [ibi] perpetuò. Et uersa facie sua rex, collaudauit, bonaq; imp recatus est uniuersæ congregationi Israelis, totaq; congregatio Israel stetit: dixitq;, Laudandus DOMINVS deus Israel, qui ore suo loquutus est ad Dauidem patrẽ meum, manuq; sua exequutus est, dicens, Ab eo die quo eduxi populum meũ Israelem ex Aegypto, non elegi ciuitatẽ ex omnibus tribubus Israelis ad ædificandũ domũ in qua esset nomen meum, sed Dauidẽ elegi, ut præesset populo meo Israel. Equidem pater meus Dauid corde suo con-
ceperat †extruere scilicet ædẽ pro no- 2.Reg.7.a
mine DOMINI dei Israel, sed DOMINVS deus Israelis dixit ad Dauidẽ patrem meum, Quandoquidem statueras in corde tuo extruere ędẽ nomini meo, bene quidem fecisti quod hoc corde tuo statueras, attamen tu non extrues ædem, sed filius tuus qui de lũbis tuis egredietur, is extruet ædem nomini meo. Confirmauit itaq; DOMINVS uerbum suum quod loquutus est, & surrexi ego pro Dauide patre meo, sedens in solio Israel, quemadmodum loquutus est DOMINVS, & ædificaui domum nomini DOMINI dei Israelis. Posui quoq; ibi locum pro arca, in qua est fœdus DOMINI, quod pepigit cum patribus nostris, quum ipse educeret eos ex Aegypto. Cõstitit C
autem Solomon ante aram DOMINI, corã uniuerso cœtu Israelis, & expan-

dens manus suas in cœlum, dixit, DO
2.Mac.2.b MINE deus Israelis, †non est tibi simi
lis deus neq; in cœlis superne, neq; in
terra inferne, qui seruas fœdus & bene
ficentiã seruis tuis ambulantibus corã
te toto corde suo, q̃ seruasti seruo tuo
Dauidi patri meo quæ pollicitus es ei,
quę loquutus es ore tuo, manu tua prę
stitisti, ut [testatur] hæc dies: nunc igi
tur DOMINE deus Israelis, serua Da
uidi patri meo seruo tuo, quæ pollici-
2.Re.7.b.c tus es ei hisce uerbis, †Nõ excindetur
tibi uir corã me, qui sedeat in solio Is-
raelis, si modo filij tui obseruauerint ui
am suam, ut ambulent coram me, quem
admodũ tu ambulasti in cõspectu meo.
Nunc igitur ô deus Israelis, firmum
quæso sit uerbum tuum quod loquu-
tus es ad seruum tuum Dauidem pa-
trem meum. Ita ne uere deus habitat in
terra? En cœli, cœliq; cœlorũ te non ca
piunt, quanto minus ædes ista quã ex-
truxi? At tu respicies ad orationẽ ser-
ui tui, & ad precationẽ eius DOMI-
NE deus meus, ut audias uotũ & ora
tionẽ, quã seruus tuus orat hodie corã
te, ut sint oculi tui aperti ad domũ istã
nocte et die, ad locũ scilicet hũc, de quo
Deut.12.b dixisti, Erit †nomen meũ illic: ut audi-
as orationẽ quã orat seruus tuus in lo-
co isto. Audies quoq; precationem serui
tui, & populi tui Israel, quũ orauerint
in loco isto, exaudiesq; in loco habita-
tionis tuę in cœlis: neq; exaudies tan-
D tũ, sed & propitius eris. Quũ peccaue
Iuramentũ. rit quispiã aduersus proximũ suum, su
Exod.22.b sceperitq; super se iuramentũ, quo sese
2.Par.6.b obstringit, uenerítq; iuramentũ corã a-
ra tua in hac domo, tu audies in cœlo,
& facies atq; ius dices seruis tuis, ut
impium ostendas eum qui impius est,
dãdo scilicet uiam eius in caput eius,
utq; iustum pronuncies iustum, dando
scilicet ei iuxta iustitiam eius. Quum
Bellum. corruerit populus tuus Israel coram
hoste, eo quod peccauerint in te, reuersi
autem fuerint ad te, & laudauerint no
men tuum, orauerint atq; suppliciter
rogauerint te in domo ista, tu exau-
dies in cœlis, propitiusq; eris peccato
populi tui Israel, & reduces eos in ter
ram quam dedisti patribus eorum.
Quum cœlum fuerit clausum ut non
Pluuia. sint pluuiæ, eo quod in te peccauerint,
si precati fuerint hoc in loco, cõfessiq;
fuerint nomini tuo, reuersi scilicet à pec
catis suis quandoquidẽ eos adfligis, tu
exaudies in cœlis, propitiusq; eris pec
cato seruorũ tuorũ, atq; populo tuo Is
rael, dirigẽs eos in uiã bonã qua ince-
dãt, dabisq; pluuias sup terrã tuã, quã
dedisti populo tuo hæreditatẽ. Porrò si Fames.
fames fuerit in terra, aut pestilentia, aut Pestis.
si fuerit robigo, aurigo, locusta, aut bru
cus si fuerit, aut si hostis eius eum obse
derit in terra portarũ suarũ. [In sum-
ma] quæcunq; tandẽ adflictio, aut qui
cunq; morbus [inciderit,] omnẽ ora-
tionẽ omnẽq; supplicationem quę facta
fuerit à quocunq; homine ex uniuerso
populo tuo Israel, (ut quisq; norit adfli
ctionẽ corde suo,) si expanderit manus
suas ad domũ istã, tu exaudies in cœ-
lis, in habitaculo mãsionis tuę, propi-
tiusq; eris, & facies, & dabis unicuiq; E
iuxta omnes uias suas, (quandoquidẽ Corda de-
tu cor eius nosti:) tu enim solus noui- us nouit so
sti cor omniũ filiorũ hominũ, ut scilicet lus.
timeant te cunctis diebus q̃bus ipsi ui-
uunt in superficie terræ quã dedisti pa
tribus nostris. Sed & alienũ qui nõ est
de populo tuo Israel, qui è lõginqua re
gione ꝓpter nomen tuũ uenerit, (audi- Nomẽ dei.
ent enim nomẽ tuũ magnũ, manũ tuam
robustã, atq; brachiũ tuum extentum,
ueniétq; oraturi in domo ista,) audies
tu in cœlis in habitaculo mãsionis tuę,
faciesq; omnia pro quibus alienigena
clamauerit ad te, ut cognoscãt uniuersi
populi terræ nomen tuũ, & timeant te
sicut populus tuus Israel, sciãtq; quod
nomẽ tuũ inuocatũ est sup domũ istam
quã ædificaui. Si egressus fuerit popu- Bellatores
lus tuus Israel ad bellum cõtra hostem orãt pro ui
suum, ea scilicet uia qua tu eos mittis, ctoria.
orauerintq; ad DOMINVM uersus
urbem quam tu elegisti, & uersus do-
mum quam ædificaui nomini tuo, tu in
cœlis exaudies orationẽ eorum, & sup
plicationẽ eorum, *dicesq; eis ius. Si Peccatores
peccauerint in te, (quandoquidẽ non omnes.
est homo qui non peccet,) & iratus fue 2.Par.6.g
ris contra eos, tradiderisq; eos coram Eccls 7.c
hostibus, ut abducant eos qui eos ca- 1.Ioan.1.d
piũt, in terrã hostiũ, siue id ꝓcul fuerit,
siue prope, reuocauerintq; ad cor su-
um, in terra in quam captiui abducti
sunt: si inquam resipuerint, supplicaue
rintq;

Confessio. rintq; tibi in terra eorum qui eos capti uos tenẽt, dixerintq;, Peccauimus, per uerse egimus, impie fecimus: conuersiq; fuerint ad te toto corde suo, totoq; animo suo in terra hostiũ suorum, qui eos captiuos abduxerunt, orauerint
F ad te uersus terram suam quam dedisti patribus eorum, uersus ciuitatem quã elegisti, & uersus ædem quam ædificaui nomini tuo, tu exaudies in cœlis, in habitaculo firmo mansionis tuæ orationem eorum, atq; supplicationem eorum, et ius reddes eis, propitiusq; eris populo tuo, qui peccauerat contra te, & omnibus præuaricationibus eorũ, quibus præuaricati sunt contra te, & conciliabis eis gratiam coram illis qui eos captiuos tenent, ut misericordia erga eos moueantur: ipsi enim sunt populus tuus & hæreditas tua, quos eduxisti ex Aegypto è medio fornacis ferreæ: sint ergo oculi tui aperti ad precationem serui tui, atq; ad precationem populi tui Israel, ut exaudias eos in omnibus pro quibus ad te clamauerint, quoniam tu segregasti eos tibi in hæreditatem ex omnibus populis terræ, quemadmodũ loquutus es per manum serui tui Mosis, quando eduxisti patres nostros de Aegypto DOMINE deus. Quumq; Solomon cessasset orare ad DOMINVM uniuersam orationem & precationem istam, surrexit ante aram DOMINI, nec ultra flexit genua sua, nec manus suas expandit in cœlum, sed stans beneprecatus est uniuersæ ecclesiæ Israelis magna uoce, dicens, Laudãdus DOMINVS, qui dedit requiẽ populo suo Israel, iuxta omnia quæ loquutus est, non cecidit uerbum ullũ ex omni sermone eius bono, quem loquutus est per Mosen seruum suũ. Sit DOMINVS deus noster nobiscum, quemadmodũ fuit cũ patribus nostris, ne derelinquat nos, neq; dese-
G rat nos, ut inclinet cor nostrũ ad se, ut ambulemus in uijs eius, & custodiamus præcepta eius, statuta eius atq; iudicia eius, quæ præcepit patribus nostris, ueniãtq; uerba mea quibus precatus sum coram DOMINO ad DOMINVM deum nostrũ die ac nocte, ut ius dicat seruo suo, & populo suo Israeli, singulis diebus iuxta rationem suã, ut sciant uniuersi populi terræ, q; DOMINVS est deus, & non alius. Sit igitur cor uestrũ perfectũ cũ DOMINO deo nostro, ut ambuletis in statutis eius, & custodiatis pręcepta eius, ut hodierno die. Porrò rex et omnis Israel cũ eo immolabant hostias coram DOMINO, & sacrificauit Solomon sacrificiũ gratulatoriũ q̃d sacrificauit DOMINO, nempe duo & uiginti millia boum, & centum atq; uiginti millia ouiũ, & initiarunt domũ DOMINI rex, & cuncti filij Israel. Eodem die sanctificauit rex mediũ atrij q̃d erat ante ædem DOMINI, quoniam fecit illic holocausta & cibarium sacrificium, & adipes pacificorũ, eo q; ara ærea quę erat coram DOMINO, minor erat q̃ ut caperet holocausta, & sacrificia cibaria, atq; adipes pacificorum. Et fecit Solomon eodem tempore solennitatẽ, omnisq; Israel cum eo, cœtus magnus, ab eo quo itur in Hemath usq; ad torrentẽ Aegypti, coram DOMINO deo nostro septenis diebus, nempe quatuordecim diebus. Octauo uero die dimisit populum, ipsiq; gratulantes regi, abierunt in tentoria sua lętantes & hilari corde, pro uniuersis beneficijs quæ contulerat DOMINVS Dauidi seruo suo, & Israeli populo suo. CAP. IX.

CVmq; Solomon absoluisset ædificium ædis DOMINI, & ædes regias, uniuersumq; quod Solomon facere uoluit, uisus est DOMINVS Solomoni secundo, quemadmodum †appa ruerat ei in Gibeon. Dixitq; DOMINVS ad eum, Exaudiui orationẽ tuam & precationem tuam, quam precatus es in conspectu meo, sanctificaui enim domum istam quam ædificasti, ut ponerem nomẽ meum ibi in æternũ, eruntq; ibi oculi mei & cor meum cunctis diebus. Et tu si ambulaueris coram me, quemadmodum ambulauit Dauid pater tuus in integritate cordis et in ęquitate, & feceris omnia quæ præcepi tibi, seruaueris q; statuta mea, & iudicia mea, confirmabo solium regni tui super Israelem perpetuò, quemadmodum pollicitus sũm Dauidi †patri tuo hisce uerbis, Non succidetur ex te uir de solio Israelis. Quod si omnino auersi fueritis uos & filij uestri à me, & non cu

A 2.Par.7.c
Sup.3.a
2.Re.7.b
1.Pa.22.bc

stodieritis præcepta mea & statuta
mea quæ proposui uobis, sed abieritis
& colueritis deos alios, eosque adora-
B ueritis, succidam ego Israelem è super-
ficie terræ, quam tradidi eis, & domũ
hanc quã sanctificaui nomini meo, ab-
ijciam à cõspectu meo, eritque Israel pro
uerbium & fabula apud omnes popu-
los, & domus ista quæ excelsa erat:
quicunque eam præterierit, obstupescet
& sibilabit, dicetque, Cur DOMINVS
Deu.29.d huic terræ & huic domui sic fecit? Re
Iere.22.c spondebiturque, Eo quòd dereliquerunt
DOMINVM deum suum, qui eduxit
patres eorum de terra Aegypti, & ap-
prehenderunt deos alios, adorauerũtque
eos, propterea inquam induxit DO-
MINVS super eos uniuersum malum
2.Par.8.a istud. Et post uiginti annos, quum So
lomon absoluisset extructionem utrius
que ædis, nempe ædis DOMINI &
ædis regiæ, Hiramque rex Tyri attulis-
set Solomoni ligna cedrina, ligna pi-
cea, aurum, & quidquid ille deſidera-
bat, tunc Solomon rex dedit ipsi Hi-
ram uiginti ciuitates in terra Galilææ.
Et egressus est Hiram de Tyro ut uide
ret ciuitates quas dederat ei Solomon,
nec placuerunt ei. Dixitque, Quæ sunt
istæ ciuitates quas dedisti mihi frater?
Vocauitque eas terram Cabul in hunc
usque diem. Misitque rex Hiram regi cen
C tum & uiginti talenta auri. Et hæc
summa est uectigalis quod Solomon
rex exegit quum ædificaret ædem DO
MINI, & ædes suas, deinde & Mil-
lo, & murum Ierusalem, Hazor, & Me
giddo, atque Gazer. Pharao enim rex
Aegypti ascenderat, & ceperat Ga-
zer, ignique eam succenderat, Chana-
næum præterea, qui inhabitator erat
urbis, interfecerat, tradideratque eam
nomine dotis filiæ suæ uxori Solomo-
nis. Solomon itaque rursus extruxit Ga
zer, & Beth Horon inferiorem, Baa-
lath quod & Thadmor in deserto in
terra. Ad hæc omnes ciuitates thesau
rorum quas habuit Solomon, sed & ci
uitates curruum, & ciuitates equitum,
quidquid denique pro uoto suo Solo-
mon ædificare uoluit in Ierusalem, in
Libano, & in uniuersa terra imperij
sui. Omnibus quoque qui reliqui fue-
runt ex Amorræis, Hithæis, Pheri-
zæis, Hiuæis, Iebusæis, qui non fue-
runt ex filijs Israel, filijs inquam eorũ
qui reliqui facti sunt in terra post eos,
quos uastare ac excindere filij Israel
non potuerant, his Solomon tributum
ac seruitutem imperauit in hunc usque
diem. Porrò ex filijs Israel Solomon D
neminem in seruitutem redegit, quin
potius milites erant, ministri eius, prin
cipes eius, duces triarij eius, princi-
pes curruũ eius, & equites. Et hi præ-
fecti erant & præpositi à Solomone su
per opus, quingenti nempe & quin-
quaginta, qui regebant populum, &
operas imperabant. Cæterum filia 2.Par.8.bc
Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid,
in ædes suas quas ædificauerat ei [So-
lomon:] ædificauit etiam tunc Millo.
Et sacrificauit Solomon ter in anno ho
locausta & pacifica super aram quam
extruxerat DOMINO, & adoleuit
præter ista suffimenta quæ erant co-
ram DOMINO [posteaquam] absol-
uisset ædem. Parauit insuper rex Solo
mon naues in Ezeon Gæber, quæ est
iuxta Eloth ad littus maris carectosi,
in terra Edom, quibus Hiram seruos
suos misit nautas, & gnaros maris, cũ
seruis Solomonis, qui proficiscentes
in Ophir, tulerunt illinc auri talenta
quadringenta & uiginti, aduexerũt-
que ad regem Solomonem.

CAP. X.

POrrò regina Saba posteaquam au- A
disset famam Solomonis ex nomine 2.Par.9.a
DOMINI, uenit ut tentaret eum acu Matt.12.d
tis quæstionibus. Venit autem Hiero- Luc.11.d
solyma cum exercitu maximo, cum ca
melis portantibus odores, & magnam
uim auri, lapides quoque pretiosos.
Quumque uenisset ad Solomonem, lo-
quuta est cum eo quidquid corde suo
conceperat. Et exposuit ei Solomon
omnia uerba eius: nihil omnino fuit
absconditum regi, quod ei non expli-
caret. Quumque regina Saba uidisset
omnem sapientiam Solomonis, & do-
mum quam ędificauerat, sed & cibum
mensę eius, mansionem seruorum eius,
& statum eorum qui ei ministrabant,
& uestes eorum, & potum eius, & ho-
locausta eius quæ sacrificabat in æde
DOMINI, non erat ultra spiritus in
ea: dixitque ad regem, Vera fuit fama
quam

quam audiui in terra mea, de rebus tuis, atque de sapientia tua, nec fidem habui uerbis, donec uenirem, uiderentque oculi mei, & ne dimidium quidem mihi nunciatum est, adeò excellis sapientia & elegantia ultra famam quam au-
B dieram. Beati uiri tui, & beati serui illi tui qui astant coram te semper, & audiunt sapientiã tuam. Sit DOMINVS deus tuus laudandus, qui te fauore cõplexus est, ut poneret te super solium Israelis, certe quod DOMINVS dilexit Israelem in perpetuum, & constituit te regem, ut ius diceres, & iustitiã administrares. Ad hæc dedit regina illa regi centum & uiginti talenta auri, & odoramentorum magnam uim, lapides quoque pretiosos: huiusmodi odores tantaque copia quales dedit regina Saba regi Solomoni, ultra nunquam uenerũt. Porrò classis Hiram quæ portabat aurũ de Ophir, aduehebat & ligna Almugim ualde multa ex Ophir, simulque lapides pretiosos. Rex autẽ fecit ex lignis Almugim fulcra pro æde DOMINI, proque ædibus regijs, citharas quoque & Nabla cantoribus: non uenerunt unquam huiusmodi ligna Almugim, nec uisa sunt usque in hunc diẽ. Iam rex Solomon reginæ Saba dedit quodcunque pro uoto suo expetisset, & quidquid postulasset, præterquã quod donauit ei Solomon pro regia munificẽtia ac liberalitate. Versa igitur abijt in regionem suam, ipsa uidelicet & serui eius. Porrò pondus auri quod uenit Solomoni singulis annis, fuit sexcena & sexagena sex talenta auri: ex
C cepto eo quod [accepit] à mercatoribus, à negotiatoribus atque aromatarijs, ab omnibus regibus Arabiæ, & principibus terrarum. Fecit quoque Solomon rex ducentas hastas ex auro ductili, singulæ hastæ habebant sexcenas [minas] auri, & trecenta scuta ex auro ductili, ternas minas auri ad singula scuta, quæ reposuit in domum saltus Libani. Fecit deinde rex soliũ magnum eburneum, obduxitque illud auro optimo: sex gradibus [ascendebatur] ad solium, & summum solij rotundum erat à tergo, utrinque ad locum sedis reclinatoria erant, & bini leones stabant pone reclinatoria, stabant que

Thronus Salomonis.

duodeni leones illic in sex gradibus utrinque, huiusmodi factum non est in uniuersis regnis. Omnia denique pocula regis Solomonis aurea erant, sic & cuncta uasa domus saltus Libani ex auro erant puro, nam temporibus Solomonis non erat argentum, quippe nihili pensum, siquidem classis marina regi erat in mari cum classe Hiram: ternis D
annis semel ueniebat classis in mari, ferens aurum, argentum, ebur, simias & pauones. Et præcelluit rex Solomon omnes reges orbis cum diuitijs tum sapientia. Vniuersa terra quærebat uultum Solomonis, ut audiret sapientiam eius, quã indiderat DOMINVS cordi eius. Et hi quidem adferebant quisque munus suum, nempe uasa argentea, uasa aurea, uestimenta, arma bellica, odores, equos & mulos, idque singulis annis. Congregauit Solomon currus & equites, ut essent ei mille & quadringenti currus, & duodecim millia equitum, quos posuit in ciuitates curruum, & cum rege in Hierusalem. Et aduexit rex argentum Hierosolyma ut lapides, & cedros aduexit ut moros, quæ in planis campis abundãt. Porrò equi Solomoni educti sunt ex Aegypto, nam societas mercatorum regiorum accipiebat byssum per commutationem. Ascendit itaque & exiuit quadriga ex Aegypto sexcẽtis argenteis, et celes centũ & quinquaginta, sic educebant manibus suis omnibus regibus Hithæorum, & regibus Aram.

XI.

Adamauit uero rex Solomom mulieres †alienigenas multas, & filiã Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Aedomitas, Zidonias, & Hithæas, de gentibus scilicet de quibus præceperat DOMINVS filijs Israel, Ne ingredimini ad eas, & hæ non ingredientur †ad uos: profecto inclinabunt corda uestra post deos suos; ijs inquã adhæsit Solomõ amore. Habuitque uxores regias septingentas, & concubinas trecentas: itaque uxores eius cor eius auerterunt. Nam quum iam senio confectus esset Solomon, uxores eius inclinarunt cor eius post deos alios, ut cor eius non esset syncerum cum DOMINO deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Nam abijt Solomon post

A Deu. 17. d Eccli. 17. d Exod. 34. b

Asthoreth deum Zidoniorum, & post Milcom abominationem Ammonitarum.
B Designauitq; Solomon q̃d displicuit DOMINO, necq; perfecte sequutus est DOMINUM, quemadmodum pater eius Dauid. Tunc ædificauit Solomon excelsum ipsi Chamos abominationi Moab, in monte qui est è regione Ierusalem, & Molech abominationi filiorum Ammon. Et in hũc modum fecit uniuersis uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant, & sacrificabant dijs suis. Iratus ergo est DOMINUS contra Solomonẽ, q; auersum esset cor eius à DOMINO deo Israelis, qui † ei bis apparuerat, deq; hac re ei præceperat, ne sequeretur deos alios, & nõ seruauerat quod mandauerat ei DOMINUS. Dixit itaq; DOMINUS ad Solomonem, Quandoquidẽ hoc apud te fuit, nec seruasti fœdus meum, & statuta mea quæ tibi præcepi, omnino † rescindam à te regnum, & tradam illud seruo tuo. Veruntamen te uiuente illud
C nõ faciam, propter Dauid patrẽ tuum, at de manu filij tui scindam illud. Nec tamen totum regnum scindam, sed tribum unam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & propter Ierusalẽ quam elegi. Et excitauit DOMINUS Solomoni aduersarium, nempe Hadad Edomæum, qui erat de regio semine, qui erat in Edom. † Quũ enim Dauid esset in Edom, et ascenderet Ioab imperator exercitus, ut sepeliret interfectos, percussit ille omnes mares in Edom. (Nam sex mensibus habitauit ibi Ioab & omnis Israel, donec excinderet omnem marem in Edom.) Et fugerat Hadad, ipse et uiri Edomæi de seruis patris eius cum eo, ut uenirent in Aegyptũ, eratq; Hadad puer paruus. Et surgentes de Midian, uenerũt in Paran, tollentesq; secum uiros de Paran, uenerunt in Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti, qui dedit ei domum, & constituit ei cibum, insuper & regionem assignauit ei. Nactus est ergo Hadad
D plurimum fauoris coram Pharaone, adeo ut daret ei sororẽ uxoris suæ uxorem, sororem inquam Thaphenes reginæ. Peperit autem ei soror Taphenes Genubath filium suum, quem educauit Thaphenes intra domũ Pharaonis, eratq; Genubath de familia Pharaonis inter filios Pharaonis. Quumq; audisset Hadad in Aegypto, quod dormisset Dauid cum patribus suis, q̃dq; mortuus esset Ioab imperator exercitus, dixit Hadad ad Pharaonẽ, Dimitte me ut uadam ad terram meam. Cui dixit Pharao, Quid uero defuit tibi apud me? Et en [occasionẽ] quæris eundi in terram tuam. Qui respondit, Nihil, uerum omnino me dimittas. Excitauit ei insuper deus aduersarium Rason filium Eliada, qui fugerat ab hero suo Hadad Aeser rege Zoba, collectisq; ad se uiris, factus est dux turmæ militaris, quum Dauid percuteret eos, abieruntq; Damascum, habitaruntq; illic, regnaruntq; in Damasco. Fuit is aduersarius Israeli cunctis diebus Solo-
B monis, cum ea adflictione quam [ei intulit] Hadad, qui multauit Israelem, regnauitq; super Aram. Ieroboam quoq; filius Nebat Ephratæus de Zareda, cuius matris nomen erat Zeruha, (mulier fuit uidua) seruus Solomonis, leuauit manum suam contra regem. Et hæc fuit causa, quod manum sustulit contra regẽ. Solomon ædificabat Millo, claudens rupturam ciuitatis Dauidis patris sui. Et uir iste Ieroboam robustus erat & strenuus, uidensq; Solomon adolescentẽ, quod is faciundo operi [instaret,] præfecit eum uniuerso oneri domus Ioseph. Factum est illo tempore ut Ieroboam egrederetur Hierosolymis, inueniretq; eum Ahia Silonites propheta in ipsa uia, & erat is opertus pallio nouo, erantq; ambo illi soli in agro. Et apprehendens Ahia pallium illud nouum quo erat amictus, discidit illud in duodecim frusta, dicens ad Ieroboam, Cape tibi decem partes, quoniam sic ait DOMINUS deus Israelis, Ecce ego scindo regnum de manu Solomonis, et dabo tibi decem tribus, habebitq; ille unam duntaxat tribum, idq; propter Dauidem seruum meũ, & propter Ierusalem ciuitatem quam ex omnibus tribubus Israelis elegi, eo q̃d me deserto, adorauerint Asthoreth deũ Zidoniorum, & Chamos deũ Moab, atq; Malchom deum Ammonitarum, neq; ambulauerint in uijs meis, ut facerent quod rectum esset in oculis meis,

Marginalia: Sup. 9. a 3. a — Infra 12. d — 2. Re. 8. d — Hadad. — Rason. — 2. Sam. 10. — Ieroboam. — Ahias.

meis, nẽpe statuta mea et iudicia mea, sicut Dauid pater eius. Non tollam totum regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus uitæ eius, propter Dauidem seruũ meum quem elegi, q custodiuit præcepta mea atq; statuta mea. Tollam autem regnũ de manu filij eius, & dabo ipsum tibi, nẽpe decem tribus. Et filio eius dabo tribum unã, ut sit lucerna Dauidi seruo meo cunctis diebus ante faciem meam in Ierusalem, ciuitate quam elegi mi-
G hi, ut ponerem nomen meum illic. Porrò te assumam, & regnabis iuxta omnia quæ desiderat anima tua, & eris rex super Israelem. Quod si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in uijs meis, feceris'q; quod rectum est in oculis meis, ut custodias statuta mea & præcepta mea, quemadmodum fecit Dauid seruus meus, ero tecũ, & ædificabo tibi domũ firmam, quemadmodum Dauidi ædificaui, & tradam tibi Israelem, & adfligã semen Dauidis propter hoc, attamen nõ cunctis diebus. Quæsiuit ergo Solomon ut interficeret Ieroboam. Surgẽs itaq; Ieroboam, fugit in Aegyptũ ad Sisak regem Aegypti, mansit'q; in Aegypto usq; ad mortem Solomonis. Reliqua autem uerborũ ac gestorum Solomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia eius, an nõ scripta sunt in libro rerum Solomonis? Porrò dies quibus Solomon regnauit in Ierusalẽ super omnem
Salomonis mors. Israelẽ, fuerunt quadraginta anni. Dormiuit'q; Solomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauidis patris sui. Regnauit'q; Rehabeam filius eius pro eo.

CAP. XII.

A
Roboam. PRofectus est autem Rehabeam in Sichem, quoniam uniuersus Israel ueniebat in Sichem, ut eum regno in-
2. Par. 10. a augurarent. Et factum est, quum id audiret Ieroboam filius Nebat, qui adhuc erat in Aegypto, (fugerat enim metu Solomonis regis, habitabat'q; Ieroboam in Aegypto,) miserunt & accerserunt eum. Venerunt ergo Ieroboam & omnis cœtus Israelis, & loquuti sunt ad Rehabeam in hunc modum, Pater tuus adgrauauit iugũ nostrum, tu itaq; remitte aliquid de prædura illa seruitute, & de iugo illo graui quibus nos pressit pater tuus, tibiq; seruiemus. Qui ait ad eos, Ite adhuc tres dies, & reuertimini ad me. Abijt ergo populus. Inijt autem consilium rex Re B
habeam cum senioribus qui corã Solomone patre suo, quũ adhuc uiueret, ministrauerant, & ait, Quid consulitis uos, quod respondeam huic populo? Et loquuti sunt ad eum, dicẽtes, Si hodie morem gesseris isti populo, ei'q; inseruieris, & respondẽdo eis, uerba bona eis fueris loquutus, inseruient tibi cunctis diebus. At is derelicto cõsilio seniorum quod ei dederant, inijt consilium cum iuuenibus qui cum eo adoleuerant, qui'q; corã eo ministrabant, ait'q; ad eos, Quid uos cõsulitis quod respondeam huic populo? quandoquidem dixerũt ad me hæc uerba, Remitte quidpiam de iugo q̃d pater tuus posuit sup nos. Iuuenes uero qui cũ eo Consiliũ iu-
adoleuerant locuti sunt ad eum in hãc uenum.
sententiam, Sic loqueris ad populum istum, qui loquutus est ad te huiusmodi sermones, Pater tuus adgrauauit iu C
gum nostrũ, tu uero remitte nobis ali- Eccli 47. d
quid: sic inquam loqueris ad eos, Exiguũ meum crassius erit lumbis patris mei: pater itaq; meus pressit uos onere, & imposuit uobis graue iugũ, ego quiddam adijciã iugo uestro: preterea pater meus castigauit uos flagellis, ego autẽ castigabo uos flagris aculeatis. Venit itaq; Ieroboam et uniuersus populus ad Rehabeã die tertio, quemadmodum loquutus fuerat rex, dicẽs, Reuertimini ad me die tertio. Et respondit rex populo aspere, relicto consilio senũ quod ei dederant: loquutus est autem ad eos iuxta consilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum uestrũ, ego uero adijciam iugo uestro: pater meus castigauit uos flagellis, ego autẽ castigabo uos flagris aculeatis. Neq; auscultauit rex popu D
lo, quoniam fuit reuolutio à DOMINO, ut confirmaret uerbũ suũ, †quod Supra 11. f
loquutus fuerat DOMINVS ministerio Ahia Silonitæ ad Ieroboam filium Nebat. Videns itaq; uniuersus Israel Regni Isra-
q rex eis non adquieuisset, respondit el scissio.
populus regi sermonem dicẽtes, Quæ pars nobis in Dauide? Non est hæreditas in filio Isai: ad tẽtoria tua ò Israel:

prouide domui tuę Dauid. Et abijt Israel in tentoria sua. Porrò Rehabeam regnauit super filios Israel qui habitabant in ciuitatibus Iuda. Misit autem rex Rehabeam Adorā qui erat [constitutus] super uectigal, quem cuncti Israelitæ lapidibus obruerunt, ut moreretur. Rex autem Rehabeam sategit ut conscenderet currū, & fugeret Hie
B rosolyma. Defecerunt ergo Israelitę à domo Dauidis in hunc usq; diem. Et factum est quum audisset uniuersus Israel q reuersus esset Ieroboam, mittentes acciuerunt eum in cœtum, constitueruntq; eum regem super uniuersum Israelē, nec fuit ulla tribus quæ sequeretur domum Dauidis, præter solā tribum Iuda. Quūq; uenisset Rehabeam Hierosolyma, congregauit uniuersam domū Iuda, & tribum Beniamin, centum scilicet & octoginta millia electorum qui bellum gerere potuerunt, ut pugnaret contra domum Israel, & reduceret regnum ad Rehabeam filium
2.Par.11.a Solomonis. † Factus est ergo sermo dei ad Semahiā uirum dei in hanc sententiam, Dic ad Rehabeam filium Solomonis regem Iuda, & ad cunctā domum Iuda atq; Beniamin, & ad reliquum populum huiusmodi uerba, Sic
F dicit DOMINVS, Ne ascendatis, neque pugnetis contra fratres uestros filios Israel, reuertimini quisq; in domū suam, hæc enim res à me facta est. Audierunt ergo uerbum DOMINI, & reuersi sunt, ut abirent iuxta uerbum DOMINI. Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, habitauitq; in ea, & egressus illinc ædificauit Penuel. Cogitauit aūt Ieroboam
Supra 11.f in corde suo, Reuertetur nūc † regnū ad domum Dauidis, si populus iste ascenderit sacrificatū in domo DOMINI in Ierusalem, reuertetur q; cor populi istius ad dominū suum, ad Rehabeam regem Iuda, & occident me, reuerteturq; ad Rehabeam regē Iuda. Consilio ergo inito rex, fecit duos ui-
Exod.32.b tulos aureos: dixitq; ad eos, Satis iam ascendistis Hierosolyma, en dij tui Israel qui te ascendere fecerunt de ter-
G ra Aegypti. Posuit aūt unum in Beth El, & alterum posuit in Dan, deditq; hæc res occasionem peccato, nam po-

pulus abijt coram uno usq; in Dan. Fecit etiam domum excelsorū, & fecit sacerdotes de fece populi, qui non fuerunt de filijs Leui. Instituit quoq; Ieroboam solennitatem in mense octauo, nempe decimoquinto die mensis, iuxta solennitatem quæ est in Iuda, & sacrificabat super ara: sic fecit in Beth El, ut sacrificaret uitulis q̄s fecerat, constituitq; in Beth El sacerdotes excelsorum quæ fecerat. Sacrificabat in super holocausta super ara quam fecerat in Beth El decimoquinto die mensis octaui, in mense uidelicet quē ipse in corde suo excogitauerat, fecitq; solennitatem filijs Israel, & sacrificauit in ara, adoleuitq; incensum. XIII. 2.Par.11.e

ET ecce uir dei iussu DOMINI uenit de Iuda in Beth El, stanteq; Ieroboam ad arā ut adoleret, clamauit contra aram ex mandato DOMINI, et ait, Ara, ara, sic dicit DOMINVS, Ecce † filius nascitur domui Dauidis, Iosias nomine, q super te sacrificabit sacerdotes excelsorū, qui thura super te adolēt, & humana ossa super te comburent. Dedit insuper eodem die portentum, dicēs, Hoc est portentū quod loquutus est DOMINVS, ecce ara findetur, effundeturq; cinis qui super ea est. Quū ergo rex audisset uerbum uiri dei, qui clamauerat contra aram in Beth El, exerta manu sua Ieroboam de ara, dixit, Apprehēdite eum: & manus eius quā contra eum extenderat, arescebat, ut eam ad se retrahere non posset. Ara insuper fissa est, & effusus cinis ex ara iuxta portentū quod dederat uir dei secundū uerbū DOMINI. Respondens aūt rex, dixit ad uirū dei, Precare obsecro faciem DOMINI dei tui, et supplica pro me, ut restituatur mihi manus mea. Et precatus est uir dei faciē DOMINI, reuersaq; est manus regis ad eum, & facta est ut antea. Et loquutus est rex ad uirū dei, Veni mecū domum ut reficiaris, munusq; tibi dabo. Et dixit uir dei ad regem, Si dares mihi dimidium domus tuæ, nō irem tecū, nec ederem panem, nec aquā biberem in loco isto, quoniā sic præceptū est mihi per uerbum DOMINI in hanc sententiam, Ne comedas panem, neq; bibas aquam, neq; reuertaris

A
Iosias prædicitur. 4.Re. 23.d
Signum.
B Miraculū.

C uertaris per uiam qua uenisti. Abijt itaq; per aliam uiam, nec est reuersus uia qua uenerat in Beth El. Habitauit aũt in Beth El senex quidã propheta, cuius filius uenit, & narrauit totũ negotiũ q̃d fecerat uir dei eo die in Beth El, deinde & uerba quæ loquutus fuerat ad regem, hęc narrarunt patri suo. Dixit ergo pater eorũ ad eos, Qua uia abijt? Et ostenderunt ei filij sui uiam qua abierat uir dei qui uenerat de Iuda. Qui ait ad filios suos, Sternite mihi asinũ: & strauerunt ei asinũ, inscenditq; eum. Sequutus ergo uirum dei, inuenit eum sedentem sub quercu, dixitq; ad eum, Es tu uir dei qui uenisti

Mendaciũ prophetæ.

D de Iuda? Qui dixit, Ego. Et dixit ad eum, Proficiscere mecũ domũ, & ede panem. Respondit, Non est mihi integrum ut reuertar tecũ, & ut tecũ proficiscar. Ad hæc nec edam panem, nec bibam aquam tecum in loco isto, quoniam mandatum habeo ex uerbo DOMINI, Ne comedas panẽ, nec bibas aquã ibi, nec reuertaris ut proficiscaris ea uia qua uenisti. Qui dixit ad eũ, Et ego propheta sum sicut tu, loquutusq; est ad me angelus iussu DOMINI in hanc sententiam, Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem, & bibat aquam. At mentitus est ei. Reuersus est itaq; cum eo, & comedit panem in domo eius, atq; bibit aquam. Quumq; sederent ad mensam, factum est uerbum DOMINI ad prophetam qui reduxerat eum. Et clamauit ad uirum dei qui uenerat de Iuda his uerbis, Sic dicit DOMINVS,

E Quandoquidẽ rebellis fuisti ori DOMINI, neq; custodiuisti præceptum q̃d præcepit tibi DOMINVS deus tuus, sed reuersus es, & comedisti panem, atq; bibisti aquã in loco de quo DOMINVS tibi dixerat, ne ederes panem, neq; aquã biberes, non ueniet funus tuũ in sepulchrũ patrũ tuorum. Posteaq̃ igitur comedisset panem, bibissetq; aquam ille, strauit ei asinũ propheta ille qui reduxerat eum. Cumq; abijsset, inuenit eum leo in uia, & interfecit eum. Contigit ergo quum esset funus eius stratũ in uia, asinusq; astaret iuxta ipsum, astaretq; & leo iuxta funus, ut uiri transirent, uiderentq; funus stratũ in uia, & leonem astantem iuxta funus: qui uenientes, dixerunt [hæc] in ciuitate in qua propheta senex habitabat. Audiẽs autẽ propheta

Prouidẽtia dei.

F qui eum de uia reduxerat, dixit, Hic uir dei rebellis fuit sermoni DOMINI, ideo tradidit eum DOMINVS leoni, qui discerpẽs eũ interfecit eum, iuxta uerbũ DOMINI quod loquutus est ad eum. Loquutusq; ad filios suos, dixit, Sternite mihi asinum. Qui strauerunt. Ille uero abiens, inuenit funus eius stratũ in uia, asinus aũt et leo astabãt iuxta funus, ut leo neq; funus deuorarit, nec asinũ discerpserit. Tollens ergo propheta funus uiri dei, imposuit illud asino, & reduxit illud. Et uenit senex ille propheta in ciuitatem, ut lugeret & sepeliret eum. Posuit aũt corpus eius in sepulchrũ suũ, & planxerunt eum, Heu frater mi. Quumq; se-

Sepultura. Planctus.

G pelijsset eum, loquutus est cum filijs suis, dicẽs, Quum ego mortuus fuero, sepelite me in sepulchrum in quo uir dei sepultus est, reponite ossa mea iuxta ossa illius. Nam certissime eueniet hoc ipsum quod clamauit in sermone DOMINI contra aram quæ est in Beth El, & contra omnes domos excelsorũ quæ sunt in urbibus Samarię. Post hoc negotium Ieroboam non recessit à uia sua mala, sed conuersus fecit sacerdotes excelsorum de fece plebis, & qui ei placebat, illum consecrabat ut fieret sacerdos excelsorũ. Quæ res cessit in peccatum domui Ieroboam, ut excinderet & deleret [eam] è terra.

CAP. XIIII.

A EOdem tempore ægrotabat Abiah filius Ieroboam. Tum dixit Ieroboam ad uxorem suam, Surge quæso teq; aliam simula, ne cognoscãt te esse uxorẽ Ieroboam, proficiscereq; in Silo, illic enim est Ahia propheta, qui locutus est mihi quod futurus essem rex super populum istum. Accipe autem in manu tua panes decem, & placentas, atq; uasculum mellis, & uade ad eum, ut indicet tibi quid euenturum sit puero. Vxor Ieroboam sic fecit, surrexit enim & abijt in Silo, uenitq; in domum Ahia. Ahia autem non poterat uidere, quoniam obriguerant oculi eius præ senecta eius. Dixerat

Supra 11.f

autem DOMINVS ad Ahiam, Ecce uxor Ieroboam ueniet ut sciscitetur à te uerbũ pro filio suo, (ægrotat enim,)
B tu igitur sic & sic loquaris ad eã. Contigit ergo quum ingrederetur ipsa, ut alienam se simularet: quum uero Ahia audisset strepitũ pedum eius quæ ingrediebatur per ostium, ait, Ingredere uxor Ieroboam, quare te simulas alienam? Ego uero asperam legationẽ adfero, uade dic ad Ieroboam, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quandoquidẽ euexi te è medio populi, & constitui principem super populũ meum Israel, scidiq́ regnum de domo Dauidis, & tibi tradidi illud, tu uero non fuisti sicut Dauid seruus meus, qui custodiuit præcepta mea, quiq́ ambulauit post me toto corde suo, ut faceret duntaxat quod rectum erat in oculis meis, tu uero malum designasti super
C omnes qui fuerũt ante te, (iuisti enim ac fecisti tibi deos alios, & fusiles, ut irritares me, & proiecisti me post tergum tuum:) ob hoc en ego adduco ad flictionẽ super domũ Ieroboam, & excindam ipsi Ieroboam mingentẽ ad parietem, clausum et derelictũ in Israele, & expurgabo posteros domus Ieroboam, quemadmodũ stercus expurgatur, donec plene cõsumetur. Qui mortuus fuerit ipsi Ieroboam in ciuitate, hunc comedẽt canes: & qui mortuus fuerit in agro, hunc comedẽt aues coeli, quoniam DOMINVS loquutus est. Tu itaq; surge, & uade in domum tuam: quum ingressus fuerit pes tuus in ciuitatem, morietur puer, & lugebunt eum omnes Israelitæ, & sepeliẽt (Signum.)
D eum: solus enim ille de Ieroboam in sepulchrum ueniet, quod boni aliquid in eo inuentum sit erga DOMINVM deum Israelis in domo Ieroboam. Suscitabit insuper DOMINVS sibi regem super Israelem, qui excindet domum Ieroboam quę hodie est: quid uero si iam? Percutiet enim DOMINVS Israelẽ, ut si arundo agitatur in aquis, & euellet Israelem de terra hac bona quam dedit patribus eorum, & disperget eos ultra fluuiũ, eo q́ fecerint sibi lucos, qui ad iram prouocauerũt DOMINVM. Tradetq́ Israelem propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & q

peccare fecit Israelem. Surrexit itaq; uxor Ieroboam, abijt & uenit in Thirza: quumq́ uenisset ad limen domus, mortuus est puer. Et sepelientes eum, B
planxerunt eum omnes Israelitæ, iuxta uerbum DOMINI, quod locutus fuerat per Ahiam prophetam. Reliqua gesta Ieroboã, nempe qualiter bella gesserit, quomodoq́ regnauerit, en hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis. Porrò dies quibus regnauit Ieroboam, sunt uigintiduo anni. (Moritur Ieroboam.) Quum obdormiuisset cum patribus suis, regnauit pro eo Nadab filius eius. Rehabeam autem filius Solomonis regnauit in Iuda: quadraginta unum annos fuit Rehabeam natus quum esset rex factus; regnauitq́ septendecim annis in Ierusalem, ciuitate quam elegit DOMINVS, ut ibi poneret nomen suũ præ omnibus tribubus Israel. Nomen matris eius fuit Naama Ammonitis. Et fecit Iuda malum in oculis DOMINI, & irritauerunt eum super omnia quæ designauerant patres eorũ in peccatis suis quæ peccauerunt. Nam extruxerunt etiam ipsi sibi excelsa, statuas & lucos in omni colle alto, & subter omnẽ frondosam arborem. Fuerunt etiam katamiti in terra, fecerũtq́ iuxta omnes abominationes gentiũ, quas profligauit DOMINVS ante filios Israel. Factũ est autẽ anno quinto regis Rehabeam, ut ascenderet Sisak rex Aegypti contra Ierusalem, tulitq́ thesauros ædis DOMINI, & thesauros domus regiæ, & uniuersa diripuit. Accepit deniq; omnia scuta aurea quæ fecerat Solomon. Rex aũt G
Rehabeam fecit illorũ loco scuta chalybæa, commisitq́ manibus eorũ, qui præerant satellitibus obseruantibus ostium domus regiæ. Et factũ est, ut satellites ea portarent quoties rex ingrederetur in ædem DOMINI, et tum reponebant ea in thalamũ satellitũ. Reliquum gestorum Rehabeam, & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in annalibus regũ Iudæ? Fuit autem bellum inter Rehabeã & inter Ieroboam cũctis diebus. Dormiuitq́ Rehabeam cũ patribus suis, & sepultus est cum patribus suis in ciuitate Dauid. Nomen matris eius fuit Naama, quę fuit (Roboã moritur.)

Marginalia: 2. Par. 12. d — Idololatria Iudæ. — F

Am-

Ammonitis. Regnauitq́ pro eo filius
eius Abiam. CAP. XV.
A ANno decimooctauo regis Ieroboã
filij Nebat regnauit Abiam super
Iuda. Is regnauit tribus annis Hieroso
lymis. Nomen matris eius fuit Maa-
3.Par.11.d cha, filia fuit Abisalom. Ambulauit
autem [Abiam] in omnibus peccatis
patris sui quæ fecerat ante eum, nec
fuit cor eius perfectum cum DOMI-
NO deo suo, sicut cor Dauid patris
sui. At propter Dauidem dedit ei DO
MINVS deus eius lucernã in Ierusa-
lem, ut suscitaret filium eius post eum,
utq́ firmaret Ierusalem, quod Dauid
fecisset quod rectũ erat in oculis DO
MINI, à nulloq́ deflexisset quod ei
præceperat, idq́ omnibus diebus ui-
tæ suæ, preterq́ in facinore quod com
B misit aduersum Vriam Hithæum. Fuit
1.Reg.12.a autem bellum inter Rehabeam, & in-
2.Sam.11. ter Ieroboam cunctis diebus uitę suæ.
Reliquũ rerum Abiam, & omnia quæ
fecit, an non hæc scripta sunt in libro
2.Par.13.a †annalium regũ Iuda? Fuitq́ bellũ in
Abia moritur. ter Abiam & inter Ieroboam. Dormi-
uit autem Abiam cum patribus suis,
sepelierũtq́ eum in ciuitate Dauidis,
Asa pius. regnauitq́ Asa filius eius pro eo. An
2.Par.14.a no itaq́ uigesimo ipsius Ieroboam, re-
gnauit Asa super Iuda, regnauit autẽ
annis quadraginta uno in Ierusalem.
Nomen matris eius Maacha filia Abi
salom. Asa autem fecit quod rectũ fuit
in oculis DOMINI, quemadmodum
C pater eius. Sustulit enim katamitos è
terra, et amouit cũctas fœditates quas
fecerant patres eius. Sed & Maacha
matrem suam loco mouit, ne domina
esset, eo q́ fecerat lucum ipsi Miplæ-
zæth, & excidit Asa Miplæzæth ma-
tris suæ, & exussit iuxta torrentem Ki
dron. Verũtamen excelsa non sustule
runt, duntaxat cor Asa perfectum fuit
cũ DOMINO omnibus diebus suis.
Intulit quoq́ sanctificata patris sui, et
sanctificata sua in ædem DOMINI,
aurũ, argentum, & uasa. Fuit aũt bel-
lum inter Asa, & inter Baasa regem Is
raelis cunctis diebus eorum. Ascendit
autem Baasa rex Israel contra Iuda, et
muniuit Rama, nec dedit commeatum
ad Asam regem Iuda. Et tollens Asa
omne argentũ & aurũ, quod reliquum
erat in thesauris ædis DOMINI, &
thesauros domus regiæ, tradiditq́ ea
in manus seruorum suorũ, misitq́ eos
rex Asa ad Benhadad filium Tabrim D
mon, filij Hezion, regem Syrię, qui ha
bitabat in Damasco, hisce mandatis,
Fœdus esto inter me & inter te, ut in-
ter patrem meum & inter patrẽ tuum:
& en mitto ad te munus argenti atq́
auri, ut uenias irritumq́ facias fœdus
tuum cum Baasa rege Israelis, ut is à
me abscedat. Morem itaq́ gessit Ben
hadad regi Asa, & misit imperatores
exercituum quos habuit, contra ciui-
tates Israeliticas, & percussit Hion, &
Dan, atq́ Abel, Bethmaacha, & uni-
uersam [regionem] Cineroth, cum o- E
mni terra Naphtali. Quumq́ hoc au-
disset Baasa, cessauit munire Rama,
mansitq́ in Thirza. Porrò rex Asa di
uulgauit [hoc] per uniuersum Iuda,
nemo exemptus fuit, & sustulerunt la
pides atq́ ligna de Rama, quibus mu
nierat Baasa, & ædificauit cũ eis rex
Asa collẽ Beniamin & Mizpa. Reli-
quũ omnium gestorũ Asa, & uniuersa
magnificẽtia eius, atq́ omnia q̃ fecit,
& ciuitates quas ædificauit, an non
hæc scripta sunt in libro annalium re-
gum Iuda? Veruntamen tempore sene Asa moritur.
ctæ suæ ægrotauit pedibus suis. Dor-
miuitq́ Asa cum patribus suis, & se-
pultus est cum patribus suis in ciuita
te Dauidis patris sui, regnoq́ inaugu Iosaphat.
ratus pro eo Iehosaphat filius eius. F
Nadab uero filius Ieroboam regnauit Nadab impius.
super Israelem secũdo anno Asa regis
Iuda, regnauitq́ super Israelem annis
duobus. Et fecit malum in oculis DO
MINI, ambulãs in uia patris sui atq́
in peccato eius, quo peccare fecit Is-
raelem. Contra eum conspirationẽ fe-
cit Baasa filius Ahia, qui erat de do-
mo Isachar, percussitq́ eum Baasa in
Gibethon quæ est Palestinorum, quo
niam Nadab & omnis Israel obside-
bant Gibethon. Interfecit autem eum
Baasa anno tertio Asa rẽgis Iuda, &
regnũ occupauit pro eo. Factumq́ est Domus Ieroboam destruitur.
quum ipse regnaret, ut percuteret uni
uersam domum Ieroboam, ut nihil spi
rans de Ieroboam faceret reliquũ, do-
nec deleret eum, iuxta †uerbum DO Supra 14.c
MINI quod loquutus fuerat per A- G

hiam Silonitam seruum suum, propter peccata scilicet Ieroboam quę ipse fecerat, & quibus peccare fecerat Israelem, propterq́ irritationem suam qua irritauerat DOMINVM deum Israelis. Reliquum gestorum Nadab & omnia quæ fecit, an nō hæc scripta sunt in libro annaliū regum Israelis? Fuitq́ belliū inter Asa & inter Baasa regem Israelis cunctis diebus eorum. Anno igitur tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa filius Ahiæ super omnem Israelem in Thirza uigintiquatuor annis. Et fecit malum in oculis DOMINI, ambulans in uia Ieroboam & in peccato eius quo peccare fecerat Israelem.

CAP. XVI.

A FActum est aūt uerbum DOMINI ad Iehu filiū Hanani contra Baasa in hunc modum, Quandoquidē euexi te de cœno, & posui te principē super populum meum Israel, tu autem ambulasti in uia Ieroboam, & fecisti peccare populū meum Israel, ut prouocares me in peccatis eorū, en ego excindam posteros Baasa, & posteros domus
Supra 15.g eius, & ponam domū tuam sicut †domum Ieroboā filij Nebat. Qui de Baasa mortuus fuerit in ciuitate, hunc comedent canes: & qui ei mortuus fuerit in agro, hunc comedent uolucres cœli. Reliquū rerum Baasa, & quæ fecit, atq́ uirtus eius, an nō hæc scripta
2.Par.16.a sunt in libro †annaliū regum Israel?
B Dormiuit itaq́ Baasa cum patribus
Baasa moritur. suis, & sepultus est in Thirza, regnauitq́ Ela filius eius loco eius. Porrò
Ela. uerbū DOMINI per Iehu filij Hanani prophetæ fuit super Baasa, & super domū eius, atq́ super omē malū quod fecit in oculis DOMINI, ut irritaret eum opere manuū suarum, ut fieret sicut domus Ieroboam, & quoniā occiderat eum. Anno uigesimosexto Asa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa super Israelem in Thirza, duobus uidelicet annis. Et fecit coniurationem cōtra eum seruus eius Simri princeps super mediam partem curruum, eratq́
C [Ela] in Thirza bibens, & inebriatus est in domo Arza, qui præfectus
4.Reg. 9.g erat prætorio in Thirza. Veniensq́
Zambri. Simri percutiens eum interfecit eum anno uigesimoseptimo Asa regis Iuda, & regnum occupauit illius loco. Et factum est cum ipse regnaret, sederetq́ in solio eius, ut percuteret omnē domum Baasa, nec reliquum ex ea faceret mingentem ad parietem, propinquos quoq́ eius & amicos eius. Deleuit itaq́ Simri omnem domū Baasa, iuxta uerbū DOMINI quod loquutus fuerat contra Baasa per Iehu prophetam, propter uniuersa scilicet peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, quæ peccauerant, quibusq́ peccare fecerant Israelē, ut irritarēt DOMINVM deum Israelis in uanitatibus suis. Reli D
quę res Ela, & omnia quæ fecit, an nō hæc scripta sunt in libro annaliū regū Israel? Anno uigesimoseptimo Asa regis Iuda, regnauit Simri septē diebus in Thirza, populus interea castra fixerat oppugnando Gibethon Palestinorum. Audiuit aūt populus in castris huiusmodi uerba, Simri fecit coniurationē, & trucidauit regem, ob id constituerunt omnes Israelitæ ipsum Am Amri eligitur.
ri imperatorē exercitus, regem super Israelem eodem die in castris. Ascēdit ergo Amri & omnis Israel cum eo de Gibethon, & obsidebant Thirzam. Cumq́ Simri uideret captā ciuitatē, Zambri cōburitur.
ingressus est palatiū domus regiæ, & combussit se & domū regiam igni, & B
mortuus est, propter peccata scilicet sua quæ peccauit, faciendo malum in oculis DOMINI, & ambulando in uia Ieroboam, atq́ peccatis eius quæ fecit, & q̄bus peccare fecerat Israelē. Reliqua gesta Simri, & conspiratio eius quā excitauit, an nō hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis? Tūc diuisus est populus Israel in duas partes, dimidium populi sequebatur Thibni filiū Ginath, constituens eum Thebal.
regem: & aliud dimidiū iuit post Amri: at præualuit populus qui sequebatur Amri, p̄ alio qui sequebatur Thibni filiū Ginath: mortuoq́ Thibni, regnauit Amri. Anno trigesimoprimo Asa regis Iuda, regnauit Amri super Israelē duodecim annis, in Thirza regnauit sex annis. Hic emit montem F
Schomron ab quodā Schæmer duobus talentis argenti, ædificans q́ mon Samariæ mons.
tem, & uocauit nomen ciuitatis quam ædificauit, iuxta nomen Schęmer, qui domi-

dominus fuerat montis Schomron. Fecit autem Amri quod displicuit DOMINO, peiorque fuit omnibus qui eum præcesserāt. Nam ambulauit in omni uia Ieroboam filij Nebat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israelem, ut ad iracundiam incitaret DOMINUM deũ Israelis in uanitatibus suis. Reliqua rerum Amri, & omnia quæ fecit, ac fortitudo eius quã ostendit, an nõ hæc scripta sunt in libro Annalium regum Israel? Dormiuit itaque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Schomron, regnauitque Ahab filius eius pro eo. Regnauit ergo Ahab filius Amri super Israelem anno trigesimooctauo Asa regis Iuda. Regnauit inquam Ahab filius Amri super Israelem in Schomron uigintiduobus annis. Et fecit Ahab filius Amri quod displicuit oculis DOMINI, super omnes qui ante eum fuerãt. Nam leue ducebat incedere in peccatis Ieroboam filij Nebat accepit insuper uxorẽ Isæbel filiam Eth Baal regis Zidoniorũ, iuitque et coluit Baal, & adorauit eum. Erexit etiam ipsi Baal aram in phano Baal, quod extruxerat in Schomron. Fecit insuper Ahab lucos: adiecit quoque Ahab facere ea quibus irritaret DOMINUM deũ Israelis, plus omnibus regibus Israelis qui ante eum fuerant. In diebus eius extruxit Hiel Bethelites Iericho, in Abirã primogenito suo fundat eam, & in Segub minimo natu eius ponit fores eius, iuxta †uerbum DOMINI quod loquutus fuerat per Iehosua filiũ Nun.

Amri moritur. | G | Achab rex | Iezabel. | Iericho reædificatur. | Iosue 6.d

CA. XVII.

A Dixit aũt Elias Thisbites ex inquilinis Gilead ad Ahab, † Viuit DOMINUS deus Israelis, corã quo ministro, si fuerit hisce annis ros et pluuia, nisi iuxta os meum. Factumque est uerbũ DOMINI ad eum in hanc sententiam, Vade hinc, & diuerte ad plagam orientalem, & abscondere in torrente Chrith, qui est è regione Iordanis. Eritque ut bibas de torrente, ego uero coruis mãdaui ut te illic pascãt. Abijt itaque, & fecit iuxta uerbũ DOMINI: abijt inquam, & sedit iuxta torrentem Chrith, qui est è regione Iordanis. Corui uero attulerunt ei panem et carnem mane, similiter panem & carnem uespere, & bibebat de torrente. Post aliquot dies exiccato torrente, (nam nihil pluebat super terram,) factum est uerbũ DOMINI ad eum in hanc sententiam, Surge, †& uade in Sareptã quæ est Zidonis, & illic cõmorare, en præcepi ibi mulieri uiduæ ut te alat. Surgens itaque abijt in Sareptam, quumque uenisset ad portam ciuitatis, en erat illic mulier uidua colligens ligna, & uocans eam, dixit, Adfer mihi obsecro paululum aquę in uase, ut bibam. Illa autem abeunte ut ferret, clamauit ille post eam, dicens, Fer quæso mihi & buccellam panis in manu tua. Quę dixit, Viuit DOMINUS deus tuus, si est mihi panis coctus, dũtaxat pugillũ plenum farina habeo in cado, & parum olei in lecytho, & en colligo ligna duo, ut ingrediar & apparem ipsum mihi atque filio meo, comedamusque ipsum, deinde moriamur. Dixitque ad eam Elias, Ne timeas, uade & fac iuxta uerbum tuum, ueruntamen fac mihi prius inde paruũ subcinericium panem, & exporta ad me, tibi uero et filio pares postea. Quoniã sic dicit DOMINUS deus Israelis, Farina cadi non deficiet, & oleum lecythi non minuetur, usque ad eũ diem quo DOMINUS pluuiã dederit super faciem terræ. Abijt itaque illa, & fecit secundũ uerbum Eliæ, comeditque ipsa & ipse, & domus eius multo tempore. Neque cessauit farina cadi, nec oleum lecythi defecit iuxta uerbũ DOMINI quod loquutus fuerat per Eliam. Post hęc gesta contigit ut ægrotaret filius mulieris illius quæ erat domina domus, fuitque morbus eius tam grauis, ut ne flatus quidẽ in eo reliquus esset. Dixitque illa ad Eliam, Quid mihi tecũ est uir dei? uenisti ad me ut reuocares ad memoriã iniquitatem meam, interficeresque filiũ meũ? Dixit ad eam, Da mihi filium tuum. Et ipse tulit eum de gremio eius, portauitque eum in cœnaculũ, ubi ipse solitus erat habitare, posuitque eum in lectũ suum, clamansque ad DOMINUM, ait, DOMINE deus meus, tu etiam uiduam illam, apud quam aduena maneo, adfligis interficiendo filium eius? Et admensus est sese ad puerum ter, clamauitque

Eccli 48.a | Iac.5.d | A coruis Elias pascitur. | Luc.4.d | B | C | D

ad DOMINVM, & dixit, DOMINE deus meus, redeat quæso anima pueri huius intra uiscera eius. Et exaudiuit DOMINVS uocem Eliæ, reuersaq; est anima pueri in eum, reuixitq;. Et tollens Elias puerum, detulit eum de cœnaculo in domũ inferiorẽ, et tradidit eum matri eius, simulq; dixit Elias, En uiuit filius tuus. Et ait mulier ad Eliam, Nũc noui q uir dei es, & uerbum DOMINI in ore tuo uerum est.

Filius resuscitatur hospitæ.

CAP. XVIII.

A Multis diebus elapsis, tertio demũ anno factum est uerbum DOMINI ad Eliam in hanc sententiã, Vade, & te ipsi Ahab trade conspiciendum, dabo enim pluuiam super terram. Abijt itaq; Elias, ut se conspiciendum daret ipsi Ahab, nam uehemens fames erat in Schomron. Vocauit autẽ Ahab Abdiam, qui erat præfectus prætorio. (Abdias autẽ uehementer timens fuit DOMINI, nam quum Isæbel excinderet prophetas DOMINI, tulit Abdias centum prophetas, abscondítq; eos quinquagenos uiros in speluncis, aluitq; eos pane & aqua.) Et dixit Ahab ad Abdiã, Vade per regionem, ad cũctos fontes aquarũ, & ad omnes torrẽtes, si forte inueniamus gramen, ut uiuos conseruemus equos & mulos, ne nos destituamur iumentis. Diuiserunt ergo sibi regionem, ut eam peragrarent. Ahab solus ibat una uia, altera uia ibat solus Abdias. Quumq; Abdias esset in itinere, obuium habuit sibi Eliam: quumq; agnouisset eum, procidit super faciem suam, & dixit, An non tu es dominus meus Elias? Respondit ei, Sum: uade & dic hero tuo, En Elias [adest.] Qui ait, Quid cõmerui, q tradis seruum tuum in manum Ahab, ut me interficiat? Viuit DOMINVS deus tuus, si gens sit aut regnũ, quò nõ miserit dominus meus te quæsitũ. Quumq; dixissent, Non [adest,] regnũ & gentem iuramẽto obstrinxit, q te non inuenisset: nunc uero dicis, Vade, & dic hero tuo, En adest Elias. Quũq; ego à te recessero, spiritus DOMINI te tollet ad locũ aliquem quem ego ignoro, ego uero ueniens & nuncians ipsi Ahab: quum ille te non inuenerit, occidet me, ego autem seruus

Abdias.

B

tuus metuo DOMINVM à pueritia mea. An non indicatum est [tibi] domino meo quid ego fecerim, quum Isæbel occideret prophetas DOMINI, q absconderim de prophetis DOMINI centũ uiros, quinquagenos in speluncis, & eos pane & aqua aluerim? Nũc dicis tu, Vade & loquere ad herum tuum, En Elias adest, ut scilicet occidat me. Et dixit Elias, Viuit DOMINVS exercituum, coram quo ministro, hodie uidebor illi. Abijt igitur Abdias obuiam ipsi Ahab, & indicauit ei: uenitq; Ahab obuiã Eliæ. Cũq; Ahab uideret Eliam, dixit Ahab ad eum, An non tu es ille qui conturbat Israelem? Qui respondit, Ego non turbo Israelẽ, sed tu & domus patris tui, quum deserueritis pręcepta DOMINI, & tu incedis post Baalim. Mitte igitur & cõgrega ad me omnem Israelem in montem Charmelũ, & prophetas Baal quadringentos & quinquaginta: prophetas quoq; lucorum quadringentos, qui edunt de mensa Isæbel. Misit igitur Ahab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in montem Charmelũ. Et accedẽs Elias ad omnem populũ, ait, Quousq; claudicatis uos in duas partes? Si DOMINVS est deus, sequimini eũ: sin Baal, ite post ipsum. Populus aũt ne uerbũ quidẽ respondit. Dixit ergo Elias rursum ad populum, Solus ego reliquus sum propheta DOMINI, prophetarum autem Baal sunt quadringenti & quinquaginta, dentur itaq; nobis duo boues, eligant uero illi sibi bouem unum, secentq; eum in frusta, ponantq; super ligna, at ignem nullũ supponãt: alterum bouem ego parabo, ponamq; [eum] super ligna, et ignem nullũ supponam. Tum inuocabitis nomen deorum uestrorũ, et ego inuocabo nomen DOMINI, hac conditione, ut deus sit ille qui per ignem responderit. Et respondit uniuersus populus, dicẽs, Recte habet res. Dixit ergo Elias ad prophetas Baal, Eligite uobis bouem unum, & facite primum, uestrum enim plures sunt, & inuocate nomen deorũ uestrorũ, sed ignem ne supponatis. Acceperunt ergo bouem unum, quem dedit eis, & parauerunt, inuocaueruntq; nomen

C

Elias arguit Achab.

D

E

nomen Baal, à summa luce ad meridiẽ usq;, dicẽtes, O Baal, exaudi nos. Sed nec uox erat, nec qui respõderet. Porrò ipsi ad aram quam fecerant, saltitabant. Adueniente meridie, Elias illusit eis, dicens, Clamate sublata uoce, quãdoquidem deus est, fortassis colloquium habet, aut negotiũ aliquod, aut est in profectione, aut dormit, et expergefiet. Clamauerunt itaq; ingenti uoce, & incidebãt sese cultris & lanceolis suo more, donec sanguinẽ effunderent super se. Factũ ergo est quum transisset meridies, ut prophetarẽt usq; ad tempus sacrificij uespertini, & nõ erat uox, neq; respondens, neq; auscultãs. Tum dixit Elias ad uniuersum populum, Accedite ad me. Et accesserunt omnis populus ad eum. Is uero refecit arã DOMINI quæ diruta erat. Elias autem acceptis duodecim lapidibus iuxta numerũ tribuum filiorũ Iacob, (ad quem factus erat sermo DOMINI hiſce uerbis, Israeli erit tibi nomẽ,)

Gen. 32. f

F & extruxit ex lapidibus arã in nomine domini. Fecit insuper elices circum aram qui capiebant duo sata seminis: struxit deinde ligna, & in frusta concidit bouẽ, imposuitq; lignis, & ait, Implete quatuor cados aqua, & fundite super holocaustũ, atq; super ligna. Et dixit, Denuo hoc facite: & denuo fecerunt. Et dixit, Facite hoc tertio: feceruntq; tertio. Currebãt itaq; aquæ circum aram, impleuitq; aqua elices. Factumq; est, quum adesset tempus ut sacrificaretur holocaustũ, accessit Elias propheta, & ait, DOMINE deus Abrahã, Isaac & Israelis, fiat hodie manifestum q; tu sis deus in Israele, & q; ego sim seruus tuus, et q; tuo iussu hęc oĩa fecerim. Exaudi me DOMINE, exaudi me, ut populus iste cognoscat te solũ esse DOMINVM deũ, q;q; tu tandẽ reduxisti cor eorũ. Tum decidit ignis DOMINI, & deuorat holocaustũ, ligna, lapides, & puluerem: sed & aquas quæ erãt in elicibus lãbit. Hoc quum uidisset uniuersus populus, prociderũt in facies suas, & dixerũt, DOMINVS ipse est deus, DOMINVS ipse est deus. Et ait Elias ad eos, Comprehendite prophetas Baal, ut nullus ex eis euadat. Et apprehenderũt eos,

Oratio Eliæ.

G

Elias occidit prophetas falsos.

duxitq; eos Elias ad torrẽtem Kison, & trucidauit eos ibi. Tum dixit Elias ad Ahab, Ascende, comede, & bibe, quoniã impetũ ingẽtis pluuiæ [audio.] Ascendit itaq; Ahab ut comederet & biberet, Elias autem ascẽdit in uerticem Carmeli, & prosternẽs se in terrã, posuit faciem suam inter genua. Dixitq; ad puerũ suum, Ascende quæso, & specta uersus mare. Et ascendẽs spectauit, dixitq;, Nihil est. Qui rursum ait, Redito septies. Factum est autem, quũ septimo [iret] ut diceret, En parua nubecula, ac si esset hominis manus, ascẽdit de mari. Qui dixit, Ascende, & dic ipsi Ahab, Iunge equos curui, & descẽde, ne te cohibeat pluuia. Interea cœli tenebrescebant nubibus & uento, & facta est pluuia magna. Ascendẽsq; Ahab, uenit in Iesreel. Et manus DOMINI facta est super Eliam, ut accinctis lumbis suis præcurreret Ahab, quousq; ueniret in Iesreel.

CAP. XIX.

A Ahab indicauit Isabeli omnia quæ fecerat Elias, & uniuersum id q̃d omnes prophetas ense interfecerit. Misso igitur Isabel nuncio ad Eliam, dixit, Sic faciãt dij, sicq; addãt, si non cras iuxta id tempus posuero animam tuam sicut animam alicuius ex illis. Quod cum uidisset, surrexit, & abijt quocunq; eum animus [ferebat,] & uenit Beerseba, quæ est in Iuda, ubi puerum suum reliquit. Ipse uero ibat in desertũ itinere diei, & ueniens sedit subter iuniperũ, cupiuitq; animæ suæ ut moreretur, et dixit, Satis iam ò DOMINE, tolle animam meam, quoniam non sum melior patribus meis. Iacens autem subter iuniperum, obdormiuit, & ecce angelus tetigit eum, simulq; dixit ei, Surge & comede. Cumq; respexisset, ecce erat ad caput eius placentula super prunas cocta, & uas aquæ: edit itaq; & bibit, & rursum obdormijt. Reuersusq; angelus DOMINI B secũdo tetigit eum, dicens, Surge, ede, nam multũ itineris tibi reliquum est. Surgens ergo edit & bibit, profectus uirtute illius cibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus usq; in montem dei Horeb. Quumq; illuc peruenisset in speluncam, pernoctauit illic,

Elias fugit.

Elias pascitur.

Eliæ ieiunium.

factumq́ est uerbum DOMINI ad eum, & dixit ei, Quid hic tibi Elia? Qui dixit, Zelo quodam zelatus sum pro DOMINO deo exercituum, quòd filij Israel fœdus tuum dereliquerunt, aras tuas diruerũt, & prophetas tuos gladio occiderunt, & ego solus reliquus sum, quæruntq́ animã meam, ut eam tollant. Dixitq́, Egredere, & sta in monte corã DOMINO, & en DOMINUS transiens, & uentus ingens ac fortis diffindens montes, & cõfringens petras corã DOMINO, at DOMINUS nõ est in uento: post uentum illũ commotio, sed non in cõmotione DOMINUS. Post cõmotionem ignis, neq; in igne DOMINUS: post ignem aũt sibilus trãquillus & tenuis. Quem cũ audisset Elias, operuit faciem suam pallio suo, & egressus stetit ad ostium speluncæ, & ecce uox facta est ad eum in hunc modũ, Quid hic tibi Elia? Respondit, Zelo quodã zelatus sum pro DOMINO deo exercituũ, quòd filij Israel relicto fœdere tuo aras tuas diruerunt, & prophetas tuos gladio occiderunt, & ego solus reliquus sum, quæruntq́ animã meam ut tollãt eam. Et dixit DOMINUS ad eum, Vade, & reuertere per uiam tuam, & per desertũ in Damascũ, & ingredere ut ungas Hasaëlem regem super Syriam, & Iehu filium Nimsi unge regem super Israelem, Elisæum autem filiũ Saphat de Abel Mehola unge, ut sit propheta pro te. Erit autem qui seruatus fuerit à gladio Hasaëlis, hunc interficiet Iehu: & qui euaserit gladium Iehu, hunc interficiet Elisæus. Porrò in Israele seruabo reliquos septem millia, quorum omnium neq; genua incuruata sunt ante Baal, neq; os osculatũ est eum. Abiens itaq; illinc, inuenit Elisæũ filium Saphat agrum colentem, habentemq́ ante se duodecim iuga, ipse quoq; ex duodecim erat. Trãsiens aũt Elias coram eo, proiecit pallium suum super eũ. Qui dimissis bobus, cucurrit post Eliã, dixitq́, Liceat quæso mihi osculari patrem meum, & matrem meam, tum te sequar. Ad quem ille dixit, Vade, & reuertere, quid enim facerem tibi? Qui quum discessisset ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, cum instrumentis uerò boum coxit eorũ carnes, deditq́ populo ut comederent. Tum surrexit, & sequutus est Eliam, & ministrauit ei.

Roma. 11.a — Signa dei. — C — D — 4.Reg. 9.a — Eccli 48.a — Roma. 11.a — Elisæus propheta ex agricola.

CAP. XX.

A Porrò Benhadad rex Syriæ cõgregauit omnes copias suas, cumq́ eo trigintaduo reges cũ equis & curribus: sic ascendens obsedit Samariã, bellumq́ indixit ei. Et missis nuncijs ad Ahab regem Israelis in ciuitatem, dixit ei, Sic dixit Benhadad, Argentum tuum, & aurũ tuum meum est, sed & uxores tuæ, & liberi tui elegantes mei sunt. Et respondens rex Israelis, dixit, Iuxta uerbum tuum domine mi rex, tuus sum ego, & quidquid habeo. Legati autem reuersi sunt, & dixerũt, Sic dicit Benhadad, dicens, Miseram ad te istiusmodi mandata, ut argentum tuum, & aurum tuum, uxores tuas & liberos tuos dares mihi, ueruntamen cras iuxta id tempus mittam ad te seruos meos, qui scrutabuntur domum tuam, domosq́ seruorũ tuorũ, & quidquid desiderabile est in oculis tuis, accipient in manus suas, & tollent. Conuocatis igitur omnibus senioribus Israelis, rex dixit, Cognoscite & uidete quæso, quòd malum is quærat, quando B quidem ad me miserat pro uxoribus meis, pro liberis meis, pro argẽto meo & pro auro meo, neq; negaui ei. Et dixerunt ad eum omnes seniores & uniuersus populus, Ne audias [eum,] neq; adquiescas [ei.] Dixit ergo ad legatos Bẽhadad, Dicite domino meo regi, Quidquid missis legatis à seruo tuo primũ postulaueras, facturus erã, istam autẽ rem facere nequaquã possum. Abierũt itaq; nuncij, retulerũtq́ responsum. Benhadad rursum misit ad eum, & dixit, Sic faciant mihi dij, & sic addant, si suffecerit puluis Samariæ, ut ex uniuerso populo qui me sequitur, quisq; uel pugillũ capiat. Respondens autem rex Israel, dixit, Dicite, Ne glorietur qui accingit [baltheum,] ut qui soluit. Factũ est autem cum audisset sermonẽ istum, potaretq́ cum regibus in tentorijs, ut diceret ad seruos suos, Insistite. Et institerunt ad uersus ciuitatem. Et en propheta quidam accessit ad Ahab regem Israelis hisce mandatis, Sic ait DOMINUS, C

Deus ꝓmit tit bona Achab malo.

Vidisti turbam hanc maximam? En ego tradam eam in manum tuam hodie, ut scias me esse DOMINVM. Et dixit Ahab, Per quem? Qui ait, Sic dicit DOMINVS, Per adolescētes principum prouinciarū. Qui rursum dixit, Quis instruet prælium? Et respondit, Tu. Recensuit ergo adolescentes principum prouinciarum, quorū fuerunt ducēti trigintaduo. Post hos recensuit quoq; uniuersum populum, omnes filios Israel, septē scilicet millia: egressiq; sunt meridie. Porrò Benhadad potans ebrietati indulsit in tentorijs, ipse uidelicet & reges, nempe trigintaduo reges, qui ei auxilio uenerant. Egressi sunt itaq; adolescentes principū prouinciarū primi. Miserat q; Benhadad: qui renunciarunt ei, dicentes, Egressi sunt uiri de Samaria. Qui ait, Seu ad pacem sint egressi, seu ad pugnādum, apprehēdite eos uiuos. Hi autem egrediebantur, nempe adolescentes principum prouinciarum, & exercitus post

D eos. Tum percussit quisq; uirū suum, Syriq; fugerunt, persequentibus Israelitis, euasitq; rex Syriæ Benhadad cū equis & equitibus. Rex uero Israel egressus est, & percussit equos & currus, percussit quoq; Syros magna clade. Accedens autem propheta ad regem Israelis, dixit ad eum, Vade & corroborare, scito ac uide quid facturus sis, quoniam anno reuertente ascendet rex Syriæ contra te. Etenim serui regis Syriæ dixerāt ad eum, Dij montium sunt dij eorum, ideo nobis facti sunt superiores: ô si pugnandū nobis sit cum eis in æquore plano, certè superiores illis erimus: sic igitur facies, deme reges, quenq; è suo loco, sufficeq; pro eis duces, recenseq; tibi exercitum qualis fuit exercitus qui tibi cecidit, equos ut [priores] equos: sic & currus quemadmodū [priores] currus, & dimicabimus cum eis in pa

E tenti campo, nimirū illis erimus superiores. Is autem audita eorum uoce, fecit sic. Vertēte anno Benhadad Syros recenset, ascenditq; in Aphek dimicaturus cōtra Israelem. Sed & filij Israelis recensiti sunt, & sumpto cōmeatu, profecti sunt illis obuiam, posuerūtq; filij Israel castra cōtra eos, ac si essent duo denudati greges caprarū, Syri autem replent terrā. Et accedens uir dei, dixit ad regem Israelis, Sic dicit DOMINVS, Quandoquidē Syri dixerūt, DOMINVS est deus montium, non deus ualliū, tradam uniuersam istam multitudinē ingentem in manū tuam, ut cognoscatis me esse DOMINVM. Posuerunt autem illi castra pone istos septē diebus, septimoq; die manus ꝓlio conseruerunt, percusseruntq; filij Israel ex Syris uno die peditū centum millia, reliqui fugerūt in Aphek in urbem, corruitq; murus super septem & uiginti millia uirorū, qui reliqui facti fuerant. Benhadad aūt fugiens uenit in ciuitatem de penetrali in penetrale. Dixerūt aūt ad eum serui eius, En audiuimus de regibus Israelis ꝙ sint faciles reges, accingamus igitur lūbis nostris saccos, & capita nostra restibus inseremus, egrediemurq; ad regem Israelis, si fortè te uita donet. Accinxerunt itaq; lumbos suos saccis, inserue runtq; capita sua restibus, uenientesq; ad regē Israelis, dixerunt, Seruus tuus Benhadad dicit, Vita quæso donetur mihi. Qui ait, Viuitne adhuc? frater meus est. At uiri illi faustū omen interpretati, arripuerunt confestim hoc ab eo, dixerūtq;, Frater tuus Benhadad. Et ait, Ite, adducite eum. Et egressus est ad eum Benhadad: iussitq; ascēdere eum in currū, dixitq; ad eum, Vrbes quas pater meus patri tuo ademit, restituā, ponasq; tibi plateas in Damasco, quemadmodū pater meus posuit in Samaria, teq; pacto dimittā. Et pepigit cum eo fœdus, dimittens eum. Vir quidā de filijs prophetarū dixit ad ꝓximū suum, idq; iussu DOMINI, Cæde me obsecro. Vir aūt ille nolebat eū cædere. Tum dixit ad eum, Quandoquidem uocem DOMINI non audiuisti, en ut primum à me abieris, feriet te leo. Factumq; est quum ab eo discessisset, offendit eum leo, & ferijt eum. Inuenit deinde uirum alium, ad quem dixit, Cæde me quæso. Vir aūt ille cæcidit eum, & uulnus cędendo inflixit. Abiens igitur propheta, statuit se ante regem in itinere, immutauitq; sese puluere quem asperserat faciei suæ. Quumq; transiret rex, clamauit ad

Blasphemātes deū cadunt.

F

Achab inobediens.

G

regem, & dixit, Seruus tuus egressus est in prælium, & en recesserat uir quem quidam ad me duxit, dicēs, Custodi uirū istum: si fuerit amissus, erit anima tua pro anima illius, aut talentum argenti pendes: quumq́ꝫ seruus tuus huc & illuc se uerteret, is nusquā fuit. Et dixit ad eum rex Israelis, Sic erit iudicium tuum, tu pronunciasti. Is autem extemplo absterſit puluerem à facie sua, quem rex Israelis agnouit, ꝙ scilicet ex prophetis esset. Et dixit
Infra 22.f ad eū, Sic dicit DOMINVS, †Quandoquidem dimisisti è manu tua uirum quem ego excindere iusseram, erit anima tua loco animæ illius, & populus tuus loco populi eius. Abijt uero rex Israel in domum suam, abalienatus & indignabundus, uenitq́ꝫ Samariam.

CAP. XXI.

A POst hæc gesta Naboth Iesreelita uineam habebat in Iesreel pone palatium Ahab regis Samariæ: loquutusq́ꝫ est Ahab cum Naboth, dicens, Da mihi uineam tuam, ut sit mihi hortus olerum, quandoquidem uicina est ædibus meis, daboq́ꝫ tibi illius loco uineam istam meliorem: aut si mauis, dabo tibi pecuniæ pretium pro ea. Et ait Naboth ad Ahab, Seruet me DOMINVS, ne dem tibi hæreditatē patrum meorū. Venit ergo Ahab domū suam abalienatus & indignabundus, propter sermonē quem ei responderat Naboth Iesreelites, ꝙ dixisset, Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum: decumbensq́ꝫ in lecto suo, uertit faciem suam, neq́ꝫ comedit panē. Veniens autem ad eum Isabel uxor eius, dixit ad
B eum, Cur animus tuus sic abalienatus est, curq́ꝫ cibum non uis sumere? Ad quā ille ait, [Hac de causa,] ꝙ loquutus sum cum Naboth Iesreelita, & dixi ad eum, Da mihi uineam tuam pro pecunia: aut si mauis, dabo tibi uineā pro ea: is uero respondit, Non dabo tibi uineam meam. Dixitq́ꝫ ad eum Isabel uxor eius, Tu nunc exerceres regnū super Israelem? Surge, ede cibum, hilare sit cor tuum, ego dabo tibi uineam Naboth Iesreelitę. Scripsit itaq́ꝫ literas nomine Ahab, & consignauit eas annulo eius signatorio, & misit literas illas ad seniores & uiros generosos qui erāt in ciuitate eius habitantes cum Naboth. Scripsit aūt literas C
huiusmodi uerbis, Indicite ieiuniū, & collocate ipsum Naboth primo loco in populo: collocate insuper duos uiros perditos aduersus eum, qui testes sint, sicq́ꝫ loquantur, Blasphemasti deū Falsi testes.
& regem: & tum educite eum, atq́ꝫ lapidibus eum petite, ut moriatur. Fecerūt ergo ciues urbis suæ, nempe senes & generosi q habitabāt in urbe eius, quemadmodū miserat ad eos Isabel, et quemadmodū scriptum erat in literis quas miserat ad eos. Indixerunt ergo ieiunium, collocaruntq́ꝫ Naboth inter primores populi. Veniētes deinde duo uiri perditi, sederunt è regione ipsius: tuleruntq́ꝫ uiri illi perditi testimonium contra Naboth corā populo, dicētes,
Naboth blasphemauit deū & regem. D
Educentes ergo eum foras extra ciuitatē, lapidibus eum obruerunt, & mortuus est. Deinde miserūt ad Isabelem, dicentes, Lapidibus obrutus est Naboth, atq́ꝫ mortuus. Vt autē Isabel audiuit Naboth lapidibus interemptum esse, dixit eadem Isabel ad Ahab, Surge, posside uineam ipsius Naboth Iesreelitę, quem tibi pro pecunia dare noluit, quoniā Naboth nō uiuit, sed mortuus est. Audiens Ahab mortuum esse Naboth, surrexit Ahab ut descēderet in uineam Naboth Iesreelitæ, & possideret illam. Factū est autem uerbū DO E
MINI ad Eliam Thesbiten in hanc sententiā, Surge, descende obuiam Ahab regi Israelis qui est in Samaria, en in uinea est Naboth, in quā descendit ut eam possideat, & loquere ad eum hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Interfecistíne, et possidebis etiā? Tum rursum loqueris ad eum hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Eodem loci quo linxerūt canes sanguinē Naboth, lingent quoq́ꝫ canes sanguinem tuum, tuum inquā. Et ait Ahab ad Eliā, Deprehendisti me hostis meus? Qui ait, Deprehēdi, quandoquidē teipsum uendidisti malum designare in oculis DO F
MINI, en †ego adducā super te ma- 4. Reg. 9.b
lum, & expurgabo post te, & excindam ipsi Ahab mingentē ad parietem, reclusum & derelictū in Israele. Et tradam domū tuam †ut domū Ieroboam Supra 15.g
filij

Supra 16.a filij Nebat, & sicut domum †Baasa fi
lij Ahiæ, propter irritationem qua ir-
ritasti, & effecisti ut peccaret Israel.
Sed & de Isabele loquutus est DOMI
4.Reg.9.g NVS in hanc sentẽtiam, Canes come
dẽt Isabelem in propugnaculo Iesreel.
Qui ipsi Ahab mortuus fuerit in ciui-
tate, hunc canes comedent: qui uero
in agro fuerit mortuus, hunc comedẽt
aues cœli. Veruntamen nullus fuit A-
hab similis, qui sese uenderet malũ de
signare in oculis DOMINI, eo ꝙ in
citaret eum Isabel uxor sua. Is enim fe
cit supra modum res abominandas,
qui impura stercora sequutus est, iux
G ta omnia quæ fecerũt Amorræi, quos
eiecit DOMINVS ante filios Israel.
Factum est aũt quũ audiret Ahab uer
ba ista, ut scissis uestibus suis, & car-
ni suæ sacco imposito ieiunaret, dormi
retq; in sacco, & nudis pedibus ince-
deret. Tum factus est sermo DOMI-
NI ad Eliam Thisbiten in hunc mo-
dum, An non uidisti ꝙ Ahab humilis
sit factus coram me? Quandoquidẽ er
go humilis factus est coram me, nõ in-
ducam adflictionẽ illam suis diebus,
4.Reg.9.f sed †in diebus filiorum suorum addu
cam adflictionem super domum eius.

CAP. XXII.

A SEderunt ergo tribus annis, ut nul-
lum esset bellũ inter Syros & inter
Israelem. Anno autem tertio factũ est
ut Iosaphat rex Iuda descenderet ad
regẽ Israelis. Tum dixit rex Israel ad
seruos suos, Scitísne ꝙ nostra sit Ra-
moth Gilead? Nos autem socordes su
mus, ꝙ non tollimus eam de manu re-
3.Par.18.a gis Syriæ. Et ait ad Iosaphat, Vísne ꝓ
ficisci mecũ bellaturus cõtra Ramoth
Gilead? Iosaphat respondit regi Israe
lis, Quemadmodũ ego, sic & tu: quem
admodum populus meus, sic & popu
lus tuus: quemadmodũ equi mei, sic
& equi tui. Dixitq; Iosaphat ad regem
Israelis, Cõsule quæso hodie uerbum
DOMINI. Congregans ergo rex Is-
rael prophetas ferè quadringentos ui
ros, dixit ad eos, Proficiscar ne in bel
lum contra Ramoth Gilead, an omit-
tam? Illi dixerunt, Ascende, nam tra-
det [eam] DOMINVS in manum re
gis. Et ait Iosaphat, Est ne adhuc hic
propheta DOMINI, ut per eum in-
quiramus? Et ait rex Israel ad Iosa-
phat, Est adhuc uir quidam per quem
possemus DOMINVM quærere, at B
ego prosequor eum odio, quoniã nun
quam prophetat mihi bonum, sed dun
taxat malũ, nempe Micheas filius Iem
la. Dixitq; Iosaphat, Ne loquatur rex
sic. Vocauit itaq; rex Israelis quẽdam
ex cubicularijs, & dixit, Adduc con-
festim Micheam filiũ Iemla. Cæterum
rex Israel & Iosaphat rex Iuda consi-
debant uterq; in solio suo, induti uesti
bus, in area iuxta ostium portæ Sama
riæ, uniuersiq; prophetæ prophetabãt
in conspectu eorum. Fecerat autẽ Ze-
dekias filius Chnaana sibi cornua fer
rea, et ait, Sic dicit DOMINVS, Istis
feries tu Syros, donec in uniuersum
eos conficias. Omnes quoq; prophe-
tæ ad hunc modũ prophetabãt, dicen-
tes, Ascendito in Ramoth Gilead, &
feliciter ages, quoniam tradet [eam]
DOMINVS in manum tuam. Porrò
nuncius qui ierat Micheam uocatum,
loquutus est ad eum, dicẽs, En uatici
nia prophetarum uno ore fausta regi
[prædicunt,] sit quæso uerbum tuum
consonũ illorum uerbis, uaticinare et
tu fausta. Micheas dixit, Viuit DOMI Propheta uerbum dei loquatur.
NVS, q̃dcunq; dixerit DOMINVS
ad me, hoc loquar. Et uenit ad regem,
dixitq; rex ad eũ, Michea, proficisca-
múrne bellaturi contra Ramoth Gi-
lead, an omittamus? Is uero dixit ad
eum, Ascende, feliciter rem geres, Ironia.
tradet enĩ DOMINVS [eam] in ma C
num regis. Dixitq; ad eum rex, Quo-
ties te iureiurando adigam, ut non lo-
quaris ad me præter ueritatem in no-
mine DOMINI? Tũ dixit [Miche-
as,] Vidi uniuersum Israelem disper-
sum in montibus ueluti oues quibus
non est pastor, dixitq; DOMINVS,
Illi non habent dominum, reuertatur
quisq; domum suam incolumis. Et ait
rex Israel ad Iosaphat, An non dixerã
tibi, Is nihil boni uaticinatur mihi, sed
malum duntaxat? Tum dixit, Audi er Pseudoprophetarũ seductio.
go uerbum DOMINI, Vidi DOMI
NVM sedentẽ in solio suo, & omnis
exercitus cœlorũ stabat iuxta eum ad
dexteram eius, & ad sinistram eius, di
cebatq; DOMINVS, Quis persua-
debit Ahab ut ascẽdat & cadat in Ra

moth Gilead? Quumq; alius aliud diceret, egrediebatur spiritus quidam, et stans coram DOMINO, ait, Ego persuadebo ei. Aitq; DOMINVS ad eũ, Qua in re? Is ait, egrediar, eroq; spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixit ergo, Persuadebis, simulq; efficies: egredere itaq;, & fac sic. Et nũc, en DOMINVS dedit spiritum mendacem in os omniũ prophetarum istorum, loquutusq; est DOMINVS super te malũ. Accedens autem Zedekias filius Chnaana, percussit Micheam in maxillã, & ait, Vbi nam transiuit spiritus DOMINI à me, ut tibi loqueretur? Et ait Micheas, Ecce tu uidebis ipso eodem die, quando de penetrali in penetrale fugeris ut abscondaris. Ait itaq; rex Israel, Tolle Micheã, & reduc eum ad Amon præfectũ ciuitatis, & ad Ioas filium regis dicesq;, Sic ait rex, Conijcite hunc in carcerem, & date ei cibum, panem & aquam, ut solet adflictis, donec ego incolumis rediero. Tũ dixit Micheas, Si reuersus fueris incolumis & saluus, DOMINVS non est loquutus per me. Et simul dixit, Audite omnes populi. Ascendit itaq; rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Gilead, dixitq; rex Israel ad Iosaphat, Mutãdus est habitus, & eundũ in bellum, tu uero indue uestimenta tua. Immutauitq; se rex Israel, & ingressus est bellum.

D

Micheas percutitur à pseudoppheta.

E

Rex uero Syriæ præceperat ducibus curruum, quos habebat trigintaduos, dicẽs, Ne conferatis manus neq; cum magno, neq; cum paruo, preterq; cum solo rege Israelis. Quum igitur duces curruum uiderent Iosaphat, dixerunt, Profecto is est rex Israel: & concesserunt ad eum, ut cum eo pugnarent, clamauitq; Iosaphat. Quum uero duces curruum uiderent q; non esset rex Israel, diuerterũt ab eo. Quidam autem intendens arcum q; maxime potuit, ferijt regem Israelis inter iuncturas [thoracis,] & inter loricam. Et dixit aurigæ suo, Versa manu tua, educ me ex castris, quoniam uulneratus sum. Et desijt prælium eo ipso die. Porrò rex suffultus stabat in curru prope Syros, & mortuus est uespere, effluxitq; sanguis ex uulnere in sinũ currus. Transijt autem iubilus per castra, sub occasum solis, in hunc modum, Quisq; in ciuitatem suam, & quisq; in terram suam. Rex autem mortuus est, uenitq; Samariam, sepelieruntq; regem in Samaria. Quidã autem persudit currum in piscina Samaria, linxeruntq; canes sanguinem eius, meretricesq; lauerũt [currum,] †iuxta uerbũ DOMINI quod loquutus erat. Reliquum gestorum Ahab, & quæcunq; fecit, domus quoq; eburnea quam extruxit, & omnes ciuitates quas ædificauit, an nõ hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis? Dormiuit itaq; Ahab cum patribus suis, & regnauit Ahasias filius eius pro eo. Porrò Iosaphat filius Asa regnare cœpit super Iuda quarto anno Ahab regis Israelis, fuitq; Iosaphat natus trigintaquinq; annos quum regnare cœpisset, & regnauit uigintiquinq; annis Hierosolymis. Nomen matris eius fuit Azuba filia Silhi. Ambulauit autem in omni uia Asa patris sui, nec declinauit ab ea, faciens quod rectum erat in oculis DOMINI: ueruntamen excelsa non sunt demolita, adhuc enim populus sacrificabat & adolebat in excelsis. Pacem quoq; fecit Iosaphat cũ rege Israelis. Reliquum gestorum Iosaphat, & fortitudo eius qua præditus fuit, & bella quæ gessit, an non hæc scripta sunt in libro annaliũ regum Iuda? Reliquias quoq; katamitorum, qui remanserant in diebus Asa patris sui, ipse sustulit è terra. Tunc nõ fuit rex in Aedom, qui præfectus esset regno. Iosaphat fecit quoq; decem naues, quæ per mare uehebant in Ophir, ut aurum [aduherent:] sed nõ profectæ sunt, quoniam fractæ sunt naues illæ in Ezion Gaber. Tunc ait Ahasias filius Ahab ad Iosaphat, Bant serui mei cum seruis tuis in nauibus: at Iosaphat noluit. Dormiuit itaq; Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum patribus suis in ciuitate Dauidis patris sui, regnauitq; Ioram filius eius pro eo.

F

Supra 21.c

Iosaphat rex.

G

Iosaphat moritur.

Liber Regũ secũdus, quem nos quartum Regum dicimus.

CAPVT I.

A AHASIAS filius Ahab regno Israelitico in Samaria inauguratus est anno decimoseptimo Iosaphat regis Iuda, regnauitq́ duobus annis super Israelem. Designauit aũt malũ in conspectu DOMINI, ambulauitq́ in uia patris sui, in uia matris suæ, atq́ in uia Ieroboam filij Nebat, qui effecerat ut scelerate ageret Israel. Nam coluit Baal, & adorauit eum, irritauitq́ DOMINVM deum Israelis, iuxta omnia quæ designauerat pater eius. Defecit autẽ Moab ab Israele post mortem Ahab, cecidítq́ Ahasias per cancellos cœnaculi sui quod habuit in Samaria. Quũq́ ægrotaret, misit nuncios, mandauitq́ eis, Ite & consulite Baal Sebub deum Ekron, sim ne conualiturus ab hoc morbo meo? Angelus autẽ DOMINI loquutus est ad Eliam Thisbiten, Surge, ascende obuiam nuncijs regis Samariæ, & loquere ad eos, An non est deus in Israele, ꝙ uos proficiscimini consultum Baal Sebub deum Ekron? Atq́ ob id dicit DOMINVS, De lecto quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris: simulq́ abijt

B Elias. Quumq́ reuersi essent nuncij ad eum, dixit ad eos, Quid ita reuertimini? Responderunt ei, Ascendit uir quidam obuiam nobis, dixitq́ ad nos, Ite & reuertimini ad regẽ qui misit uos, & loquimini ad eum, Sic dicit DOMINVS, An non est deus in Israele, ꝙ tu mittis cõsultum Baal Sebub deũ Ekron? Idcirco de lecto quem ascendisti non descendes, sed moriendo morieris. Qui dixit ad eos, Quis habitus uiri illius qui uobis obuiam factus, taliaq́ uerba loquutus est? Et responderunt ei, Vir ille pilosus fuit, & lumbis suis accinctus zona coriacea. Tũ ait, Elias est Thisbites. Misitq́ ad eũ principẽ super quinquaginta, & quinquaginta quos habuit sub se. Is ascẽdit ad eum, & ecce sedebat in uertice mõtis: loquutusq́ est ad eum, O uir dei, rex mandauit ut descendas. Respondit Elias, & dixit ad principem super quinquaginta, Si uir sum dei ego, descẽdat ignis de cœlo, deuoretq́ te et quinquaginta tuos. Tum descendebat ignis de C cœlo, deuorauitq́ eum et quinquaginta eius. Rex rursus misit ad eum alium principem quinquagenariũ cum quinquaginta uiris quos sub se habuit: is quoq́ respondit & dixit ad eũ, O uir dei, sic dixit rex, Descende cõfestim. Quibus respondens Elias dixit, Si uir dei ego sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te atq́ quinquaginta tuos. Descendebat aũt ignis dei de cœlo, & deuorabat eum cũ quinquaginta suis. Rursus misit [rex] tertiũ principem quinquagenariũ cum quinquaginta quos sub se habuit. Et ascendẽs quinquagenarius ille princeps tertius, incuruauit se super genua sua ante Eliã, obsecrauitq́ eum, & dixit, O uir dei, pretiosa sit quæso anima mea, & anima seruorũ tuorum, nempe quinquaginta istorũ, in oculis tuis, ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios priores cum quinquagenis eorũ, sit itaq́ anima mea in pretio ante oculos tuos. Et D loquutus est angelus DOMINI ad Eliam, Descende cum eo, ne formides ab eo. Qui consurgens descendit cum eo ad regẽ, loquutusq́ est ad eum, Sic dicit DOMINVS, Quandoquidẽ misisti nuncios ad consulendum Baal Sebub deum Ekron, ac si non esset deus in Israele, à quo posses interrogare sermonem. Ideo de lecto quem ascẽdisti, non descendes, sed moriendo morieris. Mortuus est itaq́ iuxta uerbũ DOMINI quod Elias loquutus fuerat, & regno inauguratus est eius loco Ioram, anno scilicet secundo Ioram filij Iosaphat regis Iuda, quoniam non habuit filium. Reliquum gestorum Ahasiæ quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel?

Ochosias ægrotat. *Eliæ uestitus.* *Ochosias moritur. Ioram rex.*

CAP. II.

A FActum est aũt quum DOMINVS subuehere uellet Eliam turbine in cœlum, ut iret Elias cum Elisæo de

Gilgal, diceretꝗ Elias ad Elisæũ, Ma
ne quæso hic, quoniam DOMINVS
misit me in Beth El. Dixit ergo Elisæ-
us, Viuit DOMINVS, uiuitꝗ anima
tua, si deserã te: descenderuntꝗ Beth
El. Et egressi filij prophetarũ qui erãt
in Beth El ad Elisæũ, dixerunt ei, No
stíne ꝙ DOMINVS hodie tollet do-
minum tuum, ne sit posthac magister
tuus? Et ait, Etiam, noui ego, tacete.
Dixit rursus ad eum Elias, Elisæe, ma
ne hic quæso, quoniã misit me DOMI
NVS in Iericho. Qui ait, Viuit DOMI
NVS, uiuitꝗ anima tua, si deserã te:
ueneruntꝗ Iericho. Accesseruntꝗ filij
prophetarum qui erant in Iericho ad
Elisæum, & dixerũt ad eum, Nostíne
ꝙ DOMINVS hodie tollet à te do-
minũ tuum? Qui respondit, Etiam, ego
noui, tacete. Dixit Elias ad eum, Ma
ne quæso hic, quoniã DOMINVS mi
sit me ad Iordanem. Qui ait, Viuit DO
MINVS, & uiuit anima tua, si dese-
B rã te: ibãtꝗ duo illi. Porrò quinqua
ginta uiri ex filijs prophetarum uene
runt, & steterũt à longe è regione, duo
autem illi steterũt iuxta Iordanem. Et
Elias pallio aquas diuidit. sumens Elias palliũ suum, & inuol-
uens illud, percussit aquas, diuisæꝗ
sunt huc & illuc, ut ambo transirent in
sicco. Cumꝗ transissent, dixit Elias
ad Elisæũ, Postula quod tibi faciã, an
teꝗ tollar à te. Et ait Elisæus, Sit quæ
so duplex portio tui spiritus sup me.
Qui dixit, Rem difficilẽ postulasti, si
uideris me tolli à te, fiet tibi sic: si mi-
nus, non erit. Factũ itaq; est cum ita ꝓ
ficisceretur & confabularẽtur, ut cur
Elias rapitur. rus igneus atq; equi ignei utrosq; di-
uellerent, ascenderetꝗ Elias turbine
Eccli 48.a in cœlũ, Elisæus uero uidens clama-
bat, Pater mi, pater mi, currus Israelis
& equites eius: neq; uidit eum ampli-
C us: apprehensis aũt uestimentis suis,
scidit eas in duas partes, leuatoꝗ pal
lio Eliæ quod ceciderat ab illo, reuer
sus est, & stetit ad ripã Iordanis, tol-
lensꝗ palliũ Eliæ quod ceciderat ab
illo, percussit aquam, ac dixit, Vbi est
DOMINVS deus Eliæ, etiam ipse?
Cumꝗ ferijsset aquas, diuisæ sunt huc
atq; illuc, & transijt Elisæus. Vidẽtes
aũt eum filij prophetarũ qui erãt in Ie
richo à longe, dixerũt, Spiritus Eliæ
quiescit super Elisæo: ueneruntꝗ ei ob
uiam, procideruntꝗ in terrã corã eo.
Dixerũtꝗ ad eum, Ecce sunt cum ser
uis tuis quinquaginta uiri fortes, eant
quæso illi & quærant dominũ tuum,
fortassis sustulit eum spiritus DOMI
NI, proiecitꝗ eum in aliquẽ montem,
aut in uallem aliquã. Qui ait, Ne mit-
tatis. At illi flagitarunt eum donec pu
dore perpelleretur, ut diceret, Mittite.
Miserunt ergo quinquaginta uiros, ꝗ
quæsierũt eum tribus diebus, sed non
inuenerunt eum. Cumꝗ reuersi essent
ad eum, (qui manserat in Iericho,) di
xit ad eos, An nõ dixerã uobis, Ne ea
tis? Porrò uiri ciuitatis dixerũt ad E- D
lisæũ, En habitatio ciuitatis huius cõ
moda est, ut dominus meus uidet, at
aquæ malæ sunt, & terra sterilis. Tũ
dixit, Adferte mihi phialã nouam, &
ponite in eam sal. Et attulerũt ad eum.
Egressus aũt ad scaturiginẽ aquarum,
proiecit illuc sal, & ait, Sic dicit DO
MINVS, Sanaui aquas istas, ut post Aquæ salubres fiunt.
hac ex illis neq; mors sit, neq; sterili-
tas. Sanatæ itaq; sunt aquæ usq; in diẽ
hunc, iuxta uerbum Elisæi quod locu
tus est. Ascendit deinde in Beth El,
cumꝗ per uiam ascenderet, exierunt
pueruli ex urbe, illudentes ei, dicen-
tesꝗ ad eum, Ascende calue, ascende Irrisores ꝓphetæ.
calue. Et respiciens post se, uidit eos,
& execratus est eos in nomine DO-
MINI. Egressæ ergo ex sylua duæ ur
sæ, discerpserunt ex eis quadraginta-
duos pueros. Abijt inde in montem
Carmelum, & inde reuersus est in Sa-
mariam.

CAP. III.

IOram filius Ahab rex factus est su- A
per Israelẽ in Samaria, anno decimo
octauo Iosaphat regis Iuda, regnauitꝗ
duodecim annis. Fecit aũt malum in Ioram impius.
oculis DOMINI, attamen non sicut
pater eius, & sicut mater eius, nam ab
stulit statuas Baal, quas fecerat pater
eius. Veruntamen hæsit in peccatis Ie
roboam filij Nebat, qui effecit ut scele
rate ageret Israel, nec recessit ab eis.
Porrò Mesa rex Moabitarum armen
tarius erat, pendebatꝗ [uectigal] re-
gi Israelitico, nẽpe centũ millia agno-
rum, & centum millia arietum cum la
na. Mortuo autem Ahab, rex Moabi
tarum defecit à rege Israelis. Egressus
ergo

ergo rex Ioram quodam die de Samaria, recensuit uniuersum Israelẽ, & abiens misit ad Iosaphat regem Iuda hisce mandatis, Rex Moabitarum perfide defecit à me, proficisceris ne mecum contra Moabitas in prælium? Respondit, Ascendã, ut enim ego sum, sic tu es: & sicut populus meus, sic & populus tuus: sicut equi mei, sic equi tui. Et ait, Qua uia ascendemus? At ille respondit, Via deserti Edom. Profectus

B est itaq; rex Israel, & rex Iuda, atq; rex Edõ: quũq; circuissent in itinere septẽ diebus, non habuerunt aquã exercitui & iumentis quæ eos sequebantur. Dixitq; rex Israel, Aeha, nimirũ DOMINVS uocauit tres istos reges, ut tradat eos in manus Moabitarũ. Dixit uero Iosaphat, An nõ est hic ꝓpheta DOMINI, ut sciscitemur DOMINVM per eum? Respondit quidam ex seruis regis Israelis, & ait, Est hic Elisæus filius Saphat, qui aquas fudit super manus Eliæ. Dixitq; Iosaphat, Apud hunc est uerbum DOMINI. Descenderunt ergo ad eũ rex Israel, Iosaphat, atq; rex Edom. Tum ait Elisæus ad regem Israelis, Quid mihi tecum? uade ad prophetas patris tui, & ad prophetas matris tuæ. Aitq; ad eũ rex Israel, Ne sic, quandoquidem inuitauit DOMINVS tres istos reges, ut tradat eos in manus Moabitarũ. Elisæus ait, Viuit DOMINVS exercituum, in cuius conspectu sto, nisi faciem Iosaphat regis Iuda reuererer, non dignarer ut te uel aspicerem, nunc uero psalten mihi adhibete.

Elisæus in castris.

C Quumq; caneret psaltes, facta est super eũ manus DOMINI. Et ait, Sic dicit DOMINVS, Facite iuxta hunc alueũ multos elices, quoniam sic dicit DOMINVS, Non uidebitis uentum, neq; pluuiã uidebitis, nihilo tamẽ minus alueus iste aquis inundabit, ut & uos bibatis, & pecora uestra, atq; iumẽta uestra, idq; leue erit in oculis DOMINI dabit insuper Moabitas in manum uestrã, ferietisq; omnem ciuitatem munitam, & omnem urbẽ electã, atq; uniuersas arbores electas deijcietis, omnes fontes aquarũ obturabitis, & omnẽ agrũ fertilẽ lapidibus inutilẽ reddetis. Factum autem est mane iuxta id tempus, quo solebat sacrificari sacrificiũ cibariũ, ut aquę uenirent per uiã Edõ, terraq; ipsa inundaret aquis. Cũcti autẽ Moabitæ audientes quod ascendissent reges ut pugnarẽt contra eos, conuocarunt omnes qui expediti erant, & supra, steterũtq; ad fines: & mane quũ sol oriretur super aquas, uiderũt Moabitæ è regione aquas rubras ueluti sanguinẽ. Et dixerunt, Sanguis est, uastando uastati sunt reges, mutuo sese confecerũt, ad prædã igitur ô Moab. Quũq;

Elisæus aquas impetrat.

D peruenissent ad castra Israelis, insurrexerunt Israelitę, & percusserunt Moabitas, ut fugerent coram eis: at isti insequuti eos percusserunt Moabitas, & subuerterũt urbes, et in singulos agros fertiles singuli proiecerunt lapides suos, & impleuerunt eos, omnes fontes aquarum obstruxerunt, & omnem arborem bonam deiecerunt, duntaxat in Kirhæresch reliquos fecerunt lapides eius, funditores uero circũierunt [eã,] & percusserunt eam. Vidẽs autem rex Moabitarum quod bellum grauius esset quàm quod ipse sustinere posset, tulit secum septingentos, qui gladio uti poterant, ut irrumperent aduersus regem Edom, sed non potuerunt. Arripiens igitur primogenitum filiũ suum qui regnaturus erat pro eo, sacrificauit eum holocaustum super murum, factaq; est magna indignatio contra Israelem. Soluerunt ergo ab eo, & reuersi sunt in terram suam.

Moabitæ uincuntur.

Filius regis sacrificatur

CAP. IIII.

A MVlier quædã de uxoribus filiorũ prophetarũ clamauit ad Elisęum, dicens, Seruus tuus uir meus mortuus est, tu uero nosti quod seruus tuus metuens fuit dei. Iam uero uenit creditor ut tollat duos filios meos sibi in seruos. Ad quam dixit Elisæus, Quid faciam tibi, indica mihi quid habes domi? Quæ dixit, Ancilla tua nihil habet domi quàm lecythũ olei. Cui ait, Vade & posce tibi uasa foris ab omnibus uicinis tuis, uacua uasa, eaq; non pauca: quumq; fueris ingressa, claude post te, postq; filios tuos ianuam, & funde in omnia uasa ista: quodq; fuerit repletum, sepone. Abijt itaq; mulier ab eo, & clausit ianuam post se & post filios suos, qui adhibebant ei [uasa,] ipsaq; infundebat. Quumq; iam uasa

Olei donũ per prophetam.

impleta essent, dixit ad filium suum, Adhibe mihi adhuc [aliud] uas. Is autem ait ad eam, Nullũ est amplius uas: constititq; oleum. Venit hæc, & nunciauit
B uiro dei. Qui ait, Vade & uende oleũ, & redde creditori, tu et filij tui cum eo quod superest uitam sustinete. Contigit quodã tempore, ut Elisęus transiret Sunem, illic erat mulier quædam insignis, quę retinuit eum ut ederet cibum, unde factũ est, ut quoties transiret, diuerteret illò, ut ederet cibũ. Tum ait illa, ad maritũ suũ, En quæso, noui quod is qui subinde apud nos præterit, uir dei sanctus est, faciamus quæso cœnaculũ paruo pariete, & ponamus ei in eo lectũ, mensam, solium atq; candelabrum, ut quum ad nos uenerit, illuc diuertat. Factum ergo est quodam die, ut ueniret illuc, & diuerteret in cœnaculum, dormiretq; in eo. Tum dixit [Elisæus] ad Gehesi puerum suum, Voca Sunamitidem illam: quumq; eã uocasset, stetit ipsa coram eo. Rursumq; ait ille ad eum, Dic ad eam, Inseruijsti nobis omni studio isto ac diligentia, quid facimus tibi? est ne tibi negotiũ aliquod
C apud regem, aut imperatorem? Quæ respondit, Ego habito in medio populi mei. Dixit ille, Quid ergo ei faciendũ? Respondit Gehesi, Profecto non habet filium, & maritus eius senex est. Dixit [Elisęus,] Voca eam. Et is uocauit eã, & [mulier] stetit ad ostium. Dixitq; ille, Ad tempus hoc constitutum iuxta tempus animantis, tu amplexaberis filium. At illa dixit, Ne illudas famulæ tuæ mi domine uir dei. Concepit ergo mulier, et peperit filium ad tempus hoc præstitutum iuxta tempus animantis quod definierat ei Elisæus. Cumq; puer adoleuisset, factum est quodam die ut egrederetur ad patrem suum, & ad messores, diceretq; ad patrem suum, Caput meum, caput meum [doleo.] Et ille ait ad puerum quendam, Fer eum ad matrem suam. Qui cum tulisset eum, ad duxissetq; eum ad matrem suam, sedit super genua eius usq; ad meridiem, & mortuus est. Illa uero ascendens, posuit eum super lectum uiri dei, & obseratis [foribus] circa eum, exijt. Et uocato
D marito suo, ait, Mitte quæso mecum aliquem ex pueris, & asinam, nam propere proficiscar ad uirum dei, & reuertar. Qui ait, Cur proficisceris ad eũ hodie, quũ nec sit noua luna, nec sabbatũ? Respondit illa, Vale. Strato asino dixit ad puerum, Duc & proficiscere, ne morã nectas mihi, quo minus uehar, nisi quũ dixero tibi. Profecta itaq; uenit ad uirum dei in montem Carmelum. Quumq; uir dei eam uidisset procul, dixit ad Gehesi puerum suum, En Sunamitis ista, curre quæso ei obuiam, & dic ad eam, Vales ne tu? ualet ne maritus tuus? ualet ne puer? Quę respondit, Valẽt recte. Venit autem ad uirum dei in montem, & apprehendit pedes eius.
Accessitq; Gehasi, ut eam depelleret, E
Et dixit uir dei, Sine eam, quandoquidem mœsto est animo, quod DOMINUS me cælauit, neq; reuelauit mihi. At illa dixit, Postulaui ne ego filium à domino meo? an non dicebam, Ne fallas me? Et dixit [Elisæus] ad Gehasi, Accinge lũbos tuos, & tolle baculum meum in manum tuam, & uade. Quod si quispiã obuius tibi factus fuerit, ne eum salute impartias: si quispiam te salutauerit, ne respondeas ei, & pone baculum meum super faciẽ pueri. Tum dixit mater pueri, Viuit DOMINVS, & uiuit anima tua, si dimisero te. Surgẽs ergo sequutus est eã. Porrò Gehasi pręcesserat eos, et posuerat baculũ super faciem pueri, sed nec uox erat, nec sensus: reuersus est ergo ei obuiam, indicauitq; ei dicens, Puer non euigilauit. Quumq; Elisæus uenisset in domum, ecce puer mortuus iacebat positus super lectum eius. Ingressus ergo clausit ostiũ post utrunq;, & precatus est DOMINVM, & ascendens iacuit super puerum, ponens os suum super os eius, & F
oculos suos super oculos eius, manusq; suas super manus eius. Quumq; sic prostratus incumberet ei, calefacta est caro pueri. Et rediens deambulabat in domo, iã huc, iam illuc, deinde ascendit, & rursus incubuit ei. Tũ puer sternutauit septies, aperuitq; oculos suos, [Elisæus] autẽ uocato Gehasi ait, Voca Sunamitidem hanc. Vocauit igitur eã, Quæ quum ingressa esset ad eum, dixit ille ad eam, Tolle filium tuum. Ingressa itaq; procidit ad pedes eius incuruata terram uersus: tollensq; filium suum

Hospitalitas.

Filius generandus promittitur.

Filius moritur.

Elisæi oratione puer resuscitatur à mortuis.

suum, egressa est. Elisæus aũt reuersus est in Gilgal, fuitq; fames in terra, & filij prophetarum uersabantur apud eũ. Tum dixit ad puerum suum, Appono ollam magnam, & coque pultem filijs prophetarum. Egressus ergo unus
G in agrum ut colligeret herbas uirides, inueniensq; fruticem agrestem, collegit ab ea coloquintidas agrestes, impleuitq; uestem suam, & rediens incidit in ollam pultem, neq; enim compertum habebat, & effudit uiris ut comederẽt: quumq; de coctione illa ederent, clamabant dicentes, Mors est in olla, ô uir dei: nec potuerunt comedere. At ille ait, Adferte farinam, quam inspersit in ollam, & ait, Effunde populo ut comedant: tum nihil mali amplius fuit in olla. Porrò uir quidam ueniebat de Baal Salisa, ferens uiro dei panes primitiarum, nempe uiginti panes ordeaceos, & frumentum recens in folliculis suis, dixitq;, Da populo ut comedat. Et respondit minister eius, Quid uero dabo istud centum uiris? Rursum ait ille, Da populo ut comedat, nam sic ait DOMINVS, Comedent, & supererit. Posuit itaq; ante eos, & illi comedentes, reliquũ fecerunt iuxta uerbum DOMINI.

Mors in olla.

Panis multiplicatur.

CAP. V.

A NAaman imperator exercitus regis Syriæ fuit uir clarus ac spectatissimus in conspectu domini sui, nam DOMINVS dederat salutem Syriæ per eum, fuitq; uir strenuus, sed leprosus. Egressi autem erant Syri grassatores, & captiuam duxerant de terra Israel paruam quandam puellam, quæ ministrabat uxori ipsius Naaman, hęc dicebat ad dominam suam, Vtinam herus meus esset apud prophetam qui est in Samaria, tum enim sanaret eum à lepra sua. Et ingressus Naaman exposuit [hæc] domino suo, dicens, Sic & sic loquuta est puella quæ est ex terra Is-
B rael. Tum dixit rex Syriæ, Vade & ingredere, mittamq; literas ad regem Israelis. Is autẽ profectus accepit in manum suam decem argenti talenta, et auri sex millia, decem insuper uestes mutatorias, tulitq; literas ad regem Israelis in hanc sententiam, Quum peruenerint literæ istæ ad te, en ego misi ad te Naaman seruum meum, ut cures eum à lepra sua. Contigit autem ut rex Israel perlecta [epistola,] sciderit uestimenta sua, dixeritq;, Egône deus sum, ut interficiam, & rursus uitæ restituã? Is mittit ad me, ut curem hominem à lepra sua: enimuero aduertite quæso et uidete, quam ansam captet contra me.
Quum uero Elisæus uir dei audijsset C q̃d rex Israel cõscidisset uestem suam, misit ad regem huiusmodi uerbis, Quare conscidisti uestes tuas? ueniat igitur ad me, experietur certe prophetã esse in Israele. Venit itaq; Naaman cum equitatu suo, & curru suo, & constitit ad fores domus Elisæi: misitq; Elisæus nuncium ad eum hisce mãdatis, Vade, & laua septies in Iordane, & restituetur tibi caro tua, adeoq; munda erit. Naaman indignatione cõmotus, abijt & dixit, En, cogitaram apud me, Omnino exibit, & stans inuocabit nomen DOMINI dei sui, motabitq; manum suam ad locum, & curabit lepram: an non præstant Abana & Parpar fluuij Damasci omnibus aquis Israelis? an non si lauero in eis, mundus ero? Ver- D sus itaq;, abijt indignabundus. Accedentes autem serui eius, loquuti sunt ad eum, & dixerunt, Mi pater, si propheta magnam rem tibi mandasset, an nõ faceres? quanto magis quum dixit ad te, Laua, & mundus eris? Descen- Luc.4.e dit igitur, & tinxit [se] septies in Iordane iuxta uerbũ uiri dei, mutataq; est caro eius sicut caro pueri parui, & mundatus est. Rediens igitur ad uirum dei ipse et omnis comitatus eius, ingressus est, & stetit ante eum, & dixit, En obsecro, noui q non sit deus in uniuersa terra, nisi in Israele, cape quæso munus à seruo tuo. Ille aũt dixit, Viuit DOMINVS, ante quẽ sto, si accepero. Cumq; E is flagitasset, renuit ille. Tũ dixit Naaman, An non dari poterit seruo tuo de humo illa onus, quantum par mulorũ [fert?] siquidẽ seruus tuus posthac nõ sacrificabit holocaustum aut sacrificium dijs alijs, sed soli DOMINO: hac in re propitius sit DOMINVS seruo tuo, quum ingressus fuerit dominus meus phanum Rimmon, ibiq; adoraturus, innixus fuerit super manum meã, si & ego procidero in phano Rimmon; si inquam & me procidere conti

Confessio dei.

gerit in phano Rimmon, hac in re propitius sit DOMINVS seruo tuo. Ad quem ille ait, Vade in pace. Quumq́ profectus esset ab eo iugerum arui, dixit Gehasi famulus Elisæi uiri dei [in
F tra se,] En dominus meus pepercit [rebus] huius Syri Naaman, quo minus acciperet de manu eius quæ attulerat, uiuit DOMINVS, si non cucurrero post ipsum, & accepero aliquid ab eo.
Auaritia Giezi. Sequutus est ergo Gehasi ipsum Naaman, quem Naaman uidens post se currentem, ilico desilijt de quadriga, occurrēs ei & dicens, Recte ne [omnia?] Respōdit ille, Recte: en dominus meus misit me, dicens, En uenerunt modo ad me duo adolescētes de mōte Ephraim, qui sunt ex filijs prophetarum, da quæso eis talentum argenti, & duas uestes mutatorias. Et ait Naaman, Bono sis animo, cape duo talēta: coegitq́ eum, ut ligaret duo talenta argenti in duos sacculos, simulq́ duas uestes mutatorias, & imposuit [illa] duobus pueris
G suis, ut portarent ante ipsum. Veniens autem in locum quendam secretum, acceptis his de manu ipsorum, reposuit in domo, & uiros amandauit ut abirent. Porrò ipse ingressus stetit coram domino suo: dixitq́ ad eum Elisæus, Gehasi unde? Qui ait, Nusquam abijt seruus tuus. Ille uero dixit ad eum, An non cor meum iuit, quum reuersus est homo de curru suo tibi obuiam? Num tempus est corradendi argentū, & accipiendi uestes, oliueta, uineas, oues et boues, seruos & ancillas? Adhærebit
Giezi leprosus. igitur lepra ipsius Naaman tibi & semini tuo semper. Et egressus est à conspectu eius leprosus sicut nix.

CAP. VI.

A Dixerunt autem filij prophetarum ad Elisæum, Ecce locus in quo tecum habitamus angustior est q̄ ut nos capiat, liceat ergo nobis quæso, ut eamus ad Iordanem, & tollamus inde singuli trabem unam, faciamusq́ nobis locum in quo habitemus. Et respōdit, Ite. Dixit autem unus, Adijce animum quæso ut eas cum seruis tuis. Et respondit, Ego ibo. Et profectus est cum eis: qui uenientes ad Iordanem, secuerunt ligna. Contigit autem quum unus [ex eis] arborem deijceret, ut securis caderet in aquā, clamaretq́ & diceret, Heu mi domine, hæc [securis] mutuo accepta est. Vir dei ait, Quò cecidit? Is ostē B dit ei locū. Qui præcidens lignum, pro
Ferrum natat. iecit illuc, & natauit securis. Dixit ergo, Tolle. Qui extensa manu sua, extraxit eam. Rex Syriæ gessit bellum contra Israelem, & inito consilio cum seruis suis, dixit, Alicubi ad certum locū castra mea erunt. Misit ergo uir dei ad
Beneficium prophetæ. regem Israelis, & dixit, Caue transeas hunc locum, nam Syri illic demissi [latitant.] Tum misit rex Israelis ad eum locum de quo dixerat uir dei, & dispositis custodijs, obseruari eū iussit, idq́ sæpius. Turbatum igitur est cor regis Syriæ huius rei gratia, uocatisq́ seruis suis, dixit ad eos, An igitur mihi nō indicaretis, quis ex nobis regis Israelis [esset?] Tū dixit unus ex seruis eius, C Nequaq̄ domine mi rex, sed Elisæus propheta qui est in Israele, is indicat regi Israelitico uerba quæ tu loqueris in penetrali cubiculi tui. Qui ait, Ite & uidete ubi nam sit, ut mittam & tollam eum. Indicatum est ergo ei his uerbis, En est in Dothan. Misit igitur illuc equos & currus, & exercitum grauem, qui nocte uenientes circumsederunt ciuitatem. Consurgens autem mane minister uiri dei ut egrederetur, en exercitus circumsedebat ciuitatem cū equis & curribus. Tum dixit puer eius ad eum, Heu domine mi, quid faciemus? Qui respondit, Ne metuas, nam eorum qui nobiscum, plures sunt q̄ eorū qui cum illis. Orauitq́ Elisæus & ait, D
Oculorū apertio. Aperi quæso DOMINE oculos eius ut uideat. Et aperuit DOMINVS oculos pueri, uiditq́, & ecce mons plenus erat equis & curribus igneis circum Elisæum. Cumq́ illi descenderent ad eum, orauit Elisæus ad DOMINVM, & dixit, Feri quæso gentē istam cæcutientia: & ferijt eos cæcutientia iuxta uerbū Elisæi. Dixit ergo ad eos Elisæus, Hæc nō est uia, neq́ hæc urbs est, sequimini me, ducamq́ uos ad uirum quem quæritis: duxit autem eos in Samariam. Factumq́ est quum uenissent in Samariā, ut diceret Elisæus, DOMINE aperi oculos istorum ut uideant: aperuitq́ DOMINVS oculos eorum, uideruntq́, & ecce erant in medio

B dio Samariæ. Dixit autem rex Israel ad Elisæum quum eos uidisset, An nō trucidādo trucidabo pater mi? Respondit, Ne trucides, quos uero tu gladio tuo & arcu tuo ceperis, hos trucida, quin appone eis panem & aquam, ut comedant & bibant, abeantq́ ad dominum suum. Apparauit itaque eis splendidum apparatum: quumq́ comedissent & bibissent, dimisit eos. Illi uero abierunt ad dominum suum, nec ultra uenerūt grassatores Syri in terram Israeliticam. Post hæc contigit, ut Benhadad rex Syriæ congregato uniuerso exercitu suo, ascenderet, oppugnaretq́ Samariam. Fuit uero fames magna in Samaria, & ecce illi obsederunt eam donec caput asini ueniret octoginta argenteis, & quarta pars Cabi farraginis colūbinæ quinq; argenteis.

Hostes conuiuio excipiuntur.

F Quúmque rex Israel transiret ad murum, clamauit mulier quædam ad eum, & dixit, Fer opem domine mi rex. Qui ait, Quandoquidem DOMINUS tibi nō fert opem, unde ego tibi ferrem opem? de horreóne, an de torculari? Dixitq́ ad eam rex, Quid tibi [uis?] Respondit, Ista mulier dixit ad me, Da filium tuum ut comedamus eum hodie, filium autem meum cras comedemus: coximus igitur filium meū, & comedimus eum, postero die dixi ad eam, Da filiū tuum ut comedamus eum, illa uero abscondit filium suum. Quum ergo rex audisset uerba mulieris illius, scidit uestimenta sua, transibatq́ per murum, uidente hoc populo; porrò penitius super carnem suam saccum habebat, dixitq́, Sic faciat mihi deus, sicq́ addat,

Fames in Samaria.

G si caput Elisæi filij Saphat steterit hodie super eo. Porrò Elisęus sedebat domi suæ, sedebantq́ cum eo seniores. Et præmisit [rex] quendā ante se: qui nuncius anteq̃ ueniret ad eum, dixit [Elisæus] ad seniores, An non uidistis q̄ latro iste miserit, ut tollat caput meum? Obseruate, quū uenerit nuncius claudite ostium, & premite eum ostio: an non strepitus pedum heri sui sequitur eum? Adhuc eo cum illis loquente, ecce nuncius descendit ad eum, & dixit, En hæc adflictio à DOMINO est, qd ultra expectarem DOMINUM?

CAP. VII.

A DIxit autē Elisæus, Audite uerbum DOMINI, sic dicit DOMINUS, Cras iuxta hoc tempus satum similaginis siclo [emetur,] & duo sata hordei uno siclo in porta Samariæ. Respondit triarius quidam, à quo pendebat rex, uiro dei, et dixit, Ecce si DOMINUS faceret fenestras in cœlo, nū fieret res ista? [Elisęus] dixit, En tu uidebis [id] oculis tuis, sed ex eo non comedes.

Dux incredulus.

Fuerunt aūt quatuor uiri leprosi ad ostium portæ, qui dixerūt inter se, Quid hic sedemus donec moriamur? Si statuerimus urbem hanc ingredi, quando quidem fames est in urbe, moriemur in ea: si uero hic manebimus, itidem moriemur: agite igitur deficiamus ad copias Syrorum, si nos uita donabunt, uiuemus: sin interficient, moriemur. B Surrexerunt ergo in crepusculo, ut irent in castra Syrorum, et uenientes ad prima castra Syrorum, ne uir quidem illic erat, (effecerat enim DOMINUS, ut in castris Syrorum audiretur strepitus curruum, sonitus equorū, & strepitus ingentis exercitus, ut diceret quisque ad alium, En rex Israel conduxit aduersum nos reges Hithęorum, & reges Aegyptiorum, ut ueniant contra nos: & surgentes fugerunt in crepusculo, relinquentes tentoria sua, equos suos, asinos suos, et castra ipsa ut erāt, fugeruntq́ quò uoluntas tulit.)

Samaria liberatur.

Quum igitur leprosi ad prima castra uenissent, ingressi tentorium unum, comederunt & biberunt, tuleruntq́ illinc argentum, aurum, & uestes, & abeuntes absconderunt: & reuersi ingressi sunt aliud tentorium, & illinc quoq; tulerunt, C & abeuntes absconderunt. Dixerunt autē quisq́ ad proximum suum, Non recte facimus, hodie dies est fausti nuncij, & nos dissimulamus, si expectauerimus ad auroram usq;, deprehendet nos iniquitas: agite igitur, ingrediamur, & annunciemus domui regis. Venientes igitur clamauerunt ad custodes portæ ciuitatis, indicaruntq́ illis dicentes, Venimus in castra Syrorum, & ecce ne uir quidem ullus illic erat, nec uox hominis, sed equi ligati, & asini ligati, cæterum castra ipsa ut erant. Custodes itaq; portarum clamauerunt, & indicauerunt hoc intus do-

Leprosi euangelistæ.

mui regis. Rex ergo noctu surgens ait
seruis suis, Indicabo uobis quid fece-
rint nobis Syri, sciunt quod fame labora-
mus, egressi ergo sunt è castris, ut alicu
bi in agro sese abscondant, hoc cõsilio,
ut nos (si urbem egressi fugerimus,) ui
uos capiãt, urbemque ipsi occupent. Tũ
respondens unus ex seruis eius, dixit,
Accipiantur quinque equi qui reliqui
sunt in urbe, (hi enim tantum efficient
quantum uniuersa multitudo Israeliti-
ca, si seruentur: rursus perinde erunt ut
tota multitudo Israelitica, si pereunt,)
quos mittemus, & explorabimus. Ac-
ceperunt ergo equos ad duos currus,
quos misit rex ut sequerẽtur castra Syro
D rum, hęc mãdans, Ite et explorate. Abe
untes illi sequuti sunt eos usque ad Ior-
danem, & ecce omnes uiæ plenę erant
uestibus & uasis, quæ Syri abiecerant
in festinatione sua. Reuersi igitur nun-
cij, nunciarũt hæc regi, & egressus po
pulus, diripuerũt castra Syrorũ. Tum
factum est ut satũ similaginis ueniret si
clo, & duo sata hordei siclo, iuxta uer
bum DOMINI. Porrò rex constituit
triarium illum principem, cuius hume-
ris innitebatur ad portã, cõculcauitque
Incredulus conculcatur. eum populus in porta, & moriebatur,
iuxta uerbũ quod loquutus fuerat uir
dei cum rex descenderet ad eum. Factũ
inquam est quemadmodum loquutus
erat uir dei ad regem in hunc modum,
Duo sata hordei siclo [uendentur,] &
similaginis satũ siclo cras iuxta id tem
pus in porta Samarię: ad quod respon
derat princeps ille uiro dei, & dixe-
rat, Si DOMINUS faceret fenestras
in cœlis, num res illa fieret? Dixeratque
ille, En tu uidebis oculis tuis, sed inde
non comedes. Factum est ergo ei sic,
conculcauitque eum populus in porta,
& mortuus est.

CAP. VIII.

A Supra 4.f LOquutus est aũt Elisæus ad mulie
rem illam, cuius filium uitę restitue
rat, hisce uerbis, Surge & uade, tu &
domus tua, & peregre commorare ubi
cunque commorari potes, quoniam uo-
cauit DOMINUS famem quæ hisce
septem annis ueniet super terram. Sur
rexit itaque mulier illa, et fecit iuxta uer
bum uiri dei, abijtque tam ipsa quàm domus
eius, & peregre cõmorata est in terra
Palestina septem annis. Cumque exacti
essent septem anni, reuersa est mulier è
terra Palestina, egressaque ut postularet
apud regem domum suam & agrum
suum. Rex autem loquutus est cũ Ge
hasi ministro uiri dei in hęc uerba, Nar B
ra quæso mihi egregia gesta quæcunque
fecit Elisæus. Narrabat ergo ille regi,
quomodo uitæ restituisset mortuum, in
terim autem mulier cuius filiũ uitæ re-
stituerat, postulauit apud regem domũ
suam & agrum suum: dixitque Gehasi,
Domine mi rex, hęc est mulier, atque hic
est filius eius quem uitæ restituit Eli-
sæus. Quumque rex interrogasset mulie-
rem, recensebat illa ei: deditque ei rex cu
bicularium quendam, dicens, Restitue
ei omnia quæ sua sunt, atque cunctos
prouentus agri, à die quo dereliquit
terram, usque in præsens [tempus.] Por
rò Elisæus profectus est in Damascũ,
ęgrotante Benhadad rege Syriæ, quod
nunciatum est regi his uerbis, Vir dei
uenit huc. Tum dixit rex ad Hasaelẽ, C
Tolle in manu tua munus, & uade ob
uiam uiro dei, ut consulas DOMI-
NUM per eum hisce uerbis, Conuali-
turúsne sum ab hoc morbo meo? Profe
ctus est Hasael ei obuiam, accepto mu-
nere in manum suam, omnique bono Da
masci, onere scilicet quod quadragin-
ta [ferrent] cameli, & ueniens stetit an
te eum, dixitque, Filius tuus Benhadad
rex Syriæ misit me ad te hisce manda-
tis, Conualiturúsne sum ab hac infir-
mitate mea? Elisæus dixit ad eum, Va-
de & dic ei, Certissime conualesces:
ostendit tamẽ mihi DOMINUS quod cer
tissime moriturus sit. Porrò uir dei fir-
mata facie sua stetit donec pudefieret,
nam fleuit. Tum dixit Hasael, Quare D
flet dominus meus? Qui respõdit, Quo
niam noui quæ tu facturus sis mala fi-
lijs Israel, nam munitiones eorum igne
combures, & iuuenes eorũ gladio tru-
cidabis, infantes eorum allides, & prę
gnantes eorum dissecabis. Dixit ergo
Hasael, Quid nam? canísne est seruus
tuus, ut designet uerbũ istud tam gran-
de? Respondit Elisæus, DOMINUS Hasael rex futurus.
ostendit mihi te futurũ regem super Sy
riam. Abijt itaque ille ab Elisæo, & ue
nit ad dominũ suum. Ad quem ille di
xit, Quid dixit tibi Elisæus? Respõdit,
Dixit mihi quod certissime sis conualitu-
rus.

rus. Postero die accepit[Hasael]stra
gulum, & immersum aquæ expandit
super faciem eius ut moreretur: regna-
E uitq; Hasael pro eo. Anno quinto Iorã
Hasael rex. filij Ahab regis Israelis, & Iosaphat re
2.Par.21.b gis Iuda, regnum accepit Ioram filius
Iosaphat regis Iuda: trigintaduos an-
nos natus erat quum inauguraretur re
gno, regnauitq; octo annis Hierosoly-
mis. Ambulauit in uia regum Israel, si
cut fecerunt hi qui fuerũt de domo A-
hab. Nam filia Ahab erat uxor eius, fe
citq; malum in oculis DOMINI: sed
DOMINUS noluit excindere Iudam
2.Re.7.b ꝓpter Dauidem seruũ suum, sicut†pro
miserat ei, q; daturus esset ei lucernam
de filijs suis cunctis diebus. Eodẽ tem
pore defecit Edom, quũ esset sub manu
Iuda, nam cõstituerunt super se regem.
Trãsiuit ergo Ioram Zair, ipse & om-
nes currus eius secum, cõsurgensq; no
F ctu percussit Edomæos qui eũ circun
sederãt, unà cũ principibus curruũ, &
fugit populus in tentoria sua. Sic defe-
cit Edom quo minus esset sub potesta-
te Iuda usq; in hunc diem. Tunc etiam
Lobna. defecit Libna eodem uidelicet tempo-
re. Reliquum gestorũ Ioram, & omnia
quæ fecit, an non hæc scripta sunt in li
bro annaliũ regum Iuda? Dormiuit ita
que Ioram cum patribus suis, & sepul
tus est iuxta patres suos in ciuitate Da
uidis, regnumq; obtinuit pro eo Aha-
2.Par.22.a sias filius eius. Anno duodecimo Io-
ram filij Ahab regis Israel regno inau-
guratus est Ahasias filius Ioram regis
Iuda: natus erat uigintiduos annos A
hasias quum regnare cœpisset, regna-
G uitq; anno uno Hierosolymis. Nomen
matris eius erat Athalia, quæ fuit filia
Amri regis Israelis. Ambulauit aũt in
uia domus Ahab, fecitq; malum in ocu
lis DOMINI sicut domus Ahab, erat
enim affinitate iunctus domui Ahab.
Profectus est q̃q; Ioram filius Ahab in
bellum contra Hasaelem regem Syriæ
in Ramoth Gilead, percusseruntq; Sy-
ri ipsum Ioram. Reuersusq; est Ioram
rex ut mederetur in Iesreel uulneribus
quæ inflixerant Syri ante Ramoth (Gi
lead) quum bellum gesserat contra Ha
saelem regem Syriæ, descenditq; Aha-
sias filius Ioram rex Iuda, ut inuiseret
Ioram filium Ahab in Iesreel, nam illic
ægrotabat.

CAP. IX.

ELisæus propheta uocato quodam A
ex filijs prophetarum, ait illi, Ac-
cinge†lumbos tuos, & accipe uascu- 3.Re.19.a
lum illud olearium in manum tuam, &
uade in Ramoth Gilead, et quum illuc
ueneris, dispice illic ubi sit Iehu filius
Iosaphat filij Nimsi. Cæterum ingres-
sus, iube ut surgat è medio fratrum suo
rum, & introduc eum in abstrusissimũ
aliquem locum, deinde accipe uascu-
lum olei, & effunde super caput eius,
& dic, Sic ait DOMINUS, Unxi te
regem super Israelem, apertoq; ostio fu
ge, nec moram nectas. Abijt itaq; mini
ster prophetæ in Ramoth Gilead, &
quũ esset ingressus, ecce imperatores
exercitus cõsidebant, & dixit, Habeo
aliquid quod tecum loquar ò impera-
tor. Tum dixit Iehu, Ad quẽ ex omni-
bus nobis? Qui dixit, Ad te imperator.
Et surgens ingressus est in cubiculũ, fu
ditq; ille oleum super caput eius, & di
xit ad eũ, Sic dicit DOMINUS deus B
Israelis, Unxi te regem super populum 1.Reg.19
DOMINI, nempe super Israelem: tu
trucidabis domũ Ahab domini tui, ut
ulciscar sanguines seruorũ meorũ pro
phetarũ, & sanguines cunctorũ seruo-
rum DOMINI de manu†Isabelis, in- 3.Re.21.f
teribit nanq; uniuersa domus Ahab, ex
cindã enim ipsi Ahab mingentẽ ad pa-
rietem, conclusum & derelictũ in Israe
le, ponamq; domũ Ahab sicut domum
Ieroboam filij Nebat, & sicut domũ†
Baasa filij Ahia. Porrò Isabelem come 3.Reg.15.g
dent canes in agro Iesreel, nec erit qui 3.Re.16.a
sepeliet. Aperuit ostium & fugit. Iehu
uero egressus est ad seruos domini sui,
& dixit [quidam] ei, Rectè ne res ha-
bent? quam ob causam ingressus est ad
te uæsanus ille? Qui ait eis, Nouistis
hominem illum, & quæ sit loquacitas
eius. Dixerunt illi, Mentiris, indica no
bis. At ille ait, Sic & sic loquutus est
ad me, dicens, Sic ait DOMINUS, E-
go unxi te regem super Israelem. Mox C
acceperunt quisq; uestem suam, & po
suerunt subter eũ ad tumulũ quo ascen
deret, clanxeruntq; cornu, & dixerũt,
Iehu regnat. Coniurationem itaq; fecit
Iehu filius Iosaphat filij Nimsi contra
Ioram, quum Ioram obsideret Ra-
moth Gilead, ipse & uniuersus Israel

coram Hasaele rege Syriæ, reuersus'que
esset rex Ioram ut mederetur in Iesreel
uulneribus quę inflixerant ei Syri. Di
xit ergo Iehu, Si uobis cordi est, nemo
exibit nec euadet ex urbe, qui uadat et
nunciet in Iesreel. Ascendens itaque Ie-
hu currum, abijt in Iesreel ubi Ioram
D decumbebat. Descenderat quoque Aha
sias rex Iuda illuc, ut inuiseret Ioram.
Porrò speculator qui stabat in turri Ies
reel, uidit globum Iehu incedentem,
& dixit, Ego uideo globum. Et ait Io-
ram, Accipe equitem, & mitte eis ob-
uiam, qui experiatur num recte habeāt
res. Profectus est itaque eques obuiam
ei, & dixit, Rex quærit num pax sit?
Et dixit Iehu, Quid tibi cum pace? re-
flecte post me. Speculator autē nuncia-
uit dicēs, Nuncius uenit usque ad illos,
nec reuertitur. Misit igitur alium equi
tem, qui ueniens ad eos ait, Sic dicit
rex, Est ne pax? Respondit Iehu, Quid
tibi & paci? retro cede post me. Rursus
nunciauit speculator, dicens, Et is ad
eos uenit, nec reuertitur: incessus est ut
incessus ipsius Iehu filij Nimsi, nam in
sane incedit. Dixit Ioram, Iūge equos.
E Et iunxit equos currui suo, egressus'que
Ioram rex Israel, & Ahasias rex Iuda,
quisque suo curru: exierunt inquam ob
uiam ipsi Iehu, deprehendentes eum in
agro Naboth Iesreelitæ. Et factum est,
quum uidisset Ioram ipsum Iehu, di-
xit, Est ne pax Iehu? Qui respondit,
Quæ pax, quum adhuc [supersint] Isa
belis matris tuæ artes meretriciæ, &
ueneficia eius tam multa? Tum Ioram
manibus suis uersis, fugit, & simul ad
Ahasiam dixit, Proditio est ô Ahasia.
Iehu autem præhenso arcu manu sua,
ferijt Ioram inter scapulas, ut penetra-
ret sagitta cor eius, concideret'que ipse
incuruus in currū suum. Tum dixit [Ie
hu] ad Bidkar triarium suum, Tolle, et
deijce eum in partem agri Naboth Ies-
reelitæ: memini enim (quum ego & tu
simul curru uecti sequeremur Ahab pa
trem eius,) DOMINVM sustulisse o-
nus hoc super eum, (quum diceret DO
MINVS,) Nimirum sanguines Na-
F both, & sanguines filiorum eius, quos
1.Re.21.f heri uidi, (ait DOMINVS,) rependā
tibi in prædio isto. Tolle igitur eum, et
abijce eum in agrum iuxta uerbū DO
MINI. Porrò Ahasias rex Iuda hoc
uidens, fugit per uiam domus horti,
quem insequutus Iehu, dixit, Ferite &
hunc in quadriga, in cliuo Gur iuxta
Ibleam, qui fugiens Megiddo, ibidem
defunctus est. Serui autē eius uexerunt
eum curru Hierosolyma, sepelierunt'que
eum illic cum patribus suis in sepul-
chro suo in ciuitate Dauidis. Anno un
decimo, anno scilicet Ioram filij Ahab,
regnauerat Ahasias super Iudā. Quum'que
proficisceretur Iehu ad Iesreel, audi-
uit hoc Isabel, fuco'que pinxit faciē suā,
& ornauit caput suū, prospiciens è fe-
nestra: & ingrediente Iehu portam, di-
xit illa, Num prospere cessit hoc Sim- G
ri, qui trucidauit herum suum? Ille uero 3.Reg.16.c
sublata facie sua uersus fenestram, di-
xit, Quis est apud me, quis? Hoc atten
derunt duo uel tres eunuchi, quibus di
xit, Præcipitate eam: & præcipitarunt
eam, ut de sanguine eius spargeretur
ad parietem, & ad equos, & conculca
uit eam. Ingressus uero comedit & bi-
bit, dixit'que, Inuisite execratam hanc,
& sepelite eā, quia filia regis est. Abe-
untes itaque ut eam sepelirent, nihil in-
uenerunt de ea nisi caluariam, & pe-
des, atque uolas ambarum manuum. Re
uersi igitur nunciauerunt ei. Qui ait,
Verbum DOMINI hoc est, quod lo-
quutus est per seruū suum Eliam This- 1.Re.21.f
biten, dicens, In agro Iesreel comedent
canes carnem Isabelis. Fuit itaque cada
uer Isabelis quasi stercus super faciem
agri in prædio Iesreel, ut nemo dicere
posset, Hæc est Isabel.

CAP. X.

A HAbuit uero Ahab septuaginta fi-
lios in Samaria, scripsit'que Iehu lite
ras, & misit in Samariam ad primores
Iesreel, ad seniores, & ad nutritios A-
hab huiusmodi mandatis, Mox quum
uenerit hęc epistola ad uos penes quos
sunt filij domini uestri, item currus at-
que equi sunt apud uos, habetis insu-
per urbem munitam & arma. Dispici-
te quis sit melior & ęquior ex filijs do
mini uestri, hunc ponite in solium pa-
tris sui, & pugnate pro domo domini
uestri. Timuerunt ergo illi admodum
uehementer, & dixerunt, Ecce duo re-
ges non potuerunt stare coram eo, quo
modo nos staremus? Misit ergo præfe
ctus prætorio, & qui ciuitati præerat,
&

& nutritij ad Iehu huiusmodi mandatis, Serui tui sumus, quidquid mandaueris nobis, faciemus, neq; regem eligemus, tu q̃d tibi uidetur, facito. Scripsit ergo secundo literas ad eos huiusmodi uerbis, Si mei estis, si uoci meę uultis obtemperare, tollite capita uirorum qui sunt filij domini uestri, & uenite cras iuxta id tempus ad me in Iesreel. Erant autem filij regis septuaginta uiri, erantq; apud magnates urbis qui eos educabãt. Quumq; epistola uenisset ad eos, tulerũt filios regis, & trucidarũt septuaginta uiros, posuerũtq; capita eorum in sportis, & miserũt ad eum in Iesreel. Veniens itaq; nuncius indicauit ei, dicens, Attulerunt capita filiorum regis. Qui ait, Ponite ea in duos aceruos in introitu portæ usque mane. Mane facto egressus est, & stans dixit ad uniuersum populũ, Vos estis iusti, ecce ego conspiraui contra dominum meum, occidiq; eum, quis uero illos omnes trucidauit? Hic discite, q sermo DOMINI quē loquutus est super domũ Ahab, non irritus sit, quandoquidem DOMINVS fecit quæ loquutus est per seruũ suum Eliam. Percussit itaq; Iehu omnes qui reliqui erãt de domo Ahab in Iesreel, omnes magnates eius, omnes notos eius, & sacerdotes eius, ut nemo reliquus ei superesset. Surgens deinde, profectus est, & uenit in Samariam: erat ibi in itinere casa pastoralis, ubi deprehēdit Iehu fratres Ahasię regis Iuda, aitq;, Qui estis uos? Et dixerunt, Fratres sumus Ahasię, descēdimusq; ut salutemus filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Prehendite eos uiuos. Quos quum cepissent uiuos, trucidarunt eos iuxta puteũ casæ pastoralis, nempe quadraginta uiros nec fecit quenq; ex eis reliquum. Discedēs inde, inuenit Ionadab filium Rechab sibi obuium, salutatoq; eo, dixit ad eum, Est ne cor tuum rectum, sicut cor meum rectũ est cum corde tuo? Respondit Ionadab, Omnino est. Cedo igitur [inquit,] manũ tuam. Et præbuit ei manum suam. Tum iussit eum ascendere ad se in currum, & dixit, Veni mecum, & uide zelum meum pro DOMINO: uexeruntq; eum in curru suo. Quumq; uenisset Samariam, trucidauit omnes qui de Ahab reliqui erant in Samaria, donec deleret eum, iuxta uerbũ DOMINI quod loquutus fuerat ad Eliam. Congregans uero Iehu uniuersum populũ, dixit ad eos, Ahab parum coluit ipsum Baal, Iehu aũt augustius eum colet: uocate igitur mox ad me omnes prophetas Baal, omnes cultores eius, atq; cunctos sacerdotes eius, ne quisquam desit, quoniam magnum est mihi sacrificiũ [peragēdum] ipsi Baal: quicunq; igitur defuerit, non uiuet. Hoc autem astu fecit Iehu, ut perderet cultores Baal. Dixitq; Iehu, Indicite cœtum ipsi Baal: & conuocarunt. Misit deinde Iehu in omnem Israelem, & uenerunt omnes cultores Baal, nec defuit quisquã qui non ueniret: ingressiq; sunt phanum Baal, & repletum est phanum Baal undiq;. Tum dixit ad eum qui pręfectus erat sacris uestibus, Profer uestes omnibus cultoribus Baal. Et protulit eis uestes. Ingressus itaque Iehu & Ionadab filius Rechab phanum Baal, dixit ad cultores Baal, Dispicite & uidete ne fortè hic sit inter uos quispiam ex cultoribus DOMINI, sed soli cultores ipsius Baal. Cúmque ingressi essent ut facerēt sacrificia & holocausta, collocauit Iehu foris octoginta uiros, quibus dixit, Quicunque euaserit de uiris illis quos ego adduxi in manus uestras, erit anima illius pro anima eius. Quum uero absoluisset sacrificia holocaustorum, dixit Iehu satellitibus & ducibus, Ingredimini & trucidate eos, ne quis euadat: & percusserũt eos gladio, abiecerũtq; [cadauera eorum] satellites & duces, & abierunt in ciuitates [alias, ubi erant] templa Baal, & efferētes statuas ædis Baal, combusserunt eas. Confregerunt quoq; statuam Baal, & diruerunt ædem Baal, & fecerunt eam latrinam usq; hodie. Sic deleuit Iehu ipsum Baal de Israele, ueruntamen à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit ut Israel scelerate ageret, non recessit Iehu quo minus ea sequeretur, nempe uitulos aureos qui erant in Beth El & in Dan. Dixit ergo DOMINVS ad Iehu, Quandoquidem studio quodam rectum fecisti in oculis meis, et iuxta omnia quæ fuerũt in corde meo, fecisti do

Marginalia: B; C; 1.Re.21.g; D; 3.Re.16.g; E; F; Baal cõfringitur.

Merces in tempore. mui Ahab, sedebunt tibi filij super solium Israelis in quartã usq; generationem. G Cæterum Iehu non obseruauit, ut ambularet in lege DOMINI dei Israelis toto corde suo, nec recessit à peccatis Ierobam,(qui effecit ut scelerate ageret Israel.)Sub id tempus cœpit DOMINVS trũcare Israelem, percussitq; eos Hasael in omnibus terminis Israelis, à Iordane ad exortũ solis, omnem terram Gilead, Gaditas, Rubenitas, et qui erãt de Manasse, ab Aroer usq; ad torrentem Arnonem, Gilead nempe et Basan. Reliquum gestorũ Iehu, & omnia quę fecit, atq; robur eius, an nõ hęc scripta sunt in libro annalium regũ Israel? Dormiuitq; Iehu cum patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria, & regnauit Iehoahas filius eius pro eo. Porrò dies quibus regnauit Iehu super Israelẽ in Samaria, uiginti & octo sunt anni.

CAP. XI.

A PORrò Athalia mater Ahasię uidens q; mortuus esset filius suus, surrexit 2.Par.22.d et perdidit omne semen regiũ. Tollens aũt Iehoseba filia regis Ioram, soror Ahasiæ, ipsum Ioas filium Ahasiæ, clàm surripit eum è medio filiorũ regis qui occisi erant, ipsum scilicet & nutricem eius in cubiculo lectorum, & absconderunt eum metu Athaliæ, itaq; nõ est occisus. Ioas rex. Fuit aũt apud eam abscondi- 2.Par.23.a tus in domo DOMINI sex annis, regnante Athalia super terram. Anno deinde septimo misit Iehoiada, & accersiuit centuriones ut milites essent & celeres, & introductis ijs ad se in domũ DOMINI, inijt cũ eis fœdus, iurecq; iurando eos adstringens in domo DOMINI, ostendit eis filium regis, præcepitq; eis dicẽs, Hoc est quod facere debetis, tertia pars uestrũ ingrediẽtur sabbato, & excubabũt excubias ędis DOMINI, et tertia pars erit in porta Sur, tertia deinde pars ad portam posteriorem quæ est celerum, & custodietis cu- B stodiam domus Massa. Duæ uero partes, omnes scilicet qui sabbato exeũt, obseruabitis custodiã domus DOMINI iuxta regem. Et circundabitis regem circunquaq;, quisq; habeat arma manu sua: quicũq; uero intra septa fuerit ingressus, trucidetur: ut sitis cum rege siue fuerit egressus siue ingressus.

Fecerunt ergo centuriones iuxta omnia quę pręceperat Iehoiada sacerdos, acceperũtq; singuli uiros suos qui sabbato ingressuri erant, cum his qui sabbato exituri erant, et uenerunt ad Iehoiada sacerdotẽ. Dedit aũt sacerdos centurionibus hastas & scuta regis Dauidis quę erant in domo DOMINI. Steteruntq; celeres, et habuit quisq; arma sua in manu sua, à latere domus dextero, usq; ad latus domus sinistrũ, iuxta altare & ædem, circum regẽ. Educens aũt filium regis, imposuit ei coronã, & [dedit ei] testimonium, & regem eum constituerunt, ungentes eum, & cõplosis manibus dixerunt, Viuat rex. Au- C diens aũt Athalia uocem currentis populi, ingressa est ad populum in templum DOMINI. Quũq; uidisset, ecce rex stabat pro more prope columnam, cantores uero & tubæ iuxta regem, et cunctus populus terræ lætabatur & clangebat tubis. Tum Athalia scissis uestimẽtis suis, clamauit, Coniuratio, coniuratio. Præcepit ergo Iehoiada sacerdos centurionibus qui pręfecti erãt Athalia occiditur. exercitui, et dixit ad eos, Educite eam extra templum ad septa, & si quis eam fuerit sequutus, interficiatur gladio: præceperat enim sacerdos ne interficeretur in templo DOMINI. Fecerunt ergo ei spatiũ, et uenit in uiam per quã equi ingrediebãtur in domũ regis, illic est interfecta. Pepigit aũt Iehoiada fœdus inter DOMINVM & inter regẽ atq; inter populum, ut scilicet esset populus DOMINI, deinde & inter regem & populũ. Et ingressus est uniuersus populus in phanum Baal, & diruerunt illud, altaria quoq; eius, & imagi- D nes eius frustillatim confregerunt. Mathan quoq; sacrificũ Baal occiderunt Mathan occiditur. corã altaribus, & posuit sacerdos custodiam super domum DOMINI. Tulit deinde centuriones, duces & satellites, atq; cunctũ populum terræ, & deduxerunt regem de domo DOMINI, & uenerunt per uiam portæ satellitum ad domũ regis, seditq; super solium regum. Et lætatus est cunctus populus terræ, conquieuitq; ciuitas, interfecta Athalia gladio iuxta domum regis. Iehoas quũ regno inauguraretur, natus erat septẽ annos. Anno septimo ipsius

Iehu inauguratus est Iehoas regno, quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Zibia de Beer Seba. Fecit aūt Iehoas rectum in oculis DOMINI cunctis diebus suis quibus eum direxit Iehoiada sacerdos: attamen excelsa non recedebant, populus enim adhuc immolabat & adolebat in excelsis. CAP. XII.

A Dixit aūt Iehoas ad sacerdotes, Omnem pecuniam sanctificatorū quæ illata est in domum DOMINI, nempe pecuniam uirorum qui in censum transeunt, pecuniam animarum [quam quisqꝫ dat] pro æstimatione sua, omnē pecuniam deniqꝫ quam singuli sponte conferunt in domum DOMINI, accipiant sibi sacerdotes quisqꝫ de noto suo, & hi instaurent sarta tecta ædis, ubicunqꝫ inuenitur aliqua ruina. Factum est autem, ut in anno uigesimotertio regis Iehoas sacerdotes sarta tecta ædis non instaurassent: uocans igitur rex Iehoas Iehoiadam pontificē & sacerdotes, dixit ad eos, Cur non instaurastis sarta tecta ædis? Ne igitur accipiatis uos pecuniam de notis uestris,

B sed ad sarta tecta ædis conseruanda date eam. Obsignatum itaqꝫ est sacerdotibus, ne acciperent pecuniam à populo, neqꝫ instaurarēt sarta tecta ædis, sed sacerdos Iehoiada accepta arcula, in operculo eius foramen perforat, posuitqꝫ eam iuxta aram ad dexteram ubi ingressus est in templum DOMINI, posueruntqꝫ illuc sacerdotes, qui limē obseruabant, omnem pecuniam quæ illata erat in ędem DOMINI. Contigit aūt ut quum pecuniā uiderent multam esse in arcula, ascenderet scriba regius & summus sacerdos, qui numeratam pecuniam inuentā in æde DOMINI, colligarunt, pecuniamqꝫ certam dederunt in manus eorum qui faciebant opus, & eorum qui inspectores erant ędis DOMINI, qui expendebant eam fabris lignarijs, & structoribus qui re-

C ficiebant ædem DOMINI, murarijs quoqꝫ fabris, lapicidis, & his qui comparabant ligna, & lapidum scalptoribus, quibus conseruarentur sarta tecta ædis DOMINI. [In summa,] ad omne quod pertinebat ad instaurationem templi. Veruntamen de pecunia illa illata in ædem DOMINI non fiebant phialæ argenteæ, nec musica instrumenta, nec pelues sparsorij, nec tubæ: nullum inquam uas neqꝫ aureum neqꝫ argēteum fiebat pro templo DOMINI, quoniam dabant eam [pecuniam] his qui faciebant opus, & qui ea reficiebant ædem DOMINI. Nec ratio exigebatur à uiris huiusmodi, in quorum manus pecuniæ illæ datæ erant, ut ipsi darent eam his qui faciebāt opus, nam bona fide agebant. Cæterum pecunia pro delicto, & pecunia pro peccatis, non inferebatur in ædem DOMINI, quod sacerdotum esset. Tunc ascendit D

Hasael rex Syriæ, & bellum gessit contra Gath, cepitqꝫ eam, statuitqꝫ apud se Hasael ascendere contra Ierusalem. Tum Iehoas rex Iuda tulit omnia sanctificata quę consecrauerant Iosaphat, Ioram, & Ahasias patres eius reges Iuda, quæqꝫ ipse consecrauerat, atqꝫ omne aurum quod repertum fuit in thesauris ędis DOMINI, & in domo regis, misitqꝫ Hasaeli regi Syriæ, & recessit à Ierusalem. Reliquum gestorū Iehoas, & omnia quæ fecit, an nō hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Insurrexerunt aūt serui eius, & cōiurantes conspirarunt, trucidaruntqꝫ Iehoas in Beth Millo, quum descenderet in Silla. Iosabar filius Simeath, et Iehosabad filius Somer serui eius trucidarunt eū, & mortuus est, sepelieruntqꝫ eum cum patribus suis in ciuitate Dauidis, regnauitqꝫ pro eo filius eius Amazias.

CAP. XIII.

Anno uicesimotertio Ioas filij Ahasiæ regis Iuda, Iehoahas filius Iehu super Israelem in Samaria regnauit decem & septem annis, designauitqꝫ malum in oculis DOMINI incedēs post peccata Ieroboam filij Nebat, (qui effecit ut scelerate ageret Israel,) nec destitit ab eis. Et iratus furor DOMINI cōtra Israelitas, tradidit eos in manum Hasael regis Syriæ, & in manū Benhadad filij Hasaelis cūctis diebus. Precatus est ergo Iehoahas faciē DOMINI, & exaudiuit eū DOMINVS, quoniam aspexit adflictionē Israelis qua rex Syriæ adflixit eos, deditqꝫ DOMINVS Israeli seruatorē, ne plus subessent manui Syrorum, habitaueruntqꝫ Israelitę A

Tres species pecuniarum.

Instauratio populi.

Sanctificata dantur ꝓ pace.

Ioas interficitur à seruis.

Oratio regis.

in tentorijs suis, quemadmodum retro
temporibus. Veruntamen non recesse-
runt à peccatis domus Ieroboã, qui ef
fecit ut scelerate ageret Israel, sed ambu
B larunt in eis. Ad hæc perseuerauit lu-
cus in Samaria. Nõ fecit reliquum ipsi
Iehoahas populum, nisi quinquaginta
equites, & decem currus & decem mil
lia peditũ, quandoquidẽ rex Syriæ per
didit eos, & reddidit eos uelut pulue-
rẽ exterendo. Reliquũ gestorũ Iehoa-
has, & quidquid fecit, deinde & robur
eius, an non hæc scripta sunt in libro
Ioachaz annalium regum Israel? Dormiuit ergo
moritur. Iehoahas cũ patribus suis, sepelierũtꝗ
Ioas regnat eum in Samaria, & regnauit pro eo Io
as filius eius. Anno tricesimoseptimo
Ioas regis Iuda regnauit Iehoas filius
Iehoahas super Israelem in Samaria se
decim annis, et designauit malum in o-
culis DOMINI, non recessit ab omni
bus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui
effecit ut scelerate ageret Israel, sed in
his ambulauit. Reliquũ gestorũ Ioas, et
quæcunꝗ fecit, ac robur eius quo bel
lum gessit cõtra Amasiam regem Iuda,
an non hæc scripta sunt in libro anna-
lium regum Israel? Dormiuit itaꝗ Ioas
Ieroboam cum patribus suis, occupauitꝗ Ierobo
rex. am sedem eius, & sepultus est Ioas in
C Samaria cum regibus Israelis. Porrò
Elisæus laborabat morbo suo, quo &
mortuus est, descenditꝗ ad eum Ioas
rex Israel, & flens corã eo, dixit, Pater
mi, pater mi, currus Israel et eqtes eius.
Tum dixit ad eũ Elisæus, Accipe arcũ
& sagittas. Et accepit sibi arcũ & sa-
gittas. Dixit ergo ad regem Israelis, Di
rigito arcum manu tua: direxitꝗ manu
sua. Elisæus aũt positis manibus suis
super manus regis, ait, Aperi fenestram
ortũ uersus. Quũꝗ aperuisset, dixit Eli
sæus, Eiaculare. Et iaciente eo [sagit-
tã,] dixit [Elisęus,] Sagitta salutis DO
MINI, & sagitta salutis cõtra Syros,
tu pcuties Syros in Aphek, donec eos
penitus perdas. Rursus ait, Accipe sa-
gittas: & quũ caperet, dixit ad regẽ Is-
raelis, Feri terrã: ferijtꝗ ter, & tũ desti
tit. Tũ uir dei indignatus ei, dixit, Si fe
rijsses quinquies aut sexies, percussisses
D Syros ad internecionẽ usꝗ, nunc uero
Elisæus mo ter percuties Syros. Mortuo Elisæo se
ritur. pelierunt eum: eodem ipso anno grassa
tores Moabitæ irruerunt in terram. Cõ
tigit autem, quum quidam sepelirent
hominem, uiderentꝗ globum grassato
rum, ut proijcerent hominem illum in
sepulchrum Elisæi, qui deuolutus † at Eccli 48.b
tigit ossa Elisæi, & reuixit erectus in
pedes suos. Porrò Hasael rex Syrię ad
flixit Israelitas cunctis diebus Iehoa-
has. Dominus autem benigne fecit eis,
misertusꝗ illorũ respexit eos, idꝗ pro
pter fœdus suũ cũ Abrahamo, Isaac &
Iaacob, neꝗ uoluit eos excindere, neꝗ
abijcere eos à facie sua usꝗ nũc. Mor-
tuus est aũt Hasael rex Syriæ, regna- Hasael mo-
uitꝗ Benhadab filius eius pro eo. Et ritur.
uersus Iehoas filius Iehoahas, tulit ur-
bes de manu Benhadab filij Hasaelis,
quas ille acceperat de manu Iehoahas
patris sui in bello, nam ter percussit
eum Ioas, & restituit ciuitates Israeli.

CAP. XIIII.

ANno secundo Ioas filij Iehoahas A
regis Israel, inauguratus est regno Amasias.
Amasias filius Ioas regis Iuda. Vigin- 2.Par.25.a
tiquinꝗ annos fuit natus quũ cœpis-
set regnare, & regnauit uiginti nouẽ an
nis in Ierusalẽ. Nomẽ matris eius Ihoa
dan de Ierusalẽ. Is fecit quod rectũ erat
in oculis DOMINI, at non ut Dauid
pater eius: iuxta omnia quæ fecerat Io
as pater eius, fecit. Dũtaxat excelsa nõ
recesserant, nã populus adhuc sacrifi-
cabat & adolebat in excelsis. Quumꝗ B
regnum firmatum esset in manu eius,
percussit seruos suos qui trucidaue-
rant regem patrem suum, cæterum fi-
lios homicidarum non interfecit, quem
admodũ scriptum est in libro legis Mo
sis, in quo præcepit DOMINVS hisce
uerbis, Ne interficiantur patres pro fi- Deut.24.d
lijs, neꝗ interficiantur filij pro patri- Ezec.18.c
bus, sed quisꝗ ob peccatum suũ moria
tur. Is etiam percussit Idumæorum de-
cem millia in ualle Salis, et obtinuit pe
tram in bello, & uocauit nomen eius Ia
ctee l usꝗ in hunc diẽ. Tunc misit Ama C
sias legatos ad Iehoas filium Iehoahas
filij Iehu regem Israelis, hisce mãdatis,
Age spectemus nos mutuo corã. Tum
misit Iehoas rex Israel ad Amasiã regẽ
Iuda huiusmodi responsionẽ, An nõ car
duus qui est in Libano, misit ad cedrũ
quæ est in Libano huiusmodi uerbis,
Da filiam tuam filio meo uxorem?
&

& præterijt fera agri quæ in Libano fuit, & conculcauit carduum. Cædens cæcidiſti Edom, hinc eleuatum eſt cor tuũ: gloriare itaq;, & mane domi tuæ, cur enim tuo malo præ te fers tantam ferociam, ut cadas tu & Iuda tecum? Non obtemperauit Amaſias: aſcendit ergo Iehoas rex Iſrael, & ſeſe mutuo coram ſpectarunt, ipſe & Amaſias rex Iuda, in Beth Semes quæ eſt in Iuda. Corruit autem Iuda coram Iſraele, fugeruntq; quiſque in tentorium ſuum.

D Sed & Amaſiam regem Iuda apprehendit Iehoas rex Iſraelis in Beth Semes. Poſthæc uenit Hieroſolyma, & rupit murum Hieroſolymorum à porta Ephraim uſq; ad portam anguli, quadringentis cubitis. Et accepit omne aurum & argentum, omnia uaſa quæ inueniebantur in domo DOMINI, & in theſauris domus regis, filios quoq; obſides, & reuerſus eſt in Samariam. Reliqua geſtorum Iehoas quæ egit, & fortitudo eius, & qualiter bellum geſſerit contra Amaſiam regem Iuda, an non hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſrael? Dormiuitq; Iehoas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria iuxta reges Iſraelis, regnauitq; Ieroboam filius eius pro eo. Vixit autem Amaſias filius Ioas rex Iuda poſt mortem Iehoas filij Iehoahas regis Iſrael quindecim annis. Reliqua geſtorum Amaſiæ an non hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iuda?

Diripitur templum.

E Fecerunt autem contra eum conſpirationem in Ieruſalem, & quum confugeret Lachis, miſerunt poſt eum in Lachis, & illic trucidarunt eum, tollentesq; eum ſuper equis, ſepultus eſt in Ieruſalem ciuitate Dauidis cum patribus ſuis. Vniuerſus itaq; populus Iuda accepit Aſariam qui natus erat ſedecim annos, & conſtituerunt eum regem pro Amaſia patre ſuo. Is ædificauit Elath, & reduxit eam ad Iudam poſteaquam rex dormiſſet cum patribus ſuis. Anno decimoquinto Amaſiæ filij Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam filius Ioas ſuper Iſraelem in Samaria quadragintaunum annos. Et deſignauit malum in oculis DOMINI, nec receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit ut ſcelerate ageret Iſrael. Is reſtituit terminũ Iſrael, ab F eo quo itur Hamath, uſq; ad mare ſolitudinis, iuxta ſermonem DOMINI quem loquutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filiũ Amithai prophetam, qui fuit de Gath Hepher. Siquidem DOMINVS uiderat adflictionem Iſraelitarum ualde acerbam, & quod peſſum iſſent recluſi & derelicti, quodq; nemo eſſet qui auxiliũ ferret Iſraeli. Nec loquutus erat DOMINVS quod uellet delere nomẽ Iſraelis ſub cœlo, ideo ſeruauit eos per manum Ieroboam filij Ioas. Porrò reliqua geſtorum Ieroboam, & omnia quæ fecit, atq; fortitudo eius qua belligeratus eſt, deinde qualiter reſtituerit Iudæ & Iſraeli Damaſcum & Hemath, an non hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis? Dormiuitq; Ieroboam cum patribus ſuis, cum regibus Iſraelis, regnauitq; Zacharias filius pro eo.

Ieroboam moritur.

CAP. XV.

Anno uiceſimoſeptimo Ieroboã regis Iſraelis regno inauguratus eſt A Aſarias filius Amaſiæ regis Iuda: ſedecim annos natus quũ regnum capeſſeret, regnauitq; in Ieruſalẽ quinquaginta duobus annis: nomen matris eius Iecholeia de Ieruſalem. Hic fecit quod rectũ erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat Amaſias pater eius: uerun tamen excelſa nõ recedebant, quin adhuc populus ſacrificaret & adoleret in excelſis. DOMINVS autem adflixit regem lepra, fuitq; leproſus uſq; ad diem obitus ſui, habitans in domo libera. Cæterum Iotham filius regis præfectus erat prætorio, iusq; dicebat populo terræ. Reliquum geſtorũ Aſariæ, & B omnia quæ fecit, an non hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iuda? Dormiuit itaq; Aſarias cum patribus ſuis, ſepelieruntq; eum ad patres ſuos in ciuitate Dauidis, regnauitq; Iotham filius eius pro eo. Anno triceſimooctauo Aſariæ regis Iuda, regnauit Zacharias filius Ieroboam ſuper Iſraelem in Samaria ſex menſibus. Et deſignauit malum in oculis DOMINI, ſicut fecerant patres eius: non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui occaſio ſcelerate agendi fuit Iſraelitis. Contra hũc coniurauit Sallum filius Iabes, & per

Azarias.

2. Par. 26. d

C cutiens eum presente populo interfecit eum, regnũq; loco eius occupauit. Reliquũ gestorum Zachariæ, en hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis. Et hoc est verbũ DOMINI quod loquutus erat ad Iehu, dicens, Sedebũt tibi filij in solio Israelis in quartã usq; generationem: & ita factum est. Porrò Sallũ filius Iabes regnũ occupauit anno tricesimonono Asariæ regis Iuda, et regnauit mensem dierum in Samaria. Ascendens uero Menahem filius Gadi de Thirza, uenit Samariam, & percussit Sallum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, occupauitq; regnũ pro eo. Reliquum gestorum Sallum, et coniuratio eius qua coniurauit, ecce hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis.

Zacharias occiditur. Sup. 10.f

Sellum regnat.

Sellum occiditur.

D Tunc percussit Menahem Thipsa, & omnes qui erant in ea, etiam limites eius à Thirza: percussit autẽ eã, eo quod non aperiebant [ei,] et omnes grauidas eius dissecuit. Anno tricesimonono Asariæ regis Iuda regnauit Menahem filius Gadi super Israelem decem annis in Samaria, et fecit malum in oculis DOMINI: non recessit à peccatis Ieroboã filij Nebat, (qui peccandi occasio fuit Israelitis,) cunctis diebus suis. Venit autem Phul rex Assur in terram, & dedit Menahem ipsi Phul argenti mille talenta, ut ei suppetias ferret, ut cõfirmaret regnum in manu eius. Emulgebat autẽ Menahẽ hoc argentum ex Israele, ex omnibus opulentis, ex singulis capitibus quinquaginta siclos argẽti, quod daret regi Assyrio: reuersusq; est rex Assyrius, nec mansit illic in terra. Reliquũ gestorum Menahem, & quæcunq; fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regũ Israelis?

Manahem rex.

E Dormiuit itaq; Menahem cum patribus suis, & successit ei in regno Pekahia filius eius. Anno quinquagesimo Asariæ regis Iuda, regnauit Pekahia filius Menahẽ super Israelem in Samaria duobus annis. Et designauit malũ corã oculis DOMINI, nõ recessit à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui peccãdi occasio fuit Israelitis. Cõiurauit autem aduersus eum Pæka filius Romeliæ, qui erat triarius princeps eius, is percussit eum in Samaria in palatio ædis regiæ cum Argob & Ariæ, & cum eo erant quinquaginta uiri ex filijs Gileaditarum, & interfecit eum, regnauitq; pro eo. Reliqua gestorũ Pekahiæ, & omnia quæ fecit, ecce hæc scripta sunt in libro annaliũ regum Israel.

Moritur Manahem. Phaceia rex.

Phaceia occiditur.

F Anno quinquagesimosecũdo Asariæ regis Iuda regnauit Pæka filius Romeliæ super Israelem in Samaria uiginti annis, & designauit malũ in oculis DOMINI: non recessit à peccatis Ieroboã, qui Israelitis occasio peccandi fuerat. In diebus Pæka regis Israel uenit Tiglat Pileser rex Assyriorum, & cepit Iion, Abel, Beth Maacha, Ianoah, Kædes, Hazor, Gilead & Galilam, atq; uniuersam terram Naphtali, et trãstulit eos in Assyrios. Et fecit coniurationem Hosea filius Ela aduersus Pæka filium Romeliæ, & percutiens eum, interfecit eũ, regnauitq; ipse pro eo, anno uidelicet uicesimo Iotham filij Vsiæ. Reliquum gestorum Pæka, & omnia quæ fecit, ecce hæc scripta sunt in libro annalium regũ Israelis.

Phacee rex

Phacee occiditur. Osee rex.

G Anno secũdo Pæka filij Romeliæ regis Israel regnare cœpit Iotham filius Vsiæ regis Iuda: uigintiquinq; annos fuit natus quum cœpisset regnare, & regnauit sedecim annis Hierosolymis: nomen matris eius fuit Ierusa filia Zadok. Is fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat Vsias pater eius, ipse quoq; fecit: ueruntamen excelsa non recesserant, quin populus adhuc in excelsis sacrificaret & adoleret. Is quoq; ædificauit portam domus DOMINI superiorem. Reliquum gestorum Iotham, & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Sub idem tempus cœpit DOMINUS mittere in Iudam Rezin regem Syriæ, atq; Pæka filium Romeliæ. Dormiuit uero Iotham cum patribus suis, & sepultus est iuxta patres suos in ciuitate Dauidis patris sui, regnauitq; pro eo filius eius Ahas.

Iotham rex Iuda.

Iotham moritur.

CAP. XVI.

A Anno decimoseptimo Pæka filij Romeliæ regno inauguratus est Ahas filius Iotham regis Iuda: uiginti annos fuit natus Ahas quum regnare cœpisset, & regnauit sedecim annis in Ierusalem, & nihil fecit quod rectum esset in oculis DOMINI dei sui, quemadmodum

Achas rex 2. Par. 28.a

dum [rectū fecerat] Dauid pater eius, sed ambulauit in uia regū Israelis: quin & filium suum traduxit per ignem iuxta abominationes gentium, quas excidit DOMINVS ante filios Israel. Sacrificauit pręterea & adoleuit in excelsis & super colles, & sub omni arbore frondosa. Tunc ascendit Rezin rex Syrię, & Paeka filius Romeliae rex Israel Hierosolyma, ut bellum gererent et obsiderent Ahas, sed non potuerunt eum expugnare. Eodem tempore recuperauit Rezin rex Syriae Elath ipsis Assyrijs, & expulit Iudaeos ex Elath, quin Syri uenientes in Eloth, habitauerunt illic usq; ad hęc tempora. Tum Ahas legatos misit ad Tiglat Pileser regem Assyriorum hisce mandatis, Seruus tuus & filius tuus ego sum, ascende & assere me de manu regis Syriae, & de manu regis Israelis, qui insurgūt contra me. Tollensq; Ahas argentum & aurum quod inueniebatur in aede DOMINI, & in thesauris domus regiae, misit regi Assyriae munus. Obsequutus est ergo ei rex Assyrius, & ascendit rex Assyrius contra Damascū: & quum eam cœpisset, transtulit eam in Kir, & interfecit ipsum Rezin. Profectus est autem rex Ahas obuiam ipsi Tiglat Pileser regi Assyrio in Damascum, illic uisa ara quae erat in Damasco, misit rex Ahas ad Vriam sacerdotem similitudinem & deformationē illius arae iuxta omnem fabrefactionem eius. Vrias aūt sacerdos extruxit arā iuxta omnia quae miserat rex Ahas ex Damasco: sic inquam fecit Vrias sacerdos, donec ueniret rex Ahas ex Damasco. Veniens itaq; rex de Damasco, uidit aram, sacrificauitq; in ea. Incendit holocaustū suum, & cibariū sacrificiū suum, fudit libamen suum, sparsitq; sanguinem gratulatoriorū sacrificiorū iuxta aram. Altare quoq; aeneum quod coram DOMINO erat, admouit extra faciē aedis inter altare & inter templum DOMINI, posuitq; illud ad latus arae uersus Aquilonem. Et praecipiens rex Ahas ipsi Vriae sacerdoti, dixit, In ara magna incende holocaustū matutinū, & cibarium sacrificium uespertinum, holocaustum quoq; regis, & cibarium eius sacrificium, unà cum

[Margin: Ierusalem obsidetur. Isa.7.a — B — Achas auxilia petit Assyriorū. — Translatio regni Syriaci in Assyrios. Damascus capitur. — C — Achas idololatra.]

holocausto totius populi terrę, & cum cibario eorum sacrificio, & cum libaminibus eorum, & omnem sanguinem holocausti, atq; omnem sanguinem hostiae sparges iuxta aram illā: de altari uero aeneo ego curabo. Fecit aūt Vrias sacerdos iuxta omnia quae praeceperat ei rex Ahas. Resecuit etiam rex Ahas abacos machinarum, & amouit ab eis labra, deinde deposuit lacum à bobus aeneis qui erant subter ipsum, posuitq; ipsum super pauimentum lapideum. Pulpitū quoq; sabbati, quod aedificauerant in aede, & transitum regis exteriorem conuertit ad domū DOMINI in gratiam regis Assyrij. Reliquum gestorum Ahas quae fecit, an non hęc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Dormiuitq; Ahas cū patribus suis, et sepultus est iuxta patres suos in ciuitate Dauidis, regnoq; inaugaratus est Ezechias filius eius ꝓ eo.

[Margin: D — Achas moritur.]

CAP. XVII.

ANno duodecimo Ahas regis Iuda regnauit Hoseas filius Ela in Samaria super Israelē nouem annis, et designauit malum in oculis DOMINI, sed non sicut reges Israelis qui fuerunt ante eum. Contra hunc ascendit Salmanasar rex Assyriorum, factusq; est ei Hoseas seruus, & pendit ei tributum. Deprehendit autem rex Assyrius coniurationem in Hosea, nam miserat legatos ad So regem Aegypti, nec pendebat quotannis tributum regi Assyrio: obsedit eum rex Assyrius, & uinctum eum coniecit in carcerem. Ascenditq; rex Assyrius contra omnem terram, et ascendens contra Samariam, oppugnauit eam tribus annis. Anno nono Hoseae cepit rex Assyrius Samariam, et trāstulit Israelē in Assyrios, collocās eos in Hala & Habor iuxta fluuiū Gosan, & in ciuitatibus Medorum. Nam quū filij Israel peccarent DOMINO deo suo, q eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, & timerēt deos alios, ambularēt insup in ceremonijs, statutis ac moribus gentium, quas eiecerat DOMINVS à facie filiorum Israel, [& in institutis] regum Israelis quae ipsi fecerant: quumq; filij Israel clam uersarent animo res prauas contra DOMINVM deum

[Margin: A — Osee tributarius Assyrijs. — Samaria capitur. Infra 18.c — B]

suum, ut ædificarēt sibi excelsa in omnibus ciuitatibus suis, siue turres essent quibus custodes adhibentur, siue urbes munitæ. Erigerēt deniq; sibi statuas & lucos in omni colle excelso, et subter omnē arborem frondosam, adolentes illic suffitum in omnibus excelsis ritu gentium quas DOMINVS transtulerat ante eos. [In summa,] designarent res pessimas ad prouocandū DOMINVM, seruientes [fœdissimis] idolis, de quibus DOMINVS dixerat eis, Ne committatis rem tam nephariam. Quumq; DOMINVS sancte obtestaretur Israelem & Iudam per omnes prophetas, per omnes [inquā]
Iere.25.b uidentes, huiusmodi uerbis, Reuertimini à uijs uestris malis, & custodite præcepta mea, & instituta mea, iuxta
C omnem legem quam præcepi patribus uestris, et quam misi ad uos per seruos meos prophetas, noluerunt audire, sed indurarunt ceruicem suam, quemadmodum patres eorum ceruicem [indurauerant,] qui nunquam crediderunt DOMINO deo suo. Auersati enim sunt statuta eius, & fœdus eius quod pepigerat cum patribus eorum, et contestationes eius, quibus cōtestatus est erga illos, sectantes uanitatem, unde et ipsi uani facti sunt, sectantes gentes quæ circa ipsos undiq; erant, quum DOMINVS uetuisset, ne illarum ritu facerent, derelinquentes omnia præcepta DOMINI dei sui, facientes si-
Vituli aurei. bi fusile, [nempe] duos uitulos, facientes & lucum, adorantes cunctam militiam cœlorū, seruientesq; ipsi Baal,
Cōsecratio filiorum. traducentes insuper filios suos & filias suas per ignem, usi diuinationi-
Diuinationes. bus & ueneficijs, mancipantes se sceleribus perpetrandis in oculis DOMINI, ut ipsum ad iram prouocarēt: iratus uehementer DOMINVS contra Israelitas, eiecit eos à facie sua: nihil reliquum fuit præter solam tribum Iuda. Sed & Iuda non seruauit præ-
D cepta DOMINI dei sui, sed ambulauerunt in moribus & institutis Israelitarum, quas illi fecerant. Fastidiuit ergo DOMINVS uniuersum semen Israelis, & adflixit eos, tradiditq; eos in manus diripientium, donec abijceret eos à conspectu suo. Abscidit enim

[se] Israel à domo Dauidis, & constituerunt sibi regem Ieroboam filiū Nebat, abstraxit autem Ieroboam Israelē, 3.Re.12.c Ieroboam.
quo minus sequeretur DOMINVM, et fecit eos peccare peccatum grande, & filij Israel ambulauerunt in omnibus peccatis Ieroboam quæ ille fecerat, nec recesserunt ab eis, donec amoueret DOMINVS Israelem à conspectu suo, quemadmodum minitatus fuerat per omnes seruos suos prophetas, Iere.25.b
translatusq; est Israel de terra sua in Assyrios usq; in hodiernum diem. Præterea adduxit rex Assyriorum [homines] de Babel, de Chutta, de Aua, de Hemath, & de Sepharuaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ loco filiorum Israel qui possederunt Samariam, & habitauerunt in ciuitatibus eius. Factum est autem principio quū illic habitare cœpissent, ut non timerēt DOMINVM, mitteretq; DOMINVS leones in eos, qui eos occidebant. B
Dixerūt ergo ad regem Assyriū, Gentes illæ quas transtulisti & collocasti in ciuitatibus Samariæ, non nouerunt ritum deorum huius terræ: & immisit in eos leones, & en interficiūt eos, eo quod ignorant ritum deorum huius terræ. Præcepit ergo rex Assyrius hisce mandatis, Adducite illuc aliquem ex sacerdotibus quos inde transtulistis, qui ueniant & habitent illic, et doceant eos ritum deorum huius terræ. Venit itaq; quidā ex sacerdotibus quos transtulerant de Samaria, et habitauit in Beth El, docebatq; eos qualiter timerent DOMINVM. Fecerunt uero singulę gētes sibi deos suos, & reposuerunt in templis excelsorū quæ fecerant Samaritę, singulæ gentes in ciuitatibus suis in quibus habitabant. Qui ex Babel erant, [fecerūt sibi] Succoth Gentiū dij
Benoth, & uiri qui ex Chut uenerant multi.
fecerunt Nergal, uiri ex Hemath fece- F
runt Asima, Auitæ fecerunt Nibhaz et Tharthak, & Sepharuitę cōburebāt filios suos igne ipsi Adramelech & Anamelech dijs Sepharuaim. Timebāt itaque DOMINVM, & ordinarūt sibi ex obscuris hominib. qui inter eos erāt sacerdotes excelsorum, q illis in phanis excelsorū sacrificarēt. Et DOMINVM qdē metuebāt, deos uero suos coluerūt

iuxta

iuxta ritum gentium quæ illos illinc transtulerant. Vnde etiamnum hodie iuxta pristinos ritus faciunt, ut neque DOMINVM timeant, neq; suos ipsorum ritus & ceremonias obseruent, neq; agant secundum legem & præcepta, quæ mandauerat DOMINVS filijs Iaacob, cui nomē dedit Israeli. Pepigerat quidē DOMINVS cum eis fœdus, præceperatq; eis dicens, Ne timueritis alios deos, neque adoretis eos, ne colatis eos, neq; sacrificetis
G eis, sed DOMINVM, qui eduxit uos de terra Aegypti magna uirtute et brachio extento, hunc timete, hunc adorate, huic sacrificate. Statuta, iudicia, legē & præcepta quæ præscripsit uobis seruate, ut faciatis [ea] cūctis diebus, neq; timueritis deos alios. Insuper & fœdus quod excidi uobiscum, ne obliuiscamini, neq; deos alios timueritis, quin DOMINVM deum uestrum timete, ipse liberabit uos de manu omnium inimicorū uestrorum. At illi non obtemperarunt, sed iuxta pristinam consuetudinem suam egerunt. Gentes itaq; illæ timuerunt DOMINVM, & simul seruierūt sculptilibus suis, filij eorum & nepotes eorū haud secus fecerunt quàm patres eorum, sic quoq; faciunt in hunc usq; diem.

Deo & dæmonibus seruiunt.

Gen.32.f

Deus solus adorādus.

Fœdus dei cogitandū.

CAP. XVIII.

A FActū est autem anno tertio Hoseæ filij Ela regis Israelis, ut regno inaugurararetur Ezechias filius Ahas regis Iuda: uigintiquinq; annos natus erat quū cœpisset regnare, regnauitq; uigintinouem annis in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Abi, quę filia fuit Zachariæ. Fecit autem quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta oīa quæ fecerat Dauid pater eius. Is sustulit excelsa, confregit statuas, succidit lucos, contriuit deniq; serpentē æneū quem fecerat Moses, nam ad hęc usq; tempora adolebant ei filij Israelis, & uocatum fuit nomen eius Nehustan. Fidutiam collocauit in DOMINO deo Israelis: non fuit eius similis ante eum nec post eum in omnibus regibus Iuda. Adhærebat enim DOMINO, nec deflexit ab eo, seruans præcepta quæ mandauit DOMINVS Mosi.
B Et fuit DOMINVS cum eo, ut prospere ageret in omnibus ad quæ egrediebatur. Rebellis fuit regi Assyrio, et non seruiuit ei. Percussit quoq; Palestinos usq; Gasa & terminos eius, siue turres essent quibus custodes adhibentur, siue urbes munitæ. Factum est ergo anno quarto regis Ezechię, is est annus septimus Hoseæ filij Ela regis Israel, ut ascenderet Salmanasar rex Assyriorū contra Samariam, & oppugnaret eam, ceperuntq; eam, exactis tribus annis: anno scilicet sexto Ezechiæ, qui nonus est annus Hoseæ regis Israelis, capta est Samaria. Trāstulit autem rex Assyrius Israelem in Assyrios, collocauitq; eos in Hala & Habor iuxta fluuiū Gosan, & in ciuitates Medorū, eo q; non audierant uocem DOMINI dei sui, sed transgressi sunt fœdus eius, & cuncta quæ præcepit Moses famulus DOMINI nec audierunt, nec fecerunt. Anno igitur C
decimoquarto regis Ezechiæ ascēdit Sanherib rex Assyrius contra omnes ciuitates munitas, & cepit eas. Misitq; Ezechias rex Iuda ad regē Assyrium in Lachis huiusmodi mandatis, Peccaui, reuertere à me, & quęcunq; mihi imposueris, feram. Imposuit ergo rex Assyriorū Ezechiæ regi Iuda trecenta talenta argenti, & auri triginta talenta. Dedit itaq; Ezechias omne argentū quod inueniebatur in æde DOMINI, & in thesauris domus regis. Eodem tempore expoliauit Ezechias ianuas templi DOMINI & postes, quos obduxerat Ezechias rex Iuda, & dedit ea regi Assyriorum. Tum misit rex Assyrius Thartan, Rab Saris, & Rab Sake de Lachis ad regē Ezechiam cum exercitu graui contra Ierusalem: qui ascendentes uenerunt Hierosolyma. D
Ascendentes autem uenerunt & constiterunt ad aquæductum piscinæ superioris, qui est in uia agri fullonis. Et quū clamassent ad regem, egressus est ad eos Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præfectus prætorio, Sobna scriba, atq; Ioah filius Asaph à cōmentarijs. Tum dixit ad eos Rabsake, Dicite quæso Ezechiæ, Sic dicit rex magnus, rex nempe Assyriorum, Quæ tandem est hæc fiducia qua tu fidis? Dicis, certe uerbis labiorum, at

Ezechias rex.

2.Par.29.a

Num.21.c

Ezechiæ laus.

Sup.17.a

Translatio Israelis in Assyrios.

2.Par.32.a

Isa.36.a

Eccli 48.c

Minæ Senacherib.

consilio & fortitudine [opus erit] gerendo bello: quo itaq; nunc cõfidis q̃ à me defecisti? An niteris fulcro isto arundineo confracto, nẽpe Aegyptio: cui si quispiã innixus fuerit, manum eius penetrat, & eam perforat? Talis est Pharao rex Aegypti omnibus qui
E illo nituntur. Quod si mihi dixeritis, Nos fidimus DOMINO deo nostro. An non is est, cuius excelsa atq; aras sustulit Ezechias? & dixit ad Iudã & ad Ierusalẽ, Coram altari isto adorabitis Hierosolymis. Sed nunc quæso obsides da domino meo regi Assyrio, da bo'q; ego tibi equorũ duo millia, num tu illis equites impõere poteris? Quomodo ergo retundes faciem unius ducis uel minimi inter seruos domini mei, ut fidas Aegyptijs ꝓpter currus & equites? Num uero citra consilium & iussum DOMINI hunc in locum, ut eum uastem, ascendi? Quin DOMINVS dixit ad me, Ascẽde in hanc terram, & uasta eam. Tũ dixit Eliakim filius Hilkiæ, Sobna, & Ioah ad Rabsake, Loquere quæso ad seruos tuos
F Syriace, nam callemus nos, nec loquaris nobiscum Iudaice, ut populus iste audiat q̃ in muris est. Dixitq; ad eos Rabsake, Num ad dominũ tuum & ad te misit me dominus meus, ut hæc uerba loquerer? an non potius ad miseros istos qui in muris excubant, quo minus stercora sua edere, & urinã suam nobiscum bibere cogantur? Stãs itaq; Rabsake, clamauit uoce magna Iudaice, loquutusq; est hisce uerbis, Audite uerbum regis magni, regis Assyrij: sic dicit rex, Ne imponat uobis Ezechias, quoniam non poterit uos asserere de manu mea: nec est ut uos Ezechias fidere iubeat DOMINO, dicens, Indubie liberabit nos DOMINVS, ne tradatur urbs ista in potestatem regis Assyrij: nolite audire Ezechiam, quoniã sic pollicetur rex Assur, Si mihi obsecuti fueritis, ut exeatis ad me, comedet quisq; de uite sua, & de ficu sua, & bibet quisq; aquas putei sui, donec ueniam & abducam uos ad terram quæ uestræ terræ similis est, terrã quæ habet frumentum & uinum, terram quæ habet panem & uineas, ter-
G ram quæ habet oleas, oleum & mel, ut uiuatis & non moriamini. Ne audiatis Ezechiam, quoniã seducit uos quum dicit, DOMINVS liberabit nos. Num liberando liberauerunt dij gentium, quisq; terram suam de manu regis Assyrij? Vbi est deus Hamath et Arphad? Vbi est deus Sepharuaim, Hena, & Iua? potuerũtne isti liberare Samariam de manu mea? Aut quis est ex omnibus dijs nationum, qui regionẽ suam de manu mea asserere potuerit, q̃ DOMINVS liberaret Ierusalem de manu mea? Tacuit autem populus, nec responderunt ei uerbũ: prę ceptum enim regis erat, qui dixerat, Ne respondeatis ei. Venit autem Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præfectus prætorio, Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à commentarijs ad Ezechiam, scissis uestibus, & commemorarunt ei uerba Rabsake.

Blasphemiæ. — Blasphemię in deum.

CAP. XIX.

A ET factum est, ut rex Ezechias, audito [hoc sermone,] scinderet uestimenta sua, & operiet se sacco, ingrederetur'q; ædẽ DOMINI. Misit interim Eliakim qui erat præfectus prętorio, Sobnam scribã, & seniores sacerdotum indutos saccis ad Iesaiam prophetam filium Amoz, qui dicerent ad eum, Sic dicit Ezechias, Hæc dies est dies angustiæ, correptionis & irritationis, ut quũ foetus ad procinctũ partus uenit, & parientem uis enitẽdi deficit. Nimirum audiuit DOMINVS deus tuus uerba Rabsake, quem rex Assyriorũ, dominus eius, misit, ut probra iaceret in deum uiuentem, & criminaretur uerbis, quæ audiuit DOMINVS deus tuus. Tu ergo intẽdes orationem pro reliquijs quę adhuc supersunt. Venerunt ergo serui regis Ezechiæ ad Iesaiam. Quibus Iesaias re- B spondit, Sic dicetis ad dominũ uestrũ, Sic dicit DOMINVS, Ne timeas ꝓpter uerba quæ audiuisti, quibus contra me serui regis Assyrij cõtumeliose loquuti sunt. Ecce ego mittam in eum uentum, cuius sonitũ protinus ut audierit, reuertetur in terram suam: ego uero curabo ut in terra sua gladio corruat. Rabsaces aũt reuersus, offendebat regẽ Assyriorũ oppugnãtem Lobnam, resciuerat enim q̃ à Lachis profectus esset. Rumor enim erat de Tharhaka

Isa.37.a

haka rege Aethiopū, quod profectus esset ad pugnandum cōtra eum: quem quum audisset, misit alios legatos ad Ezechiam cum hisce mandatis. Sic re feretis Ezechiæ regi Iudæ, Ne te sedu cat deus tuus, quo tu fidis, ut dicas, Ie rusalem nō tradetur in potestatē Assy riorum, tu enim audiuisti quæ nam fe cerint reges Assyriorū omnibus natio nibus eas excindēdo, & tu euaderes?

Blasphemia Senacherib

C Num liberarunt dij gentium eas quas expugnauerunt maiores mei? Gosan, Haran, Rezeph, & filios Eden qui e rāt in Thalassar? Vbi est rex Hamath, rex Arphad, rex ciuitatis Sepharua- im, Hena & Aua? Accepit ergo Eze- chias epistolam de manu legatorū, & quum legisset eam, ascendit in ædem DOMINI, & expandit eā Ezechias corā DOMINO, orauitq; Ezechias coram DOMINO in hunc modum, DOMINE deus Israelis, qui Cheru bim inhabitas, tu solus deus es omniū regnorum terræ, tu enim fecisti cœlum & terrā, præbe DOMINE aurē tuam & ausculta, aperi DOMINE oculos tuos & inspice, & expēde uerba San herib, qui legatione missa probra iecit in deum uiuentem. Equidem uerū esse agnosco DOMINE, q reges Assyrij uastauerint gētes & regiones earum, quodq; deos eorum igni tradiderint: quandoquidem isti non erant dij, sed opus manuum humanarū è ligno aut

D lapide, unde & perdiderūt eos. Nunc ergo DOMINE deus noster, serua nos quæso de manu eius, ut cognoscāt omnia regna terræ te solum esse DOMINVM deum. Misit autem Iesaias filius Amoz ad Ezechiam [nuncios] cum huiusmodi mādato, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ea quæ orādo petiuisti à me super Sanherib rege Assyriorum, audiui: & hoc est uerbum quod DOMINVS cōtra eum respon det, Contempsit ac subsannauit te [ô rex] uirgo filia Zion, post te caput mouit filia Ierusalem. Tu uero cui op probrasti? cui maledixisti? in quē edi disti uocem? contra quem sustulisti fa- stum oculorū tuorū? contra sanctū Is- raelis. Missis enim legatis tuis contu

Consolatio regis per p phetam.

E melias iecisti in dominū, et dixisti, Co pia equitatus mei in iuga montiū ascē dam, ad latera uidelicet Libani, et suc cidam excelsa cedrorū eius, electas pi nus eius, introibo in habitaculū sum mitatis eius, ad saltū agrorū eius cul torum. Ego fodiā & bibā aquas alie- nas, & exiccabo plantis pedum meo rum omnes riuos qui pro munitione sunt. An non audiuisti q hoc [nego- tiū] iam olim fecerim, retroq; tempori bus formauerim illud: iam uero addu co illud, nēpe ut uastē urbes munitas, & redigam eas in aceruos & ruinas, quarū habitatores ut manci trepida- bunt, ac erubescent, similes erūt grami ni agri, oleri uiridi, & fœno tectorū, quod anteq; enascatur, plærunq; exa ret. Ego conuersationē tuam, ego pro F

fectionē tuam, & reditum tuum noui, æque furorē tuū contra me. Quando- quidē ergo furis contra me, ascendit secura opulētia tua in aures meas, & ob id inferam hamū naribus tuis, & lupatū meū in labra tua, quo te retro agam ea uia qua uenisti. Et hoc sit tibi [ô Ezechia] signum, hoc anno come des reposita, proximo anno quę spon te nascentur, tertio uero anno semen- tem facietis & metetis, uineas quoq; plantabitis, & fructum earum edetis. Rursumq; in unū coibit quod euadet de domo Iuda, iactaq; deorsum radice qd reliquū est fructū sursum reddet. Quoniā prodibunt reliquiæ de Ierusa lem, & seruati de monte Zion. Hęc fa ciet zelus DOMINI exercituū. Pro G

Signum uictoriæ.

pterea sic promittit DOMINVS de rege Assyriorū, Nequaq; ingredietur in urbem istam, neq; spiculū huc iacu labitur, non occurret ei clypeus, neq; excitabitur contra eam agger: ea uia qua uenit, redibit, & in istam urbem non introibit, dicit DOMINVS. Pro pugnabo enim ut seruem urbē istam, propter meipsum, & propter Dauid seruū meum. Egressus itaq; eadē nocte angelus DOMINI, percussit in castris Assyriorū cētena octogintaquinq; mil lia: quumq; mane surgerent, ecce om- nes iacebant mortui. Soluit ergo ist hinc, et abijt Sanherib rex Assyriorū, & mansit in Niniue. Factum est au- tem, quum aliquando adoraret in æde Nisroch dei sui, ut Adramælech, & Saræzer filij eius ipsum trucidarent

Occisorum numerus.
Isa. 37. g
Eccli 48. d
1. Mac. 7. f
2. Mac. 8. e

Senacherib à filijs occiditur.

gladio, & confugerent in terram Ararat, regnaretq; Esarhadon filius eius pro eo. CAP. XX.

A 2.Par.32.f Isa.38.a Eccli 48.d QVodam tempore ægrotabat Ezechias letaliter, ueniebat ergo ad eum Iesaias filius Amoz propheta, & dicebat ad eũ, Sic dicit DOMINVS, Manda domui tuæ, morieris enim & nõ uiues. Vertebat ergo [Ezechias] faciem suam ad parietem, & orans ad

Oratio Ezechiæ. DOMINVM, dixit, Memẽto quæso DOMINE, quod ambulaui coram te in fide, & integro corde, & quæ tibi placent feci. Fleuitq; Ezechias magno fletu. Anteq̃ uero Iesaias egressus esset medium atrij, factus est sermo DOMINI ad Iesaiam in hunc modũ, Reuertere, & dicito ad Ezechiam principem populi mei, Sic dicit DOMINVS deus Dauid patris tui, Exaudiui precationem tuam, uidi lachrymas tuas, ecce ego te sanabo, ut tertio die

B ascensurus sis in ædẽ DOMINI. Addam ad dies tuos quindecim annos, & de manu regis Assyriorũ liberabo te & urbem hanc, & protegam urbem istã propter me, & propter Dauidem seruum meum. Et ait Iesaias, Accipite massam ficuum: quam captam posuerunt super ulcus, & conualuit. Dixit autẽ Ezechias ad Iesaiam, Quod nam signum erit quod DOMINVS sanaturus sit me? & quod sim tertio die ascensurus in ædẽ DOMINI? Respondit Iesaias, Hoc erit tibi signum à DOMINO, quod facturus sit rem istam DOMINVS quã promisit, Visne ut umbra decem gradibus progrediatur, an ut decẽ gradibus retrogrediatur? Respondit Ezechias, Facile fit ut declinet umbra decẽ gradibus, at non ut retrocedat decem gradibus. Clamauit

Isa.39.a itaq; Iesaias propheta ad DOMINVM,

C & retraxit umbram per gradus quibus descenderat in hora Achas retro decem gradibus. Eodem tempore misit Merodach Baladan filius Baladan rex Babyloniæ literas & donariũ ad Ezechiã, audierat enim quod ægrotasset Ezechias. Et lætatus est Ezechias super illis, & ostendit eis omnes cellas aromatum, argenti, auri, odorum, unguentorum optimorum, uniuersum armamẽtarium suũ, & quidquid erat in thesauris suis: nihil erat quod nõ ostẽderet eis Ezechias, cũ domi suæ, tum per omne regnum suum. Venit autẽ Iesaias propheta ad regẽ Ezechiam, dixitq; ad eum, Quid dixerunt uiri illi? aut unde uenerunt ad te? Cui respondit Ezechias, De terra longinqua uenerũt ad me à Babylone. Tum ille rursum dixit, Quid inspexerũt domi tuę? Respõdit Ezechias, Quidquid est domi meæ inspexerũt, nihil est in thesauris meis quod non ostẽderim eis. Tũc *Ezechias ab Esaia increpatur.*

dixit Iesaias ad Ezechiam, Audi uerbum DOMINI, Ecce uenient dies, D
ut Babylonem auferatur quidquid est domi tuæ, & quidquid reposuerũt patres tui usq; ad hunc diem, nec quidq̃ fiet reliquum, ait DOMINVS. Quin & ex filijs tuis qui ex te prodibunt, quosq; generabis, auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babylonij. Dixit autem Ezechias ad Iesaiam, Bene uertat consilium DOMINI quod exposuisti, & dixit, Modo pacatæ sint atq; tutæ res diebus meis. Reliquum gestorũ Ezechię, & omne robur eius, & quod fecerit piscinam & aquæductum, introduxeritq; aquas in ciuitatem, an non hæc scripta sunt in libro annaliũ regum Iuda? Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo. XXI. *Ezechias moritur.*

DVodecim annos natus fuit Manasses quũ inauguraretur regno, A
regnauitq; quinquagintaquinq; annis in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Hephziba. Designauit autem quod displicuit DOMINO iuxta abominationes gentiũ, quas eiecerat DOMINVS ante filios Israel. Nã uersus extruxit excelsa quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius, & erexit aras ipsi Baal, fecit lucum quemadmodum fecerat Ahab rex Israelis, adorauit omnem exercitum cœli, & coluit illa. 2.Par.33.a
Aedificauit quoq; altaria in æde DOMINI, de qua dixerat DOMINVS, In Ierusalẽ ponam nomen meum. Extruxit insuper aras pro omni militia cœli in duobus atrijs domus DOMINI, traduxit filiũ suum per ignem, uacabat arti ariolandi & augurijs, instituit pythones & diuinos, & ingentia mala designauit in oculis DOMINI, 2.Reg.7.b

B ut illū ad iram concitaret. Posuit scul
2.Reg. 7.b ptile luci quē fecerat, in domo de qua
3.Reg.8.b dixerat DOMINVS ad Dauidem, et ad Solomonē filium eius; In domo ista & in Ierusalem quā elegi ex omnibus tribubus Israelis, ponā nomen meum perpetuò. Nec ultra sinā ut Israel emigret ex hac terra quam tradidi patribus eorum, modo custodiant & faciāt iuxta omnia ea quæ præcepi eis, & iuxta uniuersam legem quam mandauit eis seruus meus Moses. At illi non audierunt, nam seduxit eos Manasses, ut facerēt peiora ꝙ gentes quas deleuit DOMINVS à facie filiorum Israel. Et loquutus est DOMINVS per seruos suos prophetas in hanc sententiā,
Ierem.15.a Eo ꝙ Manasses rex Iuda fecit abominationes istas, & in his omnibus malitia superauit Amorræos qui ante eum fuerunt, quodq; effecit ut Iuda peccaret idolis suis, idcirco sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ecce ego adduco malum super Ierusalem & Iudam, ut ei qui illud audierit, ambæ aures eius
C tinniāt. Et extendam super Ierusalē regulam Samariæ, & pondus domus Ahab, & extergā Ierusalem, quemadmodum quis patinā detergit, & eam uertit. Deseram reliquias hæreditatis meæ, & tradā eas in manum hostium ipsorum, & patebūt direptioni & depopulationi omnium hostiū suorum, eo ꝙ malū designarint in oculis meis, & ꝙ irritauerint me, ab eo die quo egressi sunt patres eorum de Aegypto usq; in hunc diem. Sed & sanguinis innoxij plurimum fudit Manasses, donec impleret Ierusalē ad summū usq;, supra peccatum quo peccare fecit Iudam, ut faceret malum in oculis DOMINI. Reliqua gestorum Manassis, & omnia quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit, an nō hæc scripta sunt
Manasses moritur. in libro annaliū regum Iuda? Dormiuitq; Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suę, in hor
Amon regnat. to Vsæ, regnoq; inauguratus est Amon filius eius pro eo. Vigintiduos
D annos natus erat Amon quum regno fuit inauguratus, & regnauit duobus annis in Ierusalē: fuitq; nomen matris eius Mesullæmeth filia Haruz de Iotba. Designauit autē malitiā in oculis DOMINI, sicut fecerat Manasses pater eius. Ambulauitq; in omni uia in qua ambulauit pater eius, colens idola quę & pater eius coluerat adoraueratq;. Et dereliquit DOMINVM deum patrum suorū, & non ambulauit in uia DOMINI. Cōspirantesq; contra eum serui Amon, interfecerunt regem in domo sua. Et percussit populus terrę omnes qui coniurauerāt contra regem Amon, & cōstituit populus terræ regem Iosiam filium eius pro eo. Reliquum gestorum Amon quę fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Sepeliuit autē eum [populus] in sepulchro suo in horto Vsæ, & regnauit Iosias filius eius pro eo. *Amon occiditur.*

CAP. XXII.

OCto annos natus fuit Iosias quū regno inaugurraretur, regnauitq; triginta annis & uno in Ierusalē. Nomen matris eius fuit Iedida, quæ filia fuit Adaia de Bozkath. Hic fecit qđ rectum erat in oculis DOMINI, ambulauitq; in omni uia Dauid patris sui: nō recessit neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Factumq; est in anno decimooctauo regis Iosię, ut mitteret rex Saphan filium Azaliæ filij Mesullam scribā in domo DOMINI huiusmodi mādato, Ascende ad Hilkiam sacerdotem magnum, ut in summā redigant pecuniam quæ illata est in domū DOMINI, quam collegerunt custodes liminis à populo, dentq; eam in manus eorum qui opus faciunt, quiq; constituti sunt super domū DOMINI, tradantq; eam ijs qui faciunt opus in domo DOMINI, ad instauranda sarta tecta templi, fabris nēpe [lignarijs,] structoribus, & murarijs, ad cōparandum ligna & lapides scalptos, ad instaurandum templū. Veruntamen non exigatur ratio ab illis, in quorum manus pecuniæ illæ dantur, sed bona fide agant. Dixit autē Hilkias sacerdos summus ad Saphan scribam, Codicem legis inueni in domo DOMINI. Tradiditq; Hilkias codicem illum ipsi Saphan, ut eum legeret. Veniens autē Saphan scriba ad regē, retulit ad regem hoc negotium, & ait, Ordinarūt serui tui pecuniam quæ inuenta est in templo, & tradiderūt eam in manum eo-

A Iosias rex. 2.Par.34.a *Templi instauratio.* *B* *Deuteronomion inuenitur.*

Fundamentum vastavimus Isa.34. Mal.1.

rum qui opus faciũt pręfectis ædi DO
MINI: indicauit quoq; Saphan scri
ba regi, dicens, Hilkia sacerdos dedit
mihi codicem, legitq; in eo Saphan co
ram rege. Et factum est quum audisset
rex uerba codicis legis, scidit uestimē
ta sua. Et mandauit rex ipsi Hilkiæ sa
cerdoti, Ahikam filio Saphan, Ach-
bor filio Micheæ, & Saphan scribæ,
C atq; Asaiæ ministro regio, dicens, Ite,
et sciscitamini DOMINVM pro me,
pro populo, & pro uniuerso Iuda de
uerbis huius codicis inuēti, quoniam
furor DOMINI magnus succensus
est in nos, ꝙ patres nostri non audie-
rint uerba codicis huius, ut facerent
iuxta omne illud quod scriptū est no-
bis. Abijt itaq; Hilkias sacerdos, Ahi
kam, Achbor, Saphan, atq; Asaia ad
Hulda prophetissa. Huldam prophetissam uxorē Sallum
filij Tikua, filij Harham custodis ue-
stium, quæ habitabat Hierosolymis in
altera parte, & loquuti sunt cum ea.
Quæ dixit ad eos, Sic dixit DOMI-
NVS deus Israelis, Dicite uiro qui uos
ad me misit, Sic dixit DOMINVS,
Ecce ego adduco calamitatē super lo
cum istum, & super eos qui eum inha
bitant, nempe omnia uerba huius co-
dicis quem legit rex Iuda, eo ꝙ dereli
querunt me, & thus incenderunt dijs
D alijs, ut irritarēt me in omni opere ma
nuum suarū, et accendetur furor meus
contra locum istū, & nō extinguetur.
Porrò ad regem Iuda, qui misit uos ut
cōsuleretis DOMINVM, sic dicetis,
Iosias fidelis exauditur. Sic dicit DOMINVS deus Israelis,
Quandoquidē propter uerba quæ au
disti emollitū est cor tuum, & humilis
factus es coram DOMINO, quando
audiuisti quæ minatus sum contra lo-
cum istum, & cōtra habitatores eius,
ut fierent in desolationē & execratio
nem, & concidisti uestimenta tua, fle-
uistiq; corā facie mea, en & ego exau
diui, dicit DOMINVS. Idcirco ecce
ego colligam te ad patres tuos, & tu
colligeris ad sepulchra tua in pace, ut
oculi tui non uideant uniuersum ma-
lum quod ego adduco super locū istū.
Hi uero hanc responsionem retulerūt
regi.

CAP. XXIII.

A CVmq; rex misisset, cōgregati sunt
ad eum omnes seniores Iuda & Ie
rusalem. Ascendit aūt rex in ædē DO 2.Par. 34.f
MINI, unà cum omnibus uiris Iuda,
& cūctis habitatoribus Ierusalē, cum
sacerdotibus & cum prophetis & o-
mni populo, à minore ad maiorē usq;,
legitq; audientibus ipsis omnia uerba
libri fœderis, qui repertus fuerat in
æde DOMINI. Et rex stās iuxta co
lumnam, pepigit fœdus corā DOMI
NO, nempe ut ambularent post DO-
MINVM, & obseruarent præcepta
eius, testimonia eius, atq; statuta eius,
toto corde, totaq; anima, ut rata habe
rent uerba fœderis huius quę scripta
erant in libro illo, stabatq; uniuersus
populus in fœdus illud. Pręcepit insu
per rex Hilkię sacerdoti magno, & sa
cerdotibus posterioris ordinis, atq;
custodibus liminis, ut efferrent † ex Eccli 49.a
templo DOMINI cuncta uasa quę fa
cta fuerant ipsi Baal, lucis, & uniuer-
sæ militiæ cœli, & combussit ea foris
extra Ierusalē in cāpis Kidron, tulitq;
puluerem eorum in Beth El. Aboleuit B
quoq; Kamurim quos fundauerant re
ges Iuda, ut thura incenderēt in excel
sis & ciuitatibus Iuda circūeuntes Ie
rusalem: simulq; eos qui adolebāt ipsi
Baal, soli, lunę, influentijs, & omni mi Baal.
litię cœli. Eiecit quoq; lucū de domo Sol.
DOMINI extra Ierusalem ad torren Luna.
tem Kidron, & cōbussit eum [ibi] ad Lucus.
torrentem Kidron, cōminuitq; in pul-
uerem, & proiecit puluerē eius super
sepulchra filiorū populi. Diruit dein-
de domos catamitorū quę erant iuxta
domum DOMINI, ubi mulieres te-
xebant domūculas ipsi luco. Et addu
xit omnes sacerdotes ex ciuitatibus
Iuda, & contaminauit excelsa ubi sa- Excelsa.
cerdotes adoleuerant, à Geba usq; ad
Beer Seba, & diruit excelsa portarū,
quę erant ad ostiū portę Iehosua prę-
fecti urbis, quę ad sinistrā erant cuiq;
in porta ciuitatis. Veruntamen nō a-
scenderāt sacerdotes excelsorū ad arā
DOMINI in Ierusalem, sed comede-
bant placentas infermentatas inter fra
tres suos. Porrò & Tophet prophana C
uit quod est in ualle filiorū Hinnom, Tophet.
ne quis traduceret filiū suū aut filiam
suam per ignē ipsi Moloch. Aboleuit
deniq; equos quos dederant reges Iu
da soli in introitu templi DOMINI,
iuxta

iuxta cœnaculũ Nethan Melech eu-
nuchi qui erat in Paruarim: etiã qua
Solis cur- drigas solis igne combussit. Sed & al
rus. taria quæ erant super tectũ cœnaculi
Aræ idolo- Ahas, quæ fecerant reges Iuda, & al-
rum. taria quę fecerat Manasses in duobus
atrijs domus DOMINI cõfregit rex,
& currens inde proiecit puluerem in
torrẽtem Kidron. Excelsa quoq; quæ
erant è regione Ierusalem ad dextram
montis uastationis, quæ ædificauerat
3.Reg.11.b Solomon rex Israelis ipsi Asthoreth
idolo Zidoniorũ, & ipsi Chamos ido
lo Moab, & ipsi Milchom idolo filio
rum Ammon prophanauit rex, confre
gitq; statuas, & succidit lucos, & im-
D pleuit locũ eorũ ossibus humanis. Sed
3.Reg.12. & †altare quod erat in Beth El, & ex
celsum quod fecerat Ieroboam filius
Nebat, qui Israelitis occasio peccãdi
fuit: altare inquam illud & excelsum
confregit, & cõbussit excelsum, com-
minuitq; in puluerẽ, & succendit lu-
Ossa mor- cũ. Versus aũt Iosias uidit sepulchra
tuorum. quæ illic erant in monte, mittensq; tu
lit ossa de sepulchris, & concremauit
[ea] super altari, ut prophanaret illud
iuxta uerbũ DOMINI quod prædi-
xerat uir dei, qui uerba illa prędicaue
rat. Dixit enim, Quę hæc statua quam
ego uideo? Responderunt ei ciues ur-
3.Reg.13.a bis, Sepulchrũ est uiri dei, q̃ uenit de
Iuda, & prædicauit hæc uerba quæ fe
cisti super aram Beth El. Qui ait, Sini
te eum quiescere, nemo loco moueat
ossa eius. Ita seruata sunt ossa eius cũ
ossibus prophetæ qui de Samaria ue-
nerat. Omnes deniq; domos excelso-
rũ quæ erant in ciuitatibus Samariæ,
quas fecerant reges Israelis, ad irritan
E dum [DOMINVM,] abstulit Iosias,
fecitq; eis quemadmodũ fecerat omni
Occidit sa- bus in Beth El. Et mactauit cũctos sa
cerdotes ex cerdotes excelsorũ qui erant ibidẽ su
celsorum. per altaribus, atq; cõbussit ossa huma
na super illis, reuersusq; est Hierosoly
Phase cele- ma. Et pręcepit rex uniuerso populo,
bratur. dicens, Celebrate Passah DOMINO
2.Par.35.a deo uestro, secundũ quod scriptũ est
3.Esd.1.a in libro fœderis huius. Nec fuit tale
Passah à diebus Iudicũ qui iudicaue-
runt Israelẽ, & cunctis diebus regũ Is-
raelis, atq; regũ Iuda. Anno decimoo-
ctauo regis Iosiæ factũ est Passah illud

DOMINO in Ierusalẽ. Sed & pytho Pythones.
nes, magos, imagines, idola, atq; cun- Arioli.
ctas abominationes quæ cõspicieban
tur in terra Iuda & in Ierusalẽ expur-
gauit Iosias, ut rata haberet uerba le-
gis quę scripta erant in codice, quẽ re
pererat Hilkias sacerdos in domo DO
MINI. Ante eum non fuit talis rex, q̃ Iosiæ laus.
conuersus fuerit ad DOMINVM to
to corde suo, tota anima sua, totisq; ui
ribus suis iuxta uniuersam legẽ Mo- F
sis, nec exortus est post eũ talis. Verũ-
tamen DOMINVS nõ est auersus ab
æstu uehemẽti furoris sui, quo cõcita-
tus erat furor eius aduersus Iudã, pro
pter cunctas irritationes quibus ꝓuo
cauerat eum Manasses. Dixitq; DO-
MINVS, Iudã quoq; auferã à cõspectu
meo, quemadmodũ abstuli Israelẽ, & Infra 24.a
auersabor ciuitatẽ istam quã elegerã,
nẽpe Ierusalẽ, & ædem de qua dixerã,
Nomen meũ erit illic. Reliquũ rerum
Iosiæ, & omnia quæ gessit, an non hęc
scripta sunt in libro annaliũ regum Iu
dæ? In diebus suis ascẽdit Pharao Ne
cho rex Aegypti contra regẽ Assyrio
rum ad fluuiũ Euphraten, cui dum ob
uiam proficiscitur rex Iosias, eo cõspe
ctu occidit eũ in Megiddo. Serui eius Iosias occi-
deuehẽtes eum mortuũ de Megiddo, ditur.
uexerũt eum Hierosolyma, & sepelie 2.Par.36.c
runt eum in sepulchro suo. Porrò po- G
pulus terrę accepit filiũ Iosię ipsum Ie
hoahas, quem unctũ constituerunt re-
gem pro patre suo. Vigintitres annos Ioachas
natus fuit Iehoahas quum regno inau rex.
guraretur, regnauitq; tribus mensibus
in Ierusalem. Nomen matris suæ fuit
Hamuel, filia fuit Ieremiæ de Libna.
Is designauit malum in oculis DOMI
NI, iuxta omnia quę designauerãt pa
tres sui. Vinxit autẽ eum Pharao Ne-
cho in Ribla in regione Hamath, q̃ re
gnum occupasset Hierosolymis. Impo
suit insuper mulctam super terram, ar
genti centum talẽta, auri unum. Tum
cõstituit Pharao Necho regem ipsum
Eliakim filium Iosiæ pro Iosia patre Eliakim
eius, mutauitq; ei nomen Iehoiakim. rex uel Ioa
Porrò ipsum Iehoahas tulit, qui ueni- chim.
ens in Aegyptum, illic moritur. Ieho-
iakim aũt pendit Pharaoni argentum
hoc & aurum, indicto tamen stipen-
dio regioni, ut daretur pecunia iuxta

imperiū Pharaonis, à quoq; iuxta æsti
mationem exigens argentū & aurum,
idq; ab [uniuerso] populo terræ, ut
daret [hoc] Pharaoni Necho. Vigin
tiquinq; annos natus fuit Iehoiakim
quū inaugurare tur regno, regnauitq;
undecim annis Hierosolymis. Nomen
matris eius fuit Sebuda, quæ fuit filia
Pedaia de Ruma. Et is designauit ma
lum in oculis DOMINI, iuxta oīa
quæ designauerant patres eius.

CAP. XXIIII.

A Ascendit in diebus eius Nebukad
Næzar rex Babyloniorum, cui ser
uus est factus Iehoiakim tribus annis,
sed uersus defecit ab eo. Misit autē in
eum DOMINVS grassatores Chal-
dæos, grassatores Syros, grassatores
Moabitas, & grassatores ex Ammo-
nitis, quos misit in Iudam ut eum per-
derent, iuxta uerbū DOMINI quod
loquutus erat per seruos suos prophe
tas. Veruntamen iuxta os DOMINI
hoc factum est contra Iudā, ut tolleret
[eum] à facie sua, cum propter pecca
ta Manassis, iuxta omnia quę designa
uerat, tum etiam propter sanguinē in-
nocentē quem effuderat, repleuerat q;
Ierusalem sanguine innoxio, ideo DO
B MINVS noluit propitius esse. Reli-
quū gestorū Iehoiakim, & omnia quæ
fecit, an non hæc scripta sunt in libro
Ioachim moritur. annalium regū Iuda? Dormiuit itaq;
Iehoiakim cū patribus suis, & regna-
Ioachin rex uit Iehoiachin filius eius pro eo. Por-
rò rex Aegypti amplius non egressus
est terram suam, quoniam rex Babylo
nis occupauerat omnia quæ erant re
gis Aegyptij, à fluuio Aegypti usq; ad
ad fluuium Euphraten. Iehoiachin na
tus erat decem & octo annos quū cœ
pisset regnare, regnauitq; tribus men-
sibus Hierosolymis. Nomen matris
eius Nehusta, quæ filia fuit Elnathan
de Ierusalem. Designauit & is malū in
oculis DOMINI, iuxta omnia quæ
C fecerat pater eius. Sub idem tempus
Dan.1.a ascenderunt serui Nebukad Næzar
regis Babylonij contra Ierusalem, ue-
nitq; ciuitas in obsidionē. Sed & Ne-
bukad Næzar rex Babel uenit contra
urbē, & oppugnabant eam serui eius.
Egressus est ergo Iehoiachin rex Iuda
ad regem Babylonium, ipse & mater
eius, serui eius, principes eius, atq; eu
nuchi eius. Et tulit eum rex Babylo-
niæ anno octauo regni sui. Et extulit
illinc omnes thesauros domus DOMI
NI, & thesauros domus regis, & con
cidit oīa uasa aurea quæ fecerat So
lomon rex Israelis in ędę DOMINI,
sicut loquutus fuerat DOMINVS.
Transtulit deinde omnem Hierosoly-
mam, omnes proceres, & omnes he-
roes fortes, nempe decem millia, in ca
ptiuitatem, omnes artifices atq; inclu
sores: nihil fuit reliquum præter ino-
pem plebem terræ. Transtulit & Ieho D
iachin in Babylonem, matrem regis, Esther 2.a
uxores regis, eunuchos eius atq; po-
tentes terræ, hos abduxit in captiuita
tem de Ierusalem in Babylonem. Om
nes deniq; uiros bello aptos, nempe
septem millia: item artifices & inclu-
sores mille, & quidquid roboris erat
bello aptū duxit rex Babylonis in ca
ptiuitatem Babylonem. Constituit au
tem regē rex Babylonis Mathaniam Mathanias
patruum eius pro eo, & mutauit ei no uel Sede-
men Zedekias. Vigintiunū annos na chias rex.
tus erat Zedekias quum inaugurare Iere.37.a
tur regno, regnauitq; undecim annis & 52.a
in Ierusalem. Nomen matris eius fuit
Hamital, quæ filia fuit Ieremiæ de Lib
na. Designauit autem malum in oculis
DOMINI iuxta omnia quæ fecerat
Iehoiakim. Etenim iuxta furorem DO
MINI actum est contra Ierusalem &
Iudam, donec proijceret eos à conspe
ctu suo, & rebellis fuit Zedekias ade
uersus regem Babylonis. XXV.

ET factum est anno nono quū regna A
ret [Zedekias,] mense decimo, de Iere.39.a
cima [die] mensis, ut ueniret Nebu- & 52.a
kad Næzar rex Babylonis, ipse & o-
mnis exercitus eius contra Ierusalem.
Is obsedit eam, & excitauit aduersus
eā munitiones, obsessaq; est urbs usq;
in undecimū annū Zedekię regis. No
na mensis inualuit fames in urbe, [a-
deo] ut non esset cibus populo terræ.
Scissa igitur urbe, [fugerūt] noctu o-
mnes uiri bellatores, ea uia quę est ad
portam inter duos muros iuxta hor-
tos regios, Chaldæis urbem circumse
dentibus, abieruntq; uersus cāpestria.
Insequutus autem exercitus Chaldęo B
rum, apprehendit regem [Zedekiam]
in

in campis Iericho, quũ uniuersus exercitus eius dissipatus esset ab eo. Cõ
Sedechias capitur. prehensum ergo regem, adduxerunt eum in Reblam ad regẽ Babylonium, ubi iure damnauerunt eum. Porrò filios Zedekiæ trucidarunt in conspectu eius, & oculos Zedekiæ cæcos reddidit, uinxitq; eum duabus catenis, & perduxit eum Babylonẽ. Mense quinto, septima die mẽsis, (is est annus decimusnonus regis Nebukad Næzar regis Babyloniæ,) uenit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium, seruus regis Babyloniæ Hiero-
Psal.37.b solyma, & incẽdit ædem DOMINI, & domũ regis, omnes denique domus Hierosolymitanas, & cunctas ædes magnificas incendit igne. Muros insuper Hierosolymorũ qui ambiebãt [urbẽ,] diruit uniuersus exercitus Chaldęorum, qui fuit cum præfecto rerũ ca
C pitalium. Qui uero reliqui de populo in urbe facti erant, quiq; profugerant ad regem Babylonis, & qui reliqui facti erant ex uulgo, hos inquã transportauit Nebusar Adan pręfectus rerũ ca
Iere.27.d pitalium. Pauperes aũt terrę reliquit Nebusar Adan pręfectus capitaliũ rerum, ut uineas & agros colerent. Porrò columnas æreas quę erant in æde DOMINI, machinas, & mare æneũ quod erat in æde DOMINI, comminuerunt Chaldęi, & omne æs ex illis tulerũt Babylonem. Lebetes, scopas, cultros, cochlearia, & omnia uasa ænea quibus ministrabatur, tulerunt, receptacula ignis, pelues sparsorias, quarum alia aurea erant, alia uero argentea, tulit pręfectus rerũ capitaliũ. Columnarũ ambarum, maris autem
D unius, & machinarũ omniumq; uaso-
3.Reg.7.b rum illorũ quę fecerat Solomon pro
Iere.52.c æde DOMINI, pondus æris ratio-
2.Par.3.d nem superabat. Erat enim columnę unius altitudo decẽ & octo cubitorum, eratq; epistylium æneum super ipsam, & altitudo epistylij trium erat cubitorum, super epistylio erat reticulatũ opus, & mala punica per ambitum: omnia erant ænea. Ad hunc modũ erat & altera columna cum reti. Tulit quoq; Nebusar Adan pręfectus capitaliũ rerum Sariã primariũ sacerdotẽ, & Zephoniam sacerdotem secundũ ab eo, tresq; custodes liminis. Ex urbe aũt tulit eunuchũ unum, qui erat magister militum, & quinq; uiros ministros regis, qui inueniebantur in urbe. Scri- E
bam deniq; exercitus, ex populo terrę in militiam conscribendi officio pręfectum, cum sexaginta uiris de populo terrę inuẽtis in urbe. Tulit hos inquã Nebusar Adan pręfectus rerum capitalium, & adduxit eos in Reblam ad regẽ Babylonis. Et percussit eos rex Babylonis, & occidit eos in Rebla in terra Hamath. Sic abduxit Iudã captiuum è terra sua. Reliquo autem populo quem reliquũ fecit Nebukad Næzar rex Babylonis in terra Iuda, pręfecit Godoliam filiũ Ahikam filij Sa- Godolias.
phan. Audientes aũt omnes proceres Ier. 40.b.c
exercitus, ipsi scilicet & [cęteri] uiri quod pręfecisset rex Babylonis Godoliã, ueneruntad Godoliã in Mizpa. Nem F
pe Ismael filius Nethanię, Iohanan filius Karę, Seraia filius Tanhumet Netophathites, et Iaasanias filius Maachathi, hi cũ militibus suis. Iurauitq; illis Godolias et militibus eorũ, & dixit ad eos, Ne metuatis à seruis Chaldęorum, habitate in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit uobis. Factum est aũt mense septimo, ut ueniret Ismael filius Nethanię filij Elisama de semine regio, & decem uiri cũ eo, qui trucidabant Godoliam ut moreretur. Iudęos quoq; & Chaldęos qui fuerãt cum eo in Mizpa. Consurgensq; omnis populus, à minori ad maximũ usque, cum ducibus exercitus, profecti sunt in Aegyptum, metuerunt enim à Chaldęis. Factum uero est in tricesimo G
septimo anno captiuitatis Iehoiachin regis Iuda, mense duodecimo, uicesimaseptima die mensis, ut Euilmerodach rex Babylonis ipso anno regni sui restitueret capitis diminutionem Iehoiachin regis Iudę, & educeret eũ Ioachin exaltatur.
de carcere. Loquutus quoq; est cũ eo humaniter, & constituit solium eius super solium [reliquorũ] regum qui cum eo erant in Babylone. Mutauit et uestem captiuitatis eius. Cibũ quoq; sumebat apud eum perpetuò cunctis diebus uitæ eius. Victus quoq; perpetuus dabatur ei à rege certo demenso in singulos dies uitæ eius.

Liber Paralipomenon primus, Hebraice Dibre haiamim.

CAPVT I.

A Gene.2.b 4.d.5.b Gen.10.a

DAM, Seth, Enos, Kenan, Mahalaleel, Iared, Hanoch, Metusala, Lamech, Noë, Sem Ham, & Iaphet. Filij Iaphet, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Mæsech, Thiras. Filij Gomer, Askenaz, Diphath, & Thogarma. Filij Iauan, Elischa, Tharsisa, Kithim, & Dodanim. Filij Ham, Kusch, Mizraim, Put et Kanaan. Filij Kusch, Seba, Hauila, Sabtha, Raëma, & Sabthecha. Filij Raama, Seba & Dedan. Porrò Chusch genuit † Nimrod: hic cœpit esse heros Gen.10.b uiolētus in terra. Mizraim genuit Ludim, Anamim, Lehabim, Naphtuhim, Patrusim, & Chasluhim, è quibus egressi sunt Palestini & Caphtorim. Chanaan genuit Zidon primogenitū suum, & Heth, & Iebusæum, Amorræum, Girgesęum, Hiuæum, Arkęum, B atq; Sinæum. Deniq; Aruadęum, Zemaræum, & Hamathæum. Filij Sem Sem. Gen.10.d 11.b [fuerunt] Elam, Assur, Arphachsad, Lud, Aram, Vz, Hul, Gether atq; Masech. Arphachsad genuit Schala, Schala genuit Eber. Porrò ipsi Eber geniti sunt duo filij, nomen unius erat Pęleg, q; in diebus eius diuisa fuisset terra: nomen uero fratris sui erat Iaktan. Iaktan genuit Almodad Saleph, Hazarmaueth, Iera, Hadoram, Vsal, Dikla, Ebal, Abimael, Seba, Ophir, Hauila, & Iobab: hi omnes fuerunt filij Iactan. Sem, Arphachsad, Sala, Euer, Peleg, Reu, Serug, Nahor, Tharah, Abram, qui & Abraham. Filij Abrahæ, Isaac & Ismael. Et hę sunt C generationes eorū, Primogenitus Ismael, Nebaioth, Kedar, Adbeel, Mibsam, Misma, Duma, Masa, Hadad, Abraham. Gene.11.d Ismael. Gene.25.b Thema, Ietur, Naphis & Kedma. Isti sunt filij Ismaelis. Filij autem Keturæ concubinæ Abrahæ, hæc genuit Zimram, Iaksan, Medan, Midian, Iisbak & Sua. Filij Iaksan [fuerunt,] Seba et Dedan. Filij Midian, Epha, Epher, Hanoch, Abida, Eldaah: isti omnes fuerunt filij Ketura. Abraham aūt genuit Isaac. Porrò filij ipsius Isaac, Esau & Israel. Filij Esau, Eliphas, Rehuel, Iehus, Iaelam, Korah. Filij Eliphas, Theman, Omar, Zephi, Gaetham, Kenan Isaac. Gene.36.b Thimna, & Amalek. Filij Rehuelis, Nahath, Særa, Sama, & Misa. Filij Seir, Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, Dison, Ezer, & Disan. Filij autē Lotan, Hori, Homam: soror uero Lotan, Thimna. Filij Sobal, Alian, Manahath, Ebal, Sebi, & Onam. Filij Zibeon, Aia & Ana. Filij Ana, Dison. Filij Dison, Hamran, Aesban, Iithran & Cheran. Filij Ezer, Bilhan, Saauan, & Iaēkan. Filij Dison, Vz & Aran. Isti uero D sunt reges qui regnauerunt in terra Edom, antequam regnaret rex aliquis Edom. Gene.36.b super filios Israelis. Bela filius Beor, nomenq; ciuitatis eius fuit Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit pro eo Iobab filius Sera de Bozra. Mortuus aūt est Iobab, regnauitq; pro eo Husam, de terra Themanorū. Et mortuus est Husam, regnauitq; pro eo Hadad filius Bedad, q percussit Madianitas in terra Moabitarū, nomen ciuitatis eius erat Auith. Mortuo Hadad successit ei in regno Samla de Masreka. Mortuus q̄q; Samla, & regnauit p eo Saul de Rehoboth fluminis. Mortuo Saul, regnauit p eo Baal Hanan filius Achbor. Mortuus est & Baal Hanan, regnauitq; p eo Hadad, cuius urbis nomen Pahi: nomē uero uxoris eius Mehetabel filia Matred, filij Mesaab. Mortuo Hadad, duces facti sunt in Edom. Dux Thimna, dux Alia, dux Iethet, dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon, dux Kenas, dux Theman, dux Mibzar, dux Magdiel, dux Iram. Hi fuerūt duces Edom.

CAP. II.

A Filij Iacob, Gene.29.g & 30.a 35.c.d Gene.38.a Gen.46.b Infra 4.a Matt.1.a Iosue 7.a
Isti sunt filij Israel, Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar, Zebulon, Dan, Ioseph, Beniamin, Naphtali, Gad & Aser. Filij Iuda, Er, Onan et Sela: tres illi nati sunt ei ex filia Sua Chananitide. Fuit autem Er primogenitus Iuda, malus coram DOMINO, ob id occidit eum. Porrò Thamar nurus eius peperit ei Pærez & Sara, ut omnes filij Iuda essent quinq;. Filij Pærez, Hezrom

rom & Hamul: filij uero Sara, Simri, Ethan, Heman, Chalchal & Dara: omnium fuerunt quinque. Filij Charmi, Achar, qui turbauerat Israelem, quum
Iosu.7.a
B prævaricaretur in Hærem. Filij uero Ethan, Asarias. Filij deinde Hezron quod nati sunt ei, Ierahmeel, Ram & Chelubai. Porrò Ram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naason principem filiorum Iuda. Naason aūt genuit Salma, Salma uero genuit Boas, Boas genuit Obed, & Obed genuit Isai. Isai genuit primogenitū suum Eliab, secundum Aminadab, tertium Simea, quartum Nethaneelē, & Raddai quintum, sextum Ozem, septimū Dauidē. Sorores aūt eorū erāt Zeruia & Abigail. Filij Zeruia, Abisai, Ioab, & Asahel, tres nempe. Porrò Abigail genuit Amasam, pater aūt Amasæ Iether Ismaelites.

Ruth 4.d

Isai uel Iesse.

1.Reg.16.b

Filij Saruiæ.

C Chaleb aūt filius Hezron genuit Asubam ex uxore, & Ierihoth: suntque hi filij eius, Ieser, Sobab, Ardon. Mortua Asuba duxit Chaleb ipsam Ephrath, quæ peperit ei Hur. Cæterum Hur genuit Vri. Vri aūt genuit Bezaleel. Postea uenit Hezron ad filiā Machir patris Gilead, duxitque eam cum esset ipse natus sexaginta annos, illaque peperit ei Segub. Segub autē genuit Iair, qui habuit uigintitres ciuitates in terra Gilead. Cepitque Gesur & Aram uiculos Iair ab eis. Kenath quoque & filias eius, oppida sexaginta. Omnes isti fuerunt filij Machir patris Gilead. Cumque mortuus esset Hezron, apud Chaleb in Ephratha, genuit ei uxor Hezron Abia, Assur, patrem The-

Iair.

D koa. Fuerunt aūt filij Ierahmeelis primogeniti Hezrō, primogenitus Ram, Buna, Oren, Ozem, & Ahia. Obtigit autem ipsi Ierahmeeli uxor alia nomine Atara, quæ fuit mater Onam. Et filij Ram primogeniti Ierahmeelis fuerūt Maaz, Iamin & Eker. Filij autem Onam fuerunt Sammai & Iada: filij Sammai Nadab atque Abisur. Porrò nomen uxoris Abisur Abihail, peperitque ei Ahban, et Molid. Filij Nadab, Sæled & Appaim. Mortuusque est Sæled absque liberis, & filij Appaim Iishi, & filij Ishi, Sesan, & filij Sesan, Ahlai. Filij aūt Iada fratris Sāmai, Iether, & Ionathan, mortuusque est Iether absque filijs. Porrò filij Ionathan, Pæ-

B leth & Sasa: hi fuerunt filij Ierahmeelis. Sesan non habuit filios, sed filias. Habuit quoque Sesan seruū Aegyptiū nomine Iarha: deditque Sesan filiā suam seruo suo Iarha uxorē, quæ peperit ei Athai. Athai aūt genuit Nathan, Nathan genuit Sabad, Sabad genuit Eplal, Eplal genuit Obed. Obed uero genuit Iehu, Iehu genuit Asariam, Asarias genuit Halez, Halez genuit Eleasa, Eleasa genuit Sismai, Sismai genuit Salum. Porrò Salum genuit Iekamiam, Iekamias uero genuit Elisama.

Sasa.

Filij aūt Chaleb fratris Ierahmiel, Mesa primogenitus eius, qui pater fuit Siph, et filij Maresa patris Hebron. Filij Hebron, Kora, Tapua, Rekem, & Samma. Sāma genuit Raham patrem Iarkam, Rekem uero genuit Samai. Cæterū filius Samai, Maon. Maon deinde fuit pater Bethzur. Porrò Epha concubina Chaleb genuit Haran, Moza et Gases. Haran aūt genuit Gases. Filij aūt Iahdai, Regem, Iotham, Geschan, Pelet, Epha & Saaph. Concubina Chaleb Maacha, de qua genuit Sæber & Thirhana. Peperit quoque eadē Saaph patrem Madmana, & Seua patrē Machbena, & patrē Gibea. Filia aūt Chaleb fuit Achsa. Isti fuerūt filij Chaleb filij Hur primogeniti Ephratæ, Sobal pater Kiriath Iearim, Salma pater Bethlehem, et Hareph pater Beth Gader. Fuerūt quoque ipsi Sobal patri Kiriath Iearim filij, qui uidebat dimidiū Manhitarū. Familiæ aūt Kiriath Iearim sunt Iethritæ, Haputhitæ, Hassumathitæ, & Hamisraitæ, ex quibus egressi sunt Zarathitæ & Esthaulitæ. Filij Salma Bethlehemitę, & Netophatitæ coronæ domus Ioab, & dimidiū Manahitarū Zareitarū. Familiæ porrò scribarū inhabitantium Iahbetz Tirathęi, Simathęi, Suchathęi. Hi sunt Kenæi, uenientes ab Hamath patre domus Rechab.

Caleb.

F

G

CAP. III.

A Hi fuerūt filij Dauidis, qui nati sunt ei in Hebron. Amnon primogenitus ex Ahinoam Iesreelitide. Secūdus erat Daniel ex Abigail Carmelitide. Tertius Absolom filius Maacha filiæ Thalmai regis Gessur. Quartus Adonias filius Haggith. Quintus Se-

David filij.
2.Reg.3.a

phatia ex Abital. Sextus Iithream ex Aegla uxore sua. Sex illi nati sunt ei in Hebron, regnauitq; illic septē annis & sex mēsibus, in Ierusalem uero
2.Reg.5.e regnauit trigintatribus annis. Porrò in Ierusalem nati sunt ei isti, Simeia,
B Sobab, Nathan, et Solomon, quatuor ex Bath Sua filia Ammiel. Ibhar quoq; et Elisama, Eliphalet, Noga, Nepheg, Iaphia, Elisama, Eliada, & Elipheled, nouem: omnes filij Dauidis, exceptis filijs concubinarū, eratq; Thamar soror eorum. Filius autē Solomonis Re habeam, cuius filius fuit Abias, & huius filius Asa, cuius filius Iosaphat, is habuit filiū Ioram, huius filius Ahasias, deinde Ioas filius illius, huius filius Amasias, huius filius Asarias, huius filius Iotham, huius filius Ahas, huius filius Ezechias, huius filius Manasses, huius filius Amon, huius filius
Reges Iuda usq; ad Sedechiam.
C Iosias. Porrò filij Iosię, primogenitus Iohānan, secundus Iehoiakim, tertius Zedekias, et quartus Sellum. Filij au
Matth.1.b tem Iehoiakim, Iechonias filius eius, et Zedekias filius eius. Filij Iechonię, Assir & Sealthiel filius eius, Malkiram quoq; & Pedaia, Senazar, Iekamia, Hosama, & Nedabaia. Filij aūt Pedaia, Serubabel et Semei. Filius Serubabel, Mesullam, Hanania, & Selomith soror eorū, Hasuba quoq;, Ohel, Berechia, Hasadia, & Iusabhesed, quinque. Filius uero Hananię Pelatia &
D Esaia. Filij Rephaia, filij Arnan, filij Obadię, filij Sechanię. Filij deinde Sechanię, Semaia: et filij Semaia, Hatus, Igeal, Bariah, Nearia & Saphat, sex. Filius Nearię, Eliohenai, Hiskia, Asrikam, tres. Filij aūt Eliohenai, Hodias, Eliaschib, Pelaia, Accub, Iohanan, Delaia, & Anani, septē. CA. IIII.

A Genealogia filiorum Iuda. Supra 2.a Gen.38.d & 46.b

Filij Iuda, Pęrez, Hezron, Charmi, Hur et Sobal. Reaia uero filius Sobal genuit Iahath, Iahath genuit Ahumai atq; Lahad. Et hę sunt familię Zareathitarum. Ele pater Etham Iisreel, Iisma, et Iidbas: nomen sororis eorum Hazlelponi. Penuel pater fuit Gedor, Eser pater Husa, & hi filij Hur primo
Assur. geniti Ephratę patris Bethlehē. Assur uero pater Tekoe duas habuit uxores, Helea et Naara. Peperitq; ei Naara Ahuzam, Hepher, Themni & Ahasthari: isti sunt filij Naara. Filij uero Helea, Zęreth, Iezohar & Ethnan.
B Porrò Koz genuit Anub & Zobeba, & familiam Aharhel filij Harum. Et fuit Iabez honorabilior fratribus suis, uocauitq; mater eius nomen eius Iabez, dicens, Quia in dolore peperi eum. Et inuocauit Iabez deum Israelis, dicens, Si benedicendo benedixeris mihi, et dilataueris terminū meum, fueritq; manus tua mecū, feceris q; me [liberum] à malo, ut nō noceat mihi. Dedit itaq; deus quæ postulauerat. Oratio Iabes.
Chelub autem frater Sua genuit Mehir, qui fuit pater Esthon. Esthon genuit Betrapha, Paseah, & Thehinna patrē ciuitatis Nahas: hi sunt uiri Recha. Filij autem Kenas, Othniel & Se C
raia, & filij Othniel, Hathath. Porrò Meonothai genuit Ophram, et Seraia genuit Ioab patrem Geharasim, fuerūt enim fabri. Filij aūt Chaleb, filij Iephune, Iru, Ela, & Naam. Filij Ela, Kenas: filij aūt Iehalelel, Siph & Sipha, Thiria, & Asarel. Filij Esra, Ięther et Mæred, Epher & Ialon, peperitq; Miriam & Sammai, atq; Iisbah patrem Esthemoa. Et uxor eius Iehudia peperit Ięred patrem Gedor, & Heber patrem Socho, atq; Iekuthiel patrem Sanoah: et isti sunt filij Bithiah, filię Pharaonis, quam duxerat Męred. Et filij D Caleb.
uxoris Hodia sororis Naham patris Kehila, Garmi & Esthemoa Maachathites. Filij uero Simon, Ammon & Rinna, Ben Hanan & Thilon. Filij uero Iishi & Ben Soheth. Filij Sela, filij Iuda, & Her pater Lecha, & Laada pater Maresa, & familię operationis lini in domo Asbea, Iokim quoq; & uiri Chozeba, Ioas & Saraph, qui dominati sunt in Moab, & Iasubi Lahem: & uerba ista uetera sunt. Isti sunt figuli habitantes Netaim & Gedera cum rege in opere suo ibidem commorantes. Filij Simeon, Nemuel, Iamin, E Filij Sela. Gene.38.a
Iarib, Zęra & Saul, Sallū filius eius, Nibsam filius eius, & Misma filius eius. Porrò filij Misma, Hamuel filius eius, Sachur filius eius, Simei filius eius. Habuit aūt Simei sedecim filios, & sex filias: fratres autem eius nō habuerunt filios multos, sed & uniuersa familia eorum non est aucta usq; ad Simeon. Gen.46.b

[nume-

[numerum] Iuda. Habitarũt autem in Bersabea, Molada & Hazar Sual, in Bilha, in Ezem, in Tholad, in Bethuel, in Horma, in Ziklag, in Beth Marcaboth, in Hazar Susim, in Beth Birei, atq; in Sarraim: istę sunt ciuitates

F eorũ, usq; dum Dauid regnauit. Et uillæ eorum, Etham & Ain, Rimmon, Thochen, et Asan, oppida quinq;. Et uniuersi uiculi eorum qui fuerunt circum istas ciuitates usq; ad Baal. Hęc est habitatio eorum, atq; propagatio ipsorum Mesobab, et Iamlech atq; Iosa filius Amazię. Et Ioel, atq; Iehu filius Iosibia, filij Seraia, filij Asiel, Elioenai, Iaacoba, Iesohaia, & Asaia, Adiel, Iesimeel, & Benaia. Et Sisa filius Siphi, filij Allon, filij Iedaia, filij Simri, filij Semaia. Isti sunt inclyti principes per familias suas, qui uehementer instaurarunt domum patrũ suorum. Et abierũt dum itur Gedor usq; ad orientalem plagam uallis, quęsitũ pascua

G gregi suo. Inuenerunt autẽ pinguia & bona pascua, & terram utrinq; spatiosam, quietam insuper & felicem, quoniam ex Ham antea illic habitauerãt. (Chã stirps deleta.) Veneruntq; isti qui nominatim scripti sunt in diebus Ezechię regis Iuda, & attriuerũt tentoria atq; habitacula eorum quę inuẽta sunt illic, exciderũtq; eos usq; in pręsentẽ diem, habitarũtq; ipsi [illic] illorum loco, q illic essent pascua pro gregibus suis. Ad hęc profecti sunt quidam ex filijs Simeon ad montem Seir, uiri nempe quingenti, quibus pręfuerũt Pelatia, Nearia, Rephaia, Vsiel, & filij Iishi. Percusseruntq; reliquias quę euaserant ex Amalek, & habitauerunt illic in hunc usq; diem. (Amalechitę percussi.)

CAP. V.

A (Cognatio Ruben. Gen. 35. d 49. a) PORrò filij Ruben primogeniti Israelis sunt: (is quum esset primogenitus, uiolassetq; lectum patris sui, datum est ius primogenitorũ filijs Ioseph filij Israelis: nec tamen iuxta hoc ius primogenitũ censa est familia, quo niam Iuda pręualuit fratribus, et princeps fuit ex hac [tribu,] licet ius primogenitum [maneret] ipsi Ioseph.) (Iudę datum regnum. Iosepho duplex portio.) Filij inquam Ruben primogeniti Israelis, Hanoch et Pallu, Hezron & Charmi. (Gen. 48. b Exod. 6. c Num. 26. a) Filij Ioel, Semaia filius eius, Gog filius eius, Simei filius eius, Micha filius eius, Reaia filius eius, Baal filius eius, Beera filius eius, quem abduxit Teglat Phalassar rex Assyriorum: is fuit princeps inter Rubenitas. Et fratres eius per familias suas, quando genus suum censebant, erat princeps Iehiel & Zacharias. Porrò Bela filius Asan, filij Sema, filij Ioel: ipse habitauit in Aroer usq; ad Nebo & Baal Meon. Ab Oriente quoq; habitauit B usq; dum uenitur in desertum à fluuio Euphrate, habuerũt enim pecora multa in terra Gilead. (Habitatio Ruben.) Et in diebus Saulis bellum gesserunt cum Haggarę is, cecideruntq; illi in manus eorũ, & habitauerũt in tentorijs eorũ in uniuersa superficie oriẽtalis plagæ Galaad. (Agarẹni occisi.) Filij uero Gad è regione eorũ habitarunt in terra Basan usq; ad Salcha. (Gad habitatio.) Eratq; Ioel caput, & Saphan secũdus [ab eo,] Ianai uero & Saphat in Basan. Porrò fratres eorum pro domo patrum suorum, Michael, Mesullam, Seba, Iorai, Iakan, Sia atq; Eber, septẽ. Isti sunt filij Abihail, filij Huri, filij Iaroah, filij Gilead, filij Michaël, filij Iesisai, filij Iahdo, Bus. Ahi filius Abdiel, filij Guni princeps fuit domus C patrum suorum. Habitauerũtq; in Gilead, in Basan, & in uiculis eius, atq; in omnibus suburbanis locis Saron, iuxta exitus eorum. Omnes hi recensiti sunt per familias suas in diebus Iotham regis Iuda, & in diebus Ierobo am regis Israelis. Fuerunt autem Rubenitę, Gaditę, atq; dimidia tribus Manassis fortes uiri, qui poterant gestare scutum & gladium, & tendere arcum, asuetiq; bellis: erant eorũ quadragintaquatuor millia, septingenti & sexaginta bello apti. Bellũ quoq; gesserunt cum Haggarę is, Iethur, Naphis, & Nodab. Et adiuti sunt aduersum illos, datiq; sunt Haggarę i in manus eorum, omnesq; qui cum illis erant, quoniam clamauerant ad deum in bello, exaudiuitq; eos, quoniam fisi sunt illi. (Prẹlia cum oratione.) Et ceperunt pecora eorum, & camelos eorum, quinquaginta millia, ouium ducenta & quinquaginta millia, asinorum duo millia, & hominum uiuentium centum millia, multi D insuper uulnerati ceciderunt: pręlium enim istud erat à deo, habitaueruntq; (Bellum domini.)

in locis eorum usque ad transmigrationem. Et filij dimidiæ tribus Manassis habitauerunt in terra à Basan usque ad Baal Hermon, & Senir, atque montem Hermon, uehementer enim creuerant. Istique fuerũt principes domus patrum eorum, Epher & Ishi, Eliel, Asriel, Ieremias, Hodaias atque Iahdiel uiri heroes & bellicosi, ad hæc uiri inclyti, & principes domus patrum suorum. Præuaricatores autem fuerunt aduersus deum patrum suorum, scortantes post deos populorum terræ, quos exterminauerat deus à facie eorum. Excitauit autem deus Israelis spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Tiglath Pilnæser regis Assyrij, qui transduxit eos, nempe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manasse, & duxit eos in Hala, Habor, Hara, & ad fluuium Gosan usque in hunc diem.

Israelitę ob idololatriã capiuntur ab Assyrijs.

CAP. VI.

A Cognatio Leuitarũ. Gen. 46. b Infra 22. b Filij Aharon.

Filij Leui, †Gerson, Kahath & Merari. Filij autem Kahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vsiel. Filij Amram, Aharon & Moses, atque Maria. Filij Aharonis autẽ, Nadab, Abihu, Eleasar, & Ithamar. Eleasar uero genuit Pinhas, Pinhas genuit Abisua, Abisua genuit Buki, Buki genuit Vsi, Vsi autẽ genuit Seraia, Seraia genuit Meraioth, Meraioth genuit Amariã, Amarias genuit Ahitub, Ahitub genuit Zadok, Zadok genuit Ahimaaz, Ahimaaz genuit Asariam, Asarias genuit Iohannan, Iohannan genuit Asariam. Is sacerdotio functus est in domo quam extruxit Solomon in Ierusalem. Genuit autẽ Asarias Amariam, & Amarias genuit Ahitub, Ahitub genuit Zadok, Zadok autem genuit

B Sallum, Sallum genuit Hilkiam, Hilkias genuit Asariam, Asarias genuit Seraia, Seraia genuit Iehozadek, Iehozadek autem abijt, quum DOMINVS captiuos abduceret Iuda & Ierusalem per manum Nebukad Næzar. Filij Leui, Gersom, Kahath, & Merari. Hæc uero sunt nomina filiorum Gersom, Libni & Simei. Filij autem Kahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vsiel. Filij Merari, Maheli & Musi. Istæ ergo sunt familiæ Leui iuxta patres eorum, Ipsius Gersom, Libni filius eius, filius eius Zimma, Ioah filius eius, Iddo filius eius, Sera filius eius, Ieatrai filius eius. Filij ipsius Kahath, Aminadab filius eius, Kora filius eius, Assir filius eius, Elkana filius eius, Ebiasaph filius eius, & Assir filius eius, Thahath filius eius, Vriel filius eius, Vsia filius eius, & Saul filius eius. Filij Elkana, Amasai & Ahimoth. Elkana: filij Elkana, Zophai filius eius, et Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elkana filius eius. Porrò filij Samuelis, primogenitus Vasni & Abia. C

Exod. 6. c Gerson. Caath.

Filij Merari, Mahali, huius filius Libni, huius filius Simhi, huius filius Vsa, huius filius Simha, huius filius Haggia, huius filius Asaia. Et hi sunt quos constituit Dauid super cantica ædis DOMINI, postquã requiem habuit arca. Ministrabant autem coram tabernaculo tentorij constitutionis canticis, donec Solomon extrueret ædem DOMINI Hierosolymis, steteruntque in ministerio suo iuxta ritum eis [præscriptum.] Hi autem assistebant cum filijs suis, de filijs Kahathitarum, Heman cantor filius Ioel, filij Samuel, filij Elkana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thoa, filij Zuph, filij Elkana, filij Mahath, filij Amasai, filij Elkana, filij Ioel, filij Asaria, filij Zeponia, filij Thahath, filij Assir, filij Ebiasaph, filij Kora, filij Iizhar, filij Kahath, filij Leui, filij Israel. Et frater eius Asaph stabat ad dexteram eius, & fuit Asa filius Berechiæ, filij Simha, filij Michaelis, filij Baaseia, filij Malkia, filij Ethni, filij Særa, filij Adaia, filij Ethan, filij Sima, filij Simei, filij Iahath, filij Gersom, filij Leui. Porrò filij Merari fratres eorum erant ad sinistram, nẽpe Ethan filius Kisi, filij Abdi, filij Malluch, filij Hasabiæ, filij Amasiæ, filij Hilkiæ, filij Amzi, filij Bani, filij Samer, filij Mahli, filij Musi, filij Merari, filij Leui. Et fratres eorum Leuitæ donatitij ad omne ministerium tabernaculi ædis dei. Aharon uero & filij eius adolebant incensum super altare holocausti, atque super altare incensi, ad omne opus sanctisanctorum, & ad expiandum pro Israelitis, iuxta omnia quæ præceperat Moses

Merari. Cantores. Heman. D Asaph. Ethan. Leuitæ.

Aharonis fi- ses famulus dei. Isti autem sunt filij A-
lij. haronis, Eleasar, cuius filius Pinhas,
et huius filius Abisua, huius filius Bu
ki, huius filius Vsi, huius filius Seraia
huius filius Meraioth, huius filius A-
maria, huius filius Ahitub, huius fi-
lius Zadok, huius filius Ahimaas. Et
Habitatio- istæ sunt habitationes corũ per castel-
nes Aharo- la eorum, atq; terminos corũ, filiorum
nitarum. scilicet Aharonis per familiam Kaha
E thitarum, nam illis fuit hæc sors. De-
Caleb. derunt enim eis Hebron in terra Iuda
Iosu.21.b et suburbanos agros eius circũ illam.
Agrum autem ciuitatis & uillas eius
dederunt Chaleb filio Iephune, filijs
uero Aharonis dederunt ciuitates re-
fugij, Hebron uidelicet, et Libna cum
suburbanis suis, Iathir & Estemoa cũ
suburbanis suis, Hilen quoq; cum sub
urbanis eius, Debir cum suburbanis
eius, Asan & suburbana eius, Bethse
mes & suburbana eius. De tribu uero
Beniamin, Geba cũ suburbanis eius,
Allemeth cum suburbanis eius, Ana-
thoth & suburbana eius: omnes ciui-
tates eorum tredecim ciuitates, per co
Caath. gnatiões suas. Reliquis filijs Kahath,
de familia tribus, de dimidia tribu di-
midij Manasse, in sorte ciuitates decẽ.
Et filij Gersom ꝑ familias suas, ex tri
bu Isachar, ex tribu Aser, ex tribu Na
phtali, & ex tribu Manasse in Basan
Merari. ciuitates tredecim. Et filijs Merari ꝑ
familias suas, ex tribu Ruben, & ex
tribu Gad, & ex tribu Sebulon in sor
F te duodecim ciuitates. Dederuntq; fi-
lij Israel Leuitis ciuitates & suburba
na eorum loca. Dederunt inquam per
sortem ex tribu filiorũ Iuda, & ex tri
bu filiorum Simeon, atq; ex tribu filio
rum Beniamin ciuitates istas quas no
minibus uocauerunt. Et his qui erant
ex familijs filiorum Kahath, fuerunt
ciuitates & terminus eorum ex tribu
Vrbes refu- Ephraim. Dederuntq; eis ciuitates re-
gij. fugij, Sichẽ & suburbana eius in mon
Iosu.21.b te Ephraim, Geser et suburbana eius,
Iokmean & suburbana eius, Beth Ho
ron & suburbana eius, Aialon & sub
urbana eius, Gath Rimmon & subur-
bana eius. Ex dimidia autẽ tribu Ma
nasse, Aner et suburbana eius, Bileam
et suburbana eius pro familia filiorum
Caath. Cahath, qui residui erant. Filijs autem

Gersom ex familia dimidię tribus Ma Gersom.
nasse, Golan in Basan & suburbana
eius, Astharoth et suburbana eius. Ex
tribu Isachar, Kedes & suburbana
eius, Dabrath & suburbana eius, Ra
moth et suburbana eius, Anem & sub
urbana eius. Ex tribu Aser, Masal & G
suburbana eius, Abdon & suburba-
na eius, Hukok & suburbana eius, Re
hob & suburbana eius loca. Ex tribu
autem Naphtali, Kedes in Galilæa &
suburbana eius, Hammon & suburba
na eius, Kiriathaim et suburbana eius.
Filijs uero Merari residuis [dederũt] Merari.
ex tribu Zebulon, Rimmono & sub-
urbana eius, Thabor & suburbana
eius, & ultra Iordanem Iericho ad O-
rientem Iordanis ex tribu Ruben, &
Bezer in deserto cũ suburbanis eius,
Iahza cum suburbanis eius, Kede-
moth cũ suburbanis eius, Mephaath
cum suburbanis eius. Ex tribu Gad,
Ramoth in Gilead cum suburbanis
eius, Mahanaim cũ suburbanis eius,
Hesbon cum suburbanis eius, & Iaser
cum suburbanis eius. CA. VII.

Filij uero Isachar, Thola, Phua, A
Iasub, Simron, quatuor. Et filij De cogna-
Thola, Vsi, Rephaia, Ieriel, Iahmai, tione Isa-
Iibsam atque Samuel, capita in fami- char.
lia patrum suorum à Thola, uiri for- Gen. 46.b
tes per generationes suas: numerus
eorum in diebus Dauidis uigintiduo
millia & sexcenti. Filij Vsi, Iisraia:
filij Iisraia, Michael, Obadia, Ioel &
Ischia, quinq;, omnes principes. E-
rantq; cum eis in generationibus suis
secundum familiam patrum suorum
cunei militares bello apti trigintasex
millia, quod multiplicassent uxores
& filios. Fratres quoque eorum se-
cundum omnes familias Isachar uiri
fortes erant & milites numero octo-
ginta & septem millia recensiti in uni B
uersum. Beniamin, Bæla, Bęcher & Ie Beniamin
diel, tres. Filij Bæla, Ezbon, Vsi, Vsi- filij.
el, Ierimoth & Iri, quinq; principes fa Gene.46.c
miliæ patrum, uirorum fortium recen
sitorum per genealogias fuerunt ui-
gintiduo millia trigintaquatuor. Filij
uero Bæcher, Semira, Ioas, Eliefer,
Elioënai, Omri, Ieremoth, Abia, A-
nathoth & Alameth, hi omnes filij
Bæcher. Numerus autem secundum

genealogiam generationesq́ suas, & C principes familiarum patrum suorum uirorum fortium erant uiginti millia & ducenti. Porrò filij Iediel, Bilhan, et filij Bilhan, Iehus, Beniamin, Ehud, Chanaēna, Setan, Tharsis & Ahisahar. Omnes isti fuerũt filij Iediel, principes patrum & uiri bello apti, quorum erãt decem & septem millia atq́ ducenti, qui ad bellum proficisci poterant. Suppim quoq́ & Huppim filij Hir, & Husim filij Aher. Filij autẽ Nephtali, Iahziel, Guni, Iezer, & Salum filij Bilha. Filij Manasse, Asriel quem peperit ipsa: concubina eius Aramia peperit Machir patrem Gilead. Machir autem accepit uxores ipsi Huppim & ipsi Suppim: nomen sororis eius Maacha, nomen autem secundi Zelophead, habuitq́ Zelophead filias. D Peperit autem Maacha uxor Machir filium, & nominauit nomen eius Pæres, nomen autem fratris eius Sares: filij autem eius Vlam & Rækem. Et filij Vlam Bedan. Et hi sunt filij Gilead filij Machir, filij Manasse. Soror uero eius Moleched peperit Ishud, Abieser & Mahela. Porrò filij Semida fuerunt Ahian, Sechem, Likhi & Aniham. Filij autem Ephraim, Sutalah, huius filius Bæred, huius filius Tahath, huius filius Eleada, huius filius Thahath, huius filius Sabad, huius filius Sutela, huius filius Aeser, & Elead. Et occiderunt eos uiri Gad nati in illa terra, eo quod descenderãt ut E acciperent pecora eorum. Et mœrore affectus est Ephraim pater eorum multis diebus, ueneruntq́ fratres eius ut eum consolarẽtur. Et quum ingressus esset ad uxorem suam, concepit illa & peperit, & uocauit nomen eius Beria, quod calamitas hæc cõtigisset domui eius. Filia autem eius fuit Seera, quæ ædificauit Beth Horon inferiorẽ atq́ superiorem, & Vsen Seera. Huius filius fuit Ræpha, huius filius Ræscheph, huius filius Thæla, huius filius Thahan, huius filius Laedan, huius filius Amihud, huius filius Elisama, huius filius Non, huius filius Ie- F hosua. Possessio eorum & habitationes ipsorum Beth El, & uiculi eius, ad Orientem Naaran, ad Occidẽtem

Nephtali filij.

Ephraim filij.

Gæser & uiculi eius, Sichem & uiculi eius, Adaia & uiculi eius. Et ad partes filiorum Manasse, Beth Sean & uiculi eius, Thaanach & uiculi eius, Megiddo & uiculi eius, Dor & uiculi eius: in istis habitauerũt filij Ioseph filij Israel. Filij Aser, Iimna, Iisua, Iisuai, & Beria atq́ Særa soror eorum. Filij Beria, Heber & Malkiel: is est pater Birsaith. Heber autem genuit Iaphlet, Somer, Hotham, Suaq́ sororem eorum. Filij Iaphlet, Pasach, Bimhal, Asuath: isti sunt filij Iaphlet. Filij So- G mer, Ahi, Roga, Iehuba & Aram, & filius Helem fratris eius, Zophah, Iimna, Sæles & Amal. Porrò filij Zophah, Sua, Harnæpher, Sual, Beri & Iimra, Bæzer, Iahod, Sama, Silsa, Iithran & Beera. Filij uero Iæther, Iephune, Pispa, & Ara. Filij autẽ Vlla, Ara, Hanniel, & Ricia. Omnes isti filij Aser, capita domorũ patriarũ, clari heroes ac bellatores duces præcipui, qui sese insinuarunt iuxta genus suum apti bello iuxta numerum suum, uirorum nẽpe uigintisex millia.

Aser filij. Gen. 46. d

CAP. VIII.

Beniamin uero genuit Bæla primo A genitum suum, Asbel secundum, Ahrah tertium, Noah quartũ, & Rapha quintũ. Fueruntq́ filij Bæla, Addar, Gera, Abihud, Abisua, Naaman & Ahoah, Gera, Sephuphan & Huram. Isti autem sunt filij Ehud, & hi sunt capita patrum habitantiũ in Gæba, & transtulerũt eos in Manahath. Et Naaman, Ahia & Gera, is transtulit eos, genuitq́ Vsam & Ahihud, Saharaim quoque genuit in campo Moab, posteaquam dimiserat illos, erãtq́ uxores eius Husim & Baara. Et sustulit ex uxore sua Hodes, Iobab, Zibi- B am, Mesam, Malkam, Ieuz, Sachiam atq́ Mirmam: hi fuerunt filij eius capita patrum. Porrò ex Husim genuit Abitub & Elpaal. Filij autem Elpaal, Eber, Misham & Samed: is ædificauit Ono, Lod & uiculos eius. Beria uero & Sema fuerunt præcipui patres habitantium Aialon: ipsi effugarũt habitatores Gath. Et Ahio, Sasak & Ieremoth, Zebadia, Arad, Ader, Michael, Iispa, Ioha, filij Beria, Zebadia, Mesullã, Hiski, Heber, Iismerai

Beniamin filij. Gene. 46. c Supra 7. b

Iislia & Iobab filij Elpaal, Iakim, Sichri, Sabdi, Elienai, Zilthai, Eliel, A-
C daia, Beraia, Simrath filij Simhi, Iispam, Eber, Eliel, Abdon, Sichri, Hanan, Hanania, Elam et Anthothia, Iiphdeia, & Pnuel filij Sasak, Samserai, Seharai, Athalia, Iaresia, Elia, & Sichri filij Ieroam. Isti sunt præcipui patres et principes in familijs suis: & isti habi-
Infra 9.f tauerunt Hierosolymis. In Gibeon autem habitarũt, Abi Gibeon: & nomen uxoris eius Maacha, & filius eius primogenitus Abdon, Zur, Kis, Baal, Nadab, Gedor, Ahio & Sachar. Porrò Mikloth genuit Simeam, qui et ipsi habitarunt è regione fratrum suorũ in
D Ierusalem cum fratribus suis. Ner ge-
Genus Saul. nuit Kis, Kis genuit Saulem, Saul genuit Iehonathan, Malkisua, Abinadab
1.Re.14.g & Esbal. Filius Iehonathan fuit Me-
Infra 9.g rib Baal, Merib Baal genuit Micham: filij autem Michæ, Pithon, Melech, Tharea & Ahas, Ahas genuit Iehoadam, et Iehoada genuit Alemeth, Azarmeueth atq; Simri, Simri autem genuit Moza, Moza genuit Bineam, cuius filius Rapha, cuius filius Elasa, cuius filius Azel. Porrò Azel habuit sex filios, quorũ nomina sunt, Afrikam, Bochri, Ismael, Searia, Obadia et Hanan: omnes isti filij Azel. Filij autẽ Esek fratris eius, Vlam primogenitus eius, Iehus secundus, Eliphelet tertius. Fue-
Vlam filij runtq; filij Vlam uiri & heroes fortes, periti sagittandi, qui genuerunt multos filios & nepotes, eorum centum et quinquaginta. Omnes isti de filijs Beniamin.

CAP. IX.

A
De officijs sacerdotum ac Leuitarum. OMnes itaq; Israelitæ iuxta genus censi scripti sunt in libro regum Israelis & Iuda, translatiq; sunt in Babylonem propter prӕuaricationem suam. Habitatores primi, qui fuerunt in possessione sua in ciuitatibus suis, Israelitæ, sacerdotes, Leuitæ & Nethinæi. In Ierusalem quidam habitarunt ex filijs Iuda, ex filijs Beniamin, ex filijs Ephraim & Manasse. Vthai filius Amihud, filij Omri, filij Imri, filij Bani, ex filijs Pærez filij Iuda. Et de Syloni Asaia primogenitus, & filij eius. Et de filijs Særah, Iehuel atq; fratres eorũ sex-
B centi nonaginta. De filijs uero Beniamin, Sallu filius Mesullam filij Hodauia, filij Senua. Et Iibneia filius Ieroham, atq; Ela filius Vsi, filij Michri, et Mesullam filius Sephatiæ filij Rehuel filij Iibniæ. Fratres autem eorum secundum cognationes suas, nongenti & quinquaginta sex: omnes isti uiri primarij patresq; iuxta domus patrũ suorum. Ex sacerdotibus quoq; Iedaia, Iehoiarib & Iachin, Asarias filius Hilkiæ, filij Mesullam, filij Zadok, filij Meraioth, filij Ahitub principis domus dei. Et Adaia filius Ieroham, filij Phashur, filij Malkiæ, et Maasai filius Adiel filij Iachsera, filij Mesullam, filij Mesillemith, filij Imer. Et fratres eorũ C
capita domus patrum suorum mille & septingenti atq; sexaginta, uiri strenui in opere ministerij domus dei. Et de Leuitis, Semaia filius Hasub filij Abrikam, filij Hasabiӕ de filijs Merari. Bakbakar quoq;, et Hæres, atq; Galal, sed et Mathania filius Michæ, filij Sichri, filij Asaph, & Obadia filius Semaiæ, filij Galal, filij Ieduthun, & Berechia filius Asa, filij Elkana, qui habitabat in uillis Netophati. Porrò ianitores, Sallum, Accub, Talmon, & Ahiman, & frater eorum Sallum præcipuus. Et usq; huc in porta regis, quæ erat ad Orientem illi ianitores fuerunt per mansiones filiorum Leui. Et Sallum filius Sellum.
Koræ, filij Ebiasaph, filij Korah, & fratres eius de domo patris sui Korahitæ D
super opus ministerij, custodientes limina tentorij, & patres eorũ erant super castra DOMINI, custodientes introitum. Et Pinhas filius Eleasar dux Phinees.
fuit super eos, q̃d antea DOMINVS fuerat cum eo. Porrò Zacharias fi- Zacharias
lius Meselemiæ excubias agebat ad portã tabernaculi constitutionis. Omnes isti clari erant ad portas et limina, nempe ducenti & duodecim, recensiti per genealogias suas in uillis suis, q̃s constituerat Dauid et Samuel uidens, Dauid.
propter fidem eorum. Ipsi igitur & filij Samuel uidens.
eorum ad portas domus DOMINI, & domus tabernaculi ianitores erant per custodias suas. Erant aũt ianitores illi ad quatuor uentos, ad Orientem, ad Occidentem, ad Septentrionem, & ad Meridiem. Et fratres eorum [manebant] in uillis, ut uenirent septimo q̃q; die singulis temporibus cũ illis. Erant B

illi sub fide quatuor insignium ianitorum, nempe Leuitæ, qui constituti erāt super gazophylatia, & super thesauros domus dei. Pernoctabant quoque circa domum dei, nam illis commissa erat custodia, erātq; super claues [constituti,] ut singulis diebus mane aperirent. Quidam ex eis erant super uasa ministerij, nam numerata inferebāt ea, & numerata exportabant. Quidam deinde erant constituti super uasa, & super omnia uasa sanctuarij, super similam & uinum, super oleum & thus, atque odores. Ex filijs porrò sacerdotū quidam conficiebant unguenta ex odoramentis. Cæterum Mathathias ex Leuitis, qui primogenitus erat Sallum Korita, bona fide [constitutus] erat super ea quæ fiebant in sartagine. Quidā ex filijs Kahath & de fratribus eorum erant super panes ordinādos, quos scilicet pararent per singula sabbata. Porrò isti sunt cantores præcipui patres Leuitarum in exedris prominentibus, quibus die noctuq; incumbebat opus. Isti sunt præcipui patres Leuitarum, & capita secundum generationes suas habitantes in Ierusalem. In Gibeon autem habitauerunt Abi Gibeon, & Iehiel: nomen uxoris eius Maacha. Filius eius primogenitus erat Abdon, Zur, Kis, Baal, Ner, Nadab, Gedar, Ahio, Zacharias, Mikloth. Porrò Mikloth genuit Simeam: qui et ipsi habitauerunt coram fratribus suis in Ierusalem, cum fratribus inquam. Ner genuit Kis, Kis genuit Saulē, Saul genuit Ionathan, Malchisua, Abinadab, & Esbal. Filius Ionathan fuit Merib Baal, Merib Baal genuit Micham. Filij Michæ fuerunt Pithon, Mælech, & Thaherea. Porrò Ahas genuit Iaara, Iaara genuit Alæmeth, Asmaueth & Simri, Simri genuit Mozam, Moza genuit Bineam, cuius filius fuit Rephaia, & huius filius Elasa, huius filius Azel. Azel uero sex habuit filios, quorū nomina sunt Asrikam, Bochru, Ismael, Saria, Obadia, atq; Hanam. Hi filij Azel.

Leui.6. F

Panes propositionis.

Sup.8.c

G

Saulis familia

Sup.8.d

CAP. X.

A Palestini prælium inierunt cum Israelitis, fugeruntq; Israelitæ metu Palestinorum, ut caderent uulnerati in monte Gelboa. Insequuti autem Palestini Saulem urgendo eum & filios eius: trucidarunt Palestini Ionathan, Abinadab, atq; Malchisuā filios Saulis. Inualescebat autem prælium contra Saulem, & deprehenderunt eum iaculatores, hi scilicet qui arcu ualebāt, grauiterq; uulneratus est à sagittarijs. Dixit ergo Saul ad armigerum suum, B Distringe gladium tuū, & eo me transfodias, ne præputiati isti uenientes, mihi cum probro illudant. Armiger autem eius nolebat, quoniā metuebat uehementer. Arrepto igitur gladio Saul, irruit in eum. Vidēs ergo armiger eius quod mortuus esset Saul, ruit & ipse in ensem, & moritur. Mortuus est itaque Saul & tres filij eius, & uniuersa domus eius simul cum eo moriuntur. Quod quum uidissent omnes Israelitæ qui erant in ualle, quod fugissent, & quod obijssent Saul & filij eius, relictis urbibus suis, fugerūt. Veneruntq; Palestini & inhabitarunt eas. Contigit uero postero die, ut uenirent C Palestini ad exuendum interfectos, inuenerunt ergo Saulem & filios eius iacentes in monte Gelboa, & exuto eo, tulerunt caput eius & arma eius, & miserunt [ea] in terram Palestinam circunquaq;, ut faustum illud nuncium esset idolis eorum & populo. Posuerunt deinde arma in phano Dagon dei sui, capite eius suspenso in phano Dagon. Audientes autem omnes [ciues] Iabes Gilead, quod fecerant Palestini ipsi Sauli, surrexerunt omnes uiri fortes, D & tulerunt corpus Saulis, & corpora filiorum eius, et intulerunt ea in Iabes, sepelientes ossa eorū subter quercum in Iabes, ieiunantesq; septem diebus. Mortuus est itaq; Saul in transgressione sua, qua transgressus erat contra DOMINVM, nempe contra uerbum DOMINI quod non custodiuit, & quod pythonem consuluit interrogando, neq; requisiuit DOMINVM, ob hoc interfecit eum, transtulitq; regnum ad Dauidem filium Isai.

Saul à Philistæis superatur.
1.Re.31.a

Saul se occidit.

Palestinorū opima spolia ex Saul.

Galaaditæ Saul sepeliunt.

Ieiunium.
Saul quare occisus.
1.Re.15.e
1.Re.28.b

CA. XI.

A Congregatæ sunt autem omnes Israelitæ ad Dauidem in Hebron, dicentes, Ecce os tuum, & caro tua nos sumus, sed & heri & nudiustertius, quum Saul adhuc regnaret, tu educebas & introducebas Israelem, aitq;

Dauid in regem inungitur.
2.Re.5.a

DOMI-

Pascere populum. DOMINVS deus tuus ad te, Tu pasces populū meum Israelem, tuq; princeps eris super populum meum Israelem. Venerunt quoq; omnes seniores Israelis ad regem in Hebron, pepigitq; rex Dauid fœdus cum eis in Hebron coram DOMINO, & unxerunt Dauidem regem super Israelem iuxta promissionem DOMINI [factam] per Samuelem. Profectus est autem Dauid et uniuersus Israel in Ierusalem, ipsa est Iebus, habitaruntq; illic Iebusitæ in terra. (Iebus & Ierusalem.) B Dixerunt ergo ciues Iebus ad Dauidem, Non ingrederis huc. Cepit autem Dauid arcem Zion, quæ ciuitas est Dauidis. (Sion capitur.) Dixitq; Dauid, Quicunq; primus percusserit Iebusæum, is caput erit & princeps. Ascendit ergo in primis Ioab filius Zeruia, factusq; est princeps. Et habitauit Dauid in arce, ob hoc uocarunt eam ciuitatem Dauidis. Aedificauit quoq; ciuitatem illam per circuitum à Millo usq; ad circuitum, Ioab uero reliquum urbis instaurauit. Promouit ergo Dauid, & promouendo magnus fit, & DOMI-
C NVS exercituum cum eo. Hæc sunt capita heroum quos habuit Dauid, et qui strenue egerunt cum eo in regno eius, & cum uniuerso Israele, ut regem illum constituerent iuxta uerbum DOMINI super Israelem. (Catalogus fortium Dauid. 2.Re.23.a) Et hic numerus est heroum quos habuit Dauid, Iaschabeam filius Hachmoni præstantissimus inter triarios, is excitabat semel hastam suam contra trecentos uulneratos. Post hunc fuit Eleasar filius Dodo Ahohites, qui erat inter tres heroes. Hic fuit cum Dauide in Pas Damim, collectis illic Palestinis in prælium, fuitq; pars campi plena hordeo, & fugiente populo metu Palestinorum, stateruntq; se in medium agri, & tutati sunt eum, percusseruntq; Palestinos. Et salutem præstitit DOMINVS, & quidem magnam salutem. (Victoria domini est.)
D Descenderunt autem tres de triginta principibus super petram ad Dauidem in speluncam Adullam, castra autem Palestinorum erant in ualle Rephaim, existente tum Dauide in præsidio, & statione Palestinorū in Beth Lehem. Accensus ergo Dauid desiderio quodam, dixit, Quis potū dabit mihi aquis ex puteo Beth Lehem qui est ad portam? Tum tres illi penetrarunt castra Palestinorū, haurientes aquā è fonte Bethlehemitico qui est ad portam, & tollentes [eam,] attulerunt ad Dauidem: at Dauid nolebat eam bibere, sed libauit eam DOMINO, dixitq;, Procul sit hoc à me DOMINO adiuuante, ne cōmittam istud. (Dauidis religio in aquæ potu.) Num ego sanguinem uirorum istorū biberem cum uitæ ipsorum periculo, qui cum periculo uitæ suæ hanc attulerunt? Noluit ergo eam bibere. Et hæc quidem fecerunt tres illi heroes. Porrò Abisai frater Ioab E caput ternarij, is excitauit lanceam suam super trecentos uulneratos, & in ista triade [præcipuum] nomē habuit, quin in ista triade inter duos gloria excelluit, fuitq; illis princeps: at ad tres [priores] non pertigit. Benaia filius Iehoiada, filius cuiusdam strenui hominis, inclytus rebus gestis de Kabzeel, is percussit duos leones Moab. (Banaias.) Is ipse descendit, et percussit leonem in media fouea, quum esset tempus niuis. Et is idem percussit Aegyptium quendam, uirum monstrosæ magnitudinis, cubitis erat quinq;. Habebat autem Aegyptius ille lanceā instar liciatorij [quo utuntur] textores, descēditq; [Benaia] ad eum cum uirga, & rapuit lanceam è manu Aegyptij, interficiens eum sua ipsius lancea. Hæc fecit Benaia filius F Iehoiada, habuitq; [præclarum] nomen inter tres heroes, quin & inter triginta gloria præcelluit ipse, tametsi ad tres non pertingeret: hunc constituit Dauid ut esset audiens ei. Fuerunt & illi heroes fortissimi, Asael frater Ioab, (Vide 2. Sam.23.) Elhanan filius Dodo de Bethlehem, Samoth Harodites, Helez Pelonites, Ira filius Ikes Tekuites, Abiæser Anthothites, Sibchai Husathites, Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophatites, Ithai filius Ribai de Gibeath filiorum Beniamin, Benaia Pirathonites, Hurai de torrentibus Gaas, Abiel Arbathites, Asmaueth Baharumites, Eliaba Saalbonites. Filij Hasem Gisonites, Ionathan filius Sage Hararites, Ahiam filius Sa- G char Hararites, Eliphal filius Vr, Hepher Mecheratites, Ahia Pelonites, Hezro Carmelites, Naari filius Asbai, Io

el frater Nathā, Mibhar filius Hagri, Zælek Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioabis filij Zeruia, Ira Iethrites, Gareb Iethrites, Vrias Hithæus, Sabad filius Ahelai, Adina filius Sisa Rubenita, princeps Rubenitarū, & cum eo triginta. Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mithnites, Vsias Asterathites, Sama & Iehiel filij Hotam Aroerites, Iediheel filius Simri, & Ioha frater eius Hatizithes, Eliel Mahauimes, Ieribai atq; Iosauia filij Elnaam, & Iithma Moabites, Eliel & Obed, atq; Iaasiel Mezobaiatites.

CAP. XII.

A Comites Dauidis in fuga. Hi uenerūt ad Dauidem in Ziklag, quum adhuc conclusus esset metu Saulis filij Kis, erātq; ex heroibus qui auxiliares [ei] fuerunt in rebus bellicis. Instructi autem erant arcu, utraq; ualentes manu, lapidibus, iaculis, & arcu. De fratribus Saulis ex Beniamin præcipuus erat Ahieser et Ioas filij Semaa Gibeathitæ, Iesiel atq; Pelet filij Asmaueth, Beracha & Iehu Antothites, Iismaia Gibeonites fortis inter triginta, & super triginta, Iirmeia, Iahasiel, Iohanan, et Iosabad Gederathites, Elhusi, Ierimoth, Bealia, Semarias, & Sephatias Haruphites, Elkana, Iisia, Asreel, Ioæser, Iasabæam, Hakorhim, Ioela, Sebadia, filij Ieroham de Gedud.
B De Gaditis quoq; segregati sunt quidam ad Dauidem [cū esset] in præsidio deserti, heroes fortes, & uiri militares bello apti, instructi lancea & conto, quorum facies leonum facies referebant, & celeritate capreas in montibus. Eser præcipuus, Obadia secundus, Eliab tertius, quartus Masmana, Ieremias quintus, Athai sextus, Eliel septimus, Iohanan octauus, Elsabad nonus, Ieremias decimus, Machbonai undecimus. Hi fuerunt ex filijs Gad principes exercitus, minor super centum, maior super mille. Hi sunt qui traiecerunt Iordanem mense primo quum exundaret omnibus ripis suis, & fugarunt omnes [habitatores] uallium ad ortum & ad occasum. Venerunt q̄q; ex filijs Beniamin atq; Iuda ad præsidium Dauidis.
C Et Dauid obuiam eis egressus, respondit & dixit ad eos, Si ad salutem & ad auxilium ferendū uenistis ad me, erit & cor meum unitum uobiscū: si uero ut circumueniatis me, hostibusq; meis [tradatis,] (quum sim iniuriæ expers,) inspiciat deus patrū nostrorum, atq; [id] aperte prodat. Tū spiritus induit ipsum Amasai ducē inter triginta, [ut diceret,] Tibi [uenimus] ô Dauid, & tecum [erimus] ô filii Isai. Pacē [optamus,] pacem inquā tibi, & pacem auxiliaribus tuis, quandoquidē & deus tuus auxilio tibi est. Adiutor Dauidis deus. Suscepit ergo eos Dauid, & cōstituit eos capita manipulorum. Ceciderunt & quidam de Manasse ad Dauidem, quum ueniret cum Palestinis in prælium contra Saulem, tametsi opem illis non ferrent, quia satrapæ Palestinorū † cōsulto eum remittebant, dicentes, [Periculo] capitum nostrorū deficiet ad dominum suum Saulem. 1.Re.29.b
D Ergo ex Manassitis ad eum defecerūt quum proficisceretur in Ziklag, Adna, Iosabad, Iediael, Michael, Iosabad, Aelihu, & Zilthai tribuni Manassitarum. Et hi opem tulerunt Dauidi contra grassatores, quandoquidem omnes illi heroes fortes fuerunt, factiq; imperatores exercitus. Et tum singulis diebus ueniebāt ad Dauidem qui ei suppetias ferrent, donec fieret exercitus ingens instar exercitus dei. Atq; hic est numerus principum qui instructi erant ad prælium, Numerus principum. quiq; uenerunt ad Dauidē in Hebron, ut reducerent regnum Saulis ad eum iuxta imperium DOMINI. Filiorum Iuda qui ferebant lanceam et contum, sex millia & octingēti, accincti ad prælium. Filiorum Simeon heroum fortiū E ad pugnam, septem millia centum. De filijs Leui, quatuor millia sexcēti, Ioiada quoq; princeps [de stirpe] Aharonis, & cum eo tria millia septingenti. Et Zadok iuuenis heros fortis, & domus patris eius principes uigintiduo. De filijs Beniamin fratribus Saulis, tria millia, et usq; ad illud tempus multi ex eis obseruabāt custodiam domus Saulis. Porrò de filijs Ephraim, uiginti millia & octingenti heroum fortissimorum, qui insignes fuerunt in domo patrum suorum. Ex dimidia tribu Manasse, decem & octo millia [uirorum,] qui recensiti nominibus uenerunt ad inaugurandum Dauidem regem. Ex

filijs Isachar item ducenti principes gnari temporum, & periti quid faciendum esset Israeli, à quorum ore omnes
F fratres eorum [pendebant.] De Sabulon uero quinquaginta millia, eorũ qui ad bellum egredi [poterant,] & instructi erant omni armorum bellicorum genere, ad congressum, idq; haud duplici corde. De Naphtali principes mille, cumq; eis trigintaseptem millia cũ lancea & hasta. Ex Danitis eorum qui instructi erant ad bellum, uigintiocto millia, & sexcenti. De Aser uero, eorũ qui apti erant bello, & instructi in aciem,
G quadraginta millia. Porrò trans Iordanem de Rubenitis, Gaditis, atq; dimidia tribu Manasse, centum & uiginti millia, omni armorum bellicorum genere [instructa.] Hi omnes uiri bellicosi & instruentes aciem, corde integro uenerunt in Hebron, ut constituerent Dauidem regem super omnem Israelẽ. Quin & cuncti reliqui Israelitæ [uenerunt] uno corde, ut constituerent Dauidem regem. Fueruntq; illic apud Dauidem tribus diebus, edentes & bibentes: præparauerant enim eis fratres eorum. Sed & qui illis uicini erant usq; ad Isachar, Sebulon & Naphtali, adferebant panem asinis, camelis, mulis & bobus, cibum farinaceum, massas ficuum, & ligaturas uuarum passarum, uinum & oleum, boues & oues abunde satis. Erat enim gaudiũ in Israele.

Numerus exercitus Dauidis 322822.

CAP. XIII.

A DAuid aũt inijt cõsilium cum tribunis & centurionibus, & cum omnibus principibus. Dixitq; Dauid ad omnem cœtum Israelis, Si uobis uidetur, atq; DOMINO deo nostro [est,] passim mittemus ad fratres nostros qui reliqui sunt in omnibus terris Israeliticis, & cum his ad sacerdotes & Leuitas qui sunt in ciuitatibus suis suburbanis, ut congregentur ad nos, reducemusq; arcam dei nostri ad nos, quoniã non requisiuimus eam à diebus Sau-
B lis. Dixerũt aũt omnes qui erant in cœtu, ut faceret sic, nam id uidebatur uniuerso populo. Cõuocauit ergo Dauid uniuersum Israelem à Sihor Aegypti, usq; dum uenitur Hamath, ut adducerent arcã dei de Kiriath Iearim. Ascendit ergo Dauid & omnis domus Israel

2.Sam. 6.a

in ascensu Kiriath Iearim, quæ est in Iuda, ut illinc transferrent arcam DOMINI dei habitãtis inter Cherubim, ubi nomen [eius] inuocatur. Vexerũt autem arcam dei super plaustro nouo de domo Abinadab, Vsa uero et Ahio C
duxerunt plaustrum. Porrò Dauid & uniuersus Israel ludebant corã deo totis uiribus, canticis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis atq; tubis. Quũq; uenissent in aream Chidon, misit Vsa manum suam ad arcam ut teneret eam, (declinabant enim boues,) & incanduit furor DOMINI in Vsam, percussitq; eum, q misisset manum suam in arcam, mortuusq; est ibi coram deo. Et exæstuat Dauid dolore, q DOMINVS dirupisset rupturã in Vsa, & uocauit locũ eundem Pærez Vsę in hunc usq; diem. Et timens Dauid DOMI- D
NVM eodem die, dixit, Quomodo introducerem ad me arcam dei? Et nõ deduxit Dauid arcam ad se in ciuitatem Dauidis, sed abduxit eam ad domum Obed Edom Githæi. Et mansit arcã dei in domo Obed Edom, nempe in domo eius tribus mensibus, & fortunauit DOMINVS domũ Obed Edom, & omnia quæ habebat. CA. XIIII.

Vsa occisus à domino. Num. 4.b

MIsit autem Hiram rex Zor lega- A
tos ad Dauidem, simulq; ligna cedrina, fabros murarios, et fabros lignarios, ad ædificandum ei domum. Et cognoscens Dauid q DOMINVS confirmasset eum regẽ super Israelem, q́q; exaltatum esset regnũ eius propter populum suum Israelem, duxit Dauid adhuc uxores in Ierusalem, & genuit Dauid plures filios & filias. Et hæc sunt nomina natorum quos habuit in Ieru- B
salem, Sammua, Sobab, Nathan, et Solomon, Gibhar, Elisua, Elpalet, Noga, Negeph, Iaphia, Elisama, Beeliada & Eliphalet. Audientes aũt Palestini q unctus esset Dauid rex super uniuersum Israelem, ascenderunt cuncti Palestini ut quærerent Dauidem. Hoc quũ audisset Dauid, egressus est ante eos. Venerunt ergo Palestini, & diffuderũt se in ualle Rephaim. Consuluit igitur Dauid DOMINVM, dicens, Ascen- G
damne contra Palestinos? trades ne eos in manum meam? Tum DOMINVS dixit ei, Ascende, dabo eos in manus

2.Re. 5.b

2.Re. 5.c.d

tuas. Ascendit itaque Dauid in Baal Perazim, & illic percussit eos Dauid: & dixit Dauid, Dissipauit DOMINVS hostes meos per manum meam quemadmodum aquæ dissipantur: ob hoc uocarunt nomen illius loci Baal Perazim. Reliquerũt autem illic deos suos, dixitq; Dauid, ut comburerent eos igni. Rursum autem quum facerẽt irruptionem Palestini in uallem, consu
D luit & Dauid rursus deum. Tum dixit ei deus, Ne ascendas post eos, reflecte ab eis, ut uenias ad eos é regione mororum. Quumq; audieris sonitum incessus in apicibus mororum, tum erum pe in prælium, nam [tum] egressus est deus ante te, ut percutiat castra Palestinorum. Dauid ergo fecit quemadmodum præceperat ei deus, & percusserunt castra Palestinorum à Gibeon usque Gasra. Celebre itaq; factum est nomẽ Dauidis in omnibus terris, deditq; DOMINVS pauorem eius super omnes gentes.

Dauidis nomen & terror.

CAP. XV.

A Fecit autem sibi domos in ciuitate Dauidis, & parauit locũ arcæ dei, & tetendit ei tentorium. Tunc dixit Dauid, arca dei portari non debet nisi à Leuitis, illos enim elegit DOMINVS ut portent arcam DOMINI, & ministrent ei perpetuò. Et congregauit Dauid uniuersum Israelem Hierosolyma, ut transferret arcam DOMINI ad locum suum quem pręparauerat ei. Collegit quoq; Dauid filios Aharonis et Leuitas. Ex filijs Kahath [erat] Vriel princeps & fratres eius, centum atque uiginti. Ex filijs Merari, Asaia princeps & fratres eius, ducenti atq; uiginti. Ex filijs Gersom, Ioel princeps & fratres eius, centum & triginta. Ex filijs Elizaphan, Semaia princeps & fratres eius, ducenti. De filijs Hebron, Eliel princeps et fratres eius, octoginta. De filijs Vsiel, Aminadab princeps & fratres eius, centum atq; duodecim.

Nu.4.a b

B Porrò Dauid uocauit Zadok & Abiathar sacerdotes, atq; Leuitas, Vriel, Asaiam, Ioel, Semaiam, Eliel atq; Aminadab, & dixit ad eos, Vos qui estis præcipui patres inter Leuitas, sanctificate uosipsos atq; fratres uestros, & transferte arcã DOMINI dei Israelis ad [locum] quem ei præparaui. Quandoquidem enim hoc† ab initio non [fecistis,] rupturam in nobis fecit DOMINVS deus noster, quia nõ [solicite] requisiuimus eum quemadmodũ oportuit. Sanctificati igitur sunt sacerdotes & Leuitæ, ut adducerent arcam DOMINI dei Israelis. Portaruntq; filij Leuitarũ arcã dei, sicut pręceperat Moses iuxta uerbũ DOMINI, humeris suis impositis uectibus. Præcepit insuper Dauid principibus Leuitarum, ut cõstituerent de fratribus suis qui cantarent instrumentis musicis, nablis scilicet, citharis & cymbalis, sonitum ederent, attollerentq; uocem in lætitia. Constituerunt aũt Leuitæ ipsum Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph filium Berechiæ, & de filijs Merari & fratribus eorũ Ethan filiũ Kusaia. Et cũ eis fratres eorum secundi or-
C dinis Sachariam filiũ Iaasielis, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Benaia, Maaseia, Mathitia, Eliphale, Mikneia, Obed Edom, & Iehiel ianitores. Cantores igitur, Heman, Asaph, & Ethan resonabãt cymbalis ęneis. Sacharias autem, Asiel, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Maaseia, & Benaia, in nablis sup Alamoth. Porrò Mathitias, Eliphale, Mikneia, Obed Edom, Iehiel et Asasia [ludebant] citharis super octaua ad incitandum. Kenania princeps erat Leuitarum in latione: ipse enim moderebatur lationem, quoniã prudens erat. Berechias aũt & Elkana erant ianitores arcę. Et Sechanias, Iehosaphat, Nethaneel, Amasai, Sacharias, Benaia & Elieser sacerdotes canebãt tubis coram arca dei. Obed Edom & Iehia erant ianitores arcæ. Dauid aũt & seniores Israelis atq; tribuni ꝓfecti sunt ut adducerent arcam fœderis DOMINI de
D domo Obed Edom cum lętitia. Quũq; deus adiuuisset Leuitas portantes arcam fœderis DOMINI, immolauerũt septem boues & septem arietes. Porrò Dauid indutus erat linea ueste, omnes quoq; Leuitæ portantes arcam, cantores deinde, et Chenania princeps lationis cum cantoribus: super Dauide insuper Ephod erat lineum. Vniuersi itaq; Israelitæ deducebant arcã fœderis DOMINI cum clangore, & uoce buccinæ atq; tubarũ, cymbalis, nablis atq; citharis

Sup. 13.d
Num.4.a
Num.4.b
Cantores Heman, Asaph, Ethã.
2.Re. 6.c

citharis cōcrepantes. Quumq; arca fœderis DOMINI ueniret in ciuitatem
Dauid à Michol despicitur. Dauidis, Michal filia Saulis prospiciens per fenestram, uidit regem Dauidem saltantem & ludentem, & despexit eum in corde suo. CA. XVI.

A INtroducta igitur arca dei, collocarunt eam in medio tentorij quod Dauid pro ea tetenderat, & obtulerunt holocausta & gratulatoria sacrificia coram deo. Quumq; Dauid finem faceret
1.Re.6.d offerendi holocausta & sacrificia gratulatoria, bona imprecatus est populo in nomine DOMINI. Distribuit prҿterea uniuersis Israelitis tam uiris q̃ mulieribus, cuiq; libum unum panis, frustum carnis, et pultem. Et constituit ante arcam DOMINI ministros ex Leuitis, qui recolerent, confiterentur & laudarent DOMINVM deum Israelis. Asaph præcipuus erat, post eum Sacharias, Iehiel, Semiramoth, Iehiel, Mathitia, Eliab, Benaias, Obed Edom, & Iehiel, [hi ludebant] instrumentis musicis, nablis & citharis. Asaph concrepabat cymbalis, Benaias, Iahasiel sacerdotes iugiter [clangebant] tubis coram arca fœderis dei. Hoc autem in primis constituit eodem tempore Dauid, ut per Asaph & fratres eius laudaretur DOMINVS. Celebrate DOMINVM, inuocate nomē eius, uulgate inter populos studia eius. Canite ei, psallite ei, disserite de omnibus admirandis gestis illius. Gloriamini in nomine sancto eius, lætetur cor eorum qui studiose inquirunt DOMINVM. Quærite DOMINVM & robur eius, inquirite faciē eius assidue. Memores estote admirandorū operum eius quæ patrauit: prodigiorum eius & iudiciorū quæ ore suo [pronunciauit.] O semē Israel serui eius, ô filij Iacob electi eius. Ille est DOMINVS deus noster, iudicia eius [sunt] in uniuersa terra. Memores estote per omne æuum fœderis sui, & uerbi q̃d præcepit in mille secula. Quod excidit cum Abrahamo, et iurisiurādi sui cū Isaac. Quod cōfirmauit ipsi Iacob statuto, & Israeli fœdere sempiterno. Tibi ingens dabo terrā Chanaan, funiculū hæredi tatis uestræ. Quū essetis homunculi ad modū exiguo numero, & in ea [terra] aduenæ. Et migrarent ex una natione in aliam, ex uno regno ad populū alterius [regni.] Nunq̃ tamen permisit ut quisq; uim illis faceret, quin potius illorum gratia reges castigauit. Ne attigeritis [inquiens] unctos meos, & prophetis meis nolite quicq̃ mali facere. Canite DOMINO omnis terra, euangelizate indies salutem eius. Enarrate in gētibus gloriā eius, apud omnes populos stupenda opera eius. Quoniam magnus est DOMINVS, & uehementer laudandus: & is etiam tremendus est præ omnibus dijs. Nam cuncti dij populorū nihil sunt, DOMINVS aūt cœlos condidit. Celebritas & magnificentia est corā ipso, potentia & hilaritas in loco eius. Tribuite DOMINO ô familiæ populorū, tribuite DOMINO gloriam & potentiā. Tribuite DOMINO gloriam quæ respōdet nomini ipsius, ferte munus, & uenite in cōspectum eius. Prosternite uos corā DOMINO in magnifico et splendido sanctuario, metuite ab ipso quotquot habitatis in terra, et orbis firmatus est, ut nutare nequeat. Lætentur cœli, & gestiat terra, dicantq; in exteris nationibus, DOMINVS regnat. Reboet mare & quid quid in eo est, exultet ager & quidquid in eo cōtinetur. Tunc iubilū edēt arbores syluæ corā DOMINO, quoniam uenit ut iudicet terrā. Celebrate DOMINVM, quoniā bonus est, quoniam bonitas eius perpetua est. Et dicite, Serua nos ô deus salus nostra, congrega nos & libera nos ex gētibus, ut celebremus nomen tuū sanctum, et gloriemur in laude tua. Laudandus DOMINVS deus Israelis ab æterno usq; in sempiternum, & dicat omnis populus, Amen, & laudet DOMINVM. Dimisit itaq; ibi corā arca fœderis DOMINI Asaph & fratres eius, ut corā arca assidue ministrarent, iuxta eū morem [quem cōstituerat] de die in diem. Cæterum Obed Edom & fratres eorū sexagintaocto erant. Et Obed Edom filius Iedithun, & Hosa ianitores erant. Zadok autem sacerdos et fratres eius sacerdotes erant in conspectu tabernaculi DOMINI, in excelso q̃d erat in Gibeon, ut sacrificarēt holocausta DOMINO in ara holocausti, idq; iugiter

Marginalia: Laudare dominum. — Psal. 104. b / Isa. 12. a — B — Promissiones. Gē. 17. 22. — Incipit commemorare beneficia dei. — Psal. 95. a — C — Laus deo. — D

& mane & uespere, iuxta omne quod scriptum est in lege DOMINI quam præcepit Israeli. Erantq; cum eis Heman & Iedithun, & reliqui electi, quorum nomina expressa sunt, ad celebrandum DOMINVM, quod sempiterna sit eius bonitas. Et iuxta eos Heman & Iedithun [canentes] tubis & cymbalis, concentũ facientes musicis instrumentis & canticis diuinis, filij uero Iedithun ianitores erant. Et abierũt cunctus populus, quisq; domum suam, & uersus est Dauid ut bona imprecaretur domui suæ.

CAP. XVII.

A 2.Sam.7.a CONtigit aũt quum habitaret Dauid in domo sua, ut diceret Dauid ad Nathan prophetam, En ego habito in domo cedrina, arca aũt fœderis DOMINI sub auleis. Dixit ergo Nathan ad Dauidem, Fac quidquid est in corde tuo, quoniam deus tecum est. Eadẽ nocte fiebat uerbum dei ad Nathan in hunc modum, Vade & dic ad Dauidẽ seruum meum, Sic ait DOMINVS, Tu non ædificabis mihi domum ut [illic] habitem. Etenim nõ habitaui in domo ab eo die quo eduxi filios Israelis usq; in hũc diem, sed fui [transiens] de tentorio in tentorium, & de tabernaculo in omnibus in quibus ambulaui cũ omni Israele. Num uerbum loquutus sum ad aliquem ex Iudicibus Israelis, quibus præcepi ut pascerent populum meum, ut dixissem, Quare non extruxistis mihi domum cedrinam? Nunc ergo dices ad seruum meũ Dauidem, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ego tuli te de septo quum oues sequereris, ut esses princeps super populũ meum Israel, & fui tecũ in omnibus quocunque ambulasti, excidi insuper omnes hostes tuos ante te, feciq; tibi nomẽ celebre, ut nomen [habent] celeberrimi in terra: constituã quoq; locum populo meo Israeli, & plantabo eum, ut habitet in loco suo: neq; tumultuabitur amplius, filij quoq; iniqui ultra eũ nõ adfligent ut antea, ab eo scilicet tempore quo constitueram iudices super populum meum Israelem. Humiliabo insuper cunctos hostes tuos, & indicabo tibi quod DOMINVS ędificaturus est tibi domum. Quin & hoc erit, quũ exacti fuerint dies tui, ut uadas cum patribus tuis, excitabo semen tuum, quod erit ex filijs tuis post te, regnũq; eius firmabo, is extruet mihi domũ, & ego confirmabo solium eius perpetuò: ego ero ei pater, & ipse erit mihi filius: bonitatem quoq; meam non adimam ei, quemadmodum ademi ab eo qui fuit ante te, sed firmabo eum in domo mea, atq; in regno meo perpetuò, firmumq; erit solium eius in sempiternum. Iuxta omnia hęc uerba, & iuxta omnem hãc uisionẽ, sic loquutus est Nathan ad Dauidem. Ingressus itaq; Dauid rex sedit coram DOMINO, & dixit, Quis sum ego DOMINE deus, & quæ domus mea, quod me tãtopere euehis? Quin hoc tibi parum uisum est ò deus, nisi et porrò in longinquum pollicitationem facias ad domũ serui tui, & respicias me ut respici solent homines præstantes DOMINE deus. Quid uero ultra addere potest Dauid [ut loquatur] ad te quod accedat ad gloriam serui tui? et tu cognouisti seruum tuum. Domine propter seruum tuũ, & secundum cor tuum fecisti omnem hanc magnificentiam, ut nota faceres cunctas magnificentias. DOMINE nõ est similis tui, neq; est deus præter te, iuxta omnia quæ audiuimus auribus nostris. Quæ uero gens est in terra quemadmodũ populus tuus Israel, cuius deus iret sibi redimere populum, ut poneres tibi nomen magnũ & tremendum, eijciendo gentes ante populum tuũ quem redemisti ex Aegypto? Tu posuisti populum tuũ Israelem tibi in populum usq; in sempiternum, & tu DOMINE fuisti eorũ deus. Nũc igitur DOMINE, uerbum tuũ quod loquutus es de seruo tuo, & de domo eius ratum sit perpetuò, ut facias quod pollicitus es: ratum inquã fiat, ut magnificetur nomen tuum in sempiternum, ut dicatur DOMINVS exercituum est deus Israelis, deus inquam est Israelis, domusq; serui tui Dauidis firma erit corã te. Quandoquidem tu deus meus indidisti seruo tuo, ut extrueret ei domum, idcirco ausus fuit seruus tuus orationem instituere in cõspectu tuo. Nunc igitur DOMINE, tu es deus, qui loquutus de seruo tuo bonum hoc, adijce igitur animũ ut benedicas domui serui tui, ut perpetuò

[Left margin notes:] Sine uerbo dei deus nihil uult agi. — B — Omnia pręstat omnibus deus. — Christus promittitur ędificaturus ecclesiam.

[Right margin notes:] C — D — Ex gratia fit Israel dei populus. — Oratio ut promissio dei pſtetur.

tuò duret ante faciem tuam: cui enim tu benedixeris DOMINE, is in æternum benedictus est. CA. XVIII.

A 2.Sam. 8.a Moabitæ tributarij. POst hæc gesta percussit Dauid Palestinos, & subegit eos, cepitq́ Gath & filias eius de manu Palestinorũ. Percussit & Moabitas, & facti sunt Moabitæ serui Dauidi qui penderent uectigal. Ad hæc percussit Dauid Hadaræser regem Zoba ad Hamath, quũ proficisceretur ut statueret potẽtiam suam ad fluuium Euphratem. Cepit autem Dauid ex eis mille currus, septem millia equitum, atq; uiginti millia uirorũ peditum. Reddidit præterea Dauid inutiles omnes currus, centum tamen B currus ex eis reliquos fecit. Quumq́ uenisset Syria Darmasci, ut opem ferret Hadarçser regi Zoba, percussit Dauid ex Syris uirorum uigintiduo millia. Et constituit Dauid [præfectos] in Syria Darmasci, factiq́ sunt Syri serui Dauidi uectigal pendentes. Seruauit enim DOMINVS Dauidem in omnibus ad quæ profectus est. Porrò Dauid accepit clypeos aureos quos habuerant serui Hadaræser, & intulit eos Hierosolyma. De Tibhath uero, & de Chun ciuitatibus Hadaræser tulit æs admodum multum, de quo Solomon fecit æneum mare, columnas & uasa C ænea. Audiens autem Thohu rex Hamath, q́ Dauid percussisset omnes copias Hadaræser regis Zoba, misit Hadoram filium suũ ad regem Dauidem, pro ambienda pace, gratulatumq́ q́ bello adortus esset Hadaræser, q́q́ illum percussisset, quoniam Tohu hostis erat infensus ipsi Hadaræser. Omnia uero uasa aurea, argentea, & ærea dedicauit Dauid rex DOMINO, cum auro & argento, quod tulerat ex omnibus gentibus, nempe de Edom, de Moab, de filijs Ammon, de Palestinis & Amalekitis. Porrò Abisai filius Zeruia percussit Edom in ualle salis, D decem & octo uidelicet millia. Constituit præterea præfectos in Edom, factiq́ sunt omnes Edomæi serui Dauidi, seruauit enim DOMINVS Dauidem in omnibus ad quæ profectus est. Regnauitq́ Dauid super uniuersum Israelem, dicebatq́ ius, & administrauit iustitiam uniuerso populo suo. Porrò Ioab filius Zeruia imperator erat exercitus, Iehosaphat filius Ahilud erat à commentarijs, Zadok filius Ahitub, & Abimelech filius Abiathar erant sacerdotes, Sauesa scriba, Benaia filius Iehoiadæ fuit super Chereti & Peleti, & filij Dauidis erant primores ad manum regis. CAP. XIX.

Syria tributaria. — 1.Reg.7. Hemathia pacẽ petit. — Edomitæ seruiunt.

COntigit post hęc ut moreretur rex A Ammonitarum Nahas, regnauitq́ 2.Re.10.a loco eius Hanun filius eius, aitq́ Dauid, Beneficẽtia prosequar Hannonem filium Nahas, quoniam pater eius me quoq; prosequutus est beneficẽtia. Misit itaq; Dauid legatos qui consolarentur eum super patre suo. Veneruntitaque legati Dauidis in terram Ammonitarum ad Hannonem, ut eum cõsolarentur. Dixerunt autem proceres filiorum Ammon ad Hannonem, Num Dauid consolatores ad te misit, ut honoret patrem tuum coram te, an non magis uenerũt ad te serui eius, ut perscrutẽtur & explorent terrã, subuertantq́ eam? Tollens igitur Hannon seruos Dauidis, rasit eos, et præcidit indumenta eorũ partim ad nates usq;, & amandauit eos, illiq́ abierunt. Nunciarunt B aũt Dauidi de uiris illis, qui misit eis obuiã, (erant enim uiri illi magna ignominia affecti,) dixitq́ rex, Manete Iericho, donec repullulet barba uestra, tũ reuertimini. Animaduertentes aũt Ammonitæ inuisos se esse Dauidi, misit Hanon & filij Ammon argenti mille talenta, ut conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, atq; de Zoba currus & equites, conducentes sibi trigintaduo millia curruũ, & regem Maacha atq; populũ eius: qui uenientes castrametati sunt ante Medaba: quin & Ammonitę congregati sunt de ciuitatibus suis, & uenerunt ad bellandum. Dauid [hæc] audiens, misit Ioab atq; omnem exercitum strenuorũ militum. Egressiq́ Ammonitæ aciem C instruxerunt ad ostium portæ ciuitatis: reges uero qui uenerant, seorsim erant in campo. Videns autem Ioab sibi imminere prælium & à fronte & à tergo, delegit ex omni iuuentute quę erat in Israele, & instruxit aciem contra Syros: reliquum uero populũ tradidit sub manum Abisai fratris sui, in-

Misericordia consolari. — Ammonitæ contra Dauid. — Ioab ducis religio.

structa acie contra Ammonitas, aitq́, Si fuerint Syri me ualidiores, opem mihi feres: sin Ammonitæ tibi præualuerint, adero ego tibi auxilium laturus. Sis ergo fortis, quin & nos fortes simus pro populo nostro, atq; pro ciuitatibus dei nostri: cæterum DOMINVS faciat quod sibi bonū uideatur.

Domino omnia cōmittenda.

Accessit itaq; Ioab, & populus quem secum habebat, ut manus consereret cū Syris, illi autē conspectο eo, fugerunt.

D Porrò Ammonitæ uidentes q; Syri fugissent, fugerunt & ipsi à facie Abisai fratris eius, ueneruntq́ in ciuitatem, Ioab uero uenit Hierosolyma. Videntes autem Syri sese corā Israelitis corruisse, missis legatis eduxerunt Syros qui erant trans fluuiū, præcedente eos Sobach, qui erat imperator exercitus Hadaræser. Hoc quum nunciatum esset Dauidi, congregauit uniuersum Israelē, & traiecto Iordane uenit ad eos, & instruxit aciem contra eos. Quūq; Dauid instruxisset aciem contra Syros, inierunt & ipsi prælium cum eo. At Syrus fugit à facie Israelis, interfecitq́ Dauid ex Syris septem millia curruum, & quadraginta millia uirorum peditum: trucidauit quoq; Sophach, imperatorem exercitus.

Dux occiditur Syrorū.

Videntes itaque serui Hadaræser, quòd corruissent ante Israelitas, pace inita cum Dauide, facti sunt serui eius: nec uoluit Syrus opem ferre amplius Ammonitis.

Syri seruiūt Dauidi.

CAP. XX.

A 2.Sam.11.a

FActum aūt uertēte anno sub id tempus quo solent reges egredi, duxit Ioab copias exercitus, & deuastauit terram Ammonitarum. Veniēs autem circumsedit Rabba, manente Dauide Hierosolymis, Ioab aūt percussa Rabba subruit eam.

Rabba destruitur.

2.Sam.12.d

Porrò Dauid accepit coronam regis eorum de capite eius, & inuenit eam habentem pondus talenti auri, erantq́ in ea lapides pretiosi, impositaq́ fuit capiti Dauidis: quin

B & prædam ualde ingentem è ciuitate asportauit. Populum uero qui erat in ea, eduxit & adflixit eos serra, & rastris ferreis, serrisq́. Eodem modo fecit Dauid omnibus ciuitatibus filiorū Ammon, reuersusq́ est Dauid & om-

C nis populus Hierosolyma. Post hæc factū est ut exurgeret bellum in Gaser cum Palestinis, et percuteret Sibechai Husathites Sippai, qui erat de filijs Rephaim, qui fuerunt subacti.

Palestini uincuntur. 2.Re.21.d

Rursum factum est bellum cum Palestinis, & percussit Elhanan filius Iair Lahmi fratrem Goliath Gethæum, cuius hastę lignum instar iugi erat quo utuntur textores.

D Rursus factum est bellum in Gath, fuitq́ uir monstrosa magnitudine, qui habebat digitos sex & sex, uigintiquatuor, & hic natus erat ipsi Rapha: quum aūt probra iaceret in Israelem, percussit eum Ionathan filius Semeia fratris Dauidis. Hi nati sunt ipsi Rapha in Gath, cecideruntq́ per manum Dauidis, & per manum seruorum eius.

Gigas duodecim digitorum.

CAP. XXI.

A 2.Sa.24.a

SVrrexit autē satan contra Israelem, & incitauit Dauidem ut numeraret Israelem, dixitq́ Dauid ad Ioab & ad primores populi, Ite, numerate Israelem à Beer Seba usq; ad Dan, & adferte mihi, ut sciam numerum eorum. Et ait Ioab, Adijciat DOMINVS ad populum suum aliquot centurias, an non domine mi rex hi omnes serui sunt domini mei? Cur quærit hoc dominus meus? cur [recidet] hoc delictū in Israelem? At regis imperium erga Ioab præualebat. Egressus ergo Ioab profectus est per uniuersum Israelem, redijtq́ Hierosolyma, deditq́ Ioab numerū & censum populi ipsi Dauidi. Fuit autē [summa] omnium Israelitarum uirorum bello aptorum, undecies centena millia, & de Iuda quadringenta atq; septuaginta millia uirorum bello aptorum. Inter hos in censum non uenerunt Leuitæ & filij Beniamin, abominabatur enim Ioab imperium regis. Displicuit autem hæc res oculis dei, percussitq́ Israelem. Dixit aūt Dauid ad eum, Insigniter peccaui, q; designaui hāc rem, transfer igitur quæso iniquitatem serui tui, quoniam uehementer stulte egi.

Pœnitentis confessio.

B Loquutus est itaq; DOMINVS ad Gad uidentem Dauidis in hanc sententiam, Vade & loquere ad Dauidem in hęc uerba, Sic dicit DOMINVS, Tria inclinabo super te, ex his tu unū elige quod faciam tibi. Et ueniens Gad ad Dauidem, dixit ad eum, Sic dicit DOMINVS, Recipe tibi, aut tribus annis famem

Pœnarum tria genera.

famem, aut ut tribus mensibus deficias metu aduersariorũ tuorum, te'q; apprehendat gladius hostium tuorum, aut tribus diebus gladiũ DOMINI, & pestilentiam in terra, & angelũ DOMINI grassantem per omnes terminos Israelis: dispice igitur quid referã ei qui misit me. Tum dixit Dauid ad Gad, Supra modum angor, incidã quæso in manum DOMINI, (quoniam miserationes eius uehemẽter multæ sunt,) in manum aũt hominũ non cadam. Misit igitur DOMINUS pestilentiam in Israelem, & ceciderunt ex Israelitis septuaginta millia uirorum. Misit'q; DOMINUS angelum in Ierusalem ut uastaret eam: quum'q; sic uastaret, uidit DOMINUS, & pœnitudine ductus est super hoc malo, dixit'q; ad angelũ uastantem, Sat iam, remitte manũ tuam. Angelus aũt DOMINI constitit iuxta horreum Arnan Iebusæi. Sublatis aũt oculis suis Dauid, uidit angelũ DOMINI stantem inter cœlũ & inter terram, habentem gladium districtum manu sua, directum contra Ierusalem, procidit'q; Dauid et seniores saccis tecti in facies suas, dixit'q; Dauid ad deum, An non ego sum qui iussi numerari populum? Ego ipse sum qui peccaui, & omnino male egi, oues uero istę quid fecerunt? DOMINE deus meus, sit quæso manus tua contra me, & contra domum patris mei, in populum aũt tuũ ne plaga [sæuiat.] Dixit ergo angelus DOMINI ad Gad, ut diceret Dauidi, ut Dauid ascenderet, & erigeret arã DOMINO in horreo Arnan Iebusæi. Ascendit ergo Dauid iuxta mandatum ipsius Gad, quod mandauerat ei nomine DOMINI. Conuersus aũt Arnan, uidit angelum, erant'q; cũ eo quatuor filij eius, qui absconderunt se, Arnan uero exterebat triticum. Et quum uenisset Dauid ad Arnan, respiciens Arnan uidit Dauidem, & egressus de horreo, procidit pronus in terram ipsi Dauidi. Ait ergo Dauid ad Arnan, Da mihi locum horrei in quo extruam aram DOMINO, da'q; eundem mihi pro pecunia quæ plene satisfaciat, ut coerceatur clades à populo. Dixit'q; Arnan ad Dauidem, Cape tibi, et faciat dominus meus rex quod sibi uideatur: en & boues do in holocausta, et plaustrum dentatum in ligna, triticũ deinde in sacrificium cibarium, omnia do. Tum dixit rex Dauid ad Arnan, Haudquaq̃, quin emendo emam, id'q; pecunia quę plene satisfaciat: non enim rapiam DOMINO ea quæ tua sunt, nec sacrificia holocausti gratis. Dedit itaq; Dauid ipsi Arnan pro loco illo siclos auri pondere sexcentos: ædificauit'q; Dauid illic altare DOMINO, in quo sacrificauit holocausta & sacrificia salutaria, & inuocauit DOMINUM, qui respondit ei per ignem de cœlis in ara holocausti. Et quũ loquutus esset DOMINUS ad angelum, reduxit ille gladiũ suum in uaginam suam. Eodem tempore quum uideret Dauid q; exaudisset eum DOMINUS in horreo Arnan Iebusæi, sacrificauit illic. Porrò tabernaculũ DOMINI quod fecerat Moses in deserto, & altare holocausti, erãt tum in colle Gibeon, ut non potuerit Dauid [illò] ire in conspectum eius ut consuleret deum, q; territus esset ob gladium angeli DOMINI. Et ait Dauid, Hæc est domus DOMINI dei, & hæc ara ad holocaustum Israelis.

Pestilentia eligitur. — C — Pœnitentia Dauidis. — Angelus domini. — D — Rex non accipit gratuito. — B — Tabernaculum & arca in Gabaon. 2. Par. 1. a

CAP. XXII.

PRæcepit autem Dauid ut congregarentur aduenæ qui erant in terra Israel, & constituit latomos qui excinderẽt lapides politos, ad extruendum ædem dei. Deinde & ferri multum parauit ipse Dauid ad seras & ianuas portarum & ad iuncturas, ad hæc & multum æris sine pondere, ligna q̃q; cedrina innumera, nam adduxerãt Zidonij & Tyrij innumera ligna cedrina ad Dauidem. Tum ait Dauid, Filius meus Solomon puer est & tener, domus autem quæ ædificanda est DOMINO magnifica, quæ sublimitatem, nomen [excellens,] decus'q; habeat in uniuersis nationibus, apparabo igitur ei. Præparauit itaq; Dauid multa ante mortem suam. Vocauit autem Solomonem filium suũ, præcepit'q; ei ut extrueret ędem DOMINO deo Israelis, ait'q; Dauid ad Solomonem, Ego uolui mi fili, ædificare ædem nomini DOMINI dei mei, ut apud me statueram, at uerbum DOMINI factũ est ad me in hanc sententiam, Fudisti multum

A — Salomoni iniungitur templi extructio. — B

sanguinis, & prælia magna gessisti, nō ædificabis nomini meo ædem, sanguinis enim multum fudisti in terram coram me, ecce filius qui tibi nascitur,
Salomonis nomen. hic uir erit tranquillus, (ego enim dabo ei tranquillitatem ab omnibus hostibus eius circunquaq: siquidem Solomon erit nomen eius: daboq pacem & tranquillitatem super Israelem in diebus eius,) ille ædificabit domū nomini meo: & is erit mihi filius, egoq ero ei pater, & firmabo solium regni eius super Israelem in sempiternum.
2.Re.7.b 3.Reg.5.a Heb.1.a

C Nunc igitur fili mi, sit DOMINVS tecum, ut prosperrime tibi cedat, tu ædificabis ædem DOMINO deo tuo, sicut loquutus est de te. Quin dabit tibi DOMINVS intelligentiam & prudentiam, dabitq tibi præcepta ad Israelem, ut custodias legē DOMINI dei tui: tum prospere cedet tibi, quum obseruaueris & feceris statuta & iudicia quæ præcepit DOMINVS Mosi ad Israelem. Sis igitur fortis & robustus, ne timeas, ne paueas. En ego pro paupertate mea paraui pro æde DOMINI auri centum millia talētorum, argenti mille millia talentorum, porrò æris & ferri non est pondus, multum enim est: ligna quoq & lapides pręparaui, quibus tu adijcere[poteris.]

Intelligētia dei cū timore & cultu.

D Habes iam multos apud te qui opus perficiant, latomos & scalptores lapidum, ac fabros lignarios, multos deniq qui industrij sunt in omni opere. Auri, argenti, æris & ferri nullus numerus: surge & fac, eritq DOMINVS tecum. Præcepit præterea Dauid cunctis proceribus Israelis, ut auxilio essent filio suo Solomoni: an non[inquit] DOMINVS deus uester est uobiscum, & dedit uobis trāquillitatem circunquaq, quandoquidem sub manum meam tradidit habitatores terræ, & subacta est terra coram DOMINO, & corā populo eius. Prębete ergo cor uestrum et animum uestrum, ut quæratis DOMINVM deum uestrum: surgite & ædificate sanctuarium DOMINI dei, ut adducatis arcam fœderis DOMINI, & uasa dei sancta in ædem nomini DOMINI extructam.

Corda domino præbenda.

CAP. XXIII.

A DAuid quum senio iam esset confectus, dierumq satur, præfecit Solomonem filium suum regem super Israelem. Congregauit itaq omnes proceres Israelis, sacerdotes & Leuitas, & numerati sunt Leuitæ ab eo qui triginta natus erat annos & supra: fuitq numerus eorum qui per capita & uiritim [censi erāt,] triginta & octo millia fortium uirorum. Ex his erant uigintiquatuor millia qui urgebant opus domus DOMINI: præfectorum autem & iudicum sex millia, quatuor millia ianitorum, quatuor millia eorum qui laudāt DOMINVM in instrumentis, quæ ego feci ad laudandum. Distribuit autem eos Dauid in ordines ex filijs Leui, Gerson, Kahath & Merari. De Gersonitis, Laedan, & Simei. Filij Laedan, pręcipuus Iehiel, Setham, & Ioel, tres. Filij Simei, Selomith, Hasiel, et Haran, tres: hi fuerunt capita patrum ex Laadan. Filij uero Simei, Iahath, Sina, Ieus & Beria: isti sunt filij Simei, nempe quatuor. Fuit autem Iahath præcipuus, & Sisa secundus: Ieus uero & Beria non fuerunt aucti liberis, sed fuerunt iuxta paternam familiam in eodē censu. Filij Kahat, Amram, Iizhar, Hebron, & Vziel quatuor. Filij Amram, Aharon & Moses: segregatus est Aharon ut sanctis præesset in sancto sanctorum, ipse & filij eius in sempiternum, adoleret incēsum coram DOMINO, ministraret ei, atq benediceret in nomine eius in sempiternum. Moses quoq et filij eius appellati sunt iuxta tribum Leui. Filij Mosis, Gersom et Eliæser. Filij Gersom, Sebuel præcipuus. Filij autem Eliæser fuerunt Rehabia præcipuus, nec fuerunt filij alij ipsi Eliæser: filiorum autem Rehabia fuerunt supra modum plures. Filij Iizhar, Selomith pręcipuus. Filij Hebron, Ieria primus, Amaria secundus, Iohasiel tertius, Iekamiam quartus. Filij Vsiel, Micha primus, Iesia secundus. Filij Merari, Mahli & Musi. Filij Mahli, Eleasar et Kis. Mortuus est autem Eleasar sine liberis, filias tamen habuit, quas duxerunt filij Kis fratres earum. Filij Musi, Mahli, Eder & Ieremoth, tres. Hi sunt filij Leui secundum domū patrum suorum, capita patrum iuxta officia sua, et iuxta numerum nominum, & secūdum capita eorum qui faciebant opus in ministerio

Sup.6.a

B

Caath familia.

Exo.2.a 6.c Heb.5.b

Mosis familia.

Exo.2.d

C

Merari familia.

nisterio domus DOMINI, ab eo qui
natus erat uiginti annos & supra. Di-
xit enim Dauid, Requiem dedit DO-
MINVS populo suo Israeli, ut habitet
in Ierusalem in sempiternum. Et etiam
Leuitis, ne portent tabernaculum, &
omnia uasa eius pro ministerio eius.
Quoniam iuxta uerba Dauidis nouissi
ma, erat numerus filiorum Leui ab eo
qui natus erat uiginti annos & supra.
D Et illorum statio erat ad iussum filiorũ
Aharonis, pro ministerio domus DO-
MINI, super atria, exedras, & purifi-
cationem in omnibus quæ sancta erãt,
& in opere ministerij domus dei. De-
inde ad panes ordinatos, similam, mo-
lam, ad lagana infermentata in sartagi
ne, in frixorio, & ad omnem mensurã
& censum. Et ut starent mane singulis
diebus ad confitendum atq; laudandũ
DOMINVM, sic etiam uespere, & ad
offerendum cuncta holocausta DOMI
NO sabbatis, neomenijs, & statis fe-
rijs, numero & ritu qui erat eis [præ-
scriptus,] idq; iugiter ante conspectũ
DOMINI, utq; obseruarent custodiã
tentorij cõstitutionis, custodiamq; san
ctuarij, & custodiam filiorum Aharo-
nis fratrum suorũ in ministerio domus
DOMINI.

CAP. XXIIII.

A Filiorum autem Aharonis hæ sunt di
Leuit. 10.a stributiones: filij Aharonis, Na-
Num. 3.a dab, Abihu, Eleasar & Ithamar. Mor-
tuus autem est Nadab & Abihu corã
patre eorum, nec habuerunt liberos,
functi ergo sacerdotio sunt Eleasar &
Ithamar. Diuisiq; sunt per Dauidem, &
erat Zadok ex filijs Eleasar, Ahime-
lech uero ex filijs Ithamar, secundum
officia sua in ministerio suo. Et inuenti
sunt filij Eleasar plures iuxta capita
uiritim q̃ filij Ithamar, & diuisit eos.
In filijs Eleasar erant primores iuxta
domos patrias sedecim, et in filijs Itha
mar iuxta domos patrũ suorum, octo.
Sorte diuiditur ministerium. Diuisit autem eos per sortem hos ab il
lis, quoniã fuerunt principes sanctua-
rij, & principes dei de filijs Eleasar at
B que de filijs Ithamar. Et descripsit eos
Semahia filius Nethaneel scriba ex tri
bu Leui, coram rege & principibus, et
Zadok sacerdote, atq; Ahimelech fi-
lio Abiathar, & præcipuis patribus,
sacerdotibus atq; Leuitis. Domus pa-
tria una possessa fuit ab Eleasar, & al-
tera possessa ab Ithamar. Egressa au-
tem sors prior pro Iehoiarib, secunda
ipsi Iedaia, tertia ipsi Harim, quarta
pro Sehorim, quinta pro Malkia, sex-
ta pro Mijamin, septima pro Hakoz,
octaua pro Abia, nona pro Iesua, deci
ma pro Sechania, undecima pro Elia-
sib, duodecima pro Iakim, decimater-
tia pro Huppa, decimaquarta pro Iese
bead, decimaquinta pro Bilga, decima C
sexta pro Immer, decimaseptima pro
Hesir, decimaoctaua Hapizez, decima
nona pro Pethahia, uicesima pro Iehes
kel, uicesimaprima pro Iachin, uicesi-
masecunda pro Gamul, uicensimater-
tia pro Delaia, & uicesimaquarta pro
Maasia. Hæ sunt ordinationes eo-
rum iuxta ministeria sua, quando in-
grediebantur domum DOMINI se-
cundum ritum eorum, sub manu Aha-
ronis patris eorum, quemadmodũ præ
ceperat ei DOMINVS deus Israelis.
Porrò filij Leui residui sunt, de filijs
Amram Subael, de filijs Subael Iedia:
de Rehabia, fuitq; de filijs Rehabia pri
mus Isiah. De Iizhari, Selomoth, & de
filijs Selomoth Iahath. Filij Ieria, Ama D
ria secundus, Iahasiel tertius, & Ieka-
meam quartus. Filij Vsiel, Micha: de fi
lijs Micha, Samir. Frater Michę Issia,
& de filijs Issię Zacharias. Filij Mera
ri, Mahli & Musi: filij Iahzia, Beno.
Filij Merari de Iahzia, Beno, Soham,
Zaccur & Ibri. De Mahli, Eleasar, et
hic non habuit filios. De Kis: filij Kis,
Ierahmeel. Filij autem Musi, Mahli, E
der, & Ierimoth. Hi sunt filij Leuitarũ
iuxta domus patrum suorum. Iecerunt
& isti sortes ę regione fratrum suorum
filiorum Aharonis coram Dauide re-
ge, & Zadok & Ahimelech, & præ-
cipuis patribus, sacerdotibus & Le-
uitis, præcipui scilicet patres ę regio-
ne fratrum suorum minorum.

CAP. XXV.

Segregauerunt itaq; Dauid & prin- A
cipes exercitus in ministeriũ filios
Asaph, Heman, atq; Ieduthun, quum
prophetarẽt in citharis, nablis & cym
balis: fuitq; numerus illorum uirorum
qui [præfecti erant] operi ministerij.
De filijs Asaph, Zaccur, Ioseph, Ne- Asaph.
thania, & Asarela filij Asaph, qui erãt

Idithun. ipsi Asaph ad manum prophetanti iuxta regem. De Ieduthun: filij Ieduthun, Gedalia, Zeri, Esaias, Hasabias, Mathitias, sex sub manu patris eorum Ieduthun prophetantis in cithara in confessionibus & laudibus DOMINI. De Heman. Filij Heman, Bukia, Mathania, Vsiel, Sebuel, Ierimoth, Hanania, Hanani, Eliatha, Giddalthi, Romamthi, Eser, Iosbekasa, Mallothi, Hothir, & Mahasioth. Omnes isti filij erant Heman, qui regis erat uidens in uerbis diuinis, ut erigeretur cornu. Deditque deus ipsi Heman quatuordecim filios, & tres filias: & hi omnes erant patri suo ad manum, canentes in domo DOMINI, in cymbalis, nablis & canoris, quando ministerium [exequebantur] in domo dei, ad iussum regis, Asaph scilicet, Ieduthun, & Heman. Et fuit numerus eorum cum fratribus suis qui instituti erant in canticis DOMINI, omnium eorum qui [in his] pollebant, ducenti octogintaocto. Et iecerunt sortes custodiæ uicissim ut minoris, sic maioris: ut intelligentis, sic discipuli. Sors prima educta est ipsi Asaph pro Ioseph: secunda pro Gedalia ipse & fratres sui ac filij sui, [nempe] duodecim: tertia pro Zaccur & filijs eius ac fratribus eius, duodecim. Quarta pro Iizri, filijs eius ac fratribus eius, duodecim. Quinta pro Nethania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Sexta pro Bokia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Septima pro Iesarela, filijs eius, et fratribus eius, duodecim. Octaua pro Iesaia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Nona pro Mathania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decima pro Simei, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vndecima pro Asreel, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Duodecima pro Hasabia, filijs eius et fratribus eius, duodecim. Decimatertia pro Subael, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaquarta pro Mathitia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaquinta pro Ieremoth, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimasexta pro Hanania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaseptima pro Iosbekasa, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaoctaua pro Hanani, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimanona pro Mallothi, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vicesima pro Eliatha, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vicesimaprima pro Hothir, filijs eius et fratribus eius, duodecim. Vicesimasecunda Giddalthi, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vicesimatertia pro Mahasioth, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vicesimaquarta pro Romamthi, Aser, filijs eius & fratribus eius, duodecim.

Heman.

CAP. XXVI.

Partes uero ianitorum. De Koritis, Meselemia filius Kore, ex filijs Asaph. Porrò Meselemiæ filij [erant,] Sacharia primogenitus, Iediel secundus, Sabadia tertius, Iathniel quartus, Elam quintus, Iehohanan sextus, & Eliehonai septimus. Filij Obed Edom, Semaia primogenitus, Iehosabad secundus, Ioah tertius, Sachar quartus, Nethaniel quintus, Ammiel sextus, Isachar septimus, Peultai octauus, quoniam benedixit ei deus. De Semaia quoque filio eius nati sunt filij habentes dominium in domo patris sui, erãt enim heroes strenui. Filij Semaia, Othni, Raphael, Obed, & Elsabad fratres eius, filij fortes Elihu & Semachia: omnes isti de filijs Obed Edom, ipsi & filij eorum atque fratres eorum, uiri strenui & fortes in ministerio, sexagintaduo de Obed Edom. Filij quoque Meselemiæ & fratres filij strenui, decem & octo. Filij Hosa de filijs Merari, Simri præcipuus; licet non fuerit primogenitus, posuit tamen eum pater eius ut caput esset: Hilkia secũdus, Tebalia tertius, & Sacharias quartus: omnes filij & fratres Hosa, tredecim. Ad hos facta est distributio ianitorum ut essent capita heroum qui custodirẽt è regione fratrum suorum, ad ministrandum in domo DOMINI. Et iecerunt sortes tam paruo quàm magno iuxta domum patrum suorum pro singulis portis. Ceciditque sors ab Oriente super Selemiam & Sachariã filium eius qui consilio & intelligentia ualebat, iecerunt sortes, exiuitque sors eius ad septentrionem. Pro Obed Edom uero ad Meridiem & pro filijs eius domus

Sors.

Asuppim.

Asuppim. Pro Suppim & Hosa ad Oc
C cidentem cum porta quæ uergit ad semitam superiorem, custodia è regione custodiæ. Ad Orientem Leuitę sex, ad Aquilonem interdiu quatuor, ad Meridiem interdiu quatuor, & ad Asuppim bini & bini. Pro Pharbar ad Occidentem, quatuor in ascensu, & duo in Pharbar. Istæ sunt ordines ianitorum inter filios Kora, & inter filios Merari. Porrò Leuitæ, Ahia erat super thesauros domus dei, & super thesauros sacrorum. Filij Leadan, filij Gersunitarum de Laedan præcipui patres, de Laedan inquam, Gersuni & Iehieli. Filij Iehieli, Zetam & Ioel frater eius super thesauros domus DOMINI. De Amramitis quoq;, Iizharitis, Hebronitis, & Asielitis, Sebuel filius Gersom filij Mosis erat princeps super thesauros, & fratres eius de Eliæser, cuius filius Rehabia, cuius filius Iesaia, cuius filius Ioram, cuius filius Sichri, cuius filius Selomith. Iste Selomith atq; fratres eius erant super omnes thesauros sacrorum, quæ con-
D secrauerat Dauid rex & præcipui patres, & tribuni, centuriones, & imperatores exercitus, quę de bellis ac spolijs consecrauerant ad sarta tecta domus DOMINI. Sed & cuncta quæ consecrauerat Samuel uidens, & Saul filius Kis, & Abner filius Ner, atque Ioab filius Zeruia: quicunq; aliquid sanctificauerat, erat hoc sub potestate Selomith & fratrum eius. De Iizhari erat Chenanias & filij eius [præpositi] operi externo super Israelem, erāt enim præfecti & iudices. De Hebronitis erant Hasabias & fratres eius filij strenui, mille & septingenti in præfectura Israelitarum ultra Iordanem ad Occidentem in omni opere DOMINI & ministerio regis. Inter Hebronitas præcipuus erat Iedia, princeps inter Hebronitas iuxta generatiões suas & patres. Anno quadragesimo regni Dauidis, quæsiti sunt & inuenti in eis heroes strenui. In Iaser Gilead. Et fratres eius filij strenui, duo millia atque septingenti, patres præcipui quos Dauid rex constituit super Rubenitas Gaditas, & super dimidiam tribum Manasse pro omni negotio dei & negotio regis.

Thesaurorum præfecti.

Isaaritæ.

CA. XXVII.

A Porrò filiorum Israel iuxta numerum suum qui erant capita patrum, tribuni, centuriones & præfecti eorū, qui ministrabant regi ordinibus in omnibus negotijs, qui ingrediebantur & egrediebantur per singulos menses in omnibus anni mensibus, singulisq; ordinibus erant uigintiquatuor millia. Super ordinem primum pro mense primo erat Iasabeam filius Sabdielis, erantq; in ordine suo uigintiquatuor millia. De filijs Pærez princeps super omnes imperatores exercitus pro mense primo. Super ordinem mensis secundi erat Dodai Ahohites, & in ordine illius erat Mikloth princeps, & in ordine eius quoque erant uigintiquatuor millia. Imperator exercitus tertij pro mense tertio, Benaias filius Ioiadæ summi sacerdotis, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Is est Benaias, heros inter triginta, & super triginta, & in ordine eius erat Ammisabad filius eius. Quartus pro mense quarto fuit Asael frater Ioab, & Sabadia filius eius post eum, erantq; in ordine eius uigintiquatuor millia.
B Quintus pro mense quinto erat princeps Samhud Iisrahites, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Sextus pro mense sexto Ira filius Ikes Tekoites, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Septimus pro mense septimo Holez Pelonites de filijs Ephraim, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Octauus pro mense octauo Sibbechai Husathites ipsius Sarhi, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Nonus pro mense nono Abiæser Anathotites ex filijs Gemini, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Decimus pro mense decimo Maharai Netophathites de [stirpe] Sarhi, & in ordine eius erant uigintiquatuor millia. Vndecimus pro mense undecimo Benaias Pirhathonites de filijs Ephraim, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Duodecimus pro mense duodecimo Heldai Netophathites ex [familia] Othonielis, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Erant præterea super tri-
C bus Israelis. Super Rubenitas princeps Eliæser filius Sichri. Sup Simeo

nitas Saphatias filius Maacha. Super Leuitas Hasabias filius Kemuel. Super Aharonitas Zadok. Super Iudęos Elihu de fratribus Dauidis. Super eos qui erant ex Isachar Omri filius Michaelis. Super eos qui erant ex Sebulon Iismaias filius Obadiæ. Super eos qui erant ex Naphtali Ierimoth filius Asrielis. Super filios Ephraim Hoseas filius Asasiæ. Super tribum dimidiam Manasse Ioel filius Pedaiæ, & super [aliam] dimidiam tribum Manasse in Gilead Iddo filius Sachariæ. Super eos qui erãt ex Beniamin Iaasiel filius Abner. Super Danitas Asariel filius Ieroham. Illi sunt imperatores tribuũ Israeliticarum. Et non leuauit Dauid numerum eorum ab eo qui natus erat uiginti annos & infra, eo quod DOMINVS dixerat Israelem multiplicandũ ut stellas cœli. (Sup.21.a) Cœperat quidem Ioab filius Zeruia numerare, at non cõpleuit, quod ob id indignatio [dei] uenisset super Israelem, nec relatus est numerus ad numerum annalium regis Dauidis. D Super thesauros regis erat Asmaueth filius Adielis, & super thesauros agrorum in urbibus, uillis atq; castellis Ionathan filius Vsiæ. (Præfecti substantiæ Dauidis.) Et super eos qui faciebant opus agrorũ in cultura telluris, erat Esri filius Kelub. Super uineas uero Simei Ramathæus. Et super ea quæ in uineis, super cellas uinarias, Sabdi Siphmites. Porrò super oleas & sycomoros quæ erant in campestribus, Baal Hanan Gederæus, & super cellas olei Ioas. Super boues qui pascebant in Saron, Sitar Saronites: & super boues qui erant in uallibus Saphat filius Adlai. Super camelos Obil Iismeelita, & super asinas Iehedias Meronotites: super oues Iasis Haggeræus. Hi omnes principes fuerunt super possessionẽ Dauidis regis. Ionathan aũt patruus Dauidis uir ualens consilio & prudentia, scriba erat, (Officiarij Dauidis.) & Iehiel filius Hachmoni erat cũ filijs regis. Ahitophel erat regi à consilijs, & Husai Archites amicus regis. Post Ahitophel fuit Ioiada filius Benaiæ, et Abiathar, imperator exercitus regis erat Ioab.

CAP. XXVIII.

A CONgregauit autem Dauid omnes proceres Israelis, principes tribuum, principes ordinum qui ministrabant regi, tribunos, centuriones cum principibus omnis substantiæ & possessionis Dauidis, filios suos cum eunuchis, heroes, & omnes uiros strenuos Hierosolyma. Surgensq; Dauid rex in pedes suos, ait, Audite me fratres mei, & popule mi, ego statueram corde meo ædificare ædem, ut illic requiesceret arca fœderis DOMINI, et pro scabello pedum dei nostri, parauerámq; ut ędificarẽ, sed deus dixit mihi, † Non ædificabis ædem nomini meo, (2.Re.7.b) es enim uir bellator, & effudisti sanguines, elegitq; me DOMINVS deus Israelis præ omnibus qui fuerunt in domo patris mei, ut perpetuò rex essem super Israelem: siquidem in Iuda uoluit eligere ducem, & in domo Iuda quidẽ, domum patris mei, inter filios aũt patris mei uoluit me regem cõstituere super uniuersum Israelem. Porrò ex omnibus filijs meis, (nam multos filios dederat mihi DOMINVS,) elegit Solomonem filium meum, ut is sederet in (B; Sap.9.b) solio regni DOMINI super Israelem, dixitq; mihi, Solomon filius tuus ipse ædificabit domum meam et atria mea, nam hunc elegi mihi filium, egoq; ero ei pater, confirmaboq; regnum eius perpetuò, si gnauiter fecerit præcepta mea atque iudicia mea, ut est hodie. Nunc igitur [propono hæc] in oculis omnis Israelis, congregationis DOMINI, & in auribus dei nostri, custodite & quęrite omnia pręcepta DOMINI dei uestri, ut possideatis terrã bonam, & hæreditatẽ relinquatis filijs uestris post uos perpetuò. Et tu Solomon fili mi, cognosce deum patris tui, & cole eum corde integro, animoq; beneuolo, (Seruiẽdum deo corde perfecto.) DOMINVS enim scrutatur omniũ corda, omneq; figmentum cogitationum intelligit: si studiose quæsieris eũ, (Cordium scrutator deus. Psal.7.) inuenietur à te: si uero eum dereliqueris, abijciet te perpetuo. Vide ergo, quandoquidem DOMINVS te elegit ut ædifices domum in sanctuarium, (Deum quærere.) ut fortis sis & facias. Dedit autem Dauid filio suo Solomoni deformationẽ (C) porticus, & domunculará eius, repositoriorũ eius, cœnaculorum eius, penetralium eius, atq; domus propitiationis, deformationem quoque omnium

quæ ſecũ habebat in animo pro atrijs domus DOMINI, & pro omnibus gazophylatijs quæ erant circũquaq;, pro theſauris domus dei, & pro theſauris conſecratorum, pro ordinibus quoq; ſacerdotũ & Leuitarũ, & pro cuncto opere miniſterij domus DOMINI, ſed & pro uniuerſis uaſis cultus domus DOMINI. Pro auro in pondere, pro auro ad omnia uaſa diuerſorum miniſteriorũ, ad omnia uaſa argentum in pondere, ad omnia uaſa diuerſorum miniſteriorũ. Pondus auri ad candelabra, aurum quoq; ad lucernas eorum: aurũ hoc erat in pondere pro ſingulis candelabris & lucernis eius: argentũ quoq; in pondere ꝓ candelabro & lucernis eius, ut ſingulorum candelabrorũ miniſterium exigebat. Deinde aurum certo pondere ad menſas diſpoſitionis, pro ſingulis ſcilicet menſis: ſic argentũ pro mẽſis
D argenteis. Item aurũ mundum pro fuſcinulis, pro peluibus ſparſorijs, & dimidiatis fiſtulis, & pro crateris aureis, quenq; ſuo pondere: deinde pro crateris argenteis, quenq; ſuo pondere. Pro ara deinde incenſi aurũ purificatum pondere, deformationem quoq; quadrigæ Cherubim aureorũ qui expandebant [alas,] uelabantq; arcam fœderis DOMINI. Omnia in deformatione ex manu DOMINI, qui me intelligentem reddidit in omni opere deformato. Dixit quoq; Dauid Solomoni filio ſuo, Age fortiter et ſtrenue, ne timeas, neq; animo frangaris, quia DOMINVS deus meus tecum eſt: nõ faciet te remiſſum, neq; te deſeret, donec perficias uniuerſum opus miniſterij domus DOMINI. En ordines ſacerdotũ & Leuitarum (pro cuncto miniſterio domus dei [ordinati,]) tecum ſunt in omni opere, unà cũ omni qui uoluntarius eſt ſapientia & omni miniſterio: deinde & principes & uniuerſus populus ad omnia ea quæ præcipies.

Exempla tẽpli à deo Dauidi.

CAP. XXIX.

A DIxit præterea Dauid rex ad uniuerſum cœtum, Solomonẽ filium meum unicũ elegit deus, puer eſt & tener, opus autem arduum, quoniã ædes illa non hominis eſt, ſed DOMINI dei. Ego quidem ꝙ maxime potui præparaui pro domo dei mei aurũ ad ea quæ aurea eſſe debent, argentũ ad ea quæ argentea, æs ad ea quæ ærea, ferrũ ad ea quæ ferrea, lingum ad ea quæ lignea: ſed & lapides onychinos & [alios] qui inſerantur, lapides rubros, [uariaq;] pigmenta: deinde omnis [generis] lapides pretioſos, lapidesq; marmoreos abunde multos. Præter hęc uero (quo ſum propẽſus animo ad domum dei mei,) eſt mihi peculiare quoddã aurum & argentum, quod contuli ad domũ dei mei, ultra omnia quę pręparaui pro æde ſanctuarij, nempe tria millia talentorũ auri, au- B
ri inquam de Ophir, & ſeptem millia talentorũ argenti depurati, ad obducendũ parietes domorũ. Porrò aurum ad ea quæ aurea eſſe debent, & argentum ad ea quæ argentea, atq; pro cuncto opere [tradidi] in manũ artificum: & quis hodie ſua ſponte cõſecrat manum ſuam DOMINO? Principes ergo patrũ, & principes tribuum Iſraelis, tribuni, cẽturiones, unà cum principibus qui præerant operi regis ſua ſponte obtulerunt, dederuntq; pro miniſterio domus dei auri talẽta quinq; millia, ſolidorũ decem millia, argenti talenta decem millia, æris decem & octo millia talenta, & ferri centum millia talenta. Apud quencunq; uero inuenti ſunt lapides, dederunt [eos] in theſaurũ ædis DOMINI per manũ Iehiel Gerſunitæ. Gauiſus quoq; eſt C
populus quum ſua ſponte tribuerent, quoniam integro ac perfecto corde ſponte ſua dederũt DOMINO: quin & rex Dauid gauiſus eſt ingenti gaudio. Et gratias egit Dauid DOMINO in oculis totius cœtus, dixitq; Dauid, Benedictus tu DOMINE deus Iſraelis patris noſtri à ſæculo uſq; in ſæculũ: tua DOMINE eſt magnificentia, et robur, gloria, uictoria, & honor, quoniã omnia quæ ſunt in cœlis & in terra, [tua ſunt:] tuum DOMINE eſt regnũ, tu te extollis ſuper omnia ut ſis caput. Diuitię & gloria coram te, & tu dominaris omnibus, in manu tua eſt uirtus & robur, in manu inquam tua, ad magnificandum & ad roborandũ omnia. Nunc igitur deus noſter, nos confitemur tibi, & lauda-

Gratiarũactio Dauidis.

D mus nomen magnificentiæ tuæ. Quis enim ego sum, & quis est populus meus, ut exprimeremus hanc uim ad libere donandū ista, quum omnia à te sint, atq; de manu tua ea tribuamus tibi? Siquidem aduenæ sumus corā te, & inquilini sicut omēs patres nostri, ueluti umbra sunt dies nostri super terram, neq; est ut [aliud] expectemus. DOMINE deus noster, omnis hęc copia quam pręparauimus ut ædificemus tibi domū nomini sanctitatis tuę, è manu tua est, tuumq; est uniuersum. Et noui ò deus meus, q; tu cor probas, & q; recti [tibi] placent: ego quidem in rectitudine cordis mei sponte obtuli omnia ista, et populū tuum qui nunc hic inuentus est, uidi contribuere tibi propenso animo, idq; cum gau

Accepta deo referenda.
Sap.2.b
Cor simplex deus aspicit.

E dio. DOMINE deus Abrahæ, Isaac & Israelis, patrum nostrorū, conserua istud in æternum, figmentū cogitationum populi tui, & dirige cor eorū ad te. Sed & Solomoni filio meo da cor perfectum, ut custodiat pręcepta tua, testimonia tua, & statuta tua, ut faciat ea omnia, ædificetq; ædem ad quā ego pręparaui. Et ait Dauid ad uniuersum cœtum, Gratias agite nunc DOMINO deo uestro. Et gratias egerunt tota cōgregatio DOMINO deo patrū suorum, & inclinato uertice prociderunt coram DOMINO & rege. Im-

Recta mens petenda à domino.

F molauerunt quoq; DOMINO uictimas, obtuleruntq; DOMINO holocausta postero die post diem illum, iuuencos mille, arietes mille, oues mille cum libaminibus suis: multa sacrificia [obtulit] uniuersus Israel. Comederunt pręterea atq; biberunt coram DOMINO eodem die, idq; cum magno gaudio. Inaugurarūtq; iam secundo Solomonē regem filium Dauidis, ungentes eum coram DOMINO in principem, & Zadok in sacerdotem. Seditq; Solomon in solio DOMINI rex pro Dauide patre suo, & prospere egit, & obedierunt ei omnes Israelitæ. Sed & omnes principes & potentes, cunctiq; filij regis Dauid dederūt manus [suas] sub Solomonē regem. Magnificauit autē DOMINUS Solomonē excellenter in oculis omnium Israelitarum, deditq; ei gloriā regni, qualis nō fuit ulli regi ante eum in Israele. Regnauit itaq; Dauid filius Isai

Comedere coram deo.
Salomon secundo ungitur.
1.Reg.1.c

G super omnem Israelem, et dies quibus regnauit super Israelem, [fuerūt] quadraginta anni: in Hebron regnauit septem annis, in Ierusalem uero regnauit trigintatribus. Mortuus est itaq; in senectute bona, satur dierum, diuitiarū & glorię, & regnauit Solomon filius eius pro eo. Porrò res gestæ à Dauide rege, priores & posteriores, en illę scriptę sunt in libro annaliū Samuelis uidentis, atq; in rebus Nathan prophetę, & in rebus Gad uidentis, unà cum uniuerso regno eius, & potentia eius, atq; temporibus quæ transierunt super ipsum & super Israelem, & super cuncta regna terrarum.

Mors Dauidis.
Libri Nathan & Gad.

Liber Paralipomenon secundus, Hebraice Dibre haiamim.

CAPUT I.

A CORROBORATUS est ergo Solomon filius Dauidis in regno suo, fuitq; DOMINUS deus eius cū eo, & extulit eum uehementer. Dixitq; Solomon ad uniuersum Israelem, ad tribunos, ad centuriones, ad iudices, & ad omnes qui excellentes fuerunt in omni Israele, & ad capita patrum. Abieruntq; Solomon & omnis cœtus cum eo in excelsum quod erat in Gibeon, nā illic erat tentorium constitutionis dei, quod fecerat Moses seruus DOMINI in deserto. Equidem arcam dei adduxerat Dauid de Kiriath Iearim ad eum [locū] quem parauerat ei Dauid, ipse enim tetenderat ei tentorium Hierosolymis. Altare

1.Reg.3.a
Tabernaculum in Gabaon.
2.Sam.6.b

B quoq; æneum quod fecerat Bezaleel filius Vri filij Hur, erat ibi coram tabernaculo DOMINI, quod quæsiuit Solomon & cœtus. Et ascendit Solomon ibi ad aram æneam in conspectu DOMINI, quę erat coram tentorio constitutionis, & sacrificauit super illam mille holocausta. Apparuit autem

Exo.38.a

autem deus eadem nocte Solomoni, et
Deus hortatur ad se precandū. dixit ad eum, Postula quod tibi dem.
Et dixit Solomon deo, Tu exhibuisti
patri meo Dauidi magnam beneficentiam, cōstituistiq; me regem loco eius.
Ratum ergo nunc sit uerbum ô DO-
C MINE deus, [quod loquutus es] ad
patrem meum Dauidem, quia tu constituisti me regem super populum, qui
Sapiētia petitur à Salomone. tam multus est q̄ puluis terræ, da mihi ergo sapientiam & scientiā, ut egredi & ingredi possim corā populo isto:
1.Par.28.b nam quis iudicaret populū istū tuum
Sap.9.b tam ingentem? Et dixit deus ad Solomonem, Quandoquidem istud fuit in
corde tuo, ut non postulares diuitias,
opes & gloriam, neq; animam inimicorum tuorū, sed nec dies multos po-
1.Reg.4. stulares, postulares autem tibi sapientiam & scientiā, ut iudicare posses populū meum, super quem te regem constitui, sapientia & scientia data est tibi, diuitias quoq;, opes & gloriam dabo tibi, qualis non fuit in regibus qui
fuerunt ante te, neq; post te fiet talis.
D Venit itaq; Solomon ab excelso quod
1.Reg.10.d erat in Gibeon Hierosolyma à conspectu tentorij constitutionis, & regnauit
super Israelem. Congregauitq; Solo-
1.Reg.10.d mon currus & equites, habuitq; currus mille & quadringentos, duodecimq; millia equitum, quos collocauit in urbibus curruū, & cum rege in
Ierusalē. Aduexit itaq; rex argentum
& aurum in Ierusalem quasi lapides:
sic quoq; ligna cedrina aduexit ueluti
sycomoros, quorū magna copia [crescit] in campestribus. Porrò equi Solomoni educti sunt ex Aegypto, nā societas mercatorū quos habebat rex,
accipiebat byssum per commutationem. Ascenderunt itaq; & exiuerunt
ex Aegypto quadriga quæq; sexcentis argenteis, & celes centum & quinquaginta: sic educebant manibus suis
omnibus regibus Hithæorum, & regibus Aram.

CAP. II.

A STatuit autē [apud sese] Solomon
extruere ædē nomini DOMINI,
Artifices Solomōis. deinde & domum pro regno suo. Numerauitq; Solomon septuaginta millia uirorum qui baiularent, & octoginta millia uirorum cæsorum in monte,
& tria millia ac sexcentos eorum qui
illis instarent. Misit itaq; Solomon ad 1.Reg.5.a
Hur regem Zor hisce mādatis, Quem
admodum egisti cum Dauide patre
meo, cui misisti cedros, ex quibus ædificaret sibi domum in qua habitaret.
En ego extruam ædem nomini DO-
MINI dei mei, quam ego consecrem,
incēsumq; adoleam corā eo aromaticum, & ut ordinentur [panes] perpetuò, utq; fiat holocaustum mane & uespere, sabbatis, neomenijs & statis serijs DOMINI dei nostri, utq; hoc perpetuò sit in Israele. Domus uero quam B
ego ædificabo magna erit, quia magnus est deus noster supra omnes deos. Quis uero tanta præditus est uirtute, ut ædificet ei domum, cum cœli,
cœlorumq; cœli illū non comprehendant? Quis sum ego ut ædificem ei domum? Sed ad offerendū incensum co- Orandū in templo.
ram eo: mitte igitur mihi uirum industrium, qui sciat operari in auro & argento, in ære & ferro, in purpura, coccino & hyacintho, quiq; sciat scalpere scalpturas, unà cum sapiētibus qui
sunt mecū in Iuda & Ierusalem, quos
præparauit Dauid pater meus. Mitte De lignis.
quoq; mihi ligna cedrina, pinea, & algumim de Libano, scio enim seruos
tuos gnaros esse cædendorū lignorum
in Libano, & ecce serui mei erūt cum
seruis tuis, ut præparēt mihi ligna multa, quoniam domus quam ego ædifico
magna erit & præcipua. Ecce uero p C
sectoribus & cæsoribus lignorum dedi tritici contusi seruis tuis cororū uiginti millia, hordei cororū uiginti millia, uini batorū uiginti millia, & olei
batorum uiginti millia. Respondit autem Hiram rex Zor per scriptū quod Hiram gentilis promittit Solomoni materiā pro tēplo.
misit Solomoni, Quandoquidem DOMINVS dilexit populum suum, posuit te regem super eos. Dixitq; rursus
Hirā, Laudandus DOMINVS deus
Israelis, qui fecit cœlū & terrā, quiq;
dedit Dauidi regi filium sapientē, sci- Rex sapiens.
entem, intelligentem & prudentē, qui
extruat domum DOMINO, & domū pro regno suo. Mitto igitur uirum
sapientem & intelligentia præditum,
[quo usus est] pater meus Hiram, filium mulieris de filiabus Dan, cuius
pater fuit Tyrius, qui operari scit in
auro & argento, in ære & ferro, in

D lapidibus et lignis, in purpura & hyacintho, in bysso & coccino, [sciens quoque] scalpere scalpturas uarias, & ingeniose excogitare omnis generis opus ingeniosum, quod proponetur ei à sapientibus tuis, atque à sapientibus domini mei Dauidis patris tui. Nũc ergo triticũ & hordeum, oleum & uinũ, de quo dixit dominus meus, mittat seruis suis, nos uero secabimus ligna in Libano, quotquot tibi necessaria fuerint, adducemusque ea tibi in ratibus per mare ad Iapho, tuque feres ea Hierosolyma. Et numerauit Solomon omnes uiros aduenas qui erant in terra Israel, post numerum illorum quos numerauerat pater eius, inuentique sunt centum & quinquaginta millia, tria millia & sexcenti. Et fecit ex eis septuaginta millia oneribus ferendis, & octoginta millia qui cæderent in monte, tria deinde millia atque sexcentos exactores, qui populum ad laborem urgerent.

Artificũ numerus.

CAP. III.

A Coepit itaque Solomon ædificare domũ DOMINI Hierosolymis in monte Moria, ubi apparuerat [DOMINVS] Dauidi patri eius, in loco quẽ parauerat Dauid in horreo Ornan Iebusæi. Cœpit autem ædificare mense secundo, in secundo [inquam] anno quarto regni sui. Hæc autẽ sunt in quibus Solomon edoctus fuit ut ædificaret domum dei, longitudo cubitorum fuit prima mensura, cubitorum inquã sexaginta, latitudo uero cubitorum uiginti. Porticus quę erat ante faciem longitudinis, secundũ latitudinem ædis uiginti erat cubitorũ, altitudo eius centum & uiginti, obduxitque

3.Reg.6.a
2.Reg.24.
1.Par.21.d

B intus auro mundo. Domũ uero maiorem obduxit lignis abiegnis, quæ texit auro bono, & addidit illis palmas & catenas. Operuit præterea ædem lapidibus pretiosis ad decorẽ, aurum uero erat aurum de Paruaim: obduxit inquam domũ, trabes, postes, parietes eius & ostia eius auro, sculpsitque Cherubim in parietibus. Fecit & domum sancti sanctorũ, cuius longitudo erat in facie latitudinis ædis cubitorum uiginti, & latitudo eius erat cubitorum uiginti: obduxitque ipsum auro bono, talentis scilicet sexcentis. Porrò pondus clauorũ habuit quinquaginta siclos auri, obduxit & cœnacula auro.

C Fecit præterea intra sanctũ sanctorum duos Cherubim opere artificioso, & obduxit eos auro. Longitudo alarum Cherubim erat uiginti cubitorũ, una enim ala erat quinque cubitorũ, pertingens ad parietem ædis, & altera ala similiter erat quinque cubitorũ, pertingens ad alam alterius Cherub: sic ala Cherub alterius quinque erat cubitorum, pertingens ad parietem domus, & ala altera quinque cubitorũ, adhęrẽs alæ alterius Cherub. Alæ itaque Cherubim istorũ erant extensæ cubitis uiginti, ipsi autem stabant pedibus suis, erantque facies eorum intro [uersæ.]

D Fecit quoque †uelũ ex hyacintho, purpura, coccino & bysso, & induxit ei Cherubim: ante ædem fecit duas *columnas longitudine cubitorum triginta quinque, quod uero obductũ fuit capiti eius cubitorum quinque. Fecit insuper catenas iuxta rationem, & posuit in conum columnarũ: fecitque mala punica centum, & posuit in catenis. Erexit autem columnas in prospectu templi, unam à dextera, alterã à sinistra: uocans nomen dexteræ Iachin, sinistrę Boas.

Matt.27.f
*Ier.25.c.f
1.Reg.7.

CAP. IIII.

A Et fecit altare æneum, cuius longitudo erat uiginti cubitorum, latitudo eius uiginti cubitorũ, altitudo uero eius cubitorũ decem. Fecit quoque mare fusum, habens decem cubitos à labio suo ad labium suum, rotundũ circunquaque: altitudo eius quinque cubitorum, & linea triginta cubitorũ cingebat ipsum per ambitũ. Effigies quoque boum erat subter ipsum per ambitum qui ambiebant ipsum, decem cubitis circumibant mare per ambitum. Duo ordines erãt boum fusi in fusura eius. Stabat super duodecim boues, tres uertebant faciem ad Septentrionem, tres respiciebant ad Occidentem, tres uersi erant ad Meridiem, & tres respiciebant ad Orientem, eratque mare illis supra impositũ: posteriora autem eorum omnia erant introrsus.

Altare.
1.Reg.7.c d.e
Mare fusile.
Boues XII.

B Crassities eius palmum habebat, & labium eius erat fabrefactũ ut labiũ crateris germinãte lilio, capiebatque batorũ tria millia. Fecit insuper decẽ labra, & posuit

Conchę X.

quinque

quinque à dextra, & quinque à sinistra, ut lauarent & abluerent in eis opus holocausti, mare autem ut in eo lauarent
Candelabra. sacerdotes. Fecit quoque decem aurea candelabra iuxta normam eorũ, & posuit in templum, quinque à dextris, &
Mensæ X. quinque à sinistris. Fecit deinde decem mensas, posuitque in templum, quinque à
Phialæ. dextris, & quinque à sinistris: fecit pelues quoque sparsorias aureas centum.
Atrium sacerdotum. Fecit et atriũ sacerdotũ, & atrium magnum, addens atrio ianuas, ianuasque
Atrium maius. eorum obduxit ære. Porrò mare posuit à latere dextro ad Orientem, ex
C aduerso Meridiei. Fecit quoque Hiram lebetes, scopas, & pelues sparsorias, absoluitque Hiram opus quod fecerat
Epilogus. regi Solomoni in æde dei. Columnas duas, & epistylia rotunda cum coronamentis super capita columnarũ duarum, & reticula duo ad tegendum epistylia duo rotunda, & coronamenta quæ erant super capita columnarum, mala punica quadringenta in duobus retibus, duos nẽpe ordines malorum punicorũ unicuique reti, ut tegerẽt duo epistylia & coronamẽta quæ erant in summitate columnarũ. Fecit & machinas, posuitque labra sup machinas, mare unum, & boues duodecim subter ipsum, lebetes quoque & scopas, fuscinulas, & omnia instrumenta eorum fecit Hiram pater eius regi Solomoni pro æde DOMINI ex ære purifica-
D to. In campis planis ad Iordanem fudit ea rex, in argilla densa inter Succoth & Zeredatha. Fecit Solomon uasa ista omnia, eaque multa admodum, non potuit enim pondus æris inuesti-
Ara aurea thymiamatis. gari. Fecit inquã Solomon omnia uasa quæ [pertinebant] ad domum dei, & aram auream, mensas, & super eas panes facierum, candelabra quoque, & lucernas eorum ex auro puro, ut lucerent pro more coram adyto, Et florulenta, lucernæque, atque emunctoria aurea erant, idque ex perfectissimo auro. Falces quoque & pelues sparsorij, & cochlearia, ignis receptacula ex auro puro. Ostiũ quoque ædis & fores eius interiores, sancti sanctorum, & fores ædis basilicæ aureæ. CAP. V.

A 3.Reg.7.g Absolutũ est itaque uniuersum opus quod fecit Solomon in æde DOMINI, intulitque Solomon ea quæ cõsecrauerat Dauid pater eius, unà cum argento & auro, atque omnibus uasis, & posuit ea in thesauris domus dei.
Tunc conuocauit Solomon seniores 3.Reg.8.a
Israelis, & omnia capita tribuum, & præcipuos patres filiorũ Israelis Hierosolyma, ut adducerent arcam fœderis DOMINI de ciuitate Dauidis, ea est Zion. Congregati igitur sunt ad regem omnes uiri Israelitæ in solennitate, nẽpe mense septimo. Venerũtque omnes seniores Israelis, portauerũtque Leuitæ arcam. Deduxerũt aũt arcam B
& tentorium constitutionis, atque cun- Arca in sancta sanctorum.
cta uasa sancta quę fuerãt in tentorio, & deduxerũt ea sacerdotes Leuitici. Rex autem Solomon & omnis cœtus Israelitarũ, qui conuenerant ad ipsum coram arca, sacrificarunt oues & boues, qui præ multitudine nec narrari nec numerari possunt. Intuleruntque sacerdotes arcã fœderis DOMINI in locum suum, in adytum ædis intra sanctum sanctorũ sub alas Cherubim. Expandebãt autem Cherubim alas duas super locum arcæ, operueruntque Cherubim superne tam arcã quàm uectes eius. Effecerunt quoque ut prominerẽt C
uectes, ut uiderẽtur capita uectium de arca ante adytũ, foris autem non uidebantur, fueruntque ibi in hunc usque diẽ.
In arca nihil erat nisi duæ tabulę quas Quid in arca.
reposuerat Moses [huc] in Horeb, quas exciderat DOMINVS cum filijs Israel, quum exirent ipsi ex Aegypto. Et factũ est quum egrederentur sacerdotes ex sanctuario, (siquidẽ omes sacerdotes qui inueniebantur sanctificati erant, nec erat ut seruarent ordines. Leuitæ quoque & cãtores uniuersi sub Asaph, Heman, & Ieduthun, unà cum filijs eorũ & fratribus eorum, induti bysso, in cymbalis, & nablis, & canoris [psallentes] stantes ad O- D
rientem aræ, & iuxta eos sacerdotes centũ & uiginti canentes tubis. Cũque sic pariter tubis clãgerent cãtarentque, & personaret uox eorũ unà in laude & confessione DOMINI, extollerentque uocem cum tubis & cymbalis, alijsque musicis instrumentis: quumque laudarent DOMINVM quòd bonus, & quòd bonitas eius perpetua esset,) imple

Templum plenum gloria domini. tā est domus nube, domus nempe dei, nec poterant sacerdotes stare ad ministrandum propter nubem, nam gloria DOMINI domum dei impleuerat.

CAP. VI.

A 2.Reg.8.b TVnc ait Solomon, DOMINVS dixit se habitaturū in caligine. Et ego ædificaui domum habitationem tibi, & habitaculū ut habites [illic] perpetuò. Gratiarū actio. Et uersa facie sua rex, collaudauit, bonaq; imprecatus est uniuersę congregationi Israelis, totaq; congregatio Israelis stetit, dixitq;, Laudādus DOMINVS deus Israelis, qui ore suo loquutus est ad Dauidem patrem meum, manuq; sua exequutus est, dicens, Ab eo die quo eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ullam ciuitatem ex cunctis tribubus Israelis, ad ædificandū domum ubi esset nomen meum, nec elegi uirū qui esset princeps super populū meum Israel, Ierusalē uero elegi, ut sit nomen meum illic, & Dauidē elegi ut esset super populum meum Israel. Etenim Dauid pater meus corde suo cōceperat, extruere scilicet ædem nomini DOMINI dei Israelis: sed DOMINVS dixit ad B Dauidem patrem meum, Quandoquidem statueras in corde tuo ædificare ædem nomini meo, bene quidem fecisti φ hoc corde tuo statueras, attamen tu non extrues ædem, sed filius tuus qui egredietur ex lumbis tuis, is ædificabit ædem nomini meo. Confirmauit itaq; DOMINVS uerbū suum quod loquutus est, & surrexi ego pro Dauide patre meo, & sedi in solio Israelis, quemadmodū loquutus est DOMINVS, ædificauiq; domum nomini DOMINI dei Israelis. Et posui illuc arcā in qua est fœdus DOMINI q̄d pepigit cum filijs Israel. Constitit aūt ante aram DOMINI, corā uniuerso cœtu Israelis, & expādit manus suas, Basis ęnea. Basilica. quoniam fecerat Solomon labrum æneum, posueratq; illud in medio atrij, cuius longitudo quinq; erat cubitorum, et latitudo eius quinq; cubitorū, et altitudo eius tres cubitos habebat: ad illud stabat & incuruabat se super genua sua in conspectu totius cœtus C Israelis, & expansis manibus in cœ- 2.Mac.2.b lum, dixit, DOMINE deus Israel, non est tui similis ô deus, neq; in cœlo neq; in terra, qui custodis pactū et bonitatem seruis tuis ambulantibus coram te toto corde suo, qui seruasti seruo tuo Dauidi patri meo quę pollicitus es ei: quę loquutus es ore tuo, manu tua p̄stitisti, ut [testatur] hęc dies. Nūc igitur DOMINE deus Israelis, serua Dauidi seruo tuo patri meo quę pollicitus es ei hisce uerbis, Non excindetur tibi uir corā me qui sedeat in solio Israelis, si modo filij tui obseruauerint uiam meam, ut ambulēt in lege mea, quemadmodū tu ambulasti corā me. Nūc ergo, ô DOMINE deus Israelis, ratū sit uerbū tuum quod locutus es ad seruū tuum Dauidē. Ita ne uere deus habitat cum homine in terra? En cœli cœliq; cœlorū te non capiūt, quanto minus ędes ista quam ędificaui? At tu respicies ad orationem serui tui, & ad precationē eius DOMINE deus meus, ut audias uotū & orationem quā seruus tuus orat coram te, ut sint oculi tui aperti ad domū istam die ac nocte, ad locū scilicet hunc de quo dixisti, Erit nomen meū illic, ut audias D orationē quam seruus tuus orat in loco isto. Exaudies quoq; precationem serui tui, & populi tui Israel, quū orauerint in loco isto, exaudies q; tu de loco habitationis tuę de cœlis: neq; exaudies tantū, sed propitius eris. Cum Iuramentū. peccauerit quispiā aduersus proximū suum, susceperitq; super se iuramētum quo sese obstringit, ueneritq; iuramentum coram ara tua in hac domo, tu audies de cœlo, & facies, atq; ius dices seruis tuis, ut rependas impio, dando scilicet uiā eius in caput eius, utq; iustum pronuncies iustū, dando scilicet ei iuxta iustitiā eius. Cumq; corruerit Bellum. populus tuus Israel coram hoste, eo φ peccauerint in te, reuersi aūt fuerint, et laudauerint nomen tuum, orauerint et precati fuerint corā te in domo ista, tu exaudies de cœlis, et propitius eris peccato populi tui Israel, & reduces eos in terrā quam dedisti eis & patribus eorū. Cum cœlū fuerit clausum ut E nō sint pluuię, eo φ in te peccauerint, Pluuia. si precati fuerint in loco isto, cōfessiq; fuerint nomini tuo, reuersi scilicet à peccatis suis, quandoquidē eos adfligis,

gis, tu exaudies in cœlis, propitiusq; eris peccato seruorũ tuorũ atq; populi tui Israel, quoniã diriges eos in uiã bonam ut in ea ambulent, dabisq; pluuiam super terrã tuam quam hæreditatem dedisti populo tuo. Porrò si fames fuerit in terra, aut pestilentia, aut si fuerit robigo, aurigo, locusta, aut brucus si fuerit, aut si hostis eius eum obsederit in terra portarũ suarũ. [In summa,] quæcunq; tandem adflictio, aut quicunq; morbus [inciderit,] omnẽ orationem, omnemq; supplicationẽ quæ facta fuerit à quocunq; homine, & ab uniuerso populo tuo Israel, (ut quisq; cognorit adflictionẽ & morbum suum corde suo,) si expanderit manus suas ad domũ istam, tu exaudies de cœlis,

Doctor deus.

Fames.

Pestilentia.

Infra 20.b

F de loco scilicet habitationis tuæ, propitiusq; eris, & dabis unicuiq; iuxta omnes uias suas, (quandoquidem tu cor eius nosti,) tu enim solus nouisti cor filiorũ hominũ, ut scilicet timeant te, & ambulent in uijs tuis cũctis diebus quibus uiuunt in superficie terrę, quam dedisti patribus nostris. Sed & alienum qui non est de populo tuo Israel, qui uenerit è longinqua regione propter nomen tuum magnũ, manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, uenerint inquam & orauerint in domo ista, tu exaudies de cœlis, de habitaculo mansionis tuæ, & facies iuxta omnia pro quibus alienigena ad te clamauerit, ut cognoscant uniuersi populi terrę nomen tuum, & timeant te quemadmodũ populus tuus Israel, sciantq; q nomen tuum inuocatum est super domum istam quam ædificaui. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra hostes suos, ea scilicet uia qua tu eos mittis, orauerintq; ad te uersus urbem hanc quam tu elegisti, uersus domum quam ædificaui nomini tuo, tu de cœlis exaudies orationem eorum & supplicationem eorum, affe

Corda nouit solus deus.

Alienigena

Bellatores orãtes pro uictoria.

G resq; eos. Si peccauerint in te, (quandoquidem non est homo qui non peccet,) & iratus fueris contra eos, trадiderisq; eos coram hostibus, ut abducant eos qui eos ceperũt in terram hostium, siue id procul fuerit, siue prope, reuocauerintq; ad cor suum in terra in quam captiui sunt abducti, si in

3.Reg.8.c
Eccls 7.c
1.Ioan.1.d

quam resipuerint, supplicauerintq; tibi in terra eorum qui eos captiuos abduxerũt, dixerintq;, Peccauimus, peruerse egimus, impie fecimus, conuersiq; fuerint ad te toto corde suo, totoq; animo suo, in terra captiuitatis suæ ubi captos eos tenent, orauerint uersus terram suam quam dedisti patribus eorum, uersus ciuitatem quam elegisti, & uersus ædem quam extruxi nomini tuo, tu exaudies de cœlis de habitaculo firmo mansionis tuæ, orationem eorum atq; supplicationem eorum, & ius reddes eis, propitiusq; eris populo tuo qui peccauerũt contra te. Nũc ergo, ô deus meus, sint oculi tui aperti, † & aures tuæ intentæ ad orationem [quæ fit] in loco isto. Nunc exurge DOMINE deus in requiẽ tuam, tu & arca fortitudinis tuę: sacerdotes tui, ô DOMINE deus, induãtur salute, & boni tui gaudeãt bono. DOMINE deus ne auertas faciem uncti tui, recordare bonitatum serui tui Dauidis.

Confessio.

Psal.131.c

Salus.

CAP. VII.

CVmq; Solomon finẽ fecisset orandi, ignis descendit de cœlis, & deuorauit holocaustũ et uictimas, & gloria DOMINI impleuit domum, nec poterãt sacerdotes ingredi domũ DOMINI, quia impleuerat gloria DOMINI domũ DOMINI. Omnes autem filij Israel uidentes descendere ignem, & gloriã DOMINI super domum, prociderunt faciebus in terrã super pauimentũ, & adorarũt, confitentes DOMINO q bonus esset, & bonitas eius perpetua. Rex aũt & cunctus populus sacrificabãt uictimas coram DOMINO. Sacrificauitq; rex Solomon uictimã uigintiduorum milium boũ, & centũ atq; uiginti milliũ ouium, & initiarunt domũ dei rex & cunctus populus, sacerdotes uero stabant in custodijs suis, atq; Leuitæ habebant instrumenta musica DOMINI quę fecerat Dauid rex ad confitẽdum DOMINO q bonitas eius perpetua esset, cũ laudaret Dauid per manũ eorũ. Porrò sacerdotes clangebãt tubis è regione ipsorũ astãtibus omnibus Israelitis. Sanctificauit pterea Solomõ mediũ atrij qd erat ante ędẽ DOMINI, fecerat enim ibi holocausta, &

A
3.Reg.8.g
2.Mac.2.c

3.Reg.8.g

Misericordia dei.
B

adipes pacificorũ, eò quod altare æneum quod fecerat Solomon capere nõ posset holocausta, sacrificium cibariũ & adipes. Fecit ergo eodem tempore Solomon festum diem septem diebus, & omnes Israelitę cũ eo, cœtus magnus, ab eo quo itur in Hemath usque ad torrentem Aegypti. Octauo die fecerunt concionem, quia initiationem aræ fecerunt septem diebus, & diem festum septẽ diebus. In die uero uicesimatertia mensis septimi dimisit populum in tentoria sua, lætantes & hilari corde, pro uniuersis beneficijs quæ contulerat DOMINVS Dauidi, Solomoni, & Israeli populo suo. Cũque Solomon absoluisset ædem DOMINI, & domum regis, uniuersumque quod in mentem uenit Solomoni ut faceret in æde DOMINI & in domo sua, idque prospere, uisus est DOMINVS Solomoni noctu, & dixit ei, Exaudiui orationem tuam, & elegi mihi locum istum, ut sit domus in qua sacrificetur. Si cõstrinxero cœlũ ut non sit pluuia, & si mandauero locustæ ut absumat terrã, aut si misero pestilentiam in populum meum, humiliatique fuerint hi qui sunt populus meus super quos inuocatur nomen meum, precatique fuerint, & requisierint faciem meam, & cõuersi fuerint à uijs suis malis, ego exaudiã de cœlis, propitiusque ero peccatis eorũ, sanaboque terram eorum. Erunt igitur oculi mei aperti, & aures meæ intẽtæ ad orationẽ quæ fit in loco isto. Nũc itaque elegi & sanctificaui domũ istam, ut illic sit nomen meum in æternum, eruntque ibi oculi mei & cor meum cunctis diebus. Et tu si ambulaueris corã me, quemadmodum ambulauit Dauid pater tuus, & feceris omnia quæ præcepi tibi, custodierisque statuta mea & iudicia mea, confirmabo solium regni tui, quemadmodũ excidi cum Dauide patre tuo, hisce conditionibus, Non succidetur tibi uir imperãs in Israele. Quod si uos auersi fueritis, & dereliqueritis statuta mea & præcepta mea quæ proposui uobis, atque abeuntes coluerítis deos alios, & eos adoraueritis, euellam eos de terra mea quã dedi eis, & domũ istam quam sanctificaui nomini meo abijciam à facie mea, ponamque eam ut sit prouerbium & fabula apud cunctos populos. Et super hanc domum quæ excelsa fuit, obstupescet quicunque præterierit, dicetque, Quam ob causam fecit DOMINVS sic huic terræ, atque huic domui? Et respondebitur, Eo quod dereliquerunt DOMINVM deum patrum suorum, qui eduxit eos è terra Aegypti, & apprehenderũt deos alios, adorauerũt eos, & coluerunt eos, idcirco induxit super eos omne malum istud. VIII.

Ingens solennitas.

3.Reg.9.a

C

Pluuia.
Locusta.
Pestilentia.

Pœnitẽtia.

Sanare terram.

D

Cõuerti ad idola.

A 3.Reg.9.b

Post uiginti annos, quũ Solomon ædificasset domum DOMINI & domum suam, contigit ut Solomon extrueret ciuitates illas quas dederat Hiram Solomoni, collocaretque in eas filios Israel. Et abiens Solomon in Hamath Zoba, instaurauit eam, ædificauitque Thadmor in deserto, & cunctas ciuitates quæ erant in Hamath ædificauit ut essent repositoria. Sed et Beth Horon superiorem ædificauit, atque Beth Horon inferiorem ciuitates munitas muris, portis & uectibus. Balaath quoque & omnia oppida quæ erant repositoria quæ Solomon habebat, etiam omnes ciuitates curruum, & ciuitates equitũ: quidquid denique pro uoto suo Solomon ædificare uoluit in Ierusalem, in Libano, & in uniuersa terra imperij sui. Omni denique populo qui reliquus fuit ex Hithæis, Amorræis, Pheresæis, Hiuęis, Iebusæis, qui non fuerunt Israelitæ, sed de filijs eorũ qui reliqui facti sunt in terra post eos, quos filij Israel non perdiderunt, his Solomon tributũ ac seruitutẽ imperauit in hunc usque diem. Porrò ex filijs Israel (quos Solomon non redegit in seruitutem & opus suum,) fuerunt milites qui belligerabant, duces triarij eius, & principes curruum eius, atque equites eius. Et hi præfecti erant quos habuit Solomon, quinquaginta & ducenti qui præerãt populo. Trãstulit quoque filiam Pharaonis ex ciuitate Dauidis in domum quam ei ædificauerat: dixit enim, Non habitabit uxor mea in domo Dauidis regis Israelis, nam sacrosancta sunt illa ad quæ uenit arca DOMINI. Tum obtulit Solomon holocausta DOMINO super aram DOMINI quam extruxerat

B

Populi tributarij Salomoni.

C

xerat ante porticum, singulis diebus sacrificans iuxta præceptũ Mosis, sab batis, nouilunijs, et statis ferijs, ter scilicet in anno, nempe in festo die infermentatorũ, in festo die hebdomadum, & in festo die tabernaculorũ. Et constituit iuxta ordinationẽ Dauidis patris sui ordines sacerdotũ, ut suo officio [inuigilarẽt,] Leuitas ad suas custodias, ad laudandum & ministrandum corã sacerdotibus, ut quæq; dies [expostulabat,] & ianitores in suis ordinibus ad singulas portas: sic em̃ erat pręceptum Dauidis uiri dei. Nec

D

Dauid homo dei.

recesserunt à præcepto regis de sacerdotibus & Leuitis, ad omnem rem & thesauros. Nam omne opus Solomonis paratum erat à die quãdo fundata est domus DOMINI, usq; ad absolutionem eius, quando absoluta est domus DOMINI. Tunc profectus est Solomõ in Ezion Gaber, & in Eloth in littore maris in terra Edom. Miserat enim Hiram per manum seruorum suorũ naues, et famulos qui gnari erãt maris, ueneruntq; cum seruis Solomonis in Ophir, & tulerunt illinc auri talenta quadringenta & quinquaginta, & aduexerũt ad regem Solomonem.

CAP. IX.

A

3.Reg.10.a Matt. 12.d Luc.11.d

Regina quoq; Saba audita fama Solomõis, uenit Hierosolyma ut tentaret Solomonem acutis quęstionibus, [uenit inquã] exercitu ualde magno, cum camelis portãtibus odores, & aurũ in copia, lapidesq; pretiosos. Veniensq; ad Solomonẽ, loquuta est cũ eo quidquid fuit in corde eius. Solomon autem enarrauit ei omnia uerba eius, nihil omnino abscōditũ fuit Solomoni quod ei non explicaret. Videns igitur regina Saba sapientiã Solomonis, & domũ quam extruxerat, sed & cibum mensæ eius, & habitationem seruorum eius, & stationem ministrorum eius, & uestes eorũ, & potum eius, & uestes eorũ, & cœnaculũ eius per quod ascendebat in domum DOMINI, non erat amplius spiritus in

B

ea, dixitq; ad regem, Vera fuit fama quam audiui in terra mea de rebus tuis, atq; de sapientia tua, nec fidẽ habui uerbis eorum, donec uenirem uiderentq; oculi mei, & ecce ne dimidiũ quidem excellentis sapientiæ tuæ mihi nunciatum est, tu addis famę quam audieram. Beati uiri tui, & beati serui tui illi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam: sit DOMINVS deus tuus laudandus, qui te fauore cōplexus est, ut poneret te super solium suum, ut esses rex DOMINI dei tui, eo q; deus tuus dilexit Israelẽ, ut firmaret eum perpetuò, deditq; te regem super eos, ut administres ius & iustitiã. Dedit præterea regi centum & uiginti talenta auri, & odoramẽtorum magnã uim, lapides quoq; pretiosos: huiusmodi odores, quales attulerat regina Saba regi Solomoni, non fuerunt. Ad hęc serui Hiram & serui

Rex sapiẽs populo donum dei.

Regina Saba dat munera Salomoni.

C

Solomonis, qui adferebant aurum ex Ophir, aduexerunt quoq; ligna Algumim, et lapides pretiosos. Et fecit rex ex lignis Algumim gradus in æde DOMINI atq; in ædibus regijs, & citharas, & nabla pro cãtoribus: nec antea uisa sunt illis similia in terra Iuda. Porrò rex Solomon dedit reginæ Saba quodcunq; pro uoto suo expetisset, præter id quod ipsa attulerat ad regẽ. Versa igitur abijt in regionem suam cum seruis suis. Iam pondus auri q̃d uenit Solomõi singulis annis, fuit sexcena & sexagenasex talenta auri, excepto eo q̃d [accepit] à mercatoribus

D

& negotiatoribus quę ipsi adferebãt. Sed & omnes reges Arabię, & p̃fecti prouinciarũ aduexerũt aurũ & argentum Solomoni. Fecit quoq; rex Solomon ducentas hastas ex auro ductili: singulę hastæ habebant sexcenas [minas] auri ductilis: & trecẽta scuta ex auro ductili trecenas [minas] auri singulis scutis, reposuitq; ea rex in domo saltus Libani. Fecit deinde rex solium magnũ eburneũ, obduxitq; illud auro mũdo, & solio sex gradus, & aureum scabellũ, quę solio adfixa erant, reclinatoria quoq; utrinq; eo loco quo sedebatur, & bini leones stãtes pone reclinatoria: duodeni insuper leones stabãt illic super sex gradus utrinq;. Huiusmodi factũ non fuit in omnibus regnis. Omnia pocula regis Solomonis aurea erant, & omnia uasa saltus Libani ex auro erãt puro. Temporibus Solomonis argentũ nihili pẽsum erat,

Scuta aurea.

Vasa aurea

Argentum uile.

ſiquidē claſſis regis ibat in mari cum ſeruis Hiram: ternis annis ſemel ueniebat claſſis marina adferens aurum, ar
F gentum, ebur, ſimias atq́ pauones. Et præcelluit Solomon rex omnes reges nationum opibus & ſapientia, & uniuerſi reges terræ quærebant uultū Solomonis, ut audirent ſapientiam eius quam dederat deus in cor eius. Et hi quidē adferebant quiſq́ munus ſuum, nēpe uaſa argentea, uaſa aurea, ueſtes, arma, odores, equos et mulos, idq́ ſingulis annis. Habuit prǽterea Solomon quatuor millia ſeptorum pro equis & curribus, & duodecim millia equitum, quos collocauit in ciuitates curruum, & cum rege in Ieruſalem. Imperitauit autem ſuper omnes reges, à fluuio uſq́ ad terram Paleſtinorum, et
G ad limitē Aegypti. Et aduexit rex argentum in Ieruſalem ut lapides, & cedros aduexit ut ſycomoros quę in planitie abundant. Educebant quoq́ equos ex Aegypto Solomoni, atq́ ex omnibus regionibus. Reliquum geſtorum Solomonis priorum & poſteriorum, an non hęc ſcripta ſunt in ſermonibus Nathan prophetę, & in prophetia Ahiæ Silonitæ, atq́ in uiſionibus Iedo uidentis contra Ieroboam filium Nebat? Regnauitq́ Solomon in Ieruſalem ſuper omnem Iſraelem quadraginta annis. Dormiuitq́ Solomon cū patribus ſuis, ſepelieruntq́ eum in ciuitate Dauidis patris ſui, regnauitq́ pro eo Rehabeam filius eius. X.

Equi & equites Solomonis.

A ABijt autem Rehabeam in Sichem: in Sichem enim conuenerant omnes Iſraelitæ, ut eum regno inaugurarent. Et factum eſt, quum Ieroboam filius Nebat, q̄ fuit in Aegypto, [hoc] audiſſet, (fugerat enim metu regis Solomonis,) reuerſus eſt Ieroboam ex Aegypto. Mittentes ergo acciuerunt eum: uenitq́ Ieroboam & omnes Iſraelitæ, & loquuti ſunt ad Rehabeam in hęc uerba, Pater tuus aggrauauit iugum noſtrū, tu igitur remitte aliquid de prædura illa ſeruitute, & de iugo illo graui q̄bus nos preſſit pater tuus, tibiq́ ſeruiemus. Qui ait ad eos, Intra triduū reuertimini ad me. Abijt itaq́ populus, rex Rehabeam autem inijt conſilium cum ſenibus, qui coram Solomone patre ſuo quum adhuc uiueret, miniſtrauerant, & ait, Quid conſu-
B litis uos quod reſpondeam huic populo? Et loquuti ſunt ad eum, dicentes, Si hodie comem te præſtiteris huic populo, morēq́ eis geſſeris, loquutusq́ fueris ad eos uerba lenia, inſeruient tibi cunctis diebus. At is derelicto conſilio ſeniorum quod ei dederant, inijt conſilium cum iuuenibus qui cum eo adoleuerant, quiq́ coram eo ſtabant, aitq́ ad eos, Quid uos cōſulitis, quod reſpōdeamus huic populo, qui loquuti ſunt ad me, dicentes, Remitte quidpiam de iugo quod poſuit pater tuus ſuper nos? Tum iuuenes qui cum eo adoleuerāt loquuti ſunt ad eum hiſce uerbis, Sic dices ad populum qui locuti ſunt ad te hæc uerba, Pater tuus aggrauauit iugum noſtrum, tu ergo remitte quidpiam de iugo noſtro: ſic dices ad eos, Exiguū meum craſſius erit
C lumbis patris mei. Pater itaq́ meus preſſit uos iugo graui, ego uero adijciam iugo ueſtro: pater meus caſtigauit uos flagellis, ego autem caſtigabo uos flagris aculeatis. Venit itaq́ Ieroboam & uniuerſus populus ad Rehabeam die tertio, ſicut rex locutus fuerat, dicens, Reuertimini ad me die tertio. Et reſpondit rex populo aſpere, reliquitq́ rex Rehabeam conſilium ſenum, loquutus eſt autem ad eos iuxta conſilium iuuenū, dicens, Pater meus aggrauauit iugum ueſtrum, ego uero adijciā illi: pater meus caſtigauit uos flagellis, ego autem caſtigabo uos flagris aculeatis. Neq́ auſcultauit rex populo, quoniā fuit reuolutio à deo, ut confirmaret DOMINVS uerbum
D ſuum, quod loquutus fuerat miniſterio Ahiæ Silonitæ ad Ieroboā filium Nebat. Quumq́ uniuerſi Iſraelitæ uidiſſent quod rex non adquieuiſſet eis, reſpondit populus regi hiſce uerbis, Quæ pars nobis in Dauide? Non eſt hæreditas in filio Iſai: ad tentoria tua ô Iſrael, prouide itaq́ domui tuæ Dauid. Et abijt uniuerſus Iſrael in tentoria ſua. Super filios autem Iſrael qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Rehabeam. Miſit autem rex Rehabeam Hadoram, qui erat [conſtitutus] ſuper uectigal, quem Iſraelitæ lapidibus

Remiſſio oratur à populo.

Conſilium ſenum.

Conſiliū iuuenum.

Dura reſpōſio ad populum.

Sciſſio regni.

Adúram lapidatur. pidibus obruerunt ut moreretur. Rehabeam autem rex sategit, ut conscenso curru fugeret Hierosolyma. Defecerunt itaque Israelitæ à domo Dauidis usque in hunc diem. CAP. XI.

A 3.Reg. 12.c QVumque uenisset Rehabeam Hierosolyma, congregauit domũ Iuda & Beniamin, centum uidelicet & octoginta millia electorũ qui bellum gerere poterant, ut pugnaret cõtra Israelitas, & reduceret regnum ad Rehabeam. Et factum est uerbum DOMINI ad Semeiam uirũ dei in hanc sententiam, Dic ad Rehabeam filium Solomonis regem Iuda, & ad omnes Israelitas qui sunt in Iuda et Beniamin, Retrahuntur à pugna. hęc uerba, Sic dicit DOMINVS, Ne ascendatis, neque pugnetis contra fratres uestros, reuertimini quisque domũ suam, quoniam à me facta est hæc res. B Audierũt ergo uerba DOMINI, & reuersi sunt, quo minus proficiscerentur contra Ieroboam. Mansit aũt Rehabeam Hierosolymis, Aedificia regis. ædificauitque ciuitates munitas in Iuda, ædificauit Beth Lehem, & Etam atque Tekoam, Bethzur, Socho, Adullam, Gath, Maresam, Ziph, Adoraim, Lachis, Aseka, Zarea, Aialon, & Hebron, quæ [erant] in Iuda & Beniamin, ciuitates munitas. Roborauit quoque præsidia, & collocauit in ea duces & thesauros ciborũ, uinum quoque & oleũ, & in om̃ibus ciuitatibus scuta & lanceas, & roborauit eas supra modum, C Regnum Iuda & Beniamin. erantque sub eo Iuda & Beniamin. Sacerdotes quoque & Leuitæ qui erãt in uniuerso Israele collegerunt se ad illum ex omni termino eorũ. Relinquebant enim Leuitæ suburbanos suos agros atque possessiones suas, concesseruntque ad Iuda & Ierusalem, abiecerat enim eos Ieroboam & filij eius, ne sacerdotio fungerentur coram DOMINO. Sacerdotes dæmoniorum. Constituitque sibi sacerdotes pro excelsis, & pro dæmonijs, & pro uitulis quos fecerat. Sequuti quoque sunt ipsos [Leuitas] ex omnibus tribubus Israelis, hi scilicet qui dederant cor Quęrere dominum. suum, ut quærerẽt DOMINVM deũ Israelis, uenientes in Ierusalem, ut sacrificarent DOMINO deo patrũ suorum. D Roborauerunt itaque regnũ Iuda, & confirmauerunt Rehabeam filium Solomonis tres annos, quoniã ambulauerũt in uia Dauidis & Solomonis tribus annis. Duxit autem sibi Rehabeam uxorem Mahalat filiã Ierimoth, Vxores Roboam. filij Dauidis, & Abihail filiam Eliab, filij Isai, quæ peperit ei filios, ipsum Iehus, & Semariam, & Saham. Post illam duxit Maacham filiam Absolom, quæ peperit ei Abiam, Athai, Sisam & Selomit. Dilexit autem Rehabeam Maacham filiã Absolom supra omnes uxores & concubinas suas, quoniam decem & octo duxerat uxores, & sexaginta cõcubinas, genuitque uiginti octo filios, & sexaginta filias. Et cõstituit Rehabeam Abiam filium Maacham, ut caput esset & princeps inter fratres suos, ut que regno præesset. Prudẽter itaque egit, erupitque præ omnibus filijs suis in omnibus terris, Iuda & Beniamin, & in omnibus urbibus munitis, & dedit eis commeatũ in copia, & petijt multas uxores.

CAP. XII.

A 3.Reg. 14.f FActum est autem quum Rehabeam ordinasset regnum, roborassetque illud quod derelinqueret legẽ DOMINI, omnisque Israel cũ eo. Anno ergo quinto regis Rehabeam ascẽdit Sesak rex Aegypti contra Ierusalem, eo quod præuaricati essent contra DOMINVM. [Ascendit] autem cum mille & ducentis curribus, cumque sexaginta millibus equitum: porrò populi qui uenerant cum eo ex Aegypto, non fuit numerus, Lubim, Sukijm & Aethiopes. Ceperunt autem urbes munitas in Iuda, perueneruntque usque ad Ierusalem. Venit itaque Semaia propheta ad Rehabeam & ad principes Iuda, qui col- Prophetia contra peccantes. lecti erant intra Ierusalem metu Sesak, dixitque ad eos, Sic ait DOMINVS, Vos dereliquistis me, & ego uos quoque B dereliqui in manu Sesak. Submissi ergo Humiliatio salutaris. facti principes Israelis & rex, dixerunt, Iustus est DOMINVS. Cumque uideret DOMINVS eos esse factos submissos, fit uerbũ DOMINI ad Semaiã in hanc sententiã, Submissi sunt, non ergo perdam eos, sed utcunque seruabo eos, nec conflabitur furor meus contra Ierusalem per manũ Sesak, serui tamen eius erunt ut experiantur quid sit mihi seruire, & quid seruire regnis

Sesac templũ diripit. nationum. Ascẽdit ergo Sesak rex Aegypti Hierosolyma, accepitq́ thesauros domus DOMINI, & thesauros domus regis, omnia tulit: accepit & scuta aurea quæ Solomon fecerat. Fecitq́ rex Rehabeam illorũ loco scuta chalybęa, & commisit [ea] manibus principũ qui cursoribus præerant, & qui custodiebãt introitũ domus regis. Quotiescunq́ rex introiuit domũ DOMINI, uenerunt celeres & tulerunt ea, referebantq́ ea in conclaue celerũ. Quumq́ submissior factus esset, auersa est ira DOMINI ab eo, ut non perderet eum in uniuersum, etenim in Iuda res bonæ erãt. Corroboratus itaq́ rex Rehabeam, regnauit in Ierusalem: fuit autem Rehabeam natus quadragintaunum annos quũ inauguraretur regno, regnauitq́ decem & septem annis in Ierusalem ciuitate quam elegit DOMINVS, ut collocaret illic nomen suum prę cunctis tribubus Israelis. Nomen matris eius erat Naama quæ fuit Ammonitis. Designauit aũt malum, eo q́ nõ prępararet cor suum ut studiose quæreret DOMINVM. Et res Rehabeam priores & posteriores, an non hę scriptę sunt in sermonibus Semaiæ prophetæ, & Iddo uidentis, dum recẽsent generationũ seriem? Fuerunt etiã bella inter Rehabeam & Ieroboam cũctis diebus. Dormiuit autem Rehabeam cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauidis, regnauitq́ eius loco filius eius Abia.

C

3. Reg. 14. f

D

Roboã moritur.

CAP. XIII.

A

3. Reg. 15. a

ANno decimooctauo regis Ieroboam, regnum accepit Abia super Iudam, regnauitq́ tribus annis in Ierusalem: fuit nomen matris eius Michaia, quæ fuit filia Vriel de Gibea: fuitq́ bellũ inter Abiam & Ieroboam. Congregauit autem Abia ad pręliũ uiros strenuos & heroes aptos ad bellum, [nempe] quadringenta millia electorum uirorum, Ieroboam autem instruxit aciẽ contra eum cũ octingentis millibus uirorum electorũ, qui erant strenui & fortes. Et cõsurgens Abia [ascendit] montem Zemaraim, qui est in mõtibus Ephraim, & dixit, Audite me Ieroboam & omnis Israel, An uobis est ignotum, DOMINVM deum Israelis dedisse regnum ipsi Dauidi super Israelitas, idq́ perpetuò, ei et filijs eius fœdere salis? Surrexit autem Ieroboam filius Nebat seruus Solomonis filij Dauidis, & rebellauit contra dominum suum: ad hunc cõglobati sunt uiri perditi filij Beliaal, & inualuerũt contra Rehabeam filium Solomonis, quum Rehabeam esset puer & tenero corde, qui coram illis se tueri non posset: nũc ergo dicitis uos, fortiores uos esse contra regnum DOMINI, quod est in manu filiorum Dauidis, & uestrum quidem magna copia est, habetisq́ uobiscum uitulos aureos, deos scilicet quos uobis fecit Ieroboam. An non expulistis sacerdotes DOMINI, filios scilicet Aharonis, & Leuitas, & fecistis uobis sacerdotes quem admodum & gentes nationum, ut omnis quicunq́ uenit & consecrat manum suam iuuenco filio bouis, & septem arietibus, fiat sacerdos eorũ qui nõ sunt dij? Nos uero sumus DOMINI dei nostri, & hũc non deseruimus, & sacerdotes qui ministrant coram DOMINO, filij sunt Aharonis, & Leuitæ in opere. Qui incendunt DOMINO holocausta singulis [diebus] mane & uespere, deinde incensum aromaticum [adolent,] ordinantq́ panes mensæ mundę, & candelabrũ aureum [aptant] cum lucernis eius, ut ardeãt semper in uespera, quoniam nos obseruamus obseruationes DOMINI dei nostri, quas uos dereliquistis. Et ecce nobiscum deus caput, & sacerdotes, & tubæ, & classicum, ut insonet cõtra uos. O filij Israel, ne pugnetis contra DOMINVM deum patrũ uestrorũ, nam id non prospere uobis cedet. Ieroboam autem circunduxit insidias, ut ueniret post eos, fuerunt itaq́ ante Iudam, & insidiæ à tergo eius. Et quum circumspexissent Iudæi, ecce [imminebat] eis pręliũ à fronte & à tergo, clamabantq́ ad DOMINVM, & sacerdotes clangebant tubis. Et classicum cecinerunt Iudæi: quũq́ sic classicum canerent Iudæi, contigit ut deus funderet Ieroboam & omnẽ Israelem coram Abia & Iuda. Fugeruntq́ filij Israel coram Iuda, & tradidit eos DOMINVS in manum eorum. Et cædebant

Fidutia Abię in dominum.

3. Reg. 11. e

B

Sacerdotes Ieroboam quales.

3. Reg. 12. g

C

Oratione uincuntur hostes.

D

bant eos Abia & populus eius cæde magna, & ceciderunt uulnerati ex Israele uirorum electorũ quingenta millia. Adflicti igitur sunt filij Israel illo tempore, inualueruntq; filij Iuda, eo q innixi essent super DOMINVM deũ patrũ suorũ. Et persequutus est Abia Ieroboã, & cepit ciuitates eius, Beth El & uiculos eius, Iesanam & uicos eius, Ephraim & uicos eius. Nec retinuit Ieroboam amplius robur in diebus Abiæ, percussitq; eum DOMINVS, & mortuus est. Abia aũt corroboratus est, & duxit uxores quatuordecim, genuitq; uigintiduos filios, & sedecim filias. Reliquũ gestorũ Abiæ, uiæ eius, uerbaq; eius scripta sunt in historia Iddo prophetæ. Dormiuit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauidis, regnauitq; Asa filius eius pro eo, & trãquilla fuit terra decem annis. XIIII.

Ieroboã occisus à domino.

Abiæ uxores.

A FEcit autem Asa quod bonum & rectum fuit in oculis DOMINI dei sui, abstulit enim altaria aliena & excelsa, confregit statuas, & succidit lucos. Et dixit ad Iuda, ut inquirerent DOMINVM deum patrum suorum, facerentq; legem & præcepta. Abstulit præterea de omnibus urbibus Iuda excelsa & simulachra, fuitq; regnum tranquillũ coram eo. Aedificauit autem urbes munitas in Iuda, eo q pacem haberet terra, nec esset cõtra eum bellum in illis diebus, siquidem DOMINVS dederat ei requiem. Dixit

3.Reg.15.b

Officiũ regis.

Pax quærẽtibus dominum.

B igitur ad Iudã, Aedificemus ciuitates istas, & circũducamus muros, turres, portas & uectes, superest enim nobis terra, eo q quęsierimus DOMINVM deum nostrũ: quęsiuimus, & ille dedit nobis requiem circunquaq;: ædificauerunt ergo, & prospere eis cessit. Habuit quoq; Asa exercitum qui ferebat scuta & hastas, de Iuda [uirorum] trecenta millia, & de Beniamin qui portabant scuta, & tendebant arcus, ducenta & octoginta millia: hi omnes uiri erant strenui. Egressusq; est contra eos Særa Aethiops cum exercitu mille milliũ, & trecentis curribus, & per

Exercitus Asa.

Rex Aethiopum.

C uenit in Maresa. Exiuit & Asa cõtra eum, & aciẽ instruxerunt in ualle Zephatha ad Maresa. Clamauit aũt Asa ad DOMINVM deum suũ, & dixit, DOMINE, nihil [refert] apud te ut auxilium feras uel multis, uel his quibus non est robur: fer opem nobis ô DOMINE deus noster, quoniã te nitimur, & in tuo nomine aggredimur multitudinẽ istam, tu es DOMINVS deus noster, ne præualeat tecũ mortalis. Fudit itaq; DOMINVS Aethiopes corã Asa & corã Iuda, fugeruntq; Aethiopes, quos insequutus est Asa & populus qui cũ eo erat, usq; in Gerar, corruerũtq; Aethiopes ut nullus ex eis uiuus superesset, quoniã contriti sunt coram DOMINO & coram exercitu eius, tuleruntq; prædã ualde ingentem. Percusserũt itaq; omnes ciuitates circũ Gerar, quoniam pauor DOMINI erat sup eos, diripuerũtq; omnes urbes, eratq; præda magna in eis. Percusserunt etiam tentoria pecorum, & abduxerunt oues multas, & camelos, reuersiq; sunt Hierosolyma.

Oratio regis fidelis.

2.Reg.14.a

Domino pugnante uincuntur Aethiopes.

D

CAP. XV.

FVitq; spiritus dei super Asariam filiũ Oded, qui egressus obuiã Asa, dixit ad eum, Audite me Asa et omnis Iuda atq; Beniamin, DOMINVS uobiscum est, si uos fueritis cum eo: & si quæsieritis eum, inuenietur uobis: si uero reliqueritis eũ, relinquet & uos. Et quidẽ multis diebus in Israele non [quæsierunt] deum uerũ, non sacerdotem docentem, non legem. Cum uero in angustijs suis cõuersi essent ad DOMINVM deum Israelis, quęrerentq; eum, inuentus est ab eis. Et temporibus illis nõ erat pax neq; exeunti neq; ingredienti, sed tumultus ingentes super omnes habitatores terrarũ, et conteritur gens à gente, & urbs ab urbe, quoniam DOMINVS cõmouet eos omnis generis calamitatibus. Vos igitur estote fortes, ne remissę fiãt manus uestræ, est enim merces operi uestro. Cum ergo Asa uerba ista atq; prophetiam Oded prophetæ audisset, confortatus est, & aboleuit abominanda idola ex omni terra Iuda & Beniamin, atq; ex omnibus ciuitatibus quas ceperat in mõte Ephraim. Et instaurauit altare DOMINI quod erat ante porticũ DOMINI. Congregauit quoq; omnẽ Iudã et Beniamin, aduenas cum

A Regni Israelis fata.

B Tumultus regnorum nõ quærentium dominum.

Merces.

Idola auferuntur, & deus quæritur.

C

eis ex Ephraim, et Manasse, & Simeo
ne: nam multi ex Israelitis defecerunt
ad eum, uidẽtes ꝙ DOMINVS deus
eius esset cum eo. Cõgregati itaq; sunt
in Ierusalem mẽse tertio, anno decimo
quinto regni Asæ, immolauerũtq; DO
MINO eodẽ die de spolijs quę adduxe
rant boum septingenta, ouiũ septẽ mil
Fœdus populi & regis cum domino. lia. Inieruntq; fœdus ut quærerẽt DO
MINVM deum patrũ suorum in toto
corde suo, et in tota anima sua. Et qui
cunq; nõ quęreret DOMINVM deum
Israelis, interficeretur, siue paruus es-
set siue magnus, uir uel mulier. Et iu-
rauerũt DOMINO uoce magna, atq;
cum iubilo, clangentes tubis & bucci
D nis. De huiusmodi iuramẽto omnes Iu
dęi lætati sunt, nam toto corde suo iu
rauerant, & quæsierũt [eum] tota uo
luntate, inuentusq; est ab eis, & dedit
eis DOMINVS requiẽ circũquaq;.
Idololatrã matrẽ abijcit rex pius. Sed & Maacham matrem Asæ regis
hanc amouit ne esset domina, quæ fece
rat Miplęzeth in luco, & excidit Asa
Miplæzeth eius, cõminuit & cõbussit
in torrente Kidron. Nec tamen recesse
runt excelsa ab Israel, uerũtamen cor
Asę integrũ fuit quandiu uixit. Intulit
præterea ea quæ pater suus consecra
uerat, & quę ipse consecrauerat in do
mum dei, argentũ scilicet & aurũ atq;
uasa, nec fuit bellũ usq; ad trigesimum
quintũ annum regni Asæ. XVI.
A ANno trigesimosexto regni Asæ a-
scendit Baasa rex Israelis cõtra Iu
dam, & ædificauit Rama, ne permit-
teret quenquã uel egredi uel ingredi
ad Asam regem Iuda. Et protulit Asa
aurũ ex thesauris ædis DOMINI &
domus regię. Et misit ad Benhadad re
gem Syrię in Damascũ hisce mãdatis,
Fœdus est inter me et inter te: inter pa
trem meum, & inter patrem tuũ: en mi
si ad te argentũ & aurum, ut uenias et
irritũ facias fœdus tuum quod habes
cum Baasa rege Israelis, ut is à me re-
cedat. Et adquieuit Bẽhadad regi A-
sæ, misitq; imperatores exercituũ q̃s
habuit ad ciuitates Israeliticas, atq;
B hi percusserunt Iion, Dan, & Abelma-
Israel percutitur. im atq; omnia munitiora oppida Na-
phtali. Cumq; audisset Baasa, destitit
ab extructione Rama, intermisitq; o-
pus. Asa aũt rex accepit uniuersam Iu
da, & tollentes lapides de Rama atq;
ligna eius quibus ædificare uolebat
Baasa, ædificauitq; cum illis Gæba et
Mizba. Sub id temporis uenit Hana-
ni uidens ad Asam regem Iuda, & di-
xit ad eum, Quandoquidem fisus es re C
gi Syriæ, nec innixus es DOMINO Humano auxilio non fidendũ, sed diuino.
deo tuo, ideo euasit exercitus regis
Syriæ manum tuam. An non Aethio-
pes & Lubim habebant ualidissimum
exercitum in curribus & multis equi Sup.14.c
tibus, sed quoniam niteberis DOMI 2.Mac.9.a
NO, tradidit ille eos in manum tuam.
Nam oculi DOMINI discurrũt per Cor fidele ad dominũ.
uniuersum orbem, ut roboret hos qui
erga eum sunt integro corde. Stulte e- Ioan.7.f
gisti in hoc quoniam porrò bella con
tra te erũt. Et iratus Asa contra uiden
tem, tradidit eum in carcerem, erat e-
nim secum hac de re commotus. Op-
pressit etiã Asa eodem tempore quos-
dam è populo. Et ecce res gestæ Asæ D
priores & posteriores scriptæ sunt in
libro regum Iuda & Israel. Aegrota- Fides in deum, non in medicos habenda.
uit autem Asa anno regni sui trigesi-
monono pedibus suis, donec morbus
suus ualde incresceret, & in morbo
suo non quæsiuit DOMINVM, sed
medicos. Dormiuit ergo Asa cum pa-
tribus suis, mortuusq; est anno regni
sui quadragesimoprimo. Et sepelierũt Asa mortuus cũ pompa sepelitur.
eum in sepulchris eius, quæ pro se ex-
ciderat in ciuitate Dauidis, & posue-
runt eum in lecticã quam odoribus de
licatissimis & peregrinis arte pigmen
taria conditis impleuerat, & bustũ ei
fecerunt, idq; magna admodum cõbu
stione.

CAP. XVII.

REgnauit autẽ Iosaphat filius eius A
pro eo, & inualuit contra Israelẽ, 2.Reg.15.
& posuit exercitũ in omnibus ciuita-
tibus Iuda munitis, et in terra Iuda prę
fectos collocauit: sic in ciuitatibus E-
phraim quas ceperat pater eius Asa.
Fuit ergo DOMINVS cũ Iosaphat, Fidit domino.
quoniã ambulauit in uijs Dauidis pa
tris sui primis, nec quæsiuit Baalim,
sed deum patris sui quæsiuit, & in prę
ceptis eius ambulauit, & non iuxta
opera Israelis. Firmauitq; DOMINVS Diuitiæ timẽtibus dominum.
regnum in manu eius, & dederunt o-
mnes Iudæi munera ipsi Iosaphat, ut
haberet insigniter opes & gloriã. Ex- B
tulit cor suum in uijs DOMINI, in-
super

super amouit excelsa & lucos ex Iuda. Anno tertio regni sui misit proceres suos, [nēpe] Benhail, Obadiam, Sachariam, Nethaneel, Micheam, ut docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas, Semeiam, Nethaniam, Sebadiam, Asahelem, Semiramoth, Ionathan, Adoniam, Tobiam, & Tob Adoniam Leuitas, & cum eis Elisama & Iehoram sacerdotes, qui docuerūt in Iuda, habebantq; secum librū legis DOMINI. Circumierunt aūt per omnes ciuitates Iuda, & docuerūt po-

Rex mittit prædicatores uerbi dei ad subditos.

C pulum. Irruit ergo pauor DOMINI super omnia regna nationum quæ circunquaq; erant Iuda, ut non belligerarent contra Iosaphat. Attulerūt & de Palestinis munera & pondera argenti ipsi Iosaphat. Arabes quoq; adducebant ei pecudes, [nempe] arietum septem millia & septingentos, & hircorum septem millia & septingētos. Promouit itaq; Iosaphat & creuit in immensum, & ædificauit in Iuda arces et urbes ad repositoria. Fecit præclara opera in urbibus Iuda, & habuit milites fortissimos heroes in Ierusalē. Por-

D rò istæ sunt præfecturæ eorū secūdum domos patrum suorum. In Iuda tribuni [fuerunt] Adna princeps, & cū eo heroes fortissimi ter centum mille. Ad manū eius fuit Iehohannan princeps, & cum eo ducenta & octoginta millia. Ad manum quoq; eius Amasias filius Sichri, qui sponte se DOMINO dederat, & cum eo ducenta millia heroum fortium. Ex filijs Beniamin fortissimus heros Eliada, & cum eo armatorum arcu & clypeo ducenta millia. Ad manum eius Iehosabad, cumq; eo centū & octoginta millia eorū qui expediti erant ad militiam. Illi ministri erant regis, præter eos quos collocauerat rex in ciuitatibus munitis per totam Iudæam.

CAP. XVIII.

A 3.Reg.22.a CVmq; Iosaphat abundaret opibus & gloria, affinitate iūctus est ipsi Ahab. Expletis autem [aliquot] annis, descendit ad Ahab in Samariam, mactauitq; ei Ahab multas oues & boues, simulq; populo quem secum habuit, persuasitq; illi ut cum eo ascenderet in Ramoth Gilead. Ait enim Ahab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda, Vísne mecū proficisci in Ramoth Gilead? Respōdit ei, Quemadmodum ego, sic & tu: quemadmodū populus tuus, populus meus, tecumq; [proficiscemur] in bellum. Dixit insuper Iosaphat ad regem Israelis, Consule quæso hodie uerbū DOMINI. Congregans ergo rex Israelis prophetas, quadringentos nempe uiros, dixit ad eos, Proficiscamúrne in bellum cōtra Ramoth Gilead, an omittā? Illi dixerūt, Ascen-

Prophetæ falsi 400.

B de, nam tradet deus in manum regis. Dixit autē Iosaphat, Est ne adhuc hic propheta DOMINI, ut ab eo quæramus? Respondit rex Israelis ipsi Iosaphat, Est adhuc uir quidam per quem DOMINVM possemus interrogare, at ego odio eum prosequor, quoniam nihil boni mihi prophetat, sed cunctis diebus suis malum: is est Micheas filius Iemla. Dixitq; Iosaphat, Ne loquatur rex sic. Vocauit itaq; rex Israel cubicularium quendam, & dixit, Confestim accerse Micheam filiū Iemla. Cæterum rex Israelis, & Iosaphat rex Iuda sedebant uterq; in solio suo, induti uestibus, sedebāt autem in area iuxta ostium portę Samariæ, omnesq; prophetæ uaticinabantur coram eis.

Verbū dei quærēdum bonis regibus.

Micheas solus dei propheta.

C Fecerat autē Zedekias filius Chnaana sibi cornua ferrea, & aiebat, Sic dicit DOMINVS, Istis feries tu Syros, donec eos in uniuersum perdas. Ad hunc modum omnes prophetæ uaticinabantur, dicentes, Ascende in Ramoth Gilead, & feliciter ages, tradet DOMINVS in manum regis. Porrò nuncius qui uocatum ierat Micheam, loquutus est ad eum, dicēs, En uaticinia prophetarum uno ore fausta [prędicunt] regi, sit quæso sermo tuus consonus illorum sermonibus, ut & tu fausta loquaris. Micheas dixit, Viuit DOMINVS, quodcunq; dixerit DOMINVS ad me, hoc loquar. Et quum uenisset ad regem, dixit rex ad eum, Proficiscamúrne Michea bellaturi contra Ramoth Gilead, an omittamus? Is uero dixit, Ascendite, res prospere cedet uobis, tradentur in manum uestrā. Dixitq; ad eum rex, Quo-

Propheta uerus solū dei uerbum loquitur.

Ironia Micheæ.

D ties te iureiurando adigam, ne loquaris ad me nisi ueritatē in nomine DOMINI? Tum dixit [Micheas,] Vidi

Veritas ꝓphetatur.

uniuersum Israelem dispersum in montibus ueluti oues quibus non est pastor, dixitq; DOMINVS, Illi non habent dominū, reuertatur quisq; domū suā incolumis. Ait ergo rex Israel ad Iosaphat, An nō dixeram tibi, Is nihil boni uaticinatur mihi, sed malum duntaxat? Tum dixit [Micheas,] Audite ergo uerbum DOMINI, Vidi DOMINVM sedentem in solio suo, & omnis exercitus cœlorū stabat ad dexteram eius, & ad sinistram eius, dicebatq; DOMINVS, Quis persuadebit Ahab regem Israelis, ut ascendat & corruat in Ramoth Gilead? Cumq; alius aliud dixisset, egrediebatur spiritus quidam, qui stans corā DOMINO, dixit, Ego persuadebo ei. Aitq; DOMINVS ad eum, Qua in re? Qui dixit, Egrediar, eroq; spiritus mēdax in ore omnium prophetarū eius. Dixit ergo, Persuadebis, simulq; efficies: egredere, & fac sic: & nūc, en DOMINVS dedit spiritū mendacem in os illorum tuorū prophetarū, loquutusq; est DOMINVS super te malū.

E

Spiritus erroris seducit uerbum domini non audientes.

Percutitur sanctus propheta à falso.

Accedens autem Zedekias filius Chnaana, percussit Micheam in maxillam, et dixit, Qua nā uia secessit spiritus DOMINI à me, ut tibi loqueretur? Et ait Micheas, En tu uidebis ipso eodem die, quādo è penetrali in penetrale fugeris, ut abscondaris. Ait autem rex Israelis, Tollite Micheam, & reducite eum ad Amon prefectū ciuitatis, & ad Ioas filium regis, dicetisq;, Sic ait rex, Ponite hunc in carcerē, & date ei cibū, panem scilicet & aquā, (ut solet afflictis,) donec ego incolumis reuersus fuero. Tum ait Micheas, Si reuersus fueris incolumis & saluus, DOMINVS non est loquutus per me. Simulq; dixit, Audite omnes populi.

F

Sanctus ꝓpheta incarceratur.

Ascēdit itaq; rex Israelis, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Gilead, dixitq; rex Israelis ad ipsum Iosaphat, Mutādus est habitus, & eundū in prelium, tu uero indue uestimenta tua: immutauitq; habitū rex Israelis, & ingressus est preliū. Porrò rex Syrie preceperat ducibus curruum, quos penes se habebat, dicens, Ne cōferatis manus neq; cum magno, neq; cum paruo, preterq; cum solo rege Israelis. Cum aūt duces curruum uiderent ipsum Iosaphat, dixerunt, Is est rex Israelis: & concesserunt ad eum ut pugnarēt. Tum clamauit Iosaphat, & DOMINVS auxiliabatur ei, abegitq; illos deus ab eo. Cumq; duces currū uidissent ꝙ non esset rex Israelis, diuerterunt ab eo. Quidā autem intendens arcum q̄ maxime potuit, ferijt regem Israelis inter iūcturas [thoracis,] & inter loricam. Is autē dixit aurigæ, Versa manu tua, educ me ex castris, quoniam uulneratus sum. Desijt itaq; prælium eo ipso die. Porrò rex Israelis suffultus stabat in curru ꝓpe Syros usq; ad uesperā, & mortuus est sole occidēte. XIX.

Cōsilio tentat dei uolūtatem eludere, sed non procedit.

G

Clamor ad dominū in prælio.

Ahab moritur.

Reuersus est autē Iosaphat rex Iuda incolumis domū suam in Ierusalem, egressusq; obuiam ei Iehu filius Hanani uidens, dixit regi Iosaphat, Túne impio auxilium ferre, & diligere eos [uoluisti] qui DOMINVM oderunt? Ob hāc rem [uenit] super te indignatio à DOMINO, ueruntamen res bonæ inuentę sunt in te, quoniā excidisti lucos de terra, & præparasti cor tuū, ut quæreres deum. Habitauit itaq; Iosaphat Hierosolymis, conuersusq; egressus est ad populū à Beer Seba usq; ad montē Ephraim, reduxitq; eos ad DOMINVM deum patrum suorum. Constituitq; iudices in terra in omnibus ciuitatibus Iuda munitis, idq; oppidatim. Aitq; ad iudices, Dispicite quid agatis, non enim homini iudicabitis, sed DOMINO, qui uobiscū est in causis quas iudicatis, sit ergo metus DOMINI uobiscū: cauti ergo sitis & satagite, quoniam non est ulla peruersitas apud DOMINVM deum nostrū, ut uel † personas suspiciat, uel munera recipiat. Sed & Hierosolymis constituit Iosaphat ipsi Israeli quosdā ex Leuitis & sacerdotibus, & ex præcipuis patribus ad iudiciū DOMINI, et ad lites, qui habitarent Hierosolymis. Precepit autē illis huiusmodi mādatis, Sic facietis in timore DOMINI, in fide, [ueritate,] & candido corde. Quecunq; causa aduenerit de fratribus uestris habitantibus in ciuitatibus suis, inter sanguinē & sanguinē, inter legē & preceptum, inter statuta & iudicia, moneatis eos ne

A

Societas malorū periculosa.

Rex populum conuertit ad dominum.

B

Exhortatio ad iudices.

C

Deut. 10. d
Rom. 2. b
Gal. 2. b
Ephes. 6. b
Col. 3. d
Act. 10. d
1. Pet. 1. e

Exhortatio regis ad Leuitas.

D

ne delinquāt contra DOMINVM, ne ira [DOMINI] ueniat super uos, & super fratres uestros: hoc si feceritis, non delinquetis. Et ecce habetis uobiscum Amariam summum sacerdotem in omni negotio DOMINI, ad hæc Sebadiam filium Ismaelis principem domus Iuda in omnibus negotijs regis, [habetis] denicp Leuitas executores coram uobis: fortes igitur estote, & fatagite, eritcp DOMINVS cum eo qui bene [egerit.]

CAP. XX.

A CONtigit post hæc ut proficiscerentur Moabitæ & Ammonitæ, cumcp eis alij ex Ammonitis contra Iosaphat in prælium. Venerunt ergo qui nunciarent ipsi Iosaphat huiusmodi uerbis, Venit contra te ingens exercitus transmarinorum & Syrorum, & ecce ipsi sunt in Hazazon Thamar, quę est Engadi. Metuit ergo Iosaphat, & proposuit quærere DOMINVM, indixitcp ieiunium uniuerso Iuda. Congregati etiam sunt qui erant in Iuda, ut quærerent à DOMINO, quin & ex omnibus ciuitatibus Iuda uenerunt interrogare DOMINVM. Stetit itacp Iosaphat in cœtu Iuda & Ierusalem in æde DOMINI ante atrium nouū, & ait, DOMINE deus patrum nostrorū, an non tu es deus in cœlis? an non tu imperitas in omnibus regnis gentium? an non in manu tua robur est & potentia, nec est qui sese cōtra te statuat? An

Oratio cū ieiunio. Regis est implorare dominum in bello.

Oratio Iosaphat.

B non tu deus noster expulisti habitantes huius terræ coram populo tuo Israel, dedisticp eam semini Abrahæ amici tui perpetuò? Qui habitarunt in ea, ædificaueruntcp tibi in ea sanctuarium nomini tuo, dicentes, Si irruerit super nos malū, gladius uindicans, pestilentia aut fames, stabimus in cōspectu domus istius & coram te, (siquidem nomen tuum est in domo ista,) & clamabimus ad te de tribulatione nostra, tu uero exaudies & opem feres. Nunc ergo Ammonitę & Moabitę & mons Seir, (per quos non permisisti transire Israelitas quum uenirent de terra Aegypti, sed diuerterunt ab eis, & non deleuerunt eos,) en illi rependūt nobis, ut uenientes exturbent nos de possessione tua, quam nobis possidendam dedisti,

Sup.6.c

Deu.2.a

Deus noster an non iudicabis eos? In C nobis quidem nō est robur contra tam ingentem multitudinem quę uenit contra nos, ignorámus quid nobis sit faciendū, sed ad te sunt oculi nostri. Omnis autem Iuda stabat coram DOMINO, unà cū pube sua, uxoribus suis, & liberis suis. Erat aūt [ibi] Iahasiel filius Sachariæ, filij Benaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ Leuita de filijs Asaph, super quem uenit spiritus DOMINI in medio cœtu, q dixit, Aduertite omnis Iuda, & habitatores Ierusalem, & tu rex Iosaphat, sic dicit DOMINVS uobis, Vos ne timueritis, necp animo frangamini metu huius tantæ multitudinis, non enim uestrū est prælium, sed dei, cras descendite contra eos, en ipsi ascendunt per cliuum Ziz, inuenietis eos in fine torrentis ante desertum Ieruel: nec est ut uos pugnetis in hoc [prælio,] consistite, state, & uidete salutem DOMINI uobiscum. O Iuda D & Ierusalem, nolite timere, necp animo frangi, cras exite cōtra eos, & DOMINVS erit uobiscum. Inclinauit ergo Iosaphat facie [sua] terram uersus, sed & omnis Iuda, & habitatores Ierusalem prociderūt ante DOMINVM, adorantes DOMINVM. Surrexerūt aūt Leuitę de filijs Kahathitarum, atcp de filijs Korhitarum, ut laudarent DOMINVM deum Israelis magna uoce, idcp celebriter. Quumcp mane surrexissent, egressi sunt in desertum Thekoa, & illis egredientibus stetit Iosaphat, & ait, Audite me Iuda & habitatores Ierusalē, Credite in DOMINVM deū uestrū, & fides seruabitur uobis: credite prophetis eius, & prospere uobis cedet. Consilio aūt inito cum populo, collocauit quosdā qui cantarent DOMINO, & laudarent magnificentiam sanctitatis, egrederenturcp ante armatum exercitum, & dicerent, Confitemini DOMINO, quoniā bonitas eius E est perpetua. Eo uero tempore quo inciperent canticum & laudem, excitauit DOMINVS eos qui erant in insidijs super Ammonitas, Moabitas & habitatores montis Seir, qui uenerant contra Iudam, ut sese mutuo prosternerent. Nam Ammonitæ & Moabitæ steterunt cōtra habitatores montis Seir,

Diffidere humanis uiribus, deo confidere.

Propheta mittitur regi sancto ad solatium.

Credendū promissionibus dei.

In prælio laudandus dominus.

ut perderent ac delerent eos. Quumq; in uniuersum perdidissent habitatores Seir, iuuit quisq; proximum suum ad [mutuũ] interitum. Venit aũt Iuda ad Mizpe deserti, respexeruntq; ad multitudinem, & ecce illi iacebant mortui in terra, nec ullus euaserat. Veniens ergo Iosaphat & populus eius, ut diriperent spolia eorũ, inuenerunt in eis multum suppellectilis & uestium, insuper & uasa delectabilia quæ diripiebant sibi, ut ferre non possent: tribus diebus spolia distribuebant, multa enim erant.

Tandem ad spolia.

F Quarto deinde die congregati sunt in uallem gratiarumactionis, quoniam illic gratias egerunt DOMINO, atq; hac de causa uocarunt nomen eius loci uallis gratiarumactionis usq; in hũc diem. Porrò omnis Iuda & uiri Hierosolymitę cum capite suo Iosaphat uersi sunt ut redirent Hierosolyma cũ gaudio, nam DOMINVS exhilarauerat eos de hostibus suis. Venerũt ergo Hierosolyma cum nablis, citharis & buccinis ad ædem DOMINI. Venitq; pauor dei super omnia regna nationum, quũ audissent DOMINVM pugnasse contra hostes Israelis. Tranquillum itaq; fuit regnum Iosaphat, & dedit ei deus tranquillitatem circunquaq;. Et regnauit Iosaphat super Iudam: trigintaquinq; annos natus erat quum inauguraretur regno, & regnauit uigintiquinq; annos in Ierusalem. Asuba fuit nomen matris suæ, quæ fuit filia Silhi.

Vallis benedictionis.

Gratiarũactio pro uictoria.

Timor dei contra inimicos.

G Et incessit in uia Asæ patris sui, nec declinauit faciens quod rectum erat in oculis DOMINI: ueruntamen non recesserãt excelsa, & populus adhuc nõ præparauerat cor suum ad deum patrum suorum. Reliqua gestorum Iosaphat & priora & postrema, en ea scripta sunt in rebus Iehu filij Hannani, qui transtulit [ea] in librum regum Israel. Posthæc societatem iniit Iosaphat rex Iuda cũ Ahasia rege Israel, qui impietati studuit: in hoc uero conuenit cum eo, ut pararent naues quæ irent in mari, & fecerunt naues in Ezion Gaber. Prophetauit autem Eliesar filius Dodaua de Maresa contra Iosaphat hisce uerbis, Eo quod societatem iniisti cum Ahasia, disiecit DOMINVS opera tua: confractæq; sunt naues, neque potuerunt uenire in mare.

Excelsa nõ ablata.

Societates perniciosę.

A DOrmiuit autem Iosaphat cum patribus suis, sepultusq; est ad patres suos in ciuitate Dauidis, regnoq; inauguratus est pro eo Ioram filius eius. Habuit autem fratres qui filij erant Iosaphat, nempe Asariam, Iehielem, Sachariam, Asariam, Michaelem, & Sephatiam: hi omnes filij fuerunt ipsius Iosaphat regis Israel. Dederatq; eis pater eorum multa munera auri & argenti, deinde & delicata quædam, & ciuitates munitas in Iuda, regnum autẽ dederat ipsi Ioram, nam ille erat primogenitus. Insurrexit autem Ioram aduersus regnum patris sui, & quum inualuisset, occidit omnes fratres suos gladio, simulq; [quosdam] ex principibus Israelis. Cum inauguraretur regno Ioram, natus erat trigintaduos annos, regnauitq; octo annis in Ierusalem. Ambulauit in uia regum Israelis, sicut fecerat domus Ahabis, nam habebat filiam Ahabis uxorẽ, designauitq; malum in oculis DOMINI.

Mors Iosaphat.

Iorã fratres occidit filios regis. 2.Reg.8.

Vxor impia seducit maritum.

B Noluit autem DOMINVS uastare domum Dauidis, propter fœdus quod inierat cum Dauide, & q; promiserat se daturum lucernam illi & filijs suis cunctis diebus. In diebus eius defecit Edom, ne subesset sub manu Iuda, constitueruntq; super se regem. Transiuit itaq; Ioram cum principibus suis, habuitq; secum omnes currus suos, factumq; est ut noctu consurgeret & percuteret Edomæum qui eum circunsederat, simulq; principes curruum. Defecit itaque Edom ne esset sub manu Iuda usq; in hunc diem. Quin & Libna eodem tẽpore defecit, ne esset sub manu eius, dereliquerat enim [Ioram] DOMINVM deum patrum suorum. Fecit excelsa in ciuitatibus Iuda, & fecit scortari habitatores Ierusalem, & seduxit Iudam.

2.Re.7.b Edom rebellis percutitur.

Lobna rebellis.

C Venit autem ad eum scriptum quoddam ab Elia propheta in hãc sententiam, Sic dicit DOMINVS deus Dauidis patris tui, Quandoquidem non ambulasti in uijs Iosaphat patris tui, & in uijs Asæ regis Iuda, sed ambulasti in uia regum Israelis, effecistiq; ut scortarentur Iuda & habitatores Ierusalem iuxta scortationes domus Ahabis: insuper & fratres tuos (domum patris

Literę Eliæ ad Ioram.

patris tui,) qui te meliores fuerunt, occidisti, ecce DOMINVS percutiet plaga magna populum tuum, filios tuos, & uxores tuas, & cunctam substantiam tuam. Porrò te [percutiet] doloribus magnis, morbo uiscerum tuorum, donec effluant uiscera tua prae dolore qui indies [crescet.] Excitauit ergo DOMINVS contra Ioram spiritum Palestinorũ & Arabum qui erant

Excitat dominus hostes.

D ad latus Aethiopum. Qui ascendentes in Iudam, peruaserunt eam, & captiuam abduxerunt omnem substantiam, quae inueniebatur in domo regis, filios quoq; eius & uxores eius, & non est relictus ei filius, nisi Iehoahas, qui inter filios eius minimus natu erat. Post haec omnia ferijt eum DOMINVS in uisceribus eius morbo incurabili. Factum autẽ est post dies aliquot, quum tempus esset exactum post finem annorum duorum, effluxerunt uiscera eius in ipso morbo eius, mortuusq; est pessimis morbis, nec fecerunt ei bustũ quemadmodũ busta fecerant patribus suis. Trigintaduos [annos] natus erat quũ cœpisset regnare, regnauitq; Hierosolymis octo annis, uixitq; illaudate, sepelierunt tamen eum in ciuitate Dauidis, sed non in sepulchris regum.

Ioram alui languore interit.

CAP. XXII.

A Ciues autem Hierosolymitani inaugurarunt regem Ahasiam filium eius natu minorem loco eius, quoniam grassatores qui uenerant cum Arabibus bellandi causa, occiderant omnes maiores natu. Regnum itaq; obtinuit Ahasias filius Ioram regis Iuda. Quadragintaduos annos natus erat Ahasias quũ cœpisset regnare, regnauitq; anno uno Hierosolymis. Nomen matris eius fuit Athalia filia Amri. Et hic ambulauit in uijs domus Ahab, nam mater eius consultrix ei fuit ut impie

4.Re.8.f

Ochosias impius.

B ageret. Designauit igitur malum in oculis DOMINI, quemadmodum domus Ahabis, nam illi consultores ei fuerunt post mortem patris sui ad perditionem eius. Quin ipse iuxta eorum consilia ambulauit, profectusq; est cũ Ioram filio Ahab regis Israelitici in praelium contra Hasaelem regem Syriç in Ramoth Gilead, & percusserunt Syri ipsum Ioram, reuersusq; est ut sanaretur in Iesreel, quoniam uulnera habuit quç inflixerant ei in Rama, quum pugnaret cum Hasaele rege Syrorum. Descendit autem Asarias filius Ioram regis Iuda, ut inuiseret Ioram filium Ahabis in Iesreel, ibi enim aegrotabat. Erat autem hoc à deo, ut conculcaretur Ahasias, dũ ueniret ad Ioram. Nam quum uenisset, ipse egressus est cum Ioram obuiam Iehu filio Nimsi, quẽ unxerat DOMINVS, ut excinderet domum Ahab. Factum est ergo quum Iehu iudicium exequeretur contra domũ Ahab, ut deprehenderet primores Iuda atq; filios fratrum Ahasiae, qui ministrabant Ahasiae, & interficeret eos. Quaesiuit & Ahasiam, qui sese absconderat in Samaria, quem captum adduxerunt ad Iehu, interfecerunt eum atq; sepelierunt eum: dixerunt enim, Filius Iosaphat is est, qui quaesiuerat DOMINVM in toto corde suo: nec erat domui Ahasiç robur ut retineret regnum. Porrò Athalia mater Ahasiae uidens q mortuus esset filius suus, surrexit, & perdidit omne semen regium in domo Iuda: tulit autem Iehosabeath filia regis ipsum Ioas filium Ahasiae, & clam surripuit eũ à medio filiorum regis qui occisi erant, reposuitq; eum & nutricẽ eius in cubiculo lectorum, & abscondit eum Iehosabeath filia regis Ioram uxor Iehoiadae sacerdotis, & soror Ahasiae metu Athaliae, ut non occideret eum. Fuit itaq; cum eis in domo dei absconditus sex annis. Athalia autem regnabat in terra.

C A deo uindicta mali.

2.Reg.9.

Ochosias occiditur.

D

Athalia semen regiũ occidit.

4.Re.11.a Ioas absconditur.

CAP. XXIII.

Septimo deinde anno Iehoiada sumpto animo, adsumpsit centuriones, Asariam filium Ieroham, & Ismaelem filium Iehohanan, Asariam filium Obed, Maasiam filium Adaiae, & Elisaphat filium Sichri, secum in fœdus. Circumeuntes uero Iudam, congregauerunt Leuitas ex cunctis urbibus Iuda, & praecipuos patres Israelis, & uenerunt Hierosolyma. Vniuersus autẽ cœtus in domo dei fœdus pepigit cum rege: dixitq; ad eos, Ecce filius regis regnabit, sicut loquutus est DOMINVS de filijs Dauidis, hoc ergo est q̃d facere debetis, tertia pars uestrũ ingredientur sabbato ad sacerdotes & Leuitas et custodes portarũ et liminũ, tertia de-

A 2.Re.11.a

2.Sam.7.

inde pars in domo regis, et tertia pars ad portã fundamenti, omnis deniq; populus erit in atrijs ædis DOMINI. Nemo aũt ingredietur ædem DOMINI, nisi sacerdotes & qui ministrant Leuitis, hi ingredientur, quia sancti sunt, omnis aũt populus obseruabit cu
B stodiam DOMINI. Et circundabunt Læuitæ regem circunquaq;, & habebit quisq; arma sua manu sua: quicunque uenerit in ædem, trucidetur: & hi sint cum rege dum ingreditur & dum egreditur. Fecerũt aũt Leuitæ & omnis Iuda iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada sacerdos, adsumpseruntq; quisq; uiros suos qui sabbato ingrediebantur, cum his qui sabbato egrediebantur, quia non dissoluit sacerdos Iehoiada ordines. Dedit præterea Iehoiada sacerdos centurionibus hastas, clypeos, & scuta quæ fuerant regis Dauidis, fuerantq; in domo dei. Et collocauit cunctũ populum, ut quisq; haberet gladium manu sua, à latere templi dextro, ad latus templi sinistrum iuxta altare & templum, ut regem circunquaque circumstarent. Tum eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei coronã, & [dederũt] ei testimonium, & regem eum constituerunt, unxeruntq; eum Iehoiada & filij eius, dicẽtes, Viuat rex.
C Audiens aũt Athalia uocem currentis populi, & eorum qui laudabãt regem, uenit ad populũ in ædem DOMINI. Quumq; circunspexisset, ecce rex stabat ad columnã suam in introitu, cantores uero & tubæ iuxta regẽ, & cunctus populus terræ lætabatur, & clangebant buccinis, & concinebant musicis instrumentis docentes laudare. Athalia aũt conscidit uestimenta sua, dixitq;, Coniuratio, coniuratio. Et egressus Iehoiada sacerdos ad centuriones qui erant copijs præfecti, dixit ad eos, Educite eam extra ędem ad septa: si quis eã sequitur, trucidetur gladio: præceperat enim sacerdos, Ne interfeceritis eam in æde DOMINI. Fecerunt ergo ei spatium utrinq;, & uenit ad portam per quam equi ingrediebantur in domum regis, illic interfecerunt eam. Pepigit aũt Iehoiada fœdus inter se & inter cunctum populum, interq; regem, ut essent populus DOMINI.

Athalia occiditur.

Deinde ingressus est uniuersus populus in phanum Baal, & demoliti sunt illud, aras quoq; eius, et imagines eius confregerunt, sed & Mathan sacrificum Baal corã altaribus trucidarunt. Constituit deinde Iehoiada officia domui DOMINI sub manu sacerdotum & Leuitarum, quemadmodum distribuerat Dauid in æde DOMINI, qui sacrificarent holocausta DOMINO, sicut scriptum est in lege Mosis, cum gaudio & cantico iuxta ordinationem Dauidis. Constituit quoq; ianitores iuxta portas domus DOMINI, ne quis ingrederetur qui quacunq; ratione immundus esset. Accepit præterea centuriones & insignes quosq;, & qui in populo aliquid dominij habuerunt, & cunctum populum terræ, & deduxit regem de domo DOMINI, & uenientes in medium portæ superioris domus regis, collocauerunt regem super solium regni. Et lætatus est cunctus populus terræ, & urbs quieuit, postquam Athaliam gladio occiderũt.

D

Populus destruit idola.

CAP. XXIIII.

A 4. Re. 11. a

SEptem annos erat natus Ioas quum regnum caperet, regnauitq; quadraginta annis Hierosolymis: nomen matris eius fuit Zibia de Beer Seba. Fecit autem Ioas rectũ in oculis DOMINI donec Iehoiada sacerdos uiueret. Accepit aũt Iehoiada ei duas uxores, genuitq; filios & filias. Post hæc contigit ut Ioas corde uolueret de instauratione ædis DOMINI, cõgregauitq; sacerdotes & Leuitas, et dixit ad eos, Exite ad ciuitates Iuda, & congregate ex omni Israele pecuniam, ut instauretur quotannis domus dei uestri, & uos accelerate hoc negotium. At Leuitæ non accelerabant: uocans ergo rex Iehoiadam summum [sacerdotem,] dixit ei, Cur non perquiris à Leuitis, ut inferant à Iuda & Ierusalem in tentorium testimonij uectigal, quod [constituit] Moses seruus DOMINI, & congregatio Israelis? (Athalia enim impia [mulier] & filij eius diruperant ædem dei, quin & omnia quæ erant consecrata pro æde DOMINI, impenderunt ipsi Baalim:) præcepitq; rex ut facerẽt arculam, quam posuerunt foris ad portam ædis DOMINI. Euulgarunt aũt uoce

Ioas instaurat dei cultum.

B

Exo. 30.

uoce[præconis]in Iuda & Ierusalem,
Exo.30.b ut adferrent DOMINO uectigal, q̃d
Moses seruus dei[constituerat]Israeli
C in deserto. Et lætati sunt cuncti princi-
pes atq; omnis populus, & adferentes
iniecerunt in arculam donec implere-
tur. Quumq; ueniret tempus ut ferrent
arculam ad officia regis per manũ Le
uitarum, (nempe quum uiderent pecu
niam esse multam,) uenit scriba regis,
& qui constitutus erat à summo sacer
dote, qui euacuata arcula tulerunt eã,
& reportarũt eam in locum suum, idq;
fecerunt suo quoq; die, collegeruntq;
pecuniam multam, quam dedit rex &
Iehoiada sacerdos facientibus opus
ministerij in domo DOMINI, qui cõ
duxerunt latomos & artifices, qui refi
D cerent ædem DOMINI: fabros q̃q;
ferrarios & ærarios, qui instaurarent
ædem DOMINI: & hi operarij fece-
runt opus, ascenditq; operis dispositio
per illorũ manus, qui collocarunt do-
mum dei iuxta præparationem suam,
eamq; firmarũt. Quumq; absoluissent,
reliquum pecuniæ adferebãt ad regem
& Iehoiadam, qui fecit ex ea uasa ædi
DOMINI, uasa ministerij, phialas,
cochlearia, uasa aurea & argentea, sa-
crificabantq; holocausta in æde DO-
MINI iugiter cunctis diebus Ioiadæ.
E Senuit aũt Iehoiada, saturq; dierũ mor
Ioiada moritur. tuus est: fuit aũt dum moreretur natus
annos centum & triginta, & sepelie-
runt eum in ciuitate Dauidis iuxta re-
ges, quoniam benefecerat Israeli, et cũ
deo & domo eius. Mortuo Iehoiada,
uenerunt principes Iuda, & inclina-
Ioas deprauatur. runt se regi, audiuitq; eos rex. Et dese-
rentes domum DOMINI dei patrum
suorum, seruierunt lucis & idolis, fa-
ctaq; est indignatio [dei] super Iudam
& Ierusalem propter hanc culpam eo-
rum. Misitq; ad eos prophetas, qui eos
reducerent ad DOMINUM, qui ob-
testati sunt eos, sed auribus non perce
perunt. Induit aũt spiritus dei Sacha-
riam filium Iehoiadæ sacerdotis, qui
F stans in populo ait ad eos, Sic dicit
deus, Cur transgressi estis uos præce-
pta DOMINI? non cedet uobis pro-
spere, quandoquidem enim uos dereli
quistis DOMINUM, derelinquet &
uos. Illi aũt conspiratione contra eum

facta, lapidibus eum obruerunt, iuben Filius Ioiadæ occiditur à Ioas.
te hoc rege, in atrio ædis DOMINI:
neq; recordatus est Ioas rex beneficen
tiæ eius qua eum affecerat Iehoiada pa
ter eius, quin filium eius occideret. Di
xit aũt ille in morte sua, DOMINUS
inspiciat & inquirat. Vertente anno Matt.23.d
ascendit contra eum exercitus Syriæ,
ueneruntq; contra Iudam & Ierusalẽ,
& perdiderunt de populo omnes pri-
mores populi, & omnia spolia eorum
miserunt regi Damasci. Venerat autẽ G
exercitus Syrorum cum paucis homi- Pauci hostes uincũt plures impios.
nibus, tradiditq; DOMINUS in ma-
num eorũ exercitum ualidissimum, q
DOMINUM deum patrum suorũ de
seruissent: cum Ioas quoq; iudiciũ exe
quuti sunt. Abeuntibus autem illis ab
eo, reliquerunt eũ in languoribus mul
tis, conspiraruntq; contra eum serui sui
propter sanguines filiorum Iehoiadæ
sacerdotis, et trucidarunt eum in lecto Ioas interimitur à seruis.
suo ut moreretur, sepelieruntq; eum in
ciuitate Dauidis, nec sepelierunt eum
in sepulchris regum. Isti uero sunt qui
contra eum coniurarunt, Sabad filius
Simeath Ammonites, & Iehosabad fi-
lius Simrith Moabites. Porrò de filijs
eius & ingenti uectigali contra eum,
deq; fundatione domus dei, en scripta
sunt ea in inuentario libri regũ: regna-
uit aũt loco eius Amazias filius eius.

CAP. XXV.

AMazias quum regno inaugurare- A
tur, natus erat uigintiquinq; an- 4.Re.14.a
nos, regnauitq; Hierosolymis annis ui
gintinouem: nomen matris suæ fuit Ie-
hoadan de Ierusalem. Is fecit quod re-
ctum erat in oculis DOMINI, sed nõ
integro corde. Quum enim regnũ eius
iam firmatũ esset, interfecit seruos suos
qui trucidarant regem patrem suum: fi
lios aũt eorum non interfecit, quia sic
scriptum est in lege in libro Mosis, ubi
præcepit DOMINUS in hanc senten Deu.24.e
tiam, Non morientur patres propter fi 4.Re.4.b
lios, nec filij moriẽtur propter patres, Eze.18.e
sed unusquisq; morietur in peccato
suo. Congregauit aũt Amazias Iudã,
& constituit eos iuxta domos patrias,
tribunos & cẽturiones per uniuersum
Iudam & Beniamin. Et recensuit eos B
ab eo qui natus erat uiginti annos, &
supra, inuenitq; eorum trecenta millia

electorum & qui bello apti erãt, quiq; ferre poterũt hastam & clypeum. De Israele quoq; conduxit uirorum fortium centum millia, idq; centum talentis argenti. Venit autẽ ad eum uir dei, dicens, Ne proficiscatur tecum ô rex, exercitus Israelis, quia DOMINVS non est cum Israele, [nempe] cum omnibus filijs Ephraim: q; si profectus fueris in prælium strenue agendo, præcipitabit te deus coram hoste, quoniã in deo est robur uel ut opem ferat, uel ut prosternat. Dixit autem Amazias uiro dei, Quid uero fiet cum centum talentis quæ dedi exercitui Israelitico? Respõdit uir dei, Habet DOMINVS ut det tibi his plura. Separauit igitur Amazias turmam militum quæ uenerat ad eum de Ephraim, ut abirent in locum suum, & æstuauit nasus eorum uehementer contra Iudã, reuersiq; sunt ad locum suum in æstu nasi. Amazias uero corroboratus, duxit populũ suũ, & profectus est in uallem salis, percussitq; de filijs Seir decem millia: deinde ceperũt filij Iuda uiuorum decem millia, & adduxerunt eos in uerticem cuiusdam rupis, deieceruntq; eos è uertice rupis, dissilieruntq; omnes. Porrò milites quos remiserat Amazias ne proficiscerentur cum eo in prælium, irruerunt in ciuitates Iuda, à Samaria usq; ad Beth Horon, & percusserunt ex eis tria millia, diripueruntq; ingentem prędam. Quum uero Amazias rediſſet à cæde Edumæorũ, adduxit quoq; deos filiorum Seir, cõstituitq; eos sibi deos, procubuitq; ante eos, & adoleuit eis. Irritatus est aũt furor DOMINI contra Amaziam, misitq; ad eum prophetam qui diceret ei, Cur quæsiuisti deos populi, qui non eripuerunt populum suum de manu tua? Contigit aũt quum loqueretur ipse ad eum, ut diceret ei, Num constituerunt te consiliarium regi, cessa tibi, cur enim te cædant? Propheta uero cessans dixit, Scio q; consilium inierit deus, ut perdat te q; hoc fecisti, neq; adquieuisti consilio meo. Amazias uero rex Iuda cõsilio inito misit ad Ioas filium Iehoahas filij Iehu regem Israelis huiusmodi mandata, Age spectemus nos mutuo coram. Tum misit Ioas rex Israelis ad Amaziam regẽ

Viribus humanis nõ fidendum.

C

Idumæi percutiuntur.

D

Idololatria Amasiæ.

Corripitur Amasias.

E

Amasias punitur.

Iuda, huiusmodi mãdata, Carduus qui est in Libano misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens, Da filiam tuã filio meo uxorem, & prętenijt fera quæ erat in Libano, & conculcauit carduũ: dicis, En tu percussisti Edom, & extollit te cor tuũ ut glorietur: mane igitur domi tuæ, cur prouocas malum, ut tu cadas & Iuda tecum? At Amazias non audiuit, quoniam à deo erat, ut traderet eos in manum [hostis,] eo q; quæsierant deos Edom. Ascẽdit itaq; Ioas rex Israelis, & sese mutuo coram spectarunt, ipse & Amazias rex Iuda in Beth Semes quæ est in Iuda. Corruit aũt Iuda corã Israele, & fugerũt quisq; in tentorium suum, Amaziam uero regem Iuda filium Ioas filij Iehoahas apprehendit Ioas rex Israelis in Beth Semes, & introduxit eum in Ierusalem, et dirupit murũ Ierusalẽ à porta Ephraim usq; ad portam anguli quadringentis cubitis. Omne quoq; aurum & argentum & omnia uasa quæ inueniebantur in domo dei apud Obed Edom, & thesauros domus regis, & filios obsidum, reduxit in Samariam. Vixit aũt Amazias filius Ioas rex Iuda post mortem Ioas filij Iehoahas regis Israelis, quindecim annis. Reliquum gestorũ Amaziæ priora & postrema, an nõ hæc scripta sunt in libro regũ Iuda & Israelis? Ab eo tempore aũt quo defecit Amazias à DOMINO, conspirarunt contra eum conspirationem in Ierusalem: quumq; is fugisset in Lachis, miserunt post eum in Lachis, & interfecerunt eum illic, uexeruntq; eum equis, & sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Iuda.

F

G

Deficit Amasias.

CAP. XXVI.

Acceperunt aũt omnis Iuda Vsiam, qui natus erat sedecim annos, & constituerunt eum regem loco patris sui Amaziæ. Is ædificauit Eloth, & reduxit eam ad Iudam postq; dormiuit rex cũ patribus suis. Quum regno inauguraretur Vsias, natus erat sedecim annos, regnauitq; Hierosolymis quinquagintaduobus annis: nomen matris eius fuit Iecholia de Ierusalem. Fecit autem quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quę fecit Amazias pater eius. Et factũ est ut quæreret deũ in diebus Zachariæ, qui intelligens erat

A

4. Re. 14. c

Dominum quærere.

erat in uidendo deum, & in istis die-
bus in qbus quęrebat DOMINVM,
dedit ei deus prosperum successum.
Pugna contra Philistæos. Nam egressus pugnauit contra Palesti
nos, & rupit murum Gath, atq; murū
Iabnæ, & murum Azoti, & ædifica-
uit ciuitates in Azoto, et in Palestina.
Contulit quoq; ei deus auxilium ad-
uersus Palestinos, & contra Arabes
habitātes in Gur Baal & Hameunim.
B Dederunt etiam Ammonitæ munus
Vsiæ, & diuulgatum est nomen eius
donec ueniret ad Aegyptum usq;, nam
supra modum fortiter egit. Aedificauit
quoq; Vsias turres in Ierusalem iuxta
portam anguli, & iuxta portam ual-
lis, & iuxta angulos, & firmauit eas.
Agricola Ozias. Aedificauit turres in deserto, & effo-
dit puteos multos, quia habuit pecora
multa tam in uallibus q̄ in planis lo-
cis: agricolas & uinitores non solum
in montibus, sed & locis planis fertili
bus, studiosus enim fuit agriculturæ.
Habuit quoq; Vsias copias quæ belli-
gerabant, & quæ turmatim in prælium
egrediebantur iuxta numerum præfe-
cturæ eorum, sub manu Iehiel scribæ, et
Maasiæ præfecti, & sub manu Hana-
nię qui erat ex principibus regis. Om
nis numerus præcipuorum patrum &
fortissimorum heroum duo millia sex-
centi. Et sub manu eorum fuit exerci-
tus militaris trecentorū millium, atq;
septem milliū & quingentorū qui bel-
ligerabant strenua uirtute, ut auxilio
C essent regi contra hostes. Præparauit
q̄q; eis Vsias omni scilicet exercitui
clypeos, hastas, galeas, loricas, arcus
& fundas pro lapidibus. Et fecit in Ie
rusalem ingeniose excogitata quędam
tormenta aut machinas, quæ essent in
turribus & mœnijs ad eiaculandū sa-
gittas & lapides magnos. Exijt ergo
nomē eius ad remota [loca,] eo q̄ miri
fice sibi auxilia parauit, donec fortissi-
mus fieret. At in fortitudine sua elatū
est cor eius, donec [omnia] pderet: nā
transgressus est contra DOMINVM
deū suum, ingressus in templū DOMI
NI, ut adoleret suffitum in ara incensi.
Ingressus est aūt post eum Asarias sa-
cerdos, cumq; eo sacerdotes DOMI-
NI, [nempe] uirorū strenuorum octo-
ginta, steteruntq; iuxta Vsiam regem,
& dixerunt ad eum, Non [licet] tibi ô
Vsia, ut suffitū facias DOMINO, sed D
sacerdotum [est] qui filij sunt Aharo-
nis, qui consecrati sunt ad adolendum:
egredere igitur ex sanctuario, trāsgres-
sus enim es, quod tibi ad gloriam non
[cedet] à DOMINO deo. Iratus er-
go Vsias, (habuit autē in manu sua in-
census ut illud adoleret,) & in hac ira
sua contra sacerdotes exorta est lepra
in fronte eius coram sacerdotibus in
domo DOMINI iuxta aram incensi.
Et respexit eum Asarias summus sacer
dos & omnes sacerdotes, & ecce le-
prosus erat fronte sua, & deturbarunt
eum ex illo loco, compulsus q; ut egre
deretur, quoniam DOMINVS per-
cusserat eū. Fuit itaq; Vsias rex lepro- 4.Re.15.a
sus usq; ad diē mortis suæ, habitauitq;
in domo libera, leprosus, quia seclusus
erat à domo DOMINI. Porrò Io-
tham filius eius erat super domum re-
gis, ius dicens populo terræ. Reliquū
gestorū Vsiæ priora & posteriora, scri
psit Esaias filius Amoz propheta. Dor-
miuitq; Vsias cum patribus suis, & se
pelierunt eum cum patribus suis in a-
gro sepulturæ, qui [paratus erat] regi-
bus. Dixerunt enim, Leprosus est. Et
regnauit Iotham filius eius loco ipsius. Iotham rex

CAP. XXVII.

IOtham quum regno inauguraretur A
natus erat uigintiquinq; annos, re- 4.Re.15.g
gnauitq; sedecim annis Hierosolymis.
Nomen matris eius erat Ierusa, quæ fi
lia fuit Zadok. Fecit aūt quod rectum
erat in oculis DOMINI, iuxta omnia
quæ fecerat pater eius Vsias, excepto
q̄ non ingressus est templum DOMI-
NI: populus quoq; adhuc peruerse a-
gebat. Is ædificauit portam domus DO B
MINI superiorem, & in muri propu-
gnaculis multa ædificauit. Aedificauit
pręterea ciuitates in montanis Iuda, et
in nemoribus extruxit arces et turres.
Is etiā bellum gessit cū rege Ammoni- Vincuntur Ammonitæ
tarum, quibus etiā superior factus est,
ut darent ei Ammonitæ eodē anno cen
tum talenta argenti, & decem mille co
ros tritici, atq; hordei decē mille. Hæc C
tribuerunt ei Ammonitæ, & deinceps
anno secundo & tertio. Roboratus est Vias domini dirigere.
ergo Iotham, quoniā præparauit uias
suas coram DOMINO deo suo,

Reliquum gestorum Iotham, & omnia bella eius, & uiæ eius, ecce hæc scripta sunt in libro regum Israelis & Iu-
D da. Vigintiquinq; annos natus erat quum regnare cœpisset, & regnauit sedecim annis Hierosolymis. Et dormiuit Iotham cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauidis, & re-
Achas. gnauit Ahas filius eius pro eo.

CAP. XXVIII.

A 4.Re. 16.a Ahas natus erat uiginti annos quũ regno inauguraretur, regnauitq; sedecim annis Hierosolymis, nec fecit quod rectũ erat in oculis DOMINI quemadmodum Dauid pater eius, ambulauit enim in uijs regum Israelis, & fecit fusilia Baalim. Is etiã adoleuit incensum in ualle Hinnom, & concremauit filios suos igne, iuxta abominationes gentiũ quas eiecerat DOMINVS ante filios Israel. Sacrificauit quoq; et adoleuit in excelsis, & in collibus, atque sub omni arbore frondosa. Tradidit ergo eum DOMINVS in manum
A Syris uincitur. regis Syrorum, qui percusserunt eum, & duxerũt ab eo multos captiuos, duxeruntq; Damascum: traditus quoq; est in manum regis Israelitici, qui percussit eum cæde magna. Occidit enim Peka filius Romeliæ in Iuda uno die [uirorum] centũ & uiginti millia, qui omnes strenui fuerunt bellatores, eo q; deseruissent DOMINVM deum patrum suorum. Occidit deinde Sichri heros fortis Ephraita Maasiam filium regis, & Asrikam præfectũ prætorio, & Elkana, qui secundus erat à rege.
Israelitæ capiunt Iudæos. Ceperunt quoq; filij Israel de fratribus suis ducenta millia mulierum, filiorum & filiarum, diripueruntq; eis multam prædam, & aduexerunt præ-
B dam in Samariam. Fuit aũt illic pro-
Oded propheta. pheta DOMINI, cui nomen erat Oded, qui egressus in conspectum exercitus introeuntis Samariam, dixit ad eos, En DOMINVS deus patrum uestrorum in furore [quo cõcitus est] ad uersus Iudam, tradidit eos in manus uestras, quos in ira occidistis, [quæ res] ad cœlum usq; peruenit: quin insuper statuistis subijcere uobis Iudam & Ierusalem, ut serui sint & ancillæ, an non obnoxios culpæ uos redditis apud DOMINVM deum uestrũ? Audite ergo me, & remittite captiuos quos cepistis de fratribus uestris, quoniam DOMINVS iratus est uobis. Surrexerunt ergo uiri de primoribus filiorũ Ephraim, Asarias filius Iehohanan, Berechias filius Mesillemoth, Ezechias filius Sallum, & Amasa filius Hadlai aduersus eos qui è militia ueniebant, & dixerunt ad eos, Ne introducatis captiuos huc, nam statuitis nobis culpam obtrudere coram DOMINO, ut adijciatis ad peccatũ nostrũ & ad culpam nostram, quum alioqui satis delicti sit nobis, & atrox ira contra Israelem. Dimisit igitur exercitus captiuos & prædam coram principibus & toto cœtu. Et surrexerunt uiri nominibus expressi, & apprehẽsis captiuis, uestierunt eos qui nudi inter eos erant ex spolijs, uestierunt inquã eos, & induerunt eos calceos: cibum & potum dederunt eis, deinde unxerunt eos, & duxerunt asinis eos omnes qui debiles erant, & introduxerunt Iereho ciuitatem palmarum ad fratres eorum, reuersiq; sunt ipsi in Samariam. Sub id tempus misit rex Ahas ad reges Assur, ut ei auxilio essent, uenerunt enim rursus Edomæi, & stragem fecerunt in Iuda, abduxeruntq; captiuos, sed & Palestini irruperunt in ciuitates campestres, et ad Meridiem Iuda, ceperuntq; Beth Semes & Aialon, & Gederoth, atque Socho & uiculos eius, Thimna & uiculos eius, Gimzo & uiculos eius, habitaueruntq; ibi. Humiliauerat enim DOMINVS ipsum Iuda propter Ahas regem Israel, quoniam denudauerat Iudam, & transgressione transgressus erat aduersus DOMINVM. Venit aũt contra eũ Thiglat Pilnæser rex Assyrius, qui eum obsedit, nec roborauit eum, tametsi Ahas partem de æde DOMINI, deq; domo regis & principum dederit regi Assyrio, non tamẽ tulit ei auxilium. Porrò rex ipse Ahas eo tempore quo esset in angustijs, addidit & hoc, ut transgrederetur contra DOMINVM, sacrificauit nanq; dijs Damasci, qui eum percusserant, & dixit, Quandoquidem dij regum Syriæ auxilium eis ferunt, sacrificabo et ego eis, ut & mihi opem ferant: quũ tamen hi ei & toti Israeli offendiculo fuerint.

[Right margin: Iudæi capti dimissi sunt ab Israelitis. C — Iudas ab Idumæis & Palestinis affligitur. — D — Achas idololatra.]

Collegit

Collegit quoq; Ahas uasa domus dei, cõminuit uasa domus dei, clausit ostia domus DOMINI, & fecit sibi altaria Hierosolymis in omni angulo, sed & in singulis urbibus Iuda fecit excelsa ad adolendum dijs alijs, irritans DOMINUM deum patrum suorum. Reliquum rerum eius, & omnes uiæ eius priores & posteriores, ecce hæc scripta sunt in libro regum Iuda & Israel.

Moritur Achas.

Dormiuitq; Ahas cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalẽ: non aũt intulerunt eum in sepulchra regum Israel, regnauitq; ꝓ eo Ezechias filius eius.

CAP. XXIX.

A 4.Re.18.a

EZechias quum regno inauguraretur natus erat uigintiquinq; annos, regnauitq; uigintinouẽ annis Hierosolymis. Nomen matris eius erat Abia, quæ erat filia Zachariæ. Is fecit quod rectũ erat in oculis DOMINI,

C iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Ipse regni sui anno primo, mense primo aperuit ostia domus DOMINI, & reparauit ea. Et introduxit sacerdotes & Leuitas, colligens eos in plateam orientalẽ, dixitq; ad eos,

Templi & cultus diuini instauratio ab Ezechia. Ad Leuitas oratio regis.

Audite me Leuitæ, & sanctificamini nũc, atq; sanctificate ædem DOMINI dei patrũ uestrorum, & efferte de sanctuario immunditiã, nã patres nostri transgressi sunt, & malũ designarunt in oculis DOMINI dei nostri, deseruerunt eum, & auerterunt facies suas à tabernaculo DOMINI, & præbuerũt [ei]

B tergum. Quin & ostia uestibuli clauserunt, & extinxerũt lucernas, incensum non adoleuerunt, nec holocaustũ sacrificarunt in sanctuario deo Israelis, hinc uenit ira DOMINI super Iudam & Ierusalem, ut traderet eos cõmouẽdos & uexandos, utq; stupori & sibilo sint quemadmodũ cernitis oculis uestris. Et ecce patres nostri corruerunt gladio, filij nostri, filiæ nostræ, atq; uxores nostræ hanc ob causam in captiuitatẽ [abductæ sunt.] Nunc igitur [cõstitui] in corde meo pangere fœdus cum DOMINO deo Israelis, ut auertat à nobis iram furoris sui. Filij mei, nolite molles esse, quia uos elegit DOMINUS ut stetis ante cõspectũ eius, & ministretis ei, ut sitis eius ministri, & qui adoleãt incensum. Surrexerunt igitur Leuitæ, nempe Mahath filius Amasai, Ioel filius Asariæ de filijs Kahathitarũ: de filijs uero Merari, Kis filius Abdi, & Asarias filius Iehalelel: de filijs deniq; Gersunitarũ, Ioah filius Zimma, & Eden filius Ioah: de filijs quoq; Elisaphan, Simri & Iehiel: de filijs Asaph, Zacharias & Mathanias: de filijs Heman, Iehiel, et Simei: de filijs Ieduthun, Semaia & Usiel: hi cõgregauerunt fratres suos, & sanctificauerunt se, ueneruntq; iuxta præceptũ regis, & uerba DOMINI, ut mundarent domũ DOMINI. Ingressi aũt sacerdotes interiora ædis DOMINI ut eam mundarẽt, extulerunt omnem immunditiã quam inuenerunt in templo DOMINI in atrium domus DOMINI, quã receperunt Leuitæ ut efferrẽt foras ad torrentem Kidron. Cœperunt aũt prima mensis primi sanctificare, octauo die mensis uenerunt ad porticum DOMINI,

C Leuitæ mũdãt domum domini ab idololatria.

D sanctificaueruntq; ædẽ DOMINI diebus octo, die autẽ decimasexta mensis primi perfecerunt. Introgressi aũt ad regem Ezechiam, dixerũt, Mundauimus totam domũ DOMINI, altare holocausti, & omnia uasa eius, atq; mẽsam dispositionis, & omnia uasa eius, sed & cũcta uasa quæ dimisit rex Ahas in regno suo quũ esset præuaricatus, præparauimus et sanctificauimus, & ecce ea sunt corã ara DOMINI. Consurgens ergo summo mane rex Ezechias, cõgregauit principes urbis, & ascendit in ædem DOMINI. Adduxerunt aũt iuuẽcos septẽ, arietes septem, oues septem, atq; hircos ex capris septẽ in sacrificiũ pro peccato, pro regno, pro sanctuario, et pro Iuda, dixitq; ad sacerdotes filios Aharonis, ut sacrificarent in ara DOMINI.

Rex et principes orant & sacrificant.

E Et mactãtes boues, sacerdotes exceperunt sanguinem, & sparserũt super aram, sic & arietes mactantes sparserũt sanguinẽ super aram, mactantes deniq; agnos, sparserũt sanguinem super aram. Quumq; adduxissent hircos pro peccato coram rege & multitudine, imposuerunt eis manus suas, mactãtesq; eos sacerdotes, expiauerunt sanguine eorũ altare, ut reconciliarent totum Israelem, quia pro omni Israele iussit rex fieri holocaustũ, & sacrificium peccati. Constituit præterea

Leuitas in domo DOMINI cũ cymbalis, et nablis, atq; citharis, iuxta pręceptũ Dauidis & Gad uidentis regis, atq; Nathan prophetæ: nã hoc fuit pręceptum per manũ DOMINI, & per
F manum prophetarũ eius. Steteruntq; Leuitæ cũ instrumentis Dauidis, & sacerdotes cũ tubis. Iussit aũt Ezechias sacrificare holocaustum in ara: & sub idẽ tempus quo cœpit holocaustũ, cœpit & canticũ DOMINI & tubæ, atque instrumenta Dauidis regis Israel. Vniuersus uero cœtus ꝓcidebat, canebant alij cantica, alij clangebãt tubis, idq; totũ [durabat] donec absolueretur holocaustũ. Quumq; finem facerent sacrificandi, proni inclinarunt & rex & omnes qui aderant cũ eo, & adorarũt. Dixit ergo rex Ezechias, et principes ad Leuitas, ut laudarẽt DOMINVM iuxta uerba Dauidis & Asaph uidentis. Et illi laudarunt donec gaudiũ [fieret,] & inclinãtes adorarũt. Ezechias respondens, dixit, Nunc consecrastis
G manũ uestrã DOMINO, adeste ergo, & inferte sacrificia & gratiarumactiones in domũ DOMINI: adduxitq; cœtus sacrificia & gratiarumactiones, & holocausta etiã quicunq; liberali erãt corde. Fuit aũt numerus holocaustorũ quæ adduxerant multitudo, boues septuaginta, arietes centũ, oues ducẽtæ, quæ omnia erant pro holocausto DOMINI. Porrò sanctificatorũ erant boues sexcenti, & ouiũ tria millia. Iam sacerdotes pauciores erãt, q̃ qui possent omniũ holocaustorũ detrahere pelles, at fratres eorum Leuitæ opem tulerũt illis donec opus perficerent, & donec sanctificarent se sacerdotes, nam Leuitæ maiorem cordis integritatem habuerunt ad se sanctificandum q̃ sacerdotes. Fuerũt & holocaustorũ ingens copia, cũ adipibus pacificorum et libaminibus holocausti, & præparatũ est ministerium domus domini. Lætatus est itaq; Ezechias & omnis populus, q̃d deus populũ præpararit, & quod res ilico perfecta erat. CA. XXX.

Canere deo laudes. *Hymni Dauidis.* *Holocaustorũ numerus*

A MIsit præterea Ezechias ad uniuersum Israelem & Iudam, et scripsit epistolas ad Ephraim & Manasse, ut uenirent Hierosolyma in ædẽ DOMINI, & facerent Pæsa DOMINO deo Israelis. Et inijt rex consilium cũ principibus suis, atq; uniuerso cœtu in Ierusalem, ut facerent Pæsa in mense secundo, non enim tunc temporis facere poterant, eo quod sacerdotes nõ essent satis sanctificati, neq; populus cõgregatus in Ierusalem. Placuit hæc res in oculis regis, & in oculis totius multitudinis. Et constituerunt rem, ut edita uoce diuulgaretur per omnẽ Israelem, à Beer Seba usq; Dan, ut uenientes facerent Pæsa DOMINO deo Israelis in Ierusalem, quia non satis fecerãt iuxta præscriptũ. Abierunt ergo cursores cũ epistolis quas [acceperant] à manu regis & principũ eius per uniuersum Israelem & Iudam, & iuxta præceptũ regis dicebant, Filij Israel, reuertimini ad DOMINVM deũ Abrahæ, Isaac, & Israelis, ipseq; reuertetur ad reliqas quæ residuæ uobis sunt de manu regũ Assur. Nolite esse sicut patres uestri, et B
sicut fratres uestri, qui transgressi sunt contra DOMINVM deum patrũ suorum, qui tradidit eos in desolationem quemadmodũ uos cernitis. Nũc itaq; ne induretis ceruicem uestram sicut patres uestri, date manum DOMINO, et uenite in sanctuariũ eius q̃d sanctificauit in æternum, & seruite DOMINO deo uestro ut recedat à uobis ira furoris sui. Si enim reuersi fueritis ad DOMINVM, fratres uestri & filij uestri miserationes [inuenient] corã illis qui eos captiuos tenent, reuertẽturq; in terram istam, q̃niam clemẽs & misericors est DOMINVS deus uester, nec auertet faciẽ à uobis, si ad eum fueritis conuersi. Transibãt itaq; cursores de ciuitate in ciuitatẽ in terra Ephraim et Manasse usq; ad Zebulon, at isti deridebant eos & subsannabãt eos. Veruntamẽ uiri quidã ex Aser Manasse atq; Zebulon submissiores facti, uenerunt Hierosolyma. In Iuda q̃q; fuit manus dei ut daret eis cor unum, ad exequendum præceptũ regis & principum iuxta uerbum DOMINI. Et congregati sunt in Ierusalem populus multus, ut facerent solennitatem azymorum in mense secundo, aderatq; cœtus maximus. Et surgentes abstulerunt altaria quæ erant in Ierusalem, & cuncta uasa quibus adolebatur tulerunt, & abiecerũt ea

Phase celebratio. *Reuersio ad dei cultum.* *Irrisio religionis.* *Deus conuertit corda.*

C ea in torrentē Kidron. Et mactarunt Pę-
Phase cele- sa quartadecima mensis secundi, & sa
bratur. cerdotes & Leuitæ cū uerecundia se
sanctificarūt, & intulerunt in ædē DO
MINI holocausta. Stabant q̃q; in sta-
tionibus suis, iuxta ritum suū, et iuxta
legem Mosis uiri dei, sacerdotes etiam
spargebant sanguinē [acceptum] à ma
nu Leuitarum. Multi enim erant in cœ
tu qui non erant sanctificati, & Leuitę
[insistebant] mactationi Pæsa pro om-
ni eo qui non erat mundus, ut sanctifi-
carent eum DOMINO. Multi eñ ex
populo, & plures ex Ephraim, Ma-
nasse, Isachar & Zebulon non fuerūt
purificati, qui tamē Pæsa comederunt,
non secundum præscriptum, quoniam
Ezechias orauit pro eis hisce uerbis,
Oratio pro DOMINVS qui bonus est expiabit
non sancti- omnem qui cor suū præparauit ad quę
cato popu- rendum deum, DOMINVM inquam
lo. deū patrum suorum, etiamsi nō sit mun
datus iuxta purificationem sanctuarij.
Et DOMINVS exaudiuit Ezechiā,
sanauitq; populum. Fecerunt itaq; filij
Israel qui præsentes erant in Ierusalem
solennitatē azymorum septem diebus
cum magno gaudio, & laudabant DO
D MINVM singulis diebus, Leuitæ &
sacerdotes instrumētis potentiam DO
MINI [canebant.] Loquutusq; est E
zechias in cor omnium Leuitarū qui
cordati erant, qui recte sentiebant de
DOMINO, ut ederent stata ista solen
nitate septem diebus, offerrētq; sacrifi
cia gratulatoria, & laudarent DOMI
NVM deum patrum suorum. Inito aūt
consilio uniuersus cœtus [statuit] ut et
posteriores septem dies idem facerent,
quod & fecerunt, idq; cū gaudio, quo-
niā Ezechias rex Iuda seorsim [ex mu
nificētia] dedit cœtui mille iuuencos,
& septem millia ouium, quin & princi
pes separarunt pro multitudine iuuen-
cos mille, & ouium decem millia, &
multi sacerdotum sanctificati sunt. Et
lætata est uniuersa congregatio Iuda,
sacerdotes & Leuitæ, insuper & uni-
uersa congregatio quæ ex Israele uene
rat: sed & aduenæ qui uenerant de ter
ra Israel, & qui habitabant in Iuda. Fa
ctaq; est lætitia magna in Ierusalem,
quoniam à diebus Solomonis filij Da
uidis regis Israelis non fuit tale [gau-
dium] in Ierusalem. Et surgentes sacer- Leuitæ po-
dotes atq; Leuitę bona imprecati sunt pulo bene-
populo, auditaq; est uox eorum, & o- dicunt.
ratio eorum peruenit ad firmum habi-
taculum sanctitatis eius in cœlum.

CAP. XXXI.

QVumq; hæc omnia absoluta es- A
sent, egressi sunt omnes Israelitæ Demolitio
qui præsentes fuerant ex ciuitatibus idololatrię.
Iuda, & confregerunt statuas, demoliti
sunt lucos, et diruerunt excelsa atq; al
taria per totam [terram] Iuda & Benia
min, in Ephraim quoq; & Manasse,
donec omnia abolerent. Tum reuersi
sunt omnes filij Israel, quisq; ad posses
sionem suam & ciuitates suas. Porrò Rex sacer-
Ezechias constituit ordines sacerdo- dotes cōsti-
tum et Leuitarū ad ordines suos quen tuit ac Le-
que pro officio suo & sacerdotes & uitas.
Leuitas, [nempe ut sacrificarent] ho-
locaustū, gratulatoria sacrificia, ut mi-
nistrarent, ut confiterentur & laudarēt Confessio
in portis castrorum DOMINI. Por- dei.
tio uero regis de substantia eius erant Num. 28.
quotidiana holocausta mane & uespe
re, item holocausta ꝓ sabbatis, neome-
nijs & statis ferijs, ut scriptum est in le
ge DOMINI. Præcepit etiā populo
qui habitabat Hierosolymis, ut darent
partem sacerdotibus & Leuitis, ut te-
naces essent in lege DOMINI. Quūq; B
hoc uerbum [regis] diuulgatum esset,
auxerunt filij Israel primitias frumēti,
uini, olei, mellis, & omnis prouentus
agri, sed & cunctas decimas attulerūt,
idq; affatim. Filij quoq; Israel & Iuda, Decimæ
qui habitabant in ciuitatibus Iuda, dandæ cul-
etiam ipsi decimas boum & ouium, at toribus
que decimas sanctas quæ erant conse- dei.
cratæ DOMINO deo suo attulerunt,
& dederunt plures aceruos. Mense ter
tio cœperunt [dare] aceruos ut funda
mentum iacerent, & septimo mense ab
soluerunt. Venientes autem Ezechias
& principes uiderunt aceruos, & gra
tias egerunt DOMINO & populo
eius Israel. Interrogauit etiā Ezechias
à sacerdotibus & Leuitis de aceruis,
cui respondens Asarias sacerdos sum-
mus de domo Zadok, ait, Quando cœ
ptū est adferri dona in domū DOMI-
NI, comestum est ad satietatē usq;, mul
tumq; superfuit, quoniam DOMI-
NVS benedixit populo suo, ut reliqua

C sit tanta copia. Iussit autē Ezechias ut pararent cellas in æde DOMINI, & præparauerunt. Bona igitur fide intulerunt primitias & decimas, & quæ erant consecrata, cōstitutusq́ est super ea Chonanias Leuita, & Semei frater eius secūdus, et Iehiel, Asafia, Nahath, Asael, Ierimoth, Iosabad, Eliel, Ismachias, Mahath, & Benaias præfecti erant per Chonaniam & Semeiam fratrem eius iussu Ezechiæ regis, Asarias aūt princeps erat in domo DOMINI. Kore filius Imna Leuita ianitor ad ortū, erat [constitutus] super ea quę sponte offerebantur deo, & super separata dona DOMINI, & super sancta sanctorum. Ad illius manum erant Eden, Miniamin, Iesua, Semaia, Amarias, & Sechanias, in ciuitatibus sacerdotum sub fide [cōstituti,] ut darent fratribus suis iuxta ordines, ut maiori, ita & mi-

D nori. Exceptis quos recensuerat in maribus ab eo qui natus erat tres annos & supra, omni scilicet qui ingrediebatur domū DOMINI, iuxta demēsum cuiusq; diei, pro ministerio eorum, pro custodijs eorum, & pro ordinibus eorum. Et his qui inter sacerdotes reputati erant per domos patrum suorū, & Leuitis, ab eo qui natus erat annos uiginti et supra, per custodias suas & ordines suos. Deinde his qui in pube eorum censebantur, uxoribus quoq; eorum, filijs & filiabus eorum, pro omni multitudine, nam fide illorū sanctificabantur sancta. Filijs quoq; Aharonis sacerdotibus qui erant in agris suburbanis ciuitatum suarum, per singulas ciuitates, uiri qui expressi sunt nominatim, ut darent portiones omni mari in sacerdotibus, & omnibus qui censi erant inter Leuitas. Ad hunc modū fecit Ezechias in omni Iuda, fecitq́ q̃d bonum, rectum & uerum erat coram DOMINO deo suo. In omni opere q̃d cœpit in ministerio domus dei, in lege & præceptis, quærebat deum suum, fecitq; [illud] toto corde, & prosperè cessit.

CA. XXXII.

A POst illa gesta & fidem illam, uenit Sanherib rex Assyriorū, & ingressus Iudam, castrametatus est aduersus ciuitates munitas, statuitq́ illas abruptas sibi [uendicare.] Videns ergo Ezechias quod Sanherib uenisset, & statuisset etiā ipsi Ierusalem bellū inferre, inijt consilium cū principibus suis & cū heroibus suis, ut obturarent aquas fontium, qui extra urbē erant, & hi auxilio ei fuerunt: congregatus enim est multus populus, & obstruxerunt omnes fontes, simulq́ torrentem qui inundat in medio terræ, dicentes, Cur uenirent reges Assyriæ, & inuenirēt aquas multas? Roboratus itaq; [Ezechias,] ędificauit omnes muros ruptos, & excitauit [munitiones] sup̱ turres, aliūq́ murum foris, roborauitq́ Millo in ciuitate Dauidis: fecit quoq; multa tela & clypeos. Constituit præterea impe- B ratores super populū qui bellū gererēt congregauitq́ eos ad se in platea portæ ciuitatis, loquutusq́ est in cor eorū huiusmodi uerbis, Fortes estote, & agite strenue: ne timueritis, neq; animo frāgamini metu Assyrij regis, aut metu totius multitudinis quæ cū eo est, apud nos enim plures sunt q̃ cum illo. Cum illo est brachium carneū, nobiscū autē DOMINVS deus noster, ut auxilietur nobis, & pugnet nostras pugnas. Populus ergo nixus est uerbis Ezechiæ regis Iuda. Post hæc misit Sanherib rex Assyriorum legatos suos Hierosolyma, (nam ipse oppugnabat Lachis, cumq́ eo quidquid roboris habebat,) ad Ezechiam regē Iuda, & ad omnem Iuda, qui fuerūt Hierosolymis, huiusmodi mandatis, Sic dicit Sanherib rex Assyriorū, Quò nitimini uos, qui C habitatis in obsessa Ierusalem? An uero Ezechias uobis persuadet, ut tradatis uos morti, fame & siti, his nēpe sermonibus, DOMINVS deus noster liberabit nos de manu regis Assur? An non Ezechias is est qui abstulit excelsa eius atq; aras eius, & ait ad Iudam & Ierusalem, dicens, Duntaxat coram hac una ara adorabitis, et super hac incensum adolebitis? An ignoratis quid ego fecerim & patres mei omnibus populis terrarū? Potuerúntne, etiamsi maxime se posse existimarint, dij gentium terrarū liberare terram eorū de manu mea? Quis uero est ex omnibus dijs gentium illarum quas exciderunt patres mei, qui liberare potuerit populum suum de manu mea, q̃ deus uester possit

Marginal notes: 4.Re.18.c Isa.36.a — Munit urbem et orat dūm rex. — Atticismus — Conatur impius auertere populū à deo uero. — Blasphemia in deum.

D possit uos liberare de manu mea? Ne ergo seducat uos Ezechias, neq; lactet uos sic, ne credatis ei, quoniã nullus est deus cuiuscũq; nationis aut regni, qui potuerit asserere populũ suũ de manu mea, et de manu maiorũ meorũ, quanto minus deus uester asserere poterit uos de manu mea? Et alia quædam loquuti sunt legati eius contra DOMINVM deum, atq; contra Ezechiam seruum eius. Ad hæc scripsit epistolas, in quibus blasphemauit DOMINVM deũ Israelis, loquutusq; est contra eũ, dicens, Sicut dij gentiũ terrarum non potuerunt liberare populũ suum de manu mea, sic deus Ezechiæ nõ asseret populum suũ de manu mea. Clamauerunt etiã Iudaice contra populũ Hierosolymitanum qui in muris [excubabant,] ut terrerent eos, pauidosq; redderent,

E sicq; urbem caperent. Loquutiq; sunt contra deũ Ierusalem, sicut cõtra deos populorũ terræ, qui erant opus manuũ hominum. Orauit ergo Ezechias rex et Esaias filius Amoz propheta gratia huius rei, & clamauerunt in cœlũ. Misit aũt DOMINVS angelũ, & perdidit omnes heroes bellatores, duces & principes in castris regis Assyrij, reuersusq; est ipse cum ignominia in regionem suam, & ingressus phanũ dei sui, ubi eum prostrauerũt gladio hi qui de uisceribus eius exierãt. Seruauit itaq; DOMINVS Ezechiam, & ciues Hierosolymitanos à manu Sanherib regis Assyrij, & à manu omnium, & tutatus est eos circunquaq;. Multi etiam attulerunt Hierosolyma munera DOMINO, dona quoq; pretiosa ipsi Ezechiæ regi Iuda, & euectus est post hæc corã

F omnibus gentibus. Quodam uero tempore ægrotabat Ezechias letaliter, & orauit ad DOMINVM, qui loquutus ei, dedit prodigium: at Ezechias nõ rependit iuxta hoc quod ei impensum erat, quin potius elatum est cor eius, ut indignatio excitaretur contra Iuda & Ierusalem. Veruntamen submissior factus est Ezechias quũ elatũ fuisset cor eius, ipse uidelicet & ciues Hierosolymitani, ut non ueniret super eos indignatio DOMINI in diebus Ezechiæ. Erat aũt Ezechias opulẽtus, cui etiam accessit insignis gloria, parauerat enĩ

Angelus percussor.

Sennacherib occiditur à filijs.

Ezechias ægrotus. 4.Re. 20.a Isa.38.a

sibi thesauros argenti, auri, lapidũ pretiosorum, odorũ, clypeorũ, omniumq; uasorum ex quibus uoluptas capitur. Repositoria insuper ad prouentum frumenti, uini & olei, septa quoq; pro omnis generis pecoribus, et septa pro gre-

G gibus. Parauit quoq; sibi ciuitates, & pecudes, & boues, eosq; multos, quoniam deus dederat ei substantiam ualde multam. Is Ezechias obstruxit scaturigines aquarum Gihon superioris, & direxit eas deorsum ad Occidẽtem ciuitatis Dauidis, & prospere cessit Ezechiæ in omni opere suo. Quũq; principes Babylonis misissent ad eum oratores interrogatum de portento quod fuerat in terra, dereliquit eum deus, ut tentaret eum, notumq; fieret quidquid fuit in corde eius. Reliquum rerum Ezechiæ, & beneficentiæ eius, en hæc scripta sunt in prophetia Esaiæ filij Amoz prophetæ, in libro regum Iuda & Israelis. Dormiuit itaq; Ezechias cum patribus suis, & sepelierunt eum in insignioribus sepulchris filiorum Dauidis, gloriam ei exhibentes in morte sua omnis Iuda & ciues Hierosolymitani, regnauitq; Manasses filius eius pro eo.

Diues Ezechias.

Tentatur Ezechias.

Moritur.

CA. XXXIII.

A DVodecim annos natus erat Manasses quũ regnare cœpisset, regnauitq; annis quinquagintaquinq; Hierosolymis. Designauit aũt malũ in oculis DOMINI iuxta abominandas res gentium, quas eiecerat DOMINVS ante filios Israelis. Reædificauit enim excelsa quæ diruerat Ezechias pater eius, & excitauit aras Baalim, & fecit lucos, adorauit omnẽ militiam cœlorum, & coluit eam. Extruxit deinde aras in æde DOMINI, quum tamen DOMINVS dixisset, In Ierusalẽ erit nomen meũ perpetuò. Aedificauit quoq; altaria uniuersæ militiæ cœlorũ in duobus atrijs ædis DOMINI, & traduxit filios suos per ignem in ualle filiorum Hinnom: erat mathematicus, ueneficus, maleficus, pythonem cõsulebat, magiam exercebat. [In summa,] multa

B mala designauit in oculis DOMINI, quibus eum irritabat. Posuit insuper sculptile simulachrũ quod fecerat in ædẽ dei, quum tamen deus dixisset ad Dauidem & ad Solomonem filium eius, In

4.Re.21.a

Manasses idololatra.

2.Re.7.b

Duo atria.

2.Re. 7.b 3.Re.8.b aede ista & in Ierusalem, quā elegi prae omnibus tribubus Israelis, ponam nomen meum in aeternum, nec ultra auferam pedem Israelis de terra quam constitui patribus uestris, modo obseruēt & faciant cuncta quae praecepi eis in uniuersa lege, ritibus atq; iudicijs per Mosen. Manasses itaq; in errorem abduxit Iudam & ciues Hierosolymitanos, ut malitia gentes superarent quas deleuit DOMINVS ante filios Israelis. Loquutus est autem DOMINVS ad Manassen, & ad populum eius, at non attenderunt: adduxit igitur DOMINVS contra eos principes exercitus regis Assyriorū, qui ceperunt Manassen compedibus, uinxeruntq; eum catenis duabus, ducentes eum in Babyloniam. Quum uero in angustias adductus esset, precatus est faciem DOMINI dei sui, admodum submissus factus in conspectu dei patrum suorum. Quumq; orasset eum, exauditus est: exaudiuit enim supplicationem eius, & reduxit eum Hierosolyma in regnum suum, tum cognouit Manasses q̄ DOMINVS esset deus. Post haec aedificauit murum exteriorem ciuitati Dauidis, ad Occidentem Gihon in ualle, & ubi itur ad portam piscium, & circum Ophel, & ualde altum fecit eum: posuit quoq; duces exercitus in omnibus ciuitatibus munitis per Iudam. Abstulit etiā deos alienos, & simulachra ex aede DOMINI, & cuncta altaria quę extruxerat in monte ędis DOMINI, & in Ierusalem, proiecitq; extra ciuitatem. Reparauit itē altare DOMINI, & immolauit super ipsum sacrificia pacificorum & gratiarum actionis, praecepitq; ipsi Iuda, ut seruirent DOMINO deo Israelis. Veruntamē populus adhuc sacrificabat in excelsis, licet DOMINO deo suo. Reliquum gestorum Manassis, & oratio eius ad deum suū, & sermones uidentiū qui ad eum sunt loquuti in nomine DOMINI dei Israelis, en haec scripta sunt in rebus regum Israelis. Oratio q̄q; eius, & quomodo exauditus sit, omnia peccata eius, transgressio eius, loca in quibus aedificauerat excelsa, & lucos cōstituerat atq; simulachra anteq̄ se submitteret, en ista scripta sunt in uerbis uidentium. Dormiuit aūt Manasses cum patribus suis, sepelieruntq; eum in domo sua, & regnauit Amon filius eius pro eo. Natus erat Amon uigintiduos annos quum regno esset inauguratus, regnauitq; duobus annis Hierosolymis. Designauit aūt malum in oculis DOMINI, quemadmodum designauerat pater eius. Nam omnibus sculptilibus quae fecerat Manasses pater eius, sacrificauit Amon, & coluit ea. Sed non est submissior factus in conspectu DOMINI sicut Manasses pater eius submissus factus fuerat, quin Amon iste auxit delictum. Conspirarunt aūt aduersus eum serui eius, interfeceruntq; eum in domo sua, populus aūt terrae percusserunt omnes illos qui conspirauerant contra regem Amon, & constituerunt regem idem populus terrae Iosiam filiū eius pro eo.

Manasses capitur. — C — *Orans exauditur.* — *Immolat sacrificia.* — *Orat Manasses.* — D — *Moritur.* — *Amon idololatra occiditur.*

CAP. XXXIIII.

OCto annos natus erat Iosias quum inciperet regnare, regnauitq; in Ierusalem annis trigintaunū. Is rectū fecit in oculis DOMINI, & incessit in uijs Dauidis patris sui: non recessit neque ad dexteram, neq; ad sinistram. Octauo anno regni sui, quū adhuc puer esset, coepit quaerere deum Dauidis patris sui: anno uero duodecimo coepit expurgare Iudam & Ierusalem ab excelsis, lucis, sculptilibus & fusilibus. Dirueruntq; coram eo altaria Baalim, & simulachra quae superiori aetate super illa fuerunt, demolitus est: lucos etiam, & sculptilia, & fusilia contriuit atq; comminuit, & sparsit super sepulchra eorū qui sacrificauerant eis. Ossa quoq; sacerdotum combussit in altaribus eorum, & mundauit Iudam & Ierusalem. Idem [fecit] in ciuitatibus Manasse, Ephraim, & Simeon usq; in Naphtali in desolatis locis eorum circunquaq;. Diruit altaria atq; lucos, & sculptilia comminuit & contriuit, cunctaq; simulachra confregit per uniuersam terram Israelis, reuersusq; est Hierosolyma. Regni sui anno duo de uigesimo quum expurgasset terram atque aedem, misit Saphan filium Azaliae, & Maasiam praefectum urbis, & Ioah filium Ioahas à memoria, ut instaurarent aedem DOMINI dei sui. Venientesq; ad Hilkiam sacerdotem magnum, dederunt

A — *Iosias pius.* — *4.Re.22.a* — *Demolitur altaria.* — *B* — *Instaurat dei cultum Iosias rex.*

derunt pecuniam quæ illata fuerat in ædem dei, quam collegerāt Leuitæ cu
C stodes liminis de manu Manasse & Ephraim, atq; ab uniuersis reliquijs Israelis, & ab omni Iuda ac Beniamin, reuersiq; sunt Hierosolyma. Dederunt [inquam] in manum eorum qui faciundo operi in æde DOMINI inspectores constituti erant, qui dederant eam facientibus opus, laborantibus in æde DOMINI, instaurantibus sarta tecta ædis. Dederunt inquam artificibus & structoribus, ut compararent lapides excisos, & ligna ad cōpages & axes domorum, quas uastauerant reges Iuda. Viri autem huiusmodi, faciebant opus bona fide: præpositiq; eis erant Iahath, Obadias: Leuitæ de filijs Merari, Zacharias & Mesullam de filijs Kahathitarum, qui solicitarent opus: sed & Leuitæ omnes qui eruditi erant in instrumentis musicis. Super baiulos uero & solicitatores omnium qui opus faciebant, & singula ministeria, ex Leuitis erant quidam & scribis, ex
D præfectis & ianitoribus. Quumq; efferrent pecuniam illatam in ædem DOMINI, inuenit Hilkias sacerdos librū legis DOMINI, [qui datus erat] ministerio Mosis. Respondens autē Hilkias, dixit Saphan scribæ, Librum legis inueni in æde DOMINI. Deditq; Hilkias librum ipsi Saphan, Saphan uero portauit librum ad regem: referens simul ad regem negotiū hisce uerbis, Quidquid datum est in manum seruorum tuorum, ipsi perficiunt. Conflabant autem pecuniam inuētam in æde DOMINI, dederuntq; eam in manum inspectorum, inq; manum facientium opus. Indicauit præterea Saphan scriba regi, dicens, Librum dedit mihi Hilkias sacerdos: legitq; in eo Saphan coram rege. Quum uero rex audisset uerba legis, discidit uestimenta sua. Præcepitq; rex Hilkiæ, & Ahikam filio Saphan, atq; Abdon filio Micheæ, & Saphan scribæ, & Asaiæ seruo regis hu-
E iusmodi mandatis, Ite, consulite DOMINVM pro me, & pro reliquijs Israelis et Iuda, super uerbis libri qui est inuentus, quoniam magnus est furor DOMINI, qui conflatus est contra nos, eo quod patres nostri nō custodierunt uerbū DOMINI, ut agerent iuxta omnia quæ scripta sunt in libro isto. Abijt itaq; Hilkias et quibus rex [mandauerat] ad Huldam ꝓphetissam uxorem Sallum filij Tokhathi, filij Hasra custodis uestium, habitabat enim illa Hierosolymis in secūda [parte,] & loquuti sunt ad hunc modum. Dixit aūt illa, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Dicite uiro qui misit uos ad me, Sic dicit DOMINVS, Ecce ego adduco malum super locum istum, & super habitatores illius omnes maledictiones quæ sunt scriptæ in libro quem legerunt coram rege Iuda, eo quod dereliquerunt me, & adoleuerunt dijs alijs, ut me prouocarent in cunctis operibus manuum suarum, unde & furor meus stillabit super locum istum, nec residebit. Ad regem autē Iuda, qui misit uos F
ad consulendum DOMINVM, sic dicetis inquā ad eum, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quandoquidē [propter] uerba quæ audisti, cor tuum molle est factum, & submissior factus es in conspectu dei quū audiuisti uerba eius super locum istum, & super habitatores eius, submissior factus es [inquā] coram me, & discidisti uestimenta tua, atq; fleuisti in conspectu meo, audiui & ego, dicit DOMINVS. Ecce ego colligam te ad patres tuos, colligerisq; intra sepulchra tua in pace, nec uidebunt oculi tui omne malum quod ego induco super locum istum, atq; super habitatores eius. Illi ergo retulerūt regi sermonem. Misit ergo rex & congregauit omnes seniores in Iuda & Ierusalem, ascenditq; rex in ædem DOMINI, simulq; omnes uiri Iuda & ciues Hierosolymitani, sed & sacerdotes & Leuitæ, & omnis populus à maiore ad minorem usq;, & legit in au G
ribus eorū omnia uerba libri fœderis huius inuēti in æde DOMINI. Stetitq; rex in statione sua, et pepigit fœdus coram DOMINO, ut ambularēt post DOMINVM, utq; custodirent præcepta eius, testimonia eius, & statuta eius in toto corde suo, atq; in tota anima sua, et facerēt uerba fœderis huius, quæ scripta erant in libro isto. Fecit etiā stare [pacto] quicunq; Hierosolymis & in Beniamin erant, & fecerunt

Liber legis inuenitur in templo.

Rex emendationem proponit.

Hulda prophetis.

Compunctio regis.

4.Re.23.a

Lex dñi legitur corā populo.

Fœdus renouatū cū domino.

habitatores Hierosolymitani foedus dei, dei[inquam]patrum suorum. Abstulit quoq; Iosias omnes abominationes ex omnibus terris filiorum Israelis, & transtulit cunctos quos repererat in Israele, ut seruirent DOMINO deo suo: nec recesserunt à DOMINO deo patrum suorum cunctis diebus.

CAP. XXXV.

A 4.Re.23.e 3.Esd.1.a FEcit aũt Iosias Hierosolymis Pæsa DOMINO, mactaruntq; Pæsa decimaquarta mensis primi. Et constituit sacerdotes in custodijs suis, confirmauitq; eos in ministerio ędis DOMINI. Ait aũt ad Leuitas qui erudiebant omnem Israelem, quiq; sancti erant DOMINO, Ponite arcã sanctitatis in domo quã ædificauit Solomon filius Dauidis rex Israelis, ne sit uobis onus in humeris, nunc seruite DOMINO deo uestro, & populo eius Israelitico. Præparate[uos] secundũ domos patrũ uestrorũ in ordinibus uestris, iuxta pscriptũ Dauidis regis Israelis, & secundũ scriptum Solomonis filij eius. State in sanctitate secundũ distinctionẽ domus patrũ, iuxta fratres uestros filios populi, in ordine domus patrũ Leuitarũ, immolate Pęsa, sanctificamini atq; pręparate fratres uestros, ut faciãt iuxta uerbum DOMINI per Mosen. Segregauit aũt ex[munificẽtia] Iosias filijs populi oues, agnos & hœdos caprarũ, omnia ad Pæsa, pro omni eo qui præsens erat, numero triginta millia, boũ aũt tria millia, atq; de substãtia regis.

B Principes q̃q; eius sponte populo & sacerdotibus atq; Leuitis segregauerunt, Hilkias, Zacharias atq; Iehiel principes ædis dei, dederũt sacerdotibus ad paschales hostias duo millia & sexcenta[pecudũ,] boues uero trecentos. Chonanias aũt & Semaias & Mathaneel fratres eius, atq; Hasabias, Iehiel, & Iosabad principes Leuitarũ segregauerũt pro Leuitis hostias paschales[pecudũ]quinq; millia, et quingentos boues. Parato itaq; ministerio, steterunt sacerdotes in statione sua, Leuitæ q̃q; in suis ordinibus iuxta mandatũ regis. Et immolauerũt Pæsa, & sparserunt sacerdotes [sanguinẽ acceptũ] de manu Leuitarũ, Leuitæ uero expoliabant. Sustulerunt aũt holocaustũ, ut darẽt ea ordinibus secundũ domos patrum ex filijs populi, adducerẽtq; DOMINO quemadmodũ scriptũ est in libro Mosis, eodem modo cũ bobus. Coxerunt q̃q; Pæsa igne iuxta morẽ, quę uero sanctificata fuerunt, coxerunt in ollis, ahenis & caldarijs, & festinato [distribuerunt]omnibus filijs populi, deinde parauerũt sibi et sacerdotibus: nam sacerdotes, filij scilicet Aharonis, in sacrificandis holocaustis & adipibus [occupati erant]ad noctẽ usq;: parauerunt ergo Leuitæ sibi & sacerdotibus filijs Aharonis. Cantores deniq; C filij Asaph erant in statione sua iuxta præceptũ Dauidis, Asaph, Heman & Ieduthun uidentis regis. Et ianitores erãt ad singulas portas, nec licebat eis recedere de ministerio suo, quoniã fratres eorum Leuitæ parauerunt eis. Paratũ itaq; est omne ministeriũ DOMINI in die illa, ut facerent Pæsa, & sacrificarent holocausta super aram DOMINI, iuxta præceptũ regis Iosiæ. Fecerunt ergo filij Israel qui præsentes erant Pæsa tempore illo, et festũ diẽ azymorum septẽ diebus. Et non est factum tale Pęsa in Israele, à diebus Samuelis prophetæ, quin nullus regũ Israelis tale Pæsa fecerat quale fecit Iosias & sacerdotes, & Leuitæ, & omnis Iuda ac Israel qui præsentes erant, unà cũ ciuibus Hierosolymitanis. Anno decimooctauo regni Iosiæ factum est Pæsa illud. Post omnia ista quũ Iosias præparasset domũ, ascendit Necho rex Aegypti, ut bellum gereret in Charchemis ad Euphraten, egressusq; est Iosias obuiam ei. Qui mittens ad eum legatos, ait, Quid negotij mihi tecũ est rex Iuda? ne sis hodie contra te, nam cõtra domum bellum meum, & deus dixit ut festinarem, caue tibi à deo, qui mihi adest, ne te perdat. At non reflexit Iosias faciem suam ab eo, quin potius prælio eum adgressurus mutauit habitum, nec obtemperauit sermonibus Necho ex ore dei, & profectus cum eo pugnaturus in campo Megiddo. Iaculatores autem petierunt regem Iosiam sagitta, dixitq; rex seruis suis, Transferte me, quoniã uehementer saucius sum. Transtulerunt igitur eum serui sui de curru, & imposuerunt eum currui secundo quem

Iosias bellax occiditur. 4.Re.23.f D

Zach.12.d

quem habebat, uexeruntq; eum Hierosolyma: mortuus autem est et sepultus in sepulchris patrum suorũ, omnisq; Iuda & Ierusalem luxerunt Iosiam.

Lugetur Iosias. Composuit autem Ieremias lugubre carmen de Iosia, quod cecinerunt omnes cantores & cãtatrices in lamentationibus suis propter Iosiam usq; hodie: quin & morem hunc instituerunt in Israele, & scripta sunt hæc in lamentationibus. Reliquum rerum Iosiæ, & beneficentiæ eius secundum quod scriptum est in lege DOMINI, uerba quoq; eius tum priora tum posteriora, ecce hæc scripta sunt in libro regũ Israelis & Iuda. CA. XXXVI.

A 4.Reg.23.f TVlit autem populus terræ Iehoahas filium Iosiæ, constitueruntq; eum regẽ pro patre suo in Ierusalem. Vigintitres annos natus erat Iehoahas quum cœpisset regnare, & regnauit tribus mẽsibus Hierosolymis, quẽ [regno] mouit rex Aegypti in Ierusalem, & imposuit mulctã super terram, argenti centũ talenta, & auri unum. Constituit autem rex Aegypti ipsum Eliakim fratrem eius regem super Iudam & Ierusalem, mutauitq; ei nomen Matt.1.b Iehoiakim, Ioahas autem fratrem eius tulit Necho, & duxit eũ in Aegyptũ. Iehoiakim quum regno inauguraretur natus erat uigintiquinq; annos, regnauitq; Hierosolymis annis undecim, & designauit malum in oculis DOMI- 4.Reg.24. NI dei sui. Ascendit ergo contra eum Nebukad Næzar rex Babylonis, uinxitq; eum catenis duabus, ut duceret eum in Babylonem. De uasis quoque ędis DOMINI intulit Nebukad Nęzar in Babylonem, & reposuit ea in B phano suo in Babylone. Porrò reliqua gesta Iehoiakim, & abominationes quas fecit, quodq; in eo inuentum est, ecce hæc scripta sunt in libro regũ Israelis et Iuda, regnauitq; Iehoiachin filius eius pro eo. Octo annos erat natus Iehoiachin quũ inauguraretur regno, regnauitq; tribus mẽsibus & decem diebus in Ierusalẽ, & designauit malum in oculis DOMINI. Vertẽte anno misit rex Nebukad Næzar, & duxit eum in Babylonẽ, unà cũ desiderabilibus uasis domus DOMINI, cõstituitq; Zedekiam fratrem eius regẽ super Iudam & Ierusalem. Erat aũt Zedekias quum regno inauguraretur natus uigintiunum annos, regnauitq; in Ierusalem undecim annis. Et designa- Iere.38.a uit malũ in oculis DOMINI dei sui, nec sese submisit corã Ieremia propheta [qui loquebatur] ex ore dei. Quin & aduersus regem Nebukad Næzar C rebellis fuit, qui eum sacramento dei adegerat: sed ille indurauit ceruicem suam, & obstinauit cor suum, ut nõ reuerteretur ad DOMINVM deũ Israelis. Sed & omnes principes, sacerdotes, & populus ipse auxerunt præuaricationem, præuaricantes iuxta cunctas abominationes gentium, & inquinantes domum DOMINI, quam sanctificauerat in Ierusalem. Misit autem DOMINVS deus patrũ eorũ ad eos mane surgendo & nuncios suos mittendo, Jer. 7. 11. quoniam parcere [cupiebat] populo suo, atq; habitaculo suo. At illi subsannabant nuncios dei, & contemnebant uerba eius, illudẽtes prophetis eius, donec ascenderet furor DOMINI aduersus populũ suum, & donec nullum esset remedium. Adduxit 4.Re.25.c enim contra eos regem Chaldęorum, qui occidit iuuenes eorũ gladio in domo sanctuarij eorum, & non pepercit ulli iuueni, nec uirgini, nec seni, nec decrepito, õmes tradidit in manus eius. Õmia deniq; uasa domus dei, magna & parua, thesauros domus DOMINI, thesaurosq; regis & principum eius, omnia tulit Babylonem. Et com- D busserunt domũ dei, atq; confregerũt murum Ierusalem, & omnia palatia eius combusserunt igne, uastatis omnibus uasis eius desiderabilibus. Quod reliquum fuit à gladio, transtulit Babylonẽ, factiq; sunt ei & filijs eius serui, usq; dum Persa potiebatur regno, ut impleretur uerbum DOMINI in ore Ieremiæ, donec placitum esset terræ in sabbatis suis: cũctis enim annis desolationis quietem egit, donec implerentur septuaginta anni. Anno aũt Iere.25.c primo Cyri regis Persarum, quũ con- & 29.c summatum esset uerbum DOMINI 1.Esd.1.a [prolatum] per os Ieremiæ, excitauit DOMINVS spiritũ Cyri regis Persarum, qui edictum diuulgauit per totum regnum suum, idq; scripto, in hãc

Josiæ filij
1 Joannan, de quo nihil in Script. nisi q[uo]d immaturè obijt.
2 Joachaz, qui et Sellũ. Hunc p[ost] p[at]rem regem fecit, dum Nechao persequeretur Nabuchodonosore. At ille reuersus abduxit Joachazum in Aegyptũ.
3 Joachim, q[ui] et Eliakim. A Nabuchod. rex factus, sed propter perfidiam abductus, et mortuus in itinere. Jer. 22. Filium habuit hunc Jechoniam.
4 Zedechias, q[ui] post Jechoniam regnauit, aliàs dictus Mathanias.

sententiam, Sic dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit mihi DOMINVS deus cœlorum, & ipse commisit mihi, ut ædificem ei ædem in Ierusalem quę est in Iuda: quicunque ergo in uobis est de uniuerso populo eius, sit DOMINVS deus eius cũ eo, atque ascendat.

Liber Ezræ.

CAPVT I.

A Iere.25.c & 29.c 2.Par.36.d 3.Esd.2.a

NNO primo Cyri regis Persarum, (ut perficeretur uerbum DOMINI ex ore Ieremię,) excitauit DOMINVS spiritũ Cyri regis Persarũ, ut diuulgari faceret uocem in toto regno suo, idque scripto in hanc sententiã, Sic dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit mihi DOMINVS deus cœli, ipseque mandauit mihi ut ædificetur ei ædes in Ierusalẽ quæ
B est in Iuda. Quicunque ergo ex uobis ex omni populo eius [fuerit,] sit deus eius cum eo, ascendatque Hierosolyma quę est in Iuda, & ædificet ædem DOMINI dei Israelis, ipse est deus qui est in Ierusalẽ. Et omnis qui reliquus fuerit in omnibus locis in quibus cõmoratus incola fuit, succurrant illi homines eius loci argento, auro, suppellectile, & iumentis, cum munere spontaneo ad ædem dei quę est in Ierusalem.
C Surrexerunt ergo capita patrum Iuda & Beniamin, sacerdotes quoque & Leuitę, & omnes quorum spiritum deus excitarat ut ascenderent, & ædificarent ædem DOMINI quę erat in Ierusalem. Omnes prӗterea qui circum eos erant, corroborarunt manus eorum uasis argenteis & aureis, suppellectile, iumentis atque muneribus, prӗter id quod sponte quisque offerebat.

Ad bonum excitat spiritus domini.

Rex insuper Cyrus deprompsit uasa ædis DOMINI, quę auexerat Nebu
D kad Nęzar Hierosolymis, posueratque ea in phanum dei sui: deprompsit ea inquam Cyrus rex Persarum ad manum Mithridatis, qui fuit à thesauris, qui numerauit ea ipsi Sesbazar principi Iuda. Erat autem hic numerus eorum, Phialarũ aurearum triginta, phialarum argentearum mille, cultrorũ undeuiginti, peluium aurearum triginta, peluium argentearum alterius formę quadringẽtę decem, aliorum uasorum mille. Omnium [in summa] uasorum aureorum & argenteorũ erant quinque millia & quadringenta. Hæc omnia auexit Sesbazar unà cum his qui captiui fuerant, & ascendebant è Babylone Hierosolyma.

CAP. II.

A 2.Esd.7.b 3.Esd.5.a

HI autem filij sunt prouincię, qui ascenderunt de captiuitate transmigrationis, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt Hierosolyma & in Iuda, quisque in ciuitatem suam. Qui uenerunt cum Serobabele, Iesu, Nehemia, Seraia, Reeleia, Mardochæo, Bilsan, Mispar, Biguai, Rehum, Baana. Numerus uirorũ populi Israelis. Filiorum Pareos duo millia, centum & septuagintaduo. Filiorum Saphatię trecenti septuagintaduo. Filiorũ Arah septingenti, septuagintaquinque. Filiorũ ducis Moab, de filijs Iesua & Ioab duo millia octingenti & duodecim. Filiorum Elam mille, ducenti quinquagintaquatuor. Filiorũ Sathu nongẽti quadragintaquinque. Filiorum Sachai septingenti & sexaginta. Filiorum Bani sexcenti quadragintaduo. Filiorum Bebai sexcẽti uigintitres. Filiorũ Asgad mille, ducenti & uigintiduo. Filiorum Adonicam, sexcenti & sexagintasex. Filiorum Bikuai duo millia quinquagintasex. Filiorum Adin quadringenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Ater de Ezechia, nonaginta octo. Filiorum Bezai trecenti uiginti
B tres. Filiorum Iora centum & duodecim. Filiorum Haschum ducenti & uigintitres. Filiorum Gibbar nonaginta quinque. Filiorũ Bethlehem centum & uigintitres. Virorum Netopha quinquagintasex. Virorum Anathoth centum & uigintiocto. Filiorũ Asmaueth quadragintaduo. Filiorũ Kiriath Arim Kephira & Beeroth septingẽti & quadragintatres. Filiorum Harama et Gæba, sexcenti & uigintiunus. Virorum Michmas centum & uigintiduo. Virorum Bethel & Haai ducenti & uiginti

uigintitres. Filiorum Nebo quinquagintaduo. Filiorum Magbis centũ & quinquagintasex. Filiorum Elam alterius, mille ducenti & quinquaginta quatuor. Filiorum Harim trecenti & uiginti. Filiorum Lod, Hadid & Ono septingẽti & uigintiquinq;. Filiorum Iericho, trecẽti et quadragintaquinq;. Filiorum Sanaa tria millia, sexcẽti &
Sacerdotes triginta. Sacerdotes filiorum Iedaia de domo Iesua nongenti & septuagintatres. Filiorum Imer mille quinquagintaduo. Filiorum Pashur mille, ducenti & quadragintaseptem. Filiorum
Leuitæ. Harim mille, decem & septem. Leuitæ. Filiorum Iesua & Kadmiel de filijs
Cantores. Hodauię septuagintaquatuor. Cantores. Filiorum Asaph centum & uigin
C tiocto. Filij ianitorum. Filij Sallum, fi
Ianitores. lij Ater, filij Talmon, filij Akub, filij Hatita, filij Sobai: omnes hi centũ tri
Nathinæi. gintanouem, Nethinęi, filij Ziha, filij Hasupha, filij Tabbaoth, filij Keros, filij Siaha, filij Padon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Akub, filij Hagab, filij Samlai, filij Hanan, filij Giddel, filij Gahar, filij Reaia, filij Rezin, filij Nekoda, filij Gasam, filij Vsa, filij Paseah, filij Besai, filij Asna, filij Meonim, filij Nephusim, filij Bakbuk, filij Hakupa, filij Harhur, filij Bazluth, filij Mehira, filij Harscha, filij Barkom, filij Sisera, filij Thamah, filij Nezia, filij Hatipha, filij seruorum Solomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Peruda, filij Iaala, filij Darkon, filij Giddel, filij Sephatia, filij Hattil, filij Pocheret, Hazbaim, filij Ami. Omnium Nethinæorum & filiorũ seruorum Solomo-
Genealogiæ. nis trecenti & nonagintaduo. Isti uero ascenderunt de Thel Melah, & de Thel Harsa, Cherub, Addan & Immer, & non poterãt indicare familiam patrum suorũ, atq; semen suum, ex Israeléne essent. Filij Dolaia, filij Tobia filij Necoda, sexcẽti & quinquaginta duo. Et de filijs sacerdotũ, filij Habaia, filij Hakoz, filij Barsillai, qui duxit de filiabus Barsillai Gileaditę uxorẽ,
D uocatusq; est iuxta nomen earum. Hi quęsierũt scriptũ suum, ut sese in familiam [aliquã] insererent, at non sunt inuenti, ideo reiecti sunt à sacerdotio. Dixitq; Hatirschata eis, ne ederent de sancto sanctorũ, donec sacerdos staret cũ Vrim & Thumim. Vniuersę multitudinis ad unũ usq;, quadragintaduo millia, trecẽti & sexaginta, præter seruos eorum & ancillas eorũ, quorum erant septem millia, trecenti & trigintaseptem, erantq; eis cantores & cantatrices ducenti. Equi eorũ septingenti & trigintasex, muli eorum ducenti & quadragintaquinq;, cameli eorum quadringẽti trigintaquinq;, asinorum sex millia, septingẽti & uiginti. Et ex pręcipuis patribus quũ uenissent ad ædem DOMINI quę erat Hierosolymis, liberales se exhibuerũt pro domo dei, ut collocarent eam super basi sua. Pro uiribus suis dederunt ad thesaurum operis, aurearum drachmarum unã & sexaginta millia, & argenti minas quinquies mille, & uestes sacerdotales centum. Consederuntq; sacerdotes, Leuitę, & quidam ex populo, cantores & ianitores, atq; Nethinęi in ciuitatibus suis, & cunctus Israel in urbibus suis.

CAP. III.

CVmq; iam appeteret septimus mẽ A
sis, essentq; filij Israelis in ciuitati 3. Esd. 5. c
bus, cõgregatus est populus ad unum usq; Hierosolymis. Tum surrexit Iesua filius Iozadek, & fratres eius sacerdotes, atq; Serobabel filius Sealtielis, & fratres eius, & extruxerũt altare dei Israelis, ut sacrificarent in eo holocausta, sicut scriptum est in lege Mosis uiri dei. Firmarunt autẽ altare super bases suas, quoniã terror populorum nationũ erat super eos, & sacrificarũt in eo holocausta DOMINO, holocausta [inquã] matutina & ue-
spertina. Celebrarũt etiã diem festum Festũ taber
tabernaculorũ sicut scriptũ est, & ho- naculorũ.
locausta singulis diebus pro numero & ritu & pro demenso cuiusq; diei.
Deinde & holocaustũ iuge, in neome B
nijs, & in singulis statis ferijs DOMINO consecratis, & in omnibus quæ sponte & liberaliter offerebãt DOMI
NO. A primo die mensis septimi cœpe Instauratio
rũt sacrificare holocausta DOMINO, templi.
templo DOMINI nondum fundato. Dederũt aũt pecuniã latomis & artificibus, cibũ, potũ, & oleũ Zidonijs et Tyrijs, ut adducerẽt ligna cedrina, de Libano ad mare Iapho, quẽadmodum

Cyrus rex Persarum eis indulserat. Anno secundo quũ uenissent ad ædem dei in Ierusalem, mense secundo cœperunt Serubabel filius Sealtielis, & Iesua filius Iozedek, & reliqui fratres
C eorũ sacerdotes & Leuitæ, atq; omnes qui uenerant ex captiuitate Hierosolyma, & constituerunt Leuitas qui erant nati uiginti annos & plus, ut urgerent opus ædis DOMINI. Stetit ergo Iesua et filij eius atq; fratres eius, Cadmiel quoq; & filij eius, filij Iuda ad unum usq;, urgentes eos qui faciebant opus in æde dei. Filij Henadad, filij eorum, atq; fratres eorũ Leuitæ.
Gratiarũactio pro templo fundato. Quumq; structores fundamenta iacerent templi DOMINI, statuerunt sacerdotes indutos cum tubis, & Leuitas filios Asaph cũ cymbalis laudantes DOMINVM, quemadmodũ constituerat Dauid rex Israelis. Vicissim itaq; canebant in laude & confessionibus DOMINI, [nempe] q; bonus esset, & q; in æternũ beneficentia eius
D super Israelem. Porrò uniuersus populus uociferabatur iubilo magno laudando DOMINVM q; fundaretur ædes DOMINI. Multi quoq; ex sacerdotibus & Leuitis, atq; præcipuis patribus & senioribus, qui uiderant domum priorem, quũ ista domus coram oculis eorum fundaretur, flebant uoce magna: multi contrà uocem extollebant cũ iubilo & gaudio, ut populus non posset discernere uocem iubili & gaudij à uoce fletus populi, nam populus iubilũ ingentem edebat, ut uox procul audiretur. CAP. IIII.

A
3.Esd.5.g AVdiuerunt autem hostes Iuda & Beniamin, q; hi qui ex captiuitate redierant, ædificarent templum DOMINO deo Israelis, & accedẽtes ad Serubabelem & ad præcipuos patres, dixerunt ad eos, Aedificabimus uobiscum, quæremus enim perinde ac uos deum uestrũ, & sacrificamus ei à diebus Esarhaddon regis Assyrij, q nos huc transtulit. Dixit ergo eis Serubabel atq; Iesua, & reliqui præcipui patres Israelis, Non conuenit ut uos nobiscũ ædificetis ædem deo nostro, sed nos simul ædificabimus DOMINO deo Israelis, quemadmodum præcepit nobis rex Cyrus, rex Persarũ. Factum ergo est ut populus illius regionis infirmarent manus populi Iuda, & deterrerent eos ab ædificãdo. Conduxerunt insuper contra eos consultores, 3.Esd.2.d
qui irritũ faciebant consilium eorum cunctis diebus Cyri regis Persarum, usq; ad regnum Darij regis Persarum. Et in regno Asueri, initio regni eius, scripserunt accusationem contra habitantes in Iuda & Ierusalem. In diebus B
uero Artaxersis scripsit Bislam, Mithridates, Tabeel, & reliqui eius consilij ad Artaxersem regem Persarum, eratq; scriptura exẽplaris scripta Syriace, & explicatio quoq; Syriaca. Rehum author epistolæ, & Simsai scriba scripserunt epistolam quandã de Ierusalem ad Artaxersem regem isto tenore, Tunc Rehum author epistolæ et Simsai scriba, & reliqui cõplices eorum, Dinæi, Apharsathchæi, Tarpelæi, Apharsæi, Archauæi, Babylonij, Susanechæi, Dehauæ, Elamitæ, & reliqui populi quos transtulit Asnapar magnus & gloriosus, & collocauit illos in ciuitatibus Samariæ, unà cum alijs qui sunt trans flumen & ultra. Epistola ad Artaxersem.
Hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad Artaxersem regem, Serui tui, uiri scilicet trans flumen & ultra, Notum sit regi, q; Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, uenerunt in Ierusalem urbem rebellem & pessimã, quam ædificant, & muros eius è fundamentis ducunt, & fundamẽta iaciunt. C
Nunc igitur notũ sit regi, si ciuitas ista reædificatur, & muri eius fuerint instaurati, munus, tributũ & uectigal minime dabunt, idq; regijs pensionibus incõmodabit. Nunc ergo quum hæc omnia præsentia sunt, templũ omnino destruximus, neq; potuimus ignominiam regis diutius uidere, et idcirco misimus, & regi indicauimus, ut inquirat in libro historiarũ patrum tuorũ, & inuenies in libro historiarũ, cognosces'q; urbem hanc rebellem esse, & incõmodantem regibus & prouincijs, q;q; in ea urbe retro temporibus fuerunt, qui ad defectionem solicitarunt, quam ob causam & urbs hæc uastata est. Insuper & hoc indicamus regi, si urbs hęc fuerit reædificata, & muri ex fundamentis refecti, nullam partem ultra flumen

D men habebis. Misit autem rex mandatum ad Rehum qui erat à commentarijs, Simsai scribã, atq; reliquos eiusdem consilij qui habitabant in Samaria, & ad reliquos qui erant trans fluuium, Pacem & longæuitatem, Epistola quam ad nos misistis, explicata est lectaq; coram me, datũ est autem à me decretum, & inquisierunt atq; inuenerunt, q ciuitas ista retro temporibus sese eleuauit contra reges, q́q; in ea rebellio & defectio facta est. Ad hęc, fuerunt in Ierusalem reges præpotentes, qui imperium obtinuerũt in omni [regione] trãsfluuiana, datumq; est illis tributũ, stipẽdium & uectigal. Interponite ergo mandatũ, ut uiri isti cessent, neq; urbs ista reędificetur, donec à me mandetur. Cauti estote, ut istud fiat: cur enim [hinc] nasceretur damnum quod regibus incõmodaret? Mox ut exemplar epistolæ Artaxersis regis lectum est corã Rehum & Simsai scriba, atq; alijs eiusdem consilij complicibus, abierunt festinanter Hierosolyma ad Iudæos, & impedierũt eos brachio & ui. Tum impeditũ est opus ædis dei in Ierusalẽ, cessatumq; est usq; ad secundũ annum regni Darij regis Persarum.

CAP. V.

A PRophetauit autem Haggæus propheta, & Zacharias filius Iddo, qui fuerunt prophetę ad Iudæos in Iudæa & Ierusalem, in nomine dei Israelis [prophetantes] eis. Tum surrexerunt Serubabel filius Sealtielis, & Iesua filius Iozadak, & cœperunt ædificare ædem dei in Ierusalẽ, erantq; cum eis prophetæ dei, [eos] fulciẽtes. Eodem tempore uenit ad eos Thathnai, qui præfectus erat trans fluuiũ, & pręfectus militum, atq; complices eorum, & sic dixerunt ad eos, Quis dedit uobis mandatũ hanc domum ædificãdi, murosq; eius à fundamentis reficiendi? Tum iuxta tenorem diximus eis quæ essent nomina uirorũ qui hoc ædificium reficerent. Atqui oculus dei eorum fuit super seniores Iudæorum, ut nõ potuerint eos impedire, donec causa B perueniret ad Darium, tum & [ipsi Iudæi] per epistolam responderunt de hac re. Porrò exemplar epistolę quam misit Thathnai pręfectus ultra flumen, & dux militũ cõplicesq; eius Aphar sechæi, qui erant trans fluuium, ad Darium regem, & intra hoc scripta erat causa quam miserũt ad eum, Dario regi, Pax integra. Notum sit regi q profecti sumus ad prouinciã Iudæorũ, ad domum dei magni, quæ ædificatur lapidibus ingentibus, trabes quoq; ponuntur in parietibus, opusq; ipsum fit mira celeritate, & feliciter succedit per manus eorũ. Tũc interrogauimus senes illorũ, & hunc in modũ diximus ad eos, Quis dedit uobis mandatũ reædificãdi hanc domũ, & muros istos ex fundamentis reficiendi? Sed & nomina eorum interrogauimus ab eis, ut indicaremus tibi, et ut scriberemus nomina uirorũ qui capita sunt inter eos. C
Hi uero hoc modo responderũt, dicentes, Nos sumus serui illius, qui deus est cœli & terræ, & ædificamus domum quæ extructa retro temporibus erat ante multos annos, quam rex Israelis magnus ædificauerat & fundauerat. Quandoquidem uero patres nostri irritarunt deum cœli, tradidit eos in manum Nabuchodonosoris regis Babylonici & Chaldæorũ, qui ædem hanc deuastauit, & populũ eius trãstulit captiuum in Babylonem. Atqui anno primo Cyri regis Babylonis rex Cyrus posuit edictũ de hac domo dei ut reædificaretur. Quin & uasa templi dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor sustulerat è templo Hierosolymitano, & abduxerat ea in phanũ quod erat in Babylõe, ea protulit Cy D rus rex de phano Babylonis, quæ tradita sunt ei cui nomen Sesbazar, quẽ ducem constituerat, dixitq; ad eum, Tolle uasa ista, & abi, atq; repone ea in templo quod est Hierosolymis, domusq; dei ædificetur in basi sua. Venit ergo tum Sesbazar, & iecit fundamenta ædis dei quæ est in Ierusalem: abq; eodẽ tempore usq; in pręsens ædificatur, neq; dum absoluta est. Nunc itaq; si regi uidetur, perquiratur in repositorio thesaurorum regis, quod est isthic in Babylõe, sit ne hoc à rege Cyro constitutum, decretum, ut reędificetur ędes dei in Ierusalem, atq; de hac re animum regis nobis mittat.

CAP. VI.

Marginal notes: 3.Esdr. 6.a; Hag.1.a; Epistola ad Dariũ regẽ.; 1.Reg.6.; 2.Reg.24. 25.; Esd.1.

A 3.Esd.6.c TVm constituit Darius rex manda tum, ut quęrerent in bibliotheca, in eo loco ubi thesauros reponebãt in Babylone, inuentũq́ est in Ahmatha, in arce quę est in regione Medorum, uolumen quoddã in quo sic memoriæ proditum erat, Anno primo Cyri regis constituit Cyrus rex decretum de templo dei in Ierusalem, ut domus in loco ubi sacrificent ædificetur, & fundamenta eius perficiantur, altitudine sexaginta cubitorũ, & latitudine sexaginta cubitorũ. Ordines lapidum ingentiũ tres, ordo uero lignorũ unus: & quidquid deest, ex domo regis suppeditetur. Sed & uasa tẽpli dei aurea & argentea, quæ auexerat Nabuchodonosor de templo quod fuit Hierosolymis, intuleratq́ ea Babylonem, restituantur, inferanturq́ in templũ Hierosolymitanũ in locũ suum, collocatoq́
B ea in ædem dei. Nunc itaq; tu Thathnai pręfectus trans fluuium, tuq́ imperator exercitus & complices horum, uos Apharsechęi qui estis trans fluuium, procul absistite isthinc. Relinquite opus ædis dei huius, pręfectus Iudæorũ senesq́ ipsi Iudęorum ædificent ædem illam dei in loco suo. A me constitutũ est decretum, quid faciatis cum senioribus Iudęorũ illis in ædificando ædem illam dei, nempe ut de uectigalibus regis, quas habet ex tributo trans flumen, diligentissime expensæ suppeditentur uiris istis, nec quisquam impediat. Et quidquid necessariũ fuerit, siue uituli sint, siue arietes, siue agni ad holocausta deo cœli, frumẽtum, sal, uinum, & oleum, iuxta quod dixerint sacerdotes qui sunt Hierosolymis: hęc dentur eis suo quoq; die de mensum suum, idq́ absq; ulla cunctatione, ut habeant unde offerãt suaueolentia deo cœli, utq́ orent pro uita regis & filiorũ eius. Est pręterea & à me tale constitutum decretum, ut quicunq; mortaliũ hoc edictũ mutarit, tollatur trabs de domo eius, in quam erectam suspendatur, insuper & domus eius huius rei gratia in sterquilinium
C redigatur. Deus quoq;, qui nomen suum illic collocauit, extirpet omnem regem & populum, qui manũ suam admolitus fuerit, ut uel mutet uel lædat domũ istam dei quę est Hierosolymis. Ego Darius hoc edictũ statui, ut diligenter & exacte fiat. Tum Tathnai pręfectus regionis transfluuianę, imperator exercitus, & cæteri complices eorum, mox ut Darius rex huiusmodi miserat, exacte sunt exequuti. Seniores ergo Iudęorũ ędificabant, & prospere illis successit, ꝑ prophetiã Haggęi prophetę, & Zacharię filij Iddo, ędificabant inquam, fundamentum iacientes ex decreto dei Israelis, & ex decreto Cyri & Darij, (qui & Artaxerses,) regis Persarum. Absoluta est autem ędes ista die tertio mẽsis Adar, anno sexto regni Darij regis. Fecerũt itaq; filij Israel, sacerdotes & Leuitę, reliquiq́ qui ex captiuitate redierãt, initiationem ędis dei huius cum gaudio. Obtuleruntq́ ad initiationem domus dei huius iuuẽcos centũ, arietes ducentos, agnos quadringẽtos, & hircos caprarũ pro expiatione totius Israelis duodecim, iuxta numerum tribuum Israelis. Et sacerdotes statuerũt in ordinibus suis, & Leuitas in suis partitionibus pro ministerio dei qui [colitur] in Ierusalẽ, quemadmodum scriptũ erat in libro Mosis. Celebrarunt quoq; qui ex captiuitate redierant Pęsa in quartadecima mensis primi, nam & sacerdotes & Leuitę mundati erãt, erantq́ omnes pariter puri. Mactarunt itaq; Pęsa omnibus qui ė captiuitate redierãt, & fratribus suis sacerdotibus, & sibijpsis. Comederũt ergo filij Israelis qui ė captiuitate redierãt, & quicũq; segregatus erat ab immunditia gentiũ terrę, [ueneratq́] ad eos, ut quęreret DOMINVM deũ Israelis. Et fecerunt solennitatem azymorum septẽ diebus in gaudio, quandoquidem exhilarauerat eos DOMINVS, conuerteratq́ cor regis Assur ad eos, ut confortaret manus eorũ in opere ędis dei, dei uidelicet Israelis.

Templũ absoluitur. 3.Esd.7.a

Dedicatur templum.

D

Num.3.b 8.b

CAP. VII.

A 3.Esd.8.a POst hęc gesta [erat] in regno Artaxersis regis Persarum Esras filius Seraię, filij Asarię, filij Hilkię, filij Sallum, filij Zadok, filij Ahitub, filij Amarię, filij Asarię, filij Meraioth, filij Seraheia, filij Vsi, filij Buki, filij Abisua, filij Pinhas, filij Eleasari, filij Aharonis

ronis sacerdotis summi. Hic Esra ascẽdit de Babylone, idem'que scriba erat promptus in lege Mosis, quã dederat DOMINUS deus Israeli. Huic rex dedit (quandoquidẽ manus DOMINI dei sui erat cum eo,) quidquid ipse petebat. Ascenderunt'que de filijs Israelis, de sacerdotibus et Leuitis, cãtoribus, ianitoribus & Nethinęis in Ierusalẽ, anno septimo Artaxersis regis. Venit aũt Hierosolyma mense quinto, septimo anno regis. Prima enim [die] mensis primi inchoatus est ascẽsus è Babylone, & prima [die] mensis quinti uenit Hierosolyma, quãdoquidẽ manus dei sui bona erat cũ eo. Siquidẽ Esras parauerat cor suũ, ut inquireret legem DOMINI, & ut [eam] faceret, ut'que doceret in Israele ceremonias & iudiciũ.
B Hoc est aũt exẽplar scripti quod dedit Artaxerses Esræ sacerdoti & scribæ, scribę inquã uerborũ & pręceptorũ DOMINI, atque statutorũ eius in Israele.

Esdras doctor legis.

Edictũ Artaexrsis.

Artaxerses rex regũ Esrę sacerdoti & scribæ legis dei cœli, incolumitatem & diuturnitatẽ. Constitutũ est à me decretũ, ut quicũque sponte uoluerit in regno meo de populo Israel, sacerdotibus et Leuitis proficisci Hierosolyma, is tecũ proficiscatur, eo quod tu à rege, & septẽ cõsiliarijs eius missus sis, ut inuisas Iudã & Ierusalem in lege dei tui quæ est in manu tua. Et ut [tecũ] feras argentũ & aurum quod rex & consiliarij eius sponte offerunt deo Israelis, cuius domiciliũ est in Ierusalẽ. Omne insuper argentũ & aurũ quod inueneris in uniuersa prouincia Babyloniorũ, cum his quæ populus spõte dederit, quæ'que sponte obtulerint sacerdotes ad ædẽ dei sui quæ est in Ierusalẽ, ut ea pecunia celeriter coëmas iuuencos, arietes & agnos, deinde cibaria eorũ sacrificia, & eorum libamina, & adferas ea ad arã domus dei uestri quæ est Hierosolymis:
C de reliquo argẽti & auri agite quod tibi & fratribus tuis uisum fuerit, iuxta uolũtatem dei uestri. Et uasa quæ tradita sunt tibi ad cultũ ædis dei tui, restitue in cõspectũ dei in Ierusalem. Porrò reliquũ quod necessariũ fuerit pro æde dei tui quod tibi expendendũ acciderit, expendas è thesauris regis. Equidẽ à me Artaxerse rege edictũ promulgatũ est ad omnes qui thesauris præfecti sunt trans fluuiũ, ut quidquid postulauerit à uobis Esras sacerdos scriba legis dei cœli, ilico fiat, usque ad argẽti talenta centũ, & usque ad tritici coros centum, ad uini batos centũ, & usque ad olei batos centũ, sal uero ne scribatur. Et quidquid denique est quod præceptum est à deo cœli, fiat diligenter domui dei cœli, ne irascatur sup regnũ, regẽ & filios eius. Et id quoque uobis notũ facimus, ne uobis sumatis authoritatem imperandi eis tributũ, stipendiũ aut uectigal, omnibus inquã sacerdotibus, Leuitis, cantoribus, ianitoribus, Nethinęis atque ministris ædis dei huius. D
Et tu Esra pro sapientia dei tui quæ est in manu tua, ex me [cõstitue] iudices & causidicos, qui iudicẽt uniuersum populũ transfluuianũ, omnes eos qui nouerunt leges dei tui: qui uero non nouerũt, eos doceatis. Quicunque autẽ facere noluerit legẽ dei tui, atque legẽ regis, de hoc ilico fiat iudicium, siue ad mortẽ, siue ad eradicationem, siue ut facultatibus multetur, siue ut uinciatur. Laudãdus DOMINUS deus patrũ nostrorum, qui indidit hoc cordi regis, ut ornaret ædẽ DOMINI quę est Hierosolymis, qui'que inclinauit ad me beneficentiã corã rege, consiliarijs eius, atque cũctis principibus & heroibus regis. Porrò ego corroboratus sum, quandoquidẽ manus DOMINI dei fuit mecum, & congregaui de Israel præcipuos quosque qui ascenderent mecum.

Gratiarũactio.

CAP. VIII.

HI aũt sunt pręcipui patres eorum, & qui genealogiam suam indicarunt, qui ascenderunt mecũ in regno Artaxersis regis de Babylone. A
Ex filijs Pinhas, Gersom: de filijs Ithamar, Daniel: de filijs Dauidis, Hattus. De filijs Sechaniæ, de filijs Pharos, Zacharias, & cũ eo qui recensiti sunt, uirorũ centũ quinquaginta. De filijs ducis Moab, Eliehonai filius Zerahiæ, & cũ eo uiri ducenti. De filijs Sechaniæ filius Iahesiel, & cũ eo trecenti uiri. De filijs Adin, Ebed filius Ionathã, et cũ eo qnquagita uiri. De filijs Elã, Esaias filius Athalię, & cũ eo septuagĩta uiri. De filijs Sephatię, Sabadias

3. Esd. 8. c

filius Michaelis, & cum eo octoginta
B uiri. De filijs Ioab, Obadias filius Ie-
hiel, & cum eo ducenti decem & octo
uiri. De filijs Selomith, filius Iosiphia,
& cum eo centũ & ſexaginta uiri. De
filijs Bebai, Zacharias filius Bebai,
& cũ eo uigintiocto uiri. De filijs Aſ-
gad, Iohanan filius Hakatan, & cũ eo
centum & decem uiri. De filijs Adoni
kam, qui erant nouiſſimi, quorũ nomi
na hæc ſunt, Eliphælet, Iehiel, & Se-
meia, cumq; eis uiri ſexaginta. De fi-
lijs Biguai, Vthai, & Sabud, & cũ eo
ſeptuaginta uiri. Congregaui autẽ eos
ad fluuium qui uenit ad Ahaua, manſi
musq; illic tribus diebus. Cumq; con
ſiderarem populũ atq; ſacerdotes, de
filijs Leui nullũ ibi reperi. Miſi igitur
Elieſer, Arielem, Semaiam, Elnathan,
C Iarib, Elnathan, Nathan, Sachariam
& Meſullam primores, deinde & Io-
iarib & Elnathan prudentes. Et dedi
eis mandatũ ad Iddo primorem in lo-
co Caſpio, poſuiq; in os eorum uerba
quæ loquerentur ad Iddo, [& ad] fra
tres eius Nethinæos in loco Caſpio,
ut adducerent ad nos miniſtros ædis
dei noſtri. Et adduxerũt nobis (ut ma
nus dei noſtri bona erat ſuper nos) ui
rum intelligentem de filijs Mahali, fi-
lij Leui, filij Iſraelis, & Serebiam, fi-
lios eius atq; fratres eius decem & o-
cto, ſed & Haſabiã, & cum eo Eſaiam
de filijs Merari, fratres eius & filios
D eorum uiginti. Et de Nethinæis, quos
Nathinæi. inſtituerat Dauid & principes, ut mi-
niſtrarent Leuitis, Nethinæos ducen-
tos uiginti, qui omnes expreſſi erant
nominibus. Indixi quoq; illic ieiuniũ
ad fluuiũ Ahaua, ut adfligeremus nos
coram deo noſtro, & inquireremus ab
eo uiã rectã, nobis, pubi noſtræ, et omi
bus rebus noſtris. Puduit enim me po
ſtulare à rege exercitũ & equites, qui
tutarentur nos ab hoſtibus in itinere.
Nam ſic dixeramus regi, Manus dei
noſtri eſt ſuper omnes qui quærũt eum
in ſimplicitate, potentia uero & furor
eius contra omnes qui derelinquunt
E eum. Ieiunauimus itaq;, & inquiſiui-
Ieiunium. mus à deo noſtro hac de re, & exaudi
uit nos. Tum ſeparaui de principibus
ſacerdotum duodecim, Serebiam, Ha
ſabiam, & decem cum eis de fratribus

eorum, appendiq; eis argentum, & au
rum, & uaſa Thruma ædis dei noſtri,
quæ ſeparatim contribuerũt rex, con
ſiliarij eius, & principes eius, uniuer
ſusq; Iſrael, qui tum inuenti erant. Et
appendi in manũ eorum argenti talen
ta ſexcẽta & quinquaginta, uaſorum
argenteorũ centum talenta, auri cen-
tum talenta. Pelues aureas uiginti, ha
bentes ſolidos millenos, & uaſa ænea
auricoloria elegantia duo expetibilia
ut aurũ. Dixiq; ad eos, Vos eſtis con F
ſecrati DOMINO, & uaſa quoq; ſan
ctificata ſunt, aurum & argentũ iſtud
ſponte data ſunt DOMINO deo pa
trum ueſtrorũ. Vigilate & cuſtodite,
quſq; appenderitis corã præcipuis ſa
cerdotibus, Leuitis, & pcipuis patri
bus Iſraelis in Ieruſalẽ, in gazophyla
tijs ædis DOMINI. Acceperũt itaq; ſa
cerdotes & Leuitæ pondus argẽti &
auri, atq; uaſa, ut ferrẽt Hieroſolyma
in ædem dei noſtri. Profecti autem de Deus dux
flumine Ahaua duodecima menſis pri itineris Eſ-
mi, ut iremus Hieroſolyma, manusq; dræ.
dei noſtri fuit ſuper nos, et eripuit nos
de manu hoſtiũ & inſidiatorum in iti-
nere. Cũq; ueniſſemus Hieroſolyma,
manſimus ibi tribus diebus, die uero
quarto appenſum eſt argentũ & aurũ,
atq; uaſa in æde dei noſtri per manum
Meremoth filij Vriæ ſacerdotis, eratq; G
cum eo Eleaſarus filius Pinhas, atq;
cum illis erant Ioſabad filius Ieſua, &
Noadia filius Binnui Leuitæ. Iuxta
numerũ & pondus omnium ſcriptum
eſt uniuerſum pondus eodẽ tempore.
Porrò hi qui de captiuitate redierant,
obtulerunt holocauſta deo Iſraelis, iu
uencos duodecim pro uniuerſo Iſrae
le, arietes nonagintaſex, oues ſeptua-
gintaſeptem, hircos pro peccato duo-
decim, omnia in holocauſtũ DOMI-
NI. Dederunt autem edicta regis ſa-
trapis regis atq; præfectis qui erant
trans fluuium, qui ſuſceperunt popu-
lum & domum dei. CAP. IX.

CVm hæc eſſent abſoluta, acceſſe- A
runt ad me principes, dicentes, 3. Eſd. 8. c
Populus Iſrael, ſacerdotes & Leuitæ
nõ ſunt ſeparati à populis nationum,
[quin] iuxta earũ abominationes [fe
cerunt,] nempe Chananæorũ, Hithæo
rum, Pherizæorum, Iebuſæorum, Am-
monitarum,

monitarum, Moabitarum, Aegyptio-
rum, & Amorręorū, duxerunt enim si
bi & filijs suis de filiabus eorum, &
commixtū est semen sanctum cum po
pulis nationum, & manus quidē prin
cipum & magistratuum prima fuit in
C hac præuaricatione. Quum uero au-
dissem hāc rem, discidi uestem meam,
& chlamydem meam, euulsi crines ca
pitis mei atq; barbæ meæ, sediq; deso
latus. Congregati sunt itaq; ad me o-
mnes qui formidarūt ad uerba dei Is-
raelis, ob transgressionem eorū qui ca
ptiui fuerāt, sediq; ego desolatus usq;
B ad sacrificiū uespertinum. Et in sacrifi
cio uespertino surrexi ab adflictione
mea, cum scissura uestis meæ atq; pal
lij mei, flexi genua mea, expādiq; ma
nus meas ad DOMINVM deū meū,
Confessio peccatorū. & dixi, Mi deus, pudore suffundor, et
erubesco faciem meam attollere ad te
deus meus, quoniā iniquitates nostræ
caput nostrū transcendūt, & delictum
nostrum increuit ad cœlos usq;, à die-
bus patrum nostrorū sumus in magna
culpa in hunc usq; diem, & in iniqui-
tatibus nostris traditi sumus nos, re-
ges nostri & sacerdotes nostri in pote
statem regum nationū, in gladium, in
captiuitatem, in despectionē, & ut pu
defieremus facie, ut hæc dies [testa-
tur.] Et nunc quidem non adeo pri-
dem subita miseratione dignatus est
nos DOMINVS deus noster, ut reli
quas faceret nobis reliquias quasdā,
et ut daret nobis clauū in loco suo san
C cto, ut illuminaret oculos nostros de-
us noster, utq; daret nobis uel modicā
respirationem in seruitute nostra. Ser
ui enim sumus nos, & in seruitute no-
stra non deseruit nos deus noster, sed
inclinauit super nos beneficentiam in
conspectu regum Persarū, ut daret no
bis uiuificationem ad erigendū ædem
dei nostri, et ad instaurandū uastitates
eius, & ut daret nobis murum in Iuda
& Ierusalem. Quid uero nūc post hæc
dicemus deus noster? Quādoquidem
deseruimus mandata tua, quæ manda
sti per manum seruorū tuorū prophe-
Deut.7.a tarum, dicens, Terra quam uos ingre
dimini ut eam possideatis, terra est im
munda, propter impuritatem populo-
rum regionū, propter abominationes
inquam eorum quibus impuritatibus
suis eam impleuerunt ad summū usq;:
ne ergo elocetis filias uestras filijs eo
rum, neq; filias eorū nuptui tradatis fi D
lijs uestris, neq; q̄ratis pacē eorū aut
bonum eorum perpetuò, ut roboremi-
ni, & comedatis bonum terræ, utq; il-
lam hęreditate capiatis filijs uestris
in æternum. Posteaquam uero omnia
super nos uenerunt propter opera no
stra mala, & propter ingentia delicta
nostra, tu tamen ò deus noster peperci
sti, ne [nos] deprimeres ob iniquita-
tes nostras, quin dedisti nobis reli-
quias, quemadmodū hoc [declarat.]
Num ergo relabi nos [conueniebat]
ut irrita faceremus præcepta tua, &
affinitatem contraheremus cum popu
lis abominationū illarum? An nō [me
rito] irasceris cōtra nos, donec [nos]
cōsumas, ut neq; reliquię [superlint,]
nec qui euadāt? DOMINE deus Is-
raelis, tu iustus es, quoniam relictæ
sunt nobis reliquiæ quædam, id quod
hodierna dies [declarat,] ecce nos su
mus corā te in delictis nostris, & ob
id ne consistere quidem poterimus in
conspectu tuo. CAP. X.

QVum ergo Esras oraret, flēs con A
fiteretur, & prostratus iaceret an 3.Esd.8.g
te ædē dei, congregati sunt ad eum ex
Israelitis cœtus ualde magnus uiro-
rum, mulierum & puerorū, quoniam
populus fleuit magno fletu. Respon-
dens autem Sechanias filius Iehiel de
filijs Elam, dixit ad Esram, Nos præ
uaricati sumus cōtra deum nostrum,
quod collocauimus [nobis] uxores
exteras de populis terræ, at spes est
Israeli q̄ ad hāc rem attinet, feriemus
enim iam fœdus cum deo nostro, & eij
ciemus cunctas uxores, cumq; ipsis et
prolem iuxta cōsilium DOMINI &
eorum qui trement ad præcepta dei
nostri, fiatq; iuxta legem. Surge, quo-
niam hoc negotium tibi [incumbit,] 3.Esd.9.a
nosq; tibi aderimus, fortis ergo sis, &
[rem] adgredere. Surrexit itaq; Es-
ras, & sacramento adegit principes,
sacerdotes, Leuitas & uniuersum Is-
raelem, ut agerent iuxta hoc uerbum:
& iurarunt. Surrexit itaq; Esras ante
ædem dei, & ingressus est in cameram
Iehohanan filij Eliasib; quumq; illuc

eſſet ingreſſus, nec panē comedit, nec aquam bibit, ꝗ mœſtus eſſet ob tranſgreſſionem eorum qui è captiuitate re-
B dierant. Proclamarūt autem uoce per Iudam & Ieruſalem, ut congregarentur Hieroſolymis cuncti qui abducti fuerant: quicunꝗ uero non ueniret intra triduum, iuxta conſiliū principum atꝗ ſeniorum, publicaretur uniuerſa ſubſtātia eius, ipſeꝗ ſepararetur à cœtu eorum qui è captiuitate redierunt. Cōgregati ſunt itaꝗ omnes uiri Iuda & Beniamin Hieroſolymis intra tres dies, menſe nono, uiceſima mēſis, sederūtꝗ uniuerſus populus in platea domus dei, tremētes hac de re, et propter pluuias. Surgens aūt Eſras ſacerdos, dixit ad eos, Vos pręuaricati eſtis, collocaſtisꝗ [uobis] uxores exteras, ut adijceretis delicto Iſraelis, nūc igitur date laudem DOMINO deo patrum ueſtrorū, & facite uoluntatem eius, et ſeparemini à populis terræ, atꝗ ab uxoribus exteris. Reſponderunt autem cuncta multitudo, & dixerūt uoce magna, Omnino quemadmodū locutus es ad nos, faciemus, at populus multus eſt, & tempus pluuium, nec poteſt [populus] ſtare in platea foris: ad hęc opus hoc non eſt diei unius aut duorum, nam hac re multū peccauimus.

Confeſſio laudis.

C Præficiātur quęſo principes noſtri uice totius cœtus, & quicunꝗ eſt in ciuitatibus noſtris, qui collocauit uxores exteras, ueniat is ꝓfinitis temporibus, ſintꝗ cum eis ſeniores cuiuslibet ciuitatis atꝗ iudices eius, quouſꝗ auertant furorem irę dei noſtri à nobis, quantum ad hoc negotiū attinet. Præfecti ſunt aūt huic negotio Ionathan filius Aſahelis, et Iahſia filius Thikua: quibus auxilio erant Meſullā & Sabbetai Leuites. Fecerunt ergo ſic qui è captiuitate redierant, & ſeparati ſunt Eſras ſacerdos, & uiri præcipui ſcilicet patres, iuxta domos patrū ſuorū, quiſꝗ nomine [ſuo,] ſederuntꝗ die prima menſis decimi, ut inquirerent rem. Exequuti aūt ſunt [negotiū hoc] cum omnibus uiris qui collocauerant [ſibi] uxores exteras, uſꝗ ad diem primū menſis primi. Et deprehēſi ſunt de filijs ſacerdotū qui [ſibi] collocauerant uxores exteras. De filijs Ieſua filij Ioſedek, & de fratribus eius Maeſia & Elieſer, Iarib atꝗ Gedalia. Et dederunt manus ſuas ut eijcerent uxores ſuas, & expiarēt delictū ſuum ariete ouiū. Et de filijs Imer Honani & Sebadia. De filijs Harim, Maaſias & Elias, Semaias, Iehiel et Vſias. De filijs D
Pashur, Elioenai, Maeſia, Iſmael, Nethaneel, Ioſabad, Eleaſa. De Leuitis aūt Ioſabad, Simei, Kelaia, qui & Kelita, Patahia, Iuda atꝗ Elieſer. Et de cantoribus, Eliaſib: et de ianitoribus, Sallū & Tælem atꝗ Vri. Ex Iſraele: de filijs Pharhos, Ramia, Ieſia, Malkia, Miamin, Eleaſar, Malkia, atꝗ Benaia. De filijs Elam, Mathania, Zacharias, Iehiel, Abdi, Ierimoth, & Elias. De filijs Zatthu, Elioenai, Eliaſib, Mathanias, Ierimoth, Sabad, Aſiſa. Et de filijs Bebai, Iehohanan, Hanania, Sabai & Athlai. De filijs Bani, Meſullam, Malluch, Adaia, Iaſub, Seal & Ieramoth. De filijs ducis Moab, Adna, & Chelal, Benaia, Maeſia, Mathania, Bezaleel, Binnui & Manaſſe. Filij uero Harim, Elieſer, Iiſia, Malkia, Semahia & Simeon, Biniamin, Malluch et Semaria. De filijs Haſum, Mathenai, Mathatha, Sabad, Elipheled, Ieremai, Manaſſe & Semei. De filijs Bani, Maēdai, Amram, et Vel, Benaia, Bedia, & Cheluhu, Vania, Meremoth, Eliaſib, Mathania, Mathenai & Iaeſai, Bani, Binnui, & Semei, Selemia, Nathan, et Adaia, Machnadbai, Saſai, & Sarai, Aſreel, Selemia, & Semaria, Sallum, Amaria, & Ioſeph. De filijs Nebo, Iehiel, Mathatias, Sabad, Sebina, Iaddai, Ioel & Benaia. Omēs iſti duxerāt uxores exteras, & ex his quædam erant quę liberos pepererāt.

Liber Nehemiæ, qui & ſecundus Ezræ dicitur.

CAPVT I.

ERBA Nehemiæ filij A
Hachaliæ. Et factū eſt in menſe Kiſleu, anno uiceſimo, fui ego in Suſan arce, ueniꝗ Hanani unus ex fratribus meis,

meis, ipse & uiri de Iuda, quos interrogaui de Iudæis qui reliqui erant ex captiuitate, & de Ierusalem. Dixerūt autem mihi, Qui reliqui sunt relicti de captiuis, sunt ibi per prouinciā in afflictione magna, & in opprobrio: ad hæc est murus Ierusalem interruptus,
B & portæ eius exustæ igne. Et factum est quum hæc audissem, sedi & fleui, & mœstus [aliquot] diebus, ieiunaui & oraui coram deo cœli, & dixi, Obsecro DOMINE deus cœli, deus magne, & terribilis, seruans fœderis & beneficentię his qui te diligūt, & mandata tua obseruāt: sit quæso auris tua attenta, & oculi tui aperti, ut audias orationem serui tui, quam ego oro coram te hodie, die noctuq; pro filijs Israelis seruis tuis, & confiteor pecca
C ta filiorum Israelis quæ peccauimus contra te, quin ego & domus patris mei peccauimus. Omnino dissoluti sumus tibi, neq; custodiuimus pręcepta, ceremonias & iudicia quæ pręcepisti Mosi seruo tuo. Memineris quęso uerbi quod mandasti Mosi seruo tuo, dicens, Vos quū perfide agetis, ego dispergam uos inter gentes: quod si reuersi fueritis ad me, & custodieritis præcepta mea, feceritisq; ea, etiamsi
D propulsi fueritis usq; ad extremitatem cœlorum, illinc cōgregabo eos, & adducam eos ad locū quem elegi, ut ibi collocem nomen meū. Et illi quidem serui tui sunt, & populus tuus, quē redemisti uirtute tua magna, et manu tua ualida. Obsecro domine, sit quæso auris tua intenta ad orationem serui tui, & ad precationem seruorū tuorum, q cupiunt timere nomen tuum: & prospere ąge hodie quæso cum seruo tuo, & fac ut misericordiā inueniat coram uiro illo. Equidem ego eram regi á pocul is.

[Ieiuniū & oratio. Dan. 9.a]

[Deut. 28. 30. Miserationes dei.]

CAP. II.

A CONtigit ergo in mense Nissan, uicesimo anno Artaxersis regis, ut uinū esset ante eum, egoq; leuato uino pberem illud regi, neq; fuerā [antea] tristis corā eo. Tum dixit rex ad me, Cur tristis est uultus tuus, quum non ægrotes? nō potest id fieri quin corde habeas q̄d doleat. Ego uero uehementer timui, dixiq; ad regē, Rex uiuat in æternum, cur uero uultus meus tristis non esset, quum urbs & domus sepulchrorum patrum meorū uastatę sint, portæ uero eius igni exustæ? Tum ait rex ad me, Quid ergo tu postulas? (ego [interim] orabam ad deum cœli.) Respondi ego regi, Si placet regi, sitq; seruus tuus gratiam nācifcitur in conspectu tuo, [peto] ut mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchrorum patrum meorū, ut illam ædificem. Dixit B ergo rex ad me sedēte penes eum uxore, Quantū temporis sumet sibi profectio tua? aut quando tandem redibis? Placuit ergo regi, & dimisit me, & cōstitui ei certum tempus: dixiq; regi, Si uisum fuerit regi, dentur mihi literæ ad duces qui sunt ultra fluuiū, qui me transducant donec ueniam in Iudæā. Deinde & epistola ad Asaph custodem regij saltus, ut det mihi ligna pro tignis ad portas palatij quod est iuxta templū, & ad muros ciuitatis, atq; pro domo ad quam uenio. Dedit ergo rex mihi iuxta manum dei mei, quæ bona erat erga me. Quum autem uenirem ad præfectos trans fluuium, dedi illis epistolas regis: miserat autem rex mecū imperatores exercitus & equites. Quumq; audisset Sanballat Horonites, & Tobias seruus Ammonites, admodum displicuit eis, q uenisset homo qui studeret commodis Israelitarum. Veni ergo Hierosolyma, C & mansi illic tres dies, surgensq; noctu ego, & uiri pauci mecum, nec ulli hominum indicaui quid deus meus indidisset cordi meo, ut facerem Hierosolymis: ne iumentū quidem mecum erat, nisi iumentū cui insidebā. Egressus autem portam uallis noctu coram fonte draconū, ad portam sterquilinij, cōsideraui muros Ierusalem qui rupti erant, & portas quæ igne erant consumptæ. Transiui ad portā fontis atq; piscinam regis, neq; locus erat iumento subter me ut transiret. Ascendi aūt noctu per torrentem, & rursus considerabam murum, reuersusq; ueni per portam uallis, & redij. Porrò magistratus nesciebant quò ego abijssem, aut quid facerem: imò nec Iudæis, nec sacerdotibus, nec nobilibus, nec magistratibus, nec reliquis qui opus faciebant hactenus indicaueram. Di-

[Oratio.]

[Manus dei.]

[Consideratio ruinarū.]

Muri Ierusalem ędificantur.

xi ergo ad eos, Vos uidetis calamitatem in qua sumus, quomodo Ierusalem uastata sit, & portæ eius igni exu
D stæ, adeste igitur, ædificabimus murũ Ierusalem, ne ultra simus probro. Indicaui præterea eis manũ dei mei, quod hæc bona esset erga me, similiter & uerba regis quæ dixerat mihi. Illi autem dixerũt, Surgamus igitur, & ædificemus: roborauerunt҄ manus suas ad bonum. Audiens autem Sanballat Horonites, & Tobias seruus Ammonites, & Gæsem Arabs, subsannarũt nos, & illuserunt nobis, dicẽtes, Quæ est hęc res quam uos facitis? an nõ ad uersus regem paratis defectionẽ? Ego uero respondẽs illis, dixi ad eos, Deus cœli dat nobis prosperum successum, & nos serui eius consurgentes ædificamus, uobis autem nõ est pars, neq҄ ius, neq҄ memoria in Ierusalem.

CAP. III.

A SVrrexit autẽ Eliasib sacerdos magnus atq҄ fratres eius sacerdotes, & ædificauerũt portam gregis, hi sanctificauerunt eam, & collocarũt ostia eius, & usq҄ ad turrim Mea sanctificarunt eam, et usq҄ ad turrim Hananeel. Et ad manũ eius ædificauerunt uiri Iereho, & ad manũ eius ædificauit Sachur filius Imri. Portam aũt piscium ædificauerunt filij Senaa, qui & trabes eius posuerunt, & collocauerunt ostia eius, seras eius, et repagula eius. Ad manũ eorum firmauit Meremoth filius Vriæ filij Hakoz: & ad manũ illorum ædificauit Mesullam filius Bechiæ filij Mesesabeel: ad illorũ ma

Catalogus ędificantiũ murum.

B nus firmauit Zadok filius Baana: ad quorum manũ ædificauerunt Thekoitæ: magnates uero eorũ non inseruerunt collũ suũ in opus domini sui. Portam uero ueterem instaurarunt Ioiada filius Pasea, & Mesullam filius Besodię, hi posuerunt trabes eius, & collocarũt ostia eius, seras eius, atq҄ uectes eius. Ad illorum manũ ædificauit Melatia Gibeonites, & Iadon Meronotites uiri Gibeon & Mizpa, pro Kisse præfecto trans fluuium. Ad illorũ manum ędificauit Vsiel filius Harhaia ex metallarijs, ad cuius manũ ædificabat Hananias filius Harakahim, et reliquerunt
C Ierusalẽ usq҄ ad murũ latum. Porrò ad manũ istorũ ædificauit Rephaia filius Hur, primarius dimidiæ partis Ierusalem, & iuxta illorũ manum ædificauit Iedaia filius Harummaph, & iuxta domũ eius: ad illius manũ ædificauit Hattus filius Hasabnia. Alteram partẽ instaurauit Malkia filius Harim & Hassub filius ducis Moab, atq҄ turrim Tanurim. Ad manũ huius ædificauit Sallum filius Halohesch primarius dimidię partis Ierusalem, ipse & filiæ eius. Portã uallis reparauit Hanun & habitatores Sanoah, ipsi ædificauerũt eam, & collocarũt ostia eius, seras eius, & uectes eius, & mille cubitos in muro usq҄ ad portã stercoris. Portam uero stercoris reparauit Malkia filius Rechab princeps collegij Bethcarem, ipse instaurauit eam, et posuit ualuas eius, seras eius, atq҄ uectes eius. Portã fontis reparauit Sallun fili D
us Chalhose, primarius collegij Mizpa: is inquam ædificauit eam, cõtexit eã, collocauit ostia eius, seras eius, & uectes eius: sed & murũ piscinę Sęlah uersus hortũ regis, & usq҄ ad gradus descendentes à ciuitate Dauidis. Post eum ædificauit Nehemias filius Asbuk, primarius dimidij collegij Bethzur, usq҄ ad [locũ] è regione sepulchrorũ Dauidis, & usq҄ ad piscinam factam, & usq҄ ad domũ fortium. Post hunc ædificauerunt Leuitę, Rehum filius Bani, & ad eius manũ ædificabat Hasabia primarius dimidij collegij Keila in collegio suo. Post hunc ædificabant fratres eorum Bauai filius Henadad, primarius dimidij collegij Kehila: & ad huius manũ ædificabat Eser filius Iesua princeps Mizpa par E
tem alteram è regione ascensus armamẽtarij angularis. Post hunc indignatione quadam motus ædificauit Baruch filius Sachai alteram partem ab angulo usq҄ ad ostiũ domus Eliasib sacerdotis magni. Post hunc ædificauit Meremoth filius Vrię filius Hakoz mensuram secundã ab ostio domus Eliasib, usq҄ ad finẽ domus Eliasib. Post illũ ædificauerunt sacerdotes uiri planitiei, & post illum ædificabat Beniamin & Hassub cõtra domũ suam: post hũc ędificauit Asarias filius Maasię filij Ananię iuxta domũ suã. Post hũc F
ędificabat

ædificabat Binnui filius Henadad mē surā secundā à domo Asariæ usq; ad angulum & usq; ad flexuram. Palal deinde filius Vsai à conspectu anguli & turris prominentis à domo regis superiori, quę erat iuxta atriū carceris: post eum Pedaiah filius Pareos. Porrò Nethinæi habitabant in munitione usq; ad prospectū portę aquarum ad Orientē, et turrim prominentem. Post illū ædificabant Tekoitę alteram mensurā à prospectu turris magnæ promi
G nentis, usq; ad murum munimēti. Porrò à porta equorum ædificabāt sacerdotes, quisq; è regione domus suæ. Post illū ędificabat Zadok filius Imer è regione domus suæ, & post eum ædificauit Semaias filius Sechanię custos portæ orientalis. Post hunc ædificauit Hanania filius Selemiæ, & Hanum filius Zalaph sextus, mensurā alteram: post eum ædificauit Meschullā filius Berechiæ è regione cameræ suæ. Post illum ædificauit Malkia filius aurifabri usq; ad domum Nethinæorū & negotiatorum contra portam Miphkad usq; ad cœnaculum anguli flexi. Inter cœnaculum uero anguli flexi usq; ad portam gregis ædificauerūt aurifabri & negotiatores. CAP. IIII.

A CVm uero audisset Sanballat q ædificaremus murū, iram mouit ei, uehementerq; indignatus est: subsannans ergo Iudæos, dixit coram fratribus suis & militibus Samariæ: sic autem dixit, Quid faciunt imbecilles Iudæi? num permittetur [hoc] eis? nū sacrificabunt? num [uno] die perficiēt? num lapides ex aceruis pulueris qui combusti sunt excitabūt? Erat autem Tobias Ammonites penes eū, & ait, Aedificent sanè, uulpes ascendet, & murū eorum lapideum dirūpet. Audi deus noster, despecti enim sumus, tu repende opprobriū eorum in caput eorum, & fac eos despectos in terra captiuitatis eorum, ne operias iniquitatem eorū, & peccatū eorum coram facie tua non deleatur, quia ad indignationem irritarunt ædificantes. Aedificauimus itaq; murū, & colligatus est totus murus usq; ad dimidiam partem eius, & populus animū habuit ad ædi
B ficandū. Factum uero est cum audisset

Oratio Nehemiæ.

Sanballat, & Tobia, Arabes, Ammonitæ & Azotij, q murus Hierosolymitanus reparatus esset, q cœpissent interruptiones obstrui, uehementer irati sunt. Conspirarūt itaq; pariter omnes ut proficiscerentur & oppugnarent Hierosolyma, negotiūq; ei facesserent. At nos orauimus ad deum nostrū, & constituimus custodiā contra eos, die noctuq; propter eos. Dixit autem Iuda, Robur baiulorū elanguit, interim plurimum ruderis est, ut non possimus ædificare in muro. Ad hęc dixerūt hostes nostri, Non sciant neq; uideant, donec uenerimus inter eos, & interfecerimus eos, effecerimusq; ut cesset opus. Contigit quoq; ut uenientes Iudæi qui iuxta illos habitabant, dicerēt nobis decies, ex omnibus locis ex quibus ad nos diuerterent. Constitui C
ergo ab inferioribus locis post murū in loca munitiora, collocaui inquā populum per familias cum gladijs suis, cum lanceis suis, atq; arcubus suis. Quumq; uidissem, surrexi, & dixi ad nobiles & ad magnates, adq; reliquū populū, Ne timueritis ab illis, memineritis potius domini magni & terribilis, pugnateq; pro fratribus uestris, filijs uestris, filiabus uestris, uxoribus uestris, atq; domibus uestris. Quū uero audissent hostes nostri rem nobis cognitam esse, irritum fecit deus consiliū eorū, nosq; omnes reuersi sumus ad murū, quisq; ad opus suum. Ab eodem die pars iuuenum opus faciebāt, pars eorū tenebant lanceas, scuta, arcus & loricas, principes uero erant post uniuersam domū Iuda. Porrò qui murum extruebant & baiulatores, ac qui onera imponebāt, altera manu sua opus faciebāt, altera uero telum tenebant: & ædificantiū singuli accincti e- D
rant gladijs suis super lumbos suos, simulq; ædificabant, clangor uero tubę penes me erat. Dixi aūt ad nobiles & ad magnates reliquumq; populū, Opus hoc ingens est & amplum, nos uerò super muro dispersi sumus longius quisq; ab alio: quocunq; ergo loco sonitum cornu audieritis, illuc congregemini ad nos, & deus noster pugnabit pro nobis. Nos operi insistemus, cæterum pars illorū lanceas tenebit

Armati ædificāt muros Ierusalem.

ab ascensu auroræ, donec stellæ orian tur. Tū quoque dixi ad populū, Quisque cum puero suo pernoctet in medio [ur bis] Hierosolymæ, ut noctu sint nobis excubiæ, interdiu autem opus. Porrò ego, fratres mei, pueri mei, uirique qui excubabant retro me, uestes nostras non exuebamus, ne metendi quidem gratia.

CAP. V.

A ORtus autem est ingens clamor po puli & uxorū eius contra fratres eorum Iudæos. Erant enim qui dicerent, Filiorum nostrorū, filiarū nostrarum, nostrumque plures sunt, frumētum ergo accipere [cogimur,] ut comeda mus & uiuamus. Erant deinde qui dicerēt, Agros nostros, uineas nostras, & domos nostras oppignorauimus, ut in fame frumentum acciperemus. Erant postremo qui dicerent, Mutuo accepimus pecuniam, ut tributū regi [penderemus] super agros nostros et uineas nostras, & ecce caro nostra est sicut caro fratrum nostrorū, & filij nostri sicut filij eorum, & ecce in seruitutem redegerunt nos, filios nostros & filias nostras, ut seruiant, suntque quædam ex filiabus nostris seruituti subiectæ, neque suppetit nobis facultas: deinde & agros nostros & uineta nostra
B alij habent. Doluit hoc mihi uehementer quum audirem clamorem eorū, & huiusmodi uerba, & consilium cepi in corde meo, obiurgauique magnates & proceres, dixique ad eos, Vos imponitis onus quisque super fratrem suum: in dixi etiam eis magna comitia, dixique ad eos, Nos redemimus fratres nostros Iudæos, qui uenditi fuerunt gentibus, quantum quidem potuimus, & uos iterū uenditis fratres uestros qui à nobis redempti sunt? Illi uero tacuerunt, nec inuenerūt quid responderēt. Et dixit [Nehemias,] Quod uos agitis, non est bonum, an nō in timore dei nostri ambularetis, propter probrum gentiū quæ nos odiunt? Et ego, & fratres mei, atque pueri mei, cōmodato damus eis pecunias & frumentū, remittamus quęso hęc onera. Restituite quęso eis hodie agros suos, uineas suas,
C olíueta sua, & domos suas, & centesimam pecuniæ & frumēti, uini & olei, quam per usurā ab eis exegistis. Tum illi dixerunt: Restituemus, nec ab eis exigemus, faciemus quemadmodū dixisti. Aduocans autem sacerdotes, iuramentoque illos adegi, ut facerent iuxta uerbum istud. Ad hæc excussi gremium meū, & dixi, Sic excutiat deus omnem uirum qui non ratū habuerit uerbū istud, de domo sua, & de labore suo, ut sic excussus sit & uacuus. Dixitque tota concio, Amen, laudaueruntque DOMINVM: & fecit populus iuxta uerbū istud. Quin ab ea die, qua me constituit ut dux essem in terra Iuda, ab anno uicesimo usque ad annū tricesimumsecundū Artaxersis regis, annis nempe duodecim, ego cum fratribus meis cibū prefecto [debitū] non co- D medi: priores aūt duces qui ante me fuerant, grauarunt populū, acceperuntque ab eis panem & uinū, tandem etiā argenti quadraginta siclos: quin & pueri eorum tyrannidē exercuerunt in populum, ego uero sic non feci propter timorem dei. Insuper & hunc murū operādo instauraui, nec agrū emimus, sed cuncti pueri mei cōgregati sunt ibi ad opus. Porrò Iudæi & magistratus centum & quinquaginta uiri, & qui ueniebāt ad nos ex gentibus quæ circū nos sunt, [edebāt] in mensa mea. Hinc factū est, ut singulis diebus pararetur bos unus, oues electæ sex: sed & aues parabātur mihi: decimo quoque die dabatur omnibus uinum affatim: nec tamen hac in re panem præsidi [debitū] exegi, nam aggrauata erat seruitus super populum istum. Memineris mihi deus meus ad bonum, quodcunque feci populo huic.

Vsuræ prohibentur.

Ducis fides & uirtus.

CAP. VI.

A FActum est præterea quum auditum esset à Sanballat & Tobia, à Gæsem Arabe, reliquisque hostibus nostris, quod murum ædificassem, ut nulla in eo superesset ruptura, licet ad hoc tempus usque ualuas nondū collocauissem in portis, misit Sanballat & Gęsem ad me huiusmodi mandatis, Veni, & consultabimus inter nos in uiculis quæ sunt in planitie Ono. Hi autem moliebātur me afficere malo. Ego igitur misi nuncios ad eos, qui dicerent, Opus ingens ego facio, nec potero descendere: cur enim interquiesceret opus? [quod fieret] si remitterem, & ad uos descen-

descenderem. Ad hūc modum quater ad me miserūt, ego uero eis iuxta hūc
B modum respondi. Tum rursum misit ad me Sanballat quinto puerum suum eisdem uerbis, qui epistolam apertam habebat in manu sua, in qua scriptum
Epistola ad Nehemiā. erat, Auditum est in gentibus, atq; Gesem hoc dixit, te cum Iudæis defectionē meditari, & in hoc te extruere murum, ut rex eorū fias: [& alia] in hāc sententiam. Ad hæc institueris prophetas, qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes, Rex est in Iuda: nunc uero huiusmodi sermones apud regem audientur, ueni igitur ut inter nos cōsultemus.
Responsio Nehemiæ. Tum misi ad eum, dicens, Non est factum secundū uerba ista quæ tu dicis, quin tu ea ex corde tuo commi-
C nisceris. Omnes eñi illi terrebāt nos, dicentes, Dissoluantur manus eorum ab opere, ne absoluatur. Nunc igitur [ô deus,] corrobora manū meā. Ego quoq; ueni in domum Semaiæ filij Delaiæ, filij Mehetabel, qui erat clausus, & dixit, Cōueniamus ad domum dei in medio tēpli, claudamusq; ostia templi, quoniam ueniunt ut te occidant, atq; noctu uenient te interfecturi. Tum respondi, Num uir qualis ego sum fugiet? num quispiā qualis ego sum templū ingredietur, ut uitam tueatur? Nequaq; ingrediar. Tū cognoui q deus nō misisset eū, ut ad me pphetaret, sed q Tobias & Sanballat mercede eum cōduxerāt: atq; in hoc erat cōductus iste, ut territus id facerē, peccaremq;, ut famam [de me] malam haberent, quam mihi probro obijcerent. Memineris ô deus meus, Tobiæ & Sanballat, quemadmodū illa fecerint, sed & Noadiæ prophetissæ, & reliquis pro-
D phetis qui me terruerunt. Absolutus est itaq; murus uigesimaquinta [die] Elul, post quinquagesimumsecundum diem. Postquā uero audissent omnes hostes nostri, uidissentq; omnes gentes quæ circum nos erant, cadebant ualde in oculis suis, cognoueruntq; à deo factum esse opus hoc. Etiam eisdem temporibus illustres quidā in Iuda frequenter missitabant epistolas suas ad Tobiā, & rursum à Tobia uolitabant ad istos. Nam multi in Iuda confœderati ei erant, q gener esset Sechaniȩ filij Arah, deinde & filius eius Ionathan duxerat filiam Mesullam filij Berechiæ. Quin & bonitatem eius coram me prædicabant, & rursus uerba mea foris spargebant apud eum, ut mitteret Tobias epistolas ad me terrendum.

CAP. VII.

ET factum est postquam extructus A
esset murus, collocaui & ostia, & constituti sunt ianitores, cātores atq; Leuitæ. Tum præcepi Hanani fratri Eccli 49.d
meo, & Hananiæ principi arcis Hierosolymitanæ, (erat enim is uir fidelis & dei, præ multis, metuens,) dixi inquam ad eos, Ne aperiantur portæ Ierusalē donec sol incaluerit, donec uero steterint [in excubijs,] claudantur portæ firmenturq;: erant enim constitutæ custodiæ ex ciuibus Hierosolymitanis, quisq; scilicet in custodia sua, & quisq; è regione domus suæ. Nam ciuitas utrinq; ampla erat & magna, populusq; paucus in ea, & domus nō erant extructæ. Dedit insuper deus Populi numeratio.
meus in cor meum, ut conuocarē optimates, magnates, & populum, ut fa- 1.Esd.2.a
milias suas indicarent, inueniq; librū B
prosapiæ eorum qui primum ascenderant, inueniq; in eo scriptū, Hi sunt filij prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate trāsmigrationis, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reuersi sunt Hierosolyma & in Iudam, quisq; in ciuitatē suam. Qui uenerunt cum Serubabele, Iesua, Nehemias, Asarias, Raamias, Nahamani, Mardochai, Bilsan, Mispereth, Biguai, Nehum, Baana. Numerus uirorū populi Israel. Filiorū Pharos, duo millia, centum & septuagintaduo. Filiorū Sephatiæ, trecenti & septuagintaduo. Filiorū Arah, sexcenti & quinquagintaduo. Filiorū ducis Moab, filiorū Iesua et Ioab duo millia octingēti, decem & octo. Filiorū Elam, mille, C
ducenti, & quinquagintaquatuor. Filiorū Zathu octingenti quadraginta quinq;. Filiorū Sachai, septingēti et sexaginta. Filiorū Binnui, sexcenti quadragintaocto, Filiorū Bebai, sexcenti uigintiocto. Filiorū Asgad, duo millia trecenti & uigintiduo. Filiorū Adonikam, sexcenti & sexagintaseptem. Filiorū Biguai, duo millia sexaginta &

septem. Filiorũ Adin, sexcenti et quin quagintaquinq;. Filiorũ Ater ex Hiskia, nonagintaocto. Filiorũ Hasum, trecenti uigintiocto. Filiorũ Bezai, trecenti uigintiquatuor. Filiorũ Hariph, centũ & duodecim. Filiorũ Gibeon, nonagintaquinq;. Virorũ Bethlehem & Netopha, centũ & octogintaduo. Virorum Anathoth, centum & uigintiocto. Virorũ Beth Asmaueth, quadragintaduo. Virorũ Kiriath Iearim, Kephira & Beeroth, septingenti & quadragintatres. Virorũ Rama et Ge
D ba, sexcenti & uigintiunus. Virorum Michmas, centũ & uigintiduo. Virorum Bethel & Hai, centũ uigintitres. Virorum Nebo alterius, quinquagintaduo. Filiorum Elam alterius, mille ducenti & quinquagintaquatuor. Filiorũ Harim, trecenti & uiginti. Filiorum Iericho, trecenti & quadragintaquinq;. Filiorũ Lod, Hadid, & Ono, septingenti & uigintiunus. Filiorũ Senaa, tria millia, nongẽti & triginta. Sacerdotes. Filiorũ Iedaiæ de domo Iesua, nongẽti & septuagintatres. Filiorũ Immer, mille & quinquagintaduo. Filiorũ Pashur, mille, ducenti & quadragintaseptem. Filiorum Harim, mille atq; decem & septem. Leuitæ. Filiorum Iesua ex Kadmiel, & ex filijs Hodua, septuagintaquatuor. Cantores. Filiorum Asaph, centum & quadragintaocto. Ianitores. Filij Sallum, filij Ater, filij Talmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai: [omniũ illorum] cen-
E tum trigintaocto. Nethinæi. Filij Ziha, filij Hasupha, filij Tabaoth, filij Keros, filij Sia, filij Padon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Salmai, filij Hanan, filij Giddel, filij Gahar, filij Rehaia, filij Rezin, filij Nekoda, filij Gasam, filij Vssa, filij Paseah, filij Besai, filij Meunim, filij Nephusim, filij Bakbuk, filij Hakupha, filij Harhur, filij Bazlith, filij Mehida, filij Harsa, filij Barkos, filij Sisera, filij Thamah, filij Nezia, filij Hatipha. Filij seruorũ Solomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Pherida, filij Iaala, filij Darkon, filij Giddel, filij Sephatia, filij Hattil, filij Pochereth ex Zebaim, filij Amon. Omnium Nethinæorũ & filiorũ seruorum Solomonis, trecenti & nonagintaduo. Isti uero qui ascenderũt de Thel Mela, Thel Harsa, Cherub, Addo & Immer, non potuerũt indicare domum patrum suorũ atq; semen suum, an scilicet ex Israele essent. Filij Delaiæ, filij
Tobiæ, filij Nekoda, sexcenti & qua- F
dragintaduo. Et de sacerdotibus filij Habaia, filij Hakoz, filij Barsil, qui duxit uxorem de filiabus Barsillai Gileaditæ, & uocatus est nomine earum. Illi uero quæsiuerũt scripturã suam & lineam generationis, sed non sunt inuẽti, ideo repudiati sunt à sacerdotio. Dixitq; ad eos Hathirsatha, ne comederent de sancto sanctorũ, donec consurgeret sacerdos Vrim & Tumim. Totius igitur multitudinis ad unum usq;, quadragintaduo millia, trecenti & sexaginta, præter seruos eorũ atq; ancillas eorũ, quorum fuerunt septem millia, trecenti trigintaseptem. Fuerũt & inter eos cantores & cantatrices, nempe ducẽti & quadragintaquinq;. Equi eorum erant septingenti triginta sex, & muli eorum ducẽti quadragintaquinq;, cameli quadringenti trigintaquinq;, asinorũ sex millia septingen
ti & uiginti. Pars autẽ præcipuorum G
patrum dederunt pro opere, Hathirsatha dedit in thesaurũ auri solidos mille, pelues quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas & triginta. Et ex præcipuis patribus dederunt pro thesauro operis, auri solidos uiginti mille, & argẽti minas bis mille ducẽtas. Quod autem reliqui ex populo dederũt, auri solidi uiginti mille, & argenti minæ bis mille, & tunicæ sacerdotales sexagintaseptem. Habitaueruntq; sacerdotes & Leuitæ, ianitores, cantores, & ex populo, Nethinæi quoq; & omnis Israel in ciuitatibus suis, accessitq; mensis septimus, & filij Israel erant in ciuitatibus suis. CA. VIII.

Congregatus est aũt uniuersus po- A
pulus ad unũ usq; in plateam, quæ erat ante portam aquarũ, & dixerunt ad Esram scribam, ut afferret librum legis Mosis, quam præceperat deus Israeli. Attulit ergo sacerdos Esra legem corã multitudine [quæ erat] ex uiris & mulieribus, & quicunq; intelligentes erãt, ut audirẽt in prima mensis septimi. Et legit in eo in platea quæ

erat

erat ante portam aquarum, à luce [ma
tutina] usque ad meridiem, in conspectu
uirorum & mulierum intelligentium,
erantque aures totius populi [intenti] in
librum legis. Et stetit Esras scriba su-
per turriculam ligneam, quam ad hanc
rem fecerant, stetitque penes eum Ma-
B thatias, Sema, Anaia, Vrias, Hilkias,
& Maasias ad dexterã eius, ad leuam
uero eius Pedaia, Misael, Malkia, Ha
sum, Hasbaddana, Zacharias, & Me
sullam. Et aperuit Esras scriba librum
in conspectu totius populi, (eminebat
enim supra uniuersum populũ:) quũque
illum aperuisset, stetit uniuersus popu
lus. Et laudauit Esra DOMINVM
deum magnũ: responditque cunctus po-
pulus, Amen, amen: sublatisque mani-
bus suis, inclinatoque uertice et facie ter
ram uersus adorarunt DOMINVM.
Porrò Iesua, Bani, Serebia, Iamin, Ac-
cub, Sabethai, Hodia, Maasia, Kelita,
Asaria, Iosabad, Hanan, Pelaia, atque
Leuitæ docebant populum in lege, &
populus erat in statione sua. Et lege-
runt in libro, in lege dei luculenter, ex
plicantes sensum, & erudientes inter
C legendum. Dixit aũt Nehemias, qui et
Consolatio populi. Hathirschata, et Esras sacerdos ac scri
ba, & Leuitæ (qui erudiebãt populũ,)
ad omnem populum, Dies hodiernus
sanctus est DOMINO deo uestro, ne
ergo luctu uosipsos cõficiatis, neque flea
tis, (flebat enim omnis populus quum
audirent uerba legis:) dixit ergo ad
eos, Ite & comedite pinguia, & bibite
dulcia, & mittite partes ei cui nihil est
paratum, dies enim hodiernus sanctus
est domino nostro: neque doleatis, nam
gaudium DOMINI est robur uestrũ.
Porrò Leuitæ compescebant omnem
populũ, dicentes, Silete, quoniam dies
iste sanctus est: nolite tristes esse. Abijt
itaque cunctus populus, ut comederet
& biberet, & mitteret partes, & face-
ret gaudiũ magnum, intellexerãt enim
uerba quæ manifestauerant eis. Poste-
ro die rursus collecta sunt capita patrũ
totius populi, sacerdotes & Leuitę ad
Esram scribam, ut erudiret [eos] in uer
D bis legis, inuenerũtque scriptum in lege
Festũ tabernaculorũ. quam DOMINVS præceperat per
manum Mosis, ut filij Israelis sedeant
in tentorijs in solennitate mensis septi-
mi. Et ut diuulgent edita uoce per cun
ctas ciuitates suas, & per Ierusalem, di
centes, Egredimini in montem, & affer
te frondes oleæ, & frondes ligni pin-
guis, frondes Hadas, frondes palma-
rum, & frondes densæ arboris, ut fiant
tentoria sicut scriptũ est. Exierũt itaque
populi & attulerunt, feceruntque sibi ta
bernacula, unusquisque super tectũ suũ,
& in atrijs suis, atque in atrijs domus
dei, & in platea portæ aquarum, & in
platea portæ Ephraim. Fecerunt ergo
omnis multitudo, qui reuersi fuerãt ex
captiuitate, tabernacula, sederũtque sub
tabernaculis, quoniam nõ fecerant sic
à diebus Iosue filij Nun, filij Israelis,
usque in illum diem, fuitque gaudium ad-
modum magnum. Legit præterea [Es- Lex legitur
ras] in libro legis dei singulis diebus, populo.
à die primo usque ad diem ultimum, &
fecerunt festum diem septem diebus,
octauo die erat concio pro more.

CAP. IX.

RVrsum die uicesimaquarta huius A
mensis congregati sunt filij Israel
in ieiunio, & in saccis, pulueremque su-
per se [habebant,] separatique sunt qui
erant de semine Israelis, à cunctis filijs 3. Esd. 9. e
extraneis, & stantes confessionem fece Confessio
runt de peccatis suis, & iniquitatibus peccatorũ.
patrum suorum. Et surrexerunt in sta-
tionibus suis, legeruntque in libro legis
DOMINI dei sui quater per diem,
quaterque confitebantur & adorabant
DOMINVM deũ suum. Et surrexit su
per gaudium Leuitarum Iesua, & Ba-
ni, Kadmiel & Sebania, Bunni & Sere
bia, Bani & Chenani, clamaueruntque
uoce magna ad DOMINVM deum
suũ. Et dixerunt Leuitæ, Iesua & Kad
miel, Bani & Hasabnia, Serebia & Ho
dia, Sebania & Pethahia, Surgite &
laudate DOMINVM deũ uestrũ à se
culo usque in sæculũ, & benedicant no-
mini maiestatis tuæ quod exaltatũ est
super omnem benedictionem & laudẽ.
Tu solus es DOMINVS, tu fecisti Confessio
cœlũ, & cœlos cœlorum, atque omnem laudis.
exercitum eorum, terrã & omnia quæ B
sunt super eam, maria & quidquid in
eis est, & tu uiuificas ista omnia, sed et
exercitus cœlorum te adorat. Tu es
DOMINVS deus qui elegisti Abrã,
& eduxisti eum ex Vr Chaldæorum, Gen. 11. d

& imposuisti ei nomen Abraham, inuenistiq́; cor eius fidele coram te, ut ferires cum eo fœdus, ut dares ei terram Chananæorũ, Hithæorum, Amorræorum, Pheriſæorum, Iebuſæorum & Girgesæorum, ut traderes inquam [eam] semini eius, & rata fecisti uerba tua, q̃niam iustus es tu. Vidisti quoq; adflictionem patrum nostrorum in Aegypto, clamoremq́; eorum audisti iuxta mare carectosum. Edidisti insup signa & portenta in Pharaone & in cunctis seruis eius, atq; in omni populo terræ eius. Tu enim noueras q̃ petulanter cum eis agerent, fecistiq́; tibi nomen, quemadmodũ hæc dies [testatur.] Dissecuisti mare ante faciem eorũ, ut transirent per medium maris in sicco, persequutores aũt eorũ deiecisti in profundum, ueluti quũ lapis [deijcitur] in ua-

C lidissimas aquas. Sed & per columnã nubis duxisti eos interdiu, & per columnã igneam noctu, ut illustrares eis uiam in qua incedebant. Descendisti in montem Sinai, loquens cũ eis è cœlo, & dedisti eis iudicia recta, & leges ueras, ceremonias, et bona præcepta. Ostendisti eis sabbatum tuum sanctũ, & præcepisti eis mandata, ceremonias, et leges per manum Mosis serui tui. Dedisti insuper eis panem è cœlo in fame eorum, & aquã eduxisti eis de petra in siti eorũ, & ꝓmisisti eis ut ingrederentur et possiderent terrã hanc, pro qua leuasti manũ tuã ut dares illis. Ipsi uero &

Ingratitudo. patres nostri petulanter egerunt, & indurarunt ceruicem suam, nec audierũt prçcepta tua. Quin audire renuerunt, neq; memores fuerũt mirabilium tuorum quę fecisti cũ eis, sed indurauerunt ceruicem suã, et elegerunt ducem, ut reuerterentur in seruitutẽ suã in con-

D tumacia sua. Sed tu ò deus propitiationum, clemens, misericors, longanimis, & multæ beneficentiæ, non deseruisti eos. Sed et quũ fabricassent sibi uitulũ fusilem, dixissentq́;, Isti sunt dij tui qui eduxerunt te de terra Aegypti, & designassent ingẽtes blasphemias, tu in miserationibus tuis multis non dereliquisti eos in deserto: nam columna nubis interdiu non recessit ab eis, quo minus dirigeret eos in uia: nec columna ignis noctu, quo minus luceret eis in uia per quam incedebant. Spiritum quoque tuum bonum dedisti ad erudiendum eos, nec Man tuum prohibuisti ab ore eorum: quin & aquam dedisti eis, ut sitim suam [restinguerent.] Aluisti eos in deserto quadraginta annos, ut nihil eis deesset: uestimenta eorum non sunt uetustate detrita, nec intumuerũt pedes eorum. Dedisti eis insuper regna & populos, & diuisisti eos per terminos, ut possiderent terram Sihon, & terram regis Hesbon, & terrã Og regis Basan. Filios eorũ multiplicasti ut stellas cœli, & introduxisti eos in terram, de qua dixeras patribus eorum, q̃ essent ingressuri & occupaturi. Ingressi itaque E

Spiritus doctor.

sunt filij, & possederunt terram, & tu subiecisti in conspectu eorum habitatores terræ, Chananæos, et tradidisti eos in manum eorum unà cum regibus eorum & populis terræ, ut facerent cum eis pro uoto suo. Ceperunt urbes munitas & humũ pinguem, possederuntq́; domos omni bono plenas, puteos excĩsos, uineas, oliueta, arbores frugiferas, idq́; in copia. Comederũt et saturi, adeoq́; pingues facti, delicate uixerunt in ista tua magna bonitate. Illi autẽ rebelles facti defecerunt à te, & abiecerunt legem tuam post tergum suum, & occiderũt prophetas tuos, qui eos obtestantes, conabantur eos ad te reducere. [In summa] insigniter [te] irritarũt. Tu igitur tradidisti eos in potestatem hostium suorum, qui eos presserunt, & in tempore pressuræ suæ clamauerunt ad te, tuq́; eos è cœlo exaudisti, & in miserationibus tuis multis dedisti eis seruatores, qui eos asseruerunt de manu hostium suorum. Quumq́; [data es- F

set] eis requies, rursus malum designarunt in conspectu tuo, tu igitur dereliquisti eos in manum hostium suorum, qui tyrannidem in eos exercuerunt: quumq́; iterũ conuersi ad te clamarẽt, exaudisti eos de cœlo, liberastiq́; eos iuxta miserationes tuas, idq́; multis temporibus. Et obtestatus es eos, ut reduceres eos ad legem tuam, ipsi autem superbe egerunt, nec audierunt præcepta tua, sed peccarunt in iudicia tua, in quibus homo, si faceret ea, uiueret, præbueruntq́; humerum [suum] rebellem, & indurarunt ceruicem suam, ne

audi-

audirent. Distulisti etiam cum eis annis multis, obtestãs eos spiritu tuo per manum prophetarum tuorum, sed non auscultarunt, ideo tradidisti eos in manum populorum nationum. At pro tua ingenti miseratione non perdidisti eos totos, neq; dereliquisti eos, quod deus es clemens & misericors. Nunc igitur deus noster, deus magne, fortis & tremende, qui seruas fœdus et benignitatem, ne sit uulgaris in conspectu tuo omnis hæc calamitas, quæ deprehendit & nos & reges nostros, principes nostros, sacerdotes nostros, prophetas nostros, patres nostros, & cunctũ populum tuum, à diebus regum Assyriacorum, in præsentem usq; diem. Equidem tu iustus es in omni eo quod accidit nobis, quoniam fideliter egisti, nos autẽ impie egimus. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt legem tuam, neq; attenderunt præcepta tua, & testimonia tua quæ contestatus es eis. Et ipsi in regno suo, & in bonitate tua magna quam exhibuisti eis, & in terra lata atq; fertili quam dedisti coram eis, non seruierunt tibi, neq; auersi sunt à studijs suis pessimis. En nos hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus nostris, ut ederent fructum eius & bona eius, ecce nos serui sumus in ea. Hæc prouentum suum regibus multum edit, quos posuisti super nos propter peccata nostra, qui dominantur in corpora nostra, in pecora nostra pro sua libidine, ut simus in magnis angustijs. Atq; in his omnibus ferimus [fœdus] firmum, & scribimus, idq; obsignatum [per] principes nostros, Leuitas nostros, & sacerdotes nostros. CA. X.

Confessio laudis.

G

A Atque hi [dati] sunt ad obsignandum. Nehemias Hathirsatha, filius Hachaliæ, & Zedekias, Seraias, Asarias, Ieremias, Pashur, Amaria, Malkia, Hattus, Sebania, Malluch, Harim, Meremoth, Obadias, Daniel, Ginthon, Baruch, Mesullam, Abia, Mijamin, Maasias, Bilgai, & Semahia, hi sacerdotes. Leuitæ uero Iesua filius Asanias, Binnui de filijs Henadat & Kadmiel, & fratres eorum, Sechania, Hodia, Kelita, Pelaia, Hanan, Micha, Rehob, Hasabia, Sachur, Serebia, Sebania, Hodia, Bani, & Beninu. Capita autem populi fuerunt, Parhos dux Moab, Elam, Satu, Bani, Bunni, Asgad, Bebai, Adonia, Biguai, Adin, Ater, Ezechias, Asur, Hodia, Hasum, Bezai, Hariph, Anathoth, Nebai, Magpias, Mesullam, Hesir, Mesesabeel, Zadok, Iaddua, Pelatia, Hanan, Anaia, Hosea, Hanania, Hassub, Halohes, Pilha, Sobek, Rehum, Hasabna, Maasia, Ahia, Hanan, Anan & Malluch, Harim atq; Baana & reliqui de populo, B sacerdotibus, Leuitis, ianitoribus, cantoribus & Nethinæis, & quicunq; erat separatus à gentibus nationum ad legem dei, uxores eorum, filij eorum, & filiæ eorum, & quicunq; intelligentia ualebat. Hi ratum habebant cum fratribus suis & optimatibus suis, ueniebantq; in execrationem & iuramentum, ut ambularent in lege dei, quæ data erat per manum Mosis serui dei, & custodirent atq; facerent cuncta præcepta DOMINI dei nostri, & iudicia eius, atq; statuta eius, & q; non elocaremus filias nostras populis terræ, neque duceremus filias eorum filijs nostris. Ad hæc si populi terræ adferrẽt merces aut uenale quid in die sabbati ad uendendum, ne acciperemus ab eis in sabbato & in die sancto. Deinde ut C remissionem faceremus septimo anno in omnis generis oneribus, item ut constitueremus super nos præcepta, ut imponeretur nobis singulis annis tertia pars sicli pro ministerio domus dei nostri, pro panibus qui ordinãtur, pro iugi sacrificio, p holocausto iugi, in sabbatis, neomenijs & statis ferijs, p sanctificatis & hostia pro peccato ad expiandum Israelem, & [ad] omne opus domus dei nostri. Iecimus & sortes sacerdotes, Leuitæ & populus de adductione lignorum, ut inferrentur in domum dei nostri, iuxta domos patrũ nostrorũ, temporibus constitutis singulis annis, ad cremãdũ in altari DOMINI dei nostri, quemadmodũ scriptũ est in lege, utq; afferremus primitiuos fructus telluris nostrę, primitiuos scilicet fructus omniũ fructuũ cuiuscũq; arboris, idq; singulis annis in domũ DOMINI. Primogenita quoq; filiorũ nostrorum, & pecorum nostrorum, sicut scri- D

Fœdus populi cũ deo

De remissione hac Deutero. 15.

Exo. 23. 34.

Exo.13. ptum est in lege. Primogenita boum nostrorum, & ouium nostrarum, ut ea scilicet inferremus in domum dei nostri pro sacerdotibus ministrantibus in domo dei nostri. Primitiua quoq; esculentorum nostrorum, & munificarum separationum nostrarum, fructum cũctæ arboris, uinum et oleum afferremus sacerdotibus in penuria domus dei nostri, & decimas telluris nostræ Leuitis, ut Leuitæ decimas haberent in omnibus urbibus in quibus opus nostrũ exercemus. Et ut sacerdos filius Aharonis cũ Leuitis partem habeat in decimis Leuiticis. Et Leuitæ ipsi adducent decimam partem decimę in domũ dei nostri, in penuaria & gazophylatia. Quoniam in penuaria inferre debẽt filij Israel & filij Leui munificum donum quod separant de frumento, uino & oleo, ubi uasa sunt sanctuarij, & sacerdotes ministrãtes, ianitores & cantores, ne derelinquamus ædem dei nostri.

CAP. XI.

A HAbitauerunt aũt principes populi in Ierusalem, reliquus aũt populus proiecit sortem, ut decimus quisq; habitaret in Ierusalem ciuitate sancta, nouẽ aũt partes in oppidis. Laudabatq; populus omnes uiros q se spontaneos præbuerunt ut habitarent in Ierusalẽ. Isti aũt sunt primores prouincię qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda, quisq; in possessione sua & in ciuitatibus suis, Israelitæ, sacerdotes, Leuitæ, Nethinæi, & filij seruorũ Solomonis. In Ierusalem habitauerunt de filijs Iuda, de filijs Beniamin. De filijs Iuda, Athaia filius Vsiæ, filij Sacharíæ, filij Amarię, filij Sephatię, filij Mahalaleel. De filijs Parez, Maasia filius Baruch, filij Chal Hose, filij Hasaiæ, filij Adaiæ, filij Ioiarib, filij Sachariæ, filij Silonitæ. Hi omnes filij erãt Parez, habitantes in Ierusalem, eorum quadringenti sexagintaocto fortes uiri.

B Isti aũt sunt filij Beniamin, Sallu filius Mesullam, filij Ioed, filij Pedaiæ, filij Kolaiæ, filij Maasiæ, filij Ithiel, filij Esaiæ, & post eum Gabai, Sallai, nongenti & uigintiocto. Ioel uero filius Sichri præfectus erat illis, et Iudas filius Hasnua erat[præfectus]super alteram partem urbis. De sacerdotibus, Iedaia filius Ioiarib, Iachin, Seraia filius Hilkiæ, filij Mesullam, filij Zadok, filij Meraioth, filij Ahitub princeps domus dei. Et fratres eorum facientes opus domus, octingenti & uigintiduo. Et Adaia filius Ieroham filij Pelalia, filij Amzi, filij Sachariæ, filij Pashur, filij Malchia. Et fratres eorum præcipui patres, quorum erant ducenti & quadragintaduo. Amassai aũt filius Asreel, filij Ahsai, filij Mesilemoth, filij Imer. Et fratres eorum heroes fortes centum & uigintiocto: super hos præfectus erat Sabdiel filius magnatum.

De Leuitis, Semaias filius Hasub, filij Asrikam, filij Hasabię, filij Buni: & Sabethai, Iosabad, erant super opus externum domus dei ex capitibus Leuitarum. Mathanias filius Micha, filij Sabdi, filij Asaph, præcipuus erat qui præibat in confessione & oratione. Et Bakbukia secundus ex fratribus suis, & Abda filius Sammua filij Galal, filij Ieduthun. Omniũ Leuitarum in ciuitate sancta, ducẽti octogintaquatuor. Ianitores aũt, Accub, Talmon & fratres eorum custodes pro portis, centũ & septuagintaduo. Reliquorum autẽ Israelitarum, sacerdotum & Leuitarũ in cunctis oppidis Iuda, quisq; erat in hæreditate sua. Porrò Nethinæi habitabant in Ophel, & Ziha ac Gispa erant super Nethinæos. Præfectus Leuitarum in Ierusalem erat Vsi filius Bani, filij Hasabiæ, filij Mathaniæ, filij Micha. De filijs Asaph, cantores ẽ regione operis domus dei. Erat enim pręceptum regis de illis, & firma[constitutio] de cantoribus, cuiq; diei suum demẽsum. Ad hæc erat Pethahia filius Mesesabeel de filijs Særa, filij Iuda ad manum regis in omni negotio q̃d cum populo[agendum erat.]Et ad uillas et agros eorum. De filijs Iuda habitauerunt in Kiriath Arbe, & uiculis eius, & in Dibon & uiculis eius, in Iekabzeel & uiculis eius, in Iesua, in Molada, & in Beth Palet. In uilla Sual, in Beer Seba atq; uiculis eius, in Ziklag & Mechona atq; in uiculis eius. In En Rimon, in Zorha, in Iarmuth, in Zanoah, Adullam & uiculis earũ, in Lachis & agris eius, in Aseka & uiculis eius, habitaruntq; à Beer Seba usq;

usq; ad uallem Hinnom. Et filij Beniamin à Gæba, Michmas, Aia, Bethel & filiæ eius, Anathoth, Nob, Anania, Hazor, Rama, Hithaim, Hadid, Zeboim, Nebalad, Lod & Ono ualle artificum. Leuitæ uero habebant possessionē tam in Iuda quàm in Beniamin.

CAP. XII.

A ISti sunt sacerdotes & Leuitæ qui ascenderūt cum Serubabele filio Sealtielis, & Iesua: Seraia, Ieremias & Esras, Amaria, Malluch, Hattus, Sechania, Rehum, Meremoth, Iddo, Ginthoi, Abia, Mijamin, Maadia, Bilga, Semaia, Ioiarib, Iedaia, Sallu, Amok, Hilkia & Iedaia. Isti fuerunt præcipui sacerdotes & fratres eorum in diebus Iesua. Leuitæ uero, Iesua, Binnui, Kadmiel, Serebia, Iehuda, Mathania sup laudes ipse & fratres eius. Bakbukia & Hunni fratres eorum è regione ipsorū ad custodias. Iesua aūt genuit Ioiakim, Ioiakī genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, Ioiada genuit Ionathā, Ionathan genuit Iadua. In diebus Ioiakim fuerunt hi sacerdotes capita patrum. Ipsi Seraia, Meraia: ipsi Ieremię, Hanania: ipsi Esræ, Mesullam: ipsi Amariæ, Iehohanan: ipsi Melichu, Ionathan. Sebaniæ, Ioseph. Ipsi Harim, Adna. Ipsi Meraioth, Helkai. Ipsi Iddo, Zacharias. Ipsi Ginthon, Mesullam. Abiæ, Sichri. Ipsi Miniamin & Moadia, Piltai. Ipsi Bilga, Sammua. Ipsi Semaiæ, Iehonathan. Ipsi Ioiarib, Mathenai. Ipsi Iedaiæ, Vsi. Ipsi Sallai, Kallai. Ipsi Amok, Eber. Hilkiæ, Hasabia. Ipsi

B Iedaia, Nethaneel. Porrò Leuitæ in diebus Eliasib, Ioiada, Iohanan, & Iaddua conscripti præcipui patres & sacerdotes ad regnum Darij Persæ. Filij Leui præcipui patres conscripti in libro Annalium, et ad tēpora Iohannan filij Eliasib. Capita Leuitarum, Hasabia, Serebia, & Iesua filius Kadmiel, & fratres eorum è regione ipsorum ad laudandum & confitendum iuxta præceptum Dauidis uiri dei, custodia è regione custodiæ. Mathania, Bakbukia, Obadia, Mesullam, Talmon, Accub, obseruantes portas, custodia [eorum] erat pro liminibus portarum. Hi fuerunt in diebus Ioiakim filij Iesua filij Iozadak, & in diebus Nehemiæ præfecti, atq; Esrę sacerdotis & scribæ. Et in dedicatione muri Ierusalem quęsiuerunt Leuitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos Hierosolyma, ut facerent dedicationem, & gaudium, & in gratiarumactione & cātico, in cymbalis, nablis & citharis. Congregatiq; sunt filij cantorum, & ex planitie circum Ierusalem, & ex uillis Netophati, sed & de domo Gilgal, & de regionibus Gæba atq; Asmaueth, nam cantores extruxerant sibi uillas circum Ierusalem. Purificati etiam sunt sacerdotes & Leuitæ, & purificarunt etiā populum, portas & muros. Tum adduxi principes Iuda super murū, & constitui duos magnos [choros] laudantium, euntes ad dexteram super murū uersus portā sterquilinij. Post eos ibat Hosaia & pars principum Iuda, Asaria quoq;, Esras & Mesullam, Iuda et Beniamin, Semeia & Ieremia. Et de filijs sacerdotum cum tubis, Sacharias filius Ionathan, filij Semaiæ, filij Mathaniæ, filij Michaiæ, filij Sacur, filij Asaph. Et fratres eius Semaia, Asreel, Milelai, Gilelai, Maai, Nethaneel, Iuda atq; Hanani cum instrumentis musicis Dauidis uiri dei, & Esræ scribę ante eos. Iuxta portam fontis ascenderunt è regione ipsorum per gradus ciuitatis Dauidis in ascensu muri, super ne ad domum Dauidis, usq; ad portā aquarum ad Orientem. Alter iam cœtus laudantium ibat ex aduerso quem ego sequebar, & pars populi super murum, ultra turrim furnorum usq; ad murum latiorem, & ultra portā Ephraim, & ad portam ueterem, & ad portā piscium, & turrim Hananeel, & turrim Mea, usq; ad portam gregum, & constiterunt ad portam custodiæ. Steterunt itaq; duo chori laudantium in domo dei, & ego & pars magnatum mecum. Sacerdotes quoq;, Eliakim, Maasia, Miniamin, Michaia, Elioenai, Sacharia, et Hanania cum tubis. Et Maasia, Semaia, Eleasar, Vsi, Iehohanan, Malkia, Elam & Aser, & cantores resonauerunt, quibus erat præfectus Izrahias. Obtulerunt ergo eodem die magna sacrificia, & lætati sunt, quoniā deus exhilararat eos magna lætitia: sed et mulieres & pueri gauisi sunt, aū

Margin: C Dedicatio urbis. D

Custodes thesaurorũ.

ditumq; est procul gaudium Hierosolymorũ. Constituti sunt deniq; illo die uiri super gazophylatia, ad munifica dona, ad primitias & decimas, quas inferebant in eas ex agris ciuitatum, portiones scilicet legales sacerdotibus & Leuitis, quoniam gaudiũ Iudæ fuit sacerdotibus & Leuitis qui stabant. Et obseruabant custodiam dei sui, & custodiam puram, cantores & ianitores secundum præceptum Dauidis & Solomonis filij eius. Quoniam temporibus Dauidis & Asaph retro temporibus [constituti fuerant] qui cantarẽt canticum laudis & confessionis deo. Et omnes Israelitæ in diebus Serubabelis atq; temporibus Nehemiæ partes dabant cantoribus & ianitoribus quoq; die suum demensum, & sanctificabant Leuitas, Leuitæ uero sanctificabant filios Aharonis. CA. XIII.

Deu.23.

A EOdem die lectum est in libro Mosis audiente populo, & inuentum est scriptum in eo, q Ammonites & Moabites non ingredi debeant in cœtũ dei perpetuò, q nõ anteuertissent filios Israelis pane & aqua, quin [populus ille] conduxit Bileam, ut execraretur [Israelem.] Verum deus noster uertit execrationem istam in benedictionem. Factum ergo est quum illi audissent legem, separarunt omnem cõmixtionem ex Israele. Ante uero istud Eliasib sacerdos positus erat in camera domus dei nostri, qui propinquus fuit ipsi Tobiæ. Et fecit ei cameram magnam, ubi antea reponebant sacrificia cibaria, thus, uasa, decimas frumenti & uini et olei, quæ ex præcepto erant Leuitarum, cantorũ atq; ianitorũ, item Thruma sacerdotum. In his omnibus aũt nõ fui Hierosolymis, quia anno tricesimosecundo Artaxersis regis Babylonis ueni ad regem, & post dies exactos reuocatus sum à rege, & ueni Hierosolyma. Rediens aũt Hierosolyma, intellexi malum q̃d designauerat Eliasib propter Tobiam, nempe q fecisset ei cameram in atrijs domus dei. Et doluit mihi

B uehementer, eieciq; omnia uasa domus Tobiæ foras ex camera, præcepiq; ut mundarẽt cameras, & restitui illuc uasa domus dei, unà cum sacrificio cibario & thure. Resciui insuper q partes Leuitarum non fuerant datæ, & q Leuitarum & cantorum, qui facere debebãt opus, quisq; fugisset in agrum suũ. Increpans ergo magistratus, dixi, Cur derelinquitur domus dei? Congregauiq; eos, & collocaui eos in gradum suum, & omnis Iuda adduxit decimas frumenti, uini & olei in repositoria. Constitui autem super thesauros, Selemiam sacerdotem, & Zadok scribam, & Pedaiam de Leuitis, & ad manum eorũ Hanan filius Sachur, filij Mathaniæ, fidi enim habiti sunt: in horum potestate erat distribuere partes fratribus suis. Memineris mei ò deus meus hãc ob rem, nec sinas aboleri beneficentiã meam quam exhibui in domo dei mei, & in obseruantijs eius. Sub idem tempus uidi Iudæos calcantes in torcularibus in sabbato, & inferentes manipulos [frugũ,] onerantesq; asinos, ingerẽtes deniq; die sabbati in [urbem] Ierusalem uinum, uuas, ficus: [breuiter] omne onus, quos ego [grauiter] obtestatus sum eodẽ ipso die quo uendebant ipsi uictum. Tyrij quoq; habitabant in ea, qui inferebant pisces & omnis generis merces, & uendebant Hierosolymis filijs Iuda in sabbato. Tum obiurgaui optimates Iuda, & dixi ad eos, Quæ est hæc res mala quam designatis, prophanantes diem sabbati? An non idem fecerunt patres uestri, & adduxit deus noster omne malum illud super nos, & super ciuitatẽ istam? uos aũt adijcitis iram super Israelem, quũ prophanatis sabbatum. Contigit deinde ut incidentibus umbris in portis Ierusalem ante sabbatũ, iuberem ostia claudere, nec iussi referare ea usq; post sabbatũ: cõstitui præterea ex pueris meis quosdam pro portis, ne inferretur onus die sabbati. Pernoctarunt itaq; negotiatores, & qui omnia uenalia uenum exponebãt, extra Ierusalem semel atq; iterũ. Obtestatus igitur eos, dixi eis, Cur uos pernoctatis ante mœnia? si denuo feceritis, inijciam uobis manus. Ab eo tempore nõ uenerunt in sabbato. Dixi quoq; ad Leuitas ut se purificarent, & uenientes custodirent portas ad sanctificandum diem sabbati. Etiã huius memineris erga me deus meus, & parce mihi secundum multitudinem

Leuitis partes dantur.

Contra sabbati transgressores.

C

D tudinem beneficentiæ tuæ. Vidi præterea in diebus illis Iudæos, qui collocauerant[sibi]uxores Asoticas, Ammoniticas & Moabiticas, quorum filij loquebātur partim Asotice, nec Iudaice loqui norant, sed lingua populi ac populi. Obiurgaui igitur eos, & execratus sum eos, percussiq́ quosdā ex eis, & depilaui eos, iureq́ iurando adstrinxi eos per deum, Ne inquam, dederitis filias uestras filijs eorum, nec duxeritis ex filiabus eorū filijs uestris & uobis. An non Solomon rex Israelis in illis peccauit? quum tamē in multis gentibus nō esset rex ei similis, nempe qui dilectus erat deo suo, & quem constituerat deus regem super cunctum Israelem, nihilo tamen secius exteræ mulieres in peccatum pertraxerunt. An uero uobis hoc nunquam est auditum, ut uniuersum istud tam grande malum de signetis, & præuaricemini contra deū nostrum ducendo uxores alienigenas? De filijs porrò Ioiadæ filij Eliasib summi sacerdotis quidam gener factus est ipsi Sanballat Horonitæ, quem ego à me fugaui. Memineris eorum ò deus meus, qui polluunt sacerdotium atq́ pactum sacerdotij & Leuitarum. Purificaui igitur eos ab omnibus extraneis, & constitui custodias sacerdotū & Leuitarum, quenq́ in suo opere. Et pro adductione lignorum temporibus constitutis, sic pro primitijs. Memento mei deus meus ad bonum.

Cōtra uxores alienigenas.

3.Re.3.b

3.Re.11.a

Epilogus.

Liber Ester.

CAPUT I.

A FACTUM est in diebus Asueri, (is est Asuerus qui imperitabat ab India usq́ ad Aethiopiam centum & uiginti septem prouincijs,) in diebus inquam illis quum sederet rex Asuerus in solio regni sui quod erat in Susan metropoli. Anno tertio regni sui apparauit conuiuium cunctis principibus suis atq́ seruis suis, robur Persarum atq́ Medorum cum ducibus & præsidibus prouinciarum erat coram eo. Ipse uero ostentabat opes & gloriam regni sui, & rarum splendorem magnificentię suæ, idq́ diebus multis, nempe centum octoginta diebus. Exactis autem illis diebus, parauit rex populo quoque, omni scilicet qui inuentus fuit in Susan metropoli, siue summi essent siue infimi, conuiuium septem diebus in atrio hortorum domus regis. B [Erant illic aulæa] candida, carbasina & hyacinthina, funibus byssinis & purpureis suspensa super arcus argenteos [qui innitebantur] columnis marmoreis. Lectuli erant aurei & argentei super pauimento constrato lapide marmoris Pario & uario colore. Potabant ex uasis aureis, mutabantq́ uasa alia post alia: uinum[dabatur]regium, idq́ copiosum iuxta imperium regis. Erat & lex bibendi, ut neminem quis cogeret, nam sic ordinarat rex per omnes qui præerant in domo sua, ut facerent iuxta cuiusq́ uoluntatem. Sed & Vasthi regina apparauit conuiuium fœminarum in domo regia quæ erat regi Asuero. Die septimo quum cor regis à uino exhilaratū esset, dixit ad Mehuman, Biztham, Harbonam, Bigtham, Abagtham, Zethar & Charcas septem cubicularios, qui ministrabant in conspectu regis Asueri, ut introducerent Vasthi reginam C in conspectum regis cum corona regia, ut ostenderet populis & principibus pulchritudinem eius, eleganti enim erat forma. At regina Vasthi renuit uenire iuxta imperium regis per cubicularios, hinc rex uehementer iratus est, ut exardesceret furor eius in eo. Tum ait rex ad sapientes peritos temporum, (hunc enim morem habebat rex) ante omnes qui legum & iudiciorum gnari erant, (ex intimis autem [consiliarijs] qui ei assidebāt, tum erāt Carschan, Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Marsena & Memuchan, septem scilicet principes Persię & Mediæ, intuentes uultum regis, qui primas obtinebant in regno,) Quid fiet reginæ Vasthi iuxta legem, q́ non fecit imperium regis Asueri, quod [imperauit] per cubicularios? Respondit Memuchan corā rege & principibus,

Finis tantorum sumptuum, fastus regis et ambitio.

Temperantiæ leges.

Rex ebrius et proprij honoris negligens.

Contumacia mulieris. Impotentia at.

Persarum reges consiliarijs utuntur.

Presentes regibus consiliarij.

Asuerus hic Astyages fuit maternus auus Cyri. Cuius hoc loco non Aethyopes sed eorum regionem supra Tigridim sitam significat. Susa ad Choaspim sita fuit, in regione fertilissima. Strabo lib. 15.

Regina Vasthi nō in solum regem peccauit, sed & contra omnes principes, & contra omnes populos qui sunt in omnibus prouincijs regis Asueri, diuulgabitur enim factum reginæ apud omnes mulieres, ut contemnant maritos suos in oculis suis, dicentes, Rex Asuerus iussit introduci Vasthi reginam in conspectum suum, at illa nō uenit, quin & hoc ipso die uxores principum Persarum & Medorum, quæ factum reginæ audierunt, dicent cunctis principibus regis, & satis erit contemptus ac indignationis. Si igitur uidetur regi, exeat edictum regium à conspectu eius, scribaturq́ iuxta decreta

D Persarum et Medorum, (quæ transgredi fas non est,) ut Vasthi in conspectū regis Asueri nō ingrediatur, deinde dignitatem regiam quam ipsa habuit det rex sociæ ipsius, quæ melior ipsa est. Audietur hæc sententia regis, quam edet per uniuersum regnum suum, (q̃d magnū est,) & in pretio habebunt omnes mulieres maritos suos, siue summę fuerint siue infimæ. Placuit hoc uerbum tam regi q̄ principibus: fecitq́ rex quemadmodum loquutus erat Memuchan, mittens epistolas per omnes prouincias regis, in singulas inquam prouincias secundum scripturam eius [prouinciæ:] ad singulos etiam populos iuxta linguam eorum, ut quisq; maritus imperitaret in domo sua. Loquutus itaq; est iuxta linguam cuiusq; populi.

De imperio uirorum in uxores.

CAP. II.

A POst hęc gesta, quum furor regis Asueri resedisset, mētionē fecit ipsius Vasthi, & eorum quæ commiserat, & sententiæ quæ in eam lata erat, dixeruntq́ pueri regis qui ei ministrabant, Quærant regi puellas uirgines formosas. Constituit itaq; rex inspectores quosdam per omnes prouincias regni sui, qui congregarent omnes puellas uirgines eleganti forma, ad Susan regiam arcem in gynæcium, sub manum Hege eunuchi regis custodis mulierū, qui daret eis mundum muliebrem: quę uero puella placeret oculis regis, regina fieret pro Vasthi. Placuit hæc res regi, ut sic faceret. Erat tum Iudæus quispiam in Susan regia arce, cuius nomen Mardochæus, filius Iair, filij Simei, filij Kis, uir Iemini, qui abductus fuerat Hierosolymis cum transmigratione ea quę abducta fuerat cum Iechonia rege Iuda, quem captiuum abduxit Nabuchodonosor rex Babylonius, Is enutriebat Hadasa quæ & Ester, filiam patrui sui, quandoquidem nec patrem habuit nec matrem: erat aūt puella uenusta forma, & eleganti aspectu, quam Mardochæus post mortē patris eius & matris eius sibi in filiam adoptauerat. Quum ergo præceptū regis

Mardochęi progenies. 2.Re. 24.d

B & decretum eius euulgatum esset, congregarenturq́ puellæ multæ in Susan regiam arcem sub manum Hegai, recepta est & Ester in ædes regias sub manum Hegai custodis mulierum. Placuit hæc puella oculis eius, conciliauitq́ sibi gratiam in conspectu eius, festinans q́ dedit ei mundum eius & partes eius, atq; [curauit] ut ei darentur septem puellæ accommodæ ex ædibus regijs, & in gynæcio mutauit eam & puellas eius, idq́ bono [earum.] Porrò Ester non indicabat populū suum, & natale suum solum, quoniā Mardochæus præceperat ei ne indicaret. Singulis aūt diebus deambulabat Mardochæus ante atrium gynæcij, ut resciret ualeret ne Ester, & q̃d ei fieret. Quūq; appeteret tempus cuiusq; puellæ, ut ingrederetur ad regem Asuerum, (exactis uidelicet duodecim mēsibus,) quibus unicuiq; fiebat iuxta ritum mulierum, (nam sic absoluebantur dies quibus se comebant, sex menses scilicet in unctione myrrhina, & sex menses odoribus & mundo muliebri:) cum hac

C itaq; [præparatione] ingrediebatur puella ad regem, & quancunq; diceret, dabatur ei, ut cum ea ingrederetur è gynæcio in ædes regias. Vespere ingrediebatur, & mane reuertebatur ad gynæcium aliud, sub manum Saasgas eunuchi regis custodis concubinarū: nec ingrediebatur ultra ad regem, nisi rex eā uellet, uocareturq́ nominatim. Quum itaq; appeteret tempus Ester filię Abihail patrui Mardochæi (qui eā sibi filiam adoptauerat) ut ingrederetur ad regē, nihil postulauit, nisi quod diceret Hegai eunuchus regis custos mulierū. Siquidem Ester gratiam conciliauit in oculis omnium qui eam intuebantur.

Ester introducitur ad regem.

tuebantur. Recepta est itaq; Ester ad regem Asuerũ in ædes eius regias men se decimo, is est mẽsis Tebeth, anno se ptimo regni eius. Adamauit autem rex ipsam Ester pre cunctis mulieribus, na ctaq; est gratiam & beneficentiã in con spectu eius supra omnes uirgines, [a-deo] ut imponeret capiti eius diadema regium, faceretq; eam reginam loco
D Vasthi. Et apparauit rex conuiuiũ ma gnum cunctis principibus suis & ser- uis suis, nempe conuiuium Ester, remi sitq; ꝓuincijs, & dedit fercula [regia] pro regia munificẽtia. Quumq; denuo congregarentur uirgines, sedebat Mar dochæus pro porta regis, Ester uero non indicauerat natale suũ solum, nec populum suum, quemadmodũ præce perat ei Mardochæus: quin & iussum Mardochæi faciebat Ester, quemad- modum [ante] dum fuerat sub educatio ne eius. Sub idem tempus quum Mar-
Insidiæ regis. dochæus sederet pro porta regis, ira- tus est Bigthan & Thæres, duo eunu- chi regis ex custodibus liminis, conan tes manus inferre regi Asuero. Cogni ta est hæc res à Mardochæo, qui indi cauit [hoc] Ester reginæ, Ester autẽ di xit [hoc] regi nomine Mardochæi. Et inquisitione facta, inuentum est nego- tium hoc, amboq; in crucem acti sunt. Scriptum est hoc in libro annalium co ram rege.

CAP. III.

A POsteaquam hæc essent gesta, euexit rex Asuerus Haman filium Hame datha Agagæũ, & extulit eũ, posuitq; solium eius supra omnes principes quos habebat secum. Et omnes serui regis qui erant pro porta regis genufle ctebant & procidebãt coram Haman, (sic enim de eo præceperat rex,) Mar dochæus uero nec genuflectebat, nec procidebat. Dixerunt ergo serui regis qui erant pro porta regis ad Mardo- chæum, Quur tu præteris præceptum regis? Quumq; quotidie sic loqueren- tur ad eum, non audiebat eos: quod il lijpsi Haman indicarũt, ut uiderẽt num res Mardochæi consisterent, indica-
B uerat enim eis se Iudæum esse. Videns itaq; Haman ꝙ Mardochæus non ge- nuflecteret nec ante eum procumberet, repletus est furore, leueq; ducebat in- ferre manus soli Mardochæo, (indica uerant enim ei populum Mardochæi:) quin Hamã conatus est omnes Iudæos delere, qui in uniuerso regno Asueri e rant, & qui erant de populo Mardo- chæi. Mense primo, hic est mensis Ni san, anno duodecimo regis Asueri, cu rauit iacere Pur, hoc est sortem, coram Haman, idq; quotidie & singulis men sibus, usq; in mẽsem duodecimum, hic est mensis Adar. Dixit ergo Haman re gi Asuero, Est populus quidam disie- ctus & dispersus inter populos per om nes prouincias regni tui, quorum le- ges uariant ab omnium populorum [le gibus,] qui nec regis decreta faciunt, nec expedit regi ut illos sic dimittat: si ergo uidetur regi, scripto [edictũ] pro- C
mulgetur, ut hi perdantur, decemq; mil lia talentorum argenti appendam per manus eorum qui opus hoc exequen- tur, ut inferantur in thesauros regis. Tulit rex annulum suum de manu sua, deditq; eum Haman filio Hamedatha Agagæo hosti Iudæorum: aitq; rex ad Haman, Pecunia data sit tibi, simulq; populus iste, ut agas cum illo quod ti bi uisum fuerit. Scribæ igitur regis uo cati sunt mense primo, decimatertia die eiusdem, & scriptum est sicut præce- pit Haman ad omnes præfectos regis, & ad duces qui præerant singulis pro uincijs, & ad principes singulorũ po pulorum, ad unamquanq; prouinciam secundum scripturam eius, & ad quen que populum secundum linguam eius: scriptum aũt est nomine regis Asueri, obsignatumq; annulo regis. Missę autẽ D
sunt literæ per manus cursorum ad om nes prouincias regis, ad delendum, oc cidẽdum & perdendũ omnes Iudæos, tam iuuenem ꝙ senem, pueros quoque & mulieres, idq; uno eodemq; die, nem pe decimatertia die mensis duodecimi, qui est mensis Adar, utq; eorum facul tates eorum prædæ paterent. Exem- plar scripti erat, ut affigeretur edictum in omnibus & singulis prouincijs, uul gareturq; uniuersis populis, ut essent parati ad illum diem. Egressi itaq; cur sores impulsi imperio regis, & affixũ est decretum in Susan arce regia. Por- rò rex & Haman sedebant et bibebãt, quum interim ciuitas Susan perplexa esset.

CAP. IIII.

D

A QVum uero Mardochæus cognouisset omnia quæ fiebant, discidit uestimenta sua, induitq; saccũ cum cinere, & egressus in medium urbis, clamauit clamore magno et amaro. Et peruehit usq; ad portas regis, (non enim ingredi audebat portas regis quũ sacco indutus esset.) Quin & in omni prouincia, regione et loco, quo uerbum regis & decretum eius peruenerat, luctus erat magnus apud Iudæos, ieiunium, fletus, lamentum, saccus & puluis stratũ [erat] multis. Venientes autem puellæ Ester & eunuchi eius, nunciauerunt ei, & consternata est regina uehementer, & misit uestes quas indueret Mardochæus, deposito à se sacco
B suo, sed non accepit. Vocauit ergo Ester Hathach quendam ex eunuchis regis, quos rex constituerat, ut ministrarent ante eam, & dedit ei mandatũ ad Mardochæum ut resciret quid hoc negotij esset, aut cur hoc [faceret.] Exiuit igitur Hathach ad Mardochæum in plateam ciuitatis, quæ erat ante portam regis. Indicauit ergo ei Mardochæus quidquid sibi acciderat, explicationem q̃q; pecuniæ quam pollicitus erat Haman se appensurum in thesauros regios contra Iudæos ut perderentur: sed & exemplar regij decreti, quod affixum erat in Susan ad perdendum eos, dedit ei, ut ostenderet ipsi Ester, indicaretq; ei, & mandaret simul illi ut ingrederetur ad regem, obsecra-
C retq; coram eo pro populo suo. Ingressus ergo Hathach, nunciauit ipsi Ester uerba Mardochæi. Dixitq; Ester ipsi Hathach, deditq; ei mandata ad Mardochæũ, Omnes serui regis, & populi prouinciarũ regis sciunt, q; quicũq;, uir sit siue mulier, introierit ad regẽ in atrium interius inuocatus, unam de eo sentẽtiam esse ut interficiatur: is tantũ uiuet, cui rex sceptrum aureum porrexerit, iam ego uocata non sum hisce triginta diebus, ut regem adeam. Hæc uerba Ester, renunciarunt ipsi Mardocheo. Dixit aũt Mardocheus, ut renunciarent ipsi Ester [ad hunc modũ,] Ne putes te animam tuam seruaturam in
D domo regis præ omnibus Iudæis: si eñ omnino tacueris hoc tempore, aliunde oborietur Iudæis respiratio & liberatio, tu uero & domus patris tui peribitis: & quis scit, si ad hanc opportunitatem ad regnum perueneris. Dixit aũt Ester, ut nunciarent Mardochæo, Vade, & congrega omnes Iudæos qui sunt in Susan, & ieiunate pro me, ne comedatis, neq; bibatis tribus diebus & tribus noctibus, ego etiam cum ancillis meis ieiunabo sic, tum ingrediar ad regem, (quod tamẽ in more nõ est,) etiamsi mihi omnino pereundum fuerit. Abiens igitur Mardochæus, fecit iuxta omnia quæ præceperat ei Ester.

CAP. V.

FActum est aũt die tertio, ut indueretur Ester regio [cultu,] staretq; in atrio interiori domus regiæ è regione ædium regiarũ, sedente rege super solium regni sui in palatio regni contra ostium domus. Quumq; uideret rex Ester reginam stantem in atrio, conciliauit sibi gratiã in oculis eius, porrexitq; rex aureum sceptrum quod manu sua tenebat ipsi Ester, & accedens Ester, attigit summitatem sceptri: aitq; rex ad eam, Quid est tibi Ester regina, & quę petitio tua, usq; ad dimidium regni, & dabitur tibi. Respõdit Ester, Si regi ui- B
sum fuerit, ueniat rex & Haman hodie ad conuiuium quod apparaui ei. Dixitq; rex, Adducite cito Haman, ut faciat uerbum Ester. Venit igitur rex & Haman ad conuiuium quod apparauerat Ester. Dixitq; rex ad Ester in conuiuio uini, Quæ est postulatio tua, & dabitur tibi, & quę petitio tua, usq; ad dimidium regni, & fiet. Respondens Ester, ait, Petitio mea & postulatio [hæc est,] Si nacta sum gratiam in oculis regis, & si regi uisum fuerit, ut annuat petitioni meæ & præstet quod pe-
to, Veniat rex & Haman ad conuiuiũ C
q̃d parabo eis, cras aũt faciã iuxta uerbum regis. Egressus itaq; Haman eodem die lætus & hilari corde: quumq; Haman uideret Mardochęum in porta regis q; nec surgeret, nec terreretur ab eo, impletus est Haman furore aduersus Mardochæum. Dissimulauit autẽ Haman, & ueniens domum suam, misit & aduocauit amicos suos, & Sares uxorem suam. Et recensuit Haman eis gloriam opum suarum, & multitudinẽ filiorum suorum, & cuncta in quibus

rex

D rex eum euexerat, & quod extulisset eum supra principes & ministros regis. Dixitque Haman, Etiam regina Ester neminem introduxit cum rege ad conuiuiũ quod parauerat, præter me: quin & cras inuitatus sum ab ea unà cum rege: at hoc totum haudquaquam commodum mihi est, quantisper Mardochæũ Iudæum uideo sedentem pro porta regis. Ait autẽ ad eum Sares uxor eius, atque omnes amici eius, Fiat lignum quod altitudine sit quinquaginta cubitorũ, & facto mane loquere cum rege, ut suspendant Mardochæum in eo, tu uero lætus ingredere cum rege ad conuiuium. Placuitque hæc res ipsi Haman & curauit ut pararetur lignum.

CAP. VI.

A NOcte ista fugit somnus regem, iussitque ut afferrent librum rerum memorabilium atque annales, qui lecti fuerunt coram rege. Inuentum est aũt scriptum, quomodo Mardochæus indicarit de Bigthana & Thæres duobus eunuchis regis qui custodes erant liminis, quod scilicet hi conati fuissent manus inferre regi Asuero. Dixitque rex, Qualis honor aut magnificentia Mardochæo exhibita est huius rei gratia? Responderunt pueri regis qui ei ministrabant, Ne tantillum quidem ei repensum est. Et dixit rex, Quis est in atrio?
B (Venerat aũt Haman in atriũ exterius ædium regiarum, ut loqueretur cum rege de suspendendo Mardochæo in lignum quod illi parauerat.) Dixerũt ergo pueri regis ad eũ, Ecce Haman stat in atrio. Dixit ergo rex, Ingrediatur. Et quũ Haman esset ingressus, dixit ad eum rex, Quid faciendũ est uiro quem
Superbia. uoluerit rex honore afficere? Cogitauit aũt Haman in corde suo, Quem uellet rex honore afficere quàm me? Respondit ergo Haman regi, Vir quẽ dignatur rex honore prosequi, hũc introducãt, & regio uestitu uestiant quo rex solet indui, deinde & equo [uehatur] quo solet uehi rex imponaturque corona re-
C gia in capite eius. Dent insuper uestimentum et equum in manum alicuius, qui ex principibus est & satrapis regis, ut induant uirum illum quẽ rex honore uult prosequi, hunc imponant super equũ in platea ciuitatis & clamẽt ante eũ, Sic fiet ei quẽ rex honore uult prosequi. Tum dixit rex ad Haman, Illico cape uestimentũ & equũ, & quemadmodum loquutus es, sic facias Mardochæo Iudæo sedenti pro porta regis: ne sinas excidere uel uerbulum ex omnibus quæ loquutus es. Tum accepit Haman uestimentum & equum, & induit Mardochæum, & uexit eum equo per plateam urbis, & exclamauit coram eo, Sic fiet ei quem rex honore
uult prosequi. Reuersus est aũt Mar- D
dochæus ad portam regis, & Haman impulsus ad domum suam, mœstus & cooperto capite. Narrauit aũt Haman Sares uxori suæ, & omnibus amicis suis omne quod ei acciderat: & dixerunt ad eũ sapientes sui et Sares uxor eius, Si de semine Iudæorũ est Mardocheus coram quo cadere cœpisti, nõ poteris eum superare, sed cadendo cades ante cõspectum eius. Quumque adhuc loquerentur cum eo, adfuerunt eunuchi regis, & sategerunt introducere Haman ad conuiuium quod parauerat Ester.

CAP. VII.

INgressus est itaque rex & Haman ut A
biberent cum Ester regina. Et ait rex ad Ester etiam altera die in cõuiuio uini, Quæ est postulatio tua Ester regina, & detur tibi: quæ petitio tua, ad dimidium usque regni, & fiet. Respondens Ester regina, dixit, Si nacta sum gratiã in oculis tuis ò rex, sique uisum fuerit regi, detur mihi anima mea in petitione mea, & populus meus in petitiõe mea.
Venditi enim sumus ego & populus B
meus, ut [nos] excindant, trucident & perdant: & utinam uenditi essemus in seruos et ancillas, tum enim tacuissem, uerum hostis non supputat damnum regis. Respondens autẽ rex Asuerus, dixit ad Ester reginam, Quis est iste? & ubi est iste, qui corde suo plene statuerit hoc facere? Ester ait, Vir aduersa-
rius & hostis est iste malus Haman. C
Territus est aũt Haman coram rege et regina. Et surgens rex à potatione uini in furore suo, [abijtque] in hortos iuxta palatium. Haman autem stans rogabat Ester pro uita sua, animaduertebat enĩ sibi malum omnino definitum esse à rege. Quum uero rex ex hortis palatij redijsset in locum in quo conuiuium

uini fuerat, corruerat Haman super lectum super quo Ester [sedebat.] Tum ait rex, An uero et reginam comprimere D uult in domo me præsente? Quũ sermo iste exisset ex ore regis, faciẽ ipsius Haman operuerunt. Dixit aũt Harbona, unus ex eunuchis regis coram rege, En lignum quoq; quod parauit Haman Mardochæo, (qui salutem regis curauit,) stat in domo Haman, altitudine quinquaginta cubitorum. Dixit ergo rex, Suspendite eum in illo. Suspenderunt ergo Haman in ligno quod parauerat Mardochæo, reseditq; furor regis.

CA. VIII.

A IPso eodem die dedit Asuerus rex Ester reginæ domum Haman hostis Iudæorum, uenitq; Mardochæus in conspectum regis, Ester enim indicauerat qualiter ei esset [iunctus.] Tulitq; rex annulum suum quem ab Haman abstulerat, & tradidit eum Mardochæo, & constituit Ester Mardochæum super domum Haman. Rursum quoq; Ester loquuta est coram rege, acciditq; pedibus eius, flens & obsecrans eum ut tolleret malum Haman Agagæi, & machinationẽ eius quam excogitauerat contra Iudæos. Porrexit aũt rex sceptrum aureum ipsi Ester, surgensq; Ester stabat coram rege, dixitq;, Si regi placuerit, & si nacta sum gratiam in cõspectu eius, sitq; hæc res cõmoda uidetur regi, & ego bona [iudicata fuerim] in oculis eius, scribatur, ut reuocentur literę B [quæ continent] machinationem Haman filij Hamedatha Agagęi, quas scripsit ad perdendum Iudæos qui sunt in uniuersis prouincijs regis. Quomodo enim potero [ferre] & uidere calamitatem quæ deprehendet populum meũ? aut qui possum [ferre] & uidere perditionem gentis meæ? Ait itaq; rex Asuerus ad Ester reginam, & ad Mardochæum Iudæum, Ecce domum Haman dedi Ester, quem egerũt in crucem, eo ꝙ intulit manum suam Iudęis, uos iam scribite ad Iudæos quod bonum uobis uidetur nomine regis, & obsignate annulo regis: scriptum enim ꝗd exaratũ est nomine regis, & obsignatũ annulo regis, nemo audet refringere. Vocati sunt ergo eodẽ tẽpore scribę regis, mẽse tertio, is est mensis Siuan, uicesimatertia eiusdem, & scriptũ est iuxta omnia quæ præcepit Mardochæus, ad Iudęos & ad Satrapas, pręfectos & principes prouinciarum, quę sunt ab India usq; ad Aethiopiam, prouincijs centũ C atq; uiginti septem, cuiq; prouinciæ secundum scripturam eius, & cuiq; populo secundũ linguã eius, Iudæis etiã iuxta scripturam & linguam eorum. Scripsit aũt nomine regis Asueri, et obsignauit annulo regis, misitq; literas per manum cursorum qui uehebantur equis uelocibus ueredis & iuuenibus mulis, ꝙ rex daret Iudæis, qui in omnibus & singulis ciuitatibus essent, facultatem sese congregandi & standi ꝓ uita sua, ad excindendum, ad trucidandum & perdendum omnes copias, populum, prouinciam, qui eos adfligunt, & pubem, & mulieres, prædamq; eorum diripiendi. Idq; uno eodemq; die per omnes ꝓuincias regis Asueri, nempe decimatertia die mẽsis duodecimi, D is est mensis Adar. Exemplar aũt scripti erat, ut affigeretur edictum in omnibus & singulis ꝓuincijs, uulgareturq; omnibus populis, ut Iudæi parati essent in diem illum, ad sese afferendũ ab hostibus suis. Porrò cursores qui uehebantur uelocibus ueredis, festinanter egressi sunt impulsi pręcepto regis. Edictum aũt affixum est in Susan arce regia. Mardochęus quoq; egressus est à rege cultu regio ornatus, hyacinthino uidelicet & candido, corona quoque aurea eaq; magna, pallio deinde byssino atq; purpureo, iubilante & exultante urbe Susan. Ortaq; est lux Iudæis, gaudium, exultatio & honor, in omnibus deniq; et singulis prouincijs, & in omnibus ac singulis ciuitatibus quò peruenerat uerbum regis & decretum eius, habebant Iudæi gaudium & exultationem, conuiuium & diem bonum. Multi quoq; ex populis terræ simulabant se Iudæos, quandoquidem pauor Iudæorum ceciderat super eos.

CAP. IX.

MEnse duodecimo, qui est mensis A Adar, decimatertia die eiusdem, quum iam appeteret [tempus] ut uerbum regis & decretum eius perficeretur, eo scilicet die quo hostes Iudæorũ sperabãt se tyrannidẽ exercere in eos, uersæ

uersæ sunt uices, ut Iudæi dominaren-
tur in hostes suos. Congregati enim e-
rant Iudæi in ciuitatibus suis in omni-
bus prouincijs regis Asueri, ut infer-
rent manum in eos qui mala eis machi
nabantur, nec potuit quispiam coram
eis consistere, quoniam pauor eorum
inciderat super omnes populos. Sed et
cuncti principes prouinciarū, satrapæ
& duces, & qui exequebantur opera
[regia,] honore prosequebantur Iu-
dæos, eo q̄d pauor Mardochæi incide
B rat super eos. Erat enim Mardochæus
magnus in domo regis, & fama eius
exierat per omnes prouincias, quia uir
ille Mardochæus promouebat & ma-
gnus fiebat. Percusserunt itaq; Iudæi
omnes hostes suos ictu gladij, [ceden-
tes] cædem & perditionem, agētes cū
hostibus suis pro uoto suo. Porrò in
Susan arce regia interfecerunt Iudæi et
perdiderunt quingentos uiros. Super
hęc Parsandatha, Dalphō, Asphata, Po
ratha, Adalia, Aridatha, Parmasta, Ari
sai, Aridai, & Vaizatha decem filios
Haman, filij Hamedatha hostis Iudæo-
rum interfecerunt, in prædam aūt ma-
num suam non iniecerunt. Illo eodem
die peruenit numerus occisorum in Su
san arce in conspectum regis. Dixitq;
rex ad Ester reginam, In arce Susan in
terfecerunt & perdiderunt Iudæi quin
gētos uiros, atq; decem filios Haman;
quid fecerunt (putas) in reliquis pro-
C uincijs regis? Quæ uero est postulatio
tua quæ detur tibi? aut quæ est adhuc
petitio tua, & fiet? Respondit Ester, Si
regi placet, [facultas] detur etiā cras
Iudæis qui sunt in Susan, ut faciant iu-
xta decretum huius diei, suspendantq;
decē filios Haman in ligno. Et annuit
rex ut sic fieret, & affixum est decretū
in Susan: & suspenderunt decem filios
Haman. Congregati enim Iudæi qui
erant in Susan, decimaquarta die men-
sis Adar, interfecerunt trecentos ui-
ros, at in prædam manum suam non in
iecerunt. Reliqui quoq; Iudæi qui e-
rant in prouincijs regis, congregati ste
terunt pro anima sua, & ut tranquilli
essent ab hostibus suis, interfecerunt
ex hostibus suis septuagintaquinq;
millia, nec tamen iniecerunt manum
D suam prædæ. Decimatertia die mensis
Adar [hoc fiebat,] quieuerūt uero die
decimaquarta eiusdem, celebrantes eū
diem conuiuio et gaudio. At Iudęi qui
erant in Susan congregati fuerunt de-
cimatertia eiusdem, atq; decimaquar-
ta eiusdem, decimaquinta uero eiusdē
quieuerunt, & eodem die habuerunt
conuiuium & gaudium. Ideo Iudæi in
rure & uicis habitantes celebrant de-
cimumquartum diem mensis Adar cū
gaudio & conuiuio, & festum agunt
diem, ad hæc quisq; portiones mittit
proximo suo. Consignauit autem Mar
dochæus gesta illa, & misit literas ad
omnes Iudæos qui erant in uniuersis
prouincijs regis Asueri, siue prope es- E
sent, siue procul, ut constitutionem fa-
cerent super se, ut celebrarēt decimum
quartum diem mensis Adar, atq; deci-
mumquintum eiusdem, idq; singulis
annis. Hos inquam dies quibus re-
quiem sibi parauerant Iudæi ab hosti-
bus suis, & mensem illum qui uersus
eis fuerat à tristitia in lætitiam, & à lu
ctu in diem bonum, ut celebrarent il-
los dies cōuiuio et gaudio, & mitteret
quisq; portiones proximo suo, & do-
na pauperibus. Susceperunt hoc Iu-
dæi, quod & ipsi cœperant facere, &
quod Mardochæus scripserat ad eos,
Quomodo Haman filius Hamedatha
Agagæi hostis omnium Iudæorum mo
litus fuerit perdere Iudæos, & quomo
do idem Pur, id est sortem, iecerit ad
delendum eos, & ad perdendum eos:
præterea quomodo [Ester] introierit
in conspectum regis, dixeritq; ut lite- F
ris refringeretur machinatio eius ma-
la quam excogitauerat contra Iudęos,
[recideretq;] in caput eius, ut suspen-
derent eum & filios eius in lignum.
Hac de causa uocauerunt dies illos
Purim, propter nomen sortis, & pro-
pter omnes sermones huius epistolæ,
& quidquid ipsi uiderant in hoc nego
tio, & quidquid eis acciderat. Ratum
ergo habuerunt & susceperunt Iudæi
super se & super semen suum, atq; su-
per omnes qui eis iuncti fuerint, ut ne-
mo negligat quin hos duos dies cele-
bret, ut scripti sunt & destinati singu-
lis annis. Dies enim memoriales sunt,
celebresq; in omnem posteritatem &
generationem, per singulas prouin-

cias & ciuitates. Dies Purim illi nunquam obliuioni tradentur inter Iudæos, memoriaq; eorum nunq̃ recedat à semine ipsorũ. Scripsit præterea Ester regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus summa diligentia, ut ratam haberent hanc secundam epistolã
G Purim. Misitq; literas ad omnes Iudæos, ad centũ uigintiseptem prouincias regni Asueri, Pax [uobis] & firmitas. Firmiter seruandi sunt dies illi Purim suis temporibus, quemadmodũ eos instituit illis Mardochęus Iudęus, & Ester regina: & quemadmodũ ipsi obligarunt animas suas, & posteros suos ad ieiunia & preces: & ut Ester sermone cõfirmauit negotium istarum Purim, & in libro consignauit. Porrò Asuerus rex uectigal imposuit terræ et insulis marinis. Gesta quoq; cuncta fortitudinis & roboris sui, deinde insignis claritas magnificentiæ Mardochæi, qua eum euexerat rex, an nõ hęc scripta sunt in libro annaliũ regũ Medorum & Persarum? Erat enim Mardochæus Iudæus secũdus à rege Asuero, & magnus inter Iudæos, acceptus deniq; multitudini fratrum suorum, studens saluti populi sui, salutemq; ac pacem curans omnibus posteris suis.

Iesaias propheta.

Titulus. VISVM Iesaiæ filij Amoz, quod contemplatus est super Iudam & Ierusalem in diebus Vsiæ, Iotham, Ahas, & Ezechię regum Iuda.

CAPVT I.

A VDITE coeli, ausculta tellus, quoniam DOMINVS loquitur, Filios educaui & euexi, ipsi autem perfide desciuerunt à me. Agnoscit bos dominum suum, & asinus præsepe heri sui, [at] Israel non agnoscit, populus meus sese non intelligit. Heu gentem scelestam, populum iniquitate onustum, semen malitiosum, filios perdutissimos, deseruerunt ipsum DOMINVM, ipsum sanctum Israelis irritauerunt, & à tergo defecerunt. Ad quid **B**
pcuteremini ultra, addituri scilicet defectionẽ? Omne caput languet, & omne cor moeret, à planta pedis ad uerticem usq;, nihil est integrum in eo, uulnus, tumor, purulentaq; plaga. Non sunt fota, non obligata, neq; oleo emollita. Terra uestra deuastata, urbes uestræ igne succensæ sunt, terram uestrã, eam ipsam [inquam] alieni deuorant, [idq;] uobis aspicientibus, [ut sit] uastatio, quemadmodum in euersione hostili [fit.] Et relicta est filia Zion sicut **C** tuguriolũ in uinea, sicut diuersoriolũ nocturnum in cucumerario, sicut ciuitas obsessa. Nisi DOMINVS exercituum reliquas fecisset nobis reliquias admodum paucas, sicut Sodoma essemus, & Gomorrhę similes. Audite uerbum DOMINI tyranni Sodomorum, ausculta & tu Gomorrhę plebs legem dei nostri. Ad quid mihi multitudo sacrificiorum uestrorum (dicit DOMINVS?) Holocausta arietum, & adipem saginatorum fastidio, boum cruorem, agnorum & hircorũ non amo. Quũ ueniretis ad comparendũ coram me, quis postulat id à manu uestra, ut calcaretis atria mea? Ne ultra afferatis frustra neum munus, incẽsum res est mihi abominanda, neomenias, sabbatum, panegyres non possum, [nempe] uanitatẽ et concursum. **D** Neomenias uestras & statas ferias ex animo odi, lassum reddunt me, defessus sum ferendo. Et quũ expanderitis manus uestras, abscondam oculos meos à uobis, etiamsi multiplicaueritis orationem haudquaq̃ exaudiam, †manus uestrę plenę sunt sanguinibus. *Lauate, mundos facite, auferte malitiam studiorũ uestrorũ à conspectu oculorum meorũ, cessate adfligere, **E** discite beneficijs prosequi, sciscitemini iudicium, dirigite oppressum, ius dicite pupillo, causam uiduæ suscipite. Ad este quæso, & disputemus, dicit DOMINVS: si peccata uestra fuerint ut coccus, niue redduntur albiora: si rubent instar purpuræ, sicut natiua lana fiunt. Si uolueritis & audieritis, bonis terrę fruemini: si uero renueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os DOMINI loquutũ est.

Margin: Infra 5.d — Rom.9.f — Gen.19.c — Iere.6.e — Amos 5.f — Omnis externus cultus sine corde pietate, deo displicet. — Infra 59.a — * 1.Pet.3.b — Obiectio criminum.

F est. Quomodo meretrix facta est urbs
fidelis? æquitatis plena, in qua iustitia
uersabatur, nunc aũt parricidæ? Argen
tum tuũ scoria factũ est, & merũ tuum
aqua uitiatũ, principes tui defectores,
& partiarij sunt furum, quisq; eorũ di-
ligit munus, inhiat retributionibus, pu
pillo ius non reddunt, & causa uiduæ
Iere.5.g nõ peruenit ad eos. Propterea dicit do
Pœnam in- minus DOMINVS exercituum, for-
tentat pro- tis Israelis, Heu consolationẽ capiam
pheta. de hostibus meis, et uindictã sumam de
inimicis meis. Et admoliar manũ meã
tibi, & excoquam ad purum putũ sco
riam tuam, & auferam omne stannum
tuũ, deinde restituã iudices tuos quem
admodum olim fuerunt, & senatores
G tuos sicut antiquitus. Tum tandem di
cetur de te, Ciuitas iustitiæ, urbs fide-
lis, Zion iudicio redimetur; et captiui
tas eius iustitia. Contritio aũt præuari
catorum & peccatorũ simul [ueniet,]
& deserẽtes DOMINVM consumen
tur. Quoniam pudefient ab idolis, qui-
bus uos delectati estis, & erubescetis
propter hortos quos elegistis. Quoniã
eritis sicut quercus cuius folia deflu-
unt, & sicut hortus quẽ nulla [irrigat]
aqua, Redigeturq; insignis ille thesau-
rus [in quo fiduciã collocatis,] in stup
pam, & fabricator eius in scintillam,
flagrabuntq; ambo simul nemine extin
guente. Concio II. CAP. II.

A VErbũ q̃d uidit Iesaias filius Amoz
Titulus, super Iudam & Ierusalem. Et* erit
sed non no- temporibus postremis, erit [inquam]
uus. mons domus DOMINI præparatus
Mich.4.a in uertice montium, et editior erit [cun
ctis] collibus, confluentq; ad eum om-
nes gentes, & proficiscentur multi po-
puli, dicentes, Adeste, & ascendemus
ad montem DOMINI, ad domum dei
Iacob, & docebit nos de uijs suis, am-
bulabimusq; in semitis eius: quoniam
* de Zion exibit lex, & uerbũ DOMI
NI de Ierusalem. Ius dicet inter gẽtes,
arguetq; populos multos. Illi ergo con
cident gladios suos in ligones, & lan-
ceas suas in falces, nec feret gens cõtra
gentem gladium, neq; ultra bello asue
B scent. Venite o domus Iacob, & ambu
Causa cur labimus in luce DOMINI. At dese-
deus dese- ruisti populũ tuũ, domum Iacob, eo q
ruerit. 1 abundant [magica] plus q̃ orientales,
et mathematicis ut Palestini, et in filijs 2
alienigenarum sategerũt. Abundat ter 3
ra eius argento & auro, & thesaurorũ
nullus est finis. Deinde & equis imple 4
ta est terra eius, & quadrigarum eius
nullus est finis. Idolis quoq; plena est 5
terra eius, operi manuum suarum geni
culantur, & ei q̃d fecerunt digiti sui.
Homo se incuruat, & uir sese demittit,
ne remittas eis. Abi in petrã, et abscon C
de te in terram, prę pauore DOMINI, Redit ad p-
& præ gloria magnificentiæ suæ. Sub positum pœ
limitas oculorũ hominis humilis erit, nã minitãs.
& mortaliũ altitudo incuruabitur, at-
que illo die DOMINVS solus super-
ior erit. Quoniam dies DOMINI ex
ercituum [erit] super omnẽ superbiã et
altitudinem, superq; omnem elatum ac
humilem. Deinde super omnes cedros
Libani sublimes & eleuatas, & super
omnes quercus Basan, sup omnes mon
tes excelsos, et super omnes editos col
les, super omnem turrem altam, & su-
per omnem murum munitũ. Super uni
uersas q̃q; naues Tharsis, et super uni exquisitas pi-
uersa quę uisu aut spectatione desidera cturas.
bilia sunt. Et incuruabitur celsitudo D
hominis, et mortaliũ altitudo deprime
tur, & DOMINVS solus superior e-
rit in die illo. Porrò idola in uniuer-
sum permutabit. Ingredietur in specus Oseæ 10. b
petrarum, & in hiatus terrę præ formi Luc.23.d
dine DOMINI, & splendore maiesta Apo.9.b
tis eius, cum exurrexerit ut concutiat
terram. In illo die abijciet homo idola
sua argentea, & idola sua aurea, quæ si
bi fecerant ut ea colerent, in foramina
talparum & uespertilionum, quo [ex-
peditius] subeant in cauernas rupium,
& in cacumina petrarum præ formidi
ne DOMINI, & præ splendore maie
statis eius, quum exurrexerit cõcuterę
terram. Cessate uobis ab homine, in cu
ius nare flatus est; in quo enim is repu
tatur? CAP. III.

QVoniam ecce DOMINVS deus A
exercituũ aufert de Ierusalem, &
de Iuda fulcientẽ [uirũ,] & fulcientem omne sustenta-
[fœminã:] omne fulcrum panis, & om et roborans
ne fulcrũ aquæ. Heroem & militẽ, iudi
cem & ꝓphetam, coniectorẽ & senem,
ducem quinquagenariũ, & authorita-
te suspiciendum, senatorem & sapien-
tem, architectos & oratorem. Et dabo

* Suetonius in Vespasiano toto Oriente vetere et constante opinionem fuisse tradit, in fatis esse, ut Iudaea profecti rerum potirentur. Quod ille ad Vespasianum refert. Sed plenius in Christo impletum est. Acto. 1.

pueros [qui sint] principes eorum, & infantes imperitabunt eis. Vim faciet, tum populus ipse, tum quisq; proximo suo. Insolescent, adolescens contra senem, & obscurus contra nobilem. Etenim apprehendet quisq; fratrem suum qui est de domo patris sui, [dicens,] Vestem habes, praefectus noster

B eris, ruina haec sub manu tua. Deierabit ille eodem die, diceteq;, Non ero obligãs, sed & domi meae neq; cibus est neq; uestis, nolite ergo me praeficere populo. Quoniam impegit Ierusalẽ, & Iuda corruit, quandoquidẽ lingua eorũ atq; studia eorũ contra DOMINVM [sunt,] ut prouocarent oculos maiestatis eius. Habitus uultus eorũ testatur contra eos, & peccatũ suum praedicãt sicut Sodoma, nec caelãt. Vę animae eorum, quoniã rependent eis malũ. Dicite iusto q̃d bonũ, siquidẽ fructu studiorum suorum fruentur. Vae impio malo, quoniã secundum opera manuũ suarũ repẽdetur ei. Populũ meum exactores sui racemando spoliant, & foeminae im-

Antipophora.

C perant ei. Popule mi, qui te dirigunt se ductores sunt, & iter semitarum tuarum deprauãt. Consistit ad ⁊ litigandũ DOMINVS, & stat ut iudicet populos, DOMINVS ueniet ad iudicio experiendũ cum senioribus populi sui, ac principibus eius. Etenim uosipsi incendistis uineam illam, et spoliũ pauperis [est] in domibus uestris. Cur ad egestatem redigitis populum meũ, & facies pauperum cõmolitis? dicit dominator DOMINVS exercituũ. Dixit & [hoc] DOMINVS, Quandoquidẽ fastuosae sunt filiae Zion, & porrecto collo incedunt, ac fallaci oculorũ nutu, incedendo molliter & fracte eunt, & pedibus suis ornamenta adhibent: caluã reddet

Apo. 1.b

Apostropha est & actio domini contra principes.

D dominus uerticem filiarũ Zion et DOMINVS uerenda earũ nudabit. In die illa adimet [eis] dominus decus ornamentorum pedũ, fibulas & bullas, colliaria, armillas, & mitras, uittas, tibialia, uestes strictas, fasciculos redolentes, inaures, annulos, frõtales infulas, suppara, palliola, pepla, acus, specula, sindones, calyptras, & theristra. Eritq; pro musco tabes, pro cinctura difluxus, pro opere calamistri caluitiũ, pro fascia pectorali saccus, & pro uenustate adustio. Viri tui gladio cadent, & robur tuum in bello. Moerebunt & lugebunt portae eius, & desolata in terra sedebit.

CAP. IIII.

A Pprehendent in illa die septẽ mulieres uirum unum, dicentes, Panẽ nostrum comedemus, & uestimentis nostris uestiemur, modo nomine tuo uocemur, tollasq; opprobriũ nostrũ. In die illa erit germen DOMINI in magnificentiam & gloriã, & fructus terrae in sublimitatẽ & decorem, his qui euaserint Israelitis. Et fiet, ut qui reliquus fuerit in Zion, & qui residuus manserit in Ierusalẽ, sanctus uocetur: omnis [scilicet] q̃ Hierosolymis inter uiuos scriptus fuerit. A

B Posteaq; eluerit dominus sordes filiarum Zion, & sanguines Ierusalẽ expiauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu incendij. Et creabit DOMINVS super omnem habitationem montis Zion, & super omnem coetum eius nubem & fumum interdiu, nocte aũt splendorẽ ignis flammantis, quia super omnem gloriam [erit] protectio. Eritq; tabernaculũ in umbram interdiu ab aestu, et in suffugium ac receptum à nimbo & pluuia.

Contio III.

CAP. V.

A Ge canam dilecto meo, cãtilenam patruo meo, uineae eius. Vinea fuit dilecto meo in cornu loco uberi, quam sepiuit, & elapidauit, conseuitq; eam nobilissimis uitibus, extruxit in ea turrim, sed & lacum in ea excidit, et expectauit ut ederet uuas, sed reddidit labruscas. Nunc igitur ô habitator Ierusalem & uir Iuda, decernite quaeso inter me & inter uineam meam. Quid ultra faciundum erat uineae meae q̃d non fecerim ei? A

A Vice tituli aut Exordij. Iere. 2.d Matt. 21.d

B Cur igitur me sperãte uuas redditurã, labruscas protulit? Et nunc plane notũ faciam uobisipsis, quid nã facturus sim uineae meae, tollam sepem eius ut depascatur: rumpam maceriam eius, ut conculcetur, & reddam eam uastam, non putabitur, neq; fodietur, exorietur [in ea] sentis ac spina, nubibus quoq; interdicam, quo minus pluuiã in eam depluant. Porrò uinea DOMINI exercituũ domus Israel est, & uir Iuda plantula eius delicata, qui expectauit iudicium, & ecce conciliabulum: iustitiã, & ecce clamor. Vae his qui copu-

conspira.

Auaritia. copulāt domum domui, & agrū agro
C cōtinuant, donec locus deficiat. Num uos soli habitabitis in terra? In auribus DOMINI exercituū [obtestor,] si nō domus multæ magnæ & pulchræ desolatæ erunt, ut nemo inhabitet. Porrò uinearum decem iugera reddēt Batum unum, & Homer sementis reddet
Ebrietas. Epha. Væ his qui mane se accingunt ut sectentur siceram, prorogātes id ad crepusculū usq;, uino eos incendente, in quorū conuiuijs cithara, & nablū, tympanum & tibia cum uino [iunguntur,] at interim opus DOMINI non contemplantur, nec opus manuū eius considerant. Ideo in captiuitatem abit populus meus, quòd cognitionē nullam habet, & gloria eius fame maceratur,
D & multitudo eius siti aret. Hinc & inferi ingluuiem suam dilatāt, & ore suo præter modum dehiscunt, ut [illò] descēdat splendor eius, multitudo eius, & opulentia eius, & qui in his lætantur. [Hoc pacto] incuruatur homo, deprimitur uir, & oculi sublimium concidūt. DOMINVS autem exercituū altus fit in iudicio, & deus sanctus sacrosanctus fit in iustitia. Tum pascentur agni iuxta demēsum suum, & ~~aliē~~ ~~tes palantes solitudines~~ detondebūt.
Conteptus dei & securitas in peccatis. Væ his qui iniquitatē funibus uanis, et peccatū ueluti nexibus plaustri protendunt, qui dicūt, Acceleret, festinet opus eius ut uideamus: appropinquet
E & ueniat consiliū sancti Israelis, ut experiamur.
Reprobus sensus & peruersum iudicium. Væ his qui dicunt malū esse bonum, & bonū malum: qui ponunt tenebras lucē, & lucem tenebras: amarum dulce, & dulce amarum.
Præsumptio & contemptus cōsiliorū dei. Væ qui in oculis suis sapientes sunt, & suo iudicio intelligentes. Væ qui gigantes sunt ad hauriendū uinum, & uiri strenui ad miscendā siceram.
Corruptio iudiciorum & neglectus iustitiæ. Qui impium ob munus iustū pronunciant, & iustitiam iustorum tollunt ab eis. Quapropter sicut lingua ignis stipulam deuorat, & culmus flamma residet, [sic] radix eorum putrefiet, & flos eorum ut
F puluis euanescet, quoniā repudiarunt
Epilogus otius orationis. legem DOMINI exercituum, & uerbum sancti Israelis contumeliose blasphemarunt. Ideo incensa est ira DOMINI in populum suum, ut extenta manu super eū, percuteret eum, ut contremiscerent montes, & cadauera eorum instar stercoris in medijs plateis [protecta iacerent:] in his omnibus non est auersa ira eius, sed adhuc manus eius extēta. Et eriget signū genti quæ procul [est,] & sibilo annuet ei ab extremitate terræ, quæ cōfestim uelox & leuis aderit. Nō est lassus, neq;
G impingens inter eos, nullus soporulentus aut somniculosus. Baltheū renum suorum nullus aperit, neq; soluit corrigiam calceamēti sui. Sagittæ eorum
Atrocitas hostis graphice descripta. acutæ, & omnes arcus eorum extēti. Vngulæ equorū eius silici, & rotæ eius turbini similes existimātur. Vox eius [gentis] par est leonis rugitui, rugitq; sicut leonum catuli. Frendet ergo, & prædam apprehendet: dimittet, nec tamen euadere sinit. Frendet in eum isto die sicut mare fremit. Intuebimur tunc terram, & en [nobis] tenebras, & angustiam, & lux obtenebrescet in caligine sua.

CAP. VI.

A Anno quo mortuus est rex Vsias, uidi dominum sedere in solio sublimi, & ædito, & fimbriæ eius replebant ~~regiam~~. Seraphim autem superne imminebāt ei, senæ alæ erant singulis, binis obuelabat faciem suam, binis obtegebat pedes suos, & binis uolabat. Clamabat quoq; alius ad aliū, & dixit, †Sanctus, sanctus, sanctus DOMINVS exercituū, plena est uniuersa tellus maiestate eius. Apoc. 4.c Quin & à uoce clamantis commouebantur postes cum liminibus, impletaq; est domus ipsa fumo. Dicebam ergo, Væ mihi,
B quoniam ad silentiū redactus sum, eo Apoc. 14.c quòd homo sim polluta habens labia, & quòd habitem in medio populi habentis labia polluta, uiderūt oculi mei regē, & DOMINVM exercituum. Volauitq; ad me unus ex Seraphim, habens in manu sua carbonem incensum correptum forcipe ex ara, & adhibens hunc ori meo, dixit, En tetigit hoc labia tua, ut recedat iniquitas tua, & expietur peccatum tuum. Vocem quoq;
C domini audiebā dicentem, Quem nam Matt. 13.b mittam? aut quis ibit nobis? Respon- Mar. 4.b debā ergo, En ego, mitte me. Dicebat Luc. 8.b ille, Vade, & dicito populo isti, Au- Ioan. 12.f diendo audite, & ne intelligatis: & ui Act. 28f dendo uidete, neq; cognoscatis, crassRom. 11.b

sum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, et oculos eius ob line, ne forte uel oculis suis uideat, uel auribus suis audiat, uel corde intel ligat, quo cõuersus saluti restituatur.

D Tum ego dixi, Quousq; domine? Donec, inquit, uastatæ fuerint urbes, ut nemo sit qui inhabitet, & in domibus nullus sit homo, tellusq; redigatur in solitudinẽ. Longissime aũt ablegabit DOMINVS homines, eritq; desolatio multa in terra. Erit tamen adhuc in ea decima, quę capietur et diripietur, sicut ulmus & quercus quũ fulcrum eis submittitur: semen sanctũ fulcrum eius.

CAP. VII.

Contio V.a

2.Reg.16.a
2 Par. 28.

A Factum est aũt in diebus Ahas filij Iotham, filij Vsiæ regis Iuda, ut Rezin rex Syriæ, & Pæka filius Romeliæ rex Israelis, ascenderẽt Ierusalem, ut eam expugnarent, quã tamen expugnare non potuerunt. Nunciatũ itaq; est domui Dauidis in hanc sentẽtiam, Duxit [exercitũ] Syrus ad Ephraim. Commotũ ergo est cor eius, atq; cor populi eius, ut cũ arbores syluę à uento cõmouẽtur. Dixit ergo DOMINVS ad Iesaiam, Age, egredere tu & Sear Iasub filius tuus obuiã ipsi Ahas, ad finem cliui piscinæ superioris, ad semitam agri fullonis, & dicito ei, Obserua & sis tranquillus, ne timeas, neq; mollescat cor tuum à duabus caudis istorũ titionum fumigantiũ, [hoc est,] ab æstu nasi Rezin, & Syri, atq; filij Romelię, eo q malũ consiliũ contra te inierint Syrus, Ephraim, & filius Ro-

B meliæ, [sic] conspirãdo, Ascendemus in Iuda, & excitabimus eum, scindamusq; eum ad nos, regem quoq; in eo constituemus filium Tabeal. Sic dicit DOMINVS deus, Nõ ratũ erit neq; fiet. Etenim caput Syrię Damascus, caput uero Damasci Rezin, sed adhuc intra sexaginta qnq; annos supprimetur Ephraim, ut nõ sit populus. Et quidẽ caput Ephraim Samaria. Samariæ uero caput filius Romeliæ. Si nõ credideritis, non eritis firmi. Adiecit & [hoc] DOMINVS loqui ad Achas, dicẽdo, Pete tibi signũ à DOMINO deo tuo, de profundo pete, aut in altitudinem eius sursum. Dixitq; Achas, Non postulabo, nec tentabo DOMINVM. Dixit ergo, Audite igitur domus Dauidis, An parũ est, q de uobis molestia hominibus [uenit,] nisi & deo meo molesti sitis? Idcirco daturus est uobis signũ dominus ipse, Ecce uirgo illa cõcipiens & pariẽs est filium, & uocabis nomẽ eius Immanu El, butyro & melle uescetur, ut sciat auersari malũ, & eligere bonũ. Quia prius q puer iste sciat auersari malũ, et eligere bonũ, relinquetur terra quã tu detestaris, à duobus regibus eius. Adducet DOMINVS cum super te, tum super populũ tuũ, & super domũ patris tui tẽpora, qualia non fuerunt ab ipso die quo recessit Ephraim à Iuda, nẽpe regem Assyriũ. Fiet eodem tempore, ut DOMINVS sibilo annuet muscæ, q est ad finem fluminũ Aegypti, et api q est in terra Assyriorũ. Hæ omnes uenient & consident in uallibus desertis, et cauernis petrarũ, in omnibus casis, & in omnibus palatijs.

Promittitur Christus.
C
Matt. 1. d
Luc. 1. c
Status iudicialis.
4.Re.19.b

D Eo item tẽpore radet dominus nouacula mercede conducta, [nẽpe] transfluuianis, rege Assyrio, caput & pilũ pedũ, & etiam barbã detondebit. Futurũ etiam est eo tempore, ut uir nutriat bucculã armenti, & duas oues. Fietq; ut ob lactis qd faciunt, copiã, butyrũ edat, butyro enim & melle uescetur, quicunq; reliquus fuerit in terra. Erit quoq; illo tẽpore, ut omis locus in quo fuerint mille uineæ, mille argenteis [nummis coemptæ,] in uepretũ ac spinetum uertatur. Sagittis & arcu illuc ueniet, quoniam uepres & spinæ occupabũt uniuersam terrã: sic et omnes montes qui sarculo sarriebantur, non uenies illò metu ueprium & spinarum, sed mittetur illò armentum, & pecus conculcabit.

Contio VI.a

CAP. VIII.

A ET dixit ad me DOMINVS, Sume tibi paginã magnam, et scribe in eo stilo hominis Maher Schalal, Hasbas. Adhibui ergo mihi testes fide dignos, [nẽpe] Vriam sacerdotẽ, & Zachariam filiũ Berechię: accessi deinde ad insignẽ illam prophetissam, quę cõceperat et pepererat filiũ. Dixitq; DOMINVS ad me, Voca nomẽ eius Maher Schalal, Hasbas, qa prius q puer ille norit sonare Abi & Imi, tollet copias Damasci & spoliũ Samariæ ante

Suasoria et cõsolatoria oratio.

regem

Maher Schalal / Has-bas id est Celer ad praedam / Festinus spoliator.

Iudicialis status. regem Assyriorũ. Rursus loquutus est DOMINVS ad me, dicens, Quando
B quidē abhorret populus iste ab aquis Siloe sensim defluentibus, ipso aũt Rezin ac filio Romeliæ gaudet: idcirco ecce DOMINVS adducet super eum aquas fluuij fortes & ingentes, [uide licet] regem Assyriorũ cum omni potentia sua, qui superato undiq; alueo suo, & egressus ultra omnes ripas suas, redundabit in Iudam, refluens & trãsiens usq; dum collũ pertingat. Futurumq; est, ut extēsione alarũ suarum impleat latitudinē terræ tuæ ô Immanu El. Societatē inite ô populi, at inferiores eritis: auscultate qui in remotis estis regionibus, accingamini, at inferiores eritis: accingamini [inquam,] at inferiores eritis: inite consilium, & fiet irritũ: loquimini sermonē, sed non stabit, quoniã Immanu El [nobiscum
C deus.] Sic enim dixit DOMINVS ad me, Quũ manu [me apprehēderet, & me erudiret, quo minus incedam in uia populi huius, dicens, Ne dicatis, Coniuratio: ad omnia quũm populus iste dicit coniuratio, deinde à terrore
1 Pet. 3. eius ne formidetis, neq; [animo] frangamini. Quin potius DOMINVM exercituum ipsum sanctificate, is sit timor uester, is sit pauor uester. Is erit
Luc. 2. e sanctuarium, & †lapis offendiculi, &
Rom. 9. g petra ruinæ duabus domibus Israelis:
1. Pet. 2. b in laqueũ deinde, & in tendiculam ei
Duæ domus sunt Israel & Iuda. qui habitat in Ierusalē. Ad quæ multi impingent, corruent, contererentur, irretientur & capientur. Colligatio testimonij, obsignatio legis ~~[est]~~ in discipulis meis; expectabo DOMINVM,
Heb. 2. d q abscondit faciē suã à domo Iacob,
D sed pstolabor eũ. En ego & pueri q̃s dedit mihi DOMINVS, miraculo et portento [sumus] in Israele, à DOMINO exercituum habitante in monte Zion. Quod si dixerint uobis, Sciscitamini à pythonicis diuinis, q mussitant & ~~dissertant~~. An non [queq;] gens suos deos consulit? Num pro uiuis apud mortuos? Ad legem & testimonium [accedãt] ~~quibus lux deest, an nõ secundũ istum sermonē dicant.~~ Quã q neglexerit, indurabitur et esuriet. Cumq; esurierit, sese irritans, maledicet regi suo & deo suo. Suspiciet

sursum, & terrã spectabit, & ecce angustię & tenebrę, circumuolans angustia, & nebula circũfusa. CA. IX.

Etenim non expediet sese is q se in A angustias [huiusmodi] cõiecit, quē admodũ superiori tēpore [dũ] leuiter adfligebat terrã Sebulõ et terrã Naphtali, postea uero grauius adflixit, uia maris ultra Iordanē, in finibus gentiũ.
Populi q ambulãt in tenebris, uiderũt lucē magnã, & habitantibus in terra umbrę mortis, ijs affulsit lux. Multiplicasti gentē, at non magnificasti lętitiã. Lętati sunt corã te, quēadmodũ in messe gaudiũ [est,] & quemadmodũ exultant in diuisione prædæ [uictores.]
Quoniã iugum oneris eius, & uirgam Iud. 7. f
humeri eius, & uirgã exactoris eius cõfregisti, sicut temporibus Madian. Equidē omnis profligatio profligãtis [fit] strepitu tumultuoso, et uolutatio ne uestimenti in sanguine: [at hoc bellum] erit adustione & deuoratione ignis. Puer enim natus est nobis, fili- B
us [q;] datus est nobis, cuius imperiũ Ioan. 3.
erit super humero eius, & uocabitur nomē eius Admirabilis, Cõsiliarius, Deus, ~~Heros~~ fortis, Pater æternitatis,
Princeps pacis. Ad proferendũ impe- Regnum Christi
riũ, & ad pacē quę finē non habet, super soliũ Dauidis, & super regnũ eius [sedebit,] ut instauret illud et fulciat illud iudicio et iustitia, ab hinc usq; in
æternũ. Zelus DOMINI exercituũ fa- Epiphonema.
ciet hoc. Verbũ misit DOMINVS in Iacob, et cecidit in Israelē. Et ~~norunt~~ tum populus uniuersus Ephraim, tum habitatores Samarię in fastu et magnitudine cordis [sui,] dicētes, Lateritia corruerunt, sed quadro [lapide] ædificabimus: sycomori excisæ sunt, sed cedros sufficiemus. At DOMINVS roborabit hostes Rezin contra eum, & inimicos eius summatim congloba
bit, ut Syrus à fronte, & Palestini à C
tergo [adoriantur,] & Israelem toto rictu deuorent. Atq; in omni hoc non remittit ira eius, sed manus eius adhuc extenta est. Nam & populus iste non redit ad eum qui se percussit, & DOMINVM exercituum non quærunt, Excindet ergo DOMINVS de Israele caput & caudam, ramum & iuncum die uno. Senex & authoritate

* ANTICHRISTI TYPVS.

suspiciēdus,is est caput: propheta autem docens falso,hic cauda est.Et qui populum hunc dirigunt, seductores sunt: & qui diriguntur,deglutiuntur. Idcirco iuuenibus eorum non gaudet
D dominus, & pupillorum suorū ac uiduarum suarū non miserebitur,quia simul omnes hypocritæ sunt, & mala perpetrant, & omniū os loquitur nefaria. In omnibus istis non remittit ira eius, & manus eius adhuc extēta est. Quoniam ardet impietas, haud secus quàm ignis qui sentes & spinas deuorat,& qui exardet in uepretis condensis syluæ, sic conuoluētur superbiæ fumi.In ira DOMINI exercituum obscurata est terra, & erit populus ueluti fomentū ignis: nemo enim cuiquam parcit.Rapiet ad dextram, & esuriet: ad sinistram comedet,sed non satiabitur: comedet quisq; carnē brachij sui. Manasse ipsum Ephraim, & Ephraim ipsum Manasse,simul illi Iudam.In omni hoc non remittit ira eius, & manus eius adhuc est extēta. CA. X.

simplicitatem, vanitatem, nequitiam.

A VAe his qui decernunt decreta iniqua, & scribis qui scribunt molestiam,ut detrudant tenues à causa, & rapiāt iudicium pauperū populi mei, uiduas spoliāt, & pupillos deprędantur. Quid enim facietis in die uisitationis & uastationis de longinquo uenientis? Ad quem confugietis pro auxilio? & ubi relinquetis gloriā uestram? nisi fortè [quisquam ex uobis] incuruet se inter uinctos, & sub interfectis cadat.In omni isto non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extēta
B est.Heu Assur uirga furoris mei,is est baculus, in manu eorum indignatio mea,ad gentem hypocriticam mittam eum,& contra populū qui indignationem meam [commeruit] mandabo ei, ut auferat spolia, & diripiat prædam, ut redigat eum in conculcationem instar luti quod in plateis est.Ipse autem [rem] non sic perpendet,neq; sic cogitat cor eius,sed in corde eius est, ut gētes non paucas uastet atq; excindat. Dicit enim, An non principes mei simul [uniuersi] reges [sunt?] An non ut Charchemis,sic & Kalno? An non Hamath ut Arphad?An non Samaria
C erit ut Damascus? Quandoquidē uirtute mea paraui regna idoli, quorum sculptilia [plura ac præstantiora fuerunt] q̄ Ierusalē & Samariæ. An non quemadmodū feci Samariæ & idolis eius,Hierosolymis et simulachris eius facere potero? Futurum aūt est, quum dominus perfecerit uniuersum opus suum in monte Zion & in Ierusalem, uisitabo & fructum magnitudinis cordis regis Assur, & decorem celsitudinis oculorū eius. Sic enim dixit,In robore manus meæ feci [ista,] & in sapientia mea, intellectu enim præditus sum.Fines populorū sustuli, & penuaria eorum deprædatus sum, & sedētes uelut gigas detraxi. Manus mea inuenit copias populorū ueluti nidum, & ut colliguntur oua derelicta,sic collegi ego uniuersam terram, nec fuit qui uel alā motitaret,aut aperto ore mussitaret.Num gloriabitur securis aduersus eum qui ea secat?aut serra magnificabitur aduersus eum qui se tractat? [Quod perinde esset,] ac si uirga sese eleuaret contra eum qui ipsam fert, & baculus sese extolleret quasi lignū nō [esset.] Propterea mittet DOMINVS deus exercituum in pingues eius maciem, & sub gloriā eius incendium incendet,ut dum ignis incenditur. Erit
B autē lux Israelis ignis, & sanctus eius flamma, quę incēdet & deuorabit spinas ac uepres eius die uno: gloriam quoq; syluæ eius, & fertilissimi campi eius, & anima & carne cōsumabit, fietq; ut puluis teredinis. Arbores q̄que syluæ eius reliquæ ad eum numerum redigentur, ut puer eas conscribere possit. Eo tempore non ultra nitentur reliquiæ Israelis, & qui euaserunt de domo Iacob,eo qui se percussit,sed nitētur DOMINO sancto Israelis ~~ex fide~~ in veritate. Sear Iasub residuū Iacob ad deū fortem.Quoniā si fuerit,ò Israel,populus tuus sicut harena maris, residuum in eo reuertetur.Consummatio expolita affluens iustitia. Quoniam cōsummatam & expolitam [ecclesiam] faciet DOMINVS deus exercituum in medio totius terræ. Ideo sic dicit DOMINVS deus exercituum,Ne timeas popule meus qui in Zion habitas ab Assyrio, uirga quidem percutiet te, & baculum suum leuabit contra

tra

Margin notes: Luc. 12. — Chalene — Amos 6. — 4.Re.19.g — Infra 37.g — D — * — Allegorica sunt omia. — B — Residuū reuertetur. — Infra 18.f — F — * — Consolatio piorum.

* Consumptio finita inundabit iustitiam. Quoniam consumptionem finitam faciet Dominus &c

tra te in uia Aegypti: at post pusillum, minusq; pusillo furor & indignatio mea finietur ad ignominiã eorum. Excitabit DOMINVS exercituum contra eum flagellũ: quemadmodum in cęde Madianitarũ in petra Oreb, & uirgam suã leuabit super mare in uia Aegypti. Tũ quoq; fiet ut recedat onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, quinimo prę pinguedine laxabitur iugum eius.

Exod.14.c Iud.7.g

G Veniet ad Aiath, & transibit in Migron, apud Michmas recensebit arma sua. Transibũt uadũ, Geba noctu diuertẽt. Formidabit Rama, Gibeath Saulis fugiet. Hinni uoce tua filia Gallim, fac ut attẽdat Laisa, humilis Anathoth. Mota est Madmena, ciues Gebim cõfirmamini. Adhuc intra diem in Nob stabit, agitata manu sua [minitabitur] monti filiæ Zion, colli Ierusalem. Ecce DOMINVS deus exercituum amputabit pauore ramũ [istũ,] & procerę staturæ [arbores] excindentur, & sublimes humiliabuntur. Attondebuntur uepreta syluę ferro, & Libanus ipse per fortem cadet.

Describit expeditionem ac profectionem Assyrij in Iudæam.

Allegoricus sermo.

CAP. XI.

A TVm prodibit surculus de stirpe Iesse, & flos de radicibus eius nascetur, super quo spiritus DOMINI requiescet, spiritus sapientiæ & intelligentię, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientię & timoris DOMINI. Et faciet eum spirare timore DOMINI. Non ad aspectum oculorum suorũ iudicabit, neq; ad famã quę ad aures eius [adfertur] arguet, sed iudicabit cũ iustitia pauperes, & cũ æquitate arguet pro mansuetis terrę. Terram percutiet uirga oris sui, & spiritu labiorum suorũ interficiet impium. Erit autem iustitia cingulũ lumborum eius, & fides baltheus fœminũ eius.

Act.13.d

2.Thess.2.c

B Cõmorabitur lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit, identidem iuuencus, leo & pecus pingue simul [erunt,] & puer paruus minabit ea. Vacca & ursus pascentur, simul accubabunt catuli eorũ. Leo sicut bos paleas comedet. Delectabitur lactẽs aspidis antro, quumq; fuerit ablactatus in seret manũ suam in speluncam reguli. Non adficient malis, neq; uastabunt per omnem sanctũ montem meum, plena enim erit terra sciẽtia DOMINI, perinde ac dum aquæ maris [omnia] tegunt. Tunc quoq; usuueniet, ut radicem Iesse, (quę stat in signũ populorum,) gentes quoq; requirãt, eritq; requies ipsius gloria.

Infra 65.d

Roma.15.c

C Futurũ quoque est, ut illa die dominus secundo manũ suã admoliatur, ut possideat reliquum populi sui, quod reliquũ factum est ab Assyrio, ab Aegyptio, è Pathros, à Kusch, ab Elam, à Sinear, ab Hamath & ab insulis maris. Et attollet signũ gentibus, & colliget eiectos Israelis, & dispersos Iuda congregabit à quatuor plagis terræ.

D Abscedet zelus Ephraim, & hostes Iuda excindentur: Ephraim non æmulabitur Iudã, neq; Ephraim hostiliter premet Ephraim, sed inuolabunt in humerũ Palestinorum ad Occidentẽ, & simul deprædabũtur filios Oriẽtis: Edom & Moab manus suas [illis] submittent, & filij Amon illis parebunt. Et funditus excindet DOMINVS linguam maris Aegypti, et agitabit manũ suam super flumen in fortitudine uenti sui, & percutiet illud in septem torrentes, & efficiet eum pedibus permeabilem. Eritq; transitus reliquijs populi sui quę relicquæ erũt ab Assyrijs, quemadmodum factũ est Israeli eo tempore quo ascenderet ipse de terra Aegypti.

Exod.14.f

XII.

A ILlo die dices, Gratias ago tibi ô DOMINE, quoniã iratus eras mihi, sed mutato uultu misertus es mei. Ecce deus salus mea est, fidam eo, & non timebo. Quia fortitudo mea, & canticũ DOMINVS deus, & factus est salus mea.

Gratulatorium carmen est, sed uicẽ habet epilogi magnifice instructi.

Exod.15.a Psal.117.c

B Haurietis aquas in gaudio de fontibus seruatoris, & dicetis in illa die, Confitemini DOMINO, & inuocate in nominẽ eius, prædicate in populis cõsilia eius, memoresq; sitis, quoniam exaltatum est nomen eius. Psallite DOMINO, quoniam magnificum fecit: notum fit hoc in omni terra. Hinni & iubila habitatrix Zion, quoniam magnus est in medio tui sanctus Israelis.

CAP. XIII.

ONVS Babylonis quod contemplatus est Iesaias filius Amoz.

A SVper montem excelsum tollite signum, eleuate uocẽ ad eos, annuite

manu, ut ingrediantur portas principum. Ego præcepi sanctificatis meis, quin & heroes meos uocaui ad iram meam [exequendã,] quiq; gloria mea lætantur. Vox multitudinis in montibus instar populi ingentis, uox fragoris, [ac si] regna gentiũ coiuissẽt, DOMINVS exercituũ recenset exercitũ bellicũ. Veniũt de terra longinqua, de finibus cœlorũ, DOMINVS et uasa indignationis eius, ad uastandũ uniuersam terrã. Vlulate, q͂a prope est dies DOMINI, quæ tanq; uastatio ab omnipotẽte aderit. Idcirco omnes manus remittẽt, & omniũ mortalium

Apostropha ad Babylonios.

B corda liquescent. Terrebũtur compages, & dolores comprehendẽt eos: dolebunt ut parturiens, quisq; ad proximum suum obstupescet, facies eorum flãmas referũt. Ecce dies DOMINI sæuus aderit, & excandescentia atq; æstus nasi, ut redigat terram in solitudinẽ, & peccatores eius ex ea excindat. Nam & stellę cœlorũ & sydera eorum non splendebũt lumine suo. Obtenebrescet sol in ortu suo, & luna nõ lucebit lumine suo. Et uisitabo orbem ob malitiã, & impios ob iniquitatẽ eorum. Fastum superborũ compescã, & tyrannorũ elationem deijciam. Pretiosiorem faciã uirũ auro purgatissimo,

Describit iratũ dominum.
Ezec.32.b
Ioel.3.c
Matt.24.c
Mar.13.c
Luc.21.e
Ansam iræ ostendit.

C & hominẽ massa auri ex Ophir. Propterea concutiã cœlos, & terra loco suo mouebitur in excandescentia DOMINI exercituum, & in die caloris furoris eius. Et erit ceu caprea agitata, & ouis quam nemo colligit, quisq; ad populum suum respiciet, & quisq; ad terram suam confugiet. Quicunq; deprehendetur, confodietur: & qui se se defendere parat, cadet gladio. Infantes eorũ elidentur in conspectu eorum, domus eorũ diripientur, & uxores eorum uitiabuntur. Et ecce Medos excitabo in eos, qui argentum nihili reputant, nec auro oblectãtur. Arcus pueros elident, & fructus uentris non miserebuntur, nec oculus eorum

Psal.136.b

D parcet [natis] filijs. Et subuertetur Babylon, regnorũ ornamentũ, et splendoris Chaldæorũ decus, quemadmodum subuertit deus Sodomam & Gomorrham. Non sedebit in perpetuum, neq; habitabit usq; in sæculum & sæculum. Non figet ibi tabernaculum Arabs, neq; pastores illic [greges] accubare facient. Sed ibi cubabũt Ziim, & implebũt domus eorum Ohim, habitabuntq; ibi iuuenes struthiones, & saltabunt ibi Satyri. Alternis canent bubones in magnificis ædibus eorum, & dracones in palãtijs uoluptuosis. Atq; tẽpus eius prope adest, neq; protrahentur dies eius. XIIII.

Gen.19.c

Quia miserebitur DOMINVS Iacob, & eliget adhuc Israelem, & A
in terram eorum eos reducet, adiũgenturq; illis aduenę, iungenturq; domui Iaacob. Tollent eos populi, & introducent eos ad locum suum, possidebitq; eos domus Israel in terra DOMINI in seruos & ancillas. Et captiuos ducent eos quorum captiui fuerãt, imperitabuntq; suis exactoribus. Et fiet die illa quum DOMINVS requiem tibi dederit ab eo qui te adfligit, à tremore tuo, & à seruitute ista graui, quà seruitum est à te, sumes hoc dicterium super rege Babylonis, ac dices, Quomodo cessat exactor, cessat aurũ tributarium? Contriuit DOMINVS baculum impiorum, sceptrũ dominantium. B

Adijcitur aliquid de uocatione gentium ad ecclesiam.

[Qui baculus] percutit populos in indignatione plaga quæ non recedit, imperitat gentibus in furore, persecutionem patitur absq; miseratione. Quieta ergo ac tranquilla est omnis terra, iubilat læta uoce. Quin & abietes & cedri Libani de te lætantur, [dicentes,] Ab hinc quo tu iacuisti, nemo est qui ascendat ad incidendũ nos. Inferi subtus cõmoti sunt, ut tibi aduenienti occurrant, excitarunt tibi gigantes omnes hircos terræ, excitarunt [inquã] de solijs suis omnes reges gentium. Hi omnes alternis [te] celebrabunt, C
& dicent ad te, An & tu quoq; sicut nos uulneratus es, & nostri similis factus? Detractus est ad inferos fastus tuus, strepitus nablorum tuorum. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum [erunt] uermes. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer auroræ fili? ad terram adflictus es, qui gentes uulnerabas? Quũ tamen tu in corde tuo sic cogitaueris, Cœlos conscendam, superne secundum stellas dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte constituto,

stituto, in lateribus Aquilonis. Ascen
dam super altitudinem nubium, altissi
D mo æqualis ero. Veruntamen ad infe
ros detractus es, ad latera laci. Viden
tes te inclinabũt se ad te, ut [propius]
te considerent, [dicentes,] An ne hic
est uir iste qui tremefecit terram, & re
gna concussit? qui orbem deserto simi
lem reddidit? urbes eius excidit, uin
ctis eius domũ non aperuit? Omnes re
ges gentium, omnes [inquam] iacent
cum gloria quisq; domi suæ, tu autem
abiectus es de sepulchro tuo, ut surcu
lus abominandus, ueluti exuuiæ inter
fectorum qui ferro cõfossi sunt, descen
dentium ad lapides laci tanquã cada
E uer proculcatũ. Nõ eris socius sepul
turæ eorum, quoniam terram tuam ua
stasti, populũ tuum occidisti, non uo
cabitur in æternũ semen facinorosorũ.
Præparate filijs eius mactationẽ pro
pter parentum eorum iniquitatem, ne
[postliminio] surgant, & terram occu
pent, ac superficiem orbis arcibus cõ
pleant. Surgam contra eos, ait DOMI
NVS exercituum, & excindã nomen
Babylonis, & reliquias cum filijs &
F nepotibus, ait DOMINVS. Ponam
eam ut fibri occupent, & in stagna a
quarũ, scopa quoq; uastatrice uerram
eam, dicit DOMINVS exercituum.
Occupatio Quin & iurauit DOMINVS exerci
tuũ, dicens, Si non ut imaginatus sum
ita sit futurum: & [si non] ut statui, ita
sit firmum futurum, nempe ut & Assy
rium conterã in terra mea, & in monti
bus meis conculcem eum, & recedet
iugũ eius ab eis, & onus illius ab hu
mero eius abscedet. Hoc est consilium
quod decretũ est super uniuersam ter
ram, & hęc manus quæ extenta est su
per omnes gentes. DOMINO enim
exercituum [aliquid] constituente,
quis ipsum faciet irritũ? quumq; exten
G derit manum suam, quis eam reflectet?
Titulus. Anno quo mortuus est Ahas rex, fuit
onus istud. Ne læteris tu Palestina u
niuersa, q confracta est uirga eius qui
te percussit, nam de radice colubri na
scetur regulus, & fœtus eius erit pre
ster uolans. Et pauperes depascẽt pri
mogeniti fructus, & egeni secure ac
cubabunt. Porrò radicem tuam fame
enecabo, & reliquias tuas ipse occi

det. Vlula porta, clama ciuitas, lique 2.Reg.18.
facta est Palestina, uniuersa scilicet tu,
quoniã ab Aquilone fumus uenit, nec
est qui se subducat diebus festis eius.
Quid tum respondebitur nuncijs gen
tis? Quod DOMINVS fundauit Zi
on, & in illa fidutiam habebũt paupe
res populi eius. CAP. XV.
ONus Moab. Quoniã noctu uasta A
ta est Ar, Moab ad silentium reda Titulus.
ctus est. Quoniam in nocte uastata est
Kir Moab, ad silentiũ reducta. Ascen
dit in Baith & Dibon ad excelsa ad
flendũ, super Nebo & super Mediba Ierem. 48.f
Moab ululabit, in omnibus capitibus Ezech.7.e
eius est caluitium, omnis barba deton
sa est. In cõpitis eius sacco sunt accin
cti, in tectis autem eius & plateis eius
quisq; ululabat, atq; in fletũ soluebã
tur. Vociferabatur Hesbon & Elea
le, ut uox eorum usq; ad Iahaz audire
tur, & ob id expediti Moab uocifera
bãtur, animus eius doluit. Cor meum
uociferabatur propter Moab, fugitiui
eius ad Zoar uitulã trimã, quoniã per
cliuũ Luhith cũ fletu ascendebant, ea
enim uia quæ Horonaim [ducit] cla
morẽ cladis excitabant. Quoniã aquę B
Nimrim desolatæ erãt, unde & uiride
exaruit, defecit herba, olus nullũ supe
rat. Ad eundem modũ quidquid reli
quum fecerant, & quod reposuerant,
Arabes super torrentẽ deportabant.
Quia clamor pmeabat terminos Mo
ab, ut ab Eglaim usq; ad Beerelim o
mnia unus essent ululatus. Quoniã a
quæ Dimon cruoris erãt plenę, quo
niã ponã super Dimon additamenta,
his q euaserũt Moabitis & reliquijs
regionis leonem. CAP. XVI.
MIttite agnũ domiatori terrę de Se A
la deserti ad montẽ filię Ziõ. Ete 2.Reg.3.
nim quemadmodũ auis uaga nido eie
cta, sic erunt filiæ Moab ad uada Ar
nonis. Aduocate consiliũ, facite decre
tum, pone umbrã tuam ueluti noctem
in ipso meridie, absconde propulsos,
& uagos ne prodas. Habitẽt apud te
profugi mei, Moab sis tu illis latibulũ
à facie uastatoris, quoniã cessauit emũ
ctor, defecit uastator, consumptus est
cõculcator de terra. Et soliũ prepara B
bitur in beneficentia, sedebitq; sup eo
in ueritate in tẽtorio Dauidis, iudicãs,

inquirens iudicium, & accelerans iustitiam. Audiuimus superbiam Moab ꝙ supra modũ fastuosus sit, arrogãtia eius, fastu eius & furor eius lacerti eius non respondent. Idcirco ululabit Moab ad Moab, uniuersus ipse ululabit, ad dolia Kir Haræscheth gemite, attamen percussi, quoniam arua suburbana Hesbon excisa sunt, uineas Sibma domini gentium conculcarunt, electissimæ propagines eius usqꝫ ad Iaaser pertigerunt, errarũt in deserto, palmites eius abiecti iacuerũt, mare trãsmittentes. Propterea in fletu meo deflebo Iaaser, uineta Sibmæ, irrigabo te lachrymis meis ô Hesbon & Elealе, quoniã super æstiuos fructus tuos, et super messem tuam celeusma irruit.

Iere. 48. c

C

Ibidem.

Sublatum est gaudiũ et exultatio tam de agro culto ꝙ de uinea, ut neqꝫ exultetur neqꝫ iubiletur. Vinũ in torcularibus non calcabit calcator, celeusma quiescere feci. Idcirco uiscera mea instar cytharę remurmurãt propter Moab, & uenter meus ob Kir Hares. Fiet autem, ut Moab uidens [frustra] laborare in excelsis, proficiscetur ad sanctuarium suum ad orandũ, sed non poterit.

D

Epilogus.

Hic est sermo quem loquutus est hactenus DOMINVS super Moab. Nunc aũt loquutus est DOMINVS hoc modo, In tribus annis, ueluti annis mercenarij uilescet gloria Moab cum omni pompa eius quę multa est, & reliquiæ plus ꝙ paucæ erunt, atqꝫ hæ inualidæ.

CAP. XVII.

A

Caput Syriæ Damascus: ponitur ergo ꝓ toto regno urbs metropolis.

ONus Damasci. Ecce Damascus sublata est ne sit ciuitas, & erit uasta ruina. Vrbes Aroër derelictæ gregum erunt, accubabunt, & nemo exterrebit. Cessabit & munitio ab Ephraim, & regnum à Damasco, & reliquiæ Syrorũ similes erunt gloriæ filiorum Israelis, dicit DOMINVS exercituum. Erit quoqꝫ eodem tempore, ut attenuetur gloria Iacob, & crassitudo carnis eius macrescat. Erit ac si quis messem adhuc stantẽ congreget, is brachio quidem suo manipulos demetit, contingit aũt quum comprehendit manipulos in ualle Rephaim ut spicilegium reliquũ faciat in ea. Similis ꝙqꝫ destringenti oleam, [qui reliquas facit] duas aut tres baccas in summo fastigio, quatuor autem uel quinqꝫ in ramis eius frugiferis, dicit DOMINVS deus Israelis. In tempore illo respiciet homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israelis contuebuntur. Et non respiciet ad aras opus manuum eius, & ea quæ fecerũt digiti eius non intuebitur, neqꝫ lucos, neque simulachra. Illa die erunt ciuitates eius munitæ, ut dum derelinquitur uirgultum & ramorum arboris à facie filiorum Israelis, & eris desolata. Quandoquidẽ oblita es dei salutis tuæ, & fortis petræ tuæ non meministi, idcirco plantabis plantationes [tuas] amœnas, & insitionem alienam conseres. Quo die tu plantabis, magno quidem studio satages: & mane quũ conseris, curabis ut fructum edat: at quo die metendus & possidendus erit [fructus,] cumulatim [demetes] dolorem desperatum ac ærumnosum. Heu multitudo populorũ multorũ, instar maris tumultuantium, & strepitus populorũ instar strepitus aquarũ immanium frementium. Frement populi instar fremitus aquarum multarũ, sed increpabit eam, & fugiet procul, et persequutionem sustinebit, ut puluis montiũ ante uentũ, & sicut globus ante turbinem. Ad uesperam ecce turbatio, antequam uero aurora oriatur nusquam [apparet.] Hęc est pars eorum qui nos deprædantur, & sors eorum qui nos diripiunt.

B

C

D

CAP. XVIII.

A

VAe terræ nassæ alatæ quæ est trãs flumina Kusch, mittẽti legatos per mare, & in uasis iunceis in superficie aquarũ. Ite [inquiẽt] nuncij ueloces, ad gentem distractã & expilatam, ad populum formidabilem ab eo [tempore] & deinceps, gentem auide expectantem & cõculcatam, cuius terram flumina diripuerunt. Omnes uos qui orbem incolitis, incolæ scilicet terræ, [attenti estote,] ut quum signũ sublatum fuerit in montibus uidebitis, & quũ cornu classicũ canitur, audietis. Quoniã sic dixit DOMINVS ad me, Quiescam & contemplabor in habitatione mea firma, perinde ac calor exiccans post pluuiam: & sicut nubes rorulenta in calore messis. Quoniã ante messem quũ fructus maturi esse deberent,

B

rent, adhuc immaturus est: & dum ma turescere [deberet,] floret, tũ [agrico la] excindit malleolos falcibus, & ꝑ
C pagines reiectiles incidendo tollit. Re linquuntur [itaq;] simul uolatili mon tium & bestijs terræ, ut super eum aui tium æstiuet, & cuncta bestia terrę su per eum hyemet. In tempore isto addu cetur munus DOMINO exercituũ, populus distractus & expilatus, & à populo formidabili ab eo [tempore,] & deinceps, gens auide expectans & conculcata, cuius terrã flumina diri piũt, ad locũ nominis DOMINI ex ercituũ montẽ Zion. CA. XIX.

A ONus Aegypti. Ecce DOMINVS uehitur super nubem leuem, & ue niet in Aegyptũ, uacillabuntq; idola Aegypti à facie eius, & cor Aegypti in ipso liquescet. Et committã Aegy ptios cũ Aegyptijs, ut pugnet quisq; cum fratre suo, & quisq; cũ proximo suo, ciuitas contra ciuitatem, regnum contra regnũ. Et euacuabitur spiritus Aegypti intra ipsam, & consiliũ eius deglutiam, tum inquirent apud idola, & apud magos, & apud pythones, et apud diuinos. Et tradam Aegyptũ in manũ domini crudelis, & rex uiolen tus imperitabit eis, dicit DOMINVS deus exercituum. Deficiẽt aquæ à ma ri, et fluuius exiccabitur atq; arescet. Elongabuntur flumina, exhaurientur & exiccabuntur riui aggeris, marce-
B scẽt calamus & iuncus. Virentes her bæ ad riuos, & iuxta littus riui, atq; omne quod seminatũ fuit ad riuos, are fiet & propulsabitur ut non sit. Mœre bunt piscatores, lugebunt omnes qui hamũ in riuum eijciunt, & labefactati erunt expandentes uerriculũ super fa ciem aquarũ. Erubescent qui linum fa ciunt & sericũ, & nassas plectẽtes. Et omnes qui faciunt stagna, nempe uiua ria, conterẽtur sagenę eius. Atqui stul ti sunt principes Zoan, sapientiũ con siliariorũ Pharaonis consiliũ stultum est. Quomodo [ergo] dicitis ad Pha raonem, Ego de sapientum, ego de pri scorum regum stirpe prognatus sum? Vbi nam, ubi sapientes tui? Exponant quæso tibi, num sciant quid statuerit DOMINVS exercituum super Ae gyptum. Desponderunt animum prin cipes Zon, seducti sunt principes Noph, seduxerunt Aegyptum, angu lum baculos eius. Miscuit DOMINVS C
in medio eius spiritum diuaricantem, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, perinde ac dum ebrius erro re circumagitur in uomitu suo. Nec e rit Aegypto opus quod faciat siue ca put, siue cauda, siue ramus, siue iũcus. Illa die erit Aegyptus sicut mulieres, horrebit ac pauebit à facie agitatę ma nus DOMINI exercituum quam mo titabit super ipsam. Terra quoq; Iuda Aegyptijs terriculamentum erit, ut o mnis qui meminerit eius, ab hac pa ueat propter consiliũ DOMINI ex ercituum quod cõsultat super eam. In die illa erunt quinq; ciuitates in terra Aegypti, quæ loquentur lingua Cha naanica, & quæ iusiurandum præstẽt DOMINO exercituũ. Vna [ex his] uocabitur Ir Hæres. In die illa erit al tare DOMINO in medio terrę Aegy ptiacæ, & statua DOMINO iuxta terminũ eius, ut sit in signũ & testimo nium DOMINO exercituum in ter- D
ra Aegypti, quia clamabũt ad DOMI NVM metu oppressorum, & mittet eis seruatorem & magnatem, & liberabit eos. Cognoscetur DOMINVS ab Aegyptijs, [contrà] cognoscẽt Aegy ptij ipsum DOMINVM in illa die, et colẽt [eum] hostijs & muneribus, uo uebuntq; uotum DOMINO, & red dent. Percutiet itaq; DOMINVS Ae gyptũ percutiendo & sanãdo, conuer tenturq; ad DOMINVM, & propi tius erit eis, ac sanabit eos. In die illa tritũ erit iter ex Aegypto in Assyriã, & cõmeabunt Assyrij ad Aegyptios, & Aegyptij ad Assyrios, & colent [DOMINVM] Aegyptij cum Assy rijs. In die illa erit Israel tertius Aegy ptio & Assyrio, benedictio in medio terræ, cui benedixit DOMINVS ex ercituum, dicẽs, Benedictus populus meus Aegypti, opus manuũ mearum Assyrius, hæreditas autem mea Israel.

CAP. XX.

A ANno quo uenit † Tharthan Aso tum, (quũ misisset eum Sargon rex Assyrię,) oppugnauit Asotum, cepis setq; eam, eo [inquam] tempore locu tus est DOMINVS per manũ Iesaiæ

Idololatria & superstitio Aegyptiorũ portentosa taxata.

Taxantur Aegyptij q̃d sibi sapientiam arrogarunt.

B

filij Amoz in hanc sententiam, Vade, & adime saccũ de lumbis tuis, & detrahe calceamẽtum tuum de pedibus tuis. Qui faciebat hoc, nudus & discalceatus incedens. Et dixit DOMINVS, Sicut incedit seruus meus Iesaias nudus & discalceatus, trium an-

B norum signũ & portentum super Aegyptum & super Aethiopiã: sic aget rex Assyriæ captiuos Aegypti, & trãsmigrationem Aethiopiæ, pueros & senes nudos & discalceatos, discoopertos natibus, ~~pudenda, [scilicet]~~ (in ignominiam) Aegypti. Et perterrefiẽt atq; pudore suffundentur ab Aethiopibus in quos respiciunt, & ab Aegyptijs de quibus gloriantur. Et dicet habitator insulæ huius eadem die, Ecce tale est præsidium nostrũ, quò confugimus auxilij causa, ut liberaremur à facie regis Assyrij, & quomodo euaderemus nos?

Contio XV.

CAP. XXI.

A — Babylonijs ꝓpheta uastitatem & cladem per Medos & Persas futuram uiso quodam denunciat.

ONus deserti maris. Visum prædurum mihi indicatum est, nõ aliter quàm quum procella ab Africo lata, à deserto terra horribili adueniat. Præuaricator, præuaricatori: uastator, uastatori. Ascende Elam, obside Mede, ego cessare faciã omnem gemitũ eius. Idcirco impleti sunt consternatione lumbi mei, tormina inuaserunt me instar torminum parturientis, audiendo concidi, uidẽdo obstupui. Cor meum palpitat, horror perterrefecit me, crepusculum desiderij mei posuit mihi in

B horrorem. Adornare mensam, circumspicere lucernam, comedere, bibere. Surgite principes, ungite clypeum. Quoniam sic dixit dominus ad me, I, constitue speculatorem, qui quod uiderit, nunciet. Ille ergo quum contemplatus esset contemplatione multa & diligenti, uidit par equitum, quorũ alter asino, alter uero camelo ueheba-

C tur. Et †clamabat leo, Ego ò here mi

Abac.2.a — ad excubãdum steti iugiter per diem, ego quoq; ad custodiam meam constiti per totam noctem, & ecce hic uenit eques quidã, par equitũ [uidelicet,]

Iere.51.a — & respondit, ac dixit, † Cecidit, ceci-

Apoc.14.b — dit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contriuit ad terram. Tritura mea & filius areæ meæ, quæ audiui à DOMINO exercituum deo Israelis nũciaui uobis. Onus Duma. Clamat [quispiam] ad me de Seir, Custos, quid de nocte? Custos, quid de nocte?

D Dixit custos, Venit mane, et etiã nox: si interrogaueritis, interrogate: reuertimini, uenite. Onus contra Arabiam. In saltu ad uesperam pernoctabitis, in uijs Dedanim, ò ciues Thema obuiam proferte aquas sitiẽti, pane suo occurrite profugo. Quia à facie gladiorum profugi facti sunt, à facie gladij districti, & à facie arcus intenti, & à facie ingrauescentis prælij. Sic enim dixit ad me DOMINVS, Adhuc intra annum, iuxta annos mercenarij, deficiet omnis gloria Cedar. Et reliquus numerus iaculatorũ fortium de filijs Cedar imminuetur, quoniam DOMINVS deus Israelis loquutus est.

Inhumanitatem in eis taxat, quod Israelitis fugiẽtibus nõ occurrerẽt, sed eos potius malis afficerent.

Contio XVI.

CAP. XXII.

A ONus uallis uisionis. Quid tibi hic [negotij] est, ut uniuersa conscenderis super tecta? Plena tumultuum, urbs tumultuosa, ciuitas [olim] exultans. Interfecti tui non occisi gladio, neq; bello mortui sunt. Omnes duces tui pariter profugi facti sunt ab arcu, uincti sunt, omnes deprehensi tui uincti sunt pariter, & longissime aufugerunt. Idcirco dixi, Auertite [oculos] à me, ut amaro fletui indulgeam: ne urgeatis ut me consolemini super uasta-

B tione filiæ populi mei. Hæc enim dies est perturbationis, conculcationis, ac perplexitatis domino deo exercituũ in ualle uisionis, murum diruente, ut fragor in montibus [reboet.] Elã fert pharetram, currus cum equitibus [accinguntur,] parietes clypeis nudantur. Electissima uallium tuarum plena fuit curribus, & equites incunctanter portas adoriebantur. Reuelauit operimentum Iuda, & respexisti in die illa ad armamentarium domus saltus.

C Sed & rimas ciuitatis Dauidis uidistis quòd multæ essent, collegistis aquas piscinæ inferioris. Domus quoq; Ierusalem numerastis, & domus diruistis ut murum muniretis. Quin & lacum fecistis inter duos muros pro aquis piscinæ ueteris, non habita ratione eius qui eam fecit, neq; respexistis ad eum qui eam iam olim finxit. Et uocauit

D DOMINVS deus exercituum in die illa

Taxat fiduciã in munitiones, non munitiões.

illa

illa ad fletum & planctū, ad caluitium
& ad cincturam sacci, & en lætitia &
gaudium, cædendo boues, oues ma-
ctando, edendo carnes, & bibendo ui
num, edere, bibere, cras enim morie-
Sap.2.b mur. Et reuelatum est [id] in auribus
1.Cor.15.d DOMINI exercituum, non expietur
uobis hæc iniquitas, donec moriami-
ni, dicit DOMINVS deus exercituū.
Sic quoq; dixit DOMINVS deus exer
cituum, I, ingredere ad præfectū istum
B super thesaurū, [nempe] ad Sobnam,
qui præfectus est prætorio, [& dic ad
eum,] Quid est tibi hic? & quis tibi
hic? quod tibi sepulchrum hic excide
ris: (exciderat [nempe] sibi excelsum
sepulchrum, & constituerat sibi in pe-
tra cubile,) ecce DOMINVS proij-
ciet te proiectione ô tu heros, & ami-
ciendo amiciet te, circumligando cir-
cumligabit te fascia, ueluti trochū in
terram spatiosam [proijciet te:] isthic
morieris, isthic [erit] pompa quadri-
garum tuarū, tu ô dedecus domus do-
mini tui. Propulsabo te de statione
tua, atq; de ordine tuo mouebo te. Fiet
autem illa die, ut uocem seruū meum
F Eliakim filiū Hilkiæ, & induam eum
ueste tua, baltheoq; tuo eum cingam,
& magistratū tuum tradam in manus
eius. Is erit pater tum ciuium Hieroso
Iob 12.d lymæ, tum domus Iudæ. Clauem do-
Apoc.3.b mus Dauidis ponam super humerum
eius, q aperiet, & nemo claudet: clau
det, & nemo aperiet. Et figam eum cla
uum in loco fideli, & erit in sedem glo
G riæ domui patris sui. Et pendebunt ab
eo omnis gloria domus patris ipsius,
stirpes, et posteri, omnia uasa minora,
tum crateres, tum uniuersa instrumen-
ta musica. In die illa dicit DOMI-
NVS exercituum, recedet clauus iste
qui fixus fuit in loco fideli, euelletur
& cadet, & pessum ibit onus quod ab
eo [pendet,] quia DOMINVS lo-
quutus est.

CAP. XXIII.

A ONus Tyri. Vlulate naues Thar-
sis, quia uastata est, ut ne domus
quidem [supersit,] non ultra uenient
de terra Kittim, reuelatum est eis. Si-
lete habitatores insulę, negotiator Zi
donis, mare transmittens, te implebāt.
Et in aquis multis semen Sihor, &
messis fluminis prouentus eius, fuitq;
emporium gētium. Erubesce Zidon, B
quoniam dixit mare, fortitudo maris,
dicens, Non parturiui, nō peperi, nec
educaui adulescentes, nec euexi uir-
gines. Quū rumor ad Aegyptios [per
uenerit,] perinde ad istum rumorem
dolebit ut Tyrus. Transite in Thar-
sis, ululate habitatores insulę. An non
hæc gloriatio uestra est? cuius uetu-
stas ab antiquis diebus est, ducet eam
pedes eius, ut peregre proficiscatur ha
bitatum. Quis consultauit hoc super
Tyrum illam coronatam? cuius nego-
tiatores principes sunt, cuius institu-
res inclyti terræ. DOMINVS exer-
cituum consultauit hoc, ut prophana-
ret fastum omnis magnificētię, ut igno
miniosos redderet omnes inclytos ter
ræ. Transi terram tuam instar flumi- G
nis filia Tharsis, non est cingulum am
plius. Manum suam extēdit super ma
re, concussit regna, DOMINVS man
dauit aduersus Chanaan, ut uastaret
robora eius, & ait, Non ultra luxu ex
ultabis uim passa uirgo filia Zidon.
Surge, transi Kithim, nec isthic requiē
tibi dabit. Ecce terra Chaldæorum,
talis populus non fuit, Assur fundauit
eam eis qui uasta loca inhabitabant,
erexerunt arces eius, destruxerunt pa
latia eius, & redegit eam in ruinam.
Vlulate naues maris, quoniam uasta-
tum est robur uestrum. Erit autem in
die illa, ut obliuioni tradatur Tyrus D
annis septuaginta, iuxta dies unius re
gis: post septuaginta annos usuueniet
Tyro, quod meretriculę psaltrię, [cui
dicitur,] Sume citharam, & circumi
ciuitatem ô scortum obliuioni tradi-
tū, argute pulsando, & omnigena car
mina cantādo, tui memoriam refrica.
Exactis autem septuaginta annis, uisi Act.21.
tabit DOMINVS Tyrum, reuerte-
turq; ad mercedem suam, & exercebit
commertia cum omnibus regnis quæ
sunt super faciem terræ: attamen nego
tiatio eius ac merces eius sacrosanctæ
erunt DOMINO: non reponetur ne- Psal.45.
gotiatio eius, nec recondetur, sed erit Verus diui
eorū qui habitāt ante DOMINVM, tiarū usus.
ad comedendum ad saturitatem, & ad
operimentum senum.

XXIIII.

ECce DOMINVS euacuat terrā, A
& discerpit eam, deprauat faciem

Osee 4.b eius, & dissipat habitatores eius. Et erit sicut populus, sic sacerdos: sicut seruus, sic dominus eius: sicut ancilla, sic domina eius: sicut emptor, sic uenditor: sicut fœnerator, sic fœnus accipiens: sicut debitor, sic qui ei dat fœnus. Euacuando euacuabitur terra, et direptione diripietur, quoniã DOMINVS loquutus est hũc sermonem. Luxit, defluxit terra, deformatus est & defluxit orbis, deformati sunt sublimes populi terrę. Terra hypocrita est sub habitatoribus suis, quoniã transgressi sunt leges, ~~mores~~ immutarũt, & fœdus sempiternum irritum fecerunt.

Synthesis.

B Idcirco execratio consumpsit terram, & deliquerunt habitantes in ea, propterea incaluerunt habitatores terræ, paucicꝫ mortaliũ reliqui facti sunt. Luxit mustum, deformatæ sunt uites, ad gemitũ tracti, quicuncꝫ læto fuerant corde. Cessauit gaudiũ tympanorum, desijt strepitus lætantiũ, cessauit cithаræ iucunditas. Non bibent uinũ cum cantico, sicera amara erit ijs qui eam bibent. Cõtrita est ciuitas uanitati [dedita,] clausa est om̃is domus, ne quis ingrediatur. Clamor est in plateis super uini [penuria,] obtenebrescet omne gaudiũ, migrabit gaudiũ terræ. In urbibus relinquetur uastitas, et portæ deuastatione percutientur.

C Quoniam sic erit in medio terræ, in medio populorũ, ~~ac si quis oleas [residuas] decutiat, aut faciat cõsummata uindemia, racemationẽ~~. Hi attollent uocem suam, iubilabunt, in magnificẽtia DOMINI uociferabuntur de mari. Proinde glorificate in uallibus DOMINVM, in insulis maris nomen DOMINI dei Israelis. Ab ala terræ cantica audiuimus, decus iusto. Et dixi, Macilentia mea mihi, macilentia mea mihi. Heu me, præuaricatores præuaricati sunt, præuaricatione pręuaricatores pręuaricati sunt. Pauor ~~ergo~~ & fouea, ac laqueus super te ô habitator terræ, ut qui fugiat à uoce terrifica, incidat in foueam: & qui è fouea ascenderit, laqueo capiatur, quoniã fenestrę supernę aperientur, & concutientur fundamenta terræ.

Supra 17.

Iere. 48.g

D Vehementer crepabit terra, grauiter rumpetur terra, atrociter cõmmouebitur terra. Nutãdo nutabit terra sicut ebrius, & trãsferetur sicut tabernaculũ nocturnũ, ingrauescet super eam p̃uaricatio eius, cadet ut postea nunquã resurgat. Erit & [hoc] illa die, uisitabit DOMINVS exercitũ supernũ in excelso, & super reges terræ qui sunt super terrã, & colligentur quemadmodũ uincti solent colligi, in lacũ atcꝫ in carcerem includentur, & post multos dies uisitabuntur. Erubescet luna, pudefiet sol, quum regnabit DOMINVS exercituum in monte Zion & in Ierusalẽ, & [quum fuerit] gloriosus corã seniorib. suis. XXV.

A DOmine deus meus es tu, exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniã ~~designasti~~ admiranda, cõsilia ~~[tua sunt] procul uere & firmiter~~. Quoniã tu ciuitatẽ in aceruũ redegisti, urbem munitã in ruinam, palatiũ alienorũ, ut non sit ciuitas, necꝫ in æternũ restituatur. Quo fit ut populus robustus te glorificet, ciuitas gentiũ tyrãnicarum te timeat. Tu enim fuisti forte pręsidiũ pauperi, robustũ præsidiũ egeno dum in angustijs esset, refugiũ à nymbo, umbraculũ ab æstu, quoniam spiritus uiolentorum tyrannorũ nymbi instar est qui in murum [irruit: &] ut æstus in loco siticuloso: strepitum alienorũ humiliabis, æstũ nube umbratili, propaginem tyrannorũ amputabis. Et faciet DOMINVS exercituũ omnibus populis in monte isto, conuiuiũ pinguiũ, conuiuiũ ~~fecium~~, de pinguibus medullatis, ~~fecibus~~ defecatis. Tollet quocꝫ [DOMINVS] in monte isto faciem inuolucri, quod inuolucrum est super omnes populos, & operimentũ quod oppãsum est omnibus gentibus. Mortem absorbet uincendo, & absterget DOMINVS deus lachrymã à cũctis faciebus, & opprobriũ populi sui auferet ab uniuersa terra, quoniam DOMINVS loquutus est. Et dicet in die ista, En hic est deus noster, expectauimus eum, & seruauit nos. Hic est DOMINVS quẽ expectauimus, exultabimus & lætabimur in salute eius. Quia manus DOMINI intenta est monti huic, & exteretur Moab sub ipso, quẽadmodũ exteritur collectio palearũ in sterquiliniũ. Expandet nempe manus suas in medio eius, quemadmodũ natator

B

Per antithesim impiorum pœnæ & piorum premia opponuntur. Apo. 7.d 21.b

C

D

tor extendit ad natandũ, & deprimet fastũ eius sub axillis manuũ suarum. Munitionẽ denique & altũ presidiũ murorũ tuorũ inclinabit, deprimet, ac ad terrã in lutũ usque deijciet. XXVI.

A IN die illa cantabitur carmen hoc in terra Iuda, Vrbs fortis nobis est, salus ponet muros & propugnaculum. Aperite portas, ut ingrediatur gens iusta, seruans fidei. Figmento fulto seruabis pacem, pacem [inquam,] quia in te speratum est. Sperate in DOMINUM in sempiternũ usque, quia in DOMINO deo est petra perpetua, quia humiliat habitatores excelsi, ciuitatẽ altam deijciet, prosternet eam ad terrã, & deducet eam ad lutum usque, ut pes eam calcet, pedes pauperis, gressus tenuium. Semita iusti recta est, tu ô recte

B uiam iusti ponderas. Quin & in uia iudiciorum tuorũ ô DOMINE te expectamus, ad nomen tuum, & ad memoriam tuam est desideriũ animę. Animo meo per noctem te desidero, & spiritu meo qui in me est ad te maturo. Nam cum iudicia tua [edita fuerint] in terra, discunt iustitiam qui orbem inhabitant. Impius etiã beneficijs affectus non discit iustitiã, sed in terra plana inique agit, & non uidebit maiestatem DOMINI. O DOMINE [cũ] exaltatur manus tua, non uident, sed uidebunt [aliquando,] & pudefient æmulatione [quadam] populi [tui,] quin igne hostiũ tuorũ deuorabis eos. DOMINE præparato nobis pacem,

C quandoquidẽ tu quoque omnia opera nostra nobis operatus es. O DOMINE deus noster, [illegible] domin[illegible] nobis domini præter te, duntaxat tamen tui nominis & tui recordamur. Mortui non uiuent, & uiolenti tyranni non resurgent, idcirco quod uisitasti & exterminasti eos, atque perdidisti omnẽ memoriã eorũ. Addidisti genti ô DOMINE, addidisti genti, glorificatus es, prorogasti omnes terminos terræ. Visitarũt te ô DOMINE in angustijs, clamor murmuris disciplina tua [est] eis. Quẽadmodũ quæ uterum fert, quum ad pariendũ appropinquat, parturit, & clamat in doloribus suis: sic nos fuimus

D in cõspectu tuo ô DOMINE. Concepimus, parturiuimus, at ueluti uẽtum enixi sumus, salutes terræ non factæ sunt, neque cadent habitatores orbis. Mortui tui uiuent, & [quemadmodũ] corpus meum resurgẽt. Expergiscimini & iubilate habitatores pulueris, quoniã ros herbarũ uirentium ros tuus, & terra uiolentorũ tyrannorum tu deijciet. I [ergo] popule mi, & ingredere in penetralia tua, & post te claude ostia tua, lateas paululũ uel ad momentum, donec prætereat indignatio. Ecce enim DOMINUS egreditur de loco suo usitatũ iniquitatem habitatorum terræ, & proferet terra sanguines suos, neque occulet ultra interfectos suos. CAP. XXVII.

Prou. 4. 5. 26.

Antithesis.

Alloquitur mortuos.

Iterum alloquitur deũ.

Propheta oppressos alloquitur.

Patientia sanctorum.

Mich. 1. a

A IN die illa uisitabit DOMINUS gladio suo duro, grandi & robusto Leuiathan serpentẽ uectẽ, & Leuiathan serpentem contortũ, & trucidabit draconem qui in mari [est.] In illa die canite alternis uineæ Hemer. Ego DOMINUS custodio eam, ac tempestiue irrigo eam, ne forte uisitet eam, custodio eam die ac nocte. Iracundia nõ est mihi, Quis me reddat ut sim uepris et spina in bello? ut iniquius quid cõtra eam designem, & eam simul incẽdam? Aut [quis] cõpellat fortitudinẽ meã, ut pacem mihi faciat, pacẽ mihi componat?

B Veniunt [dies in quibus] radices aget Iacob, pullulabit & florebit Israel, ut prouentus [eius] faciem orbis impleat. Num iuxta percussionem percutientis eum percussit illum? Num iuxta cædem cædentiũ eum cæsus est? In mẽsura dum amandas eam, iudicio ages cum ea, abstulit in uento suo graui in die Euri. Propterea in hoc expiabitur iniquitas Iacob, et hic omnis fructus quum aufert peccatum eius, quum ponit ipse omnes lapides aræ ut lapides ruderis confractos, ut non resurgant luci & imagines.

C Cum ciuitas munita solitaria erit, speciosa dimissa atque derelicta instar eremi, ut uitulus ibi pascat, ibi cubet, & palmites eius absumat. Quũ exaruerint palmites eius, confringentur, mulieres uenientes inflammant eam, quoniã non est populus intelligens, idcirco is qui eum fecit, non cõmouebitur erga eum miseratiõe, nec miserebitur eius fictor eius. Erit quoque illa die, excutiet DO

D

MINVS ab alueo fluminis, usq; ad flumen Aegypti, & uos ô filij Israel sigillatim cõgregabimini. Et erit in die illa, clangetur tuba magna, & uenient qui perierant in terra Assyria, & qui profugi erant in terrã Aegypti, & adorabunt DOMINVM Hierosolymis in monte sancto.

XXVIII.

A Tribus capitibus hũc sermonẽ absoluit.

VAe coronæ superbiæ temulentorũ Ephraim, & deciduo flori decoris gloriç eius, quç super caput est uallis opimç, percussorum uino. Ecce fortis et robustus domini ueluti nymbus, grandinis & turbo confringens, ueluti nymbus aquarũ ualidarum inundantium, ualide in terrã se demittet. Pedibus conculcabimini ô corona superbiæ temulentorum Ephraim. V suq; ueniet deciduo flori decoris gloriç eius, quæ est in capite uallis opimæ, quod præcoquo fructui anteq̃ autumnus

B adest, quem simul atq; uidit aliquis, dum adhuc in manu est eum deuorat. In die illa erit DOMINVS exercituum ad coronã decoris, & diadema gloriæ reliquijs populi sui. Et in spiritum iudicij sedenti super tribunal, & in robur transferentibus bellũ ad portam. Et etiã illi in uino perplexi sunt, & in sicera aberrarũt, sacerdos et propheta perplexi sunt ob siceram, obruti uino, errant ob siceram, perplexi sunt in uidendo, uacillant in decernendo. Nam omnes mensæ ita oppletæ sunt uomitu & sordibus, ut nullus locus

C [supersit.] Quem igitur docebit scientiam? & quem faciet intelligere auscultationem? ablactatos [primum,] & ab uberibus auulsos? Quia præcepta ad præceptũ, præcepta ad præceptum, expecta ad expectationẽ, expecta ad expectationem: pusillũ hic, pusillũ isthic.

1.Cor.14.d Quoniam labijs blesis, & lingua alia loquetur ad populum istum, qui locutus ad eos fuerat, Hæc requies, reficite lassum, & hoc refrigeriũ, sed noluerunt audire. Et fuit eis uerbũ DOMINI præcepta ad præceptũ, præcepta ad præceptũ: expecta ad expectationem, expecta ad expectationem: pusillum

D hic, pusillum isthic. Idcirco ibũt & impingent retrorsum, & confringentur, irretientur & capientur. Audite ergo uerbum DOMINI uiri illusores, qui imperitatis super populum istum qui est in Ierusalem. Quandoquidem dixistis, Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferis pactum fecimus, ut quum inundans uastatio pertransierit, nõ perueniat ad nos, posuimus enim mendacium refugiũ nostrum, & mẽdacio abscondemur: Idcirco sic dixit DOMINVS deus, En ego fundo in Zion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, solidissimũ fundamentum, fidens non festinabit. Et iudiciũ ad perpendiculum exigam, & iustitiã ad trutinam. Grandinis procella scopæ instar uerret mendacium fiduciam [uestram,] & latibulũ aquæ inundantes obruẽt. Et abolebitur fœdus uestrum cum morte, & pactũ uestrum cum inferis non firmum erit: & quũ exundans uastatio præterit, eritis ei in conculcationem. Mox ut pertransierit, rapiet uos, nam summo diluculo pertrãsibit nocte & die, & fiet ut duntaxat uexatio faciat intelligere auscultationem. Angustior enim erit lectus, q̃ ut quis membra latius extendat: & operimentum strictius, q̃ ut se eo quisquam inuoluat.

E Psal. 117.d Matt.21.d Act.4.b Rom.10.c 1.Pet.2.a

Quoniã DOMINVS exiliet F sicut in monte Perazim, et fremet ut in ualle Gibeon, ut faciat opus suũ, alienum opus suum, & ad operandũ operationem suam, alienam operationem suam. Nũc igitur ne uobis ipsis illudatis, ne forte ualidiora fiant uincula uestra, quoniam consummatã & expolitam [ecclesiam] audiui à DOMINO deo exercituum super uniuersam terram. Auscultate et audite uocẽ meam, attendite & obtẽperate sermoni meo.

Iosue 10.e 1.Reg.5.d 1.Par.14.a Supra 10. de hoc uide.

Num agricola omni tẽpore arat, aperit & proscindit tellurem suam ad seminandum? Nõnne ut æquauit superficiem eius, uitia spargit, ac cyminum G dissipat, & ponit triticum serie sua, & hordeũ signato [loco,] tum far in suo termino? Et ut hæc rite peragat, erudit ac dirigit eum deus suus. Neq; enim tribula dentata exteritur uitia, nec circunducitur rota plaustri super cyminum, sed uirga excutitur uitia, & cyminum baculo. Panis comminuitur, quandoquidem non perpetua tritura exteritur, & strepitus rotæ plaustri ipsius, & ungulæ ipsius non comminuent

Metonymia.

ruent eum. Et hoc à DOMINO exercituum proditum est, qui miro agit consilio, & magnifico instituto.

CAP. XXIX.

A VAe Arieli Arieli ciuitati arci Dauidis. Adijcite annum ad annũ, festi dies euertentur. In angustum redigam Arielem, ut sit mœrens & tristis, tum erit mihi sicut Ariel. Nam castra contra te figam circunquaq;, & angustũ tibi faciam munitione: aggeres quoq; contra te excitabo, & humilis eris, loquerisq; de terra, & de puluere deiectæ aedes sermonem tuum: erit enim uox tua uelut pythonis de terra [loquentis,] & de puluere eloquium

B tuum garriet. Et erit multitudo alienorum tuorum ut puluis tenuis, & multitudo tyrannorũ, quemadmodum palea quæ momento ac subito fertur. A DOMINO exercituũ uisitabitur tonitru, terræmotu, & fragore magno, turbine, procella, & flamma ignis uoracis. Et erit uniuersa multitudo gentium, quæ aduersus Arielem copias eductura est, omnis inquam exercitus militans contra eum, & qui aggeres contra eum excitant, & qui eum obsidione cingunt, ut somniũ nocturni ui-

C si. Erit inquã ac si famelicus somniet q; comedat, cumq; euigilat, desideriũ eius frustratur: & ac si quis siticulosus somniet se bibere, cæterũ euigilãs fessus est, & desiderium eius adhuc feruet: sic eueniet multitudini omniũ gentium quæ cõtra montem Zion pugnaturæ sunt. Facite uosipsos tardos, & obstupescite: oblinite uobisipsis [oculos,] & estote obliti [oculis,] estote ebrij, sed non uino: uacillate, sed non sicera, quoniã miscuit uobis DOMINVS spiritũ alti soporis, & constrin-

D xit oculos uestros, prophetas [uidelicet] uestros, & præcipuos uestros uidentes obtexit. Eritq; uobis uisio omnis perinde atq; uerba libri qui obsignatus est: quẽ si offerat quis literarum perito, & dicat, Lege quæso istũ: respõdebit, Nequeo, quoniã obsignatus est. Quod si detur liber literarũ rudi, ac dicatur, Lege quæso istũ: respondebit, Non noui literas. Et dixit DOMINVS, †Eo q; populus iste ore suo ad me accedit, & labijs suis me hono- (Matth. 15.a, Marc. 7.b)

rifice prædicat, cor aũt eius longe ab- E est à me, & est timor eorũ erga me doctus præcepto hominum, ideo en ipse quoq; addã, ut mirifice agã cum populo isto, mira scilicet & portẽtosa, nempe, peribit sapiẽtia sapientũ eius, et intelligentia prudentiũ eius sese abscondet. Væ his qui sese in profundũ abstrudunt, ut à DOMINO abscondãt (Abd. 1.c) consiliũ, & ut opera eorũ sint in tenebris, quiq; dicunt, Quis uidet nos? & quis nouit nos? (Eccli 23.c) Quæ uestra peruersitas: ut lutũ figuli reputabitur: si dicat opus factori suo, Non fecit me, & figulinũ ad figulũ suum dicat, Non fecit intelligit. An nõ adhuc breuissimo tem- F pore Libanus redigetur in agrũ planum, & ager planus in syluã? Tũc audient surdi uerba libri, & oculi cæcorum ablatis caligine ac tenebris, uidebunt. Tum rursus gaudebunt mãsueti in DOMINO, & egeni homines in sancto Israelis exultabũt. Quoniã desinit tyrãnus, & cessat illusor, excindenturq; omnes qui iniquitati inuigilant. Qui peccare faciũt hominẽ uerbo, qui arguenti in porta laqueos tendunt, & declinant in uanitate iustũ. Propterea G sic dicit DOMINVS qui redemit Abrahã ad domũ Iacob, Non pudefiat modo Iacob, neq; nũc rubore perfundantur facies eius, cum uiderit ipse natos suos, opus manuũ mearũ in medio sui sanctificare nomen meũ, & sanctificare sanctũ Iacob, et deum Israelis formidare. Et errantes spiritu scient intelligentiã, atq; mussitatores discent doctrinam.

CA. XXX.

A VAe filijs defectoribus, dicit DOMINVS, qui audent consiliũ capere, sed non ex me: quiq; fundunt fusionẽ, sed non ex spiritu meo, quo peccatum peccato adcumulent. Proficiscũtur ut in Aegyptũ descendant, os aũt meum non interrogarunt, ut roborẽtur robore Pharaonis, & fidant umbræ Aegypti. Vertetur itaque uobis fortitudo Pharaonis in pudorẽ, & fiducia in umbram Aegypti in ignominiam. Nam principes eorũ fuerunt in Zoan, & legati eorum Hanes peruenerunt. Omnes pudefient in populo qui eis non proderit, qui neque auxilio erit, neq; prodesse poterit, sed qui cedet ad con-

Noua prophetia, oratio est in genere criminatorio.

fusionem & ad opprobrium. Baiulabunt iumenta onus per uiā australem,
B per terrā discriminis & angustię [plenam,] è quibus [prodeunt] leones & leenæ, regulus & prester urens ac uolitans: baiulabunt in humeris pullorum facultates illorū, et in gibbis cameli thesauros eorum: ad populum qui prodesse non poterit, Aegyptij enim frustra & inutiliter auxiliabūtur. Propterea clamaui ad hanc, Robur eorum quiescere. Nunc ergo uade, & scribe eam [rem] eis in tabulā, atq; in librum concipe illud, ut duret ad dies
Sic Deu. 32. posteros, & usq; in sempiternū. Quod populus iste contumax est, filij mēdaces, filij qui non uolunt audire legem
C DOMINI. Qui dicūt uidentibus, Ne uideatis: & contemplātibus, Ne contemplemini nobis plana, loquimini nobis blanda, contemplamini [uobis] illusiones, recedite à uia, declinate à semita, facite quiescere à facie nostra sanctum Israelis. Propterea sic dicit Sanctus Israelis, Quandoquidē abhorretis à uerbo isto, & fiditis uiolentia & prauitate, illisq; innitimini, idcirco erit hæc iniquitas uobis perinde ut ruptura cadens, quū in muro sublimi, cuius ruina & cōquassatio subito ex improuiso uenit. Cuius ruptura similis erit rupturæ uasis figulini, quod absq; cōmiseratione comminuitur, ut nō inueniatur in cōminutione eius testula ad ignem de foco [exceptū] fouendum, aut ad hauriendū aquas è pu
D teo. Quoniā sic dixerat DOMINVS deus sanctus Israelis, Sedēdo & quiescendo seruabimini, in uacando & fidendo [situm] erit robur uestrū, sed nō uoluistis, quin dixistis. Nequaq;, sed equis effugiemus: fugietis igitur. Celeres inscendemus: celeres ergo erunt qui uos insequentur. Mille [uelu ti] unus à facie increpationis unius, à facie increpationis quinq; fugietis, donec relicti fueritis ut malus in uertice mōtis, & ut uexillū in colle. Et ob id expectat [inhibet uos] DOMINVS, ut misereatur uestri, & [idcirco] suspendit, ut sit uobis propitius, quoniā DOMINVS deus est iudicij, beati omnes qui eū expectant. Si populus in Zion sederit in Ierusalē, omnino non flebis,

Sequitur pœna adū-brata duabus similitudinibus.

Epiphonema.

miserendo miserebitur tui, & ut primum audierit uocem clamoris tui, respondebit tibi. Dabit quidē dominus uobis panem angustiæ, & aquas molestię, at non auolet ultra doctor tuus, E
sed oculi tui uidebunt doctorē tuum, Sed & aures tuæ audient uerbum eius qui post te dicet, Hæc est uia, in hac incedite, siue ad dexteram, siue ad sinistram eatis. Tūc prophanabitis tectorium sculptiliū ex argento tuo, textile fusilis ex auro tuo, et semouebis ea, ueluti pannos menstruo imbutos, & apage dices ei. Dabit preterea pluuiam semini tuo, quo terram seminasti, & panem prouentus terræ, eritq; uber & pinguis. Depascet pecus tuum in illa die campū pascuum amplum. Tauri quoq; & pulli qui terrā colunt, farragineum sapidissimā comedent, quod uento & uanno euentilata est. In uniuersis F
montibus excelsis, et super omnes colles editos distincti riui erūt aquarum in die cædis magnæ, quum turres corruent. Sed et lux lunæ erit sicut lux solis, & lux solis septies clarior erit, ut tanta sit quāta est lux septem dierum: In die qua DOMINVS obligabit cōquassationē populi sui, & uulnus plagæ eius sanauerit. Ecce nomen DOMINI de longinquo uenit, cuius uultus ardet ut grauissimus sit ferendo, labia eius plena sunt fremitu, & lingua eius sicut ignis deuorans. Flatus eius uelut torrens inundans mediumq; collum ambiens, ut euentilet gentes uentilatione nihili, & ut frenum errare faciat in maxillis populorum. Et erit uobis canticum quemadmodum in nocte
quum se ad diem festū sanctificant [so G
let,] & lætitia cordis, ut eius qui ad tibiam incedit, ut ueniat ad montē DOMINI, ad petram Israelis. Efficiet insuper DOMINVS, ut audiatur maiestas uocis suæ, & incussionem brachij sui ostendet, cum furore uultus, et flamma ignis deuorantis, cum collisione [& dissipatione,] nymbo et lapide
grandinis. Quia Assyrius à uoce DO Esa. 9.
MINI perterrefiet, in baculo percutiet. Et erit uniuersus trāsitus baculi fundatus, quē incutiet ei DOMINVS cū tympanis et citharis, et bellis motationis pugnabit cōtra eā. Preparata est præ

terea

terea ~~iam olim~~ Topheth, hæc etiā pre ge pparata est, quā profundā & amplā fecit: penetrale eius ignis, uis lignorū ingens, quæ flatus DOMINI ceu sulphureus torrens incendit.

CAP. XXXI.

A Væ his qui descendunt in Aegyptū pro auxilio, quicꝫ equis nituntur, & fiduciā habent in quadrigis ꝙ multæ sint, & in æquitibus propter ingens robur eorum, sed ad sanctum Israelis nō respiciunt, & ipsum DOMINVM non quærunt. Sed & is sapiens est, & adduxit malum, & uerba sua non ~~abolitis~~, & insurget contra domum malitiosorum, & contra auxiliū eorum qui

Sperandū in dominū.

B uana operantur. Quin & Aegyptius homo est, & non deus: & equi eorum caro sunt, & non spiritus: quumcꝫ DOMINVS extenderit manum suam, corruet qui fert auxilium: & qui auxiliū expectat, concidet, atcꝫ omnes simul pessum ibunt. Quoniam sic dixit DOMINVS ad me, Quemadmodum leo aut catulus leonis ad prædam suam rugit, & nihil pauet ad examen pastorum

C qui ei occurrunt & uociferantur, necꝫ ad tumultum eorū animum deijcit, sic descēdet DOMINVS exercituum ad propugnandum pro monte Zion, & pro colle eius. Instar auis obuolantis proteget DOMINVS exercituum Ierusalem, protegendo, liberando, transiliendo atcꝫ seruando. Reuertimini ô filij Israel, quantū defectione in profundum descendistis. Etenim abijciet in die illo quisꝫ simulachra argētea sua, & simulachra aurea sua quæ fecerant

D uobis ~~sceleratæ~~ manus uestræ. Et cadet Assyrius gladio, sed nō uiri, & gladius non hominis deuorabit eum. Et fuga sibi cōsulet à gladio, & electi eius ~~uectigales erunt~~. Arcem suam præ metu præteribit, & pauebunt principes eius à signo, dicit DOMINVS, ~~cui lucerna fouetur in~~ Zion, & caminus in Ierusalem.

Hostis cadit non nostris sed dei uiribus.

CAP. XXXII.

A Ecce ad iustitiā regnabit rex ipse, & principes ipsi præerunt iudicio. Et erit uir ~~[ille]~~ uice latibuli à uento, & uice receptus à nymbo: sicut aquarum riui in arido loco, et sicut umbra imma nis ac prominentis scopuli in terra ubi laboratur [siti.] Non hallucinabuntur oculi uidentium, & aures audientium auscultabunt. Cor præcipitanter agentium intelliget scientiam, & lingua balborum ~~festinabit loqui candida. Sordidus~~ non dicetur amplius liberalis, necꝫ parcus dicetur magnificus. Quia ~~sordidus sordida~~ loquitur, & cor eius uanitatem concinnat, ut simulate agat,

Sermo est consolatorius, quum essent undique angustiæ.

B & ut loquatur contra DOMINVM errorem, animā esurientem exhaurien~~do~~, & potū sitienti subtrah~~endo~~. Equidem parci arma pessima sunt, scelerata init consilia, ut circumueniat simplices uerbis mendacibus, ~~& cum~~ etiam quū ~~pauperi ius dicit~~. Liberalis aūt liberalia consultat, percꝫ liberalia facta ~~clarus~~ surgit. Mulieres ~~opulentæ atcꝫ~~ otio~~se deditæ~~, surgite, audite uocem meam, auscultate sermoni meo filiæ cōfidentes. Diebus [aliquot] supra annum, turbabimini ô ~~securæ~~, qa defecit uindemia, collectio ~~[frugum] nacuus redibit~~. Ob

C stupescite ô ~~opulentæ ac~~ otiosæ, [imminet] confidentibus ~~& securis~~ turbare, expoliare, nudare & accingi lumbos. Plangentes ad ubera propter arua desiderabilia, & propter frugiferā uitem. Super tellurem populi mei spina & uepris excrescet, ~~quia in omnibus domibus lætitia [est,] & in urbibus petulans exultatio~~. Quia palatia disiecta, & urbes frequentissimæ deserta erunt. Turres & propugnacula in speluncas redigētur perpetuas, in onagrorum ~~luxum~~, in pascua gregum. Do

D nec effundatur super nos spiritus è superni, & †redigatur desertum in ~~agrū cultum, & ager cultus~~ sylua reputetur. Et habi~~tet~~ iudicium in deserto, & iustitia in ~~campo fertili sedeat~~. Et erit opus iustitiæ pax, & iustitiæ tranquillitas atcꝫ securitas in perpetuum. Et sedebit populus meus in habitatione pacis, & in tabernaculis securis, & in mansionibus opulentissimis. Et grandinabit in descendendo in syluam, & in humili humilis erit ciuitas. O uos felices, qui ad omnes aquas seretis, immittentes pedem bouis & asini.

Infra 29. f

CAP. XXXIII.

A Væ ~~uastanti~~, & tu non es ~~uastatus~~: & præuaricanti, quum in te nō sit præuaricatum: quum ~~uastare desieris, uastaberis & tu~~: & quum præuaricari

Insultat hosti.

cessaueris, praeuaricabuntur in te quoque. DOMINE miserere nostri, te enim expectauimus, esto brachium eorum qui mane [ad te currunt,] quin sis salus nostra in tempore angustiarum. A uoce fremitus [tui] fugerũt populi, ab exaltatione tua dissipatae sunt gentes. Et colligetur praeda uestra, ut si quis brucos colligat, ut est discursus locustarum in eo [loco] quo discurrunt. Exaltatus est DOMINVS, quoniam habitat in excelso, impleuit Zion iudicio et iustitia. Et erit fides temporibus tuis, fortitudo; salutes, sapiẽtia et scientia; timor DOMINI ipse thesaurus

Orat in p̃sona populi.

Redit ad insultationẽ. Apostropha ad Assyrios.

De ista exaltatione supra cap. 2.

B eius. Ecce nuncij eorũ foris clamant, & legati pacis amare flent. Desolatae sunt semitę, cessat uiator, irritũ fecit foedus, spreuit ciuitates, nullius reputat homines. Luxit uastata terra, pudefactus est Libanus succisus. Saron facta est deserto similis, excussus est Basan & Carmelus. Nunc igitur exurgã dicit DOMINVS, nunc exaltabor, nũc sublimis ero. Concipietis quisquilias, & stipulas parietis, spiritus uester ignis, deuorabit uos. Et reddẽtur populi exusti sicut calx, & sicut spinae recisae igne exurentur. Audite qui longe abestis quid fecerim, & uicini agnoscite potentiam meam. Metuunt in Zion peccatores, tenet tremor hypocritas: quis ex nobis [inquiunt] habitabit cũ igne deuorante? Quis nostrum habitabit cum ardoribus aeternis? Qui ambu-

Rursum inducit tristitia, & calamitatem populo nunciat.

Iam pollicetur adfore dominũ cõtra tam atrocem hostẽ.

Inuitat ad spectaculũ.

Imitatur Psal. 15.

C lat in iustitijs, & loquitur quae recta sunt: qui abhorret ab emolumento q̃d per uim & calumniam [extorquetur,] excutiens manus suas, ne munus contrectent: qui aurem suã obturat, ne audiat sanguines: & oculos suos comprimit, ne intueãtur malum. Hic in excelsis habitabit, propugnacula petrarum asylum eius, huic panis & aquae fideles dabuntur. Regem in decore suo uidebunt oculi tui, uidebũt terrã longinquarum [regionum.] Cor tuũ meditabitur terrore, Vbi nam scriba? ubi appensor? ubi scriba turrium? Populũ illum barbarũ non uidebis, nec populũ abstrusi sermonis, quẽ nõ possis intelligere: aut balbutienti lingua, quem non

à lucro oppressionum

2. Cor. 2. c

D possis capere. Contemplare Zionem urbem solennitatũ nostrarum, uideant oculi tui Ierusalẽ, habitationẽ opulentam, tentorium q̃d non transferetur, cuius claui in perpetuũ loco non mouebuntur, cuius funes uniuersi nunquam euellẽtur. Quin potius isthic magnificus DOMINVS nobis, [uelut] loco, ubi [redacted] amplissimi, utrinque ripis fluminis [illegible], in quibus neque triremis grassatur, neque ea oneraria magna transit. DOMINVS enim iudex noster, DOMINVS legislator noster, DOMINVS rex noster, ipse seruabit nos. Rudentes tui laxati sunt, ut nec malũ suum firmiter retinere, nec uelum expandere possint. Tũ distributa sunt ornamenta praedae ingentis, ut & claudi diripiant spolium. Nec dicet ullus habitator, aegrotus sum: populo q̃ habitat in ea, remissa est iniquitas.

Causam ponit tantae felicitatis.

Domini omnia sunt, nõ nostrae iustitiae aut meriti.

CA. XXXIIII.

A Adeste gentes ad audiendũ, & populi ad aduertendũ. Audiat tellus, & quidquid in ea est, orbis & omnia germina eius, quia ira DOMINI [erit] super omnes gentes, & furor super omnem exercitũ earũ, deuouit eas, & tradidit eas mactationi, ut interfecti earũ abijciantur, & ex cadaueribus earum ascẽdat foetor eorũ, cruoreque eorũ montes colliquescant. Contabescet quoque omnis exercitus coelorũ, et conuoluentur coeli ut codex, & omnis exercitus eorum defluet, ut defluunt folia uitis et ficus. Quia inebriatus est in coelis gla-

Praefatione ac exordio lo attentionem parat.

Consolatur pios, quum dicit statim perdendos esse impios à quibus adfliguntur.

B dius meus, ecce descẽdet super Edom, & super populũ quem ultioni meae deuoui. Gladius DOMINI impletus est sanguine, & pinguis est adipe & sanguine agnorum & hircorum, adipe renum arietũ, quia uictima DOMINO [est] in Bozra, & mactatio magna in terra Edom. Et descendent unicornes cum eis, & tauri cum magnificis, & rigabitur terra eorum sanguine, & puluis eorum adipe impinguabitur. Nam dies est ultionis DOMINO, annus retributionum ad iudicium Zion. Et conuertentur torrentes eius in picẽ, & puluis eius in sulphur, & erit terra eius pix ardens. Neque noctu, neque interdiu

Infra 63. a

C extinguetur, in aeternum ascendet fumus eius, à generatione ad generationem uastabitur, in perennem aeternitatem nõ erit qui per eam transeat. Quin possidebunt eam ibis et castor, bubo et coruus

eorum habitabunt in ea. Et extendet super eam regulam inanitatis, & lapides uacuitatis. Ingenuos eius uocabunt, & non erit ibi regnum, & omnes principes eius in nihilum erunt redacti. Succrescent in palatijs eius spinę, urtica, & carduus in munitionibus eius, eritq; habitaculum draconum, &
D atrium pullorum struthionum. Occurrent spiritus horrendi ululis, et satyrus ad cōparem suū clamabit: quin & Lamia isthic requiem sibi quæret, & inueniet sibi requiem. Ibi nidificabit uultur atq; pariet. In umbra ipsius fouebit oua, & exculpet. Milui quoq; ibidem congregabuntur, quisq; cum sodali suo. Sciscitamini ex libro DOMINI, & legite, unum ex his non deerit, neq; ullum cū sodali suo desiderabitur, quia os eius præcepit, & spiritus eius congregauit ea. Ipse proiecit eis sortes, & manus eius distribuit eis funiculo, usq; in sæculum hęreditate possidebunt eā, à generatione in generationem habitabunt in ea.

CAP. XXXV.

A Laetabuntur desertum & solitudo, arida quoq; terra exultabit, & florebit ut lilium. Florebit amœnissime, exultabit magis ac magis, atq; iubilabit, gloria Libani dabitur ei, splendor Carmeli & Saron. Hi uidebunt gloriā DOMINI, maiestatē dei nostri. Corroborate manus languidas, & genua
B labantia confirmate. Dicite præcipitibus corde, Fortes estote, ne timeatis, ecce deus uester [cum] uindicta & retributione ueniet, deus ipse ueniet &
De cæcis & surdis sup. 29. Matt. 15. c
seruabit uos. Tunc aperiētur oculi cæcorum, & aures surdorum reserabuntur. Tunc saliet claudus tanquam ceruus, & iubilabit lingua muti, quia exscindentur aquæ in deserto, & torren-
C tes in terra arida. Redigeturq; torrida terra in stagnum, & terra sitibulosa in scaturiginem aquarū. In eo domicilio ubi dracones cubabant, erit herba uirens calami & iunci. Isthic quoq; erit semita & uia, & uocabitur uia sancta, pollutus non transibit per eam, & ipse cū eis incedens in uia, ut stulti non
D possint errare. Non erit isthic leo, neq; irruptio ferarum ascendet in eam, nec inuenietur, sed redempti [in ea] proficiscētur. Redempti [nēpe] DOMINI redibūt, & uenient cū iubilo in Zion, & gaudium perpetuum [erit] super caput eorum. Lætitia & gaudium apprehendentur, fugientq; labor et gemitus.

CAP. XXXVI.

A Factum est autē quartodecimo anno regis Ezechię, ut Senaherib rex Assyriorum ascenderet contra omnes urbes Iuda munitas, & expugnaret eas. 4. Re. 18. c 2. Par. 32. a
Misit ergo rex Assyrius Rabsacen à Lachis Hierosolyma cōtra Ezechiam regem cum exercitu graui: qui quum constitisset ad ~~cliuū~~ piscinæ superioris in uia agri fullonis, egressus est ad eum Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præfectus prætorio, Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à cōmentarijs. Dixitq; ad eos Rabsaces, Dicite quæso Ezechiæ, Sic dixit magnus rex, rex Assyriorū, Quæ confidentia hæc qua tu niteris? Dixi, certe in uerbo labiorum, consili[um et robur belli.] ~~& robore bello gerendo [opus est.]~~ Sup 7. aquaeductum
B Nunc igitur quo tandem fidis, quod contra me rebellare ausus es? Ecce tu fidis fulcro istius fractæ harundinis, [nempe] Aegyptio, cui si quis innitatur, in manum eius penetrat, & eam perforat: talis est Pharao rex Aegypti omnibus qui illo nituntur. Quod si dicas mihi, In DOMINVM deum nostrum speramus. An non is est cuius excelsa & aras sustulit Ezechias? & ad Iudam atq; Ierusalem dixit, Coram altari isto adorabitis. Sed nunc quæso obsides da domino meo regi Assyrio, daboq; ego tibi equorum duo milia, num tu illis equites imponere poteris? Quomodo ergo retundes faciem unius ducis uel minimi inter seruos domini mei, ut fidas tu Aegyptijs propter currus & equites? Num uero citra consilium & iussum DOMINI in hunc locum ut eum uastem, ascendi? Quin DOMINVS dixit ad me, Ascēde in hanc terram & uasta eam. Tum C
dixit Eliakim & Sobna, & Ioah ad Rabsacen, Loquere quæso ad seruos tuos Syriace, nā callemus nos, nec loquaris nobiscum Iudaice, ut populus iste qui in muris est audiat. Dixitq; Rabsaces, Num ad dominum tuū et ad te misit me herus meus ut hæc uerba loquerer? an non potius ad ~~miseros~~ istos qui in muris excubant, ~~quo minus~~ ut vivos

stercora sua edere, & urinam suam uo
biscum bibere cogantur? Perstabat igi
tur Rabsaces, ac uoce magna clama-
bat Iudaice, & dicebat, Audite uerba
regis magni regis Assyriorum, Sic di-
cit rex, Ne imponat uobis Ezechias, q
niam non poterit uos liberare. Nec est
ut uos Ezechias fidere iubeat DOMI
NO, dicendo, Indubie liberabit uos
DOMINVS, ne tradatur urbs ista in
D potestatem regis Assyriorum. Nolite
audire Ezechiam, nã sic pollicetur rex
Assyriorum, Si hanc apud me gratiam
ineatis, ut exeatis ad me, fruetur quis-
que uinea sua, quisque ficu sua, & bibet
quisque aquas putei sui, donec ueniam
& abducam uos ad terram quæ uestræ
terræ similis est, terram quæ habet fru-
mentum & uinum, terram quæ habet
panem et uineas. Ne forte seducat uos
Ezechias, dicens, DOMINVS eri-
piet nos. Num liberarunt dij gentiũ
quisque terram suam de manu regis As-
syriorum? Vbi est deus Hamath & Ar
phad? Vbi deus Sepharuaim, & quod
assererent Samariam de manu mea?
Aut quis est ex omnibus dijs nationũ,
qui regionem suam de manu mea asse-
rere potuerit, quod DOMINVS libera-
ret Ierusalem de manu mea? Tacuerũt
[legati,] & ne uerbum quidem ei re-
sponderunt, præceptum enim regis e-
rat, qui dixerat, Ne respondeatis. Ve-
nit itaque Eliakim filius Hilkiæ præfe-
ctus prætorio, Sobna scriba, & Ioah fi
lius Asaph à commentarijs, ad Eze-
chiam scissis uestibus, & commemora
runt ei uerba Rabsacis. XXXVII.

A FActum est aũt, ut rex Ezechias audi
4.Re.19.a to [hoc sermone,] scinderet uesti-
menta, & operiret se sacco, ingredere-
turque ædem DOMINI. Misit inte-
rim Eliakim, qui erat præfectus præto
rio, Sobnam scribam, et seniores sacer
dotum indutos saccis ad Esaiam pro-
phetam filium Amoz, qui dicerent ad
eum, Sic dicit Ezechias, Hæc dies est
dies angustiæ, correptionis & irrita-
tionis, ut quum fœtus ad procinctum
partus uenit, & parientem uis eniten-
di destituit. Nimirum audiuit DOMI
NVS deus tuus uerba Rabsacis, quem
rex Assyriorum dominus eius misit, ut
probra iaceret in deum uiuentem, &
ut criminaretur uerbis quæ audiuit
DOMINVS deus tuus. Tu ergo susci
pias orationem pro reliquijs quæ ad-
huc supersunt. Venerunt itaque serui B
regis Ezechię ad Esaiã, quibus Esaias
respondit, Sic dicetis domino uestro,
Sic dixit DOMINVS, Ne timeas ꝓ
pter uerba quæ audiuisti, quibus me
serui regis Assyrij contumeliose lace-
rarunt. Ecce ego mittam uentum con
tra eum, cuius sonitum protinus ut au
dierit, reuertetur in terram suam, quem
& ego in terra sua gladio prosternam.
Porro Rabsaces reuersus, offendebat
regem Assyrium oppugnantem Lob-
nam, resciuerat enim quod à Lachis sol-
uisset. Rumor enim erat de Tharha-
ka rege Aethiopum, quod profectus esset
ad pugnandum contra eum: quem quũ
audisset, misit [alios] legatos ad Eze-
chiam cum hisce mandatis, Sic dice-
tis Ezechiæ regi Iuda, Ne te seducat
deus tuus, in quo tu confidis, ut dicas,
Ierusalem non tradetur in potestatem C
Assyriorum, tu enim audiuisti quæ nã
fecerint reges Assyriorũ omnibus na-
tionibus, eas excindendo, & tu euade
res? Num liberarunt dij gentium eas
quas deuastarũt maiores mei? Gosan,
Haran, Rezeph, & filios Eden, qui e-
rãt in Thalassar? Vbi est rex Hamath?
rex Arphad? atque rex ciuitatis Sephar
uaim, Hena & Aua? Accepit ergo E-
zechias epistolam de manu legatorũ,
& quum legisset eam, ascẽdit in ædem
DOMINI, & expãdit eam Ezechias
coram DOMINO, orauitque Ezechias
ad DOMINVM in hunc modũ, DO
MINE exercituum, deus Israelis, qui
Cherubim inhabitas, tu solus deus es
omnium regnorum terræ, tu enim feci-
sti cœlũ & terram, inclina DOMINE
aurẽ tuã, et ausculta, aperi DOMINE
oculos tuos, & inspice, & audi cun-
cta uerba Senaherib, qui legatione mis
sa probra iecit in deum uiuentem. E-
quidem uerum esse agnosco DOMI-
NE, quod reges Assyrij uastauerint gen-
tes et cunctas regiones earum, quodque
deos eorum igni tradiderint, quando-
quidem illi non erant dij, sed opus ma
nuum humanarum è ligno aut lapide,
unde & perdiderunt eos. Nunc ergo
DOMINE deus noster, serua nos queso
de

de manu eius, ut cognoscant omnia regna terræ te solum esse deum. Misit aũt Iesaias filius Amoz ad Ezechiam [nuncios] cum huiusmodi mandato, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ea quæ orando petiuisti à me super Senaherib rege Assyriorum, [audiui,] & hoc est uerbum quod respondit DOMINVS contra eum, Contempsit te, ac subsannauit te [ô rex,] uirgo filia Zion, filia Ierusalem mouit post te caput. Cui uero tu opprobrasti? cui maledixisti? in quem edidisti uocem? contra quem sustulisti fastum oculorũ tuo-

Verba sunt ad regẽ Assyrium.

E rum? Contra Sanctum Israelis, missis enim legatis tuis contumelias iecisti in dominum, & dixisti, Copia equitatus mei, in iuga montium ascendi ego, ad latera uidelicet Libani, & succidi excelsa cedrorũ eius, electas pinus eius, & introiui ad summitatem extremitatis eius, ad saltum agrorum eius cultorum. Ego fodi & bibi aquas, & exiccaui plantis pedum meorum omnes riuos qui pro munitione sunt. An nõ audiuisti ꝙ hoc [negotium] iam olim fecerim, retroq; temporibus formauerim illud, iam uero adduco illud, nempe ut uastem urbes munitas, et redigam eos in aceruos & ruinas, quarum habitatores ut manci trepidabunt ac erubescẽt, similes erunt gramini agri, oleri uiridi, et fœno tectorum, quod antequam ena-

Iam respondet deus ad impia cogitata Sanherib.

F scatur, plerunq; exaret. Ego conuersationem tuã, ego profectionem tuã & reditum tuum noui, æque furorem tuũ contra me. Quandoquidem ergo furis contra me, ascendit secura opulentia tua ad aures meas, & ob id iniiciam hamum naribus tuis, & lupatum meũ in labia tua, & retro agã te ea uia qua uenisti. Et hoc sit tibi [ô Ezechia] signum, Hoc anno comedes reposita, proximo anno quæ sponte nascentur, tertio uero anno seminabitis & metetis, uineas quoq; plantabitis; & fructũ earum edetis. Rursumq; coibit in unũ quod euadet de domo Iuda, iactaq; deorsum radice qd reliquum est, fructum sursum reddet. Quia prodibunt reliquiæ de Ierusalem, & seruati de monte Zion: hæc faciet zelus DOMINI exercituum. Propterea sic prõnuntiat

G DOMINVS de rege Assyriorum, Ne quaq; ingredietur in urbem istam, neque spiculum huc iaculabitur: non occurret ei clypeus, neq; excitabitur contra eam agger. Ea uia qua uenit redibit, & in istam urbem non introbit, dicit DOMINVS. Propugnabo enim ut seruẽ urbem istã, propter meipsum, & propter Dauidem seruum meum. Egressus itaq; angelus DOMINI, percussit in castris Assyriorum centena octogintaquinq; millia: quũq; mane surgerent, ecce omnes iacebant mortui. Soluit ergo Senaherib rex Assyriorũ, & abiens habitauit in Niniue. Factũ est aũt quũ aliquando adoraret in æde Nisroch dei sui, ut Adramelech & Sarezer filij eius ipsum trucidarẽt gladio, & confugerent in terram Ararat, & regnauit Esarhadon filius eius pro eo.

4.Re.19.g Iob 1.d Eccli.48.d 1.Mac.7.f 2.Mac.8.e

CAP. XXXVIII.

A Quodam tempore ægrotabat Ezechias letaliter, uenit ergo ad eum Iesaias filius Amoz propheta, & dicebat ad eum, Sic dicit DOMINVS, Manda domui tuæ, morieris enim tu, & non uiues. Vertebat ergo Ezechias faciem suam ad parietem, & orans ad DOMINVM, dixit, Mi DOMINE, memento quæso quod ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & ꝙ fecerim quæ tibi placent. Fleuitq; Ezechias magno fletu. Factus est ergo sermo DOMINI ad Iesaiam in hũc modum, I, & dic ad Ezechiam, Sic dicit DOMINVS deus Dauidis patris tui, Exaudiui precationem tuam, uidi lachrymas tuas, ecce ego addo ad dies tuos quindecim annos, & de manu regis Assyriorum te liberabo & urbem hanc, & protegã urbem istam. Et hoc esto tibi signum à DOMINO, ꝙ DOMINVS facturus sit rem istam quam promisit. Ecce ego reducam umbram

4.Re.20.a 2.Par.32.f

B gradibus quibus descendit in hora Achas cum sole retrorsum decem gradibus. Reuersus est ergo sol decem gradibus, quibus gradibus scilicet descenderat.

Titulus. Scriptum Ezechiæ regis Iuda, quũ ægrotasset & conualuisset ab ægrotatione sua.

Ego dixi, in præcisione dierũ meorum ibo ad portas inferorũ, usitatus sum quum adhuc superessent anni. Di

xi, Non uidebo dominum, dominum inquam in terra uiuentium, non aspiciam ultra hominem cũ habitatoribus C huius sæculi. Vita mea translata est, & conuoluta à me instar tentorij pastoralis: præcidi ueluti textor uitam meã, à fastigio incidit me, à prima luce ad noctem usq; conficies me. Supputabam usq; ad auroram, ut leo contriuit omnia ossa mea, à prima luce in noctẽ conficies me. Garriebam non aliter quàm grus, aut hirundo, gemebam ut columba, tendebant oculi mei in sublime, [dicebam,] Vis mihi fit ô domine, fideiube pro me. Quid loquar? & dixit mi, & is idem fecit, mouitabo [caput, concutiendo corpus, meditabor] omnibus annis meis, de amaritudine D [hac] animi mei. Vltra eos uiuent domine, & in eis omnibus uita spiritus mei: tu me somno degrauas, & [rursum] uiuificas. Ecce ad incolumitatem [cedet] mihi amara hæc amaritudo, & tu dilexisti animam meam ut [eam erueres] è fouea nihili, quoniam abiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Neq; enim aut inferi te cantant, aut mortui te laudant, neq; expectabunt descendentes in foueam fidem tuam. Viuus uiuus [inquam] canet te, quemadmodum & ego hodie, pater filijs notam faciet fidem tuam. DOMINVS ad seruandum me [adfuit,] & cantica mea celebrabimus omnibus diebus uitæ nostrę in æde DOMINI. Et ait Iesaias, Accipiant massam cary-carum, et conficiant emplastrum super ulcus, & conualescet. Et dixit Ezechias, Quàm admirandum, quod in domum DOMINI ascensurus sum.

CAP. XXXIX.

A 4.Re.20.c EOdem tẽpore misit Merodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniæ literas et donarium ad Ezechiam, audierat enim quod ægrotasset & conualuisset. Et lætatus est Ezechias super illis, & ostendit illis cellam aromatum, argentum & aurum, odores, unguentum optimum, uniuersum armamentarium suum, & quidquid inueniebatur in thesauris suis: nihil erat quod non ostenderet eis Ezechias, cum domi suæ, tum per omne regnum suum. B Venit autẽ Iesaias propheta ad regem Ezechiam, & dixit ad eum, Quid dixerunt uiri illi, & unde uenerunt ad te? Respondit Ezechias, De terra longinqua uenerunt ad me à Babylone. Tum ille rursum dixit, Quid inspexerunt domi tuæ? Respõdit Ezechias, Quidquid C est domi meæ inspexerũt, nec est quidquam in thesauris meis quod eis non ostenderim. Tunc dixit Iesaias ad Ezechiam, Audi uerbum DOMINI exercituũ, Ecce dies uenient, ut auferatur Babylonem quidquid domi tuæ est, & quidquid reposuerunt patres tui usq; in hunc diem, nec quidquam fiet reliquum, dicit DOMINVS. Quin & ex D filijs tuis, qui ex te prodibunt, quosq; generabis auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babylonici. Dixit autem Ezechias ad Iesaiam, Beneuertat consilium DOMINI quod exposuisti: & dixit, Modo pacatæ sint atq; tutæ res diebus meis.

CAP. XL.

A COnsolamini consolamini populũ meum, dicet deus uester: loquimini ad cor Ierusalẽ, & clamate ad eam, nam militia eius expleta est, & iniquitas eius remissa, dupla enim accepit de manu DOMINI pro omnibus peccatis suis. Vox † clamans in deserto, Parate uiam DOMINO, in solitudine planã facite semitam deo nostro. Exaltetur omnis uallis, omnis autem mons & collis humilietur. Quod curuum est fiat rectum, & prærupta planities. Re B uelabitur enim gloria DOMINI, uidebitq; omnis caro pariter, quoniam os DOMINI loquutũ est. Vox dicebat, Clama: & dixit, Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis beneficentia eius sicut flos agri: fœnum ubi exaruit, decidit flos, quia spiritus DOMINI flauit in ipsum: profecto fœnũ populus. Exaret fœnum, defluit flos, uerbum autem dei nostri stabit in æternum. Ascende tibi in montẽ excelsum, ô Zion euangelizatrix, exalta fortiter C uocem tuam ô euangelizatrix Ierusalem, exalta [inquam,] ne metuas: dic ciuitatibus Iuda, Ecce deus uester. Ecce DOMINVS deus ueniet in robore, et brachium suum dominabitur per sese: ecce merces eius cum eo, & opus eius ante ipsum. Pascet † gregem suum ut pastor, & brachio suo congregabit agnos,

Cyrus typum gerit Christi, ideo hæc ad Christi tempora referũtur.

Matt.3.a Mar.1.a Luc.3.a Ioan.1.c

Eccli.14.c Ioan.12.d 1.Pet.1.d Iac.1.b

Vertit sermonem ad urbem Ierusalẽ, ut caput gẽtis Iudaicę.

Eze.34.f 37.f Ioan.10.b

agnos, inq; gremio suo feret, fœtas aũt suauiter ducet. Quis mensus est uola sua aquas, & cœlos palmo [quis] æsti mauit? quis comprehendit tribus [digitis] puluerem terræ, & appendit montes in statera, & colles in bilance? Quis parauit † spiritum DOMINI? [quis] uero à consilijs ei fuit, & eũ docuit? Cum quo inijt consilium qui eum erudiret? [quis] docuit eum in semita iudicij? [quis] docuit eum scientiam, & iter intelligentiæ [quis] declarauit ei? Ecce gentes [ad ipsum compara-te] tanquam gutta situlæ, & ut momentum quod bilancem [propendet] reputantur, ecce insulas quasi minutissimũ puluerem proijciet. Libanus non satis esset ad incendendum [ignem,] neque feræ eius sufficerent holocausto. Omnes gentes coram eo tanquam nihil sunt, & res inanes atq; friuolæ reputantur illi [comparatæ.] Cui ergo similem facietis deum? aut quodnam simulachrum adornabitis ei? Simulachrum fudit artifex, & auri fusor diducit illud, & argenteis laminis [obducit.] Qui opibus destitutus est, ut et is offerat, lignum eligit quod non putrescit, & artificem industrium sibi quærit qui sculptile præparet, ne loco moueatur. An [horum] rudes estis? An [hæc] non audiuistis? An non à rerum primordio hoc nunciatum est uobis? An non docti estis à iacta terræ fundamentis? Qui sedet supra globum terræ, & qui habitant in ea, [sunt] ueluti locustæ. Qui extendit cœlos ut cortinam, & expandit eos instar tentorij, quod ad inhabitandum [figitur.] Qui redigit potentes in nihilum, & reddit iudices terræ ut sint inanes, quin ut neq; plantentur, neque seminentur, neq; radicem fundat in terra stirps eorum. Ad hæc, protinus ut in eos flat exarent, & turbo eos tollit ut stipulam. Cui ergo me similabitis? aut cui similis ero, ait sanctus? Attollite in sublime oculos uestros, & contemplamini quis creauerit ista, producens in numero exercitum eorum, singula suis nominibus uocans, à multitudine uirium, et robore uirtutis, ut ne unum quidem deesset. Cur ergo dicetes, ô Iacob, & tu Israel [cur sic] loquerere? Via mea abscõdita est à DOMINO, & iudicium meum à deo meo præterijt. An non scis? An non audisti? sempiternus deus & DOMINVS ille ipse qui extremitates orbis condidit, nõ laborat, nec lassitudine fatigatur, neq; prudẽtia eius peruestigari potest? Ipse [potius] dat lasso uirtutem, & ei quem uires deficiunt, robur abunde suppeditat. Adulescentes fessi & anheli redduntur, & iuuenes selectissimi omnino concidunt. Qui DOMINVM expectant, nouas subinde uires recipiunt, sustollent alas ut aquilæ: current, nec fatigabuntur: ambulabunt, & non fessi erunt.

Sap.9.e
Rom.11.d
1.Cor.2.d
D
Act.17.d
E
F
G

CAP. XLI.

Sileте mihi ô insulæ, resumant populi nouas uires, accedant, & tum loquantur, pariter accedamus ad iudicium. Quis excitauit ab Oriente iustitiam, prædicabat eum quocunq; ueniebat, tradebat coram eo gentes, & imperitare faciebat eum regibus, ut daret [eos] ut puluerem gladio suo, & ueluti stipulam impulsam arcu suo. Persequebatur eos, & euasit incolumis, uia quã pedes eius ante nunq; fuerant ingressi. Quis operatus est, & fecit? uocans sæcula ab initio, ego DOMINVS primus, & cum nouissimis ego ipse. Viderunt insulæ, & timuerunt, extremi fines terræ expauerunt, accesserunt [tamen] & uenerunt. Quisque proximo suo opem tulit, & fratri suo dixit, Sis fortis. Faber lignarius confirmauit conflatorem qui expolit malleo, cum eo qui crebris uicibus incudem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmauitq; [simulachrum] hoc clauis, ne loco moueretur. Tu autem Israel seruus meus es, & tu Iacob quem elegi semen es Abrahæ amici mei. Tu es quem apprehendi ab extremitatibus terræ, & ab eminentijs eius uocaui te, ac dixi tibi, Seruus meus eris tu, elegi te, neq; unquam te repudiaui. Ne timeas, quia ego tecum sum: neq; circumspectes, quoniam ego deus tuus sum, qui te corroboro, qui et opem tibi fero, & te dextera iustitiæ meæ fulcio. Ecce pudefient & ignominiosi erunt omnes qui [ira] succenduntur contra te, redigentur in nihilum, & peribunt uiri qui litem con-

A Citat & in ius uocat gentes. Proponit deus priorẽ suã causam.
Gen.14.
Infra 44.a 48.b
Apo.1.d 22.c
B
C

tra te suscipiunt. Quæres eos, sed non inuenies eos. Viri qui tecum contendunt, & qui bellum contra te mouere audent, erũt sicut nihilum, & uelut q̃d non est. Ego enim sum DOMINVS deus tuus, qui te dextera tua apprehendo: ego dico tibi, Ne timeas, ego tibi auxilium feram. Ne timeas tu, ô Iacob uermicule, ô Israel qui pauco es numero, ego auxilium tibi feram, dicit DOMINVS, & uindex tuus sanctus
D Israelis. En ego faciam te plaustrum, et tribulam nouam dentatam, ut exteras montes atq; comminuas, & colles in scobem redigas. Ventilabis eos, & uentus tollet eos, et turbo sparget eos. Tu autẽ exultabis in DOMINO, in sancto Israelis te iactabis. Quum adflicti & egeni aquas quærunt, nec [inueniunt,] & lingua eorum siti exaret, ego DOMINVS exaudiã eos, ego deus Israelis non deserã eos. Aperiã in editissimis uerticibus flumina, & in medijs campis fontes: desertum uertã in stagnum aquarum, & terram torridam in scaturigines aquarum. Dabo in deserto cedrum, spinum, myrtum & oleam: ponam in solitudine abietem, ulmum & populum simul, ut uideant, cognoscant, & alta mente reponant, & perpendant simul q̃ manus DOMINI fecit hoc, & sanctus Israelis ipsum creauerit. Adeste causæ uestræ, dixit DOMINVS, adferte firmamenta uestra dixit rex Iacob. Quin adferant [deos suos,] ut annuncient nobis quę euentura sint, aut saltem quæ prius fuerunt indicent, ut reponamus in cor nostrum, ut sciamus nouissimum eorum,
F aut quæ in foribus sunt exponant nobis. Nunciate quæ postliac euentura sunt, ut sciamus uos deos esse: quin benefacite aut malefacite, ut enarremus & uideamus pariter. Ecce uos estis ex nihilo, & factura uestra ex nihilo est, abominatio elegit uos. Excitaui ab Aquilone, & uenit: ab ortu solis uocabit in nomine meo, & ueniet [super] principes ueluti [super] lutum, & conculcabit quemadmodũ figulus lu-
G tum. Quis annunciauit [hæc] ab initio, ut sciremus, & porrò quid futurũ sit, & dicemus eum habere causam potiorem? Sed nullus est qui annũciarit, nullus est qui prædixerit, neq; est qui audierit sermones uestros. Ego primus sum qui [dico hæc] Zioni, Ecce, ecce ipsi, & ipsi Hierosolymæ dabo læta ac fausta nunciantem. Et Ego uideo bar, & non uir, & de illis non est consultor: si sciscitер ab ipsis, ne uerbo quidem respondent. En uani sunt omnes illi, & opera eorum nihil, simulachra eorum uentus sunt & res informis.

Apostropha ad deos eorum. Pronunciat deus quid sint idola.

CAP. XLII.

A Ecce † seruus meus, quo nitar: electus meus, quo [unice] placatur anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudiciũ gentibus proferet. Non clamabit, neq; efferetur, non faciet audiri in platea uocem suam. Arundinẽ fractam non conteret, & linum obscurum non extinguet, ad ueritatem iudicium proferet. Non hallucinabitur, nec præceps erit, donec ponat iudiciũ in terra, & ad legem eius insulæ expectabunt. Sic dicit DOMINVS deus creator cœlorum, et qui extendit eos, qui expandit terram & germina eius, qui respirandi uim tribuit populo eam [inhabitanti,] & spiritum his qui uersantur in ea. Ego DOMINVS uocaui te in iustitia, & apprehendã [te] manu tua: custodiam te, & † dabo te in fœdus populi, in lucem gentibus.
B Vt aperias oculos cæcorum, ut educas è carcere uinctos, de domo carceris sedẽtes in tenebris. Ego DOMINVS, Hu est nomen meum, & † gloriam meã alteri nõ dabo, nec laudem meam sculptilibus. Priora ecce uenerunt, & noua ego annuncio, quæ ego uobis nota facio anteq; exoriantur. Cantate DOMINO carmen nouum, laudem eius [canite] ad extrema terræ usq;. [Canant,] qui in mare descendunt, & quidquid in eo est, insulæ & qui in eis habitant. Tollant [uocem] desertum & ciuitates eius, uillę in quibus habitat Cedar, iubilent qui edita petrarum incolunt, de montium uerticibus plaudant. Tribuant DOMINO gloriam & laudem eius in insulis annuncient. DOMINVS herois instar prodibit, & sicut miles [in procinctu stans] zelũ excitabit, uociferabitur, clamabitq;, & hostibus suis superior erit.
C Hactenus diu silui, [num] igitur dissimulatẽ?

Matt. 12.b Supra 2.

Infra 49.b

Infra 48.b

num

num me continerem [perpetuò: quin] more parturientis clamabo, anhelus gemam, & simul suspiria ducam. Vastabo montes & colles, & omnem herbam eorum arefaciam, ponamq; flumina in insulas, et stagna exiccabo. Et ducam cæcos in uia quam ignorabant, et dirigam eos per semitam quam nesciebant. Conuertam tenebras coram eis in lucem, & obliqua in planum. Hæc faciam eis, nec derelinquam eos. Acti sunt retrorsum, pudore pudefient quicunq; sculptili fidunt, & qui dicunt fusili, Vos estis dij nostri. Audite ô surdi, & aciem ad uidendum intendite ô cæci. Quis cæcus, nisi seruus meus? & surdus æque ac nũcius meus quem missurus sum? Quis [inquam] tam cæcus est ac perfectus, & cæcus perinde ac seruus DOMINI? Vidisti multa, at non obseruasti: patulæ sunt aures, at nemo audit. Egregiam quidem uoluntatem erga uos habuit DOMINVS propter iustitiam suam, legem suam [inter nos] magnificam & augustam reddidit. At populus iste direptus est & proculcatus, illaqueati cuncti iuuenes suos, ut retrusi sint in carceres. Prædæ patuerunt nemine liberante: proculcati sunt, et nemo dixit, Restitue. Quis ex uobis hæc auribus capit? quis aduertit & attendit, ut in posterum [caueat?] Quis autẽ tradidit Iacob ut conculcetur? & Israelem direptoribus? Númne DOMINVS? Peccauimus ei, & noluimus incedere in uijs eius, nec audiuimus legem eius. Propterea effudit super eum iram furoris sui, & belli impetum, & inflammauit eum undiq;, sed non animaduertit: exarsit contra ipsum, neq; corde hoc expendit.

Allegoria est.

Asseueratio.

Hactenus carmen gratulatorium.

CAP. XLIII.

A ET nunc sic dicit DOMINVS creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Israel, Ne timeas, ego enim redemi te, uocaui [te] nomine tuo, ut meus esses tu: quum transires aquas, ego tecũ essem: quum uero flumina, non te obruerent: quum per ignem incederes, nõ comburereris, neq; flamma te incẽderet. Quia ego sum DOMINVS deus tuus, Sãctus Israelis, seruator tuus, tradidi Aegyptum ut esset pro te piaculũ: [dedi insuper] Aethiopes & Sabæos pro te; eo quòd pretiosus fueris in oculis meis, quodq; tanti esses, & quod te amore prosequerer, imò [quoduis genus] hominum pro te expendi, & populos quosuis pro anima tua. Ne ergo timeas, quia ego tecum sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, Da: & Austro, Ne prohibeas, adduc filios meos de longinquo, & filias meas à finibus orbis. Quicunq; uocatus est nomine meo, hunc enim creaui, finxi, B & feci ad gloriã meam. [Omnino propositum est] educere populum cæcũ, et cui sunt oculi, tam surdos quàm eos qui aures habent. Congregentur iam omnes gentes & populi, colligantur q; in unum, quis ex eis istud annunciat? significent nobis priora, producant testes suos, & absoluentur: & audiant, & dicant, Verum est. Vos testes mei dicit DOMINVS, & seruus meus quẽ elegi, ut sciatis & credatis mihi, utq; intelligatis, q; ego sim illeipse: ante me non est formatus deus, neq; post me erit. Ego Ego sum DOMINVS, & præter me non est seruator. Ego annunciaui, & saluaui, & nota feci, & non est in uobis alienus. Et uos testes mei estis, dicit DOMINVS, quòd ego sum deus, quòdq; ab æterno ego illeipse, et q; nemo de manu mea eripit, quòdq; nemo rescindit quod ego operor. Sic dicit DOMINVS assertor uester sanctus Israelis, Propter uos misi Babylonem, & detraxi uniuersos uectes, & Chaldæos, quorum exultatio in nauibus est. Ego DOMINVS Sanctus uester, C creator Israelis, rex uester. Sic dicit DOMINVS qui uiam per mare præbet, iter per aquas uehementes, qui educit currus & equos, exercitum & robur; ut simul iaceant, & non resurgant, extincti ut linamentum expirent. Sed priorum ne recordemini, & ueterum ne memineritis: en ego facio nouum quid, iamiam efflorescet, nonne & hoc cognoscetis? Ponam etiam uiam in deserto, et flumina in solitudine. Gloriam meam prædicabunt agrestes bestiæ, dracones, & pulli struthionum, q; dederim aquas in deserto, & flumina in solitudine, ut potum habeat populus meus, electus meus; populum istum

Osee 13.b

2.Cor.5.d Apo.21.b

Prosopopœia, quæ hyperbolẽ habet. Tam insolitã rem dñs poten-

F

+ Cum transieris per aquas, tecum ero ego; aut p flumina, n inundabunt te: Si ambulaueris per ignem ipm, n comburueris, et flamma non ardebit in te.

tissimus faciet, ut etiã feræ sint eũ celebraturæ. quem finxi mihi, ut laudem meam enarrent. Et tu Iacob non inuocasti me, ut me gratia laboris aut molestiæ aliquid insumeres ô Israel, non adduxisti mihi pecudem holocaustorum tuorum, nec sacrificijs tuis me celebrasti. Nec ego D te coegi ut seruires oblatione Minha, neq; negotium tibi feci thure. Non emisti mihi pecunia calamum, neq; adipe uictimarum tuarum imbuisti me, quin potius me seruire fecisti in peccatis tuis, & negotium mihi fecisti iniquitatibus tuis. Ego Ego illeipse sum, qui deleo trãsgressiones tuas, idq; propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Reduc mihi in memoriam, iudicabimur simul, narrato tu id, cuius causa absolutionem speres. Pater tuus iste primus [primo] peccauit, & interpretes tui perfide egerunt contra me; & principes sanctuarij prophanabo, Iacob deuoui internetioni, & Israelem [obieci] opprobrationibus.

Gen.3.
Ge.12.20
Num.20.
Exo.32.

CAP. XLIIII.

A NVnc ergo audi ô Iacob serue meus, & Israel quem elegi. Sic dicit DOMINVS, factor tuus & qui te finxit, quiq; ab utero auxilio tibi fuit, Ne timeas ô Iacob serue meus, & tu recte quem elegi. Quia effundam aquas super siticulosam, & flumina super aridam, effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super germina tua, & crescent ut inter herbas, & sicut salices ad riuos aquarum. Alius dicet, Ego DOMINI sum: alius nomine Iacob uocabit: alius autem manu sua scribendo, DOMINO, et nomine Israelis cognominabitur. Sic dicit DOMINVS rex Israelis, & uindex eius, DOMINVS exercituum, Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præter me nõ est deus. Et quis mei similis? uocet & annunciet illud, atq; hoc disponat mihi, ab eo quo posui populum sæculi, & imminentia ac futura annunciẽt eis. Ne paueatis, & ne timeatis, an non hactenus ego tibi [hæc] nota feci & prædixi? & uos B quidem testes mei estis, num est deus præter me? num formator quem ignorem? Formatores sculptilium omnes uani sunt, & expetibilia eorum nõ proderunt, & quidem testes eorũ ipsi sunt,

Hir

Supra 41.b
Infra 48.b
Apo.1.d
22.c

Amplificatio per diminutionem.

quod nõ uident, & non cognoscũt, propterea pudefiẽt. Quis igitur fingat deum? aut fusile simulachrũ q̃d nihil prodest? En omnes partiarij eius pudefient, & fabri ipsi sunt ex hominibus, congregentur omnes, stent, pauebunt, et pudefiẽt simul. Faber ferrarius forcipe [correpta,] operatur in prunis, & scalpris fingit illud fagis robusto brachio suo, quin esurit [interim] ut uires deficiãt: neq; aquas bibens, ut lassus concidat. Faber lignarius regulam extendit, designat illud rubrica, et format illud normis, et definit illud circino, et dat ei formam uiri atq; speciẽ hominis, ut in ęde sedeat. [Accingit se] ad incidendũ cedros, ut aduehat ilicem & quercũ, & corroborat se in lignis saltus, plantat cedrum, atq; imber auget. Fit [hæc] homini ad incendendum [ignem,] (accipit enim ex his [lignis,] et calefit, quin & incenso [furno,] panẽ coquit,) deinde & deum [ex his] facit, & adorat: sculptile illud facit, & coram illo procumbit. Partem eius incendit igni, parte eius carne [assa,] edit: assat assaturam, & satur fit: calefit etiam, & dicit, Euge, caleo, & ignem uidi. Reliquum autem eius simulachrum sibi facit, cui procũbit, q̃d adorat & ante quod precatur, dicens, Libera me, deus enim meus es tu. Nihil neq; sentiunt neq; intelligunt, quia tectorium est super oculos eorum, quo minus uideant, aut cordibus suis intelligant. Nullus ad cor suum reuocat, (neq; enim sensu pollẽt aut intellectu,) ut diceret, Partem eius igni combussi, quin ad prunas eius panem coxi, assaui carnem & comedi, & ex reliquo eius abominandum [idolũ] facerem? & ante truncum ligneum procumberem? Cinerem pascens, & cor errore seductũ deuoluit illum, ut mentem suam non adferat, neq; dicat, An non dolus in dextera mea? Hæc memineris Iacob & Israel, tu enim es seruus meus, quẽ in hoc finxi, ut seruus meus esses tu ô Israel, neq; uenires unq; mihi in obliuionem. Ego deleui transgressiones tuas ut densas nebulas, & ut nubem peccata tua: reuertere ad me, quia redemi te. Iubilate cœli, quia DOMINVS fecit, iubilum edite profundissima terræ, prorumpite in lætas uoces

Sap.13.a
C
D

res ô môtes, sylua et omnia ligna eius, quia redemit DOMINVS Iacob, & in Israele gloriam suam amplificabit. Sic enim loquutus est DOMINVS redemptor tuus, et qui te ab utero finxit. Ego DOMINVS faciens omnia, cœlos extendo solus, & mea uirtute terram expando, irrita facio signa mendacium, & stultos ac insanos reddo diuinos, auerto sapiētes retrorsum, et scientiam eorum stultam reddo. Excito uerbum serui mei, & consilium nunciorū meorum perficio. Dico Hierosolymæ, Sis habitata: & ciuitatibus Iuda, Aedificemini, cuius uastitates ego restituā. Qui mando abysso, Aresce, & flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro, Pastor meus est, & omnem uoluntatem meam perficiet. Qui dico Ierusalem, Aedificaberis: & templo, Fundaberis.

Ostendit quāta sit potentia dei.

CAP. XLV.

A Sic dicit DOMINVS Messiæ suo Cyro, cuius dexteram prǣhendi, ut subijciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperiendū ante faciem eius ualuas [portarum,] ut portæ non claudantur. Ego ante te procedā, & loca aspera æquabo, ostia ænea confringam, & uectes ferreos demoliar. Dabo tibi thesauros in tenebris latentes, & quæ in occulto abstrusa sunt, ut cognoscas quòd ego sum DOMINVS, qui te nomine tuo uoco, Deus Israelis. Propter seruū meū Iacob, & Israelem electum meum, uocaui te nomine tuo, & te cognominaui, quum nondum haberes mei notitiam. Ego DOMINVS, & nullus ultra, præter me non est deus. Accinxi te, quum adhuc ignarus esses mei, ut cognoscerent ab oriente sole, & ab occasu, quod nihilum sit præter me, ego DOMINVS, & nullus ultra. Formās lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego DOMI-

B NVS facio omnia ista. Rorate cœli è supernis, & nubes stillent iustitiā: aperiatur terra, & fructum edant salutem & iustitiam, [quas] progerminare simul faciet, ego DOMINVS creaui illud. Væ disceptanti cum factore suo, uas fictile cum figulis luti [scilicet.] † Num enim dicit lutū figulo suo, Quid facis? & operi tuo non sunt manus. Ve

Epanodus, redit em ad Cyrū, de q̄ supra attigerat duntaxat.

Iere. 18. a
Rom. 9. d

qui dicit patri, Quid generabis? & matri, Quid parturies? Sic dicit DOMINVS, Sāctus Israelis & formator eius, Sciscitamini à me imminentia filijs meis, & de opere manuum mearum mihi mandate. Ego feci terram, & hominem super eam creaui. Ego [sum] cuius manus extenderunt cœlos, et omni militiæ eorum impero. Ego illum excitaui in iustitia, & omnes uias eius dirigam. Is ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatē meam dimittet: id aūt neq; pretio neq; muneribus [adductus,] dicit DOMINVS exercituum. Sic dicit

C DOMINVS, Labor Aegypti, & negotiatio Aethiopum, & Sebaim uirorum magnorum ad te transibunt, et tui erūt, post te ibunt, in compedibus transibunt. Ante te flectentur, & supplices te precabuntur, tantum in te est deus, præter quē nullus deus est. Omnino es tu deus absconditus, deus & saluator Israelis. Erubescant, pudefiant q̄q; omnes, cū ignominia abeant simul opifices idolorum. Israel saluus est in DOMINO salute sempiterna, non erubescent, neq; ignominia notabuntur per æterna sæcula. Quoniā sic dixit DOMINVS, creans cœlos, deus ille qui finxit terram, qui fecit eam, qui & parauit eam. Non creaui eā ut uasta esset, sed finxi eā ut inhabitaretur, ego DOMINVS & nullus alius. Neq; in occulto loquutus sum, aut in obscuro terræ loco. Non dixi semini Iacob frustra, Quærite me, ego DOMINVS loquēs iustitiam, annuncians quæ recta sunt.

D Congregamini & uenite, accedite simul qui euasistis ex gētibus. Nihil norunt qui ligneum simulachrum extollunt, & qui ad deū orant qui saluando non est. Annunciate & adducite, ut cōsiliū pariter meant. Quis prodidit hoc olim? & hactenus [quis] hoc annūciauit? An non ego DOMINVS, & non est alius deus præter me solē, deus iustus & saluans nullus præter me? Respicite ad me, & salui eritis omnes fines terræ, ego sum deus, & nullus ultra. Per memetipsum iuraui, egressa est ex ore meo iustitia, uerbum quod non retrocedet, Quod † mihi incuruabitur omne genu, et iurabit [mihi] omnis lingua. Duntaxat in DOMINO, dixit,

Propheta mihi uertit sermonem ad deum.

Deut. 30.
Isa. 55. Amos 5.

Rom. 14. b
Phil. 2. b

[Handwritten marginalia: "a meipso Dissipo"; "profundo"; "et hic nō cognouisti me"; "futura super"; "meæ"; "Sabæi et proceres"; "Vtique"; "abitur"; "ipse est"; "ferunt lignum sculptilis sui"; "quin consultate simul"; "Vtique"; "* Sites lori, Psal. 72: Ferant montes pacem pplo, et colles iustitiam. Ite Psal. 85: Fides è terra progerminabit, et iustitia è coelis prospiciet"]

sunt mihi iustitiæ & robur, usq; ad ipsum ueniet, & pudefient eum prouocantes. In DOMINO iustificabuntur, & gloriabuntur omne semen Israelis.

Fideles & uerbo credẽtes semẽ Israelis legitimum. A

CAP. XLVI.

Concidit Bel, corruit Nebo, quorum idola bestijs & iumentis fuerunt [imposita.] Onera uestra grauata pondere usq; ad defatigationem, pondus idq; graue, corruerunt, conciderunt pariter, nec potuerunt seruare onus, & anima eorum in captiuitatem abijt. Audite me domus Iacob, & omnes reliquiæ domus Israel, qui gestamini [à me] ab utero, & baiulamini [à me] à partu. B Et usq; ad seniũ ego ipse, & usq; ad canitiem, ego baiulabo: ego feci, & ego feram: & ego baiulabo, & eripiam. Cui [quæso] me adsimilabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, ut [ei] similis sim? Prodigunt aurum ex marsupio, & argentum in bilance appendunt, mercede conducunt conflatorem, & faciunt ex illo deum, cui procumbunt, quem adorant, portant eum C in humero, baiulant eum, & collocant eum in locum suum: [illic] stat, nec de loco suo mouetur: & si quispiam ad eum clamat, nihil respondet, de angustia sua nõ liberat eũ. Memineritis huius, et corroborabimini, redite ad cor ô præuaricatores. Memineritis priorũ quæ iam olim [facta sunt,] quod ego sum deus, & nullus ultra deus, neq; quidquam mihi simile est. D Qui nuncio à principio postrema, & ab exordio ea quæ nondũ facta sunt, qui dico, & consilium meum ratum est, et quidquid uolo facio. Voco ab Oriente uolucrem, de terra remotissima uirũ consilij mei, simul atq; loquutus sum, ipsum adducam protinus ut finxi, hoc idem faciã. Audite me qui contumaci estis corde, & alieni à iustitia, adduxi iustitiam meam, neq; longe aberit, & salus mea non cunctabitur. Et dedi in Zion salutem, Israeli magnificentiam meam.

Taxat illos qui idola sibi fingunt, ostendẽs interim quomodo fiant idola, & quàm sint infirma. Baruch 6.c

CA. XLVII.

A Descende, & sede in puluere uirgo filia Babel, sede in terra, non [in] solio filia Chaldæorum, non amplius nominabunt te teneram & delicatam. Corripe molam, & mole farinam, dissolue cincinnos tuos, nudato plantã, & retectis cruribus transi flumina. Retegentur† uerenda tua, & pudenda tua uidebuntur. Suppliciũ sumam, & non occurram [ut] homo. Redemptor noster DOMINVS exercituum nomen eius, sanctus Israelis. Sedeto tacita, et ingredere tenebras filia Chaldæorum, nam ultra te non uocabunt dominam regnorum. B Equidem [iter] iratus eram populo meo, ut prophanarem hæreditatem meam, & traderem eam in manum tuam, tu uero affectu miserationis non commota es erga eos, quin supra senes degrauasti iugum tuum supra modum. Et dixisti, In perpetuum ero domina, hucusq; non reposuisti illa in cor tuũ, nec meministi postremi illius. Nunc ergo audi hoc ô delicata, quæ secura sedes, quæq; sic in corde tuo dicis, Ego [sola sum,] & præter me nulla est: non sedebo uidua, nec experiar orbitatem, C attamen duo ista euenient tibi repente in uno die, [nempe] orbitas & uiduitas, in perfectione sua uenient super te, in multitudine ueneficorum tuorum, in multo robore incãtatorũ tuorum. Confisa enim in malitia tua, dixisti, Non uidet me. Sapientia tua & peritia tua, ipsa [inquam] te seducit: sic enim dixisti in corde tuo, Ego [sola sum,] et præter me nulla est amplius: ueniet igitur super te malum, cuius ortum ignorabis, & incidet in te calamitas quã non poteris expiare: ueniet insuper super te repente uastatio, quam ignorabis. D Sta quæso cum incantatoribus tuis, cum copia ueneficorum tuorum, quibus cũ negotium tibi fuit à pueritia tua, an forte iuuari possis ab eis, aut forte corroborari. Defatigata es multitudine consiliorum tuorum, stent quæso, & seruent te contemplatores cœlorum, stellarum inspectores, quiq; noua prædicunt, unde nam super te hæc ueniant. En similes fuerunt stipulæ, ignis eos incendet, nõ liberabunt animam suam à ui flammæ, nec [supererit] pruna ad calefaciẽdum, nec ignis ut quispiam ad eum sedeat. Tales erunt tibi cum quibus te fatigasti, quin & negotiatores tui [qui tecum fuerunt] à pueritia tua, quisq; ad transitum suum errat, nemo est qui te seruet.

Num. 3.b

Ex affectu pio ac intimo propheta oratiũculam interponit, ad piorũ consolationem.

Redit ad Babylonẽ. Causæ recẽsentur cur deus puniuerit Israelem, & cur perditurus sit Babylonios.

Infrà 51.f

Apo. 18.b

Sarcasmos.

CAP. XLVIII.

Audite

A Exordiolũ, habens increpationẽ, & attentionẽ parans.

AVdite istud domus Iacob, uocati nomine Israelis, & qui egressi sunt de aquis Iuda, quiq; iurant per nomen DOMINI, & memoriam facitis in deo Israelis, at non ex fide neq; ex iustitia. Quoniam de ciuitate sancta uocati sunt, & deo Israelis nitũtur, cuius nomen est DOMINVS exercituum. An non priora quæ à primordio nunciaui, quum de ore meo exirent, & uobis exponerem, protinus ea feci, usuq; uenerunt? Quamuis non ignorarem q durus sis, q neruus ferreus ceruix tua, & q ænea tibi frons sit. Attamen iam olim prius q̃ uenirent nunciaui & exposui tibi, ne fortè diceres, Idolum meũ fecit hæc, aut sculptile aut conflatile meum præcepit ea. Audiuisti, contemplare hoc totum, & uos an non annun-

B ciabitis? Porrò in futurum annuncio tibi noua quędam atq; abstrusa, quę tu ignorabas. Iam enim creata sunt recens, & non iam olim neq; ante diem, quæ tu non audisti, ne fortè diceres, Ecce noui ea. Omnino non audiuisti neq; nouisti, neq; iam olim patula fuit auris tua, sciebam enim quòd omnino prçuaricator esses, & ab utero transgressor uocatus sis. Propter nomẽ meũ differam furorem meũ, & propter laudem meam frenũ iniiciam mihi tui causa, ne te omnino excindam. Ecce conflaui te, at non pro pecunia, elegi te in

Sup.42.b fornace adflictionis. Propter me, propter me faciam, quo minus prophanetur, & ne gloriam meam dem alteri.

Sup.41.b 44.a Audi me Iacob, & Israel uocatus meus, Ego idem ipse, ego primus, ego

C quoq; nouissimus. Et manus mea fundauit terrã, & dextera mea palmo mensa est cœlos: ego quũ ea uocarem, [protinus] constiterunt simul. Congregemini ergo uos omnes, & audite, Quis de

Hactenus ex ostẽdit liberationẽ esse opus meræ gratiæ.

istis annunciauit ista? DOMINVS diligens eum, perficiet uoluntatem suam in Babylone, & brachiũ eius in Chaldæis. Ego ego loquutus sum, ego q̃que uocabo eum, adducam eum, qui prosperabitur in profectione sua. Accedite ad me, & audite istud, Ab initio nõ loquutus sum in abscondito, à tempore quo hoc esse cœpit, ibi fui, & nũc DOMINVS deus misit me & spiritus eius. Sic dicit DOMINVS redemptor tuus, Sanctus Israelis, Ego DOMINVS deus tuus, docẽs te quæ profutura sunt, dirigens te in uia qua tibi est eundum. O si ad præcepta mea animum aduertisses, redundaret instar fluminis pax tua, & iustitia tua sicut fluctus maris. D Deu.28.

Fuisset quoq; ut arena semen tuum, & propagines uiscerum tuorum ut lapilli eius, non succideretur neq; aboleretur nomẽ eius è cõspectu meo. Egredimini è Babylone, fugitè à Chaldæis cum uoce iubili, prædicate & diuulgate hoc, efferte illud usque ad fines terræ, dicite, Redemit DOMINVS seruum suum Iacob. Et non sitierũt [quũ] per solitudines, duceret aquam enim eis de petra promanare fecit, scidit petram ut latices effluerent. Impijs, ait DOMINVS, non est pax.

Epilogus cum exhortatione & figura. Exo.17. Num.20.

CAP. XLIX.

A Messias.

AVditæ insulæ me, & populi q procul abestis attendite, DOMINVS uocauit me ab utero, & de uisceribus matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum ut gladiũ acutum, umbra manus suæ abscondit me, & posuit me ut sagittam extersam, abscõdit me in pharetram suam. Et dixit mihi, Seruus meus es tu, Israel tu es in quo gloriabor. Ego aũt dixi, Frustra laboraui, inutiliter ac temere uirtutem meam consumpsi, ueruntamen iudicium meũ cum DOMINO, & opus meum cũ deo meo. Et nunc dicit DOMINVS qui formauit me ab utero seruum sibi, ut reducam ad se Iacob, etiãsi Israel non colligatur, & gloriosus ero in oculis DOMINI, & deus meus fortitudo mea fuit. Et dixit, Leue sit q seruus meus sis ad erigendas tribus Iacob, & ad reducendas uastitates Israelis, nisi te dedero ut lux sis gentiũ, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Sic dixit DOMINVS, redẽptor Israelis & sanctus eius, ad eum qui cõtemptus est anima, & qui abominandus est gentibus, & dominantium est seruus. Reges uidebunt, & consurgent principes, & adorabunt propter DOMINVM, qui fidelis est, sanctum Israelis, qui te elegit. Iterũ sic dixit DOMINVS, In tempore placito exaudiui te, & in die salutis adiuui te, ego seruabo te, et dabo te in fœdus populi, ut

Infra 51.c B Sup.42.b Act.13.g C 2.Cor.6.a

instaures terram, & ut possideas hæreditates desolatas, ut dicas uinctis, Exite: & his qui in tenebris sunt, Reuelemini. Ad uias pascentur, & in omnibus uerticibus eminentioribus erunt
Apo.7.d pascua eorum. †Non esurient, neque sitient, nõ feriet eos neque æstus neque sol, quia qui eorum miseretur, diriget eos, & ad scaturigines aquarũ ducet eos. Omnes mõtes meos reddam peruios,
D & semitæ meæ altæ erunt. Ecce isti à longe uenient, & ecce illi ab Aquilone
Vix affectu prorumpit propheta in laudem. & à mari, & illi à terra Sinim. Iubilate cœli, & exulta terra: in iubilum prorumpite montes, quia consolatus est DOMINVS populum suum, & pauperum suorum miserebitur. Zion aũt dixit, Dereliquit me DOMINVS, & dominus meus oblitus est mei. Num obliuioni tradit mulier infantem suum, q̃ minus misereatur filij uteri sui? Sed esto obliuiscantur illæ, ego tamen tui
E non obliuiscar. Ecce in manibus istis ambabus insculpsi te, muri tui perpetuò sunt coram me. Festinabunt ædificatores tui, qui te euertunt & qui te
Infra 60.a uastant exibunt ex te. Attolle circunquaque oculos tuos, & uide, omnes isti congregati uenerunt ad te. Viuo ego, ait DOMINVS, quoniam eis omnibus amicieris tanquam ornamento, & ut sponsa eos circumligabis. Siquidem desolationes tuæ, deuastationes tuæ, et terra tua euersa, iam iã angustior erit, quàm ut habitatores capere possit: & qui
F te deuorent, longe aberunt. Adhuc dicent filij qui tibi sterili nati sunt in aures tuas, Angustus est mihi locus, adij ce mihi [aliquid,] ut sedeam. Et tu dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos, quum ego sim sterilis & solitaria, relegata et uaga? Quis educauit istos? En ego sola relicta sum, isti uero unde nam sunt? Sic dicit DOMINVS deus, Ecce tollam ad gentes manũ meam, & ad populos signum meũ erigam, & adferent tibi filios in gremio, & filiæ tuæ
G in humeris portabuntur. Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, uultu ad terrã demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorũ lingẽt, & scies quod ego sum DOMINVS. & quod non pudefient qui me expectant. Num uero auferetur heroi præda? & potest ne iusta captiuitas eripi? Quoniam sic dixit DOMINVS, Et captiuitas heroi eripietur, & præda uiolenta recuperabitur, & cum eo qui tecum contendit, ego contendã, & filios tuos seruabo, hostes tuos pascam suis carnibus, et sanguine suo ceu musto inebriabũtur. Et sciet omnis caro, quod ego DOMINVS sum seruator tuus & redemptor tuus fortis Iacob. CAP. L.

Sic dicit DOMINVS, Vbi est libellus iste repudij matris uestræ, quo A
eam dimiserim? aut cui ex fœneratoribus meis uos uendidi? Ecce propter iniquitates uestras uenundati estis, & propter præuaricationes uestras dimissa est mater uestra. Cur quum ego uenirem, nemo [recipiebat?] quum uocarem, nemo respõdebat? Num sic omnino præcisa erat manus mea, ut liberando non esset? aut uirtus deerat mihi
ad eripiendum? †Ecce sola increpatio B
ne mea exsicco pelagus, flumina in desertum conuerto, ut pisces eorum aut aquæ penuria putrescant, aut siti pereant. Ego tristi caligine cœlos uestio, & sacco operio eos. Dedit DOMINVS deus mihi linguam eruditorum, ut sciam tempestiue uerbum cum adflicto loqui. Summo diluculo uellicauit, uellicauit inquam mihi aurem, (ut solent doctores,) ut auscultarem. DOMINVS deus aperuit mihi aurem, ego autem rebellis non fui, nec sum retroactus. Corpus meum præbui percutien C
tibus, & genas meas uellicantibus, faciem meam non abscondi à contumelijs & sputo. DOMINVS enim deus auxilium mihi fert, idcirco non pudefio, idcirco faciem meam instar silicis obduro, sciens quod non pudefiam. Prope adest qui me iustum pronunciat, quis igitur litem mecum instituet? Stemus simul, quicunque uelit iudicio mecũ contendere, accedat ad me. Ecce DOMINVS deus auxilium mihi fert, quis igitur me damnabit? Ecce omnes isti sicut uestimentum ueterascent, tinea corrodet eos. Quicunque ergo inter uos DO D
MINVM timet, audiat uocem serui eius: et quicunque in tenebris ambulat, nec splendorẽ habet, fidat nomini DOMINI, & innitatur deo suo. Ecce uos omnes ignem incendistis, & scintillis

Exo.14.e
Infra.59.a
Exo.10.e
Psal.40.b
Matt.26.
Psal.102.

cincti inceditis in fulgore & scintillis ignis uestri quem incendistis. A manu mea factum est hoc uobis, in dolore iacebitis.

CAP. LI.

A Exordiolū. Allegoria.

AVdite me qui sectamini iustitiam, & quæritis DOMINVM. Respicite ad petram, de qua excisi estis: & ad fossam laci, ex qua effossi estis. Respicite ad Abrahamum patrem uestrū, & ad Saram quæ peperit uos, quemodo quum [solus &] unicus esset, uocauerim eum, locupletauerim eum, & multiplicauerim eum. Quoniam consolatus sit DOMINVS Zion, consolatus sit omnes desolationes eius, desertumq; eius paradiso similem reddiderit, & solitudinem eius quasi hortos DOMINI.

Abrahā pater fidei & oīm credentium. Adcommodat exēplū.

B Ex deo uera religio discitur.

Gaudium & lætitia inuenietur in ea, cōfessio & uox cātici. Ad me igitur attendite ò popule meus, & aurem præbete mihi ò plebs mea, quoniam lex à me egredietur, & iudicium meum ad lucem populorum proferam. Prope est iustitia mea, egressa est salus mea, & brachia mea populos iudicabunt, insulę me expectabunt, & in brachium meū sperabunt. Attollite oculos uestros in cœlum, & terram subtus inspicite, quoniam cœli ut fumus corrumpentur, & terra ut uestis uetustate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt, salus autē mea in æternum durabit, & iustitia mea nō concidet.

C Psal.36.e

Audite me qui cognouistis iustitiam, ò popule qui legem meam in corde tuo [tenes:] nolite timere opprobrium mortalis hominis, & propter contumelias eorum ne animo frangamini, nam ueluti uestimentum sic eos corrodet tinea, et sicut lanam comedet eos uermiculus, iustitia autē mea æternum durabit, & salus mea à sæculo in sæculum. Excitare excitare, ac robur indue ò brachium DOMINI, excitate quemadmodum retro temporibus per omnia sæcula. An non tu illud es [brachium] quod concidit ferociam,

D Exo.14.c

& dolore cōfecit † draconem? An non tu idipsum es, quod exiccabat mare aquas abyssi immensę, q̃dq; pelagi profunda peruia fecit, ut transirent redempti? Sic redempti à DOMINO reuertentur, & uenient in Zion cum iubilo, gaudium perpetuum erit super caput eorum, gaudium & lætitia sese continget, fugiet dolor & mœror. Ego ego is sum qui uos consolor, tu uero quis es, ut hominem mortalē aut filium hominis qui reddetur ut fœnum timeas? obliuiscaris autē DOMINI factoris tui, qui cœlos extendit, & terræ fundamenta fecit? Hinc est sit iugiter omni tempore metus à furore adfligentis, qui [te] uastare parat: ubi uero est furor illius adflictoris? Quin festinabit discurrens ut aperiatur, ut non moriatur [uinctus] in fouea, neq; deficiet eum commeatus. Ego autem DOMINVS deus tuus increpo mare, ut tumultuentur fluctus eius, DOMINVS exercituum nomen eius. Ego † posui uerba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantem cœlos, & fundem terram, ut dicatur Zioni, Populus meus es tu. Expergiscere expergiscere, surge Ierusalem, quæ bibisti de manu DOMINI calicem furoris eius, quæ bibisti & exuxisti uel cū fece calicem soporiferum, nec est qui præhensa manu tua te ducat ex omnibus filijs quos peperisti, & ex omnibus filijs tuis q̃s educasti. † Duo ista sunt quæ tibi euenerunt, quis ex te effugiet? Vastitas, conquassatio, fames, & gladius, qua re te consolabor? Filij tui defatigati iacēt in compitis omniū platearū, sicut ibex reti implexus, pleni furore DOMINI, increpatione dei tui. Idcirco audi hoc obsecro misera & ebria, tametsi nō à uino, sic dicit herus tuus, DOMINVS & deus tuus, qui uindicat populū suum. Ecce abstuli de manu tua calicem soporiferū, et fecem calicis furoris mei, ut ultra nō bibas eum, & tradam eum in manū eorū qui te adfligunt, qui dixerunt animæ tuæ, Sternere ut transeamus, & æqua terræ corpus tuum, ut sis uice plateæ transeuntibus.

Responsio dñi ad preces piorū.

B

Sup.49.a

F Mutata est persona.

Sup.47.b Amplificatio malorū.

G

CAP. LII.

A

EXurge, exurge, indue robur tuum Zion, indue uestes decoris tui ò Ierusalem, ciuitas sancta, quoniam ultra non ueniet in te incircūcisus & pollutus. Excute te à puluere, cōsurge, sede Ierusalem, explica te de uinculis colli tui, ò captiua filia Zion. Sic eīm loquitur DOMINVS, Gratis uenūdati estis, & ideo absque argento redimemini.

Gratuita est liberatio.

Venundati in Adamo. Quia sic dixit DOMINVS deus, O-
lim †descendit populus meus in Aegy
Gen.46.a ptum, ut inquilinus illic esset, Assyrius
B autem temere uim ei fecit. Et nūc quid
mihi illhinc [usus est,] ait DOMI-
NVS, quum populus meus gratis ab-
Rom.2.d ductus est, quum †domini eius ad eiu
Iere.36.c latum adigunt, et nomen meum iugiter
omni tempore blasphematur, dicit DO
MINVS. Quapropter cognoscet po-
pulus meus nomen meum, propterea
in illa die, quòd ego ipse, qui loquebar,
Rom.10.c Ecce adsum. O quàm †speciosi sunt
Num.1.d super montes pedes euangelizantis,
prædicantis pacem, euangelizantis bo
num, prædicantis salutē, dicentis Zio
C ni, Regnat deus tuus. Vocem specu-
latores tui, uocem inquam tollunt, &
pariter iubilant, quoniam oculo ad o-
culum uidebunt, quum reduxerit DO
MINVS Zion. Erumpite in laudem,
iubilate pariter, solitudines Ierusalem,
quoniam consolatus est DOMINVS
populum suum, redemit Ierusalem. Nu
dauit DOMINVS brachium suū san
ctum in oculis omnium gentium, & ui
Psal.98.a debunt †omnes fines terræ salutem dei
nostri. Discedite discedite, exite inde,
2.Cor.6.d † immundum ne tetigeritis, exite de
medio eius, mundamini qui fertis ua-
sa DOMINI. Quoniam neq; cum fe-
stinantia exibitis, neq; fugitiuorū mo-
re ibitis, DOMINVS enim ante uos
incedet, & agmen uestrū colliget deus
Describitur Israelis. Ecce prudenter geret rem ser-
author tan- uus meus, exaltabitur, euehetur, & su
tę libertatis pra modum sublimis erit. Quemadmo
solus Chri- dum admirabundi obstupuerunt multi
stus. de eo, quòd aspectus eius deformior
fuerit quàm [ullius] uiri, & forma eius
plus quàm filiorum hominum, sic stillare
faciet gentes multas, quin reges co-
ram eo os suum compriment, quoniam
Rom.15.c †uiderunt quibus non narratum erat,
& qui non audiuerunt, intellexerunt.

CAP. LIII.

A QVis †credidit prædicationi no-
Mar.9.b stræ, & brachium DOMINI cui
Ioan.12.f reuelatum est? Ascendit enim sicut uir
Rom.10.d gultum coram eo, & sicut radix è terra
siticulosa, cui nec forma est, neq; decor:
[illegible]i adaptat si quum uidemus illū, nihil habet pul-
militudinē chritudinis, ut cupiamus illū. Despe
uirgulti ctus est & contemptissimus uirorum,
Christo. uir [inquam] dolorum, & qui infirmi-
tatem est expertus: erit ut is à quo ab-
sconderet [quis] faciem, nempe cōtem
ptus, ut eum nihili reputamus, quum ta-
men ipse portet nostras infirmitates, et
dolores nostros ipse baiulet. Nos aūt
existimabamus eum tactum percussio-
ne dei, & adflictum. Ipse †uero uulnera B
tus est propter trāsgressiones nostras, Matt.8.c
et attritus propter iniquitates nostras. 1.Pet.2.
Mulcta enim correctionis nostrę ei im 1.Cor.15.a
posita est, & in liuore eius nobis medi
catum est. Nos omnes tanquàm ouis erra
uimus, quisq; uiam suam sectatus, DO
MINVS autem effecit ut incurreret in
ipsum omnium nostrū iniquitas. Mul-
ctatus est & adflictus, nec tamen os
suum aperuit. Sicut pecus ad mactatio Matt.26.f
nem ducetur, & sicut agnus coram ton Act.8.f.
soribus suis mutus fit, sic ipse: non ape
ruit os suum. Absq; dilatione citraq;
iudicio raptus est: & generationem
eius quis enarrabit? quoniam succisus C
est de terra uiuentiū, quæ plaga ei pro
pter transgressionem populi mei [infli-
cta est.] Et dedit cum impijs sepulchrū
eius, & cum diuite in mortibus eius:
quanquàm iniuriam †nullam fecerit, et do 1.Pet.2.d
lus nō fuerit in ore eius, DOMINVS 1.Ioan.3.a
tamen uoluit ipsum infirmando attere-
re, ut ubi posuerit animam suam hostiā
delicti, uideat semen, proroget dies, &
uoluntas DOMINI prospere cedat
in manu eius. A labore animæ eius ui- D
debit, & satiabitur, & cognitione sui Vnde sit ue
multos iustificabit iustus seruus meus, ra iustitia et
quorum iniquitates ipse baiulabit. Id- uera iustifi-
circo dispertiar ei in multis, & cū for- catio.
tibus diuidet spolia, eo quòd in mortem ef
fudit animam suam, & cum transgres-
soribus connumeratus, qui tamen pec
catum multorū tulit, & pro transgres-
soribus intercessit.

CA. LIIII.

IVbila sterilis quæ non paris, prorum A
pe in iubilum & hinni quæ non par- Luc.23.d
turis, quoniam plures sunt filij desola- Gal.4.d
tæ quàm filij eius quæ marito iuncta est, di
cit DOMINVS. Dilata locum tento-
riorum tuorū, & cortinæ tabernaculo-
rum tuorum extendantur: ne parcas,
diduc quàm longissime funes tuos, & cla-
uos tuos firma, quia tam ad dexteram
quàm ad leuam erumpes, & semen tuū B
gentes possidebit, & urbes desolatas
inha-

inhabitabunt. Ne timeas, quia non pudefies, nõ afficieris ignominia, nec erubesces, sed confusionis adulescentiæ tuæ obliuisceris, & opprobrij uiduitatis tuæ ultra non recordaberis. Quoniam maritus tuus factor tuus, cui nomẽ est †DOMINO exercituũ, redemptor tuus sanctus Israelis, deus uniuersæ terræ uocabitur. DOMINVS eñ uocabit te ueluti fœminam dimissam, & spiritu adflictã, & ueluti fœminam adulescentiæ quæ repudiata est, dicit deus tuus. Pusillo momento dereliqui te, at in miserationibus magnis colligam te. Per momentum quo irascebar abscondi uultum meum à te, sed misericordia sempiterna miserebor tui, ait redemptor tuus DOMINVS.

Luc.1.e

C

Dñs etiam si uideatur nos deserere, non tamen deserit sed semper adest.

Gen.9.b

Nam istud erit mihi sicut aquę †Noë. D Vt enim iuraueram, ne porrò aquæ Noë pertrãsirent terram, sic iuraui ne irascar tibi, aut te obiurgem. Etenim enim & montes locum deserent, & colles nutabunt, quàm uel bonitas mea te deserat, uel fœdus pacis meę nutabit ait DOMINVS, q tui miseretur. E En ô paupercula, tempestatibus acta, & consolatione destituta, egò sternam ordine lapides tuos in fuco, & fundabo te sapphiris, fenestras tuas è crystallo faciam, & portas tuas ex lapide carbunculo, & omnes fines tuos lapidibus expetibilibus. Porrò uniuersi filij tui †docti erũt à DOMINO, paxq; F multa filijs tuis. Iustitia firmaberis, longe aberis à ui, quoniam non timebis: sic à pauore [aberis,] quia ad te non appropinquabit. Ecce cõgregando cõgregabit [se globus,] sed absq; me: quicunq; congregabitur tecũ contra te, cadet. En ego creaui fabrũ, qui flatu carbones incendit, & instrumentum ad opus suũ producit: ego quoq; G uastatorẽ creaui ad perdendũ. Omne uero instrumentũ quod cõtra te aptatum est, non promouebit: & omnis lingua quæ insurrexerit contra te, hanc tu iure impiam esse conuinces. Talis erit hæreditas seruorum DOMINI, & iustitia eorum à me est, dicit DOMINVS.

Confirmatio per comparationẽ.

Ioan.6.e

Epiphonema.

A

CAP. LV.

In genere suasorio.

Eccli 51.d

OVos omnes qui †sititis, uenite ad aquas: & hi quibus non est pecunia, adeste, cibum comparate, & comedite: [adeste inquam,] emite cibum sine argento, & sine pretio, uinum & lac. Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibus non est, & laborẽ uestrum pro eo quod non satiat? Quin potius mihi diligenter auscultate, & comedite bonum, & in pinguedine oblectet se anima uestra. Inclinate aurẽ uestrã, & ad me uenite: audite, & uiuet anima uestra: feriam enim uobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles. Ecce dedi eum †testẽ populis, principem ac præceptorem populis. Ecce uocabis gentem quã non noueras, & gentes quę te non nouerũt, ad te current, idq; propter DOMINVM deum tuum, & Sanctum Israelis, qui te honorificũ reddit. Quærite DOMINVM dum inuenitur, inuocate eum dum prope est. Derelinquat impius uiam suam, & quisq; iniquus cõgitationes suas, ac conuertatur ad DOMINVM, et miserebitur eius, atq; ad deum nostrum, quoniam propẽsus est ad ignoscendum. Quoniam cogitationes meæ nõ sunt cogitationes uestræ, neq; uiæ uestræ uiæ meæ, dicit DOMINVS. Sed quemadmodum cœli terra sublimiores sunt, ita excedũt uiæ meæ uias uestras, & cogitationes meæ cogitationes uestras. Et perinde atq; imber aut nix de cœlo descendit, & illò non redit, sed irrigat terram, & parere atq; germinare eam facit, ut det serenti semen, & panem ad edendũ: ita erit uerbum meum quod exit de ore meo: non redibit ad me uacuum, sed faciet quæcunq; uolo, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Quoniã cum lætitia egrediemini, et in pace deducemini: montes & colles prorumpent in iubilum coram uobis, & omnia ligna agri manu plaudent. Pro rubo spinoso ascendet abies, & pro urtica myrtus, & erit DOMINO in nomẽ, in signũ perpetuum, quod nunquam excindetur.

Taxatur stultitia hominum, qui relicto deo, aliò spes suas locãt.

B

Christus ad se uocat & obedientiã requirit.

Act.13.a

Hortatur ab occasiõe temporis.

C

Qui dominum inuocat, resipiscat.

D

Efficacia & uis uerbi dei.

CAP. LVI.

SIc dicit DOMINVS, Custodite iudicium, & facite iustitiam, quia properat salus mea ad ueniendum, & iustitia mea ut reueletur. Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehẽderit, custodiens scilicet sabbathum, ne prophanet illud: & cu

A

Sap.1.a

stodiens manũ suam, ne faciat quidq̃ mali. Ne dicat alienigena, qui DOMI NUM ..., hoc modo, Omnino separauit me DOMINUS à populo suo: neq; dicat eunuchus, En ego lignum aridum. Quia sic dicit DOMINUS eunuchis (qui custodiũt sabbata mea, & eligunt quæ mihi placet, atq; firmiter tenent fœdus meum,) dabo eis in domo mea, & intra muros meos, & partem & nomen melius q̃ filiorum & filiarum: nomen inquam sempiternum dabo huiusmodi, quod nunquam abolebitur. Porrò alienigenis, (qui DOMINO cupiunt adhærere ut seruiant ei, & diligant nomen

C DOMINI, ut sint serui eius: quicunq; custodierit sabbatum ne prophanet illud, & firmiter tenuerit fœdus meũ,) hos inquã adducam ad montẽ meum sanctũ, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea, quoniã †ædes mea ædes orationis uocabitur cũctis populis. Dicit DOMINUS deus qui profugos Israelis colligit, Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestiæ agri uenite ut comedatis, uniuersæ bestiæ saltus.

D

Inuehit in antistites religionis. Speculatores eius omnes cæci sunt, omnes sunt ignari, †canes muti, latrare non possunt, torpent, iacent, somno indulgent. Et canes illi uehementer auidi satiari non possunt. Et pastores ipsi nihil norunt intelligere; quisq; uiã suam spectat, quisq; à termino suo ad emolumentum suum [propensus est] †Venite [aiunt,] uinum adferam, ut perpotemus ad ebrietatem usq;, atq; adeo sicut hodie, ita & cras, imò longe amplius

Matt.21.b Marc.11.c Luc.19.g

Ierem.6.c

Sap.2.b Imitatur propheta uoces præsidũ temulentorum.

CAP. LVII.

A IUstus perit, neq; quisquam hoc corde reponit: homines benefici colliguntur, & nemo expendit: colligitur ante malum iustus, uenit pax, requiescũt in cubilibus suis, præcedit q; ante illum. Et uos huc accedite filij ueneficæ, semen adulteri & fornicariæ. Qua re uos oblectatis? contra quem dilatastis os, & linguas exeruistis? An non uos filij estis perfidi, & semen mẽdax? Incalescitis apud quercus sub omni ligno frondoso, iugulantes liberos in uallibus subtus in cauernis petrarum.

Taxat idololatriã populi.

In læuibus torrentis pars tua, illi illi ergo [sunt] sors tua: quin & libamen illis fudisti, & munus cibarium obtulisti, num uero ista æquanimiter ferrem? In monte ... excelso & sublimi posuisti lectum ... tua, atq; illuc ascendisti ut mactares uictimam. Post ostium & postes posuisti monimentum tuum, quoniam ... renudasti, ascendisti & dilatasti lectum tuum, & [fœdus] tibi pepigisti, [cum quibusdam] ex eis, dilexisti lectos eorum ubicunq; uideres. Rectà quoq; unguento & uarijs pigmentis tuis delibuta ad regem abijsti, legatos tuos in longinquũ amandasti, & decidisti ad inferos. Laborasti copia uiarum tuarum, neq; unquam dixisti, [Esse] desperatum est. Vitam manus tuæ inuenisti, idcirco non languisti. Quem uero uerita es, aut timuisti? quandoquidem mihi es mentita, neq; recordata es mei, neq; in cor tuum reuocas. Num me, quod hactenus dissimulaui ... iustitiam tuam & opera tua prædicabo, neq; proderunt tibi. Quum clamaueris, liberent te collectitij tui, sed hos omnes abripiet uentus, & tollet uanitas: qui autem in me sperat, is terram hæreditate accipiet, & montem sanctum meum possidebit. Et dicet, Munite munite uiam, complanate iter, tollite offendiculum è uia populi mei. Quia sic dicit excelsus & sublimis, inhabitãs æternitatem, & cuius nomen sanctũ est. Ego simul excelsum & sanctum inhabito, & cum cõtrito & submisso spiritu, ut uiuificem spiritũ submissorum, & ut uiuificem cor contritorum. Non enim in perpetuum iurgabo, neq; in æternum irascar, quia spiritus à facie mea deficiet, & flatus ego feci. Propter iniquitatem auaritiæ eius irascor, percussi eum, abscondens me & indignor, & qui abit oberrans in uiã cordis sui. At [rursum] uias eius contemplatus, sano ipsum, reduco eum, reddo ei consolationes, & his qui lugent ipsum. Creo fructum labiorum, pacem pacem his qui procul, & his qui ꝓpe sunt, dicit DOMINUS, & sanabo eum. Impij autem Euripi instar

B

C

Post comminationẽ iterum læta ꝓmittit fidelibus.

D

star fremunt, qui nescit quiescere eum aquæ eius limũ & lutũ turbantur.

Sup.48.d Non est pax impijs, dicit deus meus.

CAP. LVIII.

A CLama ex gutture, ne parcas, exalta instar tubæ uocem tuam, & annuncia populo meo præuaricationem suam, & domui Iacob peccata sua. Etenim me quotidie quærunt, & scire uias meas uolunt, uelut gens quę operetur iustitiã, & iudicium dei sui non derelinquat, rogant me iudicia iustitiæ, ut deos appropinquare cupiunt. Quare [inquiunt] ieiunauimus, & tu non aspicis? adfligimus animas nostras, & tu ignoras? Ecce in die quo ieiunatis, inuenitis quod uultis, & omnes labores uestros exigitis. Ecce ad lites & iurgia ieiunatis, & ut percutiatis pugno [illegible] Ne ieiunetis ut hodie, ut audiri faciatis in excelso uocem uestram.

Imitatur uoces hypocritarum, qui sua opera nimis euehunt. Respondet dominus.

B Zach.7.b Num †huiusmodi ieiunium est quod ego elegi, ut [certo] die homo adfligat animam suam, aut retorqueat caput suum tanquam hamum? saccũ & puluerem sternat? Num istud ieiunium & diem DOMINO gratum appellabis? An non [potius] hoc ieiunium elegi? Aperire nexus addictos [tibi,] soluere fasciculos iugi, liberos dimittere oppressos, & ut omne iugum dirũpatis. An non, ut frangas esurienti panem tuum, adflictos, extorres, egenos introducas domum? si uideris nudum, ut tegas eum, & à carne tua ne te abscondas?

Verum ieiunium et deo gratum.

C Tunc erumpet uelut aurora lux tua, & diuturnitas tua protinus germinabit, iustitia anteibit faciem tuam, & gloria DOMINI colliget te. Tunc inuocabis, & DOMINVS exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi: si abstuleris de medio tui iugum, extendere digitum, & loqui uanitatem. Si dederis esurienti animam tuam, & animam adflictam satiaueris, iam orietur in tenebris lux tua, & erit caligo tua

Ezec.18.b Matt.25.c

D sicut meridies. Et deducet te DOMINVS semper, & saturam reddet in siccitatibus animam tuam, & ossa tua saginabit, & eris ut hortus irriguus, & sicut scaturigo aquarum, cuius aquæ nunquam fallunt. Et ædificabunt de te sempiternas solitudines, fundamenta sæculorum excitabis: uocaberis quoque rupturæ reparator, reductor semitarum, ad [secure] habitandum. Si auerteris pedem tuum sabbato, quo minus facias tuam uoluntatem in die meo sancto, tum uocabis id sabbatum delicatum, ut sanctificetur & honoretur DOMINVS: si inquam honoraueris ipsum ita, ut neque uias tuas feceris, neque uoluntatem tuam inueneris, neque uerbum [tuum] loquaris, tunc delectaberis in DOMINO, Et ego ueham te super excelsa terræ, & nutriam te hæreditate Iacob patris tui. Quia os DOMINI loquutum est.

Mutatur subito p̄sona, ut loquatur dominus.

CAP. LIX.

A ECce manus DOMINI †non est mutila, quo minus seruare possit, neque adgrauata auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates uestræ diuidunt inter uos & inter deum uestrum, & peccata uestra abscondunt uultum [eius] à uobis, ne exaudiat. Manus enim uestræ †pollutæ sunt sanguine, & digiti uestri iniquitate: labia uestra loquuntur mendacium, & lingua uestra peruersitatem concinnat. Nemo est qui clamet pro iustitia, nemo iudicatur ex fide ac ueritate, confidunt rebus uanis, & loquũt uana, †concipiunt laborẽ, & parturiunt uanitatẽ. Oua reguli excludunt, & araneæ telas texunt. Qui de ouis eorũ ederit, morietur: si uero quis cõculcauerit, excludetur uipera. [illegible] lis eorũ non conti[illegible] uestis, ut operibus suis sese tegẽt: opera enim eorũ opera sunt uana, & opus uiolentiæ in manibus eorũ.

Num.11.e Supra 50.a Supra 1.d Hęc sunt in tribunalib. & foris. Iob 15.d

B Pedes †ipsorũ ad malũ currunt, & properant ad effundendũ innocẽtem sanguinẽ, cogitationes eorũ cogitationes sunt uanæ, uastitas & cõtritio in uijs eorũ. Viã pacis nõ cognoscunt, neque est iudiciũ in gressibus eorum, semitas suas sic sibi deprauãt, ut omnis qui per eas trãsit, nesciat pacẽ. Idcirco longe exulat à nobis iudiciũ, ut iustitia ad nos nõ possit pertingere. Expectabamus lucẽ, et ecce tenebræ: splẽdorẽ, in caligine uersamur. Palpabamus sicut cæci ad parietẽ, & contrectabamus ut qui nõ habent oculos. Impingebamus meridie tanquam in crepusculo, in locis neglectis ac sordidis ut mortui. Fremebamus omnes ut ursi,

Prou.1.d Rom.3.c

& sicut columbæ incessanter gemebamus: expectabamus iudicium, at nusquam erat: salutem, & longe abstitit à nobis. Quia multiplicatæ sunt præuaricationes nostræ coram te, & peccata nostra respondent nobis: nam præuaricationes nostræ super nos sunt, & iniquitates nostras agnoscimus; [uidelicet,] præuaricari & mentiri aduersus DOMINUM, deficere post tergum à deo nostro, loqui calumniam et defectionem, eiaculari & concinnare ex corde falsos sermones. Iudicium retroactum est, & iustitia à longe stat, quia concidit in plateis ueritas, & æquitas nequit prodire. Factumque est, ut ueritas exularet, quicunque à malo recedit, prædæ sese exponit. Haec quum uideret DOMINUS, displicuit in oculis eius quod non esset iudicium: uidit quoque, (idque obstupescens & admirans,) quod nemo esset, nemo inquam esset, qui sese opponeret, & salutē præstitit ei brachium suum, & iustitia sua fulcit eum. Induit iustitiam tanquam loricā, & galeam salutis capiti suo [imposuit:] ultionem induit tanquam uestem, & indignatione amictus est ui ce pallij, ac omnino talis erat feruor, qualis esse solet, cū redditur & rependitur hostibus suis & inimicis suis, ut uicissitudinem redderet insulis. Timebunt ergo ab Occidente nomen DOMINI, & ab ortu solis maiestatem eius, quoniam ueniet sicut fluuius hostilis, quem uentus DOMINI impellit. Porrò ipsi Zioni, & eis qui de Iacob à perfida transgressione resipuerint, ueniet redemptor, dicit DOMINUS. Ego enim (ait DOMINUS) hoc fœdus meum cum eis [pangam,] spiritus meus qui super te est, & uerba mea quæ inserui ori tuo, nunquam recedent de ore tuo, neque de ore seminis tui, neque de ore nepotum ac pronepotum tuorū, dicit DOMINUS, porrò in sempiternum.

C (margin letters: C, D) — Ephes. 6.c; 1. Thes. 5.b

Hic læta nunciantur ad consolationem piorum. Rom. 11.d

CAP. LX.

A SVrge [igitur,] lucida esto, quoniā uenit lux tua, et gloria DOMINI super te oritur. Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos, super te autem orietur DOMINUS, & gloria eius super te apparebit. Venientque gentes ad lucem tuā, & reges ad splendorem tibi exorientem. Attolle oculos tuos per circuitum, et uide, omnes isti congregantur, ueniuntque tibi. Filij tui de longinquo uenient, & filiæ tuæ ad latus fouebūtur. Tum uidebis & afflues, obstupescet & latū erit cor tuum, quod copia maris ad te cōuersa fuerit, & uenerint ad te opes gentium. Abundantia camelorum obruet te, & dromedarij Madian et Epha. Omnes de Saba uenient, aurū & thus ferētque, & laudes DOMINI annunciantes. Omnes oues Cedar congregabuntur tibi, arietes Nebaioth ministrabunt tibi, & sacrificabunt super ara quæ mihi placet, & domū magnificentiæ meæ decorabo. Qui sunt isti qui ut nubes uolant, & tanquam columbæ ad fenestras suas? Quia insulæ me expectant, & naues marinæ ut ab initio, ut filios tuos de longinquo aduehant, cumque ipsis argentū eorum & aurum eorum, ad nomen DOMINI dei tui, et ad Sanctum Israelis, qui te magnificū reddet. Et extruēt filij alieni muros tuos, & reges eorū ministrabunt tibi, quoniam in ira mea percussi te, & in bene placito meo misertus sum tui. Portæ tuæ apertæ erunt iugiter, nec die nec nocte claudentur, ut adducant ad te opes gentiū, & reges eorum [ad te] ducantur. Porrò gens & regnum quæ tibi seruire nolint, peribūt, talesque gentes omnino uastabuntur. Gloria Libani ad te ueniet, abies, pinus & buxus pariter, ad ornandū locum sanctitatis meæ, & ut gloriose prædicem locū pedum meorum. Venient autem ad te incurui filij, qui te adflixerunt, & procident ad plantas pedū tuorum quicūque te blasphemauerūt, & uocabunt te ciuitatē DOMINI, Zion sancti Israelis. Pro eo quod fuisti derelicta & exosa, ut nemo [per te] transiret, claram te reddam in perpetuum, & lætam in omnem posteritatem. Et suges lac gentium, atque mammā regū suges, ac scies quod ego sum DOMINUS seruator tuus & redēptor tuus, fortis ipsius Iacob. Pro ære adducam aurū, & pro ferro adferā argentū: pro lignis æs, & pro lapide ferrum. Præfectos tuos constituam pacem, & exactores tuos iustitiam. Rapina non audietur ultra in regione

Sup. 49.c — B — Apoc. 21.g — C — D

gione tua, neq; uastitas & conquassatio in finibus tuis, & uocabis salutem muros tuos, & portas tuas laudem.
Apoc. 21.g 22.a Sol non erit tibi ultra in lucem diurnam, & splendor lunæ non lucebit tibi, sed DOMINVS erit tibi lux perpetua, & deus tuus claritas tua. Non occidet ultra sol tuus, nec abscondetur luna tua, quoniam DOMINVS erit sempiternã lux tua, & dies luctus tui compensabũtur. Populus tuus uniuersus iustus erit, in perpetuum possidebunt terram, flos plãtationis ipsius opus manuum mearũ ad gloriandum. Paruus sobolescet in mille, et exiguus in gentẽ robustam. Ego DOMINVS accelerabo istud tẽpore suo. LXI.

A Luc.4.c Spiritus DOMINI dei super me est, eo q; unxit me DOMINVS, & misit me, ut læta nunciem mãsuetis, ut obligem uulnera corde contritorum, ut proclamem captiuis libertatẽ, uinctis apertionem, & cæcis uisum, ut proclamarem annũ beneplaciti DOMINI, & diem ultionis dei nostri, & ut consolarer omnes qui lugẽt, ut darem denique his qui in Zion lugent, darem inquam eis ornamentũ pro cinere, oleum lætitiæ pro luctu, stolam laudis pro spiritu mœsto, & ut uocarem eos
B arbores iustitiæ, plantationẽ DOMINI ad glorificandũ. Et ædificabũt desolationes perpetuas, priscas solitudines erigent, urbes q; uastatas reficiẽt, solitudines multorũ sæculorum. Et stabunt alieni, & gregem uestrũ pascẽt, & extranei erunt agricolæ uestri, & uinitores uestri. Vos autem sacerdotes DOMINI uocabimini, & ministri dei nostri dicetur uobis. Opes gentium comedetis, & in gloria eorũ ob-
C lectabitis uosipsos. Pro confusione uestra duplex [erit præmium,] & pro ignominia uestra iubilabũt de portione sua, propterea in terra sua duplicia possidebunt, & sempiternũ gaudium erit eis. Quia ego DOMINVS amans iudicij, odio rapinam in holocausto, & reddã opus eorum firmũ, & fœdus sempiternũ feriam cum eis. Et cognoscetur inter gentes semen eorũ, & germina eorũ in medio populorũ: omnes qui uiderint eos, cognoscent q; semen
D sint cui benedixit DOMINVS. Gaudens gaudebo in DOMINO, exultabit anima mea in deo meo, quoniã induit me uestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, tanq; sponsum sacerdotali more ornabit magnificentia, & ut sponsam ornatã monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suũ, & sicut hortus satiua sua germinat, sic DOMINVS deus germinare faciet iustitiam & laudem coram uniuersis gentibus. LXII. Exultatio ecclesiæ.

A Propter Zionem nõ tacebo, & propter Ierusalem non uacabo, donec prodeat ut splendor iustitia eius, & salus eius ut lampas ardeat. Et uidebũt gentes iustitiam tuam, & omnes reges gloriã tuam, & uocabitur tibi nomen nouũ, quod os DOMINI denunciabit. Et eris corona magnificẽtiæ in manu DOMINI, et diadema regni in manu dei tui. Non dicetur tibi ultra, Derelicta: neq; terræ tuæ dicetur ultra, De- B
solata, sed uocabunt te Hebziba, & terrã tuam Beula, quia DOMINVS propensus est tibi, & terra tua marito iuncta erit. [Sicut] enim adulescens uirginem sibi maritat, [sic] maritabunt te filij tui: & sicut sponsus gaudet super sponsa sua, ita gaudebit super te deus tuus. Super muros tuos o Ierusalem constituã excubitores perpetuo, neq; die neq; nocte tacebunt. Promittit defensurum se ecclesiã suam.
C [O uos] qui in memoriam reuocatis DOMINVM, nullo pacto sileatis, ne detis ei silentiũ, donec reparet, & donec ponat Ierusalem, laudem in terra. Iurauit DOMINVS per dexteram suã, & per brachiũ roboris suis, Non dabo ultra frumentũ tuum in cibũ hostibus tuis, si bibent alieni mustum tuum pro quo tu sudasti, sed qui illud colligunt, etiam comedent, & laudabunt DOMINVM: & qui hoc congregant, etiam bibent ipsum in atrijs sanctuarij mei. Apostropha ad antistites religionis, ut inuigilent, ut annuncient dominum, nec sileant.
D Transite trãsite in portis, complanate uiam populo, munite munite iter, atq; à saxis repurgate, erigite signum ad populos. Ecce DOMINVS diuulgat usq; ad fines terræ, † Dicite filiæ Zion, Ecce seruator tuus uenit, ecce merces eius cũ eo, & opus eius coram eo. Et uocabunt eos, populum sanctum, redemptos DOMINI, & tu uocaberis requisita ciuitas, Zach.9.b Matt.21.a

& non derelicta. CA. LXIII.

A QVis hic est qui uenit de Edom, aspersus uestes de Bozra? Ille tam honorifice paludatus, ac tanto robore suo gradiens? Ego sum qui loquor in iustitia, & ad seruandum satis diues sum. Cur ergo rubra est uestis tua, & indumenta tua sicut eius qui calcat in torculari? Torcular [inquiet] solus calcaui, & ex populis nemo mihi [adfuit.] Calcaui igitur eos in furore meo, & conculcaui eos in æstu meo, sparsusque est sanguis eorum ad uestem meam, & omnem amictũ meum inquinaui. Quia dies ultionis est in corde meo, & annus quo meos redimam uenit.

B Circũspiciebam, sed non erat auxiliator: obstupescebã, sed nõ erat qui fulciret. Et salutem præstitit mihi brachium meum, æstusque meus me fulciebat. Calcaui igitur populos in ira mea, & inebriaui eos furore meo, sanguinem eorũ in terram de[illegible].

Laus est & gratiarum actio cũ oratione prophetæ.

Beneficentias DOMINI memorabo, laudes [inquã] DOMINI, ueluti super omnibus quæ nobis donauit DOMINVS, & de innumeris bonis domus Israelis, quæ pro miserationibus suis, & pro immensa bonitate sua largitus est eis.

Incipit recensere beneficia dei.

Et dixit, Vtique populus meus erunt isti, & filij qui nequaquam fallent, factusque est seruator illorũ.

C In omni afflictione eorũ non afflictus est, & angelus faciei eius seruauit eos, in dilectione sua & in indulgẽtia sua ipse redemit eos, baiulauit eos, portauit eos omnibus diebus seculi.

Electio iudaicæ gentis præ omnibus.

Porrò ipsi quũ rebellarent, & exasperarent spiritum eius sanctum, in hostem conuersus est eis, & ipse pugnauit cõtra eos. Et recordatus est [Israel] retro temporum, Mosis & populi eius, [dicens,]

Exod. 14.c

Vbi est qui fecit eos ascendere de mari cum his qui pascebant gregẽ suum? Vbi est qui dedit in medium eius spiritum suũ sanctũ? qui ducebat brachio suo magnifico Mosen, deprehensa dextera eius, findendo mare ante eos, ut sibi nomen perpetuum cõpararet. Qui deducebat eos per abyssos, ueluti equum in deserto, quo minus impingerent. Quasi iumentum quod in campo graditur, spiritus DOMINI duxit eum, sic inquam duxisti populũ tuum [ò deus,] ut faceres tibi nomen magnificum.

Conuertit, mutata persona, orationẽ ad deũ.

†Respice igitur de cœlo, & de habitatione sanctuarij tui & gloriæ tuæ uide: ubi zelus tuus & robur tuũ? multitudo uiscerũ tuorũ, & misericordiarum tuarũ? [quomodo] se erga me continent:

D Quia tu es pater noster, si quidem Abraham nos non cognoscit, neque Israel nos nouit, tu DOMINE pater noster es, redemptor noster, nomen tuum ab æterno.

Deut. 26.d

Baruc.2.d

Cur abduxisti nos DOMINE à uijs tuis? [cur] indurasti cor nostrũ, quo minus timeremus te? Redi [nobiscum in gratiam,] propter seruos tuos [qui sunt de] tribubus hæreditatis tuæ. Parũ diu possedit populus tuus sanctus sanctuarium tuum, hostes enim nostri conculcauerunt illud. Facti sumus ut olim quibus non dominabaris, & super quos non inuocabatur nomen tuũ. LXIIII.

A O Si cœlum scindas [ac] descẽdas, quo montes à facie tua tanquã ab ignis incendio colliquescãt: ignis inquam, qui ebullit uiolentas aquas, ut innotescat nomen tuum hostibus tuis, & gentes à conspectu tuo contremiscant. [Vtinam inquam] descẽderes, [ut olim] quum faceres terribilia quæ non expectabamus, & à cõspectu tuo montes colliquebant. A †sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus nullus uidit, ò deus, (uno te excepto,) talia quæ fecisti expectanti se.

1.Cor.2.b

B Occurristi lætanti & facienti iustitiã, atque his qui in uijs tuis tui memores erant. Ecce autem iratus es quod peccauimus, & in his [peccatis] consenuimus, alioqui salus nobis contigisset. Et sumus nos omnes ueluti immundum, & sicut uestis centonum abiectorum omnes iustitiæ nostræ: defluximus nos omnes tanquã folium, & iniquitates nostræ tanquã uenti nos tollunt.

C Et nõ est qui inuocet nomen tuũ, aut qui sese incitet, ut te apprehendat, ob hoc uultũ tuum à nobis auertisti, & contabescere nos sinis in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur ò DOMINE, [quum] tu sis pater noster, nos lutum, tu uero figulus noster, & nos omnes opus manus tuæ simus: ne *irascaris DOMINE ultra modum, neque uelis perpetuò iniquitatis meminisse:

Psal.78.b

respice

respice quęso, nos omnes populus tu-
us sumus. Vrbes sanctitatis tuæ reda-
D ctæ sunt in solitudinem, Zion facta
est eremus, & Ierusalem desolata. Ae-
des nostra sancta, & decus nostri, ubi
te laudarunt patres nostri, igne confla
grauit, & omnia expetibilia nostra re
dacta sunt in uastationem. Num in his
te continebis ô DOMINE? [nũ] dissi-
mulabis, & tam uehementer nos ad-
fliges? CAP. LXV.

A Rom.10.d QVæsitus sum ab his qui non in-
terrogauerunt, inuentus sum ab
his qui me non quæsierunt: dixi, Ecce
ego, ecce ego [adsum] ad gentē quæ
non uocabatur nomine meo. Expandi
manus meas tota die ad populum de-
sertorem, qui graditur in uia nõ bona,
[nempe] post cogitationes suas: po-
pulum [inquã] qui me semper in con
spectu meo ad iracundiam prouocat.
Sacrificant in hortis, & super lateres
suffitum faciunt, sedent in sepulchris,
& in delubris pernoctant, edunt car-
nem suillam, & ius abominandorum
[in] uasis eorum [est.] Dicunt, Tibi
appropinqua, ne accesseris ad me, qa
sanctificaui te. Fumus illi [sunt] in fu
rore meo, ignis ardens semper. Ecce
scriptum est coram me, non dissimula
bo, sed rependam, rependam inquam
in sinum eorum, iniquitates uestras,
& iniquitates patrum uestrorum pa-
riter, dicit DOMINVS, qui adoleue
runt in montibus, & in collibus con-
tumelia me adfecerunt, idcirco reme-
tiar pristina facta eorum in sinum eo-
B rum. Sic dicit DOMINVS, Quemad
modum quum acinus in botro reperi
tur quis dicit, Ne perdas eum, quia est
in eo benedictio: sic faciã propter ser-
uos meos, ne cunctos perdam. Et pro
ducam semen de Iacob, & hæredem
montium meorum de Iuda, & posside
bunt ipsum electi mei, & serui mei ha
bitabunt ibi. Saron erit caula gregis,
& uallis Achor ubi accubent boues,
populo meo qui quæsierunt me. Por
rò uos qui relinquitis DOMINVM,
& obliuiscimini mõtis sancti mei, ipsi
Gad mensam adornantes, & ipsi Me
ni libamen consecrantes, Numerabo
uos ad gladium, & ad mactationem
uos uniuersi corruetis, eo quod cum
uocarem, non responderetis: & cum Infra 66.b
loquerer, non audiretis, sed faceretis Ierem.7.c
malum in oculis meis, & quæ ego nõ Prou.1.c
uolebam eligeretis. Idcirco sic dixit C
DOMINVS deus, Ecce serui mei co
medēt, & uos esurietis: ecce serui mei
bibent, uos autem sitietis: ecce serui
mei lætabuntur, uos autem erubesce-
tis: ecce serui mei iubilabunt præ iu-
cunditate cordis, uos autem præ dolo
re cordis clamabitis, & prę conquas-
satione spiritus ululabitis. Et relin- Subita personæ mutatio.
quetis nomen uestrũ in execrationem
electis meis, interficiet enim te DOMI
NVS deus, et nomine alio uocabit ser
uos suos. Qui sibi benedicere uoluerit
in terra, benedicet sibi in deo uero: &
qui iurauerit, iurabit per deũ uerum:
in obliuionē enim uenient priores ad-
flictiones, & abscondentur ab oculis
meis. Ecce enim ego creo cœlos no Apoc. 21.a
uos, & terram nouam, & ueterum nul
la erit mẽtio, neq; in cor uenient. Quin
potius gaudebunt & exultabunt in
sempiternum in his quæ ego creo. Ec-
ce enim ego condam Ierusalem, ut ipsa
sit exultatio, et populũ eius gaudium,
& exultabo in Ierusalem, atq; gaude
bo in populo meo, neq; audietur ultra
in ea uox fletus aut uox clamoris. In- D
de non erit ultra uel infans ætate, uel
senex, qui non impleat dies suos, quia
puer centum annos natus morietur:
& qui peccat centũ annos natus, exe-
crabitur. Aedificabunt domos, atq; in
habitabunt, plantabunt uineas, atq;
fructũ earum edent. Non ædificabunt,
deinde alius inhabitabit: non planta-
bunt, deinde alius comedat: quoniam dies
populi mei erunt ut dies arboris, &
opera manuum eorum durabunt cum
electis meis. Nõ laborabũt incassum,
neq; parient cum conturbatione, sunt
enim semen benedictorũ DOMINI,
& germen eorũ cum eis. Futurumq; Psal.31.b
est, ut priusquam inuocēt, ego respon- Supra 11.a
deam: & adhuc illis loquentibus, ego
exaudiam. Lupus & agnus pascent si
mul, & leo sicut bos paleam comedet,
serpētis autem cibus erit puluis. Non
adfligent neque uastabunt in uniuer-
so monte meo sancto, dicit DOMI
NVS. CAP. LXVI.

A Act.7.f SIc dicit DOMINVS, Cœlum solium meũ est, terra uero scabellum pedum meorum: ubi igitur erit domus ista quam ædificabitis mihi? & ubi locus iste in quo quiescam? Et hęc omnia fecit manus mea, & illa omnia facta sunt, dicit DOMINVS. Ad hunc autem respiciam, ad eum qui est humili & fracto spiritu, & qui ad uerbum meum reuerentia quadam contremiscit. Qui bouem mactat, hominem occidit: qui pecudem cædit, canem iugulat: B offerens molam, [offert] suillum sanguinẽ: qui thuris meminit, rem uanam laudat. Et ista elegerũt isti in uijs suis, & animus eorum istis abominandis rebus delectatus est. Unde & ego eligam illusiones eorum, & quæ metuunt adducam super eos, eo q̃ quum uocarem, nemo responderet: & quum loquerer, nemo audiret, sed malum designarent in oculis meis, & eligerent quæ ego nolui. Audite uerbum DOMINI, qui ad sermonem eius reuerentia quadam contremiscitis, Dixerunt fratres uestri qui uos odio prosequuntur, & qui uos expellunt propter nomen meum, Grauis est DOMINVS. C Sed uidebitur in lætitia uestra, quum illi pudefient. Vox tumultus ab urbe, uox de templo, uox DOMINI [auditur] retribuentis hostibus suis talionem. Priusquam parturiet, peperit: & antequam ueniret dolor illius, enixa est marẽ. Quis audiuit tale? aut quis uidit huic simile? Num terra cõdita est uno die? Num gens nascitur semel? qa parturiuit simulq̃ genuit Zion filios suos. Num ego contererem, & non facerẽ parere, dicit DOMINVS? Num ego facio parere, & cohibeo, dicit deus tuus? Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea om̃es qui diligitis eam.

Prou.1.c Iere.7.c Sup.65.b

De subita creatione filiorũ in ecclesia, ut supra sæpe.

D Gaudete cum ea gaudio omnes qui lugetis ẽã conficimini propter ipsam, ut felicet sugatis & satiemini ab ubere consolationum eius, ut exprimatis & delectationem capiatis à copia gloriæ ipsius. Quoniã sic dicit DOMINVS, Ecce ego extendo super eam pacẽ tanquam fluuium, & tanquam torrentem inundantem gloriam gentium, & sugetis, ad latus portabimini, & super genua oblectabimini. Perinde enim atq; mater sua quempiã consolatur, sic ego uos consolabor, & in Ierusalem consolationem accipietis. Et uidebitis, & gaudebit cor uestrũ, & ossa uestra ut gramen uirescent, & cognoscetur manus DOMINI apud seruos eius, E hostibus uero suis indignabitur. Quoniã ecce DOMINVS in igne ueniet, & quadrigæ eius turbini similes erũt, ad reddendum cum furore iram suam, & increpationem suam in flammis ignis. Quia in igne & gladio suo iudicabit DOMINVS omnem carnem, & erũt interfectorum DOMINI multi. Qui se sanctificant, & qui se purificant in hortis post unam in medio, comedẽtes carnem suillam, glirem, & huiusmodi abominanda, simul tollentur, dicit DOMINVS. Et ego [scio] opera eorum F & cogitationes eorum, ueniet [tempus] ut congregem omnes gentes & linguas, tum uenient & uidebunt gloriam meam. Ponamq; in eis signum, et mittam ex eis qui euaserunt ad gentes Tharsis, Pul, & Lud arcu ualentes, & ad Thubal & Iauan, ad insulas remotas, quæ non audierunt prædicationem meã, neq; uiderunt gloriã meam, & prædicabunt gloriam meam inter gentes. Et adferent omnes fratres uestros ex omnibus gẽtibus sacrificium DOMINO, in equis & quadrigis, & lecticis, mulis ac carrucis ad montem sanctum meum Ierusalẽ, dicit DOMINVS, quemadmodum adferunt filij G Israelis sacrificium cibarium in uasis mundis ad domum DOMINI. Et de eis sacerdotes quoq; et Leuitas accipiã, dicit DOMINVS. Quoniam sicut cœli noui & terra noua quę conditurus sum, stabit coram me, dicit DOMINVS: sic stabit semen uestrum & nomen uestrum. Et erũt perpetuæ neomeniæ, & perpetua sabbata: ueniet omnis caro, ut adoret coram me, dicit DOMINVS. Et egredientur & uidebunt cadauera uirorum qui perfide à me desciuerunt, quoniam uermis eorum non morietur, & ignis eorũ non extinguetur, & erunt fastidio omni carni.

Apoc. 21.a

Marc.9.g

Ieremias

Ieremias propheta.

A
Titulus. SERMONES Ieremię filij Helkię, ex sacerdotibus qui erãt in Anathoth in terra Beniamin, facto ad eum sermone DOMINI, temporibus Iosiæ filij Amon regis Iuda, tertiodecimo anno regni eius. Fuit et in diebus Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, usque dum cõsummerentur undecim anni Zedekiæ filij Iosiæ regis Iuda, usque ad transmigrationem Ierusalem mense quinto.

CAPVT I.

B
FACTVS est sermo DOMINI ad me in hunc modum, Priusquam te formarem in uentre, cognoui te: & antequam prodires de utero, sanctificaui te, & prophetam gentibus constitui te. Tum dicebam ego, Ah DOMINE deus, en non noui loqui, quoniam puer sum. Tum dixit DOMINVS ad me, Ne dicas, Puer sum ego, quia ad omnia ad quæ te mittam, ibis: & quæcunque mandauero tibi, loqueris. Caue metuas uultus eorum, ego enim tecũ sum, ut te liberem, ait DOMINVS. Ac simul extendit manum suam DOMINVS, & tetigit os meũ, dixitque DOMINVS ad me,
Infra 18.a Ecce † ego posui uerba mea in os tuũ, ecce ego constitui te hodie super gentes & super regna, ut euellas & extirpes, ut perdas & dissipes, ut ædifices
C & plãtes. Factusque est sermo DOMINI ad me in hunc modum, Quid tu uides ô Ieremia? Et dixi, Virgam imminentem [ac uigilantem] uideo ego. Et ait DOMINVS ad me, Recte uidisti, quoniam ego uigilo [& incumbo] uerbo meo, ut illud perficiam. Factus est autem sermo DOMINI ad me secundo, dicens, Quid tu uides? Ollam, inquam, ebullientẽ uideo, cuius facies est ab Aquilone. Et dicebat ad me DO-
Infra 4.b MINVS, Ab † Aquilone aperietur malum super omnes qui habitant terram. Quoniã ecce ego uocabo omnes regnorum Aquilonis familias, inquit DOMINVS, uenientque, & ponent quisque solium suum in ipso ostio portarum Ierusalem, & in omnibus eius per circuitum muris, & in cunctis urbibus Iuda. Et loquar iudicia mea cũ D
eis super omnibus malis eorũ qui me deseruerunt, & suffitum incenderunt dijs alijs, & adorarũt opera manuum suarum. Tu ergo accinge lũbos tuos, & surge, ut loquaris ad eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne paueas à conspectu eorum, ne pauere te faciam à conspectu eorum. Ecce enim ego facio te hodie ciuitatem munitam, columnam ferream, & murũ æneum contra omnem terram, contra reges Iuda, contra principes eius, contra sacerdotes, & contra uniuersum populum terræ. Pugnabunt contra te, sed non poterunt te [superare,] ego enim tecũ sum ut te liberem, dicit DOMINVS.

CAP. II.

FActum est uerbum DOMINI ad A
me, dicens, Vade & clama in aures Ierusalem in hunc modum, Sic dicit DOMINVS, Recordatus sum tui, bonitatis adolescentiæ tuæ, dilectionis sponsaliorum tuorũ, quum sequereris me in deserto in terra non seminata. Sacrosanctus erat Israel DOMINO, & frugum eius primitiæ: omnes qui deuorassent eum, delinquebãt, mala ueniebant super eos, dicit DOMINVS. Audite ergo uerbum DOMINI, cum domus Iacob, tum omnes familiæ domus Israelis. Sic dicit DOMINVS, Quid nã iniquitatis deprehenderunt patres uestri in me, ut tam longe à me recederent, & sectarentur uanitatem, fierentque uani? Neque dixe- B
runt, Vbi DOMINVS, qui eduxit nos de terra Aegypti, qui traduxit nos per desertum, per terram uastam & inuiam, per terram siticulosam & umbram mortis, per terram quam nemo transibat, in qua nec homines habitabant? Quum tamen ego uos introduxerim in terram cultam ac fertilem, ut frueremini & fructibus & bonis eius. Ingressi autem contaminastis terram meam, & hæreditatem meam reddidistis abominandã. Sacerdotes non dixerunt, Vbi est DOMINVS: qui legem tenere [deberent,] non cognouerũt me, sed & pastores perfide à me

Exordium. Oratio est criminatoria, durat ad caput usque 7.

defecerunt. Prophetæ uaticinati sunt
in Baal, & abierũt post ea quæ iuuan
do non sunt. Ob id ego ultra iudicio
uobiscum contendere cogor, ait DO-
MINVS, & cũ filijs quoq; filiorum
C uestrorũ disceptabo. Transite enim ad
insulas Chitim, et uidete: mittite in Ke
dar, & considerate diligenter, atq; in-
spicite, num simile quid factũ sit. Num
gens ulla mutauerit deos, qui tamen
non sunt dij? populus autem meus mu
tauit gloriam suam in eo qui non pro-
dest. Propter hoc obstupescite cœli, ex
horrescite, & uehementer exarescite,
ait DOMINVS, quoniã duo mala fe
cit populus meus, me deseruerunt fon
tem aquarũ perennium, ut effoderent
sibi puteos, puteos inquam pertusos,
Occupatio qui aquas [continere] nõ ualent. An
seruus est Israel, an familiaris filius?
cur ergo prędæ patet? Super ipsum ru
giunt leones emittentes uocem suam,
& reddunt terram eorũ desolatam, &
ciuitates eius exustas ut nemo inhabi
D tet. Sed & filij Noph et Taha Panhes
uerticem tuum contundent. An non tu
tibi id fecisti? [eo ꝙ] deserueris DO-
MINVM deum tuum, tunc etiã quum
te in uia dirigeret. Nunc quoq; quid
[negotij] tibi est in uia Aegypti? [ni-
mirum] ut bibas aquas Schihor? Aut
quid rei tibi est in uia Assyriorũ? [ni-
mirũ] ut bibas aquã fluuij? Adflictio
tua te erudiet, & auersiones tuæ te ar
guent, ut cognoscas & intelligas, ꝙ
sit malũ & amarum, ꝙ deserueris DO
MINVM deum tuũ, & ꝙ timor meus
nõ fuerit apud te, dicit DOMINVS
deus exercituũ. Etenim à sæculo con
fregi iugum tuum, & dirupi uincula
tua, tu aũt dixisti, Non transibo, quan
Infrà 3.b doquidem super † omnem collem sub
Matt.21.d limẽ, & sub omni ligno frondoso dis-
Esa.5.a curris ô meretrix. Ego autem te plan-
E tauueram, ut esses nobilissima uitis, &
totum fidele seminariũ, quomodo mu-
tata es mihi ut sis uinea degener & a-
liena? Etiam si laueris te nitro, & mul
tum smigmatis tibi adhibueris, altius
tamen impressa est iniquitas tua corã
me, ait DOMINVS deus. Quomodo
ergo dicis, Non sum contaminata,
neq; post Baalim abij? Inspice uiam
tuam, in ualle cognosce quid feceris.

Camelopardali ueloci, quæ circũcur
sitat uias suas, [similis est,] sed & O-
nagro desertis asueto, qui pro appeti-
tu animi sui destinato suo tempore an
helitum haurit, quis reducet eum? O-
mnes qui eum quærunt, non fessi erũt,
in mense suo inuenient eum. Prohibe
pedem à nuditate, & guttur tuum à si-
ti. Tu uero dicis, Expectoratũ est: mi
nime, quia alienos amo, & post illos F
abibo. Quemadmodũ pudefit fur quũ
deprehẽditur, sic pudefacta est domus
Israel, ipsi, reges eorũ, principes eorũ,
sacerdotes eorũ & prophetæ eorum.
Dicunt ligno, Pater meus es tu: & la
pidi, Tu me genuisti. Quia aduerterũt
mihi ceruicem, & nõ facies, & in tem
pore adflictionis suæ dicent, Surge, et
serua nos. Et ubi sunt dij tui quos tibi
fecisti? surgant, si seruent te in tempo-
re adflictionis tuæ. Etenim iuxta nu-
merum urbiũ tuarum fuerunt dij tui ô
Iuda. Cur † contenditis mecum, dicit Infra 11.c
DOMINVS, cũ omnes uos ꝑuarica
ti sitis in me? Frustra percussi filios ue
stros, disciplinam non recipiunt. Gla
dius uester deuorauit prophetas ue-
stros, sicut leo uastans. O sæculum, G
uidete uos uerbũ DOMINI, num so
litudo factus sum Israeli, aut terra cali
ginosa? Cur ergo dicit populus meus,
Defecimus, nec ultra accedemus ad
te? Num obliuiscitur uirgo ornamenti
sui? aut sponsa fasciæ suæ? Populus au
tem meus oblitus est mei diebus innu
meris. Cur bonã facis uiam tuam, ut
ambias dilectionẽ? ob hoc etiam doce
bo uias tuas malas [esse.] Quin &
sub alis tuis inuenitur sanguis anima
rum pauperũ innocentiũ, quos non in
foraminibus inuenisti, sed in his omni
bus. Et dicis, Innocens sum, duntaxat
recedat furor eius à me. Ecce ego iu-
dico te, eo ꝙ dicis, Non peccaui. Et
quid tam crebro discurris, ut iteres
uiam tuam? Ab Aegypto etiam cõfun
deris, perinde atq; confusa es ab Assy
rio. Hinc etiam demigrabis, manibus
tuis super caput tuũ [cõplicatis,] q̃a
spreuit DOMINVS ꝑsidia tua, neq;
tibi cum eis prospere cedet. III.
AIunt, Si quis uxorem suam repu- A
diat, illa autem abiens ab eo, alteri Deut.24.
uiro nubit, num reuertetur ad eam ul-
tra?

tra? An non fallendo fallet terra illa?
Tu autē scortata es cum amatoribus
multis, attamen reuertere ad me, dicit
DOMINVS. Attolle oculos tuos in
uertices, & uide sicubi non sis subagi
tata, iuxta uias sedisti illis instar Ara-
bis in deserto, et effecisti ut falleret ter
ra ob fornicationes tuas, & ob tuam
malitiā. Hinc prohibentur pluuiæ, &
non fuit serotinus imber. Frons mulie
ris meretricis facta est tibi, renuisti eru
bescere. An non uel posthac ad me cla
mabis, Pater meus es tu, & dux adu-
B lescentiæ meæ? Num perpetuò [iniu-
riarū] memor erit? num in finem usq;
obseruans? At tu loquuta es, & desi-
Metonymia. gnasti mala, & potuisti. Dixitq; DO-
MINVS ad me temporibus Iosiæ re-
Supra 2.d gis, An † non uidisti quid fecerit auer
sio Israel? quæ abijt super omnē mon-
tem excelsum, & sub omnem arborem
frondosam, & scortata est illhic. Cūq;
ista omnia fecisset, dixi, Reuertere ad
me, sed non est reuersa: hoc uidit præ-
uaricatrix soror eius Iuda, [uideli-
cet] ꝙ ego uiderem, ꝙq; ob omnes il-
C las causas ꝙ adulteria commisisset a-
uersio illa Israel, dimisissem eam, atq;
libellos repudij dedissem ei, nō tamen
est reuerita præuaricatrix Iuda soror
eius, quin abijt & ipsa quoq; scortata
est. Factumq; est, ut ob lubricitatē scor
tationis eius terra pollueretur, adulte
rium enim commisit cum lapide & li-
gno. Sed neq; perfida ista soror eius Iu
da post hęc omnia reuersa est ad me in
toto corde suo, sed falsò, ait DOMI-
NVS. Iterū dixit ad me DOMINVS,
Auersio Israel iustificat animam suam
plus q̄ præuaricatrix Iuda. Vade igi-
tur & exclama sermones istos uersus
Aquilonē, et dicito, Reuertere tu auer
D satrix Israel, ait DOMINVS, nō con
ijciam uultus meos contra uos, quia
beneficus sum, ait DOMINVS, nec
obseruo [iram] perpetuò, modo agno
scas iniquitatem tuam, ꝙ in DOMI-
NVM deū tuum præuaricata es, & di
sperseris uias tuas alienis sub omni li
gno frondoso, ꝙq; uocē meam non au
dieris, dicit DOMINVS. Reuertimi
ni filij uagi, dicit DOMINVS, et ego
connubiū uobiscum conciliabo. Acci
piam uos, unū ex urbe, & duos de co
gnatione, & inducā uos in Zion. Da
boq; uobis pastores iuxta cor meū, q
pascant uos peritia & intelligentia.
Cūq; multi fueritis & creueritis in ter
ra in diebus illis, dicit DOMINVS,
non dicent amplius, Arca fœderis DO- E
MINI, neq; eīt in cor ueniet, neq; eius
recordabūtur, neq; [eam] inuisent, nec
fiet ultra. Eodē tempore uocabunt Ie-
rusalem soliū DOMINI, & colligentur
ad eam omnes gentes ad nomen DO-
MINI ad Ierusalē, neq; sequentur ul-
tra libidinē cordis sui malā. In diebus
istis ibunt qui sunt de domo Iuda ad
domū Israelis, et simul uenient à terra
Aquilonis ad terrā quam dedi hęredi
tatē patribus uestris. Et ego dixi, quo
modo te in filiorum numero cooptaue
rim, et dederim tibi terrā expetibilem, F
hæreditatē ornatissimā, exercitus gen
tium, & dixi, Patrē uocabis me, & ne
post me diuertas. Veruntamen quem
admodū fidē frangit fœmina amatori
suo, sic fidē fregistis mihi, ô domus Is-
rael, dicit DOMINVS. Vox in uerti
cibus audita est, fletus deprecantiū fi-
liorum Israel, ꝙ deprauauerint uias
suas, & obliti sint DOMINI dei sui.
Reuertimini filij uagi, & sanabo auer
siones uestras: ecce uenimus tibi, tu e-
nim es DOMINVS deus noster. Pro G
fecto uanitas ex collibus & multitudi
ne gentiū, ꝓfecto in DOMINO deo
nostro est salus Israelis. Ignominia de
uorauit laborē patrum nostrorū à pue
ritia nostra, oues eorū, boues eorū, fi-
lios atq; filias eorū. Nos iacemus in
impudētia nostra, et ignominia nostra
operit nos, quia DOMINO deo no-
stro peccauimus, nos & patres nostri
à pueritia nostra in hunc usq; diē, nec
uoci DOMINI dei nostri obediui-
mus.

CAP. IIII.

SI reuerti uoles ô Israel, ad me reuer A
tere: et si amoueris abominationes
tuas à conspectu meo, non eris extor-
ris. Et iurabis, uiuit DOMINVS, in
ueritate, in iudicio, in iustitia, & bene
dicent se gentes in eo, atq; in eo sese
iactabunt. Quoniam sic dicit DOMI- Osee 10.d
NVS ad uiros Iuda & Ierusalem, No
uate uobis nouelleta, neq; in spinas se
minate. Circūcidimini DOMINO, &
auferte ꝑputia cordis uestri quisq; in

Iuramentū ne sit { falsum · temerariū · iniquum ·

Iuda & ciues Ierusalem, ne egredia-
tur ut ignis furor meus, & ardeat, ne-
que sit qui extinguat propter peruersi
Supra 1.c tatem studiorũ uestrorum. Annũciate
in Iuda, & prædicate in Ierusalem, &
B dicite, Clãgite tuba in terra, clamate,
implete, & dicite, Congregemini, &
ingrediamur urbes munitas, extollite
signum uersus Zion, intẽdite neruos,
ne stetis, quia ego adduco malum ab
Aquilone, & cladem magnam. Ascen
dit leo de septo suo, & uastator gen-
tium in expeditione est, egressus de lo
co suo, ut terram tuam desertã reddat,
& urbes tuæ uastentur, ne quisquã in
habitet. Ob hoc accingite uos saccis,
plãgite & ululate, quoniam non auer
sus est furor iræ DOMINI à nobis.
Et fiet in die illo, ait DOMINVS, ut
cõcidat cor regis, & cor principum,
obstupescant sacerdotes, & prophetæ
C consternentur. Ego autem dicebam,
Eheu DOMINE deus, profecto tu se
ducendo seduxisti populum istum &
ipsam Ierusalem, dicendo, Pax erit uo
bis: nunc uero gladius ad animã usq;
penetrat. In tempore illo dicetur po-
pulo isti & Ierusalẽ, Ventus exiccans
per uertices [uenit] in deserto uia filię
populi mei, non ad uentilandũ, neq;
ad repurgãdũ. Ab his ueniet mihi uen
tus plenus, tunc ego quoq; iudicia lo
quar cum illis. Ecce ascendet sicut nu
bes, & currus eius procellæ similes
erunt, equi autem eius aquilis celerio
D res: uæ nobis, quia uastamur. Ablue à
malitia cor tuum, ò Ierusalem, ut serue
ris, quousq; differs in te cogitationes
uanitatis tuæ? Quoniã uox à Dan an-
nunciat, prædicatq; à monte Ephraim
uanitatem. Mentionẽ [horum] facite
apud gentes, & prædicate in Ierusa-
lem, obseruatores ueniunt de terra lon
ginqua, & edunt uocem suam contra
ciuitates Iuda, sicut custodes agrorũ
fuerũt contra eam circunquaq;, quia
exasperauit me, dicit DOMINVS.
Sap.1.b Via tua & studia tua fecerũt tibi ista:
hæc est malitia tua, quæ quandoqui-
E dem amara est, cor penetrat. Viscera
mea, uiscera mea doleo, parietes cor-
dis mei, tumultuatur mihi cor meũ: nõ
tacebo, quia uocem tubę audiui, ò ani
ma mea, classicũ bellicum. Clades su-
per cladẽ clamatur, siquidem tota ter-
ra uastata est, subito uastata sunt ten-
toria mea, & momẽto aulea mea. Quo
usq; uidebo uexillum? [quousq;] au-
diã uocẽ cornu? Quia populus meus Respondet
stultus est, me non nouerunt, filij insi- dominus un
pientes & nõ intelligẽtes sunt: sapien de ueniant
tes quidem sunt, ut male agant, ad be- mala.
nefaciendũ uero prorsus ignari. Vidi Iterũ reuer
terram, & ecce inculta erat & uacua: titur ad ca-
cœlos, et nõ erat in eis lux. Vidi mon talogũ ma-
tes, & ecce mouebãt, & omnes colles lorum.
concutiebantur. Inspexi, & ecce nihil F
est hominũ, et omnes uolucres cœli re-
cesserant. Inspexi, & ecce locus pa-
scuus et fertilis desertũ erat, & omnes
urbes eius dirutæ erant à facie DOMI
NI, atq; à facie æstus nasi eius. Quo- Propheta
niam sic dixit DOMINVS, Deserta futura malæ
erit omnis terra, at consummationem ut pręterita
non faciã. Idcirco lugebit terra, & cœ graphice
li superne obtenebrescẽt, quoniã eius ob oculos
quod loquutus sum & constitui, non ponit, reue-
me pœnitebit, neq; ab eo recedã. A uo lante ea do
ce equitis & eius qui arcu ferit, fugit mino.
uniuersa ciuitas: ingressi sunt nubes,
et ad petras ascendũt: omnes urbes de
sertæ sunt, nec quisquã in eis habitat.
Tu ergo uastata quid factura es? Si te G
indues coccino, si aureis monilibus or
nabis te, si pinges fuco faciem tuã, fru
stra pulchram te reddes, spernẽt enim
te, qui [te hactenus] insane deperie-
runt, & animã tuam quærent [hauri-
re.] Vocem enim ut parturientis audi
ui, angustiam quemadmodũ eius qui
primũ puerperiũ experitur, uocẽ [sci
licet] filiæ Zion magna in animo mo
lientis, & spargentis manus suas. Væ
mihi, quoniam deficit anima mea pro
pter interfectos.

CAP. V.

Circuite per uicos Ierusalem, & ui- A
dete quæso, & cognoscite, & quę
rite per plateas eius an quenquam in
ueniatis qui faciat iudiciũ, aut quærat
ueritatem, & propitius ero ei. Et si di
cant, Viuit DOMINVS, mendaciter
tamen iurant. DOMINE nõnne ocu
li tui ad fidem [intenti sunt?] Percussi
sti eos, & non doluerunt: tu perfecisti
eos, sed noluerũt recipere disciplinã,
indurauerunt uultus suos magis q̃ sa
xum, noluerunt reuerti. Et ego dixi,
Nimirũ pauperes sunt isti, per impru-

dentiam stulti sunt, quod non cognouerūt
uiam DOMINI, iudiciū dei sui, ibo
mihi ad magnates, & cum eis collo-
B quar, quia isti cognoscunt uiam DO-
MINI, iudicia dei sui. At isti æque o-
mnes iugum contriuerunt, & lora con
fregerūt, ideo percutiet eos leo de syl-
ua, lupus solitudinū uastabit eos, par
dus incumbēs super ciuitates eorum,
omnē isthinc exeuntē discerpet. Quia
coaceruarunt transgressiones suas, a-
uersiones eorum inualuerunt. Vbi in
hac [re] propitius tibi essem? Filij tui
deseruerunt me, & iurauerunt per eos
qui dij non sunt: iureiurando eos ad-
strinxeram, sed adulteri facti, in domo
C meretricis sese collegerunt. †Fuerunt
Ezec.22.c equi saginati mane educti, quisque ad
uxorem proximi sui adhinnit. An su-
per his non uisitarem, ait DOMINVS?
& gentem quæ huic similis est, non ul
cisceretur anima mea? Ascendite mœ
nia eius, & demolimini, at consumma
tionem ne faciatis: tollite propagines
eius, quia DOMINI non sunt. Quo-
niam præuaricando præuaricati sunt
in me domus Israelis, & domus Iuda,
dicit DOMINVS. Negauerunt DO
MINVM, & dixerunt, Ipse non est,
non eueniet nobis malum, gladium &
famem nō uidebimus. Et prophetæ in
uentū erunt, & qui loquatur non est
D inter eos, quod sic eueniat eis. Idcirco sic
dicit DOMINVS deus exercituum,
Eo quod loquimini sermonem istum, ecce
ego reddā uerba mea in ore tuo ignē,
& populum istum ligna, & deuorabit
eos. Ecce ego adduco super uos gen-
tem de longinquo ô domus Israel, di-
cit DOMINVS, gentem robustam,
gentem antiquā, gentē cuius linguam
ignorabis, nec intelliges quid loqua-
tur. Pharetra eius ueluti sepulchrum
apertū, uniuersi ipsi sunt fortissimi ui-
Frequēs est heterosis numeri. ri. Et comedet [ea gens] messem tuā,
& panem tuū, comedent filios tuos et
filias tuas, comedet gregē tuum & ar-
E mentum tuum, comedet uineam tuam
& ficū tuam, excindet munitas urbes
Consolatio piorum. Infra 16.b tuas, quibus tu fidebas, gladio. Atta-
men eo tempore ait DOMINVS, nō
faciam uobiscum consummationem.
Quumque dixeritis, Quamobrem fecit
nobis DOMINVS deus noster hęc

omnia? Dices tu ad eos, Quemadmo-
dum dereliquistis me, & seruijstis dijs
peregrinis in terra uestra, sic alienis
seruietis in terra non uestra. Nuncia-
te hoc in domo Iacob, & prędicate in
Iuda, dicendo, Audite quæso hoc po-
pule stulte & excors, quibus oculi
sunt, sed non uident: aures habent, sed
non audiunt. An me non metuetis, ait
DOMINVS? an à facie mea nō con
tremiscetis? quū posuerim arenam ter
minum mari, idque perpetuo decreto, ne
transgrediatur eum: sæuiunt quidē flu
ctus eius, sed nihil possunt: tumultuan
tur, sed non transibūt ipsum. At popu F
lo isti fuit cor rebelle ac cōtumax, de
fecerunt & abierūt. Non dixerunt in
corde suo, Timebimus saltem DOMI
NVM deum nostrū, qui dat nobis im-
brem tempestiuā & serotinam suo tem
pore, iuramētis statutis messem seruat
nobis. Iniquitates uestræ auerterunt
ista, & peccata uestra prohibuerūt bo
num à uobis. In populo enim meo im
pij inueniuntur, qui obseruant, ut is
qui laqueos ponit, fodiunt [foueas,]
in quibus homines perdāt ac capiāt.
Vt cors plena auibus, sic domus eorū G
plenæ sunt dolo, ad hunc modum ma-
gni fiunt illi & ditescunt, pinguescunt
& nitidi sunt. Sunt etiam qui transgre Isaiæ 1.f
diuntur malis rebus, Ius non dicunt, Zach.7.c
nec pupilli causam, nec pauperū iudi-
cium expediunt, & tamen res eorum
prospere cadunt. An super his non ui
sitarem, ait DOMINVS, & gentem
huic similem non ulcisceretur anima
mea? Stupenda & horrēda fiunt in ter
ra, prophetæ uaticinantur falsô, & sa-
cerdotes applaudunt illis manibus
suis, populo aūt meo placēt ista. Quid
uero tandem facietis? CAP. VI.

FOrtes estote filij Beniamin de me- A
dio Ierusalem, & in Thekoa clan- Sermo est
gite cornu, & super Bethhakerem le- dei per pro
uate signū, quoniam malū prospexit phetam.
ab Aquilone, & ingens excidiū. Spe
ciosæ & delicatæ similem facio filiam
Zion, uenient ad eam pastores & gre Sermo dei
ges eorū, figent circum eam tentoria adhortātis
sua, idque circunquaque, pascet quisque hostes, &
quod manui suæ [cōmissum est.] San mox hostiū
ctificate contra eam prælium, surgite, sese incitan
ascēdamus in meridie: uæ nobis, quia tium.

reflectit dies, & umbræ uespertinæ extenduntur: surgite, noctu ascẽdamus, & demoliemur palatia eius. Quoniã

B sic dicit DOMINVS exercituũ, Succidite ligna, & fundite aggerem cõtra Ierusalem, hæc enim urbs est, de qua ultio capienda est, omnis enim uiolentia in ea est. Quemadmodũ puteus euomit aquas suas, sic ista ebullit malitiam suam. Rapina & oppressio auditur in ea iugiter in conspectu meo, ægritudo & cædes.

Hortatur ut castigationẽ recipiat.

Patere ut erudiaris ô Ierusalem, ne forte abscedat anima mea à te, ne te desertam reddam, terram non habitatã. Sic enim dicit DOMINVS exercituum,

Iterum enumerat mala.

Racemando racemabũt reliquias Israelis ut uineam, reduc manum tuam in canistra instar

C uindemiatoris.

Aporia.

Quem alloquar aut cõtestabor, ut audiant? Ecce auris eorum incircũcisa est, ut non possint aduertere, ecce uerbũ DOMINI opprobrium illis est, non delectãtur illo. Indignatione DOMINI repletus sum, fatigor continendo, effunde super infantes in platea, & super cœtũ iuuenum pariter, ut etiam uir cum muliere

Leuit. 26.

capiatur, & senex cum decrepito. Domus quoq; eorũ transferentur ad alienos, agri pariter cum mulieribus, quoniam extendam manũ meam super habitatores huius terræ, dicit DOMINVS.

Isaiæ 56.d
Infra 8.d

†Quoniã à minimo eorum usq; ad maximũ eorum quisq; auaritiæ &

D lucro inhiat, & à propheta usq; ad sacerdotẽ quisq; fraudulenter & perfide agit. Et ipsi quidẽ cladi filiæ populi mei medentur [rebus] leuiculis, dicentes, Pax, pax, quũ non sit pax. Pudefacti sunt, quia perpetrarunt scelus abominandũ, quin omnino nihil eos pudet, nec erubescere nouerunt. Propterea inter occumbentes cadent, & in eo articulo quo eos uisitabo corruent, dicit DOMINVS. Sic dicit DOMINVS, Insistite uijs, & circũspicite atq; interrogate semitas antiquas, ubi nam illa bona uia sit, in ea incedite, ut inueniatis refectionem animabus ue-

E stris. Qui dixerũt, Non ibimus.

Matt. 11.d

Et cõstituam super uos speculatores, attendite [saltem] ad uocem tubæ. Et dixerunt, Non attendemus.

Obtestatio.

Idcirco audite gentes, & tu ô concio scito, q̃d in eos [cõstituerim.] Tu quoq; tellus audi, Ecce ego adduco malũ super populũ istum, fructum consiliorũ suorum, eo q̃ uerba mea non attenderunt, nec legem meam, quin eam reprobauerunt.

Isaiæ 1.d

†Ad quid hoc mihi, q̃ adfers thus de Saba, & calamũ electum de terra longinqua? Holocausta uestra non sunt ut placeant, & sacrificia uestra non sunt mihi suauia. Propterea sic dicit DO-

F MINVS, Ecce ego dabo in populum istum offendicula, ut corruãt in eis patres cum filijs, æque uicini cum proximis pereant. Sic dicit DOMINVS, Ecce populus uenit de terra aquilonari, & gẽs magna excitabitur à lateribus terræ. Apprehẽdent arcũ & lanceam, sæua est ipsa [gens,] nihil miseretur, uoce sua instar pelagi tumultuatur, equis uehitur, instructa, ut uir ad prælium, contra te ô filia Zion. Audiuimus rumorem eius, remiserunt manus nostræ, angustia & dolor occuparũt nos ut parturientẽ. Ne exeatis in agrum, neq; eatis uia [publica,] quia hostilis tum gladius tũ pauor undiq;.

G Sacco igitur te accinge ô filia populi mei, atq; in puluere te prouolue. Luctum unice amati filij tibi sumito, & planctum amarissimũ, quoniam repente uastator super nos ueniet.

Videtur sermo dei ad prophetã.

Excoctorẽ posui te in populo meo, at locũ munitũ, ut cognoscas & explores uiã eorum. Apostatæ sunt omnes, apostatæ inquam, incedunt fraudulẽter, æs & ferrum, omnes corrupti sunt. Accensum est uas fusorium igne, integrum plumbum, frustra conflat excoctor, & mali non sunt expurgati. Argentũ reprobũ uocabunt eos, quoniam reprobauit eos DOMINVS.

CAP. VII.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à DOMINO in hanc sententiam, Sta in porta domus DOMINI, & clama ibi uerbum istud, & dic, Audite uerbum DOMINI omnis Iuda, qui incediti s per portas istas, ut adoretis DOMINVM. Sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis,

Infra 26.d

Emendate uias uestras & studia uestra, tum efficiam, ut habitetis in loco isto. Nolite fidere uerbis mendacibus, dicendo, Templum DOMINI, templum DOMINI, templũ DOMINI sunt.

sunt. Nam si emendando emendaue-
ritis uias uestras, ac studia uestra, si
ius reddideritis inter uirum & proxi-
mum eius, si aduenæ, pupillo & uiduę
uim non feceritis, si sanguinem inno-
B xium nō fuderitis in loco isto, & post
deos alios non abieritis uestro malo,
efficiam ut habitetis in loco isto, in ter
ra quam dedi patribus uestris, à secu
lo in sæculum. Sed ecce uos confidi-
tis uobis in uerbis mendacibus, quæ
nihil profutura sunt. Num furando,
occidendo, adulteria committendo,
perside iurando, suffitum ipsi Baal in-
cendendo, deos alios, quos non noui
stis, sequendo, [nihilominus] uenitis,
& statis coram me in domo ista, cui
nomen meum impositum est, & dici-
tis, Liberati sumus, etiamsi cuncta
Matt.21.b hæc abominanda fecimus? Num †spe
Marc.11.c lunca nebulonum facinorosorum fa-
Luc.19.g cta est domus ista, quæ nomine meo
appellatur, in oculis uestris? En ego
C quoq; uidi, dicit DOMINVS. Sed
ite quæso ad locum meum qui est in
Silo, ubi collocaueram nomen meum
antea, & uidete quid fecerim ei pro-
pter malitiam populi mei Israel. Nūc
ergo quoniam uos fecistis omnia o-
pera ista, dicit DOMINVS, (etiam
quum loquerer ad uos, mature sur-
gens, & loquens, sed non audistis:
Prou.1.c †uocaui, sed non respondistis) faciam
*Isa.65.b * domui, super quam inuocatum est
c. nomen meum, in quam uos speratis,
& loco huic, quem dedi uobis & pa-
2.Reg.4.b tribus uestris, quemadmodū ipsi †Si
lo feci. Et eijciam uos à conspectu
meo, quemadmodum eieci omnes fra-
tres uestros, uniuersum semen Ephra-
Infra 14.b im. Et † tu ne oraueris pro populo
isto, neq; attollas pro illis clamorem
& deprecationem, neque interuenias
D apud me, quoniam nequaquam te ex-
audiam. An tu non uides, quid isti fa-
ciant in ciuitatibus Iuda, & in pla-
teis Ierusalem? Filij colligunt ligna,
& patres incendunt ignem, uxores
autem farinam aqua consparsam subi-
gunt, ut placentas faciant machinæ
cœlorum, dijs alijs libant libamina,
ut me ad iram prouocent. Num uero
illi me irritant, dicit DOMINVS?
an non sese, ut uultus eorū pudefiant?

Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Infra 44.c
Ecce furor meus & æstus meus con-
flatus est contra locum istum, super
homines & super iumenta, super ar-
bores campi, & super fructus terræ,
ardebitq; & nemo extinguet. Sic di E
cit DOMINVS exercituum deus Is-
raelis, Holocausta uestra addite uicti-
mis uestris, & comedite carnem, quo-
niam nihil loquutus sum cum patri-
bus uestris, neq; præcepi eis, eo tem-
pore quo educerem eos de terra Ae-
gypti, de ratione holocausti & sacri-
ficij. Sed hoc uerbum præcepi eis, di
cendo, Audite uocem meam, & ero
uester deus, uos autem eritis populus
meus, & ambulate in omni uia quam
præcepi uobis, ut bene sit uobis. Illi
autē non paruerunt, neq; præbuerunt
aurem suam, sed ambulauerunt iuxta
artes suas, & iuxta libidinem cordis
sui mali, factiq; sunt auersi, non aduer
si. [Id autē] ab eo die quo egressi sunt
patres uestri de terra Aegypti, usq; ad
hunc diem. Ego uero misi ad uos o- F
mnes seruos meos prophetas, quoti-
die mane consurgendo & mittendo.
Sed non audierūt me, neq; inclinarūt
aurem suam, quin potius indurauerūt
ceruicem suam, deteriores patribus
suis facti. Tu quoq; loqueris ad eos Infra 26.c
omnes sermones istos, sed non auscul
tabunt tibi: clamabis ad eos, sed non
respondebunt. Dic ergo ad eos, Hæc Synchesis.
est gens quæ non audierunt uocē DO
MINI dei sui, neq; disciplinam reci-
pit, perijt fides, et excisa est de ore ipso
rum. Tonde ergo capillitiū tuum, &
abijce, attollito lamentationem in uer
tices, quia reprobauit DOMINVS,
& dissipauit generationem excande-
scentiæ suæ. Filij enim Iuda perpetra- G
runt malum in oculis meis, dicit DO-
MINVS, posuerunt abominationes
suas in domo quæ uocata est nomine
meo, ut contaminarent eam. Et ædifi-
cauerunt excelsa Tophet, quæ est in
ualle filij Hinnom, ut incenderent fi-
lios suos & filias suas igni, quod nun
quam præceperam, neq; in cor meum
ascenderat. Propterea ecce uenient
dies, dicit DOMINVS, ut non dica-
tur amplius Tophet & uallis filij
Hinnom, sed uallis occisionis, sepeliēt

Isa. 56. em in Tophet, [eo quod locus [alius] non sit. Et erit cadauer populi huius esca uolucribus cœli, & bestijs terrę,
Ezec. 26.c nec erit qui absterreat. Ego quoq; effi ciã ut cesset in urbibus Iuda, & in uicis Ierusalem uox lætitiæ, & uox gaudij, uox sponsi, & uox sponsæ: redigetur enim terra in solitudinem desolatam.

CAP. VIII.

A IN tempore isto, dicit DOMINVS, proferent ossa regum Iuda, & ossa principum eius, ossa sacerdotum, ossa prophetarum, atq; ossa eorum qui habitãt Hierosolymis, è sepulchris suis, exponentq; ea ad solem & lunã, atq; ad omnem exercitum cœlestem, eo q; dilexerint ista, & quod seruierint illis, quod post ea abierint, ea inquisiuerint, quodq; ea adorauerint. Non colligentur, neq; sepelietur, sed uelut stercus erunt in superficie terræ. Omnes autem qui residui erũt ex reliquijs de generatione ista praua, mortẽ potius eligent q̃ uitam, in quibuscunq; tandem locis, in quæ eos impulero, reliqui fuerint, ait DOMINVS exerci-
B tuũ. Dices itaq; ad eos, Sic dicit DOMINVS, Num sic cadunt [homines] ut non resurgant? Num sic aliquis deflectit, ut non redeat? Qui fit igitur ut populus iste Hierosolymitanus auertatur auersione tam pertinaci? Pertinaciter dolo hærent, renuunt reuerti. Attendi & audiui, non loquebantur rectum, nemo erat quem pœniteret mali sui, ut diceret, Quid feci? Quisq; illorum ad suũ cursum tendit, perinde ac
C equus in prælium effusus. Equidem ciconia in aëre nouit sua stata tempora,
Esa. 1. turtur, grus & hirundo obseruãt tempus profectionis suę, at populus meus nõ cognouit iudiciũ DOMINI. Quomodo dicitis, Sapientes sumus, & lex DOMINI apud nos est: profecto ecce uane fecit frustraneus stilus scribarum. Pudefacti sunt sapientes, expauerunt & capti sunt. Ecce uerbum DOMINI reprobarunt, quæ ergo illis sa-
D pientia reliqua esse poterit? Idcirco uxores eorũ alijs dabo, agros eorum possessoribus [exteris,] à minimo e-
Isa. 50.d nim usq; ad maximum quisq; eorum
Supra 6.c auaritię et turpi lucro inhiat, & à pro
Auaritia. pheta usq; ad sacerdotem quisq; eorum mala fide agit. Et illi quidem con quassationi filiæ populi mei medentur [rebus] leuiculis, dicentes, Pax, pax, quum nõ sit pax. Pudefacti sunt, quia perpetrarunt scelus abominandum, quin omnino nihil eos pudet, nec erubescere nouerunt. Propterea inter oc Supra 6.
cumbentes cadent, & in eo articulo quo eos uisitabit corruent, dicit DOMINVS. Colligendo colligam eos, B
dicit DOMINVS, uua non erit in uite, nec ficus in ficu, quin et foliũ ipsum defluet, & quæ dederam eis transibũt ab eis. Ad quid sedemus nos? congregamini, & ingrediamur urbes munitas, ut illic taciti simus, quia DOMINVS deus noster compescuit nos, & potum nobis dedit aquam fellitã, quia peccauimus in DOMINVM. Expe F
ctamus pacem, at nihil boni: tempus Iterũ recen
sanationis, & ecce terror. A Dan au- set mala im
dietur ronchus equorum eius, à uoce minentia.
hinnituum fortium [caballorum] eius Infra 14.d
mouebit uniuersa terra. Venerũt enim & deuorarunt terram & quicquid in ea est, ciuitatem & qui habitant in ea. Quia ecce mittam in uos serpentes regulos, qui incantari nequeunt, mordebuntq; uos, ait DOMINVS. Rictum flendo diduxi propter mœrorem, cor meum in me dolore affectum est. Ecce uox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua, An DOMINVS non G
est in Zion? An uero rex eius in ea non est? Quare ad iracundiã prouocarunt me sculptilibus suis, & uanitatibus exteris? Præterijt messis, finita est æstas, nec nos sumus seruati. Contritus sum propter cladem filiæ populi mei, mœstus sum, stupor me tenet. Nũ resina nulla est in Galaad? Num medicus non est isthic? Cur ergo non obducitur cicatrix filiæ populi mei?

CAP. IX.

QVis det ut caput meum aquæ A
[sint,] & oculus meus uena lachrymæ, ut nocte & die interfectos populi mei defleam? Quis det me diuersorium uiatorum in deserto, ut deserto populo meo, abeam ab eis? Vniuersi enim ipsi adulteri sunt, & cœtus prę uaricatorum, intendũt linguam suam [ueluti] arcum suum mendacem, præ ualent in terra, sed non ad ueritatem,

quoniam

quoniam de malo ad malũ exeunt, nec
cognoscunt me, dicit DOMINVS.
B Cuiq; à proximo suo cauendum est, &
fratri suo nullus tuto fidit, nam omnis
frater supplantando supplantat, & om
nis proximus mercator incedit. Quis-
que proximo suo illudit, & uerum nõ
dicunt, asuefecerunt linguas suas lo-
qui mendacium, peruerse agendo labo
rant. Sedere tuũ in medio doli [est,]
præ dolo renuerunt me agnoscere, di-
cit DOMINVS. Idcirco sic dicit
DOMINVS exercituum, Ecce ego
C excoquam eos, & probabo eos, Quid
Aporia. enim facerẽ propter filiã populi mei?
Psal.27.b Lingua eorum est sagitta acuta, dolum
loquitur, ore suo loquitur pacem cum
proximo suo, sed intus concinnat insi-
dias suas. An super his non uisitarem
eos, dicit DOMINVS, aut gentẽ huic
similem non ulcisceretur anima mea?
Propter montes fletum ordiar & eiu-
latum, & propter amœna loca deserti
lamentationem, quoniam exusta sunt,
ut nemo [per ea] transeat, nec uox pe-
coris auditur, tam uolucres cœli q̃ iu
menta emigrarunt, abierunt. Quin &
ipsam Ierusalem in aceruos redigam,
& lustra draconum, sed & ciuitates Iu
da desertas reddam, ut sint sine habita
D tore. Qui sapiens est intelligit istud,
Taxat negligentiam sacerdotũ. & ad quem os DOMINI loquutum
est, annunciabit istud, ob quam [cau-
sam] terra ipsa perierit, & exusto deser
to similis sit, ut nemo pertranseat. Et
dixit DOMINVS, Eo ꝙ deseruerunt
legem meam quam proposueram eis,
& non audierunt uocem meã, neq; am
bulauerunt in ea, sed sequuti sunt per-
uersam libidinẽ cordis sui, & post Baa
lim, quos docuerũt eos patres eorum.
Propterea sic dicit DOMINVS exer
cituum deus Israelis, Ecce ego cibabo
Infra 23.c populum istum absynthio, † potaboq;
E eos aquis fellitis. Dispergam eos in
gentes quas nec ipsi, nec patres eorum
cognouerunt, mittamq; post eos gla-
dium, donec consumam eos. Sic dicit
DOMINVS exercituum, Prospicite
ut uocetis præficas, ut ueniant, & mit
tite ad mulieres sapientes, ut & istæ ue
niant, ut accelerent, & sumant super
nos lugubre carmen, ut defluant oculi
nostri lachryma, & palpebræ nostræ

stillent aquas. Quoniam uox eiula-
tus audita est de Zion, Quomodo ua-
stati sumus? q̃ miserere confusi? q̃niam
terram reliquimus, & eiecerunt [nos]
tabernacula nostra. Sed audite uos F
mulieres uerbum DOMINI, & perci
piat auris uestra uerbum oris eius, at-
que docete filias uestras lugubre car-
men, & quæq; uicinam suam lamenta
tionem. Quoniam ascendit mors per
fenestras nostras, penetrauit in ædes
nostras, ad excindendum infantes de
uicis, & adulescentes de plateis. Lo-
quere, sic dicit DOMINVS, Cada-
uer hominis cadet sicut stercus in su-
perficie agri, & sicut fœnum post me-
tentem, ꝙ nemo colligit. Sic dicit DO
MINVS, Ne glorietur sapiens in sa- G
pientia sua, neq; glorietur robustus in 1.Cor.1.d
robore suo, nec glorietur diues in diui 2.Cor.10.
tijs suis: sed in hoc glorietur qui glo-
riatur ꝙ intelligat & cognoscat me, q̃-
niam ego sum DOMINVS qui miseri
cordiam, iudicium et iustitiam facio in
terra, quapropter et his unice delector,
dicit DOMINVS. Ecce dies uenient
dicit DOMINVS, ut uisitem omnem
circuncisum in præputio, Aegyptium
quoq; & Iudæum, Idumæum, Ammo-
nitas, & Moabitas, & cunctos qui in
extremis oris habitant in deserto. Om
nes enim gentes incircuncisæ sunt, &
uniuersa domus Israel incircuncisum
habet cor.

CAP. X.

AVdite sermonem quem loquutus A
est DOMINVS ad uos, ô domus Idem Esa.
Israel. Sic dicit DOMINVS, Viam 40. usq; ad
gentium ne discatis, & à cœli signis ne 49.
formidetis, nam gentes ab illis formi- Exordio
dant. Siquidem ceremoniæ gentium attentos fa-
uanitas sunt, quia arborem quis de syl cit.
ua excindit, opus manuum artificis
ascia [fit.] Auro & argento ornat i- Sap.14.
psum, clauis ac malleis firmant illud,
ne uacillet. Instar palmæ rigent ipsa, &
non loquuntur: portando portabun-
tur, nec enim incedere possunt. Ne me-
tuatis ab eis, quia non malefaciunt,
quin & benefacere eorum non est. Re- Ostensa ua
uera ô DOMINE nemo est sicut tu, nitate idolo
magnus es tu, & magnum est nomen rũ, ostendit
tuum cum potentia. Quis te non me- dei potẽtiã
tuat, ô rex gentiũ? quia tibi est decor, & uirtutẽ.
quia inter omnes gentium sapientes, et Apo.15.b

in omni regno eorum nemo est tibi si-
B milis. Et hoc uno brutescunt & stulti
fiunt, quod disciplina uanitatum lignũ
est. Argentũ ductile de Tharsis affer
tur, & aurum purum putum, opus arti
ficis & manibus [paratũ,] hyacinthus
& purpura indumentũ eorum: uniuer-
sa illa opus sunt sapientum. DOMI-
NVS aũt deus uerus [est,] deus uiuus,
& rex sempiternus. Ab ira eius con-
tremiscit terra, nec [sustinere] possunt
gentes indignationem illius. (Sic dice
tis eis, Dij qui cœlũ & terram non con
diderunt, perdentur de terra & desub
Gen.1.a cœlis ipsis.) Qui terram condit sua uir
Infra 51.b tute, sapientia sua orbem disponit, pru
Hysteron dentia sua cœlos extendit. Quum ille
proteron. uocem dat, ingens aquarum uis in aere
Psal. 134.b [coit,] & eleuat nubes ab extremitate
terræ, fulgura in pluuiam uertit, atq;
C educit uẽtos de receptaculis suis. Stul
tus fit omnis homo præ scientia, pude-
fit omnis cõflator à sculptili, nam men
dacium est fusile eius, quum non sit in
eis spiritus. Vanitas [inquam] sunt,
opus errorum, in tempore uisitationis
suæ peribunt. Pars Iaacob non est ut
istorum, sed is est qui cuncta formauit,
& Israel uirga est hæreditatis eius,
DOMINVS exercituum est nomen
Minatur il- eius. Congrega è terra substantiam
lis qui in Iu tuam, tu quæ habitas in loco munito.
dæa sunt, Quoniam sic dicit DOMINVS, Ec-
quod & il- ce funda eiaculabor etiamnum habita-
li sint in ca- tores terræ huius, & angustum faciam
ptiuitatẽ ab eis, ut inueniant. Væ mihi propter ru-
ducendi. pturam meam, & ego dixi, Plaga mea
dolorifica est, profecto hæc infirmitas
mea est, & hanc feram. Tentorium
meum uastatũ est, & omnes funes mei
fracti sunt, filij mei digressi sunt à me,
& nusquam sunt, nõ est qui tendat ten
torium meum, & qui erigat cortinas
D meas. Quoniam stulti facti sunt pasto
Pastores. res, & DOMINVM non quæsierũt,
unde nihil prudenter egerunt, & quid-
quid [in] pascuis eorũ fuit dispersum
est. En uox rumoris adest, & motus
ingens de terra aquilonari, ut redigat
urbes Iuda in solitudinẽ, & lustra dra-
conum. Scio ô DOMINE, q; hominis
non est uia sua, nec cuiusquam ut eat
Psal.6.a & egresus suos disponat. †Castiga
me DOMINE, sed in iudicio, non in

furore tuo, ne fortẽ imminuas me. †Ef Psal.78.b
funde æstum tuum super gentes quæ te
non cognouerũt, & super familias quę
nomen tuum non inuocarunt, quia co-
mederunt Iacob, deuorauerunt eum, et
consumpserunt eum, & habitationem
eius uastarunt. CAP. XI.

SErmo qui factus est ad Ieremiam à A
DOMINO in hunc modum, Audi Titulus.
te uerba fœderis huius, & loquimini Exordium.
ea ad uiros Iuda, & ad habitatores Ie- In genere
rusalem: dicesq; ad eos, Sic dicit DO- suasorio.
MINVS deus Israelis, Execratus uir, Deu.27.
qui non audierit uerba fœderis huius,
quod præcepi patribus uestris, eo tem
pore quo eduxi eos de terra Aegypti,
de fornace ferrea, dicendo, Audite uo-
cem meam, & facite eam iuxta omnia
quæ mando uobis, & eritis mihi popu Gen.17.
lus, ego autẽ ero deus uester, ut confir-
mem iusiurandum q̃d iuraui patribus
uestris, ut dem scilicet eis terrã lacte &
melle manantẽ, ut hæc dies [testatur.]
Tum ego respondebam atq; dicebam,
Amen DOMINE. Et dixit DOMI
NVS ad me, Prędica omnia uerba ista
in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ieru-
salem, dicẽs, Audite uerba fœderis hu
ius, & facite ea, quoniam obtestando
obtestatus sum patres uestros, ab eo tẽ
pore q̃ eduxi eos de terra Aegypti in B
hunc usq; diẽ, tẽpestiue surgendo, obte
stãdo, & dicẽdo, Audite uocẽ meã: sed
non audierunt, nec inclinarunt aurem
suam, quin magis incesserunt in praua
libidine cordis sui mali, induxi ergo su
per eos omnia uerba fœderis huius,
quæ præceperam ut facerent, & nõ fe-
cerunt. Et dixit DOMINVS ad me,
Deprehensa est coniuratio in uiris Iu-
da, & in habitatoribus Ierusalem, rela
psi sunt ad iniquitates patrum suorum
priorum, qui renuerunt audire uerba
mea, sed & isti sectati sunt deos alios,
ut seruirent illis, domus Israel & do-
mus Iuda irritum fecerunt fœdus meũ
quod pepigeram cum patribus eorũ.
Idcirco sic dicit DOMINVS, Ecce
ego adducam super eos malum, de quo
eluctari non poterunt, clamabuntq; ad
me, & non exaudiam eos. Tum ibũt
urbes Iuda, & ciues Ierusalem, & cla-
mabunt ad deos quibus suffitum in-
cenderunt, sed nullo pacto eos serua-
bunt

C bunt in tempore calamitatis eorum.
Supra 2.f Siquidem secundum numerum urbiũ tuarũ, ò Iuda, fuerunt dij tui, & secundum numerum platearum Ierusalem posuistis aras, [uobis] ad ignominiã: aras [inquam,] in quibus incendistis
Infra 14.b suffitum ipsi Baal. Tu igitur ne ores pro populo isto, neq; pro eis suscipias clamorem & supplicationẽ, quia ego non exaudiam eo tempore quo ad me clamauerint, & quo adflicti fuerint. Quid [negotij] unice dilecto meo in domo mea, quum ipsa [congregatio] scelerate multa designat? Et caro sanctuarij transiret facere à te? quum exultas in malefaciendo. Oleam frondosam, pulchram & fructu speciosam uocauerat DOMINVS nomen tuum, sed ad uocem magni rumoris incendit folia eius igni, & defracti sunt rami eius. DOMINVS enim exercituum qui te plantauit, loquutus est contra te malum, propter malitiam domus Israelis & domus Iuda, quam sibi designarunt, quum me ad iracundiam prouocarunt, suffitum ipsi Baal incendendo. Et DOMINO me hæc docente, intellexi, tum tu ostendisti mihi studia eo-
D rum. At ego sicut agnus asuefactus ductus ad lanienam, ignarus q contra me huiusmodi cogitatiões cogitassent,
Ostendit sibi necẽ parari à gente sua. Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum è terra uiuentium, ut nominis eius nulla amplius fiat mentio. DOMINE exercituum iudex
Infra 17.b 20.c iuste, qui † exploras renes & cor, uideam uindictam tuam de eis [sumi,] quia tibi reuelaui causam meam. Id-
Respondet dominus ad uerba prophetæ. circo sic dicit DOMINVS de uiris Anathoth, qui quærũt animam tuam, & dicũt, Ne prophetes in nomine DOMINI, ne moriaris in manibus nostris: idcirco sic dicit DOMINVS exercituum, Ecce ego uisitabo eos, iuuenes morientur gladio, filij autem & filiæ eorum morientur fame, ut eis nulli fiant reliqui, quia adducam calamitatem super ciues Anathoth, annum uisitationis eorum. CAP. XII.

Parergõ A est, at à ppo sito nõ alienum. Iob 21.a Habac. 1.a IVstus es tu ò DOMINE, si iudicio tecum contendam, attamen loquar tecum iudicia. † Qui fit ut uia impiorum prosperetur, & feliciter agant omnes qui impudentissime præuaricantur? Plantasti eos, tum etiam radices iaciunt, proficiunt, quin & fructum edunt: prope es tu ori eorum, at à renibus eorum longe abes. Tu autem Esa. 29.
DOMINE qui me cognouisti, qui me uides, & exploras cor meum apud te, extrahe eos sicut gregem ad lanienam, & consecra eos ad diem occidionis. Vsq; quo lugebit terra, & herba uniuersi campi arescet, propter malitiã habitantium in ea? Abeunt iumenta & uolucres, quia dixerunt, Non uidebit postrema nostra. Si cum peditibus cu B
Responsio dñi ad querelam prophetæ. curristi, & illi te fessum reddiderunt, quomodo cum equis certare contendas? Et in terra pacis tu securus, quo modo uero facies in fremitu & fastu Iordanis? Quin fratres tui, & domus patris tui hi etiam perfide tecũ agent, hi etiam plena [uoce] clamant post te, ne ergo credas eis, etiamsi bona tecum
Redit ad pœnas. loquantur. Dereliqui domũ meam, deserui hæreditatem meã, & tradidi dilectionem animæ meæ in manũ hostium
Causa. eius. Facta est mihi hęreditas mea sicut leo in nemore, edidit contra me uocem suam, unde & odio eam prosequor. Hęreditas mea auitiũ uaricolor est mihi,
Interpretatio. auitium per circuitum contra eam est. Isa. 56.
C Ite, congregate omnes feras agri, efficite ut ueniant & deuorent eam. Pasto
Vastatio per Nabuchodonosorem describitur, sed deo autore. Distributio res multi demoliti sunt uineam meam, conculcauerunt partem meam, partem meam expetibilem reddiderunt desertam ac desolatam, reddiderũt in quam eam uastatã, & nunc uastata ad me luget. Vastata est uniuersa terra, quia nemo est qui id ad cor reuocet. Super omnes uertices in deserto uenerunt uastatores, quia gladius DOMINI deuorauit à termino terræ ad terminum terræ, nec pax est ulli carni. Seminarunt triticum, & messuerunt spinas: hæreditatem adierunt, at nihil profecerunt, & pudefietis à prouẽtibus uestris ab ęstu furoris DOMINI. Sic dicit DOMI- D
NVS, super omnes uicinos meos molestos qui contrectant hæreditatẽ, quam hæreditario iure possideo, populũ scilicet meũ Israelem. Ecce ego euellã eos de terra sua, & domum Iuda euellam è medio eorum. Fiet tamen, ut postq̃ euulsero eos, redeam [cũ eis in gratiã,] miserear eorum, et reducam quenq; ad

Locus de uocatione gentium. Sub iuramẽ to tota reli gio compre henditur.

hæreditatem suam, & quenq; ad terrã suam. Id quoq; erit, si illi discendo didicerint uias populi mei, ut iurent scilicet per nomen meum, [nempe,] Viuit DOMINVS: quemadmodum populũ meum docuerũt iurare per Baal, ędificabuntur in medio populi mei. Si autem non audierint, euellam gentem istam euellendo & perdendo, ait DOMINVS.

CAP. XIII.

A SIc dixit DOMINVS ad me, I & compara tibi baltheum [lumbarẽ] lineum, & adcõmoda eum lumbis tuis, sed in aquam ne mergito eum. Comparaui ergo mihi baltheum iuxta uerbũ DOMINI, & applicui lumbis meis. Factumq; est uerbum DOMINI ad me secundo in hanc sententiam, Accipe baltheum quem comparasti, qui est in lumbis tuis, & surge atq; abi ad Euphratẽ, & absconde ipsum isthic in foramine petræ. Abij itaq;, & abscondi ipsum in Euphrate, quemadmodũ DOMINVS mihi præceperat. Factũq; est ut post dies multos diceret ad me DOMINVS, Surge, uade ad Euphratem, & tolle isthinc baltheum quem tibi pręceperam isthic abscondi. Profectus ergo ad Euphratem, fodi ac sustuli baltheum de loco ubi eum absconderam. Et ecce corruptus erat baltheus, ita ut ad nihilum utilis esset. Factum est autẽ uerbum DOMINI ad me, dicens, Sic dixit DOMINVS, ad hunc modum corrumpam fastum Iuda, & ingentem

B istam superbiam Ierusalem. Populus iste malus renuit audire uerba mea, ambulant in praua libidine cordis sui, euntq; post deos alios, ut illis seruiãt, illosq; adorẽt: erit ergo [populus iste] quemadmodum baltheus iste, qui ad nihilum utilis est. Quemadmodum enim baltheus lumbis uiri adhærescit, sic adglutinaui mihi omnem domum Israelis, & omnem domũ Iuda, ait DOMINVS, ut essent populus meus, ad nomen, ad laudem, & ad decus, at ipsi non audierunt. Dices ergo eis sermonẽ hunc, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Omnis uter impletur uino. Ipsi uero dicent ad te, An ergo hoc nescimus, ꝙ omnis uter uino impleatur? Tũ tu illis dices, Sic loquutus est DOMINVS, Ecce ego implebo ebrietate omnes habitatores terræ huius, & reges qui Dauidi sedent in solio eius, & sacerdotes atq; prophetas, & omnes habitatores Ierusalem, & collidam eos quenq; ad proximũ suum, patres q̃q; & filios simul, ait DOMINVS, non C

parcã, non indulgebo, neq; miserebor, quo minus perdam eos. Audite & auscultate, & ne eleuemini, quoniã DOMINVS loquutus est. Date DOMINO deo uestro gloriam, priusq; tenebris obducat, & priusquam pedes uestri impingant ad montes crepusculi, & expectetis lucem, & uertat in mortales umbras, & ponat in caliginem. Quod si istud audire nolueritis, in occultis flebit anima mea propter superbiam, & misere plorabo, et defluet oculus meus lachrymam, quoniam captiuus abducitur grex DOMINI. Dic regi & reginæ, Submisse uos geratis, & sedete, quia descendet ornamentum capitis uestri corona magnificentię uestræ. Vrbes ad Meridiem clausæ sunt, nec est qui aperiat: uniuersus Iuda captiuus abductus est, in uniuersum abductus est. Attollite oculos uestros, & contemplamini eos qui ueniunt ab Aquilone, ubi est grex qui datus est tibi? grex magnificentiæ tuæ? Quid di- D

ces quum te uisitabit? Et tu quidem docuisti eos, ut contra te duces & capita essent. An non dolores te inuadent tanq; fœminam parturientem? Quod si dicas in corde tuo, Cur eueniunt mihi ista? Propter magnitudinem iniquitatis tuæ retectæ sunt fimbriæ tuæ, & ui adflicti calcanei tui. Num mutabit Aethiops cutem suam, & pardus maculas suas? etiam uos, qui malo asueti estis, poteritis benefacere. Ego dissipabo eos quemadmodum stipula transit ad uentum deserti. Hæc sors tua, & pars mensuræ tuæ à me dicit DOMINVS, quæ oblita es mei, & confisa es mendacio. Et ego fimbriam tuam nudabo super faciem tuã, ut appareat ignominia tua, adulteria tua, & hinnitus tui, infandũ scelus scortatiõis tuę, sup colles & in campo uidi fœditates tuas. Væ tibi Ierusalẽ, non mundaberis tandem? Quousq; ultra?

Thren. 1. a

Infra 30. c

XIIII.

Verbum DOMINI quod factum est ad Ieremiam de rebus retentionum. Titulus.

Luxit

A LVxit Iuda, & portæ eius deformatæ sunt, obscuræ ad terram, & clamor Ierusalem ascendit. Magnates eorum miserunt minores suos ad aquas: qui quum ad fossas uenissent, et aquas nõ inuenissent, reuersi sunt uacuis suis uasis pudefacti, & præ pudore caput suum operuerunt, propterea quod tellus emarcuit, quia non descendit [in eam] pluuia, agricolæ pudefacti caput suum obuelarũt. Quin & cerua, quem in agro [fœtum] peperit, reliquit, quod non superesset herba. Et onagri steterunt in uerticibus [montium] uentum haurientes instar draconum, deficienti bus oculis eorum fœni penuria. Si iniquitates nostræ responderint nobis, facito tu ô DOMINE propter nomen tuum, quoniam auersionũ nostrarum multæ sunt, tibi peccauimus. Expectatio Israelis & saluator eius in tempore angustię, cur fieres ut peregrinus in terra, & sicut uiator qui ad pernoctandũ

Hactenus mali descriptio, sequũtur nũc preces ꝓphetæ in pſona totius populi

B diuertit? Cur fieres sicut uir attonitus, & sicut fortis heros q̃ seruare nequit? Tu autẽ DOMINE in medio nostri es, & nomẽ tuum inuocatum est super nos, ne ergo derelinquas nos. Sic dicit DOMINVS populo huic, Profecto amãt uacillare pedibus suis, neq; abstinent, ideo DOMINO non placent, quin nunc reuocaturus est in memoriã iniquitates eorum, & peccata eorũ ui sitaturus. Et ait DOMINVS ad me, Ne oraueris pro populo isto ad bonũ, nam & si ieiunent, non exaudiam clamorem eorum: & si holocaustum obtulerint, & molam, non delectabor eis, gladio enim, fame & peste consumam eos. Et dixi, Ah DOMINE deus, ecce prophetæ dicunt eis, Ne timueritis gladiũ, quin nec fames eueniet uobis, sed pacem firmam dabo uobis in loco

Dñs queritur de populo, declinãs à se culpã. Sup.7.c

Oratio. Ieiunium.

Verba prophetæ. Infra 23.d 27.c & 29.b

C isto. Dicebat ergo DOMINVS ad me, Prophetæ isti mendacium prophetant in nomine meo, non misi eos, nihil mãdaui eis, neq; loquutus sum ad eos, uisionem mendacem, diuinationem, uanitatem, & dolum cordis sui prophetant ipsi uobis. Quapropter sic dicit DOMINVS de prophetis qui prophetant in nomine meo, quum tamen non miserim eos, quiq; dicũt, Nec gladius nec fames erunt in terra ista, gladio & fame cõsumentur prophetæ huiusmodi. Et populus cui ipsi uaticinantur, erunt proiecti in plateis Ierusalem præ fame & gladio, nec erit qui sepeliat eos: ipsi [in quam,] uxores eorum, filij eorum, & filiæ eorum, & effundã super eos malitiam suam. Dicesq; ad eos uerbum istud, Deducent oculi mei lachrymam die ac nocte, & non cessabunt, quia clade magna cõtrita est uirgo filia populi mei plaga admodũ dolorifica. Si egressus fuero in agrum, ec D ce interfecti [iacent] gladio: si uero urbem fuero ingressus, ecce confecti fame, sed & prophetæ & sacerdotes circumierunt in regionem quam non nouerunt. Num omnino ac prorsus abiecisti Iudam? aut anima tua Zionẽ abominatur? Quare nos percussisti, & nulla est nobis medela? Expectauimus pacem, & nihil est boni, tempus curationis, & ecce terror. Agnoscimus DOMINE impietatem nostram, & iniquitatem patrum nostrorum, quia peccauimus tibi. Tu uero noli exasperari propter nomen tuum, neq; prosternas solium gloriæ tuæ, recordare neq; irritum facias fœdus tuum quod nobiscũ habes. Num sunt in uanitatibus gentium qui pluere faciãt? an cœli imbres dabunt? An non tu es DOMINVS deus noster? & te expectamus, nam tu fecisti omnia illa.

CAP. XV.

DIxit aũt DOMINVS ad me, Si sta A rent Moses et Samuel coram me, non esset animus meus ad populũ istũ: eijce [eos] à facie mea, ut egrediantur. Quumq; ad te dicẽt, Quò egrediemur? Zach. 11.b
dices ad eos, Sic dicit DOMINVS, Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famẽ, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatẽ. Et uisitabo super eos quatuor familias, ait DOMINVS, gladium ad occidendum, canes ad dilacerandum, aues cœli & bestias terræ ad deuorandum & perdendum. Et dabo eos in diuexationem omnibus regnis terræ, † propter Manassen filium Eze 4.Re.21.a
chiæ regem Iuda, propter ea quæ designauit Hierosolymis. Quis tui miserebitur ô Ierusalem? Quis tui causa iter suscipiet? & quis secedet, ut pacem tibi petat? Tu deseruisti me, dicit DOMI B

NVS, & retro abijsti, extendi ergo manum meam super te, & disperdidi te, fatigatus sum pœnitendo. Disieci eos uentilabro in portas terræ. Orbum reddidi & perdidi populum meum, at à uijs suis non sunt reuersi. Multiplicatæ sunt mihi uiduæ eius super arenam maris. Adduxi eis super matrem iuuentutis uastatorem in Meridie. Obrui eam subito & hoste & terroribus. Deformata est quæ peperit septem, anhela fuit anima eius: occidit ei sol multa adhuc die, pudefacta est & erubuit, reliquias aũt eorum gladio obijciam ante hostes eorum, dicit DOMINVS. Væ mihi, ô mater mea, ꝙ me peperisti uirũ litigatorem, & uirum cõtrouersiæ uniuersæ terræ, non fœneraui, neq; fœnori obæratus sum, attamen uniuersi me cõtemnunt, [ac conuitijs proscindunt.] DOMINVS respondit, An nõ reliquiæ tuæ ad bonũ? An nõ id efficiã, ut in tẽpore malo & in tẽpore adflictionis hostis pro te intercedat? Nũ ferrũ atterit ferrũ, aut æs ab Aquilone [æs?] Opes tuas et thesauros tuos in ꝑdã dabo, nõ pro pretio, sed pro omnibus peccatis tuis, & in omnibus terminis tuis, & † transferam cũ hoste uestro in terrã quã non nouisti, quoniã ignis ardens in furore meo in uos incensus est. Tu DOMINE nosti, recordare mei & uisita me, & ulciscere me de persequentibus me: non ad longitudinem nasi tui suscipias me, cognosce ꝙ ꝓpter te probrũ fero. Inuenta sunt uerba tua, & deuoraui ea, factumq; est mihi uerbum tuũ in lætitiam & gaudium cordis mei, quoniam inuocatum est nomen tuũ super me DOMINE deus exercituum. Non sedi in concilio ludentium ut exultarem, sed propter manum tuam † solus habito, quia impatienti indignatione replesti me. Quare dolor meus factus est perpetuus, & plaga mea insanabilis, quæ renuit curari? & tu omnino es mihi ut aquæ quæ fallũt, & firmæ esse nesciunt. Propterea sic dixit DOMINVS, Si redieris, restituam te ut stes coram me: & si eduxeris pretiosum à uili, eris ut os meum: ipsi ad te conuertentur, tu autem ad eos non cõuerteris. Dabo enim te populo huic æneum murũ & munitum, pugnabunt contra te, at nihil preualebunt [contra] te, quia ego tecum sum ut seruem te, & eruam te, dicit DOMINVS. Eripiam te de manu malorum, & de manu tyrannorum te eximam.

[Margin: Amos 8.c — Cõqueritur propheta de sua sorte. — C — Iterum recẽset mala populi. — Deu.32.c Rom.10.d — D — Infra.30.c — Responsio domini.]

CA. XVI.

Factum est uerbũ DOMINI ad me, dicens, Ne ducas tibi uxorem, neq; erunt tibi filij & filiæ in loco isto. Quia sic dicit DOMINVS de filijs & de filiabus in loco isto natis, et de matribus eorum quæ eos pepererunt, deq; patribus eorum qui eos genuerunt in terra ista. Mortibus ualetudinariorum morientur, non plangentur, neq; sepelientur: sed erunt in stercus super faciẽ terræ, gladio & fame consumentur, eritq; cadauer ipsorum ad escam uolucribus cœli & bestijs terræ. Quoniam sic dicit DOMINVS, Ne ingrediaris domum conuiuij, et ne eas ad plangendũ, neq; circuncursites illorũ gratia, quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit DOMINVS, æque beneficentiam & miserationes. Et morientur in terra ista magni & parui, neq; sepelientur, non facient eis planctum, nemo se pro illis incidet aut radet. Non diuident eis in luctu ut consolentur eum super mortuo, nec potabunt eos poculo consolatorio propter patrem eius, & propter matrem eius. Et domum compotationis ne ingrediaris, ut sedeas cũ eis ad edendum & ad bibendum. Quia sic dicit DOMINVS exercituũ deus Israelis, Ecce ego efficiam ut cesset in loco isto coram oculis uestris, et in diebus uestris uox lætitiæ, & uox gaudij, uox sponsi, & uox sponsæ. Quumq; annũciaueris populo huic cuncta uerba ista, fiet, ut illi dicant ad te, † Quare loquutus est DOMINVS super nos omne ingens hoc malum? aut quæ est iniquitas nostra, & quod peccatum nostrum, quod peccauimus DOMINO deo nostro? Tu ergo dices ad eos, Eo ꝙ dereliquerunt me patres uestri, dicit DOMINVS, & ambulauerunt post deos alios, quibus seruierunt, & quos adorarunt, me autem dereliquerunt, & legem meam non custodierunt. Sed & uos peius egistis ꝙ patres uestri, ecce enim uos inceditis, quisq; post prauam libidinem cordis sui mali, quo minus me audiat. † Eijciam ergo uos è terra

[Margin: A — B — Sup.5.e — C — Causæ iræ diuinæ. — Sup.7.f Infra 23.b]

terra iſta, in terram quam nec uos no-
uiſtis nec patres ueſtri, ubi ſeruietis
dijs alijs die noctuꝗ, ubi nec cle-
mentiam uobis impartiar. Idcirco ec
ce dies uenient, ait DOMINVS, ut
non dicatur ultra, Viuit DOMINVS,
qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra
Aegypti: ſed, Viuit DOMINVS, qui
fecit aſcendere filios Iſrael de terra A-
quilonis, et de uniuerſis terris ad quas
eiecerat eos, & reducam eos ad terrā
ſuam, quam dederam patribus eorum.
Ecce ego mitto ad piſcatores multos,
dicit DOMINVS, et piſcabūtur eos:
poſt hæc mittam ad uenatores multos,
qui uenabūtur eos de omni mōte, et de
omni colle, & de petrarum cauernis.
D Quia oculi mei ſunt ſuper omnes uias
eorum [intenti,] & non abſconduntur
à uultu meo, necꝗ cælantur iniquitates
eorum à conſpectu oculorum meorū.
Et rependam prius duplum iniquitati
bus eorum & peccatis eorum, ꝙ terrā
meam prophanarūt, cadaueribus nem
pe horribiliū fœditatum ſuarū, & abo
minationibus ſuis impleuerunt hæredi
tatem meā. DOMINE robur meum,
petra mea, & refugiū meū in die angu
ſtiæ, ad te gentes uenient de finibus ter
ræ, & dicent, Profectò mendacium &
uanitatem hæreditate poſſederunt pa-
tres noſtri, et ea in quibus nihil fuit uti
litatis. Num enim homo ſibi deos face
Dominus loquitur. ret? ſed illi non ſunt dij. Propterea ecce
ego oſtendā eis, notam inquam faciam
eis ſemel manum meam & potentiam
meam, ut ſciant ꝙ nomen meum ſit DO
MINVS.

CAP. XVII.

A PEccatum Iuda ſcriptum eſt ſtilo fer
reo, ungueꝗ adamantino exaratum
in tabula cordis ueſtri, & in cornibus
ararum ueſtrarum, ut filij eorum moni
menta habeant ararum eorum & luco
rum eorum ad arbores frondoſas, et in
editis collibus. O mons mi, in agro
opes tuas et theſauros tuos omnes præ
dæ exponam, propter peccata excelſo
rum tuorū in omnibus finibus tuis. Va
Senſus redditus, uerba paulò aliter habent. cabis hæreditate tua quam dedi tibi,
idꝗ tua culpa, efficiamꝗ ut tu ſeruias
hoſtibus tuis in terra quam ignoras,
ignem enim incendiſtis in furore meo,
qui ardebit perpetuò. Sic dicit DO-
Infra 48.a MINVS, †Execratus uir qui confidit
in homine, & carnem ponit brachium
ſuū, atꝗ DOMINO cor eius recedit.
Erit is inſtar Myricæ in deſerto, nō ui
dens bonum quū uenit, ſed inhabitabit
torrida loca in deſerto, in terra ſalſa et
inhabitata. Benedictus uir qui fidit B
DOMINO, & cuius ſpes eſt DOMI
NVS. †Erit ſicut arbor ad aquas plan Pſal.1.a
tata, radices ſuas ad riuum extendēs,
quæ ueniente æſtum nō ſentit, cuius ſo
lium uiret, & in anno retentionis [plu
uiæ] nō erit ſolicita, nec à fructu feren
do ceſſat. Vafrum cor ſuper omnia &
ærumnoſum eſt, quis cognoſcet illud? p̄fractū, obstina-
Ego DOMINVS et cor †perſcrutor, 1.Re.16.b tū. Vel
& renes exploro, ut reddam cuiꝗ iux Pſal.7.c inscruta-
ta uiam ſuam, & iuxta fructū ſtudiorū Apo.2.f bile.
ſuorum. Perdix incubat, ſed non parit
[oua: ſic] qui opes parat, ſed præter æ-
quum & iuſtum. In medio dierum ſuo-
rum derelinquit eas, & tandem in ex-
tremo ſuo ſtultus & inops eſt conſilij.
O ſolium gloriæ excelſum ab initio, lo
cus ſanctuarij noſtri. Tu ò DOMINE
expectatio Iſraelis, omnes qui te dere
linquunt, pudefient: & qui à me rece-
dunt, in terra ſcribentur: dereliquerūt
enim uenam aquarū uiuentium, [nem-
pe] ipſum DOMINVM. Sana me
DOMINE, & ſanabor: ſerua me, &
ſeruabor, quoniam laus mea tu es. En C
iſti dicūt ad me, Vbi eſt uerbū DOMI
NI? ueniat quæſo. Quū tamen ego te ſe
quutus moram non traxerim, quo mi-
nus paſtor eſſem. Ad hæc diem calami
toſum nunꝗ concupiui, id quod tu no
ſti, quod egreſſum eſt ex labijs meis,
coram facie tua fuit. Ne ſis ergo mihi
formidini, tu es refugium meum in die
adflictionis. Pudefient qui me perſe-
quuntur, ego uero non pudefiam: ipſi
formidabunt, ego aūt non formidabo.
Induc ſuper eos diem malū, & duplici
contritione contere eos. Sic dixit DO
MINVS ad me, Vade & ſta in porta
filiorū populi, per quā ingrediuntur &
egrediuntur reges Iuda, atꝗ in omni-
bus portis Ieruſalem, & dices ad eos,
Audite uerbum DOMINI reges Iu-
da & omnis Iuda, cuncti quoꝗ habita
tores Ieruſalem, qui ingredimini per
portas iſtas, ſic dicit DOMINVS, Ca
uete quàm charæ ſunt uobis animæ ue
ſtræ, ne tollatis onus die ſabbati, ad

inferendum[illud]per portas Ierusalē, neq; efferatis onus è domibus uestris die sabbati, imò nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbati, quemad-
D modum præcepi patribus uestris. At illi non audierunt, neq; inclinarunt aurem suam, sed potius indurarunt ceruicem suam, ne audirent, & ne reciperēt disciplinam. Vos autem si me diligenter audieritis, dicit DOMINVS, ut nihil oneris inferatis per portas urbis huius die sabbati, sed sanctificaueritis diem sabbati, ut in eo nihil operis faciatis, transibunt per portas urbis huius reges & principes sedentes in solio Dauidis, uehentes curribus & equis, ipsi & principes eorum, quisq; in Iuda & habitatores Ierusalem, sedebitq; ciuitas ista in perpetuum. De ciuitatibus quoq; Iuda, & his quæ circum Ierusalem sunt, ac de terra Beniamin, de campestribus & de montanis, et à Meridie, uenient ferentes holocaustum, uictimam, cibarium sacrificium, & thus, laudem quoq; ferentes in domum DOMINI. Si uero me non audieritis, sanctificando diem sabbati, quo minus tollatis onus, & eatis per portas Ierusalem die sabbati, incendā ignem in portis eius, qui ædes magnificas in Ierusalem deuorabit, nec extinguetur.

CAP. XVIII.

A Titulus. VErbum quod factū est ad Ieremiam à DOMINO in hanc sententiam, Surge & descende in domum figuli, isthic efficiam ut audias uerba mea. Quum ergo descendissem ad domū figuli, en is faciebat opus supra rotam. Vas aūt illud quod ipse faciebat è luto, quod erat in manu figuli, confractū est: iterum ergo fecit illud aliud uas, quemadmodum uisum erat figulo facere. Factum est ergo uerbū DOMINI ad me, dicens, An non†instar figuli huius potero uobis facere, ò domus Israel, ait DOMINVS? Ecce uos estis in manu mea, ò domus Israel, perinde atq; lutum in manu figuli. Momento, ut loquutus fuero de aliqua gente aut regno, ut euellam, extirpem & perdā, †redieritq; ea gens (contra quam lo-
B quutus eram) à malitia sua, iam & me quoq; pœnitebit mali quod ei facere constitueram. Momento quoq;, ut loquutus fuero de gente aliqua aut regno, ut ædificem & plantem, & malū fecerit ea gens in conspectu meo, neq; audierit uocem meam, iam & me q̃q; pœnitebit boni, quo eam afficere cōstitueram. Tu ergo dic quæso ad uiros Iuda, & ad habitatores Ierusalē in hāc sententiam, Sic ait DOMINVS, Ecce†ego fingo contra uos malum, & cogito contra uos cogitationem: reuertimini igitur, quisq; à uia sua mala, bonas facite uias uestras, & studia uestra. Et dixerunt, Expectoratū est, nos enim sequemur cogitationes nostras, & faciemus quisq; iuxta libidinē cordis sui. Propterea sic loquutus est DOMINVS, Inquirite quæso inter gētes, an quis q̃ similia audierit, qualia nimis horribilia cōmisit uirgo Israel. Num C
ager deserit niuem Libani, quæ de petra[fluit?]Num deserentur aquæ alienæ frigidæ fluentes? Etenim populus meus oblitus est mei, frustra suffitū incendunt, faciuntq; eos[prophetæ falsi] impingere in uijs suis, [à] semitis antiquis, ut eant semitas uiæ non munitæ, quo terram suam perpetuò desolatam, exibilandamq; reddiderunt, ut omnis qui per eam transiturus sit, obstupescat, caputq; suum moueat. Per† uentū orientalem dissipabo eos in conspectu hostis, in die calamitatis eorum tergum ipsis aduertam, non faciem. Dixerunt aūt, Adeste, cogitabimus cōtra Ieremiam cogitationes, quoniam non peribit lex à sacerdote, & consilium à sapiente, et uerbum à propheta: adeste, feriemus eum lingua, nec attendemus omnes sermones suos. Attende ad me D
DOMINE, & audi uocem aduersariorum meorum. Num redditur pro bono malum? quia foderunt foueam animæ meæ: memineris ut steterim ante te, ut loquerer pro eis bonum, & auerterem iram tuam ab eis. Idcirco trade filios eorum fami, & deuolue eos ad manus gladij, ut fiant uxores eorum orbę ac uiduæ, uiri eorum occidione occidantur, & iuuenes eorū gladio feriantur in prælio. Audiatur clamor à domibus eorum, quū repente induxeris super eos globum militarem, quia foderunt foueam ad me capiendum, & laqueos pedibus meis absconderūt. Tu autem

Margin notes: Iam uisum adaptat. Esa.45.b Rom.9.d — Sup.1.b — Infra 25.b 35.c. Ionæ 3.d — Infra 19.c 94.e 50.c — Ostenditur quomodo se impij gerant aduersus ueritatem. — Orat ꝓpheta ad dñm.

autem DOMINE nouisti omne consilium eorum ad occidendum me initũ, ne sis propitius iniquitati eorũ, & peccatum eorũ ante cõspectum tuũ ne exolescat, ut impingant coram te, in tẽpore furoris tui age contra eos. XIX.

A Continuis duobus istis capitib. actio quędã continetur.

Sic dixit DOMINVS, I, & coeme fideliam testaceam à figulo, & de senioribus populi, et de senioribus sacerdotum, egredierisq́ʒ ad uallem filij Hinnom, quæ est [extra] ualuas portæ Haharsith, & isthic prædica uerba quæ ego ad te loquar. Dices autem, Audite uerbum DOMINI reges Iuda, & habitatores Ierusalem, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego adducam adflictionẽ super locum istum, quã quicũqʒ audierit, aures eius tinnitum experientur, eo quòd me dereliquerunt, & prophanarunt locum istum, incendentes suffitum dijs alijs, quos nec ipsi nouerunt, nec patres eorum, neqʒ etiam reges Iuda, & impleuerunt locum istum sanguine innocentum. B Extruxerunt quoqʒ excelsa ipsi Baal, ad incendendum igni filios suos in holocaustum ipsi Baal, quod equidẽ nec præcepi, nec loquutus sum, nec in cor meum unqʒ ascendit. Idcirco ecce uenient dies, dicit DOMINVS, ut locus iste non uocetur ultra Topheth, aut uallis Ben Hinnom, sed uallis occidionis. Et ego euacuabo consilium Iuda & Ierusalem in loco isto, & prosternam eos gladio in conspectu hostium suorum, & per manũ quærentium animam ipsorum, & tradam cadauer ipsorum escam uolucribus cœli, & bestijs terræ. Et †redigam ciuitatem istam in stuporem et sibilum, [sic ut] omnis qui C prætereat eam, obstupescat, & sibilet sup omnes plagas eius. Et cibabo eos carne filiorum suorum, atqʒ carne filiarum suarum, & comedet quisqʒ carnẽ proximi sui in obsidione & angustia, quibus eos constringent hostes ipsorum, & eorum qui quærunt animã eorum. Et confringes fideliam in oculis uirorum qui tecum ierunt, dicesq́ʒ ad eos, Sic loquutus est DOMINVS exercituum, Ad hunc modum conteram populũ istum ac ciuitatẽ istam, quemadmodum [quis] confringit uas figuli num, quod refici ultra nõ potest. Et in

Supra 28.c 49.c et 50.c

Topheth sepelientur, eo qꝺ alium locũ non habeant ad sepeliendum. Sic [inquam] faciã loco isti, ait DOMINVS, D & habitatoribus eius, ut reddam ciuitatem istam sicut Topheth. Et erunt ædes Ierusalem, & ædes regũ Iuda perinde atqʒ locus Topheth, immundę scilicet, cum omnibus domibus in quarũ tectis suffitũ incenderunt uniuersæ militiæ cœlorum, libando libamina dijs alijs. Venit itaque Ieremias de Topheth, quò miserat eum DOMINVS ut illic prophetaret, et stans in atrio domus DOMINI, dixit ad uniuersum populum, Sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego adducam super urbem istam et super omnes ciuitates eius omnem calamitatẽ quã loquutus sum super eam, quia indurarunt ceruicem suam ne audiant uerba mea. CAP. XX.

A Quomodo impij se gerẽt erga uerbum dei & ministros eius.

Pashur autẽ sacerdos filius Immer primarius princeps in æde DOMINI, quum audisset Ieremiam constanter prophetantem uerba ista, percussit Pashur Ieremiam prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portã Beniamin superiorem, quæ fuit iuxta ædem DOMINI. Factum est aũt, ut sequenti die Pashur educeret Ieremiam è neruo. Dixitq́ʒ Ieremias ad eum, Nõ Pashur uocauit DOMINVS nomen tuum, sed Magor circunquaqʒ. Sic enĩ dicit DOMINVS, Ecce ego reddam te pauorem & tibi, & omnibus amicis tuis, qui hostium suorum ferro cadent in conspectu oculorum tuorum, sed & omnem Iudam tradam in manũ regis Babylonij, qui transferet eos captiuos Babylonem, & feriet eos gladio. Et tradam omnem thesaurũ ciuitatis huius, B atqʒ omnem laborem eius, et quidquid habet pretiosum, omnes thesauros regum Iuda, tradam in manum hostium suorum, atqʒ illi diripient eos, & tollent eos, et introducent eos Babylonẽ. Et tu Pashur cum omnibus domesticis tuis ibitis in captiuitatem, uenies Babylonẽ, & isthic morieris, & isthic sepelieris, tu & omnes amici tui, quibus tu mendacium prophetasti. Illexisti me ò DOMINE, & illectus sum, confortasti me, & potuisti, fui irrisioni omni tẽpore, quisqʒ me subsannat. Quo

niam posteaq̃ loquor, uociferor iniu-
C riam, & uastationem clamo. Quando-
quidem ergo uerbum DOMINI mihi
probro uertitur, & omnibus diebus ui
tuperio, statui me eius mētionem ultra
nō habiturum, neq; ultra loquuturum
me in nomine eius. At fiebat [uerbū
domini] in corde meo, & in ossibus
meis tanq̃ cohibiti ignis incendium,
ut sustentando laborarem, nec possem.
Porrò audiui multorū infamiam, pauo
rem circunquaq;, Indicate, & indica-
bimus illud, eorum etiam omnium qui
mihi bene uolebant, quiq; latus meum
obseruabant, [dicentiū,] Si fortè per-
suaderi possit, ut ei superiores simus, et
uindictam de eo sumamus. DOMI-
NVS aūt est mecum ut robustus heros,
idcirco prosternētur persecutores mei,
& nihil poterūt, uehemēter pudefient,
nihil enim sua prudentia profecerunt,
Infra 23.g †perpetua ignominia [notabuntur,]
quæ nunq̃ obliuioni tradetur. Et tu
Sup.11.d DOMINE † exercituum explorator
iusti, uidens renes & cor, uideam ultio
nem tuam de eis [sumi,] quia tibi reue
D laui causam meam. Cantate DOMI-
Agit ꝓpheta gratias domino. NO, laudate DOMINVM, q̄a libera
uit animā pauperis de manu maligno-
Iob 3.a rum. † Execratus dies in quo natus
sum, dies in q̃ peperit me mater mea, sit
nefastus. Execratus uir qui nunciauit
patri meo, dicēdo, Natus est tibi filius
mas, & lætitia eum exhilarauit. Eue-
niat isti homini quod ciuitatibus, quas
DOMINVS subuertit, neq; pœnituit
eum, audiuerat enim clamorem mane,
et eiulatum tempore meridiano. Quod
me non occidisti mox ab utero, fuisset
enim mater mea sepulchrū mihi, & ute
rus eius conceptus perpetuus. Cur è
uulua egressus sum, ut aspicerem labo
rem & dolorem, & perficerentur dies
mei pudore?

CAP. XXI.

A VErbum quod factum est ad Ieremiā
à DOMINO, quando misit ad eū
rex Zedechias Pashur filiū Malkiæ,
& Zephoniam filium Maasiæ sacer-
dotem cum huiusmodi mandatis, Con
sule quæso DOMINVM nostri cau-
sa, quia Nabuchodonosor rex Babylo
nis pugnat contra nos, si fortè DOMI
NVS agat nobiscum iuxta omnia mi-
rabilia sua, ut faciat [eum] à nobis a-
scendere. Dixit ergo Ieremias ad eos,
Sic dicetis Zedechię, Sic dixit DOMI
NVS deus Israelis, Ecce arma bellica
quę in manu uestra sunt, et quibus uos
pugnatis contra regem Babyloniū, &
contra Chaldæos qui uos foris extra
muros oppugnant, reflectam, & colli- B
gam ea ad medium ciuitatis huius, &
pugnabo ego uobiscum exerta manu,
& robusto brachio, in furore, in æstū,
& indignatione magna. Et percutiam
habitatores huius urbis, tam homines
q̃ iumenta peste ingenti morietur. Post
hæc, dicit DOMINVS, tradam Zede
chiam regē Iuda, & seruos eius, & po
pulum, residuos quoq; urbis huius, q̄s
pestis, gladius & fames reliquos fece-
runt, in potestatem Nabuchodonoso-
ris regis Babylonij, & in manum ho-
stium suorum, & in manum eorum qui
quærunt animā eorū, qui feriet eos gla
dio, non ignoscet eis, nō parcet, nec mi
serebitur. Ad populum aūt istum di- C
ces, Sic dixit DOMINVS, Ecce † ego Infra.38.a
propono uobis uiā uitæ, & uiam mor-
tis. Qui in ciuitate hac manserit, gla-
dio interficietur, uel fame, uel peste.
Qui uero egressus fuerit, & ad Chal-
dæos, qui cingūt uos, defecerit, uitam
seruabit, & erit ei anima sua ueluti par
ta præda. Ego enim posui faciem meā
contra ciuitatem istam in malū, & non
in bonum, dicit DOMINVS, in ma-
num regis Babylonij tradetur, qui eam
igni exuret. Porrò domui Iuda [di-
ces,] Audite uerbum DOMINI ò do
mus Dauidis, sic enim dixit DOMI- D
NVS, Ius † reddite mane, & adserite Infra 22.a
spoliatum de manu eius qui [ei] uim fa
cit, ne fortè propter malitiam studiorū
suorū egrediatur ut ignis furor meus,
& exardescat, & nemo sit qui extin-
guat. En me tibi quæ habitas in ualle,
in petra, in planitie, (dicit DOMI-
NVS,) qui dicitis, Quis nos terreret?
aut quis perueniret ad habitationes
nostras? Ego uisitabo uos iuxta fru-
ctum studiorum uestrorum, dicit DO-
MINVS, & inijciam ignem in syluam
eius, ut deuoret omnia quæ circū eam
sunt.

CAP. XXII.

SIc dixit DOMINVS, Descende in do A Hoc caput cum sequēti uidetur cohęrere
mū regis Iuda, & isthic loquere ser-
monē istū, dicesq;, Audi uerbū DOMI
NI

NI ô rex Iuda, qui ſedes in ſolio Daui
dis, tu et ſerui tui, atq; populus tuus q
tranſitis per portas iſtas, Sic mandat
Sup.21.d DOMINVS, †Facite iudiciũ & iuſti
tiam, et adſerite ſpoliatum è manu eius
qui ei uim facit, aduenam, pupillum &
uiduam ne cõtriſtetis, neq; iniuriã adfi
ciatis, & ſanguinem innocentem ne ef
B fuderitis in loco iſto. Nam ſi diligenter
Mutatur iſta feceritis, ingredientur per portas
numerus. huius domus, reges qui in ſolio Daui
dis ſedent, uecti curribus & equis ipſe
& ſerui eius, atq; populus eius. Quod
Deu.29.d ſi iſta uerba †non audieritis, per me iu
3.Re.9.b raui, dicit DOMINVS, ꝙ domus iſta
redigetur in ſolitudinẽ. Quoniã ſic di
xit DOMINVS ſuper domũ regis Iu
da, Gilead tu mihi caput Libani, certe
redigam te in ſolitudinẽ, & urbes non
habitatas. Deſtinabo ſuper te uaſtato-
res, quenq; cũ armis ſuis, qui excindẽt
electas cedros tuas, et deijciẽt in ignẽ.
Quumq; præteribunt gentes multæ ur
bem hanc, dicent, quiſq; ad proximum
ſuum, Quare ſic fecit DOMINVS iſti
C magnificæ urbi? Tum dicent, Eo ꝙ de
reliquerunt fœdus DOMINI dei ſui,
et adorarũt deos alios, eisq; ſeruierũt.
Ne defleatis mortuũ, neq; circumcur-
ratis propter eum, ſed impenſe flete ſu
per abeunte, quia nõ reuertetur ultra,
ut uideat natale ſuum ſolũ. Quoniã ſic
dicit DOMINVS de Sallum filio Io-
ſiæ rege Iuda, qui regno inauguratus
fuerat pro patre ſuo Ioſia, Qui emigra-
uit de loco iſto, ultra huc non reuerte-
tur, ſed in eo loco, quo eum captiuum
abduxerunt, morietur, & terram hanc
D ultra non uidebit. Væ ædificanti domũ
Taxat te- ſuam nõ cum iuſtitia, & cœnacula ſua
ctis uerbis non cũ iudicio, qui utitur ſeruitio pro-
regem Ieho ximi ſui gratis, & opus ſuum ei nõ red
iakim. dit. Qui dicit, Extruam mihi domũ am
plam, & cœnacula uentis peruia, ex-
cindit ſibi feneſtras, laquearia arcuata
ex cedro [facit,] & ſinopide pingit.
Num regnaturum te putas ꝙ cum ce-
dris contendis? An non & pater tuus
edit & bibit, & exequutus eſt iudiciũ
& iuſtitiam, & bene illi erat tunc? Iudi
cauit cauſam pauperis et egeni, & tũc
bene [illi erat.] An non hoc erat noſſe
me, dicit DOMINVS? Porrò oculi
tui & cor tuũ nihil [ſpectant] q̃ emolu
mentum, ad effundendum ſanguinẽ in-
nocentem, ad faciendũ iniuriam & op
preſſionem. Idcirco ſic dicit DOMI- E
NVS de Iehoiakim filio Ioſiæ rege Iu-
da, Non plangent eum [ſic,] Eheu fra
ter, eheu ſoror: non [inquã] plangent
eum, Heu domine, heu gloria eius. Se-
pultura aſini ſepelietur, lacerus et abie Inf. 36.
ctus extra portas Ieruſalem. Conſcẽde
Libanũ & clama, in Baſan quoq; da uo-
cem tuam, inclama transfluuianos, quo-
niam cõtriti ſunt omnes amatores tui.
Loquutus ſum ad te rebus tuis adhuc
integris, at tu dixiſti, Non audiã. Hæc
fuit conſuetudo tua à pueritia tua, ut
non audires uocem meam. Omnes pa- F
ſtores tuos uentus paſcet, & amatores
tui in captiuitatem abibunt. Tunc ni-
mirum erubeſces & pudefies propter
omnem malitiam tuam. Sediſti in Liba
no, nidum poſuiſti in cedris, q̃ grata
eris, quum uenerint tibi dolores, dolor
[inquam] ut parturientis. Viuo ego di
cit DOMINVS, etiamſi fuerit Cho-
nias filius Iehoiakim regis Iuda annu- Mutatio
lus ſignatorius in manu mea dextera, perſonę.
tamen iſthinc auellam te, tradamq; te
in manum quærentium animam tuam,
& in manum eorum quorum conſpe-
ctum tu formidas, atq; in manum Na-
buchodonoſoris regis Babylonij, &
in manum Chaldæorum. Tranſporta- G
boq; te & matrem tuam quæ te pepe- Mutatio
rit, in terram aliam, in qua non eſtis na perſonarũ.
ti, & iſthic moriemini, in terram autem
iſtam, ad quam ipſi animam ſuam attol
lunt ut iſtuc redeant, non redibunt.
An truncus contemptus & diſſipatus
eſt uir iſte Chonias? aut uas aliquod
quod nemini placet? Quare abiecti ſunt
tam ipſe q̃ ſemen eius, & proiecti in
terram quam non cognouerunt? O ter
ra, terra, terra, audi uerbum DOMINI,
ſic dixit DOMINVS, Scribite uirum
iſtum orbum, uirum qui nihil proſpere
aget in diebus ſuis, quoniam nullus de
ſemine eius proſperabitur ut ſedeat in
ſolio Dauidis, & regnet poſthac in Iu
da.

CAP. XXIII.

VAe paſtoribus qui perdunt & diſ- A Hetero
ſipant gregem paſcuæ meæ, dicit ſis pſonarũ
DOMINVS. Propterea ſic dicit DO Vocabulũ
MINVS deus Iſraelis de paſtoribus paſtorũ ſta-
qui paſcunt populum meum, Vos tim admo-
net officij.

dissipastis gregem meum, & extrusistis
eum, & non uisitastis eum, ecce ego ui
sitabo super uos malitiam studiorũ ue-
strorum, dicit DOMINVS. Et colli-
gam ego reliquias gregis mei ex omni
bus terris in quas expuleram eas, et re
ducam eas ad caulas suas, ut sobole-
scant, & multiplicentur. Ego consti-
tuã super eas pastores qui eas pascent,
non timebunt ultra, neq; terrebuntur,
neq; desiderabitur aliquid ex eis, dicit
Isa.4.b DOMINVS. Ecce dies uenient, dicit
40.c 45.b DOMINVS, ut excitem germen iu-
Infra 33.c stum Dauidi, regnabitq; rex, et pruden
Eze.34. terrem geret, & faciet iudicium & iu-
B stitiam in terra. In diebus eius saluabi-
Dan.9.g tur Iuda, et Israel habitabit tuto: et hoc
Ioan.1.g nomen eius quo uocabunt [eum,] DO
MINVS iustitia nostra. Idcirco ecce
dies uenient, dicit DOMINVS, ut nõ
dicant ultra, Viuit DOMINVS, qui
ascẽdere fecit filios Israelis de terra Ae
Deu.33.d gypti: sed, † Viuit DOMINVS, qui
Sup.16.c ascendere fecit, & qui introduxit semẽ
domus Israelis de terra aquilonis, &
de omnibus terris ad quas expuleram
Post descri- eos, & habitabunt in terra sua. Ad ꝓ-
ptionẽ Mes phetas contritum est cor meũ in medio
siæ falsos ꝓ mei, fluctuarũt omnia ossa mea, similis
phetas ado factus sum uiro ebrio, et uiro quẽ uinũ
ritur. incendit, à facie DOMINI, & à facie
uerborum sanctitatis eius. Quoniã ter
ra plena est adulteris, quia ꝓpter exe-
cratione luxit terra, & speciosa deser-
ti exaruerunt, et fuit clades eorũ mala,
C & potentia eorum non firma. Etenim
tam ꝓpheta quàm sacerdos hypocritæ fue
runt, quin & in domo mea malitiam eo
rum deprehendi, ait DOMINVS. Id-
circo erit eis uia eorũ ut lubricitas in
caligine, impellentur & cadent in ea,
quia adducam super eos malum, annũ
[scilicet] uisitationis eorũ, ait DOMI
NVS. Eandem stultitiam insulsam quã
uidi apud prophetas Samariæ, qua in
Baal prophetabãt, & populum meum
Israel seducebant, apud prophetas quoq;
Ierusalem uidi, horrenda quoq; & te-
tra: adulteria enim cõmittunt, & ince-
dunt in mendacio, roborãt manus pessi
morum [hominũ,] quo minus redeãt,
unusquisq; à malitia sua: factiq; sunt
mihi omnes illi ut Sodoma, & habita-
D tores eius ut Gomorra. Idcirco sic di-

cit DOMINVS exercituũ de prophe
tis istis, † Ecce ego cibo eos absyn- Sup.9.c
thio, & potabo eos aquis felleis, à pro
phetis enim Ierusalem egressa est hypo
crisis in uniuersam terram. Sic dicit
DOMINVS exercituum, Ne audieri
tis uerba prophetarum qui uobis pro
phetant, uanos reddunt uos, uisionem
cordis sui loquuntur, non ex ore DO-
MINI. Ad eos qui me irritant cõstan- Nota falso-
ter dicunt, DOMINVS loquutus est, rum pro-
Pax erit uobis: et ad omnes qui ambu phetarum.
lant iuxta libidinem cordis sui, dicũt,
Nihil mali uobis accidet. Quis enim
stetit in cõsilio arcano DOMINI, qui
uiderit et audierit uerbũ eius? aut quis
animaduertit ad uerbum eius & audi-
uit? Ecce tempestas DOMINI furor
[eius] egressus est, & turbo sese intor-
quẽs in caput impiorũ [sese] demittet. E
Non auertetur ira DOMINI, donec
fecerit illud, & donec ratas fecerit co-
gitationes cordis sui, in nouissimo die
rũ intelligetis intelligentiã eius. † Non Sup.14.c
misi ꝓphetas istos, at ipsi cucurrerunt: Infra 27.c
nihil loquutus sum ad eos, ipsi tamen & 29.c
prophetant. Si stetissent in cõsilio meo,
& uerba mea nota fecissent populo
meo, reduxissent eos de uia sua mala,
atq; de malitia studiorũ suorũ. An non
deus de propinquo ego, dicit DOMI
NVS, & nõ deus de longinquo? Num
abscondet se quisq; in latebras ut eum
uidere nequeam, ait DOMINVS? An
non cœlum & terram ego impleo, di-
cit DOMINVS? Audiui [planè] quæ
nam dicant ꝓphetæ prophetantes men
dacium in nomine meo, dicentes, Som F
niaui, somniaui. Quousq; est hoc in cor
de prophetarum, ut prophetent menda
cium? ut prophetent dolũ cordis sui?
Quorum cõsilium huc tendit, ut popu
lum meũ somnijs suis, quæ quisq; pro-
ximo suo recenset, in obliuionẽ nomi-
nis mei trahant, quemadmodum & pa
tres eorum nominis mei per Baal obli
ti sunt. Propheta apud quem est som-
nium, somnium narret, & is apud quẽ
est uerbum meum, loquatur uerbum
meum ex fide. Quid enim paleæ cum
tritico, ait DOMINVS? An non uer
bum meum est sicut ignis, ait DOMI-
NVS, & sicut malleus petram dissi-
pans? Propterea ecce ego contra pro-
phetas,

phetas, dicit DOMINVS, qui suffurantur uerba mea, quisque scilicet à proximo suo. Ecce ego contra prophetas, inquit DOMINVS, usurpantes linguam suam, & dicunt, Dixit. Ecce ego contra prophetas somniantes mendacia, dicit DOMINVS, quæ narrãt, seducuntque populum meum mendacijs suis atque celeritatibus suis, quum ego non miserim eos, neque præceperim eis: omnino nihil utilitatis adferent popu-
G lo isti, ait DOMINVS. Quum populus iste te interrogauerit, aut propheta, aut sacerdos, dicens, Quod nam est onus DOMINI? Dices ad eos, Quod nam onus? Et abijciam uos, dicit DOMINVS. Quod si propheta, sacerdos, aut populus dixerit onus DOMINI, uisitabo uirum talem & domum eius. Sic dicetis quisque ad proximũ suum, & quisque ad fratrem suum, Quid respõdit DOMINVS, & quid loquutus est DOMINVS? At oneris DOMINI ultra ne memineritis, suũ enim cuique uerbum onus erit, et peruertistis uerba dei uiuentis DOMINI exercituum dei nostri. Sic dices ad prophetam, Quid respõdit tibi DOMINVS? & quid loquutus est DOMINVS? & nõ dicatis Onus DOMINI. Idcirco sic dixit DOMINVS, Quandoquidem dicitis uerbum istud, Onus DOMINI, ego aũt misi ad uos, ne diceretis, Onus DOMINI: idcirco ecce & ego uos leuãdo tollam & abijciã uos à facie mea, & ciuitatem istam quã de-
Sup.20.e deram uobis & patribus uestris, & † adficiam uos sempiterno opprobrio et æterna ignominia, quæ in obliuionem nunquam ueniet. CAP. XXIIII.

A Ostendit mihi DOMINVS, & ecce duo corbes ficuum positi erant ante templum DOMINI, posteaque captiuos abduxerat Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Iehoiakim regem Iuda, & principes Iuda, & opifices, & inclusores de Ierusalẽ, & duxerat eos in Babylonem. Corbis unus continebat ficus supra modũ bonas, quales sunt ficus præcoces: alter uero corbis continebat ficus uehementer malas, quæ austeritate edi non
B possent. Dixitque DOMINVS ad me, Quid uides tu Ieremia? Et dixi, Ficus, nempe ficus supra modũ bonas, & uehementer austeras, quæ præ austeritate haudquaquam edi possent. Et factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quẽadmodum ficus istæ bonæ [sunt,] C
sic agnoscam in bonum [ipsorum] captiuitatem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum: ponã enim oculos meos super eos in bonum, & reducam eos in terram istam: ædificabo eos, & non diruam: plãtaboque eos, & non euellam. Dabo insuper eis cor, ut me cognoscant quod ego sim DOMINVS: ipsi† erunt mihi populus, et Infra 21.d
ego ero eorum deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo. Et † sicut fi- Infra 29.d
cus malæ, quæ comedi nõ possent præ austeritate, [abijciuntur,] dicit DOMINVS, ita dabo Zedechiã regem Iuda & principes eius, atque reliquias Ierusalem, quæ reliquæ factæ sunt in terra ista, & qui habitant in terra Aegy- D
pti: dabo inquam eos in diuexationẽ, idque malo [ipsorum,] omnibus regnis terræ, in opprobrium, in prouerbium, in fabulam, & in execrationem in omnibus locis ad quæ eiecero eos. Mittamque in eos gladium, famem & pestem, donec consumantur de hac terra quam tradidi eis, & patribus eorum.

CAP. XXV.

Verbum quod fuit ad Ieremiam su- A
per uniuerso populo Iuda, anno Titulus.
quarto Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, qui annus primus fuit Nabuchodonosoris regis Babylonis, quod loquutus est Ieremias propheta ad cunctum populum Iuda, & ad omnes habitatores Ierusalem in hunc modum. A tertiodecimo anno Iosiæ filij Amon regis Iuda usque in hunc diem (uiginti iam tribus annis,) factum est ad me uerbum DOMINI, & alloquutus sum uos tẽpestiue surgendo, & constanter loquendo, sed non audiuistis. Et misit DOMINVS ad uos omnes seruos suos prophetas mature surgendo, & mittendo, attamen non audiuistis, neque inclinastis aurem uestram ut audiretis. Di-
cebat ille quidem, † Reuertimini quæ- 4.Re.17.d
so, quisque à uia sua mala, & à malis stu- Sup. 18.e
dijs uestris, & habitate super terram Infra 35.e
quam dedit DOMINVS uobis & pa

tribus uestris à sæculo in sæculum.
B Ne eatis post deos alios, ut seruiatis
eis, & adoretis eos, neq; exasperetis
me opere manuũ uestrarum, & non ad
fligam uos. Sed nõ audiuistis me, dicit
DOMINVS, exasperastis em̃ me ope
ribus manuum uestrarum, idq; uestro
malo. Idcirco sic dixit DOMINVS ex
ercituum, Eo q̃d non audiuistis uerba
mea, ideo ecce ego mittã et accipiã uni
uersas familias Aquilonis, dicit DO-
MINVS, & Nabuchodonosorem re
gem Babylonium seruũ meum, & ad-
ducam eos in hanc terram, & super ha
bitatores eius, & super omnes gentes
istas quæ circũquaq; sunt, & funditus
excindam eos. Et ponam eos in stu-
porem, in sibilũ, & in uastitates perpe-
C tuas. Perdam ex eis uocem lætitiæ, et
uocem gaudij, uocem sponsi & sponsę,
uocem molæ, & lumen lucernæ. Redi
geturq; uniuersa ista terra in solitudinẽ
& uastitatẽ, & seruient gentibus illis,
nempe regi Babylonio septuaginta an
Infra 29.c nos. Quumq; impleti fuerint †septua
2.Par.36.d ginta anni, uisitabo & ipsius regis Ba
1.Esd.1.a bylonici & eorum iniquitatem, ait DO
Dan.9.a MINVS, ipsam q̃q; Chaldæorũ ter-
ram, et redigam eam in solitudines per
petuas. Et adducam super terram hãc
omnia uerba mea quæ contra eam lo-
quutus sum, cum omnibus quæ scripta
sunt in libro isto, quę prophetauit Iere
mias sup omnes gentes, q̃niam seruiẽt
& ipsi gentibus multis, & regibus ma
gnis, rependamq; eis iuxta opera sua,
D & iuxta opus manuum suarum. Quo
niam sic dicit DOMINVS deus Israe
lis ad me, Sume calicem uini furoris
huius de manu mea, & fac ex eo bibãt
omnes gentes ad quas ego te mitto, &
bibẽt, cõmotiq; insanient metu gladij,
quem ego inter eos mittam. Tuli er-
go calicem istũ de manu DOMINI,
& potũ ex eo dedi omnibus gentibus
ad quas misit me DOMINVS, [nem-
pe] Ierusalem et urbibus Iuda, regibus
eius, & principibus eius, ut redigãtur
in desolationem, in stuporem, in exibi-
lationem, atq; in execrationẽ, ut [testa-
tur] hæc dies. Deinde [dedi calicẽ] &
Pharaoni regi Aegyptio et seruis eius,
principibus eius, & uniuerso populo
eius. Omni promiscuo uulgo, & cun
ctis regibus terræ Vz, omnibus deniq;
regibus terræ Palestinę. Askelon, Ga
za, Accaron & reliquijs Azoti, Edom
& Moab, atq; filijs Amon. Cunctis E
quoq; regibus Tyri, & omnibus regi-
bus Zidon, atq; regibus insularibus
ultra mare. Dedan q̃q; et Thema, Buz,
& omnibus qui extremos angulos [in
colunt.] Omnibus regibus Arabię, et
omnibus regibus Occidentis habitan
tibus desertũ. Cunctis regibus Zim
ri, & omnibus regibus Elam, unà cum
omnibus regibus Medorum. Omni-
bus regibus Aquilonis, prope aut lon
ge sitis, quibusq; cum proximo suo. Et
omnibus regnis terræ quæ sunt in su-
perficie orbis. Porrò rex Sesach post
illos bibet. Et dices ad eos, Sic man-
dat DOMINVS exercituum deus Is-
raelis, Bibite, & inebriemini, uomite
& cadite, & non resurgetis, à gladio
quem in uos mittã. Quod si renuerint F
calicem de manu tua accipere ad bi-
bendum, dices ad eos, Sic dicit DO-
MINVS exercituum, † Omnino bi- 1.Pet.4.d
betis. Quoniam ecce ego incipio ad-
fligere in urbe quæ uocatur nomine
meo, & uos omnino impune abiretis?
Non impune feretis, quia ego gladiũ
aduoco super omnes habitatores ter-
ræ, dicit DOMINVS exercituũ. Tu Graphice
ergo prophetabis cõtra eos omnes ser describit
mones istos, dicesq; ad eos, DOMI- diem dñi.
NVS †de sublimi rugiet, & de habita Ioel 3.d
tione sua sancta dabit uocem suam, ru- Amoz 1.a
giendo rugiet super domicilio suo, ce
leusma instar calcantium resonabit su-
per omnes habitatores terræ. Venit ua
stitas ad extremitatem terræ, quoniam
disceptatio est DOMINO cum genti
bus, iudicium subibit ipse cũ omni car
ne, ut gladio dedat impios, ait DOMI
NVS. Sic enim loquutus est DOMI-
NVS exercituũ, Ecce calamitas egre- G
dietur de gente ad gentem, & turbo ma
gnus excitabitur à lateribus terræ.
Et erunt interfecti DOMINI in die il
lo ab extremitate terrę ad extremitatẽ
terræ, nemo deplangetur, nemo colli-
getur, nemo sepelietur, sed ut stercus ia
cebũt in superficie terræ. Vlulate ò pa
stores, & clamate, uolutate uos in pul-
uere, uos q̃ insigniores estis in grege,
quia dies uestri impleti sunt, ut macte-
mini,

mini,ut dispergamini, cadatisq; uti ua
sa expetibilia. Et pibit fugae[occasio]
pastoribus,& arietibus gregis euaden
di. Vox clamoris pastorum[tum audie
tur,]& ululatus arietum gregis, DO-
MINVS enim uastat pascua eorũ. Et
conticuerũt pulcherrima & amoenissi
ma tempe,pascua pacifica, prae furore
irę DOMINI.Dereliquit ut leo latibu
lum suũ, nam terra eorũ in desolationẽ
redacta est prae aestu uastatoris, & prae
furore irae suae.

CA. XXVI.

A IN principio regni Iehoiakim filij Io-
siae regis Iuda factum est uerbũ istud
à DOMINO in hunc modum, Sic di-
cit DOMINVS, Sta in atrio domus
DOMINI, & loquere ad omnes ur-
bes Iuda, uenientes ad domũ DOMI-
NI ut adorent, cuncta uerba quae prę-
cepi tibi ut ad eos loquaris: caue uer-
bum adimas, si forte audiant et conuer
tantur quisq; à uia sua mala, ut & me
q̃q; poeniteat mali quod constituerã il
lis facere propter malitiã studiorũ suo
rũ,dicesq; ad eos, Sic ait DOMINVS,
Si non audieritis me, ut ambuletis in
lege mea quam uobis proposui,ut au-
diatis uerba seruorũ meorũ propheta-
rum,quos ego mitto ad uos,tempesti-
B ue surgendo & mittendo: si[inquam]
nõ audieritis,reddam aedem istam simi
2.Re.4.b lem Silo,& urbem hanc obijciam con
tumeliae omnibus gentibus terrę.†Au
dierunt aũt sacerdotes & prophetae,
atq; cunctus populus Ieremiam sermo
nes illos praedicantem in domo DO-
MINI. Cumq; Ieremias finem fecisset
loquendi omnium eorum quę loqui ad
uniuersum populum DOMINVS prę
ceperat, apprehenderunt eum sacerdo
tes,prophetae & cunctus populus, &
dicebãt, Morte moriatur. Quare pro
phetasti in nomine DOMINI, dicẽs,
Eueniet domui isti quemadmodum Si
lo, & ciuitas ista uastabitur, ut nemo
C sit qui[eam]inhabitet? Quũq; uniuer-
sus populus congregatus esset ad Iere
miã in ęde DOMINI, audierunt prin
cipes Iuda uerba ista, ascenderunt de
domo regis in aedẽ DOMINI,& con
siderunt ad ostium portae DOMINI
nouae.Dixerunt aũt sacerdotes & pro
phetę ad principes & ad omnem popu
lum huiusmodi uerba,Reus mortis est
homo iste, quoniam prophetauit aduer
sus urbem hanc, quemadmodum auri-
bus uestris audiuistis. Et dixit Iere-
mias ad cũctos principes, et ad uniuer
sum populum hęc uerba, DOMINVS
misit me,ut prophetarem contra aedem
istam & contra urbem hanc omnia uer
ba quae audistis. †Nunc igitur bonas D
facite uias uestras, & studia uestra, & Sup.7.a
audite uocem DOMINI dei uestri,
tũ poenitebit et DOMINVM mali hu
ius quod loquutus est contra uos. Et
ecce ego sum in manu uestra, facite mi
hi q̃d uobis bonum & rectũ uidebitur.
Veruntamen hoc certo scitote, q; si me
interfeceritis, uosipsos, urbem istam, et
ciues eius reos facietis innoxij sangui
nis, quoniam reuera DOMINVS me
misit ad uos, ut loquerer in aures ue-
stras omnia uerba ista. Et dixerũt prin
cipes atq; cunctus populus ad sacer-
dotes & prophetas, Hic uir nõ est mor
tis reus, quoniam loquutus est nobis
in nomine DOMINI dei nostri. Et sur E
rexerunt uiri de senioribus terrae, di-
xeruntq; ad cunctam congregationem
populi in hunc modum, Micheas Mo
rasthites prophetabat in diebus Eze-
chiae regis Iuda, is dicebat ad omnẽ po
pulum Iuda in huiusmodi sententiam,
Sic dixit DOMINVS exercituum,
Zion ut ager arabitur, & Ierusalem in Mich.3.
aceruos redigetur, & mons domus in
excelsa syluę. Num uero interficiendo
interfecerunt eum Ezechias rex Iuda,
atq; omnis Iuda? An non potius timuit F
DOMINVM, & exorauit faciem DO
MINI? unde & DOMINVM poeni
tuit mali eius q̃d cõtra eos decreuerat.
Et nos committeremus tantum crimen
contra animas nostras? Fuit autẽ & Aliud argu
alius quoq; qui prophetauit in nomi- mentum ex
ne DOMINI, nempe Vrias filius Se- praeiudica-
meae de Kiriath Iearim, qui propheta- tis, q̃d oppo
uerat contra urbem hanc, & contra nitur supe-
hanc terram, iuxta cunctos sermones riori.
Ieremię. Et audiuerant rex Iehoiakim, G
& omnes heroes eius, & omnes prin-
cipes sermones eius, rex autem quaere
bat eum occidere. Cumq; hoc audijsset
Vrias, timuit, & fugit, profectus in Ae
gyptum. Misit ergo rex Iehoiakim ui-
ros in Aegyptum, nempe Elnathan fi-
lium Achbor, & uiros cũ eo in Aegy-

ptum, qui educentes Vriam ex Aegy-
pto, perduxerunt eum ad regem Iehoia
kim, qui eum gladio percussit, & cada
uer eius abiecit in sepulchrum uulgi.
At manus Ahikam filij Saphan fuit cũ
Ieremia, ne traderetur in manum ple-
bis, & interficeretur. XXVII.

A INn principio regni Iehoiakim filij Io
Titulus. siæ regis Iuda, factum est uerbũ istud
In genere ad Ieremiam à DOMINO in hanc sen
suasorio. tentiam, Sic dixit DOMINVS ad me,
Fac tibi lora ac iuga, & adcommoda
ea collo tuo, & mitte ea ad regem E-
dom, ad regem Moab, ad regem filio-
rum Amon, ad regem Tyri, & ad re-
gem Zidonis: id autẽ per legatos qui
uenerunt Hierosolyma ad Zedechiam
regem Iuda. Et mandata da eis quæ
perferant ad dominos suos, in hanc sen
tentiam, Sic ait DOMINVS exerci-
tuum deus Israelis, Sic dicetis domi-
Argumẽtũ nis uestris, Ego feci [cœlum &] terrã,
ab honesto. hominem & iumenta, quæ sunt in su-
perficie terræ, uirtute mea magna, &
brachio meo extento, & tradidi ea ei
qui mihi placuit. Nunc autem tradidi
omnes terras istas potestati Nabucho
donosoris regis Babylonis serui mei.
Dedi q̃q; ei bestias agri ut ei seruiant.
B Et seruient ei omnes gentes, & filio
eius, atq; nepoti eius, donec eius q̃q;
terræ tempus ueniat: seruient ei inquã
Ratio utili- gentes multæ & reges magni. Porrò
tatis & ne- gens aut regnum quod seruire Nabu-
cessitatis, chodonosori regi Babylonio, & q̃d
collum suum subdere iugo regis Baby
lonij noluerit, uisitabo eam gentẽ gla-
dio, fame & peste, donec consumã eos
in manu eius, ait DOMINVS. Vos
ergo ne audiatis prophetas uestros, di
uinos uestros, somniatores uestros, ma
thematicos uestros, & ueneficos ue-
stros, qui uobis sic dicunt, Non seruie
tis regi Babylonis, quia mendaciũ ua
ticinantur uobis, ut uos longissime ab
ducant à terra uestra, ut ego eijciã uos
& pereatis. Gens autem quæ præbe-
bit collũ suum iugo regis Babylonij,
& ei seruiet, relinquam eam super ter-
ram suam, ait DOMINVS, & colet
C eam, & habitabit in ea. Quin et ad Ze
dechiam regem Iuda eadem per omnia
loquutus sum, dicendo, Subijcite col-
la uestra iugo regis Babylonij, & serui

te ei populoq; eius, & salua erunt uo-
bis omnia. Cur moreremini tu et popu
lus tuus gladio, fame & peste? quemad
modum loquutus est DOMINVS de
gente quæ regi Babylonio seruire no-
luerit. Ne audiatis sermones propheta
rum prophetantium ac dicentiũm uo-
bis, Nõ seruietis regi Babylonis, quia
mendaciũ illi prophetãt uobis. †Quo Sup. 14. c
niam non misi eos, ait DOMINVS, 23. d
tametsi illi mendaciter prophetẽt in no Infra 29. b
mine meo, ut expellam uos, pereatisq;
tam uos quàm prophetę qui uobis pro
phetant. Ad sacerdotes quoq; & uni-
uersum populum istum sic loquutus
sum, Sic dicit DOMINVS, Ne audia
tis uerba prophetarum, qui prophetãt
uobis, dicentes, Ecce uasa domus DO
MINI breui restituentur de Babylone,
mendacium enim ipsi prophetant uo-
bis. Ne audiatis eos, sed seruite regi
Babylonio, & uiuite. Cur enim urbs
ista in solitudinem redigeretur? Quod D
si illi sunt prophetæ, & si uerbum DO
MINI est apud eos, interueniant obse
cro apud DOMINVM exercituum,
quo minus reliqua uasa quę sunt in do
mo DOMINI, & in domo regis Iuda
atq; Ierusalem, Babylonem perueniãt.
Sic enim dixit DOMINVS exercituũ 4. Re. 25. a
de columnis, de mari atq; de basibus,
& de reliquis uasis, quæ reliqua facta
sunt in urbe ista, quæ non abstulit Na
buchodonosor rex Babylonis, quum
transferret Iechoniam filium Iehoia-
kim regem Iuda de Ierusalem in Baby
lonem, omnes denique illustres in Iuda
& Ierusalem. Quia sic dicit DOMI-
NVS exercituum deus Israelis, de ua-
sis residuis in domo DOMINI, & in
domo regis Iuda & Ierusalem, Baby-
lonem transportabuntur, illicq; mane-
bunt usq; ad eum diem quo ego uisita-
uero ea, dicit DOMINVS, & trans-
feram ea, reducamq; ea in locũ istum.

CAP. XXVIII.

FActum est autem anno eodem in A
principio regni Zedechiæ regis Iu
da, in anno quarto, mense quinto, ut
diceret ad me Hananias (filius Azur
propheta qui erat de Gibeon) in do-
mo DOMINI in conspectu sacerdo-
tum, atque totius populi, ac diceret,
Sic loquutus est DOMINVS exercituũ
deus

deus Israelis, sic nempe, Confregi iugū regis Babylonis, adhuc intra duos dierum annos reducam ego ad locum istum omnia uasa domus DOMINI, quæ abstulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & auexit ea Babylonem. Ipsum etiam Iechoniam filium Iehoiakim regem Iuda, & omnes captiuos Iuda, qui Babylonē ingressi sunt, ego reducam ad locum hunc, ait DOMINVS, quia conterā iugum re

B gis Babylonij. Respondebat ergo Ieremias propheta Hananiæ prophetę coram sacerdotibus, & coram uniuerso populo qui stabāt in æde DOMINI, & dicebat Ieremias propheta, Amen, sic faciat DOMINVS, & confirmet DOMINVS uerba tua quæ tu uaticinaris, ut reducat uasa domus DOMINI, & omnes captiuos è Babylone ad hunc locū. Veruntamen audi quæso & tu sermonem quem ego loquor in auribus tuis, & in auribus totius populi, Prophetæ qui fuerūt ante me & ante te retro temporibus, quiq; prophetarunt super regiones multas, & super regna magna, siue de bello, si

C ue de adflictione, siue de peste. Propheta deinde qui de pace prophetaret, in hoc cogniti sunt [omnes] q; DOMINVS reuera eos misisset, si eueniebat q; ppheta prædixisset. Et tulit Hananias propheta iugū de collo Ieremiæ prophetæ, & cōfregit illud, atq; simul Hananias audiente cuncto populo, dixit in hanc sententiam, Sic dixit DOMINVS, In hunc modū conteram iugum Nabuchodonosoris regis Babylonij, (idq; adhuc intra duos dierū annos) à collo omnium gentiū. Abijt ergo Ieremias propheta uiam suam. Factumq; est uerbū DOMINI ad Ieremiam (posteaq; cōfregisset Hananias propheta iugū de collo Ieremiæ prophetæ) in hanc sententiā, Vade, & loquere ad Hananiam, dicens, Sic dicit DOMINVS, Iuga lignea cōfregisti,

D & facies pro eis iuga ferrea. Quia sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Iugū ferreum posui super ceruicem omniū gentium istarū, ut seruiant Nabuchodonosori regi Babylonio, & seruient ei: quin & bestias agri dedi ei. Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetā, Audi quæso Hanania, DOMINVS non misit te, tu uero populū istum lactasti falsis spebus. Idcirco sic dicit DOMINVS, Ecce ego mittam te de superficie terræ, hoc enim anno morieris tu, quoniam defectionem loquutus es contra DOMINVM. Mortuus est itaq; Hananias propheta eodem anno septimo mense.

CAP. XXIX.

HAec sunt uerba epistolæ, quā misit Ieremias propheta de Ierusalē, ad reliquias seniorū captiuorū, tum etiam ad sacerdotes atq; prophetas, & uniuersum populum quem abduxerat Nabuchodonosor de Ierusalem in Babylonem, posteaq; abijsset Iechonias rex & regina, atq; eunuchi, principes Iuda & Ierusalem, artifices & inclusores de Ierusalem, per manum Eleasa filij Saphan, & Gemariæ filij Hilkiæ, q̄s misit Zedechias rex Iuda ad Nabuchodonosorē regem Babylonis ad Babylonem, hoc tenore. Sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis ad omnes captiuos quos permisi abducere de Ierusalem in Babylonem, Aedificate domos, & inhabitate: plātate hortos, & comedite fructus eorū: ducite uxores, ut generetis filios et filias: sed & filijs uestris uxores ducetis, & filias uestras uiris nuptui tradetis, ut pariant filios & filias, ut q̄ maxime isthic sobolescatis, neq; imminuemini. Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego uos transtuli, & orate DOMINVM pro ea, quoniam cum pace eius [coniuncta] erit pax uestra. Quoniā sic ait DOMINVS exercituum deus Israelis, Ne seducāt uos prophetæ & diuini uestri, neq; † attendatis somnijs uestris quæ uos somniatis. Isti enim mendaciter uobis prophetant in nomine meo, non misi eos, dicit DOMINVS. Sic † enim dicit DOMINVS, Posteaq; impleti fuerint septuaginta anni in Babylone, uisitabo ego uos, et ratū faciam uerbum meum bonū, ut reducam uos in locum hunc. Siquidem ego noui cogitationes quas ego cogito super uos, ait DOMINVS, cogitationes nempe pacis, & non adflictionis, ut dem uobis posteritatem & expectationem. Inuocabitis me, ibitis, et

A Titulus. Oratio illa uidetur tribus sequentibus cap. cohærere, scriptaq; esse in principio regni Zedechiæ.

B

Supra 14.c

C 2.Par.36.d 1.Esd.1.a Supra 25.c Dan.9.a

orabitis ad me, & ego exaudiã uos: inquiretis me, atq; inuenietis: siquidẽ ex toto corde uestro me quæsieritis. Et ego inueniar à uobis, dicit DOMINVS, & reducam captiuos uestros, atq; colligam uos ex omnibus gentibus atq; ex omnibus locis ad quę expuli uos, dicit DOMINVS, & reducam uos in locum unde uos captiuos abduxerã, quia dixistis, DOMINVS excitauit nobis prophetas in Babylone. Quoniam sic dixit DOMINVS de rege qui sedet in solio Dauidis, & de omni populo qui habitat in hac urbe, de fratribus scilicet uestris qui nõ abierunt uobiscum in captiuitatẽ: sic inquã dicit DOMINVS exercituũ, †Ecce ego mittam in eos gladium, famem & pestem, & similes faciam eos ficubus austeris, quæ præ austeritate edi non possunt. Et insequar post eos gladio, fame & peste, & efficiã ut territi circuncurrant in omnibus regnis terræ, ut sint execrationi, stupori, exibilationi & probro in omnibus gentibus ad quas eas propulero, eo q̄ nõ audierũt uerba mea, dicit DOMINVS, quæ misi ad eos, per seruos meos prophetas mane surgẽdo & mittendo, at non audiuistis, dicit DOMINVS. Vos quoq; captiui oẽs, quos misi de Ierusalẽ in Babylonẽ, audite uerbũ DOMINI, Sic dicit DOMINVS exercituũ deus Israelis ad Ahab filiũ Koliæ, & ad Zedekiã filiũ Maasiæ, qui prophetant uobis mẽdaciter in nomine meo, Ecce ego tradam eos in manũ Nabuchodonosoris regis Babylonij, q̄ trucidabit eos in oculis uestris. Et sumetur de eis execrandi formula ab omnibus captiuis Iuda q̄ in Babylõe sunt, ut dicatur, Ponat te DOMINVS sicut Zedechiã et sicut Ahab, q̄s rex Babylonis igne frixit, eo q̄ nefas patrassent in Israele, nẽpe adulteriũ cõmiserunt cum uxoribus proximorũ suorũ, et loquuti sunt uerbũ mendax in nomine meo, q̄d non mandauerã eis, idq̄d ego scio, testis sum ait DOMINVS. Porrò ad Semeiam Nehelamiten dices in hanc sententiã, Sic ait DOMINVS exercituũ deus Israelis, sic inquã, Eo q̄ misisti literas tuo nomine ad uniuersum populũ qui est Hierosolymis, &

D Hactenus dixit quid euenturũ captiuis in Babylone, iam ostẽdit quomodo patriæ res habituræ sint. Supra 24.c

E

F

ad Zephoniã filiũ Maasiæ sacerdotẽ, & ad omnes sacerdotes, dicẽs, DOMINVS constituit te sacerdotẽ pro Iehoiada sacerdote, ut sitis inspectores in domo DOMINI, super omnẽ uatidico furore correptũ & prophetantẽ, ut eum in carcerem aut neruũ conijcias: cur ergo non increpasti Ieremiã Anathotiten qui prophetat uobis? Quin et super ista misit ad nos in Babyloniã, dicẽs, Diuturna erit [captiuitas,] ædificate domos, & inhabitate: plãtate hortos, et comedite fructus eorũ. Quã quidẽ epistolã Zephonias sacerdos audiente Ieremia propheta legit. Factumq; est uerbũ DOMINI ad Ieremiam, dicens, Mitte ad omnes qui in captiuitate sunt in huiusmodi sententiã, Sic dicit DOMINVS ad Semeiã Nehelamiten, Eo q̄ Semeias uobis prophetauit, quẽ non misi, & spebus uanis uos lactauit, idcirco sic dicit DOMINVS, Ecce ego uisitabo Semeiam Nehelamiten, & semen eius, ut non sit quisquã [ex eis] q̄ habitet in medio populi huius, neq; uisurus sit bonũ q̄d ego facio populo meo, dicit DOMINVS, eo q̄ defectionẽ loquutus sit cõtra DOMINVM. G

CA. XXX.

A Verbum quod ad Ieremiã factũ est in hanc sententiã, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Scribe tibi omnes sermones quos loquutus sum ad te, in librũ aliquem: ecce enim dies uenient, dicit DOMINVS, ut reduces faciam captiuos populi mei Israelis & Iudæ, dicit DOMINVS, & reducã eos in terrã quã dedi patribus eorũ, & possidebunt eam. Et hæc sunt uerba quę loquutus est DOMINVS ad Israelẽ & ad Iudã, Sic enim dixit DOMINVS, Vocem horroris audiuimus, pauorem & non pacẽ. Inquirite quæso & uidete, si pariat mas. Quare ergo uidi fortissimũ quenq; uirũ manus suas more parturientis fœminæ lumbis suis [impingere,] & omniũ facies in aurigmẽ uersas? Vę quia †magnus est dies iste, Ioel.2.c
ut ei nõ sit similis, & tempus adflictionis ipsi Iacob, de qua tamen seruabitur. Et erit die illo, ait DOMINVS B exercituum, confringã iugũ eius à ceruice tua, et lora tua dissoluã, nec seruitute p̄ment eũ ultra alieni, sed seruient

Amos 5.e Soph.1.d

DO-

DOMINO deo suo, & Dauidi regi
Esa.44.a suo, quem ego excitabo eis. †Tu uero
Luc.1.g ne timeas serue meus Iacob, dixit DO
MINVS, & ne formides Israel, ecce
enim seruabo te à longe, & semen tuũ
à terra in qua captiui tenentur. Et re-
dibit Iacob & quiescet, & opulentus
erit atq; securus, nec erit qui terreat.
Quoniã ego tecũ sum, ait DOMINVS,
ut seruem te, quia consummationem fa
ciam in omnibus gentibus ad quas te
propuli, at tecũ non faciã consumma-
tionem, sed castigabo te in iudicio: ue
runtamen neutiquã te ad purũ putum
excoquam. Quoniã sic dicit DOMI-
Quid sit a-nusch quæ-te sup.15.et 27.cap. NVS, Insanabilis est ruptura tua, &
dolorifica plaga tua. Nemo est qui di
iudicet causam tuam, ut obliget [uul
nus,] sanationes uulneris non sunt ti
C bi. Omẽs amatores tui obliti sunt tui,
Supra 23.d nec quærunt te, quoniã hostili †plaga
percussi te, & sæua castigatione, pro-
pter multitudinẽ iniquitatis tuæ, pec-
Supra 15.d cata tua inualuerũt. Quid †clamas su
per cõquassatione tua? deploratus est
dolor tuus propter multitudinem ini-
quitatis tuę, & q; peccata tua inualue
runt, feci tibi ista. Porrò quicunq; te
deuorant, deuorabũtur, & omnes ho-
stes tui: omnes illi inquã in captiuita-
tem abibunt: qui te diripiunt, diripien
tur: & qui te spoliant, eos spolium fa-
ciam. Ego enim obducam cicatricem
tuam, & à plagis tuis sanabo te, dicit
DOMINVS: etenim ꝓpulsam te uo
cauerunt, [dicentes,] Zion est quam
D nemo requirit. Sic dicit DOMINVS,
Ecce ego restituam captiuitatẽ tento
riorũ Iacob, & habitaculorũ eius mi-
serebor, ædificabiturq; ciuitas super
aceruũ suum, & palatium in loco suo
manebit. Et exibit ab eis laus, & uox
gaudentiũ. Multiplicabo eos, & non
imminuentur: honoratos eos faciam,
nec uiles erunt. Erunt filij eius ut ab
initio, & cœtus eius corã me dirige-
tur, uisitaboq; omnes qui eum adfli-
Mich.5. gũt. Et erit magnificus [dux] eius ex
Iam mina-tur pœnam his qui ad deum per Christũ nõ accedunt. ipso, & dominator eius de medio eius
egredietur: aduocabo eum prope, &
accedet ad me, quicunq; cor suũ deuo
uerit ut ad me accedat, dicit DOMI-
NVS. Eritis mihi populus, ego aũt
ero deus uester. Ecce quasi procella
DOMINI egressus est furor, procel
la inquã sese inuoluẽs in caput impio
rum, desidebit. Non enim reuertetur
furor iræ DOMINI, donec eam exe
quutus fuerit, & donec erexerit cogi
tationes cordis sui. In nouissimo die-
rum intelligetis illud. XXXI.

IN illo tempore, dicit DOMINVS, A
ero omnibus cognationibus Israelis
deus, & ipsi erunt mihi populus. Sic
ait DOMINVS, Inueniet gratiam in
deserto populus qui reliquus factus
est à gladio, quum scilicet Israel profi-
cisceretur, ut quietem sibi pararet. E
lõginquo uisus est mihi DOMINVS,
& dilectione †perpetua dilexi te, ideo 2.Cor.6.d
beneficẽtia attraxi te. Adhuc ædifica
bo te, & ædificaberis, ô uirgo Israel:
adhuc ornaberis tympanis tuis, & e-
gredieris in choro ludentium. Adhuc
plantabis uineas in montibus Sama-
riæ, plantabunt plãtatores, & propha
nabunt. Erit tempus cum clamabunt
custodes in monte Ephraim, Surgite,
ascẽdamus in Zion ad DOMINVM
deum nostrum. Quoniam sic dicit DO
MINVS, Iubilate in lætitia propter
Iacob, & hinnite in capite gentium, an
nunciate, laudate, & dicite, Serua DO
MINE populũ tuum reliquias Israe
lis. Ecce ego adduco eas de terra A- B
quilonis, & colligã eos de lateribus
terræ, inter quos pariter erunt cæcus
& claudus, prægnãs & enixa, cœtus
magnus huc reuertetur. Cum fletu in
gressi sunt, in beneficentijs adducam
eos, deducam eos ad torrentes aqua-
rum, & per uiam rectã, in qua non im
pingent, quoniã factus sum Israeli pa-
ter, Ephraim autem est primogenitus
meus. Audite uerbũ DOMINI gen-
tes, & annunciate per insulas quę lon
ge sunt [dissitæ,] & dicite, Qui disper
serat Israelẽ colliget eum, custodietq;
eum sicut pastor gregem suum. Quo-
niam liberauit DOMINVS Iacob, et
asseruit eum de manu eius qui poten-
tior eo fuit. Venient igitur & iubila-
bunt in excelso Zion, & fluent ad bo
nitatẽ DOMINI, in frumento, in mu
sto, in oleo, & in fœtibus gregũ & ar- C
mentorũ, eritq; anima ipsorum similis
horto irriguo, nec ultra dolebũt. Tũc
lætabitur uirgo in choro, iuuenes &

senes pariter: conuertam enim luctum
eorum in gaudiū, & solabor eos, atq;
exhilarabo eos à dolore ipsorum. Ine
briabo quoq; animam sacerdotū pin-
guedine, & populus meus bonis meis
saturabitur, dicit DOMINVS. Sic ait
Matt.2.d DOMINVS, †Vox in excelso audi
ta est, planctus & fletus amarissimus,
Rahelis filios suos deplorantis, neq;
consolationem ullam super filijs suis
uoluit recipere, eo ꝙ non essent am-
plius. Sic dicit DOMINVS, Prohi-
be uocem tuam à fletu, & oculos tuos
à lachrymis, quoniam est merces ope
ri tuo, ait DOMINVS, reuertenturq;
de terra hostis. Sed & posteritatem
tuam ea spes manet, ait DOMINVS,
reuertētur enim filij ad terminū suum.
Dialogismos est Ephraim & dei. Audiui plane Ephraim sese in captiui
tate cruciantem, Castigasti me, & ca-
stigatus sum sicut uitulus nō asuetus:
conuerte me, & conuertar, quoniā tu
D es DOMINVS deus meus. Protinus
Querulatio Ephraim. enim ut conuersus sum, pœnitui: &
postq; cognitus sum, cōplosi [manus]
super femur. Pudore sum affectus, si-
mulq; ignominia, etenim opprobrium
Responsio dei. adulescentię meæ fero. An non pretio
sus filius est mihi Ephraim? an non na
tus delicatulus? Omnino enim adhuc
memor eius sum iam inde quū primū
loquerer cum eo, unde & uiscera mea
commouentur super eum, omnino mi-
serebor eius, dicit DOMINVS. Con
stitue tibi signa, ponito palmulas, ad-
uerte cor tuum ad semitā eius uiæ per
quā ambulasti: reuertere uirgo Israel,
reuertere ad ciuitates istas tuas. Quo
usq; te subducis ô filia uaga? Quoniā
creauit DOMINVS nouam [rem]
in terra, fœmina circundabit uirū for-
E tem. Sic dicit DOMINVS exerci-
tuum deus Israelis, Adhuc dicent uer
bum istud in terra Iuda, atq; in ciuita-
tibus eius, quū reduxero eos qui iam
captiui sunt. Benedicat tibi DO-
MINVS habitatio iustitiæ, mons san
ctitatis. Et habitabunt in ea, Iuda &
omnes ciuitates eius pariter, agrico-
læ, & qui proficiscuntur cum grege.
Quoniam inebriaui animam lassam, et
omnem animam mœstam expleui. Id-
circo euigilaui, & uidi, et somnus me-
us dulcissimus fuit mihi. Ecce dies ue
nient, dicit DOMINVS, ut seminem
domum Israelis, & domū Iuda semine
hominū, & semine iumentorum. Futu
rumq; est ut quemadmodū uigilarem
super eos, ut euellerem, destruerem &
euerterem, perderem atq; confringe-
rem: sic uigilem super eos, ut ędificem
& plantē, dicit DOMINVS. In die-
bus istis non dicent ultra, Patres co- Ezec.18.a
mederunt uuam immaturā, & dentes
filiorum obstupescunt, sed unusquisq;
in iniquitate sua morietur: & quicūq;
comederit uuam acerbam, illius den-
tes obstupescent. Ecce dies uenięt, ait F
DOMINVS, ut feriam cum domo Is-
rael & cū domo Iuda fœdus nouum,
non iuxta fœdus quod pepigi cum pa
tribus eorum, tempore quo præhensa
manu eorū, eduxi eos de terra Aegy-
pti, quod fœdus meum ipsi irritum fe-
cerunt, & ego ostendi me esse dominū
eorum, dicit DOMINVS. Hoc ue-
ro fœdus est quod feriam cum domo
Israelis post dies istos, dicit DOMI-
NVS, †Inseram legem meam in inte- Supra 24.c
riora eorum, & in cor eorum scribam Luc.1.g
eam, eroq; deus eorum, ipsiq; erunt mi Heb.8.c
hi populus. Et non docebit ultra quis A deo do
proximū suum, aut uir fratrem suum, cti.
dicēs, Cognoscite DOMINVM, sed
omnes me cognoscēt à minimo eorum
usq; ad maximū eorum, dicit DOMI
NVS, quia propitius ero iniquitati-
bus eorum, et peccata eorū non recor Act.10.g
dabor amplius. Sic dicit DOMINVS
qui dedit solem in lucem diurnam, lu- G
næ stellarumq; ordines in lucem no-
cturnam, qui fremere fecit mare ut flu-
ctibus tumultuetur, DOMINVS ex
ercituum nomen eius est: si amotę fue-
rint leges istæ à conspectu meo, dicit
DOMINVS, etiā semen Israelis cessa-
bit, ut non sit gens coram me cunctis
diebus. Sic dicit DOMINVS, Si po
terūt metiri cœli desuper, & terræ fun
damenta quæ subtus sunt inuestigari:
ego quoq; repudiabo uniuersum se-
men Israelis, propter omnia quæ fece
runt, dicit DOMINVS. Ecce dies ue
nient, dicit DOMINVS, & ædifica-
bitur ciuitas DOMINO à turri Ha-
naneel usq; ad portā angularem. Hinc
ultra ducetur regula mensuræ ante
ipsam usq; ad collem Gareb, & refle-
ctet

ctet ad Goath. Et totam uallem cada-
uerum & cineris, & omnes campos
usq; ad torrentem Kidron, usq; ad an
gulum portę equorū ad Orientem san
cta erit DOMINO, non excindetur
neq; diruetur in sempiternum.

CAP. XXXII.

A Verbum quod factum est ad Iere-
miam à DOMINO, anno decimo
Zedechiæ regis Iuda, is est annus de-
cimus octauus Nabuchodonosoris.
Tunc autem obsidebat Ierusalem exer
citus regis Babylonij, prophetaq; Ie-
remias tenebatur in atrio custodiæ,
quæ fuit in domo regis Iuda, quo tene
bat eum Zedekias rex Iuda, dicens,
Cur tu uaticinaris in hunc modū, Sic
dicit DOMINVS, Ecce ego tradam
urbem hãc in manū regis Babyloniç,
& capiet eam? Et Zedekias rex Iuda
non euadet manum Chaldęorū, sed in
dubie tradetur in manū regis Babylo
niæ, & loquetur os eius cū ore illius,
& oculi eius uidebunt oculos illius.
Ducet præterea Zedekiam Babylo-
nem, & illic erit, donec ego uisitauero
eum, dicit DOMINVS. Quod si pu-
gnam inieritis cum Chaldæis, nō pro
spere uobis cedet. Et dixit Ieremias,
Verbum DOMINI factū fuit ad me,
dicens, Ecce Hanameel filius Sallum
B patrui tui uenit ad te, dicens, Eme tibi
agrum qui est in Anathoth, nam tu ius
habes redimēdi & emēdi. Venit itaq;
ad me Hanameel filius patrui mei, iux
ta uerbum DOMINI in atriū custo-
diæ, dixitq; ad me, Eme quæso agrum
meum qui est in Anathoth, quiq; est in
terra Beniamin, ius enim possidēdi ad
te [pertinet,] & tua est redēptio, eme
igitur tibi. Ego itaq; agnoscens φ uer
bum DOMINI esset, emi agrū ab Ha
nameele filio patrui mei qui erat in A-
nathoth, & appēdi ei pecuniā septem
siclos & decē argenteos. Scripsi hęc
in literis, & obsignaui, & adhibui te-
stes, appendiq; pecuniam ad bilãcem.
Et accepi literas emptionis obsigna-
tas iuxta preceptū & ritus, simulq; de
scriptum, atq; dedi literas redemptio-
nis Baruch filio Neriæ, filij Mahasię,
coram oculis Hanameelis patruelis
mei, & coram oculis testium qui scri
pti erant in instrumento emptionis, in
oculis deniq; omniū Iudæorū qui assi
debant in atrio custodiæ. Præcepi in- C
super ipsi Baruch coram eis, dicens,
Sic dicit DOMINVS exercituū deus
Israelis, Accipe istas literas, nempe in
strumentū istud emptionis signatū, &
descriptum istud, & impone in uas te-
staceū, ut ibi maneant diebus multis.
Quoniam sic dicit DOMINVS exer
cituum deus Israelis, Adhuc ementur
domus, agri, & uineta in terra ista. Po
steaq; dedissem literas emptionis ipsi
Baruch filio Neriæ, orabam ad DO-
MINVM in hunc modum, Ah DO-
MINE deus, ecce tu condidisti cœlū
& terram tua uirtute magna, & bra-
chio tuo extento, nihil est tibi diffici-
le. Tu facis misericordiam in millia,
& rependis patrū iniquitatē in sinum
filiorum qui post eos [nascūtur.] Tu Exo.34.a
es deus ille magnus ac fortis, cui no-
men est DOMINO exercituum. Ma
gnus cōsilio, multus opere, cuius ocu
li aperti sunt super omnes uias filiorū
hominum, ad dandum unicuiq; iuxta
uias suas, & iuxta fructū studiorū suo
rum. Qui edidisti signa & portenta in
terra Aegypti (usq; in hunc diem,) et
in Israele, & in hominibus, & fecisti ti
bi nomen, ut est hodie. Tu eduxisti po D
pulū tuum Israelem de terra Aegypti
signis, portentis, manu robusta, bra-
chio extento, & terrore magno. Tu de
disti eis terram hanc quam iuraueras
patribus eorū, daturum eis terrã lacte
& melle manantem. Quumq; ingressi
essent & possiderent eam, non parue-
runt uoci tuæ, & in lege tua nō ambu
lauerūt, & quidquid præcepisti eis ut
facerent, non fecerunt, idcirco tu effe-
cisti ut euenirent eis omnia ista mala.
Ecce aggeres uenerunt ad urbem, ut
ipsa capiatur, & ciuitas tradita est in
manum Chaldæorum oppugnantium
eam metu gladij, famis et pestis, & qd
quid loquutus es, euenit, id quod tu
uides. Et tu nihilominus ô DOMINE
deus dicis mihi, Eme tibi agrum pecu
nia, & adhibe testes, quum urbs tradi
ta sit in manum Chaldæorum. Factum
ergo est uerbum DOMINI ad Iere-
miam in hunc modum, Ecce ego sum
DOMINVS uniuersæ carnis, num
quid mihi difficile est? Propterea sic di E

est DOMINVS, Ecce ego trado ciuitatem istam in manū Chaldæorum, atq; in manum Nabuchodonosoris regis Babyloniorū, qui eam capiet. Ingredientur enim Chaldæi qui oppugnant urbem istam, & incendent eam igni, & comburent eam, simulq; ædes in quarū tectis suffitum adoleuerunt ipsi Baal, & libauerunt libamina alijs dijs, ut me irritarent. Nam filij Israel & filij Iuda à pueritia sua aliud nihil fecerūt ꝗ malum, idq; in oculis meis: nihil inquam ꝗ me ad irā prouocare operibus manuum suarū, ait DOMINVS. Quin & irritamentū fuit mihi urbs ista furoris atq; iræ meæ, ab eo die quo eam ædificarunt usq; in hunc diem, ut [iure] eam tollā è conspectu meo, propter omnem malitiā filiorum Israel, & filiorū Iuda, quam patrarunt ad me irritandū, ipsi, reges eorū, principes eorū, sacerdotes eorū, prophetę eorū, omnis Iuda, & ciues Ierusalem.

F Aduerterūt mihi ceruicē, non faciem: quumq; eos mane surgendo & docendo docerem, non paruerunt ipsi ut disciplinam reciperent. (4.Re.21.a) ✝Stercora sua posuerūt in ædem nomini meo sacratam, ut eam polluerent. Aedificauerūt excelsa Baal, quæ sunt in ualle filij Hinnom, ut traducerent filios suos & filias suas ipsi Molech, id quod ego nunquā mādaui eis, neq; unquā ascendit in cor meum, ut facerent hanc abominationem, & peccare facerent Iudam. Nunc itaq; dicit DOMINVS deus Israelis sup urbe ista de qua uos dicitis, Data est in manum regis Babylonij in gladio, in fame, & in peste, Ecce ego colligā eos de uniuersis terris, ad quas propuli eos in furore meo, in æstu meo, & in magna indignatione mea, reducamq; eos ad locū istum, & efficiam ut securi habitent. Ipsi erunt populus meus, & ego ero eorū deus, daboq; eis cor unum, & uiam unā, ut timeant me cūctis diebus, quod eis bono [cedet] & filijs eorū post eos.

G Feriam cum eis fœdus sempiternū, quod non retro ab eis abscedā quo minus benefaciam eis, sed timorem meum dabo in cor eorū, ut à me nō deficiāt. Quin lætabor super eis ut eis benefaciam, plātaboq; eos in terra ista, in ueritate, in toto corde meo, atq; in tota anima mea. Quoniā sic dicit DOMINVS, Quemadmodū adduxi super populū istum omne malū hoc ingens, sic adducā super eos omne bonū quod loquar ad eos. Et possidebitur ager in terra ista, de qua uos dicitis, desolata est, & absq; homine & iumento, traditaq; in manū Chaldæorū. Agros inquam argēto ement, scriptis instrumentis, signatis et testibus adhibitis, in terra Beniamin, & per circuitū Ierusalē, per urbes Iuda, per oppida montana, per ciuitates campestres, & per urbes quæ ad Meridiem sunt. Reducā enim captiuitatem eorum, dicit DOMINVS.

CAP. XXXIII.

A *Docet propheta quid orandū sit.*

ET factum est uerbum DOMINI ad Ieremiā secundo, quū adhuc teneretur in atrio custodiæ, in hanc sententiā, Sic dicit DOMINVS qui fecit hoc, DOMINVS qui format hoc, ut præpararet hoc, cui nomen est DOMINO, Clama ad me, & respondebo tibi, & annunciabo tibi magna & fortia, quæ non cognouisti. Quoniam sic dicit DOMINVS deus Israelis de domibus urbis huius, & de ædibus regū Iuda, quæ dirutæ sunt ad aggeres, & uastitatē. Veniunt quidē [oppidani] ut pugnent cum Chaldæis, sed impleant eas [domos] cadaueribus hominum, quos ego percussi in furore meo, & in æstu meo, & ꝙ abscondi uultum meū ab urbe ista propter omnē malitiam eorū. Sed ecce ego obducā ei cicatricem & sanationē, sanaboq; eos, & aperiā eis thesaurū pacis & fidei. Et reducā captiuitatem Iuda, & captiuitatem Israelis, & instaurabo eos ut olim fuerunt.

Iam iterū felicia promittit post casum.

B Mundabo eos ab omni iniquitate eorū, qua peccauerūt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorū quibus in me peccarunt, & perfide à me defecerūt. Eritq; mihi ad nomen, ad lætitiā, ad laudem & decus apud omnes gentes terræ, quæ audituræ sunt omne bonum quo ego eos adficiā, nam horrebunt & stupebunt super omni bono & pace quibus eum adficiam. Sic dicit DOMINVS, Adhuc audietur in loco isto (de quo uos dicitis ꝙ uastatus sit ipse, ut neq; homo neq; bestia sit in eo, in ciuitatibus

tatibus inquam Iuda & plateis Ierusalem quę desolatę sunt,ut neq; homo neq; habitator,neq; iumentũ sit in eo) uox lætitiæ, & uox gaudij, uox sponsi & uox sponsæ,uox dicentiũ, Laudate DOMINVM exercituum,quoniam bonus DOMINVS, quoniam in sæculũ beneficentia eius, & hi adducẽt laudem in domum DOMINI, quia reducã captiuitatem terræ sicut
C ab initio,dicit DOMINVS. Sic ait DOMINVS exercituũ, Adhuc erunt in loco isto uastato (in quo neq; homines sunt neq; iumenta, & in omnibus ciuitatibus eius) tuguria pastorũ, qui [illic] cubare facient gregem. In ciuitatibus quoq; mõtanis,in ciuitatibus campestribus, atq; in ciuitatibus australibus,sed & in terra Beniamin, & per circuitum Ierusalem, atq; in urbibus Iuda,transibunt adhuc greges sub manibus minãtis,dicit DOMINVS.
Supra 23.a Ecce dies uenieñt,dicit DOMINVS, ut suscitem bonũ istud uerbũ, quod loquutus sum super domũ Israelis & super domum Iuda.In diebus istis, & in tempore illo, faciã germinare Dauidi germen iustitiæ, & faciet iudiciũ atq;
D iustitiam in terra. In diebus istis seruabitur Iuda, & Ierusalẽ habitabit secure: & hoc est quod uocabit eam, DOMINVS iustitia nostra. Quoniã sic dicit DOMINVS, Non excindetur Dauidi uir sedẽs in solio domus Israelis. Et de sacerdotibus Leuitis non excindetur uir à cõspectu meo qui sacrificet holocaustũ, & incẽdat sacrificiũ cibarium, quiq; uictimas faciat cũctis diebus. Et factũ est uerbũ DOMINI ad Ieremiam in hanc sententiã, Sic dicit DOMINVS, Si irritum facere potestis fœdus meũ [quod inij] cum die, & fœdus meum cum nocte, ut non sit dies & nox suo [utrunq;] tempore: etiam irritũ fieri poterit fœdus meum cum seruo meo Dauide,quo minus filium habeat regnantẽ in solio suo, & cum Leuitis sacerdotibus ministris meis. Sicut enim exercitus cœlorũ numerari non potest, neq; arena maris metiri, sic multiplicabo semen Dauidis serui mei, & Leuitas qui mihi ministrant.Et factum est uerbũ DOMINI ad Ieremiam,dicens,An non intellexisti quid populus iste loquatur,dicẽs,Duas familias quas elegerat DOMINVS, eas abiecit, & populũ meũ irritarunt,ut amplius non fuerit gens coram eis?Sic dicit DOMINVS, Si fœdus meũ non [pepigi] cum die & nocte, si leges cœlis & terræ nõ dedi, iam semen Iacob & Dauidis serui mei repudiabo,quo minus accipiã de posteritate eius principes super semen Abrahæ,Isaac & Iacob.Reducã enim captiuitatem eorum, & miserebor eorum.

CAP. XXXIIII.

Verbũ quod factũ est ad Ieremiam, A
cum Nabuchodonosor rex Babylonis & omnis exercitus eius, & omnia regna terræ quæ parebant eius imperio, omnesq; populi [eius] oppugnarent Ierusalẽ & socias urbes eius, hoc modo, Sic dicit DOMINVS deus Israelis,I,et dic ad Zedekiã regem Iuda,dic inquã ei, Sic denunciat DOMINVS, Ecce ego trado ciuitatem istã in manũ Babylonici regis, q eam igni incẽdet,nec tu euades manũ eius, sed certissime cõprehenderis, & traderis in manũ eius. Oculi tui uidebunt oculos regis Babylonici, & os eius os tuũ alloquetur,deinde Babylonem uenies. Attamẽ audi uerbũ DOMINI, ô Zedekia rex Iuda,Sic dicit de te DOMINVS, Non occubiturus es ferro, sed in pace moriturus, in rogo enim, quemadmodũ patres tuos reges antecessores tuos,cõburent te, &,uæ dñe, super te plangẽt, nã ego [hoc] uerbũ locutus sum,dicit DOMINVS.Et lo B
quutus est Ieremias ꝓpheta ad Zedekiam regẽ Iuda omnes sermones istos Hierosolymis, cũ exercitus Babylonici regis oppugnaret Ierusalẽ et omnes ciuitates Iuda quæ reliquę erãt, [nempe] Lachis & Azeka, q̃ adhuc erant reliquę ex ciuitatibus Iuda munitis. Verbũ q̃d factũ ad Ieremiã à DOMINO, posteaq; rex Zedekias pepigisset fœdus cũ omni populo Hierosolymitano,ut pronũciaret eis libertatem, [ita] ut manumitteret qsq; seruũ suũ, & quisq; ancillã suam Ebræũ aut Ebręã,liberos,ne amplius premeret eos seruitute,Iudæũ scilicet fratrẽ suũ. Cõsenserant aũt omnes principes & omnis populus qui hoc fœdus inierant, Altera pars.

ut quisq; manumitteret seruum suum, & quisq; ancillā suam liberos, ne amplius eos seruitute permeret: & ut cō-senserant, manumittebant. Post hoc conuersi repetierunt seruos & ancillas quos manumiserant, & redegerūt eos iterum ut essent serui & ancillæ.

C Tum factus est sermo DOMINI ad Ieremiam à DOMINO in hāc sententiam, Sic dixit DOMINVS deus Israelis, Ego fœdus pepigeram cum patribus uestris (eo die quo educerem eos de terra Aegypti de domo seruorum) in hanc formam, Finitis septem annis, manumittetis quisq; fratrē suū Ebræū, qui tibi uenditus fuerit: quum tibi sex annis seruierit, tum manumittes eum à te ut liber sit, at patres uestri non paruerunt mihi, neq; inclinarunt aurem suam. Vos autem nunc reuersi eratis, & rectum feceratis in oculis meis, pronūciando libertatem quisq; proximo suo, & pepigeratis fœdus in oculis meis, in æde cui nomen meū est impositum. Sed mutato consilio prophanastis nomen meū, & repetiuistis quisq; seruū suum, & quisq; ancillam suam, quos manumiseratis ut liberi essent, suoq; arbitrio uiuerent, & subiugastis eos ut denuo sint uobis serui et

Exod. 21. a
Deut. 15. c

D ancillæ. Idcirco sic dicit DOMINVS, Vos non paruistis mihi, ut pronūciaretis libertatem quisq; fratri suo, & quisq; proximo suo, ecce ergo ego exclamo uobis libertatem, ait DOMINVS, ad gladium, ad pestem, & ad famem, & tradam uos ad diuexandum cūctis regnis terræ. Viros inquā istos qui fœdus meum transgressi sunt, neq; rata habuerūt uerba fœderis quod pepigerūt in cōspectu meo, cæsa in duas partes buccula, transitu inter partes eius facto, principes Iuda, principes Ierusalē, eunuchos, sacerdotes & uniuersum populum terræ, qui transierūt inter partes bucculæ, tradam in potestatem hostium suorū, & in manum eorum qui quærunt animam eorū, eritq; cadauer eorū esca uolucri cœli & bestiæ terræ. Zedekiam uero regem Iuda & principes eius tradā in potestatem hostium eorum, & qui uitam eorum sitiunt, atq; in manum exercitus regis Babylonici, qui nunc à uobis recessit. Ecce autem ego præcipio, ait DOMINVS, & reducam eos ad ciuitatem hanc, quam oppugnabunt, & eam captam igni incendent, & ciuitates Iuda desertas reddā ne quisquam inhabitet.

Isa. 56

CAP. XXXV.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à DOMINO, in diebus Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, in hanc formam, I ad domum Rechabitarum, & loquere cum eis, & introduc eos in domum DOMINI, ad exedrā aliquam, & da eis uinum bibere. Accepi ergo Iazaniam filium Ieremiæ filij Habazniæ, & fratres eius, & omēs filios eius, & omnem familiam Rechabitarum, & adduxi eos in domū DOMINI, in exedram filiorū Hanan filij Igdaliæ uiri dei, quæ erat iuxta exedrā principum, quæ erat superne ad exedram Maasiæ filij Sallum custodis liminis. Et posui ante filios familiæ Rechabitarum cyphos plenos uino atq; calices, & dixi eis, Bibite uinum. Qui dixerunt, Non bibemus uinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis, dicens, Ne bibatis uinū, & uos & filij uestri in æternum. Domū ne ædificetis, sementem ne seratis, & uineam ne plantetis, neq; sit uobis, sed in tentorijs habitate cunctis diebus uestris, ut uiuatis diebus multis super faciem terræ in qua peregrini estis. Paruimus ergo uoci Ionadab filij Rechab patris nostri in omnibus quæ præcepit nobis, ut neq; uinum bibamus cunctis diebus nostris, cū nostum uxores nostræ, tum filij nostri & filiæ nostræ. Neq; domus ædificamus ꝓ habitationibus nostris, neq; uinea, neq; ager, neq; sementis nobis est, sed in tentorijs habitamus & obedimus & facimus iuxta omnia quę pręcepit nobis Ionadab pater noster. Sed nunc factum est quū Nabuchodonosor Babyloniæ rex ascenderet in terram, ut diceremus, Agite, demigremus Hierosolyma metu exercitus Chaldæorum, ac metu exercitus Syriaci, habitamus itaq; Hierosolymis. Tunc factus est sermo DOMINI ad Ieremiam, dicendo, Sic dixit DOMINVS exercituū deus Israelis, Vade & dic uniuerso Iuda & habitatoribus Ierusalem, Num

Rechabitę. B

C

discipli

disciplinam nõ recipietis ? ut pareatis
Aptatur factũ et exemplũ Rechabitarũ præsentibus rebus. uerbis meis, dicit DOMINVS. Rata sunt uerba Ionadab filij Rechab q̃ præcepit filijs suis ne uinũ bibãt, neq; enim uinũ biberũt in hunc usq; diem, sed paruerũt interdicto patris eorum. Ego autẽ loquutus sum ad uos mane surgendo & constanter loquendo, sed non paruistis mihi. Sed & omnes seruos meos prophetas misi ad uos, mane surgendo, mittendo atq; dicendo, Reuertimini obsecro quisq; à uia
Supra 18.b 25.b sua mala, & bona facite studia uestra, & ne abeatis post deos alios ad colendum eos, sed habitate in terra quã dedi uobis & patribus uestris, sed nõ inclinastis aurem uestrã, neq; morẽ gessi
D stis mihi. Filij Ionadab filij Rechab ratum seruauerunt prçceptum patris sui quod præceperat eis, populus autem iste non obediuit mihi. Propterea sic dicit DOMINVS deus exercituum
Pœna inobedientiũ. deus Israelis, Ecce ego adduco super Iudã & super cunctos habitatores Ierusalem omnem calamitatẽ quam loquutus sum super eos, eo q loquutus sum ad eos, illi uero non audierũt: uo
Laus et prçmium obedientiæ. caui eos, sed nihil responderunt. Domui uero Rechabitarũ dixit Ieremias, Sic dixit DOMINVS exercituum, deus Israelis, Quandoquidẽ obtemperastis præcepto patris uestri Ionadab, & seruastis omnia prçcepta eius, fecistisq; iuxta omnia quç p̃cepit uobis, ideo sic dixit DOMINVS exercituũ deus Israelis, Non excindetur uir de Ionadab filio Rechab, quin stet corã me cũctis diebus. CA. XXXVI.

A ET factum est in anno quarto Iehoiakim filij Iosiç regis Iuda, ut fieret sermo iste ad Ieremiã à DOMINO, in hanc sententiam, Corripe tibi uolumen libri, & scribe in eum omnes sermones quos loquutus sum ad te contra Israelem, contra Iudã, atq; contra omnes gentes, ab eo die quo cœpi loqui tecũ, à diebus nempe Iosiæ usq; in præsentẽ diem, si fortè domus Iuda, audiẽdo omnia mala quæ ego delibero eis facere, reuertãtur quisq; à uia sua mala, & propitius sim iniquitati eorum atq; peccato eorũ. Accersiuit ergo Ieremias Baruch filiũ Neriæ, scripsitq; Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones DOMINI, quos loquutus erat ad eum, in uolumen libri. Mandauit ergo Ieremias ipsi Baruch, dicẽs, Ego prohibitus ingredi domũ DOMINI non potero, ingredere ergo tu, & lege in uolumine isto quod scripsisti ex ore meo, [puta] sermones DOMINI, in auribus populi in domo DO- B
MINI, in die ieiunij, deniq; in auribus omniũ Iudæorum qui ueniunt è ciuitatibus suis, leges eos, si fortè cadat precatio eorũ in cõspectu DOMINI, & reuertatur quisq; à uia sua mala, quoniam magna est ira & furor, quem loquutus est DOMINVS cõtra populum istũ. Fecit itaq; Baruch filius Neriæ iuxta omnia quç mandauerat ei Ieremias propheta, legẽdo in codice sermones DOMINI in çde DOMINI. Factũq; est in anno quinto Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda mense nono, ut indiceretur ieiuniũ coram DOMINO, nempe uniuerso populo in Ierusalẽ, et omni populo qui ueniebat ex urbibus Iuda, Hierosolyma. Tũc legit Baruch è uolumine sermones Ieremiæ in æde DOMINI, in cella Gamariæ filij Saphan scribæ, in atrio superiore, ad ostium portç domus DOMINI nouç, C
audiente uniuerso populo. Cumq; audiuisset Micheas filius Gamariæ filij Saphan omnes sermones DOMINI ex libro, descendit ad domũ regis, ad cellam scribç, & ecce ibi consederant omnes principes, Elisama scriba, Delias filius Semeiæ, Elnathã filius Achbor, Gamarias filius Saphan, & Zedekias filius Hananiæ, & omnes principes. Et exposuit eis Micheas omnes sermones quos audierat, quũ legeret Baruch in libro audiente uniuerso populo. Et miserunt omnes principes Iehudi filiũ Nathaniæ filij Selamiæ filij Chusi, ad Baruch, dicendo, Tolle manu tua codicem ex quo legisti audiente populo, & ueni. Baruch ergo filius Neriæ accepto codice in manum suã, uenit ad eos. Et dixerũt ad ipsum, Sede quæso & lege eum corã auribus nostris. Et legit Baruch ipsis auscul- D
tantibus. Contigit aũt cum audissent om̃es sermones, expauerũt, quisq; ad aliũ, & dixerunt ad Baruch, Nos indubie annunciabimus regi omnes ser

mones istos. Et ipsum Baruch interrogauerunt, dicentes, Expone quæso nobis quomodo scripseris omnes sermones istos ex ore eius? Quibus respondit Baruch, Ore suo dictabat mihi omnes sermones istos q̃s ego atramento scribebã in librũ istum. Dixerũt ergo principes ad Baruch, I, abscondere tu cũ Ieremia, ita ut nemo sciat ubi sitis. Et abierunt ad regẽ in curiã, uolumen aũt commendarunt in cella Elisamę scribæ, & exposuerunt in auribus regis omnes sermones istos. Misit ergo rex Iehudi ut afferret uolumen, et tulit ipsum è cella Elisamę scribæ, legitq; in eo Iehudi, audientibus cũ rege ipso, tum omnibus principibus qui sta-
E bant apud regem. Porrò rex tum habitabat in domo hyemali mense nono, & foculus ante ipsum ardebat. Factumq; est cum legisset Iehudi tres aut quatuor paginas, concidit librũ scalpello scriptorio, & iecit in ignem qui erat in foculo, donec consumeretur totus iste liber igne qui in foculo ardebat, ut interim non horrerent, neq; uestimenta sua scinderent, uel rex ipse, uel serui eius, cum tamen audissent omnes sermones istos. Elnathan aũt, et Dalias, atq; Gamarias intercedebant apud regem ne liber combureretur, at non exaudiuit eos, sed præcepit rex
F ipsi Ierahmeel filio Hamalech, & Seriæ filio Asriel, atq; Selemiæ filio Abdeel, ut caperent ipsum Baruch scribã & Ieremiã prophetã, uerũ DOMINVS absconderat eos. Factusq; est sermo DOMINI ad Ieremiam posteaq̃ rex incendisset uolumen, & sermones q̃s scripserat Baruch ex ore Ieremiæ, dicens, Iterũ sume tibi aliũ codicem, & scribe in eo omnes sermones priores qui fuerunt in codice priore, quem incendit Iehoiakim rex Iuda. Et ad Iehoiakim regem Iuda dicito, Sic ait DOMINVS, Tu incendisti codicẽ istum, dicens, Cur scripsisti in eo in hanc sententiam, Certissime ueniet rex Babylonis, & uastabit terrã hanc, & uacare eam faciet cum hominibus tum iumẽtis? Propterea sic ait DOMINVS
G de Iehoiakim rege Iuda, Nõ erit ei [subperstes] qui sedeat in solio Dauidis, & cadauer proiectũ erit ad æstũ diurnum, & ad gelu nocturnũ. Et uisitabo cum ipsius tum seminis ac seruorum eius iniquitatem, & inducã super eos & super habitatores Ierusalem, & super uniuersum Iuda omnem calamitatem quã locutus sum super eos, quamuis non audierint. Accepit ergo Ieremias uolumen aliud, & tradidit illud Baruch scribę filio Nerię, qui scripsit in eo de ore Ieremiæ omnes sermones uoluminis eius quod incenderat Iehoiakim rex Iuda. Additi sunt insuper ad eos plures sermones quàm fuerint priores.

CAP. XXXVII.

Zedekias filius Iosiæ cõstitutus est rex à Nabuchodonosore rege Babylonis, pro Iechonia filio Iehoiakim in terra Iuda, & non obtemperabant, neq; ipse, neq; serui eius, neq; populus terræ sermonibus DOMINI, q̃s loquebatur per Ieremiam prophetam. Et misit rex Zedekias Iehuchal filiũ Selemiæ, & Zephaniam filiũ Maasię sacerdotẽ ad Ieremiam prophetã, ut dicerent, Ora quęso pro nobis ad DOMINVM deum nostrũ. Ieremias autẽ tum ingrediebatur & egrediebatur in populo, nondũ enim posuerãt eum in carcerem. Exercitus quoq; Pharaõis profectus erat ex Aegypto, quem rumorem eorũ cum audissent Chaldæi qui Ierusalẽ obsidebant, ascenderũt à Ierusalẽ. Factus est ergo sermo DOMINI ad Ieremiã prophetam in hunc modũ, Sic dicit DOMINVS deus Israel, B
Sic dicetis ad regẽ Iuda qui misit uos ad me, ad me interrogandũ, Ecce exercitus Pharaonis qui egressus est ut uobis opẽ ferat, reuertetur in terrã suam in Aegyptũ, Chaldæi aũt redibunt, et expugnatã istam urbẽ capient, & igni eam exurent. Sic enĩ ait DOMINVS, Ne efferatis animas uestras, dicẽtes, Chaldæi nunc indubie recedent à nobis, quia non abibunt. Quin si trucidassetis omnẽ exercitũ Chaldæorum qui uos oppugnant, & confossi ex eis relinquerentur, quisq; in tentorio suo surgerent, & incenderent urbem istam igni. Contigit aũt, cum soluisset exercitus Chaldæorũ à Ierusalẽ metu exercitus Pharaonis, ut exiret Ieremias de Ierusalẽ, & iret in terrã Beniamin, ut secederet illinc à populo. Cũq; esset C
in

in porta Beniamin, erat isthic præfectus quidã custodiæ, cuius nomen Ierias, filius Selemiæ filij Hananiæ, qui præhendit Ieremiã prophetam, dicẽs, Tu uolebas ad Chaldęos deficere. Dicebat ergo Ieremias, Mendacium est, ego nequaquam ad Chaldęos deficere uolui. At ille nolebat eum audire, sed prę hẽsum Ieremiã adduxit Ierias ad principes. Et irati sunt principes Ieremiæ, & percusserũt eum, posueruntque eum in carcerem in domo Ionathan scribę, hunc enim præfecerant carceri. Ingressus est itaque Ieremias in locũ & in [profundissimas] mãsiunculas, & delituit isthic multis diebus. Misit autẽ rex Zedekias, & accersiuit eum, interrogauitque eum domi suæ clanculũ, & dixit, Est ne hoc negotiũ à DOMI
D NO? Et dixit Ieremias, Est. Et ait, In manũ regis Babylonij traderis. Et dixit Ieremias ad regẽ Zedekiã, Quid peccaui uel in te, uel in seruos tuos, uel etiã in populũ istum, quod retrusistis me in carcerẽ? Vbi sunt prophetæ uestri, qui uobis prophetabant & dicebant, Non ueniet rex Babylonis contra uos, & contra terram istam? Nũc ergo ausculta quęso domine mi rex, cadat quęso precatio mea in conspectu tuo, ne me reduci iubeas in domũ Ionathan scribę, ne isthic moriar. Præcepit ergo rex Zedekias, ut ponerent Ieremiã in atrium custodiæ, & darent ei quotidie libũ panis pręter obsonia, donec consumeretur omnis panis in urbe. Manebat itaque Ieremias in atrio custodiæ. CA. XXXVIII.

A Audiuerat Sephatias filius Mathan, Godolias filius Pashur, Iuchal filius Selemiæ, & Pashur filius Malchiæ, sermones quos locutus fuerat Ieremias ad uniuersum populum, in hanc sententiã, Sic dicit DOMINVS, Qui manserit in urbe ista, morietur, aut gladio, aut fame, aut peste: qui aũt egressus fuerit ad Chaldæos, uiuet, & animã suam lucrifaciet ac si inuenisset prædã, & uiuet. Sic dixit DOMINVS, Tradetur hęc urbs certissime in manum Babylonici regis, & capiet eam. Dixerunt ergo principes ad regem, Occidatur quæso uir iste, quoniam hac ratione remissas reddit manus cum uirorũ bello aptorũ, qui adhuc reliqui sunt in urbe ista, tum manus uniuersi populi huius, dum huiusmodi sermonibus adfatur eos: nec enĩ uir iste quærit populo isti pacẽ, sed exitium. Dixit ergo rex Zedechias, Ecce in manibus uestris est, rex enim nõ B
potest uobis quidquam [negare.] Pręhenderunt ergo Ieremiã, & coniecerunt eum in lacũ Malkiæ filij Hammelech, qui erat in atrio custodię, demiserũtque Ieremiã funibus. In lacu aũt non erat aqua, sed lutũ duntaxat, immersus est igitur Ieremias in lutũ. Quumque audiuisset Abdemelech Aethiops eunuchus quispiã, qui erat in aula regis, quod coiecissent Ieremiam in lacũ, egressus est Abdemelech è domo regia, & alloquutus est regem, (qui tum fortè sedebat in porta Beniamin,) hisce uerbis, Domine mi rex, inique agunt uiri isti in omnibus quę fecerunt Ieremię prophetę, nempe quod coniecerunt eum in lacum, morietur enim eodem loci fame, C
cum nullus supersit panis in urbe. Pręcepit ergo rex ipsi Abdemelech Aethiopi, dicens, Accipe hinc pro arbitrio tuo triginta uiros, & extrahe Ieremiam prophetã ex lacu, priusquam moriatur. Accepit igitur Abdemelech uiros secum, & uenit in domũ Hammelech, sumptisque isthic sub penu laceris pannis, & uetustate consumptis ac detritis, funibus demisit eos ad Ieremiã in lacũ, ac dixit Abdemelech Aethiops ad Ieremiam, Suppone quęso pannos istos & fragmẽta sub axillis manuum tuarũ subter funes. Et Ieremias fecit sic. Extraxerũt itaque Ieremiã funibus, & eduxerũt è lacu, et mansit Ieremias in atrio custodię. Misit ergo rex Ze- D
dekias & accersiuit ad se Ieremiã prophetam ad transitũ tertium qui est in domo DOMINI, dixitque rex ad Ieremiam, Ego interrogabo te quiddã, ne ergo cæles à me quidquam. Respondit ergo Ieremias Zedekiæ, Si exposuero tibi, an nõ certissime me occides? & si tibi consiliũ dedero, non obtẽperabis mihi. Iurauit ergo rex Zedekias Ieremię clã hisce uerbis, Viuit DOMINVS qui cõdidit nobis animã istam, non occidam te, neque tradã te in manũ uirorum istorũ qui uitã tuã quęrũt. Et dixit Ie

remias ad Zedekiã, Sic dicit DOMINVS deus exercituum deus Israelis, Si incunctanter egredieris ad principes regis Babylõici, uiuet anima tua, & urbs ista non comburetur igni, & uiues tu & domus tua. Si uero non e-
E gressus fueris ad principes regis Babyloniæ, tradetur ciuitas ista in manũ Chaldæorũ, qui incendent eam igni, neq; tu manũ eorũ effugies. Dixit aũt rex Zedekias ad Ieremiam, Ego Iudæos istos uereor qui transfugerũt ad Chaldæos, ne fortè tradant me in manus eorũ, & ludibrio me afficiant. Et dixit Ieremias, Non tradẽt [te,] audi quęso uocẽ DOMINI in his quę ego ad te loquor, & bene tibi erit, & uiuet
F anima tua. Quod si prorsus renuas exire, hoc est uerbũ quod ostendit mihi DOMINVS, Ecce omnes fœminæ quæ reliquę sunt in domo regis Iuda, educentur ad principes regis Babyloniæ & hæ dicẽt, Incitauerũt te, & pręualuerunt tibi uiri qui pacẽ tibi [polliciti sunt,] demersi sunt in cœnũ pedes tui, [& illi] acti sunt retrorsum. Omnes quoq; uxores tuas & filios tuos educent ad Chaldæos, neq; tu liberaberis è manu eorũ, manu enim Babylonij regis capieris, & urbem hanc igni incendes. Tunc dixit Zedekias ad Ieremiã, Nemo resciat uerba ista, & non morieris. Quod si principes in
G tellexerint me tecũ esse loquutũ, & uenerint ad te, dicendo, Indica quęso nobis quid loquutus sis cum rege, nihil cæles nos, & non occidemus te, quid loquutus est rex tecũ? Dices ad eos, Ego supplex procubui orans in conspectu regis, ne me reducat in domum Ionathan, ne isthic moriar. Venerunt ergo cuncti principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum. Narrauit ergo eis ad omnẽ modũ quem illi rex pręceperat, & taciti [abierunt] ab eo, nihil enim sentiebãt. Mansit ergo Ieremias in atrio custodiæ usq; ad eum diem quo capta est Ierusalem.

CAP. XXXIX.

A ET factũ est quũ capta esset Ierusalem (anno enim nono Zedekię regis Iuda, decimo mense uenit Nabuchodonosor rex Babylonis & omnis exercitus eius Hierosolyma, & obsidione cinxit eam, anno uero undecimo Zedekiæ, mẽse quarto, nona [die] mensis, rupta est urbs,) ingressi sunt omnes principes regis Babyloniæ, & sederunt in porta media, Nergal, Saręzer, Samgar, Nebo, Sarsechim, Rabsaris, Nergal, Saręzer, Rabmag, & omnes reliqui principes regis Babylonici. Et factũ est quũ uidisset eos Zedekias rex Iuda, atq; omnes uiri bello apti, fugerunt, & exierunt nocte de ciuitate uia iuxta hortos regios & portam quæ est inter duos muros, perrexeruntq; uersus desertũ. Persequutus
B est autem eos exercitus Chaldęorum, comprehenderuntq; Zedekiã in campestribus Ierícho. Captum aũt abduxerunt eum ad Nabuchodonosorem Babylonicũ regem Reblam, quę est in terra Hamath, & loquutus est cum eo iudicia. Trucidauit aũt rex Babylonis in Rebla filios Zedechię in oculis eius, & omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. Porrò oculos Zedekiæ excæcauit, & uinxit eum duabus catenis, ut introducerent eum Babylonem. Domum aũt regiam atq; domus populares igni incenderũt Chaldæi, & muros Ierusalẽ diruerunt. Reliquũ populũ ex his qui reliqui erant in urbe, & eos qui ad se defecerãt, & reliquias uulgi quæ adhuc supererãt, transtulit Nebusar Adan pręfectus rerum capitaliũ in Babylonem. De ple
C be aũt tenues, & qui nihil habebãt, reliquit Nebusar Adan capitaliũ rerum pręfectus, in terra Iuda, & dedit eis uineas & arua eodem tempore. Præceperat aũt Nabuchodonosor rex Babyloniæ ipsi Nebusar Adan præfecto capitaliũ rerũ de Ieremia in hanc sententiam, Accipe illũ, & pone oculos tuos super eum, neq; feceris ei quidq; mali, sed quidquid dixerit tibi facito ei. Misit ergo Nebusar Adan præfectus rerũ capitaliũ, Nebusasbãn, Rabsaris, & Nergal, Saræzer & Rabmag atq; omnes magnates regis Babylonij, miserunt inquã, & accersiuerũt Ieremiam è uestibulo carceris, & commendauerunt eum Godoliæ filio Ahi
D kam filij Saphan, ut educeret eum domũ, & habitauit in medio populi. Factus autẽ fuerat sermo DOMINI ad Iere-

4.Re.25.a
Infra 52.a
Ierem.1.

Ieremiam, quum adhuc detentus esset in atrio custodiæ, in hunc modū, I, & dicito Abdemelech Aethiopi in hanc sententiam, Sic ait DOMINVS exercituū deus Israelis, Ecce ego inducam uerba mea super urbem istam, ad malum & non ad bonū, & erunt in conspectu tuo hoc die, sed te eruam in illo die, dicit DOMINVS, ut nō tradaris in potestatē uirorū, quos tu tantopere formidas. Certissime enim te liberabo ne gladio cadas, eritq; uita tua præda tibi, quod in me sperasti, ait DOMINVS.

CAP. XL.

A Actio quā gessit DOMINVS cum Ieremia, postq̄ dimitteret eum Nebusar Adan præfectus rerū capitaliū, de Rama, quò eum uinctū cōpedibus duxerat, inter omnes captiuos Ierusalem & Iuda qui Babylonē transferebantur. Accersiuit nempe pręfectus capitalium rerum Ieremiam, & dixit ad eum, DOMINVS deus tuus constanter loquutus est malū hoc super locū istum, adduxit ergo DOMINVS, & fecit quemadmodū loquutus est, quia peccauistis DOMINO, & nō paruistis uoci eius, idcirco euenit uobis calamitas ista. Nūc ergo ecce ego soluo te hodie de uinculis quæ sunt in manibus tuis. Et si tibi uidetur mecū proficisci Babylonē, uenias, ponāq; super te oculū meū: si minus placet mecum
B proficisci Babylonē, sine. Ecce uniuersa terra corā te est, quocunq; tibi bonum & commodū uidebitur ire, illuc eas, (nondū enim erat reuersus,) & reuertere ad Godoliā filium Ahikam filij Saphan, quem præfecit rex Babylonius ciuitatibus Iuda, & mane cum eo in medio populi, aut eas quocunq; tibi ire libuerit. Deditq; ei præfectus capitaliū rerum cōmeatum et munus, & dimisit eum. Concessit igitur Ieremias ad Godoliam filium Ahikam in Mizpa, & habitauit cum eo in medio populi qui reliquus erat in terra. Cūq; omnes duces exercituum qui in agro erant, ipsi & milites eorum audissent q̄ rex Babylonis præfecisset Godoliam filium Ahikam in terra, quodq; commendasset ei uiros, mulieres, pubem, & pauperes terræ, qui Babylonem captiui non fuerant adducti, ue-
nerunt ad Godoliā in Mizpa, Ismael C
filius Nethaniæ, Iohanan atq; Ionathan filij Careæ, Sarias filius Tanhumeth, atq; filij Ephai Netophatitæ, Iezanias filius Maachati, ipsi cum uiris suis. Iurauit aūt Godolias filius Ahikam filij Saphan, tam illis q̄ socijs ipsorum, ad hunc modū, Ne formide- 4. Reg. 25. f
tis seruire Chaldæis, habitate in terra, & seruite regi Babylonio, & bene erit uobis. Ecce enim ego habito in Mizpa, ut stem corā Chaldæis qui ueniūt ad nos, uos aūt colligite uinum, æstiuos fructus, & oleū, & recondite in penuaria uestra, atq; habitate in oppidis uestris quas occupastis. Sed & omnes Iudæi qui erant in Moab atq; inter Ammonitas, & in Edom, & qui erant in uniuersis terris, cōperto q̄ Babylonius rex dedisset & pręfecisset reliquijs Iuda Godoliā filiū Ahikam filij Saphan, redierunt omnes Iudæi de cunctis locis ad quæ propulsi fuerāt, & uenerunt in terrā Iuda ad Godoliā in Mizpa, & collegerunt uinū & æstiuos fructus, multos nimis. Iohanan D
aūt filius Careæ, & cūcti duces exercituum qui fuerant in agro, uenerunt ad Godoliā in Mizpa, dixeruntq; ad eum, Nū tu ignoras q̄ Baalis rex Ammonitarū misit Ismaelem filiū Nethaniæ ad interficiendū te? At Godolias filius Ahikam eis non credidit. Porrò Iohanan filius Careæ locutus est clanculum cum Godolia in Mizpa, dicēs, Vis eam & percutiā Ismaelē filiū Nethanię, nullo hominum sciente? Cur enim ille animam tuam feriret, & dissiparentur omnes Iudæi, & qui collecti sunt ad te, & perirent reliquiæ Iudæ? Et ait Godolias filius Ahikam ad Iohanan filium Careæ, Ne feceris hanc rem, nam tu mendacium loqueris de Ismaele.

CAP. XLI.

A Et factū est mense septimo, ut ueniret Ismael filius Nethaniæ filij Elisamæ de semine regio cū optimatibus regis, & decē uiris quos penes se habebat, ad Godoliā filium Ahikam in Mizpa, ubi & panē comederunt, nempe in Mizpa. Insurrexit Ismael filius Nethaniæ & decem uiri qui cum eo erant, & percusserūt gladio Godoliā filium Ahikam, & interfecerunt eum,

quem prefecerat Babyloniȩ rex ipsi terræ. Sed & cunctos Iudȩos qui fuerunt cum eo, nempe cum Godolia in Mizpa, & Chaldæos qui ibi inueniebantur, & uiros bellatores percussit Ismael. Factum est aũt die altero post cædem Godoliæ, quæ adhuc latebat, ut uenirent uiri quidam de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta nempe uiri, attonsis barbis, scissisq; uestibus sese laniantes, ferentes cibariũ sacrificium & thus in manu sua, ut adferrẽt

B in ædem DOMINI. Egressus itaq; eis obuiam Ismael filius Nethaniæ de Mizpa, incedens eundo & plorans. Quumq; obuiam illis uenisset, dixit, Ingredimini ad Godoliam filium Ahikam. Quumq; uenissent in mediam urbem, trucidauit eos Ismael filius Nethaniæ in medio laci, ipse & qui cum eo erãt uiri. Inter hos aũt inuenti sunt decem uiri, qui dicebãt ad Ismaelem, Ne interficias nos, habemus enim thesauros in agro absconditos, triticum, ordeum, oleum & mel. Cessauit ergo non interficiens eos inter fratres eorum. Lacus aũt in quem proiecit Ismael omnia cadauera uirorũ quos tru-

2.Reg.15. cidauerat propter Godoliã, is est quẽ fecerat rex Asa metu Baasæ regis Israelis, eum impleuit Ismael filius Ne-

C thaniȩ interfectis. Et omnes reliquias populi qui erant in Mizpa, captiuas abduxit Ismael, filias regis, & omnem reliquũ populũ in Mizpa, quibus Nebusar Adan præfectus capitalium rerum Godoliã filium Ahikam prȩfecerat, eos captiuos abduxit Ismaël filius Nethaniȩ, & abijt ut ad Ammonitas transiret. Iohanan aũt filius Careȩ, & omnes duces exercituũ qui erãt cum eo, quum audissent omne malũ quod fecerat Ismael filius Nethaniȩ, acceperunt omnes uiros, & profecti sunt ad confligendũ cum Ismaele filio Nethaniæ, & offenderũt eum ad aquas multas quæ sunt in Gibeon. Factum est autem quũ uniuersus populus qui erat cum Ismaele uiderent Iohanan filium Careæ, & omnes duces exercitus qui

D cum eo erant, gauisi sunt. Reduxerunt ergo omnem populũ quem captiuum abduxerat Ismael ex Mizpa, reuersiq; uenerunt ad Iohanan filium Careæ. Ismael aũt filius Nethaniȩ euasit cum octo uiris è conspectu Iohanan, & profectus est ad Ammonitas. Porrò Iohanan filius Careæ, & omnes duces exercitus qui cum eo erant, acceperunt omnem reliquũ populum quem reduxerant ab Ismaele filio Nethaniæ de Mizpa [abductum,] postq; trucidauerat Godoliam filiũ Ahikam, uiros bello strenuos, uxores, pubem, & eunuchos quos reduxerant à Gibeon, & abierunt, & consederũt in Geruth Chimham, qui [locus] est iuxta Beth Lehem, ut profecti uenirent in Aegyptum, metu Chaldæorũ, à quibus sibi metuebant, q Ismael filius Nethaniæ percussisset Godoliam filiũ Ahikam, quem terræ præfecerat rex Babylonius.

CAP. XLII.

A Accesserunt autẽ omnes principes exercituũ, Iohanan filius Careȩ, Iezanias filius Hosiæ, & uniuersus populus à minimo ad maximũ, & dixerunt ad Ieremiam prophetã, Sine quæso te exorari, ut pro nobis ores ad DOMINVM deum tuum pro cũctis istis reliquijs, quȩ admodũ exiguȩ ex multis supersunt, quemadmodũ oculi tui nos uidẽt, ut DOMINVS deus tuus nobis uiam ostendat qua proficiscamur, & quid nobis sit faciendũ. Quibus respondit Ieremias propheta, Exaudiui, ecce ego orabo ad DOMINVM deum uestrum quemadmodum estis loquuti: & quidquid responderit uobis DOMINVS, indicabo uobis, nec quidquã uos cȩlabo. Isti aũt dicebant ad Ieremiã, Sit DOMINVS inter nos ueritatis & fidei testis, si non iuxta omnia uerba ob quȩ DOMINVS deus tuus te ad nos miserit, fecerimus. Siue commodũ fuerit siue incommodũ, nos uoci DOMINI dei nostri, ad quem te mittimus, obtẽperabimus, ut nobis bene sit, dum paruerimus uoci DOMINI dei nostri. Contigit aũt B

ut exactis decem diebus, fieret sermo DOMINI ad Ieremiã. Vocauit ergo Iohanan filiũ Careæ, & omnes duces exercituũ qui erant cum eo, atq; uniuersum populũ, à minimo ad maximũ usq;, & dixit ad eos, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, ad quẽ uos me misistis, ut prosternerẽ precationem ue-

stram

ſtram in conſpectu eius, Si manebitis & habitabitis in terra iſta, ædificabo uos, & non demoliar: plantabo uos, & non euellã, quia pœnitet me mali iſtius quod uobis intuli. Ne formidetis regẽ Babyloniç à quo uos timetis: ne metuatis eum, dicit DOMINVS, quoniã ego uobiſcũ ſum, ad ſeruandũ & liberandũ uos de manu illius. Dabo enim uobis miſerationes, ut ille ueſtri misereatur, & permittet uobis
C habitare in terra ueſtra. Quod ſi dixeritis uos, Non permanebimus in hac terra, non obtẽperando uoci DOMINI dei ueſtri, ſed dicẽdo, Non, ſed proficiſcemur in terram Aegypti, ubi nec bellum uideamus, nec tubæ uocem audiamus, nec cibi penuria laboremus, & iſthic habitabimus. Idcirco audite uerbũ DOMINI reliquiæ Iuda, Sic dixit DOMINVS exercituum deus Iſraelis, Si omnino firmiter ſtatueritis in Aegyptũ proficiſci, atq; iſthuc perueneritis ut iſthuc exuletis, futurũ eſt, ut gladius quem uos metuitis, in terra Aegypti uos aſſequatur: & fames ob quã uos ſoliciti eſtis, uobis iſthic in Aegypto adhæreſcat, atq; ut iſthic moriamini. Fiet enim, ut omnes homines qui contumaciter ire in Aegyptũ ſtatuerint, ut iſthic habitent, gladio, fame & peſte moriantur. Nec erit quiſquã ex eis reliquus, nec euadet quiſquã à malo quod ego inducturus ſum ſuper eos. Quia ſic dicit DOMINVS
D exercituũ deus Iſraelis, Quemadmodum cõflata eſt ira mea, & furor meus contra habitatores Ieruſalẽ, ſic conflabitur furor meus cõtra uos ſi in Aegyptum profecti fueritis. Eritis enim execrationi, ſtupori, cõtumeliç & opprobrio [omnibus,] nec locũ hunc ultra uidebitis. Edicit uobis DOMINVS ô reliquiç Iuda, ne eatis in Aegyptũ: certiſſime hoc ſciatis q; ego uos hodie obteſtor. Equidem ueſtras ipſorũ animas ſeducitis, nam uos miſiſtis me ad DOMINVM deum ueſtrũ, dicendo, Ora pro nobis ad DOMINVM deũ noſtrũ, & quidquid reſponderit DOMINVS deus noſter, refer ad nos, & faciemus. Annunciaui ergo uobis hodie, ſed non paruiſtis uoci DOMINI dei ueſtri, nec omnibus ob quæ miſit me DOMINVS ad uos. Nunc ergo certiſſime ſcitote, q; gladio, fame et peſte moriemini in eo loco, ad quẽ proficiſci uultis ut iſthic habitetis. XLIII.

FActum eſt aũt quũ Ieremias finem feciſſet loquendi ad omnem populum cuncta uerba domini dei ſui, ob quæ miſerat eum DOMINVS deus illorum ad illos, cũcta inquã uerba iſta, ut Azarias filius Hoſiæ, & Iohana filius Careæ, & omnes arrogantes dicerent ad Ieremiam, Tu mendaciũ loqueris, neq; eñ miſit te DOMINVS deus noſter ad nos, mandãdo, Ne proficiſcamini in Aegyptũ ut ibi habitetis, ſed Baruch filius Neriæ incitat te cõtra nos, ut tradat nos in poteſtatem Chaldæorũ, ut nos occidant, & captiuos nos Babylonem ducant. Et nõ obtemperauerunt Iohana filius Careç, et omnes principes exercituum, & cunctus populus uoci DOMINI, ut habitarent in terra Iuda, ſed abduxit Iohanan filius Careç et omnes duces exercituum, cunctas reliquias Iuda, quç reuerſç ex omnibus gentibus ad quas propulſç fuerant, ut habitarẽt in terra Iuda, uiros [ſcilicet,] mulieres, pubẽ, & filias regis, & quidquid reliquerat Nebuſar Adan præfectus rerũ capitalium apud Godoliã filium Ahikam, filij Saphan, et apud Ieremiã prophetã, atq; apud Baruch filiũ Neriç, & profecti ſunt in terrã Aegypti, quia nõ paruerunt uoci DOMINI, & uenerunt in Taphnes. Factus eſt aũt ſermo DOMINI ad Ieremiã in Taphnes in hãc ſententiam, Accipe manu tua lapides grãdes, & defode eos in maltã in officina lateritia quæ eſt ad oſtiũ domus Pharaonis in Taphnes, idq; aſpicientibus uiris Iuda. Et dic ad eos, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Iſraelis, En mitto & acerſo Nabuchodonoſorem regem Babyloniũ ſeruum meum, & ponam ſoliũ eius ſuper lapides iſtos quos defodi, & expandet auguſtale tentoriũ ſuum ſuper eos. Veniens aũt percutiet terrã Aegypti: quos ad mortẽ, ad mortẽ: & quos ad captiuitatẽ, ad captiuitatẽ: & quos ad gladium, ad gladiũ. Et incendã ignem in domibus deorum Aegypti, & comburet eas, atq; captiuos abducet eos.

(right margin letters A, B, C, D beside lines "Actum est...", "uos nos Babylonem...", "atq; apud Baruch...", "gustale tentoriũ...")

Et circūuoluet terram Aegypti, quem
admodum pastor circūuoluit uestem
suā, & exibit isthinc incolumis. Con-
fringet q̃ꝗ statuas domus Solis quæ
sunt in terra Aegypti, & delubra deo
rum Aegyptiorum igne comburet.

CAP. XLIIII.

A VErbum quod factum est ad Iere-
miam de omnibus Iudæis qui ha-
bitabant in terra Aegypti, qui habita
bāt in Migdal, in Taphnes, in Noph,
atqꝫ in terra Pateros, in hanc senten-
Ab exēplo tiam, Sic dixit DOMINVS exerci-
recēti à sce- tuum deus Israelis, Vos uidistis om-
leribus de- nem calamitatem quam induxi super
hortatur. Ierusalem, & super cunctas urbes Iu-
da, & ecce eæ [omnes] uastæ hodie
sunt, nec est qui [eas] inhabitet: id au
tem propter scelera eorū quæ perpe-
trarūt me exasperando, eundo scilicet
ac incendēdo suffitū, ac seruiendo dijs
alijs quos non cognoscebāt, nec ipsi,
nec uos, nec patres eorū. Et mittebam
ad uos omnes seruos meos ꝓphetas,
mane surgendo, mittendo & dicendo,
Ne obsecro feceritis rem hanc abomi
nandam quā detestor. At non obtēpe-
rarunt, nec aurē suam inclinarūt, ut re
uerterētur à malitia sua, quo minus in
B cenderent suffitū dijs alijs. Hinc cōfla
tus est æstus meus & furor meus, &
exarsit in urbes Iuda, & in plateas Ie
rusalē, factæꝗ sunt uastæ & desolatæ,
ut hodie [uidere licet.] Nunc ergo sic
dicit DOMINVS deus exercituum
deus Israelis, Cur facitis tantū malum
aduersus animas uestras, ad excinden
dum uobis uiros uestros, ac fœminas,
pubem et lactentē è medio Iuda, & nul
los uobis reliquos faciatis? Ad irri-
tādum me operibus manuū uestrarum
adolendo dijs alijs in terra Aegypti,
ad quā abijstis ut isthic exules sitis, ut
excindatis uosipsos, & ut sitis execra
tioni et probro inter omnes gentes ter
ræ. Num obliti estis scelerū patrū ue-
strorum, & scelerū regum Iuda et uxo
rum eorundē? scelerum uestrorum, &
scelerū uxorum uestrarū, quæ designa
stis in terra Iuda, atqꝫ in plateis Ierusa
Subita per- lem? Non sunt attriti ad hūc usqꝫ diē,
sonæ muta- nec reueriti sunt, nec ambularunt in le
tio. ge mea & in statutis meis, quæ propo
C sui uobis & patribus uestris. Idcirco
sic dicit DOMINVS exercituū deus
Israelis, Ecce ego pono uultū meum
contra uos ad malū, & ad extirpandū
uniuersum Iuda, capiamꝗ reliquias
Iuda, qui cōtumaciter perstiterunt abi
re in terram Aegypti ut isthic habita-
rent, & consumentur omnes, in terra
Aegypti cadent gladio, & fame consi
cientur, à minimo ad maximū usqꝫ fer
ro & fame morientur, eruntꝗ execra
tioni, stupori, contumeliæ & probro.
Et uisitabo eos qui habitant in terra
Aegypti, quemadmodū uisitaui Ierusa
lem, gladio, fame & peste, ut & de su-
perstitibus Iuda qui ad habitandū ab-
ierunt in Aegyptū, nemo euadat aut
reliquus fiat, ut redire possit in terram
Iuda, quod tamen ipsi animo concepe
rāt, redire scilicet & ibi habitare: non
enim reuertētur, nisi qui euaserint. Re D
sponderūt aūt Ieremię omnes uiri isti,
qui conscij erant ꝗ uxores eorū ado-
lerent dijs alijs, & omnes mulieres
stantes in cœtu magno, & uniuersus
populus qui in terra Aegypti habita-
bāt in Pateros, hoc modo, Sermonem
DOMINI, quē loquutus es ad nos
nomine DOMINI, non recipiemus,
sed faciemus qdquid egreditur de ore
nostro, ut suffitū incēdamus machinæ
cœli, & libemus ei libamina, quemad
modū fecimus nos, & patres nostri, re
ges nostri, & principes nostri in ciui-
tatibus Iuda, atqꝫ in plateis Ierusalē,
tum enim & alimento abundabamus,
& bene nobis erat, malumꝗ nullū ui-
debamus. Quamprimū autem cessaui
mus suffitū incendere machinę cœli,
& ei libare libamina, omniū sumus in
digi, & ferro ac fame consumimur. Et
quū [nos fœminę] suffitū incendere- Supra 7.d
mus machinę cœli, & libaremus ei li-
bamina, num absqꝫ maritis nostris feci
mus ei placētas ad effingendū eam, et
libādo ei libamina? Loquutus est aūt E
Ieremias ad cunctū populū, ad uiros
& fœminas, totamꝗ plebē, qui ei hūc
sermonē responderant, dicens, Nónne
& suffitus, quē incendistis in urbibus
Iuda, & in plateis Ierusalem, cum uos
tum patres uestri: cum reges & princi
pes uestri, tum populus terræ, memor
fuit DOMINVS? an non hoc ascēdit
in cor eius? Et ferre ultra non potuit
DO-

DOMINVS, propter malitiam ſtudiorum ueſtrorum, & propter abominationes quas faciebatis. Facta igitur eſt terra ueſtra uaſta, deſolata & execrabilis, ut nemo eam inhabitet, ut ho-
F die[eſt uidere.] Id aũt quia ſuffitum incendiſtis, & ꝙ peccauiſtis DOMINO, & ꝙ non paruiſtis uoci DOMINI, & ꝙ in lege eius, in ceremonijs eius, & in teſtimonijs eius non ambulaſtis: his ex cauſis uſu uenit uobis malum iſtud, ut hæc dies [teſtatur.] Et dixit Ieremias ad uniuerſum populũ, & omnes fœminas, Audite uerbum DOMINI omnis Iuda, qui eſtis in terra Aegypti, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Iſraelis, dicens, Vos & uxores ueſtræ loquuti eſtis ore ueſtro, quod & manibus ueſtris perfeciſtis: dixiſtis nempe, Incunctanter faciemus uota noſtra quæ uouimus, ut ſuffitum incendamus machinæ cœli, et libemus ei libamina, audacter erexiſtis uota ueſtra, incunctanter perfeciſtis uota ueſtra, idcirco audite ſermonem DOMINI omnis Iuda, qui habitatis in terra Aegypti, Ecce ego iuraui per nomen meum magnum, dicit DOMINVS, Non appellabitur nomen meum ore cuiusq́ꝫ de Iuda, (ut dicat, Viuit DO-
G MINVS deus,) in omni terra Aegypti. En ego uigilo ſuper eos in malũ, & non in bonum, & conſumentur omnes uiri Iuda qui ſunt in terra Aegypti gladio & fame, donec conſumpti fuerint. Qui aũt euaſerint à gladio, reuertentur de terra Aegypti in terrã Iuda, admodum pauci. Et ſcient omnes reliquiæ Iuda, quæ abierunt in terrã Aegypti ad exulandum iſthic, cuius nam ſermo firmus ſurgat, meus an illorum. Hoc aũt uobis ſignum eſto, ait DOMINVS, ꝙ ego uiſitaturus ſum uos in loco iſto, ut ſciatis indubie rata ut ſint futura uerba mea ſuper uos ad adfligendum. Sic dicit DOMINVS, Ecce ego tradam Pharaonem Hophram regem Aegypti in manum hoſtium ſuorum, & in manum eorum qui uitæ eius inſidiantur, quemadmodũ tradidi Zedekiam regem Iuda in manum Nabuchodonoſoris regis Babylonis hoſtis ſui, qui uitam eius ſitiebat.

CA. XLV.

Sermo quem loquutus eſt Ieremias propheta ad Baruch filium Neriæ, quum ille ſcriberet ſermones iſtos in libro ex ore Ieremiæ, in anno quarto Iehoiakim filij Ioſiæ regis Iuda, dicens, Sic dicit DOMINVS deus Iſraelis de te Baruch, Dixiſti, Proh dolor mihi, quoniam addet DOMINVS adflictionem dolori meo, laboraui in gemitu meo, & requiem non inuenio. Sic dices ad eum, Sic dicit DOMINVS, Ecce quæ ædificaui, demoliar: & quæ plantaui, ego extirpabo, & omnem terram iſtã, & tu ad ardua adſpiras? Noli adſpirare, quoniam ecce ego adduco calamitatem ſuper omnem carnem, ait DOMINVS, tibi autem dedi animã tuam loco prædæ, ad quæcunq́ꝫ loca perueneris. A B

CAP. XLVI.

Sermo qui factus eſt à DOMINO ad Ieremiam prophetam ad omnes gentes. Super Aegyptum, contra exercitum Pharaonis Necho regis Aegypti, quum eſſet in Charcamis ad flumen Euphratis, quem percuſſit Nabuchodonoſor rex Babylonis, anno quarto Iehoiakim filij Ioſiæ regis Iuda. A Titulus generalis. Titulus ſpecialis.

Adornate clypeum & lanceas, & procedite ad cõfligendum, iungite equos, & cõſcendite ô equites, ſtate in galeis, extergite cuſpides, & induite loricas. Cur uero uidi ipſos pauidos, & retroactos? heroes eorum conquaſſari? ſic fuga refugium quærere, ut nemo reſpiciat? pauor undiq́ꝫ, dicit DOMINVS. Leuis non effugiet, & fortis non euadet: ad Aquilonem ad ripam fluminis Euphratis ceciderunt & corruerunt. Quis eſt iſte, qui tanq́ꝫ fluuius aſcendit, & cuius undæ ut flumina fluctuãt? Aegyptij qui ſicut fluuius intumeſcũt, & cuius undæ ut flumina fluctuant. Dicunt enim, Aſcendamus & operiamus terram, perdamus urbes cum habitatoribus ſuis. Aſcendite ô equi, et inſano quodam furore ferimini ô currus, prodeant heroes, Aethiopes, & qui clypeos geſtant Libyi, Lydi q́ꝫ attrectantes & tendentes arcum. Dies aũt DOMINO deo exercituum, dies ultionis, ut uindictam ſumat de hoſtibus ſuis. Vorabit enim gladius, atq́ꝫ C ſatiabitur, madebitq́ꝫ ſanguine eorum, quia ſacrificium erit DOMINO deo

[Loquitur propheta de re futura ut præſenti.] [B] [Singulare pro plurali.] [Iam per ironiã hortatur ut aſcẽdant.]

exercituum ad Aquilonem iuxta fluuium Euphratem. Ascende in Gilead, & resinam accipe ô uirgo filia Aegypti. Sed incassum multiplicabis medicamenta, nequit enim tibi uulnus coalescere. Audient gentes ignominiam tuam, & clamor tuus implebit terram, heros enim in heroem impinget, & ipsi ambo pariter cadent. Sermo quem loquutus est DOMINVS ad Ieremiam prophetam, de profectione Nabuchodonosoris Babyloniorum regis, ad ad fligendum terram Aegypti. Nunciate per Aegyptũ, & prædicate in Mig-
D dal, Noph, & Taphnes, dicite, Consiste, & adcommodato te, quia gladius deuorabit quæ circa te sunt. Cur prostrati sunt fortes tui, & non constiterunt? quia DOMINVS impulit eos. Multiplicauit corruentes, quin quisq; ruit in proximum suum, & dixerunt, Heus uos, redeamus ad populum nostrum, & ad natale nostrum solum à cõspectu grassantis gladij. Clamauerunt isthic, Pharao rex Aegypti, designator temporum circummisit uastitatem [per terram.] Viuo ego, dicit rex ille, cuius nomen est DOMINVS exercituum, quod quemadmodum Thabor inter montes, & quemadmodum Carmelus in mare [excurrit,] sic ueniet.
E Fac tibi ô filia habitatrix Aegypti, uasa siue sarcinas ad transmigrandum, quoniam Noph redigetur in solitudinem & uastabitur ut nemo in eo habitet. Buccula speciosa est Aegyptus, excisor celerrime uenit ab Aquilone. Mercenarij quoq; [milites] eius, qui sunt in ea, sunt sicut uituli saginati, ipsi quoq; retrospexerunt, fugeruntq; simul, neq; constiterunt, quoniam dies interitus eorum uenit super eos, tempus uisitationis eorũ. Vox eius ut serpentis incedit, quia cũ copijs irruent, & cum securibus ueniunt sicut lignorum cæsores. Excindent saltum eius, dicit DOMINVS, citra omnem delectum aut discrimen, plures enim erunt locustis, neq; enim erit numerus eorũ.
F Pudefacta est filia Aegypti, tradita in manum populi aquilonaris. Dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego uisitabo Amon de No, & Pharaonem atq; Aegyptũ, deos eius, & reges eius, Pharaonem inquam, & eos qui fidunt eo. Et tradam eos in manum quærentium animas eorum, et in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, atq; in manum seruorum eius, & post ista habitabitur quemadmodum retro temporibus, dicit DOMINVS. Tu uero serue mi Iacob ne G
timeas, & ne formides Israel, quoniam ecce ego de longinquo seruabo te atq; semen tuum de terra captiuitatis suæ, et redibit Iacob, quiescet & ditabitur, & non erit qui exterreat. Ne timeas serue mi Iacob, dicit DOMINVS, quoniam ego tecum sum: consumationem faciam in omnibus gentibus in quas te propuli, te autem non consumam, at corrigam te in iudicio, nec tamen ad purum putum excoquam te. Sup. 30.

Titulus. (left margin, beside "Sermo quem loquutus est")

CAP. XLVII.

A *Titulus.* SErmo DOMINI quem fecit ad Ieremiam prophetam aduersus Palestinos, anteq; percuteret Pharao Gazam. Sic dicit DOMINVS, Ecce aquæ ascendunt ab Aquilone & exundabunt in torrentem, inundabuntq; terram & quicquid in ea est, urbes cũ habitatoribus suis. Et clamabunt homi- B
nes, atq; ululabunt omnes habitatores terræ, à strepitu incessus ungularũ caballorum eius, à tumultu curruũ eius, & à fragore rotarum eius. Non respexerunt patres ad filios præ remissione C
manuum propter diem quo aderit ad uastandum omnes Palestinos, ad excindendum Tyrum & Zidonem, atq; omnes reliquos auxiliatores, quoniã uastabit DOMINVS Palestinos reliquias insulæ Caphtor. Venit caluitium in Gazam, ad silentium redacta est Ascalon, cum reliquis uallis ipsorum. Quousq; te lanias? Eheu mucro DOMINI, quousq; non cessabis? D
redi in uaginam tuam, quiesce et cessa. Quomodo uero cessaret, quum DOMINVS præceperit ei, aduersus Ascalonem, & aduersus littus maris ibi cõstituit eum.

CAP. XLVIII.

A *Titulus.* COntra Moab sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Væ Neboni, quia uastata est, pudefacta est & capta Kiriathaim, pudefacta est ualida illa & munitissima arx & metu perculsa. Non est ultra gloria-

tio

tio in Moab, super Hesbon cœperunt malum[cõsilium,] Agite excindamus eam ex gentium numero. Et tu Madmena ad silentium redigeris, gladius te persequetur. Vox clamoris de Horonaim uastitas & clades magna, Contrita est Moab, prædicabunt paruuli eius clamorem. Siquidem per cliuum Luhith ascendet in fletu & ploratu, quia in descensu Horonaim clamorem uastationis, quē hostes [expresserũt,]
Sup.17.a audierunt. †Fugite, seruate animam uestram, & Myricæ in deserto estote similes. Pro eo enim quod confisa fuisti in munitiones tuas, & in thesauros
B tuos, tu quoq; capieris, & Chamos in captiuitatem abibit, sacerdotes quoq; eius & principes eius simul. Et ueniet uastator super omnes urbes, & urbium nulla euadet, peribunt ualles, & campi uastabuntur, quemadmodum dixit DOMINVS. Date alas ipsi Moab, ut ocyssime auolet, nam ciuitates eorum desertæ erunt, ut nemo in eis habitet. Execratus qui facit opus DOMINI dolo malo, & execratus qui prohibet gladium suum à sanguine. Opulentus [& securus] fuit Moab à pueritia sua, & quiescens ipse in fecibus suis, neque defecatus de uase in uas, & in captiuitatem non abijt: hinc est ut sapor eius duret in eo, & odor eius non sit immutatus. Propterea ecce dies uenient, ait DOMINVS, ut mittã ei uietores qui diffundent ipsum, & uasa eius euacuabunt, lagenas eius
C quassabunt. Et pudefiet Moab à Chamos, quemadmodum pudefactus est Israel à Bethel spe sua. Quomodo dicitis, †Fortes sumus, & uiri strenui ad bellandum? Deuastata est Moab, ciuitates eius [per ignem] ascenderunt, & electi iuuenes eius ad lanienam descenderunt, ait rex, cui nomen est DOMINO exercituum. Accelerat interitus Moab ad ueniendum, & calamitas eius properat uehementer.

Chamos idolũ Moabitarum.
3.Re.12.g
Esa.16.b

Commoueantur eius gratia omnes qui sunt per circuitum eius, & omnes qui bus notum est nomen eius, dicite, Quomodo confractus est baculus fortis, uirga præclara? Tu quoq; filia quæ Dibon inhabitas, descende de magnificentia[tua,] & sede in siti, nam uastator Moab contra te ascendet, & dissipabit munitiones tuas. Et tu, ô habitatrix Aroer, sta ad uiam & contemplare, interroga fugientem & euadentem, & dic, Quid accidit? Pudefa- D
ctus est Moab, quoniam expauit: ululate & clamate, annunciate in Arnono, quod uastatus sit Moab. Et iudicium ueniet ad terram planam, ad Holon, ad Iahazam, ad Mephath, ad Dibon, ad Nebo, & ad domum Diblathaim, ad Kiriathaim, ad domum Gamul, ad domum Meon, ad Kerioth, & ad Bozra, & ad omnes urbes terræ Moab, longe uel prope sitas. Resectũ est cornu Moab, & brachiũ eius confractum, dicit DOMINVS. Inebriate eum, quia contra DOMINVM magnifice se extulit, ut complodat Moab manus suas in uomitu suo, & ludibrio sit ipse quoq;. An nõ ludibrio tibi fuit Israel? Num inter fures deprehensus? Quia ex quo uerba tua de eo, teipsum commouisti. Relinquite ciuitates, & habitate in petra ô habitatores Moab, & estote similes columbæ nidulanti in prominentijs foraminis foueæ. Audi- E
uimus superbiam Moab, (qui supra modum fastuosus est,) superbiam eius, fastum eius, arrogantiam eius, & elationem cordis eius. Ego noui, inquit DOMINVS, transgressionem eius, cui nec lacerti eius, neq; facta eius respondent. Propterea super Moab eiulabo, & super totum Moab uociferabo: ad uiros Kir Hæres meditabitur. Ob fletum Iaser flebo super te ô uitis Sibma, propagines tuę transierunt mare, ad mare ô Iaser pertigerunt. In messem tuam & in uindemiam tuam irruit depopulator. Ablatum est gaudium: Esa.16.c
& exultatio de agro culto & fertili, et de terra Moab: uinum feci cessare de torcularibus, non calcabitur[cum] celeusmate, quin celeusma non erit celeusma. Propter clamorem Hesebon F
dederunt uocem suam usq; ad Eleale, & usq; ad Iahaz, à Zoar usq; Horonaim uitula trima, quoniam & aquæ Nimrim desolatæ erunt. Vacare q̃q; faciam Moab, ait DOMINVS, sacrificantem in excelsis, & adolentem dijs suis. Idcirco habet cor meũ propter Moab perinde atq; tibia triste mussitãs, et cor

Taxatur idololatria.
Propheta in se recipit planctũ ob calamitatē illius populi, q̃ etiã merito punitur

meum propter uiros Kir Hæres uelut tibia perstrepit, quoniam qui reliqui fuerunt, perierunt. Quoniam † omne caput est caluum, & omnis barba attonsa: in omnibus manibus incisuræ, & super omnes lumbos saccus. In omnibus tectis Moab, & plateis eius omnibus planctus, quoniam confregi Moab tanquam uas cui nulla est gratia, dicit DOMINVS. Papę ut pauet? ut ululant? ut ceruicē intorquet Moab præ pudore? Sed erit Moab ludibrio & terrori omnibus qui circum eum sunt. Quoniam sic dicit DOMINVS Ecce inuolabit [hostis] ueluti Aquila, & expandet alas suas super Moab.

Esa.15.a Eze.7.e Describitur habitus lugentium, & significatur maximus luctus.

G Captæ sunt urbes, & munitiones occupatæ, eritque cor heroū Moab eo tempore, sicut cor fœminæ angustijs [partus] comprehensę. Et delebitur Moab, ne sit populus, quia contra DOMINVM magna molitus est. Pauor tibi, fouea & laqueus ò habitator Moab, dicit DOMINVS. Qui effugerit pauorem, cadet in foueam: & qui emerserit de fouea, capietur laqueo, quia inducam super eum, nempe super Moab, annum uisitationis eorum, dicit DOMINVS. In umbra Hesebon steterūt, qui fugerūt propter uim [hostis,] quia ignis egressus est ex Hesebon, & flamma de Sihon, & deuorauit angulum Moab, & uerticem filiorum tumultuosorum. Vę tibi Moab, perijt populus Chamos, quoniā abducti sunt filij tui & filiæ tuę in captiuitatem. Reducam aūt captiuos Moabitas postero tempore, dicit DOMINVS. Hactenus iudicium Moab.

Esa.24.c

Epilogus.

CAP. XLIX.

A Filijs Ammon sic loquitur DOMINVS, Num Israeli desunt liberi? an hæredem non habet? Cur ergo Malcham Gad occupat, & populus illius huius urbes inhabitat? Idcirco ecce tēpus ueniet, ait DOMINVS, ut ipsi Rabbath filiorū Ammon inferam classicum prælij, & redigetur in aceruum desolata, & filiæ eius igne comburentur. Et possidebit Israel eos qui se possederant, dicit DOMINVS. Vlula Hesebon, quoniam uastata est Ai: uociferamini filiæ Rabbath, accingimini saccis, plāgite, & oberrate circum sepes, quia Malcham ibit in captiuitatem, sacerdotes quoque & principes eius cum eo. Quid gloriaris in uallibus? deflu-xit uallis tua ò filia uaga, quæ cōfidit in thesauris suis, [dicens,] Quis accedet ad me? Ecce ego inducam super te pauorem, dicit DOMINVS deus exercituum, ab omnibus qui circum te sunt, et propellemini quisque seorsim, nec erit qui palantes colligat. Post hæc aūt reducam captiuos Ammonitas, dicit DOMINVS.

Obijcit eis propheta iniuriam quod Gad filiorum Israel occuparēt. Rabbath Ammonitarum metropolis.

Aliud iā crimē obijcit, scilicet superbiam & insolentiam.

B Ad Edom sic dixit DOMINVS exercituum, Num adhuc est sapientia in Theman? Perijt consilium ab intelligentibus, sapientia eorum nihili facta est. Fugite, terga uertite, in ualles uos demergite ad habitandū, ò uos habitatores Dedan, quia interitum Esau induxi super eum, tēpus quo eum uisito. Si uindemiatores uenissent tibi, an non reliquos fecissent racemos aliquos? Et si fures noctu [irruissent,] tātum uastassent quod satis eis fuisset. Sed ego nudaui Esau, reuelaui abstrusa eius, ut abscondi non possint, uastatum est semen eius, fratres eius atque uicini eius, ita ut nihil eorū supersit. Deseres pupillos tuos, sed ego reficiam eos, & uiduæ tuæ in me confident.

C Quia sic loquutus est DOMINVS, Ecce quos uidebatur parū æquum bibere calicem, cum primis biberunt, tu autem innoxius & exors esses? Neutiquam eris innoxius aut exors, sed bibendo bibes. Quia per memetipsum iuraui, ait DOMINVS, quod in desolationem, opprobrium, in uastitatem & execrationem abibit Bozra, & omnes urbes eius erunt perpetuę solitudines. Rumorem audiui à DOMINO, legatum ad gentes missum esse, [qui diceret,] Congregamini & uenite contra eam, insurgite ad prælium. Ecce enim paruum te reddidi inter gentes, & contemptum inter homines. Conquassatio tua decepit te, & petulantia cordis tui, quæ habitas in petrarum foraminibus, & tenes collium altitudinem: etiam si sustuleris nidum tuum ut aquila, tamen inde detraham te, ait DOMINVS.

Bozra metropolis Idumæorū, alia est in Moab. Abd.1.a

D Et erit Edom desolata, omnis qui eam pręteribit, stupebit & sibilabit super omnes plagas eius. Quemadmodum subuersæ sunt Sodoma, Gomorrha, & uicinæ urbes eius, (dicit DOMINVS,) sic

Gen.19.a

ſic,nemo habitabit [in Idumæa,] neq; incolet ullus mortalium. Ecce quemadmodum aſcendit leo de tumore Iordanis ad habitacula munitiſſima, ſic impellam & ad currẽdum incitabo eũ aduerſus eam. Et quicunq; electus iuuenis fuerit, hunc contra eam recenſebo. Quis uero mihi ſimilis eſt? quis me
Iob 41.a cum certet? aut quis eſt iſte † paſtor, qui coram me conſiſtat? Propterea audite conſilium DOMINI, quod cepit ſuper Idumæa, & cogitationes eius quas cogitauit ſuper ciuibus Theman, q; de ſpectui habituri ſunt eos minimi de grege, & habitacula eorum cum eis deſerta reddent. A fragore caſus eorum crepabit terra, clamor uocis eorum ex
E audietur in mari carectoſo. Ecce ſicut aquila aſcendet [hoſtis,] inuolabit & expandet alas ſuas ſuper Bozram, eo die cor fortium heroum Idumeæ erit ſicut cor fœminæ in anguſtijs [partus] comprehenſæ. Ad Damaſcum. Pudefacta eſt Hamath & Arphat, quia rumorem malum audierunt diſſoluti ſunt. In die ſolicitudinis non poterunt quieſcere. Exanimata eſt Damaſcus, atq; in fugam uerſa eſt, tremor obruit eam, anguſtia & dolor occuparũt eam ſicut parturientem. Quomodo non eſt derelicta urbs laudis? urbs gaudij? Idcirco iuuenes eius cadent in plateis eius, & omnes uiri bello ſtrenui conſopientur eo die, dicit DOMINVS exercituum. Et incendam ignem in muro Damaſci, & deuorabit ædes Benhadad. Ad Cedar & regna Hazor, quæ percuſſit Nabuchodonoſor rex Babylonis. Sic dicit DOMINVS, Surgite, aſcendite cõtra Cedar, & uaſtate filios Orientis.

Obijcitur illis exultatio, petulantia, laſciuia, gloriatio.

F Tentoria eorum & gregem eorum rapient, cortinas eorũ & oĩa uaſa eorũ, camelos eorũ tollẽt ſibi, et clamabũt ad eos, pauor undiq;. Fugite, faceſſite protinus, in uallem uos demergite ad habitandũ ô habitatores Hazor, dicit DOMINVS, quia conſilium inijt contra uos Nabuchodonoſor Babylonis rex, & cogitationem contra uos cogitauit. Surgite, aſcendite ad gentem opulentam, habitantem ſecure, dicit DOMINVS, quæ oſtia non habet, nec uectes, ſed ſola habitat. Eruntq; cameli eorum in direptionẽ, & multitudo pecorum ipſorum in prædam, & diſpergam eos ad omnem uentum, & ad eos qui ad angulos habitant extremos, & ab omnibus qui ultra eos ſunt adducam perniciem eorum, dicit DOMINVS. Et erit Hazor cubile draconũ, & deſerta in ſempiternum, nemo iſthic habitabit, neq; incolet filius hominis.
Verbum DOMINI quod factũ eſt ad G
Ieremiam prophetam contra Elam in principio regni Zedekiæ regis Iuda, in hunc modũ, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ecce ego confringam arcum Elam, quo illi præcipue ualent, & inducam ſuper Elam quatuor uentos à quatuor extremitatibus cœli, & diſpergã eos ad quatuor uentos iſtos: nec erit gens ulla ad quam non ueniãt profugi Elam. Efficiam enim ut Elam paueat ab hoſtibus ſuis, atq; ab his q quærunt animam eorum, & adducam ſuper eos malũ, furorẽ iræ meæ, dicit DOMINVS, & perſequar eos gladio, donec conſumam eos. Ponamq; ſolium meum in Elam, & perdam iſthinc regẽ et principes, dicit DOMINVS. Erit aũt in poſtremis temporibus, reducam captiuitatem Elam, dicit DOMINVS.

CAP. L.

SErmo quem loquutus eſt DOMI- A
NVS contra Babylonẽ terrã Chaldæorum, per Ieremiam prophetã. Annunciate per gentes ac prædicate, ſignum quoq; eleuate, edicite, ne cæletis, dicite, Capta eſt Babel, pudefactus eſt Bel, confractus Merodach, pudefacta ſimulachra eius, cõtrita idola eius. Quoniam aſcendit contra eam gens ab Aquilone, quæ rediget regionem eius in ſolitudinem, ut nemo in ea habitet, non homo, non iumentum, fugerunt, abierunt. In diebus illis, & in tempore illo, ait DOMINVS, uenient filij Iſrael, ipſi & filij Iuda ſimul, eundo & flendo incedent, quæſituri DOMINVM deum ſuum. Viam ad Zion per ueſtigabũt, uerſiſq; huc uultibus ſuis, [dicent,] Venite & adhærebimus DOMINO fœdere perpetuo, quod nunq̃ obliuioni tradetur. Oues perditæ fuerunt populus meus, paſtores earum ſeduxerunt eas, in montibus oberrant, de montibus ad colles abierunt, oblitæ cubilis ſui. Omnes qui inuene-

B runt eas, deuorarunt eas, & hoſtes eo-
rum dixerunt, Nos culpa uacamus,
quia iſti peccauerunt DOMINO.
Atqui DOMINVS domicilium eſt iu
ſtitiæ, & ſpes patrum eorum. Fugite
de medio Babylonis, & de terra Chal
dæorum exite, & eſte ut hirci ante gre
gem. Quoniam ecce ego excitabo &
adducam contra Babylonem cœtum
gentium magnarum de terra aquilona
ri, & oppugnabunt eam, deinde capie
tur. Sagittæ eius [gentis] non redibunt
uacuæ, quemadmodum ſagitta uiri ia-
culandi periti. Et erunt Chaldæi prę
da, & omnes prædones eius ſatiabun-
tur, dicit DOMINVS, quoniam gaui
ſi eſtis, & læti eſtis, conculcando hæ
reditatē meam, quia increuiſtis ut uitu
la exterens, & ſicut caballi hinniui-
ſtis. Pudefacta eſt mater ueſtra uehe-
menter, & quæ uos genuit pudore ſuf-
fuſa eſt: ecce poſtremum gentium, de-
C ſertum, uaſtitas & ſolitudo. Propter
indignationem DOMINI non habita
bitur, ſed erit tota deſolata, ut omnis
qui prætериturus eſt Babel, obſtupe-
ſcat, & ſibilet ſuper omnibus plagis
eius. Inſtruite aciem contra Babylonē
circunquaq;, omnes qui arcum tendi-
tis iaculemini in eam, nec ſagittis par-
cite, quia DOMINO peccauit. Claſ-
ſicum canite contra eam per circuitũ,
tradidit manus ſuas, ceciderunt funda
menta eius, ſubuerſi ſunt muri eius: hęc
enim eſt ultio DOMINI, ulciſcimini
eam, & quemadmodum fecit, facite ei.
Excindite ſatorem ex Babylone, & te
nentem falcem tempore meſſis. Metu
graſſantis gladij quiſq; ad populum
ſuum ſe uertet, & quiſq; ad terram ſuã
profugiet. Pecus diſperſum eſt Iſrael,
leones expulerunt ipſum, primus deuo
rauit eum rex Aſſyrius, & poſtremus
iſte rex Babyloniæ Nabuchodonoſor
exoſſauit eum. Propterea ſic dicit DO
MINVS exercituum deus Iſraelis, Ec
ce ego uiſito regem Babylonis & ter-
ram eius, ſicut uiſitaui regem Aſſyriũ.
D Et reducã Iſraelem ad ſepta ſua, & de-
paſcet Charmelũ & Baſan, & in mon
te Ephraim atq; in Gilead ſaturabitur
deſideriũ eius. In diebus illis & in tem
pore illo, dicit DOMINVS, quære-
tur iniquitas Iſraelis, & nulla erit: &
peccatum Iuda, & nõ inuenietur, quia
propitius ero eis quos reliquos feci.
Contra terram perduellionum, cõtra
eam inquam aſcende, & contra habita
tores ſpeculę, graſſare & excinde poſt
eos, dicit DOMINVS, & perfice om
nia quæ præcepi tibi. Fama prælij in
terra, & confractio magna. Quomodo
fractus & contritus eſt malleus uniuer
ſæ terræ? Quomodo Babylonia inter
gentes redacta eſt in ſolitudinem? La-
queum poſui tibi, & capta es Babylo-
nia, tu uero neſciuiſti, inuenta es & de
prehenſa, quia DOMINVM prouo-
caſti. Aperuit DOMINVS armamen
tarium ſuum, & protulit arma indigna
tionis ſuæ, quoniam hoc opus q̃d factũ
eſt in terra Chaldęorum, à DOMINO
deo exercituum eſt. Venite ad eam ab E
extremitate, aperite granaria eius, con
culcate eam quemadmodum aceruos
manipulorum, & uaſtate eam ut nihil
ei ſuperſit. Vaſtate omnes iuuencos
eius, deſcendant ad mactationem: uæ
eis, quia uenit dies eorum, & tempus
uiſitationis eorum. Vox fugientium et
euadentium de terra Babylonis, ad an
nunciandum in Zion uindictam DO-
MINI dei noſtri, ultionē templi eius.
Accerſite contra Babylonem iaculato
res, omnes tendentes arcum, caſtra fi-
gite aduerſus eam per circuitũ, ne quis
euadat ex ea: reddite ei iuxta opus
ſuum, & ſecundum omnia quæ fecit,
facite ei, quia contra DOMINVM
ſuperba fuit, contra Sanctum Iſraelis.
Propterea cadent iuuenes eius in pla-
teis eius, & omnes bello ſtrenui conſo
pientur in die illo, ait DOMINVS.
Ecce me tibi ſuperbe, dicit DOMI-
NVS deus exercituum, quia uenit dies
tuus, & tempus quo te uiſitem. Cadet
enim ſuperbus ac corruet, nec erit qui
eum erigat. Incendam ignem in ciui-
tatibus eius, qui deuorabit omnia quę
circum eas ſunt. Sic dicit DOMI- F
NVS exercituum, Vim paſſi ſunt filij
Iſrael, & filij Iuda pariter, omnes qui
ceperunt eos, tenent eos, ac renuunt di
mittere eos. Sed fortis uindex eorum,
cuius nomen eſt DOMINVS exerci-
tuum, is cauſam eorum bona fide ſuſci
piet & diſceptabit: & ut requiem det
terræ, conturbabit habitatores Baby-
lonis.

lonis. Gladius ad Chaldæos, dicit DOMINVS, & ad habitatores Babylonis, atque ad principes eius, & ad sapientes eius. Gladius ad diuinos [eius,] & stultescent: gladius ad heroes eius, & pauebunt: gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne promiscuum uulgus quod est in ea, & erunt sicut fœminæ: gladius ad thesauros eius, & diripientur. Siccitas super aquas eius, & exarescent: est enim terra sculptilium, & in Emim gloriantur. Idcirco habitabūt in ea Ziim cum Iim, & habitabunt in ea iuuenes struthiones: non habitabitur ultra in perpetuum, neque incoletur à generatione ad generationem. Quemadmodū

Gen.19.c subuertit deus †Sodomam & Gomorrham cum uicinis eius [urbibus,] dicit DOMINVS, sic nemo isthic habitabit, neque incolet eam filius hominis.

G Ecce populus uenit ab Aquilone, & gens magna atque reges multi excitabuntur à lateribus terræ. Arcum ferunt & hastile, sæui sunt, nihil miserentur: uox eorum mari tumultuanti similis est, equis uehuntur, instructi ad bellandum contra te ô filia Babylon. Audita fama illorum elanguerunt manus Babylonici regis, angustia & dolor apprehendit eum sicut parturientem. Ecce ascendet de tumore Iordanis sicut leo ad munitissima pascua, quoniam ego incitabo eum, & currere faciam ab ea. Quicunque ergo electus est

Iob 40.a iuuenis, hunc recensebo. Quis †uero similis est mihi? aut quis mecum certet? aut quis pastorum consistat coram me? Propterea audite consilium DOMINI, quod iniit contra Babylonem, & cogitationes quas cogitauit contra terram Chaldæorum, infimi de grege prostratos trahent eos, & habitacula cum ipsis deserta faciet. A fragore captæ Babylonis contremiscet terra, & clamor eius inter gentes audietur.

CAP. LI.

A Sic dicit DOMINVS, Ecce ego conscitabo contra Babylonem, & aduersus habitatores [eius,] & contra cor hostium meorum uentum uastantem. Deinde mittam in Babylonem dispersores, qui eam dispergent, & terram eius uastabunt, quoniam erunt contra eam per circuitum in die adflictionis. Ad eum autem qui cōstanter tendit arcum suum, & insolescit in lorica sua, [dicam,] Nolite parcere iuuenibus eius, excindite funditus omnem exercitum eius. Et cadent cæsi per agrum Chaldæorū, & cōfossi in plateis eius. Quia non relinquentur Israel & Iuda orbi à deo suo, DOMINO exercituū à Sancto Israelis, etiam si delictis impleuerunt terrā. Fugite de medio Babylonis, & seruet quisque animam suā, ne extirpemini in iniquitate eius, quoniam tempus est ultionis DOMINI, uices enim ei ille rependet. Fuit Babylon calix aureus in manu DOMINI, inebrians uniuersam terram: de uino eius biberunt gentes, & idcirco insanierunt gentes. Subito cecidit Babylon, & contrita est, ululate propter eam, & resinam adhibete uulneri eius, si forte sanetur. Curauimus Babylonem, at non est sanata: deserite ergo eā, & abibimus quisque in regionem suam, quia peruenit iudiciū eius usque ad cœlos, & sublatum usque ad æthera. Protulit DOMINVS iustitias nostras, adeste igitur et memoremus in Zion opus DOMINI dei nostri. Exacuite sagittas, implete clypeos, excitauit DOMINVS spiritum regum Medorum, aliàs propensum contra Babylonē ut perdat eum, quia ultio DOMINI est, ultio templi eius. Corripite uexillū super muros Babylonis, augete excubias, constituite custodes, struite insidias, quoniā quod proposuit DOMINVS et loquutus est contra habitatores Babel, hoc perficiet. Tu quæ habitas ad aquas immensas, ô diues thesaurorū, adest finis tuus, modus auaritiæ tuæ. † Iurauit DOMINVS exercituum per animā suam, quod implebit te hominibus sicut locustis, qui mutuo se cōtra te inhortabuntur celeusmate. †Qui fecit terram robore suo, orbem cōstituit sapientia sua, atque intelligentia sua extendit cœlos. Quum dat uocem, multitudo aquarū in cœlis [coit,] euocat nubes à finibus terræ, fulgura in pluuiam mutat, & educit uentum de loculis suis. Stultus factus est omnis homo præ scictia, pudefactus est omnis fusor propter simulachrum, quia mendacium

Isa.21.c
Apoc.14.b
Subitus casus Babylonis nunciatur, et aduocantur medici, sed nequicquam.
B
Iudæi loquuntur. Videtur hæc exhortatio esse ad Persas.
Amos 6.c
Sup.10.b
Describit iam quis sit ille qui hęc faciat.

eſt quod conflat, & non eſt in eo ſpiritus. Vanitas ſunt, & opus impoſturarum, in die uiſitationis eorum peribūt. Non eſt his ſimilis portio Iacob, ſed qui condidit omnia, is eſt, & uirga hæ-

C reditatis eius, nomen eius DOMINVS exercituum. Malleus tu mihi es, inſtrumentum bellicum, per te contudi gentes, & per te perdidi regna: cōtudi per te equum & equitem eius, per te contudi currum & uectorem eius, cōtudi per te uiros & fœminas, ſenem & adoleſcentem, & contudi per te iuuenem & uirginem. Contudi per te paſtorem & gregem eius, contudi per te agricolam & iumentum eius, & contudi per te duces & tyrannos. Rependam igitur Babyloni & omnibus habitatoribus Chaldæis omnem calamitatem, qua ipſi adfecerunt Zionē, id'q; uobis ſpectātibus, dicit DOMINVS.

Apoſtropha ad Babylonem.

En me tibi mōs pernitioſe, ait DOMINVS, qui uaſtas uniuerſam terram, extendam ego quoq; manum meam ſuper te, & deuoluam te è petris, reddam'q; te montem exuſtum, ut non accipiant de te lapidem ad angulum, & lapidem ad fundamenta, ſed eris perpetua ſolitudo, dicit DOMINVS.

Iterum ſummus imperator deus alloquitur duces ſuos.

Erigite ſignum in terra, canite tuba in gentibus, ſanctificate contra eam gentes, accerſite contra eam regna Ararat, Minnæorum et Askenas: recenſete nobilitatem contra eam, adducite equos ſicut locuſtarum examen horridum. Deſtinate contra eam gentes, nempe reges Medorum, duces eius, & omnes ſatrapas eius, totā deniq; terram quę paret eius

D imperio. Commota eſt terra & contremuit, quum exurgerent cogitationes DOMINI, ad redigendū terram Babylonis in ſolitudinem, ut nemo in ea habitet.

Iam proponit imaginē captæ urbis.

Ceſſarunt robuſti Babylonis à pugnando, deſiderunt in munitionibus, luxatum eſt robur eorū, facti ſunt ſicut fœminæ, incenderunt habitacula eius, confracti ſunt uectes eius. Occurrit curſor curſori, & nuncius nuncio, ad nunciandum regi Babylonis captā eſſe urbem eius ab extremitate, ingreſſus [fluminum] occupatos, carecta paluſtria igni exuſta, milites metu attonitos. Quoniam ſic dixit DOMINVS exercituum deus Iſraelis, Filia Babylon eſt ueluti area, trituræ eius tempus adeſt, breui adhuc tempore ueniet meſſis eius. Deuorauit me, cōtriuit me Nabuchodonoſor rex Babylonis, conſtituit me uas uacuum, deglutiuit me ſicut draco, & impleuit aluum ſuam de delitijs meis, expulit me. Violentia mea & caro mea in Babylonia, dicet habitatrix Zion, & ſanguis meus apud habitatores Chaldæorum, dicet Ieruſalē.

Queritur Iſrael ſuas calamitates et iniurias in Babylone.

Propterea ſic dicit DOMINVS, Ecce ego agam cauſam tuam, & ultionem tuam ulciſcar, ego exhauriā mare eius, & exiccabo uenam eius. Et redigetur Babylonia in aceruos, & in habitationem draconum, in ſtuporem & ſibilū, q; nemo iſthic habitet. Simul rugient ut leunculi, ut catuli leonum uociferabuntur. Dum ipſi [uino] incaluerint, ego diſponam compotationes eorum, & inebriabo eos, ut exultent, & dormiant ſomnum ſempiternum, à quo nō euigilabunt, dicit DOMINVS. Deducam eos ad mactādum ſicut agnos, & ſicut arietes cum hircis. B

Dominus confeſtim reſpondet querelæ ſuorum.

Quomodo capta eſt Seſach, & comprehenſa celeberrima in uniuerſa terra? Quomodo facta eſt in ſtuporē Babylon inter gentes? Intumuit ſuper Babylonem mare, quæ & fluctuum eius multitudine obruta eſt. Factæ ſunt urbes eius deſertæ, terra torrida & uaſta, terra in qua nullus hominū habitet, neq; filius hominis tranſibit per eas. Viſitabo quoq; ipſum Belum in Babylone, & eripiam ex ore eius bolū eius, ut non confluāt ad eū ultra gentes, quin & murus Babylonis corruet. Egredimini de medio eius popule meus, & ſeruate quiſque animam ſuam à furore irę DOMINI.

Taxat Babyloniorū idololatriā.

Ne forte molleſcat cor ueſtrum, & paueatis ad quemuis rumorem qui audietur in terra, alius enim rumor ueniet alio atq; alio anno: alia item atq; alia uiolentia in terra, imperia'q; alia ſuper alia. Propterea ecce dies uenient, ut uiſitem ſculptilia Babylonis, & pudefiat omnis regio eius, & deſiderati eius in ipſa cæſi iaceant. Et iubilabunt ſuper Babylone cœli & terra, & quidquid in his eſt, quum ab Aquilone ueniunt ei uaſtatores, dicit DOMINVS. Vt Babylon ſtrauit deſideratos Iſraelis, ſic Babylonis deſiderati ſternentur per uniuer- F

Nō metuendū pijs dum omnia ſurſum deorſum'q; feruntur, potius gaudendū eſt, qa adeſt eorum redemptio.

uniuersam terram. Qui euasistis gladium, ite, & ne steteritis, memores interim uel de longinquo DOMINI, & Ierusalem uobis in mentem ueniat. Nos audiẽdis opprobrijs erubuimus, pudor operuit uultus nostros, eo q̃ alieni uenerũt in sanctuaria domus DOMINI. Propterea ecce dies uenient, dicit DOMINVS, ut uisitem sculptilia eius, & in uniuersa terra uulnerati ingemiscant. Si ascenderit Babylon ad cœlos, & robur suum sublimitate muniat, à me tamen aderunt ei uastatores, ait DOMINVS. Vox querula de Babylone, & magna confractio de terra Chaldæorum, quoniam uastat DOMINVS Babylonẽ, & perdidit ex ea strepitum magnum, sonuerũt enim fluctus eorum instar aquarum ingentium, editus est tumultus uoce eorum. Quoniã uenit contra eam, contra Babylonem inquam uastator, & capti sunt fortes eius, & arcus eorum confracti sunt, q̃niam deus repensionum DOMINVS abũde repẽdet. Et inebriabo principes eius, sapiẽtes eius, duces eius, satrapas eius, atq; fortes eius, et dormiẽt somnũ sempiternũ, & nõ euigilabunt, ait rex, cui nomen DOMINO exercituum.

G Sic dicit DOMINVS exercituũ, Murus Babylonis ille densus diruendo diruetur, et portæ eius excelsæ igni comburentur, & quod gentes ac populi labore & fatigatione operati sunt, in uanum & in ignem abibũt. Sermo quem mandauit Ieremias propheta Seriæ filio Neriæ filij Mahasiæ, quum proficisceretur cum Zedekia rege Iuda in Babylonem anno quarto regni eius. Erat aũt Serias præfectus recreationis. Et scripsit Ieremias omnem calamitatem quæ Babyloni euentura erat in librum unum, omnes scilicet sermones qui scripti sunt cõtra Babylonem. Deinde dixit Ieremias ad Seriam, Quũ perueníes Babylonem, uide legas omnes sermones istos, ac dicas, DOMINE tu loquutus es contra locum istũ, ut eum excindas, ut nemo in eo habitet, neq; homo neq; bestia, sed ut sit desolatus in sempiternum. Quumq; ad finem legeris totam paginam istam, alligabis ei lapidẽ, & abijcias eam in medium Euphratem, ac dices, Sic pessum eat Babylon, et fatigetur Babylon onere malorũ quæ ego induco super eam, ut nunq̃ resurgat. Hactenus uerba Ieremiæ.

CAP. LII.

NAtus erat uigintiunum annos Zedekias quum regnũ esset adeptus, regnauitq; undecim annis Hierosolymis. Nomen matris eius Hamital, filia fuit Ieremiæ de Libna. Fecitq; malum in oculis DOMINI, iuxta omnia quę fecerat Iehoiakim, eo q̃ ira DOMINI fuit [commota] contra Ierusalem & Iuda, donec eos abijceret è conspectu suo. Defecit autem Zedekias à rege Babylonis. Factum est itaq; in anno nono regni eius, mense decimo, decima mensis, ut ueniret Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & uniuersus exercitus eius contra Ierusalem, & castra ponerent contra eam, extructis circum eam munitionibus. Et durabat urbis obsidio usq; ad undecimum annum regis Zedekiæ. Mense autẽ quarto, nona mensis inualuit fames in urbe, ut nõ esset cibus populo terræ. Et rupta est urbs, & fugerũt omnes uiri bello apti, egressi noctu de ciuitate per uiam portæ inter duos muros quæ est iuxta hortum regis, Chaldęis urbem circumuallantibus, abieruntq; uersus desertum. Insequutus autem exercitus Chaldæorum post regem, apprehendit Zedekiam regem in campestribus Iericho, quum iam omnis exercitus eius dissipatus esset ab eo. Comprehensum ergo regem, adduxerunt Reblam ad regem Babylonis in terra Hemath, ubi loquutus est cum eo iudicia. Et occidit rex Babylonis filios Zedekiæ in conspectu eius, sed & omnes principes Iuda occidit in Rebla, & exoculauit Zedekiam, uinxitq; eum duabus catenis, duxitq; eum rex Babylonis Babylonem, & tradidit eum in domum custodiæ usque ad diem mortis eius. Mense quinto, decima mensis (is est annus decimusnonus Nabuchodonosoris regis Babylonis,) uenit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium, qui steterat coram rege Babylone in Ierusalem. Et incendit domum DOMINI, & domũ regis, atq; omnes domus Ierusalem, & omnes ædes magnificas incendit igni. Omnes quoq; muros per circuitum Ie

A 2.Re.25.
B
C

rusalē, diruerunt omnes qui erāt in exercitu Chaldæorū qui erant apud præfectum rerum capitalium. Tenues aūt de populo, et qui in urbe reliqui de populo erant facti, quiq́ profugerant ad regem Babylonis, & reliquum uulgus transportauit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium. Pauperes autē terrę reliquit Nebusar Adan prȩfectus rerum capitalium, ut uineas & arua
D colerent. Columnas æreas quæ erant in domo DOMINI, & machinas, & mare æneum, quæ erant in domo DOMINI, cōminuerunt Chaldæi, & omne æs ex eis tulerunt Babylonem. Lebetes q̄q́, scopas, cultros, pelues sparsorias, & cochlearia, atq́ omnia uasa ænea in quibus ministrauerāt, tulerūt, & crateres, ignis receptacula, pelues sparsorias, lebetes, lucernas, cochlearia, & instrumenta purgatoria, quorū alia erant aurea, alia argentea, tulit prȩfectus rerū capitaliū. Columnas duas, mare unū, duodecim boues æneos qui sustinebāt machinas, quos fecerat rex Solomon in domo DOMINI. Eorum omnium atq́ cunctorū istorum uasorū pondus æris rationem superabat. Erat enim columnæ unius altitudo decē & octo cubitorum, funis aūt qui ambiebat eam, duodecim cubitorū, densitas eius quatuor erat digitorū, eratq́ con
E caua. Et epistylium æreum fuit super ipsam, & altitudo epistylij unius erat quinq́ cubitorum: super epistyliū erat opus reticulatum, & mala punica per circuitum omnia ex ære, & huiusmodi erāt in altera columna unà cum malis punicis. Fuerunt aūt malorū punicorum nonaginta sex ad [omnem] uentū, omnium aūt malorum punicorū in reticulato opere per circuitum, erant centum. Tulit quoq́ Nebusar Adan] præfectus rerum capitalium Seriam summum sacerdotem, & Zephaniam secundum ab eo, & tres custodes liminis. Et de ciuitate tulit eunuchum unū, qui fuerat magister militum, & septem uiros ex his qui uiderāt faciem regis, qui inuenti erant in ciuitate, & scribā, exercitus ex populo in militiam con-
F scribendi officio præfectum, cum sexaginta uiris de populo terræ, qui inuenti erant in ciuitate. Hos inquam tulit præfectus rerum capitalium Nebusar Adan, & duxit eos ad regem Babylonis in Reblath. Et percussit eos rex Babylonis, & occidit eos in Reblath in terra Hamath, et abductus est captiuus Iuda de terra sua. Hic est populus quē transtulit Nabuchodonosor. Anno septimo, Iudæorum tria millia, uiginti-tres. Anno decimooctauo Nabuchodonosoris transtulit de Ierusalem octingentos homines & trigintaduos. Anno uicesimotertio Nabuchodonosoris transtulit præfectus rerum capitalium Nebusar Adan Iudæorum septingentos quadragintaquinq́. Summa, omnium captiuorū numerus, quatuor millium & sexingentorum. Factum est aūt G
in tricesimoseptimo anno captiuitatis Iehoiachin regis Iuda, mense duodecimo, uicesimaquinta mensis, ut Euilmerodach rex Babylonis (ipso anno regni sui) restitueret capitis diminutionem Iehoiachin regi Iuda, & educeret eum de carcere. Et loquutus est cum eo humaniter, & solium eius constituit supra solium [reliquorum] regum, qui cum eo erant Babyloniæ. Mutauit quoq́ uestes captiuitatis eius, cibum quoq́ sumebat apud eum cunctis diebus uitȩ eius. Victus quoq́ perpetuus dabatur ei à rege Babylonis certo demenso in singulos dies uitæ eius donec moreretur.

Huic læta quȩdam pmissa erant sup. 25.

Lamentationes Ieremiæ Prophetæ.

CAPVT I.

א QVOMODO sedet sola urbs [aliquando] populosissima? & quæ erat magna inter gentes, uiduæ similis facta est? domina prouinciarum uectigalis est facta? A

Primū carmen lamentationum. Iere. 13. e

ב Vberrime plorabit noctu, lachrymȩ eius in maxillis eius, nō enim est ex omnibus amatoribus eius qui soletur eam, quin et amici eius perfide deficientes ab ea, uersi sunt ei in hostes.

ג Migrauit Iuda præ adflictione, & præ

prę graui seruitute habitat ipsa in ter gentes, requiē non inueniens, omnes persequutores eam inter angustias apprehenderunt.

B ד Viæ Zion lugent quod nō sint qui ad statas ferias ueniāt, omnes portæ eius desolatæ sunt, sacerdotes eius ingemiscunt, uirgines eius adflictæ sunt, & ipsa amare habet.

ה Hostes eius facti sunt in caput, et inimici eius feliciter habent, q̄a DOMINVS adflixit eam propter scelerum eius multitudinem, infantes eius captiui ante hostem abacti sunt.

C ו Perijt filię Zion omnis decor eius, principes eius similes sunt ceruis qui non inueniunt pascua, abeunt ante persequentē, quod nullus superst uigor.

ז Veniunt Hierosolymæ in mentē cū dies adflictionis suæ & rebellionum suarum, tum omnia expetibilia sua quibus usa est retro temporibus, dum cadit populus eius manu hostili, nec est qui auxilium ei ferat, contemplantur eam hostes, & rident sabbata eius.

ח Perpetuò peccauit Ierusalem, idcirco uarie iactata est: omnes qui eā honore prosequuti sunt, uilem habuerunt eam, quia uiderunt fœditatem eius, quin ipsa quoq; ingemuit, & retrocessit.

D ט Immunditia eius in fimbrijs eius, non fuit memor nouissimi sui, & miraculose descendit, non est qui consoletur eam. Vide DOMINE adflictionem meam, quoniam superior factus est hostis.

י Manū suam extendit hostis ad omnia expetibilia eius, etenim ipsa uidere coacta est gētes ingredi san
Deu.23. ctuarium suum, de quibus interdixeras, ne ingrederentur in cōgregationem tuam.

Apostropha ad deū. כ Omnis populus eius cū gemitu cibum quærebat, expēdebāt quisq; expetibilia sua pro cibo, ad retinendam animam. Vide DOMINE & intuere ut sim epulatrix.

ל Ne ad uos, omnes qui præteritis uiam contemplemini & uidete, num sit quem dolor uindemiet sicut me, quo me adflixit DOMINVS in die æstus iræ suæ.

מ De excelso misit ignē in ossa mea, & desæuijt in ea, expendit rete pedibus meis, supinum dedit me retrorsum, desolatā reddidit me, ac tota die mœrentem. E

Atrocitatē iræ diuinæ uarijs similitudinibus exprimit.

נ Impressum est iugum præuaricationum mearum manu eius, implexę ascenderunt super collum meum, deiecit robur meum, tradidit me DOMINVS in manus, è quibus non potero surgere.

ס Conculcauit DOMINVS omnes magnificos meos in medio mei, indixit in me ad conterendū electos iuuenes meos, tanq̄ torculari pressit dominus uirginē filiam Iuda.

ע Horum causa ego ploro, oculus meus, oculus inquā meus defluit aquas, quoniā longe est à me consolator, qui restituat animā meā, filij mei desolati sunt, quia præualuit hostis. F

פ Spargit Zion manus suas, nec est qui consoletur eam: mandauit DOMINVS super Iacob per circuitum eius hostibus eius, facta est Ierusalem ad cōmotionē inter eos.

צ Iustus est DOMINVS, quia os eius exacerbaui: audite quæso omnes populi, & uidete dolorē meū, uirgines meæ & iuuenes mei electi abierunt in captiuitatem.

ק Clamaui ad amatores meos, at illi fefellerunt me: sacerdotes meos et seniores meos, at hi in urbe expirarunt, quū cibum sibi quærerent, ut retinerent uitam suam. G

ר Vide DOMINE, quoniam adfligor, uiscera mea contracta sunt, atq; subuersum est cor meum intra me, quia contumaciter rebellaui: foris orbat me gladius, intus instar mortis [habet.]

ש Audierunt me gementē, sed non est qui cōsoletur me: omnes hostes audita calamitate mea lætati sunt, q̄niam tu fecisti: adduxisti diē quā indixisti, sed erunt mei similes.

ת Veniet omne malū eorū in conspectum tuū, ut uindemies eos quemadmodum me uindemiasti propter omnes transgressiones meas,

quoniã multi sunt gemitus mei, et cor meũ mœret.

CA. II.

Secundum carmen Lamẽtationũ.

A א QVomodo obscurauit dominus in ira sua filiã Zion? cœlo deiecit in terram decorem Israelis, ut non meminerit scabelli pedũ suorum in die iræ suæ?

ב Deglutiuit dominus citra indulgẽtiam omnia tuguria Iacob, diruit in excãdescẽtia sua munitiones filiæ Iuda, adflixit ad terrã, prophanauit regnũ eius et prĩcipes eius.

ג Confregit in æstu nasi sui omne cornu Israelis, retraxit retrorsum dexteram suam à facie hostis, & exarsit in Iacob uelut ignis, flãma omnia circunquaq; deuorante.

B ד Tetendit arcum suum quasi hostis, constituta est dextera eius instar inimici, & trucidauit omnia quæ oculis erant expetibilia, in tabernaculo filiæ Zion effudit sicut ignem iram suam.

ה Factus est dominus quasi hostis, deglutiuit Israelem, deglutiuit omnia palatia eius, diruit munitiones eius, & multiplicauit filiæ Iuda mœrorem & tristitiam.

ו Et dissipauit tabernaculũ suum paradiso simile, solẽnitates eius aboleuit obliuioni dedit DOMINVS in Zion statas ferias & sabbata, & in fremitu iræ suæ contumeliæ exposuit regem & sacerdotem.

C ז Repulit dominus altare suũ, aspernatus est sanctuariũ suum, & tradidit in manũ hostis muros palatiorum eius, uocem dederũt in domo DOMINI, ut in die solenni.

ח Constituit DOMINVS uastare murum filiæ Zion, tetendit regulam, & non reduxit manum suam q̃ minus dirueret, lugẽt ergo simul propugnacula, et murus deformatus.

ט Demersæ sunt in terrã portæ eius, perdidit & contriuit uectes eius, rex eius & principes ad gẽtes [abducti sunt.] Nõ est lex, neq; ,pphetę eius nacti sunt uisũ à DOMINO.

י Sederunt in terra, & conticuerunt senes filiæ Zion, conspergunt puluerem super caput suũ, accingunt saccos, deijciunt in terram capita sua uirgines Ierusalem.

כ Deficiebant præ lachrymis oculi D mei, cõturbata erant uiscera mea, effundebatur in terram iecur meũ propter conquassationem filiæ populi mei, quum animi deliquiũ paterentur infantes & lactentes in plateis ciuitatis.

ל Dicebãt matribus suis, Vbi est frumentum & uinum? quum scilicet deliquium animi paterentur sicut saucij in plateis ciuitatis, quumq; animã suam exhalarent in gremio matrum suarum.

מ Quo te contester? Quid tibi cõparẽ ô filia Ierusalem? Quid tibi æquiparem? quo te consoler ô uirgo filia Zion? quia clades tua immensum mare est, quis medebitur tibi?

Hucusq; secũ de calamitate Israelitici populi loquutus est ,ppheta, iam populum alloquitur.

E נ Prophetæ tui uiderunt tibi uana et insulsa, neq; traduxerunt iniquitatem tuam, quo auerterẽt captiuitatem tuam, sed uiderunt tibi onera uana & expulsiones.

ס Complo serunt manus super te omnes qui præterierunt uiam, sibilarunt & mouerunt capita sua super filia Ierusalem. Hęccine est urbs illa, de qua prædicabant absolutã pulchritudinem, quæ gaudiũ erat uniuersæ terræ?

פ Diduxerũt super te os suum omnes hostes tui sibilarunt ac dentibus frendunt, dicẽtes, Deuorabimus: profecto hæc est dies quem expectabamus, inuenimus, uidimus.

F ע Fecit DOMINVS quod constituerat, impleuit uerbum suum quod retro temporibus mandauerat: destruxit, & non pepercit: exhilarauit super te hostem, & extulit cornu inimicorum tuorum,

Leui. 26.b Deu. 28.b

צ Clamauit cor eorum ad dominũ, ô mure filiæ Zion dimana torrentis instar, lachrymas die & nocte, ne permittas tibi requiem, nec quiescat pupilla oculi tui.

Docet quid in adflictionibus faciendum. Iere. 14.c

ק Surge & uociferare nocte ad principium excubiarum, effunde sicut aquam cor tuũ ante conspectũ domini, leua ad eum manus tuas, pro pter animas paruulorũ tuorũ, qui fame exanimati sunt in compitis omnium platearum.

Sup. 1.f

G ר Vide DOMINE, et cõtemplare ad quid

q̄d uindemiasti? adeo ut deuorarēt mulieres fœtus suos infantes pal mi magnitudine, ut occideretur in sanctuario dñi sacerdos et ꝓpheta
ש Humi iacent in plateis puer & se nex, uirgines & iuuenes mei gla dio ceciderūt, q̄s interfecisti in die furoris tui: mactasti, et non peper cisti.
ת Vocasti tanq̄ ad diem festū uicinos meos qui circum me sunt, nec fuit qui effugeret aut reliquus fieret in die furoris domini: quos educa ui & euexi, hostis meus consum psit. CAP. III.

Carmen tertium.

A א EGo uir ille sum adflictionem ex pertus per baculum excande scentiæ eius.
א Me egit ac duxit, sed in tenebras, & non in lucem.
א In me duntaxat uertit & admouet manum suam tota die.
ב Veterascere fecit & carnem & pel lem meam, contriuit ossa mea.
ב Aedificauit contra me, & circūual lauit me felle et lassitudine.
ב In tenebrosa collocauit me, sicut in sempiternum mortuos.
ג Circumsepiuit me, ut non euadā, et pedicas meas degrauauit.
ג Sed et si clamē ac supplicē, obstruit [aures] ad orationem meam.
ג Sepiuit uias meas quadro lapide, & semitas meas deprauauit.
B ד Vrsus insidians factus est mihi, & leo in latibulis.
ד Vagas reddidit uias meas, et frustra tus est me, reddidit me desolatā.
ד Arcum suum tetendit, & constituit me tanq̄ scopum sagittæ.
ה Misit in renes meos sagittas suas.
ה Risus fui omni populo meo, carmē eorum tota die.
ה Satiauit me amaritudinibus, inebria uit me absynthio.
ו Labefactauit silice dētes meos, præ cipitauit me in lutum.
ו Depulit à pace animam meam, bo norum obliuio me tenet.
C ו Et dixi, perijt robur meum, & spes mea à DOMINO.
ז Recordando adflictionis meæ & re bellionis meæ, absynthij & fellis.
ז Recordando enim recolit, & incur uatur ad me anima mea.
ז Hoc dum reduco ad cor meum, ite rum ad spem redeo.
ח Quod misericordiæ DOMINI nō deficiunt, & quod miserationes eius non cessant.
ח Quod nouæ sunt quotidie, & ingēs fides tua.
ח Pars mea DOMINVS, inquit anima mea, iccirco sperabo in eum.
ט Bonus DOMINVS expectanti eum, animæ quærenti eum.
ט Bonum est & sperare, & in silētio [expectare] salutem DOMINI.
ט Bonum est uiro si tulerit iugum ab adolescentia sua.
י Solus sedet & tacet, quia proiecit super ipsum. Ostendit habitū pœnitentis.
י Ponit os suum in puluerem, an fortè sese offerat spes.
י Exhibet percutienti se maxillam, sa tiabitur opprobrio.
כ Quia nō deserit in sempiternum do minus.
כ Quin si adfligit, pro abundantia bo nitatis suæ miseretur.
כ Quia non adfligit, neq; dolore adfi cit, filios hominum de corde.
ל Cōterere sub pedes omnes uinctos terræ,
ל Deflectere iudicium uiri in conspe ctu altissimi, B
ל Per calumniam opprimere hominē in causa sua, dominus non nouit.
מ Quis hoc dixerit, aliquid fieri q̄d dominus non præcipiat?
מ Quod ex ore altissimi non progre diantur mala & bona?
מ Cur igitur adflictat se homo uiuēs, quū fortiter [insistit] peccato suo?
נ Peruestigemus [potius] uias no stras, easq; scrutemur, & reuerta mur ad DOMINVM.
נ Leuemus corda nostra cum mani bus ad deum in cœlos.
נ Nos præuaricati sumus & desciui mus, & tu non fuisti propitius.
ס Vmbraculum obtendisti in ira, & persequutus es nos, trucidasti nec pepercisti.
ס Obduxisti tibi nubem, ne penetret oratio.
ס Reiectos & contemptos reddidisti nos inter populos. F

פ Diduxerunt super nos os suum omnes inimici nostri.
פ Pauor & fouea euenit nobis, uastatio & conquassatio.
פ Riuos aquarum demanat oculus meus, propter adflictationem filię populi mei.
ע Fluxit oculus meus, & non quiescit, eo q̃d essent intermissiones,
ע Donec inspiciat & contempletur DOMINVS de coelo.
ע Oculus meus uindemiat animam meam supra omnes filias ciuitatis meæ.
צ Venãdo uenati sunt me inimici mei tanq̃ auem, atq; hoc sine causa.
צ Oppresserunt in puteo uitam meã, & iecerunt lapidem in me.
צ Fuderunt aquas super caput meũ, dixi, Abscisus sum.
ק Inuocabam nomen tuum DOMINE de altissimo puteo.
G ק Vocem meam audisti, nec abscondes aurem tuam ad respirationem meam & clamorem meum.
ק Appropinquauisti in die quo inuocaui te, dixisti, Ne metuas.
ר Defendisti domine causam animæ meæ, adseruisti uitam meam.
ר Vidisti DOMINE calumniã meã, iudica iudicium meum.
ר Vidisti omnem ultionẽ eorum, omnes cogitationes eorum cõtra me.
ש Audiuisti opprobria eorum ô DOMINE, omnes cogitationes eorũ contra me.
ש Labia insurgentiũ in me, & meditationes eorũ aduersum me tota die.
ש Vides & sessionem eorũ & resurrectionẽ eorũ, ego cãticũ eorũ sum.
ת Rependes ergo eis uices ô DOMINE, iuxta opera manuũ suarum.
ת Dabis eis circũcinctionẽ cordis, & execrationem tuam [dabis] eis.
ת Persequeris [eos] in ira, & extirpa eos de his quæ sub coelo sunt DOMINE.

Sunt orationes seu potius prædictiones piorum super impios.

CAP. IIII.

Carmen quartum.

A א QVomodo obscuratũ est aurũ? auri boni massa immutata? disiecti lapides sanctuarij ad compita omnium platearum?
ב Filij Zion inclyti amicti auro primo, quomodo æquiparati sunt uasis testaceis manu figuli factis?
ג Et dracones nudata mamma catulos suos lactant, filia uero populi mei crudelis ut struthiones in deserto.
ד Adhæsit lingua lactẽtis palato eius præ siti, paruuli panem petebant, nec erat qui frangeret eis.

Amplificatio à Medo.

ה Qui delicatissimis uescebãtur, uasti sunt in plateis, et qui in purpura educati fuerant, amplexati sunt stercora.

Taxat luxum, et pœnã ostendit.

ו Et maior [reputata] est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomæ, momento euersæ, neq; in deditionem acceptæ.
ז Candidiores erant Nazarei eius niue, lacte nitidiores: rubebant specie præ margaritis, polities eorũ Sapphiro [similis erat.] B
ח Nunc forma eorum nigredine ipsa est obscurior, nõ sunt agniti in plateis, adhæsit cutis eorum ossibus eorum, aret ac riget ut lignum.
ט Melius habuerũt interfecti gladio, q̃ qui fame perierunt, q̃d hi cõtabuerunt ab agri prouentu cõfossi.
י Manus mulierũ natura mitiũ coxerunt natos suos, ut essent eis cibus in calamitosa clade filiæ populi mei.
כ Impleuit DOMINVS furorẽ suũ, effudit æstum nasi sui, & incendit ignem in Zion, qui deuorauit fundamenta eius.
ל Nunq̃ credidissent reges terræ, neque omnes habitatores orbis, q̃d ingressuri essent hostes & inimici per portas Ierusalem.
מ Propter peccata prophetarũ eius, & iniquitates sacerdotũ eius, qui fuderunt in ea sanguinẽ iustorum. C
נ Vacillarunt cæci in plateis, polluti sunt sanguine, ut uestes eorum nõ potuerint contingere.
ס Discedite polluti, clamauerunt ad eos, discedite discedite, nolite tangere, quia euolarunt et incertis uagantur sedibus: dixerũt inter gentes, Non ultra incolent.
פ Vultus DOMINI relegauit eos, nec ultra eos respiciet, [quia] nec ipsi uultus sacerdotum reueriti sunt, aut senum miserti.

Hactenus uerba gentium.

ע Adhuc nobis [integris,] deficiunt

oculi nostri intēti ad uanū auxiliū
nostrum, dum anxie spectamus ad
gentem quæ seruare nequit.

D צ Venati sunt gressus nostros, ne ince
deremus per plateas nostras. Ve-
nit finis noster, impleti sunt dies
nostri, exitus enim noster adest.

ק Velociores fuerunt persequutores
nostri aquilis coeli, in montibus
ipsis persequuti sunt nos, in deser
to insidiati sunt nobis.

ר Spiritus narium nostrorum unctus
DOMINI captus est in retibus
eorū, de q̃ nos dicebamus, In um-
bra eius uiuemus inter gentes.

ש Gaude & lætare filia Edom, quæ
habitas in terra Vz, nā ad te q̃q;
ueniet calix, bibes, & nuda eris.

ת Completa est iniquitas tua ô filia
Zion, nō ultra te ducet in captiui
tatē, sed uisitabit iniquitatē tuam ô
filia Edō, & peccata tua reteget.

ORATIO IEREMIAE.

CAPVT V.

A RECORDARE DOMINE, quid acci-
derit nobis, inspice & contempla
re opprobriū nostrū. Hæreditas nostra
deuoluta est ad alienos, domus nostræ
ad extraneos. Pupilli sumus patre or
bati, & matres nostræ sicut uiduæ. A-
quas nostras pecunia bibimus, ligna
nostra pretio ueniūt. Imminet ceruici
nostro persequutio, lassati sumus, nulla
B requies nobis. Aegyptijs dedimus ma
nus, & Assyrijs, ut pane uesci daretur.
Patres nostri peccauerunt, & nō sunt,
& nos baiulamus iniquitates eorum.
Serui dominati sunt nobis, nec erat qui
de manibus eorum uindicaret. Vitæ
periculo paramus uictū præ siccitate
deserti. Pelles nostræ tanq̃ clibano exu
stæ sunt propter horrorem famis. Op
presserūt mulieres in Zion, atq; uirgi
C nes in ciuitatibus Iuda. Principes ma
nu eorum suspensi sunt, & uultus senū
non sunt reueriti. Adolescentes tule-
runt ut molerent, & pueri in ligno cor
ruerūt. Senes desunt in portis, et apud
organa musica iuuenes eorum. Desijt
gaudium cordis nostri, uersus est in lu
ctum chorus noster. Corona capitis
nostri cecidit: uæ nobis, quia peccaui
mus. Idcirco mœret cor nostrum, ob
hæc hebetes facti sunt oculi nostri, pro
pter montem Zion, qui uastatus est, ut
uulpes in eo [uersentur.] Tu aūt DO D
MINE in æternū permanes, solium q;
tuum per omnia sæcula. Cur perpe-
tuò obliuisceris nostri? cur nos deseris
tanto tempore? Conuerte nos ad te ô
DOMINE, & conuertemur, instaura
dies nostros quemadmodū olim. Quo
niam repulisti nos, & iratus es nobis
iam plus satis.

Ezechiel Propheta.

CAPVT I.

ACTVM est tricesi A
mo anno, in quarto [mē
se,] quinta mensis, ut es
sem inter captiuos iux
ta fluuium Chabor, &
aperirentur coeli, & ui
derem uisiones dei. In quinta inquā
mensis, (ipse est annus quintus, quo
abductus erat Ioiachin rex,) factum est
uerbum DOMINI ad Ezechielem fi-
lium Busi sacerdotē in terra Chaldæo-
rum iuxta fluuium Chabor, factaq; est
super eum ibi manus DOMINI. Et B
uidi, & ecce uentus turbinis ueniens Visio ani-
ab Aquilone, nubes magna, & ignis se malium.
se reciprocans splendens per circuitū,
de medio autē eius tanq̃ species Has-
mal, de medio inquam ignis. De medio
aūt eius similitudo quatuor animaliū,
quorum hic erat aspectus, Similitudo
hominis erat in eis, quaternæ facies,
& quaternæ alæ erant singulis: pedes
eorum pes planus, & planta pedum eo
rum sicut planta pedis uitulini: & scin
tillas euibrabant sicut aspectus chaly-
bis perpoliti. Porrò manus hoīs erāt
sub alis eorum in quatuor quadraturis
eorū, facies eorum, & alæ eorū ad qua
tuor partes eorū erant. Aliud alij iun C
ctū erat alis suis, non uertebantur quū
irent, sed q̃dq; rectā antrorsum incede
bat. Similitudo facierū eorū [hæc e-
rat,] facies hominis, et facies leonis ad
dexterā ipsorū quatuor, facies aūt bo-
uis erat à sinistra ipsorū quatuor, & fa
cies aquilæ quatuor ipsis. Et facies eo
rū et alæ eorū extentæ superne, cuiusli

bet duæ alæ erant iunctę, duabus uero
operiebant corpora sua, quodq; recta
antrorsum ibat, quocunq; animus erat
eundi, illò ibant, nec reflectebant [fa-
D cies] eũdo. Similitudo animaliũ aspe
ctus scilicet eorum instar carbonũ igni
torum ac ardentium, ut aspectus faciũ
erat, discurrẽtiũ inter animalia, ignisq;
splẽdebat, & de igne emicabat fulgur,
animalia uero currebãt & reuerteban
Visio rotarum. tur instar fulgetri. Et quum uidissem
animalia, ecce rota quædam in terra iu
xta animalia ad quadraturam facierũ
ipsorum. Aspectus rotarũ, & factura
earum, sicut aspectus maris, & eadem
similitudo ad quadraturã ipsam: aspe-
ctus earum et factura earũ perinde erat
E ac si rota esset in rota. Quũ incederent,
incedebant ad quadrifidam earum qua
draturam, nec reflectebant quũ incede
rent. Porrò absides earum & altitudo
illarum stupenda erant, canthiq; earum
pleni erant oculis per circuitum qua-
draturæ. Quumq; incederent anima-
lia, incedebant quoq; rotæ iuxta ea: et
quum animalia subueherentur à terra,
subuehebãtur & rotæ. Quocũq; impel
lebat impetus eundi, illuc ibant: & q-
cunq; erat animus eundi, rotę subuehe
bantur è regione ipsorum, quoniã spi-
ritus animalium in rotis quoq; erat.
F Quũ irent [animalia,] ibant & [rotę:]
quum starent, stabant & illę: quum ele
uarentur à terra, eleuabantur & rotæ
pone illa, quoniã spiritus uitalis erat
in rotis. Iam similitudo firmamenti e-
rat super capita animalium, sicut aspe
ctus crystalli admirandæ, expensa su-
per capita eorum superne. Porrò sub
extensione erant alæ eorũ rectæ, quęq;
contingens aliam: singulis rursus binę
erant quibus corpora sua tegerẽt. Au
diui aũt sonitum alarum ipsorum, ut so
nitum ingentium aquarum, & sicut uo
cem omnipotentis, quũ illa incederẽt,
uocem loquelæ tanq̃ uocem castrorũ:
quum uero starent, remittebant alas
G suas. Quumq; illa starent & remitte-
rent alas suas, facta est uox supra ex-
tensionem quæ erat super capita eorũ.
Visio imaginis & throni. Supra extensionem aũt quæ erat super
caput eorum species ueluti lapidis sap
phirini, effigies scilicet solij, supra effi
giem solij, erat forma tanq̃ hominis su
per ipsum superne. Et uidi ueluti for-
mam Hasmal quemadmodũ aspectum
ignis intra illam per circuitum ab aspe
ctu lumborũ eius & supra, & ab aspe-
ctu lumborũ eius & infra, uidi sicut ui
sionem ignis, habebatq; splendorẽ per
circuitũ. Sicut forma arcus qui fit in
nube in die pluuiæ, sic erat aspectus
splẽdoris per circuitũ: & hic erat aspe
ctus & imago glorię DOMINI. Et ui
dẽs cecidi super faciem meã, audiuiq;
uocem loquentem. CA. II.

TVm dixit ad me, Fili hominis sta su A
per pedes tuos, & loquar tecum.
Et uenit in me spiritus postq̃ loquu-
tus est ad me, statuitq; me super pedes
meos, & audiui loquentem mihi. Di
xitq; ad me, Fili hominis mitto te ad fi
lios Israel, ad gentes rebelles quæ con
tra me rebellarunt: ipsi & patres eorũ
perfide mecum egerunt usq; in hunc
ipsum diem. Filij sunt dura facie, & B
pertinaci corde, ego te mitto ad eos, di
cesq; eis, Sic ait DOMINVS deus,
Siue audiant ipsi, siue minus, quia do-
mus rebellis sunt, ut sciant q; propheta
fuerit in medio eorum. Et tu fili homi
nis ne timeas eos, neq; à uerbis eorum
formides, quia cõtentiosi & spinosi te
cum sunt, & cum scorpionibus tu ha-
bitas: à sermonibus eorum ne metuas, C
& à facie eorum ne terrearis, quia do-
mus rebellis sunt. Loqueris aũt uerba
mea ad eos, siue audiant siue minus, q̃-
niam rebelles sunt. Et tu fili hominis
audi ea quæ ego loquor ad te, ne sis re
bellis sicut domus illa cõtumax, aperi
os tuũ, & comede quæ ego do tibi. Et D
quum uiderem, ecce manus missa est
ad me, et ecce in ea complicatus liber,
quem coram me expandit, eratq; scri-
ptus ante & retro: scripta inquam in
eo lamẽtationes, gemitus & planctus.
CAP. III.

DIxit aũt ad me, Fili hominis quid- A
quid inueneris comede, comede
uolumen istud, & uade, loquere ad do
mũ Israelis. Aperui igitur os meum,
& cibauit me isto uolumine. Dixitq;
ad me, Fili hominis uenter tuus come-
det, & implebis hoc uolumine, q̃d ego
prębeo tibi, uiscera tua. Comedi itaq;,
et factum est in ore meo perinde ac mel
dulce. Et dixit ad me, Fili hominis
uade,

uade, ingredere ad domum Israelis, & loquere sermões meos inter eos. Quoniam tu non mitteris ad populum profundi labij aut grauis linguæ, ad domum Israelis: non inquam ad popu-
B los multos profundi labij aut grauis linguæ, quorũ uerba tu nõ intelligas: (omnino si misissem te ad eos, ipsi audissent,) at domus Israelis nolunt audire te, quia me nolũt audire, eo ꝙ uniuersa domus Israelis sint robusta fronte & duro corde. En reddidi faciem tuam fortem contra facies eorum, & frontem tuam fortem contra frontẽ eorum. Sicut adamantẽ, qui silice durior est, reddidi frontem tuam: ne igitur timeas eos, neq; terrearis à conspectu eorum, quia domus cõtumax sunt. Et
C dixit ad me, Fili hominis omnia uerba mea quæ loquar ad te excipe in cor tuũ, & audi auribus tuis, & uade atq; ingredere ad captiuos, ad filios populi tui, loquere ad eos, et dic eis, Sic ait DOMINVS deus, siue audiant, siue minus. Et sustulit me spiritus, & audiui post me uocem strepitus magni, Benedicta gloria DOMINI de loco suo. Sed & strepitũ alarũ animalium sese mutuo contingentium, simulq; stridorem rotarũ à regione eorũ: in sum-
D ma, sonitũ commotionis magnæ. Hic iterũ sustulit me spiritus rapuitq; me, ut irem amarus in indignatione spiritus mei, & manus DOMINI apprehẽdit me. Veni itaq; ad captiuos (aceruum nouarũ frugum) sedentes iuxta fluuium Chabor, & ubi ipsi sedebant, sedi ego quoq; isthic inter eos septem diebus desolatus. Et exactis septẽ diebus, factus est sermo DOMINI ad me
Infra 33.b in hunc modũ, Fili hominis speculatorem constitui te domui Israelis, audies igitur uerbũ ex ore meo, & diserte monebis eos ex me: quum dixero ego impio, Certissime morieris, atq; tu non monueris eum diserte, neq; loquutus fueris diserte, dehortando impiũ à uia sua impia, ut uiuat, ille quidẽ impius morietur in iniquitate sua, sanguinem
E uero eius de manu tua requirã. Quod si tu diserte monueris impium, nec ille conuersus fuerit ab impietate sua, & à uia sua impia, peribit is in sua iniquitate, tuq; animam tuam liberasti. Quũ iustus auerterit sese à iustitia sua, & fecerit iniquitatẽ, posueroq; offendiculũ corã ipso unde ille moriatur, tu uero nõ monueris eum, morietur quidem ille in peccato suo, & iustitiarum eius quas fecit nulla erit recordatio, sed sanguinem eius de manu tua requiram. Quod si diserte monueris iustũ, ut non peccet iustus, & is non peccauerit, certissime uiuet, quia præmonitus est, & tu liberasti animã tuam. Fa- F
cta est autẽ isthic super me manus DOMINI, & dixit ad me, Surge & egredere in campũ, & loquar ibi tecũ. Surrexi itaq; & exiui in campũ, & en ibi stans gloria DOMINI, quemadmodum gloria quam uiderã ad fluuium Chabor, tum cecidi in faciem meam.
Venit autem in me spiritus, collocauitq; me in pedes meos, locutusq; me- Supra 1.a
cum dixit ad me, Ingredere, & includere in medio domus tuæ, Et tu fili hominis, ecce inijcient tibi funes, ut te illis ligẽt, nõ ergo egredieris inter eos.
Ad hęc linguam tuam adhærescere fa- G
ciam ad palatũ tuum, ut obmutescas, & non sis eis uir qui eos redarguat, quoniam domus cõtumax sunt. Cum autem ego tecum loquutus fuero, aperiam os tuum, & dices ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Qui audit, audiat: & qui cessat, cesset, quia domus contumax sunt.

CAP. IIII.

TV uero fili hominis accipe tibi la- A
terem, & pone eum ante te, & insculpe super eum urbem Ierusalem, pone deinde obsidionem contra eam, extrue aduersus eam propugnaculum, et affunde ei aggerem, castra pone cõtra eam, & pone contra eam per circuitũ arietes. Cape tibi deinde sartaginẽ ferream, poneq; eam murum ferreum inter te & inter ciuitatem, & dirige faciem tuam contra eam, eritq; obsessa, & oppugnabis eam. Signũ hoc est domui Israelis. Et tu cubato super latus tuum sinistrum, & pone iniquitatẽ domus Israelis super ipsum, numero dierum quibus cubas super ipsum, & feres iniquitatem eorũ. Ego enim dedi B
tibi annos iniquitatis eorum iuxta numerum dierũ trecentos & nonaginta dies, feresq; iniquitatem domus Israelis. Vbi uero expleueris illos, cuba- Num.14.f

bis super latus tuum dexterum secundo, & feres iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus, diem pro anno, diem inquã pro anno dedi illud tibi. Et diriges faciem tuam uersus obsidionem Ierusalem, & brachiũ tuum erit exertum, prophetabisq; contra eam. Ecce inieci tibi funes, ne uertaris de latere tuo in latus tuum, donec compleas tu dies obsidionũ tuarum. Et sume tibi triticũ, hordeum, fabã & lentẽ, milium & uiciam, & pone illa in uase uno, ut facias tibi panẽ ex eis, pro numero dierum quibus tu cubabis super latus tuũ, quem edas trecentis illis & nonaginta diebus. Porrò cibus tuus quem comedes in pondere, uiginti siclorum sit in diem, à tempore usq; in tempus comedes illũ. Aquam quoq; in mensura bibes, sextã nempe partem Hin, & bibes à tempore in tempus. Et placentã hordeaceam comedes, quam uidentibus illis coquas in stercoribus excrementi humani. Dixit autem DOMINVS, Sic comedent filij Israel panem suum immundũ inter gentes inter quas ego propellam eos. Et dixi, Ah DOMINE deus, ecce anima nunq; est polluta, morticinũ aut discerptum nõ comedi à iuuentute mea usq; nũc, & non ingressa est caro corrupta in os meum. Et dixit ad me, Ecce dedi tibi fimum boum loco stercoris humani, cum quo coquas panem tuum. Dixitq; ad me, Fili hominis, Ecce ego confringo baculũ panis in Ierusalem, & comedent panem in pondere & solicitudine, & aquas in mensura & stupore bibent. Propterea deficient pane & aqua, & uastabuntur uir & frater eius, & contabescent in iniquitatibus suis.

C

D

Infra 5.d & 14.d

CAP. V.

A

ET tu fili hominis sume tibi gladiũ acutũ, nouaculam tonsorũ hanc sume tibi, & traduc [eam] per caput tuum, & per barbã tuam. Deinde cape tibi lances libræ, & partire pilos, tertiã partem igni combures in media urbe, postq; impleti fuerint dies obsidionis. Tertiã deinde partem accipe, & conscides gladio circunquaq;, tertiam partem dispergas ad uentũ, post hos distringã gladium. Et accipias inde exiguum numerũ, quæ in alas tuas constringas. Rursus tolles ex his quæ in mediũ ignis abijcias, eaq; igne combures, ex his ignis exibit contra omnem domũ Israelis. Sic dixit DOMINVS deus, Ista est Ierusalem, inter gentes posui eam, & in circuitu eius terras. Cõmutauit iudicia mea in impietatem plus q; gentes, & statuta mea plus q; nationes quæ circa eam sunt, quoniam iudicia mea repudiarunt, & statuta mea, nec ambularunt in eis. Idcirco sic dicit DOMINVS deus [Israelis,] Quandoquidẽ turbulentiores estis gentibus quæ circum uos sunt, inq; statutis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, quin secundum iudicia gentiũ quę circũ uos sunt non fecistis. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce me tibi, ego inquam edã in medio tui iudicia in oculis gentium, faciam inquã in te quod non feci, & quod porrò nunq; sum facturus, idq; propter omnes abominationes tuas. Siquidẽ patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres suos, & edã in te iudicia & omnes reliquias tuas dispergam in omnẽ uentum. Idcirco uiuo ego, dicit DOMINVS deus, Si non propter sanctuariũ meum, quod polluisti omnibus abominationibus tuis & cunctis execrationibus tuis, ego quoq; succidã, nec parcet oculus meus, neq; ego miserebor. Tertia pars tui peste morietur, fameq; consummẽtur in te: tertia aũt pars gladio cadent circũ te: tertiã deinde partem dispergam ad omnem uentum, distringamq; gladiũ post eos. Et cõsummabitur furor meus, & requiescere faciam exæstuationem meam in eos, & consolationem accipiã, & cognoscẽt q; ego DOMINVS loquutus sim in indignatione mea, quũ perfecero furorem meum in eis. Et reddam te desolatam, ut [sis] opprobrium inter gentes quæ circũ te sunt, in conspectu omnis prætereuntis. Erisq; opprobrio & blasphemiæ, castigationi & stupori gentibus quæ circum te sunt, quũ edidero in te iudicia in furore, in exæstuatione, & in increpationibus æstus, ego DOMINVS loquutus sum. Quũ misero sagittas famis malas in eos, quæ sunt ad uastandũ, et quas ego immissurus

Causa iræ diuinæ.

B

Amplificat scelus per comparationem.

C

D

rus sum ut perdam uos, & famem adij
ciam super uos, & confringã in uobis
Supra 4.d baculũ panis. † Mittam præterea su-
Infra 14.d per uos malũ, & bestias malas quę te
orbabunt, & pestẽ, sed & sanguis tran
sibit per te, atq; gladium adducã con-
tra te: ego DOMINVS loquutus
sum. CAP. VI.

A FActus est sermo DOMINI ad me,
Prosopo- dicens, Fili hominis, pone faciem
pœia. tuam uersus montes Israelis, & pro-
Infra 36.a pheta contra eos, dicesq;, Montes Is-
raelis audite uerbum DOMINI dei,
sic dicit DOMINVS deus mõtibus
& collibus, torrentibus & uallibus,
Ecce ego, ego inquam adduco contra
uos gladium, & perdã excelsa uestra,
& deuastabuntur altaria uestra, con-
fringentur idola uestra, & prosternam
uulneratos uestros ante idola uestra,
& dabo corpora filiorũ Israelis corã
idolis suis, disijciamq; ossa uestra cir-
B cunquaq; iuxta altaria uestra. In cun-
ctis habitationibus uestris uastabun-
tur ciuitates, & excelsa desolabũtur,
ut & aræ uestræ uastentur, ac culpam
luant, confringãtur & aboleantur ido
la uestra, & succidãtur imagines ue-
stræ, deleãturq; opera uestra. Et cadet
saucius in medio uestri, & scietis ꝙ e-
go sum DOMINVS. Reliquos tamẽ
faciã aliquos, ut sint uobis qui euadãt
gladiũ inter gentes, quũ disiecti fueri-
tis ad terras. Recordabũturq; mei qui
ẽ uobis euaserint, inter gentes apud
quas captiui tenentur, ꝙ fractus fue-
rim ob cor illorũ meretricium, ꝙ à me
defecit perfide, ob oculos eorũ mere-
C tricios scortantes post idola sua. Hiq;
[pudore &] mœstitia adficiẽtur in fa
ciebus suis propter mala quæ designa
runt in cunctis abominationibus suis.
Et cognoscent ꝙ ego sum DOMINVS,
ꝙ non inuanũ loquutus sim, ut addu-
cerem super eos calamitatẽ hanc. Sic
dicit DOMINVS deus, Percute ma-
nu tua, & cõcute pede tuo, & dic, Ah
super om̃es abominationes malas do
mus Israelis, qui cadent gladio, fame
& peste. Qui longe abest, peste morie-
tur: qui prope, gladio cadet: relictus
aũt & obsessus, fame morietur, cõple-
boq; furorem meũ in eis. Et cognosce
D tis ꝙ ego sum DOMINVS, quũ fue-
rint uulnerati eorum in medio idolo-
rum suorũ per circuitum altarium eo
rum, in omni colle excelso, & in omni
bus uerticibus montium, & sub omni
arbore frondosa, & sub omni quer-
cu condensa, & in loco ubi suffitum
fecerunt omnibus idolis suis odore
suaueolenti. Extendã enim manũ meã
super eos, & ponam terrã in desolatio
nem & stuporẽ, à deserto usq; in Dib-
lath, in cunctis habitationibus eorũ, ut
sciãt ꝙ ego sum DOMINVS. VII.

FActus est sermo DOMINI ad me A
in hũc modũ, Et tu fili hominis, sic
dicit DOMINVS deus, Terræ Israe
liticæ finis, uenit finis super quatuor
plagas terræ. Nũc finis super te, &
mittã iram meam in te, & iudicabo te
iuxta uias tuas, daboq; super te om-
nes abominationes tuas. Et non par-
cet tibi oculus meus, neq; miserebor,
sed uias tuas dabo super te, & abomi
nationes tuæ erũt in medio tui, & scie
tis ꝙ ego DOMINVS. Sic dicit DO B
MINVS deus, En calamitas calami-
tatẽ excipit, finis adest, uenit finis, ex-
citatus est super te, ecce uenit, uenit in
quam corona super te, ò habitator ter
ræ, uenit tempus, [&] prope est dies
tumultus, & non [erit] clamor mon-
tium. Nunc prope est [ut] effundã fu
rorem meũ in te, & cõplebo iram meã
in te, atq; iudicabo te secundum uias
tuas, daboq; super te omnes abomina
tiões tuas. Et nõ parcet oculus meus, C
neq; miserebor, sed dabo tibi secũdum
uias tuas, & abominationes tuę erunt
in medio tui, scietisq; ꝙ ego sum DO
MINVS percutiens. Ecce dies, ecce
uenit, exiuit corona, floruit baculus,
germinauit cõfidentia. Violẽtia excre-
uit in baculũ impietatis, nullus ex eis,
nihil ex opulentia eorũ, nihil de strepi
tu eorũ, nec erit luctus in eis. Venit tẽ-
pus, accessit dies, ut emẽs nõ lętetur,
nec uendens contristetur, quoniam fu
ror est super omnem opulentiam eius.
Siquidem uendens ad rem uenditam D
non redibit, etiamsi adhuc uiui super-
essent. Quoniam uisio super omnẽ opu
lentiã eius non reuertetur, nec quisq;
uitam suam in iniquitate sua robora-
bit. Classicum canent præparando o-
mnia, nec erit qui ad prælium eat,

quia ira mea super omnem multitudi
nem eius. Foris gladius, pestis atq; fa
mes intus: qui in agro est, gladio inte
ribit: & qui in ciuitate, hunc deuora-
bit fames & pestis. Qui reliqui facti
fuerint ex eis euadentes scilicet, erunt
E in montibus sicut colūbę conuallium,
omnes frementes quisq; in iniquitate
sua. Omnes manus remittent, & om-
nia genua difluent ut aquæ. Accingēt
Esa.15.a *saccos, & operiet eos terror: omnes
Iere.48.f uultus pudefient, & in omnibus capi-
Prou.11.a tibus erit caluitium. Argentū suum in
Soph.1.d plateas abijcient, & aurum eorum in
Eccli 5.c disiectionē erit: argentū eorum & au-
rum eorum nō poterit eos liberare in
die furoris DOMINI: animam suam
non satiabunt, neq; uiscera sua imple
bunt, eo ꝙ offendiculū iniquitatis suæ
F fuit. Et pulchritudinem ornamenti sui
ad superbiam conuertit, & fecerūt ex
eo imagines abominatiōis suæ & ido
la sua, idcirco dedi eis illud in disie-
ctionem. Tradidi ipsum in manū alie-
norum ut diriperent, & impijs terræ
in spolium, qui ipsum prophanabunt.
Auertam quoq; faciem meam ab eis,
& uiolabunt arcanū meum, ingredien
tur in illud grassatores, & contamina
bunt ipsum. Fac conclusionem, quia
terra plena est iudicio sanguinum, &
G ciuitas plena est uiolentia. Adducam
ergo pastores gentiū, qui occupabunt
domos eorum, & efficiam ut cesset su
perbia potentū, & prophanabūtur sa
cella eorum. Excidiū uenit, & quęrēt
pacem, & non erit. Calamitas alia su
per aliam ueniet, & erit rumor super
rumorem. Et inquirent uisionem à pro
pheta, & lex peribit à sacerdote, atq;
consilium à senioribus. Rex mœrore
se conficiet, princeps induet desolatiō
nem, & manus populi terræ contur-
babuntur. Iuxta uias eorum faciā eis,
& secundum iudicia eorum iudicabo
eos, ut cognoscāt ꝙ ego sum DOMI
NVS.

CAP. VIII.

A FActum est aūt in anno sexto, sexto
[mense,] in quinta mensis, ut sede
rem in domo mea, & seniores Iuda se-
derent coram me, caderetq; ibidem su
per me manus DOMINI dei. Et ui-
di, & ecce similitudo ueluti ignis, ab
aspectu lumborū eius & infra ignis, à
lumbis autem eius supraq; tanquam
aspectus splēdoris sicut aspectus Has-
mal. Et extendit formā manus, & ac-
cepit ✝me cincinno capitis mei, & tu Dan.15.e
lit me spiritus inter terrā, & inter cœ- B
lum, duxitq; me Hierosolymam in ui-
sionibus dei, ad ostium portæ interio-
ris quæ respicit ad Aquilonē, ubi erat
collocatum simulachrū zelum prouo-
cantis. Et ecce ibi gloria dei Israelis
iuxta uisionem quam uiderā in plani-
tie. Et dixit ad me, Fili hominis, attol-
le quæso oculos tuos uersus Aquilo-
nem: & leuaui oculos meos uersus C
Aquilonem, & ecce ab Aquilone iux
ta portam aræ erat simulachrum illud
æmulationis in introitu. Et dixit ad
me, Fili hominis, an non uides tu quid
illi faciant? abominationes magnas
quas hic facit domus Israel, ut ego lon
gius recedam à sanctuario meo? Sed
uerte [te,] adhuc uidebis abominatio
nes maiores. Duxit itaq; me ad ostiū
atrij, & uidi, & ecce foramen quoddā
in pariete. Et dixit ad me, Fili homi- D
ni, fode obsecro parietem: & perfora-
ui, & ecce ostium quoddam. Tum di-
xit ad me, Ingredere, & uide abomina
tiones malas quas illi hic faciunt. In-
gressus igitur uidi, & ecce forma om-
nium reptiliū & iumentorum abomi-
nandorū, atq; uniuersa idola domus
Israel sculpta in pariete circunquaq;.
Et septuaginta uiri seniores domus Is
raelis, & Iaazanias filius Saphan sta
bat in medio eorum qui stabāt coram
illis: quisq; habebat acerram suam in E
manu sua, & uapor nebulæ suffitus
ascendebat. Et dixit ad me, Vidisti fili
hominis quę seniores domus Israelis
designent in tenebris, quisq; in pene-
tralibus suæ imaginationis? quia di-
cunt, DOMINVS non uidet nos, de
reliquit DOMINVS terrā. Et dixit
ad me, Conuerte [te,] & uidebis ad-
huc maiores abominationes quas ipsi
designant. Et introduxit me ad ostium
portæ domus DOMINI quæ est ad
Aquilonem, & ecce sedebant ibi mu- F
lieres plangentes Thamus. Et dixit
ad me, Vidistíne fili hominis? adhuc
te uertas, uidebis abominationes ma-
iores ꝗ̃ has. Et introduxit me in atriū
domus DOMINI interius, & ecce

iuxta ostium templi DOMINI inter uestibulum & inter altare [erant] fer me uiginti quinque uiri, quorum dorsa [uersa erant] ad templum domini, facies uero eorum ad Orientem, & hi
G adorabant ad ortum solis. Et dixit ad
Amplificatio sceleris. me, An non uidisti fili hominis? Num leue est domui Iuda designare abominationes quas hoc in loco faciunt? quandoquidē terram impleuerunt uiolentia, & denuo huc redeunt ut me ad iracundiam prouocent, & ecce adhibent ramū naribus suis. Et ego quoque in exæstuatione [mea] agam, non parcet oculus meus, neque miserebor: & quum clamauerint uoce magna ad aures meas, non exaudiam eos. IX.

A ET clamauit in auribus meis uoce magna, dicens, Appropinquate q estis constituti p̄sides urbis, & quisque arma quibus uastet, manu sua habeat. Et ecce sex uiri uenerunt de uia portę superioris quæ respicit Aquilonē, & quisque habebat arma quibus dissiparet in manu sua: deinde erat uir unus in medio eorū indutus lineis, & atramentarium scriptorium [hærebat] ad lumbos eius: hi ingredientes steterunt iuxta altare æneū. Et gloria dei Israelis sublata erat à Cherub super quem
B fuerat, ad limen ædis, & clamauit ad uirum illum qui erat indutus lineis, et qui atramentarium scriptoriū habebat ad lūbos suos. Et dixit DOMINVS ad eum, Transi per mediam urbem &
Apoc.7.a per Ierusalem, & signato Taf in frontibus uirorum gementiū & dolentium propter uniuersas abominationes factas in medio eius. Et ad illos dixit in auribus meis, Trāsite in ciuitate post istum, & percutite: non parcat oculus uester, neque misereamini, senem, iuuenem, uirginem, pubem & mulieres trucidetis ad internetionem: super quen-
C cunque uero Taf fuerit, ad hunc ne accesseritis: Incipite autem à sanctuario meo. Inceperunt ergo à uiris senioribus qui erant ante ædem. Et dixit ad eos, Contaminate ædem, & implete atria interfectis. Exite: & exierunt, et percusserunt in ciuitate. Et factum est quum illi percuterēt, ut ego superstes manerem, caderemque in faciem meam, clamansque dicerem, Ah DOMINE deus, num tu perdes uniuersas reliquias Israelis, dum effundis furorem tuum super Ierusalem? Et dixit ad me, D
Iniquitas domus Israelis & Iuda supra modū magna est, impletaque est terra sanguinibus, & ciuitas plena est de fectione, quia dixerunt, Reliquit DOMINVS terrā, & DOMINVS non uidet. Quapropter etiam ego non miserebor, neque parcet oculus meus, sed uiam eorum rependā in caput eorum. Et ecce uir ille q indutus erat lineis, quique habebat atramentarium in lumbis suis respondit uerbum, dicens, Feci sicut præcepisti. CAP. X.

ET uidi, & ecce in extensione quæ A
erat super caput Cherubim tanquam Exod.24.
lapis sapphiri, & ueluti aspectus similitudinis solij apparētis super eos. Et dixit ad uirum lineis indutum, dixit inquam, Ingredere intra rotā ad Cherub, & imple uolas tuas prunis de medio Cherubim, et sparge super urbem, & ingressus me uidente. Cherubim autem stabant à dextris ædis, dum ingrederetur uir iste, & nubes impleuit atriū interius. Et sublata est gloria DOMINI ab ipso Cherub ad limen ędis, & repleta est domus nube, & atrium plenum fuit splendore gloriæ DOMINI. Et sonitus alarum Cherubim auditus est usque ad atrium exterius quasi uox dei omnipotentis dum loquitur. Et factum est quum ipse pręcepisset ui B
ro qui erat indutus lineis, & diceret, Accipe ignem intra rotam intra Cherubim, ut ueniret & staret iuxta rotā. Tum misit Cherub manū suam de medio Cherubim, ad ignem qui erat inter Cherubim, & tollens posuit in uolas illius qui erat indutus lineis, qui accipiens exiuit. Et uisa est in Cherubim similitudo manus hominis sub alis eorum. Et uidi, & ecce quatuor rotæ iuxta Cherubim, rota una iuxta Cherub unum, & rursus rota una iuxta Cherub unum, & aspectus rotarum fuit instar aspectus lapidis Tharsis. Porrò aspectus eadem similitudo quatuor ipsis, ac si esset rota in rota. Cūque irent, ad quatuor quadraturas suas ibant: non reflectebant eundo, sed ad locum quem respiciebat caput, post illud ibant, neque reflectebant dum irent.

C Et omnis caro eorum, & tergum eorum, & manus eorum, & alæ eorum, atq; rotæ plenæ erant oculis circunquaq; ad quadraturas ipsorũ rotarũ ipsarũ. Porrò rotas ipsas uocauit Gilgal in auribus meis. Erantq; singulis quaternæ facies, facies una erat facies Cherub, facies secunda facies hominis, tertia facies leonis, et quarta aquilæ. Et eleuati sunt Cherubim, hoc idẽ animal quod uideram iuxta fluuium Chabor. Quũ incederent Cherubim, ibant iuxta eos & rotæ: & quũ Cherubim eleuarent alas suas in altum de terra, nõ reuertebãtur rotæ etiam ipsę quæ prope illos. Quum starent illi, hæ constiterunt: & quum eleuarẽtur illi, eleuabantur & ipsæ: erat enim in eis

Infra 1.c

D spiritus animalis. Et exiuit gloria DOMINI à limine domus, & constitit super Cherubim. Et leuantes Cherubim alas suas, eleuati sunt de terra coram oculis meis: & dum egrederentur erant rotæ iuxta eos, steteruntq; ad ostium portæ domus DOMINI orientalis, & gloria dei Israelis erat super eis desuper. Hoc idẽ animal est quod uideram sub deo Israelis ad fluuium Chabor. Et cognoui quod Cherubim essent. Quaternæ facies singulis, & quaternæ alæ singulis, atq; similitudo manuum hominis sub alis eorum. Similitudo autem uultus eorũ sunt uultus illi quos uideram ad fluuium Chabor: aspectus eorum & ipsi, quisq; ibant recta antrorsum.

Supra 1.a

CAP. XI.

A SVstulit autem me spiritus, & introduxit me ad portam orientalem domus DOMINI, quæ respicit ortum, & ecce erãt in introitu portæ uiginti quinq; uiri, inter quos uidi Iasaniam filiũ Asur, & Palatiam filiũ Benaiæ, principes populi. Et dixit ad me, Fili hominis, isti sunt uiri qui cogitãt prauitatem, & moliuntur consilium prauum in hac ciuitate. Dicũt enim, Non est prope, ædificandæ domus, hæc est olla, & nos caro. Idcirco uaticinare contra eos, uaticinare fili hominis. Et cecidit super me spiritus DOMINI, & dixit ad me, Dic, Sic ait DOMI-

B NVS, Sic quidẽ dixistis, ô domus Israel, ac affectiones animi uestri ego noui: multiplicastis interfectos uestros in urbe ista, quin plateas eius impleestis interfectis. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Interfecti uestri quos posuistis in medio eius, hi caro sunt, & ipsa olla est, uos aũt educam de medio eius. Gladiũ timuistis, gladiũ inducã super uos, dicit DOMINVS deus. Et educã uos ex ea, & tradam uos in manũ alienorũ, & iure uobiscũ agam. Gladio cadetis, ad limitẽ Israelis iudicabo uos, ut cognoscatis quod ego sum DOMINVS. Hæc uobis non erit olla, nec uos eritis intra eam, ut caro ad limitem Israelis iudicabo uos, ut sciatis quod ego DOMINVS, quod in institutis meis nõ ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed secundum morem gentium quæ circũ uos sunt, fecistis. Fa-

C ctum est autem quũ prophetarẽ, ut Palatias filius Benaiæ moreretur, tum cecidi in faciem meam, & clamaui uoce magna, dicẽs, Ah DOMINE deus, num tu consummationem facies reliquiarum Israelis? Factusq; est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, fratres tui, fratres inquam tui, uiri qui iure propinquitatis tibi [iuncti sunt,] & omnis domus Israelis uniuersa ea, ad quos dixerunt habitatores Ierusalem, Discesserunt procul à DOMINO, hæc terra nobis, ut eam occupemus, data est. Idcirco dic, Sic dicit DOMINVS deus, Etiamsi eos procul abegerim in gentes, etiamsi dispersesim eos in terras ad quas uenerunt, fui tamen eis paululũ ad sanctuarium, in nationibus ad quas uenerunt. Propterea dic, Sic ait DOMINVS deus, Ego congregabo uos de populis, & colligã uos de terris in quas dispersi estis, & dabo uobis terrã Israelis. Et

Iam post minas læta q̃dam promittit pijs, quę partim sub Nehemia p̃stita sunt, plenissime in regno Messiæ.

D uenient illuc, & tollent omnia idola eius, & omes abominationes eius ex ea. Dabo quoq; eis cor unũ, & spiritũ nouũ dabo in uisceribus eorũ: auferã cor lapideũ de carne eorũ, & tribuam eis cor carneũ, ut ambulẽt in institutis meis, & custodiant iudicia mea, faciantq; ea, & erũt mihi populus, ego uero ero eorũ deus. Quod si q̃rundã cor aut corda spurcitias suas & abominationes suas sectari perrexerint, rependam uiã eorũ in caput eorũ, dicit DOMINVS deus. Eleuarũt itaq; Cherubim

Ier. 13. f
Infra 36. f
Consolatio & promissio ad fideles ptinet, interim infideles nõ carebunt sua pœna, ut nemo insolescat aut securus uiuat.

bim alas suas, & rotæ è regione ipsorum, & gloria dei Israelis super eos superne. Ascēditq; gloria DOMINI de medio urbis, & stetit super montē qui est ad Orientē ciuitati. Et spiritus sustulit me, atq; introduxit me in Chaldæam per uisionē in spiritu dei ad captiuos, recessitq; à me uisio quam uideram. Et loquutus sum ad captiuos omnes sermones DOMINI, quos ostenderat mihi.

CAP. XII.

A FActus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, tu habitas in medio domus rebellis, qui oculos habent ad uidendũ, & non uident: aures habent ad audiendũ, sed non audiunt, quia domus rebellis sunt. Et tu fili hominis fac tibi instrumenta migrātibus adcōmoda, & migra in die corā oculis eorũ, migrabis de loco tuo ad locũ aliũ uidentibus illis, si fortè uideant, quia domus rebellis est. Et efferes instrumenta tua ut uasa ad trāsmigrationem parata, idq; interdiu corā oculis
B eorũ, & tu egredieris sub uesperā coram oculis eorũ, ut solent egredi qui aliò emigrant. Ante oculos eorũ perfode tibi parietem, & effer per ipsum, & uidentibus ipsis baiula super humerum, & effer in caligine, facie tua obtecta, nec terrā aspicias, quoniā dedi te portentũ domui Israelis. Feci ergo sic quēadmodũ iussus fuerā, nā instrumēta mea ut solent qui emigrāt interdiu exportaui, sub uesperā aũt manu mihi foramē in pariete effodi, atq; baiulaui super humerũ in caligine ipsis cernen-
C tibus. Et factus est sermo DOMINI ad me mane, dicens, Fili hominis, an non dixerunt ad te domus Israelis, domus rebellis, q̃d tu facis? Dic ergo ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Onus istud principis est qui est in Ierusalem, atq; totius domus Israelis qui sunt in medio eorum. Dic, Ego portentũ uestrum, sicut feci, sic fiet eis: transmigrabunt & in captiuitatē abibũt, & princeps qui est in medio eorũ, super humerum baiulabit in caligine, & egredietur per parietem quem perfoderũt, ut
D efferrēt per eum, faciem suam operiet,
Infra 17.f & 32.a ne oculo suo terrā aspiciat. At ego expandam super eum rete meum, inq; sagena mea capietur, ducamq; eum Babylonem in terram Chaldæorũ, quam tamen non uidebit, & ibi morietur. Et omnes per circuitũ qui ei auxilio fuerunt, omnesq; copias eius dispergā in omnem uentũ, & gladium distringam post eos, & sciēt q́ ego DOMINVS, dum dissipauero eos inter gētes, & disperserim eos in terras. Porrò reliq̃s faciam ex eis paucos uiros, à gladio, fame, peste, ut enarrent omnes abominationes suas inter gentes, ad quas ueniēt, & sciant quia ego DOMINVS. Et factus est sermo DOMINI ad me, E
dicens, Fili hominis, panem tuum in cōmotione edes, & aquas tuas cũ fremitu et formidine bibes, dicesq; ad populum terræ, Sic dicit DOMINVS deus de habitatoribus Ierusalē, & de terra Israelis, Panē suum in formidine comedent, & aquam suam in uastatione bibent, eo q́ terra eius redigatur in solitudinem, ne ultra plena sit, propter uiolentiā omniũ habitantiũ in ea. Ciuitates habitatæ desolabuntur, & terra uasta erit, ut sciatis q́ ego sum DOMINVS. Iterũ factus est sermo DO- F
MINI ad me, Fili hominis, Quid sibi uult hoc ꝓuerbiũ quod inter uos uertitur in terra Israelis? quũ dicitis, Protrahũtur dies, & peribit omnis uisio. Propterea dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Efficiam ut cesset prouerbiũ istud, ut ultra non utentur eo in Israele, quin potius loquere ad eos, Imminent dies illi, & quidquid præuiderunt [prophetæ.] Vltra enim non erit omnis uisio uana, & diuinatio blanda in medio domus Israelis. Quoniā ego G
DOMINVS loquar, & quodcunq; loquar, efficiam: non differetur ultra, quin in diebus uestris, ô domus rebellis, loquar uerbũ, & perficiā illud, dicit DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, ecce qui sunt de domo Israelis, dicunt, Visio quā ille uidet in dies multos atq; in tempora longa, prophetat eam. Idcirco dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Nequaq; differentur omnia uerba mea, sed uerbum quod loquar fiet, dicit DOMINVS deus.

CAP. XIII.

ET factus est ad me sermo DOMINI in hunc modũ, Fili hominis, ua- A

ticinare contra prophetas Israelis, qui prophetant, & dic ad eos qui ex corde suo prophetant, Audite uerbũ DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus, Væ prophetis stultis, qui eunt post spiritum suum, quum nihil uiderint. Tanquam uulpes in desertis facti sunt prophetæ tui, ô Israel, non ascendistis in rupturas, neq; sepiuistis sepem pro domo Israelis, ut staretis in prælio in die DOMINI. Viderũt uanitatem, & diuinationem mendacem, dicentes, DOMINVS dixit, quum DOMINVS non miserit eos, sperantq; uerbum ratum fore. An non uisionem uanam uidistis, & diuinationem mendacem dixistis, & dixistis, Dicit DOMINVS, quum ego non dixerim? Propterea sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem uanitatẽ loquuti estis, & uidistis mendacium, idcirco ecce ego contra

Crebra personæ mutatio.

B uos, dicit DOMINVS deus, & erit manus mea contra prophetas qui uident uana, & diuinãt mendacia, in arcano populi mei non erunt, & in albo domus Israelis non scribentur, neq; uenient ad terrã Israelis, & scietis quia ego DOMINVS deus. Iam ob id q̃d seduxerunt populum meum, dicentes, Pax, quum non sit pax: & ipse ædificat parietem, ipsi uero crustam inutilem oblinunt. Dic ad eos qui inutili crusta oblinunt, ꝙ casurus sit, Erit imber inundans, & uos lapidibus grandinis cadetis, & uentus procellæ disrumpet. Et ecce muro cadente, an non dicetur ad uos, Vbi est tectoriũ quod obduxistis? Propterea sic dicit DOMINVS deus, Ego efficiam ut uẽtus procellosus irrumpat in furore meo, et sit imber inundans in ira mea, & lapides grãdinis in calore meo ad perdendum. Ego euertã parietem quem uos

C crusta inutili incrustastis, & adfligam eum ad terram, & retegetur fundamentum eius, & cadet, & uos conficiemini in medio eius, & scietis ꝙ ego DOMINVS. Et cõplebo furorem meum in pariete, & in his qui eum incrustãt tectorio inutili, dicamq; ad uos, Non est paries, neq; qui eum incrustarunt. Prophetæ Israelis prophetant Hierosolymæ, & uident ei uisionem pacis, quum non sit pax, dicit DOMINVS deus. Et tu fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetãt ex corde suo, & uaticinare cõtra eas, & dicas, Sic dicit DOMINVS deus, Væ his qui consuunt puluillos sub omnes cubitos manuum, & faciunt ceruicalia ad caput omnis staturæ, ad uenãdum animas, num capietis animas populi mei, & animas quæ ad uos [ueniunt] uiuificabitis? Vos prophanastis me coram populo meo propter pugillos hordei, & propter fragmenta panis, ad interficiendũ animas, quas neci dare non debueratis, & ad uiuificandũ animas, quibus uitam promittere non debueratis, dum uos mentimini populo meo qui auscultãt mendacio. Propterea sic dicit DO- D

MINVS deus, Ecce ad puluillos uestros quibus uos ibi uenabimini animas ut sint uolantes, ego conscindam eos de brachijs uestris, & dimittã animas quas uos uenamini, animas aduolantes [uobis.] Conscindam quoq; ceruicalia uestra, & eruam populum meum è manu uestra, ut non sint ultra in manu uestra ad uenationem, & scietis ꝙ ego sum DOMINVS. Quando quidẽ mœrore affecistis cor iusti mendacio, quum ego eum mœrore nõ affecerim, & roboratis manus impij, quo minus reuertatur à uia sua mala, ut seruetur uiuus. Propterea non uidebitis ultra uanitatem, & diuinationem non diuinabitis, sed liberabo populũ meũ è manu uestra, & scietis ꝙ ego DOMINVS.

CAP. XIIII.

VEnerunt autem ad me quidam uiri de senioribus Israelis, & sederunt coram me. Factusq; est sermo DOMINI ad me in hanc sententiam, Fili hominis, uiri isti passi sunt ascendere idola sua ad cor suum, & offendiculũ iniquitatis suæ posuerunt corã facie sua. Num consultus interrogabor eis? Idcirco loqueris ad eos, ac dices eis, Sic ait DOMINVS, Quicunq; de domo Israelis fuerit, qui ascẽdere patitur sordes suas in cor suum, posueritq; offendiculũ iniquitatis suæ corã facie sua, & uenerit ad prophetã, ego DOMINVS adductus sum ut respõdeam ei, B uenit in multitudine sordium suarum, ut deprehẽdam domum Israelis in corde

A Narratio historica.

Suasoria. de eorum, qui alienati sunt à me propter fœditates suas. Propterea dic ad domũ Israelis, Sic dicit DOMINVS deus, Conuertimini, & auertite ab immunditijs uestris, & ab omnibus abominationibus uestris auertite facies uestras. Quoniam quicunq; de domo Israelis, & de peregrino qui habitat in Israele, qui abalienatus fuerit à me, & passus fuerit ascendere sordes suas in
C cor suum, posueritq; offendiculũ iniquitatis suæ ante faciem suam, & uenerit ad prophetã consulturus me per eum, ego DOMINVS [illegible] respondeatur ei ex me, ponamq; faciem meam cõtra illũ, & uastabo eum, ut sit in signũ & in prouerbiũ, extirpaboq; eum de medio populi mei, & scietis
Supra 12.a quia ego DOMINVS. Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, ego DOMINVS seduxi prophetã illum, extendamq; manum meam super eum, & delebo eum de medio populi mei Israelis. Et portabunt iniquitatem suã: qualis erit iniquitas interrogan-
D tis, talis erit iniquitas prophetæ. Ne scilicet ultra erret à me domus Israelis, neq; contaminentur ultra in omnibus transgressionibus suis, sed sint mihi populus, & ego sim eorũ deus, dicit
Alterapars huius cap. DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicẽs, Fili hominis, si terra peccauerit cõtra me, ut scelus designet, ut extendã manũ meã sup eã,
Supra 4.d 5.b & confringã baculum panis eius, immittamq; in eam famẽ, & succidam ex ea hominẽ & iumentũ, & fuerint tres uiri illi in medio eius, Noë, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, dicit DOMINVS deus.
E Si bestiam malã traduxero per terrã, quæ uastauerit eam, ut uasta sit, ut metu bestiarum nemo transire audeat, & tres uiri illi [fuerint] in medio eius, uiuo ego, dicit DOMINVS deus, nõ liberabunt filios aut filias, ipsi soli liberabũtur, et terra ipsa uasta erit. Aut si gladiũ induxero super terrã illam, & dixero, Gladius transibit terrã, & excidero ex ea hominem & iumẽtum, et tres illi uiri [fuerint] in medio eius, uiuo ego dicit DOMINVS deus, nõ liberabunt filios & filias, sed ipsi soli
F liberabuntur. Vel si pestem immisero in terram illam, & effudero furorem meum super eam in sanguine, ut excidam ex ea hominem & iumentum, & Noë, Daniel & Iob [fuerint] in medio eius, uiuo ego dicit DOMINVS deus, non liberabunt filiũ aut filiam, sed ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam. Quoniã sic dicit DOMINVS deus, Etiamsi quatuor iudicia mea mala, nempe gladiũ, famem, bestiam nocentem, atq; pestilentiã immisero in Ierusalem, ad excindendũ ex ea hominem & iumentũ? Et ecce reliquum in G
ea quod euasit filiorum & filiarũ qui educti sunt, en ipsi egredietur ad uos, & uidebitis uiam eorum ac studia eorum, & consolationem capietis super calamitate quam induxi super Ierusalem, super omni [inquam calamitate] quam induxi super eam. Hi adferẽt uobis consolationem, quando uideritis uiam eorũ & studia eorum, & cognoscetis quod non sine causa fecerim omnia quæ feci ei, dicit DOMINVS deus.

CAP. XV.

Factus est sermo DOMINI ad me, A
dicens, Fili hominis, quid fiet ex ligno uitis præ omnibus lignis? & ex palmite qui est inter ligna syluæ? Nũ accipitur ex ea lignũ, ex q̃ fiat opus? num capiunt ex ea clauũ, ut suspendant ad eum quodcunq; uas? Ecce traditur igni in deuorationem, duas extremitates eius ignis absumpsit, medium eius exaruit, num proderit ad opus? En quum illud integrũ esset non potuit quidpiam ex eo fieri, quanto minus quũ ignis ipsum deuorauit exustũq; sit, fit ex eo ultra opus aliquod? Propterea sic dicit DOMINVS deus, B
Sicut lignum uitis inter ligna syluæ, quod tradidi igni ut absumatur, sic tradidi habitatores Ierusalem. Ponam enim faciem meam contra eos, de igne egredietur, & ignis deuorabit eos, & scietis ꝙ ego sim DOMINVS, quum posuero faciem meam cõtra eos. Ego reddam terram desolatam, eo ꝙ præuaricando præuaricati sunt, ait DOMINVS deus.

CAP. XVI.

Factus est sermo DOMINI ad me A
in hanc sententiam, Fili hominis, indica ipsi Ierusalem abominationes suas, dicesq;, Sic dicit DOMINVS.

deus ad Ierusalem, Venæ tuæ, & nata
les tui de terra Chananæi, pater tuus
Amorrhæus, & mater tua Hithæa. Et
quod ad natiuitatem tuam [attinet,]
in die qua tu nata es, non est præcisus
umbilicus tuus, neq; aquis lota es ad
leniendum, neq; sale es salita, neq; fa-
scia inuoluta. Non misertus est tui ocu
lus, ut faceret tibi quiddam ex his, ut
miseratiõe super te cõmoueretur, quin
abiecta eras in superficie campi in uo
lutatione animæ tuæ eo die quo nata
eras. Cumq; te præterirem, uideremq;
te proculcatam in sanguinibus tuis: di
xi ad te quũ esses in sanguinibus tuis,
Viue: dixi inquã in sanguinibus tuis,
Viue. Auxi te in multa millia ut ger-
men agri, multiplicata es, creuisti, &
uenisti ut mundo muliebri [utereris,]
ubera tua prominuerãt, & pilus tuus
germinarat, nuda eras ac turpis. Cũq;
te præterirem uidissemq; te, ecce tem-
pus tuum tempus amorũ, & expande
bam alam meã super te, & operui tur-
pitudinẽ tuam, atq; iuraui tibi, & inij
fœdus tecũ dicit DOMINVS deus,
& facta es mea. Et laui te aquis, ablui
sanguines tuos à te, & unxi te oleo, in
dui te acupictis, calceaui te melino
[pelle,] amiciui te bysso, obtexi te se
B rico subtilissimo. Ornaui te ornamen-
to, armillas posui super manus tuas,
& torquem ad collũ tuum. Et appẽdi
monile super faciem tuam, globulos in
aures tuas, & coronam decoris super
caput tuum. Et ornata es auro & ar-
gento, uestimentũ tuum byssinum, seri
cum & acupictum, similam, mel & o-
leum comedisti, & supra modum pul-
chra, feliciter ad regnum promouisti.
Et exiuit nomen tuum ad gentes pro-
pter pulchritudinẽ tuam, (absoluta e-
nim erat,) idq; propter decorẽ meum
quem posui in te, dicit DOMINVS
deus. At tu confisa pulchritudine tua,
scortata es in nomine tuo, atq; effudi-
sti scortationes tuas ad omnem prȩter
euntem, quod fieri non oportuit. Acce
pisti quoq; de uestimentis tuis, ut face
res tibi excelsa discoloria, scortataq;
es super eis, non sequentur & non e-
runt [talia.] Accepisti præterea mun
dum tuum muliebrem de auro meo, ac
de argento meo quȩ tradideram tibi,
& fecisti tibi imagines masculas, &
scortata es cum eis: accepisti etiam ue
stes tuas acupictas, & operuisti eas,
oleum meum & suffitũ meum posuisti
ante eas. Insuper panem meum quẽ de
deram tibi, similam, oleum & mel qui-
bus te cibauerã, et posuisti ea ante eas
in odorem suaueolentẽ, idq; factũ est,
dicit DOMINVS deus. Accepisti C
deniq; filios tuos & filias tuas quos
peperisti mihi, & sacrificasti eos illis,
ut deuorarent. Num parũ erat tibi sic
scortari, nisi & filios meos mactares,
faresq; eos illis, quum eos illis tradu
ceres? Et in omĩbus abominationibus
tuis ac fornicationibus tuis non es re-
cordata dierũ adolescentiæ tuæ, cum
esses nuda & turpis, prouolutaq; in
sanguine tuo. Et factum est post omne
scelus tuum (uæ uæ tibi,) dicit DO-
MINVS deus, ut & fornicem tibi ex
trueres, & faceres tibi excelsum in o-
mni platea, in omni cõpito ædificasti
tibi excelsum tuum, & abominandam
reddidisti pulchritudinẽ tuam, diuari-
casti pedes tuos omni prætereunti, &
multiplicasti scortationes tuas. Scor-
tata es cũ Aegyptijs uicinis tuis qui
magni sunt carne, et multiplicasti scor
tationes tuas, ut ad iracundiã me pro
uocares. Et ecce extendi manũ super
te, & succidi demensum tuũ, tradidiq;
te desiderio odientiũ te, nempe Palesti
norũ, qui pudore suffundũtur propter
sceleratã uiam tuam. Scortata es insu
per cũ Assyrijs, (neq; enim satiari po
teras:) scortata inquam es cum eis,
neq; sic satiata. Multiplicasti præ-
terea scortationes tuas cum terra Cha
naan usq; in Chaldæam, neq; in hoc
satiata. O quàm impotens est cor tu- D
um, dicit DOMINVS deus, quum Exclama-
designas omnia ista flagitia meretricis tione ampli
præpotẽtis. Quum ædificas fornicem ficatur insa
tuũ ad initia omnis uiæ, & excelsum na libido,
tuum facis in omni platea. Non fuisti & compa-
quemadmodum [reliquȩ] meretrices, ratione.
licitando mercedem. Mulier adultera
ꝓ marito suo alienos recipit. Ad hæc,
omnibus scortis dãt mercedẽ, tu uero
mercedem tuam dedisti omnibus ama
toribus tuis, & muneribus eos condu
xisti, ut ingrederẽtur ad te ex circuitu
ad

ad tuas fornicatiões. In te & tuis scortationibus omnino contrariũ est factũ à [cęteris]mulieribus, neq; enim scortatores te ambierũt, neq; tibi merces data fuit, sed tu dedisti eis mercedem, itaq; contrariũ in te fit. Propterea tu scortũ, audi uerbũ DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidẽ æs tuum prodegisti, & in scortationibus tuis pudenda tua retexisti erga amatores tuos, & cuncta idola tua abominãda, & in sanguine filiorũ tuorum quos dedisti eis: idcirco ecce ego congrego omnes amatores tuos, cum quibus cõmixta es, et omnes quos dilexisti, cum omnibus quos odisti: cõgregabo inquã eos ad te per circuitũ, & retegã pudenda tua corã eis, ut uideant

E cunctã turpitudinẽ tuã. Iudicabo q̃q; te iudicijs adulterarũ, & effundẽtium sanguinẽ, & dabo te sanguinẽ in æstu & zelo [meo.] Et tradã te in manum eorũ, ut euertant fornicẽ tuum, & demoliantur excelsa tua, nudentq; te uestibus tuis, & tollãt ornamenta decoris tui, dimittamq; te nudã & turpem.

Infra 23.b

4.Re.25.a Adducãt insuper contra te cœtũ, & lapidibus obruant te, & gladijs suis te confodiãt. Exurent domos tuas igni, & edent in te iudicia in cõspectu multarum mulierũ, efficiamq; ne posthac scorteris, neq; des meretriciam mercedem. Faciã ut quiescat in te æstus meus, et zelus meus à te recedat: quietus ero, neq; indignabor amplius. Eo q; non recordata es dierũ adolescentiæ tuæ, sed cõmouisti me omnibus istis, ideo ecce ego dedi uiã tuam super caput [tuũ] dicit DOMINVS deus, ne perficeres nefariũ cogitatũ tuũ in omnibus abominationibus tuis. Quicũq; scommate delectatur, sumpto scõmate de te, dicet, Quemadmodũ mater, sic et filia eius. Filia matris es tu, quæ respuit maritũ suum & filios suos: & soror sororis tuæ es tu, quę respuerũt uiros suos et filios suos: mater uestra Hethęa, & pater uester Amorrhęus. Porrò soror tua maior est Samaria & filię eius, quę habitat ad sinistrã tuam, & soror tua quę te minor natu est, habitat à dextris tuis, Sodoma et filięeius.

F Et quidẽ in uijs earũ non ambulasti, nec secundũ abominationes earum fecisti, sed perpusillum in omnibus uijs tuis q̃ illę sceleratius fecisti. Viuo ego dicit DOMINVS deus, Sodoma soror tua non fecit, ipsa inquam & filiæ eius, quemadmodũ tu fecisti & filiæ tuæ. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, fastus, ~~copia ciborũ~~, felicitas, otiũ, hæc habuit ipsa & filię eius, & manum pauperis & egeni non firmauit. Quumq; sic fastuosæ essent, designarunt abominanda quædã coram me, quas abieci posteaq; uidissem. Samaria uero dimidium peccatorũ tuorum non peccauit, quin tu plures abominationes fecisti q̃ illæ, ut tu in omnibus abominationibus tuis quas feceris, iustificaueris sorores tuas. Ergo & tu porta ignominiã tuam, (quæ iudicabas sororem tuam) propter peccata tua quibus magis abominãda designasti q̃ ipsæ quæ iustiores te sunt: tu etiam [inquam] confundere, & fer ignominiam tuam, quum tu iustifices sorores tuas. Ego quoq; reducam captiuitatem earũ, nempe captiuitatem Sodomorum atq; filiarum eius, captiuitatem Samariæ atq; filiarum eius, & captiuitatem qua tu captiua teneris inter eas. Idcirco feres ignominiã tuam, & pudefies propter omnia quæ fecisti, dum tu es illis consolationi.

[saturitas panis]

Numerus subito mutatus.

G Et sorores tuæ, Sodoma & filiæ eius, reuertentur ad priora sua, Samaria & filiæ eius redibunt ad priora sua, quandoquidem & tu tuæq; filiæ redibitis ad priora uestra. Neq; fuit fama sororis tuæ Sodomæ in ore tuo, quo tempore fastuosa eras, priusquam retegeretur malum tuum, utpote tempore probri filiarum Syriæ omniumq; quæ sunt circum eas, & filiarum Palestinæ quæ contemnunt te circunquaq;. Scelus tuum & abominationes tuas tu portasti, dicit DOMINVS. Quia sic dicit DOMINVS deus, Ego quidem agerem tecum quemadmodum tu fecisti, quæ spreuisti iuramentum, ut irritum faceres fœdus. Recordabor tamen fœderis mei quod tecum [inij] in diebus adolescentiæ tuæ, & erigam tibi pactum sempiternum. Tu uero recordaberis uiarum tuarum, ac pudefies, quum acceperis sorores tuas natu te maiores,

unà cum his quæ te minores sunt, & tradam eas tibi ut filiæ tuæ sint, non autem ex fœdere tuo. Et confirmabo ego pactum meũ tecum, & scies quia ego DOMINVS. Vt recorderis & pudefias, neq; audeas amplius os aperire præ ignominia tua, dum ego propitius ero tibi in omnibus quę fecisti, dicit DOMINVS deus. XVII.

A ET factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, Propone ænigma, & utere parabola ad domum Israelis, & dices, Sic dicit DOMINVS deus, Aquila magna, magnis pennis, longis alis, plena plumis, quas picturatas habuit, uenit in Libanum, & tulit supremum fastigium Cedri, cacumen ramorum eius decerpsit, & traduxit illud in terram negotiatorum, in ciuitatem mercatorum posuit illud. Et tollens de semine terræ, & posuit illud in agrum surcularem, quem delegerat iuxta aquas multas, [ueluti] sa

B licem posuit illud. Et floruit, factaq; est uitis luxurians humili statura, ut respicerent palmites eius ad eam, radicesq; eius sub ea fuerunt. Et quum facta esset uitis, protulit palmites & flagella. Rursus erat aquila quædam grandis, magnis alis, & multas habens plumas, & ecce uitis illa anhela fuit radicibus suis ad illam, & palmites suos emisit ad illã, ut irrigaret eam ex elicibus plantationis suæ. In agrũ

C bonum, & iuxta aquas multas erat plantata, ut frondesceret & fructũ ferret, essetq; uitis egregia. Dic, Sic ait DOMINVS deus, Num illud prospere [ei] cedet? An non radices eius funditus euellet, et fructum eius decerpet, ut arescat, [&] uniuersi rami germinis eius emarcescant, idq; non magna potentia aut populo multo, ut tollat eam radicitus? En plantata est, nũ prospere ei cedet? An non uento orientali afflata penitus marcescet, [&] cũ elicibus germinationis suæ arescet?

D Factus est sermo DOMINI ad me, dicẽs, Dic quæso ad domũ rebellantẽ, An non scitis quid sibi ista [uelint?] Dic, Ecce rex Babylõis uenit in Ierusalẽ, & tulit regẽ eius, atq; principes eius, & adduxit eos ad se in Babylonẽ, tulit q̃q; de semine regio, et pepigit cum eo fœdus, & adegit eum ad iuramentum, & abduxit fortes è terra, ut esset regnum humile, ne eleuaretur, sed custodiret fœdus eius, & staret in eo. At rebellis fuit ei, mittendo nuncios suos in Aegyptum, ut [illa] daret ei equos & populũ multum. Num prospere ei cederet aut euaderet qui talia fecit? Num liberabitur is qui fœdus E irritum fecit? Viuo ego dicit DOMINVS deus, si nõ in loco regis, qui eum regem constituit [moriatur,] q; iuramentũ eius spreuit, & q; pactum eius irritũ fecit, ob id [inquam] apud eum in Babylone morietur. Neq; Pharao cum magnis istis copijs, & ingẽti multitudine in bello quidquam ei efficiet, dum affunditur agger, et extruitur munitio ad excindendum homines multos. Spreuit iuramentum, irritum fecit fœdus manu sua data: hæc [inquam] omnia fecit, [ideo] non liberabitur. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, F Viuo ego, si non iuramentum meum quod uiolauit, & fœdus meum quod irritũ fecit, tradidero sup caput eius. †Expandã enim super eum rete meũ, Supra 12.d & deprehendetur in cassibus meis, & Infra 32.a adducam eum in Babylonem, ut iudicer illic cũ eo, idq; propter transgressionem qua transgressus est cõtra me. Omnes quoq; fugitiui eius cum uniuersis agminibus eius cadent gladio, quiq; reliqui fuerint, ad omnem uentum dissipabũtur, & scietis quod ego DOMINVS loquutus sum. Sic ait DOMINVS deus, Ego tollã de sum G mo cacumine cedri, & ponam illud, de summo inquam ramorum eius decerpam tenerum [ramum,] & plantabo eum super montem excelsum atq; eminentem, in monte sublimi Israelis plantabo illum, & ramum proferet, feretq; fructum, eritq; cedrus elegans, habitabuntq; sub ea omne uolatile, et omne pennatum, in umbra ramorum eius sedebunt. Scientq; omnia ligna agri quod ego DOMINVS humiliauerim arborem altam, & altam fecerim arborem humilẽ: arefecerim arborem uiridem, & germinare fecerim arborem aridam. Ego DOMINVS loquutus sum, & feci.

CAP. XVIII.

Factus

A FActus est sermo DOMINI ad me,
dicens, Quæ hęc parabola quã uer
titis inter uos, dicentes in terra Israe-
lis? Patres comederunt labruscam, &
dentes filiorũ obstupescunt. Viuo ego
Ierem.31.c dicit DOMINVS deus, non erit in-
ter uos ultra qui utatur ista parabola
in Israele. Ecce omnes animæ meæ
sunt: ut anima patris, sic & anima fi-
lij, meæ sunt: [&] anima quæ pecca-
uerit, ipsa morietur. Et uir si fuerit iu-
stus, feceritq; iudicium & iustitiam, in
montibus non comederit, oculos suos
nõ sustulerit ad idola domus Israelis,
neq; uxorem proximi sui polluerit, ad
mulierem mensibus immundã non ac
B cesserit, & neminẽ læserit, pignus suũ
Isa.58.b debitori restituerit, rapinã non rapue
Matt.25.c rit, panem suum esurienti dederit, atq;
nudum ueste operuerit, ad fœnus nihil
dederit, excessum [lucri] non accepe
rit, ab iniquitate retraxerit manum
suam, [&] iudicium atq; ueritatem fe
cerit inter uirum & uirum, in statutis
meis ambulauerit, & iudicia mea cu-
stodierit, ut faciat ueritatem, iustus il-
le est, uiuendo uiuet, dicit DOMINVS
deus. Si is genuerit filiũ grassatorem,
effusorem sanguinis, qui designauerit
unum ex illis, nulliũ autem ex his fece
C rit, quin potius in montibus comede-
rit, uxorem proximi sui contaminaue
rit, pauperem & egenum læserit, rapi
nas rapuerit, pignus non reddiderit,
oculos suos attollit ad idola, abomina
tionem facit, ad fœnus dederit, exces-
sum accepit, uiuétne [ille?] Haudqua
quam uiuet, sed propter cunctas abo-
minationes istas quas fecit, certissime
morietur, & sanguis eius super ipsum
erit. Quod si filium genuerit is, qui ui
derit omnia peccata patris sui quæ fe
cit: uiderit inquã, sed non fecit secun-
dum ea, in montibus nõ comedit, ocu-
D los suos ad idola domus Israelis nõ at
tollit, uxorem proximi sui nõ polluit,
neminem lædit, fœnus non oppigno-
rat, rapinam non rapit, panem suum fa
melico dat, nudum ueste operit, absti-
net à paupere manum suam, fœnus &
excessum non accipit, iudicia mea fa-
cit, & in statutis meis ambulat, is ob-
iniquitatem patris sui non morietur,
sed uiuendo uiuet. Pater uero eius si
calumniando calumniam fecerit, rapi
nam à fratre rapuerit, & in medio po-
puli sui quod non bonum fecerit, ecce
[is] morietur in iniquitate sua. Et di-
citis, Quare filius nõ portaret iniqui-
tatem patris? Quod filius fecit iudiciũ
& iustitiam, & custodiuit omnia statu
ta mea, fecitq; ea, [ideo] uiuendo ui-
uet. † Anima quæ peccauerit, ipsa mo E
rietur: [ideo] filius non portabit ini- Deut.24.c
quitatem patris, neq; pater portabit 4.Reg.4.b
iniquitatem filij, sed iustitia iusti erit 2.Par.25.b
super eum, & impietas impij erit su-
per eũ. Quod si auersus fuerit impius
ab omnibus peccatis suis quæ fecit,
& custodierit omnia statuta mea, fece
ritq; iudicium & iustitiã, uiuendo ui-
uet, & non morietur. Omnes præuari
cationes eius quas fecit non comme-
morabũtur ei, sed in iustitia sua quam
fecit, uiuet. †Num desidero aut uolo
mortẽ impij, dicit DOMINVS deus? Psal.29.a
An non magis ut se conuertat à uijs Infra33.c
suis [malis,] & uiuat? Et si iustus a- F
uerterit se à iustitia sua, & fecerit ini-
quitatẽ, iuxta omnes abominationes
quas fecit impius, fecerit, nũ is uiuet?
omnium iustitiarũ suarum quas fecit
nulla erit recordatio: in transgressio-
ne sua qua transgressus est, & in pecca
to suo quod peccauit, in his morietur.
Et dixistis, Via domini non est ęqua.
Audite quæso domus Israelis, Nũ uia Infra33.d
mea non est æqua? an non potius uiæ
uestræ æquæ non sunt? Quũ auerterit
se iustus à iustitia sua, & fecerit iniqui
tatem, mortuusq; fuerit in eis, in ini-
quitate sua quam fecit morietur. Sic
quũ impius se auerterit ab impietate
sua quã fecit, feceritq; iudicium & iu
stitiam, ipse animam suam uiuam ser-
uabit. Nempe uidens, conuertit se ab
omibus præuaricationibus suis quas
fecit, uiuendo uiuet, non morietur. Et G
dixerunt domus Israelis, Via domini
non est æqua. An uiæ meæ non sunt
æquæ, ô domus Israelis? An non po-
tius uestræ uiæ æquę non sunt? Idcir-
cò quenq; ex uobis iuxta uias suas iu
dicabo, ô domus Israelis, dicit DOMI
NVS deus. †Conuertimini [igitur,] Matth.3.a
& reducite ab omnibus præuaricatio
nibus uestris, ne iniquitas uobis offen
diculo sit. Abijcite à uobis omnes pręc

Infra 33.c

uaricationes uestras, in quibus prçuaricati estis, & facite uobis cor nouum & spiritum nouum. Cur enim morere mini domus Israelis? Quandoquidem nõ delector morte morientis, dicit DOMINVS deus. Auertite ergo & uiuite.

CAP. XIX.

A Apêius fortasse cohæreret cap. 17. Videtur confecta ad imitationẽ Ieremi. 22.

TV autẽ [fili hominis] sume lamentationem super principes Israelis, & dic, Cur mater tua leæna inter leones accubuit, [&] in medio leonum educauit catulos suos? Effecit ut unus ex catulis suis ascenderet, leunculusq́ fieret, qui didicit diripere prædam, comedere homines. Audierũt de eo gentes, & comprehensus est in fouea eorum, introduxerũtq́ eum hamo in terram Aegypti. Vidensq́ quod expectatum esset, frustrataq́ esset spes eius, tulit unũ ex catulis suis, posuitq́
B eum ut esset leunculus. Qui uersatus inter leones, factus est leunculus, assuetus rapto & præda ac comedere homines. Cognouit quoq́ uiduas illorum, & ciuitates illorum uastauit: deuastata itaq́ est terra cum omnibus quæ in ea erãt à uoce rugitus eius. Et constitutæ sunt gentes contra eum per circuitum ex regionibus, expanderuntq́ super eum rete suum, captusq́ est in fouea eorum. Concluserũt itaq́ eum, & hamis duxerunt eum ad regem Babylonis, atq́ introduxerunt eum in munitiones, ut non audiretur rugitus eius ultra in montibus Israe-
C lis. Mater tua sicut uitis in sanguine tuo, quæ est plantata iuxta aquas, frugifera atq́ frondifera ab aquis multis. Et factæ sunt ei uirgæ fortes cum sceptris dominantium, exaltata est statura eius inter ipsas frondes, & uisa est in altitudine sua, in multitudine palmitum suorũ. Euulsa est in furore, & abiecta in terram, & uentus orientalis exiccauit fructum eius, conuulsę atq́ arefactæ sunt uirgæ fortitudinis eius,
D ignis absumpsit eas. Et †nunc plantata est in desertum, in terra squalida & sitienti. Egressusq́ est ignis de uirga ramorum eius, & deuorauit fructum eius, ut non esset in ea uirga fortis, & sceptrum ad dominandum. Hæc est lamentatio, & erit lamentatio.

Osee 13.d

CAP. XX.

A FActũ est anno septimo, quinto [mense,] decima [die] mensis, uenerunt uiri seniores Israelis consulturi DOMINVM, & sederunt coram me. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicẽdo, Fili hominis loquere cum senioribus Israelis, & dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Num ad cõsulendum me uos uenistis? Viuo ego, non quærar uobis, dicit DOMINVS deus. An non iudicabis eos, an non iudicabis fili hominis? abominationes patrum eorum indica illis, & dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Eo die quo elegi Israelem, & leuaui manũ super semen domus Iacob, & cognitus sum eis in terra Aegypti, & leuaui manum meã super eos, dixi, Ego DOMINVS deus uester. Eodẽ die leuaui manum meam super eos, ut educerẽ eos de terra Aegypti, in terrã quam explorauerã eis, fluentem lacte & melle, & quæ elegãtissima est omniũ terrarum. Tum dixi ad eos, Singuli abominationes oculorũ suorum abijcite, & in idolis Aegyptiorum ne polluamini, ego DOMINVS deus uester. Ipsi uero re- B
belles fuerunt contra me, neq́ uoluerunt mihi auscultare, nec abiecerunt singuli abominationes oculorũ suorũ, neq́ abiecerunt idola Aegyptiorum. Dixi ergo ut effunderẽ iram meam super eos, & perficerem furorem meum in eis in medio terræ Aegypti. At propter nomen meum feci, ne prophanaretur coram oculis gentium, inter quas ipsi erant, apud quas & in quorũ oculis cognitus sum illis, ut educerẽ eos de terra Aegypti. Eduxi itaq́ eos de terra Aegypti, & introduxi eos in de-
sertum, dediq́ †eis statuta mea atq́ iu- Leuit. 18.a
dicia mea indicaui eis, in quibus ho- Rom. 10.a
mo, si ea fecerit, uiuet. Sed & sabbata
mea dedi *eis, quæ essent signum inter Exo. 20.b
me & inter eos, ut scirent quod ego 31.c
DOMINVS qui sanctifico eos. Et Deut. 5.b
exacerbarunt me domus Israelis in deserto, in statutis meis non ambulauerunt, iudicia mea abiecerunt, in quibus homo, si ea faceret, uiueret, &
†sabbata mea admodum prophana- Exod. 16.f
runt. Tum decreui effundere æstum meũ in eos in deserto, ut eos funditus per-

perderē. Attamen feci propter nomen
meum, ut non prophanaretur in ocu-
lis gentium, in quarū oculis eos edu-
C xerā. Leuaui itaq; manū meam super
eos in deserto, ne introducerem eos in
terram quam dedi [eis] manantem la
cte & melle, & quæ elegantissima est
omniū terrarum: eo q̄ iudicia mea re-
pudiarunt, & in institutis meis nō am
bularunt, atq; sabbata mea prophana
runt, siquidē cor eorum graditur post
idola sua. Pepercit tamen eis oculus
meus ne perderem eos, neq; eos consi
cerem in deserto. Ad filios uero eorum
in deserto dixi, In statutis patrū uestro
rū nolite ambulare, & iudicia eorū no
lite custodire, neq; polluamini in ido-
lis eorum, ego DOMINVS deus ue
ster, ambulate in institutis meis, & cu
stodite iudicia mea, atq; facite ea, sab-
bata mea sanctificate, ut sint in signum
inter me & inter uos, ut sciatis q̄ ego
sum DOMINVS deus uester. At filij
quoq; exacerbarunt me, in institutis
meis non ambularūt, iudicia mea non
custodierūt ut ea facerent, (in quibus
D homo, si ea fecerit, uiuit,) sabbata q̄q;
mea prophanarūt. Tum decreui effun
dere furorem meū super eos, cōsumma
req; in eis iram meam in deserto: uerū
retraxi manū meam, idq; feci propter
nomen meum, ut nō prophanaretur in
oculis gentiū, coram quarū oculis eos
eduxerā. Rursum ergo leuaui manum
meam super eos in deserto, ut dissipa-
rem eos inter gentes, & disijcerē eos
in nationes, eo q̄ non fecerunt iudicia
mea, et q̄ repudiassent statuta mea, sab
bataq; mea prophanassent, oculiq; eo
rum essent [intenti] post idola patrum
suorū. Et ego dedi eis statuta non bo-
na, & iudicia in quibus non uiuent.
Pollui quoq; ipsos in muneribus suis,
quū traducerent omne primogenitum
ut uastarem eos, [&] ut sciant q̄ ego
sum DOMINVS. Propterea fili ho-
minis loquere ad domū Israelis, et dic
ad eos, Sic ait DOMINVS deus, Ad
huc & in hoc blasphemauerūt me pa-
tres uestri, dum præuaricando præua
ricarentur in me. Cum enim introdu-
xissem eos in terrā, super quam leuaue
ram manū meam, ut eam darem eis, &
illi uidissent omnē collem excelsum,

Transitio. Trāsit enim ad ea quæ designarūt in terrā introducti.

atq; omnem arborē frondosam, immo-
lauerunt ibi sacrificia sua, dederuntq;
ibi irritationē muneris sui, ponētes ibi
odorem suaueolentiæ suæ, & libantes
ibi libamina sua. Et dixi ad eos, Quid E
excelsum [est] quò uos cōuenitis? Ita-
q; uocatū est nomē eius Bama usq; in
hodiernū diem. Idcirco dic ad domum
Israelis, Sic dicit DOMINVS deus,
An non in uia patrū uestrorū polluti
estis, & post idola eorū uos scortami-
ni? Cum enim affertis munera uestra,
ut traducatis filios uestros per ignē,
uos polluimini in omnibus idolis ue-
stris usq; in hūc diem, & ego quærerer
à uobis, ò domus Israelis? Viuo ego,
ait DOMINVS deus, non quærar à
uobis. Et quod in animū uestrū ascen
dit, omnino non fiet, quū uos dicitis,
Erimus quemadmodū gentes, sicut fa
miliæ nationū, ut colamus lignum &
lapidē. Viuo ego dicit DOMINVS
deus, si non manu ualida, brachio ex
tento, & furore effuso regnaturus sim
super uos. Et educam de gentibus, &
colligam uos de terris in quas disper-
si estis, per manū fortem, & brachium
extentum, atq; in effuso furore. Et ad-
ducam uos in desertū populorum, &
disceptabo uobiscum isthic facie ad fa
ciem, quemadmodum disceptaui cum F
patribus uestris in deserto terræ Ae-
gyptiacæ, sic disceptabo uobiscum, di
cit DOMINVS deus. Et transire uos
faciam sub uirga, atq; ducam uos in
uinculis fœderis. Et repurgabo ex uo
bis rebelles, & transgressores contra
me, de terra habitationis eorum edu-
cam eos, & ad terram Israelis nullus
ueniet, scietisq; quia ego DOMI-
NVS. Et uos domus Israelis sic dicit
DOMINVS deus, Singuli ite post
idola sua, & colite [illa,] quandoqui
dem mihi obtemperare non uultis, &
nomen meum sanctum non polluetis
ultra muneribus uestris & idolis ue-
stris, quoniā in monte sancto meo, in
mōte excelso Israelis, dicit DOMINVS
deus, ibi seruiēt mihi uniuersa domus
Israelis, tota inquā ipsa, in terra, ibi be
nigniter eos cōplectar, & ibi requirā
Thruma uestrū, & primitias dono-
rum uestrorum in omnibus sacris ue
stris. In odore suaueolenti benigniter G

Occupatio

Ironica cō-cessio.

uos cōplectar, quum eduxero uos de populis, & congregauero uos de terris in quas dispersi estis, & sanctificabor in uobis coram oculis gentiū, scietisq́ quia ego DOMINVS, quum induxero uos in terrā Israelis, in terram super quam leuaui manū meam, ut darem eam patribus uestris. Et recordabimini ibi uiarum uestrarū, atq; cūctorum studiorū uestrorum in quibus polluti estis, & rubore perfundemini in faciebus uestris propter cuncta flagitia uestra quæ designastis. Et scietis quia ego DOMINVS, quum egero uobiscū propter nomen meum, & non iuxta uias uestras malas, & secūdum studia uestra corrupta domus Israel, dicit DOMINVS deus.

CAP. XXI.

A FActus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam ad uiam australem, & stilla uersus Meridiem, atq; uaticinare super saltum agri australis, dicesq́ ad saltum australem, Audi uerbum DOMINI, sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego accendo in te ignem qui deuorabit in te omne lignum uiride, & omne lignum aridum, non extinguetur flamma inflammata, sed adurentur iuxta eam omnes facies à Meridie usq; ad Aquilonem. Et uidebit omnis caro q́ ego DOMINVS incēdi eum, nec extinguetur. Et dixi, Ah DOMINE deus, ipsi dicunt mihi, An non in parabolis loquitur iste? Et factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam uersus Ierusalem, & stilla super sanctuaria, & uaticinare super terram Israelis, Sic dicit

Incipit iudiciū à domo dei.

B DOMINVS, En ego contra te, & extraham gladium meum è uagina sua, & excindam ex te iustum & impium. Quandoquidem ergo excindam ex te iustum et impium, idcirco egredietur, gladius meus de uagina sua contra omnem carnem, à Meridie ad Aquilonem, & sciet omnis caro q́ ego DOMINVS qui extraxi gladium meū de uagina sua, nō reuertetur ultra. Et tu fili hominis, ingemisce in contritione lumborū, & in amaritudine ingemisce coram oculis eorum. Quod si dixerint ad te, Cur tu ingemiscis? Dic, Propter rumorē, uenit enim, & liquefiet omne cor, & remittēt cunctæ manus, & mœrore replebitur omnis spiritus, & omnia genua fluent aquis: ecce uenit & fiet, dicit DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicēs, Fili hominis, uaticinare & dic, Sic ait DOMINVS deus, Dic, gladius, gladius exacutus, & etiam expolitus est, ut uictimā mactet exacutus est, ut splēdeat politus est. Aut gaudebimus? Virga est filij mei respuens omne lignum.

C Et dedit eum ad expoliendū, ut manu præhendatur, ipse est exacutus gladius, & idē politus, ut det eum in manum interfectoris. Clama & eiula fili hominis, quia hic erit in populo meo, hic [stringetur] in omnes principes Israelis, pauores ingruent ab hoc gladio in populum meum. Idcirco plaude super femur tuum, quoniam explorator est. Et quid si uirga reprobās non esset? dicit DOMINVS deus. Et tu fili hominis uaticinare, & cōplode manus, duplicetur gladius, quin triplicetur gladius interfectorū, is est gladius cædis magnæ, penetrans eos, ut dissoluatur cor, & multi cadant in omnibus

D portis eorū: dedi terrorem gladij, heu factus est splendens, inuolutus ad mactationem. Decerne unum consilium, aut dexterā tene, aut sinistram, quocunq; facies tua constituta fuerit. Et ego quoq; manus meas complodā, & faciam quiescere furorem meum, ego DOMINVS loquutus sum. Et factū est uerbum DOMINI ad me, dicens, Et tu fili hominis, pone tibi duas uias, ut ueniat gladius regis Babylonis, de terra una egredientur ambæ, & separa tibi locum, in compito uiæ ciuitatem elige. Viam ponas, ut ueniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, &

Apostropha ad gladium.

E ad Iudam in Ierusalem munitam. Quoniam stetit rex Babylonius in biuio, in compito duarum uiarum, ut diuinando inquirat, expoliat sagittas, quærat imagines, inspiciat iecur. Ad dexterā eius fuit diuinatio Ierusalem, ut ponat arietes, ut aperiat os ad cædē, ut exaltet classicū, ut ponat arietes, affundat aggerē, & extruat turrem. At istis fuit uelut uana quædam diuinatio in oculis eorum, [nam] iuramenta iuramentorum

torum eis. Is uero in memoriam reuocat iniquitatem, ut capiatur. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem effecistis ut iniquitas uestra in memoria sit, (nam retectæ sunt præuaricationes uestræ, & conspicua peccata uestra in omnibus studijs uestris,) idcirco memoria uestri fiet, & manu capiemini. Et tu ad occisionē damnate princeps Israelis, cuius uenit dies atq; tempus, quo finem capiat iniquitas [tua.] Sic dicit DOMINVS deus, Remoue cidarim, & tolle coronā, hæc non hæc, ad extollendum humilem, ad deijciendū sublimē. Obliquam, obliquam, obliquam ponam eam. Etiā hęc non fuit, donec is ueniat cui iure [conuenit,] huic tradam eam. Tu aūt fili hominis uaticinare & dic, Sic dicit DOMINVS deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum, dicesq;, Gladius gladius districtus est ad occisionem positus, ut consumat, & in hoc splendet. Quum contemplantur tibi uana, & diuinant tibi mendacia, ut ponāt te cum ceruicibus prophanorū impiorū, quorum dies uenit, in tempore quo finē habet iniquitas. Redeundum est ad uaginam suam, in locum ubi creatus eras, in terra uenarum tuarum iudicabo te. Et effundam super te indignationem meam, in igne excandescentiæ meæ sufflabo in te, & tradam te in manum barbarorum hominum, qui artifices sunt uastationis. Igni eris in cibum, & sanguis tuus erit in medio terræ, tui nulla erit mentio: ego DOMINVS loquutus sum.

F — Apostropha ad Zedechiā perfidum. — G

CAP. XXII.

A — Status est iudicialis.

ET factus est sermo DOMINI ad me in hunc modum, Et tu fili hominis, an nō iudicabis? an non iudicabis [inquam] ciuitatem sanguinum? indica ei cunctas abominationes suas, dicesq;, Sic ait DOMINVS deus, Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, ut tēpus eius appetat, & quæ idola fecit cōtra se ut pollueretur. In sanguine tuo quem effudisti, deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti, polluta es, & adduxisti dies tuos, & peruenisti ad annos tuos, idcirco tradidi te opprobriū gentibus, & derisionē cunctis terris. Quæ prope sunt, & qui longe absunt à te, subsannabūt te, q polluto es nomine, idq; cum multa turba. En principes Israelis, quisq; pro uirili sua fuerunt in te, in hoc ut effunderent sanguinem. Patrem & matrem uilipenderunt in te, peregrino qui est in medio tui, fecerunt calumniam, pupillum & uiduam adflixerunt in te. Sancta mea despexisti, & sabbata mea prophanasti. Viri dolosi fuerunt in te, ut effunderent sanguinē, & in montibus comederunt in te, atq; scelus meditatum in te designarunt. † Verēda patris retexit in te, pollutamq; mensibus in te humiliarunt. Et quisq; cū uxore proximi sui abominanda designauit: quisq; nurū suam polluit abominando scelere: quisq; sororem suam filiam patris sui in te humiliauit. Munera acceperunt in te ad effundendum sanguinem, fœnus & excessum accepisti, & emolumentum tuum promouisti cū iniuria proximi tui, atq; mei es oblita, dicit DOMINVS deus. Et ecce ego percussi manum meam super auaritia tua quam exercuisti, & super sanguines tuos qui fuerunt in medio tui. Num consistet cor tuum? num manus tuæ roborabuntur in diebus istis quibus ego tibi [hęc] faciam? ego DOMINVS loquutus sum, & faciā. Ego dissipabo te in gentes, & dispergā te in nationes, & finem faciā immunditiæ tuæ quæ in te est. Et tu infirmata eris in oculis gentium, & scies q ego DOMINVS. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, qui sunt de domo Israelis facti sunt mihi in scoriā, uniuersi ipsi æs sunt, plumbum candidum, ferrum, plumbum nigrum in medio fornacis, scoria argenti facti sunt. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidē omnes uos scoria estis, idcirco ecce ego congrego uos in medio Ierusalem, massam argenti, æris, ferri, plumbi nigri, atq; plumbi candidi in medio fornacis, ad sufflandum super ipsam ignem, & ad excoquendum: sic cōgregabo in ira mea atq; furore meo, & collocabo atq; excoquam uos. Colligam [inquam] uos, & insufflabo super uos in igne indignationis meæ, ut excoquemini in ea: quemadmodum excoquitur argentū in fornace, sic excoquemini in medio eius, et scietis q ego DOMINVS effuderim æstum meum

B — Synathrismos seu catalogus scelerum, idq; per ordines singulos. — Iere. 5. e — C — Pœnas interim intermiscet. — D — Allegoria à re metallica. — E

super uos. Rursum factus est sermo
Allegoria à DOMINI ad me, dicens, Fili homi-
terræ natu- nis dic ad eam, Tu terra es non mun-
ra. data, neque compluta imbre in die furo-
F ris. Coniuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederunt animam: opes & quidquid pretiosum est acceperunt, atque uiduas eius multiplicauerunt in medio eius. Sacerdotes eius uiolenter discerpserunt legem meam, sanctuaria mea prophanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & prophanum, & inter mundum & immundum non discriminarunt, sed & à sabbatis meis abscondern̄t oculos suos, & ego prophanatus sum in medio eorum. Principes eius in medio eius sunt quemadmodum lupi discerpentes prædam, ut effundant sanguinem, ut perdant animas, & ut auaritiæ & lucro inhient. Et prophetæ eius
G oblinunt eis crustam insulsam, uidentes scilicet uana, & diuinantes eis mendacium, dicentes, Sic dicit DOMINVS deus, quum tamen DOMINVS non loquutus sit. Populus terræ calumniando calumniati sunt, & prædam rapuerunt, pauperem & egenum oppresserunt, peregrinum ui opprimentes absque iudicio. Et quæsiui ex eis uirum qui reficeret sepem, et staret in ruptura coram me pro ipsa terra quo minus uastaretur, at non inueni. Effudi igitur furorem meum super eos, & in igne excandescentiæ meæ consumpsi eos, uiam eorum rependi in caput eorum, dicit DOMINVS deus.

Isa. 59

CAP. XXIII.

A
Status iudicialis & criminatorius.

ET factus est sermo DOMINI ad me in hanc sententiam, Fili hominis, fuerunt duæ mulieres filiæ unius matris, scortatæque ambæ in Aegypto, in adolescentia sua scortationi indulserunt, ubi & ubera earum conquassata sunt, ibique contuderunt ubera uirginitatis earum. Nomina uero earum Ahola, quæ fuit maior natu, et Aholiba soror eius: hæ mihi factæ sunt, & pepererunt filios & filias. Porrò nomina earum Ahola Samaria, Ierusalem Aholiba. Scortata est autem Ahola sub me, deperijtque amatores suos Assyrios uicinos, indutos hyacinthinis, duces et satrapas, delectissimi & expetibiles iuuenes erant uniuersi, equites qui equis uehuntur. Scortata itaque est cum eis, nempe cum delectissimis omnibus Assyrijs, et cum omnibus quos deperijt, inquinata est in omnibus idolis eorum. Sed & scor- B
tationes ab Aegyptijs [receptas] non reliquit, nam illi iacuerunt cum ea in adolescentia eius, hique contuderunt ubera uirginitatis eius, & effuderunt scortationes suas super eam. Idcirco tradidi eam in manum amatorum eius, in manum filiorum Assur, quos deperijt. Hi †retexerunt turpitudinem eius, & ac- Sup. 16. c
ceperunt filios eius & filias eius, & ipsam gladio occiderunt, factumque est nomen mulieribus, & ediderunt in eam iudicia. Et uidit soror eius Aholiba, & corrupit amorem suum plus quam illa, scortationemque suam plus quam scortationes sororis suæ. Deperijt filios Assyriorum, duces & satrapas uicinos ornatos holosericis, equites qui equis uehuntur, qui uniuersi sunt delectissimi et expetibiles iuuenes. Et uidi quod esset polluta, & quod uia eadem esset utrisque illis. Hæc adiecit ad fornicationes suas, C
uidens enim uiros sculptos in pariete, imagines Chaldæorum expressas minio, accinctos baltheo renes suos, cristas [gestantes] tinctas in capitibus suis, aspectus triariorum erat omnibus, et similitudo filiorum Babylonis, quibus natale solum Chaldæa erat: hos deperijt postquam eos aspexisset oculis suis, misitque legatos ad eos in Chaldæam. Et ingredientes ad eam filij Babylonis in cubile amatorium, polluerunt eam in scortatione sua, & polluens se cum eis, recessit anima eius ab illis. Et reuelata est scortatio eius, ignominiaque eius retecta, & recessit anima mea ab ea, quemadmodum anima mea à sorore eius recesserat. Auxit autem scortationem suam, memor dierum adolescentiæ suæ quibus scortata erat in terra Aegypti, deperijtque concubitores suos, quorum caro asinorum caro erat, et fluxus seminalis eorum fluxus equorum. Et reuocasti in Hippomanes.
memoriam ingens scelus adolescentiæ tuæ, dum contusa sunt ubera tua ab Ae- Mutat per-
gyptijs, propter ubera adolescentiæ tuæ. sonam.
Idcirco ô Aholiba, sic dicit DOMI- B
NVS deus, Ecce ego suscito amatores Promulga-
tuos contra te, à quibus fastidit anima tur sententia.
tua, & adducam eos contra te per circuitum,

tum, nempe filios Babylonis et uniuersos Chaldæos, præfectos, strenuos, munificos, atq; omnes filios Assyriorum, cum ipsis iuuenes expetibiles, duces & satrapas uniuersos, heroes triarios & famigeratos, qui uniuersi equis uehuntur. Hi uenient contra te rhedis, curribus, uehiculis, & cũ cœtu populorum, circundabunt te lancea, clypeo & galea: dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudicijs suis. Dabo quoq; zelum meum contra te, & agent tecum in furore, nasum tuũ & aures tuas abscindent, cadetq; nouissimum tuũ gladio: ipsi auferent filios tuos & filias tuas, & nouissimum tuum deuorabitur igne. Expoliabunt te uestimentis tuis, & auferent instrumenta mundi tui. Et cessare faciam scelus tuũ ex te, & scortationem tuam de terra Aegypti, ut nõ
E leues oculos tuos ad eos, & Aegypti non recorderis amplius. Quoniam sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego trado te in manum [eorum] quos odisti, à quibus fastidit anima tua. Agent illi tecum in odio, & tollent cunctum laborem tuum, & derelinquent te nudam et ignominia affectam, & retegetur turpitudo scortationis tuæ, & scelus tuum, & scortationes tuæ. Facient hæc tibi, quod scortata sis post gentes, & quod polluta sis in idolis eorũ. In uia sororis tuæ ambulasti, ideo tradidi calicem eius in manum tuam. Sic dicit DOMINVS deus, Calicem sororis tuæ bibes profundum & latũ, (erisq; derisui & subsannationi,) admodũ capax est. Ebrietate & adflictione repleberis, calicem stuporis & uastationis [bibes,] calicẽ sororis tuæ Samariæ, bibes cũ, & exuges, & testas eius cõminues, atq; ubera tua discerpes, quoniam ego loqu-
F tus sum, dicit DOMINVS deus. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Eo quod oblita es mei, & proiecisti me post tergum tuũ, porta & tu quoq; nepharium conatũ tuũ, & scortationes tuas. Et dixit DOMINVS ad me, Fili hominis, an nõ iudicabis Aholam & Aholibam, ut annuncies eis abominationes earum? Nam adulterium cõmiserunt, & est sanguis in manibus earum, cum idolis suis adulterium cõmiserũt, & etiã filios suos quos mihi genuerãt traduxerunt eis in cibum. Quin & hoc fecerunt mihi, polluerunt sanctuarium meum in die illa, atq; prophanarunt sabbata mea. Et quum mactarẽt filios suos idolis suis, ipsa die uenerũt in sanctuarium meum, ut prophanarẽt illud, & ecce sic fecerunt in medio domus meæ. Miserunt præterea ad uiros uenientes de longinquo, ad quos missus legatus, & ecce uenerunt, propter quos lauisti, & illustrasti faciem tuam, & ornasti te ornamento. Sedisti super lecto glorioso, præparataq; mensa coram eo, & incensum meum atq; oleum meum posuisti super ipsam. Et uox turbæ lætæ in eo cum uiris illis præ multitudine hominum adductorum Sabæorum de deserto, qui posuerunt armillas in manibus earum, & coronam decoris super capita earum. Et dixi, Cũ ue- G
tula [aliquando] adulteria commiserunt, nunc & cũ illa scortabuntur scortationibus eius, et ingressi sunt ad eam, ut solet ad fœminã meretricem, sic [inquam] ingressi sunt ad Ahalam et Aholibam mulieres sceleratas. Porrò uiri iusti illi iudicabunt eas iudicio adulterarum, atq; iudicio effundentium sanguinem, quoniam adulteræ sunt, & sanguis est in manibus earum. Sic enim dicit DOMINVS deus, Adducam contra eas cœtũ, & tradam eas in diuexationem & in prædam. Et cœtus obruet eas lapidibus, & excindẽt eas gladijs suis: filios earum & filias earum interficient, atq; domus earũ igni comburent. Et cessare faciam scelus de terra, erudienturq; omnes mulieres, ne agant iuxta scelus uestrum. Dabunt itaque scelus uestrum super uos, & portabitis peccata idolorum uestrorum, & scietis quod ego DOMINVS deus.

CAP. XXIIII.

Factus est sermo DOMINI ad me A
anno nono, mense decimo, decima mensis, dicens, Fili hominis scribe tibi nomen diei, articulũ ipsius diei, [quo] rex Babylonis sese corroborauit cõtra Ierusalẽ in articulo eius diei. Propone domui rebelli parabolã, & dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Pone ollã, pone, & funde etiã aquã in eã: collige in eam frusta eius, omne frustũ bonum, fœmur & humerum, imple [eam

electiſſimis oſſibus: cape & electū pe-cus, & incende oſſa ſubter ollam, fer-
B uefac ebullitiones eius, ut ſcilicet co-
Explicatio allegoriæ. quantur oſſa ipſius intra ipſam. Propterea ſic dicit DOMINVS deus, Væ ciuitati ſanguinum, ollæ cuius ſpuma in ea eſt, & cuius ſpuma non exijt ex ea, per fruſta eius, per fruſta eius euacua eam, non cecidit ſuper eam ſors. Quoniam ſanguis eius fuit in medio eius, ſuper limpidiſſimam petram poſuit eum, non effudit eum in terram, ut puluere operiretur. Ad excitandum furorem, ad ulciſcendam uindictam, dedi ſanguinem eius ſuper limpidiſſimā petram, ne operiatur. Idcirco ſic dicit DO
C MINVS deus, Væ ✝ ciuitati ſanguina
Naum 3.c riæ, ego quoque magnam pyram incen-
Habac.2.a dam, multiplicando ligna, ſuccendendo ignem, concoquendo carnem, condiendo condituram, ut & oſſa ipſa cōburantur, ponendo [ollam] ipſam ſuper prunas eius uacuam, ut incaleſcat, & ardore æs eius ſoluatur, et excoquatur in medio eius immunditia eius, cōſumaturque ſpuma eius. Fruſtra ſudatū eſt, ſpuma eius copioſa non exit ex ea,
D computruit ſpuma eius. In immunditia tua deſtinatum ſcelus eſt, quandoquidem te mundaui, at non munda es ab immunditia tua, ultra non mundaberis, quouſque quieſcere faciam furorem meum in te. Ego DOMINVS loquutus ſum, uenit, & faciam: non retrocedam, non parcam, nec pœnitudine ducar, iuxta uias tuas, & iuxta ſtudia tua iudicabunt te, ait DOMINVS deus. Et factus eſt ſermo DOMINI ad me in hanc ſentētiam, Fili hominis, ecce ego auferam à te plaga deſiderabile oculorum tuorum, tu uero nō plan ges, neque plorabis, neque ueniet lachry-
E ma tua. Ingemiſcendo ſile, planctum [quem ſolent] pro mortuis ne feceris, ornamentum tuum circumliga tibi, calceamenta tua pone in pedibus tuis, ne operias ſuperius labium, & panem uirorum ne edas. Loquutus ſum itaque mane ad populum, & mortua eſt uxor mea ueſperi, mane uero feci quemadmodum iuſſus eram. Et dixit ad me populus, An non indicabis nobis quid hæc nobis quæ tu facis? Et dixi ad eos, Verbum DOMINI factum eſt ad me, dicens, Dic ad domum Iſrael, Sic dicit
F DOMINVS deus, Ecce ego prophano ſanctuarium meum, gloriationē fortitudinis ueſtræ, expetibile oculorū ueſtrorū, et id cui parcit anima ueſtra, ſed & filij ueſtri atque filiæ ueſtræ, quas reliquiſtis, cadent gladio. Et facietis quemadmodū ego feci, ſuperius labium non inuoluetis, & panem uirorum non comedetis. Ornamentum ueſtrum erit in capitibus ueſtris, calceamenta in pedibus ueſtris, non plangetis, neque plorabitis, ſed tabeſcetis in iniquitatibus ueſtris, & murmurabitis quiſque ad fratrē
G ſuum. Et erit Ezechiel uobis in portentū, [ut] iuxta omnia quæ ille fecit, uos quoque faciatis: quum hoc uenerit, & ſcietis quod ego ſum DOMINVS deus. Et tu fili hominis, an non eo die quo tulero ab eis robur eorum, gaudium decoris eorum, expetibile oculorū ipſorum, eleuationem animæ eorum, filios eorum, atque filias eorum, eo die quum uenerit, qui euaſit, ad te, ad famam auditam, eo ſcilicet die aperietur os tuū cum eo qui euaſit, ut loquaris, & non ſis ultra mutus, erisque eis in portentū: Et ſcient quia ego DOMINVS.

CAP. XXV.

A
ET factus eſt ſermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciē tuam contra filios Ammon, & uaticinare contra eos, dicesque ad filios Ammon, Audite uerbum DOMINI dei, Sic dicit DOMINVS deus, Quando quidem tu dixiſti, Haha ſuper ſanctuarium meum, quod prophanatum eſt: & ſuper terram Iſraelis, quod deſolata eſt: & ſuper domum Iuda, quod in captiuitatem migrauit: idcirco ecce ego trado te filijs Orientis in poſſeſſionem, & inhabitabunt arces ſuas in te, & ponent in te habitacula ſua, ipſi comedent fructū tuum, atque hi bibent lac tuum. Et ponā
B Rabbath in ſtabulationem camelorū, atque filios Ammon in accubitum gregum, & ſcietis quod ego DOMINVS. Quoniam ſic dicit DOMINVS deus, Eo quod plaudis manu, & pedem extendiſti, & lætaris ex animo tuo omni contemptu ſuper terrā Iſraelis, idcirco ecce ego extendi manum meam ſuper te, & tradam te gentibus in prædam, & excindam te de populis, & perdam te de

Hæ gentes odio quodam Iudæis aduerſa patientibus inſultarunt.

de terris,delebo te, ut cognoscas q̄ e-
go sum DOMINVS deus. Sic dicit
DOMINVS deus,Eo q̄ dicit Moab
& Seir,Ecce domus Iuda est sicut om
nes gentes,idcirco ecce ego aperio hu
merum Moab de ciuitatibus,de ciuita
C tibus eius [inquam] quæ sunt ab extre
mitate eius, inclytam terræ Bethiesi-
moth, & Baal Meon usq; ad Kiriatha-
im. Vt filios Orientis [accersam] con-
tra Ammonitas, & tradam ipsam [Am
mon] in possessionem, ne memoria Am
mon sit in gentibus: ita in Moab edam
iudicia, & scient q̄ ego DOMINVS.
Sic dicit DOMINVS deus,Eo q̄ E-
dom fecit,ulciscendo ultionem de do-
mo Iuda, & delinquendo deliquerunt
ulciscentes se de eis: idcirco sic dicit
DOMINVS deus, Extendam manū
meam super Edom, & excindam ex ea
homines & iumenta, ponamq; eam de
solationem, à Theman Dedan usq; gla
D dio cadent. Et dabo ultionem meam in
Edom per manum populi mei Israelis,
& facient in Edom secundū iram meā,
& secundum furorem meum, & cogno
scent ultionem meam, dicit DOMI-
NVS deus. Sic dicit DOMINVS
deus, Eo q̄ Palestini in ultione fece-
runt, & ulti sunt se ultione cum con-
temptu ex animo, ut uastarent inuete-
rato odio: idcirco sic dicit DOMI-
NVS deus, Ecce ego extendo manum
meam super Palestinos, & excindā ex
cisores, perdamq; reliquias littoris ma
ris. Et faciam in eis ultiones magnas
cum castigationibus furoris, & scient
quia ego DOMINVS quum dedero
ultionem meam in eos. XXVI.
A FActum est rursum anno undecimo,
prima mensis, factum est inquā uer-
bum DOMINI ad me, dicens, Fili ho
minis, eo q̄ dixit Tyrus de Ierusalem,
Hæha, confractæ sunt portæ populo-
rum, conuersa est ad me, implebor, ua
stata est, idcirco sic dicit DOMINVS
deus, Ecce ego contra te Tyre, addu-
camq; contra te gentes multas, perin-
de ac si adduceretur mare cum flucti-
bus suis. Et demolientur muros Tyri,
& diruent turres eius, & abradā pul-
uerem eius ab ea, ponamq; eam in lim-
pidissimam petram. Expansio sagena-
rum erit in medio maris, quoniam ego
loquutus sum, dicit DOMINVS
deus, patebitq; prædæ gentibus. Et fi-
liæ eius quæ sunt in agro percutientur
gladio, & scient q̄a ego DOMINVS.
Quoniam sic dicit DOMINVS deus,
Ecce ego adduco contra Tyrum Na-
buchodonosorem regem Babylonis ab
Aquilone, regem regum, cū equis, cur
ribus, equitibus, cœtum & populum
ingentem. Filias tuas quæ in agro sunt B
occidet gladio, & ponet aduersum te
munitionem, fundet contra te aggerē,
eriget contra te lanceam, tormentū fe-
riendi è regione ponet ad muros tuos,
& demolietur turres tuas telis suis.
Propter abundantiam equorum ejus
operiet te puluis eorū, à strepitu equi-
tum, rotarum atq; curruum concutien
tur muri tui: quum ipse ingressus fue-
rit portas tuas, erit ingressus quemad-
modum in urbem diruptam. Vngulis
equorum suorum conculcabit omnes
plateas tuas, populum tuū gladio occi
det, & statuas roboris tui deijciet in
terram. Et spoliabunt opes tuas, & di
ripient merces tuas, diruent muros
tuos, & domus tuas amœniores demo
lientur, lapides tuos atq; ligna tua &
puluerem tuum ponent in medio aqua
rum. † Et cessare faciam strepitū can C
ticorum tuorum, atq; uocem cithararū Iere.7.g
tuarum, ut non audiatur ultra. Redi-
gam deniq; te in limpidam petram, &
eris expansio sagenarum: non ædifica-
beris ultra, quia ego DOMINVS lo-
quutus sum, ait DOMINVS deus.
Sic dicit DOMINVS deus Tyro, An
non à fragore ruinæ tuæ, dum ingemi-
scit uulneratus, in occidendo occidio-
nem in medio tui cōmouebuntur insu-
læ? Descendēt de solijs suis cuncti prin
cipes maris, & auferent paludamenta
sua, exuent uestes picturatas, induen-
turq; horroribus, sedebunt super terrā,
& pauebunt ad subitos [istos casus,]
obstupescentq; super te. Idcirco tollent
de te lamentum, & dicent tibi, Quomo
do perijt habitata à maribus, ciuitas
celeberrima, quæ fuit fortis in mari,
ipsa & inhabitatores eius, qui dede-
rūt formidines suas omnibus habitato
ribus in ea? Nunc pauebunt insulæ à D
die ruinæ tuæ, terrebuntur inquam in-
sulæ quæ sunt in mari ab exitu tuo.

Quoniã sic dixit DOMINVS deus, Quum posuero te ciuitatem desolatã, sicut urbes quę non habitantur: quum adduxero super te abyssum, & operue rint te aquæ multæ, deponam te cum his qui descendunt in foueam ad popu lum sæculi, & ponam te in terram infe= riorem quemadmodũ solitudines per= petuas, cum descendentibus in lacum, adeo ut amplius non habiteris, & da= bo inclytam in terram uiuentium. Ter rores ponam te, & non eris: require= ris, & non inuenieris amplius usq; in sæculum, dicit DOMINVS deus.

CAP. XXVII.

A ET factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Et tu fili hominis, sume lamentũ super Tyrum, dicesq; ad Ty= rum, Quæ sedes ad transitus maris, ne gotiatrix cum populis ad multas insu las, sic dixit DOMINVS deus, Tyre tu dixisti, Ego absoluta sum pulchritu dine, in medio mariũ sunt termini tui, & qui ædificarunt absoluerũt pulchri tudinẽ tuam. Abietibus de Senir ædi ficarunt tibi omnia transtra, cedrum de Libano tulerunt ut facerent malum in te. Ex quercubus de Basan fecerunt re mos tuos, & tabulas tuas fecerunt ex

Taxat fastũ & fidutiam in munitio- nes & opes suas.

B ebore, fori tui ex insulis Kithim. Bys- sus uariegatus ex Aegypto fuit expan sio tua, ut esset tibi uelum: hyacinthus & purpura de insulis Elisa fuit operi= mentum tuum. Habitatores Zidonis & Aruad fuerunt remiges tui, sapien- tes tui ô Tyre qui fuerũt in te, ipsi nau cleri tui. Seniores Gebal & sapientes eius fuerunt in te instaurantes fissuras tuas, omnes naues maris cum nautis suis fuerũt in te ad negotiandũ negotia tionem tuã. Persa, Lydus, & Afer fue= runt in exercitu tuo, uiri bello strenui clypeum & galeam suspenderũt in te, hi auxerunt splendorem tuum. Filij Aruad & exercitus tuus in muris tuis per ambitum, & Pigmei fuerunt in tur ribus tuis, qui suspendentes pharetras suas in muris tuis per circuitum perfe-

C cerunt pulchritudinem tuam. Tharsis fuit negotiatrix tua propter copiã om= nium diuitiarũ, in argento, ferro, plum bo albo, & plumbo nigro [quæ] repo- suerunt in emporio tuo. Iauan, Thu= bal, & Mæsech ipsi mercatores tui in anima hominis, & uasis æreis dederũt negotiationem tuam. De domo Tho= garma equos & equites ac mulos de= derunt negotiationem tuam. Filij Dedan fuerunt mercatores tui, & insu læ multæ negotiantur tecum, cornua, ebur & Habanim munera tibi attule- runt. Syria quoq; fuit in negotiatione tua, propter multitudinem operũ suo- rum smaragdo, purpura, acupictis, bysso, corallo & carbunculo, [quæ] dederunt in emporium tuum. Sed & D

Iuda & terra Israelis fuerunt mercato= res tui, tritico Minith, balsamo, melle, oleo & resina quæ dederunt ad nego= tiationem tuam. Damascus quoq; ne- gotiatur tecum propter multitudinem operum tuorum, & propter copiam opum, in uino Helbon, & lana candi- da. Dan & Iauan subinde conuehunt in emporium tuũ, ferrum factum, cassia et calamus fuit in negotiatione tua. De dan mercatrix tua uestibus quæ nobi= litati [conueniunt] ad uecturã. Arabs & cuncti principes Kedar ipsi negotia tores manus tuæ, agnis, arietibus & hircis in his inquam negotiatores tui. Mercatores Sabæi & Raema fuerunt E

negotiatores tui in præstantissimis om nis generis odoribus, & in omni lapi= de pretioso, deinde & aurum reposue= runt in emporio tuo. Haran, & Kanne, & Eden, mercatores Sabæi, Assyrij Kilmad in mercatione tua. Ipsi merca- tores tui in omnis generis [mercibus] inuolucris hyacinthinis ac picturatis scrinijs thesaurorum pretiosorum, quę funibus ligatæ erant, & cedrinis in ne gotiatione tua. Naues Tharsis præci= puę fuerunt in mercatu tuo, impleta es & uehementer gloriosa facta in corde maris. In aquas multas induxerunt te remiges tui, uentus orientalis contri- uit te in corde marium. Thesauri tui et F

emporia tua, negotiatio tua, nautæ tuę & gubernatores tui, cõcinnatores tui, & qui cõmutant commutationem tuã, & omnes milites qui in te sunt, & om= nis multitudo tua quæ est in medio tui cadent in medio maris eo die quo tu corruis. Ad uocem clamoris nautarũ tuorum commouebuntur suburbia, de scendentq; ex nauibus suis omnes re- miges, nautæ, & cuncti gubernatores maris

Hactenus amplitudi= nem, opes, arrogãtiam Tyri descri psit. Sequi- tur nũc nau fragium.

maris super terram stabunt. Et resonabunt super te uoce sua, & amare clamabunt, imponentes puluerem capitibus suis uolutabuntur in cinere. Et calui reddentur propter te inducto caluitio, accingent se saccis, & flebunt super te in amaritudine animæ planctu amaro.
G Et sument propter te filij eorum lamentationem, & lamentabuntur super te, Quæ urbs sic consopita est in medio mari sicut Tyrus? Quum exirent merces tuæ de æquoribus, satiasti populos multos, multitudine opum tuarum atque mercium tuarum locupletasti reges terræ. Tempus quo fracta es à maribus, in profunditatibus aquarũ merces tuæ, & omnis multitudo in medio tui ceciderunt. Cuncti habitatores insularum obstupuerunt super te, & reges earum horrore horruerunt, atque uultu turbati. Negotiatores in populis sibilarunt super te, terror facta es, et nusq̃ in sæculum. CA. XXVIII.

A FActum est autem uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, dic principi Tyri, Sic dicit DOMINVS deus, Eo q̃ elatum est cor tuum, dixistiq́, Deus ego sum, in throno dei sedi in medio marium, quum tu homo sis, et non deus, tribuisti autem tibi cor dei. Ecce tu Daniele es sapientior, nihil tã abstrusum quod te lateat. In sapientia tua & in intelligentia tua parasti tibi diuitias, & adquisiuisti aurum & argentum in thesauros tuos. In multitudine sapientiæ tuæ, & in negotiatione tua auxisti opes tuas, eleuatumq́ est
B cor tuum in diuitijs tuis. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Eo q̃ tribuisti cor tuum sicut cor dei, propterea ecce ego adduco super te alienos, tyrannos [scilicet] gentium, qui distringent gladios suos super pulchritudinem sapientiæ tuæ, & contaminabunt pulchritudinem tuam. In foueam deijcient te, & morieris mortibus interfectorum in corde marium. Num & tum quum fueris coram interfectore tuo, dicendo dices, Deus ego sum, quum sis homo & non deus, in manu interficientium
C te? Mortibus incircunciforum morieris per manum alienorum, quoniam ego loquutus sum, dicit DOMINVS deus. Et factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, sume lamentationem super regem Tyri, & dic ei, Sic dicit DOMINVS deus, Tu es omnibus numeris absolutũ exemplar, plenus sapientia, consummata pulchritudine. In delitijs hortorum dei fuisti, omnis lapis pretiosus umbraculum tuũ, Sardius, Topasius, Adamas, D
Hyacinthus, Onyx, Iaspis, Sapphirus Carbunculus, Smaragdus & aurum, opus tympanorum tuorum atq; fistularum tuarum in te præparata sunt in die quo creareris. Tu Cherub inunctus obtegens, & posui te, in monte sancto dei fuisti, in medio lapidum ignitorum deambulasti. Perfectus es tu in uijs tuis, à die quo creatus es donec inuenta est in te iniquitas. Propter abundantiam negotiationis tuæ impleuerunt medium tui uiolentia, & peccasti, quapropter prophanaui te de monte dei, et perdidi te ò Cherub obtegẽs de medio ignitorum lapidum. Elatum est cor E
tuum in pulchritudine tua, corrupisti sapientiam tuam in splendore tuo, ideo ad terram adflixi te, ante reges posui te, ut contemplentur te. Propter multitudinem iniquitatum tuarum, propter peruersitatem negotiationis tuæ, ꝓphanasti sanctuaria tua, & eduxi ignem è medio tui, qui deuoret te, & posui te cinerem super terrã in cõspectu omnium aspicientium te. Omnes qui te nouerũt in populis, obstupuerunt super te, terror fuisti [eis,] & tu non eris in sæculum. Et factum est uerbum DOMINI F
ad me, dicens, Fili hominis, pone faciẽ tuam contra Zidonem, & uaticinare super eã, dicesq́, Sic ait DOMINVS deus, Ecce ego contra te, ò Zidon, & glorificabor in medio tui, & scient q̃ ego sum DOMINVS deus, quum fecero in ea iudicia, & sanctificatus fuero in ea. Mittam in eam pestem, & sanguinẽ in plateas eius, & corruet in medio eius uulneratus, gladio cõtra eam [uenient] circunquaq;, & scient quia G
ego DOMINVS. Et non erit ultra domui Israelis sentis pungens, & spina dolorem inferens ex omnibus qui sunt per circuitum eorũ, & habent eos con tẽptui, scientq́ quia ego DOMINVS deus. Sic dicit DOMINVS deus, Quũ cõgregauero domũ Israelis de populis

Potest aptari ad omnes principes arrogantes, & nimiũ sibi fidentes, adeoq́ ad principem tenebrarũ. Primum crimen arrogantia. Daniel.

inter quos dispersi sunt, & sanctificatus fuero in eis coram oculis gentium, habitauerintque super terram suam quam ego dedi seruo meo Iacob, habitabunt in ea secure, & ædificabunt domos, plantabuntq; uineas, & sedebunt in tuto, me faciente iudicia, in omnibus qui aduersantur eis per circuitũ eorum, & scient quia ego DOMINVS deus eorum.

CAP. XXIX.

A ANno decimo, [mẽse] decimo, duodecima mẽsis, factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam uersus Pharaonem regem Aegypti, & uaticinare contra eũ & contra uniuersam Aegyptum, loquere & dic, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego contra te Pharao rex Aegypti draco magne, recubantem in medio fluuiorum suorum, qui dixit, Meus est fluuius, & ego feci mihi. Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiam ut hæreant pisces fluminũ tuorum in squamis tuis, & extraham te de medio fluuiorum tuorum, atq; omnes pisces fluuiorum tuorum adhærebunt

Taxatur autem arrogãtia & insolentia.

B squamis tuis. Et excutiam te in desertum, te & omnes pisces fluuiorum tuorum, cadesq; in superficie campi, & nõ colligeris neq; congregaberis, eris bestijs terræ & uolucribus cœli cibus, & scient omnes habitatores Aegypti quia ego DOMINVS, eo quod ipsi fuerunt fulcrum arundineum domui Israelis. Quum illi te apprehenderint manu tua, cõfringeris, & diffindes eis omnem humerum: & quum innixi fuerint tibi, confringeris: num ergo omnes lumbos eorum firmabis? Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego adduco super te gladium, & excindam ex te hominem & iumentum. Eritq; terra Aegypti in stuporem & desolationem, & cognoscent quia ego DOMINVS. Quandoquidem dixit, Fluuius meus est, & ego feci, idcirco ecce ego contra te, & cõtra fluuios tuos, & tradam terram Aegypti in desolationes, in uastitatem, & stuporem, à Magdalo, Sienem, usq; ad terminum

Aliud crimẽ taxatur, q̃d lactent Iudæos uana spe, ut ipsis relicto deo niterentur.

C Aethiopiæ. Non transibit per eam pes hominis, neq; pes iumenti transibit per eã, nec habitabitur quadraginta annis. Et reddam terrã Aegypti, ut stupori sit futura inter terras uastatas: & ciuitates eius, ut sint inter ciuitates uastas squalidæ quadraginta annis, spargamq; Aegyptios inter gentes, & dispergam eos in terras. Quoniam sic dicit DOMINVS deus, A fine quadraginta annorum colligã Aegyptios de populis inter quos dispersi sunt. Et reducam captiuitatem Aegypti, & efficiam ut redeant in terram Pathros, in terram quam incoluerũt, eruntq; isthic regnum humile. Præ [cæteris] regnis erit humile, nec eleuabit se ultra super gentes, imminuam enim eos ne dominentur gentibus. Non erit ultra domui Israelis asylum, [sed] submonitor iniquitatis, dum respexerint post eos, & cognoscent q; ego DOMINVS deus. Factum est uicesimoseptimo anno, primo [mense,] prima mensis, ut fieret uerbum DOMINI ad me, dicens, D
Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis fecit seruire exercitum suũ magno labore ad Tyrum, omne caput caluum est redditum, & omnis humerus detritus est, merces aũt non fuit ei [reddita,] neq; exercitui eius de Tyro pro ministerio quo mihi ministrarunt ad eam: idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Aegypti, & auferet multitudinem eius, diripiet spolia eius, & depredabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius. Pro opere quo mihi ministrauit in ea, dedi ei terrã Aegypti, eo q; mihi fecerunt, dicit DOMINVS deus. In die illa faciam germinare cornu domui Israelis, et tibi dabo apertionem oris in medio eorum, & scient quia ego DOMINVS.

CA. XXX.

ET factum est uerbũ DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, uaticinare & dic, Sic dicit DOMINVS deus, Vlulate uæ diei, quia prope est dies, prope inquã est dies DOMINI, dies nubilosus tempus gentium erit. Venietq; gladius in Aegyptum, & erit pauor in Aethiopia, quum ceciderit saucius in Aegypto, & acceperint multitudinem eius, euersaq; fuerint fundamenta eius. Kusch, Phut, & Lud, & omne promiscuum uulgus, & Chub, & filij terræ fœderis cadent cũ eis gladio. A

B dio. Sic dicit DOMINVS, Cadent
qui fulciunt Aegyptum, & descendet
fastus fortitudinis eius à turre Seuene,
cadẽt in ea gladio, dicit DOMINVS
deus. Et desolabuntur in medio terra
rum uastatarũ, atque ciuitates eius erunt
in medio ciuitatũ desolatarũ. Et sciẽt
quia ego DOMINVS, quum dedero
ignem in Aegyptum, & cõtriti fuerint
omnes auxiliatores eius. In die illa e-
grediентur nuncij à facie mea in naui-
C bus ad terrendum Aethiopiam quæ se
cura est, eritque pauor in eis secundum
diem Aegypti, quoniã ecce uenit. Sic
dicit DOMINVS deus, Ego efficiam
ut cesset strepitus Aegypti per manum
Nabuchodonosoris regis Babylonis,
ipse & populus eius cum eo qui graſ-
santur inter gentes, adducentur ut per-
dant terrã, & distringent gladios suos
super Aegyptum, implebuntque terram
interfectis. Et reddam flumina eius sic
ca, & uendam terram in manum malo
rum, & uastabo terram & quidquid in
ea est per manum alienorum: ego DO-
D MINVS loquutus sum. Sic dicit DO
Zach. 13.a MINVS deus, Ego perdam idola, &
efficiam ut cessent simulachra à Noph,
& princeps qui sit de terra Agypti nõ
erit ultra, immittamque timorem in terrã
Aegypti. Et uastabo Patheros, immit
tamque ignem in Zoan, & faciam iudi-
cia in No. Effundam furorem meum
contra Sin, [quæ est] robur Aegypti,
& excindam tumultum No. Et inijciã
ignem in Aegyptum, infirmando infir-
E mabitur Sin. No dissecabitur, angustiæ
[erunt] Noph interdiu. Iuuenes dele
cti Auen & Phibeseth cadent gladio,
& ipsæ in captiuitatem abibunt. Porrò
in Taphnes obtenebrescet dies, quum
ego isthic confregero uectes Aegypti,
cessabitque fastus roboris eius in ea, nu-
bes operiet eam, & filiæ eius in capti-
uitatem abibunt. Faciamque iudicia in
Aegypto, & scient quia ego DOMI-
NVS. Factum est præterea in undeci
mo anno [mense] primo, septima men-
F sis, ut fieret uerbum DOMINI ad me
in hanc sententiam, Fili hominis, bra-
chium Pharaonis regis Aegypti con-
fregi, & ecce non est ligatum, ut detur
medela, & apponatur fascia ad obli-
gandum illud, ad firmandum illud ut
gladium teneat. Propterea sic dicit DO
MINVS deus, Ecce ego contra Pha-
raonem regem Aegypti, & cõfringam
brachium eius quod robustum est, sed
& confractum, & deijciam gladium è
manu eius. Et disijciam Aegyptios in-
ter gentes, & dispergam eos in natio-
nes. Et roborabo brachia regis Ba- G
bylonij, & dabo gladium meum in ma
num eius, conteramque brachia Pharao
nis, & is ingemiscet coram eo quemad
modum solent saucij. Ego roborabo
brachia regis Babylonij, brachia au-
tem Pharaonis cõcident, scientque quia
ego DOMINVS, quum dedero gla-
dium meum in manum regis Babylo-
nij, & is incutiet eum in terram Aegy-
pti. Et disijciam Aegyptios inter gen
tes, dispergamque eos in nationes, &
scient quod ego DOMINVS.

CAP. XXXI.

FActum est in undecimo anno, [men- A
se] tertio, in prima mensis, ut fieret
uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili
hominis, dic ad Pharaonem regem Ae
gypti, et ad copias eius, Cui similis es
in magnificentia tua? Ecce Assur [simi
lis erat] cedro in Libano, quæ ramis
pulchra est, nemore umbram faciens,
alta statura, cuius cacumen inter con-
densa [arborum.] Aquæ nutriuerant
eam, abyssus extulit eam, & flumina
eius circuierunt plantationem eius, &
riuulos suos misit ad omnia ligna cam
pi. Hinc statura eius elata est præ om- B
nibus arboribus campi, & multiplica
ti sunt rami eius, & prolongati sunt fron
des eius, propter aquas multas quas
ipsa misit. In ramis eius nidos fecerunt
omnes uolucres cœli, et sub frondibus
eius pepererunt cunctæ bestiæ agri, at-
que sub umbra eius sederunt omnes
gentes magnæ. Pulchra itaque facta est
in magnitudine sua, in extensione ra-
morum suorum, quoniam radix eius
fuit ad aquas multas. Cedri in hortis C
dei non obscurarunt eam, nec abietes
similes sunt ei, nec castaneæ fuerunt si-
cut frondes eius, & præterea nulla ar-
bor in hortis dei illi similis fuit in pul-
chritudine sua. Pulchram feci eam mul Iam aperit
titudine ramorũ eius, æmulataque sunt allegoriam
eam omnia ligna delicata quæ sunt in & eam As-
hortis dei. Idcirco sic dicit DOMI- syrio aptat

Pœnam mi- natur.

NVS deus, Quandoquidem exaltatus es statura, & posuit fastigium inter cõdensa, & eleuatum est cor eius in exaltatione sua, tradam eum in manum fortissimæ gentis, quę omnino faciet ei iuxta impietatem suã, me eijciente eum. Et exciderunt eum alieni tyranni gentium, atq; strauerũt eum in montibus, & in omnibus uallibus ceciderunt rami eius, & confractæ sunt frondes eius iuxta omnes torrentes terræ, descenderuntq; de umbra eius cuncti populi terræ, & reliquerunt eum. Super ruina eius requiescebant omnia uolatilia cœli, & super ramos eius fuerunt omnes

E bestiæ agri. Idcirco ne se efferant statura sua cunctæ arbores aquarum, nec proferant cacumen suum inter condensa, neq; stent super illas in sublimitate sua cuncta quæ bibunt aquam, quoniã omnes illi traditi sunt in mortẽ, ad terram inferiorem in medio filiorum hominum, ad eos qui descendunt in foueam. Sic dicit DOMINVS deus, Eo die quo descendit ad inferos, luctũ indixi, operui super eum abyssum, & prohibui flumina eius, & prohibitæ sunt

F aquæ multæ. Atratum reddidi propter eum Libanum, & omnes arbores campi propter eum exanimatæ sunt. A fragore ruinæ eius cõmoui gentes, quum deijcerem eos ad inferos cũ his qui descendunt in foueam, & consolationem acceperunt in terra inferiori omnes arbores delicatiores, electæ &

G bonæ Libani, omnes quæ hauriunt aquam, sed & ipsi descenderunt cum eo ad inferos, ad interfectos gladio, qui sub umbra brachij eius sederunt in medio gentium. Cui sic similis es in gloria & magnificentia inter arbores delicatas, deijcieris cum arboribus delicatis in terram inferiorem, inter incircuncisos dormies cum interfectis gladio. Hic est Pharao & uniuersus strepitus eius, dicit DOMINVS deus.

Apte iam et subobscure ad Pharaonem transit, docens illũ periturũ nõ secus ac Assyrium.

CA. XXXII.

A ET factum est duodecimo anno, duodecimo mense, prima mensis, ut fieret uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, sume lamentationem super Pharaonem regem Aegypti, et dic ad eum, Leunculo gentium assimulatus es, & es ueluti draco in æquoribus, qui lasciuisti in fluminibus tuis, turbasti aquas pedibus tuis, & calcasti flumina earum. Sic dixit DOMINVS deus, Ego expandam super te rete meum, in cõgregatione populorum multorum, qui te propellent in sagenã meam, & †eijciam te in terrã, atq; mittam te in superficie campi, efficiamq; ut super te sedeant omnes uolucres cœli, satiaboq; de te bestias uniuersæ terræ. Ponam insuper carnem tuam super montes, & explebo ualles altitudine

B tua. †Inebriabo terram cruore sanguinis tui usq; ad mõtes, & uoragines implebuntur de te. Obtegã cœlos in extinctione tui, & obfuscabo stellas eorum, solem obducam nubibus, & luna non lucebit lumine suo. Omnia luminaria lucentia in cœlis obfuscabo super te, & dabo tenebras super terram tuam, dicit DOMINVS deus. Commouebo cor populorum multorum, quum induxero contritionem tuam in gentibus super terras quas tu non nouisti. Obstupefaciam super te populos multos, & reges eorũ horrore quodam super te horrescent, quum uolare faciam gladium meum super facies eorum, & pauebunt per singula momenta, quisq; ex animo, in die ruinæ tuæ.

C Quia sic dicit DOMINVS deus, Gladius regis Babylonij ueniet super te, per gladios heroum prosternam copias tuas, grassatores [ex] gentibus sunt uniuersi ipsi, qui deuastabunt fastum Aegypti, & exterminabitur omnis strepitus eius. Perdam & omnia iumenta eius ab aquis multis, nec turbabit eas pes hominis ultra, neq; ungulæ iumentorum conturbabunt eas. Tunc limpidas reddam aquas eorum, & flumina eorum fluere faciam ut oleum, dicit DOMINVS deus. Quum [scilicet] tradidero terram Aegypti desolatam, & uastata fuerit terra à plenitudine sua, quum percussero omnes qui habitant in ea, & scient quia ego DOMINVS. Hæc est lamentatio qua eam lamentabuntur, filiæ [in quã] gentium lamentabuntur eam, Aegyptum & omnem strepitum eius lamentabun-

D tur, dicit DOMINVS deus. Et factũ est duodecimo anno, quintodecimo [die] mẽsis, ut fieret sermo DOMINI ad

Sup. 12. d & 17. f

Esa. 13. b Ioel 3. c Matt. 24. e

ad me dicens, Fili hominis, plange super multitudinem Aegypti, & deijce eam & filias magnificarum gentium, ad terram inferorum cum his qui descendunt in foueam. Quo nam pulchrior es tu? descende & iace cum incircuncisis. In medio interfectorũ gladio cadent, gladio tradita est, detrahite igitur eam, & omnes copias eius. Loquentur cum eo fortiores quiq; de medio inferorum cũ auxiliaribus eius, qui descenderunt, & dormierunt incir
E cuncisi cum interfectis gladio. Ibi est Assur & omnis congregatio eius, per circuitum sunt sepulchra eius, omnes hi interfecti gladio qui corruerunt gladio, quorum sepulchra posita sunt in lateribus laci. Fuitq; congregatio eius per circuitum sepulturæ eius, omnes ipsi occisi corruerunt gladio, qui dederunt terrorem in terra uiuentium. Ibi Elam & omnes copiæ eius per circuitum sepulturæ eius, omnes ipsi interfecti corruerunt gladio, qui descenderũt incircuncisi in terram inferorum, quiq; dederunt terrorem suum in terra uiuentium, & portauerũt ignominiam suam
F cum descendẽtibus in foueam. In medio interfectorum posuerunt ei lectum pro omni multitudine eius, per circuitum eius sepulchra eius: omnes ipsi in circuncisi & interfecti gladio, quoniã datus est terror eorum in terra uiuentium, & portauerũt ignominiam suam cum descendentibus in foueam, in medio interfectorum positus est. Ibi Mæsech, Thubal, et omnis multitudo eius, per circuitum eius sepulchra eius, qui omnes sunt incircuncisi interfecti gladio, quoniam posuerũt terrorem suum in terra uiuentium. Non autem iacebunt cum heroibus, qui ex incircuncisis ceciderunt, & qui descenderunt ad inferos cum armis suis bellicis, posueruntq; gladios suos sub capitibus suis, & fuit iniquitas eorum super ossa eorum, quoniam terror heroum in terra uiuentium. Et tu in medio incircun-
G cisorum confringeris, & dormies cum interfectis gladio. Ibi Edom, reges eius & cuncti principes eius, qui positi sunt cum fortitudine sua inter occisos gladio, ipsi cum incircuncisis iacebunt, & cum his qui descenderunt in foueam. Ibi duces Aquilonis, ipsi omnes & omnes Zidonij, qui descenderunt cum interfectis, cum formidine sua à fortitudine sua pudefacti. Iacuerunt autem incircuncisi cum interfectis gladio, & portauerunt ignominiam suam cum his qui descenderunt in foueam. Hos uidebit Pharao, & consolabitur se super uniuersa multitudine sua, qui interfecti sunt gladio, Pharao inquam & cunctus exercitus eius, dicit DOMINVS deus. Quoniam dedi formidinem meam in terra uiuentium, & ponetur in medio incircuncisorum cum interfectis gladio, Pharao & omnis multitudo eius, dicit DOMINVS deus.

CAP. XXXIII.

Rursum factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, Loquere ad filios populi tui, & dic ad eos, Si induxero gladium super terram, & acceperit populus terræ uirum aliquem de finibus suis, posueritq; eum sibi speculatorem, & is uiderit gladium uenientem super terram, clanxeritq; tuba, & monuerit populum diserte, & audiendo audierit uocem tubæ, & moneri nolit, ueneritq; gladius, & tulerit eum, sanguis eius erit super caput eius. Vocem enim tubæ audiuit, nec passus est se moneri, idcirco sanguis eius in eo erit: is autem qui se moneri passus est, seruabit animam suam. Quod si speculator uiderit gladium uenientem, nec clanxerit cornu, & populus diserte non fuerit præmonitus, & uenerit gladius, & abripuerit ex eis animam, talis propter iniquitatem suam abreptus est, sed requiram sanguinem eius de manu speculatoris. Et te quidem fili hominis, constitui speculatorem domui Israelis, ut audias ex ore meo uerbum, & diserte moneas eos ex me. Quum dixero impio, Impie tu certissime morieris, tu uero non fueris loquutus ut diserte moneas impiũ, [ut discedat] à uia sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, & sanguinem eius de manu tua requiram. Si uero tu diserte monueris impium à uia sua ut ab ea discedat, is autem à uia sua conuersus non fuerit, ipse in iniquitate sua morietur, tu uero liberasti animã

A Eze.3. Eze.18. B Sup.3.d

tuam. Tu ergo fili hominis, dic ad do
C mum Israelis, Sic plane dixistis, Transgressiones nostræ & peccata nostra super nos [sunt,] atque in eis tabescimus, quomodo ergo uiueremus? Dic ad eos, † Viuo ego, dicit DOMINVS deus, non delector morte impij, quin magis, quum reuertitur impius à uia sua, & uixerit. Conuertimini, conuertimini de uijs uestris malis: cur enim moreremini domus Israelis? Tu ergo fili hominis, dic ad filios populi tui, Iustitia iusti non liberabit eum quo tempore trãsgressus fuerit, neque impius impinget in impietate sua, quo tempore conuersus fuerit ab impietate sua: rursus iustus non poterit uiuere in iustitia sua quo tempore peccauerit. Quum ergo iusto dixero, Omnino uiuet, is autem confisus de sua iustitia, peruerse fecerit, omnium iustitiarum suarum nulla erit memoria, sed in peruersitate sua
D quam perpetrauit morietur. Rursum quũ dixero impio, Omnino morieris, & is conuersus à peccato suo, fecerit iudicium et iustitiam, [nempe] pignus restituerit impius, raptum reddiderit, in statutis uitæ ambulauerit, ut nihil peruersi faciat, uiuendo uiuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non cõmemorabuntur ei, iudicium & iustitiam fecit, ideo certissime uiuet. Dicunt aũt filij populi tui, Non est æqua uia domini, quum potius eorum uia non sit æqua. Quum auertit se à iustitia sua, & peruerse egerit, morietur in eis. Impius uero si se auerterit ab impietate sua, et fecerit iudicium & iustitiam, in his ipse uiuet. Et
Sup.18.g dicitis, Non est † æqua uia domini, quenque ex uobis iudicabo secundum
E uias suas, ô domus Israel. Et factum est duodecimo anno, decimo [mense,] quinta mensis nostræ trãsmigrationis, ut ueniret ad me quidam qui euaserat de Ierusalem, dicens, Percussa est ciuitas. Et manus DOMINI facta erat super me sub uesperam, priusque ueniret ille qui euaserat, & aperuerat os meũ, dum ille mane ueniret ad me: aperuerat inquam os meum, nec ultra obmutescebam. Factusque est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, qui inhabitant deuastata illa loca in terra Israelis, dicentes aiunt, Vnus fuit Abraham, & occupauit terram, & nostrum multi sunt, nobis data est terra possidẽda. Idcirco dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Vos comeditis cum sanguine, & attollitis oculos uestros ad idola uestra, atque sanguinem effunditis, & terram hanc possideretis? Stetistis super gladio uestro, & fecistis abominanda: quisque uxorem proximi sui polluistis, & terram hanc possideretis? Sic igitur dices ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Viuo ego, si non
F qui in locis desolatis sunt, gladio cadent, & qui in superficie cãpi est, hunc tradam bestiæ ut deuoret eum: qui uero in præsidijs sunt atque speluncis, peste morientur. Reddam quoque terram ipsam uastam & desolatam, & cessabit fastus roboris eius: uastabũturque montes Israelis, ut nemo sit qui pertrãseat. Et scient quia ego DOMINVS, quũ reddidero terram uastam & desolatam ꝓpter omnes abominationes quas fecerunt. Et tu fili hominis, filij populi tui G
[illegible] loquuntur [illegible] iuxta parietes, et in ostijs domorum, loquitur alter ad alterum, quisque uidelicet ad proximum suum dicendo, Venite, quæso, & audite, quod nam uerbũ egressum sit à DOMINO. Et ueniunt ad te, quemadmodum uenire populus [solet,] sedentque coram te populus meus, & audiũt sermones tuos, quos tamen non faciunt, quandoquidem cantiones edunt ore suo, sed post emolumentum suum uadit cor eorum. Et ecce tu es eis quemadmodũ cantio amatoria quæ pulchre sonat, elegantique melodia, audiunt uerba tua, sed ea non faciunt. Quum uero ueneritillud, ecce enim uenit, tum scient quod propheta fuerit inter eos.

CAP. XXXIIII.

A
ET factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, uaticinare contra pastores Israelis, uaticinare, & dices ad eos, [nempe] ad pastores, Sic dicit DOMINVS deus, Væ pastoribus Israelis, qui pauerunt seipsos, an nõ gregem pascere [debent] pastores? Pingue comeditis, lana induimini, q̃d crassum est mactatis, gregem non pascitis: debile non confortastis, ægrotum non sanastis, confractum non obligastis,

Occupatio, refricat enim uerba desperãtiũ, & adhortatur ad pœnitentiam.
Sup.18.g
Iere.23.a

ctis, propulsum non reduxistis, & per-
ditum non quæsiuistis, quin in duritia
& sæuitia dominati estis eis. Et erra-
runt absq; pastore, fueruntq; cibus om
B ni bestiæ agri, & palantes. Errauit
grex meus in omnibus montibus, atq;
in omni colle excelso, & in omni super
ficie terræ dispersus est grex meus, nec

Aposiopesis ex indignatione.

est qui quærat aut requirat. Propte-
rea audite pastores uerbū DOMINI,
Viuo ego, dicit DOMINVS deus, si
non, eo q̄d oues meæ fuerunt direptio-
ni, & factæ sunt oues meæ cibus omni
bestiæ agri, (eo q̄ nō esset pastor) et q̄
pastores mei oues meas non requisiue
runt, sed pastores seipsos pauerunt, o-
ues aūt meas nō pauerunt. Idcirco pa-
C stores audite uerbum DOMINI, Sic
dicit DOMINVS deus, Ecce ego cō
tra pastores, & requirā oues meas de
manu eorum, & faciam eos cessare ne
[ultra] pascant oues, neq; pastores pa
scant ultra seipsos, sed eripiam oues
meas ex ore eorum, neq; erunt eis ci-
bus. Quia sic dicit DOMINVS deus,
Ecce ego, ego inquam requiram oues
meas, & inuestigabo eas, quemadmo-
dum requirit pastor gregem suum, quo
die fuerit in medio ouium suarum di-
spersarum, sic requiram oues meas, &
eripiam eas ex omnibus locis in quæ
sunt dispersæ, in die nubis et caliginis.
Et educam eas de populis, congrega-
boq; eas de regionibus, & introducā
eas in terram suam, & pascam eas in
mōtibus Israelis iuxta riuos, & in cun
ctis habitationibus terræ. In pascuis
bonis pascam eas, & in montibus ex-
celsis Israelis erit stabulatio earum, ibi
D accubabunt, in stabulatione amœna,
& in pascuis pinguibus pascentur, nē-
pe super mōtes Israelis. Ego pascam
oues meas, & faciam eas accubare, di
cit DOMINVS deus. Perditam re-
quiram, propulsatam reducam, confra
ctam ligabo, infirmam roborabo, pin-
guem uero & fortem cōpescam, & pa-

Postq̄ taxauit pastores, ad oues transit, nam & in his q̄dam taxanda sunt.

scam eam in iudicio. Vos autem oues
meæ, sic dicit DOMINVS deus, Ec-
ce ego iudico inter pecus & pecus, in
ter arietes & hircos. An leue uobis
est, q̄d pascua bona depascitis, nisi resi
dua pascuorum uestrorum pedibus ue
stris conculcetis, & bibentes limpidio
res [aquas,] residuas pedibus uestris E
conturbetis? Et oues meæ conculca-
tum pedibus depascunt, & conturba-
tum pedibus uestris bibunt. Propte-
rea sic dicit DOMINVS deus ad eos,
Ecce ego, ego inquam iudicabo inter
pecus pingue, & inter pecus macilen-
tum, eo quod in latus & humerum im-
pellitis, & cornibus uestris impingitis
in omnes infirmas, donec dispergatis
eas foras. Ego seruabo oues meas, ut
non pateant ultra direptioni, & iudica
bo inter pecus & pecus. Et suscita- F
bo super eas pastorem unū, qui pascat

Hæc ad tempora Christi pertinet.

eas, Dauidem seruū meum, †is pascet
eas, atq; is erit eis pastor. Ego autem
DOMINVS ero eis deus, & seruus Esa.40.c
meus Dauid princeps in medio eorū: Dan.9.g
ego DOMINVS loquutus sum. Et Ioan.1.g
excindam cum eis fœdus pacis, & fa- 10.b
ciam cessare de terra bestiam malam, ut
in deserto tuto habitent, atq; in syluis
dormiant. Ego dabo eis & circunqua
que in colle meo benedictionem, effi-
ciamq; ut descendat pluuia suo tempo-
re, ut sint benedictæ pluuiæ. Et dabit G
lignum agri fructum suum, sed & terra
dabit prouentū suum: erunt tuti in ter-
ra sua, & cognoscēt quia ego DOMI
NVS, quum confregero catenas iugi
earum, & liberauero eas de manu eo-
rum qui eas seruitute premunt. Non
erunt ultra præda gentibus, neq; deuo
rabit eas bestia terræ, sed habitabunt
tuto, nec erit q̄ exterreat. Excitabo de
niq; eis plantulam celebri nomine, nec
erunt ultra collecti ad famem in terra,
& nō ferent amplius ignominiam gen
tium. Et cognoscent quia ego DO-
MINVS deus eorum sum cum eis, &
ipsi populus meus, domus Israel, dicit
DOMINVS deus. †Vos autē oues Ioan.10.b
meæ, oues pascuæ meæ homines estis,
& ego deus uester, dicit DOMINVS
deus.

CAP. XXXV.

FActum est uerbum DOMINI ad A
me, dicens, Fili hominis, pone faciē
tuam uersus montem Seir, & uaticina-
re contra eum, dicesq; ei, Sic dicit DO
MINVS deus, Ecce ego contra te ô
mons Seir, & extendam manum meam
contra te, ponamq; te desolatum & de
sertum. Ciuitates tuas reddam desola-
tas, & tu uastaberis, scies q; quia ego

DOMINVS. Quandoquidem habuisti perpetuum odium contra Israelitas, & terruisti eos gladio, eo tempore quo calamitosi essent, & eo tempore
B quo finem [habuit] iniquitas: idcirco uiuo ego, dicit DOMINVS deus, ꝙ ad sanguinem faciam te: & sanguis te persequetur: certe sanguinem odisti, sanguis te persequetur. Reddam enim montem Seir squalidum et desolatũ, et excindã ex eo transeuntẽ & redeuntẽ. Implebo quoq; montes eius interfectis eius, et colles tuos, ualles tuas atq; torrẽtes tuos occisis gladio, corruentq; in eis. In perpetuas desolationes redigã te, & ciuitates tuæ non redibunt, scietisq; ꝙ ego sum DOMINVS.
C Quandoquidem dicis, Duæ gentes, & duæ terræ meę erunt, & possidebimus eam, & DOMINVS illic fuit, idcirco uiuo ego, dicit DOMINVS deus, ego faciam secundum iram tuam, atq; iuxta æmulationem tuam quam fecisti, eo quod oderis eos, & notus ero in eis, postq̃ te iudicauero. Et scies quod ego DOMINVS audiuerim omnes blasphemias tuas, quas dixisti contra
D montes Israelis, dicendo, Deuastati sunt, traditiq; sunt nobis in cibum. Equidem magnifica iactastis contra me ore uestro, & superbe multa uerba euomuistis contra me, quæ ego audiui. Sic dicit DOMINVS deus, Quum uniuersa terra gaudet, uastam te reddam. Sicut tu lætatus es super hæreditatem domus Israelis, ꝙ desolata est, sic faciã tibi, in solitudinẽ redigeris mons Seir & omnis Edom, omnis inquam ea, & scient quia ego DOMINVS.

CAP. XXXVI.

A TV autẽ fili hominis, uaticinare super montes Israelis, & dic, †Montes Israelis audite uerbũ DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem hostis dicit contra uos, Haha, & excelsa sæculi cesserunt nobis in hęreditatem: idcirco uaticinare & dic, Sic dicit DOMINVS deus, Quando quidem uastant & absorbent uos per circuitum, ut cedatis in hæreditatem reliquis gentibus, ut passim loquantur de uobis, & diffament uos populi. Idcirco, ô uos montes Israelis, audite uerbum DOMINI dei, Sic dicit DOMINVS deus montibus & collibus, torrẽtibus & uallibus, uastis et desolatis locis, & ciuitatibus derelictis, quę fuerunt direptioni & subsannationi reliquis gentibus circunquaq;. Idcirco B sic dicit DOMINVS deus, Certe in igne zeli mei loquutus sum contra reliquias gentium, & contra uniuersum Edom, qui terram meam dederunt sibi in possessionem, in gaudio totius cordis, & cum contemptu animi, eo quod eiecti sunt ad prædam. Ob id uaticinare super terram Israelis, & dic montibus & collibus, torrentibus & uallibus, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce in zelo meo & in æstu meo loquutus sum, Quandoquidem tulistis ignominiam [illatam] à gentibus, idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ego leuaui manũ meam, si non gentes quæ circum uos sunt, suamipsorum ignominiam ferant. Et uos montes Israelis, C proferetis caudicem uestrum, & edetis fructum uestrum populo meo Israelis, & quidem prope est ut ueniat. Quia ecce ego ad uos, respiciam uos, colemini atq; seremini. Et ego multiplicabo in uobis homines, pro uniuersa domo Israelis, pro uniuersa [inquã,] & inhabitabũtur ciuitates, & uastata [loca] instaurabuntur. Et multiplicabo in uobis homines et iumenta, multi erunt & fructum ferent, & collocabo uos in ueteres [sedes] uestras, & plus beneficiorum in uos conferam quàm ab initio, & scietis quia ego DOMINVS. Et ducam ad uos homines, [nempe] populum meum Israel, qui te occupabunt, erisq; illis hæreditas, nec ultra eos orbos reddes. Sic dicit DOMINVS deus, Eo quod ad uos dicunt, Tu deuoratrix hominum, & orbatrix gentis tuæ fuisti, idcirco non deuorabis ultra homines, nec orbatrix eris ultra gentis tuæ, dicit DOMINVS deus. Neq; patiar ut ultra audias i- D gnominiam à gentibus, aut opprobriũ feras ultra à populis, neq; orbas facies amplius gentes tuas, dicit DOMINVS deus. Et factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, domus Israelis, dum habitarent in terra sua, polluerunt eam uia sua atq; studijs suis: uia eorum fuit coram me, quem-

Sup. c. 6. a

Reflorescet Israel.

Alloquitur montes Israelis.

quemadmodum immunditia mulieris quæ menses habet. Et effudi feruorē meum super eos propter sanguinem quem fuderunt in terra, sed & in idolis suis polluerunt eam. Et dispersi eos inter gentes, dissipatiq; sunt per nationes, secundum uiam eorum, & secundum studia eorum iudicaui eos. Et †
Esa.52.c uenerunt ad gentes ad quas ingressi
Rom.2.d sunt, & prophanauerunt nomen sanctum meum, dum diceretur eis, Populus DOMINI sunt isti, & de terra sua exierunt. Et peperci nomini sancto meo, quod prophanarunt domus Israe
E lis inter gentes ad quas uenerūt. Propterea dic domui Israelis, Sic dicit DOMINVS deus, Non propter uos ego facio, ô domus Israel, sed propter nomē meum sanctum, quod prophanastis inter gentes ad quas uenistis. Sanctificabo ergo nomen meum magnum, quod est prophanatum inter gentes, quod scilicet uos prophanastis inter eos, ut gentes cognoscant quia ego DOMINVS dicit DOMINVS deus, quum sanctificatus fuero in uobis in oculis uestris. Et assumam uos de gentibus, & congregabo uos de cunctis terris, & introducam uos in terram uestram. Et spargam super uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, atq; à cunctis idolis
F uestris mundabo uos. Et dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in præcordia uestra: auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uo
Sup.11.d bis cor carneum. † Inseram spiritum meum in interiora uestra, & efficiam ut ambuletis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atq; faciatis. Et habitabitis in terra quā dedi patribus uestris, eritisq; mihi populus, & ego uobis ero deus. Ego uos saluabo ab omnibus immunditijs uestris, & aduocabo frumentum, multiplicaboq; ipsum, non mittam uobis famem. Multiplicabo insuper fructus arborum, & prouentus campi, ut non feratis ultra opprobrium famis inter gentes. Et recordabimini uiarum uestrarum malarum, & studiorum uestrorum quæ non sunt bona, & pudebit uos in facies uestras iniquitatum uestrum, atq; abominationum uestrarum. Non propter uos ego facio, dicit DOMINVS deus, hoc notum sit uobis, pudeat uos uiarum uestrarum & erubescite, domus Israelis. Sic dicit DOMINVS G
deus, Quo die mundauero uos ab omnibus iniquitatibus uestris, efficiam ut habitentur urbes, & reædificentur uastata, coleturq; terra uastata, pro eo quod uastata fuit in oculis omnis prætereuntis, dicentq;, Terra ista uastata acta est sicut hortus delitiarum, & ciuitates desolatæ, deuastatæ & euersæ, iam munitæ inhabitantur. Et scient gentes quæ relictæ fuerint per circuitum uestrum, quod ego DOMINVS ædificaui euersa, & plantaui desolata: ego DOMINVS loquutus sum, & faciam. Sic dicit DOMINVS deus, Adhuc in hoc quærar domui Israelis ut faciam eis, multiplicabo eos homines [scilicet] ueluti oues, ueluti oues sanctas, ueluti oues Ierusalem in statis ferijs eius, sic erunt ciuitates desertæ plenæ ouibus humanis, & cognoscent quia ego DOMINVS.

CAP. XXXVII.

FActa est super me manus DOMI- A
NI, & eduxit me in spiritu DOMINI, & demisit me in medio planitiei, quæ erat plena ossibus, effecitq; ut ea circunquaq; præterirē, & en erāt ualde multa in superficie planitiei, erantq; uehementer arida. Et dixit ad me, Fili hominis, num uiuent ossa ista? Ego uero dixi, DOMINE deus tu nosti. Tū dixit ad me, Vaticinare super ossa ista, & dic ad ea, Ossa arida, audite uerbū DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus ossibus istis, En ego indā in uos spiritum, & uiuetis: dabo quoq; super uos neruos, & induam uos carne, obducamq; uos cute, & indam uobis spi B
ritum, & uiuetis, & cognoscetis ꝙ ego DOMINVS. Vaticinatus itaq; sum quemadmodū fui iussus: prophetante aūt me, factus est sonus, & ecce strepitus, nam accesserunt ossa, os ad ôs suū. Et spectaui, et ecce erāt super ea nerui, ascenditq; caro, atq; cutis desuper sup ea obducta erat, nec tamen erat in eis spiritus. Dixit ergo ad me, Vaticinare ad spiritum, uaticinare fili hominis, & C
dic ad spiritū, Sic dicit DOMINVS deus, Veni ô spiritus, à quatuor plagis, et

insfla in istos interfectos, ut uiuant. Pro
phetaui igitur quemadmodum præce-
perat mihi, uenitque in eos spiritus, uixe
runtque & steterunt super pedes suos,
exercitus ingens supra modum. Et di-
xit ad me, Fili hominis, ossa ista uniuer
sa domus Israelis. En dicunt, Aruerũt
ossa nostra, perijt spes nostra, abscisi su
mus plane. Idcirco uaticinare, & dic
ad eos, Sic dicit DOMINVS deus,
D Ecce ego aperio sepulchra uestra, &
educam uos de sepulchris uestris popu
le meus, inducamque uos in terrã Israel,
& scietis quod ego DOMINVS, quum
aperuero sepulchra uestra, & eduxero
uos de sepulchris uestris popule meus.
Et dabo spiritum meum in uos, & uiue
tis, & collocabo uos super terram ue-
strã, & scietis quia ego DOMINVS
loquutus sum, & faciã, dicit DOMI-
NVS. Rursus factum est uerbũ DO-
MINI ad me, dicẽs, Et tu fili hominis,
cape tibi lignũ unum, & scribe super
ipsum, Iudę et filijs Israelis socijs eius:
deinde cape lignum unum, & scribe su
per ipsum, Ipsi Ioseph, lignũ Ephraim
& uniuersæ domui Israelis socijs eius.
E Et coniunge ea alterũ alteri, ut sint tibi
lignum unũ, unianturque in manu tua.
Quumque dixerint ad te filij populi tui,
dicentes, An non indicabis nobis quid
ista tibi? Loquere ad eos, Sic dicit DO
MINVS deus, Ecce ego accipio lignũ
Ioseph quod est in manu Ephraim &
tribuum Israel sociorum eius, & ponã
eas ad illud, nempe ad lignum Iuda, fa
ciamque ex eis lignum unum, & erunt
unum in manu mea. Sint aũt ligna su-
per quæ scripseris in manu tua uidenti
bus illis. Et loquere ad eos, Sic dicit
F DOMINVS deus, Ecce ego assumo
filios Israelis de medio gentiũ ad quas
abierunt, & colligam eos circũquaque,
introducamque eos in terram suam. Et
faciam eos gentem unam in terra [&]
Ioan.10.b in montibus Israelis, atque † rex unus
erit super omnes ipsos in regem, neque
erunt ultra duæ gentes, & non diuiden
tur ultra in duo regna. Non polluen-
tur ultra in idolis suis, atque in abomina
tionibus suis, & in cunctis transgres-
sionibus suis, & ego saluabo eos de
cunctis habitationibus suis in quibus
peccauerunt, & mundabo eos, & erũt
mihi populus, ego uero ero illorum
deus. Et † seruus meus Dauid erit rex Esa.40.c
eorum, & erit pastor unus super ipsos Iere.23.a
omnes, ambulabunt in iudicijs meis, Sup.34.f
& statuta mea custodiẽt, & facient ea. Dan.9.g
Et habitabunt in terra quam dedi ser- Ioan.1.g
uo meo Iacob, in qua habitauerunt pa- 10.b
tres uestri, habitabunt in ea ipsi & filij G
eorum, atque nepotes eorum usque in sæ-
culum, et Dauid seruus meus erit prin
ceps eorum usque in æternum. † Percu Ioan.12.e
tiam denique cum eis fœdus pacis, fœ- Psal. 109.b
dus perpetuum erit cum eis, & dabo 116.a
eos, & multiplicabo eos, & ponã san-
ctuarium meum in medio eorum in ęter
num. Et erit habitaculum meũ in eis,
& ego eorum deus, ipsique erunt popu-
lus meus. Et scient gẽtes quia ego DO
MINVS sanctificans Israelem, quum
fuerit sanctuarium meum inter eos in
æternum.

CAP. XXXVIII.

ET factus est sermo DOMINI ad A
me, dicens, Fili hominis, pone faciẽ
tuam contra Gog terrę Magog princi
pem & caput Mesech, & Thubal, &
uaticinare contra eum, dicesque, Sic di-
cit DOMINVS deus, Ecce ego con-
tra te Gog princeps & caput Mesech
& Thubal, ego reducam te, & ponam
hamum in maxillas tuas, & educam te
atque uniuersum exercitum tuũ, equos
& equites qui omnes induti sunt holo
sericis, congregationem magnam cum
lanceis & clypeis, quique omnes tenent
gladios. Persas, Aethiopes & Libyes
cum eis, qui omnes scutum & galeam
[gerunt.] Gomer et cunctas alas eius, B
domus Thogarma, latera Aquilonis Ala milita-
cũ uniuersis alis eius, populosque mul- ris.
tos tecum. Præparare, & appara te,
tu & omnes cœtus tui qui ad te cõgre
gati sunt, et sis eis in custodiã. Post mul
tos dies uisitaberis, posterioribus an-
nis uenies ad terram reductam gladio,
collectã ex populis multis super mon-
tes Israelis, qui longo tempore uastati
fuerũt, ipsa aũt ex populis educta est,
& illi omnes habitabunt tuto. Et ascẽ-
des uenies que ut tempestas, et eris ut nu
bes ad operiendũ terram, tu & omnes
alæ tuæ, & populi multi tecũ. Sic dicit C
DOMINVS deus, Et erit illo die, uer
sabis in corde tuo cõsilia, cogitabisque
cogitationẽ malã, dicesque, Ascendã ad
terram

terram muris carentem, ingrediar ad quiescentes qui habitant secure omnes, qui omnes sine muris habitant, non habentes uectem neq; portas, ad spoliandum spolia, ad diripiendā prædam, ut reducas manū tuam super ua stationes inhabitatas, & super populum collectū ex gentibus, qui rei pe-
D cuariæ, & possessionibus colēdis operam dant, quiq; habitant in umbilico terræ. Seba & Dedan, & mercatores maris, & omnes leunculi eius dicent tibi, An non ut spolia diripias tu uenis? an non ut prædam abducas congregasti cœtum tuum? ut tollas argentum & aurū, ut abducas pecora et possessionem, & spolies spolia multa? Propterea uaticinare fili hominis, & dic ad Gog, Sic dicit DOMINVS deus, An non illo die quum habitauerit populus meus Israel tuto, tu scies?
E Siquidem uenies de loco tuo, de lateribus Aquilonis, tu & populi multi tecum, qui omnes ascenderūt equos, congregatio magna, & ingens exercitus. Et tu ascendes contra populum meum Israel, ut nubes ad operiendam terrā, in nouissimis diebus [hoc] erit, & introducam te super terram meam, ut cognoscant me gentes, quum sanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog. Sic dicit DOMINVS deus, An non tu es ille de quo loquutus sum superioribus diebus per seruos meos prophetas Israelis, qui prophetarunt in
F diebus illis annis [aliquot,] ut adducerem te contra eos? Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israelis, (dicit DOMINVS deus) ascēdet furor meus in indignatione mea, in zelo meo, in igne iræ meæ loquutus sum, si non die illa fuerit cōmotio magna in terra Israel. Commouebuntur enim à facie mea pisces maris, & uolucres cœli, & bestiæ agri, & omne reptile quod reptat super terram, omnes homines deniq; qui sunt in superficie terræ, & subruentur montes, & cadēt aggeres, et omnes muri in terra cadēt.
G Et uocabo cōtra eum in cunctis montibus meis gladiū, dicit DOMINVS deus, & gladius cuiusq; in fratrē suū incutietur. Et iudiciū subibo cum eo in pestilentia & sanguine, nymbū inundantem, lapides grandinis, ignē & sulphur depluam super eum, & super turmas eius, & super populos multos qui cum eo sunt. Et magnificabor & sanctificabor, & notus ero in oculis gentium multarum, & scient quia ego DOMINVS.

Hactenus conatus hostis descriptus. Sequitur consiliū dei super eum & interitus hostis.

Hyperbola

CA. XXXIX.

A Et tu fili hominis, uaticinare cōtra Gog, & dices, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego cōtra te, ô Gog, princeps & caput Mæsech ac Thubal. Ego reducam te, & sex plagis affligam te, adducamq; te de lateribus Aquilonis, & inducam te in montes Israelis. Excutiam arcum tuum de manu tua sinistra, & tela tua de manu tua dextra deijciam. In montibus Israelis cades tu & omnia agmina tua, & populi tui qui tecum sunt, cœtui auium & quidquid pennatum est, atq; bestijs agri tradidi te in cibum. In superficie terræ cades, quia ego loquutus sum, dicit DOMINVS deus. Et mittam B
ignem in Magog, atq; in eos qui secure habitant in insulis, & scient quia ego DOMINVS. Sed & nomen sanctum meum notū faciam in medio populi mei Israel, & nō prophanabo nomen sanctū meum ultra, & scient gentes quia ego DOMINVS sanctus in Israele. Et uenit & factū est, dicit DOMINVS deus, hic est dies de quo loquutus sum. Et egredientur habitatores urbium Israelis, & incendent atq; comburent arma, clypeos & hastas, arcus & iacula, fustes & cuspides: incendent inquam illis ignem septem annis. Non ferent ligna ex agro, neq; ex C
cindent è syluis, sed armis incendent ignem, & spoliabūt spoliatores suos, diripient direptores suos, dicit DOMINVS deus. Et erit die illo, dabo ipsi Gog ibi locum sepulchri, [nēpe] in Israele, uallem qua transitur uersus Orientē ad mare, hæcq; obturabit nares transeuntium, sepelientq; ibi Gog, & omnem multitudinem eius, & uocabunt uallem Hamon Gog. Sepelient autem eos domus Israel septem mensibus, ut repurgent terram: sepelient inquam cūctus populus terræ, isq; dies quo ego glorificatus fuero, celebris erit eis, dicit DOMINVS deus. Et se- D
gregabunt uiros qui terram subinde

Apoc. 20. c

Periphrasi describit locum Tophet aut gehennæ.

pertransseant, polinctores nempe, qui pertranseant, & sepeliant relictos in superficie terræ ad mundandũ eam, ab extremitate inquirẽt, idq; septem mensibus. Et cum pertransierint hi qui terram perlustrant, si quis uiderit os hominis, extruet iuxta illud titulum, donec sepelierint ipsum polinctores in ualle multitudinis Gog. Sed & nomẽ ciuitatis [uocabitur] Hamona, & sic repurgabitur terra. Et tu fili hominis, Sic dicit DOMINVS deus, Dic ad omnem auem pennatã, & ad omnẽ be
B stiam agri, Congregamini & uenite, colligemini per circuitũ ad uictimam meã quã ego macto uobis, uictimã magnam super montes Israelis, ut comedatis carnem, & bibatis sanguinem. Carnem heroum comedetis, & sanguinem principũ terræ bibetis, arietum, agnorũ & hircorum, & boum qui in Basan omnes saginati sunt. Et comedetis adipem ad satietatem, & bibetis sanguinẽ ad ebrietatem usq; de uictima mea quam mactaui uobis. Saturi eritis ad mẽsam meã ab equis & equitibus, ab heroibus & uiris bellatoribus, dicit DOMINVS deus. Et dabo gloriã meam in gẽtibus, uidebũtq; omnes gentes iudiciũ meum quod edidi, & manũ meam quã exerui in eos.
F Domus quoq; Israel scient, q̃ ego DOMINVS deus eorum à die illo & ultra. Scient quoq; gentes, q̃ domus Israelis propter iniquitatem suam in captiuitatem abducta est, & ob id q̃ prę uaricati sunt in me, ego faciem meam ab eis absconderim, & tradiderim eos in manum hostium suorũ, & q̃ omnes ceciderint gladio. Iuxta immunditiam eorũ, & iuxta transgressionem eorum feci eis, & abscondi faciem meam ab eis. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor totius domus Israelis, & sumã zelum pro nomine sancto
G meo. Ipsi ferent ignominiam suam, & omnem præuaricationẽ suam qua prę uaricati sunt in me, quum habitarent in terra sua tuto, nec esset qui eos exterreret. Quum reduxero eos de populis, & congregauero eos de terris hostium suorum, & sanctificatus fuero in eis coram oculis gentium multarum. Et † scient quia ego DOMINVS deus eorum, quum trãstulerim eos ad gentes, & congregauero eos ad terrã suam, neq; relinquam illic quenquam ex eis. Neq; abscondam ultra faciem meam ab eis, eo q̃ effuderim spiritum meum super domum Israel, dicit DOMINVS deus. Supra 38. c

CAP. XL.

A Anno uicesimoquinto nostræ migrationis, initio anni, decimo die mensis, anno decimoquarto postq; ad flicta est urbs, eo ipso die uis diuina mecũ egit, et adduxit me illuc. In uisionibus diuinis duxit me ad terrã Israeliticã, & demisit me in montem altissimum, in quo erat ceu ædificium urbis ab australi plaga. Duxitq; me illò, & ecce uirum, cuius species similis erat chalybi, & in eius manu lineus funiculus, & mensorius calamus: atq; is stabat in porta. Estq; me alloquutus uir ille [hisce uerbis,] Fili hominis, uide oculis tuis, & audi auribus tuis, & aduerte animũ tuum ad omnia quę monstro tibi. Nam propterea huc es adductus, ut monstrem tibi. Referes [aũt] omnia quæ uides domui Israel. Et ecce murus extra domũ quoquouersus, & in manu illius uiri mensorius calamus [longus] cubita sex, ad iecto minori palmo singulis cubitis uulgaribus. Et mensus est crassitudinem ædificij uno calamo, & altitudinem uno calamo. Et ꝓgressus ad portam quæ respiciebat Orientem, ascendit per gradus eius, & mẽsus est crassitudinem utriusq; postis uno calamo. Atriolũ quoq; unius calami longitudine, & calami unius latitudine, & inter atriola quinq; cubitos, postẽ q̃q; portę à ꝓxima parte uestibuli portę intrinsecus uno calamo. Et mẽsus est uestibulũ portæ intrinsecus uno calamo. Mensus est etiam uestibulũ portę octo cubitorũ, & parastades eius duorum cubitorũ: uestibulum autem portæ intrinsecus [fuit.] Porrò atriola portæ orientalis tria utrinq; fuerunt, & tribus illis una dimensio, eadem etiam dimensio parastadibus utrinq;. Mensus quoq; est latitudinẽ ostij portæ decem cubitorum, [&] portæ altitudinem tredecim cubitorum. Et ante atriola margo unius cubiti utrinq;, atrio-

Templũ ad Septentrionẽ, urbs ad Austrum.

Templũ describturus ab extremo muro, qui locũ sacrũ & prophanũ separat, orditur.

Murus medius qui atrium exterius cõplectitur.

B

atriolum autem ab utroq; latere cubitorum sex fuit. Estq; mensus portam à tecto atrioli ad tectum eius latitudine uigintiquinq; cubitorũ, ostio [existente] è regione ostij. Executus est quoq; mensuram frontiũ sexaginta cubitos, [qui modus fuit] unicuiq; frontium atrij portæ circunquaq;. Cæterũ ante portam ingressus ex aduerso uestibuli portæ interioris quinquaginta cubitorum [spatium fuit.] Et fenestræ clausæ in atriolis, itemq; in frontibus eorum
C introrsum [uersæ] unicuiq; portæ per circuitũ, eodemq; modo in uestibulis: & fenestræ quoquouersus introrsum [uersæ,] & in frontibus palmæ fuerunt. Porrò me introduxit in atrium exterius, & ecce cellas, & pauimentum factũ atrio circunquaq;, [erantq;] triginta cellæ in pauimẽto. Et pauimentũ [quidem porrectũ fuit] ad humerũ portarum, iuxta portarũ altitudinem, [quemadmodũ &] pauimentum inferius. Et mensus est à porta inferiori ad interius atrium extrinsecus [intercapedinẽ] cẽtum cubitorũ, idq; ab ortu & Septentrione. Mensus est etiam longitudinem & latitudinem portæ Orientem spectantis in atrio exteriori. Atriolorũ quoq; ipsius triũ utrinq;, & parastadũ eius, & uestibuli eius fuit eadem mensura cum porta priori. Longitudo eius quinquaginta cubitorũ, et latitudo uigintiquinq; cubitorum. Et fenestræ eius, & uestibulum eius, & palmæ ipsius fuerũt eiusdem [planè] dimẽsionis cum porta in Orientem spectante, gradibusq; septem ascendebant per eam, ante quos
D fuit ipsius uestibulum. Fuitq; porta è regione portæ ad interius atrium tam in septentrionali quàm in orientali plaga. Et mensus est à porta ad portam [oppositam] cubita centum. Inde me duxit ad Meridiem, & eccam portam ad Meridiem, cuius parastades & uestibulũ est mẽsus eisdem dimensionibus. Eiq; fuerunt fenestræ & uestibulo eius circunquaq;, quales illæ fenestræ. [Vestibuli etiam] longitudo quinquaginta cubitorũ, & latitudo uigintiquinq; cubitorum. Ascensus quoq; illius graduum septem, ante quos fuit ipsius uestibulum. Habuit etiam singulas palmas utrinq; in suis frontibus. Porta deniq; atrio interiori ad Meridiem [è regione portæ fuit,] estq; mensus in plaga meridionali à porta ad [oppositam] portam centum cubitos. Porrò duxit me ad interius atrium in portam australem, & mẽsus est portã australem dimensionibus ijsdem. Atriola etiam illius, & parastades illius, & uestibulũ eius dimensionibus ijsdem. Habuit quoq; ipsum & uestibulũ eius fenestras circunquaq;. Longitudo [uestibuli] cubiti quinquaginta, & latitudo quinq; & uiginti cubiti. Vestibula quoq; circũquaq; longitudinem quinq; & uiginti cubitorum habuerunt, et latitudinẽ quinq; cubitorũ. Fuitq; uestibulum eius [uersum] ad exterius atriũ, & palmæ in frontibus eius, octoq; graduum ascensus eius. Duxit me etiam ad atriũ interius ab orientali parte, & mensus est portam ijsdem mensuris. Et eius atriola, parastadesq; & uestibulum eius dimensionibus ijsdẽ: habuitq; fenestras, & uestibulũ eius quaquauersum. Longitudo [uestibuli] quinquaginta cubitorum, & latitudo uigintiquinq;. Vestibulum autem illius [conuersum] ad exterius atriũ, & palmæ in frontibus eius utrinq;, octoq; graduũ fuit ascensus eius. Præterea duxit me ad portã septentrionalem, & mensus est dimensionibus illis. Eius atriola, parastades et uestibulũ: habuitq; fenestras circuncirca, [uestibuliq;] longitudo cubiti quinquaginta, & latitudo quinq; & uiginti. Eiusq; frontes [fuerunt conuersæ] ad exterius atrium, & palmæ in frontibus eius utrinq;, & graduum octo ascensus illius. Cæterũ [fuit] cella & eius ostiũ inter frontes portarũ, ubi abluebant holocaustũ. In uestibulo autem istius portæ duæ utrinq; fuerunt mensæ, ut mactent in eis holocaustum, & piaculũ pro peccato, & pro culpa. Ad humerum quoq; extra gradus ad ostium portæ septentrionalis duæ fuerunt mensæ, & ad humerũ alterum uestibuli portæ duæ mẽsæ. Quatuor [quidẽ] mensæ hinc, & quatuor mensæ illinc ad humerũ portæ: [& in summa] octo mensæ, in quibus mactẽt. Porrò quatuor mensæ holocausto [de

ſtinatæ] lapidibus quadris [conſtru-ctæ fuerunt] longitudine cubiti cum dimidio, latitudine cubiti cũ dimidio, & altitudine cubiti cũ dimidio. In eis reponebant inſtrumenta quibus ma-
G ctant holocauſtum & uictimã. Claui etiam palmares aptati fuerũt in ea domo per circuitum, & in mẽſis caro im molatitia [ponebatur.] In atrio autem interiori exedræ cantorũ fuerũt à portis interius reductæ, quarũ una ad humerũ portæ aquilonaris ſpectabat in Meridiem, [altera] ad humerũ portæ orientalis ſpectabat in Septẽtrionem. Et dixit ad me, Exedra hæc quæ reſpicit Meridiem, ſacerdotũ eſt obeuntiũ domus miniſterium. Exedra uero quę reſpicit Aquilonem, ſacerdotũ eſt obeuntium miniſteriũ altaris. Ii ſunt filij Zadok, qui ex ordine Leuitarũ accedunt DOMINVM, ut ei miniſtrent. Eſtq; menſus ipſum atrium longitudinis cubitorũ centum, & latitudinis cubitorum centũ, ut eſſet quadratum, & altare [poſitũ erat] ante domum. Duxit me quoq; ad ueſtibulũ domus, & mẽſus eſt paraſtadem ueſtibuli [craſſitudine] quinq; cubitorũ utrinq;, & latitudinem [humeri] portæ trium cubitorum ab utroq; latere. Longitudo ueſtibuli cubitorũ uiginti fuit, & latitudo cubitorũ undecim, & per gradus aliquot aſcendebant ad illud, erantq; columnæ ſingulæ ad paraſtades in utroq; latere.

Atrij ſacerdotũ area. Templi deſcriptio cũ ſuis partibus.

CAP. XLI.

A INtroduxit me quoq; ad aulam, & menſus eſt paraſtades utrinq; ſex cubitorũ craſſitudine, quæ quidẽ craſſitudo eſt tabernaculi. Oſtij uero latitudo cubitorum decem, & oſtij humeri cubitos quinq; [dati] ab utraq; parte: menſusq; eſt longitudinẽ eius cubitorum quadraginta, & latitudinem cubitorum uiginti. Et progreſſus ad penitiorem templi locum, menſus eſt paraſtadem oſtij [craſſum] duo cubita, & oſtium [latum] ſex cubita, & latitudinem [humerorũ] oſtij ſeptem cubita. Eiusq; longitudinem menſus eſt uiginti cubitorũ, & latitudinem uiginti cubitorũ ante aulã. Et dixit ad me, Hoc ſanctum ſanctorũ eſt. Parietem quoq; domus eſt menſus [craſſum] cubita ſex, & latitudinem coſtæ quatuor cubitorũ quaquauerſus circũ domum. Fuerũt autem tres coſtæ, coſta ad coſtam aliam [continuata,] idq; ter. Et ingrediebãtur in parietem domus coſtis quoquouerſus circunductum, ut eſſent præhenſæ, non tamen eſſent præhenſæ in parietibus domus ipſius. Et B
quanto altiori loco erat coſta circundata, tanto erat ſpatioſior: nam domus domui fuit circundata quoquouerſus magis magisq; in altũ tendendo. Ea propter domui latitudo ſurſum [accedebat.] Et ſic aliquis ab infimo tabulato aſcendebat ad ſupremũ & ad medium. Et uidi altitudinem domus quoquouerſum, [cæterũ] fundamenta coſtarũ totum calamũ explerunt craſſitudine, nempe cubita ſex uſq; ad axillam. Craſſitudo autem parietis qui coſtas ambiuit exterius, fuit quinq; cubitorũ. Et ſpatiũ relictũ ex retractione parietum domus coſtis acceſſit. Inter cellas uero & domũ circũquaq; latitudo uiginti cubitorũ interceſſit. Præterea oſtiũ coſtarũ fuit apud retractionem, oſtiũ unum uerſus Aquilonẽ, & alterũ oſtium à parte meridionali, & latitudo quidem apud locũ retractionis fuit quinq; cubitorũ circunquaq;. Latitudo quidem ædificij ante ſeparatam extructionem ad plagã Occidentis fuit cubitorũ ſeptuaginta, & craſſitudo parietis ædificij circũcirca quinque cubitorũ, eiusq; longitudo nonaginta cubitorũ. Eſtq; menſus domum C ipſam longitudine centũ cubitorũ, ſeparatam quoq; extructionem & ſtructuram atq; parietes eius longitudine centũ cubitorũ. Latitudinem etiã anterioris partis domus ipſius & ſeparatæ extructionis ad Orientem cubitorum centũ. Menſus eſt deniq; longitudinem ædificij ante ſeparatam extructionem in poſtico, & hecthecarũ eius utrinq; centũ cubitorũ, aulam quoq; penitiorem, & atrij ueſtibula. Poſtes & feneſtras clauſas, & hecthecas per triplicem eorũ ordinem, cõtra poſtem ligno cruſtatũ ubiq;, & à ſolo uſq; ad feneſtras, quæ feneſtrę fuerunt contectæ. Supra oſtiũ & uſq; ad domũ interiorem, & foris, poſtremo in omnibus ubiq; parietibus interius & exterius menſuræ [monſtratæ ſunt.] Cæterum fabrefacti

Modulos tẽpli & omnium partium, etiam appẽditum oſtendit.

Obiter indicat templum fuiſſe contabulatum ab omĩ parte quod Reg. hiſtoria planius ediſſerit, cedrinis tabulis incruſtatum fuiſſe.

Describit interiorē faciem tēpli. fabrefacti fuerūt, Cherubim & palmę, palmæq́ singulæ inter duos Cherubim, duæq́ facies ipsis Cherubim. Vt hinc facies hominis palmam, illinc forma leonis iuuenis palmā spectaret opere sic fabrefacto per totam ubiq́ domū. A solo supra ostium Cherubim & palmæ fabrefactę fuerunt, etiam per aulę parietem. Pagmentū aulæ quadratū fuit, & species ei qualis sanctuarij, ut alterū alteri omnino responderet. Altare thimiamatis. Altare ligneū tres cubitos altū, & duos cubitos longum fuit, habuitq́ angulos suos, & logitudinem suam, & parietes suos de ligno. Et dixit ad me, Hæc est mensa corā DOMINO. Fuerunt autem aulæ & sanctuario geminæ fores. Iterumq́ geminæ fores ipsis foribus, nempe ualuatę fores in utraq́ ala foriū. Vtq́ Cherubim & palmę fabrefacta fuerūt in parietibus, ita etiam fabrefacta fuerunt in foribus aulæ, & trabes lignea ante uestibulū extrinsecus. Prętereа fenestrę clausæ & palmę utrinq́ fuerūt in humeris uestibuli, & in costiis domus, & in trabibus.

CAP. XLII.

A ET eduxit me ad exterius atriū uersus Aquilonē, & duxit me ad exedram [positam] ex aduerso extructionis separatę, & ex aduerso ædificij ad Aquilonem. Ante longitudinem centum cubitorū [ad] ostium aquilonare, & latitudinem quinquaginta cubitorum. Ex aduerso uiginti [cubitorum] interioris atrij, & ex aduerso pauimēti exterioris atrij, hęc theca fuit ante hecthecam per tria tabulata. Porrò ante cellas deambulatio fuit latitudine uersus interiorem [domū] decem cubitorū, ambitus uero unius cubiti [latitudine,] & earū ostia in Aquilonē. Cellęq́ superiores contractiores fuerunt, nam hecthecę decerpserunt infimis & medijs tabulatis ædificij. Fuerunt enim tristega sine columnis, quales atriorū columnæ sunt, eapropter detractū est infimis & medijs tabulatis à solo. Porrò septū fuit extrinsecus iuxta cellas apud exterius atriū [positas] ante cellas lōgitudine quinquaginta cubitorū. Quia longitudo cellarum apud exterius atriū fuit cubitorū quinquaginta, eaq́ ratiōe ante aulam centū cubiti. Fuit autem aditus ab inferiori parte cellarū istarū, nempe ab Oriente, si quis eas adiret ex atrio exteriori. Intra latitudinem [fuit] sepes atrij, cellæ autē ad Orientem ante separatam extructionem, & ante ædificium. Via quoq́ oppositarū cellarum, qualis fuit cellis aquilonaribus: longitudo & latitudo earū par, omnisq́ ordinatio & dispositio earū, & symmetrię, ostia deniq́ similia fuerunt. Velut C in ostijs cellarū australium accidit, ut ostiū esset initio uię ante sepem aptissimam, si quis ab Oriente illas adiret. Dixitq́ ad me, Cellæ aquilonares, [&] cellę australes ante separatā extructionem cellę sacrę sunt, ubi sacerdotes qui adeunt DOMINVM, comedent sacra sancta. Ibi reponēt sacra sancta, & oblationem, & hostiam pro peccato, et pro culpa: siquidem locus sacer est. Quū sacerdotes fuerint ingressi, non egredientur è sanctuario ad exterius atriū, ibiq́ relinquent uestes suas, in quibus administrarunt sacra, quoniam sacræ sunt, induentq́ uestes alias, & obibunt munia quæ uulgus attinent. Quumq́ dimensiones domus D interioris absoluisset, duxit me ad portam spectantem solis ortū, & mensus est eam quaquauersum. Latus nanq́ orientale mensorio calamo est mensus omnino quingentorū calamorū. Mensus est etiam latus aquilonare totum mensorijs calamis quingentis. Latus [quoq́] australe mensus est quingentis calamis mensorijs. Circumiens [item] ad latus occidentale mensus est quingentos mēsorios calamos. Ad quatuor uentos mensus est eam [portam,] quæ murū habuit circunquaq́ longū quingentos [calamos,] & latum quingentos [calamos,] qui diuidat sacrum à prophano.

De quo Ezechiel. 44 cap.

Atriū sacerdotū describitur, cuius lōgitudo B & latitudo inter tēplū & murum atrij interioris 100. cubitorū fuit.

XLIII.

A ET introduxit me ad portā quæ respicit Orientem. Et ecce gloriā dei Israelis ab ortu uenientem, eiusq́ sonus uelut sonus aquarū multarum, & terra resplenduit ab eius gloria. Species autem quam uidi, similis ei fuit quam uidi quando ueni [uaticinans] urbem destruendā esse, & uisa cuiusmodi uidi apud flumen ✝Chebar, procidiq́ in faciem meam. Et gloria DO

Ezech. 1. cap. & 10.

MINI per orientalem portā ingressa est in domum ipsam. Sustulit autē me uentus, & duxit me in atriū exterius, & ecce domus plena erat gloriæ DO
B MINI. Audiui etiam loquentem mihi ex ipsa domo, & uir stabat iuxta me. Dixit autem ad me, Fili hominis, [is est] locus mei solij, & locus plantarū pedū meorū, ibi habitabo inter filios Israel in æternum. Neq; domus Israel contaminabunt posthac nomen meum sanctū tum ipsi tum reges eorū scortatione sua, & cadaueribus regum suorum, & excelsis suis. Quū iunxissent limen suū limini meo, & postem suum prope meū postē, paries [intercessit] inter me & illos. Quūq; nomen meum sanctū contaminauissent abominationibus suis quas patrauerunt, confeci
C eos in ira mea. Nūc uero à me procul amoueant scortationem suam, & cadauera suorū regum, & habitabo inter eos in æternū. Tu quidem fili hominis, domui Israel expone domum hanc, & pudefiāt ob iniquitates suas, ac metiantur exemplar. Et si pudefacti fuerint propter omnia quæ designauerunt, docebis eos formam huius domus, & fabricam eius, necnon exitus & aditus eius, omnesq; figuras eius, & leges eius. Describito etiā ob oculos eorum: seruabunt autem omnem formā illius, & omnes ritus illius, & facient ea. Lex domus huius hæc est, Totus terminus ipsius [erit] in montis uertice, & circūposita quoquouersus,
D sacra sancta. Ecce hæc est lex huius domus. Altaris uero hæ mensuræ sunt per cubita, quæ uulgare cubitum & insuper palmū continēt, sinusq; [altitudo] cubitalis, & latitudo cubitalis fuit. Margo autem ipsius [altaris] circū eius labium [crassitudine] maioris palmi: atq; hoc dorsum altaris [exstitit.] Cæterum à sinu terræ [imposito] ad inferiorem crepidinē duo cubiti, & latitudo unius cubiti: & à crepidine minori ad crepidinem maiorem quatuor cubiti, & latitudo unius cubiti. Ariel uero [altus] fuit quatuor cubitos, & supra arielē quatuor
E cornua. Vtq; ariel fuit longus duodecim [cubitos,] ita etiā latus duodecim [cubitos:] quadrata figura existens per sua quatuor latera. Crepido etiam longitudine [cubitorum] quatuordecim, & latitudine quatuordecim quadratū æquilaterum absoluit. Margo deniq; circū illud [lata fuit] dimidiū cubitum, sinumq; habuit cubitalis altitudinis [circumiectum,] eiusq; gradus spectare Orientem [per miserunt.] Et dixit ad me, Fili hominis, sic dixit DOMINVS deus, Hi sunt ritus altaris, quo die fabricatum fuerit, ut offerant in eo holocaustū, & spargant super eo sanguinem. Dabis etenim sacerdotibus Leuitis, qui sunt de genere Zadok, me accedentibus,
F ut ministrent mihi, ait DOMINVS deus, iuuencū prolem armenti ad piaculū pro peccato. Accipies etiam de sanguine illius, & asperges quatuor eius cornibus, & quatuor angulis crepidinis, & margini per circuitum, & purgabis illud à peccato, atq; expiabis. Tolles autem iuuencū piacularē, & cōbures eum in loco destinato extra sanctuarium. Die quoq; secundo hircū caprigenū integrum offeres ad piaculū pro peccato, & expiabunt altare, sicut iuuenco expiarunt. Cumq;
G finem expiandi feceris, offeres iuuencum prolem armenti integrū, & arietem de grege integrum. Et offeres eos coram DOMINO, quibus iniicient sacerdotes sal, & offerent eos holocaustū DOMINO. Per dies septem quotidie sacrificabis hircū piacularem, iuuencū etiam prolem armenti, et arietem de grege integros sacrificabunt. Dies septem expiabunt altare, ac mundabunt illud, atq; initiabunt. Cæterum exactis illis diebus, octauo die atq; in posterū sacrificabunt sacerdotes in eo altari holocausta uestra, et eucharisteria uestra, eroq; uobis propitius, ait DOMINVS deus.

Templi descriptio cōmendatur.

Ritus & ceremoniæ domus, primumq; de altaris initiatione.

CAP. XLIIII.

A ET reduxit me ad portā sanctuarij exterioris respicientē solis ortum, eaq; clausa erat. Et dixit ad me DOMINVS, Porta hæc erit clausa, [&] nō aperietur, nec quisquā ingredietur per eam, quoniam DOMINVS deus Israelis ingressus est per eam, & erit clausa principi. Princeps ipse in ea sedebit ad conuiuandū corā DOMINO.

Per

Per uestibulũ portæ ingredietur, & ea
dem uia exibit. Et duxit me uersus A-
quilonem in conspectũ domus, & pro
spexi, & ecce domus DOMINI ple
na erat gloriæ DOMINI, cecidiq; in
B faciem meam. DOMINVS aũt dixit
ad me, Fili hominis, aduerte cor tuũ,
et uide oculis tuis, audiq; auribus tuis
omnia quę loquar tecũ de uniuersis ri
tibus domus DOMINI, et omnibus
legibus ipsius, animumq; tuum aduer
tes ad uniuersam administrationẽ san
ctuarij. Proin dices ad rebellẽ ad do-
mum Israel, Sic dixit DOMINVS
deus, Sat uobis sit domus Israel omẽs
istas abominatiões [patrauisse.] Quã-
do introduxistis alienigenas pręputiũ
cordis & præputiũ carnis habentes,
ut essent in meo sanctuario ad propha
nandũ illud, hanc ipsam domũ meam,
dum obtulistis meum panẽ, adipem, et
sanguinẽ, & ruperunt fœdus meum in
C omnibus uestris abominationibus. Et
non seruauistis institutũ sacrorũ meo
rum ordinando uobis [tales] qui ser-
uent institutũ meũ in sanctuario meo.

Qui repellantur à sacerdotio.

Sic dixit DOMINVS deus, Nullus
alienigena præputiũ cordis, & prępu
tiũ carnis habens ingrediatur sanctua
rium meum, quicũq; alienigena est in-
ter filios Israel. Quin & Leuitę qui re
cesserunt è me, dum errarent Israelitę,
qui errando me deserẽtes sequuti sunt
idola sua, luẽt iniquitatẽ suam. Erũtq;
in sanctuario meo ministri ad custo-
dias portarũ domus, & ministri [cu-
D rantes] ipsam domũ, ipsi populo ma-
ctabunt holocaustũ & uictimam: ipsi
etiam stabunt ante illos, ut ministrent
eis. Eo quod ministrauerunt eis ante ido
la eorum, & fuerũt domui Israel offen
diculo ad iniquitatem, eam ob rem le
uaui manũ meam contra illos, ait DO
MINVS deus, & luent iniquitatem
suam. Neq; accedent me, ut mihi sacer
dotio fungantur, utq; adeant ulla sa-
cra mea, [quæ existunt] sacra sancta,
ferentq; ignominiam suam & abomi-
nationes suas quas patrauerunt. Ego
autem eos ordinabo, qui seruent insti
tutũ domus in toto ipsius seruitio, &
in omnibus quæ debent in ea peragi.
E Sacerdotes uero Leuitæ filij Zadok,
qui seruarunt institutũ sanctuarij mei,

Quales sacerdotes ꝓbet dñs, & canones aliquot repetiti ex Leuit. 21. & 22. quos obseruent sacerdotes.

quum aberrarent filij Israel à me, illi
accedant me, ut ministrent mihi, & sta
bunt ante me, ut offerant mihi adipem
& sanguinẽ, ait DOMINVS deus.
Illi sanctuariũ meum ingrediantur, illi
etiam accedant mensam meam ut mi-
nistrent mihi, & seruabunt institutum
meum. Porrò quũ ingredientur por-
tas interioris atrij, uestes lineas indu-
ent, nec lanea uestis teget eos, dum in
tra portas interioris atrij & interius
ministrant. Pilei linei erunt in eorũ ca
pitibus, lineaq; femoralia erunt in fe-
moribus eorũ, quæ non adstringẽt ar-
ctius. Quumq; ad exterius atriũ egre
diuntur, ad exterius [inquã] atrium,
ad populũ, exuent suas uestes in qui-
bus ministrarunt, & relinquent eas in
cellis sacris, induentq; uestes alias, ne
que sanctificabunt populũ suis uesti-
bus. Non radẽt etiã caput suum, neq; F
comam nutrient, sed accurate subinde
capita sua tondebunt. Nulli quoq; sa Leuit. 10.
cerdotes uinum bibent quando ingre
diũtur in atriũ penitius. Neq; uiduam Leuit. 21. c
& repudiatam uxores ducent, sed uir
gines Israelitici generis: uiduam ta-
men quæ uidua [relicta] fuerit à sacer
dote, ducere poterunt. Populo autem
meo [discrimen] inter sacrum & pro
phanum monstrabunt, & docebũt eos
quid inter mundum & immundũ inter
sit. Et oborta lite ipsi stabunt ad iudi-
candum, eamq; decidẽt meis iudicijs,
legesq; meas & ritus meos in omni-
bus ferijs meis seruabunt, & sanctifi-
cabunt mea sabbata. Nullus etiam ac
cedet cadauer hominis, ut coinquine
tur: tametsi patre & matre, & filio &
filia, & fratre & sorore quę maritũ nõ
habuit, coinquinare se poterunt. Et G
post alicuius purificationem numera
bũt ei septẽ dies. Et quo die ingredie-
tur sanctuariũ in atriũ penitius ad mi-
nistrandũ in sanctuario, piaculũ suum
offeret, ait DOMINVS deus. Habe-
bunt etiã hæreditariũ aliquid, † Ego
sum hæreditas eorũ: neq; dabitis eis
possessionem inter Israelitas, [quan-
doquidem] ego sum eorum possessio.
Oblationem & piaculũ pro peccato,
& pro noxia ipsi comedẽt. Omne quoq;
dicatum deo inter Israelitas eis cedet,
primitię etiã omniũ primogenitorum

Tributa & uectigalia sacra, è quibus suppeditatur uictus ministris. De quibus Num. 18. et Deut. 18. copiosius. †Exo. 22. d

cuiuscunq; generis, & omnis collatio
cuiuscunq; generis de omnibus colla
tionibus uestris sacerdotum erunt: pri
mitias quoq; frugum uestrarū dabitis
sacerdoti, ut reponat benedictionem
Leuit.22.b in domū tuam. Nullam †autem aut pe
cudem morticinam uel à feris lacera-
tam comedent sacerdotes. XLV.
A QVumq; diuidetis ipsam terram
possidendā hæreditario iure, con
feretis collationē DOMINO sacram
de terra lōgitudine uigintiquinq; mil
lium [calamorū,] & latitudine decies
mille: id sanctū erit per totū suū ubiq;
terminū. Inde spatiū quadratum quo-
quouersus quingentorū [calamorū]
cedet sacratiori loco, cui circūcirca
erit uacua terra longitudine quinqua
ginta cubitorū. Atq; ex illo modo lon
gitudinis uigintiquinq; milliū, & lati
tudinis decem milliū metieris, in quo
B sanctuariū sit, sanctū sanctorum. Id san
ctum de terra erit sacerdotū ministran
tium sanctuario DOMINI, qui acce
dunt DOMINVM gratia ministerij,
eritq; illis locus ædificandi domos, et
sanctuariū ꝓ sanctuario. Ad hæc [spa
tium] longū quinq; & uiginti [cala-
mos,] & latū decies mille erit Leui-
tarum ministrorū domus ad possessio-
nem uiginti cellarū. Possessionem ue
ro urbis dabitis latam quinq; millia,
& longam uigintiquinq; millia [cala
morū] iuxta collationem sacram, quę
C uniuersi erit Israelis. Principi autem
Possessio principis iuxta sacrā donationē 25. millium ad ortum et occasum.
hinc & illinc ad collationem sacram,
& ad possessionem urbis: ante colla-
tionem sacram, & ante possessionē ur
bis: à plaga occidentali in Orientem,
& à plaga orientali in Orientem, &
longitudo iuxta unāquanq; partium
ab occidentali termino ad orientalem
Officiū boni principis.
terminū. Terra erit ei & possessio in-
ter Israelitas: neq; principes mei am-
plius populum meum adfligent, eisq;
terrā distribuent per suas tribus. Sic
dixit DOMINVS deus, Modū tan-
D dem ponite principes Israelitici, remo
uete uiolentiā & oppressionem, & co
lite iudicium atq; iustitiā, auferte exa-
ctiones uestras à populo meo, ait DO
MINVS deus. Sit uobis bilanx iusta,
& ephi iustū, & bathus iustus. Eadē
erit adæquatio ephi & bathi, ut ba-
thus capiat decimam partem [mensu
ræ] homer, & epha decimam partem
homer: ad homer utriusq; modus exi-
getur. Cæterū siclus uiginti obolorū
erit, [&] †uiginti sicli, uigintiquinq; Exod.30.b
sicli, quindecim sicli erunt uobis mi- Leuit.27.c
na. Hæc autem collatio erit quam con Num.3.g
feretis, sextam partem ephæ de homer E
frumenti, sextamq; partem de homer
hordei conferetis. Legitimus uero mo
dus olei capietur à batho olei, decima
pars bathi de coro, decem bathis corū
explētibus, quia decem bathi sunt ho
mer. Ducentesimam quoq; pecudē de
grege [conferēt] è saginario Israelis,
oblationem & holocaustū, & euchari
steria ad propitiandū eis [deum,] ait
DOMINVS deus. Omnisq; popu-
lus terrę tenebitur ista collatione, quā
ad principem in Israele conferat. Et a-
pud principem erunt holocausta, &
oblatio, & libamen in ferijs, & noui-
lunijs, & sabbatis. In omnibus ferijs F
solennibus domus Israel ipse sacrifi-
cabit piaculū & oblationem, & holo
caustū, & eucharisteria ad propitian-
dum [deum] domui Israel. Sic dixit Templi de-
DOMINVS deus, Primo [mense,] dicatio.
primo [die] mensis tolles iuuencum,
prolem armenti integrū, & expiabis
sanctuariū. Sumetq; sacerdos de san-
guine piaculi, & asperget posti do-
mus, & quatuor angulis crepidinis al
taris & posti portæ atrij penitioris. Si
militer etiam facies septimo [die] men
sis, & expiabitis ipsam domū ab uno
quoq; errāte ac decepto. Decimoquar
to die mensis primi erit uobis Phesah,
[&] per hebdomadam feriatorū die-
rum azyma comedentur. Eoq; die sa- G
crificabit princeps pro se ac pro uni-
uerso populo terræ iuuencū piacula-
rem. Per dies aūt feriatos septem quo
tidie sacrificabit holocaustū DOMI
NO septem iuuencos & septem arie-
tes integros per septem dies: quotidie
etiam hircū caprigenum pro piaculo.
Et in singulos iuuēcos & arietes offe
ret epham, in singulas autē ephas hin
olei. Septimi [quoq;] mensis decimo
quinto die, in ferijs sacrificabit sicut
istis septem diebus tum piaculum tum
holocaustum, tum oblationem tum
oleum. CAP. XLVI.

Sic

A SIc dixit DOMINVS deus, Porta
penitioris atrij spectans in Orien-
tem clausa erit sex diebus profestis, et
die sabbati aperietur, dieꝗ kalendarũ
aperietur. Et ingredietur princeps in-
trò per uestibulũ portæ, stabitꝗ apud
postem portæ, & sacrificabunt sacer-
dotes holocaustum ipsius, & euchari
steria ipsius, adorabitꝗ apud limen
portæ, & exibit, neꝗ porta claudetur
usꝗ ad uespertinũ tempus. Populusꝗ
terræ adorabunt DOMINVM per
ostium portæ illius per sabbata & ka
B lendas. Holocaustũ autem quod prin-
ceps offerat DOMINO, die sabbati
[erunt] sex agni integri & aries inte
ger. Oblatioꝗ ad arietem epha, & ob
latio ad agnos, pro facultatibus & ar
bitrio eius, & hin olei ad epham. Die
uero kalendarum erunt iuuencus inte
ger, proles armenti, & sex agni & a-
ries, integri. Oblationẽ quoꝗ adiun-
get epham ad iuuencum, & epham ad
arietem, & ad agnos, ut ferunt eius fa
cultates & pro arbitrio, hin quoꝗ o-
C lei ad ephã. Quumꝗ ingredietur prin
ceps, per uestibulum portæ ingredie-
tur, & eadem uia exibit. Quũ uero po
pulus terræ accedit per ferias in con-
spectum DOMINI, qui per aquilo-
narem portã ingressus est adoratum,
per australem portam egredietur: &
qui per australem portã ingressus est,
egredietur per aquilonarem portam.
Non reuertetur per eam portam per
quam ingressus est, uerum exibit per il
li oppositã. Quũꝗ ingredientur, prin-
ceps inter eos ingredietur: & quũ exi
D bunt, exibit. Et in ferijs, & in solenni-
tatibus oblatio erit ad iuuencũ epha,
& ad arietẽ epha, & ad agnos, quod
cuiusꝗ facultates & animus ferunt,
oleiꝗ hin ad epham. Porrò quando
princeps faciet liberale sacrum, uel ho
locaustum, uel eucharisteria, liberale
sacrum DOMINO, aperiet sibi orien
talem portam, & sacrificabit holocau
stum suum & eucharisteria sua, quem
admodũ facere solet die sabbati: quan
do aũt egreditur, claudet portã postꝗ̃
E egressus fuerit. Quotidie quoꝗ sacrifi
cabit agnum anniculũ integrum, holo
caustũ DOMINO, semper matutino
tempore illum sacrificabit. Oblatio-
nemꝗ addet quotidie tempore matuti
no sextam partem ephæ, & tertiã par
tem hin olei ad commiscendũ similã:
quę oblatio DOMINI iugis erit sem
piterno ritu. Itaꝗ agnũ sacrificabunt
quotidie tempore matutino unà cum
oblatione et oleo iuge holocaustũ. Sic Donatitia principis.
dixit DOMINVS deus, Quum dede
rit princeps donũ alicui filiorum suo-
rum, hæreditas eius filiorũ suorũ erit,
[&] hæc ipsa eorum possessio hæredi
taria. Quum uero munus de sua hære- F
ditate alicui seruorũ suorum dederit,
illius erit usꝗ ad annum libertatis, &
redibit ad principẽ: hæreditas [enim]
ipsius duntaxat filiorum suorum erit.
Non auferet etiam princeps de popu De anno remissionis, quo redibant homines, & res ad pristinã conditionẽ, Leuit. 25.
li hæreditate, ut de ipsorum possessio-
ne eos deijciat, [uerũ] de sua possessio
ne hęreditatem filijs suis relinquet, ne
populus meus dispergatur quisꝗ à
sua possessione. Porrò introduxit me
ad sacerdotes per aditũ, qui est iuxta
humerum portæ ad cellas sacras quæ
aquilonem spectant, & ecce ibi locus
erat in lateribus ad Occasum. Et di- G
xit ad me, Iste locus est, ubi sacerdo- Culinæ sacerdotũ & uulgi.
tes coquant piaculũ pro noxia, & ꝓ
peccato, [&] ubi coquant oblationẽ,
ne ad atrium exterius efferendo sancti
ficent populũ. Duxit me quoꝗ ad ex-
terius atrium, & circunduxit me ad
quatuor angulos atrij, & ecce in sin-
gulis angulis atrij erat atrium. In qua
tuor angulis atrij [fuerunt] atria fu-
mosa longitudine quadraginta [cubi
torum,] & latitudine triginta [cubi-
torum,] eademꝗ mẽsura fuit quatuor
illis [atrijs] angularibus. Per quatuor
autem [atria] illa muri fuerunt, & sub
muris foci facti circuncirca. Et dixit
ad me, Istæ sunt culinæ, ubi ministri
domus coquant uictimam populi.

CAP. XLVII.

ET reduxit me ad ostiũ domus, & A
ecce aquæ de limine domus egre-
dientes ortũ uersus, nam domus in O-
rientẽ spectauit, & aquæ descendebãt
de humero dextro domus ad meridio
nalem partẽ altaris. Eduxitꝗ me per
septentrionalem portam, & conuertit
me in uiã foras [ducentẽ] ad portam
extremã, in uiam quæ tendit in Orien
tem, & ecce aquas dimanantes ab his

mero dextro. Quumq; exiret uir Orientem uersus tenens manu sua regulã, mensus est mille cubitos, & traduxit me per aquas talorũ tenus pertingentes. Et mensus est mille [cubitos alios,] & traduxit me per aquas ad genua usq; pertingentes: & emensus mille, traduxit me per aquas ad femora pertingentes. Et mensus est mille [cubitos, ubi] torrens erat, quem nõ possem transire, quoniam intumuerant aquæ, ut natandum esset, nec posset torrens trãsuadari. Et dixit ad me, Num uidisti fili hominis? Quumq; me ulterius duxisset, reduxit me ad ripam tor

B rentis. Meq; reuerso, ecce in utraq; ripa plurimas arbores. Et dixit ad me, Aquæ illæ ad limitem orientalem egrediuntur, & descendunt ad desertũ, ingrediunturq; mare, ad mare educũtur, & sanabuntur aquæ. Omneq; animãs uiuum quod mouebitur ad quencũq; locum, ad quem peruenit geminus torrens, uiuet, eritq; ingens pisciũ copia, quia illò peruenerunt aquæ istæ, & sanabuntur, ac uiuent omnia ad quę torrens ille peruenit. Erit olim etiam, ut apud illud uersentur piscatores, sitq; expansio sagenarũ ab Engedi usq; ad Eneglaim, omnis generis pisces inerunt, & quidẽ maxima copia, sicut pisces maris magni. Argilleta eius & paludes eius quæ non sanabuntur, ad salsuginem damnata sunt. Cæterũ secus torrentẽ in utraq; ipsius ripa succrescent omnis generis arbores frugi

C feræ, quarum folia non decident, neq; fructus deficiet, sed in singulos menses pimitiuos fructus ferent: nam earũ aquę manant è sanctuario, eritq; fructus earũ pro cibo, & folium earũ pro medicina. Sic dixit DOMINVS deus, Is terminus est, intra quem terram hæreditariam capietis per duodecim tribus Israel, ita ut Ioseph [duos] funiculos obtineat. Accipietis autem æqualibus partibus hæreditatẽ eius, quam me daturum esse patribus uestris †iurando confirmaui: proin distribuetur uobis hęc terra pro hæredio. Atq; is terminus est terrę, In limite aquilonari à magno mari ad Hethlon, qua itur ad Zedad. Hamath, Berotha, Sibraim, quæ [sita est] inter fines Damesek

Diuisio terrę Israeliticę absoluitur, q̃ cap. 45. fuit inchoata. Paulò alia est quam Moses Num. 34. sequtur. Gen.48.d

& Hamath, Hazer Hathichon finitima ipsi Hauran. Eritq; terminus à mari D
ad Hazer Enon, & fines Damesek, & alia loca septẽtrionalia, & fines [ipsius] Hamath, atq; is est limes aquilonaris. Limes autem orientalis [deducetur] inter Hauran & inter Damesek, & inter Gilead, & inter terram Israel [ad] Iordanem. Ab [eo] termino metiemini ad mare oriẽtale, atq; is limes est orientalis. Limes autẽ meridionalis ad Austrum, à Thamar ad aquas contradictionis, [nempe ad] Cades, ad torrentem [Aegypti,] ad mare magnũ: atq; is est limes meridionalis uersus Austrum. Postremo limes occidentalis est mare magnum à termino [australi] usq; ad locum oppositũ ei quo peruenitur ad Hamath: is limes est occidentalis. Diuidetis ergo uobis terram istam inter tribus Israel. Et distribuetis eam hęreditariam uobis, & aduenis degentibus inter uos, qui genuerunt filios inter uos, eruntq; uobis tanquam indigenę inter Israelitas, & capient uobiscum hęreditatem inter tribus Israeliticas. In quacunq; tribu aduena deget, in ea dabitis illi hęreditatem, ait DOMINVS deus.

CAP. XLVIII.

ET hęc nomina tribuũ sunt. In extrema parte ad Aquilonẽ in confinio A
uię Hethlon, qua uenitur ad Hamath, Hazar Enan, terminus Damęsęk ad Aquilonẽ, in confinio Hamath, à limite orientali ad limitem occiduum una portio erit ipsius Dan. Et iuxta terminum Dan à limite orientali usq; ad limitem occiduum una [portio] Aser. Et iuxta terminum Aser à limite orientali usq; ad limitem occiduũ una [portio] Naphthali. Et iuxta terminũ Naphthali à limite orientali ad limitem occiduum una [portio] Manasse. Et iuxta terminũ Manasse à limite orientali ad limitem occiduũ una [portio] Ephraim. Et iuxta terminũ Ephraim à limite oriẽtali ad limitem occiduum una [portio] Ruben. Et iuxta terminum Ruben à limite orientali ad limitem occiduum una [portio] Iehuda. Et iuxta terminum Iehuda à limite orientali ad limitem occiduum erit collatio quam conferetis, lata quinq; & uiginti

Sortes septem tribuum.

uiginti

uiginti millia [calamorum,] & longa
ut unaquæq; portionum ab orientali
limite ad limitem occiduum: eritq; san
ctuarium in eius meditullio. [Etenim]
collationis quam DOMINO confe-
retis, longitudo erit uigintiquinq; mil
lia [calamorū,] & latitudo decē mil-
B lia. Istorum autem erit collatio sacra.
Sacerdotum quidem ad Aquilonem
[longitudo erit] uigintiquinq; milliū,
et latitudo ad Occasum decem milliū,
et latitudo ad Ortum decem millium,
ad Austrum etiam longitudo uiginti-
quinq; millium: eritq; sanctuarium in
meditullio istius [portionis.] Id dica
tum erit sacerdotibus è filijs Zadok,
qui seruarunt institutum meum, quiq;
non errarūt Israelitis errātibus, quem
admodum errauerunt Leuitæ. Eritq;
ipsis hoc collatiuum sacrum sanctum
de collatione terræ iuxta Leuitarum
terminum. Leuitarum autem [portio
erit] iuxta sacerdotum terminum lon
gitudine uigintiquinq; millium, & la-
titudine decem millium, tota longitu-
dine existēte uigintiquinq; millia [ca
lamorum] cum latitudine decem mil-
lium. Neq; uendent ex eo quidquam,
neq; permutabunt, neq; transferēt pri
mitias terræ, quandoquidem est res
DOMINO sacrata. Cæterum latitu-
do reliqua [calamorū] quinquies mil
le, cum [longitudine] uigintiquinq;
millium locus prophanus erit urbi ad
habitationē & pomerium, eritq; urbs
in eius meditullio. Hæ autem mensuræ
eius sunt. Limes aquilonaris [habe-
bit calamos] quater mille & quingen
tos, & limes australis quater mille ac
quingentos, & limes orientalis qua-
ter mille & quingentos, & limes occi
dentalis quater mille ac quingentos.
C Eritq; pomerium urbi ducentorū quin
quaginta [calamorum latitudine] ad
Aquilonem, & ducentorum quinqua
ginta ad Austrum, & ducentorū quin
quaginta ad Orientem, & ad Occa-
sum ducentorum quinquaginta. Lon-
gitudo autem reliqua iuxta collatio-
nem sacram decem millium uersus O-
rientem, & decem millium uersus Oc
cidentem permanebit iuxta collatio-
nem sacram, eiusq; prouentus cedit in
cibum operarijs urbis. Et operarij ur

Sors Leuitarum.

Ciuitatis mensura.

bis de omnibus tribubus Israeliticis
colent illud. Tota uero collatio quam
conferetis collationem sacram, [&]
ad possessionem urbis, quadrata erit
lateribus longis quinq; & uiginti mil
lia [calamorum.] Principis autē erit
quidquid reliquū est utrinq; iuxta col
lationem sacram, & iuxta possessio-
nē urbis ante uigintiquinq; millia col
lationis usq; ad terminum orientalem
& occiduum, ante uigintiquinq; mil-
lia iuxta occiduum terminum ex ad-
uerso portionum, [id uero] principis
erit: & sacra collatio, & sanctuarium
domus erit in eius medio. Possessio
quoq; Leuitarum et possessio urbis in
tra illud, quod principis est. [Deniq;]
princeps inter Iehuda et Beniamin ter
minos habebit possessionem. Porrò
tribuum reliquarum à limite orientali
ad limitem occiduum una [portio e-
rit ipsius] Beniamin. Et iuxta ter-
D minum Beniamin à limite orientali ad
limitem occiduum una [portio] Si-
meon. Et iuxta terminum Simeonis
à limite orientali ad limitem occi-
duum una [portio] Isaschar. Et iux
ta terminum Isaschar à limite orienta-
li ad limitem occiduum una [portio]
Zebulonis. Et iuxta terminum Ze-
bulon à limite orientali ad limitem oc
ciduum una [portio] Gad. Et iux-
ta terminum Gad quæcunq; confinia
sunt ad Austrum: estq; terminus à
Thamar ad aquas contradictionis,
nempe ad Cades, ad torrentem iuxta
mare magnum. Atque hęc terra est,
quam hæreditario iure diuidetis inter
tribus Israeliticas, & hæ partes ea-
rum, ait DOMINVS deus. Hi au-
tem exitus urbis. A limite aquilona-
ri mensura [erit] quater mille & quin
gentorum [calamorum.] Et portæ ur
bis nominibus tribuum Israel denomi
natæ, tres ad Aquilonem, una porta
Ruben, una porta Iehuda, una porta
Leui. Et ad limitem orientalem qua
ter mille ac quingenti, portæq; tres, u-
na porta Ioseph, una porta Beniamin,
una porta Dan. Ad limitem etiam me
ridionalem mensura quater mille &
quingentorum, & portæ tres, una por
ta Simeonis, una porta Isaschar, una
porta Zebulon. Ad limitē occiduum

Sors principis.

Sortes tribuum reliquarum.

Ambitus urbis & portæ & nomen.

quater mille & quingenti, [&] eorum portæ tres, una porta Gad, una porta Aser, una porta Naphtali. Totus ambitus octodecim millia [calamorum.] Et nomen urbis ab eo die, Deus illuc.

Daniel propheta.

CAPVT I.

A ANNO tertio regni Iehoiacim regis Iehuda uenit rex Babel Nebuchad Nezar ad Ierusalem, & obsedit eam. Tradiditq; DOMINVS in eius potestatem & regem Iehuda Iehoiacim, & aliquot uasa domus dei, quæ auexit in terrā Sinear, in domū deorum suorum, intulitq; gazophylacio deorū suorū. Rex quoq; præcepit Aspenaz magistro palatij, ut ex Israelitis de genere regio & optimatum introduceret. Pueros omni uitio carētes, & formosos, & intelligentes in omni sapientia, & peritos scientiarum, & tenentes artiū principia, quiq; facultatem haberent in palatio regio ministrādi, quos doceret literas & linguā Chaldæorū. Illisq; rex quotidianum uictū constituit de cibo regio, & de uino quod ipsius conuiuijs adhibebatur, ut educaret eos tribus annis, & aliqui eorum starent corā re-
B ge. Inter quos etiā de filijs Iehuda fuerunt, Daniel, Hanania, Misaël, & Azaria. Eisq; magister palatij nomina imposuit, Danieli quidem imposuit [nomen] Beltsazar, Hananiæ Sadrach, Misaeli Mesach, & Azariæ Abednego. Daniel autem induxit in animum suū, ne coinquinaretur cibo regis, aut uino quod ipsius conuiuijs adhibebatur, & rogauit magistrum palatij, ne coinquinaretur. Deusq; hoc Danieli donauit, qui magistro palatij beneficio atq; propensæ uoluntatis uteretur. Et dixit magister palatij ad Danielē, Equidem timeo dominum meum regem, qui constituit cibum uestrum &
C potum uestrum: nam si facies uestras cerneret magis tetricas, quàm puerorum æqualium uestrorum, capitali sententiæ regis me obnoxium redderetis. Itaq; Daniel dixit ad Melzar, quem palatij magister Danieli, Hananię, Misaeli, & Azariæ præfecerat, Fac quæso in seruis tuis periculum decem diebus, & dent nobis legumina, quæ comedamus: & aquas, quas bibamus. Quumq; spectatę fuerint tibi formę nostræ, & forma puerorum qui uescuntur cibo regio, age cum seruis tuis ut tibi uisum fuerit. Obtemperauit autem eis in hac re, fecitq; periculum decem diebus. Et exactis decem diebus, apparuerunt formosiores atq; habitiores omnibus pueris uescentibus cibo regio. Quare Melzar auferebat cibum eorum, & uinum quod biberent, deditq; illis legumina. Porrò quatuor D
istis pueris deus contulit facultatem cognoscendi, & intelligentiam in omni literatura & sapientia, Danieli præterea uim exponendi omne uisum & somnia. Exactis autem diebus, post quos præceperat rex eos adducere, adduxit eos palatij magister ante Nebuchad Nezar. Et loquutus est cū eis rex: neq; inuenti sunt inter uniuersos Danieli, Hananiæ, Misaeli & Azarię pares: & ministrauerunt regi. Atq; in omnibus quæstionibus cognitionis quæ attinet ad sapientiam, reperit eos rex decuplo excellentiores omnibus magis & sophis qui fuerunt in eius regno. †Permansitq; Daniel usq; ad an Infra 6.g
num primū regis Cyri. CA. II.

A ANno secundo regni Nebuchad Nezar habuit Nebuchad Nezar somnia, uarieq; animus eius huc & illuc agitatus est, & somnus eius destituit ipsum. Iussitq; rex uocare magos, & sophos, & maleficos. & Chaldęos qui regi sua somnia referrent. Qui uenientes steterunt ante regem. Dixit autem illis rex, Vidi somnium, & uarie meus animus huc et illuc est agitatus, ut scirem illud somnium. Et Chaldæi regem alloquuti sunt lingua Syriaca, Rex æternū uiuito, narra seruis tuis, nosq; interpretationem reddemus. Rexq; respondens Chaldæis, inquit, Res mihi excidit, & nisi mihi somniū indicaueritis eiusq; interpretationē, frustulatim conficiemini, domusq; uestræ

Chaldæi, qui et genethliaci aut mathematici uocantur.

ſtræ deteſtabiles reddentur. Sin expoſueritis ſomniũ & eius coniectationẽ, à me accipietis munera, & donatiua, & magnũ honorem: quocirca exponite mihi ſomniũ & eius cõiectationem. Reſponderunt iterum, dicentes, Rex narret ſomniũ ſuum, nosq́ꝫ interpreta
B tionem reddemus. [Quibus] reſpondens rex, inquit, Planiſſime intelligo uos captare cõmodius tempus, quum cernatis rem excidiſſe mihi. Niſi mihi ſomnium indicaueritis, una de uobis ſtat ſententia, ꝙ propoſueritis ſermonem falſum & cum ſcelere coniũctum ante me dicere, donec ſe alius rerũ ſtatus offerat: quamobrem narrate mihi ſomniũ, & intelligam uos poſſe interpretari mihi. Ad quæ Chaldæi coram rege ita reſponderunt, Non eſt homo in terris qui poſſit negotium regis exponere: nullus eñ rex magnus aut princeps eiuſmodi rem poſtulat ab ullo mago, aut ſopho, aut Chaldæo. Eſt autem res maximi momenti quam rex poſtulat, neq́ꝫ poterit quiſquam alius regi exponere ꝙ̃ dij, qui minime uerſantur inter mortales. Eapropter magna ira & furore percitus rex, præcepit omnes ſapiẽtes Babylonis perdi. Quam ſententiam dum exequuntur, ſapientes occiſi ſunt, & Danielem atq́ꝫ ſodales eius quæſiuerunt, ut interfice
C rentur. Tunc Daniel interceſſit conſilio atq́ꝫ decreto apud Arioch regium præfectũ rerum capitaliũ, qui egreſſus fuerat ad interficiendum ſapientes Babylonis. Arioch nanq́ꝫ regium principem affatus dixit, Quare ſentẽtia proſecta à rege tantopere urget? Et confeſtim Arioch expoſuit rẽ Danieli. Quocirca Daniel introgreſſus rogauit regem, ut ei tempus permitteret ad interpretationem, quæ reddenda eſſet regi. Moxq́ꝫ Daniel domum profectus, Hananiæ, Miſaeli & Azariæ ſodalibus ſuis rem indicauit. Miſericordiã quoque à deo cœli petendam eſſe in hoc arcano, ut non Daniel & ſodales eius interficiantur cum ſapientibus Babylonis. Tunc Danieli arcanum patefactum eſt per uiſum nocturnũ, quamob rem Daniel benedixit deum cœli. Dixit autem, Nomen dei honorifice prædicandum eſt per uniuerſa ſæcula, cuius tum ſapientia tum potentia exiſtunt. Qui temporum uiciſſitudini moderatur, qui deponit reges, & creat reges, qui confert ſapientibus ſapientiã & cognoſcendi facultatem habẽtibus notitiam. Idem aperit profunda & ab D
ſtruſa, neq́ꝫ ignorat quæ in tenebris [geruntur,] & cum eo lux habitat. Tibi deus patrũ meorum confiteor, et laudibus celebro, qui ſapientiam & uires mihi contuliſti, & modo mihi oſtendiſti quod abs te rogauimus, negotiũq́ꝫ regis nobis indicaſti. Daniel igitur adiens Arioch, quem rex ordinauerat ad ſapientes Babylonicos interficiendum, ita eum affatus eſt, Sapientes Babylonicos ne perimas, uerum ducito me ad regem, & regi exponam coniectationem. Tunc Arioch celerrime duxit Danielem ad regem, & ita ei dixit, quod repertus ſit uir inter captiuos Iudæos, qui regi coniectationem expoſiturus ſit. Rex autem alloquens Danielem, cui nomen erat Beltſazar, inquit, Num poteris mihi ſomniũ indicare quod habui, & eius interpretationem? Et Daniel reſpondens regi, dixit, Arcanum quod rogauit rex, non potuerunt ſapientes, ſophi, magi, fatidici explicare regi. Verum exiſtit in cœlo deus aperiens arcana, qui oſtendit regi Nebuchad Nezar quid poſteris tẽporibus futurum ſit. [Etenim] ſomniũ tuum & uiſa capitis tui in lecto tuo hęc ſunt, Tu rex ſuper lecto tuo uoluiſti cogitationes in animo quid poſthac futurum ſit, & qui aperit arcana, oſtendit regi quid futurum ſit. Et mihi quidem arcanum E
iſtud reuelatũ eſt, non per ſapientiam, qua omnes uiuos ſuperem, ſed eam ob rem, ut [aliqui] regi oſtendant interpretationem, & intelligas tui cordis cogitationes. Tu rex contẽplabaris, & ecce grande quoddam ſimulachrũ, ſimulachrum ingẽs, & eximia forma, & terrifica ſpecie ſtabat ante te. Cuius ſimulachri caput [fuit] de auro bono, pectus eius & brachia eius argentea, uenter eius & latera ærea. Crura eius ferrea, [&] pedes eius partim ferrei, partim fictiles. [Eam] ſpectabas donec lapis reuulſus eſt abſq́ꝫ manibus, qui contudit imaginis pedes fer

reos atq; fictiles, & eos comminuit. Tumq; in minutissimas particulas ab ierunt simul ferrũ, lutum, æs, argẽtum & aurũ, & fuerunt ceu puluis arearũ in æstate, abstulitq; illa uentus, ut ne locus quidem eorũ inuentus sit. Cæterum lapis qui contudit imaginẽ, euasit ingens mons, & impleuit totam terram. Hoc somniũ est, [nunc] & interpretationẽ eius corã rege exponemus.

F Tu rex omniũ regum præstantissimus es, in quem deus cœli, regnũ, potentiã, robur & decus cõtulit. Omniaq; loca in quibus degunt homines, feræ ac uolucres cœli posuit in manũ tuã, & te omnium istorum dominũ fecit: tu es [ergo] aureum caput. Tibi autem succedet regnũ aliud minus te, & aliud regnum æreum, quod imperitabit terræ uniuersæ. Regnũ autem quartũ erit robustum sicut ferrũ, eo q; ferrum omnia comminuit ac domat, & ut ferrum atterens omnia hęc comminuet atteretq;. Nam q; uidisti pedes & digitos partim è testa figuli, & partim ferreos, [significat] regnũ partiendum, & de firmitate ferrea quiddam habiturum, quemadmodũ uidisti ferrum mixtum testæ luteæ. Et [quia] digiti pedum partim ferrei, partim testacei, erit regnum partim robustũ, & partim fragile. Quod uero uidisti luteę testæ mixtum ferrũ, [portendit] miscendos inter se, [atq; copulãdos] humano semine, uerum nõ cohęsuros mutuũ, quemadmodum ferrũ non admiscetur testę.

G Porrò temporibus regum istorũ deus cœli regnũ condet, quod æternis temporibus non destruetur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, [q̃d] comminuet ac finiet omnia ista regna, ipsum uero æternum stabit. Quemadmodum uidisti q; lapis de monte reuulsus absq; manibus, cõminuit ferrum, æs, testam, argentũ & aurum. [Itaq;] deus magnus regi monstrauit quid sit futurũ posteris temporibus: & uerum est somnium, eiusq; interpretatio fidelis. Tunc rex Nebuchad Nezar procidit in faciem suam, & Danielem adorauit, eiq; præcipit oblationẽ, & odores, & libamen [impendi.] Deniq; rex Danielem appellans, dixit, Vere deus uester omniũ deorum excellẽtissimus est, & dominus regum, & aperiens arcana, siquidem potuisti hoc arcanum aperire. Inde rex amplificauit Danielem, eiq; multa & magna dona contulit, & imperio prouinciæ Babylonis eum præfecit: creauit quoq; principẽ inter duces & omnes sapientes Babylonis. Præterea Daniele postulante, rex præfecit Sadrach, Mesach & Abednego administrationi regionis Babylonicę, Daniel autem erat in regia.

CAP. III.

Rex Nebuchad Nezar fecit aureũ simulachrum altitudine sexaginta cubitorũ, [&] latitudine sex cubitorum, quod collocauit in campo Dura regionis Babylonicæ. Misitq; rex Nebuchad Nezar [nuncios,] qui cõgregarent satrapas, duces, præsides prouinciarum, nomophylaces, quęstores, iurisconsultos, iustitiæ executores, & omnes prouinciarũ principes, ut uenirent ad dedicationẽ simulachri quod rex Nebuchad Nezar erexerat. Tũc congregati sunt satrapæ, duces, prouinciarũ pręsides, nomophylaces, quęstores, iurisconsulti, iustitiæ executores, & omnes prouinciarũ principes ad dedicationem simulachri quod rex Nebuchad Nezar erexerat, stabantq; ante simulachrũ quod erexerat Nebuchad Nezar. Et præco alta uoce proclamauit, Vobis, populis, nationibus et linguis edicitur, Quamprimũ audieritis sonũ cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ, nabli, symphoniæ, & omniũ instrumentorum musicorũ, procidetis, & adorabitis simulachrum aureum quod rex Nebuchad Nezar erexit. Quisquis autem non prociderit, & adorauerit, ea hora proijcietur in ardentem fornacem ignis. Quamobrem statim ut omnes populi audiuerũt sonũ cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ, nabli, & omnium musicorum instrumentorũ, omnes populi, nationes & linguæ adorauerunt aureum simulachrũ quod erexerat Nebuchad Nezar rex. Eodem igitur tẽpore uiri Chaldæi Iudæorum æmuli adeuntes [regem] detulerunt eos. Responderunt [aũt] & dixerunt regi Nebuchad Nezar, Rex æternũ uiuito. Tu quidẽ rex decretum fecisti, ut B omnis homo audito sono cornu, tibię, citharæ,

citharæ, sambucæ, nabli, symphoniæ,
& omniū instrumentorū musicorum,
procidēs adoret simulachrū aureum.
Et qui non procidens adorauerit, con
ijciatur in ardentē fornacē ignis. Sunt
aūt uiri Iudæi, quos præfecisti admini
strationi prouinciæ Babylonicæ, Sa-
drach, Mesach & Abednego, qui uiri
tuum decretum, ô rex, minime curant,
neq; deos tuos colūt, neq; simulachrū
aureum quod erexisti adorant. Tunc
Nebuchad Nezar in furore ac æstu
iussit adduci Sadrach, Mesach, & A-
bednego. Et confestim ante regem ad-
ducti sunt illi uiri. Quibus Nebuchad
Nezar respondens, dixit, Est ne uerū
Sadrach, Mesach & Abednego, ꝙ
uos deū meū non colatis, neq; simula-
chrū aureū q̄d erexi adoretis? Quod
si adhuc procidentes adoraturi estis si
mulachrū quod feci, cum audieritis so
num cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ,
nabli & symphoniæ, & omniū musico
rum instrumentorū: sin uero non ado-
rabitis, eadem hora proijciemini in ar
dentem fornacem ignis: & quis est ille
deus, qui uos eripiat è manu mea? Re
spondētes Sadrach, Mesach & Abed
nego regi, dixerunt, Vt respondeamus
tibi Nebuchad Nezar de hac re, non
magnopere soliciti sumus. An deus
noster quem colimus, potis sit eripere
nos de ardente fornace ignis, & an sit
liberaturus de manu tua, an non. Hoc
aūt notū sit tibi rex, ꝙ deos tuos non
colimus, neq; adorabimus aureū simu
lachrum quod erexisti. Tunc Nebu-
chad Nezar totus excanduit, & uul-
tus eius immutatus est aduersum Sa-
drach, Mesach & Abednego, & p̄ce
pit fornacem septuplo magis succēdi,
q̄ succendi consueuerat. Mandauitq;
uiris in suo exercitu ualidissimis, ut
Sadrach, Mesach & Abednego uin-
ctos proijcerent in ardētem fornacem
C ignis. Et confestim illi uiri sunt uincti
cum saraballis suis, tibialibus suis, &
tiaris suis, & uestibus suis, ac proiecti
in ardentem fornacē ignis. Nam regis
iussio urgebat, & fornax supra modū
succensa erat, flammaq; ignis occidit
uiros qui adduxerunt Sadrach, Me-
sach & Abednego. Tres aūt illi uiri
Sadrach, Mesach & Abednego uincti
ceciderunt in ardentē fornacem ignis.
Tunc rex Nebuchad Nezar obstu-
puit, & celeriter surrexit, ac suis pro-
ceribus dixit, An non tres uiros uin-
ctos proiecimus in ignē? Qui respon-
dentes dixerūt, Ita sanè rex. Ad quos
ille inquit, Atqui ego uideo quatuor
uiros solutos ambulantes in igne, in
quibus nulla est labes, & forma quar
ti similis filio deorū. Tum accessit Ne
buchad Nezar ad ostiū ardētis forna-
cis ignis, & dixit, Sadrach, Mesach
& Abednego cultores summi dei, pro
dite & uenite. Statimq; Sadrach, Me-
sach et Abednego egressi sunt ex igne.
Satrapæ uero, duces & pręsides pro-
uinciarū, [cęteriq;] regis proceres cō
gregati sunt spectantes uiros istos, in
quorū corpora ignis uim nullam ha-
buit, neq; capillus capitis eorum adu
stus est, neq; saraballa eorum mutata
sunt, neq; p̄uasit eos odor ignis. Itaq; D
Nebuchad Nezar in uerba erūpens,
dixit, Prædicandus est deus horū Sa-
drach, Mesach & Abednego, qui misit
angelū suū, ac liberauit cultores suos,
qui spem in ipso posuerūt, contraq; re
gis imperiū egerunt, suaq; corpora ex
hibuerunt potius, q̄ ut colerent aut
adorarent ullū deum pręter suum deū.
Porrò à me factū est decretum, ut qui
cunq; populus, natio aut lingua con-
uitium dixerit in deum Sadrach, Me-
sach & Abednego, frustulatim confi-
ciatur, eiusq; domus detestabilis fiat:
siquidē nullus deus est alius, q possit
ad hunc modū liberare. Inde rex eue-
xit Sadrach, Mesach & Abednego in
regiōe Babylonis. Nebuchad Nezar
rex omnibus populis, nationibus &
linguis per omnem terrā degentibus
[precatur ut] pax uestra augescat. Of
ficij mei esse iudico referre signa et por
tenta, quæ in me summus deus edidit.
Sūt enim eius signa permagna, & por
tenta eius ingētia, regnumq; ipsius re-
gnum æternū, & dominatus †ipsius Infra 7.d
per uniuersa sęcula.

CAP. IIII.

EGo Nebuchad Nezar felix eram A
in mea domo, & opulentus in meo
palatio. Somniū autem uidi, quod me
terruit, & cogitationes in lecto meo,
atq; uisa mei capitis perturbarūt me.
Proin edictū est à me, ut omnes sapien

ces Babylonis ad me adducerentur, qui mihi somniũ interpretarẽtur. Tũc accesserunt magi, sophi, Chaldæi, fatidici, quibus narraui somnium, uerum eius interpretationẽ non reddiderunt mihi. Donec tandẽ ad me peruenit Daniel, cui nomen est Beltsazar ex nomine dei mei, qui prę̨ditus est spiritu sanctorum deorũ, eiq́ somnium narraui. Beltsazar præses magorũ, in quo noui esse deorum sanctorũ spiritum, quòq́ nullũ arcanum te fugiat, exponito uisa mei somnij quod uidi, & eius interpretationem. Visa quidem capitis mei in
B meo lecto [hęc sunt,] Videbam arborem in terra eximię proceritatis. Arbor erat magna & robusta, cuius proceritas attingebat cœlos, & conspicua erat in extremis partibus totius terræ. Frondes eius pulchræ, & fructus eius copiosus erat, et omnibus in ea cibus. Sub ea uelut in umbra degebant feræ, & in ramis eius nidulabantur aues cœli, omnesq́ animantes cibum inde capiebant. [Eam dum] spectabo in uisis mei capitis, ecce uigil & quidẽ sanctus cœlitus descendit. Clamauitq́ alta uoce, & dixit ad hũc modum, Excidite arborem, & amputate ramos eius, excutite frondes eius, & fructũ eius dispergite, fugiantq́ feræ de illa, & aues de ramis eius. Attamẽ firmitudinem radicum eius relinquite in terra, & [quidem] in uinculo ferreo & æreo, tingaturq́ in agresti herba, & in rore cœli, ac ritu ferarum fœ
C num in terra comedat. Humana ratio illi eripiatur, & sensus indetur beluinus, donec septem temporum cursus euoluatur. Eaq́ res ut fieret, censuerũt uigiles, sanctiq́ postulauerũt, ut uiuentes nouerint quòd excelsus imperitet in regno hominum, & cui uoluerit conferat illud, euehatq́ ad ipsum uel abiectissimũ inter homines. Hoc somnium ego Nebuchad Nezar rex uidi, tu autem Beltsazar interpretationem edisse re, quia omnes sapientes regni mei nequeunt interpretari mihi, tu uero potes quippe sanctorum deorum spiritu præditus. Tunc Daniel, cui & nomen Beltsazar, cogitabundus hæsitauit circiter horã, & suæ cogitationes perturbauerunt eum. Ad quem rex hoc sermone usus est, Beltsazar somnium & eius significatio non turbent te. Beltsazar aũt respondens, ait, Mi domine, somniũ inimicis tuis [eueniat,] & eius D
significatio tuis hostibus. Arbor quã uidisti, magna et robusta, cuius proceritas attigit cœlos, & conspicua fuit omni terræ. Cuius frondes pulchrę, et fructus copiosus, in qua cibus omnibus, sub qua ferę degerũt, & in cuius ramis habitauerũt uolucres cœli. Tu es rex, magnus & potẽs, tuaq́ magnitudo auctior subinde cœlos attigit, tuusq́ dominatus ad ultimas terras [porrigitur.] Quod uero rex uidit uigilem, eumq́ sanctũ cœlitus descẽdentem, qui dixit, Excidite arborẽ, & destruite illã: attamen firmitatẽ radicum eius in terra relinquite, idq́ in uinculo ferreo & æreo, in agresti herba & rore cœli tingatur, & ritu beluino uiuat, donec tempora septẽ euoluantur. Hæc est expositio rex, & decretũ excelsi, cui dominus meus rex obnoxius est. Te nanq; pellent ab hominibus, et E
inter feras erit uersandũ tibi, ac uelut boues †cibabũt te fœno, & rore cœle Infra 5.F
sti tingent te, dum euoluantur septem tempora, donec agnoscas quòd excelsus imperitet in hominũ regno, illudq́ cõferat cui uoluerit. Nam quòd dixerunt relinquendã esse firmitatem ipsius arbo
ris, [portendit] †regnũ tibi mansurũ, Eccli 3.d
ubi agnoueris quòd dominẽtur cœli. Pro Resipiscentiæ forma
in rex meum consilium probetur tibi, optima.
& tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes, fortasse felicitas tua progabitur. Atq; omnia hęc euenerũt regi Nebuchad Nezar. [Nam] post menses duodecim in palatio regio Babylonis deambulauit. Dixitq́ rex, An non hæc est Babylon magna, quam ædificaui excellenti mea potentia, ut existat regia, & decus magnificẽtiæ meæ? Quo F
sermone adhuc existente in ore regis, uox cœlitus delapsa est, Tibi dicunt, ò rex Nebuchad Nezar, quòd regnum à te recesserit. Ab hominibus etiam te pellent, & inter feras tibi uersandum erit, fœno uelut boues cibabũt te, dũ euoluãtur septẽ tempora, quoad agnoscas quod excelsus imperitet in hominum regno, idq́ conferat cui uoluerit.

Eaipsa

Ea ipsa hora sermo in Nebuchad Nezar impletus est, ut ab hominibus pelleretur, & fœnum ut bos comederet, eiusq; corpus de rore cœlesti tingeretur, adeo ut pilorum copia aquilis, & unguibus similis euaderet uolucribus. Cæterum exactis diebus ego Nebuchad Nezar sustuli oculos meos ad cœlum, & mens mea rediijt ad me, & excelso benedixi, & sempiternis tem-
G poribus uiuentem laudaui atq; decora ui, cuius dominatus æternus dominatus est, & cuius regnum per uniuersa
Infra 7.d sæcula. Omnesq; inhabitantes terram atomus æstimantur: qui pro sua uoluntate agit tam in exercitu cœlesti q̃ inter habitatores terræ: nec est quisq; qui manũ eius impediat, aut dicat ei, Quid fecisti? Eo tempore mens mea rediijt ad me, & magnificentia mea ad decus regni mei, forma etiam mea rediijt, proceres quoq; & magnates mei requisiuerunt me, sumq; in regno meo confirmatus, & maior amplitudo adiecta est mihi. Nunc [igitur] ego Nebuchad Nezar laudo & eueho, & decoro cœli regem, cuius omnia opera sunt ueritas, & semitæ eius iudicium, quiq; potest superbientes humiliare. CA. V.

A REx Belsazar conuiuio magnifico mille suos magnates accepit, & coram mille bibit uinũ. Vinoq; dictante Belsazar iussit adferri aurea & argentea uasa, quæ pater eius Nebuchad Nezar abstulerat templo in Ierusalem, ut biberent ex eis rex, magnates eius, uxores eius, & concubinæ eius. Itaq; allata sunt aurea & argentea uasa quæ abstulerant templo, domui dei in Ierusalem, & biberunt ex eis rex, magnates eius, uxores eius, & concubinæ eius. Quumq; uinum bibissent, laudauerunt deos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneos & lapideos. Eadem hora emicuerunt humanæ manus digiti, & scripserunt ex aduerso candelabri in albario parietis regij palatij, & rex articulos manus quæ scripsit,
B conspexit. Tunc forma regis immutata est, & cogitationes suæ perturbauerũt eum, uinculaq; lumborum illius soluta, & genua mutuum collisa sunt. Rex [igitur] uehementer clamauit, ut adducerentur sophi, Chaldæi & uatidici. Atq; in hunc modum rex uerba fecit ad Babyloniæ sapientes, Quisquis legerit scripturam hanc, & sententiam eius mihi exposuerit, purpurã induet, ac torquem aureum [gestabit] in collo, præterea tertius in regno dominabitur. Tunc uenerũt omnes sapientes regis, neq; potuerunt scripturam legere, neque sententiam regi explicare. Quamobrem rex Belsazar uehementius turbatus est, formaq; illius mutata, necnõ magnates eius obstupefacti. Cæterum C
regina ob negotium quod regi & magnatibus eius acciderat, conuiuij domum ingressa est, & proloquens regina dixit, Rex æternũ uiuito. Non perturbent te cogitationes tuæ, neq; forma tua immutetur. Est enim in regno tuo uir sanctorum deorum spiritu præditus, in quo temporibus tui patris reperta est scientiæ lux, & intelligentia, & sapiẽtia, ceu deorũ sapientia, eumq; rex Nebuchad Nezar pater tuus fecerat antistitem magorum, sophorũ, Chaldæorum, fatidicorum, rex inquam, pater tuus. Eo q; in Daniele, cui rex nomen Beltsazar imposuit, repertus est spiritus amplior, & scientia intelligentiaq;, ut somnia interpretetur, & ænigmata edisserat, & soluat [rerum arcanarum] uincula. Nunc ergo uocetur Daniel, qui rem interpretando explicabit. Itaq; Daniel adductus est ad re-
gem. Rex aũt alloquens Danielẽ, dixit, Tune ille Daniel es unus de captiuis Iudæis, quos pater meus rex adduxit è Iudæa? Audiui equidẽ de te [prædicari,] q; spiritus deorum sanctorum in te sit, q;q; scientiæ lux, & intelligentia, & uberior sapientia in te sit deprehensa. Modo enim adducti sunt ante me sapientes [&] sophi, qui scripturã hanc legerent, eamq; interpretarentur mihi, uerum minime potuerunt negotium explanare. De te aũt audiui, q; obscura possis interpretari, & uincula dissoluere: proin si potes legere scripturam, eiusq; interpretationem indicare mihi, purpuram indues, & torquem aureum in collo [gestabis,] tertiusq; in re- D
gno dominaberis. Tunc respondens E
Daniel, inquit corã rege, Munera tua tibi habeto, & donatiua tua confer in alios: cæterum scripturam legam regi,

& eius interpretationem tibi ostendã. Tuo parenti Nebuchad Nezar, ô rex, summus deus contulerat regnum, & amplitudinem, & decus, & magnificẽtiam. Propter amplitudinem aũt quam ei contulerat, omnes populi, nationes & linguę metuebant atq; timebant eũ, propterea ꝙ occideret quem uellet, & percuteret quem uellet, eueheret quem uellet, ac deprimeret quẽ uellet. Quũq; animo elato esset, sibiq; arrogaret immoderata, de solio regni sui depositus est, illiq; decus adimerunt. Et de hominibus est pulsus, ac ferino sensu praeditus, inter onagros uersatus est, eumq;
F foeno cibarunt ueluti boues, & de rore coelesti corpus eius tinctum est, donec agnouit ꝙ hominum regno dominetur supremus deus, illiq; imponat quem uoluerit. Tu aũt filius eius Belsazar non summisisti animum tuũ quũ scires haec omnia. Et aduersus dominũ coeli extulisti teipsum, & ante te allata sunt uasa domus ipsius, tuq; & magnates tui, uxores tuae, & concubinae tuae uinum ex eis biberunt, deosq; argenteos, aureos, aereos, ferreos, ligneos, lapideos, qui neq; uident, neq; audiunt, nec quidq̃ norunt, laudauisti, deum autem, in cuius manu est tuus spiritus uitalis, cuiusq; sunt omnes tuae semitae, haudquaq̃ reueritus es: nunc igitur ab eo missus articulus manus hanc scri-
G pturam exarauit. Hanc aũt scripturã exarauit, Mene mene, thekel, upharsin. Et haec interpretatio sermonis, Mene, [hoc est, numerauit, significat] ꝙ deus numerauit regnum tuum, & illud ad finem adduxit. Thekel, [hoc est, appendit, significat] te appensum in bilance, deprehensum minus habere. Pheres, [id est, diuisit, portendit] regnum tuũ diuisum, & ad Medos atq; Persas trãslatum esse. Tunc iubente Belsazar, induerunt Danielem purpura, & torquẽ aureum eius collo [circumposuerũt,] & per uocem praeconis edixerunt, ut tertius dominetur in regno. Ea ipsa nocte occisus est Belsazar Chaldaeorum rex. Et Darius Medus regnum accepit natus annos sexagintaduos.

CAP. VI.

A PLacuit Dario, ut centum uiginti satrapas uniuerso regno praeficeret. Eisq; praeposuit tres uiros rationales, quorum unus fuit Daniel, quibus satrapae rationem redderẽt, ne rex ullũ damnum acciperet. Porrò Daniel antecelluit rationales & satrapas, eo ꝙ ampliori spiritu esset praeditus, ideoq; rex cogitauit eum uniuerso regno praeficere. Tum rationales & satrapae inuestigauerunt ecquod crimen possent inuenire aduersus Danielem in regijs negotijs, uerum nullum crimen aut facinus potuerunt inuenire, quum enim fidei esset obseruans, nullũ delictum aut facinus in eo deprehendebatur. Quare B
illi uiri dixerunt, Non inueniemus ad uersus Danielem istum aliquod crimẽ, nisi [aliquid] aduersus eũ inueniamus in lege dei sui. Itaq; rationales & satrapae illi regem insidiose aggressi, ad hũc modum loquuti sunt ei, Rex Dari uiuito aeternum. Omnes rationales regni, duces, satrapae, proceres, & praesides prouinciales decreuerunt legem regiã condere, & sancire edictũ, ut quisquis petierit ullam rem ab aliquo deo aut homine per dies triginta, praeterꝗ̃ à te rex, conijciatur in foueã leonum. Nũc igitur sancias decretum rex, & scriptũ exares, quod non immutetur secundũ Medorum & Persarum legem sempiternam. Itaq; rex Darius exarauit scri C
ptum & edictum. Cęterum Daniel ubi comperit scriptum exaratum esse, domum suam adijt, & apertis fenestris sui coenaculi uersus Ierusalem, tribus temporibus quotidie in genua procumbens benedixit & orauit, & confessionem exposuit deo suo: ita enim antehac facere consueuerat. Igitur illi uiri obseruantes insidiose deprehenderunt Danielem precantem atq; supplicantẽ deo suo. Adeuntes aũt regem super edicto regio, loquuti sunt, An nõ edictum scripto publicasti, ut quisquis petat [aliquid] ab ullo deo aut homine ꝑ dies tringinta, praeterꝗ̃ à te rex, cõijciatur in foueam leonum? Quibus respondẽs D
rex, inquit, Ita sanè, resq; [teneatur] iuxta legem Medorum & Persarum sempiternam. Tunc respondentes dixerunt coram rege, Daniel unus è numero captiuorum Iudaeorum minime curat tua decreta rex, neq; edictum quod scripto publicasti, tribusq; tẽporibus quotidie

quotidie preces suas fundit. Quo ser
mone audito rex, magno dolore affe-
ctus est ex eo, animumq; planè induxit
liberare Danielem, & usq; in solis oc-
casum contendit, ut eum eriperet. Ve-
rum isti uiri insidiose regem aggressi di
E xerunt regi, Scito rex legem esse Me-
dorum & Persarum, ut nullum edictũ
aut lex quam condiderit rex, immute-
tur. Itaq; iubente rege adduxerunt Da
nielem, & coniecerunt in foueam leo-
num. Rex autem affatus Danielem, in-
quit, Deus tuus quem semper coluisti,
liberet te. Estq; allatus quidam lapis
& positus ad os foueæ, quem rex an-
nulo suo & annulo magnatum suorum
obsignauit, ne quid Danieli eueniret
contra uoluntatem. Inde rex ad pala-
tium suum regressus permansit incœna
tus, neq; illi apposita est mensa, som-
nusq; illum destituit. Porrò in aurora
quum illucesceret, surrexit rex, & pro
pere accessit foueam leonum. Et foueã
accedens lamentabili uoce Danielem
uocauit, ac Danielem alloquens rex di
F xit, Daniel serue dei uiui, potuítne
deus tuus, quem semper coluisti, libera
re te à leonibus? Regiq; confestim Da-
1.Mac.2.f niel dixit, Rex æternum uiuito. Deus
meus angelum suum misit, & conclusit
ora leonum, ut non læserint me, quoniã
ipso iudice innocentia in me reperta
est, imò & te iudice rex nullum scelus
patraui. Quamobrem summo gaudio
percepto rex, iussit Danielem educi de
fouea. Estq; Daniel eductus de fouea,
neq; labes ulla reperta est in eo, quia
credidit deo suo. Iubente quoq; rege
adduxerunt uiros istos Danielis æmu
los, qui detulerant, & coniecerunt in
foueam leonum cum liberis & uxori-
bus suis, quos leones inuaserunt an-
tequam solum foueæ attigissent, eo-
G rumq; ossa omnia comminuerunt. Tũc
Darius rex omnibus populis, nationi-
bus & linguis in omni terra degenti-
bus scripsit, Vestra pax augescat. A
me decretum est factum, ut in uniuersa
ditione regni mei metuant & timeant
deum Danielis, quum sit deus uiuus,
& permanens in sæcula, eiusq; regnũ
non destruetur, & dominatus eius per
durat. Qui liberat & eripit, editq; si-
gna & portenta in cœlo & in terra,
qui liberauit Danielem à leonibus.
Porrò Daniel euectus est tam in regno
Darij quàm in regno Cyri Persæ.

CAP. VII.

ANno primo Belsazar Babylonici A
regis Daniel somnium habuit, &
uisa capitis sui in lecto suo, tuncq; som
nium scripsit rerum summam compre-
hendens. Et hæc adeo uerba sunt Da-
nielis, Videbam per nocturna uisa, ut
quatuor uenti cœli mare magnum com
mouerent. Et quatuor animalia gran 1
dia, eaq; inter se diuersa è mari ascen-
derunt. Primũ simile fuit leoni, habens
aquilinas alas: spectabã[uero] donec
euulsæ sunt eius alæ, & è terra eiectum
est, atq; in pedes erectum hominum ri-
tu, mensq; humana illi data est. Ecce
autem aliud animal secundum simile 2
urso, idq; ad unum latus constitutum
est, habens tres bolos in ore suo inter
suos dentes. Cui sic dixerunt, Surge, B
[ac] deuora carnem multam. Post hæc
spectabam, & ecce aliud pardo simile, 3
habens quatuor alas uolucris in dor-
so suo, quatuor etiam cornua fuerunt
huic animali, eiq; traditum est imperiũ.
Post hęc spectabam in uisis nocturnis,
& ecce animal quartum formidabile 4
atq; terrificum, & eximie robustum,
quodq; habens grandes ferreos den-
tes, uorauit & comminuit, & reliquũ
proculcauit pedibus suis: fuit autem
prorsus diuersum ab omnibus animali
bus quæ ipsum præcesserunt, habens
etiam decem cornua. Dumq; cornua C
considero, ecce cornu aliud paruũ in-
ter illa succreuerat, à quo tria ex cor-
nibus prioribus sunt detracta: & ecce
cornua fuerunt in isto cornu uelut ocu
li hominis, & os loquens grandia. Spe
ctabam[sanè] donec posita sunt subsel
lia, & prouectus ætate sedit, cuius ue-
stimentum candidum erat ut nix, & ca
pillus capitis eius ut munda lana: cu-
ius solium flammæ igneæ, & eius rotæ
ignis flagrans. †Igneum flumẽ dima Apo.5.d
nabat egrediebaturq; ab eo, [&] milli
es mille ministrabãt ei, ac decies mille
myriades ante ipsum stabant: quũq; iu
diciũ consedisset, libri aperti sunt. Tũc D
spectabã[maxime] propter uocẽ gran
dium sermonum, quos cornu loqueba
tur: [&] tam diu spectabã, dum bestia

sublata est, & corpus eius peremptũ, ipsaq́ proiecta in rogum ignitum. Caeterum animalia reliqua deposuerũt dominatum suum, & illis concessa est diuturnitas in uita, usq; ad praefinitum terminum & tempus. Spectabam in uisis nocturnis, & ecce ueniebat in nubibus cœli quidam ceu filius hominis, qui usq; ad prouectum ętate peruenit, eumq́; adduxerunt ante illũ. Et dominatus est ei traditus, & honos, & regnũ, ut omnes populi, nationes & linguae colant eum, †cuius dominatus est dominatus aeternus, qui non praeteribit, cuiusq́; regnũ haudquaq; destruetur. Me [quidem] Danielem animus deliquit, & uisa capitis mei perturbauerunt me. Itaq; accedens quendam ex adstantibus rogabam ab eo ipsissimam ueritatem in hoc toto [negotio,] qui mihi dixit, & uerborum interpretationem mihi exposuit. Quatuor illae bestię [figurant] quatuor reges, qui cõsurgent de terra. Sancti aũt excelsi accipient regnum, & obtinebunt regnum per saecula uniuersa. Postea uolui certam habere notitiam de bestia quarta, quae multum ab alijs omnibus diuersa in primis formidabilis fuit, quae dentibus ferreis praedita, & unguibus ęreis deuorauit & comminuit, & reliquum proculcauit suis pedibus. De cornibus quoq; decem in eius capite, & alio q̃d succreuit, et ab eo tria [cornua] de prioribus exciderunt, quod cornu oculos habuit, & os loquens grandia, & magnificentius alijs uidebatur. Quod cornu me spectante praelium fecit cum sanctis, & praeualuit eis. Donec uenit prouectus ętate, & iudicium datum est excelsis sanctis, & praefinitum aduenit tempus, ut sancti regnum obtinerent. Sic [aũt] dixit, Bestia quarta [significat] regnũ in mũdo fore quartum, quod differat ab omnibus regnis, & deuoret terram totam, eamq́; conterat & comminuat. Cornua uero decem [significant] q; ex eo decem reges consurgent, & post eos consurget alius, differens à prioribus, qui tres reges deprimet. Verba etiam faciet de rebus diuinis, caeterum sanctos excelsos implicabit, sibiq́; arrogabit mutare temporũ statum & leges, quae tradentur in eius potestatem seu longo seu breui temporis spatio. Porrò iudicium consedit, & dominatum ei adimerũt, ut penitus uastetur ac perimatur. Populo aũt sanctorum excelsorum tradetur regnum, & dominatus, & amplitudo regnorũ sub toto cœlo, cuius regnum est regnũ ęternum, & omnes primates seruient ei, & obtemperabunt. Hactenus de hoc negotio. Me uero Danielem uehementer cogitationes meae turbarunt, & mea forma in me commutata est, seruaui autem negotium in corde meo. CA. VIII.

Luc.1.c Mich.4.c Sup.3.g 4.g B F G Luc.1.c

Exp̃a 4ᵗᵉ bestię.

ANno tertio regni Belsazar regis uisum apparuit mihi Danieli post illud quod initio mihi apparuit. Et in uisione circumspiciens, uideor mihi esse in Susis castro, in prouincia Elymaide, mihiq́; uisus sum esse apud fluuium Bulaeum. Sublatis aũt oculis uidi, & ecce aries unus stabat ante fluuium habens duo cornua, quae cornua quũ essent prolonga, fuit tamen alterum altero longius, & procerius creuit nouissime. Eum arietem uidi cornibus impetentem uersus Occasum, & Aquilonẽ & Meridiem, ut nulla ei animalia resisterent, nec quisq; liberaret ab eo, ageretq́; pro sua libidine, ac res maximas gereret. Dumq́; considero, ecce hircum caprigenũ, qui ueniens ab occasu, omnes regiones peruagabatur, neq; terrã attingebat. Et ille caper inter oculos habuit cornu insigne atq; cõspicuum. Peruenit aũt ad arietẽ cornutum, quẽ uidi stantem ante fluuium, & maximo impetu cum eo concurrit. Vidi etiam illum peruenire prope arietem, ubi cõcitatus in eum percussit arietem, eiusq́; duo cornua infregit, non habente ariete uim resistendi ei, sed & adflixit eum ad terram, & conculcauit eum, & nemo fuit qui arietẽ ab eo liberaret. Porrò caprigenus hircus res maximas gessit, & quum fortitudine polleret, fractũ est cornu magnũ, & loco insignis cornu quatuor sunt enata uersus quatuor mundi cardines. De quorum uno prodijt cornu permodicum, quod creuit praecipue contra Meridiem & ortum, & delectissimam terram. Extendit etiam se contra exercitum cœli, & de exercitu atq; stellis aliquot prostrauit ad terram, & conculcauit eos. Deniq;

A B C

niq; aduersus imperatorem exercitus
magna se insolētia extulit, ut per illud
perenne sacrū tolleretur, & sedes san-
D ctuarij ipsius [dei] euerteretur. Exerci
tus aūt traditus est cum perenni sacro
per scelus, & adflixit ueritatem ad so-
lū, remq; gessit ꝓspero successu. Et au
diui unū sanctū loquentē, dixitq; unus
sanctus cuidā eximio loquenti, Quam
diu durabit uisum perennis sacri, &
sceleris uastationis, ut permittantur ꝓ
culcationi, & sanctum & exercitus?
Et dixit mihi, Post dies bis mille et tre
centos, qui mane ac uesperam compre
hendunt, reducetur sanctum ad iustum
atq; legitimum usum. Dumq; spectarē
ego Daniel uisum, quæsiui etiam noti-
tiam, & ecce stabat ante me uiro simi-
E lis. Audiui etiam intra Bulæum uocē
hominis, qui exclamans dixit, Gabriel
doceto illum hanc uisionem. Accessit
aūt prope locum in quo stabam, eoq;
accedente perterrefactus sum, & proci
di in meam faciem. Et dixit mihi, Fili
hominis intelligito, quia uisum eueniet
post captiuitatem finitam. Quumq; is
mecum loqueretur, ceu oppressus gra-
uissimo somno cecidi in faciem meam
ad solum, ipse aūt me attingens erexit
in stationem meam. Et dixit, Ecce ego
docebo te quid futurum sit finita indi-
gnatione, nam ad præfinitum tempus
finis erit. Aries quem uidisti haben-
F tem cornua duo, [figurat] reges Medo
rum & Persarum. Hirsutus autē hir-
cus regem Græcorum. Et cornu gran-
de inter oculos eius est [figura] primi
regis. Quo fracto, steterunt quatuor
loco ipsius, [quo portēditur] quatuor
regna ea de gente oritura, sed non pari
uirtute cum illo. Sub finem aūt regni
eorum, quum magna erit hominum sce
leratorum copia, stabit rex impudens
& astutus. Isq; uiribus pollebit, nec
tamen è sua uirtute, & miris modis ua
stabit, ac prospero successu rem geret,
& infestabit robustos ac populum san
G ctorum. Et pro sua calliditate felici-
ter per dolos negotia sua expediet. In
animo etiam suo magna sibi sumet, co-
piaq; rerū instructus uastabit multos.
Ad hæc resistet summo principi, & abs
que manibus conteretur. Cæterum di
cta uisio uespere ac mane ueritas est,
tuq; claudito uisum, quia per longum
tempus eueniet. Ego Daniel quidem
confectus sum, & diebus aliquot ęgro
taui: ubi uero conualui, procuraui re-
gia negotia, & cogitabundus in hac
uisione hæsi, quam nemo intellexit.

CAP. IX.

ANno primo Darij filij Ahasueros A
de genere Medorū, qui regno Chal
dæorum præpositus fuit. Anno primo
eius regni ego Daniel intellexi in li-
bris numerum annorum, ut uerbum di
uinum prophetæ Ieremiæ patefecerit Jer.25.29.
septuaginta esse annos implendos, qui
bus duret uastitudo Ierusalem. Et uer-
ti me ad dominum deum, ut supplica-
tione & precibus uterer cum abstinen
tia & sacco & cinere. Supplicans au
tem DOMINO deo meo, & confitēs
dixi, Quæso domine deus magne &
formidabilis, qui seruas fœdus & be-
neficentiam erga diligentes te, & ob-
seruantes præcepta tua. Peccauimus,
& iniqui fuimus, impie egimus, & de
sciuimus deflectendo etiam à præce-
ptis tuis & iudicijs tuis. Neq; obe- B
diuimus seruis tuis prophetis, qui tuo
nomine loquuti sunt ad reges nostros,
principes nostros, & patres nostros,
& ad totum populum terræ. Tibi qui
dem domine [tribuenda est] iustitia, no
bis aūt pudor hodie q̃q; uiris Iudæis,
& ciuibus Ierusalem, & omnibus Is-
raelitis tā ꝓpinquis q̃ remotis in om-
nibus terris, ad quas expulisti eos ob
defectionem suam qua defecimus à te.
O deus, nostrum est erubescere, [nem-
pe] regum nostrorū, principum nostro-
rum, & patrum nostrorum, quoniā in
te peccauimus. DOMINI aūt dei no
stri misericordia est & clementia, siqui
dem ab eo desciuimus. Neq; obtem- C
perauimus uoci DOMINI dei nostri,
ut transigeremus uitam ex ipsius legi-
bus, quas proposuit nobis per suos ser
uos ꝓphetas. Omnis enim Israel trans
gressi sunt legem tuam, etiam deflecten
do, ne obedirent uoci tuæ, quare difflu
xit in nos execratio & iuramentū scri
ptum in lege Mosis serui dei, quando- Deu.27.c
quidem in eum peccauimus. Itaq; re
exhibuit quæ loquutus est aduersum
nos, & iudices nostros, qui iudicijs in
ter nos præfuerunt, ita ut calamitatem

magnam adducerent nobis, ut sub toto cœlo actũ non sit, quemadmodũ actum est in Ierusalem. Vt [enim] scriptum est in lege Mosis, ita omne istud malũ euenit nobis: neq; deo supplices fuimus, ut recederemus à nostris iniquitatibus, et perpenderemus eius ueritatẽ.

D Quocirca deus aduigilauit malo nobis interẽdo, iustus enim est DOMINVS deus noster in omnibus suis operibus quæ egit, cuius uoci non obediuimus.

Exo.15.c
Baruch 2.c

†Nunc ergo domine deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti manu ualida, & magnificum nomẽ adeptus es, quod hodieq; retines: peccauimus [quidem &] impie uiximus. DOMINE pro omni tua iustitia recedat obsecro ira tua & furor tuus ab urbe tua Ierusalem monte sanctitatis tuę, ob peccata enim nostra, & ob iniquitates patrum nostrorũ Ierusalem & tuus populus ludibrio sunt omnibus uicinis nobis regionibus.

E Nũc igitur deus noster, audi supplicationem serui tui & preces eius, ut erga sanctuarium tuum uastatum serenum uultum ostendas propter dominũ. Adhibe mi deus aurem tuam, ut audias, et aperi oculos tuos ut uideas nostras solitudines, & urbis quæ tuum nomen gerit: nõ enim in precibus nostris quas effundimus coram te, allegamus nostram iustitiam, sed tuam profusissimam misericordiã. DOMINE audito, DOMINE clemens esto, DOMINE attendito, fer opem, & non differas propter te mi deus, quoniam urbs tua & populus tuus appellantur tuo nomine. Adhuc autem me loquente, & supplicante, & confitente peccatum meum & peccatum mei populi Israel, & fundẽte meas preces ante DOMINVM deum meũ

F pro monte sancto dei mei. Et me adhuc deprecante, uir Gabriel, quem in uiso ab initio conspexi celerrime uolantem, ad me peruenit circa tempus uespertinæ oblationis.

Sup.8.c

Et docuit, & mecum loquutus est, dicens, Daniel iam [quidem] exiui, ut conferam tibi notitiam, [cæterum] ab initio statim preces tuæ ratæ fuerunt, & ego nunciatum ueni, quoniam rerum expetendarũ cupidus es, utq; in uerbo cognoscas, & intelligas in uisione. Septuaginta hebdomades præfinitæ sunt populo tuo & urbi tuæ ad consummandum scelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iustitiam sempiternam adducendum, & obsignandum uisionem & prophetas, & ungendũ supremam sanctitatem.

Mat.24.b
Ioan.1.g

G Scias autem & intelligas à progressu uerbi, ut rursum ædificent Ierusalem, ad Messiam principem [fore] septem hebdomadas & sexagintaduas hebdomadas, iterum enim ædificabitur platea, & murorum ambitus, & longo tempore subacta. Post hebdomadas uero sexagintaduas excindetur Messias, ut *nihil ei: urbem autem & templum destruet adueniens populus principalis, eiusq; finis [erit] per diluuium, & ad finem belli consummata uastitudo. Porrò hebdomas una confirmabit fœdus erga multos, & dimidium hebdomadis abrogabit uictimam & oblationẽ, eritq; uastator super abominationum ala, & defluet super uastitatem usq; ad desinentem & consummatum [mundum.]

Matt.24.

CAP. X.

A Anno tertio Cyri Persarum regis Danieli, cui nomen Beltsazar, patefactum est uerbum, & ueritas [inest] uerbo ac magna uis: ipsi etiam cognoscere in uerbo, & in uisione intelligere. Eo tempore me luctui dabam ego Daniel hebdomadas dierum tres. Cibum suauem nõ comedi, neq; caro aut uinum os meum ingressa sunt, neq; unguento me unxi, quoad tres hebdomades dierum exactæ sunt. Die uero uicesimoquarto mensis primi eram in ripa fluminis magni, puta Tigris. Quumq; suspexissem, ecce uir quidam indutus linea ueste, cuius femora cincta fuerunt obrizo auro. Cuius corpus uelut hyacinthus, & cuius facies fulguri similis erat, et oculi eius ut lampades ignitæ, & brachia eius cum ijs quæ pedes attinent, uelut splendor politi chalybis, & uox uerborum eius ut uox multitudinis.

B Cæterum ego Daniel solus uidi hanc uisionem, & uiri qui mecum fuerunt, non uiderunt hãc uisionem, sed ingens terror eos inuasit, ut fugerent ad loca in quibus absconderentur. Ego autem solus relictus sum, & uidi hanc magnam uisionem, neq;

* In Hebr. [illegible] Et nihil ei. [illegible] Ioan. 14 ait: Venit princeps huius mundi, et in me non habet quicquam: [illegible]

neq; reliqua facta est in me uirtus, & meæ formæ bonitas uersa est in deformitatem, nec uirium aliquid retinui. Et audiui uocem uerborum eius: cumque audiuissem uocem uerborũ eius, uelut graui somno deiectus sum in faciem meam, [ut attingeret] terram mea facies. Ecce autem manus contigit me, & mouit me super genua mea & palmas manuum mearum. Et dixit ad me, Daniel rerum expetibilium cupide, cognoscito uerba quæ tibi loquor, & consiste in tua statione, iam enim ad
C te missus sum. Quumq; uerbum hoc ad me dixisset, constiti pauidus. Et dixit ad me, Daniel ne timeas, quia primo die quo appulisti animum tuum, ut intelligeres, teq; met adfligeres coram deo tuo, exaudita sunt uerba tua, & tuorum uerborum causa ueni. Princeps autẽ regni Persici restitit mihi uno & uiginti diebus, & ecce Michael unus de primarijs principibus mihi suppetias uenit, ibiq; relictus sum apud reges Persarum. Adueni autem ut ostendam tibi quid euenturum sit populo tuo posteris temporibus, nam uisum [extenditur] per multa tempora. Quumq; mecum loqueretur eiusmodi uerba, cõuersa facie mea in terram, obmutui. Et ecce quum labia mea tetigis-
D set more hominum, aperui os meum, et loquutus sum, ac dixi ad eum qui stabat ex aduerso mihi, Per hanc apparitionem in me conuersi sunt cardines mei, nec uires retinui. Et quomodo posset seruus huius domini mei loqui cum hoc domino meo? Nam me uirtus modo destituit, neq; in me reliquus est factus spiritus uitalis. Itaq; rursum me contingens hominum more confirmauit me. Dixit autẽ, Ne timeas uir, qui magno ac iusto desiderio teneris, pax tibi, omni prorsus metu deposito sis bono animo. Dumq; mecum loqueretur, recepi me, & dixi, Loquatur dominus meus, quia confirmasti me. Dixit igitur, Scisne quam ob causam uenerim ad te? Nunc quidem reuertar pugnatum aduersus principem Persarũ, sed & princeps Græciæ adueniet me egrediente. Tametsi q̃d uerissimum est, indicabo tibi, neminem in his rebus mecum strenue agere præter Michaelem principem uestrum.

CA. XI.

EQuidem ab anno primo Darij Persæ persto, ut eum iuuem, atq; subsidio sim. Nunc ergo referam tibi ueritatem, Ecce Persæ adhuc tres habebunt A
reges, & quartus ingẽti copia diuitiarum omnes superabit, fretusq; diuitijs concitabit omnes cum regno Græciæ. Stabit aũt rex fortis, & obtinebit maximum imperium, agetq; pro suo arbitrio. Quumq; steterit eius regnum conteretur, ac diuidetur ad quatuor mundi cardines, non tamen ipsius posteritati, nec ea potentia qua ipse imperitauit, nam ad alios etiam præter hos regnum eius distrahetur. Antecellet autem potentia rex Austri, etiã unus principum eius, quem [alius] superabit, & dominabitur, ut dominatus eius ualde amplus sit. Et post aliquot annos fœdere iungentur, filiaq; regis Austri ueniet ad regem Aquilonis, ut sanciat pacem, uerum minimum efficere poterit, neq; subsistet ipsius etiam brachiũ, & tradetur ipsa, & deducentes eam et parens eius & qui retinuerat eam eodem tempore. Succedet aũt in regnum B
quidam de germine radicum eius, qui ueniens cum exercitu ingredietur munitiones regis Aquilonis, & in eis res gerens præclaras obtinebit. Captiuos etiam ducet in Aegyptum deos eorum cum principibus eorum, uasisq; charissimis argenti & auri, & ipse perstabit aliquot annos, cum non infestet rex Aquilonis. Qui regnum regis Austri ingrediens reuertetur ad suam terram. Sed filij eius irritati colligent multitudinem ingentium exercituum, unusq; magno apparatu ueniens inundabit, et progredietur [ultra fines regni,] sed reuertetur, & irritabitur aduersus munitiones eius. Prouocabitur etiam rex Austri, & suscepta expeditione, prælliabitur cũ eo, nempe cum rege Aquilonis, qui producet in aciem ingentem multitudinẽ, et tradetur multitudo hęc in manũ istius. Vnde multitudo extolletur eiusq; cor insolescet, & sternet myriades: uerũ nõ uictoria solida erit. Reuertetur eñ rex Aquilonis, & pro- C
ducet in aciem multitudinem maiorẽ q̃ prius, & exacto tempore aliq̃t annorũ, cum apparatu magno ueniet, cum in-

Græcorum monarchia ab Alexandro condita mox diuisa in quatuor pręcipua regna, Macedoniæ, Aegypti, Asię, Syriæ.

genti exercitu, & magnis opibus. Eo aũt tempore multi oppugnabunt regẽ
Esa.19.c Austri, & uiolenti homines è tuo populo extollentur, ut impleant uaticinium, & corruent. Cæterum Aquilonis rex ueniens aggerem extruet, capietq; urbes munitas, & brachia Austri non consistent, neq; delecti milites, nullæq; prorsum uires erunt ad resistẽdum. Eum enim aggressus rem geret ex animi sententia, ut nullus ei obsistat: stabit etiam in terra eximia, quę cedet ei. Huc etiam spectabit, qui toto regno eius potiatur, & pacem confirmabit ei data pulcherrima fœmina, ut perdat eam: quæ res non succedet, ne-
D que habebit [regnum.] Itaq; uertet se ad insulas, & multas capiet, & princeps cõpescet eius probra, retorquens in eum sine omni suo dedecore. Quare se conuertet ad munitiones suæ terræ, & impingens cadet, nec inuenietur. Illi succedet in regno, qui circummittet exigentem [tributa] magnificentiam regni, & intra paucos dies nõ aperta pugna, neq; in bello conteretur. Succedet autem in regno contemptus, & cui non habebunt honorem regium, ueniet tamen cum opibus, & regnum obtinebit blanditijs. Brachiaq; inundationis obruentur ab eo, & conterentur, etiam ipse princeps fœderis. Vbi uero cum illo fœdus inierit, dolo aget malo, & ascendens præualebit cum paruo populo. Peruenietq; ad opes & ubera loca regionis, & efficiet quod efficere non potuerunt patres eius & maiores eius: prædas, & spolia, & diuitias sparget inter eos, machinabitur etiam technas, ut tempore idoneo munitissima loca inuadat. Etenim uires suas intendet ac animum contra regem Austri magnis cum copijs, prouocabiturq; rex Austri ad bellum gerendum cum magno & in primis ualido exercitu: non tamen resistet, quia prodent eum. Et quia domestici conterent eum, istius exercitus inundabit, & cadent
E multi uulnerati. Cæterum utriusq; regis animus [intentus erit] ad malũ inferendum, & in una mensa loquentur falsum: non tamen succedet, quia negotium in aliud tempus extendetur. Reuertetur igitur ad terram suam magnis cum diuitijs, & animum suum [uertet] contra fœdus sanctum, req; confecta reuertetur ad suam terrã. Ad tempus aũt præfinitum iterum ingredietur australem terram, non tamen postrema [profectio] primæ respondebit. Venient enĩ contra illum naues Cypriæ, & cõsternabitur: ac reuertens indignabitur sancto fœderi, req; cõfecta discedet, ac cogitabit de sancti fœderis desertoribus. Porrò de illo brachia existent, quę prophanabunt sanctuarium & munitionẽ, & tollent perenne sacrum, dabuntq; abominationem uastatoris. Et impie deserentes fœdus inducet, ut subdole agant per hypocrisim, populus aũt cognoscentium deum constanter aget.
Doctores etenim populi erudient mul- F
tos, & corruent per gladium & flammam, per exilium & direptionem longo tempore. Quum uero corruerint, iuuabuntur auxilijs paruis, & illis adiungentur multi per simulatam amicitiam. Ex doctis quidem corruent aliqui gratia conflandi, & purgandi, & dealbandi usq; ad tempus ultimum, quia tempus aliud præfinitũ est. Rex aũt aget pro sua libidine, seq; efferet, atque amplificabit præ omnibus dijs, & contra deum supremum loquetur mirifica quædam, utetur q; prospera fortuna, donec consumetur indignatio, quũ ad extremum peruenerit impietas. Non curabit etiam deos patrum suorum, nec mulierum concupiscentiam: non deniq; ullum deum curabit, omnibus enim se præferet. Colet aũt in sua ditione deum mayzim, & deum quem patres ipsius non nouerunt, honorabit auro & argento, & gemmis, alijsq; re-
bus pretiosis. Et uertet in munimenta G
[dei] mayzim cum alieno deo: quẽ qui agnouerit, eum honoribus augebit, & dominum multorum faciet, & terram pretio distribuet. Ad extremũ rex Austri cum eo congredietur, Aquilonis etiam rex ceu turbo in eum inuehetur curribus & equitibus, & multis nauibus, ingredieturq; regiones, & inundabit, ac prætergredietur. Inuadet etiã terram præstantissimam, & multi corruent. Hi aũt euadent eum, Idumæi, et Moabitę, & principium filiorũ Ammon. Inijciet quoq; manus regionibus,

bus, & terra Aegypti nequaquam eua det. Sed dominabitur thesauris auri & argenti, & omnibus rebus pretiosis Aegyptiorum, Libyes deniq; & Aethiopes erunt in eius profectionibus. Turbabit autem eum fama ab ortu & Septentrione, ut egrediatur magno furore ad uastandum & occidendū plurimos. Et plantabit tabernacula sui palatij inter maria ad eximiæ sanctitatis montem: quumq; attigerit finem suum, nemo ei auxiliabitur.

CAP. XII.

A ILlo tempore Michael princeps magnus rerum potietur, qui stat à filijs tui populi, eritq; tempus difficile, quale non fuit ab origine populorum usq; ad illud tempus: atq; illo tempore populus tuus liberabitur, quicunq; inuenietur adscriptus in libro illo. Multiq; dormientium in terra puluerulenta, resurgent hi ad uitam æternam, illi uero ad probra & contemptum æternum. Porrò doctores splendebunt ut splendor firmamenti: & qui multos ad iustitiam adducunt, ut stellæ sempiternis temporibus.

Matt. 24.c

B Tu quidem Daniel claude uerba, & signa librum usq; ad tempus ultimum. Oberrabunt multi, & scientia multiplex erit. Porrò ego Daniel uidi, & ecce alij duo stabant, alter hinc in ripa fluminis, alter illinc in ripa fluminis. Dixitq; uiro linea ueste induto, qui erat superius ad aquas fluminis, Quando †tandem finis

Apo.10.a

C erit horum negotiorum mirabiliū? Et audiui uirum linea ueste indutum, qui superius erat ad fluminis aquas qui sublatis in cœlum dextera sua & sinistra manu iurauit per uiuentem in æternum, quod hæc omnia euentum habebunt, postquam absolute disperserint manum populi sancti, usq; ad præfinitum tempus siue longum siue breue. Ego autem audiui, & non intellexi, & dixi, Domine, quis finis ultimus horū est? Et dixit, Abi Daniel, quia clausi et

D signati sunt sermones usq; ad ultimum tempus. Complures [interim] purgabuntur, et dealbabuntur, & conflabuntur, impijq; agent impie, & non intelligent omnes impij, eruditi uero docebūt. Porrò quod tempus attinet, quo tollendum est perenne sacrificium, & quo tempore uastitatem reddent abominationem, dies [erunt] mille ducenti & nonaginta. *Beatus ille qui perseuerabit, & perueniet ad diem millesimum trecentesimum tricesimumquintum. Cæterum tu Daniel pergito usque ad finem, & quiesces, & stabis in fine temporum ad tuam sortem.

Tempus Iudaici belli, q̄d gesserūt Vespasianis ductibus Romani.

Præceptum ad oēs pios spectans, ut perseuerent ad finē, ita enim salutem consequentur æternā.

Hosea propheta.

CAPVT I.

A VERBVM DOMINI quod factum est ad Hoseam filium Beeri, temporibus Vziæ, Iotham, Ahas & Ezechiæ regū Iuda, atq; temporibus Ieroboam filij Ioas regis Israelis. Principio loquutus est DOMINVS per Hoseam, dixitq; DOMINVS ad Hoseam, Vade, & duc uxorem fornicariam, & [suscipito ex ea] filios fornicarios, quandoquidem terra ipsa ualde scortata est à DOMINO.

Titulus.

B Abijt igitur et duxit Gomer filiam Diblaim, quæ concepit & peperit ei filium. Dixitq; DOMINVS ad eum, Voca nomen eius Iisreel, quoniam adhuc breui futurum est, ut uisitem sanguines Iisreelis super domum Iehu, & abolebo regnum domus Israelis. Eodem die frangam arcum Israelis in ualle Iisreel.

Adumbratur seu significatur status Israelitici populi.

C Concipiens illa rursum, peperit filiam, & dixit ei, Voca nomen eius, Lo Ruhama, quoniam ultra non miserebor domus Israelis, quin potius in uniuersum tollam eos. Domus uero Iuda miserebor, & seruabo eos in DOMINO deo eorum: non autem seruabo eos per arcum, nec per gladium, nec per bellum, nec per equos nec equites. Postquam ablactasset [filiam] Lo Ruhama, rursum concepit, & peperit filium. Dixitq;, Voca nomē eius Lo Ami, quia uos non estis populus meus, nec ego ero uobis [Deus.]

D Et erit numerus filiorum Israel instar arenæ maris, quæ nec metiri nec numerari poterit. Eritq; eo loci ubi dicetur eis, Non populus meus uos, dice-

Rom. 9.c

tur eis, Filij dei uiuentis. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israelis simul, ponentq́ꝫ sibi caput unum, atque ascendent de terra, quoniam magnus est Dies Iisreel. Dicite fratribus uestris, Ami: & sororibus uestris, Ruhama.

CA. II.

A EXpostulate cum matre uestra, expostulate inquam, quoniam ipsa non est uxor mea, neque ego sum maritus eius: auferat scortationes suas à facie sua, & adulteria sua ab uberibus suis, ne spoliando nudam eum reddam, reddamq́ꝫ eam ut erat in die quo nata est, ponamq́ꝫ eam ut solitudinem, & faciam eam ut terram torridam, interficiamq́ꝫ eam siti. Filiorum quoqꝫ eius non miserebor, quoniam filij sunt ex scortatione suscepti. Siquidem mater eorum scortata est, & genitrix eorum pudefacta, quia dixit, Ibo sequar amatores meos, qui dant mihi panem meum, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum & pocu

B la mea. Idcirco ecce ego obducam uiam tuam spinis, & sepiam sepem, ut semitas suas non inueniat. Et anxie insequetur amatores suos, nec tamen apprehendet eos: quæret eos, & non inueniet. Tum dicet, Vadam & reuertar ad maritum meū priorem, quia tum melius erat mihi quàm nunc. Neque ipsa agnouit quod ego dedissem ei frumētum, uinum & oleum, quodq́ꝫ ei multum argentū & aurū contulissem, quæ ipsi Baal fecerunt. Ego ergo conuersus, rursum accipiam frumentum meum suo tempore, & oleū meum in constituto suo tempore, & eripiam lanam meam & linum meum, quibus operiebat ignominiam suam. Et nunc retegam turpitudinem eius coram ocū lis amatorum eius, nec liberabit eam

C quisquam de manu mea. Efficiam ut cesset omne gaudium eius, dies festi eius, neomeniæ eius, sabbata eius, & omnes statæ feriæ eius. Deuastabo quoqꝫ uineam eius, & ficum eius, de quibus dixit, Merces mea hæc sunt, quas mihi dederunt amatores mei, redamq́ꝫ ea in syluam, & depascent ea bestiæ agri. Et uisitabo contra eam dies Baalim, quibus incendit suffitum, & ornans se inaure sua atqꝫ monili suo, abijt post eos quos amauit, mei autem est oblita, dicit DOMINVS. Idcirco ecce ego pelliciam eam uerbis, & ducam eam per desertum, & loquar ei in cor eius. Et reddam ei deinde uineas suas, & uallem Achor ad ostium spei, & canet ibi alternis ut tempore iuuentutis suæ, & quo tempore ascendit è terra Aegypti. Et erit in die illo, dicit DOMINVS, uocabis me Ischi, nec uocabis me ultra Baali. Et auferam nomina Baalim de ore eius, nec mentionem ultra faciet nominum eorum. Et pangam cum eis fœdus in D die illo, cum bestijs campi, & cum uolucribus cœli, & cū reptili terræ, confringam arcum, gladium & bellum de terra, & efficiam ut habitent securi. Et despondebo te mihi in sempiternum, despondebo te mihi in iustitia & in iudicio, in beneficentia & in miserationibus. Despondebo te mihi in fide, & cognosces DOMINVM. Et erit eo tempore, dicit DOMINVS, annuam, annuam [inquam] cœlis, ipsi autem annuent terræ, terra annuet frumento, uino & oleo, & illa annuent Iisreeli. Et seminabo eam mihi in terra, miserebor q́ꝫ ipsi Lo Ruhama, & dicam ad Lo Ami, Ami tu: & ipse dicet [mihi,] Deus meus.

Lætiora iā promittit.

Rom.9.e
1.Pet.1.b

CAP. III.

A DIxit autem DOMINVS ad me, Rursum uade, & ama mulierem, quæ à proximo suo amatur, nempe adulteram, quemadmodum DOMINVS diligit filios Israelis. Ipsi autem respiciunt ad deos alios, & amant uinacia uuarum. Et ego mancipaueram eam mihi quindecim argenteis & Homer hordei, & dimidio Homer hordei.

B Dixiq́ꝫ ad eam, Diebus multis sedebis apud me, & non scortaberis, neque uiro eris [innupta,] & ego apud te [ero.] Nam multis diebus sedebunt filij Israelis sine rege, sine principe, sine sacrificio, absqꝫ statua, absqꝫ Ephod

C & Theraphim. Postea reuertentur filij Israelis, & inquirent DOMINVM deum suum, & Dauidem regem suum, & pauebunt ad DOMINVM, & ad bonitatem eius nouissimis diebus.

CAP. IIII.

Audite

A Exordiolũ. In genere iudiciali sermo.

AVdite uerbum DOMINI filij Israelis, quoniam lis est DOMINO cum habitatoribus huius terræ. Quia neq; ueritas, neq; beneficentia, neque notitia dei est in terra. Peierare, mentiri, occidere, furari & mœchari prupe-runt, & sanguines sanguines tetigerunt. Propterea lugebit ipsa terra, & deformabuntur omnes habitatores in ea, unà cum bestia agri, & uolucre cœli, quin & pisces maris conficientur. Veruntamen non est quispiam qui aut expostulet, aut reprehendat, quin populus tuus se sic habet, ut qui litiget

B cum sacerdotibus. Corrues igitur interdiu, corruet & propheta tecum nocte, & matrem tuam compescam. Ad silentium redactus est populus meus, eo quod nihil norunt: quandoquidem tu scientiam repulisti, reprobaui & ego te, ne sacerdotio mihi fungaris: & quandoquidem tu oblitus es legis dei tui, obliuiscar & ego filiorum tuorum. Vt eorum multi sunt, sic peccarunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Peccatum populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum attollunt animum suum. Hinc fit, ut fit talis populus, qualis sacerdos.

C Visitabo ergo super eum uias suas, & studia eorum rependam ei. Comedent, & non saturi erunt: scortabuntur, nec liberos habebunt, quia DOMINVM deseruerunt quo minus eum obseruarent. Scortatio & uinum ac potus inebrians eripiũt cor, at populus meus ligno suo oracula quærit, & baculus eius nunciat ei, quoniam spiritus scortationis seduxit [eum,] et scortati sunt à deo suo. In uerticibus montium sacrificarunt, in collibus suffitum adoleuerunt, sub quercu, populo & tilia, quod amœna esset eius umbra: idcirco & filiæ uestræ scortantur, & nurus uestræ

D adulterium committunt. Non uisitabo filias uestras quod fornicatæ sunt, & nurus uestras quod mœchatæ, quoniam ipsi cum scortis separabuntur, & cum meretricibus sacrificabũnt, & populus qui intelligere noluit, uarijs iactabitur malis. Quod si tu Israel omnino fornicaris, [saltem] ne delinquat Iuda: ne eatis in Gilgal, neq; ascendatis in Bethauen, neq; iuretis, Viuit DOMINVS.

Amplificatio per comparationẽ.

Permissione transit ad Iudam.

Quoniam sicut bucula indomita defecit Israel, idcirco DOMINVS eos pascet quemadmodum agnum in loco spatioso. Ephraim idolis obstrictus est, missum facito eum. Recessit conuiuium eorum, omnino scortati sunt, principes eius gaudent [dicere,] Adferte ignominiam. Ligauit uentum in alis suis, & pudefient à sacrificijs suis.

Similitudo. Correctio. Finis idololatriæ, q̃d uotis suis frustrantur, ut qui uentum ueste concludit.

CAP. V.

A AVdite hoc sacerdotes, & aduertite domus Israelis, & domus regis auscultate, quoniam iudicium uobis. Nam laqueus facti estis in Mizpa, & rete expansum super Thabor. Mactando apostatæ in profundum ceciderunt, & ego disciplina eis omnibus. Ego cognoui Ephraim, & Israel non est absconditus à me, quod nunc scortatus est Ephraim [à me,] & pollutus

B Israel. Non [in hoc] studia sua ponunt, ut reuertantur ad deum suũ, quoniam spiritus scortationum est in eis, ut DOMINVM non cognoscant. Respondebit ergo fastus Israelis ei in faciem suã, nam Israel & Ephraim impingent in iniquitate sua, impinget & Iuda cum eis. Cum grege suo & armentis suis ibunt ut quærant DOMINVM, sed non inuenient [eum,] recessit ab eis. Præuaricati sunt cõtra DOMINVM, quoniam filios alienos genuerunt, idcirco in singulos menses co-

C medet eos [hostis] cum agris suis. Clangite cornu in Gibea, & tuba in Rama, clangite in Bethauen post te ô Beniamin. Ephraim reddetur uastus quo tempore redarguetur, in tribubus Israelis ostẽdi ueritatẽ. Principes Iuda fuerunt ut hi qui promouẽt limitem, idcirco effundam super eos excandescentiam meam ut aquam. Vim ac calumniam passus est Ephraim, fractus iudicio, eo quod animum induxit sequi præceptum. Et ego fui ipsi Ephraim ut tinea, & instar teredinis domui Iu-

D da. Quum'q; animaduerteret Ephraim languorem suum, atq; Iuda obligationem suam, abijt Ephraim ad Assyriũ, misitq; ad regem qui eum uindicaret, qui tamen mederi uobis non poterit, neque [ulli] ex uobis obligationem sanabit. Quia ego sum ut panthera ipsi Ephraim, & sicut leunculus do-

Præceptũ impium ipsius Ieroboam.

Occupatio Tollit propheta uniuersa in quibus fidebant.

mui Iuda. Ego ego rapiam, uadam, & tollam, & nemo eripiet, & reuertar ad locum meum, donec se in culpa esse agnoscant, & quærant faciem meam: quum enim angustum eis fuerit, mane quærent me. [Dicentes.] CA. VI.

A VEnite, reuertamur ad DOMINVM, quoniam ipse discerpsit, & sanabit nos, percussit et obligabit nos. Vitæ nos restituet post biduum, & tertio die excitabit nos, uiuemusq; ante B faciem eius. Et sciemus sectabimurq; ad cognoscendum DOMINVM, ut aurora paratus est egressus eius, & ueniet nobis sicut pluuia, sicut serotina & tempestiua pluuia terræ. Quid faciam tibi ô Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Pietas uestra est quasi nubes matutina, & ueluti ros mane ueniens & abiens. Idcirco dedolaui in prophetis, C [&] occidi eos in uerbis oris mei, & iudicia tua ut lux exorientur. Quoniã beneficentiam uolo, & non sacrificiũ: & scientiam dei plus quàm holocausta. Ipsi autem transgressi sunt fœdus [meum] quemadmodum Adam, ibi præuaricati sunt contra me. Gilead urbs est patrantium iniquitatem, op- D pressa sanguine. Et quemadmodum latrones qui obseruant uirum, ita conspiratio sacerdotum, in uia qua itur Sichem, trucidant, quoniam patrant conceptum scelus. In domo Israelis uidi horrenda quædam, illic scortatio Ephraim, contaminatus est Israel. Sed et [tu] ô Iuda, ponis tibi messem, quum ego [conor] reducere captiuitatem populi mei.

Viam ostendit qua malũ euadant. Mimesis, sic enim loquuntur resipiscentes.

CAP. VII.

A QVum sanarem Israelem, reuelata est iniquitas Ephraim, atq; malitia Samariæ, quoniam operati sunt mendacium, & fur ingreditur, foris ut prædo spoliat. Neque cogitant in corde suo, quod ego memor sum omnis malitiæ ipsorum, nunc circumstant eos studia eorum, quæ sunt coram facie mea. In malitia sua exhilararunt regem, & B mendacijs suis principes. Omnes ipsi adulteri sunt, ut fornax succensa à pistore, qui quiescit, nec excitat posteaquam subegit pastam, donec sit [plene] fermentata. Dies est regis nostri, incipiunt principes uino furere, iungit [rex] manum suam cum illusoribus. Quoniam adcommodarunt cor suum ut fornacem in insidijs suis, tota nocte dormit pistor eorum, mane ardet ut flamma ignis. Omnes ipsi calent ut furnus, comedunt iudices suos, omnes reges eorum ceciderunt, nec est inter eos qui clamet ad me. Ephraim inter gentes commixtus est, Ephraim factus est placenta quæ non est uersa. Alieni comedunt robur eius, nec sentit ipse: cani quoq; in ipso sparsi sunt, ipse uero non animaduertit. Respondebit itaque fastus Israelis ei in faciem, nec reuertuntur ad DOMINVM deum suum, & in omnibus istis non quæsierunt eum. Et factus est Ephraim sicut columba stolida & sine corde: inuocabant Aegyptios, [&] proficiscuntur ad Assyrios. Quum autem proficiscuntur, ego expandam rete meum super eos, & detraham eos sicut aues cœli, castigaboq; eos iuxta id quod audierunt in congregatione ipsorum. Væ eis quod recesserunt à me, uastatio eis [imminet,] quoniam præuaricati sunt contra me, ego uero liberaturus eos eram, sed ipsi loquuti sunt contra me mendacia. Et non clamauerunt ad me in cordibus suis, sed ulularunt in cubilibus suis, propter frumentum & mustum congregati sunt, & secesserunt à me. Ego [eos] alligaui, & firmaui brachia eorum, ipsi uero cogitauerunt contra me malum. Reuertuntur, sed non ad [altissimum,] facti sunt ut arcus fallax, cadent principes eorum gladio, propter indignationem linguæ suæ, idq; [cedet] ipsis ad subsannationem apud Aegyptios.

Loquitur de idololatria regis Ieroboam & totius plebis. C

D Leui. 26. Deu. 28.

CAP. VIII.

A AD palatum tuum adhibe buccinã. Quasi aquila contra domum DOMINI, eo quòd præuaricati sunt fœdus meum, & in legem præuaricati sunt. Clamabunt ad me, O deus meus, nos Israelitæ cognoscimus te. Repulit Israel bonum, ideo hostis persequetur eum. Ipsi reges instituerunt, sed non ex me: constituerunt principes, & non approbaui: ex argento suo & auro suo fecerunt sibi idola, ut excindantur. Re- B pulit uitulum tuum, ô Samaria, incanduit furor meus in eos, quousq; purgari non possunt? Et is [uitulus] ex Israele

A Exordiolũ propheram excitat, ut Esa. 58.

Cap. 8. Propriam orationem continet eiusdem cum superiorib. argumenti. Annunciat impietatis et idololatriæ ac pœnæ denunciat. Dicta videtur sub Osee, imminente iam excidio 10 tribuum.

Iſraele eſt, artifex fecit illum, & non eſt deus, quoniam redigetur in ſciſſilia uitulus Samariæ. Nam uentum ſeminauerunt, & magnum turbinem metent. Seges ſtans, non germinabit, neq; reddet farinam: quam ſi fortè reddiderit, alieni deuorabunt eam. Deuoratus eſt Iſrael, & nunc ſunt inter gentes, ut uas

C ingratum. Quoniam ipſi aſcenderunt in Aſſyriam, [ueluti] onager qui ſibi relictus eſt ſolus. Ephraitæ conduxerunt mercede amatores. Et quoniam conduxerunt in gentibus, nunc congregabo eos, & cœperunt pauco tempore ab onere regis principum. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum, fueruntq; ei altaria ad peccatum.

D Præſcripſeram eis axiomata legis meæ, ſed reputarunt illa ceu quid alienum. Hoſtias oblationum mearum ſacrificant carnem & comedunt, at DOMINUS non delectatur illis, ſed nunc recordabitur iniquitatis eorum, & uiſitabit peccata eorum, ipſi autem in Aegyptum reuertentur. Oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & extruxit templa. Iuda multiplicauit urbes munitas, ego uero mittam ignem in ciuitates eius, deuorabitq; palatia eius.

CAP. IX.

A Ne læteris Iſrael ad exultationem ut gentes, quia ſcortatus es à deo tuo, dilexiſti mercedem propter omnia horrea frumenti. Horreum & torcular non paſcet eos, & muſtum fallet eos. Non habitabunt in terra DOMINI, ſed reuertetur Ephraim in Aegyptum atq; in Aſſyrios, & comedent immundum. Non libabunt DOMINO uinum, neque iucunda ac grata ei erunt: ſacrificia eorum ſunt apud eos ut panis lugentium: omnes qui de eo comederint, inquinabuntur, quia panis quem pro ſua libidine [offerunt,] non ueniet

B in domum DOMINI. Quid facietis ad diem præfixum? & ad diem ſolennem DOMINI? Quoniam ecce abibunt à uaſtatione, Aegyptus colliget eos, & Moph ſepeliet eos. Quidquid eſt in argento eorum expetibile, occupabit urtica, & habitacula eorũ paliurus. Venerunt dies uiſitationis, uenerunt dies repenſionis, ſciet Iſrael, Stultus propheta, uecors uir ſpiritus, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem odij. Speculator Ephraim cum deo meo, propheta laqueus aucupis eſt in omnibus uijs

C eius, odium in domo dei ſui. Profunda fecerunt, corruperunt, ſicut in diebus † Gibea. Recordabitur iniquitatis 1.Re.8.a eorum, uiſitabit peccata eorum. Quemadmodum uuas in deſerto reperi Iſraelem, quaſi primos fructus in ficu, in initio eius, uidi patres eorum. Ipſi uenerunt ad Baal Peor, & abſtracti ſunt ad Num.25. confuſionem, & facti ſunt abominandi iuxta dilectionem eorum. Ephraim ſicut auis auolabit gloria eorum, à partu, ab utero, & à conceptu. Et ſi educauerint filios ſuos, tamen ego orbos eos reddam ab homine: atq; etiam uæ eis

D quum receſſero ab eis. Ephraim ut ego uidi, Tyro ſimilis eſt, plantata in amœnitate, & Ephraim [cogetur] educere ad occiſorem filios ſuos. Da eis DOMINE quod daturus es, da eis uuluam abortientem, & ubera arentia. Omnis malitia eorum in Gilgal, nam ibi odio habui eos propter malitiam ſtudiorum eorum: de domo mea eijciã eos, non amplius diligam eos. Omnes principes eorum apoſtatæ ſunt. Percuſſus eſt Ephraim, radix eorum exaruit, fructum non facient: & ſi etiam genuerint, tamen occidam deſiderabilia uentris eorum. Abijciet eos deus meus, quoniam non audiuerunt eum, & erunt errones inter gentes.

CAP. X.

A Vitis uacua Iſrael eſt, fructum æſtimauerit ei [quiſpiam,] ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria, ſecundum bonitatem terræ ſuæ benefecerunt ſtatuas. Diuiſit cor ſuum, nunc culpæ obnoxij facti ſunt: ipſe confringet altaria eorum, uaſtabit ſtatuas eorum. Quoniam nunc dicent, Non eſt rex nobis, quoniam non timuimus nos DOMINUM, & rex quid faceret nobis? Loquuti ſunt uerba deierando in uanum, & fœdus pangendo, germinabitq; ceu abſynthium iudicium in ſulcis agrorum. Ad uitu-

B las Bethauen concurrent qui uicini habitant Samariam, quoniã luxit propter eum populus eius & ſacrificuli eius, qui exultauerunt de eo, eo q; glo

ria eius migrauit ab eo. Quin & Assyrio regi uindici adferetur, munus, pudor capiet Ephraim, & pudefiet Israel à consilio suo. Excisus est Samaria cum rege suo, ut spuma quę est in superficie aquarum. Excisa quoque sunt excelsa Auen, peccatum Israelis, spina & tribulus succrescet super altaria eorum, dicentque montibus, Operite nos: & collibus, Cadite super nos. Plus peccasti ô Israel, quàm isti in diebus Gibea, ibi steterunt, non apprehenderet eos prælium in Gibea, quod erat contra filios iniquitatis? Hoc in uotis meis est, ut eos castigem, congregabuntur contra eos populi, quum uinxero eos ad utrunque oculum. Ephraim est ceu uitula asueta, diligit trituram, & ego trāsiui ceruicem eius pinguem, feci gestare Ephraim: Iuda arabat, Iacob confringebat ei glebas. Seminate uobis ad iustitiam, metite beneficentiam, nouate uobis noualia, tempus est ut quæratis DOMINVM, donec ueniat et depluat super uos iustitiam. Arastis impietatē, messuistis iniquitatem, edistis fructum mendacij, quia sperauisti in uia tua, & in multitudine fortium tuorum. Surget igitur tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ uastabuntur, ut Salman deuastauit phanum Arbel in die belli, quum mater cum filijs collideretur. Sic faciet uobis Bethel propter malitiam nequitiæ uestræ, in aurora plane excisus est rex Israelis. XI.

Magnā uastitatem significat.

C Isa. 2. d Apo. 6. b Luc. 23. d Iud. 10. a b

Iere. 4. a

D

Iud. 8. c

A Matt. 2. c

CVm Israel adhuc puer esset, dilexi eum, & ex Aegypto uocaui filiū meum. Clamauerunt ad eos, sic ierunt à facie eorum, Baalim sacrificantes, atque sculptilibus adolentes. Ego egressus moderatus sum ipsi Ephraim, ut adciperet eos in brachijs suis; at ipsi non cognouerunt quod ego sanarem eos. Funiculis hominis trahebam eos, & funibus dilectionis, & fui eis ut quispiam qui leuat iugum super maxillas eorum, & inclinaui ad eos cibum. Non reuertet, debuit in terram Aegypti, sed Assyrius ipse rex eius est, quoniam noluerunt conuerti. Et irruet gladius in ciuitates eius, & consumet uectes eius, atque deuorabit, propter eos qui eos ad ista consilia adegerunt. Et populus meus pendent [animi] ad conuersionē

B

C

meam, & ad altissimū uocauerunt eū, sed in uniuersum nullus est qui eleuet. Quomodo dabo te Ephraim? [& quomodo] te tradam ô Israel? Quomodo te ponerem sicut Adamam, constituā- remque te sicut Zeboim? Inuersum est in me cor meum, simulque accensæ sunt in me pœnitudines meę. Non faciam pro æstu nasi mei, non uertar ut Ephraim perdam, quoniam deus ego sum, & nō homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar in ciuitatē. Post DOMINVM ibunt, ceu leo rugiet, quoniam ipse rugiet, & pauebūt filij à mari. Terrebuntur sicut auicula ex Aegypto, & quasi columba de terra Assur, collocaboque eos in domibus suis, dicit DOMINVS.

Gen. 19. c

D Læta pmittit, restitutionē scilicet, quæ plenissime sub Christo facta est.

CAP. XII.

A

CIrcundederunt me Ephraitæ mendacio, & domus Israel dolo, at Iehuda dominatur adhuc cum deo, & cū sanctis est fidelis. Ephraim uentum pascit, & insectatur uentum orientalem: quotidie multiplicat mendacium et uastitatem, cum Assyrio fœdus pepigerunt, & oleum in Aegyptum portatur. Et lis est DOMINO cum Iuda, & ut uisitet Iacob secundū uias eius, rependatque ei secundum studia eius. In utero supplantauit fratrem suum, & in robore suo præualuit deo. Præualuit inquam angelo, & superior fuit: fleuit et precatus est eum: in Beth El inuenit eum, ibique loquutus est nobiscum. Et DOMINVS deus exercituum, DOMINVS memoriale eius. Et tu ad deū tuum conuertaris, beneficentiam & iudicium custodi, & spera in deum tuum iugiter. Chanaan est, in manu eius statera dolosa: gaudet uim facere. Et dixit Ephraim, Profecto diues factus sum, inueni mihi facultates, cūcti labores mei nō inuenient mihi iniquitatem quę peccet. Et ego DOMINVS deus tuus ex terra Aegypti adhuc te habitare faciebam in tentorijs, ut dies stati [te stantur.] Et loquutus sum ad prophetas, uisionem ego multiplicaui, & per manus prophetarum dedi similitudines. [in] Gilead uanitas fuit, utique uani facti sunt: in Gilgal boues sacrificarunt, & altaria eorū sunt sicut acerui in sulcis agrorum. Fugit Iacob in regionē Syriæ, et seruiuit Israel pro uxore, &

B Gen. 25. c Gen. 32. f Gen. 28. d Gen. 35. d

C

F

Gen. 28. a Exo. 14. c

re, & propter uxorē custos fuit[pecoris.] Sed et per prophetam eduxit DOMINVS Israelem de Aegypto, atque per prophetam custoditus est. Prouocauit Ephraim amaris rebus, ideo sanguis eius super ipsum effundetur, & opprobrium reddet ei dominus eius.

CAP. XIII.

A Cum loqueretur Ephraim tremor, & princeps factus est in Israele, sed deliquit in Baal, & mortuus est. Nunc uero addunt peccato, fecerunt enim sibi fusile de argento suo iuxta intelligentiam suam, idola scilicet: et hoc totum opus est artificum. Ipsis dicūt ipsi; Homines sacrificent, osculentur uitulos. Idcirco erunt ceu nubes matutina, & ceu ros mane cadens, et abiēs: & sicut quisquiliæ quas iactat turbo

Esa.43.d de horreo, & ueluti fumus de †fumario.

B Et ego DOMINVS deus tuus à terra Aegypti, et deum præter me nō agnosceres, neq; seruatorē præter me. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinum. Secundum pascua sua saturi facti sunt, saturi inquam facti sunt, & eleuatum est cor eorum, atq; adeo obliti sunt mei. Et factus sum eis sicut panthera, & sicut pardus, ad uiam insidiabor. Occurram eis ut ursus orbatus, & lacerabo pertinax cor eorum. Deuorabo eos ibi sicut leæna, fera agrestis dissecabit eos. Perditio tua est, ò Is-

C rael, sed in me auxilium tuū. Vbi nam rex tuus? ubi nā? seruet te in omnibus urbibus tuis. Et[ubi sunt]iudices tui de quibus dixeras, Da mihi regem &

1.Re.8.a principes? Dabam tibi regem in furore meo, & sustuli eum in excandescentia mea. Colligata est iniquitas Ephraim, & reseruatum peccatum eius. Dolores parturientis uenient ei, ipse est filius non sapiens, [alioqui] non diu stetisset in partu filiorum. De manu inferorum redemissem eos, à morte uindi-

D cassem eos. Vbi causa tua ò mors?

Eze.19.d Vbi pernities tua ò inferi? pœnitudo

1.Cor.15.g abscondita est ab oculis meis. Quo-

Heb.2.d niam ipse inter uireta florebit, ueniet uentus orientalis, DOMINVS à deserto ascēdet, & arefaciet uenam eius, & exiccabit fontem eius: ipse diripiet thesaurum omnium expetibilium uasorum. Deliquit Samaria quod exacerbauit deum suum, gladio cadent, infantes eorum allidentur, & prægnantes eius discindentur.

CA. XIIII.

A Reuertere Israel usq; ad DOMINVM deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate. Tollite uobiscum uerba, & conuertimini ad DOMINVM, diciteq; ad eum, Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & persoluemus iuuēcos labiorum nostrorū. Assur non saluabit nos, super equis

B non equitabimus, neq; dicemus ultra operi manuum nostrarum, Vos dij nostri estis, eo quòd in te sit miseratio pupillo. Ego sanabo defectiones eorum, diligam eos liberalissime, quoniam auersus est furor meus ab eo. Ero ceu ros Israeli, florebitq; sicut lilium, & radices suas iaciet sicut Libanus. Pro-

C mouebunt flagella eius, & erit magnificentia eius ut oleæ, & odor eius ut thuris. Reuertentur qui habitabant sub umbra eius, reuiuiscent ut frumentum, & florebunt ut uitis, memoria eius erit ut uinum Libani. Quid mihi ultra Epilogus.

D cum idolis, ò Ephraim? Ego adflixi, et iterum respexi eum, ego ero ceu abies frondosa, ex me fructus tuus inuentus est. Si quis sapiens est, intelligat ista: si quis prudens, cognoscat ea, quòd rectæ sunt uiæ DOMINI, & iusti in eis ambulabunt, præuaricatores autem impingent in eis.

Ioel propheta.

CAPVT I.

ERMO DOMINI A qui factū est ad Ioelem Titulus. filium Pethuelis. Exordium. Audite hoc seniores, & auribus præcipite cuncti habitatores terræ, Nū factum sit tale uestris temporibus, aut temporibus patrum uestrorum. Isthæc enumerate filijs uestris, filijq; uestri filijs suis, & filij eorum posteritati sequenti. Quod reliquum fecit eruca, comedit locusta: q̄d locusta reliquū fecit, comedit brucus: & q̄d brucus reliquū fecit, comedit robigo. Euigilate ebrij,

& flete: & ululate omnes qui uinum
bibitis, propter succum expressum, q̃-
niam excisum est ab ore uestro. Quo-
niam gens ascendit super terram meã,
robusta, innumerabilis, cuius dentes
dentes sunt leonini, habet molares leæ
næ. Vastauit uineam meam, deglubit
ficum meam, nudando nudauit eam, &
abiecit, alba reddiderunt flagella eius.
Vlula ut uirgo accincta sacco propter
maritum suum cui in iuuentute nupsit.
Excisum est sacrificium cibarium & li
batio de domo DOMINI, planxerũt
sacerdotes ministri DOMINI. Vasta
ti sunt agri, luxit terra q͂ uastatum sit
frumentum, erubuit mustum, deforma-
C tum est oleum. Erubescite agricolæ,
ululate uinitores propter triticum &
hordeum, quia perijt messis campi.
Erubuit uitis, ficus deformata est, ma-
la punica, quin & palma & malus, om
nesq; arbores campi, exaruit ẽm gau-
dium à filijs hominum. Accingimini,
& plangite [uos] sacerdotes: ululate
ministri altaris, ingredimini & perno-
ctate in saccis ministri dei, quoniam
prohibitum est sacrificium cibarium
Infra 2.d & libatio à domo dei uestri. Sanctifica
te ieiunium, indicite cœtum, congre-
gate senes atq; uniuersos habitatores
terræ in domum DOMINI dei uestri,
& clamate ad DOMINVM. O diem
illum, siquidẽ propinquus est dies DO
D MINI, & ueniet ab omnipotente ceu
uastatio. An non coram oculis no-
stris cibus excisus est? an non & gau-
dium atq; exultatio à domo dei nostri
[excisa sunt?] Computruerunt semina
dispersa subter glebas suas, uastata
sunt, quæ reposita fuerunt, euersa hor-
rea, eo q͂ pudefactum sit frumentum.
Quantum ingemuit iumentum, perple-
xa sunt greges armentorum, eo q͂ non
habent pascua, sed & greges ouiũ cul-
pæ obnoxij facti sunt. Ad te DOMI-
NE clamabo, quoniã ignis absumpsit
amœnissima loca deserti, & flamma
exussit omnes arbores campi. Sed &
bestiæ agri uociferabũtur ad te, q͂ exa
ruerint torrentes aquarum, & q͂ ignis
absumpserit amœnissima loca deserti.

CAP. II.

A Clangite tuba in Zione, & classi-
cum canite in monte sancto meo,
contremiscant uniuersi habitatores ter
ræ, quoniam uenit dies DOMINI,
in propinquo adest. Dies tenebrosa &
obscura, dies nubilosa & caliginosa,
sicut aurora diffusa super montes, po-
pulus multus & robustus, cui à sæcu-
lo nullus fuit similis, nec post eũ erit,
usq; ad annos generationis & genera
tionis. Ante illũ ignis deuorans, post
ipsum flamma exardescet. Si terra ali-
qua ante aduentum eius fuerit ut horti
delicati, post ipsum uasta redditur ut
desertus. Nemo illum effugere potest.
Aspectus eius ut aspectus equorum,
currunt instar equitum. Irruunt strepi- B
tu quodam per cacumina montium ut
currus, & sicut crepitus flammæ ignis
deuorãtis stipulam: [in summa,] ut po
pulus prœualidus instructus ad præliũ.
A facie illius languebunt populi, om-
nes facies contrahent luridum ollæ co
lorem. Currũt ut fortissimi uiri, ut bel
latores conscendẽt murum: quisq; uia
sua incedit, nullus à semita sua defle-
ctit. Nullus alium impellit, sed quisq;
uia sua incedit, cadunt pro telo, nec lu
cro inhiant. In ciuitate discurrunt, ad
muros accurrũt, ascendunt in domos,
per fenestras introeunt furis instar. An Isa.13.b
te illum contremiscit terra, [quin] & Iere.30.b
cœli cõmouentur, sol & luna obtene- Eze.32.b
brantur, stellæq; splendorem suum con Amos 5.c
trahunt. DOMINVS quoq; edit uo C
cem suam ante exercitũ suum, quoniã Soph.1.d
castra eius admodum multa sunt, & ro Matt.13.e
bustus est qui exequitur uerbum eius. Mar.13.c
Quoniam magna est dies DOMINI, Luc.21.c
& formidabilis ualde, quis eam susti-
nebit? Sed & nunc dicit DOMINVS,
conuertimini usq; ad me in toto corde
uestro, ieiunio, fletu, & lamẽto. Et scin
dite cor uestrũ, et nõ uestimenta uestra,
& conuertimini ad DOMINVM deũ
uestrum, quia beneficus est, propẽsus Psal.85.a
ad misericordiam, longanimis, & mul- Ion.4.a
tæ bonitatis, & qui pœnitẽtia ducitur
super malo. Quis scit si conuertatur Ion.3.d
ac pœniteat, & relinquat post se bene
dictionem? sacrificiũ cibarium & liba-
tionẽ DOMINO deo uestro. Clangi D
te tuba in Zione, sanctificate ieiuniũ, Sup.1.c
indicite cœtum, congregate populum,
sanctificate cœtum [sacrum,] cõgrega
te senes, colligite puerulos & lactẽtes
ubera.

ubera. Egrediatur sponsus de cubicu
lo suo, & sponsa de uelo suo. Inter ue-
stibulum & altare plorabunt sacerdo
tes ministri DOMINI, dicentq́;, Par
ce DOMINE populo tuo, & ne per
mittas ut hęreditas tua probrum fiat,
aut ut eis imperitent gentes. Cur dice
rent in populis, Vbi est deus eorum?
Cõmotus est zelo DOMINVS pro
terra sua, & pepercit populo suo. Et
respondens DOMINVS dixit popu
lo suo, Ecce ego mitto uobis frumen-
tum & mustũ & oleum, istisq́; satura
bimini, nec permittã ut ultra sitis pro-
E brum gentibus. Aquilonarem autem
istum procul abigam à uobis, & pro-
pellam eum in terram torridam & ua
stam, anteriorem eius partem in mare
orientale, & posteriorem eius partem
in mare nouissimum. Et ascẽdet foetor
eius, ascendetq́; putredo eius, quia ma
[illegible]. Ne timeas terra, exulta
& gaude, quoniam DOMINVS ma
gnifice aget. Nolite timere uos bestię
agrorum, quoniam germinarunt amœ
na loca deserti, & arbor protulit fru-
ctum suum, ficus & uitis præbuerunt
opes suas. Sed & uos, ô filij Zion, ex
ultare & lætamini in DOMINO deo
uestro, quoniã dedit uobis doctorem
ad iustitiam, demittet uobis pluuiam
temporaneam & serotinam ut ab ini-
tio. Et implebuntur horrea frumento,
& torcularia stridebunt uino & oleo.
F Et pensabo uobis annos quos come-
dit locusta, bruchus, robigo, & eruca,
exercitus ille meus magnus quem mi-
si in uos. Affatim comedetis, atq; sa-
tiati laudabitis nomen DOMINI dei
uestri, qui mirifice uobiscum egit, nec
pudefiet populus meus perpetuò. Et
sentietis q ego sim in medio Israelis,
& q ego sim DOMINVS deus ue-
ster, neq; alius ultra, nec perpetuò pu
Act.2.c defiet populus meus. Vsuueniet post
Esa.44.a hæc, ut effundã spiritum meum super
omnem carnem, & prophetabunt filij
uestri & filiæ uestræ: senes uestri so-
mnia somniabunt, & iuuenes uestri ui
siones uidebunt. Sed & super seruos
G [meos,] & super ancillas [meas] ef-
fundam spiritũ meum in diebus istis.
Et etiã prodigia in cœlo atq; in terra,
sanguinẽ & ignem atq; columnas nu-
bis. Sol uertetur in tenebras, & luna
in sanguinem, antequam ueniat dies
[ille] DOMINI magnus & tremen
dus. Et erit, †quicũq; inuocauerit no Rom.10.c
men DOMINI, liberabitur: quoniã
in monte Zion, & in Ierusalem erit sal
uatio, sicut dicit DOMINVS, idq́; in
reliquijs quas DOMINVS uocat.

CAP. III.

Quoniam ecce in diebus illis, & A
in tempore illo, quo reducã auer
sionem Iuda & Ierusalem, congrega-
bo omnes gentes, & deducam eas in
uallẽ Iehosaphat, & disceptabo cum
illis ibidem, propter populum meum,
& hæreditatem meam Israel, quam di
sperserunt in gentes, & terram meam
partiti sunt. Super populũ quoq; meũ
sortem miserunt, & dederunt puerum
pro scorto: & puellã uendiderunt pro
uino quod biberũt. Et etiam quid uos
mihi, ô Tyre & Zidon, & omnes ter
mini Palestinæ? Num retributionem
uos rependetis mihi? Quod si mihi re-
tributionem rependeritis, facile est ut
& ego uelociter rependam retributio
nem uestram in caput uestrum. Qui ar B
gentum meum, & aurum meum acce-
pistis, & expetibilia mea elegantia in
tulistis in templa uestra. Et filios Iuda
filiosq́; Ierusalẽ uendidistis filijs Græ
corum, ut procul abigeritis eos à ter-
minis suis. Ecce ego excito illos de lo
co in quem uendidistis eos, & repen-
dam retributionẽ uestram in caput ue
strum. Vendam filios uestros & filias
uestras in manũ filiorũ Iuda, qui uen-
dent eos Sabęis genti procul dissitæ,
quoniam DOMINVS loquutus est.
Edicite hoc in gentibus, †indicite bel-
lum, excitate fortissimos quosq;, acce
dant & ascendant omnes uiri bello a- C
pti: concidite uomeres uestros in gla-
dios, & falces uestras in lanceas: qui
debilis est, dicat, Fortis sum heros, fe-
stinate & uenite omnes gentes quæ e-
stis per circuitum, & cõgregabimini,
ibi sternet DOMINVS heroes tuos.
Excitentur & ascendãt gentes ad ual
lem diuini iudicij, quia ibi sedebo ad
iudicandum gentes quæ circunquaq;
sunt. Mittite falcem, quoniã maturuit Apoc.14.d
messis, uenite & descendite, quia im-
pletum est torcular, redundauerunt la

eus, siquidem aucta malitia eorum. Turbæ turbæ in ualle excussionis, quia prope est dies DOMINI in ualle ex
Supra 2.g cussionis. Sol & luna atrati erunt, &
D stellæ contrahent splendorem suum. Et
Iere.25.f DOMINUS †rugiet de Zione, atque
Amos 1.a de Ierusalē edent uocem suam, & com
Amos 9.d mouebuntur cœli & terra, eritque DOMINUS refugium populo suo, & robur filijs Israel. Et scietis quod ego sum DOMINUS deus uester, habitans in Zione monte sancto meo, & erit Ierusalem sacrosancta, nec alieni per eam ultra transibunt. Et erit, die illa stillabūt montes succū expressum, collesque fluent lacte, omnes riui Iuda manabūt aquis, & fons de domo DOMINI egredietur, et irrigabit torrentē Sitim. Aegyptus reddetur uasta, & Edom redigetur in desertum squalidū, propter uim & iniuriam [illatam] Iudæis, & quod effuderunt sanguinem innoxium in terra sua. Iuda autē in æternum sedebit, & Ierusalem in generationem generationum. Et mundabo sanguinē eorum [quos] non mundaui, & DOMINUS habitat in Zione.

Amos propheta.

CAPUT I.

A
Titulus.

ERMONES Amos, qui fuit inter homines armentarios, [haud extremus] de Tekoa, quos uidit super Israelem, in diebus Usiæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij
Zach.14.a Ioas regis Israelis, annis †duobus an
Ierem.25. te [terræ] motum. Et dixit, DOMI
Ioel.3.c NUS ex Zione rugiet, & de Ierusalem edet uocem suam, & lugebūt amœna pascua pastorū, uertexque Carmeli
I arescet. Sic dicit DOMINUS, Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non reuocabo eum, eo quod contriuerint Gilead rastris ferreis. Et immittā ignem in domū Hasaelis, qui deuorabit palatia Benhadad. Et confringam uectē Damasci, & excindā habitatorem de ualle uanitatis, & tenētem
B sceptrū de domo deliciarū. Et abducetur captiuus populus Syriæ in Kir, dicit DOMINUS. Sic dicit DOMINUS,
II Super tribus sceleribus Gasæ, & super quatuor non reuocabo eum, quod trāstulerint perfectā captiuitatē, tradiderintque [eam] ipsi Edom. Et inijciā ignem in murū Gasæ, qui deuorabit palatia eius. Excindamque habitatorē de Asoro, & tenentē sceptrū de Ascalon, & inijciā manū meam ipsi Accaron, & peribūt reliquiæ Palestinorum, DOMINUS
C deus dicit. Sic dicit DOMINUS, Su
III per tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non reuocabo eum, eo quod tradiderint captiuitatē perfectā ipsi Edom, nec memores fuerūt fœderis fraterni. Et inijciā ignem in murū Tyri, qui deuorabit palatia eius. Sic dicit DOMI
IIII NUS, Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor nō reuocabo eum, eo quod gladio persecutus est fratrē suū, & corruperit uiscera miserationis suæ, et rapuit ira eius perpetuò, & indigna
D tionē suam seruauit in finē usque. Immittamque ignē in Theman, qui deuorabit palatia Bozra. Sic dicit DOMINUS,
V Super tribus sceleribus filiorū Amon, & super quatuor nō reuocabo eum, eo quod dissecuerūt grauidas in Gilead, ut ampliarent terminū suum. Et accēdam ignem intra murū Raba, & deuorabit palatia eius cū classico in die belli, & cū tempestate in die turbinis. Transibitque idolū eorū in captiuitatē, ipsum & principes eius pariter, dicit DOMINUS.

CAP. II.

A
VI Sic dicit DOMINUS, Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non reuocabo eū, eo quod cōbusserit ossa regis Edom in fauillā. Et mittā ignem in Moab, qui uorabit palatia Kirioth, & morietur Moab in fremitu, in classico, & in sono buccinæ. Et excindā iudicē ex ea, atque omnes principes eius interficiā cum eo, dicit DOMINUS.
VII Sic dicit DOMINUS, Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non reuocabo ipsum, quod abiecerint legem DOMINI, & quod ceremonias eius nō custodierint, quod mendacia eorū seduxerunt eos, post quæ & patres eorū ambulauerūt. Et immittā ignem in Iuda, deuorabitque palatia Ierusalē. Sic dicit
B
VIII DOMINUS, Super tribus sceleribus

Israelis,

Israelis, & super quartū nō reuocabo
eum, eo q̃ uendiderint pro pecunia iu
stum, et pauperem pro pari calceamen
torū. Anhelantes super puluerē terræ
in caput tenuium, & uiam pauperū de-
clinarunt: deinde filius & pater eius
ad eandem puellā sunt ingressi, ut pro
phanarent nomen sanctū meū. Ad hæc
uestes pignore acceptas extenderunt
iuxta omnē aram, uinū eorum, qui in-
iuste multati erant, biberunt in domo
C dei sui. Et ego deleueram Amorrhæum
Recēset beneficia dei. ante eos, cuius pceritas erat ut proce
ritas cedrorū, eratq; robustus ut sunt
Num.21.e quercus, atq; fructus eius perdidi super
Deut.2.f ne, & radices eius inferne. Ego quoq;
*Exo.14.e eduxi *uos de terra Aegypti, & dedu
xi uos in deserto quadraginta annis,
ut possideretis terram Amorrhæi. Ad
hęc excitaui de filijs uestris prophe-
tas, & de iuuenibus uestris Naza-
ręos. An hoc non est, filij Israel, dicit
Cōtumaces DOMINVS? Vos aūt dedistis Na-
eos ostēdit. zaræis uinū bibere, & prophetis præ
D cepistis, dicendo, Ne prophetetis. En
Pœnam eis ego onustus nimiū premor, strideoq;
prænūciat. sub uobis, perinde ac plaustrū onustū
manipulis premitur ac gemit. Frustra
erit si uelox fugere tentet, neq; fortis
robore suo corroborabitur, robustus
non eripiet uitam suam. Qui arcū [ma
nu] tenet, nō subsistet: qui uelox est pe
dibus, non euadet: & qui equo uectus
fuerit, non eripiet uitam suam. Deinde
qui inter heroes magnanimus est, nu-
dus aufugiet in die illa, dicit DOMI-
NVS.

CAP. III.

A Vdite uerbū istud, q̃d locutus est
Exordio parat attentionem. DOMINVS contra uos, ô filij Isra-
el, adeoq; super omnē familiā quā edu
xi de terra Aegypti, in hanc sententiā,
Propositio. Duntaxat uos agnoui ex omnibus co
Non contemnendum gnationibus terræ, ob id uisitabo in uo-
uerbū dei. bis omnes iniquitates uestras. Num
eunt duo simul, inter quos [de hoc] nō
Nihil fit sine causa. sit conuentū? Num leo in saltu rugit, si
non sit p̄da [proposita?] Nū catulus
Deus nō punit nisi præmoneat. leonis uocē suam edit de lustro suo, cū
nihil [prædę cepit?] Num cadit auis
in laqueū [positū] in terra, quem non
B posuerit auceps? Nū laqueū de terra
aufert, cū omnino nihil ceperit? Num
clanget cornu in ciuitate, ut populus
non paueat? Est ne malū aliq̃d in ciui
tate, quod DOMINVS non fecerit?
Quia nō facit DOMINVS deus q̃dq;, Nō irascendum pphetis, quū officio suo funguntur.
nisi reuelet arcanū suum seruis suis p
phetis. Leo si rugiat, quis est qui non
timeat? DOMINVS deus cū loquu-
tus, quis non prophetaret? Diuulgate
in palatijs quæ sunt in Asoto & in pa
latijs terræ Aegypti, & dicite, Cōgre C
gamini ad montes Samariæ, & uidete
tumultus magnos in medio eius, sunt
in ea qui uim & calumniā patiuntur.
Non enim nouerūt recte facere, dicit
DOMINVS, congerūt thesauros in
palatijs suis per uiolentiā & uastatio
nem. Propterea sic dicit DOMINVS
deus, Angustię [tibi erūt,] idq; undiq;
in terra: deijciet à te robur tuū, & diri
pientur palatia tua. Sic dicit DOMI
NVS, Quemadmodū pastor eripit ex
ore leonis duo crura, aut auris cartila
ginē, sic eripientur filij Israelis, qui ha
bitant in Samaria, in angulo lectuli, et
in sponda Damasci. Audite & cōtesta D
mini in domo Iacob, dicit dominator
DOMINVS, deus exercituum: quo
niam in die quum uisitauero iniquita
tes Israelis super eum, uisitabo quoq;
altaria Bethel, & diruentur cornua al
taris, cadētq; in terram. Et percutiam
ædem hyemalem cum æde æstiuali, pe
ribuntq; domus eburneæ, & finem ac
cipient domus magnificæ, dicit DO-
MINVS.

CAP. IIII.

A Vdite uerbū istud uaccę Basan, q̃ A
estis in monte Samariæ, quę ui op
primitis tenues, et cōminuitis inopes,
quæ dicunt dominis suis, Adfer, ut bi
bamus. Iurauit DOMINVS deus in
sancto suo, quoniā ecce ueniūt dies su
per uos, & auferet uos lanceis, & po-
stremā partem uestri in ollis pisciculo
rum. Deinde per rupturas erumpetis,
quęq; antrorsum, mittetisq; in palatia
dicit DOMINVS. Ite ad Bethel, & pfi- Iubet facere per ironiam, q̃d sua spōte faciebant.
de agite: [ite] in Gilgal, augete p̄uari
cationē, & adferte mane sacrificia ue-
stra, seruate tres dies decimas uestras.
Et incendite de fermēto [sacrificiū]
laudis, spōtaneas oblationes diuulga- Circumloquitur famem.
te, sic enim soletis, filij Israel, dicit do-
minator DOMINVS. Dedi q̃q; uo-
bis munditiē dentiū in omnibus urbi B
bus uestris, & penuriā panis in cūctis
locis uestris, sed non estis conuersi

usq; ad me, dicit DOMINVS. Ad
hęc pluuiā negaui uobis, dum adhuc
essent tres menses ad messem, & pluui
super ciuitatem unam, super aliā non
pluui: pars una [agri] compluebatur,
& pars quæ nō compluebatur, exare
C scebat. Et diuertebāt duæ uel tres ci
uitates ad unam aliquam ciuitatem, ut
biberent aquam, nec satiabantur: ad-
huc tamen non estis conuersi ad me,
dicit DOMINVS. Percussi uos robi-
gine & aurigine, uarios uestros hor-
tos, uineas uestras, ficus uestras atq;
oleas uestras deuorabat eruca, non ta
men estis ad me conuersi, ait DOMI-
NVS. Misi insuper in uos pestem in
uia Aegypti, & occidi gladio iuuenes
uestros, cum captiuitate equorum ue-
strorum: & effeci ut ascenderet fœtor
castrorū uestrorum in nares uestras,
& non estis conuersi ad me, dicit DO
D MINVS. Subuerti uos, ut quum
Gen.19.c deus †subuertit Sodomā & Gomor-
rhā, eritisq; sicut torris erutus de in-
cendio, nec tamen reuertemini ad me,
dicit DOMINVS. Proinde sic faciā
tibi, ô Israel, & quandoquidem istud
facturus sum tibi, paratus esto ut oc-
curras deo tuo, ô Israel. Quoniā ecce
[ipse est] qui format montes, & creat
uentum, & annunciat homini meditā-
tionem suam: qui auroram reddit cali
ginem, qui graditur super excelsa ter-
ræ, DOMINVS deus exercituū no-
men eius.

CAP. V.

A Audite sermonem istum, ô domus
Exordium. Israel, quem de uobis sumo, lugu-
bre scilicet carmen. Cecidit, nec ul-
tra resurget uirgo Israel: adflicta est
ad terram, & non est qui eam erigat.
Quia sic dicit DOMINVS deus,
Vrbs de qua mille egrediebantur, cen
tum faciet reliquos: & de qua egredie
bantur centum, decem faciet reliquos
in domo Israelis. Quoniam sic dicit
DOMINVS ad domū Israelis, Inqui
rite me ut uiuatis, & nolite quærere
Bethel, neq; eatis in Gilgal, et Ber
scheba nolite trāsire: nam Gilgal trās-
B migrans transmigrabit, & Bethel in
nihilum redigetur. Quærite DOMI-
NVM, & uiuite, ne ardeat instar ignis
domus Ioseph, & deuoret, nec sit q
extinguat Bethel. Vertunt iudiciū in
absynthium, & iustitiam in terram ad Adcusat eo
fligunt. Qui facit Cynosuram & Boo rum crimi-
ten, qui tenebras mortiferas conuertit na.
in lucem matutinā, & diem nocte ob-
tenebrat: qui †reuocat aquas maris, re Infra 9.b
funditq; eas super faciem terræ: eius
nomen est DOMINVS. Qui contor-
quet uastatorem super fortem, & ua-
statorē adducit super munitissimum
locum. Odio prosequuntur corripien C
tem in foro, & abominati sunt integra Adcusat
loquentem. Quandoquidem ergo uos crimina.
conculcastis tenuem, & onus frumēti Minatur
ab eo accepistis, & ædificastis domus pœnam.
quadro lapide, non habitabitis in eis:
uineas amœnissimas plantastis, at ui-
num earum haudquaq; bibetis. Ego
enim noui ꝙ præuaricationes uestræ
multę sunt, & peccata uestra ingētia,
constringentes iustum, & accipientes
pretiū redemptoriū, ut deijciatis pau-
perē in foro. Idcirco prudens hoc tem D
pore silere cogitur, quandoquidē pe- Soph.1.c
riculosum est. Quærite bonum & non
malū, ut uiuatis, sic enim erit DOMI
NVS deus exercituum uobiscū, quem
admodum dixistis. Odite †malum, Rom.12.b
& diligite bonum, & constituite iudi Psal.96.d
cium in porta, si fortè beneficus sit DO
MINVS deus exercituum reliquijs
Ioseph. Idcirco sic dicit DOMINVS
deus exercituū, dominus, In omnibus
plateis lamentum [erit,] & in omni-
bus uicis dicent, Væ uæ. Et uocabūt E
agricolam ad luctū, & ad lamentū eos
qui planctus gnari sunt. In omnibus
uineis erit lamentatio, quoniam transi
bo per medium tui, dicit DOMINVS.
Væ desiderantibus diem DOMINI, Iere.30.b
ad quid enim [optatis] uobis diē DO Ioel.2.c
MINI? Is enim tenebra est, & nō lux. Soph.1.d
Quemadmodū si quis fugiat metu leo
nis, occurrat autem ei ursus: & quum
domū uenerit manu sua innixus parie
ti, serpens eum mordeat. An non tene
brosus est dies DOMINI, & non lu-
cidus? caliginosus absq; splendore?
†Odio prosequor atq; abominor ue- F
stras ferias, nec odorabor in cœtibus Esa.1.d
uestris. Et quum sacrificaueritis mihi Malac.2.c
holocausta et sacrificia uestra cibaria,
non erunt mihi grata, gratulatoria sa-
crificium pinguiū uestrorum non aspi
ciam. Remoue à me strepitū cantico-

rum tuorum, & concentum nablorum
G tuorum non audiam. Profluat aquę in
Act.7.c star iudicium, & iustitia ceu torrēs ue
hemens. Num sacrificia & cibariū sa
crificium attulistis mihi in deserto an
nis quadraginta, ô domus Israel? Por
tastis tabernaculū regis uestri, & pla
centam imaginū uestrarum, & sydus
deorum uestrorū, quos uobis fecistis.
Transferam igitur uos ultra Dama
scū, dicit DOMINVS cui nomen est
deus exercituum. CAP. VI.

A Luc.6.d VAe opulentes in Zione, quiq; fiden
tib. collocant in monte Samarię,
celeberrimi præcipui, primitiae gentium, in
troierunt autem ad eos domus Israe
lis. Transite ad Kalnam, & uidete, il
linc ite in Hemath Rabba, descendite
deinde in Geth Palestinorū, num me
liora sint ea regnis istis? num terminus
eorum termino uestro latius proroge
tur? Qui in longinquū reijcitis diem
malum, solium autem uiolentiæ prope
B adducitis. Qui dormiūt in lectis ebur
neis, indecore se distendentes in grab
batis suis, qui agnos ex grege come
dunt, & uitulos pingues ex corte. Va
rijs modulationibus ad modum nabli
concinūt, uidentur sibi perinde ac Da
uid instrumenta musica cōparare. Qui
uinum in pateris potant, præstantissi
mis ungentis delibuti, neq; illis dolet
q; Ioseph atteritur. Idcirco nunc in ca
ptiuitatem abibūt, ipsiq; inter primos
captiui abducentur, tum recedet con
Ierem.51.b uiuium luxuriosorum. Iurauit † DO
MINVS deus per semetipsum, dicit
DOMINVS deus exercituū, Fastum
Iacob auersor ego, palatiaq; eius odi,
cōcludamq; ciuitatem & quidquid in
C ea est. Eueniet quoq;, ut si reliqui fue
rint decem uiri in domo una, morian
tur. Quos tollet cognatus aliquis, aut
uespillo, efferēdi gratia uidelicet, ossa
domo, dicetq; ei qui intra parietes est
domus, Est tibi adhuc quispiam? Qui
respondebit, Nemo: simulq; dicet, Ta
ce, neq; enim meminisse nominis DO
MINI oportet. Quoniam ecce DO
MINVS præcipit, & domū illam ma
gnam scissuris, paruā uero illam fissu
ris feriet. Num in rupibus equi cur
D runt? num bobus quispiam arat? Quan
doquidem iudiciū in fel, & fructum iu
stitiæ in absynthium uertistis. Qui gau
dent in re nihili, & dicunt, An non in
robore nostro cornua nobis sumpsi
mus? Quoniam ecce ego excitabo su
per uos, ô domus Israel, (dicit DOMI
NVS deus exercituum) gentem, quæ
uos ab ea parte qua itur Hemath, usq;
ad fluuium occidentalem adfligent.
CAP. VII.

TAle quid ostendit mihi DOMI- A
NVS deus, Ecce examen locustas
eum in principio quum renascens her
ba cresceret, & ecce post detonsionem
regis [repullulabat.] Factumq; est,
quum omnino herbam terræ absum
psissent, ut dicerem, DOMINE deus,
propitius sis quæso, quis Iacob eri
get? paruus enim est. DOMINVS er
go huius rei gratia, pœnitētia ductus
est, dixitq; DOMINVS, Nequaquā
fiet. Rursus tale quid ostēdit mihi DO
MINVS deus, En uocans ad litem in
igne DOMINVS deus, deuorauitq;
abyssum profundam, partemq; agri ab
sumpsit. Tum dixi, DOMINE deus,
Cessa obsecro, quis enim excitet Ia- B
cob? siquidē paruus est. DOMINVS
itaq; hac de causa pœnitentia ductus
est, dixitq; DOMINVS deus, Nec istud
fiet. Sic ergo ostēdit mihi, Et dominus
constitit super murum ad normā extru
ctum, habebatq; normam manu sua.
Tum dixit DOMINVS ad me, Quid
tu uides ô Amos? Respondi, Normā.
Aitq; dominus, En ego ponam nor
mam in medio populi mei Israelitici,
nec ultra pertransibo eum. Excelsa
Isaac uastabuntur, & sanctuaria Israe
lis in solitudinē redigentur, egoq; con
tra domū Ieroboam gladio insurgam.
Amasias autem sacerdos in Bethel mi C
sit ad Ieroboam regem Israelis huius
modi mandatis, Amos coniurationem
fecit contra te in medio domus Israe
lis, nec poterit tellus omnes sermones
eius ferre. Sic enim Amos dixit, Iero
boā gladio morietur, & Israel certissi
me captiuus ē terra migrabit. Ad hæc
ad ipsum Amos Amasias dixit, Pro
pheta, uade & fuge in terram Iuda, il
licq; pane uescere, illicq; prophetato,
in Bethel autē ne posthac prophetes,
quoniā sanctuarium est regis, adeoq; ædes
regia. Respondens autem Amos Ama

D siæ, dixit, Ego neq; propheta erã, neq; filius prophetę, sed bubulcus, sycomo ra stringens. Tulit autem me DOMINVS quũ greges sequerer, dixitq; ad me DOMINVS, Vade & uaticinare contra populũ meum Israel, Audi igitur uerbum DOMINI, Tu dicis, Ne prophetes contra Israelem, neq; cõtra domũ Isaac loquare. Idcirco DOMINVS sic dicit, Vxor tua in ciuitate scortabitur, filij uero tui ac filiæ tuæ gladio cadent: insuper terra tua fune distribuetur, tu uero in terra polluta morieris, & Israel certissime captiuus è terra sua migrabit. CA. VIII.

A DOMINVS deus tale quid mihi ostendit, En canistrũ æstiuorũ, dixitq;, Quid tu uides Amos? Dixiq;, Canistrũ æstiuum. Tum ait ad me DOMINVS, Finis uenit super populum meũ Israel, non ultra pertransibo eum. Et ululabũt cantica templi in die illa, dicit DOMINVS deus, multa cadauera [hostis] prosternet, idq; silentio. Audite istud uos, qui anheli absorbetis pauperes, & adflictos è terra exterminatis, dicentes, Post mẽsem uenum exponemus annonã: & exacta hebdomade aperiemus frumentũ, Epha diminuemus, siclũ autẽ addemus, & bi-

B lancem dolo deprauabimus, ut comparemus [nobis] tenues argento, & inopem pro pari calceamentorũ, deinde & quisquilias frumẽto distrahemus. Iurauit DOMINVS per excellẽtiam ipsius Iacob, Non perpetuo obliuioni tradam omnia opera eorum. An non huius rei gratia terra contremiscat? an non omnis eam inhabitans lugeat? Quin uniuersa ea ut fluuius intumescet, expellet ac absorbebitur, ut Ae-

C gyptiorũ fluuius. Quo die (inquit DOMINVS deus) efficiã, ut sol occidat in meridie, claraq; luce terrã tenebris obducam. Vertam deniq; dies uestros solennes in luctũ, & uniuersa cantica uestra in carmen lugubre. Inducã omnium lumbis saccũ, omnibusq; capitibus caluitium, efficiamq; ut luctus sit qui in morte unice dilecti esse solet, & finem eius ut diem amarũ. En dies ueniũt, dicit DOMINVS deus, ut missurus sim famem in terram, non panis

D quidem famem, aut aquæ sitim, sed audiendi uerba dei. A mari enim ad mare oberrabũt, & ab Aquilone usq; ad Orientem uagabũtur quęsitũ uerbum DOMINI, nec inueniẽt. Eo tempore uirgines elegantes iuuenesq; siti exanimabuntur. Qui iurant per delictum Samariæ, dicuntq;, Deus tuus in Dan uiuit, & uiuit uia Bersaba, cadent, nec ultra resurgent. CAP. IX.

Vidi dominũ stantem super arã, qui dixit, Feri superum limen ut commoueantur postes, & uniuersorũ capitibus uulnus inflige, extremũ autẽ eorum gladio occidã. Nullus ex his fuga elabetur, nec euadet ex eis quispiã, si etiam euadere conetur. Si fodiendo inferos penetrarint, illinc manus mea eos accipiet: & si in cœlũ conscenderint, illinc eos detrahã. Quod si in uertice Carmeli fuerint absconditi, scrutabor, & illinc tollam eos: & si subduxerint se ab oculis meis in fundũ maris, inde mandabo serpenti ut mordeat eos. Si uero ante hostes suos in captiuitatem abierint, illinc præcipiam gladio ut eos interficiat, ponãq; oculum meum super eos ad malũ, & nõ ad bonum. Ad hęc tãget DOMINVS deus exercituum terram, & liquescet, & lugebunt omnes qui habitãt in ea: quin uniuersa ea ut fluuius intumescet, & absorbebitur ut fluuius Aegypti. Qui ædificat ascensus suos in cœlis, & fasciculũ suum in terra fundat: qui euocat aquas maris, & refundit eas super faciem terræ: DOMINVS est nomen eius. An non sicut filij Aethiopũ uos estis mihi, ô filij Israel, dicit DOMINVS? An nõ Israelẽ de terra Aegypti adduxi, & Palestinos de Caphtor, & Syrũ de Kir? En oculi DOMINI dei contra [quodq;] regnũ peccatis [deditum,] ut deleam illud è terra, & domum Iacob omnino nõ delerem? dicit DOMINVS. Quoniã ecce mãdo, & exagitabo domum Israel inter omnes gentes, ut exagitatur [frumentum] in uanno, fasciculus uero nõ cadet in terram. Gladio occũbent omnes peccatores populi mei, qui dicunt, Non aduẽtabit, neq; anteuertet nos malũ. Die illa excitabo tabernaculũ Dauidis collapsum, & sepe circundabo rupturas eius, demolitionesq; eius instaurabo, reædifi-

Marginal references: Psal. 138. a — Iere. 44. c — B — Supra 5. c — C — Act. 15. c

Manuscript annotations: En canistrum maturorũ fructuum &c. Maturitas uenit super populũ &c. — pecuarius ego sum — stillato — migrãdo — pastim — inopes — maiorem faciemus — Si unquam — et lugebit — Et erit in die illa

reædificaboq; eam ut retro tẽporibus.
D Vt possideant reliquias Edom, & omnes gentes quæ nomine meo uocãtur, dicit DOMINVS, faciẽs istud. Ecce dies uenient, inquit DOMINVS, ut apprehendat arator messorem, & calcator uuarũ spargentem semen, stillabuntq; montes succũ dulcem, & omnes colles liquescẽt. Et †restituam captiuos populi mei Israel, & ædificabunt ciuitates uastatas, & [eas] inhabitabunt: plantabunt uineas uinumq; earũ bibẽt: facient hortos, & fructum eorum comedent. Ego plantabo eos in terra eorum, nec euellentur ultra è terra sua quam dedi eis, dicit DOMINVS deus tuus.

Ioel.3.d

Abdias propheta.

A VISVM Abdiæ, Sic dicit DOMINVS deus ipsi Edom, Rumorẽ audiuimus à DOMINO, legatusq; ad gentes missum esse. Agite insurgamus aduersus eum in prœliũ. En paruulum dederam te inter gentes, ut uehemẽter despectus esses. Superbia cordis tui seduxit te qui habitas in petrarum cauernis, et cuius habitatio in editis est, qui in corde suo dicit, Quis me in terrã detrahet? Si in altũ ut aquila conscẽderis, nidumq; tuum inter astra collocaris, illinc te detrahã, dicit DOMINVS. Si fures in te uenissent, populatoresq; nocturni, quomodo esses excisus? an nõ quantũ satis sibi fuisset, furati essent? Si uindemiatores uenissent in te, an non racemos aliquos reliquos fecissent? Quomodo peruestigata sunt [ea quæ sunt] ipsius Esau, & thesauri eius perquisiti? C Ad terminum usq; mittent tibi socij tui & confœderati, seducent te, & præualebunt contra te hi, quibus cum tu pacis fœdere iunctus es: panis tuus sub te uulnus ponet, nulla est in eo prudentia. An †non illa die (dicit DOMINVS,) perdam sapientes de Edom, & prudẽtiam de monte Esau? Qui in te (ô Theman) animi corporisq; uiribus ualẽt, formidabunt, eo ꝙ occidione excindetur quisq; è monte Esau. D Propter uim & iniuriam qua affecisti fratrem tuũ Iacob, pudor te obteget, excinderisq; perpetuò. Eo enim tẽpore, eo inquam tempore, quo hostes alieni exercitum eius captiuum abduxerũt, tu ex aduerso stabas: quumq; exteri portas eius essent ingressi, superq; Ierusalem sortem eduxissent, tu quoq; ceu unus ex eis eras. Ne cõspiciaris in die fratris tui, in die inquam, quo aliena ei [acciderint,] neq; læteris eo die quo filijs Iuda suus interitus [ueniet:] neq; magnifice glorieris ore tuo, quum adflictio [ingruerit.] E Ne uenias in portas populi mei quo die ipsi intereunt: neq; inquã conspiciendũ te præbeas quum mala ipsis [ingruunt,] quoq; die intereunt: neq; iniiciantur [manus tuę] in exercitum eius quũ aderit dies eius ut pdatur. Ne steteris in biuio, ut eos qui ex eis euaserunt, interimas: neq; concludas eos qui ex eis reliqui facti sunt, in die quo [ab hostibus] anguntur. Prope enim est dies DOMINI super omnes gentes quemadmodũ fecisti, fiet tibi: talio quæ tibi debetur, recidet in caput tuum. F Quoniam sicut [uos] qui estis in monte sancto meo, bibistis, sic quoq; bibent omnes gentes, idq; iugiter: bibent inquam, & deglutient, eruntq; ac si nunq; fuissent. At in monte [meo] Zion reliquiæ supererunt quæ seruantur, & sanctuariũ [quoddam,] & domus Iacob eos occupabit, qui ipsam antea occupauerãt. Erit præterea domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, domus uero Esau stipula erit, exardescẽtq; in eos, & deuorabunt eos, nec supererunt reliquiæ domui Esau, quoniam DOMINVS loquutus est. G Occupabunt item Austrum, nempe montem Esau, & decliues campi Palestinos: possidebunt etiã campos Ephraim, & campos Samariæ, Beniamin autem Gilead. Migratio huius exercitus filiorũ Israel, qui sunt inter Chananæos usq; Zarpha. Migratio autẽ Hierosolymorum quæ est in Sepharad, possidebunt ciuitates australes. Et seruatores ascendẽt in montem Zion, ut iudicent montem Esau, regnum aũt erit DOMINI.

Iere.49.c — Ierem.49.c — Esa.29.c

Docet à quibus caueãt.

Apostropha ad filios Israel.

Ionas propheta.

CAPVT I.

A FACTVM est uerbum DOMINI ad Ionam filium Amithai in hūc modum, Surge, uade in Niniuen urbem magnam, & clama contra eam, ascēdit enim consceleratio eorum ante conspectum meum. Surrexit igitur Ionas ut fugeret in Tharsis à conspectu DOMINI, descendensq; Iapho, nauem euntem in Tharsum reperit, & dato naulo eius conscendit in eam, ut cū illis ueniret Tharsum. DOMINVS autem excitabat uentū magnum in mari, factaq; est ingens tempestas in mari, ita ut cogitare [quispiam

B posset] nauem esse confringēdam. Timuerunt ergo nautæ, clamaueruntq; quisq; ad deum suum, eiecerunt etiam arma quæ in naui erāt in mare, ut [nauis] hisce leuaretur. Porrò Ionas ad carinæ latera descenderat iacens & dormiens. Accedens autem gubernator nauis ad eum, dixit, Quid tu hic stertis? surge inuoca deū tuum, an fortè sese deliberaturus sit de nobis deus, ne pereamus. Dixerunt autem quisq; ad proximum suum, Agite, sortiamur, ut cognoscamus cuius gratia periculum illud nobis [accidat.] Ductis itaq; sortibus, sors in Ionam cecidit.

C Dixerunt ergo ad eum, Indica quæso nobis, unde sit nobis hoc malum. Quid est tibi negotij? & unde nam uenis? aut quæ patria tua? ex qua gente es tu? Respondit eis, Ebręus sum ego, & timeo DOMINVM deū cœli, qui & mare & continentem fecit. Timuerunt autem uiri isti ingenti timore, dixeruntq; ad eum, Cur istud fecisti? (nouerant enim uiri illi eum à facie DOMINI fugisse, siquidem illis indicauerat,) dixerunt ergo ad eum, Quid tibi faciemus ut nobis tranquillum fiat mare? nam mare magis magisq; increscebat ac æstuabat. Dixitq; ad eos, Tollite me, & in mare me abijcite, tum trāquillū fiet uobis mare: noui enim propter me esse hanc tempestatē magnam quæ uobis imminet.

D Conabantur autem uiri illi nauem remigando ad terram subducere, neq; potuerunt, quod mare magis magisq; contra eos efferebatur. Clamantes itaq; ad DOMINVM, dixerunt, Ne quæso pereamus DOMINE istius hominis gratia, neque nos sanguinis innoxij reos agas, tu enim DOMINE quod uoluisti, fecisti. Accipientes igitur Ionam, deiecerunt eum in mare, constititq; mare ab æstu suo. Viri autem illi timuerūt DOMINVM ingenti timore, quin & sacrificia DOMINO sacrificarunt, ac uota nuncuparunt. Porrò DOMINVS piscem magnum pręparauit, qui deuoraret Ionam, †fuitq; Ionas in uisceribus piscis tribus diebus & tribus noctibus. (Matt.12.c 16.a Luc.11.d 1.Cor.15.a)

CAP. II.

A ORauit ergo Ionas de uisceribus piscis ad DOMINVM deū suū, dixitq;,

Ex angoribus meis ad DOMINVM †clamaui, & annuit mihi. (Psal.119.a)

De uentre inferorum uociferabar, & tu exaudiebas uocem meam.

B Deiecisti me in profundū in corde maris, ut fluuius me circundaret, omnes fluctus tui undæq; tuæ super me transirent.

Cogitabam ego, abiectum me esse à conspectu oculorum tuorum, ueruntamen rursus templum sanctitatis tuę uidebo.

C Circundederant me aquæ usq; ad animam, abyssus circunquaq; me concluserat, carectum implicitum erat capiti meo, (Psal.68.a)

Ad fissuras montium descenderam, terra uectibus suis perpetuò me [concluserat,] tu autem ab interitu uitam meam reduxisti ò DOMINE deus.

D Quum ferme animam agerem, memor fui DOMINI, uenitq; oratio mea ad templum sanctitatis tuæ.

Qui obseruant funes uanitatis, beneficentiam suam derelinquunt.

Ego autē uoce gratulatoria tibi sacrificabo, quæq; uoui persoluam: ipsa salus DOMINI est.

CA. III.

A MAndauit autem DOMINVS pisci, & euomuit Ionam in aridā. Factusq; sermo DOMINI secundo ad Ionam in hunc modū, Surge, uade

in

in Niniuen ciuitatem magnam, & prę
dica in ea prædicationē quam sum ad
te loquutus. Ionas igitur surrexit, &
abijt in Niniuen iuxta uerbum DO-
MINI. Porrò Niniue urbs erat ma-
B gna deo, triū dierū itinere. Cumq; cœ
pisset Ionas ingredi urbem itinere diei
unius, clamauit & dixit, Adhuc intra
quadraginta dies Niniue subuertetur.
Matt.12.d Crediderunt itaq; ciues Niniuitæ
Luc.11.e deo, et ieiunio indicto à magno ad par
uum usq; saccos induerunt. Peruenit
res hæc ad regem Niniues, qui de so-
lio suo consurgens, paludamento suo
à se posito, saccum induit, & in pulue
C re sedit. Ad hæc quoq; per urbem Ni
niuen ex decreto regis & magnatū pu
blico edicto proclamauit in hanc sen-
tentiam, Neq; homo neq; iumentum,
neq; armenta neq; greges quidquā gu
stent, neq; pascantur, & aquam ne bi-
bant, quin saccis operiantur & homi
nes & iumenta, strenueq; clamitent ad
deum, conuertātur deniq; quisq; à uia
sua mala, & à uiolentia ac iniuria quę
D est in manibus eorum. Quis scit si con
Iere.18.b uertatur deus et pœnitudine ducatur,
Ioel.2.c auersus à furore iræ suæ ut non perea
mus? Vidit itaq; deus opera eorū, nem
pe quod à uijs suis malis auersi essent,
& deus quoq; pœnitentia ductus est
super malo quod illis inferre decreue
rat, & non intulit. CAP. IIII.

A DOluit hoc Ionæ, idq; admodum ue-
hementer, iratusq; cum DOMI-
NO expostulauit ac dixit, Quęso DO
MINE, an non hoc est quod dixi dum
adhuc in terra mea essem? & ob id fu-
Psal.85.a gam in Tharsis maturaui, quod no-
Ioel.2.c uissem te deum esse propensum ad mi
sericordiam, misericordem, longani-
mem, & multæ beneficentiæ, tum de-
B niq; talem quem mali pœniteat. Tolle
igitur quęso DOMINE à me animā
meam, quoniā ut moriar q̄ ut uiuam
satius mihi fuerit. Dixit ergo DOMI
NVS, Num iuste tibi irasci uideris?
Egressus est itaq; Ionas ex urbe, se-
ditq; ad Orientem ciuitati, fecitq; sibi
eodem loci tuguriū, seditq; sub illo in
umbra, quousq; uideret quid urbi ac-
cideret. Parauit aūt DOMINVS deus
kikaion, quę ascēdit super Ionā, ut um
brā capiti eius faceret, ut eriperet eum
ab afflictione sua. Lætatus est aūt Io- C
na de kikaion magno gaudio. Parauit
ergo deus, quum postero die aurora
exoriretur, uermem quendā, qui kika
ion læderet ut exaresceret. Orto aūt
sole, adduxit deus Eurum torrentem,
ut sol feriret caput Ionæ, ut penè exa-
nimatus, animo suo mortē postularet,
dicens, Mori q̄ uiuere satius mihi fue
rit. Dixit itaq; deus ad Ionam, Num
iuste tibi uideris irasci propter kika-
ion? Respondit, Iusta est ira mea, ut e- D
tiam mori [cupiam.] Aitq; DOMI-
NVS, Tu parci cupis kikaion, pro q̄
nihil laboris insumpsisti, neq; illud e-
nutrijsti, quod intra unius noctis spa-
tium enatū, intra unius diei spatiū pe-
rijt; & ego à Niniue urbe tam magna
malū non depellerem, in qua sunt su-
pra duodecim myriades hominū, quo
rum nullus inter dexteram suam & si
nistram discernit, deinde & iumenta
multa?

Micheas propheta.

CAPVT I.

SERMO DOMINI, A
qui factus est ad Mi- Titulus.
cheā Morasthiten, in
diebus Iotham, Ahas
& Ezechiæ regum Iu
da, quem cōtemplatus
est contra Samariam & Ierusalem. Au Exordio-
dite populi uniuersi, attende terra & lum.
quidquid in ea est, sitq; DOMINVS Isa.26.d
deus testis contra uos, dominus inquā
de palatio sanctitatis suæ. Ecce enim Propositio.
DOMINVS egreditur de loco suo,
& descendens super excelsa terrę cal
cabit. Sub illo montes colliquescent,
& ualles sese discīdent, perinde ac ce-
ra à conspectu ignis, & sicut aquę quę
impetu quodam in præceps labūtur.
Propter defectionē Iacob uniuersum Causæ.
istud [eueniet,] & propter peccata
domus Israel. Quod nam est scelus Ia Subiectio.
cob, an non Samaria? & quæ excelsa
Iuda, an non Ierusalem? Redigam igi-
tur Samariam in agri aceruum, & in
plantationes uineæ, & impellam lapi

des eius in uallem, fundamentaq́; eius reuelabo. Ad hæc sculptilia eius contundentur, & omnes mercedes eius igne exurētur, & omnia idola eius uastabo, quoniam de mercede scorti collegit, ad mercedē ergo scorti redigen-

C tur. Hanc ob rem plāgam & ululabo, incedā lacerus & nudus, edamq́; planctum ut dracones, & luctū ut iuuenes struthiones. Quoniam plaga eius desperata est, pertinget enim ad Iudam, peruenietq́; usq; ad portam populi mei usq; Hierosolyma. In Gath ne nuncietis, omnino ne ploretis; propter domū Aphra in puluere te uolutato. Transi quæ habitas in Saphir turpiter pudefacta. Non egressa est habitatrix Zaanan ad luctū Beth Ezel: accipiet à uobis stationem suam. Quoniam doluit propter bonum habitatrix Maroth, quodq; malū à DOMINO ad portā

Docet in se quid faciendū sit ipsis.

D Ierusalem descenderit. Iunge currū ad equos uelocissimos tu habitatrix Lachis, quæ prima occasionem peccādi præbuisti filiæ Zion, in te enim deprehensa sunt scelera Israelis. Idcirco dabis missilia ad Moreseth [quæ est] Gath; domus Achsib ad mendacium regibus Israelis. Ad hæc depopulatorem tibi adducam habitatrix Maresa, ad Adullam usq; ueniet gloria Israelis. Calua reddere & tondere super filios tuos delicatos, profer caluitium tuum sicut aquila, quoniam à te transmigrabunt.

Maresa patria prophetæ.

CAP. II.

A VAe his qui cogitant uana, qui facinora praua patrant in cubilibus suis: prima luce designant illud, quandoquidem uiribus pollent. Concupiscunt agros & rapiunt, domibus inhiant & auferunt eas, uim inferunt cuiq; & domui eius, cuiq; inquam & hæreditati eius. Idcirco sic dicit DOMINVS, En ego quoq; contra familiam istam malū cogito, unde ceruices uestras subducere non poteritis, neq; incedetis elati, tēpus malum

B est. Die illo sumet [quispiam] de uobis dicterium, & planget planctu lugubri, dicens, Vastando uastati sumus, partem populi mei commutauit, quomodo quod ablatum est mihi uendicabo: agros nostros distribuit. Proinde non erit qui funem in sortem tibi proijciat in cōgregatione DOMINI. Ne prophetetis, prophetabunt, non prophetabunt illis, ne apprehendat eos ignominia. An non dictum est à domo Iacob, Num breuis factus est spiritus DOMINI? Nū ista sunt studia eius? An non uerba mea bona sunt his qui

C rectè incedūt? Et quidem non adeo pridem populus meus, hostis in morem insurrexit, è regione ueste & pallio impetuosè spoliabant eos qui securè præteribant, ut illis fit qui bello redeunt. [Ad hæc] mulieres populi mei è domo deliciarum eiecistis, ab infantibus eius honorem meum abstulistis, idq; perpetuò. Surgite, & ite, non enim erit hæc requies, eo quod polluta est corruptaq́;, & funis nimium intentus. Si uir essem spiritum sequens, & mendacium concinnans, prophetaremq́; tibi de uino & sicera, propheta essem

D pro hoc populo. Congregans congregabo uniuersum te Iacob, & omnino colligā reliquias Israelis, comprimam eas in unū ut oues Bozra, ut gregem in septo suo, tumultuabuntur præ hominibus. Ascēdit perruptor ante eas, erumpent, & transibunt per portam, exibuntq́; per eam, rexq́; eorum ante eas transibit, & [imminebit] DOMINVS capitibus eorum.

CA. III.

A PORrò dixi, Audite quæso capita Iacob, & tyranni domus Israelis, An non [cōueniebat] uos ius & æquum uos magis nosse? Qui bonum odistis, malum uero diligitis: qui pellem eorum ab eis diripitis, atq; carnem eorum ab ossibus eorum. Qui scilicet carnem populi mei deuorauerunt, & detraxerunt pellem eorum ab eis, atq; ossa eorum nudarunt: quin & frustillatim explicāt ceu [posituri] in ahenum, & ut carnem in ollam. Tum clamabunt ad DOMINVM, sed nō respondebit eis, quin faciem suā eo tempore abscondet, quemadmodum & ipsi malitiæ suæ studuerūt.

Contra prauos magistratus.

B Sic dicit DOMINVS cōtra prophetas seducentes populum meum, mordent dentibus suis, & pacem pollicentur: iis uero qui in os eorum nihil faciunt, bellū denunciant. Idcirco nox uobis uice uisionis irruet, tenebræq́; pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas illos, diesq́; super eos,

Contra falsos prophetas.

Pœna pseudoprophetarum.

eos obtenebrescet. Pudefient uidētes,
& diuini erubescēt, superum mentum
omnes ipsi obuoluēt, quia non est qui
C ex deo respondeat. Veruntamen ego
Officiū ueri pphetæ. uirtute spiritus diuini plenus sum, iu-
dicio & fortitudine, ut annūciem ipsi
Iacob defectionē suam, & Israeli pec-
catum suum. Audite quæso istud capi
ta domus Iacob, & tyranni domus Is-
raelis, qui à iusto & æquo abhorrent,
& quidquid rectum est peruertūt. Ae
dificans Zion in sanguinibus & Ieru
D salem in iniquitate. Principes eius pro
Ezec.22.f munere ius dicunt, & sacerdotes eius
Soph.3.a pretio docent: prophetæ eius pro pe-
cunia diuinabant, interim DOMINO
innixi dicunt, An non DOMINVS
est inter nos? neq; pertinget ad nos ma
Iere.26.f lum. Idcirco uestri † gratia Zion ut
ager arabitur, & Ierusalem aceruus
[lapidum] erit, mons deniq; templi in
excelsa saltus redigetur. CA. IIII.

A FVturum est postremis † diebus, ut
Isa.2.a mons domus DOMINI præpara
tus in uertice montium, eleuetur q; ipse
supra colles, confluent q; ad eum po-
puli. Tum ibunt gentes multæ, & di-
cent, Agite, ascendamus in montem
DOMINI, & ad domum dei Iacob,
is nos uias suas docebit, ut in semitis
eius ambulemus, quoniam lex è Zio-
ne egredietur, & uerbum DOMINI
de Ierusalem. Et iudicabit inter popu-
los multos, gentesq; fortes & procul
dissitas arguet, ut gladios suos in uo-
B meres concidāt, & lanceas suas in fal
ces, nec geret gens contra gentem gla-
dium, neq; ultra bello asuescent, sed
quisq; sub uite sua ac ficu sua sedebūt,
nec erit qui exterreat, quoniā os DO-
MINI exercituum loquutum est. Ete-
nim omnes populi ibunt, quisq; in no
mine dei sui, nos autem in nomine DO
MINI dei nostri ibimus in omne æ-
uum. In die illa dicit DOMINVS,
colligam claudicantem & ultra eie-
ctam, eamq; quam adflixi cōgregabo.
Soph.3.d Claudicantē † faciam ut sint reliquiæ,
Luc.1.c & procul propulsam, ut sit gens robu
Dan.7.b sta, regnabitq; DOMINVS in monte
C Zion, ex hoc [tempore] in sæculum
usq;. Et tu turris gregis, propugnacu
lum filiæ Zion, usq; ad te ueniet, ue-
niet inquam imperiū pristinū, regnum
filiæ Ierusalem. Cur igitur uocem edis
querulam? Num rex in te nullus est?
an consiliarius tuus perijt? q; te dolor
ut parientem fœminam apprehendat.
Dole & gemitū ede filia Zion ut par-
turiens, quoniā iam egredieris ex ur-
be, et habitabis in agro, Babylonemq;
peruenies, illic liberaberis, illic redi-
met te DOMINVS è manu hostium
tuorū. Nunc quidem congregatę sunt
aduersus te gentes multæ, quæ dicūt,
Hypocrita fuit, hinc cum uoluptate D
aspiciet oculus noster Zionem. Ipsi ta-
men non cognoscūt cogitationes DO
MINI, neq; cōsilium eius intelligūt,
q; congregabit eas ut manipulos in a-
ream [solent.] Surge & extere, ò fi- Apostrophæ
lia Zion, quoniā faciam cornu tuum ad filios Is-
ferreum, & ungulas tuas faciam cha- rael.
lybeas, ut conteras populos multos,
& dedices DOMINO opes eorum,
& substantiā eorū dominatori uniuer
sæ terræ. Accingere nunc & tu filia la
tronis, quæ nos obsidione cinxit, uir-
ga maxillam iudicis Israelis per-
cussit.

CAP. V.

ET tu † Bethlehem Ephrata, paruu A
la quidem es inter chiliarchias Iu Matt.2.a
da, ex te [fautē] prodibit mihi qui do- Ioan.7.f
minator sit in Israele, & exitus eius à
sæculo, à diebus æternis. Propterea Tristia læ-
permittet eos ad tēpus quo parturiens tis miscet.
pariat, & reliqui reuertantur iuxta fi
lios Israelis. Porro stabit & pascet in
fortitudine DOMINI, & in magnifi
centia nominis DOMINI dei sui. Et
sedebunt, quoniā tum usq; ad fines or
bis pferetur. Eritq; is pax, quū Assur B
uenerit in regionem nostrā, quumq; pa
latia nostra calcauerit, excitabimus
contra ipsum septem pastores, & octo
principes homines. Qui deuastabunt
terrā Assyriam gladio, & terrā Nim-
rod ensibus suis, & liberabit ab Assy
rio dum uenerit in terrā nostrā, et cum
calcauerit terminos nostros. Erūt de-
niq; reliquię Iacob in medio populo-
rum multorū, ut ros à DOMINO, si- C
cut stillæ super herbā quę hominē non
expectat, nec filios hominū præstolan-
tur. Erunt inquā reliquiæ Iacob inter
gētes, in medio populorū multorū ue
luti leo inter animalia syluestria, & ut
leūculus inter greges ouiū: qui quum

transit, proculcans & discerpens, nemo est qui eripiat. Alta erit manus tua super hostes tuos, omnesque inimici tui

D excindentur. Fiet & hoc in die illa, dicit DOMINVS, ut excidã equos tuos è medio tui, & perdã quadrigas tuas. Excidã urbes regionis tuæ, & demoliar cunctas munitiones tuas. Excidã maleficos è manu tua, nec erunt in te astrologi. Excidam sculptilia tua, & statuas tuas è medio tui, ne ultra opus manuum tuarũ adores. Lucos tuos è medio tui euellã, & urbes tuas delebo. Persequar in ira & furore meo ultionem contra gentes, quæ nõ auscultauerunt.

CAP. VI.

A

Mandatum domini.

Exequitur propheta.

AVdite quæso quæ DOMINVS dicat, Surge & litiga cum montibus, & audiant colles uocẽ tuam. Audite montes actionem DOMINI, & firmissima terræ fundamẽta, quoniam lis est DOMINO cũ populo suo, & contra Israelem sese argumentis tuebitur. Popule mi, quid feci tibi? aut qua nam re molestus tibi fui? Responde aduersus me. Quod eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis te redemi, & misi ante te Mosen, Aharonẽ & Mariam? Popule meus, recordare quæso quid *[contra te] consultarit Balak rex Moabiticus, & quid ei Bileã filius Beor responderit, à Sitim in Gilgal usque, ut cognoscas iustitias DOMINI. Quare occurrã DOMINO, incuruáne incedã corã deo excelso? Num in conspectum eius ueniam cum holocaustis, uitulis scilicet anniculis? Nũ placent deo mille arietes, aut decies mille torrentes olei? Num dabo primogenitũ meum pro expiatione sceleris mei? aut fructũ uentris mei pro hostia peccati animæ meæ? Indicauit tibi ô homo, quid bonũ sit, et quid à te requirat DOMINVS, nempe facere iudicium, diligere benignitatem, & sub-

Exod. 15.c

Videtur ironiã habere.

Num. 22.a 23.b

B

Quæstio cui per subiectionem respondetur. Aut dialogismos.

C missum ambulare cum deo tuo. Vox DOMINI clamabit ad ciuitatẽ, quisque ratione præditus est, uidebit nomen tuum. Audite uirgã, & eum qui eam decernit. An non adhuc est thesaurus impius in domo impij? & Epha perexiguum quod exosum est? Num mundus ero cum bilance iniqua? & cum sacculo in quo sunt lapides fraudulenti? [Vrbis] istius diuites pleni sunt iniuria, & habitatores eius loquuntur mendaciũ, lingua dolosa est in ore eorum. Quin & ego infirmabo te cæden-

D do, & desolando propter peccata tua.

Sequitur pœna.

Tu †comedes, & non satur eris, depressioque tua erit in medio tui. Apprehendes, nec seruabis: quod si seruaueris, tradam gladio. Seminabis, at non metes: calcabis oleas, nec ungeris oleo: & mustum, at uinũ non bibes. Obseruas diligenter statuta Amri, & omne opus domus Achab, & in consilijs eorum ambulas, ut redderem te desolatum, & habitatores eius darem in sibilum, opprobriumque populi mei portabitis.

Deut. 28.d

Agg. 1.b

Mutatur subinde persona.

CAP. VII.

A

HEu me, fit enim mihi, ut dum colliguntur fructus æstiui, & racemationem facientibus in uindemia, nõ est botrus qui edatur, præcocem fructum auet animus meus. Perijt benignus de terra, nec est (inter homines) æqui recti studiosus, uniuersi ipsi sanguini insidiantur, quisque fratrem suum ad necem uenatur. Ad mala manuum suarum diligenter sunt intenti, princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus [aliquis] corruptelã animi sui loquitur, & hi cõplicabunt eam. Qui inter eos optimus, est spinæ similis: & qui rectus, sepi ex spinis cõtextæ spinosior. Dies speculatorum tuorum, uisitationis tuæ uenit, tum erit perplexitas eorũ. Ne credatis uos amico, neque in duce spem collocetis: ab ea quæ in sinu tuo iacet, fores oris tui obserua. Quoniã filius uilem habet patrem, filia uero aduersus matrẽ suam, nurus aduersus socrũ suam insurgit, et inimici cuiusque domestici eius. Ego uero ad DOMINVM spectabo, & spectabo in deum salutis meæ, deus meus me exaudiet. Ne læteris inimica mea, quòd cecidi, resurgam: & si in tenebris sedero, DOMINVS lux mea est. Indignationem DOMINI feram, quia ei peccaui, donec causam meam egerit, et fecerit iudiciũ meum, educet me in lucem, uidebo iustitiam eius. Videbit quoque inimica mea, quam & pudor operiet, ea scilicet quæ ad me dixit, Vbi est DOMINVS deus tuus? Oculi mei uidebunt eam, & nunc ut lutũ platearum

Princeps, iudex, præses religionis catenã complicãt.

B

Matt. 10.e

Quid in tantis malis faciẽdũ, quò se uertere debeat pius.

Apostropha ad Assyrios.

Iterũ loquitur propheta in persona populi adflicti.

Docet forma precarum

tionis q̄d fa rum cōculcabitur. Dies est ut reficiandū ijs q̄ tur sepes tuas, quo dies decretū procul adfligūtur. erit. Dies ille usq; ad te ueniet, ab Assyria & ciuitatibus munitis, à munitione ad flumen usq;, à mari ad mare, & à monte ad montem. Vastabitur quoq; terra cum his qui in ea habitant, propter fructū studiorum suorū. Pasce populum tuum uirga tua, gregem hæreditatis tuæ qui solus manet in sylua, pascantur in loco culto in Basanitide & Gilead iuxta pristinos dies. Iuxta dies quo egressus es ex terra Aegyptiaca, ostendā ei stupenda quædam. Videbunt gentes, & pudefiēt ab omni fortitudine sua, manū super os ponēt, & aures eorū obsurdescent. Puluerem in morem serpentis lingent, ut quæ repūt in terra, & ex habitaculis suis contremiscent, ante DOMINVM deū nostrum pauebunt, & te timebunt. Quis similis tibi, ô deus? qui tollis iniquitatem, & scelus transis, reliquijs hæreditatis suæ, non retinet iram suam perpetuò, quoniā delectatur bonitate. Reuertetur, & nostri miserebitur: subiget iniquitates nostras, & deijcies in abyssum maris omnia peccata eorum. Præstabis fidē [quā pollicitus es] ipsi Iacob, & bonitatem Abrahamo quæ patribus nostris à diebus priscis iurasti.

Subīde mutantur personę. Iam alloquitur populū, mox facit deū loquentem.

Digito labellū compescēt. D Act.10.g

Iam iterū alloquitur deum, et mox persona mutata, laudat deum, ut spem populi erigat.

Nahum propheta.

CAPVT I.

A *Titulus. Quis sit author belli.*

ONVS [aduersus] Niniueh, libellus propheticus Nahum Elkesæi. Deus inique ferens iniurias, & ultor DOMINVS, ultor inquā DOMINVS, & uehemens, ultor DOMINVS in hostes suos, & iniuriarum memor aduersum hostes suos. DOMINVS longanimis, & pollens uiribus, at neutiquam impunita [scelera] dimittens. DOMINI uia per turbinem & procellam [est,] nebulę aūt puluis pedum eius. [Qui] statim ut increpitat mare, arefacit ipsum, omnesq; fluuios exiccat. Deformatur Basan & Carmelus, floridusq; Libanus deformatur. Montes ab ipso contremiscūt, & colles sese resoluunt. Terra se proripit ex illius conspectu, & totus orbis unà cū degentibus in eo. Sub eius excandescentia quis persistet? in æstu nasi eius quis durabit? Calor ipsius cōflat in morē ignis, ut silices ab ipso dissoluantur. Benignus est DOMINVS, præsidiū temporibus difficillimis, atq; cognitos habens præstolantes se. Diluuio superante prorsus delebit locum ipsius [Assyrij,] & efficiet ut tenebræ hostes suos insequantur. Quid machinamini aduersus DOMINVM? semel perdet, non iteranda calamitas oborietur. Nam planissime ritu ueprium implicitarū quum fuerint comessando referti, absumentur, ceu culmus ad plenū torridus. Ex te profectus est praua machinans in DOMINVM, consultor deo & hominibus infestus. Ad hūc modū loquitur DOMINVS, si omnes integri [sint] quotquot fuerint, attondentur, & transibit. Etenim si adflixi te, posthac non adfligā. Et nunc quidē uirgam istius à te confringam, uinculaq; tua disrumpam. Porrò de te DOMINVS mandata iniunxit, Non seretur ex nomine tuo in posterum, ex deorum tuorum æde tollam statuas & signum fusile, uertamq; in tuum sepulchrum, nam ignominiosus eris. En per montes †læti nuncij pedes, pacem prædicantis. Feriare ô Iuda ferias tuas, persolue uota tua, nō enim te superabit posthac deo & hominibus infestus, totus confectus est.

Potētia domini ostenditur. B

C *Apostropha ad Assyrios hostes.*

Causę ostēduntur.

D *Apostropha ad populū dei.*

Iterū redit ad Assyriū minitans.

Epinicium. Esa.52.b Rom.10.c

CAP. II.

AScēdit dissipator ob oculos tuos, obsessum urbem uallatam. Lustra uias, obfirma lumbos, omnibus modis instrue copias. Etenim DOMINVS abstulit arrogantiam Iacobi, quemadmodum ut Israelis arrogantiam, siquidem direptores diripuerunt eos, & propagines eorum corruperunt. Parma heroum illius rubet, uiri militares purpurati sunt, currus expeditionis eius tempore uelut ignis facium, ut abietes concutiantur. In uicis tumultuabuntur currus, in plateis inter se collidentur, ut aspectum [præbeant] lampadarū, & ritu fulgurum

A *Niniue obsidenda.*

Prosopographia exercitus oppugnantiū.

B

discurrant. Memores erunt [imperij] fortes eius, prosternentur in agmine suo, festinabunt ad murũ istius [Niniues,] & iam paratæ sunt machinæ. Portæ fluminum apertæ sunt, ipsumq; palatium dissolutum est. Munitio firmissima denudata est, atq; sublata, ancillæ autem istius imitatur uocem turturum, & suis pectoribus pertundun-

C tur. Cæterum Niniue ab antiquo fuerat uelut aquatica piscina, nunc ipsi diffugiunt. State, state, sed nemo respicit. Diripite [igitur uos] argentum, diripite aurum, repositis enim opibus nullus est modus, onusta est rebus quibusq; charissimis. Vacua est, euacuata est, lacerata est. Cor liquescit, tremor in genubus, ægritudo in omnium lumbis, faciesq; uniuersorum ollæ [speciem] contraxerunt. Vbi nã lustrum leonum, & pascua iuuenum leunculorum, ad quæ conferebat se leo [maritus] leænæ, ubi degebat catulus leoninus, nec quisquam turbabat? Leo [inquam] rapiens quantum satis esset catulis suis, strangulans quoq; leænis suis, qui & rapina compleuit latibula sua, lustraq; sua laceris animantibus.

Ad deferentes Niniuen. Ad uictores sermo.

Sarcasmos in tyrãnos. Esa.13.b

D

En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exercituum, comburam currum istius per fumum, tuosq; leunculos deuorabit gladius, & tuam uero lacerationem auertam à terra, nec audietur ultra uox nunciorũ tuorũ.

Alloquitur dñs Niniuen. Subito mutatur persona.

CA. III.

A HEi urbem sanguinariã in uniuersum plenam mendacio & laceratione, [quæ tamen] prædam haudquaquam reportabit. Crepitus flagelli, sonus stridentis rotæ, equus salax, & exultans currus. Statim ut eques sustulit [brachium] coruscat gladius, fulguratq; cuspis. Multum sauciorũ, & ingens uis cadauerum, nec modus est cadaueribus, adeò ut ruat per sua corpora. Propter multa probra meretricis uenustæ & gratæ, pollentisq; ueneficio, quæ gentes uẽdit artibus suis meretricijs, & natiões suis ueneficijs.

Ezec. 24.b Scelera Niniue. Hypotyposis captæ urbis. Causa excidij.

B En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exercituum, qui subducam fimbrias tibi supra faciem tuam, & ostendam gentibus pudenda tua, regnisq; fœditatem tuam. Injiciam in te sordes, ac uilem reddam facturus te spectaculum. Itaq; fiet, ut quisquis te aspiciat, refugiat abs te, atq; dicat, Exoleuit Niniue, qs eius gratia licet suscipiet? unde quæremus tibi cõsolatores? An tu melior forte esses q̃ No Amon, quæ sita est in fluminibus aquis circundata, cuius propugnaculum mare, à mari etiam murus ipsius? Cujus robur Aethiopia et Aegyptus supra modum ualidũ, Africaq; & Libes, [qui] sunt inter tua auxilia. Illa tamẽ in exilium ac captiuitatem abijt, illius infantes in omnium uicorum initijs allisi sunt. De grauissimis in ea uiris dedere sortes, omnes magnates eius uincti fuerunt compedibus. Tu quoq; inebriaberis, & eris obscurata, tu quoq; præsidium ob hostem quæres. Omnes munitiones tuæ similes erunt ficũ arboribus habentibus iam ficus maturos: quæ si concutiantur, decidunt in os deuorantis. Eccum populum tuum intra te effœminatum, profectò portæ regionis tuis pandẽtur hostibus, ignisq; deuorabit tuos obices. Haurito tibi aquas obsidionis, firma tuas munitiones, ingredere lutum, & subige argillam, instrue officinam lateritiam. Ibi quoq; ignis deuorabit, cõficiet te gladius, deuorabit [autem] te more bruchi, onera te [hominibus] tanquam bruchũ, onera te tanquã locustis. Auxisti mercatores tuos supra stellas cœli, bruchum [uidelicet] auolantem statim ut impetum cepit. Comatuli tui locustam referunt, ingenui tui attelaborum examen imitantur tempore frigido in sepibus considentium, sed orto sole diffugientium, ut nesciatur locus eorum, ad quem peruenerint. Pastores tui dormituriunt, ô rex Assyriorum, iacent heroes tui, dispersus est populus tuus per montes, & nemo recolligit. Neq; leue est uulnus tuum, sed acerba plaga tua, quotquot casus tuos fama perceperint, plaudẽt super te manibus. Ad quem enim non semper iniuriæ tuæ peruenerunt?

Allegoria insignis. Esa.47.c

Exemplum Ninũ posse capi.

C

D Appositio.

Habacuc

Habacuc propheta.

CAPVT I.

A Titulus. Propheta sumit sibi personam piorum.

GRAVIS prophetia, quam prophetauit Habakuk propheta. Quousq; DOMINE clamo, & nō exaudis? uociferor ad te uiolentiā, & non seruas? Cur ostendis mihi molestiam, & facis ut aspiciam laborem, ut sint coram me uastatio & uiolētia? Est lis, & iudicium sublatum est. Idcirco lex non uiget, nec efficacem executionem habet iudiciū, quandoquidem iustū impius circumuenit, hinc est q̄d

B Responsio domini. Act.13.f

iudicium peruersum exit. Videte in gentibus, & aspicite: admiramini & obstupescite, quoniam opus operabor in diebus uestris: quod si narretur, nō credetis. Etenim en ego excito Chaldæos, gentem amaram & precipitem, quæ longe lateq; in terra uagatur, ut occupet sedes non suas. Horrēda est & formidabilis suo iure uiuens, quodq; tulit religens. Equi eius uelociores sunt pardis, & audaciores lupis uespertinis: equites eius diffusi sternunt, equites eius è longinquo uenient, aduolant

C ut aquila festina ad uorādum. Quisq; eorū ad hoc uenit ut uim inferat, quidquid eorum faciebus obiicitur, flaccidum fit, ut si uredo exufflisset. Ad hæc captiuos ut arenā maris colliget. Regibus quoq; illudit, & tyrannos pro ridiculo habet, ridet omnem munitionem, cōgerit puluerem, & capit eam. Tunc mutato spiritu, [modū] excedet & delinquet, robur hoc suum deo suo [adscribens.] An non tu es ab initio

Apostropha ad deum, loquitur aūt propheta.

DOMINE deus meus, sanctus meus? nō moriemur, DOMINE ad iudiciū posuisti eum, & ad petram, ad protrahendū fundasti eum. Mundus es ocu-

D Redit ad querimoniā in persona infirmorū.

lis, quo minus malum cernere possis, nec laborem potes aspicere; cur ergo aspicis præuaricatores, & dissimulas quū impius iustiorem se deuorat? Facis homines ut pisces maris, & sicut reptile quod ducem non habet. Cuncta hamo trahuntur, colligitq; in sagenam suam, & in rete suum conuerrit; & ob id gaudet & exultat. Idcirco sacra facit sagenæ suæ, & suffitum reti suo, quoniā in his pars eius pinguior redditur, & cibus eius magis saginatus. An non ob id euacuat sagenam suam, & perpetuò gentes occidit, non miniens parcet?

CAP. II.

A SVper custodiam meam stabo, & statuam me super munitionem, & speculabor ut uideam quid in me loquatur, & quid respondeam de disceptatione meā. Respondit ergo mihi DOMINVS, & ait, Scribe uisionem, & clare explica [eam] in tabulis, ut festinato & expedite pergat qui eam legerit. Visio enim adhuc ad præfinitum tempus [erit,] & tum tandem efflabit, neque fallet. Si distulerit, expecta eam, certissime enim ueniet, neq; moram nectet. Ecce arrogantis & fastuosi animus non est in sese rectus, iustus autem in fide sua uiuet. Porro uino æstuans præuaricator est, uir arrogans: nihil honesti faciet. Qui dilatauit uelut inferi animā suam, & ut mors non satiatur, congregabit ad se omnes gentes, & congregabit ad se omnes populos. An non isti omnes celebri & insigni sermone, de illo sumpto, utentur: quin & lepidis dicteriis & ænigmatis [insultabunt] ei, dicentes, Væ ei qui adauget nō sua. Quousq; tandem? & qui adgrauat super se densum lutum. An non subito insurgent qui te mordebunt, & euigilabunt qui te diuexabunt, erisq; eis in conculcationem? Quoniam tu spoliasti gentes multas, spoliabunt ergo te quoq; reliquiæ populorum, ob sanguinem humanum, & uiolentiam terræ & urbis, & omnium habitantium in ea. Væ inhianti lucro, idq; malo domui suæ, qui collocat nidum suum in sublimi, ut à manu mali eripiatur. Consilium cepisti ad ignominiam domus tuæ, quum trucidando populos multos, in animā tuam peccasti. Siquidē lapis de pariete cla-

C mabit, & subscus ex tabulato contra te testabitur. Væ ei qui ædificat urbem in sanguine, & instaurat ciuitatem per iniquitatem. An non ista sunt à DOMINO exercituum: laborabunt populi in igne, & nationes in nihilo fatigantur. Quoniam replebitur terra

Taxat corruptos mores regū Babyloniorū, & ingentia eorum scelera.

Esa.22.a

B Ioan.3.d Rom.1.b Heb.10.g Gal.3.b

Auaritia et iniustitia.

Libido propagandi imperij. Ezec. 24.b Nahum 3.a

Ebrietas taxatur.

Pœnam Babylonijs minatur.

ad cognoſcendum gloriam DOMINI, quaſi aquæ quæ operiũt mare. Væ ei qui potum præbet proximo ſuo, qui adhibes furorẽ tuũ, ut inebries [eum,] ut eorũ turpitudinem aſpicias. Satiatus beris et tu ignominia magis q̃ gloria, bibe & tu, ut conſopiaris. Verſabitur ſuper te calix dexteræ DOMINI, & [fiat] ignominioſus uomitus ſup gloriam tuam. Quoniam uiolentia in Libanū operiet te, & calamitas iumentorum quæ terruit ea, propter ſanguinẽ hominum, & uiolentiam terræ, urbis & omnium habitantium in ea. Quid prodeſt ſculptile? quoniam ſculpſit illud fictor eius, fuſile, & doctor mendax? quod fidit eo fictor ſcilicet figmẽto ſuo, ut faceret idola muta. Væ qui ligno dicit, Euigila: & lapidi effigiato, Excitare, ipſe et docebit. En obductus eſt auro & argento, nec eſt flatus in eo. At DOMINVS in templo ſanctitatis ſuæ, taceat à conſpectu eius uniuerſa terra.

Libanus p regno Iudaico.

D

Taxatur idololatria, & ſculptilium uanitas oſtenditur.

CAP. III.

A Titulus.

Colloquium ſeu diſputatio Habakuk prophetæ de rebus perplexis. Audiui DOMINE auditionem tuam, [ac] timui, DOMINE opus tuum, in medio annorum inſtaura illud, in medio annorum oſtende, memorq; ſis in ira miſericordiæ. Deus de Theman ueniebat, & ſanctus de monte Paran. Sæla. Magnificẽtia eius cœlos operuit, & laude eius impleta eſt terra. Splendor ut lux fuit, cornua è manu eius erant ei, illic latibulum fortitudinis eius. Faciem eius antecedit lues, & deflagratio ad pedes eius. Stetit & menſus eſt terram, uidit & deſtituit gentes, diſperſi ſunt montes

B æterni, inclinati ſunt colles ſæculi, [quin &] itinera mundi eius ſunt. Propter iniquitatem uidi tentoria Chuſan, tumultuatæ ſunt cortinæ terræ Madian. Num contra fluuios ira, DOMINE, nũ contra flumina furor tuus, aut contra mare excandeſcentia tua? ueheba ris enim ſuper equis tuis, & quadrigę tuæ ſalus. Nudatione nudabatur arcus tuus, iuramentis quæ firmamenta ſunt uerbi. Sæla. Fluminibus terram ſcindis. Viderunt te montes, atq; dolore correpti ſunt: nymbus aquarũ tranſijt, abyſſus uocem ſuam edidit, quum in excelſum manum ſuam ſuſtuliſſet.

C Sol lunaq; ſteterunt in ſtatione ſua, ad lumen ſagittarum tuarum incedebant, ad ſplendorem haſtæ tuæ fulgurantis. In indignatione inceſſiſti in terram, in furore conterebas gentes. Egreſſus es ad ſalutem populi tui, ad ſalutem cum uncto tuo, contuſi debas caput de domo impij, nudando fundamentum ad collum uſq;. Sæla. Perforaſti cum baculis ſuis caput paganorũ eius, in modum procellæ irruerunt ut me diſſiparent, exultatio eorum ut eorũ qui pauperem in abſcondito deuorant. Effeciſti ut incederent in mari equis tuis, ſuper luto immanium aquarum. Audiui &

D contremuit uenter meus, ad hanc uocem compreſſa ſunt labia mea, putredo oborietur in oſſibus meis, & in me contremiſcam, quandoquidem quieſcã in die adflictionis, ut aſcendat contra populum ut bello eum adoriatur. Etenim ficus non florebit, nec erit fructus in uineis, opus oleæ fallet, agri non edent cibum, grex deeſt in ſeptis, nec eſt armentum in ſtabulis. Ego uero in DOMINO exultabo, & geſtiã in deo ſalutis meæ. DOMINVS deus eſt robur meum, reddetq; pedes meos ut ceruarum, in excelſis incedere me faciet profecto cantorum in inſtrumentis meis muſicis.

Zephonias propheta.

CAPVT I.

A Titulus.

SERMO DOMINI factus eſt ad Zephoniam filium Chuſi, filij Gedaliæ, filij Amariæ, filij Hiskiæ, temporibus Ioſiæ filij Amon regis Iuda. Conficiendo conficiã omnia è terra, dicit DOMINVS. Conficiam homines & iumenta, conficiam aues cœli, & piſces maris, offendiculaq; ſimul cũ impijs. Excindã quoq; à ſuperficie terræ homines, dicit DOMINVS. Extẽdam manũ meam ſuper Iudã, & ſuper omnes

omnes habitatores Ierusalem, & reliquias Baal ex isto loco excindam, deinde & nomen Kemarim cum sacerdotibus. Eos quoq; qui in tectis militiā cœli adorant, & qui adorant ac iurant per DOMINVM, iurantq; per regem

B suum. Eos quoq; qui à DOMINO sunt abstracti, quiq; DOMINVM neque quærunt nec sollicitantur. Sile à conspectu DOMINI dei, quia prope est dies DOMINI: apparauit siquidē DOMINVS uictimam, & inuitatos suos destinauit. Atq; in hoc die uictimæ DOMINI, inuisam principes & filios regis, & omnes eos qui uestiti sunt ueste peregrina. Inuisam quoq; eodem die omnem qui salit super limē, quiq; ædes dominorum suorum rapina

C & dolo implent. Hoc quoq; die dicit DOMINVS, clamoris uox orietur à porta piscium, ululatus ab altera parte urbis, & contritio magna à collibus. Vlulate habitatores mortarij, sopitus enim est uniuersus populus mercatorum, excisi sunt quicunq; pecuniā onusti sunt. Eodem tempore lucernis scrutabor Ierusalem, & uisitabo uiros qui fecibus suis hærent & defixi sunt, dicuntq; in cordibus suis, DOMINVS neq; bene facit, neq; male. Diripientur ergo opes illorū, domusq; eorum uastabuntur: ædificabunt domos, & non inhabitabunt: plantabunt uineas, nec uinum earum bibent. Prope est dies DOMINI magnus, prope inquam est, & admodum festinat, uox diei DOMINI amara, ibi fortis turpiter

D eiulabit. ✝ Dies excandescentiæ dies illa, dies angoris & coangustationis, dies desolationis et deuastationis, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ. Dies buccinæ et classici super ciuitates mūitas, & super turres excelsas. Et coangustabo homines, ambulabuntq; ut cæci, quia peccauerunt DOMINO, & effundetur sanguis eorum ut puluis, & quod bene habitum est in eis, ut stercora. Nec ✝ argentum eorum, nec aurum eorum liberare eos poterit in die excandescentiæ DOMINI, quin in ✝ igne zeli eius deuorabitur uniuersa terra, quoniam in uniuersum consiciet, idq; illico, omnes habitatores terræ.

Iere.30.a
Ioel 2.c
Amos 5.e
Eze.7.e
Infra 3.b

CAP. II.

Colligite uosipsos, & estis collecti, A ô gens, quæ nullo desiderio teneris, antequam decretū pariat, quo die ut quisquiliæ transeunt, priusquam in uos ueniat æstus furoris dominici, priusquam ueniat super uos dies furoris DOMINI. Quærite DOMINVM omnes mansueti terræ, qui iudiciū eius executi estis, quærite iustitiam, quærite mansuetudinem, si fortè abscondamini in die furoris DOMINI. Quoniā Gasa deserta erit, Ascalon deuastabitur, Asotios quoq; in meridie expellēt, & Accaron eradicabitur. Væ uobis qui habitatis ad tractum maris gens uastatrix, sermo DOMINI est ad uos Chananæi in terra Palestinorum, ego te perdam, ne ultra sit habitator. Vertetur q; tractus maritimus in pastorum habitacula & fossas & in septa ouiū. Eritq; tractus iste reliquijs domus Iuda, ut in his pascātur, in domibus Ascalonis ad uesperam accubabunt, quoniam DOMINVS deus eorum eos inuiset, & captiuitatem eorum auertet. Audiui probrum Moab, & blasphemias filiorum Ammon quæ fecerunt in populum meum, grandiaq; quæ locuti sunt super terminos eorum. Propterea uiuo ego, dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, quod Moab C futurus erit ut Sodoma, & filij Ammō ut Gomorrha, reliquiæ urticarum, & fossa salis, uastitasq; perpetua. Reliquiæ populi mei diripient eos, & qui reliqui facti sunt in gente mea, hæreditate eos possidebunt. Repēdetur Hoc eis pro superbia et insolentia eorum, quod probra, & grandia quædam euomuerunt contra populum DOMINI exercituum. Terribilis DOMINVS cōtra eos, quoniam attenuabit omnes deos orbis, ut quisq; de loco suo eum adorent, omnes insulæ gentiū. Et uos quoq; Aethiopes interfecti gladio meo illi. Extendet manum suam ad Aquilonem, Assur perdet, & Niniuen uastam reddet & torridam sicut desertum. Cu- D babunt ✝ in ea greges, omnes feræ gentium, quin & onocrotalus & castor in ornamentis liminum degent: uox canet in fenestra, solitudinis in limine: quoniam cedrum eruet. Hæc est ciuitas exultans, quæ secure habitabat, in cor

Isa.34.c

Insultatio & sarcasmos.

de suo dicens, Ego, & præter me nulla amplius. Quomodo uastata est, & eo redacta, ut bestiæ illic accubent? Quicunque eam præterierit, sibilabit, & manu motabit.

CAP. III.

A Væ ciuitati rebellanti & contaminatæ, urbi molestanti, uoci DOMINI non obtemperauit, disciplinam nõ recepit, in DOMINO non est confisa, neque ad deum suum appropinquat. † Proceres eius sunt in ea leones rugientes, iudices eius lupi uespertini, ossa nõ reliqua faciunt usque mane, prophetæ eius leues ac incõstantes, uirique mendaces, sacerdotes eius prophanarunt sanctum, & uiolenter legem tractant. DOMINUS iustus in medio eius non facit iniquitatem; sed mane mane edit iudicium suum ad lucem, nunquam deest, nec tamen uanus erubescere nouit. Excidi gentes, desolata sunt palatia eorum, uastaui plateas eorum, ne sit qui transeat: uenatione captæ sunt urbes eorum, ne sit uir qui inhabitet.

B Dixi, saltem me time, & disciplinam recipe, nõ excindatur habitatio eius iuxta omne quod constitui super eam; Attamen illi mane surrexerunt, & corruperunt omnia studia sua. Propterea me expectate, dicit DOMINUS, die quo constanter insurgam, quoniam hoc iudicium meum est, ut gentes colligam, & congregem regna, & effundam super ea indignationem meam, & cunctũ æstum furoris mei, quoniam in † igne zeli mei uniuersa terra deuorabitur. Tum enim uertam ad populos labium purum, ut uniuersi ipsi nomen DOMINI inuocent, & uno humero ei seruiant. Vltra flumina Aethiopiæ erũt supplices mei, filia dispersorum meorum munus mihi afferent. In die illa non pudefies ab omnibus studijs tuis,

C quibus perfida in me fuisti; nam tũ ex te tollam eos qui in te insolenter exultant, neque tu te ultra efferes in monte sancto meo. Et reliquum faciam in te populum modestum & tenuem, sperabũtque in nomine DOMINI. Reliquiæ Israelis nõ facient iniquitatem quid, neque loquentur mendacium, nec inuenietur in ore eorum lingua dolosa, sed ipsi pascent & accubabũt, nec erit qui exterreat. Exulta filia Zion, iubila Israel, gaude & gesti ex toto corde filia Ierusalem. Abstulit DOMINUS iudicia tua, auerrũcauit hostes tuos, rex Israelis DOMINUS in medio tui est, nec est ut ultra malum metuas. In illa die dicetur ipsi Ierusalem, Ne timeas: & ipsi Zioni, Ne remittant manus tuæ.

D DOMINUS deus tuus in medio tui fortis seruator; is super te gaudebit in lætitia, tacitusque erit in dilectione sua, & gestiet de te cum iubilo. Afflictos à loco destinato colligam, ex te fuerunt: onus probri est super te fuit, auferam. † En ego agam, cum his qui tibi infesti sũt eo tempore, & seruabo claudicantem, & eam quæ longius abstracta erat colligam, faciamque eos laudatos & celebres in omni terra in qua pudore affecti sunt. Illo tempore adducam uos, eodemque tempore congregabo uos, quia celebres & laudatos uos reddam in omnibus populis terræ, quum reduxero captiuitatem uestram in oculis uestris, dicit DOMINUS.

Qui sint in causa ut populus sit malus.
Eze.22.f
Mich.3.d
Amplificat scelera iudæorum.
Mutatio personæ.
Sequitur pœna.
Sup.1.d
Post iudicium læta quædã promittit, & pertinẽt ad uocationẽ gentium.
Propter charitatem omnia dissimulabit.

Haggæus propheta.

CAPUT I.

A ANNO secundo Dareij regis, † in mense sexto, die primo mensis, factus est sermo DOMINI per Haggæum prophetam, ad Serubabelem filium Sealtielis ducem Iuda, & ad Iehosuam filium Iehozadak sacerdotem magnum, in hanc sententiam, Sic ait DOMINUS exercituum, dicens, Populus iste dicit, Tempus nondum adest, tempus [uidelicet] ut domus DOMINI reædificetur. Factum ergo est uerbum DOMINI per Haggæum prophetam in hanc formam, An tempus est uobis, ut uos habitetis in domibus uestris laqueatis, domus autem ista deserta sit? Sic ergo dicit DOMINUS exercituum,

B Diligenter perpendite uias uestras. Seminastis † multum, & parum infertis: comeditis, sed non ad satietatem: bibitis, sed non ad inebriationem; induimini, ita tamen ut nemo

2.Esd.6.a
Deu.28.d
Mich.6.d

nemo calefiat: & qui seipsum pro pretio elocat, recipit mercedem in sacculum pertusum. Sic dicit DOMINVS exercituum, Ponite cor uestrum super uias uestras. Ascendite in montem ut afferatis ligna, & ædificetis templum, & gratum erit mihi, & gloriosus ero,

C dicit DOMINVS. Respexistis ad multum, & ecce parum, quodque in domum intulistis, in illud ego sufflaui: ob id scilicet, dicit DOMINVS exercituum, quod domus mea adhuc deserta est, uos autē curritis, ut quisque domū suam habeat. Idcirco cœli super uos rorem nō dant, nec terra prouentum suum. Ego quoque uocaui siccitatem super terram, & super montes, super frumentum & uinum, super oleum, & super uniuersum quod terra profert, super hominem & super iumentum, & super uniuersum laborem manuum. Audiuit autem Serubabel filius Sealtielis, & Iehosua filius Iehozadak sacerdos magnus, atque cunctæ reliquiæ populi, uocem

D DOMINI dei sui, & uerba Haggæi prophetæ, quemadmodum illum miserat DOMINVS deus eorum, timuitque populus à facie DOMINI. Et ait Haggæus legatus DOMINI legatione DOMINI ad populum, dicens, Ego uobiscum sum, dicit DOMINVS. Et excitauit DOMINVS spiritum Serubabelis filij Sealtielis, principis Iuda, & spiritum Iehosua filij Iehozadak sacerdotis magni, atque spiritum totius reliqui populi, ut uenerint & facerent opus in æde DOMINI exercituum dei sui, in uicesimoquarto die mensis, in sexto [scilicet mense,] anno secundo Darij regis.

CAP. II.

A Septimo [mense] uicesimaprima mensis factum est uerbū DOMINI per Haggæum prophetam hoc modo, Dic ad Serubabelem filium Sealtielis ducem Iuda, & ad Iehosuam filium Iehozadak sacerdotem magnum, & ad reliquum populum in hanc formam. Quis ex uobis reliquus est, qui uiderit domum illam in magnificētia sua priore? Et quid? Vos, qui uidetis eam nunc, an non, si ad illam compararetur, tanquam nihil in oculis uestris? Attamen fortis sis Serubabel, dicit DOMINVS: sis & tu fortis Iehosua fili Iehozadak sacerdos magne, fortisque sis ô uniuerse popule terræ, ait DOMINVS, & ædificate, quoniam ego uobiscum sum, dicit DOMINVS exercituum. Verbum quod excidi uobiscum quum de Aegypto exiretis, & spiritus meus perseuerabit in medio uestri: nolite timere. Quia sic

B dicit DOMINVS exercituū, Adhuc semel, idque breui, ego commouebo cœlos & terram, mare & continentem. Hæb.12.g

Et commouebo omnes gentes, & ueniet, qui desideratur ab omnibus gentibus, implebo que domum istam gloria, dicit DOMINVS exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit DOMINVS exercituum. Maior erit gloria domus istius posterioris quam prioris, dicit DOMINVS exercituum, & dabo pacem in loco isto, dicit DOMINVS exercituum. In uicesimaquarta noni, anno secundo Darij factus est sermo DOMINI ad Haggæum prophetam in hunc modum, Sic dicit DOMINVS exercituum, Interroga quæso sacerdotes legem, dicens, Si portauerit quispiam carnem sanctā in ala uestimēti sui, & tetigerit ala sua panem aut coctum quid, aut uinū, aut oleū, aut quencunque cibum, num sanctificabitur? Et

C respōderunt sacerdotes, atque dixerunt, Non. Et ait Haggæus, Si mortuo pollutus ista omnia tetigerit, nū polluetur? Respondētes sacerdotes, dixerunt, Polluetur. Et respondit Haggæus, & ait, Sic est populus iste, & sic gens ista coram me, dicit DOMINVS, & sic est omne opus manuū eorum, et quidquid obtulerint hic, immundum est. Nunc igitur apponite cor uestrum ab hoc die in superiora tempora, quū opus ædis dominici adhuc nondum cōtinuari cœptum esset, quū ipsi uenirent ad aceruū uiginti [satorum,] decem erant: et quū ueniret [quispiā] in torcular, quinquaginta urnas, erāt uiginti. Percussi uos carbunculo, & robigine & grandine omne opus manuū uestrarū, nec tamen uobiscum, quod me [attinet,] dicit DOMINVS. Exo.10.c 9.c

D Applicate quæso cor uestrum à die hoc in posterum, à die nempe uigesimaquarta noni, ab ea die qua fundatum est templum DOMINI applicate cor uestrū. Num adhuc est semē in folliculo? num adhuc uitis & ficul-

nea, malum punicum, & arbor oleæ ni
hil tulit? ab hoc die fœcunda reddam.
Factumq́; est uerbũ DOMINI secun-
dò ad Haggæum uigesimaquarta men
sis, dicens, Loquere ad Serubabelem
principem Iuda in hanc sententiã, Ego
commoueo cœlos & terram. Et sub-
uertam solium regnorum, & eneruabo
robur regnorum gentiũ, subuertamq́;
currum & uectores eius, & descendẽt
equi & equites eorum, quisq; gladio
Eccli.49.c fratris sui. In die illa dicit DOMI-
NVS exercituum, Assumam te ô Seru
babel fili Sealtielis serue mi, dicit
DOMINVS, & ponam te ut annulũ
signatorium, quia te elegi, dicit DO-
MINVS exercituum.

Zacharias propheta.

CAPVT I.

A IN mense octauo anno
secũdo Darij factus est
sermo DOMINI ad
Zachariam filium Be-
rechiæ filij Iddo, ꝓphe
tam in hanc formã, Ira-
cundia iratus est DOMINVS patri-
bus uestris, dicesq; ad eos, Sic dicit
DOMINVS exercituũ, Reuertimini
Mal.3.a †ad me, dicit DOMINVS exercituũ,
reuertarq́; ad uos, dixit DOMINVS
exercituum. Ne sitis sicut patres ue-
Esa.21.c stri, ad quos †prophetæ priores clama
31.c.45.d uerunt, dicentes, Sic ait DOMINVS
Iere.3.c exercituũ, Conuertimini nunc de uijs
Eze.18.g uestris malis, & de studijs uestris pra-
20 a.33.c uis, at non audierunt, neq; me attende-
Osee 14.a runt, dicit DOMINVS. Patres uestri
Ioel 2.c ubi nam sunt? Et prophetæ num per-
B petuò uiuent? Attamen uerba mea &
statuta mea, quæ præcepi seruis meis
prophetis, an nõ patres uestros appre-
henderunt? Ipsiq; conuersi dixerũt, Quẽ
admodum DOMINVS exercituum
statuit nobis facere secundum uias no
stras, & secundum studia nostra, sic fe-
cit nobis. Vicesimaquarta die undeci
mi mensis, is est mensis Sebat, anno se-
cundo Darij, factus est sermo DOMI-
NI ad Zachariam filium Berechiæ fi-
lij Iddo prophetam in hunc modũ, Vi-
di nocte, & en uir insidebat equo rufo,
stabatq́; inter myrteta quæ in profun-
do erant: post illũ uero equi [stabant]
rufi, uarij coloris & albi. Dixi autẽ,
Qui sunt illi domine mi? Dixitq́; ad
me angelus qui mecum loquebatur,
Ego ostendam tibi qui sint illi. Re-
spondit ergo uir ille qui inter myrteta
stabat, dixitq́;, Hi sunt quos DOMI-
NVS misit, ut perambulent terram.
Responderunt autem angelo DOMI- C
NI stanti inter myrteta, & dixerunt,
Perambulauimus terram, & en uniuer
sa terra sedet & tranquilla est. Ange
lus aũt DOMINI respondit, dicens,
DOMINE exercituum, Quousq; tu
non misereberis Ierusalem & urbium
Iuda quibus tu irascens es, is iam LXX an-
nis septuagesimus? Et respondit DO
MINVS angelo qui mecum loqueba
tur bona uerba, & sermones consola-
torios. Dixitq́; ad me angelus mecum
loquens, †Clama, & dic, Sic ait DO- Infra 8.a
MINVS exercituum, Ingens est amor
meus erga Ierusalem, & Zionem, rur-
sus uehementer iratus sum gentibus
opulentis & securis, quòd ego parum
indignatus fui, illi aũt ad malum au-
xiliati sunt. Idcirco sic dicit DOMI-
NVS, Conuersus ad Ierusalem in inti- D
mis uisceribus, ædes mea ædificabi-
tur in ea, dicit DOMINVS exerci-
tuum, & regula extendetur ad Ierusa-
lem. Adhuc ultra clama, dicens, Sic
dicit DOMINVS exercituũ, Adhuc
redundabunt ciuitates meæ præ felici
tate, & consolabitur adhuc DOMI-
NVS Zionem, & adhuc eliget Ierusa
lem. Sustuli aũt oculos meos & uidi,
et ecce quatuor cornua. Dixiq́; ad an
gelum qui mecum loquebatur, Quid
sunt hæc? Et dixit ad me, Cornua sunt
quæ disperserunt Iuda, Israelem & Ie-
rusalem. Ostendit aũt mihi DOMI-
NVS quatuor fabros [lignarios] Di-
xiq́;, Quid illi facturi ueniũt? Respon-
dit, dicẽs, Ista sunt cornua quæ disper-
serunt Iudam, ut nullus attollere caput
suum [ausus] sit, ueneruntq́; isti ad ter-
rendum eos, ad deijciendum cornua
gentium, quæ sustulerunt cornu super
terram Iuda, disperdendo eam.

CAP. II.

Sustuli

A SVstuli aūt oculos meos, uidiq;, & ecce uir quidam in cuius manu funiculus mēsorius, dixiq;, Quo tu uadis? Qui respondit mihi, Vt dimetiar Ierusalem, & uideam quanta sit latitudo eius, & quanta eius longitudo. Ecce aūt angelus qui mecum loquebatur egressus est, & alius angelus ei obuiam egrediebatur. Dixitq; ad eum, Curre & loquere ad iuuenem istum, dicens,
B Vicatim habitabitur Hierosolyma prę hominum & iumentorum, qui in ea erunt, multitudine. Ego quoq; ero ei, dicit DOMINVS, murus igneus circunquaq;, eroq; gloria in medio eius. Heus heus, fugite de terra Aquilonis, dicit DOMINVS, quia ad quatuor uentos cœli disieci uos, dicit DOMINVS. Seruare ô Zion, quæ habitas
C apud filiam Babylonis. Quoniā sic dixit DOMINVS exercituum, Propter gloriam misit me ad gentes, quæ uos spoliant: qui enim uos tangit, pupillam oculi eius tangit. Ecce enim ego agito manum meam super eos, patebuntq; prædæ his q̄s seruitute presserunt, scietisq; quod DOMINVS exercituum me miserit. Iubila & gaude filia Zion, en enim ipse uenio, & in te
D habitabo, dicit DOMINVS. Adiungentur denique gentes multæ ad DOMINVM in illa die, eruntq; mihi populus, in medio tui habitabo, sciesq; DOMINVM exercituum me ad te misisse. Et hæreditate possidebit DOMINVS Iudam, nempe partem suam, in terra sancta, & rursum eliget Ierusalem. Conticescat omnis caro à conspectu DOMINI, quoniam de domicilio sanctitatis suæ excitatus est.

CAP. III.

A OStendit aūt mihi Iehosuam sacerdotem magnum, stantem coram angelo DOMINI, stabatq; aduersarius ad dexteram eius, ut ei aduersaretur. Dixit ergo DOMINVS ad aduersarium, Increpet te DOMINVS, ô satan, increpet inquam te DOMINVS, qui elegit Ierusalem. An non iste torris est ex igne erutus? Iehosua aūt indutus erat uestimentis sordidis, stabatq;
B coram angelo. Et respondens, dixit ad eos qui stabant coram se, dicens, Auferte ab eo uestes sordidas. Ad eum uero dixit, En transtuli à te iniquitatem tuam, & induo te uestibus immutatis. Tum dixi, Ponant tiaram mundam super caput eius. Et imposuerunt tiaram mundam capiti eius, uestibusq; eum induerunt, stabatq; angelus DOMINI.
Et contestatus est angelus DOMINI C
Iehosuam, dicens, Sic dixit DOMINVS exercituum, Si in uijs meis ambulaueris, & si obseruationem meam obseruaueris, tu quoq; domum meam iudicabis, & præterea custodies atria mea, tibiq; inter istos stantes transitus dabo. Audi quæso Iehosua sacerdos magne, tu & proximi tui qui ante te sedent, quoniā uiri sunt qui aliquid portendunt. En enim ego adduco seruū D
meum germen. En enim lapis quem Luc.1.g
posui ante Iehosuam, super lapidē unū septem sunt oculi, en ego cælo quod in eo cælatum est, ait DOMINVS exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius uno die. In die illa, dicit DOMINVS exercituum, quisq; proximum suum subter uitem & subter ficum uocabit.

CAP. IIII.

REuersus est aūt angelus qui mecum A
loquebatur, & excitauit me, ut solet quis de somno suo excitari, dixitq; ad me, Quid tu uides? Ego autem dixi, Vidi, & en candelabrum totum aureum, in summitate sua habens discum rotundum, septemq; lucernæ eius erāt ad illud, septena transfusoria lucernis quæ erant in summitate ipsius. Duæ quoq; oleæ fulcta ipsum, altera à dextra disci, altera à læua eius. Tum B
respondi & dixi ad angelum loquentem mecum, in hanc sententiam, Mi domine, quid isti? Respondit angelus loquens mecum & dixit ad me, Num nosti qui sint isti? Et dixi, Non domine mi. Respondítq; & dixit ad me, dicens, Hoc negotium DOMINI est ad Zerubabelem, nempe hoc, Non per exercitum, neq; per uim, sed per spiritū meum, dicit DOMINVS exercituū.
Quis tu mons magne coram Zerubabele? ad campum planum redigeris. C
Proferet autem lapidem capitis eius, eruntq; plausus ac gratulationes ei. Factumq; est uerbum DOMINI ad me, dicens, Manus Zerubabelis fundarunt domū istam, manusq; eius eam

perficient, & scies quod DOMINVS exercituum misit me ad uos. Etenim quis parua initia cõtempserant, gaudebunt, uidebuntque perpendiculũ in manu Zerubabelis. Hi sunt septem oculi DOMINI qui peruagantur totam terram.

D Respondi aũt, & dixi ad eum, Quid sibi uolunt duæ oleæ istæ ad dexteram candelabri & ad læuam eius? Respondi secundo, & dixi ad eum, Quid sibi uolunt duo isti conti olearum qui sunt ad latus rostrorum aureorum exonerantium à se aurum? Et dixit ad me, An non nosti quid ista sibi uelint? Et dixi, Non domine mi. Tum dixit, Isti sunt duo filij olei, qui stant iuxta dominatorem uniuersæ terræ.

CAP. V.

A Conuersus autem sustuli oculos meos, uidique, & ecce uolumen uolans. Dixitque ad me, Quid uides tu? Respondi, Volumẽ uolans ego uideo, cuius longitudo habet cubitos uiginti, latitudo autem eius cubitos decem. Et dixit ad me, Hæc est execratio, quæ exit super faciem totius terræ, quia omnis qui furatur, ab eo quemadmodum ipsum est, absoluitur: & quisquis peierat, ab eo quemadmodum ipsum est, absoluitur.

B Eiiciam autem ipsam, dicit DOMINVS exercituum, ut ueniat ad domum furis, & ad domũ eius qui per nomen meum mendaciter iurat, commorabiturque in domo eius, & conficiet eam, cum ligna eius, tum lapides eius. Egressus est autem angelus qui loquebatur mecum, dixitque ad me, Attolle oculos tuos, & uide quid sit illud quod egredietur.

C Tum dixi, Quid est? Dixitque, Epha est quod egreditur: & addidit, Hoc oculus eorum in uniuersa terra. Et en massa plumbi ferebatur, & hæc mulier una sedens in medio ipsius Epha. Et ait, Hæc est impietas, et abiecit eã in Epha: deinde abiecit massam plumbeam super os ipsius. Quum

D que sustulissem oculos meos, uidi, & ecce duæ mulieres prodibant, uentusque erat in alis earum, erantque eis alę quemadmodum sunt alæ ciconiarum, quæ Epha in altum inter cœlum & terram sustulerunt. Dixi ergo ad angelum mecum loquentem, Quò ferunt istæ Epha? Dixitque ad me, Vt extruant ei domum in terra Sennaar, ubi præparabitur & collocabitur super basi suæ.

CAP. VI.

A Conuersus, sustuli oculos meos, & uidi, & ecce quatuor quadrigæ exibant inter duos montes, qui montes ærei erant. In quadriga prima erãt equi rufi, in secunda quadriga equi nigri, in tertia quadriga equi albi, & in quarta quadriga equi maculis uariegati fortes. Respondi aũt, & dixi ad angelum qui mecum loquebatur, Quid sunt illi mi domine? Respondens angelus, dixit ad me, Isti sunt quatuor uenti cœli, egredientes de loco ubi steterunt coram dominatore totius terræ.

B Ea in qua sunt equi nigri, egrediuntur ad terram aquilonarem, albi uero eos insequuntur, maculosi uero exeunt ad terram australem. Porrò fortes egrediuntur & contendunt perambulare terram. Dixitque, Ite & perambulate terrã. Et clamauit ad me, loquutusque ad me, dixit, En isti qui egrediuntur ad terram aquilonarẽ tranquillarunt spiritum meum in terra aquilonari. Factumque est ad me uerbum DOMINI, dicens, Accipe ex captiuis, nempe de

C Heldai, & de Tobia, atque à Iedaia, & uenies in die illa, ingredierisque domum Iosiæ filij Zephoniæ qui uenerunt è Babylone. Et capies argentum & aurum, faciesque coronas, & impones capiti Iehosuæ filij Iozedek sacerdotis magni, loquerisque ad eum in hanc formam, Sic dixit DOMINVS exercituum, dicens, Ecce uir, cuius nomen Zemah sub se germinabit, et ædificabit Luc. 1. g

D templum DOMINI. Ipse [inquam] ædificabit templum DOMINI, ipseque feret magnificentiam, sedebit & dominabitur in solio suo, eritque sacerdos in solio suo, consiliumque pacis erit inter utrosque. Coronæ autem erunt in templo DOMINI ad monimentum ipsi Helem, Tobiæ, & Iedaiæ & Hen filio Zephoniæ. Remoti quoque uenient & extruent in æde DOMINI, & cognoscetis quod DOMINVS exercituum misit me ad uos, idque erit si diligenter uocem DOMINI dei uestri audieritis.

CAP. VII.

A Factumque est quarto anno Darij regis, factum inquam est uerbum DOMINI ad Zachariã, quarto [die] mensis noni,

stis noni, is est Cisleu. Etenim [populus] miserat in domum dei Saræzer, & Regemelech, & uiros eius, ut precarentur faciem DOMINI, dicerentque sacerdotibus qui erant in æde DOMINI exercituum, atque ad prophetas huiusmodi mandatis, Num flebo in mense quinto? Num religiose abstinebo, quemadmodum iam annis aliquot feci? Factum est ergo uerbū DOMINI

B exercituum ad me, dicens, Dic ad cunctum populum terræ, & ad sacerdotes in hanc sententiam, Quando ieiunabatis & plangebatis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, num ieiunando mihi ieiunastis? Porro quum comeditis & bibitis, an non uobis comeditis, & uobis bibitis? An nō hęc uerba sunt quæ clamauit DOMINVS per prophetas priores, quum Ierusalē adhuc habitaretur, & incolumis existeret, ciuitatesque eius circū eam, quū scilicet australia & campestria loca ad

Esa.58.a

C huc inhabitarentur? Factū est ergo sermo DOMINI ad Zachariam in hanc sententiam, Sic ait DOMINVS exercituum, ut dicat, Iudicate iudiciū ueritatis, & benefici ac misericordes estote quisque erga fratrem suum, uiduā † & pupillum, peregrinū & pauperem ne per uim opprimatis, quisquam ne malum quidem quisque in cordibus uestris contra fratrem suum cogitetis. At noluerunt attendere, obuertentes humerum rebellem, auresque suas hebetarunt ne audirent, cor suum adamantinum fecerunt, ne legem audirent, & uerba quæ

Hæc est uera religio.

Exo.22.d Esa.1.f Iere.6.g

D miserat DOMINVS exercituum in spiritu suo ministerio prophetarū priorum; hinc ingens ira à DOMINO exercituū [desæuijt.] Et euenit, ut quēadmodum ipse clamauerat, illique nō audierunt, sic iam clamant, nec eos exaudiam, dicit DOMINVS exercituum. Quin eos proturbem in omnes gētes, quas non nouerunt, terraque post eos desolata sit, ut nō sit qui uel pertranseat, uel conuertatur, ipsique terram exoptatissimam, uastam ac desolatam reddiderunt.

CAP. VIII.

A Rursus factum est uerbum DOMINI exercituum in hanc sententiā, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ingens studium habeo erga Zionem, ingentique ardore erga ipsum inflammatus sum. Sic dicit DOMINVS, redij ad cum Zionem [in gratiam,] habitaboque in medio Ierusalem, et Ierusalem uocabitur ciuitas fida: & mons DOMINI exercituum, mons sanctus. Sic dixit DOMINVS exercituum, Adhuc senes & anus in plateis Ierusalem habitabunt, quin & decrepiti qui baculo præ multitudine dierum manu sua innituntur. Ad hæc plateæ urbis plenæ erunt pueris & puellis, ludentibus in plateis eius. Sic dicit DOMINVS exercituū, Etiamsi id reliquo huic populo, qui hoc tempore [uiuit] difficile uidetur, num ob id mihi quoque difficile uidebitur? dicit DOMINVS exercituum. Sic dixit DOMINVS exercituum, En ego asseram populum meum

B de terra orientali, & de terra occasus solis, & adducā eos, ut habitent in ipsa Ierusalem, ipsique erunt mihi populus, ego autem ero eis deus, in ueritate & iustitia. Sic dicit DOMINVS exercituum, Roborentur manus uestrę, qui auditis in diebus istis uerba ista ex ore prophetarū, qui fuerunt ab eo die quo iacta sunt fundamēta ædis DOMINI exercituum, & quo templum ædificari cœpit. Quoniā ante dies istos merces hominis, ac merces iumentorū nulla fuit, deinde neque pax erat ingredienti & egredienti, idque propter hostem, nam ego commisi omnes homines unū quenque cum altero. Nunc uero iuxta priora tempora cum reliquijs huius populi nō [agam,] dicit DOMINVS exercituum. Quin potius semen [plenum atque] perfectum [erit,] uitis proferet fructum suū, & terra dabit prouentum suum, sed & cœli dabunt rorem suum: efficiamque ego, ut reliquię huius populi omnia ista hæreditate possideant. Fiet quoque hoc, quemadmodum uos domus Iuda & domus Israel, execratio fuistis inter gentes, ita seruabo uos, ut sitis benedictio: ne timeatis, quin potius manus uestræ corroborentur. Quoniam sic dicit DOMINVS exercituum, Quemadmodū proposui uos adfligere, cū ad iracundiam me patres uestri prouocassent, dicit DOMINVS exercituū, neque me pœnituit, ita rursus hoc tēpore decreui benefacere

Refricat exhortationē & promissionem Haggæi.

C

Hæc sunt opera ueræ religionis. Fides colatur in dictis & factis.

Ierusalem & domui Iuda: ne timueritis. Hæc uero sunt, quæ faciatis, loquimini quisque cum proximo suo ueritatem, & iudicium pacis iudicate in portis uestris, ut ne malum uel cogitetis quisque aduersus proximum suum, & iuramentũ falsum ne diligatis, quoniam omnia ista sunt quæ odio habeo, dicit DOMINVS. Et factus est ser-
D mo DOMINI exercituum ad me in hanc sententiã, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ieiunium quarti, ieiunium quinti, ieiunium septimi, & ieiunium decimi, uertetur domui Iuda in gaudiũ & lætitiam, & in statas ferias iucundas, pacem igitur & ueritatem diligite. Sic dicit DOMINVS exercituum, Erit adhuc, ut populi & multarum ciuitatum habitatores ueniant, eatque ciuis unius ad aliam, dicens, Agite eamus, supplicatum faciem DOMINI, & inquisitum DOMINVM exercituum; uadam & ego. Ad hæc populi multi & gentes robustæ ibunt, quæsituræ DOMINVM exercituum, in Ierusalem, supplicaturæ quoque faciem DOMINI. Sic dicit DOMINVS exercituum, Fiet et hoc in diebus illis, ut apprehendant deni uiri ex omnibus linguis gentium, apprehendant in quã alam alicuius Iudæi, cum huiusmodi sermone, Ibimus uobiscum, quia audiuimus deum esse uobiscum. CA. IX.

Acta apostolica hũc locũ explanant, pauci enim fuerũt reliquiæ ex Iudæis, si ac cessionem gentiũ æstimes.

Onus uerbi DOMINI in terra Hadrach et Damasco demittetur, quoniam ad DOMINVM oculus hominis, & omnium tribuum Israelis [erigetur.] Sed & Hamath terminus eius erit, Tyrus & Sidon, quantumuis sapiens. Aedificauit munitionẽ sibi Tyrus, & congessit argentum ut puluerẽ, & [aurum] putum purũ ut lutum platearum. Ecce DOMINVS possidebit eam, et percutiet in mari exercitũ eius, ipsa uero igne absumetur. Videbit Askalon, & timebit; & Gasa uehementer dolebit; & Accaron, quoniam pudefacta est à respiciendo. Peribit quoque rex Gasa, & Askalon non inhabitabi-
B tur. Habitabit quoque nothus in Asso to, & exterminabo superbiam Palestinorum. Et Auferam deinde sanguinem eius ab ore eius, & abominationes è dentibus eius, residuum uero erit deo nostrõ, eritque ut dux in Iuda, & Akaron ut Iebusæus. Et circumdabo eam castrum domui meæ contra transeuntem & redeuntem ab exercitu, neque transibit ultra per eos exactor, quia nunc ui di oculis meis. Exulta uehementer filia Zion, iubila filia Ierusalem, en rex
† tuus ueniet tibi, iustus & seruator Esa. 62. d
ipse, mitis, uehens super asino & pul- Matt. 21. a
lo asinarum. Excindamque currus ex C
Ephraim, & equos ex Ierusalem: excindeturque arcus bellicus, loquetur pacem gentibus, & imperium eius [pertinget] à mari ad mare, & à fluuio usque ad fines terræ. Et tu, in sanguine fœderis tui, dimisi uinctos tuos de lacu in q non est aqua. Reuertimini ad munitionẽ uos uincti qui spem habuistis, quin & hodie annuncio quod duplicia sim tibi redditurus. Quoniam tetendi mihi Iudam ueluti arcum: Ephraim impleui, & excitaui filios tuos, ô Zion, contra filios tuos, ô Græcia, ponamque te ueluti gladium herois. Et DOMINVS D
super eos apparebit, egredieturque ut fulgur sagitta eius, DOMINVS deus buccina concinet, ibitque in tempestatibus Austri. DOMINVS exercituũ proteget eos, ut deuorent & subigant lapides fundæ: bibent insuper & frement, ut qui uino [exhilarãtur,] redundabuntque ut phiala sparsoria, & ut cornua aræ. Et seruabit eos DOMINVS deus illorum in die illa quasi oues populum suum, quia ut lapides consecrati in sublime ferentur super terrã eius. Quanta enim bonitas eius? & quanta pulchritudo eius? Frumentũ iuuenes, & uinum uirgines succulentas & uegetas reddet.

Exclamatio.

CAP. X.

A Postulate à DOMINO pluuiã serotino tẽpore, edetque DOMINVS coruscationes, & imbrem uberem dabit eis, cuique herbam in agro. Etenim idola uana loquuta sunt, & diuini mendacium uiderunt, somnia inania loquuti sunt, & frustra consolantur. Idcirco emigrarunt ut oues, & adflicti sunt, ut quæ pastorem non habent. Contra pastores natus meus incãduit, uisitaboque hircos, quoniam uisitauit DOMINVS exercituum gregem suum, [nempe] domum Iuda, & posuit eos ut equũ gloriæ suæ in bello. Ex ipso est angulus, B

ex ipso clauus, ex ipso arcus bellicus,
ex ipso deniq; exibit pariter omnis
exactor. Erunt ut robusti milites qui in
prælio ut lutum platearu conculcant,
& bellum gerent, quoniam DOMI-
NVS adest eis, ut pudefiant qui equos
inscendunt. Corroborabo ego domum
Iuda, & domum Ioseph seruabo, & re-
uersos collocabo, quoniam miserebor
eorum, eruntq; ac si nunquam eos repulis-
C sem, quia ego DOMINVS deus eorũ,
qui eos exaudiam. Ephraim ut heros
erit, lætabitur cor eorum ut eius qui
uino [exhilaratur,] quod uidebunt fi-
lij eorum, simulq; gaudebunt, & exul-
tabit cor eorum in DOMINO. Sibila
bo eis, & congregabo eos, quandoqui
dem redemi eos; & in immensum auge-
scent. Seminabo quoq; eos in populis,
& in longinquis mei recordabuntur,
D uiuentq; cum filijs, & reuertentur. Et
reducam eos de terra Aegypti, atq; de
Assur eos congregabo, ad terram Gi-
lead & ad Libanũ eos adducam, nec
satis [spatij] inuenietur eis. Et transi-
bit per mare angustum, in freto fluctus
percutiet, & exarescent omnes profun
ditates fluminis, deijcietur fastus Assy
rij, sceptrumq; Aegyptij recedet. In
DOMINO eos corroborabo, & in
nomine eius ambulabunt, dicit DO-
MINVS.

CAP. XI.

A Aperi Libane portas tuas, ut ignis
cedros tuas deuoret. Vlula abies,
quoniã cecidit cedrus, hoc est, magnifi
ci uastati sunt: ululate quercus in Basa
nitide, quoniam sylua excelsa prostrata
est. Vox ululatus pastorum, quoniã
deuastata magnificentia ipsorum: uox
rugitus leonum, quoniam uastatus est
fastus Iordanis. Sic dixit DOMI-
NVS deus meus, Pasce oues mactatio
ni [destinatas,] qui eas possident, occi
dunt eas, nec se culpæ obnoxios pu-
tant: & qui uendit eas, dicit, Laudan-
dus DOMINVS, ditatus sum, nec par
cunt eis qui eas pascunt. Vnde & ego
non parcam ultra habitatoribus terrę,
B dicit DOMINVS, quia en ego trado
homines, quemq; in manum proximi
sui, & in manum regis sui, terram con-
terent, nec eruam de manu eorũ. Ego
paui oues mactationi [destinatas,] a-
deoq; pauperes gregis, et adsumpsi mi
hi duas uirgas, alteram uocaui Noam,
alteram uero uocaui Hoblim, & paui
oues. Preterea uno mense tres pastores
sustuli, animusq; meus eos detestatus
est, quandoquidem eorum animus me
detestatus est. Tum dixi, Non pascã Iere.15.a
uos: quod moritur, moriatur: & quod
succiditur, succidatur: quę reliquæ ma
nent, deuorent quæq; carnem alterius.
Tuli deinde baculum meum Noam, et
confregi eum, ut irritum fieret fœdus
meum quod pepigeram cum omnibus
populis, irritumq; factũ est eodem die,
hacq; ratione humiles gregis (qui me C
obseruant) agnouerunt, quod uerbum DO
MINI fuerit hoc. Et dixi ad eos, Si bo
bis uidetur, cedite mercedem meam:
sin minus, omittite: appenderunt igitur
mercedem meam triginta, nempe argen
teos. Aitq; DOMINVS ad me, Abij-
ce hoc ad figulum, magnificum illud,
[uidelicet] pretium, quo licui ab eis.
Tuli itaq; triginta argẽteos, & abieci
†ad figulum in domo DOMINI. De Matt. 27.a
inde confregi & alterum meum bacu-
lum, nempe Hoblim, ut irrita fieret fra-
terna unitas inter Iudam & Israelem.
Et dixit DOMINVS ad me, Adhuc D
sume tibi arma stolidi pastoris, quoniã
ecce ego excito pastorem in terra, qui
[gregem] concisum non inuiset, nec sto
lidam [ouem] requiret, sauciam non sa
nabit, stantem [& firmam] non pascet
[neq; fulciet,] carnem quoq; pinguio-
ris edet, & ungulas eis diffindet. Væ
pastori idolo, qui gregem deserit, gla-
dius [imminebit] brachio eius, & ocu
lo eius dextero, brachium eius planè
exarescet, & oculus eius dexter omni
no hebescet.

CAP. XII.

A ONus uerbi DOMINI super Is-
raelem, dicit DOMINVS, qui ex
tendit cœlos, fundat terram & spiritũ
hominis in medio eius fingit. Ecce e-
go pono Ierusalem, ut sit calix commo
uens omnes populos circũquaq;, quin
& in Iuda erunt qui obsidebunt Ierusa-
lem. Eritq; illo die, ut ponam Ierusalem
ceu lapidem grauem, omnibus popu-
lis: quicunq; eum sustollere conantur,
omnino lacerabuntur, congregabun-
turq; contra eam omnes gentes terræ
In die illa (dicit DOMINVS,) Percu B
tiam omnem equũ stupore: & eum qui

ei insidet uęsania, super domum Iuda aũt oculos meos aperiam, omnemq; equum populorum feriam cæcitate. Tum duces Iuda in corde suo dicent, Corrobora mihi habitatores Ierusalẽ in DOMINO exercituũ deo suo. Die illo ponam duces Iuda ut lebetem inter ligna ardentia, & ut facem ignis ardentem in aceruo manipulorum, & deuorabunt à dextra & à leua omnes populos circũquaq; consistetq; Ierusalẽ

Deũ precantur, ut robur suppeditet militibus suis.

C adhuc in loco suo in Ierusalem. Et seruabit DOMINVS tẽtoria Iuda ultro tẽporibus, ne glorietur decus domus Dauidis, & gloria inhabitãtis Ierusalem cõtra Iudam. Die illo DOMINVS defendet pro habitatore Ierusalẽ, eritq; is q impegit inter eos eo die qua si Dauid, et domus Dauidis ut dij, [et] tanq; angelus DOMINI ante eos. Id q; illo die fiet, Dabo operã ut omnes gentes quæ contra Ierusalem ueniunt, pessum eant. Et effundam super domũ Dauidis, & super habitatores Ierusalẽ spiritum gratiæ & beneficentiæ, ut † aspiciãt ad me, eum uidelicet quẽ trans-

Ioan.19.g

D fixerunt, plangentq; super eo, ut solet super unigenitum dilecto: acerbe & amarẽ habebunt, ut solet quis super primogenito. In die illa erit luctus magnus in Ierusalem tanq; luctus Hadadrimon in campo Megiddon. Et † lugebit terra, quælibet familia seorsim. Familia Dauidis seorsim, & uxores eorum seorsim: cognatio domus Nathan seorsim, & uxores eorum seorsim: familia domus Leui seorsim, & uxores eorũ seorsim: familia Semei seorsim, & uxores eorũ seorsim. Omnes deniq; familiæ quę reliquæ sunt, quæq; seorsim, & eorũ uxores seorsim.

2.Par.35.d

CAP. XIII.

A IN die illa uena aperietur domui Dauidis, & habitatoribus Ierusalem, ad [expiandum] peccatum & menstruam immunditiam. Eritq; die † illo (dicit DOMINVS exercituum,) excindam nomina idolorum è terra, ne eorum ultra mentio fiat: tum & prophetas, & spiritum immundum è terra expellam. Et tum id quoq; fiet, si quispiam ultra ua-

Eze.30.d

De pseudoprophetis intellige.

B ticinatus fuerit, dicent ad eũ pater eius & mater eius qui genuerunt eum, Nequaq; uiues, quandoquidem mendacium in nomine DOMINI loquutus es, quin confodient eum pater eius & mater eius genitores eius, eò q uaticinatus est. Eo q̃q; tempore prophetæ, quisq; à sua uisione quã uaticinio suo prodidit, pudefiẽt, nec chlamydem uillosam, ut fallant induent: quin potius dicet, Non sum propheta, sed agricola C sum, ut quem Adam ab adolescentia mea instituit, ut possessiones colerem. Tum dicet ad eum, Quid ergo sibi uolunt plagæ illæ intra manus tuas? Dicetq;, In domo eorum qui me diligunt, percussus sum. Excitare ò gladie super † pastorem meum, & super uirum coæqualẽ mihi, dicit DOMINVS exercituum, percute pastorem, dispergentur q; oues, reducam aũt manum meam super paruulos. Eritq; in omni terra, D dicit DOMINVS, ut partes duæ in ea excindantur & deficiant, tertia aũt in ea reliqua fiat. Et hanc tertiam in ignẽ ducam, & excoquam eos ut argentum excoquitur, probaboq; eos ut aurum probari solet: ipsa inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eam: dixi populus meus hic, & ipse dicet, DOMINVS deus meus.

De falsis prophetis loquitur.

Matt. 26.d

Mar.14.c

CA. XIIII.

ECce dies DOMINO uenit, & spo A lia tua in medio tui diuidẽtur. Congregabo omnes gentes contra Ierusalẽ in prælium: urbs capietur, domus diripientur, & matronæ uiolabũtur. Pars urbis media in exilium egredietur, reliquum autem ex populo non excindetur ex urbe. Et egredietur DOMINVS, & contra gentes illas pugnabit, ut tẽpore belli belligerauit. Illa die stabũt pedes eius in monte olearũ, qui est in prospectu Ierusalem ad Orientẽ, diffindeturq; mons olearum medius uersus Orientem & Occidentem, [ut sit] uallis maxima: dimidium deinde montis deflectet ad Aquilonem, & dimidiũ eius ad Austrum. Fugietis per uallem montium, eo q uallis montium ad Azal pertinget: fugietisq; sicut fugistis B à metu terræmotus in diebus † Vsiæ regis Iuda, & ueniet DOMINVS deus meus, omnesq; sancti tecum. Isto die lux nulla erit, sed frigus & congelatio. Dies aũt ille singularis, DOMINO cognitus est: neq; dies erit neq; nox, uerum ad uesperam luxerit. Hoc ipso die effluent aquę uiuę de Ierusalẽ, dimi-

2.Par.36.d

Amos 1.a

dimidium earum ad mare anterius, di-
midium uero eorũ ad mare posterius,
eruntq; tã in æstate q̃ in hyeme. Eritq;
DOMINVS rex super omnem terrã,
in illo die erit DOMINVS unus, &
nomen eius unũ. Circundabitur uni-
uersa terra ut æquore plana à Geba us
que Rimon ad Meridiem Ierusalem, &
sublimis erit, situmq; habebit in loco
suo, à porta Beniamin ad locum portæ
primæ, usq; ad portam angulorum, &
ad turrim Hananeel usq; ad torcularia
regis. Habitabuntq; in ea, nec erit am-
plius excisio, sed Ierusalem sedebit tu-
C ta. Et hæc erit plaga quã DOMINVS
percutiet omnibus populis qui pugnãt
contra Ierusalem, caro eius contabe-
scet: quũq; adhuc super pedes stat, ocu
li eius contabescent in foraminibus
suis, atq; lingua eius in ore eorũ conta
bescet. Hoc die magnus tumultus DO
MINI in eis, ut quisq; manũ proximi
sui apprehẽdat, cuiusq; manus in manũ
proximi sui ascendet. Quin et Iuda bel
lum geret contra Ierusalem, & congre
gabitur opes omnium gentiũ circun
quaq;, auri, argenti, sum & uestimen-
torum plurimum. Et ut hæc plaga, ita
erit plaga equorum, mulorum, came-
lorum, asinorum, atq; omnium iumen
torum quæ erunt in illorum castris.
Porrò quicunq; reliqui fuerint ex om
nibus gentibus quæ ueniunt contra Ie
rusalem, ascendent annuis uicibus, ut
adorent regem DOMINVM exerci-
D tuum, et ut diem festum tabernaculorũ
celebrent. Quod si qui de cognationi
bus terræ in Ierusalẽ adoratum regem
DOMINVM exercituũ non ascende
rint, nulla pluuia sup eos ueniet. Quod
si familia Aegyptiorũ non ascenderit,
neq; uenerit, neq; [pluuia ueniet] sup
eos, sed plaga qua percutiet DOMI-
NVS gentes quæ non ascenderint cele
bratum diem festum tabernaculorum.
Hoc erit peccatum Aegyptiorum, &
peccatum omniũ gentium, quæ nõ ascẽ
dunt ad celebrandum diem festum ta-
bernaculorum. In die illo consecrabi
tur DOMINO q̃d est in equorũ pha-
leris, lebetes quoq; erunt in domo DO
MINI, sicut pelues corã altari. Om-
nis q̃q; lebes in Ierusalem atq; Iuda sa
cer erit DOMINO, ueniẽtq; omnes
qui sacrificãt & accipient eos atq; co
quẽt in eis, nec erit illo die Chananęus
ultra in æde DOMINI exercituum.

Malachias propheta.

CAPVT I.

GRAVIS quædam & A
criminatoria oratio uer Titulus.
bi dominici contra Is-
raelitas ministerio Ma-
lachiæ. Dilexi uos di-
cit DOMINVS. Et di-
citis, Qua in re dilexisti nos? An non
Esau frater erat ipsius Iacob, dicit DO
MINVS, & tamen Iacob dilexi, Esau
autem odio habui, & posui montes
eius solitudinem, & hæreditatem eius
uelut desertissima draconibus. Si dixerit
Edom, Attenuati sumus, reuertemur
ergo, et ædificabimus solitudines; DO
MINVS exercituum sic dicit, Ipsi qui
dem ædificabunt, ego uero diruam, ut
uocent eos Terminos impietatis, & po
pulum cui DOMINVS perpetuò fuerit
censebitur. Oculi quoq; uestri uide- B
bunt, & uosipsi dicetis, Magnificetur
DOMINVS super termino Israelis.
Filius honorat patrem, & seruus do-
minum suũ: si ergo ego pater sum, ubi
honor est quem mihi impenditis? si ue-
ro dominus sum uester, ubi mei timor?
dicit DOMINVS exercituum uobis
sacerdotibus, qui uile habetis nomen
meũ. Et dicitis, Qua in re sordet no-
bis nomen tuum? Affertis ad aram
meam pollutum panem, Et dicitis, Qua
nam re polluimus te? quũ dicitis, Men
sa DOMINI uilis habetur. Quumq;
hostiam cæcam sacrificatis, non est ma
lum: & quando adducitis claudum &
ægrotum, non est malum. Adduc quæ- C
so tale duci tuo, num id probabit? num
suscipiet faciem tuam? dicit DOMI-
NVS exercituum. Nunc igitur preca-
mini faciem dei, ut uobis beneficus sit,
uestra enim culpa hoc fit, Num faciem
uestram suscipiet, dicit DOMINVS
exercituum? Ad hæc quis ex uobis
ostia claudat? Num uero in arã meã
gratis incendatis? Non est mihi

in uobis beneplacitum, dicit DOMINVS exercituum, neq; acceptum habebo munus ciborum de manu uestra.
D Etenim ab ortu solis ad occasum eius usq; magnum est nomē meum inter gentes, † & in omni loco nomini meo incensum atq; mola pura offertur, quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit DOMINVS exercituum. At uos prophanastis ipsum quum dicitis, Mensa DOMINI inquinata est, et prouentus eius, nempe cibus eius, utilis. Dixistis autem, En defatigatio, & anhelitu estis, dicit DOMINVS exercituum: infertis quoq; quod raptum est, quod claudum & infirmum est, adducitis'q; molam; num mihi ea placebit è manu uestra, dicit DOMINVS? Execratus est qui dolo malo agit, qui quum in grege suo masculum [pecus] habet, uitiatum DOMINO uouet ac mactat, quoniā rex magnus ego sum, dicit DOMINVS exercituum, & nomen meum terribile est in gentibus.

Psal.12.a

CAP. II.

A NVnc igitur ad uos mandatū hoc, ô sacerdotes. Si non † audieritis nec applicueritis cor uestrum, ut detis gloriam nomini meo, dicit DOMINVS exercituum, mittam in uos execrationē maledicāq; benedictionibus uestris, quin maledixi ꝙ cor [uestrum] non applicui tis. En ego increpabo uobis semen, & spargam stercus in facies uestras, stercus inquam dierum uestrorum solennium, tolletq; uos ad se, tum scietis ꝙ ad uos mandatum istud miserim, ut staret foedus meum cum Leui, dicit DOMINVS exercituum. Foedus meum fuit cum eo, uitæ scilicet & pacis, dediq; ei illa, timorem, ut me metueret, nec tum nominis mei pauerel. Lex ueritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labijs eius iniquitas, in pace & rectitudine mecum ambulauit, multosq;
B ab iniquitate auertit. Etenim labia sacerdotis custodient scientiam, legemq; ex ore eius requirent, legatus enim est DOMINI exercituum. Vos autem recessistis de uia, & [offendiculo positio] multos in lege impingere fecistis, et corrupistis foedus Leui, dicit DOMINVS exercituum. Reddam ergo ego & uos contemptos & abiectos [corā]

Leui. 26.b
Deu. 28.b

Magnifice tractat exemplum Leui, officiumq; sacerdotum explicat.

omni populo, ꝙ uias meas non custodistis, faciesq; in lege recipitis. † An non pater unus omnium nostrum? an non deus unus nos creauit? cur ergo quisq; cum fratre suo perfide agit, polluendo foedus patrum nostrorum? Per
C fide defecit Iuda, abominandumq; scelus in Israele & in Ierusalem designatum est, ꝙ Iuda prophanauit sanctificatione DOMINI quem diligit, & filiam alieni dei uxorem duxit. Virum qui huiusmodi rem designat, qui auctor est, qui obsequitur, & qui adfert molam DOMINO exercituum è tabernaculis Iacob excindi iubet DOMINVS. Deinde & hoc adiecistis, ut lachrymis, fletu & gemitu aram DOMINI oppleatis, ne ultra respiciat ad munus ciborum, neq; [munus] è manu uestra acceptum ferat. Dicitis aūt, quam ob rem? Eo ꝙ DOMINVS testatus inter te et inter uxorem quam in adolescētia tua tibi despondisti, in quā tu perfide agis, quum ea sit consors tua, & uxor † foederis tibi iuncta. An non & unus hoc fecit in quo excellens fuit spiritus? Quid uero unus ille [fecit?] Quærebat semē
D dei, uos igitur ꝙ chara est uobis anima mea cauete, ne in uxores quæ uobis in iuuentute uestræ desponsæ sunt perfidi sitis. Qui odio habet, dimittere [potest,] dicit DOMINVS deus Israelis: Num ergo uiolentiam uestimento suo teget? dicit DOMINVS exercituū. Cauete ergo ꝙ uobis chara est anima uestra, ne perfidi sitis. Defatigastis DOMINVM sermonibus uestris. Dicitis aūt, Qua nam re defatigauimus? In hoc nempe quū dicitis, Quicunq; malum facit, is bonus est in oculis DOMINI, talibusq; delectatur: aut, Vbi est deus iudicij?

Matt. 23.e
Ephes. 4.b
Amos 3.f

CA. III.

A ECce ego † mitto legatum meum, qui complanabit uiā ante me, subitoq; ad templum sanctum suum ueniet dominus quem uos quæritis, & legatus foederis quē uos desideratis: ecce uenit, ait DOMINVS exercituū. Quis uero diem aduentus eius sustinebit? aut quis, quum se conspiciendum præbet, consistet? Est enim ueluti ignis excoquens, & ut Borit [herba] fullonum. Sedebit itaq; excoquens & repurgans argentum: filios Leui emundabit,

Matt. 11.b
Mar. 1.a
Luc. 1.b
7.d
Psal. 131.

dabit, expurgabitq; eos ut aurum & argentum, tum DOMINO adferent sacrificium cibarium in iustitia. Gratum erit DOMINO sacrificium Iuda & Ierusalem ut retro temporibus, & prio-
B ribus annis. Et appropinquabo uobis ad iudicium, eroq; testis festinus contra maleficos, contra adulteros, contra eos qui peierant, & contra eos qui mercenarijs mercedē fraudant, per uim & calumniam uiduam & pupillū opprimunt, & qui auertantur aduenā, & me non timent, dicit DOMINVS exercituū. Etenim ego DOMINVS non mutor, & uos filij Iacob nequaq; defecistis. A diebus patrum uestrorum à statutis meis recessistis, nec custodi-
Zach.1.a uistis [ea:] † conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, dicit DOMINVS exercituum. Dicitis autem; Qua
Sacrilegiū obijcitur. In re conuertemur? Num homo deū fallet? Vos autem me affigitis. Et dicitis, Quanam re te affigimus? In decimis & magnificis donis. Execratione execrati estis uos, quòd me intuerit
C uos adfigitis. Adducite omnes decimas ad domum ubi reponatur, ut sit quod diuidatur in domo mea, atq; in hoc periculum de me sumite, dicit DOMINVS exercituum, si non aperuero uobis fenestras cœli, et benedictionem omnigenam uobis effundam. Increpabo uobis deuorantem, ne uastet uobis fructum telluris, neq; sterilem reddat uobis uitē in agro, dicit DOMINVS exercituum. Tum felices uos [iudicabunt &] pronunciabunt omnes gentes, quia terra optata eritis, dicit DOMINVS exercituum. Superant me uerba uestra, dicit DOMINVS, Et dicitis, Quid nam contra te sumus loquu-
Iob 21.b ti? Dixistis, Frustra seruitur deo, Quæ
D enim utilitas quod obseruationem eius obseruamus, & quod pullati coram DOMINO exercituum incedimus? Nunc igitur beatos iudicamus arrogantes [& audaces,] quin & impietatem patrantes ædificantur, & qui deū
Antithesis. tentant, seruantur. Tunc qui DOMINVM timent quisque ad proximum suum loquuti sunt, Attendit & audiuit DOMINVS, & scriptus est commentarius coram eo, timentibus DOMINVM, & his qui [serio] cogitant de nomine eius. Hi erunt mihi (dicit DOMINVS exercituum) eo die quo agā, peculium, iisq; parcam, ut quispiam filio suo seruienti sibi parcit. Reuertemini igitur, & considerate [quid intersit] inter iustum & impium: inter eum qui deum colit, & eum qui eum non colit.

CAP. IIII.

QVoniam ecce dies uenit, ardens ut clibanus; tum erunt omnes arrogantes, & omnes qui impietatem patrāt, stipula, inflammabitq; eos dies uentura, dicit DOMINVS exercituum, adeo ut non relinquat eis neq; radicē, neq; ramū. Vobis autem qui Luc.1.g
nomen meum timetis, orietur sol iustitiæ, sanans radiis suis, exibitis & pingues eritis ut uituli saginati. Et impios conculcabitis, qui puluis erunt sub plantis pedum uestrorum, eo die quo ego agam, dicit DOMINVS exercituum. Mementote † legis Mosis B
serui mei, quam ei in Horeb ad omnem Exo.20.a
Israelem mandaui, rituum uidelicet & iudiciorum. En ego † mittam uobis Matt.7.b
Eliam prophetā, priusquam dies DO Mar.9.c
MINI magnus & terribilis ueniat. Is Luc.1.b
reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres suos, ne ueniam, et terram prorsus excindam.

Liber Iob.

CAPVT I.

VIT in regione Vz uir nomine Iob, integer & probus, & religiosus, ac uitans malum. Eiq; nati sunt filij septem, & tres filiæ. Possessio autem pecoris ipsius fuit septies mille oues, & ter mille cameli, & iuga boum quingenta, necnon quigentæ asinæ, & permagnum famulitium: ita ut uir ille cunctos orientales antecelleret. Solebant autem ipsius filij apparare conuiuia quisq; domi suæ per uices dierum: ac misso nuncio [accersebāt] suas tres sorores, ut unà ederent ac biberent. Quumq; uices conuiuij exhibendi circulum absoluissent, Iob misso nuncio

B [accersebat,] & ad rem diuinam prae
parabat eos, maneq́ surgens offerebat
holocausta totidem, quot ipsi numero
erant. Cogitabat enim Iob apud se, for
tasse filij mei peccauerunt, & indigna
cogitarunt de deo: sicq́ faciebat Iob
omni tempore. Accidit autem quodam
die, ut filij dei uenientes sisterent se DO
MINO, inter quos uenit etiam sata-
nas. Dixitq́ DOMINVS ad satanã,
Vnde uenis? Et respondens DOMI-
NO satanas, ait, A peruagando & ob-
ambulando in terra. Et dixit DOMI-
NVS ad satanam, Obseruastíne culto
rem meum Iob, siquidem illi nemo par
est in terra, uirum integrum, & probũ,
& religiosum, & uitantem malum? Re
spondens autẽ satanas DOMINO, in
quit, Num Iob gratis ueneratur deũ?
An non tu sepsisti eum undiq́, & do-
mum eius, & omnia quae habet? Nón-
C ne quicquid agit, fortunas? Et posses-
sio eius longe lateq́ obtinuit regionẽ?
Verum iniecta manu tua, quaecunq́ ha
bet, affligito: [& male mihi sit] nisi te
in faciem tuam uituperauerit. Dixit
itaq́ DOMINVS ad satanam, Ecce
permitto arbitratui tuo quaecunq́ pos-
sidet, ueruntamen ipsi manum tuam
haud inijcias. Et egressus est satanas
à conspectu DOMINI. Accidit au-
tem die quodam, ut ipsius filij & filiae
comederent ac biberent uinum in do-
mo fratris sui primogeniti. Venitq́ nun
cius ad Iob, dicens, Quum boues ara-
rent, & iuxta illos pascerent asinae, ir-
ruentes Sabaei rapuerunt eos, & pue-
ros occiderunt gladio, ego autem so-
lus euasi, qui tibi nunciarem. Adhuc
isto loquẽte, uenit alius nunciãs, Ignis
dei coelo decidit, & comburens oues
atq́ pueros absumpsit eos: ego autem
solus euasi, qui nunciarem tibi. Ad-
huc isto loquente, uenit alius dicens,
Chaldaei tribus turmis diuisi camelos
inuadentes rapuerũt, et pueros occide
runt gladio: ego autem solus euasi, qui
D tibi nunciarem. Adhuc illo loquente,
alius uenit nuncians, Tui filij & filiae
comedebant ac bibebant uinum in do-
mo fratris sui primogeniti. Et ecce uali
dus uentus à regionibus ultra desertũ
positis ueniens collisit quatuor angu-
los domus, quae corruens oppressit iu
uenes, & mortui sunt: solus autem ego
euasi, qui tibi nunciarem. Surrexit
itaq́ Iob, & lacerauit suum pallium,
caputq́ totondit, & cadens in terram
sese incuruauit. †Dixit aũt, Nudus e- Eccls. 5. e
gressus sum de utero matris meae, nu- 1. Tim. 6. b
dus etiam illò reuertar: DOMINVS
dederat, et DOMINVS abstulit: Lau
detur nomen DOMINI. Iob in hoc to
to [negotio] minime peccauit, neq́ in
sulsum aliq̃d attribuit deo. CA. II.

A Ccidit autem die quodam, ut ue- A
nientes filij dei sisterent se DOMI
NO: inter quos etiam satanas uenit, ut
se DOMINO sisteret. Dixitq́ DOMI
NVS ad satanam, Vnde uenis? Ac re-
spondens satanas DOMINO, ait, A
peruagando & obambulando in ter-
ra. Et dixit DOMINVS satanae, Ob-
seruastíne cultorem meum Iob, siquidẽ
illi non par est in terra, uirum integrũ,
& probum, & religiosum, & uitantem
malum, & qui etiamnũ retinet integri-
tatem suam? Tuq́ instigasti me, ut abs
re deuorarem ipsum. Et respondẽs DO B
MINO satan, inquit, Cutem [alienã]
pro cute [sua,] & omnia quae habet
quisq́, dabit, ut conseruet uitam suam.
Verum iniecta manu tua, ipsummet &
carnem eius adfligito: [& male sit mi-
hi,] nisi te in faciem tuam uituperaue-
rit. Dixitq́ DOMINVS satanę, Ecce
arbitratui tuo permittitur: uerum [ea
conditione,] ut uitam eius serues. Et
egressus est satanas à conspectu DO-
MINI, ac percussit Iob ulcere pessimo
à planta pedis usq́ ad uerticem. Et ac
cepit testam qua sese fricaret, seditq́ in
puluere. Vxor aũt illius dixit ei, Ad- C
húcne retines integritatem tuam? Quin
supplica deo, ut moriaris. Ad quam il-
le inquit, Loqueris ut una ex stolidis
mulieribus: etiã bonum accipiebamus
à deo, & malum non acciperemus? In
hoc toto negotio Iob suis labijs nõ pec
cauit. Porrò quum tres amici Iob audi
uissent uniuersa mala quae acciderant
ei, Eliphaz Themanita, Baldad Suhi-
ta, & Zophar Naamathita uenerunt
quisq́ à loco suo: conuenerat enim in-
ter eos, ut unà uiserent eum, atq́ conso
larentur. Ac procul suos oculos tol- D
lentes non agnouerunt eum, altaq́ uo-
ce plorauerũt, & lacerarunt quisq́ pal
lium

lium suum, pulueram quoque supra capita sua sparserunt in cœlum. Humi autem adsederunt ei septem dies & septẽ noctes, ut nullus ei uel uerbum loqueretur. Videbant enim dolorem uehementer auctum esse.

CAP. III.

A Iere.10.d Post hæc Iob os suũ aperuit, & conquestus est de suis temporibus. Ac respondens Iob, dixit, Pereat dies quo natus sum: & nox qua [nuncius] dixit marem conceptum esse. Dies ille sit tenebricosus, nec deus eum superne requirat, neque illum splendor aliquis illustret. Coinquinent eum tenebræ & umbra densissima, nubesque illum occupet: perterrefaciant eum flagrantissimi ardores dierum [canicularium.] Sit is nox perpetua, & caligo auferat illum:
B non addatur diebus anni, neque ueniat in numerum mensium. Ecce nox illa solitaria sit, neque incidat in eam iubilus. Detestentur eam soliti execrari dies, qui excitaturi sunt balenas. Obtenebrescant in eius crepusculo stellæ, ut lucem expectet, neque ueniat, nec intueatur palpebras auroræ. Quoniam ostia uentris materni non clausit, & non abscondit molestiam ab oculis meis. Quare non moriebar [statim editus] ex utero, & [non] expirabam, ut sum egressus uentrem? Quare me genua exceperunt? [obstetricis] quare
C ubera ut sugerem? Nunc enim iacerem, & securus otiarer, ac dormirem. Sic enim quietus agerem cum regibus, & consultissimis hominibus in terra, qui sibi solitudines excoluerunt ædificijs: necnon cum principibus habentibus aurum, quique domos suas argento referserunt. Aut nullus omnino essem tanquam abortiuus fœtus, qui celatur, & tanquam infantes, qui non aspexerunt lucem. Ibi temerarij & inquieti homines tumultuari desinunt, & ibi quiescunt delassati. Vincti [aliquando] opulenti ac beati sunt, & nemo audit uocem exactoris. Paruus & magnus ibi sunt pares, & seruus manumittitur. Quare [deus] molestijs affecto concedit lucem, & uitam ægris animo? Qui expectant mortem, & non contingit, & scrutantur eam
D studiosius quàm thesauros? Qui læti olim & exultantes, nunc gauderent adepti sepulchrum? Viro cuius uia est occultata, quemque deus circumsepsit? Quum enim cibum sum capturus, ingemisco, & eiulatus edo lachrymis aquarum ritu manantibus. Equidem summopere expaui quod mihi euenit: & quod exhorrui, accidit mihi. Non felix fui, non securus egi, non uitam quietam traduxi, & tamen hæc tempestas coorta est.

CAP. IIII.

Eliphaz ergo Themanita excipiens eum, dixit, Num erit tibi molestum, si tentemus uerba tibi facere? Quanquam sermones cohibere quis posset? Ecce plurimos ipse erudiuisti, & confirmasti manus remissas. Labentem erexerunt tui sermones, & genua procumbentia roborauisti. Nunc quum tibi aliquid usuuenit, succumbis: & quum te [nonnihil] attigit, perturbaris. Videlicet ex tuo metu prodijt tua fiducia, tua spes & integritas in uita tua. Cogita quæso quis innocentium perierit, aut ubi homines probi extincti sint. Equidem quoties uidi arantes uanitatem, & seminantes molestiam: [uidi etiam] quod idipsum messuerunt. Afflatu enim dei perierunt, & à uento iræ ipsius absumpti sunt. Rugitus leonis, & uox leopardi [comprimitur,] et leunculorum dentes excerpuntur. Perit tigris inopia prædæ, catulique leænæ dissipantur. Ad hæc res arcana perlata est ad me, ex qua modicum quiddam percepit auris mea. Inter cogitationes [quæ oriebantur] è uisis nocturnis, quum sopor homines occuparet, ingruit mihi pauor & tremor, ac terrefecit, quantum est ossium meorum. Spiritus nanque ante me hinc inde commeabat, & pili per totum corpus meum horruerunt. Quumque consisteret, non agnoscebam eius faciem, [obuersabaturque] meis oculis imago, & erat silentium: ac uocem eiusmodi percepi. Num iustior esset homo quàm deus? num uir esset purior suo conditore? Ecce in suis ministris non firmum opus retinuit, angelisque suis indidit uæsaniam. Quanto magis [à perfectione absunt] qui domos luteas incolunt, & quorum fundamentũ est è puluere, quosque

A
Occupatio
Edidit quidẽ Iob præclara opera, uerũ ex simulata sanctimonia.
B
C
D
2.Pet.2.a

[res multæ] comminuūnt, priusq̀ con ficiantur à tineis? Inter mane ac uespe ram conteruntur: & qui nō resipiscūt, æternum pereunt. An non posteritas illorum interit, & moriuntur destituti sapientia? CAP. V.

A VOca obsecro, num sit, qui tibi respondeat, & ad quemlibet sanctorum respicito. Nempe furor stultum occidit, ac leuem perimit indignatio. Vidi equidem impium radices agentem, & statim male ominatus sum domui eius: fore ut eius liberi lōge absint à salute, ac sese perdant in porta, nec sit qui eripiat. Vt eius messem deuoret famelicus, eamq̀ rapiat è medijs spinis, & sitibundus auide hauriat ipsius opes. Etenim uanitas non prodijt ex

B puluere, neq̀ molestia germinauit è tellure. Sed Adæ irrogatum est, ut generaret ad molestiam, & scintillæ in altum euolent. Verum à deo ipso rationes petam, & meam orationem ad deum conferam. Qui edit ingentia opera, eaq̀ inuestigabilia, & res mirandas illasq̀ innumeras. Qui dat pluuiam superficiei telluris, & aquas immittit uicis. Vt humiles in alto loco ponat, ac mœsti obtineant arcem salutis. Qui cogitationes callidorum irritas facit, ut nihil solidi efficiant manus eorum. † Qui capit sapientes in ipsorum calliditate, & consilium uersutorum subuertitur. Vt interdiu uer

1.Cor.3.d

C sentur in tenebris, & in meridie palpent ceu in nocte. Seruat etiam pauperem à gladio & ore illorum, & è manu potentioris. Est tamē afflicto spes reliqua, & iniqui non habent quod uituperent aut querantur. Ecce beatum hominem, quem arguit deus: neq̀ tu reijcies castigationem dei optimi maximi. Pariter enim dolores infligit, & obligat uulnera: uerberat idem, eiusq̀ manus medentur. Sex periculis eripiet te, & in septimo non attinget te malum. Tempore famis redimet te à morte, & in bello à gladio. Absconderis à flagro linguæ, neque timebis

Iacob.1.b

D quum inciderit calamitas. Ad calamitatem et famem ridebis, neq̀ metues animalia terrestria. Nam cum lapidibus ruris erit tibi fœdus, & feræ adigentur, ut seruent pacem erga te. Senties etiam tabernaculum tuum ipsam incolumitatem esse, & recensendo tuū domicilium non peccabis. Senties et prolem tuam augeri, & posteros tuos ceu gramen terræ. Peruenies [deniq̀] sospes adhuc ad sepulchrum, quemadmodū frugū aceruus increscit suo tempore. Atq̀ hæc fermè sunt, quæ rebus accurate perpensis decreuimus proponere, suntq̀ certissima: proin uelis ea præcepta æquo animo apud teipsum dijudicare. CAP. VI.

A AD quæ respondens Iob, dixit, O si exactissime appenderetur indignatio mea, simúlque mea conditio in stateram poneretur. Tum enim grauior esset quàm arena maris: quocirca pro magnitudine rerum parcè ac moderatè questus sum. Nam dei optimi maximi sagittæ in me sunt, quorum feruor ebibit spiritum meum, & terrores dei acie instructa me inuaserunt. Num rudit onager herba præsente? nū bos mugit apposita farragine? Potestne insulsum edi non conditum sale? Num sapit cuiquam saliua albuminis?

B Quæ meus animus renuit contingere, ea sunt mihi pro cibo fœtido. Vtinam eueniat quod peto, ac deus concedat quod spero. Deusq̀ aliter statuat de me, ut me comminuat, excussaq̀ manu uelut neruo findat me. Adhuc enim mihi solatium erit: & si torrefiam ægrotatione, ita ut mihi non parcatur, minime tamen negabo uerba sancti [dei.]. Verum quod robur meum est, ut durare possim? & quis finis [expectandus] mihi, si uitam longius producam? Num robur mihi lapideum? Num caro mea chalybea? Quid si ferēdo non sum? & facultas subsistendi me

C destituit? Decebat amicos exhibere beneficentiam misero amico: sed [me ut uos dicitis] religio dei optimi maximi deseruit. Fratres mei fidem fefellerūt ut torrens, utq̀ uallem transeunt torrentes. Qui turbidi sunt à glacie & niue, quæ in eos resoluitur. Tempore autem quo arescunt, abolentur, & per calores auferuntur è loco suo. Concutiuntur itinera per quæ feruntur: cæterum euanescunt, ac penitus intereunt. Viderunt [eos aliquando] qui proficiscūtur in regionem Thema,

& qui Sabæos adeunt spem habēt de eis. Pudefiunt autem, quia spem in eis posuerunt: & postquam peruenerunt ad locum istū, erubescunt. Eiusmodi mihi torrentē planè exhibetis, qui con
D spectis meis ærumnis extimuistis. Dixine, ut mihi conferatis aliquid? & è facultatibus uestris largiamini pro me munera? Vtq; me liberetis ab hoste? et redimatis me ex manu tyrannorū? Docete me, & tacebo: indicate mihi in quo errem. Quàm plana firmaq; sunt, recte pronunciata: uel quid à uobis allatum uim aliquam habet argumenti? Num excogitastis sermones et uerba, idq; inaniter, quibus me desperatiōis conuincatis? Præterea pupillo imponere studetis, & amico uestro foditis decipulam. Nunc igitur rectius æstimaterem, & meas atq; uestras rationes inspicite, an mentiar. Redite quæso in uiam, & ne sit [in uobis] iniquitas, redite: nam etiānunc salua est mea iustitia. Non est in lingua mea iniquitas, neq; palatū meum non sentit malos sapores.

Depulsurus amicorū intentionem, hortatur ut sine affectibus iudicare uelint.

CAP. VII.

A AN non militia homini est in terra, et dies eius uelut mercenarij dies? Vt seruus anhelat ad umbrā, utq; mercenarius prēstolatur suam mercedem. Ita mihi est iniunctū agere menses inanes, & molestas noctes numerauerūt mihi. Vbi me in lectum collocaui, dico, quando surgam? quumq; mēsuram ad uesperū extendi, saturor iactationibus usq; ad crepusculū. Induit caro mea uermes & puluerem glebarū ritu cohærescentem, cutisq; mea rupta est,
B ac mihi displicet. Dies mei uelocius fugiunt q̄ tela, & trama deficiēte finiuntur. Cogita uitam meam esse uentum, quodq; meus oculus non iterum uidebit prosperitatē. Non aspiciat me oculus cernentiū me, sed tui oculi, ut superstes non sim. Quemadmodū nubes deficit ac præterit, sic qui descendit in sepulchrū, non ascendet. Non redibit in domū suam, neq; loci eius [homi-
C nes] agnoscent eum. Proinde non cohibebo meum os, quin loquar aliquid in animi mei angustijs, & querulum quiddam loquar in ægritudine mea. Num pelagus sum? num cetus sum, quod mihi obices circundedisti? Cum apud me dico, lectus meus aliquid solatij adferet, cubile meū mussitanti adimet [aliquid molestiæ.] Somnijs me terres, et uisionibus exagitas me. Quapropter anima mea suspendiū eligit, & mortem præ ossibus meis. Recuso D equidem perpetuò uiuere, tantū finem meum facito, siquidem mei dies sunt ipsa uanitas. Quid est homo, q eū tractas tam magnifice, & animū adijcis ad eum? Et mane inuisis eum, singulisq; momentis exploras eum? Quandiu non me facies missum? & non concedes respirandi spatium, ut meam saliuam glutiam? Peccaui: quomodo me geram erga te, si hominis facta obseruare uelis? Quare me posuisti obiectū tibi, ut mihimet oneri sim? Quare non tollis meum scelus, & aufers iniquitatem meam? Vbi enim iacuero in puluere, si mane requiras me, non ero superstes.

CAP. VIII.

CVi respondens Bildad Suhita, di- A xit, Quandiu tandem loqueris talia, & uerba oris tui sonabunt pertinaciam? Num deus peruerteret iudiciū? num optimus maximus peruerse ageret cōtra iustitiam? Quia liberi tui peccauerunt in eum, permisit eis euenire, quod scelus eorum postulabat. Quod si ipse mature ad deum redieris, & supplicaueris optimo maximo. Si purus B probusq; fueris, tui gratia tum surget, ac prosperitate summa donabit tuum domicilium ob iustitiam. Eritq; prior tua sors modica, & posterior tua sors ualde augescet. Sciscitare quæso ex prisco æuo, teq; compone ad peruestigationem patrū ipsorum. Nos enim nuper nati sumus, & rerum ignari sumus: quū dies nostri sint in terris uelut umbra. An non illi te erudient, ac dicent tibi, & ex corde suo proferent sermones? Adolescitne scirpus absq; C palude? crescétne carex absq; aquis? Dum adhuc in uirore suo est, non succidetur, & tamen ante omnia uirentia exarescet. Ita contingit omnibus qui deum obliuiscuntur, & spes hypocritæ intercidit. Cuius fiducia per negligentiam interit, & illud in quo spem collocat, est domus aranei. Qui enim domui eius innitetur, non consistet: quiq; præhendit eam, non stabit. Cæ-

terum plantæ in se humorem continentis etiam quum in sole stat, propago te

D nera prodibit in horto. Et in congerie lapidum radices ipsius dense implicabuntur, spectabítq; domũ lapide structam. Quumq; stirpitus è loco suo eijcietur, ut quis neget se unquã uidisse illam. Gaudebit se ad eum modum tractari, & ex humo alia prouenient. Ecce deus non aspernatur integrũ, neq; [rursum] præhensat manũ prauorum. Quoad os tuum risu impleat, & labia tua iubilo. Inimici tui pudore afficiantur, tabernaculũ uero impiorum non duret.

CAP. IX.

A AD quæ respondẽs Iob, dixit, Enim uero noui ꝙ res ita habeat. Quid autem homo iustitia contenderet cum deo? Si enim uelit cum eo litigare, non respondebit ei ad unum ex mille. Est nanq; sapiens corde, & præualidus uiribus: cui autem cecidit feliciter, qui se illi peruicaciter opposuit? Qui trãsponit montes, neq; præsenserunt illi, quos in ira sua subuertit. Qui commouet è loco suo terram, ut eius columnę quatiantur. Quo imperante, sol non oritur, & stellas uelut apposito sigillo claudit. Qui solus extendit cœlos, perq; summitates maris incedit. Qui fecit arcturũ, cynosuram, & pleiades,

B & Austri penetralia. Qui opera ingentia edit, eaq; inuestigabilia, & res mirandas easq; innumeras. Ecce præteribit me, ut nõ uideam: & commeabit ultro citroq;, ut non eum intelligam. Ecce si quid raptim auferet, quis illud recuperabit? aut quis dicet ei, Quid agis? Nisi deus reprimat iram suam, ei succumbent conspiratores potentissimi. Quanto magis ego, si commutem cum eo uerba, & coner apud eum uti uerbis selectis? Cui minime responsarem, etiam si iustus essem, uerum iudici meo supplex forem. Quum inuocaui eum, & respondit mihi, non tamen credo quod auribus uocem meam perceperit. Postq̃ me subuertit turbine, & abs re mihi plurima uulnera inflixit. Neq; mihi concedit ut respirem, quoniam exatiauit me amarulentia calamitatum. Si uiribus agendum sit, ecce præualidus est: si iure agendum,

C quis mihi patrocinabitur? Si me pro iusto gerã, os meum damnabit me impietatis: siq; integritatem mihi arrogem, opprimet me. Integer sanè sim: at tamen animã meam non perspectã habeo, mihiq; displicet uita mea. Vnum illud est, ad quod ostendendum mea omnis tendit oratio, ꝙ deus perpetuò sui similis pariter integrum & impium conficit. Quod si flagrũ inferendo statim occidit, innocentiũ adflictionẽ sanis prosequetur? Atqui terræ gubernatio impio permittitur, qui faciem iudicum eius obuelat: si hęc deus non agit, cedo ubi alius sit qui agat. Cæterum dies mei uelocius q̃ cursor elapsi sunt, fugierũtq;, ut nihil læti uiderint. Præteruolarunt æquantes celoces celeritate, utq; inuolat aquila in escam.

Concludit deum integra sua iustitia tam probis quã improbis inferre mala.

Si quando apud me dixi, Obliuiscar D

meditationis meæ, & deponã uultus [tristes,] meq; continebo. Timui omnes labores meos sciẽs, quod me [peccantem] non dimitteres impunitũ. Impius igitur essem? Quorsum istos labores frustra exantlaui? Si enim aquis niualibus me lauero, & puritate manus meas emũdauero. Si me foueæ immerseris, mea uestimenta fœdabũt me. Non enim uir est ut ego, cui respondere audeam, utq; simul in ius ambulemus. Non enim esset inter nos arbiter, qui controuersiam nostram dirimeret. Auferet autem uirgã suam à me, neq; terrore suo me exagitet. Tum loquar, neq; uerebor, quod causa mea infirma sit.

Per figurã præteritionis deum innocẽtiæ suę testem adhibet.

CAP. X.

ACtum est de uita mea, quare dum A

uiuo, mihi permittam mussitationem, & loquar in ægritudine mea. Dicam deo, ne damnes me impietatis: doceto me [potius,] de qua re mecum litiges. Cõducétne tibi, si opprimas uiolenter, si opus tuarum manuum asperneris, & impiorum cõsilium illustres? Habes ne oculos carneos? inspicísne res humano more? Súntne dies tui, ut dies hominis? num anni tui ut dies uiri? Vt inuestigare uelis meam iniquitatem, & inquirere peccatũ meum. Te B

aduoco testem, è cuius manu nemo potest eripere, quod nõ sim impius. Tuæ manus elaborauerunt me, ac me fecerunt quantus quantus sum: & tamen deuorasti me. Cogita quæso quod me

uelut

uelut argillam finxeris, me[que] redacturus sis in puluerem. An non uelut lac fudisti me, & uelut caseum me coagulasti? Cute & carne uestiuisti me, ossibus etiam & neruis me contexisti. Vita & beneficentia me prosequutus es, tua[que] prouidentia seruauit
C meum spiritum. Atq[ue] hęc in tuo corde reposuisti, nec me fallit, quod hæc tuo nutu gerantur. Si quid peccaui, annotauisti mihi, neq[ue] siuisti meam iniquitatem abire impune. Si quid impie gessi, uæ mihi: sin colui iustitiam, non tamen audeo caput attollere, satis ac super cõtumelijs affectus: quare meã deiectionem respicias. Quæ utinam inualescat, ut me ceu leopardus ueneris, iterum[que] portentosa calamitate conficias me. Producas contra me nouos testes tuos, tuæ[que] indignationis gla-
D dius in me [stringatur,] & malorum inuicem succedentium agmen inuadat me. Cur autem eduxisti me ex utero? Vtinam expirem, ut me nullus oculus aspiciat. Vtinam, ut aliquãdo fui, nullus sim: utinã à uentre ad sepulchrum elatus essem. An non dierum meorum portio modica desinet? Saltem absistat a me, ut paululum respirem. Priusquam in regionem tenebris & densissima umbra obsitam abeo non rediturus. Ad regionem obscuram, qualis est caligo & umbra densissima, quæ non habet ordines: quum[que] illuxit, perinde est, atq[ue] si caligo eam obtineat.

CAP. XI.

A QVi respondens Zophar Naamathita, inquit, Non respondendum esset ad multitudinem uerborum? Aut homo locutuleius causam euicit? Videlicet tibi soli homines tacebunt, ut te sannionem agentem nemo suffundat pudore. Dixisti autem, Disciplina mea syncera est, & ego purus sum tuo iudicio. Sed utinam deus loquatur, & aduersum te aperiat tua labia. Referat[que] tibi arcana sapientiæ: sunt enim deo iudiciorum duo genera: ad hæc scito, quod deus pœnam iniquitati
B tuæ debitam distulit. Túne peruestigando inuenires deum? túne inuenires dei optimi maximi perfectionem consummatam? Quæ quum altitudines cœlorum æquet, quid efficies? quum profundior sit inferis, quid intelliges? Cuius quantitas longior est terra, & latitudo eius maior quàm mare. Quis autem remorabitur eum, uarie res uersantem, ut alias recludat, alias in publicam notitiam edat?
Quum[que] nouerit homines nihili, cer- C
nat[que] uanitatem, non consideraret? At tamen uir inanis desipit, homo[que] nascitur [ut] pullus onagri. Quod si tuum cor recte cõpones, & ad ipsum [deum] manus tuas expandes. Siqua uanitas est in manu tua, procul eam abijcito, & non concedito iniquitati domicilium in tuis tabernaculis. Tũc enim faciem tuam attolles citra ui-
tium, eris[que] uallo munitus, nec time- D
bis quenquam. Obliuisceris enim molestiæ, ut non magis recorderis quàm
præterlabentis aquæ. Totum[que] tem- Leuit. 26. a
pus uitæ perstabit serenius quàm meridies, aut si obscuritas incidet tibi, rursum clarũ mane illucescet. In spem summam adduceris, & iacebis securus uelut fossa circunducta. Cubabis deniq[ue], ut nemo exterreat, multi[que] tibi supplices erunt. Oculi autem impiorum frustrabuntur, eis[que] adimetur effugium, & spes illorum erit uanissima.

CAP. XII.

A AD hęc respondens Iob, dixit, Enimuero uos estis hominum uniuersitas, & uobiscum sapientia morietur. Est & mihi cor non minus quàm uobis, neq[ue] cedo uobis ulla in re. Quis autem non tenet quæ uos iactatis? Ridiculosum amicis: †uerum ultionem dei poscit, qui & annuit, ridere iustum & integrum. Lucernam contemptam iudicio hominis opulenti, quæ idonea est gressibus dirigendis. Felicia tabernacula prædones habent, & in magna securitate agunt qui res dei interturbant, qui[que] deum portant manu sua. Verum interroga quæso pecudes, & unaquæq[ue] docebit te:
B & uolucrẽ cœli qui referet tibi. Vel instituc colloquiũ cum terra, & docebit te, pisces etiam maris narrabunt tibi. Quis ignorat hæc omnia, q[uod] manus DOMINI condiderit ista? In cuius manu sita est anima omniũ q[uae] uita p[rae]dita sunt, & spiritus uniuersę humanæ carnis.

Prou. 14. a Si mali sunt omnes calamitosi, boni erũt felices. Igitur boni erũt grassatores, idololatræ.

An non auris probat sermones, & palatum gustat cibos? Est in senibus sapientia, & longa aetas affert peritiam. Cum ipso [deo] sapientia est & fortiC tudo, ei consiliũ est et peritia. Ecce de-
Esa.22.f molietur, quod non aedificabitur: con-
Apoc.3. cludet uirum, & non aperietur. Ecce cohibebit aquas, & exarescent: rursum[que] illas demittet, ac terrã euertent. Cum ipso robur est & subsistentia, ei [subest] errãs & decipiens. Qui consiliarios abducit ut praedam, & iudices uertit in amentiam. Qui soluit disciplinam regũ, & uinculo constringit lumbos eorũ. Sacerdotes ut prędam abducit, & potentes subuertit. Fidis hominibus eripit eloquentiam, & iudi-
D cium aufert senibus. Effundit contemptum in principes, & zonã potentium laxat. Abstrusa profert in apricũ è tenebris, & densissimam umbram educit ad lucem. Auget gentes, eas[que] perdit: extendit gentes, eas[que] compescit. Adimit[que] cor primatibus populi terrae, eos[que] facit errare per solitudinem inuiam. Vt palpent in tenebris, & luce careãt, facit[que] errare illos tanquam ebrios.

CAP. XIII.

A EN omnia haec uidit oculus meus, & auris mea audiuit, ea[que] considerauit. Non minorem habeo notitiam

Refellit crimen arrogãtię, quod ad deum prouocauit.

[quam] uos, nec cedo uobis. Verũ ad deum loquutus sum, & cum deo disceptare uolui. Atqui uos estis mendacij concinnatores, & uniuersi uos inepti medici. Vtinam prorsus taceretis, quod sapientiae uestrę posset attribui. Audite quaeso argumentationem meam, & contentionem meam auscultate. An oportet iniquitatẽ uos loqui ob deũ? & eius gratia dolum loqui conuenit?
B An illi gratificari uultis, & pro ipso litigabitis? An iuuabit, si uos scrutetur? Num illudetis ei, ut illuditur homini? Qui certissime uos arguet, si occulte in gratiam cuiusquam discedetis à recto. An non excellentia ipsius terret uos, & illius formido uos inuadit? Meminisse oportebat uos similes esse cineri, & corpora uestra, corporibus argillaceis. Silete mihi, & ego loquar meo periculo, quicquid tandem sit mihi euenturũ. Cur ferrem carnem meã in meis dentibus, & animã meam ponerem in palma mea? Si me occisu- C
rus esset, non expectarem, tantũ apud eum disputo de uitae meę ratione. Ipse enim & mihi saluti est, quum in eius conspectũ nullus hypocrita ueniat. Attente audiatis meũ sermonẽ, & meam expositionẽ [capite] auribus uestris. Quum enim causam meam informauerim, scio quod absoluar. Quisquis igitur mecum litigaturus est, [id faciat:] quandoquidem iam tacebo, & expirabo. Tantũ duo non mecũ agas, tunc[que] à facie tua nõ abscondar. Manũ tuam remoue procul à me, & formidine tua nõ terrefacito me. Et te accusante ego D
defensoris partes agã: uel ego loquar, & tu mihi respondeto. Quãtum mihi est iniquitatũ & peccatorum? Scelus meum & peccatũ meum indica mihi. Quare abscondis faciem tuam, & me inimicũ tuum existimas? An foliũ impulsum concuties? & stipulam aridam persequeris? Si aduersum me descripsisti offensas, & iniquitates adolescentiae meę impingis mihi. Et positis meis pedibus in cippo [pro]hibes, ne quò effugiam, qui radicibus pedum meorũ uestigia imprimit. Quum ipse uelut putrida res uetustate cõficiendus sim, et sicut uestis quę comeditur à tinea.

CAP. XIIII.

HOmo natus mulieris, uiuens bre- A
uiori tẽpore, in omnibus suis diebus affatim habens turbarum. Vt flosculus oritur & succiditur, fugit[que] uelut umbra, ne[que] persistit. Aperis etiam oculos tuos super tali, ut me in ius uo-
ces? Quis proferet purũ ex immunda? Psal.50.a
[massa.] Ne unus quidẽ [proferri poterit.] Si dies eius exacte praefiniti sunt, & numerus mẽsium ipsius penes te est, ei[que] terminos praefixisti, quos praeterire non potest. Absiste ab illo, B
ut desinat, quũ iam grato animo excipiet diem fatalem tanquam mercenarius. Ligno enim spes reliqua est [quod] repullulet cũ excisum fuerit, tenera[que] propago eius non deficiat. Quum radix eius consenuerit in terra, & stirps eius in humo emortuus fuerit. Attracto humore aqueo iterũ germinat, exhibet[que] fructus decerpendos, ut plãtae solent. Et uir languore confectus morietur, & homo expirabit, ut nusquam

superstes

superstes sit? Quum recedentibus a-
quis Oceani flumina siccabuntur &
arescent: homines post obitum non re
surgent, quoad cœlū non sit, neq; ex-
pergiscetur & excitabuntur è somno
C suo. Vtinā in sepulchro me recondas
& occultes, donec remittat ira tua, mi
hiq; terminū præscribas, ad quem re-
corderis mei. Reuiuiscet ne homo, ubi
mortuus fuerit? Equidē omnibus die-
bus militiæ meæ prestolabor, donec
uicissitudo mea ueniat. Quando uo-
canti tibi respondebo, tuq; opus ma-
Prou.5.d nuū tuarū expetes. Nunc enim †gres-
sus meos numeras, [&] non obseruas
peccatū meum. Quum [enim] scelus
meū consignatū sit, adsues ne aliquid
iniquitati meæ? Porrò mons cadens
D marcescit, & saxū de loco suo cedit.
Aquę cauant lapides, tuq; summergis
alluuionibus tellurem: & spem homi
Precatur ni calamitoso adimis. Quin uiribus
mortē, quæ uteris in eo superando, ut migret mu-
omnis dolo tans faciem suā, & dimittas eum. Igno
ris finem ad retq;, an filij ipsius in ampla fortuna
fert pijs. sint, & non curet eos quum angustia
premuntur. Tantū dolebit dum carnē
suam gestat, animaq; ipsius mœrebit
dum in ipso agit.

CAP. XV.

A AD hæc respondens Eliphaz The-
manita, inquit, Num uir sapiens re
spondendo proferet uentosam scien-
tiam? & orientalis uentus implebit
eius uentrē? Afferetq; argumenta, quæ
non cōgruunt, & sermones quibus ni
hil efficit? Preterea soluis religionem,
& preces ad deum prohibes. Nam ini
quitas instruit os tuum, & linguā cal-
lidorum usurpare tibi placet. Arguat
autem te impietatis os tuum, & non
ego, tuaq; labia testimoniū reddāt ad-
uersus te. Omniúmne hominū tu pri-
mus natus es? & formatus es ante col
les? Num auscultator fuisti diuinorum
arcanorū, & sapientia suos terminos
ultra te nō porrigit? Quid nosti quod nos
ignoremus? aut quid intelligis, cuius
Eccli 18.b nos simus imperiti? Est & inter nos
canus & senex, etiā prouectioris æta
B tis quàm pater tuus. Num dedignaris cō-
solationes diuinas, & res occulta tibi
uidetur? Quantū seduxit te cor tuum?
& quantam elationē animi significant
oculi tui? Quia cōtra deum erigis ani
mum tuum, profersq; sermones ex ore
tuo. Quid est homo, ut à scelere purus
sit, & ut natus mulieris iustus sit? Ec- Supra 4.d
ce in sanctis suis [angelis] firmū opus
non produxit [deus,] ac ne cœli qui
dem sunt in eius oculis sine macula.
Quanto magis homo abominabilis et
inutilis, qui uelut aquas imbibit ini-
quitatem? Explicabo tibi, modo au-
scultes mihi: & quod perspexi, tibi re
censebo. Quod sapientes homines re-
tulerūt, & à maioribus suis acceptum
bona fide tradiderunt. Quibus solis
permissa fuit rerū publicarum guber-
natio, neq; infestauit eos hostis. Im- C
pius omni tempore sibi asciscit dolo-
res parturientis fœminæ, & numerus
annorū absconditur tyranno. Voces
terrificæ [insonant] auribus eius, &
quum pax agitur, ei superuenit uasta-
tor. Non credit se iterum exiturū è te-
nebris, et è specula prospectat gladiū.
Satagit, ubicūq; panem inueniat: scit
[enim] quod suis factis periculosa tem-
pora accersiuerit. Eumq; terrent angu
stia & circumuallatio, & eum circum
stant ut regem confertis globis prælia
turum. Nam aduersus deum intendit
manum suam, & uires promit aduer-
sus optimū maximū. Qui cum eo con-
currens collum inuadet, ac dēsissimos
clypeos conuellet. Nam adeps illius
obduxit faciem eius, & obesitatē con-
traxit circū ilia. Quare habitat in ur- D
bibus quæ destruūtur, & domos suas
non inhabitat, quæ in congeries lapi-
dum uertēdæ sunt. Non ditescet, neq;
stabiles erunt illius opes, neq; ad ple-
num crescet in terra. Nunquā euadet
tenebras, [&] flamma teneram eius
propaginem arefaciet: abibit autē per
indignationē quam ore suo efflat. Va-
nitate [aūt] deceptus nō fidet [deo,]
quum felicitas eius in contrariū muta
tur. Absumetur ante fatale tempus, &
ramus eius non florebit. Vt uitis uio-
lenter abijciet suos botros immatu-
ros, & ut oliua suum florem abijciet.
†Nam hypocritæ congregatio erit so Isa.59.a
litaria, & ignis deuorabit tabernacu- Psal.7.a
la muneribus referta. Cōcipiendo mo
lestiam, & pariendo uanitatem, uenter
eius concinnabit dolum.

CAP. XVI.

A AD quæ respondens Iob, dixit, Sæpius audiui talia, uniuersi estis cõsolatores molesti. Quando tandẽ finis imponetur uentosis uerbis? Aut quid te iuuat, quum [me] uexas? Possem et ego loqui more uestro. O si uos eo loco essetis quo ego sum: uobis enim aptum sermonem accõmodarem, & motu capitis testarer dolorem meum ex uestra miseria. Vosq́ cõfirmarem ore meo, & consolatio meorum labiorum dolores minueret. Ego autẽ si loquar, dolor meus non minuitur: siue omitto
B [loqui,] & quid decedit mihi? Verum iampridem ærumnis onerauit me [deus:] & sanè cunctas meas facultates stupefecisti. Rugis quoq; arauisti me, ut testimonij uim habeat, & amissa pristina forma, mihi dissimilis sum, ita ut palàm arguat me. Ira sua lacerat, ac hostiliter mecũ agit, frendit in me suis dentibus, hostisq́ meus oculis suis micat aduersum me. Distendunt cõtra me os suum, & contumeliose præcidunt maxillam meam, & in malis meis uoluptatem suam expleuerunt. Constrictũ me deus iniquo tradidit, & per im
C pios prostrauit me. Beatus fui, sed disiecit me, ac mea ceruice comprehensa, minutatim cõfregit me, scopum deniq; me sibi constituit. Vt me sagittæ illius undiq; feriãt, & renes meos disse cet, ac non parcat, & in terram effundat fel meũ. Ita me uulnerauit, ut continuum uulnus sit, [&] in me fecit impetum sicut gigas. Consui saccum super cutem meam, & cornu meum depressi humum. Facies mea intumuit fletu, & palpebras meas obduxit caligo
D densissima. Quũ tamen nulla uiolentia sit in palmis meis, et oratio mea sit mũda. O tellus, ne celes mea scelera capitalia, & non sit locus ubi lateant querelæ de me. Nunc etiam ecce testẽ habeo in cœlo, & conscium in excelsis. Quumq́ amici mei rhetorica oratione contra me agant, manantibus lachrymis dei opem imploro. Is enim palàm proferet, si quid peccatũ est à uiro contra deum, & à filio hominis in proximum suum. Nam anni adnumerati succedunt, ac iter semel peragendum ingrediar.

CAP. XVII.

IAm quidẽ ago animam, & dies mei A ritu lucernæ deficiunt, meq́ sepulchrum manet. Si non illusores agunt mecũ, & in mœrore quo me isti afficiunt, nox transigẽda est. Deponito quæso [pignus,] & da fideiussorẽ in causa, quæ mihi tecũ est: & quis erit, qui mecum sponsionẽ faciat? Quia exclusisti cor eorũ ab intelligentia, iccirco ne gotiũ hoc non magnam laudem eis pariet. Qui amicos numerat inter bona B sua, eius filij non inuenient quod expectabant. Nam me quidẽ [deus] posuit Vsus historiæ Iobis.
exemplum populis, & celeberrimæ famæ ero in posterũ. Cuius oculus præ indignatione caligat, meaq́ membra uniuersa umbrę similia sunt. Ob quam rem probi stupebunt, & innocens ad uersus hypocritã excitabitur. Iustusq́ C insistet uiæ suæ, & innocẽs magis magisq́ progredietur. Tantum uos uniuersi domum redite, & abite quæso: quandoquidẽ inter uos nullũ sapientem reperio. Dies mei præterierũt, & conatus mei intercepti sunt, quæq́ animo præsumere possem. Noctem uertent in diem, & lux subsequetur euestigio tenebras. Si expectarem, infer- D nus [tamen est] domus mea, & in tenebris straui lectũ meum. Foueam appello patrem meũ, & uermẽ matrẽ & sororẽ meã. Vbi est igitur, ubinã spes mea? & spẽ meã quis spectabit? Quę si mecũ in puluerẽ demitteretur, uectes sepulchri subsiderẽt.

XVIII.

AD hæc Bildad Suhita respondẽs, A dixit, Quando tandẽ sermonibus imponetis finem? Intelligite, & postea loquamur. Quare similes pecori æstimamur, & uobis obstinati uidemur? Tu qui per furorem discerpis animam tuam, deleretúrne terra propter te, & rupes è loco suo cedet? Certè lux impiorũ extinguitur, neq; splendet flamma ignis ipsius. In eius tabernaculo lumen obtenebrescet, ac lucerna illius quæ lucet ei, extinguetur. Gressus uir B tutis illius angusti erunt, suumq́ consiliũ deijciet eum. Quia missus est suis pedibus in rete, & iuxta implicitam sepem obambulat. Laqueus comprehendet calcaneũ illius, eumq́ sitibundus superabit. Eius funis in terra est absconsus, & decipula eius in semita.

Vndiq;

C Vndiqꝫ terrebūt eum pauores, & quo
cunqꝫ gradietur, comminuent eum. Fa
melica erit uirtus eius, & pernicies
ei parata est ab utroqꝫ latere. Deuora
bit uectes cutis suæ, deuorabit uectes
eius primogenitus mortis. Euelletur
ipsius tabernaculo id cui potissimū fi
debat, eaqꝫ res adducet eum ad regem
terrorum. Habitabit in tabernaculo
eius nulla ꝑpinquitate attingēs eum,
D & sulphur spargetur in casam eius. In
ferne radices illius exarescent, & su-
Prou.2.d perne messis eius succidetur. † Memo
ria eius interibit de terra, neqꝫ famam
celebrē habebit in platea. Propellent
eum ex luce ad tenebras, & ex orbe il
lum fugabūt. Non filiū neqꝫ nepotem
habebit in populo suo, nō superstitem
in suis domicilijs. Stupefiēt posteri ad
fata illius, & priores inuasit horror.
Atqꝫ hęc tabernacula duntaxat impij
sunt, & is est locus ignorantis deum.

CAP. XIX.

A AD hæc respondēs Iob, dixit, Quan
diu cruciabitis animum meum, &
sermonibus enecatis me? Iam decies
contumelias mihi intulistis: an nō pu-
det uos ꝙ prorsum alios mihi uos ex-
hibetis? Etenim si omnino erro, cōstat
mihi ratio quæ in errorem abduxit.
Quod si omnino magnū quiddā in me
oppugnando efficere conamini, & per
calamitatem meam uestrā intentionem
fulcire. Scitote nūc, ꝙ deus me poten
tia sua premat, ꝙqꝫ suo instrumēto ue-
natorio circundederit me. Si clamem
uim inferri mihi, non respondetur mi-
hi: si uociferer, non retineo ius meum.
B Semitam [enim] meam sepsit, ut eua-
dere nequeā, & uijs meis offudit te-
nebras. Detraxit mihi gloriam meam,
& coronā mei capitis abstulit. Euul-
sit me circunquaqꝫ ut peream, abstu-
litqꝫ spem meā ut [euulsę] arbori. Ex-
arsit in me ira illius, meqꝫ habet in ho-
stium numero. Simul uenerunt milites
eius, & uiam muniuerunt aduersum
me, & castra posuerūt circum mea ta-
bernacula. Fratres meos abstraxit à
me, quiqꝫ me nouerant, etiam alienos
se mihi offerunt. Propinqui mei dese-
ruerūt me, & necessarij mei obliti sunt
C me. Familiares mei & ancillę meę cen
sent me peregrinum, eisqꝫ uideor exte
rus. Quum uoco seruum meum, & ore
meo peto ab eo aliquod officiū, non re
spondet mihi. Halitus meus offendit
uxorem meam, filijs etiā uentris mei
supplex sum. Etiam homines nequam
aspernantur me, [quibus] quū assur-
go, iaciunt in me scōmata. Omnes ami
ci intimi abominantur me, & quos di
lexi, aduersantur mihi. Cuti & carni
meæ adhæret os meum, & euasi den-
tium meorū cute comite. Benignius
mecum agite, benignius mecum agite
uos amici mei, quoniam diuina ma-
nus tetigit me. Quare me persequimi-
ni ut deus? & carne mea nō saturami-
ni? Vtinam scribantur mei sermones, D
utinam in libro exarētur, stiloqꝫ ferreo
incidantur in plumbū aut saxum, quo
perpetuò durent. Noui & ego ꝙ uin-
dex meus uiuit, & nouissimo [tempo-
re] adhibebit suam uim pulueri. Post-
quam uero circūdederint hoc mea cu-
te, spectabo deum è carne mea. Quem
ego mihi contemplabor, & oculi mei
uidebunt, & non alius: quod unicum
meum est desiderium. Nam [olim] di
cetis, Cur eum ꝑsequebamur, in quo
fundamenta negotij [salutis] depre-
hendebantur? Timete igitur gladium
uobis imminentē, quia ira iniquitates,
[iniquitas parit] ultionem dei, quo-
niam intelligetis esse iudicem.

CAP. XX.

AD hæc respondens Zophar Naa- A
mathita, dixit, Igitur cogitationes
meæ impellunt me ad respondendum,
& propterea in me festinatio existit.
Audiā tamen ex te correptionem con-
iunctam cum mea ignominia: tametsi
me conscientia hic cōsolabitur. Nōn-
ne scis illud omnibus sæculis obserua
tum, ex quo [deus] imposuit terrę ho
mines? Quod iubilatio impiorū cito fi
niatur, & lætitia hypocritæ sit tempo
raria. Si exaltatio ipsius in cœlū ascē-
derit, suūqꝫ caput extulerit usqꝫ ad nu
bes. Peribit tamen tandē ut ipsius ster
cus, & qui uiderūt eum, dicēt, Vbi nā
is est? Auolabit ut somniū, & non re- B
perient eum, & fugabitur ut uisio no-
cturna. Oculus qui eum intuitus est,
nō iterū uidebit, neqꝫ amplius cernent
eū [homines] sui loci. Liberi eius pla
cabūt pauperes, & manus illius resti-

tuēt opes per uim adēptas. Adolescē-
tiæ uitia tenacissime illi inhærēt, eūq;
comitantur ad [sepulchri] puluerem.
Quumq; malū dulcescat in ore illius,
recōdit ipsum sub lingua sua. Eiq; par
cit, ut non demittat, idq; detinet in me
dio palato suo. Cuius panis in uisceri
bus ipsius uertitur in bilem aspidis in
tra illū. Opes deuorat, quas remouet
deo extrahente illas ex uentre ipsius.
C Venenū aspidum sugebit, eumq; occi-
det lingua uiperæ. Non uidebit riuos
fluminū torrentium mellis & butyri.
Quæ labore acquisiuit, reddet, mini-
meq; deuorabit, uelut merces permu-
tatorias, nec illis gaudebit. Attriuit
enim, & reliquit pauperes: domumq;
Eccls 5.c diripuit, nec ædificauit eam. Non sen-
tiet in uentre suo q opulentus est, neq;
conseruare poterit res optatas. Cibo
illius non aderit uis nutriendi, quocir
ca bonum ipsius instabile est. Et si re-
bus omnibus affatim abundet, angitur
tamen, & omnibus partibus laboriosi
hominis fungitur. Esto aūt ut impleat
uentrem suum, [deus tamen] immittet
ei feruorē iræ suæ, & depluet in eum,
D [&] in cibū illius. Eumq; fugientem
arma ferrea excipiet arcus chalybeus.
Strinxit gladiū, qui corpus trāsfigat,
ac micet per fel adactus, eiq; occursant
res terrificę. Vniuersę tenebrę reposi-
tæ sunt in locis illius abstrusis: quem
ignis deuorat nō follibus excitādus,
[&] quicquid est residuum in domo
ipsius, malo inuoluitur. Cœli produnt
illius iniquitatem, terraq; in eum insur
git. Prouentus domus eius, quando
iram suā deus promit, migrat ut aquæ
effusæ. Hæc impij hominis sors est ex
deo, & prēmium paratum à deo ipsius
blasphemijs.

CAP. XXI.

A AD hęc respondens Iob, dixit, At-
tētius meos sermones audite, idq;
pro consolatione uobis imputabitur.
Ferte me, & ego loquar: & postquam
locutus fuero, sannis exagitate. Num
colloquium ad hominem institui? Aut
quare non affectus animi mei prome-
rem? Aspicite me, & obstupescite, ac
manum ori imponite. Nam cogitatio-
ne obiens quæ mihi acciderunt, per-
turbor, & totum corpus meum horro
re concutitur. Quare impij uiuunt? &
consenescunt? & pollent opibus? Se- Ierem.12.a
men eorum ipsis spectantibus feliciter Abacuc 1.a
eis prouenit, & propagines eorum ob
oculos ipsorum. Domus eorum salua B
est extra metum, neq; in eos sæuit dei
uirga. Taurus eorū init pecus, & non
est iners: uacca eorum parit, & nō est
sterilis. Edunt greges infantium, eo-
rumq; liberi saltitant. Ad timpanū &
citharam ducunt choros, & læti agūt
ad sonū fidiculæ. Omneq; suū æuum
transigunt beate, & momento demit-
tuntur ad sepulchrum. Qui quidē deo
dicent, Recede à nobis, nec enim cupi
mus scire tuas uiuendi præceptiones.
Quid est optimus maximus, ut ei ser- Mal.3.a
uiamus? aut quid utilitatis capiemus,
si ei occurramus supplices? Quā certe
felicitatem suam nō operibus suis ade
pti sunt: cæterum sententia impiorum
longe à me discrepat. [Rursum] quo C
ties impiorum lucerna extinguitur,
eisq; superuenit sua pernicies, [domi
no] distribuente partes in ira sua? Vt
sint uelut palea ad uentum, & uelut
quisquilię quas turbo aufert. Abscon
dit deus uirtutē illius filijs suis, [&]
rependit ei, ut sentiat. Videntq; oculi
eius detrimentum ipsius, ac bibit ali-
quantum furoris dei optimi maximi.
Quam uero in domo sua uoluptatē re-
linquit post se? Postremo, dimidiū men
sium eius subtrahitur. [Et quum hæc
ita habeant,] num est qui deum uelit
docere scientiā, qui excelsos iudicat?
Alius moritur integris uiribus, totus
opulentus & felix. Cuius mammæ la
cte sunt plenæ, & medulla ossiū ipsius
bibitur. Alius moritur in ægritudine D
animi, qui nunquam lætus comedit.
Pariter autem iaciunt in puluere, ac
uermis eos tegit. Ecce non me latent
cogitationes uestræ, & conatus ad me
inuadendum. Dicitis enim, Vbi est do
mus boni & liberalis hominis? & ubi
tentorium tabernaculorum impiorū?
An non percontamini facientes iter,
eosq; ex notis eorum [externis] non
æstimatis? Etenim prauis parcitur ad
diem perniciei, & ad diem irarum ad
ducuntur. Quis autem pronunciare
posset ex facie rerum ipsius de uitæ ra
tione? aut quis rependet ei quæ gessit?
Efferetur nimirum ad sepulchrum, &
in

in aceruo uigilabit. Vt ei dulces sint
cespites torrentis, eumq́ sequentur o-
mnes homines, quemadmodum innu-
meri præcesserunt. Quomodo igitur
me consolamini rebus uanis, & in ue
stris responsionibus scelus adhibitum
est? CA. XXII.
A AD hæc respondens Eliphaz The-
manita, dixit, Num deo commo-
dabit uir fortis? Nam qui sapiunt, sibi
commodāt. Num optimo maximo uo
luptati est, si iustus sis? aut lucro est, si
uitam integram agas? An ob metum
tui arguit te, ac tecum in ius ambula-
uit? An nō potius ob uitiositatē tuam
magnā, & infinitas iniquitates tuas?
Nā pignus à fratre tuo accepisti abs
re, ac nudis detraxisti uestimēta. Non
præbuisti poculum aquæ lasso, & fa-
melico negasti panem. Violentus uir
possidet terram, & habens authorita-
B tem, inhabitat eam. Viduas dimisisti
uacuas, & lacerti pupillorum attriti
sunt. Idcirco laquei circundati sunt ti
bi, & terror subitus perturbat te. Aut
tenebras non uides? & inundationem
aquarum, quæ operit te? Nonne deus
cœlum altum tenet? spectato enim uer
ticem stellarum, quàm sublimes sunt.
Dixisti etiam quid deus sciret? An per
caliginem iudicaret? Nubes ei latebræ
sunt, ut non uideat, & in sphæra cœle-
sti uersatur. An non obseruasti mundi
uiā, quā homines nihili ingressi sunt?
C Qui ariditate constricti sunt in rugas,
quum potuissent diutius persistere, &
fundamentum eorum ut flumen difflu
xit. Qui dicebāt deo, Facesse à nobis:
& quid optimus maximus faceret no
bis? Atqui domos eorum bonis refer-
serat: cæterum ab impiorum consilio
longe discrepat mea sententia. Quos
inspicientes iusti lætantur, & innocēs
Psal. 106. irridet illos. Quum subsistentia nostra
non sit excisa, reliquias autē istorum
ignis absumpserit. Quapropter accō-
D modate illi, & pacem cum eo cōfice,
per quæ felicitas proueniet tibi. Acci
pe oro legem ab ore illius, & reponi-
to in corde tuo eloquia ipsius. Si te cō
uerteris ad optimum maximum, ædi-
ficaberis, [&] procul abiges iniquita
tem à tuo tabernaculo. Ponetq́ [de-
us] in puluere munitionem, & torren
tes auri Ophirei tanquam saxū. Opti
mus maximus etiam inuadet hostes
tuos, tuq́ habebis argētum purgatissi
mum. Tunc enim in optimo maximo
te oblectabis, & palmas tuas leuabis
ad deū. Exorabis eum, & audiet te,
tuaq́ uota exolues. Quamcunq; rem
decreueris, rata erit, & in uijs tuis lu
men splendebit. †Deprimuntur enim, Prou. 29. d
quos dicebas elatos esse: et summissos
deus seruare solet. Liberabit insulam
innocētis: liberaberis autem per mun
ditiam manuum tuarum. XXIII.
AD hæc respondēs Iob, dixit, Etiam A
num tristi oratione utor: quanquā
mea calamitas superat gemitus meos.
Vtinam sciam, & inueniam eum, &
ueniam ad soliū eius. Informarem [e-
nim] ante illum causam meam, & os
meum argumentis instruerem. Sermo-
nes [quoq;] cognoscerem, quibus mi
hi responderet, ac intelligerem, quid
mihi dicat. Num uirtutis magnitudi-
ne litigabit mecum? Non, sed ipsus mi B
hi [uires] cōferet. Ibi cum eo probus
disceptabit, ac tandē asseram [meam
animam] à iudice meo. Si ad Ori-
entem eam, nuspiam ille apparet: aut
in Occasum, non animaduerto eum.
Dum agit quippiam ad læuā, ego non
specto, & ad partem dextram se abdit,
ut non uideam. Nam uiam [meā] per-
inde nouit atq; ego: captoq́ experi-
mēto de me, ut aurū prodij. Pes meus C
tenuit gressum illius, [&] uiam illius
obseruaui, neq; deflexi. Non remoui
etiam præcepta labiorum illius ab in
stituto meo, [&] eloquia oris eius re
condidi. Et quum perpetuò sui similis
sit, quis ab eo rationem exiget? quod
expetiuit anima illius, fecit. Quumq́
perfecerit quod de me decreuerat, fe-
cit, quod altàs sæpe ab eo factum est.
Quamobrem percellebar metu ab eo, D
præcogitabam [hæc,] & timebā eum.
Meumq́ cor molliuit deus, & opti-
mus maximus turbauit me. Nō enim
excisus sum malo improuiso, neq; ca-
ligo faciem meam operuit.

CAP. XXIIII.

QVare ab optimo maximo nō sunt A
abscōdita tempora? & agnoscen
tes eum non spectarunt dies eius? Sūt
enim qui limites remouēt, qui gregem,

rapiunt & pascunt. Qui asinum pupillorum abigunt, qui loco pignoris accipiunt bouem uiduę. Qui pauperes pellunt ex uia, ut in latebras abdantur, quotquot in terra humiles sunt. Ecce uelut onagri exeunt in solitudinem ad opus suum peruestigantes prædã: quibus desertum panem profert ad liberos alendos. In agro farraginem suam
B demetunt, & in uinea [aliena] uindemiant impij. Nudum adigunt, ut pernoctet sine uestimento, & careat indumento per frigus. Vt madeant homines in montibus à nimbo, & saxũ amplexentur non habẽtes suffugium. Rapiunt pupillo, quod post uastationem relictum fuerat, & cum iniuria humilium pignus accipiunt. Cogunt etiam nudum incedere sine uestimento, & famelici gestant manipulũ. Intra muros eorum exprimunt oleum, quiq; in torcularibus calcant, sitiunt. Clamant ho
C mines oppidani, & anima uulneratorum uociferatur: quæ quidem absurda deus hominibus haudquaquã proposuit. Ipsi autem facti sunt rebelles in lucem, neq; uias eius agnoscunt, neq; sedent in ipsius semitis. Prima luce homicida surgit, & occidit humilem atq; pauperem: noctu autem similis erit furi. Oculus etiam mœchi obseruat crepusculum, dicens, Non cernet me oculus, faciemq; palliat. Perfodiunt domos noctu, quas interdiu sibi notarũt, minimeq; lucem probant. Vniuersis ipsis matutina lux æque inuisa est atq; densissima caligo mortis: si quis enim cognoscat eos, affert terrores densissimæ caliginis. Quisq; illorum diffugit per aquas, & portioni eorum maledicitur in terra, neq; deflectunt ad uiam
D ducentem ad uineas. Vtq; terra torrida & calor absumunt aquas niuales, ita infernus eos qui peccauerunt. Obliuiscuur eiusmodi hominis ad misericordiam procliuis, estq; dulcis cibus uermium, nec ulla memoria ipsius relinquitur, ac uelut arbor iniquitas confringitur. Qui sterilem quæ non pariebat, afflixit, neq; exhilarauit uiduam. Quin & potentes uersat sua potentia, attamen ab illis euectus non fidit suæ uitæ. Si quis etiam ei donet, ut tutus agere possit, ac nitatur illi, oculi eius speculantur uias eius [ad nocẽdum.] Quumq; breui tempore in fastigio fuerint, nulli erunt, ac redigentur ad paupertatem, utq; [alij] omnes contrahuntur, & ut caput spicarum succidũtur. Quis autem me conuincet mendacij, q; hæc ita non habeant? & quis sermonem meum confutabit?

Quũ deus uetet mala, & iubeat recta, homines oderũt ueritatẽ, & praue agũt.

CAP. XXV.

A AD hæc respondens Bildad Suhita, dixit, Imperium & formido est penes illum, qui pacem conficit in sublimi suo loco. Num eius milites numero comprehenduntur? Aut cui lux illius non oritur? Et quid iustitiæ sibi arroget homo friuolus deo comparatus? & quid purus esset natus mulieris? Ecce facit ut non existat lux usq; ad lunam, & stellę non sunt puræ in oculis eius. Quanto minus homo friuolus, qui putredo cẽseri potest? & filius hominis, qui uermiculus?

XXVI.

A AD hęc respondens Iob, dixit, Cui opem fers? num ei qui uires nõ habet? Quem seruas? an eum qui non habet potens brachium? Cui das consilium? eine, qui sapientia caret? Eumq; doces, qui affluit sapientia? Cui nam sermones narras? Aut cuius spiritus egreditur ex te? Res emortuæ [à deo] formantur sub aquis, & in uicinis lo-
B cis. Nudus ante illum extat infernus, neq; interitus habet uelamentum. Qui Aquilonem extendit super inane, & terram suspendit super nihilũ. Qui cohibet aquas in suis nubibus, neq; nubes rumpitur ab eis. Qui construxit faciem solij, super quod expãdit nubem
C suam. Terminũ præstituit aquis, dum consummentur lux cum tenebris. Columnæ cœli concutiuntur, & stupefiũt ab illius increpatione. Sua potentia scindit mare, & intelligentia sua compescit [eius] ferociam. Suoq; spiritu
D adornauit cœlos, [&] manus eius formauit serpentem uectem. Atq; ista duntaxat extrema sunt uiarũ eius: et quãtulam portionem audiuimus de isto negotio? Quis autem tonitru potentiæ illius cognosceret?

CA. XXVII.

A VLterius quoq; sermonem suũ prosequẽs Iob, dixit, Per deum uiuentem, qui me præter meritum afflixit: & per optimum maximum, qui me in

tristitiam

tristitiam coniecit. Nunquam dum in me halitus erit, & flatus dei in naso meo. Labia mea loquentur iniquitatē, & lingua mea dolum meditabitur. Absit à me, ut uestram sententiam probem donec expirabo: minime adimam mi-
B himet integritatem. Sed iustitiā meam retinebo, & non deponam eam, neq; committam, ut me unquam culpet cor meū. Qui mihi aduersatur [hac in causa] impius, & qui se mihi opponit, iniquus habendus est. Quid enim hypocritæ sperandū est, quum deus extrahet illius animam, si cōmoda sua comparet? Num clamorem eius audiet deus, quum pericula ei accidunt? Num in optimo maximo sese oblectabit, omniq; tempore inuocabit deum? Docebo uos per dei gratiam, neq; celabo,
C ut res diuinæ comparatę sint. Ecce autem, quū uos omnes speculationibus [theologicis] operam dederitis, quare tam uanas opiniones habetis? Hæc [inquitis] est pars impij hominis ex deo, & hæc hæreditas, quam percipiunt tyranni ab optimo maximo. Si numerum liberorum adauxerint, gladio perimentur, & posteri eorum non saturabuntur pane. Reliqui facti, lue perempti sepelientur, & ipsorum uiduæ non lugebunt. Si coaceruet [impius] argētum ut puluerem, & paret uestem
D ut argillam. Parabit ille quidem, at iustus induet, ac innocens diuidet argentum. Aedificat domum suam ut tinea,
Psal. 48. utq; custos [hortorum] construit tugurium. Diues decumbet, nec honorifice funerabitur: aperiet oculos, & nemo aderit ei. Ingruent in eum terrores ut aqua, & noctu furtim auferet illum tempestas. Auferet eum uentus orientalis, ut abeat, & de loco suo deturbabit eum. Inuehetq; illi affatim malorum, quæ magno studio effugere molitur. Quo sublato plauditur, & homines loci eius illum exibilant. XXVIII.

A Habet argentum uenas, & aurum locum in quo conflant. Ferrum è puluere tollitur, & lapis ut æs funditur. Tenebris posuit [deus] terminum, & ad omnem perfectionem ipse scrutatur lapidem in caligine & densissima umbra abditum. Erumpit [alicubi] torrens, qui accolas non fert: rursum exarescunt torrentes, ut à pede non sentiantur: superant etiam hominis staturam, qui poterant uadari. Est terra in qua panis prouenit, altius autem eruta ignem exhibet. Est locus cuius lapides sunt sapphirus, habetq; auri pulueres. Est semita, quam ignorat uolucris, neq; illam conspexit oculus milui. Non calcarūt eam feræ, non leopardus ambulauit per eam. Immittit suam manum silici, ac montes funditus euertit. Rupibusq; excisis educit riuos, & quidquid pretiosum est, cernit oculus eius. E guttis flumina colligit, & rem abstrusam profert in lucem. Vnde autem sapientia petenda est? aut ubi est locus intelligentiæ? Ignorat homo pretiū illius, neq; inuenietur in terra uiuentium. Abyssus enim inquit, In me nō est: ac mare dicit, Mecū non est. Non dabitur pro illa, quod in thesauris conclusum habetur, neq; argentum expendetur ut pretiū eius. Non illi prę- Sap. 7. a ponderabit aurū Ophireum aut onyx pretiosus, aut sapphirus. Nō pretium illius æquabit aurū aut uitrū, nec cum ea pmutatur uas ex auro obrizo. Nulla mentio fiet ramoth & gabis, sapientia quoq; margaritis ꝓponderat. Non topazius Aethiopię pretiū illius æquabit, nō aurū purissimū præponderabit. Vnde igitur ueniet sapientia? aut ubi est locus intelligentiæ? Est quidem ab- D strusa ab oculis omnium uiuentiū, & recondita, ut lateat uolucrē cœli. Perditio & mors dixerūt, Audiuimus auribus nostris famam eius. Deus uiam eius monstrat, quippe qui nouit locum eius. Is enim in partes terræ extremas prospicit, omniaq; sub cœlo uidet. Vt uento etiā pondus adhibeat, & aquas mensura comprehendat. Præfigendo pluuię terminum, & uiam fulguri atq; tonitruis. Tunc uidit, & recensuit eam, parauitq; illam, & peruestigauit eam. Dixit autem homini, Ecce timor dei est sapientia, & uitare malum est intelligentia. CAP. XXIX.

Summa primaq; sapientia & uera & unica, religiose uiuere.

Vlterius quoq; sermonem suū prosequens Iob, dixit, Vtinam eo loco sint res meæ, quo fuerunt prioribus mensibus, & ijs diebus, quibus me custodiuit deus. Quū eius lucerna in capite meo luceret, ad cuius lumen ibam

per tenebras. Qualis fui tempore hye
mis meæ, quum deo esset arcta necessi
tudo cum meo tabernaculo. Quum ad
huc optimus maximus esset mecũ, &
iuuenes mei circum me. Quando pe-
des meos butyro abluebam, & saxum
B apud me fundebat riuos olei. Quando
per oppidum ad portam prodibam, et
in platea parabam sellam meam. Et me
conspicati iuuenes abscondebantur,
senesq́ assurgentes adstabant. Princi
pes autem à sermone abstinebãt, oriq́
suo imponebant manum. Procerumq́
uox premebatur, & lingua eorum ad
hærebat palato. Nam auris quæ audi
uerat, beatum prædicabat me, & ocu
lus qui uiderat, testimonium mihi red
debat. Quia humilem clamantem asse
rebam, et orphanum cui nemo ferebat
C opem. Qui paulò minus perierat, lau
de me prosequebatur, & cor uiduæ cõ
mouebam ad iubilum. Induebam iusti
tiam, & iudicium meum uestiebat me
ut pallium & tiaras. Fui [quoq;] ocu
lus cæco, & uice pedum claudo. Pa-
ter fui pauperum, & causam forẽsem,
quam ignorabam, indagaui. Et iniqui
hominis molares contriui, atq; præ-
dam extraxi è rictu ipsius. Cogitabã
igitur me in nido meo expiraturũ esse,
ac more phœnicis multos dies uictu-
rum. Diffusa fuit mea radix ad aquas,
D & ros in messe mea est moratus. Mea
dignitas mihi recens perstitit, & ar-
cus meus in manu mea recepit uires.
Me audito expectabant [homines,]
& tacebant ad meum consilium. Post
quam dixissem, non iterabãt sermonẽ,
& sermo meus in eos stillabat. Meq;
uelut pluuiam expectabant, & os ape
riebant suum uelut ad pluuiam seroti-
nam. Si quando iocarer apud eos, non
credebant, & in omnibus morigerari
mihi studebant. Accõmodaui me illo
rum moribus cum iudicio, tenuiq́ pri
mos accubitus, ac inter eos uersatus
sum, ut rex inter militũ [custodiam,]
& quomodo quispiam mœstos conso
laturus.

Hec refer Ps. 72 Descendat sicut pluuia &c.

CAP. XXX.

A NVnc autem me rident minores me
ætate, quorum patres dedignatus
fuissem adiũgere canibus gregis mei.
Quorum robur collatum quid mihi at
tulisset? quibus uigor omnis fuit per-
ditus. Qui rerum inopia & fame ada-
cti profugerunt in solitudinem ac lo-
cum torridũ, ac nuper in egestate sum
ma erant. Ac decerpserunt maluam
apud arbustum aliquod, eisq́ radix iu
niperorum panis fuit. Quiq; pulsi fue-
runt è medio clamantibus aduersus
eos hominibus tanquam aduersus fu-
rem. Vt degerent in horridis locis tor
rentium, & in speluncis terræ ac pe-
trarum. Vt ruderent inter arbusta ue-
lut onagri, seq; contraherent sub ue-
preto aliquo. Deniq; nihili homuncio B
nes & inglorij, qui in terra uiuere non
deberent. Illis nunc carmen sum, &
illis fabula sum. Meq; abominantur
[omnes,] & longe discedunt à me, ne
que sputum continent à me. Nam post
quam [deus] emisso neruo me adfli-
xit, effrenes in me feruntur. Et adole-
scentes ad dextrum [latus] insurgũt,
meosq́ pedes subuertunt, uiam quoq;
in me munierunt, ut incommodent.
Viam quoq; meam corruperũt, ac pro
mouent ad lædendum me, ut eis adiu-
tore nihil opus sit. Irruunt ut latum
flumen ruptis aggeribus, & impetu
conuoluunt sese. Factoq́ in me impe C
tu terrores animam meam beneficen-
tiæ studiosam persequũtur ut uentus,
meaq́ salus ut nubes præterijt. Nunc
etiam anima mea in me inuertitur, si-
biq́ me uendicant tempora calamito-
sa. Noctu perforantur ossa mea à me,
nec quiescunt [uermes] digredientes
à me. Vestimentum meum ui malorum
faciem suam mutauit, quæ uelut capi-
tium togæ meæ cingunt me. Deduxit
me ad argillæ [uilitatem,] mihiq́ ui
deor similis pulueri ac cineri. Dum
clamito ad te, non exaudis me, ac per
seuerantem minime curas. Mutatus
es mihi in crudelem [hostem,] & ro-
bore tuæ manus aduersaris mihi. Ex-
tulisti me, ac uento [impositum] uexi
sti me: sed [rursum] liquefecisti me in
mea subsistẽtia. Scio enim quod mors D
restituet me, & domus destinata omni
bus uiuentibus. Non sanè inijciet ma
nus aceruo [defunctorum,] aut cla-
mant aliqui post obitum suum? [Quid
libet mali obtingat] si non defleui ca-
lamitosos, & anima mea non dolore
commota est ob aliorũ paupertatem.
Proin

Proin expectaui bonum, & euenit ma lum: præstolatus sum lucem, & uenit caligo. Intestina mea efferbuerunt, & non quieuerunt, meq́ apprehenderunt calamitosa tempora. Lugubri habitu incessi, ut solem non sentiens, stans etiam in cœtu clamitabam [eiulans.] Fuiq́ frater draconum, & socius struthionum. Cutis mea in me denigrata est, & ossa mea præ siccitate exaruerunt. Meaq́ cithara uersa est in luctū, & fidicula mea in uocem plorantium.

CAP. XXXI.

A Foedus pepigi cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de uirgine. Quæ enim pars dei supne erit, & quæ hæreditas optimi maximi è sublimibus [cœlis?] An non pernicies iniquo [parata est,] & afflictio patranti bus scelus? An non ipse uidet meas uias, & omnes gradus meos adnumerat? Si fraudes commisi, & pes meus festinauit ad dolum. Appendat me in statera iustitiæ, & cognoscat meam integritatem deus. Si deflexit gressus meus à uia, & cor meum secutum est appetitionem rei uisæ, & macula palmis meis adhęsit. Ego seminem, & alius comedat, meiq́ posteri euellantur radicitus. Si concupiscentiæ uxoris alienæ obnoxiū fuit cor meum, & ante ostium sodalis mei sum insidiatus.

B Permolat uxorem meam alius, & subigant eam alij. Hoc enim grande flagitium est, & iniquitas capitali actione persequenda. Ignis enim est, qui ad interitum usq́ uoraret, ac omnem prouentum meum radicitus euelleret. Si detrectaui iudicia, quum seruus meus aut ancilla uellent mecum litigare. Quid enim facerem deo consurgente? [ad iudicium] & quid ei responderem animaduersuro? An non idem qui condidit me in uentre, condidit & illum, & formauit eum in uno utero? Si fraudaui genium inopum, & uiduas lactaui uana spe. Et solus edi cibum meum, nec orphanus de illo comedit. Nam à primis annis educauit me [benignitas] uelut parens, & quamprimum editus sum in lucem, eam mihi uitæ magistram constitui. Si quem ueste carentem perire uidi, & deesse indu-

C mentū pauperi. Si non gratias egerūt

Seruos & ancillas iudicaui quippe ab eodē parente cœlesti conditos.

mihi femora eius, & non uellere agnorum meorum calefactus est, [non recuso quin malum patiar.] Si minitatus sum orphano, quum non ignorarē me ualere plurimum in porta. Excidat armus meus ab humero, & brachium meum frangatur in ossibus. Mihi enim adfuit metus calamitatis à deo inijciendæ, quam perferre non possem. Si posui spem in auro, & massæ aureæ di xi meum esse præsidiū. Si crescētibus opibus meis, & quum adipiscerer ingentes diuitias, gauisus sum. Si uidēs lucem [solis] splendidam, & lunā claram incedentem. Et occulte cor meum mihi persuasit, ut manus mea ori applicaretur. Nam & ea iniquitas est iudicio capitali digna: deum enim qui supra est, negassem. Si gaudium percepi ex infortunio inimici mei, & exultaui quum ei malum obuenisset. Sed ne ha- D ctenus quidē permisi meo palato peccare, ut ei malū imprecaretur. Si non dixerūt familiares mei, Vtinam liceat istius carnibus satiari. Non [enim] hospes pernoctauit foris, & ostia mea peregrinanti aperui. Si occultaui ut Adam scelus meum, ut iniquitatē meam in recessu meo reconderem. Si reformidaui turbam magnam, & contemptus familiarum deterruit me, ut tacerem, & non domo exirem. Vtinam sit mihi auditor, ipseq́ optimus maximus dictet mihi, quod pro mea parte adnotandū sit, aduersarius aūt meus librū perscribat. Quē nisi humero meo portauero, & mihi uelut corollas apposuero, [quiduis patiar.] Eumq́ per singulos gradus recitabo, & eum adibo tanquam principem. Si clamat contra me tellus mea, simulq́ lachrymantur sulci eius. Si opes illius edi absq́ pecunia, & cultores eius nimijs operis cōfeci. Proueniat paliurus pro frumento, & lolium pro hordeo. Finita sunt uerba Iob.

CAP. XXXII.

Cessauerunt igitur tres isti uiri respondere Iob, quia sibi iustus uidebatur. Iratus est autem Elihu filius Baracheel Buzita de familia Ram, ipsi Iob succensens, quod sibi maiorem iustitiam arrogaret, quàm deus ferre possit. Tribus autē amicis eius succensuit, quod non suppeterent eis A

rationes idoneæ, & tamen Iob damna uissent impietatis. Nam Elihu expecta uit, dum Iob finem loquendi fecisset: eo quod isti ætate illum superabāt. Vi dens autem Elihu tres istos nihil argu
B mentorū habere, succensuit. Et respon dens Elihu filius Baracheel Buzita, di xit, Quum ego ætate minimus sim, uos autē senes, ueritus sum, ac timui apud uos meam sententiam proferre. Cogi taui enim par esse, ut senes loquantur, & grandæui disserant de sapientia. Ve rum spiritus ipse agit in hominibus, & afflatus optimi maximi docet eos. Et fit, ut magnates non sapiant, nec senes ostendant iudicium. Quamobrem di xi, Audito me, & ego etiam prodam
C quod sentio. Ecce uerba uestra expe ctaui, & aures præbui, quandiu moli ti estis apparatum uestrū & sermones afferre. Dumq; uobis attendo, ecce nul lus uestrum Iobem refellit, neq; respon det ad ipsius uerba. Neq; est ut dica tis, Attigimus sapientiam: [nempe] deus prostrauit ipsum [Iob,] & non homo. Contra me quidem aciem dispu tationis Iob nō direxit, neq; illi respon debo uerbis uestris. Expauerunt, nec respondent amplius, & sermones defe cerunt illos [prouocatores.] Et expe ctaui, donec loqui non possent: restite runt enim, ut non amplius responde
D ant. Quare & ego respondebo pro mea parte, & quod sentio ipse quoq; profe ram. Plenus enim sum sermonibus, & spiritus uētris mei angit me. Nam uen ter meus rūperetur ut noui utres, cum uino spiraculū non aperitur. Loquar itaq;, ut animi angustias remoueam, & aperiens labia mea respondebo. Neq; uero personæ cuiusquam hominis ali quid tribuam, nec honorificis appella tionibus cuiquā blandiar. Nam si ad gratiam loqui instituam, nescio an opi fex meus cito me sublaturus sit.

CAP. XXXIII.

A QVamobrem audi quæso Iob ser mones meos, et omnia uerba mea auscultato. Ecce quæso, aperui os meū, & lingua mea loquetur in palato meo. Verbaq; mea proficiscentur ex corde syncero, & scientiam puram loquen tur labia mea. Nam & me dei spiritus condidit, & afflatus optimi maximi uitam mihi indidit. Si uales, mihi re spondeto, & acie directa mecum con gredere, ac fortiter obtine gradū tuum. Ecce apud deum tibi æquor, et ego ex luto fictus sum. Ecce metus nullus ex me turbabit te, ac si incumberem in te totus, non grauiter premerem. Dixisti nanq; me audiente, atq; sermonum isto rum uoces percipiente. Purus sum, & sine scelere: irreprehensibilis sum, & uaco iniquitate. Ecce [enim deus] oc B casionem captatam aduersus me repe rit, ac me sibi iudicauit inimicum. Et coniecit pedes meos in cippum custo diens omnia itinera mea. Qua quidem in re non iuste agis, tibiq; planum fa ciam quod deus longe superat friuo lum hominē. Cur litigas cum eo, quem omnium negotiorum suorum reddere rationem non oportet? Etenim semel deus loquetur, & iterū, si [homo] id non animaduertat. In somnis, in uiso nocturno, quando sopor homines op primit, dum in lecto dormiunt. Tunc aurē hominibus uellit, & disciplinam eorum uelut impresso sigillo cōsignat. C
Vt homini adimat factum [prauum,] et uiro superbiam detegat. Prohibetq; animam eius à fouea, & uitam eius ne progrediatur sub telorum iactum. Ca stigabitur etiam [homo] cruciatu su per lectum suum, & quantū est ossium illius, uehemēti [morbo.] Et uita eius fastidit panem, animaq; eius cibū sua uem antea. Vt absumatur caro eius, ne uideatur: & promineāt illius ossa, quę [prius] non uidebantur. Proximeq; foueā accedit anima eius, & uita eius polinctores. Quum obtingit ei nun cius orator unus ex mille, ut homini exponat officium suum. [Deus] be neficio eum prosequitur, ac dicit, Re dime illum, ne descendat in foueam: in ueni expiationem. Recipitq; caro eius D
uegetabilem uim etiam maiorē quàm in pueritia habuit, ac redit ad dies ado lescentiæ suæ. Deum exorabit, qui be ne uolet ei, faciemq; suam ostendet læ tam, ac reddet homini suam iustitiam. Vt respiciat in homines, ac dicat, Pec caui, & præuaricatus sum à probita te, nec pœnas condignas dedi. Sed re demit animam meam, ne pergeret ad foueam: & uitam meam, ut lucem aspi ciat.

Proponit ex orationibus Iobis, quæ reprehendere instituit.

ciat. Ecce omnia hæc deus agit bis aut ter cum uiro. Vt reuocet animam eius à fouea, utq́ illustretur luce uiuifica. Attẽdito Iob, audito me: sileto, & ego loquar. Aut si suppetunt sermones, re spondeto mihi: loquere, nam cupio, ut te possis defendere. Sin minus, auscultato mihi, [&] sileto, atq́ ego te sapientiam docebo.

CAP. XXXIIII.

A PLuribus autem differens Elihu, dixit, Audite sapientes uiri meos sermones, & eruditi auscultate mihi. Nam auris sermones explorat, & palatum saporem ciborum dijudicat. Ac cum iudicio agere nobis placeat, & cognoscamus inter nos, quid bonũ sit. Dixit enim Iob, Iustus sum, & deus me tractat indignis modis. Falsus sum expectatione iudicij mei, quum sagitta mihi dolorem inflixerit absq́ ullo meo scelere. Quis autem uir est Iobi conferendus, qui bibat irrisionem uelut aquas? Et consors est malorum quæ facinorosis debentur, ac uersatur in conditione impiorum. Dixit enim, Vir non faciet paria, si cum deo cursu contendat. Quocirca uiri cordati auscultate mihi: Absit ut in deum hæreat aliquid impietatis, aut in optimum ma B ximum aliquid iniquitatis. Rependit enim homini quod gesserit, ut illud assequatur ad quod contendit quisq́. Proculdubio autem deus nihil temere agit, & optimus maximus nulli facit iniuriam. Quis enim cum illo inuisit terram? & quis condidit totũ orbem? Si ei suus animus suggereret reuocare spiritum & flatum suum. Protinus omnis caro simul expiraret, ac homo conuerteretur in puluerem. Si quid igitur intelligentiæ habes, hoc audi, & ausculta uocem meorũ sermonum.
Deut.10.d An qui odit iudicium, chirurgos imi-
2.Par.19.c taretur? Illúmne impietatis suggilla-
Sap.6.b bis, qui iustus & potens est? Num rex
Eccli 35.b appellandus est apostata? & princi-
Rom.2.b pes impij? Qui persona principũ non
Gal.2.b mouetur, neq́ discrimen ponit inter
C munificum & tenuem: uniuersi enim
Ephe.6.b opus sunt manuũ ipsius. †Repẽte mo-
Col.3.d rientur, & media nocte uelut torrente
Act.10.e auferentur populi, ut intereant, aufe-
1.Pet.3.e rentq́ [angeli] ualidum nullo negotio. Oculi enim eius conjecti sunt ad uias cuiusq́, omnesq́ gradus hominis uidet. Non sunt tenebræ neq́ densissima caligo, ubi abscondi possint flagitiosi. Nec enim deus impingit cuiquam quod non fecit, ut cum deo in ius ambulet. Conteritq́ potentes infinitos, & eis sufficit alios. Quamobrem ad notitiam proferet opera illorum, & [diem] uertet in noctem, ut conterantur. Quos in loco celebri collidit, propterea quod impij sunt. Siquidem ab eo defecerunt, & omnes uias eius ignorarunt. Vt extorquerent clamorem inopi ad ipsum peruenientem, utq́ clamorem humilium exaudiret. Porrò ipso tranquillitatem D constituente, quis turbabit? Et abscondente faciem tam à gente quàm ab homine, quis eum aspiciet? Ne regnet homo hypocrita, [neu] laquei sint quibus populus capiatur. Ad deum enim pertinet dicere, Condonaui noxam, & non uastabo. Si quid reliquum est quod non perspexi, tu indica mihi: si quam iniquitatem patraui, non iterabo. An à te ortam disputationem alius absoluet, quia tu reiecisti? Tua enim est optio hic, non mea: proin si quid nosti, eloquere. Homines cordati loquãtur mihi, & uir sapiens qui mihi auscultauit. Iob [sanè] imperite loquutus est, ac uerba sua imprudenter [effutiuit.] Hæc autem in medium affero, ut res Iobis discutiãtur exactissime, quo paratę sint responsiones contra prauos homines. Non enim defuturus esset, qui scelus peccato cumulans inter nos plauderet, ac uerbis cũ deo litigaret.

Elihu Iobẽ prouocat ad respondendum.

Periculosissimum foret cõcedere apud impios A q deus affligat homines citra culpam eorum.

CAP. XXXV.

PRosequẽs igitur Elihu sermonem, dixit, An cum iudicio id statuis q̃d dicis, Iustitię meæ apud deum nulla est ratio? Dixisti enim, Quid cõmodabit? quam utilitatẽ capiam, si non peccem? Ad quod tibi & tuis amicis tecum respondebo. Contẽplare [enim] cœlos, B & uide: & aspice æthera, quanto sit altior te. Si pecces, quid ages in illum? & si augescant scelera tua, quid ei facies? Si iustus sis, quid dabis illi, aut quid ex manu tua accipiet? Sed uirum tuæ conditionis impietas tua, & filiũ hominis iustitia tua attingit. Cur

igitur clamāt multi ob magnitudinem oppreſſionū? & uociferantur propter uiolentiam magnatum? Nempe quia nullus dicit, Vbi eſt deus qui me condidit? qui noctu dat cantus? nosq́ maiori doctrina donauit quàm pecudes terreſtres: & ſapientiā nobis maiorem cōceſſit q̃ auibus coeli? Tum clamāt, quum improborum hominū inſolentia
D premuntur, & [deus] nō exaudit. Verum deus uanitatem iſtam [precū] non audit, nec optimus maximus reſpicit eam. Etiam ſi dicas quod eum non uideas, nihilominus eſt apud eum iudicium, tuumq́ fuerit expectare illum. Quia enim iam non animaduertit iratus, neq́ pro enormitate ſcelerum pœnam irrogauit. Iob erupit in uerba inania, & imperite grauibus ſermonibus utitur.

CAP. XXXVI.

A RVrſum quoq́ dixit Elihu, Suffer me paulisper, & explicabo tibi, quia plura habeo quæ pro deo dicam. Afferam enim quod cognitum habeo: uerū non preſſius agens, & conditori meo iuſtitiam uendicabo. Nam planè ſermones mei carent mendacio, & ſciẽtia integra præditus tecū agit. Ecce deus potens quū uires habeat animo pares, [uniuerſitatis gubernationem] non detrectat. Non impio uitam concedet, & iudicem humiliū aget. Non retrahit oculos ſuos à iuſto, & ſolio imponit reges, ut aliqui perpetuò celſitudinem retineant.
B Quumq́ uincti cōpedibus fuerint, ac irretiti funibus miſere uixerint. Refert eis quid facto fuerit opus, & ſcelera ipſorū, quia ſuperbierunt. Eisq́ peruellit aurem, ut caſtigentur, & dicit, ut à uanitate diſcedant. Quod ſi obediuerint, ac [cum] coluerint, exigent dies ſuos proſpere, annosq́ ſuos ſuauiſſime. Sin minus obtemperauerint, pergent ſub telorum ictum, & expirabunt propter imprudētiam. Cæterū hypocritæ falſi cordis iram coaceruabunt, & non clamabūt, cum eos conſtrinxerit. Quare anima eorum morietur per iuuenilem ſtoliditatem, & uita eorum cum ſcortatoribus. Quum affligit humilem ſua miſeria, uellit ei aurem per adflictionem.
C Quin etiam ſi te reuocarit è faucibus periculi, [ſupeſt] lata uorago quę ſundamēto caret, ut menſa tua referta pinguedine peſſum eat. Tuq́ impij iudicium expleueris, iudiciū & ius retinebunt ſuum uigorem. Quia minime te ira defendet, etiam ſi comploſione manuum fueris minitatus: neq́ munerum multitudo aſſeret te. Num magni æſtimaret amplitudinem tuam? Non munitionem, nec omnia quæ uires conferunt, [æſtimat.] Ne anheles noctu, cū populi ſua in ſede permanentes incrementa capiunt. Caue te uertas ad res nihili, quibus coneris te ex miſeria extricare. Ecce deus arcem potentiæ tenet: quis legumlator ei conferendus eſt? Quis cum eo inſpexit uiam illius? Et quis dicet, Iniquitatem patraſti? Tu memineris, ut opus illius amplifices, quod homines intuentur. Quod D
omnes homines ſpectant, & mortales contemplantur, [quanquam] eminus. Ecce deus modis omnibus maximus eſt, ut ignoremus numerum annorum eius, & uiam eum peruestigandi. Nam prohibet guttas aquarum, [quæ rurſum] fundent pluuiam ex uapore ſuo [coactā.] Vt defluant ab æthere, ac deſtillent in multos homines. Si quis etiam animaduertat expanſiones nubis, [ſunt uelut] laquearia tugurij ſui. Ecce illi ſuperexpandit lucem ſuam, & radices maris operit. Illis enim iudicium exercet in populos, ut det cibū copia magna. Nubibus includit exhalationem igneam: eiq́ præcipit ut tendat contra occurrentem uaporem. Nunciatq́ illi ſocia eius, quod indignetur [uapori] aſcendenti.

CAP. XXXVII.

AD quam etiam rem cor meum expaueſcit, ac luxatur è loco ſuo. A
Audite attentius fremitū uocis illius, & ſonum qui egreditur ex ipſius ore. Quem dirigit per omnia ſpatia ſub coelo, & lucem eius ad extremas partes terræ. Poſt illum rugiet tonitru, tonabitq́ uoce maieſtatis ſuæ: nec differet alia, poſtquam audita fuerit uox eius. Tonabit deus uoce ſua mirifice, qui res maximas gerit quas ignoramus. Niui enim dicit, Sis in terra: et nimbo, ut ſit modica pluuia, & pluuijs ſuę potentię, ut ſint nimbus. Intra domos cogit omnes homines, ut cūcti mortales

ſciant

B sciant opus suum. Feraq; subit lustrũ
suum, & degit in suis cubilibus. Ex pe
netralibus [nubis] uenit turbo, & nu-
bium dispersionem sequitur frigus.
Flatuq; dei dabit [nubes] glaciem, &
latum spatium aquarum pro fundamẽ
to. Nubi quoq; negotium rigandi dat,
ac dissipat nubem suæ pluuiæ. Atq;
ipse uersatur in orbibus tenens guber
nacula, ut opera sua perficiant, quæ-
cunq; mandat eis ad orbem ac terram.
Siue uni tribui, siue terræ suæ, siue ho-
mini alicui beneficium conferat. Hæc
Iob auribus accipito, & resiste consi-
derans dei miracula. Sciebas ne, quum
deus istis leges imponeret, ac ꝓferret
C lucem suæ nubis? Num intelligis mix
turas nubis, & illa miracula perfectis-
simæ scientiæ? Vt tuæ uestes caleant,
quum terræ quietem ac tranquillitatẽ
inducit à Meridie. An cum ipso exten
debas æthera ita solidum, ut uideatur
res fusilis? Ostende nobis quid ei dica
mus, nos enim sumus imparati ob tene
bras [ignorantiæ.] Si [enim] loquar,
num ei narrabitur? Quod si quis q; lo-
quatur, est illud tamen imperfectũ. Iam
uero quum lucem non uiderũt, hoc est
D serenitatem in æthere, uentus flans se-
renabit eum. Venitq; à Septentrione
serenitas auro similis: ad deũ reueren-
dissimum pertinet confessio. Qui quum
sit optimus maximus, non inueniemus
eum: quumq; sit amplissimus potentia
& iudicio, & eximiæ iustitiæ, non re-
spondebit. Quapropter metuunt eum
homines, qui minime curat, qd omnes
machinentur, qui sibi sapere uidentur.

CAP. XXXVIII.

A RESpondens aũt DOMINVS ipsi
Iob ex turbine, dixit, Quis est ille,
qui sermonibus imperitis offundit te-
nebras consilio [diuino?] Accingere
quæso lumbos tuos ut uir fortis, & de
monstra mihi quę te rogabo. Vbi eras,
quum terræ fundamenta iacerem? Ex-
pone, si quid tenes scientiæ. Quis adhi
buit ei mensuras? Si modo nosti. Quis
eã ad regulã extruxit? In q̃ fundamẽto
xæ sunt bases eius? Aut quis demisit la
pidem eius angularem? Quum simul iu
bilarent stellæ matutinæ, & exultarent
omnes filij dei. Et [quis] cohibuit ma
re ualuis, quum erumperet ut egredere
tur ex utero? Quando nubem ei pro ue
stimento apposui, & caliginem pro fa-
scia. Protuliq; meum decretũ in illud, B
& obicem atq; ualuas opposui. Ac di
xi, Hucusq; peruenies, nec ulterius, &
hic depones tuos tumentes fluctus. Tũ
ne statim ut extitisti, matutino tempori
dedisti præcepta, & auroræ suum locũ
assignasti? Vt obtineat extremas par-
tes terrę, & ex ea pellantur impij. Seq;
transforment ut argilla, cui signum im
primitur, sibiq; [parum] constent ut ue
stis. Eripitur etiam impijs lux ipsorũ,
& brachium elatum confringitur. Nũ
peruenisti ad guttas maris? & in perue
stigationem abyssi penetrasti? Súntne
tibi ostensæ portæ mortis? aut num ui-
disti portas umbræ mortis? Num consi
derando assecutus es terræ latitudinẽ?
Edissere, si hoc uniuersum nosti. Qua
parte [mundi] lux habitat? & ubi est lo
cus tenebrarum? Vt ea reuoces intra
suos terminos, utq; noueris uias quæ
ducunt ad domũ eorum. Habes ne co- C
gnitũ tempus quo nascebaris, & quan
tus sit numerus dierum tuorum? Perue
nistíne ad thesauros niuis, aut thesau-
ros grandinis inspexisti? Quæ reserua
ui ad tempus hostis [persequendi,] ad
diem cõflictus & belli. Qua parte lux
[fulguris] erumpet, quã uentus orien-
talis in terram dispergit? Quis corri-
uauit aquæductũ inundationi? & quis
uiam aperuit fulgetræ, cum qua edun-
tur tonitrua? Vt pluat in terram, in qua
uir non est: & in desertum, in quo nul
nus homo uersatur. Vt copiose in-
struat locum uastum & desolatum, ac
prouentum herbæ producat. Habet ne
parentem pluuia? aut quis genuit gut-
tas roris? E cuius uentre egressa est gla
cies? Et quis genuit pruinam cœli? A- D
quæ in speciem lapidis uertuntur, &
superficies abyssi constringitur gelu.
Num uinculis colligabis pleiades? aut
cohærẽtes stellas cynosuræ disiunges?
Túne hyades suo tempore produces,
& reges arcturum cum suis filijs? Scís-
ne leges cœli? aut dominium eius terrę
imponis? Clamabís ne ad nubem alta
uoce, ita ut aquarum inundatio te ope
riat? Túne fulgura emittes, ut eant, ac
tibi dicant, Ecce adsumus? Quis indi-
dit renibus sapientiam? aut quis indi-

dit cordi intelligentiam? Quis sapientia sua ætheri dictabit quæ faciat? Et lagenas cœli quis sistet? Quum puluerem fundunt ad solum, & glebæ uelut conglutinatæ cohærescunt? An tu leænæ uenaberis prædam, & pastum sufficientem exhibebis catulis leoninis? Quũ in cubilibus iacent, atq; insidiantur in lustro. Quis parat suum uenatũ coruo, quum eius pulli ad deum clamant, & cibo carentes oberrant?

Psal.146.b

CAP. XXXIX.

A Nostíne tempus quo pariũt ibices? Obseruastíne fœturam ceruarum? num posses numerare, quanto spatio menses suos impleant? aut nosti tẽpus quo pariunt? Et incuruatæ hinnulos suos enituntur, ac fœtus suos cum dolore edunt? Hinnuliq; earum pinguescunt, & crescunt à frumento, ut discedant, nec reuertantur ad eas. Quis liberum dimisit asinum syluestrem? & quis onagri uincula soluit? Cuius domum solitudinem posui, & cubilia eius locũ sterilem. Ridetq; turbam oppidanam, B nec audit clamores agasonis. Pascua illius sunt, quod in montibus conquirit, omnisq; generis uirentes herbas sectatur. Volet ne rhinoceros tibi seruire? an morabitur ad præsepe tuum? Alligabis ne rhinocerotem loro, ut arando porcas faciat? num te subsequens in profundis sulcis glebas franget? Fides ne illi, quia multũ habet roboris? num ei permittes laborem tuum? An credes ei, quod sementem tuum conuehet, ac [fruges] areæ tuæ congregabit? Penna struthiocameli primatum obtinet, si ei conferas alam aut plumam ciconiæ. Quum in terra deserit oua sua, in puluere calfacere solet. Ac obliuiscitur, quum pes prouoluit, ac fera con- C culcat ea. Duriterq; tractat pullos suos, perinde atq; non essent illius: & secura est, perinde quasi labor eius superuacaneus foret. Quoniam deus eripuit ei cogitationem de sapientia, neq; impertitus est ei intelligentiam. Postq̃ uero adultus alas attollit, ridet equum & illum qui eo uehitur. An tu equo dedisti ut sit generosus & bellator? num collo ipsius hinnitum accõmodabis? Num excitabis eum ut locustã, cuius nares etiam ferociam spirant. Foditq; in ualle, ac gaudet fortitudine, ut obuiam uadat aduersus arma. Deridet [quoq;] timorem, nec pauescit, neq; retrocedit ob gladium. Quumq; pharetra apud eum resonat, & micat hasta, ac gesum. Dumq; fremitus & tumultus oritur, fodit terram, nec credit esse tubæ sonum. Quum tubæ signa canunt, dicit, Hæha, & eminus bellum, & clamorem ducum, & classicum odoratur. Nunquid per tuam intelligẽtiam factũ D est, ut accipiter alas suas moueat, ac uersus Austrum pennas suas expãdat? Nunquid ad tuum imperiũ aquila uolat in altum, & in sublimi loco nidulatur? Habitatq; in petra, & moratur in præruptis saxis & loco inaccesso? Indeq; speculatur ut cibum nanciscatur, cuius oculi ꝓspiciunt longinquas res. Eiusq; pulli sanguinẽ lambunt, & ubi cunq; sunt cadauera, eum locũ frequẽtat. Respondens etiã DOMINVS ipsi Iob, dixit, Satís ne rationũ allatum est ab optimo maximo ad te cõuincendũ? Ad quod respondere illum oportebit, qui cum deo altercari uult. Porrò Iob respondens DOMINO, dixit, Ecce leuior fui, & quid tibi respondeã? Imponam ori meo manum meam. Semel loquutus sum, nec responsabo: aut bis, nec iterum faciam.

CAP. XL. A

Respondens aũt DOMINVS ẽtur bine ipsi Iob, dixit, Accingere quæso lumbos tuos ut uir fortis, & demonstra mihi quæ te interrogabo. Túne etiam rescindes à me iudicata, meq; temerarium pronũciabis ut tu sis iustus? Etenim si tibi tam potens est brachium q̃ deo, ede quoq; ritu illius tonitrua. Induito quæso excellentiam & celsitudinem, teq; uestito gloria & magnificentia. Effunde iræ tuæ efferuescentiam, ac circumspice omnes superbos, eosq; deprime. Circumspice omnes superbos, & subige illos, et subuerte impios in loco suo. Absconde illos B simul in puluere, & constringe facies eorum in loco abstruso. Et ego quoq; prædicabo te heroa, qui possis te uiribus tuis defendere. Ecce quæso te, ut elephas quem æque ut te condidi, fœnum comedat ritu bouis. Ecce uirtus eius existit in lumbis eius, & robur illius in umbilico uentris sui. Stringit

caudam

caudam suam ut cedrum, & nerui testium eius perplexi sunt. Ossa eius [referunt] fistulam æris, & solidiora ossa
C baculum ferreum. Is prima rerum origine à deo conditus est, & qui fecit eũ, admouet ei gladiũ suum. Ei enim montes ferunt pabulum, & omnes feræ ludunt apud eum. Iacetq́ [ferè] sub arbustis, in latibulo arundinum et paludis. Quem arbusta tegũt umbra sua, eumq́ circundant salices ad torrentem stantes. Ecce fluuium haurtet, nec præcipitanter aget, sperans etiam Iordanem in os eius influxurum. Et tamen oculorũ læsione capitur, & uincula traijciuntur per eius promuscidem. Nunquid
D cetum hamo extrahes, & funem alte immittes linguę ipsius? Impones ne uncũ illius naso? & spina perforabis maxillam eius? An multis precibus eblandietur ex te beneficium? num uerbis demulcebit te? Feriet ne tecum fœdus, ut eum tibi mancipes seruum perpetuũ? Ludes ne cum illo tanquam cum auicula? eúmue alligabis puellis tuis? Cõcident eũ socij, & partientur inter mercatores? Implebísne sudes pelle ipsius, aut eius capite fiscellã piscariam? Memineris tibi esse bellum paratum, si ei manum admoliaris, ut non iterum uelis facere. Spes eum capiẽdi fallax est: num etiam deijcietur, ut species eius ostentat?

CAP. XLI.

A NEmo tam crudelis est, qui eum prouocet: & quis ante me cum illo
Iere.50.g congressus est? Quis me anteuertit? & præmium dabo, isq́ mihi omnium qui sub cœlo sunt præstantissimus habebitur. Non silentio præteribo eius membra, & quantum fortitudine polleat, ac q̃ pulchræ instruat copias suas. Quis detracto uestimento eum nudauit? Quis pertinget inter utrãq; maxillam eius, ut frenum adhibeat? Quis ostia oris illius aperuit, quum ipsi ordines dentium eius terrorem incutiant? Superbit autem squamis continuis, ut alueorum fluctus continentes sunt, qui
B bus corpus instar clypeorum defenditur, suntq́ arctissime conclusæ uelut signo impresso. Alteraq́ alteram attingit, ut ne uentus quidem inter eas penetrare possit. Est una alteri commissa, & sese mutuum complectuntur, nec se mutuum diuelli sinunt. In sternutationibus eius lumen collucet, eiusq́ oculi referũt palpebras auroræ. E cuius ore lampades egrediuntur, & igneæ scintillæ promicant. E naribus eius prodit fumus uelut ab efferuente aheno & olla. Cuius halitus carbones ignitos red C
dit, flammaq́ egreditur ex ore ipsius. In cuius collo agit robur, & gaudium ei affert si timeatur. Pulpæ carnis eius cohærent, ac in eo solidiores sunt, ut non moueantur. Cor eius durum est ut lapis, & durum ut inferioris lapidis molaris fragmen. Quumq́ se commouet, fortissimi etiam expauescunt, ac animis consternati, nesciunt quò se uertant. Si quis eum aggrediatur, non resistet gladius, aut hasta penetrabilis, aut lorica. Ferrum [enim] æstimat paleas,
& chalybem lignum putridum. Quem D
non fugabit sagitta, & lapides funda in eum excussi uertuntur in stipulam. Catapultæ habentur ei pro stipula, ridetq́ gesum frendẽs. Cui subiecta sunt acuta testarum frusta, & luto insternit rem acutam. Ac profundum eruit, ut bulliat uelut lebes, ipsumq́ mare commiscet uelut mortarium. Post se quoq; relinquit uestigium, ut quis putet abyssum canicie obductam. Non est in terra dominium cui pareat, ita factus ut neminem metuat. Quidquid est sublime, id respicit, ipseq́ regem agit in feroces uniuersos.

CAP. XLII.

REspondens autem Iob DOMINO, dixit, Scio quod omnia possis, & q̃ nullus conatus tuus impediatur. Quis est iste qui occulit consilium imperite? [Nempe ego:] siquidem narraui quæ non intellexi, & negotia miranda quæ superant captum meum, neque cognoui. Audi quæso, & ego loquar: te [posthac] interrogabo, ut erudias me. Famam enim aliquã de te perceperam: nunc autem oculus meus te conspexit. Quare [factum meum] improbo, & pœnitentia ductus [iaceo] in
puluere & cinere. Factum est autẽ post B
quam DOMINVS loquutus est hæc uerba cum Iob, ut DOMINVS dixerit Eliphazi Themanitæ, Excãduit nasus meus in te atq; duos amicos tuos, quia non recte loquuti estis apud

me, ut seruus meus Iob. Proinde capite nunc uobis iuuencos septem, & arietes septem, & adeuntes seruum meum Iob, holocaustū pro uobis offerte: Iob aūt seruus meus pro uobis orabit: nam ipsius respectu uos non tractabo pro flagitij uestri magnitudine, quia nō recte apud me loquuti estis ut seruus
C meus Iob. Iuerunt igitur Eliphaz Themanita, et Bildad Suhita, [&] Zophar Naamathita, feceruntq; quemadmodū eis loquutus est DOMINVS, & DOMINVS gratificatus est ipsi Iob. DOMINVS etiam postliminio restituit Iob, quum pro amicis suis oraret, ac duplo auxit DOMINVS omnia quæ Iob prius habuerat. Conuenerunt quoq; ad illū omnes fratres eius, & omnes sorores eius, & omnes qui prius eum nouerant, & conuiuati sunt apud eum domi suæ, eumq; sedulo cōsolati sunt de omni malo quod ei dominus intulerat: necnon ei dederunt sin-
D guli nummum & inaurem auream. Cæterum DOMINVS fortunauit Iob amplius postero tempore q̄ priori, ut haberet quaterdecies mille oues, & sexies mille camelos, & mille iuga boū, & mille asinas. Habuit etiam septem filios, & tres filias. Indidit aūt nomē uni Iemima, & alteri nomen Kezia, & nomen tertiæ Keren haphuch. Neq; repertæ sunt in tota regione tam formosæ fœminæ q̄ filiæ Iob: quas pater ipsarum hæredes instituit cum fratribus suis. Post hęc aūt Iob uixit annos cētū quadraginta, & uidit suos liberos, & liberorum suorum liberos per quatuor ętates. Estq; Iob mortuus senex & prouectæ ætatis.

Liber Laudum siue Hymnorum Dauidis.

HYMNVS I.

EATVS uir ille qui nec ambulauit in cō silio impiorum, nec in uia peccatorū stetit, nec in consessu irrisorum sedit.

Sed in lege DOMINI uoluntas eius, Iosue 1.
inq; lege eius meditabitur die ac nocte.

Erit hic ueluti arbor plantata secus riuos aquarum, quæ fructum suum suo reddit tempore, cuius foliū non defluit, & quodcunq; ediderit, prospere cadet. Iere. 17.b

Non sic impij, sed tanq̄ quisquiliæ, quas dispellit uentus.

Idcirco non surgent impij in iudicio, nec peccatores in cœtu iustorum.

Quoniam nouit DOMINVS uiam iustorum, uia aūt impiorum peribit.

HYMNVS II.

QVare † cum tumultu gentes concurrunt? & populi inane meditantur? Act. 4.a

Concursant reges terræ, & principes unà consultant, aduersus DOMINVM, & aduersus Christum eius.

Rumpamus uincula eorum, & lora eorum à nobis abijciamus. Mimesi quadā illorum uerba exprimit.

Qui sedet in cœlis ridet, Dominus subsannat eos.

Tum loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo terrebit eos.

Ego uero constitui regem meum super Zion montem meum sanctum. Pater loquitur.

Recensebo decretum, † DOMINVS dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Introducit filium loquentem. Act. 13.e Heb. 1.b 5.b

Postula à me, daboq; gentes, ut sint hæreditas tua, et terminos terrę, ut sint possessio tua.

Sceptro † ferreo confringes eos, ueluti uasa figulina comminues eos. Apo. 2.g 19.c

Sapite ergo, ô reges, erudimini iudices terræ.

Seruite DOMINO in timore, & exultate cum tremore.

Osculamini filium, ne irascatur, & pereatis à uia: breui exardescet furor eius. Beati omnes qui sperāt in eū.

Oda seu carmen Dauidis, quū fugeret metu Absolom filij sui. 2. Sam. 15.

III.

QVàm multi sunt, ô DOMINE, hostes mei? q̄ multi qui aduersus me insurgunt?

Multi dicunt animæ meę, Nulla est isti salus in deo. Sæla.

At tu DOMINE clypeus es pro me, gloria mea, quiq; caput meū extollis.

Voce

A Compositus in Absolonica persecutione. Mixtus est: Orat dominum ut iuvet: admonet hostes, precés impiorum sui officij, et crimina falso sibi obiecta diluit.

Voce mea ad DOMINVM clamabo, & respondebit mihi de monte sancto suo. Sæla.

Ego iacui & dormiui, atq; euigilaui, quoniã DOMINVS me sustulcit.

Non metuo à decem millibus populi, qui circunquaq; me obsident.

Exurge DOMINE, serua me deus meus, quoniã percussisti omnes hostes meos in maxillã, dentes impiorum contriuisti.

DOMINI est salus, super populum tuum benedictio tua. Sæla.

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. IIII.

O Deus iustitia mea, qui me exaudis ad te clamantẽ, & in angustijs cõstitutum in latitudinem educis, miserere mei, & exaudi orationẽ meã.

O uiri quousq; gloriã meam ad ignominiam? diligitis uanitatem, et mendacium quæretis? Sæla.

mirificauit sanctum suum — Et scitote q̃ DOMINVS selegerit sibi bonum, DOMINVS exaudiet quum clamauero ad eum.

Ephe.4.f Contremiscite & ne peccetis, cogitate in corde uestro in cubili uestro, & silete. Sæla.

Sacrificate sacrificia iustitiæ, & sperate in DOMINO.

Multi dicunt, Quis det bona uidere: leua signum super nos, [nempe] lucẽ uultus tui ò DOMINE.

Dedisti lætitiam in corde meo, à tempore quo frumentum eorum atq; mustum eorum aucta sunt.

In pace simul iacebo & dormiam, quoniam tu DOMINE solus es qui me in tuto collocas.

Carmen Dauidis lyricum præfecto cantorum. V.

A Vscultа uerbis meis ò DOMINE, murmur meum intellige.

Attende uocẽ clamoris mei rex meus & deus meus, quoniã ad te orabo.

O DOMINE mane audies uocem meam, mane adcommodabo me tibi, & speculabor.

Quoniam tu non es deus cui placeat impietas, nõ habitabit tecũ malitia.

A. Non consistent coram oculis tuis insani, tu odisti omnes qui operãtur iniquitatem.

Perdes eos qui loquuntur mendaciũ, uirum sanguinarium & fraudulentum auersatur DOMINVS.

Ego autem fretus multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. a.

DOMINE duc me in iustitia tua propter aduersarios meos, & muni coram me uiam tuam. c.

Quoniam nihil recti est in ore eius, intimum eorum corruptiones, guttur eorum sepulchrum apertum, lingua sua blandiuntur. Infra 13.b Rom.3.b

Perage eos reos, ò deus, cadant à consilijs suis, propter multitudinem scelerum suorum propelle eos, nam rebelles in te fuerunt.

Et lætentur omnes qui te fidunt, perpetuò uocibus lætis perstrepent, te eos protegẽte, exultabunt in te qui diligunt nomen tuum.

Quoniam tu benedices iusto ò DOMINE, ueluti lanceam cinget cum bona uoluntas [tua.]

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica in octaua. VI.

DOmine ne in furore tuo me arguas, neq; in æstu tuo me castiges.

Miserere mei DOMINE, quoniã deformatus sum: sana me DOMINE, quoniam contremefacta sunt ossa mea.

Sed & anima mea territa est uehementer, & tu DOMINE quousq;?

Redi DOMINE, eripe animam meã, propter bonitatem tuam serua me.

Quoniam non est memoria tui in morte, in sepulchro qui te celebret.

Defatigatus sum in gemitu meo, fluctuare facio tota nocte lectum meũ, lachryma mea grabatum meum liquefacio.

Corrosa est facies mea præ indignatione, atq; uetusta facta est propter omnes hostes meos.

Discedite à me quotquot operamini iniquitatem, quoniã DOMINVS exaudiuit uocem fletus mei. Apostropha ad hostes.

Audiuit DOMINVS supplicationẽ meam, DOMINVS orationem meam suscepit. Matt.7.d 25.d Luc.13.f

Pudefient & consternabuntur ualde Metabasis.

Zuingl. Gratia tua velut scuto tueris ipsum.

Compositus in egritudine. Petit, ut valetudini ipsum restituat deus.

5 Compositus in Saulina persecutione. Vide 1 Sam. 20 usque ad ult. Deum orat ut liberet, ... à deo, à sua et hostium persona desumptis.

7 Compositus in persecutione Saulis, quem Chus .1. Aethyopem uocat. 1 Alludens ad mores ... Cis. ... xante mores ... Gonis ... orat ... ipsum liberet domine.

8 Destinatus uindoris ... Dei munificentiam et in hac humani generis dignitatem.

cuncti hostes mei, uertentur & subito pudefient.

Arcanum Dauidis, quod cecinit DOMINO de negotijs Kus filij Iemini. VII.

DOMINE deus meus in te confisus sum, serua me ab omnibus qui me persequuntur, & eripe me.

Ne corripiat iste tanquã leo animam meam, dilaceret nemine eripiente.

DOMINE deus meus si istuc cõmisi, si est peruersitas in manibus meis.

Si ei qui mihi pacis fœdere iũctus fuit, malum rependi, imò si destitui infestantem me absq; causa.

Persequatur hostis animam meã, & assequatur, & conculcet in terram uitam meam, & deducat gloriã meam in puluerem. Sæla.

Excere potẽtiã ultione. Exurge DOMINE in furore tuo, exaltare in cõmotionibus hostiũ meorum, et excitare ad me iudicio [q̃d] præcepisti.

Et cœtus populorum te circumstet, huiusq; rei gratia in altũ reuertere.

DOMINVS iudicet populos, me q̃q; iudica, ò DOMINE, secundũ iustitiam meam, & secundum integritatem meam quæ est in me.

1.Par.28.b Iere.11.d 17.b.20.c Cesset quæso malitia impiorũ, iustumq; diriges, †explorator cordium & renum ò deus iuste.

Clypeus meus in deo est, seruatore eorum qui candido sunt pectore.

Deus iudex iustus est, & deus cõmouetur indignatione per singulos dies.

Si non conuersus fuerit, [sed] expoliet gladium suum, arcum suũ extendet, & instruxerit eum.

Et parabit sibi iacula letifera, sagittas suas ardentes fabricatus fuerit.

Isa.59.a Iob 15.d 20.c En parturiet uanitatẽ, nam cõcepit molestiam, & pariet mendacium.

Foueam excidit & effodit eam, & incidit in foueam quam fecit.

Aerumna quam mihi intendit, recidet in caput eius, & uiolentia, qua me opprimere uoluit, in uerticẽ ipsius recumbet.

Celebrabo DOMINVM secundũ iustitiam eius, & canam nomini DOMINI altissimi.

Carmen Dauidis de torcularibus præfecto cantorum. VIII.

DOMINE dominus noster, quàm magnificum est nomen tuum in uniuersa terra? ut des laudem tuam supra cœlos.

Ex ore infantium & lactentium fundasti robur propter inimicos tuos, ut retundas hostem, & sese uindicantẽ. Matt.21.b

Equidem suspiciam cœlos tuos, opus digitorum tuorum, lunam et stellas, quas tu præparasti.

Ecquid est homo mortalis, ut memoriã eius habeas; & filius hominis, ut eũ inuisas?

Paululum siquidem est quo deo inferiorem illum fecisti, tanta eum gloria & decore cinxisti. Heb.2.a

Dominum eum operũ, quæ manus tuæ [parauerunt,] constituisti, cuncta† eius pedibus subdidisti. 1.Cor.15.d

Greges & armenta uniuersa, etiam iumenta campestria.

Volucres quæ in aere, & pisces qui in mari [uersantur,] & quidquid per maris itinera transit.

DOMINE dominus noster, q̃ magnificũ est nomen tuũ in uniuersa terra.

Carmen Dauidis ad erudiendum puellarũ chorum præfecto cantorum. IX.

Epinicion carmen triumphale. 2.Sam.5.d CElebrabo DOMINVM in toto corde meo, omnia admiranda [opera] tua narrabo.

Lætabor & exultabo in te, canam nomini tuo, ò supreme.

Dum aguntur hostes mei retrorsum, impingent, & à facie tua peribunt.

Quoniam tu iudicium meum & litem meam iudicasti, sedisti pro tribunali iudex iuste.

Increpuisti gentes, perdidisti impiũ, nomen eorũ aboleuisti in sempiternũ.

Vastitates, ò hostis, in uniuersum finẽ habent: urbes excidisti, perijt memoria eorum cum ipsis.

At DOMINVS perpetuò regnat, parauit tribunal suum ad iudicium.

Et is iudicabit orbem in iustitia, & populis ex æquitate ius dicet.

Asylum erit DOMINVS oppresso, asylum inquã temporibus adflictis.

Te nitentur qui nouerunt nomen tuũ, non enim deseris, ò DOMINE, eos qui te studiose quærunt.

Canite DOMINO q̃ habitat in Zion, annun-

9 Epinicion est. Celebrat Dei beneficentiam et ... , cum illum liberauisset ab infensissimis hostibus. ... deo tribuendum esse. Compositus uidetur deuictis Palestinis.

annunciate in populis cõsilia eius.
Quoniam requirens sanguines memor eorum erit, neq; obliuiscitur clamoris adflictorum.
Miserere mei DOMINE, respice adflictionem meam, [quam] ab ijs qui me odio habet [perfero,] attolle me de portis mortis.
Vt narrē omnes laudes tuas in portis filiæ Zion, exultabo in salute tua.
Defixæ sunt gentes in fouea quam pararunt, reti quod absconderunt, irretitus est pes eorum.
Notus factus est DOMINVS iudiciū faciens, in opere manuū suarū irretitus est impius, Higaion. Sæla.
Relabētur impij ad inferos, omnes gentes quæ obliuiscuntur dei.
Neq; enim perpetuò obliuioni dabitur inops, neq; uana semper erit expectatio adflictorum.
Exurge DOMINE, ne præualeat mortalis, iudicētur gētes in cōspectu tuo.
Præfice illis magistrū, ò DOMINE, discāt gētes se mortales esse. Sæla.

HYM. X. iuxta Ebræorū supputatiōē, Latinis cohęret cū superiori.

Anathropopathia.

CVr tam procul absistis ò DOMINE? cur abscondis [te] tempore quo adfligimur?

Exprimuntur interim impiorū ingenium & pessimi conatus.

In insolentia impij ardet adflictus, comprehendantur in sceleratis consilijs quæ cogitant.
Quoniam laudat impiū pro desiderio animi sui, auarum beatū dicit, blasphemat DOMINVM.

Ingeniū impiorum graphice depingit.

Impius in altitudine nasi sui nil pensi habet, in omnibus sceleratis cogitationibus suis non est deus.
Instituta eius cruciatum adferunt, id'q; omni tēpore: alte sublata sunt è conspectu eius iudicia tua, in omnes aduersarios suos efflat.
Dicet corde suo, Non nutabo, per sæcula ero absq; incommodo.
Infra 13.b Rom.3.b Os eius periurio, dolis et usura scatet, sub lingua eius adflictio & uanitas.
Sedet in atrijs insidians, clàm trucidat innocentem, oculi eius ad inopum turbam intenti sunt.
Insidiatur in occulto quēadmodū leo in lustro, insidias struit, ut corripiat adflictū, adflictum inquā corripiat, dum in rete suum pertraxerit.
Conteritur, opprimitur, ac cadit uiribus eius miserorum turba.
Dixit corde suo, Deus oblitus est, auertit faciem suam ne unq; uideat.
Exurge ò DOMINE deus, attolle manum tuā, adflictorū ne obliuiscaris.
Cur enim impius blasphemaret deum, diceret'q; in corde suo, [te] non requisiturum?
At uidisti etenim tu adflictionē & indignationē intueris, ut des manibus tuis, tibi miserorum turba se cōmittit, qui pupillo soles esse adiutor.
Contere brachiū impij, malū'q; cū impietate eius inquires, nec inuenies.
Dominus rex in sempiternum & ultra, gentes de terra eius interierunt.
Vota pauperum audiuisti DOMINE, tu diriges cor eorum, auris tua illos attendet.
Vt uindices pupillum & attritum, ne ultra mortalis [prognatus] è terra grassetur.

Dauidis [carmen] præfecto cantorum. XI.

Firma fides nunq; nō tētatur, nunq; tamē uincitur.

IN DOMINO speraui, quomodo dicitis animæ meæ, Deuola è monte uestro [ceu] uolucris?

1. Sam. 22. & deinceps.

Nam ecce impij tetenderunt arcum, aptarunt sagittas suas ad neruum, ut integros corde in caligine iaculentur.
Quoniam retia fracta sunt, iustus quid fecit?
DOMINVS in sacrosancta regia sua, DOMINI solium in cœlis est, oculi eius inspiciunt, palpebræ eius filios hominum explorant.
DOMINVS probat iustum, impium autem & uiolentiæ amantem odit animus eius.
Pluet super impios laqueos, ignem & sulphur, uentum tempestuosum ardentem, hæc sors calicis illorum.
Quoniā iustus DOMINVS iustitias diligit, rectum uultu suo intuetur.

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad octauam. XII.

SErua DOMINE, quoniam deest beneficus, ueraces ac fideles inter mortales desierunt.
Vana loquuntur quisq; cum proximo suo, labio blando, at corde duplici ac diuerso loquuntur.

Excindet DOMINVS omnia labia falso blandiloqua, linguam grandiloquam.

Mimesis. Qui dicunt, Linguis nostris perrumpemus, labia nostra nobiscum sunt, quis Dominus noster?

Propter uastitatem adflictorũ, propter gemitum inopum nunc exurgam dicet DOMINVS, salutiq; restituã, & respirare eum faciam.

Synceritas uerbi diuini. Eloquia DOMINI eloquia munda, [ut] argentum excoctum in catino terreo, septies depuratum.

Tu DOMINE serua illos, custodi hũc à generatiõe ista in sempiternũ.

Circũquaq; enim oberrant impij, quũ euehuntur qui inter homines perditissimi sunt.

Præfecto cantorum carmen Dauidis. XIII.

QVousq; obliuisceris mei ò DOMINE? num perpetuò? quousq; faciem tuam à me abscondis?

Quousq; uolutabo consilia in animo meo? laborẽ quotidie in corde meo? quousque superior me erit hostis meus?

Respice, responde mihi DOMINE deus meus, illumina oculos meos, ne in morte obdormiam.

Ne dicat hostis meus, Præualui ei: ne gestiãt qui me infestãt, si nutauero.

At ego tua bonitate nitor, [hinc] exultat cor meum tua salute: cantabo DOMINO, quoniã rependit mihi.

Dauidis præfecto cantorum. XIIII.

Infra 53. DIxit stolidus in corde suo, Non est deus: corrupta et abominanda studia sectantur, nemò est qui quod bonum sit faciat.

Rom.3.b DOMINVS è cœlis super filios hominum prospexit, ut uideret ũnum sit qui aut saperet, aut studiosus dei esset.

Sed cuncti defecerant, omnes pariter corrupti erant, nullus erat qui q̃d bonum est faceret, ne unus quidẽ.

An non cognouerunt? omnes facinorosi deuorant populum meum ac si panem uorarent, DOMINVM non inuocant.

Illic pauore consternabuntur, nã deus est in natione iustorum.

Consilium adflicti pudefacitis, q̃ DOMINVS est spes eius.

O utinam è Zion salus [contingat] Israeli, ut DOMINVS reducat captiuitatem populi sui, ut lætetur Iacob, gaudeatq; Israel.

Carmen Dauidis. XV.

Interrogatio. DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? quis in monte tuo sancto requiescet?

Subiectio. Qui ambulat integer, & quod iustum est operatur, quiq; in corde suo ueritatem loquitur.

Non obtrectat lingua sua, nec malefacit proximo suo, nec sustinet probro indigne affici uicinum suum.

Contemptus est in oculis eius reprobus, eos autem qui DOMINVM timent, honorat, quodq; iurauerit, etiamsi id damnosum sibi fuerit, nõ mutat.

Pecuniam suam nõ exponit ad fœnus, munus aduersus innocentẽ nullum accipit: qui his rebus studuerit, is in æternum nunq̃ nutabit.

Insigne aureolũ Dauidis. XVI.

SErua me deus, quoniã in te speraui.

Dixisti [ò anima mea] DOMINO, Dominus meus es tu, bonũ meum, nihil ad te.

Sanctis qui in terra sunt, & præclaris, ijs toto animo delector.

Multiplicent sanè idola sua, cupide sectentur alienum, ego tamen non libabo libamina eorũ de sanguine, neq; assumam nomina eorum in labia mea.

DOMINVS est portio partis meę, & calicis mei, tu sortem meã sustines.

Funiculi ceciderunt mihi in amœnis [locis,] quin insignis mihi hæreditas obuenit.

Laudabo DOMINVM qui mihi consuluit, sed & renes mei me noctu erudiunt.

Propono mihi DOMINVM perpetuò, à dextris ẽm mihi est, ne nutẽ. Act.2.d

Propterea gaudebit cor meum, & exultabit lingua mea, quin & caro mea in tuto quiescet.

Neq; enim deseres animam meã apud sepulchrum, neq; permittes ut beneficus tuus uideat foueam. Act.2.e 13.e

Ostendes mihi semitam uitæ, satietas gaudio-

17 Deus supplicat contra Saulem, cum nulla ipsi paterent hominum tribunalia.

18 Psalmus est gratulatorius Deo cantatus ex omnibus beneficijs. N. 1 Ut deus suos iactari sinat. 2 Quid illi respiriant. 3 Deus afferit tandem. 4 Quid sit ex ... mis liberati fuerint.

gaudiorum in conspectu tuo, iucunditates in dextera tua perpetuò.

Precatio Dauidis. XVII.

A Propositio. AVdi DOMINE iustitiam, attende clamorem meum, ausculta precationi meæ de labijs minime dolosis [prodeunti.]

Prodeat à conspectu tuo iudiciū meū, oculi tui quæ recta sunt expēdant.

Narratio. Explorasti cor meum, inuisisti nocte, excoxisti me, nihil deprehendes, cogitationes meæ os meum non sunt transgressæ. *Verba cogitationibus consentiunt*

B Ego in humanis negotijs propter uerbum labiorum tuorum caui semitas grassatoris.

Firma gressus meos in orbitis tuis, ne pedes mei nutent.

Ego te inuoco, nam soles mihi annuere ô deus, præbe aurem tuam mihi, exaudi sermonem meum.

C Insigniter ostende mihi bonitatē tuam, tu qui seruas dextera tua, sperantes [in te] ab ijs qui insurgunt.

Custodi me ut oculi pupillam, sub umbra alarum tuarum me absconde.

Ab impijs qui me deuastare solēt, [ab] hostibus meis qui animam meā circumuallant.

Pinguedine sua concluserunt, ore suo fastosa loquuntur.

Modo itinera nostra obsident, oculos suos intendunt, ut tendant in terra.

Vt leo est qui prædæ inhiat, & sicut leunculus qui in lustro latitat.

D Surge DOMINE, anteuerte illum, deijce illum, libera animam meam ab impio, qui gladius tuus [est.]

A mortalibus istis, q̃ manus tua [sunt] ô DOMINE, à mortalibus huic sęculo addictis, qui partē suam in hac uita expetunt, & de tuo penu imples uentrem eorū, ut satis habeant filij eorū, sitq́ue quod nepotibus suis relinquant.

At ego in iustitia cōtemplabor faciem tuam, satiabor quū euigilauero specie tua.

2.Sam.22. [Carmen] præfecto cantorū, serui DOMINI Dauidis, qui loquutus est DOMINO uerba carminis huius, eo die quo liberauit eum DOMINVS de manu cūctorum inimicorū eius, & de manu Saulis. Et dixit. XVIII.

EX intimis uisceribus diligam te ô DOMINE robur meum. A *Propositio ostendens deum hoc merituisse.*

DOMINVS petra mea, propugnaculū meū, et ereptor meus, deus meus, rupes mea, illo nitar, clypeus meus, & cornu salutis meæ, arx mea. Heb.2.c

DOMINVM laude dignū inuocabo, & ab inimicis meis seruabor.

Circundederant me funes mortis, & torrentes quidam hominum perditorum terruerant me. *Enumerat pericula ... ad deum gratum fuerint.*

Circuncinxerant me funes inferorum, laquei mortis anteuerterant me.

Dum itaq́ue angebar inuocabam DOMINVM, & ad deum meū clamabam, & exaudiuit de templo suo uocem meam, ut primum clamor meus ad aures eius peruenit.

Commouebatur ac tremiscebat terra, fundamenta montium concutiebantur & conquassabantur, quoniam ipse irascebatur. Hypotyposis irati dei.

Ascendebat fumus è naribus ipsius, & uorans ignis ex ore eius, ita ut de eo carbones incenderentur.

Flectebat cœlos atq́ue descendebat, sub pedibus eius caligo.

Vehebatur super Cherub ac uolabat, latus super alas uenti. *

Circunquaq́ue iuxta se tenebras posuerat latibulo suo instar tabernaculorū, aquas atratas, dēsissimas nubes. B *Tamen inuitum ... non adesse praesens.*

De fulgore qui coram eo erat, nubes eius pertransierunt, grando & carbones igniti.

Tonabat è cœlis DOMINVS, & altissimus edebat uocem suam, grandinem atq́ue carbones ignitos.

Sagittas eiaculabatur, disijciebatq́ue eos, fulgura multa quibus consternatos eos reddidit.

Tum apparebant profundissima aquarum receptacula, retegebantur orbis fundamēta ab increpatione tua DOMINE, à respiratione flatus nasi tui. Heterosis personæ.

E sublimi demissa manu arripiebat me, atq́ue ex aquis uehementibus extrahebat.

Eripiebat me ab hostibus potentib. de osoribus meis q̃ me superiores erāt. *Deo omnia, sibi nil tribuit.*

Qui me tēpore calamitatis meæ p̄uerterāt, at DOMINVS fuit mihi fulcrū.

S

Impij sunt gladius Dei.

* Cherubim volucres dei ministros significant, qui providentiae suae consilia prompte et celerrime exequuntur.

19 Encomium est verbi divini, vel ut alij volunt, cognitionem dei celebrat q ex consyderatione rerum coelestium et studio sacrarum literarum percipitur.

Educebat me in locum spatiosum, eripiebat me, fauebat enim mihi.

Propo. Minor. Rependebat mihi DOMINVS iuxta iustitiam meã, & iuxta puritatẽ manuum mearum mihi retribuebat.

Obseruaueram enim uias DOMINI, neq; impie à deo meo defeceram.

Coram me em̃ cuncta eius instituta [teneo,] et mores eius à me nõ abijcio.

C Integre & candide uersor coram illo, & seruo me ne quid praui designẽ.

Rependit itaq; mihi DOMINVS iuxta iustitiã meam, iuxta puritatem manuum mearũ coram oculis eius.

Propo. Maior explicata. Qui bonitati studet, ei benigne facies, & erga uirum simpliciter integrũ, integrum te exhibes.

Cum candido candide agis: cũ eo uero qui prauus & incuruus incedit, tu quoq; peruerse incedis.

HVMILITAS. Etenim populum adflictum tu seruas, & oculos sublimes deprimis.

Quoniam tu illuminas lucernam meã, DOMINVS deus meus tenebras meas illustrat.

Quoniã in te militares cuneos perrumpo, & in deo meo murũ transilio.

Via dei integra est, eloquium DOMINI repurgatum scutum est omniũ in se sperantium.

Quis enim deus præter DOMINVM? aut quis est petra præter deum nostrum?

Deus est qui me ~~instruit heroica uirtute~~ [accingit fortitudine], & uiam meã expeditam facit.

Pedes meos pares facit [pedibus] ceruarũ, & in editis meis me collocat.

Psal. 144 2.Re.22.c Instruit manus meas ad pugnam, datq; ut arcum chalybeum brachijs meis confringam.

Tu protendis mihi clypeũ salutis tuæ, dextera tua suffulcit me, & ex mansuetudine tua augustum me reddis.

3 Fortitudo D Dilatas passum meũ subtus me, ne uertebræ meæ uacillent.

Persequebar inimicos meos, et assequebar eos, nec reuertebar donec eos internecioni darem.

Concido eos q̃ minus surgere possint, cadantq; subtus pedes meos.

Instruis me ad bellum uirtute heroica, prosternis sub me quotquot contra me insurgunt.

Efficis ut terga uertãt mihi hostes mei, & ut perdam osores meos.

Clamabant, nec erat seruator: ad DOMINVM, nec respondit eis.

Contũdo eos ut puluerem ante uentũ, ut lutum platearum eos cõminuo.

Tu eripis me de cõtentionibus populi, & constituis me caput gentiũ, populus quem nõ noui seruit mihi.

Mox ut auribus percipiebant, obsequuntur mihi, filij exteri mendaciter se mihi [subijciebant.]

Alienigenæ marcessebant, pauebantq; in penetralibus suis.

Viuat DOMINVS, & laudandus sit q̃ est petra mea, altus uehatur deus salutis meæ.

Deus est qui donat ut ulciscar me, & subijcit mihi populos.

Qui educit me ex hostibus meis, tu [ô DOMINE] in sublime ducis me ab his qui contra me insurgunt, ab eo uiro qui mihi uim & iniuriam intentat eripis me.

Hanc ob causam celebrabo te in gentibus ô DOMINE, & nomini tuo canam. 2.Re.22.d Rom.15.b

Propter magnitudinem salutis qua regem tuum [ditas,] & beneficijs prosequeris Christum tuũ Dauidem, & semen eius in perpetuum.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XIX.

COeli enarrant gloriã dei, & extensio opus manuũ eius annũciat.

Dies diei [succedens] eloquitur sermonẽ, & nox nocti indicat scientiam.

Non est [illis] sermo, non uerba, neq; auditur uox eorum.

In omnem [tamen] terrã exiuit regula eorum, et in fines orbis uerba eorũ. Rom.10.d

Soli posuit tentorium in eis, & is uelut sponsus ex umbraculo suo † prodit, lætus uelut heros [quispiam] ad decurrendam uiam. Luc.24.g

Ab extremo cœlorũ egressus eius, recursus eius usq; ad extrema eorũ, nec est q̃ se ab æstu illius abscõdat.

Lex DOMINI integra est, cõuertens animã: testimoniũ DOMINI uerũ, imperitis sapientiam suppeditans. Nomina & operationes uerbi diuini.

Decreta DOMINI recta sunt, cor exhilarantia, præceptum DOMINI repurgatum, illuminans oculos.

Timor DOMINI mundus perstans

per

Attributa Verbi divini
1 Lex et regula non fallens.
2 Conuertit animam à morte ad vitam.
3 Testimo. certa divinæ voluntatis.
4 Doctrina simplicium.
5 Decreta recta exhilarantia cor hois.
6 Præcepta pura, non infecta hominis traditionib.
7 Illuminatio oculorum animi.
8 Vis dei timorem in nobis operans.
9 Lex æterna permanens.
10 Iudicium dni verum et integrum de oib. reb.

20 Compositus est tempore belli Ammonitici. 2 Sam. 10. Populus intercedit pro salute regis, vouet deo et de victoria vaticinatur.

21 Post bellum Ammoniticum compositus. Continet gratiarum actionem pro collata regi victoria. 2 Sam. 10 et 12.

perpetuò, iudicia DOMINI uera simulq́ iusta.

Magis expetibilia q̃ sit aurum uel pręstantissimum atq́ plurimum, & dulciora melle & fauo stillantibus.

Etiã seruus tuus perspicue illis admonetur, in illorum obseruantia multa merces est.

Precatio cum correctione. Errores quis animaduertat? ab occultis meis repurga me.

Quin & flagitia auerte à seruo tuo, ne dominentur mihi: tum integer ero, & innocens à quouis grandiori scelere.

Sint uerba oris mei, & meditatio cordis mei grata in cõspectu tuo, ô DOMINE, petra mea et uindex meus.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XX.

2.Sam.10. EXaudiat te DOMINVS quum in angustia fueris, in tuto collocet te nomen dei Iacob.

E sanctuario suo auxilium tibi ferat, atque è Zion te suffulciat.

Memor sit omnium munerum tuorum, & holocaustum tuum pingue æstimet. Sæla.

Det tibi iuxta cor tuum, & omne consilium tuum perficiat.

Ouabimus in salute tua, & in nomine dei nostri signa triumphantes erigemus, perficiet enim DOMINVS omnes petitiones tuas.

Nunc agnosco q̃d DOMINVS unctum suũ seruarit, quodq́ exaudierit eum de cœlis ex sanctuario suo, uirtute saluifica dexteræ suæ.

Hi in curribus, illi in equis [fidãt,] nos tamen nominis DOMINI dei nostri mentionem faciemus.

Illi succubuerũt & corruerũt, nos aũt perstitimus & corroborati sumus.

DOMINVS seruabit regem: quo die inuocauerimus, nos exaudiet.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XXI.

DOMINE in uirtute tua lætabitur rex, & in salutari tuo q̃ impendio gestiet?

Desideriũ cordis sui dedisti ei, & quæ precatus est labijs suis, non negasti. Sæla.

Benedictionibus optimis p̃uenisti eũ, imposuisti capiti eius coronã aureã.

Vitã petijt abs te, & dedisti illi, lõgitudinem dierum in sæculum & ultra. 2.Sam.12.

Magna est gloria eius propter salutem quam ei contulisti, honorẽ & splendorem posuisti super eum.

Quoniam posuisti eum, ut omni genere bonorum perpetuò adfluat, exhilarasti eum gaudio, uultu tuo.

Nam rex fidit DOMINO, & in bonitate altissimi non nutabit.

Offendit manus tua oẽs hostes tuos, dextera tua offendit omnes qui te odio habuerunt.

Velut accensam fornacem reddidisti eos in tempore iræ tuæ, DOMINVS in ira sua deuorauit eos, & ignis consumpsit eos.

Fructum eorum è terra perdidisti, & semen eorum de filijs hominum.

Quoniam moliti sunt aduersus te malum, cogitarunt scelus quod perficere non poterant.

Posuisti enim illos humerum, & neruo tuo in faciem eorum collimasti.

Euehere DOMINE uirtute tua, cantemus & celebrabimus potentiã tuã.

Præfecto cantorũ carmẽ Dauidis de cerua matutina. XXII.

DEus meus, deus meus, cur deseruisti me? ut longe [abes] à salute mea, à uerbis rugitus mei? Matt.27.e

Deus meus inuoco per diem, et non respondes: per noctem, nec est silentium mihi.

Et tu sanctus sessor laudum Israelis.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Ad te clamarunt, & liberati sunt: te fidebant, neq́ pudefacti sunt.

Ego autem uermis sum, & non uir, opprobrium hominum, et contemptus à populo.

Quicunq́ me aspiciũt subsannant me, Matt. 27.d
distendunt labia, mouẽt caput, [Di Mar.15.c
centes,]

Retulit [omnia] ad DOMINVM, eripiat eum, liberet eum, quoniam deamat eum.

At tu is es qui me ex utero extraxisti, in te fisus sum pendens adhuc ab uberibus matris meæ.

In te cõiectus sum à partu, ab utero matris meæ deus meus es tu.

Ne subducas te longius à me, q̃niam

22 In grauiss. et diutina tribulatione compositus: exponit mala quae patiatur, petit liberationem, vouet gratitudinem &c. Quia autem Christi typus est David totus illi accommodandus, immo inscriptio de solo Christo potest intelligi; max. in fine de regno eius et gentium vocatione. De cerua aurorae inscribitur. Ut n. cerua a venatoribus et canibus acta in latebras nocturnas se recipit, sub aurora autem dormientibus venatoribus effugit: sic Christum ... sepulchrum videmus. Matth. 28.

adflictio adest, nec est qui adiuuet.
Tauri multi circundederunt me, pręua
lidi ex Basan undiq; cinxerunt me.
Aperuerunt contra me os suum, sicut
leo rapiens & rugiens.
Effusus sum uelut aqua, dissociantur
omnia ossa mea, factumq; est cor
meum sicut cera, liquefactum intra
uiscera mea.
Exaruit ut testa uirtus mea, lingua mea
adhærescit faucibus meis, & in pul
uerem mortis redegisti me.
Matt. 27.d. Nam circundederunt me canes, cœtus
Ioan. 19.d malorũ † cinxit me, ceu leo manus
meas & pedes meos
Numerarem omnia ossa mea, hi uero
cũ uoluptate intuentur & aspiciũt.
Partiti sunt sibi uestimenta mea, & de
ueste mea sortiti sunt.
Sed tu ò DOMINE, ne sis procul: ò
uirtus mea, ut me adiuues propera.
Eripe à gladio animam meam, de ma-
nu canis unicam meam.
Serua me ab ore leonis, & à cornibus
unicornium eripe me.
Heb. 2.c Narrabo nomen tuũ fratribus meis, in
media congregatione laudabo te.
Qui timetis DOMINVM, laudate eũ:
omne semen Iacob celebrate eum,
metuite eum omne semen Israelis.
Quia non despexit nec auersatus est ad
flictionem pauperis, neq; auertit ab
eo faciem suam, sed quum clamaret
ad eum, audiuit.
De te est laus mea in concione magna,
uota mea coram timentibus ipsum
persoluam.
De uocatio ne gentiũ. Mutatio. personæ. Comedent humiles & satiabuntur, lau
dabunt DOMINVM qui quærunt
eum, uiuet cor uestrum in sęculum.
Memores erunt, & conuertentur ad
DOMINVM omnes fines terræ,
prosternent se ante faciem tuam om
nes familiæ gentium.
Quia DOMINI est regnũ, & ipse gen
tibus dominatur.
Comedẽt & adorabũt omnes pingues
terræ, corã eo genua flectent omnes
qui in puluerem descendunt, quia
animam suam non in uita seruauit.
Posteritas seruiet ei, accensebitur do-
mino ad nationem.
Venient & annunciabunt populo na-
scituro, iustitiã eius quã præstitit.

Carmen Dauidis. XXIII.

DOMINVS pastor meus est, non Propositio
egebo. iam opes i-
In pascuis herbidis accubare me facit, stas plantus
& ad aquas tranquillas me minat. & per par-
Animam meã reuocat, ducit me in or- tes exponit.
bitis iustitię propter nomen suum. Isa. 40.
Etiam si cundum mihi sit per uallẽ um- Iere. 22.
brę mortalis, nihil mali timebo nam Eze. 34.
tu mecum es, uirga tua & pedũ tuũ Ioan. 10.a
ipsa me consolantur. 1. Pet. 2.
Instrues coram me mensam, è regione
hostium meorum, ungento caput
meum delibutum reddes, & calix
meus erit exuberans.
Sed & bonitas & benignitas [tua] p-
sequetur me cunctis diebus uitæ
meæ, & habitabo in domo DOMI
NI longissimis diebus.

Carmen Dauidis. XXIIII.

DOMINI est † terra, & quidquid 1. Cor. 10.f
ea continet: orbis & qui eum Psal. 49.b
inhabitant.
Ipse enim super maria fundauit eam, &
super flumina præparauit eam.
Quis cõscendet montẽ DOMINI? aut Interroga-
quis in loco sanctuarij eius cõsistet? tio.
Qui innocentes [habet] manus, & cor Responsio
repurgatum; qui animum suum ad per subie-
uanitatem nõ extulit, inq; fraudem ctionem.
non iurat.
Is accipiet benedictionem à DOMI-
NO, & iustitiã à deo seruatore suo.
Hæc natio est eorũ qui eum inquirunt,
Iacob sunt qui quęrunt faciẽ tuam.
Sæla.
Tollite ò portæ capita uestra, attolli- Apostro-
mini fores sempiternæ, & ingredie- pha ad deũ
tur rex ille gloriosus. mutata per
Quis est ille rex, ille gloriosus? DOMI sona.
NVS fortis & heros, DOMINVS
uirtute bellica insignis.
Tollite ò portæ capita uestra, attollimi
ni fores sempiternæ, & ingredietur
rex ille gloriosus.
Quis est ille rex, ille gloriosus? DOMI
NVS exercituum, is rex est ille glo
riosus. Sæla.

Dauidis. XXV.

א AD te ò DOMINE animum meũ Videtur cõ
attollo. positus in
ב Deus meus in te spero, ne pudefiã, cõiuratione
ne lætentur de me inimici mei. Absolomis
ג Quin & non pudefient quicunq; te uel Seba.
expe-

x6 Compesuit in Saulina persone, et multa hic cum Psal. 5. 7. 17. Et quia nullis se offerebat insontes iudex ad Dei iudicium quorit, suam testatus innocentiam, fidem et religionem, petitque ut Deus liberet.

expectant: pudefient autem hi qui præuaricantur abs re.

ד Vias tuas notas mihi fac ò DOMINE, & asuefacito me semitis tuis.

ה Duc me in ueritate tua, & adsuefac me, quoniã tu deus seruator meus es, te expecto tota die.

ז Memor sis miserationum tuarum ò DOMINE, & bonitatis tuæ, quoniam à sæculo sunt.

B ח Peccatorum adolescentiæ meæ ac scelerum meorũ ne sis memor, memor aũt mei sis iuxta benignitatẽ tuam, propter bonitatem tuam ò DOMINE.

ט Bonus & rectus est DOMINVS, propterea docebit peccatores in uia.

י Diriget mansuetos in iudicio, & adsuefaciet mansuetos uiæ suæ.

כ Cunctæ uiæ DOMINI benignitas sunt & ueritas, ijs qui fœdus & testimonia eius obseruant.

C ל Propter nomen tuũ ò DOMINE, propitius sis iniquitati meæ, multa enim est.

מ Quicũque timet DOMINVM, hũc diriget in uia quam eliget.

נ Animus eius in bonis morabitur, & semen eius hæreditario posside bit terram.

ס Secretũ DOMINI timẽtibus ipsum, & fœdus suum illis notum faciet.

ע Oculi mei perpetuò ad DOMINVM, ille enim explicat è reti pedes meos.

פ Respice in me, & miserere mei, nam unicus & adflictus sum.

צ Angustiæ cordis mei latissimæ factæ sunt, ex angustijs meis educito me.

D ר Aspice adflictionẽ & molestiã meã, & aufer omnia peccata mea.

ר Considera hostes meos, nam multi sunt, & uiolento odio odiunt me.

ש Custodi animã meam & libera me, ne pudefiam, quãdoquidem spem in te colloco.

* ת Integritas & æquitas custodiant me, quia te expecto.

פ Redime ò deus Israelem ex omnibus adflictionibus suis.

Dauidis. XXVI.

IVdica me DOMINE, quoniam innocenter ambulaui, & DOMINO confisus non nutabo.

Explora me DOMINE & tenta me, excoque renes meos & cor meum.

Nam bonitas tua mihi ob oculos est, et ambulo in ueritate tua.

Non sedeo cum hominibus uanis, & ad fucatos non ingredior.

Cœtum malorum odi, & cum impijs non sedebo.

Lauabo in innocentia manus meas, et circundabo altare tuum Domine.

Vt edam uocem laudis, et enarrem omnia mirabilia tua.

DOMINE dilexi habitationem domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ.

Ne colligas cum peccatoribus animã meam, & uitam meam cum sanguinarijs.

In quorum manibus scelus præmeditatum est, & dextera eorum plena est corruptorio munere.

At ego innocẽter ambulo, redime me, & beneficus mihi esto.

Pes meus in recto constat, in cœtibus laudabo DOMINVM.

Dauidis. XXVII.

DOMINVS lux mea et salus mea, à quo nam timerem? DOMINVS robur uitæ meæ, à quo expauescerem? A

Dum aciem instruunt aduersum me mali, ut deuorent carnem meam hostes mei atque inimici mei, ipsi impegerunt & corruerunt.

Si obsideant me castra, non timebit cor meum, si ingruerit aduersum me prælium, hac re nitar. B

Vnum quiddam postulaui à DOMINO, idque requirã, ut habitem in ęde DOMINI cũctis diebus uitę meę, ut uideam amœnitatẽ DOMINI, & lustrem templum eius.

Quoniã abscondet me in tabernaculo suo, in die aduersitatis, occulet me in abdito tentorij sui, in rupem extollet me.

Et nũc extollet caput meũ sup hostes meos q circũ me sunt, & sacrificabo in tentorio eius sacrificia cũ iubilo, canã & hymnum dicã DOMINO. C

Audi ò DOMINE uocem meam qua

* Petit se liberari, ut posthac integre et iuste possit uiuere Domino.

27 Compositus in persona Absolonica. Testatus suam in Deum fidem, studium religionis, petit item liberationem et eruditionem à Domino. Discimus quam fidendum in aduersis, et quid petendum sit.

te inuoco, beneficus esto mihi, & exaudi me.
Tibi dixit cor meũ, O uultus mei, quęrite [DOMINVM,] faciem tuam DOMINE placare conabor.
Ne abscondas faciem tuam à me, neq; auerseris in ira seruum tuũ, tu es auxilium meũ, ne derelinquas me, neque deseras me deus seruator meus.
Nam ubi pater meus & mater mea destituunt me, DOMINVS colligit me.
Doce me DOMINE uiam tuam, & ducito me in semita recta, propter eos qui mihi insidiantur.
Ne permittas me libidini eorum qui mihi infesti sunt, constiterunt enim contra me testes mendaces, & qui efflat iniuriam.
Si non credidissem me uisurum cũ uoluptate bonum DOMINI in terra uiuentium.
Expecta DOMINVM, forte sit & roboretur cor tuum, & expecta DOMINVM.

Dauidis. XXVIII.

AD te DOMINE ô petra mea clamo, ne obsurdescas, ne si fortè obmutescas similis reddar his qui in foueam descendunt.
Exaudi uocem deprecationum mearũ dum clamo ad te, dum attollo manus meas ad adytũ sanctuarij tui.
Ne me reputes inter impios, & inter eos qui patrant iniquitatem, qui cũ proximis suis pacifice quidem loquuntur, sed malum [meditantur] cordibus suis.
Da illis iuxta opus suum, et secundum malitiam studiorũ suorum, secundũ opus manuũ eorum redde illis, redde illis talionem dignam illis.
Quoniam non aduerterunt animum operationibus DOMINI, neq; ad facturam manuum eius, diruet eos, & non extruet eos.
Laudandus DOMINVS, quoniã exaudiuit deprecationem meam.
DOMINVS robur meũ & clypeus meus, in ipso sperauit cor meũ, & adiutus sum, hinc gestit cor meũ, et cantico meo eum celebro.
DOMINVS robur est illorum, & robur salutarium uncti sui ipse est.
Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: pasce eos, & euehe illos in sempiternum.

Carmen Dauidis. XXIX.

TRibuite DOMINO qui uirtute præstatis, tribuite DOMINO gloriam & robur. *Cantatus in exodio, quum arca portabatur de domo Obed uel Abinadab 2.Sam.6.*
Tribuite nomini DOMINI gloriam, adorate DOMINVM in decore sancto.
Vox DOMINI super aquis, deus gloriosus tonat, DOMINVS super aquas multas.
Vox DOMINI in uirtute, uox DOMINI in magnificentia.
Vox DOMINI confringit cedros, confringit inquam DOMINVS cedros Libani.
Et subsilire facit eas sicut uitulũ, Libanum et Sirion sicut filiũ unicorniũ.
Vox DOMINI dissectas flãmas ignis eiaculatur.
Vox DOMINI parturire facit desertum, parturire facit DOMINVS desertum Cades.
Vox DOMINI parturire facit ceruas, renudat syluas, at in templo eius cuncti gloriam dicunt.
DOMINVS sedet in diluuio, sedetq; DOMINVS rex in æternum.
DOMINVS dat fortitudinem populo suo, DOMINVS populũ suum bonitate & pace prosequitur.

Carmen dedicationis ædis, oda Dauidis. XXX.

EXaltabo te ô DOMINE quod me attriuisti, at non passus es, ut de me hostes mei gauderent. *Quidam intelligunt eũ de morbo graui restitutum gratias egisse.*
DOMINE deus meus clamaui ad te, & sanasti me.
O DOMINE reuocasti ab inferis animam meam, restituisti me quo minus in foueam descenderem.
Canite DOMINO hymnũ, qui experti estis bonitatẽ eius, celebrem reddite memoriam sanctitatis eius.
Nam momentanea est ira eius, uita uero in beneplacito eius, ad uesperam diuertat fletus, [licet] sub auroram tamen [redit] lætitia.
Equidem ego dicebam quum essem in felicitate mea, in sempiternum nunquam nutabo.
(Tu enim DOMINE collocaueras robur

bur monti meo)protinus ut abscondisti faciem tuam conturbabar.

[Hic]ad te DOMINVM clamabam, & ad dominum deprecabar.

Quis usus est sanguinis mei si in foueã descẽderim?nũ celebrabit te,aut ueritatem tuam annunciabit puluis?

Exaudi me DOMINE, & beneficus esto mihi,ô DOMINE sis mihi auxilio.

Conuertisti mihi planctũ meum in chorum,soluisti mihi saccum, & amicuisti me gaudio.

Propterea canet tibi [Equisq;]gloria mea & non silebit, DOMINE deus meus in æternum celebrabo te.

Præfecto cantorum carmen Dauidis. XXXI.

A IN te ô DOMINE spero,ne unq; sinas me pudefieri, eripe me in tua iustitia.

Dauid typus est Christi: cõpetit ergo Christo ut capiti, deinde omnibus mẽbris eius quũ sunt in periculis. Luc.23.f

Inclina ad me aurem tuam,ilico libera me,sis mihi rupes firma,domus munita,ut me serues.

Nã petra mea et arx mea tu es, ideo ꝑpter nomẽ tuũ ducito & minato me.

Educ me è reti quod absconderunt mihi,quoniam tu es robur meum.

In manũ tuam cõmitto spiritũ meum, redemisti me ô DOMINE deus uerax.

B Odio habui obseruantes funes uanitatis,ego aũt in DOMINO speraui.

Exultabo et gaudebo de bonitate tua, qui respexisti afflictionẽ meã, & in angustijs animã meam agnouisti.

Nec in manu hostis me inclusisti, sed statuisti pedẽ meũ in loco spatioso.

Beneficus esto mihi DOMINE, nam angustia mihi est, corrosus est præ indignatione oculus meus, anima mea atq; uenter meus.

Detrita est enim præ dolore uita mea, & anni mei præ gemitibus: corruit præ iniquitate robur meum, omnia ossa mea contabuerunt.

A cunctis hostibus meis probrũ factus sum,maxime aũt uicinis meis,familiaribus meis fui horrori, & qui me uiderunt foras,à me fugerunt.

Obliuioni datus sum ex corde sicut mortuus,factus sum ueluti uas quod perit.

C Audiui enim crimina mihi à multis [intendi,]formido undiq; me [circumstetit,]dum illi unà contra me consultarent, & ut caperent animam meam callide cogitarent.

Ego uero in te speraui ô DOMINE, dixi deus meus es tu.

In manu tua sunt tempora mea, libera me de manu inimicorum meorum, & à persecutoribus meis.

Illumina uultũ tuum super seruũ tuum, saluum me fac per bonitatẽ tuam.

DOMINE ne patiaris me pudefieri, q̃niam te inuoco:pudefiant impij, & compescantur apud inferos.

Obmutescant labia mendacia,quæ loquuntur ueteratorie,superbe & cõtemptim aduersus iustum.

Quàm ampla sunt q̃ metuẽtibus te bona reposuisti, & quæ iã effecisti coram filijs hominũ qui in te sperant.

D Abscõdes illos in latibulo faciei tuæ à cõspirationib. cuiuscũq;, abscõdes eos in tabernaculo à cõtẽtiõe linguarũ.

Laudandus DOMINVS,nam insigniter bonitatem suam mihi in urbe munita ostendit.

Ego cum præceps fugerem cogitabã, proiectus sum abs te,at tu exaudisti uocem deprecationis meæ, quũ ad te clamarem.

Diligite DOMINVM omnes boni eius,fideles tuetur DOMINVS,et rependit cumulate superbe agenti.

Estote fortes,roborabit ille cor uestrũ, quicunq; speratis in DOMINO.

Erudiens [carmen]Dauidis. XXXII.

A BEatus is est q̃ exoneratus est transgressione, & cuius peccatum tectum est. Rom.4.a

Beatus homo cui DOMINVS iniquitatem non ĩputat, nec est in spiritu eius dolus.

Dum q̃tidie nunc tacitus mecũ cogito, nũc uoce ei fremo,cõtabuerũt ossa mea

B Nam dies noctesq; ingrauescebat super me manus tua, uersus est succus meus in siccitates æstiuas. Sæla.

[At post q̃]peccatũ meũ tibi notũ feci, & iniquitatẽ meam non cælaui, [posteaq̃]cogitarem, fatebor cõtra me, transgressionem meã DOMINO,tu [protinus]remisisti iniquitatem peccati mei. Sæla. Isa.65.d

C Idcirco orabit ad te quisquis est bonus, in tempore dū inuenire[licet,] equidem inundatio aquarum immanium ad eum non pertinget.

Tu latibulū es mihi, ab adflictione custodies me: iubilis, quibus ouare solent elapsi, circuncinges me. Sæla.

D Erudiam te, & docebo te uiā qua gradiaris, oculo meo tibi consulam.

Apostropha ad unū quemlibet.

Ne sitis uelut equus & mulus, quibus non est intellectus, quorum maxillas lupato ac freno nisi cōstringas, tibi non appropinquant.

Multi dolores impium, nitentem autē DOMINO beneficētia circūdabit.

Gaudete in DOMINO, & exultate iusti, iubilate q̄tq̄t estis recto corde.

XXXIII.

A OVate iusti in DOMINO, laus decet rectos.

Celebrate DOMINVM cithara, nablo, decachordo psallite ei.

Alacritas requiritur in ministerio dei.

Canite ei carmen nouum, suauiter ludite instrumentis musicis, cum clangore tubæ.

Quoniam rectum est uerbum DOMINI, & omne opus eius firmum.

Amat iustitiam & iudicium, terra bonitate eius repleta est.

B Verbo DOMINI cœli facti sunt, & spiritu oris eius oīs exercitus eorū. Exo.15.

Congregat aquas maris ut cumulum, reponit in penetralia abyssos.

Timeat DOMINVM omnis terra, metuāt ab eo uniuersi q̄ habitāt orbem.

Iudith 16.d Quia[quum]ipse dicit, fit: & quū præcipit, extat.

DOMINVS irritum facit consilium gentium, & cogitationes populorum differt.

C Consilium autem DOMINI in sempiternū perstat, cogitata cordis eius per omnia sæcula.

Felix ea gens quæ DOMINVM pro deo habet, & populus quē ille sibi loco possessiōis hęreditarię elegerit.

B cœlis despicit DOMINVS, intuetur omnes filios hominis.

De firmo domicilio habitationis suæ cūctos habitatores terrę speculatur.

D Ipse omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum.

Haud seruatur rex, eo q̄ multū habuerit exercitū, heros nequaq̄ per multam uirtutē suam pericula euadit.

Res fallax est equus ad præstandā salutem, quamlibet multo præditus robore, neutiq̄ eripiet.

Ecce oculus DOMINI [intendit] in eos qui se reuerētur, & ad eos qui bonitatem eius expectant.

Vt liberet à morte animas eorum, & alat eos in fame.

Animæ [igitur] nostræ expectent DOMINVM, ipse enim est auxilium nostrum & clypeus noster.

Nam in ipso gaudebit cor nostrum, eo q̄ sancto ipsius nomine nitimur.

Sit bonitas tua ô DOMINE sup nos, quemadmodum abs te pendemus.

Dauidis, quum mutaret habitum suum ante Abimelech, quumq̄ eum expelleret, atq̄ is abiret. 1.Sam.21.

XXXIIII.

א LAudabo DOMINVM omni tēpore, laus eius in ore meo. A

ב In DOMINO gloriabitur anima mea, audiēt adflicti & lætabūtur.

ג Magnificate DOMINVM mecū, extollamus unà nomen eius.

ד Anxie quærebam DOMINVM, et exaudiuit me, ex omnibus pauoribus meis eripuit me.

הו Respicient ad illum, & confluēt, nec suffundētur pudore facies eorū.

ז Adflictus iste inuocauit, & DOMINVS exaudiuit eum, & ex omnibus angustijs eius seruauit eum. B

ח Castra figit angelus DOMINI circū eos q̄ ipsum timēt, et eripit eos.

ט Gustate et uidete q̄ bonus sit DOMINVS, felix ille uir qui sperat in eum.

י Reueremini DOMINVM sancti eius, quoniam nihil deest his qui eum timent.

כ Leunculi penuria & fame laborāt, qui aūt DOMINVM inquirunt, nullo bono destituuntur.

ל Adeste filij, me audite, timorē DOMINI docebo uos. C

מ Quicunq̄ uitæ cupidus es, & uidere dies bonos optas. 1.Pet.3.b

נ Obserua linguam tuam à malo, & labia tua ne dolum loquantur.

ס Recede à malo, & fac bonū: inquire pacem, & eam consectare. Eccli.15.d

ע Oculi DOMINI [intēti sunt] ad iustos, Heb.4.c

iustos, & aures eius ad eorum preces.

פ Vultus DOMINI contra eos qui malum faciunt, ut de terra memoriam eorum excindat.

D צ Clamant, & DOMINVS exaudit, & ex omnibus angustijs eorũ liberat eos.

ק Prope adest DOMINVS his qui sunt confracto corde, & seruat spiritu contritos.

ר Multa mala [accidunt] iusto, ex omnibus tamen liberat illum DOMINVS.

ש Custodit omnia ossa eius, ut ne unum ex eis confringatur.

ת At impium perdet malũ, & qui iustos odio habent, deuastabuntur.

פ Redimet DOMINVS animam seruorum suorum, nec deuastabũtur omnes qui in eum sperant.

Dauidis. XXXV.

A SVscipe DOMINE litem meam, oppugna oppugnantes me.

Arripe scutũ & lanceam, & consurge ad auxilium meum.

Expedi hastam, & prodi obuiam persecutoribus meis, dic animæ meæ, Salus tua ego sum.

Pudore afficiantur & ignominia qui quærunt animam meam, agantur retrorsum & pudefiant qui mihi malum cogitant.

Fiant sicut puluis ante uentum, & angelus DOMINI impellat [eos.]

Sit uia illorum tenebris & lubricitate [obsita,] & angelus DOMINI persequatur eos.

B Nam immerito mihi absconderunt foueam retis sui, præter causam foderunt animæ meæ. (Numerum mutat.)

Eueniat ei calamitas quam non præuidit, & rete eius quod abscondit, capiat eum, cadat in calamitatem.

Anima autẽ mea exultabit in DOMINO, in salute eius lætabitur.

Omnia ossa mea dicent, DOMINE, quis est similis tibi? q eripis adflictũ ab eo qui præualet ei, adflictum & inopem ab eo qui eum diripit.

Surgebant testes uiolenti, quæ nunq̃ cogitaram rogabant me.

Malum pro bono mihi rependebãt, orbitatem animæ meæ.

C At ego, quum ipsi ægrotarẽt, sacco uestiebar, ieiunioq; adfligebã animã meam, & oratio mea in sinũ meum uertebatur.

Perinde ac si amicus atq; frater meus [fuisset] sic incessi, uti qui luget matrem pullatus incuruabar.

At in claudicatione mea gaudebãt & congregabantur, congregabantur contra me claudi, quod minime putaram, proscindebant [me,] nec silebant.

Cum hypocritis illusionum placentæ, qui frendebant contra me dentibus suis.

DOMINE quousq; aspicies, reduc animam meam à calamitatibus eorum, à leunculis unicã meam.

Celebrabo te in cœtu magno, in populo ualido laudabo te.

Ne gaudeant de me, qui immerito mihi hostes sunt, ne annuãt oculis qui me absq; †causa odiunt. Ioan. 15. d

Nam nihil pacificum loquuntur, quin contra eos qui quieti sunt in terra, uerba dolosa excogitant.

D Distendunt contra me os suum, dicũt, Hæhæ, hæhæ, uidit oculus noster. (Metastasis in uerbo uidendi.)

Vidisti & tu DOMINE, ne dissimules, ne uelis abesse procul.

Exurge, euigila, ut ius mihi dicas, deus meus & DOMINVS meus, ut causam meam adferas.

Ius mihi redde pro tua iustitia ô DOMINE deus meus, & ne [patiaris] ut de me gaudeant.

Ne dicant in corde suo, Hæhæ, pro animi nostri sententia nobis successit: ne dicant, Vorauimus eum.

Erubescant & simul probro afficiantur, qui de malo meo gaudent: pudore & ignominia amiciantur, qui magnifica contra me iactitant.

Ouent & gaudeant qui uolunt iustitiã meam, & dicant, Semper magnificetur DOMINVS, qui uult pacẽ serui sui.

Et lingua mea sedulo resonabit iustitiam tuam, quotidie laudem tuam.

Præfecto cantorũ, Dauidis serui dei [carmen.] XXXVI.

TEstatur in corde meo scelus impij, nullum esse illi timorem dei.

Nam sibijpsi blanditur, donec summo

odio digna iniquitas eius euadat.
Verba oris sui iniqua sunt & dolosa, doceri renuit, ut bene agat.
In lecto suo prauitatem excogitat, statuit inde se in uiam non bonam, malum non auersatur.
DOMINE in cœlis bonitas tua, & ueritas tua ad æthera usque.
Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus magna, hominem & iumentum seruabis DOMINE.
Quàm præclara est ô deus bonitas tua, & filij hominum qui tuæ se fidei, uelut umbræ alarum, committunt.
Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & de torrente deliciarum tuarum potum dabis eis.
Penes te enim uitæ uena est, in luce tua uidebimus lucem.
Obtende bonitatem tuam his qui te cognoscunt, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.
Ne ueniat mihi pes superbiæ, & manus impiorum non commoueat me.
Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, impulsi sunt, nec potuerunt stare.

Dauidis. XXXVII.

A א NE succenseas ob malos, neque urat te æmulatio ob facientes iniquitatem.
Nam ueluti fœnum subito deciduntur, ac ueluti uirens herba marcescent.
ב Tu spera in DOMINVM, & quod bonum est facito: inhabita terram, & pasce fidem.
Et oblectaberis te in DOMINO, is dabit tibi petitiones cordis tui.
ג Deuolue super DOMINVM uiam tuam, & eo nitere, ut ipse faciat.
Et iustitiam tuam ceu lumen in apertum producet, & iudicia tua ceu meridiem.
ד Sile DOMINO, & præstolare eum, ne succenseas ei uiro, cui institutum suum feliciter succedit dum scelus designat.
ה Remitte iram, missum fac furorem, ne succenseas ut malefacias.
Quoniam malefacientes excindentur, qui uero DOMINVM præstolati fuerint, illi terram hæreditario possidebunt.
ו Paululum adhuc, & nusquam erit impius: quumque aduerteris locum eius, nullus supererit.
Mansueti [interim] hæreditario terram possidebunt, & oblectabuntur plurimo rerum successu. B Matth. 5. a
ז Molitur impius contra iustum, frendet contra eum dentibus suis.
At DOMINVS ridet illum, quoniam prospicit aduenire diem eius.
ח Gladium stringunt impij, intendunt arcum suum, ut adflictum & inopem deijciant, ut recte gradientes iugulent.
At gladius eorum cor ipsorum transuerberabit, & arcus eorum confringentur.
ט Præstat pauxillum quod iustus habet, opibus multis impiorum insignium.
Nam brachia impiorum confringentur, iustos autem fulcit DOMINVS.
י Nouit DOMINVS innocentium quoque tempus, & hæreditas eorum perpetua erit.
In aduerso tempore haudquaquam pudefient, & fame inualescente saturabuntur.
Quoniam impij peribunt, & hostes DOMINI ut pretiosi agni absumentur, in fumo absumentur. C
ל Impius æs alienum conflat, nec dissoluit, iustus uero beneficus est et dat.
Nam benedicti ipsius hæreditario possidebunt terram, & execrati eius excindentur.
מ A DOMINO diriguntur gressus uiri, & uia eius grata est [ei.]
Cum ruit, non corruit, DOMINVS enim suffulcit manum eius.
נ Iuuenis fui, & nunc senui, nec uidi iustum desertum, aut posteros eius mendicantes panem. Eccli 2. e
Quotidie beneficus est & mutuum dat, & posteri eius opime habent.
ס Recede à malo, & facito quod bonum est, & habita perpetuò.
Quia DOMINVS amat iudicium, nec deseret beneficos suos, in sempiternum custodiuntur, posteri autem impiorum excindentur.
ע Iusti hæreditario possidebunt terram, & habitabunt super eam in sæculum.

Os

38 Compositus in graui morbo, in quem regni rebus constitutis inciderat. Deprecatur primum causam morbi, peccata: deinde vitam a morbo liberatus, orat.

D Os iusti de sapientia disserit, & lin
Isa.51.c gua eius iudicium loquitur.
Lex dei eius in corde ipsius, non nutabunt gressus eius.
צ Impius iustum obseruat, & quærit ut eum occidat.
[At] DOMINVS non permittet eum manui illius, nec permittet eum impietatis conuinci, quũ iudicabitur.
ק Expecta DOMINVM, et uiã eius obserua, & exaltabit te, ut hæreditario terram possideas: quũ impij excindentur, tu uidebis [cum gaudio.]
ר Vidi impiũ uiolentũ & sese diffundentem instar lauri frondosæ.
Et transiuit, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus.
ש Obserua integritatem, & specta id quod rectum est, nam ei uiro tandem pax [erit.]
Scelerati autem pariter uastabuntur, & impij tandem excindentur.
ת Salus iustorum à DOMINO, qui & fortitudo eorum est in tempore adflictionis.
Adiuuabit illos DOMINVS, & liberabit eos ab impijs, & seruabit eos, nam sperauerunt in eum.

Carmen Dauidis ad commemorandum. XXXVIII.

A DOMINE ne in ira tua me arguas, néue castiges me in feruore tuo.
Formula poenitentiæ ueræ. Quoniã sagittæ tuæ in me defixę sunt, & depressa est super me manus tua.
Nihil integrũ est in carne mea propter indignationẽ tuam, non est pax ossibus meis propter peccatũ meum.
Nam iniquitates meæ transcendũt caput meum, ceu graue onus grauiora sunt quàm sim ferendo.
Computruerunt & sanie diffluunt ulcera mea, propter stultitiã meam.
Incuruus incedo & depressus admodum, quotidie atratus obambulo.
B Quoniam coxendicem meum penitus occupauit fœdũ [ulcus,] nec integri quidquam in carne mea.
Iactatus sum, & nimium attritus, præ fremitu cordis mei rugio.
Domine coram te est omne desiderium meum, & suspiria mea te minime latent.
Cor meum palpitat, destituit me robur meum, & ipsum oculorum meorum lumen non est mecum.
Amici mei & sodales mei stant è regione plagæ meæ, & propinqui mei procul consistunt.
Laqueos [interim] tendunt qui quærunt animam meam, & qui malum mihi inquirunt, loquuntur prauitates, & assidue dolos meditantur. C
At ego uelut surdus nihil audio, ac ceu mutus qui os suum non aperit.
Similis sum uiro nihil audienti, & non habenti in ore suo quod pro se respondeat.
Te eñ expecto DOMINE, tu respondebis DOMINE deus meus.
Nam cogitabã, ne de me lætentur, qui simul atq; nutat pes meus, magnifica ia ctitant contra me.
Quia iam ita comparatus sum ut claudus uiuã, & dolor meus à me nunquam recedat.
Quia iniquitatem meam fateor, & ob peccatum meum solicitor. D
At [interim] hostes mei uiuunt & robusti sunt, & crescunt qui me iniuria odio habent.
Et qui maleficium rependunt pro beneficio, aduersantur mihi, propterea quòd bonum sector.
Ne deseras me DOMINE, deus meus ne procul à me absistas.
Propera ut me adiuues, ò domine salus mea.

Præfecto cantorum Ieduthun carmen Dauidis. XXXIX.

Ieduthũ ex principibus cantorum fuisse legitur 1. Par.16. & 25.

A DIcebam, Obseruabo uias meas ne peccem lingua mea, cohibebo os meum capistro dum coram fuerit impius.
Factus [diutino] silentio mutus, ut ne de bonis quidem rebus loquerer, at interim dolor meus incrudescebat.
Incalescebat cor meum intra me, ignis quidam dum mecum immurmuro, exardescebat, [tandẽ] lingua mea loquutus sum.
Indica mihi DOMINE finem meum, & quis nam sit modus dierum meorum, ut sciam quanto tempore

Th. Blarerus
Vt silerem statui, tu spem finemque raduri
Hospitis ante abitũ, qui facis oia, monstres.

mihi in miserijs uiuendum sit?

Ecce tu cõstituisti dies meos palmi minoris longitudine, quin æuũ meum sic est quasi non sit, præsertim tibi collatum: reuera prorsus nihili est homo quiuis, quãlibet firmus consistere uideatur. Sæla.

Imaginaria est uita hominis.

Quin in imagine uadit homo, temere tumultuatur, cõgerit, & nescit cui ea congreget.

Et nunc quid expecto DOMINE? in te certe spes mea recumbit.

Ab omnibus sceleribus meis libera me, ne exponas me ludibrio stolidis hominibus.

Obmutui, nec aperui os meũ, tu enim isthuc fecisti.

Aufer ergo à me flagellũ tuum, ab exagitatione manus tuæ ego exanimatus sum.

Etenim dum tu hominem ob iniquitatem obiurgans castigas, ilico tabescere facis, uelut tinea, quidquid est in eo desiderabile, quin uanitas est omnis homo. Sæla.

Audi precationem meam ô DOMINE, auribus accipe clamorẽ meũ, ad lachrymã meam ne obsurdescas, peregrinus enim sum apud te, inquilinus quales fuerunt omnes progenitores mei.

Deflecte à me, ut me recipiam, priusquam abeam & nusquam sim.

Præfecto cantorũ carmen Dauidis. XL.

A **Typus Christi in sua passione & resurrectione.**

CVm diu solicite expectassem DOMINVM, [tandem] attendit me, exaudiuitque clamorem meum.

Subduxit me è puteo illo calamitoso, & denso luto, in petra erectũ me in pedes meos collocauit, gressus meos corroborauit.

Et inseruit ori meo carmen nouũ, laudem deo nostro.

Videbunt [id] multi, & timebũt, atque sperabunt in DOMINVM.

Felix ille uir, qui DOMINVM tutelam suam posuerit, nec respexerit ad fastosos, & ad eos qui ad mendacium deflectunt.

B Plurima patrasti tu DOMINE deus meus, admirandorum facinorũ & consiliorum tuorum erga nos non potest iniri ratio: quæ si enarrare et eloqui coner, plura sunt quàm numerari queant.

Victimam & sacrificium cibariũ non amas, aures autem perfodisti mihi, holocaustum & hostiam pro peccato non postulasti.

Tum dixi, En ipse adsum, in pagina libri scriptum est de me.

Vt faciã quæ tu probas ô deus meus, collibuit, & lex tua in medio uiscerum meorum.

Deprædicaui iustitiam tuam in cœtu magno, en labia mea haudquaquã cohibui, nosti tuipse ô DOMINE.

Iustitiam tuam non occului in medio cordis mei, constãtiam tuam in promissis & salutem tuam annũciaui, bonitatem tuam & ueritatem tuam ebuccinare concioni frequenti minime cessaui. **C**

Neque tu ô DOMINE cõtinuisti à me miserationes tuas, benignitas tua & ueritas tua perpetuò me custodiunt.

Quoniam adobruerant me tot mala, ut ea nequirent numerari: occupauerant me iniquitates meæ, ut non potuerim ea uidere: plura fuerunt quàm pili capitis mei, inde destituit me cor meum.

Libeat tibi ô DOMINE, ut liberes me: ô DOMINE propera, ut me adiuues.

Pudefiant & afficiãtur opprobrio pariter qui quærunt animam meam, ut extinguãt eam: retro agantur & pateant ignominiæ, quicunque malo meo delectantur. **D**

Vastentur pro eo quod me pudefacere conabantur, qui dicunt mihi, Hæhæ, hæhæ.

Lætentur & gaudeant in te quicunque te quærunt, & dicant perpetuò, (Magnificetur DOMINVS) qui amant salutem tuam.

Ego autẽ adflictus sum & inops, DOMINVS cogitat pro me, auxilium meũ & liberator meus tu es, deus meus ne moram feceris.

Præfecto cantorum oda Dauidis. XLI.

Dauid Christi typus.

BEatus est, qui prudenter agit cum ægro: dum tempus fuerit aduersum, eripiat eum DOMINVS.

DOMINVS custodiat eum, ualetudinem restituat ei, ut secundis adhuc rebus fruatur in terra, nec enim permittes eum libidini inimicorũ eius.

DOMINVS fulciat eum in lecto ægritudinis [decumbentem,] totũ stratum eius commutabis in infirmitate eius.

Hinc ego quoq; dico, Beneficus esto mihi ô DOMINE, sana animam meam, nam aduersum te peccaui.

Inimici mei male precabantur mihi, dicentes, Quando tandem morietur? & interibit nomen eius?

Cumq; quispiam ex [eis] ueniret me inuisurus, uanum loquebatur, corde sibi praua colligebat, egressus foras ea eloquebatur.

Inter se osores mei contra me pariter mussabant, aduersum me malum cogitabant. [Nempe,]

Perfudit istum graue aliquod scelus, & iste decumbens haudquaquam posthac surget.

Matt.26.b
Luc.22.b
Ioan.13.b
Act.1.c

†Quin & is quo cum mihi arctissima fuit familiaritas, cui fidebã, quiq; cibo meo uictitabat, sublato pede, uelut calce, me petebat.

Tu ergo DOMINE beneficus sis mihi, & erige me, ut illis rependam.

In hoc cognoui fauere te mihi, q̃ hostis meus de me non iubilat.

Quodq; sum incolumis, suffulcies porrò me, atq; statues coram te in sempiternum.

Collaudatus sit DOMINVS deus Israelis, à sæculo usq; in sæculum. Amen & amen.

LIBER SECVNDVS.

Præfecto cantorũ, erudiens [carmen] filiorũ Korah. XLII.

Filij Korah qui potuerunt perspicere animũ eius, carmẽ hoc composuerunt.

VT ceruа mugit ad torrentes aquarum, sic anima mea mugit ad te ô deus.

Sitit anima mea deum, deum uiuum, quando demum ueniam, ut apparеam in conspectu dei.

Fuit mihi lachryma mea pro cibo dies noctesq;, dum mihi dicerent quotidie, Vbinam est deus tuus?

Animam meam effundo, simul atq; recordor qualiter in summa illos ouantes & collaudãtes, festiuantem scilicet ac celebrem cœtum, ad dominum dei deducebam.

Quid deiecta es ô anima mea, & intra me tumultuaris? spera in deũ, quia adhuc pro salute reddita corã conspectu eius gratias agam.

Deus meus deijcit se anima mea intra me, propterea quod tui recordor in terra trans Iordanem, atq; ab Hermonim monte pusillo.

Abyssus abyssum aduocat, ad uocem cataractarum tuarum, cũcti fluctus tui & procellæ tuæ super me transierunt.

Interdiu præcepit DOMINVS benignitati suæ, & nocte canticum eius mecum, oratio ad deum uiuum.

Dicam deo petræ meæ, Quare obliuisceris mei? cur hoste opprimente atratus ingredior?

Perinde est ac si adigerent gladium in ossa mea dum hostes mei contumelijs me afficiũt, dicuntq; ad me quotidie, Vbi est deus tuus?

Quid deiecta es ô anima mea, & cur sic intra me tumultuaris? spera in deum, quia adhuc celebrabo eum pro salute ante cõspectum meũ reddita, & quod deum meum [se esse ostendit.] XLIII.

In persecutiõe Saulis aut Absolonis compositus.

IVdica me deus, & suscipe causam meam à gente parum pia, à uiro doloso & prauo eripe me.

Nam tu deus meus es robur meũ, quare depulisti me? quare pullatus ingredior, inimico obterente?

Mitte lucem tuam & ueritatem tuam, hæc deducant me, ad montem sanctum tuum me introducant, atq; ad habitacula tua.

Vt ingrediar ad aram dei, ad deũ qui est gaudiũ & exultatio mea, & celebrem te cithara deus deus meus.

Quid deiecta es ô anima mea, & cur tumultuaris intra me? spera in deũ, quoniam adhuc celebrabo eum, de salute qua faciem meam exhilarabit, deumq; se meum declarabit.

Carmen erudiens filiorum Korah p̃fecto cantorũ. XLIIII.

A Numerus mutatus.

DEus auribus nostris audiuimus, patres nostri commemorauerunt nobis, opera illa quæ temporibus illorũ operatus es, retroq; temporibus.

Tu manu tua gentes expulisti, & eos plãtasti, adflixisti populos, hos autem germinare fecisti.

Nec enim gladio suo terram occuparũt, nec ipsorum brachio salus eorum parta est, sed dextera tua, & brachio tuo, et luce uultus tui, quia illos amabas.

Tu ipse rex meus es ò deus, tu dispone salutes ipsi Iaacob.

Per te infestos nobis excutiemus, per nomen tuum conculcabimus eos qui in nos insurgunt.

B Non enim sperabo in arcu meo, & gladius meus minime me seruabit.

Sed tu seruas nos ab aduersarijs nostris, et pudefacis eos qui nos odio prosequuntur.

In deo gloriamur quotidie, & nomen tuum in sempiternum celebramus. Sæla.

At tu depulisti nos & ignominia affecisti, nec inter copias nostras unà egrederis.

Vertis nos in fugã coram hoste, & qui odio nos prosequuntur auferunt sibi [prædam.]

C Posuisti nos uelut oues cibo [selectos,] & inter gentes nos dispsisti.

Vendidisti populum tuum nullis opibus, nec auxisti pretia eorum in licitando.

Exponis nos probro uicinis nostris, illusioni et ludibrio his qui circum nos habitant.

Facis ut fabula simus gentibus, & sanna populis.

Quotidie ignominia mea corã me est, & pudor obtegit faciem meam.

Propter uocem exprobrantis & conuitiantis, & propter inimicum & ulciscendi auidum.

D Hæc omnia eueniũt nobis, attamen nequaquam tui obliuiscimur, nec perfidi sumus in fœdere tuo.

Non deflectit retro cor nostrũ, nec declinãt à semitis tuis gressus nostri.

Quũ attereres nos in loco draconum, atque umbra mortali nos obtegeres.

Si obliuisceremur nominis dei nostri, & expanderemus animas nostras ad deum alienum.

An nõ deus hoc inquireret? ipse enim nouit abdita cordis.

Sed propter te occidimur quotidie, æstimamur ceu grex mactationi destinatus. Rom. 2.

Euigila, quare obdormis DOMINE? euigila, ne depellas perpetuò.

Quare abscondis faciem tuam, cur afflictionis nostræ & oppressionis nostræ obliuisceris?

Quoniam deiecta est ad puluerẽ anima nostra, terræ adhæret uenter noster.

Consurge, adiuua nos, & redime nos propter bonitatem tuam.

Carmen amatoriũ erudiens, filiorum Korah, præfecto cantorũ, de lilijs. XLV.

Ructat cor meum boni quidpiam, dedico ego opera mea regi: lingua mea ceu stilus est scribæ expediti. A Præfatiuncula.

Perelegans es præ cũctis mortalibus, effusa est gratia in labia tua, eo quod deus te sempiternis ornauit beneficijs. Forma. Gratia.

Cinge ò heros gladio tuo femur tuũ, decore tuo & magnificentia tua. Fortitudo. Decus. Magnificẽtia.

Et in magnificentia tua prospere inequita, super uerbum ueritatis, mansuetudinis & iustitiæ, docebitque te dextera tua admiranda. Felicitas. Successus. Variæ uirtutes.

Sagittæ tuæ præacutæ cor hostium regis [penetrabunt,] populi sub te cadent. B

Solium tuum in sempiternum [stabit] ò deus, sceptrum regni tui est sceptrum æquitatis. Apostropha ad deũ, nã per anagogã ad Christum deflectit.

Amas iustitiam, impietatem odis, propterea quod te deus, deus tuus unxit oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Mirrham, aloën & cassiam [redolẽt] omnia uestimenta tua, è palatijs eburneis [deprõpta,] ut te exhilarẽt.

Filiæ regum inter nobiles tuas, astat coniũx ad dexterã tuam [ornata] auro ex Ophir optimo. C

Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam, obliuiscere populi tui, & domus patris tui. Alloquitur iam reginã.

Et cõcupiscit rex formã tuã, quia ipse est dominus tuus, ipsum adorabis.

Filia quoque Tyri cũ munere, & quique opulentiores populi faciem tuam precabuntur.

Omnis gloria filiæ regis intus est, indumentum eius ex auro intexto. D

In

In uestibus acupictis adducetur regi, uirgines pedissequæ eius, sodales eius unà tibi adducentur.
Adducentur cum gaudio & lætitia, et uenient in palatium regis.
In locum patrum tuorum succedent tibi filij, quos principes in omni terra constitues.
Memorabo nomen tuum per omnia secula, propterea celebrabunt te populi in sempiternum.

Præfecto cantorum, carmen filiorum Korah ad Almoth. XLVI.

DEus nobis suffugiũ & robur est, premẽte aduersitate auxilium præsentissimum.
Propterea nihil timebimus etiam si loco moueatur terra, & nutent montes siti in medio mari.
Infremant & limum egerãt undę eius, contremiscant montes in eleuatione eius. Sæla.
Riui tamen fluminis exhilarabunt ciuitatem dei, sacrarium tabernaculorum altissimi.
Deus est in medio eius, ideo minime nutabit, opẽ illi feret ante auroram.
Tumultuentur gentes, motus cõcitent regna, & tellus, dato fragore, defluat.
DOMINVS tamen exercituum à nobis stat, arx sublimis est nobis deus Iacob. Sæla.
Huc agite, & contẽplamini opera DOMINI, quas nam solitudines fecerit in terra.
Facit cessare bella ad fines usq; terræ, confringit arcus, detruncat hastas, igni currus exurit.
Remittite, & agnoscite q; ego sum deus, excelsus in gentibus, excelsus in terra.
DOMINVS exercituũ nobiscũ, arx sublimis nobis deus Iacob. Sæla.

Carmen filiorum Korah præfecto cantorum. XLVII.

Cãtores ex timulant populũ ad laudem dei. OMnes populi plaudite manibus, iubilate deo uoce ouante.
Excelsus eñ est DOMINVS, tremendus, rex magnus super omnẽ terrã.
Subijcit populos nobis, & nationes sub pedes nostros.
Selegit nobis hæreditatẽ nostram, prestantiam Iacob quem diligit. Sæla.
Ascẽdit deus cũ iubilo, DOMINVS sonitu buccinarum. 2.Reg. 6.e
Psallite deo, psallite: psallite regi nostro, psallite.
Quoniã rex uniuersæ terræ deus, psallite, erudite.
Regnat deus super gentes, deus sedet in solio suo sancto.
Munifici populorum adiunguntur populo dei Abrahę, quoniam dijs pro tectoribus terrę longe superior est.

Canticum, psalmus filiorum Korah. XLVIII.

MAgnus DOMINVS & laudatus plurimũ, in ciuitate dei nostri, in monte sancto eius. Typus est Ierusalẽ ecclesiæ.
Mons Zion, in cuius aquilonari latere urbs magni regis est, elegans est regio, & gaudium uniuersę terræ.
Deus in palatijs eius agnitus est, [q; sit suis] arx sublimis.
Nam ecce reges conuenerant, transierant unà.
Quum uidissent, sic obstupuerunt, perterriti sunt, & in pręceps acti sunt.
Sic corripit eos isthic trepidatio & dolor, ut parturientem.
Quomodo uentus orientalis confringere solet marinas naues.
Quemadmodum audiuimus, ita uidimus, in ciuitate DOMINI exercituum, in ciuitate dei nostri, deus illam firmauit in sęculum. Sæla.
Animo concipiebamus ò deus bonitatem tuam in medio templi tui.
Vti nomen tuũ ò deus, ita & laus tua pertingit usq; ad fines terræ, iustitia dextera tua abundat.
Gaudet mons Zion, & exultant filiæ Iuda propter iudicia tua.
Circuite Zion, cingite eam, numerate turres eius.
Adhibete animũ ad propugnaculum eius, uidete ut sint celsa palatia eius, ut enarretis generationi posteræ.
Nã hic est deus, deus noster est in sempiternum, ipse diriget nos ad mortem usq;.

Carmen filiorum Korah præfecto cantorum. XLIX.

AVdite hoc omnes populi, auscultate his omnes qui orbem inhabitatis. A Doctrinalis est.

Exordium copiosum est, & mirifice instructum. Psal. 77. Matt. 13. c

Tam plebei, quam dignitate aliqua pollentes, unà diues cum paupere.

Os meum sapientiam loquetur, & meditatio cordis mei prudentiam.

Adcommodabo ad parabolam aurem meam, exponam adhibita cithara ænigma meum.

Cur timeam in aduerso tempore? iniquitas calcaneorũ meorum circundaret me.

B Ex illis qui nituntur opulentia sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Nemo fratrem suum ulla ratione redimere potest, neque deo pretiũ redemptionis eius persoluere.

Nimij siquidẽ pretij est redimi à morte animas illorum, ut æuo uiuerent perpetuo.

Et uitam in sempiternũ proferrent, sepulchrum nunquam uisuri.

Equidem uidere est, ut sapientes æque moriantur ac stulti, & stupidi intereant, & opes suas alijs relinquãt.

C Sepulchrum eorum domus eorũ in perpetuum, & habitacula eorum per sæcula, nomina sua uocarunt in terris.

At homo in pretio non diu permanet, similis erit pecudibus quæ prorsus intereunt.

Hoc illorum institutum, planè stultitia illorum est, & tamen posteri eorum quod illi dictant, approbãt. Sæla.

Vicissitudo rerum.

Vt greges apud inferos collocantur, mors pascet eos, mane [exorta luce] recti in eos dominabuntur, forma eorũ inueterascet, fouea est eorum domicilium.

D At deus animam meam de potestate inferorum liberabit, nam suscepit me. Sæla.

Nihil metuas quũ ditatus fuerit quispiam, aut quũ gloriam domus suæ auxerit.

Haud enim sumet omnia secum quum moritur, neque gloria eius eum comitabitur.

Diuites sibi blandiũtur, ut est Lucæ 12.

Quoniam animã suam in uita sua beatam dicet: & quũ benefeceris ei, celebrabunt te.

Concedent isti ad nationem patrũ suorum, & nunquam luce fruentur.

At homo quũ sit pretiosus & nobilis, non expendit: similis ergo erit iumentis quæ prorsus intereunt.

Carmen Asaph. L.

Asaph unus ex celeberrimis cãtoribus.

DEus iudicum DOMINUS locutus est, & conuocauit terram, ob ortu solis usque ad occasum eius.

De Zion cõsummatæ pulchritudinis, deus illustris emicabit.

Veniet deus noster, neque dissimulabit, ignis uorax ante ipsum [præcedet,] circa eum undique turbo uehemens.

Aduocabit cœlum desuper & terram, ut iudicio cõtendat cũ populo suo.

Congregate mihi bonos meos, & qui mecum inierunt fœdus de sacrificandi ratione.

Et annunciabunt cœli iustitiam eius, nam deus ipse iudex erit. Sæla. B

Audi popule mi, nam loquar, ò Israel, nam te contestabor, ego sum deus, deus tuus.

Non reprehendam te sacrificiorũ causa, holocausta enim tua iugiter sunt coram me.

Non est ut accipiam de domo tua iuuencum, nec de caulis tuis hircos.

Meæ siquidem sunt omnes feræ syluarum, pecudes in mille montibus.

Noui cunctas in montibus uolucres, penes me sunt animantes agrestes.

Si esuriero, nõ est ut tibi indicẽ, quum meus sit orbis, et quidquid ille continet. C

Num comesturus sum carnem taurorum? & sanguinem hircorum bibiturus?

Sacrificia quæ grata sint domino.

Sacrifica deo laudem, & persolue altissimo uota tua.

Premente aduersitate, inuoca me: & quum te eripio, gloriam meam celebra.

Impio autem dicit deus, Quid tibi uis quod cõmemoras ceremonias meas? cur ore tuo fœdus meum iactas?

Quum odio habeas disciplinã, & uerba mea post te abijcias?

Si furem usquam uideris, eo oblectaris, & cum adulteris est pars tua.

Os tuum addixisti malo, & lingua tua dolum concinnat. D

Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filiũ matris tuæ probro afficis.

Hæc fecisti, quumque ego dissimulo, fingis

gis me planè tui similem esse: disce
ptabo itaq; tecum, & ordine propo
nam ante oculos tuos.
Isthuc quęso intelligite, qui obliti estis
dei: ne quũ rapiam, non sit qui eri-
piat.
Qui laudē sacrificat, is me glorificat:
& hęc est uia per quam ostendam
ei salutem dei.

Carmen Dauidis præfecto canto
rum, cũ ad eum uenisset Nathan
ꝓpheta, posteaq; ingressus fue-
rat ad Bathsabam. LI.

A Miserere mei deus ꝓ bonitate tua,
pro ingēti misericordia tua de
le scelera mea.
Laua me plurimũ ab iniquitate mea,
& à peccato meo munda me.
Nam trãsgressiones meas agnosco, &
peccatum meum assidue mihi ob-
uersatur.
In te, in solum te peccaui, & malũ hoc
in oculis tuis admisi, propterea ue-
re iustus agnosceris in uerbis tuis,
& purus quum iudicaueris.
B En ego in iniquitate formatus sum, &
in peccato concepit me mater mea.
Ecce ueritatem diligis in intimis, & in
abstruso sapientiam mihi manife-
stam facis.
Expia me hyssopo, & mundus ero: la
ua me, & niue ero candidior.
Fac ut audiam lætitiam & gaudium,
exultent ossa quæ tu contriuisti.
Absconde faciem tuã à peccatis meis,
& omnes iniquitates meas dele.
C Cor mundum crea mihi deus, & spiri
tum firmum intra me innoua.
Ne abijcias me à facie tua, nec spiritũ
tuum sanctum à me auferas.
Restitue mihi lætitiam salutaris tui, &
spiritu principali fulci me.
Docebo trãsgressores uias tuas, et pec
catores ad te conuertentur.
Libera me de sanguinibus deus deus
salutis meæ, lingua mea resonabit
cum ouatione iustitiam tuam.
D Aperi domine labia mea, ut os meum
laudem tuam prædicet.
Supra Psal. 50. Nam hostijs nõ delectaris, alioqui eas
obtulissem: holocaustum non uis.
Sacrificia deo spiritus confractus, cor
confractum & contritum deus non
despicies.
Benigne fac ex beneuolentia tua Zio
ni, ædifica muros Ierusalem.
Tunc delectaberis hostijs sacrificio et
holocausto iustitiæ, tunc aræ tuæ ui
tulos imponent.

Præfecto cantorum erudiens [car
men] Dauidis, cũ uenisset Doëg
Idumæus ad Saulem, eiq; nun-
ciasset atq; dixisset, Venit Da-
uid ad domũ Ahimelech. LII.

Quid gloriaris in malitia potens, 2.Reg.22.b
bonitas dei [extat] quotidie.
Corruptelas cogitat lingua tua, perin
de ut nouacula exacuata aberrãs.
Amas nocere potius quàm beneface-
re, mentiri potius q̃ quod iustũ est
loqui. Sæla.
Amas loqui quæcunq; perniciem ad-
ferunt, lingua dolosa.
Etiam te deus dissipabit in æternum,
tollet te & abradet te de taberna-
culo, ac radicē tuam è terra uiuen-
tium. Sæla.
Quod quum uidebunt iusti, timebunt,
deq; illo ridebunt.
En [dicent] uirũ qui non posuit deum
robur suum, sed in multitudine di-
uitiarum suarum spem posuit, & ro
borauit se prauitatibus.
At ego similis oleæ frondosæ in domo
dei, spem posui in bonitate dei in
perpetuum.
Celebrabo te in sæculum, quoniam fe
cisti: & præstolabor nomen tuum,
quoniã ante bonos tuos bonũ est.

Præfecto cantorum carmen eru-
diens Dauidis de miseria. LIII.

Dixit stolidus in corde suo, Non est
deus, consceleratam & abomi
nandam designarunt iniquitatem:
non est, qui, quod bonũ est, faciat.
Deus è cœlo prospexit super filios ho
minum, ut uideret num esset pru-
dens aliquis, & qui deũ quæreret.
Cuncti pariter deflexerunt, corrupti
sunt, nemo est, qui, quod bonũ est,
faciat, ne unus quidem.
An non cognouerunt operarij iniqui-
tatis, qui populum meum uorant
ut qui panem deuorant, deum non
inuocant?
Illic pauore consternantur, ubi pauor
non est, quia deus dissipat ossa obsi
dentis te, pudefecisti, quoniã deus

auersatus est illos.

O utinam è Zione salus Israeli [contingat,] ut deus captiuitatem populi sui finiat, ut lætetur Iacob, gaudeat Israel.

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorũ ad instrumenta musica. Quum uenirẽt Ziphæi & dicerent Sauli, An non Dauid apud nos latitat? LIIII.

1.Reg.23.d 26.a DEus per nomen tuum saluum me fac, & uirtute tua uindica me.

Deus audi precem meam, sermoni oris mei ausculta.

Nam alieni contra me insurrexerunt, & tyranni quærunt animam meam, non habentes ob oculos deum. Sæla.

En deus adiuuat me, dominus cum his adest qui me suffulciunt.

Rependet malum aduersarijs meis, in ueritate tua extermina eos.

Voluntarium sacrificium faciam tibi, & celebrabo nomen tuum DOMINE, quoniam bonum est.

Nam ex omni adflictione eripuit me, & in hostibus meis optata uidebit oculus meus.

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumẽta musica. LV.

A AVsculta deus precationi meæ, à deprecatione mea ne te subducas.

Attende & responde mihi, querulor in prece mea & infremo.

Propter uociferationem hostium, propter diuexationem impiorum, qui mihi iniquitatem obtrudunt, & in ira mihi aduersantur.

Cor meum intra me adflictatur, & terrores mortis irruerunt in me.

Timor & tremor inciderunt in me, & horror me adobruit.

Et dixi, Vtinam essent mihi alæ ut columbæ, auolarem enim, & quiescerem.

Et longe profugerem, commorarer in deserto. Sæla.

B Properarẽ ut à uento turbinoso & tempestate euaderem.

Degluti [eos] ò domine, & finde linguas eorum, quoniam uidi uiolentiam & lites in ciuitate.

[Hæc] illã dies noctesq; in muris eius circumeunt, intra eam iniquitas & molestia.

Corruptelæ intra eam, à plateis eius impostura & dolus nunquam declinant.

Neq; enim hostis erat, qui me probro afficiebat, alioqui tulissem: neq; extulit se contra me, qui prę se ferebat odium mei, abscondissem enim me ab illo.

Sed tu homo æqualis mihi, dux meus, & notus meus. C

Mutuo enim & suauiter secreta communicabamus, in domum dei in coetu unà ibamus.

De repente mors super illos irruat, descendant uiui ad inferos, nam mala sunt in habitaculis eorũ, in intimis eorum.

Ego ad deũ clamabo, & DOMINVS seruabit me.

Vespere & mane & meridie precor, & importunus sum, & ipse uocem meam exaudiuit.

Redemit animam meam à prelio quod mihi [intentatur,] pacemq; donauit, nam plurimi fuerunt mecum.

Audiet deus, & adfliget eos, qui sedet ab initio. Sæla.

Nam non est [spes] quod illi mutentur, nec deum timeant. D

Iniecit ille manum in eos, quibus cum pacem [simulauerat,] & prophanauit fœdus suum.

Os habet butyro mollius, sed corde bellum [gerit,] uerba eius oleo magis lenia, quum sint stricti gladij.

Reijce in DOMINVM sarcinã tuam, & ipse te suffulciet, non permittet ut iustus perpetuò labascat. Matth.6.d Luc.12.c 1.Pet.5.b

Tu interim, ò deus, detrudes sanguinarios istos & fraudulentos in puteum interitus, non perducẽt ad dimidium dies suos, ego autem spem meam in te collocabo.

Præfecto cantorum de uexatione manipuli alienigenarũ. Insigne aureolum Dauidis, quum eum Philistini comprehendissent in Gath. LVI.

MIserere mei deus, nam me homo ferè absorpsit, quotidie oppugnans me obtriuit.

Absorbent me hostes mei omni tempore.

te, multi nanq; pugnant contra me
ò excelse.
Quocunq; tempore timor me inuadit,
ego spem meam in te colloco.
In deo laudabo uerbum eius, in deum
speraui, nihil metuo quid mihi ca-
ro faciat.
Perpetuò uerba mea calumniabātur,
omnes cogitationes eorum in hoc
erant, ut malum mihi pararent.
Concurrunt, speculantur ipsi, & uesti
gia mea obseruant, quandoquidem
animæ meæ inhiant.
Vanitate sperāt sese euasuros, at deus
est qui in ira populos deijcit.
Fugas meas tu numeratas habes, la-
chrymas meas repone in lagunculam tuam, an nō in rationario tuo?
Quoties [te] inuoco, hostes mei retro
cedūt, in hoc certus fio q; tu es de-
us meus.
In deo laudabo uerbū, in DOMINO
laudabo sermonem.
In deum spero, nō metuam quid faciat
mihi homo.
Vota nuncupabo tibi ò deus, reddam
laudes tibi.
Quoniam eripuisti animā meam à mor
te, an non & pedes meos à lapsu?
ut incedam in conspectu dei in lu-
ce uiuentium.

Præfecto cantorū, ne perdas. Insi-
gne aureolū Dauidis, cū à Sau-
le fugisset in specū. LVII.

1.Reg.22. & 24.

MIserere mei deus, miserere mei, q̄-
niā in te confisa est anima mea,
& in umbra alarū tuarum spero do
nec transeat corruptela.
Inuocabo deum excelsum, ad deū qui
me perficit.
Is cœlo mittet & liberabit me oppro-
brio me absorbēte perpetuò, mittet
deus suam bonitatem & fidē suam.
Anima mea est in medio leonum, iaceo
inter homines qui flammis exurūt,
quorum dentes lanceæ & sagittæ
sunt, & lingua gladius acutus.
Extolle te deus super cœlos, super o-
mnem terram gloriam tuam.
Rete pararunt gressibus meis, incur-
uata est anima mea, foderunt ante
me foueam, & inciderunt in eam.
Sæla.
Paratum est cor meum, ò deus, pa-
ratum est cor meum, cantabo &
psallam.
Expergiscere ò gloria mea, expergi-
scere nablum & cithara, mature
surgam. Ioan.2.d
Celebrabo te in populis ò domine, ca
nam te in nationibus.
Quoniā bonitas tua ingens est, ad cœ
los usq; [pertingit,] & fides tua
ad æthera usq;.
Extolle te deus super cœlos, & super
omnem terram gloria tua.

Præfecto cantorū, Ne perdas. In-
signe aureolū Dauidis. LVIII.

NVm uere, ò manipule, quod iustū
est pronunciatis, recte iudica-
tis mortalibus? 1.Reg.26.
Quin potius iniquitates in corde con-
cinnatis in terra, uiolentiam manus
uestræ appendunt.

Per interrogationē urget fortius. Correctio.

Abalienati sunt impij isti ab eo quod
uuluam egressi sunt, errant iam in-
de quod è uentre prodierunt, lo-
quentes mendacium.
Virus est illis ut uirus serpētis, ut aspi
dis surdę, auremq; suam obturātis.
Ne cogatur audire uocem incantan-
tium, incantatoris inquam artibus
magicis præstantis.
Contere ò deus, dentes oris istorum,
maxillares dentes iuuenū istorum
leonum contunde ò DOMINE.
Liqueant ceu aquæ quæ dilabuntur,
ut [cui tenso arcu sagittæ diffrin-
guntur.
Instar limacis colliquescentis diffluāt,
uelut abortiuum mulieris, quod so-
lem nunquam aspexit.
Priusquam spinæ uestræ in rhamnum
adolescant, repēte uiuos sicut acer
rimo furore tollat eos turbo.
Lætabitur iustus quum uiderit ultio-
nem, pedes suos in sanguine impij
lauabit.
Et dicet homo, Certè iustū manet suus
fructus, certè est deus iudicans in
terra.

Apostropha ad impios, sed mox mutat personam.

Præfecto cantorum, Ne perdas.
Insigne aureolum Dauidis, cum
misisset Saul ad obseruandū do-
mum eius, ut eum occideret. 1.Reg.19.
LIX.

ERipe me ab inimicis meis deus me-
us, ab ijs qui contra me insur- A

gunt protege me.

Eripe me ab his qui scelerate agunt, & à uiris sanguinarijs serua me.

Nam ecce animæ meæ insidiãtur, conspirant aduersum me feroces: nõ ob iniquitatẽ meam, nec ob peccatum meum, ò DOMINE.

Nulla iniquitate mea [adducti] adcurrunt, instruxerunt sese, exurge ergo ut mihi succurras, & respice.

B Et tu ò DOMINE deus exercituum, deus Israelis, euigila, ut uisites omnes gentes, necꝙ misericordem te exhibeas omnibus scelerate præuaricantibus. Sæla.

Reuertuntur ad uesperam, fremunt ut canes, & urbem circuncursant.

Ecce loquũtur ore suo, & gladij sunt in labijs eorum, nam quis audit?

At tu ò DOMINE ridebis eos, cum sanna cunctas gentes excipies.

Robur illius ad te obseruabo, nã deus uice arcis sublimis est mihi.

C Bonitas tua ò deus meus anteuertat me, fac deus [optata] in hostibus meis uideam.

Ne [subito] interimas illos, ne fortè obliuiscatur populus meus, redde eos uagos in populo tuo, & deijce eos, protector noster DOMINE.

Propter peccatũ oris eorum, & ob sermonem labiorum ipsorum, in superbia sua capiantur, ob periurium & mendacium quod loquuntur.

Cõsume in furore, cõsume ut non sint, ut sciant ꝙ deus in Iacob, & usꝙ ad fines terræ dominetur. Sæla.

D Ad uesperam reuertuntur, fremunt ut canes, & urbem circuncursant.

Hi ipsi pro cibo uagabuntur, nec satiati cubabunt.

Ego autem cantabo fortitudinẽ tuam, mane ouabo de bonitate tua, quòd arx sublimis mihi fueris: & dũ premeret aduersitas, perfugium.

O robur meum tibi canam, quoniam deus arx sublimis mihi est, & deus bonitatis meæ.

Præfecto cantorum super rosa testimonij, insigne aureum Dauidis ad docendum. Dum bellum gereret contra eam partem Syriæ, quæ Mesopotamia uocatur: & contra Syriæ partẽ, quæ uocata est Zoba. Quum Ioab reuersus percussisset Edomitarum in ualle salis duodecim millia. (2.Reg.8. & 10. 1.Par.18.)

LX.

Deus repuleras nos, disieceras nos, iratus eras, at redhibebas rursus te nobis placatum. (Punit deus aliquando populũ suũ ob peccata, at cõuersos rursus, uersis uicibus liberat.)

Concusseras terrã, & diruperas eam, cura fracturas eius, uacillat enim.

Dura fecisti experiri populum tuum, potum dedisti nobis uinum letale.

At sustulisti rursus timentibus te signum ut triumpharẽt, idꝙ propter ueritatem. Sæla.

Vt eripiantur dilecti tui, serua dextera tua & exaudi me.

Deus loquutus est in sanctuario suo, lætabor, diuidam Sichem, & uallem Succoth dimetiar.

Meus est Galaad, & meus est Manasses: Ephraim robur capitis mei, Iuda legislator meus.

Moab lebes ablutionis meæ. Super Edom proijciam calceamentũ meum, ambi ò Palestina amicitiam meam.

Quis ducet me in ciuitatem munitam? quis me usꝙ in Edom deducet? (Apostropha ad Palestinam, quæ iam deuicta erat.)

An non tu ò deus qui nos repuleras, & tu deus qui non egrediebaris cũ exercitibus nostris?

Fer nobis auxiliũ in angustia, nam hominum auxilium inane est.

In deo fortiter faciemus, & ipse cõculcabit hostes nostros.

Præfecto cantorum ad instrumenta musica [carmen] Dauidis.

LXI.

Audi deus clamorem meum, oratio nimeæ ausculta.

Ab extremo terræ ad te clamabo, dum cor meum ferè exanimatum est, in rupem altiorẽ, quàm in eam possim conscendere, subduc me.

Tu es asylũ meum, turris præualida, qua ab hoste [seruor.]

Habitem in tentorio tuo perpetuò, tutus agam in latibulo alarum tuarum. Sæla.

Tu enim deus exaudisti uota mea, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Dies diebus regis adijcies, annos eius in multa sæcula produces.

Sedebit

Sedebit coram deo in sæculum, bonitatem & ueritatem para quæ eum custodiant.

Sic psallam nomini tuo in perpetuum, ut persoluam uota mea per singulos dies.

Præfecto cantorū pro Ieduthun, oda Dauidis. LXII.

VTiq; ad deum silens respicit anima mea, ab ipso salus mea.

Vtiq; ipse est petra mea & salus mea, ipse arx sublimis mea, ideo non labascam admodum grauiter.

Quousq; insidias struitis quibusuis? uos omnes interficiemini, perinde ut paries inclinatus, & maceria impulsa.

Vtiq; ne ipse exaltetur consultant ut impellatur, diligunt mēdacium, ore suo bene precantur, corde deuouent. Sæla.

Veruntamen respice ad deum silens, ô anima mea, nam ab ipso [pendet] spes mea.

Vtiq; ipse est petra mea, & salus mea, arx mea, non nutabo.

A deo [pendet] salus mea & gloria mea, petra fortitudinis meæ, refugium meum in deo est.

Collocate spem in eum omni tempore ô populi, effundite ante cōspectum eius cor uestrum, deus refugium nobis. Sæla.

Veruntamen filij hominum uani sunt, mendaces filij uiri, si simul ponantur in bilance, ipsa uanitate leuiores erunt.

Ne collocetis spem in iniuria & rapina, nolite uos dedere uanitati: opes si affluunt, ne cor apponatis.

Semel atq; iterum loquutus est deus, idq; audiui deo esse robur.

Matt. 16.d Ioan. 2.b 1.Cor. 3.b Gal. 6.b Quod & tibi domine bonitas adest, qđ tu rependis cuiq; iuxta opus suum.

Psalmus Dauidis cum esset in deserto Iuda. LXIII.

Videtur de deserto Ziph intelligi.

DEus deus meus tu, summo diluculo te quæro: te sitit anima mea, te concupiscit caro mea, in hac terra torrida & siticulosa, cui desunt aquæ.

Sic ut te contēpler in sanctuario tuo, ut uideā uirtutē tuam & gloriā tuam.

Nam bonitas tua ipsa uita optabilior est, labijs meis te laudabo.

Sic benedicam te in uita mea, in nomine tuo attollo manus meas.

Tanquam adipe & pinguedine satiabitur anima mea, unde ouabunt labia mea, laudabit os meum.

Simul atq; tui memor fuero in lecto meo, de te meditatus fuero in uigilijs nocturnis.

Tu etenim es qui mihi fers auxilium, & in umbra alarū tuarum ouabo.

Tibi adhæsit anima mea, dextera tua me suffulcit.

Isti qui animam meam deuastare quærunt, subibunt infima terræ.

Adigent eos in aciem gladij, sors uulpibus erunt.

Rex autem in deo lætabitur, gloriabitur quisquis per ipsum iurauerit, nam os illorum, qui mendacium loquuntur, obstruetur.

Præfecto cantorum oda Dauidis. LXIIII.

AVdi deus uocē meam in querimonia mea, serua uitam meam ab hostis formidine.

Absconde me à consilio malorum, & à tumultu operantium iniquitatem.

Qui linguam suam instar gladij exacuunt, & ceu tenso arcu amara uerba pro sagittis eiaculantur.

Vt in absconditis innocentem feriant, subito feriant eum, nec quicquam metuant.

Corroborant se in re mala, cōmentantur inter se de abscōdēdis laqueis, dicunt enim, Quis uidebit eos?

Vestigant malitias, peruestigatā uestigationem abscondunt quisq; in intimo, cordeq; profundo.

Deus sagitta illos subito feriet, qua plagis adficientur.

Prosternentq; super se linguam suam, quicunq; aspexerint eos, stupefacti facessent.

Videbunt [id] cuncti mortales, & narrabunt opus dei, & opera eius prudenter expendent.

Lætabitur iustus in DOMINO, & se fidei illius committet, & omnes recti corde gloriabuntur.

Præfecto cantorum psalmus Dauidis & canticum. LXV.

Tibi ô deus silẽtium laus in Zion, tibi persoluetur uotum.
Tu exaudis precem, [hinc] omnis caro ad te uenit.
Ratio iniquitatum superarat nos, tu uero transgressiones nostras expiasti.
Beatus quem tu elegeris, quem tibi adhibueris, habitabit ille in atrijs tuis, satiabitur bonis domus tuæ, & sacris templi tui.

Laudat deum, & uirtutes eius prædicat.

Terribilia in iustitia respondebas nobis, ô deus salus nostra, ô asylum omnium finium terræ, quiq́ remoti in mari degunt.
Qui montes uirtute sua firmat, accinctus potentia.
Qui compescit strepitum marium, strepitum undarũ eorum, & fremitum populorum.
Et timebunt à signis tuis, quicunq; extremos fines inhabitant: facis ouare exitus matutini & uespertini [temporis.]
Visitasti terram, & irrigasti eam, ditasti eam ampliter, riuus dei aquis exuberat: tu paras eis frumentũ, quãdoquidem sic illam instruis.
Irrigas liras eius, & quiescere facis sulcos eius: facis eam guttis colliquescere, & germen eius feliciter prouenire facis.
Coronas annum tuis bonis, & uehicula tua stillant pinguedinem.
Stillant [pinguedine] speciosa pascua deserti, colles q́; exultatione accinguntur.
Vestientur campi gregibus, & ualles amicientur frumento, iubilabunt atq; canent.

Præfecto cantorum canticũ psalmi. LXVI.

A Exordium cum propositione.

Iubilate deo omnis terra. Canite gloriam nomini eius, reddite gloriam laudi eius.
Dicite deo, Quàm suspiciendus es in operibus tuis, ob amplitudinẽ uirtutis tuæ supplices tibi erunt (licet falsò) hostes tui.
Te adorabunt omnes [habitatores] terræ, & psallent tibi, psallent nomini tuo. Sæla.
Huc agite, contemplamini opera dei, quàm stupenda sint eius consilia super filios hominum,

B

Mutat mare in aridã, facit ut pedibus flumen transeant, ibi in eo lætabamur.
Virtute sua ab æterno imperat, oculi eius gentes contemplantur, defectores haudquaq́; sese exaltabũt. Sela.

Quę fecit Israeli, typi nostri facti sunt, est enĩ & gentium deus. Exhortatione interponit.

Prædicate ô populi deũ nostrũ, & efficite ut audiatur uox laudis eius.
Hic est qui animã nostram seruauit in uita, nec permisit uacillare pedes nostros.
Etiam si explores nos ô deus, & excoquas nos ut argentũ excoquitur.

C

Inducas nos in laqueum, catenam ponas in lumbis nostris.
Pateris ut homines super capita nostra inequitent, ueniamus in ignem & aquam, educis tamen nos in refrigerium.

Gratias agit.

Ingrediar ergo domum tuam cum holocaustis, uota mea tibi persoluam.
Quæ effecerũt ut aperirem labia mea, & ut loqueretur os meum cũ essem in angustijs.
Holocausta pinguia offeram tibi, cum incenso arietum, faciam bobus & hircis. Sæla.

D

In persona totius Israelis loquitur.

Venite, audite quotquot deũ timetis, narrabo quæ nã animę meę fecerit.
Ad ipsum ore meo clamaui, & sub lingua mea exaltatus est.
Si iniquitatem respexissem in corde meo, non exaudijsset dominus.
Iam exaudiuit deus, & uocem precationis meæ attendit.
Laudandus deus, qui nec precẽ meam repulit, nec bonitatem suam à me subduxit.

Præfecto cantorum psalmus & carmen ad instrumenta musica. LXVII.

Deus misereatur nostri, benedicat nobis, atq; illustret inter nos lumen uultus sui. Sæla.
Vt cognoscatur in terra uia tua, in omnibus gentibus salus tua.
Celebrent te populi ô deus, celebrent te populi uniuersi.
Gaudeãt nationes & ouent, quod ius reddas ex æquitate populis, & nationes in terra deducas. Sæla.
Celebrent te ô deus populi, celebrent te populi uniuersi.
Terra uero reddat prouentum suum,

&

& benedicat nobis deus, deus inquam noster.
Benedicat nobis deus, et metuant eum q̃cũq; ad fines orbis usq; habitãt.

Præfecto cantorũ psalmus & canticum Dauidis. LXVIII.

A Simul atq; exurrexerit deus, inimici eius dispergũtur, & fugiũt à cõspectu eius qui ipsum odio habent. Num.10.
Quẽadmodũ dispellitur fumus, tu dispelles [eos:] & sicut cera colliquescit ab igne, sic dispereunt impij à conspectu dei.
Iusti autem coram deo gaudent & lætantur, & præ gaudio gestiunt.
Cantate deo, psallite nomini eius: munite uiã ei q supremo cœlo inequitat, in Ia nomine eius, exultate coram illo.
Deut.10. Pater est pupillorum, & causam agit uiduarum, deus in habitaculo sanctitatis suæ.
Deus qui orbis restituit familiam, educit qui uincti tenẽtur catenis, desertores autem terrã torridam inhabitabunt.
Exod.14. Deus quum tu ante populũ tuum progredereris, quum incederes per desertum. Sæla.
Exod.19. Terra mouebat, & cœli destillabant coram deo, iste Sinai, à deo, deo inquam Israelis.
B Ex munificentia ò deus, pluuiam destillabas hęreditati tuæ, & laborantem confirmabas.
Vt in ea habitaret grex tuus, præparasti ꝓ bonitate tua pauperi ò deus.
Dominus dabat uerbum annunciatricibus magni exercitus.
Reges ingentibus copijs instructi, fugerunt, fugerunt inquam, qui domi desidebant diuident spolia.
Etiamsi [hactenus] habitastis inter ollas, [eritis posthac ut] pennæ colũbæ argento obductæ: cuius alę fuluæ sunt auro purissimo.

Sub persona canentiũ mulierũ celebrat uictoriam, fugã hostium, & uirtutẽ dei.

Quum dissiparet omnipotens in ea reges, candescebat ueluti nix in Zalmon.
Mons dei [est] mons Basan, mons qui caseis [abundat,] mons Basan.
Quare inuidetis uos montes (quantũuis cliuosi) monti huic, quum deo uolupe sit habitare in eo? Quin [hunc] perpetuò inhabitabit DOMINVS.
Equitatus dei [habet] bis dena millia, multa millia [angelorum:] dominus inter eos [sicut] in Sinai, in sanctuario. 2.Reg.6.
Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etiam, defectores, ut habitet dominus deus. C Ephe.4.b
Laudandus DOMINVS, qui nos q̃tidie cumulat [beneficijs,] deus salutis nostræ. Sæla.
Deus noster, deus ad salutes, & DOMINO deo exitus mortis.
Veruntamen uulnerat deus caput hostium suorum, uerticem capillatum eorum qui in delictis ambulant.

Vt deus est beneficus in suos, ita potẽs in hostes.

Dixerat dominus, Restituam [meos, uelut olim] ex Basan, restituam [ut olim] ex profundis maris.
Propterea pes tuus, & lingua canum tuorũ sanguine rubet ab inimicis, ab ipso.

Hactenus consiliũ domini, iam describit pompam triumphalem.

Viderũt incessus tuos ò deus, incessus dei mei regis q; mei, qui est in sanctuario.
Præcedunt cantores, post [hos] ludentes musicis instrumentis, in medio puellæ tympana [pulsantes.]
Vos qui estis de uena Israelis, in cœtibus laudate dominum deum.
Ibi Beniamin paruulus, qui potestate inter eos fungitur: principes Iuda lapis illorum, principes Sebulon, principes Naphtali.

D Celebrat quatuor tribus, quarũ uirtus maxime conspicua fuit in illo ꝓlio.

Mandauit deus tuus robur tuum, robora ò deus quod fecisti nobis.
A templo tuo Hierosolymis, tibi offerant reges munera.
Increpa cœtum hastatorum, cœtum ualidorum, cum uitulis populorũ qui sese contumaces præbent, ut cum fragmentis argenti [ueniant,] dissipa gẽtes, quibus bella cordi sunt.
Venient optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus suas deo protendet.

Orat ut exteri reges et populi, hactenus à religione Iudaica alieni, iam adferant munera. Respicit ad regnum Christi.

Regna terræ cantate deo, psallite domino. Sæla.
Equitanti super cœlos cœlorũ ab initio, en edit uocem suam, uocem prę ualidam.

Tribuite deo fortitudinem, cuius magnificentia est super Israelem, cuius fortitudo est in æthere.

Tremendus es ó deus de sanctuarijs tuis, deus Israelis ipse dat robur populo, laudandus deus.

Ferijs forsan uernalibus cantatus.

David typus Christi.

Præfecto cantorũ super lilijs [carmen] Dauidis. LXIX.

A SEruato me deus, quoniã penetrarũt aquæ ad animam usq;.

Demersus sum in limum profundissimum, in quo non est fundum: decidi in profundissimas aquas, & undæ obruunt me.

Delassatus sum uociferando, aridũ factum est guttur meum: defecerunt oculi mei, suspiciendo ad deum meum.

Qui me immerito odio prosequuntur, plures sunt q̃ capilli capitis mei: præualuerunt qui absq; causa me obterunt, inimici mei, ut quæ non rapui, rependere cogar.

Tu nosti ó deus quæ per ignorantiam admisi, & delicta mea te haudquaquam latent.

Ne pudefiãt in me ó DOMINE deus exercituũ qui te expectant, ne ignominia afficiantur in me ó Deus Israelis qui te studiose quærunt.

Nam tui causa hoc opprobriũ fero, faciem meam ignominia obtexit.

B Alienus factus sum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ.

Ioan.2.d Aemulatio enim pro domo tua exedit me, & probra eorum qui te probro afficiunt, in me reciderunt.

Roma.15.a [Si quando] fletu & ieiunio adfligebam me, idipsum quoq; probro mihi uertebatur.

Sacco me pro ueste inuoluebam, sic quoq; fabula illis fiebam.

De me fabulantur qui desident in porta, & carmina [canũt] qui siceram bibunt.

At ego precem meam ad te ó DOMINE, si quando tempus sit ó deus, quo ob multã bonitatem tuam propitium te exhibeas, annue mihi pro fide tua qua opem ferre soles.

Eripe me é luto ne demergar, [fac] eripiar ab his qui me odio prosequuntur, & ab aquis profundis.

Ne me adobruant undæ aquarum, né ue deglutiat uorago, neq; super me os suum puteus claudat.

Annue mihi ó DOMINE, quandoquidem benigna est bonitas tua: respice ad me iuxta multitudinem miserationum tuarum. C

Et ne faciem tuam á seruo tuo abscondas, nam adfligor, propera, annue mihi.

Accedito propius ad animã meam ut eam adseras, libera me propter inimicos meos,

Tu nosti quid feram opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ, coram te sunt omnes qui me infestant.

Opprobrium frangit cor meum, adflictor, & expecto si quis mei causa circuncursitet, sed nemo erat: consolatores, nec inueni.

Et dederunt in cibo meo †fel: & quum sitirem, potarunt me aceto. Matt.17.f

Sit illis mensa sua laqueus: & ubi pacem sperant, illic impingant.

Obtenebrentur oculi eorum ne uideant, & lumbos eorum fac semper labascere.

Effunde super eos furorem tuum, & æstus iræ tuæ apprehendat illos.

Palatium eorum desolatum reddatur, nec sit qui tabernacula eorum inhabitet. Act.1.d

Nam eum quem tu percussisti, persequuntur, & ad dolorem uulneratorum tuorum admetiuntur.

Fac ut illis iniquitas iniquitati accumuletur, nec unquam ueniant in iustitiam tuam. D

Deleantur de libro uiuentium, & inter iustos non scribantur.

Me uero, quandoquidem afflictus sum & dolens, salus tua protegat ó deus.

Laudabo nomen dei cum cantico, & extollam illud celebri laude.

Gratius id erit DOMINO, q̃ si bouem [offeram] aut uitulum, cornua producentem & ungulas.

Videbunt [hæc] mansueti, & gaudebunt: qui sedulo quæritis deum, & uiuet cor uestrum.

Nam audit inopes DOMINVS, & uinctos suos minime spernit.

Laudent eum cœli & terra, maria, & quidquid reptat in illis.

Nam

Nam seruabit deus Zionem, & urbes Iuda instaurabit: ibi habitabũt, [terramq́] istam hæreditario possidebunt.

Posteri seruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunq; diligunt nomen eius, in illa habebunt sedem suam.

Præfecto cantorũ Dauidis ad cõmemorandum. LXX.

Eadem habẽtur Psal. 35. & 40. 2.Re.15.

DEus ut me liberes, Domine ut me adiuues propera.

Pudore & probro afficiantur, qui uitę meæ insidiantur: agantur retro, & ignominiæ pateant, qui malis meis delectantur.

Repellãtur eo q me pudefacere conantur, qui dicunt, Hæhæ, hæhæ.

Exultent & lætentur in te quicunq; te sedulo quærunt: & qui amant salutem tuam, dicant iugiter, Magnificetur deus.

Ego ô deus adflictus sum et inops, propera ad me, adiutor & ereptor meus tu es, DOMINE ne moreris.

LXXI.

A IN te DOMINE speraui, ne sinas ut unquam pudefiam.

Pro tua iustitia erue me, & libera me: inclina ad me aurem tuam, & me seruato.

Sis mihi uice robustissimæ rupis, ad quam iugiter confugiam, constituisti ut me seruares, nam petra mea et arx mea tu es.

Eripe me ô deus meus de manu impij, de uola peruersi & uiolenti:

Quoniam tu es à quo pendeo, DOMINE deus tu is es q̃ à puero nitor.

Te nitor ab utero, ex uisceribus matris meæ tu es extractor meus, de te laus mea iugiter.

B Factus sum ceu portentum multis, at tu asylum meum es præualidum.

Replebitur os meum laude tua, quotidie magnificentia tua.

Ne abijcias me tẽpore senectutis, quũ defecerit robur meũ, ne me deseras.

Quoniã hostes mei de me loquuti sunt, quiq; obseruãt animam meam, unà consultarunt.

Dicunt, Deus deseruit eum, persequimini, apprehendetis eum, nec enim erit qui eripiat.

Deus ne sis procul à me: deus mi ut me adiuues propera.

Afficiantur pudore, pereant qui uitæ meæ aduersantur: obtegantur probro & ignominia, quotquot studẽt me malo afficere. C

At ego iugiter expectabo, & omnibus laudibus tuis adijciam.

Os meum enumerabit iustitiam tuam, quotidie salutem tuam, neq; enim numerum noui.

Veniam in fortitudinibus DOMINE deus, memor ero iustitię tuæ solius.

Deus tu docuisti me à puero, & usq; in præsens, admiranda facinora tua deprædicabo.

Quin & in senectã usq; & canos haud quaq̃ deseres me, ô deus, donec prędicem brachiũ tuum præsenti, fortitudinem tuam omni posteritati.

Et iustitiam tuam ô deus in altum efferam, qui tam ingentia patrasti: quis tibi ô deus conferendus? D

Qui fecisti experiri me adflictiones multas & malas, rursum conuersus uitæ me restitues, & ex abyssis terræ rursum subduces me.

Augebis dignitatem meam, & rursum me consolaberis.

Et ego quoq; celebrabo te instrumento meo, nablo uidelicet, fidem tuam deus meus, psallam tibi cithara, ô sancte Israelis.

Ouabunt labia mea quum canam tibi, & anima mea quam redemisti.

Quin & lingua mea quotidie de tua iustitia loquetur, quũ pudore & probro affecti fuerint quicũq; malo me afficere student.

Solomoni uel Solomonis.

LXXII.

DA deus regi iudicia tua, & iustitiã tuam filio regis. A

Vt ius dicat populo tuo in iustitia, & adflictis tuis in iudicio.

Ferant montes pacem populo, & colles iustitiam.

Vindicabit adflictos in populo, seruabit pauperes, & uiolentum calumniatorem contundet.

Timebunt te dum sol & luna lucebũt, in omne æuum.

Descendat ceu pluuia super desectum [pratum,] ut guttæ imbris sensim

Ex legitima administratiõe iustitiæ fructus uberrimi progerminant. Hinc numinis religio & reuerentia propagatur.

B

Tali rege regnante, iustitia florebit.

Irrigantis terram.
Floreāt ipso regnāte iusti, multaq; pax sit, donec luna desierit.
Imperitet à mari ad mare usq;, & à flumine usq; ad terminos terræ.
Coram illo procumbant accolæ deserti, & inimici eius puluerem lingāt.
Reges mediterranei maris & insularū munera adferant, reges Scheba & Seba honoraria adducant.
C Et adorent eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei.
Nam liberabit pauperem clamantem, & adflictum cui deest adiutor.
Beneficus erit in attritos & inopes, & animas pauperum seruabit.
Redimet animas eorū à fœnore & uiolentia, & pretiosus erit sanguis eorum in oculis suis.
Viuet, & dabitur ei de auro Scheba, orabunt pro eo iugiter, & quotidie eum laudabunt.
D Et erit pugillus frumenti in terram in uerticibus montium proiectus, ut fructus ex eo prognatus agitetur ut Libanus, progerminabuntq; è ciuitate instar herbæ terræ.

Magnā copiam frugū in campis, & hominū in urbibus fore significat.

Nomen eius perpetuò celebre erit, dū sol luxerit propagabitur nomē eius, beatosq; se censebunt in eo cunctæ gentes, & beatū eum prædicabunt.
Laudandus DOMINVS deus, deus Israelis, q solus mira edit facinora.
Nomen gloriæ eius perpetuò laudetur, & impleatur gloria eius uniuersa terra. Amen & amen.

Finem habent precationes Dauidis filij Isai.

LIBER TERTIVS.

Oda Asaph. LXXIII.

A

Ad imitationem Psalmi 37. compositus est.

ATtamen bonus est deus Israeli, his nempe qui mundo sunt corde.
Parū abfuit quin nutassent pedes mei, ferè effusi fuissent gressus mei.
Nam urebat me æmulatio propter stultos, quum prosperitatem impiorum uiderem.
Neq; enim sunt eis nexus ad mortem, quin pingues sunt & præualidi.
Nulla eos, ut reliquos mortales, premit molestia: malorum quibus alij homines afficiuntur immunes sunt.
Hinc fit ut supbia eos totos possideat, & ceu ueste inuoluantur uiolentia.
Præ pinguedine oculi eorum exeunt, in imaginationibus cordis pergūt.
Contabuerunt, loquuntur uiolentiam & iniuriam è sublimi loquuntur. B
Protendunt os suum in cœlum, & lingua eorum orbem peruagatur.
Propterea reuertitur populus eius huc, & aquæ fœcundi [calicis] exprimuntur eis.
Quin & dicere audent, Quomodo hęc cognosceret deus? est ne cognitio apud altissimum?
En isti impij sunt, & tamen felices sunt in hoc sæculo, adsequuti diuitias.
Profectò frustra purū seruaui cor meū, & [frustra] manus meas innocentia abluo.
Plagasq; quotidie pertuli, singulisq; diebus mane reprehensus.

Quotidie noua mala pijs oboriri uidentur.

Quum ad hunc inquam modum mecū reputarem, parum abfuit quin à natione filiorum tuorum defecissem. C
Instituebam cogitationem, si possem hæc cognoscere, sed idipsum molesta res erat in oculis meis.
Donec in sacratiora dei adyta penetrarem, & intelligerem, ut postremo essent quiq; habituri.
Certe uelut in lubrico constituisti eos, deijcies illos præcipites, ut plane uastentur.
Quàm subita calamitate oppressi sunt? perierunt, & terroribus consumpti sunt?
Non aliter quàm somnium, posteaq; quis euigilauerit, domine despicatas reddes in ciuitate imagines illorum.
Quum efferuesceret fermenti instar cor meum, & renes mei acuebantur. D
Bardus eram, nec quicquam intelligebam, & eram apud te ueluti pecus.
Semper tamen tecum eram, manum dexteram meam tu apprehenderas.
Consilio tuo me deducebas, & postea in gloriam me recipies.
Quis mihi in cœlis? & in terra tecum nullo oblector.

Epilogus cū affectu.

Consumitur caro mea & cor meum, deus autem petra est cordis mei, & portio mea in æternum.
Nam ecce qui à te procul recedunt, peribunt, perdes omnem illum qui à te deficit.

Ego

Ego itaq; bonum mihi duxi deo me adiũgere, posui DOMINVM deũ asylum meum, ut enarrem omnia opera eius.

Erudiens [carmen] Asaphi.

LXXIIII.

A Ecquare deus perpetuò nos repellis? cur fumat nasus tuus in gregem pascuæ tuæ?

Memor sis cœtus tui, quem iam pridẽ comparauisti: sortis hæreditariæ, quam uindicasti: montis Zionis, in quo habitare es solitus.

Leua gressus tuos, ut funditus uastes omnes hostes qui malum inferunt sanctuario tuo.

Rugierunt aduersarij tui in medio synagogarum tuarum, signa sua posuerunt pro signis.

B Vt olim eorum qui securibus cædebãt densa arborum ad structuram templi, insigne & nobile opus erat.

Ita habetur modo si quis sculpturas eius pariter bipenni et malleis comminuit.

4.Re.25.c Sanctuaria tua igni incẽderunt, ad terram adfligentes tabernaculum nominis tui profanarunt.

Dixerunt in cordibus suis, Sæuiemus in eos pariter, exusserunt cunctas synagogas dei in terra.

Signa nostra non uidemus, nullus superest propheta, nemoq; nobiscum qui sciat quousq; tandem?

Quàm diu ô deus probra in nos iaciet hostis? blasphemabit hostis nomen tuum perpetuò?

Quare manum tuam & dexterã tuam retraxisti? è sinu plene profer eam.

C Equidem deus rex meus ab initio, qui salutes in medio terræ operatur.

Luc.1.g

Mutata persona alloquitur deũ. Ante acta recenset, ut amplificent potentiam dei.

Tu uirtute tua mare dissipas, capita draconum in aquis confringis.

Tu confringis capita ceti grandis, & in cibum tribuis eum populo desertum incolenti.

Tu excindis fontem & fluuium, tu fluuios præualidos exiccas.

Tuus est dies, tua etiam nox, tu lucem & solem præparasti.

Tu cunctos fines orbis constituisti, æstatem & hyemem tu finxisti.

D Sis memor huius, quod hostis probris & cõtumelia afficit DOMINVM, & populus stolidus nomen tuum execratur.

Ne obijcias animam turturis tuæ cœtui [hostium,] cœtus adflictorum tuorum ne perpetuò obliuiscaris.

Respice fœdus, quoniam tenebricosæ habitationes terræ uiolentia & iniuria repletæ sunt.

Ne pateant ignominiæ qui contriti sunt repulsam à te passi, adflicti & inopes [potius] laudent nomen tuum.

Exurge deus, defende causam tuam, memor sis opprobrij tui, q̃ te quotidie stolidi homines adficiunt. Epilogus.

Ne obliuioni tradas uocem infestorũ tuorum, tumultus eorum qui contra te insurgunt iugiter crescit.

Præfecto cantorum oda carminis Asaphi, Ne perdas.

LXXV.

Celebrabimus te deus, celebrabimus: etenim prope est nomen tuum illis qui miranda facinora tua enumerant.

Quum statutum tempus nactus fuero, ego quod æquum & rectum est iudicabo. Respondet dominus se se inuocantibus.

Diffluxerat terra, & quicunq; eam inhabitabant, ego columnas eius fulsi. Sæla.

Dixi stolidis, Nolite insanire: & impijs, Nolite attollere cornu.

Nolite in sublime attollere cornu uestrum, nolite collo præfracto loqui.

Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à Meridie exaltatio contingit.

Deus siquidem iudex est, is hunc deijcit, illum extollit.

Nam calix in manu DOMINI est uino meraco plene adornatus, è quo fundet, attamen feces eius exugent ac epotabunt omnes impij in terra.

Ego autem in perpetuum adnũciabo, psallamq; deo Iaacob.

Confringam q̃q; omne cornu impiorũ, cornua uero iustorum erigentur.

Oda carminis Asaphi ad instrumẽta musica præfecto cantorum.

LXXVI.

Notus in Iuda deus, præclarum nomen eius in Israele.

In Salem est tabernaculum eius, &

mansio eius in Zione.

Illic confregit ignita iacula arcus, clypeum, gladium & bellum. Sæla.

Illustrior es & magnificentior q̃ montes in quibus laceratur.

Prædæ se exposuerunt magnanimi, cõsopiti sunt somno suo, nihil [uiriũ] inuenientes in manibus suis omnes uiri fortes.

Ab increpatione tua deus Iacob consopitus est currus & equus.

Tu terribilis es, tu inquam, & quis cõsisteret coram facie tua, simul atq; ira tua [exarserit?]

E cœlo fecisti audire iudicium, terra timuit, & siluit.

Quum exurgeret ad iudicãdum deus, ad seruandum omnes adflictos terræ. Sæla.

Etenim furor hominis [cedit] in laudẽ tuam, quodq; reliquum est irarum, constringes.

Nuncupate uota, & persoluite ea DOMINO deo uestro, quotquot estis in circuitu eius, offerte munera terribili.

Qui intercipit spiritum principum, & est terribilis regibus terræ.

Psalmus Asaph pro Ieduthun præfecto cantorum. LXXVII.

VOce mea quum clamarem ad deũ, ad deum quum [clamarem] uoce mea, aurem præbuit mihi.

Quo tempore angustum mihi erat, dominum quærebam, manus mea noctu sparsa erat, sine cessatione, renuebat consolari anima mea.

Dei memoriam quum repeterem, infremebam, querulabar, & deficiebat spiritus meus. Sæla.

Tu tenebas uigilias oculorum meorũ, attonitus eram, ut loqui nõ possem.

Tunc repetebam retro tempora, & annos [priorum] sæculorum.

B In memoriam reuocabam carmina mea noctu, cũ corde meo colloquebar, spiritus meus rimatus est.

Num perpetuò repudiabit dominus? num unq; placidus fiet ultra?

Periitne in perpetuum bonitas eius? finem ne habet in omnes ætates oraculum?

Oblitus est ne misereri deus? continebitne in ira misericordias suas? Sæla.

[Tandem] cogitabam, Hæc mea est infirmitas, dextera excelsi uices mutat.

Recordabor operum DOMINI, memoria repetam mirabilia facinora tua quæ olim edidisti. C

Meditabor quoq; in omnibus operibus tuis, & de cõsilijs tuis loquar.

O deus uiæ tuæ sunt in sanctitate, quis deus magnus ut deus?

Tu deus es qui admiranda facis, claram reddidisti in populis uirtutem tuam.

Vindicasti in brachio populum tuum, filios scilicet Iacob & Ioseph. Sela.

Viderunt te aquæ ò deus, uiderunt te aquæ, & uiribus destitutæ sunt, conterritæ etiam sunt abyssi.

Densæ nubes nimbos depluerunt, nubes ediderunt tonitru, quin & sagittæ tuæ discurrerunt. D

Vox tonitrus tui in rota, fulgura in orbem emicãt, tremit ac mouet tellus.

In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis præualidis, & uestigia tua nõ deprehenduntur.

Ducebas uelut gregem populum tuũ, per manum Mosis & Aharonis. Exo.14.c

Erudiens [carmen] Asaphi. LXXVIII.

AVscultà popule mi institutionem meam, inclinate aures uestras ad sermones oris mei. A Procœmio dociles & attentos reddit. Matt.13.e

Aperiam ad insignia quædam facta os meum, eloquar abstrusa quędã [temporis] prisci.

Quæ audiuimus, quæq; cognouimus, & [quæ] patres nostri narrauerunt nobis.

Neq; nos ergo celabimus [ea] filios eorum, ætatibus posteris narrabimus laudes DOMINI, robur eius, stupendaq; opera eius quæ gessit.

Constituit enim contestatione [quadã] in Iacob, & legem tulit in Israele, qua præcepit patribus nostris, ut ea nota facerent filijs suis. Deu.4.b.

Vt cognoscat ætas postera, filij scilicet qui nati sunt, quũ adoleuerint, narrent eadem filijs suis.

Indeq; in deo fidutiam suã ponant, nec obliuiscantur operum dei, mandataq; eius obseruent.

Nec

Nec euadant similes patribus suis, na-
tioni deficienti & rebelli, nationi
quæ recte cor suum haudquaq; in-
stituit, & cuius spiritus nunq; uere
deo credidit.
B Filij Ephraim armati, iaculantes arcu,
Incipit com- uerterunt [terga] in die belli.
memorare Non obseruarunt fœdus dei, & in lege
quædã ope eius noluerunt ambulare.
ra dei ab e- Sed obliti sunt factorum eius, & admi
xitu Aegy- randorum facinorum eius quæ illis
pti usq; ad ostenderat.
tempora Coram patribus eorum stupenda ope-
Dauidica. ra fecit in terra Aegypti in campo
Ordo natu Zoan.
ralis nõ ser- †Secuit mare, & traduxit illos, cõsiste
uatur. re iussit aquas uelut aceruum.
†Exo.14. *Et deduxit eos interdiu nube, & sin-
*Exo.13. gulis noctibus per lumen ignis.
14.e.f Secuit rupes in deserto, & potũ [eis]
Exo.17.b dedit ut ex magna abysso.
Psal.104.b Et eduxit riuos è petra, & fecit decur-
Num.11.a rere tanq; flumina aquas.
Adhuc tamen peccarunt ei, & exaspe-
rarunt excelsum in solitudine.
Et tentauerunt deum in corde suo, quũ
poscerent cibum animabus suis.
Num.11.a Et contra deum loquuti sunt, dicẽtes,
Num potest deus mensam instruere
in deserto?
C En petram percussit, & effluxerunt a-
Num. 20.b quæ, & fluuij inundarunt, num &
panẽ dare poterit? num parare car-
nes poterit populo suo?
Num.11.a Idcirco DOMINUS [hæc] audiuit,
& exarsit, & succensus est ignis
contra Iacob, & ira cõtra Israelem
ascendit.
Quod non credidissent deo, & in salu-
tem eius non sperauissent.
Et mandauit nubibus superne, & ostia
cœli aperuit.
Exo.16.c Et depluit illis Man ut ederent, & fru
Num.11.b mentum cœleste dedit eis.
Ioan.6.d Panem fortium edit homo, demisit illis
Num.11.g commeatum ad saturitatem usq;.
1.Cor.10.a Cœlo mouebat Eurum, & uirtute sua
Africum adduxit.
Et depluit super eos carnem tanq; pul
uerem, & alatas uolucres, uelut are
nam maris.
Quas deiecit in medium castrorum il-
lorum, & circũ tabernacula eorũ.
Et ederunt, saturatiq; sunt abunde, &
satisfecit gulæ eorum.
Non sunt fraudati desiderio suo, eratq;
adhuc cibus eorum in ore ipsorum.
Quum ira dei desæuire in eos incipe- D
ret, occideretq; pingues eorum, at- Num.11.g
que selectiores in Israele deijceret.
Super hæc omnia iterum contra eum
peccabant, nec stupẽdis eius factis
fidem habuerunt.
Temere ergo finiebat dies eorum, &
annos eorum celeriter.
Quũ trucidaret eos, quærebant ipsum,
ac mature ad deum [supplicando]
reuertebantur.
Tum recordabãtur deum esse ipsorum
petram, & deum excelsum esse eorũ
redemptorem.
Ore suo blanditi sunt ei, lingua autem
sua ei mentiebantur.
Cor eorum non erat rectum erga illũ,
nec fidi fuerunt in fœdere eius.
Ipse tamen, ad misericordiam propen-
sus, propitius fuit iniquitati [eorũ,]
nec disperdidit, & sæpenumero re-
uocauit iram suam, nec omnẽ suam
excandescentiam excitauit.
Memor quod caro essent ipsi, & uen-
tus qui abit, nec redit.
Quoties exasperarunt eum in deserto, E
& molesti ei fuerunt in solitudine?
Vt auersi tentarẽt deum, sanctumq; Is-
raelis circunscriberent?
Non fuerũt memores manus eius, nec
temporis illius quo eos ex angu-
stijs redemit.
Signorum quoq; eius quæ fecit in Ae-
gypto, & portentorũ [quæ edidit]
in territorio Zoan.
Quum lacus eorum uerteret in sangui- Exo.7.d
nem, & riuos eorum, ne biberent.
Immisit in eos turbam insectorum, quę Exo.8.a.f
uorarunt illos, & ranas quæ eos
perdiderunt.
Et dedit brucho prouentum eorum, & Exo.10.c
laborem eorum locustis.
Perdidit uineas eorum grandine, & sy Exo. 9.a.e
comoros eorum concretis ex nube
lapidibus.
Tradidit quoq; grandini iumenta eo-
rum, et pecora eorũ ignitis iaculis.
Immisit in eos æstum nasi sui, impetũ,
indignationem & angustiam, caco-
dæmonum incursiones.
Librauit semitam iræ suæ, animæ illo-

rum à morte nō pepercit, sed uitam eorum pesti deuouit.

F Percussitq; omne primogenitum in Aegypto, primitias dolorum, in tentorijs Cham.

Exo.14.c Et traduxit populum suum tanq̃ gregem, minauit eos ut gregem per desertum.

Deduxit eos tuto, ut non expauescerent, hostes uero eorū mare obtexit.

Et introduxit eos ad terminū sanctuarij sui, ad montem istum, quem uendicauit dextera eius.

Iof.13.b Expulit ante eos gentes, admensus est eis hæredtitatem fune, & fecit habitare in tentorijs illorū tribus Israel.

Attamen tentarūt & exasperarunt deū excelsum, & testimonia eius nō seruarunt.

Deflexerunt & perfide egerunt quemadmodum patres eorū, retroacti, ut arcus qui fallit.

Prouocauerunt eum ad iram excelsis suis, & sculptilibus suis eum ad æmulationem accenderunt.

Audiuit deus, & commotus est, & admodum auersatus est Israelem.

1.Re.4.a Vt desereret tabernaculum Silo, tentorium quo inter homines habitabat.

G Permisit capi uirtutem suam, & tradidit magnificentiam suam in manum hostis.

Tradidit populum suum in gladium, & contra hæreditatem suam indignatus est.

Iuuenes eius uorauit ignis, & uirgines eius non sunt laudatæ.

Sacerdotes eius gladio ceciderunt, & uiduæ eius non fleuerunt.

Et euigilauit ac si dormisset dominus, tanq̃ heros aliquis fortis præ uino iubilans.

Et percussit hostes suos in podicem, sempiterno opprobrio eos affecit.

Attamen repudiauit tentorium Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.

Sed tribum Iuda elegit, montē Zion, quem dilexit.

Et extruxit sanctuarium suum tanq̃ excelsa [palatia,] ueluti terram quam fundauit, ut perpetuò subsistat.

Et elegit Dauidem seruum suum, à caulis ouium tulit eum.

Post fœtas [euntem] abduxit eum, ut pasceret Iacob populum suum, & Israelem hæreditatem suam.

Pauit igitur eos pro integritate cordis sui, & minauit eos manibus suis in prudentia.

Psalmus Asaphi. LXXIX.

VEnerunt deus gentes in hæreditatē tuam, polluerunt regiam sanctuarij tui, redegerunt Ierusalem in aceruos. A

Quidam ad tēpora Antiochi, quidam ad tempora Nabuchodonosoris referūt.

Dederunt cadauera seruorum tuorū, cibum uolucribus cœlorum, & carnem beneficorum tuorum bestijs terræ.

Effuderunt sanguinem eorum circa Ierusalem uelut aquam, nec est qui sepeliat. B

Probro fuimus uicinis nostris, irrisioni & ludibrio his qui circum nos habitant.

Quousq; tandem ô DOMINE? succēsebísne perpetuò? ardebítne ceu ignis æmulatio tua? Iere.10.d

Effunde iram tuā in gentes, quæ te non agnoscunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocant.

Nam uorarunt Iacob, & habitacula eius uastarunt. C

Ne sis nobis memor iniquitatum priorum, subito anteuertat nos misericordia tua, nam uehemēter attenuati sumus. Isa.64.d

Auxiliare nobis ô deus salutis nostrę, propter gloriam nominis tui, & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum.

Cur dicerent gentes, Vbi est deus eorum? nobilis euadat inter gētes, nobis uidentibus, ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est. D

Penetret in conspectum tuum gemitus uinctorum, pro magnitudine brachij tui fac superstites eos qui morti iam addicti sunt.

Repende uicinis nostris septuplum in sinum eorum, opprobrium eorum quo te ô DOMINE affecerunt.

Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebremus in sæculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas.

Testimonium & psalmus Asaphi præfecto cantorum super lilijs. LXXX.

O Pastor

A O Pastor Israelis ausculta, qui minas uelut gregem Ioseph, qui insides Cherubim, affulge.

Ante Ephraim, Beniamin, & Manasse potentiam tuam excita, & ueni ad seruandum nos.

Alludit ad castra & profectiones filiorũ Israel, nam post arcam fuerũt Ephraim, Manasses & Beniamin, Nũ. 2. & 10.

Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus.

DOMINE deus exercituum, quousque tandem excandesces in oratione populi tui?

Lachrymis uelut pane cibasti eos, & pro potu propinasti eis lachrymas maxima mensura.

B Posuisti nos, ut materia simus uicinis nostris iurgandi, utque hostes nostri nobis illudant.

O deus exercituũ restitue nos, fac illucescere faciem tuã, & salui erimus.

Vitem ex Aegypto traduxisti, quã eiectis gentibus plantasti.

Repurgasti diligenter superficiẽ eius, & quum radices suas egisset, terrã occupauit.

C Vmbra eius montes obtexit, rami eius cedros dei.

Extendebat ad mare palmites suos, & usque ad fluuium pampinos suos.

Quare rupisti sepem eius, ut ex ea decerpant quicunque illac transeunt?

Aper è saltu eam uastat, & omnis generis feræ quæ in agris degũt, eam depascuntur.

Deus exercituum redi obsecro, intuere è cœlis, aspice & inuise uineam istam.

Vitiarium quod plantauit dextera tua, & propaginem ipsam quam tibi roborasti.

D Exusta est igni, amputataque, ab increpatione uultus tui peribunt.

Sit manus tua cum uiro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroborasti.

Et non retroflectemus à te, [dum] uitã nobis restituis, in nomine tuo inuocabimus.

O DOMINE deus exercituum, restitue nos, fac illucescere faciem tuã, & salui erimus.

Asaphi præfecto cantorum super torcularibus. LXXXI.

A Iubilate deo robori nostro, classicum canite deo Iacob.

Sumite Psalmum, date tympanum, citharam suauem cum nablo.

Clangite cornu noua luna, stato die sacrificij nostri.

Hic em̃ ritus est Israeli, ius deo Iaacob.

B Testimoniũ hoc posuit in Ioseph, quũ exiret de terra Aegypti, Labium q̃d non cognoram, audiebam. Gen. 41. f.

Subduxi oneri humerum eius, manus eius ab ollis [conficiendis] transibant. Exo. 17. b

In angustijs inuocabas me, & eripiebam te: clam q̃ tonitru respondebã tibi, periculum tui faciebam ad aquas iurgij. Sæla. Exo. 20. a

C Audi popule meus, contestabor enim te, ò Israel, si me audieris.

Non erit in te deus alienus, neque adorabis deum peregrinum.

Ego sum DOMINVS deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum, & implebo illud.

At populus meus uocem meam non audiuit, Israel noluit me. Act. 14. e

Permisi igitur eos libidini cordis ipsorum, ut irent iuxta consilia sua. Baruch 3. b

D O si populus meus me audisset, si Israel in uijs meis ambulasset.

Quàm breui inimicos eorum deiecissem, & contra infestantes eos uertissem manum meam.

Qui odio habent DOMINVM, essent illis seruiliter supplices, ipsorũ aũt æuum perpetuum esset.

Et cibaret eum medulla tritici, & melle de petra te satiassem.

Oda Asaphi. LXXXII.

Deus cõstitit in cœtu dei, in medio deorum iudicem agit.

Quousque tandem [inquiens] iudicabitis inique, & facies impiorum suscipietis? Sæla.

Iudicate pauperem & pupillum, adflictum & miserum absoluite.

Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate.

Nihil norũt nec intelligũt, in tenebris ambulant, nutarunt cuncta fundamenta terræ.

[Equidem] dixeram, Vos dij estis, & uos omnes filij excelsi.

Attamen sicut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis.

Surge deus iudica terrã, nam tibi uni

uersæ gentes hæreditario iure debentur.

Carmen psalmi Asaphi.

LXXXIII.

A NE te in silentio contineas ô deus: ne dissimules, neue cesses ô deus.

Ecce enim hostes tui tumultuantur: & qui te odio habent, extollūt caput.

Aduersus populum tuum uafre cōsultarunt, cōtra absconditos tuos inierunt consilium.

Dixerunt, Agite, deleamus eos, ne sint amplius gens, ut ne mentio quidem sit ultra nominis Israelitici.

B Quoniam unà ex corde, conspirarunt, fœdus aduersus te icerunt.

Tentoria Edom & Ismaelitarū, Moabitarum & Hagarenorum.

Gebalitæ, Ammonitæ & Amalekitæ, Palestini cum Tyrijs.

Assyrij quoq; illis iuncti sunt, brachiū fuerunt filijs Lot. Sæla.

C Fac illis ut Madianitis, ut Siseræ, ut labin ad torrentem Kishon. Iudic. 4.5 6.7.8.

Qui fracti sunt in Endor, facti sterquilinium terræ.

Iudic. 7. g Fac ut ipsi principesq; eorum habeant sicut Oreb, & sicut Seeb: sicut Sebah & Zalmuna cuncti illorum duces.

Qui dixerunt, Vendicemus nobis habitacula dei.

Deus meus, redige huc illos ut sint ceu rota, & ut stipula coram uento.

D Vt ignis incendens syluam, & ut flamma montes comburens.

Sic persequitor eos procellis tuis, & turbine tuo consterna illos.

Perfunde facies eorum ignominia, ut requirant nomen tuū DOMINE.

Pudefiant & cōsternantur in omne æuum, pudore afficiantur & pereāt.

Vt cognoscant q; tu, cuius nomen DOMINVS, solus es excelsus super omnem terram.

Psalmus filiorum Korah, prefecto cantorum ad torcularia.

LXXXIIII.

A QVàm sunt amabilia, ô DOMINE exercituum tabernacula tua.

Cōditio ecclesię sub inuolucro allegoriæ.

Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria DOMINI, cor meum & caro mea ad deum uiuum clamarunt.

Etiam passer inuenit sibi domicilium, & hirundo nidum ubi reponat pullos suos, altaria tua ô DOMINE uirtutū, rex meus & deus meus.

B Beati qui in domo tua habitant, perpetuò te laudabunt. Sæla.

Felices illi homines, quorum robur in te situm est, in quorum cordibus semitæ sunt.

Transeuntes uallem fletus, fontibus [abundantem] reddent, etiam piscinas replebit pluuia.

C Ibunt de uirtute in uirtutem, comparebit [quisq; eorum] apud deum in Zion.

DOMINE deus exercituum exaudi orationem meam, ausculta deus Iacob. Sæla.

Clypeus noster aspice deus, & intuere faciem uncti tui.

D Quia potior est dies in atrijs tuis, q; [alias] mille: malo ad limen desidere domus dei, q; habitare in tentorijs impiorum.

Nam sol & clypeus est DOMINVS deus, dabit DOMINVS gratiam & gloriā, nullo bono destituit eos qui in integritate ambulant.

O DOMINE exercituum, felix homo qui in te confidit.

Psalmus filiorum Korah prefecto cantorum.

LXXXV.

A PRopitius eris ô DOMINE terræ tuæ, captiuitatem Iacob auertes.

De futuris loquitur per uerba præterita, idq; ob certitudinē diuinæ promissionis.

Auferes iniquitatem populi tui, obteges cuncta ipsorum peccata. Sæla.

Tolles omnem æstum tuum, feruorem iræ tuæ sedabis.

Restitue nos deus salutis nostræ, solue tuam erga nos indignationem.

B Num continenter succensebis nobis? extrahes furorem tuum in omne æuum?

An non tu is es, qui cōuersus uitæ nos restitues? & populus tuus in te lætabitur.

Ostende nobis ô DOMINE bonitatem tuam, & salutē tuam da nobis.

C Audiam quid DOMINVS deus loquatur, quoniam loquetur pacem ad populum suum, & ad beneficos suos, ne recidant ad stultitiam.

Profecto salus eius prope adest ijs qui ipsum timent, ut inhabitet gloria in terra nostra.

Bonitas

D Bonitas & ueritas sibi inuicem occurrent, iustitia & pax se mutuo osculabuntur.
Fides è terra progerminabit, & iustitia è cœlis prospiciet.
Etiam DOMINVS dabit bonitatē, & terra nostra reddet prouentū suum.
Iustitia ante ambulabit corā eo, & ponet in uia gressus suos.

Precatio Dauidis. LXXXVI.

A PRebe mihi DOMINE aurem tuam & annue mihi, nā adflictus sum & miser.
Custodi uitam meam, quoniam beneficus sum: serua tu deus meus seruū tuum, qui in te confidit.
Beneficus esto mihi ò DOMINE, quoniam te quotidie inuoco.
Exhilara animum serui tui, nam ad te ò domine animum meum attollo.
Ioel 2.c Etenim tu domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant.
B Ausculta DOMINE precationi meę, & attende uocē deprecationis meę.
Quo die in angustijs sum, te inuoco, nam soles mihi annuere.
Non est tibi ò domine inter deos quisquam cōferendus, nec est qui faciat opera qualia tu facis.
Occulte de uocatione gentium uaticinatur. Cunctæ gentes quas fecisti uenient, & adorabunt coram facie tua ò domine, & nomen tuum cum gloria prædicabunt.
C Quandoquidē magnus tu, quicq; stupenda edis facinora, tu solus es deus.
Dirige me DOMINE in uijs tuis, ambulo in ueritate tua, coge pectus meum, ut timeat nomen tuum.
Celebrabo te domine deus meus ex toto corde meo, & nomen tuum perpetuò cum gloria celebrabo.
Magna siquidē est in me bonitas tua, & liberasti animam meam ex inferno inferiori.
D Deus superbi insurrexerunt aduersus me, & cœtus uiolentorum quærunt animam meam, & non proposuerūt te in conspectu suo.
At tu domine deus pronus es ad misericordiam, propensus ad beneficentiam, tardus ad iram, multæ bonitatis & fidei.
Respice ad me, & beneficus esto mihi: da robur tuum seruo tuo, & serua filium ancillæ tuæ.
E de signum aliquod bonitatis erga me tuæ, ut qui me odio habent, pudore suffundantur, quum uident q̄ tu ò DOMINE me iuueris, & consolatus sis me.

Psalmus & canticum filiorum Korah. LXXXVII.

FVndamenta eius in montibus sanctis.
Diligit DOMINVS portas Zionis, præ omnibus tabernaculis Iacob.
Præclara in te dicuntur, ò ciuitas dei. Sæla.
Faciam meminisse Rahab & Babylonis, hos qui me nouerunt, en Palestina & Zor cū Aethiopibus, ille natus est in ea.
At de Zione dicetur, Vir & uir natus est in ea, & ipse excelsus confirmabit eam.
DOMINVS conscribendo numerabit populos, insignis ille natus est in ea. Sæla.
Cantores simul cum ducentibus chorum, omnes scaturigines meæ in te.

Carmen Psalmi filiorum Korah, præfecto cantorum de miseria ad adfligendum. Erudiens [carmen] ipsius Heman Esraitæ. LXXXVIII.

De authore Heman filio Mahol uide 1. Re. 4. insignis sapientiæ uir temporibus Solomonis celebris.

DOMINE deus salus mea, die ac nocte clamo coram te.
Veniat precatio mea in conspectum tuum, inclina aurem tuam clamori meo.
Nam anima mea satiata est malis, & uita mea usq; ad sepulchrū pertigit.
Quin iam reputor inter eos qui in foueam subeunt, sum ut uir cui nihil est uirtutis.
Vt liber [à rebus huius uitæ adnumeratus sum] mortuis, uelut interempti qui dormiunt in sepulchro, quorum nulla amplius superest memoria, quicq; à manu tua abscisi sunt.
Collocasti me in foueam inferiorem, in loca tenebrosa atq; profunda. B
Incubuit in me feruens indignatio tua, omnibus fluctibus tuis deiecisti me. Sæla.
Effecisti ut noti mei procul à me discederent, reddidisti me illis abominan

dum, conclusus sum, ut egredi non possim.

Dolet oculus meus præ adflictione, inuoco te ô DOMINE tota die, ad te expando manus meas.

C Edísne admiranda facinora mortuis? num mortui resurgent & celebrabunt te? Sæla.

Num annunciabitur in sepulchro bonitas tua? aut fides tua in interitu?

Num cognoscentur mirabilia tua in tenebris? aut iustitia tua in terra, ubi [omnium rerum] est obliuio?

At ego ad te ô DOMINE clamaui, et oratio mea mane te præueniet.

D Cur repulis animam meam ô DOMINE? abscondis à me faciem tuam?

Adflictus ego sum, & tantum non animam ago ab adolescentia, & animi dubius terrores tuos fero.

Super me transierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt.

Circundederunt me uelut aquæ quotidie, cinxerunt me pariter.

Effecisti ut procul à me sint amici & ꝓximi, ut noti mei sint in tenebris.

Ethan frater fuit Heman.

Erudiens Ethan Esraitæ.

LXXXIX.

A Propositio. Bonitates DOMINI perpetuò canam, fidem tuam ore meo notam faciam in omne æuum.

Crebra personarũ mutatio neminem impediat.

Sic enim [apud me] statui, Bonitas tua perpetuò ædificabitur, in ipsis cœlis fidem tuam confirmasti.

Pepigi fœdus cum electo meo, iuraui Dauidi seruo meo.

Introducit deum loquentem.

Semen tuum in æternum confirmabo, & stabiliam solium tuum ad omnem posteritatem. Sæla.

2.Re.7.c Cœli admiranda facinora tua celebrãt ô DOMINE, quin & fidem tuam in cœtu sanctorum.

B Quis enim in æthere æquabitur DOMINO? aut quis inter filios fortiũ DOMINO assimiletur?

Deus uehementer formidandus in concilio sanctorum, & tremẽdus super omnes qui circa ipsum sunt.

DOMINE deus exercituum quis ut tu, præstans uirtute ô existens, omnia circum te, fides sunt.

Tu potestatem exerces in fastum maris, quũ attollit fluctus suos, tu compescis eos.

Tu contudisti tanq̃ cadauer superbũ, brachio roboris tui dispersisti inimicos tuos.

Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem, & quidquid in eo est, tu fundasti. Gen.1.a

Aquilonem & Meridiem tu cõdidisti, Thabor & Hermon in nomine tuo ouabunt.

Tu brachium habes omnipotentia prędítum, roboras manum tuam, attollis dexteram tuam.

Iustitia & ęquitate stabilitum est regale solium tuum, bonitas & fides antecedunt faciem tuam. C

O felicem populum qui agnoscit clangorem, ô DOMINE [tales] in lumine uultus tui incedent.

In nomine tuo quotidie exultabunt, & in iustitia tua sese attollent.

Tu enim decus es fortitudinis eorum, & pro beneuolẽtia tua extolles cornu nostrum.

Quoniam DOMINI est clypeus noster, & Sancti Israelis rex noster.

Tũ loquutus es per uisum bonis tuis, & dixisti, Auxilium suppeditabo heroi, extuli electum è populo. D

Inueni Dauidem seruum meum, oleo meo sancto unxi eum. 1.Re.16.e Act.13.d

Et manus mea firma esset cum eo, quin & brachium meum roboraret eum.

Hostis non imponet ei, prauus non adfliget eum.

Conteram ante faciẽ eius hostes eius, & odientes illum conficiam.

Fides mea & bonitas mea cum ipso erunt, & in nomine meo altum erit cornu eius.

Ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Ipse inuocabit me, [dicẽs,] Pater meus es tu, deus meus, & petra salutis meæ.

Etiam ego primogenitum constituam illum, celsiorem regibus terræ.

In sempiternum custodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum firmũ ei permanebit.

Efficiam ut perpetuum sit semen eius, & solium eius sicut dies cœli. E

Si filij eius legem meam deseruerint, et in iudicijs meis non ambulauerint.

Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint.

Præua-

Præuaricationes eorum uirga uisitabo, & iniquitates eorum flagellis.
At bonitatem meã non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam.
Non prophanabo fœdus meum, quodque egressum est de labijs meis, nunquã mutabo.
2.Re.7.d Ioan.12.c Semel per sanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem fefellero.
F Semen eius in æternũ erit, solium eius coram me ut sol perstabit.
Firmum ut luna manebit, quæ est certus in æthere testis. Sæla.
V At tu repulisti, auersatus es, succẽsusque ira contra Christum tuum.
Dissoluisti fœdus quod cũ seruis tuis pepigisti, humi contaminasti diadema eius.
Dirupisti omnes sepes eius, munitiones eius contriuisti.
Diripiunt eum quicunque transeunt uiã, opprobrio factus est uicinis suis.
Extulisti dexteram eorum qui ei infesti sunt, cunctos hostes eius exhilarasti.
G Etiam retudisti aciem gladij eius, nec superiorem fecisti eum in prælio.
Effecisti ut cessarit dignitas eius, & solium eius in terram collisisti.
Præcidisti dies iuuentutis eius, obtexisti eum ignominia. Sæla.
VI Quousque absconderis ô DOMINE? an ne in perpetuum? ardebítne ut ignis feruens indignatio tua?
Memor sis quantuli æui ego sim, num frustra condideris uniuersos homines?
Quis enim uir est, qui uiuat & non moriatur? qui eripiat uitam suam à uiolentia sepulchri? Sæla.
Vbi sunt ô domine bonitates tuæ pristinæ, quas Dauidi ex fide tua iurasti?
2.Re.7.c Memor sis ô domine, opprobrij quod ferunt serui tui, tuli in sinum meum cuncta [opprobria] multorum populorum.
Quibus nos affecerũt inimici tui ô DOMINE, quibus affecerunt uestigia Christi tui.
Laudandus DOMINVS in æternũ. Amen & amen.

LIBER QVARTVS.

Oratio Mosis uiri dei. XC.

DOmine tu habitaculum nobis fuisti per omnia sæcula. A
Priusquam montes nascerentur, & terra formaretur ac orbis, à sæculis usque ad sæcula tu es deus.
Tu reducis hominem donec conteratur, ac tũ dicis, Reuertimini ô mortales.
Nam mille anni coram te sunt ut dies hesternus qui præterijt, imò ut noctis uigilia.
Ceu nimbum dilabi illos impetu quodam facis, sunt uelut somnium, mane uelut herba immutantur. B
Quæ mane floret ac uires accipit, uesperi arefacta resecatur.
Etenim ira tua deficimus, & feruente indignatione tua terremur.
Iniquitates nostras in conspectũ tuum collocasti, occulta nostra in lumen faciei tuæ.
Cuncti dies nostri te irascente dilabuntur, annos nostros finimus dicto citius.
Dies annorum nostrorum quibus [uiuimus] anni sunt septuaginta, aut ad summum octoginta: iam præstantissimum horum labor est & molestia, uelociter transit, nosque auolamus. C Eccl. 18.a
Quis uim iræ tuæ nouit? ut te quique timẽt, ita in eos indignatio tua [seuit.]
Vt ergo dierum nostrorum numerum sciamus, tu nobis planè indica, ut sapientiæ animum intendamus.
Redi ô DOMINE, quousque? placare seruis tuis.
Satia eos mane bonitate tua, ouabimus & lætabimur cunctis diebus nostris. D
Exhilara nos pro diebus quibus nos adflixisti, pro annis quibus mala sumus experti.
Effulgeat in seruis tuis opus tuum, gloriaque tua in filijs eorum.
Decor domini dei nostri adsit nobis, et opus manuum nostrarum in nobis confirma, opus inquam manuum nostrarum confirma.

XCI.

SEdens in abdito excelsi, sub umbra omnipotentis commoratur. A Sine titulo.
Dicam DOMINO, Asylum meum & arx mea, deo meo nitar.

Liber

Nam is à laqueo uenatoris, atq; peste exitiali te liberabit.
2 Alis suis te obteget, sub pennis eius tutus eris, tectus fide eius tanq; lancea & parma.
B 3 Vt neq; nocte metuendum sit tibi à terroribus, neq; interdiu à sagitta uolante.
Non à peste quę in obscuro grassatur, nō ab exterminio uastante meridie.
Cadāt licet à latere tuo mille, & à dextris tuis decem millia, ad te tamen non pertinget.
Duntaxat talionem impijs reddi uidebis, & inspicies tuis ipsius oculis.
C Quoniam tu ò DOMINE asylum mihi es quo nitor, in edito collocasti habitationem tuam.
Matt. 4. a Luc. 4. b 4 Non accidet tibi malum, neq; plaga tabernaculo tuo appropinquabit.
Nam angelis suis tua causa pręcipiet, ut in omnibus uijs tuis te custodiāt.
Manibus te gestabunt, ne ad lapidem pes tuus impingat.
5 D Pardum calcabis & aspidem, conculcabis leunculum atq; draconem.
Dominus loquitur. Quandoquidē me amplexus est, eruam eum, superiorem eum faciam, agno
2 uit enim nomen meum.
3 Me inuocabit, ideo eum exaudiā, adero ei in adflictione, eripiam eum & gloriosum eum reddam.
Vita longæua satiabo eum, & exhibebo ei salutem meam.

Oda carminis ad diem sabbati.

XCII.

A C Ommodū nunc est celebrare DOMINVM, & psallere nomini tuo ò altissime.
Prædicare mane bonitatem tuam, & fidem tuam in noctibus.
Ad decachordum, ad nablum, ad Higaion, cum cithara.
B Tu enim ò DOMINE operibus tuis me exhilaras, in factis manuum tuarum ouabo.
Quàm magna sunt facta tua ò DOMINE, uehementer profunda consilia tua.
Vir stupidus istuc non cognoscit, neq; stultus intelligit.
C Quod quum impij sicut herba germinant, in hoc floreant cuncti facinorosi, ut in perpetuū excindantur.

Tu autem excelsus es in sempiternum ò DOMINE.
Nam ecce inimici tui ò DOMINE, nam ecce inimici tui pereunt, disperduntur quicunq; dediti sunt iniquitati.
1 Meum uero cornu extolletur ut monocerotis, delibutus ero oleo uirenti.
Videbit [optata] oculus meus in insidiantibus mihi, audiet de his qui in me insurgunt [grata] auris mea. D
2 Iustus ut palma florebit, et sicut cedrus in Libano in altum succrescet.
Plantati in domo DOMINI, in atrijs dei nostri florebunt.
Adhuc in senecta germinabunt, succulenti & uirentes.
3 Ad prædicandū q; æquus sit DOMINVS, petra mea, neq; ulla sit in eo prauitas.

XCIII.

1 D OMINVS rexit, induit celsitudinem, induit inquam DOMINVS robur seq; accinxit: quin & orbis sic firmatus est, ut non nutet.
2 Iam inde ab exordio cōstitutum est solium tuum, tuq; ab æterno es.
3 Sustulerunt flumina ò DOMINE, sustulerunt inquam flumina strepitum suum, sustulerunt flumina fluctus suos.
At plus q̄ strepitus aquarum immanium, procellarumq; maris admirabiliū, potens est DOMINVS qui in excelso [præsidet.]
Quæ enim tu testatus es super domo tua pulchra & sancta, uera & firma permanebunt ò DOMINE in longissima tempora.

XCIIII.

D OMINE deus [scelerum] ultor, deus ultor, conspicuus appare. A
Attolle te ò iudex terræ, redde talionē superbis.

In Deut. ca. 32. sibi istū titulū reseruat deus, hortatur ergo ut se talē declaret.

Quousq; impij DOMINE, quousq; impij petulanter exultabunt?
Effutient, loquuntur grandia, iactabunt sese omnes flagitiosi?
Populum tuum DOMINE atterunt, quos tibi hæreditario iure uindicasti adfligunt.
Viduas & aduenas occidunt, & pupillos interimunt.
Interim dicunt, Dominus non uidet, neque deus Iacob intelligit. B
Intelligite stupidi in populo, & stulti

quando

quando demum sapietis?
Is qui aurem condidit, quomodo non audiret? qui oculum finxit, quo pacto non uideret?
Qui [totas] gentes corripit, quique homines scientiam docet, [uos] non argueret?
Nouit DOMINVS cogitationes hominum uanas esse.
Hæc pertinent ad consolationem. Felix uir quem tu ô domine castigaueris, & quem in lege tua instituteris.
Vt tranquillitatem illi pares à tempore aduerso, dum interim impio fodiatur fouea.
C
1 Cor. 1. Non enim abijciet DOMINVS populum suum: & quos sibi in hæreditatem adsumpsit, non deseret.
Donec ad iustiæ normam restituat iudicium, hanc sectabuntur omnes qui recto sunt corde.
Quis consurgat pro me cõtra impios? aut quis consistat mecũ contra sceleratos?
Nisi DOMINVS auxilio mihi fuisset, breui apud inferos habitasset anima mea.
D Quum dicerem, Nunc lapsus est pes meus, bonitas tua ô DOMINE me sustentabat.
2 Cor. 1. Pro æstu multarum cogitationum intra me recrearunt animã meam consolationes tuæ.
Num tibi quidque commune est cum solio tyrannico, quod adflictionem fingit prætextu legis?
Cõcursant aduersus animam iusti, sanguinem innoxium impietatis damnant.
At DOMINVS pro arce est mihi, & deus meus petra in qua fido.
Et rependet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum perdet ipsos, DOMINVS inquam deus noster eos perdet.

XCV.

ADeste ouemus DOMINO, petræ salutis nostræ iubilemus.
Laude faciem eius anteuertamus, odis ei iubilemus.
Nam DOMINVS deus magnus est, & rex magnus præ omnibus dijs.
In cuius manu sunt abstrusissima terræ, eius sunt montium cacumina.
Cuius est mare, nam fecit illud, & continentem manus eius finxerunt.
Agite ergo prosternamur, incurui procumbamus, genua submittamus ante conspectum DOMINI factoris nostri.
Nam ipse est deus noster, nos uero populus pascuorum eius, & grex manus eius.
Si hodie uoci eius auscultaueritis, ne indurctis cor uestrum, ut in Meriba, ut in die Masa in deserto. Heb. 3. b
Quum patres uestri me tentarunt, explorarunt me, ac etiam uiderunt opera mea.
Annos quadraginta cum tædio pertuli gentem illam, ita ut dicerem, Populus iste corde errat, ipsique uias meas ignorant. Heb. 4. a
Quibus iuraui iratus, Nunquam ingredientur in requiem meam.

XCVI.

CAnite DOMINO canticum nouum, canite DOMINO quicunque habitatis terram. A
Cantate DOMINO, laudate nomen eius, euangelizate singulis diebus salutem eius.
Gloriam eius inter gentes narrate, stupenda eius facta in oibus populis.
Nam magnus est DOMINVS, & plurima laude dignus, tremendus ipse præ omnibus dijs. B
Siquidem cuncti dij populorum nihili sunt, at DOMINVS coelos cõdidit. Eccli. 43. d
Coram ipso decus est & honor, potentia & magnificentia in sanctuario suo.
Tribuite DOMINO familiæ populorum, tribuite DOMINO gloriam ac potentiam. C
Tribuite DOMINO gloriam nomini eius dignam, ferte munus, & uenite in atria eius.
Prosternite uos DOMINO in magnifico & splendido sacrario, metuite ab ipso q̃tquot in terra habitatis.
Dicite in gentibus, DOMINVS regnat, & orbis firmabitur ne nutet, ius dicet populis cum æquitate. D
Lętentur coeli, exultet terra, reboet mare, & quidquid est in eo.
Exultet ager & quidquid in eo continetur, tum quoque cunctæ arbores saltus ouent.
Coram DOMINO quoniã uenit, nam

uenit ut terram iudicet, iudicet orbem in iustitia, & populos ex fide.

XCVII.

A DOMINVS regnat, exultet terra, & insularũ multitudo lætetur.

Nubes & caligo circum eum sunt, iustitia & æquitas sunt firmamentum throni ipsius.

Ignis ante eum præcedet, ut circunquaque hostes eius inflammet.

B Fulgura eius orbem illustrarunt, uidit, & dolore consternata est terra.

Montes à conspectu DOMINI tanquam cera colliquescebant, à facie inquã dominatoris uniuersæ terræ.

Annunciarunt cœli iustitiam eius, & cuncti populi gloriam eius uiderũt.

C Pudefiant quotquot idola colunt, inque dijs nihili gloriantur, procumbite * coram eo dij uniuersi.

Exo.20.a Leui.26.a Deu.5.a *Heb.1.c

Audiuit & gauisa est Zion, exultauerũtque filiæ Iuda propter iudicia tua ô DOMINE.

Nam tu DOMINE excelsior es omnibus quæ in terra sunt, plurimum super omnes deos exaltatus.

D †Qui amatis DOMINVM, odio habete malitiam, ille animas suorum qui bonitati studẽt, custodit, eque manu impiorum eos eripit.

Amos 5.d Rom.12.b

Lux sata est iustis, & ijs qui integro sunt corde lætitia.

Lætamini iusti in DOMINO, & gratulamini in commemoratione sanctitatis eius.

Canticum. XCVIII.

CAnite DOMINO canticum nouum, nam admiranda facinora patrauit, salutem sibi parauit sola dextera sua, & brachio suo sancto.

Notam fecit DOMINVS salutem suã, in gentium oculis iustitiam suam reuelauit.

Isa.52.c 63.b

Memor fuit bonitatis suæ et fidei erga domum Israelis, uiderunt omnes fines terræ salutem dei nostri.

Iubilate DOMINO omnis terra, erumpite in uocem, ouate & psallite.

Psallite DOMINO cithara, citharæ uocem psalmi iungite.

Tubis & sonitu buccinæ iubilate coram rege DOMINO.

Reboet mare & quidquid in eo continetur, orbis & qui eum inhabitant.

Flumina manu plaudant, simulque montes ouent.

Coram DOMINO, quia uenit ad iudicandum terram, iudicabit orbem ex iustitia, & populos ex æquitate.

XCIX.

DOMINO regnante, cum tumultu populi concurrunt; insidet Cherubim, terra mouet.

DOMINVS in Zion magnus est, & super omnes populos sublimis.

Celebrẽt nomen tuũ, magnum enim & tremendum & sacrosanctum est.

Robur regis æquitatẽ diligit, tu æquitates præparasti, tu quod iustum & æquum est facis in Iacob.

Exaltate DOMINVM deum nostrũ, & prosternite uos ad scabellum pedum ipsius, sanctus enim est.

Moses et Aharõ inter sacerdotes eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, clamabant ad DOMINVM, & exaudiebat eos.

E columna nubis alloquebatur eos, contestationẽ & ceremonias quas dederat eis, obseruarunt.

DOMINE deus noster tu exaudiebas eos, tu eras eis deus indulgens, studia quoque eorum uindicans.

Exaltate DOMINVM deum nostrũ, & prosternite uos ad montem sanctitatis eius, est enim sacrosanctus DOMINVS deus noster.

Psalmus ad laudem. C.

IVbilate DOMINO omnis terra. Colite DOMINVM in lætitia, uenite in conspectum eius ouantes.

Agnoscite quod DOMINVS est deus, ipse nos fecit, & non ipsi nos: sumus populus eius, & grex pascuorum eius.

Ingredimini portas eius gratias acturi: et atria eius, cantaturi laudes: celebrate illũ, & nomẽ eius laudate.

Quoniam bonus est DOMINVS, bonitasque eius infinita est, fidesque eius in omnes ætates.

Psalmus Dauidis. CI.

BOnitatem & iudicium canam, tibi DOMINE psallam.

Prudenter me geram in uia integra donec ad me uenias, domi meæ in cordis integritate uersabor.

Scelus nepharium ante oculos meos

quod

quod designem, non proponam, defectores odio prosequar, nec unquam mihi adhærescent.
Cor peruersum facessat à me, malitiosum non agnoscam.
Qui clam obtrectat proximo suo, eum funditus perdam: qui elatis est superciliis, animoque arroganti, hunc non feram.
Oculi mei [intenti erunt] ad eos qui in terra ueritati student, ut mecum uersentur: qui in uia innocentiæ ambulat, mihi ministrabit.
Non habitabit domi meæ qui dolũ facit: qui mendacia loquitur, nihil firmi apud me habebit.
Mature perdam omnes impios terræ, ut è ciuitate omnes facinorosi excindantur.

Precatio humili [cõgruens,] quũ anxius est, ac suam querimoniã effundit coram DOMINO.

CII.

A DOMINE exaudi precationẽ meã, & clamor meus ad te perueniat.
Ne mihi abscondas faciem tuã, [sed] præbeas aurem tuam, quum angustia me premit, [et] cito mihi annue quum te inuoco.
Dies enim mei absumpti sunt ut fumus, & ossa mea ut focus exusta sunt.
Effectum est, ut cor meum percussum exarescat sicut fœnum, usque adeo ut sim oblitus cibum capere.
Ossa [etiam] mea & caro mea cohærescunt præ gemitibus meis.
B Similisque factus sum onocrotalo [gaudente] solitudine, ac buboni [agenti] in locis desertis.
Vigilo [equidem,] & similis sum passeri seorsim agenti in tecto.
Quotidie [nanque] inimici mei probris me incessunt, [&] gloriãtes de me, per me iurant.
Nam cinerem ut panem comedi, & potum meum fletu miscui.
Ob indignationem tuam & iracundiã tuam, quia me alte sublatũ afflixisti.
Mei dies inclinauerunt tanquam umbra, & ego ut fœnum exarui.
Tu autem DOMINE in æternum permanes, & memoria tua sempiternis temporibus.
C Tu exurgens miserearis ipsius Zion, quia tempus illi benefaciendi, quia præfinitum tempus aduenit.
Nam serui tui afficiuntur fauore in lapides eius, & pulverem eius euehere cupiunt.
Timeantque gentes nomen DOMINI, & omnes reges terrę maiestatẽ tuã.
Quia DOMINVS ædificauit Zion, [&] uisus est in sua maiestate.
Ac rationem habuit precationis humilium, neque precationem eorum spreuit.
Quod quidem literarum monimentis transmittetur ad posteros, & populus qui creabitur, laudabit deum.
Siquidem prospicit è sublimi sanctuario suo, [&] terram intuetur DOMINVS è cœlo.
Vt audiat gemitum uincti, [&] uinculis eripiat morti addictos.
Vt celebrent [homines] nomen DOMINI in Zion, & laudem eius in Ierusalem.
Quando simul congregabuntur populi & regna, ut colãt DOMINVM. D
Adflixit [autem] in uia meas uires, [atque] præscidit dies meos.
Dicam [ergo,] Mi deus, ne tollas me in media ætate mea, nam tui quidẽ anni sempiternis temporibus [existunt.]
Nam primum terræ fundamẽta iecisti, & cœli sunt opus manuũ tuarum. Heb. 1. c. d
Quæ interibunt, tu autem perstas, & uniuersa ut uestis ueterascunt, teque immutante illa immutantur.
Verum tu idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur.
Permaneant & filii seruorum tuorũ, eorumque semen ante te firmetur.

Dauidis. CIII.

PRædica DOMINVM anima mea, & omnia uiscera mea nomẽ eius sanctissimum. A
Prædica DOMINVM anima mea, & non obliuiscere omnia quæ in te contulit.
Qui condonat omnes iniquitas tuas, qui sanat omnes morbos tuos.
Qui uindicat ab interitu uitam tuã, & undique te cumulat benignitate & misericordia.
Et os tuum suauitate implet, ut recuperes iuuentam tuam sicut aquila.

DOMINVS iudicium & iustitiā reddit omnibus oppressis.
B Et monstrauit Mosi uias suas, suaq; studia filijs Israel.
Num. 14. c Misericors est & beneficus DOMINVS, patiens etiam, & magnæ benignitatis.
Qui non perpetuò solet litigare, neq; æternum retinet memoriam acceptæ iniuriæ.
Non tractat nos pro peccatis nostris, neq; rependit nobis quod iniquitates nostræ merentur.
Nam quanto interuallo cœlum altius est terra, tantum præualet benignitas eius erga timentes ipsum.
Et q̃ longe distat ortus solis ab Occasu, tam longe remouit à nobis scelera nostra.
C Vtq; pater miseretur liberorū, ita DOMINVS miseretur timentium eū.
Psal. 89. Ipse enim nouit conditionem nostrā, recordans quod simus puluis.
Hominis ætas fœno similis est, floretq; ut flos in agro.
Qui nullus erit, quum eum uentus perflauerit, neq; [homines] loci eius agnoscent eum.
DOMINI autem benignitas erga timentes eum [durat] ab æterno in sempiternum tempus, & eius iustitia usq; ad filios filiorum.
D Qui seruant fœdus eius, & memores sunt constitutionum illius, ut eas perficiant.
DOMINVS in cœlo parauit solium suum, eiusq; regnum dominatur in omnibus.
Prædicate DOMINVM angeli eius, qui pollentes uirtute exequimini eius negotia obediendo uoci uerborum eius.
Prædicate DOMINVM omnes illius exercitus, qui quū administri eius sitis perficitis ipsius uoluntatem.
Prędicate DOMINVM omnia ipsius opera in oībus locis sui dominij: anima mea prædica DOMINVM.

CIIII.

A Anima mea prędica DOMINVM, DOMINE deus meus [rebus gestis] maximus es, [&] gloriam atq; decus induisti.
Luce [nāq;] amictus est tanq̃ uestimento, & cœlos ut cortinam extendit.
Qui cœnacula sua contignauit in aquis, posuitq; nubes suum uehiculum, & uolat pennis uenti.
Qui legatos suos effecit spiritus, & ministros suos ignem flammantem. Heb. 1. c
Terrāq; fundauit suis basibus, ut sempiternis temporibus nō moueatur.
Abyssum [q̃ q;] occultauit quasi uestimento, ut supra montes stent aquæ.
Quæ fugiūt ab increpatione tua, & à sono tonitrui tui pręcipites ferūtur.
Ascenduntq; montes, & in ualles descendunt ad eum locum, quem eis fundasti.
Terminumq; præstituisti, quem transgredi nequeunt, ne iterum terram operiant. B
Et emittis fontes, qui fiunt torrentes, ut inter montes decurrant.
Vt potent feras omnes, [&] onagri leuent sitim suam.
Et iuxta eos degant aues cœli, quæ inter ramos [arborum] uocē edunt.
Qui rigat montes è suis cœnaculis, & de fructu eius operū satura fit terra.
[Et] producit fœnum pecori, & herbā ad usum hominis, ut proferat panē de terra.
Et uinū quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem, & panem qui cordi uires sumministret.
Arboresq; DOMINI succo abundant, [uelut] Cedri in Libano quas plantauit.
Vbi aues nidificāt, & ciconiæ domus est in abietibus. C
Celsos montes ibicibus, & petras [dedit] confugium alpinis muribus.
Lunam fecit, ut tempora distinguat, & sol nouit suum occasum.
Quum tenebras inducis, fit nox, in qua omnes feræ syluestres prodeunt.
[Quemadmodū] leonis catuli rugientes ad prædam, & ut quærant cibū suum à deo [sibi paratum.]
Vbi sol ortus est, sese recipiunt, & in cubilia sua cubitum eunt.
Homo autem aggreditur opus suum, & negotio suo [instat] usq; ad uesperam.
Quāta sunt opera tua DOMINE, quę uniuersa fecisti per sapientiā? Estq;

terra

terra plena tuis possessionibus.

Ipsum mare uastum & latissimum est, ubi reptilia innumera sunt animalia tum parua tum magna.

D Illac eunt naues, & ista balena, quam formasti ut in eo ludat.

Vniuersa autem ex te pendent, ut eis cibum des suo tempore.

Teq; dante colligunt, & te manũ aperiente, satiantur bonis.

Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: sic spiritum eis eripias, expirant & reuertuntur in suum puluerem.

[Rursum animalia] creantur, si tuum spiritum mittas, & renoues terræ faciem.

Sit DOMINI maiestas æterna, & gaudeat DOMINVS opibus suis.

Quo prospiciente in terrã, illa tremit: quo tangente montes, illi fumant.

Canam [igitur] DOMINO quoad uiuam, [&] psallam deo meo quandiu superstes ero.

Eritq; sermo meus de illo dulcis, & ego in DOMINO gaudebo.

Conficientur autem peccatores de terra, neq; amplius impij supererunt: prędica DOMINVM anima mea: haleluia.

CV.

A CONfitemini DOMINO, inuocate nomẽ eius, & studia illius edocete inter populos. 1.Par.16. Isa.12.

Ipsum canite, [&] ipsi psallite, deq; illius miraculis sermones habete.

Gloriamini in eius sanctissimo nomine, sitq; lætum cor quærentiũ DOMINVM.

Inquirite DOMINVM et eius potentiam, semperq; faciem eius quęrite.

Cogitate res mirandas quas gessit, & illius portẽta, & iudicia oris eius.

O semen Abrahami cultoris ipsius, õ filij Iacobi [homines] ipsius electissimi.

Ipse est DOMINVS deus noster, cuius iudicia [extant] in tota terra.

Perpetuò [enim] meminit sui fœderis, & uerbi quod mandauit in mille ætates [obseruandum.]

Gen.12.c.d Quod [sanxit] fœdere icto cum Abrahamo, & iuramẽto quo se Isaac obstrinxit.

Eamq; rem confirmauit, ut esset Iacobo decretũ, & Israeli fœdus sempiternum.

Dicens, Tibi tradam Chananæorum terram, ut sit tibi hæreditaria sors. B

[Itaq;] quum essent numero pauci, & exigua familia, & peregrini ea in terra.

Et migrarent de una gente ad aliã gentem, [&] de regno [quopiam] ad alium populum.

Non permisit homini cuiquam ut eos opprimeret, ac propter eos reges coarguit.

[Dixit autem,] Ne attingatis homines mihi consecratos, & nihil mali prophetis meis inferatis. 1.Par.16.c d. 2.Reg.1.c

Et euocauit famem, ut ea laboraret terra, [&] ~~omnem annonã cõpressit.~~ omnem baculum panis confregit.

Eisq; præmisit uirum, [&] Ioseph uenditus est in seruitutem.

Cuius pedes constrinxerũt compede, [&] in ferro periclitata est anima eius. Gene.37.f 39.d

Donec uenit uerbum eius, [&] eloquium DOMINI conflando explorauit eum. Gene.41.b

[Tunc enim] nũcio misso rex eripuit eum, & dominator populorum soluit eum.

Eumq; dominũ constituit domus suæ, & qui dominaretur in uniuersa ipsius possessione. Gene.41.a

Vt uinciret principes eius pro suo arbitratu, & seniores ipsius sapientiam doceret.

Itaq; Israel ingressus est Aegyptum, & Iacob peregrinus egit in terra Cham. Gene.46.a

Et ualde quidem [deus] auxit populum suum, & potẽtiorem fecit eum suis hostibus. C

Vertitq; cor eorum in odium sui populi, ut dolum commolirentur in seruos ipsius.

Misit [autem] Mosen seruum suum, [&] Aharonem quem elegerat. Exod.1.b c.3.c.4.d.e

Qui prodigiosa ipsius negotia gesserunt inter eos, & portenta in terra Cham. Exod.7.a

Et immisit tenebras, quibus [omnia] obscurauit, neq; reluctati sunt uerbo eius. Exod.10.f

Aquas eorum uertit in sanguinem, & occidit pisces eorum. Exod.7.d

Exod. 8.b Edidit [quoqꝫ] terra eorum ranas, in
regnũ arcanissima loca penetrantes.
Exodi 8. & 9. Eius etiam iussu uenerunt omnis gene
ris insecta & pediculi per omnes fi
nes eorum.
Et pro pluuijs eorũ dedit grandinem,
& ignem flammantem in ipsorum
terra.
Percussitqꝫ uites eorũ & ficus eorum,
& confregit arbores per ipsorum
fines.
Exo. 10. c. d Eius quoqꝫ iussu uenerunt locustæ &
innumeri bruchi.
D Qui depasti sunt omnes herbas in ipso
rum regione, depasti etiam sunt fru
ctus telluris ipsorum.
Exod. 12. d Occidit deniqꝫ omnia primogenita in
regione ipsorum, primitias [uideli
cet] uniuersæ uirtutis eorum.
Exod. 13. d Et eduxit eos onustos argento & au-
ro, nec quisquã fuit infirmus in tri-
bubus eius [Israelis.]
Estqꝫ Aegyptus læta ta quũ exirent,
quia formido eorum inuaserat eos.
Exo. 13. d Psal. 87. b Expandit [quoqꝫ] nubem pro uelo, et
ignem qui noctu luceret.
Exod. 16. c [Populo] petẽte adduxit coturnices,
& pane cœlesti saturauit eos.
Num. 20. c Postremo aquæ profluxerunt aperto
saxo, quæ decurrerũt per loca aren
tia ut flumen.
Gen. 22. c d Memor enim fuit sui uerbi sanctissimi
ad Abrahamum cultorem suum.
Iosue 3. d Et eduxit populũ suum cum lætitia, et
delectos suos homines cum iubilo.
Ac tradidit eis regiones gentiũ, ut pos
siderent labore populorum conqui
sita.
Nimirum ut seruent decreta eius, &
leges ipsius teneant: haleluia.

Haleluia. CVI.

A CONfitemini DOMINO, quoniã
bonus est, quoniam sempiterna
est ipsius benignitas.
Iudith 13. e Eccli 43. d Quis enunciaret fortia facta DOMI-
NI? aut quis promeret uniuersam
laudem ipsius?
O beatos qui seruant iudicium, & fa
ciunt semper quod iustum est.
Memẽto mei DOMINE per fauorem
erga tuum populũ, meiqꝫ rationem
habeto per tuam salutem.
Vt uideam bonum electis tuis homini-
bus [paratum,] & gaudeam gau-
dium gentiũ tuarum, & glorier cum
hæreditario tuo [populo.]
Peccauimus æque ut patres nostri, e- Iudith 7. d
gimus inique, impia gessimus.
[Nam] patres nostri non prudẽter per
penderũt miracula tua in Aegypto,
neqꝫ memores fuerunt maximorum
beneficiorum tuorum, & immorige
ri fuerunt ad mare, ad mare [inquã]
rubrum.
Seruauit tamen eos propter nomen B
suum, ut notiorem faceret fortitudi-
nem suam.
Increpuitqꝫ mare rubrum, ut exaresce Exod. 14. e
ret, ac traduxit eos per abyssum tan
quam per desertum.
Et seruauit eos eripiẽs manui hostili,
ac uindicauit eos à manu inimici.
Aquæ autem operuerunt hostes eorũ, Exo. 14. g
ut ne unus quidem superstes relin-
queretur.
Tuncqꝫ fidẽ adhibuerunt uerbis eius,
ut decantarent laudem ipsius.
Verũ confestim obliti sunt opera eius,
neqꝫ morati sunt consilium eius.
Et concupiscentia exarserunt in deser C
to, ac tentauerũt deũ in solitudine. Exo. 17. a
Ac dedit quod poposcerunt, sed [si- Num. 11. g
mul] immisit macilentiam ipsorum
animæ.
Inuiderunt etiam Mosi in castris, &
Aharoni sacrosancto DOMINI.
[Quamobrem] terra se aperiens absor Num. 16. c
psit Dathan, & operuit cõgregatio
nem Abiramicam.
Ignis etiam exarsit in cœtu istorum,
[&] flamma quæ impios corripuit.
Fecerunt & uitulum apud [montem] Exod. 32. a
Horeb, & fusile simulachrum adora
uerunt.
Et permutauerũt maiestatem [dei] sui
effigie bouis comedentis herbam.
Suntqꝫ obliti deũ, qui eos seruauerat,
quiqꝫ res magnas gesserat in Aegy
pto.
Et miracula in terra Cham, resqꝫ terri D
ficas ad mare rubrum. Exod. 32. c
Decreuerat autẽ delere illos, nisi Mo-
ses uir ipsius electus intercessisset ei,
sedans iram ipsius, ne perderet.
Respuerunt etiam terram exoptatam,
non fidem tribuentes uerbo ipsius.
Et obmurmurarunt in suis tentorijs,
neqꝫ obediuerunt uoci diuinæ.

Quare iurauit eis se prostraturum esse ipsos in deserto.

Num. 14.c Prostraturum etiam sobolem eorum inter gentes, & euentilaturum eos in regiones.

Initiati sunt etiã uelut sub iugũ ipsius Baal Peor missi, & comederunt immolata mortuis [dijs.]

E Suisq́ studijs irã conflarunt, ut grassaretur per eos cædes.

Num. 25.b Quando Phinehas stetit, ac uindicandũ iudicauit, & cædes ꝓhibita est.

Quod ei est imputatũ, pro iustitia sempiternis temporibus.

Num. 20.a Lacessiuerũt etiam apud Memeriba, & Mosen [deus] affecit malo propter ipsos.

Ita enim diuexarunt animum eius, ut perperam aliquid loqueretur suis labijs.

Contra legem. Deut. 7. [Præterea] non deleuerunt populos, quos DOMINVS iusserat eos [delere.]

Et commercium habuerunt cum gentibus, ac didicerunt facta ipsorum.

Vt colerẽt simulachra eorum, quæ fuerunt eis laqueus.

Nam filios suos & filias suas mactauerunt uictimas dæmonibus.

F Et fuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorũ & filiarum suarum, quos mactauerũt uictimas simulachris Chananæorum, terraq́ polluta capitalibus sceleribus.

Ac fuerunt immũdi factis suis, & scortati sunt studijs suis.

Et excanduit ira DOMINVS in populum suum, abhorruitq́ à sua hæreditate.

Vt traderet eos gentibus in manus, et inimici eorum dominarentur eis.

Quos afflixerunt hostes ipsorum, & subegerunt eos suæ potestati.

Aliquoties liberauit eos, uerũ ipsi lacessiuerunt suo consilio, & in paupertatem deuenerunt per suam iniquitatem.

G Tamen quũ cerneret eos in angustijs, & audiret clamorem ipsorum.

Deut. 30.a Memor fuit sui fœderis icti cum eis, et pœnituit eum, ut maxima est eius benignitas.

Et fecit eos gratiosos apud uictores suos uniuersos.

Serua nos DOMINE deus noster, et congrega nos ex gentibus, ut confiteamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis.

Prædicãdus est DOMINVS deus Israelis ab æterno in æternum tempus: & uniuersus populus dicat, Amen, haleluia. CVII.

LIBER QVINTVS.

Confitemini DOMINO, quoniã bonus est, quoniam æterna est eius benignitas. A Iudith 13.c

In libertatẽ uindicati à DOMINO dicant, ꝙ eos uindicauerit à manu hostili.

Quodq́ congregauerit eos ex regionibus ab Oriente, & Occidente, Aquilone, & à mari. Restituit captiuos.

Qui errabant in deserto, in solitudine per itinera, quibus oppidum habitatum non inueniebant Errantes reducit in uiam.

Famelici etiam & sitibundi, qui deficiebant animo.

Clamauerũt DOMINVM in periculis suis, & eripuit eos ex angustijs ipsorum.

Eosq́ deduxit in uiam rectã, qua peruenirent ad oppidum habitatum.

Confiteantur tribuentes DOMINO suam benignitatẽ & miracula sua inter homines.

Quia saturat animam auidam, & animam famelicã explet rebus bonis. Fame laborãtibus succurrit.

Sedẽtes in tenebris & densissima caligine cõstricti miseria & ferreo [cõpede.] Vinctos liberat.

Quia sermonib. diuinis reluctati sunt, & floccipenderunt consilium summi [dei.]

Vnde molestias imposuit, ut desponderent animum, & impingerent nemine ferente opem.

Hi clamauerunt DOMINVM in suis periculis, qui seruauit eos ex angustijs eripiens. B

Eosq́ eduxit ex tenebris & dẽsissima caligine, ac perrupit eorũ uincula.

Confiteantur tribuentes DOMINO suam benignitatẽ & miracula sua inter homines.

Quia effregit ualuas æreas, & refellit (obices ferreos.

Stulti qui scelerato uitæ instituto & iniquitatibus suis morbos sibi accersiuerunt. Pellit morbos.

Vt anima ipsorũ fastidiat omnẽ cibũ, & pertigerint ad portas mortis.

Clamauerunt etiam DOMINVM in suis periculis, qui seruauit eos eripiens è suis angustijs.

Missoq́ uerbo suo sanauit eos, & asseruit ab ægrotationibus ipsorum.

Iuuat periclitantes in mari.

Confiteantur DOMINO tribuentes benignitatẽ suam, & miracula sua inter homines.

Et immolent uictimas confessionis, ac narrent facta eius cum iubilo.

Qui mare nauibus ingrediũtur, quiq́ negotium suum peragunt in uastissimis aquis.

C Illi uiderũt opera DOMINI, & ipsius miracula in profundo [mari.]

Qui suo imperio ciet uentũ procellosum, qui alte fluctus ipsius attollit.

Vt modo in cœlum ascendãt, modo in abyssum descendant, animaq́ ipsorum malis pressa colliquescat.

Et eant in orbem, ac oberrent ut ebrij, omnisq́ sapientia illis eripiatur.

Hi etiam clamauerunt DOMINVM in suis periculis, qui educit eos è suis angustijs.

Et sedata tempestate reddit mare tranquillum, ut desinant fluctus quibus iactabantur.

Et lætantur q̃ quieuerint, ac [deus] in portum optatum eos deduxerit.

Facit loca fœcunda, et inducit sterilitatem.

Confiteantur DOMINO tribuentes suam benignitatẽ, & miracula sua inter homines.

Eumq́ extollãt in cœtu populi, & laudent eum in consessu seniorum.

Qui flumina uertit in desertum, & uenas aquarum in loca siticulosa.

Et terram frugiferam in ~~sterile solum~~ propter incolarum uitiositatem.

D Qui uertit desertum in stagnum aquarum, & torridam terram in uenas aquarum.

Ibiq́ collocat famelicos, ut urbem celebrem extruant.

Ac sementem faciant in aruis, & colãt uineas, quæ copiosum fructum proferant.

Diuitias uel paupertatẽ confert deus.

Eosq́ fortunat, ut ualde crescant, nec pecus eorum minuit.

Minuuntur etiã, & decidunt per angustiam, & malum, & laborem.

[Nam deus] effundit contemptum in principes, & errare facit eos per uastitatem inuiam.

In arce autem collocat pauperem extra miseriam, & familias tractat uelut oues.

Quæ quum uident probi, gaudent, nec habent ulli iniqui quod uituperent aut querantur. Iob 22.c

Quisquis [igitur] sapit, custodiet hęc, & beneficia DOMINI considerabit.

Carmen, hymnus Dauidis.

CVIII.

PAratum est cor meum ò deus, ut canam & psallã etiã ò gloria mea.

Expergiscere nablum & cithara, euigilabo equidem in aurora.

Tibiq́ confitebor inter populos, & te psallam inter nationes.

Tua eñ benignitas usq́ adeo magna est, ut cœlos superet, tuaq́ ueritas usq́ ad æthera [pertingit.]

Sublimior cœlo sis ò deus, et maiestas tua [sublimior sit] terra.

[Et] ut liberentur tui dilecti, seruato per dexteram tuam, & annue mihi.

Deus loquutus est in sanctuario suo, [Quare] exultabo, & partiar Sichem, ac metiar uallem Sucoth.

Meus est Gilead, meus est Manasses, Ephraim autem robur capitis mei, & Iuda meus legumlator.

Moab [uero] lebes ablutionis meæ, Idumæam pedibus meis emetiar, et super Palestina iubilabo.

Quis ducet me ad urbes munitas? Quis ducet me in Idumęam?

An nõ tu deus, qui nos repuleras, neq́ ꝓfectus fueras cũ nostro exercitu?

Fer nobis opẽ, [qua defendamur] ab hoste: siquidem uana est salus hominis.

Cæterum deo iuuante res præclaras geremus, & ipse conculcabit hostes nostros.

Præfecto cantorum, Dauidis hymnus.

CIX.

ODeus, qui laudaris à me, ne taceas. A

Nam os impij, & os dolosum patent contra me, & mecum loquuntur falsa lingua.

Et uerba ex odio profecta me circũuenerunt, meq́ oppugnant abs re.

Pro

Pro amore autem meo aduersantur mihi, ego tamen [intentus sum] precationi.
Ac reddunt mihi malū pro bono, [&] odium pro dilectione mea.
Constitue contra eum impium, & aduersarius stet ad dexteram eius.
Quum adductus fuerit in iudiciū, pronuncietur impius, & deprecando peccatum admittat.
Sint dies [uitę] ipsius pauci, & ipsius functionem alius accipiat.
Sint ipsius liberi orphani, et uxor eius uidua.
B Oberrent liberi eius & mendicent, ac [uictum] quærant è ruinosis suis ædificijs [prodeuntes.]
Fœnerator nexu obliget omnia quæ habet: necnon hostes diripiant, q̄d labore ipsius partum est.
Non obtingat ei qui benignitatē proroget, nec sit qui benefaciat orphanis quos reliquit.
Posteritas eius excidio sit obnoxia, & in altero sæculo deleatur nomen ipsius.
Reuocetur in memoriam apud DOMINVM iniquitas patrū eius, & peccatum matris eius non aboleatur [obliuione.]
Ac semper obuersentur [oculis] DOMINI, qui deleat eorū memoriam è terra.
C Siquidem non cogitauit benignitatem exhibere, & persecutus est uirū humilem & pauperem, & dolentem animo, ut interficeret.
Ac amauit maledictionem, quæ obuenit ei: & noluit benedictionē, quæ longe recessit ab eo.
Induitq; maledictionē ut uestimentum, & ingressa est in partes ipsius interiores ut aqua, & in ossa eius ut oleum.
Sit ei pro ueste, quā induat: & pro cingulo, quo semper cingatur.
Atq; hæc parata sunt à DOMINO meis aduersarijs, & eis qui loquūtur malum aduersus animā meam.
Tu autem DOMINE deus meus pręsto mihi adsis propter nomē tuum, & libera me, siquidem benignitas tua optima est.
Ego enim humilis & pauper sum, & cor meum intra me saucium est.
[Et] abeo ut umbra quū declinat, ac uelut locusta excutior.
Genuaq; mea nutant præ inedia, & de D tracta pinguedine alius iam habitus est corporis mei.
Equidem illis sum probrosus, qui me conspicati iactant caput suum.
Opem fer DOMINE deus meus, [et] seruato me pro tua benignitate.
Et intelligāt hanc tuam esse potētiam, quodq; tu DOMINVS hęc facias.
Ipsi quidem maledicant, tu autem benedicas: ipsi insurgāt, & pudefiant, seruus autem tuus lætetur.
Induant aduersarij mei ignominiā, & amiciant se pudore tanquā pallio.
Ego autem ualde confitebor DOMINO ore meo, & in magno cœtu laudabo eum.
Quoniam à dextra stetit pauperis, ut seruaret animam eius ab ijs qui uitę ac necis arbitrium in eum sibi arrogabant.

Diræ qbus deuouentur inimici Dauidis, & omnium piorum, & pręcipue seruatoris nostri Christi.
Ioā.17.c
Act.1.

Dauidis hymnus. CX.

DIxit DOMINVS domino meo, Sede mihi ad dexteram, donec inimicos tuos subdam scabellū tuis pedibus. Matt.22.d Act.2.f 1.Cor.15.d Heb.1.d 10.c
DOMINVS emittet uirgam tuæ potentiæ è Zion, dominare [ergo] inter inimicos tuos.
Habes promptissimum populū, quum educes tuas copias: tibi [etiam] est ros generationis tuæ in summo decore & sanctitate ex utero auroræ.
Iurauit DOMINVS, nec pœnitet eum, ut tu sis sacerdos æternus ritu Melchizedek. Heb.5.b 7.c Ioan.12.e
Dominus [stat] à dextra tua, qui contudit reges, quo die iratus fuit.
Iudicabit [Messias] in gentibus, & omnia plena cadaueribus erunt, quando contundet capita in multis regionibus.
De torrente in uia bibet, ac propterea caput attollet.

Ad tantam gloriā perueniet per maximos labores, adeoq; per mortem ipsam. Phil.2.

Haleluia. CXI.

א COnfitebor DOMINO ex toto corde ב in cōcilio & cœtu proborum.
ג Magna sunt DOMINI facta, ד q̄ inquiruntur ab omnibus qui delectantur ipsis.

ה Opus ipsius est gloria & decus, ו & iustitia eius æternum perstat.
ז Memoriæ consecrauit sua miracula ח beneficus & misericors DOMINVS.
ט Escam dedit ipsum timentibus, י [&] æternum memor est sui fœderis.
כ Potentiam operum suorum declarauit suo populo, ל dando eis hereditatem gentium.
מ Suntque opera manuum eius ueritas & iudicium, [&] נ omnes constitutiones ipsius firmæ sunt.
ס Suntque stabilitæ, ut durent sempiternis temporibus, ע quippe per ueritatem & rectitudinem factæ.
פ Misit [etiam] ad populũ suum צ per quos redimeret, ac præcepit fœdus suũ perpetuò [seruandũ,] ק cuius nomen sanctissimũ & terrificum est.
Optimũ est rite uersari in dei rebus cognoscendis. ר Principium sapientiæ est timor DOMINI, ש & salutaris prudentia cõtingit omnibus qui uersantur in his rebus: ת quorũ laus æternum perstat.

Prou.1.a & 9.c Eccli.1b

Haleluia. CXII.

A א BEatus uir est qui timet DOMINVM, ב & ualde præceptis eius delectatur.
ג [Nam] potens erit in terra semen eius, [&] ד proborum natio fortunabitur.
ה Copia rerum & diuitiæ erunt in domo eius, ו & iustitia ipsius æternum perstabit.
ז Oritur in tenebris lux probis, [homini] ח benefico, & misericordi, & iusto.
B ט Vir bonus confert beneficia, & dat mutuo, י suasque res obit exactissimo iudicio.
Prou. 10. כ Quia non mouebitur in æternum, ל & memoria iusti usque durabit.
מ Ad famam tristem non expauescet, נ quia cor eius firmum est [ac] fretum DOMINO.
ס Cor ipsius stabilitum est, ut non expauescat, ע donec spectet in hostibus suis quod cupierat.
2 Cor. 9 פ Spargit [ac] dat pauperibus, צ cuius iustitia æternum perstabit, ק cornuque eius altũ erit cum gloria.
ר Vt impius cernens indignetur, ש suisque dentibus frendeat & contabescat, ת minimeque impij assequentur quod desiderant.

Haleluia. CXIII.

LAudate cultores DOMINI, laudate nomen DOMINI.
Prædicandum est [enim] nomen DOMINI ab hoc tempore usque in æternum.
Ab ortu solis usque ad occasum eius laudibus uehendum est nomen DOMINI.
DOMINVS [enim] sublimior est omnibus gẽtibus, & maiestas ipsius cœlo [sublimior est.] Mal.1.c
Quis similis est DOMINO deo nostro, qui in alto [rebus] præsidet?
Seque demittit, ut inspiciat quæcunque sunt in cœlo & in terra.
Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem è stercore euehit.
Vt collocet [eum] cum principibus, cum principibus sui populi.
Qui sterilẽ matremfamilias efficit matrem gaudentem liberis: haleluia.

CXIIII.

QVum egrederetur Israel ex Aegypto, [&] domus Iacobi à populo diuersæ linguæ. A
Iuda factus est eius sanctuarium, [&] Israel ipsius imperium.
Quod quũ mare uidisset, refugit, [&] Iordanis retrorsum repulsus est.
Montes [autem] subsilierunt ut arietes, [&] colles ut agni ouium.
Quid accidit tibi ò mare, quod refugisti? [quid tibi] ò Iordanis, quod repulsus es retrorsum?
[Quid uobis] ò montes quod exilijstis ut arietes, & colles ut agni ouium?
Tuque terra expauescito metu domini, metu dei Iacob.
Qui uertit saxum in stagnũ aquosum, [&] silicem in fontem abundãtem aquis. B

CXV.

NOn nostram DOMINE, non nostram, sed tui nominis gloriam amplifices propter tuam benignitatem, & propter ueritatem tuam.
Cur [enim] dicãt gentes, Vbi quæso est deus ipsorum?
Atqui deus noster in cœlo est, qui perficit quicquid uoluerit.

Cæte-

Ps. 135. [Cæterum] simulachra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur.

Sap. 15. d Habent [enim] os, & non loquuntur: habent oculos, & non uident.

Habent aures, nec audiunt: habent nasum, nec odorantur.

C Manus habent, nec palpant: pedes habent, nec ambulant, neque sonum edunt suo gutture.

Hos. 9. Facti sunt abominabiles sicut ea quae dilexerunt. Quibus similes euadant qui ea faciūt, [&] quicunque fidit eis.

O Israel fide DOMINO, quia uestrū auxilium, & uestrum scutum est.

Domus Aharonis fidite DOMINO, quia uestrum auxilium, & uestrum scutum est,

Timentes DOMINVM fidite DOMINO, quia uestrum auxilium, & scutum uestrum est.

DOMINVS memor est nostri, qui felicem reddet, felicē reddet domum Israelis, felicem reddet domum Aharonis.

D Felices reddet timētes DOMINVM pariter paruos & magnos.

Cumulabit etiam DOMINVS uobis beneficia beneficijs: nec solum uobis, uerum & liberis uestris.

Vos quidem felices redditi estis à DOMINO, qui condidit cœlum & terram.

[Et] cœlum, cœlum [inquam] DOMINO [seruatum est,] terram autem dedit hominibus. Act. 17.

Baruch 2. d Cæterum mortui non laudant deum, nec omnes quotquot in sepulchrū descendunt.

Dan. 2. e Nos autem prædicemus deum ab hoc tempore usque in æternum: haleluia.

CXVI.

Diligo DOMINVM, quandoquidem exaudiuit supplicē meam uocem.

Quia præbuit mihi aurem suam, quem toto uitæ meæ tempore uocabo.

Cinxerant me funes mortis, & angustiæ inferni me comprehenderāt, ac incideram in periculum & difficultatem.

Vocaui autem nomen DOMINI, [dicens,] Obsecro DOMINE, eripito animam meam.

Beneficus DOMINVS, & iustus, & deus noster misericors.

DOMINVS defendēs simplices, cū attritus essem, me seruauit.

Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia DOMINVS in te beneficium contulit. Iubet animam suā bene sperare, ut psal. 42.

Quia tu eripuisti animam meam morti, oculos meos lachrymis, [&] pedes meos lapsui. Psal. 56. hi duo uersus iunguntur.

[Quare] sancte uitā degam corā DOMINO in regionibus uiuentium.

Fidem in deum retinui, etiam quū ipse cogerer dicere, me uehementer deiectum esse. 2. Cor. 4. c

Quum dicerem in præcipiti mea fuga, omnes homines mendaces esse.

Quam gratiā referam DOMINO pro illis omnibus quæ in me contulit beneficijs? Gratū se fore pollicetur, alludēs ad ritū epuli eucharistici.

Sumpto calyce ~~quo gratiæ agūtur~~ salutationis pro accepta salute, nomen DOMINI uocabo.

Meaque uota exoluam DOMINO nunc coram uniuerso populo ipsius.

Nam apud DOMINVM mors benignorum ipsius hominū maximi est momenti.

Ah DOMINE equidem seruus tuus sum, ego seruus tuus sum, & filius ancillæ tuæ, qui uincula mea soluisti.

Tibi [ergo] mactabo uictimam confessionis, & nomen DOMINI uocabo.

Meaque uota exoluam nunc coram uniuerso populo ipsius.

In atrijs domus DOMINI ce, intra te ô Ierusalem: haleluia. CXVII.

Laudate DOMINVM omnes gentes, prædicate ipsum omnes populi. Roma. 15. e

Nam benignitas eius erga nos præpollet, ac ueritas DOMINI æternum [permanet:] haleluia. CXVIII. Ioan. 12. c

Confitemini DOMINO, quoniā bonus est, quoniam benignitas ipsius sempiterna est. A

Israel nūc dicat, quod sempiterna sit ipsius benignitas.

Dicat nunc domus Aharonis, quod sempiterna sit ipsius benignitas.

Dicant nunc timentes DOMINVM, quod sempiterna sit ipsius benignitas.

Quũ in anguſtijs eſſem, uocaui deum, & deus annuit mihi in latitudine.

[Proin] DOMINO á me ſtante, non timebo quid mihi homo inferre conetur.

Heb.13.a DOMINO [cũ] exiſtẽte inter meos auxiliares, ſpectabo in meis inimicis, quod deſidero.

B [Etenim] ſpem habere in DOMINO, melius eſt ꝙ fidere homini.

Spem habere in DOMINO, melius eſt ꝙ fidere principibus.

Si me omnes gentes circundederint, [ſpero] quod per nomen DOMINI excifurus ſim eas.

Si me circundederint, & ſanè me circundederint, [ſpero] ꝙ per nomen DOMINI ſim eas excifurus.

Si me circundederint ut [examen] apum, deficient ut ignis ſpinas [corripiẽs:] & ſpero ꝙ eas per nomen DOMINI excifurus ſim.

Apoſtropha ad Saul uel Doeg, uel alium acerrimũ inimicum. Prorſus me impuleras ut caderem, ſed tamen DOMINVS opẽ mihi tulit.

[Nam] robur meũ & carmen meum, & ſalus mea deus eſt.

C Vox iubili & ſalutis [partæ auditur] in tabernaculis iuſtorum, [poſtꝙ]

Exod.15.a dextera DOMINI res præclaras egit.

Dextera DOMINI ſuperior fuit, dextera DOMINI res p̄claras egit.

Non moriar, ſed uiuam, & recenſebo facta dei.

Me nanq; probe caſtigauit deus, attamen non permiſit ut morerer.

Aperite mihi portas iuſtitiæ [gratia tranſeundas,] per quas ingreſſus deo confitebor.

Hæc porta DOMINI eſt, per quam

Iſa.28.d iuſti ingredientur.

Matt.21.d Tibi [enim] confitebor, ꝙ me exaudi

Luc.20.c ueris, & mihi ſaluti fueris.

Act.4.b [Nam] lapis quem reiecerunt ædifi-

Rom.9.g cantes, factus eſt caput anguli.

1.Pet.1.b Quod quidem à DOMINO factũ eſt, & nobis miraculum uidetur.

Vox populi accla D mãtis regi. Illa eſt dies quam fecit DOMINVS, in qua exultemus & lætemur.

Vox ſacerdotum uiciſſim bona im precantium populo. Ah DOMINE ſerua quæſo, ah DOMINE da quæſo felicẽ ſucceſſum. ~~Optima quæq; illi precamur~~, qui uenit in nomine DOMINI.

Nosq; fauſta imprecamur uobis ẽ domo DOMINI.

Deus DOMINVS eſt, qui lucem nobis [proſperitatis] intulit: itaq; uictimam alligate funibus ad cornua altaris.

Tu es deus meus, tibiq; confitebor, teq; extollam mi deus.

Cõfitemini DOMINO, quoniam bonus eſt, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. CXIX.

Aleph א

O Beatos qui [uitæ] integrum iter tenent, incedentes ad præſcriptum legis DOMINI.

O beatos qui conſeruant obteſtationes ipſius, eumq; ex toto corde quęrunt.

Nam qui per tuas uias incedunt, non patrant iniquitatem.

Tu [nanq;] mandaſti conſtitutiones tuas, quas [homines] ſummoperę cuſtodiant.

Vtinam ſic uiæ meæ parentur, ut cuſtodiam decreta tua.

Tunc [enim] minime pudefiam, cum inſpexero omnia præcepta tua.

Tibiq; confitebor ex animo ſyncero, ubi didicero iudicia tuæ iuſtitiæ.

Summoq; ſtudio decreta tua ſeruabo, ſi me non deſeras.

Beth ב

Quo pacto adoleſcens uitam inculpatam aget? nempe ſi eam cuſtodiat, ut dictat uerbum tuum.

Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne ſinas me aberrare à mandatis tuis.

Qui repoſui eloquium tuum in corde meo, ne peccem in te.

Tu DOMINE prædicãdus es, doce me decreta tua.

[Nam] labijs meis recenſere ſolitus ſum omnia iudicia oris tui.

[Et] incedere per uiam obteſtationum tuarum magis iuuat, ꝙ omnium rerum copia propemodum.

Ac de tuis conſtitutionibus diſſero, & intueor ſemitas tuas.

Meq; oblecto in tuis decretis, nunquã commiſſurus, ut obliuiſcar uerbi tui.

Gimel ג

Hoc beneficiũ ſeruo tuo confer, ut uiuam, & cuſtodiam uerbum tuum.

Et

Et uelamen detrahe oculis meis, ut inspiciam admirabilem sapientiã quę recondita est in lege tua.
Quumq; peregrinus sim in terra, ne me celes tua mandata.
[Nam] anima mea omni tempore desiderio iudiciorum tuorum atteritur.
Increpas [autem] superbos, ut execrabiles sint, aberrãtes à p̃ceptis tuis.
Remoue à me probrũ & contemptum, -q obtestationes tuas conseruo.
Nam & principes consident ac obtrectant mihi, quod seruus tuus differit de tuis decretis.
Quodq; obtestationes tuæ sunt meæ deliciæ, & consiliarij mei.

Daleth ד

Quum humi iaceat anima mea, recrea me secundum uerbum tuum.
Negotia mea tibi exposui, tuq; exaudiuisti me, [quare] doceto me decreta tua.
Concede mihi ut norim uiam constitutionum tuarum, & differam de tuis miraculis.
Diffluxit anima mea præ solicitudine, refice me [ergo] secũdum uerbum tuum.
Auerte iter mendax à me, & legẽ tuam benigne mihi proponito,
Nam uiam certã elegi, & iudicia tua ob oculos habeo.
Quumq; obtestationibus tuis adhæream, DOMINE haudquaquã me pudefacias.
Viam præceptorum tuorum curram, postq; in latitudinem eduxisti cor meum.

He ה

Deduc me DOMINE in uiã tuorum decretorum, ut eam retineam usq; in finem.
Doceto me ut retineam legem tuam, et toto corde illam custodiam.
Deduc me in semitam præceptorũ tuorum, nam ea mihi placet.
Inclina cor meũ ad obtestatiões tuas, & non ad auaritiam.
Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem, & uiuifica me in uia tua.
Præsta seruo tuo quod eloquiũ tuum pollicetur habentibus timorẽ tui.
[Et] prohibe à me probrũ quod formido, nam iudicia tua bona sunt.
Ecce desidero tuas constitutiones, uiuifica [igitur] me per tuã iustitiã.

Vau ו

Et obueniant mihi DOMINE tua beneficia, & salus tua secundum eloquium tuum.
Vt habeam uerba quibus respondeam exprobrãti mihi, q fidã uerbo tuo.
Et ne omnino eripias ab ore meo uerbum ueritatis, siquidem tua iudicia expecto.
Et semper temporibusq; sempiternis custodiam legem tuam.
Equidem spatiabor in latitudine, quia constitutiones tuas quæsiui.
Ac loquar de tuis obtestationibus corã regibus, neq; me pudebit [earũ.]
Meq; oblecto in tuis mãdatis, q̃ amo.
Et admouebo manus meas præceptis tuis, quæ amo: deq; decretis tuis differam.

Zain ז

Memor sis uerbi ad seruũ tuum [prolati] quo me in spem adduxisti.
Hoc [enim] meum solatium est in meis miserijs, quia eloquium tuum recreat me.
Quumq; me superbi irrident supra modum, nõ tamen deflecto à lege tua.
Ac recolẽs iudicia tua à condito mundo DOMINE, ex ijs magnum solatium accipio.
Horror inuadit me cogitantem de impijs, qui legem tuam deserunt.
Mihi uero decreta tua sunt carmina in domo quam incolo.
Et noctu DOMINE recordor tui nominis, tuamq; legem custodio.
Quæ quidem mea est, quandoquidem conseruo tuas constitutiones.

Heth ח

Dixi DOMINE meam sortem esse, ut custodiam uerba tua.
Suspicio faciẽ tuam supplex toto meo corde, proin beneficum te mihi exhibeas secundum uerbum tuum.
Cogitatione obiui meas uias, & reduxi pedes meos ad obtestationes tuas.
Festinaui, & nullam moram feci, ut custodirem præcepta tua.
Funes impiorũ conati sunt me abstrahere, cæterum legis tuæ non sum oblitus.
Media nocte surgo ad confitendum ti-

bi propter iudicia tuæ iustitiæ.
Sumq; omnibus socius qui te reueren tur, & custodiunt constitutiones tuas.
Benignitate tua DOMINE plena est terra, [quare] doceto me decreta tua.

Teth ט

Benigne cum seruo tuo egisti DOMINE secundum uerbum tuum.
Bene iudicandi facultatem & scietiam doce me, qui præceptis tuis fidem adhibeo.
Antequam in ærumnas incidissem, errabam, nūc autem eloquium tuum custodio.
Tu bonus es, & bene facis, doce [igitur] me decreta tua.
Superbi consuerūt aduersum me mendacia, ego [autem] toto corde retineo constitutiones tuas.
Quorū cor crassescit ut adeps, ego autem ex lege tua uoluptatem capio.
Vtilissimum quoq; mihi fuit q̄ in miseriam deiectus sum, ut discerem decreta tua.
Tuiq; oris lex melior mihi est q̄ auri & argenti millenarij.

Iod י

Manus tuæ fecerunt me, & adornauerunt me: erudias me [ergo,] ut discam præcepta tua.
Vt cernētes me qui te reuerentur, gaudeant, quia in uerbo tuo spē habeo.
Scio DOMINE q̄ iudicia tua sint iustitia & fides, quū me detrusisti in miseriam.
Verum obtingat quæso mihi tua benignitas, quæ me consoletur secundū eloquium tuum, [quod spem aperuit] seruo tuo.
Obueniat mihi tua misericordia, ut uiuam, siquidem lex tua meæ deliciæ sunt.
Pudefiant [aūt] superbi, qui mēdacio me opprimere quærunt, quum ego de constitutionibus tuis disseram.
Redeant ad me qui te timent, quiq; norunt obtestationes tuas.
Sitq; cor meum integrum in tuis decretis, propterea non pudefiam.

Caph כ

Defecit anima mea [desiderans anxie] salutem tuam, [quia] in uerbo tuo spem habeo.
Defecerunt oculi mei [spectādo] quando ueniat, quod pollicetur eloquiū tuum, ut dicam, Quando me consolaberis?
Similis enim euasi utri in fumo pēdenti, attamen decreta tua non sum oblitus.
Quādiu seruus tuus expectabit? quando exiges pœnas à persequentibus me?
Superbi foderunt mihi foueas, q̄ non fit secundum legem tuam.
Omnia tua pręcepta sunt fides, quum [igitur] inique me persequātur, fer mihi opem.
Parum abfuit, quin me confecissent in terra, ego tamen non deserui tuas constitutiones.
Viuifica me pro tua benignitate, & custodiam obtestationem oris tui.

Lamed ל

Verbū tuum DOMINE perstat æternum in cœlo.
Tuaq; fides per uniuersa sæcula, qui parasti terram, ut consistat.
Eaq; persistunt usq; in hodiernū diem tuis iudicijs, omnia enim tibi seruiunt.
Nisi lex tua meæ delicię essent, perijssem in miseria mea.
Neq; obliuiscar æternū cōstitutiones tuas, quoniam illis recreasti me.
Quum uero tuus sim, serua me, quia constitutiones tuas inquisiui.
Me obseruant impij, ut me perdant, cū obtestationes tuas perpendo.
Video finem habere omnia etiam perfectissima, tuum autem præceptum latissime patet.

Mem מ

Quantū ego tuam legem amo? de qua meus sermo est quotidie.
Tu me sapientiorē reddidisti meis inimicis per tuum præceptum, nam id perpetuò meum est.
Plus [etiam] sapio q̄ ij qui me docēt, quia de obtestationibus tuis mihi sermo est.
Et rectius perpendo omnia q̄ senes, quia conseruo tuas constitutiones.
Pedes meos prohibeo ab omni uia ducenti ad uitia, propterea q̄ uerbum tuum custodio.
Neq; à iudicijs tuis decedo, quia tu uiuendi

uendi normam præscripsisti mihi.
Quàm dulce est palato meo eloquium tuum? certe ori meo dulcius melle est.
Ex tuis constitutionibus recte res perpendo, & propterea odi omnem semitam fallacem.

Nun נ

Verbũ tuũ lucerna est pedibus meis, & lux ad iter meum.
Iuraui, idq; constanter præstabo, ut custodiam iudicia tuæ iustitiæ.
Supra modum deiectus sum, quamobrem recrea me DOMINE secundum uerbum tuum.
Gratæ igitur sint tibi DOMINE oblationes, quas sponte nuncupauit os meum, & iudicia tua doce me.
In discrimine uitæ semper uersor, non tamen obliuiscor legis tuæ.
Impij tetenderunt mihi laqueum, non tamen à constitutionibus tuis aberro.
Aeterna hæreditate mihi uenerunt obtestationes tuæ, sunt enim gaudium cordis mei.
Adieci animum meum decretis tuis, ut exequar illa in finem usq;, & adeo æternum.

Samech ס

Odi cogitationes quibus distrahitur animus, amo autem legem tuam.
Tu meum confugium & scutũ meum es, & in uerbo tuo spem collocaui.
Recedite à me praui homines, ego eñ conseruabo mandata dei mei.
Suffulcias me eloquio tuo, & uiuam. & ne me pudefacias frustratum expectatione mea.
Stabilito me, & seruabor, ac semper ex cõtemplatione decretorum tuorum uoluptatem capiam.
Cõculcabis omnes quicunq; aberrãt à decretis tuis, nã fallacia est ipsorum uafricies.
Tollis ut scoriam omnes impios in terra, quamobrem amo tuas obtestationes.
Perhorrescit corpus meum præ timore tui, & iudicia tua uereor.

Ain ע

Feci iudicium & iustitiam, ne [igitur] me tradas oppressoribus meis.
Oblecta seruum tuum rebus bonis, & ne sinas ut me opprimant superbi.
Oculi mei defecerunt [anxie spectando] ad salutem tuam, & eloquium tuæ iustitiæ.
Age cum seruo tuo pro tua benignitate, & decreta tua doce me.
Seruus tuus sum, erudi [ergo] me, ut intelligam tuas obtestationes.
Est autem DOMINO tempus [idoneum] ut agat, siquidem ruperũt legem tuam.
Quamobrem præcepta tua amaui magis q̃ aurum & obrizum.
Eamq; ob rem omnes constitutiones uniuersas defendo ut rectissimas, omnem autem semitã fallacem odio prosequor.

Pe פ

Quia mirificæ sunt obtestationes tuæ, iccirco anima mea cõseruauit eas.
Ingressus uerborum tuorum lucem offert, & erudit simplices.
Eoq; aperio meum os, & traho anhelitum, quia præcepta tua desidero.
Respice ad me, & benigne mecum agito, ut assoles facere erga nominis tui amatores.
Formato gressus meos eloquio tuo, & ne dominetur mihi ulla uanitas.
Redimito me ab oppressione humana, ut custodiam tuas constitutiones.
Et serenum uultum ostende seruo tuo, ac doce me tua decreta.
Riui aquarũ descendũt ab oculis meis propter illos qui non custodiunt legem tuam.

Zade צ

Iustus es DOMINE, & rectum iudicium tuum.
Omnino autem præcepisti iustitiã obtestationum tuarum.
Conficit me indignatio mea, quod hostes mei obliti sunt uerborum tuorum.
Est eloquium tuum purgatissimũ, idq; seruus tuus amat.
Paruus quidem & contemptus sum, non tamen obliuiscor constitutionum tuarum.
Iustitia tua sempiterna est iustitia, & lex tua ueritas.
Periculum & angustia deprehenderũt me, [tamen] præcepta tua meæ deliciæ sunt.

Iustitia obtestationum tuarum æterna sunt, erudi [ergo] me, ut uiuam.

Kuph ק

[Quia] clamo toto corde, annue mihi DOMINE, ut conseruem decreta tua.

[Quia] te clamo, serua me, ut custodiā obtestationes tuas.

In crepusculo anteuertēs clamo, & habeo spem in uerbo tuo.

Oculi mei anteuertūt uigilias, ut disseram aliquid de tuo eloquio.

Vocem meā exaudi DOMINE pro tua benignitate, & recrea me secundum iudicium tuum.

Propius [me] accesserūt sectantes scelus, qui lōge discesserūt à lege tua.

Tu [quoq;] præsto ades DOMINE, & omnia præcepta tua ueritas.

Quod iampridem noui ex obtestationibus tuis, quoniam æternum eas fundasti.

Res ר

Respice miseriam meam, & eripe me, quoniā tuæ legis non sum oblitus.

Age causam meam, & me uindica, & recrea me oblato eloquio tuo.

Longe absistit ab impijs salus, quia decreta tua non inquirunt.

Plurima est misericordia tua DOMINE, [quocirca] recrea me secundum iudicium tuum.

Multos quidē habeo persecutores & hostes, non tamen deflexi à tuis obtestationibus.

Videns præuaricatores meipsum excrucio, eo quod eloquiū tuum non custodiunt.

Respice q; constitutiones tuas amem, ô DOMINE recrea nos pro tua benignitate.

A primo tempore [quo in hominū notiam uenit,] uerbum tuum ueritas est, & omne iudicium tuæ ueritatis æternum est.

Schin ש

Principes me psecuti sunt abs re, cor aūt meum reueretur uerbū tuum.

Lætor equidem in eloquio tuo tanq; is qui opima spolia reperit.

Mendacium odi, & abominor, tuam autem legem amo.

Septies in die laudo te propter iudicia tuæ iustitiæ.

Magna felicitas parata est amantibus legem tuam, quiq; non impingūt in aliquod offendiculum.

Expectaui tuam salutem DOMINE, tuaq; præcepta executus sum.

[Et] anima mea custodiuit tuas obtestationes, quas ego ualde amo.

[Et] custodio tuas constitutiones tuasq; obtestationes, nam omnes uiæ meæ tibi expositæ sunt.

Thau ת

Perueniat meus clamor ad te DOMINE, [&] erudi me secundum uerbum tuum.

Perueniat ad te precatio mea, [&] eripe me secundum eloquium tuum.

Promant labia mea laudem, quum docueris me decreta tua.

Reddat lingua mea eloquium tuum, nam omnia tua præcepta sunt ueritas.

Adsit tua manus, quæ mihi opē ferat, quia elegi tuas constitutiones.

Desidero tuam salutem DOMINE, tuaq; lex deliciæ meæ sunt.

Viuat anima mea, & te laudet, tuumq; iudicium ferat mihi opem.

Erraui ut ouis quæ it perditū, [uerū] require seruum tuum, quoniā præcepta tua non sum oblitus.

Canticum graduum. CXX.

DOMINVM in magno meo periculo clamaui, qui annuit mihi.

Libera DOMINE animā meam à labio mendaci, & à lingua dolosa.

Quid inferat tibi [deus,] aut quā rem adhibeat tibi ô lingua dolosa?

Pariter sagittis acutis, quas uir fortis intorquet, & carbonibus iunipero rum similis est.

Hei mihi, q peregrinor inter Mesech, & ago in tentorijs Cedar. Inter barbaros mihi agere uideor, nō inter Israelitas fideles.

Diu anima mea degit cum odientibus pacem.

[Nam studeo] paci, sed quū loquor, ipsi ad bellum [parati sunt.]

Canticum graduum. CXXI.

LEuo meos oculos ad montes, unde nam ueniat auxilium meum.

Auxilium meum [uenit] à DOMINO conditore cœli & terræ.

Non sinet pedem tuum uacillare, neq; dormiscet custos tuus.

Ecce non dormiscet, neq; dormiet, qui custodit

custodit Israelem.
DOMINVS custodit te, DOMINVS est umbra tua, [adstans] tibi ad dextram.
[Ideo] sol interdiu nō te percutiet [radijs,] neq; luna noctu.
DOMINVS custodiet te, ne accidat ullum malum, [&] custodiet animam tuam.
DOMINVS custodiet te quæcunq; agentem ab hoc tempore in æternum.

Canticum graduum Dauidis. CXXII.

LAEtor quum mihi dicūt, Eamus ad domum DOMINI.
Steterunt pedes nostri ô Ierusalem in portis tuis.
Ierusalem ædificata est, ut sit ciuitas in qua simul consociantur homines.
Ad quam ascendunt tribus, [nempe] tribus dei, ex obtestatione qua Israelitæ obstricti sunt, ut confiteātur nomini DOMINI.
Illic enim constitutæ sunt sedes ad iudiciū, nēpe sedes domus Dauidicę.
Precamini felicitatem ipsi Ierusalē, ac bene sit ijs qui diligunt eam.
Sit pax intra tua ꝓpugnacula, & prosperitas in palatijs tuis.
Propter fratres meos & amicos meos loquar, quod tuam felicitatem con cernat.
Propter domum DOMINI dei nostri quæram quod prosit tibi.

Canticum graduum. CXXIII.

AD te leuo meos oculos qui habitas in cœlis.
Ecce quemadmodum oculi seruorum [intēti sunt] ad manū dominorum suorum, [&] quemadmodum oculi ancillæ ad manum suæ dominæ, sic nostri oculi [conuersi sunt] ad DOMINVM deum nostrum, donec nobis benefaciat.
Benigne agas nobiscum DOMINE, benigne agas nobiscum, quia ualde saturati sumus contemptu.
Multo iam [tempore] anima nostra satiata est irrisione opulentorū, [&] contemptu superbornm.

Canticum graduum Dauidis. CXXIIII.

NIsi DOMINVS qui præsto nobis est, [iuuisset,] dicat nunc Israel.
Nisi DOMINVS q̄ prę̄sto nobis est, [iuuisset,] insurgentibus in nos hominibus.
Viuos iam nos deglutiuissent, quū ira in nos æstuarunt.
Iam [ut] aquæ nos inundassent, & torrens caput nostrum superasset.
Iam aquæ tumidę superassent animam nostram.
Prædicandus est [nobis] DOMINVS, qui non tradidit nos prædam eorum dentibus.
Anima [enim] nostra sicut passer erepta est laqueo aucupum, & laqueo perrupto nos erepti sumus.
Est [ergo] nostrū auxilium in nomine DOMINI cōditoris cœli et terrę.

Canticum graduum. CXXV.

QVi fidunt DOMINO, ut mons Zion non mouebuntur, [sed] permanebunt æternum.
Quemadmodum circum Ierusalē sunt montes, ita DOMINVS circum suum populum ab hoc tempore in æternum.
Non enim permanebit impietatis pertica in sorte iustorū, ne iusti manus suas admoliantur iniquitati.
Benefac DOMINE bonis, & eis qui sunt proba mente.
Quiq; deflectūt ad suas prauitates, eos ducat DOMINVS [damnatos] cum facinorosis, ut incolumitas sit Israeli.

Canticū graduum. CXXVI.

CVm DOMINVS restituet postliminio ipsam Zion, uidebimur nobis per somniū mala pertulisse.
Tuncq; os nostrum risu implebitur, & lingua nostra iubilo: tunc dicēt inter gentes, DOMINVS res maximas cum istis egit.
DOMINVS res maximas nobiscum egit, nosq; læti facti sumus.
Reduc DOMINE nostram captiuitatem, ut torrentes Austro [siccas.]
Qui seminant cum lachrymis, cum iubilo metent.
Qui portat uas seminariū, perget flendo: sed portās manipulos suos subinde redibit cum iubilo.

Canticum graduum Solomonis. CXXVII.

NIsi DOMINVS ædificet domum, frustra molestias perferunt qui eam ædificant: nisi DOMINVS custodiat ciuitatem, frustra uigilat custos.
Frustra est qꝫ mane surgitis, & sero quietem capitis, edentes cibum doloribus partum, quum [deus] interim charis hominibus somnum concedat.
Ecce liberi sunt hæreditas DOMINI, et fructus uentris est prǽmium.
Liberi in iuuentute obtingentes similes sunt sagittis manu ualidi uiri missis.
Et beatus est qui pharetram suam illis impleuit, [quia] non pudefient, cũ disceptabunt cum suis æmulis in porta.

Canticũ graduum. CXXVIII.

BEatus est qui timet DOMINVM, incedens per uias ipsius.
Nam labore manuũ tuarum [parta] edes, beatus eris, et optime habebis.
Vxor tua erit similis uiti fructiferæ in lateribus domus tuæ, filijq́ꝫ tui similes plantulis oliuarum circum mensam tuam.
Ecce enim sic felix reddetur uir qui timet DOMINVM.
Felicem te reddet DOMINVS è Zion, ut spectes sospitatem Ierusalem omnibus diebus uitæ tuæ.
Et uideas filios filiorũ, & saluum statum Israelis.

Canticũ graduum. CXXIX.

SAepius oppugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.
Sæpius [quidem] oppugnauerunt me à iuuentute mea, cæterum non præualuerunt mihi.
Arauerunt in dorso meo aratores, & longos duxerunt sulcos.
DOMINVS [autem] iustus dissecuit funes impiorum.
Pudefiant & repellantur retrorsum quotquot odio prosequũtur ipsam Zion.
Et similes euadãt fœno quod in tectis [nascitur,] quod arescit antequam [quisquam] euellat.
Vt metens non impleat manum suam, neque sinum suum qui manipulos colligit.
Neqꝫ prætereuntes dicunt, Benedictio DOMINI uobis [obtingat,] bene precamur uobis in nomine DOMINI.

Canticũ graduum. CXXX.

EX profundo [malorũ] te uoco DOMINE.
DOMINE audi uocem meam, tuæq́ꝫ aures sint intentæ ad uocem meæ precationis.
Si [enim] iniquitates obseruare uelis, ò deus, domine quis subsistet?
Verum apud te clementia est, [&] propterea timeris.
Expectaui DOMINE, expectauit [&] anima, et in uerbo tuo spem habeo.
Anima mea [expectat] dominũ ab agẽtibus uigilias matutinas usqꝫ ad agentes uigilias matutinas.
Israel præstoletur DOMINVM, quia benignitas est apud DOMINVM, & copiosa redẽptio apud eum est.
Qui redimet Israelem ab omnibus suis iniquitatibus.

Canticum graduum Dauidis. CXXXI.

DOMINE cor meum non superbiuit, neqꝫ oculi mei elati fuerũt, neqꝫ ostentaui res magnas, nec quę non cõcessæ fuerãt, arrogaui mihi.
[Male sit mihi] si non comparaui, & similem iudicaui animã meam puero ablactato apud matrem suam: estq́ꝫ anima mea in me similis puero ablactato.
Israel ꝑstolare DOMINVM ab hoc tempore in æternum.

Canticũ graduum. CXXXII.

MEmento DOMINE omnium quibus afflictus fuit Dauid, ut ei bono sit. 2.Reg.7.
Qui iurauit DOMINO, & uouit potenti [deo] Iacobi.
[Male sit mihi] si tabernaculũ domus meæ subiero, si conscendero spondam lecti mei.
Si concessero meis oculis somnum, & palpebris meis dormitionem.
Donec inueniam locum DOMINO, & habitacula potenti [deo] Iacobi.
*Quem audiuimus in Ephratha, & inuenimus eũ in agris syluestribus.
Adeamus habitacula eius, [&] adoremus

*Samueli ostẽsum est Eli repudiatum, cuius pater Elkana fuit Ephratheus, 1.Reg.1.3. Deinde locus templi Dauidi mõstratus in area Ornan, 2.Reg.24. &c.

mus scabellum pedum eius.

2.Par.6.g †Surge DOMINE [peruēturus] ad requiem tuam, tu & arca tuæ fortitudinis.

Sacerdotes tui iustitiã induant, & homines tui benigni iubilent.

Non repulsam à te accipiat unctus tuus propter Dauidem seruum tuum.

2.Reg.7. & 1. Pa.17 Luc.1.e Act.2.c †Iurauit DOMINVS Dauidi ueritatem, neq; discedet ab ea: de fructu uentris tui [aliquem] solio tuo imponam.

Si custodierint filij tui fœdus meũ, & obtestationes illas quas docebo eos, etiam ipsorum filij sedebunt tibi in solio in æternum tempus.

Nam DOMINVS elegit Zion, [&] expetiuit eam sibi sedem.

[Inquiens,] Hæc mea est requies sempiterna, hic habitabo, quoniam expetiui eam.

Annonam eius magna felicitate cumulabo, & pauperes eius pane saturabo.

Ac sacerdotes eius induam salute, eiusq; benigni homines impense iubilabunt.

Mal.3.a Luc.1.b †Ibi cornu Dauidi germinare efficiã, [&] lucernam paraui uncto meo.

*Luc.1.b Cuius *inimicos induã pudore, super ipsum autem efflorebit diadema ipsius.

Canticum graduum Dauidis. CXXXIII.

ECce q̃ bonum & q̃ iucundum est, si fratres etiam cohabitent.

Perinde est, ac si unguentum bonũ capiti [infusum] descendat in barbã, in barbam [inquam] Aharonis, quod descendat in capitium uestimentorum eius.

Sicut ros [montis] Hermon, qui descẽdit in montes Zion: quia DOMINVS mandauit ibi esse benedictionem, & uitam sempiternam.

Canticũ graduũ. CXXXIIII.

ECce prædicate DOMINVM omnes serui DOMINI, qui statis in domo DOMINI [etiã] noctu.

Tollite manus uestras cum sanctitate, & prædicate DOMINVM.

Donet te felicitate DOMINVS è Zion, qui condidit cœlum & terram.

Haleluia. CXXXV.

LAudate nomen DOMINI, uos serui DOMINI laudate. A

Qui statis in domo DOMINI, in atrijs domus dei nostri.

Laudate deũ, quia bonus est DOMINVS, [&] psallite nomini eius, quia iucundum est.

Deus enim elegit sibi Iacobum, & Israelem in suum peculium.

Scio enĩ q magnus sit DOMINVS, & dominus noster antecellat omnes deos.

Qui fecit quæcunq; uoluit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Qui eleuat nubes ab extremitate terræ, & fulgura cõuertit in pluuiam, educitq; uentum è suis thesauris. B Iere.10.c

Qui percussit primogenita Aegypti pariter in genere hominum, & in pecore. Exo.12.d

[Et] immisit signa & portenta Aegypto mediæ, ipsiq; Pharaoni & omnibus seruis eius.

Qui percussit gentes plurimas, & occidit potentissimos reges. Nũ.21.e.g

Ipsum Sihon regem Amorrhæorũ, & Og regem Basanitidis, & omnia regna Chananæorum.

Deditq; terram ipsorũ hæreditariam, hæreditariam suo populo Israel. C Iosue 12.c

O DOMINE tuum nomen æternum est, ò DOMINE tua memoria sempiterna est.

DOMINVS enim iudicabit suũ populum, & de seruis suis solatium reportabit.

Simulachra gentium sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur. Vt Psal.115

Habent [enim] os, & non loquũtur: habent oculos, & non uident. Sap.15.d

Habent aures, & non audiunt: nasum habent, nullus tamen flatus est in ore ipsorum. D

Quibus similes euadant qui ea faciũt, [&] quicunq; fidit eis.

O domus Israel prædicate DOMINVM, domus Aharonis prædicate DOMINVM.

Domus Leui p̃dicate DOMINVM, ò timentes DOMINVM, prædicate DOMINVM.

Prædicandus est DOMINVS è Zion, qui Ierusalē inhabitat: halleluia.

CXXXVI.

Confitemini DOMINO, quoniā bonus est, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Confitemini deo deorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Confitemini domino dominorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Qui solus edit ingentia miracula, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Gen.1.a Qui cœlum condidit sua intelligentia, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Gen.1.a Qui extendit terram super aquas, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Gen.1.b Qui fecit luminaria magna, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
Solē qui dominiū teneat diei, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
[Et] lunā atq; stellas, quæ dominium teneāt noctis, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Exo.12.d Qui percussit Aegypti primogenita, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Exod.13.d Et Israelem eduxit è medio ipsorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Manu ualida, et brachio extento, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
[Et] fidit mare rubrum sectionibus, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Ac traduxit per illud Israelē, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
Exod.14.g Subuertit autem Pharaonē & eius exercitum in mari rubro, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Qui deduxit populum suum per desertum, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
Qui percussit reges magnos, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Num.21.a Et occidit reges potētissimos, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
Ipsum Sichon regem Amorrhæorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Et Og regem Basanitidis, quoniā benignitas ipsius sempiterna est. Num.21.g
Deditq; terrā ipsorum hæreditariam, quoniam benignitas ipsius sempiterna est. Iosue 12.c
Hæreditariā Israeli seruo suo, quoniā benignitas ipsius sempiterna est.
Qui memor fuit nostri quū essemus oppressi, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Nosq; asseruit ab hostibus nostris, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Qui cibum dat omnibus animātibus, quoniam benignitas ipsius sempiterna est. Vt Psal. 104.145.
Confitemini deo cœli, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.

CXXXVII.

Ad flumina Babylonis sedemus, & lachrymamur, quū ipsius Zion memoria subit.
Nostrasq; citharas suspendimus in salices quæ sunt in ea.
Ibi enim petierunt à nobis carmina, et qui uelut in aceruos nos redegerunt, lætitiā [petierunt, dicentes,] Canite nobis carmen aliquod de Zion.
Quomodo autem caneremus carmen DOMINI in terra aliena?
Si tui obliuiscar ô Ierusalē, obliuiscatur dextera mea [artis musicæ.]
Et hęreat lingua mea palato meo, si nō tui meminero, [&] si nō meę lętitiæ memoriam ipsius Ierusalem infero.
Memento DOMINE, ut se gesserint filij Edom quum Ierusalem uastaretur, dicentes, Euacuate, euacuate usq; ad ipsius fundamentum.
O filia Babylonis, quæ uastaris, beatus est, qui reddet tibi ea quæ nobis intulisti.
Beatus qui apprehendet allidetq; tuos infantes ad petram. Isa.13.c

Dauidis. CXXXVIII.

Confitebor tibi toto corde meo, et coram iudicibus psallam tibi.
Adorabo in templo tuo sancto, & confitebor nomen tuum propter benignitatē tuam, & propter ueritatem tuam, quia eloquium tuum excellentius fecisti omnibus quæ prædicantur de te.

Quo die te uocaui, annuisti mihi, [&] animo meo robur amplius indidisti.
[Quare] confitebuntur tibi DOMINE omnes reges terræ, quia sermones oris tui audiuerunt.
Et cantabũt uias DOMINI, quia magna est DOMINI maiestas.
Nam DOMINVS sublimis existit, & quod humile est, intuetur: & quod altum est, eminus cognoscit.
Quum uersabor in medio periculo, recreabis me, [&] manum naso meorum inimicorum impinges, meq; seruabit dextera tua.
Dominus perficiet quod in me inchoauit, DOMINE tua benignitas sempiterna est, nec opera manuum tuarum omittes.

Præfecto cantorum, Dauidis hymnus. CXXXIX.

A DOMINE tu me scrutatus es, & pernouisti.
Tu nosti, siue sedeam, siue surgã, [&] procul intelligis cogitationẽ meã.
Incessum meum & accubitum meum euentilasti, & omnes uias meas exploratas habes.
Quia non est uerbum in lingua mea, quod non uniuersum noueris DOMINE.
A tergo & à fronte me finxisti, & mihi admolitus es manum tuam.
Admirabilem in me formando scientiã exhibuisti, & sublimiorem q̃ ut eam possim attingere.
B Quò discedam à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?
Amos 9.a Si [enim] ascẽdero in cœlum, tu ibi es: & si sternam lectum meum in inferno, tu ades.
Si sumam pennas auroræ, & habitem in extrema parte maris.
Etiam ibi manus tua reget me, & dextera tua præhendet me.
Et si dicam, Verum tenebræ me contegent, etiã nox ipsa lux est circa me.
Ac ne tenebræ quidem aliquid tibi occultant, & nox ut dies lucet, tenebræq; & lux tibi iuxta habentur.
C Tu enim possides renes meos, & me contexisti in uentre matris meæ.
Tibi confiteor, quod miris & stupendis modis formatus sim, quodq; eximia sint opera tua quæ optime nouit anima mea.
Robur meum non tibi occultatum est, quum in abstruso formarer, & uelut opere Phrygio effingerer in nouissimis terræ partibus.
Oculi tui me uiderunt quum essem fœtus informis, & in libro tuo uniuersa [membra] descripta fuerunt, quæ [deinceps multis] diebus formarentur, quibus ne unus quidẽ dies apud te conficitur.
Cæterum ô deus, q̃ paucas tuas cogitationes assequor? & grandes summæ excrescunt?
Quas si numerare uelim, plures sunt q̃ arena, & experrectus adhuc de te cogito. D
Siquidem occidis impium ô deus, discedant à me sanguinarij. Confitetur
Qui hostes tui loquuntur audacissime, & usurpant [nomen tuum] temere. odiũ in impios, & q̃d
An non DOMINE odissem inimicos tuos, et meipsum excruciarem, quũ tibi resistunt? nihil rei habere uelit cũ ijs, quos deus ipse
Imò cõsummato odio illos persequor, mihiq; erunt hostes [perpetuò.] perdat.
Scrutare me deus, & cognoscito cor meum: proba me, & cognoscito cogitationes meas.
Et uideto nũ machiner aliquid praui, ac deduc me in uiam uniuersis in mundo calcandam.

Præfecto cantorum hymnus Dauidis. CXL.

ERipe me DOMINE à prauo homine, [&] à uiolento uiro me conserua. A
Qui machinantur in corde mala, [&] quotidie concurrunt ad bella.
Suamq; linguam acuerunt ut serpens, [&] uenenum aspidis est in labijs eorum. Sæla. Sup.13.b Rom.3.b
Custodi me DOMINE à manibus impij, [&] conserua me à uiolento uiro, qui cogitant impellere gressus meos. B
Superbi [enim] absconderunt mihi laqueum & funes, rete quoq; propter tramitem extenderũt, [&] laqueos mihi posuerunt. Sæla.
Dixi DOMINO, Tu es deus meus, DOMINE percipito auribus uocem mearum precum.
DOMINE domine fortitudo ad me ser C

uandum, tu protegis caput meum, quo die arma capienda sunt.

Ne facias DOMINE impium desideriorum suorum compotem, neue conatus eius prouehas, ut superior sit. Sæla.

Doeg caput et antesignanus fuit persecutorum Dauidis, ut Psal. 59. &c.

Tum caput [hostium] undiq; me prementium, tum alios operiat malum quod labijs suis struxerunt.

Carbones in eos prouoluantur, [& deus] igne illos ꝓsternat celeriter, ne resurgant.

D Vir linguax non sit stabilis in terra, & uiolentum uirum malum uenetur, ut præceps impellatur.

Scio ꝙ DOMINVS faciet iudicium [in causa] humilis, & iudicium [in causa] pauperum.

Profecto iusti confitebuntur nomini tuo, [&] probi permanebunt in conspectu tuo.

Hymnus Dauidis. CXLI.

DOMINE te uoco, [quare] ad me festina, meamq; uocem auribus percipe quum ad te clamo.

Valeat precatio mea pro incenso ante te, [ac] leuatio manuũ mearum pro uespertino sacrificio.

Appone DOMINE custodiã ori meo, & quod conseruet ostium labiorũ meorum.

Ne flectas cor meum ad rem [quancunque] prauam, ne quid moliar cũ impietate coniunctum utens opera facinorosorum hominum, neq; fruar delicijs ipsorum.

Dicit admonitionẽ liberam non ingratam esse debere, qppe salutarẽ. Et subsignificat ob libertatẽ suã uenisse in odium procerum.

Percutiat me iustus benignitate, & arguat me: neq; unguentum optimum offendet meum caput: nam ita perstabo, & precatione utar, quum isti mihi mala struunt.

Demittentur iudices eorum per loca saxosa, & audient meos sermones, siquidem iucundi erunt.

Ossa nostra morti proxima dispersa sunt, perinde ac si quis [ligna] findat, aut terram proscindat.

Ad te enim DOMINE domine oculi mei [coniecti sunt,] & in te spem habeo: ne [igitur] profundas meam animam.

Custodi me, ne incidam in laqueũ quẽ mihi tetenderunt, neq; in tendiculas facinorosorum.

Impijq; simul incidant in casses suos, ego autem usq; progrediar.

Eruditiuum carmen Dauidis, precatio [uidelicet] quum esset in spelunca. CXLII.

VOce mea ad DOMINVM clamabo, meaq; uoce ad DOMINVM precabor. 1.Re.24.

Effundam ante illum eloquium meum, eiq; exponam meum periculum.

Quum deficit in me spiritus meus, tu nouisti semitam meam, & ꝙ laqueũ mihi absconderunt in uia per quam ambulo.

Dum respecto ad dextrã & uideo, non est index mihi, et effugium mihi prę clusum est, nec quisquam rationem habet animæ meæ.

Proinde DOMINE te clamo, [ac] dico, Tu es meum confugium, [&] sors mea in terra uiuentium.

Ausculta meum clamorem, quia ualde inops sum, meq; à persecutoribus meis eripito, quia præualuerunt mihi.

[Et] educ animam meam è carcere, ut confitear nomen tuum, [ac] iusti coronas imponant sibi propter me, quia in me beneficia contulisti.

Carmen Dauidis. CXLIII.

AVdi DOMINE supplicationem meã, [&] percipe meas preces, et per tuam fidem atq; iustitiam tuam exaudi me.

Neq; ambules in ius cũ seruo tuo, nullus enim uiuens corã te iustus est.

Inimicus enim persequitur animã meã, & uitam meam humũ afflixit, meq; detrusit in loca tenebricosa uelut iam olim mortuos.

Meusq; spiritus in me deficit, & cor meum intra me stupuit.

Recolo [tamen] tempora superiora, & de omnibus factis tuis commentor, ac dissero de opere manuum tuarũ.

Expando manus meas ad te, [&] anima mea te [optat] ut terra siticulosa. Sæla.

Cito exaudi me DOMINE, [quia] spiritus meus defecit, neq; mihi occultes faciem tuam, quia similis factus sum descendentibus in foueam.

Fac ut mane audiam benignitatẽ tuã, quoniam tibi fido, [&] monstra mihi

mihi uiam quam ingrediar, siquidẽ te affecto.
Eripe me inimicis meis DOMINE, [nam] apud te[me]abscondi.
Doce me ut perficiam uoluntatem tuã, quia tu es deus meus: tuusq́ spiritus bonus deducat me per terram planam.
Recrea me DOMINE propter nomẽ tuum, & animam meam periculo eripe per tuam iustitiam.
Et excinde inimicos meos per tuã benignitatem, ac perde uniuersos hostes animæ meæ, siquidem seruus tuus sum.

Dauidis. CXLIIII.

A PRædicandus est DOMINVS rupes mea, qui asuefacit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.
Benignitas mea, & munitio mea, arx mea, & liberator meus, ac meus clypeus, in quo spem habeo, qui mihi subdit populum meum.
B DOMINE quid est homo, ꝗ rationem illius habeas: [&] filius hominis, ꝗ cogites de eo?
Homo uanitati similis est, & dies eius umbræ prætereunti.
Potẽtes cõparat montibus. Inclina DOMINE cœlum tuum, & descende, tange montes ut fument.
Iaculare fulmen, & dissipa eos, [&] mitte sagittas tuas, ac turba eos.
Missis manibus tuis de excelso erue me, [ac] eripe aquis multis, [&] manui alienigenarum.
C Quorum os loquitur uanitatẽ, & dextra eorum patrat iniquitatem.
O deus canam tibi nouum carmen, [&] psallã tibi nablo decachordo.
Qui confert salutem regibus, [&] subtraxit Dauidem seruum suum gladio noxio.
Erue me, & eripe me manui alienigenarum, quorum os loquitur uanitatem, & dextra eorum patrat iniquitatem.
D Vt filij nostri adolescant in iuuentute sua uelut plantæ, [&] filiæ nostræ similes sint anconibus, & ornatę ad formam palatij.
Sintq́ cellæ nostræ plenæ exhibentes annonam perpetuam, ouesq́ nostrę pariant mille & decies mille in uicis nostris.
Boues nostri sub onere exerceantur, non sit ruptura [murorum,] non quisquam abiens in exilium, non etiam clamor in plateis nostris.
Beatum populum, cui contigit ita uiuere: beatum populum, cuius deus est DOMINVS.

Laus Dauidis. CXLV.

א EXtollam te, ô mi deus rex, et prędicabo nomen tuum sempiternis temporibus. A
ב Quotidie te prædicabo, & nomen tuum laudabo sempiternis temporibus.
ג Magnus est DOMINVS, & impense laudandus, cuius magnitudo imperuestigabilis est.
ד Omnia sæcula laudibus ferunt opera tua, & fortia facta tua referunt.
ה De maiestatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis disserã. B
ו Prædicabunt [homines] robur admirandorum operum tuorum, & ego narrabo magnitudinem tuam.
ז Tuæq́ bonitatis ingentis memoriã [homines] proment, & iustitiam tuam læti celebrabunt.
ח DOMINVS [enim] beneficus est & misericors, patiens & magnæ benignitatis.
ט Bonus est DOMINVS in omnes, & misericordia eius superat omnia opera ipsius.
י Tibi DOMINE confitentur omnia opera tua, & benigni tui homines te prædicant. C
כ Maiestatem regni tui narrant [homines,] & de tua fortitudine loquuntur.
ל Vt fortia tua facinora, & maiestatẽ decoris regni tui exponant hominibus.
מ Regnum tuum regnum est sempiternum, & dominium tuum per sæcula uniuersa durat.
ס DOMINVS fulcit omnes corruentes, & erigit omnes inclinatos.
ע Omnium oculi te morantur, tuq́ illis cibum suum præbes tempestiue.
פ Tu aperis manum tuam, & saturas desiderium omnium animantium. D
צ Iustus est DOMINVS in omnibus

uijs suis, & benignus in omnibus operibus suis.

ק Præsto adest DOMINVS omnibus uocantibus eum, omnibus eũ uocantibus cum ueritate.

ר Facit a[utem] quidquid uolent timentes eum, & clamorem eorum exaudit, ac seruat eos.

ש DOMINVS custodit omnes diligẽtes ipsum, perdit autem omnes impios.

ת DOMINI laudes proferet os meũ, omnisq́ caro prædicabit nomen ipsius sanctum temporibus sempiternis.

Haleluia. CXLVI.

ANima mea lauda DOMINVM. Equidem DOMINVM laudabo dum uiuam, & psallam deo meo dũ superstes ero.

Ier. 17. Nolite fidere principibus, [aut] homini, qui seruandi facultatẽ nõ habet.

Cuius corpus redibit in terram suam ubi animam efflauerit, tuncq́ occidunt omnes ipsius cogitationes.

Psal. 33 Beatus est qui deum Iacobi habet in suis auxilijs, & spẽ in DOMINO deo suo.

Act. 14. c Apo. 14. b Qui fecit cœlũ & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, quiq́ custodit æternum ueritatem.

Qui uindicat oppressos, [&] panẽ prębet famelicis, DOMINVS soluit uinctos.

DOMINVS aperit oculos cæcorum, DOMINVS erigit inclinatos, DOMINVS amat iustos.

DOMINVS custodit peregrinos, eue hitq́ orphanum & uiduam, deprauat autem uiam impiorum.

Aeternum regnabit DOMINVS, & per omnia sęcula deus tuus ò Ziõ: haleluia. CXLVII.

LAudate deum, quia deo nostro psallere bonum, & iucundum est, et decet laudes impendere.

DOMINVS [enim] ædificat Ierusalem, & congregabit profugos Israelitas.

Qui sanat fractos corde, & medetur ipsorum doloribus.

Qui stellas in numerato habet, ac uniuersas uocat nominibus.

Magnus est dominũs noster, & ingentis potentiæ, cuius intelligentia innumerabilis est.

DOMINVS [enim] euehit mansuetos, [&] deprimit impios usque ad terram.

Alternis canite DOMINO cum gratiarum actione, [&] psallite deo nostro cum cithara.

Qui operit cœlum nubibus, [&] parat pluuiam terræ, & producit fœnum in montibus.

Qui dat pecori suum pastum, [&] pullis coruorum qui [eum] uocant.

Non probat fortitudinem equi, neque delectatur tibijs uiri.

Delectatur autem DOMINVS timentibus ipsum, quiq́ præstolantur ipsius benignitatem.

Laudibus DOMINVM prosequere Ierusalem, tuq́ Zion lauda deum tuum.

Quia roborat uectes portarum tuarũ, & filijs tuis qui sunt intra te felicitatem donat.

Qui pacem constituit intra fines tuos, & te saturat adipe frumenti.

Qui mittit eloquiũ suum terræ, ut uerbum eius celeriter currat.

Qui dat niuem tanq̃ lanam, & pruinã spargit ut cinerem.

[Et] proijcit glaciem suã ut laminas: quis frigus ipsius sustinebit?

Missoq́ uerbo suo liquefacit ea, & uẽto suo afflat ut aquæ fluant.

Nunciat aũt uerbum suum Iacobo, & decreta sua & iudicia sua Israeli.

Non egit ad hunc modum cum omnibus gentibus, neq́ manifestauit eis iudicia: haleluia.

Haleluia. CXLVIII.

LAudate DOMINVM cœlites, laudate eum in excelsis locis.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes exercitus eius.

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ claræ.

Laudate eum cœli supremi, & aquæ quæ supra cœlos sunt. Dan. 3. c

[Hæc inquam] laudent nomẽ DOMINI, ipso enim iubente creata sunt.

Eaq́ stabiliuit, ut æternum perstent, ac legem præscripsit, quam transgredi nequeunt.

Laudate DOMINVM terrestres, dracones,

cones, & omnes abyssi.
Ignis & grando, nix & exhalatio, uentus procellosus, qui uerbum eius prosequitur.
Montes & omnes colles, arbor fructifera & omnes cedri.
Bestia & omne pecus, reptile & auis pennata.
Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ.
Iuuenes & uirgines, senes pariter & adolescentes.
[Hi] laudent nomen DOMINI, quia nomen ipsius solũ sublime est, cuius gloria superat terram & cœlum.
Et erexit cornu suo populo, [&] laudẽ omnibus suis benignis hominibus, filijs Israel, populo ipsi coniuncto: haleluia.

Haleluia. CXLIX.

CAnite DOMINO carmen nouũ, [&] laudem eius in cœtu benignorum.
Lætetur Israel in conditore suo, filijq́ Zion exultent in rege suo.
Laudent nomen eius cum tibia, tympano, & cithara psallant ei.
DOMINVS enim fauet suo populo, [&] ornat mansuetos salute.
Gestiant benigni cum honore, [&] iubilent in suis lectis.
Voces deum extollentes sint in gutture ipsorũ, & gladius anceps in manu eorum.
Vt in gentes ulciscãtur, [&] corripiãt populos.
Vt uinciant reges illorum manicis, & magnates eorum compedibus ferreis.
Vt [deus] ulciscatur in eos, quemadmodum scriptum est, ꝙ decori erit omnibus ipsius benignis hominibus: haleluia.

Haleluia. CL.

LAudate deum in sanctuario ipsius, laudate eum in firmamento suæ potentiæ.
Laudate eum ob fortitudinem ipsius, laudate eum pro eius eximia magnitudine.
Laudate eum clangore tubæ, laudate eum nablo & cithara.
Laudate eum tympano & tibia, laudate eum organis & fidicula.
Laudate eum cymbalis sonoris, laudate eum cymbalis resonantibus.
Omnis spiritus laudet deũ: haleluia.

Liber Prouerbiorũ,

quem Hebræi Misle appellant.

CAPVT I.

SENTENTIAE Solomonis filij Dauidis regis Israelis, unde disci potest sapientia & castigatio, ad intelligẽdum uerba prudentia, & percipi eruditio prudenter agendi, iustitia deniq́, iudicium & æquitates, quæ tradunt simplicibus solertiam, & imperitis scientiam & prospiciẽtiam. Quas quum audit sapiens, cognitione promouebit: & qui iudicio pollet, industria consilia consequetur. Vt intelligat similitudinem & eloquentiam, uerba sapientum, & acutas eorum sententias. A *Titulus iun ctus est propositioni.*

Timor DOMINI scientiæ initium est, sapientiam & disciplinã stulti contemnunt. Audi fili mi disciplinam patris tui, & directionem matris tuæ ne repellas. Ea enim gratiam addent capiti tuo, & uice torquis erũt collo tuo. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne consentias. Si dixerint, I nobiscum, insidias struemus sanguini, absconditi latitabimus contra insontem absq́ causa. Deuorabimus eos uiuos instar inferorum, & integros, ut qui descendunt in foueam. Omnis generis pretiosas opes reperiemus, & implebimus præda domos nostras. Sortire tu nobiscum, unum erit omnibus nobis marsupium. [Tu autem] fili mihi, ne abeas cum eis in uiam, [quin potius] arceto pedem tuum ab illorum semita. †Pedes enim ipsorum ad malum currunt, ac festinãt ut effundant sanguinem. Quoniam frustra expansum est rete ante alatam auem. Et hi sanguini eorum insidiantur, & abscondunt animabus eorum. Tales sunt semitę uniuscuiusq́, qui auide lucro inhiat, ut tollat uitã ab ijs qui eã habent.

Primũ præceptum. II. Eccli. 1. b Psal. 110. d III. B Isa. 59. b

C Sapientia foris uoce perstrepit, in plateis edit uocem suam. In præcipuis comitijs clamitat, pro ostijs portarū, perq; urbem uerba sua [sintonat,] & dicit, Quousq; stolidi stoliditatem diligitis, & illusores sibi illusione placent, et stulti scientiam odio habent? Resipiscite ad increpationem meam, en efflo uobis spiritum meum, & manifesto uobis uerba mea. †Quandoquidem uocaui, & renuistis: manum meam extendi, & nemo adtendit. Omne consilium meum negligitis, & increpationem meam nō uultis. Ego quoq; ad perniciem uestrā ridebo, & subsannabo quum euenerit uobis id quod formidatis. Quum uenerit uelut calamitas id quod horretis, et pernicies uestra instar procellæ irruet, quum uenerit super uos afflictio & an-

D gustia. Tunc inuocabitis me, & nō exaudiam: maturabunt ad me, sed non inuenient. Eo ꝙ odio habuerunt scientiam, & timorem DOMINI non elegerūt. Non adquieuerunt cōsilio meo, omnem increpationem meam execrati sunt. Comedent ergo de fructu uię suę, & consilijs suis saturabuntur. Occidit enim rerum expertes defectio, & stultos perdit prosperitas. Qui autem mihi obtemperat, tutus habitabit, et securus erit à malorum metu.

Parænetica suasoria, ne cōtemnatur uerbū dei.

Isa.65.b
Iere.7.c

Quàm utilis sapiētia.

CAP. II.

A Fili mi, si acceperis uerba mea, et pręcepta mea penes te reposueris, ut sapientiæ aures tuas adcommodes, & cor tuum inclines institutioni. Nam si aduocaueris intelligētiam, uoceq; tua institutionem accersiueris. Si uelut argentum eam quæsieris, & inuestigaris eam ut thesauros, tunc intelliges timorem DOMINI, & scientiam dei inuenies. DOMINVS enim largitur sapientiam, ex illius ore scientia & institutio intelligentiæ. Is reponit iustis essentiam, protegit innocenter ambulan-

B tes. Vt cōseruet semitas iudicij, & iter beneficiorum suorum custodiat. Tunc intelliges iustitiam & iudicium, æquitates, & omnem orbitam bonam. Si sapientia cor tuum inuaserit, & scientia animum tuum delectauerit, prospicientia custodiet te, & intelligentiæ institutio te seruabit. Eripiet te à uia mala, &

C ab homine peruersa loquēte. [Ab his] qui relicto itinere recto, eunt per uias tenebricosas. Qui gaudent malefacere, in malitijs autem & peruersitatibus exultant. Qui uias suas deprauant, & propudiosi sunt in orbitis suis. Liberabit te à fœmina peregrina, & ab extera quæ uerbis suis blanditur. Quæ fœderis dei oblita, deserit maritum, cui in iuuentute sua desponsa est. Nam mortem D minatur domus eius, & ad damnatos [ducunt] orbitæ eius. Quotquot ad eā ingrediuntur, non redeunt, nec uias uitæ apprehendunt. Idcirco bonorum itinera incedito, & iustorum semitam obserua. Recti enim inhabitabunt terram, & integri superstites in ea erunt. Impij uero è terra excindentur, & præuaricatores ex ea funditus euellentur.

De possibilitate & facilitate cōsequendi sapientiam.

Fructus sapiētię ueræ.

Iob 18.d

CAP. III.

A Noli obliuisci legis meæ fili mi, & pręcepta mea custodiat cor tuum. Dies enim & annos uitæ tibi [prorogabunt,] pacem quoq; ac felicitatem addent. Beneficentia & fides ne te destituant, liga eas ad collum tuum, & tabulis cordis tui inscribito. Nāciscerisq; gratiam & bonum intellectum in oculis dei & hominum. Fide DOMINO in toto corde tuo, & prudentiæ tuæ ne innitaris. In omnibus uijs tuis agnoscito eum, ipse enim semitas tuas diriget. †Ne sis sapiens in oculis tuis, DOMINVM time, & à malo recede. Sanitas [hinc] erit umbilico tuo, & irrigatio

B ossibus tuis. †Glorifica DOMINVM de opibus tuis, & de primitijs omnis prouētus tui. Sic enim implebūtur horrea tua satietate, & torcularia tua musto exundabunt.

Deu.8.30.

Rom.12.d

Tob.4.b
Luc.14.c

Castigationē DOMINI caue auerseris fili mi, neq; fastidias ad increpationem eius. †Quem enim amat DOMINVS, obiurgat, & tanq̄ pater in filio delectatur. O felicem hominem qui inuenit sapientiam, & qui eruit prudentiam. Quia potior est merx illius merci argenti, & prouentus eius auro puro puto. Gemmis hæc est pretiosior, & omnia quæ expetere potes, æquiparari ei non possunt. Ad dexteram eius uitæ est diuturnitas, ad sinistrā uero eius opes & gloria. Vię eius sunt uiæ amœnæ, & omnes semitæ eius pacatæ. Hęc C lignum est uitæ his qui eam apprehenderint, & beatus est quisquis eam na-

Heb.12.b
Apo.3.d

Encomium sapientiæ. De præstantia sapientiæ.

ctus

ctus fuerit. Sapientia fundauit DOMINVS terram, cœlos aũt intelligentia cõdidit. Scientia illius dehiscunt abyssi, & æthera rorem destillant. Hæc fili mi nunq̃ ab oculis tuis recedãt, obserua essentiam et prospicientiã. Erunt uita animæ tuæ, & gratia gutturi tuo. Tum secure ibis iter tuum, & pes tuus non impinget. Quum quiescis, non pauebis: quum recumbis, iucundus erit somnus tuus. Non formidabis repentinos pauores, impiorum, quandocunq; uenerit, tumultum. Dominus enim aderit lateri tuo, et pedem tuum custodiet,
D quo minus capiaris. Ne prohibeas bonum ei qui potis est, dum facultas tibi suppetit ad faciendum. Ne dicas proximo tuo, Abi & redi, cras dabo, quũ modo habeas. Ne machinare proximo tuo malum, quum ille securus tecũ habitat. Ne temere litem cum quoq; suscipias, si tibi nihil mali fecit. †Ne æmuleris uirum uiolentum, nullam uiarum eius eligas. Nam DOMINVS abominatur desertorem, cum rectis autem est consilium eius. Execratio DOMINI est in domo impij, habitaculis autẽ iustorum benedicit. Illusoribus illudit ipse, mansuetis autem dat gratiam. Sapientes gloriam, stulti autem ignominiam, dum euehuntur, hæreditate adquirunt.

Sequuntur præcepta de charitate.

Psal. 36.

CAP. IIII.

A AVdite filij paternam castigationẽ, & adijcite animum ad cognoscendam intelligentiã, doctrinam enim bonam propono uobis, legem meam ne relinquite. Nam & ego filius patris mei quum essem, coram matre quoque mea tenerrimus & unicus. Ille docebat me, inquiens, Apprehendat uerba mea cor tuum, custodi præcepta mea, & uiues. Compara sapientiam, compara intelligentiam, ne obliuiscaris, neq; declinaueris à uerbis oris mei. Seruabit te, si non deserueris eam: custodiet
B te, si eam dilexeris. Ante omnem cognitionem compara sapientiã, & præ uniuersis quæ possides cõpara intelligentiam. Euehito ipsam, & euehet te: glorificabit quoq; te, si eam amplexus fueris. Dabit capiti tuo additamentũ gratiæ, & muniet te magnifica corona.

Audi fili mi, & accipe sermonem meum, & prorogabuntur tibi anni uitæ tuæ. In uia sapientiæ dirigam te, ducam te in orbitis rectis. Ne tibi iter facienti angustiæ gressum impediant, aut currens impingas. Teneto disciplinã, ne remittas, obserua eam, quoniã ipsa est uita tua. In semitam impiorum ne in C
grediaris, & in uia malorum ne te beatum existimes. Desere eam, quo minus hac transeas: deflecte ab ea, & præteri. Nec enim somnum capiunt nisi malum perpetrarint, & fugit ab eis somnus, ni ruinam aliquã dederint. Victitant enim cibo impie quæsito, & bibunt uinum ui extortum.

Via autem iustorum sicut lux inclarescit, quę subinde fit illustrior usq; ad perfectum diem. Via impiorum ceu caligo est, nesciunt ad quod impingãt. Fili mi, ausculta uerbis meis, & sermonibus meis aurem præbe. Caue excidãt ab oculis tuis, asserua eos in medio cordis tui. Vitam enim adferunt ijs qui eã D
inuenerint, & est medicina uniuersæ carni suę. Omni cura muni pectus tuũ, inde eñ uita egreditur. Aufer à te prauitatem oris, & labiorum peruersitatẽ longe à te relegato. Oculi tui ad ea sint intenti quæ coram te sunt, & palpebrę tuæ rectà inspiciant in ea quæ ante te sunt. Librato orbitam pedum tuorum, & omnes uiæ tuæ recte dirigãtur. Ne declines ad dexterã aut sinistram, sed reuoca pedem tuum à malo. CA. V.

FIlij mi, animum aduerte sapientiæ A
meæ, & prudentiæ meæ aurem tuã Exordiolũ.
adcommoda. Vt custodias consilia, & scientiam labia tua custodiãt. Quoniã fauũ stillant labia alienę, & guttur eius blandius est q̃ oleum. Postrema uero eius amara sunt uelut absinthium, & acuta ceu gladius biceps. Pedes eius ad mortem descendũt, & incessus eius ad inferos trahit. Semitam uitæ fortas B
sis expendis, uacillant gressus eius ut non cognoscas. Nunc igitur filij audite me, & nolite recedere ab eloquijs oris mei. Iter tuũ q̃ longissime ab illa ꝓhibe, nec apꝓpinques foribus domus eius. Ne fortè des alijs decus tuum, & annos tuos crudeli. Ne fortè satientur alieni ijs quæ tuis uiribus [parasti,] & labores tui [sint] in domo aliena. Et tu tandẽ, quũ caro tua & uiscera tua consumpta sunt, gemẽs dicas, Cur castiga C

tionem odio sum prosequutus, & increpationem cum execratione abiecit cor meum? Cur non audiui uocem eorum qui dirigebant me? cur docentibus me non adcommodaui aurem meam? Parum abfuit, quin lapsus essem in mediū contubernium & cœtum omnis mali.

Aquam è puteis tuis bibe, & fluenta ex fontibus tuis. Deriuentur fontes tui foras, & riuuli aquarum in plateas [promanent.] Sint tibi soli, & alienis
D non tecum. Sit uena tua benedicta, & gaudium quod de uxore [capis] quæ tibi in iuuentute desponsa est. Sit hæc uelut amata cerua, & caprea gratiosa, amores eius omni tempore te reficiāt, in dilectione eius perpetuò sis implicitus. Cur enim mi fili alienæ esses implicitus? Cur in gremio alienæ adhæresce
Iob 34.c res? † Quando uiæ hominis oculis DOMINI sunt expositæ, & omnium iti-
Prou. 29. nera æqua lance expendat. † Impium suæipsius iniquitates capiunt, & funibus peccatorum suorum irretitur. Ipse morietur absq; disciplina, & in multitudine stultitiæ suæ implicabitur.

CAP. VI.

A Fili mihi, si pro ꝓximo tuo spoponderis, manuq; tua stipulaueris pro alieno, irretitus es uerbis oris tui, captus sermone oris tui. Fac igitur hoc fili mi ut libereris, uenisti enim in manum proximi tui, abi ergo, propera, & euehe proximum tuum. Ne concedas somnū oculis tuis, neq; dormitationem palpebris tuis. Elabere uelut caprea è manu, & ut auicula è manu aucupis. I ad formicam, ô piger, inspice uias eius, ut sapiens fias. Ea enim quum neq; principem, neq; exactorem aut ducem habeat, tamen æstate cibum suum parat, & messe alimentum suum comportat.
Prou. 24.d Mimesis ignauorū. † Quandiu piger dormies? Ecquando à somno tuo surges? Paululū dormiendum, paululū dormitandum, paululum
B cōplicandę manus ad dormiēdum. At interim ceu uiator ueniet egestas tua, & inopia tua ceu uir scuto munitus.

Homo Belial est uir uanus, ore peruerso incedens. Annuit oculis suis, indecore pedes suos succutit, significat digitis suis. Peruersitates habet in corde suo, concinnat malū omni tempore, immittit occasiones contentionū. Proinde subito ueniet interitus eius, subitoq; sic conteretur, ut mederi nemo queat.

Hæc sex odit DOMINVS, septimum autem ex animo detestatur. † Ela- Psal. 17.
tos oculos, * Mendacē linguam, Ma- * Prou. 12.
nus quæ sanguinem innoxium fundūt, C
Cor iniqua consilia machinans, † Pe- Prou. 1.
des ad malum currendi festinos, Testē falsum qui spirat mēdacia, & eum qui serit inter fratres dissidium.

Custodi fili mi præcepta patris tui, & ne reijcias directionem matris tuæ. Alliga ea cordi tuo, idq; iugiter, & ad necte ea gutturi tuo. Vt te proficiscentem deducant, ut super dormientem excubēt: cumq; euigiles, tecum differat.
† (Præceptum enim lucerna est, & lex Psal. 1.8.
lumen: uitæ uero uia, correptio & castigatio.) † Vt caueas à muliere mala, Prou. 5.6
& à blanda lingua scorti. Quo minus 7.a
speciem eius in corde tuo cōcupiscas, Matt. 5.e
neq; te nutibus suis capiat. Nam propter scortum [adigitur] quispiam ad libum panis, mulier autem uiro iuncta uenatur pretiosam animam. Num quispiam ignem in sinu suo fouet, ut uestimenta sua non adurantur? Aut ince- D
det quis super prunas, ut pedes eius non adurantur? Sic qui ingreditur ad coniugem proximi sui, culpa non uacabit, quisquis eam tetigerit. Non reputant probro furi, si esuriens furetur
ut uitam sustentet. † Sed deprehensus Exo. 21.a
aut septuplum rependit, aut uniuersam rem familiarem dat. Qui autem adulterium committit cum muliere, excors est: & qui hoc facit, animam suam perdit. Verbera insuper & ignominiam inuenit, cuius opprobrium nunq̄ poterit deleri. Maritus enim zelotypiæ impatientia [accensus] cum ei uindicandi occasio offertur, non parcit. Neq; ullius intercessoris faciē recipit, nec munera, quantumuis magna, admittit. Amplificatur adulterij crimen per comparationem. Adulteriū grauius furto quod ex necessitate fit.

CAP. VII.

Fili mi custodi uerba mea, & præce- A
pta mea tecum reconde. Serua præ- Deu. 11.c
cepta mea, & uiues, & legem meam Num. 15.d
ceu oculorum tuorum pupillam. Alligato ea digitis tuis, & tabulis cordis tui inscribito. Dic sapientiæ, Soror
mea tu es, & prudentiam uocato co- Prou. 2.b
gnatam. † Vt custodiant te à muliere 5.a
extra-

extraneа, & à peregrina, quæ uerbis suis blanda est.

B Equidem quũ de fenestra ædiũ mea rum per cancellos prospicerem, sub ue spertinum diei crepusculum, in ipsa ob scuritate atq; caligine noctis, uidi, ani maduertiq; inter stupidos filios adole scentem quendam uecordem transeun tem per plateam, ad angiportũ uersus domum scordi incedentem. Et ecce oc currebat ei mulier meretricio habitu, cauta corde. Hæc strepera erat & in constans, cuius pedes domi consiste re nesciunt. Nunc foris erat, nunc in plateis, ad omnem angulum insidias

Exemplũ si ctũ pro mo re: sic enim fit, ut hic fa ctum uidisse se ait.

Notatio me retricis.

C struens. Hęc amplexa iuuenem deoscu labatur eum, impudentiq; uultu dice bat ei, Sacrificia fuerunt mihi pacifico rum, hodie reddidi uota mea. Proinde egressa sum tibi obuiam, ut mature uul tui tuo [apparerem,] & inueni te. Le ctum meum stragulis instruxi, tapeti bus ac fascijs Aegyptiacis. Cubile meum odoratum reddidi myrrha, aloe & cinnamomo. Ades, amori indulgebi mus in crastinum usq;, amore nos exhi larabimus. Neq; enim uir domi est, sed procul peregre profectus. Saculum pe cuniæ accepit in manum suam, certo

D die domum rediturus. †Hac uerborũ copia flexit illum, ac labiorum suorũ suauitate perpulit eũ, ut protinus eam sequeretur, non secus quàm bos qui ad lanienam uadit, & ceu dum compes stulto ad castigationem [adhibetur.] Donec sagitta transuerberaret iecur eius, ceu dum auis ad laqueum prope rat, ignorans quod uitæ eius paratus sit. Nunc ergo filij audite me, & animũ aduertite uerbis oris mei. Ne pronum sit cor tuum ad uias eius, neq; oberres in semitis eius. Ipsa enim multos uul nerauit ac strauit, & fortissimum quen que trucidauit. Domus eius methodus est ad inferos, eorum qui descendunt ad penetralia mortis. CA. VIII.

Eccls. 7. d

A AN non sapientia clamat? et pruden tia edit uocem suam? E summis uer ticibus ad uiam inter semitas se consti tuens. Ad portas, ad ingressum ciuita tis, ubi introitur per fores, ibi intonat. Ad uos ô uiri clamo, et uox mea est ad filios hominum. Intelligite ô uos incau ti solertiam, & insipientes corde intel ligite. Audite, loquar enim præcipua quædam, & apertio labiorum meo rum recta. Veritatem enim meditatur faux mea, & impietas abominanda est labijs meis. In iustitia sunt om nes sermones oris mei, nec est in eis peruersum quid aut prauum. Vniuersi expositi sunt intelligentibus, & recti his qui inueniunt scientiam. Accipite ergo disciplinam meam, & non argen tum, & scientiam præ auro puto puro electo. Præstat enim sapientia marga ritis, & quidquid expetibile est, nõ po test illi æquiparari. B

Ego sapientia cohabito solertię, & scientiam cõsiliorum assequor. Timor DOMINI odium mali est, fastum & arrogantiam, uiam malam, & os per uersum ego odi. Apud me est consiliũ & essentia, apud me est intelligentia et fortitudo. Per me regnãt reges, & prin cipes decernũt iustitiam. Per me domi ni dominantur, & omnes iudices terrę munifici sunt & liberales. Ego diligen tes me diligo: & qui me mane quærũt, inuenient me. Mecum sunt diuitiæ & gloria, opes duraturæ, & iustitia. Fru ctus meus melior est auro puto puro, & auro obrizo, & prouentus meus ar gento electo. Per iter iustitiæ incedo, at que adeo in medijs semitis iudicij. Vt possessionem substantiæ parem diligen tibus me, thesaurosq; eorum cumulẽ. DOMINVS possedit me initio uię suæ, ante opera eius tum [eram.] Ab æter no ordinata sum, & ab initio ante ter ram. Nondum erant abyssi quum ego essem formata, nondum fontes a quis redundabant. Priusquam montes mergerentur, ante colles formata sum. Adhuc non fecerat terram, & quæ ex tra sunt, & caput puluerum orbis. † Quum præpararet ipse cœlos, illic e go eram, quum ipse constitueret glo bum super faciem abyssi. Quum æthe ra superne figeret, fontesq; abyssi firma ret. Quum poneret mari legem suam, & aquis ne transgrederentur littus suum, quum constitueret fundamenta terræ. Fida illi aderam quotidie deli cijs [fruens,] ludens coram illo omni tempore. Ludo præterea in orbe terræ eius, & deliciæ meæ cum filijs homi num. Nunc igitur filij audite me, Beati C

Sap. 9 b D

qui uias meas obseruant. Audite disci plinam, & sapiētes este, neq; sitis igna ui. Beatus homo qui me audit, & qui excubat ad fores meas quotidie, & sta tionem obseruat ad postes ostiorum meorum. Quoniam qui me inuenerit, uitam inuenit, & proliciet fauorem DOMINI. Qui uero in me peccauerit, iniurius est animæ suæ: & quicunque me odio habent, mortem amant.

CAP. IX.

A SApientia ædificauit domum suam, excidit columnas eius, nempe septem. Mactauit uictimā suam, miscuit uinum suum, quin & mensam suam instruxit. Misit puellas suas inuitatum ad summam urbis arcem. [His uerbis,] Quicunq; imperitus est, huc diuertat. Et uecordi quoq; dixit, Venite, comedite panem meum, & bibite uinum quod miscui. Derelinquite imperitiam, & uiuite, & incedite in uia in-

Personæ fictio.

Quanta charitate, quamq; liberaliter uocet nos deus.

B telligentiæ. Qui erudit illusorem, aufert sibi ignominiam: & qui impium corripit, maculam suam. Noli ergo irrisorem corripere, ne te oderit: redargue sapientem, & amabit te. Da sapienti, & sapientior erit: doce iustū & eruditionem augebit.

Psal. 110.d Eccli. 1.b † Principium sapientiæ est, timor DOMINI, & scientia sanctorum in-

C telligentia. *Per me enim multiplicabuntur dies tui, & adijcientur anni uitæ tuæ. Si sapueris, tibi sapueris: si uero irrisor fueris, tu solus feres. Mulier stulta, clamosa, persuasiones habet, sed nihil nouit. Sedet ad ostium domus suę in solio in editis locis urbis, ut uocet illos qui illac prætereunt, & qui recta uias suas incedūt. [Sic enim clamat,]

*Prou. 4.

Finis & usus ueræ sapientiæ.

Per antithesim ponit quid faciat falsa sapientia.

D Qui imperitus est, huc diuertat. Ad uecordem autem dixit, Aquę furtiuæ dulces sunt, & panis clandestinus iucundus. Et non nouit quod mortui illic sunt, & in profundis inferorum inuitati illius.

CAP. X.

Sententiæ Solomonis.

A SApiens filius exhilarat patrem, at stultus filius mœror est matri suæ. Non proderunt thesauri impie quæsiti, iustitia autem liberat à morte. Non patietur DOMINUS ut anima iusti fame laboret, astutiam uero impiorum propellet.

Qui operatur fraudulenta manu, egenus est, manus uero sedulorū ditat. Qui congregat in æstate, prudens est: qui uero in messe stertit, pudori se obijcit.

Benedictiones sunt super caput iusti, os autem impiorum operiet uiolentia. B

Memoria iusti laudem habet, impiorū uero nomen sordet.

Qui sapiens est corde, præcepta recipit: stultus autem labijs in uaria incurrit.

Qui integre ambulat, ambulat tuto: qui uero uias suas deprauat, deprehendetur.

†Qui annuit oculis, negotium facesset: stultus autem labijs in uaria incurrit. Fingēs uultum hypocrita.

Vena uitæ est os iusti, os autem impiorum tegit uiolentiam. Eccli. 27.c

Odium excitat occasiones contentionum, *sed dilectio omnes præuaricationes obtegit. 2.Cor.13.b 1.Pet.4.b

In labijs prudētis inuenitur sapientia, sed in tergo stulti uirga.

Sapientes scientiam dissimulant, os uero stulti terrorem accersit. C

†Opibus uelut urbe fortissima [fidit] locuples, pauperes uero suaipsorū pauperies timidos reddit. Prou. 18.

†Opus iusti adfert uitam, prouentus autem impij cedunt ad peccatum. Psal. 1. Prou. 11.

Semita quæ ad uitam ducit obseruat disciplinam, qui autem correptionē deserit, seducit [sese.]

Qui cælat odium labijs mendacibus, & qui infamiā prodit, [æque] stultus est.

In multitudine uerborum non aberit trāsgressio, qui uero labijs suis parcit, prudenter agit.

Lingua iusti electum est argentum, q̄d cor impiorum paruipendit.

Labia iusti multos pascunt, stulti autē in uecordia morientur.

Benedictio DOMINI ipsa locupletat, nec quidquam molestiæ secum adfert.

Iocus est stulto scelus designasse, id uero si quis animaduertit sapiētia est.

Impijs accidunt quę metuunt, iustis uero dat quod cupiunt. D

Vbi tempestas præterit, impius nusquā est:

est: at iusti fundamentum perpetuũ est.
Quod acetum est dentibus, & fumus oculis, id piger est his qui se miserunt.
Timor DOMINI adijcit dies, anni autem impiorum succiduntur.
Expectatio iustorum gaudium est, spes autem impiorum perit.
Via DOMINI integro robur est, facinorosis autem pauor.
Iustus perpetuò non mouetur loco, impij autem in terra non habitabunt.
Os iusti propagabit sapientiam, at lingua peruersa excindetur.
Labia iusti cognoscunt grata, os uero impiorum peruersa.

CA. XI.

A Bllancem dolosam abominatur DOMINVS, at integrum pondus placet illi.
Vbi fastus, illic et ignominia: sed apud modestos est sapientia.
Integritas rectorum deducit eos, peruersitas præuaricatorũ uastat eos.
Eccli.5.c Non proderunt diuitiæ in die iræ, at iustitia liberat à morte.
Iustitia integri dirigit uiam eius, at in impietate sua cadet impius.
Iustitia rectorum liberabit eos, præuaricatores in prauitate capientur.
Sap.5.c †In morte hominis impij perit spes, & expectatio uiolentorum interit.
Iustus ex aduersitate eripitur, sed impius succedit illi.
B Hypocrita ore euertit proximum suũ, iusti autem per scientiam liberabuntur.
Quum bene est iustis, exultat ciuitas: & quum pereunt impij, ouat.
Benedictione rectorum exaltatur ciuitas, ore autem impiorum euertitur.
Vecors contemnit proximum suũ, uir prudens autem dissimulat.
Qui arcanum reuelat, obambulat ut mercator, qui autem fideli est animo, rem tegit.
Vbi non sunt consilia, cadit populus: ubi autem satis consiliariorum est, conseruatur.
Male adfligitur qui spondet pro alio: qui uitat stipulationes, securus est.
Mulier quæ gratia prædita est, tuetur gloriam, robusti autem retinent diuitias.
Beneficus suumipsius ingenium fraudat, crudelis uero proximum suum turbat. C
Impius facit opus fallax, qui uero serit iustitiã, solidam mercedẽ recipiet.
Firmum quiddam est iustitia ad uitam, qui autem malitiam sectatur, mortẽ sibi [accersit.]
Abominatur DOMINVS prauos corde, integris uero conuersatione delectatur.
Manus manui iuncta non exsors erit mali, semen autem iustorum euadet.
Quod monile aureum est in rictu porci, id est mulier formosa insulsa.
Iusti duntaxat bonum desiderant, expectatio iustorum excandescentia.
Est qui liberaliter profundit, sed nihilominus augescũt res eius: est æquo sordidior, qui semper eget.
Qui munificus est, auctior reddetur: qui irrigat, hic & docet. D
Qui annonam abstrudit, execratur à populo: qui uero distrahit, laudatur.
Qui mature consectatur bonum, inuenit quæ desiderat: qui autem malũ quærit, usu ueniet ei.
Qui opibus suis fidit, is corruet: iusti autem ceu folium florebunt.
Qui perturbat domum suam, uentum hæreditate accipiet: & seruus stulti ad sapientem corde [transit.]
Fructus iusti est lignum uitæ, & sapiens animas capit.
Ecce iusto in terra rependitur, quanto magis impio & peccatori? 2.Pet.4.d

CAP. XII.

QVi diligit castigationem, diligit scientiam: qui uero correptionem odit, obbrutescit. A
Bonus proliciet fauorẽ à DOMINO, sed uir scelestus impietatis condemnabitur.
Nemo cũ impietate firmus erit, radix autem iustorum non mouebitur.
Mulier uirtutibus prædita, corona est mariti sui: mulier uero pudefaciẽs, est ceu tabo in ossibus eius.
Cogitationes iustorum iudicia sunt, impiorum autem consilia fraudulenta.
Verba impiorum insidiantur sanguini,

os autem iustorum liberat eos.
Euertentur impij ut nusquam sint, domus autem iustorum perdurat.
B Quisque iuxta prudentiam suam laudari debet, qui autē corde diuaricat, pudefiet.
Eccli. 10. d †Obscurus homo qui sibi laborat, prę stat glorioso qui pane indiget.
Agnoscit iustus animam iumenti sui, impiorum autem uiscera crudelia sunt.
Eccli. 20. d †Qui agrum suum colit, satur erit panum: qui autem perditos sectatur, excors est.
Qui impietatem desiderat, malum uenatur: at iustorum radix ferax est.
Transgressione labiorum irretitur malus, iustus aūt ex angustijs euadit.
C Quisque & pro oris fructu bonis fruetur, & pro operis sui ratione donabitur.
Via stulti recta est in oculis suis, at sapiens consilium audit.
Stultus eo die quo irritatur, cognoscetur: at cautus iniuriam dissimulat.
Qui bona fide loquitur, iustitiam indicat: mendax uero testis, fallit.
Temere effutire, perinde est atque gladio perfodere, at sapientum lingua salubris est.
Verax labium firmum est semper, mendax uero lingua in momento [uariat.]
D Dolus est in corde eorum qui machinantur malum, & gaudium comitatur eos qui pacata consulunt.
Iusto nulla impendet iniquitas, at impij malis obruentur.
Labia mendacia abominatur DOMINVS, qui autem ueritati studet, fauorem habet eius.
Vir cautus dissimulat scientiam, at cor stultorum deprædicat stultitiam.
Sedulorum manus primas obtinet, sed fraudulenta sub tributo erit.
Solicitudo quæ est in corde uiri, deijcit eum, at uerbum bonum exhilarat ipsum.
Præstantior erit iustus proximo suo, uia autem impiorum seducit eos.
Non aduret fraudulentus uenationem suam, substantia autem hominis seduli pretiosa est.
In semita iustitiæ uita est, & hæc ipsa ad mortem nequaquam ducet.

CAP. XIII.

Sapiens filius est disciplina patris, A irrisor non audit increpationem.
De fructu oris sui quisque bonum comedet, anima autem præuaricatorum uiolentiam.
Qui os suum custodit, custodit uitam suam: qui autem labia sua laxat, terrebitur.
Animus ignauorum auet, & nihil [habet,] anima uero sedulorum impinguabitur.
Verbum mendax odit iustus, at impius probro afficit & pudefacit.
Iustitia obseruat uiam integram, impietas autem deflectit ad peccandum.
Est qui sese diuitem simulat, quum tamen omnino nihil habeat: est rursus qui fingit se pauperem, quum opibus abundet.
Diuitiæ redimunt uiro uitam suam, at B pauper increpationem non audit.
Lux iustorum gaudium [adfert,] lucerna autem impiorum extinguetur.
Arrogans temeritas nihil quam rixas excitat, at cum consultis est sapientia.
Opes cum uanitate imminuuntur, quod uero cōgregat quis manu, augescit.
Expectatio dilata cruciat cor, quū uero id uenit quod desideratur, ceu lignum uitæ est.
Qui rem contemnit, damnum capiet: C qui autem pręceptum timet, huic rependetur.
Lex sapientis est fons uitæ, ut recedatur à laqueis mortis.
Bonus intellectus gratiam conciliat, at uia præuaricatorum dura est.
Cautus omnia scite facit, stultus autē stultitiam prodit.
Legatus infidus corruet in malum, fidus autem legatus salutaris est.
Egestas & ignominia eū [comitatur] qui se disciplinæ subtrahit: & qui audit, obseruat increpationem, honore adficietur.
Quum id adest quod desideratur, animum oblectat: stulti autem auersantur eum qui à scelere recedit. D
Qui cum sapientibus uersatur, sapiens redditur: qui cum stultis amicitiam iungit, malo adficietur.
Malum insectatur peccatores, iustis autem

autem bonum rependet.
Bonũ [scilicet] quod ad nepotes suos transmittent, & opes peccatoris iusto reponuntur.
Plurimum cibi est in nouali pauperũ, ubi uero non agitur cum iudicio, inopia est.
Qui abstinet uirgam suam, odit filium suum: qui uero eum amat, mature disciplinam adhibet.
Iustus comedit, et satur fit anima eius: uenter autem impiorum eget.

CAP. XIIII.

A Iob.12.a SApiens mulier ædificat domũ suam, stulta uero manibus suis euertit eam.
Qui timet DOMINVM, recte ambulat: qui contemnit eum, à uia eius discedit.
In ore stulti baculus superbię, labia autem sapientum seruant eos.
Vbi res abest, causam efficientem abesse oportet. Vbi non sunt boues, præsepe mundum est: sed uber prouentus, ubi armenti uis est.
Testis uerax non mentietur, falsus testis euomit mendacia.
Illusor quærit sapientiam, sed non [inuenit:] qui autem iudicio pollet, huic obuia est scientia.
Vade à facie hominis stulti, in quo non animaduertis labia scientiæ.
Sapientia cauti est intelligere uiam suam, stultitia autem stultorum dolus.
B Stulti excusant delictum, sed inter rectos est beneplacitum.
Cor nouit amaritudinem animæ suæ, & in gaudio eius nihil alienum se immiscet.
Domus impiorum delebitur, tentoriũ autem rectorum florere faciet.
Est quæ recta homini uia, cuius postremum iter est ad mortem.
Etiam in risu dolet cor, & finis gaudij est tristitia.
De uijs suis satiabitur cor peruersum, & de ijs quoq; uir bonus.
Simplex omni sermoni credit, at cautus prudẽter disponit gressus suos.
Sapiens timet, et recedit à malo: at stultus quum est transgressus, confidẽs est.
C Iracũdus designat stultiam, qui autem circumspectus est, aliter agit.
Imperiti hæreditario possident stultitiam, solertes uero coronat sciẽtia.
Incuruantur mali coram bonis, & impij ante portas iusti.
Etiam socio suo odio est pauper, diuitum amici multi sunt.
Qui proximum suum contemnit, peccat: qui autem adflictis benigne facit, beatus est.
An non errant qui malum machinantur? at benigne & fideliter agetur cum his qui bonum moliuntur. Interrogatione affirmat.
In omni labore abundantia est, at uerba labiorum duntaxat ad egestatẽ [faciunt.]
Diuitiæ ornamento sunt sapientibus, stultitia autem stultorum stultitia est.
Verax testis liberat animas, at testis dolosus efflat mendacia.
In timore DOMINI forte est asylum, & filij quoq; eius erit perfugium.
Timor DOMINI uena est uitæ, ad uitandos laqueos mortis. D
In multitudine populi magnificentia regis est, ubi uero nullus est populus, formidat princeps.
Longanimis multæ est intelligentiæ, iracundus autem excitat stultitiam.
Vita carnis, est cor sanans: zelus autem, ossium tabo est.
†Vim faciens tenui, probro afficit factorem eius: qui autem pauperi benefacit, honore eum afficit. Prou.17.a
Impius in malitia sua propelletur, iustus autem in morte sua sperat.
In animo intelligentis residet sapientia, & in medio stultorum sese prodit.
Iustitia exaltat gentem, beneficentia autem est populis expiatorium sacrificium.
Placet regi seruus prudens, at ignominiosus iram eius accendit.

CAP. XV.

MItis responsio auertit iram, sermo autem asper bilem mouet. A
Lingua sapientum apte & commode utitur scientia, os uero stultorum ebullit stultitiam.
In omni loco oculi DOMINI cõtemplantur malos & bonos.
Sanans lingua lignum est uitæ, at ea in qua peruersitas est, corruptum ani

mum [arguit.]

Stulti sunt qui corripi nolunt. Stultus respuit castigationem patris sui, qui uero correptionem obseruat, prudens euadit.

Tob.4. †In domo iusti thesauri multi sunt, at in prouentibus impij perturbatio.

Labia sapientum serunt scientiam, cor autem stultorum non est solidum.

Eccl. 34.c Horret deus impiorū sacrificia. †Sacrificium impiorum abominatur DOMINVS, oratio autem rectorū gratissima est ei.

Psal.50. Impij uiā abominatur DOMINVS, at sectantem iustitiam diligit.

B Desertorem semitæ castigatio grauis [manet,] & qui correptionē odit, morietur.

Inferi & perditio coram DOMINO [sunt,] quanto magis pectora filiorum hominum?

Sap.2. Non ferunt cōtumaces castigationem. †Illusor non amat corripientem se, nec uersatur cum sapientibus.

*Pro.17.d *Lætum cor exhilarat uultū, at in mœrore cordis languescit spiritus.

Cor intelligentis quærit scientiam, os autem stultorum pascitur stultitia.

Omnes dies afflicti [hominis] mali sunt, cor autem lætum iuge conuiuium est.

Prou.16. Psal.36. 1.Tim.6. †Melior est tenuitas cum timore DOMINI, q̄ thesaurus ingens in quo est tumultus.

Præstat cœnula ex olusculo cum amicitia, boui saginato cum odio.

C Prou.15. †Vir iracundus excitat contentionē, at longanimis sedat litem.

Via pigri uelut sentibus obsita squalet, uia autem rectorum complanata est.

Prou.10. †Filius sapiens exhilarat patrem, homo autem stultus pudefacit matrem suam.

Vecors stultitia gaudet, uir autem qui recte institutus est, recte incedit.

Frustrantur cogitationes in quibus nō est consilium, at in multitudine consiliariorum firma stat.

Prov.25. Gaudet quisq; in responsione oris sui, at sermo suo prolatus tēpore quantum bonum?

Via uitæ sursum ducit prudentem, ut deflectat ab inferis qui deorsum sunt.

Domum superborum demolitur DOMINVS, sed uiduæ terminum firmat.

Abominatur DOMINVS cōsilia praua, mundorum autem sermones iucundi sunt.

Perturbat domum suam qui auaritiæ inhiat: qui uero dona odit, uiuet. D

Cor iusti meditatur quod respondeat, os uero impiorum effutit mala.

Procul abest DOMINVS ab impijs, at iustorum preces exaudit.

Lux oculorum exhilarat cor, at fama bona saginat ossa.

Auris quæ increpationi uiuificæ obtemperat, inter sapientes uersabitur.

Qui negligit disciplinam, aspernatur animam suam: qui uero obiurgationi obtemperat, cor comparabit.

CAP. XVI.

Timor DOMINI est disciplina sapientiæ, & ante gloriam est deiectio. A

Hominis est disponere cor, à DOMINO autem est responsio linguæ.

Homini omnes uiæ suæ mundæ uidentur in oculis suis, DOMINVS autem disponit spiritus.

Deuolue ad DOMINVM opera tua, & consilia tua firmabuntur.

Omnia operatur DOMINVS propter se, impium quoq; ad diem malum.

Abominatur DOMINVS quotquot superbi sunt corde, etiam manus manui iuncta, non erit exsors mali.

Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore DOMINI receditur à malo.

Dum hominis uiæ gratæ sunt DOMINO, hostes quoq; eius conciliat ei. B

†Pusillum quod cum iustitia [possides] præstat immensis prouentibus inique partis. Prou.15.d

Cor hominis delíberat de uia sua, DOMINVS autem dirigit gressum eius. C

Oracula sunt quæ de labijs regis procedunt dum pronunciat, ne ergo præuaricetur os eius.

Statera, bilanx, iudicium DOMINI sunt, omnia pondera opus eius sunt.

Impietatem designare abominandum esse debet regibus, iustitia enim solium

lium fultum esse oportet.
Placent regibus labia iusta, & recta loquentem amant.
Ira regis mortis est nuncius, sapiens autem placare illam poterit.
Serenus uultus regis uita est, & gratia illius uelut nubes imbris serotini.
Possidere sapientiam multo præstantius est auro puto puro, & intelligentiam possidere, præstantius argento electo.
C Semitæ rectorum, est discedere à malo: & qui custodit uiam suam, custodit animam suam.
Præit cõminutionem fastus, & anteit ruinam superbia animi.
Melius est deijci animo cum humilibus, quàm prædam partiri cum elatis.
Prudenter tractans rem, reperiet bona: qui autem DOMINO fidit, beatus est.
Bloquentia iuncta sapiẽtiæ gratior est & utilior. Qui sapiẽs habet cor, uocatur prudẽs: suauitas autem labiorum commendatiorem reddit doctrinam.
Intellectus uena est uitæ ei qui habet, stultorum disciplina stultitia est.
Sapientis pectus os illius prudenter moderatur, & labijs eius addit doctrinam.
Fauus mellis est amoenus sermo, animi dulcor, & ossium medela.
D Prou. 14.b †Est uia quæ homini recta uidetur, cuius finis uia est ad mortem.
Homo laborans laborat sibi, quoniam cogit eum os suum.
Vir Belial effodit malum, & labia eius uelut ignis accensus.
Vir peruersus occasiones cõtentionis inijcit, & delator sæpe inter magnates dissidia concitat.
Homo uiolentus decipit proximum suum, ducitq; eum per uiam haud bonam.
Qui oculos suos obfirmat, aliquid peruersum statuit: qui uero labra contrahit, malum perfecit.
Senectus, si eam in uia iustitię reperias, corona ornatissima est.
Fortior est qui se, quã qui fortissima castra, uincit. Longanimis forti præstat, & qui animo suo imperat, ei qui expugnat urbes.
In sinum deijciuntur sortes, at omne iudicium earũ pendet à DOMINO.

CAP. XVII.

A Ecclſ. 10. d MElius est siccum frustum cum tranquillitate, quàm domus plena mactatis [pecoribus] cum contentione.
Seruus cordatus imperabit filiofamilias dedecoroso, & inter fratres hæreditatem diuidet.
Vt excoctor argentum, & fornax aurum, ita explorat corda DOMINVS.
Malus auscultat labio iniquo, mendax obsequitur perniciosæ linguæ.
Qui pauperi illudit, probro afficit factorem eius: & qui gaudet de pernicie [alterius,] non feret impune. Prou. 14.
Corona senum filij filiorum sunt, & decus liberorum sunt patres ipsorum.
Non decet stultum magnificus sermo, multo minus principem sermo mendax.
Grata gemma est munus in oculis eorum qui ipsum possident, ad quemcunq; uerterit, prudentem efficiet. B
Qui quærit amicitiam, dissimulat præuaricationem: qui uariat uerba, magnates dissociat.
Cordatum plus terret obiurgatio, quàm centum plagæ stultum.
Rebellis duntaxat malum quærit, hinc crudelis nuncius mittetur contra eum.
Satius est uirum occurrere ursæ orbę, quàm stulto in stultitia sua.
†Qui malũ pro bono reddit, de illius domo nunquàm recedet malum. Rom. 12. d 1. Pet. 3. b
Vt qui aquis aperit, sic qui primum occasionem litigandi dat, anteq̃ lis commisceatur, abijcienda est. 1. Thes. 5. d C
†Ex æquo abominatur DOMINVS tam eum qui scelestum absoluit, quàm qui insontem damnat. Isa. 5. e Prou. 24
Quorsum stulto pretium in manu, qui ne pectus quidem habet, nec sapientiam ad adquirendum?
Omni tempore diligit amicus, & frater in aduersitate tandem nascitur.
Qui stipulata manu pro proximo fideiussor spondet, imprudens est.
Qui diligit præuaricationem, diligit rixam: & qui ostium suum exaltat, quærit contritionem.

D Qui peruersus est corde, non inueniet bonum: peruersus autē lingua sua cadet in malum.

Qui generat stultū, sibi mœrorem [accersit,] nec gaudebit pater stulti.

Prou.15.b Eccli.30. † Cor lætum bonam facit ualetudinē, mens autem tristis exhaurit ossa.

Munus è sinu impius accipit, ut deprauet semitas iudicij.

Eccls.2.c 8.a Ipse uultus prudentis [præ se fert] sapientiam, oculi autem stultorum fines terræ [peruagantur.]

Filius stultus patri suo dolorem, & matri suæ mœrorem [adfert.]

Liptote. Adfligere iustum, non bonum est: nec percutere principes ob æquitatem.

Iaco.1.c †Qui uerbis parcit, gnarus ac peritus est, & nobili spiritu est uir intelligens.

Stultus quoq; si sileat, sapiens reputatur, & prudens si labijs imperet.

CAP. XVIII.

A AD desiderium quæret separatus, in omni essentia immiscet se.

Suum cuiq; pulchrum. Stultus nō delectatur intelligentia, sed in his duntaxat quæ corde suo uolutat.

Quum uenit impietas, uenit & contemptus, & cum ignominia probrum.

Verba oris uiri uelut profundæ aquæ sunt, & fons sapientiæ uelut uberrimum flumen.

Suspicere personam impij, non est bonum, ut iustum in iudicio deijcias.

Labia stulti ueniūt in litem, & os eius ad pugnas prouocat.

B Os stulti sibi terrori est, & labia eius laqueus animæ eius.

Verba susurronis sunt ac eius qui se percussum simulat, sed intima uentris penetrant.

Qui friget in opere suo, frater eius est qui dissipat.

Turris fortissima est nomen DOMINI, quo cum currit iustus, extra telorum iactum est.

At diues fingit sibi opes suas urbis fortissimæ, ac muri altissimi loco esse.

Ante comminutionem eleuatur cor hominis, & anteit gloriam deiectio.

Eccli.11.c † Qui respondet priusquam audierit, stultitiæ hoc sibi & ignominiæ [datur.]

C Mens uiro [digna] ualetudinem eius leuat, mentem autem adfectam passionibus quis leuabit?

Cor prudens scientiam parat, & auris sapientum studet cognitioni.

Donum hominis dilatat ei, & requiē parat ei coram magnatibus.

Iustus primus est in lite sua, quum uenit proximus eius, scrutatur eum.

Sors sedet contentiones, & præduros componit.

Frater si perfide deseritur [ira fit uehementior] q̄ ciuitas fortissima, & contentio ut repagulum arcis.

De fructu oris quisq; uentrem suū satiabit, satiabitur quoq; de prouentu labiorum suorum.

Mors & uita in linguæ potestate sunt: D & qui diligunt eam, fructu eius fruentur.

Qui inuenit uxorem, rem bonam inuenit, fauorem à DOMINO impetrauit.

Supplex orat pauper, diues autem dure respondet.

Vir aptus amicitiæ, & cui cordi est amicitiam colere, plus amat & firmius hæret quàm frater.

CAP. XIX.

MElior est pauper qui ambulat in A integritate sua, q̄ qui praua labia habet, & stultus est.

Neq; bene habet animus imperitus, ut qui festinat & pedibus offendit.

Stultitia uiam hominis deprauat, ut contra DOMINVM irascatur cor eius.

Opes multos parant amicos, pauper uero etiam ab amicis deseritur.

Testis mendax non impune feret, & qui euomit mendacia, non euadet.

Ante faciem munifici multi rogant, & nemo non se sociat largitori munerum.

Omnes fratres pauperis eum odiunt, B quanto magis sodales eius longe ab eo discedunt? uerba persequens quæ non sunt.

Qui cordatus est, diligit animā suam: qui prudentiam obseruat, inueniet bonum.

Mendax testis non impune feret, & qui euomit mendacia, peribit.

Voluptas stultum non decet, quanto minus

minus seruum imperitare principibus?
Prudens homo differt iram suam, & delicta dissimulando maior ac maior fit.
Ceu fremitus leonis est ira regis, gratia autem illius tanquam ros in herba.
Calamitas patris est filius stultus, uxor autem rixosa ceu tectum iugiter perstillans.
Dissimile. Domus ac res paterna hęreditate [obueniunt,] à DOMINO autē prudens uxor.
C Pigritia soporem parit, & animus dolis [asuetus] fame laborabit.
Qui pręceptum seruat, seruat animam suam: & qui uias suas despicit, morietur.
DOMINO fœnerat quisquis benefacit pauperi, secundum beneficium eius rependetur ei.
Modus seruādus in castigatione liberorū: q̄d fieri semel nō poterit, paulatim fiat. Castiga filiū tuum dum spes superest: at ut eum occidas, animū tuum ne inducito.
Si nimium seuerus fueris, damnum accipies: si liberas, rursum adde.
Audi consilium & castigationem amplectere, tandemq́ sapies.
Multæ cogitationes sunt in corde hominis, at consilium DOMINI firmum est.
D Volupe sit homini benefacere, melior est uir pauper homine negante.
Timor DOMINI [adfert] uitam, exaturat, & sic cōmorari facit, ut malum nullum ingruat.
Piger manum suam in patinam inserit, nec eam ad os suum retrahit.
Prou.21.b †Illusorē si percutias, imperitus cautior euadet: prudētem si corripias, intelliget scientiam.
Qui patri damnum dat, & matrem expellit, dedecorosus est filius et ignominiosus.
Desine fili mi audire disciplinam à uerbis scientiæ seducentem.
Testis Beliaal interpretabitur iudiciū, et os impiorū deuorat iniquitatem.
Illusoribus parata sunt iudicia, & uibices tergo stultorum.

CAP. XX.

A LVdicra res est uinum, tumultuosa ebrietas: quicunq́ in hoc errat, nunquam sapiet.
Terror regis est perinde ut rugitus leonis: qui illū prouocat ad iram, peccat contra animam suam.
Gloria homini est, desistere à lite: q́squis sese [illis] miscet, stultus est.
Præ frigore non arat piger, sed mendicans in messe, nihil [auferet.]
Velut aqua profunda est consilium in corde uiri, at uir intelligens eliciet illud.
Plærunq́ homines deprædicant eum qui eis benefacit, at uirum fidum quis inueniet?
Iustus ambulat in sua integritate, liberi eius post ipsum beati.
Rex sedens in solio iudicij, dissipat omne malum intuendo. B
Quis dicet, Mundū est cor meum, purus sum à peccato meo? 1.Ioan.1.a Interrogatione uehementer negat.
†Diuerso pōdere uti, aut diuersa mensura, ambo hęc detestatur DOMINVS.
Puer etiam ex studijs suis deprehenditur, an purum & rectū futurum sit opus eius. Eccls 7.c
Auris auditum & oculi uisum, ambo hęc fecit DOMINVS.
Ne diligas somnum, ne ad egestatem adigaris: aperi oculos tuos, ut saturieris pane.
Malū est, malū est ait qui emit: quum uero abit sibi tum laudat.
Os scitum, auro, gemmis ac pretiosis uasis pretiosius est. C
Si alienus spoponderit, eripe uestem eius, ut ꝑ extraneo sit pignus eius.
Dulcis est homini panis fraude partus, at tandem os eius scrupulis implebitur.
Cogitationes cōsilio disponūtur, con silijs gere bellum.
Ne ineas amicitiam cum eo qui secretum reuelat, aut qui [ut] mercator circuit, & blandiloquus est.
† Qui maledicit patri suo aut matri suæ, huius lucerna extinguetur in medijs tenebris. Exod.21.c Leuit.20.b Matt.15.a
Hæreditas præpropera principio, tandem non benedicetur.
†Ne dicas, Rependam malum, sed expecta DOMINVM, is te saluabit. D Rom.12.d
DOMINVS auersatur diuersum pondus, & bilanx dolosa nō est bona. 1.Pet.3.b 1.Thes.5.d

Greſſus uiri fortis à DOMINO, & mortalis quomodo intelligeret uiã ſuam?

Laqueus eſt homini ſanctum deuorare, & poſtea ad uota conuerti.

Diſſipat impios rex ſapiens, & rotam uertit ſuper eos.

Lucerna DOMINI ſpiraculum hominis, penetrans omnia penetralia uentris.

Beneficentia & fides ſeruant regem, beneficentia ſuffulcitur soliũ eius.

Decus iuuenum eſt robur eorũ, & honor ſenum canicies.

Liuores uulneris abſterſio ſunt in aſpero, & plagæ interiorum uentris.

CAP. XXI.

A COr regis eſt in manu DO[MI]NI uelut riuus aquarũ, quocunq; uolet, inclinat illud.

Sua cuiq; uia recta uidetur, DOMINVS autem corda dirigit.

Iuſtitiam facere & iudiciũ, gratius eſt DOMINO q̃ uictima.

Altitudo oculorum, & dilatatio cordis, nouale impiorum peccatum.

Cogitationes ſtrenui dũtaxat ad abundantiam, omnis autem præceps nihil q̃ egeſtatem [aſſequitur.]

Qui theſauros colligit linguæ fraudulentia, uanus eſt & inconſtans, mortemq; ſibi accerſit.

Damnum quod dant impij ad ipſos redibit, quia noluerunt facere quod æquum & iuſtum eſt.

B Peruerſi uiri uia aliena eſt, mundi autem opus rectum.

Prou.25.d †Præſtat habitare in pinna tecti, quàm cum muliere rixoſa quæ partem ædium habet.

Animus impij cupidus eſt mali, nec inuenit proximus eius miſericordiã coram oculis eius.

Prou.19.d †Dum multatur irriſor, imperitus cautior fit: & quũ prudenter agis cum ſapiente, eruditionem accipit.

Erudiat licet iuſtus impiam domum, impij tamen ad ſcelus deflectunt.

Qui obturat aurem ſuã ad clamorem pauperis, clamabit & is, & nõ exaudietur.

Munus clandeſtinum reſtinguit iram, & munus in ſinum [receptum] furorem uehementem.

Gaudet iuſtus facere quod æquum & iuſtum eſt, id quod horror eſt facinoroſis. C

Homo qui errat à uia prudentiæ, in cœtu mortuorum requieſcet.

Vir tenuis qui lætitiæ, uino & unguentis indulget, nunquam diteſcet.

†Impius expiat pro iuſto, & præuaricator pro rectis. Prou.11. Punit aliquando deus impios, ut iuſtis parcat. Iſa.43.

*Satius eſt in terra deſerta uerſari, q̃ cum muliere rixoſa & iracunda. *Eccli.25

Theſaurus expetibilis & oleum in habitaculo ſapientis, ſtultus autem deuorat illum.

Qui iuſtitiam & beneficentiam ſectatur, inueniet uitam, iuſtitiam & gloriam.

Fortium urbem expugnat ſapiens, & robur quo fidunt deijcit.

Qui cuſtodit os ſuum & linguã ſuam, cuſtodit animam ſuam ab anguſtijs. D

Petulans ſuperbus, cuius nomen illuſor, per irã audax facinus deſignat.

Deſideriũ pigri interficit eum, manus enim eius renuunt laborare.

Tota die flagrat cupiditate, iuſtus autem largitur, nec parcit.

Immolatio impiorum abominanda eſt, quanto magis ſi in ſcelere affert eam?

Teſtis mendax peribit, & uir auſcultans perpetuò loquetur.

Obfirmat uir impius uultum ſuum, at rectus uias ſuas dirigit.

†Non eſt ſapientia, non prudẽtia, neq; conſilium contra DOMINVM. Iſa.8.46.

Equus inſtruitur ad diem belli, à DOMINO autem [datur] ſalus.

CAP. XXII.

FAma †præferenda eſt magnis opibus, & gratia auro atq; argento melior eſt. A Eccl.7.a

Diues & pauper inter ſe conueniunt, cũctorum factor DOMINVS eſt.

Cautus uidet malum, & ſeſe abſcondit: ſimplices autem perrũpunt & damnum accipiunt.

Præmium humilitatis eſt timor DOMINI, diuitiæ, gloria & uita.

Sudes & laquei ſunt in uia praui, qui animam ſuam ſeruare uelit, procul fugiat ab eis.

Initia puerum iuxta biuium uiæ ſuæ, à qua

qua non recedet, etiam dum consenuerit.

Diues egenis imperat, & seruit obæratus fœneratori.

Qui seminat iniquitatem, calamitatem metet, & uirga iræ eius perdet eum.

B †Benignus oculus benedictionē [nanciscetur,] tribuit enim de pane suo pauperi. Eccli 31.c

Bijce derisorem, & simul exibit contentio, cessabitq; lis & conuitium.

Rex amicus eius est, qui mundítiā cordis diligit, & labiorum gratiam.

Oculi DOMINI obseruant scientiam, qui & præuaricatoris uerba subuertit.

Piger dicit, Leo [stat] foris, in medijs plateis interficiar.

Os scorti profundus est hiatus, in quē cadet cui DOMINVS irascitur.

Stultitia colligata est in corde pueri, sed ferula castigatrix longe propellet eam ab illo.

C Qui per iniuriam & uiolentiam opprimit pauperem, ut ditescat ipse, is dabit diuiti, & egebit.

Adcommoda aurem tuam, & audi uerba sapientum, & appone cor tuum ad scientiam meam.

Iucūda enim est, si eam in uentrem tuū recondideris, aptabuntur simul in labijs tuis.

Vt sit in DOMINO fiducia tua, ostendi tibi hodie.

An non præscripsi tibi triarios, decreta consiliorum & scientiæ?

Vt ostenderem tibi rectitudinem uerborum ueritatis, quo respondere posses uerba ueritatis his qui ad te mittunt.

Ne diripias pauperem quod pauper sit, nec opprimas adflictū in porta.

D DOMINVS enim illorum causam defendendam suscipiet, & uim illis faciet, qui animo illorum uim intulerunt.

Ne contrahas amicitiam cum homine iracundo, & cum homine furioso ne uerseris.

Quo minus ad mores illius asuescas, capiasq; offendiculum animę tuæ.

Ne sis inter eos qui stipulata manu fidem iubent, & pro debito obstringunt.

Cur enim committeres, ut si soluendo non esses, lectus tuus subtus te auferretur?

Ne moueas loco perennes terminos quos maiores tui constituerunt.

Vides ut prompti ad gerendum negotia in aulis regum ministrāt, & non apud priuatos aut obscuros.

CAP. XXIII.

QVum accumbis ut cum principe comedas, aduerte prudenter quæ ante te posita sunt. A Ne cibi uoluptate capiamur.

Si tu gulæ tuæ indulgere uoles, gutturi tuo cultrum intentabis.

Noli desiderio cibi eius capi, nam cibus fallax est.

Ne allabores ut ditescas, cessa ab hac prudentia tua.

Num intenderes oculos tuos in id q̄d [mox] non est? sumunt enim sibi alas [diuitiæ,] & uelut aquila in aërem auolant.

Ne edas cibum inuidi, neq; desideres edulia eius.

Nam intus in animo suo metitur, idq; faciens dicit tibi: Ede & bibe, cor autem eius non est tecum.

Buccellam tuam quam edisti, euomes, & iucunda perdes uerba.

Ante aures stulti ne loquaris, contemnit enim prudentiam sermonum tuorum. B

Ne loco moueas terminos perennes, & in agrum pupillorū ne introeas.

Nam uindex eorum fortis est, is causam eorum defendendam suscipiet aduersus te.

Adcommoda cor tuum disciplinæ, & aures tuas uerbis scientiæ.

†Ne ꝓhibeas à puero disciplinā, si ferula percusseris eum, nō morietur. Prou. 13.d Eccli 30.a

Verbera ergo eum ferula, animamq; eius ab inferis eripies.

Fili mi, si sapiens fuerit cor tuum, gaudebit quoq; cor meum.

Exultabunt deniq; renes mei, quum labia tua recta loquentur.

†Ne æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore DOMINI [persta] omni tempore. Prou. 24.a

Quoniā ecce est tibi posteritas, & expectatio tua non excindetur.

Tu ergo ausculta fili mi et sape, ut beatum sit in uia cor tuum.

C Ne sis inter uini potatores & comessatores carnis.
Nam potatores uini & comessatores ad inopiam redigentur, & dormitatio laceris uestibus induet.
Audi patrem tuũ qui te genuit, & ne contemnas matrem tuam cum consenuerit.
Veritatem, sapientiam, disciplinam & prudentiã compara, & ne uendas.
Supra modum exultabit pater iusti, et qui genuit sapientem, lætabitur in eo.
Lætetur ergo pater tuus, exultet & mater tua quæ te peperit.
Mihi ergo fili mi da cor tuum, & placeant oculis tuis uiæ meæ.
Scortum enim est profunda fouea, & puteus angustus meretrix.
Hæc etiam, perinde ut prędones solẽt, insidias struit, adiungitq́ [sibi] homines præuaricatores.
D Apud quem est uæ? apud quem est dolor? apud quem contẽtiones? apud quẽ nugæ? apud quem uulnera sine causa? apud quẽ rubedo oculorũ?

Quid non ebrietas designat? Subiectio.

Apud eos nimirum, qui uinum sectantur, apud eos qui ueniũt scrutatum ubi misceatur.
Noli contemplari uinum quum rubet, & quum phiala colorem suum reddit, recta procedentem.
Postremũ enim eius uelut serpens mordet, & uelut aspis punget.
Si oculi tui spectabũt meretrices, iam pectus quoque tuum peruersa cogitabit.

Videbis rẽ aliter ꝙ habeat.

Erisq́ perinde ac si dormias in medio mari, aut iacens in summitate mali.
[Tum dices,] Percusserũt me, & non dolui: uerberarunt me, sed non sensi. Quando expergiscar, rursus inquiram illud.

Mimesis ebriorum.

Ne æmuleris uiros malos, neq́ cupias cum eis uersari.
Nam cor eorum perniciem meditatur, & calamitatem loquuntur labia eorum.

CAP. XXIIII.

A SApientia ædificatur domus, & intelligentia absoluitur.
Scientia implentur penetralia, omnigenis opibus, raris & amœnis.
Vir sapiens & prudens uiribus pollente præstat.
Consilijs enim bella gerũtur, & uictoria multitudine consiliariorum [paratur.]
Sapiẽtia ardua res stulto, in porta non audet aperire os suum.
Qui nihil aliud cogitat ꝙ malum perpetrare, uocabitur sceleratus uir.
†Facinus [hominis] stulti peccatum est, & irrisorem abominantur homines. Rom. 14.
Si remiseris in ipso necessitatis articulo, angusta est fortitudo tua.
†Libera eos qui ad mortem rapiũtur, & qui ad cædem ducuntur, neq́ cesses. Psal. 81. a
Nam si dixeris, Ecce ignorauimus illud. An non cordium artifex ipse intelligit? & obseruator animæ tuæ ipse nouit? reddetq́ homini iuxta opus suum? B
Mel comedis fili mi, quoniam bonum est, & fauum dulce palato tuo.
Sic erit cognitio sapientiæ animę tuæ, quam si inueneris, erit tibi posteritas, & expectatio tua non excindetur.
Ne insidieris impie habitaculo iusti, et ne uastes cubile eius.
†Iustus enim & si septies cadat, resurgit tamen, impij autẽ in malũ corruunt. Psal. 33. 36.
†Cũ lapsus fuerit inimicus tuus, ne læteris: quumq́ impingit, ne exultet cor tuum. Prou. 17.
Ne DOMINVS uideat, & displiceat in oculis suis, auertatq́ iram suam ab ipso.
Ne succenseas propter malos, neque æmuleris propter impios. C
Nam malo tandem nihil supererit, †lucerna impiorum extinguetur. Lucerna felicitas & ꝓsperitas.
Time DOMINVM fili mi, & regẽ: cum his qui rerum nouarum studiosi sunt, ne commisceare. †Iob 21.
Subito enim consurget exitiũ eorum, & ruinam amborum quis nouit?

Hæc quoq́ sapientum sunt.

Quidam putant hic nouas aliorũ gnomas incipere.

†Nosse personas in iudicio, non est bonum.
Qui dicit impio, Iustus es, huic maledicunt populi, hunc nationes detestabuntur. Sup 17. Deut. 1. c Leuit. 19. d Eccli 42. a

Qui

Qui autem arguunt, grati sunt, ueniet'que super eos bona imprecatio.
Si quis apte respondet, perinde est ac si labijs oscularetur.
Para foris opus tuum, & exerce agrum tuum, & postea ædifica domum tuam.
D †Ne testeris temere contra proximum tuum, num labijs tuis persuadebis?
Prou.19. Non labijs persuadendum, sed ueritate. *Ne dicas, Faciam illi quemadmodum fecit mihi, rependam cuique iuxta opus suum.
*Pro.10.b Agrum hominis pigri præterij, & uineam hominis stulti.
Et ecce totum obruerant urticæ, & faciem eius dumi tegebant, maceria cum lapidibus diruta erat.
Id ego uidens alta mente reposui: uidi inquam, & eruditionem accepi.
Supra 6.b Mimesis ignauorum. Paululum dormiendum, paululum dormitandum, paululum complicandæ manus ad dormiendum: at interim ceu uiator ueniet egestas tua, et inopia tua ceu uir scuto munitus.

CAP. XXV.

Et hæ parabolæ sunt Solomonis, quas [huc] retulerunt uiri Ezechiæ regis Iuda.

A GLoria dei est cælare uerbum, at gloria regum est, scrutari uerbum.
Cœlum in sublimi est, terra in profundo, cor autem regis imperuestigabile.
Auferatur scoria ab argento, iam exibit excoctori uas.
Auferatur impius à conspectu regis, iam thronus eius iustitia firmus erit.
Luc. 14 Noli te ostentare coram rege, & in loco magnatum ne steteris.
Præstat enim ut tibi dicatur, Ascende huc, quam te loco deijci coram principe, quem aspexerant oculi tui.
Ne exeas ut cito litem instituas, ne tandem quid designes, quo te ignominiosum reddat proximus tuus.
B Causam tuam age in lite cum proximo tuo, & arcanum alterius ne reueles.
Ne forte audiens, à te subtrahat beneficentiam, te'que infamet, quod amoliri non possis.
Mala aurea in cęlatis uasis argenteis, est uerbum tempestiue prolatum.
Torques aureus, & monile aureum est, increpatio sapientis auri obtemperanti.
Sicut frigus niuis in tempore messis, sic fidus legatus ei qui se misit, & reficit animum heri sui.
Nubes & uentus absque imbre est, qui magnifice pollicetur, sed præstando fallit.
†Longanimitate persuadetur princeps, & lingua mollis frangit ossa. Prou.15.a
Mel ubi repereris, comede quantum satis est: ne eo satiatus, euomas illud. C
Reuoca pedem à domo proximi tui, ne forte tui satur, odiat te.
Malleus, gladius ac sagitta acuta est uir qui falsum dicit testimonium aduersus proximum suum.
Dens fractus, & pes luxatus, præuaricatoris spes sunt dum aduersitas ingruit.
Mœsto cordi carmen canere, perinde est atque detrahere uestes tempore frigoris, aut nitrum aceto [perfundere.] Musica in luctu intempestiua.
†Si esuriat qui te odit, ciba illum pane: si sitierit, pota eum aqua. Rom.12.d
Sic enim prunam incendes super caput eius, & DOMINVS reddet tibi.
Ventus aquilonaris pellit pluuias, at uultus seuerus linguam delatricem. D
†Satius est in pinna tecti habitare, quam cum muliere contentiosa, quæ partem in domo habet. Prou. 21.b
Quod aqua frigida est lasso animo, id est nuncium bonum è terra longinqua.
Fons conturbatus, & corrupta uena, est iustus lapsus coram impio.
†Quemadmodum multum mellis edere non est bonum, sic qui gloriam eorum nimium scrutatur. Eccli 3.e
Vrbs mœnibus nudata, est uir qui non cohibet spiritum suum.

CAPVT XXVI.

VT in æstate nix imber'que in messe, sic nec stultum decet gloria. A
Quemadmodum auis aufugit, & præteruolat hirundo, sic friuola execratio non euenit.
Fagellum equo, frenum asino, uirga tergo stultorum.
Ne respondeas stulto secundum illius stultitiam, ne & tu quoque par ei fias.
Responde stulto secundum stultitiam

eius, ne sapere sibi uideatur.

Truncat pedes, bibitq; uiolẽtiam, qui per stultum aliquid demandat.

B Vt exaruerunt crura claudo, sic prudens & picturatus sermo in ore stulti.

Qui stultũ honore adficit, perinde facit ac qui lapidem in funda ligat.

Vt spina crescens in manu ebrij, sic parabola in ore stultorum.

Egregius aliquis ac magnus uir conficit [per se] omnia, stultus aũt mercede conducit transgressores.

2.Pet.2.d †Vt canis ad uomitum suum redit, sic stultus iterat stultitiam suam.

Si uideas hominem qui sibi sapere uidetur, de stulto melius sperabis q̃ de ipso.

Dicit piger, Pardus est in uia, leo inter plateas.

Sicut fores uoluuntur in cardine suo, sic uolutatur piger in lecto suo.

C †Abscondit piger manum suam in patinam, pigetq; eam reducere ad os suum. Prou.19.d

Piger uidetur sibi sapiẽtior, q̃ septem qui sententias respondent.

Canem auribus tenet, qui transiens liti se ingerit, quæ sua nihil refert.

Vt qui sese fatigat iaculando flãmas, tela letalia: sic est uir dolosus erga proximum suum: deinde dicit, An non ioco feci?

Eccli 38.b †Vbi desunt ligna, extinguitur ignis: ubi deest susurro, cessant occasiones contentionum.

Carbo prunam, & ligna ignem, contentiosus rixas incendit.

D Verba susurronis blanditijs sunt similia, sed in intima uiscera penetrant.

Vt uas testaceũ argenti scoria obductũ, ita labia ardentia, & cor malũ.

Labijs suis cognoscetur osor, intra se dolum recondit.

Quũ uoce sua benignus est, ne credas ei, septem enim abominãda sunt in corde eius.

Odium si tegitur in uastatione, retegetur malitia eius in cœtu.

Eccls 10.b Eccli 27.d †Fodiens foueam in eam ruet: & qui saxum prouoluit, in ipsum recidet.

Lingua mendax odit qui ipsam reprimit, & os blandum facit impulsionem.

CAP. XXVII.

NE glorieris de die crastino, nescis enim quid ferat dies. A Matth.6.

Laudet te alienum, non tuum os: extraneus, & non labia tua. Iaco.4.

†Onerosus est lapis, grauis arena, utroq; grauior est ira stulti. Eccli 22.b

Sęua res est æstus, & furor inundatio, coram æmulatione autẽ quis consisteret?

Melior est manifesta correptio, quàm occulta dilectio.

Fidelia sunt uulnera inflicta à diligente, coacta autem oscula odientis.

†Anima satura fastidit fauum, esurienti animæ etiam amarũ dulce est. Iob 6.b

Homo qui de loco suo migrat, similis est passerculo nidũ suum linquenti. B

Vnguentum & suffitus cor exhilarãt, habere amicum ex animo consulentem, res dulcissima est.

Amicum tuum, & amicũ patris tui ne deseras, & domum fratris tui tempore calamitatis tuę ne ingrediaris.

Melior est uicinus propinquus, q̃ frater procul absens.

Sapiens esto fili mi, & gaudebit cor meum, ut respondere queam ei qui mihi exprobrat.

Cautus uidens periculũ absconditur, simplices perrumpunt, & damnum accipiunt.

†Si alienus spoponderit, eripe uestem eius, ut ꝓ extraneo sit pignus eius. C Prou.20.c

Laudanti proximum suum magna uoce mane consurgenti, reputabitur ac si execratus eum fuisset.

Tectum perstillans tempore pluuio, et rixosa mulier paria sunt: qui cohibet eam, uentos cohibet, & dextera sua oleo occurrit.

Vt ferrum ferro committitur, sic homo homini consociatur.

Qui ficum colit, uescitur fructu eius: sic qui dominum suum obseruat, honorabitur.

Vt aquarũ facies ad facies, sic cor hominis ad homines.

†Vt inferi & perditio nunquã satiantur, sic oculi hominis nunquam satiantur. D Eccli 14.b

Vt argentũ in catino, & aurum in fornace [exploratur,] sic homo ore laudantis eum.

†Stultum si contuderis pistillo in mortario Iere.13.

tario inter ptisanam, non recedet ab eo stultitia eius.

Hæc ad œconomiam pertinent. Præsentibus utēdū. Hæc omnia prudens & diligens paterfamilias norit. 1.Tim. 6.b

Faciē pecoris tui accurate cognosces, & adponito cor tuum ad greges. (Neq; enim perpetuus erit thesaurus, neq; corona ad perpetuam posteritatem.) Vt fœnum prodeat, herba appareat, graminaq; montium colligantur. †Oues pro uestitu tuo, & hircos pro pretio agri. Num sat lactis caprarū pro cibo tuo, & cibo domus tuæ, & pro uictu ancillarum tuarum.

XXVIII.

A FVgiunt nemine persequente impij, iusti ut leones confidunt.

Propter præuaricationem eorum qui in terra habitant, fit ut alij subinde imperent: quum uero homines prudentes sunt & cordati, firmum est, & prorogatur.

Vir pauper qui pauperes uiolentia opprimit, perinde est ac imber putrefaciens segetem, ut nihil proueniat.

Efferi sunt pij aduersus impios. Qui legem deserunt, impium laudant: qui autem legem custodiunt, prouocantur contra eos.

Mali homines non intelligūt iudiciū, qui autem DOMINVM quęrunt, omnia intelligunt.

Prou.19.a †Melior est pauper qui ambulat in integritate sua, q̄ diues qui prauus in uijs suis incedit.

B Qui legem seruat, intelligentia præditus est: qui uero helluonum socius est, ignominia afficit patrem suum.

Qui opes suas fœnore et usuris auget, congerit eas homini qui pauperibus benefaciat.

Qui aurem suam auocat, quo minus legem audiat, eius precatio quoq; abominanda est.

Qui seducit rectos in uiam malam, in foueam suam ipse corruet, integri uero hæreditate consequentur bona.

Diues sapere sibi uidetur, at pauper prudens explorat eum.

Vbi iusti exultant, multa est magnificentia: quum uero impij surgūt, exploratur homo.

Qui transgressiones cælat, huic non prospere cadet: qui uero confitetur & deserit, is misericordiā consequetur.

Beatus est homo qui iugiter pauet: qui autem cor suum obdurat, corruet in malum. Prӕconium timoris domini.

Ceu leo rugiens, & ursus cum fremitu discurrens, est princeps impius pauperculæ plebi. Tyrannū ἀκόρ.

C Sub stulto principe crebrę sunt uiolentiæ: qui autem auaritiam odit, diu imperabit.

Qui per uiolentiā sanguinem fuderit, ad foueam usq; profugus erit, ut nemo sustentet eum.

Qui integre ambulat, saluabitur: qui uero per uias prauas incedit, in una aliqua corruet.

†Qui colit humū suam, satiabitur pane: qui uero uanos sectabitur, satiabitur egestate. Prou.12.b Eccli 20.d

Vir fidelis amplas habet benedictiones, qui uero festinat ditescere, non feret impune.

Agnoscere personas, non est bonum: propter frustum panis præuaricatur uir [huiusmodi.]

D Qui properat ut ditescat, inuidus est, nec animaduertit egestatem sibi imminere.

Qui corripit hominem post me, nanciscetur gratiam plus quàm qui lingua adulatur.

Qui patrem suum & matrem suam deprædatur, dicitq; id non esse transgressionē, socius est hominis grassatoris.

Latus anima excitat contentionem: at qui DOMINO fidit, pinguescit.

Qui cordi suo confidit, desipit: at qui sapienter ambulat, liberabitur.

Qui largitur pauperi, non egebit: qui autem auertit oculos suos, multam [habebit] egestatem.

Quum euehuntur impij, delitescunt homines: quum uero pereunt impij, augescunt iusti.

CAP. XXIX.

A QVi aduersus increpationes dura ceruice est, subito conteretur, nec mederi quisquā poterit.

Quum iusti regnant, gaudet populus: quum imperitat impius, ingemiscit populus.

Qui sapientiæ amans est, exhilarat pa Luc.15.c

trem suum: qui autem cum scortis amicitiam iungit, opes dilapidat.

Iudicio rex ditionē firmā facit, at qui tributa [extorquet,] euertit eam.

Ibidem. Qui adsentatur proximo suo, expandit rete gressibus eius.

Ipsi malo transgressio sua laqueus est, iustus autem ouat & gaudet.

B Cognoscit iustus miserorū causas, impius uero nihil prudentiæ aut cognitionis habet.

Illusores illaqueant urbem, at sapientes auertunt iram.

Imperito homine nihil iniustius. Vir sapiens si cum stulto disceptationem suscipiat, siue tumultuetur, siue rideat, nulla quies.

Viri sanguinarij oderunt integrum, rectis autem uita eius curæ est.

Totum spiritum suum effundit stultus, at sapiens retrorsum cohibet eum.

Eccli 10. Regis ad exemplum totus componitur orbis. Princeps qui animum aduertit ad res uanas ac mendaces, huius ministri omnes impij sunt.

Pauper & fœnerator inter sese conueniunt, utriusq; autem oculos DOMINVS illustrat.

C Rex qui iudicat in ueritate pauperes, huius solium in perpetuum firmum manet.

Virga & obiurgatio dat sapientiam, puer uero [sibi] relictus, pudefacit matrem suam.

Quum præsunt impij, crescit transgressio, at iusti casum eorum intuebuntur.

Castiga filium tuum, hoc quietem tibi adferet, deliciasq; animo tuo.

Quum deest prophetia, dissipatur populus. & qui legem obseruat, beatus est.

Seruus non emendatur uerbis, & quū intelligat, non tamen respondet.

Si uideas hominem sermone suo præcipitem, iam de stulto melius quàm de illo speres.

D Qui seruum suum à pueritia delicate educat, postremo ius filiorum occupare molietur.

Iracundus excitat occasionem contentionum, & furibūdus multas transgressiones.

Iob 22. d ✝Fastus deijcit hominem, at spiritu humilem tenet gloria.

Odit animam suam quisquis furis socius est: audit execrationem, & nō indicat.

Qui metuit homines, corruet: qui autem in DOMINO confidit, is extra telorum iactum est.

Plærīq; ambiunt principis faciem, à DOMINO autem [pendet] cuiusq; iudicium.

Abominantur iusti uirum iniquum, impius autem abominatur qui recte incedunt.

CAP. XXX.

Sermones Agur filij Iake, prophetia grauis.

Dixit uir ad Ithielem, ad Ithielem in A
quā, & Vchal, Stupidior quidem sum ego q̄ quisquam alius, & humana prudentia destitutus. Sapientiam nunquam didici, neq; sanctorum scientiam noui. Quis ascēdit ad cœlos? aut descendit? Quis collegit uentos intra manus suas? Quis constrinxit aquas ueste? Quis constituit omnes terminos terræ? Quod est illi nomen? Quod nomen filio eius? si modo scis. ✝Omnis Psal. 18. c
sermo dei purgatus est, scutum his qui eo nituntur. ✝Ne addas sermonibus Deut. 4. a 12. d
eius, ne te redarguat, & mendax inueniaris. Duo sunt quæ abs te postulaui, ea ne neges mihi antequā moriar. Pro B
cul à me amoue uanitatem & mendax uerbum. Inopiam & diuitias ne dederis mihi, sed fac ut decerpā panem demensi mei, ne aut te negem, & dicam, Quis est deus? aut per inopiam furer, & abiurem nomen dei mei.

Ne deferas seruū apud herū suum, ne te execretur, néue te culpæ obnoxium reddas.

Est genus quoddam [hominum,] quod maledicit patri suo, & matrem suā non laudat. Est rursus genus quod dam, quod sibi mūdum uidetur, quum tamen à sordibus suis non sit lotū. Est deniq; gens quæ oculos suos attollit, & palpebras suas eleuat. Est postremo gens, cuius dentes gladij, & cuius molares cultri sunt, ut deuorent pauperes è terra, et inopes ex hominibus. Sanguisugæ duæ filiæ sunt, [nempe] adfer, aduehe. Tria hęc non satiantur, & quatuor nunquam dicunt, Satis est opum. Sepulchrum, uulua constricta, C
terra non satiata aquis, & ignis non dicit, Satis.

Eius

Eius oculũ qui patrem subsannat, & matris doctrinam spernit, corui torrentis eruant, ac aquilæ pulli deuorẽt. Tria hæc excellentia sunt, ac supra captum meum, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in aëre, uiam serpentis supra petram, iter nauis in pelago, & uiam uiri cum adolescentula. Talis est & adulteræ uia, quæ ubi comederit, extergit os suũ, & dicit, Nihil mali feci. Sub tribus contremiscit terra, & sub quarto nequit consistere. Sub seruo qui imperat, sub stulto quum satur est panibus, sub odiosa si marito nupserit, & sub ancilla quæ hæres facta est dominæ suæ.

D Quatuor ista minima sunt inter terrestria, sed sapientia superant uel prudentissimos, Prou. 6. †Formicæ, populus imbecillis, quæ tamen in messe cibum suum parant: cuniculi, gens minime potens, attamen in petra domicilium suum collocant: locustæ, quæ & si regẽ non habeant, turmatim tamen proficiscuntur uniuersæ: araneus utrunq; latus apprehendit, & est in palatijs regũ. Hæc tria bene incedunt, imò quatuor belle incedunt. Leo qui heros est inter beluas, nec à cuiusquã conspectu fugit: canis uenaticus, aries, & rex alkum.

Si stulte egisti efferẽdo te, aut si q̃d scelerati apud te cogitasti, [pone] manum super os.

Lac si premas, butyrũ exit: qui nares emungit, sanguinem elicit: sic qui iras incitat, litem producit.

CAP. XXXI.

Verba Lamuelis regis disciplina grauis, in qua erudiuit eum mater eius.

A QVid fili mi? quid fili uteri mei? q̃d fili uotorum meorum? Ne des mulieribus robur tuũ, & uias tuas ad delendum reges.

Ne [des] regibus, ò Lamuel, regibus inquam uinum bibere, aut principibus siceram, ne poti obliuiscantur legis constitutæ, aut peruertãt causas omnium afflictorum. Damnatis date siceram, & uinũ his qui amaro sunt animo. Vt poti obliuiscantur inopiæ suæ, & calamitatis suæ non ultra recordentur.

Aperi os tuũ muto, in iudicio omnium eorum qui prouocant. Aperi os tuum, iudica iuste causam pauperis & egeni.

א Fœminam uirtute præditam quisquis nactus fuerit, mercem habet gemmis procul petitis pretiosiorem. B

ב Ei tuto credit cor mariti eius, res quoq; non decrescunt.

ג Rependet ei bonum, & nõ malum, cunctis diebus uitæ suæ.

ד Quærit lanam & linum, & operatur cum uoluptate manibus suis.

ה Perinde est atq; nauis mercatoris, ex longinquo aduehens uictum suum.

ו Dum adhuc nox est surgit, & dat familiæ suæ cibum, ac demensum puellis suis.

ז Consultat de agro, & emit eum, de fructu manuum suarum plantat uineam.

ח Fortiter lumbos suos accingit, & corroborat brachia sua.

ט Sentit quàm bona sit negotiatio sua, nec noctu extinguitur lucerna eius. C

י Manũ suam colo admouet, & uolæ eius torquent fusum.

כ Manum suam extendit pauperi, & egeno præbet illam.

ל Non metuit familiæ suæ à bruma, uniuersa enim uestita est duplicibus.

מ Tapetia facit sibi, ex bysso ac purpura indumentum.

נ Nobilis est in porta maritus eius, dũ sedet inter senatores regionis.

ס Sindonem facit ac uendit, cingula quoq; quæ dat mercatori.

ע Fortitudo & decus uestimentum eius, & gaudebit in posterum. D

פ Os suum sapienter aperit, & lex beneficentiæ in lingua eius.

צ Speculatur statum domus suæ, & cibum suum non edit otiosa.

ק Surgent eius liberi, & prædicabũt eam felicem, maritus quoq; eius eam laudat.

ר Multæ filiæ pararunt opes, at tu uniuersas excellis.

ש Fallax gratia, uana uenustas, fœmi

na dei timens, ea laudabitur.
ת Huic date de fructu manuū suarum, hanc prædicent in porta opera illius.

Sermones cōcionantis filij Dauidis regis in Ierusalem.

CAPVT I.

A Omnia uanitas.

EXTREMA inanitas, dixit concionans, extrema inanitas, & omnia quidem sunt inanitas. Quantum [enim] homini reliquū est post omnem suum laborem, quem perfert sub sole? Aetas [nanq;] præterit, & ætas [alia] succedit: terraq; æternum perstat. Oriturq; sol, & occidit sol, & anhelus tendit ad locum suum ubi ori-
B tur. Discedit [uero] ad Austrum, & redit ad Aquilonem. A diuersis quoque mundi plagis uenti surgentes meant, & in suos circulos uenti reuertuntur. Omnes [etiam] torrentes mare ingrediuntur, nec tamen mare impletur. Nam torrentes redeunt ad locum per quem ferebātur. Quibus explicandis uerba idonea desunt, nec quisquā edisserere posset. Non oculus saturatur spectando, neq; auris audiendo expletur. Quod [enim] fuit, ipsum etiam erit: & quod factum est, ipsum fiet etiam: nec quicquam noui existit sub so-
C le. Est ne res, de qua possit quis dicere, Vide illud nouum est? & iam aliquot retro sæculis prætererunt, quæ fuerunt ante nos. Non [durat etiam] memoria rerum priorū, neq; apud posteros memoria rerum quæ posthac erunt, durabit. Ego concionans fui rex Israelis in Ierusalem. Et induxi in meum animum quærere & inuestigare sapienter per omnia quæ sub cœlo sunt facta. Quam occupationem laboriosam deus hominibus iniunxit, ut ea humiles redderet. Perspexi [enim] omnia opera quæ sub cœlo sunt facta, & ecce onnia sunt inanitas & animi molestia. [Etenim] quod deprauatum est, non poterit quicquam reconcinnare: & quod deest, non poterit numerari. Subduxi autem rationē eiusmodi apud animum meum, Ecce ego res magnas perfeci, & auxi sapiētiam præ omnibus q ante me fuerunt in Ierusalem, ac meum cor uidit plurimā sapientiā & scientiā. Et adieci animū meū ad cognitionem sapientiæ & cognitionem uæsaniæ atq; stultitiæ: [ac planè] intellexi, quod illud etiā sit animi molestia. Nam cum plurima sapientia coniuncta est plurima indignatio: & qui auget scientiam, simul auget quod eum cruciet. D

CAP. II.

PОrrò apud meipsum ita cogitaui, Age quæso, lætus poculis indulgebo, & experiar quātum in eo bonum sit: ecce autem, etiam hæc inanitas est. [Nam] ridere statuo esse hominis uæsani, & lætitiam nescio quid parere. Indagaui ergo corde meo, corpus meum diutina uoluptate uini oblectare, & cor meum asuefacere sapientiæ, hactenus q; retinere stultitiam, dum cernere possem ubi nam positum sit bonum hominibus, quod sub cœlo persequantur quanto tempore uiuunt. Perfeci [enim] magna opera, ædificaui mihi domos, [&] plantaui mihi uineas. Conseui mihi etiam hortos & paradisos, ac in eis plantaui omnis generis arbores fructiferas. Feci [etiam] mihi piscinas abundantes aqua, ut irrigarem ex eis nemus producens arbores. Emi [quoq;] seruos & ancillas, & habui uernas: peculium etiam habui armentorum & gregum maius q̄ ullus eorum qui ante me fuerunt in Ierusalem. Congessi etiam mihi argentum & aurum, & mundum pretiosum regum & prouinciarum, mihiq; acciui cantores & psaltrias, necnon mulierem & mulieres, hominum delicias. Et magnus euasi, & cumulaui [res suaues] præ omnibus qui ante me fuerunt in Ierusalem, simulq; sapientia mihi permansit. Quicquid etiam expetiuerunt oculi mei, non negaui eis, neq; prohibui cor meū ab ulla lætitia, nam cor meum lætatum est in omni labore meo: atq; hæc fuit sors mea ex omni meo labore. Et conuersus sum ad omnia A B C

mnia opera mea quæ peregerunt meæ manus, & ad laborem quem pertuli: & ecce omnia inanitas & animi molestia, nec quicquā sub sole fit reliquum.
Prou.17.d Infra 8.a Porrò [illuc] me uerti, ut †perspicerem sapientiam, & uæsaniam, atq; stultitiam: quid est enim, si homo sequatur ipsum regem, quod olim fecerunt? Et perspexi quidem potiorem conditionem propositam esse sapientiæ quàm stultitiæ, quemadmodum præstantior est lux quàm tenebræ. Sapientis enim oculi sunt in capite ipsius, stultus autem uersatur in tenebris: quanquā ego etiam noui quod eadem fortuna uniuersis obtingat. Et cogitaui apud meipsum, eadem fortuna mihi obueniet quæ & stulto: & quorsum maiorem operam darem sapientiæ? Statui autem apud me, quod etiam ista sit inanitas. Non enim perpetuò erit eadē memoria sapientis & stulti, & eius quod nunc extat, temporibus futuris omnino obliuiscentur [homines:] & quomodo moreretur sapiens sicut stultus? Quapropter odi uitam, quoniam laboriosum est mihi opus quod sub sole fit: omnia enim sunt inanitas & animi molestia.
D Odi etiam omnem laborem meum, quem perfero sub sole, quem relicturus sum homini qui post me erit. Quis enim scit, utrum sapiens an stultus futurus sit, qui dominium habiturus est in omnem laborem meum quem pertuli, & quem sapienter obiui sub sole? Etiam illa est inanitas. Quare me reuocaui, ut ex animo eijcerē cogitationem omnis laboris quem ferrem, & sapienter obirem sub sole. Est nanq; homo, qui laborem suum in sapientia, & scientia, & iustitia [excolenda insumptum] tradat homini, qui nihil in ea re elaborauit, ut eo fruatur: quod etiā inanitas est, & magna molestia. Quid enim [utilitatis] homini existit ex omni labore suo, & animi molestia quā perfert sub sole? Nam omne tēpus ipsius [plenum est] rebus quæ cruciant, & indignatione suæ occupationis, ut ne noctu quidem cor eius quiescat: quæ etiam inanitas est. Non [enim aliud] homini bonum obuenit ex labore suo, quàm quod edit ac bibit, animæq; suæ bonum, quo fruatur, exhibet; quod etiam uideo manū dei [exhiberi.] Quis enim comedit, & [ad laborem] quis promptior fuit quàm ego? Nam [deus] dat homini qui ei probatur, sapientiam, & scientiam, & lætitiam: ab erranti autem à recto itinere dat negotium colligendi & congregandi, ut tradat ei qui deo probatur: quæ etiam inanitas est, & animi molestia.

CAPVT III.

A OMnibus [etenim] tempus præfinitum est, estq; tempus, quid uelis aut nolis sub sole. [Est] tempus nascendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plantatum existit. Tempus occidēdi, & tempus medendi: tempus demoliendi, & tempus ædificandi. Tempus lachrymandi, & tempus ridēdi: tempus lugendi, & tempus saltandi. Tempus proijciendi lapides, & tempus colligendi lapides: tempus amplexandi, & tempus abstinendi ab amplexibus. Tempus quærendi, & tempus perdendi: tempus custodiēdi, & tempus proijciendi. Tempus scindēdi, & tempus
B consuendi: tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus diligendi, & tempus odiendi: tempus belli, & tempus pacis. Quid [igitur] agenti superest obseruandum in eo quod laborat? Vidi [equidem] occupationem quam deus iniunxit hominibus, ut ea redderet humiles. Omnia [enim] condidit, ut unumquodq; pulchrum sit suo tempore: deus quoq; mundum ipsum indidit eorum cordi, ne non inueniret homo opus, quod deus condidit à capite usq; ad finem. Et scio quod in illis rebus bonum nō sit, nisi ut [homo] lætus sit, & quod bonum est, agat per uitam suam.
C Etenim quantū omnes homines edunt & bibunt, & bono fruuntur ex omni labore suo, istuc ipsum est munus dei. Noui [etiam] quod æternum permanebit, quicquid deus condidit: cui nec addi quicquam, nec detrahi potest: condidit autem deus ut ipsum [homines] reuereantur. Quod [olim] fuit, iam extat: & quod futurum est, olim fuit, & deus requirit quod ab insequenti propellitur. Porrò spectaui sub sole iudicij locū, ibiq; impietas [regnabat:] & iustitię locum

ibiq; impietas. Et cogitaui apud mei-
psum, quod deus iustum & impium iu
dicabit: illic enim tempus est, quo uo-
luntati omni, & omnibus factis [præ-
mium condignum rependetur.] Aesti
maui autem in animo meo cōditionem
hominum, ut deus excellentissimos
creauerit, simul cernens quomodo ipsi
sese in pecudū conditionem abijciunt.
D Eadem enim solent hominibus & bru
tis animantibus euenire: & qualis est
mors unius, talis est mors alterius, &
spiritus idem omnibus [inest:] nec ha
bet homo quicquam præstantius peco
re: siquidem omnia sunt inanitas. O-
mnia tendunt ad locum unum, omnia
existunt è puluere, omniaq; reuertun-
tur in puluerem. Quis autem scit an
spiritus hominum sursum ascendat, &
spiritus pecoris deorsum in terram de
scendat? Censeo igitur nihil esse me-
lius, q̄ ut homo lætetur in suis factis:
ea enim est sors ipsius: quis enim ad-
ducet eum, ut spectet quid post ipsum
futurum sit? CAP. IIII.

A PORrò me [ad alia] conuertens uidi
oppressiones omnes quæ fiunt sub
sole, & ecce [manante] lachryma eo-
rum qui opprimūtur, nemo est qui con
soletur: & quia deest facultas se uindi
candi è manu opprimētium ipsos, non
habent qui [efficaciter] consoletur.
Vt equidem laudem mortuos qui iam
sunt mortui, præ uiuis qui adhuc ui-
uunt. Vtrisq; autem beatiorem di-
co, qui nondum fuit, qui nondum
expertus est molesta negotia quæ fi-
unt sub sole. Ac uidi omnē laborem,
& omnem industriam agendi mutuam
esse æmulationem: quod quidē etiam
B inanitas est, & animi molestia. Stultus
complicat manus suas, editq; carnem
suam. Quanto potior est manus plena
cum quiete, quàm utraq; uola plena
cū labore & animi molestia? Rursum
contemplatus sum inanitatem sub cœ
lo. Est [enim] unus quispiam & non
secundus, qui neq; filium neq; fratrem
habet, neq; finem [propositum] omni
labori suo: cuius oculus non satiatur
diuitijs, [ut dicat,] Cui laboro, &
meum defraudo genium? Quæ quidem
etiam inanitas est, & negotium permo
C lestum. Melius est duos coniunctos
uiuere, quàm unum solum, quibus mer
ces optima est [proposita] in labore
suo. Si enim ceciderint, alter socium
suum eriget: uæ autem uni si cecide-
rit, nec [adest] alter qui eum erigat.
Præterea si duo [simul] cubēt, [plus]
eis caloris erit: unus enim quomodo
calesceret? Et si unus quempiam in-
uaserit, duo resistēt ei: funiculus etiam
triplicatus non cito rumpetur. Puer
egenus & sapiens præstat regi seni &
stulto, qui admonitionem non admit-
tit amplius. Est enim qui ad regnum
gerendum prodit è carcere, nam etiam
in regno suo natus est pauper. Vidi D
[etiam] omnes uiuentes sub sole se-
quentes puerum secundum, qui loco
ipsius [patris] regnum teneret. [Præ
terea] infinitus est populus omnium il
lorum qui ante istos [uixerunt:] po-
steri quoq; non lætabuntur in eo: nam
& hæc inanitas est, & animi molestia.
Custodi pedem tuum ceu aditurus do
mum dei, accedere nanq; audiendi gra
tia præstantius est, quàm quod stulti
uictimam offerunt, quia ignorāt se ma
le agere. CAP. V.

NE quid præcipitanter loquaris, ne A
que festinet cor tuum proferre uer
bum corā deo: deus enim in cœlo est,
& tu in terra, quocirca pauca sint uer
ba tua. Nam in multa occupatione oc
currit somniū, & in multis uerbis stul
ti uox [erumpit.] Quum uoueris deo Votum.
uotum, ne differas soluere, non enim Deut. 23. d
[deus] stultis delectatur: [proin] q̄d
uoueris, exolue. Melior [nanq;] est
qui non uouet, eo qui uouet, nec sol-
uit. Ne committas ut os tuum præ-
beat carni tuæ occasionem peccandi,
neq; dicas coram angelo, per impru-
dentiam [peccatum esse:] quare enim
deus irascatur propter uocem tuam,
ac destruat opus manuū tuarum? Ete- B
nim in multis somnijs, & uanitatibus,
& negotijs multis [enitendum est ma
ximopere,] ut deum timeas. Si quan-
do uideris in regione oppressionē pau
peris, & uiolentam præuaricationem
iudicij & iustitiæ, ne mireris [diuinā]
uolūtatem: est enim custos altior etiam
alto, & ipsis [mortalibus] aliqui al-
tiores sunt. Et post omnia terræ deus
semper sui similis expectandus est, ut
rex

rex agri qui colitur. Qui amat argentum, non saturabitur argento: & qui amat diuitias, nullum fructum [percipit:] quæ quidem etiam inanitas est. Dum augescunt opes, augentur [etiam] qui eas comedant: & quæ utilitas peruenit ad possessores ipsarum, quàm ut oculis suis spectent? Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum comederit: diuiti autem satietas non concedit dormire. Est morbus malus quem uidi sub sole, [nempe] diuitias seruatas à suis possessoribus in ipsorum exitium. Quodq; perierunt istę diuitiæ per malum aliquod negotium, ut [diues] generaret filium qui prorsus nihil haberet. Quemadmodum [homo] egreditur ex † uentre matris suæ, ita nudus reuertitur, quum abit, nec quicquam de suo labore aufert, quod sua manu secū ducat. Estq; malus iste morbus, nam planissime ut quisq; [in mundum] uenit, ita egredietur: & quod operæpretium contingit ei qui uanos labores impendit? Præterea toto suo tēpore [diues auarus] comedit in tenebris, & cum multa indignatione, & morbo, & ira. Quam obrem ut ego iudico, bonū erit, quod & decorum est, ut quis edat ac bibat, & fruatur bono in omni suo labore, quē sub sole perfert toto uitæ suę tempore quod ei deus cōcedit: nam ea est portio ipsius. Hoc etiam muneris diuini est, ꝙ homini cuiuis dat deus diuitias & opes, eumq; dominum præficit, ut comedat ex eo, & auferat portionem suam, & lætetur in labore suo. Nam [talis homo] non ualde recolet tēpora uitæ suæ, quia deus lætitia cordis ipsius remunerat eum.

C

Iob 20.c

Iob 1.d
1.Tim.6.b

D

CAP. VI.

A

Est malum quod uidi sub sole, idq; principatum inter homines obtinuit. Est uir cui deus diuitias dedit, & opes, & honorem, ut nulla re careat, qua animus eius delectetur ex omnibus quæ posset expetere, nec tamen deus instituit eum dominum ut comedat ex illis, sed exterus quispiam ea deuorabit: quæ inanitas est, & malus morbus. Si quis generet centum [liberos,] multisq; annis uiuat, & plurimi dies uitæ ipsius existāt, animus autem

B

eius non saturetur bonis rebus, sepulchrum denicq; non habeat, pronuncio potiori cōditione esse quàm ille sit, foetum abortiuum. Is enim ut res inanis prodit, ac in tenebras abit, tenebræq; nomen ipsius occultant. Non etiam solem aspexit, nec quicquam nouit: cui amplior est quies quàm isti. Si eñ bis mille annos uiuat, necq; bono fruatur, an non omnia tendūt unum in locum? Quum labor omnis impendatur ab homine propter os eius, animæ autem desiderium nunquam leuetur. Quid excellētius habet sapiens quàm stultus? aut quid præstantius habet humili, qui scit uitam agere inter uiuētes? Melior est prouidentia, quàm ut quis desiderium sequatur, quæ etiam est inanitas, & animi molestia. Qui [enim] existit, iam uocatum est nomen ipsius, & cognitum est ꝙ homo sit, nec poterit iure contendere cum potentiore se. Multæ enim sunt res quæ inanitatem augent, & quod inde operæpretiū homini? Quis enim scit quid prosit homini in uita toto curriculo dierum suæ friuolę uitæ, quos transigit tanquā umbram? Quis enim homini referet quid post ipsum futurum sit sub sole?

C

D

Hic Latini codices caput 7. notant.

CAP. VII.

A

Prou.22.a

Melior est bona fama ꝙ unguētum pretiosum: & dies mortis [melior est] die natali. Melius est adire domū luctuosam ꝙ domum conuiuij, in quo [cernitur] finis omnium hominum, & uiuēs [homo] id reponit in corde suo. Melior est indignatio risu, quia tristis uultus pariet lætum cor. Sapientium cor [uersatur] in domo luctus, & cor stultorū in domo lætitię. Melius est audire increpationē sapientis, ꝙ ut quis audiat carmen stultorū. Qualis etenim est sonus spinarum sub olla, talis est risus stulti: quæ etiam inanitas est. Etenim oppressio ad insaniam adigit sapientē, & frāgit cor dotibus pręclaris ornatum. Potior est extrema negotij pars principio: lentus [homo] pręstantior est ꝙ elatus animo. Ne sis præcipiti animo ad succensendū, quia indignatio permanet in sinu stultorū. Ne dicas, Quid causæ est ꝙ tempora priora meliora fuerūt istis [pꝛ sentibus] non enim à sapientia [incitatus] hoc per-

B

contaris. Sapientia cum opibus hære
ditarijs bona est, & plus cõmodat so-
lem aspicientibus. Nam pariter quis
sub umbra sapientiæ, & sub umbra pe
cuniarum cubabit: primatũ tamen ha-
bet scientia, eo ꝙ sapientia uitam con-
fert suis possessoribus. Inspice opus
dei: quis enim reconcinnare poterit q̃d
ipse deprauauit? Tempore felici sis læ
tus, & tempore aspero circumspice:
nam hæc cum illis deus temperat, nihil
[certi] homo post ipsum [deum] inue
C niat. Omnia ista uidi per dies [uitæ]
meæ inanis, ꝙ iustus in iustitia sua oc-
cumberet, & impius diutius [uitam]
prorogaret in sua prauitate. Ne sis ni
mium iustus, neq; maiorem sapientiam
tibi arroges, qua teipsum stupidum fa
cias. Ne sis impius immodice, neq; sis
stultus, ne moriaris ante fatale tẽpus.
Bonũ est ut hoc teneas ita, ne manum
tuã ab isto retrahas: nam timens deum
expediet se ex uniuersis. Sapiẽtia plus
uirium sapienti suppeditat, q̃ decẽ po
3.Reg.8.e tentes qui in urbe agunt. †Non est e-
2.Par.6.g nim homo iustus in terra qui bonũ fa-
Prou.20.b ciat, & non peccet. Non animaduer
1.Ioan.1.d tas omnia uerba quæ loquuntur [ho-
mines,] ut non audias etiam seruum
tuum imprecantem tibi mala. Nouit
enim cor tuum, ꝙ & tu sæpenumero a-
lijs mala sis imprecatus. Omne hoc
tentaui per sapientiam [cognoscere,]
& proposui sapientia uti, quoniam ea
res à mea notitia remota fuit. Remotũ
quiddã est & profundissimũ, & quo-
D tusquisq; illud reperiet? Obiui equi-
dem [eam speculationem] corde meo,
ut scirem, & indagarem, & perquire-
rem sapientiã atq; rationem, & scirem
quidem proteruiam stultitiæ, & stulti-
tiam uæsaniæ [affinem.] Deprehendi
autem fœminã ipsa morte amariorem
esse, cuius cor est uenatoriũ instrumen
tum & casses, manus autem eius uin-
cula, à qua demũ asseritur qui deo cha
rus est, peccator autem capietur per
eam. Inspice illud quod deprehẽdi, ait
concionans, una re cum altera [cõpa-
rata] ut rationẽ deprehenderẽ. Cum
& aliud perquisiuerit anima mea, q̃d
non deprehẽdi: inter mille unũ reperi,
qui numeris uiri boni absolutus sit: in
ter istos autem omnes fœminã non re-
peri. Tantum hoc inspice quod depre-
hendi, ꝙ deus Adamũ probum condi-
derit, ipsi autem plures iam facti cogi
tationes [uanas] persecuti sunt.

CAP. VIII.

QVis similis est sapienti? & quis A
[ita] nouit explicationem nego-
tiorum? Sapientia hominis serenũ red Prou.17.d
dit uultũ eius, & uultum impudentem
remouet. Equidem [moneo,] ut os re
gis obserues, præsertim propter iura-
mentũ dei. Ne festines abire ex illius
conspectu, neq; perseueres in re mala:
quicquid enim libuerit ei, efficiet. Et
quancunq; rem præcipit rex, in ea etiã
potestatem exercet: & quis dicet ei,
Quid agis? [Præterea] qui custodit
præceptũ, non experietur aliquid ma-
li: & cor sapiẽtis intelligit tempus &
iudicium. Ad omnem enim uolũtatem
[exequendam] est tempus & iudiciũ,
& malum hominis præpollet ei. Nescit B
enim quid ei sit euenturũ: quis enim re
feret ei quando euenturum sit? Non est
etiam homo præditus potestate in spi
ritum, ut cõtineat spiritũ: neq; potesta
tem [habet] in diem mortis, neq; [telo
rum] emissionem in bello, neq; proter
uia eripiet suos consortes. Hoc uniuer
sum uidi, & animaduerti omnia opera
quæ sub sole fiunt: est tempus quo do
minatur homo homini in ipsius perni-
ciem. Simul autem uidi impios sepul-
tos, & ꝙ abierunt, & recesserunt è lo-
co sancto, suntq; obliuioni traditi in ea
urbe, in qua quicquid egissent, ratum C
rectumq; erat: quæ quidẽ etiam inani-
tas est. Quia nõ statim negotiũ patran
tis scelus cõficitur, quorundã hominũ
cor [audacia] plenũ est, ut patrent sce
lus. Quia peccator malum patrat cen
ties, eiq; [deus] pœnam differt, ego e-
tiam scio ꝙ bonũ obueniet timentibus
deum, qui eum reuerentur. Impio aũt
bonũ minime obueniet, neq; dies suos
ꝓrogabit sicut umbra, qui deũ nõ reuẽ
retur. Est inanitas, quæ usuenit in ter
ra, ut sint iusti, q̃bus obtingit q̃d impij
merentur: & [rursum] impij sunt, qui
bus obtingit q̃d iusti merẽtur: [quare]
dixi, hãc etiã esse inanitatẽ. Et laudo sa D
nè lætitiã, ꝙ nihil sit hominibus melius
sub sole, q̃ edere & bibere, et gaudere:
id q̃d adipiscitur ex labore suo tẽpore
uitæ

uitæ suæ, quã deus illi cõcedit sub sole. Vt appuli animũ meũ ad notitiã sapientiæ, & inspectionem negotiorũ quæ in terra fiunt, ꝙ nonnulli etiam neq; interdiu, neq; noctu somnũ capiunt. Animaduerti omnia opera dei, ꝙ homo nõ possit deprehendere opus quod fit sub sole, ut minime id assequatur, in quo elaborat homo ut peruestiget: & si quis etiam sapientium dicat se scire, non tamen inuenire poterit. CAP. IX.

A Haec enim omnia reuocaui ad animi mei iudicium, & ut hæc omnia clare discernerem, ꝙ iusti & sapientes, & eorũ serui sunt in manu dei, quodq; pariter amorem & odium ignorat homo: ipsi autem [deo] sunt omnia proposita. Omnibus eadem prorsus usu ueniunt iusto & impio, bono puroq; & impuro, sacrificanti & non sacrificanti, bono pariter & peccatori, iuranti iuxta ac abhorrenti à iuramento. Atque hoc pessimũ est in omnibus quæ sub sole fiunt, dum eadem omnibus usu

B ueniunt, ꝙ pectus hominum impletur uitiositate, et uæsania [perdurat] in corde ipsorum per uitam illorum, ut postea [descendant] ad mortuos. Qui eñ sociatur quomodocunq; uiuentibus, ei spes est reliqua: & canis uiuens præstat leoni mortuo. Verum qui uiuunt sciunt se morituros esse; at mortui prorsus nihil nouerunt, nec habent præmiũ aliquod reliquum, quia memoria ipsorum deleta est. Tum amor ipsorum, tũ odium ipsorum, tum inuidia ipsorum iam abolita est, nec amplius habent sortem in mundo ex omni eo quod fit sub sole. I [ergo,] & lætus ede panem tuũ, & læto corde bibe uinum tuum: iam enim propitius deus largitur tibi frui operibus tuis. Nullo non tempore candidæ sint tuæ uestes, neq; desit unguen

C tum capiti tuo. [Et] circunspice uitam [quam transigas] cum muliere amata omni tempore friuolæ tuæ uitæ, quam [deus] tibi concedit sub sole per omne tempus tuum inane: hæc enim est sors tua in uiuis, & ex labore tuo quem perfers sub sole. Quantumcunq; potes, agito pro uirili tua portione, quia nec opus, nec cogitatio, nec scientia, nec sapientia est in inferno ad quem tendis. Rursum scrutatus ex quæ subsunt soli, animaduerti cursum non esse uelociũ, neq; bellum fortium, non etiam panem [suppetere] sapientibus, neq; prudentibus diuitias, neq; gratiam peritis [captatoribus fauoris,] nam tẽpus & fortuna uniuersis usuuenit. Etenim homo etiam ignorat suam futurã sortem: utq; pisces capiuntur hamo noxio, & ut aues capiuntur laqueo, ita homines illaqueantur periculoso tempore, quum eos improuisus casus obruit. Hoc etiã uidi sub sole, [nempe] sapientiam, quæ maximi penditur apud me. Oppidum fuit paruum, & in eo pauci homines: ad quod accessit rex potentissimus, & cinxit illud obsidione, & contra illud extruxit turres maximas. Repertus est autem in eo uir pauper & sapiens, qui per sapientiam suam eripuit illud oppidum, nec quisquam hominum recordatus est istius uiri pauperis. Vnde iudico quidem sapientiã esse potiorem fortitudine, & pauperis sapientiam contemptam, neq; audiri sermones ipsius. Sermones enim sapientium in quiete magis audiuntur, q̃ clamor dominantis inter stultos. †Sapientia præpollet Sap. 6. a
instrumẽtis bellicis, & unus homo perditus ingens bonum corrumpit. Vt enim muscæ mortuæ fœtere atq; fracescere faciunt unguentum pharmacopolæ, ita modica stultitia [perdit] quod pretiosum est ex sapientia & honore.

CAP. X.

A Cor sapiẽtis est ad dextram ipsius, & cor stulti ad sinistrã ipsius. Etiã quum stultus per uiam ingreditur, cor ipsius indigum omnibus dicit ꝙ stultus sit. Quoties affectus dominatoris in te ortus fuerit, non desere stationem tuam: nam qui [affectus] sedat, reprimit grandia peccata. Est malum quod sub sole uidi, ꝙ proficisci uidetur ex imprudentia tenentis primatum. Stultitia [enim] collocatur in summo fastigio, & diuites in humili gradu sedent.
Vidi seruos equis [uehi,] & principes B
in terra incedere tanq̃ seruos. †Qui fo Prou. 26. d
dit fossam, incidet in eam: & qui demo Eccli. 27. d
litur maceriam, eum serpẽs mordebit. Quiq; transfert lapides, dolore ab eis afficietur: et qui findit ligna, in eis periclitabitur. Quum ferrum hebes fuerit, nec facies ei polita, [exercitium postu

lat:] exercitus [etiam requirunt ali-
quem] qui reddat fortiores, sed maiori
studio aptare conueniet sapientiam. Si
serpens mordeat absq; sibilo, nihilo ma
C gis incommodat quàm maledicus. Sermo
nes ex ore sapientis [prodeuntes] gra
tiam [conferunt,] quam labia stulti ue
lut absorbendo auferunt. Principium
sermonũ oris eius [stulti] est stultitia,
& postrema pars orationis eius uæsa-
nia perniciosa. Stultus multis uerbis
utitur, & ignorat homo iste quorsum
eat: quis autem ei indicaret quid secu-
turum sit? Labor stulti qui ignorat uiã
ducentem ad oppidum, affert ei mole-
stiam. Væ tibi ô terra, quum rex tuus
puer est, & principes tui mane comes-
santur. O te beatam regionem, quum
rex tuus generosus est, & tui princi-
D pes suo tempore comedunt ob uires re
ficiendas, & non ut certẽt poculis. Per
duplicem pigritiam deterior reddetur
contignatio, & per remissionem ma-
nuũ perstillabit domus. Apparant con
uiuia cibis magnifice propter uolupta
tem, & uinum adhibent ut uitam exhi-
laret: pecuniæ autem subigunt omnia.
Ne in cogitatione quidem tua uitupe-
raueris regem: nec uituperes in pene-
tralibus lecti tui diuitẽ, uolucris enim
cœli efferet uocem, & alata [auis] re-
nunciabit sermonem. CAP. XI.

A Mittito panem tuum in superficiem
aquarum, quia post longum tem-
pus eum reperies. Da septem [homini-
bus indigẽtibus] suam portionem cui-
que da etiã octo: nescis enim quid mali
terræ impendeat. Quum nubes impletæ
fuerint, pluuiam effundent in terram:
& quum arbor ceciderit uel ad Au-
strum uel ad Aquilonem, in quencunq;
locum ceciderit arbor, in eo permane-
bit. Qui obseruat uentum, non semina-
bit: & qui spectat nubes, non metet.
B Quemadmodum ignoras quæ uia sit
spiritus, aut qualia ossa in utero graui
dæ: ita ignoras opus dei quo perficiet
omnia. [Proinde] mane semen tuum se
mina, & uesperi non abstineas manum
tuam, nescis enim utrum commodius
futurum sit an hoc an illud, aut utrunq;
iuxta felix faustumq; futurum sit. Por-
rò gratissima res est lumen, & iucun-
C dum oculis aspicere solẽ. Verum si ho-
mo annos multos uixerit, & per eos
uniuersos lætus egerit, recordatus au-
tem fuerit dierum [quos aget] in tene-
bris, quoniam plurimi erũt: [ilico] ina
nitas [uidetur] quicquid præterijt. [I Ironica concessio.
nunc] iuuenis, & lætare in adolescen-
tia tua, & lætum sit cor tuum per tem-
pus iuuẽtutis tuæ, & persequere quod
dictat cor tuum, quodq; appetibile ui- D
detur oculis tuis: & scito quòd ob hæc
omnia te deus in iudicium adducet.
Quin remoue perturbationes ab ani-
mo tuo, & tolle uitiositatẽ à carne tua,
quoniam pariter adolescentia & iuuen
tus sunt inanitas. CAP. XII.

ET memento conditoris tui tempo- A
re iuuentutis tuæ, antequam acce-
dãt tempora periculosa, & anni adue-
niant, ut dicas, Non delector illis. An
tequam obtenebrescat sol & lumen, &
luna, & stellæ, & redeant nubes post
pluuiam. Quando custodes domus tre
ment, & uiri ualidi uacillabunt, & de-
sinunt molentes, ut parum molant, &
obscurum uisum habent speculantes in
fenestris. Et clauduntur fores in platea B
cum exili uoce molentis, & surgit [ho
mo] ad uocem auis, & supprimuntur
omnes filiæ cantici. Altum quoq; locũ
timent [senes] & humilia in uia, & flo-
ret amygdalus, & seipsam gestat cica-
da, & appetitus respuit [res oblatas:]
homo enim uadit ad domum suam per-
petuam, & circumeunt in platea lugen
tes. Anteq̃ funis argẽteus subtrahatur,
& diffluat collectio aurei liquoris, &
frangatur cadus ad fontem, & rota pu
teo imposita currat. Redeatq; puluis C
in terram qualis fuit, et spiritus redeat
ad deum qui dedit illum, Inanitas ex-
trema inquit cõcionans, & omnia qui
dem sunt inanitas. Præterea quum es-
set concionans sapiens, assidue docuit
populum scientiam, & commouit stu-
dium doctrinæ, & inuestigauit ac mul-
tas parabolas composuit. Perquisiuit
etiam concionans, ut inueniret ratio-
nes expetibilium rerum, & præcepta
officiorũ sermones uerissimos. Sapien- D
tum [enim] sermones sunt uelut stimu-
li, & uelut claui plantati inter folia col
lectitia, [quæ] tradita sunt ab uno pa-
store. Postremo fili mi caue admoni-
tus, [nam] libros multos facere infiniti
esset

Anton. Imp. librum primum sic concludit: τὴν τ̃ βιβλί-
ων δίψαν ῥῖψον, ἵνα μὴ γογγύζων ἀποθάνῃς
ἀλλὰ ἵλεως ἀληθῶς, καὶ ἀπὸ
καρδίας εὐχάριστος τοῖς θεοῖς.

esset operis, & iugis lectio molestus labor carnis. [Etenim] finis uniuersi negotij auditus est, Deum timeto, & præcepta illius seruato, nam in hoc consistit omnium hominum perfectio. Deus enim in iudicium adducet omne opus, cum omni occulta re, siue quid bonũ, siue malum fuerit.

Excellentissimum carmen Solomonis.

CAPVT I.

A SCVLETVR me osculis oris sui, amores enim tui uinum bonitate superant.

Ob odorem unguentorum tuorum optimorum, est autẽ nomen tuum unguentũ effusum, iccirco te puellæ amãt.

Trahito me ut curriculo te insequamur: introduxit me [quidem] rex ipse in sua penetralia: [quãobrem] exultabimus & lætabimur in te, & prædicabimus amores tuos uino præstantiores, quia familiarissime tibi æquitas adiuncta est.

B Fusca quidem sum, cæterum amabilis ô fœminæ Hierosolymitanæ, sicut tentoria Cedræorum, sicut Solomonis cortinæ.

Ne me spectetis, quia fusca sum, eo q̃d sol me [radijs feriẽdo] intuitus est: filij [nanq;] matris meæ in me excandescentes posuerunt me custodem uinearum, ego autem uineam meam non custodiui.

Indica mihi tu, quẽ diligit anima mea, quomodo pascas, & quomodo cubare facias [pecus] in meridie, ne oberrans per greges consortiũ tuorũ uidear palliolata [meretricula.]

C Si ignoras tibi ô pulcherrima fœmina, exito à te, [insequens] uestigia gregis, & pascito hœdos tuos circum mapalia pastorum.

Similẽ te iudico amica mea equitatui meo inter currus Pharaonis.

Venustæ sunt maxillæ tuæ conuenientibus ornamentis, & collum tuum torquibus.

Ornamenta [enim] conuenientia ex auro faciemus tibi cũ notis argenteis.

Dum rex mihi accumbit, nardus mea reddit odorem suum.

Estq; mihi dilectus meus myrrhæ fasciculus, [qui] morabitur inter ubera mea. D

Dilectus meus est mihi botrus caphuræ in uineis Engedi.

Ecce tu amica mea formosa es, ecce tu formosa es, & oculi tibi sunt columbarum.

Ecce tu dilecte mi formosus es, & iucundus, & lectus noster umbrosus est.

Suntq; nostræ ædes cedrinæ, & canales nostri cupressini. CAP. II.

EGo sum rosa Saron, & lilium [gaudens] uallibus. A

Estq; amica mea inter fœminas, ut liliũ inter spinas.

Qualis est malus inter syluestres [& steriles] arbores, talis est dilectus meus inter iuuenes. Cuius umbram expetiui, & [sub ea] sedebo, estq; fructus eius palato meo dulcissimus.

Introduxit me [sponsus] in cellam uinariam, cuius uexillum erga me est dilectio.

Fulcite me uinaceis, & substernite mihi mala, q̃a infirma sum dilectione.

Sinistra ipsius [supponatur] meo capiti, & dextra ipsius [sponsi] me amplexetur.

Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ per capreas & per ceruas in agris agentes, ne excitetis, neue extinguatis amorem, donec ipsa uelit. B

Vox dilecti mei [auditur:] ecce ipse uenit saliens per montes, [&] raptim accurrens per colles.

Estq; dilectus meus similis capreæ, aut hinnulo ceruorũ: ecce ipse stat post nostrum parietem, & prospicit per fenestras, seq; conspiciendum exhibet per cancellos.

Respondens autem meus dilectus mihi dixit, Surgito tibi amica mea, formosa mea, & ito tibi. C

Quoniam ecce hyems præterijt, [&] imber se recipiens abijt sibi.

[Ac] flores apparuerunt in terra, ap-

petiuitq́ tempus [idoneum] cantui, ac uox turturis auditur in terra nostra.
Ficus protrusit grossos suos, & uineæ florentes odorem reddunt: [quamobrem] surgito tibi amica mea, formosa mea, & ito tibi.
O mea columba in cauernis istius petræ, in recessu scalarum ostende mihi formam tuam, & mihi ede uocem tuam: uox enim tua [ita erit] mihi suauis, & forma tua uenusta.
D Capite nobis uulpes, uulpes [inquam] paruas, quæ uastant uineas, quum nostræ uineæ floreant.
Dilectus meus mihi [proprius erit,] & ego illius, qui pascit inter lilia.
Dum est flagrantissimus æstus diei, & umbræ fugiunt, reuertere dilecte mi, sisq́ similis capreæ & hinnulo ceruorum in montibus Bather.

CAP. III.

A IN lectulo meo in noctibus perquisiui [eum] quem diligit anima mea, perquisiui [quidē,] sed non inueni.
Surgam nunc, & circumibo in ciuitate, in uicis, & in plateis, [&] perquiram [eum] quem diligit anima mea: perquisiui [autem] eum & nō inueni eum.
Offenderunt [autem] me custodes circumeuntes in ciuitate, [quos percontata sum,] Num uidistis eum quem diligit anima mea?
B Statim uero ut eos præterij, inueni eū quem diligit anima mea: præhendi eum, nec dimittam eum, donec intro ducam eum in domum matris meæ, & in conclaue genitricis meæ.
Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ, per capreas & ceruas in agro agentes, ne excitetis, neue extinguatis amorem, donec ipsa uelit.
C Quid est hoc ꝙ ascendit à deserto ceu fumus altissimus & palmarum instar, qui generatur suffitu myrrhæ & thuris, & omniū puluerum pharmacopolæ?
Ecce circum lectum ipsius quem habet Solomon, sexaginta heroes sunt ex heroibus Israelis.
Qui uniuersi capti sunt gladio, & bello assuefacti, quisq́ habens ad femur suum gladium ob metum qui in noctibus oritur.
Vmbraculum sibi fecit rex Solomon ex lignis Libani. D
Cuius columnas fecit ex argento, & pauimentum eius ex auro, eiusq́ operimētum ex purpura: cuius media pars strata fuit amore fœminarum Ierusalem.
Exite fœminę [urbis] Zion, & spectate Solomonem gestantem coronā, qua coronauit eum mater eius die sponsaliorum eius, & die lætitiæ cordis eius.

CA. IIII.

ECce tu formosa es amica mea, ecce tu formosa es: oculi tibi columbini sunt extra comam tuam promicantes: pilus tuus est quasi grex caprarum, quæ glabrum [depascendo] reddiderunt montem Gilead. A
Dentes tui sunt sicut grex [ouium] concinne tonsarum quæ ascenderunt à lauacro, quæ uniuersæ gemellos pariunt, nec ulla est inter eas effœta.
Labia tua similia sunt filo coccineo, et eloquium tuum gratiosum: tempora tua similia sunt fragmini mali punici ex coma tua [prominentia.]
Collum tuum simile est turri Dauidis ædificatæ ad usum dirigendi homines, ex qua pendent mille clypei, [&] omnia scuta heroum. B
Geminæ tuæ mammæ similes sunt hinnulis gemellis capreæ pascentis inter lilia.
Dum est flagrantissimus æstus, & fugiunt umbræ, ibo mihi ad montem myrrha [consitum] et ad collem thuriferum.
Tota tu formosa es amica mea, & nullum est in te uitium.
Mecum à Libano sponsa, mecum à Libano uenias, [&] spectes è uertice Amana, è uertice Senir et Hermon, è lustris leonum, è montibus pardorum. C
Vendicasti tibi cor meum soror mea sponsa, uendicasti tibi cor meum altero tuorum oculorum, alteroq́ torque colli tui.
Quàm pulchri sunt amores tui soror mea sponsa, quantum prętant uino amores tui? et odor uestimentorum tuorū excellit oībus aromatibus.
Fauum stillant labia tua ô sponsa, [&] mel

mel & lac ineſt linguę tuæ, ac odor ueſtimentorum tuorum eſt, qualis fragrantia Libani.

Hortus concluſus [eſt] ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, [&] fons obſignatus.

D Emiſſiones tuæ [ſunt] paradiſus malorum punicorum cum fructu pomorum, [&] cypiri cum nardis.

Nardus, & crocus, fiſtula, & cinnamomum cum omnibus arboribus thuriferis, myrrha et aloe cum omnibus præſtantiſſimis aromatibus.

Fons hortorũ, puteus uiuæ aquæ, quæ profluit è Libano.

Surge Aquilo, & Auſter ueni, [ac] perfla hortum meũ, ut fluant aromata: ueniat dilectus meus ad hortũ ſuũ, & comedat fructum pomorum ſuorum.

CAP. V.

A VEni equidem ad hortũ meum ô ſoror mea ſponſa, [&] diſtrinxi myrrham meam cum aromate, [ac] comedi fauum meum cũ melle meo, [&] bibi uinum meum cum lacte meo: edite ſodales, bibite, et inebriamini ô dilecti.

Vide Aug. tract. in Jo. an. 57 per totum.

Ego dormio, & cor meum uigilat: uox dilecti mei [auditur] pulſantis, Aperi mihi ſoror mea, amica mea, colũba mea, perfecta mea: ſiquidem caput meum repletum eſt rore, & cincinni mei guttis nocturnis.

Exui meam tunicam, & quomodo [rurſum] induã illã? Laui pedes meos, & quomodo coinquinabo eos?

B [Cæterum] dilectus meus immiſit manum ſuam per foramen, & uiſcera mea commota ſunt in me.

Surrexi [ergo] ut aperirẽ dilecto meo, & manus meę ſtillauerunt myrrhã, ac digiti mei myrrham probam quę peſſulum madefecit.

Quũq; dilecto meo aperuiſſem [oſtiũ,] dilectus meus ſubduxit ſe [&] abijt quo loquente animus meus permotus eſt: [quapropter] perquiſiui eũ, & non inueni eum: uocaui eum & non reſpondit mihi.

Offendentes [aũt] me cuſtodes circumeuntes in ciuitate, percuſſerunt me, [ac] uulnera inflixerunt mihi, [nec non] cuſtodes murorum ſtolã meam abſtulerunt à me.

Obteſtor uos ô fœminæ Hieroſolymitanæ, ut ſi offendatis meũ dilectũ, referatis ei q̃d infirma ſim dilectione. C

Quid inſigne habet tuus dilectus præ alijs dilectis ô formoſiſſima fœmina? quid habet inſigne dilectus tuus præ alijs dilectis, q; tanta grauitate nos obteſtaris?

Dilectus meus candidus eſt, & ruber, ſub ſignis habens exercitum decem millium.

Cuius caput [redimitum eſt] auro obrizo, eiusq; cincinni [ut] tiliæ, nigri ut coruus.

Oculi eius ſunt quales columbarũ ſuper alueis aquarũ quæ ſe abluũt lacte, [&] ſedent ad plenitudinem.

Eius malę ſimiles ſunt areolis aromatum, [&] turribus ſeplaſiariæ officinę: labia eius [ut] lilia, [nec non] ſtillantia myrrham probam.

Manus eius [ut] orbes aurei habentes inclusum hyacinthum: uiſcera eius [ut] alabaſtrum eburneum ſapphiris contectum. D

Crura eius [ut] colũnæ marmoreæ ſuffultæ baſibus ex obrizo auro: aſpectus eius quaſi Libanus, & ſtatura eminet ut cedri.

Palatũ eius dulcedines ſunt, & quantus quãtus eſt, res ſunt expetibiles: atq; is eſt meus dilectus ô fœminæ Hieroſolymitanæ, & is eſt meus conſors.

Quò abijt [autem] ô formoſiſſima fœmina dilectus tuus? quò ſe uertit dilectus tuus, ut tecum perquiramus eum?

CAP. VI. A

DIlectus meus deſcendit ad hortum ſuum ad areolas aromatum, ad paſcendũ in hortis, & legendũ lilia.

Ego dilecti mei ſum, & dilectus meus mihi [p̃prius] eſt paſcẽs inter lilia.

Formoſa es amica mea ut Thirza, [et] amabilis ut Ieruſalem, formidabilis ut acies inſtructæ.

Deflecte oculos tuos ne directe me cõtueãtur, qui me ſuperbiorẽ faciunt: capillus tuus ſimilis eſt gregi caprarum, quæ glabrauerunt depaſcendo Gilead. B

Dentes tui ſimiles ſunt gregi ouiũ quę aſcenderũt à lauacro q̃ uniuerſę gemellos pariũt, nec eſt inter eas effœta.

Tempora tua similia sunt fragmini mali punici promicantia ex coma tua.
Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & innumeræ puellæ.
C Vna illa est colūba mea, perfecta mea: unica illa est matri suæ, [&] electa genitrici suæ: quam conspicatæ fœminæ beatam prædicauerunt, & reginæ atq; concubinæ laudauerunt eam.
Quæ est illa quæ prospectat sicut aurora, formosa ut luna, electa ut sol, formidabilis ut acies instructæ?
D Ad hortum nucum descendi, ut spectarem uirentes plantas ad torrētem, ut uiderē, num germinet uitis, [&] num floreant mali punicæ.
Nescio [quid rei sit,] anima mea posuit me currus Ami Nadib.
Reuertere, reuertere ò Schulamith, reuertere, reuertere, ut te spectemus: quid spectaretis ipsam Schulamith, quæ similis est choreæ castrorum?

CAP. VII.

A QVàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis ò filia principis? conceptus feminis tui similes sunt monilibus fabrefactis ab artifice.
Vmbilicus tuus est crater rotundus nunq̃ fœcunditate indigens: uenter tuus aceruus frumenti circumseptus lilijs.
B Geminæ tuæ mammæ similes sunt hinnulis gemellis capreæ.
Collum tuū simile turri eburneæ, oculi tui [ut] piscinæ in Hesbon apud portam Bath Rabim: facies tua similis est turri Libani, quæ uersus Damasek spectat.
Caput tuum super te simile est Carmelo, et subtilis euaporatio tui capitis regiæ purpuræ similis est, quę in canalibus [infectorum] ligata est.
C Quàm formosa es? & q̃ iucunda es ò amor in delicijs [primatū obtines?] [Cæterum] hæc statura tua palmæ similis est, & mammæ tuæ botris.
Dixi, Conscendam in palmā, [&] prehēdam eius palmites, & sint quæso mammæ tuæ ut botri uitis, & odor nasi tui qualis est malorum.
Sitq; palatum tuum uelut [madens] uino præstantissimo, quod meis amoribus reddat idoneum, ad ea quę rectissima sunt, q̃dq; [disertū faciens] labia dormientium uituperat.
Ego dilecti mei sum, et ad me erit illius conuersio. D
Age dilecte mi, prodeamus in rus, [&] pernoctemus in uillis.
Mane autem adeuntes uineta uidebimus, num germinet uitis, ac florem protrudat, [&] num floreant mali punicæ: ubi meum amorem totum erga te profundam.
Mandragoræ fragrant, & pro foribus nostris omnia poma sunt: tam noua [enim] q̃ uetera tibi reposui.

CAP. VIII.

VTinam quasi frater mihi sis, sugens mammas matris meæ te'q; foris offendam, [&] osculer te, neq; uero te despicient. A
Deducam te, [&] introducam te in domum matris meæ, tu'q; docebis me, & te potabo uino aromatite, [&] succo mali punici.
Sinistra eius supponatur capiti meo, & dextera eius me amplexetur.
Obtestor uos ò fœminæ Hierosolymitanæ, ne excitetis, neue extinguatis amorem, donec ipsa uelit. B
Quæ est illa quæ ascendit à deserto innixa dilecto suo? Sub malo [arbore] te destruxi.
Ibi te parturiuit mater tua, ibi te parturiuit genitrix tua.
Ponito me in corde tuo uelut sigillum, & in brachio tuo uelut sigillum: amor enim ualidus est ut mors, & zelotypia dura ut sepulchrum, cuius carbones [sunt] carbones igniti à flamma dei.
Non aquæ plurimæ poterunt amorem extinguere, neq; flumina inundabunt eum: si quis uero det omnes opes domus suæ pro amore, omnes eum maxime contemnent. C
Est nobis soror parua, quæ nondum habet mammas: quid faciemus nostræ sorori, quando ei colloquendum erit?
Si murus est, ædificabimus aduersus eam propugnaculum argenteum: sin fuerit ianua, concludemus eam tabulis cedrinis.

Ego

Ego murus sum, & meæ mammæ simi les turribus: qua quidem sponsione uisa sum ei satis facere.

D Vineam habuit Solomon in Baal hamon, quam uineam tradidit custodibus, ut quisque impendat mille [nummos] argenteos pro fructu eius.

Vinea mea quæ me attinet, mihi curæ erit: tibique ô Solomon [numerabo] mille, & ducentos custodientibus fructum eius.

Tu sedens in hortis ede mihi uocem tuam, consortibus auscultantibus.

Fugito dilecte mi, & similis sis tibi capreæ, hinnuloque ceruorum in montibus aromatum.

FINIS.

SVPPVTATIO AN-
norum à natiuitate Dñi
ad annū. 1519 qui mihi
natalis est.

1 A Natiuitate dñi vsque ad 10.mm annū Constantini Magni,
321.

2 A Constantino Magno vsque ad Martianum, numerant,
135.

3 A Martiano vsque ad Phocam Antichristi promotorem,
147.

4 A Phoca vsque ad Imperium Caroli Magni
198.

5 A Carolo Magno vsque ad Heinrychum I,
118.

6 Ab Heinrycho I vsque ad Friderychum Barbarossam,
233.

7 A Friderycho vsque ad Rodolphum Regem,
120

8 A Rodolpho vsque ad 1519 q pmus est Caroli V.
247

Sūma annorū à Natiuitate dñi
1519
Ab exordio mundi ad hunc vsque
5502.

R. G.

ECCLESIASTICI LIBRI,

Qui ſemper pro ſacris libris ab Eccleſia habiti ſunt, & digni uiſi qui legantur à pijs: non tamen parem cum Canonicis ſcripturis authoritatem obtinuerunt, utpote quos maiores noſtri in eccleſijs legi uoluerunt, non tamen proferri ad authoritatem ex his fidei confirmandam. Sunt qui appellarunt Apocryphos, uocabulo rei fortè nõ per omnia idoneo congruóue. Certè apud Hebræos non habentur, apud Græcos repe riuntur: ex quorum editione ſumma fide & religione in Latinam iam recens uerſi ſunt à D. Petro Cholino Tugino.

EXCUDEBAT CHRISTOPH. FROSCHOuerus Tiguri. Anno M. D. XLIIII.

Sapientia Solomonis.

CAPVT I.

A 3.Re.3.a *Esa.56. 2.Par.15.a

DILIGITE SApientiam rectores terræ, *bene sentite de Domino, & ipsum syn cero corde quærite: † quoniam ab ijs qui nō tentant eum, inuenitur, & ijs qui non diffidunt ipsi, se exhibet. Nempe prauæ cogitationes alienationem à Deo faciunt, potentia uero dum tentatur, arguit insipientes. Nam in malitiosam animam sapientia non introibit, nec ha bitabit in corpore peccatis obnoxio.
B Iere.4. † Spiritus enim disciplinæ sanctus quod fictum est fugit, & recedit ab insipientibus cogitationibus, cumque iniu
Gal.5.c stitia superueniēte uituperatur. † Nam cum benignus sit spiritus sapientiæ, la bijs suis impie loquentem culpa non absoluerit: ut cuius renum testis sit Deus, cordisque uerus inspector, ac au
Esa.6.a Iere.23.d ditor linguæ. † Etenim spiritus Domi
Act.7.e ni replet orbem, & continens uniuersa notitiam uocis habet. Quapropter iniu
*3.Re.2.g sta loquens, nequaquam latuerit, *nec præterierit eum castigans iudicium.
C Nam in consilia impij inquiretur, † fa
Matt.6.a Heb.4.b maque sermonum ipsius ad Dominum perueniet, ad nefaria facinora eius coarguenda. Quoniam auris acris & indignabunda audit omnia, & rumor fre mituum minime clàm fuerit. Quapropter inutili fremitu abst inere, & oblo
Luc.12.a qui lingua parcite. † Quoniam sermo clandestinus non abibit impune, atque os mentiens animam interimit. Ne affe
Deu.4.c ctetis mortem errore uitæ uestræ, † nec operibus manuum uestrarum accersa
D Eze.18.33. tis perniciem. † Neque enim Deus creauit mortem, nec interitu uiuorum delectatur. Creauit enim ut essent omnia, & initia mundi salutifera sunt: nec inest in eis medicamentum perniciosum, nec orci regnum in terra: quippe iustitia immortalis est. Impij uero manibus ac uerbis accersiuerunt illam, & contabuerunt amicam arbitrati, cúmque ea fœdus inierunt, † quoniam di- Infra.15.a
gni sunt qui sint partium illius.

CAP. II.

DIcunt enim apud se non recte depu A
tantes, † Breuis est & tristis uita Iob 7.
nostra, nec est remedium contra obi- Matt. 22.b
tum hominis, nec cognitus quisquam 1.Cor. 15.d
qui ab orco sit reuersus, sed temere nati sumus, posthac futuri quasi qui nunquam fuerimus. Quoniam fumus est spiritus in naribus nostris, & sermo ut scintilla è corde nostro excitata: quo extincto, corpus nostrum redigetur in cinerem, spiritus ut laxus aer diffundetur, nomen nostrum lapsu temporis ueniet in obliuionem, nec quisquam factorum nostrorum memoriam usurpabit: sed ut uestigium nubis elabetur uita nostra, & sicut nebula radijs solis fugata, eiusdemque calore fatigata dissoluetur. † Nam umbræ similis est ætatis B
nostræ cursus, nec datur reuocare pe- 1.Par. 29.c
dem ab interitu, quoniam consignatus
est, nec inde quisquā reuertitur. † Ade- Esa.22.b
ste ergo, et bonis fruamur præsentibus, 56.c
rebusque creatis simul ac iuuentute gna Sap.5.b
uiter utamur. Vino pretioso & unguentis repleamus nos, nec florem auræ prætereamus. Rosarum calyculis coronemur antequam marcescant, [nullum pratum luxuria nostra non peruadat.] Nemo nostrū nostræ sit exors petulantiæ, ubique signa lætitiæ relinquamus, quoniam hic est fructus, hæc sors nostra. Pauperem iustū opprimamus, non parcamus uiduæ, nec longeuos se nis canos reuereamur. Vis nostra lex esto iustitiæ: q̄d enim infirmū est, inuti
le deprehenditur. Circumueniamus et C
go iustum, q̄niam inutilis est nobis, factisque nostris aduersatur. Peccata in legem nobis exprobrat, et nos ob neglectū disciplinæ nostrū diffamat. Notionem

dei prædicat habere se, adeoq; filium
Ioan.7.a Dei se nominat. †Hic cogitationũ no
*Esa.53.c strarum index extitit, *& aspectu i q̃q;
nostro grauis est. Quoniam dissimilis
aliorum est uita ipsius, suisq; differt in
stitutis. Pro adulterinis habemur ab il-
lo, & itineribus nostris tanquam spur
citijs abstinet. Extrema iustorum præ-
dicat beata, patremq; Deum iactitat.
Videamus an ueri sint sermones eius,
& euentuũ eius faciamus periculum,
D [extremaq; cognoscamus.] †Nam si
Psal.21.a filius Dei iustus est, opem ei feret,
Matt.27.c ipsumq; è manu aduersariorum eripiet.
*Iere.11.d *Contumelia cruciatuq; eum exercea
mus, ut cognoscamus mansuetudinem
eius, probemusq; patientiam. Infami
morte condemnemus eum, ratio enim
eius iuxta sermones ipsius habebitur.
Hæc illi cogitant, & errant, nam mali-
Rom.1.c tia sua excæcati sunt, †ut nec mysteria
Dei norint, nec mercedem sperent san-
ctimoniæ, nec rationem præmij incul-
Gen.1.2. patarum animarum habeant. †Nam
Deus creauit hominem immortalitati,
& eum ad imaginem sui propriam fa-
Gen.3.a bricauit. †Inuidia uero cacodæmo-
Eccli. 17.a nis mors introiuit in mundum, & qui
sunt partium illius, experiuntur eam.

CAP. III.

A I†Vstorum autem animę in manu Dei
Deu.33.a sunt, nec attinget illos cruciatus. *In
*Sap.5.a sipientium iudicio mori uidentur, cala
Heb.11.f mitosus existimatur exitus eorum, &
discessus à nobis exitialis, cũ illi fruan
tur felicitate. Etenim dum cruciantur
1.Pet.1.c in conspectu hominum, † spem alunt
Rom. 8.c plenam immortalitatis, & leuiter uexa
2.Cor.5.a ti ampla beneficia cõsequentur: *Quo
B niam Deus tentauit eos, & se dignos
*Exo.16.a comperit. Tanquam aurum in fornace
Deu.8.a probauit illos, & ut solidum sacrificiũ
†Matt.13.f excepit. †Itaq; tẽpore uisitationis suę
1.Cor. 15.e effulgebunt, & ut in stipulis scintillæ
*Mat.19.c discurrent. *Iudicabunt gentes, domi-
1. Cor. 6.a nabunturq; populis, & regnabit in eis
Dominus in perpetuum. Qui fidunt
ipso, ueritatem intelligent, & fideles in
charitate apud eum permanebũt. Quo-
niam gratia atq; misericordia contin-
get sanctis eius, et ratio electorum eius
Matt.25.d habebitur. † Impij uero multabuntur
pro cogitationibus suis, ut qui negle-
xerint iustum, et à Domino defecerint.
Nam qui sapientiam & disciplinam ni C
hili pendit, infelix est, & uana spes est
taliũ, infructuosi quoq; labores, & ope
ra eorum inutilia. Vxores eorum stul-
tæ, †maliq; liberi: progenies deniq; eo Esa.54.a
rum est execrabilis. Sanè beata est ste- Luc.23.d
rilis incontaminata, quæ concubitum Gal.4.d
flagitio non nouit: fructum in cogno-
scẽda animarum causa capiet: † spado Esa.56.b
item, qui nefas manu non fecerit, nec
male contra Dominum cogitarit, nam
ei eximia fidei gratia cõferetur, & sors
in templo Domini iucundissima. Bono D
rum enim laborũ gloriosus est fructus,
nec radix sapientiæ deperit. Liberi ue
ro adulterorum à sacris arcebuntur, et
ex illegitimo concubitu semen abole-
bitur. Quod etiamsi multum ætate pro
cesserint, in nullo erunt pretio, & in-
gloriam demum agent senectutem. Sin
moriantur celerius, spem nullam ha-
bent, nec die inquisitionis solatium.
Nam iniustæ progeniei diri sunt exi-
tus.

CAP. IIII.

POtior est sterilitas coniuncta cum A
uirtute, ut cuius immortalis sit me-
moria, quoniam tam deo q̃ hominibus
nota est. Hanc imitantur præsentem, ab
sentis autem desiderio tenentur. Hæc
coronata triumphat in perpetuum, in-
contaminata pręmia certamine uictrix
assecuta. Sobolescens uero impiorum
copia non perueniet ad frugem, nec a-
dulterinæ propagines radices altas a-
gent, nec locabunt fundamentum stabi
le. †Nam etiamsi in ramos ad tempus Iere.17.b
egerminauerint, leuiter tamen firmatæ Mal.1.a
commouebuntur uento, & procellosa Matt. 7.c
ui eradicabuntur. Imperfecti circum B
rami defringentur, fructusq; eorũ inuti
lis, & esui immutaturus nullum præ-
stabit commodum. Nam ex illegitimo
concubitu nati liberi nequitię testes
sunt aduersus parentes, cum in eos in-
quiritur. Iustus autem quamuis pręma
tura morte obierit, quiete tamen frue-
tur. Neq; enim honorifica senectus est
ea, quę longo tempore constat, aut quã
annorum numero metiaris: sed canos
hominibus sapientia conciliat, & ętas
senectutis sine labe uita est. †Quia deo Heb.11.a
placuit ille, charus est habitus: & cum
inter peccatores uiueret, de medio sub-
latus. Abreptus est, ne malitia immuta
retur

retur sensus eius, neue anima eius frau
C de circumueniretur. Fascinum enim ua
nitatis quæ honesta sunt, obscurat: &
cõcupiscentia uaga synceram mentem
peruertit. Defunctus paucis longa im-
pleuit tẽpora, nam anima eius deo pla-
cebat: quapropter è medio malitię pro
pere sublatus est. Vulgus autẽ uidens
hoc, non intelligit, nec animaduertit
hoc ipsum beneficium ac misericordiã
in sanctos eius esse, electorumq; ipsius,
habitam rationem. Cæterũ iustus mor-
tuus uiuos condemnabit impios, iuuen
tusq; celerius exacta longæuam iniu-
D sti senectutem. Sapientis enim exitum
uidebunt quidem, sed quomodo sit illi
cõsultum, aut quorsum eum Dominus
tuto conseruarit non intelligent: uide-
bunt inquam, eumq; contemnent. Do-
minus autem irridebit illos, deinde tur
piter corruent, & ignominia inter mor
tuos perpetua laborabunt. Quoniam
conquassabit illos interclusa uoce prę
cipitatos, funditusq; commouebit. De
solabuntur extreme, doloreq; uexa-
buntur, & memoria eorum interibit.
Prodibunt pauidi peccatorum suorum
reputatione, suisq; sceleribus corám
conuincentur.

CAP. V.

A T†Vm iustus coram oppressoribus
suis, laborumq; ipsius uituperato-
Matt. 19. c ribus multa cum audacia stabit: quo il
li uiso, graui pauore percellentur, &
præ inopinata salute stupescent. Pœni
tentia tacti, & præ angustia spiritus ge
mentes, sic apud se dicent, Hic est ille
quem risui quondam habuimus, pro-
Sap.3.a uerbioq; contumelioso. †Stulti uitam
eius existimabamus insaniam, & exitũ
eiusdem ignominiosum. Ita ne unà cum
filijs Dei annumeratus est, & suam in-
ter sanctos sortem adeptus? Aberraui-
mus utiq; à uia ueritatis, lumen iusti-
tiæ non fulsit nobis, nec intelligentiæ
sol est exortus. Itineribus iniustitiæ, &
interitus affatim usi sumus: peruasi-
mus inuia deserta, uiam uero Domini
B ignorauimus. Quid profuit nobis su-
perbia? diuitiæ fastosæ quid nobis con
1.Par.30.c tulerunt? †Tanquã umbra nunciusq;
Sap.2.b transcurrens illa præterierunt omnia,
& in modum nauis fluctuosas aquas
Prou.30.b permeantis, † cuius elapsæ uestigium
non inuenias, nec inter fluctus iter mea
tus illius: aut ut auis aera peruolans,
cuius limitem nulla coniectura depre-
hendas, utpote cum uerbere pennarum
flagellatus leuis aer, & stridente ui sul
catus, alarumq; motu traiectus est, ut
nullum in eo postea meatus indicium
animaduertas: aut ut coniecto ad sco-
pũ telo, sectus aer protinus in seipsum
denuo coit, ut qua transierit, illud non
appareat. Ita & nos postquam nati su- C
mus, defecimus: nullumq; uirtutis do-
cumẽtum dare ualuimus, sed in nostra
malitia consumpti sumus. [Atq; talia
peccatores apud inferos dixerint.] †
Quoniã spes impij qualis à uento sub- Iob 8.a
lata lanugo est, & iactatæ à procella Psal.1.b
tenui spumę similis: ut fumus uento dif Prou.10.d
fusus, & tanquam hospitis unius diei 11.a
memoria præterit. *Iusti autem uiuent Iac.1.b
in perpetuum, præmium eorum apud *Psal. 39.a
Dominum repositum est, & cura eorun 124.
dem penes altissimũ. Ideo regnum præ
clarum adipiscentur, & de manu Do-
mini diadema pulcherrimum, quoniam
dextera sua proteget eos, brachioq;
[sancto suo] defendet. †Pro omni ar- Psal.17.
matura proferet indignationem suam,
& res creatas ad ultionem hostium ar-
mabit. † Pro thorace iustitiam induet, D
& galeam sibi iudicium syncerum im- Ephes.6.b
ponet. Assumet scutum inexpugnabile
sanctimoniam, iram autem pro lancea
diram exacuet: ipseq; adeo mundus eũ
ad debellãdos insanos adiuuabit. Pro-
be collimata ferẽtur fulminum iacula,
& ad scopum tanquam ab intentissi-
mo nubium arcu desilient, grandinesq;
confertim è furore lapidante uibrabun
tur. Vndę maris excandescent in illos,
& flumina prærupta concurrent. Ven
tus uehemens resistet illis, moreq; tur-
binis iactabit eos. Iniquitas terram om
nem desolabit, sedesq; potentum euer-
tet malitia.

CAP. VI.

P[Otior est sapientia q̃ uires, & uir A
prudens q̃ robustus.] Quapropter Eccls.9.d
audite reges, & attendite, discite recto Prou.16.d
res finium terræ. Aures præbete uulgi
moderatores, & qui nationum multitu
dine gloriamini. †Quoniã potestas uo Rom.13.a
bis à Domino data est, & potentatus
ab altissimo. Is inquiret in actiones ue-
stras, consiliaq; perscrutabitur. Quia

cum essetis regni ipsius administri, nec
iudicastis recte, nec seruastis legem,
nec consilium Dei secuti estis. Horribi-
liter superueniet uobis, et repente, quo
niam iudicium in proceres rigidissi-
Eccli. 10. mum exercebitur. †Nam plebeius ho-
mo uenia dignus sit, in potentes au-
B tem inquiretur acriter. † Neq; enim
Deu.10.d personam reformidabit Dominus om-
2.Par.19.c nium, nec amplitudinẽ uerebitur. Quo
Iob 34.b niam tam humilem ipse fecit quàm emi
Eccli 35.b nentem, & omnium æque curam agit,
Rom.2.b cæterum potentes uehemens manet in-
Gal.2.b quisitio. Ad uos igitur spectant sermo-
Ephe.6.b nes mei ô tyranni, ut discatis sapien-
Col.5.d tiam, nec offensetis. Nam qui sanctita-
Act.10.c tes sancte coluerint, ij sancti censebun
tur, & his instituti habebunt excusa-
tionem. Facite igitur cupiatis sermo-
nes meos, & expetatis, et eruditionem
consequemini. Præclara est, nec unq̃
marcescit sapiẽtia, ab amatoribus suis
facile cernitur, & à quærentibus eam
C inuenitur. Vltro se cupidis offert co-
gnoscendam, et qui mane petierit eam,
non laborabit, foribus enim suis assi-
dentem illam inueniet. Nempe de illa
cogitasse, ad perfectionem sapientiæ
pertinet : & qui uigilauerit propter
eã, cito securus fuerit. Quia se dignos
ipsa quærit circumeundo, benigne se
per uias ostendit illis, studioq; summo
occurrit. Initium enim ipsius est uerissi
ma eruditionis cupiditas : cura uero
eruditionis amor, amor autem obserua
tio legum ipsius; rursum obseruatio le
gum, immortalitatis constitutio est, im
mortalitas demum Deo propinquũ fa-
cit, cupiditas itaq; sapiẽtię ad regnum
D perducit. † Si ergo solijs & regnis ô
Num.27.c reges populorum delectamini, sapien-
2.Reg.14.c tiam in pretio habete: ut in perpetuum
3.Reg.3.a regnetis. Quid autem sit sapientia, &
quomodo sit orta referam, nec cælabo
uos mysteria, sed à prima origine co-
gnitionem eius inuestigabo, palamq;
faciam, nec præteribo ueritatem, neq;
uero cum tabido inuidia iter habue-
ro, quoniam talis nequaq̃ fuerit sapien
tiæ particeps. Cæterum multitudo sa-
pientum salus mundi est, & rex sapiẽs
populi stabilimen. Quapropter uerbis
meis erudimini, & adiumentum sentie
tis.

CAP. VII.

SVm equidem & ego mortalis homo A
similis omnibus, primumq; creato
terrigena prognatus. †In utero matris Iob 10.a
caro decem mensium tempore forma-
tus sum, in sanguine coagulatus, è se-
mine uiri uoluptateq; somni comitan-
te. Quinetiam natus communem hausi
aerem, & in eiusdem ingenij terram ex
cidi. Primam uocem æque atq; omnes
flebilem edidi, in fascijs & curis sum
educatus. Nullus enim rex aliud na-
scendi habuit initium : † sed introitus Iob 1.c
in uitam unus est omnium, & idem exi 1.Tim.6.
tus. Quapropter optaui, & data est mi
hi intelligentia: precatus sum, & obue
nit mihi spiritus sapientiæ. Sceptris &
solijs antepofui illam, diuitiasq; præ il
la nihilipendi, †nec gemmarum pretiũ Iob 28.c
ei comparaui. Quoniam respectu eius B
aurum omne arena pauca est, & ad ra-
tionem ipsius argentum pro luto repu-
tandum. Hãc dilexi supra sanitatem et
formam, usumq; eius luci præoptaui,
ut cuius splendor supprimi non possit.
† Accesserunt autem mihi bona simul 3.Re.3.b
omnia cum illa, innumeræq; sunt in ma Matt.6.d
nibus eius diuitiæ. Lætitiam percepi
ex omnibus, ut quorũ caput sit sapien-
tia, ipsam autem horum esse matrem
ignorabam. Hanc citra frustrationem
didici, minimeq; maligne communico,
nec cælo diuitias ipsius. Nam thesau-
rus hominibus inexhaustus est, quo
qui fuerint usi, amicitiam cum Deo iun
xerint, propter dona disciplinæ com-
mendati. Deus mihi dedit sententiose
loqui, digneq; datis cogitare: ut qui sa
pientiæ dux sit ipse, & sapientum con
formator. †Nam in manu eius sumus C
tam nos q̃ sermones nostri, sapientia si Sap.3.a.
mul omnis, et operum scientia. Etenim
ueram rerũ cognitionem ipse mihi de-
dit, qua mundi constitutionem, & uim
elementorum, initium, finem & mediũ
temporum, solstitiorumq; uicissitudi-
nes, tum permutationes tempestiuita-
tum, atq; annorum circulos, & stellarũ
dispositiones, ac naturas animalium,
bestiarum affectus, uentorum impetus,
ratiocinationes hominum, plantarum
differentias, radicum uirtutes intelli-
gerem, omniaq; adeo tam occulta co-
gnoscerẽ q̃ manifesta, nam artifex om-
nium sapientia me docuit. Siquidẽ spi-
ritus

ritus ineſt ei ſagax, ſanctus, unigenus,
multiplex, ſubtilis, uegetus, illuſtris, in
contaminatus, euidens, innocuus, bo-
ni ſtudioſus, acutus, ꝓhiberi neſcius,
beneficus, benignus, ſtabilis, certus, ſe
curus, omnipotens, perſpiciēs omnia,
omnesq; ſpiritus rationales & mūdos
D etiam ſubtiliſſimos penetrās. Nam om
ni motu mobilior eſt ſapiētia, cunctaq;
præ puritate ſua penetrat & peruadit.
Siquidem à diuina uirtute efflatur &
ſyncere promanat à maieſtate omnipo
tentis, quapropter nihil in eam cadit
Heb.1.a polluti. † Etenim æternæ lucis ſplen-
dor eſt, limpidiſſimum diuinæ uirtutis
ſpeculū, & imago bonitatis eius. Præ-
terea cum unica ſit, omnia poteſt: eadē
permanens renouat omnia: & uiciſſitu
dinibus ætatum in ſanctas animas ſe
transferens, amicos Dei conſtituit, &
prophetas: neminem enim Deus pręter
ſapientiæ ſtudioſum diligit. Nam hæc
ſole ſpecioſior eſt, & omnem aſtrorum
feriem ſuperat, luciq; cōparata potior
deprehenditur. Siquidem nox pellit
hanc, ſapientiam autem malitia nō uin
cit: ſed pertingit ab extremo ad extre-
mum uſq; penitus, & utiliter omnia di
ſponit.

CAP. VIII.

A HAnc ego dilexi, & à iuuentute mea
quęſiui: hanc ſtudui ſponſam adiū
gere mihi, & pulchritudinis eius amo
re captus ſum. Nobilitatē generis eius
hoc illuſtrat, ꝙ conuictu Dei utitur,
quodq; Dominus omnium eam diligit.
Nam ſcientiæ Dei ſacerdos eſt, & ope
rum eius antiſtes. Quod ſi diuitiarum
eſt in uita poſſeſſio deſiderabilis, quid
operante omnia ſapientia locupletius?
& ſi opifex omnium eſt ſapiētia, quid
B illa in rerū natura eſt artificioſius? Rur
ſum ſi iuſtitiam quis diligit, labores hu
ius, uirtutes ſunt. Temperantiam enim
docet & prudentiam, tum iuſtitiam ac
fortitudinem, quibus nihil eſt homini-
bus in uita utilius. Si quis item multa
rum rerum peritiam deſiderat: hæc anti
qua nouit, & futura coniectat: hęc ſer-
monum ſtrophas callet, & ænigmatū
explicationes. Signa & prodigia præ-
ſagit, euentusq; tempeſtiuitatū & tem-
porum. Hanc ergo decreui mihi uitę ſo
ciam adiungere, ut quam mihi bona da
turam conſilia, & curarum triſtitiæq;
lenimento fore cognoſcerem. Gloriam
in uulgus per hanc adipiſcor, & hono
rem apud ſeniores iuuenis. Acutus cō C
perior in iudicio, & in cōſpectu poten
tū ſum admirabilis, [ſtupentq; me prin
cipum facies.] Tacentem me ſuſtinere
ſolent, & loquentem attendere, pluri-
busq; differente me manum ori admo-
uere. Per hanc conſequar immortalita
tem, & relinquam æternam poſteris
meis memoriam: regimen populorum
adminiſtrabo, gentesq; mihi parebunt:
tum famam meam reges horrendi me-
tuent, uulgo bonus apparebo, belloq;
fortis: in hac deniq; domum ingreſſus
acquieſcam. Nihil enim amaritudinis
habet eius commercium, nec quicquā
doloris conuictus eius, ſed lætitiam, &
gaudium. Hæc apud me reputans, & D
animo mecum ſtudioſe perpendens, eſ-
ſe ſcilicet in cognatione ſapientiæ im-
mortalitatem, & iucundam in amicitia
eius delectationem, tum perennes in la
boribus manuum ipſius diuitias, atq;
prudentiam in uſu colloquij eius, & in
communicatione ſermonum eiuſdem
famæ claritatem, ut eam mihi coniunge
rem quęrens circumibam. Eram autem
puer ingenio dextro præditus, bonāq;
ſortitus indolem: imò bonus ipſe cum
eſſem, corpus incōtaminatum adeptus
ſum. Intelligens autem me compotem
illius non aliter fore quàm dono Dei
(quod quidem ipſum erat prudentiæ,
ſcire quis author huius foret benefi-
cij,) Dominum adij, eumq; precatus
ſum, & ſic ex animo toto loquutus.

CAP. IX.

DEus patrum, † miſericordiæq; Do A
mine, *qui uerbo tuo cuncta crea 3.Re.3.b
uiſti, & hominem tua fabricauiſti ſa- *Gen.1.
pientia, ut creatis abs te opificijs do-
minaretur, & mundum cum ſanctimo-
nia, iuſtitiaq; adminiſtrans animo recto
iudicium exerceret, aſſidentem ſolio
tuo mihi tribue ſapientiam tuā, nec me
numero ſeruorum tuorū ſummoueas.
† Ego enim ſeruus tuus ſum, ancilla Pſal.115.b
tua natus, infirmus homo, breuiq; tēpo
re duraturus, adeoq; iunior ꝙ̄ ut iuſti-
tiam legesq; poſſim intelligere. Nam B
etiāſi quis fuerit ex hominum progenie
cōſummatus, ſapientia tamen tua ſi ca- 1.Par.29.b
reat is, nihili fuerit ęſtimādus. † Tu me 2.Par.1.a

populo tuo regem elegisti, & filijs filia
busq; tuis iudicem. Templum in san-
cto monte tuo iussisti me ædificare, &
in urbe habitationis tuæ aram instar
sancti tabernaculi, quod iam inde ab
initio parasti, & una tecum artifex ope
Prou.8.c rum tuorum sapientia: †quæ tibi mun
Ioan.1.a dum creāti præsto fuit, & quid oculis
tuis adlubescat, quidq; ex præceptis
C tuis rectū sit, pernouit. Hanc è sanctis
cœlis tuis, & à solio maiestatis tuæ de
mitte, ut p̄sens labores meos adiuuet,
& quid acceptum apud te sit cogno-
scam. Hæc enim nouit & intelligit om
nia, hæc me prudenter deducit in actio
nibus meis: hæc eadem me maiestate
sua custodit, ut operibus meis gratio-
sus sim, & populum tuum iuste guber-
nem, solioq; patris mei dignus existā.
Esa.40.b †Quis enim homo consilium Dei co-
Rom.11.d gnoscat? aut quis uoluntatem eius ani
1.Cor.2.b mo peruestiget? Nā cogitationes mor-
D talium ignauæ sunt, & opiniones no-
stræ fallaces. Quandoquidem fragile
corpus grauat animam, & terrenum
domicilium plenam curarum mentem
deprimit, ut cōiectura uix assequamur
quæ in terra sunt, & quæ inter manus
uersantur laboriose deprehendamus.
Ergo quis peruestiget cœlestia? aut
quis consilia tua pernoscat, nisi cui tu
dederis sapientiam, & è sublimi spiri-
tum sanctum tuum demiseris? Nam sic
demum uiæ incolarum orbis dirigan-
tur, & quæ tibi grata sunt homines di-
dicerint, tuaq; seruati fuerint sapientia.

CAP. X.

A HAec primum in mundo formatum
Ge.1.d.2.b patrem, solumq; creatum conserua
uit, & uindicauit à lapsu suo, eiq; pote
Gene.4.b statem dedit in omnia dominādi. †Hac
rursum per iram suam deserta, iniustus
Gen.6.7.8 fraterni paricidij furijs interijt: †pro-
pter quem demersam diluuio terram
B denuo seruauit sapientia, dum exiguo
ligno iusti curam habuit. † Hæc iustū
Gen.11.d inter gentes malitiosa conspiratione
confusas nouit, inculpatum eum deo
custodiuit, & ut erga filium animata
Gen.19.c conseruauit constantem. †Hæc pereun
tibus impijs ex incendio quinq; ciuita
tibus ingruente fuga iustum eripuit:
quarum etiamnum malitiæ testimonio
fumosum restat solum, & plantæ fru-
ctum intempestiuum ferentes, statuaq;
salis monumento diffidentis animæ cō
stituta. Nam contemptores sapientiæ
non solum eo læduntur, q; quæ bona
sunt ignorant, sed etiam in uita relin-
quunt monumentum insipientiæ, ut cū
delictis suis latere nullo modo queant,
cultores autē suos ipsa sapientia ærum
nis liberat. †Hæc profugum ab ira fra Gene.28.b
tris iustū in uias rectas deduxit, ipsiq;
regnum Dei mōstrauit, & effecit ut san
ctorum caperet cognitionem. Per ęrum C
nas locupletauit ipsum, et labores eius
compensauit ubertate. Cum per auari
tiam opprimeretur, præsto fuit, ditauit
illum, ex hostibus seruauit, protexit
ab insidiatoribus, & obeundum ei cer
tamen arduum constituit: ut cognosce-
ret omni re pietatem esse potentiorem.
†Hæc uenditum non dereliquit iustū, Gen.37.f
sed eum à peccato conseruauit: in fo- Act.7.b
ueam unà cum eo descendit, *nec in *Gen.41.f
uinculis deseruit eum, donec attulit ei
sceptrum regium, & in oppressores
eius potestatem, accusatores etiam
eius coarguit mendacij, & gloriam ei
conciliauit æternam. Hæc populum D
sanctum, & inculpatum semen ab†af- †Exod.1.b
flictante ipsum gente liberauit, intra-
uit in animam † serui Dei, & regibus Exo.3.b
horrendis per miracula signaq; restitit. 14.c
Sanctis mercedē laborum suorum red- Psal.77.b
didit, deduxit eos per uiam mirabilē,
& interdiu tegumento fuit ipsis, side-
reiq; splendoris uicem noctu supple-
uit. Dedit eis transitum per mare ru-
brum, & per aquas plurimas traduxit
eos, undis autem obruit hostes ipso-
rum, & imas profundi scatebras in
eos emisit. † Ideo iusti spolia tulerunt Exod.12.e
ab impijs, nomen sanctum tuum decan 15.a
tauerunt ò Domine, & uictricem ma-
num tuam uno ore laudauerunt. Quo-
niam os mutorum aperuit sapientia, &
disertas infantium linguas reddidit.

CAP. XI.

S†Ancti prophetæ ministerio facta A
conformauit illorum, qui per inha- Exod.16.a
bitabile desertum iter fecerunt, & in lo 17.c
cis inuijs posuerunt tentoria, restiterūt
hostibus, & se de inimicis uindicaue-
runt. †Te cum sitirent inuocauere, & Num.20.b
aqua è summa rupe data est illis, sitisq;
remedium è duro lapide. Nam per quę
pœnas

pœnas luerunt inimici ipsorum, [cum
potus eis deesset, per ea Israelitæ abun
dātes recreati sunt:] per eadem & ino
pia laborantes hi acceperunt benefi-
Exod.7.d cium. †Etenim pro fonte perenni flu-
minis sanioso sanguine, ad exprobran
dum illis de occidendis infantibus edi
ctum, conturbati, aquam uberrimam
præter spem his exhibuisti, simulq; per
sitim illius temporis ostendisti, quan-
Exod.7.d topere [tuos extolleres, &] †hostes
B ipsorum excruciauisses. *Cum enim
*Deut.8.a tentati sunt, per castigationem, quãuis
clementē illam quidem, cognouerunt,
quomodo cum iracunde punirentur,
Exod.7.d †impij fuerint cruciati. Siquidem hos
tanquam pater admonens probauisti,
in illos autem inquirens, ut durus rex
animaduertisti. Enimuero absentes &
præsentes eodem modo uexabantur.
Duplex enim mœror ceperat illos, &
gemitus cum memoria præteritorum.
Nam cum audirēt, dum ipsi cruciaban
tur, bene cum his agi, Dominum sense
runt: et quē olim expositū, abiectumq;
pro deplorato per ridiculū habuerant,
eum in extremo rerum euentu mirati
Exod.7.d sunt: †cum siti longe alia q̃ iusti labo
C rarēt. Porrò pro insulsis iniustitię ipso
Sap.12.e rum cogitationibus, †quibus seducti
serpētes irrationabiles, uilesq; bestias
coluerunt, tu irrationabiliū animalium
uim causa ultionis in eos immisisti, ut
discerent per quæ quis peccasset, per
eadem esse puniendum. Nam alioqui
Leuit.26.d †omnipotenti manui tuæ, quæ mundū
Sap.16.a ex informi materia condidit, facultas
Iere.8.c non deerat, qua turbam ursorū, & leo
nes animosos, aut recēti furore plenas
ac ignotas feras, quæ uel in modum
ignis urentem efflarent spiritū, uel so-
nantem fumū torquerent, uel micarent
horrendis oculorū scintillis, in eos im
mitteres: quarū non solū noxa perime
re eos, sed etiam terribilis aspectus di-
sperdere potuisset. Quid? q; etiam sine
his urgente pœna, & afflatu potentiæ
D tuæ quassante, uno spiritu quiuissent
deijci. Verū omnia mensura, numero,
ponderecq; tēperauisti. Etenim ampla
penes te potestas semper est, et quis ro
bori brachij tui resistat? Quoniã instar
momenti stateræ totus coram te mun-
dus est, & ueluti gutta matutini roris
humi delapsa. †Omniū autem misere- Rom.2.a
ris, ut qui possis omnia, & peccata ho
minum, ut resipiscāt, dissimulas. Quic-
quid enim rerū est diligis, & nihil abs
te creatorū odisti: neq; enim inuisum
tibi quicquam produxisses. Aut quo-
nam quid modo permansisset, quod tu
noluisses? aut quod non iussisses, esset
conseruatum? Parcis autem omnibus,
quoniam tua sunt, amator animarum
Domine.

CAP. XII.

NAm omnibus incorruptus tuus in A
est spiritus, per quem lapsos pau-
latim coarguis, & in peccatorū memo
riam reducēdo admones, ut relicta ma
litia, in te domine collocent fiduciam.
†Etenim cum priscos illos sanctæ ter Deut.9.a
rę tuę habitatores odisses, utpote odio 12.d.18.b
sissima ueneficiorū facinora patrātes,
& impijs sacrificijs deditos, tum libe-
rorum inclemētes paricidas, & huma
norum uiscerū, carniumq; uoratores:
cumq; dapes cruentas ex scelere, sacer
dotesq; phanaticos cum cædis misera
rum animarum authoribus, per manus
maiorum nostrorū delere decreuisses,
ut pretiosissima iudicio tuo terra di-
gnam seruorū dei coloniam acciperet,
tamen his quoq; ut hominibus peper-
cisti, & tanquam emissarios exercitui
tuo præmisisti uespas, quæ paulatim il
los profligarent. Non q; non posses di B
micatione prælij in potestatē iustorum
redigere impios, aut sæuis bestijs, du-
róue uerbo ad unū eos delere: †sed q; Exod. 23.d
paulatim puniēdo locū eis dares emen Deut.7.d
dandi se, non ignorans ab origine sua
malos esse, ingenitaq; laborare praui-
tate, nec cogitationes ipsorum mutari
unquã posse: cū ab initio semen eorum
execratione deuotū esset. Attamen ne-
minem metuens, ueniam peccatorū eis
impertiebaris. Quis enim tibi dicat,
Quid egisti? aut quis se iudicio tuo op
ponat? †Quis item de perditis genti- Rom.9.d
bus abs te creatis te uocet in crimen?
aut quis nam contra te uindex iniusto
rum hominū intercedat? Neq; enī præ
ter te deus est alius, †qui curam agat 1.Pet.5.a
omniū (quo te demonstras non iniuste
iudicare,) neq; rex aut tyrãnus ullus
pro ijs quos tu punieris oculos cōtra
te attollere audeat. Verūtamen iustus C
cum sis, iuste gubernas omnia, & eum

qui nullam pœnã commeritus sit condemnasse, à tua potentia iudicas alienum. Nam potentia tua iustitiæ principium est, & tuus in omnia dominatus facit ut parcas omnibus. Cũ enim minus crederis absoluta pollere potẽtia, quantum ualeas declaras, & contumacia præditos redarguis. Cæterũ potentiæ dominus exerces æquũ iudicium, & nos cum multa moderatione gubernas. Nempe tibi, cum uis, potẽtia præsto est: uerũ talibus factis populũ tuum doces, iustum humanũ esse oportere, & bona spe filios tuos imbuis, qui locum concedas pœnitentiæ peccatorũ. Cum enim inimicos seruorum tuorum mortem cõmeritos cum tanta moderatione atq; attentione punieris, tempus & locum indulgens, quo malitiã deponerent: quanta solicitudine rexisti filios tuos, quorũ patribus bonas promissiones iureiurando pactionibusq;
D firmasti? Cum igitur castigas nos, infinito grauius inimicos nostros flagellas: ut bonitatem tuam perpendamus solicite, & ea perpensa misericordiam tuã expectemus. Quocirca & iniustos in stolida uita uersatos homines per suas ipsorum impuritates excruciauisti.
Sap.11.c Rom.1.c †Etenim per incerta uiarũ longius aberrauerunt, ut qui stolidorum infantium more decepti, quasdam animãtes etiam apud hostes infames, Deos existimarint: quamobrẽ illis ut pueris ratione carentibus pœnam ludibrio irrogasti. At illi probrosis ludificationibus nihil emendati, pœnas meritas diuinitus experientur. Nam ijs ipsis rebus, quas passi sunt indignabũdi, cum propter eos quos deos existimabant, punirentur, quem olim se nosse negabant, sentientes uerum esse Deum perceperunt. Quapropter in extremam inciderunt damnationem.

CAP. XIII.

A Etenim natura uani sunt omnes homines ignorantia dei prædití,
Rom.1.b †qui ex euidentibus bonis eum qui est, non ualuerunt intelligere, nec ex operibus consideratis opificem cognouerunt:
Deut.4.c 17.b †sed aut ignem, aut uentum, aut citatum aerem, aut astrorum orbem, aut uim aquarũ, aut lumina cœli rectores mundi deos esse putauere. Atqui si horum pulchritudine delectati, deos existimauerunt ipsa, quanto præstet horũ Dominus cognoscere utique debuerant, (quandoquidem summus pulchritudinis generator ea condidit,) sin potentiam eorũ & efficaciã admirati, quanto esset horum opifex potẽtior, ex ijsdem intelligere. Siquidem ex pulchritudinis rerumq; creatarũ excellentia, B
collatus ijs creator earum spectari potest. Attamen hi paruam reprehensionem mereantur. Nam quærendi deum, & inuestigandi studio fortassis errant. Etenim in operibus ipsius indaganter obuersantur, eamq; uisu induunt persuasionem, eo q; præclara sint quæ cadunt sub aspectum. Omnino tamen ne hi quidem uenia digni fuerint. Si enim eo potuerunt penetrare cognitionis, ut mundũ coniectura caperẽt, quomodo non horum dominũ potius inuenerũt? Infelices sunt autem, & mortua spes est illorum, qui manuum humanarum opera, aurũ & argentum arte fabrefactum, animaliumq; simulachra, aut lapidem inutilem opus antiquæ manus, C
Deos appellauere. †Aut cum quis faber materiarius eximiæ arboris succisæ omnem circa corticem scite destrinxit, & inde uas usui uitæ profuturũ artificiose, pulchreq; fabricauit, opificij uero recisamentis apparãdo cibo consumptis satiatus, resectum inde nullius usus ineptũ sumpsit truncum, ramisq; nodosum per otium sculpsit diligẽter, & uacans perite formauit, adeoq; hominis figurauit effigie, aut animalis cuiuspiam uilis simulachrũ effinxit. Deinde minium & fucũ illinendo conciliauit ei ruborem, & omnem in eo maculam obduxit: tum in extructo ad id domicilio digno collocauit ad parietem, ferroq; firmauit. Atq; ita quidem D Esa.44.b Iere.10.a
ille, ne cadat, huic prospexerit, ut qui sciat illud adiuuare seipsum nõ posse, cum simulachrũ sit, & opis indigum. Tandẽ pro possessionibus, pro nuptijs suis, & pro liberis illi uota nuncupãs inanimo uerba facere non erubescit: †& nunc pro ualetudine inuocat infirmum, nũc pro uita mortuum orat, pro Psal.115.a Baruch 6.a
ope extreme inopi, proq; itinere faciundo, ne gradum quidem facere ualenti supplicat: ad quæstum deniq;, ad o-

pus

pus faciundum, manusq; pretium & successum ab ignauissimo manibus rogat nauitatem. CAP. XIIII.

A RVrsum alius adornans nauigationem, & per feros fluctus iter instituens, uehēte se ligno putrius lignum implorat. Illud enim auiditas quæstus excogitauit, artifex autem fabricauit sapientia, tuaq; pater prouidentia gu-
Exod.14.d bernat. †Quoniã per mare quoq; uiam, tutumq; per fluctus iter aperuisti, ostendens, quamuis possis incolumem omni modo præstare, etiam si quis arte carens conscenderit, non tamen uelle te opera sapientię tuæ esse otiosa. Qua propter homines perq; exiguo ligno uitam committentes, transmisso naui
Gen.6.c 7.b procelloso mari seruantur. †Etenim tum primum cum superbi gigantes perirent, ad nauim spes mundi confugit, tuaq; manu regēte genitale semen æuo relinquit. Felix enim lignũ est, per quod
Psal.115. iustitia exercetur: †manufactũ autem
Baruch 6. infelix est tam ipsum quàm eiusdem fabricator. Hic, ut operis author: illud, ut nomen Dei, cum corruptioni obno-
B xium sit, adeptum. †Nam æque inuisi
Psal.7.a Deo sunt & impius, & eiusdem impietas. Etenim opus cum opifice pœnam subibit, quapropter & in simulachra gentium inquiretur. Quoniam in opificio Dei ad nefas deformata sunt, ad offensionem animis hominum, & ad pedes insipiētium illaqueandos. Initium enim scortãdi excogitatio simulachrorum est, & eorundē inuentio uitæ corruptela. Neq; enim erãt ab initio, neq; in æternum manebunt. Quippe hominum ambitione in mundũ introducta sunt, & ideo celer interitus est ipsis destinatus. Nam acerbo luctu præmature abrepti filij dolens pater imagine facta, iam antea mortuum hominē, nunc ut Deum cœpit colere, & sibi mãcipatis sacra ceremoniasq; tradidit. Deinde lapsu temporis inualescens impia
C consuetudo, pro lege seruata est. Quinetiam ob tyrannorũ mandata effigies religiose cultæ sunt, & quos prȩsentes honorare non poterant homines, (utpote procul habitantes) eorum è longinquo petitam ad imaginem honorandi regis euidenter expressam figurã repræsentauerunt, ut absentem studiose tanquam præsentem colerent. Porrò ad intendendum cultum imperitiores prouexit etiam affectata artificis diligentia. Nam ille fortassis potenti placere cupiēs elaborauit arte q; pulcherrime similitudinem, uulgus autem opificij uenustate illectum, quem nuper ut hominem honorarat, mox numen existimauit. Præterea hoc quoq; uitę fuit insidiosum, q; homines infortunio aut tyrãnide in seruitutem redacti, nomen cum nulla re communicandum lapidibus & lignis imposuere. Iam uero non satis est circa cognitionē dei erratum esse, sed etiam in magno ignorantię bello uiuentes, tanta mala pacem appel-
lant. †Nam aut sacrificia per parici- D
dia liberorũ, aut clandestina mysteria, Deut.18.b
insanasue alijs ritibus bacchationes Iere.7.a
agitando, neq; uitam iam, neq; connu- 19.a
bia tuentur munda, sed alius alium aut interficit per insidias, aut adulterando contristat: omnia demum occupat sine discrimine sanguis & cædes, furtũ & dolus, corruptela, infidelitas, tumultus, periurium, perturbatio bonorũ, beneficiorum obliuio, animarum contaminatio, alienatio progȩniei, cõnubiorum confusio, adulterium & lasciuia. Infandorũ enim simulachrorũ cultus omis mali origo, causa et finis est. Aut enim illi cum lætantur, insaniunt, aut falsa uaticinantur, aut uiuunt iniuste, aut temere peierant. Nam inanimatis confisi simulachris malum accepturos se, cum peierarint, non expectant. Cæterum utraq; de causa iustam pœnam subibunt: & quod simulachris dediti, male de Deo senserunt, & quod sanctitate spreta, iniuste per dolum iurauere. Non enim eorum per quos iuratũ est potētia, sed ultrix peccatorum iustitia praue factorum pœnas ab iniustis semper expetit. CAP. XV.

TV uero deus noster benignus es, A
& uerus, & longa patientia, misericordiaq; gubernas omnia. Etenim si peccauerimus in te, potentiã tuam nouimus: nõ peccabimus aũt, ut qui nos tibi curæ esse sciamus. Nam nosse te, consummata iustitia est: & tuam intellexisse potentiã, radix est immortalitatis. Neq; enim in errorem nos induxit insidiosum hominum inuentum, neq;

labor pictorum infructuosus, figurę scilicet uarijs coloribus maculatæ, quarum aspectus insipientibus in amorem exit, & speciem imaginis mortuæ spi-
B ritu uacuam concupiscit. Malorū amatores sunt, talesq́ spes habere digni talium opifices, amatores & cultores.
Rom.9.d †Nam ubi figulus mollem terram laboriose pressans, usui nostro quiduis effinxerit, atq́ etiam ex eadem argilla apta mundis operibus uasa, simul & his contraria quæuis formarit, (quorum in utroq́ genere quis usus sit singulorum, arbiter ipse est figulus) idem ille pessime locans operam deum uanum figurat ex eadem argilla, cum ipse non pridē è terra natus sit, in eandem de qua sumptus est, cum animæ debitum ab eo exigetur, breui rediturus. At ille non qui labores se maneant, curat, aut q̄ sibi breuis supersit uita, sed certat cum aurificibus, argentariosq́ fabros & ærarios imitando gloriæ si-
C bi ducit, quod fingat imposturas. Puluis est cor illius, spes item terra uilior, & abiectior argilla uita ipsius. Quoniā eum qui finxit ipsum, qui uegetam ei inspirauit animam, qui spiritū uitalem inflauit, ignorat. Verū isti ludicrā uitam nostram existimant, & cursum ætatis lucrosam nūdinationem: ut qui dicant, undecunq́, atq́ etiam ex malo rem esse faciēdam. Alioqui enim nouit ille se peccatis omnes superare, dum fragilia uasa simul & effigies ex terrena materia fabricat. Longe autem insipientissimi, & stultorū animis miseriores sunt omnes populi tui inimici, qui eum potentia premūt, eo quod omnia simulachra gentium pro dijs habeant,
Psal.114. 134.d †cum ijs neq́ usus oculorū quibus uideant, neq́ nares quibus hauriant aërem, neq́ aures quibus audiant, neq́ manuum digiti sint quibus palpent,
D neq́ pedes ad gressum habiles. Quandoquidem homo fabricauit eos, et qui mutuatus est spiritū, eosdem finxit. Enimuero nemo hominū similē sibi deū formare potest, sed mortalis manibus nefarijs effingit mortuum. Cultis enim à se rebus pręstātior est, ut qui ipse uitam adeptus sit, illa nunquam. Quid? quod animalia quoq́ coluntur odiosissima, ut quæ alijs comparata, deteriora sint, propter hanc dementiam, quæq́ ne animalibus quidem tam uideantur pulchra, ut desiderio eorū tangantur, quæ Deo deniq́ probatore careant, & fautore.

CAP. XVI.

PRopterea per similia merito puniti sunt, & per multitudinē bestiarum cruciati, cuius cruciatus loco beneficium populo tuo pręstitisti, cum auidæ ipsius appetentię cibū noui saporis parauisti †coturnicem: ut illi appetentia cibi laborantes, indicatū eum qui immissus erat, etiam in urgente fame abominarentur: hi uero penuriam paulisper experti nouo sapore impertirentur. Oportebat enim illis tyrānide usis ineuitabilem penuriam accidere: his autem ostendi tantū, quem cruciatum hostes ipsorū pertulissent. †Etenim cū eos ira sæua bestiarū inuasisset, cumq́ noxiorum serpentiū interimerētur ictibus, ira tua non durauit usq́ ad internecionem: sed per admonitionem paulisper fuerunt perturbati, signū salutis habentes, quod memores mandati legis tuæ redderet. Neq́ enim qui respexerat, propter rem uisam, sed propter te seruatorem omniū seruabatur. Itaq́ hoc ipso hostes nostros docuisti, te eū esse qui salutem pręstes ex omni malo, q̄ illos †locustarū & muscarum ictus interemerunt, nec remediū uitæ eorum extitit, q̄ digni essent tali supplicio: filios autē tuos ne uenenatorū quidem draconū ictus uicerunt. Etenim intercessit misericordia tua, eosq́ seruauit, ut qui ictibus ad memoriam oraculorum tuorū reuocarentur. Celeriter autem seruabantur, ne in altam obliuionem prolapsi, beneficio tuo retrahi nō possent. Neq́ enim herba aut malagma medicinā eis attulit, sed sermo tuus ô Domine, sanās omnia. Quippe tu uitæ necisq́ potestatem habes, †ad portas inferorū deducis & reducis. Homo quidem malitia sua mortem intulerit cuipiam, qua elapsus spiritus nō reuertatur, sed animam assumptā nequaquam dissoluerit: tuam uero manū effugisse, est impossibile. Nā impij te nosse negantes, ui brachij tui flagellati, †insuetis pluuijs, grādinibus, imbribusq́ ineuitabilibus diuexati fuerūt, & igne cōsumpti. Quod enim maxime mirum est,

Margin (right column): A; Num.11.g Psal.78.; Num.21.b; B; Exod.10.d 8.f Apoc.9.; Deut.32.f 1.Reg.2.b Tob.13.a; C Exo.9.c

est, in aquam etiam natam extinguere omnia uim summã ignis habebat: nam ipse quoq; mundus iustorũ uindex est. Interim enim mitescebat flamma, ne im missa in impios animalia combureret, sed ipsi se iudicio Dei exagitari palàm uiderent: interim autem etiam inter aquas supra uim ignis exardescebat, ut progeniem scelerat§ terr§ disperderet.
Exod.16.a Ioan.6.d Num.11.b Psal.77.c †Pro quibus rebus cibo angelorũ populum tuum refecisti, & panem citra laborem paratũ, omni uoluptate pollentem, omniq; accommodatũ gustui de cœlo ipsis demisisti. Substãtia enim illa tua tuam erga liberos ostendebat suauitatem, & appetitui assumentis cuiusq; subseruiens ad illius qualẽcunq;
D uoluntatẽ se temperabat. Pr§terea nix & glacies uim ignis sustinuerunt, nec liquefacta sunt: ut cognoscerent, qui ignis ardens per grãdines & pluuias coruscando fructus inimicorũ absumpsisset, eundem rursum alendorũ iustorum causa uirium suarũ esse oblitum. Nam res creata tibi creatori subseruiens, in pœnas iniustorum exardescit: rursumq; mitescit ad pr§standum fidentibus te beneficium. Propterea tum quoq; in quiduis transfigurata, almæ benignitati tu§ pro indigentium uoto subseruiebat, ut filij tui tibi chari
Deut.8.a Matt.4.a Domine discerent, †hominem nequaquam prouẽtu fructuum ali, sed uerbo tuo eos qui te fidunt, cõseruari. Quod enim igne non absumebatur omnino, exiguo solis radio calefactũ liquescebat; quo notum esset, solem gratijs tibi agendis pr§ueniendũ esse, & te sub lucis ortum salutandũ. Nam spes ingrati in modũ hyemalis glaciei euanescet, & more inutilis aqu§ diffluet.

CAP. XVII.

A Rom.11.d NEmpe magna iudicia tua sunt [ô Domine,] & explicatu difficilia [uerba tua,] quapropter anim§ impe
Exo.10.e rit§ errauerunt. †Iniusti enim gentem sanctam oppressuros se rati, uinculis tenebrarũ, longęq; noctis compedibus constricti, atq; inclusi tectis ab §terna prouidentia profugi iacuerunt, occultisq; peccatis obscuro obliuionis uelamento latere se posse arbitrati, attoniti grauiter, uisisq; perturbati sunt & dissipati. Neq; enim latebra qua continebãtur, securos reddebat ipsos, sed sonitus pauore percellens eos circum strepebat, laru§q; tristi aspectu truces offerebantur. Atq; ignis quidem nulla B uis lucem pr§bere poterat, nec fulgentes radij syderũ illustrare noctẽ illam horrendam ualebant: sed ignes tantum quidam terribiles ultro micabãt ipsis. Attoniti uero qu§ cernebãtur illa non apparente facie peiora iudicabãt. †Interim ludibria artis magicæ iacebant Exod.7.b 8.b una cum calumnia per iactantiã sapienti§ contumeliosa. Nam qui se promittebant timores & perturbationes animo ægroto depulsuros, ijdem ridicula formidine laborabant. Quod etiamsi nullum eos monstrũ territasset, bestiarum tamen transitu, serpentiumq; sibilis exagitati perijssent tremebundi, ineuitabilem etiam aërem intueri se negantes. [Frequenter enim pessima oc- C cupant, conscientia redarguente.] Etenim formidolosa res est malitia, proprio teste conuicta, & in conscientia delitescens, mala semper pr§sagit. Nihil enim est metus, nisi [temeritatis ad iumentũ, &] auxiliorũ à ratione proficiscentiũ defectio, cum intus residens exigua spes magis reputat caus§ cruciatũ mouentis implacabilitatem. Ergo illi per impotentem uere noctem ab impotentis orci recessu profectam, eodem somno sopiti, partim monstrosis exagitabantur uisis, partim anim§ defectione exoluebantur. Repentinus enim illis & inopinatus pauor ingruerat: & hoc deinde modo, quicunq; tandem fuisset illic collapsus, in angustias citra ferrum conclusus custodiebatur. Nã siue quis agricola siue pastor erat, D siue quis laboriosus in deserto operarius, ineuitabilem quisq; necessitatem sustinebat. Siquidem omnes una tenebrarum catena constricti erant, siue flatus sibilans, siue densos inter ramos canora uox auium, siue sonitus aquarum impetu currentiũ, siue immanis ruentium saxorũ fragor, siue uisum effugiens saltantiũ animalium cursus, siue rugientiũ s§uissimarum ferarum fremitus, siue echo montiũ cauernis repercussa territando illos percellebãt. Totus enim mundus clara luce resplendebat, & expeditis frequens erat operi-

bus: solis illis grauis nox incũbebat, imago tenebrarum, quæ ipsos in poste rum excepturæ erant. Ipsi deniq; sibi tenebris erant grauiores.

CAP. XVIII.

A SAnctis autem tuis lux amplissima
Exod.10.f suppetebat, quorũ uocem audiẽtes illi, faciem autem & habitũ non uiden tes, ꝙ quidem non eadem & ipsi pate rentur, beatos prædicabant: ꝙ autem iniuria lacessiti non læderent, gratias agebant ipsis, & inimicitiarũ ueniam
Exod.13.a rogabant. †Quippe tu columnã igne-
Psal.78.b am itineris ignoti ducem, & ad magni
105.d ficam peregrinationẽ solem innocuum his exhibuisti. Nam illi meriti fuerãt, qui luce priuati, custodijs tenebrarum tenerentur, cum filios tuos, per quos integerrimũ legis lumen orbi proden-
Exo.1.c dum erat, conclusos asseruarent. †Cæ
2.b terum cum infantes sanctorũ tuorũ in terimendi consilium cœpissent, unusq; expositus puer, ad castigandos illos esset seruatus: tu frequentia liberorum
Exo.14. orbasti ipsos, †aquarumq; ui simul o-mnes perdidisti. Præsignificata maio-ribus nostris fuit nox illa, ut quibus crediderant iuramentis confisi securo bonoq; forent animo, populusq; tuus
B & iustorum salutem uidit, & hostium interitũ. Cum enim inimicos nostros ultus es, tum nos conuocatos gloria il lustrasti. Clàm enim sacrificabant san- cti bonorũ filij, & diuinam legem con corditer sanciebãt, sanctos eorundem bonorum & periculorũ ex æquo con- sortes fore. Et patribus iam hymnos præcinentibus, inimicorũ contrà cla-mor inconditus clarescebat, complo-ratioq; puerorum miserabilis exorie-batur. Eadem uero pœna cum domi-no seruus affectus, & plebeius paria cum rege passus, unoq; adeo nomine mortis, innumerabiles unà cuncti de-
Exo.12.e functos habebant. †Neq; enim sepe-liendo uiui sufficiebant, quoniam uno
C momento præstantissima quæq; pro-les ipsorum interierat. Nam cum pro-pter præstigias omnia credere recusa- rent, post cladem primogenitorum po pulum Dei filium esse cõfessi sunt. Ete- nim cum quietum silentium teneret o-mnia, nocte iam cursus sui media, om-nipotẽs sermo tuus bellator durus acu tum gladiũ minime fictum mandatum tuum gerens, in medium exitialis ter-ræ solio regali de cœlo desilijt, & stans omnia morte, cœlum partim attingẽs, partim solo insistens, compleuit. Tum illos subito dira uisa somniorum per-turbauerũt, obtuleruntq; se metus in-opinati: & alius alibi iacens semiui-uus ob quam moreretur causam indi-cabat. Hoc enim somnia illa turbulen ta præsignificarant eis: ne, quã ob cau sam mala paterentur inscij, perirent. Cæterum iustos quoq; morte contigit periclitari, & multitudo in deserto cla dem accepit, sed illa non diu durauit
offensio. †Nam propere uir integerri D
mus armis ministerij sui, deprecatio- Num.16.g
ne, piaculariq; suffimẽto prolatis, pro- pugnatorem se præstitit, indignationi intercessit, & seruum se tuum probans finem imposuit calamitati. Attamen in teremptorem nõ robore corporis, nec armorum ui deuicit: sed iuramenta, pa ctaq; cum maioribus allegans, plecten tem sermone superauit. Nam acerua-tim iam alijs super alios collapsis mor tuis, hic medius obsistens iram præci-
dit, & ad uiuos interclusit aditũ. †Si- Exod.28.b
quidem omnigenus ornatus tunicæ, qua induebatur, inerat, & patrum de- cora quadruplici lapidum ordini in- sculpta, maiestasq; tua in diademate capitis ipsius. His interẽptor ille ces-sit, hæc extimuit, ꝙ sola indignationis experientia sufficeret.

CA. XIX.

IMpios autem indignatio sæua usq; A
ad extremum persecuta est, ut quorũ etiam futura facinora præuideret, ꝙ eosdem quos liberassent ad abeundũ, festinanterq; dimisissent, pœnitẽtia du-
cti rursum essent persecuturi. †Cum e- Exod.14.a
nim recenti adhuc luctu ad sepulchra mortuorum lamentarentur, consilium insanum aliud ceperũt, ut quos extru serant supplicãdo, eos ut fugitiuos per sequerentur. Etenim merita necessitas ad hunc finẽ trahebat eos, & priorum casuum obliuionẽ eis inijciebat: ut re-liquas cruciatuũ pœnas persoluerent, & populo tuo inopinatam profectio-nem tentãte, in nouum genus interitus inciderent. Siquidem res omnes crea-
tæ commissæ sibi curæ subseruientes B
in suo genere, aliã deintegro figuram,

ut illæsi filij tui conseruarentur, indue re: utpote nubes illa quæ castra obumbrabat, & quæ aquis prius occupata terra emergēs sicca apparuit, iter item expeditum è mari rubro, & herbosus è fluctu uiolento campus: per quē uniuersa gens manu tua protecta, stupendaq; miracula tua intuita trāsijt. Nam equorum in modum pasti fuerunt, moreq; agnorū exultauere, te liberatorem
C suum, ô Domine, decantantes. Meminerant enim adhuc rerum actarū in peregrinitate sua: quo modo pro sobole animaliū terra protulisset pediculos, & pro piscibus multitudinē ranarum
Exod.16.c fluuius euomuisset. †Tandē uero no-
Num.11.g uam auiū progeniem uiderunt, cum delicatos cibos concupiscentia ducti po
Sup.16.a stulauissent: †nam ad placandos eos sublimis à mari coturnix aduenit. Porrò sceleratis pœnæ, non sine prægressis fulminū ui portentis irrogatæ fuerunt. Iuste enim pro nequitia sua cruciabantur, qui grauiorem inhospitalitatem exercuissent. Nam alij eos qui errabant apud se, non recipiebant: alij seruitute premebant hospites bene meritos: nec solū hos, sed etiam siqua esset ipsorum uisitatio, quoniam alienigenas inimice accipiebant. Alij item quos gaudiorum celebritate recepissent, iam in consortiū eiusdem iuris admissos iniquis
D laboribus affligebant. Ergo caligine
Gene.19.c multati fuerunt, †ut quondam ad iusti fores illi, qui uastis tenebris septi suarum quisq; forium quærebāt exitum. Etenim elementa apte transponuntur inter se, quemadmodū in psalterio soni nomen concentus permutantes, sonum tamen semper aliquem obtinent: quod licet ex inspectione rerum actarum exacte conijcere. Aquaticis enim mutabantur terrestria, & natatui nata in terram transibant. Ignis in aquam præter uim suam ualebat, & aqua naturæ extintricis obliuiscebatur. Flammæ rursum animalium, quę corruptioni obnoxia sunt, intercedentiū corpora nulla tabe affecerunt, nec liquari natum glaciale ambrosij cibi genus liquefecere. Per omnia enim amplificasti populum tuum Domine, & cohonestasti: nec ei ullo tempore aut loco præsens adesse dedignatus es.

Prologus in Ecclesiasticum priuato nomine dictum librum, qui inscribitur, Sapientia Iesu filij Sirach.

VM multa magnaq; nobis per legem & prophetas, eosq; sequutos alios tradita sint, ob q̄ merito laudes Israelitas nomine eruditionis atq; sapientiæ, & unde non solū ipsos Lectores euadere doctos oportet, sed horum studiosi etiā exteris tam dicendo quàm scribēdo utiles esse possunt: auus quoq; meus cum q̄ plurimo tempore in lectionem legis & prophetarum, aliorumq; à patribus conscriptorum librorū incubuisset, inq; his exercitatione satis profecisset, adductus est & ipse, ut aliquid ad eruditionem & sapientiam pertinens conscriberet, unde studiosi, & qui se his dedissent, multo maiorem ad legitime uiuendum profectum facerent. Hortatos itaq; uos uelim, ut hęc beneuole & attēte legatis, atq; ignoscatis nobis, sicubi uideamur, dum in interpretatione elaborauimus, quarūdam dictionum uim non esse assecuti. Non enim eandē uim obtinent eadem, quæ suo modo Hebraice dicuntur, cum in alienam linguā translata fuerint. Neq; uero solum hæc, sed alia quoq;, utpote lex ipsa & prophetæ, cęteriq; libri non parum interest an sua lingua recitentur. Ergo anno regni Ptolemęi Euergetæ tricesimooctauo, cum in Aegyptum peruenissem, ibiq; diu moratus, non paruę eruditionis reperissem exemplar, faciendū maxime duxi, ut ipse studium aliquod & industriam ad interpretādum hunc librum adhiberem. Etenim multis uigilijs studioq; contendi eo temporis interuallo, ut ad finem perductum librum ederem, utq; studio se dedere uolentes extra les moribus prius instituti secundum legem uiuerent.

QVAE SEQVVNTVR, IN ALIO exemplari Græco reperta sic transtuli.

IEsus hic Sirach quidē fuit filius, sed cognominis sibi Iesu nepos. Vixit autem tēporibus citerioribus, captiuitatē & restitutionē secutis, adeoq; post omnes ferè prophetas. Porrò auus eius Iesus, ut & ipse testatur, industrius uir fuit inter Hebræos, & prudētissimus: qui non solum aliorū ante se prudentium uirorū sapienter dicta collegit, sed etiam ipse quædam priuatim multa scientia sapientiaq; plena pronūciauit. Postquā igitur hoc libro ferè collectitio relicto, primus ille Iesus de uita decessit: Sirach hic post eum rursus acceptum eundem filio suo Iesu reliquit. Is tandem hunc nactus cōcinne totum coegit in unum uolumen, & Sapientiam cum suo & paterno, adeoq; aui nomine inscripsit: nēpe ut ipso sapientiæ nomine auditorē ad ipsum librum maiori desiderio meditationeq; pertractandum alliceret. Ergo dicta sapiētia & ænigmata similitudinesq; continet, & peculiares quasdam antiquas ac diuinas de uiris deo probatis historias, tum orationes & hymnos eiusdē, atq; insuper quibus beneficijs Deus populum suum sit dignatus, quibusq; malis inimicos eiusdem cumularit. Sanè hic Iesus Salomonis sectator fuit, nihil minus illo sapientiæ & eruditionis nomine probatus, ut qui multiscius uerè fuerit, & sit appellatus.

Ecclesiasticus, siue Sapientia Iesu filij Sirach.

CAPVT I.

A 3.Reg.3.b 4.c Iob 28.b Iac.1.a Commēdatio sapiētię.

A DEO manat omīs †sapiētia, [apud eum semper fuit,] & eidem perpetuò coniuncta est. Arenam maris, guttasue pluuię, aut dies æui quis enumeret? Sublimitatem cœli terræq; latitudinem, aut profundū [quis emetiatur?] similiterq; sapientiā [dei, rerum omniū primam] quis peruestiget? †Rerum omniū prima est sapiētia Rom.11.d
creata, & prudens intelligētia iam inde ab æuo. *Fons sapientiæ sermo dei celsissimus est, & aditus, sempiterna eiusdem præcepta. Cui nam est detecta radix sapientiæ? aut quis calliditatem eius pernouit? [Quisnam aperte palamq; disciplinam sapiētiæ edoctus est? aut quis multiplices uias eius intellexit?] Vnus est sapiens, [creator omnium celsissimus, omnipotens,] & perq; terribilis, sedens in solio suo Dominus. Is eam creauit, uidit, ad numerum recensuit, [& emensus est.] Hanc B
super omīa opera sua, superq; animantia cuncta effudit pro sua munificētia, & eam exhibuit sui studiosis. Religio Summā sapiētiam esse religionem domini.
Domini ipsa gloria est, & magnificentia, & lætitia, & corona exultationis. Religio Domini cor delectat, & lætitiæ ac gaudij, longæq; uitæ conciliatrix est. Religionē Domini colenti bene erit ad extremū, & idem die obitus sui beabitur. [Amor dei præclara est sapientia, cuius qui uiderint speciem, eandem perspectam, & ex miraculis ipsius agnitam diligunt.] †Initium sapiētiæ est religio Domini, & unà cum Prou.9.b Psal.110.b
fidelibus creatur in utero, [electas comitatur fœminas, & apud iustos ac fideles uisitur. Religio domini sanctitas est scientiæ, sanctitas autem cor incolume, iustumq; reddet, & eidem iucunditatem afferet atq; gaudium.] *Ni- C
dum fundauit æternū inter homines, eorumq; progeniei se concredit. Reuereri deum uberrima sapientia est, quæ homines fructibus suis exaturat. Omnem domū ipsorū delicijs suis implet, & suis itē cellas prouentibus: *utrūq; uero res dona dei sunt, quæ faciunt ad prosperitatem. Religio Domini corona est sapientiæ, tranquillitatem pariens, & salutarē incolumitatē: *cuius amatores gloria effuse exhilarat. Scientiam & intelligendi artem effundit sapientia, & amplectentes se gloria extollit. Reuereri Dominū radix est sapientiæ, & rami eiusdē longæuæ ætates. [Thesauris sapientiæ inest intelligentia, scientiæq; sanctitas: sed sceleris execrationi est sapientia.] *Religio

gio

Exhortatio ad patientiam in studio religionis.

gio Domini peccata depellit: & quandiu præsens est, iram arcet. Vir iracundus non poterit censeri iustus, nam ruinam ei creat ipsius ad irã procliuitas. Qui patiens est, usq; ad tempestiuitatem præstabit tolerantiam, & postea D exorietur ei lætitia. Idẽ uerba sua tempestiue supprimet, & labia multorum consilium eius prædicabunt. In thesauris sapientiæ latet sciẽtia, sceleroso uero pietas est execrabilis. Sapientiam si cupis, fac serues præcepta eius, & Dominus eam tibi præbebit, [implebitq; thesauros illius.] Nam ipsa sapientia & eruditio religio Domini est, et grata sunt ei fides ac mansuetudo. Religioni Domini parere ne recuses inops, nec ad eam animo ficto accesseris. Ne te conformes ad sermones hominum, nec labijs tuis cõfidas. Ne extollas teipsum, ut ne cadas, animæúe dedecus contrahas, quamobrem Dominus palàm proferat secreta tua, & te in medio cœtu prosternat, eo q; ad religionem eius non accesseris syncere, sed animũ dolosum attuleris. II.

In quo cõsistat studiũ sapientiæ.

Quomodo adeunda sapientia.

A Fili, cultum Dei aggressurus, [fac in iustitia solicite persistas, &] animũ tuum pares aduersus tentationẽ. Recte institue cor tuum, & age fortiter: [admoue aurẽ tuam, uerbaq; consulta percipe:] ne quid impetus tempore trepides, [sed Deum sustineas patienter.] Fac adhæreas deo, nec desciscas, ut extremo tempore tuo locupleteris. Quicquid inuaserit te, libens excipe: [in dolore patientem,] & in qua deprimeris uicissitudine fortem te præbeas. Quoniam ut aurum igni probatur, ita homines commẽdabiles in fornace afflictionis. Confide deo, ut opem tibi ferat: rectis insiste uijs, et illo nitere: [tuere religionẽ eius, & in ea cõsenesce.] B Qui Dominum reueremini, sperate benignitatem eius: nec deflectatis ab eo, ut ne concidatis. Qui Dominum reueremini, eodem confidite: nec præmium uestrum intercidet. Bona sperate quibus Dominus religioni est, lætitiam quoq; sempiternam & benignitatem. [Religiosi erga Dominum, eundem diligite: & animis illustrabimini.] In prisca retro respicite sæcula, & hæc considerate. † Quis Domino confisus est,

Matt.4.a 2.Tim.3.b 2.Pet.4.b

Patientia opus esse studioso sapientiæ.

Sap.3.a Prou.17.a

Psal.30.a Esa.26.

& ignominiam retulit? aut quis in religione eius perstitit, & fuit desertus? aut quis inuocauit eum quem despexerit? Nam misericors & clemens est do- C minus, peccata remittit, & tempore afflictionis salutem affert, [omniumq; a deo eum syncere implorantium defensor est.] Væ cordibus ignauis, [ac labijs scelestis,] remissisq; manibus, & sceleroso † duabus uijs ingredienti. 3.Reg.18. Væ cordi collapso, nam cum nullã habeat fiduciã, defensore quoq; carebit. Væ uobis qui amisistis patientiã, [desertisq; rectis itineribus, ad praua diuertistis.] Quid enim facietis, cũ Dominus in uos inquiret? Qui Dominum D reuerentur, parere uerbis eius non recusabunt: † & qui diligunt eum, uias Iob 14.b eiusdem obseruabunt. Qui reuerentur Dominũ, sequẽtur quæ grata sunt illi: & qui diligunt eum, plenã legi ipsius nauabunt operam. Quibus Dominus religioni est, ij corda sua excolent, & animos suos corã illo summittẽt. [Religiosi in Dominũ, seruabunt mandata eius, & donec respiciat ipsos, patiẽter perdurabunt, dictitantes: si minus resipuerimus,] † in manus Domini incidamus, potius q̃ in manus hominũ. Quan- 2.Re.24.c ta enim maiestas est ipsius, tanta est & eiusdem misericordia. CAP. III.

A Obediendũ esse parentibus. Exo.20. Deut.5.b Ephe.6.a

Filij sapientiæ cœtus iustorũ sunt, & fœtus illorũ obedientia & charitas.] Sententiam patris audite filij, & exequimini eam, ut seruemini. † Dominus enim patrem liberis honorabilem reddidit, & sententiæ matris attribuit authoritatem in filios. Qui reueretur patrem, peccata expiabit: [abstinebit ab illis, uotorumq; quotidianorũ compos erit:] & recondit sibi quasi thesaurum, qui matrem honorat. Qui patrem reueretur, iucunditatem ex liberis capiet, temporeq; precationis suæ exaudietur. Qui reueretur patrem, longęua uita fruetur: & qui Dominũ audit, matri suæ acquiescet. * Qui Dominũ reueretur, patrem honorabit: & parentibus suis tanq̃ dominis seruiet. Tam factis q̃ dictis patrem atq; matrem honora [per summã patientiam,] † ut be- Gene.27.d ne precetur tibi, [bonaq; illius preca- Deut.33.a tio nouissimo tempore maneat.] Nam bona precatio patris domos liberorũ

ſtabilit, dira uero matris imprecatio
B eruit fundamēta. Ignominia patris tui
ne glorieris, necꝫ enim decori tibi fue
rit eius ignominia. Paternus enim ho-
nor gloriam homini cōciliat, & oppro
brio liberis eſt mater ignominioſa. Fi-
li, ſenectutem patris ſubleua, nec eum
in uita ſua contriſtes. Quod ſi ſenſibus
fuerit alienatus, boni cōſule, & illum
aſpernari ſummo caue ſtudio. Necꝫ e-
nim præſtita patri benignitas dabitur
obliuioni, ſed aduerſus peccatum ex-
truetur tibi propugnaculo. Recordabi
tur tui tempore calamitatis tuæ, & ut
per ſerenitatē glacies, ita peccata tua
reſoluentur. Quàm infamis eſt deſer-
tor patris, & execratus Domino, qui
Manſuetu- matri ſuæ mouet indignationem. Fili,
do. res tuas cum manſuetudine perage, et
Phil.2.a homini probato charus eris. †Quan-
C to maior es, eo te geras ſummiſſius, ut
gratiā initurus apud Dominū. *Mul-
ti quidem eximij ſunt & inſignes, ſed
myſteria mitibus aperiūtur. Quoniam
potētia Domini magna eſt, & gloriam
In curio- ab humilibus conſequitur. †Difficilio
ſos, arro- ra ꝙ quibus par ſis ne quæras, & ne
gantes ſcruteris ſtulte quæ uires tuas ſupe-
Prou.25.d rant. *Quæ tibi mādata ſunt [à deo,]
Roma.12.a ſancte meditare, [nec plurium operum
*Deut.4.a eius eſto curioſus:] nō enim opus eſt,
ut oculis tuis arcana peruideas. Plu-
ra negotijs tuis ne cura, [nec ſuperua
cua ſcruteris multifariam:] nam plura
ꝙ pro humano captu tibi ſunt patefa-
cta. Multos enim decepit uana ſua o-
pinio, & coniectura ſenſus ſui praua
labefactauit. *Pupillis orbus lumine
carebis, cognitionem itaꝗ cuius ex-
pers es, ne profitearis. Cor pertinax
malum tandem accipiet: & qui pericu
D lum amat, in illo peribit. [Cor duabus
uijs ingrediens nō impetrabit ſucceſ-
ſum, & cor prauum offenſabit in eis.]
Cor pertinax grauabitur laboribus,
& ſceleroſus peccata peccatis accu-
mulabit. In ſuaſione arrogātis nihil eſt
ſani, *& greſſus eius conuellētur, ꝗa
radices egit in eo planta malitię, [nec
ullius pretij cenſebitur.] Cor hominis
cordati meditatur ſermones recondi-
tos, & ſapiens aurem attentā expetit.
[Cor ſapiens & intelligens abſtinebit
à peccatis, & in operibus iuſtis ſucceſ

ſu potietur.] †Vt aqua ignem arden- Pſal.40.a
tem extinguit, ita peccatū expiat miſe Dan.4.d
ricors benignitas, cuius dominus gra Matt.5.a
tiam redditurus memor erit in poſte- Benignitas.
rum, ut [author] tempore caſus ſui ad
miniculum inueniat. CAP. IIII.

Fili, †ne defraudes uictu pauperem, A
nec oculos egenos ſpe diu ꝓduxe- Deut.15.a
ris. Ne cōtriſtes animū eſurientis, nec Matt.23.c
in inopia ſua ſuſpenſum quenquam te- Tob.4.b
neas. Cor exacerbatū ne perturbes ma
gis, nec differas ꝗd erogaturus ſis in
egenū. Supplicem afflictū ne reijcias,
nec faciem tuam auertas à paupere.
Oculū [per iram] ne deijcias ab ege-
no, nec locū male tibi precandi cuiquā
des: nam animi præ acerbitate male ti
bi precātis oratione creator eius exau
diet. Exhibe te cœtui [pauperū] ama
bilē [animūꝗ tuū ſeniori,] & optima
ti caput tuum ſummitte. Præbe aurem
tuam pauperi citra moleſtiā, [fungere
officio tuo,] & reſponde eidem amice
cum māſuetudine. †Iniuriā patientem Gene.14.c
eripe è manu iniuriā inferentis, nec de Exo.2.b
mittas animū in iudicando. Inſtar pa- B
tris eſto pupillis, & loco uiri matri il-
lorum, erisꝗ uice filij altiſſimo, qui te,
ꝙ mater tua, chariorem habiturus eſt.
Sapientia filios ſuos extollit, & ſecta Redit ad cō
tores ſuos amplectitur, [eiſdemꝗ prę it mendationē
uia iuſtitiæ.] Qui diligit eam, uitam di ſapientiæ.
ligit: & qui eam mane adeūt, replebun
tur lætitia. Qui ea fuerit potitus, glo-
riam conſequetur: & quocūꝗ introie
rit, accedet fauor Domini. Qui colunt
hanc, obſequiū Sancto præſtāt, & Do
minus amatores eius diligit. Qui pa-
ret ei, iudex erit gentiū: & qui acceſſe
rit ad eam, ſecure habitabit. Si ſe præ-
ſtiterit ei fidū, hæres eius erit, & poſ-
ſeſſionem retinebit eiuſdē progenies.
Nam peruerſe primū cum tali confli- C
ctari ſolet, & eum iniecto territare me- Tentatio ſe
tu, ſuaꝗ diſciplina excruciare, donec quitur ſtu-
fides animi eius conſtiterit, et eum per dioſos ſapi
iura ſua reddiderit probatū: tum demū entiæ.
ſe rurſum cōuertit ad eum recto itine-
re, & exhilarato arcana ſua detegit,
[deinde locupletat eum ſcientia & co
gnitione iuſtitiæ.] Quod ſi ille defece
rit, deſerit eundem: & permittit eum
poteſtati ruinæ ipſius. †Occaſionē ob Roma.12.b
ſerua, cauetoꝗ malum, nec te animæ

Pudor improbādus. tuæ pudeat. Est enim pudor peccatum trahens secum, est item pudor gloriæ gratiæq́ conciliator. Ne cedas ulli faciei, quod animæ tuæ damno fiat: nec in tuam perniciē erubescas, [neúe proximum tuum in casu suo reformides.]
Prou. 24.b †Salutiferam occasionē nactus, ne cōprimas sermonē: *nec sapientiā tuam
D celes, quo minus reddas illustrē. Nam ex sermone sapientia cognoscitur, & è uerbis linguæ eruditio: [consiliū itē, sapientia & doctrina ex oratione cordati, & è iustis operibus fundamentum.] Caue cōtradicas ueritati *ullo modo, quamobrem te fallacis imperitię tuę pudeat. Ne erubescas fateri peccata tua, nec aduersus cursum fluminis contendas. Ne te submittas stulto homini, nec uultui potentis cedas. Ad mortem usq; decerta pro ueritate, [animæq́ tuæ causa contende pro iustitia,] ut domino Deo [aduersus inimicos tuos] pro te depugnaturo. Ne lingua tua confidens sis, nec rursum in o-
Sæuitiā fugienda. peribus tuis segnis aut remissus. Ne te domi tuæ geras in modum leonis, nec in domesticos tuos insane sæuias,
Act. 20.e Auaritia. [aut opprimas tibi subiectos.] †Ne manū habeas porrectam ad accipiendum, ad reddendum autem cōtractam.

CAP. V.

A Luc. 12.b Confidentia opum. NE cōfidas tuis diuitijs, nec dicas, †Ad uitam meam abunde sum instructus, [(nihil enim hæ uindictæ & aggressionis tēpore proderunt,)] neq; ideo animo tuo, aut potentiæ, cupiditates cordis tui sequendo indulgeas. Ne dicas item, [Quàm potēs sum?] Quis me propter facinora mea perdomabit? Dominus enim uindex *iniuriam abs te illatam ulciscetur. Ne dicas, Postquā peccaui, quid mihi triste accidit? Dominus enim patiens quidē est, *sed
B impune te non dimittet. Super data uenia ne sis securus, ut peccata peccatis
Eccli 21.a amplius accumules: nec dicas, †Misericordia Dei plurima est, copiæ pecca
Eccli 16.b torum meorū ignoscet. †Tam enim ira q̄ misericordia festinat ab eo: & in sceleros os furor eius incumbet. Ne differas conuerti ad Dominū, nec diem ex die ducas. Nam ira Domini repente
C erumpet, *rerumq́ securus profligaberis, & tempore ultionis peribis.

†Ne confidas iniustis diuitijs, nihil enim aggressionis [& uindicationis] tempore proderunt. Ne te cuiuis uento iactandū permittas, nec omnē uiam ingrediaris, ut scelerosus bilinguis. In sensu tuo certo, [uiaq́ Domini & scientia] constans esto, & unus idemq́ sit sermo tuus, [uerbaq́ pacifica ac iusta sint tibi familiaria.] †Ad auscultandum bona promptus esto, *fac integra sit uita tua, & cum animi lenitate responsum redde. Si quid sapis, responde proximo: sin minus, manum ori tuo impone: [ne uerbo inepto incurras in reprehensionem, & uitupereris.] Oratio tam gloriæ capax est q̄ ignominię: nec raro lingua præcipitat hominem. Caue adipiscaris nomen obtrectatoris [in uita tua,] nec lingua tua struxeris insidias. Insidiatorem enim grauis sequitur ignominia, [pœnitentiaq́,] & pessima uituperatio bilinguē. [Obtrectatorem autem manet odium, inimicitiæ, atq; opprobrium.] Siue magnum, siue paruum, ne quid imperite committas. Pro. 10.a 11.a Ezech. 7.d Inconstantia. Iac. 1.b Sermonis moderatio. D

CAP. VI.

NE inimicus euadas ex amico, nomen enim malū nanciscetur talis, & ignominiam & opprobrium, perinde ut scelerosus bilinguis *laborabit infamia. †Ne efferaris animi tui consilio, *ne quasi taurus anima tua discerpat te, depascatq́ folia tua, deinde fructus tuos disperdat, & uelut arborem destituat aridam [in deserto.] Anima enim improba disperdet possidentē se, & gaudiū hostibus eum efficiet, [atq; in sortem deducet impiorum.] †Gutture suaue amicos sibi multos cōciliat, linguaq́ diserta plurimas salutationes consequitur. Fac beneuolos habeas multos, at unum de mille cōsiliarium. †Amicum paraturus, experimēto probatum para: nec te concredas ei temere. Sunt enim amici quādiu sibi opportunū est, qui tibi desint tempore tuæ calamitatis. Sunt item amici, qui in inimicos conuersi, opprobrium tuum per rixam proferant. *Est amicus quispiā, ut mensæ sit particeps, qui tempore calamitatis tuæ te deserat. Rebus secundis tuis accommodabit se tibi, & inter domesticos tuos libere uersabitur: q̄ si fueris adflictus, resistet tibi, aut è con- A Rom. 12.e Phil. 2.a Eccli 20.b Quales afciscas amicos. Deut. 13.b 33.b Mich. 7.a B Matt. 10.d *Eccli 37.a.

spectu tuo abscondet se. Inimicos tuos deuita, & ab amicis tuis caue tibi. Amicus fidus præsidium ualidum est: qui talem nactus est, thesaurum inuenit. Amico fido nullum par est pretiũ, nec ulla re digne decus [fidei] eius rependitur. Amicus fidus medicina uitæ est, [& immortalitatis:] talem autem nanciscentur qui reuerentur Dominum. Qui Dominum reueretur, amicitiam suam cõstituit, quoniã tanquam alter

Exhortatio ad disciplinam. idem erit amicus eius. Fili, à iuuentute tua adscisce disciplinam, & sapientiam tandem canescens inuenies. Quasi qui ares & seras, accede ad eam, &

Eccli 51.d bonos ab ea fructus expecta. †Nam in opere eius non multum elaboraueris, quin de prouentibus eius mox come-

C das. Quàm aspera ualde est imperitis, nullus ẽm excors perdurat apud eam. Tanquã lapis probator grauis incumbit illi, nec morã interponit, quin eam excutiat. Nam sapientia talibus de nomine tantum suo, neq; adeo multis nota est. Audi fili, & sententiã meam amplectere, nec meum renue consiliũ. Pe-

Matt.11.c des tuos in compedes eius insere, †& in neruum eius ceruicem tuam. Humero tuo subiecto sustine eam, nec indigne feras ipsius uincula. Animo toto aspires ad illam, & pro uirili parte serues eiusdem uestigia. Fac illam inuestiges, & inquiras, nam tibi cognoscẽda dabitur: cæterũ assecutus eam ne deseras. Ad extremum enim requiem eius inuenies, & conuertet se tibi in læti-

D tiam. Tum compedes eius erunt tibi præsidio ualidissimo, [solidoq; firmamento,] & eiusdem nerui honorifico amictui. Ornatus enim ipsi est aureus, & hyacinthino textu uincula. Vt amictum honorificũ indues eam, festiuãq; tibi coronam impones. Si uolueris ô fili, erudieris, & si aduerteris animum tuum, euades callidus. Si audieris libenter, scientiam percipies: & si aurem tuã admoueris, adipisceris sapientiã. In cœtu senum consiste, & adiunge te

Eccli 8.a cuiuis sapienti. †Narrationẽ diuinam omnem libenter audias, nec te recondita prudentiæq; dicta fugiant. Vbi cordatum quempiã uideris, mane ad eum propera: & pes tuus limina foriũ eius-

Psal.1.a dem atterat. Exacte perpende †præcepta Domini, eiusdemq; mandata meditare assidue. Ipse cor tuum confirmabit, & quam desideras sapientia tibi dabitur.

CAP. VII.

NE quid mali facias, ne tibi malum A

accidat: recede ab iniusto, ut peccatum abs te declinet. Fili, ne committas semen sulcis iniustitiæ, ne septies tanto ampliorem inde messem facias. Peccata diligenter esse fugienda.

Principatum à Domino ne petas, nec à rege sedem magnificam. †Ne te coram Domino pro iusto uendites, [quoniam ipse pernouit cor uniuscuiusq;,] nec apud regem ostentes sapientiam. Psal.142. Eccls 7.c Iob 9.a.c Luc.18.b

Iudex euadere ne contendas, ne inique factis par esse non possis, néue forte faciem potentis reformides, & integritati tuæ ponas offendiculum. Ne quid pecces in multitudinem ciuitatis, nec te abiecte uulgo permittas. †Caue peccatum congemines, cum ne unum quidem impune laturus sis. Eccli 12.d

Ne dicas, Deus summus respiciet copiam munerum meorũ, & ea à me offerente accipiet. Ne sis remisso ad precationes faciendas animo, nec miserãdo benignũ præbere te negligas. Varia præcepta. B

Hominem acerbitate animi sui laborantem ne derideas: †est enim qui deprimat, et idẽ euehat [deus enim animaduersor.] 1.Reg.2.b

Ne machineris aduersus fratrem tuum mendaciũ, nec idem struas in amicũ. Ne uelis uti ullo mendacio, nunquam enim prodest frequentatio eius. In cœtu senum ne sis uerbosus, nec in precatione tua dictũ iteres. Laboriosum opus ne ꝑsequaris odio, nec agriculturam ab altissimo institutam. Ne te adiungas multitudini scelerosorum, sed uindictam moram nõ esse facturam memineris. Animũ tuum summitte admodũ, quoniã ignis & uermis supplicia sunt [carnis] impij. Ista hoc ordine in emẽdatioribus leguntur codicibus.

Ne permutes unquam amicũ re uulgari, nec fratrem syncerũ auro Ophirio. Vxore sapiente bonaq; caue ne excidas, [si quam secundum religionẽ Domini nactus es:] nam uenustas eius præstantior auro est. De familia & re domestica.

C †Ne male tractes famulũ operantem fideliter, nec mercenarium se tibi totũ impendentem. Leuit.19.c

Famulũ cordatum charum habeas animo, nec defraudes eum libertate. †Pecudes si tibi fuerint, fac cures eas: & si tibi sunt utiles, apud te permaneant. Si liberi Deut.25.a

tibi

tibi fuerint, erudias eos, & ceruicem
eorum domes à iuuentute. Si filiæ tibi
sint, asserues corpus earũ, nec uultum
tuum ostendas ipsis hilarem. Eloca fi-
liam, & magnum opus peregeris: cæ-
terum fac eam uiro cordato colloces.
Vxorem ex sententia nactus ne repu-
Eccli 3.a dies, †*nec te permittas odiosę. Patrẽ
Tob.4.a tuum animo toto magnifices, nec dolo
Parẽtes co- rum matris obliuiscaris. Memento te
lendi. natũ esse per eos, & quid rependas eis
D pro eo quod de te sunt meriti? Animo
De cultu toto reuerere Dominũ, & sacerdotes
dei. eius suspice. Creatorem tuum omni ui
Deut.12.c dilige, †nec sacros eius ministros dese-
ras. Fac metuas Dominũ, & sacerdo-
Nũ.18.b.c tem magnifacias: †nec non portionem
suam, ut mandatum habes, tribuas eis-
dem, primitias [& lustrationes,] pia-
culariaq́ munera, tum præbendos ar-
mos, ac lustralia sacrificia, primitiasq́
Beneficen- sacrorum: deinde manũ tuam porrige
tia. pauperi, ut plena sit tua munificentia
[expiatioq́.] Gratiosa est apud uiuos
omnes munificentia, † ac ne à mortuo
Tob.1.d quidem prohibenda. *Ne desis lamen
*Rom.12.b tantibus [consolando,] & cum lugen
†Mat.25.c tibus lugeas. †Ne dubites inuisere æ-
grotum, nam gratiam ex eo colliges.
In omnibus factis tuis memento extre
morum, & in æternum non peccabis.

CAP. VIII.

A NE concertes cum homine potẽte,
Varia præ- ut ne in manus eius incidas. †Cũ
cepta. homine opulento ne contendas, ut ne
Matt.5. se ex aduerso librans pondus tuum ele
*Ecli 31.a uet. *Aurũ enim perdidit multos, cor
daq́ regum peruertit. Ne rixeris cum
homine linguaci, nec in ignem eius li-
gna confercias. Ne collude cum impe
rito, ne maiores tui notentur ignomi-
Gal.6.a nia. †Homini à peccato recedenti pro
2.Cor.2.b brum ne obijcias, sed memento nos o-
*Leuit. 19 mnes esse in crimine. * Ne spernas ho
g. B minem in sua senectute, etenim ẽ nobis
sunt qui consenescunt. Ne gaudeas su
per morte inimici tui, sed memento nos
Eccli 6.b omnes esse morituros. †Ne cõtemnas
sermonem [senum] sapientũ, sed uerse
ris in pronunciatis eorum. Ab ipsis e-
nim disces eruditionem [doctumq́ iu
dicium,] & dextere proceribus mini
strare. Disputationes senum ne negli-
gas, ipsi enim à patribus suis nacti sunt
eruditionẽ. Quapropter sapere disces
ab eis, & opportuno tempore respon-
dere. Ne inflammes carbones scelero- C
si [reprehendendo,] ut ne conflagres
flammis ignis [peccatorum] eius. Ne
inueharis in contumeliosum, ut ne qua
si subsessor ori tuo insidietur. †Ne qd Eccli 29.a
mutuo dederis homini potẽtiori: quod
si dederis, pro amisso habeas. Supra ui
res tuas ne quid spondeas: quod si spo
ponderis, ut qui præstaturus sis illud,
esto solicitus. Ne litiges cum iudice,
nam sententia secundũ ipsum pronun-
ciabitur. †Ne facias iter cum temera- D
rio, ne ingrauescat aduersum te. Nam Gen.4.b
ipse aget quod sibi libuerit, & per stul
titiam eius peribis. †Ne cõmittas pu- Prou.22.d
gnam cum iracundo, néue desertũ cum Esa.3.a
eo perambules. Quoniã homicidium
pro nihilo ducit, & ubi nihil est opis,
prosternet te. †Ne ineas consiliũ cum Eccli 9.c
stulto, neq́ enim dicta continere pote- 37.a.b
rit. Nihil agas secreti cum alieno, ne-
scis enim quid pariat. Ne aperias con
silium tuum cuiuis homini, ne tibi refe
rat falsam gratiam, [faciatq́ conui-
tium.]

CAP. IX.

VXorem quam complecteris, ne pro A
sequaris zelotypia, nec eam malã Quomodo
in te artem doceas. Ne permittas ani- te geras er-
mum tuũ mulieri adeo ut pessundet po ga uxorẽ.
testatẽ tuam, [tuq́ dedecus incurras.]
Mulieri meretrici ne te des obuiam, ne Meretricẽ
forte in laqueos eius incidas. Canta- esse fugien-
tricem mulierem ne frequẽtes, [nec au dam.
dias,] ne forte conatibus eius capia-
ris. †Ne contempleris uirginem, ut ne Gen.6.a
noxam ex pretioso ipsius cultu cõtra
has. † Ne appellas animum tuum ad Prou.5.a
meretrices, ne pdas [te simul &] tuam
possessionem. In uicis urbis ne circum
spectes, nec in secretis eius locis ober-
res. †A muliere formosa auertas ocu- Matt.5.c
los, ne contempleris pulchritudinem
alienam. †Nam multi forma mulie- B
rum seducti sunt, & amor ex ea in mo Gen.34.c
dum ignis exardescit. Apud mulierem 2.Reg. 11.a
maritatã ne sedeas omnino, *nec inter Iudith 10.
ulnas eius recumbas, ne ue committas 11.12.
cum ea compotãdi gratia symbolũ, ut Adulteriũ.
ne forte ad eam inclinet animus tuus,
& affectu tuo prolabaris in perniciẽ.
Ne deseras amicum ueterem, par enim Amicitia.
illi nouus non erit. Amicus nouus ut

uinum nouum eſt, quod inueteratũ de-
C mum bibes cum uoluptate. †Ne affe-
Iud.9.a ctes gloriam [aut opes] ſceleroſi, ne-
2.Reg.15.a ſcis em̃ quis ſit futurus ipſius exitus.
3.Reg.2 Quod placet impijs, tu ne probes, ſed
memẽto illos ad inferos uſq; nihil eſſe
acturos quod iuſtum ſit. Procul abſi-
ſte ab homine poteſtatem necis haben
te, nec timore mortis eris anxius: q; ſi
acceſſeris, nequid delinquas, ut ne ti-
bi uitam protinus adimat. Per medios
laqueos ſcito trãſire te, & per urbium
pinnas ingredi. Quàm potes ſedulo ex
D plores amicos, †& cum ſapientibus
Eccli 9.c conſilia conferas. Colloquia tua cum
37.a.b cordatis habeas, & de lege altiſſimi
ſit omnis tua diſputatio. Viri iuſti con
uiuæ tui ſint, & in religione Domini
tua gloriatio. Opus de manu artificũ
Sermo. laudem inueniet, †at de ſermone ſuo
3.Reg.3. dux populi ſapiens, [ipſe uero ſermo
à ſenili prudentia.] Formidãdus eſt in
ciuitate ſua uir linguax, & ſermone
ſuo temerarius meretur odium. X.

A REctor ſapiens erudit populũ ſuũ,
De rectori- & principatus cordati eſt compo
bus. ſitus. †Qualis rector ciuitatis eſt, ta-
Prou. 29.b les & miniſtri eius: qualis item prin-
ceps urbis, tales & omnes eius inco-
3.Reg.12.a læ. †Rex imperitus perdet populum
ſuum, at prudentia procerum urbs in-
colis frequẽtabitur. Poteſtas terræ eſt
in manu Domini, qui opportune ſuſci
cabit in ea hominem utilem. Succeſſus
hominis eſt in manu Domini, idemq;
perſonæ ſcribæ gloriã ſuam attribuit.
Ne ſuccenſeas proximo ob quamuis
Cõtra iniu iniuriam, †nec quicquã per iniuriam
riam & ſu- egeris. Inuiſa Deo ſimul & hominibus
perbiam. eſt ſuperbia, & utriq; facinus iniuſtum
Leuit.19.c auerſantur. *Propter iniurias enim et
*Iere. 27.a contumelias, fraudeq; partas opes re-
Dan.4.c gna ad alias atq; alias gentes transfe-
B runtur: *nam auaro nihil eſt iniquius,
ut qui animam quoq; cuiuſuis exigat.
Nã pro uita ipſius eruere uiſcera ſua
quiſq; cogitur. [Omnis tyrannis bre-
uem uitam ſortitur, quia morbus per-
tinax medico grauis eſt.] Tenacẽ mor
bum præcidit medicus, ita rex hodie
uiuus, cras moritur. Quid tandem ſu-
perbit terra & puluis? nam mortuum
hominem ſerpentes, uermes & beſtiæ
excipient. Initiũ ſuperbiæ eſt defectio
hominis à Domino, & à creatore ſuo
abductus animus. Porrò ſuperbia ori
go peccati eſt, & qui præditus eſt ea,
profundet execrabilia, *donec tãdem
ſubuertatur. Propterea Dominus ag-
mina [malorũ] afficit ignominia, & ta
les ad extremũ ſubuertit. †Dominus C
principes detrahit de ſedibus, eorumq; Sap.6.b
loco manſuetos conſtituit. *Radices Luc.1.d
ſuperbarum gentiũ euellit Dominus, 14.b.18.b
& loco earum glorioſe plantat humi- *Gẽ19.c
les. Dominus euertit loca gentium,
eaſq; de terra funditus abolet. Areſa-
ctas aufert & diſperdit eas, & de ter-
ra delet earũ memoriam. [Deus memo
riam ſuperborũ obliterat, & relinquit
monimenta ſubmiſſorũ animo.] Super Commẽda-
bia non eſt creata hominibus, nec ira tio religio-
furioſa progeniei mulierum. *Eſt ſe- nis domini.
men honorificum, ſemen ſcilicet homi
nis: ſemen honorificum, qui Dominum
reuerentur. *Eſt ſemen infame, ſemen
ſcilicet hominis: ſemen infame, q̃ præ-
cepta uiolant. *Semen ſtabile ſunt qui
reuerentur Dominum, & honeſta plan
ta qui eundem diligunt. *Semen infa-
me ſunt, qui legem negligũt: & ſemen
fallax, qui præcepta uiolant. Inter fra
tres qui præeſt ipſis, honore excellit:
at præ ipſo, qui reuerentur Dominum.
*Ne deficiat imperium, obſtat religio
Domini: duritia uero & ſuperbia im-
periũ amittitur. Tam diuitis & hono-
rati, q̃ pauperis decus eſt religio Do-
mini. Vt pauperem cordatum non eſt
æquum ignominia affici, ita uirum [di
uitem] ſceleroſum honorari non con-
uenit. Proceres, rectores & potentes
floreant honoribus, attamen nemo eo-
rum reuerente Dominũ maior eſt. †Li D
beri miniſtrabunt ſeruo cordato, *& Prou.17.a
uir prudens cum eruditur, non fremet, *2.Re.12.b
[neq; enim honoribus afficietur impe
ritus.] Ne cauſas nectas, quo minus Commẽda-
agas opus tuum, nec te per ſuperbiam tio laborũ.
pudeat ipſius tempore difficili. †Plu- Prou.12.b
ris enim eſt qui operatur, & abundat
copijs, q̃ qui ſuperbe ſe gerit, & labo
rat panis penuria. Fili, per manſuetu- Animæ &
dinem gloriam animæ tuæ concilia, & uitæ curam
eam honore quem meretur affice. Quis habendam
iuſtũ dicat eum qui peccat in animam eſſe.
ſuam? aut quis uitam ſuam infamãtem
honoret? Pauper propter ſcientiã ſuam
&

[& religionem] gloriam adipiscitur,
et diues ob diuitias suas in honore est:
qui uero pauper honoratus est, quãto
diues esset, idem honoratior? & qui in-
famis est in diuitijs, quãto foret in pau
pertate magis? CAP. XI.

A SApiẽtia exaltat caput humilis, &
Gen.41.f eum inter ꝓceres collocat. Ne lau-
Dan.6.a des uirum de sua pulchritudine, nec
Forma. quenquã ob formam suam uituperes.
Parua quidem inter uolucres apis est,
Superbia. sed fructus eius est origo dulciũ. †Ne
Act.12.d glorieris amictu uestium, nec honorifi
co die efferaris, quoniã mirabilia sunt
[& gloriosa] opera Domini, & occul
tæ [ac latentes] actiones eius inter ho
1.Reg.15.f mines. †Multi tyranni humi resede-
1.Hest.6.7 runt, & fuit qui diadema gestauit inex
pectatus. Multi potentes magnam sub
ierunt infamiam, & in manus aliorum
Prudentia. traditi sunt magnifici. †Ne quid repre
Deut.13.b hendas priusquam exploraris: fac co-
17.b gnoscas prius, & tum [iure] uitupe-
Iosue 7.c res. *Antequam audieris, ne quid re-
22.c spondeas, nec uerbo dicentem interpel
*Pro.18.b les. Ne contendas de eo quod tua ni-
hil interest, nec te iudicẽ adiungas con
B sessui scelerosorum. †Fili, ne labores
Auaritia. multa cõgerere, si enim abũdaris, non
Matt.19.c eris innocens: aut si quid persecutus
1.Tim.6.b fueris, non assequeris, nec tamen impu
Prou.10.c ne abieris. *Est qui laboret, moliatur
& satagat, qui tamen egeat multo ma-
Iob 42.c gis. †Est rursum qui tardus, & opis
indigus, uiribusq; destitutus sit, & abũ
de pauper, quẽ Dominus oculo fauen-
te respiciat, & eum attollat ab humili
sorte sua, caputq; ipsius cõquassatum
erigat, ut multis miraculo sit spectanti
Iob 1.c bus [qui deum prædicẽt.] †Bona &
Ezec. 28.a mala, uita & mors, paupertas & opes
A deo esse à Domino proficiscũtur: *à Domino
bona & ma manat itẽ sapientia, ac scientia, legisq;
la. peritia, tum charitas & instituta bono
rum operum ab eodem oriuntur. *Sce
lerosis cognata sunt error & tenebræ,
& qui sibi placent in uitijs, in malitia
consenescunt. Donum Domini apud
pios permanet, & fauor ipsius proce-
det perpetuis successibus. Est qui dite
C scat attẽtione sua, tenacitateq;, & hũc
solum consequatur fructum pro præ-
Luc.12.b mio. Cum ait, †Nactus sum requiem,
bonisq; meis nunc fruar assidue: quod
tempus eum maneat inscius moritur
alijs ea relicturus. †Fac maneas in pa Matt.10.c
cto tuo, inq; eo sis assiduus, ac in offi- Laborare
cio tuo consenescas. Ne mireris facta hominis
scelerosorum, sed confide Domino, & est, succes-
in labore tuo perseuera. Facile est enĩ sus dei.
consilio Domini breui subitoq; ditare
pauperem. Dominus feliciter aspirat
præmio piorum, breuiq; tempore fece-
rit, ut efflorescat eorũ prosperitas. Ne Rebus ad-
dicas, Quis mei iucundus usus est? aut uersis non
quæ nã mihi bona posthac obuenient? despondẽ-
Nec rursum dicas, Sat opum habeo, dũ animũ,
*& quæ possideo multa sunt: quid igi nec nimium
tur in uita mali posthac accipiam? †ne fidendũ se-
tempore felici nulla sit malorum me- cundis.
moria, neue infelici tempore obliuisca †Ecli 18.c
ris meliorum, quoniam Domino facile
est, homini tempore obitus secundum
instituta ipsius referre gratiam. Diffi-
cultas temporis affert obliuionem de-
liciarũ, et acta hominis declarat ipsius
exitus. Ante obitum beatum ne quen- D
quam dixeris, quippe uir è liberis de-
mum pernoscitur. Ne quemuis homi- Nõ temere
nem introducas in ædes tuas, quoniã fidendũ cui
insidiæ dolosorum multæ sunt, [præ- uis.
cordijs fœtida ructãtibus similes.] Vt
perdix in caueam agitur, [aut caprea
implicatur laqueo,] ita cor hominis
superbi tanquam speculator obseruat
quo deijciaris. Nam bona male per-
uertendo insidiatur, & uitio dat lauda
bilia. A scintilla parua exardescit fo-
cus, ita scelerosus homo insidiatur usq;
ad sanguinem. Ab homine malefico,
ut moliente mala caue: ne tibi notã in-
urat perpetuam. Alienum in domum
tuam recipe, & cum perturbatione
subuertet te, exuetq; tuis possessioni-
bus. CAP. XII.

CVm bene facis, obserua cui facias, A
ut beneficia tua mereãtur gratiam Cui benefa
[plurimam.] Homini pio benefacias, cias, cui
ut reportes [ingens] pretium, si minus non.
ab ipso, certe ab altissimo. Assiduum in
uitijs nil boni manet, nec item eum qui
nihil erogat in pauperem. [Altissimus
odit scelerosos, at resipiscentium mise
retur. †Erga pium liberalis esto, sce- Gal.6.b
leroso uero opem abnega: afflicto bene 1.Tim.5.a
facias, sed nihil eroges in impium. Fac
eum cibis prohibeas, nec suppedites
ei quibus te possit opprimere, alioqui

mala duplicia recipies pro beneficijs
B omnibus quibus ipsum affeceris. Nã
& altissimus odit scelerosos, pœnas'q;
meritas repetit ab impijs, *aut eos in
diem acerrimæ uindictæ reseruat. Er-
ga bonos sis beneficus, neges autem
Amici & inimici. opem sceleroso. Amicus rebus secun-
dis iudicari non potest, nec rebus ad-
uersis latebit inimicus. Rebus homi-
nis secundis dolent inimici eius, & re
bus eiusdem aduersis abscedit etiã ami
cus. Ne unquã fidas inimico tuo, nam
similis æri ærugini obsito est eius mali
tia. Quod etiamsi humilis ac demissus
incesserit, aduerte tamen animũ tuum,
& caue ab eo, quasi'q; qui speculũ ex-
terseris, cognosces æruginem in ipso
C non persedisse penitus. Ne tibi adsci-
scas talem propius, ut ne te subuerso
in locum tuum ipse subeat. Talem ad
dexteram tuam ne colloces, ut ne quæ
rat occupare sedem tuam, tandem'q; di
cta mea sentias, & de uerbis meis dis-
crucieris. Quis incantatoris à serpen-
te icti misereatur, aut ullius qui ad be-
stias accesserit? quis item eius qui se
adiunxerit uiro sceleroso, se'q; pecca-
tis ipsius admiscuerit? Horæ spatio iu
sta in statiõe permanebit apud te: nec,
D si inclinent res tuæ, perdurabit. †La-
Iere.41.b bijs suauiloquẽtibus utetur inimicus,
& assentabitur multa, bonis'q; uerbis
compellabit te, oculis quoq; suis illa-
chrymans, animo suo deliberat te præ-
cipitare in foueam: neq; adeo nactus
occasionem sanguine satiabitur. Si ti-
bi mala acciderint, reperies eum ibi
priorẽ te, & per speciem hominis opi-
tulaturi calcem tuum inhibebit. Mota
bit caput suum, plaudet'q; manibus, &
sparget rumores multos, uultũ'q; suum
immutabit. CAP. XIII.

A Deut.7.a Impar commercium. QVi contrectat picem, contamina-
tur ea: †& qui habet cum super-
bo commerciũ, euadet eius similis. Ne
suscipias onus supra uires tuas, nec te
ipsum adiungas potentiori te, aut di-
tiori. Quid ollæ poterit esse rei cum le
bete, ad quem si offenderit illa, confrin
gitur? *Si diues iniuriam intulit, insu-
per minabitur etiam: si pauper passus
est iniuriã, oportet esse supplicem. *Si
diues fecit iniuriam, illi supplicandum
est insuper: sicui uero pauper obtulit
iniuriam, minas protinus audiet. Si Vulgus fortunã sequitur.
quis usus tui sit, erũt qui colant te: sin
egeas, erit qui te deserat. Si quid ha-
beas, reperies conuictorem, qui exina
niat te, nec ipse laboret. Si eguerit tui,
seducet te, arridebit'q; tibi, & spem da
bit, bona dicet: et qua tibi re opus est,
inquiet? Parasitando adiget te ad igno
miniam, donec te inaniat iterũ atq; ter
tio, & ad extremũ etiam irrideat. Po- B
stea conspicatus te deseret, & caput
suum motabit aduersum te. [Corã deo
summittas te, et manus eius expectes.]
Caue ne seducaris animo, ut ne p stul-
titiam tuam deijciaris, [neq; demittas
te cum tua sapientia.] Si te potens ad Commercium cum potente.
uocet, fac refugites, tanto'q; ille te uo-
cabit magis, ac sæpius. Ne ingeras te,
ut ne temere reijciaris: nec rursum ab
scedas procul, ne tradaris obliuioni.
Ne dubites cum eo colloqui, nec fi-
das dictis eius plurimis. Multis enim
sermonibus pertẽtabit te, & quasi per
risum arcana tua rimabitur. Immiseri-
cors est, dicta non seruaturus: nec af-
fligere te, uincire'q; parsurus. Fac tibi
caueas, & auscultes perquam atten-
te, quoniam cum ruina tua ambulas.
*Hæc audiens per somnum tuum ui- C
gila, per omnem uitam tuam ama Do-
minum, & eum in salutem tuam inuo-
ca. Omne animal diligit sibi simile, &
omnis homo propinquum suum. Om-
ne animal generatim congregatur, &
quisq; adiũgit se sui simili. †Quale est 2.Cor.6.c
lupo cum agno commercium, talis est
ad pium scelerosi ratio. Qui consensus
est inter hyænam & canem, is est inter
diuitem & pauperem. Præda leonum
onagri sunt in deserto, itidem'q; pascua
diuitum pauperes. Humilitas superbo
est execrabilis, & item pauper abomi
natus diuiti. Diues quassatus confir-
matur ab amicis, at labefactatus humi D
lis, ab amicis etiam propellitur. Diuiti
lapso multi sunt adiutores, & qui ne-
fanda quoq; loquentẽ iustũ prędicent.
Humilẽ lapsum insuper etiã increpãt:
nec locus datur ei, si cordate locutus
fuerit. Diuite loquente silẽt omnes, &
ad nubes usq; sermones eius euehunt.
Paupe loquẽte, Quis est iste, inquiũt?
q; si quid offenderit, euertunt eum in-
super. Bonæ sunt, quibus nullum inest
peccatum,

peccatum, diuitiæ: & mala paupertas in ore impij. Cor hominis immutat uultum ipsius, siue ad bona, siue ad mala. Vestigiũ cordis rebus secũdis est uultus hilaris, alioqui recondita deprehendere laboriosæ cogitationis est.

CAP. XIIII.

A Eccli.19.c 25.b Iac.3.a BEatus uir qui lapsus ore suo nõ est, nec mœrore peccati cruciatus. Beatus qui non despondet animum, & spe sua in Dominum sita non excidit. *Viro sordido nõ sunt ornamento diuitiæ, & quorsum pecuniæ homini inuido? (*Iere.17.b — Auaritia, et sordes.) Qui defraudando genio suo comparcit comparcit alijs, & in bonis ipsius alij luxuriabuntur. Qui sibi malignus est, cui benignus sit, cum nihil iucundi de bonis suis pcipiat? Inuidente sibijpsi nihil peius est, hocq; adeo ipsum est malignitatis eius præmium. Quod si bene quid facit, imprudens id & inuitus facit, & ad extremum suam prodit malitiam. Improbus aspectu est oculus inuidi, auertit faciem, & contemnit homi-

B nes. Oculus auari nulla portione satiatur, & iniustitia mali exhaurit uitam eius. †Oculus malignus panem inuidet, & ad mẽsam suam laborat inopia. (Prou.27.c Eccls.1.a) Pro eo quod habes, fili bene de te merere, dignaq; defer Domino donaria. Memento mortem moram non facere, nec tibi statum fati tempus esse declaratũ. †Priusquam moriaris, in amicum esto beneficus, & pro eo quod potes manũ illi dando porrige. Ne te defraudes iucundo die, nec te fructus bonæ cupidi- (Eccli.4.a Tob.4.b Luc.16.b)

C tatis prętereat. Nónne labores tuos relinques alijs? & quæ opera tua compa rasti, diuidenda hæredibus? Da, & accipe, dum sanctam conserues animam tuam, [& ante obitum tuum exerceas iustitiam,] quoniam non est quod quęras apud manes cibaria. †Omne animans in modum uestimenti ueterascet, hoc enim est ab æuo condito fatum, Morte morieris. (Esa.40.a 1.Pet.1.d Iac.1.b) Vt foliorum in arbore condensa uirentium alia decidunt alijs nascentibus: ita quod carne sangui neq; procreatur, aliud obit, aliud gignitur. Omne opus marcori obnoxiũ deficit, & opifex eius æque atq; ipsum interit. [Omne opus egregium iustũ cen

D sebitur, & author ipsius laudem ex eo consequetur.] †Beatus uir qui medita (Psal.1.a) tur præclara per sapientiam, [qui de iustitia commentatur,] qui per prudentiã suam sancta loquitur, qui instituta sua perpendit animo, & arcana illius cognoscit. (Exhortatio ad sapientiam.) Tanq; indagator prosequere eam, & uias eius inside. Qui per fenestras ipsius inspexerit, aut auscultarit ad fores ipsius, qui iuxta domũ ipsius diuersatur, * qui in parietibus ipsius paxillum fixerit, qui ad latus ipsius collocarit tabernaculum, is aget in hospitio bonorum, & in tutelam tradet ipsi liberos suos, tum sub ramis ipsius morabitur, & ab æstu protegetur per eam, atq; in gloria ipsius habitabit.

CAP. XV.

QVi Dominũ reueretur, faciet hæc: A & cognitionem legis adeptus hãc Cõmendatio sapiẽtię. apprehendet. Hæc illi occurret quasi mater, & eum tanq; uxor uirgo ducta excipiet. †Hæc eum cibabit pane [uitæ &] intelligentiæ, *et q; aquam [salutaris] sapientiæ dabit potui. (Matt.4.a *Ioan.4.b) Firmatus hac, statu moueri non poterit: qui fuerit innixus huic, non afficietur ignominia. Hæc supra socios suos extollet illum, & in media concione os eius aperiet. [Hæc eum replebit spiritu sapientiæ & intelligentiæ, stolaq; gloriæ uestiet.] Hæc illi iucunditatem & coro- B nam exultantiæ comparabit, & compotem nominis æterni faciet. Homines insipientes non apprehenderint eã, nec uiderint eam uiri scelerosi. A superbia [doloq;] procul abest, nec uiri mendaces mentionem illius facient. [Viri ueraces frequentabunt hanc, & usq; ad inspectionem Dei proficient.] Laus ex ore scelerosi minime speciosa est, neq; enim à Domino proficiscitur. Si laus à sapientia pronuncietur, [& abunde in ore fideli,] tum Dominus illi aspirauerit. Ne dicas, Defeci impulsu Domini, C non enim debes quæ odit facere. Ne dicas, Ipse me in errorem impulit: non enim ei uiro peccanté opus est. (Deus nõ est author peccati.) Omne nefas odit Dominus, nec probatur eius dem cultoribus. †Ipse hominem creauit ab initio, & permisit eum arbitrio consilij sui, (Gen.1.d) [mandatis & præceptis suis adiectis.] Si uolueris, mandata seruabis, [ipsaq; te uicissim cõseruabũt,] & fidem prędtabis obsequiosam. †Ignẽ D & aquam tibi proposuit, ad utrumuis (Iere.21.b)

manum tuam exporrige. Vita simul & mors, [bonum & malũ,] homini sunt proposita: utruncũq; placuerit ei, cõse quetur. Quoniam multa est sapientia Domini, potentiaq; ualet, & [assidue]
Psal.33.b uidet omnia. †Oculis suis reuerentes
Heb.4.c ipsum aspicit, & omne opus hominis cognoscit. Impie agere nemini præcepit, nec peccandi cuiquam dedit licentiam: [neq; enim copiam filiorum infidelium & inutilium expetit.]

CAP. XVI.

A Impiorum copia. NE optes copiam inutilium liberorũ, nec læteris de filijs impijs. Ne delecteris abundantia eorum, si eis religio dei nulla est. Ne fidas uitæ eorum, nec eorum magnifacias multitudinem. Pluris enim est iustus unus, q̃ mille tales: & præstat mori prole carentem, q̃ liberos habere impios. Per unum cordatum frequens considebit ciuitas, impiorum uero natio breui desolabitur. Multa talia uidit oculus meus, aurisq;
Eccli 21.b mea his audiuit uehementiora. †Per
Peccata nõ esse contemnenda. cœtum scelerosorum ignis succendi-tur, & ira exardescit in gentem contumacem. †Implacabilis Deus priscis
†Gene.6.a fuit gigantibus, qui ob potentiam suã
*Gen.19.e stultam ab eo defecerant. *Ne hospitio quidem Loti pepercit, aut ijs quos propter ipsorum superbiam abominatus est. Non est misertus gentis perditæ, utpote peccatis suis quæ commit-
Nũ.1.14.c 26.f tebat, elatæ: †sicq; adeo sexcenta millia peditum, eos qui per contumaciam animi sui congregati fuerant, *flagellando, miserando, cædẽdo, sanandoq;, Dominus misericordia castigationeq;
B conseruauit. Quare si contumax unus in populo fuerit, mirum est si impune
Eccli 5.a abeat. †Nam cum misericordia simul & ira impigre proficiscantur ab eo, ue niamq; dare potens sit, & iram effundere, prout multa est misericordia eius, ita multa quoq; ipsius castigatio. Secundum opera sua quenq; iudicat. Nõ effugiet cum rapina scelerosus, nec spes pium frustrabitur. Omni beneficentia locum para, nam fructum pro ratione operum suorum, [suæq; peregrinitatis intelligentia] quisq; consecuturus est. *Dominus Pharaonem indurauit, ne ipsum nosceret, utq; potentia facta ipsius subiectæ cœlo terræ innotescerent. *Omni rerum naturæ misericordia ipsius nota est: adamante discreuit lucem suam & tenebras. Ne dicas, Latebo Dominum, ecquis ab alto curabit me? Præ copia populi nulla e- C rit mentio mei, nam quantula sit mea in tam immensa natura rerum anima? †
Ecce cœlum, cœlisq; cœlorum Dei, pro 2.Pet.3.a.b fundum mare simul & terra, *quæq; his comprehenduntur omnia, cum inquirit in ea, cõmouentur: *totus mundus creatus, & qui creatur pro uoluntate ipsius, montesq; simul ac fundamenta terræ, cum Dominus in ea despicit, tremore concutiuntur: nec tamen hæc cor ullum satis intelligit, [cum ab ipso corda intelligantur omnia.] Nam instituta ipsius atq; non uisam homini uim quis animo comprehendat? nam maxima pars operum ipsius occulta est. Quis enarret exempla iustitiæ ipsius, aut sustineat? Longum enim fatum est, * & omnium inquisitio deficit. Qui animo submisso præditus est, perpendit hæc: uir autem insipiens & delirans stulta cogitat. Audi me fili, & D scientiam amplectere, adq; mea dicta aduerte animum. Explicabo perpensam eruditionem, exactamq; scientiam edisseram. Cum iudicio operatus est Dominus ab initio, & à prima rerum creatione partes earum disposuit. Opera sua excoluit perpetuò, & initia eorum per sua secula generaq;. *Non esurierunt, nec defessa sunt in suis operibus, nec ab officijs suis cessarunt. Aliud alij non fuit molestum, nec unquam repugnabunt imperio ipsius. Postea quam despexit in terrã Dominus, bonis suis impleuit eam. Vita animantium omnis generis operuit superficiem eius, & in eandem unumquodq; reuertitur.

Prædicat opera domini.

CAP. XVII.

A Gen.1.d DOminus è terra creauit hominem, rursumq; redegit ipsum in eandem. Attribuit dies numeratos, statumq; tempus hominibus, * & dedit eis in terrestria potestatem. Induit ipsos uirtute sua, & ad imaginem sui creauit eos. Omni animanti terrorem imposuit hominis, ut bestijs dominaretur ac uolucribus: [& formauit ex eo adiutricem ipsi similem.] Iudicium, linguam, oculos, aures, & cor dedit eis ad

ad cogitandum, * sexto loco mentem quoq; donauit impertiens, & septimo sermonem operibus suis explicandis. Repleuit ipsos ingeniosa scientia, & eis bona simul & mala indicauit. Adiecit ad corda eorum oculum suum, ut edoceret eos operum suorum magnificentiam. * Dedit his gloriari miraculis suis perpetuò, ut prudenter enarrent opera ipsius, & electi nomen sanctum eius collaudent. Scientiã addidit ipsis, legemq; uitæ tradidit hæreditariam, *
B ut se mortales esse cognoscerent. † Pa-
Deu. 4.5.9 ctum cum ipsis iniit æternum, & eos iura sua edocuit. Gloriosam magnificentiam uiderunt oculi ipsorum, & maiestatem uocis ipsius auris eorum audiuit. Ab omni iniusto, inquit, abstinete:
Exo. 20.21 22.23. † & de proximo mandata dedit singulis. Semper illi patent instituta hominum, nec oculos ipsius latuerint. * Omnis autem homo à iuuentute malis intentus est, nec potuit cor eorum è lapideo fieri carneum. * Nam in distribuen
Rom. 13.a *Deu. 4.c 10.c dis totius terræ gentibus, † ducem cuique genti constituit, * & Israelem sibi delegit peculiariter: * quem ut primogenitum disciplina educat, & lumen charitatis impertiens non deserit. Qua propter omnia illarum facta tanq; sol palàm eo sunt, & instituta earum intuetur oculis assidue. Iniuste facta illarum non latent ipsum, sed omnia peccata ipsarum ei perspecta sunt. * Ipse autem cum benignus sit, & opificium suũ habeat cognitum, neq; ablegat homines,
C neq; deserit, ut qui parcat ipsis. † Beni
Eccli 29.b gnitas hominis instar sigilli corã ipso est, & beneficiũ cuiusq; conseruat tanquam pupillam: * filijs eius et filiabus
Matt. 25.c locum concedens pœnitentiæ. † Tandem uero exurgit, & suum singulis dat pretium, suamq; cuiq; uicem in caput
Act. 3.c *Iere. 3.c suum regerit. † Attamen regressum concedit resipiscentibus, * & labascentes hortatur ad patientiam, [q; destinarit
Exhortatio ad resipiscẽtiam. illis sortem ueritatis.] Conuertere ad Dominum, & peccata desere: fac supplices ei, & offensam minuas. Contende ad altissimum, * (is enim te è tenebris ad lucem deducet incolumitatis,) & recede ab iniustitia, atq; quod abominandum est, odio summo prosequere. [Fac cognoscas iustitiam & iura dei, in sorte præscripta & imploratione altissimi persistas, atque concedas in partes sancti sæculi.] † Quis apud D
Psal. 6.2 Esa. 38.d manes laudabit altissimum, perinde atque uiui gratulationi deditis? [Ne hæreas in errore impiorum, fac dominum ante mortem prædices.] Mortuũ non secus ac si esse desierit, laudatio deficit, uiuus autem & corde sanus laudabit Dominum, [& de misericordia ipsius gloriabitur.] Quàm ingens est misericordia domini Dei nostri, quámque obuia sancte conuersis ad eum, ipsius placabilitas. Non enim in hominibus esse possunt omnia, nec homine natus quisquam immortalis est, [& uitiorum uanitate delectamur.] Quid luce solis splendidius? atqui hæc quoq; deficit, non modo caro sanguisq; male cogitans [in crimen incurret.] Ille molem celsi cœli perlustrat, omnes autem homines terra puluisq; sunt.

CAP. XVIII.

A Gen. 1.a Laus dei. Qui degit æuum cuncta creauit simul, Dominus qui solus est iustus, * nec præter eum est alius, [& manet inuictus rex in æternum.] * Ipse mundum disponit spithama manus suæ, cunctaq; parent uoluntate ipsius. * Nam ipse potentia sua regit omnia, quæ in eis sancta sunt disiungens à prophanis. Cui nam explicandi facta sua facultatem dedit? aut quis egregia ipsius facinora inuestiget? Quis uim magnificentiæ ipsius perscenseat? aut quis conetur miserationes eius enarrare? Nihil est quod demas aut addas, nec quod peruestiges
D miracula Domini. Cum absoluerit homo, tum demum incipit: & cum conquieuerit, tum uero incertus est. Quid est homo, aut quis usus ipsius? quid in
Psal. 89.b eo boni est, quidue mali? † Numerus dierũ hominis centum anni cum plurimum, * nec cuiusquam ex omnibus
2. Pet. 3.b stata est obitus sui ratio. Quantula est aquæ gutta è mari sumpta, & ex arena calculus: † tantillum sunt anni mille præ tempore æternitatis. Propterea B
Deus patientia utitur in homines, & effundit in eos misericordiam suam. Vidit, & cognouit malam esse eorum [arrogantiam animi, &] euersionem, propterea placabilitatem suam ampliauit,

[& ostendit ipsis uiam æquitatis.] Mi-
seratio hominis tendit in proximum
ipsius, at misericordia Domini morta-
les omnes castigat, erudit, docet, & re-
ducit ut pastor gregem suum. Discipli
nam admittentium miseretur, itemq́ iu
Sermonis moderatio. ra sua studiose consectantium. In rebus
bonis, fili, ne adhibeas reprehensionẽ,
nec ullo in dono uerbi mali molestiam.
Nónne ros æstum mitigat? simili ratio
Prou.15.a 25.c ne sermo dono potior est. † Nónne ec-
ce munere præstantior est oratio? cæte-
rum in homine gratioso usus utriusq́
Eccli. 41.c est. † Stultus odiose exprobrat, inui-
diáq́ donum tabefacit oculos. Antequã
loquaris disce, & ante ægritudinem
C admitte curationem. † Ante iudicium
1.Cor.11.d explora teipsum, ut tempore inquisitio
Maturandam esse resipiscentiã. nis consequaris ueniam. Ante infirmita
tem temperantia teipsum macera, & tẽ
pore peccatorum ostende emendatio-
nem. Ne dubites reddere uotum in tem
pore, nec iustum probare te ad mortem
usq́ differas, [quoniam merces dei ma
net in æternum.] Priusquam uota fa-
cias, para teipsum, ne similis sis homi-
ni tentanti Dominum. Memento irę ex
tremo die futuræ, & ultionis, quo tem-
Eccli.11.d pore auertetur facies. † Perpende tem-
pus famis tempore saturitatis, & ino-
piam ac penuriam die diuitiarum. Tem
pus à mane immutatur usq́ ad uespe-
ram, & coram Domino subita sunt om
nia. Homo sapiens semper metuet, &
diebus peccato dicatis cauebit à deli-
cto: * insipiens autem nõ explorat tem-
pora. Omnis cordatus agnoscit sapien
tiam & eruditionem, & adepto eam
D laudem tribuit. Cordati ipsi quoq́ di-
ctis proferunt sapientiam, [ueritatem
intelligunt & iustitiam,] & moderatio
ne animi selecta in uitam responsa irri-
gant. * Optima loquendi authoritas so
lius est Domini, siquidem mortali cor
Rom. 6.b 13.b inhæret mortuum. † Ne sequaris cupi
ditates tuas, & appetitus tuos inhibe.
Temperantia. Quod si animo tuo indulgeas quamli-
bet concupiscentiam, efficiet quod in-
uidentes tibi inimici tui de te gaudeãt.
Ne delecteris multis delicijs, nec earũ
consortio deuinciaris. Caue pauper
euadas concinnandis de mutuo conui
uijs, donec tibi nil sit in sacculo, * alio
quin insidiator uitæ tuæ famosus eris.

CAP. XIX.

OPerarius ebriosus non ditescet, & A
paulatim sublabetur qui spernit
exigua. † Vinum & * mulieres etiam Gen.19.g
cordatos auferunt, [sugillantq́ sapien *3.Re.11.a
tes,] & qui consuescit meretricibus,
euadet confidentior. Caries et uermes
occupabunt eum, & anima confidens
auferetur, * grauiq́ supplicio contabe-
scet. † Qui facile credit, leuis est ani- Ios.22.c
mo, & peccando delinquit in animam Varia præcepta.
suam. Qui gaudet mala habitudine, me
retur reprehensionem: * qui uero uolu
ptatibus resistit, coronat uitam suam.
* Qui linguæ temperat, etiam difficili
conuixerit: & qui loquacitatem odit,
minus habet malitiæ. † Ne quid tibi di Eccli. 42.a
ctum effutias alteri, ut ne quid detrimẽ
ti capias. Nec apud amicum, nec apud B
inimicum uitas alienas enuncies: & si
non redundat in te peccatum, ne dete-
gas. Audierit enim ille, & auersabitur
te, perq́ occasionem suum in te odium
ostendet. † Sermonem [aduersus alte- Eccli. 22.d
rum] audisti, fac tecum commoriatur, 27.c.d
& securus esto, ut qui non dirumpat
te. Prę sermone parturiet stultus, ut prę
fœtu grauida. Quod telum agit defixũ
in fœmore corporis, hoc sermo in stul-
ti pectore. † Obiurga amicum, si quid Leui.19.d
fortè minus faciat: sin fecerit, ne porrò Matt. 18.b
pergat facere. Increpa amicũ, an quid
fortè minus dicat: quod si dixerit, ne
porrò rursum dicat. Increpa inquã ami
cum, etenim existit sæpe calumnia, qua
re ne cuiuis sermoni fidem adhibeas.
Est qui labatur uerbo, sed non ex ani- C
mo: † & quis lingua sua non peccauit? Eccli 14.a
Amicum tuũ redargue, priusquam mi- 25.b
neris, iráq́ posita da locũ legi altissimi. Iac.3.a
* Religio Domini primus, quo ad eum Commendatio religionis domini.
recipiare, gradus est, amorẽ uero eius
demeretur sapientia. * Cognitio præce
ptorum Domini eruditio uitæ est, &
qui morem gerunt ipsi, fructum carpẽt
immortalitatis. Religio Domini sum-
ma est sapientia, & in omni sapientia
præstatio legis, * summæq́ eius poten
tiæ cognitio. * Si seruus dicat domino,
Quod tibi uidetur non faciam: si idem
postea faciat, offendit altorem suum.
Scientia malitiæ non est sapientia, nec Non esse sapientiã quę careat religione.
consilium scelerosorum cum pruden-
tia coniunctum est, sed malitia est, atq́
adeo

adeo ipsa execratio, stultitiaque uacua
D sapientiæ. Potior est religiosus cui deficit sapientia, quam abundans prudentia uiolator legis *altissimi. Est astutia exacta, & eadem iniusta: & est qui gratiam iuris pronunciandi peruertat: * rursumque alius qui iuste iudicet, sapiens.
Matt. 6. b †Est qui praua moliatur demissus mœstitia, cuius interiora dolo tota ardeant. Vultum contrahens, surdumque se simulans, ubi non suspiceris occupabit te* lædere. Quod si defectu uirium peccare prohibeatur, malum dabit tibi nactus occasionem. Vt ab aspectu quisque cognoscitur, ita ex uultus obiectu cordatus intelligitur. Suus cuiusque habitus,
Eccli 21. c † ac rictum diducens risio, incessusque hominis, quomodo sit animatus arguunt.

CAP. XX.

A
Vbi loquendũ, ubi nõ. Est cum minime sit speciosa reprehensio, & est cum quis sapiẽter taceat. Quanto honestius est reprehendere quam alere indignationem: nam qui fatetur
Eccli 30. c quid, protegetur à detrimento. †Qualis est spadonis puellam uitiandi libido, talis est qui per uim exercet iudicia. *Est qui tacendo se probet sapientem, & est qui crebra loquacitate sit odiosus. Alius tacet, non habens quod respondeat: alius silet, tempori seruiẽs.
Eccls 3. a
Eccli 32. a †Homo sapiens tacebit donec opportunum fuerit: nugator autem & insipiens præteribit opportunitatem. Qui uerbis multis utitur, execrationi erit
Varia. obnoxius: & qui potestatẽ sibi sumit, in odium ueniet. *Quàm pulchrum est reprehensum agere pœnitentiam: sic enim uoluntarium peccatum effugias.
B Est cũ quis scelerosus in malis rebus successum consequitur, & est cum res inuenta detrimentum afferat. Est munus quod tibi non prosit: & munus, cuius dupla sit compensatio. Est qui se summitat causa gloriæ, rursumque qui ab humilitate caput erigat. Est qui multa paruo emat, cui septies tãto amplius
Eccli 6. sit rependendum. †Sapiens seipsum dictis reddit amabilem, at lepores stultorum fluxi sunt. Munus insipientis tibi non proderit *acceptum, nec item inuidi, propter ipsius importunitatẽ: nam oculi eius ad accipiendũ pro uno mul
Eccli 18. c
41. c
In auarum. ti sunt. † Pauca dabit, & exprobrabit multa, atque os suum more præconis aperiet. Mutuũ dabit hodie, quod cras repetat. Inuisus * Deo simul & hominibus talis est. Stultus merito dicat, Amicus mihi nullus est, nec gratiam è bonis meis colligo: qui uescuntur pane meo, lingua falsa sunt. Quot irridebũt C hunc, & quoties? *neque enim quod habet, opinione recta cõplectitur, & perinde refert, ac si nihil habeat. Casus de Varia. lacunari dicto citior est, ita malorũ ruina repentina aderit. Homo illepidus quasi importuna fabula est cum ore imperito frequentatur. Pronunciatum ex ore stulti gratiam amittit, quia non profertur in tempore. Est qui peccare impendiatur præ inopia, qui seorsum apud se discrutietur. Est qui animã suã perdat præ pudore, & eam personæ seruiendo interimat. Est qui causa pudoris promittat amico, & eum ultro sibi inimicum suscipiat. † Perquam malo cri- D mini est homini mendaciũ, at id in ore Eccli 25. a imperito frequens est. Tolerabilior est Mendaciũ. fur, quam qui frequentat mendacium, cæterum perniciem uterque contrahet. Familiaris homini mendaci est ignominia, suumque dedecus comitatur eum assidue. Sapiens seipsum dictis suis prouehet, †& uir prudens placebit proce Gen. 41. f ribus. * Vt qui terram colit, aceruum Dan. 2. g suum reddet cumulatiorem: ita qui pla *Pro. 12. b cet magistratibus, piabit suã iniustitiã. Corruptela † Xenia muneraque occæcant oculos munerum. sapientum, & tanquam oris obstructio re †Exo. 23. a prehensiones inhibent. *Cum sapien- Deu. 16. e tia occulitur, aut thesaurus abditur, *Ecli. 41. c quid est in utrouis utilitatis? Potior est Occulta sa homo cælans stultitiam suam, quam qui sa pientia. pientiam suam supprimit. * Pluris est ineuitabilis sequenti Dominum patientia, quam uitæ propriæ gubernator absque Domino.

CAP. XXI.

A
Exitus peccati. Si† peccasti fili, ne pergas peccare, *sed anteacta depreceris. Tanquam à conspectu serpentis fuge peccatum, nam
Eccli 5. a
7. b. 12. c si accesseris, mordebit te. Dentes leonini sunt dentes ipsius, animis hominum
*Psal. 40.
Luc. 15. c exitiales. Instar ancipitis gladij nefas omne est: in plaga illius nulla est sanitas.
Varia. Concertationes & iniuriæ opes dissipant, similiterque domus superbi desolabitur.
Exo. 3. b
22. c †Ab ore pauperis exaudietur precatio, iudiciumque illius festinato ueniet. Qui odit castigationẽ, in ue-

stigio sceleroſi conſtitit: at qui reuere-
tur Dominum, reſipiſcet ex animo. Po
tẽs procul ex ſermone notus eſt: at qui
B ſapit, caducum eſſe meminit. Qui ære
alieno domum ſuam ędificat, congeren
ti lapides in tumulum ſepulturæ ſuæ ſi
Eccli 16.a milis eſt. †Stuppa collecta cœtus eſt
nefariorum, flammaq; ignis exitialis
eorum exitus. Via ſceleroſorum lapi-
dibus eſt complanata, at in exitu eius
orci fouea, [tenebræ ſimul & pœnæ.]
Qui ſeruat legem Domini, cogitationi
bus ſuis imperat, et finis religionis Do
mini eſt*acceſſio ſapientiæ. Qui nõ eſt
callidus, non patietur erudiri ſe: eſt au
tem cum & calliditas amaritudinem
Laus ſapientiæ. multiplicat. Scientia ſapientis exube-
Eccli 33.a rauit tanquã inundatio, ac ueluti fons
uitæ purus eiuſdem conſilium. †Viſce
ra ſtulti inſtar uaſis confracti ſunt, ut
qui nullam in uita ſua ſcientiam conti-
C neat. Si peritus audierit dictum ſapien
tis, laudabit illud, reddetq; auctius: q̃d
ſi audierit imperitus, improbabit idẽ,
& poſt tergum ſuum abijciet. Sermo
fatui tanquam ſarcina eſt in itinere, at
in labijs cordati lepor deprehenditur.
Os ſapientis in cœtu conſulitur, &
quiſq; dicta ipſius perpendit animo. In
ſtar domus euerſæ eſt ſtulto ſapientia,
& ſcientia imperiti ſermones inconſul
ti ſunt. Diſciplina compedes ſunt pedi
Eccli 19.d bus ſtultorum, & inſtar manicarum in
manu dextera. †Stultus per riſum ſu-
ſtollit cachinnum, at uir ſapiens ſubri-
det tacite. Velut ornamentum aureum
eſt eruditio ſapienti, & inſtar armillæ
brachio dextero. Pes ſtulti in domum
[alterius] procliuis eſt, at peritus ho-
D mo reformidat uel inſpectionem. Inſi-
piens ab ianua domum introſpicit, at
uir eruditus foris conſiſtit. Ad oſtiũ au
ſcultare quenquam, inſcitia eſt: qui ſa-
pit, hoc dedecus grauatim ſuſcipiet.
Labia loquacium narrant abſurda, ſa-
pientes autem quæ dicunt, ſtatera pon
derant. Ab ore ſtultorũ pendet cor eo-
rum, at in corde ſapientum os eorũ eſt
Iudæ 1.c ſitum. † Cum ſatanam execratur im-
pius, ipſe ſuam execratur animam. †
Leui.16.d Obtrectator polluit animam ſuam, &
Eccli 28.c quocunq; cõmearit, odioſus erit: [ho-
mo uero tacitus & cordatus honorem
conſequetur.] CAP. XXII.

LApidi conſpurcato comparandus A
eſt piger, * quem ignominiæ cauſa Ignauia.
omnes irrideant. * Piger conferendus
eſt ſtercori ſterquilinij, quod quicunq;
contigerit, manus ſuas excutiat. Igno-
minia patris filius ignauus eſt, filiaq;
minoris uenit æſtimanda. Filia prudẽs Varia.
uiro eſt uice hæreditatis, at uiuens tur-
piter mœſtitiam affert genitori. Impu-
dens patrem & maritum afficit igno-
minia, [& impijs nihilo eſt inferior,]
quare ab utroq; uituperabitur. Intem-
peſtiua narratio uelut in luctu muſica
eſt, flagella uero & caſtigatio ſemper
opportuna ſunt ſapientiæ. * Liberi ſi
cum proba uita alimenta habeãt, igno-
bilitatem parentum ſuorum oblitera-
bunt. *Liberi ſi cum contumacia im-
peritiaq; faſtoſi fuerint, fœdant nobili-
tatem ſuæ cognationis. Teſtam conglu
tinat, qui ſtultum docet, & e profundo In ſtultum.
ſomno dormientem laborat excitare.
Dormientem alloquitur, qui ſtulto lo-
quitur: qui finito ſermone demũ, Quid
eſt? inquiat. †Mortuum lamenteris, ꝙ B
ſit luce priuatus: nec minus deplores Eccli 38.c
ſtultum, ꝙ ſenſum amiſerit. Mortuum
tamen leuius defleas, utpote quieſcen-
tem, uita uero ſtulti morte peior eſt. †
Defunctus ſeptenis diebus eſt lamenta Gen.50.b
bilis, ſtultus autem & impius diebus
uitæ ſuæ omnibus. Ne uerba multa fa-
cias cum inſipiente, nec ad excordem
acceſſeris. Caue ab illo, ne habeas mo
leſtiam: nec labem ex conquaſſatione
ipſius contrahas. Declina ab eo, ut cõ
ſequaris requiem, nec ex amentia eius
mœrorem accipias. Quid nomines a-
liud quod grauius ſit plumbo q̃ ſtul-
tum? † Arenam & ſalem, ferreamq; Prou.27.a
maſſam ferre facilius eſt, q̃ hominem
excordem. Vt compages & iugamen- C
ta lignea ædificio indita concuſſu non
diſſoluuntur: ſic animus firmatus per-
penſo conſilio, nullo tempore pertime
ſcet. Animus ſententia cordata nixus,
eſt uelut in polito pariete arenatum te-
ctorium. Vt poſiti in excelſo ualli uen
tum non ſuſtinent, ſic animus meticulo
ſus in conſultatione ſtulti nullum me-
tum ſubſtiterit. Qui pungit oculum, eli
cit lachrymam: †qui cor ſtimulat, affe 1.Cor.14.c
ctus proritat. Qui uolucres lapide pe- Heb.4.c
tierit, abiget eas: qui probrum obijcit De amicitia.
amico,

amico, dirimit amicitiam. Si gladium strinxeris in amicũ, spem ne abijcias,
D est enim in gratiam reditio. Si uerbis inuectus fueris in amicum, ne metuas, locus enim reconciliationi superest, dummodo cõuitium, aut superbia, aut
Eccli.19.b 27.c.d †arcani patefactio, aut ictus insidiosus abfuerit, his enim amicus omnis fugabitur. Præbe te fidum amico pauperi, ut unà læteris rebus eius felicibus. Fidem ei serues tempore calamitatis, ut unà cũ eo uenias in possessionẽ ipsius. *Non enim spernenda semper angustia res est, nec diues mentis inops admirandus. Vapor camini fumusq; præcedit ignem, ita conuitia, [contumeliæ atque minæ] præcurrunt effusionem sanguinis. Amicum tueri non uerebor, nec me subducam à conspectu eius: q̃d si malum accepero per illum, quicunq; factum audierit, cauebit ab ipso.

CAP. XXIII.

A Psal.140.a In loquacitatem & linguæ mala. QVis apponat ori meo custodiam, labijsúe meis sigillum sapientiæ? quo fretus non corruam subito, nec lingua mea perdat me. Domine pater, totiusq; uitæ meæ dominator, ne me permittas cõsilio illorum, nec sinas me per ea corruere. Quis menti meæ flagella adhibeat, & cordi meo sapientem institutionem? ut ne parcant inscitiæ meæ, nec illorum peccata prætereant: ne inquam, inscitia mea multiplicetur, neúe peccata mea perniciosam accessionem faciant, & corruam coram aduersarijs meis, gaudeantq; de me inimici mei, * quorum spes procul abest abs tua misericordia. Domine pater, deusq; uitæ meæ, ne mihi tribuas oculos elatos, * sed giganteum animum à seruis tuis semper prohibeas, auertas à me spes uanas & concupiscentias, *tibiq; seruire continuo cupientem retineas in officio. Ne me comprehendat appetentia uentris concubitus, nec me seruum tuum permittas animæ impudenti. Institutionem oris audite liberi, quã qui seruat, labijs suis non capiatur, [nec ex male factis suscipiat offensionem.] Scelerosus labijs suis capietur, & maledicus ac superbus offendet in illis. †
Exo.20.b Eccli 27.d Matt.5.d Ne asuefacias os tuũ iuramẽto, [quia multi sunt lapsus in illo,] nec nominãdi Sancti consuetudinem capias, [quoniam id impunè non feres.] Sicut enim B seruus crebro uapulans non leuatur uibicibus: ita qui deierat, & nomẽ dei assidue usurpat, culpa nõ uacabit. Vir crebro iurans, replebitur scelere, nec flagellum abscedet à domo ipsius. Cũ commiserit peccatum, ipse culpam suã sustinebit: quam si non agnoscat, eandem cõduplicauerit. Ac ne temere quidem usus iuramento, insons iudicabitur, nam domus eius crebris appetitur insultibus. †Est sermo morte obuolutus: absit ut in possessione Iacob inueniatur. Leui.24.e Sanè à pijs aberũt hęc omnia, neq; enim peccatis inuoluentur. †Os Ephe.5.a tuũ imperitæ temeritati ne asuefacias, nam inde res existunt flagitiosæ. Memento patris & matris tuæ cum resides inter proceres, ne tu quoq; ab ipsis tradaris obliuioni, asuetudineq; tua stultitiam contrahas, quamobrẽ te uelis non esse natum, & natalem tuum diẽ execreris. †Homo uerbis probro- 2.Re.16.b sis assuetus, disciplinam per omnem uitam suam nõ admittet. Duo genera pec C catis abundant, et tertium meretur supplicium. Scortationis & adulterij fœditas. Animus scilicet æstuans tanquam ardens ignis, qui non extinguitur, donec absumatur. Deinde scortator homo, qui corpore carnis suæ non conquiescit, donec ignem succenderit. Quiuis cibus suauis est homini scortatori: nõ cessabit, donec intereat. Homo denique tori sui temerator, sic animo secum cogitans, †Quis me uidet? Esa.29.e Tenebris circumseptus sum, & parietes mihi præbent latebram, nec quisquam uidet me. Quidnã metuam? peccata mea non curat altissimus. Sanè huic hominũ tantum oculi timori sunt, nec intelligit oculos domini sole infinitis partibus perspicaciores, uias hominum omnes [ac profundum penitus] inspicere, atq; abstrusissima quæq; perlustrare. Antequam crearentur, perno- D uit omnia: atq; item postquã perfecta sunt, *omnia perspicit. †Quamobrem Leuit.20.b ille in plateis urbis condemnabitur, fu Deu.22.c gabitur ut pullus equinus, & ubi non suspicatur, cõprehendetur, [eritq; omnibus dedecori, eo q animo religionẽ Domini nõ coluerit.] Idem accidet mulieri uirum suum deserenti, & hęredem paranti ex alieno. †Primum enim legi Exo.20.c

Dei non obtemperauit, deinde peccauit in uirum suum, tertio autem adulterio constuprata est, & liberos ex alieno uiro peperit. Ipsa producetur in cõcionem, & in liberos eius inquiretur. Liberi eius non agent radices, nec rami eius fructum afferent. Memoriam sui relinquet in execratione, nec probrum eius abolebitur, ut superstites cognoscant, nihil esse religione Domini potius, nec quicq̃ suauius q̃ mandatis ipsius attendere. *Deum sequi ingens est gloria, & ab eodem recipi uitæ longinquitas. CAP. XXIIII.

A Laus sapientiæ. SApientia commendat seipsam, & in medio populo suo gloriatur. Os suum aperit in concilio altissimi, & coram potentia eius se prædicat. [In medio populi sui se gerit magnifice, & in sancta multitudine miraculo est. In cœtu electorũ laudem habet, & se beatam inter beatos prædicat, & ait,] Ego prodiui ex ore altissimi, [ante omnem rerum naturam primogenita : ego lumen in cœlis indefessum produxi,] et in modum nebulæ terram omnem obtexi. Ego in sublimi sedem cæpi, & soliũ meum super columnam nubis collocaui. Orbem cœli circuiui sola, uadaq́ profundi perãbulaui. Omnes fluctus maris, & terram omnem, necnon cunctos populos gẽtesq́ possedi, [& tam excellentium q̃ humilium corda calcaui omnium.] Post hæc omnia quæsiui quietem, & in alicuius possessione domicilium. Tum conditor uniuersi mandata mihi dedit, & creator meus fixit tabernaculum meum, & ait, In Iacob habita, & inter Israelitas accipe posses-

B sionem. †Ante æuum conditum ab ini-
Prou. 8.c tio condidit me, & in æternum non de-
*Exo. 31.a ficiam. *In tabernaculo sancto ministerium obiui coram eo, & ita in Sion cõ-
Psal. 131.b firmata sum. †Tum etiam in chara ciuitate quietem mihi dedit, & Hierosolymis sum adepta potestatem. In illustri populo sum radicata, & in ea, quę Domino cesserat, possessione. Instar Cedri in Libano excreui, & sicut in mon-
Deu. 34.a te Hermon cupressus. Quasi † palma circum littora uerticem extuli, & uelu ti plantæ rosarum in Iericho. Vt elegãs oliua in amœno campo, & ut platanus ab aquis excellui. In modum cinamomi & aspalathi odorem spiraui aromaticum, & ut præstantissima myrrha suauiter redolui, ut galbanus, ut onyx, ut stacte thurisq́ nidor in tabernaculo. Ego ut terebinthus expandi ramos meos, rami uero mei rami gloriæ sunt
& gratiæ. Ego quasi † uitis odoram e- Ioan. 15.a
misi gratiam, & flores mei fructus gloriæ sunt, & diuitiarum. *Ego pulchrę charitatis, ego religionis, & cognitionis, speiq́ sanctæ mater sum: *do autẽ ętерna liberis meis, quibus deus iussit, simul omnibus. [In me est omnis gratia uitæ ueritatisq́, in me omnis spes
uitæ & præsidij.] Accedite ad me om- C
nes cupidi mei, & facite ut fructibus meis impleamini. Nam memoria mei melle dulcior est, possessioq́ mea fauo
mellito iucundior. †Qui me comede- Ioan. 6.d
rint, esurient amplius: & qui me biberint, adhuc sitient. Qui me audit, in nullam prorsus ignominiã incidet: & qui mihi nauant operam, non peccabunt, [interpretesq́ mei uitam æternam cõsequentur.] Hæc omnia ipse liber [uitę &] pacti dei celsissimi sunt, [ueritatis scientia,] & lex quam Moses [præce-
ptis iustissimis] tulit † populis Iacob Exo. 20.a
hæreditariam, [unà cum promissioni- 24.
bus ad Israelitas pertinentibus.] *Ne elassescatis cum Domino fortiter agere, ut ipse uicissim confirmet uos. *Ipsi adhæreatis, quia dominus omnipotẽs Deus unus est, nec præter eum seruator alius. [Dauidi constituit se regem potentissimum creaturum ex eo, qui in solio maiestatis sedeat in æternum.] †
Quasi Phison omnia replet sua sapien- Deu. 4.a
tia, & ut Tigris nouarum frugum tem 29.b
poribus. In modum Euphratis fœcundat ingenium, & quasi tempore messis
Iordanis. †Disciplinam profert ut lu- D
cem, inundat sicut Geon tempore uin- Ios. 3.d
demiæ. Primus eam non pernouit exacte, nec item peruestigauit ultimus. Nam abundantior mari est intellectus eius, & consilium eius profundo immensius. Ego sapientia [tota effundo flumina, &] quasi fossa è flumine ducta, atq́ ut aquæductus in paradisum pertineo. Cum dixi, Horto meo eximio potum dabo, iustamq́ meam areolam irrigabo, aquæductus ecce meus euasit flumen, & flumen meum in mare excreuit.

creuit. Quoniam disciplinam illumino ut diluculum, & in multum tempus illustro eam. [Imas omnes terræ partes penetro, dormientes uideo quoscunque, & spem in Domino ponentes omnes illumino.] Etiamnum effundo doctrinã ut oraculum, perque sæculorum ætates
Eccli 33.b emitto eam [quærentibus.] Videtis non soli mihi laborasse me, sed omnibus sapientiam quærentibus.

CAP. XXV.

A TRia me exhilarant, & coram Domino simul & hominibus cõdecorant. Nempe †concordia fratrum, *amicitia propinquorum, et †uir ac uxor inter se bene consentientes. Tria uero genera odit animus meus, eorumque uitam perquam indigne fero, Pauperem scilicet superbum, mendacemque diuitem, & senem adulterum, utpote mentis impotem. Si nihil in iuuentute congessisti, quomodo rem facias in senectute? Quanto est ornamento cantici iurisdictio, & cognitio consilij senibus. *Quàm decora senibus est sapientia, & intelligẽtia consiliumque honoratis. Multiplex peritia corona senum est, & gloriatio
B eorundem religio Domini. Nouẽ coniecturas animo meo beatas iudico, linguaque mea pronunciabo decimã. Beatus homo cui uiuo liberi iucunditatem afferunt, & qui uidit casum inimicorũ suorum. Beatus qui uxorem habet cor datam, † quique lingua sua lapsus non est, & qui indigno se non seruiuit. Beatus qui prudentiam assecutus est, & qui iustitiam auribus auscultantium edisserit. Quàm magnus est qui sapientiam est adeptus: sed reuerente Dominum nemo maior est. Religio Domini claritate superat omnia, [beatus homo cui contigit religio Domini,] qui præditus est illa, cuinam comparari poterit? *Religio Domini amoris ipsius est initium, fides autem origo coniunctio-
C nis cum ipso. [Summa plaga est mœror animi, summaque malitia, malitia muliebris.] Cedo quamuis plagam, modo ne plagam animi: & quamuis malitiã, modo ne malitiam mulieris. Cedo quẽuis impetum, modo ne impetum odio flagrantium: & ultionem undecunque, modo ne ab inimicis. Vt nullum caput est, capite serpentis nocentius: ita non est ira, ira inimici pestilentior. †Apud leonem & draconem commorari præoptarim, potius quam habitare cum improba muliere. Mulieris malitia defor mat uultum ipsius, & tanquam ursi faciem eius infuscat. Sedens inter uicinos suos uir eius, propter ipsam inuitus etiam ingemiscit grauiter. Parua est omnis malitia prę malitia mulieris: * sors scelerosorum eam opprimat. Quod ascensus arenosus pedibus senis D est, hoc est mulier linguax uiro sedato. †Ne offendas in pulchritudinem mulieris, nec mulierem libidinose concupiscas. Iracunda, impudens, & perquam probrosa est mulier, quæ uiro suo sumptum suppeditat. Cor afflictum, & uultum tetricum, crucemque animi creat mulier improba, tum manus omissas & resoluta genua: †nec uirum suum beabit. Peccatum duxit initium à muliere, & per eandem omnes morimur. Caue aquam [uel minimum] sinas erumpere, id est, improbæ mulieri ne patefacias uiam licentiæ. Si ductum manus tuæ non sequitur, [in conspectu inimicorũ confundet te:] fac eam abscindas à corpore tuo: *da, & eam repudia.

CAP. XXVI.

BEatus est uir probæ mulieris, nam A numerus dierum ipsius conduplicabitur. Mulier strenua uirum suum exhilarat, facitque ut annos uitę suæ exigat per tranquillitatem. Vxor bona, bona est obuentio, pro præmio obtinget Dominum reuerentibus. Tam diuitis cor erga Dominum quam pauperis lætificat, ut omni tempore uultu sint hilari. Tria expauescit cor meum, quartumque facies mea exhorrescit, Proditionem scilicet ciuitatis, populique seditionem, & calumniam, quæ morte grauiora sunt omnia: at dolor animi, luctusque mulier est æmulans mulierem, & flagellum linguæ cum quibusuis communicans. Similis iugo boũ laxitate inquieto est mala mulier: qui eam sibi adiungit, †perinde facit ac qui apprehendit scorpionem. Noxa magna est mulier B ebria & indomita, ut quæ non celet suam turpitudinem. Impudicitia mulieris elucet in elatis ipsius oculis, & è palpebris suis cognoscitur. †Filiæ inuerecundæ custodiam adhibe, ne nacta

Margin notes: Gen.13.b; *Rom.12.a; †Gen.2.d; Eccli 40.d; 2.Cor.6.c; Varia.; Eccli 14.a; 19.c; Iac.3.a; Religionis dei cõmendatio.; Mulier mala.; Prou.21.c; Eccli 42.b; 2.Re.12.a; 13.a; Gen.3.a; Vxor bona; Iud.16.; Eccli 42.b; Asseruãdas esse filias.

licentiam, se permittat suæ libidini. Oculum impudentem asserua, aut ne mireris, si in te deliquerit. Tanquam uiator sitiens reperto fonte os aperiet, & bibet de proxima quauis aqua: ad omnem palum desidebit, & obuiam cuiuis telo pharetram, [donec deficiat,] aperiet. Comitas uxoris delectat uirũ suum, & ossa ipsius pinguefacit eiusdem peritia. Vxor taciturna & cordata donũ Dei est, nec est quo pretio permutes eruditam animam. Gratia alia super aliam est uxor pudens et fidelis, nec tanti pondus est ullum, ut eo rependas animi ipsius modestiam. Quod est in supremis Domini sol oriens, hoc in ornatu domus suæ pulchritudo bonæ mulieris. Lucerna splendens in sancto candelabro, uenustas faciei in ætate constanti est. †Instar columnarum aurearum super basi argentea sunt crura formosa cum pectore stabili. *Fili, uigorem ætatis tuæ conserues incolumem, nec robur tuum impertiaris alienis. * Vbi per omnes campos fœcundam possessionem quæsieris, fac generositate tua fretus propria semina iacias. * Sic demum soboles tua superstes libera ingenuitatis professione cõfisa adolescet. *Mulierem meretricem porcæ comparaueris, nuptas autẽ maritis propugnaculum contra mortem æstimes. *Mulier impia præmium dabitur iniusto, pia uero continget reuerenti Dominum. *Inhonesta mulier cõtemnit ignominiam, honesta uero filia uirum reuerebitur. *Mulier impudẽs cani conferenda est, nam quæ pudore prędita est, reueretur Dominum. *Mulier uirum suum honorans, sapiens ab omnibus iudicabitur: spernens autem eum impia, nobilitabitur superbia. * Clamosa mulier & linguax ad hostes fugandos exquiratur: omnis uero hominis animus his moribus similis uersabitur inter tumultus bellicos. [Vt æternum est super firmam petram fundamentum, ita mandata Dei in animo sanctæ mulieris.] Duo cor meum contristant, & tertium mihi mouet indignationem. Vir bellicosus laborans egestate, uiri cordati indigna patientes, & qui se à iustitia transfert ad peccatum: Dominus eum cædi destinabit.

Vxor. C Cant. 5. d Acris uituperatio scortationis cũ laude fideiis cõiugij. D

CAP. XXVII.

DVo genera difficilia mihi uidentur & periculosa.] Mercator uix euitabit delictum, & caupo culpa non uacauerit. Multi peccauerunt † propter inopiam: & qui quærit abundare, oculum suum peruertit. Vt fixus inter compages lapidum paxillus, peccatum inter uenditionem urgetur & emptionem, [delictumq́ cum delinquente consumetur.] Nisi quis religionem Domini studiose tenuerit, breui euertetur domus eius. Vt sordes in excusso cribro remanent, ita spurcitias hominis discernit ratio. † Fornax exercet uasa figuli, sed hominem probat ratio hominis. * Vt cultum arboris fructus eius indicat, ita corda hominum meditata ratio. Ne laudes quenquam ante rationem initam, hæc enim hominum probatio est. † Si secteris iustitiam, assequeris eam, & tanquam togam honorificam indues. [Cum hac habitabis, quæ te protegat in æternum, ut tempore inquisitionis inuenias firmamentum.] Volucres adiungunt se sibi similibus, itemq́ ueritas accedit ad eos qui ipsi dant operam. Vt leo feræ insidiatur, ita peccatum iniusta patrantibus. Narratio pij [ut sol] perpetua est sapientia, stultus autem more lunæ uariat. Insipientibus interuenturus † obserues opportunitatem: at cœtum cordatorum frequens adeas. Narratio stultorum offensionem habet, & risus eorum scelerosam uoluptatem. † Sermo crebro iurantis horrorem incutit, & aures obtundit contentio talium. Concertatio superborum sanguinis effusio est, & conuitia eorum auditu grauia. † Enunciator arcanorum fidem perdit, nec amicum pro animi uoto inueniet. Facames amicum, & te fidum ei præbeas: quod si arcana eius effutias, non assequaris eum postea. Vt enim quispiam inimicum suum interemerit, ita beneuolentiam perdideris amici: & quasi qui auem manu emiseris, ita amiseris amicum, quẽ nullo uenatu recuperes. Ne secteris eum, quoniã procul abscessit, & quasi caprea effugit laqueum. Nam uulnus quidem alligari potest, & à cõuitijs locus est reconciliationi, sed arcani proditor [infelicis animæ] spem amisit.

A Auaritia. 1. Tim. 6. b Prou. 23. a Homines ratione probãdos esse. Prou. 27. c 1. Pet. 2. b *Matt. 7. b Studium iustitiæ. B Sermo. Rom. 12. b Col. 4. a Eccli 23. b Eccli 19. b 22. d C Amicitia. Prou. 10. b

amisit. Mala molitur nictãs oculo, qui
nouerit eum, missum faciet. In conspe-
ctu tuo loquetur suauia, dictaq; tua mi
rabitur: postea uero peruertet os suũ,
D dictaq; tua uocabit in inuidiam. Odio
permulta prosequor, sed nihil æque at-
que talem: oditq; adeo eum etiam Do-
minus. Qui lapidem in altum mittit, in
caput suum miserit, & ictus clandesti-
1.Hest.7.b nus uulnus infligit. †Qui foueam effo-
Psal.7.b dit, in eandem incidet: & qui ponit la-
Prou.26.c queum, eodem capietur. Qui molitur
Eccls 10.a mala, malis inuoluetur, nec sciet unde
sibi ingruant. Illusio probrũq; comita
tur superbos, & ultio eis more leonis
insidiabitur. Qui lætantur casu piorũ,
capientur laqueo, & ante mortem do-
lore conficientur. Et furor & ira sunt
execrabilia, & uir scelerosus his est
obnoxius.

CAP. XXVIII.

A C†Vpidum ultionis ultio manet à
Deu.32.c Domino, qui peccata eius sedulo
Rom.12.c conseruabit. *Remitte iniuriam proxi
*Matt.5.b mo tuo, & tum tibi quoq; oranti pec-
6.b.18.b cata condonabuntur. An ne homo
Vlcisci se iram alat aduersus hominem, & à Do-
non est ho- mino salutem postulet? aut hominis si-
minis. bi similis misereri neget, & peccata
sua deprecetur? Quod si mortalis ipse
fouet iram, [& ueniam petit à Deo,]
quis peccata eius expiet? Memento
extremorum, & depone inimicitias:
exitium aut mortem alteri ne molire
per iram, sed persiste in mandatis. Per-
pende mandata, nec irascaris alteri:
perpende pactum altissimi, & parce in
B scitiæ. † Abstine rixis, peccataq; mi-
Eccli 8.a nues, nam iracundus homo pugnam
In perturba accendet. Vir scelerosus committit a-
tores con- micos, pacemq; habentibus calum-
cordiæ. niam inijcit. † Pro portione syluæ in-
Prou.26.c flammatur ignis, id est pro uiribus ho-
minis inualescit furor eius, proq; diui-
tijs eius ira intumescit, & ardor auge-
scit pro rixæ uehementia. Rixa conci-
tata ignem accendit, acrisq; pugna ef-
fundit sanguinem. Scintilla, si afflaue-
ris, exardescet: sin expueris in eam, ex
tinguetur: attamen utrunq; ex ore tuo
Eccli 21.d proficiscitur. † Delatorem execreris,
& bilinguem: multos enim pacem ha-
C bentes perdiderunt. Lingua duplex
exagitauit multos, & eos ex alia in a-
liam gentem transtulit, urbes diruit ua
lidas, potentumq; domos euertit, [con
fecit uires populorum, gentesq; poten
tes dissipauit.] Lingua duplex profli- Lingua.
gauit strenuas mulieres, suisq; defrau-
dauit laboribus. Qui deditus est illi, nõ
consequetur tranquillitatem, nec habi
tabit quietus. Ictus flagelli uibices ex-
citat, ictus uero linguæ ossa commi-
nuit. Acie gladij multi occubuere, non
tamen præut qui per linguam interie-
runt. Beatus qui tutus fuit ab ea, nec
in furorem eius incurrit: qui iugum
ipsius non subijt, nec uinculis eius fuit
constrictus. Iugum enim ipsius iugum D
est ferreum: & uincula eius, ærea uin-
cula. Mors dira mors eius est, et orcus
q̃ illa conducibilior. [Nulla diuturni
tate perdurabit, sed tenebit uias iniu-
storum.] Pios nequaq; occupauerit,
nec flamma ipsius conflagrabunt. Qui
deserunt Dominum, incident in illam:
exardebit in eos, nec extingui poterit.
In hos quasi leo immittetur, & uelut
pardus calamitatem eis afferet. Spinis
circumsepias possessionem tuam, * id
est, ori tuo ualuas opponas & obices.
Obliga argentum & aurum tuum, hoc
est, sermonibus tuis superliminare, li-
menq; adhibe, [& frenos rectos ori
tuo.] Attende ne quid titubes illis, ut
ne coram insidiatore corruas, [casuq;
tuo mortem oppetas irremediabilem.]

CAP. XXIX.

Q†Vi studet benignitati, *mutuum A
det alteri: & cui multum in manu Leui.6.d
est, mandata exequatur. Proximo tem- *Deu.15.a
pore necessitatis suæ dato mutuum, Beneficen-
rursumq; suo tempore proximo resti- tia.
tue. Fac dicta tua firmes, fidũq; te præ-
stes ipsi, ut omni tempore necessaria ti
bi reperias. Multi quod mutuo accepe
rant, pro reperto habuerũt, molestiasq;
exhibuerunt suis adiutoribus. Sunt
qui dum accipiant, manum cuiuspiam
exosculentur, & propter pecunias al-
terius utantur uoce supplici, qui rur-
sum tempore restitutionis rem extra-
hant, contemptimq; uerba dent, & tem
pus causentur. Quod etiamsi soluendo
fuerint, [tergiuersantur sedulo,] dimi-
dium uix afferunt, debitumq; pro reper
titio ducunt: sin quẽ minus sua defrau-
dent pecunia, inimicitias tamen susci-
piunt cum immerito, execrationes ei

rependunt conuitiaq;, & pro honore
[beneficioq;] reddunt contumeliam.
B Multi nõ per malitiam se auertunt ab
homine, sed immerito defraudari me-
tuunt. Veruntamen erga supplicem cle
mentia utitor, nec eum expectatione be
nignitatis extrahas. Propter præce-
ptũ subuenias pauperi, nec qua inops
est, remittas abs te uacuum. Propter
fratrem & amicum amittas pecuniam,
nec sub lapidem recondas ad perniciẽ.
Matt.6.c †Thesaurum tuum secundum manda-
Luc.12.d tum altissimi colloca: etenim utilior
1.Tim.6.d auro tibi fuerit. *In cellas tuas conclu
*Dan.4.d de benignitatẽ, nam ea te ex omni adfli
Luc.11.d ctione liberabit. [Beneficentia cuiusq;
Act.10.a quasi sacculo reposita apud ipsum, gra
tiam eius conseruabit uelut pupillam,
& tandem emicans præmium in suum
caput cuiq; regeret.] Magis q̃ scutum
ualidum, robustaq; lancea aduersus ho
Fideiussio. stem pro te decertabit. Vir bonus fide-
iubebit pro amico, at qui pudorẽ ami-
C sit, amicũ deseret. Ne obliuiscaris gra-
tiæ fideiussoris, nam animam suam
pro te deposuit. Beneficium fideiusso-
ris praue compensat scelerosus, *scele
rosus fideiubere nolet, & ingratus ani
mo liberatorem suum deserit. Fideius-
sio multos perdidit feliciter agentes, et
eos in modum marini fluctus exagita-
uit. Viros potentes [uersans] domo pe
pulit, & uagos effecit inter gentes pe-
regrinas. Scelerosus præceptorum Do
mini uiolator recidet ad fideiussiones:
& qui præstanda consectatur aliena ne
gotia, litibus implicabitur. Succurre
proximo pro uirili parte tua, ueru nta-
D men caue tibi, nequa irretiaris. †Sum-
Eccli 39. ma uitæ humanæ est aqua, cibus & ue
Laus fruga stitus, atq; domus uelamento turpitudi
litatis. nis. Victus pauperis sub tecto laquea-
rium præstat, q̃ apparatus ciborum in
Psal.36.b alienis. †Paruis æque atq; magnis cõ
1.Tim.6.b tentus sis, * ut ne tibi domicilium ex-
Heb.13.a probrari audias. Vita misera est ex a-
lia in aliam domum migratio, nam ubi
eris inquilinus, non audebis hiscere.
Hospitio, [cibo,] atq; potu excipies in
gratos, & insuper acerba audies. Va-
de inquiline, mensam extrue: & si quid
ad manum est cibi, mihi præbeas. Ce-
de præsenti magnificentiæ, inquiline:
opus est domo, excipiendus hospitio
mihi frater est. Grauia sunt hæc homi-
mini mentem habenti, obiectatio do-
mus, ac creditoris solicitatio.

CAP. XXX.

QVi filium suum amat, crebris fla- A
gellis eum appetit, ut ad extre- Prou.13.c
mum sibi sit lætitiæ. Qui filium suum 23.b
castigat, fruetur filio, & inter nobiles Castigatio
eo gloriabitur. †Qui docet filiũ suum, liberorum.
quod inimicum urat, facit: & lætus Deu.6.a
eo fuerit coram amicis. Si obierit pa-
ter eius, perinde est quasi non obierit,
ut qui similem sui reliquerit superstí-
tem. Viuus eum uidit, eoq; lætatus est,
& in morte sua non contristatus, [nec
affectus pudore coram inimicis.] Ad-
uersus inimicos reliquit uindicem, &
redditurum gratiam amicis. Qui man-
suefacit filium, uulnera ipsius alligat,
& facit ut ad uocem omnem expaue-
scat medullitus. Equus indomitus eua B
det intrectabilis, & filius dissolutus
peruicaciam induet. Lactes filium, ter-
ritabit te: ludas cum eo, te contrista-
bit. Ne arrideas illi, ut ne doleas cum
eo, tandemq; dentibus tuis infrendeas.
† Ne indulgeas ei iuueni licentiam, * Eccli 7.c
nec ad imperite facta eius conniueas.
* Inflecte ceruicem adhuc iuueni, &
dum puer est, tunde latera ipsius, ne
forté obdurescens nolit parere tibi, *
animoq; tuo dolorem afferat. Erudi fi-
lium tuũ, & elabora in hoc, ut ne igno-
minia eius tibi sit offensioni. Potior est Laus sanita
pauper sanus, & bene ualens, q̃ diues tis.
affecto corpore. Sanitas & incolumi- C
tas pręstant omni auro, & ualens cor-
pus immensis opibus. Nullæ diuitiæ
meliores sunt sanitate corporis, nec ul
la uoluptas maior lætitia animi. Me-
lior est mors q̃ amara uita: & [diutur-
na requies,] q̃ morbus longinquus.
Bona ori clauso offusa, perinde sunt In auaros.
ac missus ciborum sepulchris apposi-
ti. Quorsum simulachro libamenta? †
neq; enim edet inde, nec odorem perci- Bel.a
piet: ita se habet qui profligatus est à
Domino, [& mercedem perfert iniqui
tatis.] Oculis uidet, & ingemiscit, † D
ut spado uirginem complectitur, & su Eccli 20.a
spirat. † Ne demergas animum tuum †Pro.12.d
in mœstitiam, nec affligas teipsum tuis 15.b.17.d
consilijs. * Lętitia animi demum homi *Pro.14.d
ni uita est, [thesaurusq; sanctitatis in-
exhau-

exhaustus,] & gaudium cuiusq; ætatis longinquitas. Dilige animam tuam [dum deo placeas, sanctimoniaq; eius] præbe cordituo solatium, & longam
2.Cor.7.b abs te mœstitiam aspelle. †Multos enim mœror interemit, nec ullus in eo fructus est. Inuidia & iracundia dies minuunt, solicitudoq; præmaturam inducit senectutem. Cor splendidum & benignum cibos sibi procurabit ad edendum.

CAP. XXXI.

A
1.Tim. 6.b
Auaritia.
S†Tudium diuitiarum corpus tabe conficit, & somnum abigit solicitudo earum. Solicitudo uigil prohibet soporem, & grauis ægritudo somnum adimit. Laborat diues in congestis opibus, & in quiete occupatur suis diuitijs. Laborat pauper in uita tenui, & fit egenus in quiete. Amator auri non habebitur pro insonte, & qui conse-
Eccli 8.a ctatur exitiũ, eodem satiabitur. †Multi propter aurum ad casum dati sunt, & paratum habuerunt ante oculos suos exitium. Lignum offendiculi est ei sacrificantibus, [uæ consectantibus illud,] omnis insipiens eo capietur. Beatus diues repertus sine crimine, qui aurum sequutus nõ est, [nec spem in pecunia thesaurisq; posuit.] Quis est ille? nam beatum prædicabimus, quod in populo suo mira præstiterit. Quis eo probatus est, & compertus integer? is esto specimen gloriæ. Quis potuit peccare, qui non peccarit? quis male agere, qui male non egerit? Huius enim uirtutes constabilientur, & cœtus [sanctorum] prædicabunt *benefacta
B
Tẽperãtia. eius. Si accubuisti mensæ magnificæ, ne faucibus tuis inhies in illam, quod dicas multa esse apposita, sed quantum malum sit oculus nequam memineris. Nam quid nequius oculo creatum est, quippe qui quacunq; de causa lachrymetur? Ne extendas manum quocunque respexerit, nec eam una cum ipso
Matt.7.a in catinum inferas. †Affectum alterius è tuo iudica, & rem omnem perpende. Apposita tibi ut homo comedas, nec ingurgites, ut ne uenias in odium. Modestiæ causa desiste primus, nec te præbeas insatiabilem: ut nequid offendas. Quod si discubueris inter multos, ne extendas manum primus, [potúmue
Eccli 37.d primus petas,] †modicum enim homini temperati sufficit, quo fit ut non anhelet in cubili suo, [nec dolorem sentiat.] Somno salubri fruuntur uiscera C
temperantis, mane surgit idem, & compos est animi: labor autem uigil, & cholera, torsionesq; exercẽt hominem insatiabilem. Quod si te cibi angant, exurge, obambula, uome, ut conquiescas, [nec morbum corpori tuo contrahas.] Audi me fili, nec spernas me: etenim quæ dico tandem experieris. †
Præbe te promptum in omni negotio, Rom.12.b
nec ullus morbus inuadet te. *Panes *Pro. 22.a
erogantem labia prædicabunt, testifica Liberalitas
tioq; decoris eius certa est. Super maligno pane fremet ciuitas, quod certum est malignitatis eius testimonium.
†Ne probes te uirum in uino, *uinum Ephe.5.b
enim multos perdidit. Vt fornax pro- *Iudit 13. a
bat duritiam mucronis dum mergitur, D
ita uinum corda superborum ebrieta- Tẽperãtia.
te. † Vinum humanæ uitæ accommo- Psal.103.b
datum est, cum temperate bibitur. Quę Prou.31.a
nam uita est eius, qui uino uictus est? 1.Tim.5.c
Vinum exhilarandis hominibus creatum est, [non inebriandis.] * Lætitiã animi parit, & hilaritatem, uini potus iustus & opportunus, [animi simul & corporis sanitatem potus sobrius.] Vinum copiose potum creat acerbitatem animi, cum rixis & contumacia. Ebrietas exauget animum insipientis, donec offendat, uires eneruat, & parit
uulnera. †Ne reprehendas alterum in Eccli 20.a
uinolenta compotatione, nec quenq; in lætitia sua uituperes. Dicto probroso ne petas illum, nec premas obuium.

CAP. XXXII.

S I†*rector constitutus es, ne effera- A
ris, sed cæteris te præbeas æquabi- †Deu.17.d
lem. †Habe curam eorum, & sic demũ †Ro.12.b
reside: fac omni tuo fungaris officio, et Mansuetu-
quiesce cum laude, ut læteris nomine do.
eorum, decorisq; gratia coronam accipias. Loquere senex, quia decet te, cũ Varia præ-
docto duntaxat studio: nec musica pro cepta.
hibe. Vbi locus est auscultandi, ne uerba fundites: †nec sapientem agas in- Eccls 3.a
tempestiue. Quasi insigne carbunculi Eccli 20.a
in aureo ornatu est concentus musicorum ad uinum in conuiuio, & modulatio cantorum in iucunda compotatione, est sigillum smaragdi in apparatu aureo. Loquere adolescens, si ueniat B

usus tui, uix tamē etiam bis inuitatus. Summatim uerbis paucis multa cōplectere: fac intelligas, interimq́ taceas. †
Iob 32.a Ne te adæques proceribus inter quos fueris, & ubi senes adsunt, ne multa garrias. Vt fulgur præcedit tonitru, ita pudentem gratia prægreditur, [ut pro reuerentia consequaris beneuolentiā.] Mature surgas, non inter ultimos: recipe te domum, nec desideas. Ibi lude, tuoq́ indulge arbitrio: dum ne pecces,
C aut superbe agas. Ad hæc creatorem tuum celebres, qui te bonis suis ditat effusissime. Qui reueretur Dominum, amplectetur disciplinam eius, & mane petentes eum, reddent sibi beneuolum. Qui sectatur legē, locupletabitur ea: simulator autem offensionem ex ea suscipiet. Qui Dominum reuerentur, deprehendent quid iustum sit, & tanquā lucem accendent iustitiam. Homo sceleroſus declinat castigationem, & pro uoluntate sua prætextum comminiscitur.
D Vir consultus non spernit deliberationem, at ineptus & superbus metu non afficitur, etiamsi quid egerit impręmeditatus. Ne quid inconsulte facias, ut ne te facti pœniteat. Ne ingrediaris uiam impeditam, ut ne offendas in petricosis. Rursum autem planæ uię ne fidas, atq; etiam à liberis tuis tibi caueas, [& ne tibi noceant domestici prouide.] In omni opere bono animum fidelem præsta: hoc enim mandata seruare est. Qui Domino fidus est, præcepta seruat: & qui nititur eo, non accipiet detrimentum.

CAP. XXXIII.

A Religio dei REuerenti Dominum nihil accidet mali, sed deus eum è tētatione rursum eripiet. Non odit legē uir sapiens, qui autem ficte uersatur in ea, uelut nauis in procella est. Homo cordatus fideliter uersabitur in lege, & lex ei uicissim erit fidelis. Qualia iusti quærāt, talia para dicere, eoq́ pacto auditores inueneris: amplectere eruditionem, &
Eccli 21.b ita demum responde. †Similia rotæ currus intima stulti sunt, & uelut axis uersatilis eiusdem cogitatio. Equus admissarius hinniens sub quouis equite, amico cauillatori comparādus est.
Varia esse dona dei. Quare dies diem præcellit, cum omnis lux dierum anni à sole proficiscatur? Iudicio Domini distincti sunt, qui uices temporum festorumq́ dierum disposuit, [& sua diuisit sapientia.] Is a- B
lios dies extulit, & consecrauit, alios in ordinem dierum coegit. †Et omnes Gen.1.d
hominès è terra sunt orti, & Adā è terra creatus est. Sed Dominus multiplici scientia distinxit eos, & instituta eorum uariauit. Alios beauit & euexit, consecrauit, dicauitq́ sibi alios. Alios execratus est & depressit, & euertit eos suis sedibus. †In modum luti q̃d Rom.9.c
manu tenet figulus, ad nutum suum omnia instituta sua dirigit. Similiter homines sunt in manu dei creatoris sui, qui eos pro iudicio suo afficit pręmijs.
†Contrarium malo bonum, contra- 2.Cor.6.d
riaq́ morti uita est. *Sic oppositus sceleroso est pius, & aduersus pium sceleroſus. Ita in omnibus operibus altissimi bina quæq; uideas, quorum alterū repugnat alteri. Nouissimus autem e- C
go euigilaui, ut tanquam racemator properarem post uindemiatores, bene fortunante Domino, & quasi uindemia torcular implerem. †Considerate Eccli 24.d
non soli mihi laborasse me, sed omnibus eruditionem quærentibus. Audite me proceres populi, & principes cœtuum aurem aduertite. Nec filio, nec Non perdēdam esse libertatem.
uxori, nec fratri, nec amico permittas in te potestatem in uita tua, nec bona tua tradas alij, ut ne pœnitentia ductus supplex eadem repetas. Dum uiues, & spiritus ullus tibi supererit, ne te cuiquam mortalium emancipes: præstat enim tui liberos egere tuos, quàm te in manus filiorum tuorum respicere. In omnibus negotijs tuis teneas principatum, ut ne famæ tuæ maculam imprimas. Tempore dierum uitæ tuæ finiendorum, cum tibi moriendum erit, hæreditatem distribue. Vt pabula, uirga & D
onera asino conueniunt: ita cibaria & Serui quomodo tractandi sint.
castigatio atq; opus seruo. Opus seruo faciendum imposueris, adipisceris quietem: manus laxaueris eidem, quæret libertatem. Iugum & lorum ceruicem subigunt, neruus & tormenta seruum malitiosum. Mitte illum in opus, ne otietur: otium enim uitia multa docuit. Adige eum ad opus quod officiū eius postulat, & immorigerū suis grauat compedibus. Caueto tamē nimius

esse

esse in ullum corpus, nec quicquam e-
Eccli 7.c geris citra iudicium. † Si tibi seruus est, ut animam propriam foueas eum, quoniam eum sanguine comparasti. Si tibi seruus est, ut fratrem tracta, quoniã eius ut animæ propriæ indiges. Quod si eum læseris iniuria, illecꝫ profectus aufugerit, qua nã uia requiras ipsum?

CAP. XXXIIII.

A Sõnia &c. SPes uiri stulti uanæ falsæcꝫ sunt, & somnia sublimes ferunt insipientes. Captanti umbras, uentumcꝫ persequenti similis est, qui fidem habet somnijs. Aliquid ad imaginem alterius spectrũ somniorum est, & uelut aduersum faciei, faciei simulachrum. Quidnã mundetur ab immundo? & à falso quid ueri manauerit? Diuinationes, auguria, somniacꝫ uana sunt, & quasi cum desipit animus parturientis. Nisi ab altissimo uisitandi tui causa missa fuerint, animum ad illa ne adijcias. Multos enim seduxerunt insomnia, & spe in illis posita excidere. Lex etiã sine mendacio consummata fuerit, orecꝫ ueraci
B perfecta sapientia. Vir eruditus multa nouit, rerumcꝫ multarum peritus sapienter differet. Qui non est tentatus, pauca nouit: qui uero deceptus fuit, accessionem fecerit calliditatis. Multa uidi per errores meos, pluracꝫ quàm
Religio domini. dicam intelligo. In periculum mortis sæpe ueni, rursumcꝫ per hæc euasi. Spiritus reuerentium Dominum uiuet, spes enim ipsorum sita est in seruatore suo. Qui Dominum reueretur, nil formidabit aut metuet, quia spes eius ipse est. Reuerentis Dominum beata est anima: quem enim spectat, aut quo nititur? Amatores suos respicit Dominus,
C potens præsidium, firmamentumcꝫ ualidum, tegumentum ab æstu, umbraculum à meridie, ab offensione tuitio, & à casu auxilium: animam euehit, oculos illuminat, medicinam & uitam af-
Prou.21.d fert, ac prosperitatem. † Sacrificium
Sacrificia impiorũ, & precatio. ex iniuste parto est irrisio sacrificantis, nec gratiam merentur donaria iniuorum, [sed solis uiam integritatis iustitiæcꝫ tenentibus adest Dominus.]
Prou.15.a †Munera impiorum non probat altissimus, [nec iniquorum donaria respicit,] nec copia sacrificiorum litatur ei pro peccatis. Filium coram patre mactanti similis est qui è bonis pauperum
D sacrificat. Panis tenuis est uita pauperum: qui defraudat eam, est uir sanguinarius. Quem quis uictu priuat, eum
Deu.24.c interficit: † & qui mercedem subtrahit
Eccli 7.c mercenario, effundit sanguinem. Cum quod extruit unus, alter destruit, quid prçter laborem redit ad utruncꝫ? Cum quod precatur alius, alius deprecatur, utrius uocem exaudiet Dominus? † Si
Num.19.b quis ablutus à cadauere, rursus idem contigerit: quid ei prodest ablutio? †
2.Pet.2.d Similitercꝫ cum quis se propter peccata sua macerat, abitcꝫ rursum, & patrat eadem: quis preces eius exaudiet? aut quid sibi afflictione sua profuit?

CAP. XXXV.

A QVi seruat legem, abunde sacrificat: † Qui studet præceptis, litat
Iere.7.c salutariter. Qui rependit gratiam, si-
Vera sacrificia. milagine supplicat: † & qui benefi-
Phil.4.c centiam exercet, sacrificium facit gratulationis. Recedere à malitia, Deum placare est: & iniustitiam reliquisse, piaculare sacrificium. † Ne uenias in
Exo.34.c conspectum Domini uacuus, hæc enim omnia præcepti causa instituta sunt. Aram pinguefacit immolatio iusti, & odor eius Deo suauis est. † Sa-
Gen.4.a crificium uiri iusti est commendabile, memoria eius nulla obliuione abolebitur. Honora Dominum oculo be-
B nigno ac munifico, nec primitias manuum tuarum minue. †Quicquid do-
2.Cor.9.b naturus est, uultum induas hilarem: & decimas cum lætitia consecres. † Munera des altissimo pro munificen-
Tob.4. tia ipsius, & oculo benigno, quod ad manum est. Nam Dominus repensator est, qui reddet tibi septies tanto amplius. Ne offeras parta sordibus
Dominus osor est omnis iniustitiæ. munera, non enim ea recipiet: nec iniquum instituas sacrificium, quia Dominus iudex est, † nec ualet apud
Deu.10. eum personæ magnificentia. Nullam habet personæ rationem aduersus ino
C pem, † sed iniuriam passi precationem
†Exo.3.b exaudiet. Supplicationem pupilli mi-
Iudith 4.b nime negliget, nec preces fundentem uiduam. Nónne cum lachrymæ uiduæ ad maxillam eius defluunt, aduersus cientem eas opem inuocat? [Sanè à maxilla ad cœlum uscꝫ redundãt, & Dominus libenter exaudit eas.]

Religiosus suscipietur cum beneuolen
tia, & ad nubes pertinget eiusdem pre
Thren.3.d catio. †Oratio afflicti nubes penetrat,
Act.10.a non cõquiescit, nec desistit, donec per
uenerit ad altissimum, qui agat curam
eius, iuste iudicet, iudiciũq; exerceat.
D Cæterum Dominus non permanebit in
mora, nec patientiam super eis præsta-
bit omnipotens, donec lumbos immi-
tium conquassarit, gentesq; multarit
supplicio, donec sustulerit turbam in-
iuriosorum, & iniustorum sceptra con
fregerit, donec cuiq; rependerit digna
factis eius, & operibus hominũ qualia
merentur cogitationes eorum, donec
absoluerit uindictam populi sui, eumq;
sua miseratione lætum reddiderit. Præ
clara est calamitoso tempore misericor
dia, ac ueluti nubes pluuię tempore sic
citatis.

CAP. XXXVI.

A In impios, Miserere nostri Domine Deus om-
nium, & respice nos, metumq; tui
gentibus, *quæ te non colunt, omni-
bus inijce, [ut cognoscant nullum prę
Iere.10.d ter te deum esse, magnificaq; facta tua
prædicent.] Intenta manum tuam †gen
tibus alienis, ut potentiam tuam perspi
ciant. Vt inspectantibus illis, numen
tuum in nobis declarauisti: ita coram
nobis maiestatem tuam ostendas in il-
lis, ut cognoscant te, quemadmodũ &
nos nullum præter te Deum esse Domi
ne cognouimus. Renoues exempla, mi
raculaq; commutes, ostenta manum,
brachiumq; dexterum, *ut miranda fa
cta tua prædicent. Extolle indignatio-
nem, & iram effunde: aduersarium au-
B fer, & profliga inimicũ. Vrge tempus,
& memento iuramenti, ut magnifica fa
cta tua celebrentur. Qui euaserit, ira
ardenti absorbeatur: & oppressores
populi tui consequantur perniciem.
Contere capita principum inimicorũ,
qui præter se neminem esse dictitant.
Oratio pro pijs. Congrega tribus Iacob omnes, [ut co
gnoscant nullum præter te Deum esse,
miraculaq; tua prædicent,] *& eas ut
ab initio posside. Miserere Domine po
puli tui nomine tuo celebrati, & gentis
Exo.4.f Israeliticæ, quam †primogenito com-
parauisti. Vrbem sanctitatis tuæ mise-
rare, urbem tuæ quietis. Sionem extol
lendis oraculis tuis impleas, tuaq; po
C pulum tuũ gloria. Possessionibus tuis
primis tribuas testimonium, & quę pro
phetæ nomine tuo præcinuerunt mo-
ueas. Da præmium nitentibus expecta
tione tui, & fac fides prophetarũ tuo-
rum compareat. Preces seruorum tuo-
rum exaudi Domine, secundum †bonã Num.6.d
pro populo tuo precationem Aaro-
nis, [& deduc nos in uiam iustitiæ,] ut
omnes qui terram habitant, agnoscant
te Dominum Deum esse sempiternum.
Venter quemuis cibum capit, est tamẽ Vxoris bo-
cibus cibo melior. Vt fauces ferinam næ commẽ-
gustu deprehendũt, †ita sagax animus datio.
uerba mendacia. Prauus animus mœ- Allegoria,
rorem creat, at uir peritus tranquillita de uxore
ti suæ consulet. Cuiusuis maris capax caute deli-
est mulier, est autem filia filia præstan- genda.
tior. Pulchritudo mulieris uultum ex- †1 Cor.2.b
hilarat, omnemq; humanam iucundita D
tem excellit. Si linguæ eius inest comi-
tas, lenitas & salubritas, maritus eius
non est filijs hominum comparandus.
Qui nactus est uxorem [bonam,] rem
facere parat, adiutricem habet consor
tem & basim quietis. Vbi nulla sepes
est, possessio diripitur: & cui non est u-
xor, ingemiscet uagabundus. Quis e-
nim fidat expedito latroni ex alia in
aliam ciuitatem oberranti? quis item
homini non habenti nidum, & moran-
ti ubicunq; aduesperauerit?

CAP. XXXVII.

Quiuis amicus, huic & ego sum a- A
micus, inquiet: sed sunt amici so- Amicitia.
lo nominetenus amici. Nõnne mœro-
rem affert ad mortem usq; manentem
socius aut amicus conuersus in inimi-
cum? O scelerata cogitatio, unde nam
prorepsisti, ut dolo terram operires? †
Amicus rebus lætis familiariter utitur Eccli 6.b
amico, qui tempore calamitatis sit ad-
uersarius. Est cum causa uentris ami-
cus adiuuat amicum, & aduersus ho-
stem scutum arripit. Ne capiat animũ
tuum obliuio amici, nec rebus secun-
dis tuis sis ipsius immemor. *Ne con- Cum qui-
sultes cum eo cui suspectus es, nec inui bus ineun-
dentibus tibi consilium aperias. †Om da consilia.
nis consiliarius extollit consilium suũ, Eccli 8.c
sed sunt qui suam in rem consulant. 9.c
Caue tibijpsi à consiliario, & cuius B
indigeat ipse rei prius cogita, (nam
ipse sibi consulet) ne quam obuentio-
nem ominetur tibi, rectumq; dicat esse
tuum

tuum institutũ, atq; interim ex aduerso spectatorẽ euentus tui se constituat. Ne cõsultes cum eo cui suspectus sis, nec consiliũ cum inuidẽtibus tibi communices. [De religione cum irreligioso, de iustitia cum iniusto.] Cum muliere de pellice ipsius, de bello cum meticuloso, de permutatione cum mercatore, de uenditione cum emptore, de gratulatione cum inuido, de humanitate cum immani, cum pigro de quouis opere, cum annuo mercenario de consummatione, cum seruo ignauo de

Exod. 18. opere multo: cum his inquam, ne qua consilia consocies, †sed frequentes uirum pium, quem noris obseruantẽ praeceptorũ Domini, cuius ad ingenium tuum accedat animus, & quem, si la-

C psus fueris, tui commiserescat. Institue consiliũ in animo, nihil enim est illo tibi fidelius. Solet enim interdum plura monere suus cuiusq; animus, q̃ septẽ in celsa specula sedentes excubitores. Caeterũ super his omnibus inuoca altissimũ, ut instituta tua dirigat fideliter. Initiũ omnis operis sit ratio, & cõsilium praecedat omne negotium. Indicium mutationis cordis est uultus, & quatuor existunt genera, bonũ & malum, uita & mors, quorum lingua assidua gubernatrix est. Est qui prudens multos erudiat, qui idem animae suę sit inutilis. Est qui uerbis agens sapientem sit odiosus, qui idem omni sapientia careat. Non enim data est illi gratia à Domino, cum inops sit omnis sapien-

Vnde conijcias quo q̃s animo tibi cõsulat: ex uultu et sermone.

D tiae. Est qui animae suae sapiat, cuius in ore laudabiles sint fructus prudentiae. Vir sapiẽs erudit populũ suum, & fructus intelligẽtiae eius stabiles sunt. Vir sapiens felicitate cumulabitur, & beatum praedicabũnt omnes qui eum uiderint. Vita cuiusq; constat numero dierum, sed Israelitarũ dies sunt innumeri. Sapiens in populo suo consequetur gloriam, & nomen eius uiuet in perpetuum. Fili, proba animam tuam in uita tua, explora quid noxiũ ei sit, neq; id ei indulgeas. †Non enim quaeuis quibusuis conferunt, nec quiuis animus quacunq; re felix est. *Ne te quibusuis ingurgites delicijs, nec in cibos effundas. Nam ingluuiem ciborũ morbus comitabitur, & in bilem abibit insatiabilis edacitas. Multi per intemperantiam interierunt, at qui temperans est, uitã prorogat. XXXVIII.

Temperantia. 1. Cor. 6. c 20. *Ecli 31. b

Affice medicũ honoribus suis propter necessitatem, Dominus enim eius author est. Nam medicina manat ab altissimo, et à rege munus accipiet. Scientia medici extollit caput eius, & mouet admirationem proceribus. Altissimus medicamẽta de terra procreauit, nec abhorrebit illa uir sapiens. A

Medicinae commendatio.

†Nonne aqua à ligno accepit dulcedinem, ut potentia eius homini innotesceret? Ipse scientia donauit homines, ut consequatur gloriã ex miraculis suis. Ipse sanat per hęc, tollitq; dolorem hominis. Pharmacopola mistura suas his temperat, cuius tamen nõ sunt exacta opera, sed à domino dimanat in terram late iacẽtem prosperitas. †In morbo tuo, fili, ne prętereas, quin Domino supplices, etenim ipse sanabit te. Missum fac delictũ, manusq; rectas exhibe, atq; omni peccato cor tuum emunda, tum suffimentum adole, commendatitiamq; similaginẽ, & munus opimũ consecra, (ut qui non feras priores,) deinde locũ des medico, ut cuius Dominus author sit, nec discedat abs te, quia ipsius indiges. Est cum medicorũ quoq; manus successum consequatur, nam & ipsi Dominũ orant, ut lenimentum secundet sibi, uitaeq; causa curationem. Qui in creatorem suum peccauerit, in manus medici solet incidere. †Fili, effunde lachrymas super mortuo, luctumq; ut acerba passus exordire: caeterũ corpus eius contege iuxta ritum funereum, nec sepulturã neglige. Acerbam cie lamentationẽ, & [ne male audias] planctum accende, luctuq; quo dignus est, eum prosequere: idq; die uno aut altero, ut euites calumniã: deinde admitte consolationem, quo moerorem minuas. †Nam moestitia in mortem exit, animiq; tristitia uires infringit. Amoliendo moestitia praeterit, & afflicti uita constat animo. Ne dedas animũ tuum tristitiae, sed eam abige memor extremorũ. Ne obliuiscaris eorũ: neq; enim inde reditio est, prę terquam quod nõ iuueris illum, & teipsum excruciaris. Memento sortem meam perinde esse, ut tua futura sit: heri mihi, ti- C

Exo. 15. d 4. Reg. 4. c

Esa. 38. a 2. Par. 6. c

B

Eccli 22. b 1. Thess. 4. De luctu.

Prou. 12. d 17. d Eccli 30. c

2.Reg. 12.e bi hodie. † Cum quiescēte defuncto de pone memoriā eius, & in excessu spiri tus eius admitte super eo consolatio- nem. Literata sapientia per opportuni tatem otij quæritur, & qui negotij sui minus habet, sapientiā parare poterit. Quomodo euadat sapiēs qui tenet ara trum, qui insignis hastili stimuli boues agit, qui uersatur in operibus eorū, & qui taurorū progeniem assidue prædi- cat? Nam is ducendis sulcis intendit animū, & in pabulis uaccarū cōficien dis euigilat. Idem mos est omnis fabri & artificis, qui simili studio traducit noctem ac diem. Qui sigillorū in modū scalpunt cælaturas, & qui uariandis immorantur emblematis, in imitatione picturæ animū quisq; occupāt, & ope ri perficiundo inuigilant. Faber itē fer rarius sedens ad incudem, operi ferri intentus, uapore ignis corpus eius ex iccante, æstu fornacis conflictatur, & crebro feriente aures eius mallei soni tu, oculos suos ad conformandum in- strumentū defigens, animū ad opus ab soluendū applicat, & ad idē excubat exacte poliendū. Similiter sedens ad

D opus suum figulus, rotamq; suam pedi bus uersans, ad opus suū totus incum bit solicite, & opificiū omne suum ha- bens in numerato, nunc lutū cōformat brachio suo, nūc pedibus uim eiusdem prosubigit, nunc curam impendit ope ri perlimendo, & ad excolendū cami- num aduigilat. Horum omnium quisq; fretus suis manibus, opere suo consu- mit quod habet sapientiæ. Sine his qui dem nec coletur urbs ulla, nec inhabi tabitur, nec perambulabitur: attamen *nec sententiā rogabuntur in consulta tiōe populi, nec in cōcione eminebūt, *nec sedebūt pro tribunalibus, nec ri tum iudiciorū intelligēt. Neq; uero de iure pronunciarint aut æquo: nec arca na dictorū eruerint, sed opificia mundi firmant, & pro exercitio artis uota fa- ciunt.

Otio ad sapientiā parandam opus esse.

CAP. XXXIX.

A SOlus qui ad legē altissimi adiunxit animū, & in meditatione eius uersa tur, qui explorabit sapientiā omnis an tiquitatis, & prophetarū oraculis ua- cabit, is conseruabit disputationes ui- rorum celebriū, & penetrabit in dicto rum reconditorum inuolucra: arcana prouerbiorū deprehendet, & in ænig- maticis allegorijs uersabitur. Inter pro ceres obibit munia, & principibus ap parebit. Peragrat terras gentium alie- nigenarū: etenim bona simul & mala experitur inter homines. Instituit ani- mum mane ad dominū creatorē suum salutādum, & precatur ad altissimum. Os suum aperit ad orandū, peccataq; sua deprecatur. Si dominus ille ma- gnus uoluerit, replebitur spiritu sapiē- tiæ, uerbaq; sapientiæ effundet, & Do minum oratione sua celebrabit. Ipse consiliū eius & scientiam instituet, ut de arcanis ipsius meditetur. Ipse pa- làm faciet disciplinā doctrinæ suæ, ut lege pacti domini glorietur. Multi per B petuò laudabunt huius intelligentiam, nec memoria eius deficiet aut abolebi tur, sed nomen eius uigebit per sempi- ternas sæculorū ætates. †Gentes præ Infra 44.b dicabunt huius sapientiam, & quiuis cœtus laudem eius euulgabit. Si man- serit nomen, plusq; mille reliquerit: sin exoleuerit, penes seipsum redegerit. Plura commentatus edisserā, quoniam instar plenę lunæ refertus sum. Audite Exhortatio me filij sancti, & quasi rosa iuxta flu- ad laudem men aquosum nascēs pullulate. *Odo dei. re in modum thuris fragrate, & florem ut liliū mittite. Spirate odorem, & can tate laudem, Dominumq; propter om- nia opera sua celebrate. *Tribuite no mini eius magnificentiam, suisq; laudi bus prædicate eum, tam canticis oris quàm citharis. Porrò ita laudatione uestra dicetis, †Omnia opera Domi- Gen.1.d ni præclara sunt, omneq; imperiū eius suam habet opportunitatē. Nil est cur C dicas, Quid hoc est? aut quorsum hoc? nam hęc omnia suo tempore declara- buntur. †Iussu eius unda existit instar Gen.7.d aceruí, & aquæ ad uerbū oris eius se recipiunt. Omnis fauor constat impe- rio eius, nec est qui salutem ipsius mi- nuat. Ei patent opera uniuersæ morta litatis, nec datur oculos ipsius fallere. Ab æuo in æuū prospicit, nec quicquā conspectui eius mirum est. Nil est cur quis dicat, Quid hoc est? aut quò nam hoc? omnia enim in usus suos creata sunt. Aspiratio eius terram quasi flu- uius operit, eamq; fœcundat uelut in- undatio. Ita [quæ non coluerūt eum]

Quis uerae sapientię sit capax.

gentes iram eius percipient, ut aquas cõuertit in siccitatem. Vt uiæ eius planæ sunt sanctis, ita iniustis salebrosæ. Rom.8.d †Bona ab initio creata sunt bonis, *Sup.29.c atq; itidem mala scelerosis. *Summa omniũ ad uitã hominis necessariorum cõstat aqua, igni, ferro, sale, simila frumenti, melle, lacte, sanguine uuarum, D oleo, uestituq;: †quæ omnia ut bono 1.Tim.4.a sunt pijs, ita scelerosis conuertũtur in mala. Sunt spiritus ad uindictã creati, qui furiose uibrant flagella sua. Hi tempore perimendi uim effundunt, & consummãt iram creatoris sui. Ignis, grando, fames, & mors, simul omnia hæc supplicij causa creata sunt: dentes ferarum, & scorpiones, ac gladius exitialem pœnam irrogans impijs, gaudent imperio eius, & accingunt se in terra ubi opus est, nec iussa temporibus suis prætereunt. Quapropter confirmatus iam inde ab initio meditatus sum hęc, Gen.1.d scriptisq; mandaui. †Opera Domini bona sunt omnia, ipseq; suo tempore subministrat quæcũq; postulat necessitas. Non est dicere, Hoc illo peius est, nam omnia suo tempore laudem inuenient. Nunc igitur animo toto & ore laudes canite, nomenq; Domini celebrate.

CAP. XL.

A Mala hominum. MOlestia magna cuiq; homini destinata est, & graue iugum posteris Adami, iam inde à die quo utero matris emerserunt, usq; ad eum quo communi omnium matre conduntur, cogitationes eorũ dico, metũq; animi, tum rerum expectandarum imaginationes, & diem obitus. Ab eo qui in solio sedet cum maiestate, usq; ad eum qui humi recũbit & in puluere, ab eo qui gestat hyacinthina & coronam, usq; ad eum qui lino crudo uestitur, furor, æmulatio, perturbatio, commotio, formido mortis, iracũdia, inimicitiæ, & tempore quietis nocturnus in cubili somnus, ingeniũ cuiusq; uarie afficiunt. Parum ac penè nihil datur quieti, deinde in somnis, animi, quasi quo tẽpore quis in speculis excubat, perturban- B tur imaginatione, & uelut qui è conspectu prælij aufugerit, excitãtur tempore salutis suæ, uanumq; terrorem admirantur. Hoc omni coniũctum est animanti, tam homini q̃ pecudi: at scelerosis septies tanto amplius. Mors, cædes, dissidia, gladius, oppugnationes, fames, clades, supplicia, †simul omnia Supra 39.c hæc in iniustos creata sunt, *& pro- *Gene.7.d pter ipsos adeo diluuiũ extitit. †Quæ †Gene.3.d cunq; è terra constant, in terram rede- Infra 41.b unt, & è mari orta in mare remeant. Omnis largitio & iniustitia abolebitur, at integritas manet perpetuò. Fa- Varia. cultates iniustorũ in modum fluminis exarescent, & detonabũt ut ingens tonitru cum pluuia. Cum quis manus aperuerit, gaudebunt [dilabi:] sic praue agentes prorsus deficient. † Non C multiplicabit ramos soboles impiorũ, Infra 41. nec impuræ radices in rupe excelsa. Pullus eorum super quamuis aquam aut oram fluuij, ante omnem herbã elidetur. Benignitas instar horti fortunati est, & beneficentia permanet in perpetuum. Vita sorte sua contenti, †operaq; sua uiuentis habet suauitatem, sed 1. Tim.6.b Phil.4.b utraq; maiorem qui thesaurũ adeptus est: liberi et extructa ciuitas nomen stabile reddunt: †*sed potior utrisq; cen- Supra 25.a senda uxor inculpata est. Vinũ & musica cor exhilarant, sed utroq; magis studiũ sapientiæ. Fistula & psalterium suauem edunt cantũ, at lingua suauis utrũq; superat. Oculus tuus desideret uenustatem & pulchritudinẽ, sed uirẽs seges est utroq; gratior. Vt amicus cõmode congruat cum amico, uir tamen & uxor concordes utriq; præferendi sunt. Fratres & auxilia profuerint tem D pore calamitatis, sed misericordia præstantior utrisq; liberatrix est. Aurũ quidem & argentum statum cuiuspiã constabilierint, sed prudẽtia est utroq; cõmendabilior. Erigũt quidem animum opes & potentia, sed utroq; præstat religio Domini. Religioni Domini nihil deest, nec opem in ea desideres. Religio Domini instar horti fortunati est, in quo contegendo omnis est superata magnificentia. Fili, caue ne uiuas mendicato: mortuum esse præstat q̃ mendicare. Viri mensam alienam spectantis uita non est pro uita deputanda: nam animum suum contristat cibis alienis, quod cauebit uir prudẽs & eruditus. Ori impudentis suauis est mendicitas, ignis ardet in uentre eius.

CAP. XLI.

A Mors. QVàm amara eſt, ô mors, tui memoria homini quieto in bonis ſuis, uiro uacuo negotijs, feliciq; per omnia, & cibum adhuc ſumere ualenti. Quàm iucundũ eſt, ô mors, fatũ tuum homini egenti, defectoq; uiribus, decrepito, undiq; diſtricto, deſperabũdo, patientiaq; deſtituto. Fatũ mortis ne metuas, ſed ſuperiorũ memineris & poſteriorum, Gene. 3. †hoc utiq; fatũ à Domino iniunctum eſſe omni mortalitati. Quomodo autem recuſes quod placuit altiſſimo? ſiue decem habeas, ſiue centũ annos, ſiue mille, uita nullã habet aduerſus orcum excuſationem. Impiorũ posteritas. Liberi execrabiles euadũt liberi ſceleroſorũ, & qui uerſantur in impiorũ uicinia. Eccli 40. c †Hęreditas B liberorũ ſceleroſorũ interibit, & opprobriũ poſteritatem eorum aſſidue comitabitur. Liberi accuſent patrem impiũ, quoniã propter ipſum ueniunt in uituperationem. Væ uobis uiri impij, legis ſummi dei deſertores: *nam etiamſi feceritis acceſſionem, in teribitis. Si uixeritis, eritis execrabiles: ſin obieritis, itidem deteſtabiles. Eccli 40. b †Quæcunq; è terra conſtãt, in terram abibunt: itemq; impij ab execratione ad interitũ. Vt corpora ſuorum luctu proſequantur homines, nomen tamen ſceleroſorum malum interibit. Prou. 22. a Fama. †Habe curam nominis, hoc enim tibi manebit potius q; theſauri mille auri. Dies bonæ uitæ pauci ſunt, nomen autem bonum manet in perpetuum. Filij, conſeruate C diſciplinã rebus proſperis. Cum ſapientia latet, & theſaurus eſt abditus, quid eſt in utrouis utilitatis? Inutilitas occultæ ſapientiæ. †Homo cælans ſtultitiam ſuam, præſtat homini ſapientiam ſuam occultanti, quapropter Supra 20. d dicta mea reueremini. Pudor ubi probãdus. Neq; enim quauis uerecũdia teneri pulchrũ eſt, nec omnia ſolide probanda ſunt in omnibus. Pudeat uos ſcortationis coram patre aut matre, mendacij coram principe & poteſtatem gerente, delicti coram iudice magiſtratuq;, criminis coram cœtu & populo, iniuſtitiæ coram ſocio atq; amico, & furti, in loco D quem incolis, †itemq; coram ueritate Rom. 1. b Dei & pacto: & ne reponatis cubitum in uictu parando, ne uel dando uel accipiendo ſubeatis uituperationem. Deinde pudeat te corã ſalutantibus ſilentij, tum meretricẽ aſpicere mulierem, faciem auertere à cognato, parte ſua, aut dono defraudare quenquã, & concumbere †cum muliere uiro iuncta, ad Matt. 5. c hęc ancillæ cuiuſpiam attentare pudicitiam, & ad lectũ eius accedere, †appetere Supra 18. c contumelijs amicos, aut quod 20. b donaris exprobrare, *quod auditione *Sup. 19. b acceptum fuerit, enũciare alteri, & res ſecretas effutire. Ita demũ uerecundus uere fueris, & gratiam inieris apud omnes homines.

CA. XLII.

A Pudor ubi improbandus. IN his autem ne des locũ pudori, nec perſonæ cedas, ut delinquas: in lege & pacto altiſſimi, in iudicio, quo ſecundum impiũ iudices: in ſalutandis ſocijs & uiatoribus, in hæreditate conſortium partienda, in adæquãda libra aut ponderibus, in poſſidẽdis ſiue multis ſiue paucis, in æquabili uenditione merciũ, in crebra liberorũ caſtigatione, in latere mali ſerui cruentando uerberibus, in nota mulieri malæ utiliter apponenda, & claudendo ubi manus multę ſunt, in eo quod cuipiam traditurus es, ad numerũ pondusq; tribuendo, omniaq; dando uel accipiendo ſyngraphis teſtata: præterea inſipiẽtibus B & ſtultis erudiendis, & cum decrepitus ius cum iuuenibus experitur. Ita demũ eruditus uere fueris, omniq; uiuo commẽdatus. Summa cura aſſeruandas eſſe filias. Filia patri occultam affert uigiliam, & ſomnũ abigit ſolicitudo eius, ne maturitas ętatis eius exoleſcat, neúe odium nupta mereatur: ne ſtupro polluatur in ſua uirginitate, neúe in domo paterna fiat grauida: ne quando uiro iuncta faciat flagitiũ, aut ne in matrimoniũ data ſterileſcat. Supr. 26. b †Filiæ inuerecundæ cuſtodiam adhibe, ne te ridiculũ faciat inimicis, ciuitatiq; fabulam, ne famoſum in populo, neúe in uulgus reddat ignominioſum. C †Ne cõtempleris quenquam hominem gratia Supra 25. d pulchritudinis, nec inter mulieres deſideas: Formã per ſe nõ eſſe curandam. nam ut tinea naſcitur è ueſtimentis, *ita à muliere nequitia muliebris. Melior eſt nequitia uiri, q; mulier be- *Gen. 3. b nignam ſe præſtans, mulier quę eadem author eſt probroſę turpitudinis. Laus dei. Equidem commemorabo facta Domini, & quæ uidi ediſſeram, uerbis diuinis opera illius. Sol lucidus colluſtrat omnia, & magnificentia Domini plenum eſt

opus

opus ipsius. Nonne Dominus sanctis prædicanda constituit omnia miracula sua, quæ fundauit Dominus idē omnipotens, gloriaq́ꝫ sua cuncta constabiliuit? Profundū & corda peruestigauit,
D & pernouit technas eorū. Tenet enim Dominus omnem scientiam, & consignationem æui perspicit. Præterita declarat simul & futura, arcanorumq́ꝫ de
Iob 41.a tegit uestigia. †Non præterit eum ulla
Esa.29.c cogitatio, nec ullus sermo clàm ipso est. Miracula sapientiæ suæ exornauit, & cum subsistat ex ante æuū in æuum perpetuum, neqꝫ auctus est, neqꝫ diminutus, neqꝫ ullius indiguit consiliarij. Quàm iucūda sunt opera ipsius, & ad scintillam usqꝫ spectabilia. Vigent hæc omnia, & durant per æuū, adq́ꝫ omnes
Eccli 33.b usus cuncta obediunt. †Gemina sunt omnia, quorū alterum contrariū est alteri,
Deut.32.a †nec factum mancū quicquā est. Alterum commendat bona alterius: & quis spectando gloriam Dei satietur?

CAP. XLIII.

A Laus dei ab operibus.

ORnamentū altitudinis, puritatisq́ꝫ firmamentū, ac spectaculum cœli uisu magnificū est sol lucē annuncians cum emergit, machina admirāda, opus altissimi. Cum is meridianus torret regiones, quis æstū ipsius sustineat? Ter tanto magis sol montes excalfacit, q̄ꝫ qui fornacem sufflat urēdis operibus, & uaporem igneum exhalans fulgore radiorum prestringit oculos. Magnus est Dominus creator illius, cuius iussu
Gen.1.b profectionem accelerat. †Lunā idem fecit, ut suo tempore existat, indicium
Exod. 12.a temporū, & signum æui. †Luna dies festus designatur, luce decrescente donec deficiat. Mensis nomen ipsius accipit, & crescens mutationibus est mirabilis. Apparatus castrensis in altitudine in solo cœlesti refulgens est decus cœli, gloria astrorū, ornatusq́ꝫ illustris
B in regione celsa Domini. Ad imperium Sancti suo consistunt ordine, nec statio
Gene.9.b nes suas defessa deserūt. †Contemplare arcum splendore suo perq́ꝫ elegantem, & authori eius gratulare. Gloriosa curuatura sua cœlum succingit cir-
Esa.40.c culo, †manibus altissimi eum extēdentibus. Idem imperio suo niuem urget, & fulgetra pro iudicio suo concitat. Propter hoc penetralia recludūtur, & nubes uolucrū more prouolant. Nubes exauget magna potentia sua, ut elidat lapides grandinis. Montes ipso despiciente cōmouentur, & Auster flabit cū ipse uult. Sonitus tonitrui eius terram dolore cōmouet, & aquilonaris procella, turboq́ꝫ uenti more uolucrū deuolantiū niuem in modū sidentiū locustarū descendentē spargit, ut albentis pulchritudinem miretur oculus, & imbrem animus stupeat. Idem pruinam C
salis in modū humi fundit, quæ congelida palis imponat apicem. Tum frigidus spirando uentus Boreas, glacie ex aqua coēunte, omnē aquarū collectionem obducit quasi thoracem eis induens, montesq́ꝫ depascitur, deserta perurit, & herbam uelut ignis perimit: quorum omniū præsens remedium est nubes, & ros ab uredine succurrens eadem exhilarat. Profundū consilio suo trāquillat, & in eo fundat insulas. Qui nauigāt mare, narrant pericula eius, quæ nos miramur audita nostris auribus. Incredibilia sunt ibi miracula, omnigena uarietas animantiū, & natura cetorū. Omnia per eundem conse- D
quūtur felicem finem suum, & constāt ipsius imperio. Diximus multa, nec tamen satisfecerimus: cæterum summa dictorū est, Ipsum esse omnia. Quātum ualebimus laudando? ipse enim maior est omnibus suis opificijs. †Terribilis Psal.95.a
est Dominus, & perq́ꝫ magnus, potentiaq́ꝫ sua mirabilis. †Quantū potestis Psal.105.a
extollite dn̄m laudādo, siquidē semper laude maior est. Ergo extollendo eo uires exercete, nec lassescatis: neqꝫ enim poteritis satisfacere. †Quis eum ui- Deut.5.c
dit, ut possit enarrare? quis eum extol Ioan.1.b
lit pro dignitate? Multa occulta sunt his maiora, nam operum eius pauca uidimus. Dominus enim creauit omnia, pijsq́ꝫ sapientiam tradidit. XLIIII.

Maiorum laudes.

POrrò laudemus uiros præclaros, A
& quibus prognati sumus maiores nostros. Dominus per hos multam gloriam sibi peperit, idq́ꝫ sua ab æuo condito magnificentia. Qui regnis suis dominati sunt uiri potentia celebres, qui consilio ingenij sui ualuerunt, qui prodiderunt oracula fatorum, †qui po Exod. 18.c
pulo præfuerunt consilio atqꝫ cogni-

tione literaturæ scribarũ populi, quorum dictis sapientibus constitit eruditio, qui concentus musicos inuestigauerũt, qui carmina scriptis prodita explicauere, uiri diuites qui excelluerũt potentia, qui domi suæ prospere uixerunt, omnes hi gloriã sunt adepti suis ætatibus, suisq; temporibus laudi fue
B rũt. Sunt ex his qui nomen reliquerũt ad laudũ enarrationẽ, sunt rursum quo
Gen.7.d. rum nulla est memoria: †sed quasi qui nunquam fuerint, interierũt, & nunq; natis euaserũt comparabiles, itidemq; post eos liberi eorum. Hi autem sunt uiri misericordia freti, quorũ facta nõ sunt obliuioni tradita, quorum progeniei bona manet possessio, quorumq; semen fœdere comprehensum est. Fœdere cõprehensa est progenies eorum,
C eidemq; succedens posteritas. Posteritas eorum manebit in perpetuum, nec gloria eorundem abolebitur. In re placida sepulta sunt eorum corpora, nomenq; uiuit per omnes ætates sæculo
Supra 39.b rum. †Populi prædicant sapientiã eo
*Gen.5.c rum, cœtusq; laudes celebrant. *Ha-
Infra 49.c noch Deo placuit, & sublatus est, exemplum emendandę uitæ nationibus.
Gen.6.7.8 †Noẽ perfecte iustus est inuentus, cui tempore supplicij præmium obtigit: ideoq; reliquus terræ factus est, cũ ex
Gen.9.b titit diluuiũ. †Cum eo pactum initum est sempiternũ, nunquam mortales om
Gen.12.a nes abolendos esse diluuio. †Magnus
15.a.17.a erat Abraham pater multarũ gentium,
D nec extitit ei gloria similis. Is seruauit legem altissimi, & in pacto cum eo permansit. Ratũ effecit in corpore suo pa
Gen.22.a ctum, † & in tentatione fidelis inuentus est. Quapropter cõfirmatum est ei iureiurãdo, gentes per semen eius beandas esse, ipsumq; instar terreni pulueris multiplicandum, tum extollẽdos ad astra posteros eius, atq; à mari usq; ad mare sedes habituros, & à flumine
Gene.26.a usq; ad terminum terræ. †Cum Isaac similiter constitutũ est, propter Abraham patrem eius omnes homines feli-
Gen.38. citate donandos esse, †pactumq; ad ca
*Ge.28.c put Iacob sancitum in quiete. *Eidem
29.30. aspiratiõe sua [Deus] affuit, tradiditq; possessionem. Distribuit partes eiusdem,
Iosu.18.19. †& diuisit in tribus duodecim.

CAP. XLV.

EX hoc uirum procreauit adeptum misericordiã, omnium mortalium A
oculis gratiosum, Deoq; simul charum
& hominibus, †Moysen, cuius beata Exod.11.a
est memoria. Hunc gloriæ sanctorum Act.7.
æquiparauit, effecitq; magnum terrendis hostibus. Per huius diuina iussa designauit miracula, reddiditq; eum in conspectu regum gloriosum. Mãdata dedit huic ad populũ suum, partemq;
gloriæ suæ ostendit. †Sanctum reddi- Num.12.a
dit hunc fide & placabilitate, & ex omnibus elegit mortalibus. Vocẽ suam huic edidit audiendã, induxitq; eum in
nebulam. †Huic præcepta coram tra- Exod.19.
didit, legem uitę scientiæq;, ut pactum 20.
edoceret Iacob, & ius suum Israelem.
†Euexit Aaronẽ sanctũ ipsi similem, Exod.4.
& fratrem eiusdem ẽ tribu Leuitica.
†Pactum æternũ sanxit cum eo, com- Exo.28.a
misitq; ei sacerdotiũ populi. Eleganti cultu beatum reddidit, & amiciuit habitu glorioso. Perfecta magnificentia uestiuit eum, et instruxit apparatu opulento, periscelide, toga tunicaq;. Glo- B
bulis aureis succinxit eum, crebrisq; circũcirca tintinabulis, quæ sonos ederent incedẽte ipso, & in fano tinnitum redderent, ad filiorum populi sui commendationem: auro item coloreq; hyacinthino, & purpura augusto habitu uarij operis et artificij, pectorali uidelicet iudicij cũ Doctrina & Veritate, opere coccinis filis artificioso, simul & pretiosis lapidibus sigillorũ modo scalptis, opereq; scalptoris illigatis in auro, cum scriptura monumenti causa incisa secundum numerum tribuum Israel. Deinde aurea supra mitram corona in modũ sigilli sancte scalpturata, ornamento honorifico, & eximio opere, oculorũq; decoro ac spectabili oblectamento. Ante eum talia facta non sunt ullo sęculo, nec indutus est ijs alienigena: sed filij eius soli nepotesq; ipsius assidue. Solide consumi solita sunt C
horum sacrificia, bina uidelicet quotidiana assiduitate. †Manus huius con Leuit.8.a
secrauit Moyses, et eum sacro inunxit oleo. Pacto sempiterno concessum est huic, & eiusdem progeniei, uoluendis cœlo diebus ministrare Deo, simul & sacrificare, eiusq; nomine fausta precari populo ipsius. Hunc ex uiuis omnibus

bus ad libanda sibi munera, populūq;
suffimentis, & ad cōmendationem gra
tis nidoribus expiandum elegit Domi
Deut.17.c nus. Eidem mandata sua tradidit, †&
21.a secundū præscripta iura potestatem, ut
Mal.2.a quæ testatus esset, edoceret Iacob, &
*Nū.16.a Israeli legem suam illustraret. *Aduer
sus eum coorti sunt alieni, & per inui
diam in deserto consurrexerūt in eum
uiri Dathan & Abiron secuti, factioq;
D Core sæua ac furiosa: quos Dominus
uidit, nec laudauit, ideoq; ira sęua con
sumpti sunt. Edidit in eos miracula,
cum eos igni flammante suo confecit.
Num.17.b †Aaronem uero auxit gloria, & fru
ctum ei constituit hæreditarium. Attri
Exod.25.f buit ei primitias primorū fructuū, †&
Leuit.24.b in primis panē parauit ad satietatem.
Nam sacrificijs Domini uescuntur po
Deut.12.b steri eius, quibus ea cū ipso concessit.
18.a †Cæterum in terra populi nullam ha
bet possessionem, nec in gente sua por
tionem adeptus est: nam ipse [Domi
Num.25.c nus] hæreditaria obuentio est. †Por
rò gloria tertius ab his est Phinees E
leazaro natus, eo q flagrarit studio re
ligionis Domini, populoq; desciscenti
obstiterit optima animi sui alacritate,
& Israelem expiarit. Quapropter [do
minus] pactum firmauit ei prosperita
tis, antistitē fore sacrorū populiq; sui,
Votū est au & ipsum posteritatemq; eius perpetua
thoris obi- sacerdotij magnificētia potituros. Por
ter insertū, rò quod Dauidi Isai filio de tribu Iuda
quo petit ut pactū est, fructus hæreditarius regis, fi
deus quæ lij è filio unici, fructus item hæredita
pactus sit rius Aaroni, eiusdemq; progeniei pa
patribus in ctus, corda nostra sapientia imbuat,
se et sui tem qua iuste regatur populus ipsius: ne
poris poste bona ipsius aboleantur, aut sęculis eo
ris confir- rum gloria eius. CAP. XLVI.
met. A F†Ortis bello Iesus Naue filius, *
Iosu.12.c Mosi successit in munus propheti-
*Nū.27.d cum. Hic electis dei seruādis magnum
Deut.34.b sibi nomen peperit, dum consurgentes
Iosu.1.a hostes ulciscitur, & Israelitas inducit
†Iosu.8. in possessionem. †Quātam est adeptus
gloriam, quoties manus suas extulit,
& gladiū suum uibrauit in ciuitates?
Quis ante eum talis extitit, qppe qui
Iosue 10.c gesserit bella Domini? †Nonne sol re
stitit huius opera, & dies unus excre
uit ad duos? Cum hostes eum undiq;
premerent, inuocauit dominatorem al

tissimum, & magnus Dominus exaudi
uit eum, uehementi uiolentaq; grandi
ne lapidando. Prælio in gentes irruit,
& obsistentes interemit in descensu, ut
gentes cognoscerent arma eius, & bel
lum ab eo geri fauente Domino. Nam B
ipse potentem sequutus est, †tempori Num.14.a
busq; Mosis amicū ei se præstitit, cum
ipse cum Chaleb Iephonne nato se ho
sti opponeret, ac phiberet peccare po
pulū, fremitumq; malitiosum pacaret.
†Hi duo seruati fuerunt è sexcētis pe Num.26.g
ditū millibus, utpote inducēdi in pos Deut.1.e
sessionem, in terram manantem lacte et
melle. †Chaleb insuper dedit Domi Iosu.14.c
nus fortitudinē, quæ ad senectutē usq;
mansit ei, donec conscendit terram ex
celsam, & progenies eius obtinuit pos
sessionem, ut scirent omnes posteri Is
raelis, q Dominum sequi bonum sit.
Porrò iudicum quoq; nominatim o- C
mnium quoruncunq; non scortatus est
animus, & quicunq; à Domino nō de
fecerunt, fausta felixq; fuerit memoria.
†Ossa eorū locis suis reuirescant, no Infra 49.c
menq; eorum per successiones ad cele
berrimos quosq; posterorū traditum.
Charus domino suo, cuius erat prophe
ta, Samuel, †reges cōstituit, populoq; 1.Reg.10.a
ipsius unxit principes. Lege Domini 16.c
gubernauit multitudinem: cum Dñs
idem Iacob respiceret. Hic fide sua pro
pheta probatus est, uerbisq; suis esse fi
de uaticina compertus. †Dominū po 1.Reg.7.b
tentem inuocauit, cum prementibus
eum undiq; hostibus ipsius, agnum la
ctentem immolaret. Tum Dominus de D
cœlo tonuit, sonituq; magno tonitrui
uocem suam edidit audiendā. Ita con
cidit duces Tyriorū, omnesq; Palesti
norum principes. †Ante tempus uitę 1.Reg.12.a
finiendæ coram Deo, & Vncto ipsius
testatus est se nec pecunias ab ullo mor
talium, nec ad calceamenta usq; quic
quam accepisse: neq; uero quisquā est
eum criminatus. †Etiam post obitum 1.Reg.28.c
suum uaticinatus est, & regi interitum
ipsius indicauit. Vocem suam è terra
sustulit, scelera populi delenda uatici
nans. CAP. XLVII.
POst hunc exortus est †Nathan, qui A
tēporibus Dauidis functus est mu 2.Reg.12.a
nere prophetico. Porrò sicut adeps ab
hostia felici selectus fuit Dauid è po-

steris Israel. Cum leonibus quasi cum
hœdis lusit, & cū ursis perinde ac cum
2.Reg.17.f agnis ouium. †Nónne in iuuētute sua
interemit gigantem, & opprobriū su-
stulit è populo, quando manū cum la-
pide fundæ leuauit, & deiecit super-
biam Goliath? Nam inuocabat Domi
num altissimū, qui roborauit dexterā
ipsius, ut tolleret hominē bello poten-
2.Reg.18.b tem, cornuꝙ populi sui erigeret. †Is ei
gloriam tribuit decem milliū, & com-
mēdationibus suis reddidit laudabilē,
2.Reg.5.8. & ei diadema gloriæ detulit. †Nam
hostes profligauit circūcirca, & Pale-
stinos inimicos redegit ad nihilū, adeo
ut cornu eorum etiā hodie sit fractum.
In omni opere suo laudem summo nu-
B mini honorifica oratiōe tribuit, totoꝙ
corde decantauit creatorem suum, &
1.Par.16.a amauit. †Cantores cōstituit ante arā,
qui suaues sono suo cantus ederent,
*carminibusꝙ suis laudes agerēt quo
tidie. Festis diebus decus addidit, &
ad summū exornauit tempora: quibus
celebrarent nomen sanctū dei, & à ma
tutino tempore decantarent eiusdē san
2.Reg.12.c ctitatem. †Dominus peccata eius abo
leuit, & cornu eius erexit ad tempus
perpetuum. Fœdere pactus est ei re-
gnum, & solium maiestatis in Israel.
3.Reg.3.e †Huic successit filius sapiens, qui per
eum in amplam uenit possessionem.
Salomon regnauit tempore pacifico,
& gloriam adeptus est, postquam
Deus circumiecta loca pacata reddi-
dit, ut nomine ipsius statueret ædem,
& sacrarium perpetuum pararet.
C Quàm sapiens in iuuentute tua factus
es, qui fluminis instar repletus fueris
intelligentia. Animus tuus terram om
nem operuit, et allegorijs ænigmaticis
impleuit. Nomen tuum procul perma
nauit in insulas, paceꝙ tua fuisti gra-
tiosus. Te miratæ sunt regiones, pro-
pter carmina, & prouerbia simul & al
legorias, interpretationesꝙ, ac nomen
domini Dei, qui Deus Israelis est co-
3.Reg.10.c gnominatus. †Aurū congessisti ut stan
num, & argentū instar plumbi multi-
3.Reg.11.a plicasti. †Lūbos tuos applicuisti mu-
lieribus, et uinci te corpore tuo passus
es. Inussisti gloriæ tuæ maculam, se-
menꝙ tuum prophanasti, offensam con
traxisti liberis tuis, & ex stultitia tua
cepisti dolorem: unde bipertito diui-
sum est imperiū, regnumꝙ rebellionis
ortū †ex Ephraim. *Non tamen omi D
sit misericordiam suam Dominus, nec 3.Reg.12.c
eam ex operibus suis disperdidit. Ne- *2.Re.7.c
potes electi sui haudquaquā aboleuit,
nec progeniē amatoris sui sustulit, sed
dedit Iacob reliquias, & Dauidi radi-
cem ex ipso. Cæterum Salomon con-
quieuit cum patribus, & post se reli-
quit stultitiam publicā de semine suo,
inopemꝙ mentis Roboam, †qui consi 3.Reg.12.b
lio suo populū alienauit, & Ieroboam
Nabatis filium, †qui in errorem indu- 3.Reg.12.d
xit Israelitas, peccandiꝙ uiā Ephraim
tradidit. Ergo multiplicata sunt pec-
cata eorum, adeo ut eos pellerent terra
sua, omneꝙ scelus expetierunt, donec
indignatio inuasit eos & ultio, [per
quam omnia peccata luerent.]

CAP. XLVIII.

A
PORrò †Elias propheta uelut ignis
est exortus, & sermo eius instar fa- 3.Reg.17.a
cis flagrauit. Is famem grauem immisit
in eos, uehemētiaꝙ sua redegit ad pau
cos, [ꝙ non possent ferre iussa Domi-
ni.] Imperio Domini cœlum inhibuit,
†ignē de cœlo ter deduxit. Quantam 3.Reg.18.c
gloriam miraculis tuis adeptus es E- 4.Reg.1.c
lia? aut quis paria tecum glorietur?
†qui defunctum excitaris à morte, & 3.Reg.17.c
animā ab orco uerbis altissimi, qui de
duxeris reges ad interitum, & de sede
sua gloriosos, [eorumꝙ potentiam in-
fregeris,] †qui audieris in Sina incre 3.Reg.19.c
patione Domini, & in Horeb ultrices
sententias: †qui reges ad uicem repen Ibidem.
dendā, & prophetas tibi successuros
unxeris: †ꝙ procella ignita sublatus B
sis in curru equorū ardentiū, *qui ad 4.Reg.2.c
reprehensiones certis temporibus desi *Mal.ult.
gnatus sis ad pacandam iram iudicij
diuini ante furorē, ad cor patris recon
ciliādum filio, & ad tribus Iacob con
stituendas. Beati qui te uiderint, bene-
uolentiaꝙ fuerint condecorati, quia
nos uita uiuemus. †Hic est Elias, qui 4.Reg.2.c
procella tectus est, cuiusꝙ spiritu re- 3.4.
pletus est Elisæus. Is temporibus suis
nihil est permotus ob principes, nec
imperium cuiusquam pertulit. Nulla
res superauit eum, †corpusꝙ eius pro 4.Reg.13.e
phetā egit etiam post obitum. *Mira- *4Re.5.6.
cula designauit in uita sua, defunctiꝙ 7.13.
facta

facta miranda sunt. Non tamen ob hęc
omnia resipuit populus, nec à pecca-
C tis destitit, †donec è terra sua capti-
4.Re.18.b uus est abductus, & dispersus per to-
tum orbem, adeo ut populus paucissi-
mus cum principe relinqueretur in do
mo Dauidica. Pars quidem eorũ quod
rectum erat egit, sed pars peccata mul-
2.Reg.32.a tiplicauit. Vrbem suam muniuit †Eze
chias, & aquã in mediũ eius induxit.
Effodit ferro rupem, & construxit fon
4.Re.18.c tes causa aquarũ. †Huius temporibus
ascendit Sennacherib, qui præmisso
Rabsace contra Siona manũ suam ex-
tulit, & superbia sua gloriatus est. Tũ
perculsa sunt corda, manusq; populi:
qui cum indoluisset in modũ parturien
tium, & dominũ misericordẽ manibus
ad eum extentis inuocauisset, Sanctus
ille de cœlo protinus exaudiuit illos,
D [non retinuit in memoria peccata ipso
rum, nec tradidit eos hostibus suis,]
etenim eos interprete Esaia [prophe-
4.Re.19.g ta sancto] liberauit. †Castra Assyrio-
rum cæcidit, & angelus ipsius deleuit
eos. Nam Ezechias quod domino gra
tum erat fecit, & fortiter se gessit in iti
neribus patris sui Dauidis, de quibus
pręcepta dederat propheta magnus, et
4. Re.20.b uaticinatione sua fidus Esaias. †Tem
Esa.38.b poribus illius retro cessit sol, uitamq;
regis ampliauit. Ingenti spiritu præui-
dit nouissima, & lugentes in Sion con
solatus est. In æuum usq; futura præ-
nunciauit, arcanaq; fata priusquã eue
nirent.

CAP. XLIX.

A INstar misturæ odoramenti artificio
4.Re.22.a unguentarij concinnatæ est †Iosiæ
23. memoria, omni ori mellis in modũ dul
2.Par.34.a cis, & ut in fœcũdo uini conuiuio mu
sica. Hic in populo reformando dex-
teritate usus est, & abominandas im-
pietates sustulit. Animũ suum direxit
ad Dominum, pietatemq; temporibus
impiorũ constabiliuit. Pręter Dauidẽ,
Ezechiam, & Iosiam perfidiose defece
runt omnes, nam deseruerunt legem al
B tissimi, regesq; Iudaici desciuere. Alijs
4.Re.25.b itaq; traditũ est cornu eorũ, & gloria
genti alienæ, †quæ eximiã sanctitatis
urbem incendit, uicosq; eius desolauit
Iere.1.a iuxta uaticinium Ieremiæ. Hunc enim
male tractauerunt, †cum ab utero pro
pheta consecratus esset ad eruendum,
affligendũ ac perdendum, rursumq; ad
ædificandum & plantãdum. Porrò au
tem est Ezechiel, †qui intuitus est ui- Ezech.1.a
sum gloriæ, quod ei in curru Cheru- C
bim ostensum est. Hic sub imbre memi
nit inimicorum, rectaq; uia incedentes
erexit. Duodecim quoq; prophetarum
†ossa de locis suis reuirescãt, *memo Sup.46.e
riaq; eorum fausta sit & beata. *Enim
uero quisq; cõsolatus est Iacob, & spe
fida seruauit eum. Quantopere †Zo- Agg.2.d
robabelem extollemus? nam is uelut 1.Esd.3.a
insigne est in manu dextera [Israelis,] 3.Esd.5.a
atq; item *Iesus filius Iosedec, qui tem *Agg.1.c
poribus suis condidere templum, & 2.a
ædem sacrã ad gloriam sempiternam
Domino paratã extruxerunt. Inter se-
lectos insuper est diuturnæ memoriæ 2.Esd.1.a
†Neemias, *qui nobis excitauit mu- *2.Es.7.a
ros collapsos, portasq; constituit cum
obicibus, & domuum nostrarũ funda
mẽta denuo substruxit. Nemo uero in D
orbe similis †Enoch extitit, ut qui de Gene.5.e
terra sublimis sit assumptus, *neq; Io- Supra 44 b
sepho par uir quisquam ortus est, fra- Heb.12.a
trum dux, populiq; firmamentũ, cuius *Gen.41.f
ossa conseruata sunt, [& post obitum 42.a.45.c
uaticinata.] †Sem & Seth gloria ex- †Gen.4.a
celluerũt inter homines, & in creatio- 5.d
ne rerum, Adam inter cuncta animan-
tia.

CAP. L.

A Dde & †Simonem Onia natũ pon A
tificem maximũ, qui sacram ædem 2.Mac.3.4
instaurauit in uita sua, templumq; æta-
te sua firmauit. Ab hoc duplex altitu-
do fundata est, celsum munimen illud
templum ambiens. Huius temporibus
receptacula aquarũ afficata sunt, æ-
neaq; fuit pars maris ferè tertia. Hic
populo suo sedulo cauit à ruina, & ela
borauit in urbe includenda munitioni
bus. Quàm se gerebat honorifice, cum
uersabatur in populo: cumq; è domici
lio uelo prætẽto procedebat, quasi stel
la matutina inter nebulas, & perinde
ac luna plena diebus suis, ueluti sol ir
radians templũ altissimi, & ut arquus
in splẽdidis refulgens nubibus, ut flos
rosarum tempore uerno, & quasi ad a-
quas profluentes lilia, ut thurifer sur-
culus tempore æstatis, & ut ignis ac B
thus in foco, ut uas auro solidũ omni-
gena gemma decoratũ, ut oliua elegãs
& fructifera, quasiq; cupressus ad nu-

bes usque procera, cum sumebat gloriosum habitū, cumque omni magnificentia induebatur, atque in ascensu sacri altaris amictū sanctitatis decorabat. Cum item membra è manibus sacerdotū accipiens stabat ad focū aræ cingente eū corona fratrū, Cedro in Libano natæ similis erat, illis perinde ut stirpes palmarū, & omnibus prognatis Aarone cum sua magnificentia circūstantibus, sacrificiaque Domini manu tenentibus corā uniuerso cœtu Israelitarū. Ita ille sacrū ministeriū super arā summi atque omnipotentis Dei sacrificiū condecorando exequebatur. Manū suam protendebat ad libamina, libabatque liquorem uuæ sanguineū, & super solū aræ summo rerū rectori fragrās odoramen
C tum effundebat. Tum Aarone prognati exclamare, tubisque ductilibus clāgere, & corā altissimo uocem ingentem edere causa cōmendationis. Tum quoque populus omnis unà satagere, & humi procidere pronus in faciem, ad dominum suum deū omnipotentē ac summū adorandū: cantores autē uocibus suis laudes agere, ut suaue plurimo sono carmen ederetur. Interim populus summo Domino supplicare, precesque fundere corā misericordi, donec absolueretur cultus ipsius, sacraque ministeria peragerentur. Deinde cum descēdisset ille manus suas ad omnem cœtū Israelitarū, laudes Domino labijs suis agendo, eiusdemque nomine gloriādo extendere. Inde rursum preces iterari ad benignitatē altissimi percipiendā. Nunc quoque deo rerum omniū laudes agite,
D Deo per omnia magnifico, qui nobis ab utero indies augescere dedit, & nobiscū egit pro sua misericordia. Is nos perfundat iucunditate animi, nostrisque temporibus pacem concedat, ut priscis sæculis in Israel: ut misericordiam suam in nobis ratam faciat, nosque temporibus nostris liberet. Duabus gentibus infensus est animus meus, atque tertiæ, quæ minime gens est: ijs uidelicet qui tenent montem Samariæ, & incolis Palestinæ, stultoque populo Sichimis habitanti. Doctrinā prudentiæ sciētiæque conscripsit in hoc libro Iesus filius Sirach Eleazaro nati Hierosolymitanus, in quo effudit animi sui sapientiā. Beatus est qui uersatus fuerit in his, et qui ea menteque sua recondiderit, euadet sapiens. Nam qui hæc egerit, ualebit ad omnia, quia uestigiū ponit in luce Domini, *qui sapiētia pios imbuit. *Deus prædicetur in perpetuum. Fiat. Maxime.

CAP. LI.

Precatio Iesu filij Sirach.

TE domine rex celebro, tibi laudes ago Deo seruatori meo, nominique tuo gratulor, quod mihi defensor fueris et adiutor, quod seruaris corpus meum ab interitu, & à labijs linguæ calumniatricis: quod aduersus labia mendacio dedita, contraque aduersarios mihi tuleris auxiliū: quod me pro abundanti tua misericordia liberaris à fremitibus eorum, qui parati erāt ad me deuorandū, atque etiam è manu uitā meam insectantiū, è plurimis, quas perpessus sum, afflictionibus, ex igne suffocationē undique minanti, ex igne quem non accenderam, ex imo orci uentre, ab impura lingua, à falsa apud regē criminatione, & ab iniustæ linguæ calumnia. Ad mortem usque propinquarat anima mea, uitaque deorsum quod proxime orcū accesserat. Cōprehensum me tenebāt undique, nec cōparebat adiutor: ad humanū auxilium respectabā, nec ullū erat. Tum misericordiæ tuæ Domine recordatus sum, & eorū quę ab æuo condito gessisses: te eorum qui te fidant liberatorem esse, & è manibus hostium uindicem. Ergo è terra sustuli precationē, & ut à morte liberarer oraui. Dominū inuocaui Domini mei patrē, ne me diebus calamitosis desereret, opem negantibus supbis. Laudabā nomen tuū assidue, ac decātabam cum gratulatione, & precatio mea exaudita est. Nam seruasti me ab interitu, et ex improbo tempore eripuisti. Propterea gratulor tibi, & laudes ago domine, nomenque tuū celebro. Iuuenis adhuc antequam sedu cerer, precatione mea palàm quęsiui sapientiam. Hanc petebā ante templum, & sectabor eam usque ad extremum in modum uuæ marurescentis efflorescentem. Cor meum in ea lætatū est, & pes meus recta ingressus. Inuestigaui hanc à iuuentute mea, aurem meam admoui modice, ac didici, multamque mihi comparaui eruditionem. Cum itaque profectum

(margin letters in right column: A at first line of chapter, B at "deorsum", C at "ptentiam")

ctum in ea sim assecutus, fatebor gloriam illius qui mihi cõtulit sapientiã. Equidem decreui præstare illam, ut qui studio boni tenear, nec erit cur erubescam. Animus meus cum illa conflictatus est, factaq; mea perpendi, extendi manus meas in altũ, & agnoui errores ipsius. Direxi animũ meum ad illã,
D *& inueni eam in purificatione. Coniunctum cum illa cor adeptus sum ab initio, quapropter minime deserar. Viscera mea cõmota sunt ad quærendam illam, propterea bonam possessionem nactus sum. Dominus mihi præmio dedit linguam, qua & laudabo ipsum. Accedite ad me, ô imperiti, inq; domo disciplinæ uersamini. Quidnam cuncta mini? aut quid dicitis super his, cũ animæ uestræ uehementer sitiant? Aperto
Esa.55.a ore meo dictito, †Sine argento comparate uobis, ceruicem uestram iugo subijcite, & anima uestra suscipiat disciplinam: in promptu enim est eam inue-
Supra 6.c nire. †Videte oculis uestris parum laborasse me, multãq; mihi requiem esse consecutum. Participes estote disciplinæ unà cum magno argenti numero, & cum ea multũ auri acquirite. Anima uestra lætetur benignitate eius, nec uos laudum eius puduerit. Ante amissam occasionem fungimini officio uestro, suoq; tẽpore præmio uos afficiet.

Liber Tobiæ.

CAPVT I.

A LIBER historiarũ Tobiæ, filij Tobielis, nati Hananiele, filio Aduelis, qui Gabaele ortus est è semine Asaelis, è tribu Nephtha-
3.Reg.17.a lim, qui temporibus †Salmanasaris regis Assyriorum captiuus fuit abductus è Thisbe, quæ est à dextera Cades Nephthalim in Galilæa supra Aser sita. Ego Tobias omni tempore uitæ meæ itineribus integritatis incedebam & iustitiæ, multaq; benigne in fratres gentis meæ, qui mecum Niniuen, quæ est in Assyria regione, deuenerant, erogabam. Nam cum essem in patria mea, in terra Israelitica iuuenis adhuc, & paterna mea tribus Nephthalim uniuersa defecisset à templo Hierosolymæ illius, quę ex omnibus Israeliticis tribubus ad sacrificia omnium selecta fuit, ubi templum illud domicilium altissimi consecratum erat, & ad omnes ætates æui ædificatum: cumq; tribus omnes sociæ defectionis Baali illi †iuuencę, [quam Ieroboam rex Is- 3.Reg.12.f
rael statuerat,] sacrificarent, atq; etiam patria domus Nephthalim, ego solus Hierosolymam, ut præcepto sempiterno pręscriptum est omni populo Israelitico, frequenter commeabam, †primitias gerens et decimas fructuũ, Exo.22.d
unà cum ijs quæ primum detonsa fuerant, 23.c
& ea sacerdotibus posteris Aaronis ad aram offerebam. Primas o- Deut.12.a
mnium fructuum decimas tradebam sa- 18.a.26.a
cerdotibus prognatis Aarone mini- B
strantibus Hierosolymæ: alteras decimas uendebam, & profectus quæ inde confecissem Hierosolymis erogabam annis singulis: & tertias dabam ijs quibus par erat, prout à Debbora matre patris mei præceptũ habebam, utpote pupillus à patre meo relictus. Cum autem euasissem uir, Anna uxore †de stirpe generis mei ducta, To- Num.36.c
biam ex ea progenui, [eumq; ab infantia docui reuereri Deum, & ab omni peccato abstinere.] Cumq; captiuus Niniuen [cum uxore, & filio, omniq; tribu mea] essem abductus, omnibus generis mei fratribus † de cibis gen- Gen.43.f
tiũ esitãtibus, ego tamen ne uescerer il- Iudith 12.a
lis genio meo temperaui: q̃d *religio- *Iere.40.a
nẽ Dei animo meo toto colerem. Gratiosum ergo me reddidit altissimus, & speciosum coram Salmanasare, adeo ut me obsonatore uteretur, [daretq; mihi potestatem eundi quocũq; uellem, & quicquid libuisset faciendi libertatem. Quapropter cõmeabam ad quosuis captiuitatis socios, & eos monitis
salutaribus instituebam.] In Mediam C
autem profectus Gabaeli Gabriæ fratri, [quem inter multos de genere meo tribulem meum egere uidebam,] decem argenti talenta, [quæ ex honorario munere regis habebã, accepto chirographo] concredidi. Porrò quum

Salmanasar obijsset, successit ei in re-
gnum filius Sennacherib: cuius cũ tur
bulentæ res essent, non poteram in Me
diam porrò iam commeare. Cæterũ &
Salmanasaris temporibus plurima ute
bar in fratres meos benignitate, panes
meos erogabam in esuriẽtes, & uestes
in nudos, atq; si quẽ generis mei con-
spicatus eram defunctũ, circumq; mu-
ros proiectum in urbe Niniue, sepelie
bam illũ: & si quos Sennacherib occi
derat, cum [accepta clade, qua Deus
eum propter numinis obtrectationem
4.Re. 19.g ipsius affecerat,] †fugiens è Iudæa re
Esa.37.g dijsset, furtim *sepulchro mandabam
*4.Esd.2.c eos, (multos em̃ furor illius perdidit)
ut cum conquirerentur à rege cadaue
ra, non comparerent. Cum uero Nini-
uitarum quidam profectus indiciũ re-
gi fecisset me illos sepelire, latitaui, &
cum ad necẽ requiri me cognouissem,
D metu perculsus cessi. Direptæ fuerunt
itaq; omnes facultates meę, nec quicq;
mihi reliqui factum est, præter Annam
uxorem meam, & filiũ Tobiam. Cæte
rum nondũ erant elapsi quinquaginta
quinq; dies, cum illũ duo ipsius filij in
terfecerunt. Cum ergo in montes Ara-
rath aufugissem, qui illi in regnum suc
cesserat Sarchedonus eiusdem filius,
Achiacharum Anaelis fratris mei fi-
lium præfecit omnibus patris sui ratio
nibus, totiq; dispensationi: cumq; A-
chiacharus mea causa postulauisset,
Niniuen remeaui. Nam Achiacharus
à poculis erat, & ab annulo signato-
rio, tum à rationibus, ac dispensator,
uicariumq; sibi Sarchedonus eum ad-
sciuerat, nempe è fratre meo natum.

CAP. II.

A Porrò cum redijssem domũ meam,
& Anna uxor mea, simul & filius
Tobias mihi restitutus esset, solenni
Pentecostes, quod est septem hebdoma
darum sacrum, cum lautum mihi foret
conuiuium, cibo sumẽdo decubui. Ibi
cum opsoniorum copiam uiderem, fi-
lio meo, Abi dico, accerse quẽuis ege-
num è fratribus nostris inuentum, cui
cordi sit Dominus, interim ego te ecce
expectauero. Cumq; abijsset, reuersus,
Quidã, inquit, ò pater, è gente nostra
præfocatus iacet in platea. Tum ego,
priusq; cibum gustassem, exilij, & sub
latum domum abdidi, donec sol occi-
disset: deinde reuersus laui, cibumq;
meũ sumpsi cum mœrore, recordatus
uaticinij †Amos, ut dixisset, Solennia B
uestra conuertentur in luctum, & om- Amos 8.b
nes lætitiæ uestræ in lamẽtationes. Lu 1.Mac.1.d
gens itaq; postquam sol occidit, abij,
illũq; effosso sepulchro mandaui. Tum
uicini per ridiculum, Non metuit, aie-
bant, iste iam interfici propter hoc faci
nus: qui tametsi †fugam ceperat, mor- Tob.1.d
tuos tamen ecce rursum sepelit. [Ego
tamen Deum magis q; regem timens,
corpora surripiebam occisorũ, eaq; do
mi meæ occultata, medijs noctibus se-
peliebam.] Eadem uero nocte cum re
uersus à sepultura, pollutus ad parie-
tem atrij me quieti tradidissem, nec ue
lassem faciem, passeres, quos in parie-
te latere nesciebam, stercus calidum in
apertos oculos meos demiserunt: un-
de natis in oculis meis albuginibus,
cum medicos adijssem, nihil me iuua-
runt. [Cæterum hac tentatione pericli C
tari Tobiam Dominus ideo permisit,
ut posteris exemplũ patientiæ, quale
sancti Iob est, proderet. Nam cum ab
infantia sua Deum semper esset reueri-
tus, eiusq; mandata seruasset, nihil ei
succensuit q; clade cæcitatis esset affe-
ctus, sed constans in religione ipsius,
agendis eidem gratijs per omne uitæ
suæ tempus perstitit. Nam sicut beato
Iob reges insultabant, ita uitam huius
affines eius & cognati habebant ludi
brio, dictitantes, Vbi est spes tua, qua
exercebas beneficentiã, et sepeliebas?
Tobias uero reprehendebat eos, di-
cens, Ne talia loquamini, quoniam fi-
lij sumus sanctorũ, & uitam expecta-
mus illam, quam deus ijs qui fidẽ cum
eo nunquã mutarint, daturus est.] Por D
rò Achiacharus alebat me, donec in
Elymaida profectus sum. Anna uero
uxor mea opera muliebria faciẽda cō-
duxerat, [unde uictũ parabat qua po
terat industria:] cumq; dominis ea mi
sisset, persoluto illi pretio, hœdum insu
per addidere: qui postq; peruenit ad
me, cœpitq; balare, Vnde nam est hic
hœdus? inquio, †Ecquis furtiuus est? Deut.22.8
restitue illum dominis, neq; enim furti
uum licet edere. At illa, Dono mihi su
per mercedem additus est, inquit. Ego
uero

uero non credens illi, iubebã eum reddi dominis, atq; eius causa erubescebam. Tum illa mihi respondens, †Vbi sunt, inquit, benignæ erogationes illę, iusteq; facta tua? en ut in te comparent om̃ia. [His atq; alijs huiuscemodi uerbis illa me incessere.] CA. III.

Iob 2.b

A TVm contristatus ego, plorans ac dolẽs his uerbis precatus sum, Iustus es Dñe, & omnia facta tua, instituta'q; omnia misericordia sunt, et integritas: iudicium'q; integrũ & iustum exerces in perpetuũ. Memento mei, & me respice: ne expetas à me pœnas peccatorum, aut etiam erratorũ meorum, patrũmue meorũ qui coram te peccauimus. Nam pręceptis tuis aures occlusimus, †quamobrẽ ad prędam & captiuitatẽ, ad necem et fabulã, et ad opprobriũ nos omnibus, inter quos disiecti sumus, exposuisti. Iam uero iustæ tibi causæ sunt, & idoneę multæ, cur mecũ agas secundũ peccata mea, parẽtum'q; meorũ, quia non seruauimus pręcepta tua, neq; nos erga te syncere gessimus. Ergo nũc age pro uolũtate tua mecũ, et iube spiritũ meum eximi, ut decedã, B atq; resoluar in terram. Præstat enim esse mortuo mihi q uiuere: quandoquidem audiui exprobratiões immeritas, & multo sum in mœrore. Præcipe iam nunc me his angustijs excedere in locum æternũ, nec auertas à me faciem tuam. Eadem illa die contigit, ut filia Raguelis Sara Ecbatanis, quæ sunt in Media, contumeliã & ipsa ab ancillis patris sui pateretur, q; septẽ uiris fuisset coniuncta, & cacodæmon Asmodæus eos, priusquã uxorio more congressi fuissent cũ illa, interfecisset. [Ergo cum quam puellã pro culpa ipsius increparet,] An nescis, aiebant, te uiros tuos præfocauisse? Septem iam habuisti uiros, nec uel unius fuisti cognominata. Quid nos propter eos uerberas? Si mortui sunt, ad illos facesse hinc, ut nec filium uideamus ex te nec filiã in æternũ: [aut num occidere nos uis, ut iam septẽ uiros occidisti?] His auditis uehementer contristata, adeo ut præfocare se cogitaret, dicebat ta- C men, Equidem patri meo sum unica, et hoc si perpetrarẽ, probrosum ei foret, ac senectutem eius ad inferos cum mœrore deducerem. Porrò autem [cum in cœnaculum domus suæ ascendisset, tribus diebus, ac noctibus totidem nec edit nec bibit, sed in oratione persistẽs, deum precabatur cum lachrymis, ut ipsam ab hoc opprobrio uindicaret. Die uero tertio consummans precationem, Deo'q; laudes agẽs, ac] orãs iuxta fenestram, Celebrandus es Domine mi Deus, inquit, & numen gloriosum tuum, sanctũ & augustũ illud in æuum prædicãdum est, [qui quamuis iratus fueris, clementem tamen te pręstare soleas, & tempore afflictionis inuocantibus te peccata remittere.] Te celebrent omnia opera tua in perpetuum. Ecce nunc, ò Domine, defixi oculos meos ac uultũ in te, aufer obsecro me de terra, ut ne sim posthac in exprobratione. Tu scis Domine integrã esse me ab omni flagitio uirili, [animũ'q; meũ mundum ab omni concupiscentia,] & me nec meũ nomen nec paternũ in terra captiuitatis meæ fœdauisse. [Nunquam ludentibus miscui me, neq; me D sociam leuitati deditis adiunxi. Viro autem religione tui, non per libidinem consensi nubere, & aut ego fui indigna illis, aut illi fortassis me nõ digni, quia me forsitan alij uiro destinasti, neq; em̃ est humani captus consilium tuum. Verum hoc certũ habet omnis cultor tui, uitam suam, si probata fuerit, esse coronandam, & liberandam in afflictione: quod si correctionẽ mereatur, ueniam abs te posse consequi. Non enim delectaris interitu nostro, sed tranquillitatem pręstas post tempestatem, atq; effusam à lachrymis fletu'q; lætitiam. Nomen tuum, ò Deus Israel, in æuum celebretur.] Vnigenita patri meo sum, nec est ei puellus, qui hæreditatem ipsius adeat, adeo'q; ne frater quidem propinquus, aut è tali natus filius, cui me conseruem uxorem. Iam mihi septem interierunt, quid est cur ego uiuam? Quod si tibi minus uideor occidenda, fac habeatur ratio mei, nec audiam contumeliam amplius. His amborum precibus à maiestate magni dei exauditis, Raphael ad medendum utriq; missus est: ad Tobiam, ut abstergeret albugines: ad Saram uero filiam Raguelis, ut Tobia nato Tobiæ traderet uxorem, uin

Deut.28.c

ciretq́ cacodæmonem Asmodæum, q́ Tobiā habere eam oporteret. Eodem illo tempore reuersus Tobias domum suam ingressus est, & Sara filia Raguelis è cœnaculo suo descēdit. IIII.

A ILla die Tobiæ uenit in mentem argenti, quod Ragis in media Gabaeli crediderat, & secū, Cū ego mortem petierim, inquit, quin filium meum Tobiam uoco priusquā moriar cōmonendum? Cumq́ uocasset eum, dixit, [Audi mi fili quæ dicam uerba, eaq́ corde tuo repone quasi fundamentū.] Defunctum me, fili, sepelias, deinde matrem

Exod.10.b tuam ne despicias, †sed honorē ei præ

Eccli 7.c stes per omne tempus uitæ, faciasq́ quod gratū ei sit, nec contristes ipsam, Memento, fili, quàm multa pericula te gestans in utero subierit, cumq́ obierit, ipsam iuxta me eodem sepulchro sepelias. Fili, obserua dominū Deum no

Rom.6.b strum omni tempore, †nec peccare inducas animū, aut præcepta ipsius negligere, sed per omnem uitam tuam cole iustitiā, nec itineribus iniustitiæ incesseris. Nam dum integritati studueris, successus tibi per omnia instituta tua dabitur, adeoq́ omnibus iustitiæ stu-

B diosis. †De facultatibus tuis exerce

Luc.14.c beneficentiā, nec maligne se gerat ocu

Prou.3b. lus tuus in præstanda benignitate. Ne

Eccli 4.a auertas faciem tuam ab ullo paupere,

14.b ut Deo nec à te auersuro faciem. *Pro

*Eccli 35.a ut fueris ad copiam instructus, benignitatem exerceas: [si multum tibi fuerit, large tribuas:] parum si tibi fuerit, ne uerearis è pauco præstare benignita-

Eccli 24.c tem: †thesaurū enim boni recondes ti-

*Eccli 19. bi in diem necessitatis. *Beneficentia enim uindicat à morte, nec patitur te immergi tenebris. Donū enim eximiū est beneficentia coram altissimo omnibus eam exercentibus. Caue tibi, fili,

1.Thes.4.a †ab omni scortatione, [nec præter uxorem tuam cum ulla consuescas flagitiose,] sed uxorem ante omnia ducito de stirpe maiorum tuorum, nec tibi coniungas alienigenam è tribu paterna tua non ortam: siquidem prophetis

C prognati sumus, & Noë, atq́ Abraham, tum Isaac & Iacob nostri sunt prisci maiores. Hos omnes, ò fili, memento duxisse uxores è cognatis suis, & in liberis suis fata felicia cōsequutos, semenq́ ipsorum terram possessurum. Nunc itaq́, fili, fratres tuos ama, nec ipsos filios filiasúe tuæ nationis asperneris per superbiam, quo minus uxorem tibi desumas ex illis. [Superbiam nunquam patiaris in animo aut sermo

ne tuo dominari.] †Nam superbiæ Gene.3.

coniunctus est interitus, multaq́ perturbatio, & ferocitati offensio, atq́ ingens egestas: siquidem mater famis est

ferocitas. †Ne moretur apud te mer- Leuit.19.

ces ullius hominis, cuius opera usus Deut.24.c

fueris, sed eam protinus illi dependē: etenim tibi quoq́ deum colenti gratia referetur. In omnibus factis tuis circūspectus esto, fili, atq́ in omni actione

uitæ tuæ consultus, †& quod oderis Leuit.19.b

ipse, necui feceris. Vinum ne bibas ad Matth.7.a

ebrietatem, nec illa tibi comes sit itineris. †Esurienti impertire panē tuum, D

& nudis uestium tuarū aliquid. Quic- Luc.14.b

quid redundarit, eroga in pauperes: nec cruciet oculos tuos benigna erogatio. Effunde panes tuos super sepulchrum iustorū, nec illum scelerosis impertias. Consiliū semper petas à sapiente, nec ullum asperneris utile consilium. Saluta Dominū deum tuum omni tempore, & ab eo pete ut uias tuas & uestigia conformet, fortunetq́ consilia. Neq́ enim consilio pollet ulla gens, sed ipse Dominus omnium bonorum author est, & quem uult quo uult modo deprimit. Ergo nunc, ò fili, memineris præceptorum meorum, nec

ex animo tuo deleantur. †Hoc insu- Tob.1.c

per, ò fili, nunc putaui tibi significandum, me decem argenti talenta Gabaeli fratri Gabriæ Ragis, quę sunt in Media, [te puero] concredidisse, [atque ipsius apud me habeo chirographum. Ideo rationem inito, quo modo perueniās ad illum, & recepto ab eo supradicto argenti pondere, chirographum ei suum restituas.] Ne tibi metū afferat, ò fili, quod pauperem uitam egeri-

mus: †sunt tibi bona multa, si deum re Rom.8.d

ueritus fueris, & quod gratū ei sit, studueris facere. CAP. V.

TVm respondens Tobias, ait, Quæ A

cunq́ præcepisti mihi faciā pater: sed quomodo hoc argentū adipisci potero, cum ille mihi sit ignotus? [aut q̄d nā ei signū dabo? Cui pater, Equidem apud

apud me habeo chirographum illius,
quod ubi primũ illi ostenderis, argen-
tum restituet.] Ergo tradidit illi chiro
graphum,&,Quære tibi hominem,in-
quit, qui tecũ unà proficiscatur, dum
uiuã, (nam ego dabo mercedem illi,)
& profectus argentũ repete. Cum igi-
tur ad quærendum hominem abijsset,
Raphaelem inuenit [stantem,iuuenem
elegantẽ atq; accinctũ, & tanquã pa-
ratum proficisci,] quem angelum esse
ignorans [salutatũ] interrogauit, [Vn
de nobis aduenis bone iuuenis? Cui il
B le,E filijs Israel,respondit. Rursum in
terrogauit eum Tobias,] Num pote-
ro te comitem habere usq; Raga, quæ
sunt in Media?aut num locorũ illorum
es peritus?Et angelus, Comitẽ me ha-
bebis, inquit: [ego uiam noui, illaq;
frequenter cõmeaui,] ut qui apud Ga
baelem fratrem nostrum habitauerim,
[qui moratur Ragis,quæ est urbs Me
dorũ in monte Ecbatanis sita.] Tum
Tobias, Mane me, inquit, dum patri
renunciem. Et ille, Abi, inquit,& ne
cuncteris.Ingressus itaq; [rem omnem
patri nuncians,] En pater, ait,inueni
qui mecũ proficiscatur. Tum ille [mi-
ratus,] Voca eum,inquit,ad me,ut co
gnoscam de qua tribu sit, & an fidum
sis habiturus comitẽ. Cum ergo uoca-
tus ingressus esset ille,& inter se consa
lutassent, [dixit iuuenis, Precor tibi
gaudiũ perpetuum. Cui Tobias,Qua
le gaudiũ mihi sit,inquit, cum sedeam
in tenebris, nec lumen cœli uideam?
Cui iuuenis, Fac sis forti animo, nam
prope adest cum à deo curaberis. Por
C rò interrogauit eum Tobias,Num po
teris filiũ meum ad Gabaelem usq; Ra
ga urbem Mediæ perducere?cæterum
ubi redieris, mercedẽ tuam tibi nume-
rabo. Respõdit illi angelus, Equidem
ducã eum, & ad te reducã. Rursum]
Tobias interrogauit, Ex qua tribu,
aut ex qua familia ortus es frater?ex-
plana mihi. At ille, Tribúmne & fami
liam,inquit,quęris,an mercenariũ qui
filio tuo comes sit itineris? Cui To-
bias, Velim,inquit, frater genus tuum
& nomen cognoscere. Tum ille, [Ne
te solicitũ habeã,] ego genus ab Aza-
ria duco,& magno Anania, fratribus
tuis. Ibi Tobias,Saluus sit, ait,aduen
tus tuus frater, nec mihi succenseas ꝙ
sim genus tuũ et familiã sciscitatus.Sa
nè quidẽ frater meus es ex honesta bo-
naq; progenie.Ananiam enim & Iona
than magni illius Samaię filios ego no
ui,iam tum cum Hierosolymã unà ado
randi, & primogenia decimasq; fru-
ctuum consecrandi causa proficiscere-
mur, non enim in errorẽ cognatorum
nostrorũ abducti fuerunt.E stirpe ma-
gna natus es,ò frater. Sed dic quã tibi
dem mercedẽ, an drachmã in dies sin-
gulos cum necessarijs,ut & filio meo?
cæterum si redieritis incolumes, hanc
mercedẽ tibi amplificabo. [Rursum di D
xit illi angelus, Ego saluũ tibi deducã
filium,atq; reducã.] Ita cum cõuenis-
set, Tobiæ dixit,Para te itineri, & fe-
lix sit uestra profectio. Parauit itaq;
filius in uiam necessaria, [& patri si-
mul et matri ualedixit.]Cui pater,Cũ
isthoc homine proficiscere,inquit: cæ
terũ habitator cœli Deus felix reddat
iter uestrũ,& angelus eius adiũgat se
uobis comitẽ. Cum ergo egressi ambo
proficiscerentur, unaq; cũ illis canis
adolescentis, Anna mater eius plorãs
cum Tobia expostulauit, Quare filiũ
nostrũ dimisisti? † Nónne scipio ma- Tob.10.a
nus erat nostræ, qui nos ultro citroq;
duceret?Argentũ non accessisset argen
to,uerũ pro filio nostro fuisset reiecta-
neum. Quantũ enim à Domino uictui
datũ est nobis,id nobis sufficit, [& a-
spectũ filij diuitias nostras esse depu-
tassemus.] At Tobias, Nihil solicita
sis mea soror,inqt, redibit incolumis,
oculiq; tui uidebunt illũ. Angelus enĩ
bonus illi comes est, & usus itinere ꝓ-
spero saluus reuertetur. Tum [ad hãc
orationẽ mater adolescentis] finẽ fecit
plorandi, [& tacuit.] CAP. VI.

AT illi itinere faciundo ad Tigrim A
fluuiũ peruenere uesperi, & ibi mo
rati sunt. Cumq; adolescens abluendi
se causa descendisset, piscis [immanis]
è fluuio prosilijt,absorbere eum cona-
tus: [quem expauescens Tobias uoce
magna clamauit, dicẽs, Inuadit me do
mine.] Cui angelus, Piscẽ,inquit,ap-
prehẽde [branchijs, & ad te extrahe.]
Apprehensum ergo piscẽ adolescẽs,in
terrã extraxit [ante pedes ipsius pal-
pitantẽ.]Cui rursum angelus, Exẽtera

piſcem,ait, & aſſumptũ cor & hepar
unà cum felle tuto ſepone : [nam uſum
præſtant utilis medicamenti.] Et fecit
adoleſcens ut ab angelo iuſſus erat, pi
ſcem autem aſſatum ederũt, [indeq; tu
lerunt in uiam ſecum, ſaleq; conſperſe
runt quantũ ipſis ſufficeret, donec Ra
ga Medorũ urbem peruenirẽt.] Cum
autẽ itinere progreſſi propinquaſſent
Ecbatanis, rogauit adoleſcens ange-
lum, Quid ſibi uult, Azaria frater, cor
iſtuc & hepar, atq; fel piſcis? [aut quo
remedio pollent quæ ſeruari iuſſiſti?]
B Cui dixit, Corde & hepate, ſicui mo-
leſtus ſit cacodæmon, aut malus ge-
nius, coram uiro fœminaúe ſuffitum fe
ciſſe conuenit, (neq; enim moleſtus po
ſtea fuerit,) fel autem oculis hominis
albugines habentis illiniuiſſe : etenim
remediũ ſentiet. Vbi uero Ragis pro-
pinquauerunt, [cum Tobias interro-
gaſſet, Quò nam uis ut diuertamur?]
dixit angelus adoleſcenti, Hodie, fra-
Num. 27.a ter, Raguelis utemur hoſpitio. †Is co
36.a gnatus eſt tuus, & filiã habet unicam
nomine Saram, de qua uerba faciam,
ut tibi committat uxorem. [Pete ergo
eam à patre ipſius, ut det tibi eam in
matrimoniũ.] Nam tibi debentur om-
nes facultates eius, ut qui ſolus ſuper-
ſis ex genere ipſius: & puella pulchra
eſt, & cordata. Quapropter auſculta
nunc mihi, & ego cum patre ipſius a-
gam, ut Ragis reuerſuri nuptias cele-
bremus. Nam Raguelem ego noui, ut
qui iuxta legem Moſaicam minime ſit
eam collocaturus alij, aut certe ſibi cõ
tracturus perniciem, quoniã hæredita
tem tibi cedere conuenit, potius q̃ ul-
li alij. Tunc reſpondit adoleſcens an-
C gelo, Equidẽ audiui frater Azaria, pu-
ellam in matrimoniũ fuiſſe datã ſeptem
uiris, qui omnes in thalamo nuptiali
perierint. Iam uero ego patri meo ſum
unicus, & metuo ne ingreſſus intereã,
quemadmodum illi priores: ꝙ dæmon
amet eam, qui neminem lædit, præter
eos qui cum illa concubuerint. Quam
obrem nũc uereor ut moriar, & uitam
parentum meorũ cum dolore de me de
ducã ad ſepulchrũ, nec filius qui ſepe
liat ipſos ſit eis alius. Cui rurſum ange
lus, [Audi me, & declarabo tibi in q̃s
poteſtatem habeat cacodæmon. Sanè
qui in matrimoniũ ita conueniunt, ut
Deo à ſe mẽteq; ſua excluſo, †equi mu Pſal.31.b
liq; brutorum animaliũ more uacent li
bidini, ij ſunt in cacodæmonis poteſta
te.] An non meminiſti præceptorum
quæ pater tibi dedit, de uxore ex gene
re tuo ducenda? Quare nunc audi me
frater, (nam uxor tua futura eſt,) nec
de dæmone ſis anxius, ſiquidẽ hac no
cte in matrimonium tibi collocabitur.
Sed ingreſſurus thalamum, [per tres
dies abſtinebis ab ea, & nihil aliud q̃
precibus cum ea uacabis : ipſa autem D
nocte] prunã ſumes ſuffimento, & im
poſita de corde ac hepate piſcis parte
ſuffitũ facies, quo olfacto dæmon ille
aufugiet ſempiternis ſęculorum ætati-
bus non reuerſurus. [Secũda uero no
cte admitteris in ſocietatem ſanctorum
patriarcharũ, tertiaq; felicitatem eam
conſequeris, ut incolumes è uobis libe
ri procreentur.] Cæterũ [trãſacta no
cte tertia] conuenturi ſurgite ambo, et
miſericordem Deum inuocate, qui mi-
ſertus ueſtri ſeruabit uos. [Tum ad-
iunges tibi uirginẽ cum timore Domi
ni, liberorum amore magis q̃ libidine
ductus, ut felicitatem in liberis per ſe-
men Abrahę cõſequaris.] Ne metuas,
quoniã ea tibi fuit ab æuo cõdito deſti
nata, quare cõſeruabis eam, tecũq; ꝓfi
ciſcetur, exiſtimoq; adeo te liberos ex
ea ſuſcepturũ. His auditis Tobias, a-
more illius captus eſt, et animũ ad eam
uehementer applicuit. CA. VII.

A CVm aũt perueniſſent Ecbatana, et
ad ædes Raguelis acceſſiſſent, Sa
ra obuiam eis egreſſa, facta utrinq; in-
ter ſe ſalutatione, introduxit eos in æ-
des, & Raguel [excepit eos cum gau
dio, intuitusq; Tobiam,] Ednæ uxori
ſuæ, Quàm ſimilis eſt, inquit, hic iuue-
nis Tobiæ conſobrino meo: ſimulq; ro
gauit eos, Vnde nã adeſtis fratres? At
illi, A prognatis Nephthalim, inqui-
unt, captiuis in Niniue. Rurſum ille,
Noſtiſne, inquit, Tobiam fratrem no-
ſtrum? Nouimus, inquiunt. Et ille, Va
létne, ait? Et uiuit, & ualet, inquiunt.
Porrò autẽ [cum ille multa de ipſo bo
na prædicaret,] Tobias, Pater meus
eſt, inquit. Tum exiliẽs Raguel oſcula
tus eſt eũ cũ lachrymis, & [collo eius
hęrẽs,] bene p̃catus eſt illi, Bia tu [ma
cte

ᵭe felicitate,]ait,hominis prçclari bo
B niq; fili. Cum autem audisset oculorũ
usum amisisse Tobiã, contristatus unà
cum Edna uxore sua, Saraq; filia colla
chrymauit. Cæterum propenso animo
tractarunt illos, & mactato de grege
ariete, opsonia large apposuerunt. Tũ
Tobias Raphaeli, Inijce mentionem,
inquit, Azaria frater, eorum de quibus
egisti in itinere, ut res conficiatur. Ita
ille Rageli rem aperit:[qua intellecta
Raguel expauit, sciens quid septem ui
ris illis ingressis ad eam accidisset, &
ne fortè idem usuueniret huic pertime-
scebat. Dubitante ergo illo, nec ullum
petenti responsum dante, angelus, Ne
metuas, inquit, eam isti despõdere, quo
niam ei, utpote religioso cultori Dei,
cõiunx filia tua debetur, ideoq; nemo
C alius ea frui potuit. Tum Raguel, Nõ
dubito, ait, quin deus preces & lachry
mas meas respexerit, credoq; adeo
ipsum huc adduxisse uos, ut hæc secũ-
dum legẽ Moysi uiro cognationis suæ
iungeretur. Itaq; ne dubites iam, quin
eam sim illi desponsurus.] Hortatus
est ergo Raguel Tobiam, ut ederet &
biberet, ac se præberet hilarem. Nam
te, inquit, par est filiam meam uxorem
ducere. Attamen quod uerum est tibi
declarabo. Ego filiam meam septem ui
ris collocaui, qui sub eam noctem qua
erant cum illa concubituri, interierũt,
tu tamen fac animo præsenti sis & læ-
to. Tum Tobias, Equidẽ hic, ait, haud
quicq̃ gustauero, donec[petitione mea
cõfirmata] huc statueritis eam, mihiq;
collocaueritis. Cui Raguel, Dehinc
iam, ut par est, uxorem eam habeas, si
quidem inter uos intercedit cognatio:
D porrò misericors ille deus det uobis
successus prosperrimos. Vocauit ergo
Saram filiam suam: quam ut ad se ue-
nit apprehẽsam manu, uxorem Tobiæ
dicauit dicens, Hanc ecce secundum †
Num. 36.c legem Mosis habeas, & ad patrem tuũ
abducas: simul illis bene precatus est,
[ac dixit, Deus Abraham, deus Isaac,
deus Iacob adsit uobis, ipse cõiungat
uos, & beneficium suum in uobis im-
pleat.] Deinde uocata Edna uxore
sua, sumptoq; libello syngrapham con
scripsit: qua consignata, [Deum cele-
brantes]epulari cœperũt. Rursum Ra
guel uocata Edna uxore sua, Para so-
ror, inquit, alterum cubiculum, & hãc
introducas. Quæ cũ fecisset ut ille iusse
rat, & introduxisset eam illuc lachry-
mantem, lachrymas filiæ solata est, ac
dixit, Bono animo esto filia. Dominus
cœli & terræ hanc tuam tristitiam in
gaudium conuerterit, quamobrem se-
cura sis ò filia. CAP. VIII.

PEracta deinde cœna, Tobiam ad eã A
introduxerunt, qui abiens sermonũ
Raphaelis recordatus, cum prunã ad
suffimentum sumpsisset, [prolato è pe-
ra sua, &] superposito corde piscis ac
hepate, suffitum fecit, cuius odore per-
cepto, cacodæmon aufugit in ultimam
Aegyptum, ubi angelus eum constrin-
xit uinculis. Postq̃ autem ambo cõclu
si fuerunt, surrexit è cubili Tobias, si-
mul &, †Exurge soror, inquit, & Do- 1.Cor.7.a
minum ut nostri misereatur, precemur
[tam hodie, q̃ cras & perendie, quia
tribus his noctibus Deo conciliandi
sumus: exacta uero nocte tertia, nostro
fruemur coniugio. Liberi quippe san-
ctorum sumus, nec fas est ita coniungi
nos, ut gentes quæ deum nesciunt. Cũ
ergo surrexissent unà, instanter orabãt
ambo ut incolumitatẽ cõsequerentur.]
Ipseq; exorsus, Celebrãdus es, inquit, B
ò Deus patrum nostrorũ, nomenq; tuũ
sanctum ac gloriosum in æuum prædi-
candum est. Te cœli[& terræ, atq; in
his fontes ac flumina,] opificiaq; tua
uniuersa celebrent. † Tu creauisti A- Gen.2.b
dam, & ei adiutricem Euam uxorem
iunxisti pro adminiculo, è quibus ho-
minum genus prognatum est. Tuũ est
dictum, Non expedit homini uiuere so
litario, cõdamus ei adiumentum ipsi si
mile. Nunc ergo Domine, non causa li
bidinis hanc mihi adiungo sororem
meam, sed syncero animo, [soloq; desi-
derio posteritatis, in qua nomen tuum
per omnes sæculorum ætates celebre-
tur.] Te itaq; mihi clementem exhibe,
ut cum hac consenescam. Tum illa cũ
eo subiecit, Amen. Porrò cum illa no- C
cte ambo concubuissent, Raguel exur-
rexit, [& circa galli cantum accersitis
seruis suis,]egressus sepulchrum effo-
dit, q̃ diceret, Fortassis & hic mortem
oppetierit [ut & cæteri septem illi qui
ad ipsam ingressi sunt.] Cumq; domũ

suam reuersus esset, Ednæ uxori suæ, Mitte quāpiam, inquit, ancillarum ex ploratū, si uiuat ille: si minus, ut eū [an tequam dies illucescat,] sine teste sepe liam. Ancilla ergo, [quā illa miserat,] recluso ostio ingressa, dormientes ambo deprehēdit [saluos & incolumes,] regressaq; renunciauit illis hominem uiuere. Tum Raguel [cum uxore sua] Deo gratulans, ait, Omni laude pura sanctaq; celebrandus es ô Deus, teq; adeo sancti tui celebrent, opificiaq; tua uniuersa: te omnes angeli & electi tui per omnia sæcula prædicent. Equidem tibi gratulor, q exhilararis me, nec acciderit mihi qd uerebar, sed quod nobiscum clementer egeris, duos unigenitos miseratus, [aspuleris q; à nobis hostem, qui nos persequebatur.] Porrò
D
autem Domine, exhibe te benignum his, ut uitam suam exigant cum sanitate & lętitia, tuaq; misericordia, [ut ipsi te celebrent plenius, & sacrificio laudis afficiant: unde omnibus gentibus appareat, te solum esse deum per omnē terram.] Iussit ergo seruos suos sepulchrum obruere [priusquam lucesceret, uxori autem præcepit ut conuiuiū instrueret, utq; uiaticum omne & cibos ad iter agendum necessarios appararet. Duas q̄q; uaccas pingues, & quatuor arietes mactandos curauit, epulasq; omnibus uicinis suis atq; amicis apparandas,] & nuptias illis quatuordecim diebus celebrauit. Nam Raguel ante exactos nuptiarum dies illos iure iurando Tobiam adegerat, non discessurum, donec ijdem illi quatuordecim nuptiales dies fuissent elapsi: tum demum accepto bonorum suorum dimidio, ad patrem remearet incolumis, reliquis post obitū ipsius & uxoris potiturus, [cuius rei & syngrapham fecerat]

CAP. IX.

A
VOcauit ergo Raphaelem, [quē hominem putabat,] Tobias, ac dixit, [Ausculta quæso uerbis meis, Si ego tibi famuler, non sim dignus tua prudētia: attamen hoc te rogo,] Adiunge tibi seruum, frater Azaria, & duos camelos, atq; ad Gabaelum Raga, quæ sunt in Media, profectus argentum ab eo [reddito ipsi chirographo suo] recipe, ipsumq; adducito ad nuptias. Nam deierauit Raguel me non discessurum: [nec possum iuramentum eius sperne-
re.] Pater autem meus, [ut scis,] dies B
numerat: & si moram [uel unius diei] interposuero, dolorem sanè q̄ magnum capiet. Raphael itaq; [assumptis quatuor è seruis Raguelis, & duobus camelis, Raga quæ est urbs in Media,] profectus est, & ad Gabaelum diuertit: cumq; chirographū ei exhibuisset, loculos ille protulit obsignatos, atq;
ipsi tradidit. Deinde [cum Raphael eū C
de rebus Tobiæ certiorē fecisset,] mane unà profecti uenerunt ad nuptias, [& domum Raguelis ingressi, Tobiā inuenerunt discumbentem: cumq; exilijsset, atq; inter se consalutassent osculo, lachrymæ Gabaelo obortæ sunt, Deoq; gratulabundus, Felicem te reddat Deus Israelis, inquit, quia filius es optimi uiri, iusti, religiosi, & in egenos
benefici. Felix dicatur uxor tua, paren D
tesq; uestri, ut filios è uobis & filios filiorum uestrorum uideatis in tertiam usq; & quartam ætatē. Felicitatem consequatur semen uestrum à deo Israelis per omnes sæculorum ætates regnante. Cumq; subiecissent omnes Amen, ad conuiuium nuptiale cū timore Domini celebrandum accesserunt,] & Tobias uxorē suam fecit grauidam.

X.

POrrò Tobias pater dies computabat singulos, cumq; præscripti pere
A
grinationi dies essent exacti, nec illi redirent, [Tobiam moram causa nuptiarum faciente, solicitus ait, Cur nam moratur filius meus? aut quid ipsum illic detinet?] Nū forte frustra sunt, inquit: aut mortuus est Gabael, & argentum illi nemo reddit? Contristatus est ergo uehementer [unà cū uxore, & flere cœperunt ambo, q filius ipsorū die constituto nō redijsset,] dixitq; ei uxor, Actū est de filio, quandoquidem morā fecit, eumq; lamentari cœpit [lachrymis irremediabilibus,] simul ac, Nihil iam mihi studio est, inquit, mi fili, quandoquidem amisi te lumen oculorum meorū, [scipionem senectutis nostrę, uitæq; solatiū, & spem nostræ posteritatis. Heu me, heu mi fili, quare te peregre misimus? oĩa nobis erant in te sita, te à nobis dimittere non debebamus.] At Tobias, Desine, inquit, ne sis solicita, est B
enim

enim incolumis; [satis fidus est uir ille, quem unà cum eo misimus.] Cui illa, Tace, inquit, ne me ludifices, filius meus interijt: [nec admittebat ullam consolationem.] Egrediebatur autem quotidie foras in uiã qua discesserant, [& quacunq; remeandi spes dabatur, circumspiciebat, an procul uidere posset uenientem:] cibum non sumebat interdiu, noctesq; totas filium suum Tobiam deflebat indesinenter, donec quatuordecim dies illi nuptiarum, q̃s eum illic acturũ esse Raguel iurarat, elapsi sunt. Ibi tum Tobias Ragueli, Dimitte me, ait, q̃niam parentes mei iam despe-
C rant se me uisuros. Verũ socer hortabatur eum, Mane apud me, & ego ad patrem tuũ mittam, qui faciant eum de rebus tuis certiorem. Rursum Tobias, Nequaq̃, inquit, sed ad patrem me dimitte. [Nam scio parentes meos computare dies, & animo ualde cruciari. Ita quamuis Raguel multis uerbis oraret Tobiam, nulla tamẽ ratione persuadere illi potuit.] Exurrexit ergo Raguel, & cũ ei Saram uxorem ipsius cũ dimidio facultatum tam mancipiorum & iumentorum, q̃ argenti tradidisset, bene ominãdo dimisit eos, dicẽs, Deus cœlestis deducat uos feliciter, [& uideãt oculi mei liberos uestros,] priusq̃ ego moriar. [Angelus Domini sanctus adsit uobis comes itineris, & deducat uos incolumes, ut res parentum uestrorum omnes integro statu reperiatis.] Filiæ aũt suæ hæc dixit, Honora soce-
D ros tuos, qui nunc parentes tui sunt, & fac nuncium de te bonũ accipiã. [Maritum tuũ ames, cures familiam, & domum excolas, teq; ipsam exhibeas inculpatã:] simul eos osculatus est. Insuper aũt Edna sic est Tobiam allocuta, Reducem te faciat, chare frater, Dominus ille cœlestis, & det mihi uidere liberos tuos è Sara filia mea, ut coram ipso gaudeam. Ecce concredo tibi filiã meam tanq̃ depositum, ut ne tractes eã molestius. Post hæc profectus est Tobias Deo gratulans, q̃ iter prosperũ sibi concessisset. Cumq; ualedixisset Ragueli & Ednæ uxori eius perrexit, donec [itinere faciũdo undecimo die Charan, quæ est in medio itinere uersus] Niniuen propinquarent. CA. XI.

TVm Raphael dixit Tobię, Scis frater ut patrem tuum reliqueris. [Si A
itaq; tibi uidetur,] præcurramus uxorem tuam, & domum præparemus, [familia uero cum coniuge tua & iumentis nostra uestigia lento gradu sequatur.] Cæterum ut fel piscis ad manum habeas, [utpote usui nobis futurum.] Itaq; prægressi sunt, & canis eos ponè secutus. Anna uero sedebat [secundum uiam quotidie in supercilio montis, unde procul poterat intueri,] filium suũ prospectu in uiam petens, & uenientẽ eum cõspicata, [ut agnouit primum,] patri eius renũciauit, Ecce filius tuus aduenit unà cum homine qui comes ei profectus est. Porrò Raphael, Equidẽ scio, inquit, patrem tuum uisum esse recuperaturum. Itaq; tu [domum tuam B
primum ingressus, ubi dominum Deum tuum salutaris, actisq; ei gratijs ad patrem accesseris, osculatus eum, quod habes apud te] fel, hoc oculis eius illine, & compunctus ille detritu abolebit albugines, [protinusq; illustratis oculis suis pater tuus lumen cœli] & te uidebit. Accurrens autem Anna se in collum filij sui coniecit, dicens, Postquam te uidi fili, dehinc iam mori contenta sum: & ambo complorauerũt. [Canis uero qui uiam unà cum illis confecerat, pręcurrit, & quasi nuncio ueniens blandimento caudæ gratulabatur.] Et Tobias [manu puero permissa, obuiam filio] progrediebatur ad fores offensans, filiusq; accurrens eum apprehendit, [quem ille complexus, itidem ut uxor, osculatus est lachrymis præ gaudio obortis: cumq; Deum adorassent, gratijs actis consederunt.] Tum felle C
in oculos patris asperso, iussit eum bono esse animo, [circiter semihoram expectãs.] Cumq; oculi cõpungi sibi cœpissent, confricuit eos, donec ab hirquis albugines instar squamarum [& membranarũ oui] recesserũt: [quas cũ Tobias comprehensas ab oculis eius auulsisset, uisum ille recepit.] Ibi tum filium suum conspicatus, collũ eius amplexu petijt, simul ac, [Deum unà cum uxore, præsentibusq; omnibus collaudans,] Celebrãdus es, ô Deus, inquit, nomenq; tuum in æuum prædicandum est: & beati sancti angeli tui uniuersi,

quoniam me flagellasti, & idem misera tus es, ꝙ ecce filium meum Tobiam a spicio. Lætus itaque ingressus filius ipsius patri narrauit [omnia beneficia Dei per hominem illum itineris sui ducem sibi præstita, &] quæ in Media magnifica contigissent. Tobias ergo [post septem dies, cum Sara & omnis familia cum saluis pecoribus ac camelis, & cum multa pecunia, etiam illa à Gabaelo recepta adueniret,] obuiā nurui suæ Deo gratulans ad portam Niniues egressus est, mirantibus qui uidebant ipsum euntē, ꝙ uisum recepisset. Ipse uero palàm testabatur omnibus Deum sui misertū esse: cumq; nurui suę propinquasset, salutauit eam his uerbis, Saluus sit aduentus tuus ò filia. Deo primum gratulor, qui te perduxit ad nos, tum etiam tuis parentibus. Attulit autem gaudium hæc res fratribus, qui Niniue erant omnibus, & aduenerūt Achiacharus & Nasbas filius fratris ipsius [gratulatum de omnibus beneficijs quæ Deus in ipsum contulisset,] nuptiæq; Tobiæ cum lætitia septem diebus celebratæ sunt.

D

CAP. XII.

A PORrò Tobias uocato filio suo Tobia, Dispice, inquit, fili mercedem homini qui te comitatus est, atq; etiam opus auctario fuerit. At ille, Nihil grauor, inquit, pater ei dare eorum quę attuli dimidium. [Nam quod præmiū demus ei? aut quid beneficijs ipsius dignum possimus ei rependere?] quando quidem me tibi reduxit incolumem, & uxoris meæ curam habuit, [fecitq; me ipsius compotem, deinde abacto dęmone, gaudium attulit parentibus eius, et me è faucibus piscis eripuit,] atq; attulit argentum meum [à Gabaelo,] tibiq; sanitatem restituit, [& effecit ut lumen cœli uideres, sumusq; adeo per eum bonis omnibus locupletati. Quid poterimus illi referre dignum his? Peto ergo abs te mi pater, ut roges eū an forte dignetur dimidium eorum quę allata sunt accipere.] Tū senex, Iure debetur ei, inquit: atq; angelo accersito, Accipito dimidium, ait, omnium quæ
B attulistis, & saluus ito. Et ille seuocatis seorsum ambobus, Deum celebrate, inquit, ipsiq; gratulamini: magnifice prædicate eum, & coram uiuis omnibus quæ uobis præstiterit fatemini. Præclara res est prædicare Deum, & nomen ipsius extollere. Quamobrem facta dei honorificis celebrate sermonibus, nec dubitetis ei laudes agere. Arcana regis cælasse pulchrum est: contrà uero opera Dei palàm proferre honorificum. Si quod bonum est exercueritis, malum uobis non accidet. Bonæ sunt preces quæ cum ieiunio, benignitate & iustitia coniunctæ sunt. Parum cum iustitia satius est, ꝙ̄ multum cū iniustitia. Beneficentiam exercere præstat, ꝙ̄ aurum thesauro recondere. Beneficentia uindicat à morte, omneq; peccatum expiat, [atq; impetrata uenia perducit ad uitam æternam.] Qui exercent beneficentiam & iustitiā, uitam plenè consecuturi sunt: scelerosi uero suæ ipsorū uitę sunt inimici. Haud ego uos quicꝙ̄ cælauero, [sed dicam quod uerum est.] Dixi autem, arcana C
regis cælasse pulchrum esse: cōtrà uero opera Dei palàm protulisse honorificum. Ego cum tu [lachrymans,] nurusq; tua Sara †oraretis, memoriā prę Tob.2.a
cum uestrarum corā illo Sancto retuli: cumq; defunctos sepelires, ego tibi similiter aderam: cum item exurgere te non piguit, desertoq; prandio tuo ad [abscondendum interdiu noctuq;] contumulandum defunctum abire, beneficium tuū me nequaꝙ̄ latuit, sed apud te pręsens aderam. [Sed quia Deo gratus eras, necesse fuit ut tentatione probareris.] Itaq; me nunc Deus ad medendum tibi, simul & ad Saram nurū tuam [cacodæmone liberandam] demisit. Ego sum Raphael unus è septē sanctis angelis, qui preces sanctorum referunt, & illius sanctæ maiestatis sunt emissarij. Tum illi perturbati sunt ambo, proniq; prociderunt metu consternati. At ille, Ne metuatis, inquit, quo D
niam res uestra tranquilla erit, sed deo gratulamini, quia nō ueni mea gratia, sed eiusdem dei uestri uoluntate, quapropter ipsum celebrate in omne æuū. Omnibus diebus spectrum uobis exhibui, neq; enim edebam aut bibebam, †
sed uobis ita uisum est: [nam ego cibo Gen.18.c
potuq; sub aspectum cadentibus non 19.a
utor.] Nunc ergo agite Deo gratias, Iud.13.c
(nam

(nam ego ascendo ad eũ qui misit me,)
& scriptis quæ gesta sunt mandate om
nia. Porrò cum surrexissent, nec usquã
iam ille compareret, [in faciem prostra
ti per tres horas deũ laudauere: cumq;
exurrexissent,] opera Dei magna &
admirãda celebrauerunt, simul & quo
pacto uisus esset ipsis angelus Domini.

CAP. XIII.

A SCripsit autem Tobias [senior pro-
nunciatam ore suo] meditationem
gratulatoriam his uerbis, Celebran-
dus est Deus ille uiuus in æternum, si-
mul & regnum ipsius [omnibus sæcu-
Deu.32.f lis.] †Quoniam ipse flagellat & mise-
1.Reg.2.b ratur: deducit ad inferos, & reducit,
Sap.16.c nec est qui manum eius effugiat. Huic
laudes agite uos posteri Israelis coram
gentibus, quoniam ipse uos dispersit
in eas. Ibi enarrate magnificentiam
ipsius, & eum apud omnes uiuos ex-
tollite, [ac docete nullum esse alium
Deum omnipotentem q̃ ipsum.] Nam
ipse dominus & Deus noster est, ipse
pater noster per omnia sęcula. Propter
nostram iniustitiam flagellabit nos, rur
sumq; miserabitur, & nos ex omnibus
gentibus, inter quas dispersi sumus, cõ
B gregabit. Si toto corde, totoq; animo
ad eum conuersi fueritis, ut integritati
coram eo detis operam, ipse quoq; se
conuertet ad uos, nec faciẽ suam à uo-
bis auertet, sed quæ uobiscum agat, ui
debitis. Gatulamini ipsi pleno ore ue-
stro, dominum iustitiæ celebrate [cum
timore ac tremore, operibusq; uestris]
extollite regem æternitatis. Ego certe
in terra captiuitatis meæ laudes agam
ipsi, gentiq; peccatis deditæ potentiam
eius & magnificentiam edisseram. In
uiam redite scelerosi, & exercete corã
ipso iustitiam. Quis scit an uoluntatem
adijciat ad uos, tribuatq; uobis ueniã?
Ego extollam Deum meum, et animus
meus regi cœli gratulabitur. Omnes
magnificẽtiam ipsius prædicent, [dies
lætos celebrent,] & laudes agant ei no
C mine iustitiæ. Te Hierosolyma sacro-
sancta ciuitas propter facta filiorũ tuo
rum flagellabit, iustorumq; filios de-
nuo miserabitur. Commemora bonita-
tem Domini, regemq; sæculorum cele-
bra, ut rursum extruatur in te taberna
culum eius cũ lætitia, & captiuos tuos
exhilaret in te, atq; calamitosos in gra
tiam recipiat in omnes sæculorum æta
tes. [Luce splendida fulgebis, & om-
nes fines terræ adorabunt te.] Ad no-
men Domini Dei plurimæ †gẽtes è lon Esa.60.a
ginquo aduenient, adferentes donaria Mar.8.a
manibus, donaria regi cœlesti. Natio- Act.2.a
nes crebræ laudabunt te, tibiq; gratula
buntur. [Adorabunt in te Dominum,
terramq; tuam habebunt consecratam,
nomen enim magnũ in te inuocabunt.]
Omnes osores tui merebuntur execra
tionem, [& damnationẽ omnes impie
contumeliosi in te,] omnes autẽ aman-
tes te felicitatem sempiternã. Lętare et
exulta super filijs iustorum, quoniam
[fortunati] dominum iustorum celebra
turi conuenient. O beatos diligentes D
te, ut qui uoluptatẽ tranquillitatis tuæ
percepturi sint. Beati qui sup flagris,
quæ passa es, indoluerũt, quoniam tua
causa gaudebunt cum uiderint omnem
gloriam tuam, & in æternum lætabun
tur. Anima mea Deum regem illum ma
gnum prædicet, [quoniam Hierosoly-
mam ciuitatem suam liberauit cunctis
afflictionibus ipsius, dominus ille deus
noster. Beatus fuero, si reliquię seminis
mei superauerint, quæ uideant clarita-
tem Hierosolymæ,] †quoniam Ierusa- Apo.21.e
lem sapphiro & smaragdo lapidibusq;
pretiosis ædificabitur. Auro puro con
struentur muri tui cum arcibus & pro
pugnaculis, & platęę Hierosolymæ be
ryllo, carbũculo, lapide Ophirio. Om
nes uici eius Halleluia concinent, &
laudes agentes, Celebrandus Deus, in
quient, qui eam per omnia sæcula subli
mem constituit, [ut regno potiatur per
omnia sæcula. Amen.] Atq; hic finem
fecit Tobias gratulandi. XIIII.

CAeterum annos natus erat quin- A
quagintaocto cum amisit uisum,
& eundem post exactos annos octo re
cepit, [uixitq; postq̃ cæcitate libera-
tus est, annos quadragintaduos: &
completis annis centum duobus, Nini
ue honorifice sepultus est.] Porrò sub-
leuabat inopes, & pergebat dominum
Deum religiose colere atq; celebrare.
Cum autem ad summam senectutem
peruenisset, [sub horam mortis] uoca-
to filio suo, & sex ex eo nepotibus, As
sume filios tuos, inqt, ò fili, (nam ecce

consenui, & iam excessui uitæ uicinus sum,)et commigra in Mediam, mi fili. [Prope iam adest cum interibit Niniue, neqꝫ enim uerbum Domini interciderit.] Nam persuasa habeo quæ Ionas propheta de Niniue uaticinatus est, ut euertenda sit: In Media uero res
B fore ad tempus pacatiores. Quinetiam fratres nostros in orbem ex opima terra esse disijciendos, desolandamqꝫ Hie-
1.Esd.3.6. rosolymam, & in ea †concrematam ędem Dei, ad tempus deserendam. Rursum autem Deum miseratum illos reducturum in patriam, ubi templum extruant, priori tamen dissimile, cum impletū fuerit tempus æui illius, quo exacto passim redeant è captiuitate, qui magnifice Hierosolymam ædificent: cū ædes illa Dei præclara ad omnes ætates sæculorum structura condetur in ea, quemadmodum de ipsa uaticinati sunt prophetæ, cum omnes gentes se conuertent ad dominum Deum syncera religione colendum, simulachraqꝫ sua defodient, [ac Hierosolymam uenient habitatum:] cum Dominum celebrabunt omnes nationes, Deoqꝫ populus ipsius gratulabitur: cum Dominus populum suum euehet, & omnes domino Deo integritate iustitiaqꝫ gratificantes, benignitatemqꝫ præstantes fratri-
C bus suis lætabuntur. Quamobrē nunc, ò fili, excedas Niniue, nam eueniēt omnino quæ prædixit Ionas propheta, [et uideo fore ut interitum afferat ipsi sua
Deu.6.c 1.Re.7.a Ios.24.c iniquitas.] †Tu uero legē præceptaqꝫ serues, & misericordem te præbeas & iustum, ut bene tecum agatur. [Deum in memoria habeas, & eum omni tempore summoqꝫ studio celebres.] Me autem honeste sepelias, & matrem tuam mecum, nec Niniue diutius moremini. Cogita fili, quomodo nutritium suū Achiacharum tractarit Aman, quomodo eum ex luce deduxerit in tenebras, & quam ei gratiam retulerit: cæterum Achiacharū esse seruatum, uicem uero relatam illi, ut in tenebras ipse descēderet. Manasses exercuit misericordiā, & euasit è laqueo mortifero, quem ipsi defixerant, Aman autem incidit in laqueum, ac perijt. Quare nunc uide fili, quid faciat misericordia, & qualem se
D liberatricem iustitia præbeat. Hæc cū dixisset, animam expirauit in lecto, ętate annorum cētum quinquagintaocto: & ille honorifice sepeliuit ipsum, atqꝫ item Annam cum mortem obijsset, sepulchro patris mandauit: ipse autem unà cum uxore liberisqꝫ suis ad Raguelem socerum suum migrauit Ecbatana. Cumqꝫ honorifice consenuisset, soceris suis, [quos admodum senes inuenerat, officijsqꝫ fuerat prosecutus,] mortuis, gloriosèqꝫ sepultis, facultatum ipsorum simul & paternarum relictus hæres, annos centum uigintiseptem habens Ecbatanis, quæ est urbs Mediæ, defunctus est, [postquam uidit nepotes suos in quintam usqꝫ ætatem.] Audiuit autem priusquam moreretur interitum Niniues, quæ à Nabuchodonozore & Assuero capta est, & ante obitum suum super ea gauisus est. [Omnis autem cognatio et progenies ipsius in probitate uitæ, sanctisqꝫ studijs perstitit, adeo ut tam apud deum qꝫ apud homines, omnesqꝫ incolas terræ essent gratiosi.]

Oratio Manassis regis Iudę, captiui in Babylone, quæ neqꝫ Hebraice habetur, neqꝫ Græce.

DOMINE deus omnipotēs patrum nostrorū Abraham, Isaac & Iacob, iustiqꝫ seminis eorum: qui creasti cœlū et terram cum omni ornatu suo, qui mare uerbo præcepti tui determinasti, qui circunclusisti profundum, & nomini tuo terribili ac laudabili ea dedisti signa, ut omnes intuentes potentiam tuam expaueant & exhorrescāt: intolerabilis quidem est ira tua, qua minaris peccantibus, sed rursum immensa & imperuestigabilis promissionis tuæ misericordia. Quoniam tu dominus Deus es longe super terrā omnem altissimus, patiens & perquam misericors, superqꝫ malitiam hominum placabilis. Iam uero Domine, pro tua bonitate ueniam promisisti peccatorum resipiscentibus, non utiqꝫ ad resipiscendum

piſcendum uocans, (quamuis Deus iu ſtorum ſis) Abraham, Iſaac & Iacob, qui in te non peccauerunt. Quoniam autem ego peccaui, & ſcelera mea numerum arenæ maris exceſſerunt, multo uinculorum ferro prægrauatus ſum, nec datur mihi reſpiratio. Prouocaui enim iram tuam, & ſcelus commiſi in te, qui res abominandas inſtituerim, et multiplicarim offenſiones. Nunc uero flecto genua cordis mei, bonitatem tuā implorans Domine. Peccaui Domine, peccaui, agnoſcoq́ ſcelus meum. Te ſupplex imploro Domine, ignoſce mihi, ignoſce mihi, ne me perdas unà cum ſceleribus meis, nec malorum æternam mihi conſerues memoriam. Nam indignum me pro tua magna ſeruaris miſe ricordia, & per omne uitæ meæ tempus laudabo te, quoniam te laudat om nis uirtus cœlorum, gloriaq́ polles ſempiternis ſæculorū ætatibus. Amē.

Baruch.

CAPVT I.

A
I SVNT ſermones li bri, quem Baruch natus Neria filio Maaſię, filij Sedechiæ nati Aſadia Helciæ filio, conſcripſit Babyloni anno quinto, ſeptima die menſis eius, quo
tempore † Chaldęi expugnauerunt Hie 4.Re.25.b
roſolymam, igniq́ ſuccenderunt. Cuius libri ſermones legit idem Baruch audiente Iechonia rege Iudæ Ioachimi filio, omniq́ populo qui ad audiendū librum cōuenerat: audiētibus item pro ceribus, regumq́ filijs, & ſenioribus audientibus, omni deniq́ populo audiente ad fluuium Sud, & ab infimo ad ſummum omnibus incolis Babylonis, qui plorabant, ieiuniq́ uota faciebant Domino. Conferebant autē pro ut cuiq́ facultas ad manum erat, argentum, quod miſerunt Hieroſolymam ad Ioachim natum Helcia filio Salomi ſacerdotem, et ad ſacerdotes, omnemq́
B populum cum illo commorantem Hieroſolymis: cum uaſa ędis Domini, quę templo exportata fuerant, uaſa argentea, (quæ facienda curarat Ioſiæ filius rex Iudææ Zedechias,) in terram Iudæam reſtituenda recepiſſent, tertia die menſis Siuan, poſtquam Nabuchodonozor rex Babylonis Iechoniam, & principes ac potentes uinctos, ſimul et populum terræ deduxit Hieroſolymis, & eos Babylonem tranſportauit: miſe
runt, inquam, cum mandatis, † Ecce Deu.14.c
miſimus ad uos argentum, unde ematis holocauſta peccatis expiandis, & thus, unde manna faciatis, & offeratis
ad aram domini Dei noſtri, † atq́ pro C
uita Nabuchodonozoris regis Baby- Iere.29.c
lonici, filijq́ eius Balthazaris prece- 1.Tim.2.a
mini, quo ætas eorū æuo cœli reſpondeat in terris, nobiſq́ conferat Dominus facultatem illuſtrando oculos noſtros, ut ſub umbra Nabuchodonozoris regis Babylonici, filijq́ eius Balthazaris uiuere poſſimus, illiſq́ ſeruire multo tempore, & conſequamur eo rum beneuolentiam. Deinde pro nobis etiam dominum Deum noſtrum oretis, quoniam peccauimus in ipſum, necdū ad hunc uſq́ diem auerſa eſt à nobis indignatio eius & iracundia. Legetis inſuper librum hunc quem miſimus ad uos diebus feſtis ac ſolennibus recitan
dum in æde Domini, ac dicetis, † Do- Baruc.2.b
mino deo noſtro iuſtitia debetur, nobis Dan.9.a
autem confuſio uultus, qualis eſt hodie in homine Iudæo, in incolis Hieroſolymæ, in regibus noſtris, in principibus, in ſacerdotibus, in prophetis & patribus noſtris: propterea q́ peccauimus
in Dominum, morem non geſſimus ei, D
dictis domini Dei noſtri non auſcultauimus, ut præceptis eius quæ palàm nobis tradidit, pareremus. Ex eo tempore quo Dominus maiores noſtros eduxit è terra Aegyptiaca, ad hunc uſque diem eidem domino Deo noſtro re pugnauimus, & quo minus ei dicto eſſemus audientes ſumus obluctati. †
Quamobrem impacta ſunt nobis mala Leui.26.
& execrationes, quæ Dominus per Dan.28.b
Moſen ſeruum ſuum deſtinauit, quo tempore maiores noſtros eduxit è terra Aegyptiaca, ut nobis terram daret fluentem lacte & melle, ut liquido con ſtat hodie. Neq́ eñ dictis domini Dei noſtri acquieuimus, quicquid dicerēt

prophetæ quos misit ad nos: sed sui
quisque cordis praui commenta, diis a-
lienis operando, malisque ante oculos
domini Dei nostri perpetrandis sequu-
ti sumus. CAP. II.
A Q Vapropter re comprobauit Do-
Dan.9.b minus sermonem suum, quem ad-
uersum nos, iudicesque nostros, qui iu-
risdictionem exercuerunt inter Israeli-
tas, tum aduersum reges & principes
nostros, singulosque Israelitas et Iudæos
pronunciauit, eo quod mala magna im
misit nobis, (qualia nunquam patrata sunt
sub toto cœlo Hierosolymæ designatis
Deu.28.b similia) secundum scripta † legis Mo-
4.Re.6.f saicæ, adeo ut corpora filiorum suorũ,
& carnes filiarum suarũ quidam è no-
bis ederent. Præterea reddidit eos ob-
noxios regnis quę circumiecta sunt no
bis omnibus, & opprobrio, errationique
inter omnes populos qui nos circum-
colunt, ad quos eos disiecit idem Do-
minus: depressique sunt, nedum euecti,
quia in dominum Deum nostrum pec-
cauimus, qui ipsi dicto non fuerimus
B audientes. † Domino Deo nostro iusti-
Baruch 1.d tia debetur, nobis autem & maioribus
nostris confusio uultus, qualis appa-
ret hodie. Quæ prædixit nobis Domi-
nus mala, nobis euenerunt omnia, nec
tamẽ precibus iram eius placauimus,
ita ut à prauis cordis sui cogitationi-
bus quisque conuerteretur: & cum euigi
laret Dominus in malis illis, de qui-
bus ad nos mandata dedit, (quia factis
suis omnibus iustus est,) dictis tamen
eius non auscultauimus, ut iremus iti-
neribus præceptorum eius, quæ nobis
C ante oculos proposuit. † Nunc tamen
Dan.9.d domine Deus Israelitice, qui manu ua
lida, brachioque sublimi cum signis &
miraculis, magnaque potentia populum
tuum eduxisti è terra Aegyptiaca, no-
menque tibi, quale apparet hodie, peperi
sti: peccauimus quidem, & impie iniu
steque uersati sumus in iustis constitutio
nibus tuis omnibus, domine Deus no-
ster: sed auertatur à nobis ira tua, quia
reliqui sumus pauci inter gentes, ad
2.Par.6.e quas nos dispersisti. † Exaudi preces
nostras Domine et supplicatiões, tuaque
causa nos assere: redde nos gratiosos
apud eos qui nos abduxere, ut totus
orbis cognoscat te dominum esse Deũ
nostrum, siquidem nomine tuo cense-
tur Israel cum sua progenie. † Respice D
nos ex æde sancta tua, & attende: au- Deu.26.c
rem tuã acclina Domine, & audi: aperi Esa.63.c
oculos tuos, & uide: * neque enim mor *Psal.113.c
tui apud inferos, quorum uisceribus
ademptus est spiritus, gloriam aut iusti
tiam tibi tribuerint, sed super magnitu-
dine, quæ declinans & labascens abit,
mœstus animus, oculique deficientes, &
esuriens anima gloriam tuam Domine
prædicarint & iustitiam. Neque enim
iuste factis patrum aut regum nostrorũ
freti preces nostras coram te domine
Deus noster effundimus, sed quia indi
gnationem & iram tuam immisisti no-
bis, quemadmodũ per seruos tuos pro
phetas denunciasti, cum diceres, Hæc
ait Dominus, † Humerum uestrum [& E
ceruicem] summittite ad seruiendum Iere.29.b
regi Babylonico, & sedes terræ quam
maioribus uestris tradidi, retinebitis:
sin est ut dicto mihi non sitis audientes
ad seruiendum regi Babylonico, abole
bo uocem lætam & iucundam, uocem
sponsi sponsæque ex urbibus Iudaicis,
ac Hierosolymis, terraque tota deserta
erit habitatoribus. Sed nos dictis tuis
non auscultauimus, ut seruiremus regi
Babylonico. Re itaque comprobasti ser
mones tuos, quos per seruos tuos pro
phetas loquutus es, adeo ut ossa regũ
& maiorum nostrorum locis suis sint
eruta. Nã ecce æstui diurno, pruinæque F
nocturnæ iacent exposita, & illi per la
bores diros, per famẽ, per gladiũ, perque
exiliũ mortui sunt: templũ aũt de nomi
ne tuo dictum, redegisti quo res decla
rat hodie, propter domus Israeliticæ
Iudaicæque malitiam. Sanè tu domine
Deus noster, secundum omnem beni-
gnitatem & misericordiam tuam ma-
gnam egisti nobiscum, quemadmodum
per † Mosen seruum tuum testatus es, Leui.26.b
cum eum legem tuam omnibus Israele
prognatis iussisti præscribere uerbis
his, † Si dicto mihi non fueritis audien Deu.4.d
tes, sanè magnum hoc examen & fre- 28.d
quens ad paucos redigetur inter gen-
tes, quò illos dispersurus sum, eo quod
sciam non audituros me esse istos, quod
sint duræ ceruicis populus: ut resipi-
scant uel in terra peregrinitatis suæ, & G
me dominum Deum suum agnoscant.
Tum

Tum cor dabo eis [ut intelligant:] & aures attentas, ut me prædicent in terra exilij sui, ut celebrent nomē meum, utq́ dorsum illud contumax suum deponant, unà cum prauis facinoribus. Recordabuntur enim quò euaserint patres eorum, qui peccauerunt in Dominum, & reducam eos in terram quam iureiurando pactus sum maioribus eorum, Abraham, Isaac et Iacob, ut ea potiantur: tum etiam multiplicabo eos, ut ne diminuantur, fœdusq́ perpetuū inibo cum ipsis, ut ego Deus sim ipsorum, & ipsi mihi populus, nec postea pellam populum Israeliticum è terra quam ei tradidero. CAP. III.

A TE omnipotens domine Deus Israelitice contractus animus, te anxia mens inuocat, audi Domine, & patere te miseratione commoueri: cumq́ deus sis misericors, exerce misericordiam, quandoquidem in te peccauimus. Tu enim degis æuum, nos uero uitam amittimus. Omnipotens domine Deus Israelitice, exaudi quæso preces mortuorum Israelitarum, & filiorum qui peccauerunt in te, monitisq́ domini Dei sui non paruerunt, quamobrem malis sumus implicati. Ne memineris iniustitiæ patrum nostrorum, sed hoc tempore recordare manus nominisq́ tui, quia tu dominus Deus noster es, & te Domine prædicabimus. Nam ideo terrore tuo corda nostra perculisti, ut nomen tuum inuocaremus, & te laudaremus in exilio nostro, ut qui omnem iniustitiam patrum nostrorum qui in te

B peccauerunt, animo recoluerimus. Ecce nos in exilio nostro sumus hodie, quò nos dispersisti opprobrio, maledictis, & debitis obnoxios, iuxta omnē iniustitiam patrum nostrorum, qui à domino Deo suo defecerūt. Audi ò Israelita, præcepta uitalia, auresq́ præbe percipiendæ sapientiæ. Vnde est Israelita, q in hostili terra degis, q in peregrina regione consenuisti, q mortuorum commercio pollutus es, q inferos petentibus es adnumeratus? Fontem sapientiæ deseruisti: si uiam Dei tenuisses, utiq́ in sempiterna deguisses tranquillitate. Disce ubi sit sapientia, ubi robur, ubi intelligentia, ut scias simul in quo sit diuturnitas ætatis, in quo uita, in quo lumen oculorum, et tranquillitas. Quis inuestigauit sedem eius? aut qs in thesauros ipsius penetrauit? Vbi sunt principes gentium, & qui bestijs in terra dominantur? qui aues cœli ludos faciunt, qui recondunt thesauros, argenti & auri, quo fidunt homines, nec acquirendi finem faciunt? Nā C
argenti fabricatores illi studiosissimi, nondum confectis operibus suis, extincti sunt, & inferos petierunt, exortis in locum eorum iunioribus alijs, qui lucem quidem aspexerunt, & terram incoluerūt, sed ignorauerunt uiam scientiæ, non obseruarunt semitas ipsius, nec eam exceperunt, filijq́ ipsorū procul abfuerunt ab itinere eius. Nec in Chanaan est audita, nec in Theman uisa est, neq́ posteri Agar studiosi intelligentiæ in terra, mercatores Meran et Theman, neq́ fabularum interpretes, prudentiæ licet exploratores, unquam cognouerunt uiam sapientiæ, aut callium eius meminerunt. Quàm ingens est domus Dei, ò Israel, q̄ longe patet locus possessionis eius, q̄ amplus est & infinitus, altus & immensus. Ibi extiterunt gigantes illi iam inde ab initio nobiles, ingentes, artisq́ bellicæ periti. Non tamē hos elegit Deus, nec ipsis rationem scientiæ tradidit, sed perierunt inopia sapientiæ, perq́ insipientiā suam interierunt. Quis ascendit in cœ- D
lum, & comprehendit illam, aut deduxit eam è nubibus? quis traiecit mare, qui inuenerit eam, aurôue puro compararit? Non est qui uiam eius nouerit, aut qui callem eius perpensum habeat. Cui nota sunt omnia, is & hanc habet cognitam, eamq́ sua adinuenit prudentia. †Qui stabiliuit terrā in tem Gen. 1.
pus sempiternum, qui eam pecudibus impleuit quadrupedibus, †quo emit- Ios. 10. c
tente lumen progreditur, & tremebun Esa. 38. b
dum obsequitur reuocanti. Stellas ue- Eccli 46. a
ro relucentes in stationibus suis hilares si uocet, Adsumus, aiunt, suoq́ creatori fulgent cum lætitia. Is est deus noster, cui non est comparandus alius: qui adinuenit omnem rationem scientiæ, eamq́ seruo suo Iacob, & Israeli sibi percharo tradidit, quæ†deinde cō- Ioan. 1. b
paruit in terra, & egit inter homines. CAP. IIII.

A HAec liber est præceptorū Dei, hæc lex in æternum duratura. Quicunque apprehenderint hanc, uitam ingressi sunt: qui uero deserunt eam, morituri sunt. Reuertere Iacob, & eam apprehende: perge obuiā lumini eius ad claritatem. Gloriam tuam ne cesseris alij, nec commoda tua genti alienæ. Beati sumus Israelitæ, quoniam placita Dei nobis significata sunt. Bono este animo populares mei, monimentum Israe-
4.Re.17.d 25. lis. †Non estis mancipati gentibus ad interitum: sed quia Deum reddidistis uobis iratum, peruenistis in hostium potestatem. Exacerbastis enim creatorem uestrum, eo ꝙ dæmonijs, falsisꝗ dijs sacrificaueritis, Deum uero uestrū æternum qui nos creauit, tradideritis obliuioni, altricemꝗ uestram Hierosolymam contristaritis. Vidit enim quæ uos inuaserit ira diuina, ac dixit, Audite cōfines Sion, quanto me luctu Deus affecerit. Nam filiorum filiarumꝗ mearum uidi captiuitatem, quam Deus æ-
B ternus illis attulit. Quos enim educaui cum lætitia, eosdem cum fletu luctuꝗ amisi. Nec quis gaudia celebret uiduę mihi, & desertæ quæ propter peccata liberorum meorum multis orbata sum, propterea ꝙ à lege Dei declinauerunt, & non agnouerunt iura ipsius, itineribus mandatorum eius non ierunt, nec calles disciplinæ coniunctæ cum iustitia ipsius institerunt. Adeste confines Sion, ut captiuitatis filiorum filiarūꝗ mearum, qua eos affecit æternus ille,
Deu.28.e Iere.5.c meminerītis. †Induxit enim in eos gentem à longinquo, gentem improbam et barbaram, quę neꝗ senem reuerita est, nec miserta puerorum, abduxit charos uiduæ, & filiabus orbauit desolatam. Ego uero quidnam potero uos adiuuare? Qui enim mala uobis intulit, idem uos è manu inimicorum uestrorum eripuerit. Ite liberi, ite: ego quippe orba relicta sum, habituꝗ prosperitatis exuto, cilicium supplex indui æternum il-
C lum, quoad uiuam, inuocatura. Bono
Deu.4.e 30.a Psal.129.a animo estote liberi, † & clamores ad Deum tollite, qui uos à potentia, manuꝗ hostium liberaturus est. Nam ego iam ab æterno illo sperare cœpi salutem uestram, & à sancto lętitia mihi obiecta est, fore ut breui obtingat uobis ab æterno seruatore nostro uenia: siquidem cū fletu luctuꝗ amisi uos, ut Deus eosdem mihi cum gaudio sempiternaꝗ lætitia restituat. Vt enim modo uicinæ Sion captiuitatem uestram uiderunt, ita breui profectam à Deo uestro salutem aspicient, quæ uobis cum ingenti gloria & splendore æterni illius obue-
E 2.Re.10. niet. †Ferte patienter, ò liberi, immissam à Deo uobis acerbitatem. Hostis quidem tuus persecutus est te, sed breui uidebis eiusdem interitum, calcabisꝗ ceruicem eius. Delicati mei uias confecerunt asperas, & tanquam grex præda partus abacti sunt. Bono animo estote liberi, & Deum inuocate: nam in expeditionē egressus memor erit uestri. Vt enim ad declinandum à Deo intentum uestrum habuistis animum, †
Esa.55.b ita conuersi decies tanto magis ipsum quærite. Nam qui mala uobis immi-
F sit, idem uos cum salute uestra perfundet iucunditate perpetua. Fac adsis animo Hierosolyma, qui te optauit nomi-
Ier.50.abc natim, is consolatur te. †Miseros qui te afflixerunt, & è ruina tua perceperunt gaudium. Miseras ciuitates, quibus liberi tui seruierunt, miseram quæ tuos accepit filios. Vt enim ruina tua gauisa est, casuꝗ tuo lætata, ita mœrebit sua solitudine. Exultantem frequen-
G tiam eius auferam, & in luctum conuertam gloriationem. Per longos enim dies ignis ab æterno illo immittetur in ipsam, plurimoꝗ tempore coletur à dę-
Infra 5.b monibus. †Respice ad Orientem Hierosolyma, & intuere lætitiā à Deo tuo tibi uenientem. Ecce filij tui quos amiseras aduenīunt, adueniunt ab Oriente & ab Occidente usꝗ uerbo sancti Dei congregati, & ipsius lætabundi gloria.

CAP. V.

A EXue habitum lugentis & afflictæ Ierusalem, & datę à Deo glorię sempiternæ decus indue, uesti te diploide diuinæ iustitiæ, capitiꝗ tuo mitrā gloriæ æterni illius impone, quia Deus splendorem tuum toti subiectæ cœlo
B Sup.4. terræ ostensurus est. †Imponetur enim à Deo tibi nomen sempiternum, Pax iustitiæ, gloriaꝗ pietatis. Exurge Hierosolyma, & in edito consiste loco, unde respicias ad Orientem, unde liberos tuos cernas congregatos ab Occasu

C & Oriente usque uerbo sancti illius, me
moriaque Dei lætabundos. † Nam qui
Sup.4. ex te pedestres, cum ab hostibus abdu-
cerentur, egressi sunt, eos Deus subli-
mes gloriose reducit ad te ut filios re-
gios. Constituit enim Deus ut deprima
tur omnis mõs excelsus, scopulique per
D ennes, & ualles expletæ solo adæquen
tur, qua Israelitæ protecti gloria Dei
commeent, arbustis etiam, omnibusque
arboribus odoriferis umbram Israeli-
tis iussu Dei præbentibus. Præibit eñ
Deus Israeliticus cum lætitia, & luce
gloriæ suæ, cum misericordia & iusti-
tia, cuius ipse author est.

EXEMPLVM Epistolæ quam Iere-
mias misit ad captiuos Babylonem à
rege Babylonico abducendos, ut ipsis
exponeret quæ à Deo man-
data habuit.

A PRopter peccata uestra in Deum cõ
Sup.13.14. missa captiui à Nabuchodonozore
Iere.25. a.b rege Babylonico abducemini Babylo-
nem. Ingressi itaque Babylonẽ, per mul-
tos annos longumque tempus ibi eritis,
ad septimã usque progeniem: post quod
tempus educam uos inde pacifice. †
Esa.44.b Interim Babyloni deos argenteos, au-
Psal.115.a reos & ligneos gestari humeris metũ
Sap.13.14. gentibus intentantes uidebitis. Ergo
religiose cauete, ne & uos alienigena-
rum exemplum imitemini, aut metus il
lorum incesserit uos à fronte & à ter-
go turbam adorantium talia uidentes,
Deu.6.c sed animo dicite, † Tibi Domine debe
tur adoratio. Angelus enim meus præ-
sens uobis animarum uestrarum uin-
dex est. Nam lingua istorum ab artifi-
ce polita est, ipsaque auro argentoque in-
ducta sunt: uana uero sunt, & loquen-
di facultate uacua. Tanquam uirgini cu-
pidæ ornamentorum aurum sumunt, et
coronas concinnant deorum suorum
capitibus. Est autem & cum sacerdo-
tes aurum & argentum à dijs suis ab-
latum impendant in usum suum, indeque
tecto latentibus impertiant meretrici-
bus, rursumque deos illos aureos, argen
teos & ligneos uestimentis ornent ut
B homines. † Non tamen illi uindicantur
Iere.10.a ab ærugine aut carie, quamuis purpu-
reo sint amicti uestimento, faciesque eo-
rum extergantur à puluere qui excita
tur è domo, & plurimus ipsis insidet.
Hic sceptrum tenet ut rector quispiam
regionis, qui tamen peccantẽ in se non
interficit: ille pugionem dextera gerit
aut securim, qui seipsum tamen à bello
et latronibus non eripiat. Vnde liquet
illos non esse deos. Ergo ne metuatis
ipsos. Nã quale uas hominis est, quod
contritum redditur inutile: tales sunt et
istorum dij, quorum in ædibus posito-
rum oculi puluere pedibus ingredien-
tium excitato sunt obsiti. Et ut cuipiam
qui regem offenderit atria circuncludi
solent, tanquam ad supplicium abducen-
do: ita sacerdotes ædes eorum muniũt
ostijs, claustris & uectibus, ne à latro-
nibus compilentur. Lucernas his ac-
cendunt, etiam plures quam sibijpsis, cum
nullam earum uidere queant, sed instar
trabis cuiuspiam sint in domo. Corda
eorum aiunt elingi à natis terra serpen
tibus, à quibus ipsi eroduntur cum ue-
stimentis suis, nec sentiunt. Præ fumo
in ædibus orto nigrescunt facies eorũ:
noctuæ, hirundines & uolucres inuoli
tant corporibus & capitibus eorum,
atque item & feles. Vnde cognoscetis
non esse deos, quamobrem ne metuatis
ipsos. Nam auro quo sunt ornatus cau C
sa uestiti, nisi quis situm absterserit, ne-
quaquam fulserint: neque enim sensu afficie
bantur, etiam cum conflarentur: † sum Esa.46.b
moque empti pretio, spiritu tamen sunt
uacui. Inopia pedum gestantur hume-
ris, suam ipsorum ignominiam signifi-
cantes hominibus. Erubescere etiam
oportet cultores talium, cum nunquam si
ceciderint, per se queant resurgere, ne-
que si quis erexerit illa, moueri per se,
neque inclinata se unquam erigere, sed dona
ria tanquam mortuis apponantur. Sa-
crificijs uero eorum uenditis abutun-
tur sacerdotes, similiterque & mulieres
penum curantes, inde nihil inopi aut in
firmo impertiunt: sacrificia denique eo-
rum contingunt menstrualis mulier &
puerpera. Hinc igitur intelligentes nõ
esse deos, ne metuatis ipsos. Nam unde
uocẽtur dij? An quia mulieres ad deos
aureos, argenteos & ligneos ponunt
donaria? sacerdotes autem in templis
eorũ scissis tunicis, & barba capiteque
raso & aperto sedent, corãque dijs suis

tanquam in ferali cœna uociferando rugiunt? Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & uxores suas inde, libe-
D ros'q; uestiunt. Neq; si malum accepe rint à quopiam aut beneficium, illi pos sunt rependere, neq; dare regnum cuiquam aut abrogare queunt: neq; item diuitias aut æs unquam ualent tribue-
Eccl 5.a re. † Quod si quis uotum nuncuparit ipsis, nec reddiderit, haudquaquam id expoposcerint. Hominem à morte non uindicarint, nec infirmiorē liberarint à potētiore. Non restituerint homini cæco uisum, in necessitate constitutum ne quaquam eripuerint, non miserti fuerint uiduæ, pupillo beneficium non dederint. Lapidibus è monte petitis simi lia sunt ista lignea, aurata & argentata: qui uero colunt ea, dedecus concipient. Quomodo igitur deos esse illos censendum est aut dicendum, cum ipsi quoq; Chaldæi prodant horum ignominiam? qui ubi mutum uiderint sermonis usu carentem, admoto Belo, ut loquatur postulāt: quasi ille sensu sit præditus. Non tamen possunt re perpensa missa facere talia, ut quæ sensu careāt. Quid, quod mulieres funiculis accinctæ uias insident, furfures adolentes: cum'q; quæpiam ipsarum ab aliquo prætereuntium attracta, compressa'q; fuerit, alteri exprobrat, quod non eam quam ipsa dignationem consequuta sit, nec
E funiculus eius fuerit diruptus. Omnia quæ fiunt in illis, falsa sunt, quomodo igitur sentiendum est, aut dicendum illos esse deos? A fabris & aurificibus confecta sunt talia, nec alia quàm artifices illa esse uolunt, euaserint, ipsi'q; adeo fabricatores eorum haudquaquàm sunt lon gæui. Quomodo igitur opera ab ipsis fabricata dij sint? Etenim uanitatem & opprobrium posteris reliquerūt. Nam ubi bellum ipsis mala'q; ingruerint, cōsultant apud se sacerdotes, quò nam se abdant cum illis. Quid igitur uetat, quod dij nō sint intelligere, cum seipsos nec à bellis nec à malis uindicent? Nam lignea cum sint auro argento'q; inducta, falsa esse posthac palàm erit, liquido'q; cōstabit gentibus omnibus ac regibus
Psal.115. non esse Deos, †sed opera manuum hu
Sap.13.b manarū, quibus nihil insit diuini. Quis nesciat non esse deos illos? Neq; enim crearint regioni regem, nec pluuiā hominibus unquam dederint. Iudicium inter eos non exercuerint, nec iniuriā propulsarint imbelles. Cornicibus eīm F
inter cœlum & terram pendentibus sunt similes. Etenim si ædem deorum ligneorum, auratorum, aut argentatorū inuaserit ignis, sacerdotes quidem eorum fugerint, & euaserint, ipsi uero trabium instar conflagrant in medio, neque regi adeo nec hostibus restituerit. Quomodo igitur censendi uocandíue dij sunt? Nec fures nec latrones effugerint unquam dij lignei, aurati et argentati, cum potentiores ipsis aurum, argentum, & uestitum quo sunt amicti, ablatum gerētes, abeant, nec illi opem sibi ferant. Potior itaq; rex est probās suam potentiam, aut in domo uas utile quod domino sit usui, quàm dij falsi: potior ianua domus, quæ in ea sunt custodiens, quàm dij falsi: potiores & columnæ ligneæ regiarum, quàm dij falsi. Nam sol quidem & luna, astra'q; splendentia cū emittuntur ad usus necessarios, facile parent: similiter & fulgur cum emicat, conspicuum est: eodem modo & uentus regionem omnem perflat, & nubes à Deo totum orbem permeare iussæ mandatum exequuntur, ignis quoq; ad montes arbusta'q; consumenda desuper demissus iussa perficit: ista uero nec formis nec uiribus suis sunt his si-
milia. Vnde nec sentiendum est nec di- G
cendum illos esse deos, qui nec iudicium exercere, nec beneficium dare queunt hominibus. Cognitum igitur habentes non esse deos, ne metuatis ipsos. Siquidem reges nec felices red diderint nec infelices, signa gentibus in cœlo non ediderint, non fulserint instar solis, nec ut luna luxerint. Bestiæ præstantiores sunt illis, quæ sub tectum fugiendo sibi prodesse possunt. Nullo itaq; modo deos esse liquet nobis, quapropter ne metuatis illos. Nā quod est in cucumerario terriculum nil defendens, hoc dij sunt istorum lignei, aurati & argentati, instar spinæ hortensis, cui quæuis insidit auicula, cadaueri'q; adeo in tenebris proiecto similes sunt istorum dij lignei, aurati et argentati. A purpura deniq; & splendore marcescente in ipsis, deos non esse

esse cognoscaris. Nam ipsi quoque tandem consumentur, & dedecus afferet regioni. Præstat igitur homo integer qui caret simulachris, nam ab ignominia procul aberit.

Canticum trium sanctorum puerorum, quod sequitur in tertio capite Danielis post hæc uerba, Et incedebant in medio flammę laudantes deum, & Dominum prædicantes. Non extat autem Hebraice, ab eo loco qui incipit, Stans autem, &c. usque ad, Nabuchodonozor autem, &c.

STANS autem Azarias, sic orauit, & in medio ignis ore aperto, Prædicandus es, inquit, domine Deus patrum nostrorum, celebrandū nomen tuum, & perpetuò gloriosum. Quia iustum te præbes omnibus in rebus quibus nos afficis: integra sunt omnia opera tua, & instituta tua recta, synceraque omnia iudicia. Integra enim iudicia exercuisti, & quæcunque intulisti nobis, sanctæque ciuitati patrum nostrorum Hierosolymæ, utique legitime iusteque ea omnia propter peccata nostra intulisti Nam peccauimus, & inique egimus, quod defecerimus à te, deliquimus per omnia, præceptaque tua nec audiuimus, nec seruauimus, nec quomodo nobis ea pręceperas, ut bene esset nobis, præstitimus. Quęcunque ergo intulisti nobis & fecisti, legitimo fecisti iudicio, & in manus iniquorum hostium, inimicissimorumque proditorum, tum regi iniusto, & in tota terra pessimo nos tradidisti. Iam itaque non licet nobis hiscere: dedecori & opprobrio seruis tuis, cultoribusque tuis facti sumus. Propter nomen tuū ne planè prodas nos, ne rescindas pactum tuum, ne ue misericordiā tuam à nobis auoces,
Gen.22.c propter † Abraham tibi charum, propter
26.a.28.c Isaac seruum tuum, et propter sanctum tuum Israelem, quibus cum loquutus es, pollicens te semen eorum instar stellarum cœli, & ut arenā quæ est in ora maris multiplicaturum. Nam infra gentes omnes diminuti sumus Domine, et hodie in omni terra humiliter agimus propter peccata nostra. Non est nobis princeps hoc tempore, non propheta, non dux, non holocaustum, non sacrificium, non munus, non suffimentum, nō locus sacrificandi coram te, ut ueniam impetremus: attamen cum animo fracto, deiectisque admittamur spiritibus. Instar holocaustorum arietum et taurorum, denorumque millium opimorum agnorum sit coram te sacrificium nostrum hodie, ut ad finē usque sequamur te, quia iis qui te fidunt non est erubescendum. Sanè nunc te corde toto sequimur, te reueremur, & aspectū tuum quærimus. Ne afficias nos pudore, sed pro benignitate tua, ubertateque misericordiæ tuæ agas nobiscum, secundum miracula tua serues nos, gloriāque nomini tuo Domine concilies. Erubescant omnes qui male tractauerunt seruos tuos, uim omnem & potentiam amittant turpiter, & robur eorum infringatur, ut cognoscant te dominum deū esse solum, & per totum orbem gloriosum. Interim non cessabant qui iniecerant eos ministri regij fornacem naphta, pice, stuppa, sarmentoque succendere, adeo ut flamma fornacē ad quadragintanouem cubitos exuperaret, cum erupit, & quos circa fornacem offendit Chaldæos concremauit. Angelus autem Domini, qui unà cum Azariæ socijs in fornacē descenderat, discussa è fornace ignea flamma susurrantem, quasi roscidum flatum in medio eius excitauit, ut ignis prorsus relinqueret intactos & illæsos, nec ulla eos molestia afficeret. Tum tres illi uelut uno ore in fornace decantare deum, celebrare, & his uerbis prædicare,

Prædicandus es domine Deus patrum nostrorum, celebrandus & laudandus in perpetuum: prædicandum item nomen tuum gloriosum illud & sanctum, perque laudabile, & in æuum supra modum extollendum.

In templo sanctę maiestatis tuæ prędicandus es, sempiternis sæculis percelebrandus, & perque gloriosus.

Prædicandus es, ut qui profunda intuearis, & Cherubim insideas: sem-

piternis sæculis percelebrandus, & extollendus.

Prædicandus es in solio regni tui glorioso, sempiternis sæculis percelebrandus, & perquam gloriosus.

Prędicandus es in solo cœlesti, sempiternis sæculis percelebrãdus, & gloriosus.

Omnia opera Domini prædicate Dominum, ipsum sempiternis sæculis decantate, & extollite.

Cœli prædicate Dominum, sempiternis sęculis decãtate eũ, & extollite.

Psal. 148.a †Angeli prædicate Dominum, Dominum sempiternis sæculis decantate & extollite.

Omnes aquæ quę supra cœlos sunt prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Omnes facultates Domini prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Sol & luna prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Stellæ cœli prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Omnis imber & ros prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Omnes spiritus prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eũ, & extollite.

Ignis & æstus prædicate Dominũ, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

*Prædicate Dominum frigus et ardor, sempiternis sæculis decantate eũ, & extollite.

Prędicate Dominum rores, & *pluuiæ niuales, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominũ noctes & dies, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Lux & tenebræ prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eũ, & extollite.

Gelu frigusque prædicate Dominũ, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum pruinæ & niues, sempiternis sæculis decantate eũ, & extollite.

Fulgura nubesque prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eũ, & extollite.

Terra prædicet Dominum, sempiternis sæculis decantet eum, & extollat.

Montes & colles prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eũ, & extollite.

Cuncta terræ germina prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Fontes prędicate Dñm, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Maria fluminaque prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Ceti & aquatilia cuncta prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Omnes uolucres cœli prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Pædicate Dominũ bestiæ, cunctæque pecudes, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum filij hominũ, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Israelitæ prędicent Dominum sempiternis sæculis decantent eum, & extollant.

Prædicate Dominum sacerdotes Domini, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum serui Domini, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Spiritus & animæ bonorum prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum sancti, & humiles animo, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum Anania, Azaria & Misael, sempiternis sæculis decãtate eum, & extollite. Quoniam eripuit nos ab inferis, à manu mortis uindicauit nos, liberauitque è media fornace flammis ardente, ex igne, inquam, medio liberauit nos.

Confitemini de Domino quod bonus sit, & quod eiusdem sempiterna sit miseri-

misericordia.

Deum deorum predicate cuncti cultores Domini, ipsum decantate, & omnibus sæculis misericordiam eiusdem fatemini.

Historia Susannæ, ab initio libri Danielis separata,

quod non extet in libris Hebræorum, ut neque de dracone Beli narratio. Hanc tamen historiam plærique pro 13. cap. Danielis collocant.

A VIR quidam habitabat Babyloni, nomine Ioachim, qui uxorem duxerat nomine Susannā filiam Helciæ perque formosam, Deumque religiose colentem, quod boni parentes eius ipsam iuxta legem Mosaicam instituissent. Erat autem Ioachim prædiues, & uicinum domui suæ habebat pomarium, ad eumque itabant Iudæi, quod omnium esset honoratissimus. Porrò iudices constituti illo anno duo senes è populo, (de quibus loquutus est Dominus, exortam esse iniustitiam è Babylone à senibus, qui populum regere uiderentur, iudicibus,) frequentabant et ipsi domum Ioachim, ubi omnes litem habentes adibant eos. De more autem populo meridie digresso, Susanna ingressa in uiri sui pomario deambulabat. Hanc duo senes illi ingredientem quotidie, & inambulantem conspicati, cum in eam libidinose exarsissent, euerterunt mētem suam, & oculos suos à conspectu cœli, iusteque iudicandi memoria declinauerunt. Cumque essent a-
B more eius ambo uulnerati, neuter tamē alteri dolorem suum enunciabat. Erubescebant enim declarare libidinem suam, quod concubitum eius appeterent. Cæterum cum studiose darent operam quotidie ut uiderent eam, alter tandem alteri, Abeamus age domum, inquiunt, quia prandij tempus est. Cumque egressi à se inuicē discessissent, reuersi in unum eundem locum inciderunt, causamque inuicem sciscitati, concupiscentiam suam fassi sunt. Tum tempus unà constituerunt, quo possent ipsam solam deprehendere. Accidit autem, ut, dum opportunum diem obseruarent, illa pro quotidiano more cum duabus tantum puellis pomarium ingrederetur † lauādi cupida: æstus quip- Exo.2.a
pe erat, nec quisquam præter duos se- 2.Re.11.a
nes latentes, & eam obseruantes. Ibi puellis imperauit, Afferte iam mihi oleum & smegma, ostiaque pomarij claudite, ut lauem. Quæ fecerunt ut iussæ C
fuerant, ianuisque pomarij occlusis, ipsæ foribus obliquis egressæ sunt, allaturæ quæ iussæ fuerant, nec senes uiderunt, eo quod laterent. Egressis uero puellis, consurrexere senes illi: cumque accurrissent ad eam, dixerunt, Ecce ostia pomarij clausa sunt, nec quisquam uidet nos, amore uero tui tenemur, quam obrem acquiesce nobis, copiamque tui facias. Si minus, testimonium contra te dicemus, quod iuuenis fuerit apud te, eaque de causa puellas abs te amiseris. Tum ingemuit Susanna, ac dixit,
† Angustiæ me premunt undique. Si enī 2.Re.24.
fecero hoc, mors mihi præsto est: sin minus, manus uestras non effugero. Sed optabilius est mihi expertem facti in manus incidisse uestras, quàm peccasse in conspectu Domini: simulque uoce magna exclamauit, contraque duo senes et ipsi uociferati sunt, & cucurrit alter eorum ad fores pomarij, & aperuit. Cum ergo clamorem è pomario domestici audiuissent, per obliquam ianuam irruerunt, uisuri quidnam illi accidisset: postquam uero senes exposuerunt rationes suas, erubuerunt serui uehementer, quia nunquam huiusmodi fama de
Susanna prodita fuerat. Porrò cum po- D
stridie populus ad uirū illius Ioachim conuenisset, accesserunt duo senes pleni iniqua in Susannam cogitatione, ut eam morti addicerent, & coram populo, Accersite, inquiunt, Susannam Helciæ filiam, uxorem Ioachim. Tum accersita est, & uenit illa cum parentibus & liberis, omnibusque cognatis suis: cūque perque delicata esset et formosa, retegi eam iusserūt iniusti illi, (nā uelata erat,) ut pulchritudine eius satiarētur. Deinde cū propinqui eius flerēt, cū ijs qui nouerant eā oībus, exurrexerunt

Leui.24.c in medio populi duo senes, †capitiq́ eius manus imposuerunt, ipsa uero flēs in cœlum suspiciebat, quod Domino fretum haberet animum. Tum senes ita locuti sunt, Deambulantibus nobis in pomario solis, hæc cum duabus puellis ingressa est: cumq́ foribus pomarij clausis puellas à se dimisisset, uenit ad eam iuuenis qui latuerat, & cum ea concubuit. Porrò nos cum essemus in angulo pomarij, conspicati scelus hoc, accurrimus ad eos: cumq́ uidissemus eos concubuisse, illum quidem tenere nequiuimus, quod uiribus nos uince-
E ret. Itaq; apertis foribus exilijt: hanc uero comprehensam, quisnam esset ille iuuenis interrogabamus: sed id nobis indicare noluit. Huius rei testes sumus. His cum cœtus ille credidisset ut senibus & iudicibus populi, ijq́ capite damnassent eam, exclamans uoce magna Susanna, Deus, inquit, æterne, cui secreta patent, qui priusquam fiant nouisti omnia, tu hos falsum testimoniū contra me dixisse scis, & ecce morior, cum nihil commiserim eorum quæ isti mihi malitiose imputarunt. Et exaudiuit Deus uocem ipsius: cumq́ duceretur ad supplicium, excitauit spiritum sanctum pueri iunioris, cui nomen erat Danieli: qui cum magna uoce excla-
2.Re.3.f masset, †Equidem insons sum sanguinis huius, omnis populus conuersus ad eum, Quid sibi uult, inquit, iste sermo quem tu locutus es? Tum ille stans in medio eorum, Adeóne, inquit, stulti estis Israelitæ, ut citra disquisitionem, re nondum liquido constante, filiam Israeliticam condemnetis? Redite in iudicium, quia isti falsum in hanc testimo
F nium dixerūt. Cum itaq; populus uniuersus propere reuersus esset, dixerunt ei senes, Huc ades, asside inter nos, & rem nobis expone, quandoquidē Deus tibi senile munus commisit. Et Daniel, Separate, inquit, eos procul inter se, ut eos perconter: utq́ alter ab altero segregatus est, uocato eorum altero, Inueteratæ longo tempore malitię senex, inquit, nunc produnt se peccata tua, quæ antehac exercendis iniustis commisisti iudicijs, cum insontes condemnares, sontes autem absolueres, cum
Exo.23.a Dominus interdixerit, †Insontem & iustum ne interficias. Nunc ergo si quidem hanc uidisti, dic sub quanam arbore uidisti congressos illos? At ille, Sub lentisco, inquit. Cui Daniel, Recte, in tuum ipsius caput mentitus es: ecce enim angelus Dei accepta ab eo sententia, medium te dissecabit. Tum eo semoto, iussit adduci alterum, cui dixit, Progenies Chanaan, haudquaquam Iudę, forma decepit te, & libido animum tuum peruertit. Ita agebatis cum filiabus Israeliticis, & illę metuentes uobiscum consuescebant: sed non item filia Iudæ uestrā iniustitiam passa est. Nūc G
ergo dic mihi, Sub qua nam arbore deprehendisti illos unà rem habentes? At ille, Sub prino, inquit. Cui Daniel, Recte, in tuum ipsius caput tu quoq; mentitus es. Manet enim te angelus Dei gladium gerens, quo te dissecet mediū, & disperdat ambos. Tum magna uoce exclamauit uniuersa concio, & deū omnes prædicabant, ut eorum qui sperent in ipsum seruatorē: simul in duos senes, quod ex ore suo falsi testimonij conuicti essent à Daniele, consurrexerunt, & eos eodem supplicio, quod in congenerem malitiose intenderant, iuxta †legem Mosaicam affectos intere- Deut.19.d
merūt, innoxiusq́ sanguis illo die uindicatus est. Helcias autē & uxor eius Deum laudare super filia sua Susanna, unà cum Ioachim marito eius, cognatisq́ omnibus, quod probrosum facinus non esset inuentum in ea: & Daniel iam inde ex eo die magnam apud populum adeptus est authoritatem.

De draconis Beli interemptione, à fine libri Danielis auulsum fragmentum, quod plærique pro 14. cap. Danielis collocant.

CVM rex Astyages concessisset ad maiores suos, Cyrus Persa regnū eius excepit. Erat autē regi familiaris Daniel, & omnium amicorum eius honoratissimus. Porrò simulachrū A
erat

erat Babyloniis nomine Bel, in quod diebus singulis duodenas artabas similę, ouesq; quadragenas, & senas uini metretas impendebant: rexq; colebat illud, & ad adorandũ ipsum quoti die se conferebat. Cum uero Daniel adoraret Deũ suũ, interrogauit ipsum rex, Quare Belũ non adoras? Cui respondit ille, Quia simulachra non colo manufacta, †sed deum uiuũ creatorem cœli & terræ, qui habet potestatem omnium animantiũ. Rursum rex, An non, inquit, Bel tibi uidetur uiuus esse deus? Nonne uides quã multa comedat & bibat quotidie? Tum Daniel ridens, Ne erres rex, inquit, hic lutũ est intus, & foris æreus, †neq; unquã comedit. Iratus ergo rex sacerdotibus suis accersitis, ait, Nisi mihi dixeritis quis comedat impensas has, moriemini: quod si planũ feceritis Belum ista comedere, †Daniel interibit, quod numen Beli obtrectauerit. Et Daniel regi, Fiat ut iubes, inquit. Erant autem sacerdotes Beli septuaginta, exceptis uxoribus & liberis. Cumq; rex cũ Daniele in ædem Beli uenisset, iidem sacerdotes Beli dixerunt, Ecce nos foras egredimur, tu uero rex appone cibos, uinumq; infusum statue, & clausam consigna annulo tuo ianuam, nisiq; mane reuersus comesa à Belo omnia inueneris, moriamur nos, aut aduersum nos mẽtitus Daniel. Porrò illi securi erãt, quia clandestinũ sub mensa pararant introitũ, per quem ingredi solebant, et illa cõsumere. Egressis igitur illis rex Belo cibos apposuit, attuleruntq; serui Danielis, ut iussi fuerant ab eo, cineres, totumq; templũ corã rege consperserũt, & egressi clausa ianua, annuloq; regis consignata discessere: sacerdotes autem de more suo ingressi noctu, unà cum uxoribus & liberis suis, comederunt omnia, ac ebiberunt. Cum uero rex unà cum Daniele primo diluculo surrexisset, Salua sunt, ò Daniel, sigilla, inqt. At ille, Sanè salua sunt ò rex. Vbi uero primũ ianuam rex aperuit, mẽsam intuitus, magna uoce, Magnus es, ò Bel, exclamat, nec ullus apud te dolus est. At Daniel ridens, regem ne introiret, retinuit, & ait, Intuere pauimentũ, & cuius uestigia sint hæc, considera: uestigia uirorũ uideo, mulierũ & puerorũ. Tum rex iratus, sacerdotes cõprehendit cum uxoribus suis & liberis: cumq; ei clandestinas ianuas, quibus ingressi, quæ in mẽsa posita fuerant consumebant, ostendissent, interficiendos curauit eos, & Belũ tradidit in potestatem Danielis, qui eum cum templo ipsius subuertit. Erat autem eodem in loco ingens draco, quem colebãt Babylonij. Et interrogauit rex Danielem, Num & hunc dicis esse æreũ? Viuit ecce, edit & bibit. Negare non potes quin uiuus sit iste deus, hunc igitur adora. At Daniel, Dominum deum meũ, inquit, adorabo, quoniã is deus uiuus est. Tu uero rex da mihi potestatem, & dracon ẽ hunc absq; gladio aut fuste interficiã. Do tibi, rex ei respondit. Daniel ergo sumptã picem, seuum & pilos unà coxit: cumq; in massas confecisset, ori draconis iniecit, qui inde diruptus est. Tum ait, En religiones uestras. Hoc cum audissent Babylonij, indignari uehementer, & in regẽ concitati fremere, Iudæus euasit rex, Belũ aboleuit, draconẽ interemit, & occidit sacerdotes, & ad regem congregati dicere, Dede nobis Danielem, alioqui te cũ domo tua interficiemus. Videns itaq; rex uehemẽter urgeri se, cõpulsus necessitate Danielẽ eis dedit. †Illi uero coniecerunt eum in foueam leonum, ubi sex dies egit. Erãt autem in fouea septem leones, quibus bina corpora, ouesq; binæ cibo dabantur quotidie: tum uero data non sunt, ut deuorarent Danielem. Porrò erat in Iudæa Habacuc propheta, qui pultem coxerat, & panẽ intriuerat in alueolũ, rusq; ibat deferens eam messoribus. Huic dixit angelus Domini, Prandiũ quod habes defer Danieli Babylonem in foueam leonũ. Cui respondit Habacuc, Babylonẽ nunquam uidi domine, & foueã ubi sit ignoro. †Tũ angelus apprehendit uerticem eius, comaq; capitis asportatũ impetu spiritus sui, Babyloni super foueam constituit. Ibi cũ Habacuc clamore uocasset, Daniel, Daniel, accipe prandiũ quod Deus tibi misit. Daniel, Etiã meministi mei Deus, inquit, nec eos qui obseruãt & amant te, deseruisti: simul surrexit

Margin notes: Deut. 6. c; Matt. 4. a; B; Eccli 30. c; Leuit. 24. c; C; D; B; F; Dan. 6. e; Ezech. 8. b; G

& comedit. Angelus autē Domini Ha
bacuc confestim in locum suum resti-
tuit. Rex uero die septimo uenit ad lu-
gendū Danielem: cumq́ accessisset ad
foueam, & introspexisset, ecce Daniel
sedebat [inter leones.] Tum exclamās
uoce magna rex, Magnus es domine
Deus Danielis, inquit, nec est præter
Ierem. 38.b te alius: †extrahendūq́ curauit illum,
*1. Hest. 7b *& eos qui periculum crearant ipsi
Dan. 6. c in foueam conijciendos, qui protinus
coram eo deuorati sunt.

Liber Iudith.

CAPVT I.

A VM Arphaxad [perdomitis multis gētibus,] regnū Medorum teneret Ecbatanis, & lapidibus ternos cubitos latis, longisq́ senos cubitos, cæsimq́ deformatis, murum altitudine cubitorū septuaginta, quinquaginta uero cubitorum latitudine Ecbatanis circūdedisset, turres item in portis ipsius centenorū cubitorum ad sexagenos cubitos latitudinis fundatas extruxisset singulas, cumq́ portas ipsius latitudine quadragenos cubitos, ad facilem exitum potentissimis copijs suis, ordinibusq́ peditum præbēdum, patentes extulisset ad septuagenorum cubitorū altitudinē, [iamq́ quasi confirmatus exercitus sui potentia, magnificentiaq́ quadrigarū suarum gloriaretur,] Nabuchodonozor rex anno regni sui duodecimo, quo in urbe am-
B plissima Niniue dominabatur, bello regem eundem Arphaxad adortus est in campo illo spatioso, qui est in finibus Ragau. Consociarunt autem ei se omnes incolæ montanæ regionis, & qui accolebant Euphratem, Tibrim, Hydaspen, & campū Arioch regis Elymeorum, multæq́ gentes nationis Geliod iūxere copias. Nabuchodonozor uero rex Assyriorū [auctus imperio, & animo elatus,] accersiuit omnes incolas Persidis, tractumq́ occidētalem tenentes omnes, habitatores Ciliciæ, Damasci, Libani & Antilibani, tum omnes agentes in ora maritima, gentesq́ colentes Carmelū, [& Cedar,] & Galaad, & superiorem Galilæam, & latum agrū Esdrelom, & item omnes in Samaria, eiusq́ urbibus, trāsq́
Iordanem, Hierosolymā usq́ & Betha C
uen, & Chellus, & Cades, & fluuium Aegypti, & Taphnes, & Ramesse, & usq́ ad omnem terrā Gesem sedes habētes, ultra Tanim usq́ Memphimq́, omesq́ adeo incolas Aegypti usq́ ad fines Aethiopiæ pertinētes. Omnes tamen illi terrarum istarum habitatores mandatum Nabuchodonozoris regis Assyriorū frustrati sunt, nec arma cum eo consociarunt, q non metuerent ipsum, sed ut uirum unicum despicerent, quapropter legatos eius infecta re ignominiose à conspectu suo remisere. Tūc Nabuchodonozor ira uehementi aduersus omnes terras illas commotus, per soliū regni sui iurauit, certo se ulturum omnes fines Ciliciæ, Damasci, Syriæq́, ferroq́ suo perēpturū omnes incolas terræ Moabiticæ, nationes Ammon, Iudæos omnes & Aegyptios, donec ad terminos duorū mariū penetra
uisset. Suis itaq́ copijs decertauit ad- D
uersus Arphaxad regem anno decimo septimo: cumq́ extitisset prælio superior, omni exercitu Arphaxad, equitatuq́ eius ac curribus omnibus in fugā uersis, expugnatisq́ urbibus eius Ecbatana usq́ peruasit: tum captis ui turribus urbis, plateisq́ peruastatis, decus eius cōmutauit ignominia: cumq́ ipsum Arphaxad in montibus Ragau assecutus iaculis suis cōfixisset, postq́ eum illo die toto persecutus profligauit, Niniuen ipse cum omni turba suorum, frequentissimaq́ uirorū bellicosorum multitudine reuersus, otia ibi cōuiuiaq́ cum exercitu suo per dies centum uiginti agitauit.

CAP. II.

POrrò anno octauodecimo die pri- A
mi mensis uicesimasecunda, in domo Nabuchodonozoris regis Assyriorum, habitus est sermo de supplicio ab omni terra, ut locutus ille fuerat, expetendo. Cumq́ cōuocauisset omnes obnoxios sibi, proceresq́ suos omnes, arcanaq́ consilij sui contulisset cum ipsis, atq́ omnē terræ malitiam ore suo

repetitā exposuisset, illi censuerunt o-
mnes homines imperio oris ipsius non
obsecutos, esse perimendos. Euenit igi
tur ut finita consultatione sua Nabu-
chodonozor rex Assyricus accersito
Holopherni magistro copiarū suarum
à se potestate secundo hæc ediceret,
Hæc imperat rex ille magnus domi-
nus totius terræ. Ecce tu à conspectu
meo profectus, adiunges tibi è uiris ro
bore pollentibus peditū ad centum ui
ginti millia, equorumq́ cū equitibus
millia duodecim, & expeditione inua
des omnes terras occidētales, qui impe
rio meo nō paruerint. Illis denūciabis,
B ut terras & aquas parent mihi, qui fu
rore meo sim eos inuasurus, omneq́ so
lum terræ operturus pedibus copiarū
mearū, quibus ipsos daturus sim diri-
piendos, ita ut saucij ualles & torrētes
impleant, effusaq́ exundēt præ cadaue
ribus ipsorū flumina: tum etiā me capti
uorū gregē ex ipsis in ultimas quasq́
terras abacturū. Tu uero mihi pręgres
sus pręoccupabis omnes fines eorū, et
dedentes se tibi in diem disceptationis
Ezech. 9.b cum ipsis mihi conseruabis: †rebelles
aūt oculo tam ignoscenti nō respicies,
quo minus eos in omni terra tua cædi
permittas ac direptioni. [Non parces
ulli regno, sed omnem urbem munitam
ditioni meæ subiges.] Quoniā per ui-
tam meam, regniq́ mei potentiā quę lo
quutus sum, mea manu persequar om-
nia. Tu uero caue uel unū mandatorū
domini tui prætereas, sed ea quemad-
modum præcepi tibi, summa cura con
fice, nec moram quo minus exequaris
C ea, interpone. Tū Holophernes à con-
spectu domini sui egressus, conuoca-
tis omnibus potestatibus, ducibus &
copiarum Assyricarū præfectis, dele-
ctum uirorū, ut à domino suo manda-
tum acceperat, in expeditionē habuit,
ad centum uiginti millia, equitumq́ sa
gittariorū ad millia duodecim: quibus
quomodo militares copiæ digeri so-
lent, instructis, & magna ui camelorū,
asinorumq́ gestandis sarcinis, inq́ ex
peditionem ouibus, bobus ac capris
innumerabilibus, tum commeatu pro
uniuersa multitudine militum compa-
ratis, [præter frumentū quod ex omni
Syria in transitu cogere constituerat,]
simul et auro & argēto de domo regia
q̄plurimo, ipse cum omnibus copijs
suis se cōmisit itineri, ut regem Nabu-
chodonozorē prægressus omne solum
occidentaliū terrarū curribus & equi
tibus, delectisq́ peditibus suis operi-
ret. Profectū est autē unà promiscuum
uulgus frequentissimum instar locusta
rum, & arenę terrestris: neq́ enim erat
multitudo ipsius numerabilis. Cum er D
go trium à Niniue dierū profectione in
solum campestre Bectileth peruentum
esset, à Bectileth ad montem [Ange,]
à sinistra Ciliciæ superioris situm, ca-
stris promotis, indeq́ asportatis omni
bus copijs suis pedestribus et equestri
bus cum curribus perrexit in monta-
nam regionē, [cuius omnia castella in
uasit, munitionibusq́ expugnatis in ur
bem celeberrimā Melothum irrupit.]
Phud & Lud excidit, omnesq́ popu-
los Rases & Ismael uersus desertū ad
austrinū Chellęorum latus habitātes
peruastauit. Deinde Euphrate traie-
cto, transijt per Mesopotamiā, & om-
nes urbes excelsas ad torrentem Arbo
nai sitas euertendo ad mare usq́ pene
trauit, subegitq́ fines Ciliciæ, & om-
nes sibi resistentes concidit. Porrò au-
tem peruasit ad fines Iapheth, obiectos
Austro Arabiæq́, omnesq́ populos
Madian obeundo tabernacula ipsorū
incendit omnia, casasq́ peruastauit:
tum descendit †in campos Damasci Deut. 20.c
tempore messis triticeæ, igniq́ omni- Iudic. 15.b
bus agris eius illato, [succisisq́ uineis
& arboribus,] greges & armenta ab-
sumpsit, & urbes eius deprædatus, ac
populatus agros, iuuenes eius omnes
concidit acie gladij. CAP. III.
INgruit ergo metus & terror ipsius A
incolentes oram maritimā Sidonios
ac Tyrios, atq́ item in omnes incolas
Sur, Ocina, & Iemnaan, ciuesq́ Azo-
ti & Ascalonis illum uehementer ex-
pauescebant. Miserunt itaq́ [reges o-
mnium urbiū ac prouinciarū, & prin-
cipes Syriæ, Mesopotamiæ, Syriæ So
bal, Lycię, Cilicięq́] legatos ad ip-
sum, q pacē in hęc uerba peterēt, Ecce
nos serui Nabuchodonozoris magni
regis tibi ante oculos corā sumus ꝓpo
siti, ut nobiscū agas ꝓut tibi uisum fue
rit. Ecce domicilia nostra [cū mōtibus B

& collibus,] totusꝗ ager noster, &
cāpus frumentarius, tum greges [tam
ouiū ꝙ caprarū,] & armenta [boum,
equorū ac camelorum,] omniaꝗ septa
stabulorū nostrorū, [omnes facultates
& familiæ nostræ] in potestate tua
sunt: quod tibi libuerit, facias. Ecce e-
tiam urbes nostræ & ciues earū serui
tui sunt. Veniens ita geras erga illos,
ut tibi uisum fuerit cōmodum. [Desine
nobis indignari. Præstat enim nos ser
C uire magno regi Nabuchodonozori, ti
biꝗ parere uiuos, ꝙ morientes unà cū
seruitutis interitu pernitiē incurrere.]
Cum uero hi uiri peruenissent ad Ho-
lophernē, & hęc ei mandata exposuis-
sent, ille cum copijs suis descendit ad
oram maritimā, & urbes excelsas il-
las muniuit pręsidijs, atꝗ ex omnibus
delectū egit uirorum auxiliariū. Tum
illi [uniuersi ciues urbiū illarum, prin
cipes ac proceres unà cū populis per-
culsi metu,] totaꝗ circūiacens regio
cum coronamentis & choreis, tympa
nisꝗ eum excipere [obuiam egressi
cum lampadibus & tibijs:] ipse uero
deuastare omnes fines eorum, lucosꝗ
D succidere, [adeo animi ferocitatē eius,
quamuis hęc facerent, mitigare nō po
tuerunt.] Erat ēm decretū ei [ex man
dato regis Nabuchodonozoris,] di-
sperdere omnes deos terræ, ut omnes
gentes colerent ipsum solū & Nabu-
chodonozorē, linguęꝗ simul & natio
nes omnes deū ipsum salutarent. Por-
rò autē [cum Syriā Sobal transijsset,
& omnē Apameā, Mesopotamiamꝗ,
ad Idumæam] uenit in conspectū Es-
draelon prope Dotaim, quæ est ex ad
uersum aditui magno Iudææ, & inter
Gæba et Scythōpolim castrametatus,
totū mēsem ibi [captis urbibus illis,]
moratus est, dum uasa copiarū suarum
omnia colligeret. CAP. IIII.

A TVm incolentes Iudæam Israelitæ,
postꝙ audiuerunt quæ omnia Ho
lophernes magister copiarū Nabucho
donozoris regis Assyriorū designauis
set in gentes, utꝗ omnia illarū templa
deprædatus deleuisset, timuerūt ab eo
uehementer, & propter Ierusalem tem
plumꝗ domini dei sui perturbati sunt,
[ne in hęc admitteret, qualia in alias
urbes templaꝗ earum exempla edide-
rat,] quoniā recentes redierant è ca-
ptiuitate, & nuper uniuersus populus
conuentū è Iudęa celebrauerat, uasaꝗ
simul & altare cum templo fuerant à
ꝓfanatione expiata. Ergo in omnes fi
nes ac uicos Samariæ, & Bethoron,
& Belmen, & Iericho, & Choba, &
Esora, atꝗ in uallem Salem dimiserūt,
qui præoccupatis montiū excelsorum
iugis omnibus, uicos ibi muris inclu-
derent, & annonā in apparatū belli re
conderent, nam messis recens facta e-
rat in agris ipsorū. Scripsitꝗ Ioachim B
pontifex, qui tum tēporis Hierosoly-
mis erat, ad incolas Bethuliæ & Be-
thomestam, quæ ex aduersum Esdrae
lon sita est in prospectu cāpi uicini Do
thain, iubens ut insiderēt ascēsus mon
tium, quibus in Iudæā pateret introi-
tus, & subeuntes illos prohibere faci-
le esset, binorū ad summū uirorum ca-
paci transitus angustia. Fecerūt igitur
Israelitæ ut constituerat ipsis sacerdos
Ioachim, senatus aūt uniuersi populi Is
raelitici, qui cōsederat Hierosolymis,
omnesꝗ uiri Israelitici Deum magna
contentione inuocare, uitā suam perꝙ
rigide afflictando [ieiunijs & preca-
tionibus,] unaꝗ cum uxoribus, libe-
ris, iumentis, inquilinis omnibus, mer
cenarijs, mācipijsꝗ suis lumbos suos
cilicijs accingere: uiriꝗ ac mulieres C
omnes, unà cum liberis, ciuesꝗ Hiero
solymitani ante templū prostrati, con-
spersis puluere capitibus, in cōspectu
Domini cilicia protendere: tum etiam
ipsum altare cingere cilicio, & implo
rare Deū contentione unanimi, ne dire
ptioni liberos suos aut uxores prędę,
aut excidio urbes suas hæreditarias,
sacraúe profanationi ludibrioꝗ, quod
oblectationi foret gentibus, uellet ex-
posita. [Ipse quoꝗ summus Domini
pontifex Ioachim Israelitas omnes ob
ambulando uerbis animabat, dictitās,
Scitote Dominū preces uestras exau-
diturū, si constanter in ieiunijs & pre-
cationibus corā ipso perstiteritis. Me
mentote serui Domini Moysis, q Ama
lec confisum robore, potentia, exerci-
tu, clypeis, curribus, equitibusꝗ suis,
non ferro pugnando, sed sanctis preci
bus instando debellauit. Idem accidet D
omnibus hostibus Israelitarū, si in insti
tuto

tuto perseueraueritis. Hac exhortatione confirmati in precibus ad Dominũ erant assidui.] Exaudiuit itaq; Deus preces eorũ, & respexit afflictionem, populo ante sanctuaria omnipotentis Domini dies cõplures agente ieiunijs per totam Iudæam & Hierosolymam, Ioachim autẽ summo pontifice, & qui astabant corã Domino sacerdotibus omnibus, ijsq; qui ministerio dominico fungebantur, accinctis circa lũbos suos cilicijs, holocaustumq; illud perenne sacrificantibus, unaq; cum uotiuis uoluntarijsq; populi donarijs, ac conspersis puluere mitris suis, Dominum summopere implorantibus, ut omnem domũ Israeliticam benigne respiceret.

CAP. V.

A CVm aũt Holopherni copiarũ Assyricarum magistro nũciatum esset, bellũ apparare Israelitas, transitibusq; montiũ interclusis, ac iugis eorum munitis omnibus, obstacula cãpis opposuisse, exarsit furore uehementi, omnibusq; principibus Moab, & ducibus Ammon, atq; omnibus præfectis oræ maritimæ conuocatis, Exponite mihi tandẽ, inquit, uos Chananæi, quis sit populus iste montanã regionem insidens, quas, [quales & quãtas] urbes habitet, quanto polleat copiarũ numero, in qua re consistat robur ipsius & potentia, quis nam rex eius, aut militiæ dux sit constitutus, aut quo motus cõsilio mihi non ante omnes Occidentalium terrarũ incolas processerit obuiã, [pacificeq; nos exceperit?] † Tũ Achior dux omnis nominis Ammonitici respondit illi, Rem quæso ex ore serui sui dominus meus accipiat, etẽm uera tibi narrabo de populo hoc montanam istam regionẽ tibi uicinã incolente, nec proferetur ore serui tui mendacium. † Populus hic à Chaldæis est oriundus, & primũ usus hospitio Mesopotamiæ, qꝫ deos paternos suos, qui in terra Chaldæorũ colebantur, sequi recusaret. Cum ergo declinasset de uia parentũ suorum, [quæ in multitudine deorum sita erat,] & deũ cœli, deũ sibi notũ adoraret, à conspectu deorum illorũ eiectus profugit in Mesopotamiam, cuius hospitio longo tempore usus est, donec iussit eum Deus ipsius

Iudith 11.b (margin)

B Gen. 11.d 12.a. 46.a (margin)

demigrare peregrinitate sua, & proficisci in terrã Chanaan. Ibi habitauit, & magnis tam auri qꝫ argenti iumentorumq; locupletatus accessionibus descendit in Aegyptũ, † qꝫ fames occupasset totam terrã Chanaan, * & consedit ibi [per quadringentos annos,] donec cœpit diuexari. Nam cum ibi uehementer aucti essent, & iam numerum genus ipsorũ excederet, † commotus aduersus eos rex Aegypti, dolo circumuentos labore & opere lateritio [urbibus ædificandis] afflictauit, sibiq; seruos adsciuit. Cum ergo Deum suum implorauissent, & is totam terram Aegyptiacã cladibus affecisset insanabilibus, † Aegyptij eos à conspectu suo eiecerunt, [cladibusq; liberati rursum persecuti sunt eosdem, ut eos retraherẽt in seruitutem.] Tum Deus ille mare rubrũ desiccauit corã eis, [et aquas instar muri statuit utrinq;, ut hi pede sicco permearent uada maris, eodẽq; in loco innumerabilis persequentium Aegyptiorũ exercitus aquis obrueretur, ita ut ne unus quidẽ euaderet, qui rẽ narraret posteris:] atq; ita eos † ad montem Sina Cadesq; Barne traduxit, [per loca homini inhabitabilia, ubi fontes amari ad potũ edulcati fuerunt, perq; annos quadraginta exhibita de cœlo cibaria.] Hi eiectis omnibus incolis deserti, subsedere in terra Amorrhæorũ. Cumq; omnes incolas Esebon profligassent, trãsgressi Iordanem, montanã regionem omnẽ possedere. [Quacũq; ingrediebantur, idq; sine arcu, sagitta, scuto, gladio, Deus ipsorũ pugnabat pro ipsis, ac uincebant.] Iidem † Chananæo, & Pherezæo, & Iebusæo, & Sichẽ, omnibusq; Gergesæis [ac potentibus Hesebon] præ se exactis terrã illam longo tempore tenuerunt. Et quandiu quidem in Deum suum non peccabant, agere feliciter (qꝫ Deus ille odio prosequens iniustitiã, faueret eis:) † ubi autem à uia quam præscripserat eis deflexere, [præterq; eum Deum coluere aliũ,] multis bellis supra modũ attriti sunt, [atq; expositi prædæ, cædi, ludibrio,] & captiui in terram alienam abducti, tum templum Dei ipsorum solo æquatũ est, urbesq; eorum ab hostibus occupatæ.

Gen. 41. g *Ge. 46.a Exod. 1.a Exod. 1.b C Exod. 12.e 14.c Exod. 15.d 16.g Ios. 12.c D Iudi. 1.3.4. 4.Re. 25.a (margin)

1.Esd.1.a †Nunc autem ad Deum suum conuer
si à dispersione qua disiecti fuerant, se
recepere: & Hierosolyma sede religio
nis suæ recuperata, in montana regio-
ne, quæ deserta fuerat, denuo consede-
re. *Nam quotiescunq; ipsos desertæ
religionis Dei sui pœnituit, confirma-
uit eos idē Deus ille cœli ad subsisten-
dum. Nunc ergo dominator domine,
an quis in hoc populo sit error q̃ pec-
cet in Deum suum, exploremus. Nam
is erit ei offensioni, & ascendemus,
eumq; debellabimus. [Omnino enim
deus illorũ in manus tuas tradet eos,
& iugo potentiæ tuæ subijcientur.]
Sed si nulla est in hac gente iniustitia,
Iudith 6.c prætereat dominus meus, †ne fortè do
mino & deo ipsius decertante pro ea,
nos totius orbis uituperationem sub-
eamus. CAP. VI.

A His habitis sermonibus, cum conti-
cuisset Achior, uniuersus qui ta-
bernaculũ circũstabat populus freme
re, & proceres Holophernis, omnesq;
oram maritimã & Moab incolentes
concidendũ esse ipsum clamitare, [ac
dicere, Quis est iste qui homines iner-
mes Israelitas & imbelles, artisq; mi
litaris expertes, affirmet regi Nabu-
chodonozori & copijs eius posse resi
stere?] Non enim conspectũ Israelita
rum expauescemus, cum ecce populus
sit imbellis, nulloq; aduersus ualidam
aciē robore. Quapropter ascendamus,
[ut sciat Achior se falsa ferre nobis, et
expugnatis potētibus illorũ, cum ijs-
dem transuerberetur gladio, ut sciant
omnes gentes deum terræ esse Nabu-
chodonozorē, nec præter eum alium,]
siquidē illos exercitus tuus omnis, ô
domine Holophernes, absorpserit. Post
quam ergo fremitus uirorũ consessum
illum circumstantiũ sedatus est, Holo-
phernes copiarum Assyricarum magi
ster, corã omni alienigenarũ populo,
Moabitis & stipendia merentibus E-
phraim, Achiorem sic est allocutus,
Quis tandē es tu Achior, qui prophe-
tam egeris inter nos hodie, & genus
Hierosolymitanũ bello inuictũ esse di-
Iudith 5.f xeris, †quod deus ipsius defendat il-
lud? aut quis deus est prƿter Nabucho
B donozorē? Hic missa potentia sua, de
solo terræ delebit illos, nec tuebitur
eos deus ipsorum: †sed nos serui eius Iudith 13.e
perinde ac uirum unũ eos delebimus,
nec illi uim equorũ nostrorũ subsistere
poterũt. His enim eos proculcabimus,
& montes eorũ sanguine ipsorũ inun-
dabuntur, campiq; implebuntur cada
ueribus, nec uestigio pedũ suorum sub
stiterint conspectũ nostrum, ut quibus
clade pereundum esse dixerit rex ille
Nabuchodonozor dominus totius ter
ræ. Nequid, inquit, dictorũ meorũ ca
dat ad irritũ. Tu uero Achior, qui sti
pendia meres Ammonitis, quandoqui
dem sermones hos die iniustitiæ tuæ
protulisti, ex hoc iam inde die in con-
spectum meum non uenies, donec pro
fectorum ex Aegypto genus istorũ ul-
tus fuero. Tum ferrũ exercitus mei, po
pulusq; mihi seruiens perfodiet latera
tua, & cades inter cæsos illos, cũ eos
in fugam conuertero. Serui enim mei
te in montanã regionem abductum col
locabunt in aliqua urbium, quƿ sunt in
ascensu, nec interibis prius q̃ unà cum
illis extinguaris. Quod si spem alis a- C
nimo, non fore ut expugnētur illi, non
est cur uultu sis adeo cōsternato, [pal-
lorem qui faciem tuam obtinet, excu-
te, si hæc mea uerba nō putas effectum
consecutura.] Dixi, nec quicquam di
ctorum meorũ intercidet. Imperauit er
go Holophernes *seruis suis taberna
culo suo astantibus, ut comprehēsum
Achior abducerent ad Bethuliam, &
eum traderent in manus Israelitarum.
Tum serui eius arreptũ Achiorem, &
in mediũ campũ extra castra eductũ,
in montanam inde regionē asportaue-
runt. Cumq; peruenissent ad fontes Be
thuliæ subiectos, conspicati eos in uer
tice montis oppidani, acceptis armis
suis & funditoribus omnibus, in fasti
gium montis ex oppido contendere,
ascēsuq; occupato lapidibus illos pro
telare. Subierũt itaq; montē hi, & cum
Achiorem uinculis [manibus ac pedi
bus iniectis ad arborem] constrinxis-
sent, sub radice montis deseruerunt ia
centē, & ad dominũ suum reuersi sunt.
Israelitƿ aũt cum ex oppido suo descen
dissent, circumstantes soluerunt eum,
abductumq; Bethuliam, statuerũt prin
cipibus oppidi, qui tum tēporis erant,
Ozias Michma, natus è tribu Simeon,
&

& Chabris Gothonielis, Charmisq́ Melchielis filius. Hi cum cõuocassent omnes seniores oppidanos, iuuenesq́
D omnes ipsorum, simul & mulieres concurrissent in concionem, Ozias Achiorem in medio totius populi constitutũ, super eo quod acciderat interrogauit. Tum respondens Achior res actas in confessu corã Holopherne, & sermones à se inter principes Assyriæ habitos, & quæcunq; contra templũ Hierosolymitanum superbe gloriatus esset Holophernes, ipsis exposuit. [Se penè ꝓpter sermones suos à populo Holophernis interfectũ, atq; ab irato Holopherne Israelitis tradi iussum, ut uictis ipsis, se quoq; uarijs curaret excruciandũ supplicijs, ꝙ dixisset, Deus cœlestis defensor est ipsorum.] Procidit itaq; populus uniuersus, & Deũ adoratum implorauit [cum lamẽtis & fletu] dicens, Intuere domine Deus cœlestis arrogantiam istorũ, generisq́ nostri supplicis miserere, et respice hodie faciem eorum qui tibi consecrati sunt, [tum declara te nunquã deserere eos qui spem in te collocarint, sua uero uirtute gloriantes, & seipsis fretos deprimere.] Achiorem autẽ consolati sunt, & collaudauerunt uehementer, [ac dixerunt, Deus patrũ nostrorum, cuius tu prędicasti uirtutem, hanc tibi uicem rependet, ut illorũ tu potius interitum uideas. Cum uero dominus Deus noster donarit hac libertate seruos suos, adsit tibi deus idem inter nos, ut pro uoto tuo nobiscum cum tuis omnibus cõuerseris.] Deinde cum Ozias eum ex concione domũ suam deduxisset, conuiuioq́ excepisset cum senioribus auxilium Dei Israelitici per totã illam noctem implorauerunt.

CAP. VII.

A POstridie uero Holophernes omni exercitui suo, populoq́, qui arma cum eo socia iunxerat, edixit ut castra moueret Bethuliam, ascensusq́ montium præoccuparet, & bellũ inferret Israelitis. Profectusq́ est illo die robustissimus quisq; ipsorũ, & uirorũ bellicosorum copiæ, †peditũ centũ septuaginta millia, equitumq́ millia duodecim, præter impedimẽta, uirosq́ pedibus sequentes perq̃ frequenti multitudine, [captiuos è prouincijs & urbibus. Hi omnes ad pugnam parati per crepidinẽ montis ad apicẽ usq; supra Dothaim euasere,] & castra locauerunt ad fontem in ualle uicina Bethuliæ, & in Dothaim usq; Belmaim longe lateq́ à Bethulia usq; Cyamonem Esdraeloni obiectã castra posuerunt. Israelitæ uero ubi horũ uidere multitudinem, perturbari uehemẽter, [humiq́ prostrati puluere capita sua conspergere, implorantes deum Israeliticũ unanimes, ut in populo suo misericordiam suam declararet,] & alius alij dicere, Hi nunc occupabunt solũ totius terrę, adeo ut nec mõtes excelsi, nec colles, nec ualles moli sustinendæ sufficiant. Armis itaq; belli quisq; sumptis [loca, q̃bus iter angustissimo tramite montes interiacebat, insidentes,] & accensis ignibus excubãtes per totã noctem illã turribus se continuere. Postridie uero Holophernes educto omni equitatu suo in conspectũ Israelitarũ Bethuliæ cõmorantium, explorauit ascensus ad urbem ipsorũ, aquęductus [qui uersus austrinũ latus ex urbe porrigebantur,] obiuit & pręoccupauit, ijsq́ [interscindi iussis] imposito uirorum bellicosorũ pręsidio, ipse castra populi sui repetiuit. [Non procul tamen à muris fontes erãt, è quibus furtim aquas haurire uidebantur, quibus se refocillarẽt potius ꝙ sitim extinguerẽt.] Tũ adierunt Holophernẽ omnes principes posterorũ Esau, simul & populi Moabitici proceres omnes cũ ducibus oram maritimã colentibus, ac dixerunt, Audiat sermonẽ dominus noster, nequid B
exercitus tuus detrimẽti capiat. Nam fiducia populi istius Israelitici nõ consistit in hastis, sed in iugis montiũ quos habitat: neq; enim ad uertices montiũ [quos munierũt] subire facile est. Iam igitur ut nullus uir cadat de populo tuo, ne adoriaris eos prælio quod quidem instructa committatur acie: sed te castris tuis contine, ut conserues omnes uiros copiarũ tuarum. Serui uero tui fontanas aquas è radice mõtis promanantes asseruent custodijs, (aquas enim inde petunt omnes incolæ Bethuliæ,) ita sitis enecabit eos, aut adiget ad deditionẽ urbis, [quam nũc putant

Supra 2.b

in montibus sitā esse inexpugnabilē.] Nos autem cum populo nostro in uicinos montium uertices ascendemus, ibiq; uallū iaciemus præsidio futurū, ne quis urbe egrediatur, ut cum uxoribus & liberis suis contabescant fame, & anteq̃ gladius in eos sæuiat, intereant in plateis domesticis, uicemq; perniciosam rependas ipsis, eo q; seditionem moliti sint, nec nutui tuo placide obsecuti. Horū oratio grata fuit Holopherni, seruisq; ipsius omnibus, adeoq; secundū ipsorum dicta res decreuit instituendas, [& centeni undiq; ad sin-
C gulos fontes dimissi sunt.] Profecti sunt ergo Ammonitæ cum quinq; millibus Assyriorū, & castris in ualle positis aquas Israelitarū, & aquæductus præoccupauerunt. Genus autē Esau & Ammonitæ ascenderūt in regionem montanā, castraq; locauerunt è regione Dothaim, parte suorū missa ad Austrū & Subsolanū aduersus Ecrebel, iuxta Chusi, quę super torrentē Mochmur sita est. Reliquus Assyriorū exercitus castra in campo habuit, totumq; terrę solū operuit, ut cuius latissime paterent multitudine sua tentoria & impedimenta. Israelitę aūt inuocabant dominū deum suum collapsi animis, q; ab hostibus undiq; conclusi essent, nec haberent è medio ipsorum effugium. Iamq; trigintaquatuor dies omnis multitudo Assyriorū tam peditum q̃ equitum cum curribus suis eos undiq; obsederat, cum aquæ defecerūt omnes incolas Bethuliæ, uasaq; ipsorū omnia, ut omnibus cisternis exhaustis, ne in unam quidē diem aquam haberent bibendā ad satietatē, sed mensura potum acciperent. Quamobrē cum infantes eorū linquerentur animo, mulieres & iuuenes præ siti deficerent, atq; conciderēt in plateis urbis portarumq; transitu, nec superesset in ipsis ullū robur, populus uniuersus, & iuuenes, & unà cum liberis mulieres ad Oziam & principes ciuitatis conuenerunt, magnaq; uoce clamitantes coram senio-
Exo. 17. a ribus omnibus, dixerunt, † Disceptet Deus inter nos & uos, quoniam nos magna affecistis iniuria, qui non egeritis amice cum Assyrijs. Nūc enim non est qui nobis opem ferat, sed deus nos illis mancipauit, ut coram ipsis siti &
clade maxima occūbamus. Vel nunc D
igitur accersite illos, & urbem totam populo Holophernis & copijs eius omnibus deprædandā dedite. Præstat enim nos cedere direptioni illorū, q̃ perire siti. Serui enim erimus illorum, uitaq; nostra conseruabitur, nec [cum dedecore apud omnes homines] mortem infantiū nostrorū ante oculos, aut uxores liberosq; nostros animā exhalantes intuebimur. Obtestamur autem nobis cœlū & terram, simul ac deū patrū nostrorū peccata tam nostra q̃ patrum nostrorū in nos uindicantem, ne hęc in nos omnia cōuertat hodie. [Vrbem dedatis in potestatē exercitus Holophernis, ut acie gladij cito cadamus potius, q̃ siti longa torridi.] Simul autem cōploratio magna & concors per totum cœtū orta est dominū deum magna uoce implorantiū, [ac dicentium, Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, admisimus iniquitatem. Tu qui clemens es miserere nostri, aut iniustitiā nostrā tuo flagello uindica, nec uelis eos qui te prædicant, populo qui te ignorat, traditos, ut ne dicatur inter gentes, Vbi est deus eorū? Talibus clamoribus fletibusq; tandem fatigati conticuere.] Tum Ozias [cum exurrexisset, obortis lachrymis] sic eos affatus est, Præsenti animo estote fratres, & dies adhuc quinq; duremus, intra quos Dominus suam in nos conuertet misericordiam. [Forsitan enim iram suam remittet, & gloriam nominis sui curabit,] neq; enim nos omnino deseret. Sin elapsi fuerit illi dies, nec auxilium nobis feratur, postulata uestra curabo. Ita dimisso ad uallum suum populo, in muros et turres urbis abiere singuli, uxoribusq; & liberis domos suas remissis, seipsos in urbe uehementer afflictauerunt.

VIII.

HAec audiuit tēporibus illis Iudith A
filia Merari, filij Ox, filij Ioseph, filij Oziel, filij Helcię, filij Ananię, filij Gedeon, filij Raphain, filij Acitho, filij Elię, filij Eliab, filij Nathanael, filij Samaliel, filij Salasadai, filij Israelis. Huius uir fuit Manasses eiusdem cum ea tribus & familiæ, qui tempore messis hordeaceæ mortem obierat. Cū enim

instaret

instaret in agro manipulos legētibus, ingruens in caput eius æstus in lectum coniecit eum, & in urbe Bethulia mortuus est, interq; maiores suos sepultus in agro qui interiacet Dothaim & Balamo. Egerat ergo Iudith domi suæ uidua tres annos & quatuor menses, & tabernaculo in cœnaculo domus suæ sibi constructo, [in quo cū puellis suis clausa morabatur,] accincta circa lūbos suos cilicio, uestesq; uiduitatis suę gerens, dies omnes, quibus fuerat uidua, ieiunijs transegerat, exceptis sabbathis, & diebus sabbatha nouasq; lunas proxime præcedentibus, tum domus Israeliticæ solennibus, ac hilaribus. Erat aūt eleganti forma, eximiaq; spectanda pulchritudine. Præterea reliquerat ei maritus ipsius Manasses aurum & argentū, seruos & ancillas, iumēta & agros, quę possidebat: [eratq; probatæ per omnia famæ,] nec erat q in ea quicquam daret crimini, q deum

Supra 7. religiose coleret. Hæc ergo cū †sermones populi ad principē habitos audisset, q esset fracto præ inopia aquarum animo, cum, inquā, intellexisset Iudith

B omnē orationē quam habuisset Ozias ad populū, qua iurasset ei se post exactos quinq; dies urbem deditur ū Assyrijs, missa ancilla sua, quæ omnibus facultatibus ipsius præerat, accersiuit Oziam, Chabrim, & Charmim senatores ciuitatis: cumq; uenissent, sic eos allocuta est, Audite principes populi Bethuliā incolentis, Minime recta est oratio uestra quam habuistis hodie coram populo, interpositoq; inter Deum & uos iureiurando constituistis, ac dixistis, urbē uos hostibus nostris esse dedituros, ni intra dies hosce Dominus se ad ferendā nobis opem conuerterit. At qui tandem estis uos, qui Deum hodierno die tentandū putaueritis, Deiq; partes inter genus humanū præoccupandas? [Non est iste sermo qui misericordiā impetret, sed iram excitabit potius, & accēdet indignationē. Vos ne Domino tēpus præscribere miserationis? uos pro arbitrio uestro diem ei constituere?] Quod si nunc in disquisitionē uocetis omnipotentem Dominum, nihil pernoscetis in æternū. Cum profunda cordis humani peruestigare, & rationes mentis eius cōprehendere non possitis, quomodo penetretis in notitiā dei creatoris horū, perdiscatis mentē eius, aut rationes deprehendatis? Nullo modo fratres, itaq; dominum Deum nostrum ne prouocetis ad irā. Nā si minus uoluerit intra quinq; dies hosce nobis opitulari, potestatem habet ipse qbus uult, omnibusq; adeo diebus protegendi nos, aut etiam ante oculos hostium nostrorū disperdendi. Vos aūt ne obstringatis consilia domini Dei nostri, quoniā non est ut homo deus, qui minis moueatur, nec ut homine natus, qui subeat iudiciū. Quin po- C
tius [quandoquidē patiens est Dominus, ob hoc ipsum agamus pœnitentiam,] ab ipso salutē expectantes opem eius imploremus, ut si uisum ipsi fuerit, uocem nostrā exaudiat. [Ideo summittamus illi animos nostros, et demissis spiritibus ad seruiendū ei prompti supplicemus cum lachrymis, ut pro sua uolūtate nobis impertiatur misericordiam suam: ut sicut animus noster superbia illorū consternatus est, ita rursum ex afflictione nostra cōsequamur gloriam.] Quoniā non extitit ætate nostra, nec extat hodie tribus aut familia, aut populus, aut ciuitas è nobis, quæ adoret deos manu factos, ut contigit temporibus superioribus, †pro- Iudic. 2. b
pter quæ patres nostri, [qui deo suo relicto, deos alienos adorauerāt,] ad cæ 4. a. 6. a
dem & prædā fuerūt expositi, cladeq; magna corā hostibus nostris occubuerunt. Nos uero deū alium non agnouimus, ut sperare debeamus ipsum nos non esse neglecturū, nec quenquā è nostro genere, [sed sanguinem nostrū uindicaturū ab oppressione hostium nostrorum, ac domiturum omnes gentes quæ in nos consurrexerint, Dominūq; deum nostrū effecturū eas inglorias.] Neq; uero nomen suum, ubi capti fuerimus, manebit Iudæę, sed sacra nostra diripientur, & Deus profanationem suā ab ore nostro uindicabit, tum mœtum fratrum nostrorum, simul & emancipationē terræ, possessionisq; nostræ desertionem nobis rependet in caput nostrum inter gentes, quo seruitum iuerimus, & offensionē ac dedecus apud omnes dominos nostros subibimus.

Neq; enim ad gratiam euaserit serui-
tus nostra, sed dominus ille Deus no-
ster infamem eam reddiderit. Quamob
rem nunc fratres, [qui populi Dei se-
natores estis,] exemplum præferamus
fratribus nostris, quoniã à nobis pen-
det illorũ animus, sacraq; simul & tem
plum, altareq; nobis nititur: [quapro-
pter animos illorum nostro alloquio
erigamus.] Ante autẽ hęc omnia gra-
tias agamus domino Deo nostro, qui
Deut.8.a tentat nos, †quemadmodum & maio-
2.Par.32.f res nostros, [an uere deum suum cole-
*Gen.17.a rent.] Mementote quæ cum *Abra-
22.a ham egerit, [qui per multas afflictio-
nes probatus amicus eius factus est:]
quibus modis probarit Isaac, & quot
Gen.28.b casus †Iacob pascentis oues Laban
auunculi sui in Mesopotamia Syria-
ca: [quot item Mosis, & omnium qui
deo placuerũt, perq; multas ærumnas
fideles penetrauerint. Nam qui tenta
tiones non susceperunt cum religione
Domini, sed prodiderunt impatiẽtiam
suam, & indignum contra Dominũ fre
mitum, ij à peremptore deleti sunt, &
à serpẽtibus disperditi. Et nos ergo ne
ulciscamur nosipsos pro ijs quæ pati-
mur, sed reputantes hæc ipsa supplicia
esse flagella Domini peccatis nostris
minora, qbus quasi serui castigamur,
credamus ad emendationẽ illa, & non
ad disperditionem nostri pertinere.
D Etenim sicut illos experiundi cordis
ipsorum gratia, ita probat nos, & non
Rom.8.d ulciscitur, †sed commonitionis causa
Dominus plectit aspirantes ad ipsum.
Respondit illi Ozias, Quæcunq; dixi
sti ex animo bono profecta sunt omia,
nec est q se tuis opponat sermonibus.
Quoniam non hodie primum se prodit
tua sapientia, sed omnis populus tuam
intelligẽtiam à primis temporibus ha
bet cognitã, q bona sit animi tui com-
mentatio. Sed populus magna siti cru
ciatus secundum ea quæ diximus, nos
secum coẽgit agere, ut nos obstringe-
remus iureiurando, quod minime uio-
labimus. Quare tu nunc, cum mulier
pia sis, pro nobis supplica, ut Domi-
nus pluuiam demittat implendis lacu
nis nostris, ne siti deficiamus. Rursum
Iudith, Audite me, inquit, & facinus
edam, quod ad posteros generis nostri
continuis ætatibus perueniat. [Sicut
autem quod loqui mihi datum est, esse
diuinũ agnouistis: ita quod agere con
stitui à Deo ne proficiscatur, perpen-
dite, & orate eum, ut consilium meum
ratum faciat.] †Vos ad portam hac Infra 10.b
nocte stabitis, egoq; cum ancilla mea
egrediar [uobis orantibus,] ut intra
dies post quos dixistis uos urbem ho-
stibus nostris esse dedituros, Dominus
Israelitis per manum meam subueniat.
Vos autem quid ego sim actura ne sci-
scitemini: neq; enim uobis, priusquam
confectum fuerit, quid decreuerim age
re declarauero. [Interim nil aliud insti
tuatur, præterq; pro me ad dominum
Deum nostrum precatio.] Cui Ozias
simul & proceres responderunt, Abi
feliciter, & dominus Deus præeat tibi
ad ultionem hostium nostrorum: simul
conuersi è tabernaculo, ad stationes
suas discesserunt.

CAP. IX.

TVm Iudith [illis abscedentibus, di A
catam precibus ædiculã suam in-
gressa,] in faciem procubuit: cumq; ca
put suum cõspersisset puluere, nudato
quo induta erat cilicio, cum iam odo-
res illius uesperæ adolerentur in æde
Domini Hierosolymis, magna uoce ex
clamans, dixit, †Domine deus patris Gen.24.b
mei Simeonis, *cui tradidisti gladium *Gẽ.34.d
ad ulciscendũ alienigenas, q uirginis
utero ad fœditatẽ recluso, & ad turpi-
tudinem nudato femore, locos probro
profanarãt, (tu enim interdixisti ne id
fieret,) & ea patrarant, ob quæ ad cæ
dem exposuisti principes eorum, ut de
cepti stratum suum rigarent sanguine,
tum seruis super principes, principi-
busq; in sedibus suis trucidatis, uxo-
res eorum in prædã, inq; captiuitatem
filias, & omnia spolia tradidisti diui-
denda charis tibi filijs, ijs qui indigna B
tione tua accensi oblatũ sanguini suo
uitium abominati sunt, & opem tuam
implorauerunt: tu Deus ille mi Deus
me etiam exaudi uiduam. Tu enim &
ea quæ priora sunt illis, & illa, & quę
secuta sunt designasti: tu præsentia q̃q;
& futura præmeditatus es. Tibi astãt
quorum inijsti consiliũ, & ecce pręsto
sumus, inquiũt. In expedito enim sunt
instituta tua, & ꝓuisa iudicia. [Intue-
re nũc castra Assyriorũ, sicut olim Ae-
gyptio

gyptiorum castra intueri dignatus es, quando seruos tuos armati persequebātur, freti quadrigis & equitatu suo, militumq́ multitudine. Vbi uero super castra eorū despexisti, tenebræ fatigarunt illos, pes eorū hæsit in profundo, & aquis obruti sunt. Hoc idē his quoq; contingat Domine.] Ecce Assyrij sua potentia multi sunt, equoq; simul elati & equite, tum lacertis peditū insolescētes, scuto, geso, arcu, fundaq; fidūt, nec agnoscunt te Dominū bellorū esse
C dissipatorē, nomine tuo Dominū. Tu robore tuo infringe uires eorū, [exere ut olim, brachiū tuum,] iraq; tua conquassa potentiam. Nam decreuerunt profanare sacra tua, & tabernaculum sedē nominis tui gloriosi polluere, cornuq; altaris tui ferro deturbare. Super biam ipsorū intuens demitte irā tuam in capita ipsorū, insertoq; uiduæ manui meæ robore, quod animo concepi, per labia falsa mea seruū super principem, superq; principē seruū trucidando,
Iudic. 4. d 5. d †manu fœminæ frange ipsorū ferociā. [Iugula superbū illum gladio suo, & fac ut per me capiatur laqueo oculorum suorū. Confirma animū meum, ut contemnā illum, & qua perdā illum uirtute me corrobora. Pertinebit enim hoc ad memoriam nominis tui, si eum
2. Par. 14. c 16. b. 20. a Iudic. 7. a fœminea manus prostrauerit.] †Non enim in multitudine sitū est robur tuū, neq; potentia tua in robustis: [equorum uires non expetis, nec unquā superbi tibi placuerunt,] sed humilium es dominus, inferiorū adiutor, præsidium infirmorū, deploratorū defensor,
D ac seruator desperatorum. Eia age mi paterne deus, deus possessionis Israeliticæ, domine cœlorū & terræ, creator aquarū, rex rerum abs te creatarum omnium, tu exaudi preces meas, [quæ misericordia tua freta sum, & fœderis tui Domine memento,] conuerte sermonem meum in fraudē, & uulnus, ac flagellum eorū, qui contra testamētum tuum, cōtraq; ædem sacram tuam, contra uerticem Sion, cōtra domū possessam à filijs tuis dira ceperūt consilia. [Confirma consiliū in animo meo, ut ædes tua religionē tuam tueatur.] Pro de exemplū in omni gente tribuq; tua, quo palàm fiat, te omnis uirtutis et potentiæ deum esse, nec aliū præter te defensorem gentis Israeliticæ.

X.

CVm aūt Deum Israeliticū inuocandi finem fecisset, & hæc uerba peregisset omia, surrexit procubitu: & ancilla sua uocata, cum in domiciliū, ubi sabbathis & diebus festis suis uersabatur, descēdisset, detracto quo fuerat induta cilicio, uestibusq; uiduitatis suæ depositis, corpus aqua prius ablutum, unguento pingui perunxit, tū capillis capitis sui digestis mitra superposita, uestes festiuas suas, quibus ornari uiuo Manasse uiro suo solebat, induit: cumq; sandalia sumpsisset pedibus, atq; armillas, brachialia, annulos, inaures, mundūq; suum omnē ascīuisset, uultū ad capiendos intuentium eam uirorū oculos perq; uenuste cōposuit. [Contulerat aūt ipsi Dominus quoque splendorem, quod omnis ornatus iste non ex lasciuia, sed ex uirtute proficisceretur.] Postremo cū uinariū utrem uino, & lagenā oleo plenā ancillæ suæ tradidisset, pera farina, massa caricarū, [caseo,] puris q; panibus impleta, & omnibus uasis suis cōuolutis, eidemq; impositis, egressæ ad portā Bethuliæ A
urbis, †Oziam & senatores ciuitatis B
Chabrim & Charmim stantes ibi repererunt: qui ut uiderūt eam, & uultum eius aliū, habitūq; immutatū, pulchritudinem eius admirati uehementer, sic eam allocuti sunt, Deus, deus ille patrum nostrorū reddat te gratiosam, & instituta tua perducat ad gloriā Israelitarum, & excellentiā Hierosolymæ, [ut nomen tuū in numero sanctorū & iustorū celebretur. Et qui tum aderant omes una uoce subiecerūt, Esto, fiat,] simulq; Deum adorauerūt. At illa, Portam urbis, inquit, iubete aperiri mihi, ut egrediar, & sermones quos mecum habuistis, re comprobem. Tum illi iuuenibus imperarūt ut aperirent, quemadmodū illa postularat. Quod cum fecissent illi, Iudith unà cum ancilla sua egressa est, oculis prosequentibus eam oppidanis, cum de monte [circa lucis ortū] descenderet, donec uallem peruadentem eam è cōspectu amitterent. Ita profectæ sunt illæ recta per uallem, donec in Assyrios, qui in statione pro castris erant, inciderēt: qui cōprehensam

Supra 8.

interrogauerunt eam, Cuias es? & unde uenis, aut quò tendis? Et illa, †Hebræis orta sum, & transfugi ab ipsis, quoniam uobis tradentur diripiendi, [propterea quod contemptis uobis ultro se dedere, ut ueniam à uobis impetrarent, noluerunt.] In conspectũ aũt Holophernis magistri copiarũ uestrarum uenio, ut ei uera dicta referam, uiamque commonstrẽ ante oculos, per quam ingressus tota mõtana regione potiatur, nec ullius corporis militũ suorum, aut animalis spiritus patiatur incõmodũ. His uerbis eius auditis, uiri illi cõtemplati uultum ipsius, admirationeque uehementi pulchritudinis eius capti, dixerunt illi, Conseruasti uitã tuam, quę [tali usa consilio,] in conspectũ domini nostri properaris descendere. Quapropter nunc perge ad tabernaculum eius, deducẽt enim te aliquot è nobis, donec te in manus eius tradiderint. Verum ubi corã eo constiteris, ne consterneris animo, sed secundũ hęc dicta tua perage narrationem, & bene tractabit te, [erisque animo ipsius gratissima.] Selegerũt ergo ex se uiros centũ, qui iuncto ipsi simul & ancillæ curru, ad tentoriũ Holophernis eam asportauerũt. Tum cõcursu totis castris facto, quod fama aduẽtus ipsius permanauisset in tabernacula, turba uenientiũ circunfundere se illi, extra tabernaculũ Holophernis expectanti, dum illi de ipsa afferretur nuncius, & mirari pulchritudinem ipsius, adeoque propter ipsam stupere Israelitas, & alius alij dicere, Quis aũt contemnat populũ istum, qui tales alit apud se mulieres? [pro quibus non immerito cum illis depugnemus.] Sanè non est utile uel unũ relinqui uirum ex illis, qui dimissi facile queant totum orbem in fraudẽ pellicere. Porrò progressi excubitores Holophernis & omnes serui eius, introduxerũt illam in tabernaculũ. Fortè tum Holophernes quiescebat super lecto suo in conopœo intertexto purpura, auro, smaragdo, lapidibusque pretiosis: cumque accepisset de illa nunciũ, prodijt in uestibulũ tabernaculi, pręcedẽtibus eum lampadibus argenteis. Ibi cum Iudith in cõspectũ eius, & ministrorũ ipsius uenisset, omnes uenustatem uultus eius mirati sunt, [& aspectu primo captus Holophernes:] illa uero procubuit in faciẽ, & eum adorauit.

Supra 3.c

C

D

CAP. XI.

A Cum que serui Holophernis releuauissent eam, ipse sic est eam allocutus, Bene spera mulier, nec expauescas animo, neque enim ego quenquã afflixi, qui regi totius terræ Nabuchodonozori seruire uoluit. Quod nisi me contempsisset populus iste tuus mõtanam regionem insidens, non utique erexissem hastã meam aduersus eum: ipse autem horũ sibi causa est. Iam uero dic tu mihi qua de causa transfugeris ab illis, & huc adueneris, uenis enim salutariter. Bono animo esto, utpote uictura hac nocte, atque deinceps. Neque enim est qui tibi faciat iniuriam, sed bene tractaberis, quemadmodũ tractari solent serui domini mei regis Nabuchodonozoris. Cui respondit Iudith, Accipe dicta ancillę tuę, ut famula tua coram te uerba faciat: nec mendaciũ hac nocte dño meo enunciauero. Quod si ancillę tuę monita secutus fueris per omnia, Deus rem tecũ conficiet, nec dominus meus excidet institutis suis. Testor enĩ uitã regis totius terræ Nabuchodonozoris, & potentiã eius qui te misit ad restitutionẽ uiuorum omniũ, nõ solum fore ut homines illi per te seruiant, sed feræ quoque agrestes, & pecudes, uolucres que cœli per potentiã tuam sub Nabuchodonozoris totiusque domus ipsius uiuant imperio. Nam sapientiã tuam, & calliditatẽ animi tui nos audiuimus, totaque terra diuulgatũ est, te solũ esse eximiũ in omni regno, scientiaque præstantem, & disciplina militari admirandũ. Iam uero sermonem quoque, quem in consessu tuorũ †Achior habuit, & quæ uerba fecerit intelleximus, [tum etiam quibus eum modis tractandum curaris.] Adepti sunt enim eum incolę Bethuliæ, quibus omnia quæ apud te locutus esset, retulit. Quapropter monita eius domine dominator, ne fueris aspernatus, sed corde tuo recondas ea, quoniã uera sunt. Nõ enim obnoxiũ est supplicio genus nostrum, nec ualet aduersus ipsum gladius, nisi peccatis Deũ suum offenderit. [Constat aũt eũ iam peccatis nostris sic esse offensum, ut per prophetas suos mandata

B

Supra 5.a

data dederit ad populũ, se propter pec
cata pœnis eum esse deditur ũ. Et quo
niam Israelitæ sciunt se deum suum in-
fensum sibi reddidisse, timore tui corre
pti sunt.] Iam uero ne dominus meus
spe decidat, neúe discedat infecta re,
sed mors faciẽ illorũ impetat, tale pec
catũ inuasit eos, quo irritabunt Deum
C suũ, si nefas admiserint. Quoniã enim
defecerunt eos alimenta, & laborant
inopia aquarum, iumenta sua decreue
runt inuadere, [& bibere sanguinem
illorum,] & quorũcunque cibo Deus
legibus suis interdixit illis, ea consu-
mere statuerunt: primitiasque adeo fru-
gum, & decimas uini atque olei, quas
consecratas reseruarant sacerdotibus
Hierosolymis in conspectu Dei nostri
ministrantibus, eas conficere constitu
tum habent: cum eas ne manibus qui-
dem fas sit quenquam è populo contin
gere. Miserunt autem Hierosolymam,
(nam & ipsius incolæ patrauere talia)
qui sibi licentiam referant à senatu. Ac
cidet igitur ut, cũ hoc accepto respon
so fecerint, illa die tibi tradantur ad in
teritum. Quapropter ego ancilla tua
cognitis his omnibus, transfugi ab ip-
sis, & misit me Deus [iratus illis] ad
conficiendã tecum rem, quæ terras o-
mnes, ad quas ea fama permanarit, stu
pore afficiat. Religiosa enim est ancil-
la tua, Deumque colit noctes & dies.
D Quare nunc apud te morabor domine,
& egredietur ancilla tua in uallem no
ctu, deoque supplicabo, ut mihi renun-
ciet, quãdo peccata sua commiserint:
tum accedã, & rem ad te referam, &
erumpes cum omnibus copijs tuis, nec
erit quisquã illorum qui tibi resistat,
egoque te ducã per mediam Iudæam, do
nec peruenias in conspectũ Hierosoly
mæ, sedemque tuam in medio illius col-
locem. Ita illas ut oues pastore destitu
tas ages, ac ne canis quidẽ lingua sua
tibi obganniet. Hæc enim mihi per prę
notionem dicta sunt & enũciata, tibique
renunciatũ ea missa sum. Hi sermones
eius placuerunt Holopherni, & mini-
stris ipsius omnibus, & sapientiã eius
mirati sunt, dicentes, Non est mulier
ab extremo ad extremum terræ uenu-
state uultus & peritia dicendi similis:
simul Holophernes eam sic est allocu-
tus, Bene fecit Deus ille, qui te præmi
sit isti populo, ut afferres robur mani-
bus nostris, contemptoribusque domi-
ni mei perniciem. Sanè quidem tu ue-
nusta es aspectu, & ad dicendum bene
comparata: quod si perfeceris quę pol
licita es, deus erit mihi deus ille tuus:
tu uero sedebis in domo regis Nabu-
chodonozoris, & per totam terram ce
lebraberis.

CAP. XII.

A TVm iussit eam introduci in cellam
argenteæ suæ suppellectilis, deque
cibarijs suis mensam ei consternẽdam,
& potum de uino suo præbendũ con-
stituit. At Iudith, †De his non edam, Gen.43.f
inquit, ne qua contrahatur offensio, sed Dan.12.b
de eis quæ mecum delata sunt, mihi mi Tob.1.b
nistrabitur. Cui Holophernes, Si uero
defecerint hęc quæ penes te sunt, un-
de petemus quæ tibi demus his simi-
lia? Nihil enim nobis è genere tuo sup
petit. Respondit illi Iudith, Vt animam
tuam mi domine uiuere uerum est, ita
non consumet ancilla tua quæ mihi
sunt, priusquam Dominus per manũ meã
consiliũ suum fuerit executus. Introdu
xerunt igitur eam serui Holophernis
in tabernaculũ: ubi cum in mediã usque
noctem dormiuisset, sub matutinam ui
giliã exurrexit, & misit ad Holopher- B
nem, qui diceret, Iubeat iam dominus
meus ancillam suam emitti ad preca-
tionem. Cumque edixisset Holophernes
stipatoribus corporis sui, ne prohibe-
rent ipsam, mansit in castris tribus die
bus, noctu in uallem Bethuliæ egredi-
ens, & aqua se abluens in fonte qui e-
rat in castris: cumque ascenderet, orabat
dominũ deum Israeliticũ, ut institutum
suum ad leuandũ genus populi sui feli
citer proueheret, & regressa in taber-
naculo munda permanebat, donec ci-
bum suum caperet sub uesperam. Eue
nit autem die quarto, ut celebraret Ho
lophernes conuiuiũ cum seruis suis so
lis, nec ad concœnationẽ quenquã in-
uitasset eorum qui præerant negotijs.
Tum Holophernes Bagoæ eunucho
præfecto facultatibus suis omnibus, I,
ait, persuade isti mulieri Hebrææ quæ C
penes te est, ut ueniat ad nos, & nobi-
scum edat ac bibat. Nam ecce personę
nostræ fuerit ignominiosum, si talem
mulierem sine habita cum ea consuetu

dine prętermiſerimus: & ſi minus eam attraxerimus, nos irridebit etiam. Egreſſus ergo à conſpectu Holophernis Bagoas, & ad illam ingreſſus, Ne pigeat, inquit, ancillam formoſam hanc adire dominũ meum, coramq́; eo decorari gloria, tum uinum nobiſcũ bibere ad hilaritatẽ, & hac die more filiarum Aſſyricarum, quæ in domo Nabuchodonozoris aſſiſtunt, ſe gerere. Cui Iudith, Quæ nam ego ſum, ut quid domino meo denegẽ? quin quicquid ei placuerit, gratumq́; fuerit, propere faciã, quod mihi uſq; ad diem obitus mei ſit gloriationi: ſimul exurgens ſe ueſtitu, & omni mundo muliebri exornauit:
D acceſſitq́; ancilla eius, & ex aduerſo Holopherni ſtrauit ei pelles humi, quas à Bagoa in uſum quotidianum ſuum acceperat, ut ſuper ijs recumbẽs cibum caperet. Cumq́; acceſſiſſet Iudith, ac diſcubuiſſet, exarſit cor Holophernis in eam, animusq́; cõmotus eſt, ut congreſſum ipſius uehementer appeteret. Iam enim ex quo primum die conſpicatus eam fuerat, obſeruabat occaſionem, qua ea abuteretur. Hortabatur igitur eã Holophernes, Bibe iam, & præbe te nobiſcum hilarem, [quoniam nacta es apud me gratiã.] Et Iudith, Sanè bibam, inquit, domine, quoniam magnificentiam adepta eſt in me hodie uita mea maiorẽ, q̃ ullo ex quo nata ſum tempore: ſimul edere corã eo bibereq́; cœpit quæ ſibi ab ancilla ſua parata fuerant. Lætatus eſt itaq; propter eam Holophernes, & uini quàm plurimum bibit, quantum nunquam aliàs biberat uno die quo natus fuerat.

CAP. XIII.

A CVm autem iam ſerum eſſet, feſtinarunt ſerui eius ſe recipere, & Bagoas foris occluſit tabernaculũ, præſentesq́; omnes à cõſpectu domini ſui dimiſſi, ſua quiſq; cubilia petiere, †q; omnes defeſſi eſſent longa compota-
Eccli 31.
tione. Relicta eſt itaq; Iudith in tabernaculo ſola, et Holophernes proiectus in lecto ſuo, quod perfuſus eſſet ebrietate. Iuſſerat autẽ Iudith ancillã ſuam aſtare extra cubiculũ, & ſe pro quotidiano more obſeruare exeuntem. Dixerat enim ſe exiturã ad precationem ſuam, & in eandem ſentẽtiam cum Bagoa loquuta fuerat. Cum ergo omnes è cõſpectu ipſius diſceſſiſſent, ne quiſquã relictus eſſet in cubiculo paruus aut magnus, Iudith apud lectum illius ſtans in animo ſecum, Domine deus omnis uirtutis, inquit, reſpice hac hora ad opera manuum mearum, ut extollatur Hieroſolyma [ſicut promiſiſti.]
Quoniam nunc tempus eſt adiuuandi B
poſſeſſionem tuam, & [orta ex fidutia in te] inſtituta mea perficiendi, ad conquaſſationem hoſtium, qui in nos coorti ſunt: ſimul acceſſit ad columellam lecti quæ erat ad caput Holophernis, & acinacẽ illius inde deſumpſit. Cũq; lecto ſe applicuiſſet, coma capitis eius apprehenſa, Corrobora me hodie Domine deus Iſraelis, inquiens, inflixit duos ictus in ceruicem eius quantum
poterat, †& caput amputauit: tum de 1. Reg. 17.
inde corpore eius de ſtrato deuoluto, 1. Mach. 7.
ablatoq́; de columnis conopœo, paulo poſt egreſſa caput Holophernis ancillæ ſuæ tradidit: quod cum illa in peram cibariam ſuam immiſiſſet, egreſſę ſunt ambæ ſimul, quò ad precationem more ſolebant. Ita è caſtris euadentes uallem illam ambierunt, montemq́; Bethulię conſcenderũt. Cumq́; ad portas eius perueniſſent, Iudith procul clamauit portarum uigilibus, Aperite agite
portã, aperite: adeſt nobis Deus, deus C
ille noſter, robur adhuc exercẽs Hieroſolymis, & contra hoſtes potentiam, quemadmodũ fecit et hodie. Hac uoce ipſius exaudita oppidani ad portã urbis ſuæ propere deſcenderunt: cumq́; ſenatores ciuitatis conuocaſſent, concurſu unà omniũ à minimo uſq; ad maximum facto, (quoniã inſperatus erat ipſius reditus,) igneq́; cauſa lucis accenſo, aperta porta receptas illas circumſteterũt. Ipſa uero [cum in editum locũ aſcendiſſet, ſilentio facto] magna uoce, Laudate Deum, inquit, & prędicate eum, quoniam miſericordiã ſuam Iſraeliticæ domui non ſubſtraxit, [nec deſeruit ſperantes in ſe,] ſed hoſtes noſtros hac nocte mea manu conquaſſauit: ſimul caput è pera prolatum illis oſtentabat, dicens, Ecce caput Holophernis magiſtri copiarum Aſſyricarum, ecce & conopœum in quo recubabat ebrius, cum eum Dominus ma-

nu

D nu fœminea cæderet. Viuum illum do minum, qui me per uiam qua sum ingressa conseruauit, testor illum mea facie deceptũ in perniciem suam, nullum in me fœdum aut turpe patrauisse flagitium. [Dominus me uobis lætam, uictricem & incolumem liberatis uobis restituit. Ipse prędicate omnes, quia benignus est, & misericordia eius sempiterna.] Tum populus uehementer obstupuit: cumq́ Deum inclinatus adorasset, simul omnis, Celebrandus es Deus noster, inquit, qui hostes populi tui hodierno die ad nihilum redegeris. Illi uero dixit Ozias, Beneficio Dei altissimi felix es, ô filia, supra omnes mulieres terræ, & celebrandus est Dominus Deus ille cœli terræq́ conditor, q̃ te direxit ad caput ducis hostium nostrorum conquassandũ. Quoniam non abscedet unquã spes tua ab animo hominũ potentiam Dei cõmemorantium. Hoc ergo tibi conferat Deus ad sempiternam excellentiam, ut te bonis locupletet, eo quod uitæ tuæ non peperci sti, cum affligeretur genus nostrum, sed rectam corã Deo nostro uiã ingressa ruinæ nostræ subuenisti. Et subiecit uniuersus populus, Esto, fiat. XIIII.

A 1.Mac.15.c Porrò autẽ allocuta est eos Iudith, Audite me fratres, † & acceptũ caput hoc in pinna murorũ nostrorum suspẽdite: cumq́ diluxerit dies, ac sol super terram emerserit, arma belli uestra quisq; capietis, & ex urbe uiri ualentes omnes cum duce uobis dato erumpetis, ut in campum descensuri ad primam stationem Assyriorum, nec tamen descendentes. Tum illi sumptis uniuersis armis suis, contendẽt in castra sua, duces copiarum Assyricarũ excitaturi, & ad tabernaculũ Holophernis cursum dirigent, quo non inuẽto [nisi trunco in sanguine uolutato,] terror inguet in illos, & à conspectu uestro diffugient. Tum uos insequẽtes unà cum omnibus qui fines Israeliticos incolunt, per uias suas illos prosternite. [Dominus enim pedibus uestris conculcandos eos subijciet.] Verũ antequam hęc fiant, accersite mihi Achiorem Ammonitã illũ missum ad nos tan quã ad interitũ ut conspectũ agnoscat

B domus Israeliticæ contemptorem. Vocatus est ergo Achior ex domo Ozię, qui ut uenit, & caput Holophernis in manu uiri cuiusdã in concione populi uidit, in faciem prolapsus est, & defectus animo: releuatusq́ accidit ad pedes Iudith, et cum faciem eius adorasset, dixit, Celebranda es per omnia Iudæ tabernacula, & apud omnes gentes, quæ fama nominis tui commotæ fuerint. Sed recense mihi nunc quę per hos dies gesseris. Et recitauit ei Iudith in media concione quęcunq; gessisset, ex qua primum die fuerat egressa, usq; ad tẽpus quo loquebatur apud illos. [Deus Israeliticus, inquit, quem tu testatus es se uindicaturum de inimicis suis, is hac nocte caput omnium impiorũ amputauit mea manu, quod ita esse probat caput hoc Holophernis, qui superbo contemptu uituperauit deum Israeliticum, & interitũ tibi minatus est cum diceret, Expugnato populo Israelitico, præcipiam latera tua gladio transuerberari.] Postq́ autem C dicendi finem fecit, populus magna uoce iubilans, lætos per urbem suam clamores iactauit: Achior uero quę deus Israeliticus fecisset uidens omnia, deo magnopere fisus est, carneq́ præputij sui circuncisa, coniunctus domui Israeliticæ [cum omni generis sui posteritate] usq; in præsentem diem. Cum autem dies illuxisset, capite Holophernis de muris suspenso, omnes uiri sumptis armis in spiram circumeuntes ad descensum montis egressi sunt: quos conspicati Assyrij, nuncios ad centuriones suos dimittere, illiq́ porrò contendere ad duces & tribunos, omnesq́ principes suos: qui cum ad tabernaculum Holophernis peruenissent, curatori omĩs suppellectilis eius dicere, † Ex 1.Reg.14.c citã uero dominũ nostrum, quoniã serui isti ad nos in pugnam descendere ausi sunt, ut deleantur funditus. [Porrò ante uestibulum cubiculi tumultuãtes causa illius excitandi strepitum edebant de industria, ut non excitantium, sed perstrepentiũ opera potius excitaretur. Nemo enim cubiculũ Assyricæ D maiestatis pulsare audebat, aut ut introiret aperire.] Tũ ingressus Bagoas pulsauit atriũ tabernaculi, q̃ eum cum Iudith dormire suspicaretur. Cum

autē eum nemo exaudiret, dimotis foribus in cubiculum ingressus: ut inuenit illum proiectū in lecto, & adempto capite mortuum, exclamans uoce magna cum fletu, gemitu, uociferationeq; ualida uestimēta sua dilacerat, atq; in tabernaculū etiam, ubi Iudith solebat recumbere, ingressus, ubi nec eam inuenit, ad populum prosilit uociferans, Nefas admisere serui, una mulier Hebræa ignominiā in domū regis Nabuchodonozoris intulit. Nam ecce humi prostratus Holophernes, truncusq; capite. Hæc uerba cum audissent principes exercitus Assyrici, dilacerauerunt tunicas suas, & animo uehemēter consternati sunt, clamorq; & uociferatio magna in medijs castris exorta est.

CAP. XV.

A Tum etiā qui in tabernaculis erant hoc audito facinore, [animo consilioq; destituti,] obstupescere, ingruente in eos metu & terrore, nec iam esse quisquam qui in conspectu alterius persisteret, sed simul omnes perculsi, per omnes uias tam cāpestris q̄ montanæ regionis diffugere, [deiecto capite, relictisq; rebus omnibus, Hebræos, quos instare armatos acceperant, effugere festinantes:] atq; ij quoq; qui circa Bethuliā in montoso loco se uallo munierant, in fugā conuersi sunt. Tunc ergo bellicosissimi quiq; Israelitarū se in eos effuderunt, [cum clangore tubarum & clamore: & quoniā Assyrij palantes in fugā ruebāt pręcipites, Israelitæ aūt eos agmine iuncto persequebantur: conficiebāt quoscunq; possent apprehendere.] Et misit Ozias Bethomastam. Bebai, Chobai, Cholam, & in omnes fines Israeliticos, qui perferrēt gestæ rei nūcium, ut ad cædē hostium
B cuncti prorumperēt. Quo accepto nuncio Israelitæ, simul omnes irruerunt in illos, & cædendo usq; Choba persecuti sunt. Aduenerunt item & Hierosolymitani, & ex tota mōtana regione, (nā ad eos quoq; nuncius rerum in castris hostium gestarum peruenerat,) atq; etiam Galaaditę & Galilęi, qui eos magna clade ultra Damascū usq; & fines ipsius exterminarunt. Reliqui uero incolæ Bethuliæ castra Assyriorum inuaserunt, & ex præda illorum magnas adepti sunt diuitias. Reliquijs potiti sunt Israelitæ è cæde reuersi, uiciq; ac ciuitates tam montanæ q̄ campestres magnam uim obtinuerunt spoliorum, quorum ingens erat copia. Venerunt C
autem Ioachim pontifex maximus, & senatus Israelitarū Hierosolymis commorantiū, confirmaturi beneficia quibus Deus Israelitas affecerat: tum etiā uisuri Iudith, benigneq; salutaturi: qui ad ipsam ingressi uno ore gratulati sunt ei, ac dixerūt, Tu excellentia Hierosolymæ, tu ingens Israelitarum lætitia, tu præclara generis nostri gloriatio, tu hęc omnia confecisti manu tua, hisq; Israelitas affecisti beneficijs, & Deus ea fauore suo prosequutus est. [Confirmatū est cor tuum, eo q castitatem amaueris, nec post uirū tuum ad miseris alium, ideo manus Domini te confirmauit.] Beata sis apud Deū omnipotentē in æuum sempiternū. Et subiecit uniuersus populus, Esto. Cæte- D
rum populus castra diebus triginta deprędatus, tabernaculum Holophernis & omne argentum, lectos, pelues, omnemq; suppellectilem eius dicauit Iudith: quæ accepta illa mulæ suæ, iunctisq; plaustris congesta imposuit. Tū concurrere uisendæ eius causa mulieres omnes Israeliticæ, & prædicare illam, unaq; chorum illi statuere, ipsaq; thyrsos manibus acceptos mulieribus, quæ unà secū aderant, distribuit, & imposita sibi sociæq; suæ corona oleagina, choream coram uniuerso populo ducens prębat mulieribus omnibus, subsequētibus armatis omnibus uiris Israeliticis cū coronis, [organis, citharis] & hymnis, quos ore decātabant.

CAP. XVI. A

Præiuit aūt Iudith hoc carmen gratulatorium inter omnes Israelitas, & uniuersus populus hanc laudē clara uoce decantauit, cœpitq; Iudith,

Ordimini Deo meo tympanis, Dominoq; meo cymbalis incinite: modulamini carmen ei, extollite laudem, & nomen eius inuocate.

Quoniam profligator bellorum est Dominus, qui posuit in medio populi castra sua, & me uindicauit de manu persequentium.

Venit Assyrius è mōtibus ab Aquilone,

lone, uenit cum copiarum suarum my-
Iudith 7.c riadibus, †quarum multitudo torren-
tes interclusit, ualles'q; equitatus ope-
ruit.

Aiebat se fines meos igni uastatu-
rum, iuuenibus'q; meis gladio perem-
ptis, allisis'q; solo lactentibus, prædæ
daturum infantes meos, abducturum'q;
uirgines. Dominus omnipotens manu
fœminæ frustratus est eos.

B Neq; enim iuuenũ opera robustus
occubuit, nec cæciderunt eum nati Ti
tanibus, nec excelsi gigantes aggressi
Iudith 10.d sunt, †sed Iudith Merari filia pulchri-
tudine faciei suæ dissipauit ipsos.

Iudith 10.d †Cum enim exuisset uestitum uidui
tatis suæ, [uestes'q; festiuas induisset,]
ut laborantes Israelitas eueheret, facie
sua unguento peruncta, et redimitis mi
tra capillis suis, stola'q; quam sumpsit
lineam, decepit illum.

Sandalium eius oculum hominis ra
puit, et pulchritudine huius captus est
illius animus, ceruicem ipsius penetra
uit acinacis.

Persæ exhorruerũt audaciam eius,
stupuerunt'q; Medi fidutiam.

Tum iubilauerunt humiles mei, &
infirmi exclamauerũt [siti torridi,] ter-
riti'q; sunt illi, & sublato clamore in fu
gam conuersi.

Filij puellarum confoderunt illos,
& ut seruos fugitiuos uulnerauerunt
C prælio domini Dei mei disperditos.

Carmẽ & laudẽ cantabo Domino.
Magnus es Domine & gloriosus, ad-
mirandus uiribus & inuictus.

Gen.1. Psal.32.a 148. Psal.103. Tibi seruiat uniuersum opificium
tuum, †quoniam iussisti, & extitit: mi-
sisti spiritum tuum, & prodijt, nec est
quod uoci tuæ resistat.

Montes enim à fundamentis emo-
uebuntur cum aquis, petræ'q; in modũ
ceræ liquescent à conspectu tuo, cũ sis
ijs qui te metuunt propitius.

Quoniam paruum est omne quam-
uis gratum odore sacrificium, omnis'q;
holocausto crematus adeps minimus,
præ eo qui reueretur Dominum, & per
omnia magnus est.

Væ gentibus in genus meũ consur-
gentibus. Dominus omnipotens uindi
cabit eas die iudicij, cum immittet cor
poribus eorum ignem & uermes, quo
rum perpetuo sensu lugeant.

Vt aũt uenerunt Hierosolymã, ado-
rauerunt Dominum, & lustrato popu-
lo holocausta sua, gratuita'q; donaria,
ac munera obtulerunt. Et dedicauit Iu
dith omnem suppellectilem Holopher-
nis à populo sibi traditã, & conopœũ
quod ipsa cubiculo eius abstulerat, †
donarium Domino consecrauit. Cúm- 2.Re.8.b
que populus celebrando lætitiam, Hie D
rosolymis in conspectu sacrorum tres
menses peregisset, Iudith ibidem per-
mansit. Exactis autem diebus illis ad
suam quisq; possessionem reuectus est,
remeauit'q; Iudith Bethuliam, & in bo
nis suis habitauit. Fuit autem ætate sua
per totam terrã inclyta, procos'q; mul-
tos habuit: nullus tamen uir ea potitus
est omni tempore uitæ eius, postq; Ma
nasses maritus eius morte obita sepul-
turæ gentis suæ mandatus fuerat. Pro
cessit inquam ad claritatem eximiam,
donec in domo uiri sui ad centesimum-
quintum annum ætatis peruenit, & ma
numissa ancilla sua, obijt Bethuliæ, &
sepulchro uiri sui Manassis mandata
est, †luxit'q; eam domus Israelitica se- Gen.50.b
ptem diebus. Cæterum anteq; morere
tur, bona sua Manassi uiro suo, sibi'q;
genere proximis distribuit. Non exti-
tit aũt in uita Iudith qui perterreret Is-
raelitas, nec post obitum eius multis
temporibus. [Porrò dies huius uicto-
riæ solennis in numerum sacrorum die
rum adscriptus ab Hebræis ex eo tem-
pore ad præsentem usq; diem cultus est
ab ijsdem.]

Liber Esdræ tertius.

CAPUT I.

VM Iosias agitaret pa A
scha Domino Hieroso- 2.Par.35.a
lymis, constitutis'q;, & 4.Re.23.c
iuxta quotidianas fun
ctionum uices adorna-
tis in templo Domini
sacerdotibus, pascha quartadecima lu
na mensis primi immolaret, iussit Leui
tas sacrorum Israeliticorum ministros
consecrare se Domino, ad sacram eius

arcam in templo, quod Dauidis filius
rex Salomon ædificarat, collocandã.
Non erit, ait, cur eam uestris gestetis
humeris, sed iam inde dominum Deum
nostrum colite, populoq́ eius Israeliti
co date operam. Comparate autẽ uos
secundum familias & tribus uestras,
iuxta præscriptum Dauidis regis Israe
litici, & magnificam descriptionem fi-
lij eius Salomonis, inq́ templo prout
quæq́ familiarum uestrarum Leuitica
rum primatum sortita est, in conspectu
fratrum uestrorum Israelitarũ stantes
ordine pascha immolate, uictimasq́ pa
rate ipsis, & pascha iuxta præceptum
B Domini Mosi datũ obite. Donauit au-
tem Iosias populo, q̃ frequens aderat,
agnorum & hœdorum triginta millia,
triaq́ millia uitulorum, quæ de pecua-
rijs regijs ex pollicito data fuerunt po
pulo, sacerdotibus & Leuitis. Largiti
sunt item Helcias, Zacharias, et Iehiel
ædiles templi, ad obeundum pascha,
sacerdotibus ouium duo millia sexin-
gentas cum uitulis trecentis. Iechonias
insuper, Schamaias & Nathanael fra-
ter, & Haschabias, & Ieiel, et Iozabad
tribuni largiti sunt ad celebrandum pa
scha Leuitis, ouium quinq́ millia, &
uitulos quingentos. Dum hæc gere-
bantur eleganter, stabant sacerdotes et
Leuitæ secũdum tribus, & eum quem
quisq́ sortitus erat à patribus prima-
tum, tenentes in conspectu populi pa-
nes azymos, quos Domino secundum
præscriptum libri Mosaici consecra-
rant. Et hæc ita matutino tẽpore. Tor-
rebant autem igni pascha, ut par erat,
uictimas uero lixabant in ahenis & le-
betibus odore gratissimo, totiq́ cœtui
deferebant. Post hæc item sibi, & pro-
gnatis Aarone sacerdotibus fratribus
suis dapem apparabant. Sacerdotes
enim adolebant adipes, donec tempus
opportunum exijsset, Leuitæq́ sibi, sa-
cerdotibusq́ prognatis Aarone fratri
bus suis dapem parabant. Et sacri can
tores posteri Asaph suum munus obi-
bant ordine, prout erat ipsis à Dauide
constitutũ, nempe Asaph, Zacharias,
C & Iedithun à rege designatus. Ostia-
riorum autem pro singulis portis excu
bantium non licebat ulli uicem suam
deserere, fratres enim illorum Leuitæ
dapem ipsis apparabant. Quæ igitur
pertinebant ad sacrificium Domini, pa
schate agitãdo, uictimisq́ ad aram Dei
immolandis die illo consummata sunt
secundum mandatum regis Iosiæ. Et e-
gerunt Israelitæ, q̃ frequentes aderãt,
pascha, diemq́ festum azymorum per
septem dies: nec tale pascha celebra-
tum est in Israel iam inde à temporibus
Samuelis prophetæ. Neq́ uero tale pa
scha celebrauerunt ulli reges Israeliti-
ci, quale Iosias egit, & sacerdotes ac
Leuitæ, Iudæi & Israelitæ omnes, q̃
tum numerosi Hierosolymis commo-
rabantur. Octauodecimo anno regni
Iosiæ celebratũ est hoc pascha, recteq́
conformata fuerunt instituta Iosiæ in
conspectu Domini sui, quippe ex ani-
mo pleno pietatis. Cæterum historia re
rum ipsi cõiunctarum est in priscorum
sæculorum annalibus cõscripta de ijs
qui peccauerunt, & impietate in Do-
minum superarunt omnes gentes & re
gna, eaq́ quibus offenderũt ipsum stu-
dia, adeo ut oracula Dei inualescerent
aduersus Israelem. † Et post omnẽ hũc 4.Re.23.f
actũ Iosiæ accidit ut rex Aegypti Pha 2.Par.35.d
rao profectus bellum moueret aduer-
sus Carchamym, quæ est ad Euphra-
tem: cumq́ obuiam illi processisset Io-
sias, misit ad eum rex Aegypti qui di-
cerent, Quid tibi rei mecum est rex Iu- D
dææ? Nequaq̃ aduersus te à domino
Deo missus sum, sed bellũ ad Euphra-
tem est mihi, iamq́ adeo mecum facit
Dominus, idemq́ citabundus mecum
properat: à me tibi tempera, neq́ obsi-
stas illi. Non tamẽ auertit se Iosias ad
currum suum, sed parabat prœlio decer
nere, non acquiescens responsis ex ora
culo Domini Ieremiæ prophetæ, & pu
gnam cum eo commisit in campo Me-
geddo: cumq́ descendissent ad regẽ Io-
siam principes, seruis suis, † Auferte 3.Re.22.f
me, clamat, è prælio, nam grauiter sau-
ciatus sum. Protinusq́ eum ex acie ser
ui eius sustulerunt, & cum ascendisset
currum suum secundarium, reuectus
Hierosolymam, uitam cum morte com
mutauit, & sepultus est in paterno se-
pulchro. Per totam itaq́ Iudæam lu-
ctus secutus est Iosiam, & defleuit eum
Ieremias etiam propheta, proceresq́
unà cum uxoribus lamentati sunt eum
ad

ad hūc usq; diem, traditusq; adeo mos est hoc faciendi perpetuus in omne genus Israeliticum. Verum hæc annalibus regum Iudaicorū perscripta sunt, quid rerum singillatim patratum sit ab Iosia, quę fuerit eius gloria, quanta demum ad legem Domini dexteritas ingenij. Ipsius autem antefacta, & quæ nunc commemorauimus, prodita sunt annalibus regum Israeliticorum & Iu-
E daicorum. †Porrò populares assumptum Ioachaz Iosiæ filium, regem loco
4.Re.23.f
2.Par.36.b patris sui declarauerunt, uigintitres annos habentem. Is tribus mensibus regnauit in Iudaea & Hierosolymis, usq; dum ei regnum Hierosolymitanum abrogauit rex Aegypti, populoq; talentis argenti centum, unoq; auri mulcta-
2.Par. 36.a to, regemq; Iudææ & Hierosolymæ †cō-
4.Re.23.f stituit Ioachim fratrē ipsius, qui in uincula cōiecit magistratus, ipse uero Zaracen fratrem eius comprehensum abduxit in Aegyptum. Cæterum annos uigintiquinq; natus erat Ioachim cum regnum Iudaicum & Hierosolymitanum adeptus est, & impie se gessit erga
4.Re.24. Dominum, † adortusq; est eum bello Nabuchodonozor rex Babylonis, & catenis constrictum Babylonem abduxit, sacrorumq; uasorum Domini ablatam partem in templo suo Babyloni
4.Re. 24.a collocauit. †Verum huius historia, im-
2.Par. 36.a puritas, & ignominia regum annalibus perscripta est. Successit autem in regnum ei Ioachim filius. Etenim octodecim iam annos habebat, cum rex cō
F stitueretur. Regnauit autem mēses tres & decem dies Hierosolymis, & impie se gessit erga Dominum, exactoq; anno missis copijs transtulit eum Nabuchodonozor Babylonem unà cum sa-
4.Re.22.a cris uasis Domini, †& constituit Ze-
2.Par.36.b dechiam regem Iudææ & Hierosolymæ uigintiunum annos natum, qui regnauit annis undecim, & grauiter offendit Dominum, nec reueritus est ser-
Ier.37.a.38 mones †ab Ieremia propheta ex oraculo Domini pronunciatos, sed iureiurando adactus in uerba regis Nabuchodonozoris defecit perfide, & obdurata ceruice, obfirmatoq; animo suo leges domini Dei Israelitici uiolauit. Ad hæc principes populi sacerdotūq; inique multa perpetrauerunt, excesseruntq; genus omne impuritatis omniū gentium, templumq; Domini sacrosanctum Hierosolymis prophanauerunt. Et misit Deus maiorum ipsorum legatum suum per quem reuocaret eos, propterea q; parceret illis, atq; tabernaculo suo. At illi ridere legatos eius, & G
quoties loqueretur Dominus, prophetis eius illudere, donec ira commotus in populum suum propter impia facta, mandaret consurgere in eū reges Chaldæorum, qui iuuenes eorum per loca templo suo sacrosancta circūiecta gladio trucidauerunt. Non pepercere iuueni, non uirgini, non seni, non adolescenti, sed uniuersi traditi sunt in manus illorū. Omnia uero sacra uasa Domini magna simul & parua, instrumentaq; arcę Dei, ac sublatos thesauros regios Babylonem asportauere, templū Domini succenderunt, muros Hierosolymæ demoliti sunt, ignem intulerunt turribus eorum, omnibusq; ornamentis urbis conficiendo pessundatis, superstites gladio Babylonem abduxerunt, ubi regi seruierūt, & filijs ipsius, usq; dum regnum occuparent Persæ, ut impleretur quod Dominus per os †
Ieremiæ prędixerat, usq; dum terra sua Iere. 25.b
uiter acquieuisset in sabbatis suis, egis 29.b
setq; sabbatum omni tempore uastitatis suæ, usq; ad exactos annos septuaginta.

CAP. II.

ANno primo Cyri Persarū regis prę A
stat urus quod prædixerat per os 2.Par.36.d
Ieremiæ Dominus excitauit animum 1.Esd.1.a
eiusdem regis Persarum Cyri, ut edictū in toto regno suo publicaret, scriptis simul etiam in hæc uerba diplomatibus. Hæc edicit Persarum rex Cyrus, Regem me constituit orbi Dominus Israeliticus, dominus celsissimus, mandauitq; mihi templum sibi Hierosolymæ, quæ est in Iudæa, ędificandum. Si quis est itaq; uestrum de gente ipsius, adsit illi Dominus ille, dominus ipsius, & Hierosolymam, quæ est in Iudæa, profectus, templum Domino Israelitico ædificet. Hic est ille Dominus, qui tabernaculū habuit Hierosolymis. Quotquot igitur hinc inde habitant, adiuuent eos incolæ cuiusq; loci tam auro & argento, q̄ donarijs, equis, iumentis, simul et alijs rebus in templo Domini Hiero-

solymitano ex uoto dedicandis. Tum
principes tribuũ & familiarum Benia-
min cum sacerdotibus & Leuitis, om-
nesq; adeo quorũ excitauit Dominus
animum coorti sunt in profectionẽ, ad
ædificandum templum Domini Hiero-
solymitanum: & uicini circum populi
ferebant opem omni ratione, argento,
auro, equis, iumentis, & uotiuis dona-
rijs compluribus multorum, quibus
B ea mens iniecta fuerat. Rex quoq; Cy-
rus protulit sacra uasa Domini, quæ
Nabuchodonozor transtulerat Hiero-
solymis, & in delubro suo collocarat:
ea inquam, prolata Cyrus rex Persarũ
Mithridati tribuno ærarij sui tradidit,
ab eoq; rursum Sassabassaro præsidi
Iudææ commendata fuerunt, quorum
hic erat numerus. Crateres argentei li-
1.Esd.1.tri- baminibus dicati, †mille, & item mil-
ginta. le aurei: pelues sacrificæ argenteæ ui-
gintinouem: phialæ aureæ triginta, ar-
gentearũ uero duo millia quadringen-
tæ & decem, aliaq; uasa mille. In uni-
uersum autem uasorum tam aureorũ q̃
argenteorũ quinq; millia, quadringen-
ta sexagintanouem perlata fuerunt, &
à Sassabassaro unà cum ijs qui Baby-
lone Hierosolymam redierunt è capti-
1.Esd.4.a uitate, reportata. †Porrò Artaxerxi,
quibus Persarũ rex erat temporibus,
Bischlemus, Mithridates, Tabel, Ra-
humus, Beelteemus, & scriba Semel-
lius, eorumq; collegæ cæteri tam Sama
riæ q̃ aliorum locorum incolæ subie-
C ctam hanc scripserunt epistolam. Regi
Artaxerxi domino serui tui, Rahumus
à commentarijs, & scriba Semellius,
tum reliqui eiusdẽ curiæ collegæ ipso-
rum, ac iudices in Cœlesyria Phœni-
ciaq;. Iam nunc dominus rex certũ ha-
beto Iudæos istinc ad nos ꝓfectos, ubi
uenerunt Hierosolymam in ciuitatem
illam perfidam & malitiosam, & ædifi
care fora, & muros instaurare, tẽplũq;
restituere. Quod si hæc urbs ædificata
fuerit, muriq; consummati, nequaq̃ su
stinebunt tributum pendere, sed regi-
bus resistent etiam. Et quia feruet opus
circa templum, rectè factum arbitra-
mur, rem talem non neglexisse, sed do-
mino nostro regi declarasse, ut si uidea
tur tibi, quæratur in maiorum tuorum
annalibus. Etenim inuenies in monu-
mentis de his scripta quædam, & co-
gnosces rebellatricem fuisse ciuitatem
illam, grauem regibus ac ciuitatibus:
ipsos quoq; Iudæos perfidos bellis cõ
flandis in ea deditos iam inde ab æuo;
quam ob causam et urbs illa deuastata
est. Nunc ergo significamus tibi domi
ne rex, si urbs hæc restituta fuerit, mu-
riq; eius instaurati, non datum iri tibi
posthac in Cœlesyriam ac Phœniciam
reditionem. Tunc rescripsit rex Rahu D
mo à commentarijs, & Beelteemo, tum
scribæ Semellio, cæterisq; collegis
eiusdem ordinis, & incolis Samariæ,
Syriæ Phœniciæq; quæ subsequuntur,
Epistolam quã mihi misistis legi, cũq;
decreuissem ut res inquireretur, inuen-
tum est ciuitatẽ illam iam inde ab æuo
aduersari regibus, & populum eius re
bellionum ac bellorum esse studiosum,
regesq; potentes ac prægraues fuisse
Hierosolymis in Cœlesyriam & Phœ-
niciam tributis exigendis dominatos.
Nunc ergo præcipiendum putaui, ut
urbis ædificatione prohibeatur ille po
pulus, & prouideatur ut ne quid fiat
his amplius, neq; procedat ulterius ad
obturbandum regibus malitia. Tunc
recitatis ijs quæ à rege Artaxerxe scri
pta fuerant, Rahumus & scriba Semel
lius, hisq; cooptati collegæ cum con-
scendissent, Hierosolymam festinarunt
cum equitatu & agmine frequenti, ędi
ficiumq; cœperunt prohibere: inhibi-
taq; est ædificatio templi Hierosolymi-
tani usq; ad annum secundum regni
Darij regis Persarum. CAP. III.
REgnum aũt adeptus Darius, cele- A
brauit conuiuium magnum popu-
laribus suis omnibus, & uernaculis,
ac magistratibus Mediæ & Persidis,
præfectis imperatoribus, & inferiori-
bus à se præsidibus omnibus, ab India
usq; ad Aethiopiam, per centum uigin
tiseptem prouincias. Hi cum cibo po-
tuq; satiati reuerterẽtur, rex quoq; Da
rius se recepit in suum cubiculum, &
dormiuit donec expergisceretur. Tum
tres iuuenes satellites custodes regij
corporis dixerunt alius alij, Propona-
mus quisq; nostrum dictum aliquod
eximium, ut cuiusnam uisa fuerit ora- B
tio cæteris sapientior, donec eum rex
Darius muneribus ac præmijs amplis-
simis,

ßmis, ut induatur purpura, bibat ex auro, in auro dormiat, infrenatis auro bigis uehatur, & cum cidari byssina, colloq; torquatus, secundus à Dario propter sapientiã suam sedeat, cognatusq; Darij uocetur. Tum scriptũ singuli dictum suum cum consignassent, ceruicali Darij regis supposuere. Etenim dicebant, Cum experrectus fuerit rex, hæc ei schedula dabitur: & quem quidẽ iudicarit rex, & tres principes Persidis de dicto suo sapientissimum, ei præmiũ palmæ dabitur, quo scriptũ est modo.
C Scripsit aũt unus, Potentissima res est uinum. Alter scripsit, Rex est res potentissima. Tertius scripsit, Res potentissima sunt mulieres, ante omnia uero uincit ueritas. Cumq; surrexisset rex, sumptosq; codicillos ei exhibuissent, legit eos, misitq; conuocatũ omnes Persidis & Medię proceres, præfectos, imperatores, præsides, consules. Cumq; pro concilio sedisset, lecta coram illis schedula, Vocate, inqt, iuuenes ipsos, ut sua dicta ipsi nobis edisserant. Vt ergo uocati introierunt, dixit illis, Disserite nobis de scriptis his. Tum cœpit primus qui de potentia uini dixerat, et
D ita locutus est, †Quãtopere præualet,
Prou.20.a ô uiri, uinũ omnibus qui bibunt illud, hominibus? Errorẽ enim offundit menti, regisq; et pupilli, serui et liberi, pauperis atq; diuitis uniusmodi reddit animum, omniumq; adeo uoluntatem conuertit in oblectamenta conuiualia, & hilaritatem, ut nemo meminerit ullius molestiæ, aut æris alieni. Siquidem diuitijs implet animos omnium, ut nemo rationem habeat aut regis aut pręfecti: & facit ut talentis enunciemus omnia. Præterea non meminere, qui adbiberunt, amicos amicis & fratribus præstare se, sed non multo post distringunt gladios: cæterum uino liberati non recordantur quæ gesserint. An non igitur, ô uiri, præcellit uirtute uinũ, quod uim affert talia perpetrandi? Ita locutus conticuit.

CAP. IIII.

A EXorsus est loqui secũdus, cuius erat dictum de regia potentia, Nõnne, ô uiri, eximia potentia est hominũ, cum terram mareq; teneant, cunctaq; his comprehensa? Atqui rex longe est potentior, ut qui dominetur illis & imperet omnibus, & quæcunq; præceperit eis, exequuntur. Si quibus edixerit ut bellum inferant alij alijs, faciunt: si miserit eos in hostes, eunt, demoliuntur montes, muros & turres, trucidãt, & trucidantur, nec regis excedunt imperium. Quod si uicerint, omnia regi tam quæ pręda parta sunt, q̃ alia quęuis deferunt. Et si qui non militant, neque belligerant, sed exercent agriculturam, hi rursum, cum quod seminarãt messuerint, regi ferunt: & alij compellentes alios, uectigal pendunt eidem, quamuis ipse sit unicus. Si iussit occidere, occidunt: si dimittere, dimittunt: iussit ferire, feriunt: iussit deuastare, deuastant: iussit ædificare, ædificãt: iussit excindere, excindunt: iussit plantare, plantant: omnisq; populus, & potestates eius, unum audiunt. Ad hæc autem B
ipse recumbit, edit, bibit, & dormit: illi uero circa eum agunt undiq; custodiã, nec potestatem habet discedendi quisquam, resq; suas agendi, quo minus dicto sit audiens. Quid est, ô uiri, cur non sit rex potentissimus, cui tanta præstatur obediẽtia? Cumq; tacuisset hic, tertius inde qui de mulieribus & ueritate proposuerat, (is aũt erat Zorobabel,) loqui cœpit. O uiri, nequaq; magni regis, aut multorum hominum, uiniue suprema est potentia. Quid igitur superius est, aut dominatur illis? nõnne mulieres? Mulieres regem ipsum, omnemq; populum qui terra mariq; dominatur, genuerunt. Ex his nati sunt, & ab ipsis educati ijdem illi plantatores uinearum, è quibus uinũ gignitur. Hæ uestes hominum conficiunt, hæ decus hominibus conciliant, nec possunt homines carere mulieribus. Quod si qui congesserint aurum aut argentum, aut quicquid est rerum conspicuarũ, nõnne mulieris unius pulchritudine formaq; præstantis amore capti, relictis his omnibus, ora conuertunt in eam, et hiantes respiciũt? omnesq; eã exoptant magis q̃ uel aurum, uel argentum, aut quicq̃ rerum elegantium? †Relinquit Gen.2.d
homo patrem suũ qui enutriuit ipsum, Matt.19.a
& proprium solum, & ad uxorem suã 1.Cor.6.d
adhæresçit. Cum uxore uitam ponit, C
& nec patris, nec matris, neq; patriæ desiderio tangitur. Vel hinc cognosca

tis dominari uobis mulieres. Nónne laboratis & molimini, omniaq́ue datis & defertis mulieribus? Quid? quod homo in uiam accepto gladio suo, ad latrocinia furtaq́ue perpetranda, aut ad mare fluminaq́ue nauiganda progreditur, aut in cōspectum leonis it, aut per tenebras ambulat? deinde furando, rapiendo, compilandoq́ue parta asportat ad amicam, adeoq́ue uxorem suam magis quàm patrem aut matrem homo diligit. Iamq́ue ex aspectu mulierum dementes facti sunt multi, aut propter easdem in seruitutem redacti sunt; perierunt item, lapsi sunt, & peccauerunt mulierum causa plurimi. Quapropter nunc mihi credite. Nónne rex potestate sua magnus est? nónne omnes terræ reformidant eum tangere? Atqui spectabam hunc ipsum, & Apamem Bartaci illius admirandi filiam pellicem regiam, sedentem ad dex-
D teram eius, & auferentem diadema de capite regio, sibiq́ue imponentem, atque etiam feriebat regem sinistra: ille uero super his contemplabatur eam ore hianti. Si arriserit ei, ridet: sin indignata fuerit, blanditur eidem, ut sibi reconcilietur. Quid est, ó uiri, cur mulieres non sint præpotentes, cum designent talia? Tum rex & proceres alius alium intuebantur. Porrò autem aggressus est de ueritate dicere, Nónne, ó uiri, præpotentes sunt mulieres, ingens autem terra, cœlum excelsum, & sol cursu rapidus? nam in orbe cœli uertitur, rursumq́ue recurrit uno die in locum pristinum, nónne qui facit hæc magnus est? Atqui maior est ueritas, & ante omnia potentissima. Veritatem prædicat uniuersus orbis, cœlum etiam ipsam celebrat, omnisq́ue rerum natura exhorrescit eam, & tremiscit: nec uitiosi quicquam illi coniunctum est. Vitiosum est uinum, uitiosus rex, uitiosæ mulieres, uitiosa omnis hominum progenies, uitiosaq́ue opera ipsorum omnia, nec est in eis integritas, uitioq́ue adeo suo peribunt: ueritas autem manet & uiget in æternum, uiuit, & in omne sæculum exuperat, neque est apud
E ipsam respectus personarum aut discrimen, sed quæ iusta sunt peragit, ab omni iniustitia & improbitate sibi temperans. Facta eius nemo non approbat, neque est ulla in iudicio eius iniquitas. Ipsa deniq́ue & uirtus est, & regnum, & potestas, & maiestas omnium sæculorum. Perbeatus est Deus ueritatis. His dictis cùm conticuisset, conclamauit uniuersus populus, & pronunciauit, Ingens est ueritas, & potentissima. Tum rex dixit illi, Pete siquid uis amplius etiam, quàm quæ scripta sunt, & tibi dabimus, propterea quod repertus es cæteris sapientior, et sedebis mihi proximus, cognatusq́ue meus uocaberis. Tum ille regi, Memēto, inquit, uoti illius, quod eodem, quo regnū adeptus es, die nuncupasti pro ædificandis Hierosolymis, proq́ue uasis quæ indidem ablata fuerant, remittendis, quæ Cyrus excepit (cum de excindenda Babylone uota fecisset,) & illuc se remissurum nuncupauit. Vouisti enim ædificaturum te templum illud quod incenderunt Idumæi, cum Iudæa à Chaldæis deuastata est. Nunc igitur hoc est quod abs te postulo domine rex, & contendo: hæc est illa quam abs te peto magnificētia: oro, inquam, ut uotum soluas, quod te regi cœli redditurum ore tuo uouisti. ✝Ibi F
tum exurrexit Darius rex, & osculatus est illum, scripsitq́ue in gratiam eius ad omnes dispensatores, præsides, imperatores & præfectos epistolas, ut et eum & omnes ad ædificandam Hierosolymam cum eo proficiscentes deducerent. Epistolas item omnibus præsidibus in Cœlesyria, in Phœnicia, & in Libano scripsit, ut curarent ligna cedrina transportanda à Libano Hierosolymam, & eum ad ædificandam urbem adiutarent. Præterea libellum dedit immunitatis ergo Iudæis omnibus è regno in Iudæam proficiscentibus, ne quisquam potestatem gerens, præses, præfectus, aut dispensator ad fores eorum accederet, sed tota quam possiderent regio immunis ipsis esset, utq́ue Idumæi castellis Iudæorum quæ insidebant, decederent. In structuram quoque templi ut tribuerentur uicena in singulos annos talenta, usque dum perædificaretur, et ad sacrificanda super aram holocausta singulis diebus (quibus immolandi septenadena pręceptum habebant,) alia in singulos annos dena talēta. Ad hæc ut omnes ad urbem condendam è Babylonia proficiscentes libertatē haberent

2.Esd.2.b
3.Esd.6.b

berent tam ipsi quam ipsorum progenies, & item sacerdotes omnes qui profici-
G scerentur. Perscripsit aūt & sumptum, sacrumq́; sacris obeundis uestitum Leuitis, donec templum absolueretur, & Hierosolyma extrueretur, suppeditandum. Custodiam insuper urbis agentibus pensiones & stipendia constituit, & omnia uasa quæ Cyrus Babylone extulerat, missa fecit: atq; adeo quæcunque Cyrus edixerat, ipse quoq; præstanda mandauit, & Hierosolymam amittenda. Egressus ergo iuuenis, sublata in cœlum facie, Hierosolymam uersus regē cœli salutauit his uerbis, Abs te uictoria, abs te sapientia, & abs te gloria proficiscitur, ego uero seruus tuus sum. Tu prædicandus es, qui sapientiam mihi contulisti. Itaq; tibi gratias ago domine Deus patrum nostrorum. Cumq́; sumptis epistolis profectus uenisset Babylonem, & nuncium fratribus suis attulisset omnibus, laudauerunt illi Deum maiorum suorum, q̄d dedisset ipsis missionem & laxamentū ad proficiscendum, & Hierosolymam ac templum de nomine ipsius percelebratum ædificandum: atq; exultabundi cantibus & lætitia dies septem consumpserunt. CAP. V.

A 1.Esd.2. His rebus actis, delecti fuerunt in ꝑfectionem principes familiarum paternarum, iuxta tribus suas cum uxoribus, filijs & filiabus, seruis & ancillis, ac iumentis suis: misitq́; unà cū eis Darius mille equites, quibus commendauit deducendos illos, donec eos tuto restituissent Hierosolymam cū cantibus, tympanis & tibijs: omnes ēm̄ fratres ipsorum ludebant.

Sacerdotes prognati Phinees filio Aaronis.

Iesus filius Iosedec Saraia ꝓgnati.

Matt.1.b Et Ioachim filius Zorobabelis † Salathiele nati, de genere Dauidico, ex progenie Phares, tribulis aūt Iudæ: †
1.Esd.4.b qui sub Dario rege Persarū sermones sapientes habuit, anno regni eius secūdo, mense primo Nisan.

Hi sunt aūt Iudæi reduces ab exilio captiuitatis, quos Babylonem deduxerat Nabuchodonozor rex Babylonis, unde reuersi sunt Hierosolymam & in reliquam Iudæam, in suam quisq; ciuitatem profecti cum Zorobabele & Iesu, cum Neemia & Zacharia, Reesaia, Enenio, Mardochęo, Balsano, Mispharaso, Reelia, Rehumo, & Baana ducibus suis.

Numerus gentiliū, & duces eorū.

†Prognatorum Phareos, duo millia centum septuagintaduo. 1.Esd.2.

Prognati Schaphatia, trecenti septuagintaduo.

Prognati Areh, septingenti quinquaginta septem.

Prognatorum Phahatmoab, [cum prognatis Ieschuaioab,] duo millia octingenti duodecim. B

Prognati Eilam, mille ducenti quinquagintaquatuor.

Prognati Zathui, noningenti quadragintaquinq;.

Prognati Corbe, septingentiquinq;.

Prognati Bani, sexingenti quadragintaocto.

Prognati Bibai, sexingēti uigintitres.

Prognatorum Azgad, tria millia ducenti uigintiduo.

Prognati Adonicam, sexingenti sexagintaseptem.

Prognatorum Bagoi, duo millia sexagintasex.

Prognati Adin, quadringenti quinquagintaquatuor.

Prognati Ater ihezecia, nonagintaocto.

Prognati Ceilan, & Azeta, sexagintaseptem.

Prognati Azuran, quadringenti triginta duo.

Prognati Anania, centum.

Vnus prognatorum Arom.

Prognati Bazai, trecenti uigintitres.

Prognati Arsiphurith, centum & duo.

Prognatorum Meterus, tria millia quinq;.

Oriundi ex Bethlehem, centum uigintitres.

Oriundi ex Netophah, quinquaginta quinq;.

Oriundi ex Anathoth, centum uigintiocto.

Oriundi ex Bethschamos, quadraginta duo.

Oriūdi ex Cariathiarim, uigītiquinq;.

Oriundi ex Caphirah & Beroth, septingenti quadragintatres.

Oriundi ex Pirah, septingenti.
Oriundi ex Chadias, & Ammidioi, quadringenti uigintiduo.
Oriundi ex Haramah, & Gabaa, sexingenti uigintiunus.
Oriundi ex Macamos, centum uigintiduo.
Oriundi ex Bethel, quinquagintaduo.
Oriundi ex Nebo, centum quinquaginta sex.
Oriundi Calamolao, & Ono, septingenti uigintiquinq;.
Oriundi Ierecho, trecenti quadragintaquinq;..
Oriundorum Sanaah, tria millia trecenti triginta.
C Sacerdotes.
Ab Iedaia Iesu prognato in filios Sanasib propagati noningenti septuaginta †duo. 1.Esd.2. tres.
Prognati Emer, mille quinquagintaduo.
Prognati Phaschhur, †mille quadraginta septem. 1.Esd.2. 1247.
Prognati Charim, mille septendecim.

Leuitæ.

Prognati Ieschue, & Cadmiel, & Banna, et Suia, septuagintaquatuor filij.

Cantores sacri.

Prognati Asaph, †centũ quadragintaocto. Ita Neem.7 Sed 1.Esd.2. 128.

Ostiarij.

Prognati Schalũ. Prognati Ater. Prognati Talmon. Prognati Acub. Prognati Hateta. Prognati Schobi. Vniuersi centum trigintanouem.

Sacrorum ministri.

Prognati Zeha, prognati Haschupha, prognati Tabaoth, prognati Ceros, prognati Suia, prognati Phaleu, prognati Labana, prognati Hagaba, prognati Acub, prognati Vta, prognati Cetab, prognati Hagab, prognati Sibai, prognati Hanan, ꝓgnati Cathua, prognati Geddur, prognati Raia, prognati Daisan, prognati Necoda, prognati Chaseba, prognati Gazema, prognati Azia, prognati Phinees, prognati Asara, prognati Bastai, prognati Asanah, prognati Meunim, prognati Naphisim, prognati Bacubuc, prognati Hacupha, prognati Harhur, prognati Pharacim, prognati Bazaloth, prognati Mehida, prognati Cutha, prognati Charescha, prognati Barcus, prognati Aserar, prognati Thomoh, prognati Nazih, prognati Hatipha.

Prognati seruis Solomonis.

Prognati Hazophoreth, prognati Pharuda, prognati Ieelah, ꝓgnati Lozon, prognati Giddael, prognati Sthaphetia, prognati Agia, ꝓgnati Phacareth, prognati Zabim, prognati Sarothie, prognati Masias, prognati Gar, prognati Addus, prognati Subah, prognati Apherra, prognati Barodis, prognati Sabar, prognati Allom. Vniuersi uero ministri sacrorum, prognatiq; seruis Salomonis, trecẽti septuagintaduo. Hi sunt qui ascenderunt à Thelmelah, & Thelharscha, quorum dux erat Charaathalar, & Aalar: nec poterant familiã aut genus suum quod ab Israele ducerent, edere. Prognati Dalaia, Tubia nato: prognati Necoda, sexingenti quinquagintaduo. D

Et è sacerdotibus, qui sacerdotio fungebãtur, nec authorem habuerunt, prognati Hobia, prognati Hacoz, prognati Addus, †qui duxit Augiam uxorem è filiabus Barzillai, & ipsius nomine uocatus est. Hi quæsita generis sui assignatione in catalogo, nec inuenta, sacrificando summoti sunt, & interdixit illis Nehemias & Hatharias, ne sacris participarent, donec existeret pontifex instructus doctrina & ueritate. Cęterum uniuersi oriundi ab Israel, à duodecim annos natis & ephebis, constituebant quadraginta millia, præter seruos & ancillas: duo millia trecenti sexaginta serui istorum, & ancillarum septem millia trecentæ quadragintaseptem: cantores & psaltriæ, ducenti quadragintaquinq;: & equi septingenti trigintasex. Muli, ducenti quadragintaquinq;: asinorum †quinq; millia quingenti uigintiquinq;. Porrò è proceribus familiarũ fuerũt qui cum uenissent ad templum Dei Hierosolymitanum, uouerẽt se templum illud suo loco extructuros pro suis quisq; uiribus, & in sanctum thesaurum operis erogaturos mille minas auri, & argenti minarum quinq; millia, cẽtumq; uestes sacerdotales. Deinde sacerdotes et Leuitæ ac populares tam Hierosolymis, q̃ in reliqua regione, atq; etiam sacri cantores, & ostiarij, omnesq; Israelitæ sedes 1.Esd.2.C 1.Esd.2. 6720. B

1.Esd.3.a sedes in oppidis suis accepere. †In-
stante uero mense septimo, cum iam Is-
raelitæ sua singuli possiderent, conue-
nissentq; unanimes in atrium, quod e-
rat ante portam orientalem, coorti Ie-
sus filius Iozadec, & fratres eius sacer
dotes, unaq; Zorobabel filius Sala-
thielis, & fratres eius, altare Dei Israe
litici holocaustis super eo immolandis
parauerunt, secundum ea quæ in libro
Mosis uiri illius diuini sunt imperata.
Et quamuis conueniretur aduersum
eos ex alijs gentibus terræ, quòd ini-
micitias haberent cum eis, omnesq;
gentes terræ uim in eos facerent: aram
tamen loco suo erigebant, & immola-
bant hostias suo tempore, holocaustaq;
Domino tam matutina q̃ uespertina e-
Leui.23.f tiã agitabant scenopegia solenne, ut le
ge præceptum est, sacrificiaq; quoti-
die, ut conueniebat, atq; insuper sacri-
ficia perennia, immolationesq; sabba-
this, calendis & solennibus omnibus
F sacratis. †Porrò quicunq; uouerant
1.Esd.3.b Deo uotum, à calendis septimi mensis
cœperunt ei sacrificia facere, quamuis
templum eius nondum esset extructũ:
pecuniam autem lapicidis & fabris at
tribuerunt, tum cibaria & potionem,
carraq; Sidonijs & Tyrijs, ut è Liba-
no materiam credrinam ratibus in por
tum Ioppes trasportatam adueherent,
secundum edictum ipsis à Cyro Persa-
rum rege perscriptum. Secundo de-
mum anno, postquam uenit ad tem-
Eccli 49.b plum Dei Hierosolymitanum †mense
c secundo, Zorobabel filius Salathie-
lis, & Iesus filius Iozedec cum fratri-
bus suis, sacerdotesq; & Leuitæ, om-
nesq; adeo Hierosolymam è captiuita-
te reuersi cœperunt fundamenta ædis
Dei iacere, calendis secundi mensis an
ni secundi, quam in Iudæam & Hiero-
solymam peruenerant: & Leuitas ab
anno ætatis uicesimo operi Domini
præfecerunt. Instabant ergo Iesus cum
filijs & fratribus, & Cadmiel frater,
filijq; Madiabun, & Iodæ illius Helia-
dune nati cum filijs & fratribus, uno
animo Leuitæ omnes cientes opus, &
ad ædis Dei fabricationem incumben-
tes. Cumq; iam extruerent ædem Do-
mini opifices, sacerdotes stolati stabãt
cum instrumentis musicis & tubis: &
item Leuitæ oriundi ab Asaph tenen-
tes cymbala, & decantantes Domi-
num, †deq; more Dauidis regis Israe- 1.Par.17.b
litici prædicantes. Siquidem uoces iã
ctabant cum carminibus ei gratulan-
tes, Quippe bonitas eius & gloria per
omnem Israelem perpetua. Omnis au-
tem populus tubis canebat, & clamita
bat magna uoce decantando laudes
Domini propter extructionem ædis
ipsius. Et ueniebant è sacerdotibus & G
Leuitis, ac proceribus familiarũ ipso-
rum, qui pristinum templum uiderant
ætate prouectiores ad ædificationem
huius, cum fletu magnaq; lamentatio-
ne, multiq; cum tibijs ac ingenti clamo
re lætabundi, adeo ut populus præ la-
mentis illis tubas exaudire non posset,
alioqui turba erat ingens tuba canen-
tium, quæ procul audiretur. †Quare 1.Esd.4.a
cum sonitum accepissent hostes tribuũ
Iuda & Beniamin, uenissentq; explo-
ratum, quidnam sibi uox ea tubatum
uellet, ubi compererunt manumissos è
captiuitate ædem ædificare domino
deo Israelitico, aditis Zorobabele, Ie-
su, & familiarum proceribus, Vna uo-
biscum, inquiunt, ædificabimus. Simi-
liter enim atq; uos auscultamus Domi
no uestro, & ipsi sacrificamus iam inde
à temporibus Ascazareth regis Assy-
riorum, qui nos huc deduxit. Quibus
respondit Zorobabel, Iesus, & proce-
res familiarum Israeliticarum. Non cõ
uenit nobis uobiscum ad ædem Domi-
no deo nostro ædificandam. Nos enim
ædificabimus soli Domino Israelitico,
†prout Cyrus Persarum rex nobis im 1.Esd.1.a
perauit. At incolæ terræ languidos
reddebant Iudæos, & oppugnantes
eos arcebant ædificando, tum insidias,
factiones atq; coitiones moliendo, quo
minus ædificium absolueretur obsta-
bant per omne tempus uitæ Cyri re-
gis. Itaq; per biennium prohibiti sunt
ædificatione, usq; ad regnum Darij.

CAP. VI.

A†Nno uero secundo regni Darij, A
Aggæo & Zacharia, qui filius e- 1.Esd.5.a
rat Addo, prophetis fata sua Iudæis Neem.ca.9
& incolis Iudææ ac Hierosolymæ, no
mine Domini dei Israelitici uaticinan-
tibus, eo, inquam, tempore Zoroba-
bel Salathiele natus, & Iesus filius Io-

sedec extruere cœperunt ædem Domini Hierosolymitanam, adiungentibus se prophetis Domini, & eos adiuuantibus. Eodem tempore præsto fuerunt eis Sisennes præfectus Syriæ Phœniciæq́, & Sathrabuzanes cum collegis suis, & eos interrogauerunt, Cuius nam decreto freti templum hoc ædificatis? & structuram hanc reliquaq́ omnia molimini? aut qui sunt opifices ista perpetrantes? Gratiam tamen seniores Iudæorum consecuti sunt à Domino, (qui reduces è captiuitate respiciebat,) ut non prohiberentur ædificatione, donec ad Darium de ipsis relatum fuisset, & renunciatum.

Exemplum epistolæ ad Darium scriptæ, & missæ.

Sisennes præfectus Syriæ & Phœniciæ, & Sathrabuzanes, ac collegæ in Syria Phœniciaq́ præsides, regi Dario salutem. Omnino notum esto domino nostro regi, nos Iudææ fines ingressos, ubi Hierosolymam urbem peruenimus, deprehendisse obnoxios captiuitati seniores Iudæorum in eadem urbe Hierosolyma condentes ædem Domino magnam & nouam politis lapidibus pretiosis, tignaq́ iam iniuncta parietibus, atq́ opera ipsa maturari instanter, & negotium recte succedere sub manus ipsis summa cum magnificentia diligentiaq́ perficiendum. Cumq́ B
interrogassemus seniores his uerbis, Cuiusnam iussu ędificatis ædem hanc, aut hæc opera statuitis? Cum inquam, sciscitati essemus uiros his rebus authores tibi significandi, scribendiq́ causa, & nomina ducum ab ipsis describenda poposcissemus, illi nobis in hæc uerba responderunt, Nos creatoris cœ
3.Re.6.a li terræq́ Domini serui sumus. †Cum autem conditum fuisset templum multis antehac annis à rege Israelitico magno & præpotente, & esset consummatum, cœlestis Dominus Israelis patres nostros, quia peccatis exacerbarunt
4.Re.24.25. ipsum, †tradidit in manus Nabuchodonozoris regis Babyloniæ Chaldæorum, qui templum hoc demoliti concremauerunt, & populum captiuum ab-
1.Esd.5.c duxerunt Babylonem. †Cyrus autem rex anno primo quam regnum obtinuit in Babylonia regione, diploma data dedit ut templum hoc ædificaretur, sacraq́ uasa tam aurea quam argentea, quæ de templo Hierosolymitano Nabuchodonozor abstulerat, et collocarat in delubro suo, ea rursus inde rex idem Cyrus extulit è delubro illo Babylonico. Fuerunt aut attributa Zorobabeli & Sanabassaro præfecto, cum mandatis ut eadem asportata uasa in templo Hierosolymitano reponeret, in templo inquam Domini suo loco restituendo. Tum Sana- C
bassarus ille cum huc aduenisset, fundamenta iecit ædis Domini Hierosolymitanæ, quæ cum ex illo ædificetur usq́ adhuc, nondum est consummationem consecuta. Nunc ergo si regi uidetur, inquiratur in regijs Cyri bibliothecis, & si inueniatur decreto Cyri regis cœptam esse structuram ædis Domini Hierosolymitanæ, regiq́ domino nostro uideatur, de his nobis renunciet. †Tum 1.Esd.6.a
rex Darius pręcepit ut inquireretur in 3.Esd.4.e
regijs bibliothecis quæ sunt in Babylonia, & inuentum est in Ecbatanis urbe, quæ est in regione Media, uolumen unum, in quo hæc erant memoriæ prodita, Cyrus rex anno regni sui primo mandauit ædem Domini Hierosolymis, ubi igni perenni sacrificetur, ædificandam, cuius altitudo sit cubitorum sexaginta, totidemq́ cubitorum latitudo, cum domicilijs è lapide polito tribus, & uno ex indigena nouoq́ ligno domicilio. Vtq́ de domo Cyri regis tribuantur impendia, & sacra ædis Domini uasa, tam aurea quam argentea, quæ templo Hierosolymitano Nabuchodonozor extulit, & asportauit Babylonem, ut restituta in idem templu Hierosolymitanum, quo collocata fuerunt loco reponantur. Iniunxit aut curam agendam Sisennæ præfecto Syriæ & D
Phœnicię, ac Sathrabuzanę, collegisque & delegatis per Syriam Phœniciamq́ præsidibus, ut loco abstineant: sinant aut Zorobabelem seruum Domini & præfectum Iudęæ, senatumq́ Iudæorum ædem illam Domini eo in loco extruere. Porrò aut ego præcipiendum putaui, ut perficiatur ædificium, & auxilium accuretur ferendum reducibus à captiuitate Iudæis, donec ędes Domini fuerit absoluta. Pręterea ex tributo Cœlesyriæ & Phœniciæ stipendium

dium diligenter præbendum iisdem hominibus & præfecto Zorobabeli, in sacra facienda Domino, in tauros, in arietes, in agnos: itemq; frumēti, salis, uini & olei annua continua, prout sacerdotes Hierosolymitani renūciarint insumi quotidie citra controuersiam, ut deo summo pro rege & liberis eius ferantur libamina, & pro uita eorum supplicetur. Ad hæc sancitū est, ut qui cunq; transgressi fuerint aliquid supra dictorum aut scriptorum, aut etiam minuerint, ut lignum tollatur è possessionibus eorū, in quo suspendantur, bonaq; ipsorum regi addicantur. Proindeq; adeo Dominus ille, cuius est illic nomē percelebratum, aboleat omnem regem aut populum, qui manum suam ad prohibendum aut affligendum ędem illam Domini Hierosolymitanam protenderit. Hæc ego rex Darius decreui, ut secundum ea exacte procuretur. VII.

A 1.Esd.6. TVm Sisennes præfectus Cœlesyrię Phœnicięq;, & Sathrabuzanes ac collegæ mandata regis Darij persequentes sacris instabant operibus, senioribus sacerdotum ædilibusq; templi ferentes auxilium. Et succedebant opera sacra prophetico munere fungētibus Aggæo & Zacharia uatibus, & ad finem perducta sunt iuxta man-

B datum Domini Dei Israelitici, et decretum Cyri, Darij & Artaxerxis regum Persicorum, usq; ad sextum annū regis Darij, quo templum illud sacrosanctū consummatū est, tertia & uicesima die mensis Adar, anno sexto Darij regis. Fecerunt aūt posteri Israelis tam sacerdotes ac Leuitæ, q̄ reliqui reduces è captiuitate socij secundum præcepta libri Mosaici, & consecrarunt in dedi

C cationem templi Dominici tauros centum, ducentos arietes, agnos quadringentos, & pro peccatis totius populi Israelitici hœdos duodecim, pro numero duodecim tribuum Israeliticarū, sacerdotibus & Leuitis adornantis iuxta tribus, stātibus in opere Domini dei Israelitici secundum præscriptum libri Mosaici, itemq; p singulis portis ostia rijs. Et egerunt Israelitæ reduces à captiuitate pascha die mensis primi quartadecima quando lustrati sunt sacerdotes et Leuitæ unà cum omnibus ab exilio reducibus. Nam lustrabātur, & im D molabant pascha omnibus reuersis è captiuitate, unaq; cū omnibus lustrabātur, & mactabant pascha omnibus tam fratribus suis sacerdotibus, q̄ sibimetipsis. Epulati sunt itaq; Israelitę ab exilio reduces omnes abalienati à piaculis gentiū terræ, Dominiq; sectatores, & celebrauerunt diem festum azymorum septem diebus lætabundi in cōspectu Domini, q consilium regis Assyrici erga eos inclinasset, ut eis ad manus operibus domini Dei Israelitici admouendas author esset. CAP. VIII.

PO st hæc peracta regnāte Artaxerxe rege Persarum, aduenit Esdras A 1.Esd.7.a natus Saraia filio Azariæ, filij Helcię, filij Schalū, filij Zadoc, filij Achitob, filij Amarię, filij Azarię, filij Merioth, filij Zachariæ, filij Sauia, filij Bocci, filij Abischua, filij Phinehes, filij Eleazar, filij Aharonis primi sacerdotis. Hic Esdras ascendit è Babylone, scriba ingeniosus in lege Moysis, quæ data est à Deo Israelitico: & ornauit eum rex honoribus, ut q gratia apud ipsum in oībus postulatis suis ualuisset. Ascēderunt aūt unà cum eo è posteris Israelis tam sacerdotes & Leuitæ, q̄ ostiarij & ministri sacrorū Hierosolymam, anno septimo regni Artaxerxis, [peruenerunt q; Hierosolymam] mēse quinto, eodē anno septimo regni. Nam profecti Babylone noua luna primi mensis, [noua luna quinti] Hierosolymam pro dato sibi à Domino successu itineris peruenere. Etenim Esdras hic magna pollebat scientia, ut nihil prætermitteret eorum quæ essent instituenda ex lege præceptisq; Domini, utq; omnem Israelem ritus omnes & iura edoceret. Huic Esdræ sacerdoti, ac professori legis dominicæ scriptum diploma Artaxerxis regis oblatum est, cuius subiectum est exemplum.

Rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti legisq; dominicæ pfessori salutē.

Ego adductus officijs humanitatis, statuendum putaui, ut quiuis ex gente Iudæorum sacerdotes & Leuitæ, qui essent in regno nostro, quibusq; ita gratum foret, unà tecum proficiscerentur in terram Israeliticam. Si quibus igitur B est animus ut mihi & septem amicis

meis consiliarijs placuit, unà consurgant in profectionem: ut secundum ea quæ lex Domini continet, procurent res Iudaicas & Hierosolymitanas. Ferant autem Hierosolymam Domino Israelitico munera, quæ ego & amici uoto nuncupauimus, & aurum atq; argentum omne quod in terra Babylonica comparari potuerit, Domino ferant Hierosolymam, & quod donarijs populi collatum fuerit, in templum Domini dei sui Hierosolymitanum: ut tam aurum q; argentum cogatur in tauros, in arietes, in agnos, & his similia, ad hostias Domino Hierosolymis ad aram eiusdem Domini dei eorum immolandas. Ad hæc omnia quæcunq; tu cum fratribus tuis tam auro q; argento effecta uolueris, pro uoluntate Dei tui perficito, sacraq; uasa Domini in usum templi Dei tui quod est Hierosolymis, tibi data ibidem coram deo tuo collocato. Itemq; reliqua, quæcunque tibi uenerint in mentem, ad templum Dei tui necessaria de regali thesauro suppeditabis. Etenim ego rex Artaxerxes quæstoribus Syriæ Phœniciæq; præcepi, ut quæcunq; petitum miserit Esdras sacerdos, legisq; summi Dei professor, ea diligenter ipsi usq; ad talenta argenti centum tribuant, similiter autem & usq; ad frumenti coros centum, uiniq; metretas totidem. Et alia uero large omnia secundum legem diuinam summo Deo peragantur, ut ne contrahatur offensio regno regis & filiorum eius. Porrò autem uobis denunciatum esto, ut ne ullis sacerdotibus, Leuitis, sacris cantoribus, ostiarijs sacrorum ministris, aut huic templo nauantibus operam ullis ullum tributum aut uectigalis genus aliud irrogetur, neq; potestatem quisquam habeat his
C quicquam imponendi. Tu uero Esdra pro diuina sapientia, iudices designa & arbitros, qui ius dicant in tota Syria Phœniciaq;, legis Dei tui peritos omnes, imperitiores autem doceto, ut quicunq; legem diuinam aut regiam uiolarint, sedulo plectãtur siue morte, siue cruciatu, siue multa pecuniaria, siue abductione. Tum Esdras scriba, Gratulor, inquit, soli Domino deo patrum meorũ, qui hanc iniecit regi mentem, ut gloria ornaret ædem ipsius Hierosolymitanam, et honorem mihi apud regem consiliariosq;, amicos omnes et proceres eius tribuit, unde ope Domini dei mei fretus audacior euaderem: tum autem qui congregauit uiros ex gente Israelitica, qui mecum proficiscerentur.

†Hi sunt autem proceres familiarum iuxta suum quisq; primatũ, qui mecũ Babylone profecti sunt, tempore regni regis Artaxerxis. 1.Esd.8.a

E prognatis Phinehes, Gersom: è prognatis Ithamar, †Gamael: è pro- 1.Esd.8.
gnatis Dauid Hettus, filius Secheniah: Daniel.
è prognatis Phoros, Zacharias, & cũ eo descripti uiri centum quinquaginta: è prognatis Pahath Moab Elihoenai filius Zarachiæ, & cum eo uiri ducenti: è prognatis Zathoe, Sechenıah filius Iehziel, & cum eo uiri trecenti: è prognatis Adin, Obed filius Ionathã, & cum eo uiri ducenti quinquaginta: è prognatis Elam, Iesaias filius Gotholiæ, & cum eo uiri septuaginta: è prognatis Saphatiah, Zaraiah filius Michael, & cum eo uiri octoginta: è prognatis Ioab, Obadiah filius Iehhiel, et cum eo uiri ducenti duodecim: è prognatis Banidah, Salomith filius Iosaphiæ, & cum eo uiri centũ sexaginta: è prognatis Babi, Zacharias filius Bebai, & cum eo uiri uigintiocto: è prognatis Azgad, Iohanan filius Haccatan, & cũ eo uiri centum & decẽ: è prognatis Adonicam, postremi, quorũ hęc sunt nomina, Eliphalat, Ieiel, Semaias, & cũ ipsis uiri septuaginta: è prognatis Bagoi, Vthi filius Istacuri, & cũ eo uiri septuaginta. Hos congregaui ad fluuium Theran dictũ, ubi positis tentorijs triduum morati sumus, dum eos recognoscebam. †Cum aũt è progenie D
sacerdotum ac Leuitarum nullos illic 1.Esd.8.b
inuenissem, misi accersitum: qui ecce & uenerunt, Eleazarum, Maasman, Alnathan, Samaian, Ioribum, Nathan, Elnathan, Zachariam, & Mosollam, proceres & rerũ peritos. Hos ego iussi conferre se ad Addæum principem in loco Gazophylacij, cũ mandatis quæ referrent ad Addæum & fratres eius, & eos qui essent in loco illo Gazophylacij, ut mitterent ad nos, qui in æde

Domini nostri fungerentur sacerdotio. Adduxerunt itaq; nobis, quæ est manus Domini nostri potentia, uiros peritos, è prognatis Mohli filio Leui filij Israelis Serebiam cum filijs suis & fratribus numero decem & octo: & Hasebiam atq; Annon cum Iesaia fratre è filijs Chananæi, quorum filij uiri uiginti: è sacrorũ autem ministris, quos Dauid constituerat, qui præibant ad opus Leuiticum, sacrorum, inquam, ministros ducentos & uiginti, descriptione
1.Esd.8.c nominatim omnium celebrata. †Ibi tũ ieiunium coram Domino deo nostro ex uoto indixi iuuenibus, ut iter inoffensum ab eo nobis comitãtibusq; nos liberis nostris et iumentis peterent. Verebar enim petere à rege pedites, aut equites, aut comitatum, quo ab infestantibus nos tuti essemus. Dixeramus enĩ regi uirtutem Domini nostri adfore sectatoribus ipsius ad omnia recta constituenda. Rursum itaq; super his Domino supplicauimus, & nacti sumus propitium. Cumq; selegissem è tribunis & sacerdotibus uiros duodecim, nempe Serebiam & Hasabiam, & cum eis uiros è fratribus ipsorum decem: appendi illis argentum & aurum, sacraq; uasa ædis Domini nostri, tum donaria regis ac consiliariorum eius, & procerum, populiq; Israelitici uniuersi. His, inquam, appensa talenta argenti sexingenta quinquaginta attribui, & uasa argentea centũ talentorum, auriq; centum talenta cum uiginti uasis aureis: tum ex ære præstanti instar auri splendentia duodecim: & uerbis insuper adieci, Vos consecrati éstis Domino, & item uasa sacrosancta, aurumq; hoc & argentum Domino patrum nostrorum
E uoto dicatum est. Ergo uigilate, & custodiam agite donec ea tribunis sacerdotum & Leuitarum, familiarumq; Israeliticarum proceribus Hierosolymis ad exhedras ædis Dei nostri restitueritis: & sacerdotes ac Leuitæ receptum idem argentum & aurũ, atq; uasa Hierosolymis in templum Domini intulerint.
1.Esd.8.d †Cum uero à fluuio Thera mouissemus die mẽsis primi duodecima, Hierosolymam peruenimus, potente manu Domini nos protegẽte. Nam ab ingressu itineris Dominus nos conseruauit ab omni hoste, & uenimus Hierosolymam. Cumq; tertium ibi consumpsissemus diem, quarto iam die argentum et aurum appensum in æde Domini nostri Marimoth filio Vriæ sacerdoti attributũ est, simul & Eleazaro filio Phinehes, ac collegis Iozabad filio Iesu, et Noediç Bannui filio Leuitis: ad numerum, inquam & pondus uniuersa, eodemq; tempore pondus eorũ omne descriptum est. Porrò reduces à captiuitate uictimas obtulere Domino deo Israelitico, pro uniuerso Israele tauros duodecim, arietes nonagintasex, agnos septuagintaduos, hircosq; piaculares duodecim, omnia Domino sacrificanda. Cumq; mandata regia regijs dispensatoribus & prçfectis Cœlesyriæ Phœniciæq; obtulissent, factum est ut illi honorem populo tẽploq; Dei exhiberent.
†His peractis adierũt me proceres his 1.Esd.9.a
uerbis, Nec principes gentis Israeliticç, nec sacerdotes, nec Leuitç ab alienigenis terræ populis, aut ab impuritatibus gentium Chananæorum, Hettæorum, Pherezæorum, Iebusæorum, Moabitarum, Aegyptiorum, Idumæorũq; abstinuere. Cum filiabus enim istorum iunxere connubia tam ipsi q̃ eorundẽ filij, & semẽ sanctum alienigenis terræ populis permixtum est, culpæq; huius participes facti sunt ipsi principes & proceres iam inde ab huiusce rei primordio. Hæc simulac intellexi, cum uestimentis sacraq; tunica conscissa, crines capitis barbæq; uellicans sederem cogitabundus ac mœrens, conuenerũt F
ad me super hoc piaculo lugentem quicunq; uerbo Domini dei Israelitici permouebãtur. Cum uero mœstus usq; ad sacrificium uespertinum sedissem, à ieiunio consurrexi, scissaq; gerens uestimenta, sacramq; tunicam, summissis genibus, manus ad Dominum tendens, †
Vereor, inquam, & erubesco conspe- 1.Esd.9.b
ctum tuum Domine, quia peccata nostra exuperauerunt capita nostra, & inscitia nostrorum iam inde à temporibus maiorum nostrorum ad cœlum usq; pertigit, grauiq; adeo in culpa sumus etiam hodie. †Etenim ob pec Deu.28.
cata tam nostra q̃ patrum nostrorum, ad cædem, captiuitatem, & prædam unà cum fratribus, cũ regibus, & cum

sacerdotibus nostris , regibus terræ
ignominiose usq; ad hodiernum diem
sumus expositi. Nunc tamen ueniam
aliquatenus abs te Domine consecuti
sumus, ut superesset nobis radix & no
men in sacrosancto loco tuo, utq; de-
nuo nobis effulgeret lux in æde Domi
ni dei nostri, & alimenta nobis præbe
rentur tempore seruitutis nostræ. Nam
seruientes abs te Deo nostro non fui-
mus deserti, sed reddidisti nos apud re
ges Persarum gratiosos, ut nobis ali-
menta tribuerent, temploq; Domini no
stri decernerent honorem, tum ut in-
staurraretur deserta Zion, sedesq; stabi
lis in Iudæa & Hierosolymis nobis cõ
cederetur. Iam uero cum hæc nobis ob
tigerint, quid dicemus? Nam uiolaui-
mus præcepta tua, quæ nobis per in-
terpretes seruos tuos prophetas tradi-
Deu.7.a 12.d disti, dicens, †Terra in quam possiden
dam proficiscimini, terra est contamina
ta impuritate gentium terræ alienige-
narum, quæ eam sua fœditate repleue-
G runt. Quapropter filias eorum ne iun-
gatis matrimonio filijs uestris, nec fi-
lias uestras filijs ipsorum nuptui collo
cetis: adeoq; ne pacem quidem habere
cum ipsis curetis ullo tempore, ut con
firmati opima terra fruamini, eamq; fi-
lijs uestris hæreditate perpetua trada-
tis. Ergo omnes hi casus propter im-
proba facinora, grauiaq; peccata no-
stra nobis euenerunt. Tu enim Domine
alleuasti peccata nostra, & talẽ nobis
dedisti propaginem: nos aũt rursum ad
uiolandam legem tuam iter reflexim us
admiscendo nos impuritati gentiũ ter-
ræ. Nonne potuisses irasci nobis ut per
deres nos adeo ut neq; radix, neq; se-
men, neq; nomen nobis superstes esset?
Verax es, ô Domine Israelitice, nam re
liqua radix est etaim hodie. Ecce nunc
in cõspectu tuo sumus cum sceleribus
nostris, neq; enim possumus substare
1.Esd.10.a iam coram te cum hac causa. †Hæc cũ
Esdras precabundus & flens atq; pro
stratus humi ante templum testaretur,
congregata est ad eum Hierosolymita
na turba perq; frequens uirorum, fœ-
minarum & puerorum, ingens enim
erat ploratus multitudinis. Tum pro-
clamans Sechonias Iehiele natus Israe
lita, Nos, inquit, Esdra in Dominum
deum peccauimus, & uxores alienige-
nas è gentibus terræ domum duximus,
& nunc suspensus est omnis populus
Israeliticus. Domino igitur nos hoc
obstringamus iureiurando, repudiatu-
ros nos omnes, quas ex alienigenis
duximus, uxores nostras, unà cum li-
beris earum, si tibi uideatur, & omni-
bus legi Dei obtemperantibus. Exur-
ge & rem perage. Nam tuum hoc mu-
nus est, & nos tibi aderimus: tu te for-
tem præbeto. Exurrexit ergo Esdras,
& iureiurando adegit principes sacer
dotum ac Leuitarum, totiusq; Israelis,
secundum hæc esse facturos, & iusiu-
randum dederunt. CAP. IX.

PORrò Esdras postquam ab atrio A
templi exurrexit, contulit se in ex- 1.Esd.10.b
hedram Iohanan filij Eliasib, ibiq; mo-
ratus est, nec panem gustans, nec aquã
bibens, q; super grauibus populi cri-
minibus lugeret. Cumq; indictus esset
publice in tota Iudæa & Hierosolymis
omnibus à captiuitate reducibus con-
uentus Hierosolymam, & quicunq; in
tra biduum aut triduum præsto non es-
sent, iuxta primorum senum sanctionẽ,
illorum iumenta consecrarentur, ipsiq;
segregarentur à commercio reducum
à captiuitate, congregati sunt Hieroso
lymam omnes tribules Iudæ & Benia
min intra triduum die uicesima noni
mensis, & uniuersa multitudo conse-
dit in area templi tremens propter ur-
gentem hyemem. Ibi cum exurrexisset
Esdras, allocutus est eos, Cum uos ne
fas admiseritis, eo quòd uxores duxe-
ritis alienigenas, Israelem peccatis red
dentes auctiorem, iam nunc confessio-
ne tribuite gloriam Domino deo patrũ
nostrorum, & uoluntati eius obtempe-
rantes uosipsos à gentibus terræ, uxo B
ribusq; alienigenis segregate. Tum ex
clamauit uniuersa multitudo, & ma-
gna uoce, Sic, inquit, ut monuisti, facie
mus. Sed cum multitudo frequens sit,
& tempestas hyemalis, nec sub dio sta
re ualeamus, præsertim cum nõ sit hoc
nobis unius aut duorum dierum opus,
(nam late patet nostrum hac in re pec-
catum,) constituantur qui præsint mul
titudini, & quicunq; è nostris contu-
bernijs uxores habent alienigenas ca-
pto tempore præsto sint unà cum loci
cuiusq;

cuiusq; senioribus & iudibus, donec placetur nobis ira Domini super hoc præcepto. Susceperunt itaq; munus hoc Ionathan Asahelis filius, & Iahzias filius Thecuæ, administros se præbētibus Mosolla, Leui, & Sabbathai, reducesq; adeo à captiuitate se gesserunt secundum hæc omnia. Esdras uero sacerdos uiros sibi cooptauit primarios è patribus ipsorum nominatim omnes, qui cum noua luna mensis decimi
C inquisitioni huius negotij cōsedissent, causæ uirorum uxores alienigenas habentium noua luna primi mēsis ad exitum perductæ sunt.

Inuenti sunt autem è sacerdotibus qui sibi alienigenas uxores adiunxerant.

1.Esd. 10.d †E prognatis Iesu filio Iozedec, & fratribus, Masceias, Eliazer, Iorib, & Ioadaius. Hi uxores suas repudiare, erroremq; suum arietibus expiare aggresi sunt.

E ꝓgnatis Emmer, Hanani, Zabdiah, Eanes, Sameias, Iereel, Azarias.

E prognatis Pheshur, Elionai, Maasias, Iesmael, Nathanael, †Ocidelus, & Alasah. 1.Esd.ult. Iozedab,

E Leuitis autem, Iozabad, Semei, Colias, is est Calitas, Patheias, Iohudas, & Ionas.

E sacris cātorib. Eliasib, et Bacchurus

Ex ostiarijs, Sallum, & Tolbanes.

Ex Israelitis.

1.Esd.ult. E ꝓgnatis Phoros, †Remias, Eddias, Melchias, Maelus, Eleazar, Asibias, Banaias.

E prognatis Elam, Mathanias, Zacharias, Iehiel, Ieremoth, & Helias.

At è prognatis Zathoe, Eliadas, Elisib, Mothonias, Iarimoth, Zabad, & Sardaius.

D E prognatis Bebai, Iohanan, & Hananias, & Iosabadus, & Ematheis.

E prognatis Bani, Olamus, Maluch, Iedaias, Iasub, Iasael, & Ierimoth.

Et è prognatis Addin, Naathus, & Moosias, Laccunus, & Banaias, & Mathanias, & Bezelel, & Bannui, & Manasses.

E ꝓgnatis Annas, Elionas, Aseas, Melchias, Sāmaias, Simō, Chosameos.

Et è ꝓgnatis Hasam, Mathanias, Mathathias, Bānaias, Eliphalath, Manasses, Semei.

E prognatis Banni, Ieremias, Moadi, Amram, Iuel, Banaias, Bedias, Ionias, Marimoth, Eliasib, Mathnias, Mathanai, Eliasis, Bannui, Elialei, Samei, Selemias, Nathanias.

Et è prognatis Ozora, Sesi, Ezrel, Azael, Samaros, Zambis, Ioseph.

Et è prognatis Nobe, Mathithias, Zabad, Idei, Iuel, Banaias.

Omnes isti adiūxere sibi uxores alienigenas, & easdem unà cum liberis repudiauere. Iam aūt sacerdotes & Leuitæ, & Israelitæ Hierosolymis, & in ea regione habitabant noua luna mensis septimi, domiciliaq; sua incolebant, † cum unanimis conuenit omnis multitudo in aream ad portam templi, quæ est obuersa Orienti, & Esdram sacerdotē & recitatorem ad legem Moysis à domino Deo Israelitico traditam proferēdam inuitauit. Protulit igitur Esdras pontifex legem noua luna septimi mensis, ut legem audiret uniuersus cœtus tam uirorum q̄ fœminarum, & omnes sacerdotes, & recitauit eam in prima ad sacram portam area, à prima luce usq; ad meridiem coram uiris & mulieribus, uniuersa multitudine animum ad legem attendente. Stabat aūt Esdras sacerdos & recitator legis in præparato suggestu ligneo, & astabant ei Mathathias, Sanus, Ananias, Azarias, Vrias, Ezechias, & Balasamus à dextera: à sinistra uero Phadaias, Misael, Malachias, Aotasuphos, Nabarias: & Esdras assumpto libro legis coram multitudine, (primus enim sedebat honorifice in conspectu omnium, omnibus rectis inter explicandā legem stantibus,) Esdras, inquam, gratulabatur domino Deo summo, deo exercituum omnipotenti, uniuersa multitudine Amē acclamante. Et sublatis in cœlum manibus, procumbentes humi Dominum adorant Iesus, Bani, Sarebias, Iaminus, Acub, Sabathai, Hudaias, Maasaias, Calita, Azarias, Iozabad, Hanan & Philaias Leuitæ, & edisserebant legē Domini, quæ recitata fuerant interim illustrantes. Porrò Hatharsates Esdrā pontificem ac recitatorē, omnesq; Leuitas populum docentes sic est allocutus, Cum hic dies Domino consecratus sit, omnes aūt dum legem audierūt,

E F G 2.Esd.8.a

2.Esd.8.c lachrymis se dediderint, † digressi ci-
bos lautiores sumite, & potui dulciori
indulgentes fercula non habentibus
missitate. Nam Domino sacer est hic
dies, ut ne mœsti sitis, Dominus enim
illustrabit uos. Eadem hæc omnia Le-
uitæ quoq; populum hortabantur di-
ctitantes, Dies hic sacer est Domino,
ne mœreatis. Itaq; discesserunt omnes
ut cibum & potum sumerent, & gau-
dia celebrarent fercula non habenti-
bus per summam lætitiam missitantes.
Adhuc enim erant imbuti sermonibus,
quibus instituti fuerant, & in cœtu de-
tenti.

Liber Esdræ quartus.

CAPVT I.

A

1.Esd.7.a IBER secundus Es-
dræ prophetæ, filij Sa-
raia, filij Azariæ, filij
Helciæ, filij Sadaniæ, fi-
lij Zadoc, filij Ahhi-
tob, filij Achię, filij Phi
nees, filij Heli, filij Ameriæ, filij Asiei, fi-
lij Marimoth, filij Arna, filij Oziæ, fi-
lij Borith, filij Abisei, filij Phinees, filij
Eleazar, filij Aaron, ex tribu Leui, qui
fuit captiuus in Media regione, in re-
gno Artaxerxis regis Persarum. Edi-
tum est mihi oraculum Domini his uer
Esa.58.a bis, † Abi, & declara populo meo fa-
cinora sua, & filijs eius scelera quæ
in me commiserunt, ut narrent ea nepo
tibus, quia peccata parentum ipsorum
in ipsis adaucta sunt. Obliti enim mei
sacrificauerũt dijs alienis. Nónne ego
eduxi eos è terra Aegypti, è domicilio
seruitutis? Ipsi aũt irritauerunt me, &
cõsilia mea spreuerunt. Tu igitur excu
te comã capitis tui, & omne genus ma
lorum super illos proijce, q̃niam legi
meæ non paruerunt, sed populus sunt
contumax. Quandiu feram eos, quibus
B tanta contuli beneficia? Reges multos
Exo.14.f subuerti propter eos, cecidi † Pharao-
nem cum seruis suis, & omnem eiusdẽ
Num.21.d exercitũ: † omnes gentes è cõspectu eo
Ios.8.10.12 rum profligaui, & in Oriente duarum
prouinciarum populos Tyri & Sido-
nis dissipaui, omnesq; hostes eorum in
terfeci. Tu ergo alloquere eos, dicens,
Hæc ait Dominus, † Nempe ego uos Exo.14.f
traduxi per mare, & uiam uobis initio
tutam exhibui: ducem uobis dedi †
Mosen, & Aaron sacerdotem: *lucem Exo.3.b
uobis præstiti per columnam igneam, *Exo.13.d
& magna inter uos edidi miracula,
uos autem mei obliti estis, ait Domi-
nus. Hæc dicit Dominus omnipotens,
† Coturnix uobis signo fuit, castra uo Exo.16.c
bis dedi præsidio: ibi uero fremuistis, Psal.105.
nec meo nomine triumphastis de inte-
ritu inimicorum uestrorum, sed adhuc
usq; fremuistis. Vbi sunt beneficia quę
præstiti uobis? Nónne in deserto cum
esurientes ad me uociferati essetis di-
ctitantes, † Cur nos in desertum hoc Num.14.a
induxisti perimendos? præstiterat no-
bis seruijsse Aegyptijs, quàm in hoc
deserto mortem oppetere: ego dolui
gemitus uestros, & manna dedi uobis
esui, † panemq; angelorum esitauistis? Sap.16.c
*Nónne cum sitiretis, excidi petram, C
& profluxerunt aquæ ad satietatem? *Nũ.20.b
Ab æstu folijs arborum protexi uos,
terrasq; uobis opimas distribui, Cha-
nanæos, Pherezæos & Philistæos è
conspectu uestro profligaui: † quid fa- Esa.5.b
ciam uobis amplius? ait Dominus.
Hæc dicit Dominus omnipotens, † In Exo.15.d
deserto cum essetis ad flumen, Amor-
rhæum sitientes, & obtrectantes nu-
men meum, non rependi uobis ignem
pro obtrectationibus, sed merso in a-
quam ligno dulce flumen effeci. Quid
tibi faciam Iacob? Obedire noluisti
Iuda. † Transferam me ad gẽtes alias, Exo.32.b
quibus committam nomen meum, ut
seruent leges meas. Quoniam me dere-
liquistis, ego quoq; derelinquam uos.
Petentibus à me ueniam uobis, non da
bo: † cum inuocabitis me, ego uos non Esa.1.d
exaudiam. Fœdastis enim sanguine
manus uestras, & impigri sunt pedes
uestri ad homicidia committenda. Ta-
metsi non deseruistis me, sed uosipsos,
ait Dominus. Hæc dicit Dominus om
nipotẽs, Nónne ego uos rogaui ut pa-
ter filios, ut mater filias, & ut nutrix
puerulos suos, ut essetis mihi populus,
sicut ego uobis Deus? & uos mihi lo-
co filiorũ, sicut ego uobis loco patris?
Ita

Matt. 23.d †Ita uos collegi, ut gallina pullos suos
D sub alas. Porrò aūt quid faciā uobis?
Esa.1.a Proijciam uos à cōspectu meo. †Cum
66.a mihi munera attuleritis, auertā faciem
Osee 2.b meā à uobis. Dies enim festos uestros, neomenias, & circuncisiones repudiaui. Ego misi seruos meos ꝓphetas ad uos, quos abreptos interfecistis, & laniastis corpora eorū. Horū sanguinem ego uindicabo, ait Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotens, Domus uestra deserta est. Proijciā uos sicut uentus stipulā, nec filij sobolem propagabunt, quoniam neglexerūt mandatum meum, & quod inuisum est mihi perpetrauerunt. Tradā domos uestras populo uenturo, & qui cum me non audiant, credant: cum eis miracula nō ediderim, exequantur quæ pręcepi: cum prophetas non uiderint, scelera sua detestentur. Testatā uolo populi uenturi gratiam, cuius pueruli exultant lætabundi, qui me corporeis oculis non uident, sed animo credunt quæ locutus sum. Nunc ergo frater aspice, quanta gloria, & contemplare populū ab Oriente uenientem, cui dabo ductores Abraham, Isaac, Iacob, Osee, Amos, Micheam, Ioel, Abdiam, Ionam, Naum, Habacuc, Sophoniā, Aggæū, Zacha-
Mal.3.a riam, & Malachiam, †qui & angelus Domini uocatus est. CAP. II.

A HAec dicit dominus, Ego eduxi populum istum è seruitute, & ad eum mandata dedi seruis meis prophetis quos audire noluerūt, & consilia mea sunt aspernati. Mater quæ generauit eos, dicit illis, Ite filij, quia ego uidua sum & derelicta. Educaui uos cum lætitia, & cum luctu tristitiaꝗ amisi uos, quoniā peccastis in dominū Deum uestrum, & quod displicet ipsi perpetrauistis. Nunc igitur quid faciam uobis? Ego uidua sum & derelicta, ite filij, & ueniam à Domino petite. Ego uero te pater testor de matre filiorū, qui testamentum meum seruare noluerūt, ut exponas eos ad ignominiam, & matrem eorū ad direptionē, ne genus eorū propagetur. Dispergantur in gentes nomina eorum, deleantur dè terra, quoniam sacramentū meum spreuerunt. Væ tibi Assyria, quoniam penes te latebram præbes iniustis. Memoria repete gens improba, †quomodo animaduerterim Gen.19.e
in Sodomā & Gomorram, quarū terra iacet in gleboso bitumine, aggeribusꝗ cinerū. Ita multabo eos qui me non audierunt, ait Dominus omnipotens. Hæc dicit Dominus Esdræ, Nuncia populo meo, me daturū eis regnū Hierosolymæ, quod daturus eram Israeli, mihiꝗ gloriā ex ipsis comparaturum, æternaꝗ daturū eis tabernacula quæ illis præparauerā. Lignum uitale redolēs unguentū, præsto erit his: non laborabunt, nec fatigabuntur. Ite, et accipietis. Rogate uobis ad paucos B
redigi dies qui in mora sunt, iam paratum est uobis regnū, uigilate. Contestare cœlū & terram, nam aboleui malum, & creaui bonū, quia uiuo ego, ait Dominus. Amplectere filios tuos mater, educa illos cum lætitia, instar columnæ confirma pedes eorum, quoniam te elegi, dicit Dominus. Et resuscitabo defunctos de locis suis, & de monumētis educam illos, quoniam agnoui nomen meū in Israel. Nequid timeas mater filiorum, quoniā te elegi, dicit Dominus. Mittā tibi auxilio seruos meos Esaiam & Ieremiam, ex quorum consilio cōsecraui, & paraui tibi arbores duodecim uarijs grauatas fructibus, totidemꝗ fontes fluentes †lacte & mel Exod.15.
le, & montes immēsos septem ferentes rosas & lilia, quibus filios tuos exhilarabo. Ius dicito uiduæ, causam pupilli iudicato, eroga in egenum, orbū tuere, uesti nudum, cura confractū & infirmum, claudū ne irriseris, mancū tutare, & admitte cęcum in conspectum meæ claritatis. Serua iuuenē & senem intra muros tuos, †defunctos inuētos Tob.10.d
consigna sepulchro, & dabo tibi primam in resuscitatione mea sessionem. Manedū, & interquiesce mi populus, quia ueniet requies tua. Nutri filios tuos bona nutrix, confirma pedes eorum. Seruorū quos tibi dedi, nemo interibit, nā ego eos de numero tuorum requiram. Ne fatigeris, cum enim ue- C
nerit dies difficultatis et angustiarum, alij plorabūt, & mœrebūt, tu autem hilaresces, & copijs afflues. Inuidebunt gentes, nec quicquam ualebūt aduersus te, ait Dominus. Manus meæ te ꝓtegent, ne filij tui gehennam uideant.

Lętare mater cum filijs tuis, quia ego
ero liberator tuus, ait Dominus. Me-
mento filiorū tuorum dormientiū, quo
niam ego eos educā è lateribus terræ,
& clementer agam cum illis, quoniam
misericors sum, dicit Dominus omni-
potens. Amplectere natos tuos usq;
dum ueniā, & præstem illis misericor-
diam, quoniam fontes mei exuberant,
& gratia mea non deficiet. Ego Es-
dras mandatum accepi à Domino in
monte Oreb, ut irem ad Israelitas, qui
me, cum uenissem, reiecerunt, manda-
tumq; Domini respuerunt. Itaq; uobis
dico gentes quæ auditis & intelligi-
tis. Expectate pastorem uestrū, qui da
bit uobis æternā requiem, quoniam in
propinquo est ille uenturus finiente sæ
culo. Parati estote ad pręmia regni, q̄a
lux perpetua lucebit uobis, per æuum
sempiternū. Vmbram huius mundi fu
gite, percipite gloriæ uestrę iucundita
tem. Ego seruatorem meum palàm te-
D stor. Commendatū donū accipite, &
lætamini, gratias agētes ei qui uos ad
regna cœlestia uocauit. Surgite, state,
& uidete numerum signatorum in con
uiuio Domini, qui se auerterunt ab um
bra mundi, & splendidas à Domino
tunicas acceperunt. Recipe Sion nu
merum tuum, & circunclude candida
tos tuos, qui legem Domini compleue
runt. Plenus filiorum tuorum, quos ex
optabas, est numerus. Roga numen do
mini, ut consecretur populus tuus, qui
Apoc.7.c uocatus est ab initio. †Ego Esdras ui
di in monte Sion turbam magnam &
innumerabilem, quę omnis decanta-
bat Dominū. In medio autem eius erat
iuuenis proceritate staturę superemi-
nens omnes alios, qui coronas impo-
nebat capitibus singulorū, ipse cæte-
ris excelsior, ego autem tenebar admi
ratione. Tum interrogaui angelum,
& dixi, Qui sunt hi domine? Qui re-
spondens mihi, Hi sunt, inquit, qui de-
posita mortali tunica, immortalē assum
pserunt, nomenq; Dei professi sunt. Ii
nunc coronantur, & palmas accipi-
unt. Rursum rogaui angelum, Quis est
ille iuuenis qui coronas imponit eis,
& palmas tradit in manus? Et respon
dens mihi, Is est, inquit, filius Dei, quē
in mundo professi sunt: ego autem cœ
pi eos magni facere, qui fortiter stetis-
sent pro nomine Domini. Tum mihi
angelus, Vade, ait, annuncia populo
meo, qualia & quanta domini Dei mi
racula uideris.

CAP. III.

ANno ab excidio urbis tricesimo, A
cum essem Babyloni conturbatus
recumbebam super cubili meo, & co-
gitationes subibant animū meum, q̄ ui
derem uastationem Zion, & abundan
tiam incolarum Babylonis, & ualde
agitabar animo. Tum religiosis uer-
bis affari cœpi altissimū, O rex domi-
nator, inquam, Domine, tu pręcepisti
ab initio cum fundasses terram, atq; a-
deo solus, & imperasti populo, cum
dedisses Adamo corpus inanimum,
ipsum quoq; manuū tuarū opificium:
†cumq; spiritū ei uitalem instauisses, Gene.2.b
& coram te uitam adeptum in paradi
sum dextera tua antequam terra pro-
diret, consitum induxisses: huic, in-
quā, ut uiam tuam obseruaret manda-
uisti. Verū cum eam prætерijsset, mor
tem protinus irrogasti illi, simul &
eiusdem progeniei. Inde natæ sunt gen
tes, nationes, populi, & innumerę co
gnationes. †Cum aūt unaquæq; gens B
suam sequeretur libidinem, committe- Gene.6.b
rentq; mira coram te, pręceptaq; tua
spernerent, †superinducto rursum suo Gene.7.b
tempore diluuio, habitatores orbis de
leuisti: & accidit quod mortalitate A-
damo, hoc singulis istorū diluuio. V-
num tamen reliquū fecisti †Noe cum 1.Pet.3.d
domo sua, unde nati sunt omnes iusti.
Accidit autem cum multiplicari coe-
pissent incolæ orbis, cresceretq; nume
rus liberorum, populorum, & multa-
rum gentiū, ut prior illorum impietas,
posteriore horū repetita superaretur.
Euenit igitur, cum iniuste agerent co-
ram te, †ut seligeres tibi uirū ex illis, Gen.12.15.
cui nomen erat Abraham. Eum dilexi
sti, tuamq; uoluntatem indicauisti soli:
constituisti cum eo pactum æternū, pol
licitus ei te semen eius nunquam dere-
licturū. Cumq; dedisses ei †Isaac, rur- Gen.21.a
sumq; Isaac dedisses Iacob & Esau: de Rom.9.b
legisti tibi *Iacob, & Esau reiecisti: *Gen.25.c
& excreuit Iacob in numerū ingētem.
Porrò postq; eductū ex Aegypto semē C
eius, †in montem Sina perduxisti, ibi Exod.19.
summisisti cœlos, defixisti terram, or- Deut.4.b
bem

bem cõmouisti, concussisti profunda, mundũ conturbasti, & trãsijt maiestas tua per quatuor portas igneas cũ terræmotu, uento & rigore, ut dares legem semini Iacob, & progeniei Israelis quod diligenter curaret. Nõ tamen exemisti eis animũ malitiosum, ut lex tua fructũ ab eis impetraret. †Nam a-
Gen.3.a nimo malitioso præditus Adam superatus est & uictus, & omnes ex eo prognati: & persedit infirmitas coniuncta legi ad cor populi cũ malitia radicis, defecitq; quod bonũ est, & relictũ est malũ. Interim lapsa sunt tempora, cessveruntq; anni, donec excitasti tibi seruũ
1.Reg.16.c nomine †Dauid, cui mãdauisti urbem
2.Reg.5.a nomini tuo ædificandã, in qua tibi thure muneribusq; supplicaretur. Quod ubi factũ est annis multis, incolæ urbis
D studiũ Adam & omnis nationis ipsius imitati defecerũt, ut qui animo præditi forent & ipsi malitioso, quamobrẽ ciuitatẽ tuam in manus inimicorũ tuorum tradidisti. Sed nunquid meliora sequũtur incolæ Babylonis, ut ideo Sioni dominentur? Equidem postq̃ ueni huc, & impia facta uidi innumera, (nã delinquentes multos animaduerti hũc iam annũ tricesimũ,) despondi animũ, quoniã uidi quomodo toleres eos peccantes, & parcas impie agentibus, cũ populũ tuum perdideris conseruatis inimicis tuis, nec significaris. Equidẽ non inuenio quomodo possit hæc expediri ratio. Nunquid meliora sunt fa
Iere.10.d cta Babylonis q̃ Sionis? †an ne alia gens agnouit te præter Israeliticã? aut quæ nationes fidem habuerunt testificationibus tuis, sicut Iacob? Non comparuit merces harũ, nec labor fructũ adeptus est. Permeaui enim gentes, & peragraui, uidiq; florere eas, nec mandatorũ tuorum meminisse. Nunc ergo statera ponderato scelera nostra, & incolarũ mundi, nec inuenietur mentio tui, nisi inter Israelitas. Aut quando non peccauerunt in cõspectu tuo qui terrã habitant? aut quæ gens adeo man data tua seruauit? Hos quidẽ mandata tua seruasse nominatim cõperies, gentes autem non item. CAP. IIII.

A TVm respondit angelus ad me missus, cui nomen erat Vriel, et dixit, Supra modum effusæ sunt uires animi tui in hoc mundo, dum rationes altissimi cogitas cõprehendere. Verum, inquam, mi domine. Et respondẽs mihi, Tres, inquit, uias missus sum ut ostendam tibi, & ut tibi proponã tres similitudines, è quibus si unam mihi expediueris, ego quoq; tibi commonstrabo uiam quam cupis exploratã, & docebo te unde nam sit animus malitiosus. Et ego, Loquere, inquam, mi domine. Tum ille, Vade, inquit, examina mihi pondus ignis, aut flatũ uenti metire mihi, aut reuoca mihi diem elapsam. Et respondẽs ego, Quis, inquã, mortaliũ præstare possit quod à me requiris super his? Rursus ille, Si te, inquit, interrogarem dicẽs, Quanta domicilia sint in meditullio maris, aut quantæ in principio profundi scaturigines, aut quantæ uenæ super cœleste solũ, aut qui sint termini paradisi, diceres mihi fortassis, In profundũ non descendi, nec ad inferos adhuc, nec in cœlũ ascendi unquam. Nunc aũt non interrogaui te, nisi de igne, & uento, dieq; quem trãsmisisti, à quibus abesse non potes, nec tamen illa mihi expediuisti. Præterea dixit mihi, Tu quæ tua sunt, quæ tecũ adolescunt, cognoscere non potes, quo modo ergo possit uas tuum capere rationes altissimi, aut corrupto iam extrinsecus mundo intelligere patentem cõspectui meo corruptionẽ? Cui ego, Præstiterat nobis non esse, q̃ in impietate uiuere superstites, & affligi, nec quamobrem intelligere. Respondit ille B
mihi, ac dixit, †Iter faciens perueni ad Iudic.9.a
syluam campestrem, cuius arbores ini 2.Par.25.c
bant consiliũ, & aiebant, Venite, profectæ inferamus bellum mari, ut cedat nobis, & alias nobis syluas constituamus. Similiter aũt fluctus maris consilium ceperunt, ac dixerunt, Adeste, ascendamus, & debellemus syluas campi, & ut ibi uastatã nobismetipsis aliã regionem occupemus. Porrò cecidit ad irritum consiliũ syluæ, exortus est enim ignis, & consumpsit eam. Similiter & consiliũ fluctuum maris, obstitit enim arena, & inhibuit eos. Quod si fores iudex horum, secundum utrum iudicares, aut utrum condemnares? Tum respondens ego, Vtiq; uanũ, inquam, consilium inierunt. Terra enim

syluæ deputata est, & mari locus quo fluctus suos sustineat. Respondēs ille mihi, Bene, inquit, iudicasti: sed cur nō ita iudicium facis de temetipso? Quem admodū enim terra syluę assignata est, & mare fluctibus suis, †ita qui terram habitant, quæ terrena sunt intelligere tantū possunt, & cœlites quæ super al titudinem cœlorum. Et respondi, ac di xi, Precor abs te domine mihi dari iudicium intelligens. Non enim illa tua superiora putaui scīscitāda, sed ea quę gerūtur apud nos quotidie: quapropter Israelitæ expositi sint ad opprobrium gentibus, cur dilectus tibi populus obiectus sit impijs nationibus, cur lex maiorū nostrorū adducta sit in abolitionem, & pręscripti ritus interciderint, cur iactemur in orbe more locustarum in uita nostra pauidi & meticulosi, nec digni iudicemur qui consequamur misericordiā. Sed quid faciet nomini suo, quo nos cēsemur? Hæc ego scīscitatus sum. Respondens ille mihi, Quo plura scrutatus fueris, inquit, eo crebrior te capiet admiratio, quoniam festinato properat effugere mundus, nec capere sustinet quæ in futurū tempus promissa sunt iustis, quoniam plenus est iniustitia mundus hic, & infirmitate. Cæterū ut exponam ea quę scīscitaris, Seminatū quidem est malum, sed nondū uenit eius interitus. Nisi ergo euersum fuerit quod seminatum est, & abolitus sit locus ubi satū est malū, nō succedet quod bono consitum est. Nam granū mali seminis iactum est in corde Adā ab initio, & quantū impietatis generauit usq; adhuc, & usq; dū accesserit messis, generabit? Aestima autem apud te granū mali seminis, quàm multum impietatis fructum attulerit: cumq; resecandi culmi fuerint innumeri, quàm sit ampla messis apparāda. Tum respondens ego, dixi, Quomodo, aut quādo nam hęc? Cur pauci sunt, & infelices anni nostri? Et respōdit ille mihi, ac dixit, Ne contendas supra altissimum, nam frustra conaris superare ipsum, quamuis sit uehemens tua contentio. Nōnne hęc eadem scīscitati sunt animi iustorū in penetralibus suis, cum dicerent, Quousq; tandem spe tali ducor, aut quādo obueniet nobis fructus

Esa.55.c
Ioan.3.e
2.Cor.2.b

C

metēdæ mercedis nostrę? Et respondit ad ea Ieremiel archangelus his uerbis, Cum completus fuerit numerus seminum in uobis. Quoniā statera ponderatum est æuū, mensura temporū inita est, numero determinata sunt sæcula, nec cōmouebuntur, aut percellentur usq; dum impleatur supradicta mensura. Et respondens ego, O dominator, inquam, Domine, atqui nos omnes pleni sumus impietate, ut fortè propter nos non impleatur messis iustorū, propter peccata terram habitantiū. Rursum respondit ille mihi, ac dixit, Vade & interroga prægnantē, an impletis nouem mensibus suis, adhuc possit matrix eius retinere partū in semetipsa. Et ego, Non potest, inquam, Domine. At ille, Apud inferos, inquit, animarum prōptuaria sunt matrici similia. Quem admodum enim festinat parturiens pariendi necessitatem euadere, sic & illa properant reddere quæ sibi commendata sunt. Ab initio tibi demonstrabuntur quæ cupis cognoscere. Cui respondi et dixi, Si hac apud te gratia ualeo, & si fieri potest, aut ego sum idoneus, indica mihi, utrum plus quàm præterierit futuri maneat, aut plura præterierint quàm sint futura. Quid præterierit, scio: quid autem futurū sit, ignoro. Tum ille, Consiste, inquit, ad dexteram, & simulachrū interpres tibi cōmonstrabo. Cumq; constitissem, spectaui: & ecce fornax ardens transijt coram me: porrò autem cum esset pręterlapsa flamma, spectabam, & ecce fumus superabat. Postea pręterijt coram me nubes imbre grauida, quæ demisit pluuiā impetu multam: cum autem procella pluuiæ transijsset, subsecutę sunt eam guttæ. Tum ille, Raciocinare tecum, inquit, sicut effusior est pluuia quàm guttæ, & ignis quàm fumus: ita exuperare pręter lapsam portionem. Superabant autem guttę & fumus, cum rogaui ac dixi, Censen me uitā usq; ad illa tempora productum, aut quid futurum est illis temporibus? Respondens ille mihi, dixit, Pręsagitiones eorū de quibus me interrogas ex parte possum tibi dicere, de uita uero tua non sum missus ut dicam tibi, nec habeo cognitam.

D

CAP. V.

De

A DE præsagitionibus autē, ecce tempora uenient, quibus qui terrā incolunt magnis copijs circumuenientur, et occultabitur uia ueritatis, orbis
Matt. 24.a laborabit sterilitate fidei, † & multiplicabitur iniustitia supra q̄ nunc uides, aut olim audiuisti: eritq́ʒ cum imposito uestigio quam nunc uides regnū obtinere regionem uidere liceat desertam. Quod si tibi uiuere dederit altissimus, uidebis ut post tertiā tubam lumen recipiat subito sol noctu, & luna ter interdiu. Sanguis stillabit de ligno, & lapis mittet uocem suam, populiq́ʒ cōmouebuntur. Regnabit quem non sperant incolæ terræ, uolucres loca commutabunt, mare Sodomiticū pisces eijciet, & sonitū edet noctu multis incognitū: sonitū autem eius omnes audient. Dehiscent multa loca, & ignis frequenter emicabit, feræ locū mutabunt, & mulieres menstruales monstra parient. In dulcibus aquis inuenientur salsæ, & omnes amici inter se pugnabūt. Tunc abscondet se sensus, & intellectus recedet in penetrale suū: quæretur à multis, nec inuenietur: & multiplicabitur iniustitia & incontinentia super terrā. Interrogabit regio proximā sibi, & dicet, Num per te transijt iustifica iustitia? Illa uero negabit. Et accidet illo tempore ut sperent homines, nec impetrent: laborent, nec instituta ipsorū succedant. Has eloqui tibi prædictiones permissum est mihi: q̄ si oraueris denuo & ploraueris ut modo, septemq́ʒ dies ieiunio transegeris, rursum his au
B dies maiora. Tum experrectus sum, & corpus meum ualde inhorruit, labascebatq́ʒ animus meus, ac deficiebat: sustentabat autem me cum accessisset angelus qui mecū loquebatur: is confirmauit me, & erexit in pedes. Porrò nocte insecuta uenit ad me Salathiel dux populi, & interrogauit me, Vbi fuisti? aut cur es uultu tristi? An nescis commissos esse tibi in regione peregrinitatis suæ Israelitas? Exurge ergo, & sume cibū, nec derelinquas nos ut pastor gregem suum inter manus luporū truculentorum. Cui ego, Recede à me, ne accesseris ad me cominus. Hoc ubi dictum audiuit, recessit à me: ego uero dies septem transegi ieiunio lamentās & plorans, sicut mihi mandarat Vriel angelus. Accidit autem ut exactis septem diebus, perq̄ molestæ denuo essent animo meo cogitationes. Tum de integro incessit mentē meam cupido ratiocinādi, iterumq́ʒ cœpi uerba facere coram altissimo, & dicere, Dominator dnmine, ex omni sylua terræ, & omnibus eius arboribus unam tibi uineam elegisti: ex omni terra orbis optasti tibi foueam unam, & ex omnibus floribus eius unū tibi lilium desumpsisti, ex omni profundo maris replesti tibi riuum unū, et ex omnnbus ædificatis urbibus Sion tibimetipsi consecrasti: unā tibi nominasti columbam ex omnibus creatis uolucribus, & ex omnibus formatis pecoribus ouem unam tibi designasti: unū tibi populum cōparasti ex omni populorū multitudine, & probatam omnibus legem huic præoptatæ genti dedisti. At nunc Domine, cur unum pluribus tradidisti? cōstituisti super unam radicem alias, & disperdidisti unicū tuum in multos. Conculcaue C
runt eum qui contradicūt pollicitationibus tuis, et qui testificationibus tuis non credunt. Quod si adeo prosequebaris odio populū tuum, tuis debebat manibus castigari. Hæc cum sermonibus agitauissem, missus ad me angelus, qui ante mihi præsto fuerat nocte præterita, Audi me, inquit, ut instruam te, & attēde ut te doceam pluribus. Tum ego, Loquere, inquam, mi domine. Et ille, Supra modū animo commoueris, inquit, propter Israelem, num charior est tibi q̄ creatori suo? Cui respondi, Non domine, sed præ dolore locutus sum. Discruciantur enim uiscera mea continuo, dum contendo comprehendere consiliū altissimi, & partem iudicij eius inuestigare. Tum ille, Non poteris, inquit. Cui ego, Cur inquam, domine? Quorsum natus sum? aut cur nō fuit mihi uterus matris meę sepulchrū, ne uiderem laborē Iacob, aut languorem generis Israelitici? Rursum ille, Numera, inquit, mihi quæ nondū euenerunt, aut dispersas guttas mihi collige, aut fac aridi flores mihi reuirescāt: aperi mihi clausa penetralia, & produc inclusos in eis uentos: cōmonstra mihi uocis imaginem, & edisserā tibi

quod rogas, & laboras cognoscere.
Cui ego, Quis enim potest hęc scire do
minator, ò Domine, nisi qui cum homi
nibus non habitet? Ego uero cum sim
insipiens, quomodo nam potero dice-
re de his, quæ à me petiuisti? Respon-
dit ille mihi, Sicut non potes præstare
unum eorũ quæ dicta sunt, ita non po-
teris iudiciũ meum, aut ultimã quam
populo promisi benignitatem inuesti-
gare. Rursum ego, Tibi uero ecce Do
mine, inquã, præsto sunt ultima: quid
tandem fiet ijs qui antecesserunt me,
D aut nobis, aut posteris nostris? Et di-
xit ille mihi, Circulo iudicium meum
libet assimilare. Vt nulla est posterio-
rum tarditas, ita nulla priorum ueloci
tas. Tũ respondi ego, ac dixi, An non
poteras eos qui fuerunt, qui sunt, &
qui futuri sunt unà producere, ut cele-
rius iudiciũ tuum ostenderes? Et re-
spondens mihi, Non potest, inquit, q̃d
creatur præcurrere creatori, nec mun-
dus uniuersos in eo creandos capere.
Et dixi, Quo modo docuisti seruũ tuũ
te uegetatorem in uitam produxisse si-
mul creatũ abs te opificium, ipsumq́;
sustinuisse: ita posset & nunc præsen-
tes uniuersos capere. Et ille, Interro-
ga, inquit, uterum mulieris his uerbis,
Cur uteris tractu temporis ad parien-
dum? aut roga eundem, ut edat denos
uno partu. Respondi, Non utiq; pote-
rit, sed tẽporis interuallis. Tum dixit
mihi, Ego quoq; diuisi tẽporibus ute-
rum terræ seminibus superiniectis. Vt
enim infans non parit ea quæ senum
sunt, ita ego creatum à me tempus di-
sposui. Rursum interrogaui, & dixi,
Cum iam indicaris mihi uiam, pergam
loqui corã te, num mater nostra, quam
dixisti mihi adhuc esse iuuenem, pro-
pinquat senectuti? Respondens ille mi
hi, Interroga, inquit, parientem, ut di-
cat tibi. Rogabis autem eam, Quare
quos peperisti nuper, nõ sunt natis an
te te similes, sed statura humiliores? &
dicet illa tibi, Alij in uigente iuuentu-
te nati sunt, alij sub tempus senectutis
utero deficiente procreati. Ergo consi
dera tu quoque humiliori esse statura
uos ijs qui uos antecesserunt, & rur-
sum posteros uestros q̃ uos breuiori,
utpote senescentibus rebus creatis, ui
goremq́; iuuentutis prætereuntibus.
Et dixi, Rogo domine, si hanc in con-
spectu tuo nanciscor gratiam, declara
seruo tuo, per quem opificium tuum ui
sites.

CAP. VI.

ET dixit ille mihi, Ab origine orbis A
terrarum, & antequã termini mun-
di constituerentur, anteq̃ starent con-
cursus uentorũ, antequam reboarent
sonitus tonitruum, antequam corusca
micarent fulgura, anteq̃ fundamenta
paradisi confirmarentur, antequam de
cori flores apparerent, antequã mobi-
les uirtutes stabilirentur, antequam in
numerabilia colligerentur agmina an-
gelorum, antequam extolleretur subli
mitas aeris, antequã mensuræ cœlorũ
nominarentur, antequam æstuarent ca
mini in Sion, antequam præsentes an-
ni inuestigarentur, antequam eorum
qui nunc peccant abalienarentur stu-
dia, cõsignarenturq́; qui thesaurum fi-
dei comparauerunt, tum hęc cogitaui,
& facta sunt per me solum, nec per a-
lium, eadem per me, nec per alium ab-
soluenda. Cui respondens ego, Quæ,
inquam, erit separatio temporum? aut
quando prioris finis, aut consequẽtis
initium? Et ille, Ab Abraham, inquit,
usq; ad Isaac: cum ex eo nati essent Ia-
cob & Esau, †manus Iacob tenebat Gene.25.d
ab initio calcaneum Esau. Finis enim
huius æui Esau, & initium sequentis
Iacob. Hominis manus inter calcaneũ
& manum. Aliud ne sciscitaris Esdra.
Rursum ego, O dominator, inquã, do-
mine, si qua sum tecum in gratia, absol
uas obsecro seruo tuo declarare prædi
ctiones tuas quarũ partem mihi signi-
ficasti nocte superiori. Tum respondẽs
ille mihi, Surge, inquit, in pedes tuos,
& audi uocem sonitus plenissimam.
Præbebitur autẽ species terræmotus,
nec tamen cõmouebitur locus in quo
constiteris. Ideo dum loquitur, ne ex-
paueas, quoniam de fine sermo, & de
fundamento terræ intelligitur, ideoq́;
inter sermonem de ipsis contremiscit
& commouetur, scit enim se tandẽ esse
commutandum. His auditis cum exur B
rexissem in pedes meos, auscultaui, &
ecce uox loquebatur cuius sonus erat
similis sonitui aquarum multarum, &
dicebat, Ecce tempora ueniunt, & erit
cum

eum aduentabo ad inquirendũ in habitatores terræ. Cum autẽ incipiam in eos, qui iniusti sua iniustitia pernitiosi fuerunt, quærere, & cum afflictio Sion fuerit impleta, sæculumq́ designabitur quod uergat ad interitũ, hæc signa edam. Libri aperiẽtur in conspectu cœli uniuersis inspectãtibus, infantes anniculi suis loquentur uocibus, prægnãtes abortiuos parient fœtus trimestres aut quadrimestres, & uiuent suscitati. Tum loca seminibus consita subito apparebũt destituta, plenaq́ prõptuaria repente uacua deprehendentur, & tuba clangore canet: qua audita, mox omnes expauescant. Accidet autẽ illo tempore, ut belligerent amici cum amicis ut inimicis, & expauescat terra cum ipsis: scaturigines fontium subsistent, & tribus horis non manabunt. Porrò quicunq; superfuerit ex omnibus istis quæ prædixi tibi, is seruabitur, & uidebit salutẽ meam, & finem sæculi uestri. Videbunt, inquam, qui recepti sunt homines, qui ex quo nati sunt, mortẽ non gustauerũt. Tum mutabitur animus inhabitantiũ, & ad aliam sententiã conuertetur. Delebitur enim malũ, & dolus extinguetur: florebit autẽ fides, corruptela succumbet, & emerget ueritas quæ tanto tempore fructu caruit. Cum autem hæc mihi dicerẽtur, ecce paulatim respectabam ad ipsum coram quo constiterã, qui dixit mihi, Veni ut tibi tempus futurę noctis significarem. Si ergo precatus denuo fueris, & iterũ ieiunio transegeris septem dies, alia tibi renũciabo his ma-
C iora per diem quam audiui. Exaudita est enim uox tua ab altissimo, nam uidit ille potens recta facta tua, & pudicitiam quã à iuuentute cõseruasti, perspexit: propterea misit me ut hęc om̃ia tibi declararem & eloquerer. Fac præsenti sis animo, nec quicquam timeas, neq; te præcipites in uanã priorum sæculorũ reputationẽ, ut ne magis q̃ posteriora tempora festines. Post hæc fleui denuo, et ieiunio similiter septẽ dies peregi, ut tres hebdomadas mihi præscriptas complerem. Accidit aũt octaua nocte, ut animus meus rursum perturbaretur, & sermonem instituerem coram altissimo. Inflammabar enim studio magno, & anxius erã animo: itaq; dixi, In prima creatione disertis uerbis loquutus es, ò Domine, primo die, cum præciperes, †Fiat cœlũ & terra: Gen.1.a
& opus cõsecutum est imperiũ tuum. Erat autem tunc spiritus, circunfusæq; tenebræ, ac silentiũ, necdum uocis humanæ sonus erat abs te creatus. Tunc iussisti de cellis tuis prodire lumen prę lucidum quod opus tuum illustraret. Die secundo spiritum cœli creasti, & imperasti ut intercedens aquas intercluderet: ut parte sursum abeũte, pars infra subsideret. Tertia uero die aquas in septimam terræ partem confluere iussisti: sex uero partes cum siccasses, reseruasti, ut ex eis essent quæ tibi ministrarent consitæ diuinitus & cultæ. Nam simul ac uerbũ tuum prolatũ fuerat, protinus opus ipsum agebatur. Si quidem exorta est subito copia immensa fructuũ, & oblectamenta palati multiformia, tum flores colore perenni, & odoramenta miris modis fragrantia. Et hęc quidem die tertia facta sunt. Porrò die quarta illustre lumen solis D
& lunæ, stellarũq́ seriem imperio tuo creauisti, simulac pręcepisti eis, † ut Deut.4.c
opificio tuo futuro homini deseruirẽt. †Quinto deinde die iussisti partem se- Gen.1.c
ptimam in quam aqua confluxerat, animalia uolucres scilicet & pisces procreare: quod ita factum est. Siquidem aqua muta & inanima nutu diuino iussa gignebat animantia, ut populi inde miracula tua haberẽt pędicanda. Tũ quoq; animantia duo parasti, quorum uni nomen imposuisti Enoch, alterum uocasti Leuiathan, & alterum ab altero separauisti: non enim poterat pars septima quo aqua se collegerat, ea capere. Vnam partem assignasti Enoch, quæ tertio die siccata est, ut habitet in ea: milleq́ montes eam intercurrunt. Leuiathan autem tribuisti septimã partem humidam, quam belluam parasti, ut esset quæ deuoraret quos uelles, & quando uelles. Sexto demum die imperasti terræ, ut iumenta coram te, bestias & serpentes procrearet: atq; insuper Adã, quem constituisti dominum omnibus operibus abs te creatis. Ab eo ducimus omnes originẽ, atq; adeo populus quem elegisti. Hæc omnia

commemoraui corā te Domine, quia
propter nos creauisti mundū: reliquas
autem gentes prognatas ab Adam de-
clarauisti abs te nihilipendi, atq; adeo
saliuæ cōparari. Quippe stillæ de ua-
se fluxæ opes earū putauisti conferen
das. Nunc tamen, ecce domine, gentes
istæ pro nihilo putatæ cœperunt domi
nio grauare nos & deuorare: nos aūt
populus tuus, quem primogenitū, &
unigenitum tui studiosum uocasti, tra-
diti sumus in manus eorū. Atqui si pro
pter nos creatus est mundus, cur non
habemus in eo possessionē, aut quan-
diu talia feremus? CAP. VII.

A His cum ego dictis finem imposuis-
sem, euenit ut angelus, qui priori-
bus ad me noctibus demissus fuerat,
ad me mitteretur, qui me sic est allocu
tus, Surge Esdra, et ausculta sermones
quos ueni tibi relaturus. Tū ego, Lo-
quere, inquā, mi Deus. Et ille, Mare,
inquit, positū est in spatioso loco, ut al
tum esset & immensum: constituatur
autem eius in angusto loco introitus,
qui fluminibus sit similis, quis quæso
in mare collustrandi illius, aut in pote
statem suam redigendi causa affectans
iter, nisi trāsierit angustias, in apertum
æquor inuehi poterit? Atq; iterū, Vrbs
est ædificata, et sita in loco campestri,
eademq; omni bonorū copia instructa:
introitus eius angustus, inq; præcipiti
positus, arctante eum igni à dextera,
aquarumq; altitudine à sinistra, & uni
ca inter ea semite intercedente, nempe
inter ignem & aquā, spatio tantum ue
stigij unius hominis capace. Hęc urbs
si cui obtingat hæreditate, si ille nun-
quam obiectū penetrauerit periculū,
quomodo hæreditatē suam adipisce-
tur? Tum ego, Ita est, inquam domine.
At ille mihi, Sic se habet, inquit, &
sors Israelitarū. Propter eos enim crea
ui mundū: cum autem Adam præscri
pta mea transgressus est, tum accidit fa
ctum huiusmodi, & adducti sunt introi
tus huius mundi in angustum, ut essent
pleni doloris & laboris, paucíq; ac de
terrimi, tum periculosi, & uehementer
ærumnosi. Nam spatiosi & tuti erant
æui superioris introitus, fœcūdiq; fru
ctu immortalitatis. Nisi ergo qui ui-
uunt per angusta hęc & caduca con-
tenderint ingredi, non poterunt adipi-
sci quæ sunt recondita. Quæso igitur
quare teipsum crucias, cum sis cadu-
cus: aut quid cōmoueris cum sis mor-
talis? Quare non pertractas animo tuo
quæ futura sunt, potius q̄ præsentia?
Respondi, & dixi, Dominator Domi-
ne, †cum lege tua constitueris ut iusti Deut.8.a
possiderent hęc, impij uero perirent: iu
sti ne angusta perferent ampla speran-
tes? Etenim & qui se gesserunt impie,
angusta perpessi sunt, ampla tamen il-
la non uidebūt. Et dixit mihi, Nullus B
est iudex Deo iustior, nec quisquā sa-
pientior altissimo. Pereunt enim in prę
senti uita multi, propter neglectū præ-
scriptæ legis diuinæ. Nam etiam atq;
etiam pręmonuit Deus uenientes, quo
ties uenerunt, quibus factis uitam adi-
piscerentur, & quid obseruando sup-
plicium euitarent. At illi non acquie-
uerunt, sed contradixerunt ei, confin-
xerunt sibi commenta uanissima, & in
stitutis flagitiosis seipsos circumuene-
runt. Negarunt numen altissimi, nec
uias eius animaduerterunt, spreuerunt
legem eius, & recusarunt testificatio-
nes, iura eius uiolarūt perfide, nec ope
ra eius executi sunt. Quapropter Es-
dra inania inanibus, & plena plenis.
Ecce tempus ueniet, & erit cum eden
tur signa quæ tibi prædixi, & appare-
bit sponsa, emergensq; existet quę nūc
sepulta latet sub terra: & quisquis è
prædictis malis euaserit, ipse miracu-
la mea uidebit. Apparebit enim filius
meus Iesus cū comitibus suis, & gau-
dia celebrabunt qui reliqui fuerint, in
tra annos quadringentos. Porrò post
annos hos morietur filius meus Chri-
stus, & omnes spiritū trahentes homi-
nes: & mundus conuertetur in anti-
quum silentiū diebus septem, sicut &
iudicijs prioribus, donec nemo super-
sit. Eueniet autem post dies septem, ut
excitetur adhuc sopitū sæculū, & cor
ruptū intereat. Tum terra reddet quæ
in ea dormiunt, & puluis quæ latēt in
eo silentia, & promptuaria depositas
apud se animas restituent. Apparebit
pro tribunali sedēs altissimus, miseriæ
pręteribunt, & finis imponetur patien
tiæ: iustitia uero sola remanebit, ueri-
tas stabit, fides confirmabitur, opus
subse-

subsequetur, merces comparebit, recte facta uigebunt, scelera𝔮; dominari desi-
Gen.9.d nent. Tum dixi, Primus †Abrahā ora
*Exo.32.c uit pro Sodomitis, deinde *Moyses pro patribus qui peccauerunt in deserto, & posteri eius pro Israelitis, tempo
C ribus Achaz & Samuelis, †Dauid ꝑ
2. Reg. 24. clade, *Salomon pro ijs qui uenirent
*2.Par.6 c in sacrū, †Elias pro ijs qui pluuiā ac-
†3.Re.17 a ceperunt, & pro mortuo ut reuiuisce-
Iac.5.d ret: & *Ezechias pro populo tempo-
*4.Re.18. ribus Sennacherib, atq; adeo multi ꝑ
19. multis: ꝙ si qui nunc postquam inualuerunt uitia, & iniustitia abundat, iusti orauerint pro impijs, cur non idem effectus nunc quoq; consequatur? At ille mihi respondens, Præsens, inquit, uita non est extremū: honor in ea frequenter retinetur, propterea pro infirmis est precatio. Sed dies iudicij finis erit huius æui, & initiū futuræ immortalitatis, quo tempore iam cessarit omnis corruptela, intēperantia exoleuerit, diffidentia fuerit amputata, adoleuerit aūt iustitia, & ueritas exorta fuerit. Tunc em̄ nemo poterit seruare perditum, nec uictorē opprimere. Respondi ac dixi, Hoc est sermonis mei initiū & finis, præstare non datā esse terram Adamo, aut cum data esset, eum coercuisse, ne peccaret. Quorsum enim attinet homines pręsentem uitam agere in tristitia, & mortuos suppliciū metue-
Rom.5.b re? Ah tu quid egisti Adam? †Quod enim tu peccasti, non in tuum unius casum redundauit, sed in nostrum quoq;, qui ex te orti sumus. Quid enim prodest nobis promissam esse uitā immortalem, si nos facinora mortifera patrauimus? Quid propositam nobis esse spem perennitatis, si nos perniciosa uanitate sumus obligati? Quid designatas esse nobis incolumes & tutas habitationes, si nos flagitiose uiximus? Quid repositam esse gloriam altissimi ad conseruandum eos qui cum patientia uitam egerunt, si nos pessimis itineribus incessimus? Quid patefaciēdum esse perennem incorrupto fructu paradisum, in quo est incolumitas & salu-
D britas, si nos non ingrediemur? In ingratis enim locis uersati sumus. Quid stellis splendidiores futuras esse facies eorum qui usi sunt abstinentia, si nostri uultus erūt tenebris atriores? Non enim cogitauimus in uita, dum iniuste agebamus, post mortem subeūdas esse pœnas. Responditille, & dixit, Hæc est ratio certaminis, quo decertabit homo natus in terra, ut si uictus fuerit, patiatur quod dixisti: sin uicerit, quod dico recipiat, quoniā hęc est uita de qua Moyses, cum uiueret, locutus est apud
populū, dicens, †Elige tibi uitā, ut ui- Deut.30.d.
uas. At illi non crediderunt ei, ac ne secutis quidem eum prophetis: adeo𝔮; nec mihi qui testatus sum eis, non tam in perniciem ipsorū spectare tristē casum, q̄ manere læta eos, quibus persuasa salus est. Respondi, & dixi, Scio Domine, misericordem esse uocatū altissimum ex ea re, ꝙ misereatur eorum qui sæculū illud nondū attigerūt, ꝙ𝔮; ijs qui uersantur in lege ipsius tribuat
misericordiam. †Lenis quoq; est quo Rom.2.a
niam lenitate utitur erga eos qui peccauerunt, ut erga opificia sua: munificus est, quoniā erogare cupit quātum opus est: clementia multus, quoniam multiplici clementia superat tam eos qui nunc sunt q̄ qui fuerunt, aut sunt futuri. Nisi enim clementia sua largus esset, nō uiuisceret mūdus cum ijs qui consequūtur in eo possessionem. Ignoscens est, nam nisi bonitate sua tribueret unde leuamentum scelerū præstaretur ijs qui inique egerūt, non posset decies millesima pars hominū uitā retinere: & iudex ipse nisi uerbo suo curatis ignosceret, & copiam aboleret criminum, fortassis ex innumerabili multitudine uix ꝑpauci seruarētur. VIII.

A TVm respondens ille mihi, Hoc æuum, inquit, propter multos condidit altissimus, futurū autē propter paucos. Edisserā autem tibi similitudinem Esdra. Enimuero sicut sciscitanti terra dicat tibi, se gignere per𝔮; copiosam quidem humū fingēdis fictilibus, paucum autem puluerem unde fiat aurum: ita se habet præsentis æui nego-
tium, †ut cum multi creati sint, pauci Matt.20.b
tamen seruentur. Respondēs ego, Er- 22.b
go anime, inquam, hauri cognitionem, & uora sapientiā, pactus enim es obedire, et uis agere prophetā. Neq; enim tibi datum est amplius q̄ uitæ tantum spatiū. Ah Domine, nisi cōcedas seruo

tuo, ut exoremus te, ut præstes semen cordi nostro, sensuiq; cultum, unde fructus oriatur, quo uiuat omnis corruptus: quis se opponat pro homine? Solus enim es, & unū opificiū manuum tuarum nos sumus sicut ipse loquutus es. Etenim cum iam in utero formatum est corpus, eiq; membra præstitisti, opificium tuum igni & aqua cōseruatur, & opus formatū abs te nouem mensibus patitur tuum in se creatū opificiū: ipsum autem quod continet & quod continetur, utraq; seruari solent, seruatusq; tandem uterus iterū reddit quæ in ipso adoleuerunt. Constituisti enim ex ipsis membris, nempe mām̄illis lac foetui mammillis destinato præbendū, ut nutriatur id quod creatum est aliquādiu, donec eum tuæ benignitati destines: enutris eum iustitia tua, lege tua erudis, iudicioq; tuo corripis. Interimis eum, ut rem abs te creatam: & uitam das eidem, ut opificio tuo. Si ergo perdis eum qui tantis conformatus est laboribus: tuo iussu cōstitui facile est,
B ut & id quod factū est seruetur. Nunc itaq; loquar Domine, De uniuersitate hominū tu potius uideris, de populo uero tuo, ob quem doleo: de possessione tua, ob quam lugeo: de Israele, propter quem cōtristor: de Iacob, propter quem mœreo: de eis preces corā te instituam, tam pro me q̄ pro ipsis, quoniam uideo lapsus nostros, qui terram inhabitamus. Sed celeritatem audiui futuri iudicis. Ideo uocē meam ausculta, & sermonem meum accipe, quem loquar coram te.

Initium dictorum Esdræ antequam assumeretur.

Rom.12.d †Qui degis æuum, inquā, Domine, qui sublimis supera intueris, & aëria, cuius inæstimabile solium, & maiestas est incomprehensibilis, cui tremebundum astat agmen angelorū, quorum in uento & igni uersatur custodia: cuius uerbum uerum, & dicta sunt constantia: cuius imperiū uehemens, & terribilis administratio: cuius aspectus exiccat profunda, montesq; labefactat indignatio, ut res ipsa testificatur: exaudi orationē serui tui, opificijq; tui precationem auribus accipe. Dum enim uiuo, loquar: uocemq; mittā, dum sentio. Ne spectes delicta populi tui, potius q̄ tibi fideliter seruientes: nec attendas impia hominū studia, potius q̄ eos qui testificationes tuas per ærumnas seruauerunt. Ne complectaris cogitatione eos qui in conspectu tuo mala fide uersati sunt, potius q̄ memineris eorum qui uoluntatē tuam sunt reueriti: nec uelis perditos eos qui se gesserunt more pecudum, potius q̄ respicias eos qui legem tuam præclare docuerunt. Ne indigneris eis qui bestijs peiores uisi sunt, potius q̄ diligas eos qui semper freti sunt tua iustitia maiestateq;. Quoniā nos cum patribus nostris talibus morbis laboramus: tu autem propter nos scelerosos soles uocari misericors. Si enim afficiaris ut nobis pręstes misericordiā, ita demū misericors diceris, nobis utiq; iusta facta non habētibus. Iusti enim quibus sunt opera copiose parta, propriorū operum mercedē recipiant. Quid tandem est homo, quod ei succēses? aut genus mortale, quod te tam amarum reddit?
†Reuera enim nemo natus est, qui nō impie se gesserit: nec te professus, qui nil deliquerit. Enimuero hoc ipso prædicabitur iustitia, bonitasq; tua Domine, cū ignoueris eis qui recte factorum carent substantia. Et respondēs ille mihi, Sunt, inquit, quæ recte locutus es, & secundum sermones tuos res habebit: quoniamquidem non animaduertam in facta scelerosorū ante mortem, ante iudicium, ante interitum, † sed studijs iustorum oblectabo me, & memor ero peregrinationis quoq;, conseruationis, & perfruendæ mercedis. Quo ergo modo loquutus sum, ita se res habet. Sicut enim agricola multa semina terræ mandat, plantasq; disponit copiose, nec tamen ad tempus suum euadunt omnia quæ seminata sunt, neque adeo quæ plantata sunt solent omnia radices agere: † ita etiam non omnes in mundum editi seruabuntur. Tum respondens ego, Si gratum est, inquam, tibi loquar. Quandoquidem sementis agricolæ nisi succreuerit, aut pluuiam tuam acceperit in tempore, aut si imbrium copia corruptum fuerit, itidem perit ut homo quoq; qui manibus tuis formatus est, cuius tu dictus es archetypus,

C
3.Reg.8.g 2.Par.6.f
Gen.4.a
Matt.20.d

typus, quod ad imaginem tui sit crea-
tus, propter quem creasti omnia, & se
menti agricolae comparasti: ne irasca-
tis nobis, sed parce populo tuo, posses
sionisq; tuae miserere: tu enim is es qui
D opificij tui miserearis. Et respondit il-
le mihi, ac dixit, Quae sunt praesentia
praesentibus, & quae futura futuris.
Multū enim abes, ut me amore erga o-
pificium meum superes: caeterū ad te
frequenter & ipsum propius accesse-
rim, ad iniustos autem nunquā. Enim-
uero eo mirabilis es altissimo, quoniā
ut te decet summisisti te, nec eum te iu-
dicasti, qui inter iustos magnopere glo
riareris. Etenim miseriae multae calami
tatesq; manent eos qui uitam incolue-
rint temporibus posterioribus, quod
se perq; superbe gesserint. Tu autē di-
sce pro te, tuiq; similium gloriam scisci
tare. Vobis enim patet paradisus, uita-
lis arbor est plantata, praeparatum est
futurū aeuum, praeparata abundantia,
aedificata urbs, requies explorata, per
fecta bonitas, & absoluta sapientia.
Radix mali resignata recessit à uobis,
à uobis infirmitas & tinea disperijt,
corruptio proripuit se ad inferos in ob
liuionem, dolores abierunt, tandemq;
comparuit thesaurus immortalitatis.
Ne pergas igitur sciscitari de multitu
dine pereuntiū. Nam ipsi quoq; liber-
tatem adepti spreuerunt altissimū, con
tempserunt legem eius, & uias eius de
reliquerūt. Praeterea autem iustis eius
Psal. 13. 53. proculcatis, †corde suo Deum esse ne
garunt, & quidem scientes se moritu-
ros. Vt enim uos excipient quae prae-
dicta sunt, sic eos sitis et cruciatus quę
sunt pręparata. Non enim uoluit deus
perire hominem, sed ipsi postq̄ creati
sunt, prophanarūt nomē creatoris sui,
& in eum qui uitā ipsis parauerat, in-
grati fuerūt. Quapropter iudicata mea
iam propinquant, quę non quibusuis
exposui, sed tibi, paucisq; tui simili-
bus. Tum respondēs ego, Ecce nunc,
inquā, Domine, multa declarasti mihi
miracula, quę pares designare sęculis
posterioribus: quo uero sęculo, mihi
non exposuisti.

CAP. IX.

A AT ille mihi respondens, ait, Dime-
tiendo confer tempus cum semeti-
pso: & porrò cum uideris aliquā prae-
dictorū signorū pręterijsse partem, in-
telliges ipsum esse tempus, quo parat
altissimus in mundū à se conditum in-
quirere. †Cū igitur percipietur in or- Matt. 24. a
be terraemotus, & tumultuatio popu-
lorum, tunc intelliges de his pronun-
ciasse altissimum, iam inde à tempori-
bus quae ante te fuerunt ab initio. Si-
cut enim quicquid creatum est in mun
do, habet initium pariter & cōsumma-
tionem, & cōsummatio manifesta est:
sic & tempora altissimi exordia ha-
bent euidentia prodigijs & efficacia,
& desinunt cum effectibus & miracu-
lis. Porrò quicunq; euaserit saluus, &
per opera sua †fideq; qua credidistis, 1. Tim. 1. b
potuerit effugere, is praedicta pericula
superabit, & salutem meam uidebit in
terra mea finibusq; meis, quoniam me
sanctū à mūdo recepi. Tum miserabun
tur se, qui nunc uijs meis abusi sunt: et
in tormētis agent, qui eas contemptim
repudiarunt. Qui enim uiui beneficia
consecuti non agnouerunt me, quiq; le
gem meam fastidierūt, cum adhuc prae
senti libertate fruerentur, & qui paten
tem etiamdū sibi poenitentię locum nō
luerunt intelligere, sed spreuerunt: eos
oportet post obitum in cruciatu erudi
ri. Tu uero ne sciscitéris curiose quo- B
modo cruciandi sint impij, sed quomo
do iusti seruandi sint inquire, & quo-
rum sit mūdus, aut propter quos mun
dus, & quando. Et respondi, ac dixi,
†Dudum locutus sum quod & nūc di 4. Esd. 8. a
co, & porrò dicturus sum, plures esse Matt. 20. d
qui pereant, q̄ qui seruandi sint, quan
to maior est fluctus quàm gutta. Tum
respondens ille mihi, Qualis ager est,
inquit, talia fuerunt & semina: quales
flores, tales & colores: qualis opifex,
tale & opificium: & qualis agricola,
talis fuit & cultura, quoniam mundi
tempus erat. Sanè cum ijs qui nunc ui
uunt nondum creatum mundū quem
incolerent, pararem: nemo mihi con-
tradicebat, (tunc enim quisq; [pare-
bat,] at nunc creatorum in hoc condi
to mundo mores semente perpetua, &
lege inexplicabili corrupti sunt. Ex-
ploraui autem mundum, & ecce peri-
culosus erat, propter studia quae in eo
exorta sunt: quod cum uidissem, peper
ci ei sedulo, acinumq; de botro seruaui

mihi, plātamq́ꝫ de gente numeroſa. Pereat ergo fruſtra nata multitudo, ſeruetúrq́ꝫ acinus & planta mea, quā multo labore excolui. Tu autem ſi porrò intermiſeris ſeptē dies alios, (non tamen agitabis ieiuniū, uerum in floridū campū, ubi nulla domus ædificata ſit, profectus, de floribus campi tantum comedes: non guſtabis carnem, nec bibes uinum, ſed flores tantum, & precaberis altiſſimū ſine intermiſſione,) tum ue-
C niam, & loquar tecū. Ergo profectus ſum, ut me iuſſerat, in campū nomine Ardath, & in floribus ibi ſedens herbas agri eſitaui, & attulit mihi cibus earum ſaturitatem. Exactis autē diebus ſeptem, cum recumbenti in herba mihi cœpiſſet animus ut antea perturbari, os meum adaperui, cœpiq́ꝫ loqui
Exod. 19.d coram altiſſimo, & dicere, †Oſtenſu-
24.a rus te nobis, ò Domine, maioribus no
Deut. 4.b ſtris ex Aegypto migrātibus oblatus es in deſerto inuio ac infructuoſo: & etiam atq; etiā prçcepiſti ipſis, dicens, Tu Iſrael audi me, ſemenq́ꝫ Iacob attēde ſermonibus meis. Ecce enim legem meam ſemino in uobis, ut fructū in uobis afferat, & gloriam ſempiternā ex eo conſequamini. Nam patres ueſtri legem quam acceperant non ſeruauerunt, nec cuſtodierūt iura mea, nec fructus legis comparuit, nec potuit, quo-
Exod. 32.f niam tuus erat. †Nam qui acceperūt, non cuſtodito ſemine quod ſibi mandatum erat, perierunt. Verū ecce fieri ſolet, ut cum acceperit terra ſemen, uel mare nauem, uel uas aliquod cibū aut potum: eo in quo ſeminatū eſt, aut cui quid immiſſum eſt, pereunte, ſimul id quod ſeminatū eſt aut immiſſum, ſiue quæ ſuſcepta ſunt, intereant, nec iam comprehenſa penes nos permaneant.
D Sed in nobis hoc non accidit. Siquidē nos qui legem accepimus, peccādo perijmus ſimul & cor noſtrum quod eam
Eſa. 48.a acceperat: †uerum lex ipſa non inte-
2. Tim. 2.a rijt, ſed retinuit uim ſuam. Hæc cum in corde meo diſputās oculos meos con
4. Eſd. 10.d uertiſſem, †mulierem in dextera parte cōſpicatus ſum, quæ ecce lugebat, magnaq́ꝫ uoce lamentabunda cōſciſſis ueſtimentis ſuis, capiteq́ꝫ puluere cōſperſo, animo ſupra modū angebatur. Tū dimiſſis quibus intentus eram cogitationibus, cōuerſus ad eam, Quid fles, inquam, aut quid animo cruciaris? At illa mihi reſpondens, Sine me, inquit, mi Domine, deflere meipſam, doloriq́ꝫ indulgere, quoniā perq́ꝫ amaro ſum animo, & ſupra modū afflicto. Rurſum ego, Quid, inquā, accidit tibi? dic mihi. Reſpondit illa mihi, Sterilis ego fui ancilla tua, nec peperi, uſa marito annis triginta. Cumq́ꝫ per ſingulas horas & dies ſingulos annis illis triginta noctes & dies precatus eſſem altiſſimum, euenit exactis annis triginta, ut exaudiret me Deus ancillā tuam, & afflictionem meam reſpiceret, & attenderet ærumnā, ac daret mihi filiū. Tum gaudiū ſuper eo magnū celebraui unà cum uiro meo, ciuibusq́ꝫ meis omnibus, & honorem magnū tribuimus omnipotenti. Enutriui autem eum multo cum labore: & cū adultus uxorem ducendi tempus attigiſſet, diem epularem celebraui.

CAP. X.

Accidit autē ut cum filius meus introijſſet in thalamū, prolapſus moreretur: cumq́ꝫ omnes ciues mei euerſis lucernis ſurrexiſſent ad conſolandum me, acquieui uſq; ad noctem diei conſequentis: & poſtquā omnes conſolandi me finem fecerunt, quieti me tradidi. Noctu uero ſurrexi, & aufugi, & in hunc campū, ut uides, perueni: adeóq́ꝫ cogito iam non reuerti in ciuitatem, ſed hic permanere, & nec edens nec bibens lugere ſine intermiſſione, ieiunio me macerando uſq; dum moriar. Tum miſſos feci ſermones q̃s inſtitueram, & reſpondens ei iracunde, Omnium, inquam, mulierū ſtultiſſima, an non uides luctum noſtrum, aut quæ nos patiamur? Nam Sion mater noſtra ſumma triſtitia conficitur, & afflictione deiecta luget acerbiſſime. Ergo ne nunc cum lugeamus omnes, mœſtiq́ꝫ ſimus, ut qui experiamur triſtia, tu etiam ſuper uno filio mœreas? Nam interroga terram, & dicet tibi, ſe eſſe illam quæ debeat lugere caſum tam multorum in ipſa naſcentium. Etenim ab initio omnes ex ipſa nati ſunt, naſcenturq́ꝫ alij: & ecce penè omnes in perditionem abeunt, & profligatiſſima eſt multitudo eorū. Vtram igitur par eſt lugere magis, hanccine quæ tantā amiſit

ſit multitudinem, an te uicem unius do lentem? Quod ſi mihi dicis, Atqui non eſt planctus terræ meo ſimilis, quoniã ego amiſi fœtum uteri mei, quem pepe ri cum ærumnis, & cum doloribus ge nui: terra autẽ pro more terræ, abijtq́ in ea multitudo præſens, ut aſſolet: ui ciſſim ego tibi dico, Sicut tu cum labo re peperiſti, ita terrã ferre fructum ho mini, qui eam iam inde ab initio exer cuit. † Nũc ergo cõprime apud temet ipſam dolorem tuum, & qui tibi caſus obuenere fortiter perferas. Si enim iu ſtum iudicaris propoſitum Dei, conſi liumq́ ipſius ſuo tempore admiſeris, laudem ex ea re inuenias, quapropter in urbem ad uirũ tuum ingredere. At il la, Non faciam, inquit, neq ingrediar urbẽ, ſed hic moriar. Tum ſermonem rurſum inſtitui cum ea, & dixi, Ne pro ſequaris dictũ hoc, ſed acquieſce ſua denti. Quot enim ſunt caſus Sion? uel præ mœrore Hieroſolymæ te conſola re. Nam, ut uides, ſanctitas noſtra ad ſolitudinẽ eſt redacta, altare noſtrum euerſum eſt, & templũ noſtrum deſtru ctum: pſalteriũ noſtrũ clanguit, & hy mnus cõticuit: iacet exultatio noſtra, & lumen lucernæ noſtræ extinctũ eſt: arca fœderis noſtri direpta eſt, ſacraq́ noſtra contaminata: penè prophana tum eſt numen in nos inuocari ſolitũ, & liberi noſtri contumeliã paſſi ſunt: cremati ſunt ſacerdotes noſtri, Leui tæq́ noſtri abducti in captiuitatem: uirgines noſtræ contaminatæ ſunt, & uim paſſæ mulieres noſtræ. Abrepti ſunt iuſti noſtri, & paruuli noſtri di ſperditi: iuuenes noſtri ſeruiunt, & fra cti ſunt fortes noſtri: & quod omnium eſt maximum, inſigne decus Sion reſi gnatam ſuam amiſit gloriam, nam per uenit in manus eorum qui nos oderũt. Tu ergo excute multam tuam triſti tiam, & depone copiam dolorum, ut ti bi reconcilietur qui potens eſt, & re quiem tibi præbeat altiſſimus, labo rumq́ laxamentum. Hæc me cum ea loquente, accidit ut ſubito refulgeret facies eius & figura, aſpectusq́ coru ſcaret adeo, ut uehementer eam expa ueſcerem. Dumq́ quid nam id eſſet co gitarẽ, ecce repente uocem emiſit per quàm ſonoram & terribilem, adeo ut terra concuteretur præ ſonitu mulie ris: & ſpectante me, ecce iam ultra mu lier non comparebat, ſed urbs ædifica batur, lateq́ locus pateſcebat funda mentis. Extimui, & magna uoce cla mans, Vbi eſt Vriel, inquam, angelus, qui preſto mihi fuit † à principio? quo niam ipſe me adduxit in ſummã hanc mentis extremitatem, peruenitq́ finis meus ad corruptionem, & oratio mea ad opprobrium. Hæc adhuc loquente me, ecce uenit ad me ille: cumq́ uidiſ ſet me coram iacentẽ ut mortuum, & alienatum animo, apprehenſa dextera mea, confirmatũ me in pedes ſtatuit, et ſic eſt allocutus, Quid tibi eſt? aut qua re mens tua, animſue tui ſenſus pertur batus eſt? aut quamobrem commoue ris? At ego, Quoniam, inquam, me de reliquiſti, † poſtquam ego ſanè iuſſa tua executus ſum, & exiui in cãpum, ubi uidi ecce, & uideo quod non poſ ſum enarrare. Tum ille, Conſiſte uiri liter, inquit, & te cõmonebo. Loquere tu mecũ, inquam, mi Domine, neq me deſeras, ut ne temere moriar, quoniam uidi quæ neſciebam, & ignota audio. Aut num ſenſus meus fallitur, ſubli miſue meus errat animus? Nunc ergo oro te, ut ſeruo tuo declares hoc mira culum. Reſpondens ille mihi, Auſcul ta me, inquit, ut doceã te, & diſſeram tibi de ijs quæ metuis, quoniam altiſſi mus tibi reuelanda putauit multa my ſteria. Vidit rectum inſtitutum tuum, qui pro populo tuo mœreas ſine inter miſſione, & propter Sion uehementer lugeas. Hæc igitur eſt interpretatio ui ſi, quod tibi dudum oblatũ eſt. Quam uidiſti lugentẽ cõſolari inſtituiſti: at nũc iam ſpeciem mulieris nõ uides, uerum urbs ædificari tibi uiſa eſt: & quoniã narrabat tibi de caſu filij ſui, hæc eſt explicatio. Hæc mulier quam uidiſti, Sion eſt: & quod dixit tibi ea quã & nunc cernas ut urbem ædificatã, quod inquã dixit tibi, ſe annos triginta fuiſ ſe ſterilem, eo pertinet, quod utiq fue rint anni triginta, quibus non fuit ad huc factitatũ in ea ſacrificium. Porrò exactis annis triginta cũ Salomon ædi ficaſſet urbem, ſacrificiaq́ faceret, tum fuit tempus quo peperit ſterilis filium. Quod aũt tibi dixit, ſe illum educaſſe

Marginalia: Hebr. 11. f & 12. a — B — C — 4. Eſd. 4. a — 4. Eſd. 9. c — D

cum labore, habitatio fuit Hierosolymis. Rursumq́ quod tibi retulit filium suum ingressum thalamũ suum fortuito casu concidisse mortuum, ea est quę contigit ruina Hierosolymæ. En tibi quod uidisti simulachrũ eius, quã qa filium lugebat, cõsolari institisti, & ea quæ contigerunt, quę tibi fuerunt aperienda. Iam uero uidens altissimus te contristatũ esse ex animo, totoq́ corde dolere uicem eius, ostendit tibi splendorem gloriæ eius, decorisq́ pulchritudinem: propterea enim iussi te manere in campo ubi domus non esset ædificata. Sciebã enim quod altissimus hęc tibi pararet ostendere, propterea iussi te uenire in agrũ fundamento ædificij uacuum. Neq; enim poterat opus humanæ structuræ sustineri loco, ubi foret urbs altissimi demonstranda. Tu ergo ne sis timidus, neq; animo tuo expauescas, sed ingressus contemplare splendorem, amplitudinemq́ ædificij, quantũ potes oculorũ tuorum obtutu perlustrare, & postea audies quantum uales aurium tuarũ auditu percipere. Tu enim beatus es præ multis, & inter paucos nominatus apud altissimũ. Cæterum nocte crastina manebis hic, & repræsentabit tibi altissimus uisa sublimia rerum earum, quas idem editurus est in habitatores terræ temporibus posterioribus. CAP. XI.

A CVmq́ somno me tradidissem nocte illa, & crastina, ut me iusserat, uidi somniũ, & ecce ascendebat aquila de mari, cui duodecim erant alæ pennatæ, & tria capita. Et spectante me, ecce expandebat alas suas in omnem terram omnibus uentis cœli flantibus in eam, & collectis. Et uidi de pennis eius nascentes alias in contrariũ pennas, quæ euadebant in pinnulas minutas & exiguas. Cæterum capita eius quiescebant, & mediũ inter ea caput maius erat alijs capitibus, & ipsum tamen cum illis quietẽ capiens. Porrò inspiciente me, ecce aquila subuolauit pennis suis, & regnauit in terra & in eius habitatoribus: uidiq́ subiecta ei quę sub cœlo sunt omnia, nec quenquam illi cõtradicere, ne unũ quidem eorum qui in terra procreati sunt. Deinde intuente me, ecce cum aquila constitisset in ungues suos, uocẽ misit pennis suis, dicens, Ne simul omnes uigiletis, sed suo quæq; loco dormiatis, & uigiletis per successiones: capita uero reseruentur ad extremũ. Cum autẽ contemplarer, ecce uox non edebatur è capitibus eius, sed de medio corporis. Tum numeraui pennas eius aduersas, cumq́ animaduertissem eas esse octo, spectante me, ecce à dextera parte surrexit una penna, & regnũ occupauit per omnem terrã. Porrò cum regnaret, aduenit finis eius, ac ne locus quidem eius cõparuit. Tum altera exurrexit, & regnauit, longoq́ tempore rerũ potita est. Accidit autẽ ut dum regnaret, B
ueniret finis eius, & euanesceret ut prior. Et ecce uox ad illã missa est, dicens, Audi tu quæ terrã tanto tempore tenuisti. Hæc annũcio tibi antequã pares è medio facessere. Nemo post te tẽpus tuum obtinebit, ac ne dimidiũ quidem eius. Et exorta est tertia, quę principatũ obtinuit sicut & priores, et ipsa quoq; euanuit. Idẽ contigit & omnibus alijs singulatim ut principatũ gererent, rursumq́ interirent. Deinde spectante me, ecce per interualla tẽporis sequentes pennæ surrigebãtur à dextera parte, ut occuparent & ipsæ principatũ: uerum ex eis quædã obtinebant, statim tamen euanescentes, quædã aũt ex eis erigebantur quidẽ, sed imperio non potiebantur. Post hæc cũ contemplarer, ecce nõ cõparebant duodecim pennæ, nec duæ pinnulæ: nec quicquã supererat in corpore aquilæ, præter duo capita quiescentia, & sex pinnulas. Et intuente me, ecce de sex pinnulis duæ recesserunt, & se collocauerũt sub capite quod erat ad partem dexteram, nã quatuor manserũt in loco suo. Porrò inspiciente me, ecce pennæ sub C
alares cogitabãt erigere se, & occupare principatũ: atq; adeo uidi protinus erectã unã, sed statim desijt apparere. Quæ aũt subsecutæ sunt, citius q̃ priores extare desierunt. Spectabã autem, & ecce duæ quę supererant, apud semetipsas cogitabant & ipsę regnare: & cum in ea cogitatione essent, ecce unũ quiescentiũ capitum quod erat in mediũ, expergefactũ est. Id enim erat maius duobus capitibus. Et uidi coniuncta

iuncta esse cum illo duo capita, & ecce conuersum est caput illud cum ijs quæ cum eo coniuncta erant, & comedit duas subalares regnare cogitātes. Hoc etiā caput perterruit omnem terram, & in ea dominabatur habitatoribus eius cū multa uexatione, & imperium tenebat orbis terrarū amplius, quā omnes alæ quę antecesserant. Post hęc dum intuebar, ecce mediū caput interijt subito & ipsum sicut alæ. Supererant aūt duo capita, quę & ipsa similiter imperio terrā & incolas eius tenuerunt. Deinde contēplante me, ecce caput dexterū deuorauit alterū quod erat ad læuā. Tum audiui uocem mihi dicentem, Prospice in aduersum, & q̄d uides considera. Itaq; prospexi, & ecce imago leonis è sylua concitati rugiebat: hunc uidi mittentē uocem humanā
D ad aquilā, & loquentē his uerbis, Audi tu, nam tecū loquar uerbis altissimi. Nonne tu es illud reliquū de quatuor animalibus (quæ designaui ad regnandum in orbe meo, ut sua ipsorū tempora exigerent,) quod quarto loco exortum deuicit omnia animalia quæ trāsierunt, & imperio perq̄ horrendo mundum tenuit, omnemq; orbem cum uexatione grauissima, quodq; tanto tēpore orbem terrarū fraudulenter inhabitauit? Nam iudicem te prębuisti terrę nequaquam integrū. Vexauisti enim mites, quietos male tractauisti, dilexisti mendaces, habitationes frugi hominū deuastasti, & deiecisti muros eorum qui tibi non nocuerunt. Contumelia tua ascendit usq; ad altissimū, & superbia tua ad potentem. Despexit altissimus in tempora superba, & ecce finita sunt, & scelera eorū consummata. Propterea euanescas tu aquila unà cū alis tuis horribilibus, cum pennis deterrimis, cum capitibus malitiosis, cum unguibus sceleratissimis, adeoq; cum totius corporis tui uanitate, ut refocilletur omnis terra, & à tua uiolentia liberata se recipiat, ac in iustitia clementiaq; cōditoris sui spē collocet. XII.

A Accidit aūt leone his uerbis cū aquila loquēte, cū ego contēplarer, ut repēte caput q̄d superauerat, euanesceret unà cū quatuor alis illis quę trāsierant ad ipsum, & ad regnandū exurrexerāt, quarū regnum erat exile ac tumultuosum. Cū, inquam, spectarē, ecce abibant è cōspectu, omneq; corpus aquilę cōflagrabat, terra uehemēter expauescēte. Tū ego à perturbatione, & mente attonita, magnoq; timore expergefactus animū meum incusabā. Ecce tu mihi huius rei author es, eo q̄ scrutaris uias altissimi. Ecce lasso sum etiam dum animo, & spiritu uehemēter imbecilli, ut ne paululū quidem in me supersit uirtutis prę magno terrore, quo hac nocte perculsus sum. Nūc ergo orabo altissimū, ut me ad finē usq; reddat confirmatum. Ergo dixi, Si quā in conspectu tuo gratiā nactus sum dominator Domine, si me apud te iustiorē multis iudicas, aut si certè sub aspectū tuum preces meæ ualent ascendere, fac me corrobores, mihiq; seruo tuo uisum hoc horrendū distincta interpretatiōe declares, ut plenissime consoleris animū meum: quandoquidē dignū me, cui posteriora tempora repræsentares, censuisti. Tum ille, Hæc est, inquit, huius uisi interpretatio, Aquila quā de mari uidisti ascendentē, regnū est illud quod
†Danieli fratri tuo per uisum repręsentatū est, sed non interpretatū, ideo ego tibi nunc id interpretor. Veniunt ecce tempora, quibus existet regnū in terra, cuius terror erit acrior omnibus regnis quę ipsum antecesserint. Regna- Dan. 7.
B bunt aūt in eo reges duodecim, alius post aliū, quorū secundus regnum adeptus diutius tenebit q̄ quisquā è duodecim. Hęc est interpretatio duodecim alarū quas uidisti. Porrò uocis quam audisti loquentē, non è capitibus eius, sed de medio corporis editæ, hęc est significatio, q̄ exacto tempore regni illius exorientur contentiones nequaq̄ exiguæ, & ipsum ruina periclitabitur, necdū tamen cadet, sed in integrū iterum restituetur. Subalariū autem octo pennarū, quas uidisti alis eius adhęrētes, hęc est interpretatio, Existent in illo reges octo, quorum erunt tempora breuia, & anni citati. Et duo quidē ex ipsis peribunt, appropinquante uero tempore medio, quatuor seruabuntur ad tempus, donec accesserit tempus eius, ut finiatur, ad extremū uero duo reseruabuntur. Deinde trium capitum

quieſcentiũ quæ uidiſti, hæc eſt coniectatio, Tẽporibus eius nouiſſimis tria regna ſuſcitabit altiſſimus, & reuocabit in ea multa, & dominabũtur terræ & eius habitatoribus cum uexatione graui ſuper omnia quæ ipſa anteceſſerint, propterea ipſa uocata ſunt aquilæ capita. Nam impias fraudes eius iſta conſummabũt, & extremũ imponent ei faſtigiũ. Quod aũt caput maius euanuiſſe uidiſti, hoc innuit, uni ex eis in lecto ſuo eſſe moriendũ, & tamen cũ
C tormentis. Nam duos qui ſuperfuerint gladius hauriet. Vnius enim gladius hauriet alterũ, qui tamen & ipſe tandem occũbat gladio. Prçterea duarum pennarũ ſubalarium quas ad caput in dextera parte ſitũ tranſijſſe uidiſti, hçc eſt ſignificatio, Hi ſunt quos in finem ſuum conſeruauit altiſſimus, quorũ eſt regnum exile turbarumq́ʒ plenũ, ut uidiſti. Leo deniq́ʒ quem uidiſti de ſylua excitatũ, rugientem, & alloquentem aquilã, deq́ʒ iniuſte factis ipſius arguentem per omnes ſermones quos audiuiſti: is eſt uentus quem reſeruauit altiſſimus ad extremũ in illos, & impias fraudes eorũ, & redarguet eos, & regeret in eos direptiones eorundem. Siſtet enim eos iudicio uiuos, & in conuictos animaduertet. Nam per ærumnas eripiet reſiduos populi mei qui in fines meos euaſerint, & oblectabit eos quoad ultima iudicij dies adueniat, de qua tibi ab initio locutus ſum. Hoc eſt ſomniũ quo uſus es, & hæ eius interpretatiões. Enimuero ſolus dignus es habitus ꝗ hçc ſecreta altiſſimi cognoſceres. Hæc ergo quæ uidiſti libro perſcribe omnia, & reconde in locum ſecretum, doceasq́ʒ ea ſapientes populi tui, quorũ animos ſcis hçc arcana capere poſſe, & cõſeruare. Mane autem hic alios adhuc ſeptẽ dies, ut oſtẽdatur tibi quicquid altiſſimo uiſum fuerit ti-
D bi ſignificare. Tum ille à me diſceſſit. Porrò cũ audiſſet uniuerſus populus elapſos eſſe ſeptẽ dies, ꝗbus non eſſem reuerſus in ciuitatẽ, congregatus à minimo ad maximũ uſq́ʒ uniuerſus uenit ad me, & me his uerbis compellauit. Quid in te peccauimus, aut qua te lçſimus iniuria, ꝙ derelictis nobis in hoc loco cõſediſti? Nam tu ſolus reliquus es nobis ex omni populo, ut botrus è uinea, ut lucerna in obſcuro loco, et ut portus ac nauis ſeruata à tempeſtate. An non ſufficiunt nobis præſentes malorum caſus? Quod ſi tu nos dereliqueris, quanto præſtiterat nobis unà cum incendio Sion conflagrauiſſe? Neq́ʒ enim feliciores ſumus ijs qui ibi ſunt mortui, et magna uoce cõplorauerunt. Tum ego reſpondi illis, ac dixi, Bene ſperetis Iſraelitæ, neq́ʒ triſteris tu domus Iacob. Eſt enim memoria ueſtri apud altiſſimũ, & qui potens eſt non eſt oblitus ueſtri in tẽtatione. Neq́ʒ uero ego uos deſerui, aut auerti me à uobis, ſed conceſſi in hunc locũ, ut precarer pro deſolata Sion, & ueniam peterem afflictioni ueſtræ ſanctitatis. Ergo nunc domũ ſuam redite quiſq́ʒ ueſtrũ, & ego poſt hoſce dies aliquot ad uos reuertar. Tum populo ut iuſſerã, in urbem reuerſo, ego reſedi in campo ſeptem diebus, ſicut mandatũ habebam, floribus tantum ueſcens ſylueſtribus, & herbis pro cibo utens diebus illis.

CAP. XIII.

ACcidit autẽ poſt dies ſeptem ut uterer A
ſomnio noctu, & ecce exurgebat de mari uentus, ꝗ cieret omnes fluctus eius. Cũq́ʒ ſpectarẽ, ecce euadebat ille in hominẽ cum millibus cœli: cũq́ʒ uultũ ſuum ad contemplandũ conuerteret, tremebant quæ ſub eo cernebantur omnia: & quoties uox ex ore eius ederetur, incendebãtur omnes qui audiſſent ſonos eius, ſicut terra deuaſtatur, cum corripitur incendio. Deinde cum contemplarer, ecce cõgregabatur multitudo hominum innumerabilis à quatuor uentis cœli, ad oppugnãdum hominẽ qui de mari aſcenderat. Is autem inſpiciẽte me, ecce ſibimetipſi montem ingentẽ exciderat, ſuper quẽ auolauit. Ego uero cupiebam uidere regionem & locũ unde mons exciſus eſſet, nec potui. Porrò autẽ intuebar, & ecce qui uenerant oppugnatũ eum, omnes metuebant uehementer, & tamen audebant impugnare. At ille ubi uidit impetum uenientis multitudinis, manum quidem ſuam non leuauit, ut qui nec gladium teneret, nec ullum inſtrumentum bellicum, ſed quantum uidi ſolũ emiſit ex ore ſuo ſpeciem flatus ignitti,

igniti, & è labijs suis spiritum flammã tem, lingua sua uibrans scintillas & tẽ pestates. Hæc simul commista omnia, nempe flatus ignitus, spiritus flãmans, & uis tempestatis ingruerunt impetu super paratam pugnare multitudinem, & concremauerunt uniuersos, adeò ut repente ex innumerabili multitudine nihil prætereꝗ̃ puluis tantum & fumus
B olidus compareret. Hæc uidens extimui. Postea uero hominem illum uidi de monte descendentem, & multitudinem aliam ad se uocantem pacificam, & accedebant ad eum homines multi uultu alij hilari, alij uero tristi, & alij uincti, alij quosdam oblatos adducentes: & præ ui pauoris ægrotare cœpi, & expergefactus sum, ac dixi, Tu ab initio hæc miracula seruo tuo declarauisti, & dignum me iudicasti cuius precationem admitteres, itaq; nunc etiam explica mihi somnium hoc interpretatione. Quantum enim animo meo conijcio, uæ relictis illo tempore, sed multo magis uæ non relictis. Qui enim nõ sunt relicti tristes erant. Intelligo nunc quæ sint reposita in tempora posteriora, & quæ euentura sint illis, simul & relictis, propterea ꝙ in magna pericula, calamitatesq́; multas deuenerunt, sicut hæc somnia repræsentant. Attamẽ tolerabilius est periclitantem in hæc incidere, & præuidere nunc quæ futura sunt in posterum, ꝗ̃ transire sicut nubẽ è mundo. Tum respondens ille mihi, Et uisum, inquit, interpretabor tibi, & ea de quibus locutus es explicabo apertius. Quandoquidem mentionem fecisti relictorum, res sic est accipienda. Qui pertulerit periculum illo tempore, is se seruauerit: qui in periculum inciderunt, ij sunt qui præstant opera & fidem altissimo. Scito ergo beatiores esse relictos ꝗ̃ mortuos. Hæ sunt interpretationes uisi. Quod uidisti uirum ascendere è medio maris, is est quẽ multis temporibus cõseruat altissimus, qui per semetipsum liberabit opificiũ suũ, & ipse curam capesset relictorũ. Quod aũt ex ore eius uidisti prodeuntem speciem flatus cum igne & tempestate: ꝙ item nec gladium tenebat, nec telum aliud bellicum, sed impetu suo disperdidit multitudinem, quæ oppugnatum ipsum uenerat, sic est interpretandum, Ecce tempora ueniunt, quibus ad in- C
colas terræ liberandos accedet altissimus, & mentes habitatorum orbis pauore aduentus sui stupefaciet. †Alij in Matt. 24.a
alios bella molientur, ciuitas in ciuitatem, locus in locũ, gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum. Cũ aũt hæc gerentur, designabũtur ea quę antea tibi declaraui miracula: & tunc ostendetur filius meus, quem ut uirum ascendentem uidisti, cuius cum gentes omnes uocem audierint, eueniet ut in sua quæq; regione bellum, quod inter se gerunt, omittant: & colligetur in unum multitudo innumerabilis, animo parata ire ad oppugnandum eum stantem super cacumen montis Sion. Sion aũt existet, & parata ædificataq́; monstrabitur omnibus, sicut uidisti montẽ excisum sine manibus. Ipse aũt filius meus arguet impia commẽta gentium earum, quæ propter mala studia sua deuenerunt in tempestatem, & cruciatus flammæ similes, quibus cruciandi destinabuntur, nulloq́; negotio perdet eas per legem igni assimilatam. Cæterum ꝙ uidisti colligere eum ad se multitudinem aliam pacificam, hę sunt decem tribus quæ captiuæ abductæ sunt è terra sua temporibus Oseæ regis, quem captiuum abduxit rex Assyriorum †Sal- 4.Re.17.a
manasar, qui transtulit illas ultra fluuium, & deduxit in terram alienam. Illæ cum communi consilio decreuissent se à uulgo gentium subducere, & proficisci in ulteriorem regionem humano generi nunꝗ̃ habitatam, & uel ibi seruare iura sua, quæ neglexissent in patria: per angustos introitus fluminis Euphratis ingressæ sunt. Nam edidit D
eis tum miracula altissimus, & scaturigines fluminis †inhibuit donec transijs- Exo.14.c
sent. Longo enim per eam regionem iti- Iof.3.d
nere proficiscendum erat anno uno & dimidio: nam Arsareth illa regio uocatur. Tum ibi sedem acceperũt usq; ad tempus nouissimum: unde cum iam redire parabunt, altissimus scaturigines fluminis denuo sistet, ut pateat ipsis transitus: hinc est ꝙ multitudinem pacificam uidisti. At uero qui de populo tuo relicti sunt, ij sunt qui intra terminum meum inueniuntur. Fiet igitur ut

cum aggrediatur multitudinem colle-
ctarum gentium perdere, protegat eum
qui superauit populum, cui tum mira-
cula quamplurima ostẽsurus est. Tum
ego, Dominator inquam, Domine, de-
clara mihi hoc, quamobrem mihi uisus
sit uir è medio mari ascendere. Respõ-
dit ille mihi, Vt quæ sunt in profundo
maris inuestigare non potes aut cogno
scere: ita non poterit quisquam in terra ui
dere filium meum aut comites eius, ni-
si tempore diei illius. Hæc est interpre-
tatio somnij quod uidisti, & de quo so-
lus hic perspicue doctus es. Omissa e-
nim lege tua, meæ uacauisti ac studui-
3.Re.3. sti. †Vitam enim tuam instituisti sapien
ter, & intelligentiam tibi matrem nun-
cupauisti, quapropter ostendi tibi præ
mia apud altissimum. Cęterum exactis
tribus diebus alijs, alia tibi differam,
& grauia tibi explicabo ac mirabilia.
Tum profectus recepi me in campum,
magnopere celebrans & laudans altis
simum super rebus mirabilibus, quas
peracturus esset per tempus, quod ipse
dispensat simul & ea quæ incurrunt in
tempora: & tribus diebus ibi resedi.

CAP. XIIII.

A PORrò tertio die cum sederem sub
quercu, ecce perlata est ad me uox
è rubo, quæ uocabat Esdra, Esdra. Et
ego, Ecce me, inquã Domine: simul &
in pedes meos exurrexi. Tum ille sic
ait, Ego manifestissime uidendum me
Exo.3.a exhibui †super rubum, & locutus sum
Moysi, cum populus meus seruiret in
Aegypto: misique eum & ex eadem Ae-
gypto eduxi populum meum. In Sina
montem perduxi eum, multisque diebus
apud me detinui. Multa narraui ei mi-
rabilia, secretaque temporum & finem si
gnificaui, ac præcepi ei, dicens, Hæc
uerba palàm facies, hæc aũt cælabis.
Item nũc tibi dico, signa quæ tibi mon
straui, & somnia quibus usus es, inter-
pretationesque quas audiuisti, ut repo-
nas animo tuo: tu enim exímeris ex om
nibus, & in reliquũ cum consilio meo,
tuique similibus conuersaberis, donec tẽ
pora finiantur. Quoniam æuum iuuen
tutem suã amisit, & tempora declinant
ad senectutem. Duodecim enim parti-
bus diuisum est æuum, elapsęque sunt de
cem, partisque decimæ dimidiũ: superest
aũt quantum eius est post dimidiũ deci
mæ patris. Nunc ergo consule domui B
tuæ, castiga populum tuum, consolare
afflictos in eo, renuncia iam corrupte-
læ, mortales cogitationes missas faci-
to, proijce abs te humanas molestias,
infirmam tandem naturam exue, mole-
stissimisque sepositis seorsum meditatio-
nibus propera migrare ex hoc sæculo.
His enim quę uidisti iam contigisse ma
lis alia rursum patrabuntur deteriora.
†Quo enim magis præ senectute mun- Matt. 24.a
dus elanguerit, eo plura erunt mala in 1.Ioan.2.c
habitantium. Recedit enim magis ma-
gisque integritas, & accedit uanitas. Iã
enim accelerat euenire uisum quod cõ
spicatus es. Tum respondi, ac dixi co-
ram te domine, Ego quidem ecce abi-
bo, sicut mihi præcepisti, & præsentem
populũ castigabo: uerum eos qui post-
hac nati fuerint quis cõmonebit? Posi-
tus est enim mundus in tenebris, & lu-
mine carent eius incolæ. Quoniam lex
tua concremata est, quapropter nemi-
ni nota sunt facta tua, aut quæ futura
sint opera. Quod si gratiam apud te na
ctus sum, imbue me spiritu sancto, ut
perscribã omnia quæ acta sunt ab æuo
condito, quę in lege tua scripta fuerũt,
ut homines possint inuenire uiam, &
uiuant qui uoluerint in posterum uiue-
re. Respondens ille mihi, Profectus, in- C
quit, conuoca populum, & interdicas
ei ne quæratte diebus quadraginta: tu
aũt cõpara tibi tabellas buxeas quamplu
rimas, & adscitis tibi Sarea, Dabria,
Salemia, Echano, & Asiel, his quinque
scriptu præceleri prõptis, huc redeas:
& ego accendam in animo tuo lucernã
intelligentiæ, quæ non extinguatur,
quoad absoluta fuerint, quæ scribere
cœperis. Ea ubi perfecta fuerint alia
palàm facies, alia clam trades sapienti
bus. Porrò hac hora crastina scribendi
facies initiũ. Tum profectus ut iussus
eram, omni populo cõuocato dixi, Au
di quæ dicam Israel, † Maiores nostri Gen.47.a
ab initio peregrini fuerũt in Aegypto,
& inde liberati cum †legem uitalẽ ac- Deu.4.5.
cepissent, non seruauerunt eã: atque etiã
uos eam post illos uiolauistis. Cumque
sorte diuisa uobis esset terra, & terra
Sion, & patres uestri, & uosipsi admi-
sistis iniquitatẽ, nec perstitistis in itine-
ribus

ribus quę cōſtituerat uobis altiſſimus:
Act.7.g †qui cū ſit iuſtus iudex, abſtulit à uo
bis in præſentia quod donauerat. Nūc
uero uos hic adeſtis, & unà uobiſcum
fratres ueſtri. Si ergo imperaueritis ſen
ſui ueſtro, & animū ueſtrum in officio
continueritis, conſeruabimini uiui, &
poſt obitum ueniam cōſequemini. Ma-
net enim nos poſt obitum iudicium, cū
denuo reuixerimus, tum palàm fiēt no-
mina iuſtorum, & facta impiorum pro
D ferentur. Nunc igitur nemo accedat ad
me, nec me requirat ante exactos qua-
draginta dies. Tum adſcitis mihi quin
que uiris, ut in mandatis habebam, unà
profecti ſumus in campum, & ibi man
ſimus, & ecce poſtridie uox me uoca-
Ezec.3.a uit, dicens, Eſdra, aperi os tuum, † &
Apo.10.b bibe quod tibi dabo potui. Cumq; ape
ruiſſem os meum, ecce poculum plenū
mihi porrigebatur, plenum quidem il-
lud ſicut aqua, ſed colore ſuo igni ſimi
le. Hoc acceptum bibi: cumq; ex eo bi
biſſem, cor meum torquebatur medita
tione, & pectus meum increſcebat ſa-
pientia: nam animus meus memoria ue
getabatur. Tum erupit os meum, nec
eſt compreſſum poſtea. Altiſſimus præ
buit intellectum quinq; uiris, qui ſcri-
pſerunt quæ dictabantur mira per no-
ctem, quæ neſciebant. Cæterum noctu
cibum ſumebant, ego autem loquebar
per diem, & noctu non tacebam. Scri-
pti ſunt itaq; per quadraginta dies du-
centi quatuor libri. Exactis autē qua-
draginta diebus, loquutus eſt altiſſi-
mus his uerbis, Priores quos ſcripſi-
ſti palàm propone legendos dignis &
indignis: poſteriores autem ſeptuagin-
ta reſeruabis, ut tradas eos ſapienti-
bus populi tui. In his enim eſt ſcatebra
intelligentiæ, ſapientiæ fons, & flumen
ſcientiæ. Hoc ita ſum executus.

CAP. XV.

A ECce loquere audiente populo meo
ſermones uaticinos quibus os tuū
imbuero, ait Dominus, et in charta ſcri
bēdos accurato, quoniam fideles ſunt
& ueri. Ne timeas à ſtudijs aduerſario
rum, nec turbet te frequens contradi-
centium diffidentia, quoniā omnis dif-
fidens per diffidentiam ſuam morietur.
Ecce ego, ait Dominus, induco ſuper
orbem terrarum mala, gladium, famē,
mortem, interitum, propterea q; abun-
de polluit iniquitas omnem terram, &
pernicioſa incolarum facinora ad ſum
mum perducta ſunt. Quapropter ait
Dominus, Iam non diſſimulabo impia
facta eorū quæ irreligioſe perpetrant,
nec iniuſta facinora ſuſtinebo: ecce †
ſanguis innoxius triſtis clamores tol- Apo.6.b
lit ad me, & animę iuſtorum uociferan 19.a
tur perſeueranter. Grauiter ulciſcar il
los, ait Dominus, et omnem ſanguinem
innoxium ab illis ad me aſſeram. Ecce
populus meus quaſi grex ad cædem
ducitur, iam non patiar illum habitare
in terra Aegyptiaca, ſed manu poten-
ti, brachioq; ſublimi educam eum, om-
nem aūt terrā illam clade feriam, & de
uaſtabo ut antea. Lugebit Aegyptus,
& fundamēta eius affecta clade & ſup
plicio, quæ Deus illi irrogabit. Luge-
bunt colentes eam agricolæ, quoniam
deficient eos ſemina præ uredine, præ
grandine, & terribili ſideratione. Væ
orbi & incolis eius, quia gladius im-
minet, & interitus eorum, & inſurget
gens in prælium contra gentem, quarū
manus telis armatæ ſunt. Nam ſeditio
ne confligabuntur homines, alij inua-
dent alios, nec regem ſuum reuerebun
tur, principesq; rationem actuum ſuo-
rum potentia ſua metientur. Erit enim
cum quis cupiat in urbem commeare,
nec poſſit. Propter ſuperbiam enim il- B
lorum ciuitates turbabuntur, domus
euertentur, & homines trepidabunt.
Non miſerebitur quiſq; proximi ſui,
quo minus ferro deleantur domus ſin-
gulorum, bonaq; diripiantur per penu
riam panis, & multiplicem calamita-
tem. Ecce ego conuoco, dicit Deus, ad
me timendum omnes reges terræ, ab
Oriente, ab Auſtro, ab Euro, & à Li-
bano, ut regerantur ipſis, & reddantur
quæ illis intulerunt: qualia in electos
meos agunt etiam hodie, talia faciam,
& rependam in ſinum ipſis. Hæc ait
dominus Deus, Non parcet dextera
mea ſceleroſis, nec deſiſtet gladius
meus ab effundentibus ſanguinem in-
noxium in terra. Erupit ignis præ ira
eius, & hauſit fundamenta terræ, &
ſceleroſos quaſi ſtramen incenſum. Vę
peccantibus, & mandata mea non ſer
uantibus, ait Dominus, non parcam il

lis. Decedite potestate ô filij, ne contaminetis sanctitatem meam, quoniã nouit Dominus omnes qui delinquunt in ipsum, propterea tradidit eos in mortẽ & ad occisionem. Iam enim occuparũt orbem terrarum mala, in quibus hærebitis: nõ enim liberabit uos Deus, pro pterea ꝙ in eum peccauistis. Ecce aspe ctus horribilis, & facies illius ab Oriente. Frequens exibit progenies dra conum Arabum cum copia curruum, quorum numerus more uenti feretur su per terram, à quo timeant & trepident omnes audiẽtes illos ira uesanos Carmanij: exibunt, inquam, ut apri de syl ua, & inuadentes magna ui, cõgredien tur in prælium cum illis, & partem Assyricæ terræ uastabũt. Postea uero dra cones inualescent naturæ suæ memores, & conspirantes magna ui se cõuertent ad persequendum illos: illi aũt turbabuntur, & domabuntur horum potentia, pedibus suis in fugam conuersi. A primis Assyriorũ finibus oppugnator obsidebit eos, quorum perdomitis unis terror & horror in exercitũ ipsorum ingruet, & in reges eorum dissen

C sio. Vrgent ecce nubes ab Oriente & Septentrione usq; in Austrum facie uehementer horrida, furiosa & procellosa, quæ inter se collisę deturbabunt stel lam plurimam in terram, adeoq; sidus ipsorum: sanguis præ cæde uentre tenus inundabit, & illuuies hominis usque ad cingulam cameli. Pauor & terror plurimus inuadet terram, horrebũt qui uiderint furorem illum, & tremore corripientur. Deinde mouebuntur nim bi frequẽtes ab Austro Septẽtrioneq;, & alia portio ab Occidente, & inuale scent insuper ab Oriente uenti, qui recludant eam, & nubẽ illam furiose con citatam: & sidus exortum ad territandum orientalem uentum & Occidentem uiolabitur, & attollentur nubes in gentes, uehementes & furiosæ, simul & sidus, quæ omnem terram & habita tores eius perterreant. Effundent super omnem locum altum & excelsum terribilem siderationem, ignem, grandinẽ, uolantes gladios, & uim aquarum copia sui omnes campos & riuos omnes inundantem. Ciuitates quoq;, muros, montes, colles, arbores syluarum, fœnum pratorum, & frumenta disijcient. Babylonẽ usq; impetu continuato per meabunt, & euertent eam, illuc collectæ circuibunt eam, siderationẽ & omnem iram in eam effundent, excitabitur puluis et fumus ad cœlum usq;, omnes eam circuncirca lugebunt, & relicti in ea seruient eiusdem euersoribus. Porrò aũt, ô Asia, Babylonicæ spei socia, & gloria personæ eius, uæ tibi misera, propterea ꝙ imitata es illam, & ornasti filias tuas per meretricium ut placerent, & uenditarẽt se amatoribus tuis, quibus scortari tecum semper fuit animus. Inuisam per omnia facta studiaq;

D ipsius es imitata, ꝓpterea dicit Deus, Immittam tibi mala, uiduitatem, paupertatem, famem, gladium, & pestem, ut uiolatione domus tuæ, & cæde, & ipsa uirtutis tuæ gloria deuastentur. More floris arescentis, cum inualuerit æstus qui te feriat, ægrotabis ut paupercula plagis affecta, & multata à mu lieribus, ut non sustineant te admittere potentes & amatores. Nunquid ego tantopere sæuijssem in te, ait Dominus, si non ictibus manuum ex alto deiatis interemisses electos meos omni tempo re, & inebriata post cædem eorum tibi dixisses: speciẽ uultus tui exorna? Pro pterea præmium scortationis tuæ in si num tuum regestum recipies. Sicut ele ctos meos tractare soles, ait Dominus, ita te tractabit Deus, & te dabit in ma lum. Nati tui interibunt fame, tu uero gladio cades, & urbes tuæ excindentur. Quicunq; tuorũ in campo fuerint, occumbent gladio: qui uero fuerint in montibus, fame peribũt, suas ipsorum carnes edent, & præ penuria panis, sitiq; aquæ bibent sanguinẽ. Infelix permeabis maria, & mala rursum accipies. In transitu allident mactatam mor te ciuitatem, & proterent aliquam terræ tuæ portionem, gloriæq; tuæ partẽ abolebunt, euersam denuo subuertentes. Diruta stipulæ uicem præbebis illis, & ipsi tibi uicissim ignis: haurient te simul & ciuitates tuas, tum terram, montes, syluasq; tuas omnes, & arborem fructiferam igni comburent. Filios tuos ducent captiuos, censum tuũ prędæ habebunt, & delebunt aspectus tui gloriam.

CAP. XVI.

Væ

A VAe tibi Babylon & Asia, uæ tibi Aegypte & Syria. Accingite uos saccis & cilicijs, lamentate filios uestros, & dolete, quoniam imminet contritio uestri. Immissus est in uos gladius, & quis auertat illum? Immissus est in uos ignis, & quis extinguat illũ? Immissa sunt in uos mala, & quis repellat illa? Nunquis fugabit in sylua leonem esurientem? aut extinguet ignem in stipula, ubi semel exarserit? Nunquis arcebit sagittam à robusto missam sagittario? Cum Dominus ille potens immittit mala, quis illa repellat? Ignem erumpentem ex eius iracundia, quis extinguat? illo coruscante, quis non timeat? tonante, quis non expaueat? cõminante, quis nõ funditus è conspectu eius dispereat? Terra contremiscit, & fundamenta eius, mare fluctus ciet è profundo, & undę eius simul & pisces disturbati solent à conspectu Domini, & præ potentiæ ipsius magnificentia, quoniam dextera eius qua tendit arcũ, robusta est, & acutæ sagittæ quibus iaculatur, non elanguescunt ubi semel in fines terræ emissæ fuerint. Ecce mala mittuntur, donec super terram inciderint nunq̃ reprimenda. Ignis accenditur, donec fundamenta terræ consumpserit, nunq̃ extinguendus. Quemadmodum redire nescit sagitta à robusto sagittario missa, ita acta in terram mala non reprimẽtur. Væ mihi, uę mihi: quis me liberabit temporibus illis? Ingruũt dolores, & multi gemitus: ingruit fames, & frequens interitus: ingruẽt bella, & potestates formidabunt: ingruẽt mala, & trepidabunt omnes. In his malis quid faciam cum uenerint? Ecce fames, clades, ærumna & angustiæ castigationis causa missa sunt flagella: per omnia tamen hæc nemo se recipiet à sceleribus suis, neq̃ rationem unq̃ ha-
B bebit flagellorum. Ecce uilis erit annona in terra, adeo ut uideatur esse parta prosperitas: sed tum mala pullulabunt in orbe, gladius, fames, & ingens perturbatio. Nam plurimi terram inhabitantium fame interibunt, reliquos autẽ fami superstites perdet gladius, & cadauera iacebũt ut stercora, nec erit qui misereatur eorum. Derelinquetur enim terra deserta, & urbes eius euertentur. Non relinquetur qui colat terram, aut ei mandet semina. Arbores ferent fructus, at quis leget illos? Vua si maturuerit, quis calcabit illam? Magna enĩ erit solitudo locorum, homo aspectum hominis, & uocem quam audiat desiderabit. Supererunt de ciuitate decem, & duo ab agro, qui delituerint in densis nemoribus, hiatibusq̃ rupium, non secus q̃ in oliueto, singulisue arboribus relictæ tres aut quatuor oliuæ, aut ut racemi in uinea uindemiata à diligẽtibus perscrutatoribus ipsius prætereunti: ita tẽporibus illis tres aut quatuor relinquentur ab ijs qui domos gladio scrutabuntur. Relinquetur terra deserta, obsolescent agri eius, uiæ simul & omnes eius semitæ spinis germinabũt, nemine per eas commeante. Lugebunt uirgines sponsis carentes, lugebunt uiris amissis mulieres, lugebunt & auxilio destitutæ earundem filiæ, quarum sponsi consumentur bello, & uiri fame conficientur. Audite uero ista serui domini, & ea cognoscite. Ecce uerbum Domini, uos illud excipite, nec ijs credatis de quibus dicit Dominus, Ecce mala propinquãt, nec cunctantur. Quẽadmodum cum prægnans filium suum nono mense paritura est duabus aut tribus horis anteq̃ pariendi sibi tempus accesserit, uentrem eius dolores circũueniunt: & prodeunte ex eo fœtu uno puncto non cessant: ita mala non morabuntur, quo minus in orbem inuadant gemente mundo, doloribusq̃ circumuallato. Audi uerbum, mi populus, Para te in pugnam, & te in malis ita gere, ut peregrinus in terra: qui uendit, C
quasi fugiturus: & qui emit, quasi perditurus. Qui mercatur, quasi non percepturus fructum: & qui ædificat, quasi non inhabitaturus. Qui seminat, quasi non messurus: & qui putat uineam, quasi non uindemiaturus. Qui ducunt uxores, quasi non genituri filios: & cœlibes sint quasi uidui: propterea q̃ qui laborant, frustra laborãt. Fruges enim illorum metent alienigenæ, bona diripient, domos euertent, & captiuitate prement filios eorum, quia in captiuitate & fame generabunt illos. Auare negotiantes, quo diutius exornant urbes, domos, possessiones, &

personas suas, eo magis excandescam in eos ob peccata ipsorũ, ait Dominus. Vt meretrix odit mulierem honestam, & probitate prestantem: ita iustitia iniustitiæ seipsam exornãti succensebit, & palàm accusabit eam, cum uenerit qui authorem omnis peccati in terra coerceat. Propterea ne uos conformetis ad illam, aut factis eius, quoniã breui futurum est, ut iniustitia tollatur de terra, & regnet in uobis iustitia. Non dicat peccator se non peccasse, quoniã carbones igniti comburentur super caput eius qui dicit, Nõ peccaui coram domino Deo, aut gloria ipsius. †Ecce Dominus cognoscit omnes actiones hominum, studia, cogitationes, simul et corda illorum. Nam simulac dixit, † Fiat terra, facta est: fiat cœlum, creatũ est. Verbo ipsius stellæ firmatæ sunt, † ipseq́ nouit earum numerum. Qui scrutatur profunda, & recessus eorum: qui mensus est mare, & eius capacitatem: qui mare conclusit in medio aquarum, & uerbo suo terram suspendit super aquas: qui expandit cœlum quasi cameram, et super aquas fundauit illud: qui posuit in deserto fontes aquarum, & lacus super uerticem montium, ut de celsa rupe demittant ad irrigandam terrã flumina: qui finxit hominem, qui collocauit in medio corporis cor eius, qui spiritum ei, qui uitam, qui intellectum, & diuinũ afflatum immisit omnipotẽs, qui creauit omnia, qui omnia rimatur, quæ in latebris terræ abstrusa sunt: hic nouit cõmenta uestra, & quæ instituatis in cordibus uestris, dum peccatis, peccataq́ uestra cupitis occultare.

Ecclĩ 23.e Luc.16.c Gen.1.a Psal.146. D

Quapropter dominus exacte scrutatus omnes actiões uestras traducet omnes uos: & erubescetis palàm factis in cõspectu hominum peccatis uestris, et sceleribus ipsis illo die ad accusationẽ uestri stãtibus. Quid facietis? aut quomodo peccata uestra clam deo & angelis eius habebitis? Ecce iudex est Deus, eum timete, & desistite à peccatis uestris, iniustaq́ uestra facinora obliuione sempiterna dediscite, et Deus educet uos, & liberabit ex omni afflictione. Ecce enim excãdescit in uos ardor turbæ frequentis eorũ qui rapient aliquot è uobis, & simulachris in cibum macta bunt: qui aũt consenserint eis, erunt illis derisui, ludibrio, & obtritui. Erit enim locis singulis, & in uicinis ciuitatibus frequens in timentes Dominum consurrectio. Tanq́ insani nemini parcentes ruent ad deprædandum, & cõsũciendum porrò timentes Dominũ, nam deuastabũt & diripient facultates ipsorum, & domibus suis eos eijcient. Tũ edent experimentum electorũ meorũ, ut aurum igni probatur. Audite chari mihi, ait Dominus, Ecce præsto sunt tẽpora calamitosa, & ex illis liberabo uos. Ne timeatis, aut hæsitetis, quoniã Deus dux uester est. Et qui mandata mea preceptaq́ seruatis, ait Dominus, ne prægrauent uos peccata uestra, nec scelera superscandant. Væ ijs qui peccatis suis constringuntur, sceleribusq́ suis operti sunt, quemadmodum ager impeditur sylua, & spinis obducta semita, inuia fit, & intercluditur, igniq́ tandem cremanda subijcitur,

Hęc extat in exemplari Græco reliqua pars historiæ Esther, à capite decimo. Omnia uero transtuli è Græco, licet non in omnibus habeantur exemplaribus.

VM Mardochæus, A deo facta sunt hæc, inquit. Venit enim in mẽtem mihi somnij, quod mihi super his rebus uidere uisus sum, quarũ nihil quicquã cecidit ad irritum. Exiguus ille fons, qui euasit fluuius, simul autem erat lux, sol & aqua plurima. Esther est, inquam, ille fluuius, quam rex duxit uxorem, & reginam constituit. Duo uero dracones, ego et Aman sumus. Gentes autem sunt, quæ ad delendum nomen Iudaicum conuenere: mea uero gens, Israelitæ sunt ij, qui deũ inuocauerũt, & seruati sunt. Nam Dominus populum suum seruauit, Dominus nos ex omnibus malis istis eripuit, Deus edidit ea signa miraculaq́, quæ nunquam aliàs inter gentes fuerũt designata. Nempe cum duas sortes consti-

B C

cōstituisset, unā populo Dei, cunctisq́ gentibus alteram: ad horam, tempus ac diem iudicij hæ sortes ambæ coram
D Deo præsto fuerunt inter omnes gentes. Deus autem populi sui non fuit immemor, & possessionem suam asseruit. Itaq; solennes erunt isti dies, mensis Adar decimaquarta, eiusdemq́ decimaquinta diebus, cum celebritate, lætitia iucunditateq́ coram Deo in populo ipsius, omnibus sæculorū ætatibus.

CAP. XI.

A ANno quarto regni Ptolemæi & Cleopatræ, qui se sacerdotē & Leuitam ferebat Dositheus, et Ptolemçus eiusdem filius prodiderunt hanc præsentem epistolam Phurim, quam aiebāt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium Hierosolymitanum. Anno regni magni illius Artaxerxis secū
B do, prima die mensis Nisan, somnio usus est Mardochæus natus Iaro, filio † Semei è Cisæo nati, è tribu Beniamin, homo Iudæus in urbe Susis habitans, uir magnus, munus gerens in aula regia. Erat autem consors captiuitatis, quam rex Babylonis † Nabuchodonozor cum Iechonia rege Iudææ deduxerat Hierosolymis. Hoc autem fuit eius
C somnium. Exorto in terra subito sonitu tumultuoso cum tonitruis, terræmotu & tempestate: ecce duo dracones immanes inter se concertare parati prodierunt. Edebant aūt sonitum ingentē, quippe quo omnis gens ad bellū genti iustorum inferendum exciretur, repenteq́ tenebrosa dies extitit & caligi nosa, calamitas item & angustia, tū afflictio magnusq́ tumultus super terrā.
D Perturbata itaq; gens omnis iusta, mala sibi metuens cum se comparasset ad occumbendum, clamorem ad Deum sustulit, præ quo clamore ingens uelut è paruo fonte fluuius, & magna uis aquarum promanauit, lux et sol effulsit, humiles euecti sunt, & superbos absorbuerunt. Hoc somnium & institutum Dei sibi repræsentatum experrectus Mardochæus mente recondidit, omnes eius partes cupide explorans, donec noctesceret.

1.Esth.2.a
4.Re.24.d
Iere.24.a

CAP. XII.

CVm autem Mardochæus habitaret in regia cum Gabatha & Thara duobus eunuchis regijs aulæ custodibus, † audiuit consilia eorum, curas explorauit, & intellexit quo pacto Artaxerxi regi manus afferre cogitarent. Hoc cum ipse regi renunciasset, rex duos Eunuchos suos curauit conquirendos, quibus cum crimen confessi essent multatis suspendio, rex quod gestum erat retulit in commentarios, & Mardochæus quoque historiam eam scriptis mandauit. Iussit autem rex eum fungi munere aulico, & donis eum ornauit pro delatione. Tum Aman Amadathu filius, qui in magno honore erat apud regem, Mardochæo eiusdemq́ populo, propter duos eunuchos regios, malum dare machinatus est. Hoc autem erat exemplar epistolæ.

1.Est.2.d 6.a

CAP. XIII.

Exemplar edicti regij, quod pertinet ad historiam tertij capitis.

A HAec scribit rex magnus Artaxerxes centū uigintiseptem prouinciarum ab India ad Aethiopiam usq; principibus, imperioq́ suo subiectis præsidibus. Cum dominio multarum gentium, & totius orbis imperio potitus essem, non putaui faciendum temere, ut me efferrem potētia, sed ut clementius & mitius eos qui mihi subiecti sunt usque tractando in tranquillam per omnia uitam collocarem, regnumq́ mihi redderem ad extimos usq; fines quietum ac peruium, & exoptatam omnibus hominibus pacem renouarem. Cæterum super hoc cum consiliarijs consultāte me, q̄modo res perficeretur: uir apud nos sapientia præcellentissimus, deinde constanti beneuolentia, firmaq́ fide probatissimus, & honorem regni
B secundum adeptus Aman nobis indicauit, omnibus per orbem nationibus permixtum esse populum quendam inimicum, legibus omni genti contrarium, & assiduum regiorum edictorum contemptorem, ut iam constitutum à nobis imperium non possit inoffensum statum obtinere. Perpensum igitur habentes, unicam hanc gentem per omnia in eo esse positam, ut summe refragetur hominibus, instituto legum peregrino differre, à nostris diffidere rationibus, mala q́; maxima designare, quo minus regnum consequatur

Iosephus Antiquit. 11.ca.6

stabilitatem, præcipiendū putauimus, ut quicunque scriptis Aman, qui rerum administrationi præfectus est, & à nobis secundus, significati uobis fuerint, unà cum uxoribus & liberis omnes hostilibus gladijs citra ullam misericordiam & ueniam extirpētur radicitus,
C idque die mensis duodecimi Adar anni præsentis decimaquarta: ut iampridem & etiamnum inimici uiolenter demissi ad inferos in posterum quietas nobis, & tranquillas omnino res exhibeant.

Oratio Mardochæi, pertinens ad historiam quarti capitis.

PRecatus est autē Mardochæus ad Dominum, omniaque ipsius facta cōmemorans, Domine domine rex omnipotens, inquit, (siquidem in potestate tua sunt omnia, nec est qui decretis cōtra te proficiat, si tu seruatos uelis Israelitas,) siquidem tu cœli terræque creator es, & omnium quæ cœlo subiecta sunt mirabilium, tu dominus es omniū, nec est qui te dominum subsistat, tibique nota sunt omnia: tu Domine scis, neque per contumeliam, neque per superbiam, nec per ambitionem fecisse me, quo minus superbum Aman adorarem, (pro salu-
D te enim Israelitarum etiam plantas pedum eius osculari peruoluissem,) sed eò factum esse hoc, ne diuinæ maiestati gloriam humanam anteponerem, neue præter te Domine quenque adorarem: tantum abest ut hoc ulla superbia fecerim. Quamobrem nūc Domine deus & rex, caue populo tuo, quoniam illi exitium nostrum speculantur, & affectant primam tuam possessionem delere. Ne negligas peculium tuum, quod tibi è terra Aegyptiaca asseruisti. Exaudi precationem meam, & esto sorti tuę propitius. Luctum nostrum conuerte in gaudium, ut uiui prædicemus nomē tuum Domine, nec ora laudantium te deleas. Tales clamores summa ui tollebant omnes Israelitæ, quod mors ipsis ante oculos obuersaretur. XIIII.

Lamentatio & oratio Esther, quæ & ipsa ad historiam quarti capitis pertinet.

A ESther quoque regina anxio metu mortis perculsa confugit ad Dominum, exutas magnificas uestes suas mutauit tristibus & lugubribus, pro superbis delicijs puluere sordibusque oppleto capite suo, corpus suum uehementer afflictauit, omnem locum festiuitatis suæ capillis intortis suis conspersit, & implorans Dominum deum Israeliticum. Tu solus rex noster es, inquit, mi Domine. Fer opem mihi destitutæ, cui adiutor præter te nullus est, quoniam mihi prę sto est meum periculū. Equidem à prima ætate audiui in tribu cognationis
meæ, † te Dominū Israelitas ex oībus Deu.4.e
gētibus, & patres nostros ex omnibus 7.d
maioribus suis in sempiternam elegisse possessionem, & habitos ad ipsos ser
mones re comprobauisse: † adeoque nūc B
cum in te peccauimus, tradidisti nos in Iere.32.e
manus hostium nostrorum, eo quod deos eorum coluerimus. Iuste tu quidem egisti Domine, uerum illi iam non contenti sunt amara seruitute nostra, sed dexteras dexteris idolorum suorum cōmiserunt, se fidem ore suo datam executuros, tuāque abolituros possessionē, tum obstructuros ora laudātium te, & splendorem ædis aræque tuæ extincturos, ora gentium aperturos ad uirtutes uanorum prædicandas, regique corporeo perpetuam conciliaturos admira-
tionem. Ne tradas Domine sceptrum
tuum ijs qui nulli sunt, nec contingat C
istis ridere super ruina nostra, sed retorque in ipsos cōsilium eorum, & ede exemplum in eum qui nobis horum author est. Memento Domine dare significationem tui tempore afflictionis nostræ, & me confirma rex gentiū, & om
nis imperij dominator. † Imbue os meū Exo.4.e
sermone facundo coram leone, & con- Iere.1.a
uerte cor eius in odium oppugnantis nos ad interitum ipsius, & astipulatorum eiusdem: nos uero manu tua uindica, & mihi destitutæ, nec alium præter te adiutorem habenti succurre. Omnia tibi nota sunt Domine, scis odisse me gloriam iniustorum, & lectum incircūcisorum, omnisque alienigenæ abominari. Scis impositam mihi necessitatem,
nam detestor superbū hoc insigne meū, D
quod diebus ijs quibus procedo in cōspectū populi gero capite meo, ut pannum menstrualem detestor illud. Neque enim gesto illud quibus diebus à publico ferior. Ancilla tua de mensa Aman cibum non sumpsit, cōuiuium regium

gium non magni feci, uinum libaminũ non bibi, nec ex quo sorte mutata sum usq; adhuc ancilla tua lætata est, nisi nomine tuo Domine deus Abraham. Exaudi uocem deploratorũ deus omnium potentissime, assere nos à manu improborum hominum, & me hoc metu libera. CAP. XV.

A ET dedit ei negotium (haud dubie Mardochæus Esther) ut ad regem ingressa ei pro populo patriaq; sua supplicaret. Memento (inquit) temporum humilis sortis tuæ, & quomodo mea manu fueris enutrita. Quandoquidem Aman à rege secundus mortem nobis minatus est, inuoca tu Dominum, et regem affare pro nobis, ut nos à morte protegas.] Porrò die tertio cũ orandi finem fecerat, cum exutas uestes lugubres splendidis suis mutauisset, illustrata illis postquam rerum omnium inspectorem & seruatorem inuocauit, duabus ancillis adhibitis, quarum alteri quasi delicate se gerens innitebatur, B altera ponè sequebatur sustẽtans uestem, ipsa formæ præstantia rubens, hilarisq; & tanq; amorem inuitanti uultu prædita, corde interim timore contracto, per omnes ianuas ingressa in conspectu regis constitit. Sedebat aũt ille in regali solio suo, indutus omni habitu maiestatis suæ, totusq; collucens auro C & gemmis, & perq; terribilis. Cúmque elata quæ maiestate ardebat facie, acriter ferociterq; tueretur, regina collapsa est, & colore præ defectione mutato, super præcedentis ancillæ caput se demisit. †Tum Deus ad lenitatem mutauit regis animũ, ut anxius solio exiliens illam ulnis suis exciperet: cumq; ad se redisset, consolaretur insuper eam uerbis blãdis, ac diceret, Quid hoc rei est Esther? ego frater tuus sum, esto bono animo, ne morere, quoniam commune nobis est imperium: ac D cede: simul elatum sceptrum aureum suum ceruici illius applicuit, & eã amplexatus, Quin mecũ loqueris, inquit? Tum illa sic eum allocuta est, †Tanq; angelum dei te domine contuita sum, quapropter cor meum pauore maiestatis tuæ perturbatũ est. Nam admirandus es domine, totaq; tua facies relucet dignitate. Hæc cum loqueretur illa præ defectione corruit, & perturbatus est rex, totusq; satellitum ipsius cœtus eam consolabatur. CAP. XVI.

Iosephus Antiquitat. 11. ca. 6.

1. Est. 5. a

Prou. 21. a

Gen. 33. b 2. Re. 19. e

Exemplar edicti regij, quod ad caput octauum pertinet.

A REx magnus Artaxerxes †ab India ad Aethiopiam usq; præfectis centum uigintiseptem prouinciarum, & principibus imperio nostro parẽtibus salutem dicit, Multi crebra benignitate beneficorum hominum sæpius ornati, cum supra modum elati non solum ijs qui nobis subiecti sunt malum dare nitantur, ut qui lætam copiam mõderate ferre nequeant, cumq; bene de se meritis moliantur insidias, neq; gratitudinem solum ex hominum uita tollant, sed etiam quasi qui beneficio nullo sint affecti, fastu tumeant, tamen inspectoris omnium Dei ultrices malorum pœnas semper se credunt effugituros. Sæpe autem & multos quibus commissa potestas, & administrandę res amicorum concreditæ fuerant, uana spes participes sanguinis innocentis factos calamitatibus inuoluit immedicabilibus: dũ simplici benignitate principum mendacij peruersitate fraudulenter abutuntur. Hoc quod proposuimus non tam B licet ex rerum ueterum monumentis intelligere, q; ex ijs quæ, si quæras, in pedes incurrunt, & à peste indigne dominantium impie patrata sunt. Quare prouidendum est in posterum, ut mutationibus usi trãquillum reddamus regnũ omnibus hominibus, & quæ incurrũt in oculos leniter obuiam eundo discutiamus. Ergo postq; †Aman Amadathu Macedo, reuera alienus à sanguine Persico, multumq; remotus à nostra bonitate, usus hospitio nostro, humanitateq; nostra, quam omnibus gentibus præstamus, adeò fretus, ut pater noster appellaretur, & adoraretur ab omnibus, secundamq; regij solij personam gereret, hanc excellentiam moderate ferre non ualens, nobis principatum et spiritum conatus est adimere, eo q; seruatorem nostrum, & per omnia beneficum Mardochæum, inculpatamq; regni nostri sociam Esther, cum uniuersa istorum gente multiplicibus fallaciarum uijs expetiuit ad interitum, (nam C his modis sperabat, ubi nos desertos

1. Esther 1. a
2. Est. 3. a

1. Est. 3. a

oppreffiffet, fe Perfarum imperium ad Macedonas translaturum,) nos uero Iudæos ab hoc peftilentiffimo uiro neci deftinatos minime maleficos effe cõperimus, fed iuftiffimis utẽtes legibus, fummi, maximi, uiuiq; Dei, qui nobis & maioribus noftris regnum in pulcherrimum ftatum redegit, filios effe: recte fanè feceritis, fi literis ab Aman Amadathu miffis non pareatis. Nam harum author ipfe ad Suforum portas cũ omni familia cruci affixus eft, quia Deus omnipotens fubito dignas ei pœnas rependit. Cæterum huius epiftolæ exemplari in omni loco propofito, Iu-
D dæos finatis libere fuis uti legibus, & adiuuetis eos, ut eos qui infidias ipfis tẽpore calamitofo moliti funt, ulcifcantur, idq; ipfa die duodecimi menfis Adar decimatertia. Siquidem hãc Deus omnipotens in gaudium cõuertit ipfis pro generis electi internecione. Deinde uero uos infignem hanc diem ferijs ueftris illuftribus celebrate cum fumma lætitia: ut id & nunc & in pofterũ nobis amicisq; noftris Perfis falutis, infidiatoribus autem noftris exitij fit monimentum. Porrò ciuitas omnis, aut in uniuerfum regio, quæ fecundum hæc fe non gefferit, ferro igniq; per indignationem deuaftabitur: & non folum hominibus inuia reddetur, fed etiam feris & uolucribus in tẽpus fempiternum infefta.

Liber primus Machabæorum.

CAPVT I.

A
OSTQVAM Alexãder Philippi filius Macedo profectus è terra Cethijm, cæcidit Darium regem Perfarũ & Medorum, eiq; fucceffit in regnum †cum prius rex fuiffet in Græcia: accidit ut idẽ bella multa mouens expugnatis præfidijs, & regibus terræ interfectis ad extremas ufq; terras penetraret. Vnde præda ex gentibus quamplurimis comparata, cũ iam 1.Mac.6.a
ei terra pacata pareret, †animo factus eft elatior & fuperbior, quippe parta fibi potẽtia q̃ ampliffima, regionibus, gẽtibus, regnisq; tributarijs fibi factis imperitans. Poft hæc cum lecto decubuiffet, fibiq; cognouiffet effe moriendum, †uocatis feruis fuis infignibus, qui unà cũ eo à iuuentute educati fuerant, uiuus adhuc eis *regnum fuũ diuifit. Cũ ergo regnaffet Alexander annos duodecim, mortemq; obijffet, quifque feruorum eius loco fuo dominatus eft, & geftarunt poft obitum illius finguli diademata, poftq; eos per multos annos eorundem filij. Et inualuerunt mala in terra, & fcelerofa ftirps orta eft ex eis Antiochus illuftris filius regis Antiochi, †qui cũ obfes Romæ fuiffet, anno regni Græcorum centefimo tricefimofeptimo regnum adeptus eft. Temporibus illis extiterũt ex Ifraelitis homines nefarij, qui fe cõfultores præbuerũt multis, dicentes, †Eamus, & fœdus ineamus cũ circumcolentibus nos gentibus. *Nam ex quo ab illis difceffimus, mala multa nobis euenerunt. Hæc illis oratio approbanda uifa eft, & coorti è populo quidam ad regem profecti funt, quibus ille inftitutis gentiũ & ritibus utendi dedit poteftatem: quamobrem †gymnafiũ Hierofolymis ædificauerunt more gentiũ, & præputijs fibi factis defecerũt à fancto fœdere, gentibusq; iuncti, ad malũ patrandum fe †emancipauerunt. Porrò Antiochus conftabilito iam fibi regno, Aegypti quoq; regnũ affectabat, ut duorum regnorum rex effet. †Inuafitq; in Aegyptum cum ingentibus copijs, cum carris, elephantis, equitibus, & cum claffe magna, regiq; Aegypti Ptolemæo bellum intulit. Cumq; Ptolemæus confpectu eius territus fugam cepiffet, cæfiq; occubuiffent multi, Antiochus occupatis in Aegypto ualidis urbibus, terram Aegyptiacam deprædatus eft. Ab hac clade Aegypto illata, †reuerfus idem anno centefimo quadragefimotertio aduerfus Ifraelitas & Hierofolymam contendit ingentibus copijs, & in facram ædem crudeliter ingreffus, aram illam aureã abftulit, unà cum lucifero candelabro, omniq; eiufdem apparatu, cũ mẽfa propofitionis, cum

Marginal notes: Iudith 1.b — Ioseph. Antiq.12.ca.1. — *Dan.7.a 8.b — B — 1.Mac. 8.a — Deu.7.a — Iudic.2.a — *Iere.44.a — 2.Mac.4.b — 3.Re.21.d — C — 2.Mac.5.c — 2.Mac.5.c

cum uasis libaminum, phialis & pelui
bus sacrificis aureis, cum uelo, cum co
ronis, cumq́ aureo quod erat in cõspe
ctu templi ornamẽto: quibus omnibus
detractum argentum & aurum cũ om-
nibus uasis desiderabilibus abstulit, &
thesauros quos inuenit reconditos prę
datus, asportans secum omnia rediȷt in
terram suã, postq́ ediderat cædem ma-
gnam, dictisq́ superbissime se gesserat.
D Quamobrem lamentatio Israelitarum
ingens orta est in omnibus locis eorũ,
principes & senes ingemuerunt, iuue-
nes & uirgines affecti sunt ęgritudine,
& uenustas mulierũ immutata est. Om
nem sponsum luctus cepit, luxit & quę
sedebat in thalamo, terraq́ super inco-
lis suis commota est, & omnis domus
2.Mac. 5.a Iacob deformitatem induit. †Post ela-
psos duos annos rex quæstorem tribu
ti misit in ciuitates Iudaicas, qui Hiero
solymam uenit cum ingenti multitudi-
ne. Cumq́ incolæ uerbis per dolum pa
2.Mac. 7.b cificis secum agenti † fidem adhibuis-
sent, irruit in urbẽ repente, & eam cla-
de magna affecit, tum interfecta Israeli
2.Mac.3.f tarum magna ui, † deprædatus urbem
succendit igni, domosq́ eius & muros
circũcirca diruit: mulieres autem cum
liberis captiuas abduxerunt, & iumen
ta prædati sunt. Tum urbem Dauidicã
extruxit muro magno & ualido turri-
busq́ munitis, ut sibi præsidio foret, &
gente scelerosa, uirisq́ nefarijs imposi-
tis uires in ea sibi fecit, arma & alimẽ-
ta cõportauit in eam, & collectam prę
E dam Hierosolymitanam ibidem repo-
suit. Ita laquei ingentis instar ad insi-
dias ædi sacræ, & calumnias atroces
Israeli struendas semper excubantes
sanguinem innoxium fundebant circa
templum, ędemq́ sacram profanabant:
adeo ut incolæ Hierosolymæ propter
eos fugam capesserent, & urbs alieni-
genis habitanda relinqueretur. Ergo
indigenis suis peregrina facta est, &
qui in ea nati fuerant, ipsam deserue-
rũt: sacrarium eius instar deserti deso-
Amos 8.b latũ est, †in luctum conuersa sunt eius
Tob.2.a solennia, sabbatha in uituperium &
honor in contemptum: gloriã eius exę-
quauit eiusdem ignominia, & altitudo
Ioseph.Antiq.12.ca.6.7. eius cũ luctu cõmutata est. †Præterea
cum scripsisset rex in totũ regnum suũ,
ut omnes cõsentirent in unum populũ,
et leges suas quisq́ desereret: omnibus
gentibus edicto regis parentibus, mul
ti Israelitarum religione eius approba
ta sacrificauerunt simulachris, & sab-
bathum profanarunt. †Quinetiam rex F
libellos per legatos misit Hierosoly- 2.Mac.6.
mam, & ad ciuitates Iudaicas, ut leges
terræ alienas sequendo holocausta, sa-
crificia & libamina ab æde sacra pro-
hiberent: atq́ ut sabbathis & solenni-
bus profanatis, temeratoq́ unà cum sa
crosanctis hominibus sacrario, aras, lu
cos, & delubra extruerẽt suillis & im
puris pecudibus immolandis, tum ut fi
lios suos relinquerẽt incircuncisos, &
animas eorum omni impuritate & pro
fanatione redderent execrabiles: quo
obliuiscerentur legis, & ritus omnes
immutarent. Quòd si quis edicto regio
non paruisset, interficeretur. Secundũ
hæc omnia dicta scripsit in totũ regnũ
suum, & præfectis constitutis in omni
populo, ciuitatibus Iudaicis ut oppi-
datim sacrificarent, imperauit. Porrò
de populo multi congregabantur ad il
los, omnes uidelicet legis desertores, qui
terram malis afficiebant, & Israelitas
agebant in latebras, quocunq́ exulatũ
abijssent. Decimaquinta uero die men- G
sis Cisleu anni centesimi quadragesi-
miquinti fœditas exitialis super aram
erecta est, & in circumiectis urbibus
Iudaicis extructa sunt altaria: in fori-
bus insuper ædium, & uicis suffimenta
facta, †librique legis qui inuẽti fuissent, Iere.36.d
concerpti & igne cremati sunt. Apud Act.19.b
quencunq́ etiam liber fœderis depre-
hensus fuisset, aut si quis fauisset legi,
is edicto regis interficiebatur. Ita isti
potestate sua freti tractabant Israelitas
qui cõparuissent in urbibus †per singu 2.Mac.6.b
los menses, quinta & uicesima q́q́ die
mensis super aram altari impositã sacri
ficantes. Mulieres aũt quæ filios suos
circuncidissent, secundum mandatũ ne
cabant suspensis de ceruicibus earũ in
fantibus, & domus earum depredaban
tur, ac quicunq́ se circuncidissent, eos
trucidabant. Multi tamen ex Israelitis
fortes se præstiterunt, & ne impuris ue
scerentur se obfirmarunt, moriq́ opta-
rũt potius q̃ cibis pollui, & fœdus san
ctum uiolare: atq́ adeo morte oppeti-

runt, & noxa perq; magna facta est in
Israele. CAP. II.

A Temporibus illis profectus Hiero-
Ioseph. Antiq. 12. ca. 7 solymis Mattathias filius Ioannis
filij Simeonis, sacerdos ab Ioarib ori-
undus Modini consedit. Erant autẽ ei
quinq; filij, Iohannan cognomine Gad
dis, Simon Thassi dictus, Iudas cogno
mento Machabæus, Eleazar Abaron
cognominatus, & Ionathan cognomi
ne Apphus. Hic contumelias numinis
uidens in Iudæa & Hierosolymis, Hei
mihi, quorsum natus sum, inquit? Me
ne uidere calamitatem populi mei, san
ctæq; ciuitatis interitum, & hic sedere,
dum illa traditur in potestatem hostiũ,
1. Mac. 1. c & sacrarium in manu aliena est? Viro
ignobili simile est templum eius, uasa
eius magnifica in captiuitatem aspor-
tata sunt, infantibus eius in uicis, iuue
nibusq; hostili gladio interfectis. Quæ
gens non occupauit regnum eius, aut
spolijs eius potita non est? Sublatus
est omnis ornatus eius, è libera facta
est serua, sacraq; nostra ecce, decus &
gloria nostra desolata sunt, & gentes
B illa profanarunt. Quid est igitur iam
cur nobis sit uiuendum? simul autẽ sci-
dit uestimenta sua Mattathias, & unà
filij ipsius, atq; induti cilicijs uehemen
ter lamentati sunt. Porrò cum præfecti
regij qui defectionem urgebant, sacrifi
ciorum curãdorum causa in oppidum
Modin uenissent, & ad illos accessis-
sent ex Israelitis q̃plurimi, Mattathias
quoq; & filij eius congregati sunt. Tũ
orsi qui à rege delegati fuerant, Matta
thiam his uerbis sunt allocuti, Cum tu
princeps in hoc populo sis, insignis &
magnus, tum etiam filijs subnixus &
fratribus, primus accede nunc, & man
datũ regis exequere, ut gentes omnes,
& uiri Iudæi cũ ijs qui relicti sunt Hie
rosolymis fecerũt, & unà cũ domo tua
in amicis regis annumeraberis, tuq;
simul & filij tui argento & auro, mune
ribusq; plurimis honorabimini. Re-
spondit Mattathias, & magna uoce, †
Act. 5. b Etiamsi, inquit, omnes gentes, quæ ad
regiam domum Antiochi pertinent, ei
obedierint, ita ut quisq; desciscant à
patria religione sua, & acquiescant
mandatis illius, ego tamen & filij fra-
tresq; mei in fœdere patrum nostrorũ

perstabimus. Propitius cõdona nobis C
ne legem & ritus prodamus. Nam di-
cto audientes regi non erimus, ut à reli
gione nostra uel †dextrorsum receda- Prou. 4. c
mus, uel sinistrorsum. Cumq; finem im
posuisset uerbis his, accessit uir Iu-
dæus ante oculos omnium super aram
Modini secundum edictum regis sacri
ficaturus: quem ubi conspicatus est
Mattathias, indignatiõe cõmotus est,
adeo ut contremisceret medullitus, &
exarsit animo, ut fit: cũq; accurrisset,
mactauit illum ad aram, atq; etiam ui-
ro regis illo, qui sacrificare eum cogo
bat, eodem illo tempore interfecto arã
deturbauit, & legem prosecutus est ar
dore animi, quali Phineas exemplum
in †Zamrem Salomi filiũ edidit. Cũq; Nu. 25. b
exclamasset Mattathias in oppido ma
gna uoce, Me sequatur quicunq; stu-
dio legis ardet, & fœdus asserturus
est: †simul ipse & filij eius ad montes, 2. Mac. 5. e
relictis quæ in oppido possidebant om
nibus, confugere. Multiq; tum iustitię D
& æquitatis studiosi descenderunt in
desertum, ibi habitaturi cum liberis et
uxoribus & pecudibus suis, eo q; ma-
la in eos increbuissent. Cum aũt uiris
regijs & copijs quæ Hierosolymis in
urbe Dauid erant, nunciatũ esset quos-
dam uiolatores mandati regij in late-
bras deserti descendisse, persecuti sunt
eos q̃ plurimi, qui cum deprehensos il
los uallo iacto obsedissent, die sabba-
thorũ oppugnare eos adorti sunt. Ver
bis autẽ hortabantur illos, Satis iam
nunc uobis habete, prodite tandem, &
edictum regis exequimini, ut uiuatis.
Quibus illi, † Minime ꝓdibimus, nec Ios. 1. e
regis edicto solenne sabbathorum pro
phanando parebimus. Cumq; prælium
aduersus illos cierent, nihil responde-
bant ipsi, ac nec lapidem mittebant in
eos, nec latebras obstruebant: sed, In
simplicitate nostra, aiebant, omnes mo
riamur. Testimonio sunt nobis cœlum
& terra, q; iniuste nos interimatis. Sab
bathis igitur eos adorti sunt prælio,
quo occubuerunt ipsi cum uxoribus,
liberis et pecudibus suis ad hominum
mille corpora. Quo nuncio accepto E
Mattathias & amici eius, uehementer
lamentati eos, alius aliũ his uerbis cõ
pellauerũt, Si omnes id agamus quod
fecerunt

fecerunt fratres nostri, & aduersus gen
tes pro corporibus & ritibus nostris
non pugnemus, illę iam inde nos de ter
ra protinus deleuerint. Constituerunt
ergo illa die in hæc uerba, Quicũq; ho
minum nos die sabbathorũ prælio ad-
ortus fuerit, cũ eo dimicabimus, ut nc
moriamur omnes quomodo fratres no
stri mortem in latebris oppetierunt. Tũ
congregatum est ad eos Asidæorum
agmen, ex Israelitis ualentissimi uiri-
bus, & in legem propensissimi quiq;,
omnesq; profugi calamitatibus se iun
xerunt illis, & firmamentum eis attule
runt. Ita collectis copijs incensi ira sce
lerosos illos & nefarios uiros cęcide-
runt indignabundi, reliquis ad gentes
salutis causa dilapsis. Circumeuntes
autem Mattathias & amici eius dirue
bant aras, & pueros quos in finibus
Israeliticis inuenissent incircumcisos,
fortiter circuncidebāt, superbumq; ge-
nus illud persequebantur, & negotium
sub manus ipsis succedebat. Ita legē as
seruerunt è manu gentium, regumq; po
testate, nec palmam sceleroso tradide-
F runt. †Porrò instante iam die, quo mo
Ioseph. Antiq.12.ca.8 riturus esset Mattathias, sic filios suos
est allocutus, Vires iam nunc accepit
superbia, simul & probatio, tempus e-
uersionis, iraq; furiosa. Quapropter nũc,
ô filij, exhibete ardentem affectũ legi,
& animas uestras pro fœdere maiorũ
uestrorum deponite. Mementote patrũ
nostrorum, quæ facinora sæculis suis
ediderint, & amplam cõsequemini glo
riam, nomenq; sempiternum. Nónne †
Gen.22.c Abraham in tentatione fidus inuentus
est, & id ei pro iustitia est imputatũ? †
Gen.41.f Ioseph tempore angustiarum suarũ ser
uauit præceptũ, & dominus Aegypti
Nu.25.c factus est. †Phineas ille pater noster pro
pter ardentem animum suum pactũ ade
Num.27.d ptus est sacerdotij sempiterni, † Iosue,
Iosue 1.a quia mandatũ executus est, iudex crea
*Nu.14.a tus est in Israel. *Chaleb ob ea quæ te
status est pro concione, possessionē ter
1.Re.24.c ræ consecutus est. †Dauid propter bo
nitatem suam solium regni per sæculo-
rum ætates hæreditarium obtinuit. †
4.Re.2.c Elias, eo quod ardenti affectu prosecutus
est legem, in cœlum usq; sublatus est. †
Dan.3.d Ananias, Azarias, & Misael fide præ
Dan.6.c diti è flamma seruati sunt. Et †Daniel

pro synceritate sua liberatus ex ore leo
num. Similiter per singulas ætates con
siderate, nullos qui spem in Deum po- G
nant, elāguescere. Neq; uero uerba ui-
ri scelerosi expauescatis, quia gloria
eius in spurcitiam abit, & uermes. Ho-
die extollitur, qui cras non compare-
bit, ut qui redierit in humum suam, cu-
iusq; mentio interierit. Vos ergo fortes
estote liberi, & pręstate uos legi uiros,
quoniam gloriam ex ea cõsequemini,
[cum ea quæ uobis lege Domini dei
uestri præcepta sunt, feceritis.] Ecce
autem Simonem fratrem uestrum scio
uirum esse consultum, ipsum omni tem
pore audiatis. Is loco patris erit uo-
bis, & Iudas Machabæus, qui uiri-
bus à iuuentute sua ualuit, dux militię
uester sit. Ita bellum pro populo geren
tes, adiungetis uobis omnes qui legem
seruant, populiq; uestri uindictam per-
sequemini. Reddite uicem gentibus, &
præcepta legis attendite. Tum fausta
precatus illis, concessit ad maiores
suos, annoq; centesimo & quadragesi-
mosexto defunctus est, atq; à filijs suis
sepultus Modini in sepulchris maio-
rum suorum. Omnes autem Israelitæ
luctu magno prosecuti sunt eum.

CAP. III.

TVm in locum eius successit Iudas A
cognomine Machabæus filius i- Ioseph. Antiq.12.cap.8.9.
psius, adiuuantibus eum omnibus fra-
tribus eius, unà cũ omnibus qui se pa-
tri eius adiunxerant, & bellum Israeli-
ticum gerebant cũ alacritate. Hic glo-
ria amplificauit populum suum, & tho
race ueluti gigas indutus, armisq; suis
bellicis accinctus, bella gerebat, castra
gladio protegēs, adeoq; factis suis leo-
ni, aut in prædam frementi leonis catu
lo similis extitit. Nefarios indagans
persecutus est, †populiq; sui perturba 2.Mac.8.a
tores flammis tradidit. Itaq; nefarij se
præ formidine eius cohibuerũt, & per
turbati sunt omnes iniquitati dediti.
Nã salus opera eius rectè succedebat,
multisq; regibus mouebat indignatio-
nem. Iacob factis suis lætificans, quam
obrem memoria eius in perpetuum bea
ta fuerit. Quinetiam urbes Iudaicas ob
eundo, delens inde impios, noxam a-
uertebat ab Israelitis, quamobrem ad
extremam usq; terram percelebratus

est, & recollegit profligatos. Et cum †
1.mac, 10.g Apollonius contraxisset gentes, & à
Samaria magnum exercitum, quo bellum faceret Israelitis, Iudas re cognita obuiam ei profectus est, & affectū clade eum interfecit: tum cæsi occubuerūt
B multi: cumq; fugam cepissent reliqui, Iudas lectis spolijs eorum, Apollonij gladio potitus est, eoq; ad pugnā usus per omnem ætatem. Porrò Seron dux exercitus Syriaci cum audisset Iudam habere secum agmen collectū, & multitudinem fidelium, belliq; potentū uirorum, Parabo mihi nomen, inquit, & gloriam in regno, Iudamq; cum socijs suis, qui spernunt imperium regis, debellabo: adeoq; cœpit ascendere, comitante eum agmine impiorū ingenti auxiliario ad ultionē Israelitarū. Cumq; propinquasset usq; ad cliuū Bethoron, Iudas obuiam ei progressus est cū perpaucis, qui exercitum uidentes ex aduerso uenientem, sic Iudam sunt allocuti, Qui ualebimus nos perpauci contra tantam & tam potentem multitudinē acie confligere, cum hodierno ieiunio
1.Reg.14.a langueamus? Tum Iudas, †Facile est, inquit, multos in manus paucorum tradi, nec quicq̃ momenti cœlo adferunt
2.Par.25.b ad seruandum multi, magis q̃ pauci.† Quoniam non in multitudine sita est uictoria bellica, sed potentia è cœlo est.
C Illi nos aggrediuntur copia iniuriarum & iniustitiæ, ut nos cum uxoribus & liberis nostris deleant ac deprędentur: nos autē pugnamus pro uita legibusq; nostris, & Deus illos in conspectu nostro conficiet: uestrum aūt est, eos non metuere. Hæc cū dixisset, repēte in eos irruit, et Seron cum exercitu suo fusus est in conspectu eius, & persecuti sunt eum de cliuo Bethoron usq; in planitie: cecideruntq; ex illis uiri ad octingētos, reliqui uero in terram Palestinorū diffugerunt. Tum metus Iudæ fratrūq; eius, ac terror in gentes circumiectas ipsis ingruit, peruenitq; adeo ad regem usq; nomen eius, omnibus gentibus prælia Iudæ memorantibus. His sermonibus auditis, irato animo rex Antiochus misit qui copias regni sui omnes contraherent, exercitum perq̃ ualidū: apertoq; ærario suo, stipendia copijs suis numerauit in annum, & intra eum paratas esse iussit ad omnem necessitatem. Porrò cum uideret pecunias thesaurorum suorum deficere, & uectigales regionis esse paucos, propter seditionem & cladem, cuius author in ea fuerat, eo q; iura priscis tēporibus constituta aboleuisset, ueritus est ne nō ut iam semel, in sumptus iterum, ac munera quæ antehac larga manu dederat, largitioneq; priores reges superarat, sufficeret. Anxius igitur animo ualde, D
in †Persiam proficiscendi consiliū cepit, ut uectigalibus earum regionū ac- 1.Mac.6.a
ceptis argenti plurimum conficeret.†
Reliquit ergo Lysiam hominem de ge- 1.Mac.6.a
nere regio nobilem, regiarum rerum curatorem à flumine Euphrate, usq; ad fines Aegypti, et educatorē Antiocho filio suo, donec ipse reuersus esset. Huic cum tradidisset dimidium copiarū suarum, & elephātos, deq; omnibus quas uellet rebus ei dedisset mandata, nempe de incolis Iudææ, & Hierosolymæ, ut mitteret exercitum in eos, quo potentiam Israeliticam, & reliquias Hierosolymæ euerteret & excinderet, memoriaq; eorum de loco illo deleta, colonijs alienigenarum in fines eorundē deductis sorte distribueret terram eo-
rum: rex ipse assumpta exercitus dimi Ioseph.Antiq.lib.12.
diati parte reliqua, ab Antiochia urbe
sua regia profectus anno centesimo cap.10.
quadragesimoseptimo, transmisso flumine Euphrate, superiores regiones
peruadebat. † Tum Lysias delectos B
misit, Ptolemæum Dorymenis filium, 2.Mac.8.b
& Nicanorem ac Gorgiam uiros inter amicos regis potentes, cumq; eis quadraginta uirorum millia, equitumq; septem millia, ut inuaderent in terram Iudaicam, & eam iuxta mandatum regis deuastarent: qui cum omnibus copijs suis profecti sunt. Cumq; proxime ad Emmaum esset peruentum, inq; agro campestri castra locauissent, uenerunt ad eorum famam auditione acceptam in castra mercatores tractus illius cum seruis, sumpto secum argento & auro plurimo, ut Israelitas in seruitutem sibi compararent: tum Syriæ quoq;, & auxilia terræ alienigenarum illis accessere runt. Porrò ut Iudas & fratres eius uiderūt multiplicata esse mala, & copias in finibus suis castra habere, uerbaq; re

gis

gis quibus excidium populo & interneciionem mandaret afferendam intellexerunt, ita sunt alius alium allocuti, Summoueamus à populo nostro afflictionem hanc, & pro gente sacrisque nostris dimicemus: & conuenit multitu-
F do parata tam ad bellum quàm ad orandū, & ad ueniam misericordiamque implo-
1.Mac. 1.d randam. †Quia aūt Hierosolyma erat instar deserti desolata, nec quisquam indigenarum ipsius eò se inferebat aut efferebat, sacrarioque conculcato arcem occupabant alienigenæ, & gentium erat diuersorium, iucunditas uero sublata erat è Iacob, & tibia citharaque defecerat: congregati uenerunt in Masphā
1.Re.7.b ex aduerso Hierosolymæ sitam. †Nam orandi locus antea Masphæ fuerat Israelitis. Ibi ieiunium celebrarunt illo die induti cilicijs, & capite puluere consperso, scissisque uestimentis suis, & expanderunt librum legis, quales con quirebant gentes, ut in ijs effigies simulachrorum suorum pingerent, tum uestes sacrificas, primitias ac decimas fe
Num.6.a rentes, suscitatis †Nazareis, qui dies suos absoluerant, in cœlū uociferabantur his uerbis, Quid faciemus his, aut quonam eos abducemus? Nam sacra tua conculcata sunt & prophanata, & sacerdotes tui in luctu sunt & afflictio
G ne. En gentes ad excindēdum nos con gregatas, quid illæ in nos cogitent, tu nosti. Quomodo poterimus coram eis subsistere, nisi tu nos adiuueris? Et insonuerunt tubis, uoceque magna clamauerunt. Post hæc constituit Iudas duces populi, tribunos, centuriones, pentecontarchos et decuriones, & ijs qui in ædificatione domorum essent, aut in plantatione uinearum, quiue sibi despondissent uxores, timidisque domum
Deu.20.a suam singulis reuerti †iuxta legem ius-
Iudic.7.a sis, castra mota ad Emmaum posuit. Ibi Iudas, Accingite uos, inquit, & præstate fortes, adeoque mane uos exhibete paratos ad dimicandum cum gentibus istis, quæ aduersum nos ad excidium nostri sacrorumque nostrorum collectæ sunt. Nam præstat nos in prælio occumbere, quàm calamitates gentis no-
Matt.6.b stræ sacrorumque intueri. †Vt tamen in cœlo uoluntas est, ita fiat.

CAP. IIII.

Porrò Gorgias assumptis quingen- A tis uiris, et mille lectis equitibus, no Ioseph. Antiq.12.cap. 10.
ctu profectus est è castris, ut irrueret in castra Iudæorum, & subitam cladē eis inferret: qui aūt tenuerāt arcem, duces horum erant. Hoc ut intellexit Iudas, cum robore suorū properat ad cædendum exercitum regis ad Emmaum, dū diuulsæ adhuc à castris abessent copiæ. Vt ergo peruenit Gorgias in castra Iudæorum noctu, nec quenquam inuenit, in montibus eos quærere, quod diceret, Isti nos fugitant. Prima uero luce Iudas in campo cum tribus uirorū millibus conspiciebatur. Sed cum nec tegumenta haberent, nec gladios ut uoluissent, uiderent aūt exercitum ualidum & loricatum, tum circumseptum equitatu, eundemque belli peritum, Iudas suos sic est allocutus, †Ne metua- Deu.20.a
tis multitudinem istorum, nec impetum eorum formidetis. Mementote quo pacto patres nostri seruati fuerint in mari rubro, †cum Pharao eos cum exercitu Exo.14.f
persequeretur. * Nunc igitur clame- B
mus in cœlum, si quo pacto misereatur *1.Ma.9.c
nostri Dominus, & pacti cū patribus initi memor exercitum hunc hodie cōficiat in cōspectu nostro, ut discant omnes gentes esse qui liberet & seruet Israelem. Cum aūt alienigenæ sublatis oculis eos ex aduerso uidissent uenientes, è castris in aciem processerunt, & qui ab Iuda stabant signum, dederunt
classico, †pugnaque commissa fusæ sunt 2.Mac.8.d
gentes, & per campum fugatæ, è quibus ultimis quibusque gladio cæsis persecuti sunt eas ad Gazeron usque, & cāpos Idumææ, Azoti, & Iamniæ. Cæsisque ex eis ad tria millia uirorū, Iudas cum exercitu reuersus à persequendis fugientibus, populum suum sic allocutus est, Ne uos spoliorum capiat cupiditas, (quia aduersum nos stat acies, & Gorgias cū exercitu prope nos est in mōte,) sed nūc oppugnemus hostes nostros, eosque debellemus, ut postea securi legatis spolia. Hæc adhuc dicente Iuda, pars quædā è mōte se uisa est ostēdere: qui ut uiderūt in fugā uersos esse illos & Iudæ milites castra succēdere, (fumus enim qui cōspiciebatur, quod ac
cidisset indicabat:) ut inquā uiderunt C
hæc, territi sunt uehemēter, & exercitus

Iudæ in campo stantē in procinctu con
spicati, in terram alienigenarū omnes
aufugerunt. Iudas autem ad depredan
da castra reuersus est, partoq; inde au-
ro multo, argento, hyacinthinis, pur-
pura marina, & diuitijs ingentibus, re
dierunt gratulantes, & carmen hoc in
Psal. 106.a cœlum tollentes, † Bonus sanè Deus
117.a.135.a est, & misericordia eius sempiterna, &
magna salus die illa parta est Israeli.
Quicunq; uero alienigenarum euase-
rant, cum uenissent ad Lysiam, omnia
ei ut gesta essent retulerunt. Quibus il-
le auditis, consternatus despondebat
animū, quia non qualia uoluisset ipse,
1.Mac.3. hæc obtigerāt Israeli: nec qualia † man
darat ipsi rex, euenerant. Proinde sub-
sequenti anno idem Lysias contraxit
lectorum peditum sexaginta millia, &
equitum quinq; millia: qui ut expu-
gnaturi Hierosolyma inuaserunt in Iu-
D dæam. Et cū castra posuissent ad Beth
sura, occurrit illis Iudas cum decem
uirorum millibus, ualidumq; conspica
tus exercitum, orauit, &, Prædican-
1.Re.17. dus es, inquit, seruator Israelis, † qui
manu serui tui Dauidis infregisti robu
1.Re.14.b sti ferociam, † & exercitum alienige-
narum Ionathæ filio Saulis, & armige
ro eius in manus tradidisti, has quoq;
copias conclude in manum populi tui
Israelitici, ut eas pudeat uiriū suarū, et
equitatus. Immittas eis formidinē, & fi
duciam roboris eorū labefacias, suaq;
cōtritione percellantur. Prosterne eos
gladio diligentium te, & omnes qui
te nouerunt celebrent nomen tuū canti
cis. Tum cōmisso prelio, ad quinq; mil
lia uirorum occubuerunt de exercitu
Lysiæ, & fusi sunt coram illis. Lysias
aūt ut uidit aciem suorum in fugam uer
sam, & exercitus Iudæ audaciam, q
paratus esset siue ad uiuendum, siue ad
moriendum fortiter, reuersus Antio-
chiam, peregrinos milites colligebat,
& exercitu ad priorem numerum repa
rato, cogitabat cum eo supplemento
Iudæam de integro inuadere. Porrò Iu
das fratribus suis, Ecce, inquit, profli
gati sunt hostes nostri, ascendamus ad
expianda sacra, & de integro dedican
2.mac.10.a da: † totisq; castris congregati in mon
E tem Sion ascenderunt. Cumq; uidissent
sacrarium desolatum, & aram propha-
natā, tum exustas portas, atq; in atrijs
uirgulta uelut in saltu aut monte quo-
piam enata, exhedrasq; dirutas, scissis
uestimentis suis, lamētationem magnā
ediderunt, & capite suo consperso pul
uere, proniq; prolapsi in faciem cū tu-
bis signa canētibus incinuissent, in cœ
lum exclamauerunt. Tum Iudas cōsti-
tutis uiris qui depugnarent aduersus
eos qui arcem insidebant, donec sacra
lustrata essent, sacerdotes inculpatos,
& in legem propensos lustrandis iisdē
delegit. Hi cum lapides pollutos in lo-
cum prophanum extulissent, de altari
holocausti prophanato deliberantibus
quid illo facerent, bonum incidit con-
silium diruendi illud, ne quando foret
ipsis opprobrio, ut quod gētes polluis-
sent: quamobrem altare demoliti lapi-
des in monte templi opportuno in lo-
co deposuerunt, donec exoriretur pro
pheta, qui de his responderet. Sumptis F
aūt lapidibus † iuxta legem integris no Exo.20.d
uam aram extruxerunt secundum prio Deu.27.a
rem: ædificatoq; deinde sacrario, inte- Ios.8.g
riores templi partes, atriaq; consecra-
uerunt. Præterea sacra uasa templi in-
nouarunt, & candelabro arisq; holo-
caustorum ac suffimentorum, atq; men
sa illatis in templum adoleuerunt suffi
menta super aram, & lucernis in can-
delabro accensis templū illuminarunt,
imposueruntq; mensæ panes, & uela
expanderunt. His operibus faciendis
cū finem imposuissent omnibus, cumq;
mane surrexissent † quinta & uicesima 2.mac.10.a
die noni mensis (qui Casleu erat) anni
centesimi quadragesimioctaui, sacrifi-
cium fecerunt secundū legem super a-
ram holocaustorū quam nouam extru-
xerant, idq; opportune eodē die q̄ gen-
tes illam profanarant. Eodē die & de-
dicata est, adhibitis canticis, citharis,
cinyris, atq; cymbalis, prostrato in fa
ciem uniuerso populo, & adorāte, lau
desq; in cœlū ad eum qui successus de
disset ipsis, extollente. † Hac aræ dedi- G
catione cōsumptis diebus octo, quibus 2.Par.7.b
holocausta immolarunt lætabundi, &
hostias felices ac laudatiuas sacrifica-
uerunt, faciem templi ornarūt coronis
aureis, & scutulis, ianuasq; dedicatis
portis & exedris indiderūt. Tū letitia
in populo perq̄ magna est orta, utpote
depulso

Ioan.10.c depulso gentiū opprobrio: statuitq; Iudas & fratres eius, omnisq; cœtus Israeliticus, †ut dies aræ dedicatæ suis temporibus anniuersaria celebritate agitarentur per octo dies à quinta & uicesima mensis Casleu cum gaudio lætitiaq;. Illo quoq; tempore montem Sion muro undiq; præalto, ualidisq; turribus circumstruxerūt, nequando inuadentes ea loca gentes, conculcarent, ut antea fecerant, & copias ibidem præsidij causa collocauerunt, eidemq; tuendo munierūt †Bethsuram, ut præsidiū haberet populus aduersus Idumæam.

2.Mac.6.d.f

CAP. V.

A

Ioseph. lib. 12. cap.12.

EVenit autem ut cum gentes circum iectæ aram ædificatā, & sacrarium prisco modo dedicatū esse intellexissent, indignati uehemēter de excindendo genere Iacob, quod inter eas habitabat, deliberarent: adeoq; cœperunt occidere quosdam è populo, & perimere. †Iudas autē tum aduersus Idumæos ab Esau oriundos bellum gerebat ad Acrabattinē, q obsedissent Israelitas, & iam eos ingenti clade afficerat, & spolijs exutos in arctū coëgerat, cum recordatus est malitiæ nationis Bæan, quæ populo instar laquei fuerat et offendiculi, positis ei per uias insidijs. Hos cōpulsos in arces obsedit, & deuouit, arcesq; eorum succendit igni cū omnibus qui inerant in eis. Inde transgressus in nationem Ammonitarū, cum inuenisset manū ualidam, & turbam ingentē, cuius dux erat Timotheus, commissis prælijs q plurimis præ se fusos profligauit eos, captaq; Gazer cum oppidulis eius in Iudæam reuersus est. Cum autem gentes quæ Galaaditidem tenebant, congregatæ essent aduersus Israelitas fines ipsarum incolentes, ut eos excinderent: illi in Datheman munitionem confugerunt. Inde literas miserunt ad Iudam & fratres eius in hęc uerba, Gentes quæ nos circūcolunt, collectæ aduersum nos excindendos, uenire parant, ac munitionem in quam confugimus, capere: dux autem exercitus earum est Timotheus. Nunc igitur subueniens eripe nos è manibus eorum. Nam occubuerūt è nobis multi, & fratres nostri qui in locis Tubin erant interfecti sunt, captis uxoribus suis cum liberis & sarcinis, adeoq; perempti sunt illic circiter mille uiri. Cum hæ literæ adhuc legerentur, alij ecce nūcij è Galilæa uenerunt scissis uestimētis, qui in eadem uerba nunciantes dicerent, aduersum se è Ptolemaide, Tyro & Sidone, totaq; alienigenarum Galilæa, qui se delerent, esse congregatos. †Quod nunciū ubi Iudas & populus accepit, concionem frequentem aduocarunt consultatū quid fratribus suis facerent, ijs qui in calamitate positi ab illis oppugnarentur. Tum Iudas fratrem suum Simonem sic compellauit, Delige tibi uiros quibus cū profectus fratres tuos qui sunt in Galilęa liberes: & ego fraterq; meus Ionathas contendemus in Galaaditidem. Cumq; Iosepho Zachariæ filio & Azaria ducibus populi præsidio relictis in Iudæa cum reliquo exercitu mandata dedisset, dicens, Præsitis huic populo, nec committatis præliū cum gentibus, priusquam nos reuersi fuerimus. Attributa sunt Simoni uirorū quibus cum in Galilæam proficisceretur tria millia, Iudę uero in Galaaditidem octo millia uirorum. Et profectus Simon in Galilæam multa cum gentibus certamina conserēdo præ se fusas ac fugatas usq; ad portas Ptolemaidis persecutus est, cæsis uirorū è gentibus circiter tribus millibus, lectisq; spolijs eorum, assumptos eos qui in Galilæa & Arbattis erāt, cum uxoribus & liberis, omniq; suppellectili sua, deduxit in Iudæam cum magna lætitia. Porrò Iudas Machabæus & frater eius Ionathan traiecto Iordane, & in deserto itinere trium dierum confecto, inciderunt in Nabathæos, qui pacifice ipsis occurrebant. Hi cum exposuissent quę omnia in Galaaditide fratribus acciderāt, multosq; eorū in Bosorra & Bosor, in Alemis, Hasbon, Maged, & Carnaim, (quæ omnes urbes munitæ sunt & magnę,) & in reliquis Galaaditidis urbibus teneri circumuentos, quos in crastinum oppugnare in munitionibus, et captos eos omes uno die delere decretū esset: conuersus Iudas cum exercitu suo, uia per desertū protinus correpta Bosorram uersus urbem cepit, cæsisq; acie

Ezech.25.c 35.a

2.Mac.10.

B

2.Mac.8.c

C

D gladij maribus omnibus, & captis inde spolijs, igni eam succēdit. Inde cum noctu mouisset, ut profecturus ad munitionem, postq̄ mane diluxit, oculos attollentibus, ecce turba ingens & innumerabilis cernebatur scalas & machinas ad munitionem capiendā ferentium, atq; illos oppugnantium. Vidēs ergo Iudas pugnam esse consertā, & clamorē ciuitatis tubis immaniq; uoce ad cœlum usq; ferri, uiros exercitus sui hortatus est, Hodie pugnetis ꝓ fratribus uestris, & illos à tergo conclusit tribus in locis. Tum signum tubis datum est, & cum precatione clamor sublatus: unde copiæ Timothei Machabæum adesse intelligentes fugerūt à conspectu eius, acceptaq; ab eo clade magna die illa uiri ex illis ad octo millia cæsi sunt. Inde diuertit ad Masphan, quam occupauit expugnatam: et quicquid mariū eius erat interfecto, spoliatā à se igni succendit. Rursum ꝓfectus illinc occupauit Hasbon, Maged, & Bosor, & reliquas urbes Ga-
1.mac.10.d laaditidis. †Porrò his ita gestis Timotheus aliū coēgit exercitū, cumq; castra ad Raphon posuisset trans torrentem, Iudas exploratū castra misit, qui hæc ei dicta retulerunt. Omnes gentes quæ nos circūcolunt, collectæ sunt ad istos perq̄ multo exercitu, & Arabas auxilio sibi conduxerūt, castraq; trās torrentē habent bellum inferre tibi paratæ. Cumq; Iudas obuiam eis profici
E sceretur, Timotheus duces exercitus sui sic allocutus est, Vbi Iudas cum copijs suis appropinquarit ad torrētem, si traiecerit ad nos prior, non poterimus eum subsistere, sed robore nobis præualebit. Sin territus trans flumen castrametatus fuerit, traijciemus ad eum, & erimus superiores. Vt autē Iudas ad torrentē applicuit, cum scribis populi iuxta torrentem cōstitutis mandata dedisset, cauerent ne quenquā hominum uallū iacere sinerēt, sed omnes inirent præliū, traiecit ad illos prior, omnisq; multitudo eius consecuta est, & fusæ sunt à conspectu eius omnes gentes, quæ cum abiectis armis suis, cōfugissent in asylū quod est Carnain, urbe capta, asylum igni cum omnibus qui inerant in eo succendit. Sic euersa est Carnain, nec poterant illi iam conspectum Iudæ sustinere. Tum cōgregauit Iudas Israelitas qui erant in Galaaditide, tam paruos q̄ natu grandes cū uxoribus suis & liberis atq; suppellectili, agmine supra modū frequenti, ut irēt in terram Iudaicā. Cumq; ad †Ephron usq;, quæ urbs est magna in itinere, et perq̄ munita, peruenissent, nec daretur ab ea dextra sinistraúe diuerticulum, sed per mediū eius iter esset, incolæ autē interclusissent eos, portasq; obstruxissent lapidibus, misit ad eos Iudas qui uerbis amicis dicerēt, †Detur nobis trāsitus per terram uestram, ut pergamus in patriam nostram, nec quisquam faciet uobis iniuriā, sed pedestres tantum transibimus. Verū illis aperire nolentibus cum Iudas per præconē edixisset in exercitu, ut quo constiterat quisq; loco inuaderet, inuaserunt milites, & oppugnauerūt urbem toto illo die totaq; nocte, donec urbs peruenit in manus eorū, cuius stirpem maribus omnibus acie gladij peremptis deleuerunt, & ablata inde præda per urbem super cęsorum corpora ingressi, transmisso Iordane in campum illum spatiosum, qui est in conspectu Bethsan, euaserunt. Iudas autem extremū agmen continebat, & per totam uiam exhortabatur populū, donec in Iudæam perueniretur. Cumq; ascendissent in montem Sion, †cum gaudio lætitiaq; immolarūt holocausta, eo q nemo ex ipsis occubuisset, quo minus feliciter rediretur. Porrò quo tempore Iudas cum Ionatha erat in Galaaditide, & Simon frater eius ad Ptolemaidem in Galilæa, Ioseph filius Zachariæ & Azarias præfecti exercitus rebus bene gestis, & bello quod illi con fecissent, intellectis, Paremus, inquiūt, & ipsi nobis nomen, & ad oppugnandum gentes quæ nos circuncolūt, proficiscamur: simul exciuerunt quod militum secum habebant in exercitu, & ad Iamniam contenderunt. Cæterum G cum Gorgias cū suis ex urbe obuiam illis esset egressus in aciem, fusi sunt Iosephus & Azarias, & usq; ad fines Iudææ fugati, occubueruntq; illa die de populo Israelitico uiri ad duo millia: adeo effusa fuit populi Israelitici fuga,

2.mac.12.e
F
Num.20.e
2.Par.20.e

1.Mac.5.b eo quod †Iudæ & fratribus eius non obtẽperauissent, fortiter se rem gesturos esse arbitrantes, cum non essent de semine uirorũ eorum quibus Israelẽ manu sua seruare datum erat. Vir autem ille Iudas & fratres eius gloria inclaruerunt apud omnes Israelitas & gentes, ad quas nomen eorũ peruenisset, & frequentes ad eos confluebant gratulatum. Porrò aũt Iudas cum fratribus suis profectus nationẽ Esau in australi regione uexauit bello, et Hebron clade affecit & eius oppidula, diruitque munimenta eius, ac turres circuncirca succẽdit. Motis deinde castris contendens in terram alienigenarũ peruadebat Samariam, quo tempore sacerdotes urbium occubuerunt, dum studet fortiter agere, & temere se committit in prælium. Conuertit ergo se Iudas in
Deut.7.a terram alienigenarũ ad Azotum, †arasque eorũ demolitus statuis deorum ipsorum igni concrematis, prædaque capta ex urbibus, reuersus est in terram Iudaicam.

CAP. VI.

A 2.Mac.9.a Ioseph. Antiq.12.cap.13. INterea †rex Antiochus superiores peruadens regiones, cum intellexisset in Elymaide Persiæ urbem esse diuitijs, utpote auro & argento nobilem, & delubrum in ea perquàm opulentũ, ubi essent tegumenta aurea, & loricæ atque arma, quæ ibi Alexander Philippi filius Macedo, qui regnum Græcorum primus obtinuit, reliquisset: profectus urbem illam capere, & eam deprędari conatus est, nec potuit. Nam cum incolæ urbis re cognita, aduersus eum bello insurrexissent, in fugã actus ab eis, summa cũ tristitia abscessit inde repetens Babyloniã. Tũ nuncius in Persiam ei uenit, copias quę profectæ fuissent in terram Iudaicã, fugatas esse: & Lysiam qui cum exercitu in primis ualido expeditionẽ susceperat, à Iudęis profligatum: illos aũt armis & potentia, partaque de castris quæ expugnassent, pręda plurima auctos esse: tum de
Supra 1.f molitos esse eos †fœditatem, quã ipse extruxisset super aram illam Hierosolymitanam, & sacrariũ muris præaltis specie pristina, urbemque ipsius Bethsuram cinxisse. His uerbis auditis rex expauit, & commotus uehementer lecto decubuit, in morbũ illapsus ex mœrore, quod res pro uoto ipsius nõ successisset. Cumque dies ibi multos egisset, B augescente mœrore suo magno, moriendũ esse sibi suspicatus, accersitis omnibus amicis suis, Somnus, inquit, oculos meos destituit, & animo collapsus sum præ anxietate sic mecũ cogitans, Quò tandem deueni calamitatis & intemperiarũ, in quibus nunc sum, ingẽtium? Nam qui felix & gratiosus in mea fui potẽtia, nunc cũ reminiscor malorũ quę perpetraui Hierosolymis, quando uasa aurea omnia, & quæ ibidem erant argẽtea abstuli, misique insuper qui delerẽt incolas Iudææ immeritos, hæc mihi propter illa accidisse mala agnosco, et ecce magno mœrore pereo, & id in terra peregrina. Et cũ uocatũ unũ ex amicis suis Philippum, toti regno suo pręfecisset, tradito ei diademate, habituque suo cum annulo, ut Antiochum filium ipsius instituẽs regno educaret: †mortuus est illic rex Antio- 2.Mac.9.a
chus anno cẽtesimo quadragesimonono. b.c.d.e
Vt aũt Lysias regem decessisse co- Ioseph. An-
gnouit, regem in ipsius locum suffecit tiq.12.cap.
Antiochũ ipsius filium, *eumque educa C 14.
bat adolescentẽ, & nomen indidit Eu- *Sup.3.d
patori. Porrò qui insidebãt arcem, Israelitas circa sacram ædem angustissime continebant, mala quærentes illis assidue, gentibusque firmamentũ. Iudas igitur delere illos cogitãs, omni populo suo ad obsidẽdos illos excito. Postquã congregatus est, cœpit obsidere illos anno cẽtesimo & quinquagesimo, extructis aduersus eos balistis & machinis. Elapsi aũt quidã ex obsidione, quibus se quidã Israelitarum impij adiunxerant, & profecti ad regẽ, Quandiu cunctaris, inquiũt, exercere iudiciũ, & fratres nostros ulcisci? Nos patri tuo seruire & parere edictis eius, mãdatisque obsequi animũ induximus, (nã ea de causa pars populi istius iam pridem sunt à nobis alienati,) sed quicunque deprehensi fuissent è nobis interficiebantur, & possessiones nostrę diripiebantur. Neque uero nobis solũ ma-
nus illi iniecere, sed finibus suis omni D
bus: atque adeo ecce hodie arcẽ obsidẽt
Hierosolymis, ut eã expugnaturi. Præ Supra 4.g
terea sacram ædẽ & †Bethsurã munie- † Sup. 13.a
rũt: & nisi preueneris eos breui, his etiã Ioseph. An-
maiora designabunt, ut tandẽ superare tiq. lib.12.
eos non possis. †His auditis, iratus cap.14.

est rex, cumq; conuocasset omnes ami
cos suos, duces exercitus sui & magi-
stros equitū, atq; etiā à regibus alijs,
insulisq; marium exercitus cōductitij
uenissent ad eum, confectus est nume-
rus copiarum eius centū millia pedi-
tum, equitumq; uiginti millia, cum ele-
phantis ad prælia doctis trigintaduo-
1.Mac.4.g 6f bus. Hi per Idumęam ingressi, †Bethsu
ram obsidentes per multos dies oppu-
gnabāt extructis machinis : illi autem
eruptione facta concremauerunt eas
igni, uiriliterq; pugnauerunt. Tum Iu
das ab arce mouit : & cum castra ad
Bethzachariam contra castra regis lo
cauisset, rex mane excitatus, uersus
Bethzachariam magna ui eduxit co-
pias : & postquā explicatę sunt ad prę
lium acies, classica cecinerunt. Porrò
elephantis sanguineus uuarū & moro
rum liquor ostentabatur, quo irritaren
tur in prælium : dispositisq; per ualles
belluis, unūquenq; elephantorū mille
ni stipabant pedites hamatis thoraci-
bus loricati, galeasq; capitibus gestā-
tes æreas, & equites lecti quingeni
cuiq; belluæ attributi : qui opportune
ubicunq; bellua esset, aderant: & qua
cunq; incederet, comitabātur unà, nec
ab ea discedebant. Lignee quoq; tur-
res & ualidę impositę singulas prote-
gebant belluas, machinis quibusdā su
perilligatę: quarū in singulis uiri erāt
tricent bini pugnātes ex illis, cum suo
E cuiusq; Indo [belluæ magistro.] Reli
quo uero equitatu hinc atq; illinc con
stituto, qui ex utraq; parte agmen cie
ret in angustijs illis, & cōtineret: quo
ties sol radios in clypeos auratos ia-
ceret, refulgebant inde montes, & fa-
cium ignitarum instar splendebant. Ita
pars exercitus regij per editiora mon
tiū porrecti, pars per depressiora, cau
te incedebant atq; ordine: & percelle
bantur quicunq; uocem multitudinis
eius, & incessum agminis armorumq;
conflictationem audissent. Etenim ex-
ercitus perq; magnus erat & ualidus.
Cæterū postquam Iudas & exercitus
eius in aciem dimicationēq; uenerunt,
1.Mac.2.a cæsis iam de exercitu regis sexcentis
uiris, Eleazar ille dictus †Abaron, u-
nam belluarū tegminibus regalibus lo
ricatā conspicatus cæteris belluis ex-
cellentiorem omnibus, regem ea uehi
suspicatus est: cūq; populi sui seruan-
di, æternumq; nomen sibi comparandi
causa se intulisset, impetū fecit ad eam
per mediam aciem animose ad dexte-
ram lęuamq; cædens, illis se hinc atq;
illinc dirimentibus, & succedens ele-
phanto se supposuit, & interfecit eum,
quo super ipsum humi collapso ibidē
occubuit. Videntes autem hi uim re- F
giorum, & copiarū impetum, recepe-
runt se ab illis, regiæq; copiæ obuiam
eis ascenderunt Hierosolymā. Cum er
go rex in Iudæa monteq; Sion castra
posuisset, †Bethsuræos accepit in de 1.Mac.4.g
ditionem : quibus urbe egressis, eo q 6.d
ob *uacationem terræ datam alimen- 2.mac.11.a
tis, quibus obsidionem tolerarent, in- 15.d
structa non esset, rex Bethsuram occu- *Leu.25.a
pauit imposito ad custodiam eius præ
sidio. Cęterū ædem sacram per multos
dies obsedit collocatis ibi balistis &
machinis, atq; ignium lapidumq; tor-
mentis tum ad mittenda tela scorpio-
nibus ac fundis : contra quas machi-
nas cum illi rursum parassent alias,
perq; multos dies pugnatū esset, nec in
horreis alimenta forent, eo q †annus Leuit.25.a
ageretur septimus, reliquias autem re
positorū consumpsissent ij qui à genti
bus se receperant in Iudæam: uiri in sa
crario pauci relicti sunt, eo q præuale
scente fame suam quisq; domum essent
dilapsi. Porrò ut intellexit Lysias Phi G
lippum, †quem rex Antiochus uiuus 1.Mac.6.b
adhuc filio suo Antiocho in regnū edu
cando præfecerat, è Persia Mediaq; re
uersum esse cū copijs quas rex secum
abduxerat, eumq; regnū cum admini-
stratione rerum capessere, subito exti-
mulatus ab arce regem ducesq; exerci
tus ac milites adit, & ait, Deficimus
indies, parumq; nobis superest alimen
torum: deinde munitus est locus quem
obsidemus, regniq; cura incumbit no-
bis. Nūc ergo dextera hominibus istis
data, pacem cum eis totaq; gente ipso-
rum pāgamus ac firmemus, ut eis suis
uti legibus instituto pristino liceat.
Nam propter leges suas à nobis abro
gatas ira commoti hęc omnia patraue
runt. Placuit hęc oratio cum regi tum
principibus. Cumq; missi essent qui pa
cem deferrent illis, acceperunt eam cū
inter-

interpoſito regis & procerũ iureiuran
do. Ob hęc cum illi eſſent egreſſi è mu
nitione, rex ingreſſus montem Sion, lo
ciꝗ munitionem contemplatus, iuſiu-
randum quod dederat infregit, & mu
rum iuſſit undiꝗ dirui. Deinde feſtina
to diſceſſit, cumꝗ reuerſus Antiochiã,
Philippũ reperiſſet ciuitati dominan-
tem, oppugnauit eum, & urbem ui ce-
pit.

CAP. VII.

A ANno cẽteſimo quinquageſimopri-
2.mac.14.a mo cum Demetrius Seleuci filius
Ioſeph. An Roma profectus, in urbem maritimam
tiq.lib.12. cum paucis eſſet egreſſus, regnũꝗ ibi
cap.15. obtinuiſſet, accidit ut eo regiam maio-
rum ſuorum intrante, exercitus Antio
chum & Lyſiam comprehenderet, ut
eos ad ipſum adduceret. Sed cum ille
re cognita uetuiſſet, ne ſibi faciem eo-
rum oſtenderent, exercitus eos interfe
cit, & regni ſolium occupauit Deme-
trius. Tum adierunt eum uiri ex Iſrae
litis nefarij & impijſſimi quiꝗ, quo-
rum dux erat affectans ſacerdotiũ Al-
cimus, qui populũ apud regem his uer
bis detulerũt, Iudas & fratres eius pe-
remerunt omnes amicos tuos, & nos
è patria noſtra diffugarunt. Nunc igi-
tur mitte uirum cui fidem habeas, qui
profectus inſpiciat omnẽ calamitatem
illam quam ille nobis & regioni regis
intulit, ut puniat eos ſimul & adiuto-
res. Tunc rex deſignatũ Bacchidẽ ami
cum regium, qui trãs fluuium gerebat
poteſtatem, magnum in regno, regiꝗ fi
B delem miſit, & unà Alcimũ illum im-
pium, cui decreuit ſacerdotiũ, & pœ-
nas ei ab Iſraelitis expetendas deman
dauit. Profecti igitur & cum magnis
copijs ingreſſi terram Iudaicam orato
res ad Iudam & fratres eius cum blan
dis per dolum mandatis præmiſerũt.
1.Mac.2.d †At illi uerbis eorum nõ acquieuere,
ꝙ eos cum copijs ingẽtibus aduenisse
uiderent. Cõuenit autem ad Alcimum
& Bacchidem ſcribarũ cœtus iuris pe
tẽdi gratia, atꝗ adeo primi inter Iſrae
litas fuerunt Aſidæi, qui pacem ab eis
poſcerent, ꝙ dicerent, Homo ſacerdos
aduenit inter copias ex progenie Aa-
ronis, nec ulla nos afficiet iniuria. Cũ
his ille uerbis egit pacificis, & inter-
poſito iureiurando, Nullum malũ, in-
quit, uobis aut amicis ueſtris infere-
mus. Verũ dum illi credunt, correptos
ex eis ſexaginta uiros interfecit una
die, iuxta illud quod ſcriptum eſt, Cor C
pora ſanctorũ tuorum & ſanguinẽ eo- Pſal.78.a
rum effuderunt circa Hieroſolymam,
nec erat qui illa ſepeliret. Ingruit ergo
terror eorum & horror in uniuerſum
populũ. Nam aiebant, Nulla eſt in eis
fides, nec iuſtitia, pactũ enim & iuſiu-
randum quod dederant, uiolarũt. Por
rò Bacchides cum relictis Hieroſoly-
mis ſtatiua haberet ad Bezaith, miſit
comprehenſum multos quos apud ſe
habebat transfugarũ, & quoſdã è po-
pulo, quos cum mactatos in magnum
puteum proieciſſet, cõmiſſa Alcimo re
gione, militũ quod ei præſidio foret re
liquit apud eum, ipſeꝗ ad regem reuer
ſus eſt. Alcimus aũt decertabat de ſa
cerdotio, & cõgregati ad eum omnes
perturbatores populi ſui, occupauerũt
terram Iudaicam, & cladem Iſrael in-
gentem intulerunt. Videns ergo Iudas D
omnem calamitatẽ, qua Alcimus cum
ſuis Iſraelitas affeciſſet atrocius ꝙ gẽ
tes, excurſiones fecit in omnes fines Iu
dęę circũcirca, et pœnas repetiuit à ui
ris illis deſertoribus, donec ab incur-
ſionibus regionis ſe continuerũt. Poſt
quam aũt uidit Alcimus Iudã cũ ſuis
præualuiſſe, & ſe non eſſe ſuſtinendis
illis cognouit, reuerſus ad regem, peſſi
me eos criminatus eſt. †Quapropter 2.mac.15.a
rex Nicanorem miſit unum è principi
bus ſuis eximium, inimicũ Iſraelitis &
infeſtum, & ei excidiũ populi deman-
dauit. Cum ergo Nicanor magna ui
ueniſſet ad Hieroſolymã, ad Iudam &
fratres eius miſit, qui uerbis per dolũ
blandis ita dicerent, Ne qua inter nos
& uos pugna intercedat, ueniam pau-
cis comitatus, ut ora ueſtra cum pace
conſpiciam. Verũ cum ad Iudam ue-
niſſet, pacifica cõſalutatione inuicem
facta, hoſtes Iudam parabãt abripere:
qua re Iudas cognita, ſe utiꝗ per dolũ
eſſe conuentũ, expauit illum, nec por-
rò uoluit in cõſpectu eius permanere.
Vt igitur cognouit Nicanor cõſilium E
ſuũ eſſe detectũ, obuiã Iudę ꝓceſſit ad
Capharſalama, & occubuerunt de ex
ercitu Nicanoris circiter quingenti ui
ri, reliqui autem in urbem Dauidis au
fugerunt. His rebus ita geſtis, cum Ni-

cánot ascendisset in montem Sion, exierunt ad eum è sacerdotibus ex sacrario, & è senatu populi qui eum salutarent pacifice, & holocaustũ ei, quod ꝑ rege offerebatur, ostenderent. At ille irridere eos, & habere ludibrio, uiolare
2.Mac.14.c. eos, atq; superba loqui, †tũ iurare furibundus, ac dicere, Nisi traditus fuerit Iudas & exercitus eius in manus meas in præsentia, ubi primũ incolumis rediero, succendã domum istam: simulq; cũ ira magna exijt. Tum ingressi sacerdotes ante altare & templum
2.Par.7.c stantes lamẽtati sunt, ac dixerũt, †Tu ædem hanc inuocãdo in ea nomini tuo delegisti, ut domus orationis foret po
F pulo tuo & precationis: statue exemplum in hominẽ hunc et exercitũ eius, ut gladio trucidentur: recordare male dicta eorũ, nec locũ eis dederis. Egressus itaq; Hierosolymis Nicanor, insedit Bethoron, ibiq; auctus est copijs Syriacis: Iudas uero Adasis statiua habuit cum tribus uirorum millibus. Ibi Iudas orauit, ac dixit, Olim cum ij qui à rege missi fuerant, male essent locuti,
4.Re.19.g exortus †angelus tuus centũ octogin
2.Mac.8.d taquinq; millia ex ipsis interfecit. Eodem hodie modo dele exercitum hunc in conspectu nostro, unde cæteri discãt eum infauste locutũ esse aduersum sacra tua, adeoq; in eum ꝑ malitia ipsius animaduerte. Postea prelio inter acies commisso die mensis Adar tertiadecima, fusa est acies Nicanoris, †ipseq;
2.mac.15.d in pugna primus est interfectus: quem ubi cæsum esse uiderunt ipsius copiæ,
G abiectis armis suis fugã cepere. Cũq; per iter unius diei ab Adasis usq; ad Gazera fugarentur, & canerent post eas quibus signa dabãtur classica, prouolabant undiq; ex uicis Iudææ, q eas altera in parte impellerent: & his aduersus illos contendentibus gladio cęsi sunt omnes, ut ne unus quidem ex illis euaserit. Tum hi spolijs lectis præ-
1.Reg.17. daq; parta, †caput Nicanoris & dex-
Iudith 13.b teram, *quam superbe protẽderat, am
*2.Mac.14.c putarũt. Cumq; ablata hæc suspendissent iuxta Hierosolymã, populus admodũ lætatus diem illũ celebrauit ut ingentis lætitię diem, & eam annis singulis decimamtertiã mensis Adar agitandam instituit. Ita regio Iudaica pacis diebus pacata est.

CA. VIII.

AVdijt autem Iudas nomen Roma- A
norum, quantũ ualerent potentia, Ioseph Antiq.lib.12.cap.17.
quamq; beneuolos se præstarent omnibus fautoribus suis in amicitiam ipsorum uenientibus, sancientibusq; cum eis societatem: & quantũ opibus pollerent, tum etiam bella eorum ipsi relata sunt, & res aduersum Gallos fortiter gestę, quos scilicet deuictos sibi red didissent tributarios. Deinde quę gessissent in prouincia Hispania, metallis auri & argẽti, quę sunt illic potiti, dominiq; tractus illius omnis facti consilio suo, & magnanimitate, (quamuis ꝑcul admodũ ab ipsis abesset locus,) regibus qui eos ab ultimis terris bello petiuissent, oppugnãdis, donec profligassent illos, cladeq; ingenti affecissent, reliquis tributũ ipsis annuũ pendentibus. Pręterea ut Philippũ & Persen Cithieorũ regem, cæterosq; qui arma aduersus eos tulerant, domuissent:
†& Antiochus ille magnus Asię rex, 1.Mac.1.a
qui bellũ eis centũ & uiginti elephantis, atq; equitatu, curribusq;, & perq;
magno exercitu instructus intulerat, B
fusus esset ab illis, captusq; uiuus, eoq; imperassent tam ipsi q̃ successuris ei regibus tributũ ingens sibi pendendum, dandosq; obsides, utq; facta diuisione regiones Indiam, Mediam, Lydiã, partemq; amœnissimarũ ipsius regionum, ab eo acceptas tradidissent Eumeni regi. Ad hęc Græcis adoriri eos & excindere deliberãtibus, ipsos ut rem cognouerunt, duce uno aduersus eos misso, belloq; illato cæsos ex eis interemisse multos, captisq; plurimis cum uxoribus eorundẽ & liberis, deprædatos esse eos, & terra ipsorum potitos: tum diruisse munitiones eorũ, & postq̃ prædam fecerint illos, & miserint in seruitutem ad præsentem usq; diem obtinere. Reliqua regna & insulas, quæcunq; tandẽ se ipsis opposuissent, deuastasse & redegisse in seruitutem, uerum cum amicis suis & fautoribus amicitiã conseruare. Ita regnis omnibus tam propinquis q̃ remotis potitos esse, omnibus qui nomen eorũ audissent terribiles. Quoscũq; deniq; uoluissent adiutos ipsi, & in regna inductos, eos regnare: rursumq; è regno de

duci

C duci quos uoluissent. Cumque magnis aucti essent incrementis, diadema tamen in omnibus his gestare neminem ipsorũ, nec purpura qua se magnifice gereret indui, sed eos senatũ legisse sibi, & quotidie consiliũ inire trecentos & uiginti senatores de recte regenda multitudine semper consultantes. Porrò uni homini imperiũ annuum suum cõmittere, qui uniuersæ ipsorum terræ dominetur, cui omnes dicto sint audientes: nec inuidiam esse inter eos, aut æmulationem. Iudas itaque delectos Eupolemũ Ioannis ex Accos nati filium, & Eleazari filium Iasonem Romã misit, ad amicitiã pangendã cum Romanis & societatem, per quam iugo leuarentur, eo quod seruitute premi uiderent à regno Græcorũ Israelem. Hi profecti Romam itinere per quàm longinquo, ut ad senatum ingressi sunt, sic orsi, Iudas ille Machabæus, inquiunt, & fratres eius, omnisque populus Iudaicus nos huc mittunt, ut societatẽ & pacem uobiscũ ineamus, socijque uestri scribamur & amici. Hæc apud illos gratiosa fuit oratio, & hoc est exemplũ epistolæ quam rescriptã in tabulis æreis miserũt Hierosolymã, ut illic apud Iudæos esset repositũ monumentũ pacis & societatis. Quod felix faustumque sit Romanis gentique Iudaicæ tam mari quàm terra in perpetuum, Gladius quidẽ & hostis procul ab his absto, ueruntamen si bellũ in Romanos motũ prius fuerit, aut in quoscunque eorũ socios, ubicũque dominatũ obtinent, auxiliũ feret ipsis gens Iudaica plena uoluntate, prout tempus dictauerit: & hostibus nec frumenta dabit, nec arma, pecuniam, naues subministrabit, prout Romanis id placuerit, quorum præscripta seruabit nulla mercede. Similiter autem si bellum genti Iudaicæ extiterit priori, auxilia dabunt Romani bona fide, prout tempus eos monuerit: bellumque iuuantibus nec frumentum suppeditabitur, nec arma, pecuniæ, naues: prout Romanis uisum fuerit esse faciendum: sed hæc præscripta seruabunt citra dolum malũ. In hæc uerba Romani pacti sunt cum populo Iudaico. Quod si ad hæc uerba decreuerint hi aut illi addere quippiam, aut demere, alterorum id facient uoluntate: ratumque esto quicquid addiderint aut dempserint. Porrò de malis quibus rex Demetrius Iudæos afficit, his uerbis ei scripsimus, Quare iugo tuo grauasti amicos nostros & socios Iudæos? Certè si nos adierint aduersum te denuo, persequemur ius eorum, & bellum tibi terra marique faciemus.

D

CAP. IX.

VT autẽ intellexit Demetrius quomodo Nicanor cũ copijs suis bellum gessisset, denuo misit Bacchidẽ & Alcimũ in terram Iudaicam, attributo ipsis cornu dextero, qui itinere ad Galgala ducente profecti cum ad Masaloth, quæ in Arbellis est castra posuissent, capta ea uitam plurimis hominibus eripuerũt. Deinde mense anni centesimi quinquagesimisecũdi primo castris Hierosolymã motis profecti Beream cũ uiginti millibus peditũ, equitumque millibus duobus peruenerũt. Iudas autem statiua habebat Eleasæ cum tribus lectorum uirorum millibus, qui uim ingentem exercitus uidẽtes, exterriti sunt uehementer, multique è castris dilapsi, ut præter uiros octingentos ex illis nemo relinqueretur. Videns ergo Iudas exercitũ suum esse dilapsum, & se bello premi, fractus animo, eo quod tempus recolligendi illos nõ haberet, consternatusque hortatur reliquos, Exorti aggrediamur hostes nostros, si fortè possimus eos debellare. At illi absterrere eũ, ac dicere, Minime poterimus: quin potius uitæ nostræ consulamus in præsentia. Reuertere, nã fratres nostri dilapsi sunt, & nos aduersus istos pugnemus cũ pauci simus? Tum Iudas, Absit hoc à me facinus, inquit, ut istos fugerim. Quandoquidẽ dies nostra uenit, moriamur pro fratribus nostris fortiter, nec existimationi nostræ probrũ relinquamus. Interim è castris processit exercitus, & ex aduerso his constitit. Erat autem equitatus bifariam diuisus, & præcedebant exercitum funditores ac sagittarij, primamque robustissimi quique tenebant aciem, Bacchides uero erat in cornu dextero. Certamen igitur inierũt phalanges utrinque tubis signa canẽtibus, & inciuerũt etiã ab Iudæ copijs classica, adeo ut terra præ sonitu exercituũ contremisceret. Cum

A Supra 7.f Ioseph. lib. 12. cap. 17.

B

autem cōmiſſo prælio à mane uſq; ad ueſperam pugnatū eſſet, conſpicatus q́ eſſet Iudas Bacchidem cum firmamento exercitus in parte dextera, iunxerunt ſe ei animo fidentiſſimi quiq;, & fuſo cornu dextero fugientes uſq; ad montē Azoti perſecuti ſunt. Cæterum qui tenebant ſiniſtrū cornu, dexterum cornu fuſum eſſe uidentes cum ſe in ueſtigia Iudæ & ſociorū eius à tergo circumegiſſent, ingraueſcente certamine dum cęſi hinc inde crebri cadunt, Iudas quoq; occubuit, & reliqui fugam ceperūt. Tum Ionathan & Simon ſublatum Iudam fratrem ſuum ſepulchro maiorum ſuorū Modini tradiderunt: & defleurunt eum ac planxerunt Iſraelitæ omnes ingenti cōploratione, luxeruntq́; diebus multis, dictitantes, Sicine cecidiſſe ſtrenuum ſeruatorem Iſ-
C raelis? Cæterū rerum Iudæ & bellorū, fortiumq́; factorū eius, atq; rerum ad eorundem amplitudinē pertinentiū ſu-
Ioſeph. Antiq.13.ca.1. perſunt quæ non ſunt ſcripta: †ſiquidem permulta fuerunt. Porrò poſt obitum Iudæ accidit ut proferrent ſe homines nefarij in omnibus finibus Iſraeliticis, & iniuſtiſſimi quiq; extiterent: quibus cū orta fame temporibus illis perq; graui, regio deſciuit. Tum Bacchides delectos uiros illos impios regionis dominos cōſtituit, qui amicos Iudæ inquirere & inueſtigare, & eos ad Bacchidem ducere pœnis afficientem eos, & habentē ludibrio. Et accidit calamitas Iſraelitis ingens, qualis nulla extitit, ex quo non uiſus fuit inter illos propheta. Proinde omnes amici Iudæ congregati ad Ionathan, Ex quo, inquiunt, frater tuus Iudas mortem oppetijt, nō extat uir ei ſimilis qui ſe opponat hoſtibus noſtris & Bacchidi, gentisq́; noſtræ inimicis. Nunc igitur te delegimus hodie, ut princeps noſter ſis loco eius, & dux qui geras bellum noſtrū. Ita Ionathas principatum ſuſcepit illo tempore, & ſucceſſit Iudę fratri ſuo. Quod cum cognouiſſet Bacchides, ad necem eum quærebat. Hac re intellecta Ionathas & Simon frater eius cum ſocijs omnibus confugerunt in deſertū Thecuæ, & ad aquas lacus
D Aſphar caſtrametati ſunt. Bacchides autem obſeruato ſabbathorū die, cum omni exercitu ſuo uenit ad orā Iordanis. Interea cum Ionathan fratrē ſuum populi ducem ad Nabathæos amicos ſuos miſiſſet ſupplicē, ut apud eos ſarcinas ſuorum, quas multas habebant, deponeret, natio Ambri facta eruptione ex Medaba cepit Ioannem, & præda omnium quæ habebat onuſta abijt. Cæterū his rebus ita geſtis, cum Ionathę fratriq́; eius Simoni nunciatū eſſet eandem nationem Ambri nuptias magna celebrare frequentia, & ducere ſponſam è Nadabath filiam cuiuſdam primatis inter Chananęos potentis cū ingenti pompa, memores Ioannis fratris ſui, aſcendunt, & ſe ſub latebram montis abſcondunt. Cumq́; ſublatis oculis repente uidiſſent turbam, & apparatum multū, ſpōſumq́; cum amicis ſuis exeūtem, atq; fratres eius obuiam his cū tympanis, organis, armisq́; plurimis uenientes, ex inſidijs in eos exurrexerūt, & trucidatis eorum cędendoq́; proſtratis multis, reliquis uero fugatis in montem, omnibus eorum ſpolijs potiti ſunt. Ita nuptiæ in luctū conuerſæ ſunt, & ſonus eorum muſicus in fletum: hi uero ſanguinē fratris ſui gra uiuindicta expiarunt, & reuerſi ſunt ad paludem Iordanis. Quod cum intel- E
lexiſſet Bacchides, & ueniſſet ad ripā Iordanis cum exercitu multo die ſabbathorum, Ionathas ſuos ita allocutus eſt, Exurgamus nunc, & pro uita noſtra pugnemus. Nō enim iam ſe res habet ut heri aut nudiustertius. Nam ecce bellū nos urget à fronte & à tergo, aquæ uero Iordanis hinc atq; illinc, tum paludes & ſaltus, nec locus patet effugio. †Nunc ergo clamate in cœ- 2.Par.20.a
lum, ut è manu hoſtiū ueſtrorum liberemini. Porrò cum cōmiſſo prælio Iona- 1.Mac.4.b
thas extenta manu appetiuiſſet Bacchidem, illeq́; ab eo retro declinaſſet, Ionathas & qui cum eo erant capto in Iordanem ſaltu, in ulteriorem ripā tranauerunt, nec hi poſt eos traiecerūt Iordanem. Cæſi ſunt autem illa die milites Bacchidis ad mille, ipſe uero reuerſus Hieroſolymam, urbes muniuit extructionibus in Iudæa, propugnaculū Iericho ſcilicet, & Emmaum ac Bethoron, itemq́; Bethel, atq; Thamnatha, Pharathoni, Tepho muris altis, portis &

& claustris, præsidiaq́ insuper ad Israelem infestandũ imposuit. Muniuit & urbem Bethsurã, & Gazaram, atq; arcem, instruxitq́ eas præsidijs, & im posito cõmeatu. Ad hęc filios principum regionis accepit obsides, & eos curauit asseruandos custodijs in arce
F Hierosolymitana. Anni centesimi quin quagesimi tertij mense secundo cũ Alcimus iussisset murũ atrij interioris sacræ ædis dirui, & opera prophetarum destrui, iamq́ aggressus esset demolitionẽ, ipso illo tempore tactus est idem Alcimus, & opera eius impedita sunt. Nam occlusum est os illius præ paralysi, ut uerbũ eloqui non posset, nec testamentũ condere: sed ut illo tempore cũ magno cruciatu moreretur. Vidẽs ergo Bacchides Alcimũ esse mortuũ, reuersus est ad regem: quare cum terra Iudaica duobus annis interquieuisset, nefarij omnes inito cõsilio, Ecce Ionathas, inquiunt, & sui securi quietem agũt, quamobrẽ nunc excieamus Bacchidem, qui eos omnes una nocte capiat: profectiq́ consiliũ suum cum eo cõmunicarunt. Venit igitur ille cũ copijs ingẽtibus iter ingressus: simul epistolas clàm misit socijs suis omnibus qui in Iudęa erant, ut Ionathan cũ suis caperent. Verũ hoc non perfecerunt, nam illi consilio istorũ sibi renũciato, comprehensos regionis incolas aliq̃t
1.Reg.20.c sceleris †duces uiros ad quinquaginta, occiderunt. Deinde Ionathas & Simon cũ suis se receperunt Bethbasin, quæ est in deserto, & eam qua diruta
G fuerat reparatam munierũt. His cognitis Bacchides postq; coegit omnes copias suas, euocatis etiam ex Iudæa militibus, ꝓfectus castra posuit ad Bethbasin, eamq́ machinis extructis ꝑ dies multos oppugnauit. Tum Ionathas Simone fratre suo in urbe relicto, in agrũ exijt, & educta numerosa manu cæde affecit Odomerã, & fratres eius, filiosq́ Phaseron oppressos in tabernaculis suis. Cum aũt cœpisset cædere, & uiribus magis magisq́ proficeret, Simon quoq; eruptionẽ ex urbe fecit cũ suis, qui machinas succenderũt, commissaq́ cum Bacchide pugna, fuderũt eum grauiter afflictũ. Quia igitur consilium eius & expeditio frustra erat, iram uertit in uiros illos nefarios, qui ei regionem inuadendi authores fuerãt, & multos eorũ interfecit. Cum autem Ionathan intellexisset eum de redeundo in terrã suam agitare consilia, legatos misit ad eum de pace cum eo cõponenda, qua captiui inuicem redderentur: quam ille accepit, & acquieuit postulatis eius, atq; iurauit se nullum ei malum creaturũ omni tempore uitæ suæ, & captiuos quos è terra Iudaica antehac abduxerat, ei reddidit. Tum remeans abscessit in terrã suam, nec postea Iudæorũ fines rursum attentauit inuadere. Ita sublato ex Israele bello Ionathas Machmis consedit, ubi magistratum populi adeptus, impios deleuit ex Israele.

CAP. X.

ANno cẽtesimo sexagesimo Alexander Antiochi filius ille illustris fines Ptolemaidis ingressus occupauit eam, & receptus ibi regnauit. Quod cum intellexisset Demetrius rex, copias perq; magno numero collectas aduersus eum eduxit in expeditionẽ: simul literas misit ad Ionathan, uerbis amicis eum amplificans. Cogitabat enim, Occupemus pacẽ cum eo conficere, priusquã eam aduersum nos faciat cũ Alexandro. Memor enim malorum erit omniũ, quæ in eum & fratres, gentemq́ ipsius perpetrauimus. Dataq́ ei potestate colligẽdi exercitũ, & parandi arma, fruendæq́ secum societatis: obsides quoq; qui in arce erant, eidem tradi iussit. Venit itaq; Ionathas Hierosolymam, & cum literas legisset audiente omni populo, arcisq́ custodibus, illi magno timore perculsi, ꝙ ipsi à rege potestatem exercitus cogẽdi datam audirẽt, †obsides Ionathæ tradiderũt, qui eos parentibus restituit. Porrò habitans Hierosolymis Ionathas ædificare cœpit, & urbẽ instaurare, opificesq́ iussit muros & montẽ Sion undiq; lapidibus quadratis extruere, ut essent munimento. Quod cũ ita facerent, qui propugnacula à Bacchide extructa tenebant alienigenæ, diffugerunt, desertoq́ suo quisq; loco, patriã suam repetiuere: nisi ꝙ Bethsuris relicti sunt quidam desertores legis & pręceptorum, eò se receptãtes. Vt autem audiuit rex Alexander quæ per literas detulisset

A Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 2. 3.

Supra 9. e

B

Ionathæ Demetrius, & fama accepit bella, & res tam ab ipso quàm fratribus ipsius fortiter gestas, & quos labores exhausissent, Nósne, inquit, talem uirum nõ demereamur? quin potius amicitiã cum eo faciamus & societatem: scripsitq; literas quas misit ad eum horum uerborũ argumento, Rex Alexander fratri Ionathæ salutẽ. Postquàm fama de te accepimus, te uirum esse potentia pollentem, & ad amicitiã nostram accommodatũ, nos hodie te summũ gentis tuæ pontificem cõstituimus, ut amicus regis appelleris, & partes nostras teneas, colasq; nobiscũ amicitiam: simulq; purpurã ei misit, & coronam auream. Proinde mense anni centesimi et sexagesimi septimo Ionathas die sceno pegijs solẽni induit sacrũ habitum, copias coegit, & magnam armorũ uim comparauit. Quo nuncio accepto contristatus Demetrius, Quid egimus, inquit, quòd Alexãder amicitia cum Iudęis præsidio sibi conficienda nos anteuertit? Scribã illis & ego uerbis inuitantibus, de dignitatibus, de muneribus, ut mecũ iungãt auxilia: scripsitq; adeo in hęc uerba, Rex Demetrius genti Iudaicæ salutem, Quod pacta nobiscum seruaritis, & perstiteritis in amicitia nostra, nec uos ad inimicos nostros adiunxeritis, & audiuimus, & gauisi sumus. Nunc igitur in fide nobiscũ conseruãda porrò manete, & gratiam uobis eo quòd nobiscũ faciatis, referemus.

C Munera multa mittemus uobis, & dona largiemur: atq; adeo iam nũc immunitatẽ do uobis, & remitto tributa Iudęis omnibus, salisq; pensiones, & coronarum: prætereа tertias seminũ, & dimidium fructus arborũ, debitam mihi obuentionẽ condono uobis iam inde ab hoc die in posterum, ut nec à terra Iudaica exigatur, †nec à tribus additis ei præfecturis Samariæ & Galilææ, [transq; Iordanem positæ regionis,] iam inde ab hoc die in æuum sempiternũ: tum Hierosolyma sacrosancta esto, & libera cum finibus suis, decimis, uectigalibus. Cedo etiam potestatẽ arcis Hierosolymitanæ, & eam trado summo pontifici, ut ei uiros imponat quos ipse præsidio illius delegerit. Ad hæc nomen omne Iudaicũ, quod ca-

Infrà 11.d

ptiuum è terra Iudaica in totũ regnum meum abductũ est, gratis libero: ut uectigalia omnibus, etiam iumentis ipsorum remittãtur. Dies insuper solennes omnes, & sabbatha, & neomeniæ, ac stati dies, tresq; adeo dies solennẽ præcedentes, totidemq; subsequentes eundem immunes sint omnes & liberi Iudæis omnibus regnũ meum incolentibus: nec potestatem habeat quisquam faciẽdi, quo quenquã eorum ulla in re interpellet. Porrò describantur in exercitum regis ex Iudæis ad triginta uirorum millia, qui stipendio, quod omnibus regis millibus constitutum est, affecti pars disponantur per ingentes munitiones regis, pars regijs præficiantur curationibus ijs quæ fidem postulant. Tribuni aũt ipsorum & principes ex ipsis sunto, suisq; utuntor legibus, sicut rex præcepit in terra Iudaica. Quinetiã tres illæ præfecturæ, quę ad Iudæam additæ sunt de terra Samariæ, Iudææ iungantur, ita ut cõtributæ subsint uni, nec alij pręterquàm summi pontificis potestati pareant. Ptolemaidem aũt cum suo territorio sacris Hierosolymitanis putaui donandã in sumptus ad sacra pertinẽtes. Addo etiã de meo siclorũ argenti annua quindecim millia de rationibus regijs, quæ suis è locis reficiũtur, & reliqua de curationibus superiorũ annorum nondũ persoluta: ut dehinc iam in opera templi impendãtur. Ad hęc siclorũ argẽti quinq; millia de curationibus sacrarij superioribus annis desumpta è rationibus annuis etiam ea condonantur, quòd ad sacerdotes sacrorum ministros pertineant. Et quicũq; rationibus regijs quacũq; de re obnoxij in templũ Hierosolymitanum, aut quemuis ipsius terminum confugerint, dimittantur, rebus quas habent in regno meo saluis omnibus. Postremo in opera sacrorũ condenda reparandaq; sumptus dabitur è rationibus regijs, & ad Hierosolymam muris extruendã atq; muniendã undiq;, sumptus item ex ærario regio suppeditabitur, necnon in muros per Iudæam ædificandos. His sermonibus auditis Ionathas & populus fidem non adhibuerunt, nec acquieuerũt eis, †quòd summæ calamitatis, qua ille affecerat Israelitas,

D

Supra 7.b

ctitas, & supra modũ afflixerat, meminissent, sed uoluntatem adiunxerũt ad Alexandrũ, qui de amicitia cum ipsis prior egerat, & societatem cum eo per omne tempus coluerunt. Porrò cum Alexander collectas copias ingentes eduxisset in expeditionẽ aduersus Demetrium, conserta inter utrunq; regem pugna, fugam cepit exercitus Demetrij, quẽ Alexander persecutus, reportauit ab eo uictoriã: cumq; illud perq; acre prœliũ usq; ad occasum solis du-
B rauisset, †Demetrius illa die occubuit.
Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 5. Tum misit Alexander ad Ptolemeum regem Aegypti legatos cum mãdatis in hęc uerba, Quoniam reuersus in regnum, consedi in solio maiorũ meorũ, imperiũ obtinui, Demetriũ fudi, & regione nostra potitus sum, (nam commisso cum illo prœlio, quo ipse fusus est à nobis cum exercitu suo, soliũ regni ipsius occupauimus) nũc age amicitiam ineamus inuicẽ, & filiam tuam des mihi uxorẽ, ut sim gener tuus, donaq; tibi & ipsi mittam te digna. Cui respondit Ptolemæus rex his uerbis, Felix est illa dies quã in terram maiorum tuorũ reuersus in solio regni ipsorum consedisti. Quare nunc tecũ agam ut scribis. Verũ tu mihi obuiam uenias Ptolemaidem, ubi alter alterũ uideamus, & te generũ adsciscam mihi, sicut petiuisti. Venit ergo Ptolemæus ex Aegypto profectus cum filia sua Cleopatra Ptolemaidẽ anno centesimo sexagesimosecundo, ubi & Alexander rex præsto fuit, & Cleopatra filia sua eidem collocata, nuptias Ptolemaidi more regio summa cum magnificentia celebrauit. Tum rex Alexãder literis obuiam sibi euocauit Ionathan: qui cum magnifice uenisset Ptolemaidẽ, utrunque regem coram adijt, offerens eis argentum & aurum, donaq; amicis eorundẽ, fuitq; apud eos gratiosus. Confluxerunt autem eodem aduersus eum uiri pestilentes ex Israelẽ, uiri nefarij, ut eum criminarẽtur, sed rex eis aurem non præbuit, sed Ionathan exutum uestibus suis, purpura iussit indui. Quod cum ita factum esset, rex eo in sede iuxta se collocato, principes suos sic allo-
F cutus est, Progressi cũ hoc in medium ciuitatis per præconẽ edicite, ne quis eum ulla de re in crimen uocet, aut et ullius dicti nomine sit molestus. Ita factum est, ut accusatores gloriam eius quomodo promulgata esset, & amictũ purpureũ uidentes, omnes se fuga proriperent. Ionathas autem cum rex eum gloria ornatũ inter primos scripsisset amicum, ducemq; constituisset, ac tribunum militũ, Hierosolymam cum pace & lætitia reuersus est. Porrò anno cẽtesimo sexagesimoquinto Demetrius Demetrij filius è Creta redijt in patriã suam. Quod cum audisset Alexander, contristatus uehementer, reuersus est Antiochiam. Demetrius aũt ducem constituit †Apolloniũ præfectum Cœlosyriæ, qui collectis ingentibus copijs, & castris positis ad Iamniam, ad Ionathan summũ pontificem hęc mandata misit, Tu solus omnium aduersus nos intumescis, ego uero ludibrio sum habitus propter te, et probro affectus. Ad quid tãdem aduersum nos ferocis in montibus? Quin si quid est in uiribus tibi fiduciæ, descende iam nunc ad nos in campũ, ubi armis decernamus inuicem, nam apud me est robur ciuitatum. Interroga, & disce quis ego sim, & cæteri, quibus utor auxiliarijs. Non poteritis, inquiunt, pedem in conspectu nostro figere, quia maiores uestri in terra sua bis in fugã uersi sunt, ut nunc non ualeatis equitatum, tantumq; exercitum sustinere in campo, ubi nulla rupes est, nullum saxum, nullus locus effugio. His Apollonij sermonibus auditis animo commotus Ionathas cum decem lectis uirorum millibus egressus Hierosolymis, cũ se ei Simon frater ipsius iunxisset auxilio, ad Ioppen duxit exercitũ, & urbe exclusus, quod Apollonij præsidium intus esset, eam oppugnauit. Quamobrẽ territi ciues, aperuerunt, & Ionathas Ioppen obtinuit. Hoc nuncio accepto Apollonius, cum delectis sibi equitũ tribus millibus, magnaq; ui peditum, ut iter facturus Azotũ, ꝓfectus est. Cũq; se interim committeret in planitiem, eo quod frequentem quo fidebat haberet equitatum, Ionathas eum à tergo Azotum contendentem persequutus prælium cum ultimo agmine commisit. Reliquerat autem Apollonius abdi-

Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 6.

Supra 3. a

G

tos à tergo suorum mille equites, quas insidias imminere tergo suo Ionathas animaduertit: cumque exercitū eius circumuenissent, & lanceas in populū uibrarent à mane usque ad uesperā, perstitit tamen populus quomodo Ionathas imperauerat, donec equi eorū fatigarētur. Tum Simon acie sua explicata, phalangem adortus est, (nam lassatus erat equitatus,) qua ab eo fusa & fugata, equites quoque sparsa per cāpum fuga petentes Azotū in ædē Dagonis simulachri sui confugerūt. Ionathas autem succendit Azotū cum oppidis ei circūiacentibus, captisque inde spolijs delubrū Dagonis cū ijs qui eò cōfugerant, igni cremauit, & cōfectus est numerus cęsorū gladio cū cōcrematis ad octo millia uirorū. Inde profectus Ionathas ad Ascalonē castra posuit: cūque ciues obuiā illi processissent cum summa ueneratione, Hierosolymā cū suis spolia multa gerentibus, reuersus est. His rebus auditis Alexander rex, Ionathan amplioribus affecit honoribus, et misit ei bullā auream, qualis cognatis regū dari solebat, atque Accaronē ei cū omnibus ipsius finibus possidendā attribuit.

CAP. XI.

A Ioseph. Antiq. 13. cap. 1. PORrò rex Aegypti contracto exercitu instar arenæ quæ circa oram maris est, numeroso, classeque copiosa, regnū Alexandri dolo quęrebat occupare, suoque regno adijcere. Cum igitur esset amico prætextu ingressus in Syriam, qui tenebāt urbes, portas aperiebant illi, & prodibāt obuiā, quia mandatū erat regis Alexandri, ut ei obuiā, eo quod socer ipsius esset, iretur: ille uero urbes Ptolemaidis ingressus, copias & pręsidia singulis imponebat. Vt aūt appropinquauit ad Azotū, ostēsum est illi delubrū Dagonis exustū, & Azotus ipsa cum circūiacentibus oppidis diruta, corporaque proiecta, & cadauera eorū qui igni in bello perempti fuerant, (nā ea in aceruos, qua iter habebat, congesserāt,) quęcunque denique patrauisset Ionathas, regi narrata sunt ad inuidiā illi faciendā. Rex tamē tacuit, et Ionathas obuiā ei aduenit Ioppē magnifice: ubi cū consalutatione inter se facta pernoctassent, Ionathas regē usque ad fluuium nomine Eleutherum comitatus, Hierosolymā remeauit. Rex aūt Ptolemæus urbibus maritimi tractus, usque Seleuciam & ipsam maritimā occupatis, mala in Alexandrum consilia instituebat animo, missisque ad Demetrium regem legatis, Age, fœdus inter nos ineamus, inquit, & filiam meam quā Alexander habebat, tibi collocabo, regnumque patriū tuum obtinebis. Pœnitet enim me illi filiā meam nuptū dedisse, eo quod mihi necem machinatus est. Ita criminatus illū, ut qui affectaret regnū ipsius, ereptā illi filiam suam locauit Demetrio: atque alienatus est ab Alexandro, palamque factæ sunt eorum inimicitię: & ingressus Antiochiā Ptolemæus duo capiti suo diademata imposuit, Asiæ scilicet & Aegypti. Erat autem Alexander rex in Cilicia temporibus illis, quod incolæ locorū illorum defectionem meditarētur, qui hoc nuncio accepto, bellum illi intulit. Verum cum Ptolemæus suscepta expeditione occurrisset ei cum manu ualida, fusus Alexander confugit in Arabiam, ut illic in tuto futurus, uictoria uero cessit Ptolemæo. Porrò Zabdiel Arabs caput amputauit Alexandro, & misit illud ad Ptolemæū. Itemque rex Ptolemęus tertia post die mortuus est, et ijs qui in præsidijs erant, alteris ab alteris interfectis, rex Demetrius regnum obtinuit anno centesimo sexagesimoseptimo. Illis temporibus cū Ionathas contractis ex Iudæa ad expugnandū arcē Hierosolymitanam copijs, multas iam aduersus eam extruxisset machinas, quidam exosi gentem suam uiri nefarij ad regem profecti, retulerunt illi Ionathan arcem obsidere. Quod ut intellexit ille iratus est, & simul ac primū audiuit, profectus uenit Ptolemaidē, scripsitque Ionathæ ut abstineret obsidēdo, & obuiam sibi ad colloquiū quàm primum ueniret Ptolemaidē. Quod postquam nunciū accepit Ionathas, suis ut obsiderent iussis, ipse cum delectis ex Israele senioribus ac sacerdotibus, cō misit se periculo: sumptoque argento & auro, & uestimentis, alijsque xenijs quamplurimis, Ptolemaidem ad regem profectus est, fuitque apud eum gratiosus. Et quāuis eum quidā suæ gentis nefarij criminarentur, rex tamen eum tra-

B 1. Reg. 15. g

C

ctauit

Supra 10.b ctauit more †priorũ ſe regum, eumq́
coram omnibus amicis ſuis amplifica
uit. Ad hęc conſtabiliuit ei pontifica-
tum, & quæcunq; alia prius habuerat
magnifica, eumq́ inter primos amicũ
cenſeri uoluit. Poſtulauit ergo Iona-
thas à rege, ut immunitatē daret Iudęę,
Supra 10.d †tribusq́ pfecturis, & Samariæ[eiuſ-
demq́ finibus,] talenta illi trecēta pol
licens: quod quidem regi placuit, ſcri-
pſitq́ Ionathæ literas de his omnibus
hoc argumentũ continentes, Rex De-
metrius Ionathæ fratri gentiq́ Iudaicę
ſalutem. Exemplũ epiſtolæ quam ſcri-
pſimus Laſtheni cognato noſtro de uo
bis, ſcribimus etiam ad uos, ut ſciatis.
Rex Demetrius Laſtheni patri ſalutē,
Quandoquidem genti Iudæorum qui
nobis amici ſunt, iuraq́ nobiſcum pa-
cta ſeruant, beneficiũ dare decreuimus
pro ipſorũ erga nos beneuolentia: aſſi
gnauimus illis fines Iudææ, tres præfe
cturas, Aphæréma, Lyddam, & Rama
them de Samaria ad Iudæam additas,
omniaq́ ad eos pertinentia omnibus
Hieroſolymę ſacrificiis: idq́ pro regijs
uectigalibus, quæ rex antehac ab ipſis
percepit annua de fructibus tam terræ
D q̃ arborum. Alia item quę dehinc iam
nobis reficerentur tam decimas q̃ tri-
buta nobis debita, atq; etiam ſalinas
& coronas quæ pendebantur nobis,
ſimul illis omnia cōcedimus: iamq́ in-
de ad omne tempus ne unum quidem
horũ erit irritũ. Iam igitur exemplum
horum curate deſcribendũ, quod de-
tur Ionathæ, & in monte ſancto in ce-
lebri loco ponatur. Videns autem De
metrius pacatam eſſe ſub ſe terram, ni
hilq́ ſibi reſiſtere, dimiſit omes copias
ſuas, ſuam quenq; domũ, excepto ex-
ercitu peregrino, quem ab inſulis gen
tium contraxerat: quapropter copiæ
ipſius quas à patribus acceperat, om-
nes odium in ipſum conceperunt. Fuit
Supra 12.e tum †Tryphon quidã, olim Alexan-
Ioſeph. An dri partium, qui uidens milites aduer-
tiq.13.ca.8 ſus Demetriũ omnes fremere, cum ad
Simalchue Arabem, qui Antiochũ A-
lexandri filiũ educabat, ſe contuliſſet,
inſtigauit eum, ut ſibi eum ad regnan-
dum loco patris ſui traderet: ſimul re
tulit illi quęcunq; patrauiſſet Deme-
trius, & odiũ quod aduerſus eum ge-

reret exercitus ipſius, dieſq́ ibi mul-
tos egit. Interim Ionathas ſcripſit ad re B
gem Demetriũ, ut pręſidia ex arce Hie
roſolymitana munitionibusq́ deduce
ret, q crebro impugnarent Iſraelem.
Cui rex Demetrius hoc remiſit reſpon
ſum, Non ſolũ hæc præſtabo tibi gen-
tiq́ tuæ, ſed nactus opportunitatem, te
ſimul & gentē tuam gloria illuſtrabo.
Porrò in præſentia recte feceris, ſi mi-
ſeris ad me uiros auxiliares, quia ex-
ercitus meus omnis deſciuit à me. Tũ
Ionathas uirorũ robore pollentiũ tria
millia miſit Antiochiam. Qui cum ad
regem ueniſſent, ipſeq́ aduentu eorum
lætaretur, concurrerunt in medium ur
bis incolæ ad uirorũ centum millia, re
gem interficere cogitantes. Rex itaq;
confugit in regiã, quam cum occupa-
tis uicis urbis incolæ oppugnare inci
perent, auxilia Iudęorũ inuocauit: qui
cum ad eum ſimul omnes cōueniſſent,
effuſi in urbem, interfecerunt in ea ad
centũ millia illa die, & incenſa urbe,
prædaq́ plurima eadem die parta, re-
gem ſeruarunt. Nam uidentes incolæ F
Iudæos uictoriã in urbe cōſecutos ad
uoluntatem, animo conſternati uocife
rabantur ad regem cum precibus, dicti
tantes, Da nobis dexterã, ut Iudæi nos
& urbem impugnare deſinãt: ſimul ar
ma à ſe proijciebant. Ita pace facta, Iu
dæi gloriã apud regem, & omnes qui
regno ipſius parebant, conſecuti, mul-
ta onuſti pręda Hieroſolymã redierũt.
Demetrius autem in ſolium regni ſui
repoſitus, pacata iam ſub ipſo terra,
quęcunq; promiſerat fecit irrita, & ab
Ionathan alienatus, non retulit ei gra
tiam, qualē ab ipſo acceperat, ſed eum
uehementer afflictauit. Cæterũ his ita
geſtis, reuerſus eſt Tryphon cum An-
tiocho adoleſcētulo, qui occupato re-
gno, ſumpſit diadema. Nam congrega
tæ ſunt ad eum omnes copiæ ſtipēdijs
expunctæ à Demetrio: cui cum bellum
intuliſſent, fuſo eo & fugato, belluiſq́
captis Tryphon obtinuit Antiochiã.
Tum Antiochus adoleſcens ad Iona-
than ſcripſit in hęc uerba, Pontificatũ
tuum ratum habeo, & te quatuor præ
ficio præfecturis, ut amicũ te regi prę-
beas: ſimul miſit illi potoria aurea, &
uaſarium, auroq́ bibendi, atq; purpu-

ram cum aurea bulla gestādi dedit potestatem. Simoni autem fratri eius praefecturam dedit à termino Tyri usq; ad fines Aegypti. Profectus itaq; Ionathas trans fluuium, obibat ciuitates: cumq; collectis ad se copijs è Syria auxiliaribus omnibus uenisset ad Ascalonem, ciuesq; urbis honorifice essent illi egressi obuiam, ad Gazam discessit illinc, & à Gazaeis exclusus obsedit eam, & circumiacentia oppida succen
G dit, & praedatus est. Ita supplices Ionathae facti sunt Gazaei, qui dexterā porrexit illis, & obsides accepit ab eis filios principum: quibus amissis Hierosolymam, ipse Damascū usq; peruasit regionem. Porrò cum intellexisset Ionathas principes Demetrij Cades, quę est in Galilaea, aduenisse cum magno exercitu, qui cuperent eum à regione abstrahere, obuiam illis profectus est. Reliquerat autem Simonē fratrem suum in patria, qui cum Bethsuram obsedisset, multis diebus oppugnatam eò redegit angustiarū, ut oppidani dexterā sibi dari poscerēt: quam cum dedisset, ipsis illinc deductis, urbe potitus praesidium ei imposuit. At Ionathas cum exercitu suo lacui Genesar castra applicuit, rursumq; inde mane mouit in campum Asor, ubi improuisa alienigenarū acies occurrit ei in ipso campo. Collocauerāt autem ei insidias in montibus, ipsi uero ex aduerso se inferebāt. Cum igitur ij qui in insidijs locati fuerant, è locis suis exurrexissent, & commisissent praeliū, fugam ceperunt omnes qui stabant ab Ionatha, ac ne unus quidem ipsorum substitit, praeter Mattathiam filium Absalomi, & Iudā Calphi natum, duces exercitus. Tum Ionathas scissis uestimētis suis, capiteq;
1. Reg. 14. c pulucre cōsperso, Deum precatus, †redijt ad eos pugnans, hostesq; fudit ac fugauit. Videntes enim hoc sui q fugiebant, cum se ad eum recepissent, unà cum eo persecuti sunt illos usq; Cades ad castra ipsorum, quae ibi posuerant: caesisq; illa die ex alienigenis uirorum circiter tribus millibus, Ionathas Hierosolymam reuersus est. CA. XII.

A Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 8. Videns autē Ionathas se iuuari tempore, delectos uiros Romam misit ad amicitiam cum Romanis constabiliendam, atq; renouandā, Spartemq; & alia in loca in eandem sententiā misit epistolas. Cumq; Romā uenissent, ingressi curiam, Ionathas, inquiūt, summus pontifex, & gens Iudaeorum nos huc mittit, ut †pristinam nobiscū ami- Supra 8. a
citiam ac societatē in priores leges redintegremus. Tum illi dederunt libellos his ad singulorū locorum incolas, ut pacifice deducerentur in terram Iudaicam. Hoc autem exemplū est epistolae quam Ionathas scripsit ad Spartiatas, Ionathas summus pontifex senatusq; gentis ac sacerdotes, tum reliquus populus Iudaeorū, Spartanis fratribus salutem. Quia literae iam †ad B
Oniam summū sacerdotem ab regnan Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 5.
te apud uos Ario, missae fuerunt, fratres uos esse nostros, ut subscriptū exemplum continet, & Onias uirū missum excepit honorifice, literasq; in quibus de societate et amicitia agebatur, accepit: quamuis non indigeamus horum, (ut qui solatium ex libris sacris, qs habemus in manibus, capiamus,) putauimus tamen scribendū uobis de fraterna coniunctione amicitiaq; renouanda, ut ne (quia multū temporis elapsum est, ex quo ad nos scripsistis) fiamus uobis alieni. Nam nos quidem omni tēpore, & sine intermissione, tam festis q reliquis opportunis diebus, memoriam uestri celebramus in faciendis sacrificijs & precibus, (ut par est, & decet fratrū meminisse,) atq; etiam de uestra laetamur gloria. Caeterū nos C
multis circumuenti calamitatibus, bellisq; multis, & praelijs circūcolentium nos regum appetiti, quamuis noluerimus esse molesti uobis, reliquisue socijs & amicis nostris in bellis his, (ut qui haberemus pręsens nobis è coelo auxiliū, quo ab inimicis nostris liberati sumus, & hostes nostri afflicti,) cum tamen delectos Numeniū Antiochi filium, & natū Iasone Antipatrū ad Romanos, ad amicitiā cum eis & pristinā societatem renouandā mitteremus, in mandatis dedimus illis, ut uos quoq; salutatū proficiscerentur, uobisq; literas nostras de renouatione fraternę cōiunctionis redderent. Proinde nūc iam Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 5.
recte feceritis, si nobis ad eas respondeatis. †Hoc aūt est exemplū literarū, quas

quas misit ad Oniã Arius. Rex Spar-
tiatarũ Onię pontifici maximo salutẽ.
Repertũ est in monumẽtis scriptorum
de Spartiatis & Iudęis fratres esse eos
oriundos ex genere Abrahã. Quod ex
quo cognouimus, recte feceritis si ad
nos de statu uestro scribatis. Nos ue-
ro uicissim ad uos scribimus, Pecudes
& facultates uestrę nostrę sunt: & quę
nostra sunt, uestra. In hanc itaq; senten
D tiam ad uos mandata dedimus. Porrò
cũ Ionathas audisset principes Deme
trij cum exercitu multo ꝙ antea maio
ri ad bellũ secũ gerendũ reuerti, profe
ctus Hierosolymis, properauit obuiã
eis in Hamathitin regionẽ, (non enim
dabat eis spatiũ regionem suam ingre
diẽdi,) & misit exploratores in castra
eorũ, qui reuersi nunciãt ei sic illos cõ
stituere, ut eum noctu opprimãt. Vt er
go sol occidit, iubet Ionathas suos ui-
gilare, & stare in armis paratos ad p̃-
liũ per totam noctẽ, & circũ castra di-
sponit excubitores. Quod ubi intelle-
xerunt hostes, Ionathan cũ suis paratũ
esse ad pugnã, territi animoq; conster-
nati, suffugerũt, ignibus in castris suis
accẽsis: nec resciuit rem Ionathas cum
suis, (uidebant enim ignes ardentes,)
donec mane diluxit. Tum persecutus
est eos Ionathan fugientes, sed assequi
non potuit. Iam enim Eleutherum flu-
uiũ transierãt. Diuertit ergo Ionathan
in Arabas nomine Zabadęos, cladeq;
affecit eos, & deprædatus est, motisq;
inde castris, uenit ad Damascũ, & om
E nem eius agrũ percurrit. Simon quoq;
cũ ad Ascalonẽ usq; proximaq; præsi
dia expeditione peruasisset, declinauit
inde ad Ioppen, quam & occupauit,
(audierat enim eos de tradenda Deme
trianis munitione cogitare,) atq; præ-
sidium ad retinendã eam imposuit. Cũ
autem reuersus Ionathas cum cõuoca
to populi senatu consiliũ inijsset de æ-
dificandis in Iudæa munitionibus, de
extruendis muris Hierosolymæ, & de
attollẽda celsa mole inter arcem & ur
bem, quæ arcem seorsum stantẽ ab ur-
be dirimens emendo ac uendendo in-
tercluderet: cõgregati sunt qui urbem
repararẽt, (nam muri pars, quæ ad tor
rentem est ab Subsolano, corruerat,)
& Caphenatha dictum instaurarunt.

Simon autẽ extruxit Adida in Sephe-
la, eamq; portis & claustris communi
uit. Porrò †Tryphon regnare in Asia, Ioseph. An-
imponereq; sibi diadema, atq; manus tiq. lib. 13.
afferre Antiocho affectans, metuens ta cap. 9.
men ne id nõ permitteret Ionathas, sed
bellũ inferret ipsi, uiam quærebat com F
prehendendi eum, atq; interficiendi.
Cum igitur profectus Bethsan adue-
nisset, egressus obuiã ei Ionathas cum
delectis ad præliũ quadraginta uiro-
rum millibus Bethsan & ipse uenit. Vi
dens autem Tryphon eum cum multis
adesse copijs, manum cõferre ueritus,
honorifice excepto, amicisq; suis om-
nibus cõmendato cũ munera dedisset
illi, & amicos exercitumq; suum ei æ-
que atq; sibi parere iussisset, Ionathan
sic allocutus est, Quid ita populũ hũc
uexãdum putauisti, cum nullum inter
nos bellum exortum sit? Iam igitur re
missis domos suas his, delectisq; tibi
uiris qui apud te remaneãt paucis, co
mitare me Ptolemaidem. Tradã enim
eam tibi cum reliquis præsidijs & co-
pijs, rerũq; gubernatoribus omnibus,
indeq; retro qua ueni remeabo. Nam
hac de causa adsum. Cui fidem adhi-
bens ille, consilio eius paruit, & co-
pias liberauit ad remeandũ in terram
Iudaicam, retentis apud se tribus uiro
rum millibus: quorũ duobus millibus
relictis in Galilęa, mille secũ abduxit.
Cæterum ut primũ Ionathas Ptolemai G
dem intrauit, Ptolemẽses occlusis por
tis comprehenderũt eum, & omnes si-
mul ingressos ferro interfecerũt. Tum
Tryphon pedestrem exercitum cum
equitatu misit in Galilęam in campũ il
lum magnũ, ut omnes Ionathæ socios
perimeret. Qui cum Ionathan captum
esse intellexissent, & eum cum suis in-
terijsse, cohortati seinuicẽ in pręlium
ibant condensi & parati. Videntes aũt
ij qui persecutum eos uenerant, de ui
ta agi periculum, se receperunt: hi ue-
ro salui euaserunt in terram Iudaicam,
Ionathan & socios eius lamentantes:
quapropter territi uehementer omnes
Israelitæ, luctui magno se dediderunt.
Et omnes quę circũcolebant gẽtes, co
nabãtur eos excindere, ꝙ dicerẽt, Nec
ducem habent nec adiutorem, quare
nũc bello petamus eos, & memoriam

eorũ è uiuis deleamus. CA. XIII.

A PORrò Simon ut intellexit Tryphonem multas coegisse copias, quibus cum inuaderet & attereret terram Iudaicam, uidit aũt populũ trepidum & formidolosum, cum ascendisset Hierosolymã conuocatũ populum adhortans, Ipsi scitis, inquit, quanta ego & fratres mei, domusq́ paterna mea pro lege sacrisq́ gesserimus, & quæ uidimus prælia & angustias: per hæc enim fratres mei omnes †occubuerunt pro Israele, & solus ego relictus sum. Absit igitur nunc ut uitę meæ parcam ullo tempore calamitoso, (neq; enim pluris sum q̃ fratres mei,) quin gentem meam & sacra, tum uxores ac liberos nostros uindicem: quandoquidem omnes gẽtes ad excindendũ nos hostiliter sunt congregatæ. Hæc simulatq; dicta audita sunt, refocillatus animis populus, magna uoce respondens exclamat, Tu dux noster es loco Iudę & Ionathæ fratrũ tuorum, tu gere bellum nostrum, & omnia quęcunq; nobis imperaueris, faciemus. Tum collectis uiris bellicosis om̃ibus, simul muris Hierosolymæ perficiendis instans, & eam undiq; cõmuniens, Ionathan Absalomi filiũ iusto cũ exercitu misit Ioppen, quã eiectis incolis insedit. Interim cum Tryphon multo cum exercitu Ptolemaide mouisset inuasurus terram Iudaicam, uinctumq́ secum ducens Ionathan, Simon Adidis in prospectu campi castra fecit. Vt autem Tryphon cognouit Simonẽ Ionathæ fratri suo successisse, ipsumq́ præliũ secum esse commissurum, legatos ad eum misit, qui dicerent, Fratrem tuũ ob pecunias quas regijs rationibus, propter commissas sibi curationes debet, detinemus. Nunc igitur mitte centum talenta argenti, & duos filiorum eius obsides, (ne dimissus à nobis deficiat,) & eum dimittemus. Quãuis itaq; Simon dolo secum agi intelligeret, argentũ tamen & pueros misit, ne fortè magnas inimicitias populi susciperet, dicturi, q̄ non misisset ei argentũ & liberos, ideo illum interijsse. Pueros ergo misit cum centum talentis, sed ille fefellit fidem, nec dimisit Ionathan. Deinde cum Tryphon ad regionem inuadendam, ac deuastandam accedens iter Adoram uersus circunflecteret, Simon exercitũ suum ducebat ei obuiam in quæcunq; loca proficisceretur. Ii uero qui tenebãt arcem miserunt ad Tryphona legatos, qui eum ut ad se per desertũ contenderet, cõmeatumq́ sibi mitteret, solicitarent. Quapropter Tryphon omnem equitatum suum ad iter illud comparauit. D Cęterum quia multũ illa nocte ninxerat, per niuem uenire non potuit, sed profectus contẽdit in Galaaditiden. Cum autem appropinquasset Baschamam, Ionatha [cum filijs ipsius] occiso, ubi & sepultus fuit, conuersus inde remeauit in terram suam. Tum misit Simon qui translata inde ossa Ionathæ fratris sui, Modini in patria sua sepelirent: omnesq́ Israelitæ eum magna lamentatione prosecuti, per dies multos luxerunt. Et extruxit Simon patri suo fratribusq́ monumentum, celso expolito lapide ædificio à fronte & à tergo uisendum, septemq́ pyramides singulis aduersas singulas, patri & matri, ac quatuor fratribus suis insuper imposuit: tum has artificiosa columnarũ ingentium structura circundedit, & columnis omnem armorũ apparatum ad memoriam æternã superaddidit, nauibus in colũnis iuxta arma insculptis, quæ essent omnibus mare nauigãtibus conspicuæ. Hoc est monumentũ, quod ille Modini excitauit, hodie quoq; spectandum. Porrò Tryphon dolo agens E cum Antiocho rege adolescente, cum interempto eo regnũ occupasset, imposuit sibi diadema Asiæ, clademq́ terræ magnam intulit. Simon aũt ædificans munitiones Iudææ, eamq́ celsis turribus, ac muris ingentibus, propugnaculis, portis claustrisq́ communiẽs, atq; imponens commeatus munitionibus, delectos uiros ad regẽ Demetriũ misit de danda regioni uacatione, eo q̄ Tryphon omnia egisset per direptiones. Cui Demetrius legatos remisit cũ huiusmodi mandatis ac responso, talemq́ rescripsit ei epistolam, Rex Demetrius Simoni summo põtifici, & senatui gentiq́ Iudæorum salutem. Coronam auream & baihen quæ misistis, recepimus, & parati sumus pacem amplam facere uobiscum, scribereq́ præfectis uecti-

[Margin notes: Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 9. — Supra 6. c 9. b. d. 13. c — B — C — Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 10.]

uectigalium, ut dent nobis uacationē: & ut quæcunq; uobis pacti sumus, rata sint, & uestræ sint quas ædificastis munitiones. Errata quoq; & quæ ad hunc usq; diem peccata sunt, condonamus, unà cum corona quam debebatis: & si quid aliud pendebatur Hierosolymis, ut iam non pendatur. Quod si qui uestrum qui numero nostrorum adscribantur, sunt idonei, adscribantur, & pax inter nos conflat. Anno centesimo septuagesimo sublatum est ab Israele iugum gentium, cœpitq; populus Israeliticus sic inscribere syngraphas &
F perscriptiones, †Anno primo, Simone
1.Ma.14.d pontifice maximo, duce & principe Iudæorum. Illis temporibus exercitū duxit ad Gazam, cinctęq; obsidione urbi extructam machinā applicuit. Cumq; pulsatam turrim unam cepisset, ijs qui in machina erant in urbem desilientibus, magna est orta in urbe trepidatio, & ciues unà cum uxoribus & liberis procurrere in muros, scissis uestimentis suis, magnaq; uoce clamitare, dexteram à Simone sibi dari poscentes, ac dicere, Ne secūdum nostram malitiam agas nobiscum, potius q̄ pro tua misericordia. Et pactus est cū illis Simon, atq; oppugnando destitit. Deductis deinde ex urbe illis, & ædibus in quibus simulachra erant expurgatis, ita demū ingressus est in illam cantans & gratulabundus: eiectaq; inde omni impuritate cum uiros legis studiosos in ea collocauisset, reddidit eam munitiorē, sibiq;
G habitationem in ea ædificauit. Qui aūt arcem Hierosolymitanam insidebant, exitu & excursione in agros, tū emendo uendendoq; interclusi, fame graui laborantes, adeo ut præ fame bona pars eorum periret, à Simone dexterā sibi dari poscebant clamoribus: quam cum dedisset, deductis inde illis, arcem ab impuritate expurgauit, & tertia & uicesima die secundi mensis anni centesimi septuagesimi primi, ingressus est in eam cum laudibus & ramis palmeis, cum citharis atq; cymbalis, cū nablis, hymnis & canticis, eo q hostis immanis exterminatus esset rex Israele. Eam diem singulis annis cum lætitia celebrandam instituit. Cumq; montem templi arci proximum cōmuniuisset, ipse cum suis ibidem habitauit. Videns autem Simon Ioannem filium suum in uirum euasisse, constituit eum ducem uniuersi exercitus, & habitauit Gazaris.

CAP. XIIII.

Anno centesimo septuagesimosecundo, rex Demetrius collectis omnibus copijs suis in Mediam ad auxilia A
sibi contrahenda profectus est, ut qui Tryphoni bellum esset illaturus. Vt autem audiuit Arsaces rex Persię & Medię fines suos ingressum esse Demetriū, unum misit è principibus suis, qui uiuum eum cōprehenderet: qui profectus Demetrium exercitu eius deuicto captum perduxit ad Arsacen, qui eū tradidit in custodiam. Et quiete usa est terra omnibus tēporibus Simonis. Nam studiosus fuit cōmodorum gentis suæ, & apud eam potestate sua gloriaq; per omne tempus gratiosus. Inter omnia aūt ab ipso gesta magnifice Ioppen q̄q; obtinuit portu cōmodā, ad insulas maris ingressum aperuit, gentis suæ fines dilatauit, ubi rector regionis est factus, captiuosq; multos recollegit. Potitus B
est Gazaris, ac Bethsuris & arce, quā expurgauit impuritatibus: nec iam quis q̄ ei resistere, sed in pace terram quisq; suam colere, illa uero reddere prouētus suos, et arbores fructus suos in agris. Senes in uicis sedentes omnes de bonis sermones inter se conferebāt: iuuenes aūt se habitu gerebant magnifice, & bellicose. Præterea ciuitates iuuit cōmeatibus, et eas armamentis quibus cōmunirentur instruxit, adeo ut euaserit gloria nominis eius in ultimas usq; terras percelebrata. †Hic pacem 3.Re.4.b
terræ peperit, unde Israelitæ magnam Leui. 26.a
lætitiam perceperunt. Sedebant enim quisq; sub uite sua, inq; tabernaculis: nec erat qui ipsos exterreret. Nam sub lati erāt de terra hostes eorum, regesq; temporibus illis profligati. Hic cōfirmauit omnes humiles in populo suo, legem asseruit studiose, & nefariū omnem atq; sceleratum deleuit, condecorauit sacra, uasaq; sancta multiplicauit. Porrò cum nunciatū esset Romam G
interijsse Ionathan, famaq; ad Spartiatas usq; peruenisset, magnus illis mœror iniectus est. Vt autem audierunt Simonem fratrem loco eius creatum esse

summum pontificem, & eum regionem cum urbibus eiusdem obtinere, scripserunt ad eum tabulis æreis de renouanda cum eo amicitia & societate quam
1.ma.8.c.d cum †Iuda & *Ionatha fratribus eius
*1.ma.12.a inierant, & pro cõcione lectæ sunt Hierosolymis. Hoc aũt exemplum est literarum quas miserunt Spartiatæ, Spartiatarum principes, & ciuitas Simoni pontifici maximo, et senatui, tum sacerdotibus, reliquoq; populo Iudæorum fratribus salutem. Postq̃ legati ad populum nostrum missi, nos de gloria honoreq; uestro fecerunt certiores, aduentu eorum gauisi relationem eorum in plebiscita perscripsimus, hoc pacto, Cum Numenius Antiochi filius, & Iasonis filius Antipater legati Iudęorum uenissent ad nos renouaturi pristinam nobiscum amicitiam: placuit populo uiros eos honorifice esse excipiendos, & exemplum eorum actorum referendum in literas publicas, populo Spar-
D tano futurum monimento. Horum aũt exemplum ad Simonem summũ pontificem scriptum est. His ita peractis, misit Simon Numenium Romam cũ ingenti clypeo pondo minarum mille aureo, ad societatem cũ Romanis confirmandam. Populus aũt his omnibus, ut acta essent, intellectis, Quam gratiam, inquit, Simoni et filijs eius referemus? Nam ipse cũ fratribus suis domoq; paterna sua constabiliuit Israelem, & hostibus bello propulsatis, libertatem eidem peperit. Cõscriptas itaq; tabulas æreas in columnis in monte Sion proposuere. Hoc aũt est eius scripturæ exẽplum, Octauadecima die mensis Elul anni centesimi septuagesimisecũdi, qui tertius erat annus, ex quo Simon summum pontificatum obtinuerat Hierosolymis, in magno concilio sacerdotũ & populi, tum principũ gentis, senatusq; regionis, publice significandum putauimus, cũ in nostra regione crebra bella essent exorta, Simonem Mattathiæ filium è posteris Iarib oriundũ, & fratres eius se commisisse periculis, seq; opposuisse hostibus gẽtis suæ, ut sacra ipsius & lex salua forẽt, eandemq; gen-
E tem magna condecorasse gloria. Cum uero Ionathas (qui gentem suam, cuius summus erat pontifex, continuerat)
†ad populum suũ concessisset, hostesq; 1. mac.13.c
eorum conarentur terram ipsorum inuadere, ut depopularẽtur eam, sacrisq; ipsorum manus afferrent, tum Simon exortus bellum suscepit pro gẽte sua, pecunias multas erogauit de suo, armis instruxit milites exercitus gentis suæ, ijsq; dedit stipendia. Præterea urbes Iudaicas communiuit, præsertim Bethsuram sitam in Iudææ finibus, ubi arma hostium ante fuerant, & præsidium ibidem è uiris Iudæis collocauit. Ioppen quoq; munijt ad mare positam, & Gazaram, quæ est in finibus Azoti, antea ab hostibus infessam, & collocauit in ea Iudæos, omniaq; his ad reparationem earum accommodata imposuit. Videns ergo populus fidem Simonis, & qua gloria gentem suã decreuisset afficere, ducem eum sibi constituit, summumq; potificem, propter hęc omnia quæ gessit, & ob eam quam genti suæ seruauit iustitiam & fidem, ut qui populum suum omni modo studuerit extollere. Huius temporibus F
opera eiusdem feliciter effectum est, ut gentes è terra ipsorum auferrẽtur, cum ijs qui urbem Dauid Hierosolymam, insidentes arcem sibi extruxerãt, ex qua excursantes quæ circũ sacra erant prophanabant, magnamq; cladem inferebãt sanctitati. Hanc arcem Simon impositis uiris Iudæis communiuit ad præsidium regionis & urbis, extruxitq; muros Hierosolymæ. Rex quoq; Demetrius pontificatum ei constabiliuit per omnia, & adnumerauit eum amicis suis, magnaq; gloria condecorauit. Audierat enim amicos appellari Iudæos à Romanis, & socios, legatosq; Simonis ab ijsdem esse honorifice exceptos. Præterea placuisse Iudæis & sacerdotibus principẽ esse Simonem, summũq; pontificem perpetuò, (donec propheta certus existeret,) atq; etiam ducem suum, cui sacra curæ forent, & qui munijs horum ac regioni, tum armis munitionibusq; certos præficeret: qui curam haberet sacrarij, cuiusq; imperio cuncti obsequerentur. Ad hæc ut nomi- G
ne ipsius inscriberentur omnes per regionem syngraphæ, ut purpuram gestaret & aurum, nec cuiquam è populo sacerdotibúsue fas esset quicq̃ horũ facere

cere irritum, aut imperio eius contradi cere, aut cœtus agitare in regione iniussu eius, aut uestiri purpura, bullaue aurea insigniri. Quod si quis præter hæc quid fecisset, aut infregisset aliquid horum, ut culpa teneretur. Hæc placuit omni populo decernere Simoni secundum hæc dicta facienda, quæ Simon recepit, clementerq́ꝫ cōsensit summo pontificatu fungi, & dux esse ac princeps gentis Iudaicæ & sacerdotum, omnibusq́ꝫ præesse. Constitutum est autem ut hæc perscripta proponerentur in tabulis æreis, collocatis in pariete sacrarium ambiente in loco celebri: exemplum uero eius in tabularium referretur Simoni & filijs eius habendum.

CAP. XV.

A PORrò Antiochus filius regis Demetrij literas ex insula maris misit ad Simonem pontificem, & principē gentis Iudaicæ, adq́ꝫ ipsam gentem uniuersam, huiusmodi argumentum continentes, Rex Antiochus Simoni summo pōtifici, principi gentis, ipsiq́ꝫ genti Iudęorum salutem. Quoniam pestilentes homines regnum paternum meum occupauerunt, uolo aūt idem regnum mihi uendicare, ut illud pristinæ sorti restituam, eoq́ꝫ conduxi uim magnam militum, classemq́ꝫ comparaui bellicam, ut qui statuerim obire regionem, ut ulciscar eos qui regionem nostram uastarunt, multis urbibus in regno desolatis: ideo nūc omnes immunitates quas tibi priores me reges condonarunt, tibi

B constabilio, & quascunqꝫ alias pensiones tibi remiserunt. Præterea permitto tibi ut nota propria monetam in ditione tua ferias, Hierosolyma uero & sacra libera sint: utq́ꝫ arma quæ parasti oīa, munitionesq́ꝫ quas extruxisti & obtines, tua maneant. Quicquid etiam regi debetur, & eidem iam inde ad omne tempus reficeretur, id omne tibi remittitor. Vbi uero regnum nostrum cōstituerimus, gloria magna te & gentem tuam atqꝫ templum ornabimus, adeo ut gloria uestra nobilis euadat in omni terra. Anno centesimo septuagesimo-quarto Antiochus terram paternam suam ingressus est, & confluxerunt ad eum omnes copiæ, adeo ut perpaucæ apud Tryphonem remanerent: cumq́ꝫ

Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 11.

Antiochus rex eum persequeretur, per fugit in Doram maritimam. Videbat enim conflata sibi esse mala, & se ab exercitu destitutum. Antiochus itaqꝫ castris ad Doram applicatis cum centum uiginti millibus bellicosorum peditū, & equitum octo millibus urbem obsedit, eamq́ꝫ nauibus à mari oppugnantibus tam terra q̄ꝫ mari premens, nec egredi inde quenq̄ꝫ nec ingredi patiebatur. Interim ✝ Numenius & comites eius Roma rediere cū literis ad reges & prouincias hæc continentibus, Lucius Romanorū Consul Ptolemæo regi salutem. Postq̄ꝫ legati Iudęorum qui amici nostri sunt & socij, pristinā amicitiam & societatem renouatū missi à Simone summo pontifice populoq́ꝫ Iudæorum, ad nos uenerunt unà afferentes clypeum aureum mille minarū, uisum est nobis ad reges & nationes scribere, ne malis appetant illos, aut urbes regionemue ipsorum oppugnent, neue oppugnantibus eos auxilia præbeant: clypeum uero accipiendum ab eis putauimus. Si qui igitur malefici è regione illorum perfugerunt ad uos, curate eos tradendos Simoni summo pontifici, ut in eos secundum legem suam animaduertat. Hæc eadem scripta sunt ad regem Demetrium, ad Attalum, Arathen, Arsacen, et in omnes regiones, ad Sampsamem item, & Spartiatas, in Delum, in Myndum, in Sicyonem, in Cariam, in Samum, in Pamphiliam, Lyciam, Alicarnassum, Rhodum, Phaselidem, in Con & Siden, Cortynam atqꝫ Gnidon, & Cyprum, & Cyrenen: exēplum autem eorum ad Simonem summum pontificem scriptum est. Antiochus uero rex Doram secundo iam oppugnabat assidue manus admouēs, admoliensq́ꝫ machinas, & Tryphonem exitu ingressuq́ꝫ intercluserat: cum Simon ei subsidio misit lectorum uirorū duo millia, simul & argentum & aurū, armamentaq́ꝫ plurima. Verum ille hæc accipere noluit, sed uana fecit quæ antea pactus ei fuerat omnia, & abalienatus ab eo misit Athenobium unum ex amicis suis, qui cum eo his uerbis ageret, Quandoquidem uos tenetis Ioppen & Gazaram, arcemq́ꝫ Hierosolymis in urbe regni mei, finibusq́ꝫ earum

C D E 1. mac. 14. d

desolandis terras clade magna affecistis, multis in regno meo regionibus dominantes, nunc urbes quas occupastis unà cum uectigalibus locorũ quibus extra fines Iudææ dominamini, reddite: aut certè pro illis quingenta argenti talenta numerate, & pro calamitate quam attulistis, locorumq; uectigalibus alia quingenta talenta, aut nos adorti uos bello exterminabimus.
F Venit ergo Athenobius amicus regis Hierosolymam, & magnificentiam Simonis uidens, abacumq; cum uasario aureo et argenteo, largumq; apparatũ, stupens, mandata regis ei retulit. Cui
Iudi.11.c.d respondens Simon, †Neq; terram alienam occupauimus, inquit, neq; aliena obtinemus, sed nos paternam nostram possessionem, quæ ab hostibus nostris ad tempus iniuste fuit usurpata, occasionem nacti uendicauimus. Cæterum de Ioppe & Gazara quas petis, quãuis ipse populo nostro cladem in regione nostra magnam intulerint, pro illis tamen centum talenta pendemus. Ad hæc Athenobius ne uerbo quidem respondit, sed indignabundus ad regem reuersus hæc dicta, simul & magnificẽtiam Simonis, & quæcunq; ipse uidisset, ei renunciat. Rex itaq; incensus ira
G magna, cum Tryphon iam naui confugisset Orthosiadem, legato sibi in præfecturam maritimam Cendebæo, & traditis eidem copijs tam pedestribus quàm equestribus, ut arma contra Iudæã moueret mandata dat, ac præcepta de instaurãda, portisq; cõmunienda Cedrone, deq; modo belli gerendi cum populo: ipse uero Tryphonem persequitur. Venit ergo Cendebæus Iamniam, populumq; prouocare cœpit, & inuadere Iudæam, captosq; agere homines et
1.Mac.16b cędere. †Extruxit etiam Cedron, equitesq; ibi constituit & copias, quæ excursionibus itinera Iudææ, ut à rege mandatum habebat, peruaderent.

CAP. XVI.

A TVm †Ioannes Gazara profectus
1.Mac.13.f nunciauit Simoni patri suo quæ
Ioseph.Antiq.lib.13.cap.12. Cendebæus egisset. Quare Simon duobus filijs suis natu maioribus Iuda & Ioanne uocatis, Ego, inquit, & fratres mei, domusq; paterna mea bellum cum hostibus Israelis ab iuuẽtute ad hodiernam usq; diem gessimus, manibusq; nostris sæpe feliciter effectum est, ut Israel seruaretur. At nunc consenui, uos uero beneficio ętatis abũde fruimini: uos subite in meam fratrisq; mei uicem, & profecti pro gente nostra pugnate. Adsit aũt uobis de cœlo auxilium. Ergo delectis ex ea regione peditum bellicosorum uiginti millibus, & equitibus, contenderunt aduersus Cendebæum: cumq; Modini pernoctassent, mane excitati exibãt in campum, cum ecce uis ingens se offert illis tam peditũ quàm equitatus. Erat aũt torrẽs inter utrosq; medius, ad quem Ioannes cum suis castra posuerat, cumq; uideret populũ traijcere torrentẽ formidare, primus ipse transijt. Quod ubi uiderunt singuli ipsi quoq; B
post eum traiecerunt. Tum populũ diremit equitibus inter pedites intermedijs. Erat aũt & ab aduersarijs perquàm multus equitatus. Verum ubi classica cecinerunt, in fugam uersus est Cendebæus & eiusdem exercitus, cæsiq; ex eo multi occubuerunt, residui uero confugerunt in munitiones. Ibi cum Iudas frater Ioannis uulnus accepisset, Ioannes fugientes Cedronem usq;, †quam 1.Mà.15.g
ille instaurauerat, persecutus est: cũq; perfugissent in arces in agro Azoti sitas, igni succendit singulas, & cæsis illorum uiris ad duo millia, saluus in terram Iudaicam reuersus est. Erat autem Ioseph.Antiq.lib.13.cap.13.
Ptolemæus quidam Abubi filius agro Ierichuntino præfectus, qui cum auro argentoq; abundaret, ut qui gener summi sacerdotis esset, elatus animo dominatum regionis affectabat, & dolos in Simonem & filios eius machinabatur animo, quibus eos tolleret. Cum itaq; C
Simon urbes regionis obiens, & curãdis ijs intentus, Ierichuntem descendisset ipse cum Mattathia ac Iuda filijs suis anni cẽtesimi septuagesimiseptimi mense undecimo, qui mensis Sabat est, Abubi filius in munitiunculam nomine Doch, quam ædificarat, per dolum exceptis magnũ cõuiuium apparauit. Locarat aũt certos in insidijs, cumq; Simon et filij ipsius potu satiati essent, coorti unà ipse & consocij, armis suis arreptis, irruerunt ad Simonem in conuiuium, & ipsum duosq; filios eius cũ quibusdã seruulis ipsius trucidauerũt.

Hoc

Hoc ubi nefas ingens perpetrauit Ptolemæus, malaq; pro beneficijs reddidit, scripsit de his, & literas dedit ad regem, ut mitteret sibi copias auxiliares, regionemq; illorum & urbes sibi tra-
D deret: alios aūt Gazaram misit, qui tollerent Ioannem, & ad tribunos dedit epistolas, ut uenirent ad se, ut qui daturus esset ipsis argentum & aurum, & munera: et item qui Hierosolymā, montemq; templi occuparent, misit alios.
E Cum aūt pręcurrisset quidam, & Ioanni patris eius & fratrum interitum Gazaram nunciasset, atq; adeo missos esse qui ipsum q̄q; perimerent: ille hoc nuncio uehementer perculsus, uiros qui eū perempturi uenerant, cōprehensos occidit, utpote à quibus se ad mortē quęri cognouisset. Reliqua uero rerū Ioannis, nēpe bella eius, factaq; fortia, quæ præclare designauit, tum ędificium murorum q̄s extruxit, & res gestę ipsius, hæc inquam omnia in commentario pōtificatus eius scripta sunt ab eo tempore quo summus pōtifex loco patris sui creatus est.

Liber secundus Machabæorum.

CAPVT I.

A FRATRIBVS Aegyptum incolentibus Iudæis, fratres q sunt Hierosolymis, & in Iudaica terra Iudæi salutem precātur, & felicē tranquillitatē. Benefaciat uobis Deus memor pacti sui cum Abraam, Isaac & Iacob seruis suis fidelibus, †detq; uobis omnibus animum colendi se, & uoluntatem suam magna cordis alacritate, propensoq; animo exequendi, tum corda uestra ad legem suam, & præcepta aperiat, pacem det uobis, exaudiatq; preces uestras, recōcilietur uobis, nec
B uos malis temporibus deserat. Cū nūc hic simus orantes pro uobis, anno centesimo sexagesimonono regnāte Demetrio, nos Iudæi scribendum uobis putauimus in calamitate, summoq; discrimine, in quod uenimus annis his, ex quo Iason & socij ipsius à sancta terra et regno defecerūt, combusseruntq; uestibulum, et sanguinem innoxiū effuderunt. Orauimus igitur Dominum, & exaudīti sumus: sacrificauimus uictimis & similagine, panesq; proposuimus. Quapropter nunc dies †Scenopegiæ mensis Casleu celebrate. Anno centesimo octogesimooctauo incolæ Hierosolymę & Iudeæ, senatusq; & Iudas, Aristobulo præceptori regis Ptolemæi, qui genus ducit ab unctis sacerdotibus, et habitātibus in Aegypto Iudæis salutē & sanitatem.
C Ex magnis periculis à Deo liberati ingētes ei gratias agimus, ęque ac si regem in acie uicissemus. Cum enī ipse cum ijs qui sanctam urbem oppugnarant, in Persiā irruisset, ipseq; dux, & quas secum habebat copias uiderentur sustineri non posse, in tēplo Nanecę concisi sunt, dolo usis Naneæ sacerdotibus. Vbi enim Antiochus ut cum ea congressurus in eum locum uenit cum comitantibus ipsum amicis, ut pecunias quas Naneæ sacerdotes proposuissent, nomine dotis acciperet: ubi, inquam, ille cum paucis delubri ambitū intrauit, occluso post ingressum ipsum templo, apertoq; laquearis occulto ostio, coniectu lapidum quasi fulminantes ducem [cum suis] obruerunt, conse-
D ctosq; mēbratim amputatis capitibus foras proiecerunt. Per omnia celebrandus est Deus, qui supplicio dedidit impios. Celebraturi igitur die mensis Chasleu quinta & uicesima expiationem templi, significandū id uobis iudīcauimus: ut uos q̄q; agatis quasi solenne Scenopegię, & ignis, quo Neemias templo & altari ædificato sacrificauit. Nam cū patres nostri ducerētur in Persiam, qui tum pij sacerdotes erant, acceptam ignis ab altari partem in cauerna putei locum siccum habente clam absconderunt, tutoq; reposuerunt ita ut ignotus omnibus esset ille locus.
E Elapsis autē annis multis, ubi Deo uisum est, dimissus à rege Persiæ Neemias † nepotes sacerdotum illorū qui ignem abdiderāt, misit ad eum requirendum: qui ut retulerunt nobis, se non ignem, sed aquā crassam inuenisse, iussit ut haurirent eam, & afferrent. Deinde ijs quę

Deu. 30. b
Leu. 23. f
Leui. 6. a
10. a. 16. a

ad sacrificia pertinebant arę impositis, iussit Neemias sacerdotes aqua tam ligna, ꝙ quæ ijsdem erant imposita, perfundere. Quod ubi factum est, & interposita mora sol nubibus antea obductus effulsit, ignis ingens exarsit, adeo ut omnes caperet eius admiratio. Porro interim dum sacrificium consumebatur, precationem faciebant tam sacerdotes ꝙ omnes alij, uerba præeunte Ionatha, reliquisq; exemplo Neemię sub
F sequētibus. Huiusmodi aūt erat oratio, Domine domine deus, qui creator es omniū, terribilis, potens, iustus, misericors, qui rex solus es, & benignus, solus liberalis, solus iustus, omnipotens & æternus, qui ex omni malo liberas Israelem, qui selectos patres reddidisti sanctos, sacrificium pro uniuerso populo tuo Israelitico boni consule, cōserua obuentionem tuam, & consecra, collige dispersionē nostri, libera eos qui seruiunt inter gētes, spretos & execratos respice, ut gentes cognoscant te solum esse deū nostrū, oppressores, & per superbiam iniuriosos afflige, populumq;
Deu.30.a tuū in loco tibi sacro iuxta †dicta Mo
G sis cōstabilies. Sacerdotes aūt hymnos accinebant, cumq; cōsumpto sacrificio reliqua superesset aqua, Neemias ea
3.Re.18.c lapides maiores perfundi iussit: † q̃d ubi factū est, exarsit flamma, quæ lumine ab altari refulgente consumpta est. Vt aūt palàm facta res est, regiq; Persarum relata, in loco quo abducti in exilium sacerdotes ignem abdidissent, aquam qua Neemias cum suis sacrificia cōsecrassent, inuentam esse, rem approbans rex locum circumseptum sacrosanctum reddidit, liberalitate sua sumptus multos insumens & impendens. Cæterum appellauit eum locum Neemias Ephthar, quod interpretatur lustratio: uocatur autem apud multos Nephthar.

CAP. II.

A EXtat aūt in monumentis, Ieremiam prophetam iussisse, ut qui exulatum
2.Mac.1.c ibant, ignem acciperent, † ut dictum est: sicut etiam ijsdem in exilium abe-
Iere.29.b untibus †idem propheta mandauit le-
Baruc.6.a gem ipsis tradendo, ut ne obliuiscerentur præceptorum Domini, nec deciperētur animis simulachra aurea & argētea, & ornatum eorum uidentes: atq; alia huiusmodi monens dicebat, ne lex animis eorū excideret. Est item in scriptorum monumentis, ut tabernaculum & arcam propheta, edito sibi oraculo, sequi iusserit, cūq; peruenisset in mon-
tem, †(in quem cū ascendisset Moses, Deu.34.a
possessionē Domini contemplatus est,) progressusq; Ieremias conformatū in antrum reperisset domicilium, ut intulerit eo tabernaculum, & arcam, & aram suffimēti, atq; ostium obstruxerit. Deinde cum quidam notandæ uiæ cau B
sa unà consecuti accessissent, nec locū potuissent deprehendere, ut Ieremias re cognita increpans eos dixerit, ignotum fore locum illum, donec Deus recollegisset multitudinē populi, & placatus esset: tum demum Dominum illa ostensurum, & gloriam eius apparituram cum nube, quemadmodū †& tem Exo.13.b
pore Mosis apparuit, *& sicut & Sa- *3.Re.8.b
lomon petijt, ut locus magnifice consecraretur. Etenim aperte traditum est, qua ille sapientia præditus sacrificium dedicationis, & consecrationis templi celebrarit. † Quemadmodū Moses pre Leui.9.d
catus est ad Dominum, & ignis descendit de cœlo, qui consumpsit sacrificiū: †ita Salomone quoq; orante, demissus ignis holocausta depastus est. Dixit au 2.Par.7.a
tem Moses, ne factum pro peccato sa- C
crificium comederetur, ideo consumptum esse. Eodem modo & Salomon octo dies illos celebrauit. Memorātur aūt in literis & cōmentarijs secundum Neemiam hæc eadem, atq; etiam ut bibliothecam conficiens, in eam scripta de regibus & prophetis, & quæ Dauidis sunt, itemq; epistolas regum de consecrandis donarijs congesserit, qualia Iudas propter bellum nobiscum gestū dilapsa recollegit omnia, et extāt apud nos: quorum quidem si indigetis, mittite, qui ad uos perferant. Expiationem itaq; celebraturi scribendum uobis putauimus, quapropter recte feceritis, si dies eos obeatis. Deum aūt liberatorē D
totius populi sui, qui possessionem omnibus cū regno & sacerdotio atq; religione, †sicut in lege sua pollicitus est, Deu.30.a
restituit: eum inquam, deum speramus breui miseraturum nos, & è terra, ꝙ late sub cœlo patet, in locū sanctū suum congregaturū. Eripuit enim nos è magnis

gnis periculis, locum\u0026 expiauit. Cæterum res Iudæ Machabæi & fratrum eius, templi\u0026 magni expiationem, & dedicationem aræ, tum bella cum An-
1.Mach.6. tiocho illustri, eiusdem\u0026 filio †Eupatore gesta, & miracula de cœlo per fortia facta eorum, qui Iudaismi fuerunt studiosi edita, ita ut totam regionē percurrerent pauci, barbara\u0026 agmina pellerent, celebre illud per totum orbem
E templū instaurarent, urbem liberarent, & iam ad irritum cadentes leges, Domino ipsis cum summa clementia placato, restituerent, quæ ab Iasone Cyrenæo quinq; libris explicata sunt, nos uno uolumine pstringere conabimur. Considerata enim effusa copia, quanta\u0026 obijciatur difficultas in commentarijs historiarum uersari uolentibus propter rerum turbam, & delectationi legere ea uolentium, & memoriæ mandare cupientium facilitati, omniū aūt
F euoluētium utilitati studuimus. Quod ad nos attinet qui molestiam suscepimus epitomes, rem minime facilē, sed sudoris & uigiliarum plenam, quāuis ut cum quis cōuiuium instruit, & aliorum quærit utilitatem, res negotio non careat: hunc tamen laborem in gratiam multorum libenter sustinebimus, exacta singulorum pertractatione authori concessa, ipsi propositum exemplar ad epitomen elaborandam peragrantes. Sicut enim nouæ domus architectum de uniuersa structura oportet esse solici
G tum, formis autem exprimere eam, aut depingere tentanti, ea quæ ad speciem faciunt, tantum sunt consideranda: ita censeo in nostro quoq; negotio, penetrare altius, & sermone omnia pertractare, curiose\u0026 rimari singula, ad authorem historiæ pertinere: compendiū autē dictionis consectari, & uitare quę sunt in re exquisitiora, ei qui stylo subsequitur, concedendum. Hinc ergo narrationem incipiamus, præfationem hactenus inhibentes. Stultum enim sit in ijs quæ historiam præcedunt effluentem, ipsam historiam arctius contrahere.

CAP. III.

A CVm urbs sancta cum summa pace habitaretur, & leges seruarentur ꝙ optime, propter pietatem, & animū Oniæ summi pontificis scelera perosum: euenit ut †ipsi quoq; reges locum 2.Mac.1.d
honorarent, templū\u0026 splendidissimis condecorarent muneribus, ita ut Seleucus Asiæ rex de reditibus suis, omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinētes præstaret. †Simon uero qui- 2.ma.3.4.a
dam è tribu Beniamin curator templi cōstitutus, dissidio inter ipsum & summum pontificem super iniquitate quæ in urbe patrabatur, orto, uincere Oniā non ualens, contulit se ad Apollonium Thrasææ filium, eo tempore Cœlesyriæ Phœniciæ\u0026 præfectum, & ei nunciauit ærarium Hierosolymitanū ineffabili pecuniarum summa refertum esse, adeo ut innumerabilis esset uis nūmorum qui ad sacrificiorum rationem nō pertinerent, fieri aūt posse ut in potestatem regis peruenirēt. Cum ergo regem B
adijsset Apollonius, & ad eum de pecunijs sibi indicatis retulisset, ille delectum Heliodorum tribunum ærarij cū mandatis ad supradictas pecunias legauit auferendas: statim\u0026 Heliodorus iter ingressus est, speciæ quidem quasi urbes Cœlesyriæ Phœniciæ\u0026 obiturus, sed reuera executurus regis propositum. Cum\u0026 peruenisset Hierosolymam, et à summo ciuitatis pontifice benigne esset acceptus, iudicium ut factū esset, proposuit, & cuius rei causa adesset, aperuit: sciscitans insuper an reuera sic se res haberet. Cui summus pontifex ostendit uiduis subleuandis, & pupillis has esse repositas: quasdam autem etiam esse Hircani Tobiæ, uiri dignitate eximij, non autem quales im- C
pius Simon calumniatus esset: in uniuersum uero esse talēta argenti quadringenta, & auri ducenta: porrò per iniuriam fraudari eos qui sanctitate loci, et honorati per uniuersum orbem templi maiestate, asylo\u0026 fisi essent, id uero planè esse indignum. At Heliodorus propter mandata quæ à rege habebat, omnino in ærarium regis inferendas esse dicere: adeo\u0026 die constituto, ad dispensationem earum dispiciendam ingressus est. Quapropter mœror non paruus totam occupauit ciuitatem, & sacerdotes ante altare in sacro habitu prostrati, elata in cœlum uoce, inuocabant eū, qui de deposito †legē tulisset, ut ijs Exo.22.b
q deposuerant eas, saluas custodiret. In

primis aũt ſpeciem ſummi pontificis cõtemplantibus, animus ſauciabatur. Ipſe enim uultus & color immutatus animi anguſtiam indicabat. Quippe offuſus uiro erat metus quidam, horrorq́ corporis, unde euidens eſſet inſpicientibus, qui cordi dolor incũbebat. Praeterea gregatim è domibus confugiebatur ad publicam ſupplicationem, q́ in contemptum uenturus eſſe locus uide
D retur: & mulieres ſub uberibus cilicijs accinctæ uicos implebant. Sed & cõcluſarum antehac uirginum aliæ ad portas concurrere, aliæ in muros, quędam proſpectare feneſtris, omnes autẽ extentis in cœlum manibus, preces facere: adeoq́ miſerabilis erat mixtus totius populi procurſus, & in mœrore magno conſtituti ſummi pontificis expectatio. Atq́ hi quidem inuocabant omnipotentem Dominum, ut credita ſibi, ijs qui ea crediderant, ſalua in ſumma tutela conſeruaret: ſed Heliodorus q̃d ſemel habebat conſtitutũ, id peragebat. Cæterum cum ipſe iam cũ ſatellitibus inſtaret ærario, Dominus ſpirituũ & omnis potentiæ, euidens miraculũ & ingens edidit, quo omnes comitari illum auſi potentiam Dei ſtupentes cõſternati ſunt, & formidine correpti. †
E Viſus eſt enim illis equus cum equite
2.Mac. 10. terribili, pulcherrimo tegmine adorna
11.b tus, q̃ incitato impetu priores ungulas inflixit Heliodoro. Eques aũt in uniuerſa armatura aurea cernebatur, anteq́ eum conſpicui duo iuuenes alij, robore eximij, decoreq́ ſpecioſiſſimi, qui amictu inſignes, aſtantes utrinq́ flagellabãt illum ſine intermiſſione, multaq́
2.Mac. 5.c in eum uerbera ingerebant. †Cumq́ ſubito collapſus eſſet humi, multaq́ circunfuſus caligine, correptum & feretro impoſitum eum, qui modo cũ ſtipatione frequenti, cunctiſq́ ſatellitibus tendebat in prædictum ærarium, ferebant, omni armorum ſuorũ ope deſtitutum, ut qui potentiam dei palàm cognouiſſent. Et ille quidẽ diuina uirtute mutus, & ab omni ſpe atq́ ſalute derelictus iacebat: illi uero Dominum, qui locum ſuum gloria amplificauiſſet, prędicabant: & q̃d paulò ante metu ac trepidatione plenum fuerat templũ, præſentem exhibente ſe Domino omnipotente, gaudio & lætitia repletũ eſt. Cũ F
aũt protinus quidam Heliodoro familiarium rogaſſent Oniam, ut inuocaret altiſſimum, ut extremam iam animam agenti uitam donaret: ueritus ſummus pontifex, ne fortè ſuſpicio regi incideret, dolum aliquem malũ in Heliodorũ fuiſſe ſtructum, pro ſalute uiri illius ſacrificium inſtituit. Porrò preces faciente ſummo pontifice, ijdem illi iuuenes iiſdem amicti ueſtibus, Heliodoro ſe obtulerunt, & aſtantes, Plurimam, inquiũt, habeto Oniæ pontifici gratiam Act.17.c
† nam Dominus in gratiam ipſius tibi uitam condonauit. Tu uero de cœlo flagellatus, ampliſſimam Dei potentiam omnibus ediſſere. His dictis illi è conſpectu abierunt. Heliodorus aũt cũ feciſſet Domino ſacrificium, uotaq́ maxima nuncupaſſet ei, qui uitæ gratiam G
ipſi fecerat, Onia ſalutato retro ad regem motis caſtris remeauit, et omnibus quæ magni Dei opera uidiſſet oculis ſuis, teſtatus eſt. Cumq́ rex interrogaſſet Helidorum, ecquem cenſeret idoneum qui denuo Hieroſolymam mitteretur: Siquem hoſtem habes, ait, rebus tuis inſidioſum, eum illuc ablega, & recipies flagellatũ, ſi tamen euaſerit: nam uere diuinum quoddam numen in loco illo uerſatur. Ipſe enim domicilij cœleſtis habitator loci illius inſpector eſt & defenſor, qui diſperdit eos qui ad uiolandum illum acceſſerint. Atq́ quod ad Heliodorum quidẽ, & ærarij defenſionem attinet, hęc acciderunt.

CAP. IIII.

Simon uero †ſupra nominatus, ille pe A
cuniarum & patriæ proditor crimi 2.Mac.3.
nabatur Oniam, quaſi ipſe pulſaſſet Heliodorum, & malorum author extitiſſet, & de patria bene merentẽ, cui gens ſua curæ erat, legiſq́ ſtudioſum, appellare audebat rebus regijs inſidioſum. Cũ aũt inimicitię eouſq́ proceſſiſſent, ut per quoſdam Simoni charos cædes etiam patrarentur, uidens Onias atrocitatem inimicitiarum, & ſęuitiã Apollonij, (qui cum præfectus eſſet Cœleſyriæ Phœniciæq́, Simonis malitiã augebat,) ad regem ſe contulit, non ut accuſator ciuium ſuorum, ſed ut qui publicam & priuatam uniuerſi populi utilitatem conſideraret. Videbat enim ſine

regia procuratione pacem iam rebus non posse dari, nec Simonem insanię finem facturum. Porrò cum uitam cum morte cõmutasset Seleucus, et in regnũ ei successisset Antiochus cognominatus Epiphanes, Iason frater Oniæ summum pontificatũ ambiens regem adijt, talenta argenti trecẽnta sexaginta pollicens, & ob accessionem quandam aliã
B talenta octoginta. †Ad hæc promitte-
2.Mac.1.b bat etiam se alia centũ & quinquaginta perscripturum, si potestas sibi concederetur constituendi gymnasium & ephebium, & ut incolas Hierosolymæ scriberet Antiochenos. Quæ cum rex annuisset, ipseq́ obtinuisset principatum, protinus gentem suam transformabat in mores Græcorum, & abrogabat statuta principum clementer indulta Iudæis, per Ioannem Eupolemi pa-
1.Mac. 8.c trem, †qui legationem de amicitia societateq́ cum Romanis, obierat: atq́ etiam legitima instituta publica abolens, nefarias consuetudines introducebat. Etenim cum sub ipsa arce gymnasium ultro constituisset, optimos quosque adolescentum in partes suas pertrahens sub petasum ducebat. Eratq́ Græcorum morum quoddam tam ardens studium, exoticorumq́ institutorum accessio, propter summam impij, minimeq́ pontificis Iasonis impuritatem, ut nulla iam amplius esset ad munia altaris sacerdotum propensio, sed contempto templo, sacrificijsq́ neglectis, currerent ad fruenda nefaria spectacula, quæ in palæstra exhibebãtur, & certamina disci, & patrios honores
C pro nihilo habẽtes decora Græca pulcherrima ducerent: quapropter grauis circumuenit eos calamitas, & quorum æmulabant instituta, quibusq́ per omnia similes esse studebant, eosdem hostes, & pœnarum exactores habuerũt. Nam res minime leuis est, admisisse in leges diuinas impietatem. Sed hæc q̃d consecutum est tempus indicabit. Porrò cum ludi quinquennales celebrarentur in Tyro, ubi rex pręsens aderat, misit eò Iason ille sceleratus spectatores Hierosolymis, quasi Antiochenses essent, drachmas argenti trecentas in sacrificium Herculis deferentes. Rogabant tamen ipsi qui deferebant has, ne erogarentur in sacrificiũ (q minus conueniret,) sed in alium potius sumptum impenderentur. Missæ sunt igitur hæ, quod quidem ad missorem ipsum attinet, in sacrificiũ Herculis: propter eos D
autem qui deferebant eas, in fabricationes triremium. Cum autem Antiochus Apollonio Menesthei filio propter regis Ptolemæi Philometoris inaugurationem in Aegyptum misso, accepisset ipsum à commodis suis esse alienatũ, de rebus suis tuto constabiliendis cogitans ea de causa Ioppen profectus est, & peruenit Hierosolymã: magnificeq́ receptus est ab Iasone & ciuitate obuiam egressis cum facibus & acclamatione, & inde his ita gestis cum copijs reuersus in Phœniciam. Exacto autem triennio Iason Menelaum supradicti Simonis fratrem misit ad regem, cum pecunijs ad eum deportandis, & cum perferendis mandatis quibusdam de rebus necessarijs: qui regi commendatus, postq̃ ueneratus est eum, per speciem potestatis pontificatũ in sese transtulit, Iasone talentis argenti trecentis superato: acceptisq́ mandatis regijs aduenit, nihil afferens summo pontificatu dignum, sed animos crudelis tyranni, & atrocis feræ gerens iracundiam. Et Iason quidem qui dolo suum ipsius fratrem circumscripserat, dolo circumscriptus ab alio, profugus in Ammanitidem regionem compulsus erat, Menelaus autem obtinebat principatum. Cęterum de promissis regi pecunijs nihil procedebat, quamuis Sostratus præfectus arcis eas exigeret. Penes hunc ẽm erat pecuniarum exactio. Hanc ob causam cum uterq́ ad regem euocatus esset, Menelaus procuratorem pontificatus reliquit Lysimachum fratrem suũ, E
& Sostratus Cratetem præfectum Cyprijs. Dum hæc agebantur, accidit ut Tharsenses & Mallotæ seditionẽ mouerent, q Antiochidi pellici regis dono essent dati. Cumq́ rex protinus ad res componendas profectus esset, relicto procuratore Andronico, uno ex ijs qui pollebant dignitate: Menelaus se commodam occasionem nactum ratus aurea quædam templi uasa depeculatus, Andronico largitus est, alijs Tyrũ & in circumiacentes urbes uenum da-

stis. Eam rem certo compertam Onias criminabatur. Receperat autē se in tutum asylum Daphnen, uicinam Antiochiæ. Qua de causa Menelaus seorsum nactus Andronicum orauit, ut Oniam interficeret. Cum igitur ille ad Oniam peruenisset, fide per dolum impetrata, interpositoq́ iureiurando receptus, dextera data, (quamuis suspectus esset,) persuasit illi ut ex asylo procederet, statimq́ peremit eum, nulla iuris reuerentia. Qua de causa non solum Iudæi per doluerunt grauiter, sed multi ex alijs q́q gentibus iniustam uiri cædem acerbe tulerunt. Ergo postq́ rex è locis Ciliciæ reuersus est, qui in urbe erant Iudæi, adiuuātibus odio sceleris & Græcis, de immerita Oniæ cæde apud eum
F conquesti sunt. Quare Antiochus ex animo contristatus, commotusq́ miseratione illachrymauit propter interfecti moderationem, multamq́ morum cōcinnitatem: & ira inflammatus è uestigio detracta Andronico purpura, tunicaq́ discissa, per totam urbem in eundem locum ubi Oniam impie trucidarat, circunducendum curauit impuratum hominem, et interficiendum. Domino condignas ab eo pœnas repetente. Porrò multis per urbem sacrilegijs cōmissis à Lysimacho de consilio Menelai, famaq́ rei diuulgata, multitudo aduersus eum, multo iam auro diuerse exportato, congregata est. Ibi Lysimachus, cum turba concitata esset, & ira plena, armatis circiter tribus millibus, iniusta manuū ui cepit agere, duce quodam tyranno, affecta iam ætate, nec minus mente. Videntes ergo illi conatum Lysimachi, alij correptos lapides, alij fragmenta lignorum, obuijq́ pulueris quantum manu prehendissent alij, in factionem Lysimachi irruentem proijciebant: quibus multi uulnerati, pars etiam prostrati, omnes certe in fugam pulsi sunt, ipse uero sacrilegus iux
G ta ærarium interfectus. Cæterum iudicio de his constituto aduersus Menelaum, cū rex in Tyro præsto esset, tres uiri à senatu missi coram eo reum egerunt. Menelaus aūt iam conuictus pecuniarum quod satis esset, Ptolemæo Dorymenis filio pollicitus est, ut regē sibi cōciliaret. Itaq́ Ptolemæus regem in atrium quoddam, quasi refrigerationis gratia seductum peruertit, ut Menelaum totius sceleris authorem criminibus absolueret, miseros autē illos, qui etiāsi apud Scythas causam dixissent, culpa fuissent absoluti, morte damnaret. Itaq́ confestim iniusta pœna affecti sunt, qui causam ciuitatis & populi, sacrorumq́ uasorum egerant. Quam obrem Tyrij quoq́ sceleris odio commoti, quæ ad funerandos eos pertinebant, magnificentissime suppeditarunt. Menelaus autem per auaritiam potentum, principatum retinuit, malitiosa insinuatione magnus ciuibus insidiator constitutus.

CAP. V.

Circa tempus illud cū † Antiochus secundam expeditionem in Aegyptum suscepisset, * contigit per totam urbem, quadraginta ferè diebus, cerni per aerem discurrentes aurato habitu equites, & quasi cohortes armatas hastatorum, equorumq́ ordinibus digestorum agmina, tum pugnas committē cominus, & cōcursus utrinq́, simul & motus scutorum, ac spicula crebra, districtosq́ gladios, telorum q́q iactus, & micantia ornamenta aurea, omneq́ genus loricas. Quapropter omnes ut bono forent ostenta precabantur. Sed cum falsus rumor emanauisset, uita excessisse Antiochum, Iason collectis nō minus mille uiris, ad capiendā urbem repente uenit: et quamuis ciues conuolassent in muros, ad ultimū tamen cum urbs iam caperetur, Menelaus confugit in arcem, Iason autem suorū ipsius ciuium cædem edebat, nemini parcēs, nec cogitans felicitatem contra suos infelicitatem esse maximam, sed arbitrās se de hostibus, non de ciuibus trophęa comparare. Principatum tamen non obtinuit, sed suscepto dedecore, (qui fuit insidiarum exitus,) fuga se sursum recepit in † Ammanitidem. Tandem igitur infelicem adeptus uicissitudinem, in crimen uocatus apud Aretam tyrannum Arabum, ex alia in aliam urbē fugiens, eiectus ab omnibus, & odio habitus, ut legis proditor, atq́ execratus ut patriæ ciuiumq́ carnifex, in Aegyptum extrusus est. Et qui multos extorres patria fecerat, extorris perijt profectus ad Lacedæmonios, tanq́ locū ibi tutum

Marginal notes: A 1. Mac. 1. b; *4. Re. 7. b; Esa. 13. a; B 2. Mac. 4. c

futum habiturus propter cognationẽ: & qui insepultos multos abiecerat, luctu caruit, neq; ulla exequiarum iusta, neq; patrium sepulchrum consecutus.
2.Mac.1.c Hæc cum rex ut gesta erant accepisset, †defectionem meditari Iudæam suspicatus est. Quamobrem efferato animo, profectus ex Aegypto, urbe ui capta, imperauit militibus, ut nemini parcentes tam obuios quosq; conciderent, quàm eos qui se recepissent in domos, trucidarent. Cædebantur ergo tam iuuenes quàm senes, uiri simul ac mulieres, puerique perimebantur cum iugulatione uirginum & infantiũ, adeo ut intra tres ad summum dies octoginta millia fuerint interfecta, quadraginta uero millia manu capta, nec pauciores interfectis diuenditi. His tamen non contentus, etiã
C sanctissimum totius orbis templũ inuadere ausus est, idq; duce Menelao proditore legum simul & patriæ, & sceleratis manibus sacra uasa corripiens, unaq; ea quæ ab alijs regibus amplitudinem & maiestatem decusq; loci cõsecrata fuerant, impijs manibus contrectans Antiochus, efferebatur insolentia & animo, non considerans Dominum propter peccata incolentium urbem ad breue tempus irasci, eoq; locũ
Iudith 5.d esse neglectum. † Nam nisi contigisset illos multis peccatis inuolui prius, ut
2.Mac. 3.d †Heliodorus ille à Seleuco rege missus ad perscrutandum ærarium, ita hic quoq;(ubi eodem erupit,)repente flagellatus, ab audacia fuisset absterritus. Sed non loci gratia gentem, sed gentis gratia locũ Dominus elegerat. Ideoq; idem ille locus qui infortuniorum, quę genti acciderunt, fuit particeps, postea beneficiorum quoq; Domini consors extitit: & qui per iram omnipotentis fuerat desertus, idem rursum reconci-
D liato magno Deo, ad summam gloriam restitutus est. Antiochus igitur mille et octingentis ablatis è templo talentis quàm primum abscessit Antiochiam, prę superbia terram nauigabilem, mare uero pedibus peruium effecturum se existimans: tanta erat animi elatio. Reliquit aũt præfectos qui gentem affligerent, Hierosolymis quidem Philippum natione Phrygem, moribus eo ipso qui constituerat eum, feriorem: in Garizin aũt Andronicum, & præter hos Menelaum, qui grauius quàm cæteri ciuibus imminebat, alioqui hostili in ciues Iudęos animo. Misit insuper sceleratum principem Apollonium cum exercitu uiginti duorum millium, & cum mandatis, ut ætate militari præditos omnes interficeret, mulieres aũt & iuniores uenderet. Hic cum peruenisset Hierosolymã, pacificum se simulans, rem usq; in sacrum sabbathi diẽ distulit, quo feriantes nactus Iudæos, cum recensum exercitus armati suis indixisset, egressos ad spectaculum omnes trucidauit, & in urbem cum armatis irruens, ingentẽ peremit multitudinem. † Tum Iudas Ma- 1.Mac.2.c
chabæus decimus ipse secessit in desertum, ibiq; cum suis ferarum modo uitã agebat in montibus, & cibo herbarum uescens durabat, ne se cum cæteris impiaret.

CAP. VI.

A Non multo uero post tempore misit rex senem quendam Antiochenũ, 1.Mac.1.e
qui Iudæos iura patria deserere cõpelleret, & usum legum Dei relinquere, quiq; profanato templo Hierosolymitano Iouis Olympij cognomen adderet, ei aũt quod in Garizin erat, †ut incolę Ioseph. Antiq.lib.12. cap.7.
loci eius ultro iam fecissent, Iouis hospitalis. Grauis erat hæc uniuersis, & tristis sceleris introductio. Nam templum turpi luxu replebatur, & cõmessationibus gentium, quæ desidebant inter scorta, & intra sacros parietes rem habebant cum mulieribus, quæ minime conueniebat intrò ferentes. Altare B
etiam rebus nefarijs lege uetitis plenũ erat, & prætetea neq; sabbathum celebrare quisquã audebat, neq; solennes dies patrios seruare, nec omnino Iudæum se profiteri. Ducebantur aũt per acerbam uim, singulis mensibus, celebrando natali regis die, ad uisceratione, & agitando Bacchanaliorũ solenni cogebantur Iudæi hedera coronati Baccho pompã ducere. Decretum insuper in uicinas Græcorũ urbes est editum Ptolemæi instinctu, ut idem institutum & uisceratio contra Iudæos celebraretur: quod si qui minus in Græcorum instituta transire uoluissent, interficerentur. Palàm igitur uidere erat urgentem miseriam. †Duæ mulieres pro 1.Mac.1.f
ductæ, quòd præputia natorum suorum

circuncidissent, suspensis de uberibus earum infantibus illis, per urbem circũ ductæ sunt publice, & de muris præci-
C pitatæ. Alij quidam cum in proximas speluncas cõfugissent, septimum diem latenter celebraturi, indicati Philippo, flammis cõcremati sunt, quod propter maiestatem religiosissimæ diei auxiliũ ferre sibimetipsis uererentur. Obsecro igitur eos qui in hunc librum inciderint, ne ob hos casus animum despondeant, sed reputent hæc supplicia in genus nostrum non ad perniciem, sed ad castigationem eius esse constituta, præterquam quod non multum temporis
Prou.3.b cõcessum esse impijs, †sed eos pœnas cito luisse, magni beneficij est indiciũ. Non enim sicut in alijs gentibus lenitate Dominus expectat, donec in eas ubi ad summũ peccatorum euaserint, animaduertat, ita de nobis statuit: ne scilicet pro redundãtibus ad summum
D peccatis nostris, pœnas tandem à nobis repetat. Quapropter nunq̃ nobis suam subducit misericordiam, sed populum suum aduersis casibus castigando non derelinquit. Verum hæc commonitionis gratia dicta sint à nobis hactenus, nunc flexu breui nobis ad narrationem redeundum est. Eleazarus quidã è primarijs scribis unus, uir ætate iam prouecta, uultusq; specie hone-
Leui.11.a stissima præditus, aperire os, †& carnem porcinam edere cogebatur. At ille gloriosam mortem uitæ cum scelere coniunctæ præoptans, ad tormenta ultro accedebat insputabundus: quo pacto accedere oportebat eos, qui propter ea quæ non fas est amore uitæ gu-
E stauisse, laturi essent supplicium. Cæterum qui nefariæ uisceratione præfecti erant, propter antiquam, quam habebant, uiri notitiam, seductum seorsum rogabant, ut sumptis quibus uti sibi liceret carnibus paratis à se, simularet se comedere de carnibus sacrificij ab rege imperatis, ut hoc pacto mortem effugeret, & propter ueterem cũ ipsis amicitiam, humanitatem erga se consequeretur. At ille honesta inita ratione digna ætate sua, senectutisq; excellentia, tum contracta iam insigni canicie, atq; optima à puero educatione, aut potius sanctæ & à deo conditæ, sancitæq; legi cõsentanea, cito respondens, ad manes præire se, dixit. †Non enim ætate no- F
stra dignum est, inquit, simulare, unde 1.Thess.5.c
multi adolescentium Eleazarum illum nonagenarium, in alienam religionem transisse existimantes, ipsi quoq; mea, propter breuem & minimi momenti uitam, simulatione atq; culpa seducantur, & ego mihi piaculum labemq; senecuti contraham. Nam etiamsi in presentia hominum supplicia euasero, †il Amos 1.a
las tamen omnipotentis manus neque uiuus effugero, neq; defunctus. Quam obrem nunc quidem uita fortiter excedendo, me qualem senectute dignũ est exhibuero: adolescentibus autem egregium reliquero exemplum ad mortem pro uenerandis sanctissimisq; legibus, prompte, animose, & alacriter obeundam. His dictis, se tormento protinus
obtulit. Cum aũt ij qui ducebant eum, G
quam paulò ante pollicebantur beneuolentiam in maleuolentiam commutassent, propter supradictos sermones, quam ipsi insaniam interpretabantur: propè iam inter uerbera moriturus ingemiscens, Domino, inquit, sancta cognitione prædito planè notum est me, cum possem mortem euasisse, duros perferre corpore dolores flagellatum, animo uero libenter ista propter religionem ipsius perpeti. Atq; hic quidem uitam hoc modo finijt, morte sua non solum iuuenibus, sed alijs quoq; suæ gentis q̃ plurimis, exemplo magnanimitatis, uirtutisq; monumento relicta.

CAP. VII.

Contigit aũt, ut & septem fratres A
unà cum matre cõprehensi, suillam Leui.11.a
contra fas gustare cogerentur à rege, flagellis & taureis excruciati: quorũ unus uice omniũ sic ait, Quid tandem exquirere uis, aut è nobis sciscitari? Nam nos quidem mori potius parati sumus, q̃ leges patrias uiolare. Tum rex furore percitus, sartagines & lebetes iussit feruefacere: quibus feruefactis, protinus ei qui uice omniũ loquutus fuerat, præcidi linguam imperat, eumq; cute detracta extremis mutilari, cæteris eius fratribus cum matre inspicientibus: deinde omnibus membris inutilem redditũ igni admoueri spirantem adhuc iussit, & torreri sartagine.

Porrò

Porrò dũ uapor à sartagine se late dif-
funderet, illi cum matre seinuicem hor-
tari ad moriendum animose, & sic dice
B re, Dominus deus uidet hæc, & reuera
super nobis recreatur: quemadmodum
in edito publice cantico testificãs Mo
Deu.32.e ses prodidit, cũ diceret, †Et super ser-
uis suis recreabitur. Hoc modo cũ pri-
mus ille mortem obijsset, & secundus
duceretur ad illusionem, illi eum cute
capitis ipsi cum capillis detracta, inter
rogabant, Esset ne tandem comestu-
rus, priusquã corpore membratim mu-
tilando multaretur? At ille patria uoce
respondens, Non, inquit, faciam. Qua
propter & hic consequens tulit suppli
cium, ut ille primus, & extremũ agens
spiritum, ait, Tu quidem perniciosissi-
me præsentem nobis uitam eripis, at il
le rector mundi pro legibus suis mo-
rientes nos ad æternã uitam denuo su-
C scitabit. Post hunc tertius, cum illude-
retur, linguam quam poscebant, confe
stim protulit, & manus audacter pro-
tendens, animose inquit, Hæc è cœlo
accepi, hæc eadem sperno propter le-
ges eius, à quo me spero rursum ea re-
cepturum, ita ut ipse rex cum præsenti
bus animũ miraretur adolescentis, qui
pro nihilo duceret cruciatus. Hoc q̃q;
extincto, quartum iisdem tormentis ex
cruciabãt, qui iam morti proximus sic
est locutus, Optabile est humana spe
relicta, fretos diuina expectare diuini-
tus in uitam esse reuocandos. Nam tui
quidem nulla ad uitam erit restitutio.
Quintus deinceps cũ adductus torque
retur, ad regem respiciens, Tu quidẽ,
inquit, in homines adeptus potestatẽ,
cum caducus sis, quod tibi lubet facis:
uerum ne putes genus nostrum esse à
deo derelictum. Sed perge, & spectator
esto ingentis potentiæ eius, quomodo
D te & progeniẽ tuã sit cruciaturus. Post
hunc sextus cum adduceretur iam mo
riturus, Ne temere erres, ait. Nos enim
propter nosmetipsos hæc patimur, ut
qui in nostrum ipsorum Deum pecca-
uerimus, dum admiranda etiam perpe-
trata sunt. Tu tamen ne putes te impu
ne esse abiturum, qui cum Deo bellum
gerere conatus sis. Supra modum autẽ
mater admiratione & memoria felici
digna est, quæ pereuntes tẽpore unius
diei septẽ filios aspicere, propter spem
in Domino collocatam, fortiter susti-
nuit. Nam singulos eorum uoce patria
hortabatur, plena generosi spiritus, &
fœmineam cogitationem animo mascu
lo suscitãs, sic illos alloquebatur, Qua B
lis fuerit ortus in utero meo uester ego
nescio, nec uitam dedi uobis, neq; etiã
coagmentationis uestræ elementa con-
cinnaui. At uero mũdi creator ille, qui
conformauit originem hominis, & pro
geniei omnium ac spiritus author est,
idem rursum uitam quoq; uobis cleme
ter redditurus est, qui nunc uosipsos
legibus ipsius posthabetis. Antiochus
aũt contemni se arbitratus, probrosam
sibi uocem metuens, cum superesset ad
huc natu minimus, non solũ uerbis hor
tabatur eum, sed etiam iureiurando af
firmabat se eum redditurum diuitem et
beatissimum, si patria instituta deserui s
set, atq; adeo ipsum habiturum pro ami
co, & ei administranda negotia concre
diturum. Porrò cum adolescens nihil
moueretur, rex aduocatam matrem hor
tabatur, ut iuueni consiliũ daret ad salu
tem: quæ cum multum instante eo se fi F
lio suasuram recepisset, ut accessit ad il
lum propius, crudelem tyrannum irri-
dens, patria uoce sic est locuta, Misere
re mei fili, quæ te nouem mensibus in
utero circuntuli, quæ te lactaui tribus
annis, quæ enutriui te, & ad hanc usq;
ætatem perduxi atq; educaui. Postulo
à te, fili, ut in cœlum suspiciẽs, terrãq;,
& quę in ea sunt contemplans omnia,
& agnoscens Deum ista condidisse ex
nihilo, eodemq; modo genus huma-
num esse ortũ, carnificem istum non me
tuas, sed fratribus te dignum præbens
mortem eligas, ut te per clementiam
cum fratribus tuis recipiam. Hæc ad-
huc ea dicente, adolescens, Quem ex-
pectatis, ait? Imperio regis nõ obedio,
sed audio præceptum legis quæ maio-
ribus nostris per † Mosen tradita est: Leui.11.a
tu uero omnis in Hebræos malitiæ in- Deu.14.a
uentor, manus Dei nequaq̃ effugeris.
Nos quidem hæc propter peccata no
stra patimur, sed quamuis castigatio-
nis & correctionis gratia uiuus Domi
nus nobis aliquantisper irascatur, rur-
sum tamen seruis suis reconciliabitur.
Tu uero, ò impie, & omniũ hominum

flagitiosissime, ne incerta spe fremens temere teipsum efferas, seruis cœlestis
G Dei manum afferendo. Nondum enim iudicium omnipotẽtis inspectoris Dei effugisti. Nam fratres mei nũc breuem dolorem perpessi, diuino perennis uitę pacto continentur: tu uero iudicio Dei iustas superbiæ pœnas daturus es. Equidem sicut & fratres mei corpus simul et animã pro patrijs legibus deuoueo, deum inuocans, ut se breui genti nostrę
2.Mac.9. propitium exhibeat, †tuq; inter tormẽta & flagella solum ipsum esse Deũ cõfitearis, in me uero fratribusq; meis ut desinat ira omnipotentis, quæ iuste in uniuersam gentem nostrã effusa est. Tũ rex furore percitus, se derisum acerbe ferens huic se magis q̃ cæteris sæuum exhibuit: & hic quoq; per omnia Domino fretus mortem sanctè oppetijt: nouissimo uero loco mater filios morte subsecuta est. De uisceratione igitur, grauissimisq; supplicijs hactenus.

CAP. VIII.

A PORrò Iudas Machabæus, & qui se socios ei iunxerant, latenter in castella ingressi, cognatos euocabant ad societatem: & adscitis ijs qui in Iudaismo perstiterant, ad sex millia contraxerunt. Inuocabant aũt Dominum, ut afflictum ab omnibus populum respiceret, ut misereretur templi ab impijs hominibus profanati, misereretur & labe factatæ, & propè iam solo æquandę urbis, utq; clamantem ad se sanguinẽ exaudiret, & recordaretur iniustas innocentium puerorum mortes, factasq; nomini suo contumelias, atq; odium scelerum declararet.
2.M.2.a † Machabæus ergo collecta manu iam intolerabilis erat gẽtibus ira Domini conuersa in clemen-
B tiam. Nam urbes & castella improuiso superuentu succendebat, et opportuna loca occupans non paucos hostium in fugam agendo uincebat, ad huiusmodi insidias maxime utens adiumento noctium. Ergo fama uirtutis eius quocunque dimanante, uidens Philippus uirũ incrementis paulatim proficere, & crebras successuum accessiones facere, ad Ptolemæum præfectũ Cœlesyriæ scripsit, ut negotijs regis subueniret. Is de-
1.Mac.3.c lectum protinus †Nicanorem Patrocli filium è primarijs amicis unũ misit, ad delendum uniuersum genus Iudæorum, attributis illi gentium promiscuis non minus duobus millibus, adiũctoq; eidem Gorgia uiro imperatorio, rerũq; bellicarum perito. Cum aũt Nicanor C
tributum, q̃d duo millia talentorũ cõficiebat, regis causa pendendum Romanis statuisset ex captiuitate Iudæorum supplere: confestim ad maritimas ciuitates misit, qui emptores Iudaicorum mancipiorũ euocarent, nonagena mancipia talento se distracturum pollicẽs, nec expectans pœnas in se ab omnipotente consecuturas. Hac expeditione Nicanoris intellecta, cum Iudas inter suos euulgasset aduentũ exercitus, quidam formidolosi & uindictæ Dei diffisi, seipsos subducẽdo diffugiebant: alij uero omnibus quæ reliqua habebant, diuenditis, unà precabantur Dominũ, ut seruaret eos, quos impius Nicanor, prius q̃ esset adeptus, uẽdidisset. Quod D
si minus, ppter eos, at ob ea quæ maioribus ipsorũ pactus esset, faceret: et propter uenerandũ atq; magnificũ nomen suum, quo censerentur. †Machabæus 1.Mac.5.b
aũt conuocatos socios, qui erant numero sex millia, hortabatur, ne hostes formidarẽt, †neq; multitudinem gentium Deu.20.a
quæ iniuste inuaderẽt ipsos, metuerẽt: 2.Par.20.g
sed decertarent fortiter, ob oculos sibi ponentes nefariam in sanctum locum patratam ab ipsis indignitatem, & iniuriam ludibrio habitæ ciuitatis, dissipataq; maiorum instituta. †Illi quidem Iere.17.b
armis cõfidũt, ait, & audacia, nos autem deo omnipotente fidimus, qui potest & eos qui inuadunt nos, & totum mundum uno nutu deijcere. Ad hęc cũ E
recitasset ipsis lata maioribus auxilia, † & illud quo sub Senacherib centum 4.Re.19.g
octoginta millia perierunt, atq; præ- Esa.37.f
lium cum ipsis Galatis commissum in 1.Mac.7.a
Babylonia, ubi cum ad rem gerendam octo millia cum quatuor Macedonum millibus conuenissent, Macedonibus hæsitantibus, ipsa millia octo, peremissent centum uiginti millia, propter auxilium sibi missum de cœlo, unde commoda plurima publice fuissent consecuti. His uerbis cum illis animum addidisset, proq; legibus & patria moriendi alacritatẽ, quadrifariam diuisit exercitum, fratribus suis Simone & Iose-

pho

pho collocatis in utraq; acie prçceden
te, deinde Ionatha, attributis cuiq; mil
lenis & quingenis, & post hos Eleaza
ro. Tum recitato sacro libro, cũ adiu-
1.Mac.4.b torium Dei dedisset signo, † ipseq; ut
dux primæ cohortis prælium cum Ni
canore commisisset, opem ferente ipsis
omnipotente interfecerunt hostium su-
pra nouem millia: uulneribus aũt affe-
cerunt, membrisq; mutilauerunt maxi-
F mam partem exercitus Nicanoris, om
nes certe in fugam egerũt: & pecunijs
eorum qui ad emptionem ipsorum ad-
uenerant, potiti, ubi eos quantum satis
erat persecuti sunt, tempore interclusi
se receperunt. Erat enim pridie sabba-
ti, quam ob causam non diu sunt eos
persecuti: sed lectis armis hostium spo
lijsq; detractis sabbato se dediderunt
perq; studiose laude agentes & gratu-
lantes Domino, qui ad eum diẽ seruas-
set ipsos, prima misericordiæ in ipsos
Num.31.d extillatiõe. † Exacto uero sabbato par
te spoliorum diuisa in damna passos,
& uiduas ac pupillos, reliqua inter se
& liberos distribuerunt. His peractis
cũ indicta supplicatione publica oras-
sent misericordem Dominum, ut se ser-
uis suis perfecte placatum exhiberet:
impressione coniunctim facta partium
Timothei & Bacchidis interfecerunt
sup uiginti millia, munitionibusq; prę-
altis perq; feliciter expugnatis pluri-
mam prædam distribuerunt æquis in-
ter se, damnaq; passos, tum pupillos et
G uiduas ac senes factis partibus. Arma
deinde hostium diligenter collecta in
opportuna loca reposuerũt, & reliquã
spoliorum partem amiserunt Hieroso-
lymam. Interemerunt aũt & Philarchẽ
partes Timothei secutum uirum impu
rissimum, qui perq; infestus fuerat Iu-
dæis: cumq; celebrarent epinicia in pa
tria, Callisthenẽ qui sacras portas suc-
cenderat, cũ in quasdam ædiculas per-
fugisset, subiecto igne cremauerunt. Ita
ille dignam mercedem recepit impieta-
tis, Nicanor aũt ille cõsceleratissimus,
qui mille negotiatores euocarat ad uẽ-
ditionem Iudæorum, ab ijs quos apud
se minimo ęstimabat, diuino auxilio af
flictus, deposito magnifico uestitu per
mare Mediterraneum serui fugitiui mo
do, ipse sibi solitudinis author, perfu-
git Antiochiam, amisso exercitu, & re
supra modum infeliciter gesta. Et qui
receperat se Romanis tributum de ca-
ptiuis Hierosolymitanis confecturum,
is Iudæos propugnatorem habere nun
ciauit, eoq; inuictos esse Iudæos, quod
sequantur leges ab ipso constitutas.

CAP. IX.

EOdem ferè tempore Antiochus se è A
Persicis regionibus ignominiose re 1.Mac.6.a
ceperat. Nam quã dicunt Persepolim
ingressus, cum tentasset templum expo
liare sacrilegio, & ciuitatem opprime-
re, & ideo concitatum uulgus ad præ-
sidium armorum confugisset: contigit
ut Antiochus ab indigenis in fugam
actus turpi receptu discederet. Cumq;
iam esset circa Ecbatana, accepto de
rebus Nicanoris & † Timothei ut ge- 1.Mac.5.
stæ essent, nuncio, ira incensus medita
batur etiam eorum qui fugarant eum,
malitiam Iudæis imputare. Quapro-
pter iussit aurigam iter assidua concita
tione conficere cœlesti utiq; iudicio
ipsum urgente, qui tam superbe dixis-
set, se Hierosolymã, ubi eò peruenisset,
facturum cõmune sepulchrum Iudæo-
rum. At [qui conspicit uniuersa] omni
potens dominus Deus Israelis ipsum
insanabili cęcoq; malo tetigit, ut uerba
adhuc facientem eum dolor uiscerũ im
medicabilis, & acerbi interaneorũ cru
ciatus caperent: & quidem iuste admo
dum, quippe qui multis & nouis cru-
ciatibus uiscera aliorum torsisset. Ille B
tamen arrogantia sua nõ desistebat, sed
superbia magis intumescebat etiã, ignẽ
spirans animo in Iudæos, & professio-
nem accelerare iubens. Accidit autẽ ut
curru, dum impetu fertur, decideret,
grauiq; casu affectus omnibus mẽbris
corporis discruciaretur. Ergo qui mo-
do se maris fluctibus imperaturum exi
stimabat, ob insolentiam homine altio-
rem, & statera montium iuga putabat
libraturum, is humi deiectus ferebatur
gestatorio, palàm in se Dei potentiam
ostendens omnibus tantam, ut impium
corpus eius scateret † uermibus, & Act.12.d
uiui caro cum doloribus atque cru-
ciatibus dilaberetur, fœtorq; putredi-
nis eius toti grauis esset exercitui, adeo
ut qui paulò ante sydera cœli cõtinge
re sibi uidebatur, eum propter intolera

bilem odoris grauitatem gestare nemo posset. Ibi demum cœpit ingenti sua superbia desistere sauciatus, & doloribus diuino flagello per singula momenta augescentibus in cognitionē sui descendere: tandemq́ue ne ipse quidem iam fœtorem suum ferre ualens, ita locutus est, Deo subiectum esse iustum est, non autem se ei superbis cogitationibus ex

C æquare. Orabat aūt scelestus ille Dominum iam non miserturū eius, dicens, se sanctam illam urbem, quā solo æqua

1. Mac. 3. turus, † ac commune facturus sepulchrum petere contendisset, redditurum liberam: & Iudęos, quos ne sepulchro quidem dignari, sed auibus cum liberis diripiendos, ac feris obijcere decreuisset, eos omnes facturum pares Atheniensibus: templum etiam sacrosanctū, quod expoliasset antea, pulcherrimis condecoraturum donarijs, & sacra uasa redditurum omnia, eaq́ue multiplicata, atq; item imperatos ad sacrificia legitimos sumptus è suis redditibus præstaturum. Ad hæc etiam Iudæum se fore, locumq́ue habitabilem omnem prædicando potentiam Dei obiturum. Cæterum non desinentibus doloribus, quod iustum Dei iudicium eum inuasisset, de rebus suis desperans, subiectam scripsit ad Iudæos epistolam, supplicantis in modum, hæc continentem, Optimis ciuibus Iudæis plurimam salutem, sanitatem ac felicitatē rex & imperator Antiochus, Si ualetis, & liberi ac res uestræ ex sententia uestra se habent, Deo sanè gratias ago maximas, in cœlo spē reponens: cæterum ego grauiter afficior. Benigne aūt recordatus amplitudinis uestræ & beneuolentiæ, dum è Persicis regionibus reuertor in grauē morbum delapsus, factu necessariū duxi, ut communi omnium securitati consulerem: non quod rebus meis desperem, (nam magna spe ducor me morbo libe

D ratum iri,) sed quod cogitem patrem quoque meum, quibus temporibus in superiores regiones exercitum duxit, successorem sibi constituisse, ut si quid prę ter expectationem accidisset, aut acerbius quid fuisset nunciatum, qui regionem incolunt, cui rerum summa cōmissa esset scientes, non perturbarentur: prætereà quod consideraui confines principes & regno uicinos occasioni intentos rerum euentum expectare. Filium itaq; Antiochum regem designaui, quē sæpe in superiores satrapias recurrens plærisq; uestrum commisi atq; cōmendaui. Ad eum quoq; subiecto exemplo scripsi. Oro itaq; uos atq; postulo, ut memores beneficiorum publice & priuatim, præsentem quisq; beneuolentiam mihi, & filio conseruetis. Confido enim eum moderate & humaniter sequendo uoluntatem meam uobis usu

rum. † Cæterum homicida ille, & in Dan. 8. c
Deum contumeliosus pessime affectus, qbus utiq; modis affecerat ipse alios, peregre uitam finiuit in montibus fato miserrimo: corpus autem abstulit Philippus unà cum illo educatus, qui filiū Antiochi metuens, se in Aegyptum cōtulit ad Ptolomæum Philometorem.

CAP. X.

Machabæus autem & sui Domino fortunante, recepto templo & A 1. Mac. 4.
urbe, in foro extructas ab alienigenis aras, atq; item delubra demoliti sunt: cumq́ue expurgato templo altare aliud constituissent, concepto de ignitis lapidibus igne sacrificium ac suffimenta, post tempus biennij & sex mensiū, instaurarunt, & lucernas panumq́ue proponendorum seriem adornarunt. Hæc cum fecissent proni in uentrem humi prostrati precabantur Dominum, ne iterum in talia mala inciderent, sed si quando peccauissent, clementer castigarentur ab ipso, nec contumeliosis in Deum aut barbaris gentibus dederentur. Porrò contigit, ut qua die templū ab alienigenis profanatum fuit, eadem die eiusdem templi expiatio celebrare-

tur, quæ erat † uicesimaquinta eius mē 1. Mac. 4. f
sis qui dicitur Casleu, quo dies octo lę B
titia transegerunt tanquam tabernaculorū festos, recordantes ut non ita pridem solenne tabernaculorum in montibus & speluncis more ferarum egissent. Thyrsos itaq; & pulchros ramos, atque item palmas tenentes, hymnos canebant ei, qui successum dedisset ipsis, ad locū suum repurgandū, & publico decreto ac plebiscito, dies eos omni gēti Iudæorū singulis annis agendos constituerunt. Atq; quod quidem attinet ad obitū Antiochi, qui appellatus fuit

Illustris,

Supra 9. Illustris, † ita se res habet: nunc uero
1.Mach.6. Eupatoris Antiochi, qui filius fuit illius impij, res gestas narremus, consecuta continuo bellorū mala compendiose perstringētes. Is regnū adeptus, Lysiam quendā rebus gerendis praefecit, & praefectū Coelesyriae Phoeniciaeq́
C summū constituit. Nam Ptolemęus ille Macron dictus, in primis iustitiae erga Iudaeos seruandae, ob illatam ipsis iniuriam, studiosus, meditatusq́ pacē cum ipsis colere, cum ea de causa apud Eupatorē delatus esset ab amicis, & proditor frequenter diceretur, ꝙ Cyprum sibi commissam reliquisset, & se contulisset ad Antiochū Illustrem: cumq́ nulla esset honorifica potestate, prae moerore animi uitam ueneno finierat. Gorgias autem in prefecturā locorum missus conductitiū alebat exercitum, & bella aduersus Iudaeos crebra moliebatur: cumq́ eo simul etiam Idumaei, cum opportunas munitiones obtinerēt, Iudaeos exercebant, & ijs qui Hierosolymis extorres pulsi fuerant, adscitis,
D bellis mouendis erant intenti. † At qui
1.Mac.5.a Machabaeū sequebantur, cum habita supplicatione Deum, ut auxilio sibi foret, orassent, aduersus Idumaeorū munitiones contenderunt, easq́ adorti ui locis captis, omēs qui in muris pugnabant ulti, obuios quosq́ interemerūt, trucidaruntq́ non minus uiginti millia. Cum autem in duas arces perq́ ualidas, & omnia quae tolerādae obsidioni essent habentes, confugissent haud minus ꝗ nouem millia, Machabaeus Simone & Iosepho, itemq́ Zachaeo, & cum eo satis multis ad horum obsidionem relictis, ad urgentia magis loca se cōtulit. Tum militū Simonis quidam auaritia ducti, à quibusdā eorum qui arces illas tenebant, corrupti sunt, & acceptis septuaginta drachmarum millibus dilabi quosdā sunt passi, ꝗs Machabaeus, ubi factū cognouit, congregatis proceribus populi, accusatos ꝙ pecunia fratres, hostibus contra se dimissis, uēdidissent, & proditionis
E conuictos interfecit. Deinde duas illas arces confestim expugnauit, & re armis atq; manibus per omnia feliciter gesta, in ambabus munitionibus plus
1.Mac. 5.d ꝗ uiginti millia peremit. † Timotheus

autem † antea uictus à Iudaeis, contra Supra 8.e
cto conductitiorum militū exercitu ꝗ plurimo, collectoq́ Asiano equitatu non pauco, ut armis subacturus Iudaeam, adueniebat. Quare qui sequebantur Machabęū, propinquante iam illo se † ad supplicandū Deo conuerterūt, Infra 11.b
& humo iniecta capitibus, lumbisq́ accinctis cilicio, ad basim altari opposità prostrati orabāt, ut placatus ipsis hostem se exhiberet hostibus ipsorum, & infestū opponeret infestis, † ut lex Deut.28.a
palàm polliceretur. Defuncti hac precatione sumptis armis ab urbe processere longius: & ubi propius hostē uentum est, restitere, donec aurora se iam primū diffundente, pugnā utriq; commiserunt, † hi quidem sponsione suc- F 2. Par.32.b
cessus, uictoriaeq́ cum uirtute coniunctae fretum habentes ad Dominum perfugium, illi uero magistrū ad certamina animū statuētes. Porrò acri iam pugna *conspecti sunt, hostibus residen 4.Reg.6.
tes equis auro frenatis, qnq́ insignes Supra 3.d
de coelo uiri, (quorū duo Iudaeos prae- 11.b
cedebāt,) qui interceptū in medio Ma 3.Mac 5.
chabaeū omnibus armis suis protegentes conseruabāt inuulneratū, in hostes autem tela & fulmina iaciebant. Quapropter errore uisus confusi, & pleni perturbatione, cadebant, & caesis eorum uiginti millibus quingētis & sexcentis equitibus, ipse Timotheus perfugit in praesidiū perq́ munitum, nomine Gazarā, cui Chaereas praeerat. Id G
praesidium Machabęani per quatuor dies obsederunt alacres: cumq́ qui intus erant loci praecipitio confisi supra modū impias contumelias, uocesq́ infandas iactarent, quinto & uicesimo iam illucescente die, iuuenes Machabaeani, ob impias contumelias accensi animis, impetū ad muros uiriliter fecerunt, feroci animo obuiam quenq́ trucidantes: itemq́ alij qui simul ascenderant, inter confligendū cum ijs qui in praesidio erant, turres succendebāt, & immissis ignibus obtrectatores numinis illos uiuos concremabant, portas concidētibus alijs, & recepta reliqua acie urbem occupātibus. Timotheum quoq; [cum praesidiū biduo toto uastassent,] in quodā cauo latitantem peremerunt, atq; etiam fratrem eiusdem

Chæream, & Apollophanem. His ge-
stis hymnis & gratulatione celebra-
bant Dominũ, qui uictoria ipsis data,
Israelem affecisset ingenti beneficio.

CAP. XI.

A Porrò pauco admodum post tempo
2.Ma.10.b re Lysias †procurator regis, & co
gnatus, præfectus administrationi re-
rum, res ita gestas admodũ ferens gra
uiter, collectis octoginta circiter milli
bus, & uniuerso equitatu, expeditio-
nem suscepit aduersus Iudęos, cogitãs
se urbem domiciliũ Græcorum factu-
rum, templumq́; sicut cætera gentium
Iob 2.b delubra †quęstuosum, & uenale singu
lis annis sacerdotium redditurum. Po
Esa.36.b tentia itaq; Dei nequaq́ perpensa †fe
rox his peditũ myriadibus, equitumq́;
millibus & octoginta elephantis in-
gressus Iudæã, admotis ad Bethsuram
castris, premebat eam in loco munito
sitam, & circiter quinq; stadia distan-
B tem à Hierosolymis. Machabæani ue-
ro ut illum obsidere præsidia cognoue
2.Ma.10.c runt, ipsi simul & plebs †cum lamẽtis
& lachrymis Domino supplicabant,
ut bonum angelum mitteret Israeli ad
salutem: cumq́; primus ipse Macha-
bæus sumptis armis alios adhortatus
esset, ut unà cum eo periculum subirẽt
ad auxilium fratribus suis ferendum,
coorti unà alacres profecti sunt. Non
dum procul ab Hierosolymis aberant,
2.Mac.3.d †cum eques amictu cãdido, quassans
10.c armaturam omnem auream, præcede-
5.Mac.5. re ipsos uisus est. Tum deo misericor-
di gratulati, omnes confirmati sunt ani
mis, adeo ut parati essent non solũ ho-
mines, sed feras etiam crudelissimas,
murosq́; ferreos confodere, & proce-
derent instructa acie, utpote misericor
dia Domini in se, nacti cœlestem adiu-
C torem. Ergo leonino impetu irruentes
in hostes, prostratis peditum undecim
millibus, & equitum mille sexingẽtis,
in fugam omnes uerterunt, & plæriq;
nudi euaserunt acceptis uulneribus,
ipseq́; Lysias turpi fuga sibi consuluit.
Cæterum non incallidus homo, secum
quid accepisset detrimenti reputãs, &
inuictos esse intelligens Hebræos, om
nipotente deo ipsis auxiliante, oratò-
res de pace in quascunq; iustas leges
conficienda misit, se regem suadendo
in amicitiam eorum pertracturum.
Machabęus itaq; utilitati consulens,
omnia Lysiæ postulata annuit, q; rex
concessisset quæcũq; ipse datis ad Ly
siam literis Iudæorum causa petierat.
Nam scriptæ fuerunt à Lysia literę ad D
Iudæos hoc argumento, Lysias popu
lo Iudæorũ salutem. Ioannes & Absa-
lom legati uestri, qui subiectũ uobis re
scriptũ reddiderint, ad nos de ijs quæ
eo continentur, retulerunt. Quæcunq;
igitur ad regem referenda fuerunt, ego
ei exposui, qui ea quæ licuit, cõcessit.
Quod si rebus nostris beneuolentiam
conseruaueritis, in posterum quoq; stu
debo uobis author esse beneficiorum.
Cæterum de his singillatim mandata
dedi tam his q́ meis legatis, quæ uo-
bis referant. Valete. Anno centesimo
quadragesimo octauo. Dioscorinthij ui
cesimaquarta die. Regis autem episto-
la hęc continebat. Rex Antiochus fra E
tri Lysiæ salutem. Postquam pater no
ster in deos relatus est, nos uolẽtes eos
qui regno nostro subiecti sunt, rebus
priuatis suis deditos uitam tranquil-
lam agere, cũ audijssemus Iudæos non
probare demutatam à patre ad ritus
Græcorũ religionem, sed suis malle ui
uere institutis, eoq́; sibi iura sua conce
di postulare: uolentes, inquã, hanc q́q;
gentem esse quietam, constituimus ut
templũ ipsis restituatur, et publicis ma
iorum suorum utantur institutis. Recte
igitur feceris, si miseris ad eos, è qui-
bus dextera data nostram cognoscant
uoluntatem, ut bono sint animo, suisq́;
sibi uendicatis læti fruantur. Ad gen-
tem autẽ epistola regis talis erat. Rex F
Antiochus senatui Iudęorũ, cæterisq́;
Iudæis salutem. Si ualetis, ita est ut uo
lumus, nos quidẽ ualemus. Retulit ad
nos Menelaus cupere uos redire ad ue
stras proprias possessiones fruendas.
Redeũtibus igitur, usq; ad tricesimam
mensis Xanthici diem, fide publica da
bitur potestas Iudæis, ut utantur suo
uictus genere, legibusq́; pristinis, ut ne
mo eorum ullo modo obturbetur. De
ijs quæ latẽt nos Menelaum quoq; mi
si, ut uobis sit solatio. Valete. Anno
centesimo quadragesimo octauo, men-
sis Xanthici quintadecima die. Mise-
runt autem & Romani epistolam ad G

Iudæos hęc complectentem. Quintus Memmius, & Titus Manlius legati Romanorum, populo Iudæorum salutem. Quæ Lysias cognatus regis indulsit uobis, nos quoq; probamus: de quibus autem ad regem referendum putauit, de ijs inito consilio confestim aliquem mittite, ut sicut uobis congruit decernamus, nos enim Antiochiā accedimus. Ideoq; festinato mittite aliquos, unde nos quoq; qua sitis sententia cognoscamus. Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, die mensis Xanthici quintadecima. CA. XII.

A His ita factis pactiōibus, Lysias ad regē se contulit, Iudæi uero agris suis colendis dabant operā. At præfecti locorū Timotheus & Apollonius Gemæi filius, tum Hieronymus ac Demophon, & præter hos Nicanor ille Cypriarcha, non sinebāt eos tranquillo statu quietē agere. Præterea autem Ioppitæ huiusmodi nefas perpetrauerunt. Cum habitantes apud se Iudæos hortati essent, ut exhibitas à se scaphas cum uxoribus ac liberis conscenderent, quasi nullas haberent cum eis inimicitias, & hi secundū publicum ciuitatis decretum, ut qui paci studerent, nec quicquā suspicarentur, acquieuissent, in altū prouectos numero non minus ducentos submerserūt. Quam crudelitatem in gentem suam ut Iudas cognouit designatā, arma capere iussis uiris quos apud se habebat, cum iustum iudicem deū inuocasset, aduersus interfectores fratrū contendit, & portu noctu incenso, scaphisq; combustis peremit quos ibi nactus est eodē loci con- B fugisse. Cæterū urbe exclusus abscessit, ut qui denuo rediturus esset, & uniuersam Ioppitarū ciuitatem extirpaturus. Cum aūt cognouisset Iamnienses idem facinus aduersus habitātes apud se Iudæos concepisse, eos quoq; noctu aggressus, portui & classi ignem intulit tantum, ut fulgor incendij Hierosolymam usq; reluceret, per stadia ducenta quadraginta. Inde cum abscessisset nouem stadijs, irruerunt in eum aduersus Timotheū iter facientem, Arabum quinq; nō minus millia, cum quingentis equitibus, commissaq; acri pugna, cum Iudę pars ope diuina rem gessisset feliciter, uicti Nomades Arabes dextris datis pacisci petebant cum Iuda, pecora se daturos, & reliquis in rebus opem ei laturos pollicentes. Iudas aūt reuera sibi utiles eos in multis existimans, pacem habere cum ipsis acquieuit, illisq; fide cum dexteris accepta, in tabernacula sua rediere. Aggressus est C etiam urbem quandā ponte ualidam, murisq; circūmunitam, quam nomine Caspin omnis generis promiscuæ gentes habitabant. Huius incolæ cum munitione murorū impositoq; commeatu freti, se peruicaciores exhiberent Iudę militibus conuitiando, & iactando impias cōtumelias, dictuq; nefaria, Iudæ milites inuocato magno mundi dominatore, †qui sine arietibus, apparatuq; machinarū temporibus Iosue Iericho subruit, impetu muros ferociter inuaserunt, & urbe fauore Dei capta, tot sine numero cædes edidere, ut adiacens lacus, qui duo stadia latitudine obtinebat, sanguine plenus fluere uideretur. Inde confectis stadijs septingētis quinquaginta, in Characa ad Tubiaenos dictos Iudæos peruenere: & Timotheum quidem in locis illis non deprehenderunt, (nam is tum infecta re inde discesserat,) sed cum præsidium quodā in loco reliquisset perq; ualidū, Dositheus & Sosipater duces partium Machabæi profecti, quæ Timotheus in præsidio reliquerat, amplius decē uirorum millia interemerūt. Machabęus D autem instructo exercitu suo, cohortibusq; turmatim dispositis, contēdit aduersus Timotheum, qui apud se habebat centum uiginti millia peditū, equitumq; duo millia quingentos. Cognito autem aduentu Iudæ Timotheus, emisit mulieres & pueros cum reliquis impedimentis in præsidium Carnium dictum, q locus esset oppugnatu, accessuq; difficilis, propter locorū omni ex parte angustias. Porrò ubi se prima Iudæ cohors ostendit, terror hostibus iniectus est pauorq;, ostendente se eo qui conspicit omnia, incessit tantus, ut in fugam uersi, alij alio ferrentur impetu, crebriq; læderentur à suis, †& gladiorum suorū mucrone cōfoderentur: dumq; Iudas eos ardentiori contentione persequitur, & concidit sceleratos,

Ios. 6. c
Iud 7. f
1. Reg. 14. c
2. Par. 20. d

Utuntur hoc exemplo Papistae pro purgatorio. Sed factum narratur, non laudatur, et idem de hoc iudicare licet quod Aug. de facto Razis, 2 Machab. 14.

ad triginta millia uirorũ interemit. Timotheus uero cum incidisset in Dositheum & Sosipatrũ, admodũ ueterato rie rogabat, ut uiuũ se dimitterent, eo ꝙ parentes multorũ, quorundã etiam fratres haberet: futurum ut hi neglige-
E rentur, si ipse occisus fuisset. Cum ergo fidem multis impetrasset, pactusq́ esset se restiturũ illos illæsos, propter fratrum salutem eum dimiserunt. Deinde Machabæus perrexit ad Carnion & Atargateum, & ibi uigintiquinq; millia hominum interfecit. His fugatis & profligatis, Iudas exercitum duxit ad
1. Mac. 5. e †Ephron urbem munitã, quam Lysias & magna diuersarũ gentium multitudo tenebant: & quãuis iuuenes robusti pro muris stantes depugnarẽt acriter, nec machinarũ aut telorum appa-
Supra 10. e ratus deesset: †hi tamen omnipotente, qui sua potentia uires hostiũ confringit, inuocato, urbem ui ceperũt, & trucidauerunt incolarũ ad uigintiquinq; millia. Inde porrò Scythopoli ab Hierosolymis sexcentis stadijs distantem petierunt: ubi cum incolæ Iudæi testati essent quam sibi Scythopolitæ præstitissent beneuolentiã, quantaq́; se calamitosis temporibus humanitate tractassent, actis eisdem gratijs, adhortati eos ut porrò ea beneuolentia erga gentem suam uti pergerẽt, Hierosolymam instante solenni hebdomadarũ perue-
F nerũt. Exacto autẽ Pentecostes appellato solenni, Gorgiæ præfecto Idumeæ bellũ intulerunt, eductis in expeditionem peditũ tribus millibus & equitibus quadringentis, consertaq́; pugna paucos ex Iudeis cadere contigit. Porrò Dositheus quidã unus turmalium Bacenoris, uir eques et robustus, Gorgiam apprehensa chlamyde herens, ui trahebat, ut qui uiuũ capere scelestum cuperet, cum eques quidam Thracensis inuectus in eum, humero eius amputato, fecit ut Gorgias Maresam effugeret. Diutius autẽ pugnantibus Esdrini militibus, adeoq́; iam fatigatis, Iudas inuocato Domino, ut se adiutorẽ, prælijq́; ducẽ exhiberet, patria uoce exorsus, & clamore cum hymnis sublato, repente irruens, Gorgiæ milites in fugam uertit. Tum Iudas recollectos milites perduxit in Odollã urbem, & instante die septimo de more purificati sabbathũ ibidem egerũt. Insequẽti die quo tempore ad necessarias functiones redibatur, egresso cũ suis Iuda, ut corpora cæsorum tolleret, & cum cognatis mandaret ea sepulchris patrijs, inuentũ est singulos interfectorũ sub ue- G
stibus aliqua habere, quæ simulachris Iamniensiũ consecrata fuerant, Iudæis autẽ †lege interdicta sunt, unde palàm Deut. 7. e
omnibus constitit, hos eam ob causam Ios. 7. a
occubuisse. Omnes itaq; iusti iudicis Domini, occultaq́; palàm facientis opus prædicantes ad preces cõuersi, rogabant ut quod commissum esset peccatũ prorsus aboleretur: simul egregius Iudas multitudinem hortatus est, ut se à peccato conseruaret integram, ut quæ uideret ante oculos, quis euentus peccati cęsorũ esset. Tum deinde stipe uiritim coacta, ad duo millia drachmarum argenti misit Hierosolymam ad sacrificiũ pro peccato faciendum, bono admodũ scitoq́; instituto, ꝙ de resurrectione cogitaret. Nisi enim eos qui occubuerant reuicturos sperasset, superuacuum erat & uanũ orare pro mortuis. Præterea ꝙ consideraret, ijs qui cum pietate obijssent, optimũ esse repositum munus, sanctã & piam cogitationem, ideo mortuos expiauit, ut peccato absoluerentur.

CAP. XIII.

A Nno cẽtesimo quadragesimonono A
nuncius uenit Iudæ, Antiochũ Eu 1. Mac. 6. d
patorem cum copijs aduersus Iudęam aduentare, cumq́; eo procuratorem rerumq́; administrationi præfectum Lysiam, utrunq; in exercitu habentẽ Græcorũ peditũ centena dena millia, equitumq́; quina millia trecenos, elephantos aũt uicenos binos, & falcatos currus trecenos. Cum his Menelaus conspirauerat, multaq́; simulatione exciuerat Antiochũ, minime consulens saluti patriæ, sed principatũ se sperans obtenturum. Sed rex ille regum animum An- B
tiochi aduersus sceleratũ concitauit, ut cũ Lysias docuisset †eum omnium Supra 4. e
malorũ extitisse causam, mãdaret Bœream abducendũ, eoq́; loci usitato supplicio necandũ. Eo in loco plena puluere quinquaginta cubitorũ turris erat, quę machinam habebat circũuersatilem, in puluerẽ undiq; decliuem. Ibi

eum

eum qui damnatus esset sacrilegij, aut
qui aliud quodcunꝗ malū insigne pa
trasset, omnes protrudebant ad interi
C tum. Huiusmodi supplicio nefariū illū
mori contigit, ne sepulchri quidē com-
potem factum Menelaum, & quidem
meritissimo: ut, qui multa peccata com
misisset in aram, cuius ignis & cinis sa
crosanctus erat, is in cinere mortē op-
peteret. Cęterū efferatus animo rex ue
nire pergebat, pessima eorum quæ sub
patre eius facta essent, in Iudæos exem
Supra 10.c pla editurus. †Qua re cognita Iudas
populo edixit, ut die nocteꝗ Domino
supplicaret, ut si quando aliàs, nūc ma
xime succurreret de lege patria sacroꝗ
templo periclitantibus, nec populum
qui nuper paululū respirasset, iugo in-
D famium gentiū subijci pateretur. Hoc
cum fecissent unà omnes, & misericor
dem Dominū cum lamētis & ieiunijs,
per tres dies assidue prostrati inuocas-
sent, Iudas adhortatus eos pręsto esse
iussit: ipse uero seorsum cum senibus
consiliū cœpit, ut priusquā exercitus
regis Iudæam inuaderet, urbeꝗ potire
tur, egressi ope diuina de summa rerum
decernerent. Commisso itaꝗ domina-
tori mundi negotio, hortatus suos, ut
pro legibus, pro templo, urbe, patria,
ciuitateꝗ fortiter, & ad mortē usꝗ di-
E micarent, castra circa Modin colloca-
uit, dataꝗ suis pro tessera Dei uicto-
ria, cum lectis ualidissimis iuuenibus
noctu irruit in tabernaculū regium, &
in castris quatuor millia uirorum inter
1.Mac.6.f fecit, & præter hos †principem ele-
phantum, cum omni turba contuberna
li. Breuiter castris terrore tumultuꝗ re
pletis, re feliciter gesta, recessit. Diluce
scente iam die designatum est hoc faci
nus, propter opitulantē ei defensionem
Domini. Cæterū rex audaciæ Iudæo-
rum gustu iam capto, loca artibus at-
Supra 11.a tentās castra admouit †ad Bethsuram
F munitum præsidium Iudæorū. Fugaba
tur tamen, offendebat, & atterebatur.
His autem qui in præsidio erant Iudas
cōmeatum summittebat. Porrò erat in
exercitu Iudaico Rodocus, qui inqui-
situs, deprehensus, uinculis mandatus
est. Rex colloquio cū Bethsurętis per
interpretem habito, dexteram dedit &
accepit, discessit, prælioꝗ cum Iuda
commisso, succubuit. Cumꝗ cognouis
set Philippū Antiochię †in rerum ad- 1.Mac.6.b
ministratione relictū desciuisse, pertur
batus suppliciter se summisit Iudæis,
iurauit in quascunꝗ conditiones, pa-
cem inijt, sacrificiū fecit, honorem de-
tulit templo, locum benignitate prose-
cutus est, & Machabæū amplexatus.
Pręfectū reliquit à Ptolemaide ad Ger G
rhenos usꝗ Hegemonidem: cumꝗ ue
nisset Ptolemaidē, & Ptolemenses pro
pter pacta se gererent acerbius, (indi-
gnabantur enim †conditiones per ne- 1.Mac.6.g
fas esse uiolatas) conscēdit suggestum
Lysias, rem commode excusauit, per-
suasit, pacatos ac beneuolos redidit,
abscessit Antiochiam. Hoc modo se ha
buit regis expeditio & receptus.

CAP. XIIII.

EXacto autē triennio cūm Iudę nun A
ciatum esset, Demetrium Seleuci fi 1.Mac.7.a
lium inuectū Tripolitano portu cum
ingentibus copijs & exercitu, interfe-
cto Antiocho & eiusdem procuratore
Lysia, regionem obtinuisse, Alcimus
quidam olim summus pontifex, sponte
autem pollutus temporibus promiscui
commercij, cogitans nullam sibi reli-
quam esse uiam prosperitatis, neꝗ ad
sanctuariū accessum amplius, uenit ad
regem Demetriū anno centesimo quin
quagesimoprimo, offerens ei coronam
auream, ac palmā simul & solennium
templi ramorum aliquos. Atꝗ illo qui
dem die silentiū egit, tempus autem na
ctus insanię suæ commodū, cum in con
cilium aduocatus esset à Demetrio, &
interrogatus, quo in statu essent, aut
quibus consilijs uterentur Iudæi, hæc
respondit, Qui ex Iudæis dicuntur Asi
dæi, quorum dux est Iudas ille Macha
bæus, bellis seditionibusꝗ mouendis
intenti, regnum tranquillitate frui non
patiuntur. Quapropter ego dignitate B
maiorum meorū, summo pontificatu,
dico, exutus, huc me nunc contuli, pri
mum quidem ꝙ commodis regis syn-
cere studeam, deinde etiam ut ciuibus
meis consulā. Nam præ iniquitate su-
pradictorū genus uniuersum nostrum
non parua dispendia patitur. Quę cum
tu rex cognoris singula, regioni ac cir-
cumuento generi nostro, pro tua omni
bus obuia humanitate, consule. Quan

diu enim Iudas ſupererit, pacem dari rebus impoſſibile eſt. Talia ubi dixit iſte, reliqui protinus amici hoſtili in Iudam animo inflãmare Demetriũ, adeo ut accerſeret confeſtim Nicanorẽ, qui magiſter elephantorũ erat, & deſignatum in Iudęã ducem mitteret cum mandatis, ut interfecto Iuda, ſocijsq́; eius diſſipatis, Alcimũ ſummũ maximi templi pontificem conſtitueret. Tum quæ Iudam ex Iudæa fugarant gentes gregatim ad Nicanorem confluebant, Iudæorum infortunia & calamitates feli

C citati ſibi fore arbitrati. Hi uero intellecto aduentu Nicanoris, gentiumq́; aduerſus ſe expeditione, puluere conſper

Supra 10. ſi ſupplices †orabant eum, qui confirmauiſſet populũ ſuũ æternitati, ſuasq́; partes claris uiſis ſemper adiutauiſſet: deinde iuſſu ducis protinus inde profecti, ad uicum Deſſau, in colloquium ad illos ierunt. Ibi Simon Iudæ frater cum ueniſſet in cõgreſſum Nicanoris, nonnihil propter ſubitum hoſtiũ ſilentium conterritus eſt. Nicanor tamen cum audiſſet qua fortitudine, & in certaminibus pro patria obeundis animi audacia præditi eſſent Iudæ ſocij, ſanguine decernere formidabat. Quamobrem Poſidoniũ & Theodorũ atq; Matthiam miſit, qui dexteras darent, & acciperent. Cæterum agitata diu ſuper his conſultatione, cum dux rem retuliſſet ad multitudinem, cõſentientibus omnium ſuffragijs, pactis annuerunt.

D Diem autem colloquio ſeorſum inter ſe habendo conſtituerant, qua die proceſſit utrinq; dux, ſellæq́; ſunt poſitæ: cumq́; Iudas armatos locis opportunis diſpoſuiſſet, paratos ne qua fortè ab hoſtibus repente oriretur iniuria, pactum inter ſe colloquutum habuerũt. Deinde Nicanor Hieroſolymis moratus eſt, abſurdi nihil patrauit, collectã gregatim multitudinem dimiſit: Iudæ, quem in oculis ſemper habebat, ex animo fauẽs, rogauit ut uxorem duceret, & liberis daret operam: uxorẽ duxit, quietus fuit, uixitq́; comiter. Alcimus autem ut uidit mutuam inter hos beneuolentiam, & initas inter eos pactiones cognouit, profectus ad Demetriũ retulit illi, Nicanorem animo à commodis ipſius eſſe alienatum, ut qui inſidioſum regno ipſius Iudam legatũ ſibi creauiſſet. Itaq; rex ira percitus, & hominis ſceleratiſſimi criminationibus concitatus ſcripſit ad Nicanorem, ſe pacta perq̃ grauiter ferre dicens, & iubens, ut uinctum Machabæum Antiochiam q̃primum mitteret. Hæc ut Ni E

canor accepit, perturbatus eſt, et grauiter ferebat irrita facere conuenta cũ eo, qui nulla in re fuiſſet iniurioſus, q̃a tamen regi reſiſtere minus erat cõmodum, qua arte rem conficeret, obſeruabat. Machabęus autem ut intellexit Nicanorẽ animo erga ſe eſſe auſteriorem, & ſolito aſperiorẽ alloquio, non optimo ex animo auſteritatẽ eam proficiſci ratus, collectis ſuorum non paucis à Nicanore ſe occultabat. Ille ut cognouit hominem egregia techna eſſe uſum, ingreſſus maximũ illud ſacrũq́; templum, ſacerdotibus legitimas hoſtias immolantibus, uirum ſibi dedi iubebat: illis autẽ interpoſito iureiurando negãtibus ſe, ubi nam eſſet qui quærebatur ſcire, extenta contra templum

manu, hęc iurauit, †Niſi uinctum mihi 1.Mac. 7.e

Iudam tradideritis, hanc ædem Dei ſolo æquabo, aramq́; diruam, & Baccho

templum hic inſigne extruam. His di- F

ctis abijt. At ſacerdotes extẽtis in cælum manibus, inuocantes eum qui ſemper fuiſſet propugnator gentis noſtrę, hæc dicebant, Tu Dominus uniuerſi, nullius indigus, indulſiſti libẽs, ut templum tibi inter nos domicilio conſtitueretur. Quapropter nunc omni ſanctitate ſancte Domine, hanc recens repurgatam ædem in æternum cõſerues intemeratam, * & os iniuſtũ omne obſtruas. Porrò Razis quidam è Hieroſolymitano ſenatu, indicatus eſt Nicanori uir eſſe amator ciuitatis, & perq̃ præclara fama, propterq́; beneuolentiam pater Iudæorum appellatus. Hic enim ſuperioribus ſeceſſionis temporibus corpore & uita pro Iudaiſmo ardentiſſime obiectis, Iudaiſmi ſpecimen in ſe ediderat. Volens itaq; Nicanor q̃ hoſtili eſſet in Iudæos animo, indicare, milites ſupra quingẽtos miſit ad illum cõprehendendum, illo ſe capto quod ægerrime ferrent hi factutũ exi-

ſtimans. Cæterũ cum arcem expugna- G

re multitudo moliretur, & in portam

atrij

De Razij facto lege & optam D. Augu-
stini ad Dulcitiu Trib. numero
61 fol. 201.

atrij uim faciens ignem, quo porta suc cenderetur, admoueri iuberet, re dubia circumuentus gladio incubuit, fortiter mori malens, quam peruenire in manus consceleratorũ, et indignas indole sua iniurias perpeti. Sed cum præ anxia festinatione, turba iam per ostia irrũpente, incertum sibi uulnus intulisset, cursu ad murum audacter capto, seipsum uiriliter præcipitauit in turbam: qua pedem celeriter referente, dato loco, in medium uentrem delatus est. Cum autem adhuc spirans, accensus animo emicuisset, cruore effusissime decurrente, quamuis grauiter uulneratus, cursu peruasit turbam, & in rupe quadam prærupta stans iam prorsus exanguis, præhensa utraque manu intestina protulit, & in turbam proiecit, ac precatus Dominũ uitæ spiritusque, ut hæc eadem sibi restitueret, hoc modo uitam finiuit.

CAP. XV.

A AT Nicanor ut Iudam cum suis in regionibus Samariæ esse cõperit, consiliũ cepit irruendi in eos die feriato, per summã securitatem. Cum autem qui coacti sequebantur eum Iudæi dicerent, Nequaquam tam ferociter & inhumane sæuias, sed diei honorifice consecratæ ab eo qui intuetur omnia, honorem tribuas: ille sceleratissimus
3.Reg.20. interrogauit, †Esséne in cœlo potens quisquam, qui sabbathorum diem agi præcepisset? hisque affirmantibus, esse Dominũ uiuum in cœlo potẽtissimum,
Exod.20.b qui †septimam diem celebrandam imperauisset, ille rursum, Ego uero, inquit, alter in terra potens sum, qui arma capi iubeo, regisque negotium peragi. Non tamen consecutus est, ut infestum consiliũ suum perficeret. Atque Nicanor quidem per summã insolentiam animo elatus, se spolia de Iudæ copijs simul omnibus reportaturũ sperabat,
B Machabæus autem indesinenter omni spe confidebat affuturũ à Deo sibi auxilium. Ideo suos hortabatur, ne reformidarent aduentum gentium: sed mente tenẽtes lata sibi de cœlo prius auxilia, nunc quoque dandã ab omnipotente sibi uictoriã, & auxiliũ expectarent. Ad hæc consolatus eos ex lege & prophetis, præliorũ quæ confecissent commonitos effecit alacriores, & animis erectos incitauit, simul allegans nefariam impietatem gentiũ, ac iuramenta uiolata. Ita singulos armauit, non tam clypeorũ & hastarũ munitione, quam exhortatione eximiæ orationis: † adie- Iudic.7.e
ctaque demum digna fide narratione somnij, supra modũ lætos reddidit. Erat C
autem illius tale uisum, Oniam olim summo pontificatu functũ, uirum bonum & ornatissimũ, aspectu uenerabilem, suauemque moribus, tum eleganti præditũ facundia, atque à pueris ad omnes uirtutis partes exercitatum, eum inquam, manibus extentis orare pro toto cœtu Iudæorũ. Deinde similiter alium uisum esse uirũ canicie & maiestate eximiũ, mirabili quadã & excellenti magnificẽtia undique adornatum, de quo rogatus Onias dixerit, Hic ille fratrũ amator est, qui multa pro populo sanctaque ciuitate precabatur, Ieremias ille Dei propheta. Ibi tum Ieremiam porrectũ dextera gladiũ aureum Iudæ tradidisse, atque inter porrigẽdum hæc loquutum, Accipe hunc sanctum munere Dei gladium, quo hostes conuulneres. His præclaris Iudæ sermonibus, ad ciendam uirtutem, & ad animos iuuenũ erigendos efficacibus incitati, decreuerunt non castra facere, sed inuadere animose, & cum summa fortitudine inuecti conserta manu decernere: quandoquidem & urbis, & D
sacrorum, & templi periculum agebatur. Erat enim uxorũ & liberorum, itemque fratrum ac cognatorum periculi minor apud eos ratio, maximus aũt & primus pro sacrosancto templo metus. Tenebat aũt & eos qui in urbe erant, non leuis anxietas, de subdiali conflictu solicitos. Cæterũ iam omnibus futuro certamine suspensis, hostibusque manũ conferentibus, cum explicata esset acies, & belluæ opportuno loco constitutæ, atque equitatus in cornu dispositus, Machabæus ut gradũ inferens agmen, uariumque armorũ apparatum, necnon belluarũ feritatem conspexit, extẽtis in cœlũ manibus, mirificum Dominũ inspectorem inuocauit,
†ut qui sciret non armis parari uicto- 2.Par.14.c
riam, sed quibus illi dignũ esset uisum, Iudic.7.b
dari. Porrò huiusmodi uerbis ille pre- *4.re.19.g
cabatur, Tu dñe, ætate *Ezechiæ regis Esa.37.f

Iudææ, angelũ tuum misisti, qui militũ Sennacherib interfecit ad centũ octogintaquinque millia: idem nunc quoque dominator cœlorũ, demitte angelũ bonum, qui nos ad pauorem & terrorem istorũ antecedat, ut qui sanctũ populũ tuum cum impia cõtumelia impetunt, potentia lacerti tui consternẽtur. Atque
1.Mac.7.f hic quidem sic orauit. Et cum †Nicanor se inferret cum suis pæana canentibus, & cum classicis: copiæ Iudæ cum supplicatione & precationibus pugnã cum hostibus cõmiserunt. Ita manibus quidem decertando, cordibus autẽ precando Dominũ, trigintaquinque non minus millia prostrauerunt, interuentu
F Dei magnopere freti. Prælio aũt defuncti cũ se læti reciperent, ut Nicanorem cum omnibus armis occubuisse cognouerunt, sublato clamore promiscuo, omnipotenti patria uoce gratulati sunt. Tum ille per omnia corpore simul & animo princeps ciuium propugnator, qui beneuolentiã ætatis erga populũ conseruauit, caput Nicanoris amputatum, & cũ humero brachiũ, iussit perferri Hierosolymã: ipse autẽ ut eodem peruenit, cõuocatis popularibus suis, & sacerdotibus ante altare collocatis, cum eos qui arcem tenebant accersiuisset, ostendit eis caput scelerati Nicanoris, simul ac manũ maledici, qua contra sanctam omnipotẽtis ædem extenta, superbe se iactarat: & linguam eiusdem impij Nicanoris exectam, frustulatim se dixit daturũ auibus, & manubias dementiæ exaduersum templo suspensurũ. Omnes uero laudes in cœlum extollere celebratissimo Domino, ac dicere, Prædicandus est qui locum suum conseruauit incontaminatum.
G
Iudith 14.a †Cum ergo caput Nicanoris, euidẽs omnibus & illustre signũ diuini auxilij, ex arce suspendisset: cõmuni suffragio decreuerunt omnes diem illam nequaquam obscurã relinquere, sed eam celebrare tertiam decimam duodecimi mensis, qui Adar dicitur lingua Syriaca, pridie diei Mardochaicæ. Rebus itaque Nicanoris ita gestis, cum urbs ex eo tempore fuerit in potestate Hebræorum, ego quoque finem hoc loco faciam narrationis. Et siquidem recte, et commentario congruenter, hoc & ipse uolebam: sin exiliter ac tenuiter, hoc est quod potui. Alioqui enim ut uinũ per se bibere, atque item rursum aquam, odiosum est: uinum autem aqua temperatum suaue est, & iucundã ac gratam affert uoluptatem: ita contextus narrationis aures legentiũ delectat ipsa concinnitate. Cæterum hic finis esto.

Liber tertius Machabæorum.

CAPUT I.

CUM Philopator e reuersis intellexisset, erepta sibi esse ab Antiocho loca quæ tenebat, excitis omnibus copijs tam pedestribus suis quam equestribus, assumptaque secũ Arsinoë sorore, excurrit ad uicinas usque Raphiæ regiones, ubi castra habebant copiæ Antiochi. Theodotus autem quidam rem insidijs peragere cogitans, cum assumpsisset e cõmissis sibi à Ptolemæo armatis ualidissimos, contulit se ad tabernaculũ Ptolemæi noctu, ut eum interficeret incautũ, eoque pacto finem bello imponeret. At Dositheus filius Drimyli dictus, natione Iudæus, postea uero facta à lege trãsitione, à patrijs sanctionibus abalienatus, cũ hũc subduxisset, ignobilem quendã supposuit in tabernaculo, quem pro illo multari contigit. Porrò commisso acri prælio, cum fortius pugnaretur ab Antiocho, Arsinoe sedulo copias obambulans, capillis solutis cũ lachrymis orabat miserabiliter, ferrent opem audacter sibi, liberis & uxoribus, binas uictoribus auri minas daturam singulis pollicens. Ita hostes pugna cõfici, multosque capi contigit. Tum superatis insidijs uicinas obeundo ciuitates, sermone putauit confirmandas: quod ubi fecit, delubraque impertiuit donarijs, animos subiectorum erexit. Cum autem B Iudæi misissent e senatu senes ad Philopatorem, qui salutarent eum, ferẽtes munera, deque rebus gestis ei gratularentur,

A Dan.11.b

rentur, accidit ut eum cupiditas maior caperet se quàm primũ ad eos conferendi. Venit itaque Hierosolymam, maximoque deo sacrificauit: & gratulatione facta, quæ fas erat loco præstitit. Deinde in locũ ingressus præ elaborato industria ornatu obstupuit, & concinnã templi structurã miratus, in adytũ quoque intrare cupide cogitabat. Illis autem negantibus hoc esse fas, quòd ne indigenis quidem liceret ingredi, adeoque nec sacerdotibus, præterquàm uni primo omniũ
Exod.30.b pontifici, †idque semel in anno tantũ: ni
Leuit.16.g hil tamen pmoueri se patiebatur. Cũque
Heb.9.a lex ei recitaretur, non cessabat porrò inferre se, ingredi oportere se dictitãs. Quod si negatus esset illis hic honos, at sibi nõ itẽ esse oportere: rogitabatque quare tandem se in quæcunque delubra ingredientẽ nemo præsentium prohibuisset? Cumque improuide quidã respondisset, male hoc ipsum fuisse factũ: at facto, aiebat, hoc, quanam de causa tandẽ minus uelint nolint esset ingressu
C rus? †Itaque sacerdotibus cum omni ue
2.Mac.3.c stitu se prosternentibus, & maximum Deũ orantibus, ut subueniret urgenti necessitati, & uim mala molientis auerteret, templumque clamore & cõploratione replentibus, qui reliqui in urbe erant perturbati, & qd accidisset ignari exilierũt. Conclusæ quoque thalamis uirgines cum puerperis procurrere, capitibus puluere cinereque cõspersis, & uicos implere luctu lamentisque. Quæ uero uexilla modo ad obuiã itionem adornata concinnarãt, condecentis se pudoris oblitæ perturbato cursu ferebantur per urbẽ, infantibusque liberis relictis, matres simul & nutrices aliò atque aliò, hæ per domos, per uicos aliæ licenter concurrebant in summũ templum: uariaque erat collectorũ in hoc cõprecatio, aduersus ea quæ ille nefarie
D moliebatur. Ad hęc cõmoti audacia ciues non patiebantur eum prorsus irrũpere, propositũ suum exequi conantem: sed ad arma capessenda, et ad mortem audacter pro lege patria oppetendam conclamantes magnã excitarunt eo loci exasperationẽ: sed tamen demoti à sacerdotibus ac senioribus, ad pristinũ orationis locũ rediere. Atque uulgus quidẽ interim ut cœperat intẽtum precibus erat: senes uero regẽ circumstantes, multifariã tentabãt superbum eius animũ à concepto consilio dimouere. At ille peruicaciter contemptis omnibus, nihilominus ingressum moliebatur, quod semel dixisset se putans perfecturũ. Quod etiã ij qui ab eo stabant cernentes, cõuersi ad eum, penes quem omnis potestas est, unà cum nostris inuocabãt eum, ut opem ferret rebus pręsentibus, nec facinus nefarium ac superbum dissimularet: adeoque præ crebris ex anxia turba collectis uocibus clamor quidã erat incõparabilis. Videbantur enim non solũ homines, sed parietes quoque cũ toto pauimento personare, utpote omnibus mortẽ tum præoptantibus, potius quàm illius loci prophanationem.

CAP. II.

Simon quidẽ certe summus pontifex A
genibus ex aduersum adyto flexis, apteque protentis manibus, huiusmodi precationẽ fecit, Domine dñe rex cœlorũ, & dominator rerum creatarũ omniũ, in sanctis sanctissime, monarcha omnipotens, respice nos, qui ab impio & impuro, audacia & potentia superbo opprimimur. Tu enim es qui creasti omnia, iustus princeps, qui cuncta obtines, tu iudex es uiolenter & super
be agentiũ, †tu priscos iniustitiæ ope- Gen.7.d
ratos, inter quos & robore audaciaque freti gigantes erant, inducto immẽso diluuio deleuisti: †tu superbiæ deditos Gen.19.c
Sodomitas, flagitijsque nobilitatos exemplũ posteris statuens igni & sulphure concremauisti. †Tu cõtumaci Pha Exod.7.8.
raoni, *qui seruitute premebat sanctũ 9.10.11.
populũ tuum Israeliticũ, ostendisti po *Exo.1.a
tentiam tuam uarijs multisque (quibus 5.a.b.c.d
potentia ingens tua inclaruit,) supplicijs exercito: †& cũ curribus multaque Exod.14.
turba tuos persequentẽ profundo mari demersisti: te uero rerum omniũ principe fretos traduxisti saluos, †qui hęc Exod.15.a
omnia manu tua gesta agnoscentes, te omnipotentẽ laudauerũt. Tu rex con- B
ditor infinitæ & immensæ terræ, elegisti urbẽ hanc, & locũ hunc ad celebritatem tibi, quamuis nullius omniũ indigo, consecrasti, uisoque illustrati magnifico, cõmendatione ipsi ad gloriã magni & augusti nominis tui conciliata. Amore quoque domus Israeliticę polli-

citus es, ubi quid à nobis deliratum esset, quamobrem nos circūuenissent angustiæ, quas locū hunc ingressi deprecaremur, te preces nostras exauditurum. Fidelis autē es utiq; & uerax.

Iudic. passim.

†Quoniā uero oppressis maioribus nostris sępe opem tulisti in afflictione, magnisq; eos liberasti periculis, & nunc etiam ecce rex sancte, nos propter multa magnaq; peccata nostra premimur, hostibusq; nostris subiecti uirium inopia deficimus in calamitate nostra, iste autē contumax & impurus meditatur temerare sanctū, nominiq; glorioso tuo dedicatū in terra locum, (alioqui enim domiciliū tuum cœlum cœlorū est, locus hominibus inaccessus,) quoniam inquā gloriam tuam populo tuo, consecrando locū hunc, beneuole imperti uisti: ne imputes nobis impuritatē istorum, aut castiges nos ob profanationē, ut ne glorientur animis nefarij, *neq; iactantia linguæ suæ elati dicant, se ædem religiosam pessundedisse, sicut inuisa tibi delubra conculcantur. Dele C peccata nostra, delictaq; discute, & hoc tempore misericordiā tuam ostende. Fac ꝙ primū nobis obtingat miseratio tua, & ora collapsorū, atq; confractorum animis, imbue laudibus pacem nobis conficiendo. Ibi tum ille inspector omnium, & inter omnia sancta sanctissimus Deus, legitima comprecatione exaudita, illū uiolentia magnaq; contumacia elatū hinc atq; illinc percellens, ut arundinē uentus, ita flagellauit, ut iam humi iaceret inutilis, membrisq; solutus, & iusto supplicio implicatus, uocem mittere non posset. Quocirca amici eius & stipatores corporis subitam & repentinā, qua oppressus esset, castigationem conspicati, metuentes ne eum uita quoq; deficeret, ingenti protinus pauore perculsi eum extraxere. Postea uero cum se recollegisset, quāuis castigatus, nulla tamen pœnitentia ductus est, sed discessit minitans atrocia. Vt igitur peruenit in Aegyptum, tam suis flagitiorū incrementis, ꝙ opera †supradictorū adiutorum ac sociorū, qui ab omni iustitia recessērant, non solū se innumeris effudit libidinibus, sed eò quoq; euasit temeritatis, ut maledicta passim sereret, multiq;

Supra 1.a

amicorum, spectata regis sententia, ipsi quoq; uoluntatem eius sequerentur. Cumq; decreuisset rex gentē Iudaicam D notare publica ignominia, in colūna, quam in posita ad regiam turri erexerat, literis curauit insculpendum, Ne quis sacrificare nolens, ingrederetur in templa Aegyptiorū, utq; Iudæi omnes censu habito, ad seruilem sortem redigerentur: cui rei si qui contradixissent, ui abrepti tollerētur è uita: sin qui nomina in censu fuissent professi, eorū corporibus pro stigmate insigne Bacchi foliū hederaceum inureretur. Atq; hos quidem in iam dictam sanctionem segregauit. Cæterū ne omnibus infensus esse uideretur, subscripsit, q̄d si q inter eos qui solennibus sacris initiarentur, uersari maluissent, ut pari cum Alexandrinis ciuibus iure uterentur. Quidam igitur in ciuitatibus gradus urbanæ religionis exosi facile seipsos dedere, quasi magnā cōsecuturi essent ex futura cum rege communicatione gloriā: plærīq; uero fortitudinem animi obtinentes à pietate non recesserūt, sed uitam pecunia redimētes intrepide seipsos, ne nomina profiterentur, conabantur liberare, bona spe freti, fore ut auxiliū adipiscerentur: eos autem qui deficiebant à se, execrabantur, & pro hostibus gentis suæ habebant, communiq; excludebant cōmercio & usu.

CAP. III.

His intellectis impius ille tantopere A iratus est, ut non solū Alexandriæ exerceret iram suam, sed etiā reliquam regionē incolentibus grauiorem se exhiberet inimicum, omnesq; eodem ꝙ primū congregatos pessimo supplicio è uita tolli iuberet. Dum hęc gerebantur, inimica genti [Iudaicæ] fama percrebuit, occasione hominibus ad lædendum consentientibus data, ut ita se gererent, quasi illa quo minus leges apud se seruarētur, impediret. Cæterum Iudæi suam erga reges beneuolentiam & fidem immotā conseruabāt: uerum quia deum colebant, eiusq; uiuebant legibus, excludebant quosdā, & à se relegabant: quam ob causam quibusdam inimici uidebantur, cum iuste recteq; factis cōmunem uitam ornantes, omnibus hominibus essent commendabiles.

biles. Bene factorũ itaq; sparsam ubiq; de gente famam alienigenæ nullo loco numerabant: in adorationibus autem & moribus dissensionẽ exagitabãt sermonibus, dicentes, neq; regi neq; potestatibus amicos esse homines, sed hostes, publicisq; commodis admodum aduersos. Atq; illi quidem non uulgaria criminabantur, at qui in urbe erant Græci, nulla affecti iniuria, uidentes tumultũ aduersus homines inopinatum, concursusq; improuisos fieri, cum opem ferre non ualerent, quod tyrannicus rerũ esset status, indignabundi consolabantur eos, & commutationem horum sperabãt: non enim ita stare posse talem factionem ullam temera-
B riã. Iam uero & uicini quidã & amici, commercijsq; consociati, clam quibusdam adscitis, fidem dabãt se cõiunctuμros auxilia, & omnem contentionem ad succurrendum allaturos. Porrò ille præsenti prosperitate elatus, nec potentiã maximi dei considerans, sed existimans eodem se perpetuo perfruiturum consilio, hanc contra Iudæos scripsit epistolam, Rex Ptolemæus Philopator ducibus ac militibus qui sunt in Aegypto, singulisq; locis, salutem & sanitatẽ: nam ego quidem saluus sum, simul & res nostræ. Nos postquam suscepimus expeditionẽ in Asiam, ut ipsimet scitis, eaq; dato nobis à dijs inoffenso auxilio, nostrisq; uiribus ex sententia nostra quàm optime confecta est, putauimus non armorũ uiolentia, sed comitate multaq; humanitate lactandas, quæ Coelesyriam & Phoeniciam habitant gentes, beneficijsq; ultro afficiendas: cumq; templis urbium reditus quàm plurimos contulissemus, adducti sumus, ut Hierosolymam quoq; ascenderemus ad templum pestiferorũ, qui insanire nunquã desinunt, honorandum.
C At illi uerbis aduentui nostro gratulati, reipsa insyncere affecti, cum cuperemus adytũ eorũ ingredi, idq; eximijs ac pulcherrimis cõdecorare donarijs, antiquo fastu permoti, nos ingressu prohibuerunt, ignari potentiæ nostrę, propter eam quã omnibus hominibus exhibemus humanitatem. Atq; inimico suo in nos animo palàm declarato, quasi soli sint gentiũ, nihil legitimum ferre uoluerunt, præ superba in reges & de se bene meritos cõtumacia. Nos tamen horũ acti insania, postquam reportata uictoria peruenimus in Aegyptum, comitate utẽdo erga omnes gentes, quod decuit fecimus: atq; in tali re congeneribus eorũ omnibus iniuriarũ obliuione promulgata, tam ob societatem, quàm ob concredita ipsis ab initio per simplicitatem infinita negotia, ausi sortem eorum mutare, & eos ciuitate Alexandrinorũ dignari uoluimus, † atq; Supra 2.d
in consortiũ perpetui sacerdotij recipere. At illi rem contra interpretãtes, & bono congenita sibi prauitate repudiato, in malũ assidue procliues, nõ solum recusarunt contemptã ignominiosè ciuitatẽ, sed etiam uerbis & re paucos ex ipsis synceriter erga nos animatos abominantur, semper sperãtes nos breui per ignominiosissimã uitam successuum finẽ cõsecuturos. Quapropter D
coniecturis persuasum optime habentes, hos omnibus modis erga nos male esse animatos, & prospiciẽtes nequando repentino posthac exorto tumultu, in tergo nobis habeamus impios istos proditores & atroces hostes, mandamus ut simul atq; primum hęc reddita fuerit epistola, eodem illo die qui indicati fuerint, unà cum uxoribus & liberis, cum uiolẽtis uexationibus, ferreis undiq; uinculis constricti mittantur ad nos, ad ineuitabilẽ calamitatem, & ad infamem cædem, hostibusq; congruentem. Nam simul atq; in hos fuerit animaduersum, putamus fore ut in posterũ res nostræ stabili & optimo loco, ac statu constituantur. Quod si quis Iudæum quempiã à natu maximo ad minimũ, etiam ad lactẽtes usq;, tutatus fuerit, is cum omni familia foedissimis tormẽtis excruciabitur: qui uero nomen cuiuspiam deferre uoluerit, is prætereà quod cõsequetur bona damnati, et de regia pecunia drachmarum argenti duo millia, libertatis quoq; corona donabitur. Omnis aũt locus in quo deprehensus omnino fuerit Iudæus receptatus, is desolatus igni tradatur, omniq; mortaliũ generi per omnia reddatur ad perpetuũ tẽpus inutilis. Atq; eius quidẽ epistolę ita scriptũ erat exemplar.

CAP. IIII.

A QVocunque autem edictum hoc perlatum fuisset, publicum agitabatur à gentibus cum iubilis & gaudio conuiuium: utpote indurato iam olim in animis eorum odio per licentiam tum se proferente. Iudæi autem in acerbissimo luctu erant, perque lamentabiles côplorationes uoces edentes, gemitibus undique æstuante corde eorum, inexpectatum, repentinaque sententia irrogatum sibi interitum deflentium. Quæ præfectura, aut urbs, aut quis omnino locus habitatus, quæ uię planctu eorum, luctibusque non fuerunt impletę? Adeo enim una omnium acerba & immiti urbanorum præfectorum sententia ablegabantur, ut propter inusitata supplicia, quidam etiam hostium, communem miseriam ponentes sibi oculos, & animo suo incertam uitæ cômutationem repræsentantes, deflerent miserrimam eorum ablegationem. Ducebatur enim senum multitudo canis opertorum, & præ senectute curuorum pedum tarditate, propter concitatam cum uiolentis sine pudore minis increpitationem, ad ce-
B leritatem itineris abutentium. Quæ autem nuper ad coniugalem uitæ societatem thalamum intrauerant puellę, luctus percipiebant pro iucunditate: & delibuta unguentis coma iam conspersa puluere, retectæ ducebantur lamentationem pro hymenæis unà ordientes, ut quæ uexationibus alienigenarum laceræ, uinctæque publice usque ad nauis ingressum ui traherentur. Harum quoque coniuges, ceruicibus laqueis coronarum loco reuinctis, in uigête ac iuuenili ætate, pro conuiuio atque otio iuuentutis, reliquos nuptiarum dies in luctibus trahebant, ante pedes iam excubantem orcum uidentes. Auehebantur autem ferarum instar, ferreorum uinculorum ui tracti, alij iugis nauium affixi ceruicibus, alij pedibus côstricti pedicis indissolubilibus, densa quoque superne tabula incumbente, qua oculis undique obtenebratis, insidiatorum more tractarentur, per om-
C nem nauigationem. Hos ita ad dictum nauigium perductos, rex nauigatione iuxta mandatum ipsius confecta, iussit eos collocari in tentorijs, in eo quod est ante urbem patens in immensum hippodromi spatio ad exemplum supplicij omnibus in urbem se conferêtibus, eademque se in agros peregre efferentibus, quam opportunissimo, neque copiarum suarum communicatione eos, neque omnino murorum ambitu dignatus. Hoc ubi factum est, cum audisset ex urbe clam congeneres quosdam egressos, crebrius ignominiosam fratrum miseriam deplorare, iratus iussit eos quoque, eodem quo illos modo, caute tractari, supplicio illorum nulla ex parte diminutos, atque adeo totum genus describi nominatim. Non enim iam se illos promulgata pauloante laboriosa operum seruitute, sed exquisitis tormentis excruciatos, ad extremum una die confecturum. Celebrata est itaque descriptio horum acerbo cum studio, assiduoque ab ortu solis ad occasum usque continenti, quadragesimo die nondum ad finem perducta. Interim rex D magno ac côtinuo gaudio plenus conuiuia ad omnia simulachra celebrabat, deuia procul à ueritate mente oreque nefario laudans muta, & sermonis opisque uacua, in maximum autem deum quæ minime fas est effutiens. Porrò post supra dictum temporis spatium, cum scribæ ad regem renunciassent, se descriptioni Iudæorum non sufficere amplius, propter immensam eorum multitudinem, ut quorum plurimi adhuc essent per regionem, alij domesticatim adhuc, alij certis locis congregati, adeo ut res esset omnibus per Aegyptum præfectis impossibilis: rex eis durius minatus est, quasi donis ad effugium illis moliendum corruptis. Accidit tamen, ut res ei planè persuaderetur, cum argumentis euidentibus confirmarent & chartam iam sibi, & calamos, quibus uterentur, defecisse. Hoc autem erat efficax opus inuictæ eius, qui opem de cœlo ferebat Iudæis, prouidentiæ.

CAP. V.

TVm accersito Hermone præfecto A curæ elephantorum, ira graui & indignatione per omnia implacabili plenus † iussit, ut proxima die thus largis 1. Mac. 6. d manipulis cum uino mero plurimo, po Ioseph. contui daretur elephantis omnibus nume tra Appio. ro quingentis, ut potu affatim prębito lib. 2. ab ini efferati ad mortem Iudæis offerendam tio. introducerêtur. Atque ille quidem cum hæc iussisset, conuocatis amicorum & exercitus sui pręcipuis, hostiliter in Iudæos animatis, conuertit se ad conuiuium.

uium.

uium. Magister autem elephantorum Hermon iussa scite exequebatur: horumq; ministri sub uesperã egressi manus obligabant miserorũ, reliquaq; circa ipsos cauenda accurabant, putãtes sub crepusculũ gentem uno esse exitio interiturã. At qui omni defensione destituti uidebantur esse gentibus Iudæi, propter undiq; constringentẽ eos uinculorum necessitatem, Dominũ omnipotentẽ, & omni potestate superiorem misericordem Deum suum & patrem, continenti uoce omnes inuocabãt cum lachrymis, orantes ut impiũ contra se consiliũ auerteret, & magnifico interuentu ex instanti ante pedes fato eripe-
B ret. Atq; horũ quidem assidua in cœlũ ferebatur supplicatio. Hermon autem, qui sæuos elephantos iam repleral potu uini large præbito, thureq; saturauerat, mane aderat ad regiã, ut rem regi nũciaret. At illud ab æuo condito pulchrum nocte ac die opificium, quæ immittitur ab eo, qui largitur omnibus quibuscunq; uoluerit ipse, pars somni
1.Reg.26 b †ad regẽ missa est, quo ni Domini perq; suaui ac profundo detineretur, nefarioq; proposito multũ deceptus, implacabili sententia magnopere frustraretur. Iudęi ergo cum pręfinitũ tempus superauissent, laudabant sanctũ Deum suum, & placabilẽ orabant denuo, ut potentiam ualidissimæ manus suæ gentibus superbis ostenderet. Media uero iam fermè hora decima, uocator frequentes adesse inuitatos uidens accedit, regem excitat, uixq; expergefacto conuiuij tempus iam cedere nunciat, de his uerba faciens: quibus rex admonitus, cum se in locũ illum contulisset, iussit eos, qui ad conuiuiũ uenerant, ex aduerso sibi discumbere: quod cum illi fecissent, hortatus est, ut epulis indulgentes præsens conuiuij tem-
C pus impense cohonestando hilaritati darent. Porrò cum res sermonibus extraheretur diutius, rex accersitum Hermonem acerbe minaciterq; interrogauit, Quanam de causa Iudæi permissi essent ea adhuc die uiuere superstites? Illo aũt declarãte se ea nocte iussa executum fuisse, amicisq; eius idem testantibus, crudelitate q; Phalaris atrociori præditus, Hodierno somno gratiam habeant, inquit, illi: cæterum tu citra cunctationem, elephantos in diem crastinum eodem modo præpara, ad nefariorum Iudęorũ exitium. Hoc regis imperium cum læti qui aderãt omnes collaudassent, domũ quisq; suam discessere: ubi tempus noctis non tam somno impenderunt, q; ad omnigenas miseris, ut putabantur, excogitandas illusiones. Vt ergo primũ gallus mane cecinit, Hermon armatas in ampla porticu mouere belluas, totaq; urbe ad miserrimum spectaculũ confluere multitudo cupide expectans diluculũ. At Iudęi continuo illo tempore, trahẽtes animam, lachrymosis precibus cum canticis flebilibus manus in cœlũ tendendo Deum maximũ orabant, ut rursum eis atq; breui succurreret. Nondũ aũt diffusis solis radijs, cũ rex amicos exciperet, Hermon stans uocabat ad exitum, significãs paratã esse regis uolun-
tatem: quod cum ille audisset, nefario D illo exitu stupefactus, ut quę omnium cepisset obliuio, sciscitabatur quid nã esset, cur hoc ab ipso tanto studio age-
retur. †Cæterũ efficax erat hoc opus Deut.28.c Dei dominatoris omniũ, qui mẽti eius obliuionem eorũ quę cogitarat antea, immiserat. Cum uero diceret Hermon, & omnes amici, Bellueę & exercitus, ò rex, secundũ uehementem tuam uoluntatem parati sunt, ille ob hęc dicta repletus ira graui, q; diuina prouidentia memoriam omnem horũ amisisset, aspectu rigido ac minitabundus, dixit, Quotcunq; parentes adsunt, aut prognati liberis, qui largũ hoc sæuis belluis pabulũ parauerũt, uicem sustineant insontium Iudęorũ, qui suam erga me & maiores meos integram ac stabilem fidẽ eximie declarauerunt: tametsi nemo ob fauorem socię educationis et officij uita pro his est priuatus. Ita Hermon inopinatas simul ac periculosas minas pertulit, & aspectu uultuq; inhorruit: amici uero singillatim dilapsi tristes, eos qui conuenerãt dimisere ad priuata sua quenq; negotia. Iudęi aũt ijs q rex dixisset intellectis, laudabãt celebratissimũ dominum deum regem regum, à quo hanc opem fuissent con-
secuti. Porrò cum rex eadem consuetu E dine conuiuium rursum instituisset, ut

hilaritati se dederent hortatus, accersito Hermone minitabundus, Quoties tibi uidetur, inquit, idem præcipiendum miserrime? uel nunc tandẽ para elephãtos in crastinũ diem ad perimendum Iudæos. Tum qui unà accumbebant cognati inconstantẽ mirati mentem eius, hęc prolocuti sunt, Quandiu, ò rex, quasi amentes nos pertẽtas, qui tertio iam præcipias deleri illos, rursumq́ in re gerunda mutatus, quę constitueris irrita facias? Ciuitas certè hac de causa suspẽsa tumultuatur, plenaq́ iam coitionibus, secessionis crebro minatur periculũ. Quapropter alter per omnia Phalaris rex plenus amentia, factis in se ad Iudæorũ conseruationem mutationibus animi ꝓ nihilo habitis, impotẽtissimo iureiurando firmiter asseuerauit, se hos abiecta omni cunctatione, genibus & pedibus belluarum fœdatos, orco demissurũ: deinde expeditione suscepta in Iudæã, igni ferroq́ breui uastaturũ illam, & ibi †inaccessum sibi Iudæorũ sacrarium, deiectum igni traditurum q̃primum illis qui hostias illic perpetuò immolarẽt. Tum lęti amici, ac cognati, ut digressi sunt, exercitui opportunissima quæq́ loca urbis designauerũt fideliter ad custodiã.

Supra 1.

F Præfectus aũt elephantorũ belluas ad insanam fermè, ut ita dicã, affectionem perduxit potibus odoratissimis, uinoq́ thure tẽperato, terribiliq́ apparatu adornauit. Iamq́ circa auroram urbe secundũ hippodromũ repleta innumera multitudine, regiam ingressus regẽ ad rem propositã excitauit. Tum ille impio animo, iraq́ graui pleno, tota ui cum belluis se protulit, immiti animo, pupillisq́ oculorũ ærumnosum ac miserũ supradictorũ exitium spectare cupiens. Vt aũt Iudæi circa portã egredientium elephantorũ, sequentisq́ armati exercitus, & pedũ turbę puluerem uiderunt, horrisonumq́ tumultũ audierunt, ultimũ sibi uitæ momentũ illud, finemq́ miserrimæ expectationis esse existimantes, ad cõmiserationem sui lu ctumq́ conuersi, osculabantur seinuicem amplexi, & conijciebant se in colla cognatis, patres filijs, & matres filiabus, & aliæ nuper natos infantes lac ultimum tracturos adhibebãt uberibus. Rursum autem eorũ quæ antea sibi lata fuissent de cœlo auxiliorũ memores, pronos unanimiter se prosternentes, infantibus ab uberibus remotis, perq́ magna uoce clamabãt, omnipotenti supplicantes, ut interuentu suo misereretur ipsorũ, qui iam ad orci fores peruenissent.

CAP. VI.

A Eleazarus aũt quidam uir insignis, unus è sacerdotibus eius regionis, senectam iam ætatẽ assecutus, & omni uitæ uirtute ornatus, sedatis circum se senibus, sanctũ deum inuocando, hæc orauit, Rex prępotẽs, et altissime deus omnipotens, qui creata cuncta clementer gubernas, respice semen Abrahami, sanctiq́ Iacob progeniem, populũ obuentionis tibi consecratæ in alienigena terra peregrinũ, iniusteq́ pereuntem, ò pater. †Tu Pharaonẽ curribus abundantem, olim huius Aegypti principem, immiti contumacia, iactantiaq́ linguæ elatum, cum superbo exercitu mari demersum perdidisti, luce misericordiæ illustrãdo genus Israeliticum. †Tu innumeris exultãtem copijs Sennacherib grauem Assyriorũ regem, qui ferro iam totam terram ditioni suæ subiecerat, aduersus sanctã ciuitatẽ tuam elatum, diraq́ fastu & audacia loquentem fregisti Domine, multis gentibus palàm ostendẽs tuam potentiam. †Tu tres illos in Babylonia amicos, qui alacres uitam igni, ne uana colerent, tradiderant, ardentem fornacem irrorando, ad capillos usq́ illęsos seruasti, flãma in omnes inimicos immissa. †Tu plenis inuidiæ criminibus ad leones sub terram deiectũ, ut à feris deuorare tur, Danielem, in lucem reduxisti incolumem: †inq́ uẽtre alumni maris ceti maceratũ abunde Ionam saluũ denuo suis ostendisti, ò pater. Nunc quoq́ necuncteris clementissime omniũ inspector, quo minus te q̃primum ostendas Israelitico generi, quod à detestandis atq́ nefarijs gẽtibus iniuste tractatur. Quod si contraxit impietatem peregre uita nostra, ereptos è manu inimicorum, quocunq́ uolueris, ò Domine, exitio perde nos, ne qui uana cogitãt, uanis gratulentur de interitu eorum quos charos habueris, ac dicant, Ne Deus quidem ipsorum liberauit eos.

Exod. 14. f
Esa. 37. f
B
Dan. 3. d
Dan. 6. d
Ioan. 2. a

Quam

Quamobrē tu qui summo robore, sum-
maq́ꝫ potentia prædítus es, æterne, re-
spice nunc & miserare nos, qui per in-
iustam nefariorū uim, insidiatorum in
modum è uita tollimur. Fac stupeant
gentes inuictam tuam potētiam hodie,
& robur quo polles ad salutem gene-
ris Iacob exerceas. Tibi supplicat o-
mnis infantiū multitudo, & eorundem
C parentes cū lachrymis. Palàm fiat om
nibus gentibus te nobis adesse Domi-
ne, nec faciem tuam à nobis auertisse:
Deut. 8. sed ut locutus es, †q́ꝫ ne in hostili qui
dem terra tuos neglexeris, ita rem ò
domine perfice. Hæc orandi cum Elea
zarus iam finem faceret, rex cum bel-
luis omniq́ꝫ copiarum strepitu ad hip-
podromum aderat: quod ubi uiderunt
Iudæi, ingentē in cœlum clamorem ex
tulere, adeo ut adiacentes ualles reso-
nando, largos toti exercitui fletus ex-
cuterent. Tum perq́ꝫ gloriosus, omni-
potens, & uerus Deus sanctam faciem
suam ostendens, cœlestes portas ape-
ruit, è quibus decori duo ac terribiles
2.Mac.3.d †angeli descendere, omnibus præter-
10.c.11.b quàm Iudæis conspicui. †Hi obsisten-
Ioseph. con do copias hostiles perturbatione ac
tra Apion. pauore repleuerunt, & præ quibus se
lib.2.ab ini mouere non possent compedibus con-
tio hæc at- strinxere. Tū corpus regis inhorruit,
tingit. & iracundā eius audaciam cepit ob-
liuio. Belluę quoq́ꝫ in consequentes ar
matas copias conuersę obterebāt eas,
Prou.16.a & perimebant. †Ergo rex iram uertit
ad commiserationem, & ad ea quæ an
tea molitus fuerat, deploranda. Audi-
to enim clamore, postquam prostratos
ad interitum omnes uidit, lachrymans,
D & iracunde increpitans amicos, Rege
abutimini, inquit, & tyrannos crudeli
tate superatis, mihiq́ꝫ adeo ipsi de uo-
bis benemerito imperium & spiritum
iam adimere conamini, clam ea quę re
gno minime prosunt machināites. Quis
hos qui ditionis nostræ munitiones fi-
deliter obtinebant, sedibus suis euer-
sos singulos huc congregauit immeri
tos? Quis eos qui iam inde ab initio be
neuolentia erga nos gentes omnes per
omnia antecesserunt, pessimaq́ꝫ sæpe re
rum humanarum subiere pericula, tam
nefarijs supplicijs implicuit? Soluite
iniusta uincula, soluite, & hos ad sua
remittendo saluos antefacta depreca-
mini: dimittite filios omnipotentis, cœ
lestis ac uiui Dei, qui à temporibus ma
iorum nostrorum usq́ꝫ adhuc statū re-
bus nostris præbet imperturbatū. Atq́ꝫ
hic quidem hæc dicebat: illi uero con
tinuo soluti cum modo mortem effugis
sent, sanctū deum seruatorem suum prę
dicabant. Post deinde rex in urbem re E
uersus, accersitū redituum dispensato-
rem, uina reliquaq́ꝫ ad conuiuium per
tinentia Iudæis per dies septem submi
nistrare iussit, decreto, ut quo in loco
mortem sibi subeūdam putauissent, in
eo salutiferam diem celebrarent. Tum
illi contumelijs appetiti antea, mortiq́ꝫ
uicini, imò iam mortem ingressi, pro
acerbo & luctuoso leto salutare conui
uium instruentes, pleni lætitiæ, locum
ruinæ suæ sepulchroq́ꝫ destinatum desi
gnabant sedilibus, missoq́ꝫ flebilissimo
lamentationis carmine, seruatorem ac
mirificum Deum laudando †patrium Psal.29.a
ordiebantur canticū, omniq́ꝫ complo-
ratione & eiulatione remota, choreas
indicio pacificæ lætitiæ instituebant.
Similiter autem rex quoq́ꝫ super his in
gens conuiuiū celebrās, laudes in cœ-
lum indesinēter ac magnifice, propter F
inopinatam salutem datam extollebat.
Qui uero antehac ad interitū, auibusq́ꝫ
deuorandos destinabant illos, & addi
cebant cum gaudio, ij suscepta in se
ignominia, atq́ꝫ ardenti audacia inglo
rie extincta, gemebant. Iudæi ergo, ut
iam diximus, supradictæ saltationi &
conuiuio dediti, in lætis gratulationi-
bus, & cāticis erant, †communiq́ꝫ san Ioseph. con
cita de his lege per omnem suam pere- tra Apion.
grinitatem ad posteros, supradictos læ lib.2. ab ini
titiæ dies agendos constituerunt, non tio.
compotationis gratia aut comessatio
nis, sed propter datam sibi à Deo salu
tem: deinde rege adito, ut ad sua dimit
terentur, postularūt. Cæterū †descri- G
ptio eorū celebrata fuit à uicesimaqn- Supr.4.c.d
ta Pachonis die, usq́ꝫ ad quartā Epiph
per dies quadraginta: perdēdis aūt eis
opera nauata est, à quinta die Epiph
usq́ꝫ ad septimā eiusdē tribus diebus,
quibus misericordiam suam magnifice
ostendens, dominator omnium illæsos
simul omnes cōseruauit: cōuiuia uero
agitarunt, subministratis à rege sibi re-

bus omnibus, usq; ad quartãdecimam diem, qua die illũ de se dimittẽdis adie runt. Quibus rex collaudatis, ad præfectos singularũ ciuitatũ subiectã scripsit epistolã, magnificã animi uehementiam continentem. CAP. VII.

A REx Ptolemæus Philopator sparsis per Aegyptũ prefectis, omnibusq; rerum administrationi præpositis, salutem & sanitatẽ: nam nos quidem cum liberis nostris ualemus. Cum magnus Deus nobis successum rerum pro uoto dedisset, quidam amicorũ morositate crebrius instando nobis persuaserunt, ut subiectos regno Iudęos uno loco cõgregatos, ut perduelles inusitatis supplicijs afficeremus: q dicerent res nostras nunquã in trãquillo fore, propter odiũ quod hi gererent in omnes gẽtes, donec hoc perfectũ fuisset. Cũq; adeo uinctos eos huc deportassent cum uexationibus, ut mãcipia, imò ut insidiatores, citra omnem quæstionẽ causæq; dictionem perimere conati sunt, crudelitate more Scythico feriore præditi. Nos aũt his propterea acerbius increpatis, quæ nostra est erga omnes homines benignitas, postq̃ eos gratia nostra uix in uita retinuimus, & cœlestẽ deũ
B Iudæos esse tutatũ, & tanquã patrem filijs opitulatũ per omnia certò cognouimus, tum etiã perpendimus amicitię qua firma prosequuntur nos (ut maiores nostros) beneuolentiã, merito eos omni qualicunq; crimine absoluimus, mãdauimusq; singulis ut ad sua dimittantur omni in loco, ne quisquam eos omnino lædat, aut quicquã eorum quę iniuste perpessi sunt, exprobret. Etẽm
Ierem. 30.c scitote nos, †si qd mali aduersum eos
Zach. 2.b malitiose moliti fuerimus, aut etiã eos omnino contristauerimus, non hominem, sed dominatorẽ omnis potentiæ Deum altissimũ, ultione factorum infestum habituros, per omnia, semper, & ineuitabiliter. Valete. Hac tamen epistola accepta, non protinus festinarũt abscedere, sed regem hoc quoq; popo
2. Mac. 2.d scerunt, †ut qui ex Iudæorũ gente sanctum deum ac legem eius ultro uiolassent, merito supplicio ab ipsis afficerẽtur: q dicerent eos qui uentris causa diuina mãdata transissent, ne regis quidem imperijs unquam fidos esse futuros. Hæc ille ab his uera dici deputãs, C
collaudatis potestatem dedit, eos qui legem dei uiolassent, in omni regni sui loco, perimendi libere, citra omnem intercessionem regiæ potestatis, aut inquisitionem. Tum regi gratijs, ut par erat, actis, sacerdotes horum unaq; omnis multitudo Alleluia clamantes, cum gaudio discessere: atq; ita obuium quenq; impiatorũ suę gentis inter eundum multabant, exemplaq; statuendo perimebãt: atq; adeo illa die supra trecentos uiros interfecerũt, gaudiaq; celebrauerunt læti impios trucidantes. Qui aũt Deo ad mortem usq; adhæserant, plenum salutis fructũ consecuti, ex urbe profecti sunt, odoratissimis omnis generis floribus coronati, cum lętitia & clamore, per laudes hymnorumq; suauissimũ concentum, Deo patrũ suorũ sancto Israelis seruatori gratulãtes. Cumq; peruenissent Ptolemaidem Rodophoron, propter naturã loci, cognominatam, ubi classis eos expectabat, ex cõmuni consilio conuiuium D
illic per septem dies celebrarunt, rege ipsis propenso animo cuncta ad profectionẽ necessaria cuiq;, donec domum suam peruenisset, suppeditante. Ita abscedentes salui cum meritis gratulationibus, similiter illic quoq; statuerunt illos dies lętos tempore peregrinitatis suæ agendos: ijsq; in conuiuali precationis loco posita columna dedicatis, profecti sunt terra, mari fluuioq; incolumes, liberi ac læti: saluiq; mandato regis domũ quisq; suam restituti sunt, ampliorẽ q̃ antea in hostes suos, cum gloria & terrore adepti potestatẽ, nec omnino à quoquam bonis suis depulsi. Omnes enim omnia sua ex celebrata descriptione receperunt, ita ut quicunq; aliquid eorũ haberent, cum summo timore redderent eis, summo Deo factis magnificis salutem eorũ consummante. Prædicandus est liberator Israelis ad tempora sempiterna.

FINIS.

NOVVM TESTA MENTVM

Omne, ad Græcorum exemplarium fidem, ad ueterem item ęditionem, Erasmi quoq; Roterod. uersionem postremam, aliorumq; emendatorum Latinorum codicum interpretationem, recognitum, castigatum atq; translatum: antehac nuspiam à quoquam sic impressum atq; uulgatum.

TIGVRI EXCVDEBAT CHRISTOPH. FROschouerus, Anno domini M. D. XLIIII.

Sacrosanctum Iesu Christi Euangelium, secundum Matthæum.

CAPVT I.

A LIBER generationis Ie
Luc.3.e su Christi, filij Dauid,
†Gen.21. filij Abraham. †Ara-
*Gen.25.d ham genuit Isaac. *I-
saac autem genuit Ia-
Gene.29.d cob. †Iacob autem ge-
*Gen.38.g nuit Iudam & fratres eius. *Iudas au-
tem genuit Phares, & Zaram è Tha-
1.Par.2.a mar. Phares autem genuit Esrom. Es-
rom aūt genuit Aram. Aram autem ge
nuit Aminadab. Aminadab aūt genuit
Naasson. Naasson aūt genuit Salmon.
Salmon autē genuit Booz è Rachab.
Ruth 4.d †Booz aūt genuit Obed è Ruth. Obed
*2.Re.12.f autem genuit Iesse. *Iesse autē genuit
Dauid regem. Dauid autem rex genuit
Solomonem, ex ea quæ fuerat [uxor]
1.Par.3.b Vriæ. †Solomon aūt genuit Roboam.
B Roboam autem genuit Abia. Abia au-
tem genuit Asa. Asa autem genuit Iosa
phat. Iosaphat autem genuit Ioram. Io-
ram autem genuit Hoziam. Hozias au
tem genuit Ioatham. Ioatham autem ge
nuit Achaz. Achaz autem genuit Eze
chian. Ezechias autem genuit Manas-
2.Par.26.a b se. †Manasses autem genuit Amon. A-
*4.re.24.c mon autem genuit Iosian. *Iosias autē
genuit Iechonian, & fratres eius, in
transmigratione Babylonica. Post trās
1.Par.3.c migrationem autem Babylonicam Ie-
chonias genuit Salathiel. † Salathiel
autem genuit Zorobabel. Zorobabel
autem genuit Abiud. Abiud autem ge-
nuit Eliacim. Eliacim autem genuit
Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sa-
doc autem genuit Achin. Achin autem
genuit Eliud. Eliud autem genuit Elea
C zar. Eleazar autem genuit Matthan.
Matthan autem genuit Iacob. Iacob
autem genuit Ioseph, maritum Mariæ,
ex qua genitus est Iesus, qui dicitur
Christus. Vniuersæ itaq; generatio-
nes ab Abraham usq; ad Dauid, gene-
rationes quatuordecim: & à Dauid
usq; ad transmigrationem Babyloni-
cam, generationes quatuordecim: & à
transmigratione Babylonica usq; ad
Christum, generationes quatuorde-
cim. Iesu uero Christi natiuitas talis
erat. Cum enim mater eius Maria de-
sponsa esset Iosepho, prius quàm con-
uenissent, inuenta est grauida è spiritu
sancto. Ioseph autem maritus eius, cum
iustus esset, & nollet eam † traducere, Deu.24.a
uoluit occulte repudiare eam. Hæc au D
tem ipso in animo habente, ecce ange-
lus Domini in somnis adparuit ei, di-
cens, Ioseph fili Dauid, ne metuas ad-
iungere tibi Mariam uxorem tuam:
nam quod in illa genitum est, è spiritu
sancto est. Pariet autem filium, & uo-
cabis nomen eius Iesum: ipse enim sal-
uabit populum suum à peccatis suis.
Hoc autem totum factum est, ut imple-
retur quod dictum fuerat à Domino
per prophetam, dicentem, †Ecce uir- Isa.7.c
go prægnans erit, & pariet filium, &
uocabunt nomē eius Emmanuel: quod
si quis interpretetur, est, nobiscum
Deus. Excitatus autem Ioseph à som-
no, fecit ut iniunxerat ipsi angelus Do
mini, & adiunxit sibi uxorem suam,
nec cognoscebat eam, donec peperit
filium suum primogenitum: & uoca-
uit nomen eius Iesum.

CAP. II.

CVm autē natus esset Iesus in Beth- A
lehem ciuitate Iudææ, temporibus
Herodis regis, ecce Magi ab Oriente
aduenerunt Hierosolyma, dicētes, Vbi
est ille natus rex Iudæorum? Vidimus
enim stellam illius in Oriente, & ueni-
mus ad adorandum eum. Auditis au-
tem his Herodes rex, turbatus est, &
tota Hierosolyma cū illo: cumq; cōgre
gasset omnes principes sacerdotum,

& scribas populi, percontatus est eos
ubi Christus nasceretur. At illi dixe-
runt ei, In Bethlehem quæ est in Iudæa.
Sic enim scriptum est per prophetam,
Mich.5.a Et †tu Bethlehem terra Iudæ, nequaq̃
*Ioan.7.f es minima inter principes Iudæ: * ex
te enim mihi prodibit dux, qui rectu-
B rus est populum meum Israelem. Tunc
Herodes clàm accersitis Magis, diligẽ
ter perquisiuit ab illis tempus ex quo
stella apparuisset. Et mittens eos Beth-
lehem, dixit, Profecti, diligenter inqui-
rite de puello, quando uero inueneri-
tis, renunciate mihi, ut & ego ueniam,
& adorẽ eum. At illi audito rege, pro-
fecti sunt: & ecce, stella quam uiderant
in Oriente, præcedebat illos, donec
ꝓgressa staret supra locũ in quo puel-
lus erat. Quum aũt uidissent stellã, ga-
uisi sunt perq̃ magno gaudio: & ingres
si domum, inuenerunt puellum cũ Ma
Psal.71.b ria matre eius: † & prostrati adoraue-
runt eum, apertisq́ thesauris suis, ob-
tulerunt ei munera, aurum, & thus, &
myrrham. Et oraculo admoniti in som
nis, ne reuerterentur ad Herodem, per
aliam uiam reuersi sunt in regionem
suam. Digressis aũt illis, ecce angelus
Domini adparet in somnis Iosepho, di-
C cens, Cum surrexeris, adsume puellum
ac matrem ipsius, & fuge in Aegyptũ,
& esto illic donec dixero tibi: futurum
est enim ut Herodes quærat puellũ, ad
perdendum eum. Ille uero cum surre-
xisset, adsumpsit puellum & matrẽ eius
noctu, & secessit in Aegyptum, fuitq́
illic usq́ ad obitum Herodis, ut imple
retur quod dictũ fuerat à Domino per
Oseæ 11.a prophetam, dicentem, Ex † Aegypto
Num. 24.b uocaui filium meum. Tunc Herodes
cum uidisset illusum sibi à Magis, ira-
tus est uehementer, ac misso satellitio,
interfecit omnes pueros qui erãt Beth
lehem, & in omnibus finibus illius, à
bimulis & minoribus, iuxta tempus
quod perquisierat ex Magis. Tunc im
pletum est quod dictum erat ab Hiere-
Hier.31.e mia propheta, dicente, † Vox in Rha-
ma audita est, lamentatio, ploratus, &
fletus multus: Rachel plorans filios
suos, & noluit consolationem admitte
D re, eo q̃ nõ supersint. Defuncto aũt He
rode, ecce angelus Domini in somnis
adparet Iosepho in Aegypto, dicens,

Cum surrexeris, adsume puellũ & ma
trem eius, & proficiscere in terram Is-
raelis, defuncti sunt enim qui insidiabã
tur uitæ puelli. At ille ut surrexit, ad-
sumpsit puellũ & matrem eius, uenitq́
in terram Israelis. Verum quum audis-
set Archelaum regnare in Iudæa, loco
Herodis patris ipsius, timuit illuc abi-
re: oraculo autem iussus in somnis, se-
cessit in partes Galilææ: ac profectus
habitauit in ciuitate quæ uocatur Na-
zareth, ut impleretur quod dictum fue
rat per prophetas, † Nazaræus uoca- Iud.13.b
bitur.

CAP. III.

IN diebus †aũt illis aduenit Ioannes A
Baptista, prædicãs in deserto Iudææ, Mar.1.a
dicensq́, Resipiscite. In propinquo est Luc.3.a
enim regnum cœlorum: nam hic est il- Ioan.3.d
le, dictus ab Esaia propheta, dicente, †
Vox clamantis in deserto, parate uiam Esa.40.
Domini, rectas facite semitas eius. Ipse
uero Ioannes habebat indumẽtum suũ
è pilis camelinis: & zonam coriaceam
circũ lumbos suos. Porrò cibus illius
erant †locustę, & mel syluestre. Tunc Mar.1.a
egressa est ad illum Hierosolyma, & to B
ta Iudæa, totaq́ regio circumiecta Ior
dani, & baptizabantur in Iordane ab
illo, confitentes peccata sua. † Cum ui Luc.3.b
disset aũt multos ex Pharisæis & Sad-
ducæis uenientes ad baptismum suum,
dixit illis, Progenies uiperarum, quis
docuit uos fugere à uentura ira? Facite
igitur fructus dignos pœnitentia: et ne
cogitetis dicere apud uosipsos, Patrem
habemus Abraham. Dico enim uobis,
posse Deum è lapidibus istis suscitare
liberos Abrahæ. Iam uero & securis
ad radicem arborum posita est. Omnis C
igitur arbor non faciens fructum bo-
num, exciditur, & in ignem conijcitur.
† Ego quidem baptizo uos aqua ad re Mar.1.b
sipiscentiam, at ille qui post me uentu- Luc.3.d
rus est, potentior me est, cuius nõ sum Ioan.1.c
idoneus ut calceamenta portem. Ipse
uos baptizabit spiritu sancto & igni:
* cuius in manu uentilabrum est, et per Luc.3.c
purgabit aream suam, congregabitq́
triticum suum in horreum, paleam aũt
exuret igni inextinguibili. Tunc adue
nit Iesus à Galilæa ad Iordanem ad Io
annem, ut baptizaretur ab illo. At Ioan
nes prohibebat illum, dicens: Mihi o- D
pus est ut abs te baptizer, & tu uenis
ad

ad me? Respondēs aūt Iesus, dixit illi: Sine nunc. Sic enim decet nos complere omnem iustitiam. Tunc sinit illum.
Mar.1.b Luc.3.d †Et baptizatus Iesus, ascendit protinus ab aqua: et ecce aperti sunt illi cœli, & uidit spiritum Dei descendentem tanquam columbam, & uenientem super ipsum. Et ecce uox è cœlis, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. CAP. IIII.

A Mat.1.a Luc.4.a TVnc †Iesus subductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo. Et cum ieiunasset dies quadraginta, totidemque noctes, tandem esurijt. Cumque accessisset ad eum tentator, dixit: Si filius es dei, iube ut lapides hi panes fiant. At ille respondens, dixit:
Deu.8.a Sap.16.c Scriptum est, † Non pane solo uicturus est homo, sed omni uerbo egrediente per os Dei. Tunc adsumit illum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnulam templi, dicitque illi: Si filius es Dei, proijce te ipsum deorsum.
Psal.90.c †Scriptū est enim, Angelis suis mandabit de te, & in manibus ferent te, nequando impingas ad lapidem pedem tuum. Dixit illi Iesus: Rursum scri
Deu.6.c B ptum est, †Non tentabis Dominū Deū tuum. Rursum adsumit illum diabolus in montem perquam excelsum, & cōmonstrat ei omnia regna mundi, & gloriā illorum, dicitque illi: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Tunc dicit illi Iesus: Abi satana. Scriptum †
Deu.6.c est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Tunc omittit illum diabolus: & ecce angeli acce
Mar.1.c Luc.4.c debant, & ministrabant ei. †Quum audisset aūt Iesus Ioannem traditū esse, secessit in Galilæam: & relicta Nazareth, profectus habitauit in Capernaū maritima, in finibus Zabulō & Nephthalim, ut impleretur quod dictum fuerat per Esaiam prophetam, dicentem,
C Esa.9.a †Terra Zabulon & Nephthalim uergens ad mare ultra Iordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam, & ijs qui sedebāt in regione & umbra mortis, lux orta est. Ex eo tēpore cœpit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite, instat eī̄
Mar.1.a Luc.5.a regnum cœlorum. †Ambulans aūt Iesus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem, qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare, (erant enim piscatores,) & dicit illis, Sequamini me, & faciam uos piscatores hominum. At illi relictis illico retibus, sequuti sunt eū. Et progres- D
sus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, in naui cum Zebedæo patre suo, reconcinnantes retia sua, & uocauit eos. At illi protinus relicta naui, & patre suo, sequuti sunt eum. Et obibat totam Galilæam Iesus, docens in synagogis illorum, ac prædicans euangelium regni, curansque omnem morbum omnemque languorem in populo. Et dimanauit fama illius in totam Syriam. Et adduxerunt ad illum omnes male affectos, uarijs morbis ac torminibus cō tractos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos, sanauitque illos. Et sequutæ sunt eum turbæ multæ à Galilæa ac Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis. CAP. V.

CVm uidisset aūt turbas, ascendit in A montem: cumque ipse consedisset, ac
cesserunt ad eum discipuli eius, †aperto Luc.6.d
toque ore suo, docebat illos, dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipiēt.
Beati †mites, quoniam ipsi possidebūt Psal.37.
terram. * Beati qui esuriunt & sitiunt *Isa.65.b
iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi mise
ricordiam consequentur. Beati †mundo corde, quoniā ipsi Deum uidebunt. Psal.24.
Beati pacifici, quoniā ipsi filij Dei uocabūtur. Beati qui persequutionē †pa 1.Pet.3.c
tiuntur propter iustitiā, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis, B
quum probra iecerint in uos, & persequuti fuerint, dixerintque quoduis malum uerbum aduersus uos, mentientes, propter me. Gaudete, & exultate, quoniam merces uestra multa est in cœlis. Sic enim persequuti fuerunt prophetas qui fuerunt ante uos. †Vos estis sal Mar.9.g
terræ. Quod si sal infatuatus fuerit, quo Luc.14.g
salietur? Ad nihil ualet ultra, nisi ut proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest oppidum abscondi supra montem Mar.4.c
situm, †neque accendunt lucernam, & Luc.8.c 11.e

ponunt illam subter modium, sed super candelabrū, & lucet omnibus qui sunt in domo. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant uestra bona opera, & glorificent patrem uestrum qui est in cœlis. Ne existimetis ꝙ uenerim ad dissoluendum legem aut prophetas: non ueni ut dissoluam, sed ut impleam.
C Amen enim dico uobis, donec prętereterit cœlum & terra, iota unum aut unus apex non præterierit ex lege, quoad omnia facta fuerint. Quisquis igitur soluerit unum ex mandatis hisce minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabitur in regno cœlorū. Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Dico enim uobis, Nisi abundauerit uestra iustitia plus ꝗ scribarum & pharisæorum, nequaquam intraueritis in regnū cœlorum. Audistis dictum esse anti-
Exo.20.c Deu.5.b quis, †Non occides. Quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, Quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio. Quicunq; uero dixerit fratri suo, Rhaca, obnoxius erit concilio. Quisquis autem dixerit, Fatue, obnoxius erit in
D cendio gehennæ. Itaq; si obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris fratrem tuum habere aliquid aduersum te, relinque illic munus tuū ante altare, & abi, prius reconciliare fratri tuo, & tum ueniens offer munus
Luc.12.g Prou.25.d tuum. †Habeto beneuolentiam cū aduersario tuo cito, dum es in uia cum illo, nequando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem conijciaris. Amen dico tibi, non exibis inde, donec persolueris extremum quadrantem. Audistis dictum
Exo.20.c esse antiquis, †Non committes adulterium. At ego dico uobis, Quicunque aspexerit mulierem, ad concupiscendū eam, iam adulterium commisit cum ea in corde suo. Quod si oculus tuus dexter offendiculo tibi fuerit, erue illum,
E & abijce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum conijciatur in gehennam. Et si dextera tua manus offendiculo tibi fuerit, amputa eam, & abijce abs te. Expedit enim tibi, ut pereat unum membrorū tuorum, ac non totum corpus tuum conijciatur in gehennam. †Dictum est autem, Quicunque repudiauerit uxorem suam, det illi libellum repudij. At ego dico uobis, Quisquis repudiauerit uxorem suam, præter caussam stupri, efficit ut illa committat adulterium: & quicunque repudiatam duxerit, adulterium committit. Rursum audistis dictum esse antiquis, †Non peierabis, *sed per solues Domino iuramenta tua. †At ego dico uobis, Ne iuretis omnino, neq; per cœlum, quia solium dei est: ne F que per terram, quia subsellium est pedum illius: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iurabis, quia non potes unum pilum album aut nigrum facere. Esto uero sermo uester, Est, est: Non, non. Porrò quod amplius his est, ex malo est. Audistis dictum esse, †Oculū pro oculo, & dentem pro dente. At ego dico uobis, Ne resistatis malo, sed quisquis impegerit alapam in dexterā tuam maxillam, obuerte illi & alteram. Et ei qui uoluerit tecum iudicio contendere, ac tunicam tuam auferre, permitte & pallium. Et quicunq; te adegerit ad miliarium unum, abito cum illo duo. Petenti abs te dato: & uolentem abs te mutuari, ne auerseris. Audistis G dictum esse, †Diliges proximum tuū, & odio habebis inimicum tuum. At ego dico uobis, Diligite inimicos uestros, bene precemini deuouentibus uos, benefacite ijs qui uos odio prosequuntur, & orate pro ijs qui lædunt et persequuntur uos, ut sitis filij patris uestri qui est in cœlis: quia solem suum exoriri sinit super malos ac bonos, & pluuiam mittit super iustos & iniustos. †Nam si dilexeritis eos qui diligunt uos, quod præmiū habetis? Nónne & publicani idem faciunt? Et si complexi fueritis fratres uestros tantum, quid eximium facitis? Nónne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, quemadmodum pater uester qui est in cœlis perfectus est.

Matt. 19.b Mar.10.b Luc.16.d 1.Cor.7.b Leui.19.d *Deu.5.b †Iac.5.c Exo.21.d Leui. 24.d Deu.19.d Luc.6.c Leui.19.d Luc.6.d

CAP. VI.

A Ttendite, ne eleemosynam uestram præstetis coram hominibus, quo spectemini ab illis. Alioqui præmium non habetis apud patrem uestrum qui A

est in cœlis. Quando ergo præstas elee mosynam, ne tuba clanxeris ante te, quemadmodum hypocritæ faciunt in synagogis, & in uicis, ut gloria extollantur ab hominibus. Amen dico uobis, abstulerunt mercedem suam. Tu uero quum præstas eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: ut sit tua eleemosyna in occulto, et pater tuus q uidet in occulto, ipse reddet tibi in propatulo. Et cum oras, ne imiteris hypocritas, quia solent in synagogis & angulis platearum stantes orare, ut conspiciantur ab hominibus. Amen dico uobis, abstulerunt mercedem suam. Tu uero cum oras, introito in cellam tuam, & occluso ostio tuo, ora patrem tuum qui est in occulto, &

B pater tuus qui uidet in occulto, rependet tibi in propatulo. Verum orantes, ne sitis multiloqui sicut ethnici. Opinantur enim fore ut per multiloquium suum exaudiantur. Ne igitur adsimilemini illis. Nouit enim pater uester quibus rebus opus sit uobis prius quàm petatis ab eo. Sic igitur orate

Luc. 11. a uos: †Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum: fiat uoluntas tua, sicut in cœlo, ita in terra. Panem nostrum quotidianum da uobis hodie: & remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo:

Infra 13. c [quia tuum est regnum, & potentia, &

*Mar. 11. c gloria in sæcula,] †Amen. Etenim *si

Eccli 28. a remiseritis hominibus errata sua, remittet et uobis pater uester cœlestis: quod si non remiseritis hominibus errata sua, nec pater uester remittet errata uestra. Porrò cum ieiunatis, ne sitis sicut hypocritæ tetrici, obscurant enim facies suas, ut uideantur hominibus ieiu

C nare. Amen dico uobis, abstulerũt mercedem suam. Tu uero cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne uidearis hominibus ieiunare, sed patri tuo qui est in occulto: & pater tuus

Luc. 12. d qui uidet in occulto, rependet tibi in propatulo. †Ne recondatis uobis thesauros in terra, ubi ærugo & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt & furantur. Sed recondite uobis thesauros in cœlo, ubi neq; ærugo, neq; tinea corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neque furantur. Nam ubi fuerit thesaurus uester, illic erit & cor uestrũ. †Lu Luc. 11. c

cerna corporis est oculus. Si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Quod si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumẽ quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? †Nemo potest duobus dominis ser Luc. 16. c

uire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & Mammonæ. Propterea dico uobis, †ne soliciti sitis pro uita uestra, Luc. 12. c

quid edatis, & quid bibatis: neq; pro 1. Pet. 5. a

corpore uestro, quid induamini. Nónne uita pluris est q̃ cibus? & corpus Psal. 54. d D

[pluris] q̃ indumentum? Intuemini uolucres cœli, quia non serunt, neq; metunt, neq; conuehunt in horrea, & pater uester cœlestis alit illas. Nõne uos longe præcellitis illas? Quis aũt ex uobis solicite cogitãdo, potest addere ad staturam suam cubitum unum? Ac de indumento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescant, nõ laborant, neq; nent. Attamẽ dico uobis, ne Solomonem quidem in uniuersa gloria sua sic amictum fuisse ut unum ex his. Quod si gramen agri quod hodie cum sit, cras in clibanũ mittitur, Deus sic uestit, an non multo magis uos ò parum fidentes? Ne sitis igitur soliciti, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Nam omnia ista gentes exquirũt. Nouit enim pater uester cœlestis uos opus habere his omnibus. Quærite autẽ primum regnum Dei & iustitiam eius, & hęc omnia adijcientur uobis. Ne sitis igitur soliciti in crastinum, nam crastinus dies curabit quæ sua sunt. Sufficit sua diei adflictio.

CAP. VII.

NE †iudicate, ut ne iudicemini: quo A

enim iudicio iudicatis, iudicabimi Luc. 6. f

ni: *et qua mensura metimini, mensura Rom. 2. a

dabitur uobis. †Cur aũt uides festu *Mar. 4. c

cam quę est in oculo fratris tui, trabem †Luc. 6. f

autem quæ est in oculo tuo, non animaduertis? Aut quomodo dices fratri tuo, Sine, eximã festucã ex oculo tuo, & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eijce primũ trabem ex oculo tuo, &

tū perspicies, ut eximas festucā ex ocu
lo fratris tui. Ne dederitis quod sanctū
est canibus, neue obieceritis margari-
tas uestras porcis : nequando concul-
cent eas pedibus suis, & conuersi lace
Luc.11.b rent uos. †Petite, et dabitur uobis: quę
Ioan.14.b rite, & inuenietis: pulsate, & aperietur
16.c uobis. Quisquis enim petit, accipit: &
Iacob.1.a qui quærit, inuenit: & pulsanti aperie
B tur. An quisq̃ est ex uobis homo, qui
si petierit filius eius panem ab eo, lapi
dem daturus sit illi? Et si piscem petie-
rit, num serpentem porriget illi? Si uos
igitur cum sitis mali, nostis dona bona
dare filijs uestris, quanto magis pater
uester qui in cœlis est, dabit bona pe-
Tob.4.c tentibus ab ipso? †Omnia igitur quæ-
Luc.6.c cunq; uolueritis ut faciant uobis homi
nes, talia & uos facite illis. Hæc enim
Luc.13.c est lex & prophetæ. * Introite per ar-
ctam portam, quoniam lata est porta,
& spatiosa uia quæ abducit in exitiū:
multiq; sunt qui ingrediuntur per illā.
Quoniam angusta est porta, & stricta
uia quæ abducit ad uitā: & pauci sunt
qui inueniunt illā. Cauete uero à pseu
doprophetis qui ueniunt ad uos in ue
stibus ouium, intrinsecus aūt sunt lupi
rapaces. A fructibus ipsorū cognosce-
C tis eos. †Nunquid colligunt de spinis
Luc.6.f.g uuam? aut de tribulis ficus? Sic omnis
arbor bona fructus bonos gignit: pu-
tris aūt arbor fructus malos gignit. †
Matt.3.a Non potest arbor bona fructus malos
gignere: neq; arbor cariosa fructus bo
nos gignere. Omnis arbor quæ non gi
gnit fructum bonum, exciditur, & in
ignem conijcitur. Igitur ex fructibus
ipsorū cognoscetis eos. Non quisquis
dicit mihi: Domine domine, introibit
in regnum cœlorū, sed qui facit uolun
tatem patris mei, qui in cœlis est. Mul
ti dicent mihi in illo die: Domine domi
ne, nónne tuo nomine prophetauimus?
& tuo nomine dæmonia eiecimus? &
tuo nomine multas uirtutes præstiti-
mus? Ac tum confitebor illis: nunq̃ no
ui uos. Discedite à me, qui operamini
D iniquitatem. Omnis igitur qui audit
ex me sermones hos, & facit eos, assi-
Rom.2.b milabo illum uiro prudenti, qui ædifi-
cauit domum suam super petram, & de
scendit imber, ueneruntq; flumina, &
flauerunt uenti, & irruerunt in domum
illam, nec concidit: fundata enim erat
super petram. Et omnis, qui audit à me
sermones hos, & non facit eos, assimi-
labitur uiro fatuo, qui ædificauit do-
mum suam super arenam, & descendit
imber, ueneruntq; flumina, & flauerūt
uenti, & impegerunt in domum illam,
& concidit, fuitq; ruina illius magna.
†Et euenit cum finisset Iesus sermones Mar.1.b
hos, ut obstupescerent turbæ super do Luc.4.d
ctrina illius. Docebat enim eos, ut ha-
bens authoritatem, & non sicuti scri-
bæ.

CAP. VIII.

CVm †descendisset aūt ipse de mon- A
te, sequutæ sunt eum turbæ multæ, Mar.1.d
& ecce, leprosus cum accessisset, ado- Luc.5.b
rauit eum, dicens: Domine, si uelis, po-
tes me mundare. Protensaq; manu teti-
git illum Iesus, dicens: Volo, mundus
fias. Ac protinus mundata fuit illius le
pra. Et dicit illi Iesus: Vide ne cui di-
xeris, sed abi †ostende teipsum sacerdo Leui.14.a
ti, & offer munus, quod constituit Mo
ses, in testimonium illis. †Porrò cum Luc.7.a
ingressus fuisset Iesus Capernaū, adijt
eum Centurio, obsecrans eum, & di-
cens: Domine, famulus meus decum-
bit domi paralyticus, ac grauiter di-
scruciatur. Et dicit illi Iesus: Ego cum
uenero, medebor illi. Cui respondens
Centurio, dixit: Domine, non sum ido-
neus, ut tectum meum subeas: sed tantū
dic uerbū, & sanabitur famulus meus.
Etenim ego sum homo subditus pote-
stati alterius, habens sub me ipso mili-
tes, & dico huic, uade, & uadit: & al-
teri, ueni, & uenit: & seruo meo, fac
hoc, & facit. Hæc autē cum audisset Ie
sus, admiratus est, & ait sequentibus,
Amen dico uobis, ne in Israel quidem
tantam fidem reperi. †Dico autem uo- B
bis, multos ab Oriente, & Occiden- Mala.1.
te uenturos esse, & accubituros cum
Abraham & Isaac & Iacob in regno
cœlorum: filios uero regni eijciendos
in tenebras exteriores, illic erit plora-
tus & stridor dentium. Et dixit Iesus
Centurioni: Abi, & sicut credidisti,
fiat tibi. Et sanatus est famulus eius in
hora illa. †Et cum uenisset Iesus in do Mar.1.c
mum Petri, uidit socrum illius decum- Luc.4.f
bentem, & febricitantem, tetigitq; ma-
num illius, & reliquit illam febris, sur-
rexitq; ac ministrauit illis. Cum autem
adue-

aduesperauisset, adduxerunt illi dæmoniacos multos: & eiecit spiritus uerbo, omnesque male habẽtes sanauit: ut
Esa.53.b 1.Pet.2.d impleretur q̃d dictum erat per Esaiam prophetam, cum ait: †Hic infirmitates nostras suscepit, & morbos portauit. Cum uidisset aũt Iesus turbas multas circum sese, iussit, ut discederent in ul-
Luc.9.g teriorem ripam. Et †cum accessisset unus scriba, dixit ei: Præceptor, sequar
C te quocunque abieris. Et dicit illi Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos: at filius hominis nõ habet ubi caput reclinet. Alius autem [de numero] discipulorum ipsius dixit ei: Domine, permitte mihi prius ut abeam, & sepeliam patrem meum. At Iesus dixit il-
Mar.4.d Luc.8.d li: Sequere me, & sine mortuos sepelire mortuos suos. †Et cum esset ingressus nauim, sequuti sunt eum discipuli sui, & ecce, motus magnus ortus est in mari, adeò ut nauis operiretur à fluctibus: ipse uero dormiebat. Et accedentes discipuli, excitauerunt illum, dicentes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit illis: Quid timidi estis ò exigua fide præditi? Tunc excitatus increpauit uẽtos, & mare, & facta est tranquillitas magna. Homines autem admirabãtur,
D dicentes: Qualis est hic, quod & uen-
Mar.5.a Luc.8.d ti & mare obediunt ei? †Et cum uenisset in ulteriorẽ ripam in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci è monumentis egressi sæui ualde, ita ut nemo posset transire per uiam illam. Et ecce, clamabant, dicẽtes: Quid rei nobis tecum est Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus ad torquendũ nos? Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum, qui pascebatur. Dæmones uero rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos, permitte nobis, ut demigremus in gregem porcorum. Et ait illis: Abite. Illi uero egressi, abierunt in gregem porcorum. Et ecce, ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porrò qui pascebant, aufugerunt: & profecti in ciuitatem renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce, tota ciuitas exiuit obuiam Iesu. Et cum uidissent illum, rogabant ut decederet à finibus ipsorum.

CAP. IX.

ET †ingressus nauem traiecit, ac uenit in suam ciuitatem. Et ecce attu- A Mar.2.a
lerunt ad illum paralyticum in lecto Luc.5.d
decumbentem. Cumque uidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam è scribis dicebant intra sese: Hic blasphemat. Et cum uidisset Iesus cogitationes illorum, dixit: Quare uos cogitatis mala in cordibus uestris? Vtrum enim est facilius dicere, remittuntur tibi peccata: an dicere, surge & ambula? Vt autem sciatis filium hominis in terra potestatem habere remittendi peccata: tunc dicit paralytico: Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam. Et cum surrexisset, abijt domum suam. Turbæ uero quæ uiderant, admiratæ sunt, & glorificauerunt deum, qui dedisset potestatem talem hominibus. †Et præteriens Iesus illinc, ui- Mar.2.b
dit hominem desidentem ad telonium, Luc.5.f
Matthæum nomine, dicitque ei: Sequere me. Atque is cum surrexisset, sequutus est eum. Et euenit cum Iesus accumberet in [illius] ædibus, ut ecce multi publicani & peccatores qui uenerant, simul accumberent cũ Iesu, et discipulis illius. Quod cum uidissent pharisæi, di- B
xerunt discipulis eius: Cur cũ publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor uester? Quod ubi Iesus audiuit, dixit illis, Non opus habent hi qui ualidi sunt medico, sed qui male habent. Quin potius ite, & discite quid sit [il-
lud:] †Misericordiam uolo, & non sa- Oseæ 6.c
crificium. Non enim ueni ad uocandũ Matt.12.a
iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. * 1.Tim.1.d
Tunc adeũt eum discipuli Ioannis, di- *Mar.2.c
centes: Quam ob causam nos & phari- Luc.5.f
sæi ieiunamus plerunque, discipuli uero tui non ieiunant? Et dixit illis Iesus: Num possunt filij thalami nuptialis lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient aũt dies, cũ sublatus fuerit ab eis sponsus, & tunc ieiunabũt. Nullus immittit insuendum frustum panni rudis in uestem ueterem: aufert enim supplementum illius à uestimento, et peior ruptura fit. Neque mittunt uinum nouũ in utres ueteres: alioqui rumpũtur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt.
Sed mittunt uinum nouum in utres no- C
uos, & utraque cõseruantur. †Hæc cum Mar.5.b
Lu.8.f

illis loqueretur, ecce, Primas quidam
uenit, & adorauit eũ dicens: Filia mea
modo defuncta est, sed ueni, & impone
manum tuam super illam, ac uiuet. Et
Iesus cũ surrexisset sequutus est eum,
ac discipuli illius: Et ecce mulier, quæ
sanguinis profluuio laborauerat duo-
decim annos, cum accessisset à tergo te
tigit fimbriam uestimẽti illius: dicebat
enim secum: Si tantum tetigero uestimẽ
tum illius, salutem consequar. At Iesus
conuersus, ut uidit illam, dixit: Bono
animo esto filia, fides tua saluam te red
didit. Et sanitati restituta est mulier ab
hora illa. Et cum uenisset Iesus in ædes
primatis, uidissetq; tibicines, & turbã
tumultuantem, dicit illis: Secedite, non
enim mortua est adolescentula, sed dor
mit. Et deridebant illum. Cum autem
fuisset eiecta turba, introgressus tenuit
manum illius, & surrexit adolescentu-
la. Et emanauit fama hæc in totam re-
gionem illam. Et cum discederet illinc
Iesus, sequuti sunt illum duo cæci, cla-
mantes & dicentes: Miserere nostri fi-
li Dauid. At cum uenisset in ædes, adie
runt illum cæci, & dicit illis Iesus: Cre
ditis me posse hoc facere? Dicunt ei:
D Etiam, Domine. Tunc tetigit oculos il
lorum dicens: Iuxta fidem uestram fiat
uobis. Et aperti sunt eorum oculi. Et
interminatus est eis Iesus, dicens: Vi-
dete, ne quis sciat. At illi quũ abijssent,
diuulgarunt famam illius, in tota regio
ne illa. Illis autem egredientibus, ecce,
adduxerunt illi hominem mutum dæ-
moniacum, & eiecto dæmonio, loquu-
tus est mutus. Et admiratæ sunt turbę,
dicentes: Nunquam tale quid uisum est
Matt.12.b in Israel. † At pharisæi dicebant: Per
Mar.3.c principem dæmoniorum eijcit dæmo-
Luc.11.b nia. *Et obibat Iesus ciuitates omnes
* Mat.6.a ac uicos, docens in synagogis illorũ,
Luc.10.a & prædicans Euangelium regni: sa-
nansq; omnem morbum, & omnem lan
Mar.6.d guorem in populo. †Cum uidisset au-
Luc.10.a tem turbas, intime misertus est illarum:
quod essent destitutæ & dispersæ, tan-
quam oues non habentes pastorem.
Tunc dicit discipulis suis: Ipsa quidẽ
messis copiosa, cæterum operarij pau-
ci: Rogate igitur dominum messis, ut
emittat operarios in messem suam.

CAP. X.

ET † accersitis duodecim discipulis A
suis, dedit eis potestatem aduersus Mar.3.b
spiritus immundos, ut eijcerent eos, & Luc.6.b.c
sanarent quemuis morbum, & quem-
uis languorem. Porrò duodecim apo-
stolorum nomina sunt hæc. Primus Si-
mon, qui dicitur Petrus, & Andreas
frater eius. Iacobus filius Zebedæi, &
Ioannes frater eius. Philippus & Bar-
tholomæus. Thomas & Matthæus il-
le publicanus. Iacobus filius Alphæi,
& Lebbæus, cognomẽto Thaddæus,
Simon Cananites, & Iudas Iscariotes,
qui & prodidit illum. Hos duodecim
emisit Iesus, postquam præcepit eis di-
cens: In uiam gentium ne abieritis, &
in ciuitatem Samaritanorum ne ingre-
diamini: sed ite potius ad oues perdi-
tas domus Israel. Profecti autem prædi
cate, dicentes: Adpropinquauit re-
gnum cœlorum, infirmos sanate, lepro
sos mundate, mortuos suscitate, dæmo
nia eijcite: gratuito accepistis, gratui-
to date. Ne comparetis aurum, neque B
argentum, neq; æs in zonas uestras, ne
que peram ad iter, neq; binas tunicas,
neq; calciamenta, neq; uirgam. Nam
dignus est operarius cibo suo. In quã-
cunq; autem ciuitatem, aut uicum fue-
ritis ingressi, exquirite, quis in ea sit
dignus, atq; illic manete, donec exea-
tis. Cum autem intrabitis domum, salu
tate illam: et si quidem fuerit domus di
gna, ueniat pax uestra super illam: sin
minus fuerit digna, pax uestra ad uos
reuertatur: & quicunq; non exceperit
uos, neq; audierit sermones uestros, ex
euntes ex ædibus aut ciuitate illa, ex-
cutite puluerem pedum uestrorum. A-
men dico uobis: tolerabilius agetur
cum terra Sodomorum & Gomorrhęo
rum in die iudicij, q̃ cum ciuitate illa.
†Ecce, ego emitto uos, uelut oues in Luc.10.a
medio luporum. Estote igitur pruden-
tes ueluti serpentes: & simplices sicut
columbæ. Cauete autem ab homini-
bus: tradent enim uos in concilia, &
in conciliabulis suis flagris cædent
uos: quin & ad principes ac reges du
cemini propter me, in testimoniũ ipsis
ac gentibus. †At cum tradiderint uos, Luc.12.b
ne sitis soliciti, quomodo, aut quid lo- & 21.b
quamini: dabitur enim uobis in illa ho Mich.7.a
ra quid loquamini. Nõ enim uos estis
illi

illi loquẽtes, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Tradet autẽ frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent liberi aduersus parentes, & morte adficient eos: & eritis odio omnibus propter nomen meum. Verũ qui sustinuerit usq; ad finem, hic salu-
C tem consequetur. Cum autẽ persequuntur uos in ciuitate hac, fugite in aliam. Amen enim dico uobis: Non perambulaueritis omnes ciuitates Israelis, do-
Luc.6.f nec uenerit filius hominis. † Non est
Ioan.13.b discipulus supra præceptorem, neque
& 15.b seruus supra dominum suum. Sufficit discipulo, ut sit similis p̃ceptori ipsius: & ut seruus similis domini ipsius. Si ipsum patremfamilias uocauerũt Beelzebul, quãto magis domesticos illius?
Mar.4.c Ne igitur metuatis eos. † Nihil enim
Luc.8.c est tectum, quod non retegendum sit:
12.a & occultum, quod non futurum sit ut sciatur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis. Et ne metuatis ab his qui occidunt corpus, animã autem non possunt occidere, sed metuite magis illum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna. Nónne duo passerculi minuto asse ueneunt? & unus ex illis non cadet in terram sine patre uestro. Vestri uero etiam pili capitis omnes numerati sunt. Ne igitur metuatis: uos pluris estis, q̃ multi pas-
D serculi. † Quicunq; igitur confitebitur
Mar.8.d me coram hominibus, eum confitebor
Luc.9.c & ego coram patre meo, qui est in cœ-
12.b lis: *Porrò quisquis negauerit me co-
*2.Ti. 2 b ram hominibus, eum negabo & ego co-
†Lu.12.f ram patre meo, qui est in cœlis. † Ne arbitremini me uenisse ad mittendum pacem in terram. Nõ ueni ut mitterem
Mich.7.b pacem, sed gladium. † Nam ueni, ut dissidere faciam hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suã: & inimici hominis [erunt hi, qui sunt]
Lu.14.f domestici ipsius. † Qui amauerit pa-
& 17.g trem aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amauerit filium aut filiam supra me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, & subsequitur me, non est me dignus. Qui inuenerit animã suam, perditurus est eam:
Ioan.12.c † & qui perdiderit animam suam mea causa, inueniet eam. † Qui recipit Luc.10.e
uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui misit me. † Qui recipit Ioan.13.c
prophetam nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et † quicunque ad biben- Mar.9.f
dum dederit uni ex pusillis his poculum [aquæ] frigidæ tantum nomine discipuli, amen dico uobis, non perditurus est mercedem suam.

CAP. XI.

PORrò autem cum finem fecisset Ie- A
sus mandandi duodecim discipulis suis, progressus est illinc, ut doceret, & prædicaret in ciuitatibus illorum. † Ioannes autem cum audisset Luc.7.e
in carcere facta Christi, missis duobus discipulis suis, dixit illi: Es tu ille qui uenturus est, an alterum expectamus? Et respondens Iesus, dixit illis: Ite, & renunciate Ioanni, quæ auditis & uidetis: † Cæci uisum recipiunt, & clau- Esa.35.a
di ambulant: leprosi mundantur, & surdi audiunt: mortui excitantur, † & Esa.61.a
pauperes lætum accipiunt euangelij nuncium. Et beatus est quicunque non fuerit offensus in me. † Euntibus au- Luc.7.e
tem illis, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne: Quid existis in desertum, ut uideretis? Num arundinem, quæ agitatur à uento? Age, quid existis, ut uideretis? num hominem mollibus uestibus amictum? Ecce, qui mollia gestant, in domibus regum sunt. At quid B
existis ad uidendum? Num prophetam? Certe dico uobis, etiam excellentiorem propheta. Hic est enim de quo scriptum est: † Ecce, ego mitto Mala.3.a
nuncium meum ante faciem tuam, qui Mar.1.a
præparaturus est uiam tuam ante te. Amen dico uobis, non exortus fuit inter eos, qui nascuntur è mulieribus, maior Ioanne Baptista. Attamen is, qui minor est in regno cœlorum, maior illo est. Porrò à diebus Ioannis Baptistæ usque adhuc regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Nam † omnes prophetæ, & ipsa lex, Luc.16.e
usq; ad Ioannem prophetauerunt. Et si uultis recipere, ipse est † Helias ille, Mala.4.b
qui uenturus erat. Qui habet aures ad audiendum, audiat. † Sed cui assimila- Luc.7.e
bo nationem hanc? Similis est pueris,

qui sedent in foris, & acclamant sodali
C bus suis, ac dicunt: Tibia cecinimus
uobis, & non saltastis: lugubria cecini
mus uobis, & non planxistis. Venit e-
nim Ioannes, nec edens, nec bibens, &
aiunt: Dæmoniū habet: uenit filius ho-
minis, edens ac bibens, & dicunt: En
hominem comedonem, & uini potorē,
publicanis amicum ac peccatoribus.
Et iustificata est sapientia à filijs suis.
Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus,
in quibus æditæ fuerant plurimæ uirtu
Luc.10.b tes ipsius, quod non resipuissent. †Væ
tibi Chorazin, uæ tibi Bethsaidan: quo
niam si in urbe Tyro aut Sidone æditę
fuissent uirtutes, quæ æditæ sunt in uo
bis, olim in sacco & cinere egissent pœ
nitentiam. Attamen dico uobis: Cum
Tyro & Sidone tolerabilius agetur in
D die iudicij, q̃ uobiscum. Et tu Caper-
naum, quæ usq; ad cœlum es exaltata,
usq; ad inferos detraheris: quoniam si
Sodomis æditæ fuissent uirtutes, quæ
æditæ sunt in te, mansissent usq; ad ho
diernum diem. Veruntamē dico uobis,
fore ut cum terra Sodomorum tolerabi
lius agatur in die iudicij, q̃ tecum. Illo
tempore respondens Iesus, dixit: Gra-
tias ago tibi pater, Domine cœli & ter
ræ, quod cælaris hæc sapientes & pru
dentes, & detexeris ea paruulis. Sanè
pater, quia sic fuit bona uoluntas apud
te. Omnia mihi tradita sunt à patre
Ioan.7.c meo, † & nemo cognoscit filiū nisi pa-
8.b.10.b ter: neq; patrem quisquam cognoscit,
nisi filius, & cuicunq; uoluerit filius re
uelare. Venite ad me omnes, qui labo-
ratis & onerati estis: & ego requiem
præstabo uobis. Tollite iugum meum
super uos, & discite à me, quod mitis
sim, & humilis corde: & inuenietis re-
1.Ioan.5.a quiem animabus uestris. † Iugum enim
meum commodum, & onus meum leue
est.

CAP. XII.

A ILlo † tempore, ibat Iesus sabbatis per
Mar.2.d segetes, discipuli uero illius esurie-
Luc.6.a bant, & cœperunt uellere spicas, & co
medere. Quod cum uidissent Pharisęi,
dixerunt illi. Ecce discipuli tui faciūt,
quod non licet facere sabbato. Ille ue-
ro dixit eis: Non legistis quid fecerit
Dauid, quū esuriret ipse, & ij qui erāt
.Re.21.b cum illo: † quomodo ingressus sit in
ædem dei, & panes propositionis ede-
rit, quos ipsi non licebat edere, neq; ijs
qui cum ipso erant, nisi sacerdotibus
solis? † Aut non legistis in lege, quod Leui.24.b
sabbatis sacerdotes in templo sabbatū Num.28.b
prophanent, & crimine uacent? Dico
autem uobis, templo maiorem esse hoc
in loco. Quod si sciretis, quid sit: † Mi Oseæ 6.c
sericordiam uolo, & non sacrificium, Matt.9.b
nequaquam condemnassetis insontes.
Nam dominus est & sabbati filius ho-
minis. † At progressus illinc, uenit in Mar.3.a
synagogam illorum: & ecce, homo e- Luc.6.b
rat manum habens aridam, & interro-
gauerunt illum, dicentes: An liceret
sabbatis curare, ut accusarent eum. At
ille dixit eis: Quis erit ex uobis homo,
qui habeat ouem unam, & si ea incide
rit sabbatis in foueam, non adprehen-
dat illam & erigat? Quanto igitur præ
stantior est homo oue? Licet igitur sab
batis dare beneficium. Tunc dicit ho-
mini: Extende manum tuam: & is ex-
tendit, ac restituta est sanitati sicut alte
ra. Porrò pharisæi egressi cœperunt B
consilium aduersus eum, ut illum per-
derent. At Iesus re cognita, secessit il-
linc, sequutæq; sunt eum turbæ multæ,
sanauitq; eos omnes: & interminatus
est illis, ne se facerent manifestum, ut cō
pleretur quod dictum erat per Esaiam
prophetam, qui ait: † Ecce, puer meus Esa.42.a
quem elegi: dilectus meus, in quem sibi
bene complacuit anima mea. Ponam
spiritum meum super illum, & iudiciū
gentibus annunciabit. Non cōtendet,
neq; clamitabit, neq; audiet quisquam
in plateis uocem eius: arundinem con-
tritam non confringet, & linum fumi-
gans non extinguet, donec eiecerit ad
uictoriam iudiciū: & in nomine illius
gentes sperabunt. † Tunc adductus est Luc.11.b
ei dæmoniacus, cæcus ac mutus, & sa
nauit illum, ita ut cæcus ac mutus, &
loqueretur & cerneret. Et obstupuerūt
omnes turbæ, dicebantq;: Num hic est
ille filius Dauid? At pharisæi audito
hoc, dicebant: Hic non eijcit dęmonia:
nisi per Beelzebul, principem † dæmo Mar.3.a
niorum. Iesus autem cum sciret cogita Luc.11.b
tiones illorum, dixit illis: Omne regnū
secū ipsum dissidens, desolatur: & om-
nis ciuitas aut domus secum ipsa dissi-
dens, non stabit. Et si Satanas Satanam
eijcit, secum ipse dissidet. Quomodo
igitur

igitur stabit regnū illius? Et si ego per Beelzebul eijcio dæmonia, filij uestri per quem eijciunt? Propterea ipsi uestrum erunt iudices. Si autē ego per spiritum Dei eijcio dæmonia, utiq; peruenit ad uos regnum Dei. Aut quomodo potest aliquis intrare domum potētis, & uasa illius diripere, nisi prius uinxerit potentem, ut tum domum illius diri
C piat? Qui non est mecum, aduersum me est: & qui non congregat mecum, spar
Mar.3.d Luc.12.b git. †Propterea dico uobis: Omne peccatum & conuicium remittetur hominibus, at conuicium in spiritum non remittetur hominibus. Et quicunq; dixerit uerbum aduersus filium hominis, remittetur illi: Qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in præsenti sæculo, neq; in futuro. Aut præstate arborem bonam, & fructum eius bonum: aut præstate arborem uitiosam, & fructum eius uitiosum: nam è fructu arbor cognoscitur. Progenies uiperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali?
Luc.6.g Siquidem †ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo è bono thesauro cordis depromit bona: & malus homo ex malo thesauro depromit mala. Dico autem uobis, quod de quocunq; uerbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddituri sunt rationem in die iudicij. Nam ex dictis tuis iustificaberis, & ex dictis tuis condemnaberis. Tunc responderunt quidam è scribis & pharisæis, dicentes: Præceptor, uolumus à te signum uidere. At ille respondens, dixit illis: Natio mala & adultera signum quærit, et signum non dabitur illi, nisi signum Ionæ prophetæ. Quemadmodum enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus, ac tribus noctibus, sic erit filius hominis in penetrali terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum natione hac, & condemna-
Ionæ 3.b bunt eam, †quod ipsi resipuerint ad
D prædicationem Ionæ. Et ecce, plusq̄
*3.Reg.3.a Ionas hic. *Regina Austri surget in iu
2.Par.10.a dicio cum natione hac, & condemnabit eam: q̄ uenerit à finibus terræ, ad audiendam sapientiam Solomonis. Et ecce, plusq̄ Solomon hic. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem: & non inuenit. Tunc dicit: Reuertar domum meam, unde exiui. Et cum uenerit, reperit eam uacantem, scopis purgatam, & ornatam. Tunc abit, & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratiores se, & ingressi habitant il-
lic: & fiunt postrema †hominis illius 2.Pet.2.d
peiora primis. Sic accidet & nationi
huic improbæ. *Cum autem adhuc lo Mar.3.d
queretur turbis, ecce, mater & fratres Luc.8.c
eius stabant foris, quærentes ei loqui. Dixit autem illi quidam: Ecce, mater tua & fratres tui foris stant, quærentes tibi loqui. At ille respondens, dixit ei qui sibi renunciauerat: Quæ est mater mea? aut qui sunt fratres mei? Et protensa manu sua in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim obsecutus fuerit uoluntati patris mei qui est in cœlis, ipse meus frater, & soror, & mater est.

CAP. XIII.

IN †die uero illo egressus Iesus è do- A
mo, sedit iuxta mare: & congregatæ Mar.4.a
sunt ad illum turbæ multæ, adeò ut ipse Luc.8.a
nauim ingressus, sederet: & uniuersa turba in littore stabat, ac locutus est illis multa per similitudines, dicens: Ecce, exijt seminator ad seminandum, & cum seminaret, alia quidem ceciderunt iuxta uiam, ueneruntq; uolucres, ac deuorauerunt ea. Alia uero ceciderunt in loca saxosa, ubi non habebant multum terræ, & protinus exorta sunt, propterea quod non haberent profunditatem terræ. Cum autem exortus esset sol, exusta sunt: & quia non habebant radicem, exaruerunt. Alia rursus ceciderunt in spinas, & succreuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia uero ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum: aliud quidem centuplum, aliud uero sexagecuplum, aliud uero trigecuplum. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Et adeuntes discipuli, dixerunt illi, Quare p parabolas loqueris istis?
At ille respondens, dixit eis: Vobis da B
tum est nosse mysteria regni cœlorum,
illis autem non est datum. †Quisquis Matt.25.e
enim habet, dabitur illi, & reddetur abundantior: quisquis autem non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo. Propterea per parabolas loquor

illis, quia uidentes non uident, & au-
dientes non audiunt, nec intelligunt:
& completur in illis prophetia Esaiæ,
Esa.6.c quæ dicit, †Auribus audietis, & non
intelligetis: & uidentes uidebitis, &
non cernetis. Crassum enim effectum
est cor populi huius, & auribus graui
ter audierunt, oculosq; suos occluse-
runt, ne quando uiderent oculis, & au
ribus audirent, & corde intelligerent,
& conuerterentur, & sanarem illos.†
Luc.10.d Vestri uero beati sunt oculi, quia ui-
dent: & aures uestræ, quia audiunt. A-
men enim dico uobis, multos prophe-
tas & iustos desyderauisse uidere quæ
uidetis, & non uidisse: & audire quæ
C auditis, & non audiuisse. †Vos igitur
Mar.4.b audite parabolā seminantis. Cum qui-
Luc.8.b uis audit sermonem regni, & non intel
ligit, uenit ille malus & rapit id quod
seminatū est in corde illius: hic est qui
iuxta uiam seminatus fuit. At qui in pe
tricosa semē iactum exceperat, hic est,
qui uerbum audit, ac protinus cū gau-
dio accipit illud: uerum non habet ra-
dicem in semetipso, sed tēporarius est.
Porrò cum inciderit adflictio, aut per-
sequutio propter sermonem, continuo
offenditur. At qui in spinas semen exce
perat, hic est, qui uerbum audit, & soli
citudo sæculi huius, deceptioq; diuitia
rum suffocat sermonē, & infrugifer red
ditur. Cæterum qui in terram bonam
excepit semē, hic est, qui sermonem au-
dit & intelligit, qui deniq; fructū quo-
que reddit ac gignit: alius quidem cen
tuplum, alius uero sexagecuplū, alius
Mar.4.d uero trigecuplum.†Aliam parabolam
proposuit eis, dicens: Assimilatum est
regnum cœlorum homini seminanti bo
num semen in agro suo: dormientibus
autem hominibus, uenit illius inimi-
cus, & seminauit zizania inter triticū,
D abijtq;. Cum autem germinasset herba,
& fructum attulisset, tunc adparuerūt
& zizania. Accedentes autem serui pa
trisfamilias, dixerunt illi, Domine, nón
ne bonum semen seminaras in agro
tuo? Vnde igitur habet zizania? Ille ue
ro dixit illis: Inimicus homo hoc fecit.
Serui autem dixerunt illi, Vis igitur
abeamus, & colligamus ea? At ille di-
xit, Non, ne forte colligentes zizania,
eradicetis unà cum illis triticum: sinite

pariter crescere utraq; usq; ad messem,
& tempore messis dicam messoribus:
Colligite primum zizania, & colliga-
te ea in fasciculos ad comburendū ea,
triticum uero congregate in horreum
meum. Aliam parabolam proposuit
eis, dicens: †Simile est regnum cœlo- Mar.4.e
rum grano sinapis, quod acceptum ho Luc.13.b
mo seminauit in agro suo: quod mini-
mum est omniū seminum, cæterū ubi
excreuerit, maximum est inter olera, et
in arborem excrescit, adeò ut ueniant
uolucres cœli & nidulentur in ramis
illius. Aliam parabolam dixit illis: Si- E
mile † est regnum cœlorum fermento, Luc.13.b
quod acceptum mulier abscondit in fa
rinę satis tribus, donec fermētaretur to
tum. †Hæc omnia loquutus est Iesus Mar.4.d
per parabolas ad turbas, & sine para-
bola nihil loquutus est illis, ut comple
retur, quod dictum fuerat per prophe-
tam, qui ait: †Aperiam per parabolas Psal.77.a
os meum, eructabo abscondita à consti
tutione mundi. Tūc dimissis turbis, ue
nit in ædes Iesus, & accesserunt ad il-
lum discipuli eius, dicentes, Explica
nobis parabolam zizaniorum agri. At
ille respondens, dixit illis: Qui semi-
nat bonum semen, est filius hominis:
ager autem est mundus. Porrò bonum
semen, hi sunt filij regni: zizania uero
sunt filij illius mali: inimicus autē qui
seminat ea, est diabolus: messis uero cō Apo.14.d
summatio sęculi est: messores autem an
geli sunt. Sicut igitur colliguntur ziza F
nia, & igni comburuntur, sic erit in cō
summatione sæculi huius. Emittet fi-
lius hominis angelos suos, & colligēt
è regno illius omnia offendicula, &
eos qui patrant iniquitatem, ac mittēt
illos in caminum ignis, ibi erit plora-
tus, stridorq; dentium.†Tunc iusti ful- Dan.12.b
gebunt ut sol in regno patris sui. Qui Sap.3.b
habet aures ad audiendū, audiat. Rur-
sum, simile est regnum cœlorum thesau
ro abscondito in agro, quem repertum
homo abscondit, & præ gaudio, quod
habet super eo, abit, & omnia quæcun
que habet, uendit, ac mercatur agrum
illum. Rursum, simile est regnum cœ-
lorum homini negotiatori, quærenti
pulchras margaritas: qui quum inue-
nisset unam preciosam margaritam,
abijt, & uendidit omnia quæ possidebat,

bat, & mercatus est illam. Rursum, simi
le est regnum cœlorum uerriculo iacto
in mare, & ex omni genere contrahen-
ti: quod quum impletum fuisset, subdu
xerunt in littus, & sedentes college-
runt quæ bona erant, in uasa, quæ ue-
ro putria, foras abiecerunt. Sic erit in
consummatione sæculi, exibunt ange-
li, & segregabunt malos de medio iu-
storum, et mittent eos in caminũ ignis,
G ibi erit ploratus & stridor dentiũ. Di-
cit illis Iesus: Intellexistis hæc omnia?
Dicunt illi: Etiam Domine. At ille di-
xit illis: Propterea omnis scriba do-
ctus ad regnum cœlorum, similis est ho
mini patrifamilias, qui depromit è the-
Mar.6.a sauro suo noua & uetera. † Et euenit,
Luc.4.c ut quum finisset Iesus parabolas has,
digrederetur illinc. Et quum uenisset
in patriam suam, docebat in synagoga
illorum, ita ut stuperent, ac dicerent:
Vnde huic sapientia hæc, & uirtutes?
Ioan.6.c † Nõne hic est ille fabri filius? Nõnne
mater eius uocatur Maria, & fratres
eius Iacobus, & Ioses, & Simon, &
Iudas? & sorores illius nõnne omnes
apud nos sunt? Vnde igitur huic hæc
Mar.6.a omnia? Et offendebantur in eo. Iesus
Luc.4.e autem dixit illis: Non † est propheta
Ioan.4.f contemptus, nisi in patria sua, & domi
suæ. Et non ædidit illic uirtutes mul-
tas, propter incredulitatem illorum.

CAP. XIIII.

A ILlo † tempore audiuit Herodes Te-
Mar.6.b trarcha famam Iesu, & dixit famulis
Luc.9.a suis: Hic est Ioannes Baptista, is surre-
xit à mortuis, & ideo uirtutes uim suã
Luc.3.d exerunt in illo. † Nam Herodes cum
cepisset Ioannem, uinxerat eum ac mi-
serat in carcerem propter Herodiadem
Leui.18.b uxorem Philippi, fratris sui. Dicebat
enim illi Ioannes: † Non licet tibi ha-
bere eam. Et cum uellet eum occidere,
metuebat multitudinem, propterea q̃d
illum pro propheta habebant. Quum
autem celebraretur natalis Herodis,
saltabat filia Herodiadis in medio: &
placuit Herodi. Vnde cum iureiuran-
do pollicitus est se daturum illi quic-
quid peteret. At illa, prius instructa à
matre sua: Da mihi, inquit, hic in pati-
na caput Ioannis Baptistæ. Et indoluit
rex: attamen propter ea quæ iurarat,
& eos qui simul accumbebant, iussit ei
dari: & missis carnificibus, amputauit
caput Ioannis in carcere: et allatum est
caput eius in patina, datumq́ est puel-
læ, quæ obtulit matri suæ. Cumq́ ac- B
cessissent discipuli eius, sustulerunt cor
pus, ac sepelierunt illud, abieruntq́, &
renunciarunt Iesu. † Id quum audisset Mar.6.d
Iesus, secessit illinc nauigio ad desertũ Luc.9.b
locum seorsum. Quod quum audisset Ioan.6.a
multitudo, sequuta est illum itinere pe-
destri, relictis urbibus. Et egressus Ie-
sus, uidit turbam multam, & intime mi
sertus est illorum, sanauitq́ infirmos il
lorum. Porrò quũ appetisset uespera,
adierunt eum discipuli ipsius, dicẽtes:
Desertus est locus, & hora iam præte-
rijt, dimitte turbas, ut abeant in uicos,
& emant sibi cibaria. At Iesus dixit il-
lis: Non est illis necesse ut abeant, date
illis uos quod edant. At illi dicunt ei:
Nil habemus hic pręter quinq; panes,
& duos pisces. Ille uero dixit: Afferte
mihi illos huc. Et iussis turbis discũbe
re super gramina, sumptisq́ quinq; pa
nibus ac duobus piscibus, sublatis in
cœlum oculis, benedixit: & cũ fregis-
set, dedit discipulis panes, discipuli ue
ro turbis. Et comederunt omnes, & sa C
turati sunt. Et sustulerunt quod super-
fuerat fragmentorum, duodecim cophi
nos plenos. Porrò qui comederant, fue
re uirorum fermè quinq; millia, pręter
mulieres ac pueros. † Et statim compu Mar.6.f
lit Iesus discipulos suos, ut conscende Ioan.6.b
rent nauim, & præcederent ipsum in ri
pam ulteriorẽ, donec dimisisset turbas.
Ac dimissis turbis ascendit in montem
solus ad orandum. Cum aũt aduespe-
rasset, solus erat illic. Cæterum nauis
iam in medio maris erat, & agitabatur
à fluctibus, nam uentus erat aduersus.
Quarta autem noctis uigilia abijt ad il
los Iesus ambulans super mare, & cũ
uidissent eum discipuli super mare am
bulantem, turbati sunt, dicentes: Spe-
ctrum est: ac prę metu exclamauerunt:
sed statim locutus est illis Iesus, dicẽs:
Bono animo este, ego sum, ne terreami-
ni. Respondẽs aũt illi Petrus, dixit: Do
mine, si tu es, iubeto me ad te uenire su
per aquas. At ille dixit: Veni. Et cũ de D
scendisset è naui, Petrus ambulabat su-
per aquas, ut iret ad Iesum. Cæterum
cum uideret uentum ualidum, territus

est: & quum cœpisset demergi, clamauit, dicens: Domine, serua me. Continuo aũt Iesus extenta manu, adprehendit eum, & dixit illi: Exigua fiducia Mar.6.g prædite, cur dubitasti? Et † quum essent ingressi nauim, cõquieuit uentus. Porrò qui erant in naui, accesserunt & adorauerunt eum, dicentes: Vere Dei filius es. Et cum traiecissent, uenerunt in terram Gennezareth. Et cum agnouissent illum uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam circumiectam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habentes, & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriam uestimenti ipsius: & quotquot tetigissent, salutem consecuti sunt.

CAP. XV.

A Mar.7.a TVnc † accedunt ad Iesum qui Hierosolymis [uenerãt] scribæ & pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui trãsgrediuntur traditionem seniorum? Nõ enim abluunt manus suas cum edunt panem. At ille respondens, dixit eis: Quare & uos transgredimini præceptum Dei propter traditionem uestrã? Exo.20.b Deu.5.b 27.c Nam Deus præcepit, dicens: † Honora patrem & matrem: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunq; dixerit patri aut matri: Dono quocunq; à me [proficiscitur,] tu iuuaberis, & nõ honorabit patrem suum aut matrem suã: & irritum fecistis præceptum Dei propter traditionem uestram. Hypocritæ, recte de uobis prædixit Esaias, dicẽs: B Esa.29.d † Adpropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat, cæterum cor eorum procul abest à me: sed frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et aduocatis turbis, dixit eis: Audite, et intelligite: Non quod ingreditur in os inquinat hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc inquinat hominem. Tunc cum accessissent discipuli eius, dixerũt illi: Nosti pharisæos audito sermone [isto,] offensos fuisse? At ille respondens, dixit: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus Luc.6.f cœlestis, eradicabitur. † Omittite illos, duces sunt cæci cæcorũ. Porrò si cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueã Mar.7.b cadent. † Respondens aũt Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. Iesus aũt dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in secessum eijcitur? At ea quæ proficiscuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, cõuicia. Hæc sunt quæ impurum reddunt hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. † Et digressus illinc Iesus, secessit in partes C Mar.7.c Tyri & Sidonis, & ecce mulier Cananæa, quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illũ, dicens: Miserere mei Domine fili Dauid. Filia mea misere à dæmonio agitatur. Ille uero non respondit ei quicq̃. Et accedentes discipuli eius, rogabant illum dicẽtes: Amitte illam, quia clamat post nos. At ille respondens, dixit: Nõ sum missus nisi ad oues perditas domus Israeliticæ. Illa uero uenit & adorauit eum, dicens: Domine succurre mihi. At ille respondens, dixit: Non est honestũ sumere panẽ filiorum, & obijcere catellis. Hæc autẽ dixit: Certe Domine, etenim catelli edũt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Tunc respondens Iesus, dixit illi: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Et sanata fuit filia eius ex hora illa. Et progressus illinc Iesus, uenit iuxta mare Galilææ, et conscenso monte sedebat illic. Et acces D serunt ad eum turbæ multæ, ducẽtes secum claudos, cæcos, mutos, mutilos, & alios multos, & abiecerunt eos ad pedes Iesu: † & sanauit eos, adeo ut tur Isa.35.b bæ miratæ sint, cum uiderent mutos loqui, mutilos esse sanos, claudos ambulare, cæcos uidere: et glorificabãt Deũ Israel. † Iesus aũt aduocatis discipulis Mar.8.a suis, dixit: Intime miseret me turbæ, propterea q̃ iam triduum perseuerant apud me, & non habent quod edant, et dimittere eos ieiunos nolo, nequando deficiant in uia. Et dicunt ei discipuli eius: Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut saturemus turbam tantã? Et dicit illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem, & paucos pisciculos. Et iussit turbas discũbere humi, et sumpsit septem panes ac pisces, et actis gratijs, fregit, deditq; discipulis

pulis suis, discipuli uero turbæ, come-
derũtq; oẽs, & saturati sunt. Et sustule
rũt q̃d supererat fragmentorũ septem
sportulas plenas. At hi q comederant,
erãt quatuor millia uirorũ, præter mu
lieres & pueros. Et dimissis turbis cõ
scendit nauim, uenitq; in fines Magda
la.

CAP. XVI.

A Mar.8.b ET †adgressi pharisęi unà cum Sad
ducęis tentantes, rogabant eum, ut
signum è cœlo ostenderet ipsis. †At il-
Luc.12.g le respondens, dixit eis: Cum aduespe
rauerit, dicitis: Serenitas [erit,] nam
rubet cœlum: & mane, Hodie tempe-
stas, rubet enim cœlum triste. Hypocri
tæ, faciem quidem cœli scitis dijudica
re, signa uero temporum non potestis?
Matt.12.c Natio †mala & adultera signum quæ
rit, & signũ non dabitur ei, nisi signum
Ionæ 2.a †Ionæ prophetæ. Et relictis illis, abijt.
*Mar. 8.b *Et quum uenissent discipuli eius in
ulteriorem ripam, per obliuionem non
sumpserant panes. Iesus autem dixit il
Luc.12.a lis: †Videte, & cauete à fermento pha
risæorum ac Sadducæorũ. At illi repu
tabant secum, dicentes: Panes nõ sum-
psimus. Quod ubi cognouit Iesus, di-
xit illis: Quid cogitatis intra uosipsos
ô parum fidentes, q; panes non sumpse
B Mat.14.c ritis? Nondũ intelligitis, neq; †memo
Ioan.6.b ria tenetis quinq; illos panes, cum ho
minũ essent quinq; millia, & quot co-
*Mat.15.d phinos sustuleritis? * Neq; septẽ illos
panes, cum hominũ essent quatuor mil
lia, & quot sportas sustuleritis? Qui fit
ut non intelligatis me non de pane di-
xisse uobis illud, ut caueretis à fermen
to pharisæorũ & Sadducæorũ? Tunc
intellexerunt q; non iussisset cauere à
fermento panis, sed à doctrina phari-
sæorum & Sadducęorũ. Cum uenisset
autem Iesus in partes Cæsareæ, [eius
quæ cognominatur] Philippi, interro
C gauit discipulos suos, dicẽs: Quem me
dicunt homines esse filiũ illum homi-
nis? Illi uero dixerunt: Alij quidem Io
annem Baptistã, alij uero Heliam, alij
uero Hieremiam, aut unum de numero
prophetarũ. Dicit illis: At uos quẽ me
dicitis esse? Respondens autem Simon
Ioan.6.g Petrus, dixit: Tu es †Christus, ille fi-
lius dei uiuentis. Et respondens Iesus,
dixit illi: Beatus es Simon Bar Iona,
quia caro & sanguis non reuelauit ti-
bi, sed pater meus qui est in cœlis. Et
ego uicissim tibi dico: Tu es Petrus, et
super hanc petrã ædificabo meam ec-
clesiam, & portæ inferorũ non præua
lebũt illi. Et dabo tibi claues regni cœ
lorum, & quicquid alligaueris in ter-
ra, erit alligatum in cœlis: & quicquid
solueris in terra, erit solutum in cœlis.
Tunc edixit discipulis suis, ne cui di-
cerent, ipsum esse Iesum Christum. Ex
eo tempore cœpit Iesus indicare disci
pulis suis, oportere ipsum abire Hiero
solymam, ac multa pati à senioribus, et
principibus sacerdotũ, & scribis, &
occidi, tertioq; die resuscitari. Et cum
assumpsisset eum Petrus, cœpit illũ in-
crepare, dicẽs: Propitius tibi [sis] do D
mine, nequaquam accidet tibi hoc. At
ille cõuersus dixit Petro: Abi post me
satana, obstaculo es mihi, quia non sa-
pis ea quæ sunt Dei, sed ea quæ sunt
hominum. †Tunc Iesus dixit discipu- Mat.10.d
lis suis: Si quis uult me subsequi, abne Mar.8.d
get semetipsum, & tollat crucẽ suam, Luc.9.g
ac sequatur me. Qui enim uoluerit ani 14.f.17.g
mam suã seruare, perdet eam: rursus, Ioan.12.d
qui perdiderit animam suam mea cau-
sa, inueniet eam. Quid enim profuerit
homini si totũ mundũ lucratus fuerit,
animæ uero suæ iacturam fecerit? Aut
quid dabit homo, cuius permutatione
redimat animã suam? Futurũ est enim,
ut filius hominis ueniat in gloria pa-
tris sui cũ angelis suis, & tunc reddet
unicuiq; iuxta facta ipsius. Amen di-
co uobis, sunt quidam hic stantes, qui
non gustabũt mortem, donec uiderint
filium hominis uenientẽ in regno suo.

CAP. XVII.

ET †post dies sex adsumit Iesus Pe A
trum, ac Iacobum, & Ioannem fra- Mar.9.a
trem eius, & subducit illos in montem Luc.9.d
excelsum seorsum, transformatusq; est
coram illis, & splenduit facies eius si-
cut sol. Vestimenta aũt illius facta sunt
candida sicut lumen. Et ecce conspecti
sunt illis Moses & Helias, cũ illo col-
loquentes. Respondens aũt Petrus, di-
xit Iesu: Domine, bonũ est nos hic esse,
si uis faciamus hic tria tabernacula, ti
bi unum, & Mosi unũ, & Helię unum.
Adhuc eo loquente, ecce nubes luci-
da obumbrauit illos, & ecce uox è nu
be, quæ diceret: Hic est filius meus di-

lectus, in quo mihi bene complacitum
est, ipsum audite. Et cum hęc audissent
discipuli, prociderunt in faciem suam,
& territi sunt uehementer. Et cum ac-
cessisset Iesus tetigit illos, dixitq́: Sur
gite, & ne timeatis. Sublatis uero ocu
lis suis, neminem uidebãt nisi Iesum so
B lum. † Et cum descenderent dè monte,
Mar.9.a præcepit illis Iesus, dicens: Ne cui di
xeritis uisum, donec filius hominis à
mortuis resurrexerit. Et interrogaue-
runt eum discipuli sui, dicentes: Cur
Mal.4.b igitur scribæ dicũt, †oportere Heliam
uenire prius? Iesus autem respondens,
dixit illis: Helias quidẽ ueniet prius,
& restituet omnia. Cæterum dico uo-
bis, Heliam iam uenisse, & non agno-
uerunt eum, sed perpetrauerunt in eo
quæcunq; uoluerunt. Sic & filius ho-
minis passurus est ab illis. Tunc intel
lexerunt discipuli quod de Ioanne Bapti-
Mar.9.c sta dixisset ipsis. †Et cum uenissent ad
Luc.9.e turbam, accessit ad eum homo quidam
flectens genua illi, dicensq́: Domine,
miserere filij mei, quoniam lunaticus
est, & misere adfligitur: nam sæpe ca-
dit in ignem, & sæpe in aquam, & ob-
tuli eum discipulis tuis, nec potuerunt
C eum sanare. Respondens autem Iesus,
dixit: O natio incredula & distorta,
quousq; tandẽ ero uobiscum? usq; quo
patiar uos? adducite mihi illum huc.
Et increpauit illud Iesus. Et exijt ab
eo dæmonium, & sanatus est puer ab
hora illa. Tunc accedentes discipuli
ad Iesum seorsum, dixerũt: Quare nos
non potuimus eijcere illud? Iesus au-
tem dixit illis, Propter incredulitatem
Luc.17.b uestram. Amen enim dico uobis, † si
habeatis fidem sicut granum sinapis, di
cetis monti huic, Demigra hinc illuc,
& demigrabit: neq; quicquam impossi
bile erit uobis. Sed hoc genus nõ egre
ditur, nisi per precationẽ & ieiunium.
Mar.9.e †Cum autem uersarentur in Galilæa,
Luc.9.c dixit illis Iesus: Futurũ est, ut filius ho
Matt.20.c minis tradatur in manus hominum, &
occident eum, ac tertio die resurget. Et
D mœrore adfecti sunt uehementi. Cum
autem uenissent Capernaum, accesse-
runt qui didrachma solebant accipere
ad Petrum, dixeruntq́: Præceptor ue-
ster non soluit didrachma? Dicit: Etiã.
Et quum ingressus fuisset in ædes, præ
uenit illum Iesus, dicens: Quid tibi ui-
detur Simon? Reges terræ à quibus ac
cipiũt tributa aut censum, à filijs suis,
an ab alienis? Dicit illi Petrus: Ab a-
lienis. Ait illi Iesus: Ergo liberi sunt fi
lij. Verum ne simus illis offendiculo,
profectus ad mare, mitte hamũ, & eum
piscem qui prodierit primus, tolle, &
aperto ore illius inuenies staterem, ac
ceptum eum da illis pro me & te.

CAP. XVIII.

ILlo †tempore accesserunt discipuli A
ad Iesum, dicẽtes: Quis maximus est Mar.9.c
in regno cœlorũ? Et Iesus accersitũ ad Luc.9.f
se puellum, statuit in medio illorum, ac
dixit: Amen dico uobis, nisi conuersi
fueritis, & effecti similes puellorum, ne
quaquam ingrediemini in regnum cœ
lorum. Quisquis igitur demiserit semet
ipsum similiter puello isti, hic est ille
maximus in regno cœlorũ. Et quicũq;
receperit puellum talem nomine meo,
me recipit. † Quicunq; autem offende Mar.9.f
rit unũ de pusillis istis qui in me cre- Luc.17.a
dunt, expedit ei ut suspẽdatur mola asi
naria de collo eius, ac demergatur in
profundum maris. Væ mũdo ab offen-
diculis, necesse est enĩ ut ueniant offen
dicula: ueruntamen uæ homini per
quem offendiculum uenit. †Quod si Matt.5.c
manus tua uel pes tuus offensioni est Mar.9.g
tibi, abscide eum, & proijce abs te: Me
lius est tibi ad uitam ingredi claudum
aut mutilum, quàm duas manus, uel duos
pedes habentem, mitti in ignem æter-
num. Et si oculus tuus offendit te, erue B
eum, & proijce abs te: Melius est tibi,
ut luscus intres in uitã, quàm ut duos
oculos habens, mittaris in gehennam
ignis. Videte, ne contemnatis quen-
quã ex his pusillis. Dico enim uobis,
angelos eorum in cœlis semper uidere
faciem patris mei qui in cœlis est. Ve-
nit enim filius hominis seruatum quod
perierat. † Quid uobis uidetur? si cui Luc.15.a
fuerint homini centum oues, & erraue
rit una ex eis, nónne relictis nonagin-
tanouem in montibus, profectus quæ-
rit errantem? Et si cõtigerit ut inueniat
eam, amen dico uobis, gaudet super ea
magis, quàm super nonagintanouem
quæ non errauerunt. Sic non est uo-
luntas apud patrem uestrum qui in cœ
lis est, ut pereat unus de pusillis istis.
Porrò

Luc.17.a †Porrò si peccauerit in te frater tuus,
Eccli 19.b abi, & redargue eum solus ipse solum.
Leuit. 19.d Si te audierit, lucratus es fratrē tuum:
sin uero non audierit, adhibe tecū ad-
Num.35.d huc unū aut duos, †ut in ore duorum
Deut.17.b aut trium testium consistat omne uer-
19.b bum. Quod si non audierit eos, dic ec-
C clesiæ. Quod si ecclesiam nō audierit,
sit tibi uelut ethnicus & publicanus.
Amen dico uobis, quæcunq; ligaueri
tis in terra, erūt ligata in cœlo: & quæ
cunq; solueritis in terra, erunt soluta
in cœlo. Rursum dico uobis, si duo ex
uobis cōsenserint in terra, de quacūq;
re quam petierint, continget illis à pa
tre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt
duo uel tres congregati nomine meo,
Luc.17.a ibi sum in medio eorum. †Tunc acce-
dens Petrus ad eum, dixit: Domine,
quoties peccabit in me frater meus, et
remittam ei? Num usq; septies? Dicit il
li Iesus: Non dico tibi usq; septies, sed
usq; ad septuagies septenas [uices.]
Ideo assimilatū est regnum cœlorū ho-
mini regi, qui uoluit cōferre rationem
cum seruis suis: & quum cœpisset con
ferre, oblatus est ei unus qui debebat
ei decem millia talentorum. Cæterum
quum is non esset soluendo, iussit eum
dominus eius uenundari, & uxorem
eius, & liberos, & omnia quæ habe-
bat, ac fieri solutionem. Procidens aūt
seruus ille, adorabat eum, dicens: Do-
mine, longanimis mihi sis, & omnia ti
bi reddam. Intime aūt misertus Domi-
nus serui illius, absoluit eum, & æs a-
D lienum remisit ei. Egressus uero seruus
ille, inuenit unum conseruorū suorum,
qui debebat ipsi centū denarios, & cō
prehensum eum, præfocabat, dicens:
Solue mihi quod debes. Et procidens
cōseruus eius, obsecrabat eum, dicēs:
Lōganimis mihi sis, & omnia reddam
tibi. At ille nolebat, sed abijt, & conie
cit eum in carcerem, donec redderet de
bitum. Porrò quum uidissent conserui
eius quæ facta fuerant, indoluerūt ual
de, & uenerunt, exposueruntq; domi-
no suo omnia quæ facta fuerant. Tūc
accersiuit illum dominus suus, & ait
illi: Serue scelеste, totum debitum illud
remisi tibi, quum obsecrasses me, nón-
ne oportuit & te misereri conserui tui,
sicut & ego tui misertus sum? Et ira-
tus dominus eius, tradidit eum tortori
bus, quoadusq; redderet totum quod
debebatur ipsi. Sic & pater meus cœ-
lestis aget uobiscum, si non remiseritis
suo quisq; fratri ex cordibus uestris
delicta illorum.

CAP. XIX.

Porrò †autem cum consummasset A
Iesus sermones hos, discessit à Gali Mar.10.a
læa, & uenit in fines Iudææ trans Ior-
danem, & sequutæ sunt eum turbę mul
tæ, & sanauit eos ibi. Et accesserūt ad
eum pharisæi, tentantes eum, & dicen
tes ei: Licétne homini diuortium face
re cum uxore sua qualibet ex caussa?
Qui respondens, ait illis: An non legi-
stis, quòd is qui fecit ab initio, masculum
& fœminam fecit eos? Et dixit: †Pro Gene.2.d
pterea deseret homo patrē & matrem,
& adglutinabitur uxori suæ: & erunt
duo in carnē unam. Itaq; iam non sunt
duo, sed una caro. Quod ergo deus co
pulauit, homo ne separet. †Dicunt il- Deut.24.a
li: Cur ergo Moses iussit dare libellum
repudij, ac dimittere eam? Ait illis:
Moses ad duritiam cordis uestri per-
misit uobis repudiare uxores uestras,
cæterum ab initio non factum est sic.
†Dico autem uobis, quicunq; repu- B
diauerit uxorē suam, nisi ob stuprum, Matt.5.e
& aliam duxerit, is committit adulte- Mar.10.a
rium. Et qui repudiatam duxerit, is a- Luc.16.d
dulterium committit. Dicunt ei disci-
puli eius: Si talis est caussa hominis cū
uxore, non expedit contrahere matri-
moniū. Ille uero dixit eis: Non omnes
capaces sunt dicti huius, sed hi quibus
datum est. Sunt enim eunuchi, qui ex
utero matris sic nati sunt: & sunt eunu
chi, qui facti sunt eunuchi ab homini-
bus: & sunt eunuchi, qui seipsos eunu
chos fecerunt propter regnum cœlo-
rum. Qui potest capere, capiat. †Tūc Mar.10.b
oblati sunt ei pueri, ut manus eis im- Lu.18.b.c
poneret, & oraret. Discipuli aūt incre
pabant eos. Iesus uero ait: Sinite puel
los, & ne prohibeatis eos ad me ueni-
re, talium est enim regnū cœlorum. Et
quū imposuisset eis manus, profectus
est illinc. †Et ecce, unus accedens, ait Mar.10.b
illi: Præceptor bone, quid boni faciā, Luc.18.d
ut habeam uitam æternā? Ille aūt dixit
ei: Cur me uocas bonū? Nullus est bo
nus, nisi unus, [nēpe] Deus. Quod si
uis ad uitam ingredi, †serua mādata. Exod.20.c

Dicit illi: Quæ? Iesus aūt dixit: Non facies homicidium, Non cōmittes adulterium, Non facies furtum, Nō falsum dices testimoniū, Honora patrē & matrem, Et diliges proximū tuum ut teipsum. Dicit illi adolescēs: Omnia hæc seruaui à iuuētute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si uis perfectus esse, abi, uende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurū in cœlo, & ueni sequere me. Quum aūt audisset adolescēs eum sermonem, abijt tristis: habebat enim possessiones multas. Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico uobis, diues difficile intrabit in
D regnum cœlorū. Et iterum dico uobis: Facilius est camelū per foramen acus transire, quàm diuitem in regnū dei ingredi. Auditis autem his, discipuli expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo potest salutem consequi? Intuitus autem [illos] Iesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est, apud deum aūt omnia possibilia sunt. Tunc respondēs Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo obueniet nobis? Iesus aūt dixit illis: Amen dico uobis, fore ut uos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedeatis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrē, aut uxorē, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplū accipiet, & uitæ æternæ sortietur hæreditatem. †Multi aūt primi, erunt postre-
Mat.10.d Luc.13.f 18.c mi: & postremi, primi. CA. XX.

A NAm simile est regnum cœlorū homini patrifamilias, qui exijt primo statim diluculo, ad conducēdos operarios in uineā suam. Pactus autem cū operarijs, denario in diem, misit eos in uineā suam. Et egressus circiter horam tertiam, uidit alios stantes in foro otiosos, & illis dixit: Abite & uos in uineam, & quodcunque iustū fuerit, dabo uobis. Illi aūt abierunt. Rursum autem egressus circiter sextam & nonam horā, fecit similiter. Circa undecimam uero horam egressus, inuenit alios stantes otiosos, ac dicit illis: Cur hic statis totū diem otiosi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Abite & uos in uineam, & quicquid fuerit iustum, accipietis. Quum aūt aduesperauisset, dicit dominus uineæ procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedē, exorsus à postremis usque ad primos. Et quū uenissent qui circa undecimam horam [uenerant,] acceperunt singuli denariū. Venientes autem B
primi, arbitrati sunt se plus accepturos: & acceperūt ipsi quoque singuli denarium. Et quū accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias, dicentes: Hi postremi unam horā fuerunt in opere, & illos nobis pares fecisti, qui portauimus onus diei & æstum. At ille respondens uni eorū, dixit: Amice, non facio tibi iniuriā. Nónne denario pactus es mecum? Tolle quod tuū est, & abi. Volo aūt huic postremo dare sicut et tibi. An nō licet mihi quod uolo facere in rebus meis? Num oculus tuus malignus est, quia ego benignus
sum? †Sic erunt postremi primi, & pri Mat.19.d
mi postremi. Multi enim sunt uocati, Mar.10.d
pauci uero electi. *Et ascendens Ie- Luc.13.f
sus Hierosolyma, adsumpsit duodecim *Mar.10.e
discipulos seorsum in uia, & ait illis: Luc.18.e
Ecce ascendimus Hierosolyma, & fi- C
lius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabūt eum morte, & tradent eum gentibus illudēdum, & flagellandū, & crucifigen
dum, & tertia die resurget. †Tunc ac- Mar.10.c
cessit ad eum mater filiorū Zebedæi cum filijs suis, adorans, & petens aliquid ab eo. At ille dixit ei: Quid uis? Ait illi: Iube ut sedeāt hi duo filij mei, unus tibi à dextra, & alter à sinistra in regno tuo. Respondēs aūt Iesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere poculum quod ego bibiturus sum? & baptismate quo ego baptizor baptizari? Dicūt ei: Possumus. Ait illis: Poculum quidem meū bibetis, & baptismate quo ego baptizor baptizabimini: sedere autem mihi à dextra & sinistra, non est meum dare, sed [ijs contingit] quibus est paratū à patre meo. Et cum audissent decem, indignati sunt de duobus fratribus. Iesus aūt cum aduocas-
set eos, dixit: † Scitis principes gen- Mar.10.g
tium dominari ipsis: & eos qui magni Luc.22.c
sunt, potestatē exercere in ipsas. Non D
ita

ita res habebit inter uos, sed quicunq;
uoluerit inter uos magnus fieri, sit ue-
ster minister: & qui uoluerit inter uos
primus esse, sit uester seruus. Sicut fi-
lius hominis non uenit ut sibi ministra
retur, sed ut ipse ministraret, utq; daret
animã suam redemptionẽ pro multis.
Mar.1.g †Et egredientibus illis Hiericho, secu
Luc. 18.f.g ta est eum turba multa. Et ecce duo cæ
ci sedentes iuxta uiam, quum audissent
Iesum præterire, clamauerunt, dicen-
tes: Miserere nostri domine fili Dauid.
Turba autem increpabat eos, ut tace-
rent. At illi magis clamabant, dicẽtes:
Miserere nostri domine, fili Dauid. Et
cũ restitisset Iesus, uocauit eos, & ait:
Quid uultis faciam uobis? Dicũt illi:
Domine, ut aperiantur oculi nostri. In-
time autem affectus miseratione Iesus,
tetigit oculos eorũ: & cõfestim uisum
receperunt oculi illorum, & sequuti
sunt eum. CAP. XXI.

A Mar.11.a ET †quum adpropinquassent Hiero
solymis, & uenissent Bethphage ad
Luc.19.c montem oliuarũ, tunc Iesus misit duos
discipulos, dicens eis: Ite in uicum qui
est è regione uestri, & statim inuenie-
tis asinam alligatam, & pullũ cum ea:
soluite & adducite mihi. Et si quis uo
bis aliquid dixerit, dicetis: Dominus
his opus habet, & confestim dimittet
eos. Hoc aũt totum factũ est, ut imple-
retur quod dictum est per prophetam,
Zach.9.b dicẽtem: Dicite filiæ Sion: †Ecce rex
Esa.62.d tuus uenit tibi mansuetus, & sedens su
per asinã, & pullũ filium subiugis. Pro
fecti autem discipuli, fecerunt sicut præ
ceperat ipsis Iesus. Et adduxerunt asi-
nam & pullum, & imposuerunt super
eos uestimenta sua, & eum super illa
Ioan.12.b collocarunt. †Plurima aũt turba stra-
uerunt uestimenta sua in uia. Alij uero
cædebant ramos de arboribus, & ster
nebant in uia. Porrò turbæ quæ præce
debant, & quæ sequebantur, clama-
bant, dicentes: Hos anna filio Dauid,
Psal.117.d benedictus †qui uenit nomine domi-
*Mar.11.b ni: Hos anna in altissimis. *Et cum
Luc.19.g intrasset Hierosolyma, cõmota est uni
Ioan.2.c uersa ciuitas, dicẽs: Quis est hic? Tur
bæ autem dicebant: Hic est Iesus ille
B propheta à Nazareth Galilææ. Et in-
trauit Iesus in templũ Dei, & eiecit o-
mnes uendentes & ementes in tẽplo,
mẽsasq; mensariorũ, & cathedras uen
dentium columbas, subuertit. Et dicit
eis: Scriptũ est: †Domus mea domus Esa.56.c
precationis uocabitur. At uos fecistis Iere.7.b
illam speluncã latronum. Et accesserũt
ad eum cæci & claudi in templo, & sa
nauit eos. Cum uidissent principes sa-
cerdotum & scribæ mirabilia quæ fe-
cerat, & pueros clamantes in templo,
& dicentes: Hos anna filio Dauid, in-
dignati sunt, & dixerũt ei: Audis quid
isti dicant? Iesus aũt dicit eis: Etiam.
Nunquã legistis: †Ex ore infantiũ & Psal.8.b
lactentiũ concinnasti laudem? Et reli-
ctis illis, exijt è ciuitate Bethaniam, et
diuersatus est illic. Mane aũt reuertẽs
in ciuitatem, esurijt. Et quum uidisset
†fici arborẽ unã in uia, uenit ad eam, Mar.11.b
& nihil inuenit in ea nisi folia tantum,
& ait illi: Ne posthac ex te fructus na
scatur in æternum. Et arefacta est con
tinuo ficus. Et eo uiso, discipuli mirati
sunt, dicẽtes: Quàm continuo arefacta
est ficus? Respondens autem Iesus, di-
xit eis: Amen dico uobis, si habueritis
fidem, & non hæsitaueritis, non solum
hoc quod accidit ficui facietis, uerum
etiam si monti huic dixeritis, Tollitor
& mittitor in mare, fiet. Et omnia quæ
cunq; petieritis in precatione creden-
tes, accipietis. Et quum uenisset in tem C
plum, accesserunt ad eum docentẽ prin
cipes sacerdotũ & seniores populi, di
centes: Qua authoritate hæc facis? Et
quis tibi dedit istam authoritatem? Re
spondens aũt Iesus, dixit eis: Interro-
gabo uos & ego quiddam, quod si di-
xeritis mihi, & ego uobis dicã qua au
thoritate hæc faciam. Baptismus Ioan-
nis unde erat? è cœlo, an ex homini-
bus? At illi disputabant apud se, dicen
tes: Si dixerimus, E cœlo, dicet nobis:
Quare ergo non credidistis illi? Sin au
tem dixerimus, Ex hominibus, time-
mus multitudinem. †Omnes enim ha- Matt.14.a
bent Ioannem ut prophetã. Et respon-
dentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait il
lis & ipse: Nec ego dico uobis qua au
thoritate hæc faciam. Quid autem uo-
bis uidetur? Homo quidam habebat
duos filios, & accedẽs ad priorem, di-
xit: Fili, abi hodie, operare in uinea
mea. Ille aũt respondens, ait: Nolo.
Postea uero pœnitentia motus, abijt.

Et cum accessisset ad alterum, dixit si-
militer. At ille respondens, ait: Faciam
domine, & non abijt. Vter è duobus
obsecutus est uoluntati patris? Dicunt
ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico
uobis, publicani & meretrices praece
Mat.3.c dūt uos in regnū Dei. † Venit enim ad
uos Ioannes per uiam iustitiae, & non
credidistis ei: publicani autē & mere-
trices crediderūt ei. Vos aūt quum ui-
dissetis, non fuistis commoti poeniten-
tia postea, ut crederetis ei. Aliam pa-
D rabolam audite. †Homo quidā erat pa
Esa.5.a.b terfamilias, qui plantauit uineam, &
Iere.2.d sepem circundedit ei, ac fodit in ea tor
Mar.12.a cular, & aedificauit turrim, locauitq́
Luc.20.b eam agricolis, & peregre ꝑfectus est.
Cum autem tempus fructuum adpro-
pinquasset, emisit seruos suos ad agri-
colas, ut caperent fructus ipsius. Et a-
gricolae adprehensis seruis eius, alium
caeciderunt, alium occiderunt, aliū ue
ro lapidauerūt. Iterum emisit alios ser
uos, plures prioribus, & tractarunt il-
los similiter. Postremo autem emisit ad
eos filium suum, dicens: Reuerebūtur
filium meum. Agricolae aūt uiso filio,
dixerūt apud se: Hic est haeres, uenite
occidamus eum, & occupemus hęre-
ditatem eius. Et adprehensum eum, eie
cerunt extra uineam, & occiderunt.
Quum ergo uenerit dominus uineae,
quid faciet agricolis illis? Dicunt illi:
E Malos male perdet illos, & uineam lo
cabit alijs agricolis, qui reddent ei fru
ctus temporibus suis. Dicit illis Iesus:
Psal.117.d Nunq́ legistis in scripturis: † Quē re
Act.4.b probauerunt lapidē aedificantes, hic fa
Rom.9.g ctus est in caput anguli. A Domino fa
1.Pet.2.a ctum est hoc, & est mirabile oculis no
Luc.20.c stris? Ideo dico uobis, auferetur à uo-
Mar.12.a bis regnū Dei, & dabitur genti facien
*Esa.28.d ti fructus eius. *Et qui ceciderit super
lapidem hunc, cōfringetur: super quen
cunq́ uero ceciderit, conteret eum. Et
cum audissent principes sacerdotū ac
pharisęi parabolas eius, cognouerunt
de ipsis loqui eum, & quaerētes illi ma
nus inijcere, timuerūt multitudinem,
quoniā tanquā prophetam eum habe-
bāt. Et respondēs Iesus, iterū dixit eis
per parabolas, & ait. CA. XXII.
A Assimilatū † est regnum coelorū ho-
Luc.14.d mini regi, q fecit nuptias filio suo.

† Et emisit seruos suos, ut uocarent in Apoc.19.b
uitatos ad nuptias, & nolebāt uenire.
Rursum emisit alios seruos, dicens: Di
cite inuitatis: Ecce prandiū meum pa
raui, tauri mei & altilia mactata sunt,
et omnia parata, uenite ad nuptias. Illi
aūt neglecta re abierūt, alius quidē in
agrum suum, alius uero ad negotiatio
nem suam. Reliqui uero apprehende-
runt seruos eius, & contumelijs adfe-
ctos, occiderunt. Rex autem audita re,
iratus est, & missis exercitibus suis,
perdidit homicidas illos, & urbem il-
lorum succendit. Tunc ait seruis suis:
Nuptiae quidem paratę sunt, sed qui in
uitati erant non fuerunt digni. Ite ergo
ad exitus uiarum, & quotcunq́ inue-
neritis, uocate ad nuptias. Et egressi
serui illi in uias, congregauerunt om-
nes quotq̄t inuenerunt, malos pariter
ac bonos: & impletae sunt nuptiae dis-
cumbentibus. Ingressus autem rex ut B
uideret discumbentes, uidit illic homi
nem non uestitū ueste nuptiali, & ait il
li: Amice, quomodo huc intrasti, non
habens uestem nuptialem? At ille ob-
mutuit. Tūc dixit † rex ministris: Vin Matt.13.f
ctum pedibus & manibus suis eijcite & 25.c
in tenebras exteriores, ibi erit fletus
& stridor dentiū. Multi enim sunt uo-
cati, pauci uero electi. † Tunc profecti Mar.12.b
pharisaei, consilium coeperunt, quo pa Luc.20.d
cto illaquearent eum in sermone. Et ad
illum emittunt discipulos suos cū He-
rodianis, dicentes: Magister, scimus
te ueracem esse, & uiam Dei cum ueri
tate docere, neq́ curare quenquā: non
enim respicis personam hominum. Dic
ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet
censum dare Caesari, an non? Cognita
autem Iesus malitia eorū, dixit: Quid
me tentatis hypocritae? Ostendite mi-
hi numisma census. At illi obtulerunt
ei denarium. Et ait illis: Cuius est ima
go hęc, & inscriptio? Dicunt ei: Caesa
ris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quae Rom.13.c
sunt Cęsaris, Caesari: & quę sunt Dei,
Deo. Et his auditis, mirati sunt: & o-
misso eo, abierunt. † Illo die accesserūt C
ad eum Sadducaei, qui negant esse re- Mar.12.b
surrectionem, & interrogauerūt eum, Luc.20.d
dicentes: Magister, Moses dixit: Siqs Act.23.b
*mortuus fuerit, non habens liberos, *Deu.25.b
ut ducat frater eius uxorem illius, &
suscitet

suscitet semen fratri suo. Erant aūt a-
pud nos septē fratres, & primus uxo-
re ducta, defunctus est: ac non habēs se
men, reliquit uxorē suam fratri suo. Si-
militer & secundus & tertius, usq; ad
septē. Postremum aūt omniū defuncta
est & mulier. In resurrectione ergo cu-
ius è septem illis erit uxor? Omnes eñ
habuerūt eam. Respondens aūt Iesus,
ait illis: Erratis, non scientes scriptu-
ras, neq; potentiā Dei. In resurrectione
enim neq; matrimoniū contrahūt, neq;
elocantur, sed sunt sicut angeli Dei in
cœlo. De resurrectione uero mortuorū
nō legistis, quod uobis dictū est à deo,
Exod.3.b qui ait: †Ego sum Deus Abraham, &
Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non
est Deus mortuorū, sed uiuentium. Et
quū audissent turbæ, stupuerunt super
D doctrina eius. †Pharisæi aūt quum au
Mar.12.c dissent, q; obturasset os Sadducæis, cō
Luc.10.e uenerūt simul, & interrogauit eum u-
nus ex eis, legis doctor quispiam, ten-
tans eum, & dicens: Magister, quod
est mandatū maximum in lege? Dixit
Deut.6.a autem illi Iesus: †Diliges Dominum
deum tuum, toto corde tuo, & tota ani
ma tua, totaq; mente tua. Hoc est pri-
mum & maximum mandatum. Secun-
Leuit.19.d dum autem simile huic: † Diliges pro-
ximum tuum perinde atq; teipsum. In
his duobus mandatis tota lex & pro-
Mar.12.c phetæ pendent. †Congregatis autem
pharisæis, interrogauit eos Iesus, di-
cens: Quid uobis uidetur de Christo?
cuius filius est? Dicūt ei: Dauidis. Ait
illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu
Psal.109.a uocat eum Dominum, dicens: †Dixit
Dominus domino meo, sede à dextra
mea: Donec ponam inimicos tuos, sub
sellium pedum tuorum? Si ergo Dauid
uocat eum dominum, quomodo filius
eius est? Et nemo poterat ei responde-
re quicquā, neq; ausus fuit quisquam
ex eo die amplius interrogare.

CAP. XXIII.

A TVnc Iesus loquutus est ad turbas,
& ad discipulos suos, dicēs: In ca
thedra Mosi sederunt scribæ & phari
sæi, omnia ergo quæcūq; iusserint uos
†Luc.11.g seruare, seruate, & facite: cæterum se-
Act.15.e cundū facta eorū ne facite: dicūt enim,
Mar.12.d & non faciunt. †Colligāt enim onera
Luc.20.g grauia, difficiliaq; portatu, et imponūt
in humeros hominū, cęterū digito suo
nolunt ea mouere. Omnia uero facta
sua faciunt in hoc, ut spectentur ab ho
minibus. Dilatant aūt phylacteria sua,
& amplificant fimbrias palliorū suo-
rum, amantq; primos accubitus in cœ
nis, & primas sedes in synagogis, &
salutationes in foro, & uocari ab homi
nibus Rabbi. Vos autem ne uocemini
Rabbi, unus est enim magister uester,
[nempe] Christus: omnes aūt uos fra
tres estis. Et patrem ne uocaueritis uo B
bis in terra: unus est enim pater uester,
qui est in cœlis. Nec uocemini magi-
stri: unus enim uester est magister, [nē-
pe] Christus. Qui maximus est uestrū,
erit minister uester. †Qui autem se ex- Luc.14.c
altauerit, humiliabitur: & qui se humi & 18.c
liauerit, exaltabitur. Væ autem uobis
scribæ & pharisæi hypocritæ, q̄a clau
ditis regnum cœlorum ante homines:
uos enim nō intratis, neq; ingressuros
sinitis intrare. †Væ uobis scribæ & Luc.20.g
pharisæi hypocritæ, quia comeditis
domos uiduarū, idq; prætextu, ut qui
prolixe precemini, propter hoc gra-
uius iudicium subibitis. Væ uobis scri
bæ & pharisæi hypocritæ, quia obitis
mare & terram, ut faciatis unum prose
lytū: & cum fuerit factus, facitis eum
filium gehēnæ duplo magis quàm uos
estis. Væ uobis duces cæci, quia dici-
tis: Quicunq; iurauerit per templum,
nihil est: qui autē iurauerit per aurum
templi, in noxia est. Stulti & cæci, u-
trum enim maius est, aurū an templum,
quod sanctificat aurum? Et quicunq;
iurauerit per altare, nihil est: quicūq;
autem iurauerit per donum, quod est
super illud, in noxia est. Stulti ac cæ-
ci, utrum enim maius est, donum an al-
tare quod sanctificat donum? Qui er-
go iurauerit per altare, iurat p ipsum,
& per omnia quæ super illud sunt. Et C
qui iurauerit per templum, iurat per
ipsum, & per eum qui habitat in ipso.
Et qui iurauerit per cœlum, iurat per
solium dei, & per eum qui sedet super
ipsum. Væ uobis scribæ & pharisæi
hypocritæ, quia decimatis menthā, &
anethum & cyminū: & reliquisti quæ
grauiora sunt legis, iudicium, & mise-
ricordiam ac fidem. Hæc oportebat fe-
cisse, & illa non omisisse. Duces cæci,

excolantes culicem, camelum aũt glu-
tientes. Væ uobis scribæ & pharisæi
hypocritæ, quia purgatis exteriorem
poculi patinæq́ partem, cæterũ intus
plena sunt rapina & intemperantia.
Tit.1.c Pharisæe cæce, †purga prius quod est
intra poculũ & patinã, ut & exterior
horum pars pura reddatur. Væ uobis
scribæ & pharisæi hypocritę, quia si-
miles estis sepulchris dealbatis, quæ
foris quidẽ adparent speciosa, intus ue
ro plena sunt ossibus mortuorũ, om-
niq́ spurcitia: sic & uos foris quidem
adparetis hominibus iusti, intus autẽ
D pleni estis hypocrisi & iniquitate. Væ
uobis scribæ & pharisęi hypocritæ,
quia ædificatis sepulchra prophetarũ,
& ornatis monumenta iustorũ, & dici
tis: Si fuissemus tempore patrũ nostro
rum, non fuissemus socij eorum in san-
guine prophetarum. Itaq́ testimonio
estis uobismetipsis, quod filij sitis eo-
rum qui prophetas occiderunt. Vos
quoq́ implete mensuram patrũ uestro
rum. Serpentes, progenies uiperarum,
quomodo effugietis iudiciũ gehennæ?
Ideo ecce, ego mitto ad uos ꝓphetas,
& sapientes, & scribas: & illorũ ali-
quot occidetis, crucifigetisq́: & il-
lorum nonnullos flagellabitis in sy-
nagogis uestris, & persequemini de ci
uitate alia in aliam, ut redundet in uos
omnis sanguis iustus, qui effusus est
Gen.4.b super terram à sanguine † Abel iusti,
*2.Pa.24.f usq́ ad sanguinem *Zacharię filij Ba
rachiæ, quem occidistis inter templum
& altare. Amen dico uobis, redunda-
Luc.13.g bunt hęc omnia in nationẽ istam. †Hie
rusalem Hierusalẽ, quæ occidis ꝓphe-
tas, & lapidas eos qui ad te ipsam mis
4.Esd.1.c si sunt: † quoties uolui congregare fi-
lios tuos, quemadmodũ gallina cõgre
gat pullos suos sub alas, & noluistis?
Ecce, relinquitur uobis domus uestra
deserta. Dico enim uobis, haudquaq́
me uidebitis posthac, donec dicatis:
Benedictus qui uenit nomine domini.

CAP. XXIIII.

A ET †egressus Iesus, discedebat à tẽ-
Luc.21.b plo, & accesserũt discipuli eius, ut
Mar.13.a ostenderent ei structuras templi. Iesus
autem dixit eis: Nónne uidetis hęc o-
Luc.19.g mnia? Amen dico uobis, †non relin-
quetur hic lapis super lapidẽ qui non
destruendus sit. Sedente aũt eo in mon
te Oliuarũ, accesserũt ad eum discipu-
li seorsum, dicentes: Dic nobis, quan-
do hęc euenient? & quod signũ aduen
tus sui, & consummationis sęculi? Et
respondens Iesus, dixit eis: † Videtẽ Ephe.5.b
ne qui uos seducat. Multi enim uenient Col.2.c
nómine meo, dicentes: Ego sum Chri-
stus, multosq́ seducent. Audituri aũt
estis bella, & rumores bellorũ, uidete
ne turbemini. Oportet enim ea omnia
fieri, sed nondũ est finis. †Consurget 4.Esd.13.c
enim gens in gentem, & regnum in re-
gnum: & erunt pestilentiæ, & fames,
& terręmotus certis locis. Hæc autem
omnia initiũ sunt dolorũ. Tunc †tra- Mat.10.c
dent uos in adflictionem, & occident Ioan.16.a
uos: & eritis inuisi cunctis gentibus
propter nomen meũ. Et tunc offenden
tur multi, & alius alium inuicem tra- B
dent, seq́ odio habebunt inuicem, &
multi pseudoprophetę exorientur, ac
seducent multos. †Et propterea quod 4.Esd.14.b
multiplicata fuerit iniquitas, frigescet
charitas multorũ. Qui aũt perseuera-
uerit usq́ in finem, hic saluus erit. †Et Mar.13.b
prædicabitur hoc Euãgelium regni in
uniuerso orbe, in testimoniũ omnibus
gentibus: & tunc ueniet ille finis. †Cũ Dan.9.g
ergo uideritis abominationẽ desolatio
nis, (quæ dicta est per Danielem pro-
phetam,) stantem in loco sancto: qui le
git, intelligat. Tunc qui in Iudęa sunt,
fugiant in montes: qui in tecto, non de
scendat, ut tollat quicquã è domo sua:
& qui in agro, non reuertatur retro, ut
tollat uestes suas. Væ aũt prægnanti-
bus & lactantibus in diebus illis. O-
rate aũt, ut non fiat fuga uestra hyeme,
neq́ sabbato. †Erit enim tũc adflictio Dan.12.a
magna, qualis nõ extitit ab initio mun
di, ad hoc usq́ tempus, neq́ existet. Et
nisi decurtati fuissent dies illi, non ser
uaretur ulla caro: sed propter electos,
decurtabũtur dies illi. †Tunc si quis Mat.13.c
uobis dixerit: Ecce, hic Christus, aut Luc.17.c
illic: ne credatis. Exorietur enim pseu
dochristi & pseudoprophetę, & edent
signa magna, & prodigia, ita ut in er-
rorem inducantur, si fieri possit, etiam
electi. Ecce, prædixi uobis. Si ergo di C
xerint uobis: ecce, in deserto est, ne ex
eatis: ecce, in penetralibus, ne creda-
tis. Sicut enim fulgur exit ab Oriente,
&

& relucet usq; in Occidentem, ita erit
aduẽtus filij hominis. Vbicunq; enim
fuerit cadauer, illic congregabuntur
Mar.13.c aquilæ. †Statim autem post adflictio-
Luc.21.e nem dierum illorũ, sol obscurabitur, et
Ioel.3.c luna non dabit lumen suum, & stellæ
cadent de cœlo, uiresq; cœlorum com
mouebũtur: & tunc adparebit signum
filij hominis in cœlo, plangentq; tunc
Apoc.1.b omnes tribus terræ, †& uidebunt fi-
lium hominis uenientẽ in nubibus cœ
Mar.13.d li, cum potentia & gloria multa. †Et
mittet angelos suos cum tubæ sonitu
magno, & congregabunt electos eius,
à quatuor uentis, ab extremis cœlo-
rum, usq; ad extrema eorundẽ. Ab ar-
bore autem fici discite similitudinem,
quum iam ramus eius tener extiterit,
& folia fuerint enata, scitis prope esse
æstatem. Ita & uos quũ uideritis hæc
omnia, scitote propè esse in foribus.
Amen dico uobis, nõ prætererit ætas
hęc, donec omnia ista facta sint. Cœlũ
D & terra præteribunt, uerba autẽ mea
nequaquam præterierint. Cęterũ diem
illam & horã nemo scit, ne angeli qui
Gen.6.& 7.c dem cœlorum, nisi pater meus solus.
†Sed sicut erant dies Noe, ita erit &
Luc.17.d.f aduentus filij hominis. Sicut enim erãt
in diebus qui præcesserunt diluuium,
edentes & bibentes, contrahentes ma
trimonium, & nuptum dantes, usq; ad
eum diem, quo intrauit Noe in arcam,
& non cognouerunt, donec uenisset di
luuium, & sustulisset uniuersos: ita erit
Luc.17.g & aduentus filij hominis. Tunc †duo
erunt in agro, unus adsumitur, & alter
relinquitur: duæ molẽtes in mola, una
Luc.12.e adsumitur, & altera relinquitur. †Vi-
gilate ergo, quia nescitis qua hora do-
minus uester uenturus sit. Illud autem
scitote, si sciisset paterfamilias, qua ui-
gilia fur uenturus fuisset, uigilasset u-
tiq;, & nõ siuisset perfodi domũ suam.
Ideo & uos estote parati, quia qua ho
ra nõ putatis, filius hominis uenturus
Matt.25.b est. †Quis est fidelis seruus & pru-
dens, quem præfecit dominus famuli-
tio suo, ut det illis alimentum in tempo
Apoc.16.c re? †Beatus seruus ille, quem quũ ue-
nerit dominus eius, inuenerit sic faci-
entem. Amen dico uobis, omnibus bo
nis suis præficiet eum. Quod si dixe-
rit seruus ille malus in corde suo: Cun
ctatur dominus meus uenire, cœpe-
ritq; percutere cõseruos, edere autem
& bibere cum ebrijs, ueniet dominus
serui illius, in die qua non expectat, et
hora qua ignorat, et dissecabit eũ, par
temq; eius ponet cum hypocritis, ibi
erit ploratus & stridor dentium.

CAP. XXV.

TVnc assimilabitur regnũ cœlorum A
decẽ uirginibus, quæ sumptis lam
padibus suis, exierũt obuiam sponso.
Quinq; aũt ex eis erant fatuæ, & quin
que prudentes. Quæ erant fatuæ, acce
ptis lampadibus suis, non sumpserant
oleum secum. Prudentes uero sumpse-
rant oleum in uasis suis unà cum lam-
padibus. Cunctante uero sponso, dor-
mitauerunt omnes, ac dormierũt. Por-
rò medio noctis clamor factus est: Ec-
ce, sponsus uenit, exite obuiã ei. Tũc
surrexerunt omnes uirgines illæ, & ad
ornauerunt lampades suas. Fatuæ au-
tem prudentibus dixerũt: Date nobis
de oleo uestro, quia lampades nostræ
extinguuntur. At prudentes responde
runt, dicentes: [Nequaquã,] nequan
do non sufficiat nobis & uobis: quin
ite potius ad uenditores, & emite uo-
bisipsis. Porrò dum abirent emptũ, ue
nit sponsus: & quæ paratæ erant, intra
uerunt cum eo ad nuptias, clausaq; est
ianua. Postea uero ueniunt & reliquæ
uirgines, dicentes: Domine, domine,
aperi nobis. At ille respondens, ait:
Amen dico uobis, non noui uos. Vigi
late itaq;, quia nescitis diem neq; ho-
ram qua filius hominis ueniet. †Sicut B
enim homo quidã peregre proficiscẽs, Luc.19.b
uocauit seruos suos, & tradidit illis
bona sua: & huic quidem dedit quinq;
talenta, alij autẽ duo, alij uero unum:
unicuiq; secundum suam facultatẽ, &
peregre profectus est statim. Abijt au-
tem qui quinq; talẽta acceperat, & ne
gotiatus est per ea, & confecit altera
quinq; talenta. Similiter & qui duo
[acceperat,] lucratus est & ipse alte
ra duo. Qui autem unũ acceperat, ab-
ijt, & fodit in terra, & abscondit pecu
niam domini sui. Post multũ uero tem
poris, uenit dominus seruorũ illorũ, &
subducit rationẽ cum eis: & accedens
qui quinq; talenta acceperat, attulit al
tera quinq; talenta, dicens: Domine,

quinq; talenta tradidisti mihi, ecce, al
tera quinq; talenta lucratus sum per
ea. Ait aũt illi dominus eius: Euge ser
ue bone, & fidelis, in paucis fuisti fide
lis, multis te præficiã: intra in gaudium
domini tui. Accedens aũt & qui duo
talenta acceperat, ait: Domine, duo ta
lenta tradidisti mihi, ecce, altera duo ta
lenta lucratus sum per ea. Ait illi do-
minus eius: Euge serue bone et fidelis,
in paucis fuisti fidelis, multis te præfi-
ciam: intra in gaudiũ domini tui. Acce
dens aũt & qui unum talentũ accepe-
C rat, ait: Domine, noueram te hominẽ esse
durũ, metentem ubi non seminasti, &
inde congregantẽ ubi non sparsisti, ac
territus abij, abscondiq; talentũ tuum
in terra. Ecce, habes quod tuũ est. Re-
spondens autem dominus eius, dixit
ei: Serue male & piger, sciebas me me-
tere ubi nõ seminaui, & congregare il
linc ubi non sparsi: oportuit ergo te cõ
misisse pecuniam meam mẽsarijs, & ue
niẽs ego recepissem utiq; quod meum
est cũ usura. Tollite itaq; ab eo talen-
tum, & date ei qui habet decem talen-
Mat.25.b ta. †Omni enim habenti dabitur, &
Mar.4.c abundabit: Qui uero non habet, etiam
Luc.8.c quod habet auferetur ab eo. Et inuti-
19.d lem seruum eijcite in tenebras exterio
res, ibi erit fletus & stridor dentium.
Cum aũt uenerit filius hominis in glo
ria sua, & omnes sancti angeli cum eo,
tunc sedebit in solio gloriæ suæ: & con
gregabuntur ante eum omnes Gentes,
& separabit eos, alteros ab alteris, si-
cut pastor segregat oues ab hœdis: &
statuet oues quidẽ à dextra sua, hœdos
aũt à sinistra. Tunc dicet rex his qui à
dextra sibi erunt: Venite benedicti pa-
tris mei, possidete regnũ paratum uo-
D bis à primordio mũdi. †Esuriui enim,
Esa.58.b & dedistis mihi cibũ: sitiui, & dedistis
Ezec.18.b mihi potum: peregrinus eram, & hospi
tio accepistis me: nudus, & operuistis
Eccli.7.d me: †infirmus fui, & uisitastis me: in
carcere erã, & uenistis ad me. Tũc re-
spondebunt ei iusti, dicentes: Domine,
quando te uidimus esurientẽ, & paui-
mus? aut sitientem, & potũ dedimus?
Quando aũt te uidimus peregrinũ, &
hospitio excepimus? aut nudũ, & ope-
ruimus? quando aũt te uidimus infir-
mum, aut in carcere, & uenimus ad te?

Et respondens rex, dicet illis: Amen
dico uobis, quatenus fecistis uni de his
fratribus meis minimis, mihi fecistis.
†Tunc dicet & his qui à sinistra erũt: Psal.6.c
Discedite à me maledicti in ignem æter Mat.7.d
num, qui paratus est diabolo & ange- Luc.13.f
lis eius. Esuriui enim, & non dedistis
mihi cibum: sitiui, & non dedistis mihi
potũ: peregrinus eram, & non excepi
stis me hospitio: nudus, & non operui
stis me: infirmus, & in carcere, & non
uisitastis me. Tunc respondebunt ei et
ipsi, dicentes: Domine, quando te uidi
mus esurientem, aut sitientem, aut pere
grinum, aut nudũ, aut infirmum, aut in
carcere, & non ministrauimus tibi?
Tunc respondebit illis, dicens: Amen
dico uobis, quatenus non fecistis uni
de minimis his, nec mihi fecistis. †Et Ioan.5.f
abibunt, hi in supplicium æternum: iu-
sti uero in uitam æternam.

CAP. XXVI.

PORrò autem, quum finisset Iesus ser A
mones hos omnes, dixit discipulis
suis: Scitis, †post biduum pascha agi, Mar.14.a
& filius hominis traditur, ut crucifiga Luc.22.a
tur. Tunc congregati sunt principes
sacerdotum, & scribæ, & seniores po-
puli, in atrium principis sacerdotũ, qui
dicebatur Caiaphas: & consiliũ inie-
runt, ut Iesum dolo caperent, & occi-
derent. Dicebant aũt: Non in die festo,
ne tumultus fiat in populo. Cũ autem
Iesus esset Bethaniæ in domo Simonis
leprosi, accessit ad eum mulier, habens
alabastrum unguenti pretiosi, & effu-
dit super caput ipsius accumbentis.
Quod uidentes discipuli eius, indigna
ti sunt dicẽtes: Quorsum perditio hęc?
Potuit enim istud unguentũ uenunda-
ri magno, & dari pauperibus. Eo au-
tem cognito, ait Iesus illis: Quid mole
stias exhibetis mulieri? Opus enim bo
num operata est erga me. Nam semper
pauperes habetis uobiscum, me uero
non semper habetis. Quod enim hæc
unguentũ hoc misit super corpus meũ,
ad sepeliendũ me fecit. Amen dico uo
bis, ubicunq; prædicatũ fuerit Euan-
gelium hoc in toto mundo, dicetur &,
quod fecit hęc, in memoriam ipsius.
†Tunc abijt unus de duodecim, qui di B
cebatur Iudas Iscariotes, ad principes Mar.14.b
sacerdotũ, & ait: Quid uultis mihi da- Luc.22.a
re,

te, & ego uobis tradã illũ? At illi con
stituerunt ei triginta argenteos. Et ex
eo tempore quærebat opportunitatem,
Mar.14.b ut eum traderet. †Cæterũ primo [die]
Luc.22.a azymorum accesserunt discipuli ad Ie
sum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi
ad edendũ pascha? At ille dixit: Ite in
ciuitatem ad illũ quempiam, & dicite
ei: Magister dicit, tempus meum pro-
pe est, apud te ago pascha cum discipu
lis meis. Et fecerũt discipuli sicut con
stituit illis Iesus, & parauerũt pascha.
Mar.14.b †Cum aũt aduesperauisset discumbe-
Luc.22.b bat cum duodecim, & edentibus illis,
*Ioan.13.b dixit: *Amen dico uobis, unus uestrũ
me proditurus est. Et mœstitia affecti
uehementer, cœperũt singuli dicere ei:
Nunquid ego sum domine? At ipse re-
spondens, ait: Qui intinxit mecum ma-
num in catino, hic me proditurus est.
Filius quidem hominis abit, sicut scri-
ptum est de illo: uæ autem homini illi
per quem filius hominis proditur, bo-
num erat ei, si natus non fuisset homo il
le. Respondens aũt Iudas, qui tradidit
eum, dixit: Num ego sum rabbi? Ait il
C li: Tu dixisti. †Vescẽtibus autem eis,
1.Cor.11.c accepit Iesus panem, & quum egisset
gratias, fregit, deditq; discipulis, &
ait: Accipite, comedite, hoc est corpus
meum. Et accepto poculo, actisq; gra
tijs, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc
omnes: Hic est enim sanguis meus, qui
est noui Testamenti, qui pro multis ef-
funditur in remissionem peccatorũ. Di
co autem uobis: Neutiquam bibero
posthac de hoc fructu uitis, usq; in diẽ
illum, quũ illum bibam uobiscum no-
uum in regno patris mei. Et quum hy
mnum cecinissent, exierunt in montem
Oliuarũ. Tũc dicit illis Iesus: Omnes
uos offendemini mea causa nocte hac.
Scriptũ est enim: Percutiam pastorem,
& dispergẽtur oues gregis. Postquam
autem suscitatus fuero, præcedam uos
in Galilæam. Respondens autem Pe-
trus, ait illi: Et si omnes offendantur
tua causa, ego tamen nunquam offen-
dar. Ait illi Iesus: Amen dico tibi, hac
nocte anteq̃ gallus cantet, ter negabis
me. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit
me mori tecũ, neutiquã te negabo. Si-
militer & omnes discipuli dixerunt.
Mar.14.d †Tunc uenit Iesus cũ illis in prædium
quod dicitur Gethsemane, & dicit di-
scipulis: Sedete hic, donec digressus,
orem illic. Et adsumpto Petro, & duo D
bus filijs Zebedæi, cœpit affici mœsti
tia & anxietate. Tunc ait illis Iesus:
Mœsta est anima mea usq; ad mortem:
manete hic, & uigilate mecũ. †Et pro Luc.22.e
gressus paululũ, procidit in faciẽ suam,
orans, ac dicens: Pater mi, si fieri po-
test, transeat à me poculũ istud. Verũ
tamen non sicut ego uolo, sed sicut tu.
Et uenit ad discipulos, & reperit eos
dormientes, & dicit Petro: Adeó non
potuistis unã horam uigilare mecũ? Vi
gilate & orate, ut ne incidatis in tenta
tionem. Spiritus quidẽ promptus est,
at caro infirma. Rursum secũdo digres
sus, orauit, dicens: Pater mi, si non po-
test hoc poculũ transire à me, nisi bibẽ
ro illud, fiat uoluntas tua. Et uenit, &
reperit eos iterũ dormientes. Erant e-
nim oculi eorũ grauati. Et relictis illis,
iterũ abijt, & orauit tertiò eundem ser
monem dicens. Tunc uenit ad discipu
los suos, & dicit illis: Dormite iam
hinc, & requiescite. Ecce, adpropin-
quauit hora, & filius hominis traditur
in manus peccatorũ. Surgite, eamus,
ecce adpropinquauit qui me tradit.
†Adhuc eo loquẽte, ecce, Iudas unus E
ex duodecim, uenit, & cum eo turba Mar.14.e
multa cum gladijs & fustibus, à prin- Lu.22.c
cipibus sacerdotũ & senioribus popu Ioan.18.a
li. Proditor aũt eius dedit illis signum,
dicẽs: Quẽcunq; osculatus fuero, ipse
est, præhendite eum: & confestim acce
dens ad Iesum, dixit: Aue rabbi. Et de
osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus:
Amice, quorsum ades? Tunc accesse-
runt, & manus iniecerũt in Iesum, &
prẽhenderũt eum. Et ecce, unus ex his
qui erant cum Iesu, extenta manu, exẽ
mit gladiũ suum, & percutiens seruum
principis sacerdotũ, amputauit auricu
lam eius. Tunc ait illi Iesus: Conuerte
gladiũ tuum in locum suum. †Omnes Apo.13.e
enim qui accipiunt gladiũ, gladio peri Gen.9.a
bunt. An existimas, q; non possim mo-
do rogare patrem meum, qui exhibeat
mihi plus q̃ duodecim legiones ange-
lorum? Quomodo ergo implebuntur
scripturæ, quod sic oporteat fieri. Il-
la hora dixit Iesus turbis: Tanquam
ad latronem existis cum gladijs &

fustibus, ad comprehendendũ me: quo
tidie apud uos sedebam docens in tem
Esa.53.c.d plo, & non me præhendistis. †Hoc au
tem totum factum est, ut complerentur
scripturæ prophetarũ. Tunc discipuli
omnes relicto eo, fugerũt. At illi com-
F prehensum Iesum abduxerũt ad Caia-
pham principem sacerdotũ, ubi scribæ
& seniores conuenerãt. Petrus autem
sequebatur eum procul usq; ad atrium
principis sacerdotũ. Et ingressus in-
trò, sedebat cum ministris, ut uideret fi
nem. Principes aũt sacerdotum & se-
niores, & totũ conciliũ quærebant fal
sum testimoniũ contra Iesum, ut morti
eum traderent, & non inueniebant: e-
tiam quũ multi falsi testes accessissent,
non inueniebant. Postremo aũt adue-
nerunt duo falsi testes, & dixerũt: Hic
dixit: Possum destruere templum dei,
Mar.14.f & in triduo ædificare illud. † Et sur-
gens princeps sacerdotũ, ait illi: Nihil
respondes? Cur isti aduersum te testifi
Luc.22.f canturʔ Iesus autẽ tacebat. †Et respon
dens princeps sacerdotũ, dixit illi: Ad
iuro te per Deum uiuentẽ, ut dicas no-
bis, an tu sis Christus filius Dei. Dicit
illi Iesus: Tu dixisti. Veruntamen di-
co uobis, iam hinc uidebitis filium ho-
minis sedentem à dextra potentiæ, &
G uenientem in nubibus cœli. Tunc prin
ceps sacerdotum disrupit uestimenta
sua, dicens: Proloquutus est blasphe-
miam, quid insuper egemus testibusʔ
Ecce, nunc audistis blasphemiã eius,
quid uobis uideturʔ At illi responden-
Esa.5.c tes, dixerunt, Reus est mortis. †Tunc
inspuerunt in faciem eius, & colaphos
ei infregerunt. Alij autem palmis cæci
derunt eum, dicentes: Vaticinare no-
bis Christe: Quis est qui te percussitʔ
Mar.14.g †Petrus uero sedebat foris in atrio, &
Luc.22.f accessit ad eum una ancillula, dicens:
Ioan.18.c Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille ne
gauit coram omnibus, dicens: Nescio
quid dicas. Cum autem exijsset in ue-
stibulum, uidit eum alia [ancillula,] et
ait his qui aderant ibi: Et hic erat cum
Iesu Nazareno. Et iterũ negauit cum
iureiurando: Non noui hominem. Et
paulò post accesserunt qui stabant, &
dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es:
nam & sermo tuus te manifestum fa-
cit. Tunc cœpit deuouere se & iura-
re, quod non nosset hominem. Et conti
nuo gallus cantauit. Et recordatus est
Petrus uerbi Iesu, qui dixerat ei: †Pri- Mar.14.b
usquam gallus cantet, ter me negabis. Luc.22.c
Et egressus foras, fleuit amarè.

CAP. XXVII.

TEmpore uero iam matutino, †con A
silium ceperunt omnes principes Mar.15.a
sacerdotũ, & seniores populi aduer- Luc.23.a
sus Iesum, ut eum morti traderent. Et Ioan.18.c
uinctũ eum, abduxerũt, & tradiderunt
eum Pontio Pilato præsidi. Tunc ui-
dens Iudas, qui eum prodiderat, quod
condemnatus esset, pœnitẽtia ductus,
retulit triginta argẽteos ad principes
sacerdotũ & seniores, dicens: Pecca-
ui, qui prodiderim sanguinẽ innoxiũ.
At illi dixerunt: Quid nostraʔ tu uide-
ris. Et proiectis argenteis in templo,
recessit: †& abijt, & laqueo se præfo- Act.1.c
cauit. Principes autem sacerdotũ acce
ptis argenteis, dixerũt: Non licet eos
mittere in corbonam, quia pretium san
guinis est. Consilio aũt inito, emerunt
ex illis agrum figuli, in sepulturam pe
regrinorũ: quapropter uocatus est a-
ger ille, ager sanguinis, usq; in hodier-
num diem. Tunc impletũ est quod di-
ctum est per Hieremiam prophetã, †di Zach.11.c
centem: Et acceperunt triginta argen- B
teos, pretiũ æstimati, quem æstimatum
emerunt à filijs Israel, & impenderunt
eos in agrũ figuli, sicut constituit mihi
Dominus. †Iesus autẽ stabat ante præ Mar.15.a
sidem, & interrogauit eum præses, di- Luc.23.a
cens: Es tu rex Iudæorumʔ Ait au- Ioan.18.f
tem illi Iesus: Tu dicis. Et quum accu
saretur à principibus sacerdotũ & se-
nioribus, nihil respondit. Tunc dicit il
li Pilatus: Non audis quàm multa aduer-
sum te testificenturʔ Et non respondit
ei ad ullũ uerbũ, ita ut miraretur præ-
ses uehementer. In festo autem consue-
uerat præses multitudini dimittere u-
num uinctũ, quem uoluissent. Habebat
autem tunc uinctum insignem, qui di-
cebatur Barabbas. Congregatis ergo
illis, dixit eis Pilatus: Vtrum uultis di
mittam nobis, Barabbam an Iesum, qui
dicitur Christusʔ Sciebat enim, quòd per
inuidiam tradidissent eum. Sedente au
tem illo pro tribunali, mãdata misit ad
eum uxor eius, dicẽs: Nihil tibi rei sit
cum iusto illo: multa enim passa sum
hodie

C hodie in somnis propter eum. Princi-
pes autem sacerdotum & seniores per
suaserunt multitudini, ut peterent Ba-
rabbam, Iesum uero perderẽt. Respon
dens autem præses, dixit illis: Vtrum
uultis è duobus dimittã uobis? At illi
dixerunt: Barabbam. Dicit illis Pila-
tus: Quid igitur faciam Iesu, qui dici-
tur Christus? Dicunt ei omnes: Cruci-
figatur. Præses aũt ait: Quid nam mali
patrauit? At illi magis clamabant, di-
centes: Crucifigatur. Videns aũt Pila
tus se nihil proficere, sed magis tumul-
tum fieri, accepta aqua, abluit manus
coram multitudine, dicens: Innocens
sum à sanguine iusti huius, uos uideri-
tis. Et respondens uniuersus populus
dixit: Sanguis eius in nos, & in filios
nostros. Tũc dimisit illis Barabbam,
Iesum aũt flagellatũ tradidit ut crucifi
geretur. Tũc milites præsidis cum ad-
sumpsissent Iesum in prætoriũ, congre
gauerũt ad eum uniuersam cohortem.
D Et quũ exuissent eum, induerũt ei chla
mydem coccinã, & coronam è spinis
contextã imposuerũt capiti eius, & ha
rundinem in dexterã eius, & genu fle-
xo ante eum, illudebant ei, dicẽtes: A-
ue rex Iudæorũ. Et quũ inspuissent in
eum, accipiebant harundinẽ, & percu
tiebant caput eius. Et postq̃ illusissent
ei, exuerunt eum chlamyde, & indue-
runt eum uestimentis suis: & abduxe-
Mar.15.b runt eum ut crucifigerent. †Exeuntes
Luc.23.d aũt, inuenerũt hominem Cyrenæũ, no-
mine Simonẽ, hunc adegerũt, ut gesta-
Ioan.19.d ret crucẽ eius. †Cumq́ uenissent in lo-
cum, qui dicitur Golgotha, qui dicitur
Caluariç locus, dederũt ei potui ace-
tum cum felle mixtũ: et cũ gustasset, no
Mar.15.b luit bibere. †Postq̃ aũt crucifixerunt
Ioan.19.d eum, diuiserũt uestimẽta eius, sortẽ mit
tentes: ut impleretur quod dictũ est à
Psal.21.d ꝓpheta: †Diuiserũt inter se uestimen-
ta mea, & super uestitu meo miserunt
sortẽ. Et sedentes seruabãt eum ibi. Et
Luc.23.e †imposuerũt supra caput eius causam
E ipsius scriptã: Hic est Iesus rex Iudæo
rum. Tũc crucifigũtur cum eo duo la-
trones, unus à dextra, & alter à sini-
stra. Prætereuntes aũt impia conuicia
iaciebant in eum, mouẽtes capita sua,
& dicentes: [Tu] ille destructor tem-
pli, quod in triduo ædificas, serua te-
metipsum: si filius Dei es, descende de
cruce. Similiter & principes sacerdo-
tum illudentes cum scribis & seniori-
bus, dicebant: Alios seruauit, seipsum
nõ potest seruare. †Si rex Israel est, de Sap.2.d
scendat nũc de cruce, & credemus ei.
†Confidit in Deũ, liberet eum nunc, si Psal.21.c
fauet ei. Dixit enim: Filius Dei sum. Id
ipsum aũt & latrones, qui crucifixi e-
rant cum eo, exprobrabant ei. A sexta
aũt hora tenebræ obortæ fuerũt super
uniuersam terrã, usq; ad horã nonam.
Circa aũt horam nonã exclamauit Ie-
sus uoce magna, dicens: Eli, Eli, lama
sabachthani: †Hoc est, Mi Deus, mi Psal.21.a
Deus, cur deseruisti me? Quidam aũt il
lic stantiũ, hoc audito, dicebãt: Heliam
uocat iste. Et cõtinuo currens unus ex F
eis, acceptam spongiã, quam impleue-
rat aceto, imposuit harũdini, dabatq;
ei potum. Cæteri uero dicebant: Sine,
uideamus an ueniat Helias, seruaturus
eum. Iesus aũt quum clamasset iterum
uoce magna, emisit spiritum. Et ecce,
uelũ templi scissum est bifariam, à sum
mo usq; ad imum: & terra mota est, pe
træq; scissæ sunt, & monumẽta aperta
sunt, multaq; corpora sanctorum, qui
dormierant, suscitata sunt: & egressi è
monumentis post resurrectionem eius,
intrauerunt in sanctam ciuitatẽ, & ad-
paruerunt multis. Centurio uero, &
qui cum eo erant, custodientes Iesum,
uiso terræ motu, & his quæ facta fue-
rant, timuerunt ualde, dicentes: Vere
filius Dei erat iste. Erant aũt ibi mulie
res multæ è longinquo spectantes, quę
sequutæ fuerant Iesum à Galilęa mini
strantes ei, inter quas erat Maria Ma
gdalene, & Maria Iacobi, & Iose ma-
ter, & mater filiorũ Zebedæi. †Cum G
autem aduesperauisset, uenit homo di- Mar.15.d
ues ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui Luc.23.g
& ipse fuerat discipulus Iesu: hic ac- Ioan.19.g
cessit ad Pilatũ, ac postulauit corpus
Iesu. Tũc Pilatus iussit reddi corpus.
Et cum accepisset corpus Ioseph, inuol
uit illud sindoni mundæ, posuitq; illud
in monumento suo nouo, quod excide
rat in petra: & aduoluto saxo ingenti
ad ostiũ monumenti, abijt. Erat aũt ibi
Maria Magdalene, & altera Maria,
sedentes contra sepulchrũ. Postero aũt
die, qui est postridie parasceues, conue

nerũt principes ſacerdotũ & phariſæi
ad Pilatũ, dicentes: Domine, recordati
ſumus, impoſtorem illũ dixiſſe adhuc
Mat.16.c uiuẽtem: † Poſt triduum reſurgo, iube
17.c.d ergo muniri ſepulchrũ, uſq; in diem ter
Mar.9.d tium, nequãdo ueniant diſcipuli eius,
Lu.18.d & furentur eum, dicantq; plebi, ſurre-
xit à mortuis: & euadat poſterior er-
ror peior illo priore. Ait illis Pilatus:
Habetis cuſtodiam, abite, munite ſicut
ſcitis. Illi autem profecti munierunt ſe-
pulchrum obſignato lapide, cum cuſto
dia.

CAP. XXVIII.

A VEſpera † autem ſabbati, quæ illuce
Mar.16.b ſcit in primã ſabbati, uenit Maria
Luc.24.d Magdalene, & alia Maria, ut uiderẽt
Ioan.20.c. ſepulchrũ. Et ecce terræmotus factus
eſt magnus. Angelus enim domini qui
deſcenderat de cœlo, accedens, deuol-
uit lapidem ab oſtio, ſedebatq; ſuper
eum. Erat aũt ſpecies eius ſimilis ful-
guri, & indumentũ eius candidũ ſicut
nix. Præ timore aũt eius concuſſi ſunt
cuſtodes, & facti ſunt uelut mortui. Re
ſpondens autem angelus, dixit mulieri
bus: Ne timeatis uos, ſcio enim ꝙ Ie-
ſum qui crucifixus eſt quæratis: non
eſt hic, ſurrexit enim, ſicut dixit. Veni-
te, inſpicite locũ ubi poſitus erat domi
B nus. Et cito profectæ, dicite diſcipulis
eius, eum ſurrexiſſe à mortuis, & ecce
ꝓcedit uos in Galilęã, ibi eum uidebi
tis. Ecce dixi uobis. Et digreſſæ cele-
riter à monumento, cum timore & gau
dio magno currebant ut renunciarent
diſcipulis eius. Dum aũt proficiſcebã
tur ad deferendũ nuncium diſcipulis
eius, ecce Ieſus occurrit illis, dicens:
Auete. Illæ aũt acceſſerũt, & præhen-
derũt pedes eius, & adorauerũt eum.
Tunc ait illis Ieſus: Ne timeatis, abite
nũciate fratribus meis ut abeant in Ga
C lilęam, & ibi me uidebũt. Abeuntibus
aũt illis, ecce quidã ex cuſtodia uene-
runt in ciuitatẽ, ac nunciauerũt princi
pibus ſacerdotũ omnia quę acciderãt.
Et congregati cum ſenioribus, conſi-
lio capto, pecuniã copioſam dederunt
militibus, dicentes: Dicite, Diſcipuli
eius nocte uenerũt, & furati ſunt eum,
nobis dormiẽtibus. Et ſi hoc auditum
fuerit ſub præſide, nos perſuadebimus
ei, & ſecuros uos faciemus. At illi ac-
cepta pecunia, fecerũt ſicut erant edo-
cti: et diuulgatus eſt hic ſermo apud Iu
dæos uſq; in hodiernũ diem. Vndecim D
aũt diſcipuli abierunt in Galilæam, in
montẽ quo conſtituerat ipſis Ieſus. Et
cum uidiſſent illũ, adorauerunt eum:
quidam aũt dubitauerunt. Et accedẽs
Ieſus, loquutus eſt eis, dicens: Data eſt
mihi omnis poteſtas in cœlo & in ter-
ra. Profecti ergo docete omnes gen-
tes, baptizãtes eos in nomen patris, &
filij, & ſpiritus ſancti, docẽtes eos ſer-
uare omnia quæcunq; pręcepi uobis.
Et ecce ego uobiſcũ ſum omnibus die-
bus uſq; ad conſummationem ſæculi.

Euangelium ſecun-dum Marcum.

CAPVT I.

INITIVM Euangelij A
Ieſu Chriſti, filij Dei,
prout ſcriptũ eſt in pro
phetis: † Ecce ego emit Mat.3.a
to nuncium meum an- Mal.3.a
te faciem tuam, q præ-
parabit uiam tuam ante te. † Vox cla- Eſa.40.a
mantis in deſerto: Parate uiam Domi- Lu.3.a
ni, rectas facite ſemitas eius. *Bapti- Ioan.1.c
zabat Ioannes in deſerto, prædicãs ba *Ioan.3.d
ptiſmum pœnitentię, in remiſſionẽ pec
catorum. Et egrediebantur ad eum to
ta Iudæa regio, ac Hieroſolymitæ: &
baptizabantur omnes ab illo in Iorda
ne flumine, confitentes peccata ſua. †
Erat aũt Ioannes ueſtitus pilis cameli- Matt.3.a
nis, et zona coriacea circũ lũbos ſuos,
ueſcebaturq; locuſtis & melle ſylue-
ſtri: & prædicabat, dicẽs: † Venit qui Mat.3.c
fortior eſt me, poſt me, cuius non ſum Luc.3.c
idoneus, ut procũbens ſoluã corrigiã Ioan.1.d
calceamentorũ eius. Ego quidẽ bapti-
zaui uos aqua, ille uero baptizabit
uos ſpiritu ſancto. † Et euenit in die- Lu.3.c
bus illis, ut ueniret Ieſus à Nazareth Ioan.1.c
Galilææ, & baptizaretur à Ioanne in
Iordane. Et ſtatim cum aſcenderet ex
aqua, uidit diffindi cœlos, & ſpiritum
tanquam columbã deſcendentẽ ſuper
illũ. Et uox edita eſt è cœlis: Tu es ille
filius meus dilectus, in quo mihi bene B
complacitũ eſt. † Et continuo ſpiritus Mat.4.a.b
illum Luc.4.a

illum expellit in desertũ, & erat illic in
deserto dies quadraginta, & tentaba-
tur à satana, eratq́ cum feris, & angeli
Mat.4.b ministrabant illi. †Postq́ aũt traditus
Luc.4.c est Ioannes, uenit Iesus in Galilæam,
prædicans Euangeliũ regni Dei, & di
cens: Impletum est tempus, instatq́ re-
gnũ Dei, resipiscite, & credite Euange
Mat.4.c lio. †Cũ ambularet autem iuxta mare
Luc.5.a Galileę, uidit Simonẽ & Andream fra
trem eius, iacientes retia in mare. Erãt
enim piscatores, & dixit eis Iesus: Se-
quamini me, & faciã ut efficiamini pi-
scatores hominũ. Ac protinus relictis
Mat.4.c retibus suis, sequuti sunt eum. †Et pro
Luc.5.a gressus illinc paululũ, uidit Iacobum fi
lium Zebedęi, & Ioannẽ fratrem eius,
qui & ipsi in naui reconcinnabant re-
tia, statimq́ uocauit illos, & illi relicto
patre suo Zebedæo in naui cũ merce-
Mat.4.b narijs, secuti sunt eum. †Et ingrediun
Luc.4.c tur Capernaum, & statim sabbatis in-
Mat.7.d gressus in synagogã, docebat, & stupe
bãt super doctrina eius. Docebat enim
eos tanquã authoritatẽ habens, & non
C sicut scribæ. Et erat in synagoga eorũ
homo obnoxius spiritui immundo, &
exclamauit, dicens: Eia quid rei nobis
tecũ est Iesu Nazarene? Venisti ad per
dendum nos? Noui te qui sis, [nimi-
rum] ille Sanctus Dei. Et increpauit il
lum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi
ab eo. Et cum laniasset eum spiritus
immũdus, exclamassetq́ uoce magna,
exijt ab eo. Et obstupuerunt omnes,
ita ut rogitarent inter se, dicẽtes: Quid
est hoc? Quæ doctrina noua hæc? Quia
cum authoritate etiam spiritibus im-
mundis imperat, & obediunt ei. Ema-
nauit autem fama eius statim in totam
undiq́ regionem Galilææ finitimam.
Mat.8.b †Et protinus è synagoga egressi, uene
Luc.4.f rũt in domũ Simonis & Andreæ, cum
Iacobo & Ioanne. Socrus autem Simo
nis decumbebat febricitans, & conti-
nuo dicunt ei de illa. Et cum accessis-
set erexit eam, apprehensa manu eius,
& reliquit eam febris ilico, ac ministra
bat eis. Postq́ autem aduesperauit, cũ
occidisset sol, adferebãt ad eum omnes
male habentes, & qui à dæmonijs agi
tabantur. Et ciuitas tota congregata
erat ad ostium, & sanauit multos qui
laborabãt uarijs morbis: & dæmonia
multa eijciebat, nec sinebat loqui dæ-
monia, quod ipsum nossent. Et mane D
multa adhuc nocte, quũ surrexisset, e-
gressus est. Et abijt Iesus in desertũ lo
cum, ibiq́ orabat, & prosequuti sunt
eum Simon & qui cum illo erant: &
quũ inuenissent eum, dicunt ei: Omnes
te quærunt. Et ait illis: Eamus in pro-
ximos uicos, ut & ibi prædicẽ, in hoc
enim egressus sum. Et prędicabat in sy
nagogis eorũ in tota Galilæa, & dæ-
monia eijciebat. †Et uenit ad eum le- Mat.8.a
prosus, orans eum, eiq́ genua flectens, Luc.5.c
ac dicens illi: Si uis, potes me munda-
re. Iesus autem intime misertus, proten
sa manu, tetigit illum, et dicit ei: Volo,
mũdus esto. Quod quũ dixisset, statim
reliquit eum lepra, & mundatus est: &
cõminatus ei, statim amisit illũ, dicitq́
ei: Vide ne quid cuiquam dicas, †sed Leuit.14.a
abi, teipsum ostende sacerdoti, & offer
pro emũdatione tui quæ præcepit Mo
ses in testimoniũ illis. At ille egressus,
cœpit prædicare multa, & diuulgare
rem, ita ut iam non posset Iesus palàm
introire in ciuitatem, sed foris in deser
tis locis erat, & ueniebant ad eum un
diq́.

CAP. II.

ET †iterũ intrauit Capernaum post A
dies aliquot, & auditũ est ꝙ in do Mat.9.a
mo esset, & protinus congregati sunt Lu.5.d
multi, adeò ut iam non essent capiẽdis,
nec illa loca quæ erant circa ianuam,
& loquebatur eis sermonẽ. Et ueniũt
ad eum ferentes paralyticũ, qui à qua-
tuor portabatur. Et quũ non possent
adpropinquare illi præ turba, detexe-
runt tectũ [ædiũ] ubi erat, perfossoq́
[tecto,] funibus demittũt grabbatum
in quo paralyticus decũbebat. Quum
autem Iesus uidisset fidem illorũ, ait pa
ralytico: Fili, remittũtur tibi peccata
tua. Erant aũt illic quidam de scribis
sedentes, & cogitantes in cordibus
suis: Cur hic sic loquitur blasphemias?
†Quis potest remittere peccata, nisi so Iob 14.a
lus Deus? Et protinus ubi cognouit Ie Esa.43.d
sus spiritu suo, ꝙ sic cogitarent apud & 44.d
sese, dixit illis: Quid ista cogitatis in
cordibus uestris? Vtrum est facilius, di
cere paralytico, Remittãtur tibi pecca
ta: an dicere, Surge, & tolle grabbatũ
tuum & ambula? Vt autem sciatis fi- B
liũ hominis habere potestatem in terra

remittendi peccata, ait paralytico: Ti-
bi dico, surge, & tolle grabbatũ tuum,
Act.9.c & abi domum tuam. †Et statim surre
xit, sublatoq́ grabbato, egressus est in
conspectu omniũ, adeo ut stupescerent
omnes, & glorificarent Deum, dicen-
Mat.9.a tes: Nunquã talia uidimus. †Et egres-
Luc.5.d sus est rursum ad mare, omnisq́ turba
& 15.a ueniebat ad eum, ac docebat eos. Et
quũ præteriret Iesus, uidit Leui Al-
phæi filium sedentem ad teloniũ, & ait
illi: Sequere me. Isq́ surgẽs, sequutus
est eum. Et euenit quũ accumberet in
domo illius, multi etiam publicani &
peccatores simul discumbebant cum
Iesu & discipulis eius, erant enim mul
ti qui sequuti fuerant eum. Et scribæ
ac pharisæi quum uidissent eum capi-
entem cibum cum publicanis & pecca
toribus, dicebãt discipulis eius: Quid
[est] ꝙ cum publicanis & peccatori-
C bus edit ac bibit? Hoc audito Iesus, ait
illis: Non opus habent qui ualent me-
1.Tim.1.c dico, sed qui male habent. †Non ueni
ad uocandũ iustos, sed peccatores ad
Matt.9.b pœnitentiam. †Et discipuli Ioannis
Luc.5.f.g ac pharisæorum ieiunabant, ueniuntq́
& dicunt illi: Quare discipuli Ioannis
& pharisæorum ieiunant, tui autem di
scipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus:
Num possunt filij thalami nuptialis,
dum cum illis sponsus est, ieiunare?
Quandiu habent secum sponsum, non
possunt ieiunare. Venient autem dies
quum auferetur ab eis sponsus, & tũc
ieiunabunt in illis diebus. Et nemo
assumentũ panni rudis adsuit uestimen
to ueteri, alioqui aufert supplementum
eius nouum à ueteri, & peior scissura
D fit. Et nemo mittit uinum nouum in u-
tres ueteres, alioqui rumpit uinum no
uum utres, & uinũ effunditur, & utres
pereunt, sed uinum nouum in utres no
Matt.12.a uos mittendum est. †Et accidit ut tran
Luc.6.a siret sabbatis per segetes, & cœperunt
discipuli eius inter eundum uellere spi
cas, & pharisæi dicebant ei: Ecce, cur
faciunt sabbatis quod nõ licet? Et ipse
ait illis: Nunquam legistis quid fece-
rit Dauid quum egeret, & esuriret ipse
1.Reg.21.b & qui cum eo erant? † quomodo in-
gressus sit ædẽ Dei sub Abiathar prin-
cipe sacerdotum, & panes propositio
Leuit.24.b nis comederit, † quos non licet edere
nisi sacerdotibus, & dederit etiam ijs
qui secum erant? Et dicebat illis: Sab-
batum propter hominem factũ est, non
homo propter sabbatum. Itaq́ domi-
nus est filius hominis etiam sabbati.

CAP. III.

ET †introiuit iterũ in synagogam, A
& erat ibi homo arefactam habẽs Matt.12.a
manũ, & obseruabant eum an sabba- Luc.6.b
tis sanaturus esset eum, ut accusarent
illum. Et ait homini habenti manũ are
factam: Surge in medium. Et dicit il-
lis: Vtrũ licet sabbatis benefacere, an
malefacere? animã seruare, an occide-
re? At illi tacebãt. Et cũ circũspexisset
eos iratus cum ira, condolescens super
cæcitate cordis eorũ, dicit homini: Ex
tende manũ tuam. Et extendit, & resti
tuta est manus illius sanitati ut altera.
Egressi uero pharisæi, statim unà cum
Herodianis consiliũ inibant aduersus
eum, ut illũ perderẽt. Iesus aũt cum di
scipulis suis secessit ad mare, & ingẽs
multitudo à Galilæa sequuta est eum,
& ab Iudæa, et ab Hierosolymis, & ab
Idumæa, & trans Iordanem, & qui cir
ca Tyrũ habitabant ac Sidonem, ho-
minum multitudo magna, qui cum au-
dissent quæ faciebat, uenerunt ad eum.
Et iussit Iesus discipulis suis, ut naui- B
cula sibi deseruiret propter turbam, ne
ipsum premerent. Multos enim sanaue
rat, ita ut irruerent in eum, quo illũ tan
gerent quotquot affligebãtur. †Et spi Luc.4.e
ritus immundi quum illum uidissent,
accidebant ei, & clamabant, dicẽtes:
Tu es filius Dei. Et uehementer inter
minabatur eis, ne se manifestum face-
rent. †Et ascendit in montem, ac uo- Matt.10.a
cat ad se quos uoluit ipse, & uenerunt Luc.6.b.c
ad eum. Et designauit duodecim, ut
essent secũ, & ut emitteret eos ad præ-
dicandum, utq́ haberent potestatem sa
nandi morbos, eijciendiq́ dæmonia.
Et imposuit Simoni nomen Petrus: &
Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem
fratrem Iacobi, & imposuit eis nomi-
na Boanerges, quod est, filij tonitrui:
&†Andream, & Philippũ, & Bartho C
lomæum, & Matthæum, & Thomam, Mat.9.d
& Iacobum Alphæi filium, & Thad- 12.b
dæum, & Simonem Cananiten, & Iu- Luc.11.b
dam Iscarioten, qui & prodidit illum.
Cúmque uenissent in ædes, conuenit

iterum turba tanta, ut non liceret illis
uel panes edere. Quod cum audissent
qui ad illum attinebant, exierũt ut prę
henderent eum. Dicebant enim, Mente
alienatus est. Et scribæ qui ab Hieroso
lymis descenderant dicebant: Beelze-
bul habet, & per principem dæmonio-
rum eijcit dæmonia. Et ad se uocatis
eis, per parabolas loquebatur illis.
Quomodo potest satanas satanam eij-
cere? Et si regnum aduersus sese diui-
sum fuerit, non potest stare regnum il-
lud: & si domus contra semetipsam di
uisa fuerit, non potest stare domus illa:
et si satanas insurrexit aduersum semet
ipsum, ac diuisus est, non potest stare,
sed finem habet. Non potest quisquam
D uasa fortis, ingressus in domum illius,
diripere, nisi prius fortem uinxerit, &
tum demum domum eius diripiet. †A-
Matt.12.c men dico uobis: Omnia remittentur fi
Luc.12.b lijs hominum peccata & blasphemiæ
1.Ioan.5.d qbus blasphemauerint, at qui blasphe
miam dixerit in spiritum sanctum, non
habet remissionem in æternum, sed ob-
noxius est æterno iudicio. Dicebant
enim: Spiritum immundum habet. †Et
Matt.12.d ueniunt mater eius & fratres, & foris
Luc.8.c stantes, miserunt ad eum qui euocarent
eum: & sedebat turba circa eum, di-
cuntq́ ei: Ecce mater tua & fratres tui
foris quærunt te. Et respondit eis, di-
cẽs: Quæ est mater mea & fratres mei?
Et cum circunspexisset in circuitu cir-
cum se discipulos sedentes, ait: Ecce
mater mea & fratres mei. Qui enim ob
secutus fuerit uoluntati dei, hic frater
meus, & soror mea, & mater est.

CAP. IIII.

A
Matt.13.a ET †iterum cœpit docere iuxta ma-
Luc.8.a re, & congregata est ad eum turba
multa, ita ut nauim ingressus, sederet
in mari, & tota turba iuxta mare in ter
ra erat, & docebat eos per parabolas
multa, dicebatq́ illis in doctrina sua:
Audite, Ecce exijt seminator ad semi-
nandum, & accidit inter seminandum,
ut aliud quidem caderet iuxta uiam, ue
neruntq́ uolucres cœli, & comederũt
illud: aliud uero cecidit super petrosa,
ubi non habuit terram multam, & sta-
tim exortum est, ꝙ non haberet altitudi
nem terræ: sole aũt exorto ustum est, &
eo ꝙ non haberet radicem, exaruit. Et
aliud cecidit in spinas, & succreuerũt
spinæ, ac suffocauerunt illud, & fructũ
non dedit. Et aliud cecidit in terrã bo-
nam, & dabat fructum succrescentem
& augescentem, & adferebat aliud tri
ginta, & aliud sexaginta, & aliud cen
tum, ac dicebat illis: Qui habet aures
ad audiendum, audiat. Cum uero esset
solus, interrogauerunt eum hi qui cir-
cum illum erant cum duodecim, de pa
rabola, & dicebat eis: Vobis datũ est
nosse mysterium regni Dei: †illis autẽ B
qui foris sunt, per parabolas omnia fi- Esa.6.c
unt, ut uidẽtes uideant, & non cernãt:
& audientes audiant, & non intelli-
gant: nequando conuertantur, & remit
tantur eis peccata. Et ait illis: Nesci-
tis parabolam hanc? & quomodo om-
nes parabolas intelligetis? †Semina- Matt.13.b
tor ille sermonem seminat. Hi uero sunt
qui iuxta uiam [dicuntur,] ubi semina-
tur sermo: & quũ audierint, confestim
uenit satanas, & aufert sermonem qui
seminatus est in cordibus eorum. Et hi
sunt similiter qui in petrosa semen exci
piunt, qui cum audierint sermonem, sta
tim cum gaudio accipiunt illum, & nõ
habent radicem in se, sed temporarij
sunt: deinde coorta afflictione, aut per
secutione, propter sermonem, cõfestim
offenduntur. Et hi sunt qui in spinas se
men excipiunt: hi [inquã] sunt qui ser-
monem audiunt, & solicitudines sæcu
li huius, ac †deceptio diuitiarum, cæte 1.Ti.6.c.d
rarumq́ rerũ cupiditates introeuntes,
suffocant sermonem, ac redditur infru-
ctifer. Et hi sunt qui in terram bonã se-
men exceperunt, qui audiunt sermonẽ
& suscipiunt, & fructum afferunt: [ita
ut] aliud [granũ adferat] triginta, aliud
sexaginta, aliud centum. †Et dicebat Matt.5.b
illis: Nunquid lucerna incenditur, ut Lu.8.c 11.e
subter modium ponatur, aut subter le-
ctum? Nónne ut super candelabrũ po-
natur? Non †est enim quicꝗ occultũ, C
quod non palàm futurum sit: neq; fa- Matt.10.c
ctum est secretum, sed ut in propatulum Lu.8.c 12.a
ueniat. Si quis habet aures ad audien-
dum, audiat. Et dicebat illis: Videte
quid audiatis. †Qua mensura metimi- Matt.7.a
ni, mensura dabitur uobis. Et adijcie- Luc.6.f
tur uobis qui auditis: *qui eñ habet, *Mat.13.b
dabitur illi: & ab eo qui nõ habet, etiã 25.c.19.d
q̃d habet, auferetur. Et dicebat: Sic est

regnū Dei, quēadmodū si homo iaciat
sementē in terrā, ac dormiat, atq; exur
gat nocte ac die, segesq; germinet, ac
surgat in altum, ipso inscio. Vltro enim
terrá fructum gignit, primum herbam,
deinde spicam, deinde plenum frumen
tum in spica. Quum aūt productus fue
rit fructus, statim immittit falcem, quo-
Matt.13.e niam adest messis. †Et dicebat: Cui ad
Luc.15.d similabimus regnum Dei? aut qua col-
latione conferemus illud? Est sicut gra
num sinapis, quod quum seminatū fue
rit in terra, minus est omnibus semini-
bus quæ sunt in terra: & quum semina
tum fuerit, exurgit, et euadit maius om
nibus oleribus, & profert ramos ma-
gnos, ita ut possint sub umbra eius a-
D ues cœli nidificare. †Et talibus multis
Matt.13.e parabolis loquebatur eis sermonem,
Luc.13.d prout poterāt audire, sine parabola ue-
ro non loquebatur eis: seorsim aūt di-
scipulis suis exponebat omnia. Et ait
illis in die illo, quum aduesperauisset:
Transeamus in ulteriorem ripam. Et
dimissa turba adsumūt eum, ita ut erat
in naui: sed & aliæ nauiculæ erant cū
illo. Et oritur procella uenti magna, &
fluctus irruebant in nauim, ita ut iam il
la impleretur. Et erat ipse in puppi, su-
per ceruical dormiens, & excitant eū,
dicuntq; illi: Præceptor, nō est tibi cu
ræ quod perimus? Et excitatus incre-
Matt.8.c pauit uentum, dixitq; mari: †Sile, ob-
Luc.8.d mutesce. Et conquieuit uentus, factaq;
est tranquillitas magna. Et dixit illis:
Quid timidi estis adeo? Qui fit, ut non
habeatis fiduciam? Et affecti sunt ti-
more magno, dicebātq; inter sese: Quis
nam hic est? q & uentus & mare obe-
diunt ei.

CAP. V.

A ET †uenerunt traiecto mari in regio
Matt.8.d nem Gadarenorum, egressoq; ei de
Luc.8.d naui, statim occurrit è monumentis ho
mo spiritui immūdo obnoxius, qui do-
micilium habebat in monumentis. Et
ne catenis quidem quisq̄ poterat eum
ligare: propterea q quum sæpe compe
dibus & catenis uinctus fuisset, discer-
ptæ essent ab illo catenæ, & compedes
essent comminutæ, neq; quisq̄ ualuis-
set eum domare. Et semper die ac nocte
in montibus & in monumentis erat,
clamans, & concidens seipsum lapidi
bus. Quum uidisset aūt Iesum eminus,
cucurrit & adorauit eum, & clamans
uoce magna, dixit: Quid mihi rei tecū
est, †Iesu fili Dei altissimi? adiuro te per Act.16.e
deum, ne me torqueas. Dicebat enim il
li: Exi spiritus immunde ex homine. Et
interrogabat eum: Quod est tibi nomē?
Et respondit, dicens: Legio mihi nomē
est, quia multi sumus. Et precabatur eū
multis, ne ipsos emitteret extra regio-
nem. Erat autē ibi iuxta montes grex
porcorum magnus, qui pascebantur, et
precabantur eum omnes dæmones, di-
centes: Mitte nos in porcos, ut in eos
introeamus. Et permisit eis statim Ie- B
sus. Et egressi spiritus immundi, ingres
si sunt in porcos. Et ferebatur grex per
præceps in mare: erant aūt eorum fer-
mè duo millia, & suffocati sunt in ma-
ri. Porrò qui pascebant porcos, fuge-
runt, & renunctauerunt in ciuitatem
& in agros. Et egressi sunt ad uidendū
quod acciderat, ueniuntq; ad Iesum, et
uident illum qui à dæmonio uexatus
fuerat, sedentem ac uestitum, & sanæ
mentis eum qui habuerat legionem, &
extimuerunt. Et narrauerūt illis qui ui-
derant, qualia euenissent ei qui dæmo-
nium habuerat, & de porcis. Et roga-
re cœperunt eum, ut discederet de fini-
bus ipsorum. Cumq; ingressus esset na
uim, rogabat illum is qui fuerat à dæ-
monio uexatus, ut esset cum illo. Iesus
aūt non permisit ei, sed ait illi: Abi do-
mū tuā ad tuos, & annuncia illis quan
ta tibi Dominus fecerit, & misertus sit
tui. Et abijt, & cœpit prædicare in De
capoli, quanta sibi fecisset Iesus: & om
nes mirabantur. †Et cum traiecisset Ie Mar.9.e
sus naui rursus in ulteriorem ripam, cō Luc.8.f
uenit ad eum turba multa, & erat circa
mare. Et ecce uenit quidam principum
synagogæ, nomine Iairus, & cum ui- C
disset eum, procidit ad pedes eius, &
precabatur eum multum, dicens: Filio
la mea in extremis est, [oro] ut uenias
& imponas illi manus, ut salutem con
sequatur, & uiuat. Et abijt cum illo, &
sequebatur eum multa turba, cōprime
bantq; eum. Et mulier quædā quæ la-
borauerat profluuio sanguinis annos
duodecim, fueratq; multa perpessa à cō
pluribus medicis, & insumpserat om-
nes facultates suas, neq; quicq̄ adiu-
menti senserat, sed plus detrimenti acce
perat,

perat, quū audisset de Iesu, uenit in tur
ba à tergo, & tetigit uestimentū eius.
Dicebat enim: Si uel uestimenta eius te
tigero, salua ero. Et confestim siccatus
est fons sanguinis eius, & sensit corpo
reque sanata esset à supplicio. Et statim
Iesus in semetipso cognoscēs uirtutem
ex sese prodijsse, conuersus in turba,
aiebat: Quis tetigit uestimenta mea? Et
dicebant ei discipuli ipsius: Vides tur
bam undique prementē te, & dicis: Quis
me tetigit? Et circumspiciebat ut uide-
D ret eam quæ hoc fecerat. Mulier uero
timens & tremens, sciens quid in se ac
cidisset, uenit & accidit ei; dixitque ei
omnem ueritatē. Ille aūt dixit ei: Filia
fides tua te seruauit, uade cum pace, et
esto sana à supplicio tuo. Adhuc eo lo
quente, ueniunt à principe synagogæ
qui dicerent: Filia tua mortua est, quid
ultra uexas magistrum? Iesus autē pro
tinus audito sermone qui dicebatur, ait
principi synagogę: Ne metuas, tantum
modo crede. Et non permisit quenquā
se consequi, præter Petrum & Iacobū,
& Ioannem fratrem Iacobi, & uenit in
domum principis synagogę, uidetque tu
multum, ac flentes, ac eiulantes multū,
& ingressus ait illis: Quid tumultuami
ni & ploratis? Puella non est mortua, †
Ioan.11.b sed dormit. Et irridebāt eum. *Ipse ue
*4.re.4.d ro eiectis omnibus, adsumit patrem &
matrem puellæ, & eos qui cum ipso e-
rant, & ingreditur eò ubi puella decū
bebat, & præhensa manu puellæ, ait il
li: Talitha cumi: quod est, si quis inter
Ioan.5.e pretetur, puella, tibi dico, surge. † Et
Act.9.f statim surrexit puella, & ambulabat.
Habebat enim annos duodecim: & in-
uasit eos stupor magnus: & intermina
tus est eis multum, ne quisquam resci
sceret hoc: & iussit ut daretur illi quod
ederet. CAP. VI.

A
Matt.13.g ET †egressus est illinc, uenitque in pa
Luc.4.c triam suam: & sequuntur eum disci
Ioan.4.f puli sui. Quumque adesset sabbatum, cœ
pit in synagoga docere, multique audiē
tes obstupuerunt, dicentes: Vnde huic
hæc? & quæ est hæc sapientia quæ da
ta est illi? & tam potentia facta, [quæ]
opera eius efficiuntur? Nónne hic est
ille faber, filius Mariæ, frater aūt Iaco-
bi, & Iose, & Iuda, & Simonis? Nón-
ne & sorores eius hic apud nos sunt?
Et offendebantur in eo. Dicebat aūt il
lis Iesus: Nō est ꝓpheta contēptus, nisi
in patria sua, et inter cognatos, & in fa
milia sua. Et non poterat ibi uirtutē ul
lam edere, nisi q̄d paucos ægros, impo
sitis manibus sanauit, ac tenebatur ad.
miratione propter incredulitatē eorū.
Obibat aū uicos undique circumiacen-
tes, docens. Et †accersit duodecim, cœ B
pitque eos emittere binos, ac dabat illis Matt.10.a
potestatē aduersus spiritus immūdos, Luc.9.a
præcepitque eis, ut ne quid tollerent in
uiam, nisi uirgā solum, non peram, non
panem, non in zona æs, sed calcearētur
†sandalijs, & ne induerentur binis tu- Act.12.b
nicis. Et dicebat eis: Vbicunque introie
ritis in domū, illic manete, donec exea
tis illinc. Et quicunque non receperint
uos, neque audierint uos, †exeuntes il- Act.13.g
linc, excutite puluerē, qui est sub pedi
bus uestris, in testimonium illis. Amen
dico uobis, tolerabilius agetur cū So
domis aut Gomorrhis in die iudicij, quàm
cū ciuitate illa. Et egressi prædicabāt,
ut resipiscerent: & dæmonia multa eij-
ciebāt, ungebantque oleo multos ęgros,
& sanabant. †Hæc audiuit rex Hero- Matt.14.a
des, (innotuerat enim nomē eius) dice Luc.9.a
batque: Ioannes ille qui baptizabat, re-
surrexit à mortuis, & propterea uirtu
tes agunt in illo. Alij dicebant, Helias
est: alij uero dicebant, Propheta est, uel
tanquam unus ex prophetis. Quū audisset C
aūt hoc Herodes, dixit: Cui ego præci
di caput, Ioannes iste est, ipse surrexit
à mortuis. Nam ipse Herodes missis sa
tellitibus, præhenderat Ioannē, & uin
xerat eum in carcere, propter Herodia
dem, uxorem Philippi fratris sui, quia
duxerat eam uxorem. Dicebat enim Io
annes Herodi: Nō licet tibi habere u Leui.18.c
xorem fratris tui. Herodias aūt insidia
batur illi, cupiebatque occidere eū, nec
poterat. Herodes enim metuebat Ioan
nem, sciens eum uirum iustum & san-
ctum, & obseruabat eum, auditoque eo
multa faciebat, & libenter eum audie-
bat. Et quum dies opportunus accidis
set, quū Herodes in natalitijs suis, cœ-
nam faceret primatibus ac tribunis &
primoribus Galilææ. Cūque introisset fi
lia ipsius Herodiadis, ac saltasset, pla-
cuissetque Herodi, ac simul accumbētib.
rex ait puellæ: Pete à me quicquid uis,

& dabo tibi: iurauitq; illi: Quicquid à
me petieris, dabo tibi usq; ad dimidiū
regni mei. At illa egressa dixit matri
D suæ: Quid petam? Illa uero dixit: Ca-
put Ioannis Baptistæ. Et ingressa sta-
tim cum festinatione ad regem, petiuit,
dicens: Volo, ut protinus des mihi in
lance caput Ioannis Baptistæ. Et dolo
re adfectus rex propter iusiurandum,
eosq; qui simul accumbebant, noluit
eam reijcere. Et confestim rex misso spi
culatore, iussit inferri caput eius. At il-
le abijt, ac decollauit eum in carcere,
& attulit caput eius in lance, deditq;
illud puellæ, & puella dedit illud ma-
tri suæ. Quo audito discipuli eius, ue-
nerunt & sustulerūt cadauer eius, man
Matt. 14.b dauerūtq; illud monumento. †Et con
Luc. 9.b gregantur apostoli ad Iesum, & renun-
ciauerunt ei omnia, & quæ egissent,
quæq; docuissent. Et ait illis: Venite
uosipsi seorsum in desertum locum, &
requiescite paululum. Erant enim qui
uenirent & abirent, multi, ac ne cibum
quidem capere uacabat. Et contulit se
in desertum locum nauigio seorsum.
E Quumq; uidissent eos abeuntes turbę,
agnouerunt eum multi, & itinere pede
stri ex omnibus ciuitatibus concurre-
runt illuc, & præuenerunt eos, conue-
Matt. 9.d neruntq; ad illum. † Et egressus, uidit
turbam multam Iesus, & intime miser-
tus est eorū, quia erant uelut oues non
habentes pastorem. Et cœpit illos do-
cere multa. Cumq; iam multum tempo
ris præterisset, accesserunt ad illum di-
scipuli eius, dicentes: Desertus est lo-
cus, & iam multū temporis [effluxit,]
dimitte illos, ut abeant in circumiacen
tes uillas, ac uicos, emātq; sibijpsis pa
nes, nam quod edant non habent. At il
le respondens, dixit illis: Date uos il-
lis quod edant. Et dicunt ei: Euntes
emamus ducentis denarijs panes, &
demus illis quod edant? At ille dicit
eis: Quot panes habetis? Ite & uidete.
F Et quum cognouissent, dicunt: Quin-
que, & duos pisces. Et præcepit illis
ut discumberent omnes, distributis cō
uiuijs, in uiridi gramine. Et discubue-
runt, diuisi per uiridaria, centeni &
quinquageni. Et quum accepisset quin
que panes ac duos pisces, sublatis in
cœlum oculis, benedixit, ac fregit pa-
nes, deditq; discipulis suis, ut adpone-
rent illis: & duos pisces diuisit omni-
bus. Comederuntq; omnes, & saturati
sunt, & sustulerunt fragmentorum duo
decim cophinos plenos, & de pisci-
bus. †Erantq; qui comederant circi- Matt. 14.c
ter quinq; millia uirorū. Et statim coe Ioan. 6.b
git discipulos suos cōscendere nauim,
& præcedere, transmisso mari, Bethsai
dam, dum ipse dimitteret turbā. Et quū
dimisisset eos, abijt in montem ad oran
dum. Cumq; aduesperauisset, erat na-
uis in medio maris, & ipse solus in ter
ra, uiditq; eos laborantes in remigan-
do. Erat enim uentus aduersus eis. Et
circa quartam uigiliam noctis uenit ad
eos, ambulans super mare, & uolebat
præterire eos. At illi ut uiderunt illum G
ambulantem super mare, putauerunt
spectrum esse: & exclamauerunt. Om-
nes enim uidebant eum, & conturbati
sunt. Et statim loquutus est cum eis, di
citq; eis: Bono animo este, ego sum, ne
terreamini. †Et ascendit ad illos in na Matt. 14.d
uim, & conquieuit uentus: & supra
modum uehemēter stupescebant apud
sese, & admirabantur. Non enim memi
nerant panum, erat enim cor eorum ob
cæcatum. Et quum traiecissent, uene-
runt ad terram Genesareth, & appule
runt. Cumq; egressi essent è naui, conti
nuo agnouerunt eum: & percurrentes
totam undiq; regionem illam, cœperūt
in grabbatis eos qui male habebant,
circunferre [eō] ubicunq; audiebant il
lum esse. Et quocunq; introijsset in ui-
cos, aut in ciuitates, aut in uillas, in
plateis ponebant ægros. Et precaban-
tur eum, ut uel fimbriam uestimēti eius
tangerent. Et quotquot tangebant eū,
salutem consequebantur. CA. VII.

ET † conueniunt ad eum pharisæi, A
& quidam è scribis, qui uenerant Matt. 15.a
Hierosolymis: & cum uidissent quos-
dam ex discipulis eius communibus
manibus, id est illotis, edere panes, in-
cusabant. Nam pharisæi & omnes Iu-
dæi, nisi crebro lauerint manus, nō ca-
piunt cibum, obseruantes instituta ma
iorum: & à foro [uenientes,] nisi loti
fuerint non edunt. Et alia multa sunt
quæ susceperunt seruanda, [nempe] ab
lutiones poculorum, & urceorum, &
æramentorum, & lectorum. Deinde in-
terrogant

terrogant eum pharisæi & scribæ: Qua
re discipuli tui non uiuunt iuxta ritum
traditum à maioribus, sed illotis mani-
bus edunt panem? At ille respondens,
dixit illis: Bene uaticinatus est Esaias
de uobis hypocritis, sicut scriptum est:
Esa.29.d †Populus hic labijs me honorat, cor
B aūt eorum longe abest à me. Frustra au
tem colunt me, docentes doctrinas, prę
cepta hominum. Nam omisso præce-
pto dei, seruatis constitutionem homi-
num: ablutiones urceorum & poculo-
rum, aliaq; his similia facitis multa. Et
dicebat illis: Pulchre reijcitis præce-
ptum dei, ut cōstitutionem uestram ser
Exo.20.c uetis. Moses enim dixit: †Honora pa-
Deu.5.b trem tuum & matrem tuā: * & qui ma-
Ephe.6.a ledixerit patri uel matri, morte moria-
*Exo.21.c tur. Vos autē dicitis: Si dixerit homo
Leui.20.b patri uel matri: Corban, quod est, do-
Prou.20.c no quodcunq; ex me, [tu] iuuaberis.
Et præterea, non sinitis eum quicq; fa-
cere patri suo, aut matri suæ: & irritū
facitis uerbum Dei per constitutionem
uestrā, quam tradidistis. Et similia hu-
Matt.15.b iusmodi multa facitis. †Et quum aduo
casset ad se totam turbā, dicebat illis:
Audite me omnes, & intelligite. Nihil
est extra hominem, introiens in eum,
quod possit eum inquinare, sed quæ de
homine procedunt, illa sunt quæ inqui
nant hominem. Si quis habet aures ad
C audiendum, audiat. Et quum introijsset
in domum [semotus] à turba, interroga
bāt eum discipuli eius de similitudine.
Et dicit illis: Siccine & uos intelligen
tia caretis? Nondum intelligitis, quod
omne foris introiens in hominem, non
possit eum inquinare? Quia non intrat
in cor eius, sed in uentrem, & in seces-
sum exit, expurgans omnes cibos. Di-
cebat aūt: Quod ex homine exit, illud
inquinat hominem. Ab interioribus
enim è corde hominum malæ cogita-
tiones procedunt, adulteria, stupra, ho
micida, furta, auaritiæ, fraudes, dolus,
impudicitia, malus oculus, conuicia,
superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab
internis procedunt, & inquinant homi
Matt.15.c nem. †Et inde surgens, abijt in cōfinia
Tyri ac Sidonis, & ingressus domum,
neminem uoluit scire, nec potuit late-
re. Cum enim audisset de eo mulier, cu-
ius filiola habebat spiritum immundū,
uenit, et accidit ad pedes eius. Erat aūt
mulier Græca, Syrophœnissa genere,
& rogabat eum, ut dæmonium eijceret
è filia sua. Iesus aūt dixit ei: Sine prius
saturari filios. Non est enim honestum D
sumere panem filiorum, & obijcere ca
tellis. At illa respondit, & dicit illi: E-
tiam Domine, nam catelli quoq; come
dunt sub mensa de micis puellorum. Et
ait illi: Propter istum sermonem uade,
exijt dæmonium è filia tua. Et quum a-
bijsset domum suam, reperit dæmoniū
exijsse, & filiam iacentem super lectū.
Et rursum egressus de finibus Tyri ac
Sidonis, uenit ad mare Galilęę per me
dios fines Decapolis, & adducunt ei
surdum, impeditumq; ad loquendum,
& precantur eum, ut imponat illi ma-
num. Et quum seduxisset eum à turba
seorsum, misit digitos suos in aures
eius, & sputo emisso, tetigit linguam
eius, ac suspiciens in cœlum, ingemuit,
& ait illi: Ephphata, quod est, aperire.
Et statim apertæ sunt eius aures, & so
lutum est uinculum linguæ eius, ac lo-
quebatur recte. †Ac interdixit eis, ne mar.1.d9.a
cui dicerent. Sed quo magis ille eis in-
terdixerat, eo magis ac amplius prædi
cabant: & supra modum stupebant, di
centes: Bene †omnia fecit, & facit ut Gen.1.a
surdi audiant, & muti loquantur. Eccli.39.e

CAP. VIII.

IN †diebus illis, quum turba admodū A
multa esset, nec haberent q manduca Matt.15.d
rent, accersitis ad se Iesus discipulis
suis, ait illis: Intime misereor turbæ, q̄a
iam triduo manent apud me, nec habēt
q edant: etsi dimisero eos ieiunos do-
mū suam, deficient in uia. Quidā enim
ex eis è longinquo uenerūt. Et respon-
derunt ei discipuli sui: Vnde istos quis
poterit hic satiare panibus in solitudi-
ne? Et interrogabat eos: Quot panes
habetis? Illi uero dixerunt: Septem. Et
præcepit turbæ, discumbere humi. Et
acceptis septem panibus, cum gratias
egisset, fregit, deditq; discipulis suis, ut
adponerent: & adposuerunt turbæ. Et
habebant pisciculos paucos, & quum
benedixisset, iussit adponi & hos. Co-
mederunt aūt, & saturati sunt: ac sustu
lerunt quæ superfuerant, fragmentorū
septem sportas. Erant autē eorum qui
comederant, fermè quatuor millia: &

Matt. 16.a dimisit illos. †Et mox ingressus in na-
Luc. 12.g uim cum discipulis suis, uenit in par-
B tes Dalmanutha. Et egressi sunt phari-
saei, coeperuntq́ disputare cũ illo, quæ
rentes ab eo signum è coelo, tentantes
eum. Et quum ingemuisset spiritu suo,
dicit: Cur natio hæc signum inquirit?
Amen dico uobis: Si dabitur genera-
tioni huic signũ. Et relictis illis, ingres-
sus rursus nauim, discessit in ulteriorẽ
Matt. 16.a ripam. †Et obliti fuerãt sumere panes,
nec plusquam unum panem habebant
secum in naui. Ac præcepit illis, di-
cens: Videte, cauete à fermento phari-
sæorum, & à fermento Herodis. Et di-
sputabant inter sese, dicentes: Panes
non habemus. Qua re cognita, Iesus di
cit illis: Quid disputatis quod panes
non habetis? Nondũ animaduertitis?
nec intelligitis? adhuc obcæcatum ha-
betis cor uestrũ? Oculos habentes non
cernitis? & aures habentes, non audi-
Ioan. 6.b tis? & non meministis? †Quando quin
que panes in hominum quinq́ millia
fregi, quot cophinos fragmẽtis plenos
C sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Cum
autem septem in quatuor millia, quot
sportas ex reliquijs fragmentorum tu-
listis? Illi uero dixerunt: Septem. Et di
xit illis: Qui fit, ut non intelligatis? Et
uenit Bethsaidan, & adducunt illi cæ-
cum, & obsecrant eum ut illum tange-
ret. Et adprehensa manu cæci, eduxit
illum extra uicum: & quum expuisset
in oculos illius, imposuissetq́ illi ma-
nus, interrogabat eũ, an quid uideret:
& recepto uisu, dicebat: Video homi-
nes, quoniam uelut arbores cerno am-
bulantes. Deinde rursum imposuit ma-
nus super oculos illius, & fecit ut ui-
sum reciperet. Et restitutus est, ac di-
scernebat dilucide omnes. Et ablega-
uit illum domum suã, dicens: Neq́ in
uicum ingrediaris, neq́ [rem] dixeris
Matt. 16.b cuiq́ in uico. †Et egressus est Iesus, &
Luc. 9.c discipuli illius in uicos Cęsareæ, [quę
cognominatur] Philippi: & in uia in-
terrogabat discipulos suos, dicens il-
lis: Quem me dicunt homines esse? Illi
uero responderunt: Ioannem Baptistã,
& alij Heliam, alij rursus unũ de nume
ro prophetarum. Et ipse dicit illis: At
uos quem me dicitis esse? Respondens
aũt Petrus, dicit illi: Tu es ille Chri-
stus. Et interminatus est eis, ne cui di-
cerent de se. Et coepit docere eos, opor D
tere filiũ hominis multa pati, & repro-
bari à senioribus, summisq́ sacerdoti-
bus ac scribis, & occidi, & post tres
dies resurgere. Et aperte sermonem lo-
quebatur. Et adpræhendit illum Pe-
trus, coepitq́ increpare eum. At ille cõ
uersus, & intuitus discipulos suos, in-
crepauit Petrum, dicens: Abi post me
Satana: quoniam non sapis quæ Dei
sunt, sed quæ sunt hominum. †Et quũ Matt. 16.d
ad se uocasset turbam, unà cũ discipu- Luc. 9.c
lis suis, dixit illis: Quicunq́ uult sequi 14.f
me, abneget semetipsum, & tollat cru-
cem suam, ac sequatur me. Nam †quis Ioan. 12.e
quis uoluerit animã suam seruare, per-
det eam: quisquis aũt perdiderit animã
suam mea caussa & Euangelij, hic ser-
uabit eam. Quid enim profuerit homi-
ni, si lucratus fuerit totum mundum, &
animæ suæ iacturam fecerit? Aut quid
daturus est homo, quo repenset animã
suam? †Quęcunq́ enim puduerit mei, Matt. 10.d
ac meorum sermonum, in natione hac Luc. 9.c
adultera & peccatrice, pudebit illius
& filium hominis, ubi uenerit in glo-
ria patris sui cum angelis sanctis.

CAP. IX.

ET dicebat illis: †Amẽ dico uobis: A
Sunt quidam inter eos, qui hic stãt, Matt. 16.d
qui non gustabunt mortem, donec uide Luc. 9.c
rint regnum Dei uenisse cum potentia.
†Ac post sex dies adsumit Iesus Petrũ Matt. 17.a
ac Iacobum, & Ioannem, & subducit Luc. 9.d
eos in montẽ excelsum seorsum solos:
& transformatus fuit corã illis, & ue-
stimenta illius facta sunt splendida, can
dida ualde ueluti nix, q̃ candida face
re non potest fullo super terram. Et cõ-
spectus est illis Helias cum Mose, col-
loquebanturq́ cum Iesu. Et respondẽs
Petrus, dicit Iesu: Rabbi, bonũ est nos
hic esse, & faciamus tabernacula tria,
tibi unũ, & Mosi unum, & Helię unũ.
Non enim nouerat quid loqueretur:
erant enim expauefacti. Et facta est nu-
bes, quæ obũbrauit illos. Et uenit uox B
è nube, dicens: Hic est filius meus dile
ctus, ipsum audite. Et repente quũ cir-
cumspexissent, non amplius uiderunt
quenq́, sed solum Iesum secum. †Por- Matt. 17.b
rò quum descenderẽt de monte, interdi
xit illis, ne cui narrarent quę uiderant,

nisi cum filius hominis à mortuis resurrexisset. Ac uerbum hoc retinuerunt, inter se disputantes, quid esset, à mortuis resurgere: & interrogabant illum, dicentes: Scribæ dicunt, Heliam oportere uenire prius. Ille uero respondens, dixit illis: Helias quidem ubi ue-
Esa.53.b nerit prius, restituit omnia. †Et quo-
Mal.4.b modo scriptum est de filio hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Verum dico uobis, Heliam uenisse: & fecerunt illi quæcunque uoluerunt, sicut
C scriptum erat de illo. †Et quum ue-
Matt.17.c nisset ad discipulos, uidit turbam mul-
Luc.9.e tam circum illos, & scribas disputantes cum eis. Et protinus uniuersa turba, quum uidisset eum, obstupuit: & occurrentes salutauerunt eum. Et interrogauit scribas: Quid disputatis inter uos? Et respondens unus è turba, dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum, & quandocunque eum corripuerit, lacerat eum: & spumat, ac stridet dentibus suis, & arescit. Et dixi discipulis tuis, ut illum eijcerent, & non potuerunt. At ille respondens ei, dicit: O natio incredula, quousque apud uos ero? quousque patiar uos? Adducite illũ ad me. Et adduxerunt illum ad eum. Et uiso illo, continuo spiritus discerpebat eũ. Et prolapsus in terram, uoluebatur spumãs. Et interrogauit patrem illius:
D Quantum temporis est, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero, & frequẽter illum & in ignem abiecit, & in aquas, quo perderet eũ. Age, si quid potes, subueni nobis, intime misertus nostri. Iesus autem dixit ei: Illud si potes credere. Omnia possibilia credenti. Et confestim exclamans pater pueri cum lachrymis, dixit: Credo Domine, succurre incredulitati meæ. Quum uidisset autem Iesus, turbam simul accurrere, increpauit spiritum immundum, dicens illi: Spiritus mute & surde, ego tibi impero, exi ab isto: & ne posthac ingrediaris in illum. Et quum clamasset [spiritus,] multumque discerpsisset eum,
E exiuit. Et euasit similis mortuo, adeò, ut multi dicerent, mortuus est. At Iesus præhensa manu illius, erexit eum: & [ille] surrexit. Et quum esset ingressus domum, discipuli illius interrogabant eum seorsum: Cur nos non quiuimus eijcere illum? Et dixit illis: Hoc genus nulla re potest exire, nisi per precationem & ieiunium. †Et illinc digressi, Matt.17.d
iter fecerunt per Galilæam, nec uole- Luc.9.c
bat, ut quisquam [id] sciret. Docebat enim discipulos suos, & dicebat illis: Filius hominis traditur in manus hominum, & occident eum: & occisus, tertio die resurget. Et illi non intelligebant quod dixerat, & timebant eum
interrogare. †Et uenit Capernaum, & Matt.18.a
quum uenisset in ædes, interrogabat il Luc.9.f
los: Quid in itinere inter uos disputabatis? At illi silebant. Nam inter se disputauerãt in uia, quis esset maximus. Et quum consedisset, accersiuit duodecim, & dicit illis: Si quis uult primus esse, erit omnium postremus, & omniũ minister. Et apprehensum puellum statuit in medio illorum: & quum cepisset illum in ulnas suas, dixit illis: Quisquis unum ex talibus puellis receperit nomine meo, me recipit: & quicunque me recipit, non me recipit, sed eum
qui misit me. Respondit autem ei Ioan- F
nes, dicens: Præceptor, uidimus quendam nomine tuo eijcere dæmonia, nec sequitur nos, & prohibuimus illum, propterea quod non sequitur nos. At
Iesus ait: †Ne prohibeatis illum. Nul- 1.Cor.12.a
lus enim est, qui si ædiderit uirtutem per nomen meum, possit cito male loqui de me. Qui enim non est aduersus nos, pro nobis est. Quisquis enim ad bibendum dederit uobis poculum aquæ nomine meo, quod sitis Christi, amen dico uobis, nequaquam perditu-
rus est mercedem suam. †Et quisquis Matt.18.b
offenderit unum ex pusillis, qui confidunt in me, melius foret illi si circundaretur lapis molaris ceruici eius, & abijceretur in mare. Quod si tibi offensio
ni fuerit manus tua, amputa illam. Me G
lius est tibi mancum ad uitam ingredi, quàm duas manus habentem abire in gehennã, in ignem inextinguibilẽ, ubi
†uermis illorum non moritur, et ignis Isa.66.g
non extinguitur. Et si pes tuus tibi offensioni fuerit, amputa illum. Melius est tibi, ut ingrediaris ad uitam claudus, quàm ut duos pedes habens, mittaris in gehennã, in ignem inextinguibilem, ubi uermis illorum non mori-

tur, & ignis non extinguitur. Et si ocu
lus tuus tibi offensioni est, erue illum.
Melius est tibi, ut luscus introeas in re
gnum Dei, q̃ ut duos oculos habens,
mittaris in gehennam ignis, ubi uer-
mis eorum non moritur, & ignis non
Heb.12.b.c extinguitur. †Vnusquisq; enim igne sa
*Leui.2.d licetur, & unaquæq; *uictima sale salie
†Matt.5.b tur. †Bona res est sal. Cæterum si sal
Luc.14.g insulsus fuerit, quo nam ipsum condie
tis? Habete in uobis ipsis salem, & pa-
cem habere inter uos inuicem. X.
A ET †quum inde surrexisset, uenit in
Matt.19.a fines Iudææ per regionem quæ est
ultra Iordanem, & conueniunt rursum
turbæ ad illum: & sicut consueuerat,
rursum docebat eas. Et adeuntes pha-
risæi, interrogauerunt eum: An liceret
uiro uxorem repudiare, tentantes illũ.
At ille respondens, dixit illis: Quid uo
bis præcepit Moses? At illi dixerunt:
Deu.24.a †Moses permisit libellum repudij scri
Matt.5.a bere, & repudiare. Et respondens Ie-
1.Cor.6.d sus, dixit illis: Ad duritiam cordis ue-
Ephe.5.g stri scripsit uobis præceptum istud: cæ
terum ab initio creationis masculũ &
fœminam fecit illos Deus. Propter hoc
relinquet homo patrẽ suum & matrẽ,
& adglutinabitur uxori suæ. Et erunt
duo in carnem unam. Itaq; nõ iam sunt
duo, sed una caro. Quod igitur Deus
B copulauit, homo ne separet. Et in do-
mo rursum discipuli illius eadem de re
interrogauerunt illũ. Et dicit illis: Qui
cunq; repudiauerit uxorẽ suam, & du
xerit aliam, adulterium cõmittit aduer
sus illam. Et si mulier repudiauerit ui-
rum suum, & nupserit alteri, adulteriũ
Matt.19.b committit. †Et afferebant ad illũ puel-
Luc.18.b los, ut tangeret illos: discipuli uero in
crepabant eos, qui adducebant. Quod
quum uidisset Iesus, indignatus est, &
dixit illis: Sinite puellos uenire ad me,
ne prohibete eos: talium est enim re-
gnum Dei. Amen dico uobis: Quicun-
que non acceperit regnum Dei, tanquã
puellus, haudquaq; ingredietur in il-
lud. Et quum cepisset illos in ulnas, im
positis manibus super illos, benedixit
Matt.19.b eis. †Et quum exiret in uiam, accurrit
Luc.18.d quidam, ac genua flexit illi, & interro-
gabat eum: Præceptor bone, quid fa-
ciam, ut uitam æternam possideam? Ie-
sus aũt dixit illi: Quur me dicis bonũ?
Nemo bonus, nisi unus, [nẽpe] Deus. C
Præcepta nosti. Ne †cõmittas adulte- Exo.20.c
rium. Ne occidas. Ne fureris. Ne fal-
sum testimonium dicas. Ne fraudes.
Honora patrem tuum & matrem. At il
le respondẽs, dixit illi: Præceptor, hæc
omnia seruaui ab adolescentia mea. Ie-
sus aũt intuitus illum, dilexit illum, &
dixit illi: Vnum tibi deest. Abi, †quæ- Act.2.e
cunq; habes uende, et da pauperibus, 4.d
& habebis thesaurum in cœlo, & ue-
ni, & sublata cruce sequere me. At ille
mœstitia affectus propter eum sermo-
nem, discedebat dolens: habebat enim
possessiones multas. †Et quũ circũspe Matt.19.c
xisset Iesus, dicit discipulis suis. Quàm Luc.18.c
difficulter, qui pecunias habent, in re-
gnum Dei intrabũt. Discipuli uero ob
stupuerunt super uerbis illius. At Iesus
rursum respondens, dicit illis: Filij, q̃
difficile est eos, qui cõfidunt pecunijs,
regnum Dei ingredi. Facilius est came D
lum per foramen acus ingredi, q̃ diui-
tem in regnum Dei ingredi. Illi uero su
pra modum stupebant, dicentes apud
sese: Et quis potest salutem consequi?
Intuitus aũt illos Iesus, dicit: Apud ho
mines impossibile est, sed non apud
Deũ. Nam omnia possibilia sunt apud
Deum. †Et cœpit Petrus dicere illi: Ec Matt.19.d
ce, nos reliquimus omnia, & sequuti Luc.18.c
sumus te. Respondens aũt Iesus, dixit:
Amen dico uobis: Nullus est, qui reli
quit domũ, aut fratres, aut sorores, aut
patrem, aut matrem, aut uxorem, aut li
beros, aut agros, mea caussa & euan-
gelij, quin recipiat centupla, nunc in
tempore hoc, domos & fratres, & so-
rores, & matres, & liberos, & agros
cum persequutionibus, ac in sæculo uẽ E
turo uitam æternam. †Multi aũt primi Matt.19.d
erunt postremi: & postremi, primi. †
Erant aũt in uia, ascendentes Hieroso- Matt.20.b
lymã, & præcedebat illos Iesus, erãtq; Luc.18.c
pauefacti, & sequentes timebant. Et ad
sumptis Iesus rursum duodecim, cœ-
pit illis dicere, quæ sibi euẽtura essent:
Ecce ascendimus Hierosolymam, & fi
lius hominis tradetur principibus sa-
cerdotum & scribis, & condemnabũt
eum ad mortem, tradentq; illum genti-
bus, & illudent illi, flagellabuntq; illũ,
& inspuent in illum, & occident eum,
& tertia die resurget. †Et accedunt ad Matt.20.c
eum

eum Iacobus & Ioannes, filij Zebe-
dæi, dicentes: Præceptor, uolumus ut
quicquid petierimus, facias nobis. Il-
F le uero dixit eis: Quid me uultis face-
re uobis? Illi uero dixerunt ei: Da no-
bis, ut unus tibi à dextra, et alter tibi à
sinistra, sedeamus in gloria tua. Iesus
autē dixit illis: Nescitis quid petatis.
Potestis bibere poculum, quod ego bi
bo? & baptismate, quo ego baptizor,
baptizari? At illi dixerunt ei: Possu-
mus. Iesus autem dixit illis: poculum
quidem, quod ego bibo, bibetis, & ba
ptismate, quo ego baptizor, baptizabi
mini: cæterum sedere mihi à dextra ac
sinistra, non est meum dare, sed [ijs con
tinget] quibus paratum est. Hoc quum
audissent decem, cœperunt indignari
de Iacobo & Ioanne. Iesus autem quū
Luc.22.e uocasset eos ad se, dicit illis: †Scitis,
eos qui uidentur imperare gentibus,
dominium exercere in illas: & qui ma
gnates sunt inter eas, potestatem exer-
cere in illas. Verum non sic se res habē
bit inter uos, sed quicunq; ex uobis uo
luerit fieri magnus inter uos, erit mini
ster uester. Et quicunq; ex uobis uolue
rit fieri primus, erit omnium seruus.
G Nam & filius hominis, non uenit ut si
bi ministraretur, sed ut [ipse] ministra-
Matt.20.d ret: ac daret animam suam, redemptio-
Luc.18.f.g nem pro multis. †Et ueniūt Hiericho,
quumq; egrederetur Hiericho, ac disci
puli illius & turba copiosa, filius Ti-
mæi, Bartimæus cæcus sedebat iuxta
uiam mendicans: & quum audisset Ie-
sum Nazaræum esse, cœpit clamare et
dicere: Fili Dauid Iesu, miserere mei.
Et increpabant illum multi, ut taceret.
At ille multo magis clamabat: Fili Da
uid, miserere mei. Et stetit Iesus, ac ius-
sit illum uocari. Et uocant cæcum, di-
centes illi: Bono animo esto: surge, uo-
cat te. Ille uero abiecto pallio suo, sur-
rexit, & uenit ad Iesum. Et respondēs
dicit illi Iesus: Quid uis faciam tibi?
Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut ui-
sum recipiam. Iesus autem dixit illi:
Abi, fides tua saluum te reddidit. Ac
protinus recepit uisum: & sequebatur
Iesum in uia.

CAP. XI.

A ET † quum adpropinquant Hieroso
Matt.21.a lymis, ad Bethphage, & Bethaniā,
Luc.19.e iuxta montem Oliuarum, emittit duos
è discipulis suis, & dicit illis: Abite in
uicū, qui è regione uestri est, & statim
ingredientes in illum, inuenietis pullū
alligatum, super quem nullus hominū
sedit: soluite eum, & adducite. Et si
quis uobis dixerit: Cur facitis hoc? di
cite, quod dominus eo opus habet: &
continuo illū mittet huc. Abierunt au-
tem, & inuenerunt pullum alligatum
iuxta ianuam, foris in biuio: & soluūt
illum. Et nonnulli eorum, qui illic sta-
bant, dicebant illis: Quid facitis soluē
tes pullum? At illi dixerunt eis, quem-
admodum præceperat Iesus: & sine-
bant illos. Et adduxerunt pullum ad Ie
sum, & iniecerunt illi uestimenta sua:
seditq; super illum. Multi †uero uesti- B
menta sua sternebant in uiam: alij uero Ioan.12.b
frondes incidebant ex arboribus, &
sternebant in uiam. Et qui præcede-
bant, quiq; sequebantur, clamabant, di
centes: †Hos anna, benedictus, qui ue Psal.117.c
nit nomine Domini. Benedictum, quod
uenit, regnum, nomine Domini, patris
nostri Dauid: Hos anna in altissimis.
Et ingressus est Hierosolymam Domi-
nus, & in templum. Et quum circum-
spexisset omnia, iamq; tempus esset ue-
spertinum, egressus est Bethaniam cum
duodecim. †Et postero die, quum exijs Matt.21.b
sent Bethania, esurijt: Quumq; *uidis- *Luc.19.g
set arborem uici procul, habentem fo-
lia, ueniebat, an uidelicet inuenturus
esset aliquid in ea. Et quum uenisset ad
illam, nihil inuenit, nisi folia. Non enim
erat tempus ficorum. Et respondens Ie
sus, dixit ficui: Ne posthac ex te in æ-
ternum, quisquam fructum edat. Et aū
diebāt discipuli illius, †ueniuntq; Hie Matt.21.b
rosolymam. Et ingressus Iesus in tem-
plum, cœpit eijcere eos, qui uendebant
& emebant in templo, & mensas ar-
gentariorum, sellasq; uendentium co-
lumbas subuertit: nec permittebat, ut
quisquam deportaret uas per templū.
Et docebat, dicens illis: Nonne scri- C
ptum est: †Domus mea, domus preca- Esa.56.c
tionis uocabitur omnibus gentibus? Hier.7.b
Vos autem fecistis eam speluncam la-
tronum. Hoc audito scribæ, princi-
pesq; sacerdotum, quærebant quomo-
do illum essent perdituri. Timebant e-
nim eum: quia uniuersa turba obstupe
scebat super doctrina eius. Et quum

aduesperauisset,egressus est Iesus è ci-
uitate,& mane prætereuntes,uiderunt
uicum aruisse radicitus: & recordatus
Petrus,dicit illi:Rabbi,ecce ficus illa,
quam execratus es, aruit. Et respon-
dens Iesus, dicit illis: Confidite Deo.
Amen dico uobis, quicunq; dixerit
monti huic:Tollaris,ac mittaris in ma
re:& non hæsitauerit in corde suo, sed
crediderit fore,quæ dixerit, continget
illi quicquid dixerit. Propterea dico
uobis,quæcunq; orantes petitis, credi
te uos impetrare,& contingent uobis.
D †Et quum steteritis orantes, remittite
Mat.21.c si quid habetis aduersus aliquem: ut
& pater uester,qui in cœlis est, remit-
Luc.20.a tat uobis delicta uestra. † Et ueniunt
rursum Hierosolymam, & quum am-
bularet in templo, ueniunt ad illum
principes sacerdotum,& scribæ, & se
niores,& dicunt illi: Qua authoritate
ista facis?& quis tibi dedit authorita-
tem istam,ut ista facias?Iesus autem re
spondens,dixit illis:Quæram à uobis,
& ipse quiddam, & respondete mihi:
dicamq; uobis qua authoritate hæc fa-
ciam. Baptismus Ioannis è cœlo erat,
an ex hominibus?Respondete mihi.Et
ratiocinabantur apud se, dicentes: si
dixerimus,è cœlo, dicet, Quur igitur
non credidistis illi? At si dixissent, ex
hominibus, timebant populum. Om-
nes enim habebant Ioannem,ut qui ue
re propheta fuisset. Et respodentes,di-
cunt Iesu: Nescimus. Et Iesus respon-
dens, dicit illis: Nec ego dico uobis
qua authoritate hæc faciam.

CAP. XII.

A ET †cœpit illis per parabolas loqui.
Mat.21.d Vineam plantauit homo,& circun
Luc.20.b dedit sepem,foditq; lacum,& ædifica-
Isa.5.a uit turrim: & elocauit eam agricolis,
Ier.2.d & peregre profectus est. Et misit ad a-
gricolas,quum tempestiuum esset, ser-
uum, ut ab agricolis acciperet de fru-
ctu uineæ. At illi arreptum illum cæci-
derunt,ac remiserunt uacuum. Et rur-
sum misit ad illos alium seruum, cui
coniectis in eum saxis,caput contude-
runt, & remiserunt contumelijs affe-
ctum. Et rursum alium misit, & illum
occiderunt, multosq; alios: hos quidē
cædentes,alios uero occidentes. Itaq;
quum unum adhuc haberet filium suū
dilectum,misit etiam illum ad illos po-
stremum,dicens:Reuerebuntur filium
meum. Illi uero agricolæ dicebant in-
ter sese:Hic est hæres,†uenite,occida- Gen.37.d
mus eum, & nostra erit hæreditas. Et
arreptum illū,occiderunt,& eiecerunt
è uinea. Quid igitur facturus est domi-
nus uineę?Veniet & perdet agricolas,
& dabit uineam alijs. An ne hanc qui
dem scripturam legistis?†Quem repro 1.Pet.2.a
bauerunt lapidem ædificatores,hic fa- Psal.117.d
ctus est caput anguli: à Domino factū Mat.21.d
est hoc, & est admirabile oculis no- Isa.28.d
stris.Et quærebant eum compræhende Act.4.b
re,& metuebant multitudinem: scie- Rom.9.g
bant enim, quod aduersus ipsos para-
bolam dixisset. Et relicto illo abierūt.
†Et mittunt ad illum quosdam è phari B
sæis,& Herodianis, ut eum captarent Mat.22.b
sermone. Illi uero quum uenissent, di- Luc.20.d
cunt ei: Præceptor, scimus quod ue-
rax es,& non curas quenquam:non e-
nim respicis personam hominum, sed
reuera uiam Dei doces. Licet censum
dare Cæsari,an non?Demus an non de
mus?Ille uero cognita illorum simula-
tione,dixit illis:Quid me tentatis?Af-
ferte mihi denarium,ut uideam.Illi ue-
ro attulerūt.Et dicit eis:Cuius est ima
go hæc,& inscriptio?Illi uero dixerūt
ei:Cæsaris.Et respondens Iesus,dixit
illis: †Reddite quæ sunt Cæsaris,Cæ Rom.13.a
sari:& quæ sunt Dei,Deo.Et admirati
sunt de eo. †Et ueniunt Sadducæi ad Mat.22.c
illum, qui dicunt, non esse resurrectio Luc.20.d
nem,interrogaueruntq; eum,dicentes:
Præceptor, Moses scripsit nobis, † si Deu.25.b
cuius frater mortuus fuerit, ac relique
rit uxorem,& liberos nō reliquerit,ut
ducat frater eius uxorem illius, & su-
scitet semen fratri suo. Septem fratres
fuerunt,ac primus duxit uxorem: isq;
moriens,non reliquit semen: & secun-
dus duxit illam,ac mortuus est,& nec
ipse reliquit semen: & tertius similiter.
Et duxerunt eam septem,nec relique-
runt semen. Postrema uero omniū mor
tua est & mulier. In resurrectione igi-
tur,quum resurrexerint,cuius illorum
erit uxor?Nam septem habuerunt eam
uxorem.Et respondēs Iesus, dixit eis:
An non propterea erratis, quod non
sciatis scripturas, neq; potētiam Dei? C
Quum enim à mortuis resurrexerint,
neq;

neq; contrahunt matrimoniũ, neq; nuptum dantur, sed sunt uelut angeli, qui in cœlis sunt. Cæterum de mortuis, q̃d resuscitentur, non legistis in libro Mosi, quomodo in rubo loquutus sit illi
Exo.3.a Deus, dicens? †Ego ille Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorũ, sed Deus uiuentium. Vos igitur multum erratis.†
Mat.22.d Luc.10.e Et quum accessisset quidam è scribis, & audisset eos disputantes, uideretq; eum bene respondisse eis, interrogauit illum: Quod est primum omnium præceptorum? Iesus aũt respondit illi: Pri-
Deu.6.a mũm omnium mandatorum est: †Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Et diliges Dominũ Deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præce-
Leui.19.d Mat.22.d Rom.13.c Gal.5.c Iac.2.b ptum. Et secundũ simile, hoc est: †Diliges proximũ tuũ, ut teipsum. Maius his, aliud præceptum non est. Et dixit illi scriba: Recte, præceptor, in ueritate dixisti, unũ esse Deum, nec esse aliũ præter illum: diligereq; eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: ac diligere proximum ut seipsum, plus esse q̃ uniuersa holocautomata, & uictimas. At Iesus quum uideret eum, cordate respondisse, dixit illi: Haud longe abes à regno Dei. Et nemo post illa, audebat
D illum interrogare. †Et respondens Ie-
Mat.22.d Luc.20.c sus, dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt scribæ, Christum esse filium Dauid? Nam ipse Dauid dixit ad
Psal. 109.a flatus spiritu sancto: †Dixit Dominus domino meo, sede à dextra mihi. Donec posuero inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid uocat eum dominum, & unde filius eius est? Et plæraq; turba audiebat eum libenter. Dicebat autẽ illis in doctrina sua:
Mat.23.a Luc.20.g † Cauete à scribis, qui amant stolati obambulare, & [amant] salutationes in foris, primasq; sellas in congregationibus, & primos accubitus in cœnis: qui deuorant domos uiduarum, idq; prætextu, ut qui longas precationes faciant. Hi subibunt grauius supplicium. Et quum sederet Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat quomodo multitudo mitteret æs in gazophylacium. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, misitq; minuta duo, qui est quadrans. Vocatisq; ad se discipulis suis, dicit illis: Amen dico uobis, uidua hæc pauper plus misit, quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Nam omnes ex eo, quod ipsis supererat, miserunt: at hæc è penuria sua omnia quæcunq; habebat misit, totam substantiam suam.

CAP. XIII.

ET †quum exiret è templo, dicit illi A
quidam è discipulis ipsius: Magi- Mat.24.a
ster, uide cuiusmodi lapides, & cuius- Luc.21.b
modi structuræ? Et Iesus respondens, dixit illi: Vides has magnas structuras? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. Et quum sederet in monte Oliuarum, è regione templi, interrogabant illũ seorsum, Petrus & Iacobus, & Ioannes & Andreas: Dic nobis quando hęc euenient? Et q̃d signum erit, quando hæc omnia sint cõsummanda? At Iesus respondens illis, cœpit dicere: Videte, nequis uos fallat. Multi enim uenient nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, multosq; decipient. Quum aũt audieritis bella, & rumores bellorum, ne turbemini: oportet enim [ea] fieri, at nondum finis. Insurget enim gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnũ. Et erunt terræ motus in singulis locis, eruntq; fames ac tumultus. Initia dolorum hæc. Sed cauete uos uobis ipsis. Tradent enim uos in concilia, & in synagogas, cædemini, & ad præsides ac reges ducemini propter me in testimonium illis. Et in omnes gentes oportet prius prędicari euangelium. † Quum aũt duxerint B
uos tradentes, ne solicite pręcogitetis, Mat.10.b
quid dicturi sitis, neq; meditemini: sed quicquid datum fuerit uobis illa hora, hoc loquamini. Nõ enim estis uos qui loquimini, sed spiritus sanctus. Traditurus est aũt frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent liberi aduersus parẽtes, ac morte afficient eos. Et eritis odio omnibus, propter nomẽ meum. Qui uero sustinuerit usq; in fi-
nem, hic saluabitur. †Porrò quum ui- Mat.24.b
deritis abominationem desolationis, Luc.21.d
de qua dictum est à * Daniele pro- *Dan.9.g
pheta, stantem ubi non oportet, qui

legerit, intelligat: tunc qui fuerint in Iudæa, fugiant in montes: qui uero fuerit in tecto, ne descendat in domum, nec ingrediatur, ut quicquam tollat è
C domo sua. Et qui fuerit in agro, ne reuertatur retro ad tollendum pallium suum. Væ autem prægnantibus, & lactantibus, in illis diebus. Sed orate ne fiat fuga uestra hyeme. Erunt enim dies illi, talis adflictio, qualis non fuit à primordio rerum conditarum, quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, nec futura est. Et nisi Dominus decurtasset dies, haudquaquam seruata fuisset ulla caro. Sed propter electos, quos elegit, decurtauit dies. Ac tum si quis uobis dixerit: Ecce, hic Christus, ecce illic, ne credatis. Exorientur enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & edent signa ac prodigia ad decipiendum, si fieri possit, electos. Vos autem cauete,
Matt. 24.b ecce, prædixi uobis omnia. †Cæterum
Luc. 21.b in illis diebus, post adflictionem illam,
Ioel. 3.c sol obtenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum, & stellæ cœli decident: & uires, quæ in cœlis sunt, concutientur. Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cum potestate multa & gloria: & tunc mittet angelos suos, & aggregabit electos suos, à quatuor uentis ab extremo terræ, us-
D que ad extremum cœli. † A ficu uero
Matt. 24.d discite similitudinem, quum ramus eius iam tener fuerit, produxeritque folia, scitis propè esse æstatem: Sic & uos quum uideritis hæc fieri, scitote propè esse in foribus. Amen dico uobis, nō præterierit natio hæc, donec omnia hæc facta fuerint. Cœlum & terra præteribunt, sed dicta mea non præteribunt. Diem autem illam & horam nemo nouit, ne angeli quidem, qui in cœlo sunt, nec
Matt. 24.d ipse filius, sed solus pater. †Cauete, ui-
25.a gilate, & orate: nescitis enim quando
Luc. 12.d sit tempestiuitas. Sicut homo qui pere-
& 19.a gre agit, relicta domo sua, deditque seruis suis potestatem, ac suum cuique opus, ianitori mandauit, ut uigilaret. Vigilate igitur, nescitis enim quando dominus domus uenturus sit, uesperi an medio noctis, an in gallicinio, an diluculò: ne si uenerit repente, offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis, omnibus dico. Vigilate.

CAP. XIIII.

ERat †autem pascha, & azyma post A
biduum. Et quærebant summi sacer Matt. 26.a
dotes, & scribæ, quomodo eum per do Luc. 22.a
lum comprehensum, occiderent. Dicebant autem: Non die festo, ne tumultus
fiat populi. †Et cum esset Bethaniæ in Matt. 26.a
domo Simonis leprosi, accumbente Ioan. 12.a
eo, uenit mulier habens alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ, & cō minuto alabastro, effudit illi in caput. Erant autem quidam qui indignabantur apud sese, dicentes: Quorsum facta est hæc unguenti perditio? Nam poterat hoc uendi pluris quam trecentis denarijs, ac dari pauperibus. Et fremebant aduersus illam. At Iesus dixit: Sinite illam, cur illi molestias exhibetis? Bonum opus operata est erga me. Sēper enim pauperes habetis uobiscum, & quandocunque uolueritis, potestis illis benefacere, me uero non semper habetis. Quod potuit hæc, fecit, præoccupauit ungere corpus meum ad sepulturam. Amen dico uobis, ubicunque prædicatum fuerit euangelium hoc in totum mundum, etiam hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriam ipsius. †Et Iudas B
Iscariotes, unus è duodecim, abijt ad Matt. 26.b
summos sacerdotes, ut proderet eum il Luc. 22.a
lis. Hoc autem illi audito, gauisi sunt, & polliciti sunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo oportune
illum traderet. †Ac primo die azymo- Exo. 12.c
rum cum pascha immolarent, dicunt il Matt. 26.b
li discipuli ipsius: Vbi uis ut profecti Luc. 22.a
paremus, ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit illis: Ite in ciuitatem, & occurret uobis homo fictile uas aquæ baiulans. Sequimini illum, & quocunque ingressus fuerit, dicite patrifamilias: Magister dicit: Vbi est diuersorium, ubi pascha cū discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet cœnaculum magnum, stratum, paratū, illic parate nobis. Et exierunt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatem, & repererunt quemadmodum dixerat illis:
parauerunt que pascha. †Et cū aduespe Matt. 26.b
rauisset, uenit cum duodecim. Cumque Luc. 22.b
accumberent, ederentque, dixit Iesus: Ioan. 13.c
Amen dico uobis, unus ex uobis me proditurus est qui edit mecum. At illi cœperunt affici mœstitia, ac dicere illi singula-

C singulatim: Nunquid ego? Et alius:
Nunquid ego? Ille uero respondens, di
xit illis: Vnus è duodecim qui intingit
mecum in catinum. Filius quidem ho-
Psal.40.c minis abit sicut † scriptum est de ipso,
Act.1.c uæ autem homini illi per quem filius
Mat.26.b hominis proditur. Bonum erat illi si na
*1.Co.11.c tus non fuisset homo ille. * Et edenti-
bus illis, sumpto Iesus pane, cum bene
dixisset, fregit, & dedit illis, ac dixit:
Accipite, comedite, hoc est corpus
meum. Et accepto poculo, quum gra-
tias egisset, dedit illis. Et biberunt ex
eo omnes. Et dixit illis: Hic est sanguis
meus noui Testamenti, qui pro multis
effunditur. Amen dico uobis, posthac
haudquaquam biberim de fructu ui-
tis, usque ad diem illum, quum illum bi-
bam nouum in regno Dei. Et quum †
Ioan.16.g hymnum dixissent, exierunt in montē
*mat. 26.c Oliuarū. *Et dicit illis Iesus: Omnes
offendemini in me in nocte hac, quia
†Zac.13.d scriptum est: †Percutiam pastorem, &
Act.1.a dispergentur oues. †Sed posteaquam
resurrexero, præcedam uos in Gali-
læam. Petrus autem dixit illi: Etiam si
omnes offendantur, non tamen ego. Et
dicit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie in
nocte hac, priusquam bis gallus ceci-
D nerit, ter abnegabis me. At ille uehemē
tius dicebat: Imò si me oportuerit com
mori tibi, haudquaquam te abnegaue-
rim. Similiter autem & omnes dice-
Mat.26.d bant. †Et ueniunt in locum, cuius no-
Luc.22.d men Gethsemani, & dicit discipulis
suis: Sedete hic, donec digressus oraue
ro. Et assumit Petrum & Iacobum &
Ioannem secum, cœpitque expauescere
& adflictari. Et dicit illis: Dolore affi-
citur anima mea usque ad mortem. Ma-
nete hic, & uigilate. Et progressus pau
lulum, prolapsus est in terram, & ora-
bat, ut si fieri posset, trāsiret ab ipso ho-
ra, & dicebat: Abba pater. Omnia pos
sibilia sunt tibi, transfer poculum hoc
à me. Veruntamen non quod ego ue-
lim, sed quod tu. Et uenit, & offendit
eos dormientes, dicitque Petro: Simon,
dormis? non potuisti unam horam uigi
lare? Vigilate & orate, ne incidatis in
tentationem. Spiritus quidem prom-
Mat.26.d ptus est, at caro infirma. †Et rursum di
gressus orabat, & eundem dixit sermo
E nem. Et reuersus, offendit illos rursum
dormientes, erant enim oculi eorū gra
uati, neque sciebant quid illi responde-
rent. Et uenit tertiò, dicitque illis: Dor-
mite posthac, & requiescite. Sufficit.
Venit hora. Ecce traditur filius homi-
nis in manus peccatorum. Surgite, ea-
mus. Ecce proditor mei appropinquat.
†Et cōtinuo adhuc eo loquēte accedit Mat.26.c
Iudas, qui erat unus è duodecim, & cū Luc. 22.e
illo turba multa cum gladijs & fusti- Ioan.18.a
bus, à summis sacerdotibus & scribis
& senioribus. Dederat autē proditor
eius cōmune signum illis, dicens: Quē
cunque osculatus fuero, is est, cōprehen
dite illum, & abducite caute. Et quum
uenisset, protinus accedit ad illum, di-
citque ei: Rabbi rabbi, ac deosculatus
est eum. Illi uero iniecerunt in illū ma-
nus suas, & comprehenderunt eum.
Vnus autem quispiam adstantium, edu
cto gladio, percussit seruum summi sa-
cerdotis, & amputauit eius auriculā.
Et respondens Iesus, dixit illis: Tanquam
ad latronem existis cum gladijs ac fu-
stibus, ad comprehendendum me: quo
tidie eram apud uos in templo, docēs,
& non comprehendistis me: sed ut im-
pleantur scripturæ. Et relicto illo, om-
nes fugerunt. Et unusquispiam adole-
scentulus sequebatur illū, circumami-
ctus sindone super nudum, & compre-
henderunt illum adolescentuli. Ille ue-
ro relicta sindone, nudus effugit ab il-
lis. † Et abduxerunt Iesum ad summū F
sacerdotem, & conueniunt ad illū om- Mat.26.f
nes summi sacerdotes, & seniores & Luc.22.f
scribæ. Et Petrus eminus sequebatur Ioan.18.c
illum, donec uenisset in atrium summi
sacerdotis, & sedebat unà cum mini-
stris, & calefiebat ad lumen. †Summi Matt.26.f
uero sacerdotes, & totum concilium
quærebant aduersus Iesum testimoniū,
ut morti eum traderent, nec inuenie-
bant. Nam multi falsum testimoniū di-
cebant aduersus illum, nec erant satis
idonea testimonia. Et quidam assurge
bant, & falsum testimonium ferebant
aduersus illum, dicentes: Nos audiui-
mus eum dicentem: Ego † diruam tem- Ioan.2.d
plum hoc manufactum, & tribus die-
bus aliud non manufactum extruam.
Et ne sic quidem satis idonea erant te-
stimonia illorum. Et surgens summus
sacerdos in medium, interrogabat Ie-

ſum, dicens: Non reſpondes quicquã?
Quid iſti aduerſum te teſtificantur?
At ille tacebat, neqꝫ quicquam reſpon
debat. Rurſum ſummus ſacerdos inter
rogabat eũ, & dicit illi: Es tu ille Chri
ſtus, filius illius benedicti? Ieſus aũt di
xit: Ego ſum: & uidebitis filium homi
nis ſedentem à dextra potentiæ, & ue-
nientem cum nubibus cœli. Summus
aũt ſacerdos dilaceratis ueſtibus ſuis,
G dicit: Quid præterea opus habemus te
ſtibus? Audiſtis blaſphemiã. Quid uo-
bis uidetur? Illi uero omnes condemna
uerunt eum eſſe reum mortis. Et cœpe-
runt quidam inſpuere in eum, & obue
lare faciem illius, & colaphis eum cæ
dere, & dicere illi: Diuina. Ac miniſtri
Matt. 26.g alapas illi impingebant. †Et quũ eſſet
Luc. 22.f Petrus in atrio infra, uenit una ancilla
Ioan. 18.c rum ſummi ſacerdotis, quumqꝫ uidiſ-
ſet Petrum calefacientem ſe, intuita il-
lum, dicit: Et tu cum Nazareno Ieſu
fuiſti? At ille negauit, dicens: Non no-
ui, neqꝫ ſcio quid dicas. Et exiuit foras
in ueſtibulum, & gallus cecinit. Et an
cilla quum uidiſſet eum, rurſum cœpit
dicere his qui adſtabant: Hic ex illis
eſt. At ille rurſum negabat. Ac paulo
poſt iterum qui adſtabant, dicebant Pe
tro: Vere ex illis es, nam & Galilæus
es, & ſermo tuus conuenit. At ille cœ-
pit execrari, ac deierare: Non noui ho
minem iſtum de quo dicitis. Et ſecũdo
gallus cecinit. Recordatusqꝫ eſt Petrus
uerbi quod dixerat illi Ieſus: Priusq̃
gallus cecinerit bis, abnegabis me ter.
Cœpitqꝫ flere.

CAP. XV.

A ET †confeſtim diluculo conſilio ini-
Pſal. 2.a to, ſummi ſacerdotes cum ſeniori-
Mat. 27.a bus & ſcribis, ac toto conſeſſu, uinctũ
Luc. 22.g Ieſum abduxerunt, tradiderûtqꝫ Pila-
Ioan. 18.e to. *Et interrogauit eum Pilatus: Es
*mat. 27.b tu ille rex Iudæorum? At ille reſpon-
Luc. 23.a dens, dixit illi: Tu dicis. Et accuſabãt
Ioan. 18.f eum ſummi ſacerdotes de multis. Pila
tus autem rurſus interrogauit illum, di
cens: Non reſpondes quicq̃? Ecce q̃
multa aduerſus te teſtantur. Ieſus autẽ
nihil quicquã reſpondit amplius, adeò
ut admiraretur Pilatus. Cæterum, in fe
ſto dimittebat illis unum uinctum quẽ
cunqꝫ poſtulaſſent. Erat autem qui di-
cebatur Barabbas, qui cum ſeditionis
authoribus fuerat uinctus, qui per ſe-
ditionem cædem patrauerant. Et cum
exclamaſſet turba, cœpit poſtulare q̊d
ſemper præſtitiſſet ipſis. Pilatus autem
reſpondit eis, dicens: Vultis dimittam
uobis regem iſtum Iudæorum? Sciebat
enim ꝙ per inuidiam tradidiſſent illum
ſummi ſacerdotes. Summi uero ſacer- Mat. 27.d
dotes concitauerunt turbam, ut potius
Barabbam dimitteret ipſis. † Pilatus B
autem rurſum reſpondens, dixit illis: Mat. 27.c
Quid igitur uultis faciam ei quem di- Luc. 23.b
citis regem Iudæorum? At illi rurſum Ioan. 18.g
clamauerunt: Crucifige illum. Pilatus 19.c
autem dicebat illis: Quidnam mali fe-
cit? At illi uehementius clamauerunt:
Crucifige eum. Pilatus uero uolens
turbæ ſatis facere, dimiſit illis Barab-
bam, & tradidit Ieſum flagellatum ad
crucifigendum. †Milites autem abdu- Matt. 27.d
xerunt eum intrò in atrium, quod eſt Ioan. 19.a
prætorium, & conuocant totam cohor
tem, induuntqꝫ illum purpura, & cir-
cumponunt ei quam plexerant ſpineã
coronam, cœperuntqꝫ ſalutare illum:
Aue rex Iudæorum. Et uerberabant il
lius caput arundine, & inſpuebant in
illum, poſitisqꝫ genibus illum adora-
bant. Et quum illuſiſſent ei, exuerunt
eum purpura, & induerunt illum ueſti
bus proprijs, educũtqꝫ eum ut eum cru
cifigerent. † Et coegerunt prætereun- Matt. 27.d
tem quendam Simonem Cyrenenſem, Luc. 23.d
uenientem ex agro, patrem Alexandri Ioan. 19.d
& Rufi, ut geſtaret crucem eius. Et du
cunt eum in Golgotha locum, qui eſt
interpretatione, Caluariæ locus, dede-
runtqꝫ illi bibere uinum myrrhinum,
ſed ille non ſumpſit. † Cumqꝫ crucifi- Pſal. 21.b
xiſſent eũ, partiti ſunt ueſtimenta eius, Mat. 27.d
mittentes ſortem ſuper illa quis quid Ioan. 19.c
tolleret. Erat autem hora tertia cũ cru
cifixerunt eum. Et erat inſcriptio cau-
ſæ illius inſcripta: Rex Iudæorum. Cũ
eo autem crucifigunt duos latrones,
unum à dextra, & alterum à ſiniſtra
eius. Et impleta eſt ſcriptura, quæ di-
cit: †Et cum iniquis deputatus eſt. Et Iſa. 53.d
qui præteribant conuitiabantur illi,
mouentes capita ſua, ac dicentes: Vah
qui demoliris templum, & in tribus
diebus extruis, ſerua teipſum, & de-
ſcende de cruce. Similiter & ſummi ſa
cerdotes illudentes inter ſeſe cum ſcri-
bis, dicebant: Alios ſeruauit, ſeipſum

ſeruare

seruare non potest. Christus ille rex Israelis descendat nunc de cruce, ut uideamus, & credamus. Et qui crucifixi fuerant cum illo, probra iaciebant in eum. Cum uero facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terram usque ad horam nonam. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicēs: Eloi, Eloi, lama sabachthani: quod est
Psal.21.a interpretatione: †Mi Deus, mi Deus, cur me deseruisti? Quod quidā adstantium cum audissent, dicebant: Ecce Heliam uocat. Accurrit autem quidam, et impleta spongia aceto, impositaque arundini, potum dabat ei, dicens: Sinite uideamus an uenturus sit Helias ad deponendum eum. Iesus autem emissa uoce magna, expirauit. Et uelum templi scissum est bifariam, à summo usque ad imū.
D Cum uidisset autem Centurio qui astabat ex aduerso illi, eum sic emisso clamore expirasse, dixit: Vere homo hic filius erat dei. Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui, & Iose mater, & Salome: quæ etiam, cum esset in Galilæa, secutæ fuerant illum, & ministrauerant ei: aliæque complures quæ simul ascenderant cū
Mat.27.g eo Hierosolyma. †Et quum iam adue-
Luc.23.g sperauisset, quoniā erat parasceue, quę
Ioan.19.g est pridie sabbati, uenit Ioseph, ortus ex [ciuitate] Arimathæa, honestus senator, qui & ipse expectabat regnum Dei, & cum audacia ingressus est ad Pilatum, & petijt ab eo corpus Iesu. Pilatus autē admiratus est, si iam mortuus esset: & accersito ad se Centurione, interrogauit illum an iamdudum mortuus esset. Et re cognita ex Centurione, donauit corpus Iosepho. Qui mercatus sindonem, depositum eum, inuoluit sindoni, deposuitque eum in monumento quod erat excisum in petra. Et aduoluit lapidem ad ostium monumenti. At Maria Magdalene, & Maria Iose spectabant ubi poneretur.

CAP. XVI.

A ET †cum præterisset sabbatum, Ma-
Mat.28.a ria Magdalene, & Maria Iacobi, et
Luc.24.a Salome, emerunt aromata, ut uenirent
Ioan.20.a & ungerent eum. Et ualde mane primo sabbatorum ueniunt ad monumentum exorto sole, dicebantque inter sese: Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio monumenti? Et cum respexissent, uident lapidem esse reuolutum, nam erat ualde magnus. Et ingressæ in monumentum, uiderunt adolescentem sedentem à dextra, amictum stola candida, & expauerunt. At †ille dicit eis: Ne expaue- B
scatis, Iesum quęritis Nazarenum, qui Mat.28.a
fuit crucifixus, surrexit, non est hic: ec Luc.24.a
ce locus ubi posuerant illum. Sed abite, & dicite discipulis eius, & Petro,
præcedit uos in Galilæam, †illic eum Act.1.b
uidebitis, sicut dixit uobis. Et egressæ cito, fugerunt à monumento. Tenebat autem illas tremor & stupor, neque quicquam dicebant, timebant enim. Cum surrexisset autem [Iesus] mane, primo [die] sabbati, apparuit primum Marię Magdalene, de qua eiecerat septem dæmonia. Illa profecta, renunciauit his qui cum illo fuerant, lugentibus ac flentibus. At illi quum audissent eum uiue C
re, ac uisum esse ab illa, non crediderunt. Post hæc autem duos ex ipsis ambulantibus adparuit alia forma euntibus rus. Et illi abierunt, ac renunciauerunt reliquis, nec his [illi] crediderūt. Postea discumbentibus illis undecim, adparuit, & exprobrauit [illis] incredulitatem ipsorum, et cordis duritiam, quod his qui ipsum uidissent resuscitatum, non credidissent. Et dicebat eis:
†Profecti in mundum uniuersum, præ Mat.28.d
dicate euangelium omni creaturæ. Ioan.20.c
Qui crediderit & baptizatus fuerit, D
saluabitur: qui uero non crediderit, cōdemnabitur. Porrò, signa eos qui crediderint, hæc subsequentur. Per nomen meū dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si quid letale biberint, neutiquam nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & be
ne habebunt. †Itaque Dominus quidem Luc.24.d
postquam loquutus est eis, receptus est in cœlum, & consedit à dextra Dei. Illi uero egressi, prædicauerunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequentia.

Euangelium secundum Lucam.

PRAEFATIO.

Voniam complures adgressi sunt ordine conscribere narrationẽ, de certo compertis inter nos rebus: sicuti tradiderunt nobis hi qui ab initio ipsimet spectatores, ac pars aliqua fuerunt dicendorum: uisum est & mihi, persequendo ab initio omnia, deinceps tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas earum, de quibus edoctus es, rerum certitudinem.

CAPVT I.

A

VIT in diebus Herodis regis Iudaeae sacerdos quidã nomine Zacharias, † de uice Abię, & uxor illius è filiabus Aharonis, cuius nomen Elizabet. Erant aũt iusti ambo coram Deo, uitam agẽtes iuxta omnia praecepta ac iura Domini, irreprehensi. Nec erat illis proles, eo ꝙ esset Elizabet sterilis, & ambo prouectae iam ętatis essent. Euenit aũt, quum is sacerdotio fungeretur, in ordine uicis suae, coram Deo, secundum consuetudinem † functionis sacerdotalis, ut sors illi obueniret, ut suffitum faceret, * ingressus in templum Domini, & omnis multitudo populi precabatur foris tempore suffimenti. Visus est aũt illi angelus Domini, stans à dextra altaris suffimenti. Quo uiso Zacharias turbatus est, ingruitq́ timor in eum. Dixit aũt illi angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est precatio tua, uxorq́ tua Elizabet pariet tibi filiũ, uocabisq́

B nomen eius Ioannem. Et erit tibi gaudio & exultationi, multiq́ super eius natiuitate gaudebũt: erit enim magnus coram Domino, & uinum siceramq́ nõ bibet. Et spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suae, multosq́ filiorum Israelis conuertet ad Dominũ Deum ipsorũ. Ipseq́ pręcedet ante eum cũ spiritu & uirtute † Heliae, ut conuertat corda patrũ in filios, & cõtumaces ad prudentiam iustorũ, ut pręparet Domino populum instructũ. Et dixit Zacharias angelo: Qui cognoscã isthuc? Ego enim sum senex, & uxor mea prouectae iam aetatis. Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui adstiti in conspectu Dei, missusq́ sum ut loquar tecum, & haec tibi lęta nũciem. Et ecce eris tacitus, nec ualebis loqui ad eum usq́ diem quo fiant haec, eo ꝙ non credidisti uerbis meis, quae implebuntur tempore suo. Et populus expectabat Zachariam, & mirabantur ꝙ moraretur in templo. Egressus aũt, non poterat loqui illis, & cognouerunt ꝙ uisum uidisset in templo. Et ipse innuebat illis, permansitq́ mutus. Porrò aũt C
ut impleti sunt dies muneris eius, abijt domum suam. Post hos aũt dies concepit Elizabet uxor eius, & abscondit se mensibus quinq́, dicens: Sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respectum habuit ad auferendũ opprobrium meũ inter homines. Mense aũt sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomẽ [erat] Ioseph, è domo Dauid, ac nomẽ uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam, dixit: Aue gratiosa, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Illa uero uiso eo, perturbata est oratione eius, & cogitabat qualis esset ea salutatio. Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, nacta es enim gratiam apud deum. Ecce † concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum: is erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Et dabit illi Dominus Deus soliũ Dauid patris ipsius, regnabitq́ super domum Iacob in aeternũ, & regni eius non erit finis. Dixit aũt Maria angelo: D
Quomodo erit isthuc, quandoquidem uirum non cognosco? Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, et uirtus altissimi obumbrabit te. Quapropter, & quod nascitur sanctum, uocabitur filius Dei. Atque ecce Elizabet cognata tua & ipsa concepit filiũ in senectute sua, & hic mensis sextus est illi, dictae sterili. Quia non erit impossibilis apud Deum ulla res.

Marginalia: 1.Par.24.a; Leui.16.d; *Exo.30.a; Mal.4.b; Mat.11.b; Esa.7.c

res. Dixit autem Maria: Ecce ancilla
Domini, fiat mihi secundũ uerbũ tuũ.
Et discessit ab illa angelus. Cum exur
rexisset autẽ Maria in diebus his, pro
fecta est in montana cum festinatione
in ciuitatẽ Iudæ, et intrauit in domum
Zachariæ, salutauitq́ Elizabetam. Et
euenit, ut cum audisset Elizabet saluta
tionem Marię, subsilijt infans in utero
eius. Et repleta est spiritu sancto Eli-
zabet, exclamauitq́ uoce magna, & di
B xit: Benedicta tu inter mulieres, & be
nedictus fructus uentris tui. Et unde
mihi hoc, ut ueniat mater Domini mei
ad me? Ecce enim, ut edita est uox salu
tationis tuæ ad aures meas, subsilijt
prę gaudio infans in utero meo. Et bea
ta quæ credidit, quoniam perficientur
ea quæ dicta sunt ei à Domino. Et ait
Maria: Magnificat anima mea Domi-
num. Et exultauit spiritus meus in deo
seruatore meo. Quia respexit ad humi
litatem ancillæ suæ: ecce enim ab hinc
beatã me dicent omnes generationes.
Quia præstitit mihi magnifica qui po
tens est, & cuius nomen sanctũ est. Et
misericordia eius in progeniem & pro
geniem, timentibus eum. Exercuit po
tentiã brachio suo, dispersit superbos
cogitatione cordis ipsorum. Detraxit
potentes de solijs, & euexit humiles.
Esurientes impleuit bonis, & diuites
ablegauit inanes. Suscepit Israelẽ ser-
uum suum, recordatione misericordię,
(sicut loquutus est patribus nostris,
F Abrahę & semini eius) in æuũ. Man
sit autem Maria cum illa circiter men
ses tres, & reuersa est domum suã. Eli
zabetæ uero completũ est tempus pa-
riendi, & peperit filium. Cumq́ audis-
sent uicini & cognati eius, magnifice
declarasse Dominũ misericordiã suam
erga illam, congratulabantur ei. Por-
rò autem die octauo uenerũt ad circun
cidendum puellũ, & uocabant eum no
mine patris sui, Zachariã. Et respon-
dens mater eius, dixit: Nequaquã, sed
uocabitur Ioãnes. Et dixerunt illi: Ne
mo est in cognatiõe tua q uocetur isto
nomine. Innuebant autem patri eius.
quo nomine uellet uocari eum. Postu
lataq́ tabellula, scripsit his uerbis: Io-
annes est nomen eius. Et admirati sunt
uniuersi. Apertũ est aũt os eius ilico,
& lingua eius, & loquebatur, benedi
cens Deo. Et ingruit metus in omnes
uicinos eorũ, & in tota montana regio
ne Iudææ, diuulgabantur omnia fa-
cta hæc. Et aduerterunt omnes, qui au
dierunt, animũ suum, dicentes: Quis-
nam puellus hic erit? Et manus Domi
ni aderat illi. Et Zacharias pater G
eius repletus est spiritu sancto, prophe
tauitq́, dicens: †Laudãdus Dominus Infra 2.e
deus Israelis, quia uisitauit & perfecit Mat. 1.c
redemptionem populo suo. Et erexit
cornu salutis nobis in domo Dauid ser
ui sui. †Sicut loquutus est per os san- Psal. 72.c
ctorum qui ab æuo fuerunt propheta- 131.d
rum suorũ. Vindicationem ab inimicis Iere. 23.a
nostris, & è manu omniũ qui oderunt 30.b
nos. Vt faciat misericordiã cum patri-
bus nostris, ac memor sit Testamenti
sui sancti. †Iusiurandum quod iurauit Iere. 31.f
Abrahę patri nostro, ut daret nobis, ut Gene. 2.c
sine timore de manu inimicorũ nostro- Heb. 6.c
rum liberati, seruiamus ipsi in sanctita
te et iustitia corã ipso omnibus diebus
uitæ nostræ. Et tu puelle propheta al-
tissimi uocaberis, præibis enim ante fa
ciem Domini ad parandum uias eius.
†Ad dandã cognitionem salutis popu Mal. 4.a
lo eius, per remissionẽ peccatorũ ipso- Zach. 3.d
rum. Per intimam misericordiam Dei
nostri, qua uisitauit nos oriẽs ex alto.
Vt illucescat sedentibus in tenebris et
umbra mortis, ad dirigẽdos pedes no-
stros in uiam pacis. Puellus autẽ cre-
scebat, & corroborabatur spiritu: e-
ratq́ in desertis usq; ad diem declara-
tionis sui apud Israelitas. CA. II.

EVenit autem in diebus illis, ut exi- A
ret decretum à Cæsare Augusto, ut 1. Reg. 15.
censeretur totus orbis. Hæc descriptio 16.a.20.b
prima facta est præside Syrię Cyrenio.
Et proficiscebãtur omnes ut censeren
tur, in suam quisq; ciuitatem. Ascendit
autem & Ioseph à Galilęa, de ciuitate
Nazareth, in Iudæam, in ciuitatẽ Da-
uid, † quæ uocatur Bethlehem, eo ꝙ Mat. 1.c
esset è domo & familia Dauid, ut cen-
seretur cum Maria desponsa sibi uxo-
re, quæ erat prægnans. Euenit autem
cum essent ibi, completi sunt dies par-
tus ipsius, & peperit filium suum pri-
mogenitũ, ac fascijs eum inuoluit, re-
clinauitq́ eum in pręsepi, propterea ꝙ
non esset eis locus in diuersorio. Et B

pastores erant in eadem regione, excu
bantes in agro, & agentes custodias
2.Tim.3.b nocte ad gregem suum. †Et ecce ange
lus Domini astitit illis, & gloria Domi
ni circunfulsit illos, & correpti sunt ti
more magno. Et dixit illis angelus: Ne
timeatis. Ecce enim euangelizo uobis
gaudium magnū, quod obtinget uni-
uerso populo, quia natus est uobis ho-
die seruator, q est Christus dominus,
in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signū.
Inuenietis infantem fasciis inuolutum,
positum in praesepi. Et subito adiunxit
se angelo multitudo exercitus coelestis
laudantiū Deū, & dicētium: Gloria in
altissimis Deo, & in terra pax, homini
bus bona uolūtas. Porrò aūt ut disces-
serūt ab eis in coelum angeli, homines
illi pastores alloquebātur se inuicem:
Pergamus iam Bethlehem usque, & ui-
deamus hanc rem quae accidit, quam
Dominus indicauit nobis. Et uenerūt
festinato, & inuenerunt Mariam & Io
seph unà cum infante iacente in praese
C pi. Porrò cum uidissent, famam diuul-
gauerunt de re quae dicta erat ipsis de
puello hoc: & omnes qui audierūt mi
rati sunt de his quae dicta erant ipsis à
pastoribus. Porrò Maria conseruabat
omnia uerba haec, conferens in corde
suo. Et reuersi sunt pastores glorifican
tes ac laudātes Deum super omnibus
quae audierant & uiderāt, quemadmo
dum dictum fuerat ipsis. Cumque cōple
ti essent dies octo, ut circunciderertur
puellus, uocatū est nomen eius Iesus,
Supra 1.c †quod uocatum erat ab angelo prius
quàm in utero conciperetur. Et cum
cōpleti essent dies purgationis eorum
Leui.12.a secundum legem Mosi, †adduxerunt
eum Hierosolymā, ut sisterent eum Do
mino, sicut scriptum est in lege Domi-
D ni: †Omne masculinū adaperiens uul
Exo.13.a uam, sacrosanctū Domino uocabitur:
Num.8.c & ut darent hostiam, secundum quod
dictū est in lege domini, par turturum,
aut duos pullos columbarum. Et ecce
erat homo Hierosolymis, cui nomen Si
meon, eratque homo iste iustus ac pius,
expectans consolationē Israelis: & spi
ritus sanctus erat super eum. Eratque ei
oraculū editum à spiritu sancto, nō ui-
surum se mortē, prius quam uideret Chri-
stum domini. Venitque instinctu spiritus
in templū. Cum aūt inferrent parentes
puellū Iesum, ut facerēt †secundū con Leui.12.c
suetudinem legis pro eo: ipse quoque ac
cepit eum in ulnas suas, & laudauit
Deum, ac dixit: Nunc dimittis seruum
tuum Domine, secundū uerbum tuum
cum pace. Quia uiderunt oculi mei Sa E
lutare tuum, quod parasti ante faciem
omniū populorum. Lumen ad illustra
tionem gentiū, & gloriā populi tui Is-
raelis. Tenebantur aūt pater & mater
eius admiratione sup his quae diceban
tur de illo: & benedixit illis Simeon,
dixitque Mariae matri eius: †Ecce con Isa.8.c
stitutus est hic in ruinam, & in resurre Rom.9.g
ctionem multorū in Israele, & in signū 1.Pet.2.b
cui contradicitur. Quin & tuam ipsius
animā penetrabit gladius, ut reuelētur
ex multis cordibus cogitationes. Et e-
rat Anna prophetissa filia Phanuelis,
tribulis Aser, haec multū iam aetate pro-
cesserat, & uixerat cum uiro annis se- F
ptem à uirginitate sua, quae eadem ui-
dua erat annorū fermè octogintaqua-
tuor, nec discedebat de tēplo, ieiuniis
ac precationibus religioni dans ope-
ram nocte ac die. Haec quoque eadē ho-
ra cum superuenisset, palàm confitebā
tur Domino, & loquebatur de illo om
nibus expectantibus redemptionē Hie
rosolymis. Et ut perfecerunt omnia se
cundum legem domini, reuersi sunt in
Galilaeā in ciuitatem suam Nazareth.
Puellus autem succrescebat, atque cor-
roborabatur spiritu, & implebatur sa
pientia, gratiaque Dei fouebat ipsum.
Proficiscebantur autem parentes eius
quotannis Hierosolymā †die festo pa Exod.34.c
schae. Et quū iam esset annorū duode- Deu.16.a
cim, ascendissentque ipsi Hierosolymam
secundū consuetudinem diei festi, con-
summatisque diebus quum redirēt ipsi,
remansit puer Iesus Hierosolymis, nec
animaduerterunt parentes eius. Caete G
rum rati illū esse in comitatu, processe-
runt itinere diei, & requirebāt eum in-
ter cognatos & inter notos. Et quum
non inuenissent eum, reuersi sunt Hie-
rosolymam, quaerentes eum. Euenitque
post triduum, ut inuenirent illū in tem-
plo, sedentē in medio doctorū, & audi-
entem illos, & interrogantem eos. Stu
pebant autē omnes qui audiebant eum
super intelligentia & responsis eius.

Et eo uiso perculsi sunt. Et dixit illi ma
ter eius: Fili, cur sic egisti nobiscum?
Ecce pater tuus & ego dolentes quæ
rebamus te. Et ait illis: Quid tum ꝙ
quærebatis me? An nesciebatis, in his
quæ patris mei sunt oportere esse me?
Et illi non intellexerũt sermonẽ quem
loquutus erat ipsis. Et descendit cum
eis, uenitq; Nazareth, eratq; subiectus
illis. Mater autem eius conseruabat
omnia uerba hæc in corde suo. Et Ie-
sus proficiebat sapientia, & ætate &
gratia apud deũ atq; homines. III.
A ANno aũt decimoquinto imperij Ti
berij Cæsaris, Pontio Pilato præsi
Luc.23.a de Iudææ, † tetrarcha uero Galilææ
Herode, Philippo aũt fratre eius tetrar
cha Ituręę & Trachonitidis regionis,
& Lysania Abilenes tetrarcha, sub põ
tificibus Anna & Caiapha, factum est
uerbũ Domini ad Ioannem Zachariæ
Mat.3.a filium in deserto. † Et uenit in omnẽ re
Mar.1.a gionem finitimam Iordani, prædicans
baptismũ pœnitentiæ in remissionem
peccatorũ. Sicut scriptum est in libro
sermonum Esaiæ prophetæ, dicentis:
Esa.40.a Vox † clamantis in deserto, parate uiã
Ioan.1.c Domini, rectas facite semitas eius. O-
B mnis uallis implebitur, et omnis mons
& collis reddetur humilis: uertenturq;
obliqua in rectũ, & asperæ uiæ in pla
nas, uidebitq; omis caro Salutare dei.
Mat.3.b.c † Dicebat ergo ad turbas quæ exibãt
ut baptizarentur ab ipso: Progenies ui
perarũ, quis docuit uos fugere à uentu
ra ira? Facite ergo fructus dignos pœ
nitentia: & ne cœperitis dicere apud
uosipsos: Patrem habemus Abraham.
Dico enim uobis, potest deus de lapi-
dibus istis suscitare liberos Abrahæ.
Iam uero & securis ad radicem arbo-
rum posita est. Omnis ergo arbor non
gignens fructum bonũ, exciditur, & in
C ignem conijcitur. Et interrogabãt eum
turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?
Respondens autem, dicit illis: Qui ha
1.Ioan.3.c bet duas tunicas, † impertiat non ha-
benti: & qui habet cibos, similiter fa-
ciat. Venerunt autem & publicani ut
baptizarentur, & dixerunt illi: Magi-
ster quid faciemus? At ille dixit illis:
Nihil amplius ꝗ̃ quod constitutum est
uobis, exigatis. Interrogabãt aũt eum
& milites, dicentes: Et nos quid facie

mus? Et ait illis: Ne quem cõcutiatis,
neq; calumniemini, & contenti estote
stipendijs uestris. Expectante autem D
populo, & cogitantibus omnibus in
cordibus suis de Ioanne, an ipse esset
Christus, respondit Ioannes, dicẽs uni
uersis: † Ego quidẽ aqua baptizo uos, Mat.3.c
sed ueniet qui potentior est me, cuius Mar.1.b
non sum dignus soluere corrigiam cal Ioan.1.d
ceamentorum. Ipse uos baptizabit spi- Act.1.a.2.3
ritu sancto & igni, cuius in manu uen- 11.c.19.a
tilabrũ est, & perpurgabit aream suã,
congregabitq; triticũ in horreũ suum,
paleam autem comburet igne inextin-
guibili. Multa quidem & alia exhor-
tans, euangelium annunciabat popu-
lo. Herodes autem tetrarcha, quum E
corriperetur ab eo de Herodiade uxo-
re fratris sui, deq; omnibus malis quæ
patrabat Herodes, adiecit & hoc su-
per omnia, & inclusit Ioannem in car-
cerem. † Et euenit quum baptizare- Mat.3.d
tur omnis populus, ut & Iesu baptiza Mar.1.b
to & orante, apertum sit cœlum: & de Ioan.1.c
scendit spiritus sanctus corporea spe-
cie, sicut columba, super ipsum. Et
uox de cœlo edita est, dicens: Tu es fi
lius meus dilectus, in te mihi bene com
placitum est. Et ipse Iesus incipiebat
agere annum circiter tricesimũ, ut † pu Mat.13.b
tabatur filius *Ioseph, qui fuit Heli, Mar.6.a
qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Luc.4.c
Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Io- F
seph, q fuit Matatthiæ, qui fuit Amos, Ioan.1.e
qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit *Mat.1.a
Nagge, qui fuit Maath, qui fuit Mata
thię, qui fuit Semei, qui fuit Iosech, qui
fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Rhe
sia, qui fuit Zorobabel, qui fuit Sala-
thiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi,
qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit
Elmadam, qui fuit Her, qui fuit Ieso,
qui fuit Heliezer, qui fuit Ioram, qui
fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Si-
meon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui
fuit Ionam, qui fuit Heliacim, qui fuit G
Melea, qui fuit Menam, qui fuit Ma-
thathan, qui fuit Nathan, qui fuit Da-
uid, qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui
fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit
Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit
Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares,
qui fuit Iudę, q fuit Iacob, q fuit Isaac,
qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ, qui

fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit
Ragau, qui fuit Phalec, q fuit Heber,
qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit
Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe,
qui fuit Lamech, qui fuit Mathusala,
qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit
Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit E-
nos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui
fuit Dei. CAP. IIII.

A IEsus †autem plenus spiritu sancto,
Mat.4.a regressus est à Iordane: & actus est
Mar.1.b per spiritũ in desertum, ac diebus qua
draginta tentabatur à diabolo, nihilq;
comedit diebus illis: & consummatis
illis, tandem esuriit. Dixit aũt illi dia-
bolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic
ut panis fiat. Cui respondit Iesus, di-
Deu.8.a cens, Scriptũ est: Non †pane solo ui-
uet homo, sed omni uerbo Dei. Et sub-
duxit illũ diabolus in montem excel-
sum, ostenditq; illi omnia regna orbis
terræ in pũcto temporis. Et ait illi dia
bolus: Tibi dabo potestatem hanc uni
uersam, & gloriam istorum, quia mihi
B tradita est, & cuicunq; uoluerim do il
lam: tu ergo si adoraueris coram me,
erunt tua omnia. Et respondens Iesus,
dixit illi: Abi post me satana. Scriptũ
Deut.6.c est enim: Adorabis †Dominum deum
10.d tuum, & illũ solum coles. Et duxit il-
lum Hierosolymã, statuitq; eum super
pinnã templi, & dixit illi: Si filius Dei
es, mitte teipsum hinc deorsum. Scri-
Psal.90.b ptum est enim: †Angelis suis mãdata
dabit de te, ut conseruent te, & in ma-
nibus ferant te, ne quando offendas ad
lapidem pedem tuum. Et respondens
Deut.6.c Iesus, ait illi: Dictũ est: †Non tentabis
Dominũ deum tuum. Et cum consum-
masset omnẽ tentationem diabolus, re
C cessit ab illo usq; ad tempus. †Et re-
Mat.4.b uersus est Iesus uirtute spiritus in Ga-
Mar.2.b lilæam, & fama exiit per uniuersam re
Ioan.4.f gionem de ipso. Et ipse docebat in sy-
nagogis eorum, & glorificabatur ab
Mat.13.g oĩbus. †Et uenit Nazareth, ubi erat
Mar.6.a nutritus, intrauitq; secundũ consuetu-
Ioan.4.f dinem suam, die sabbatorũ, in synago-
gam, et surrexit ut legeret. Et traditus
est illi liber Esaiæ prophetæ. Cumq;
explicuisset librum, inuenit locũ, ubi
Esa.61.a scriptũ erat: † Spiritus Domini super
me, propterea quod unxit me, ad annũ
ciandũ euãgeliũ pauperibus misit me,

ut sanem contritos corde, ut prædicem
captiuis dimissionem, & cæcis uisum,
ut dimittam confractos dimissione, ut
prædicem annũ Domini acceptum. Et
quũ complicuisset librũ, reddidissetq;
ministro, resedit. Et omnium in synago
ga oculi erant defixi in eum. Cœpit D
autem dicere illis: Hodie impleta est
hęc scriptura audientibus uobis. Et o-
mnes testimoniũ illi dabant, & mira-
bantur super gratia sermonũ, qui pro-
ferebãtur ore ipsius, dicebantq;: Non-
ne hic est filius Ioseph? Et ait illis: Om
nino dicetis mihi hanc similitudinem:
Medice cura teipsum. Quæcunq; au-
diuimus facta in Capernaũ, fac & hic
in patria tua. Ait autẽ: Amen dico uo-
bis: Nemo propheta acceptus est in pa
tria sua. †Sed in ueritate dico uobis, 3.Reg.17.a
multæ uiduæ erant temporibus Heliæ Iaco.5.d
in Israel, quãdo clausum est cœlũ trien
nio, & sex mensibus, quum orta esset
fames magna per omnem terrã, & ad E
nullam earũ missus est Helias, nisi Sa-
rephthã Sidonis, ad mulierem uiduam.
Et †multi leprosi erant in Israel ætate 4.Reg.5.d
Helisæi prophetæ, & nemo eorũ mun-
datus est, nisi Naaman Syrus. Et re-
pleti sunt omnes in synagoga ira, hæc
audiẽtes. Et insurrexerũt, eieceruntq;
illum è ciuitate, & duxerunt illũ usq;
ad superciliũ montis, super quem ciui-
tas illorũ erat ædificata, ut præcipita-
rent eum. Ipse autem transiens per me-
dium illorũ ibat. †Et descendit Caper Mar.1.c
naum, ciuitatem Galilææ, & docebat
illos sabbatis. Et stupebant super do-
ctrina eius, quia cum authoritate [con
iunctus] erat sermo ipsius. Et in syna- F
goga erat homo habens spiritũ dæmo-
nis immundi, & exclamauit uoce ma-
gna, dicens: Eia, quid tibi nobiscũ rei
est Iesu Nazarene? Venisti ad perden-
dum nos? Scio te qui sis, sanctus ille
Dei. Et increpauit illum Iesus, dicens:
Obmutesce, & exi ab isto. Et quũ pro
iecisset illum dæmoniũ in medium, ex-
iit ab illo, nihilq; illi nocuit. Et ingruit
pauor in omnes, & colloquebantur in
ter sese, dicentes: Quis sermo hic est?
Quia cum authoritate ac potestate im
perat immundis spiritibus, & exeunt?
Et diuulgabatur fama de illo in omnẽ Mat.8.b
locum circumiectæ regionis. †Quum Mar.1.c
surre-

surrexisset autem Iesus è synagoga, in-
G troiuit in domum Simonis. Socrus aūt
Simonis tenebatur febri magna, & ro
gauerunt illū pro ea, & adstans supra
eam increpauit febrem, & [febris] di
misit eam. Statimq; surrexit, & mini-
Mat.8.b strabat illis. †Quum autem sol occide
Mar.1.c ret, omnes qui habebant laborantes
morbis uarijs, ducebant illos ad eum:
at ille singulis manus imponēdo, sana
bat eos. Exibant autem & dæmonia à
multis, clamantia ac dicentia: Tu es
Christus, ille filius Dei. Et increpans,
non sinebat ea loqui, q; scirent ipsum
esse Christū. Cum autem illuxisset dies
egressus, abijt in desertū locum, & tur-
bæ quærebant eum, peruenerunt̄q; ad
ipsum: & detinebant illum, ne discede
ret ab eis. Quibus ille ait: Etiam alijs
ciuitatibus oportet me annūciare euā-
gelium regni Dei. Nam ad hoc missus
sum. Et concionabatur in synagogis
Galilææ.

CAP. V.

A Porrò †autem, quū turba incumbe
Mat.4.c ret ei, ut audiret uerbū Dei, & ipse
Mar.1.b stabat iuxta stagnū Genezareth, & ui
dit duas naues stantes ad stagnum: pi-
scatores aūt descenderant ex illis, &
abluebant retia. Ingressus aūt in unam
nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum
ut à terra nauim ageret paululū: & se-
dens docebat è naui turbas. Vt cessa-
uit autē loqui, dixit ad Simonem: Age
nauim in altū, & laxate retia uestra in
capturam. Et respondens Simon, dixit
illi: Præceptor, per totam noctem labo
rādo nihil cepimus, tuo tamen iussu la
B xabo rete. Et cū hoc fecissent, conclu-
serunt pisciū multitudinem copiosam.
Disrumpebatur autē rete eorum. Et in
nuerunt socijs, qui erāt in altera naui,
ut uenirent & adiuuarent ipsos: cumq;
uenissent, impleuerunt ambas naues,
ita ut mergerentur. Quod cum uideret
Simon Petrus, accidit ad genua Iesu,
dicens: Exi à me Domine, quia homo
peccator sum. Stupor enim cōprehen
derat eum, & omnes qui cum illo erāt
super captura piscium quam ceperāt:
similiter autē & Iacobū & Ioannem,
filios Zebedæi, qui erāt socij Simoni.
Et ait Simōi Iesus: Ne metuas, ab hinc
C homines capies. Et subductis in terrā
nauibus, relictis omnibus, sequuti sunt
eum. †Et accidit, quū esset in quadam Mat.8.a
ciuitate, ut, ecce, uir plenus lepra, cum Mar.1.d
uidisset Iesum, prostratus in faciem, ro
garet eum, dicens: Domine, si uis, po-
tes me mundare. Et protensa manu teti
git eum, dicens: Volo, mūdus esto. Et
confestim lepra discessit ab illo. Et ipse
præcepit illi, ne quid cuiquam diceret:
sed uade [inquit] ostende teipsum sa-
cerdoti, & offer pro emundatione tui,
†quemadmodū præcepit Moses in te- Leuit.14.a
stimonium illis. Dimanabat autem ma
gis fama illius, & conueniebant turbæ
multæ, ut audirent, & sanarentur ab
ipso infirmitatibus suis. Ipse autē age-
bat in secessu in desertis, & orabat. Et D
euenit quodā die, ut ipse doceret, ade-
rantq; pharisæi sedentes, ac legis do-
ctores, qui uenerant ex omni castello
Galilææ & Iudææ, & Hierusalem. Et
potentia Domini aderat ad sanandum
eos. Et ecce uiri portabant in lecto ho
minem, qui erat paralyticus: & quære
bāt eum inferre, & ponere ante illum.
Et non inuenientes qua parte illum in
ferrent præ turba, ascenderunt super
tectum, ac per tegulas demiserunt eum
cum lectulo in mediū, ante Iesum. Quo
rum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, re
mittantur tibi peccata tua. Et cœperūt
cogitare scribæ & pharisæi, dicentes:
Quis est hic, q loquitur blasphemias?
Quis potest remittere peccata, nisi so-
lus Deus? Vt cognouit autem Iesus co E
gitationes eorum, respondens dixit il-
lis: Quid cogitatis in cordibus uestris?
Vtrum est facilius dicere, Remittātur
tibi peccata tua: an dicere, Surge &
ambula? Vt autem sciatis filium homi
nis habere potestatē in terra remitten-
di peccata, ait paralytico: Tibi dico,
surge, tolle lectulū tuum, & abi domū
tuam. Isq; confestim cū surrexisset co-
ram illis, sublato, in quo iacuerat [le-
ctulo] abijt domum suam, glorificans
Deum. Et stupor corripuit omnes, &
glorificabant Deum: & repleti sunt ti-
more, dicentes: Vidimus incredibilia
hodie. †Et post hæc exijt, ac uidit pub Mat.9.a
licanum, nomine Leui, sedentem ad te Mar.2.b
lonium, & ait illi: Sequere me. Atq; is F
relictis omnibus, surrexit, & sequutus
est eū. Et fecit ei conuiuiū magnū Leui
domi suæ, eratq; turba multa publica-

norum & aliorũ, qui cum illis accum
bebant. Et murmurabãt scribæ & pha
risęi aduersus discipulos eius, dicẽtes:
Quare cũ publicanis & peccatoribus
editis & bibitis? Et respondẽs Iesus, di
xit illis: Non egẽt q̃ sani sunt medico,
sed qui male habent. Non ueni uocatũ
iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiam.
Mat.9.b †At illi dixerunt ei: Quare discipuli
Mar.2.c Ioannis ieiunant frequenter, & preca
tiones faciunt, similiter & pharisæorũ,
tui uero edunt & bibunt? Quibus ipse
ait: Num potestis filios thalami, dum
cum illis est sponsus, adigere ad ieiu-
G nia? Venient autem dies, & quum ab-
latus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiu-
nabunt in illis diebus. Dicebat autem
& similitudinẽ illis: Nemo insuendum
frustum noui uestimenti immittit in ue
stimentum uetus: alioqui & nouum la
cerat, & ueteri non conuenit quod im
missum est ex nouo. Et nemo mittit ui-
num nouum in utres ueteres: alioqui
rumpet uinum nouum utres, & ipsum
effundetur, & utres peribunt. Sed ui-
num nouum in utres nouos mittẽdum
est, & utraq; conseruantur. Et nemo
qui biberit uetus, statim uult nouum:
dicit enim, uetus melius est.

CAP. VI.

A Accidit †autem ut sabbato secũdo
Mat.12.a primo trãsiret per sata, uellebantq;
Mar.2.d discipuli eius spicas, edebantq; confri-
cantes manibus. Quidam aũt pharisęo
rum dicebant illis: Cur facitis quod
non licet facere sabbatis? Et respon-
dens Iesus, dixit eis: Ne hoc quidem le
gistis quod fecit Dauid, quum esurisset
1.Reg.21.g ipse & qui cum illo erant? †quomodo
intrauit in ædem Dei, & panes propo
sitionis sumpsit, editq;, ac dedit etiam
his qui secum erant, quos non licet ede
Leui.24.b re, †nisi solis sacerdotibus? Et dicebat
illis: Dominus est filius hominis etiam
Mat.12.a sabbati. †Euenit autem & alio sabba-
Mar.3.a to, ut intraret in synagogã, ac doceret.
Et erat ibi homo, cuius manus dextera
erat arida. Obseruabant aũt eum scri-
bæ ac pharisæi, an sabbato sanaturus
esset, ut inuenirẽt unde accusarẽt eum.
B Ipse uero nouerat cogitationes eorũ,
& ait homini qui habebat manum ari-
dam: Surge, & sta in medium. Ille ue-
ro surrexit, & stetit. Dixit igitur Iesus
illis: Interrogabo uos: Vtrum licet sab
batis benefacere, an malefacere? ani-
mam seruare, an perdere? Et circũspe-
ctis illis omnibus, dixit homini: Ex-
tende manum tuam. Quod ille fecit, &
restituta est manus eius sanitati sicut al
tera. Ipsi autẽ repleti sunt amentia, &
colloquebãtur inter sese, quid nam fa
cerent Iesu. Porrò autem in illis die-
bus, exijt in montem ad orandũ, & per
noctabat in precatione Dei. † Cumq; Mat.10.a
dies illuxisset, aduocauit discipulos Mar.3.b
suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos 6.a
& Apostolos nominauit: Simonem,
quẽ & nominauit Petrũ, & Andream
fratrem eius, Iacobũ & Ioannem, Phi-
lippum & Bartholomęum, Matthęum
& Thomam, Iacobũ Alphæi filium, et C
Simonem qui uocatur Zelotes, & Iu
dam Iacobi, & Iudam Iscarioten, qui
idem fuit proditor. Cumq; descẽdisset
cum illis, stetit in loco campestri, tur-
baq; discipulorum eius, † & multitu- Mar.3.b
do copiosa populi ex omni Iudæa &
Hierusalẽ, & à maritima Tyro & Si-
done, qui uenerant ut audirent eum, &
sanarentur à morbis suis, & qui uexa-
bantur à spiritibus immundis, & sana
bantur. Et omnis turba quærebat eum
tãgere, quia uis ab illo exibat, & sana
bat omnes. †Et ipse attollens oculos Mat.5.a
suos in discipulos, dicebat: Beati pau Isa.65.c
peres, quia uestrum est regnum Dei. Isa.61.
Beati qui esuritis nunc, quia saturabi
mini. Beati qui fletis nunc, quia ride-
bitis. Beati estis quum oderint uos ho
mines, et segregauerint uos, & probra
obiecerint, et reiecerint nomen uestrũ,
tanquam malum, propter filium homi
nis. Gaudete illo die, & exultate: ecce D
enim, merces uestra multa est in cœlis.
Secundum hęc enim agebant cum pro
phetis patres eorum. †Sed uæ uobis Amos 6.a
diuitibus, quia recepistis consolatio-
nem uestram. Væ uobis qui saturati
estis, quia esurietis. Væ uobis qui ride
tis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ
uobis quum laudauerint uos omnes
homines, secundum hęc enim agebant
cum pseudoprophetis patres eorum.
Sed uobis dico, qui auditis: Diligite
inimicos uestros, benefacite ijs q̃ uos
oderunt. Benedicite deuouẽtibus uos,
& orate pro his qui contumelijs affi-
ciunt

Mat.5.f ciunt uos. †Percutienti te in maxillã,
præbe & alteram: & ab eo qui aufert
tibi pallium, etiam tunicam ne prohi-
bueris. Omni autem exigenti abs te,
tribue: & ab eo q aufert quæ tua sunt,
Mat.7.b ne reposcas. †Et prout uultis ut agant
Tob.4.c uobiscum homines, uos quoq; agite
*Mat.5.c cum illis similiter. *Quod si diligatis
eos qui uos diligũt, quæ uobis est gra
E tia? Nam & peccatores eos à quibus
diliguntur, diligunt. Et si benefeceritis
his qui uobis benefaciunt, quæ uobis
est gratia? Siquidem et peccatores hoc
Mat.5.g faciunt. Et †si mutuum dederitis his
Deu.15.b à quibus speratis uos recepturos, quę
gratia est uobis? Nam & peccatores
peccatoribus dant mutuum, ut recipi-
ant paria. Quinimò diligite inimicos
uestros, & benefacite: & mutuum da-
te, nihil inde sperantes. Eritq; merces
uestra multa, & eritis filij altissimi: qa
ipse benignus est erga ingratos & ma
Mat.7.a los. †Estote ergo misericordes, sicut
18.c & pater uester misericors est. Ne iudi
cetis, & non iudicabimini. Ne conde-
mnate, & non condemnabimini. Ab-
soluite, & absoluemini. Date, & dabi-
tur uobis. Mensuram bonam, pressam,
& concussam, & superfluentem dabũt
F in sinũ uestrum. †Eadem quippe men-
Mat.7.a sura qua metimini, uicissim mẽsura da
Mar.4.c bitur uobis. *Dicebat autem illis simi
*Mat.15.b litudinem: Nunquid potest cæcus cæ-
cum ducere? nónne ambo in foueam
Mat.10.c cadent? Non †est discipulus supra prę
Ioan.13.b ceptorem suum: perfectus autẽ omnis
*Mat.7.a erit similis præceptoris ipsius. *Quid
autem uides festucam in oculo fratris
tui, trabem autem quæ in oculo pro-
prio est, non animaduertis? Aut quo-
modo potes dicere fratri tuo: Frater, si
ne eijciam festucam quæ in oculo tuo
est, ipse in oculo tuo trabẽ non uidens?
Hypocrita, eijce primũ trabem ex ocu
lo tuo, & tunc perspicies ut eijcias fe-
Mat.7.c stucã quæ est in oculo fratris tui. †Ete
&12.c nim non est arbor bona quæ gignit fru
ctum cariosum: neq; arbor cariosa, gi-
gnens fructum bonum. Vnaquæq; e-
nim arbor ex fructu suo cognoscitur.
Neq; enim è spinis colligũt ficus, neq;
G è rubo uindemiant uuam. Bonus ho-
mo ex bono thesauro cordis sui pro-
fert bonum: & malus homo ex malo
thesauro cordis sui profert malum. Ex
abundantia enim cordis loquitur os
eius. Quid autem uocatis me, Domi
ne, Domine, & non facitis quæ dico?
†Quicunq; uenit ad me, & audit ser- Mat.7.d
mones meos, & facit eos, ostendam uo Iaco.1.d
bis cui similis sit. Similis est homini æ- Ioan.2.b
dificanti domum, qui fodit in altum, et
posuit fundamentũ super petram. Inun
datione autem orta, illisum est flumen
domui illi, & non potuit eam mouere.
Fundata enim erat super petram. Qui
autẽ audiuit & non fecit, similis est ho
mini, qui ædificauit domũ super terrã
absq; fundamento: in quam illisus est
fluuius, & continuo cecidit, factaq; est
ruina domus illius magna.

CAP. VII.

QVum †aũt consummasset omnia A
uerba sua, audiente populo, intra Mat.8.a
uit Capernaum. Cẽturionis aũt cuius-
dam seruus male habens erat moritu-
rus: qui erat illi charus. Cum audisset
autem de Iesu, misit ad eum seniores Iu
dæorum, rogans eum ut ueniret, & ser
uaret seruum suum. At illi, quũ uenis-
sent ad Iesum, rogabant eum studiose,
dicẽtes: Dignus est ut hoc illi præstes:
diligit enim gentem nostram, & syna-
gogam ipse ædificauit nobis. Iesus au-
tem ibat cum illis. Et quũ iam non lon
ge abesset à domo, misit ad eum Centu
rio amicos, dicens ei: Domine, ne ue-
xes te: Non enim sum idoneus, ut te-
ctum meum subeas. Quapropter nec
meipsum sum dignũ arbitratus, ut ue-
nirem ad te: sed dic uerbũ, et sanabitur
puer meus. Nam et ego homo sum, sub B
potestate constitutus, habens sub mei-
pso milites: & dico huic, uade, & ua-
dit: & alteri, ueni, & uenit: & seruo
meo, fac hoc, ac facit. Auditis aũt his,
Iesus miratus est eum: & conuersus, se
quenti se turbæ dixit: Dico uobis, ne
in Israel quidem tantã fidem inueni. Et
reuersi, qui missi fuerant, domũ, inuene
runt seruum, qui ægrotauerat, sanum.
Et euenit deinceps, ut iter faceret in ci
uitatem, quę uocatur Nain: & ibant
cum eo discipuli eius multi, turbaq; co
piosa. Cum aũt adpropinquasset portę
ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, fi
lius unigenitus matri suæ, & ea uidua
erat: turbaq; ciuitatis multa cum illa.

Quam quum uidisset dominus, intime
misertus eius, dixit illi: Ne fleas. Et ac
C cessit, tetigitq; loculum. Porrò qui por
tabant, substiterunt, & ait: Adolescēs,
tibi dico, surge. Et resedit qui fuerat
mortuus, & cœpit loqui, tradiditq; il-
lum matri suę. Cepit aūt omnes timor,
& glorificabant Deum, dicentes: Pro
pheta magnus exortus est inter nos, et
uisitauit Deus populū suum. Et exijt
fama hęc in totam Iudæam de eo, & in
Mat.11.a omnem circūiacentem regionem. †Et
renunciauerūt Ioanni discipuli ipsius
de his omnibus, qui conuocatis duo-
bus de discipulis suis, misit eos ad Ie-
sum, dicēs: Es tu is qui uenturus erat,
an alium expectamus? Cum autem ue-
nissent ad eum uiri, dixerunt: Ioannes
Baptista misit nos ad te, dicens: Es tu
ille qui uenturus erat, an aliū expecta-
mus? Eadem aūt hora multos sanauit
à morbis, ac plagis, & spiritibus ma-
D lis: & cæcis multis donauit uisum. Et
respondens Iesus, dixit illis: Profecti
renunciate Ioanni quæ uidistis & au-
distis. Cæci uident, claudi ambulant,
leprosi mundantur, surdi audiunt, mor
tui resurgunt, pauperibus annunciatur
euangeliū. Et beatus est quicunq; non
fuerit offensus in me. Et quū discessis-
sent nūcij Ioannis, cœpit de Ioanne di
cere turbis: Quid existis in desertū ad
uidendū? harundinē uento agitari? Sed
quid existis uisuri? hominem mollibus
uestimentis indutum? Ecce, qui uestitu
splendido uestiuntur, & in delicijs a-
gūt, in regijs sunt. Sed quid existis ad
E uidendum? Prophetam? Sanè dico uo-
bis, & plus q̄ prophetam. Hic est de
Mal.3.a quo scriptū est: †Ecce, ego mitto nun-
cium meum ante faciem tuam, qui præ
parabit uiam tuam ante te. Dico enim
uobis: Maior inter natos è mulieribus
propheta Ioanne Baptista nemo est. At
tamen qui minor est in regno Dei, ma-
E ior est illo. Et omnis populus audiens,
& publicani, iustificauerunt Deum, ba
ptizati baptismo Ioannis. Pharisæi au
tem & legisperiti consiliū Dei spreue-
runt, aduersus semetipsos, non bapti-
Mat.11.c zati ab eo. Ait †autem Dominus: Cui
ergo similes dicam homines nationis
huius? & cui similes sunt? Similes sunt
pueris sedentibus in foro, & acclaman
tibus sibi inuicem, ac dicentibus: Can
tauimus uobis tibijs, & non saltastis:
cecinimus uobis lugubria, & non plo
rastis. Venit eñ Ioannes Baptista, neq;
edens panem, neq; bibens uinum, & di
citis: Dæmoniū habet. Venit filius ho-
minis, edens ac bibens, & dicitis: Ec-
ce homo edax, & uini potor, amicus
publicanorū & peccatorum. Et iustifi F
cata est sapientia à filijs suis omnibus.
Rogabat aūt eum quidam è pharisęis,
ut caperet cibū cum ipso. Et ingressus
domum pharisęi, accubuit. Et ecce mu
lier quæ erat in ciuitate peccatrix, ut
cognouit eū accubuisse in domo pha
risæi, attulit alabastrū unguenti, stās q;
ad pedes eius à tergo, flens, lachrymis
cœpit rigare pedes eius, & capillis ca
pitis sui extergebat, & deosculabatur
pedes eius, unguentoq; ungebat. Vi-
dens autem pharisæus qui uocauerat
eum, ait apud se, dicēs: Hic, si esset pro
pheta, sciret utiq;, quæ & qualis mu-
lier quæ tangit ipsum, quia peccatrix
est. Et respondens Iesus, dixit illi: Si-
mon, habeo quiddā quod tibi dicam.
At ille ait: Magister, dic. Duo debito- G
res erant cuidam creditori, unus debe
bat denarios quingentos, & alter quin
quaginta. Cum aūt illi non essent sol-
uendo, condonauit utrisq;. Horum igi
tur dic, uter eum plus diliget? Respon-
dens autem Simon, dixit: Is existimo,
cui plus condonauit. At ille dixit ei:
Recte iudicasti. Et conuersus ad mulie
rem, dixit Simoni: Vides hanc mulie-
rem? Intraui in domū tuam, aquam pe-
dibus meis non dedisti: hęc autem la-
chrymis rigauit pedes meos, & capil-
lis capitis sui extersit. Osculum mihi
non dedisti: hęc autem, ex quo intraui
non cessauit deosculari pedes meos.
Oleo caput meum non unxisti: hęc au
tem unguento unxit pedes meos. Pro-
pter quod dico tibi: Remittantur pec-
cata eius multa, quoniam dilexit mul-
tum. Cui autem parū remittitur, [is]
parum diligit. Dixit autem ad illam:
Remittantur tibi peccata. Et cœperūt
qui simul accumbebant, dicere apud
se: Quis est hic, qui etiam peccata re-
mittit? Dixit autem mulieri: Fides tua
te saluam fecit, uade cum pace.

CAP. VIII.

A ET euenit deinceps, ut ipse iter face
ret oppidatim & uicatim, prædi-
cans & annuncians regnũ Dei, & duo
decim cum illo, simulq; mulieres ali-
quæ, quæ erant sanatæ à spiritibus ma
lis, & infirmitatibus: Maria quę uoca
tur Magdalene, de qua septem dæmo-
nia exierant, & Ioanna uxor Chuzæ,
procuratoris Herodis, & Susanna, &
aliæ multæ, quæ ministrabant ei de fa
Mat.13.a cultatibus suis. †Cum autẽ turba plu
Mar.4.a rima conueniret, & passim è ciuitati-
bus properarent ad eum, dixit per simi
litudinem: Exijt seminator ad seminan
dum semen suum: & inter seminandum
aliud cecidit circa uiam, & conculca-
tum est, & uolucres cœli deuorauerũt
illud. Et aliud cecidit super petram, et
enatum aruit, quia non habebat humo
rem. Et aliud cecidit inter spinas, & si
mul enatæ spinæ suffocauerunt illud.
Et aliud cecidit in terram bonam, &
enatũ attulit fructum centuplum. Hæc
dicens, clamabat: Qui habet aures ad
B audiendũ, audiat. †Interrogabant aũt
Mat.13.b eum discipuli eius, dicentes, quæ esset
Mar.4.b ista parabola. At ille dixit: Vobis da-
Ioan.12.f tum est nosse mysteria regni Dei, cæte-
*Esa.6.c ris autem per parabolas: ut *uidẽtes,
Act.28.f non uideant: & audientes, non intelli-
Rom.11.b gant. Est autem hæc parabola. Semen
est sermo Dei. Qui autem iuxta uiam,
hi sunt, qui audiunt, deinde uenit dia-
bolus, & tollit sermonem de corde eo
rum, ne credentes seruentur. Nam qui
super petram, hi sunt, qui quum audie
rint, cum gaudio suscipiũt sermonem:
& hi radicẽ non habẽt, qui ad tempus
credunt, & tempore tentationis defici
unt. Quod autem in spinas cecidit, hi
sunt, qui audierũt, & præ solicitudini
bus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ
euntes, suffocantur, nec fructum perfe-
runt. Quod aũt in bonam terrã, hi sunt,
qui corde honesto ac bono auditũ ser-
monem retinẽt, & fructũ adferunt per
Mat.5.b patientiã. †Nemo uero cum lucernam
Mar.4.c accenderit, operit eam uase, aut subter
C lectũ ponit, sed imponit candelabro, ut
Mat.10.c intrãtes uideant lumen. Nil †est enim
Mar.4.c occultũ, quod non manifestũ sit futu-
*Mat.13.b rum: nec absconditũ, quod non sit co-
& 25.c gnoscendũ, & in propatulũ uenturũ.
Mar.4.e Videte ergo q̃modo audiatis. *Quis-
quis enim habet, illi dabitur: & qui-
cunq; non habet, ab eo etiam quod ui-
detur habere, auferetur. †Venerunt au Mat.12.d
tem ad illũ mater et fratres eius: cũq; Mar.3.d
nõ possent adire eum præ turba, renun
ciatum est illi, dictumq;: Mater tua &
fratres tui stant foris uolentes te uide-
re. Qui respondens, dixit illis: Mater
mea & fratres mei hi sunt, qui sermo-
nem dei audiunt, ac faciunt illũ. †Por Mat.8.d
rò autem quodam die, cum ipse ascen- Mar.4.d
disset in nauim, ac discipuli eius, ait il-
lis: Traijciamus in ulteriorem ripã sta
gni: ac soluerunt. Cæterũ nauigãtibus
illis, obdormiuit, & ingruit procella
uenti in stagnũ, & cõplebantur, ac peri
clitabantur. Accesserunt aũt, & suscita-
uerũt eum, dicentes: Præceptor, præ
ceptor, perimus. At ille expertectus,
increpauit uentũ, ac tempestatẽ aquæ,
& cessauerunt, factaq; est trãquillitas.
Dixit aũt illis: Vbi est fides uestra? Ti D
mentes autem mirati sunt inter se, di-
centes: Quis nam hic est? quia uentis
quoq; & aquæ imperat, & obediũt ei?
†Et appulerunt ad regionẽ Gadareno Mat.8.d
rum, quæ est contra Galilęam. Et cum Mar.5.a
egressus esset in terrã, occurrit illi uir
quidã è ciuitate, qui habebat dęmonia
iam temporibus multis. Et uestimento
nõ induebatur, neq; in domo manebat,
sed in monumẽtis. Is uiso Iesu, cum ex-
clamasset, procidit ante illum, ac uoce
magna dixit: Quid mihi rei tecũ est Ie-
su, fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me
torqueas. Præcipiebat enim spiritui
immũdo, ut exiret ab homine. Frequen
ter enim corripuerat illũ, & uincieba-
tur catenis, compedibusq; custodieba
tur. Et ruptis uinculis, agebatur à dæ-
monio in deserta. Interrogauit aũt illũ
Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At
ille dixit: Legio. Quia intrauerant dæ E
monia multa in eum. Et rogauerunt il-
lum, ne imperaret ipsis, ut in abyssum
irent. Erat aũt ibi grex porcorum mul
torum pascentiũ in monte, & rogabãt
eum ut permitteret ipsis in illos ingre
di. Et permisit illis. Exierunt ergo dæ-
monia ab homine, & intrauerũt in por
cos: & impetu abijt grex p̃ præceps in
stagnũ, & suffocatus est. Porrò, ut ui-
derunt quod acciderat pastores, fuge-
runt, remq; renunciauerũt in ciuitatem

ac uillas. Exierunt autem ut uiderent
quod acciderat, & uenerũt ad Iesum:
& inuenerũt hominem à quo dęmonia
exierant, uestitũ, ac sana mente seden-
tem ad pedes Iesu, & territi sunt. Re-
nunciauerunt autem illis etiam qui ui
derant quomodo sanus factus esset is
qui agitabatur à dæmonio. Et rogaue-
runt illũ omnis multitudo Gadareno-
rum, ut discederet ab ipsis, quia timo-
re magno tenebantur. Ipse aũt conscen
F sa naui, reuersus est. Rogauerat enim
illum uir à quo dæmonia exierant, ut
cum eo esset, sed ablegauit eum Iesus,
dicens: Redi domũ tuam, & narra quę
cunq; tibi fecerit Deus. Et abijt per to
tam ciuitatem, prædicans quæcunq; si
Mat.9.c bi fecisset Iesus. †Porrò autem quũ re-
Mar.5.b diret Iesus, excepit illum turba, nam o-
mnes expectabant eum. Et ecce, uenit
uir, cui nomen Iairus, & is princeps sy
nagogæ erat, acciditq; ad pedes Iesu,
rogans eum ut intraret in domũ suam,
quoniam unigenita filia erat ei, ferè an
norum duodecim, & ea moriebatur.
Verum inter eundũ turbæ coarctabant
eum. Et mulier, quæ erat obnoxia pro
fluuio sanguinis, ab annis duodecim,
quæ in medicos impenderat omnẽ sub
stantiam, nec ab ullo potuerat curari,
accessit retro, & tetigit fimbriam uesti
menti eius: & cõfestim substitit fluxus
sanguinis eius. Et ait Iesus: Quis est
qui me tetigit? Negantibus aũt omni-
bus, dixit Petrus, & qui cũ illo erant:
Præceptor, turbæ te comprimunt &
coarctant, & dicis: Quis me tetigit? Et
dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nam
G ego noui uim à me exijsse. Videns au-
tem mulier, se non latuisse, tremens ue
nit, prociditq; ante pedes eius, & ob
quam caussam tetigisset eum, indicauit
ei coram toto populo, & quemadmo-
dum confestim sanata fuisset. At ipse di
xit ei: Bono animo esto filia, fides tua
Mat.9.c te seruauit, uade cũ pace. † Adhuc eo
Mar.5.c loquente, uenit quidã à principe syna
gogæ, dicens ei: Mortua est filia tua,
ne uexes magistrũ. Quo audito, respon
dit Iesus ei, dicẽs: Ne metue, crede tan
tum, & salua erit. Et quum uenisset in
ædes, non permisit intrare quenquã, ni
si Petrũ & Iacobũ, & Ioannem, & pa
trem & matrẽ puellæ. Flebant aũt om-
nes, & plangebant illã. At ille dixit:
Ne flete, non est mortua, †sed dormit. Ioan.11.b
Et deridebãt eũ, scientes esse mortuã.
Ipse aũt eiectis foras omnibus, & ap-
prehensa manu eius, clamauit, dicens:
Puella, surge. Et reuersus est spiritus
eius, & surrexit continuo. Iussitq; illi
dari cibum. Et obstupuerunt parentes
eius: ipse uero interdixit eis, ne cui di-
cerent quod factũ erat.

CA. IX.

CONuocatis autem duodecim, †de A
dit illis potestatẽ & authoritatem Mat.10.a
in omnia dæmonia, & ut morbos sana Mar.3.b
rent. Et misit illos ad prædicandum re & 6.a
gnum Dei, & sanandũ ægros. Et dixit
illis: Ne quid tuleritis in uiã, neq; uir-
gam, neq; peram, neq; panem, neq; pe
cuniã, neq; binas tunicas habeatis. Et
in quamcunq; domũ intraueritis, illic
manete, & illinc exite. † Et quicunq; Act.13.g
non receperint uos, exeuntes de ciuita
te illa, etiã puluerem è pedibus uestris
excutite, in testimoniũ aduersus illos.
Egredientes aũt transibant per castel-
la, prædicantes euangeliũ, & curãtes
ubiq;. †Audiuit autem Herodes tetrar Mat.14.a
cha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsi- Mar.6.b
tabat, eo q; diceretur à quibusdã, Ioan
nem surrexisse à mortuis: à quibusdã
uero, Heliam adparuisse: ab alijs autẽ,
prophetam quempiam ex antiquis sur
rexisse. Et ait Herodes: Ioannẽ ego de
collaui, quis est autem iste, de quo ego
talia audio? Et quærebat uidere eum.
†Cumq; reuersi apostoli, narrassent il Mat.14.b
li quæcunq; fecerant, adsumptis illis, Mar.6.d
secessit seorsum, in locum desertum ci-
uitatis, quæ uocatur Bethsaida. Quod B
quũ cognouissent turbæ, sequutæ sunt
illum, & excepit eos, & loquebatur il
lis de regno Dei: & eos, qui curatione
indigebant, sanabat. Dies autem cœpe
rat inclinare, cum accesserunt duode-
cim, & dixerunt illi: †Dimitte turbas, Ioan.6.a
ut euntes in castella uillasq; uicinas
diuertant & inueniant cibos, quia hic
in loco deserto sumus. Dixit autem il-
lis: Vos date illis quod edant. At illi
dixerũt: Non sunt nobis plures quàm
quinq; panes, & duo pisces, nisi nos
eamus, & emamus in omnem hunc po
pulum cibos. Erant autem uirorũ cir-
citer quinq; millia. Ait aũt discipulis
suis: Facite ut discumbant in singulo

quoq; discubitu, quinquageni. Atq; ita fecerunt: & curarunt ut omnes discumberent. Acceptis aũt quinq; panibus, & duobus piscibus, sublatis in cœlũ oculis, benedixit illis, & fregit, distribuitq; discipulis, ut adponerent turbæ. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et sublatũ est quod superfuit illis, fragmentorũ cophini duodecim.

C †Et euenit quũ solus esset orans, ut es-
Mat.16.a sent cũ illo & discipuli, interrogauitq;
Mar.8.c illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi responderunt, & dixerunt: Ioannem Baptistã, alij autem Heliam, alij uero prophetã quempiam de antiquis resurrexisse. Dixit aũt illis: Vos aũt quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christũ Dei. At ille cõminatus illis, præcepit ne cui dicerent hoc, dicens: Oportet filiũ hominis multa pati, & reprobari à senioribus, principibusq; sacerdotũ & scribis: & occidi, tertiaq; die resurgere. Dicebat aũt omnibus: Si quis uult me subsequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim uoluerit animã suam seruare, perdet illam. Qui uero perdiderit animã suam propter me, is seruabit eam. Quid enim utilitatis consequitur homo, si lucretur uniuersum mundũ, se aũt ipsum perdat, aut iacturã suijpsius
Mat.10.d faciat? †Nam quem mei meorumq; ser-
Mar.8.d monum puduerit, huius & filiũ homi-
Luc.12.a nis pudebit quum uenerit in maiestate
2.Tim.2.b sua, et patris, sanctorumq; angelorum.
D ⁎Dico aũt uobis uere, sunt quidam hic
⁎ mat.16.d stantes, qui non gustabunt mortem, do
Mar.9.a nec uideant regnũ Dei. †Euenit autem
†Mat.17.a post hæc uerba, circiter diebus octo,
Mar.9.a ut adsumptis Petro, & Ioanne, & Iacobo, ascenderit in montem ut oraret. Et facta est dũ oraret, species uultus eius alia, & uestitus eius candidus ac refulgens. Et ecce duo uiri loquebãtur cum illo, qui erant Moses & Helias, qui ui si in maiestate, narrabãt excessum eius quem cõpleturus erat Hierosolymis. Petrus uero & qui cũ illo erant, grauati erant somno. Experrecti aũt uiderũt maiestatẽ eius, & duos uiros qui astabant illi. Porrò autem quum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonũ est nos hic esse, faciamus tria tabernacula, unũ tibi, & unũ Mosi, & unum Heliæ: nesciens quid diceret. Hæc aũt illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos: territi sunt autem intrantibus illis in nubem. Et uox B
facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum edita est uox, inuentus est Iesus solus, & ipsi tacuerunt, & nemini enunciauerunt in illis diebus quicquã eorũ quæ
uiderant. †Euenit autem postridie, de Mat.17.d
scendentibus illis de monte, ut occur- Mar.9.c
reret illi turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit, dicẽs: Magister, obsecro te respice filium meum, quia unicus est mihi, & ecce spiritus corripit eum, subitoq; clamat, & conuellit eum cum spuma, & uix discedit ab eo conterẽdo eum. Et rogaui discipulos tuos ut eijcerent illum, & non potuerũt. Respondens aũt Iesus, dixit: O natio incredula & peruersa, usq;quo ero apud uos, ac patiar uos? Adduc huc filium tuum. Adhuc aũt accedente illo, laniauit illum dæmoniũ, & conuulsit. Increpauit aũt Iesus spiritum immundũ, & sanauit puerũ, reddiditq; illum patri suo. Stupebãt aũt omnes super magnificentia Dei. Sed omnibus mirantibus omnia quæ faciebat, dixit discipulis suis: Accipite uos auribus uestris sermones istos. Futurũ est enim ut filius E
hominis tradatur in manus hominum. At illi non intelligebãt uerbũ istud, & erat absconditũ ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant eum interro-
gare de hoc uerbo. †Incidit aũt dispu- Mat.18.a
tatio inter eos, quis nã esset maximus Mar.9.e
eorũ. At Iesus uidens disputationẽ cordis eorũ, apprehẽdit puellũ, & statuit illum iuxta se, aitq; illis: Quicunq; receperit puellũ hunc nomine meo, me recipit. Et quicunq; me receperit, recipit eum qui misit me. Nã qui minimus est inter omnes uos, hic erit magnus. Respondens aũt Ioannes, dixit: Præceptor, uidimus quendã sub nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscũ. Et ait illi Iesus: Ne prohibueritis. Qui enim non est aduersum nos, pro nobis est. Porrò aũt dum complerentur dies adsumptionis eius, ipse faciem suam obfirmauit ad proficiscendum Hieroso-

lymam, Et misit nuncios ante conspe-
ctum suum, & profecti intrauerunt in
uicum Samaritanorũ, ut pararent ipsi.
G Et non receperũt eum, quia præ se fere
Ioan.4.a bat se ire Hierosolymã. Eo autem uiso
discipuli eius, Iacobus & Ioannes, di-
xerunt: Domine, uis dicamus ut ignis
descendat de cœlo, & consumat illos,
quemadmodũ & Helias fecit? Conuer
sus aũt Iesus, increpauit illos, dicens:
Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius
enim hominis non uenit ad perdẽdum
animas hominũ, sed ad seruandum. Et
Mat.8.c profecti sunt in aliũ uicum. †Euenit au
tem proficiscentibus illis in uia, ut di-
ceret quidam illi: Sequar te quocunq;
abieris. Et dixit illi Iesus: Vulpes ca-
uernas habẽt, & uolucres cœli nidos,
filius autem hominis non habet ubi ca
put suum reclinet. Dixit autem alij: Se
quere me. Ille autẽ dixit: Domine, per-
mitte mihi ut prius abeam, et sepeliam
patrem meum. Dixit autem ei Iesus: Si
ne mortuos sepelire mortuos suos. Tu
uero uade, & annuncia regnum Dei.
Dixit autem & alius: Sequar te domi
ne, sed permitte mihi prius ut dicã ua-
le his qui sunt domi meæ. Ait illi Ie-
sus: Nemo qui manu sua admota ara-
tro, respexerit retro, aptus est regno
Dei.

CAP. X.

A POst hæc aũt designauit dominus et
alios septuaginta, misitq; illos bi-
nos ante faciem suam, in omnem ciuita
tem & locum, quò erat ipse uenturus.
Mat.9.d Dicebat ergo illis: †Messis quidẽ mul
Mat.10.a ta, sed operarij pauci. Rogate ergo do
minum messis, ut extrudat operarios
in messem suam. Abite, ecce ego mitto
uos sicut agnos inter lupos. Nolite
portare sacculũ, neq; peram, neq; cal-
4.Reg.4.c ceamenta: †& neminẽ per uiam saluta
ueritis. In quamcunq; domũ intraueri
tis, primũ dicite: Pax huic domui. Et si
ibi fuerit filius pacis, requiescet super
illum pax uestra: sin minus, ad uos re-
B uertetur. In eadem aũt domo manete,
edentes & bibentes quæ dantur ab il-
lis. Dignus est enim operarius merce-
de sua. Ne transeatis de domo alia in
aliam. Et in quamcunq; ciuitatẽ intra-
ueritis, et susceperint uos, edite quę ad
ponuntur uobis, & sanate ægros qui
in illa sunt, & dicite illis: Adpropin-
quauit ad uos regnum Dei. †In quam Mat.10.b
cunq; autem ciuitatem intraueritis, &
non susceperint uos, egressi in plateas
eius, dicite: Etiam puluerẽ qui adhęsit
nobis de ciuitate uestra, extergimus in
uos. Tamẽ hoc scitote, adpropinquas
se uobis regnũ Dei. Dico uobis, cum C
Sodomis in die illo tolerabilius age-
tur q̃ cum illa ciuitate. †Væ tibi Cho Mat.11.c
rozain, uę tibi Bethsaida, quia si in Ty
ro & Sidone editæ fuissent uirtutes
quæ editæ sunt in uobis, olim in cili-
cio & cinere sedẽtes, egissent pœniten
tiam. Sed cum Tyro & Sidone tolera
bilius agetur in iudicio, q̃ uobiscum.
Et tu Capernaum, quæ usq; ad cœlum
elata es, usq; ad infernum deprimeris.
Qui uos audit, me audit: & qui uos
spernit, me spernit: qui autem me sper-
nit, spernit eum qui misit me. Reuersi
sunt autem septuaginta cum gaudio,
dicentes: Domine, etiam dæmonia sub
ijciũtur nobis per nomen tuum. Ait au
tem illis: Videbam satanã sicut fulgur
de cœlo cadẽtem. Ecce do uobis pote-
statem calcãdi super serpentes & scor
piones, & super omnem uirtutẽ inimi-
ci, & nihil uobis nocebit. Verũtamen D
ob hoc ne gaudeatis q spiritus subijci
untur uobis, sed gaudete potius, q no-
mina uestra scripta sint in cœlis. †Ea- Mat.11.d
dem hora exultauit spiritu Iesus, & di
xit: Confiteor tibi pater, domine cœli
& terræ, q cælasti hæc sapientes &
prudentes, & reuelasti ea paruulis: sa-
nè pater, quoniam sic complacitũ est ti
bi. Omnia mihi tradita sunt à patre
meo, & nemo scit quis sit filius, nisi pa
ter: & q̃s sit pater, nisi filius, & cui uo
luerit filius reuelare. †Et cõuersus ad Mat.13.b
discipulos, seorsum dixit: Beati oculi
qui uidẽt quæ uos uidetis. Dico enim
uobis, q multi prophetæ & reges uo-
luerunt uidere quæ uos uidetis, & non
uiderũt: & audire quæ auditis, & non
audierũt. †Et ecce quidã legisperitus E
surrexit, tentans illũ, & dicens: Magi Mat.22.d
ster, quid faciendo uitam æternã conse Mar.12.c
quar? At ille dixit ei: In lege quid scri-
ptum est? quomodo legis? Ille respon-
dens, dixit: †Diliges dominum deum Deut.6.a
tuum ex toto corde tuo, & ex tota ani
ma tua, & ex totis uiribus tuis, & ex Leuit.19.c
tota mente tua: †& proximũ tuum si- Rom.13.b

cut teipsum. Dixitq́ue illi: Recte respon
disti, hoc fac, & uiues. Ille autem uolēs
iustificare seipsum, dixit Iesu: Et quis
est meus proximus? Respondēs autem
Iesus, dixit: Homo quidā descendebat
ab Hierosolymis in Hiericho, & inci-
dit in latrones, qui etiam despoliaue-
runt eum uestibus, ac uulneribus infli
F ctis, abierunt, semimortuo relicto. Ca-
su uero fortuito sacerdos quidam de-
scēdit eadem uia, uisoq́ue illo, præteriit.
Similiter & Leuita, cum eo loci per-
uenisset, ut accessit & uidit eum, præ-
terijt. Samaritanus autem quidam iter
faciens, uenit ad eum, & uiso eo, mise-
ricordia motus est, & accessit, obliga-
uitq́ue uulnera eius, infundens oleum ac
uinum, cumq́ue imposuisset illū in suum
iumentum, duxit eum in diuersorium,
& curā eius egit. Et postero die egre-
diens, depromptos duos denarios de-
dit hospiti, & ait ei: Curā illius habe,
& quicquid præterea insumpseris, ego
cum rediero, reddā tibi. Quis ergo ho
rum trium uidetur tibi proximus fuisse
illi qui incidit in latrones? Et ille di-
xit: Qui exercuit misericordiam in il-
lum. Ait igitur illi Iesus: Vade, & tu
G fac similiter. Euenit autē itinere faciun
do ut ipse intraret in quoddā oppidu-
lum, & mulier quædam Martha nomi
ne, excepit illum domū suam. Et huic
erat soror nomine Maria, quæ etiam
assidens ad pedes Iesu, audiebat sermo
nem illius. Martha autem distraheba-
tur circa frequens ministerium, quæ
astitit, & ait: Domine non est tibi
curæ quod soror mea reliquit me, ut
sola ministrem? Dic ergo illi ut me ad-
iuuet. Et respondens, dixit illi Iesus:
Martha Martha, solicita es, & turba-
ris circa multa. Atqui unū est necessa-
rium. Maria bonā partem delegit, quæ
non auferetur ab ea. CA. XI.

A ET euenit quū oraret quodam in lo
Mat.6.b co, postquam cessauit, ut †diceret
quidam ex discipulis eius ipsi: Domi-
ne doce nos orare, sicut & Ioannes do
cuit discipulos suos. Et ait illis: Cum
oratis, dicite: Pater noster q̃ es in cœ-
lis, sanctificetur nomen tuū: adueniat
regnum tuum: fiat uoluntas tua, quem
admodū in cœlo, sic etiam in terra. Pa
nem nostrū quotidianū da nobis quo-
tidie. Et remitte nobis peccata nostra,
siquidē & nos ipsi remittimus omni de
benti nobis. Et ne nos inducas in ten-
tationem, sed libera nos à malo. Et ait
illis: Quis uestrum habebit amicū, ad
quē eat media nocte, & dicat illi: Ami-
ce, da mihi mutuo tres panes, quoniā
amicus meus uenit de uia ad me, & nō
habeo quod adponā illi: & ille intus
respondens, dicat: Ne mihi molestus
sis, iam ostiū clausum est, & puelli mei
mecum sunt in cubili, non possum sur-
gere, & dare tibi? Dico uobis, etiam si
nō surgat, & det illi, eo q̃ amicus eius
sit, propter improbitatē tamen eius sur
get, ac dabit illi quotcūq́ue habet opus.
†Et ego dico uobis: Petite, & dabitur B
uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, Mat.7.a
& aperietur uobis. Om̃is enim qui pe 21.c
tit, accipit: & qui quærit, inuenit: & Mar.11.c
pulsanti aperietur. Quis aūt ex uobis Ioan.14.b
pater, à quo si filius petierit panē, num Iaco.1.a
lapidem dabit illi? Et si piscē, num pro
pisce serpentē dabit illi? Aut si petierit
ouum, num porriget illi scorpiū? Si er-
go uos, cum sitis mali, nostis bona do-
na dare liberis uestris: quāto magis pa
ter cœlestis dabit spiritū sanctū peten-
tibus ab ipso? †Et eijciebat dæmoniū, Mat.9.d
illudq́ue erat mutū: cumq́ue eiecisset dæ- & 12.b
monium, loquutus est mutus. Et admi Mar.3.c
ratæ sunt turbæ. Quidā autem ex eis
dixerūt: Per Beelzebul principem dæ
moniorū eijcit dæmonia. Et alij tentan
tes, signum de cœlo quærebant ab eo.
Ipse aūt, ut qui sciret cogitationes eo-
rum, dixit eis: Omne regnū aduersus C
seipsum diuisum, desolatur, & domus
super domum cadit. Quod si satanas
quoq́ue aduersus seipsum diuisus est, q̃-
modo stabit regnū eius? Nam dicitis,
per Beelzebul eijcere me dæmonia.
Quod si ego per Beelzebul eijcio dæ-
monia, filij uestri per quē eijciūt? Ideo
ipsi iudices uestrū erunt. Porrò, si digi
to Dei eijcio dæmonia, profecto perue-
nit ad uos regnum Dei. Cum robustus
armatus custodit atriū suum, salua sunt
ea quæ possidet. Vbi uero robustior eo
superueniens, uicerit eum, uniuersa ar
ma eius aufert in quibus cōfidebat, &
spolia eius distribuit. Qui non est me-
cum, contra me est: & qui non colligit
mecum, dispergit. Quum immūdus spi-

ritus exierit ab homine, ambulat per
loca arentia, quærens requiem, & non
inueniēs, dicit: Reuertar domū meam,
D unde exiui: & quum uenerit, inuenit
eam scopis mundatā, atq; ornatā: tunc
abit, & adsumit septem alios spiritus
nequiores se, & ingressi habitāt ibi.
Et fiunt extrema hominis illius peiora
primis. Porrò aūt cum hæc diceret, ex
tollens uocem quædā mulier de turba,
dixit illi: Beatus uenter qui te porta-
uit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit:
Quinimò, beati qui audiūt uerbū dei,
& custodiunt illud. Turbis autē con-
fluentibus cœpit dicere: Natio hæc ma
la est, signum quærit, & signū non da-
bitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ.
Ionæ 2.a †Nam sicut fuit Ionas signū Niniui-
tis, ita erit & filius hominis nationi
Mat.12.c isti. †Regina Austri surget in iudicio
cum uiris nationis huius, & cōdemna
bit illos, quia uenit à finibus terræ, ut
audiret sapientiam Solomonis. Et ec-
ce plus q̄ Solomon hoc in loco. Viri
Niniuitæ surgent in iudicio cum natio
ne hac, & condemnabunt illā, quia re-
E sipuerunt ad prædicationem †Ionæ. Et
Ionæ 3.b ecce plus q̄ Ionas hoc in loco. *Ne-
*Mat.5.b mo lucernā accendit, & in occulto pō
Mar.4.c nit, neq; subter modium, sed super can
delabrum, ut qui ingrediuntur, lumen
Mat.6.c uideant. Lucerna †corporis est ocu-
lus. Quū igitur oculus tuus fuerit sim-
plex, totum quoq; corpus tuum luci-
dum est: quod si malus fuerit, etiā cor-
pus tuum tenebrosum est. Vide ergo,
ne lumen quod in te est, tenebræ sint.
Si ergo corpus tuum totū lucidū [fue-
rit,] non habens aliquam partem tene
brosam, [sic] erit lucidum totum, ut
quum lucerna fulgore illuminat te. Et
quum loqueretur, rogauit illū quidam
pharisæus ut pranderet apud se. Ingres
sus autē [Iesus] accubuit. Quod cum
pharisæus uidisset, admiratus est quod
non prius lauisset ante prandium. Et
ait dominus illi: Nūc uos pharisæi ex
teriora poculi catiniq; mūdatis, & q̄d
intus est uestri, plenū est rapina & ma-
litia. Stulti, nōnne qui fecit quod foris
F est, etiā id quod intus est fecit? Verun-
tamen, quæ suppetunt, date eleemosy
nam, & ecce omnia mūda sunt uobis.
Sed uæ uobis pharisæis, quia decima-
tis mentham & rutam, & quoduis o-
lus, & præteritis iudicium & charita-
tem Dei. Hæc oportebat fecisse, & illa
non omittere. † Væ uobis pharisæis, Mat.23.a
quia diligitis primas cathedras in sy- Mar.12.d
nagogis, & salutationes in foro. Væ Luc.20.g
uobis scribæ & pharisæi, hypocritæ,
quia estis similes monumētis quæ non
adparent, quæ homines super ea am-
bulantes nesciunt. Respondens autem
quidam ex legisperitis, ait illi: Magi-
ster, hæc dicens, etiam nos afficis con
tumelia. At ille ait: Et uobis legisperi-
tis uæ, †quia oneratis homines oneri- Mat.23.a
bus portatu difficilibus, & ipsi uno di
gito uestro non attingitis onera. Væ
uobis, quia ædificatis monumēta pro-
phetarum, patres autem uestri occide
runt illos. Profecto testamini, & com-
probatis facta patrum uestrorum, quo
niam illi quidem eos occiderunt, uos G
autem ædificatis eorū sepulchra. Pro-
pterea & sapientia Dei dixit: Mittam
ad illos prophetas, & apostolos, &
ex illis [aliquos] occident & perse-
quētur, ut requiratur sanguis omnium
prophetarū qui effunditur à constitu-
tione mundi, à natione ista, à sanguine
†Abel usq; ad sanguinem *Zacha- Gene.4.b
riæ, qui perijt inter altare & ædē. Pro- *2.Par.
fecto dico uobis, requiretur ab hac na 24.f
tione. Væ uobis legisperitis, quia tuli
stis clauem scientiæ, ipsi non introi-
stis, & eos qui introituri erant, prohi-
buistis. Hæc autem eo dicente illis,
cœperunt legisperiti & pharisæi gra-
uiter insistere, & captiose interrogare
eum de multis, insidiātes ei, & quæren
tes aliquid uenari ex ore eius, quo ac-
cusarent eum.

CAP. XII.

CVm aūt conuenissent innumera tur A
bæ multitudo, adeò ut se inuicem
conculcarent, cœpit dicere discipulis
suis: Primum †cauete uobisipsis à fer- Mat.18.a
mento pharisæorum, quod est hypocri Mar.8.b
sis. Nihil autem contectū est quod non
sit detegendum, neq; occultum quod
non sit cognoscendū. Quapropter quæ Mat.10.c
cunq; in tenebris dixistis, in lumine au Mar.4.c
dientur: & quod in aurē loquuti estis
in cellis, prædicabitur in tectis. Dico
aūt uobis amicis meis: Ne terreamini
ab his qui occidūt corpus, & posthæc
non habēt quod amplius faciāt. Osten

dam autem uobis quem timeatis. Ti-
mete eum, qui postq̃ occiderit, habet
potestatem conijciendi in gehennã: cer
te dico uobis, hunc timete. Nónne
quinq; passerculi ueneunt minutis assi
bus duobus? & unus ex illis non est in
obliuione coram Deo. Sed & pili ca-
B pitis uestri omnes numerati sunt. Ne
igitur metuatis, multis passeribus præ
1.Tim.2.b statis. Dico autem uobis: † Quicunq;
confessus fuerit me coram hominibus,
eum & filius hominis confitebitur co
ram angelis Dei. Qui aũt negauerit me
coram hominibus, abnegabitur coram
Mat.12.c angelis Dei. † Et quisquis dixerit di-
Mar.3.c ctum in filiũ hominis, remittetur illi: ei
uero qui in spiritũ sanctum conuicium
Mat.10.b dixerit, non remittetur. † Cum autẽ ad
Mar.13.b duxerint uos ad synagogas, & ad ma
gistratus ac potestates, ne soliciti sitis
quomodo aut quid respondeatis, aut
quid dicatis, spiritus enim sanctus do
cebit uos eadem hora quæ dicẽda sint.
Ait autem ei quidam de turba: Magi-
ster, dic fratri meo ut diuidat mecũ hæ
reditatem. At ille dixit ei: Homo, quis
me constituit iudicem aut diuisorẽ uo-
bis? Dixitq; illis: Videte, & cauete ab
auaritia, quia non in eo ut supersit cui-
piam de facultatibus suis, uita ipsius
C est. Dixit aũt similitudinẽ illis his uer-
bis: Hominis cuiusdam diuitis uberes
fructus ager attulit, & cogitabat apud
se, dicens: Quid faciã? quia non habeo
quò cõgregem fructus meos. Et dixit:
Hoc faciam: Destruam horrea mea, &
maiora extruam: & illuc congregabo
omnes prouentus meos, & bona mea.
Eccli 11.c Et dicam animæ meæ: † Anima, habes
multa bona reposita in annos multos,
requiesce, comede, bibe, gaude. Dixit
aũt illi deus: Stulte, hac nocte animam
tuam repetũt abs te: quæ uero parasti,
cui cedent? Sic qui recondit sibijpsi,
nec est erga Deum diues. Dixitq; disci
Psal.54.d pulis suis: † Ideo dico uobis: Ne soli-
Mat.6.c citi sitis pro anima uestra, quid edatis:
1.Pet.5.b neq; pro corpore, quid induamini. Ani
ma pluris est q̃ cibus, & corpus plu-
ris est q̃ indumentũ. Considerate cor-
uos, quia non seminant neq; metunt:
quibus non est penariũ, neq; horreum,
& Deus pascit illos. Quanto magis
uos præstatis uolucribus? Quis autem

uestrũ solicitus potest adijcere ad sta-
turam suam cubitũ unum? Si ergo ne D
id quidem, quod minimũ est potestis,
quid de cæteris soliciti estis? Conside-
rate lilia, quomodo crescant: non labo
rant neq; nent: dico autem uobis, nec
Solomon in omni gloria sua uestieba-
tur sicut unũ istorum. Si autẽ gramen
quod hodie est in agro, & cras in cli-
banum mittitur, Deus sic uestit, quan-
to magis uos ô parum fidentes? Vos
quoq; ne quæratis quid esuri sitis, aut
quid bibituri: neq; curis suspẽdamini.
Hæc enim omnia gentes mundi inqui-
runt: pater autẽ uester scit uos istis in-
digere. Quin potius quærite regnum
Dei, & hæc omnia adijcientur uobis.
Ne timueris pusille grex, quia compla
citum est patri uestro dare uobis re-
gnum. Vendite quæ possidetis, & da-
te eleemosynam. Parate uobis † saccu Mat.6.c
los qui non ueterascunt, thesaurũ inex
haustum in cœlis, quò fur nõ accedit,
neq; tinea corrumpit. Vbi enim thesau
rus uester est, ibi & cor uestrum erit.
Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ E
accensæ: & uos similes hominibus ex
pectantibus dominũ suum, quando re-
uertatur à nuptijs, ut quum uenerit &
pulsauerit, confestim aperiant ei. Beati
serui illi, quos cum uenerit dominus,
inuenerit uigilãtes. Amen dico uobis,
præcinget se, & faciet illos discũbere,
& transiens ministrabit illis. Et si ue-
nerit in secũda uigilia, siue in tertia ui
gilia uenerit, atq; ita inuenerit, beati
sunt serui illi. † Hoc aũt scitote, si sciSSet Mat.24.d
paterfamilias qua hora fur uenturus Mar.13.d
fuisset, uigilasset utiq;, nec passus fuis-
set perfodi domũ suam. Et uos igitur
estote parati, quia qua hora non puta-
tis, filius hominis ueniet. Ait aũt ei Pe F
trus: Domine, nobis dicis istã parabo-
lam, an etiam omnibus? Dixit autẽ do-
minus: Quisnam est fidelis dispensator
ac prudens, quem præficiat dominus
famulitio suo, ut det [illi] in tempore
demensum? † Beatus ille seruus, quem Apoc.16.c
cũ uenerit dominus eius, inuenerit ita
facientem: uere dico uobis, omnibus
quæ possidet, præficiet illũ. Quod si di
xerit seruus ille in corde suo: Differt
dominus meus reditũ, cœperitq; per
cutere seruos & ancillas, & edere bi-

bere, et inebriari, ueniet dominus ser
ui illius die quo non expectat, & hora
qua nescit, & dissecabit eum, partemq́
eius cum infidis ponet. Ille autem ser-
uus qui cognouit uoluntatem domini
sui, & non se præparauit, nec se gessit
secundũ uoluntatem eius, [plagis] ua
pulabit multis: qui aũt non cognouit,
& fecit digna plagis, uapulabit pau-
cis. Porrò cuicunq; multũ datum est,
ab eo multũ requiretur: & cui commi
serunt multum, amplius petent ab eo.
Ignem ueni missurus in terrã, & quid
uolo, si iam accensus est? Sed baptismo
opus est me baptizari, & quomodo co
Mat.10.d artor donec perficiatur? † Putatis me
G pacem uenisse datũ in terra? Non, di-
co uobis, sed dissidiũ. Erunt enim ab-
hinc, quinq; in domo una dissidentes:
tres contra duos, & duo contra tres:
dissidebit pater contra filium, & filius
contra patrem, mater aduersus filiam,
& filia aduersus matrem: socrus aduer
sus nurum suam, & nurus aduersus so
Mat.16.a crum suam. † Dicebat aũt & turbis:
Mar.8.b Cum uideritis nubem orientem ab oc
casu, statim dicitis: Imber uenit, & ita
fit. Et cum [uideritis] Austrũ flantem,
dicitis: Aestus erit, & fit. Hypocritæ,
faciem terræ & cœli nostis iudicare,
hoc autem tempus qui fit ut non diju-
dicetis? Cur aũt & à uobisipsis non iu
Mat.5.d dicatis quod iustũ est? † Cũ enim abis
cum aduersario tuo ad magistratum, in
uia da operam ut libereris ab illo, ne
forte pertrahat te ad iudicem, & iudex
tradat te exactori, & exactor conijciat
te in carcerem. Dico tibi, nequaquam
exibis inde, donec ultimũ etiam minu
tum reddideris. CAP. XIII.

A ADerant autem quidã eodem tempo
re, nuncium afferentes illi de Gali
læis, quorum sanguinẽ Pilatus miscue
rat cũ sacrificijs ipsorũ. Et respondens
Iesus, dixit illis: Putatis hos Galilæos
præ cũctis Galilæis peccatores fuisse,
quia talia passi sunt? Non, dico uobis.
Sed nisi resipueritis, omnes similiter pe
ribitis. Aut, illos decem & octo super
quos cecidit turris in Siloa, & occidit
eos, putatis eos culpam commeritos
fuisse ultra cunctos homines habitãtes
Hierosolymis? Non, dico uobis. Sed,
nisi resipueritis, omnes similiter peribi
tis. Dicebat & hanc similitudinem: Ar
borem fici habebat quidam plantatam
in uinea sua, uenitq́; quærens fructũ in
illa, & non inuenit. Dixit autem ad ui- B
nitorẽ: Ecce per tres annos uenio quæ
rens fructum in ficu hac, & non inue-
nio, succide illã. Quorsum uel terram
occupat? At ille respondens, dicit illi:
Domine sine illam & hoc anno, donec
ablaqueauero illam, ac adiecero ster-
cus, & si quidem ediderit fructũ: sin mi
nus, in posterum succides eam. Doce
bat autem in una synagarũ sabbatis,
& ecce mulier quæ laborabat spiritu
infirmitatis annos decẽ & octo, eratq́;
contracta, neq; poterat erigere se omni
no: quã cum uidisset Iesus, aduocauit
eam, & dixit ei: Mulier, liberata es ab
infirmitate tua. Et imposuit illi manus, C
& confestim erecta est: & glorificabat
Deum. Respondens aũt princeps syna
gogæ, indignans q; sabbato sanasset Ie
sus, dicebat multitudini: Sex dies sunt
in quibus oportet operari, in his ergo
uenite ut sanemini, & non die sabbati.
Respondẽs autem illi dominus, dixit:
Hypocrita, unusquisq; uestrum sabba
to nónne soluit bouem suũ aut asinum
à præsepi, & ducit aquatum? Hanc au
tem filiam Abrahæ, quam adligauit sa
tanas, ecce decem & octo annis non
oportuit solui à uinculo isto die sab-
bati? Et quum hæc diceret, erubesce- D
bant omnes aduersarij eius: & omnis
populus gaudebat super uniuersis,
quæ cum gloria fiebant ab eo. Dice-
bat autem: † Cui simile est regnũ Dei? Mat.13.d
& cui assimilabo illud? Simile est gra- Mar.4.c
no sinapis, quod acceptum homo mi-
sit in hortum suum, & creuit, & eua-
sit in arborem magnam, & uolucres
cœli nidulabantur in ramis eius. Et
iterum dixit: † Cui simile dicam re- Mat.13.c
gnum Dei? Simile est fermento, quod
acceptum mulier abscondit in farinæ
sata tria, donec fermentatum est to-
tum. Et transibat per ciuitates & ca-
stella, docens, & iter faciens Hieroso-
lymam. Ait autem illi quidã: Domine, E
sunt ne pauci qui salutem consequun-
tur? Ille autem dixit illis: † Conten- Mat.7.b
dite intrare per angustam portam,
quia multi, dico uobis, quærent in-
trare, & non poterunt. † Postquam Mat.7.d
autem

autem surrexerit paterfamilias, et clau
serit ostium, & cœperitis foris stare, et
pulsare ostium, dicentes: Domine, do-
mine, aperi nobis: & respondens, dixe
rit uobis: Nescio uos unde sitis: tunc
incipietis dicere: Edimus coram te, &
bibimus, & in plateis nostris docuisti.
F Et dicet: Dico uobis, nescio uos unde
Psal.6.c sitis. †Discedite à me omnes qui patra
Mat.7.b tis iniquitatem. Ibi erit fletus & stridor
25.d dentium, cum uideritis Abraham, &
Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in
regno Dei, uos aũt expelli foras. Et ue
nient ab Oriente, & Occidente, & A-
quilone, & Austro, & accumbẽt in re-
Mat.19.d gno Dei. † Et ecce sunt postremi, qui
20.b erunt primi: & sunt primi, qui erunt
Mar.10.d postremi. Eodem die accesserunt qui-
dam pharisæi, dicentes illi: Exi, & abi
hinc, quia Herodes uult te occidere.
G Quibus ait: Profecti dicite uulpi illi:
Ecce eijcio dæmonia, & curationes
perago hodie & cras, & tertio die con
summor. Veruntamen oportet me ho-
die, & cras, & perẽdie ambulare, quia
fieri non potest, ut propheta pereat ex-
tra Hierosolymam. Hierusalem, Hieru
salem, quæ occidis prophetas, & lapi-
das eos qui missi sunt ad te, quoties uo
lui congregare liberos tuos, quemad-
modum auis nidum suum sub pennas,
et noluistis? Ecce relinquitur uobis do
mus uestra deserta. Dico aũt uobis, nõ
uidebitis me, donec uenerit tẽpus quo
dicatis: Benedictus qui uenit nomi-
ne Domini. CAP. XIIII.
A ET accidit cum introisset in domum
cuiusdam principis pharisæorum
sabbato, ad capiendum cibum, ut ipsi
obseruarent eum. Et ecce homo quidã
hydropicus erat ante illum. Et respon-
dens Iesus, dixit legisperitis & phari-
sæis, dicens: Num licet sabbato sana-
re? At illi tacuerunt. Ipse uero adprehẽ
sum sanauit eum, ac dimisit. Et respon-
dens illis, dixit: Cuius uestrum asinus
aut bos in puteũ cadet, ut nõ continuo
extrahat illum die sabbati? Et non pote
B rant ad hæc respondere illi. Dicebat
aũt & ad inuitatos parabolam, inten-
dens quomodo primos accubitus eli-
gerent, dicens illis: Quum inuitatus
fueris ab aliquo ad nuptias, ne accum
bas in primo loco, ne quando honora
tior te sit inuitatus ab illo, & cum ue-
nerit is qui te & illum uocauit, dicat ti
bi: Da huic locum: & tunc incipias cũ
dedecore extremum locũ tenere. Quin
potius quum uocatus fueris, uade, ac-
cumbe in nouissimo loco, ut quum ue-
nerit qui te inuitauit, dicat tibi: †Ami- Prou.25.a
ce ascende superius: tunc erit tibi glo-
ria coram simul discũbentibus. †Quia C
omnis qui se extollit, deijcietur: & qui Mat.23.b
se deijcit, extolletur. Dicebat aũt & ei,
qui ipsum inuitauerat: Quũ facis pran
dium aut cœnam, ne uocato amicos
tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos
tuos, neq; uicinos diuites, nequando
& ipsi te uicissim inuitent, & fiat tibi
compensatio. †Sed quando facis con- Iob.4.b
uiuium, uoca pauperes, debiles, clau- Prou.3.b
dos, cæcos: & beatus eris, quia non
possunt rependere tibi. Rependetur ẽm
tibi in resurrectione iustorum. Cum au
disset aũt quidam de simul accumbenti
bus, dixit ei: Beatus qui comedit panẽ
in regno Dei. At ipse dixit ei: †Homo D
quidam adparauerat cœnam magnam, Mat.22.a
& uocauit multos, misitq; seruum suũ Apo.19.b
hora cœnæ, ut diceret inuitatis: Veni-
te, quia iam parata sunt omnia. Et cœ-
perunt simul omnes excusare. Primus
dixit ei: Villam emi, & necesse mihi est
exire & uidere illam: rogo te, habe me
excusatum. Et alter dixit: Iuga boum
emi quinq;, & eo ad probandum illa,
rogo te habe me excusatum. Et alius
dixit: Vxorẽ duxi, & ideo non possum
uenire. Ac reuersus seruus, renuncia-
uit hæc domino suo. Tunc iratus pater E
familias, dixit seruo suo: Exi cito in
plateas, & uicos ciuitatis, & paupe-
res, ac debiles, claudosq; & cæcos in-
troduc huc. Et ait seruus: Domine, fa-
ctum est ut imperasti, & adhuc locus
superest. Et ait dominus seruo: Exi in
uias & sepes, & compelle intrare, ut
impleatur domus mea. Dico enim uo-
bis, neminem uirorum illorum qui uo-
cati sunt, gustaturum cœnam meam.
Comitabantur aũt eum turbæ multæ, F
& conuersus dixit illis: †Si quis ue- Mat.10.d
nit ad me, nec odit patrem suum ac ma 16.d
trem, & uxorem, & filios & fratres, et Mar.8.d
sorores, præterea aũt & animam suã,
nõ potest meus esse discipulus: & quis
quis non baiulat crucem suã, & subse-

quitur me, non poteſt meus eſſe diſci-
pulus. Quis enim eſt ex uobis qui ue-
lit turrim ædificare, quin prius ſedens
computet ſumptus, an habeat quibus
opus eſt ad conſummationem: ne poſtq̄
poſuerit fundamentū, nec potuerit perfi
cere, omnes qui uiderint, incipiant illu
dere ei, dicentes: Hic homo cœpit ædi-
G ficare, nec potuit conſummare? Aut
quis rex proficiſcens ad cōmittendum
prælium aduerſus alium regem, non ſe
dens prius conſilium init, an poſſit de-
cem millibus occurrere ei, qui cum ui-
ginti millibus eum adoritur? Alioqui
dum ille adhuc longe abeſt, legatione
miſſa, petit ea quæ ad pacem pertinēt.
Sic ergo omnis ex uobis qui non renū
ciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt
Mat.5.b meus eſſe diſcipulus. Bonus eſt †ſal, ſi
Mar.9.g uero ſal infatuatus fuerit, quo condie-
tur? Neq; in terram, neq; in ſterquili-
nium utilis eſt, foras proijciunt illum.
Qui habet aures ad audiendū, audiat.

CAP. XV.

A ACcedebāt aūt ad eum omnes publi
cani & peccatores, ut audirent il-
lum: & murmurabant phariſæi ac ſcri
bæ, dicentes: Hic peccatores recipit,
ac cibum capit cum illis. Dicebat autē
Mat.18.b illis parabolam hanc, dicens: †Quis
ex uobis homo qui habeat centū oues,
& perdiderit unam ex illis, non relin-
quit nonagintanouē in deſerto, & abit
ad illā quæ perdita eſt, donec inueniat
eam? Et quū inuenerit eam, imponit in
humeros ſuos gaudens, ueniensq; do-
mum conuocat amicos & uicinos, di-
B cens illis: †Cōgratulamini mihi, quia
1.Pet.1.b inueni ouem meam, quæ fuit perdita.
Dico uobis, tale gaudium fore in cœlo
ſuper uno peccatore reſipiſcente, [ma-
gis] q̄ ſuper nonagintanouem iuſtis †
Luc.5.d qui non indigent pœnitentia. Aut quæ
mulier habens drachmas decem, ſi per
diderit drachmam unam, nōnne accen
dit lucernam, & uerrit domū, quæritq;
diligenter donec inueniat? Et quum in-
uenerit, conuocat amicas & uicinas,
dicens: Congratulamini mihi, quia in-
C ueni drachmam quam perdideram. Ta
le dico uobis gaudium fit coram ange-
lis Dei ſuper uno peccatore reſipiſcen-
te. Ait autem: Homo quidam habuit
duos filios, & dixit adoleſcentior illo
rum patri: Pater, da mihi portionē ſub-
ſtantiæ quæ mihi cedit. Et diuiſit illis
facultates. Ac poſt dies non multos,
quum omnia contraxiſſet adoleſcen-
tior filius, peregre profectus eſt in re-
gionem longinquam, & ibi diſſipauit
ſubſtantiam ſuam, uiuendo luxurioſe.
Cumq; omnia conſumpſiſſet, orta eſt fa D
mes ualida in regione illa. Et ipſe cœ-
pit egere, & profectus adiunxit ſe uni
ciuium regionis illius: atq; is miſit illū
in agros ſuos, ut paſceret porcos. Et
cupiebat implere uentrem ſuum de ſili
quis, quibus porci ueſcebantur. Neq;
quiſquam illi dabat. In ſe aūt reuerſus,
dixit: Quàm multi mercenarij patris
mei abundant panibus, ego uero fame
pereo? Surgam, & ibo ad patrem meū,
& dicam ei: Pater, peccaui in cœlum, E
& coram te, iam non ſum dignus qui
uocer filius tuus, fac me ſicut unum de
mercenarijs tuis. Et ſurgens, uenit ad
patrem ſuum. Cum autē adhuc longe
abeſſet, uidit illum pater ipſius, & mi-
ſericordia motus eſt, accurrensq;, ſe cō
iecit in collū eius, & deoſculatus eſt
eum. Dixitq; ei filius: Pater, peccaui in
cœlum & coram te, neq; poſthac ſum
dignus qui uocer filius tuus. Dixit aūt
pater ſeruis ſuis: Proferte ſtolam illam
primam, & induite illum, & date annu
lum manu eius, & calciamenta pedi-
bus: & eductum uitulum illum ſagina
tū mactate, ſumptisq; epulis, lætemur,
quia hic filius meus mortuus erat, & F
reuixit: perditus erat, & inuentus eſt.
Et cœperunt lætari. Erat autem filius
eius ſenior in agro. Cumq; ueniret, &
adpropinquaſſet domui, audiuit con-
centum & choros, & aduocatū unum
de ſeruis ſuis, interrogauit, quid ſibi
uellent illa. At is dixit illi: Frater tuus
uenit, & mactauit pater tuus uitulum
illum ſaginatum, quod incolumem illū
receperit. Iratus eſt aūt, & nolebat in-
gredi. Pater ergo illius egreſſus, roga-
bat illum. At ille reſpondens, dixit pa-
tri: Ecce, tot annis ſeruio tibi, nec unq̄
pręceptum tuum tranſgreſſus ſum, nec
mihi unquam dediſti hœdum, ut cum G
amicis meis lætarer. Poſtq̄ autē filius
tuus hic, qui deuorauit facultates tuas
cum meretricibus, uenit, mactaſti illi ui
tulum illum ſaginatū. At ille dixit ei:
Fili,

Fili,tu semper mecũ es, & omnia mea
tua sunt. Lætari autẽ & gaudere opor
tebat, quia frater tuus hic mortuus e-
rat, & reuixit: perditusq; erat, et inuen
tus est.

CAP. XVI.

A Dicebat autem & discipulis suis:
Homo quidam erat diues, qui ha-
bebat dispensatorem: & hic delatus est
apud illũ, ut q dissiparet bona ipsius,
Et uocauit illum, & ait illi: Quid hoc
audio de te? Redde rationem dispensa-
tionis tuæ: non enim poteris posthac
fungi dispensatione. Dixit autem dispẽ
sator apud se: Quid faciam? quia domi
nus meus aufert à me dispensationem.
Fodere non ualeo, mẽdicare erubesco.
Scio quid faciam, ut quum amotus fue
ro à dispensatione, [sint qui] recipiant
me in domos suas. Cõuocatis itaq; sin-
gulis debitoribus domini sui, dicebat
primo: Quantum debes domino meo?
B At ille dixit: Centũ batos olei. Dixitq;
illi: Accipe libellum tuum, & sede ci-
to, & scribe quinquaginta. Deinde al-
teri dixit: Tu uero quantum debes?
Qui ait: Centum coros tritici. Et ait il-
li: Accipe libellum tuum, & scribe o-
ctoginta. Et laudauit dominus dispen-
satorem iniquum, quod prudenter fe-
cisset. Quia filij huius sæculi prudentio
res sunt filijs lucis, in natione sua. Et
ego uobis dico: Parate uobis amicos
ex mammona iniusto, ut quum defece-
ritis, recipiant uos in æterna taberna-
cula. Qui fidelis est in minimo, & in
multo fidelis est: & qui in minimo ini-
C quus est, etiam in multo iniquus est. Si
ergo in iniquo mammona fideles non
fuistis, quod uerum est, quis credet uo-
bis? Et si in alieno fideles nõ fuistis, q̃d
uestrum est, quis dabit uobis? Nemo
Mat.6.c seruus potest † duobus dominis serui-
re. Aut enim unum odio habebit, & al
terum diliget: aut uni adhærebit, & al-
terum cõtemnet. Non potestis Deo ser
uire, & mammonæ. Audiebant aũt hęc
omnia & pharisæi, qui erant auari, &
D deridebant illum. Et ait illis: Vos estis
ij, qui iustificatis uosipsos coram homi
nibus, Deus autem nouit corda uestra.
Quia q̃d inter homines excelsum est,
Mat.11.b abominandum Deo est. † Lex & ꝓphe
tæ usq; ad Ioannem, ab eo tempore re-
gnum Dei annũciatur: & quiuis in il-
lud uim facit. † Facilius est aũt cœlum Mat.5.e
& terram præterire, q̃ legis unum api 1.Cor.7.b
cem intercidere. Quisquis repudiat u- Mar.10.b
xorem suam, & alteram ducit, adul-
terium cõmittit: & qui repudiatã à ui-
ro ducit, adulteriũ cõmittit. Homo qui E
dam erat diues, qui induebatur purpu
ra & bysso, & epulabatur q̃tidie splen
dide. Erat aũt quidam mendicus, nomi
ne Lazarus, qui iacebat ad ianuã eius
hulcerosus, cupiens saturari de micis,
quæ cadebant de mensa diuitis. Sed &
canes ueniebant, ac lingebant hulcera
eius. Accidit aũt, ut moreretur mendi
cus, & deportaretur ab angelis in sinũ
Abrahę. Mortuus est autem & diues,
ac sepultus est. Atq; in tartaro, subla- F
tis oculis suis, cum esset in tormentis,
uidet Abraham eminus, & Lazarum
in sinu eius, & ipse clamans, dixit: Pa-
ter Abraham, miserere mei, & mitte
Lazarum, ut intingat extremum digiti
sui in aquam, ac refrigeret linguam
meam, quia crucior in hac flamma. Di-
xit autem Abraham: Fili recordare te
recepisse bona tua in uita tua, et Laza
rum similiter mala: nunc autem hic so-
latio fruitur, tu uero cruciaris. Et su-
per hęc omnia, inter nos & uos hiatus
ingens firmatus est, ut hi qui uolunt
hinc transire ad uos, non possint, neq;
isthinc huc transcendere. Ait autẽ: Ro- G
go ergo te pater, ut mittas eum in do-
mum patris mei: habeo enim quinque
fratres, ut testificetur illis, ne & ipsi ue
niant in hunc locum cruciatus. Ait illi
Abraham: Habent Mosen ac prophe-
tas, audiant illos. At ille dixit: Non,
pater Abraham, sed si quis ex mortuis
ierit ad eos, resipiscent. Dixit aũt illi:
Si Mosen & prophetas non audiunt,
neq; si quis ex mortuis resurrexerit,
credent.

CAP. XVII.

Ait aũt discipulis: † Fieri non potest, A
quin ueniant offendicula: uæ tamẽ Mat.18.a
illi per quem ueniunt. Expedit ei, si mo Mar.9.f
la asinaria complectatur collum eius,
& proiectus sit in mare, magis quã ut
offendiculo fuerit uni ex pusillis istis.
Cauete uobis. † Si peccauerit in te fra Mat.18.b
ter tuus, increpa illum: & si pœnitue- Leui.19.d
rit, remitte illi. Et si septies in die pecca Eccli.19.b
uerit in te, et septies in die cõuersus fue
rit ad te, dicẽs: Pœnitet me, remittes il-

B li. Et dixerunt apostoli Dño: Adauge
nobis fidem. Dixit aũt Dominus: Si ha
beretis fidem, instar grani sinapis, di-
xissetis huic sycamino: Eradicator, &
transplantator in mare, & obedisset uo
bis. Quis autem uestrum est, qui habẽs
seruum arantem aut pascentem, regres
so ab agro, dicat: Statim perge, & ac-
cumbe, ac non potius dicat illi: Para
quod cœnem, & præcinge te, ac mini-
stra mihi, donec edero & bibero, & de
C inde edito & bibito tu? Num gratiam
habet seruo illi, quia fecit quæ ei impe
rata fuerant? Non, puto. Sic & uos,
quum feceritis omnia, quæ præcepta
sunt uobis, dicite: Serui inutiles su-
mus: quod debuimus facere fecimus.
Et euenit, dum iret Hierosolymam, ut
ipse transiret per mediam Samariam &
Galilæam. Et quũ ingrederetur quen-
dam uicum, occurrerunt ei decem uiri
leprosi, qui steterunt procul, intentaq́;
uoce, dixerunt: Iesu præceptor, misere
D re nostri. Quos ut uidit, dixit illis: †
Leui.14.a Profecti, ostendite uos sacerdotibus.
Eueniťq́; ut inter abeundum, mundati
sint. Vnus aũt ex illis, ut uidit se mun-
datum esse, regressus est, cum uoce ma-
gna glorificans Deum: & procidit in
faciem ad pedes eius, gratias agens ei.
Et hic erat Samaritanus. Respondens
aũt Iesus, dixit: Nónne decem munda-
ti sunt? Nouem aũt illi ubi? Non sunt
reperti qui redierint, ut darent gloriam
Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Sur-
ge, uade, fides tua te seruauit. Interro-
gatus aũt à pharisæis, quando uentu-
rum esset regnum Dei, respondit eis, &
E dixit: Non ueniet regnum Dei cum ob
Mat.24.b seruatione, †neq́; dicẽt: Ecce hic, aut:
Mar.13.c Ecce illic. Ecce enim regnum Dei in-
tra uos est. Dixit aũt discipulis: Veniẽt
dies, quando desiderabitis unum die-
rum filij hominis uidere, nec uidebitis.
Et dicẽt uobis: Ecce hic, ecce illic. Ne
eatis neq́; sectemini. Nam sicut fulgur
fulgurãdo è regione quæ sub cœlo est,
in alteram quæ sub cœlo est relucet re-
gionẽ, ita erit filius hominis in die suo.
F Sed prius oportet illum multa pati, &
reprobari à natione hac. Et sicut acci-
Gen.7.b dit in diebus Noe, ita erit & in diebus
Mat.24.d filij hominis. †Edebant, bibebant, uxo
Gen.19.e res ducebant, & dabantur nuptum, ad

eum usq́; diem, quo intrauit Noe in ar
cam, uenitq́; diluuium, & perdidit om-
nes. Consimiliter etiã ut accidit in die-
bus Lot. Edebant, bibebant, emebant,
uendebant, plantabant, ædificabant: cę
terum quo die exijt Lot è Sodomis,
pluit ignem & sulphur de cœlo, &
perdidit omnes. Simili modo se res ha-
bebit, qua die ostenditur filius homi-
nis. Illo die, qui fuerit in tecto, & uasa G
eius in domo, ne descendat ad tollendũ
illa: & qui in agro, similiter non redeat
ad relicta. † Memores aũt estote uxo- Gen.19.e
ris Lot. *Quicunq́; quæsierit animam *Mat.10.d
suam seruare, perdet illam: & quicun- Mar.8.d
que perdiderit illam, uitã illi parabit.† Luc.9.c
Dico uobis: In illa nocte erunt duo in Ioan.12.d
lecto uno, unus adsumetur, & alter re- †Mat.24.e
linquetur. Duæ erunt molentes simul, 1.Thes.4.d
una adsumetur, & altera relinquetur.
Et respondentes dicunt illi: Vbi Domi
ne? Qui dixit illis: Vbicũq́; fuerit cor-
pus, illuc congregabuntur & aquilæ.

CAP. XVIII.

DIcebat aũt et parabolã eis, huc spe A
ctantem, † quod oporteat semper 1.Thes.5.d
orare, nec defatigari, dicens: Iudex qui Eccli 18.c
dam erat in quadam ciuitate, qui Deũ
non timebat, nec hominem reuereba-
tur. Vidua aũt quædam erat in ciuita-
te illa, & ueniebat ad eum, dicẽs: Vin-
dica me de aduersario meo. Et nolebat
aliquãdiu. Tandem aũt dixit apud se:
Quanq̃ Deũ non timeo, nec hominẽ re
uereor, tamẽ quia molesta est mihi hæc
uidua, uindicabo illã, ne tandẽ ueniat,
& suggillet me. Ait aũt Dominus: Au B
dite quid iudex iniquus dicat. Deus
aũt non uindicabit electos suos clamã
tes ad se die ac nocte, etiam si longa pa
tientia utatur super illis? Dico uobis,
persecuturum esse uindictam illorũ ce-
leriter. Veruntamẽ, filius hominis quũ
uenerit, num inueniet fidẽ in terra? Di-
xit aũt & ad quosdam, qui in se confi-
debant, quod essent iusti, & aspernabã
tur cæteros, parabolam istam: Duo ho
mines ascenderunt in templum, ut pre-
carentur, unus pharisæus, & alter pu-
blicanus. Pharisæus stans, hæc apud se C
orabat: Deus, gratias ago tibi, quod
non sum quales cæteri homines, rapto
res, iniusti, adulteri, qualis etiam hic
publicanus. Ieiuno bis in sabbato, de-
cimas

cimas do omnium quæ possideo. Et
publicanus procul stans, nec oculos
F uolebat ad cœlum attollere, sed percu-
tiebat pectus suum, dicens: Deus, pro-
pitius esto mihi peccatori. Dico uobis:
Descendit hic iustificatus domum suã,
Mat.23.b magis quàm ille. †Quia omnis, qui se ex-
Luc.14.c tollit, humiliabitur: & qui se humiliat,
*Mat.19.b extolletur. *Adferebant aũt ad eum et
Mar.10.b infantes, ut eos tangeret. Quod cum ui
derent discipuli, increpabant illos. Ie-
sus aũt aduocatis illis, dixit: Sinite pu
ellos uenire ad me, & ne prohibeatis
D eos. Talium enim est regnum Dei. Amẽ
dico uobis: quicunque non acceperit re
gnum Dei ueluti puellus, non intrabit
Mat.19.b in illud. †Et interrogauit eum quidam
Mar.10.b princeps, dicens: Magister bone, quid
faciendo consequar uitam æternam?
Dixit aũt ei Iesus: Quid me dicis bo-
nũ? Nemo bonus, nisi unus Deus. Præ
Exo.20.c cepta nosti. †Non committes adulte-
rium. Non occides. Non facies furtũ.
Non falsum testimonium dices. Hono-
ra patrem tuum, & matrem tuam. At il
le ait: Hæc omnia seruaui à iuuentute
mea. Quo audito Iesus, ait ei: Adhuc
unum tibi deest. Omnia quæcunque ha-
bes, uende, & distribue pauperibus, &
habebis thesaurum in cœlo, & ueni se
quere me. His ille auditis, mœrore affe
ctus est, quia prædiues erat. Videns au
tem Iesus illum mœrore affectũ, dixit:
E Quàm difficile qui pecunias habent,
in regnum Dei intrabunt. Facilius est
enim camelum per foramen acus tran-
sire, quàm diuitem intrare in regnum Dei.
Quod qui audierant, dixerunt: Et quis
potest salutẽ consequi? At ille ait: Quæ
impossibilia sunt apud homines, possi-
bilia sunt apud Deum. Ait aũt Petrus:
Ecce, nos reliquimus omnia, ac sequu
ti sumus te. Ille uero dixit eis: Amen di
co uobis, nemo est qui reliquit domũ,
aut parentes, aut fratres, aut uxorem,
aut liberos propter regnum Dei, qui
non recepturus sit multo plura in tem-
pore hoc, & in sæculo uenturo, uitam
F æternam. †Adsumptis aũt duodecim,
Matt. 20.b ait illis: Ecce, ascendimus Hierosoly-
Mar.10.d mam, & consummabuntur omnia, quæ
scripta sunt per prophetas, [de] filio
hominis. Tradetur enim gentibus, &
illudetur, & contumelijs afficietur, cõ
spuetur que: & postquam flagellauerint,
occident eum, ac die tertia resurget. Et
ipsi nihil horum intellexerunt, eratque
uerbum istud absconditum ab eis, nec
intelligebant quæ dicebantur. †Euenit Matt.20.d
aũt cum adpropinquaret Hiericho, ut Mar.10.g
cæcus quidã sederet iuxta uiam, men-
dicans: & quum audiret turbam præ-
tereuntẽ, interrogabat, quid hoc esset.
Cum aũt retulissent ei, Iesum Nazare- G
num præterire, clamauit, dicens: Iesu fi
li Dauid, miserere mei. Et qui præi-
bant, increpabant eum, ut taceret. Ipse
uero multo magis clamabat: Fili Da-
uid, miserere mei. Stans aũt Iesus iussit
illum adduci ad se. Et quum adpropin
quasset, interrogauit illũ, dicens: Quid
tibi uis faciam? At ille dixit: Domine,
ut uisum recipiam. Et Iesus dixit ei: Re
cipito uisum, fides tua te saluum reddi
dit. Et confestim uisum recepit, ac se-
quebatur illum, glorificans Deum. Et
omnis populus ut uidit, dedit laudem
deo.

CAP. XIX.

ET ingressus, pambulabat Hiericho. A
Et ecce, uir nomine Zachæus, atque
is princeps erat publicanorum, & idẽ
erat diues, & quærebat uidere Iesum,
quis esset: nec poterat præ turba, quod
statura pusillus esset. Et cum præcur-
risset ascendit in arborem sycomorum,
ut uideret eum: nam illac erat transitu-
rus. Cumque uenisset ad eum locum, su-
spiciens Iesus, uidit illum, dixitque ei:
Zachæe, festinãter descende, hodie eñ
domi tuæ oportet me manere. Et festi-
nans descendit, & excepit illum gau-
dens. Quod cum uiderent omnes, mur
murabant, dicentes: ingressum esse, a-
pud hominem peccatorem diuersatu-
rum. Stans aũt Zachæus, dixit Domi- B
mino: Ecce, dimidium bonorum meo-
rũ, Domine, do pauperibus, & si quid
cuiquam per calumniam eripui, reddo
quadruplum. Ait aũt ei Iesus: Hodie sa
lus domui huic obtigit, eò quod & ipsa fi
lia sit Abrahæ. †Venit enim filius ho- Mat 18.b
minis quæsitũ, & seruatum quod perie
rat. Hæc illis audientibus, insuper di-
xit parabolã, eò quod esset prope Hie-
rosolymam, quodque existimarent fore,
ut confestim regnum Dei palàm fieret.
Dixit ergo: †Homo quidam genere cla Mat.25.b
rus, profectus est in regionem longin-

quam, ut acciperet sibi regnum, ac reuerteretur. Vocatis aũt decem seruis suis, tradidit eis decem minas, & ait il
C lis: Negociemini, donec ueniã. Ciues autem eius oderant eum, miseruntq́ legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare in nobis. Et euenit, cum redisset accepto regno, ut iusserit seruos illos uocari ad se, quibus dederat pecuniã, ut cognosceret quid quisque negociando confecisset. Accessit autẽ primus dicens: Domine mina tua, decem minas acquisiuit. Et ait illi: Euge bone serue, quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem in decem ciuitates. Venitq́ secundus, dicens: Domine, mina tua confecit quinq́ minas. Et huic ait: Et tu pręfectus esto quinq́ ciuitatibus. Et alius uenit dicens: Domine ecce mina tua, quam habui repositam in sudario. Timui enim te, quod homo austerus sis: tollis quod non po
D suisti, & metis quod non seminasti. Dicit ei: Ex ore tuo te iudicabo, serue male. Sciebas me hominem austerum esse, tollentem quod nõ posui, & metentem quod non seminaui: quare ergo non dedisti pecuniã meam ad mensam, & ego ubi uenissem cũ usura utiq́ exegissem illam. Et adstantibus dixit: Auferte ab illo minã, & date illi, qui decem minas habet. Et dixerũt ei: Dñe, habet decem
Mat.13.b 25.c Mar.4.c Luc.8.c minas. Dico eñ uobis, †omni habẽti dabitur: ab eo aũt qui non habet, etiam quod habet, auferetur. Cæterum inimicos meos illos, qui noluerũt me regnare in se, adducite huc, & interficite an
E te me. Et his dictis, ibat pergẽdo, ascen
Mat.21.a Mar.11.a dens Hierosolyma. †Porrò aũt, quum adpropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, iuxta montem, qui uocatur Oliuarum, misit duos discipulorũ suorum, dicens: Abite in castellum, quod est ex aduerso, in quod introeuntes, inuenietis pullum alligatum, in quo nemo unquam hominum sedit: soluite illum, & adducite. Et si quis uos interrogauerit: Quare soluitis? Sic dicetis ei: Quia dominus eo opus habet. Abierũt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus aũt illis pullũ, dixerunt domini eius ipsis: Quare soluitis pullũ? At illi dixerunt: Quia Dominus eo opus habet. Et duxerunt illum ad Iesum. Iniectisq́ uestimentis suis super pullum, imposuerunt Iesum.
† Proficiscente autem illo, substerne- F
bant uestimenta sua in uia. Et quum Ioan.12.b
adpropinquaret iam ad descẽsum montis Oliuarum, cœperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare Deum uoce magna, super omnibus, quas uiderant, uirtutibus, dicentes: Benedictus qui uenit rex nomine Domini: pax in cœlo & gloria in altissimis. Et quidam pharisæorum è turba dixerunt illi: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus respondens, ipse ait: Dico uobis, si hi tacuerint, mox lapides clamaturos. Et ut adpropinquauit, uidens ciuitatem, fleuit super illa, dicẽs: O si cognouisses & tu, & quidem hoc die tuo, quæ ad pacem tuam [pertinent curares.] Nunc autem occultata sunt
ab oculis tuis. †Quia superuenient ti- G
bi dies, cum circundabunt te inimici Mat.24.a
tui uallo, & cingent te, & coangusta- Mar.13.a
bunt te undiq́, & solo æquabunt te, Luc.21.a
& filios tuos, qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidem super lapidem, eò quod non cognoueris tempus uisi-
tationis tuæ. † Et ingressus templum, Mat.21.b
cœpit eijcere uendẽtes in illo, & emen Mar.11.b
tes, dicẽs illis: Scriptum est, *Domus *Isa.56.c
mea, domus precationis est. Vos au- Hier.7.b
tem fecistis illam speluncam latronum. Et docebat quotidie in templo. Principes autem sacerdotũ, & scribæ quærebant illum perdere, & primores populi: nec inueniebant quid facerent. Populus enim uniuersus pendebat [ab ore eius,] quum audiret eum.

CAP. XX.

ET euenit in uno dierum illorum, do- A
cente illo populum in templo, & Mat.21.c
euangelium annunciante, ut præsto es- Mar.11.d
sent principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, dicerentq́ illi his uerbis: Dic nobis, qua authoritate ista facis? Aut quis est is, qui dedit tibi istam authoritatem? Respondens autem, dixit illis: Interrogabo uos & ego unum quiddam, & respondete mihi: Baptismus Ioannis è cœlo erat, an ex hominibus? At illi simul ratiocinabãtur apud se, dicẽtes: Si dixerimus, è cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Sin dixerimus, ex hominibus, populus uni-

uerſus lapidabit nos. Perſuaſum enim
habet, Ioannem prophetam eſſe. Et re-
ſponderunt, ſe neſcire unde [eſſet.] Et
Ieſus ait illis: Neque ego dico uobis,
B qua authoritate hæc faciam. Cœpit
autem dicere ad populum parabolam
Mat.21.d hanc: † Homo quidam plantauit ui-
Mar.12.a neã, & locauit eam colonis: ipſeque pere
Iſa.5.a gre egit multo tempore. Cumque eſſet
Iere.2.d tempeſtiuum, miſit ad colonos ſeruum,
ut de fructu uineæ darent ipſi. At colo-
ni cæſum, emiſerunt eum inanem. Et
rurſus adhuc alterum ſeruum miſit. Illi
uero hunc quoque cæſum, & contumelijs
affectũ, emiſerũt inanem. Rurſus miſit
& tertium, at illi hunc quoque uulneri-
bus inflictis, eiecerunt. Dixit autẽ do-
minus uineæ: Quid faciam? Mittam fi-
lium meum, illum dilectum: forſitan
quum hunc uiderint, reuerebuntur. Vi
ſo autem eo coloni, diſputabant apud
ſe, dicentes: Hic eſt hæres, uenite occi-
damus illum, ut nobis obtingat hæredi
tas. Et eiectum illum extra uineam, oc-
C ciderunt. Quid ergo faciet illis domi-
nus uineæ? Veniet, & perdet colonos
iſtos, & tradet uineam alijs. Quod cũ
audiſſent, dixerunt: Abſit. Ille uero in-
tuitus eos, ait: Quid eſt ergo hoc, quod
Pſal.117.d ſcriptum eſt: † Lapidem quem reproba
Act.4.b uerunt ædificantes, is factus eſt caput
Rom.9.g anguli. Omnis qui ceciderit ſuper illũ
Iſa.28.a lapidem, conquaſſabitur: ſuper quem
autem ceciderit, eum comminuet. Et
quærebant principes ſacerdotum &
ſcribæ inijcere in illum manus eadem
hora: & timuerunt populum. Intellexe
rant enim quod in ipſos dixiſſet ſimili-
Mat.22.b tudinem hanc. † Et obſeruantes emiſe
Mar.12.b runt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimula-
rent, ut caperent eum in ſermone, trade
rentque illum principatui & poteſtati
D præſidis. Et interrogauerunt eum, di-
centes: Magiſter, ſcimus te recte dice-
re, ac docere, nec reſpicere perſonam,
ſed uiam Dei cum ueritate docere: Li-
cet nobis tributũ dare Cæſari, an non?
Intellecta autem illorum uerſutia, dixit
eis: Quid me tentatis? Oſtendite mihi
denarium. Cuius habet imaginem, &
inſcriptionem? Reſpondentes dixerũt:
Rom.13.c Cæſaris. Et ait illis: Reddite ergo quę
ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt
Dei, Deo. Et non potuerunt uerbum
eius reprehendere coram populo: &
mirati ſuper reſponſo eius, tacuerunt.
† Acceſſerunt autem quidam Saddu- E
cæorum, qui negant eſſe reſurrectionẽ, Mat.22.c
& interrogauerunt eum, dicentes: Ma Mar.12.b
giſter, Moſes ſcripſit nobis: Si cuius
frater mortuus fuerit habens uxorem,
isque ſine liberis mortuus fuerit, ut du-
cat frater eius uxorem eam, & ſuſcitet
ſemen fratri ſuo. Septem ergo fratres
erãt, & primus ducta uxore, mortuus
eſt ſine liberis. Et duxit ſecundus il-
lam uxorem, qui & ipſe mortuus eſt ſi
ne liberis. Et tertius duxit illam, ſimili
ter autem illi ſeptem: nec reliquerunt li
beros, & mortui ſunt. Nouiſſime om-
nium mortua eſt & mulier. In reſurre-
ctione ergo, cui eorum obtingit uxor?
Siquidem ſeptem habuerunt eam uxo-
rem. Et reſpondens, ait illis Ieſus: Filij F
huius ſæculi matrimonia contrahunt,
& nuptum dantur: qui uero digni fue-
rint habiti, ut ſæculum illud aſſequan-
tur, & reſurrectionem è mortuis, neque
matrimonia contrahunt, neque nuptum
dantur. Neque enim mori ultra poſſunt:
æquales enim angelis ſunt, & filij ſunt
Dei, quũ ſint filij reſurrectionis. Quod
uero reſurgant mortui, & Moſes oſten
dit iuxta rubum, quum dicit: Domi-
num Deum Abraham, & Deum Iſaac,
& Deum Iacob. Deus autem non eſt
mortuorum, ſed uiuorum: omnes enim
illi uiuunt. Reſpondentes autem qui-
dam ſcribarum, dixerunt: Magiſter, be
ne dixiſti. Et amplius non audebant
eum quicquam interrogare. † Dixit au Mat.22.
tem illis: Quomodo dicunt Chriſtum Mar.12.d
filium eſſe Dauid? & ipſe Dauid dicit
in libro Pſalmorum: † Dixit Dominus G
Domino meo, ſede à dextra mea, do- Pſal.109.a
nec poſuero inimicos tuos, ſcabellum
pedum tuorum. Dauid ergo Dominum
illum uocat, & quomodo filius eius
eſt? † Audiente uero cuncto populo, di Mat.23.a
xit diſcipulis ſuis: Cauete à ſcribis, Mar.12.a
quibus ſtudio eſt incedere in ſtolis, & Luc.11.f
amant ſalutationes in foris, ac primas
cathedras in ſynagogis, primosque di-
ſcubitus in conuiuijs. Qui deuorant
domos uiduarum, & per ſimulationem
longas precationes faciunt, hi grauius
ſubibunt iudicium.

CAP. XXI.

A Mar.12.d CVm respexisset † aũt, uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium, diuites. Vidit aũt & quandam uiduam pauperculam mittentem illuc [æra] minuta duo, & dixit: Vere dico uobis, uiduam hanc pauperem plus quàm omnes misisse. Nam omnes hi ex eo, quod ipsis redundat, miserunt in munera Dei: hæc aũt ex penuria sua, uniuersam substantiam quam habebat, misit. Mat.24.a Mar.13.a Luc.19.g †Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, dixit: Ex his quæ uidetis, B uenient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. Interrogauerunt aũt illũ, dicentes: Præceptor, quando ergo hæc euenient? Et quod signũ, quando ista futura sint? At ille dixit: Videte ne seducamini. † 1.Ioan. 4.a Multi enim uenient sub nomine meo, dicentes, Ego sum [Christus:] & tempus instat, ne igitur sequamini illos. Cęterum quum audieritis bella & seditiones, ne terreamini: oportet enim prius C hæc fieri, sed non statim finis. Tunc dicebat illis: Insurget gens contra gentẽ, & regnum aduersus regnum, & terręmotus magni in singulis locis, & fames ac pestilentiæ erunt, terriculamentaque & signa de cœlo magna ædentur. Sed ante hæc omnia, inijciẽt uobis manus suas, & persequentur, tradentes in conciliabula & carceres: trahentes ad reges ac pręsides, propter nomen meũ. Contiget aũt uobis in testimonium. Ponite igitur in cordibus uestris, non pręmeditãdam esse defensionem: nam ipse dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere, neque resistere D omnes qui aduersabuntur uobis. Trademini aũt etiam à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis: & [sunt quos] morte adficient ex uobis. Et eritis inuisi omnibus, propter nomẽ meũ: sed pilus de capite uestro nequaquàm peribit. Per patientiam uestrã possidete animas uestras. † Mat.24.b Mar.13.b Quum aũt uideritis circundari ab exercitibus Hierosolymã, tũc scitote imminere desolationẽ eius. Tunc qui in Iudęa sunt, fugiant ad mõtes: & qui in medio eius, excedant: & qui in regionibus, non intrent in eam. E Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnatibus & lactantibus in illis diebus. Erit enim adflictio magna super terram, et ira in populo hoc. Et cadent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Hierusalem proculcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium. † Et erunt signa in sole Mat.24.c & luna, & stellis: & in terra anxietas Mar.13.c gentium in perplexitate, resonante ma- Eze.32.b ri & fluctu, extabescẽtibus hominibus Ioel.3.e præ timore, & expectatione eorũ quæ superuenient orbi [terrarum.] Nam uires cœlorũ mouebuntur. † Et tunc ui- Esa.32.b debunt filium hominis uenientem in nu- Rom.8.d be, cũ potestate, & gloria magna. His F aũt fieri incipientibus, suspicite, & attollite capita uestra: quoniã adpropinquat redemptio uestrum. Et dixit illis similitudinem: Intuemini ficum & omnes arbores: quũ protrudunt iam gemmas, cernentes à uobis ipsis scitis, iam instare æstatem. Ita & uos quum uideritis hæc fieri, scitote instare regnum Dei. Amen dico uobis, non præteribit ætas hęc antequàm omnia facta fuerint. Cœlum & terra præteribũt, uerba aũt mea non præteribunt. † Cauete autem G uobis, nequando grauentur corda ue- Rom.13.d stra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, subitusque uobis ingruat dies ille: tanquàm laqueus enim superueniet omnibus qui sedẽt super faciem totius terræ. Vigilate itaque omni tempore, precantes ut digni habeamini qui effugiatis hæc omnia, quæ futura sunt ut fiant, & stare coram filio hominis. Erat autẽ interdiu in templo docens, noctu uero egrediens, diuersabatur in monte, qui uocatur Oliuarum. Et omnis populus diluculo uentitabat ad eum in templo, ut audiret eum.

CAP. XXII.

INstabat aũt dies † festus azymorum, A qui dicitur Pascha, & quærebãt prin- Mat.26.a cipes sacerdotum & scribæ, quomodo Mar.14.a eum interficerent. Timebant enim populum. Satanas uero intrauit in Iudã, cui cognomen erat Iscariotes, qui erat è numero duodecim: abijtque, & loquutus est cum principibus sacerdotum ac magistratibus, quomodo eum traderet illis. Et gauisi sunt, ac pacti sunt pecuniam ipsi se daturos. Et ille spopondit, quærebatque opportunitatem, ut traderet ipsum illis sine turba. Venit autem

dies

Mat.26.b †dies azymorum, quo necesse erat im
Mar.14.b molari pascha. Et misit Petrum ac Ioan
nem dicens: Profecti, parate nobis pa-
scha, ut edamus. At illi dixerunt ei:
Vbi uis paremus? Et dixit eis: Ecce, in
troeuntibus uobis in ciuitatem occur-
ret homo, uas aquæ fictile portans, se-
quimini eum in domũ in quam intrat:
B & dicetis patrifamilias ædium: Dicit
tibi magister: ubi est diuersorium, ubi
pascha cum discipulis meis edam? Et
ipse ostendet uobis cœnaculum ma-
gnum, stratum, ibi parate. Digressi au-
tem inuenerunt, sicut dixerat eis: & pa
rauerunt pascha. Et quum esset tem-
pus, accubuit, ac duodecim apostoli
cum eo. Et ait illis: Desiderio deside ra
ui hoc pascha comedere uobiscum, an-
tequam patiar. Dico enim uobis: Post
hac neutiquam edam ultra ex eo, do-
Mat.26.b nec compleatur in regno Dei. †Et ac-
Mar.14.b cepto poculo, gratias egit, ac dixit: Ac
1.Cor.11.a cipite hoc, & diuidite inter uos. Dico
enim uobis, non bibam de fructu uitis,
donec regnum Dei ueniat. Et accepto
pane, cum gratias egisset, fregit ac de-
dit eis, dicens: Hoc est corpus meum,
quod ꝓ uobis datur: hoc facite in mei
recordationem. Similiter & poculum,
postquam cœnauit, dicens: Hoc pocu
lum, nouum Testamentum per sangui-
nem meum, qui pro uobis effunditur.†
C Cæterum ecce, manus proditoris mei
Mat.26.b mecum est in mensa. Et filius quidem
Mar.14.b hominis, prout definitum est, uadit: ue-
Ioan.13.c runtamen uæ homini illi, per quem pro
ditur. Et ipsi cœperunt quærere inter
sese, quisnam esset ex ipsis, qui hoc fa-
Mat.20.d cturus esset. †Orta est autem & con-
Mar.10.f tentio inter eos, quis eorum uideretur
esse maior. Dixit autem eis: Reges gen
tium dominantur eis, & qui potesta-
tem habent in eas, benefici uocantur.
Vos autem non sic: Sed qui maior est
inter uos, fiat æqualis iuniori: & qui
princeps est, æqualis ministranti. Nam
uter maior est? qui accumbit, an qui mi
nistrat? nónne qui accumbit? At ego in
medio uestrum sum, ut qui ministrat.
Vos autem estis ij, qui permansistis me
cum in tentationibus meis. Et ego de-
cerno uobis, sicut decreuit mihi pater
meus regnum: ut edatis, & bibatis ad
mensam meam in regno meo, & sedea-
tis in solijs, iudicantes duodecim tri-
bus Israel. Ait autẽ Dominus: Simon, D
Simon, ecce, Satanas expetiuit uos, ut
cribraret sicut triticum: sed ego rogaui
pro te, ne deficiat fides tua. Et tu ali-
quando conuersus confirma fratres
tuos. †At ille dixit ei: Domine: tecum Mat.26.c
paratus sum & in carcerem & in mor- Mar.14.c
tem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre,
nequaquam canet hodie gallus, prius-
quam ter abnegaueris te nosse me. Et
dixit eis: Quando emisi uos sine saccu
lo & pera, & calciamentis, num quid
defuit uobis? At illi dixerunt: Nihil.
Dixit ergo eis: Sed nunc, qui habet sac
culum, tollat, similiter et peram: & qui
non habet, uendat tunicam suam, & e-
mat gladium. Dico enim uobis: adhuc
illud quod scriptum est, oportere perfi
ci in me, nempe: †Et cum iniquis de- Esa.53.d
putatus est. Etenim ea quę sunt de me,
finem habent. At illi dixerunt: Domi-
ne, ecce, duo gladij hic. At ille dixit
eis: Satis est. †Et egressus ibat, ut erat E
solitus, in montem Oliuarum: sequuti Mat.26.c
sunt autem illum & discipuli. Et quũ Mar.14.c
peruenisset ad locum, dixit illis: Ora- Ioan.18.a
te, ne incidatis in tentationem. Cumq́
ipse auulsus esset ab eis fermè ad iactũ
lapidis, positis genibus orabat, dicẽs:
Pater, si uis, transfer poculum hoc à
me. Veruntamen, non mea uoluntas,
sed tua fiat. Visus est autem illi ange-
lus de cœlo, corroborans eum. Et cor
reptus angore, prolixius orabat. Et e-
rat sudor eius sicut guttæ sanguinis, de
currentes in terram. Et quum surrexis-
set à precatione, uenissetq́ ad discipu-
los suos, reperit eos dormientes præ
mœstitia. Et ait illis: Quid dormitis?
Surgite, & orate, ne incidatis in tenta-
tionem. † Adhuc autem eo loquente, Mat.26.e
ecce turba, & qui uocabatur Iudas, Mar.14.e
unus è duodecim, antecedebat eos, & Ioan.18.a
adpropinquauit Iesu, ut oscularetur
eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo
filium hominis prodis? Videntes autem F
hi qui circa ipsum erant, quod futurũ
erat, dixerunt ei: Domine, percutiemus
ne gladio? Percussitq́ unus quispiam
ex illis seruum principis sacerdotum,
& amputauit auriculã eius dexteram.
Respondens autem Iesus, ait: Sinite ha
ctenus. Et quum tetigisset auriculam

Mat.26.f Mar.14.f Ioan.18.e
eius, sanauit eum. †Dixit autem Iesus ijs qui uenerant ad se, principibus sacerdotum ac magistratibus templi, & senioribus: Quasi ad latronem existis cum gladijs ac fustibus: quum quotidie uobiscum fuerim in templo, non in iecistis manus in me: sed hæc est hora illa uestra, & potestas tenebrarum. Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerunt eum in domum principis sacerdotum. Petrus uero sequebatur eminus.

Mat.26.g Marc.14.g Ioan.18.g
†Cum autem accendissent ignem in medio aulæ, atque unà con sedissent, sedit Petrus inter illos. Quem cum uidisset ancillula quædam sedentem ad lumen, defixis in illum oculis, dixit: Etiam hic cum illo erat. At ille abnegauit eum dicens: Mulier non noui illum. Pauloque post alius cum uidisset eum, dixit: Etiam tu ex illis es. Petrus uero ait: Homo, non sum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilęus est. Et ait Petrus: Homo nescio quid dicas. Et continuo, adhuc eo loquente, cecinit gallus. Et conuersus dominus,

G intuitus est Petrum. Recordatusque est Petrus sermonis domini, quomodo dixerat ipsi:

Mat.26.e Ioan.13.d
†Priusquam gallus cecinerit, ter me abnegabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarè. Et uiri qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes: cumque circuntexissent eum, percutiebant faciem eius, & interrogabant eum, dicentes: Vaticinare, quis est ille qui te percussit? Et alia multa conuiciantes dicebant in eum. Atque ut illuxit, conuenerunt seniores populi, principes sacerdotum & scribæ, duxeruntque illum in concilium suum, dicentes: Num tu es ille Christus? Dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, nequaquam credetis: quod si etiam interrogauero, nequaquam respondebitis mihi, neque missum facietis. Abhinc futurum est ut filius hominis sedeat à dextra potentiæ Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait illis: Vos dicitis me esse. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.

CAP. XXIII.

A Mat.22.b Mar.12.b
ET †cum surrexisset uniuersa multitudo eorum, duxit illum ad Pilatũ. Cœperunt autem illum accusare, dicẽtes: Hunc deprehendimus peruertentem gentem, & uetantem tributa dare Cæsari, dicentem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Es tu ille rex Iudæorum? At ille respondens illi, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus principibus sacerdotum & turbis: Nihil inuenio noxiæ in hoc homine. At illi inualescebãt, dicentes: Concitat populum, docens per uniuersam Iudæam, exorsus à Galilæa usque ad hunc locum. Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit num homo Galilæus esset. Et ut cognouit, eum ditionis Herodianæ esse, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat per id tempus. Herodes autem, uiso Iesu, gauisus est ualde. Tene-

B batur enim multo iam tempore cupiditate uidendi illum, eo quod audiret multa de eo, & sperabat se signum aliquod uisurum ab eo editum. Interrogabat autẽ eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ acriter accusantes eum. Cum autem spreuisset illũ Herodes cum exercitibus suis, illusissetque illi, indutum ueste splendida, remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici inter sese Pilatus et Herodes eodem illo die: nam antea simultas inter illos intercesserat. Pilatus aũt conuocatis principibus sacerdotũ, & magistratibus, ac po

C pulo, dixit illis: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populũ, & ecce ego coram uobis interrogans, nullum crimen inuenio in homine isto ex his de quibus accusatis eum, sed ne Herodes quidem. Nam remisi uos ad illũ, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Castigatum ergo eum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis in festo unum.

Mat.27.c Mar.15.b Ioan.18.g 19.c
†Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium coniectus in carcerem. Iterum autem Pilatus loquutus est ad eos, uolens dimittere Iesum. At illi clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertiò dixit ad illos:

illos: Nam quid mali fecit hic? Nullũ crimen capitale comperio in eo: castigatum ergo dimittam illum. At illi instabant uocibus magnis, postulantes
D ut crucifigeretur. Et inualescebant uoces eorum, ac summorum sacerdotum. Et Pilatus adiudicauit, ut fieret postulatum illorum. Dimisit autem illis eum qui propter seditionem & homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem po poscerant, Iesum uero tradidit arbitrio
Mat.27.d eorum. †Et quum abducerent eum, ad
Mar.15.b prehenderunt Simonem quendam Cy-
Ioan.19.b renensem, uenientem rure, & imposuerunt illi crucẽ, ut portaret post Iesum. Sequebatur autem eum multa turba populi ac mulierum, quæ & plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super uobisipsis flete & super filijs uestris. Quia ecce dies ueniunt, in quibus dicent: Beatæ steriles, & uentres qui nõ genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, Operi-
E te nos. Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo facinorosi cum eo, ut interficerentur. Et postquam uenerunt in locum qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum & facinorosos: unum quidem à dextra, alterum uero à sinistra. Iesus autem dicebat: Pater, ignosce illis, nesciunt enim quid faciant. †
Mat.27.d Diuidentes uero uestimenta eius, mitte
Mar.15.b bant sortẽ. Et stabat populus spectãs.
Ioan.19.d Et deridebant eũ principes cum eis, dicẽtes: Alios seruauit, seruet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. Illudebant autem ei & milites, accedentes, & acetum offerentes ei, dicentesq́: Si tu es ille rex Iudæorũ, serua teipsum. Erat aũt & inscriptio scripta supra eũ literis Græcis, & Latinis, & Hebrai
F cis: Hic est rex Iudæorum. Vnus autẽ qui erant suspensi facinorosorum, con uicia dicebat in eum, dicens: Si tu es ille Christus, serua teipsum, & nos. Respondens autem alter, increpabat eum, dicens: Ne tu quidem times Deum, cũ in eadem damnatione sis? Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic uero nihil absurdi gessit. Et dicebat Iesu: Domine, memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Erat autem hora ferè sexta, & tenebræ factæ sunt super totam terram usq; ad horam nonam. Et obscuratus est sol: uelumq́; templi scissum est medium. Cumq́; clamasset uoce ma
gna Iesus, ait: † Pater, in manus tuas Psal.30.a
deponam spiritum meum. Cumq́; hæc dixisset, expirauit. Cum uidisset autem centurio quod acciderat, glorificauit Deum, dicens: Vere hic homo iustus
erat. Et omnes turbæ eorum qui simul G
accesserant ad spectaculum istud, uidẽtes quæ contingebant, percutientes pectora sua, reuertebantur. Stabant autẽ omnes noti eius procul, & mulieres quæ simul sequutæ illum erant à Ga-
lilæa, hæc uidentes. Et ecce uir nomine Mat.27.g
Ioseph senator, qui erat uir bonus ac Mar.15.d
iustus, hic non consenserat consilio ac Ioan.19.g
facto eorum, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipse regnum Dei: hic accessit ad Pilatum, & postulauit corpus Iesu. Et depositum inuoluit illud sindoni, & posuit illud in monumento quod erat in lapide excisum, in quo nondũ quisquam positus fuerat. Et dies erat parasceue, & sabbatum illucescebat. Subsequutæ autem mulieres quæ cum eo uẽnerant è Galilæa, intuitæ sunt monumentum, & quemadmodum positũ esset corpus eius. Reuersæ uero parauerunt aromata & unguenta. Ac sabbato quidem quieuerunt secundum præceptum.

CAP. XXIIII.

VNo †autem sabbatorum profundo A
diluculo uenerunt ad monumẽtum Mat.28.a
portantes quæ parauerant aromata, & Mar.16.a
nonnullæ cum eis. Repererunt autem Ioan.20.a
lapidem reuolutum à monumento, & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et euenit dum ambigerent de hoc, ut ecce duo uiri astarent illis in uestibus fulgurantibus. Cum autem fuissent exterritæ, & declinarent uultum
in terram, dixerunt illis: †Quid quæ- Mat.17.d
ritis uiuentem cum mortuis? Non est Mar.9.c
hic, sed suscitatus est. Recordamini ut dixerit uobis quum adhuc in Galilæa esset, dicens, oportere filium hominis tradi in manus hominum peccatorum,

& crucifigi, & die tertio resurgere. Et
B recordatæ sunt uerborum eius. Et re-
gressæ à monumento, renunciauerunt
hæc omnia illis undecim, & cæteris
omnibus. Erat autem Maria Magdale
ne, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæ-
teræ quæ cum eis erant, quæ dicebant
apostolis hæc. Et habita sunt ab illis
pro deliramento uerba illarum: neq;
crediderunt illis. Petrus autem cum
exurrexisset, cucurrit ad monumentū,
& prospiciens ut uidet linteamina sola
posita, abijt apud semetipsum mirans
Mar.16.b quod acciderat. † Et ecce duo ex illis
ibant eodem die in castellum, quod abe
rat spatio stadiorum sexaginta ab Hie-
rosolymis, nomine Emaus, & ipsi col-
loquebantur inter se de his omnibus
quæ acciderant. Et euenit, ut dum col
loquerentur ac disputarent, ipse Iesus
C adpropinquans, iret unà cum illis. Cæ
terum oculi eorum tenebantur, ne eum
agnoscerent. Et dixit illis: Qui sunt hi
sermones quos confertis inter uos, am
bulantes, & estis tristes? Respondens
autem unus, cui nomen Cleopas, dixit
ei: Tu solus peregrinus es Hierosoly-
mis, neq; cognouisti quæ facta sunt il-
lic diebus his? Quibus ille dixit: Quę?
Et dixerunt ei: Quæ attinent ad Iesum
Nazarenum, qui fuit uir propheta, po-
tens opere & sermone coram Deo &
toto populo, & quomodo eum tradide
runt summi sacerdotes & principes no
stri ad supplicium mortis, & crucifixe
runt eum. Nos autem sperabamus eum
esse illū, qui redempturus esset Israel.
Atqui super hæc omnia tertius dies est
D hodie, ex quo hæc facta sunt. Sed &
mulieres quædam ex nobis stupefece-
runt nos, profectæ diluculo ad monu-
mentum: & non inuento corpore eius,
uenerunt, dicentes: Se etiam uisum an-
gelorum uidisse, qui dicerent eum uiue
re. Et abierunt quidam eorum qui erāt
nobiscum ad monumentum, & ita re-
pererunt sicut mulieres dixerāt, ipsum
uero non uiderunt. Et ipse dixit eis: O
stulti, & tardi corde ad credendum in
omnibus quæ loquuti sunt prophetæ.
Nónne hæc oportuit pati Christum,
& intrare gloriam suam? Et exorsus à
Mose, & omnibus prophetis, interpre
tabatur illis in omnibus scripturis quę
ad ipsum attinebant. Et appropinquan
do peruenerunt in castellum quò iter
habebant, & ipse simulabat se longius
iturum. Et coegerunt illum, dicentes:
Mane nobiscum, quoniam uergit ad ue
speram, & inclinatus est dies. Et intra- E
uit ut maneret cum illis. † Porrò autem Mar.16.e
dum accumbebat ipse cum eis, accepit Ioan.20.e
panem, & benedixit: cumq; fregisset,
porrigebat illis. Ipsorum autem oculi
aperti sunt, & agnouerunt eum: & ipse
inconspicuus abiuit ab eis. Et dixerūt
inter se: Nónne cor nostrum ardebat
in nobis dum loquebatur nobis in uia,
& aperiebat nobis scripturas? Et sur-
gentes eadem hora, regressi sunt Hiero
solyma, & inuenerunt congregatos un
decim, & illos qui cum eis erant, dicē-
tes: Surrexit dominus uere, & adpa-
ruit Simoni. Et illi narrabant quæ ge-
sta erant in uia, & quomodo fuisset
agnitus ipsis in fractione panis. Dum F
autem hæc loquuntur, stetit Iesus ipse
in medio eorum, & dicit eis: Pax uo-
bis. Expauefacti uero & perterriti, exi
stimabant se spiritum uidere. Et dixit
eis: Quid turbati estis, & quare cogita
tiones exurgunt in cordibus uestris?
Aspicite manus meas, & pedes meos,
quia ego ipse sum. Contrectate me, &
aspicite, quia spiritus carnem & ossa
non habet, sicut me uidetis habere. Et
cum hæc dixisset, ostendit eis manus
ac pedes. Adhuc autem illis non credē
tibus præ gaudio, & mirantibus, dixit
eis: Habetis hic aliquid edulij? At illi
obtulerunt ei partem piscis assi, & de
fauo apiario. Et cum accepisset, in con
spectu illorum comedit. Et dixit eis:
Hæc sunt uerba, quæ loquutus sum ad
uos cum adhuc essem uobiscum, opor-
tere impleri omnia quæ scripta sunt in
lege Mosi, & prophetis, & psalmis de
me. Tunc aperuit illorum mentem, ut G
intelligerent scripturas, & dixit eis: † Psal.18.b
Sic scriptum est, & sic oportebat Chri
stum pati, & resurgere à mortuis ter-
tio die: & prædicari nomine eius pœ-
nitentiam, ac remissionem peccatorum
in omnes gentes, † initio facto ab Hie- Act.1.a
rosolymis. Vos autem estis testes ho-
rum. † Et ecce, ego emitto promissionē Ioan.15.d
patris mei super uos. Vos autem sede-
te in ciuitate Hierosolyma, donec in-
duamini

Mar.16.d duamini potentia ex alto. †Eduxit au
Act.1.a tem eos foras usq; Bethaniam, & sub-
latis in altum manibus suis, benedixit
eis. Et euenit inter benedicendum
illis, ut recederet ab eis, ac ferretur in
cœlũ. Et ipsi, adorato eo, regressi sunt
Hierosolymam cum gaudio magno: &
erant assidui in templo, laudantes ac
benedicentes Deum. Amen.

Euangelium secundum Ioannem.

CAPUT I.

A N principio erat uerbum, & uerbum erat
apud Deum, & Deus
erat illud uerbum. Hoc
erat in principio apud
Deũ. Omnia per ipsum
facta sunt, & sine ipso factum est nihil
quod factum est. In ipso uita erat, & ui
ta erat lux hominum: & lux in tene-
bris lucet, & tenebræ eam non adpre-
henderunt. Erat homo missus à Deo,
cui nomen Ioannes. Hic uenit ad testifi
candũ, ut testificaretur de luce, ut om-
Mat.3.a nes crederent per ipsum. Non †erat
Mar.1.a ille lux illa, sed [missus erat] ut testifi-
B caretur de luce illa. Erat lux illa uera,
quæ illuminat omnem hominem ue-
niens in mundum. In mundo erat, &
mundus per ipsum factus est, & mun-
dus ipsum non cognouit. In sua uenit,
& sui ipsum non receperunt. Quot-
quot autem receperunt ipsum, dedit
eis potestatem ut filij dei fierent, credẽ-
tibus scilicet in nomen ipsius: qui non
ex sanguinibus, neq; ex uoluntate car
nis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex Deo
Mat.1.c nati sunt. †Et uerbum illud caro factũ
Luc.2.d est, & habitauit in nobis: (& spectaui-
mus gloriam eius, gloriam sicut unige
niti à patre) plenum gratia & ueritate.
Ioannes testificatur de ipso, & clama-
uit, dicens: Hic erat de quo dicebam:
Qui cum me sequeretur, antecessit me,
1.Tim. 6.d quia prior me erat. †Et de plenitudine
eius nos omnes accepimus, & gratiam
pro gratia, quia lex per Mosen data
est, gratia & ueritas per Iesum Chri-
stum obtigit. †Deum nemo uidit un- C
quam. Vnigenitus filius, qui est ad si- 1.Tim. 6.c
num patris, ille enarrauit. Et hoc est te 1.Ioan.4.b
stimonium Ioannis, quando miserunt
Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes &
Leuitas, ut interrogarent eum: Quis
es tu? Et confessus est, & non negauit.
Et cõfessus est: Non sum ego ille Chri
stus. Et interrogauerunt eum: Quid er-
go? Helias es tu? Et dicit: Non sum. Es
tu propheta ille? Et respondit: Non. Di
xerunt ergo ei: Quis es? ut responsum
demus his qui miserunt nos. Quid di-
cis de teipso? Ait: †Ego uox claman- Mat.3.a
tis in deserto, dirigite uiam Domini, * Mar.1.a
sicut dixit Esaias propheta. Et qui mis Luc.3.a
si fuerant erant ex pharisæis. Et inter- *Esa.40.a
rogauerunt eum, ac dixerunt ei: Quid D
ergo baptizas, si tu non es Christus il-
le, neq; Helias, neq; propheta ille? Re-
spondit eis Ioannes, dicens: †Ego ba- Mat.3.c
ptizo in aqua, sed in medio uestrum Mar.1.b
stat, quem uos nescitis: ipse est ille qui Luc.3.c
post me uenit, qui extitit ante me: cu- Act.19.a
ius ego non sum dignus ut soluam cor
rigiam calceamenti. Hæc in Bethabara
facta sunt trans Iordanem, ubi erat Io-
annes baptizans. Postero die uidet Io-
annes Iesum uenientem ad se, & ait:
Ecce, agnus ille Dei, qui tollit peccatũ
mundi. Hic est de quo ego dicebam:
Post me uenit uir, qui ante me extitit,
quia prior me erat, & ego nesciebam
eum. Sed ut manifestus fieret Israeli,
propterea ueni ego in aqua baptizãs.
†Et testificatus est Ioannes, dicens: Vi E
di spiritum descendentem sicut colum- Mat.3.d
bam è cœlo, & mansit super eum, & Mar.1.b
ego nõ noueram eum: sed qui misit me Luc.3.d
ad baptizandum in aqua, ille mihi di-
xit: Super quem uideris spiritum de-
scendentem, & manentem super eum,
hic est qui baptizat spiritu sancto. Et
ego uidi, & testificatus sum hunc esse
filium Dei. Postero die iterum stabat
Ioannes, & ex discipulis eius duo, &
intuitus Iesum ambulantem, dicit: Ec-
ce, agnus ille Dei. Et audierunt eũ duo
discipuli loquentem, & sequuti sunt Ie
sum. Conuersus autem Iesus, & con-
spicatus eos sequentes, dicit eis: Quid
quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi,
quod dicitur interpretatione, magister,
ubi manes? Dicit eis: Venite, & uidete. F

Venerunt, & uiderunt ubi maneret: &
apud eum manserunt diem illum. Hora
autẽ erat fermè decima. Erat Andreas
frater Simonis Petri, unus ex duobus
qui audierant ab Ioanne, & sequuti
fuerant eum. Reperit hic prior fratrem
suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus
Messiã: quod est interpretatione Chri-
stus. Et adduxit eum ad Iesum. Intui-
tus eum Iesus, dixit: Tu es Simon fi-
lius Iona, tu uocaberis Cephas: quod
interpretatione est, Petrus. Postero die
uoluit Iesus exire in Galilæam, & re-
perit Philippum, & dicit ei: Sequere
me. Erat autem Philippus à Bethsaida
ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Phi
lippus Nathanael, & dicit ei: De quo
G scripsit †Moses in lege *& prophetæ,
Gen.49.b inuenimus Iesum filium Ioseph, Naza-
Deu.18.c renum. Et dixit ei Nathanael: A Na-
*Esa.40.c zareth potest aliquid boni esse? Dicit
45.b ei Philippus: Veni, & uide. Vidit Ie-
Eze.34.f sus Nathanael uenientem ad se, & di-
37.f cit de eo: Ecce uere Israelita, in quo do
Iere.23.a lus non est. Dicit ei Nathanael: Vnde
Dan.9.f me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei:
Prius quàm te Philippus uocaret, quũ
esses sub ficu, uidebam te. Respondit
Nathanael, & ait ei: Rabbi, tu es ille fi
lius Dei. Tu es ille rex Israelis. Respõ
dit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi: Vi
debam te sub ficu, credis. Maiora his
uidebis. Et dicit ei: Amen amen dico
uobis: Posthac uidebitis cœlum aper-
Mat.24.c tum, & †angelos Dei ascendentes ac
28.d descendentes super filium hominis.

CAP. II.

A ET die tertia nuptiæ fiebant in Ca-
na Galilææ, & erat mater Iesu ibi.
Vocatus est autem & Iesus ac discipu
li eius ad nuptias. Et cum defecisset ui
num, dicit mater Iesu ei: Vinum non ha
Luc.17.g bent. Dicit ei Iesus: †Quid mihi rei te-
cum est mulier? Nondum uenit hora
mea. Dicit mater eius ministris: Quod-
cunq; dixerit uobis, facite. Erant au-
tem ibi sex hydriæ lapideæ positæ se-
cundum purificationem Iudæorum, ca
pientes singulæ metretas binas aut ter
nas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias a-
qua. Et impleuerunt eas usq; ad sum-
mum. Et dicit eis: Haurite nunc, & fer
B te architriclino: & tulerunt. Cum autẽ
gustasset architriclinus aquam in ui-
num uersam (nesciebat autem unde es-
set, sed ministri sciebant qui hauserant
aquam) uocat sponsum architriclinus,
& dicit ei: Omnis homo primo bonũ
uinum ponit, & quum inebriati fue-
rint, tunc id quod deterius est: tu serua
sti bonum uinum usq; ad hoc tempus.
Hoc fecit initium signorum Iesus in Ca
na Galilææ, & manifestam fecit gloriã
suam: & crediderunt in eum discipuli
eius. Postea descẽdit Capernaum ipse
& mater eius, & fratres eius, & disci-
puli eius: & ibi manserunt non multis
diebus. Instabat autem pascha Iudæo- C
rum, & ascendit Hierosolymam Iesus,
& reperit in templo eos qui uendebãt
boues & oues, & columbas, & mensa
rios sedentes. Et quum fecisset flagel-
lum è funiculis, omnes eiecit è templo,
oues simul ac boues, & mensariorum
æs effudit, & mensas subuertit. Et his
qui columbas uendebant dixit: Aufer-
te ista hinc, nec facite domum patris
mei domum mercatus. Recordati uero
sunt discipuli eius quòd scriptum est:
†Zelus domus tuæ exedit me. Respõ Psal.68.b
derunt ergo Iudæi, & dixerũt ei: Quod
signum ostendis nobis, quãdoquidem
ista agis? Respondit Iesus, & dixit eis:
Destruite templum hoc, & in tribus
diebus suscitabo illud. Dixerunt ergo D
Iudæi: †Quadraginta & sex annis ędi Mat.26.c
ficatum est templum hoc, & tu in tri- Mar.14.f
bus diebus suscitabis illud? At ille di-
cebat de templo corporis sui. Quum
ergo suscitatus esset è mortuis, recorda
ti sunt discipuli eius quòd hoc dixis-
set illis. Et crediderunt †scripturæ, & Psal.3.b
sermoni quem dixerat Iesus. Quum au 56.c
tem esset Hierosolymis in pascha in
die festo, multi crediderunt in nomen
eius, uidentes signa eius quæ edebat.
Ipse autem Iesus non credebat semet-
ipsum eis, eo quòd ipse nosset omnes, nec
opus haberet ut quis testaretur de ho-
mine. Ipse enim sciebat quid esset in ho
mine.

CAP. III.

A ERat autem homo ex pharisæis, Ni-
codemus nomine, princeps Iudæo-
rum, hic uenit ad Iesum nocte, & dixit
ei: Rabbi, scimus quòd à Deo ueneris
magister. Nemo enim hæc signa potest
edere quæ tu edis, nisi Deus adfuerit
illi. Respondit Iesus, ac dixit ei: Amen

amen dico tibi, nisi quis natus fuerit è supernis, non potest uidere regnum Dei. Dicit ei Nicodemus: Quomodo potest homo nasci quum sit senex? Nũ potest in uentrem matris suæ iterum introire, ac nasci? Respondit Iesus: Amẽ amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ne mireris quòd dixi tibi, oportere uos nasci è supernis.
B † Spiritus ubi uult spirat, & uocem
Psal. 134.a eius audis, sed nescis unde ueniat, & quò abeat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Es tu ille magister Israelis, & hæc ignoras? Amẽ amẽ dico tibi, quod scimus loquimur, & quod uidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non creditis, quomodo si dixero cœlestia, credatis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit in eum, non
C pereat, sed habeat uitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut condemnet mundum, sed ut salutem consequatur mundus per eum. Qui credit in eum, non condemnatur: qui uero non credit, iam condemnatus est. Quia non credidit in nomen unigeniti filij Dei.
Ioan. 1.a Hæc est autem condemnatio, † quòd lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim opera eorum mala. Omnis enim qui mala agit, odit lucem: nec uenit ad lucem, ne arguantur opera ipsius. Qui autem operam dat integritati, uenit ad lucem, ut palàm fiant facta ipsius, quòd cum Deo sint facta. Post hæc uenit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur
Ioan. 4.a cum eis, † ac baptizabat. Baptizabat autem & Ioannes in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic. Et aduenìebant & baptizabantur. Nondum enim coniectus fuerat in carcerem Ioannes. Orta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione, & uenerũt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce is baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Respondit Ioannes,
& dixit: Non potest homo accipere D
quicquam, nisi fuerit ei datum è cœlo.
Ipsi uos testes estis, † me dixisse: Non Ioan. 1.d.e
sum ego Christus, sed missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est. amicus autem sponsi qui stat & audit eum, etiam atque etiam gaudet propter uocem sponsi. Hoc ergo gaudium meũ completum est. Illum oportet crescere, me uero minui. Qui è supernis uenit, supra omnes est. Qui est è terra, è terra est, & è terra loquitur. Qui è cœlo uenit, supra omnes est, & quod uidit & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Qui accepit
eius testimonium, is obsignauit † Deum Rom. 3.a
esse ueracem. Quem enim Deus misit, uerba dei loquitur. Non enim [huic] ad mensuram dat Deus spiritum. Pa-
ter diligit filium, & omnia tradidit in
manum eius. † Qui credit in filium, ha 1. Ioan. 5.b
bet uitam æternam: qui uero non credit filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eum.

CAP. IIII

VT ergo cognouit dominus audisse A
pharisæos, Iesum plures discipulos adsciscere, & baptizare, q̃ Ioannem,
(quãquam Iesus ipse † non baptizaret, Sup. 3.c
sed discipuli eius,) reliquit Iudæam, et abijt iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob Iosepho filio suo. Erat aũt ibi
† fons Iacobi. Iesus ergo fatigatus ex Gen. 33.d
itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat fermè sexta. Venit mulier Samaritana, ut hauriret aquam. Dicit ei Iesus: Da mihi quod bibam. Nam discipuli eius abierant in ciuitatem ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu cum sis Iudæus, potum à me poscis, quę sum mulier Samaritana? (Non enim commerciũ habent

B Iudæi cum Samaritanis.) Respondit Ie
sus, & dixit ei: Si scires donum Dei, &
quis sit qui dicit tibi: Da mihi quod bi
bam, tu utiq; petisses ab eo, & dedisset
tibi aquam uiuam. Dicit ei mulier: Do-
mine, neq; quo haurias habes, & pu-
teus profundus est: unde ergo habes
aquam illam uiuam? Num tu maior es
patre nostro Iacob, qui dedit nobis pu
teum, & ipse bibit ex eo, & filij eius,
& pecora eius? Respondit Iesus, & di-
xit ei: Omnis qui bibit de aqua hac, si
tiet iterũ: quisquis aũt biberit de aqua
quam ego dabo ei, neutiquam sitierit in
æternum: sed aqua quam ego dabo ei,
euadet in eo fons aquæ salientis in ui-
tam æternam. Dicit illi mulier: Domine
da mihi istam aquam, ut non sitiam, ne
que ueniam huc ad hauriendum. Dicit
ei Iesus: Vade uoca uirum tuum, & ue
ni huc. Respondit mulier, & dixit ei:
C Non habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene
dixisti, Nõ habeo uirum. Quinq; enim
uiros habuisti, & nunc quem habes,
non est tuus uir. Hoc uere dixisti. Di-
cit ei mulier: Domine uideo prophetã
Deu.12.a esse te. †Patres nostri in mõte hoc ado
*4.Re.17.f g rauerunt, & uos dicitis, * Hierosoly-
mis esse locum, ubi oporteat adorare.
Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, uenit
hora, quando neq; in hoc monte, neq;
Hierosolymis adorabitis patrem. Vos
adoratis quod nescitis, nos adoramus
q̃d scimus, q̃a salus ex Iudæis est. Sed
uenit hora, & nunc est, quando ueri a-
D doratores adorabunt patrem spiritu ac
2.Cor.13.d ueritate. Nam & pater tales quærit
ipsius adoratores. Spiritus †est Deus,
& adoratores eius spiritu ac ueritate
oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio
Messiam uenturũ esse, qui dicitur Chri
stus, quuḿq; uenerit ille, annunciabit
nobis omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum
qui loquor tibi. Et interim uenerunt di
scipuli eius, & mirabantur q̃ cum mu
liere loqueretur. Nemo tamen dixit:
Quid quæris? aut, Cur loqueris cum
ea? Reliquit ergo hydriam suã mulier,
& abijt in ciuitatem, & dicit homini-
bus: Venite, uidete hominem, qui dixit
mihi omnia quæcunq; feci, an is sit ille
Christus? Exierunt ergo è ciuitate, &
ueniebant ad eum. Interea rogabant eũ
discipuli, dicentes: Rabbi, comede.

Ipse autem dixit eis: Ego cibum habeo
comedendum, quem uos nescitis. Dice
bant ergo discipuli inter se: Num quis B
attulit ei quod ederet? Dicit eis Iesus:
Meus cibus est, ut exequar uolunta-
tem eius qui misit me, & perficiam o-
pus eius. Nõnne uos dicitis: Adhuc
quatuor menses sunt, cum messis ade-
rit? Ecce dico uobis, attollite oculos
uestros, & contemplamini regiones,
quoniam albæ iam sunt ad messem. Et Mat.10.a
qui metit, mercedem accipit, & cõgre- Luc.9.d
gat fructũ in uitam æternam: ut & qui
seminat, simul gaudeat, & qui metit. In
hoc enim est sermo ille uerus, quòd a-
lius est qui seminat, & alius est qui me
tit. Ego misi uos ad metendum, quod
uos non laborastis: alij laborauerunt,
& uos in labores eorum introistis. Ex
ciuitate autem illa multi crediderunt
in eum Samaritanorum, propter sermo
nem mulieris testificantis, dixisse eum
ipsi omnia quæcunq; fecisset. Quum ue F
nissent ergo ad illum Samaritani, roga
uerunt eum ut apud ipsos maneret. Et
mansit ibi duos dies, ac multo plures
crediderunt propter sermonem ipsius.
Et mulieri dicebant: Iam non propter
tuam narrationem credimus, ipsi enim
audiuimus, & scimus hunc esse uere
seruatorem mũdi Christum. Post duos
autem dies exijt inde, & abijt in Gali-
læam. †Ipse enim Iesus testatus est pro- Mat.4.b
phetam in sua patria in honore non ha Mar.1.b
beri. Quum ergo uenisset in Galilæam, Luc.4.c
exceperunt eum Galilæi, ut qui uidis- Sup.2.a.b
sent omnia quæ fecerat Hierosolymis
in die festo. Nam & ipsi uenerant ad
diem festum. Venit ergo Iesus iterum
Canam Galilææ, ubi fecerat ex aqua
uinum. Erat autem quidam regius, cu-
ius filius ægrotabat Capernaum. Hic
quum audisset Iesum aduenisse à Iudæa
in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat
eum, ut descenderet ac sanaret ipsius
filium. Erat enim moriturus. Dixit er- G
go Iesus ei: Nisi signa & prodigia ui-
deritis, nequaquam credideritis. Di-
cit ei regius: Domine, descende prius,
quàm moriatur filius meus. Dicit ei Ie-
sus: Vade filius tuus uiuit. Credidítq;
homo sermoni quem dixerat ei Iesus,
& ibat. Iam autem eo descendente, ser-
ui eius occurrerũt ei, & renũciauerũt,
dicentes:

dicentes : Puer tuus uiuit. Sciscitatus est ergo ab eis horã in qua melius habuisset, & dixerunt ei, Heri hora septima reliquit eum febris. Intellexit ergo pater illam esse horam qua dixisset sibi Iesus: Filius tuus uiuit. †Et credidit ipse & tota domus eius. Hoc iterũ secundum signũ edidit Iesus, quum uenisset ex Iudaea in Galilaeam. V.

Act.18.a

A POst hęc erat dies festus Iudęorum, & ascendit Iesus Hierosolymã. Est autem Hierosolymis ad probaticam piscina, quae cognominatur Hebraice Bethesda, quinqꝫ porticus habens: in his iacebat multitudo magna aegrorũ, caecorũ, claudorũ, aridorum, expectantium aquę motũ. Angelus enim descendebat certo tempore in piscinã, & turbabat aquam. Itaqꝫ qui primus descendisset post turbationem aquae, sanus fiebat, à quocunqꝫ detineretur morbo. Erat autem quidam homo illic, qui triginta & octo annos morbo tenebatur. Hunc quũ uidisset Iesus decumbẽtem, & cognouisset eum iam multo tempore affici, dicit ei: Vis sanus fieri? Respõdit ei aegrotans: Domine, hominẽ non habeo, ut quũ turbata fuerit aqua, mittat me in piscinã. B Sed interim dum ego uenio, iam alius ante me descendit. Dicit ei Iesus : Surge, tolle grabbatũ tuũ, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatũ suum, & ambulabat. Erat aũt sabbatũ die illo: dicebant ergo Iudaei ei qui sanatus fuerat: Sabbatũ est, †non licet tibi tollere grabatũ. Respondit eis: Qui me sanum fecit, is mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerũt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatũ tuum, & ambula? Is autem, qui sanatus fuerat, nesciebat C quis esset. †Iesus enim subduxerat se, quod turba esset eo in loco. Postea reperit eum Iesus in templo, & dixit illi: Ecce, sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Abijt ille homo, & renũciauit Iudaeis, Iesum esse, à quo sanatus fuisset. Ac ꝓpterea persequebantur Iudaei Iesum, et quęrebant illum occidere, ꝙ ista fecisset in sabbato. Iesus autem respondit eis : Pater meus ad hoc usqꝫ temporis operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quaerebant Iudaei eum interficere, quia non solum soluisset sabbatum, sed & patrẽ suum dixisset Deum, aequalem se faciens Deo. Respondit itaqꝫ Iesus, & dixit eis: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quid uiderit patrem facientem. Quaecunqꝫ enim ille fecerit, D haec itidem & filius facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quae ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult, uiuificat. Necqꝫ enim pater iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit filio. Vt omnes honorent filiũ, sicut honorant patrem. Qui non honorat filiũ, non honorat patrem qui misit illum. Amen amen dico uobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitã aeternam, & in iudiciũ non ueniet, sed transiuit è morte in uitam. Amen amen dico uobis, ꝙ ueniet hora, & nunc est, quãdo mortui audient uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Sicut enim pa E ter habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso: & potestatem dedit ei iudicandi quoqꝫ, quia filius hominis est. Ne miremini hoc: Quia ueniet hora, qua omnes qui in monumẽtis sunt, audient uocẽ eius: & prodibunt †qui bene egerunt, in resurrectionẽ uitae: qui uero mala patrarunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego facere à meipso quicquã. Sicut audio, iudico: & iudiciũ meum iustũ est. Quia non quaero uoluntatem meam, sed uoluntatẽ eius qui misit me, patris. Si ego testificarer de meipso, testimoniũ meum non esset uerum. Alius est, qui testimoniũ perhibet de me: & scio uerũ esse testimoniũ quod testificatur de me. Vos misistis ad Ioannem, F & is testimoniũ reddidit ueritati. Ego autem non ab homine testimoniũ accipio: sed hęc dico, ut uos salutem consequamini. Ille erat lucerna ardẽs & lucens, uos autẽ uoluistis ad tempus exultare in luce eius. At ego testimoniũ habeo maius testimonio Ioannis. Opera enim quae dedit mihi pater, ut ea perficiam, ea ipsa opera quae ego facio, testificãtur de me, quod pater miserit me.

Leuit.23.e
Deut.16.c
Iere.17.c
Ioan.7.b
Mat.25.d

Mat.3.d 17.a Et qui misit me pater, †ipse testificatus est de me. Neque uocẽ eius unquam
Deu.4.b.c audistis, neque speciem eius uidistis, & sermonem eius nõ habetis in uobis manentem, quia quem misit ille, huic uos
G non creditis. Scrutamini scripturas, quia uos uidemini uobis in ipsis uitã æternam habere, & illæ sunt quæ testificãtur de me, nec uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Gloriam ab hominibus non accipio, sed cognoui uos, ut qui amorẽ Dei non habeatis in uobis. Ego ueni nomine patris mei, nec recipitis me: si alius uenerit nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis uos credere, qui gloriam à uobis inuicem
1.Cor.4.a accipitis, & †gloriam quæ à solo deo est, non quæritis? Ne putetis me accusaturũ uos apud patrem: est qui accusat uos, Moses, in quem uos spem collocastis. Si enĩ credidissetis Mosi, credidissetis utique mihi. De me enim ille
Deut.18.c scripsit. †Si uero illius scriptis nõ creditis, quomodo uerbis meis credetis?

CAP. VI.

A POst hęc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, & sequebatur eum turba multa, quia uidebant eius signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subijt aũt in montem Iesus, & ibi sedebat cũ discipulis suis. Instabat aũt pascha, dies festus Iu
Matt.14.b dæorum. †Cum sustulisset ergo oculos
Marc.6.e Iesus, & uidisset multam turbã uenire
Luc.9.b ad se, dicit Philippo: Vnde ememus panes, ut edant isti? Hoc autẽ dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorũ denariorũ panes non sufficiunt eis, ut unusquisque pusillũ quippiam accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ipsius, Andreas, frater Simonis Petri: Est puellus unus hic, qui habet panes quinque hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tam mul-
B tos? Dixit autem Iesus: Facite ut homines discumbant. Erat aũt gramen multum in eo loco. Discubuerunt ergo uirorũ numero fermè quinque millia. Accepit aũt panes Iesus, quumque gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli uero discũbentibus: Similiter & ex piscibus quantũ uolebant. Vt aũt saturati sunt, dicit discipulis suis: Colligite quę superfuerunt fragmẽta, nequid pereat. Collegerũt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quę super fuerant his qui comederãt. Illi ergo homines cum uidissent signũ quod Iesus fecerat, dicebãt: Hic est uere propheta ille, qui uenturus est in mundũ. Iesus ergo cũ cognouisset quod uenturi essent, ac rapturi ipsum, ut crearẽt ipsum regem, secessit iterũ in montem ipse solus. At ubi iam aduesperauisset, descenderunt discipuli eius ad mare, & conscẽsa naui uenerũt traiecto mari Capernaum. Iamque tenebræ erãt, nec uenerat ad eos Iesus. Mare aũt uento magno flante, in tumescebat. Cum remigassent ergo fermè stadia uigintiquinque, aut triginta, G
uident Iesum ambulantẽ super mare, et adpropinquantẽ naui: ac timuerunt. Ille aũt dicit eis: Ego sum, ne timete. Voluerunt ergo eum recipere in nauim, et ilico nauis adpulerat terræ, ad quam tendebant. Postero die turba, quæ stabat trãs mare, ut uidit quod nauicula alia nõ esset ibi, nisi una illa, in quã ingressi fuerant discipuli eius: & quod nõ introisset Iesus cum discipulis suis in nauiculam, sed soli discipuli eius abijssent. (Aliæ uero superuenerunt nauiculæ à Tiberiade prope locũ, ubi comederãt panem, posteaque gratias egisset Dominus.) Cum ergo uidisset turba Iesum non esse ibi, neque discipulos eius, conscenderunt & ipsi nauiculas, & uenerunt Capernaũ quærentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc uenisti? Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis. Operemini, non D
cibũ qui perit, sed qui permanet in uitam æternã, quem filius hominis dabit uobis: hunc enim pater consignauit
Deus. Dixerũt ergo ei: Quid facimus Supra 1.a
ut operemur opera Dei? Respondit Ie- Matt.3.d
sus, & dixit eis: Hoc est opus dei, ut 17.a
credatis in eum quẽ misit ille. Dixerũt ergo ei: Quod ergo tu facis signũ, ut uideamus, & credamus tibi? Quid ope- †Exo.16.c
raris? Patres nostri manducauerũt man Num.11.b
na in deserto, sicut scriptũ est: †Panem Psal.67.c
de coelo dedit eis ad edendũ. Dixit er- Sap.16.c
go

go eis Iesus : Amen amen dico uobis,
non Moses dedit uobis panẽ [illum]
de cœlo, sed pater meus dat uobis pa-
nem de cœlo uerũ. Panis enim Dei est,
qui de cœlo descendit, & dat uitã mun
do. Dixerunt ergo ei: Domine, semper
da nobis panem istũ. Dixit autẽ eis Ie-
Eccli 24.c sus: Ego sum panis uitæ. †Qui uenit
ad me, non esuriet: & qui credit in me,
nõ sitiet unquã. Sed dixi uobis, ꝙ etiã
uidistis me, nec creditis. Omne quod
dat mihi pater, ad me ueniet: & eũ qui
B uenerit ad me, nõ eijcio foras. Quia de
scendi de cœlo, non ut faciã quod ego
uolo, sed quod uult is q misit me. Hæc
est aũt uoluntas eius qui misit me, pa-
tris, ne quid perdã ex omnibus quę de
dit mihi, sed resuscitẽ illa in nouissimo
die. Hęc est aũt uoluntas eius qui misit
me, ut omnis qui uidet filium, & credit
in eum, habeat uitam æternã, & ego su
scitabo eum in nouissimo die. Murmu
rabant ergo Iudæi de illo ꝙ dixisset:
Ego sum panis ille, qui è cœlo descen-
Matt.13.g di. Et dicebant: Nonne hic est Iesus fi
lius Ioseph, cuius nos nouimus patrẽ
& matrem? Quomodo ergo dicit hic:
De cœlo descendi? Respondit ergo Ie-
sus, & dixit eis : Ne murmuretis inter
uos. Nemo potest uenire ad me, nisi pa
ter, qui misit me, traxerit eum : & ego
suscitabo eũ in nouissimo die. Est scri-
Esa.54.c ptum in prophetis : †Et erunt omnes
Matt.11.e docti à Deo. Omnis ergo qui audiuit
à patre, & didicit, uenit ad me: non ꝙ
patrem uiderit quisquam, nisi is qui est
F à Deo, hic uidit patrem. Amen amen
dico uobis, qui confidit mihi, habet ui
tam æternam. Ego sum panis ille uitę.
Patres uestri comederunt manna in de
serto, & mortui sunt. Hic est panis ille
è cœlo descendens, ut de ipso edat ali-
quis, & non moriatur. Ego sum panis
uiuus, qui è cœlo descendi: si quis ede
rit de hoc pane, uiuet in æternũ. Et pa-
nis quem ego dabo, caro mea est, quã
ego dabo pro mundi uita. Decertabãt
ergo Iudæi inter se, dicentes: Quomo-
do potest hic nobis carnẽ illã [suam]
dare ad edendũ? Dixit ergo eis Iesus:
Amen amẽ dico uobis, nisi ederitis car
nem filij hominis, & biberitis eius san
guinem, non habetis uitam in uobis.
1.Cor.11.f †Qui edit meam carnẽ, & bibit meum
sanguinem, habet uitam æternam: &
ego suscitabo eum nouissimo die. Caro
enim mea uere est cibus, & sanguis
meus uere est potus. Qui edit meã car
nem, & bibit meum sanguinẽ, in me ma
net, & ego in illo. Sicut misit me uiuẽs
pater, & ego uiuo propter patrẽ, [ita]
& qui manducat me, uiuet ipse quoq;
propter me. Hic est panis ille, qui è cœ
lo descendit: non sicut comederunt pa
tres uestri manna, & mortui sunt. Qui
edit hunc panem, uiuet in æternũ. Hæc
dixit in synagoga, docens in Caper-
naum. Multi ergo his auditis ex disci- G
pulis eius, dixerunt: Durus est hic ser
mo. Quis potest eum audire? Sciens au
tem Iesus apud semetipsum, ꝙ murmu
rarẽt de hoc discipuli ipsius, dixit eis:
Hoc uos offendit? Quid igitur si uideri
tis filium hominis ascendentem [eò]
ubi †erat prius? Spiritus est qui uiuifi Supra 3.b
cat, caro non prodest quicquam. Ver-
ba quę ego loquor uobis, spiritus sunt,
& uita sunt. Sed sunt quidã ex uobis,
qui non credunt. Nouerat enim ab ini
tio Iesus, qui essent ij qui non crede-
rent, & quis proditurus esset ipsum.
Et dicebat: Propterea dixi uobis, ne-
minem posse uenire ad me, nisi fuerit ei
datum à patre meo. Ex eo [tempore]
multi discipulorum desciuerunt, eo re-
licto, nec amplius cum eo ambulabãt.
Dixit ergo Iesus illis duodecim: Num
& uos uultis abire? Respondit ergo ei
Simon Petrus: †Domine, ad quem ibi Matt. 16.c
mus? Verba uitæ æternę habes, & nos
credidimus, & cognouimus, ꝙ tu es
Christus filius Dei uiui. Respondit eis
Iesus : Nonne ego uos duodecim ele-
gi, & ex uobis unus diabolus est? Di-
cebat autem de Iuda Simonis Iscario-
ta. Hic enim erat proditurus eum, cum
esset unus ex duodecim. CA. VII.

VErsabatur autem Iesus posthæc in A
Galilæa : non enim uolebat in Iu-
dæa uersari, quia quærebant eum Iu-
dæi interficere. Erat autem in propin
quo festũ Iudęorũ †Scenopegia. Dixe Leuit.23.f
runt ergo ei fratres eius : Transi hinc,
& uade in Iudæam, ut & discipuli tui
uideant opera tua quæ facis. Nemo
quippe in occulto facit aliquid, & quę
rit ipse palàm esse. Si hęc facis, declara
te ipsum mundo. Nã ne fratres quidem

eius credebant in eum. Dicit ergo eis
Iesus: Tempus meum nondum adest,
tempus aũt uestrũ semper est paratum.
Non potest mundus odisse uos, me au
tem odit, quia ego testimoniũ fero de il
B lo, quod opera eius mala sint. Vos a-
scendite ad diem festũ hunc. Ego non-
dum ascẽdo ad festũ hoc, quia tempus
meum nondũ impletũ est. Hæc autem
quum dixisset eis, mansit in Galilæa.
Vt aũt ascenderunt fratres eius, tũc &
ipse ascendit ad festum, non palàm, sed
uelut in occulto. Iudæi ergo quærebãt
eum in festo, & dicebant: Vbi est ille?
Et murmur multũ erat in turbis de eo.
Quidam enim dicebant: Bonus est: alij
autem dicebant: Non, sed seducit tur-
bam. Nemo tamen palàm de eo loque-
batur, propter metũ Iudæorũ. Cum au
tem iam dimidium festi peractum esset,
ascendit Iesus in templum, ac docebat.
C Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomo
do hic literas scit, quum nõ didicerit?
Respondit eis Iesus, & dixit: Mea do
ctrina non est mea, sed eius q misit me.
Si quis uoluerit uoluntati eius obtem
perare, cognoscet de doctrina, utrũ ex
deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à
semetipso loquitur, gloriam propriam
quærit: qui autẽ quærit gloriam eius
qui misit ipsum, hic uerax est, & iniusti
Exod.24.a tia in illo non est. †Nónne Moses de-
dit uobis legẽ, & nemo ex uobis factis
præstat legem? Quid me quæritis inter
ficere? Respondit turba, & dixit: Dæ-
monium habes: quis te quærit interfi-
cere? Respondit Iesus, & dixit eis: V-
num opus feci, et omnes miramini. Pro
Leui.12.a pterea Moses dedit uobis †circunci-
Gene.17.b sionem, non ꝙ ex Mose sit, sed ex patri
D bus: & sabbato circunciditis hominẽ:
Si circuncisionẽ accipit homo sabba-
to, ut non soluatur lex Mosi, mihi indi
gnamini, qui totũ hominem sanum fece
Deut.1.c rim sabbato? †Ne iudicetis secundum
aspectũ, sed iusto iudicio iudicate. Di-
cebant ergo quidam ex Hierosolymita
nis: Nónne hic est, quem quærunt in-
terficere? Atqui ecce, palàm loquitur,
& nihil ei dicunt. Num uere cognoue
runt principes, hunc esse uere Christũ?
Sed hunc nouimus unde sit, Christus
autem quũ uenerit, nemo scit unde sit.
Clamabat ergo Iesus in tẽplo, docens,
ac dicens, Et me nostis, & unde sim no
stis: & à meipso nõ ueni, sed est uerax
qui misit me, quem uos non nouistis.
Ego uero noui eum, quia ab ipso sum,
& ille me misit. Quærebant ergo eum B
adprehendere, & nemo iniecit illi ma-
nus, quia nondũ uenerat hora eius. E
multitudine autem multi crediderũt in
eum, & dicebant: Christus quũ uene-
rit, num signa plura edet his quæ hic
edidit? Audierunt pharisæi turbã mur
murantem de illo hæc, & miserũt pha
risæi ac principes sacerdotũ ministros,
ut adprehenderent eum. Dixit ergo eis
Iesus: Adhuc pusillo tempore uobiscũ
sum, & abeo ad eũ qui misit me. †Quæ Iere.29.e
retis me, nec inuenietis. Et ubi ego Ioan.8.b
sum, eò uos non potestis uenire. Dixe- 13.d
runt ergo Iudæi inter sese: Quò hic itu
rus est, ut nos non inueniamus eum?
Num in dispersionẽ gentiũ iturus est, F
& docturus gentes? Quis est hic sermo
quem dixit: Quæretis me, & non inue
nietis, & ubi ego sum, [eò] uos nõ po
testis uenire? Nouissimo autẽ †die ma Leuit.23.f
gno festi stabat Iesus, & clamabat, di-
cens: Si quis sitit, ueniat ad me, & bi-
bat. Qui credit in me, sicut dixit scri-
ptura, flumina de uẽtre eius fluẽt aquæ
uiuæ. Hoc aũt dixit de spiritu, quem ac
cepturi erant qui crederent in ipsum.
Nondum enim erat spiritus sanctus,
quia Iesus nondum erat glorificatus.
Multi ergo de turba quũ audissent hũc
sermonem, dicebant: Hic est uere pro-
pheta. Alij dicebant: Hic est Christus.
Quidam autem dicebãt: Num nam ex
Galilæa Christus ueniet? Nónne scri-
ptura dicit, †ꝙ ex semine Dauid, & de Mich.5.a
Bethlehem castello, ubi erat Dauid, ue Mat.2.a
niet Christus? Dissensio itaque orta est in
turba propter eum. Quidam autem ex G
ipsis uolebant adprehendere eum, sed
nemo coniecit in eum manus. Venerũt
ergo ministri ad pontifices & phari-
sæos, & dixerunt eis illi: Quare nõ ad
duxistis illum? Responderũt ministri:
Nũquam sic loquutus est homo, sicut
hic homo. Responderunt ergo eis pha
risæi: Num & uos seducti estis? Num
quis ex principibus credidit in eum,
aut ex pharisæis? Sed turba hæc, quæ
non nouit legem, execrabiles sunt. Di
cit eis †Nicodemus, qui uenerat ad Ioan.3.a
eum

eum nocte, q unus erat de numero eorum: Num lex nostra iudicat hominẽ, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt & dixerunt ei: Num & tu Galilæus es? Scrutare & uide, ꝙ è Galilæa propheta nõ surrexerit. Et profectus est unusquisqꝫ domũ suam. CAP. VIII.

A IEsus autem perrexit in montem Oliuarũ, & diluculo iterũ uenit in templũ, cunctusqꝫ populus uenit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt aũt ad eum scribæ & pharisæi mulierem, in adulterio deprehensam: & quũ statuissent eam in medio, dicunt ei: Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso

Leuit.20.a facinore, adulteriũ committens. †In lege autem Moses præcepit nobis, ut huiusmodi lapidarentur. Tu ergo quid dicis? Hoc aũt dicebant tentãtes eum, ut possent eum accusare. Iesus autẽ inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cum autem perseuerarent interrogare eum, erexit se, & dixit eis:

Deut.17.b Qui uestrũ †immunis est à peccato, primus in illam lapidem iaciat. Et iterum cum se inclinasset, scribebat in terram. At illi audientes [hæc,] singulatim alius post aliũ exibant, initio facto à senioribus. Et relictus est solus Iesus, ac mulier in medio stans. Quum autẽ erexisset se Iesus, & neminem uideret præter mulierem, dixit ei: Mulier, ubi sunt illi tui accusatores? Nemo te cõdemnauit?

B Quæ dixit: Nemo domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te cõdemno. Va-

Supra 5.b de, †& posthac ne peccaueris. Iterum

*1.Ioã.1.b ergo Iesus locutus est eis, dicẽs: *Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, nequaquam ambulauerit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testificaris, testimonium tuum non est uerũ. Respondit Iesus, & dixit eis: Etiam si ego testimonium perhibeam de meipso, uerum est testimoniũ meum: quia scio unde ueni, & quò uado: uos aũt nescitis unde uenio, & quò uado. Vos secundũ carnẽ iudicatis, ego non iudico quenquam. Porrò etiamsi iudicem ego, iudicium meum uerũ est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me, pater. Quin & in

Deut.17.b lege uestra scriptũ est, †Quod duorum

19.d hominũ testimoniũ uerum est. Ego sum is qui testimoniũ fero de meipso, & testimoniũ fert de me qui misit me, pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus: Neqꝫ me nostis, neqꝫ patrem meum. Si me nouissetis, & patrem meum nouissetis. Hæc uerba loquutus est Iesus in Gazophylacio, docens in templo. Et nemo adprehendit C

eum, quia nondũ uenerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego uado, et quæretis me, & in peccato uestro moriemini: quò ego uado, uos nõ potestis uenire. Dicebant ergo Iudæi: Num interficiet semetipsum, quia dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire? Et dicebat eis: Vos ex infernis estis, ego è supernis sum. Vos ex mundo hoc estis, ego non sum ex hoc mundo. Dixi ergo uobis, morituros uos in peccatis uestris. Si enim non credideritis, quod ego sum, moriemini in peccatis uestris. Dicebant ergo ei: Quis es tu? Et dixit eis Iesus: In primis quod & loquor uobis. Multa habeo q̃ de uobis loquar, ac iudicem: sed qui misit me, uerax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundum. Non cognouerũt ꝙ de patre eis loquutus esset. Dixit ergo eis Ie- D

sus: Quum exaltaueritis filiũ hominis, tunc cognoscetis ꝙ ego sum, & ꝙ à me ipso nihil faciam, sed ita ut docuit me pater meus, ea loquor, & qui me misit, mecum est. Non reliquit me solum pater, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ijs qui crediderant ipsi, Iudæis: Si uos perstiteritis in sermone meo, uere discipuli mei estis: & intelligetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos. Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, neque cuiquã seruiuimus unquam, quomodo tu dicis: Liberi reddemini? Respondit

eis Iesus: Amen amen dico uobis, †ꝙ Rom.6.c

omnis qui facit peccatũ, seruus est pec 2.Pet.2.d

cati. Seruus aũt non manet in domo in E

æternum, filius manet in æternũ. Si ergo filius uos liberos reddiderit, uere liberi estis. Scio ꝙ semen Abrahæ estis. Sed quæritis me interficere, quia sermo meus non habet locũ in uobis. Ego quod uidi apud patrem meũ, loquor: et uos sanè quod uidistis apud patrem uestrum, facitis. Responderunt, & di-

xerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui
Ioan.3.e 7.b ueritatẽ uobis loquutus sum, †quam audiui à Deo. Hoc Abraham nõ fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei: Nos è stupro non sumus nati. Vnum patrem habemus, Deum. Dixit eis Iesus: Si Deus pater uester esset, diligeretis utiq; me. Ego enim ex Deo processi, & uenio. Neq; enim à meipso ueni, sed ille me misit. Quare di
F cta mea non agnoscitis? Quia non po testis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris
1.Ioan.3.b uestri uultis obsequi. † Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est, atq; eius [rei] pater. Ego autem quia ueritatem dico, non creditis mihi. Quis ex uobis arguit me de peccato? Porrò si ueritatem dico, qua
1.Ioan.4.a re uos non creditis mihi? †Qui ex deo est, uerba dei audit. Propterea uos non auditis, quia ex Deo nõ estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerũt ei: Nónne bene dicimus nos, Quod Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes? Respondit Iesus: Ego dæmonium non habeo, sed cohonesto patrem meum: & uos ignominia affecistis me. Ego autẽ non quæro gloriam meam: est qui quærit, & iudicat. Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternũ. Dixerunt ergo illi Iudæi: Nunc cognouimus, dæ
G monium habere te. Abraham mortuus est, & prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Num tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et prophetæ mortui sunt. Quem facis tu teipsum? Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus, qui glorificat me, quem uos dicitis Deum uestrum esse: & nõ cognouistis eum, ego autẽ noui eum. Et si dixero, quod non nouerim eum, ero similis uestri, mendax. Sed noui eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem meũ: & uidit, atq; gauisus est. Dixerunt ei ergò Iudæi: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis Iesus: Amen amẽ dico uobis, antequã Abraham nasceretur ego sum. Tollebant ergo lapides, ut iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit è templo.

CAP. IX.

ET præteriens Iesus uidit hominem A
cæcũ à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic an parentes eius, ut cæcus nasceretur? Respondit Iesus: Neq; hic peccauit, neq; parẽtes eius: sed ut manifesta fierent opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quandiu fuero in mundo, lux sum mundi. Hoc quum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo: et illeuit lutũ super oculos cæci. Et dixit ei: Vade, laua in piscina Siloam, quod interpretatione est, missus. Abijt ergo, & lauit & uenit
uidẽs. Itaq; uicini, & qui uiderãt eum B
prius, quod mendicus esset, dicebant: Nónne hic est, qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant: Hic est. Alij rursus, Similis est ei. Ille dicebat: Ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit ille, & dixit: Homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad piscinam Siloam, & laua. Vt autem abij ac laui, uisum recepi. Dixerunt ergo ei: Vbi est ille? Ait: Nescio. Adducunt ad pharisæos eum, qui dudum cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quum lutum faceret Iesus,
& aperiret oculos eius. Iterũ ergo in C
terrogabant eum & pharisæi, quomodo uisum recepisset. Ille autẽ dixit eis: Lutum mihi imposuit super oculos, & laui, & uideo. Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Non est hic homo à deo: quia sabbatum non seruat. Alij autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hęc signa edere? Et dissensio erat inter eos. Dicunt cæco iterum: Quid dicis tu de illo, quia aperuit tibi oculos tuos? Ille aũt dixit: Propheta est. Non
crediderũt ergo Iudæi de illo q cæcus D
fuisset, & uisum recepisset, donec uocauerunt parentes eius qui uisum receperat,

rat,& interrogauerunt eos, dicentes:
Est hic filius uester, quem uos dicitis
cæcũ natum esse? Quomodo ergo nũc
uidet? Responderunt ei parentes eius,
& dixerũt: Scimus ꝙ hic est filius no
ster, & ꝙ cæcus natus est: quomodo
aũt nũc uideat,nescimus,aut quis eius
apuerit oculos,nos nescimus.Ipse æta
tem habet,ipsum interrogate,ipse de se
loquetur. Hæc dixerunt parentes eius
ꝙ timerent Iudæos.Iam enim conspira
uerant Iudęi,ut si quis cõfiteretur eum
esse Christum, à synagoga excludere-
E tur.Propterea parentes eius dixerunt:
Aetatem habet,ipsum interrogate. Vo
cauerũt ergo rursum hominem qui fue
rat cæcus,& dixerunt ei: Da gloriam
Deo:Nos scimus hunc hominem pec-
catorem esse.Respondit ergo ille,& di
xit:An peccator sit,nescio:unum scio,
me,cum cæcus fuerim,nunc uidere.Di
xerunt ergo illi iterum:Quid fecit tibi?
Quomodo aperuit tibi oculos? Respõ
dit eis: Dixi uobis iam, & non audi-
stis? Cur iterum uultis audire? Num
& uos uultis discipuli eius fieri? Con
uitiati ergo sunt ei, & dixerunt:Tu di
scipulus illius esto,nos autem Mosi di
F scipuli sumus. Nos scimus ꝙ Mosi lo
quutus est Deus,hũc aũt nescimus un
de sit.Respõdit ille homo,& dixit eis:
In hoc enim mirabile quiddam est, ꝙ
uos nesciatis unde sit: & tamen ape-
ruit meos oculos. Scimus aũt ꝙ pecca
tores Deus non audit: sed si quis Dei
cultor est,& uoluntati ipsius obtempe
rat,hunc audit.Ab æuo non est audi-
tum,ꝙ quis aperuerit oculos cæci na-
ti.Nisi esset hic à Deo,non potuisset fa
cere quicquam.Responderũt, & dixe
runt ei: Tu in peccatis natus es totus,
& tu doces nos? Et eiecerũt eũ foras.
G Audiuit Iesus ꝙ eiecissent eum foras,
cumq́ inuenisset eum, dixit ei: Credis
tu in filiũ Dei?Respondit ille,& dixit:
Et quis est domine, ut credã in eum?
Dixit aũt ei Iesus:Et uidisti eum, & q
loquitur tecũ,ipse est.At ille ait:Credo
domine.Et adorauit eum. Et dixit Ie-
sus:In iudiciũ ego in hunc mundũ ue-
ni,ut qui non uident,uideant: & q ui-
dent,cæci fiant. Et audierũt hęc [qui-
dam] ex pharisæis qui cũ ipso erãt,&
dixerũt ei:Num et nos cæci sumus?Di
xit eis Iesus:Si cæci essetis, non habe-
retis peccatum,nunc uero dicitis: Vi-
demus.Idcirco peccatum uestrum ma
net.

CAP. X.

AMen amen dico uobis,qui non in- A
trat per ostium in stabulũ ouium,
sed ascendit aliunde, ille fur est & la-
tro. Qui autem intrat per ostiũ, pastor
est ouiũ. Huic ostiarius aperit,& †o- Supra 8.d
ues uocem eius audiunt. Et proprias Prou.27.c
oues uocat nominatim, & educit eas.
Et cũ proprias oues emiserit, ante eas
uadit,& oues illũ sequuntur, quia no
uerunt uocem eius. Alienũ uero neuti
quam sequentur, sed aufugient ab eo,
quia nõ nouerũt uocem alienorũ. Hoc
prouerbiũ dixit eis Iesus. Illi autẽ non
intellexerunt quid sibi uellent quæ lo-
queretur eis. Dixit ergo eis iterum Ie-
sus:Amen amẽ dico uobis: † Ego sum Infra 14.a
ostium ouium. Omnes quotquot ante
me uenerũt,fures sunt & latrones, sed
non audierũt eos oues.Ego sum ostiũ. B
Per me si quis introierit,salutem conse
quetur, & ingredietur, & egredietur,
& pastum inueniet.Fur non uenit,nisi
ut furetur,& mactet,& perdat.Ego ue
ni,ut uitam habeant, & abundantius
habeant. †Ego sum pastor ille bonus. Isa.40.b
Bonus pastor animam suam ponit pro Eze.34.f.g
ouibus. Mercenarius aũt, & qui non
est pastor,cuius nõ sunt oues propriæ,
uidet lupum uenientem, ac deserit o-
ues,fugitq́:& lupus rapit, ac disper-
git oues. Mercenarius autem fugit,
quia mercenarius est:& oues non sunt
illi curæ. Ego sum pastor ille bonus, C
& cognosco [oues] meas, & cogno-
scor à meis. Sicut nouit me pater, ita
& ego noui patrem,& animam meam
pono pro ouibus. †Et alias oues ha- Ezech.37.f
beo, quæ non sunt ex hoc ouili, illas Act.13.g
quoq́ oportet me adducere, & uocem
meam audient.Et fiet unus grex, unus
pastor. Propterea me pater diligit,qa
†ego pono animam meam,ut iterũ su- Isa.53.b
mam eam. Nemo tollit eam à me, sed
ego pono eam à meipso.Postatem ha- D
beo ponẽdi eam, & potestatem habeo
rursus sumendi eam: †hoc manda- Act.2.d
tum accepi à patre meo. Dissensio igi-
tur iterum orta est inter Iudæos, pro-
pter sermones hos. Dicebant autem
multi ex ipsis: Dæmonium habet, &

insanit. Quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Num dæmoniũ potest cæcorum oculos aperire? Facta sunt autem Encęnia Hierosolymis, & hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebãt ei: Quousq; animam nostram suspendis? Si tu es Chri-
E stus, dic nobis ingenue. Respondit eis Iesus: Dixi uobis, nec creditis. Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc testimoniũ reddunt de me. Sed uos non creditis, quia nõ estis ex ouibus meis, quemadmodũ dicebam uobis: Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequũtur me: & ego uitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquã è manu mea. Pater meus, qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere
F è manu patris mei. Ego & pater unum sumus. Sustulerũt ergo rursum lapides Iudæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Iesus: Multa opera bona ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum operum me lapidatis? Responderũt ei Iudæi, dicentes: Ob bonũ opus non lapidamus te, sed ob blasphemiã, et quia tu cum homo sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Iesus: Nõnne scriptũ est
Psal. 81.b in lege uestra: †Ego dixi, Dij estis? Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: & non potest solui scriptura, quem pater sanctificauit, & emisit in mundum: uos dicitis me blasphemare, quia dixerim, Filius Dei sum? Si nõ fa-
G cio opera patris mei, ne credatis mihi: si uero facio, etiamsi mihi nõ credatis, operibus credite: ut cognoscatis et credatis q; pater in me est, & ego in eo. Quęrebant iterum eum adprehendere, & euasit è manu eorũ: & abijt iterum trans Iordanem in eum locum, ubi fuerat Ioannes baptizãs primũ, mansitq; illic. Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioannes quidem signum edidit nullũ, omnia autem quæcunq; dixit Ioannes de hoc, uera erant: & crediderunt multi illic in eum. CA. XI.

A Aegrotabat aũt quidam nomine Lazarus, Bethaniensis, à castello Ma-
Mat. 26.a rię & Marthæ, huius sororis. †Maria
Infra 12.g aũt erat ea quæ unxit dominũ unguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas ęgrotat. Audiens autem Iesus, dixit: Aegritudo hęc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit eum ægrotare, tum quidẽ temporis mansit in eodẽ loco duobus diebus. Deinde post hoc dicit discipulis: Eamus in Iudæam iterũ. Dicunt ei discipuli: Rabbi, modo quærebant te Iudæi lapidare, & iterum abis illuc? Respondit Iesus: Nõnne duodecim sunt B
horæ diei? Si quis ambulauerit interdiu, non offendit, quia lucẽ huius mundi uidet. Si quis autem ambulauerit noctu, offendit, quia lux nõ est in eo. Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, at illi putauerunt q; de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis q; non fuerim ibi. Sed eamus ad eũ. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, discipulis: Eamus & nos, ut moriamur cum eo. Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habẽtem. C
Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam ferè stadijs quindecim. Multiq; ex Iudæis uenerant ad Martham ac Mariam, ut consolarẽtur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit Iesum uenisse, occurrit illi, Maria uero domi desidebat. Dixit ergo Martha Iesu: Domine, si fuisses hic, frater meus nõ fuisset mortuus. Sed & nũc scio, quęcũq; poposceris à Deo, daturus sit tibi deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio, resurrecturũ esse in resurrectione, nouissimo die. Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio † & ui- Supra 5.c
ta. Qui credit in me, etiam si mortuus Luc. 14.c
fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit, & credit in me, nequaquã morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Etiam domine. Ego credo te † esse Christum illum Supra 6.d
filiũ Dei, qui in mundũ uenturus erat.

Et

D Et quum hęc dixisset, abijt, & uocauit Mariam sororem suam clanculum, dicēs: Magister adest, & uocat te. Illa ut audiuit, surgit cito, & uenit ad eum. Nondum autem uenerat Iesus in castellum, sed erat in eo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum eo in domo, & consolabātur eam, cum uidissent Mariam cito surrexisse, & exisse, sequuti sunt eam, dicētes: Abit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo quum uenisset [eò] ubi erat Iesus, uidens eum, accidit ad pedes eius, & dicit: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, & conturbauit seipsum, & dixit:

E Vbi posuistis eum? Dicūt ei: Domine, ueni & uide. Lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam aūt ex eis dixerunt: Nō poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere, ut & hic non moreretur? Iesus ergo rursum fremēs in semet ipso, uenit ad monumentum. Erat aūt spelunca, & lapis impositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidē. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine iam olet, quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, Quod si credideris, uisura esses gloriam Dei? Sustulerunt ergo lapidem inde ubi defunctus erat positus. Iesus aūt attollēs oculos sursum, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniā audisti me. Ego autem sciebam ꝙ semper me audias, sed propter turbam quæ circūstat, dixi, ut cre

Supra 9.a

F dant ꝙ tu me miseris. Atq; hæc quum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. Et ꝓdijt qui fuerat mortuus, manus & pedes habens reuinctos fascijs funereis, & facies illius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui uenerāt ad Mariam, & uiderant quæ fecisset Iesus, crediderunt in eum. Quidā autem ex eis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quę fecisset Iesus. Congregauerunt ergo pontifices & pharisæi conciliū, ac dicebant: Quid agimus? quia hic homo multa signa edit. Si permiserimus eum sic, omnes credēt in eum: uenientq; Romani, & tollent tum locum nostrū, tum gentem. Vnus autem quispiam ex eis Caiaphas, quū esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos non scitis quicq̃, G

nec perpenditis, expedire nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac nō tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed quum esset pontifex anni illius, uaticinatus est, Iesum moriturum esse pro gente: & non tantū pro gente, sed ut & filios dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die consultauerunt unà, ut interficerent eum. Iesus ergo iam nō propalàm ambulabat inter Iudæos, sed abijt illinc in regionem deserto uicinam, in ciuitatem quæ dicitur Ephraim, & ibi uersabatur cum discipulis suis. Instabat aūt pascha Iudæorū, & ascenderunt multi Hierosolymā è regione ante pascha, ut purificarent se. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur inter se in templo stantes: Quid uidetur uobis, ꝙ non uenerit ad diem festum? Dederant aūt pontifices & pharisæi præceptū, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret, ut comprehenderent eum.

CAP. XII.

IEsus †ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quē suscitauit è mortuis. Fecerūt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat, Lazarus uero unus erat de numero discumbentiū cum eo. Maria ergo accepit librā unguenti nardi pisticæ pretiosæ, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: domus autem impleta est odore unguēti. Dicit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes, qui erat eum proditurus: Quare hoc unguentū non uenijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit aūt hoc non ꝙ pauperes illi curæ essent, sed q̃a fur erat, ac marsupium habebat, eaq; quæ conferebantur portabat. Dixit ergo Iesus: Sine il-

A
Matt. 26.a
Mat. 4.a

B lam, in diem sepulturæ meæ seruauit istud. Pauperes enim semper habetis uobiscum, me uero nō semper habetis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis ꝙ illic esset, & uenerunt, non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum quoq; uiderent, †quem suscitauerat è mortuis. Consultabant autem principes sa

Ioan. 11.

cerdotum,ut & Lazarũ interficerent,
quia multi propter illũ abibant ex Iu-
Matt.21.a daeis,& credebant in Iesum. †Postero
Mar.14.a die turba multa quae uenerat ad diem
Luc.19.f festum, cum audissent ꝙ ueniret Iesus
Hierosolymam,acceperunt ramos pal
marũ,& processerũt obuiam ei, & cla
mabant:Hos anna. Benedictus qui ue
nit nomine domini,rex Israelis. Na-
ctus autem Iesus asellũ,insedit ei,sicut
Zach.9.b scriptum est:†Ne metue filia Sion,ec-
ce rex tuus uenit,sedens super pullum
C asinae.Haec autem non intellexerũt di-
scipuli eius primũ, sed quando glorifi
catus est Iesus,tunc recordati sunt hęc
esse scripta de eo, & quod haec fecis-
sent ei. Testificabatur igitur turba quę
erat cum eo, quãdo Lazarum uocauit
è monumento,& suscitauit eum è mor
tuis.Propterea & obuiam uenit ei tur
ba,quod audierãt eum edidisse hoc mi
raculum.Pharisaei ergo dixerunt inter
se: Videtis uos nihil proficere? Ecce
mundus post eum abijt. Erant autem
quidam Graeci ex his qui ascenderant
ut adorarent in festo. Hi ergo accesse-
runt ad Philippum,qui erat à Bethsai-
da Galilaeae, & rogabant eum, dicen-
tes: Domine, uolumus Iesum uidere.
Venit Philippus,& dicit Andreae. An
dreas rursum & Philippus dicunt Ie-
su. Iesus autem respondit eis, dicens:
D Venit hora,ut glorificetur filius homi
nis. Amen amen dico uobis, nisi gra-
num frumenti deiectum in terram,mor
tuum fuerit,ipsum solum manet: si ue-
ro mortuum fuerit,multũ fructũ affert.
Qui amat animam suam, perdet eam:
& qui odit animam suam in hoc mun-
do,in uitam aeternam cõseruabit eam.
Matt.10.d Si quis mihi †ministrat, me sequatur:
16.d & ubi ego sum, illic & minister meus
Mar.8.d erit:& si quis mihi ministrauerit,coho
Luc.9.c norabit eum pater. Nunc anima mea
17.g turbata est.Et quid dicam? Pater, ser-
uato me ex hac hora.Sed propterea ue
ni in hãc horam. Pater, illustra nomen
tuum.Venit ergo uox è coelo,[dicẽs:]
Et illustraui,& rursum illustrabo.Tur
ba ergo quae stabat & audierat, dice-
bat tonitruum esse factũ. Alij dicebãt:
Angelus ei loquutus est.Respondit Ie
E sus,& dixit: †Non propter me haec
Supra 11.e uox edita est,sed propter uos.Nunc iu
dicium est mundi huius. Nunc prin-
ceps huius mundi eijcietur foras.†Et Sup.3.b
ego si *exaltatus fuero à terra, omnes 8.c
traham ad meipsum. Hoc autem dice- *Nũ.21.b
bat, significans quali morte esset mori
turus.Respondit ei turba:Nos audiui
mus ex lege, †Christũ manere in aeter Psal.109.b
num,& quomodo tu dicis,oportet ex 116.a
altari filium hominis? Quis est iste fi- Esa.40.c
lius hominis?Dixit ergo eis Iesus: Ad Ezec.37.g
huc breui tempore lumen uobiscũ est.
Ambulate donec lucẽ habetis, ne uos
tenebrae occupent. Et qui ambulat in
tenebris,nescit quò uadat.Dum lucem
habetis credite in lucem, ut filij lucis
fiatis. Haec loquutus est Iesus, ac di- F
gressus abscõdit se ab eis. Quũ autem
tam multa signa edidisset coram eis,
non credebant in eum:ut sermo Esaiae
prophetae impleretur,quo dixit:† Do Esa.53.a
mine,quis credidit auditui nostro? Et Rom.10.d
brachium Domini cui reuelatum est?
Propterea non poterant credere, quia
iterum dixit Esaias:†Excaecauit ocu Esa.6.c
los eorum,& indurauit cor eorũ:ne ui Matt.13.b
deant oculis, & ne intelligant corde, Mar.4.b
& conuertãtur,& sanem eos. Haec di Luc.8.b
xit Esaias quando uidit gloriam eius, Act.28.f
& locutus est de eo. Verũtamen etiam
ex principibus multi crediderunt in
eum, sed propter pharisaeos non con-
fitebantur, ne è synagoga exclude-
rentur. Dilexerunt enim gloriam ho-
minum magis quàm gloriam dei. Ie-
sus autem clamauit, & dixit: Qui cre G
dit in me, non credit in me, sed in eum
qui misit me.Et qui uidet me, uidet eũ
qui misit me. Ego lux in mundũ ueni,
ut omnis qui credit in me, in tenebris
non maneat. Et si quis audierit uerba
mea,& non crediderit, ego non iudi-
co eum. Non enim ueni ut iudicẽ mun
dum,sed ut seruem mundum.Qui reij-
cit me, nec accipit uerba mea, habet
qui iudicet ipsum. Sermo quem loquu
tus sum, ille iudicabit eũ extremo die:
quia ego ex meipso nõ sum loquutus,
sed qui misit me pater, ipse mihi man-
datum dedit, quid dicam, & quid lo-
quar. Et scio ꝙ mandatũ eius uita ęter
na est. Quae ergo ego loq̃r, sicut dixit
mihi pater,sic loquor. XIII.

Ante festum aũt paschae, sciens Ie- A
sus ꝙ uenisset hora ipsius, ut transi-
ret

ret ex hoc mundo ad patrem, cum dile
xisset suos qui erant in mundo, usque ad
Matt. 26.b finem dilexit eos. Et cœna facta, †cum
Mar. 14.a diabolus iam immisisset in cor Iudæ Si
Luc. 22.a monis Iscariotæ, ut proderet eum, sci-
ens Iesus omnia dedisse sibi patrem in
manus, seque à Deo exisse, & ad Deum
abire, surgit à cœna, & ponit uestimen
ta: cumque accepisset linteum, præcinxit
se. Deinde misit aquã in peluim, & cœ
pit lauare pedes discipulorum, & ex-
tergere linteo quo præcinctus erat. Ve
nit ergo ad Simonem Petrum, & dicit
ei ille: Domine, tu mihi lauas pedes?
Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego
facio, tu nunc nescis, scies autem po-
stea. Dicit ei Petrus: Nequaquam la-
ueris meos pedes in æternum. Respon
dit ei Iesus: Si non lauero te, non ha-
bes partem mecum. Dicit ei Simon Pe
trus: Domine, nõ tantum pedes meos,
sed & manus & caput. Dicit ei Iesus:
B Qui lotus est, nihil opus habet præter
quam pedes lauare, sed est mundus to
tus. Et uos mũdi estis, sed non omnes.
Sciebat enim quis nam esset proditor
ipsius. Propterea dixit: Non estis mun
di omnes. Postquam ergo lauit pedes
eorum, receptisque uestibus suis, accu-
buit, iterum dixit eis: Scitis quid fece-
rim uobis? Vos uocatis me Magistrũ
ac Dominum, & bene dicitis: sum ete-
nim. Si ergo ego laui pedes uestros Do
minus & magister, uos quoque debetis
inuicem alij aliorum pedes lauare. Ex
emplum enim præbui uobis, ut quem-
admodum ego feci uobis, uos quoque fa
ciatis. Amen amen dico uobis, non est
Luc. 6. f †seruus maior domino suo, neque lega-
Infra 15.c tus maior est eo qui legauit ipsum. *Si
* mat. 10.c hæc nouistis, beati estis si feceritis ea.
Non de omnibus uobis loquor. Ego
scio quos elegerim. Sed ut impleatur
Psal. 40.c scriptura: Qui edit †mecum panẽ, su-
stulit aduersum me calcaneum suum,
nunc dico uobis priusquã fiat, ut cum
factum fuerit, credatis quod ego sum.
C †Amen amen dico uobis, qui recipit
Luc. 10.c quemcunque misero, me recipit. Qui aũt
me recipit, recipit eum qui misit me.
Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est
Matt. 26.b spiritu, & testificatus est, dixitque: †A-
Marc. 14.c men amẽ dico uobis, quod unus ex uobis
Luc. 22.b proditurus est me. Aspiciebant ergo se
inuicem discipuli, hæsitantes de quo di
ceret. Erat aũt unus ex discipulis Ie-
su, recumbens in sinu ipsius, quem dili
gebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Pe
trus, ut sciscitaretur quis esset de quo
loqueretur. Itaque cum recubuisset ille
super pectus Iesu, dicit ei: Domine, quis
est? Respondit Iesus: Ille est, cui ego in
tinctam offulam porrexero. Et cum in
tinxisset offulã, dat Iudæ Simonis Isca
riotæ. Et post offulam ingressus est in
eũ satanas. Dicit igitur ei Iesus: Quod
facis, fac ocyus. Hoc autem nemo dis-
cumbentium intelligebat ad quid di-
xisset ei. Quidã eñ putabant, quia locu-
los habebat Iudas, dixisse ei Iesum: E-
me ea quæ opus sunt nobis ad diem fe
stum, aut egenis ut aliquid daret. Cum
ergo accepisset ille offulam, exiuit con
tinuo. Erat autem nox. Cum ergo ex- D
isset, dicit Iesus: Nunc glorificatus est
filius hominis, & deus glorificatus est
per eum. Si Deus glorificatus est per
eum, & Deus glorificabit eum per se,
& continuo glorificabit eum. Filioli,
adhuc paulisper uobiscum sum. †Quæ Suprà 7.d
retis me, & sicut dixi Iudæis, quò ego
abeo, uos non potestis uenire: ita &
uobis dico nunc. †Præceptũ nouum Infra 15.b
do uobis, ut diligatis uos mutuo, sicut
dilexi uos, ut & uos diligatis uos mu
tuo. Per hoc cognoscent omnes, disci-
pulos meos esse uos, si charitatem ha-
bueritis inter uos mutuam. Dicit ei Si
mon Petrus: Domine quò abis? Re-
spondit ei Iesus: Quò ego abeo, nõ po
tes me nunc sequi, sequeris autem me
postea. Dicit ei Petrus: Domine, quare
non possum te sequi nunc? Animam
meam pro te ponam. Respondit ei Ie-
sus: Animam tuam pro me pones? A-
men amen dico tibi, †nequaquam ca- Matth. 26.d
net gallus, donec ter me abnegaueris. Mar. 14. e
CAP. XIIII. Luc. 22. c
ET dixit discipulis suis: Ne turbe- A
tur cor uestrũ. Creditis in Deum, et
in me credite. In domo patris mei man
siones multæ sunt: Quod si secus esset,
dixissem uobis: Vado paraturus uo-
bis locũ. Etsi abiero ad parandũ uobis
locum, redibo, & assumã uos ad mei-
psum, ut ubi ego sum, & uos sitis: †& Supra 8.b
quò ego abeam nostis, et uiam nostis.
Dicit ei Thomas: Domine, nescimus

quò abeas, & quomodo possumus uiā nosse? Dicit ei Iesus: Ego sum uia, et ueritas, † & uita. * Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, patrē quoq; meū utiq; cognouissetis. Et iam hinc cognoscitis eum, & uidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine ostende nobis patrē, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscū sum, & non cognouisti me? Philippe, qui uidit me, uidit patrem. Et quomodo dicis tu: Ostende nobis patrem? †Nō credis φ ego in patre sum, & pater in me est? * Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor. Pater aūt qui in me manet, ipse facit opera. Credite mihi, φ ego in patre sum, & pater in me, alioqui propter ipsa facta credite mihi. Amen amē dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, et maiora his faciet, quia ego ad patrem meum abeo. †Et quicquid petieritis nomine meo, hoc faciā, ut glorificetur pater per filiū. Si quid petieritis per nomen meum, ego faciam. Si diligitis me, præcepta mea seruate. Et ego rogabo patrem, & aliū consolatorem dabit uobis, ut maneat uobiscū in æternū, spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere, quia non uidet eū, nec nouit eum. Vos aūt cognoscitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit. Non relinquā uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pusillū, & mundus me iam non uidet, uos autē uidetis me. Quia ego uiuo, & uos uiuetis. Illo die uos cognoscetis me esse in patre meo, & uos in me, & me in uobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea, is est ille qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligā eum, & aperiam ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine quid accidit φ palàm facturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonē meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat: et sermo quē auditis non est meus, sed eius qui misit me, patris. Hæc loquutus sum uobis, apud uos manens. Paracletus autem ille, qui est spiritus sanctus, quē mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis: non quomodo mundus dat, ego do uobis. Ne turbetur cor uestrū, neq; formidet. Audistis me dixisse uobis: Abeo, & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq; quòd dixerim: Vado ad patrem, quia pater maior me est. Et nunc dixi uobis, priusquā fiat, ut quum factum fuerit, credatis. Post hac non multa loquar uobiscum, uenit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus quòd diligā patrem, † & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite, eamus hinc. CA. XV.

Ego sum †uitis illa uera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me, non ferentē fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructū copiosiorem adferat. Iam †uos mundi estis propter sermonē quem loquutus sum uobis. Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non potest ferre fructū à semetipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non māserit, eiectus est foras sicut palmes, & exaruit: & colligunt eos, & in ignem conijciunt, & ardent. Si māseritis in me, & uerba mea in uobis manserint: quicquid uolueritis, petetis, et obtinget uobis. In hoc glorificatus est pater meus, ut fructum copiosum adferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, ego quoq; dilexi uos. Manete in dilectione mea. †Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut ego patris mei prçcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc loquutus sum uobis, ut gaudium meum in uobis maneat, & gaudium uestrum impleatur. †Hoc est præceptum meum, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionē nemo habet, ut quis animā suam ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quçcūq; ego præcipio uobis. Nō post hac uos dico seruos, quia seruus nescit

Margin notes: Ioan.1.a 11.c; *Ioan.6.c; Ioan.10.c; B; *Ioan.3.e 7.b.8.c 12.f.14.c; Matt.7.a Mar.11.e Ioan.16.e.f; C; D; Act.2.d; A; Eccli 24.; Ioan.13.b; B; Ioan.14.b; Ioan.13.d 1.Thess.4.b.c

scit quid faciat dominus ipsius. Vos aūt dixi amicos, quia omnia quæ audi
C ui à patre meo, nota feci uobis. Non
Matt.28.d uos me elegistis, sed ego †elegi uos, et constitui uos, ut abeatis, & fructū adferatis, & fructus uester maneat: ut qc quid petieritis à patre nomine meo, det uobis. Hæc præcipio uobis, ut diliga-
1.Ioan. 4.d tis inuicem. †Si mundus uos odit, sci tis ꝙ me prius ꝙ̃ uos odio habuerit. Si è mundo fuissetis, mundus quod suum est diligeret. Quia uero è mundo non estis, sed ego selegi uos è mundo, propterea odit uos mundus. Mementote
Matt.10.c sermonis quem ego dixi uobis: †Non
24.a est seruus maior domino suo. Si me per
Supra 13.b sequuti sunt, uos quoq; persequentur: si sermonē meum seruauerunt, uestrum
D quoq; seruabunt. Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meū, quia non nouerunt eum qui misit me. Si non uenissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent. Nunc autem non habent quod prætexant peccato suo. Qui me odit, etiam patrem meum odit. Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & uiderunt, & ode runt, tum me, tum etiam patrem meum. Sed [hoc accidit,] ut compleatur ser-
Psal.24.c mo qui in lege eorū scriptus est: †O-
*Lu.24.g dio habuerunt me *gratis. Quum autem uenerit paracletus, quem ego mit tam uobis à patre, spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Quin & uos testes estis, quia ab initio mecum estis.

CAP. XVI.

A HAec loquutus sum uobis, ut ne qd offendamini. A synagoga excludent uos. Sed ueniet tempus, ut quisquis interficiat uos, uideatur cultum præstare Deo. Et hæc facient uobis, quia non nouerūt patrem neq; me. Sed hæc loquutus sum uobis, ut quum uenerit tempus illud, reminiscamini eorum ꝙ ego dixerim uobis. Hæc autem ab initio non dixi uobis, quia uobiscū eram. Nunc autē abeo ad eum qui misit me, et nemo ex uobis interrogat me: Quò abis? Sed quia hęc loquutus sum uobis, mœstitia impleuit cor uestrum. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis ut ego abeam. Si enim non abiero, consolator ille non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Et quum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.
De peccato quidem, quia non credunt B
in me. De iustitia uero, quia ad patrem abeo, & posthac non uidetis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est. Ad hęc multa habeo quæ uobis dicam, sed non potestis ferre nunc. Cum autem uenerit ille, qui est spiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audierit, loquetur, & futura annunciabit uobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annūciabit uobis. Omnia quæ cunq; habet pater, mea sunt. Propterea dixi ꝙ de meo accipiet, & annunciabit uobis. Pusillum & non uidetis me: & iterum pusillum & uidebitis me. Quia ego abeo ad patrem. Dixerunt ergo quidam ex discipulis eius inter se:
Quid est hoc ꝙ dicit nobis: Pusillū & C
non uidetis me: & rursum, pusillum et uidebitis me: &, quia ego abeo ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc ꝙ dicit: Pusillum? Nescimus quid loquatur. Intellexit autē Iesus quòd uellent ipsum interrogare, et dixit eis: De hoc quæritis inter uos quod dixi: Pusillum & non uidetis me, & iterum pusillum, & uidebitis me? Amen amen dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus autem gaudebit. Vos autem mœrore afficiemini, sed mœror uester uertetur in gaudium. Mulier cum parit, dolorē habet, quia uenit hora eius: cum autem pepererit puellum, non amplius meminit anxietatis, propter gaudium, quod homo natus sit in mūdum. Et uos igitur nunc quidem in mœrore estis, sed iterum uidebo uos, & gaude bit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollit à uobis. Et illo die me non
interrogabitis quicquam. † Amen a- D
men dico uobis, quæcunq; petieritis à Matt.7.a
patre nomine meo, dabit uobis. Hacte 21.c
nus non petistis quicquā nomine meo. Mar.11.c
Petite, & accipietis, ut gaudium ue- Luc.11.b
strum sit perfectum. Hæc per prouer- Iaco.1.a
bia loquutus sum uobis. Veniet tem- Supra 14.b
pus, quum iam non per prouerbia loquar uobis, sed palàm de patre meo an

nunciabo uobis. Illo die nomine meo
petetis. Et nō dico uobis quod ego ro
gaturus sim patrem pro uobis. Ipse e-
nim pater amat uos, quia uos me ama
stis, & credidistis me à Deo exiuisse.
Infra 20.b †Exiui à patre, & ueni in mūdum: ite
rum relinquo mundum, & abeo ad pa
trem. Dicūt ei discipuli eius: Ecce nūc
aperte loqueris, & prouerbiū nullum
dicis. Nunc scimus te scire omnia, nec
opus esse tibi ut quis te interroget. Per
hoc credimus quod à Deo existi. Re-
spondit eis Iesus: Nunc creditis. Ecce
Matt. 26.c †instat tempus, & iam uenit, ut disper
Marc. 14.d gamini unusquisq; in sua, meq; solū re
linquatis: & non sum solus, quia pa-
ter mecum est. Hæc loquutus sum uo-
bis, ut in me pacem habeatis. In mun-
do adflictionem habetis, sed bono ani
mo sitis, ego uici mundum.

CAP. XVII.

A HAec loquutus est Iesus, & subla-
Matt. 28.d tis in cœlū oculis suis, dixit: †Pa-
ter, uenit hora, glorifica filium tuum,
ut & filius tuus glorificet te: sicut de-
disti ei potestatē omnis carnis, ut quot
quot dedisti ei, det eis uitam æternam.
Hæc est aūt uita æterna, ut cognoscant
te solum uerū deum, & quem misisti Ie
sum Christū. Ego te glorificaui super
terram, opus consummaui, quod dedi-
sti mihi ut facerem. Et nunc glorifica
me tu pater apud temetipsum, gloria
quam habui prius q̃ hic mūdus esset,
apud te. Manifestaui nomen tuum ho-
minibus, quos dedisti mihi de mundo.
Tui erāt, & mihi eos dedisti, & sermo
nem tuum seruauerunt. Nunc cogno-
uerunt, omnia quæcunq; dedisti mihi
B abs te esse. Quia uerba quæ dedisti mi
Supra 4.c hi, tradidi eis: & ipsi acceperunt, & co
gnouerunt uere me exiuisse à te, & cre
diderunt q tu me miseris. Ego pro eis
rogo, non pro mūdo rogo, sed pro his
quos dedisti mihi, q̄a tui sunt. Et mea
omnia tua sunt, & tua mea sunt. Et glo
rificatus sum in eis. Et iam non sum in
mundo, at hi in mundo sunt, ego autem
ad te uenio. Pater sancte, serua eos per
nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint
unū sicut et nos. Cum essem cum eis in
mundo, ego seruabā eos nomine tuo.
Quos dedisti mihi, custodiui, & nemo
Psal. 108.a ex eis perijt nisi filius pditus, †ut scri
ptura compleretur. Nunc aūt ad te ue C
nio, & hęc loquor in mūdo, ut habeāt
gaudium meum impletū in semetipsis.
Ego tradidi eis sermonē tuum, & mun
dus eos odio habuit, quia non sunt è
mūdo, sicut ego nō sum è mundo. Non
rogo ut tollas eos è mundo, sed ut ser-
ues eos à malo. E mūdo non sunt, sicut
ego non sum è mundo. Sanctifica eos
per ueritatē tuam. Sermo tuus ueritas
est. Sicut me misisti in mundū, [ita] &
ego misi eos in mūdum, & pro eis ego
sanctifico meipsum, ut sint & ipsi san-
ctificati per ueritatem. Nō pro eis au-
tem rogo tantum, sed & pro ijs qui cre
dituri sunt per sermonem eorū in me,
ut omnes unū sint sicut tu pater in me,
& ego in te, ut & ipsi in nobis unum
sint, ut credat mundus quod tu me mi-
seris. Et ego gloriam quam dedisti mi- D
hi dedi eis, ut sint unū sicut nos unum
sumus. Ego in eis, & tu in me, ut sint
consummati in unum: & ut cognoscat
mundus quod tu me misisti, & dilexi-
sti eos sicut me dilexisti. Pater, quos
dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & il
li sint mecū, ut uideant gloriam meam
quam dedisti mihi, quia dilexisti me an
te conditum mundum. Pater iuste, &
mundus te non cognouit, ego autem te
cognoui: & hi cognouerunt quod tu
me miseris. Et notum feci eis nomen
tuum, & notum faciam, ut dilectio qua
dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

CAP. XVIII.

HAec quum dixisset Iesus, egressus A
est cum discipulis suis trans torren Matt. 26.e
tem Cedron, ubi erat hortus, in quem Marc. 14.c
introiuit ipse & discipuli eius. Noue- 2. Reg. 15.c
rat aūt & Iudas proditor eius locum, Luc. 22.d
quia frequenter Iesus conuenerat illuc
cum discipulis suis. Iudas ergo quum
accepisset cohortem, & à pontificibus
ac pharisæis ministros, uenit illuc cum
laternis ac facibus, & armis. Iesus ita
que sciens omnia quæ uentura erāt su
per se, processit ac dixit eis: Quē quæ-
ritis? Responderunt ei: Iesum Nazare-
num. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat
autem & Iudas proditor eius cū ipsis. B
Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierūt re
trorsum, & ceciderunt in terram. Ite-
rum ergo interrogauit eos: Quem quæ
ritis? Illi autem dixerunt: Iesum Naza
renum,

renum. Reſpõdit Ieſus: Dixi uobis me
eſſe illum. Si ergo me quæritis, ſinite
hos abire: ut compleretur ſermo quem
Ioan.17.b dixerat: †Ex ijs quos dediſti mihi, nõ
perdidi quenquam. Simon ergo Pe-
trus quũ haberet gladiũ, eduxit eum,
& percuſſit pontificis ſeruum, & ab-
ſcidit auriculam eius dexteram. Erat
autem nomen ſeruo Malchus. Dixit er
go Ieſus Petro: Immitte gladiũ tuum
C in uaginam. An non bibam poculum
quod dedit mihi pater? Cohors igitur
& tribunus, ac miniſtri Iudæorũ com-
prehenderũt Ieſum, & ligauerũt eum,
Luc.3.a & abduxerunt eum ad †Annam pri-
*Sup.11.f mum, erat enim ſocer *Caiaphæ, qui
erat pontifex anni illius. Erat autem
Caiaphas is, qui conſilium dederat Iu
dæis, quod expediret unum hominem
perire pro populo. Sequebatur autem
Ieſum Simon Petrus, & alius diſcipu-
lus. Diſcipulus autem ille notus erat
pontifici, & introiuit cũ Ieſu in atrium
pontificis. Petrus autem ſtabat ad o-
Matt.26.g ſtium foris. †Exiuit ergo diſcipulus il
Marc.14.g le alter, qui erat notus pontifici, & di-
Luc.22.f xit oſtiariæ, & introduxit Petrum. Di
D xit ergo Petro ancilla oſtiaria: Nũ &
tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Di-
cit ille: Non ſum. Stabant autem ſerui
& miniſtri qui prunas congeſſerant,
quia frigus erat, & calefaciebant ſe.
Erat aũt cum eis & Petrus, ſtãs & ca-
lefaciens ſe. Pontifex ergo interroga-
uit Ieſum de diſcipulis ſuis, & de do-
ctrina ipſius. Reſpondit ei Ieſus: Ego
palàm loquutus ſum mundo, ego ſem-
per docui in ſynagoga, & in templo,
quò omnes Iudæi conueniunt, & in oc
culto nihil loquutus ſum. Quid me in-
terrogas? Interroga eos qui audierunt
quid loquutus ſim ipſis. Ecce hi ſciũt
quæ dixerim ego. Hæc aũt cũ dixiſſet,
unus aſſiſtens miniſtrorum inflixit ala
pam Ieſu, dicẽs: Siccine reſpondes pon
tifici? Reſpondit ei Ieſus: Si male locu
tus ſum, teſtificare de malo: ſin bene,
E cur me cædis? Et miſit eum Annas uin
Matt.26.f ctum ad Caiaphã pontificem. Stabat
Mar.14.f aũt Simon Petrus, & calefaciebat ſe.
Luc.22.f Dixerunt ergo ei: Num & tu ex diſci-
pulis eius es? Negauit ille, & dixit:
Non ſum. Dicit unus ex ſeruis pontifi
cis, cognatus [eius] cuius abſciderat
Petrus auriculam: Nonne ego te uidi
in horto cum illo? Iterum ergo negauit
Petrus. Et ſtatim gallus cecinit. Ducũt
ergo Ieſum à Caiapha in prætorium.
Erat aũt mane, & ipſi non introierunt
in prætoriũ, ne contaminarẽtur, ſed ut
ederẽt paſcha. Exiuit ergo Pilatus ad
eos foras, & dixit: Quã accuſationem
affertis aduerſus hominem hunc? Re-
ſponderunt & dixerunt ei: Si non eſſet
hic nocens, haudquaq; tibi tradidiſſe-
mus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Acci F
pite eum uos, & ſecundũ legem ueſtrã
iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi:
Nobis non licet interficere quenquã.
Vt ſermo Ieſu impleretur, †quem di- Matt.20.c
xit, ſignificans qua morte eſſet moritu
rus. *Introiuit ergo iterum in præto- Matt.27.a
rium Pilatus, & uocauit Ieſum, & di- Mar.15.a
xit ei: Es tu ille rex Iudæorũ? Reſpon- Luc.22.g
dit Ieſus: A temetipſo tu hoc dicis, an Act.1.2.b
alij dixerunt tibi de me? Reſpondit Pi- Io.e
latus: Nũquid ego Iudæus ſum? Gens
tua & pontifices tradiderunt te mihi.
Quid feciſti? Reſpondit Ieſus: Regnum G
meum non eſt ex hoc mũdo. Si ex hoc
mundo eſſet regnũ meum, miniſtri mei
utiq; decertaſſent ne traderer Iudæis.
†Nunc autem regnum meum non eſt Ioan.6.b
hinc. Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo rex
es tu? Reſpondit Ieſus: Tu dicis quod
rex ſum ego. Ego ad hoc natus ſum,
& ad hoc ueni in mundum, ut teſtimo
nium feram ueritati. Omnis qui eſt ex
ueritate, audit uocem meam. Dicit ei
Pilatus: Quid eſt ueritas? Et quũ hoc
dixiſſet, iterum prodijt ad Iudæos, &
dicit eis: †Ego nullam in eo inuenio Matt.27.c
culpam. Eſt autem conſuetudo uobis, Mar.15.b
ut unum dimittã uobis in paſcha. Vul Luc.23.b
tiſne ergo dimittã uobis illum regem
Iudæorum? Clamauerũt igitur rurſum
omnes, dicentes: Non hunc, ſed Ba-
rabbam. Erat autem Barabbas latro.

CAP. XIX.

TVnc †ergo adprehendit Pilatus Ie A
ſum, & flagellauit: & milites cum Matt.27.c
plexiſſent coronam de ſpinis, impoſue Mar.15.b
runt capiti eius. Et ueſte purpurea ue- Luc.23.b
ſtierunt eum, ac dicebant: Aue rex Iu-
dæorum. Et incutiebant ei alapas. Exi
uit ergo iterum Pilatus foras, & dicit
eis: Ecce duco uobis eum foras, ut co
gnoſcatis me nullam in eo inuenire

culpā. Exiuit ergo Iesus foras, gestans spineam coronā, & uestem purpureā, & dicit eis: Ecce homo. Cum ergo uidissent eum pontifices & ministri, cla-
B mabant, dicentes: Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus: Accipite eum uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo culpam. Responderunt ei Iudaei:
Leuit. 24. a †Nos legem habemus, & secundū le-
*Supra 5. b gem nostram debet mori, *quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonē, magis timuit. Et ingressus est praetoriū iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum nō dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis, me potestatem habere crucifigendi te, & potestatem habere absoluendi te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset è supernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Ex eo quae-
C rebat Pilatus absoluere eum. Iudaei autem clamabant, dicentes: Si hunc absolueris, non es amicus Caesaris. Quicunque se regem facit, contradicit Caesari. Pilatus autē quum hunc audisset sermonē, produxit Iesum foras, seditque pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. Erat autem parasceue paschę, hora uero fermè sexta, & dicit Iudaeis: Ecce rex uester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem uestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem praeter Cęsarem. Tunc ergo tradidit eum illis, ut crucifigeretur. Acceperunt autem Iesum, & abduxerunt. Et [is] baiulans crucem suam, exiuit in eum, qui dicitur Caluaria, locum, Hebraice autem Golgotha, ubi crucifixerunt eum: & cū eo alios duos hinc
D & hinc, medium autem Iesum. Scripsit
Matt. 27. d autem & titulum Pilatus, & imposuit
Mar. 15. d cruci. Erat autem scriptum: Iesus Na-
Luc. 23. a zarenus, rex Iudaeorum. Hunc ergo titulum multi Iudaeorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, Graece, Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudaeorum: Ne scribe, Rex Iudaeorum, sed illum dixisse: Rex sum Iudaeorū. Respōdit Pilatus: Quod

scripsi, scripsi. †Milites ergo quū cru- Matt. 27. d
cifixissent Iesum, acceperunt uestimēta Mar. 15. d
eius, & fecerunt quatuor partes, uni- Luc. 23. c
cuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica incōsutilis, à summo contexta per totū. Dixerunt ergo inter se: E
Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, ut scriptura impleretur, di-
cens: †Partiti sunt uestimenta mea si- Psal. 21. c
bi, & super uestitu meo miserunt sortem. Et milites quidem hęc fecerūt. Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophae, & Maria Magdalene. Quum uidisset ergo Iesus matrē, ac discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suae: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eā discipulus in sua. Postea sciens Iesus omnia iam consummata esse, ut consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Vas igitur erat positum aceto plenū. Illi uero impleuerunt spongiam aceto, & hysopo impositam admouerunt ori eius. Cum ergo accepis- F
set Iesus acetum, dixit: Consummatum est, & inclinato capite, tradidit spiritum. Iudaei ergo, quoniam parasceue erat, ut nō remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus ille dies sabbati) rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, ac tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui cum eo crucifixus erat. Ad Iesum autem quū uenissent, ut uiderūt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed unus militum lancea latus eius fodit, & continuo effluxit sanguis & a-
qua. Et qui uidit, testimonium perhi- Zach. 13. a
buit, & uerum est testimonium eius. Et ille scit quod uera dicat, ut & uos cre-
datis. Facta sunt enim hęc, ut scriptura G
impleretur: †Os non comminuetis ex Exod. 12. g
eo. Et rursus alia scriptura dicit: *Vi Num. 9. b
debunt in quem pupugerunt. †Post *Zac. 12 c
hęc autem rogauit Pilatum Ioseph Ari †mat. 27. g
mathiensis, qui erat discipulus Iesu, Mar. 15. d
sed occultus, propter metū Iudęorum, Luc. 23. g
ut tolleret corpus Iesu: idque permisit
Pilatus. Venit autē & *Nicodemus, *Ioan. 3. a
qui uenerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhae & aloes, ad libras fermè centū. Acceperunt ergo corpus

corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in eo loco, ubi crucifixus fuit, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquã positus erat, ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quod in propinquo esset monumentum, posuerunt Iesum.

CAP. XX.

A Mat.16.a Luc.24.a VNo †uero die sabbatorum Maria Magdalene uenit manè, quum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, uidetq; lapidem sublatum à monumento. Currit ergo, & uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum discipulum, quem amabat Iesus, & dicit illis: Sustulerunt Dominum è monumento: & nescimus, ubi posuerint eum. Exijt ergo Petrus, & ille alter discipulus: et uenerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alter discipulus præcucurrit citius Petro, uenitq; B prior ad monumentum. Et quum se inclinasset, uidit posita linteamina: nõ tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus, sequens eum, & introiuit in monumentum: & uidet linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille alter discipulus, qui uenerat prior ad monumentum, uiditq; & credidit. Nondum enim nouerant scripturam, oportere eũ C à mortuis resurgere. Abierunt ergo rursus discipuli ad semetipsos. †Maria autem Mat.28.a Mar.16.b stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se in monumentum, & uidet duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, & alterum ad pedes, [illic] ubi posuerant corpus Iesu, & dicunt ad eam illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Sustulerunt dominum meum, nec scio, ubi posuerint eum. Hæc quum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidet Iesum stantem: nec sciebat Iesum esse. Dicit ei Iesus: D Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans hortulanum esse, dicit ei: Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollã. Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa, dicit ei: Rhabbuni, quod dicitur, Magister. Dicit ei Iesus: Ne me tangas: Nõdum enim ascendi ad patrem meũ. Sed abi ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrũ: & Deum meum, & deum uestrum. Venit Maria Magdalene, annuncians discipulis, quod uidisset Dominũ, & ea dixisset sibi. Quũ ergo uespera esset die E illo, qui erat unus sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, uenit Iesus, stetitq; in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus, ac latus suum. † Gauisi sunt ergo discipuli uiso Domino. Dixit ergo eis Iesus iterũ: Pax uobis. * Sicut misit me pater, ita & ego mitto uos. Et quum hoc dixisset, insla- Mar.16.e Luc.24.f 1.Cor.15.a *Mat.18.c uit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis: quorumcunq; retinueritis, retenta sunt. Thomas autem F unus ex duodecim, qui dicitur, Didymus, non erat cum eis, quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius uestigium clauorum, & misero digitum meum in uestigium clauorum, & misero manum meam in latus eius, nequaq; credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit: Pax uobis. Deinde dicit G Thomæ: Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & admoue manum tuam, & immitte in latus meum: & ne sis incredulus, sed credens. Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Iesus: Quia uidisti me Thoma, credidisti: beati qui non uiderunt, & crediderunt. †Multa Ioan.21.g igitur quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorũ suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum, illum filium Dei: & ut credẽtes, uitam habeatis per nomen ipsius.

CAP. XXI.

A POstea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis: manifestauit autem sic. Erant simul Simõ Petrus & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alijq; ex discipulis eius

duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscatum. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Exierunt, & conscenderunt nauim statim: & illa nocte nihil ceperũt. Tempore uero iam matutino, stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli Iesum esse. Dicit eis Iesus: Pueri, num quid opsonij habetis? Responderunt ei: Non. At ille dixit eis: Mittite in dexteras partes nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitu
B dine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon ergo Petrus quũ audisset Dominum esse, tunica accinxit se, (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij aũt discipuli nauigiolo uenerunt: non enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis ducentis, trahẽtes rete piscium. Vt ergo descẽderunt in terram, uident prunas positas: & piscem super positum, & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendistis nũc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Et quum tot essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo discipu
C lorum audebat interrogare eum, Quis es tu? ut qui scirent Dominum esse. Venit itaq; Iesus, & accipit panem, & dat eis: similiter & piscem. Hoc iam tertiũ manifestatus est Iesus discipulis suis, exuscitatus à mortuis. Quũ ergo pran dissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simõ Ionę, diligis me plus q̃ hi? Dicit ei: Etiam domine, tu scis, quod amẽ te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei rursus secundo: Simon Ionæ, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis, quod amem te. Dicit ei: Pasce oues meas. Dicit ei tertiò: Simon Ionæ, amas me? Indoluit Petrus, quod dixisset sibi tertiò:
2.Pet.1.c Amas me? Dixitq; ei: Domine, †tu omnia nosti, tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus: Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò uolebas: quũ autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò non uis.
D Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset Deum. Et quum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conuersus autem Petrus uidet illum discipulum, †quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est ille tui proditor? Hunc quum uidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autẽ quid? Dicit ei Iesus: Si eum uelim manere donec ueniam, quid tua? Tu me sequere. Exijt ergo sermo iste inter fratres, q̃d discipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Iesus: Non moritur: Sed si uelim eum manere donec ueniam, quid tua? Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his & scripsit hæc. Et scimus, quod uerum est testimoniũ eius. † Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur singulatim, nec ipse, opinor, mundus caperet eos, qui scriberentur libros.

Ioan.13.c
Ioan.20.g

Acta Apostolorum.

CAPVT I.

SVPERIORE quidẽ uolumine diximus ò Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus tum facere, tum docere, ad eum usq; diem, A
quo (postquam †mandata dedit per spiritum sanctum, *quos elegerat apostolis) sursum adsumptus est, †quibus etiam seipsum exhibuerat uiuentem (posteaquam supplicio fuit adfectus) com pluribus argumẽtis, dum per dies quadraginta conspicitur ab illis, ac loquitur eis de regno Dei. Et congregans [eos] in idem loci, præcepit eis, Ne discederent Hierosolymis, sed ut expectarent promissum patris, †de quo [inqt] audistis ex me: quoniam Ioannes quidem aqua baptizauit, *uos aũt baptizabimini spiritu sancto, post dies hosce non multos. Illi igitur quum conuenissent, percontabantur illum, dicentes: Domine, num tẽpore hoc restituis B
regnum Israeli? Dixit autem illis: Non est uestrum nosse tempora & articulos temporum, quos pater in sua ipsius cõstituit potestate: sed accipietis potentiam, posteaquã spiritus sanctus aduenerit

Ioan.20.c
*Ioan.15.b
†Ioan.20.
Luc.24.d
Ioan.14.d
*Mat.3.c
Mar.1.b
Luc.3.c
Ioan.1.d

nerit super uos. Et eritis mihi testes, nō solum Hierosolymis, uerumetiā in uniuersa Iudæa Samariaq́ue: deniq́ue usq́ue ad extrema terræ. Atq́ue hæc loquutus, uidentibus iisdem, in altum sublatus est:
Luc.24.g & nubes subduxit illum ab oculis eorum. Cumq́ue essent defixis in cœlum oculis, eunte illo, ecce, uiri duo adstiterunt illis in uestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlū? Hic Iesus, qui adsumptus est à uobis in cœlum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum. Tunc reuersi sunt Hierosolymam à mōte, qui uocatur Olíueti, qui abest
C ab Hierosolymis iter sabbati. Et quum introissent, ascenderunt in cœnaculū, ubi mansitabāt & Petrus & Iacobus, & Ioannes & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomęus et Matthęus, Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi [frater:] hi omnes perseuerabant unanimiter in precatione & obsecratione, cum mulieribus, & Maria matre Iesu, cumq́ue fratribus illius. Et in diebus his cum exurrexisset Petrus in medio discipulorum, dixit: (Eratq́ue turba nominum simul ferè centum uiginti) Viri fratres, oportuit impleri scripturam hanc, quam prædixit
Psal.40.c spiritus sanctus per os Dauid † de Iu-
Ioan.18.a da, qui fuit dux his, qui comprehende-
*Mat.10 a runt Iesum: *quia cooptatus erat in numerum nostrum, & sortitus erat sor-
Mat.27.a tem ministerij huius. Et † is quidem parauit agrum ex mercede iniquitatis, suspēsusq́ue, crepuit medius: & effusa sunt omnia uiscera eius. Et innotuit omnibus habitantibus Hierosolymis, ita, ut uocatus sit ager ille uernacula lingua eorum, Aceldama, hoc est, ager sangui-
D nis. Scriptum est enim in libro Psalmo-
Psal.68.c rum: † Fiat commoratio eius deserta,
* & non sit qui habitet in ea. *Et episco-
Psa.108.b patum eius accipiat alius. Oportet igitur, ut cum conuersati sint nobiscum uiri toto tempore, quo uitæ consuetudinem egit nobiscum Dominus Iesus, exorsus à baptismate Ioannis usq́ue ad eū diem, quo receptus est à nobis, testem resurrectionis eius cōstitui nobiscum, unum ex his. Et statuerunt duos, Ioseph, qui uocatur Barsabas, qui cognominatus est iustus, & Mathiam. Et facta precatione, dixerunt: Tu Domine, qui nosti corda omnium, ostēde utrum ex his duobus elegeris, ut accipiat sortem ministerij huius & apostolatus, unde præuaricatus excidit Iudas, ut abiret in locum suum. Et miserunt sortes eorum, & cecidit sors super Mathiam: & cooptatus est in numerum undecim apostolorum.

CAP. II.

ET quum compleretur dies pentecostes, erant omnes unanimiter in eodem loco: & factus est repente de cœlo sonitus, tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleuit totam domū, ubi erant sedentes. Et uisæ sunt illis dissectæ linguæ, uelut igneæ. Seditq́ue super singulos eorum, ac repleti sunt omnes spiritu sancto, cœperuntq́ue loqui alijs linguis, prout spiritus ille dabat eloqui illis. Erant autem Hierosolymis habitantes Iudæi, uiri religiosi ex omni natione earum, quæ sub cœlo sunt. Is rumor quum increbuisset, conuenit multitudo, & confusa est, quod audiret unusquisq́ue lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, ac mirabantur, dicentes inter sese: Nónne, ecce, omnes isti, qui loquun- B
tur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus eos sua quisq́ue lingua nostra, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Elamitæ, & habitatores Mesopotamiæ, Iudææq́ue & Cappadociæ, Ponti & Asiæ, Phrygiæq́ue & Pamphyliç, Aegypti & partium Libyæ eius, quæ est finitima Cyrenæ, & aduenæ Romani, Iudæiq́ue & proselyti, Cretes & Arabes, audimus eos loquentes nostris linguis magnifica Dei. Stupebant aūt omnes, ac hæsitabant, alius alij dicentes: Quidnā uult hoc esse? Alij aūt irridentes, dicebant: Musto expleti sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, extulit uocē suam, ac loquutus est eis: Viri Iudęi, & qui habitatis Hierosolymis uniuersi, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea: Non enim, si- C
cut uos existimatis, hi ebrij sunt, (est enim hora diei tertia:) sed hoc est, q̊d
dictum est per prophetam Ioel: † Et eue- Ioel.2.f
niet in nouissimis diebus, dicit Deus, [ut] effundam de spiritu meo super omnem carnē. Et ꝓphetabūt filij uestri, &

filiæ ueſtræ, & iuuenes ueſtri uiſiones
uidebũt, & ſeniores ueſtri ſomnia ſom
niabũt. Et quidem ſuper ſeruos meos,
& ſuper ancillas meas in diebus illis,
effundam de ſpiritu meo, & propheta-
bunt: & dabo prodigia in cœlo ſuper-
nè, & ſigna in terra infernè, ſanguinem
& ignem, & uaporem fumi. Sol con-
uertetur in tenebras, & luna in ſagui-
nem, anteq̃ ueniet dies ille Domini ma
gnus atq; illuſtris. Et futurum eſt, ut †
Rom.10.c omnis, quicunq; inuocauerit nomẽ do
D mini, ſeruetur. Viri Iſraelitę, audite uer
ba hæc: Ieſum Nazarenum, uirum ex-
hibitum à Deo erga uos uirtutibus, &
prodigijs, & ſignis, quæ ædidit per il-
lum Deus in medio ueſtri, ſicut & ipſi
ſcitis, hunc definito conſilio & præno
tione Dei traditum, quum accepiſſetis
per manus iniquorum, crucifixum, in-
teremiſtis. Quem Deus ſuſcitauit ſolu-
tis doloribus mortis: quatenus impoſ-
ſibile erat, teneri illum ab ea. Dauid e-
Pſal.15.b nim dicit de eo: †Prouidebam Domi-
num coram me ſemper: quoniam à dex
tris eſt mihi, ne commouear. Propter
hoc lætatum eſt cor meum, & exulta-
uit lingua mea: inſuper & caro mea re
quieſcet in ſpe. Quoniam non derelin-
ques animam meam apud inferos: nec
ſines ut Sanctus tuus uideat corruptio
nem. Notas mihi feciſti uias uitæ, re-
plebis me iucunditate cum facie tua.
E Viri fratres, quandoquidem licet libe-
re dicere apud uos de patriarcha Da-
3.Re.2.b uid, quod & defunctus eſt, & ſepultus
eſt, & ſepulchrum eius eſt apud nos,
uſq; in hodiernum diem. Propheta igi
Pſal.131.c tur quum eſſet, & ſciret †iureiurando
iuraſſe ſibi Deum, futurum ut de fructu
lumbi ipſius, quantũ ad carnem, Chri-
ſtus exoriretur, ac ſederet ſuper ſedem
eius, præſcius loquutus eſt de reſurre-
ctione Chriſti, quod nõ derelicta ſit ani
ma eius apud inferos, neq; caro eius ui
derit corruptionem. Hunc Ieſus ſuſcita
uit Deus, cuius omnes nos ſumus te-
ſtes. Dextera igitur Dei exaltatus, &
promiſſione ſpiritus ſancti accepta à
patre, effudit hoc, quod nunc uos uide
tis & auditis. Non enim Dauid aſcen-
Pſal.109.a dit in cœlos, ſed dicit ipſe: †Dixit Do
minus Domino meo: Sede à dextris
mihi, donec ponam inimicos tuos ſca-
bellum pedum tuorum. Certo ſciat er- F
go tota domus Iſrael, quod Dominum
& Chriſtum fecerit Deus, hunc Ieſum,
quem uos crucifixiſtis. His uero audi
tis, compuncti ſunt corde, & dixerunt
Petro, ac reliquis apoſtolis: Quid fa-
ciemus uiri fratres? Petrus dixit illis:
Delictorum pœnitentiam agite, & ba-
ptizetur unuſquiſq; ueſtrũ nomine Ie-
ſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum:
& accipietis donũ ſpiritus ſancti. Vo-
bis enim [facta eſt] ꝓmiſſio, & filijs ue
ſtris: & omnibus qui longe ſunt, quoſ
cunq; aduocauerit Dominus Deus no
ſter. Alijsq; uerbis plurimis teſtificaba
tur, & exhortabatur [eos,] dicens: Ser
uemini à natione iſta praua. Qui ergo
libenter acceperunt ſermonem eius, ba
ptizati ſunt: & acceſſerunt in die illo
animæ, circiter ter mille. Continuo au-
tem perſeuerabant in doctrina apoſto-
lorum, & communicatione, & fractio-
ne panis, & precationibus. Obortus G
eſt autem omni animæ timor: multaq;
prodigia & ſigna per apoſtolos æde-
bãtur. Omnes aũt, qui credebant, erãt
coniuncti, & habebant omnia commu
nia. Poſſeſſionesq; & ſubſtantias uen-
debant, ac diuidebant illa omnibus,
prout cuiq; opus erat. Et quotidie per
durãtes unanimiter in templo, & fran-
gentes per ſingulas domos panem, ſi-
mul ſumebant cibum cum exultatione
& ſimplicitate cordis, laudantes Deũ,
& gratioſi apud totum populum. Do-
minus autem addebat, qui ſalui fierent
quotidie congregationi. CAP. III.

SImul autem Petrus & Ioannes aſcẽ- A
debant in templum, ad horam preca
tionis nonam. Et quidam uir, qui erat
claudus ex utero matris ſuæ, baiulaba
tur, quem ponebant quotidie ad portã
templi, quæ dicitur Speciosa, ut pete-
ret eleemoſynam ab introeuntibus in
templum. Is quum uidiſſet Petrum &
Ioannem ingreſſuros in templum, roga
bat, ut eleemoſynam acciperet. Defixis
autem in eum oculis, Petrus cum Ioan
ne dixit: Aſpice nos. At ille intendebat
oculos in eos, ſperans ſe aliquid acce
pturum ab eis. Petrus autem dixit: Ar-
gentum & aurũ non eſt mihi, quod aũt
habeo, hoc tibi do. In nomine Ieſu Chri
ſti Nazareni ſurge, & ambula. Et ad-
præhenſa

præhenſa manu eius dextera, erexit eum. Protinus aũt cõſolidatæ ſunt plã tæ illius ac tali. Et exiliens ſtetit, & ambulabat, intrauitq; cum illis in templum, inambulans & ſaliens, ac laudãs
B Deum. Et uidit eum totus populus ambulantem, ac laudantem Deum. Agnouerunt͡q; illum, quod ipſe eſſet is, qui ad eleemoſynam ſederat ad ſpecioſam portam templi. Et impleti ſunt admiratione & ſtupore ſuper eo, quod contigerat illi. Quum teneret autem qui ſanatus fuerat claudus, Petrum & Ioannem, concurrit totus populus ad eos in porticu, quę adpellatur Solomonis, ſtupefactus. Quo uiſo, Petrus reſpondit ad populũ: Viri Iſraelitæ, quid miramini ſuper hoc, aut nos quid intuemini, quaſi noſtrapte uirtute aut pietate effecerimus, ut hic ambularet? Deus Abraham, & Iſaac, & Iacob, Deus patrum noſtrorum glorificauit filium ſuũ
Mat.27.c Mar.15.b Luc.23.c Ioan.18.g Ieſum, quem † uos tradidiſtis, ac negaſtis in conſpectu Pilati, cum ille iudicaſſet eſſe abſoluendum. Vos autẽ ſanctum & iuſtum negaſtis, et poſtulaſtis, ut uirum homicidam donaret uobis, authorem uero uitæ interfeciſtis, quem
C Deus ſuſcitauit à mortuis: cuius nos teſtes ſumus, & per fiduciam nominis eius hunc, quem uidetis ac noſtis, confirmauit nomẽ ipſius: & fides, quæ per eum eſt, dedit ei integritatem iſtam, in conſpectu omniũ ueſtrum. Et nunc fratres, ſcio quod per ignorantiam id feceritis, ſicut & principes ueſtri. Deus autem, quæ prænunciauerat per os omnium prophetarum ſuorum, Chriſtum paſſurum, impleuit hoc pacto. Reſipiſcite igitur, & conuertimini, ut deleantur peccata ueſtra: ut ueniant tempora refrigerationis à conſpectu Domini, & mittat eum, qui ante prædicatus eſt uobis, Ieſum Chriſtum, quẽ oportet quidem cœlum accipere, uſq; ad tempus reſtitutionis omnium, quæ loquutus eſt Deus per os omnium ſanctorũ ſuo-
D rum prophetarum ab æuo. Nam Moſes quidem patribus dixit: Prophetam ſuſcitabit uobis Dominus Deus ueſter de fratribus ueſtris, mei ſimilem. Audietis eum, iuxta omnia quæcunq; loquutus fuerit uobis. Futurum eſt aũt, ut omnis anima, quæ non audierit prophetã illum, exterminetur è populo. Quin & omnes prophetæ à Samuele, ac deinceps quotquot loquuti ſunt, etiam annunciauerunt dies iſtos. Vos eſtis filij prophetarum, ac Teſtamenti, quod pactus eſt Deus cum patribus noſtris, dicens Abrahæ: † Et in ſemine tuo benedictionem conſequentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus, poſtq; ſuſcitauit filium ſuum Ieſum, miſit eum benedicentem uobis, dum unuſquiſq; ueſtrum conuertat ſe à malitioſis ſtudijs ſuis. Gen.12.e

CAP. IIII.

A Loquentibus aũt illis ad populum, præſto fuerunt illis ſacerdotes, ac præfectus templi, & Sadducæi, moleſte ferentes, quod docerent populũ, & annunciarent nomine Ieſu reſurrectionem ex mortuis: & iniecerunt eis manus, dederunt͡q; [eos] in cuſtodiam in craſtinum. Nam erat iam ueſpera. Multi uero eorum, qui audierant ſermonẽ, crediderunt: & factus eſt numerus uirorũ circiter quinq; millia. Euenit aũt poſtero die, ut congregarentur principes eorum, & ſeniores, & ſcribæ Hieroſolymis, & Annas princeps ſacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & Alexander: & quotquot erant de genere pontificio. Cumq; ſtatuiſſent eos in me- B
dio, interrogabant: Qua potentia, aut quo nomine feciſtis hoc uos? Tunc Petrus repletus ſpiritu ſancto, dixit eis: Principes populi, & ſeniores Iſraelis, ſi nos hodie examinamur de eo, quod bene fecerimus homini infirmo, quo modo iſte ſaluti reſtitutus ſit, notum ſit omnibus uobis, & toti populo Iſrael, quod per nomen Ieſu Chriſti Nazareni, quem uos crucifixiſtis, quẽ Deus ſuſcitauit à mortuis, per hunc iſte adſtat coram uobis ſanus. † Hic eſt lapis ille, qui reiectus eſt à uobis ædificantibus, qui factus eſt caput anguli: nec eſt in alio quoquam ſalus. Neq; enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum inter homines, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Videntes aũt Petri in dicendo libertatem ac Ioannis, compertoq; quod homines eſſent illiterati, & idiotæ, admirabantur, & agnoſcebant eos, quod cũ Ieſu fuiſſent: hominẽ aũt uidẽtes ſtantẽ cum eis, qui ſanatus fuerat, nihil poterant contradicere. Iuſſis aũt illis è con- Pſal.117.d Iſa.28.d Mat.21.d Mar.12.a Luc.20.c 1.Pet.2.a Rom.9.g C

cilio recedere, conferebant inter sese, dicētes: Quid faciemus hominibus istis? Nam conspicuum signum æditum esse per eos, omnibus habitantibus Hierosolymis manifestum est: nec possumus inficiari. Sed ne amplius diuulgetur in populum, minaciter interminemur eis, ne posthac loquantur nomine hoc ulli
D hominum. Et accersitis illis, edixerūt, ne omnino loquerentur, neq; docerent sub nomine Iesu. At Petrus & Ioannes respondentes, dixerunt eis: An iustum sit in conspectu Dei, uos potius audire, quàm Deum, iudicate. Non enim possumus, quę uidimus & audiuimus, non loqui. At illi additis minis, dimiserunt eos, nihil inuenientes, qua ratione punirent eos, propter populū: quia omnes glorificabant Deum super eo quod acciderat. Annos enim habebat amplius quadraginta homo, in quo æditum fuerat signum istud sanationis.
E Dimissi autem, uenerunt ad suos, & renunciauerunt quæcunq; ipsis principes sacerdotum & seniores dixerant. Quibus illi auditis, unanimiter sustulerunt uocem ad Deum, dixeruntq;: Domine, tu es ille Deus, qui fecisti cœlum & terram, mareq; & omnia quæ eis comprehenduntur, qui per os Dauid serui tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus Dominū, & aduersus Christum eius. Conuenerūt enim uere aduersus sanctum filium tuum Iesum, quem unxisti, Herodes simul & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, ad faciendum quæcunq; manus tua, & consilium tuum
F prius decreuerat, ut fierent. Et nunc Domine, inspice minas eorum, & da seruis tuis, ut cū omni fiducia loquantur sermonem tuum: manum tuam porrigendo in hoc, ut sanatio, & signa, & miracula ædantur per nomen sancti filij tui Iesu. Et cum orassent illi, motus est locus, in quo erant congregati: & repleti sunt omnes spiritu sancto. Et loquebantur sermonem Dei libere. Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una: nec quisquam aliquid eorum, quę possidebat, proprium esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et magnā potentia reddebant
G apostoli testimoniū resurrectionis Domini Iesu, gratiaq; magna aderat omnibus illis. Neq; enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum, aut ædium erant, uendentes, adferebant precia eorum quæ uendita fuerant, & ponebant ad pedes apostolorū. Distribuebatur autem singulis, prout cuiq; opus erat. Ioses uero qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod est, filius consolationis, Leuites, Cyprius genere, quū haberet agrum, uendidit eum, & attulit precium, posuitq; ad pedes apostolorum.

CAP. V.

Vir autem quidam, nomine Ananias cum Saphira uxore sua, uendiderat possessionem, & sibi reseruarat de precio, conscia etiam uxore sua: & allatam partem aliquam, ad pedes Apostolorum posuit. Dixit autem Petrus: A
Anania, quur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris spiritui sancto, & fraudares de precio agri? Nónne omnino tibi manebat, & uenundatus in tua erat potestate? Quare induxisti in animum tuum rem istam? Non es mentitus hominibus, sed Deo. Audiens autē Ananias hæc uerba, collapsus expirauit. Et ingruit timor magnus in omnes, qui audierunt hæc. Cum surrexissent aūt iuuenes, collegerunt eum, elatumq; sepelierunt. Intercessit aūt fermè horarum trium interuallum, cum uxor quoq; ipsius nesciens, quod acciderat, introiuit. Respōdit aūt ei Petrus: Dic mihi, num tanti agrum uendidistis? At illa dixit: Etiā, tanti. Petrus aūt ait ei: Cur conspirastis inter uos, ut tentaretis spiritum Domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt uirum tuum in foribus, & efferent te. Confestim aūt concidit ad pedes eius, & expirauit. Ingressi aūt iuuenes, repererunt illam mortuam, & elatam sepelierunt iuxta uirum suum. Et ingruit timor magnus in uniuersam congregationem, & in omnes qui audiebant hæc. Opera autem apostolorū C
edebantur signa ac miracula multa in populo. Et erant unanimiter omnes in porticu Solomonis. Cęterorum autem nemo audebat se coniungere illis, sed magnificabat eos populus. Imò uero

accre-

accrescebat credentium Domino multitudo uirorum simul & mulierum, ita ut in plateas exportarent ęgros, & ponerent in lectulis & grabbatis, ut uenientis Petri uel umbra obumbraret aliquem illorum. Conueniebat autem & multitudo uicinarum ciuitatum Hierosolymam, adferens ægros, ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanaban
D tur omnes. Exortus autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erãt, quæ est factio Sadducæorum, repleti sunt æmulatione, & iniecerunt manus in apostolos, dederuntq́ eos in custodiam publicam. Sed angelus domini per noctem aperuit ianuas carceris, eductisq́ illis, dixit: Ite, & stantes loquamini in templo ad populum omnia uerba uitæ huius. Illi uero cum hæc audissent, intrauerunt diluculo in templum, ac docebant. Cum aduenisset autem princeps sacerdotum & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium, & uniuersum seniorum ordinem filiorum Israel, miseruntq́ ad carcerem qui eos adducerent. Cum autem uenissent ministri, nec reperissent eos in carcere, reuersi nuncium attulerunt, dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes foris stantes ante ianuas: cum aperuissemus autem, neminem intus inuenimus.
E Vt autem audierunt hos sermones & sacerdos & præfectus templi, ac pontifices, ambigebant de illis quid nam sibi uellet hoc. Adueniens autem quidã, renunciauit eis: Ecce uiri quos posueratis in carcerem, sunt in templo, stantes ac docentes populum. Tunc abijt præfectus cum ministris, & adduxit illos sine ui. Timebant enim populum, ne lapidarentur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicẽs: Nónne etiam atq́ etiam præcepimus uobis, ne doceretis sub nomine isto? Et ecce replestis Hierosolymam doctrina uestra, & uultis intẽdere nobis sanguinem hominis istius. Respondens autem
F Petrus & apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum quem uos interemistis, suspensum in ligno. Hunc principem & seruatorẽ Deus exaltauit dextera sua, ad dãdam pœnitentiam Israeli, remissionemq́ peccatorum: & nos sumus ei testes horum quę dicimus, insuper autem & spiritus sanctus, quem dedit Deus obedientibus ipsi. Illi autem cum hæc audissent, dissecabantur: & consultabant ut interficerent eos. Surgens autem quidam in concilio pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor, in pretio habitus apud uniuersum populum, iussit ut paulisper secederent foras apostoli. Dixitq́ illis: Viri Israelitæ, attendite uobisipsis super hominibus istis, quid acturi sitis.
Ante hos enim dies extitit Theudas, G
dicens se esse aliquem: cui adhæsit numerus uirorum circiter quadringentorum, qui occisus est, & omnes qui credebant ei, dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus descriptionis, auertitq́ populum multũ post se, & ipse perijt: & omnes quotquot paruerant ei, dispersi sunt. Et nunc dico uobis, abstinete ab hominibus istis, & sinite illos. Quoniam si ex hominibus est cõsilium aut opus hoc, dissoluetur: sin ex Deo est, non potestis dissoluere, nequando & Deo repugnare reperiamini. Huic uero assensum est, & cum aduocassent apostolos, cæsis, præceperũt ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, q́ digni habiti essent, qui pro nomine eius contumelia adficerentur. Et quotidie in templo, et domesticatim non cessabant docere, & annunciare Iesum Christum.

CAP. VI.

IN diebus autem illis, crescente nu- A
mero discipulorum, ortum est murmur Græcistarum aduersus Hebræos, eo q́ despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ ipsorum. Cęterum duodecim illi, quum iussissent adesse multitudinem discipulorum, dixerunt: Nõ est cõmendabile, ut nos derelicto sermone Dei, ministremus mensis. Circumspicite ergo fratres, uiros ex uobis spectatæ probitatis septẽ, plenos spiritu sancto & sapientia, quibus delegabimus hoc negotij. Nos uero precationi, & administrando sermoni incumbemus.
Et placuit hic sermo toti multitudini, B

& elegerunt Stephanum, uirum plenũ fide ac spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proselytum Antiochenum. Hos statuerunt in conspectu apostolorum, & quũ orassent, imposuerunt eis manus. Et sermo Dei crescebat, ac multiplicabatur numerus discipulorum Hierosolymis ualde: multaq; turba sacerdotum obediebat fidei.
C Porrò Stephanus plenus fide ac fortitudine edebat miracula, & signa magna in populo. Exorti sunt aũt quidã è synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & Cilicum, & Asianorum, disputantes cũ Stephano, nec poterant resistere sapiẽtiæ & spiritui, quo loquebatur. Tunc subornarunt uiros, qui dicerent: Audiuimus eum dicentẽ uerba impie contumeliosa in Mosen
D ac Deum. Commoueruntq; populum, & seniores, & scribas, atq; inuadentes corripuerunt eum, & adduxerunt in cõcilium, statueruntq; falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui uerba impie contumeliosa aduersus hunc sanctum locum & legem. Audiuimus enim eum dicentem: Iesus Nazarenus ille demolietur locum hunc, & mutabit instituta quæ tradidit nobis Moses. Et intuentes eum omnes qui sedebant in concilio, uiderunt faciem eius tanquam faciem angeli.

CAP. VII.

A Dixit aũt princeps sacerdotũ: Num hæc ita se habent? At ille ait: Viri fratres & patres, audite. Deus gloriæ uisus est patri nostro Abrahæ, cũ esset in Mesopotamia, prius q̃ moraretur in
Gen.12.a Charrhan, & dixit illi: † Exi è terra tua, & è cognatione tua, & ueni in terram quãcunq; monstrauero tibi. Tunc egressus è terra Chaldæorum, habitauit in Charrhan. Et inde, postq̃ mortuus est pater eius, transtulit illũ in terram hanc, in qua uos nunc habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea, ne uestigium quidem pedis: & repromisit illi eam se daturum possidendam, & semini eius post ipsum, quum non habe-
Gen.15.c.d ret filium. Loquutus est aũt Deus sic, semen eius fore inquilinum in terra aliena, futurumq; ut illud seruitute premerent & male tractarent annis quadringentis. Et gentem cuicunq; seruierint, iudicabo ego, dixit Deus. Et post hæc exibunt, & seruient mihi in loco hoc.
†Tradiditq; illi testamentum circunci- Gen.17.b
sionis. *Atq; hic genuit Isaac, & cir- *Gen.21.a
cuncidit eum die octauo. †Et Isaac [ge- †Gen.25.c
nuit] Iacob, & Iacob [genuit] duode- Gen.29.f
cim patriarchas. *Et patriarchæ inui- B
dia moti, Ioseph uendiderunt in Aegy- *Gen.37.e
ptum. Aderatq; ei Deus, qui eripuit eũ ex omnibus adflictionibus eius, & dedit ei gratiam, & sapientiam apud Pha
raonem regem Aegypti. †Et constituit Gen.41.e
eum præfectum Aegypto, totiq; domui
suæ. †Inuasit aũt fames in uniuersam Gen 42.a
terram Aegypti & Chanaan, & adflictio magna, nec inueniebant alimenta patres nostri. Cum audisset aũt Iacob esse frumenta in Aegypto, misit patres
nostros primum. †Cumq; iterum misis- Gen.45.a
set eos, agnitus est Ioseph à fratribus suis, & innotuit Pharaoni genus Ioseph. Misso aũt nuncio Ioseph, accersiuit Iacob patrem suum, omnemq; cognationem suam, cũ animabus septua-
gintaquinq;. †Et descẽdit Iacob in Ae- Gen.46.a
gyptum, * defunctusq; est ipse & pa- *Ge. 49.d
tres nostri, et translati sunt in Sychem,
positiq; sunt in sepulchro † quod emit Gen.50.b
Abraham pretio argenti à filijs Emor, Ios.24.g
filij Sychem. * Quũ aũt appropinqua- C
ret tempus promissionis, de qua iura- *Gen.33.d
uerat Deus Abrahæ, creuit populus, Exo.1.a
et multiplicatus est in Aegypto, donec exortus est alius rex, qui non nouerat Ioseph. Hic circumueniens genus nostrum, adflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne fœtus essent ui
tales. †Eodem tempore natus est Mo- Exo.2.a
ses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo paterna. Expositum aũt illum, sustulit filia Pharaonis, & educauit eum sibi uice filij. Et eruditus est Moses omni sapientia Aegyptiorum, eratq; potens factis & dictis. Vt aũt ei expletum est quadraginta annorum tempus, subijt cor eius, ut inuiseret fratres suos filios Israel. Et cum uidisset quendam iniuria adfici, defendit eum, & ultus est uicem eius qui adfligebatur, cæso Aegyptio. Existimabat autẽ intelligere fratres suos, Deum per manum ipsius dare salutem illis.

D illis. At illi non intellexerunt. Et insequenti die superuenit illis litigātibus, & redigebat eos in concordiā, dicens: Viri, uos fratres estis, cur uos inuicem afficitis iniuria? Cæterum is qui iniuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: Quis te constituit principem ac iudicem nobis? Num interficere me tu uis, quemadmodū interfecisti heri Aegyptium? Fugit autē Moses ad dictum hoc, & peregre habitauit in terra Madian, ubi genuit filios duos. † Et exactis annis quadraginta, uisus est illi in deserto montis Sina, angelus Domini in flammeo incendio rubi. Moses autē ut conspexit, admiratus est uisum. Porrò cum accederet ut inspiceret, facta est ad eum uox Domini: Ego [sum] Deus patrum tuorum, Deus Abrahā, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moses, non audebat inspicere. Dixit autē illi Dominus: † Solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidi, uidi, inquam, adflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi ut eripiam eos. Et nunc uenito, & mittā te in Aegyptum. Hunc Mosen, quem negauerunt, dicentes: Quis te constituit principem & iudicem, hunc [inquam,] Deus principem & redemptorem misit per interpretem angelū, qui uisus fuit illi in rubo. † Hic eduxit illos, edēs miracula & signa in Aegypto, & in rubro mari, & in deserto, * annis quadraginta. Hic est Moses qui dixit filijs Israel: † Prophetam suscitabit uobis dominus Deus uester è fratribus uestris, similem mei, illū audietis. † Hic est qui fuit in congregatione in solitudine, cū angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit sermonem uiuum, dandum nobis: cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt, et auersi sunt corde suo in Aegyptum, dicentes ad Aaron: † Fac nobis deos qui præcedant nos, Mosi enim huic qui eduxit nos è terra Aegypti, nescimus quid acciderit. Et uitulum fecerunt in diebus illis, obtuleruntq; hostiam simulachro, & lætabantur operibus manuum suarum. Cōuertit autem se Deus, & tradidit eos ad colendum militiam cœli, sicut scriptū est in libro prophetarum: † Num uictimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus Dei uestri Rempham, figuras quas fecistis ad adorandum eas. Et transferam uos ultra Babylonem. Tabernaculū testimonij fuit patribus nostris in deserto, sicut constituerat is qui † loquebatur cum Mose, ut faceret illud secundum formam, quam uiderat. Quod & intulerunt qui successerunt patres nostri, cum Iesu in possessionem gentium, quas expulit Deus à conspectu patrum nostrorum, usq; ad tempora † Dauid, qui nactus est gratiam apud Deum, & petijt ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. * Solomon autem ædificauit illi ædem. Sed excelsissimus ille non in templis manufactis habitat, sicut propheta dicit: † Cœlum mihi sedes [est:] terra autem scabellum pedū meorum. Quam domū ædificabitis mihi? dicit Dominus. Aut quis locus quietis meæ [est?] Nónne manus mea fecit hæc omnia? Duri ceruice, & incircuncisi corde & auribus, uos semper spiritui sancto resistitis, sicut patres uestri, ita & uos. Quem prophetarum nō sunt persequuti patres uestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant aduentum iusti illius, cuius uos nunc proditores & interfectores extitistis: qui accepistis legem iuxta præscripta angelorum nec seruastis. Audientes autem hæc, dissecabantur cordibus suis, & frendebant dentibus suis in eum. Ipse autem ut qui esset plenus spiritu sancto, intentis in cœlum oculis, uidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei. Et ait: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei. Exclamantes autem uoce magna, continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum, eiectumq; eum è ciuitate, lapidabant. Ac testes deposuerunt uestimenta ad pedes adolescentis qui uocabatur Saulus. Et lapidabant Stephanum inuocantem ac dicentem: Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamauit uoce magna: Domine, ne statuas illis peccatum hoc. Et cum hoc dixisset,

Marginalia: E; F; G; Exo.3.a; Iof.5.d; Exo.7.8.9.10.11.14; *Exo.16.a; Deu.18.c; Exo.19.d; Exo.32.a; Amos 5.d; Exo.25.d; Heb.8.b; Iof.3.c.d; 1.Re.16.c; Psal.131.a; 1.Par.17.c; *3.Re.6.a; Infra 17.f; Esa.66.a

obdormiuit. CAP. VIII.

A SAulus autem consenserat in necem eius. Orta est autem illo die persequutio magna aduersus ecclesiam quę erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudaeae & Samariae, praeter apostolos. Curauerunt autem unà Stephanum uiri religiosi, ediderúntq; planctum magnũ super eo. Saulus uero deuastabat ecclesiam, domesticatim se inferens, & trahens uiros ac mulieres, tradebat in custodiã. Illi igitur dispersi diuerse abierunt annunciantes sermonem. Philippus autẽ peruenit in ciuitatem Samariae, ac praedicabat illis Christum. Intendebant autem turbae his quae à Philippo diceban tur unanimiter, auscultantes & uiden-

B tes signa quae edebat. Spiritus enim immundi è multis qui ab illis tenebantur, exibant, clamantes uoce magna. Multi autem paralytici & claudi sanati sunt. Et ortum est gaudium magnum in illa ciuitate. Vir autem quidam nomine Simon, ante in ea ciuitate artem exercuerat magicam, ac gentem dementa uerat Samariae, dicens se esse quempiam magnum: cui auscultabant illi tam parui q̃ magni, dicentes: Iste est potentia Dei illa magna. Auscultabãt autem ei, propterea q͂ multo tempore magicis artibus dementasset eos. Quũ uero credidissent Philippo praedicanti euangelium de regno Dei, deq; nomine Iesu Christi, baptizabantur uiri si-

C mul ac mulieres. Simon autem & ipse credidit: & quum baptizatus esset, adhaerebat Philippo. Vidensq; potentia facta & signa quae edebantur, stupens admirabatur. Cum autem audissent apostoli qui erant Hierosolymis, q͂ recepisset Samaria sermonem Dei, miserũt ad eos Petrum ac Ioannem: qui cum descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomen Christi Iesu. Tunc imponebant manus super illos, accipiebántq; spiritum sanctum. Cum uidisset autem Simon q͂ per impositionem manuum apostolorum daretur spiritus sanctus, ob-

D tulit eis pecunias, dicens: Date & mihi potestatem istam, ut cuicunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctũ. Petrus autem dixit ei: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunijs parari. Non est tibi pars neq; sors in hoc negotio, cor enim tuum non est rectum coram Deo. Resipisce igitur ab ista malitia tua, & roga Deum, an fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui. Imbutum enim felle amaritudinis, & colligatione iniquitatis uideo te esse. Respon- E

dens autem Simon, dixit: Precemini uos pro me ad Dominum, nequid eueniat in me horum quae dixistis. Et illi quidem testificati, & loquuti sermonem Domini, reuersi sunt Hierosolymam, & multis oppidulis Samaritanorum annunciabant euangelium. Angelus autem Domini loquutus est Philippo, dicens: Surge, & uade Meridiem uersus, ad uiam quae descendit ab Hierosolymis, ad [ciuitatem] Gazam: ea est deserta. Et cum surrexisset, profectus est, & ecce uir Aethiops, eunuchus, praefectus Candaces reginae Aethiopum, qui praeerat uniuersae gazae eius, qui uenerat adoraturus Hierosolymam, & reuertebatur sedens in curru suo, legebátq; Esaiam prophetam. Dixit autem spiritus Philippo: Accede, & adiunge te ad currum istũ. F

Cum accurrisset autem Philippus, audiuit eum legentem Esaiam prophetam, & dixit: Intelligísne quae legis? At ille ait: Quinam enim possim, nisi aliquis dux uiae mihi fuerit? Rogauítq; Philippum ut ascenderet, sederétq; secum. Argumentum autem scripturae quam legebat erat hoc: †Tanquã ouis Esa. 53. c

ad occisionẽ ductus est, & sicut agnus coram tondente se mutus, sic non aperuit os suum. In humilitate ipsius iudicium eius sublatum est. Generationem autem eius quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra uita eius. Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo ꝓpheta dicit hoc, de se an de alio quopiam? Cum autem adaperuisset Philippus os suum, exorsus à scriptura ista, euangelio praedica uit illi Iesum. Dum autem proficisce- G

bantur per uiam, uenerunt ad quandã aquam. Et ait eunuchus: Ecce aqua, quid uetat quo minus baptizer? Dixit

autem

autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens, ait: Credo filium Dei esse Iesum Christum. Et iussit sisti currum, ac descenderunt ambo in aquam, Philippus simul & eunuchus, & baptizauit eum. Cum autem ascendissent ex aqua, spiritus Domini rapuit Philippum, nec amplius uidit eum eunuchus. Ibat enim per uiam suam gaudens. Philippus autē comparuit Azoti, & obeundo prædicabat euangelium ciuitatibus cunctis, donec ueniret Cæsaream.

CAP. IX.

A SAulus autem adhuc spirans minas & cædem aduersus discipulos domini, accessit ad principem sacerdotū, & petijt ab eo epistolas, [quas perferret] Damascū ad synagogas, ut si quos inuenisset eius uiæ, seu uiros seu mulieres, uinctos duceret Hierosolymā. Porrò itinere faciundo contigit ut appropinquaret Damasco. Et subito circunfulgurauit eum lux è cœlo, collapsusq́ in terram, audiuit uocem dicentem sibi: Saul, Saul, quid me persequeris? Dixit autem: Quis es domine? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulos calcitrare. Ille tremens & stupens dixit: Domine, quid me uis facere? Cui dominus: Surge, & ingredere ciuitatem, & dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi qui erant ei comites itineris, stabant attoniti, audientes quidem uocem, sed neminem uidentes. Surrexit autem Saulus à terra, apertisq́ oculis suis, neminem uidebat, sed manu ducentes illum, introduxerunt Damascum. Et erat tribus diebus non uidens, ac non comedit neque bibit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias, dixitq́ illi per uisum Dominus: Anania. Et ille ait: Ecce me Domine. Cui Dominus: Surge, & uade in uicum qui uocatur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum, nomine Tharsensem. Ecce enim orat. Et uidit per uisum uirum, Ananiā nomine, introeuntem, & imponentem sibi manum, ut uisum reciperet. Respōdit autem Ananias: Domine, audiui ex multis de uiro hoc, quantis malis affecerit sanctos tuos Hierosolymę. Et hoc loco habet potestatem à principibus sacerdotum, uinciendi omnes qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ei Dominus: Vade, quoniam organum electum est mihi iste, ut portet nomen meū coram gentibus, & regibus, ac filijs Israel. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et abijt Ananias, & introiuit in domum, & imponens ei manus, dixit: Saul frater, Dominus misit me, qui uisus est tibi in uia qua ueniebas, ut uisum recipias, & implearis spiritu sancto. Et confestim deciderunt ab oculis eius quasi squamæ, & uisum recepit: & surrexit, ac baptizatus est. Cumq́ cepisset cibum, corroboratus est. Fuit D autem Saulus cum discipulis qui erāt Damasci per dies aliquot. Et continuo in synagogis prædicabat Christū, quod is esset filius Dei. Stupebant autem omnes qui [eum] audiebant, ac dicebant: Nonne hic est ille qui grassabatur Hierosolymis in eos qui inuocabant nomen istud? & huc ea causa uenit, ut uinctos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem magis inualescebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, affirmans & quòd is esset Christus. Exactis autem diebus compluribus, inierunt inter se Iudæi consilium, ut illum occiderent. Sed intellectæ sunt Saulo insidiæ eorum. †Adseruabantq́ portas die ac nocte, ut eum interficerent. Cum accepissent autem eum discipuli nocte, per murum demiserunt, submittentes in sporta. Cum autem Saulus ue E nisset Hierosolymam, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes esse discipulum. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, ac narrauit illis quomodo in uia uidisset Dominum, quodq́ loquutus esset ei, & quomodo Damasci libere loquutus esset nomine Iesu. Et erat cum illis, ac uersabatur Hierosolymis, cum fiducia loquens nomine domini Iesu. Loquebaturq́, & disputabat aduersus Gręcistas. Illi uero quę rebant occidere eum. Quod quum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & emiserunt Tarsum. Igitur ecclesiæ quidem per totam Iudæā, & Galilæam, & Samariam habebant

Margin: 1.Cor.15.b 2.Cor.12.a (beside "bi: Saul, Saul"); B (beside "ciuitatem, & dicetur tibi"); C (beside "sibi manum"); 2.Cor.11.g (beside "insidiæ eorum")

pacem, & aedificabantur, uersantes in
timore Domini, & consolatione spiri-
F tus sancti multiplicabantur. Factum est
autem, ut Petrus, dum peragraret per
omnes, deueniret etiam ad sanctos qui
habitabant Lyddae. Reperit autem ibi
hominem quendam nomine Aeneam,
annis iam octo decumbentem in grab-
bato, qui erat paralyticus. Et ait illi
Petrus: Aenea, sanet te dominus Iesus
Christus, surge, & sterne tibiipsi. Et
continuo surrexit, & uiderunt eum om
nes qui habitabant Lyddae & Assaro-
ne, qui conuersi sunt ad dominum. Iop-
pae autem fuit quaedam discipula, no-
mine Tabitha, quae interpretata, dici-
tur Dorcas. Haec erat plena bonis ope
ribus, & eleemosynis quas praestabat.
Euenit autem in diebus illis, ut per in-
firmitatem moreretur. Quam cum lauis
sent, posuerunt in coenaculo. Cum au-
tem uicina esset Lydda Ioppae, ac disci
puli audissent Petrum esse in ea, mise-
runt ad eum [duos uiros] rogatum, ne
G grauaretur uenire usque ad ipsos. Cum
exurrexisset autem Petrus, uenit cum
illis. Et cum aduenisset, duxerũt illum
in coenaculum: & circumsteterunt il-
lum omnes uiduae flentes, & ostenden-
tes tunicas uestesque quas faciebat cum
esset cum ipsis Dorcas. Eiectis autem
omnibus foras, Petrus positis geni-
bus, orauit, & conuersus ad corpus, di
xit: Tabitha, surge. At illa aperuit ocu
los suos, uisoque Petro, resedit. Data au
tem illi manu, erexit eam: & cum uo-
casset sanctos ac uiduas, exhibuit eam
uiuam. Id autem innotuit per totam Iop
pen, & crediderũt multi in Dominum.
Euenit autem ut dies multos maneret
Ioppae apud Simonem quendam coria
rium. CAP. X.

A VIr autem quidam erat Caesareae no-
mine Cornelius, centurio ex cohor
te quae dicebatur Italica, religiosus ac
timens Deum cum tota domo sua, prae
stans eleemosynas multas plebi, pre-
cansque Deum semper. [Is] uidit per ui
sum manifeste fermè hora diei nona, an
gelum Dei introeuntẽ ad se, dicentẽque
sibi: Corneli. At ille intuens eum, ac
timore correptus, dixit: Quid est Do-
mine? Dixit autem illi: Orationes tuae,
& eleemosynae tuae ascenderunt in me
moriam coram Deo. Et nunc mitte ui-
ros Ioppen, & accerse Simonẽ, qui co-
gnominatur Petrus. Hic diuersatur a-
pud Simonem quẽdam coriarium, cui
est domus iuxta mare. Hic dicet tibi
quid te oporteat facere. Cum autem di
scessisset angelus qui loquebatur Cor-
nelio, uocauit duos famulos suos, &
militem religiosum, ex his qui illi inser
uiebant. Quibus cum narrasset omnia,
misit illos Ioppen. Postridie uerò fa- B
cientibus illis iter, & appropinquanti
bus ciuitati, ascẽdit Petrus in superio-
ra domus, ut oraret circa horam sextã.
Coepit autem esurire, & appetebat ci-
bum. Parantibus aũt illis, ingruit in eũ
mentis excessus, & uidet coelum aper-
tum, ac descendens ad se uas quoddã,
uelut linteum magnum, quatuor extre-
mitatibus adligatum, submitti è coelo
in terram, in quo erant omnia quadru-
pedia terrae, bestiaeque, & reptilia, & uo
latilia coeli. Et facta est uox ad eum:
Surge Petre, macta, & uescere. Ait au-
tem Petrus: Nequaquã Domine, quia
nunquam edi quicquam commune aut
immundum. Et uox rursus secundò
[perlata est] ad eum: Quae Deus purifi
cauit, tu communia ne dixeris. Hoc au
tem factum est tertiò. Et rursum rece- C
ptum est uas in coelum. Et dum apud
sese haesitaret Petrus, quidnam sibi uel
let uisum q̃d uidisset, ecce uiri qui missi
erant à Cornelio, percontati de domo
Simonis, praesto fuerunt ad ianuam. Et
euocato quopiam, interrogabant, an Si
mon, qui cognominaretur Petrus, illic
hospitaretur. Petro uero cogitante de
uiso, dixit ei spiritus: Ecce uiri quae-
runt te: surge itaque, & descende, & ua
de cum eis, nihil haesitans, propterea
quod ego misi illos. Cum descendisset
autem Petrus ad uiros qui missi erant
à Cornelio ad ipsum, dixit: Ecce ego
sum ille quem quaeritis. Quae causa est
propter quam uenistis? Qui dixerunt:
Cornelius centurio, uir iustus, ac timẽs
Deum, & testimonium habens ab uni-
uersa gente Iudaeorum, oraculo admo-
nitus est ab angelo sancto, ut accerse-
ret te domũ suam, & audiret te loquen
tem. Intrò uocatos igitur eos, recepit
hospitio. Sequenti uero die Petrus pro D
fectus est cum illis, & quidam ex fra-
tribus

tribus Ioppensibus comitati sunt eum.
Postridie uero introierunt Cæsaream.
Porrò Cornelius expectabat illos, con
uocatis cognatis suis, ac necessarijs a-
micis. Porrò autem cum introiret Pe-
trus, obuiam progressus ei Cornelius,
ac procidens ad pedes, adorauit. Pe-
trus uero erexit eum, dicens: Surge, et
ego ipse homo sum. Et colloquens cum
illo, intrauit, & offendit multos qui cō
uenerant, dixitq́ illis: Vos scitis non
esse fas uiro Iudæo, coniungi aut acce
dere ad alienigenam. Sed mihi osten-
dit Deus, ne quem communem aut im-
mundum dicerem hominem, quapro-
pter & citra contradictionem ueni ac-
cersitus. Interrogo ergo, quam ob caus
B sam accersistis me? Et Cornelius ait:
Die ab hinc quarto usq; ad hanc ho-
ram sedebā ieiunus, & hora nona pre-
cabar domi meæ, & ecce uir stetit ante
me in ueste splendida, & ait: Corneli,
exaudita est precatio tua, & eleemosy
næ tuæ in memoria habitæ sunt apud
Deum. Mitte ergo Ioppen, accersitum
Simonem, qui cognominatur Petrus:
hic diuersatur in ædibus Simonis co-
riarij iuxta mare, qui simul atq; uene-
rit, loquetur tibi. Confestim ergo misi
ad te, & tu bene fecisti qui adueneris.
Nunc ergo omnes nos teste Deo adsu-
mus, ut audiamus omnia quæcunq; ti
F bi præcepta sunt à Deo. Aperiens au-
Rom.2.b tem Petrus os, dixit: In ueritate depre-
Gal.2.b hendo ꝙ non sit personarum respectus
Ephe.6.b apud Deum, sed in omni gente qui ti-
Col.3.d met ipsum, & operatur iustitiam, is ac-
ceptus est illi. Sermonem quem misit
Deus filijs Israel, euangelio annun-
cians pacem per Iesum Christum, (Hic
est omnium dominus) ipsi nostis, sermo
nem diuulgatum in tota Iudæa, exor-
tum à Galilęa (post baptisma quod prę
dicauit Ioannes) Iesum illum Nazare-
num, ut unxerit eum Deus spiritu san-
cto, & uirtute, qui obambulauit bene-
faciendo, & sanando omnes oppres-
sos à diabolo, quoniam Deus aderat il
li. Et nos testes sumus omnium quæ
gessit & in regione Iudæorum, & Hie-
rosolymis, quem occiderunt suspen-
sum in ligno. Hunc Deus suscitauit ter
tio die, & exhibuit eum, ut manifestus
fieret, nō toti populo, sed testib. prius
ad hoc delectis à Deo nobis, qui come
dimus & bibimus unà cum illo po-
steaquam resurrexit à mortuis. Et præ G
cepit nobis, ut prædicaremus populo,
ac testificaremur ipsum esse illum, qui
constitutus est à Deo iudex uiuorum
ac mortuorum. Huic † omnes prophetę Iere.31.f
testimonium ferunt, ꝙ remissionem pec Mich.7.d
catorum accepturus sit per nomē eius
quisquis crediderit in eum. Adhuc lo-
quente Petro uerba hæc, ingruit spiri-
tus sanctus in omnes qui audiebant ser
monem. Et obstupuerunt hi qui ex cir-
cuncisorum genere credebant, quot-
quot uenerant cum Petro quòd & in
gentes donum spiritus sancti effusum
esset. Audiebant enim illos loquentes
linguis, ac magnificantes Deum. Tunc
respondit Petrus: Num quis prohibe-
re potest, quo minus aqua baptizentur
hi qui spiritum sanctum acceperunt si-
cut & nos? Et iussit eos baptizari no-
mine Domini. Tunc rogauerunt eum,
ut remaneret aliquot dies.

CAP. XI.

AVdierunt autem apostoli & fratres A
qui erant in Iudæa, etiam gentes re
cepisse sermonem Dei. Cumq; ascen-
disset Petrus Hierosolymam, discepta
bant cum illo qui erant ex circuncisio
ne, dicentes: Ad uiros præputium ha-
bentes introisti, & cibum sumpsisti
cum illis. Petrus autem exorsus rem,
exposuit illis ordine, dicēs: Ego eram
in ciuitate Ioppe orans, & uidi raptus
extra me, uisum, descendens uas quod
dam ceu linteum magnum, quatuor ex
tremitatibus, demissum è cœlo, & ue-
nit usq; ad me. In quod quum intendis-
sem oculos, animaduerti, & uidi qua-
drupedia terræ, & bestias, & serpen-
tes ac uolucres cœli. Audiui autem &
uocem dicentem mihi: Surge Petre, ma
cta & uescere. Dicebam aūt: Nequaꝗ
Domine, quia nihil commune aut im-
mundum unquam introiuit in os meū.
Respondit autem mihi uox rursum è B
cœlo: Quæ Deus mundauit, tu ne com
munia dixeris. Idq; accidit tertiò, &
rursum omnia subducta sunt in cœlum.
Et ecce extemplo tres uiri præsto ade-
rant ad ædes in quibus eram, è Cæsa-
rea ad me missi. Dixerat autem mihi spi
ritus, ut proficiscerer cum illis, nihil

hæsitans. Porrò comitati me sunt &
sex fratres hi. Et ingressi sumus in do-
mum uiri, isq; retulit nobis ut uidisset
angelum domi suæ, qui adstitisset & di
xisset sibi: Emitte uiros Ioppen, & ac-
cerse Simonem cognomento Petrum,
qui tibi ea dicturus est per quæ serue-
ris & tu, & uniuersa domus tua. Cum
autem exorsus essem sermonem, in-
gruit spiritus sanctus in illos, quemad
modum & in nos initiò. Veniebat au-
tem in mentem uerbi Domini, ut dixis-
Act.1.a set: †Ioannes quidem baptizauit aqua,
Mat.3.c cæterum uos baptizabimini spiritu
Mar.1.b sancto. Proinde si par donum dedit il-
Luc.3.c lis Deus atq; nobis, quum credidisse-
Infra 19.a mus in dominum Iesum Christum, ego
C porrò quis eram, qui possem prohibe-
re Deum? His autem auditis, obticue-
runt, & glorificauerunt Deum, dicen-
tes: Igitur & gentibus Deus pœniten
tiam concessit ad uitam. Et illi qui-
dem, qui dispersi fuerant ab adflictio-
ne, quæ orta fuerat ob Stephanum, per
uaserunt usq; ad Phœnicen & Cy-
prum, & Antiochiam, nemini loquen-
tes sermonem illum, nisi solis Iudæis.
Erant autem quidam ex eis, uiri Cy-
prij & Cyrenenses, qui quum introis-
sent Antiochiam, loquebantur ad Græ
cistas, per euangelium annunciantes
Dominum Iesum. Et manus Domini
aderat eis, multusq; numerus recepta
fide conuersus est ad Dominum. Perue
nit autem fama ad aures ecclesiæ, quæ
erat Hierosolymis, de his: & miserunt
Barnabam, ut iret usq; Antiochiam.
D Qui, cum eò peruenisset, et uidisset gra
tiam Dei, gauisus est: & hortabatur
omnes, ut proposito cordis perseuera-
rent adhærere Domino. Nam erat uir
bonus, ac plenus spiritu sancto, & fi-
de. Et accessit multa turba Domino.
Profectus est autem Barnabas Tar-
sum, ut quæreret Saulum: quem quum
inuenisset, perduxit Antiochiam. Ac-
cidit autem, ut annum totum consuetu-
dinem agerent cum ea congregatione,
docerentq; turbam multam: & disci-
puli nuncuparentur primum Antio-
chiæ, Christiani. In his autem diebus
deuenerunt ab Hierosolymis prophe-
tæ Antiochiam, surgensq; unus ex eis,
nomine Agabus, significabat per spiri
tum, famem magnam futuram in toto
orbe: quæ & accidit sub Claudio Cæ
sare. Discipuli autem, prout cuiq; sup
petebat, proposuerunt subsidium mit-
tere habitantibus in Iudæa fratribus:
quod & fecerunt, mittentes ad senio-
res per Barnabam & Saulum.

CAP. XII.

EOdem autem tempore iniecit Hero A
des rex manus, ut adfligeret quos-
dam de ecclesia. Occidit autem Iaco-
bum fratrem Ioannis gladio. Vidẽs au
tem id gratum esse Iudæis, perrexit cõ-
prehendere & Petrum (erant autẽ dies
azymorum,) quem cum etiam adpræ-
hendisset, coniecit in carcerem, tradi-
tum quatuor quaternionibus militum
adseruandum, uolens post pascha pro
ducere eum populo. Petrus itaq; ser-
uabatur in carcere. Cæterum precatio
fiebat sine intermissione ab ecclesia ad
Deum pro eo. Cum autem productu-
rus eũ esset Herodes, in ipsa nocte dor-
miebat Petrus inter duos milites, uin-
ctus catenis duabus: & custodes ante
ostium custodiebant carcerem. Et ec-
ce, angelus Domini adstitit, & lumen
refulsit in domicilio, percussoq; latere
Petri, excitauit eum, dicens: Surge ue-
lociter. Et exciderunt catenæ de mani-
bus eius. Dixit autem angelus ei: Præ B
cingere, & subliga soleas tuas. Quod
cũ ita fecisset, dicit illi: Indue uestimen
tum tuum, & sequere me. Et exiens se-
quebatur eum, & nesciebat rem ueram
esse quod fiebat per angelum, sed puta
bat se uisum uidere. Cum autem præ-
terissent primam ac secundam custo-
diam, uenerũt ad portam ferream, quæ
ducit in ciuitatem, quæ ultrò aperta est
eis. Cumq; exissent, processerunt uicũ
unum, & continuo discessit angelus ab
eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit: Nũc
scio uere quod emiserit Dominus an-
gelum suũ, & eripuerit me è manu He-
rodis, & ex omni expectatione plebis
Iudæorum: req; perpensa uenit ad do-
mum Mariæ, matris Ioannis, qui cogno
minatus est Marcus, ubi erant multi
congregati, & orantes. Quum pulsas- C
set autem Petrus ostium uestibuli, pro-
cessit puella, ut subauscultaret, nomine
Rhode. Et ut agnouit uocem Petri, præ
gaudio non aperuit uestibulum, sed in-
trocur-

trocurrens, renunciauit, stare Petrum
ante uestibulum. At illi dixerunt illi:
Insanis. Illa autem asseuerabat rem sic
se habere. At illi dicebāt: Angelus eius
est. Petrus autē perseuerabat pulsans.
c Cum autem aperuissent, uiderunt eum:
& obstupuerunt. Cum autem mota
manu significasset eis, ut tacerent, nar-
rauit illis, quomodo Dominus eduxis
set ipsum è carcere. Dixit autem: Re-
nunciate Iacobo & fratribus hæc. Et
egressus, abijt in alium locum. Porrò
ubi diluxit, erat turbatio non parua in
ter milites, quidnam accidisset Pe-
tro. Herodes autem cum requisisset
d eum, nec inuenisset, examinatis custo-
dibus, iussit eos abduci: cumq́ descen-
D disset à Iudæa Cæsaream, [ibi] com-
moratus est. Herodes autem bellum
animo agitabat in Tyrios & Sido-
nios. At illi unanimiter uenerunt ad
eum, & persuaso Blasto, qui præerat
cubiculo regis, petebant pacem: eò q̃d
aleretur regio ipsorum è ditione regia.
Statuto autem die, Herodes uestitus ue
ste regia, sedit pro tribunali, & concio
nabatur ad eos. Populus autem accla
d mabat: Vox Dei, & non hominis. Con
festim autem percussit eum angelus Do
mini, eò quod non tribuisset gloriam
Deo: & erosus à uermibus, expirauit.
A Porrò sermo Domini augescebat, ac
multiplicabatur. Barnabas autem &
Paulus reuersi sunt Hierosolymam, ex
Act.13.a pleto ministerio, adsumpto & Ioanne,
cui cognomen erat Marcus.

CAP. XIII.

A ERant autem quidam Antiochiæ, in
ea quæ ibi erat ecclesia, prophetæ
ac doctores, Barnabasq́ et Simon, qui
uocabatur Niger, & Lucius Cyrenen
sis, & Manaen, qui erat Herodis tetrar
chæ collactaneus, & Saulus. Cum au-
tem illi operarentur Domino, ieiuna-
rentq́, dixit spiritus sanctus: Segrega-
te iam mihi Barnabam & Saulum in
opus, ad quod accersiui eos. Cumq́ ie
iunassent & orassent, imposuissentq́
eis manus, dimiserunt. Igitur hi quidē
emissi à spiritu sancto, abierunt Seleu-
ciam, & inde nauigauerunt in Cyprū.
Et cum essent Salamiæ, annunciabant
sermonem Dei in synagogis Iudæorū.
Habebant autem & Ioannem mini-
strum. Et peragrata insula usque ad Pa
phum, inuenerunt quendam Magum,
pseudoprophetam, Iudæum, cui nomē
erat Bariesu: qui erat apud proconsu- B
lem Sergium Paulum, uirum prudentē.
Hic accersitis Barnaba & Saulo, desi-
derabat audire sermonem Dei. Resiste-
bat autem illis Elymas Magus (sic e-
nim interpretandum est nomen eius)
quærens auertere proconsulem à fide.
Saulus autem, qui idem Paulus, reple-
tus spiritu sancto, intentis in eum ocu-
lis, dixit: O plene omni dolo, & omni
uersutia, fili diaboli, inimice omnis iu-
stitiæ, non desines inuertere uias Domi
ni rectas? Et nunc, ecce, manus Domi-
ni intentata tibi, & eris cæcus, non ui-
dens solem usq́ ad tempus. Et confe-
stim ingruit in eum caligo ac tenebræ:
& circumiens quærebat, qui se manu
ducerent. Tunc proconsul, cum uidis-
set quod acciderat, credidit, admirans
de doctrina Domini. Cum autem à Pa
pho soluisset Paulus cum comitibus,
uenerunt Pergen Pamphyliæ. †Ioan- C
nes autem digressus ab eis, reuersus est Act.15.c
Hierosolymam. Cæterum ipsi peragra-
tis regionibus, à Perga uenerunt An-
tiochiam Pisidiæ: & ingressi synagogā
die sabbatorum sederunt. Post lectionē
autem legis ac prophetarum, mandata
dederunt principes synagogæ ad eos,
dicentes: Viri fratres, si est uobis in ani
mo sermone exhortari populum, dici-
te. Cum surrexisset autem Paulus, †mo Act.12.c
ta manu [silentio indicto] ait: Viri Israe
litæ, & qui timetis Deum, audite. Deus
populi huius, delegit patres nostros,
& populū in altum extulit, quū essent
incolæ in terra †Aegypti: *brachioq́ Exo.1.a
sublimi eduxit eos ex ea, & circiter *Exo.14.d
quadraginta annorū tempus mores eo Exo.16.a
rum sustinuit in deserto, ac deletis gēti
tibus septē in terra Chanaan, †sorte di Iosu.14.a
stribuit eis terrā eorū. †Et post hæc an Iud.3.b
nis circiter quadringentis quinquagin
ta dedit iudices usq́ ad Samuelē, pphe
tam. †Et exinde postulauerunt regem. 1.Re.8.a
Deditq́ eis Deus Saul, filiū Cis, uirum 1.Re.10.a
de tribu Beniamin, annis quadraginta.
*Et amoto illo, suscitauit illis Dauid, *1.Re.16.c
ut esset rex, cui testimoniū reddens, di-
xit: †Inueni Dauid filiū Iesse, uirū secū Psal.88.b
dum cor meū: qui operā dabit per oīa

uoluntati meæ. Huius è semine Deus,
ita ut promiserat, produxit Israeli ser-
uatorem Iesum, cum ante prædicasset
Ioannes præuentu introitus eius ba-
ptismum pœnitentiæ Israeli. Cum au-
tem conficeret Ioannes cursum, dixit:
Luc.3.a Mar.1.a Mat.3.a Quem me arbitramini esse? Non sum
ego[ille,]sed ecce, uenit post me, cuius
non sum dignus soleam pedum solue-
re. Viri fratres, filij generis Abrahæ,
Mat.10.a & qui inter uos timent Deum, †uobis
sermo salutis huius missus est: Qui em̃
habitabãt Hierosolymis, & principes
eorum, cum ignorarent illum, & uoces
prophetarum, quæ per omne sabbatũ
E leguntur, condemnato eo impleuerũt,
Mat.27.e †& nulla caussa mortis inuenta, petie
Mar.15.b runt à Pilato, ut interficeret illũ. Quũq;
Luc.23.c consummassent omnia quæ de eo scri-
Ioan.19.c pta erant, depositum de ligno, posuerũt
in monumẽtum. Deus aũt suscitauit eũ
*Mat.28. à mortuis, *qui uisus est per dies mul-
Mar.16. tos his, qui simul ascenderant cũ eo à
Luc.24. Galilæa Hierosolymam: qui sunt testes
Ioan.20. eius apud populum. Et nos uobis per
euangelium annunciamus, Deum eam
repromissionẽ, quæ patribus facta est,
implesse liberis illorum nobis, resusci-
tato Iesu. Sicut & in Psalmo secundo
Psal.12.b scriptũ est: †Filius meus es tu, ego ho-
die genui te. Quod aũt suscitauit eum à
mortuis, iam non amplius reuersurum
Esa.55.b in corruptionem, ita dixit: †Dabo uo-
bis sancta Dauid fidelia. Ideo & in alio
Psal.15.d [Psalmo]dicit: † Nõ permittes, ut san
ctus tuus uideat corruptionem. Nam
Dauid quidem, postq̃ suæ ætati inser-
3.Re.2.b uiuit, consilio Dei †dormiuit: & adpo-
situs est ad patres suos, uiditq; corru-
F ptionem. Ait is quem Deus suscitauit,
non uidit corruptionem. Notum igitur
sit uobis uiri fratres, quod per hunc uo
bis remissio peccatorum annunciatur:
& ab omnibus, à quibus nõ potuistis
per legem Mosi iustificari, per hũc, om
nis qui credit, iustificatur. Videte ergo
ne eueniat uobis, quod dictũ est in pro
Abac.1.b phetis: †Videte contemptores, & ad-
miramini, et euanescite: quia opus ope
ror ego in diebus uestris, quod neuti-
quam credatis, si quis enarret uobis.
Egressis autem è cœtu Iudæis, roga-
bant gentes, ut sequenti sabbato uerba
illa sibi facerent. Soluto autem cœtu,

sequuti sunt multi Iudæi, & religiosi
proselyti Paulum ac Barnabam, qui al
loquentes suadebant eis, ut perseuera-
rent in gratia Dei. Sequenti uero sab-
bato, penè uniuersa ciuitas cõuenit ad
audiendum sermonem Dei. Videntes G
autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo,
& contradicebant his, quæ à Paulo di
cebantur, reclamantes, ac loquentes
blasphemias. Tũc sumpta fiducia Pau
lus ac Barnabas, dixerũt: Vobis opor
tebat primum loqui sermonem Dei, sed
quoniam repellitis illum, & indignos
uos iudicatis æterna uita, ecce, conuer
timur ad gentes: sic enim nobis præce
pit Dominus: †Constitui te lucem gen Esa.49.b
tium, ut sis salus usq; ad extremum ter
ræ. Audientes autem hæc gentes, gau
debant, & glorificabant sermonẽ Do-
mini: & crediderunt, quotquot erant
ordinati ad uitam æternam. Diuulga-
batur autem sermo Domini per uniuer
sam regionem. Iudæi uero extimulaue
runt mulieres religiosas & honestas,
& primos ciuitatis: & excitauerunt
persequutionem in Paulum ac Barna-
bam, eieceruntq; eos de finibus suis. †
At illi excusso puluere pedum suorum Mat.10.b
in eos, uenerunt Iconium. Porrò disci- Mar.6 b
puli replebantur gaudio, & spiritu Lcn.9.a
sancto. CAP. XIIII.

EVenit autem Iconij, ut simul introi- A
rent in synagogam Iudæorum, & lo
querentur sic, ut crederet Iudæorum si
mul & Græcorum copiosa multitudo.
Qui uero increduli erant Iudæi, conci-
tauerunt, & deprauarunt animos gen-
tium aduersus fratres. Multum igitur
temporis exegerunt libere loquentes
præsidio Domini, qui testimonium per
hibebat sermoni gratiæ suæ: dabatq;, ut
signa, & miracula æderentur ministe-
rio eorum. Diuisa est autem multitudo
ciuitatis, & alij quidem stabant à Iu-
dæis, alij uero ab apostolis. Cum autẽ
factus esset impetus gentium, pariter
& Iudæorum, unà cum principibus
suis, ut uim adferrent ac lapidarẽt eos,
re intellecta, confugerunt ad ciuitates
Lycaoniæ, Lystram & Derben, & cir
cumiectam regionem: ibiq; prædica-
bant euãgelium. Et quidã uir Lystris, B
inualidus pedibus sedebat, claudus ab
utero matris suæ, qui nunquã ambula-
uerat:

uerat: hic audiuit Paulũ loquentẽ. Qui intuitus eum, & uidens eum fide esse præditũ, fore ut saluus fieret, dixit magna uoce: Surge in pedes tuos rectus. Et exilijt, ambulabatq́. Turbæ uero cum uidissent quod fecerat Paulus, sustulerunt uocem suam, Lycaonice dicentes: Dij specie hominum descenderunt ad nos. Et uocabant Barnabã Iouem, Paulũ uero Mercurium: quod is esset antistes sermonis. Sacerdos autẽ Iouis, qui erat ante ciuitatem illorum, tauros & coronas ad uestibula adferens, cum turbis uolebat sacrificare.
C Quod ubi audierunt apostoli, Barnabas & Paulus, cõscissis uestibus suis, se intulerunt in turbam, clamantes ac dicentes: Viri, cur ista facitis? Nos quoq; eisdẽ, quibus uos, obnoxij sumus malis homines, per euangeliũ docentes uos, ut ab istis uanis conuertamini ad Deum uiuũ, †qui creauit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ eis comprehenduntur: qui præteritis ætatibus sinebat omnes gentes uiuere institutis suis. Quanquã nõ expertem testimonij seipsum esse sinebat, ut qui se præberet beneficũ, de cœlo nobis dãs pluuias, ac tẽpora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra. Et hęc dicentes, uix compescuerunt turbas, ne sibi immolarent. Superuenerunt autem ab Antiociha & Iconio Iudæi, qui cũ persuasissent turbis, ac †Paulum lapidassent, extraxerũt eum è ciuitate, existimantes illum mortuum esse. Cum autem circundedissent eum discipuli, surrexit, & intrauit ciuitatem. Ac postero die profectus est cũ Barnaba Derben.
D Cumq́; euangeliũ annunciassent ciuitati illi, discipulosq́; adsciuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Iconium, & Antiochiam, confirmãtes animas discipulorũ, exhortantesq́; ut perseuerarent in fide: & quod per multas adflictiones oporteat nos intrare in regnum Dei. Et cum suffragijs creassent illis per singulas ecclesias presbyteros, precatiq́; essent cum ieiunijs, commendauerũt eos Domino, in quem crediderant. Peragrataq́; Pisidia, uenerũt in Pamphyliã: quumq́; loquuti essent sermonem Pergæ, descenderunt [in urbem] Attaliam, & inde soluerunt Antiochiam, †unde erant cõmissi gratiæ Dei, in opus quod cõpleuerunt. Cum autẽ uenissent, & congregassent ecclesiam, retulerũt quęcunq; gessissent deo iuuante: quodq́; aperuisset gentibus ostium fidei. Commorati sunt aũt illic multum temporis cum discipulis.

Psal. 145.a
Psal. 8.c
Apoc. 14.b
2. Cor. 11.f
Act. 13.a

CAP. XV.

A ET quidam qui descenderant à Iudæa, docebant fratres: †nisi circuncidamini secundũ morem Mosi, nõ potestis salutem consequi. Cum orta ergo seditio, & disceptatio esset non exigua Paulo ac Barnabę aduersus illos, statuerũt ut ascenderẽt Paulus & Barnabas, & quidã alij ex illis, ad apostolos ac presbyteros Hierosolymam, super hac quęstione. Illi ergo deducti ab ecclesia pertransibãt Phœnicen & Samariam, narrantes conuersionem gentium: & adferebant gaudiũ magnum omnibus fratribus. Cum autẽ uenissent Hierosolymã, suscepti sunt ab ecclesia, & ab apostolis ac presbyteris: annunciaueruntq́; quęcunq; gessissent deo iuuante eos.
B Exorti sunt aũt quidam à secta pharisæorũ qui crediderant, dicentes: Quod oporteret circuncidere eos, ac præcipere ut seruarent legem Mosi: conueneruntq́; apostoli ac presbyteri, ut dispicerent de hoc negotio. Cum autem magna disceptatio extitisset, surrexit Petrus, & dixit eis: Viri fratres, uos scitis, q̃ iam inde antiquitus deus inter nos elegit, ut per os meum audirent gentes uerbum euangelij, crederentq́. Et qui nouit corda Deus, testimoniũ præbuit illis, †dans illis spiritum sanctũ, sicut & nobis: nihilq́; discreuit inter nos & illos, quũ fide purificauerit corda illorũ. Nunc ergo quid tentatis Deum, ut imponatur iugũ super ceruices discipulorum, quod neq; patres nostri neq; nos portare potuimus?
C Sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos saluos futuros, quemadmodũ & illi. Tacuit aũt tota multitudo, & audiebant Barnabã ac Paulũ, narrantes quæcunq; Deus edidisset signa & miracula inter gentes per ipsos. Et postq̃ conticuissent, respondit Iacobus, dicẽs: Viri fratres, audite me. Simeon narrauit, quemadmodum Deus primũ uisitauerit, ut su-

Gal. 5.a
Act. 10.b

meret ex gentibus populū in nomine suo: & huic consonant uerba prophe-
Amos 9.c tarum, sicut scriptum est: †Post hæc reuertar, ac rursus ædificabo tabernaculum Dauid, quod collapsum est, & diruta eius instaurabo, & erigam illud: ut requirāt, qui reliqui sunt homines,
D Dominū, & omnes gentes, super quas inuocatū est nomen meum, dicit dominus, qui facit hæc omnia. Nota à sæculo sunt deo omnia hæc opera sua. Quapropter ego censeo, non obturbandum esse illis, qui ex gentibus cōuertuntur ad Deum: sed scribendū ad eos, ut abstineant se ab inquinamētis simulachrorum, & scortatione, & suffocato, & sanguine. Moses enim ab ætatibus antiquis in singulis ciuitatibus habet, q ipsum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatū legitur. Tunc placuit apostolis, & senioribus cū tota ecclesia, delectos ex sese uiros mittere Antiochiam, cum Paulo & Barnaba, Iudam cognomēto Barsabam & Silam, uiros primarios inter fratres, missis p
E manū eorum his scriptis. Apostoli & presbyteri, & fratres, his qui sunt Antiochiæ, & in Syria, & in Cilicia, fratribus, qui sunt ex gentibus, Salutem. Quoniā audiuimus, q̄ quidam è nobis egressi, turbauerunt uos uerbis, labefactantes animas uestras, iubentes uos circūcidi, & seruare legem, quibus nō mandaueramus. Visum est nobis unanimiter cōgregatis, delectos uiros mittere ad uos, cum dilectis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi, Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi uerbis uobis
F referāt eadem. Visum est enim spiritui sancto, ac nobis, ne quid amplius impponeremus uobis oneris, q̄ hęc necessaria, uidelicet, ut abstineatis ab his quę sunt immolata simulachris, & sanguine, & suffocato, & scortatione: à quibus si conseruaueritis uosipsos, benefacietis. Valete. Illi ergo dimissi uenerūt Antiochiā, & congregata multitudine, reddiderunt epistolā. Quam cum legissent, gauisi sunt propter consolationem. Iudas aūt & Silas, quū essent & ipsi prophetæ, sermone copioso adhortati sunt fratres confirmaueruntq̄. Cōmorati aūt illic aliquantū temporis, dimissi sunt cum pace à fratribus ad apostolos. Visum est aūt Silæ, manere ibidem. Paulus uero & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docētes, & euangelio annunciantes, cum alijs etiā compluribus, sermonem Domini. Post ali- G quot aūt dies, dixit ad Barnabam Paulus: Reuersi iam, uisitemus fratres nostros per omnes ciuitates, in quibus annunciauimus sermonem Domini, quomodo se habeant. Barnabas autē consuluit, ut adsumerent & Ioannem, cognomento Marcum. Paulus autem nolebat eum q defecisset ab ipsis ex Pamphylia, nec isset cum eis in opus, adiungere. Orta est igitur acris disceptatio, ut alter ab altero seiungeretur: & Barnabas quidem adsumpto Marco, nauigaret in Cyprum, Paulus uero allecto Sila, profectus est, cōmissus gratiæ Dei à fratribus. Perambulabat aūt Syriam ac Ciliciam, confirmans ecclesias.

CAP. XVI.

PEruenit autem Derben & Lystrā, A & ecce discipulus quidā erat ibi, nomine Timotheus, filius cuiusdā mulieris Iudææ, fidelis, cęterū patre Græco. Huic testimoniū bonum reddebāt, qui Lystris erant, & Iconij, fratres. Hunc uoluit Paulus secū proficisci: & adsumptū circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, patrem eius Græcū esse. Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis seruanda decreta, quæ erāt ordinata ab apostolis & presbyteris, qui erant Hierosolymis. Itaq; ecclesiæ confirmabantur fide, & abundabāt numero quotidie. Cum peragrassent aūt Phrygiam, & Galaticā regionem, uetitiq; essent à spiritu sancto loqui sermonē in Asia, profecti in Mysiam, tentabant Bithyniam uersus proficisci, et non permisit eos spiritus. Cum aūt per B transissent Mysiam, descenderūt Troadem: & uisum per noctem Paulo apparuit. Vir Macedo quidā stabat, & deprecabatur eum, ac dicebat: Profectus in Macedoniā, succurre nobis. Vt aūt uisum uidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quod uocasset nos Dominus, ad euangelizandum eis. Cum soluissemus igitur à Troade,

Troade, recto cursu contendimus Samothracen, & postero die Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ ciuitas, colonia. In eadem autem urbe diebus aliquot cómorabamur. Et die sabbatorũ egressi sumus è ciuitate, iuxta flumen, ubi solebat esse precatio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydia, purpurarũ uenditrix, ciuitatis Thyatirorũ, colens Deum, audiuit: cuius cor Dominus aperuit, ut intenderet his quę dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset, & domus eius, deprecata est, dicens: Si iudicastis, me fidelem domino esse, introite in domum meam, & manete: & adegit nos. Accidit aũt euntibus nobis ad precationem, ut puella quædam, habens spiritũ Pythonis, occurreret nobis: quæ quęstum magnum præstabat dominis suis diuinãdo. Hęc subsequuta Paulum ac nos, clamabat, dicens: Isti homines serui Dei excelsissimi sunt, qui annunciant nobis uiam salutis. Hoc autẽ faciebat multos dies. Sed ægre ferens Paulus, & conuersus spiritui dixit: Præcipio tibi per nomen Iesu Christi, ut exeas ab ea. Et exijt eadem hora. Videntes autem domini eius ꝙ abijsset spes quæstus sui, adprehensum Paulum ac Silam, traxerunt in forum ad principes: & offerẽtes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant ciuitatem nostram, quum sint Iudæi, & annũciant instituta, quæ non licet nobis suscipere, neq; seruare, cum simus Romani. Et concurrit turba aduersus eos, ac magistratus scissis uestibus suis, † iusserunt eos uirgis cædi. Quumq; multas plagas eis imposuissent, coniecerunt eos in carcerem, præcipientes custodi carceris, ut diligenter custodiret eos. Qui quũ tale præceptum accepisset, coniecit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno. Media autem nocte Paulus & Silas orantes, laudabant Deum. Exaudiebant autem eos qui uincti erant. Subito uero terræmotus factus est magnus, ita ut concuterentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & omnium uincula soluta sunt. Experrectus autem custos carceris, quum uideret ianuas carceris apertas, euaginato gladio, erat seipsum interfecturus, existimans aufugisse uinctos. Clamauit aũt Paulus uoce magna, dicẽs: Ne quid feceris tibijpsi mali, uniuersi enim hic sumus. Postulatoq; lumine irrupit, ac tremefactus, accidit Paulo & Silæ [ad pedes,] & productis illis foras ait: Domini, quid me oportet facere ut saluus fiam? At illi dixerunt: Crede in Dominũ Iesum, & saluus eris tu & domus tua. Et loquuti sunt ei sermonem Domini, & omnibus qui erãt in domo eius. Et adsumptis illis in illa hora noctis, abluit plagas: & baptizatus est ipse, & omnes domestici illius continuo. Quumq; perduxisset eos in domũ suam, adposuit eis mensam: & exultauit quod cũ tota domo sua credidisset Deo. Et quum dies ortus esset, miserũt magistratus lictores, dicentes: Dimitte homines illos. Renunciauit autem custos carceris sermones hos Paulo: Miserunt magistratus ut dimittamini. Nunc igitur egressi, ite in pace. Paulus autẽ dixit eis: Cæsos nos publice, indicta caussa, quũ simus Romani, coniecerunt in carcerem: & nunc occulte nos eijciunt? Non profecto, sed ueniant ipsi, ac nos educant. Nunciauerũt aũt magistratibus lictores uerba hæc: timueruntq; audito ꝙ Romani essent. Et uenientes deprecati sunt eos, & eductos rogabant, ut egrederentur è ciuitate. Egressi aũt è carcere, introierunt ad Lydiam: & uisis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

C (margin) · D (margin) · E (margin) · F · G · A · B (margin letters)

2.Cor.11.f
1.Thes.2.a
Phil.1.d

CAP. XVII.

QVum autem iter fecissent per Amphipolin, & Apollonian, uenerũt Thessalonicen, ubi erat synagoga Iudæorum. Secundũ consuetudinem autem suam Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria differebat eis è scripturis, adaperiens & allegans, ꝙ Christũ oportuisset pati, & resurgere à mortuis: & ꝙ hic esset Christus Iesus, quẽ ego [inquit] annuncio uobis. Et quidam ex eis crediderunt, & adiũcti sunt Paulo & Silæ, & religiosorũ Gręcorũ multitudo magna, mulieresq; primarię non paucæ. Zelo aũt cõmoti Iudæi increduli, & adsumptis quibusdam circũforaneis uiris malis, ac turba coacta

concitauerũt ciuitatem: & urgẽtes domum Iasonis, quærebant eos producere ad populũ. Et cum non inuenissent eos, trahebant Iasonem, & quosdã fratres ad principes ciuitatis, clamantes: Hi qui terrarum orbem conturbarunt, huc quoq; uenerunt, quos clanculum excepit Iason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum. Concitauerũt autem turbã, & magistratus ciuitatis, audientes hæc. Et accepta satisfactione ab Ia-
C sone, & à cæteris, dimiserunt eos. Fratres uero confestim per noctem, emiserunt Paulũ simul & Silam in Berrhœam. Qui quũ aduenissent, abierunt in synagogã Iudæorum. Hi autem erant summo genere nati inter eos, qui erant Thessalonicæ, qui receperant sermonem cum omni animi promptitudine, quotidie scrutantes scripturas, an hęc ita se haberent. Multi itaq; crediderũt ex eis, & Græcæ mulieres honestæ, & uiri non pauci. Quũ autem cognouissent Thessalonicenses Iudæi, ꝙ & Berrhœæ annũciatus esset à Paulo sermo Dei, uenerũt: & illic quoq; cõmouebant turbas. Statimq; tunc Paulũ emiserunt fratres, ut iret uelut ad mare. Si-
D las aũt & Timotheus remanserũt ibi. Porrò qui prosequebantur Paulũ, deduxerunt eum Athenas usq;: & accepto mãdato ad Silam ac Timotheum, ut q̃ celerrime uenirent ad se, profecti sunt. Paulus autem quũ Athenis eos expectaret, incãdescebat spiritus eius in ipso, cum uideret simulachrorũ cultui deditam ciuitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis & religiosis, & in foro quotidie cũ his, q̃ ipsum forte adissent. Quidam aũt Epicurei et Stoici philosophi cõflictabantur cum eo, & quidam dicebãt: Quid uult spermologus hic dicere? Alij uero, nouorũ [inquiebant] dæmoniorũ uidetur annunciator esse: ꝙ Iesum & resurrectionem annũciaret eis. Et adprehensum eum, ad Martiũ uicum duxerũt, dicentes: Possumúsne scire quæ sit ista noua quæ à te refertur doctrina? Noua enim quædã ingeris auribus nostris. Volumus ergo scire quidnã uelint hęc esse.
E Athenienses aũt omnes, & qui illic uersabantur, hospites, ad nihil aliud uacabant, nisi ad dicendũ, aut audiendũ aliquid noui. Paulus aũt cum constitisset in medio Martij uici, ait: Viri Athenienses, per omnia ferè superstitiosiores uos uideo. Præteriẽs enim, & contemplans culturas uestras, inueni & aram in qua inscriptũ erat: Ignoto Deo. Quẽ ergo ignorantes colitis, hunc ego annuncio uobis. Deus, qui fecit mũdum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quũ sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, † cum Act.7.f
ipse det omnibus uitam & halitũ per F
omnia: fecitq; ex uno sanguine omne genus hominũ, ut inhabitaret super uniuersam faciem terræ: cum definijsset præstituta tempora, & terminos habitationis eorũ, ut quærerent Deũ, si fortè palpent eum, & inueniãt. Quamuis non longe absit ab unoquoq; nostrũ. Per ipsum enim uiuimus & mouemur, & sumus: sicut & quidam uestratium poetarũ dixerũt; Nam huius proge- Aratus.
nies etiam sumus. Genus ergo quũ simus Dei, non debemus existimare, auro aut argento, aut lapidi arte sculpto, & inuento hominis, Numen esse simi-
le. Et tempora quidem huius ignoran G
tiæ, cum hactenus dissimularit Deus, nunc annũciat hominibus, ut omnes ubiq; resipiscant: eo ꝙ statuit diem, in quo iudicaturus sit orbem terrarũ cum iustitia, per eum uirũ per quem decreuerat, fide præstita omnibus, quũ excitarit illũ ex mortuis. Quũ audissent autem resurrectionem mortuorũ, alij quidem irridebant, alij uero dixerũt: Audiemus te de hoc iterũ. Sic Paulus exiuit è medio eorũ. Quidam uero uiri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionysius Areopagita, & mulier, nomine Damaris, alijq; cum eis.

CAP. XVIII.

POst hęc aũt Paulus digressus Athe- A
nis, uenit Corinthũ: et nactus quendam Iudæũ, nomine Aquilã, Ponticum genere, qui nuper uenerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo ꝙ præcepisset Claudius omnes Iudæos Roma decedere, accessit ad eos. Et quia eiusdem erat artificij, manebat apud eos, & operabatur. Erat aũt ars illorum, texere tabernacula. Disputabat autẽ in

ſynagoga per omne ſabbatum, ſuade-
B batq; Iudæis pariter & Græcis. Quum
ueniſſent aũt è Macedonia Silas & Ti
motheus, coartabatur ſpiritu Paulus,
teſtificans Iudæis, Chriſtũ eſſe Ieſum.
Contradicentibus aũt eis, ac blaſphe-
ma loquentibus, excuſſis ueſtimentis,
dixit ad eos: Sanguis ueſter ſuper ca-
put ueſtrum. Mundus ego, poſthac ad
gentes uadam. Et migrans inde intra-
uit in domũ cuiuſdam, nomine Iuſti, co
lentis Deum: cuius domus erat conti-
gua ſynagogæ. Criſpus aũt archiſyna-
gogus, credidit Domino cũ tota domo
ſua: multiq; Corinthiorũ audiẽtes cre
C debant, ac baptizabantur. Dixit aũt
Dominus nocte per uiſionẽ Paulo: No
li timere, ſed loquere, & ne taceas, pro
pterea quod ego ſim tecũ: & nemo adori-
etur te, ut adfligat te, quoniam popu-
lus eſt mihi multus in hac ciuitate. Se-
dit autem ibi annũ & ſex menſes, do-
cens eos ſermonem Dei. Cæterũ cum
Gallio ageret proconſulem Achaiæ, in
ſurrexerũt uno animo Iudæi in Paulũ,
& adduxerũt eum ad tribunal, dicen-
D tes: Contra legem hic ſuadet homini-
bus colere deum. Cum aũt Paulus iam
pararet aperire os, dixit Gallio ad Iu
dæos: Si qua iniuria eſſet, aut facinus
malũ, ò Iudæi, merito uos ſuſtinerem:
ſi uero quæſtio eſt de ſermone, ac nomi
nibus, & de lege ueſtrate, uoſipſi uide
ritis. Iudex enim ego horum nolo eſſe.
Et abegit eos à tribunali. Adprehen-
ſum aũt omnes Græci Soſthenem, prin
cipem ſynagogæ, percutiebant ante tri
bunal: neq; quicquam eorũ Gallioni
E curæ erat. Paulus uero deinde commo
ratus dies multos, ualedicto fratribus,
abnauigauit in Syriã, comitãtibus eũ
Priſcilla & Aquila, poſteaq̃ raſerat ca
Num. 6. c put in Cenchreis: habebat enim uotũ.
Infra 21. b Deuenitq; Epheſum, & illos ibi reli-
quit. Ipſe uero ingreſſus ſynagogam, di
ſputabat cum Iudæis. Rogantibus au
tem eis, ut tempore ampliori maneret
apud ſe, non annuit, ſed ualedixit illis
dicens: Oportet omnino me feſtũ, q̃d
inſtat, agere Hieroſolymis, ſed iterum
F reuertar ad uos, Deo uolente. Et ſoluit
Epheſo, quũq; deſcendiſſet Cæſaream,
aſcendiſſetq;, & ſalutaſſet eccleſiam,
deſcendit Antiochiam. Et cõmoratus
illic aliquantũ temporis, profectus eſt,
perambulans ex ordine Galaticam re
gionem ac Phrygiam, confirmans om-
nes diſcipulos. Iudæus aũt quidam,
Apollos nomine, Alexandrinus gene-
re, uir eloquens, deuenit Epheſum, po
tens in ſcripturis. Hic erat inſtitutus in G
uia Domini, & feruens ſpiritu loque-
batur, & docebat diligenter ea quæ
ſunt Domini, ſciens tantũ baptiſma Io
annis. Et hic cœpit libere loqui in ſy-
nagoga. Quem cum audiſſent Priſcilla
& Aquila, adſumpſerũt eum, atq; exa
ctius expoſuerũt ei uiam Dei. Cum au
tem uellet ire in Achaiã, exhortati fra
tres, ſcripſerũt diſcipulis ut ſuſciperẽt
eum. Qui cum ueniſſet, cõtulit multum
his qui crediderũt per gratiam. Vehe-
menter enim Iudæos reuincebat publi
ce, oſtendẽs per ſcripturas quod Ieſus eſ-
ſet ille Chriſtus. CAP. XIX.

FActum eſt aũt † cum Apollos eſſet A
Corinthi, ut Paulus peragratis ſu- 1. Cor. 1. b
perioribus partibus, ueniret Epheſum,
& repertis quibuſdã diſcipulis, dixit
ad eos: Num ſpiritũ ſanctũ accepiſtis
poſteaquam crediditis? At illi dixe-
runt ad eum: Imò neq;, ſit ne ſpiritus
ſanctus, audiuimus. Et dixit ad illos:
In quid ergo baptizati eſtis? At illi di-
xerunt: In Ioannis baptiſma. Dixit aũt
Paulus: †Ioannes quidem baptizauit Matt. 3. c
baptiſmo pœnitentiæ, populo dicens, Mar. 1. a
ut crederẽt in uenturũ poſt ipſum, hoc Luc. 3. c
eſt, in Chriſtũ Ieſum. His autem audi- Ioan. 1. d
tis, baptizati ſunt in nomen domini Ie
ſu. †Et quum impoſuiſſet illis manus B
Paulus, uenit ſpiritus ſanctus ſup eos, Act. 2. a
& loquebantur linguis, & propheta-
bant. Erant autem omnes uiri, ferè duo
decim. Ingreſſus aũt ſynagogam, libe
re loquebatur ad tres menſes, diſputãs
& ſuadens ea quæ ſunt de regno Dei.
Cum aũt quidam indurarẽtur, nec cre
derent, male loquentes de uia Domini
coram multitudine, digreſſus ab illis,
ſegregauit diſcipulos, quotidie diſpu-
tans in ſchola Tyrãni cuiuſdam. Hoc
autem factũ eſt per bienniũ, ita ut om-
nes qui habitabant in Aſia, audirẽt ſer
monẽ domini Ieſu, Iudæi ſimul & Græ
ci. Virtutesq; nõ uulgares edebat deus C
per manus Pauli, ita ut etiam ſuper in-
firmos deferrentur à corpore eius ſu-

daria & semicinctia, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali ab eis egrederentur. Tentauerunt autem quidam è circumeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebāt spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes: Adiuramus uos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem quidam filij Sceuæ Iudæi, principis sacerdotū, septem, qui hoc faciebāt. Respondens autem spiritus malus, dixit: Iesum noui, & Paulū scio, uos autem qui estis? Et insiliēs in eos homo in quo erat dæmonium malū, & dominatus eis, inualuit contra eos, ita ut nudi & uulnera-
D ti effugerent de domo illa. Hoc autē innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis qui habitabant Ephesi, & incidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu. Multiq; credentium ueniebant confitentes & annunciantes facta sua. Multi autem ex eis qui curiosas artes exercuerāt, comportatos libros exusserūt coram omnibus: & supputatis pretijs illorū, inuenerunt argenti miriadas quinq;. Ita fortiter crescebat sermo Dei, & confirmabatur. His aūt expletis, proposuit Paulus in spiritu, transita Macedonia & Achaia, ire Hierosolymam, dicēs: Postquam fuero ibi, oportet me & Romam uidere. Missis aūt in Macedoniā duobus ex ijs qui ministrabant sibi, uidelicet Timotheo & Erasto, ipse reman-
E sit ad tempus in Asia. Ortus est autem illo tempore tumultus non exiguus de illa uia. Nam quidam nomine Demetrius, faber argentarius, qui faciebat delubra argentea Dianæ, præstabat artificibus non exiguum quæstū: quibus conuocatis, & ijs qui similiū rerum erāt opifices, dixit: Viri, scitis quod ex hoc opificio quæstus nobis est, & uidetis & auditis, ꝙ non solum Ephesi, sed penè totius Asiæ hominibus Paulus hic persuasit, & auertit multā turbam, dicens, ꝙ nō sint dij qui manibus fiunt. Non solum aūt hęc pars nobis in periculū uenit, ne reprobetur, uerumetiam ne magnæ deæ Dianę templū pro nihilo habeatur: futurumq; sit, ut etiam destruatur maiestas eius, quā tota A-
F sia & orbis colit. His auditis, repleti sunt ira, & exclamauerunt, dicentes: Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est tota ciuitas confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrum, correpto Gaio & Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli, Paulo autē uolente intrare ad populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem & ex Asiæ primoribus, qui erant amici eius, miserunt ad eum, rogantes, ne se daret in theatrum. Alij quidem igitur aliud quiddam clamabant. Erat enim concio confusa, & plæriq; nesciebant qua ex caussa conuenissent. De turba autem protraxerunt Alexandrū, propellentibus eum Iudæis. Alexāder autem manu silentio postulato, uolebat rationem reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum esse, uox orta est una omnium fermè ad horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum.
Cum autem sedasset scriba turbam, dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorū ciuitatem, cultricem esse magnæ deæ Dianæ, & à Ioue delapsi [simulachri?] Cum igitur his nemo contradicat, oportet uos sedatos esse, & nihil præcipitanter agere. Adduxistis enim uiros istos, neq; sacrilegos, neq; cōtumeliosos in deam uestrā. Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt, artifices, habent aduersus aliquem caussam, [conuentus] forenses agūtur, & proconsules sunt, accusent inuicem. Si quid autem de rebus alijs quæritis, in legitima concione dirimetur. Nam periculum est, ne seditionis hodiernæ rei siamus: quum nulla subsit caussa unde poterimus reddere rationem concursus istius. Et quum hæc dixisset, dimisit concionem.

CAP. XX.

A POstquam aūt cessauit tumultus, uocatis ad se Paulus discipulis, complexusq; illos, profectus est ut iret in Macedoniam. Cum aūt perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, uenit in Græciā, & ibi peractis mensibus tribus, quum essent illi structæ insidiæ à Iudæis soluturo in Syriam, habebat in animo ut reuerteretur per Macedoniā. Comitatus est aūt eum usq; ad Asiam Sopater Berrhœensis, Thessalonicensium uero Aristarchus & Secundus, & Gaius Derbæus,

B bæus, ac Timotheus, Aſiani uero Tychicus & Trophimus. Hi quum præceſſiſſent, expectarūt nos Troade, nos uero abnauigauimus poſt dies azymorum à Philippis, & uenimus ad eos Troadem intra dies quinq;, ubi demorati ſumus diebus ſeptem. Vno autem die ſabbatorū, cum conueniſſent diſcipuli ad frangendū panem, Paulus diſſerebat eis, profecturus poſtridie, protraxitq; ſermonē uſq; in mediam noctem. Erant autem lucernæ multæ in cœnaculo ubi eramus congregati. Sedēs autem quidam adoleſcens, nomine Eutychus, in feneſtra, quū degrauaretur ſomno profundo, diſſerente [diu] Paulo, magis depreſſus ſomno decidit ex tertio cœnaculo deorſum, & ſublatus
C eſt mortuus. Cum deſcendiſſet autem Paulus, incubuit ſuper eum, & cōplexus, dixit: Nolite turbari, anima enim eius in ipſo eſt. Quū aſcendiſſet autem, fregiſſetq; panem, ac deguſtaſſet, diu colloquutus uſq; ad diluculū, ita demum profectus eſt. Adduxerūt autem puerum uiuentem, & refocillati ſunt non mediocriter. Nos autem conſcēſa naui, ſoluimus Aſſon, inde excepturi Paulum. Sic enim ordinarat ipſe per terram iter facturus. Cum autem conueniſſemus Aſſon, recepto eo, uenimus in Mitylenen. Et inde nauigantes, ſequenti die uenimus contra Chium. Poſtridie uero adpulimus Samū, & commorati Trogyllij, proximo dieueni-
D mus in Miletū. Propoſuerat enim Paulus prærernauigare Epheſum, ne tempus tereret in Aſia. Feſtinabat enim ſi poſſibile ſibi eſſet, ut diem Pentecoſtes ageret Hieroſolymis. A Mileto autem miſſis Epheſum nūcijs, accerſiuit preſbyteros eccleſiæ, qui quum perueniſſent ad ipſum, dixit eis: Vos ſcitis à primo die quo ingreſſus ſum Aſiam, quomodo uobiſcū per omne tempus fuerim, ſeruiens Domino cum omni animi humilitate, cumq; multis lachrymis & tentationibus, quę mihi acciderunt ex inſidijs Iudęorū, ut nihil ſuffugerim eorum quæ eſſent in rem ueſtram, quin annunciarem uobis, & docerem uos publice, ac per ſingulas domos, teſtifi-
E cans Iudæis ſimul & Gręcis, eam quę erga Deum eſt, pœnitentiam ac fidem, quæ eſt erga dominum noſtrum Ieſum. Et nūc ecce ego alligatus ſpiritu, proficiſcor Hieroſolymam, quæ in ea obuentura ſint mihi ignorans, niſi quod ſpiritus ſanctus per ſingulas ciuitates teſtificatur, dicens, quod uincula & adflictiones me manent. Verum nihil me mouet, neq; uita mea chara eſt mihi ipſi, ut abſoluam curſum meum cum gaudio, & miniſterium quod accepi à domino Ieſu, ad teſtificandum euangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce ego ſcio ꝙ poſthac non uidebitis faciem meam uos omnes per quos tranſiui, prædicans regnum Dei. Quapropter conteſtor uos hodierno die, ꝙ mundus ego ſum à ſanguine omniū. Non enim ſub- F
terfugi quo minus annunciarim omne conſilium Dei uobis. Attendite igitur uobis & cuncto gregi, in quo uos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos, ad regendum eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Ego enim noui hoc, ꝙ ingreſſuri ſint poſt diſceſſum meum lupi graues in uos, non parcentes gregi. Et ex uobiſipſis exorientur uiri, loquentes peruerſa, ut abducant diſcipulos poſt ſe, propter quod uigilate, memores quòd per trienniū nocte ac die non ceſſauerim cum lachrymis monere unumquenq;. Et nunc commendo uos fratres Deo, & ſermoni gratiæ ipſius, qui potens eſt ſuperſtruere, & dare uobis hæreditatem inter ſanctifi- G
catos omnes. Argentum & aurum, aut ueſtitum nullius concupiui: † imò ipſi 1. Cor. 4. c
ſcitis, ꝙ neceſſitatibus meis, et his qui 2. Theſ. 3. b
mecum ſunt, ſuppeditauerunt manus hæ. Omnia oſtendi uobis, quod ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac meminiſſe uerborū domini Ieſu, quoniam ipſe dixit: Beatū eſt dare potius ꝙ̄ accipere. Et quum hęc dixiſſet, poſitis genibus ſuis, orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus coortus eſt omnium, & ruentes in collum Pauli, deoſculabantur eum dolentes, maxime ob ſermonem quem dixerat: Quod amplius faciem eius non eſſent uiſuri. Et deducebant eum ad nauem.

CAP. XXI.

CVm autem factum eſſet, ut ſoluiſſe A
mus, auulſi ab eis, recto curſu uenimus Coum, & ſequenti die Rhodūm,

& inde Pataram. Et nacti nauem, quæ traijceret in Phœnicen, ea conscensa, soluimus. Cum aūt cœpisset nobis apparere Cyprus, relicta ea, ad sinistram nauigauimus in Syriā, ac uenimus Tyrum: nam huc nauis exponebat onus. Repertisq; discipulis, mālsimus ibidem diebus septem. Qui Paulo dicebāt per spiritum, ne ascēderet Hierosolymam. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos omnibus, unà cum uxoribus & filijs, donec exissemus ciuitatem, & positis genibus in littore
B precati sumus. Et consalutatis nobis inuicem, conscendimus nauim, illi aūt redierunt ad sua. Nos uero nauigatione explicita à Tyro, descendimus Ptolemaidam, & salutatis fratribus, mansimus diem unū apud illos. Postridie uero, qui erant cum Paulo egressi, uenerunt Cæsaream. Et ingressi domū Philippi Euangelistæ, qui erat unus è septem, mālsimus apud eum. Huic autem erant quatuor filiæ uirgines prophetantes. Et quum permaneremus dies cōplures, aduenit quidā à Iudæa propheta, nomine Agabus. Et is quum uenisset ad nos, tulit cingulū Pauli, & alligans sibi pedes ac manus, dixit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est cingulū hoc, sic alligabunt Hierosolymæ Iudæi, tradentq; in manus gentiū.
C Cum autem audissemus hæc, rogabamus & nos & cæteri qui loci illius erant, ne ascēderet Hierosolymā. Tunc respondit Paulus, & dixit: Quid facitis, flentes, & adfligentes cor meum? Ego uero non solū uinciri, sed & mori paratus sum Hierosolymis pro nomine domini Iesu. Cum uero illi non persuaderetur, acquieuimus, dicētes: Domini uoluntas fiat. Post dies autē istos sublatis sarcinis, conscēdebamus Hierosolymam. Venerunt autem unà quidam ex discipulis à Cæsarea nobiscū, adducentes secum apud quem hospitaremur, Mnasonē quendā Cyprium, antiquum discipulum. Et cum uenissemus Hierosolymam, libenter exceperunt
D nos fratres. Postero autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesq; conuenerūt presbyteri. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ Deus fecisset inter gentes per ministerium ipsius. At illi cum audissent, glorificabant Dominū, dixeruntq; ei: Vides frater quot millia sunt Iudæorū qui crediderunt, & omnes studiosi sectatores sunt legis. Audierunt autē de te, q; defectionem doceas à Mose, omnes qui inter gentes sunt Iudæos, dicens: Non debere eos circuncidere filios, neq; secundum instituta uiuere. Quid est ergo? omnino oportet conuenire multitudinem. Audient enim te uenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus.
Sunt nobis uiri quatuor, †uotū haben E
tes super se. His adsumptis, purifica te Num.6.c
cum illis, & impende super illis, ut ra Act.18.c
dant capita, & sciant omnes q; quę de te audierunt, nihil sunt, sed ambulas &
ipse custodiens legem. †De his autem Act.15.d.e
qui crediderunt ex gentibus nos epistolas misimus, decernentes, nequid huiusmodi obseruent, nisi ut sibi caueant & ab his quæ sunt immolata simulachris, & à sanguine, & suffocato, & scortatione. Tunc Paulus adsumptis uiris, postero die purificatus, cum illis intrauit in templum, annūcians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. Dum autem septem dies iam penè essent expleti, hi qui ab Asia erant Iudæi, cum uidissent eum in templo, conturbauerunt totum populum, & iniecerunt ei manus, clamantes: Viri Israelitæ, succurrite. Hic est ille homo, qui aduersus populum & legem, & locum hunc omnes ubiq; docet. Insuper & Græcos induxit in templū, & prophanauit sanctum locum hunc. Vide-
F rant enim Trophimum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem existimauerunt quod in templū introduxisset Paulus. Commotaq; est ciuitas tota, & factus est concursus populi. Et apprehensum Paulū, protrahebant è templo, statimq; clausæ sunt fores. Quærentibus autem illis eum occidere, nunciatum est tribuno cohortis, q; tota conturbata esset Hierosolyma. Qui statim adsumptis militibus ac centurionibus, decurrit ad illos. At illi, cum uidissent tribunū & milites, cessauerūt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus, apprehendit eum, & iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis nam esset,

& quid feciſſet. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum nō poſſet certum cognoſcere præ tumultu, iuſſit du
G ci eum in caſtra. Et cū ueniſſet ad gradus, contigit ut portaretur à militibus propter uiolentiam turbæ. Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle eum. Et cum cœpiſſet induci in caſtra Paulus, dicit tribuno: Licétne mihi loqui ad te? Qui dixit: Græce noſti? Nónne tu es ille Aegyptius, qui ante hos dies tumultū concitaſti, & eduxiſti in deſertum quatuor millia uirorum ſicariorū? Dixit autē Paulus: Ego ſum homo quidem Iudæus, Tarſenſis, Ciliciæ non obſcuræ ciuitatis ciuis. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. Et cū ille permiſiſſet, Paulus ſtans in gradibus annuit manu ad plebē: & magno ſilētio facto, alloquutus eſt lingua Hebræa, dicens.

CAP. XXII.

A Viri fratres & patres, audite meam, qua nunc apud uos utor, excuſationem. Cum audiſſent aūt ꝙ Hebræa lingua ipſis loqueretur, magis præſti-
Act.8.a terunt ſilentiū. Et dicit: † Ego quidem ſum uir Iudęus, natus in Tarſo Ciliciȩ, cæterū educatus in hac ciuitate ad pedes Gamalielis, inſtitutus accurate in patria lege, ſectator Dei, ſicut & uos
Act.9.a omnes eſtis hodie, qui † hanc uiam perſecutus ſum uſq; ad mortem, alligans & tradens in carceres uiros pariter ac mulieres, ſicut & princeps ſacerdotū mihi teſtis eſt, & totus ſeniorum ordo,
B à quibus etiam epiſtolis ad fratres acceptis Damaſcū pergebā, adducturus & illos qui illic eſſent, uinctos Hieroſolymam, ut punirētur. Accidit autem mihi iter facienti, & appropinquanti Damaſco circiter meridiem, ut ſubito de cœlo circūfulgurarét me lux multa, cecidiq; in ſolū, & audiui uocem dicentem mihi: Saul Saul, quid me perſequeris? Ego uero reſpondi: Quis es domine? Dixitq; ad me: Ego ſum Ieſus ille Nazarenus, quem tu perſequeris. Et
C qui mecum erant lumen quidem uiderunt, & exterriti ſunt, uocem autē non audierūt eius qui loquebatur mecum. Dicebam autem: Quid faciā Domine? Dominus autem dixit mihi: Surge, ac uade Damaſcum, & ibi tibi dicetur de omnibus, quæ ordinata ſunt tibi ut facias. Et quum non uiderem præ gloria luminis illius, per manū deductus à comitibus qui erant mecum, ueni Damaſcum. Ananias autem quidam, uir pius, ſecundum legem, teſtimonium habens ab omnibus illic habitātibus Iudæis, ueniens ad me, & adſtans dixit mihi: Saul frater, recipe uiſum. Et ego eadem hora recepto uiſu, uidi illum. At ille dixit: Deus patrū no D
ſtrorum præparauit te, ut cognoſceres uoluntatem ſuam, & uideres id quod iuſtum eſt, & audires uocē ex ore eius, quia eris illi teſtis apud omnes homines eorū quæ uidiſti & audiſti. Et nūc quid cōtaris? Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini. Factum eſt autem, quum eſſem reuerſus Hieroſolymam, & orarem in templo, ut raperer extra me, & uiderem eum dicentē mihi: Feſtina, & exi cito Hireoſolymis, quoniam nō recipient teſtimoniū tuum de me. Et ego dixi: Domine, ipſi ſciunt ꝙ ego † per- B
trahebam in carcerem, & cædebam in Supra 8.a
ſingulis ſynagogis eos qui credebant in te. Et cum funderetur ſanguis Stephani teſtis tui, ego quoq; † aſſiſtebā, Act.7.g
& aſſentiebar morti illius, & cuſtodiebam ueſtimenta interficientiū illum. Et dixit ad me: Vade, quoniā ego ad gentes procul mittam te. Audiebāt autem eum uſq; ad hoc uerbum, atq; ſuſtulerunt uocem ſuam, dicentes: Tolle de terra hominem iſtiuſmodi: Non enim decet eum uiuere. Vociferantibus aūt eis, & proijcientibus ueſtimēta, & pul F
uerem iactantibus in aerem, iuſſit tribunus eum induci in caſtra, & imperauit eū flagris examinari, ut ſciret propter quam cauſſam ſic occlamarent ei. Et cum adſtrinxiſſet eum loris, dixit adſtanti ſibi centurioni Paulus: Num hominem Romanū, & indemnatum licet uobis flagellare? Quo audito, centurio acceſſit ad tribunum, & renūciauit ei, dicēs: Vide quid facturus es? Hic enim homo Romanus eſt. Accedens autem tribunus dixit illi: Dic mihi, num tu Romanus es? At ille dixit: Etiā. Et reſpondit tribunus: Ego multa ſumma ci G
uitatem iſtam comparaui. At Paulus ait: Ego uero & natus ſum. Protinus

ergo diſceſſerunt ab illo qui illum fue-
rant examinaturi. Tribunus quoq; ti-
muit, poſtq̃ reſciuit ꝙ Romanus eſſet,
& ꝙ uinxiſſet eum. Poſtero autem die
uolens ſcire certũ, qua ex cauſſa accu
ſaretur à Iudæis, ſoluit eum à uinculis,
& iuſſit principes ſacerdotum conue-
nire, totumq; concilium eorum, ac de-
ductum Paulum ſiſtebat coram illis.

CAP. XXIII.

A INtentis aũt oculis in conciliũ Pau-
lus, dixit: Viri fratres, ego omni con
ſcientia bona conuerſatus ſum coram
Deo uſq; in hodiernũ diem. Princeps
autem ſacerdotum Ananias præcepit
adſtantibus ſibi, ut percuterẽt os eius.
Tunc Paulus dixit ad eum: Percuſſu-
rus eſt te Deus paries dealbate. Et tu
ſedes iudicans me ſecundũ legem, &
contra legem iubes me percuti? Et qui
adſtabant dixerunt: Summo ſacerdoti
dei conuiciaris? Dixit aũt Paulus: Ne
ſciebam fratres ꝙ pontifex eſſet. Scri-
Exod. 22.d ptũ eſt enim: †Principi populi tui non
B maledices. Sciens aũt Paulus ꝙ una
pars eſſet Sadducæorũ, & altera pha-
riſæorum, exclamauit in concilio: Vi-
Phil.3.b ri fratres, †ego Phariſæus ſum, filius
Phariſæi, de ſpe & reſurrectione mor-
tuorum ego iudicor. Et cum hoc dixiſ
ſet, facta eſt diſſenſio inter Phariſæos &
Sadducæos, & diſſecta eſt multitudo.
Matt.22.c †Nam Sadducæi quidẽ dicunt, nõ eſſe
reſurrectionem, neq; angelum, neq; ſpi
ritum, Phariſæi aũt utraq; confitẽtur.
Factus eſt autem clamor magnus. Et
quum ſurrexiſſent ſcribæ de factione
Phariſæorum, depugnabant, dicentes:
Nihil mali inuenimus in homine iſto.
Quod ſi ſpiritus loquutus eſt ei, aut an
C gelus, ne repugnemus Deo. Et cum ma
gna ſeditio coorta eſſet, ueritus tribu-
nus, ne diſcerperetur Paulus ab ipſis,
iuſſit milites deſcẽdere, & rapere eum
de medio eorũ, ac deducere eum in ca-
ſtra. Sequenti autem nocte adſiſtens ei
Dominus, dixit: Bono animo eſto Pau
le. Vt enim teſtificatus es de me Hiero
ſolymis, ſic te oportet & Romæ teſtifi-
cari. Facto autem die, collegerũt ſe qui
dam ex Iudæis, & deuouerunt ſe, di-
centes: Neq; eſuros ſe, neq; bibituros,
donec occiderent Paulum. Erant au-
tem plures q̃ quadraginta [uiri,] qui
hanc coniurationem fecerant. Qui ac- D
ceſſerunt ad principes ſacerdotum, ac
ſeniores, & dixerunt: Deuotione deuo
uimus noſipſos, nihil guſtaturos, do-
nec occidamus Paulũ. Nunc ergo uos
ſignificate tribuno & concilio, ut cras
producat illum ad nos, tanquã aliquid
certius cognituros de eo. Nos uero,
priuſquã appropinquet, parati ſumus
interficere illum. Cum autem audiſſet
filius ſororis Pauli inſidias, uenit & in
trauit in caſtra, renunciauitq; Paulo.
Accerſito autem Paulus ad ſe uno ex
centurionibus, ait: Adoleſcentẽ hunc
adduc ad tribunum, habet enim quod
renunciet illi. Et ille quidem adſumẽs E
eum, duxit ad tribunũ, & ait: Vinctus
Paulus accerſitum me rogauit, ut hũc
adoleſcẽtem perducerem ad te, haben-
tem aliquid quod loquatur tibi. Ap-
prehenſa autem tribunus manu illius,
ſeceſſit cum eo ſeorſum, & perconta-
tus eſt illum: Quid eſt quod habes ſi-
gnificandum mihi? Ille autem dixit: Iu
dæi conſpirauerunt, ad rogandum te,
uti craſtino die educas Paulum in con
cilium, quaſi aliquid certius inquiſitu
ri ſint de illo, tu uero ne morẽ geſſeris
illis. Inſidiãtur enim ei ex illis uiri plu
res quadraginta, qui ſeipſos deuoue-
runt, ne uel edant, uel bibant, donec in
terficiant eum: & nunc parati ſunt ex
pectantes ut promittas. Tribunus igi-
tur dimiſit adoleſcẽtem, præcepitq; ei,
Ne cui effutias, [inquiens,] ꝙ hæc in
dicaueris mihi. Et accerſitis duobus
quibuſdam centurionibus, dixit: Pa- F
rate milites ducentos, ut eant Cæſare-
am, & equites ſeptuaginta, & lancea-
rios ducentos, à tertia hora noctis, &
iumenta præbete, ut impoſitũ Paulum,
ſaluũ perducant ad Felicem præſidem,
ſcriptis literis in hanc formam: Clau-
dius Lyſias potentiſſimo præſidi Feli-
ci ſalutem. Virum hunc comprehẽſum
à Iudæis, cum iam eſſet interficiendus
ab eis, ſuperueniens cum exercitu, eri
pui, cognito ꝙ Romanus eſſet. Volẽſq;
ſcire cauſam ob quã accuſarent illum,
deduxi eum in cõcilium eorum. Quem
comperi accuſari de quæſtionibus le-
gis ipſorum, nullum dignum morte aut
uinculis habentem crimen. Et cum in-
dicatum eſſet mihi de inſidijs quas pa-
rauerant

rauerant illi Iudæi, protinus misi eum
G ad te, præcepto dato etiam accusatoribus, ut quæ habent aduersus eum, dicant apud te. Vale. Milites uero iuxta quod sibi iniunctũ erat, receptum Paulum duxerunt per noctem Antipatriden. Postero aũt die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reuersi sunt in castra. Qui cum uenissent Cæsaream, ac tradidissent epistolã præsidi, statuerũt coram eo & Paulũ. Cum legisset aũt pręses, & interrogasset ex qua prouincia esset, & cognouisset ꝙ ex Cilicia, audiã te (inquit) cum accusatores q̃ꝗ tui aduenerint. Iussitq́ꝫ in prætorio Herodis custodiri eum. CA. XXIIII.

A POst quinqꝫ aũt dies descendit princeps sacerdotum Ananias, cum senioribus & Tertullo quodã oratore, qui adierunt præsidem contra Paulũ. Et citato Paulo, cœpit accusare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, & multa recte gerantur in populo hoc, per tuam prouidẽtiam, & semper & ubiqꝫ comprobamus, præstantissime Felix, cum omni gratiarum actione. Sed ne diutius te detineã, oro te ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti enim sumus uirum hunc, pestem, & concitantem seditionẽ omnibus Iudæis in uniuerso orbe, & præfectum hæreseos Nazaræorũ, qui etiam templũ prophanare conatus est, quem & adprehensum uoluimus secundum legem nostram iudicare. Sed superueniens tribunus Lysias, cum magna ui eripuit eum è manibus nostris, iubens accusatores eius ad te uenire, ex quo poteris ipse inquisitione facta, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos
C accusamus eũ. Adiecerũt aũt et Iudęi, dicentes hæc ita [se] habere. Respondit autem Paulus, quum annuisset ipse pręses, ut diceret: Aequiore animo pro meipso caussam dico, quum sciam te multis iam annis iudicem fuisse genti huic, qui possis cognoscere, quòd non plures sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascendi adoraturus Hierosolymam, & neqꝫ in templo compererũt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neqꝫ in synagogis, neqꝫ in ciuitate: neqꝫ probare
D possunt ea de quibus me accusant.

Confiteor autẽ hoc tibi, ꝙ iuxta uiam quam uocant hęresim, sic colo patrium Deum, credens omnibus quæ in lege & prophetis scripta sunt, spem habens in Deum, fore, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem mortuorum, iustorum simul & iniustorum. Quin in hoc & ipse studeo, sine offendiculo conscientiam habere erga Deum, & erga homines semper. Post annos autem plures accessi, eleemosynas exhibiturus in gentẽ meam, & oblationes, †in qui E
bus compererunt me purificatũ in templo, haud cum turba, neqꝫ cum tumultu. Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præsto esse, & accusare, si quid haberent aduersum me: aut hi ipsi dicant, si quid deprehenderunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, nisi de una hac uoce, qua clamaui inter eos stans: † De resurrectione mortuorũ ego iudicor hodie à uobis. Auditis autem his Felix, distulit illos, certo sciens quæ ad eam uiam attinebant, dicens: Cum tribunus Lysias de F
scẽderit, pernoscam caussam uestram. Iussitq́ꝫ centurioni ut custodiret Paulũ, sineretq́ꝫ eum relaxari, & ne quem ex illius familiaribus uetaret subministrare ei, aut adire eum. Post aliquot autem dies, cum aduenisset Felix cũ Drusilla uxore sua, quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, & audiuit ab eo fidem quæ est in Christum. Disputãte autem G
illo de iustitia & temperantia, & de iudicio futuro, tremefactus Felix, respondit: In præsentia abi, cæterum opportunitatem nactus accersam te. Simul & illud sperans, fore ut pecunia sibi daretur à Paulo, ut solueret ipsum, propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulũ uinctum. CAP. XXV.

FEstus ergo suscepta prouincia, post A
triduum ascendit Hierosolymam à Cæsarea. Significatũtqꝫ illi principes sacerdotũ, ac primores Iudæorum de Paulo, & rogabãt eum, postulantes fauorẽ aduersus eum, ut accerseret eum Hierosolymam, insidias tendentes, ut interficerent eum in uia. Festus autem

Act. 21. e

Act. 23. b

respondit, ut seruaretur quidē Paulus
Cæsareæ, se uero breui illò profectu-
rum. Qui ergo inter uos (inquit) po-
tentes sunt, unà nobiscū descendant, et
si quod in hoc uiro est crimen, accu-
B sent eum. Demoratus aūt inter eos die
bus amplius q̄ decem, descendit Cęsa
ream, & postero die sedit pro tribuna
li, iussitq́ Paulū adduci. Qui cum per-
ductus esset, circumsteterunt eum qui
ab Hierosolymis descenderant, Iudæi,
multa & grauia crimina intendētes ad
uersus Paulum, quæ non poterāt pro
bare, Paulo pro se respondente, q̄ neq;
in legem Iudæorū, neq; in templū, neq;
in Cæsarem quicquā peccasset. Festus
autem uolēs gratificari Iudæis, respon
C dens, Paulo dixit: Vis Hierosolymam
ascendere, & ibi de his iudicari apud
me? Dixit autem Paulus: Ad tribunal
Cæsaris sto, ubi me oportet iudicari.
Iudæis nullam iniuriā feci, sicut & tu
melius nosti. Si enim iniurius sum, ac
dignū morte aliquid feci, nō recuso mo
ri. Si uero nihil est eorū de quibus hi
accusant me, nemo potest me illis dona
re. Cæsarē adpello. Tunc Festus cum
consilio colloquutus, respondit: Cæsa
rem adpellasti. Ad Cæsarem ibis. Die
bus autem aliquot transactis, Agrippa
rex & Bernice descenderunt Cęsareā,
D salutaturi Festū. Et cum dies complu-
res ibi commorarentur, Festus regi re-
tulit caussam Pauli, dicens: Vir quidā
est relictus à Felice uinctus, de quo cū
uenissem Hierosolymā, significarūt mi
hi principes sacerdotū, & seniores Iu-
dæorum, postulantes aduersus illū sen
Deut.17.a tentiam. Quibus respondi: † Non est
Romanis consuetudo, ob gratiam do-
nare aliquem hominē, ut pereat, prius
q̄ is qui accusatur præsentes habeat
accusatores, locumq́ defendendi acci
E piat de crimine. Cum ergo huc conue-
nissent, sine ulla dilatione, sequenti die
sedens pro tribunali, iussi adduci uirū.
De quo quum stetissent accusatores,
nullū crimen intendebant [super hisce
rebus] de quibus ego suspicabar, sed
quæstiones quasdam de sua supersti-
tione habebant aduersus eū, & de quo
dam Iesu defuncto, quem affirmabat
Paulus uiuere. Hæsitans autem ego de
F huiusmodi quæstione, dicebam: Num
uellet ire Hierosolymam? & ibi iudica
ri super istis? Paulus autem cum adpel
lasset, ut seruaretur Augusti cognitio-
ni, iussi seruari eum donec mitterē eum
ad Cæsarem. Agrippa autē dixit ad
Festum: Volebam & ipse hominem au
dire. Cras (inquit) audies eum. Poste
ro autem die, quum uenisset Agrippa,
& Bernice cum multo apparatu, & in
troissent in auditorium cum tribunis,
& uiris principalibus ciuitatis, iuben
te Festo, adductus est Paulus. Et di-
cit Festus: Agrippa rex, & omnes qui
simul adestis nobiscum uiri, uidetis
hunc hominem, de quo omnis multitu
do Iudæorum interpellauit me, & Hie G
rosolymis & hic, acclamantes, non o-
portere eum uiuere amplius. Ego uero
comperi, nihil dignū morte eum admi-
sisse. [Cæterum cum is ipse adpellasset
Augustum, statui mittere eum. De quo
quid certum scribam domino, non ha-
beo. Quapropter produxi eum ad uos,
& maxime ad te rex Agrippa, ut exa-
minatione facta, habeā quod scribam.
Iniquum enim mihi uidetur mittere uin
ctum, & crimina de quibus accusatur
non significare. CAP. XXVI.

AGrippa uero ad Paulū ait: Permit A
titur tibi loqui pro temetipso. Tūc
Paulus extenta manu, pro se dicebat:
Super omnibus, de quibus accusor à
Iudæis, rex Agrippa, existimo me bea
tum, qui caussam dicturus sim apud te
hodie: quū tu maxime sis gnarus ea-
rum, quæ apud Iudæos sunt, & con-
suetudinum & quæstionum. Quapro-
pter obsecro te, ut patiēter me audias.
Itaq; uitam quidē meam, quam egi ab
adolescentia, quæ ab initio fuit in gen
te mea Hierosolymis, nouerunt omnes
Iudæi, qui prius nouerant me ab ini- B
tio, si uelint testimonium ferre, quod se
cundum exquisitissimam sectam nostrę
religionis, uixerim pharisæus. Et nūc
propter spem repromissionis, quæ ad
patres nostros facta est à Deo, sto iudi
cio subiectus, ad quam duodecim tri-
bus nostræ instanter nocte ac die co-
lentes Deum, sperant se peruenturas.
De qua spe accusor, rex Agrippa, à Iu
dæis. Cur incredibile iudicatur apud
uos, si Deus mortuos suscitat? Ego
itaq; existimaui, meipsum aduersus no
men

Act. 8.a men Iesu Nazareni †multa repugnan-
C do facturum: quod & feci Hierosoly-
mis. Et multos sanctorum ego carceri
bus inclusi, à principibus sacerdotum
potestate accepta: & cum occideren-
tur, detuli sententiam. Et per omnes sy
nagogas frequenter puniens eos, com
pellebam blasphemare: & amplius in-
saniens in eos, persequebar etiã in ex-
Supra 9.a teras usque ciuitates. Quarum rerũ stu-
dio quum irem Damascum, cum autho
ritate, & permissu principum sacerdo
tum, die medio, rex, in uia uidi è cœlo,
supra splendorem solis, circunfulsisse
me lumen, & eos qui mecum faciebãt
iter. Cum autem omnes nos decidisse-
mus in terram, audiui uocem loquen-
tem ad me, ac dicentem Hebraica lin-
D gua: Saul, Saul, quid me persequeris?
Durum est tibi, contra stimulos calci-
trare. Ego autem dixi: Quis es Domi-
ne? At ille dixit: Ego sum Iesus, quem
tu persequeris. Sed exurge, et sta super
pedes tuos. Ad hoc enim adparui tibi,
ut cõstituam te ministrum ac testem, &
eorum quę uidisti, & eorum in quibus
adparebo tibi: eripiens te à populo &
gentibus, in quas nunc te mitto, ut ape
rias oculos eorum, ut conuertantur à
Esa. 60.a tenebris ad †lucem, & à potestate sa-
tanæ ad Deum: ut accipiant remissio-
nem peccatorum, & sortem inter eos
qui sanctificati sunt per fidem quæ est
E erga me. Vnde rex Agrippa, non fui in
obediens cœlesti uisioni, sed his, q sunt
Act. 13. & †Damasci primum, & Hierosolymis,
14. & per omnem regionem Iudææ, dein-
de & Gentibus annunciabam, ut pœ-
nitentiã agerent, & conuerterentur ad
Deum, opera faciẽtes digna his qui re
sipuissent. Hac ex caussa Iudæi me in
templo comprehensum tentauerunt in
terficere. Auxilium igitur nactus dei,
usque in hodiernum diem sto, testificãs,
tum paruo tum magno, nihil aliud di-
F cens quàm quæ prophetę prædixerãt
futura esse, & Moses: An passurus fue
rit Christus, An primus ex resurrectio
ne mortuorum, lumen annunciaturus
sit populo & gentibus. Hæc autem
quum pro se diceret, Festus magna uo
ce ait: Insanis Paule. Multæ te literæ
ad insaniam conuertunt. Et Paulus:
Non insanio, (inquit) præstãtissime Fe
ste, sed ueritatis & sobrietatis uerba
eloquor. Scit enim de his rex, apud
quem & libere loquor. Latere enim
eum nihil horum arbitror. Neque enim
hoc in angulo gestum est. Credis rex G
Agrippa prophetis? Scio quod credis.
Agrippa autem ad Paulum ait: Modi
ca ex parte persuades mihi, ut fiam
Christianus. Et Paulus ait: Optarim à
Deo, non solum modica ex parte, ue-
rum etiam magna, non te modo, sed o-
mnes etiam qui me audiunt hodie, esse
tales, qualis & ego sum, exceptis uin-
culis his. Et hæc eo loquuto, surrexit
rex ac præses, & Bernice, & qui assi-
debant eis. Et quum secessissent, loque
bantur inter se, dicentes: Nihil morte
aut uinculis dignum facit homo iste.
Agrippa autem Festo dixit: Dimitti po
terat homo hic, si non adpellasset Cæ-
sarem.

CAP. XXVII.

POstquam autem decretũ est, ut nos A
nauigaremus in Italiam, tradiderũt
& Paulum, & quosdam alios uinctos
centurioni, nomine Iulio, cohortis au-
gustæ. † Conscensa autem naue Adra 2. Cor. 11. f
myttina, nauigaturi iuxta loca Asiæ,
soluimus perseuerante nobiscum Ari-
starcho Macedone Thessalonicẽsi. Se
quẽti autem die adpulimus Sidonem.
Et Iulius humaniter tractato Paulo,
permisit ut ad amicos profectus, ab il-
lis curaretur. Et inde quũ soluissemus,
subnauigauimus iuxta Cyprum: pro-
pterea quod essent uenti contrarij. Et
pelagus, quod est contra Ciliciam & B
Pamphyliam, emensi, peruenimus My
ram, quæ est Lyciæ: & ibi nactus cen
turio nauem Alexandrinam nauigan-
tem in Italiam, imposuit nos in eam.
Quum autem multis diebus tarde na-
uigaremus, uix'que deuenissemus contra
Gnidum, prohibente nos uento, subna
uigauimus Cretam iuxta Salmonem.
Et uix præterlegentes illam, perueni-
mus in locum quendam, qui uocatur
Pulchri portus: cui uicina erat ciuitas
Lasæa. Multo autẽ tempore peracto,
& cum esset iam periculosa nauigatio,
ob id quoque, quod ultra tempus susti-
nuissent inediam, admonebat eos Pau
lus, dicens eis: Viri, uideo quod cum
iniuria, multoque damno, non solum one
ris & nauis, sed etiam animarum no-

strarum futura sit nauigatio. Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quàm his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hybernandum, complures ceperunt consilium soluendi illinc, si quo modo possent peruecti Phœnicen, illic hybernare. Is est portus Cretæ, spectans ad Africum & ad Chorum. Aspirante autem Austro, rati se propositi cõpotes, quum soluissent Asson, prçterlegebant Cretam. Verum haud multo post, coortus est contra ipsam uentus Typhonicus, qui uocatur Euroaquilo. Cumq; correpta esset nauis, nec posset obniti uento, data naue flatibus, ferebamur. In insulam aũt quandam deuecti, quæ uocatur Clauda, uix potuimus obtinere scapham. Qua sublata, adiutorijs utebantur, subcingentes nauem, timentes ne in Syrtim inciderent, demisso uase, sic ferebantur. Quum aũt uehementi tempestate iactaremur, sequenti die iactũ fecerunt, ac tertio die nostris manibus armamenta nauis proiecimus. Porrò neq; sole neque syderibus adparentibus ad complures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Quum autem multa iam esset inedia, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit: Oportebat quidem ò uiri, audito me, non soluere à Creta, nec accersere nobis iniuriam hanc & iacturam. Et nunc hortor, ut bono animo sitis, Iactura enim animæ nulla erit ex uobis, sed tantũ nauis. Adstitit enim mihi hac nocte angelus Dei, cuius sum, quem et colo, dicens: Ne timeas Paule. Cæsari te oportet sisti. Et ecce, donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum. Propter quod bono animo estote uiri. Credo enim Deo, quod sic erit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem quandam oportet nos eijci. Sed postea quã quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis in Adria, circa medium noctis, suspicabãtur nautæ adparere sibi aliquam regionẽ. Qui et demissa bolide, repererunt passus uiginti, ac pusillum inde digressi, rursumq; demissa bolide, repererunt passus quindecim. Timentesq; ne in aspera loca inciderent, de puppi iactis anchoris quatuor, optabant diem oriri. Nautis uero quærentibus è naui fugere, quum demisissent scapham in mare, sub prætextu uelut è prora anchoras extensuri, dixit Paulus cẽturioni & militibus: Nisi hi in naui manserint, uos salui fieri non potestis. Tunc absciderũt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere. Et cum dies inciperet adparere, hortabatur Paulus omnes sumere cibum, dicens: Dies hic decimusquartus est ꝙ expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes: propter quod hortor uos, ut sumatis cibũ, hoc enim ad salutem uestram pertinet. Quia nullius uestrum capillus de capite cadet. Et cũ hçc dixisset, sumpto pane, gratias egit Deo, in conspectu omniũ: & cum fregisset, cœpit edere. Porrò animis iam recreatis omniũ, sumpserunt & ipsi cibũ. Eramus uero uniuersæ animæ in naui, ducentæ septuagintasex. Et satiati cibo, alleuabant nauem, eijcientes triticũ in mare. Cum aũt dies esset, terram non agnoscebant: sinũ uero quendam animaduertebant, habentẽ littus, in quod cogitabãt, si possent, appellere nauem. Et quũ anchoras sustulissent, cõmittebant se mari, simul laxatis iuncturis gubernaculorũ, & sublato artemone, ad aurç flatũ tẽdebãt ad littus. Et cũ incidissẽt in locũ bimarẽ, impegerũt nauẽ. Ac ꝓra quidẽ infixa manebat immobilis: puppis uero soluebatur à ui undarum. Militũ autem consiliũ erat, ut uinctos occiderent, ne quis cum enatasset, effugeret. At centurio uolens seruare Paulũ, compescuit eos à consilio, iussitq; ut qui possent natare, abijcerẽt se primos, & in terrã euaderent: cæteriq; partim in tabulis, partim in quibusdã nauis fragmentis. Et sic factum est, ut omnes incolumes euaderẽt in terram.

CAP. XXVIII.

ET cum euasissent, tunc cognouerũt ꝙ insula Melite uocaretur. Barbari uero præstabant non uulgarem humanitatem nobis. Accensa enim pyra, recipiebant nos omnes propter imbrem qui imminebat, et propter frigus. Cum congregasset aũt Paulus sarmentorum multitudinẽ, & imposuisset in ignem, uipera è calore prorepens, inuasit manum eius. Vt uero uiderũt Barbari pendentem

dentem bestiam de manu eius, inter se se dicebant: Omnino homicida est homo hic, quem seruatū è mari ultio non
B sinit uiuere. Et ille quidem excussa uipera in ignem, mali nihil passus est. At illi existimabant futurū, ut incenderetur, aut concideret repente mortuus. Diu aūt illis expectantibus, & intuentibus nihil mali illi accidere, mutata mente, dicebant eum esse Deum. In locis autem illis erant prædia primati insulæ, nomine Publio, q nos exceptos, triduo benigne tractauit hospitio. Contigit aūt, patrem Publij febribus & dysenteria uexatum, decūbere. Ad quem Paulus intrauit, & cum orasset, imposuissetq́ ei manus, sanauit eum. Hoc
C igitur facto, cæteri quoq; qui habebāt infirmitates in insula, accedebāt, & sanabantur: qui etiam multis honoribus nos honorauerunt, & soluentibus imposuerunt quæ necessaria erant. Post menses autem tres nauigauimus in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne Castor & Pollux. Et cū uenissemus Syracusas, mansimus triduo. Inde circumlegentes deuenimus Rhegium, & post unum diem adflāte Austro, postridie uenimus Puteolos, ubi repertis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septem, & sic uenimus Romam. Et inde cum audissent fratres de nobis, prodierunt in occursum nobis, usq; ad Appij forum
D ac tres tabernas. Quos cū uidisset Paulus, gratijs actis Deo, sumpsit fiduciā. Cum autem uenissemus Romā, centurio tradidit uinctos principi exercitus. Permissum est aūt Paulo, ut maneret solus, cum custodiente ipsum milite. Post tertium aūt diem conuocauit Paulus Iudæorū primores. Cumq́ uenissent, dicebat eis: Ego uiri fratres, cū nihil fecerim aduersus plebem, aut instituta maiorum, uinctus ab Hierosolymis traditus sum in manus Romanorum: qui cum examinassent, uoluerunt me dimittere, eo φ nulla esset caussa mortis in me. Sed contradicentibus Iudæis, coactus sum adpellare Cęsarem:
E non quasi habeam, de quo gentē meam accusem. Propter hanc igitur caussam aduocaui uos, ut uiderem, & alloquerer. Propter spem enim Israelis catena hac circundatus sum. At illi dixerunt ad eum: Nos neq; literas accepimus de te à Iudæa, neq; adueniens aliquis fratrū renunciauit, aut loquutus est aliquid de te mali. Volumus aūt ex te audire quæ sentias. Nam de secta ista notum est nobis, quod ubiq; ei contradicitur. Cum constituissent aūt illi diem, F
uenerunt ad eum in hospitiū cōplures, quibus exponebat, testificans regnum Dei, suadensq́ eis de Iesu ex lege Mosi & prophetis, à mane usq; ad uesperam: & quidā credebant his quæ dicebantur, quidam uero non credebant. Quumq́ inter se nō essent concordes, discedebāt, ubi dixisset Paulus unum uerbum: Bene spiritus sanctus loquutus est per Esaiam prophetā ad patres nostros, dicens: † Vade ad populum Esa.6.c
istum, & dic: Auribus audietis, & non Matt.13.b
intelligetis: & uidentes uidebitis, & Mar.4.b
non cernetis. Crassum enim effectū est Luc.8.f
cor populi huius, & auribus grauiter Ioan.12.f
audierunt, & oculos suos occluserūt, Rom.11.b
nequando uiderent oculis, & auribus G
audirent, & corde intelligerēt, & conuerterētur, & sanarem eos. Notum ergo sit uobis, φ gētibus missum est hoc salutare Dei: & ipsi audient. Et quum hæc dixisset, discesserunt Iudæi, multā habentes inter se disceptationem. Mansit autem Paulus biennio toto in suo conducto, & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad ipsum, prædicans regnum Dei, ac docens quæ sunt de Domino Iesu, cum omni fiducia, nemine prohibente.

Epistola Pauli apostoli ad Romanos.

CAPVT I.

PAVLVS seruus Iesu A
Christi, uocatus apostolus, †segregatus in Act.13.a
euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos, in scripturis sanctis, de filio suo, q genitus est ex semine Dauid secundū carnē: q defini-

tus est, filius Dei per potētiā, secūdum spiritū sanctificationis, ex resurrectione mortuorū Iesu Christi, Domini nostri, per quem accepimus gratiam, & apostolatū, ad obedientiam fidei inter omnes gentes, super nomine eius, de quorum numero estis & uos uocati Iesu Christi. Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, uocatis sanctis, gratia uobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo. Primū quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum super omnibus uobis, ꝙ fides uestra an

B nunciatur in toto mundo. Testis enim est mihi Deus, quem colo spiritu meo, in euangelio filij ipsius, ꝙ indesinenter mentionē uestri faciam, semper in precibus meis orans, si fortè tandem aliquando prosperū iter nactus fuero per uolūtatem Dei, ut ueniam ad uos. Percupio enim uos uidere, ut aliquod impertiar uobis donū spirituale, quo uos confirmemini: hoc uero est, ut communem capiam consolationē in uobis, per mutuam fidem, uestrā simul & meam. Nolo autē uos ignorare fratres, ꝙ sæpe proposuerā uenire ad uos, licet prępeditus fuerim ad hunc usqꝫ diem: quo fructum aliquem haberem inter uos quoqꝫ, quemadmodū & inter reliquas gentes (Gręcis simul & Barbaris, eruditis pariter ac rudibus debitor sum) ita, quantū in me est, paratus sum uobis quoqꝫ qui Romæ estis, euangelizare. Non enim me pudet euangelij Christi. Potentia siquidē Dei est, ad salutem omni credenti, Iudæo primū simul &

C Græco. Iustitia enim Dei per illud patefit ex fide in fidem: sicut scriptum est:

Abac.2.a †Iustus autem ex fide uiuet. Palàm fit
Gal.3.b enim ira Dei de cœlo, aduersus omnem
Heb.10.g impietatem, & iniustitiā hominū, qui ueritatem in iniustitia detinent: propterea ꝙ id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis patefecit. Siquidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidentur: ipsa nempe æterna eius potentia ac diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabiles.

Ephes.4.e Propterea †quod cum Deum cognouerint, non ut Deum glorificauerunt, aut grati fuerunt, sed frustrati sunt per cogitationes suas, & obtenebratum est insciens cor eorum. Cum se crederent esse sapientes, stulti facti sunt: mutaueruntqꝫ gloriam incorruptibilis Dei, per similitudinem imaginis, corruptibilis hominis, & uolatilium, & quadrupedum, & reptilium. Quapropter etiam tradidit illos Deus per cupiditates cordium suorum, in immunditiam, ut ignominia adficiant corpora sua inter se mutuo, qui commutarunt ueritatem eius mendacio, & uenerati sunt, coluēruntqꝫ ea quæ condita sunt supra eum qui condidit, qui est laudandus in sæcula, Amen. Quamobrem tradidit eos Deus in cupiditates ignominiosas. Nam & fœminæ illorum mutaue D

runt naturalē usum, in eum qui est præter naturam. Similiterqꝫ & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt per appetentiam sui alius in alium, masculi in masculos fœditatem perpetrantes, & præmium quod oportuit erroris sui in sese recipientes. Et quemadmodum non probauerunt ut Deū agnoscerent, ita tradidit eos Deus in reprobam mentem, ut facerent quæ nō conueniebat, repleti omni iniustitia, scortatione, uersutia, auaritia, malitia, pleni inuidia, cæde, contentione, dolo, malis præditi moribus, susurrones, obtrectatores, Dei osores, contumeliosi, elati, gloriosi, excogitatores malorum, parentibus immorigeri, expertes intelligentiæ, pactorum haudquaquam tenaces, alieni à charitatis adfectu, fœdifragi, immisericordes. Qui cum iustitiam dei agnouerint, (ꝙ hi, qui talia faciūt, digni sint morte) non solum ea faciunt, uerum etiam assentiuntur ijs qui faciunt.

CAP. II.

QVapropter inexcusabilis es ò ho A
mo, quisquis es †qui iudicas. Nā Matt.7.a
hoc ipso, quod iudicas alterū, teipsum condemnas. Eadem enim facis tu qui iudicas. Scimus autem quod iudicium Dei est secundum ueritatem, aduersus eos qui talia agunt. Cogitas autem ò homo, qui iudicas eos qui talia faciunt, & facis eadem, quod tu suffugies iudicium Dei? Aut diuitias benignitatis illius ac tolerantiæ, longanimitatísque contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pœnitentiam te inuitat? Sed iuxta duritiam tuam,

tuam, & cor pœnitere nescium, colli-
gis tibi ipsi irã in die iræ, quo patefiet
Mat.16.a iustum iudicium Dei, qui † redditurus
est unicuiq; iuxta opera sua: his quidẽ
qui perseuerantes in benefaciendo, glo
B riam & honorem, & immortalitatem
quærunt, uitam æternam: ijs uero qui
sunt cõtentiosi, & qui ueritati quidem
non obtemperant, sed obtemperant in-
iustitiæ, uentura est indignatio & ira,
adflictio & anxietas aduersus omnem
animam hominis, perpetrantis malum,
Iudæi primum, simul & Græci. Gloria
uero & honor, & pax omni operanti
bonum, Iudæo primum simul & Græ-
Act.10.e co. † Non enim est personarum respe-
Ephes.6.a ctus apud Deum. Quicunq; enim sine
Gal.2.a lege peccauerunt, sine lege & peribũt:
& quicunq; in lege peccauerunt, per
Mat.7.c legem iudicabuntur. † Non enim qui
Iacob.1.c audiunt legem, iusti sunt apud Deum,
sed qui legem factis exprimunt, iusti ha
C bebuntur. Nam cum gentes, quę legem
non habẽt, natura quæ legis sunt, fa-
ciant, hæ legem non habentes, sibijpsis
sunt lex, qui ostendunt opus legis scri
ptum in cordibus suis, simul attestante
illorum conscientia, & cogitationibus
inter se accusantibus, aut etiam excu-
santibus, in eo die, quum iudicabit Do
minus occulta hominum, iuxta euange
lium meum, per Iesum Christum. Ecce,
tu Iudæus cognominaris, & acquie-
scis in lege, & gloriaris in Deo, & no-
sti uoluntatem, ac probas eximia, insti-
tutus ex lege, cõfidisq; teipsum ducem
esse cæcorum, lumen in tenebris uer-
santium, eruditorem insipientium, do-
ctorem imperitorum, habẽtem formam
D cognitionis ac ueritatis per legẽ. Qui
igitur doces alium, teipsum nõ doces:
qui prædicas, non furandum, furaris:
qui dicis, non adulterandum, adulte-
rium committis: qui execraris simula-
chra, sacrilegium admittis: qui de lege
gloriaris, per legis transgressionem
Deum dehonestas. Nam nomen Dei
propter uos male audit inter gentes, †
Esa.52.b quemadmodum scriptum est. Nam cir
Eze.36.c cuncisio quidem prodest, si legem serua
ueris: quod si transgressor legis fueris,
circũcisio tua in præputiũ uersa est. Er
go si præputium iustificationes legis
seruauerit, nónne pręputium illius pro
circuncisione imputabitur? Et quod
est ex natura præputium, si legem ser-
uauerit, iudicabit te, qui per literam &
circuncisionẽ trãsgressor es legis. Nõ
enĩ is, q in manifesto Iudęus sit [Iudęus
est:] nec ea quæ in manifesto sit carnis
circuncisio, [circuncisio est,] sed qui
in occulto Iudæus fuerit, [is Iudæus
est,] & circuncisio cordis, [circunci
sio est,] quę spiritu constat, non litera:
cuius laus non ex hominibus [est,] sed
ex Deo.

CAP. III. A

QVid igitur habet in quo præcellat
Iudæus? aut quæ utilitas circunci
sionis? Multum per omnem modum.
Nam primum quidem [illud] quod [il
lis] commissa sunt oracula Dei. Quid 2. Tim.2.c
enim, † si quidam fuerunt increduli?
Num incredulitas illorum, fidem Dei *Ioan.3.d
faciet irritam? Absit. *Imò sit Deus ue †Psa.115.a
rax, † omnis autem homo mendax. *Psal.50.a
Quemadmodũ scriptum est: *Vt iusti-
ficeris in sermonibus tuis, & uincas
cum iudicaris. Quod si iniustitia no-
stra, Dei iustitiam commendat, quid di
cemus? Num iniustus Deus, qui indu-
cit iram? Secundũ hominẽ dico. Absit.
Nam q̃modo iudicabit Deus mundũ?
Etenĩ si ueritas Dei per meũ mendaciũ
excelluit in gloriã ipsius, quid posthac
& ego uelut peccator iudicor? Ac nõ
potius (quẽadmodũ de nobis male lo-
quũtur, et sicut quidã aiũt, nos dicere)
faciamus mala, ut ueniant bona. Quo- B
rum damnatio iusta est. Quid igitur?
Præcellimus? Nullo modo. Nam ante
caussis redditis ostendimus & Iudæos Gal.3.d
† & Græcos omnes sub peccato esse: *Psal.13.a
sicut scriptum est: *Non est iustus, ne
unus quidem. Non est qui intelligat.
Non est qui exquirat Deum. Omnes
deflexerunt, simul inutiles facti sunt.
Non est qui exerceat bonitatem, non Psal.5.a
est usq; ad unum. † Sepulchrum aper- Psal.139.a
tum guttur eorum, linguis suis ad do- *Psal.9.c
lum usi sunt, & *uenenum aspidum sub
labijs eorum. Quorum os execratione
& amarulentia plenum est, ueloces pe-
des illorum ad effundendum sangui-
nem. † Contritio & calamitas in uijs Esa.59.b
eorum, & uiam pacis non cognoue-
runt. *Non est timor Dei coram ocu- Psal.35.a
lis eorum. Scimus autem, quod quæ- Gal.2.d
cunq; lex dicit, his qui in lege sunt, di- C

cat: ut omne os obturetur, et obnoxius fiat totus mūdus Deo: propterea quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro in conspectu eius. Per legem enim agnitio peccati. Nunc uero absq; lege iustitia Dei manifestata est, dum comprobatur testimonio legis ac prophetarum. Iustitia uero Dei, per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, ac destituuntur gloria Dei. Iustificantur [autem] gratis, per illius gratiam, per
D redemptionem, quæ est in Christo Iesu: quem proposuit Deus propitiatorium, per fidem interueniente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præteritorum peccatorum, quæ Deus tolerauit, ad ostendendam iustitiam suam, in præsenti tempore. In hoc, ut ipse sit iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu. Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? Operum? Non. Imò, per legem fidei. Colligimus igitur, fide iustificari hominem, absq; operibus legis. An Iudæorum Deus tantum? An non & gentium? Certe & gentium Quandoquidem unus Deus, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Legem igitur irritam facimus per fidem? Absit. Imò, legem stabilimus.

CAP. IIII.

A QVid igitur dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem? Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum. Quid enim scriptura dicit? †Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Ei uero qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Porrò ei qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iustitiam. Quemadmodum & Dauid explicat beatificationem hominis, cui Deus imputat iustitiam, absq; operibus: †
B Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputauerit Dominus peccatum. Beatificatio igitur hęc, ad circuncisionem [tantum,] an & ad præputium [pertinet?] Dicimus enim,

Gen.15.b Gal.3.a Iac.2.d

Psal.31.a

quod imputata fuerit Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo imputata est? cum esset in circuncisione, an cum esset in præputio? Non in circuncisione, sed in præputio. Et † signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ fuerat in præputio, ut esset pater omnium credentium per præputium, ut imputaretur & illis iustitia, & pater circuncisionis, non circuncisis solummodo, uerum etiam ijs qui ingrederentur uestigijs fidei, quæ fuit in præputio patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio contigit Abrahæ, aut semini eius, (illum hæredem fore mundi) sed per iustitiam fidei. Etenim, si hi qui ad legem pertinent, hæredes sunt, inanis facta est fides, & irrita facta est promissio. Nam lex iram operatur. Siquidem ubi non est lex, ibi nec transgressio est. Idcirco ex fide [datur hæreditas,] ut secundum gratiam, ut firma sit promissio uniuerso semini: nō ei quod est ex lege tantum, uerum etiā ei quod est ex fide Abrahæ, qui est pater omnium nostrum. Sicut scriptum est: †Patrem multarum gentium constitui te, [nimirum] ad exemplum Dei, cui crediderat: qui uitæ restituit mortuos, ac uocat ea quæ non sunt, tanquam sint. Qui præter spem sub spe credidit, se fore patrem multarum gentiū. Iuxta id quod dictum est: Sic erit semē tuum. Ac non infirmatus fide, haud cōsiderauit suū ipsius corpus, iam emortuum, quum centum ferè natus esset annos, nec emortuam uuluam Saræ. Verum ad promissionem Dei non hæsitauit ob incredulitatem, sed robustus factus est fide, tribuens gloriam Deo, certa persuasione concepta, quod is qui promiserat, idem potens esset & præstare. Quapropter etiam imputatum est illi ad iustitiam. Non scriptum est autem propter illum tantum, imputatum fuisse illi, sed etiam propter nos, quibus imputabitur, credentibus in eum, qui excitauit Iesum Dominum nostrum à mortuis: qui traditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. CA. V.
IVstificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & A
aditum

Gen.17.b

C

Gen.13.22.

D

aditum nacti sumus fide, in gratiam hanc, in qua stamus, & gloriamur sub spe gloriæ Dei. Nec id solum, uerumetiã gloriamur in adflictionibus: scientes quod adflictio patientiam pariat, patientia uero probationem, probatio autem spem. Porrò spes non pudefacit, quia dilectio Dei effusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Christus enim, quum adhuc essemus infirmi iuxta rationem temporis, pro impijs mortuus est.

Nam uix pro iusto quisquam morie-
B tur. Siquidem pro bono forsitan ali-
1.Pet.3.c quis etiam mori sustinet. Commendat
Heb.9.e autem suam charitatẽ erga nos Deus, quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis iustificati nunc sanguine eius, seruabimur per eum ab ira. Nã si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati, seruabimur per uitam ipsius. Non solum autem [hoc,] uerumetiam gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem adsequu-
C ti sumus. Propterea, quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: & sic in omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo. Porrò peccatum non imputatur, cum non est lex. Imò regnauit mors ab Adam usq; ad Mosen, in eos quoq;, qui non peccauerant ad similitudinem transgressionis Adam, qui typum gerit illius futuri. At non, ut peccatum, ita & donum. Nam si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, quæ fuit unius hominis, Iesu Christi, in multos exuberauit. Et non sicut per unum, qui peccauerat, [uenerat mors, ita] donum.
D Nam iudicium quidem ex uno [delicto] ad condemnationem, donum autem ex multis delictis ad iustificationem. Etenim si per unius delictũ mors regnauit per unum, multo magis hi qui exuberantiam gratiæ & doni iustitiæ accipiunt, per uitam regnabunt, authore uno Iesu Christo. Itaq; sicut per unius delictum, [propagatum est malum] in omnes homines ad condemnationem, ita & per unius iustificationem [propagatur bonum] in omnes homines, ad iustificationem uitæ. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti fuimus multi, ita per obedientiã unius, iusti constituentur multi. Cæterum lex obiter subijt, ut abundaret delictum. Vbi uero exuberauit peccatum, ibi magis exuberauit gratia: ut quemadmodum regnauerat peccatum in morte, sic & gratia regnaret per iustitiam, ad uitam æternam, per Iesum Christum.

CAP. VI.

Quid igitur dicemus? Manebimus A
in peccato, ut gratia abundet? Absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo posthac uiuemus in eodem? † An ignoratis, quod quicunque bapti- Gal.3.d
zati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus? Sepulti igitur sumus unà cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per glo-
riam patris, † ita & nos in nouitate Ephe.4.e
uitæ ambulemus. Nam si insititij fa- Col.3.b
cti sumus illi per similitudinem mor- Heb.12.a
tis eius, nimirum & resurrectionis [participes] erimus. Illud scientes, quòd uetus ille noster homo cum illo
crucifixus est, ut aboleretur corpus B
peccati, ut posthac non seruiamus pec-
cato. Etenim † qui mortuus est, iustifi- 1.Pet.3.a
catus est à peccato. Quod si mortui sumus cum Christo, credimus quòd & uiuemus cum illo, scientes quòd Christus excitatus à mortuis, non amplius moritur, mors illi non amplius dominatur. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod uero uiuit, uiuit Deo. Ita et uos reputate, uosipsos mortuos quidem esse peccato, uiuere autem Deo per Christum Iesum dominum nostrum. Ne regnet igitur peccatum in mortali uestro corpore, ut obe-
diatis illi per cupiditates eius. Neque B
accommodetis membra uestra arma in iustitiæ peccato, sed accommodetis uosmetipsos Deo, uelut ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitię Deo. Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed su b gratia. Quid igitur? Peccabimus,

Ioan.8.d quod non ſimus ſub lege, ſed ſub gra-
2.Pet.2.d tia? Abſit. †An neſcitis ꝙ cui accommodatis uosipſos ſeruos ad obediendum, eius ſerui eſtis cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obedientiæ ad iuſtitiam? Gratia aũt Deo, quod fuiſtis quidem ſerui peccati, ſed obediſtis ex animo in eam in quã traducti eſtis, formam doctrinæ. Cæterum liberati à pec-
D cato, ſerui facti eſtis iuſtitię. Humanum quiddam dico, propter infirmitatẽ carnis ueſtræ. Quemadmodum enim præbuiſtis membra ueſtra ſerua immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem: ſic & nunc præbete membra ueſtra ſerua iuſtitiæ, ad ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Quem igitur fructum habebatis tunc in his de quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors. Nunc uero manumiſſi à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum ueſtrum in ſanctificationem, finem autem uitam æternam. Etenim ſtipendia peccati mors, donum autem Dei uita æterna, per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum.

CAP. VII.

A AN ignoratis fratres, (ſcię̃tibus em̃ legem loquor) quod lex tantiſper dominatur homini, quoad [ea] uixerit?
1.Cor.7.d †Nam uiro obnoxia mulier, uiuenti uiro alligata eſt per legem: quod ſi mortuus fuerit uir, liberata eſt à lege uiri. †
Mat.5.d Proinde uiuente uiro, adultera uocabitur ſi ſe iunxerit alteri uiro: ſin autem mortuus fuerit uir, libera eſt à lege [uiri,] ut non ſit adultera, ſi iuncta fuerit alteri uiro. Itaq; fratres mei, uos quoq; mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, ut iungeremini alteri, nimirũ ei qui ex mortuis ſurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim eſſemus in carne, adfectus peccatorum, qui ſunt per legem, uigebant in membris noſtris, ad fructificandum morti. Nunc autem liberati ſumus à lege, mortui [ei] in qua detinebamur, ut ſeruiamus per nouitatem ſpiritus, & non per uetuſtatem literæ.
B Quid ergo dicemus? lex peccatũ [eſt?] Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam & concupiſcentiam
Exo.20.c non nouiſſem, niſi lex dixiſſet: †Non
Deu.5.b concupiſces. Sed occaſione accepta, peccatum per præceptum genuit in me omnem concupiſcentiam. Siquidẽ abſque lege peccatum [erat] mortuũ. Ego autem uiuebam ſine lege quondã. Porrò ueniente mandato, peccatum reuixit, ego uero mortuus fui. Et repertum eſt mandatum quod inſtitutum erat ad uitam, mihi cedere ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per præceptum, decepit me, & per illud occidit. †Itaq; lex ipſa quidem ſancta, & 1.Tim.1.b
præceptum ſanctum, ac iuſtum & bonum. Ergo quod bonum erat, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum. Vt appareret peccatũ per id quod bonum erat, mihi gignere mortem, ut fieret maiorem in modum peccans peccatum per præceptũ. Scimus enim quòd C
lex ſpiritualis eſt, at ego carnalis ſum, uenditus ſub peccatum. Quod enim ago non probo. Non enim quod uolo, hoc facio: ſed quod odi, hoc ago. Si uero quod non uolo, hoc facio, conſentio legi ꝙ bona [ſit.] Nunc autem non iam ego perpetro illud, ſed inhabitans in me peccatum. Noui enim quòd non habitet in me, (hoc eſt, in carne mea) bonum. Nam uelle adeſt mihi, at ut faciã bonum, non reperio. Non enim quod uolo, facio, bonum, ſed quod non uolo, malum, hoc ago. Porrò, ſi quod non uolo ego, hoc facio, non iam ego perpetro illud, ſed inhabitans in me peccatum. Reperio igitur [per] legem, uo- D
lenti mihi facere bonum, quod mihi malum adiunctum ſit. Delectat enim me lex Dei ſecundum internum hominem, ſed uideo aliam legẽ in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit ex hoc corpore mortis? Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Itaq; idem ego mente quidem ſeruio legi Dei, carne uero legi peccati.

CAP. VIII.

NVlla igitur nunc eſt condemnatio A
ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui nõ iuxta carnem uerſantur, ſed iuxta ſpiritum. Nam lex ſpiritus uitæ per Chriſtum Ieſum liberum me reddidit à lege peccati & mortis. Etenim quod lex præſtare non poterat, ea parte qua imbecillis erat per carnem, [hoc] Deus

proprio

proprio filio, misso in similitudine carnis peccatricis, [præstitit,] ac de peccato condemnauit peccatum, per carnem, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem uersamur, sed secundū spiritum. Nam qui carnales sunt, quæ carnis sunt curant: at qui spirituales, quæ sunt spiritus. Nam adfectus carnis, mors [est:] adfe
B ctus uero spiritus, uita & pax. Propterea quod adfectus carnis inimicitia est aduersus Deum, nam legi Dei non subditur. Siquidem ne potest quidē. Qui uero in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in uobis. Quod si quis spiritū Christi non habet, hic non est eius. Porrò si Christus in uobis est, corpus quidem mortuum [est,] propter peccatum: spiritus autem uita [est] propter iustitiā.
C Quod si spiritus eius, qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra propter ipsius spiritū inhabitantem in uobis. Proinde fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus: nam si secundum carnem uixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Etenim qui
Gal.4.a cunque spiritu Dei ducuntur, hi sunt † filij dei. * Non enim accepistis spiritum
*2. Ti. 1.b seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, per quem clamamus: Abba pater. Idem spiritus contestatur spiritui nostro, quod simus fi-
D lij Dei. Quod si filij, igitur & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes aūt Christi. Siquidem simul cū eo patimur, ut & unà cum illo glorificemur. Nam reputo, non esse pares adflictiones præsentis temporis ad gloriam quæ reuelabitur erga nos. Etenim solicita creaturæ expectatio expectat, ut palàm fiāt filij Dei. Quippe uanitati creatura subiacet, non uolens, sed propter eum qui subiecit illam sub spe. Quoniā & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura congemiscit, simulque nobiscum partu-
E rit, usque ad hoc tempus. Non solum autem [illa,] sed & ipsi qui primitias spiritus habemus: & nosipsi in nobisipsis gemimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri. Siquidem spe seruati sumus. Porrò spes, si uideatur, non est spes. Quod enim quis cernit, cur idem speret? Si uero quod non uidemus, speramus, [id] per patientiam expectamus. Consimiliter autem & spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris. Siquidem hoc ipsum, quid oraturi simus, ut oportet, nō nouimus: uerum ipse spiritus intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. At ille qui scrutatur corda, nouit quis sit adfectus spiritus, quoniam secūdum Deum intercedit pro sanctis. Scimus autem, quòd his qui diligunt Deum, omnia simul adiumento sunt in bonum: nimirum his qui iuxta propositum uocati sunt. Quoniam quos præsciuerat, eos- F
dem & præfiniuit, conformes imaginis filij sui, ut ipse sit primogenitus inter multos fratres. Porrò quos præfinierat, eosdem & uocauit: & quos uocauit, eos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui [fieri potest,] ut non & cum eodem omnia nobis donet? Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quis ille qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imò qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis. Quis nos se- G
parabit à dilectione Dei? Num adflictio? Num angustia? Num persequutio? Num fames? Num nuditas? Num periculum? Num gladius? Quemadmodum scriptum est: † Propter te morti Psal.43.d
tradimur tota die, habiti sumus uelut oues destinatæ mactationi. Verum in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum habeo, quòd neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque ulla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

CAP. IX.

A VEritatem dico in Chriſto, non men
tior, adteſtante mihi ſimul conſcien
tia mea, per ſpiritum ſanctum, quod do
lor mihi ſit magnus, & aſſiduus crucia
Act.9.a tus cordi meo. † Optarim enim ipſe
1.Cor.15.b ego anathema eſſe à Chriſto pro fratri-
bus meis, cognatis meis ſecundum car
nem, qui ſunt Iſraelitę, quorum eſt ado
ptio, & gloria, & teſtamenta, & legis
conſtitutio, & cultus, et promiſſiones:
quorum ſunt patres, et ex quibus [eſt]
Chriſtus, quantum attinet ad carnem,
qui eſt in omnibus Deus laudandus in
B ſæcula. Amen. Non autem hæc lo-
quor, quod exciderit ſermo Dei. Non
enim omnes qui ſunt ex Iſrael, ſunt Iſ-
rael: neq; quia ſunt ſemen Abrahæ, ſta
Gen.21.b tim omnes filij. Sed † per Iſaac nomina-
bitur tibi ſemen: hoc eſt, non qui filij
Gal.4.d [ſunt] carnis, hi filij Dei: ſed † qui filij
ſunt promiſſionis, recenſentur in ſemē.
Gen.18.b Promiſſionis enim ſermo hic eſt: † In
tempore hoc ueniam, & erit Saræ fi-
C lius. Non ſolum autem [hoc,] † ſed &
Gen.25.c Rebecca ex uno conceperat, Iſaac pa-
tre noſtro. Nondum enim natis [pue-
ris,] quum neq; boni quippiam feciſ-
ſent neque mali, ut ſecundum electio-
nem propoſitum Dei maneret: non ex
operibus, ſed ex uocante dictum eſt il-
li: Maior ſeruiet minori. Sicut ſcriptū
Mal.1.a eſt: † Iacob dilexi, Eſau uero odio ha
bui. Quid igitur dicemus? Num iniuſti
tia eſt apud deum? Abſit. Nam Moſi
D dicit: † Miſerebor, cuiuſcunq; miſe-
Exo.9.d reor: & commiſerabor, quemcunque
commiſeror. Itaq; non uolentis eſt, ne-
que currentis, ſed miſerentis Dei. Di-
Exo.9. cit enim ſcriptura Pharaoni: † In hoc
ipſum te excitaui, ut oſtendam in te po
tentiam meam, & ut annuncietur no-
men meum in tota terra. Itaq; cui uult
miſeretur, quem autem uult indurat.
Dices ergo mihi: Quid adhuc conque
E ritur? Nam uoluntati eius quis reſti-
tit? Atqui ô homo, tu quis es, qui ex
aduerſo reſpondes Deo? Num dicet fig
mentum ei qui finxit, Cur me finxiſti
Iſa.45.b ad hunc modum? † An non habet pote
Sap.15.b ſtatem figulus luti, ut ex eadem maſſa
Hier.18.a fingat, aliud quidem uas in honorem,
aliud uero in ignominiam? Quod ſi
Deus uolens oſtendere iram, & no-
tam facere potentiam ſuam, protulit in
multa longanimitate uaſa iræ, appara-
ta in interitum, & ut notas faceret di-
uitias gloriæ ſuæ erga uaſa miſericor-
diæ quæ præparauerat in gloriam.
Quos & uocauit, [nimirum] nos, non
ſolum ex Iudæis, uerumetiam ex gen-
tibus. Quemadmodum & in Oſea di- F
cit: † Vocabo populum qui meus non Oſee 2.d
erat, populum meum: & eam quæ di- 1.Pet.2.b
lecta non erat, dilectam. Et erit in lo-
co, ubi dictum fuerat eis: non populus
meus uos, ibi uocabuntur filij Dei ui-
uentis. Eſaias autem clamat ſuper Iſ-
rael: † Si fuerit numerus filiorum Iſ- Eſa.10.e
rael ut arena maris, reliquiæ ſaluæ e- Amos 9.b
runt. Sermonem enim perficiens & ab
breuians in iuſtitia, quia ſermonem ab
breuiatum faciet Deus in terra. Et quē
admodum prius dixit Eſaias: † Niſi G
Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſe Eſa.1.c
men, ut Sodoma facti fuiſſemus, & Go
morrhæ adſimilati fuiſſemus. Quid igi
tur dicemus? Quod gentes quæ non
ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt
iuſtitiam, iuſtitiam autem eam quæ eſt
ex fide: Contrà Iſrael, qui ſectabatur
legem iuſtitiæ, ad legem iuſtitiæ non
peruenit. Propter quid? Quia non ex
fide, ſed tanquam ex operibus legis.
Impegerunt enim in lapidem offendi-
culi, quemadmodum ſcriptum eſt: †
Ecce pono in Sion lapidem offendicu- Eſa.28.d
li, & petram offenſionis. † Et omnis Eſa.49.e
qui credit in eo, non pudefiet. 1.Pet.2.b

CAP. X.

FRatres, propenſa quidem uoluntas A
cordis mei, & deprecatio quæ fit ad
Deum pro Iſrael, eſt ad ſalutem. Teſti-
monium enim illis perhibeo, quòd ze-
lum Dei habent, ſed non ſecundū ſcien
tiam. Nam ignorantes Dei iuſtitiam,
& propriam iuſtitiam quærentes con
ſtituere, iuſtitiæ Dei non fuerunt ſubdi
ti. Nam finis legis Chriſtus, ad iuſti-
tiam omni credenti. Moſes enim ſcri-
bit de iuſtitia quæ eſt ex lege, † quod Leui.18.a
qui fecerit ea homo, uiuet per illa. Cæ- Eze.20.b
terum quæ ex fide eſt iuſtitia, ea ſic lo-
quitur: † Ne dixeris in corde tuo: B
Quis aſcendet in cœlum? Hoc eſt Chri Deu.30.c
ſtum [ex alto] deducere. Aut quis de-
ſcendet in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum
ex mortuis reducere. Sed quid dicit?
Prope te uerbum eſt in ore tuo, & in
corde

corde tuo. Hoc est uerbum fidei, quod prædicamus. Nempe, si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura:
Esa.28.d †Omnis qui fidit illi, non pudefiet. Non enim est distinctio uel Iudæi, uel Græ-
C ci. Nam idem Dominus omnium, diues
Ioel.2.g in omnes inuocãtes se. Quisquis enim
Act.2.c inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo igitur inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent [ei] de quo nõ audierunt? Quomodo uero audient absque prædicante? Quomodo autem prędicabunt, nisi missi fuerint? Sicut scriptum est: †
Num.1. Quàm speciosi pedes euangelizãtium pacem, euangelizantium bona? At non omnes obedierunt euangelio. Esaias
Esa.53.b enim dicit: †Domine, quis credidit au
Ioan.12.e ditui nostro? Ergo fides ex auditu [est,] auditus autem per uerbum Dei.
D Sed dico, An non audierunt? *Atqui
Psal.18.a in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorũ. Sed dico: Nunquid non cognouit Is-
Deu.32.e rael? Primus Moses dicit: †Ego ad æmulationem prouocabo uos, per gentem quæ non est gens, per gentem stultam ad iram commouebo uos. Esaias
Esa.65.a autem post hunc audet, & dicit: †Inuentus fui his qui me non quærebant: conspicuus factus sum his qui de me non interrogabant. Aduersus Israel autem dicit, Toto die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.

CAP. XI.

A Dico igitur: Num repulit Deus populum suum? Absit. Etenim ego Israelita sum, ex semine Abrahę, de tribu Beniamin. Non repulit deus populum suum, quem ante agnouerat. An nescitis de Helia quid dicat scriptura? Quomodo interpellat apud deum aduer-
3.Re.19.d sus Israel, dicens: †Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subuerterunt, & ego relictus fui solus, & insidiantur uitæ meæ. Sed quid dicit
3.Re.19.d ei oraculum? †Reliqui mihiipsi septem millia uirorum, qui non inflexerunt genu imagini Baal. Sic igitur & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ fuerunt. †Quod si per gra- Deu.9.a
tiam, iam non ex operibus. Quandoquidem gratia, iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non est gratia. Quandoquidẽ opus iam non est opus. Quid igitur? Quod inquirit Israel, hoc non assecutus est, sed electio consequuta est, reliqui uero excęcati sunt. Quem B
admodum scriptum est: † Dedit eis Esa.6.c
deus * spiritum compunctionis, ocu- *Act.28.f
los, ut non uideant: & aures, ut non au Mat.13b
diant, usque ad hodiernum diem. Et Da- Ioan.12.f
uid dicit: † Vertatur mensa illorum in †Psal.68.c
laqueum, & in captionem, & in offendiculum, & in retaliationem ipsis. Obtenebrentur oculi eorum, ut non uideant, & tergum illorum semper incurua. Dico igitur: Num [ideo] impegerunt, ut conciderent? Absit. Sed per lapsum illorum salus contigit gentibus, in hoc, ut eos ad æmulandum prouocaret. Quod si lapsus illorum diuitię sunt mundi, & diminutio illorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo illorum? Vobis enim dico gentibus, quatenus ego quidem sum apostolus gentium, ministerium meum illustro, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos reddam nonnullos ex illis. Nam si reiectio illorum est reconciliatio mundi, quæ erit adsumptio, nisi uita ex mortuis? Quod si pri- C
mitiæ sanctæ, sancta est & conspersio. Et si radix sancta, [sancti erunt] & rami. Quod si nõnulli rami defracti sunt, tu uero cum es oleaster, insitus fuisti illis, & consors radicis, & pinguedinis oleæ factus es, ne glorieris aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices igitur? Defracti sunt rami, ut ego insererer. Bene dicis. Per incredulitatem defracti sunt, tu uero fide constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas. Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, uide ne quà [fiat,] ut nec tibi parcat. Vide igitur benignitatẽ ac seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatẽ: in te uero benignitatem, si permanseris in benignitate. Alioquin & tu excideris, & illi rursum, si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potest enim Deus denuo inserere illos. Etenim si tu ex naturali excectus es oleastro, et pter

naturam inſitus es in bonã oleam: quãto magis hi qui naturales ſunt, inſeren
D tur propriæ oleæ? Non enim uolo uos ignorare fratres, myſterium hoc, ut ne ſitis apud uoſmetipſos elati animo, q̃d excæcatio ex parte Iſraeli accidit, donec plenitudo gentiũ aduenerit, & ſic totus Iſrael ſaluabitur. Sicut ſcriptum
Eſa. 59.d eſt: †Veniet ex Sion ille qui liberat, & auertet impietates à Iacob. Et hoc illis à me Teſtamentum, cum abſtulero peccata ipſorum. Secundum euangelium quidem inimici, propter uos: ſecundũ electionem autem dilecti, propter patres. Nam dona quidem & uocatio Dei eiuſmodi ſunt, ut eorum illum pœnitere nõ poſſit. Quemadmodum enim & uos quondam increduli fuiſtis Deo, nunc autem miſericordiam eſtis conſequuti, per illorum incredulitatem: ſic & iſti nunc increduli facti ſunt, ex eo q̃ uos miſericordiam eſtis adepti, ut et ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim deus omnes ſub incredulitatem, ut omniũ miſereretur. O profunditatem diuitiarum, & ſapientiæ, & cognitionis Dei, q̃ inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles uiæ
Sap. 9.c eius? † Quis enim cognouit mentem
Eſa. 40.d Domini? Aut quis illi fuit à conſilijs?
1. Cor. 2.d Aut quis prior dedit illi, & reddetur ei? Quoniam ex illo, & per illum, & in illũ omnia. Ipſi gloria in ſęcula. Amen.

CAP. XII.

A OBſecro igitur uos fratres, per miſerationes dei, ut præbeatis corpo-
Phil. 4.d ra ueſtra †hoſtiam uiuentem, ſanctam, acceptam deo, rationalem cultum ueſtrum. Et ne accommodetis uos ad figuram ſæculi huius, ſed transformemini per renouationem mentis ueſtrę, ut pro
Ephe. 5.d betis †quæ ſit uoluntas Dei, quod bo-
1. Theſ. 4.a num eſt, acceptumq́ & perfectum. Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, cuilibet uerſanti inter uos, ne quis arroganter [de ſe] ſentiat, ſupra q̃ oportet [de ſe] ſentire: ſed [ita] ſentiat, ut modeſtus ſit et ſobrius, ut cuiq́ Deus par
B titus eſt menſuram fidei. †Quemadmo
1. Cor. 12.b dum enim in uno corpore multa mem-
Ephe. 4.b bra habemus, membra uero omnia nõ eundem habent actum: ſic multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſingulatim autẽ alij aliorum membra, ſed [tamẽ] habentes dona, iuxta gratiam nobis datam, uaria. Siue prophetiam iuxta portionem fidei, ſiue miniſterium in miniſterio: ſiue qui docet, in doctrina: ſiue qui exhortatur, in exhortatione: qui impertit, in ſimplicitate: qui præeſt, in diligentia: qui miſeretur, in hilaritate.
Dilectio [ſit] non ſimulata: †Sitis odio C
proſequentes quod malum eſt, adhæ- Deu. 15.b
rentes ei quod bonum eſt, per raternã charitatem, ad mutuo uos diligendos
propenſi, †honore alius alium præue- Amos. 5.d
nientes. Studio non pigri, ſpiritu feruentes, tempori ſeruientes, ſpe gaudentes, in adflictione patientes, precationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorũ com
municantes, † hoſpitalitatem ſectan- 1. Pet. 2.c
tes. Bene loquamini de ijs qui uos inſectantur: bene loquamini [inquam,] & ne male precemini. Gaudete cum gaudentibus, et flete cum flentibus: eodem
animo alij in alios adfecti. †Non arro D
ganter de uobiſipſis ſentientes, ſed hu- Heb. 13.a
milibus uos accommodantes. Ne ſitis 1. Pet. 4.c
arrogantes apud uoſmetipſos, *neque *Prou. 3.a
cuiquam malum pro malo reddatis. Iſa. 5.c
†Prouide parantes honeſta in conſpe- †1. Pet. 3.d
ctu omnium hominum, *ſi fieri poteſt, 2. Cor. 8.d
quantum in uobis eſt, cum omnibus *Heb. 12.c
hominibus in pace uiuentes, non uoſmetipſos ulciſcentes, dilecti: quin potius date locum iræ. Scriptum eſt e-
enim: †Mihi ultio, ego rependam, di- Deu. 32.c
cit Dominus. * Si igitur eſurit inimi- *Pro. 25.c
cus tuus, paſce illum: ſi ſitit, da illi potum. Hoc eñ ſi feceris, carbones ignis coaceruabis in caput illius. Ne uincaris à malo, imò uince bono malum.

CAP. XIII.

OMnis anima poteſtatibus ſupere- A
minentibus ſit ſubdita. Non enim Sap. 6.a
eſt poteſtas, niſi à deo: quæ uero ſunt 1. Pet. 2.c
poteſtates, à deo ordinatæ ſunt. Itaq́ quiſquis reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſtiterint, ſibi ipſis iudicium accipient. Nam principes non ſunt terrori bene agentibus, ſed male. Vis autem non timere poteſtatem? Quod bonum eſt facito, & feres laudem ab illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Quod ſi feceris id q̃d malum eſt, time. Non enim fruſtra gla-
dium geſtat. Nam dei miniſter eſt, ultor B
ad iram ei, qui quod malum eſt, fecerit.
Quapro-

Quapropter oportet esse subditos, non solum propter iram, uerumetiam propter conscientiam. Propter hoc enim & uectigalia soluitis. Siquidem ministri Dei sunt, in hoc ipsum incumben-
Mat.22.c tes. †Reddite igitur omnibus quod debetur: cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi hoc, ut inuicem diligatis. †
C Nam qui diligit alterum, legem expleuit. Siquidem illud: *Non mœchaberis. Non occides. Ne furaberis. Non falsum dices testimonium. Non concupisces, & si quod aliud præceptum est, in hoc sermone summatim comprehenditur. †Nempe, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio, proximo malum non operatur. Consummatio itaque legis, est dilectio. Præsertim, quum sciamus tempus, quod tempestiuum [sit]
D nos iam à somno expergisci. Nunc enim propius adest nobis salus, quàm tum cum credebamus. Nox progressa est, dies autem adpropinquauit. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis: tanquam in die composite ambulemus. Non †comessationibus & ebrietatibus, non cubilibus ac lasciuijs, non contentione & æmulatione, sed induamini dominum Iesum Christum. †Et carnis curam ne agatis ad concupiscentias. CAP. XIIII.

1.Tim.1.a
*Exo.20.c
Deu.5.b
Leui.19.d
Mat.22.d
Mar.12.c
Luc.21.f
Gal.5.c
1.Pet.2.c

A POrrò eum qui infirmatur fide, adsumite: non ad dijudicationes disceptationum. Alius quidem credit, uescendum esse quibuslibet. Alius autem qui infirmus est, oleribus uescitur. Qui uescitur, non uescentem ne despiciat: &
Iac.4.d qui non uescitur, uescentem ne iudicet, Deus enim illum adsumpsit. †Tu quis es qui iudicas alienum famulum? Proprio domino stat aut cadit. Imò fulcietur, ut stet. Potens enim est Deus efficere ut stet. Hic quidem iudicat diem præ die, ille autem iudicat omnem diem. Vnusquisque in propria mente certus sit. Qui dijudicat diem, domino dijudi-
B cat: & qui non dijudicat diem, domino non dijudicat. Qui uescitur, domino uescitur, gratias enim agit Deo: & qui non uescitur, domino non uescitur, & gratias agit Deo. Nullus enim nostrum sibijpsi uiuit, & nullus sibijpsi moritur. Nam siue uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, domino morimur. Siue igitur uiuamus, siue moriamur, domini sumus. In hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & re-
uixit, †ut mortuis ac uiuentibus domi- Act.2.d
netur. Tu uero cur iudicas fratrem Phil.2.d
tuum? Aut etiam tu, cur despicis fratrem 2.Cor.5.b
tuum? Omnes enim sistemur tribunali C
Christi. Scriptum est enim: * Viuo *Esa.45.d
ego, dicit Dominus: Quia mihi [sese] Phil.2.b
flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Igitur unusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo. Ne posthac igitur alius alium iudicemus. Verum illud iudicate magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. †Noui siquidem, & per- 1.Cor.8.d
suasum habeo per dominum Iesum, nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, illi commune [est.] Verum si propter cibum frater tuus contristatur, non iam secundum charitatem ambulas. Ne cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est. Ne blasphemetur ergo uestrum bonum. Regnum Dei enim non est cibus & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Etenim qui per hæc seruit Christo, acceptus est Deo, & probatus hominibus. Itaque D
quæ sunt pacis, sectemur, & quæ ædi- Tit.1.d
ficationis alius erga alium. Ne cibi causa destruas opus dei. Omnia quidem pura, sed malum [est] homini qui
per offendiculum uescitur. †Bonum 1.Cor.8.d
est non edere carnes, neque bibere uinum, neque [quicquam,] per quod frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Tu fidem habes? Apud temetipsum habe coram Deo. Beatus qui seipsum non iudicat in eo quod probat. At qui dijudicat, si ederit, condemnatus est, quoniam non ex fide [edit.] Porrò quicquid ex fide non est, peccatum est. CAP. XV.

DEbemus autem nos, qui potentes A
sumus, infirmitates impotentium portare, ac non placere nobisipsis. Nam unusquisque nostrum proximo placeat, in bonum ad ædificationem. Etenim Christus non placuit sibijpsi, sed quemadmodum scriptum est: †Opprobria Psal.68
opprobrantium tibi inciderunt in me.

Nam quæcunque præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam, & consolationem scri-
B pturarum, spem habeamus. Deus autem patientiæ & consolationis det uobis idem mutuo inter uos sentire, secundum Christum Iesum, ut unanimiter uno ore glorificetis Deum, ac patrem Domini nostri Iesu Christi. Quapropter adsumite uos inuicem, quemadmodum & Christus adsumpsit nos in gloriam Dei. Illud autem dico: Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis, pro ueritate Dei, ad confirmandas promissiones patrum. Cæterum ut gentes pro misericordia glori-
2.Re.22.d ficent Deum, sicut scriptum est: †Propter hoc confitebor tibi in gentibus,
C & nomini tuo canam. Et rursum dicit:
Psal.17.d † Gaudete gentes, cum populo eius.
*Psa.116.a Et rursum: * Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes
Esa.11.c populi. Et rursum Esaias dicit: †Erit radix Iesse, & qui exurget ad imperandum gentibus, in eo gentes sperabunt. Deus autem spei impleat uos omni gaudio & pace, in credendo, in hoc, ut exuberetis in spe per potentiam spiritus sancti. Persuasum autem habeo, fratres mei, & ipse ego de uobis, quod & ipsi pleni estis bonitate, impleti omni sciētia, ualentes etiam inuicem alius
D alium admonere. Sed tamen audacius scripsi uobis, fratres, ex parte, ueluti commonefaciens uos, propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, in hoc, ut sim minister Iesu Christi in gentes, administrans Euangelium Dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata per spiritum sanctum. Habeo igitur, quod glorier per Christum Iesum, in his quæ ad deum pertinent. Non enim ausim loqui quicquā eorum, quæ nō effecit Christus per me, in obedientiam gentium, uerbo & facto, per potentiam signorum ac miraculorum, per
E potentiam spiritus Dei, ut ab Hierusalem, & in circumiacentibus regionibus, usque ad Illyricum impleuerim euangelium Christi. Ita porrò adnitens prædicare euangelium, non ubi nominatus erat Christus: ut ne super alienum fundamentum ædificarem, sed quēadmodum scriptum est: †Quibus non
Esa.52.d est annūciatū de eo, uidebūt: & qui nō audierant, intelligent. Quapropter sæpe etiam præpeditus sum, quo minus uenirem ad uos. Nunc uero, cum non amplius habeam locum in regionibus his, desiderium autem habeam ueniendi ad uos multis iam annis, quandocunque iter instituero in Hispaniam, ueniam ad uos. Spero enim fore, ut istac F
iter faciens, uideam uos, & à uobis producar illuc, si [tamen] uestra consuetudine prius ex parte fuero expletus. Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis. Visum est enim Macedoniæ & Achaiæ communicationem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt Hierosolymis. Nam ita uisum est ipsis, & debitores
illorum sunt. †Etenim si spiritualia 1.Cor.9.b
sua communicauerunt gentibus, debent & [hæ] in carnalibus ministrare illis. Hoc igitur ubi perfecero, & obsignauero illis fructum hunc, reuertar
per uos in Hispaniam. Scio nanque, G
quod ubi uenero ad uos, cum plenitudine benedictionis euangelij Christi uenturus sim. Obsecro autem uos fratres, per Dominum nostrū Iesum Christum, & per dilectionem spiritus, concertate mecum per precationes, pro me ad Deum, ut liberer ab incredulis in Iudæa, utque ministerium hoc meum, quod exhibebo Hierosolymis, acceptum sit sanctis: ut cum gaudio ueniam ad uos per uolūtatem Dei, unaque
uobiscum refociller. Deus autem †pa- 1.Cor.14.e
cis sit cum omnibus uobis. Amen.

CAP. XVI.

Commendo autem uobis Phœben, A
sororem nostram, quæ est ministra ecclesiæ Cenchreensis, ut illam suscipiatis in Domino: ita, ut decet sanctos, & adsitis ei, in quocunque uobis eguerit negocio. Nam hæc cum multis adfuit, tum mihi etiam ipsi. Salutate Priscam & Aquilam, auditores meos in Christo Iesu: qui pro anima mea suam ipsorum ceruicem supposuerunt. Quibus non ego solus gratias ago, sed & omnes ecclesiæ gentium. Item quæ in domo illorum est, congregationem. Salutate Epænetum dilectum meum, qui est primitiæ Achaiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga

B erga nos. Salutate Andronicum, & Iu
niam, cognatos meos, & concapti-
uos meos: qui sunt insignes inter apo-
stolos, qui etiam ante me fuerunt in
Christo. Salutate Ampliam, dilectum
meum in Domino. Salutate Vrbanum,
adiutorem nostrum in Christo, & Sta-
chyn dilectum meum. Salutate Apel-
lam, probatū in Christo. Salutate eos
qui sunt ex Aristobuli familiaribus.
Salutate Herodionem cognatum meū.
Salutate eos qui sunt ex Narcissi fami
liaribus, hos qui sunt in Domino. Salu
tate Triphænam & Tryphosam, quæ
laborant in Domino. Salutate Persi-
dem dilectam, quæ multum laborauit
in Domino. Salutate Rufum, electum
in Domino, & matrem illius ac meam.
Salutate Asyncritū, Phlegontem, Her-
man, Patroban, Hermen: & qui cum
his sunt, fratres. Salutate Philologum,
& Iuliam, Nerea, & sororem eius, &
C Olympam, & qui cum his sunt, omnes
sanctos. Salutate [uos] inuicem oscu-
lo sancto. Salutant uos ecclesiæ Chri-
sti. Obsecro autem uos, fratres, ut con-
sideretis eos qui dissidia & offendicu-
la contra doctrinam, quam uos didici-
stis, gignunt: & declinetis ab illis. Nā
qui eiusmodi sunt, Domino Iesu Chri-
sto non seruiunt, sed suo ipsorum uen-
tri: & per blandiloquentiam & assen-
tationem decipiunt corda simplicium.
Nam uestra obedientia ad omnes per-
manauit. Gaudeo igitur sanè de uo-
bis. Sed uolo uos sapientes quidem
esse ad bonum, synceros autem ad ma-
lum. Deus autem pacis conteret Sata-
nam sub pedes uestros breui. Gratiā
Domini nostri Iesu Christi [sit] uobi-
D scum. Salutant uos † Timotheus, coo-
Act. 16.a perarius meus, & Lucius, & Iason, &
Sosipater, cognati mei. Saluto uos ego
Tertius, qui scripsi epistolam in Do-
mino. Salutat uos Gaius, hospes meus
& totius ecclesiæ. Salutat uos Era-
stus quæstor ærarius ciuitatis, & Quar
tus frater. Gratia Domini nostri Iesu
Christi [sit] cum omnibus uobis. A-
men. Ei autem, qui potest uos confir-
mare secundum Euangelium meum, &
præconium Iesu Christi, iuxta reuela-
tionem mysterij, temporibus æternis
taciti, manifestati uerò nunc, & per
scripturas propheticas, iuxta delega-
tionem æterni Dei, ad obedientiam fi-
dei, in omnes gentes patefacti, † soli sa Rom. 11.d
pienti Deo, per Iesum Christum, cui
gloria in sæcula. Amen.

Ad Romanos missa à Corintho,
per Phœben, ministram Cenchre
ensis ecclesiæ.

Epistola Pauli Apo-stoli ad Corinthios prima.

CAPVT I.

AVLVS, uocatus Apo A
stolus Iesu Christi, per
uoluntatem Dei, & So-
sthenes frater, ecclesiæ
Dei, quæ est Corinthi,
sanctificatis per Chri-
stum Iesum, uocatis sanctis, unà cum
omnibus, qui inuocant nomen Domi-
ni nostri Iesu Christi, in quouis loco,
uel suo uel nostro. Gratia uobis et pax
à Deo patre nostro, & Domino Iesu
Christo. Gratias ago Deo meo semper
pro uobis de gratia Dei, quæ data est
uobis per Christum Iesum, quod in om
nibus ditati estis per ipsum, in omni ser
mone, & omni cognitione, (quemad- B
modum testimonium Christi confirma
tum est in uobis) adeò, ut uos non desti
tuamini in ullo dono: expectantes reue
lationem Domini nostri Iesu Christi,
qui & confirmabit uos usq; ad finem,
inculpatos in die Domini nostri Iesu
Christi. † Fidelis est Deus, per quem 1. Thes. 5.d
uocati estis in consortium filij ipsius
Iesu Christi Domini nostri. Obsecro
autem uos fratres, per nomen Domi-
ni nostri Iesu Christi, † ut idem loqua- Rom. 12.c
mini omnes, & non sint inter uos dissi-
dia, sed sitis integrum corpus, eadem
mente, & eadem sententia. Significa-
tū est enim mihi de uobis, fratres mei,
à familiaribus Chloæ, quod contentio
nes sint inter uos. Dico autem illud,
quod unusquisq; uestrum dicit: Ego
quidē sum Pauli, † Ego uero Apollo, Act. 18.f
Ego uero Cephæ, Ego uero Christi. 1. Cor. 3.a
Num diuisus est Christus? Nū Paulus 16.b

C crucifixus est pro uobis? Aut, in no-
men Pauli baptizati fuistis? Gratias
ago Deo, quod neminem uestrum ba-
Act.18.c ptizauerim, nisi †Crispum & Gaium:
ut nequis dicat, quod in nomen meum
baptizauerim. Baptizaui autem & Ste
phanæ familiam. Præterea haud scio,
num quem alium baptizauerim. Non
enim misit me Christus ut baptizarem,
sed ut euangelium prædicarem, non e-
rudito sermone, ne inanis reddatur
crux Christi. Nam sermo crucis his
quidem qui pereunt, stultitia est: at no-
bis qui salutem consequimur, potentia
Dei est. Scriptum est enim: Perdam sa-
pientiam sapientium, & intelligentiam
Esa.33.c intelligentium reijciam. †Vbi sapiens?
Vbi scriba? Vbi disputator huius sæ-
culi? Nónne infatuauit deus sapien-
tiam mundi huius? Nam postquam in
sapientia Dei, non cognouit mundus
per sapientiam Deum, decreuit Deus
per stultam prædicationem saluos fa-
cere credentes. Quandoquidem & Iu-
dæi signum postulant, & Græci sa-
D pientiam quærunt. Nos autem prædi-
camus Christum crucifixum, Iudæis
quidem offendiculum, Græcis uero
stultitiam: sed eisdem uocatis Iudæis,
pariter & Græcis, Christum Dei po-
tentiam, ac Dei sapientiam. Quoniam
stultitia Dei sapientior est quàm homi-
nes, & imbecillitas Dei robustior est
quàm homines. Videtis enim uocatio-
nem uestram fratres, quod non multi
sapientes secundum carnem, non multi
potentes, non multi claro genere nati,
uerum quę stulta erant secundum mun
dum, delegit Deus, ut pudefaceret sa-
pientes: & quæ erãt imbecillia in mun
do, delegit Deus, ut pudefaceret ea quę
sunt robusta: & quę ignobilia erant in
mundo contemptaq́ꝫ, delegit Deus: &
ea quæ non erant, ut ea quæ sunt obli-
teraret, ut ne glorietur ulla caro coram
ipso. Ex eodem autẽ uos estis in Chri-
†Iere.23.a sto Iesu, qui factus fuit nobis sapientia
*Ioã.17.c à Deo, †iustitiaq́ꝫ, & *sanctificatio, &
†Esa.65.c redemptio. Vt, quemadmodum scriptũ
Iere.9.g est: †Qui gloriatur, in Domino glorie-
2.Cor.10.d tur. CAP. II.

A Et ego cum uenirem ad uos fratres,
non ueniebam cum eminentia ser-
monis aut sapientiæ, annuncians uo-
bis testimonium Dei. Non enim iudica
ui [me] quicquam scire inter uos, nisi
Iesum Christum, & hunc crucifixum.
Et ego per infirmitatem, & cum timo-
re, ac in tremore multo apud uos uersa
tus sum: †& sermo meus & prædica- Act.18.
tio mea non erat in persuasorijs huma- Sup.1.c
næ sapientiæ uerbis, sed in demonstra- 2.Pet.1.c
tione spiritus ac potentiæ, ut fides ue-
stra non sit in sapientia hominum, sed
in potentia Dei. Porrò sapientiam lo- B
quimur in perfectis, sapiẽtiam aũt non
sæculi huius, neq́ꝫ principum sæculi
huius qui abolentur: sed loquimur sa-
pientiam Dei in mysterio, quæ est re-
condita, quam præfinierat Deus ante
sæcula, in gloriam nostram, quam ne-
mo principum sæculi huius cognouit.
Nam si cognouissent, haudquaq́ꝫ Do-
minum glorię crucifixissent. Sed quem
admodum scriptum est: †Quæ oculus C
non uidit, & auris non audiuit, & in Esa.64.b
cor hominis non ascenderunt quæ præ
parauit Deus diligẽtibus se. Nobis aũt
Deus reuelauit per spiritum suũ. Spiri
tus enim omnia scrutatur, etiã profun-
ditates Dei. Quis enim hominũ nouit
ea quę sunt hominis, nisi spiritus homi
nis q̃ est in eo? Sic & ea quæ sunt dei,
nemo nouit nisi spiritus Dei. Nos uero D
non spiritum mundi accepimus, sed spi
ritum qui est ex deo: ut sciamus ea quę
à Deo donata sint nobis, quæ & loqui
mur, nõ sermonibus quos docet huma
na sapientia, sed quos docet spiritus
sanctus, spiritualibus spiritualia cõpa-
rantes. Animalis autem homo non per
cipit ea quæ sunt spiritus Dei, stultitia
siquidem illi sunt, nec potest cognosce
re q̃ spiritualiter dijudicantur. At spi-
ritualis dijudicat quidẽ omnia, ipse ue
ro à nemine dijudicatur. † Quis enim Esa.40.d
cognouit mentem Domini, qui consi- Sap.9.c
lium daturus sit illi? Nos autẽ Christi Rom.11.d
mentem tenemus. CAP. III.

Et ego fratres, non potui loqui uo- A
bis ut spiritualibus, sed [loquendũ
fuit] ut carnalibus, ut infantibus in
Christo. Lactis potu uos alui, & non
cibo. Nondum enim poteratis, imò ne
nunc quidem adhuc potestis, nam ad-
huc carnales estis. Siquidem cũ in uo-
bis sit ęmulatio & contentio, & factio
nes, nónne carnales estis, & secundum
homi-

hominem ambulatis? Etenim quum dicat aliquis: Ego quidem sum Pauli: alter uero, Ego Apollo: nónne carnales estis? Quis igitur est Paulus? Quis aũt
B Apollo? Nisi ministri per quos credidistis, & ut cuiq; Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus dedit incrementum. Itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui
Psal. 61. d dat incrementum, Deus. † Cæterum is
Gal. 6. b qui plantat, & is qui rigat, unum sunt. Vnusquisq; tamen suam mercedem accipiet iuxta suum laborem. Etenim Dei sumus cooperarij, Dei agricolatio, Dei ædificatio estis, iuxta gratiam Dei quę data est mihi. Vt sapiẽs architectus fundamẽtum posui, alius aũt super [illud] ædificat. Porrò quisq; uideat quomodo superstruat. Nam fundamentũ aliud nemo potest ponere, præter hoc quod positum est, quod est Iesus Christus. Quod si quis superstruit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnũ, stipulam, cuiusque opus manifestum fiet. Dies enim de
C clarabit, quod in igne reuelatur, & cuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus mãserit quod superstruxit, mercedem accipiet: si cuius opus exustum fuerit, damnum patietur, ipse uero saluabitur, sed sic tanq; per ignem.
2. Cor. 6. d † An nescitis quod templum Dei estis,
2. Cor. 6. c et spiritus dei habitat in uobis? Si quis templum Dei prophanat, hunc perdet Deus. Nam templum Dei sanctum est,
D quod estis uos. Ne quis seipsum fallat. Si quis uidetur sapiens esse inter uos, in sæculo hoc stultus fiat, ut reddatur sapiens. Etenim sapientia mũdi huius, stultitia est apud Deum. Scriptum est
Iob 5. c enim: † Qui comprehendit sapientes in
*Psal. 93. b astutia ipsorum. Et rursum: * Dominus nouit cogitationes sapientiũ quod sint uanæ. Itaq; ne quis glorietur in hominibus: omnia nanq; uestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita, siue mors, siue pręsentia, siue futura: omnia [inquã] uestra sunt, uos autem Christi, Christus uero Dei.

CAP. IIII.

A Sic nos æstimet homo, † ut ministros
2. Cor. 6. a Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Quod superest autem, [illud] requiritur in dispensatoribus, ut fidus aliquis reperiatur. Mihi uero pro minimo est, ut à uobis dijudicer, aut ab humano die. Imò nec meipsum dijudico. Nullius enim rei mihi cõscius sum, sed non per hoc iustificatus sum. Cæterum q me dijudicat, Dominus est. Proinde ne ante tempus quicquã iudicetis, donec uenerit Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & patefaciet consilia cordium, ac tunc laus erit unicuiq; à Deo. Hæc autem fratres, per fi- B
gurã transtuli in meipsum, et [in] Apollo, propter uos, ut in nobis disceretis, ne quis supra id quod scriptum est, [de se] sentiat, ut ne hic illius, ille huius nomine inflemini, alius aduersus alium.
Quis enim te dijudicat? * Quid autem Iac. 1. b
habes quod non accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Iam saturati estis, iam ditati estis, absq; nobis regnũ adepti estis. Atq; utinam sanè regnum adepti sitis, ut & nos simul uobiscum regnemus. Arbitror enim, q Deus nos, qui sumus apostoli postremi, ostenderit tanquam morti addictos. Quoniam spectaculum facti sumus mundo, & angelis & hominibus. Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes per Christum: nos imbecilles, uos autẽ ualidi: uos clari, nos autem cõtempti. Ad hoc C
usq; tempus & esurimus, et sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & incertis uagamur sedibus, † & labo- Act. 20. d
ramus operantes proprijs manibus: 1. Thes. 2. b
male audiẽtes, benedicimus: persequu 2. Thes. 3. b
tionem patientes, sustinemus: conuitijs adfecti, obsecramus. Veluti excrementa mundi facti sumus, omnium reiectamentum ad hunc usq; diem. Non quo uos pudore suffundam hæc scribo, sed ut filios meos dilectos admoneo. Nam etiam si innumeros pædagogos habeatis in Christo, non multos tamen habetis patres. Siquidem in Christo Iesu per euangelium ego uos genui. Adhortor itaq; uos, ut imitatores mei sitis. Hac de caussa misi uobis Timotheum, D
qui est filius meus dilectus, & fidelis in Domino, qui uobis in memoriam reducet uias meas quæ sunt in Christo, quemadmodum ubiq; in omni ecclesia doceo. Perinde quasi non sim uenturus ad uos, inflati sunt quidam. Sed ueniã

breui ad uos, si Dominus uoluerit, & cognoscam non sermonem istorum qui inflati sunt, sed uirtutem. Non enim in sermone regnum Dei est, sed in uirtute. Quid uultis? Cum uirga ueniã ad uos, an cum charitate, & spiritu lenitatis?

CAP. V.

A OMnino auditur inter uos stuprum, & huiusmodi stuprum, quod nec
Leui.18.b inter gentes nominatur, † ut aliquis uxorem patris habeat. Et uos inflati estis, ac non potius luxistis, ut tolleretur de medio uestrum qui facinus hoc
Col.2.a perpetrasset. † Nam ego quidem ut absens corpore, præsens autem spiritu: iam decreui tanquam præsens, ut is
B qui sic hoc patrauit, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis uobis & meo spiritu, unà cum potestate Domini nostri Iesu Christi, tradatur satanæ, ad interitum carnis, quo spiritus
Gal.5.b saluus sit in die Domini Iesu. Non est bona gloriatio uestra. † An nescitis q̃d pusillum fermenti totam conspersionem fermentat? Expurgate itaq; uetus
C fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis infermentati. Nam & pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Itaq; festum celebremus, non in fermento ueteri, nec in fermento malitiæ & uersutiæ, sed in panibus fermento carentibus, hoc est, synceritate & ueritate. Scripsi uobis per epistolam, ne denuo commisceremini cum scortatoribus, ac non omnino cum scortatoribus mundi huius, aut cum auaris, aut cum rapacibus, aut simulachrorum cultoribus. Alioquin oportebit ex hoc
D mundo exisse. Nunc autem scripsi uobis, ne commisceamini. Si quis cũ frater appelletur, fuerit scortator, aut auarus, aut simulachrorum cultor, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi ne cibum quidem capiatis. Quid enim ad me attinet, etiam de his qui foris sunt, iudicare? Nónne de his qui intus sunt iudicatis? Eos uero qui foris sunt, Deus iudicat. Etiam profligate istum qui malus est ex uobisipsis.

CAP. VI.

A SVstinet aliquis uestrum, negotiũ habens cum altero, iudicari sub iniu-
Mat.18.d stis, & non magis sub sanctis? † An ne-
19.d scitis quod sancti mundum iudicabũt? Et si per uos iudicatur mundus, indigni estis minimis iudicijs? An nescitis quod angelos iudicabimus, non tantum ista quæ ad uictum pertinent? †
Proinde siquidem iudicia habueritis Deu.25.a
de ijs quæ ad uitæ usum attinent, qui contempti sunt in ecclesia, eos constitutæ. Ad erubescentiam uestram dico.
Adeo nõ est inter uos sapiens? ne unus B
quidem qui possit dijudicare inter fratrem suum & fratrem? Sed frater cum fratre litigat, idq; sub infidelibus. Itaq; iam quidem omnino in uobis delictum est, quod lites habetis inter uos inuicem. † Cur non potius iniuriam patimi Mat.5.e
ni? Cur non potius damnum accipitis? Luc.6.e
Imò uos iniuriam facitis, & damno af- Rom.12.d
ficitis, idq; fratres. An nescitis quod iniusti regni Dei hæreditatem non consequentur? Ne erretis. Neq; scortatores, neq; cultores simulachrorum, neq;
adulteri, neq; molles, neq; qui concum C
bunt cũ masculis, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regni dei hæreditatem accipiẽt. Atque hæc eratis quidam, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis per nomen Domini Iesu, & per
spiritum Dei nostri. † Omnia mihi li- Eccle.37.d
cent, at non omnia conducunt. Omniũ 1.Cor.10.c
mihi potestas est, at ego non redigar sub ullius potestatem. Escæ uentri [destinatæ sunt,] & uenter escis: Deus autem & hunc & illas abolebit. Corpus uero non stupro, sed Domino, & Dominus corpori. Deus autẽ & Dominum suscitauit, & nos suscitabit per potentiam suam. An nescitis quod corpora uestra membra sunt Christi? Num igitur tollens membra Christi, faciã scorti membra? Absit, an nescitis quod qui D
adglutinatur scorto, unũ † corpus est? Gen.2.d
redigentur enim (inquit) duo in carnem Mat.19.a
unam. Atqui adglutinatur Domino, Mar.10.a
unus spiritus est. Fugite scortationem. Ephe.5.g
Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: sed qui scortatur,
in proprium corpus peccat. † An ne- 1.Cor.3.d
scitis quod corpus uestrum templũ est 2.Cor.6.c
habitantis in uobis, spiritus sancti, quẽ habetis à Deo, & non estis ipsi uestri
iuris? *Nam empti estis pretio. Glori- 1.Cor.7.d
ficate iam deum per corpus uestrum, et 1.Pet.1.d
per spiritum uestrum, quæ sunt dei.

Cap.

CAP. VII.

A CAeterum de quibus scripsistis mihi: Bonum [quidē] est homini, uxorem non attingere. Attamen, propter stupra [uitanda,] suam quisq; uxorem habeat, & suum quæq; uirum habeat.
1.Pet.3.b ✝Vxori uir debitam beneuolentiam reddat, similiter autem & uxor uiro. Vxor proprij corporis ius non habet, sed maritus: similiter autem & maritus proprij corporis ius non habet, sed uxor. Ne fraudetis uos inuicem, nisi si quid ex consensu pro tempore, ut uacetis ieiunio & precationi, & rursum in unum conueniatis, ne tentet uos satanas propter intemperantiam uestram. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta præceptum. Nam uelim omnes homines esse ut & ipse sum. Sed unusquisq; proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius au-
B tem sic. Dico autem inconiugatis & uiduis: Bonum eis est, si manserint ut & ego. Quod si [se] non continent, contrahant matrimonium. Nam satius est matrimonium contrahere quàm uri. At coniugatis præcipio, non ego, imò Domi-
Mat.5.c nus: ✝Vxor à uiro ne separetur: quod
19.b si separata fuerit, maneat innupta, aut
Mar.10.b marito reconcilietur: & maritus uxo-
Luc.16.d rem ne dimittat. Reliquis autem ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorē habet infidelem, & hæc assentitur ut habitet cū illo, ne dimittat eam: & mulier quæ habet maritum infidelem, &
C is assentitur ut habitet cum ea, ne dimittat illum. Sanctificatus est enim maritus infidelis per uxorem, & sanctificata est uxor infidelis per maritum. Alioqui liberi uestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat. Non est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, sed in pace uocauit nos Deus. Qui nanq; scis mulier an maritum sis seruatura? Aut qui scis uir an uxorem sis serua-
Ephe.4.a turus? Vtcunq; fuerit, ✝unusquisq; ut ipsi partitus est Deus, unusquisq; ut illum uocauit Dominus, ita ambulet: &
D sic in ecclesijs omnibus ordino. Circuncisus aliquis uocatus est? ne accersat [præputium.] In præputio aliquis uocatus est? ne circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputiū nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Vnusquisque in ea uocatione in qua uocatus fuit, maneat. ✝Seruus uocatus es? ne 1.Tim.6.a
sit tibi curæ. Quin etiam si potes liber fieri, potius utere. Etenim qui in Domino uocatus est seruus, libertus Domini est. Similiter & qui liber uocatus fuit, seruus est Christi. ✝Pretio empti fui- 1.Cor.6.d
stis, nolite fieri serui hominum. Vnus- 1.Pet.1.d
quisq; in eo, in quo uocatus fuit, fratres, maneat apud Deum. De uirginibus au- B
tem præceptum Domini non habeo, cōsilium tamen do, tanquàm misericordiam cōsequutus à Domino, [in hoc] ut sim fidelis. Arbitror igitur hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, ut bonum sit homini sic esse. Alligatus es uxori? ne quære diuortium. Solutus es ab uxore? ne quæras uxorem. Quod si & uxorem duxeris, non peccasti: & si nupserit uirgo, non peccauit. Attamen adflictionem in carne habituri sunt huiusmodi. Ego uero uobis parco. Cæterum illud dico fratres, tempus contractum est. Superest, ut qui habent uxores, sint tanquàm non habeant: & qui plorant, tanquàm non plorent: & qui gaudēt, tanquàm non gaudeant: & qui emunt, tanquā non possideant: et qui utūtur mundo hoc, tanquam non utantur. Præterit enim habitus huius mundi. Velim autem uos absq; solicitudine esse. Qui F
cœlebs est, curat ea quæ sunt Domini, quomodo placiturus sit Domino: at qui duxit uxorem, solicitus est de his quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit uxori. Diuisa sunt hæc duo, mulier & uirgo. Innupta curat ea quę sunt Domini, ut sit sancta cum corpore tum spiritu. Contra, quæ nupta est, curat ea quæ sunt mundi, quomodo placitura sit marito. Hoc autem ad id quod uobisipsis conducibile est, dico: non, uti laqueū uobis inijciam, sed ut quod honestum ac decorum est sequamini, & adhæreatis Domino absq; ulla distractione. Quod si quis indecorum uirgini suæ putat, si prætereat nubendi tempus, & sic oportet fieri: quod uult faciat: non peccat, iungantur matrimonio. Cę G
terum qui stat firmus in corde, non habens necessitatem, sed potestatē habet propriæ uoluntatis, & hoc decreuit in corde suo, ut seruet suā uirginem, bene

facit. Itaq; qui elocat nuptum, bene facit: attamen qui non elocat nuptum, melius facit. † Vxor alligata est legi quandiu uiuit maritus eius. Quòd si dormierit maritus illius, libera est ad cui uelit nubendum, modo in Domino. Attamen beatior est si sic maneat, iuxta meam sententiam. Opinor autem quod & ipse spiritum Dei habeã.

Rom. 7. a

CAP. VIII.

A Caeterum de his quæ simulachris immolantur, scimus quod omnes scientiam habemus. Sciẽtia inflat, charitas uero ædificat. Quod si quis [sibi] uidetur aliquid scire, nondum quicq; nouit, quemadmodum oportet scire. At si quis diligit Deum, hic cognitus est ab illo. De esu igitur eorum quæ simulachris immolantur, scimus quod nihil est simulachrum in mundo, & q̃d
B nullus sit Deus alius, nisi unus. Nam etiam si sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, quemadmodũ sunt dij multi, & domini multi, nobis tamẽ unus [est] Deus, [qui est] pater ille ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum. Sed non in omnibus [est] scientia. Nonnulli uero cũ conscientia simulachri usq; ad hoc tempus, tanquam simulachris immolatum edunt: & conscientia illorum, infirma cum sit, polluitur. Atqui esca non com
C mendat nos Deo. Neq; enim si comedamus, aliquid nobis superest: neq; si non comedamus, quicquã nobis deest. Sed uidete, ne quo modo potestas illa uestra offendiculo sit ijs qui infirmi sunt. Etenim si quis conspexerit te, qui habes scientiam, in epulo simulachrorum accumbentem, nónne conscientia eius, cum infirmus sit, ædificabitur ad
D edendum ea quæ sunt simulachris im-
Rom. 14. c molata? Et peribit frater qui infirmus est, in tua scientia, propter quem Christus fuit mortuus. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes illorum conscientiam infirmam, in Christum pecca
Rom. 14. d tis. Quapropter † si esca offendit fratrẽ meum, haudquaquam uescar carnibus in æternum, ne fratri meo sim offendiculo.

CAP. IX.

A An non sum Apostolus? An nõ sum liber? An non Iesum Christum Dominum nostrũ uidi? An non opus meũ uos estis in Domino? Si cæteris non sum apostolus, at sanè uobis sum. Siquidẽ sigillũ apostolatus mei uos estis in Domino. Mea responsio apud eos q̃ me interrogant, hæc est: An non habemus potestatẽ edendi ac bibendi? An non habemus potestatẽ sororem uxorẽ circunducendi? Quemadmodũ & cæteri apostoli, & fratres Domini, & Cephas. Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatẽ non operandi? Quis militat suis stipendijs unq̃? Quis plantat uineã, & de fructu eius nõ edit? Aut quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Num secundũ hominem hæc dico? An non & lex eadem dicit? † Ete B
nim in lege Mosi scriptum est: Non ob Deu. 25. a
ligabis os boui trituranti. Num boues 1. Tim. 5. c
curæ sunt Deo? An [hoc] propter nos omnino dicit? Propter nos enim [hoc] scriptũ est, q̃d sub spe debeat is qui arat, arare: & qui triturat sub spe, spei
suę particeps esse [debeat.] Si † nos uo Rom. 15. f
bis spiritualia seminauimus, magnum [est,] si nos uestra carnalia messuerimus? Si cæteri potestatis erga uos participes sunt, cur nõ potius nos? Atqui non usi sumus potestate ista, sed omnia sufferimus, ne q̃d offendiculum demus
euangelio Christi. † An nescitis q̃d hi Deu. 18. a
qui sacra administrant, ex sacro edũt? Qui altari assistunt, unà cũ altari partẽ accipiunt? Sic & Dominus ordinauit, ut qui euangeliũ annunciant, ex euãgelio uiuant. Ego tamen nullo horũ usus
fui. Quanq̃ non scripsi hęc, ut ita fiat in C
me. Nam bonum est mihi mori potius, q̃ ut gloriationem meam aliquis inanẽ reddat. Etenim si euangelizem, non est quod glorier, necessitas enim mihi incumbit. Vę autem mihi est, nisi euangelizem. Nam si uolens hoc faciam, præmium habeo: sin inuitus, dispẽsatio cõmissa est mihi. Quod igitur est mihi pręmium? Vt cum euangelizem, gratuitum efficiam euangelium Christi, in hoc, ne abutar potestate mea in euangelio. Etenim cum liber sim ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci, quo plures lucrifaciam. Et factus sum Iudęis quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaciam: ijs qui sub lege sunt, quasi [sim] sub lege, ut eos qui sub lege sunt lucrifaciã: his qui

sine

sine lege sunt, tanquã sim sine lege, cũ
non sim sine lege Deo, sed obnoxius le
gi Christi, ut lucrifaciam eos qui sunt
D sine lege. Factus sum infirmis quasi in-
firmus, ut infirmos lucrifaciam. Omni
bus factus sum omnia, ut omnino ali-
quos seruem. Hoc autem facio propter
euangelium, ut particeps illius fiam.
An nescitis, ꝙ qui in stadio currunt,
omnes quidem currunt, sed unus acci
pit præmiũ? Sic currite, ut comprehen
datis. Omnis autem qui certat, per om
nia temperãs est. Illi quidem igitur, ut
periturã coronã accipiant, nos autem
ut æternam. Ego itaq; sic curro, ut non
in incertum: sic pugilem ago, non uelut
aerẽ feriens, uerũ subigo corpus meũ,
& in seruitutem redigo. Ne quo modo
[fiat,] ut cum alijs prædicarim, ipse re
probus efficiar. CAP. X.

A
Exod.13.d NOlim autem uos ignorare fratres,
†ꝙ patres nostri omnes sub nube
erant, & omnes per mare transierunt,
& omnes in Mosen baptizati sunt per
Exod.17.b nubẽ & per mare, †& omnes eandem
*Nũ.20.b escam spiritualem comedebãt, * & o-
mnes eundem potũ spiritualem bibe-
bant. Bibebant enim de spirituali, quæ
illos comitabatur, petra, petra uero
fuit Christus. Sed plures illorum non
approbauit Deus. Prostrati enim sunt
B in deserto. Hæc autẽ figuræ nostri fue
runt, ne nos simus concupiscentes re-
Num.26.g rum malarũ, quemadmodũ & illi †cõ
cupierunt. Neq; simulachrorum sitis
cultores, sicuti quidam illorũ, quemad
Exod.32.b modum scriptũ est: †Sedit populus ut
ederet ac biberet, & surrexerunt ad lu
Num.25.b dendum. Neq; stupris inquinemur, †si
Psal.105.d cut quidam illorũ stupris polluti sunt,
& ciciderunt uno die uigintitria mil
Num.21.b lia. Neq; tentemus Christũ, †sicut &
Num.14.f quidam illorum tentauerunt, & à ser-
Iud.8.c pentibus extincti sunt. Neq; murmure
C tis, sicut & quidam illorũ murmuraue
runt, & interempti sunt ab extinctore.
Hæc autem omnia figuræ contigerunt
illis. Scripta uero sunt propter admo-
nitionem nostri, in quos termini sæcu-
lorum inciderunt. Proinde qui sibi ui-
detur stare, uideat ne cadat. Tentatio
uos non cepit, nisi humana. Sed fidelis
est Deus, qui non sinet uos tentari su-
pra id quod potestis. Imò faciet unà cũ

tentatione euentum, quo possitis suffer
re. Quapropter dilecti mei, fugite à si- D
mulachrorum cultu. Vt prudentibus
loquor, iudicate uos quod dico. Pocu
lum benedictionis cui benedicimus,
nónne communicatio sanguinis Chri-
sti est? Panis quem frangimus, nónne
cõmunicatio corporis Christi est? Quo
niam unus panis, unum corpus multi
sumus. Nã omnes ex eodem pane par
ticipamus. Videte Israelem iuxta car-
nem. Nónne qui edunt uictimas, con-
sortes altaris sunt? Quid ergo dico? ꝙ
simulachrum aliquid sit? Aut quod si-
mulachris immolatũ aliqd sit? [Nõ.]
Verum [illud dico,] quod quæ immo B
lant gentes, dæmonijs immolãt, & non
Deo. Nolim autem uos consortes dæ-
moniorum esse. Non potestis poculum
domini bibere, & poculũ dæmoniorũ.
Non potestis mensę domini participes
esse, & mensæ dæmoniorum. An pro-
uocamus dominum? Num fortiores il
lo sumus? †Omnia mihi licent, at non Ecclĩ 37.d
omnia conducunt. Omnia mihi licent, 1. Cor.6.c
sed non omnia ædificãt. * Nemo quod *1.cor.13 a
suum est quærat, sed quisq; quod alte-
rius est. Omne quod in macello uen- F
ditur, edite, nihil interrogantes, pro-
pter conscientiam. †Domini siquidem Psal.25.a
est terra & plenitudo eius. Quod si
quis uocat uos infidelium, & uultis
ire, quicquid apponitur uobis, edite,
nihil interrogantes, propter conscien-
tiam. Quod si quis uobis dixerit: Hoc
simulachris immolatum est, ne edatis,
propter illũ qui indicauit, & propter
conscientiam. Domini siquidem est ter
ra & plenitudo eius. Porrò, conscien- G
tiam dico, nõ tuam, sed illius alterius.
Cur enim libertas mea iudicatur ab a-
lia conscientia? Quod si ego cum gra-
tia participo, cur ob id mihi maledici-
tur, pro quo ego gratias ago? † Siue Col.3.c
igitur editis, siue bibitis, siue quid faci
tis, omnia in gloriam dei facite. Tales
estote, ut nullum præbeatis offendicu-
lum, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq; ec
clesiæ dei. Quemadmodum & ego per
omnia omnibus placeo, non quærens
meam ipsius utilitatem, sed multorum,
ut salui fiant. Imitatores mei estote, si-
cut & ego Christi.

CAP. XI.

A COllaudo autem uos fratres, ꝙ omnia mea memoria tenetis, & quẽ
admodum tradidi uobis, instituta tene
tis. Sed uolo uos scire, quòd omnis ui
Ephe.5.c ri caput Christus est, †caput aũt mulie
ris uir: Caput uero Christi Deus. Om
nis uir orans aut prophetans, [quic-
quam] habẽs in capite, dehonestat ca-
put suum. Omnis uero mulier orãs aut
prophetans non uelato capite, dehone
B stat caput suum. Nam id perinde est
prorsus, ac si rasa esset. Etenim si nõ ue
latur mulier, etiam tondeatur. Quod si
fœdum est mulieri tonderi aut radi, ue
letur. Vir quidem non debet uelare ca
put, quum [is] imago sit & gloria dei.
At mulier gloria uiri est. Non enim est
Gene.2.d uir ex muliere, sed mulier ex uiro. †Ne
que enim conditus est uir propter mu-
C lierem, sed mulier propter uirum. Pro-
pter hoc debet mulier potestatẽ habere
Eccls 5.a in capite, propter †angelos: alioqui
neqꝫ uir absqꝫ muliere, neque mulier
absqꝫ uiro in Domino. Nã quemadmo
dum mulier ex uiro [est,] ita et uir per
mulierẽ, omnia uero ex Deo. Inter uosi
psos iudicate: [Num] decorũ est, mu-
lierem nõ uelatam Deum orare? An ne
natura quidem ipsa hoc docet uos, ꝙ
uiro quidem, si comatus fuerit, probro
sit? contrà, mulieri, si comata fuerit, glo
rię sit? Eo quòd coma pro uelamine da
D ta sit. Cæterũ si quis uidetur contentio
sus esse, nos huiusmodi consuetudinem
non habemus, neqꝫ ecclesiæ Dei. Illud
tamen pręcipiẽs, non laudo, quòd non
in melius, sed in deterius conuenitis.
Nam primũ quidem cum cõuenitis in
ecclesia, audio dissidia in uobis esse. Et
aliqua ex parte credo. Oportet enim
& sectas in uobis esse, quo qui probati
sunt, manifesti fiant inter uos. Igitur cũ
conuenitis in eundem locum, non licet
dominicam cœnam edere, unusquisqꝫ
enim propriam cœnã occupat in eden
do. Et hic quidẽ esurit, ille uero ebrius
E est. Num sanè domos non habetis ad
edendum & bibendum? An ecclesiam
Dei contemnitis? & pudefacitis eos
qui non habent? Quid uobis dicam?
Laudabo uos? In hoc non laudo. Ego
Matt. 26.c enim accepi à Domino, quod & tradi
Marc.14.c di uobis, † quod dominus Iesus in ea
Luc.22.b nocte qua traditus est, accepit panem;
& postquam gratias egisset, fregit, ac
dixit: Accipite, edite. Hoc meum [est]
corpus, quod pro uobis frangitur: hoc
facite in mei commemorationem. Ad
eundem modum & poculum pera-
cta cœna, dicens: Hoc poculum no- F
uum Testamentum est in meo sangui-
ne. Hoc facite quotiescunqꝫ biberi-
tis, in mei commemorationem. Quoties
cunqꝫ enim comederitis panem hunc,
& poculum hoc biberitis, mortem do
mini annunciate donec uenerit. †Itaqꝫ Ioan.6.f
quisquis ederit panem hunc, aut bibe-
rit poculum domini indigne, reus erit
corporis & sanguinis domini. †Pro- 2.Cor.13.b
bet autẽ homo seipsum, & sic de pane
illo edat, & de poculo illo bibat. Nam
qui edit aut bibit indigne, iudicium si-
bijpsi edit & bibit, non dijudicans cor G
pus domini. Propter hoc inter uos mul
ti imbecilles & inualidi, & dormiunt
multi. Etenim si nosipsos dijudicasse-
mus, haudquaq̃ iudicati fuissemus. At
cum iudicamur à domino, corripimur,
ne cum mũdo condemnemur. Itaqꝫ fra
tres mei, cum conuenitis ad comeden-
dum, alius alium expectate. Quod si
quis esurit, domi edat, ne ad iudicium
conueniatis. Cætera uero cum uenero
disponam.

CAP. XII.

POrrò de spiritualibus fratres, nolo A
uos ignorare. Scitis quod gẽtes fui
stis, [&] ad simulachra muta utcunqꝫ
ducebamini sequẽtes. Quapropter no
tum uobis facio, † quòd nullus per spi Marc.9.f
ritũ dei loquens, dicit anathema [esse] 1.Ioan.4.
Iesum: & nemo potest dicere Dominũ
[esse] Iesum, nisi per spiritum sanctum.
*Diuisiones autem donorum sunt, sed Rom.12.a
idem spiritus: & diuisiones ministerio Ephe.4.b
rum sunt, sed idem Dominus: & diui-
siones operationum sunt, sed idem est
Deus, efficiẽs omnia in omnibus. Vni
cuiqꝫ uero datur manifestatio spiritus,
ad id quod expedit. Nam huic quidem
per spiritum datur sermo sapientię, alij
uero sermo scientiæ secundũ eundem
spiritum, alij uero fides per eundem spi B
ritum, alij uero dona sanationum per
eundem spiritum, alij uero efficacię po
tentiarum, alij uero prophetia, alij ue-
ro discretiones spirituum, alij uero ge-
nera linguarum, alij uero interpreta-
tio linguarum. Sed omnia hæc efficit
unus

unus ille & idem ſpiritus, diuidens pe
culiariter unicuiq; ſicuti uult. Quemad
modum enim corpus unū eſt, & mem-
bra habet multa, omnia uero membra
corporis unius multa cum ſint, unum
ſunt corpus: ſic & Chriſtus. Etenim
per unum ſpiritū nos omnes in unum
corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſi
ue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi: & om-
nes in unum ſpiritū potati ſumus. Ete-
nim corpus non eſt unum membrū, ſed
multa. Si dicat pes, Non ſum manus,
non ſum de corpore: num idcirco non
eſt de corpore? Et ſi dicat auris, Non
ſum oculus, non ſum de corpore: num
ideo non eſt de corpore? Si totum cor
pus oculus, ubi auditus? Si totum au-
C ditus, ubi olfactus? Nunc autem deus
poſuit membra, unūquodq; eorū [ſin-
gulatim] in corpore, quemadmodum
uoluit. Quod ſi eſſent omnia unū mem-
brum, ubi corpus? Nunc autem multa
quidem membra, unū uero corpus. At
non poteſt oculus dicere manui, Non
eſt mihi opus te: aut rurſum caput pedi
bus, Nō eſt mihi opus uobis. Imò mul
to potius, quæ uidentur membra cor-
poris imbecilliora eſſe, neceſſaria ſunt:
& quæ putamus minus honeſta eſſe
corporis, his honorem uberiorem ap-
ponimus: & indecora noſtri copioſio-
rem decorem habent. Cęterum quæ de
cora ſunt noſtri, non indigēt. Sed deus
ſimul temperauit corpus, ei cui deerat,
copioſiorem addens honorem: ne ſit
diſſidium in corpore, ſed inuicem alia
D pro alijs eandem ſolicitudinem gerant
membra. Et ſiue patitur unum mem-
brum, ſimul patiuntur omnia membra:
ſiue glorificatur unum membrū, ſimul
gaudent omnia membra. Vos autem
eſtis corpus Chriſti, & membra ex par
te. Et alios quidem poſuit Deus in ec
cleſia, primum apoſtolos, deinde pro-
phetas, tertio doctores, deinde poteſta
tes, deinde dona ſanationum, ſubſidia,
gubernationes, genera linguarū. Num
omnes apoſtoli? Num omnes prophe-
tæ? Nū omnes doctores? Num omnes
poteſtates? Num omnes dona habent
ſanationum? Num omnes linguis lo-
quuntur? Num omnes interpretantur?
Sectemini uero dona potiora. Et ad-
huc his excellentiorem uiam uobis o-
ſtendo.

CAP. XIII.

SI linguis hominum loquar & ange- A
lorum, charitatem autem non ha-
beam, factus ſum æs reſonans, aut cym
balum tinniens. Et ſi habeam prophe-
tiam, & nouerim myſteria omnia, om-
nemq; ſcientiam, & ſi habeam omnem
fidē, adeo ut montes loco dimoueam,
charitatem autem non habeam, nihil
ſum. Et ſi inſumam in alimoniam [pau
perum] omnes facultates meas, & ſi B
tradam corpus meum ut comburar,
charitatem autem non habeam, nihil
utilitatis capio. Charitas longanimis
eſt, benigna eſt, charitas non inuidet,
charitas non eſt procax, non inflatur,
non agit inhoneſte, nō quærit quæ ſua
ſunt, non irritatur, non cogitat malum,
non gaudet de iniuſtitia, ſed congau-
det ueritati: omnia ſuffert, omnia cre- C
dit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Cha-
ritas nunquam excidit, etiamſi prophe
tiæ deficient, ſiue linguæ ceſſabunt, ſi-
ue ſcientia abolebitur. Ex parte enim
cognoſcimus, & ex parte propheta-
mus. Aſt ubi uenerit quod perfectū eſt,
tūc quod ex parte eſt, abolebitur. Cum
eſſem puer, ut puer loquebar, ut puer
ſentiebam, ut puer cogitabam: at ubi
factus ſum uir, aboleui puerilia. Cerni- D
mus enim nunc per ſpeculum in ænig-
mate, tunc autem facie ad faciem: nūc
cognoſco ex parte, tunc uero cogno-
ſcam quemadmodū & cognitus ſum.
Nunc autem manet fides, ſpes, chari-
tas, tria hæc, ſed maxima in his chari-
tas.

CAP. XIIII.

SEctemini charitatē, æmulemini ſpi- A
ritualia, magis tamen ut prophete-
tis. Nam qui loquitur lingua, non ho-
minibus loquitur, ſed deo: nullus enim
audit, ſpiritu uero loquitur myſteria.
Cæterum qui prophetat, hominibus lo
quitur ædificationem, & exhortatio-
nem, & conſolationē. Qui loquitur lin
gua, ſeipſum ædificat: at qui prophe-
tat, eccleſiā ædificat. Volo aūt omnes
uos loqui linguis, magis tamen ut pro
phetetis. Maior enim qui prophetat, q̄,
q loquitur linguis: niſi interpretetur,
ut eccleſia ædificationē accipiat. Nūc B
autem fratres, ſi ueniam ad uos linguis
loquens, quid uobis prodero? Niſi uo
bis loquar aut per reuelationem, aut

per scientiam, aut per prophetiam, aut
per doctrinā? Quin & inanima uocem
reddentia, siue tibia, siue cithara, nisi di
stinctionem sonis dederint, quomodo
cognoscetur quod tibia canitur aut ci
thara? Etenim si incertam uocem tuba
dederit, quis apparabitur ad bellum?
Sic & uos, per linguam nisi significan
tem sermonem dederitis, quomodo in-
telligetur quod dicitur? Eritis enim in
C aerē loquentes. Tam multa, uerbi gra
tia, genera uocum sunt in mūdo, & ni
hil horum mutum. Itaq; si nesciero uim
uocis, ero ei qui loquitur barbarus: &
qui loquitur, apud me barbarus. Itaq;
& uos, quandoquidē sectatores estis
spirituum, ad ædificationem ecclesiæ
quærite, ut excellatis. Quapropter qui
loquitur lingua, oret ut interpretetur.
Nā si orem lingua, spiritus meus orat,
at mens mea fructu uacat. Quid igitur
est? Orabo spiritu, sed orabo & mēte.
Canam spiritu, sed canam & mente.
Alioqui si benedixeris spiritu, is qui
implet locum indocti, quomodo dictu-
rus est Amen ad tuam gratiarum actio
D nem? Quandoquidē quid dicas nescit.
Nam tu quidem bene gratias agis, ue-
rum alius non ædificatur. Gratias ago
deo meo, ꝙ magis ꝙ̄ omnes uos lin-
guis loquor. Sed in ecclesia malo quin
que uerba mēte mea loqui, ut & alios
instituam, ꝙ̄ decem millia uerborū lin-
gua. Fratres, ne sitis pueli sensibus,
sed malitia infantes sitis: sensibus ue-
ro perfecti sitis. In lege scriptum est:
Esa.28.c †Varijs linguis, & labijs uarijs lo-
quar populo huic, & ne sic quidem au
dient me, dicit Dominus. Itaq; linguæ
signi uice sunt, non his qui credūt, sed
incredulis: contrà, prophetia, non in-
E credulis, sed credentibus. Ergo si con-
uenerit ecclesia tota simul, & omnes
linguis loquantur, ingrediantur autem
indocti aut increduli, nónne dicēt uos
insanire? Si uero omnes prophetent, in
grediatur autē aliquis incredulus aut
indoctus, coarguitur ab omnibus, diju
dicatur ab omnibus: & sic occulta cor
dis eius manifesta fiunt, atq; ita proci-
dens in faciem, adorabit Deum, renun
cians ꝙ Deus reuera in uobis sit. Quid
igitur est fratres? Quoties conuenitis,
unusquisq; uestrum canticū habet, do-
ctrinam habet, linguam habet, reuela-
tionem habet, interpretationem habet:
omnia ad ædificationem fiant. Siue lin
gua quis loquitur, [fiat] per binos, F
aut ad summū ternos, idq; uicissim, &
unus interpretetur. Quod si non sit in-
terpres, taceat in ecclesia, cæterum si-
bijpsi loquatur & Deo. Prophetę ue
ro duo aut tres loquantur, & cæteri di
iudicent. Porrò si alij fuerit reuelatum
assidēti, prior taceat. Potestis enim sin
gulatim omnes prophetare, ut omnes
discant, & omnes consolationem acci
piant, & spiritus prophetarum prophe
tis subijciuntur. Non enim est confu-
sionis Deus, sed pacis, ut in omnibus
ecclesijs sanctorum. Mulieres uestræ
in ecclesijs sileant, nec enim permissum
est illis ut loquantur, sed ut subditæ
sint: queādmodū et †lex dicit. *Quod G
si quid discere uolunt, domi suos uiros Gen.3.c
interrogent. Nam turpe est mulieribus *1.Tim.2.d
in cœtu loqui. An à uobis sermo Dei
profectus est? An in uos solos incidit?
Si quis uidetur propheta esse aut spiri-
tualis, agnoscat quæ scribo uobis, ꝙ
domini sint præcepta: cæterum si quis
ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad
id enitamini ut prophetetis, & loqui
linguis ne uetueritis. Omnia decenter
& †secundum ordinem fiant. Col.2.a

CAP. XV.

NOtum †autē uobis facio fratres, A
euangeliū quod annūciaui uobis, Gal.1.b
quod & accepistis, in quo & statis, ꝑ
quod & salutem consequimini, quo pa
cto annunciarim uobis, si tenetis. Nisi
frustra credidistis. Tradidi enim uobis
in primis quod & acceperam, ꝙ Chri-
stus mortuus fuerit pro peccatis no-
stris, secundū scripturas: †& ꝙ sepul- Esa.53.b
tus sit, & ꝙ resurrexerit tertio die, se- Ionæ 2.a
cundū scripturas: et ꝙ uisus sit Cephę, Osee 9.a
deinde duodecim illis, postea uisus est Ioan.20.c
plus ꝙ̄ quingentis fratribus simul, ex
quibus plures manent ad hunc usque
diem, quidam aūt & obdormierūt. De- B
inde uisus est Iacobo, post apostolis o-
mnibus. Postremo uero omnium, uelut
abortiuo uisus est & mihi. †Ego enim Ephe.3.b
sum minimus apostolorū, qui non sum
idoneus ut uocer apostolus, †propte- Act.9.a
rea quod persecutus sum ecclesiā dei.
Sed gratia Dei sum [id] quod sum. Et
gratia

gratia eius quæ [profecta est] in me, non fuit inanis, sed copiosius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia dei quæ mihi adest. Siue igitur ego, siue illi, sic prædicamus, & sic credidistis. Quod si Christus prędicatur à mortuis resurrexisse, quomodo dicunt quidam inter uos, non esse resurrectionem mortuorũ? Porrò si resurrectio mortuorum non est, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, inanis uidelicet [est] prædicatio nostra, inanis autẽ est & fides uestra.
C Reperimur autẽ & falsi testes dei, quoniam testificati sumus de Deo, quòd excitauerit Christum: quem non excitauit, si uidelicet mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgunt, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, superuacanea est fides uestra: adhuc estis in peccatis uestris. Igitur & qui obdormierunt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantũ fixam habemus, maxime miserabiles omniũ hominũ sumus. Nunc autem Christus surrexit ex mor-
Col.1.c tuis, †primitiæ eorum qui dormierant
1.Thes.4.d fuit. Postquàm enim per hominem mors,
Apoc.1.b etiam per hominẽ resurrectio mortuorum. Quemadmodũ enim per Adã omnes moriuntur, ita & per Christũ omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autẽ in primo ordine. Primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, in aduẽtu ipsi-
D us. Deinde finis, cũ tradiderit regnum Deo & patri, cum aboleuerit omnem principatũ, & omnem potestatem, ac
Psal. 109.a uirtutem. †Nam oportet eum regnare,
Heb.1.d donec posuerit omnes inimicos sub pe-
10.c des suos. Nouissimus hostis aboletur
*Psal.8.c mors. Nam *omnia subiecit sub pedes
Heb.2.d illius. Atqui cum dicat quòd omnia subiecta sint, palàm est, excipiendũ eum qui subiecit illi omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tũc & ipse filius subijcietur ei qui illi subiecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Alioqui quid facient hi qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Cur & baptizantur pro illis? Quid & nos periclitamur omni tempore? Indies morior per nostram gloriationem quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Si secundum hominẽ cum bestijs depugnaui Ephesi, quæ mihi utilitas si mortui non resurgunt? †Edamus & bibamus, cras enim morimur. E
Esa.22.a Ne decipiamini. *Mores bonos collo
Sap.2.b quia corrumpunt mala. Expergiscimini
Menander. iuste, & ne peccetis. Nam ignorationem Dei nonnulli habẽt. Ad pudorem uobis loquor. At dicet aliquis, Quomodo resurgunt mortui? Quali autem corpore ueniunt? Stulte, tu quod seminas non uiuificatur, nisi mortuum fuerit. Et [hoc] quod seminas, non corpus quod nascetur seminas, sed nudum granũ. Exempli caussa, tritici aut alicuius ex cæteris. Sed deus illi dat corpus ut uoluit, et unicuique seminũ suum corpus. Non omnis caro, eadem caro. Sed alia quidem caro hominũ, alia uero caro pecorũ, alia uero piscium, alia uero uolucrum. Et sunt corpora cœlestia, & sunt corpora terrestria. Verum alia quidem cœlestiũ gloria, alia uero terrestriũ: alia gloria solis, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarũ. Stella siquidem à stella differt in gloria, sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in F corruptione, resurgit in incorruptibilitate: seminatur in ignominia, resurgit in gloria: seminatur in infirmitate, resurgit in potẽtia. Seminatur corpus animale, resurgit corpus spirituale. Est corpus animale, & est corpus spiritua-
le. Quemadmodũ & scriptum est: †Fa Gen.2.b
ctus est primus homo Adã in animam uiuentem, extremus Adam in spiritum uiuificantem. At non primũ quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo ipse Dominus de cœlo. Qualis terrenus ille, tales & hi qui terreni [sunt:] & qualis ille cœlestis, tales & hi qui cœlestes [sunt.] Et quemadmodum gestauimus imaginem terreni, gestabimus & imaginem cœlestis. Hoc autem dico fratres, quòd caro & sanguis regni Dei hæreditatem consequi non possunt. Neque corruptio incorruptibilitatis hæreditatem accipit. Ecce mysterium uobis dico: Non omnes G
quidẽ dormiemus, omnes tamen immutabimur, in puncto [temporis,] in momento oculi, per extremã tubam. Clanget enim, & mortui resurgent incorruptibiles, et nos immutabimur. Oportet

enim corruptibile hoc induere incorru
ptibilitatē, & mortale hoc induere im
mortalitatem. Cum autem corruptibi-
le hoc induerit incorruptibilitatem, &
Osee 13.d mortale hoc induerit immortalitatem,
Heb.2.d tunc fiet sermo qui scriptus est: † Ab-
sorpta est mors in uictoriam. Vbi tuus
ô mors aculeus? Vbi tua inferne uicto-
ria? Aculeus autem mortis peccatum:
potētia uero peccati lex. Sed deo gra-
1.Ioan.5.a tia, † qui dedit nobis uictoriam per do
minum nostrum Iesum Christū. Itaq;
fratres mei dilecti, stabiles sitis, immo
biles, abundantes in opere domini sem
per: cum sciatis ꝙ labor uester non est
inanis in domino. CAP. XVI.

A CAeterum de collatione in sanctos, quemadmodum ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & uos facite. In una sabbatorum unusquisq; uestrū apud se seponat, recondens quicquid cōmodum fuerit, ne cum uenero, tunc collationes fiant. Vbi uenero autem, quoscūq; probaueritis per epistolas, hos enim mittam ut perferant munificentiā uestram Hierosolymam. Quod si fuerit operæpretium, ut & ipse proficiscar, mecum proficiscentur. Veniā aūt ad uos cum Macedoniam pertransiero. Macedo-
B niam enim pertransiturus sum. Apud uos autem forté permanebo, aut etiam hybernabo, ut uos me deducatis quocunq; proficiscar. Nolo enim uos nūc in transcursu uidere, sed spero tempus aliquantum mansurum me apud uos, si dominus permiserit. Commorabor autem Ephesi usq; ad diem quinquagesimum. Nam ostium mihi apertum est magnum & efficax, & aduersarij multi. Quod si uenerit Timotheus, uidete ut absq; metu sit apud uos. Opus enim domini operatur, quemadmodum & ego. Ne quis igitur eum spernat, deducite autem eum cum pace, ut ueniat ad
C me. Expecto enim illū cum fratribus. Porrò de Apollo fratre multum hortatus sum illum, ut iret ad uos cum fratribus. Et omnino non erat uoluntas nūc eundi, uenturus est autem cum opportunitatem erit nactus. Vigilate, state in fide, uiriliter agite, estote fortes: omnia uobis cum charitate fiant. Obsecro autem uos fratres, nostis familiam Stephanæ esse primitias Achaiæ, & ꝙ in ministerium sanctis ordinarunt seipsos, ut & uos subditi sitis talibus, & omni adiuuanti & laboranti. Gaudeo uero de aduentu Stephanæ, & Fortu-
nati, & Achaici, quoniam id quod mi D
hi deerat uestri, hi suppleuerunt. Refocillauerunt enim spiritum meum ac uestrum. Agnoscite itaq; huiusmodi. Salutant uos ecclesiæ Asiæ. Salutant uos in domino multum Aquila & Priscilla, cum ea quæ in domo ipsorum est ecclesia. Salutant uos fratres omnes. Salutate inuicem osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non diligit dominum Iesum Christum, sit anathema, Maran atha. Gratia domini Iesu Christi [sit] uobiscum. Dilectio mea cum omnibus uobis in Christo Iesu. Amen.

Ad Corinthios prior missa fuit è Philippis, per Stephanū, & Fortunatum, & Achaicum, & Timotheum.

Epistola Pauli apostoli ad Corinthios II.

CAPVT I.

AVLVS apostolus Ie A
su Christi, per uolunta
tem dei, ac Timotheus
frater, ecclesiæ dei quę
est Corinthi, unà cum
sanctis omnibus q̄ sunt
in tota Achaia, † Gratia uobis & pax Gal.1.a
à Deo patre nostro, & domino Iesu Ephe.1.a
Christo. Benedictus Deus, & pater 1.Pet.1.a
domini nostri Iesu Christi, qui est pater
misericordiarum, & Deus omnis con
solationis, consolans nos in omni ad-
flictione nostra, in hoc ut possimus nos
consolari eos qui sunt in quauis adfli-
ctione, per consolationē qua nosipsos B
consolatur † deus. Quoniā sicut abun- Col.1.d
dant adflictiones Christi in nobis, ita
per Christū abundat & consolatio no
stra. Siue aūt adfligimur, pro uestri cō
solatione ac salute, quæ operatur in to
lerantia earundē adflictionū, quas &
nos patimur: siue consolationē accipi-
mus,

mus, pro uestri consolatione ac salute. Spes etiam nostra firma est pro uobis, cum sciamus, quod quemadmodũ participes estis adflictionũ, sic futuri sitis & cõsolationis. Non enim uolumus uos ignorare fratres, de adflictione nostra quæ nobis accidit in Asia, quoniam supra modũ grauati fuimus supra uires, adeo ut desperauerimus etiam de uita. Quin ipsi in nobisipsis sententiã mortis acceperamus, ne cõfideremus in nobisipsis, sed in Deo, qui [ad uitam] suscitat mortuos, qui ex tanta morte eripuit nos, & eripit, in quo spem fixã habemus, quod etiam posthac erepturus sit, simul adiuuãtibus & uobis per deprecationẽ pro nobis, ut ex multis personis,
C pro dono in nos collato, per multos gratiæ agantur pro nobis. Nã gloriatio nostra hæc est, testimoniũ conscientiæ nostrę, quod cum simplicitate & synceritate Dei, non sapientia carnali, sed per gratiã Dei conuersati fuerimus in mũdo, abundantius aũt erga uos. Non enim alia scribimus uobis, quàm quæ legitis, aut etiam agnoscitis. Spero aũt quod usque ad finem quoque agnoscetis, quemadmodum & agnouistis nos ex parte. Quoniã gloria uestra sumus, quemadmodũ & uos nostra, in die domini Iesu. Et hac fiducia uolebã ad uos uenire prius, ut geminã apud uos inirẽ gratiam, & per uos pertransire in Macedoniam, & rursum à Macedonia uenire ad uos, ac à uobis deduci in Iudæam. Hoc igitur cum in animo uersarẽ, nunc
D ubi leuitate sum usus? Aut [num] quę cogito, secundũ carnem cogito? [Nequaquam. Sed potius] ut sit apud me quod est, etiam, etiã: & quod est, non, non. Imò fidelis Deus, quod sermo noster erga uos non fuit etiã & non. Nam dei filius Iesus Christus, qui inter uos per nos prædicatus est, per me & Syluanum ac Timotheum, non fuit etiam & non, sed etiam per ipsum fuit. Quotquot enim [sunt] promissiones dei, per ipsum [sunt] etiã, & per ipsum [sunt] amen, Deo ad gloriã per nos. Porrò qui confirmat nos unà uobiscũ in Christũ, & qui unxit nos, Deus [est:] qui etiã obsignauit nos, deditque arram spiritus in cordibus nostris. Ego uero testẽ deum inuoco in animam meam, quod parcẽs uobis, nondũ uenerim Corinthum: non quod dominemur uobis nomine fidei, sed adiutores sumus gaudij uestri. Nam fide statis.

CAP. II.

SEd decreui apud memetipsum hoc, A non iterum cum dolore ad uos uenire. Nam si ego mœrore uos adficiã, & quis est qui exhilaret me, nisi is qui mœrore adficitur ex me? Et scripsi uobis hoc ipsum, ne cum uenero ad uos, dolorem capiã [ex his,] ex quibus oportebat me capere uoluptatem: fiduciam hanc habens erga uos omnes, quod meum gaudiũ omnium uestrũ sit. Nam B ex multa adflictione & anxietate cordis scripsi uobis per multas lachrymas: non ut mœrore adficeremini, sed ut cognosceretis charitatẽ quã habeo abundantius erga uos. Quod si quis dolore adfecit, non me dolore adfecit, sed ex parte, ne adgrauem omnes uos. Sufficit istiusmodi [homini] increpatio hęc, quæ facta est à pluribus, adeò, ut è diuerso magis condonare [debeatis] & consolari: ne quomodo fiat, ut immodico dolore absorbeatur huiusmodi. Qua C propter obsecro uos, efficite ut ualeat in illũ charitas. Nam & in hoc scripseram, ut cognoscerẽ probationẽ uestri, an ad omnia obedientes sitis. Cui uero condonatis aliquid, & ego condono. Nam & ego si quid cõdonaui, cui condonaui, propter uos [condonaui] in conspectu Christi, ne occupemur à satana. Non enim illius cogitationes ignoramus. Cæterũ cum uenissem Troadẽ in euangelium Christi, & ostium mihi esset apertũ per dominum, non habui relaxationem spiritu meo, eo quod non inuenissem Titũ fratrem meũ: sed dimissis illis, abij in Macedoniam. D Deo aũt gratia, qui semper triumphat per nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. Quoniã Christi bona fragrantia sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: his quidem odor mortis ad mortem, illis uero odor uitæ ad uitam. Et ad hæc quis idoneus? Nõ enim sumus, ut plærique cauponantes uerbum Dei, sed uelut ex synceritate, sed uelut ex Deo, in conspectu Dei, per Christum loquimur.

CAP. III.

A INcipimus rursus nosipsos commen- dare. Num egemus, ut nonnulli, com mendatitijs epistolis apud uos? aut à uobis commendatitijs? Epistola nostra uos estis, inscripta in cordibus nostris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, dum declaratis quòd estis epi stola Christi subministrata, à nobis in- scripta, non atramento, sed spiritu Dei uiuentis: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis. Fuduciã autem huiusmodi habemus per Christũ erga Deum: non quod idonei simus ex no- bisipsis cogitare quicquam, tanquam ex nobisipsis, sed si ad aliquid idonei
B sumus, id ex deo [est,] qui & idoneos fecit nos ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus. Nam litera oc- cidit, spiritus autem uiuificat. Quod
Exod.34.d si administratio mortis in literis, †de- formata in saxis, fuit in gloria, adeò ut non possent oculos intẽdere filij Israel in faciem Mosi, propter gloriam uul- tus eius, quæ aboletur: cur non potius administratio spiritus erit in gloria? Nam si administratio condemnationis gloria [est,] multo magis excellit ad-
C ministratio iustitiæ in gloria. Quando quidem ne glorificatum quidem fuit, quod glorificatum est in hac parte pro pter eminentem gloriam. Si enim quod aboletur in gloria [fuit,] multo magis [id] quod manet [est] in gloria. Itaque quum habeamus huiusmodi spem, mul ta libertate utimur: & non quemadmo dũ Moses ponebat uelamen in faciem suam, ne oculos intenderent filij Israel in finẽ eius quod abolebatur. Sed obcæ- cati sunt sensus illorum. Nam usque ad diem hodiernũ idem uelamen in lectio
D ne ueteris Testamenti manet: nec tolli tur uelũ, quod per Christum aboletur. Sed ad hunc usque diem, quum legitur Moses, uelamen cordibus illorum im- positum est. Cum autem [aliquis] con uersus fuerit ad Dominum, tolletur ue
Ioan.4.c lamen. †Dominus autẽ spiritus [ille] est. Porrò ubi spiritus Domini, ibi li- bertas. Nos autẽ omnes retecta facie, gloriam Domini in speculo repræsen- tantes, ad eandem imaginem transfor- mamur, à gloria in gloriam, tanquam à Domini spiritu.

CAP. IIII.

PRopterea cum ministerium hoc ha- beamus, prout misericordiam con- secuti sumus, haud degeneramus, sed re iecimus occultamenta dedecoris, cum non uersemur per astutiam, neque dolo tractemus uerbũ Dei, sed manifestatio ne ueritatis, commendemus nosipsos apud omnem conscientiã hominum, in cõspectu Dei. Quod si adhuc uelatum est euangelium nostrũ, in his qui pere- unt uelatum est. In quibus deus huius B
sæculi excæcauit sensus incredulorũ, ne illucesceret illis lumen euãgelij glo riæ Christi, qui est imago Dei. Non e- nim nosipsos prædicamus, sed Christũ Iesum Dominum: nosipsos autem ser- uos uestros propter Iesum. Quoniam Deus est, qui iussit è tenebris lucem il lucescere, qui luxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Iesu Christi. Habemus au tem thesaurum hunc in testaceis uascu lis, ut uirtutis eminentia sit Dei, & non ex nobis. Dum in omnibus premimur, C
at non anxij reddimur: laboramus, at non destituimur: persequutionem pati mur, at non [in ea] deserimur: deijci- mur, at nõ perimus, semper mortificatio nem domini Iesu in corpore circũferen tes, ut & uita Iesu in corpore nostro manifestetur. Semper enim nos, qui ui- uimus, in mortem tradimur propter Ie sum, ut & uita Iesu manifestetur in mor tali carne nostra. Itaque mors quidem in nobis agit, uita uero in uobis. Cæterũ, cum habeamus eundẽ spiritũ fidei, iux ta illud quod scriptum est: † Credidi, Psal.115.a
& ideo locutus sum: & nos credimus, quapropter & loquimur, scientes quòd D
qui suscitauit Dominũ Iesum, nos quo que per Iesum suscitabit, & constituet uobiscum. Nam omnia propter uos, ut gratia, quæ exundauit, pluribus gra- tias agentibus, exuberet in gloriã dei. Propterea non defatigamur, sed quam uis externus noster homo corrũpitur, internus tamen renouatur in dies sin- gulos. Nam momentanea leuitas adfli ctionis nostræ mire supra modum æter num pondus gloriæ parit nobis, dum non spectamus ea quæ uidentur, sed ea quæ non uidentur. Nam quæ uidẽtur, temporaria [sunt,] at quæ non uiden- tur, æterna.

CAP. V.

Scimus

A SCimus enim, quod si terrenũ nostrũ domiciliũ huius tabernaculi destructum fuerit, ædificationẽ ex Deo habemus, domiciliũ non manufactum, æternum in cœlis. Nam & ob id gemimus, domicilio nostro, quod è cœlo est, superindui desiderantes: † si tamen induti, non nudi reperiemur. Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus onerati, propterea quod non uolumus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à uita. Porrò, q parauit nos in hoc ipsum, Deus [est:] qui idem dedit nobis arrabonem spiritus. Itaq; bono animo sumus semper, & scimus quod cum domi sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Per fidem enim ambulamus, B non per speciem. Confidimus autem, & probamus magis peregre abesse à corpore, & præsentes adesse apud Dominum. Quapropter & contendimus, siue domi præsentes, siue foris peregre agentes, ut illi placeamus. † Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunali Christi, ut reportet unusquisq; ea quæ fiunt per corpus, iuxta [id] quod fecit, siue bonũ siue malũ. Scientes igitur terrorem illum Domini, suademus hominibus, Deo uero manifesti sumus. Spero autem [nos] & in conscientijs uestris manifestos esse. Non C enim iterũ nosipsos commendamus uobis, sed occasionem damus uobis gloriandi de nobis, ut [aliquid] habeatis aduersus eos qui in facie gloriantur, et nõ in corde. Siue enim insanimus, deo [insanimus:] siue sani sumus, uobis [sani sumus.] Charitas enim Christi constringit nos, iudicãtes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt. Et pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, posthac non sibi uiuãt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaq; nos posthac neminẽ nouimus secundũ carnem. Porrò etiam si cognouimus Christũ secundum carnem, nunc tamen non am-D plius nouimus. Proinde si quis [est] in Christo, noua creatura [est.] Vetera præterierunt, † ecce, noua facta sunt omnia. Omnia autẽ ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christũ, deditq; nobis ministeriũ recõciliationis, quandoquidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputãs eis peccata ipsorũ: & posuit in nobis sermonem reconciliationis. Itaq; nomine Christi legatiõe fungimur, tanquã Deo obsecrante per nos, rogamus pro Christo, reconciliemini Deo. Eum enim, qui nõ nouit peccatũ, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia dei per illum.

Apoc. 16. c

Rom. 14. b

Esa. 43. e
Apoc. 12. b

CAP. VI.

QVin & adiuuantes obsecramus, A ne in uacuum gratiã Dei recepe-
ritis. Dicit enim: † In tempore accepto Esa. 49. c
exaudiui te, & in die salutis succurri tibi. Ecce nunc tempus acceptũ, ecce nunc dies salutis. Ne quam usquã demus offensionẽ, ne reprehendatur ministerium: sed in omnibus commẽdemus
nosipsos, † ut Dei ministri. In toleran- 1. Cor. 4. a
tia multa, in adflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs, in puritate, B in scientia, in animi lenitate, in benignitate, in spiritu sancto, in charitate nõ simulata, in sermone ueritatis, in potẽtia Dei, per arma iustitiæ dextra ac sinistra, per gloriã & ignominiã, per conuitia & laudes: quasi impostores, & [tamen] ueraces: quasi ignoti, & [tamen] noti: quasi morientes, & ecce uiuimus: quasi correpti, & non occisi: C quasi dolentes, semper tamen gaudentes: quasi pauperes, multos tamen ditantes: ut nihil habentes, & [tamen] omnia possidentes. Os nostrũ apertum est erga uos, Corinthij. Cor nostrũ dilatatũ est. Non estis angusti in nobis, sed angusti estis in uisceribus uestris. Eandem autem remunerationẽ, ut à liberis exigo. Dilatemini & uos, ne ducatis iugũ cum incredulis. Quod enim consortium iustitię cum iniustitia? Aut quæ cõmunio luci cum tenebris? Aut D quæ concordia Christo cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Quæ autem compositio templo Dei cũ simu-
lachris? † Nam uos estis templũ dei ui- 1. Cor. 3. d
uentis, quemadmodũ dixit Deus: * In- 6. d
habitabo in illis, & inambulabo: & * Leu. 26. b
ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi po-
pulus. † Quapropter exite de medio il- Esa. 42. c
lorum, & separemini [ab illis,] dicit Dominus: & immundũ ne tetigeritis,
et ego suscipiã uos, † eroq; uobis in pa Iere. 31. a

trem, & uos eritis mihi in filios ac filias, dicit Dominus omnipotens.

CAP. VII.

A HAs igitur promissiones cum habeamus, charissimi, mundemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctimoniã cum timore Dei. Capaces estote nostri, neminem læsimus, neminem corrupimus, neminẽ fraudauimus. Non ad condemnationẽ [uestri hoc] dico. Siquidem iam ante dixi uobis, ꝙ in cordibus nostris estis ad commoriendũ, & conuiuendum. Multa mihi fiducia erga uos. Multa mihi gloriatio de uobis. Impletus sum consolatione, uehemẽter exundo gaudio in omni adflictione nostra.

B Etenim quũ uenissemus in Macedoniam, nullam habuit relaxatione caro nostra, sed in omnibus adfligebamur: foris pugnæ, intus terrores. Verũ qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus per aduentũ Titi. Non solũ autem per aduentũ illius, uerumetiã per consolationem, quã ille accepit de uobis, quum annunciaret nobis uestrum desideriũ, uestrũ fletum, uestrũ pro me studiũ, adeò ut magis gauisus fuerim. Nam etiam si uos contristaui per epistolam, non me pœnitet, etiamsi pœnituisset.

C Video nanq; quod epistola illa, tametsi ad tẽpus contristauit uos, nunc gaudeo, non quod contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad pœnitentiam. Nam contristati estis secundum Deum, sic ut nulla in re detrimẽto sitis

1.Pet.2.c adfecti per nos. † Nam qui secundum Deum est dolor, is pœnitentiã ad salutem, haud pœnitendã parit: cõtra, mundi dolor mortẽ adfert. Ecce enim istuc ipsum, quod secundũ Deum contristati fuistis, quantũ in uobis genuit studium? imò satisfactionẽ, imò indignationem, imò timorem, imò desiderium, imò æmulationẽ, imò uindictam? Siquidem ubiq; commendastis uosipsos, ꝙ puri sitis in eo negotio. Proinde tametsi scripsi uobis, non id feci eius caussa, qui læserat, nec eius caussa qui læsus fuerat: sed ob id, ut palàm fieret studium uestrum pro nobis apud uos in

D conspectu Dei. Idcirco consolationem accepimus ex cõsolatione uestri: quin uberius insuper gauisi fuimus ob gaudium Titi, quod refocillatus sit spiritus illius ab omnibus uobis. Quòd si quid apud illum de uobis gloriatus sum, non fuerim pudefactus: sed ut omnia cũ ueritate loquuti sumus uobis, ita & gloriatio nostra, qua usus eram apud Titum, ueritas facta est. Et uiscera illius maiorem in modum erga uos adfecta sunt, dum recolit omnium uestrum obedientiam, quemadmodũ cum timore ac tremore exceperitis ipsum. Gaudeo quod in omnibus confidã uobis.

CAP. VIII.

CErtiores aũt uos facimus, fratres, de gratia Dei quæ data fuit in ecclesijs Macedoniæ. Quoniã per multã probationem adflictionis exuberauit gaudium illorũ, & profunda paupertas illorum exundauit in diuitias simplicitatis ipsorũ. Nam pro uiribus (testor) etiam supra uires prompti [fuerunt,] multa cum obtestatione rogantes nos, ut beneficiũ & communionem ministerij susciperemus in sanctos, ac non quatenus sperabamus: quin etiam semetipsos dediderunt primũ domino, [deinde] & nobis, per uoluntatẽ dei, in hoc, ut adhortaremur Titũ, ut quemadmodum antè cœpisset, ita & cõsummaret hanc quoq; erga uos beneficentiam. A

Imò quemadmodũ ubiq; abundatis fide & sermone, & scientia, & omni diligentia, & in ea quæ ex uobis erga nos est, charitate, [facite] ut in hac quoq; beneficentia abũdetis. Non secundũ imperium loquor, sed per aliorum studiũ, etiam uestræ charitatis synceritatem explorãs. Nostis enim beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, ꝙ propter uos pauper factus sit, quum esset diues, ut uos illius paupertate ditesceretis. Et consiliũ in hoc do, nam hoc uobis conducit: qui quidem nõ solum facere, uerumetiã uelle iam cœpistis anno superiore. Nunc aũt & illud q̃d facere cœpistis, perficite: ut quemadmodum uoluntas prompta fuit, ita & perficiatis ex eo quod potestis. Etenim si prius adsit animi promptitudo, ea iuxta quicquid illud est, quod possidet aliquis, accepta est, non iuxta id quod non possidet. Non enim ut alijs relaxatio sit, uobis autem angustia: sed ut ex æquabilitate in pręsenti tempore B C

uestra

uestra copia illorum [succurrat] inopiae, & illorũ copia uestrae succurrat inopiae. Vt fiat aequabilitas, quemad-
Exod.16.d modum scriptũ est: † Qui multũ [habebat, huic] nihil superfuit: & qui paulum [habebat,] is nihilo minus habuit. Gratia autem Deo, qui dedit idem studium pro uobis in corde Titi, quod exhortationẽ acceperit: quin potius cum esset studiosior, suapte sponte ad uos uenerit. Misimus autem unà cum illo fratrẽ [eum,] cuius laus [est] in euangelio per omnes ecclesias: nec id solũ, uerumetiã delectus est ab ecclesijs comes peregrinationis nostrae, cum hac beneficentia, quae administratur à no-
D bis ad eiusdem Domini gloriã, & animi uestri promptitudinem: declinantes hoc, ne quis uos carpat in hac exube-
Rom.12.d rãtia, quae administratur à nobis, † procurantes honesta, non tantum coram Domino, sed etiam coram hominibus. Misimus autem unà cum illis fratrem nostrum, quem probaueramus in multis saepenumero diligentem, nũc autem multo diligentiorem, ob multam fiduciam, quam habeo erga uos: siue Titi nomine, qui socius meus est, & erga uos adiutor, siue [aliorum] qui fratres nostri [sunt &] legati ecclesiarũ, gloria Christi. Proinde documentum charitatis uestrae, & nostrae de uobis gloriationis, in eos demonstretis, etiam in conspectu ecclesiarum.

CAP. IX.

A NAm de † subministratione quidẽ,
Rom.15.d quę fiat in sanctos, superuacuũ est
1.Cor.16.a mihi scribere uobis. Noui enim prom-
2.Cor.8.a ptitudinẽ animi uestri, quam de uobis iacto apud Macedones, quod Achaia parata est ab anno superiore. Et studiũ uestrum prouocauit complures. Misi tamẽ hos fratres, ne gloria nostra, qua glorior de uobis, inanis fiat in hac parte: ut quemadmodũ dicebam, parati sitis, ne quo pacto fiat, ut si mecum ue-
B nerint Macedones, & offenderint uos imparatos, nos pudore suffundamur, ut ne dicam uos, in hoc argumẽto gloriationis. Proinde necessarium arbitratus sum, adhortari fratres, ut prius accederent ad uos, & praepararẽt iam ante promissam beneficẽtiam uestram, ut ea sit in promptu, sic tanquã beneficentia, & non tanquam fraudatio. Illud autem [dico:] qui sementem facit parcè, is parcè messurus est. Et qui sementem facit libenter & benigne largiendo, copiose etiam messurus est. Vnusquisq; secundũ propositũ cordis, non ex molestia aut necessitate. † Nam Eccli 35.b
C hilarem datorem diligit Deus. Potens est autem Deus efficere, ut omnis gratia in uos exuberet, ut in omnibus omnem sufficientiã habentes, exuberetis in omne opus bonũ, quemadmodũ scriptum est: † Dispersit, dedit pauperi- Psal.3.b
bus, iustitia eius manet in saeculũ. Porrò, qui suppeditat semen seminanti, is & panem in cibũ suppeditet, & multiplicet sementẽ uestram, & augeat prouentus iustitiae uestrae: ut in omnibus locupletemini in omnẽ simplicitatem, quae per nos efficit, ut gratiae agantur Deo. Nam functio huius ministerij nõ D
solum supplet ea quae desunt sanctis, uerumetiam exuberat [in hoc,] quod per multos agãtur gratiae Deo, qui propter probationem ministerij huius glorificant Deum, super obedientia consensus uestri in euangelium Christi, & de simplicitate communicationis in ipsos, & in omnes, & in illorum oratione pro uobis qui desiderãt uos, propter eminentem gratiam Dei in uobis. Gratia autem Deo, super inenarrabili suo munere.

CAP. X.

CAeterum ipse ego Paulus obsecro A
uos per lenitatem & mansuetudinem Christi, qui iuxta faciem quidẽ humilis sum inter uos, absens tamen audax sum erga uos. Rogo aũt uos, ne p̃sens audeam ea fiducia, qua existimor audax fuisse in quosdã, qui putant nos ueluti secundũ carnẽ ambulare. Nam in carne ambulantes, non secundũ carnem militamus. Siquidẽ arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad demolitionẽ munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem, quae extollitur aduersus co- B
gnitionẽ Dei: & captiuã ducimus omnem cogitationem, ad obediendum Christo: & in promptu habemus uindictam aduersus omnem inobedientiam, quum impleta fuerit uestra obedientia. Quae in conspectu sunt uidetis?

Si quis de ſeipſo confidit ꝙ Chriſti ſit,
illud rurſum perpendat ex ſeipſo, ꝙ
quemadmodũ ipſe Chriſti [eſt,] ita &
nos Chriſti [ſumus.] Nam ſi & am-
plius quippiã glorier de poteſtate no-
C ſtra, quã dedit Dominus nobis, in ædi
ficationem, & non in deſtructionẽ ue-
ſtri, non pudefiam, ne uidear ceu per-
terrefacere uos per epiſtolas. Nam e-
piſtolæ quidem (inquit) graues ſunt
& robuſtæ, at præſentia corporis infir
ma, & ſermo contemptus. Hoc repu-
tet, qui iſtiuſmodi eſt, quod quales ſu-
mus ſermone per epiſtolas, cum abſu-
mus, tales [ſumus] & cum adſumus
facto. Non enim ſuſtinemus inſerere,
aut conferre noſipſos cum quibuſdã,
qui ſeipſos cõmendant. Sed iſti non in
telligunt, quod ipſi inter ſeſe ſeipſos
metiuntur, & comparant ſemet ſibi.
D At nos non in immẽſum gloriabimur,
uerũ iuxta menſurã regulæ, qua parti
tus eſt nobis Deus, menſura pertingen
di etiam uſq; ad uos. Non enim quaſi
non pertingamus uſq; ad uos, extendi-
mus noſipſos ſupra modũ. Nam uſq;
ad uos quoq; peruenimus in euange-
lio Chriſti, non in immenſum glorian-
tes in alienis laboribus; ſperantes [fu-
turum] ut ſuboleſcẽte fide ueſtra in uo
bis, magnificemur iuxta regulã noſtrã
in exuberantiam: ut ijs quoq; regioni
bus quæ ultra uos ſunt, euangelizem:
non per alienã regulam, ut de his quæ
parata ſunt gloriemur. Sed qui gloria-
Iere.9.d tur, in Domino glorietur. Nõ enim qui
1.Cor.1.d ſeipſum commendat, ille probatus eſt,
ſed is quem Dominus commendat.

CAP. XI.

A VTinam toleraſſetis me pauliſper in
inſipiẽtia mea. Imò & ſuffertis me.
Nam zelotypus ſum erga uos, Dei ze-
lo, adiunxi enim uos uni uiro, ut uirgi
nem caſtã exhiberetis Chriſto: ſed me-
Gen.3.a tuo ne qua fiat, ut †quemadmodũ ſer-
pens Euã decepit uerſutia ſua, ita cor-
rumpantur ſenſus ueſtri à ſimplicitate,
quæ erat erga Chriſtũ. Nam ſi is, qui
uenit, alium Ieſum prędicat, quem non
prædicauimus: aut [ſi] ſpiritũ alium
accipitis, quẽ non accepiſtis: aut euan
gelium aliud, quod non accepiſtis, re-
B cte ſuſtinuiſſetis. Arbitror enim me ni-
hilo inferiorem fuiſſe eximijs apoſto-
lis. Cæterum licet imperitus ſim ſermo
ne, non tamen ſcientia. Verum ubiq;
manifeſti fuimus in omnibus erga uos.
Num illud peccaui, quod meipſum hu
miliarim, ut uos exaltaremini? ꝙ gra-
tuito euangeliũ Dei prædicauerim uo
bis? Cæteras eccleſias dep̄datus ſum,
accepto ab illis ſtipẽdio, quo uobis in-
ſeruirem. Et cũ apud uos eſſem, & ege
rem, non oneroſus fui cuiquam. Nam
quod mihi deerat, ſuppleuerũt fratres
qui uenerant à Macedonia: & in om- C
nibus ſic me ſeruabã, ne cui eſſem one-
roſus, atq; ita ſeruabo. Eſt ueritas Chri
ſti in me, quod hęc gloriatio non inter-
rumpetur contra me in regionibus A-
chaiæ. Quapropter? An quod non di-
ligam uos? Deus nouit. Verũ quod fa-
cio, [idem] & faciam, ut amputem oc
caſionem ijs qui cupiunt occaſionem:
ut in eo de quo gloriantur, reperiantur
quemadmodũ & nos. Siquidem iſtiuſ-
modi pſeudapoſtoli, operarij doloſi
ſunt, ſumpta perſona apoſtolorũ Chri
ſti: atq; haud mirum. Quandoquidem
ipſe ſatanas transfiguratur in angelum
lucis. Non magnũ eſt igitur, ſi & mini D
ſtri illius perſonã in ſe transferũt, quaſi
ſint miniſtri iuſtitiæ: quorum finis erit
iuxta opera eorũ. Iterum dico, ne quis
me putet inſipientem eſſe: alioquin &
iam ut inſipientẽ accipite me, ut paulu
lum quiddã & ego glorier. Quod di-
co, non dico ſecundũ dominum, ſed ue
lut per inſipientiã, in hoc argumento
gloriationis. Quandoquidẽ multi glo-
riantur ſecundũ carnem, & ego gloria
bor. Libẽter enim ſuffertis inſipientes,
cum ſitis ſapientes. Suffertis enim, ſi E
quis uos in ſeruitutẽ adigit, ſi quis exe
dit, ſi quis accipit, ſi quis attollit ſeſe,
ſi quis uos in faciem cædit. Iuxta con-
tumeliam loquor, perinde quaſi nos in
firmi fuerimus. Imò in quocunq; audet
aliquis, (per inſipientiã loquor) audeo
& ego. Hebræi ſunt, [ſum] & ego: Iſ-
raelitæ ſunt, [ſum] & ego: Semen A-
brahę ſunt, [ſum] et ego: miniſtri Chri
ſti ſunt, (deſipiens loquor) excellen-
tius [ſum] ego: in laboribus copio-
ſius, in uerberibus ſupra modũ, in car-
ceribus abundantius, in mortibus fre-
quenter. † A Iudæis quinquies qua- F
dragenas [plagas] una minus, acce- Deut.25.a
pi.

Act.16.e pi. † Ter uirgis cæsus fui: * semel fui
* Act.14.c lapidatus : †ter naufragium feci. No-
†Act.28.a ctem ac diem in profundo egi. In itineribus sæpe, in periculis fluminũ, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis inter falsos fratres, in labore & molestia, in uigilijs sæpe, in fame & siti, in ieiunijs sæpe, in frigore & nu
C ditate. Præter ea quæ extrinsecus accidunt. Incumbens mihi quotidiana cura omniũ ecclesiarũ. Quis infirmatur, & [ego] non infirmor? Quis offenditur, & ego non uror? Si gloriari oportet, de his quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui est laudandus in
Act.9.d sæcula, nouit ꝙ non mentiar. †In Damasci ciuitate gentis præfectus Aretæ regis, excubias posuerat in Damascenorum urbe, cupiens me comprehendere: ac per fenestram in sporta demissus fui ꝑ mœnia, effugiq; manus eius.

CAP. XII.

A GLoriari sanè non expedit mihi: ueniam enim ad uisiones & reuelationes Domini. Noui hominẽ in Christo ante annos quatuordecim : an in corpore, nescio : an extra corpus, nescio: Deus nouit, raptum huiusmodi in tertiũ usq; cœlũ. Et scio huiusmodi hominẽ: an in corpore, an extra corpus, nescio, Deus nouit, raptũ fuisse in paradisum, & audisse arcana uerba, quæ
B fas non sit hominẽ loqui. Super huiusmodi homine gloriabor : de me uero ipso non gloriabor, nisi super infirmitatibus meis. Nã si uoluero gloriari, non ero insipiens, ueritatẽ enim dicam, sed desino, ne quis de me cogitet, sup [id] quod uidet esse me, aut [quod] audit ex me. Et ne excellentia reuelationum supra modũ efferrer, datus est mihi stimulus in carne, angelus satan, ut me colaphis cæderet, ne supra modum effer-
C rer. Super hoc ter Dominũ rogaui, ut discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam uirtus mea per infirmitatẽ perficitur. Libẽtissime igitur gloriabor potius super infirmitatibus meis, ut inhabitet in me uirtus Christi. Quamobrẽ placeo [mihi] in infirmitatibus, in cõtumelijs, in necessitatibus,

in persequutionibus, in anxietatibus pro Christo. Cum enim infirmus sum, D
tunc robustus sum. Factus sum insipiens gloriando. Vos me coegistis. Nam ego debuerã à uobis cõmendari. Nulla enim in re inferior fui summis apostolis, tametsi nihil sum. Signa quidem apostoli peracta fuerũt inter uos, cum omni patiẽtia & signis, & prodigijs et potentibus factis. Nã quid est, in quo fuistis inferiores cæteris ecclesijs, nisi ꝙ ipse ego nõ fuerim uobis onerosus? Cõdonate hanc mihi iniuriã. Ecce ter E
tiò propensus animo sum, ut ueniã ad uos: nec ero uobis onerosus. Nõ enim quæro quæ uestra sunt, sed uos. Non enim debẽt filij parentibus recondere, sed filijs parentes. Ego uero libẽtissime impendã, & expendar pro animabus uestris: licet uberius uos diligens, minus diligar. Sed esto, ipse non grauaui uos: uerum cum essem astutus, dolo uos cepi. Nũ per quenquã eorũ quos misi ad uos, expilaui uos? Rogaui Ti- F
tum, & unà cũ illo misi fratrem. Num quid à uobis extorsit Titus? An nõ eodem spiritu ambulauimus? An non eisdem uestigijs? Rursum arbitramini ꝙ [nos] uobis excusemus? In conspectu Dei, in Christo loquimur, sed omnia charissimi, pro uestri ædificatione. Nã metuo, ne qua fiat, ut si uenero, nõ quales uelim reperiã uos : & ego reperiar G
uobis qualẽ nolitis. Ne quo modo sint contentiones, æmulationes, iræ, cõcertationes, obtrectationes, susurri, tumores, seditiones: ne iterũ ubi uenero, humiliet me Deus meus apud uos, & lugeam multos eorũ qui ante peccauerint, & non pœnituerint super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam patrarunt.

CAP. XIII.

HIc tertius erit aduentus meus ad A
uos. In †ore duorũ testiũ aut triũ Ioan.8.c
constituetur omne uerbum. Prædixi, et prædico, ut præsens cũ essem iterum, ita & absens nunc scribo ijs qui antè peccauerunt, & reliquis omnibus, ꝙ si uenero denuo, non parcam. Quando quidem experimentũ quæritis in me loquentis Christi, qui erga uos nõ est infirmus, sed potens est in uobis. Nam quãuis crucifixus fuit ex infirmitate,
uiuit tamen ex potẽtia Dei. Siquidem B

& nos infirmi ſumus in illo, ſed uiue-
mus cū illo ex potentia Dei erga uos.
Voſipſos tentate, nū ſitis in fide. Voſ
2. Cor. 11. f ipſos ꝓbate. An non cognoſcitis uoſ-
metipſos, quod Ieſus Chriſtus in uobis
eſt? Niſi ſicubi reprobi eſtis. At ſpero
uos cogniturus, quod nos non ſimus
C reprobi. Opto autem apud deum, ne
quid mali faciatis, non quo nos proba
ti adpareamus, ſed ut uos, quod hone-
ſtum eſt, faciatis: nos uero ueluti repro
bi ſimus. Non enim poſſumus quic-
quam aduerſus ueritatem, ſed pro ue-
ritate. Gaudemus enim, cum nos infir
mi fuerimus: uos autem ualidi fueritis.
Hoc autem inſuper optamus ueſtram
integritatē. Propterea hæc abſens ſcri
bo, ne cum præſens fuero, rigidus ſim
D iuxta poteſtatem quam dedit mihi Do
minus in extructionem, & non in de-
ſtructionem. Quod supereſt, fratres,
ualete, integri eſtote, cōſolationem ha
bete, unanimes ſitis, in pace agite: &
Deus charitatis ac pacis erit uobiſcū.
Salutate uos mutuo ſancto oſculo. Sa-
lutant uos ſancti omnes. Gratia Domi
ni Ieſu Chriſti, & charitas dei, & com
municatio ſpiritus ſancti ſit cum omni
bus uobis. Amen.

Ad Corinthios ſecūda miſſa fuit
à Philippis Macedoniæ, per Ti
tum & Lucam.

Epiſtola Pauli apo-ſtoli ad Galatas.

CAPVT I.

A PAVLVS apoſtolus, nō
ab hominibus, neq; per
hominem, ſed per Ieſum
Chriſtum, ac Deum pa-
trē, qui ſuſcitauit illum
ex mortuis, quiq; mecū
ſunt, omnes fratres. Eccleſijs Galatię,
Gratia uobis & pax à Deo patre, &
Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui dedit
ſeipſum pro peccatis noſtris, ut eripe-
ret nos ex præſenti ſæculo malo, iux-
ta uoluntatem Dei & patris noſtri: cui
gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.
Miror quod à Chriſto, q uocauit uos B
per gratiam, adeò cito transferamini
in aliud euangeliū: quod non eſt aliud
niſi quod quidam ſunt qui turbāt uos,
& uolunt inuertere euangelium Chri-
ſti. Cæterum etiam ſi nos, aut angelus
è cœlo prædicauerit uobis euangeliū,
præter id quod prædicauimus uobis,
anathema ſit. Quemadmodum antè di-
ximus, & nunc iterum dico: ſi quis uo
bis prædicauerit euangelium, præter
id quod accepiſtis, anathema ſit. Nūc
enim utrū homines ſuadeo, an Deum?
Aut, quæro hominibus placere? Nā ſi
hactenus hominibus placuiſſem, Chri-
ſti ſeruus haudquaquā eſſem. Notum
autem uobis facio, fratres, euangelium
quod prædicatum eſt à me, non eſſe ſe-
cundum hominem. Neq; enim ego ab C
homine accepi illud, neq; didici, ſed
per reuelationē Ieſu Chriſti. Audiſtis
enim meam conuerſationē quondam in
Iudaiſmo, ꝙ ſupra modū perſequebar
eccleſiam Dei, ac depopulabar illam:
& proficiebā in Iudaiſmo ſupra mul-
tos æquales in genere meo, cum uehe-
menter eſſem ſtudioſus à maioribus
meis traditorū inſtitutorum. Aſt ubi
Deo, qui ſegregauerat me ab utero ma
tris meæ, & uocauit per gratiam ſuam
in hoc, ut reuelaret filiū ſuum per me,
uiſum eſt ut prædicarē ipſum inter gen
tes, continuo non contuli cum carne et
ſanguine, neq; redij Hieroſolymam ad D
eos qui ante me fuerant apoſtoli: ſed
abij in Arabiā, ac denuo reuerſus ſum
Damaſcū. Deinde poſt annos tres re-
dij Hieroſolymā, ut uiderem Petrū, &
manſi apud illum dies quindecim. A-
lium autē ex apoſtolis non uidi [quen
quam,] niſi Iacobum fratrem Domini.
Porrò quæ ſcribo uobis, ecce coram
Deo non mentior. Deinde ueni in re-
giones Syriæ Ciliciæq;. Eram autem
ignotus iuxta faciem eccleſijs Iudææ,
quæ erant in Chriſto. Sed tantum hic
rumor apud illos erat: qui perſe-
quebatur nos aliquando, nunc prædi-
cat fidem, quam quondam expugna-
bat. Et glorificabant in me Deum.

CAP. II.

DEinde poſt annos quatuordecim, A
rurſum aſcendi Hieroſolymā unà
cum

cum Barnaba, adſumpto ſimul & Tito. Aſcēdi autem iuxta reuelationem, & contuli cum illis euangelium quod prędico inter gentes: ſed priuatim cum his qui erant in pretio, ne quo modo in uanū currerē aut cucurriſſem. Sed neq; Titus, qui mecū erat, cum eſſet Græcus, compulſus fuit circūcidi: propter obiter ingreſſos falſos fratres, qui ſubintroierant ad explorandū libertatem noſtram, quā habemus in Chriſto Ieſu,
B quo nos in ſeruitutem adigerent. Quibus ne ad tempus quidē ceſſimus, per ſubiectionē, ut ueritas euāgelij permaneret apud uos. Ab ijs autem qui uidebantur aliquid eſſe, quales aliquando
Act.10.c Rom.2.b Epheſ.6.b Deut.10.d 2.Par.19.c Iob 34.b Sap.6.b 1.Pet.1.c Eccli 35.b
fuerint, nihil mea refert. †Perſonā hominis Deus non accipit. Nam mihi, qui uidebantur eſſe in pretio, nihil contulerunt. Imò contra, cum uidiſſent mihi concreditū fuiſſe euangelium pręputij, quemadmodū Petro circūciſionis, (Nā qui efficax fuit in Petro ad Apoſtolatum circunciſionis, efficax fuit & in me erga gentes) cumq; cognouiſſent gratiam mihi datam, Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui uidebantur eſſe columnæ, dexteras ſocietatis dederūt mihi ac Barnabæ, ut nos in gentes, ipſi uero in circunciſionē [apoſtolatu fungeremur:] tantum, ut pauperū memores eſſemus, in quo & diligens fui, ut
C hoc ipſum facerem. Cum autē ueniſſet Petrus Antiochiam, palàm illi reſtiti, quoniam reprehenſus erat. Nam antequam ueniſſent quidam à Iacobo, unà cum gentibus ſumebat cibum: cum autem ueniſſent, ſubduxit, & ſeparauit ſeipſum [ab illis,] metuens illos, qui erant ex circunciſione. Ac ſimulabāt unà cum illo cæteri quoq; Iudæi, adeò ut Barnabas ſimul abduceretur in illorum ſimulationem. Verū ubi uidiſſem quod non recto pede incederent ad ueritatem euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu, cum ſis Iudæus, gentiliter uiuis, ac non Iudaice, cur gentes cogis Iudaizare? Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, quoniam ſcimus non iuſtificari hominem ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos in Chriſtum Ieſum credidimus, ut iuſtificaremur ex fide Chriſti, & nō
D ex operibus legis. Propterea quod non iuſtificabitur ex operibus legis ulla caro. Quod ſi, dum quærimus iuſtificari per Chriſtū, reperimur & ipſi peccatores, num ergo Chriſtus peccati miniſter [eſt?] Abſit. Nam ſi quæ deſtruxi, ea rurſum ædifico, tranſgreſſorem meipſum conſtituo. Ego enim per legē legi mortuus fui, ut Deo uiuerem: unà cū Chriſto crucifixus ſum, uiuo tamen non iam ego, ſed uiuit in me Chriſtus. Vitam autem quam nunc uiuo in carne, per fidem uiuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non aſpernor gratiā Dei. Nam ſi per legem [eſt] iuſtitia, igitur Chriſtus fruſtra mortuus eſt.

CAP. III.

O Stulti Galatę, quis uos faſcinauit, ut nō obediretis ueritati? Quibus præ oculis Ieſus Chriſtus ante fuit depictus, inter uos crucifixus. Hoc ſolū cupio diſcere à uobis, [utrum] ex operibus legis ſpiritū accepiſtis, an ex prędicatione fidei? Adeo ſtulti eſtis, cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummamini? Tam multa paſſi eſtis fruſtra. Si tamen & fruſtra. Qui igitur ſubminiſtrat uobis ſpiritum, & operatur uirtutes in uobis, utrum ex operibus legis, an ex prædicatione fidei [id facit?] †Quemadmodū Abraham credidit Deo, & imputatū eſt illi ad iuſtitiā. Scitis igitur, quod qui ex fide ſunt, hi ſunt filij Abrahæ. Præuidens autē ſcriptura, quod ex fide iuſtificet gentes Deus, prius rem lætam nunciauit Abrahæ: †Benedicentur, [inquiens,] in te omnes gentes. Itaq; qui ex fide ſunt, benedicuntur cum fideli Abraham. Nam quotquot ex operibus legis ſunt, execrationi ſunt obnoxij. Scriptum eſt enim: †Execrabilis omnis qui nō manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Quod autem per legem nullus iuſtificetur apud Deum, palàm eſt. †Siquidem iuſtus ex fide uiuet. Lex autem non eſt ex fide: *ſed qui fecerit ea homo, uiuet per ea.† Chriſtus uos redemit ab execratione legis, dum pro uobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim: *Execrabilis omnis qui pendet in ligno, ut in gentes benedictio Abrahæ ueniret per Chriſtum Ieſum, ut promiſſionē ſpiritus acciperemus per fidem. Fratres, ſecūdum

Gene.15.b Rom.4.a Iac.2.d Gen.12.a Eccli 44.d B Deut.27.d Abac.2.a Rom.1.b *Leu.18.a †Rom.8.a Deu.21.d

C hominem dico: Hominis licet testamen
Heb.9.d tum, tamen si †sit comprobatũ, nemo
reijcit, aut addit aliquid. Porrò Abra-
hæ dictæ sunt promissiones, & semini
eius. Non dicit: Et seminibus, tanquã
de multis, sed tanquam de uno: Et in se
mine tuo, qui est Christus. Hoc autem
dico, testamentũ ante comprobatum à
Deo in Christum, lex quæ post annos
quadringentos & triginta cœpit, non
facit irritũ, ut abroget promissionem.
Nam si ex lege est hæreditas, non iam
ex promissione. Atqui Abrahę per pro
missionem donauit Deus. Quid igitur
lex? Propter trãsgressiones addita fuit,
donec ueniret semẽ cui promissum fue-
rat: ordinata per angelos in manu in-
tercessoris. Intercessor autẽ unius non
D est, at Deus unus est. Lex igitur, [num
est] aduersus promissiones Dei? Ab-
sit. Etenim si data fuisset lex, quę possit
uiuificare, uere ex lege esset iustitia.
Rom.3.b †Sed cõclusit scriptura omnia sub pec
catum, ut promissio ex fide Iesu Chri-
sti daretur credentibus. Cæterum an-
tequam uenisset fides, sub lege custo-
diebamur, conclusi in eam fidem quæ
erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus
noster fuit ad Christum, ut ex fide iusti
ficaremur. At postquam uenit fides,
non amplius sub pædagogo sumus.
Omnes enim filij Dei estis, eo q; credi
Rom.6.a distis Christo Iesu. †Nam quicũq; ba
Col.2.b ptizati estis, Christum induistis. Non
est Iudæus, neq; Græcus: non est ser-
uus, neq; liber: non est masculus ac fœ
mina. Omnes enim uos unus estis in
Christo Iesu. Quod si uos estis Chri-
sti, igitur Abrahæ semen estis, & iux-
ta promissionem hæredes.

CAP. IIII.

A DIco autem quãdiu hæres puer est,
nihil differt à seruo, cum sit domi-
nus omnium: sed sub tutoribus & cu-
ratoribus est, usq; ad tempus quod pa
ter præscripserit. Sic & nos, cum esse-
mus pueri, sub elementis mundi era-
mus, in seruitutem adacti. At ubi uenit
plenitudo temporis, emisit deus filium
suum, natũ ex muliere, legi obnoxium,
ut eos qui legi erant obnoxij, redime-
ret, ut adoptione ius filiorum accipere
mus. Quoniam autem estis filij, emisit
deus spiritum filij sui in corda nostra
clamantem: Abba pater. Itaq; iam non
es seruus, sed filius: quod si filius, &
hæres Dei per Christum. Sed tum qui-
dem, cum ignoraretis Deum, seruieba
tis ijs qui natura non sunt dij. At nunc B
posteaquam cognouistis Deum, quin
potius cogniti estis à Deo, quomodo
conuertimini denuo ad infirma & ege
na elemẽta, quibus iterum ab integro
seruire uultis? Dies obseruatis, & men
ses, & articulos temporũ, & annos.
Metuo de uobis, ne frustra laboraue-
rim erga uos. Estote ut ego [sum,] quã
doquidem & ego [sum] ut uos. Fra-
tres, rogo uos. Nihil me læsistis. No-
stis autem q; per infirmitatem carnis
euangelizauerim uobis prius, & expe
rimentum mei, quod erat in carne mea,
non estis aspernati, neq; respuistis, sed
me uelut nunciũ Dei suscepistis, uelut
Christum Iesum. Quæ ergo erat beati-
tudo uestra? Testimoniũ enim reddo
uobis, quod si fieri potuisset, oculos ue
stros effossos dedissetis mihi. Igitur ini C
micus factus sum uobis, uera loquẽdo
uobis? Aemulantur uos, non bene, imò
excludere uos uolunt, ut ipsos æmule
mini. Bonũ [est] aũt æmulari in re bo-
na semper, & non solum cum præsens
sum apud uos. Filioli mei, quos iterum
parturio, donec formetur Christus in
uobis. Vellem autem adesse apud uos
nunc, & mutare uocẽ meam: quoniam
consilij inops sum in uobis. Dicite mi-
hi qui sub lege uultis esse, legem ipsam
non auditis? Scriptũ est enim, q; Abra
ham duos filios habebat, †unum ex an Gene.16.d
cilla, *& unum ex libera. † Verũ is, *Gen.21.a
qui ex ancilla [natus est,] secundum †Rom.9.a
carnẽ natus est: qui uero ex libera, per
promissionem. Quæ per allegoriam di
cuntur. Nam hæc sunt duo Testamen
ta. Vnũ quidem à monte Sina, in serui
tutem generans, quæ est Agar. Nam D
Agar, Sina mons est in Arabia, confi-
nis est aũt ei quæ nunc uocatur Hieru-
salẽ. Seruit aũt cum filijs suis. At quæ
sursum est Hierusalẽ, libera est, quæ est
mater omniũ nostrũ. Scriptũ est enim:
†Lætare sterilis, quæ non paris: erum Esa.54.a
pe, & clama quæ non parturis, quo-
niam multi liberi desertæ, magis quàm
eius quæ habet uirum. †Nos autẽ, fra Rom.9.b
tres, secundum Isaac promissionis filij
sumus.

sumus. Sed quemadmodum tunc is qui secundum carnem natus erat, persequebatur eum qui [natus erat] secundum spiritū, ita & nunc. At quid dicit scriptura? †Eijce ancillā, & filium illius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaq; fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ.

Gen.21.a

CAP. V.

A IN libertate igitur, qua Christus nos liberauit, state: & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce ego Paulus dico uobis, †q̄ si circūcidamini, Christus nihil uobis proderit. Cōtestor autem rursus omnem hominem, qui circunciditur, q̄ debitor est totius legis seruandæ, Christus uobis factus est otiosus: quicunq; per legem iustificamini, à gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neq; circuncisio quicq; ualet, neq; præputium, sed fides per dilectionem efficax. Currebatis bene, quis uos impediuit ut non obediretis ueritati? [Nempe] persuasio, non ex eo B [profecta,] qui uocat uos. †Paulum fermenti totam conspersionem fermentat. Ego confido de uobis in domino, q̄ nihil aliud sensuri sitis. Cæterū qui conturbat uos, portabit iudicium, quisquis fuerit. Ego autem fratres, si circūcisionem adhuc prædico, quid adhuc persequutionem patior? Abolitum est igitur offendiculum crucis. Vtinam & abscindantur qui uos labefactant. Vos enim in libertatē uocati fuistis fratres, tantum ne libertatem in occasionē [detis] carni: sed per charitatem seruite uobis inuicem. Nam tota lex in uno uerbo completur, nempe hoc: †Diliges proximum tuum ut teipsum. Quod si alius alium uicissim mordetis & deuoratis, uidete ne uicissim alius ab alio consumamini. Dico autem, spiritu ambulate, †& concupiscentiā carnis nequaquam perfeceritis. Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc autem inter se mutuo aduersantur, ut non quæcunq; uolueritis, eadem faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Porrò manifesta sunt opera carnis, quæ sunt hæc: adulterium, scortatio, immunditia, lasciuia, simulachrorū cultus, ueneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, concertationes, seditiones, sectæ, inuidiæ, cædes, ebrietates, comessationes, & his similia: de quibus prædico uobis, quemadmodum & prædixi, q̄ qui talia agunt, regni dei hæredes non erunt. Contrà, fructus spiritus est, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia. Aduersus huiusmodi non est lex. Qui uero sunt Christi, carnem crucifixerunt cum adfectibus & cōcupiscentijs. Si uiuimus spiritu, spiritu et incedamus. Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem [nos] prouocantes, inuicem inuidentes.

Act.15.a
Gal.5.b [sic: 1.Cor.5.b]
Leui.19.d
Mat.22.d
Mar.12.c
Rom.13.c
1.Pet.2.c

CAP. VI.

FRatres, etiā si occupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos q̄ spirituales estis, instaurate huiusmodi spiritu mansuetudinis: cōsiderās temetipsum, ne & tu tenteris. Inuicem alij aliorum onera portate, & sic complete legem Christi. Nam si quis uidetur sibi aliquid esse, cum nihil sit, suum ipse fallit animum. Opus aūt suum probet unusquisq;, & tunc in semetipso tantum gloriationem habebit, & non in alio. †Vnusquisq; enim propriam sarcinam baiulabit. *Communicet autem qui catechizatur sermone, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Ne erretis, deus non subsannatur. †Quicquid enim seminauerit homo, hoc & metet. Quoniam qui seminat in carnem suam, de carne metet corruptionem: sed qui seminat in spiritum, de spiritu metet uitam æternam. †Bonum autem faciendo ne defatigemur. Tempore enim suo metemus, non defatigati. Itaq; dum tēpus habemus, operemur bonum, cum erga omnes, tum uero maxime erga domesticos fidei. Videtis quanta uobis C epistola scripserim mea manu. Quicunque uolunt iuxta faciem placere in carne, hi cogunt uos circuncidi: tantum ne ob crucem Christi persequutionem patiantur. Nam qui circunciduntur, ne ipsi quidem legem seruant, sed uolunt uos circuncidi, ut in uestra carne glorientur. Ego uero, absit ut glorier, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Nam in Christo Iesu ne D que circuncisio quicquam ualet, neq; præputium, sed noua creatura. Et qui-

A
1.Cor.3.b
Rom.14.b
*Rom.15.d
1.Cor.9.b
B
†Luc.16.d
2.Thes.3.c

cunq; iuxta regulam hanc incedunt,
pax ſuper eos, & miſericordia, & ſu-
per Iſraelem Dei. De cætero, ne quis
mihi moleſtias exhibeat. Ego enim ſtig
mata domini Ieſu in corpore meo por-
to. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti
cum ſpiritu ueſtro fratres. Amen.

Ad Galatas miſſa fuit è Roma.

Epiſtola Pauli Apo- ſtoli ad Epheſios.

CAPVT I.

A PAVLVS apoſtolus Ie
ſu Chriſti per uolunta-
tem Dei, ſanctis qui a-
gunt Epheſi, & fideli-
bus in Chriſto Ieſu,
Gratia uobis & pax à
Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chri
2.Cor.1.a ſto. †Benedictus deus, & pater domi-
1.Pet.1.a ni noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos
omni benedictione ſpirituali, in cœle-
ſtibus, Chriſto. Quemadmodum elegit
nos in ipſo, antequam iacerentur fun-
damenta mundi, ut eſſemus ſancti, & ir
reprehenſibiles coram illo per charita
tē: qui prædeſtinauit nos ut adoptaret
B in filios, per Ieſum Chriſtum in ſeſe iux
ta beneplacitum uoluntatis ſuæ, ut lau
detur gloria gratię ſuę, qua charos nos
reddidit per illum dilectum. In quo ha-
bemus redemptionem per ſanguinem
ipſius, remiſſionem peccatorum, iuxta
abundantē gratiam ſuam, de qua uber
tim nobis effudit, omnem ſapientiam et
prudentiā, patefacto nobis arcano uo-
luntatis ſuæ, iuxta beneplacitum ſuū,
[quo] propoſuerat in ſeipſo, ad diſpen
ſationem plenitudinis temporum, ſum
matim inſtaurare omnia per Chriſtum,
& quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra
per eundem, per quē & in ſortem aſci-
ti ſumus, prædeſtinati ſecundum pro-
poſitum ipſius, cuius ui fiunt uniuer-
ſa, iuxta decretum uoluntatis ipſius:
C ut ſimus nos in laudem gloriæ illius,
qui priores ſperauimus in Chriſto. In
quo [ſperatis] & uos, audito uerbo ue
ritatis, euangelio ſalutis ueſtræ, cui
etiam poſtquam credidiſtis, obſignati
eſtis ſpiritu ꝓmiſſionis ſancto, qui eſt
arrhabo hæreditatis noſtræ, in redem-
ptionem acquiſitæ poſſeſſionis, in lau-
dem glorię ipſius. Quapropter & ego,
cum audiſſem fidem ueſtram in domi-
num Ieſum, & charitatē in omnes ſan-
ctos, non deſino gratias agere pro uo-
bis, mentionem ueſtri faciens in preci-
bus meis: ut deus domini noſtri Ieſu D
Chriſti, pater gloriæ, det uobis ſpiritū
ſapientiæ, & reuelationis per agnitio-
nem ſui, illuminatos oculos mentis ue-
ſtræ: ut ſciatis quæ ſit ſpes, ad quam il
le uocauit, & ꝗ opulenta gloria hære
ditatis illius, quam ſanctis parauit, &
quæ ſit excellens magnitudo potentiæ
illius in nos qui credimus, ſecundum
efficaciā fortiſſimi roboris eius, quod
exercuit in Chriſto, cū ſuſcitaret eum
ex mortuis, †& ſedere fecit ad dexte- Pſal. 109.a
ram ſuam in cœleſtibus, ſupra omnem
†principatum ac poteſtatem, & uirtu- Dan.10.a
tem, & dominium, & omne nomen q̃d
nominatur, non ſolum in ſæculo hoc,
uerumetiam in futuro. †Et omnia ſub- Pſal.8.e
iecit ſub pedes illius, & eum dedit ca-
put ſuper omnia ipſi eccleſiæ, quæ eſt
corpus illius, complementum eius,
qui omnia in omnibus adimplet.

CAP. II.

ET uos cum eſſetis mortui delictis A
ac peccatis, in quibus aliquando Col.2.d
ambulaſtis, iuxta ſęculū mundi huius,
iuxta principem, cui poteſtas eſt aeris,
qui eſt ſpiritus, nunc agens in filijs con
tumacibus, †inter quos & nos omnes Col.3.a
conuerſabamur aliquando in concupi
ſcentijs carnis noſtræ, facientes quæ
carni ac menti libebant: & eramus na
tura filij iræ, quemadmodum & cæte-
ri. Sed Deus, qui diues eſt in miſericor
dia, propter multam charitatem ſuam
qua dilexit nos, etiam cū eſſemus mor
tui ꝑ delicta, conuiuificauit [nos] unà B
cum Chriſto, (Per gratiam eſtis ſerua-
ti) ſimulq; cum eo reſuſcitauit, & ſimul
cum eo ſedere fecit inter cœleſtes, per
Chriſtum Ieſum, ut oſtenderet in ſæcu-
lis ſuperuenientibus opulentiſſimam
gratiam ſuam benignitate erga nos, per
Chriſtum Ieſum. Gratia enim eſtis ſer-
uati per fidem, idq; non ex uobis. Dei
donum

donum [est,] non ex operibus, ne quis glorietur. Nam ipsius sumus opus, cōditi in Christo Iesu ad opera bona, quę præparauit Deus, ut in eis ambularemus. Quapropter mementote, ꝙ uos quondam gentes in carne, qui uocabamini præputiū, ab ea quæ uocatur circuncisio in carne, quæ [circuncisio] manibus fit: quod, [inquam,] eratis in tempore illo sine Christo, abalienati à republica Israelis, & extranei à testamentis promissionis, spem non habentes, Deoq; carentes in mundo. Nunc aūt per Christum Iesum uos, qui quondam eratis longinqui, propinqui facti estis per sanguinem Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex utrisq; unū, & interstitium maceriæ diruit: simultatem per carnem suam, legem mandatorum in decretis [sitam] abrogans, ut duos conderet in semetipso in unū nouum hominem: faciens pacem, & ut recōciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem, perempta inimicitia per eam: & ueniens †euangelizauit pacem uobis, qui procul aberant, & ijs qui propè. Quoniam per illū habemus aditum utrīq; in uno spiritu ad patrē. Iam igitur non estis hospites & incolæ, sed conciues sanctorum, ac domestici Dei, superstructi super fundamentum apostolorum ac prophetarū, existente summo angulari lapide ipso Iesu Christo, in quo quæcunq; structura coagmentatur, ea crescit in templum sanctum in domino: in quo & uos ædificamini in habitaculum Dei per spiritum.

C, D, Rom.5.a

CAP. III.

A HVius rei gratia ego Paulus uinctus sum Christi Iesu pro uobis gentibus. Siquidem audistis dispensationē gratiæ Dei, quæ data est mihi in uos, ꝙ secundum reuelationem notum mihi fecit mysterium, quemadmodum antè scripsi paucis, ex quibus potestis legētes intelligere cognitionē meam in mysterio Christi, quod in alijs ætatibus non innotuit filijs hominum, quemadmodum nunc reuelatum est sanctis apostolis eius & prophetis per spiritum, ut sint gentes cohæredes, & eiusdē corporis, cōsortesq; promissionis eius in Christo per euangelium, cuius factus sum minister secundum donum gratiæ Dei, quod datum est mihi secundum efficaciā potentiæ illius. †Mihi minimo omnium sanctorum data est gratia hęc, ut inter gentes euangelizem imperuestigabiles diuitias Christi: & in lucem proferam omnibus, quæ sit communio mysterij, quod erat absconditum à sæculis in Deo, qui uniuersa condidit per Iesum Christum, ut innotescat nunc principatibus ac potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multiuaria sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro, per quem habemus audaciam, & aditum cum fiducia, quæ est per fidem illius. Quapropter peto ne deficiatis ob adflictiōes meas, [quas] pro uobis [tolero,] quæ est gloria uestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis parentela in cœlis & in terra nominatur, ut det uobis iuxta diuitem gloriam suam, ut fortitudine corroboremini per spiritum suum, in internum hominem, ut inhabitet Christus per fidem in cordibus uestris, fixis in charitate radicibus, & fundamento iacto, ut ualeatis adsequi cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas: cognoscereq; præeminentem cognitionis dilectionem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei uero, qui potest cumulate facere ultra omnia quæ petimus aut cogitamus, iuxta uim agentem in nobis, sit gloria in ecclesia per Christum Iesum, in omnes ætates sæculi sæculorum. Amen.

B, 1.Cor.15.b, C, D

CAP. IIII.

HOrtor itaq; uos ego uinctus in domino, †ut ambuletis ita ut dignum est uocatione, qua uocati estis cum omni submissione ac mansuetudine, cum longanimitate, tolerantes uos inuicem per charitatem, †studentes seruare unitatem spiritus, per uinculū pacis. Vnū corpus, & unus spiritus, quemadmodum & uocati estis in una spe uocationis uestræ. Vnus Dominus, una fides, unū baptisma, unus deus & pater omniū, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus uobis. †Verū unicuiq; nostrū data est gratia *iuxta mensuram donationis Christi. Quapropter dicit:

A, 1.Cor.7.d, Rom.12.c, 1.Cor.12.b, B, Mal.2.b, †Rom.12.a, 1.Cor.12.b, 2.Cor.10.d, *Ioan.3.c

Psal.67.d †Cum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus. Cęterum illud, ascendit, quid est, nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terrę? Qui descendit, idem ille est, qui etiam ascendit supra
1.Cor.12.d omnes coelos, ut impleret omnia. †Et idem dedit, alios quidem apostolos, alios uero prophetas, alios aũt euange
C listas, alios autẽ pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in aedificationem corporis Christi, donec perueniamus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in uirum perfectum, in mensuram aetatis plenè adultae Christi: ut non amplius simus pueri, qui fluctuemus, & circunferamur quouis uento doctrinę, per uersutiam hominum, per astutiam, qua nos adoriũtur ut seducãt nos. Sed ueritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est ca-
D put, [nempe] Christus. Ex quo totum corpus, si coagmentetur, & compingatur per omnẽ cõmissuram subministrationis, iuxta actum in mensura uniuscuiusq; partis, incrementum corporis facit, in aedificationẽ suipsius per charitatẽ. Hoc itaq; dico, & testor per Dominum, ne posthac ambuletis quemadmodum & reliquae gentes ambulant in uanitate mentis suae, dum mentẽ habent obtenebratam, abalienati à uita Dei, propter ignorantiam quae est in illis, & excaecationem cordis eorũ: qui
E posteaq̃ dolere desierint, semetipsos dederũt lasciuię, ad patrandum immunditiam omnem cum auiditate. Vos aũt non sic didicistis Christum. Siquidem illũ audistis, et in eo docti fuistis, quem
Rom.6.a admodum est ueritas in Iesu, †deponere
Heb.12.a re iuxta priorẽ conuersationem, ueterẽ
1.Pet.2.a hominẽ, qui corrumpitur iuxta concu
4.a piscentias erroris: renouari uero spiritu mentis uestrae, & induere nouum hominẽ, qui iuxta Deum conditus est, per iustitiam & sanctitatem ueritatis.
F †Quapropter deposito mendacio, lo-
Zach.8.c quamini ueritatẽ quisq; proximo suo:
*Psal.4.b quoniam sumus inuicem membra. *Irascimini, & ne peccetis: sol non occidat super iram uestram: neq; detis locum
Mc.4.d calumniatori. Qui furabatur, non amplius furetur: magis aũt laboret operãdo manibus, quod bonum est, ut possit impertiri ei qui opus habuerit. Omnis sermo spurcus ex ore uestro non procedat: sed si quis est bonus ad aedificationem necessariã, ut det gratiã audiẽtib.
Et ne contristetis spiritum sanctũ Dei, G
per quem obsignati estis in diem redemptionis. Omnis amarulẽtia, & tumor, & ira, & uociferatio, & maledicentia tollatur à uobis, cum omni malitia. †
Sitis autem inuicem alius in alium co- Col.3.g
mes, misericordes, gratiam exhibentes mutuam, quemadmodum & Deus per Christum gratiam exhibuit nobis.

CAP. V.

Sitis igitur †imitatores Dei tanq̃ filij A
dilecti, & ambulate in dilectione, Mat.5.e
quemadmodũ et Christus dilexit nos, Ioan.13.d
et tradidit semetipsum pro nobis, obla 15.b
tionem & uictimam Deo, in odorẽ bonae fragrantiae. Caeterum scortatio, & omnis immunditia & auaritia, ne nominetur quidem inter uos, sicut decet sanctos: aut obscoenitas, aut stultiloquiũ, aut facetia: quae nõ conueniunt, sed ma
gis gratiarum actio. Nam hoc scitis, q B
omnis scortator, aut immũdus, aut auarus, qui est simulachrorum cultor, non habet haereditatem in regno Christi &
Dei. †Ne quisq̃ uos decipiat inanibus Col.3.a
sermonibus. Propter haec em̃ uenit ira Dei in filios inobedientes. Ne sitis igitur consortes illorũ. Eratis enim quon
dã tenebrae, †nunc aũt lux in domino. 1.Thes.2.a
Vt filij lucis ambulate, (Nam †fructus C
spiritus [situs est] in omni bonitate, & Mat.24.a
iustitia, & ueritate) probantes, quid sit Mar.13.a
acceptum Domino: & ne commerciũ Luc.21.b
habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarum, quin [ea] potius etiam arguite. Nam quae secretò fiunt ab istis, turpe est uel dicere. Sed omina dum arguuntur, à luce manifesta fiunt. Nam quicquid manifestum redditur, lumen est. Quapropter dicit: Expergiscere qui dormis, & surge à mortuis, & illu
cescet tibi Christus. †Videte igitur, D
quo modo circumspecte ambuletis, nõ Col.4.a
ut insipientes, sed ut sapientes, †redi- †Rom.12.a
mentes occasionẽ q dies mali sint. Propterea, ne sitis imprudentes, sed intelligentes quae sit uoluntas domini. Et ne inebriemini uino, in quo luxus est: †
sed impleamini spiritu, loquentes uo- 1.Thes.4.a
bismet-

hisimetipsis per Psalmos & hymnos, & cantiones spirituales, canentes ac psallentes in corde uestro domino, gratias agentes semper de omnibus in no
B mine domini nostri Iesu Christi, Deo et patri, subditi uicissim alius alij cum ti-
Col.3.c more dei. † Vxores proprijs uiris sub-
1.Pet.3.a ditę sitis, ueluti domino. * Quoniã uir
*1.cor.11 a est caput uxoris, quemadmodum & Christus [est] caput ecclesiæ: & idem est qui salutem dat corpori. Itaq; quemadmodum ecclesia subdita est Christo, sic & uxores suis uiris [subditæ sint]
F in omnibus. Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiã, & semetipsum exposuit pro ea, ut illã sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut adhiberet eam sibijpsi gloriosam ecclesiam, nõ habentem maculam, aut rugam, aut quicq; eiusmodi: sed ut esset sancta, & irreprehensibilis. Sic debent uiri diligere suas uxores, ut sua ipsorum corpora. Qui diligit suam uxorem, seipsum diligit. Nullus enim unq; suam ipsius carnem odio
G habuit, imò enutrit, ac fouet eam: sicut & dominus ecclesiam. Quoniam membra sumus corporis eiusdem, ex carne
Gen.2.d eius, & ex ossibus eius. † Huius rei
Mat.19.a gratia relinquet homo patrem ac ma-
1.Cor. 6.d trem, et adglutinabitur ad uxorẽ suam, atq; è duobus fiet una caro. Mysteriũ hoc magnum est. Ego autem loquor de Christo & ecclesia. Veruntamen & uos singulatim, unusquisq; suam ipsius uxorem sic diligat ut seipsum: uxor autem ut reuereatur maritum.

CAP. VI.

A Liberi, † obedite parentibus uestris
Col.3.d in domino, nam id est iustum. Hono
*Exo.20.c ra patrem tuum & matrem, * quod est
Deu.5.c præceptum primum in promissione, ut
Eccli 3.b bene sit tibi, & sis longæuus in terra. Patres, ne prouocetis ad iram liberos uestros, sed educetis eos per eruditio-
Col.3.d nem & correptionem domini. † Serui,
Tit.2.c obedite ijs qui domini sunt iuxta car-
1.Pet.2.c nem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis uestri, tanquam Christo: non ad oculum seruientes, uelut hominibus placere studẽtes, sed tanq; serui Christi, facientes quæ uult Deus, ex animo, cum beneuolentia, seruientes
B Domino, & non hominibus: [illud] scientes, quod unusquisq; quod fecerit boni, hoc reportabit à Domino, siue seruus siue liber [fuerit.] Et [uos] domini, eadem facite erga illos, remittentes minas: scientes q; & uester ipsorum
Dominus est in cœlis, † nec personę re Act.10.d
spectus est apud illum. Quod superest Rom.2.b
fratres mei, sitis fortes per Dominum, Col.3.b
perq; potentiam roboris illius. Induite 1.Pet.1.c
totam armaturam Dei, ut possitis stare aduersus assultus diaboli. Quoniam nõ est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi dominos, [rectores] tenebrarum sæculi huius, aduersus spirituales astutias
in cœlestibus. Quapropter adsumite C
uniuersam armaturã dei, ut possitis resistere in die mala, & omnibus peractis stare. State igitur lumbis uestris circuncinctis [baltheo] per ueritatem, & induti thoracem iustitiæ, & calceati pedibus, ut parati sitis ad euangeliũ pacis: super omnia assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula mali illius ignita extinguere. Galeamq; salutaris accipite, & gladium spiritus, qui
est uerbũ dei, in omni † precatione & 1.Thes. 5.b
obsecratione, orãtes in omni tempore,
in spiritu: & ad hoc ipsum † uigilãtes, Col.4.a
cum omni sedulitate et precatione, pro
omnibus sanctis, & pro me, ut mihi de D
tur sermo in apertione oris mei, cum libertate, ut notum faciam mysterium euangelij, super quo legatione fungor in catena, ut in eo libere loquar, sicut oportet me loqui. Vt autem sciatis & uos, quæ ad me pertinent, quid agam, de omnibus uos certiores reddet Tychicus dilectus frater, & fidus minister in domino, quẽ misi ad uos in hoc ipsum, ut cognosceretis de rebus nostris, et consolaretur corda uestra. Pax fratribus, & charitas cum fide, à deo patre, & domino Iesu Christo. Gratia [sit] cum omnibus diligentibus dominum nostrum Iesum Christum cum synceritate. Amen.

Missa fuit è Roma ad Ephesios per Tychicum

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Philippenſes.

CAPVT I.

A PAVLVS ac Timo-
theus ſerui Ieſu Chriſti,
oībus ſanctis in Chri-
ſto Ieſu,qui ſunt Philip
pis , unà cum epiſcopis
ac diaconis. Gratia uo
bis & pax à Deo patre noſtro, & do-
mino Ieſu Chriſto. Gratias ago deo
meo in omni memoria ueſtri,ſemper in
omni precatione mea,pro omnibus uo
bis cum gaudio precationem faciens,
ꝙ ueneritis in communionem euange-
lij,à primo die uſq; ad hoc tempus:per
ſuaſum habens hoc ipſum,ꝙ is qui cœ
pit in uobis opus bonum , perficiet uſ-
que ad diem Ieſu Chriſti: ſicut iuſtum
B eſt mihi,ut hoc ſentiam de omnibus uo
bis,propterea quod habeā uos in cor-
de,& in uinculis meis, & in defenſio-
ne,& confirmatione euangelij,cum ſi-
tis omnes mihi conſortes gratiæ. Te-
ſtis enim mihi eſt Deus,quàm deſiderē
uos omnes in uiſceribus Ieſu Chriſti.
Et illud oro , ut charitas ueſtra adhuc
magis ac magis exuberet in agnitione
omniq; intelligentia : ut probetis quæ
ſunt præſtantia , ut ſitis ſynceri , & ut
nemini ſitis offendiculo,in diem Chri-
ſti: impleti fructibus iuſtitiæ , qui ſunt
per Ieſum Chriſtum,ad gloriam & lau
dem Dei. Scire autē uos uolo fratres,
quod, quæ mihi acciderunt, magis ad
profectum euangelij euenerunt, ita,ut
uincula mea manifeſta facta ſint in
Chriſto in toto prætorio , ac cæteris
omnibus : utq; plures ex fratribus in
Domino, freti uinculis meis , uberius
auderent impauide ſermonem loqui.
Nonnulli quidem per inuidiam & con
C tentionem, nōnulli uero & propter bo
nam uoluntatem prædicant Chriſtum.
Alij quidem ex contentione Chriſtum
annunciant non purè,exiſtimantes [ſe-
ſe]adflictionem addere uinculis meis:
alij rurſus ex charitate, ſcientes quod
in defenſionē euangelij cōſtitutus ſim.
Quid enim? Attamen quouis modo,ſi-
ue per prætextum , ſiue per ueritatem,
Chriſtus [tamen] annunciatur : & in
hoc gaudeo,quin etiam gaudebo.No-
ui enim quod hoc mihi cedet in ſalutē
per ueſtram deprecationem & ſubmi-
niſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti , ſe-
cundum expectationem & ſpem meā,
quod nulla in re pudefiam:ſed cum om
ni libertate,ut ſemper, ita nunc quoq;
magnificabitur Chriſtus in corpore
meo, ſiue per uitam , ſiue per mortem.
Nam mihi uita Chriſtus [eſt,]& mors
lucrum. Quod ſi cōtingat uiuere in car
ne,ea res mihi fructus eſt operis:& q̄d
eligam ignoro. Coartor enim ex his D
duobus,deſiderans diſſolui:& eſſe cū
Chriſto,multo longeq; melius eſt.Cæ-
terum manere in carne,magis neceſſa-
rium propter uos. Et hoc certo ſcio,
quod manſurus ſim, & cum omnibus
uobis permanſurus ſim , in ueſtrum
profectum,& gaudium fidei:ut gloria
tio ueſtra exuberet per Chriſtū Ieſum,
in me,per meum ad uos reditum.Tan-
tum , ut dignum eſt euangelio Chriſti,
conuerſemini:ut ſiue cum uenero,et ui
dero uos,ſiue abſens ſim,audiam de re
bus ueſtris,quod ſtetis in uno ſpiritu,
una anima, adiuuantes ſimul decertan
tem fidem euangelij:nec in ullo terrea-
mini ab aduerſarijs , quæ illis quidem
eſt cauſſa perditionis, uobis autem ſa-
lutis,& hoc à Deo. Quia uobis dona-
tum eſt pro Chriſto , non ſolum ut in
eum credatis , uerumetiam ut pro illo
patiamini : idem certamen habentes,
quale uidiſtis in me, & nunc auditis
in me.

CAP. II.

SI qua igitur conſolatio in Chriſto, ſi A
quod ſolatium dilectionis,ſi qua cō
munio ſpiritus, ſi qua uiſcera ac miſe-
rationes,complete meum gaudium:ut
ſimiliter affecti ſitis , eandem charitatē
habentes , unanimes, idem ſentientes.
Ne quid fiat per contentionem,aut per
inanem gloriam : ſed per humilitatem
animi , alium quiſq; ſe præſtantiorem
exiſtimet. Ne ſua quiſq; ſpectetis , ſed
unuſquiſq; quæ ſunt aliorum. Is enim
adfectus ſit in uobis,qui fuit et in Chri
ſto Ieſu:qui cum eſſet in forma Dei, nō
rapinam arbitratus eſt,ut eſſet æqualis
Deo : ſed ſemetipſum inaniuit , forma
ſerui ſumpta, in ſimilitudine hominum
conſti-

constitutus, & figura repertus ut ho-
B mo, humilem præbuit semetipsum, fa-
Heb.2.b ctus obediens †usq; ad mortem, mortē
autem crucis. Quapropter & Deus il-
lum in summam extulit sublimitatē, ac
donauit illi nomen, quod est supra om-
Esa.45.d ne nomen, †ut in nomine Iesu omne ge
nu [se] flectat, cœlestium, & terrestriū,
ac infernorum: omnisq; lingua confitea
tur, quod Dominus sit Iesus Christus,
ad gloriam Dei patris. Proinde dilecti
mei, quemadmodum semper obedistis,
Rom.14.b non tanquam † in præsentia mea so-
lum, sed nunc multo magis in absentia
mea, cum timore ac tremore uestram
ipsorū salutem operemini. Nam Deus
est is q agit in uobis, & ut uelitis, &
ut efficiatis, pro bono animi proposi-
to. Omnia facite sine murmurationi-
bus ac disceptationibus, ut sitis tales,
de quibus nemo queri possit, synce-
riq;, filij Dei, irreprehensibiles in me-
C dio nationis prauæ ac tortuosæ, †in-
1.Pet.4.c ter quos lucete tanquam luminaria in
mundo, sermonem uitæ sustinentes, ut
gloriari possim in diem Christi, quod
non in uanum cucurrerim, nec in uanū
laborauerim. Quin etiam si immolor su
per hostia, sacrificioq; fidei uestræ, gau
deo, & congaudeo omnibus uobis.
Ob id ipsum autem & uos gaudetis,
& congaudetis mihi. Spero autem in
Act.16.a Domino Iesu, me † Timotheum breui
missurum uobis, ut & ego læto sim ani
mo, cognito statu uestro. Neminē enim
habeo pari mecum animo præditum,
qui germanè res uestras curaturus sit.
1.Cor.13.b † Nam omnes quæ sua ipsorum sunt,
quærunt, non quæ Christi Iesu. Porrò
probationem eius nostis, quod ut filius
mecum ueluti cum patre seruierit in
D euangelium. Hunc igitur spero me mis-
surum, mox ubi uidero mea negotia.
Confido autem in Domino, quod &
ipse breui uenturus sim. Sed operæpre
tium arbitratus sum, Epaphroditum
fratrem, & collegam, & cōmilitonem
meum, uestrum autē apostolum, quiq;
mihi subministrat in necessitate mea,
mittere ad uos. Quandoquidem desi-
derabat omnes uos, anxius animi, pro
pterea quod audissetis eum infirmatū
fuisse. Et certe fuit infirmus, ita, ut esset
uicinus morti, sed Deus misertus est il-
lius: at non illius tantum, sed & mei, ne
dolorem haberem super dolorem. Stu-
diosius itaq; misi illum, ut cum uideri-
tis illum, denuo gaudeatis, & ego ma-
gis uacem dolore. Excipite igitur illū
in Domino, cum omni gaudio: & qui
huiusmodi sunt, eos in precio habete:
quoniam propter opus Christi eò ac-
cessit, ut morti proximus fuerit, non ha
bita ratione uitę, ut suppleret id, quod
in uestro erga me officio fuit diminu-
tum. CAP. III.

QVod superest fratres mei, gaudete A
in Domino: eadem scribere uobis,
me quidem haud piget, uobis autem tu
tum est. Cauete canes, cauete malos
operarios, cauete concisionem. Nos
enim sumus circuncisio, qui spiritu
Deum colimus, & gloriamur in Chri-
sto Iesu, & non confidimus in carne:
quanq; ego cōfidam etiam in carne. Si
quisq; alius uidetur fiduciam habere
in carne, ego magis [habeo,] circunci
sus octauo die. Israelita ex genere, tri-
bus Beniamin, Hebræus ex Hebræis,
†iuxta legem Pharisæus, iuxta studiū Act.23.b
persequens ecclesiam, iuxta iustitiam
quæ est in lege, factus irreprehensibi-
lis. Sed quæ mihi erant lucra, ea arbi- B
tratus sum propter Christū, damnum
[esse.] Quin etiā arbitror, omnia dam-
num esse propter excellentiam cogni-
tionis Christi Iesu domini mei, propter
quē omnia pro damnis duxi, habeoq;
pro reiectamentis, ut Christum lucrifa
ciam, utq; reperiar in illo, non habens
meam iustitiam quæ ex lege [manat,]
sed eam quæ per fidem est Christi, quæ
est ex Deo iustitiā super fide: ut cogno
scam illum, & potētiam resurrectionis
illius, & communionē adflictionum il-
lius, dum conformis fio morti eius, si q
modo pertingam ad resurrectionē mor-
tuorum. Non quod iam adprehende- C
rim, aut iam perfectus sim, sed sector, si
etiam adprehendā, quatenus & adpre
hensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego
meipsum nondum arbitror adsequu-
tum esse. Vnum autem [illud ago,] ea
quidem, quæ à tergo sunt, obliuiscēs,
ad ea uero quæ à fronte sunt, enitens,
iuxta præfixum signum insequor ad
palmam supernæ uocationis Dei, per
Christū Iesum. Quotqt igitur perfecti

[sumus,]hoc sentiamus: & si quid aliter sentitis, hoc quoque uobis Deus reuelabit. Attamen ad[id,] quod adsequuti sumus, eadem procedamus regula, ut simus concordes. Pariter estote imitatores mei fratres, & considerate eos, qui sic ambulant, quemadmodum
D habetis nos pro exemplari. Nam complures ambulant, de quibus sæpe dixi uobis, nunc autem & flens dico, inimici crucis Christi, quorum finis perdi-
Rom.16.c tio[est,]†quorum Deus uenter, & gloria in dedecore ipsorum, qui terrestria curant. Nam nostra conuersatio in cœlis est, unde & seruatorem expectamus, Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme fiat corpori suo glorioso secundum efficaciam, qua potest etiam subijcere sibi omnia.

CAP. IIII.

A PRoinde fratres mei dilecti, ac desiderati, gaudium & corona mea, sic state in Domino dilecti. Euodiam obsecro, & Syntichen obsecro, ut sint concordes in Domino. Sanè rogo & te compar germane, adiuua eas, quæ in euangelio decertarunt mecum, unà cum Clemente quoque, & reliquis cooperarijs meis, quorum nomina sunt in libro uitæ. Gaudete in Domino semper, & iterum dico, gaudete. Modestia uestra nota sit omnibus hominibus. Dominus
B propè[est.]De nulla re soliciti sitis, sed semper per precationem & obsecrationem, cum gratiarumactione petitiones uestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ superat omnem intellectum, custodiet corda uestra, & sensus uestros, per Christum Iesum. Quod reliquum est fratres, quæcunque sunt uera, quæcunque honesta, quæcunque iusta, quæcunque pura, quæcunque accommoda, quæcunque boni nominis, si qua uirtus, & si qua laus, hæc cogitate. Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & uidistis in me, hæc facite, & Deus pa-
C cis erit uobiscum. Gauisus sum autem in Domino magnopere, quod iam tandem reuiguit uestra pro me solicitudo, in eo quod & soliciti eratis, uerum deerat opportunitas. Non quod iuxta penuriam dicam. Nam ego didici[his] in quibus sum, contentus esse. Noui et humilis esse, noui & excellere: ubique & in omnibus institutus sum, & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum per Christum, qui me corroborat. Attamen rectè fecistis quod simul communicastis meæ adflictioni. Nostis autem & uos Philippenses, quod in principio Euangelij, cum proficiscerer à Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauerit in rationem dandi & accipiendi, nisi uos
soli. Nam & in Thessalonica cum essem, semel & iterum quod opus erat, D
mihi misistis: non quod requiram munus, sed requiro fructum exuberantem in rationem uestram. Recepi tamen omnia, & abundo: expletus sum, posteaquam accepi ab Epaphrodito, quæ à uobis [missa] fuerant, odorem bonæ
fragrantiæ, †hostiam acceptam, gratam Rom.12.a
Deo. Deus autem meus supplebit, quicquid opus fuerit uobis, secundum diuitias suas cum gloria, per Christum Iesum. Deo autem & patri nostro gloria in sæcula sæculorum. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutant uos qui mecum sunt fratres. Salutant uos omnes sancti, maxime uero qui sunt ex Cæsaris familia. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis, Amen.

Scripta est è Roma per Epaphroditum.

Epistola Pauli Apostoli ad Colossenses.

CAPVT I.

A PAVLVS Apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. Gratia uobis et pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo, & patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro uobis orantes, quoniam audiuimus fidem uestram

stram in Christo Iesu, & charitatē quæ est erga omnes sanctos, propter spem repositam uobis in cœlis, de qua prius audieratis per sermonē ueracem euangelij, quod peruenit ad uos: quemadmodum & in toto mundo etiam fructificat, sicut & in uobis, ex eo die quo audistis, & cognouistis gratiam Dei per ueritatem: quemadmodum et didicistis
B ex Epaphra, dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro uobis minister Christi, qui & exposuit nobis dilectionem uestram in spiritu. Propterea et nos, ex quo die audiuimus, non desinimus pro uobis orare, & poscere, ut impleamini agnitione uoluntatis eius, per omnem sapientiam, & prudentiam spiritualē, ut ambuletis digne Domino, ut per omnia placeatis, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in agnitionē Dei, omni robore corroborati, iuxta potentiam gloriæ illius, ad omnem tolerantiam ac patientiam, cum gaudio, gratias agentes patri, qui idoneos nos fecit ad participationem sortis sanctorum in lumine. Qui eripuit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnū filij sibi dilecti, per quem habemus redemptionem, per sanguinem ipsius, re-
C missionem peccatorum. Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus uniuersę creaturæ, quod per illū creata sint omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per illum, & in illū creata sunt, & ipse est ante omnia, & omnia per illum consistunt. Et ipse est
1. Cor. 15. e Apo. 1. b caput corporis, ecclesiæ: †qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primas tenens: quoniam in illo bene complacitum est [patri,] uniuersam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinem crucis eius per eundem, siue quę in terra sunt, siue quę in cœlis. Et uos qui quondam eratis abalienati, & inimici mente in operibus malis, nunc tamen reconciliauit in corpore carnis suæ per mortem, ut exhiberet uos sanctos & irreprehensibiles, & inculpatos in conspectu suo.
D Si quidem permanetis in fide fundati ac stabiles, nec dimouemini à spe euangelij, quod audistis, quod prædicatum est apud uniuersam creaturam quę sub cœlo est: cuius factus sum ego Paulus minister. Nunc gaudeo super adflictionibus meis pro uobis, & suppleo quæ deerant adflictionum Christi in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia: cuius factus sum ego minister, iuxta dispensationem Dei, quę data est mihi in uos, implendi sermonem Dei, mysterium quod reconditum fuit à sæculis, & à generationibus, nunc autē patefactū est sanctis illius, quibus uoluit Deus notum facere, quæ [sint] diuitiæ gloriæ mysterij huius inter gentes, qui est Christus in uobis, spes gloriæ, quē nos annunciamus, admonētes omnem hominem, & docentes omnem hominē per omnem sapientiam: ut exhibeamus omnem hominem, perfectum in Christo Iesu: ad quod etiam enitor, decertās secundum efficaciam eius, efficaciter agentem in me per potentiam.

CAP. II.

NAm uolo uos scire, quantum certamen habeam de uobis, & his qui sunt Laodiceæ, & quotquot non uiderunt faciem meam in carne, ut consolationem accipiant corda illorum, cū fuerint coniuncti charitate, & in omnem opulentiam certæ persuasionis intelligentiæ, †in agnitionem mysterij Dei, et patris & Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi. †Hoc autem dico, ne quis uobis falsis rationibus imponat, per probabilitatem sermonis. Etenim quāuis carne sim absens, tamen spiritu uobiscū sum, gaudens, ac uidens uestrum ordinē, & soliditatem uestræ in Christum fidei. Quemadmodum igitur accepistis Christum Iesum Dominum, [ita] in eo ambulate, sic ut radices habeatis in illo fixas, & in illo superstruamini, cōfirmeminiq; per fidem, sicut edocti estis, exuberantes in ea cum gratiarum actione. Videte ne quis sit, qui uos deprædetur per philosophiam, & inanem deceptionem, iuxta constitutionem hominū, iuxta elementa mundi, & non iuxta Christum. Quoniam in illo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, & estis in illo completi: qui est caput omnis principatus ac potestatis: per quē

Margin (right column): A — Ioan. 17. a — 1. Cor. 5. b — B

& circuncisi estis circuncisione, quæ
fit sine manibus, dum exuistis corpus
peccatorum carnis per circūcisionem
Christi, consepulti simul cum illo per
C baptismum, in quo simul etiam cum il-
lo resurrexistis, per fidem efficacē dei,
Ephe.2.a qui excitauit illū ex mortuis. †Et uos
cum essetis mortui per delicta, & per
præputium carnis uestræ, simul cum il-
lo uiuificauit, condonans nobis om-
nia delicta, deleto, quod aduersus nos
erat, chirographo, quod erat nobis cō
trarium per decreta, & illud sustulit è
medio, adfixū cruci: expoliatosq; prin
cipatus ac potestates ostētauit palàm,
triumphans de illis per semetipsum.
Ne quis igitur uos iudicet in cibo aut
potu, aut in parte diei festi, aut nouilu-
nij, aut sabbatorum, quæ sunt umbra re
D rum futurarum, corpus autem Christi.
Mat.24.a Ne quis uobis præmiū intercipiat da-
ta opera per humilitatem animi, & su-
perstitionem angelorum, in his quæ nō
uidit, fastuosus incedens, frustra infla-
tus àmente carnis suæ, nec obtinens
caput, ex quo totum corpus per com-
missuras & compagines subministra-
tum, & compactum, augescit augmen-
to Dei. Itaq; si mortui estis cum Chri-
sto ab elementis mundi, quid quasi ui-
uentes in mūdo, decretis tenemini? Ne
tetigeris, ne gustaris, neq; cōtrectaris,
quæ omnia ipso pereunt abusu, iuxta
præcepta & doctrinas hominum: quæ
uerbotenus quidem habent speciem sa
pientiæ, per superstitionem, ac humili-
tatem animi, & læsionem corporis: nō
per honorem aliquem ad expletionem
carnis.

CAP. III.

A ITaq; si resurrexistis unà cum Chri-
sto, superna quærite: ubi Christus ad
dexteram Dei sedet. Superna curate,
non terrestria. Siquidem emortui estis,
& uita uestra abscondita est cum Chri
sto in Deo. Quandocunq; Christus ma
nifestatus fuerit, uita nostra, tūc et uos
cum illo manifestabimini in gloria. †
Ephe.5.a Mortificate igitur membra uestra terre
stria, stuprū, immunditiam, mollitiem,
B concupiscentiam malam, & auaritiā,
Rom.6.a quæ est simulachrorum cultus: ob quę
Ephe.4.c uenire solet ira Dei in filios contuma-
Heb.12.a ces: inter quos & uos ambulabatis
1.Pet.2.a quondam cum uiueretis in his. †Nunc
autem deponite & uos omnia, iram in-
dignationem, malitiam, maledicentiā,
turpiloquentiā ab ore uestro. Ne men-
tiamini alius aduersus alium, posteaq;
exuistis ueterem hominem cum factis
suis, & induistis nouum, qui renoua-
tur ad agnitionem iuxta imaginē eius,
qui condidit illum: ubi non est Gręcus
& Iudæus, circuncisio & præputium,
Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed om
nia in omnibus Christus. †Induite igi Ephe.6.b
tur tanquam electi Dei sancti ac dile-
cti, uiscera miserationum, benignitatē,
modestiam, mansuetudinem, lenitatem:
sufferentes uos inuicem, & condonan-
tes uobis mutuo, si quis aduersus ali-
quem habuerit querelam: quemadmo-
dum et Christus condonauit uobis, ita
& uos. †Super omnia autem hæc, cha C
ritatem, quæ est uinculum perfectio- Matt. 22.b
nis. Et pax Dei palmam ferat in cordi-
bus uestris: in quam & uocati estis in
uno corpore: & grati sitis. Sermo Chri
sti inhabitet in uobis opulenter cū om-
ni sapientia. †Doceteq; & commonete Ephe.5.b
uos inuicem cantionibus & laudibus,
& catilenis spiritualibus, cum gratia
canentes in corde uestro Domino. †Et 1.Cor.10.g
quicquid egeritis sermone aut facto,
omnia in nomine Domini Iesu [facite,] D
† gratias agentes Deo & patri per il- Ephe.5.e
lum. *Vxores, subditæ estote proprijs *Ephe. 5.e
uiris: sicuti conuenit in Domino. Viri, 1.Pet.3.a
diligite uxores, & ne sitis amarulenti Ephe.6.a
aduersus illas. Liberi, obedite parenti
bus in omnibus: hoc enim bene placet
Domino. Patres, ne prouocetis libe-
ros uestros, ne despondeant animum. †
Serui, obedite per omnia ijs, qui domi Ephe.6.a
ni sunt secūdum carnem: nō obsequijs Tit.2.c
ad oculum exhibitis, tanquam homini 1.Pet.2.c
bus placere studentes, sed cum simplici
tate cordis timentes Deum. Et quic-
quid feceritis, ex animo facite, tanquā
Domino, & non hominibus: scientes,
quod à Domino recipietis mercedem
hæreditatis. Nam Domino Christo ser
uitis. Cæterum qui iniuste agit, repor-
tabit iniustitiam suam: †& non est per Rom.2.c
sonarum respectus. Sap.6.b

CAP. IIII.

VOs domini, ius & æquabilitatem A
seruis exhibete: scientes quod &
uos habetis Dominum in cœlis. Obse
crationi

Luc. 18.a crationi †instate, uigilantes in ea cum
1. Thes. 5.d gratiarum actione, orãtes simul & pro
Ephe. 6.c nobis, ut Deus aperiat nobis ostium
2. Thes. 3.a sermonis, ut loquamur mysteriũ Christi, propter quod & uinctus sum, ut manifestem illud, sicut oportet me loqui.
B †Sapienter uos gerite erga extraneos,
Ephe. 5.d oportunitatem redimentes. Sermo uester semper cum gratia sit sale conditus: ut sciatis, quomodo oporteat uos unicuiq; respondere. De omnibus rebus meis certiores uos faciet Tychicus dilectus frater, & fidus minister, et conseruus in Domino: quem misi ad uos in hoc ipsum, ut cognoscat ea, quę de uobis sunt, & consoletur corda uestra, unà cum Onesimo, fido & dilecto fratre, qui est ex uobis: de omnibus uo
C bis exponent quæ hic agantur. Salutat uos Aristarchus, cõcaptiuus meus, & Marcus, consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: si uenerit ad uos, excipite eum: & Iesus qui uocatur iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli cooperarij [sunt] ad regnum Dei, qui fuere mihi solatio. Salutat uos Epaphras, qui ex uobis est seruus Christi, semper anxie laborans pro uobis in precationibus, ut stetis perfecti, & cõ
D pleti in omni uoluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo, quod habeat multum studium pro uobis, & his qui sunt Laodiceæ, & his qui sunt Hierapoli. Salutat uos Lucas medicus, dile
2. Tim. 4.c ctus, & †Demas. Salutate fratres, qui sunt Laodiceæ, & Nympham, & quæ in domo illius est, congregationem. Et cum recitata fuerit à uobis epistola, facite, ut & in Laodicensium ecclesia recitetur: & eam quæ scripta est ex Laodicea, ut uos quoq; legatis. Et dicite Archippo: Vide ministeriũ quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores sitis uinculorum meorum. Gratia uobiscũ, Amen.

Missa è Roma per Tychicum, & Onesimum.

Epistola Pauli Apostoli ad Thessalonicenses I.

CAPVT I.

PAVLVS & Siluanus & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensiũ, in Deo patre, & Domino Iesu Christo. Gratia uobis & pax à deo patre nostro, et domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo semper de omnibus uobis, mentionem uestri facientes in precibus nostris, indesinenter memores uestri propter opus fidei, ac laborem charitatis: & q͂ permansistis in spe Domini nostri Iesu Christi, corã Deo & patre nostro. Scientes fratres dilecti à Deo electionẽ uestram: q͂niam euangeliũ nostrum non factũ est ad uos ꝑ sermonẽ solũ, uerumetiã per uirtutẽ et per spiritũ sanctũ, perq; certitudinẽ multam, quemadmodum nostis quales fuerimus inter uos uestra causa. Et uos imitatores nostri facti fuistis & Domini, recipientes sermonem cũ afflictione multa, cũ gaudio spiritus sancti, adeò, ut fueritis exemplo omnibus credentibus in Macedonia & Achaia. A uobis enim pertonuit sermo Domini, non solum in Macedonia & Achaia, uerũ etiam in omni loco fides uestra, quæ est in Deum, dimanauit: ut nõ sit nobis necesse loqui quicq;. Siquidem ipsi de uobis renunciant, qualem ingressum habuerimus ad uos, & quomodo conuersi fueritis ad Deum à simulachris, ut seruiretis Deo uiuenti & ueraci, & expectaretis filium eius de cœlis: quẽ excitauit à mortuis Iesum, qui liberat nos ab ira uentura.

A B C D (margin letters)

CAP. II.

NAm ipsi nostis fratres, introitum nostrum ad uos, quod non fuerit inanis: sed & quod antè malis adflicti,
Act. 16.B †& contumelijs adfecti (quemadmodũ scitis) Philippis, audacter egerimus in Domino nostro, ad loquendũ apud uos euangeliũ Dei in multo certamine. Siquidem exhortatio nostra nõ fuit ex impostura, neq; ex immunditia, neque cum dolo, sed quemadmodũ probati fueramus à Deo, ut [nobis] cõmittere-

tur euãgeliũ, ita loquimur, nõ ut homi
nibus placentes, ſed Deo, qui probat
corda noſtra. Neq; enim unquam per
ſermonem adulationis uerſati ſumus,
(quemadmodum noſtis:) nec per præ-
B textum auaritiæ, (Deum teſtor,) neq;
quærentes ex hominibus gloriam, nec
à uobis, nec ab alijs, cum poſſemus in
onere eſſe, tanquã apoſtoli Chriſti: ſed
fuimus placidi inter uos, perinde ac ſi
nutrix foueat ſuos filios: ſic adfectu ꝓ-
penſi in uos, ex animo cupiebamus im
pertire uobis, non ſolum euangelium
Dei, uerumetiam noſtras ipſorum ani-
mas, propterea quod chari nobis facti
eſtis. Meminiſtis enim fratres, laboris
Act.20.g noſtri ac ſudoris. † Nocte enim ac die
1.Cor.4.c laborantes ob id, ne cui ueſtrum eſſe-
2.Theſ.3.b mus oneri, prædicauimus apud uos
euangelium Dei. Vos [autem] teſtes
[eſtis,] & Deus, q̃ ſancte & iuſte, &
inculpate uobiſcũ qui credebatis, uer-
ſati fuerimus, quemadmodum noſtis,
ut [erga] unum quenq; ueſtrum, tanq̃
C pater erga filios ſuos, [fuerimus adfe-
cti:] obſecrantes uos, & conſolantes,
& obteſtantes, ut ambularetis digne
Deo, qui uocaſſet uos in ſuum regnum
ac gloriam. Quapropter et nos gratias
agimus Deo indeſinẽter, quod accepto
ſermone prædicationis Dei à nobis, ac
cepiſtis non ſermonem hominum, ſed ſi
cut erat uere, ſermonẽ Dei, qui & agit
in uobis credentibus. Vos enim imita
tores facti eſtis, fratres, eccleſiarũ dei,
quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu: q̃d
eadem paſſi ſitis & uos à proprijs con
tribulibus, quemadmodum & ipſi à Iu
D dæis. Qui ut & Dominum occiderunt
Ieſum, & proprios prophetas, ita &
nos perſecuti ſunt, & Deo non placẽt,
& omnibus hominibus aduerſantur:
qui obſiſtunt nobis, ne loquamur genti
bus, quo ſalui fiant, ut expleãt ſua pec
cata ſemper: peruenit autẽ in illos ira
in finem. Cæterum nos fratres, orbati
uobis ad ſpatium temporis, adſpectu
non corde, uehementius ſtuduimus ui-
dere faciem ueſtram cum multo deſide
rio. Quapropter uoluimus uenire ad
uos, ego quidem Paulus, & ſemel &
iterum, et obſtitit nobis Satanas. Nam
quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudiũ, aut co
rona gloriationis? An nõ & uos, in cõ-
ſpectu Domini noſtri Ieſu Chriſti, in
eius aduentu? Vos enim eſtis gloria no
ſtra & gaudium.

CAP. III

PRoinde cum non amplius ferremus, A
uiſum eſt nobis, ut † Athenis reſide Act.16.a
remus ſoli: ac miſimus Timotheum fra
trem noſtrum, & miniſtrum dei, ac ad-
iutorem operis noſtri in euãgelio Chri
ſti, ut confirmaret uos, & conſolaretur
uos de fide noſtra, ne quiſq̃ turbaretur
in adflictionibus his. Nam ipſi noſtis,
nos in hunc uſum poſitos eſſe. Etenim
cum apud uos eſſemus, prędicabamus
uobis fore, ut adflictionem pateremur:
quemadmodum euenit, & noſtis. Qua B
propter & ego nõ amplius ferens, miſi
ad hoc ut cognoſcerem fidem ueſtram,
ne quo pacto tentaſſet uos ille, qui ten-
tat, & inanis factus eſſet labor noſter.
Nuper aũt cum ueniſſet Timotheus ad
nos à uobis, & annunciauiſſet nobis fi
dem ac dilectionem ueſtram: & quod
habeatis memoriam noſtri bonam ſem
per, deſiderantes nos uidere, quemad-
modum nos quoq; uos. Iccirco conſo C
lationem accepimus fratres, per uos,
ſuper omni adflictione & neceſſitate
noſtra, per ueſtrã fidem. Quoniã nunc
uiuimus, ſi uos ſtatis in Domino. Quã
enim gratiarumactionẽ poſſumus Deo
rependere de uobis ſuper omni gaudio,
quod gaudemus propter uos in cõſpe-
ctu Dei noſtri, nocte ac die ſupra modũ
orantes, ut uideamus ueſtram faciem,
& ſuppleamus quę deſunt fidei ueſtrę?
Ipſe uero Deus, & pater noſter, & Do
minus noſter Ieſus Chriſtus dirigat ui D
am noſtram ad uos: uos autem Domi-
nus abundantes & exuberantes faciat
mutua inter uos charitate, & in om-
nes, quemadmodum & nos in uos, ut
confirmet corda ueſtra, irreprehenſibi
lia per ſanctimoniã, coram Deo & pa-
tre noſtro, in aduentu Domini noſtri Ie
ſu Chriſti, cum omnibus ſanctis eius.

CAP. IIII.

QVod supereſt igitur fratres, roga- A
mus uos & adhortamur per Do-
minum Ieſum, quemadmodum accepi-
ſtis à nobis, † quomodo oporteat uos Phil.1.d
uerſari, & placere Deo, ut abundetis
magis. Noſtis enim quæ præcepta de-
derimus uobis, per Dominũ Ieſum. † Rom.12.a
Hęc enim eſt uolũtas Dei, ſanctificatio Ephe.5.d
ueſtra

uestra, ut abstineatis à scortatiõe, & sci
at unusquisq; uestrũ suum uas posside
re cum sanctificatione & honore, non
cum adfectu concupiscentiæ, quem-
admodum & gentes, quæ non nouerũt
B Deum: ne quis opprimat, ac fraudet in
negotio fratrem suum, propterea quod
ultor est Dominus de omnibus his: quẽ
admodum & antè diximus uobis, ac
testati sumus. Non enim uocauit nos
Deus immunditiæ caussa, sed ad sancti
Luc.10.b ficationem. †Proinde qui reijcit, non
1.Cor.1.b reijcit hominẽ, sed deum, qui dedit spi-
6.c ritum suum sanctum in uos. *Cæterũ
*Ioan.13.d de fraterna charitate non necesse habe-
15.b tis ut scribam uobis. Ipsi nanq; diuini-
1.Ioan.2.b tus docti estis, ut diligatis uos inuicẽ.
4.d Nam & facitis hoc erga cunctos fra-
C tres qui sunt in tota Macedonia. Obse
cramus autem uos fratres, ut abunde-
tis magis, & in hoc incũbatis, ut quie-
ti sitis: & agatis res proprias, & opere
mini proprijs manibus uestris, sicuti
uobis præcepimus: ut uos geratis ho-
neste erga extraneos, & nulla re uobis
sit opus. Cæterum, nolo uos ignorare
fratres de his qui obdormierunt, ne do
leatis quemadmodum & cæteri nõ ha
bentes spem. Nam si credimus q; Iesus
mortuus est, & resurrexit: sic & Deus
eos qui obdormierunt per Iesum, addu
D cet cum illo. Hoc enim uobis dicimus
1.Cor.15.d in uerbo domini, †q; nos qui uiuemus,
& reliqui erimus in aduẽtum domini,
nequaq̃ præueniemus eos qui dormiũt.
Quoniam ipse dominus cum hortatu
& uoce archangeli, ac tuba Dei descẽ-
det de coelo, & mortui in Christo resur
gent primũ, deinde nos qui uiuemus,
qui reliqui erimus, simul cum illis ra-
piemur in nubibus, in occursum domi-
ni in aera, & sic semper cũ domino eri
mus. Proinde consolemini uos mutuo
sermonibus his. CAP. V.
A POrrò de temporibus & articulis
temporum, fratres, non est opus ut
2.Pet.3.c uobis scribam. †Ipsi enim planè scitis,
Apo.3.a q; dies ille domini ut fur in nocte ita uẽ
turus sit. Cum enim dixerint, Pax & se
curitas, tunc repẽtinus eis imminet in-
teritus, sicuti dolor partus mulieri præ
gnanti, nec effugient. At uos fratres,
nõ estis in tenebris, ut dies ille uos tan
quam fur opprimat. Omnes uos filij lu
cis estis, ac filij diei: non sumus noctis,
neq; tenebrarum. Proinde ne dormia-
mus, sicut & cæteri: sed uigilemus, &
sobrij simus. Nam qui dormiũt, nocte B
dormiũt: & q inebriãtur, noctu sunt e-
brij. At nos q sumus diei, sobrij simus,
induti †thoracẽ fidei et charitatis, et ꝓ Esa.59.c
galea spem salutis. Quoniam nõ consti Ephe.6.c
tuit nos Deus ut iram nobis concite-
mus, sed ut salutem consequamur, per
dominum nostrum Iesum Christum, †
qui mortuus est pro nobis, ut siue uigi 2.Cor.5.b
lemus, siue dormiamus, simul cum illo
uiuamus. Quapropter adhortemini
uos mutuo, & ædificetis singuli singu-
los, sicut & facitis. Rogamus autẽ uos C
fratres, ut agnoscatis eos qui laborant
inter uos, & qui præsunt uobis in Do-
mino, & admonent uos, ut habeatis il-
los in summo pretio per charitatẽ, pro-
pter opus illorum: pacem habete cum
illis. Obsecramus autem uos fratres,
monete inordinatos, consolamini pusil
lanimes, subleuate infirmos, longani-
mes estote erga omnes. †Videte ne qs Pro.17.c
malum pro malo cuipiam reddat, sed 21.d
semper quod bonum est, sectemini, tum Rom.12.d
erga uos inuicẽ, tum erga omnes. Sem- 1.Pet.3.b
per gaudete, *indesinẽter orate, in om *Ecli 18.c
nibus gratias agite. Hæc enim [est] uo- Luc.18 a
luntas Dei, per Christum Iesum erga Col.4.a
uos. Spiritum ne extinguatis, prophe- D
tias ne aspernemini. Omnia probate,
quod bonum [fuerit,] tenete. Ab omni
specie mala abstinete. Ipse autem Deus
pacis sanctificet uos per omnia perfe-
ctos. Et integer uester spiritus, & ani-
ma, & corpus, ita ut in nullo possitis
culpari in aduentu domini nostri Iesu
Christi, seruetur. †Fidelis est qui uoca 1.Cor.1.b
uit uos, qui idem efficiet. Fratres, ora-
te pro nobis. Salutate fratres omnes
osculo sancto. Adiuro uos per domi-
num, ut recitetur hæc epistola omnibus
sanctis fratribus. Gratia domini nostri
Iesu Christi [sit] uobiscum. Amen.

Ad Thessalonicenses prima scri-
pta fuit ex Athenis.

Epiſtola Pauli Apo-ſtoli ad Theſſalonicenſes II.

CAPVT I.

A AVLVS & Siluanus ac Timotheus, eccleſię Theſſalonicenſium in Deo patre noſtro, et domino Ieſu Chriſto, Gratia [ſit] uobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus Deo ſemper de uobis fratres, ut par eſt, ꝙ uehementer augeſcit fides ueſtra, & exube-
B rat mutua ueſtra omnium charitas, cuiuſq; in alterum, adeò, ut noſipſi de uobis gloriemur in eccleſijs Dei, de tolerantia ueſtra & fide, ſuper omnibus perſequutionibus ueſtris, & adflictionibus, quas ſuſtinetis, documentum iuſti iudicij Dei, in hoc, ut digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini: Siquidem iuſtum eſt apud Deum, reddere his qui adfligunt uos, adflictionē,
C & uobis qui adfligimini relaxationem nobiſcum, cum reuelabitur dominus Ieſus de cœlo cũ angelis potentiæ ſuę, cum incẽdio flammæ, qui infligit ultionem ijs qui nõ nouerunt Deum, & qui non obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti, qui pœnam luent, interitũ æternũ, à facie domini, & à gloria fortitudinis illius, cum uenerit ut glorificetur in ſanctis ſuis, & admirãdus fiat in omnibus credentibus, ꝙ fides habita ſit teſtimonio noſtro erga uos in die
D illo. Ad quod etiam oramus ſemper pro uobis, ut uos dignos habeat iſta uocatione Deus noſter, & compleat omne bonum propoſitum bonitatis, & opus fidei cum potentia, ut illuſtretur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, per uos, & uos per illum, iuxta gratiam Dei noſtri, & domini Ieſu Chriſti.

CAP. II.

A ROgamus autem uos fratres, per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtri adgregationem in illum, ne cito dimoueamini à mente, neq; turbemini, neq; per ſpiritum, neq; ꝑ ſermonem, neq; per epiſtolam, tanquam à nobis [profectam,] quaſi inſtet dies Chriſti. Ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam non adueniet dominus, niſi uenerit defectio prius, & reuelatus fuerit homo ille ſceleroſus, filius perditus, qui eſt aduerſarius, & effertur aduer- B
ſus omnem qui dicitur Deus aut numen: adeò, ut ipſe in templo Dei ceu Deus ſedeat, oſtentans ſeipſum eſſe Deum. An non meminiſtis, ꝙ cum adhuc eſſem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nunc quid detineat ſcitis, [nempe] ut ille reueletur in ſuo tempore. Nam myſterium nunc agit iniquitatis, tantum qui tenet nunc, donec è medio tollatur: & tunc patefiet iniquus ille, † quem dominus conficiet ſpiritu oris C
ſui, & abolebit claritate aduentus ſui: Eſa.11.a
cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ, cum omni potentia, & ſignis ac prodigijs mendacibus, & cum omni deceptione iniuſtitiæ, in ijs qui pereunt, pro eo ꝙ dilectionem ueritatis non receperunt [in hoc,] ut ſalui fierent. Et propterea mittet illis Deus efficaciam illuſionis, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed approbauerunt iniuſtitiam. Nos autem debemus gratias D
agere Deo ſemper de uobis, fratres dilecti à Domino, ꝙ elegerit uos Deus ab initio in ſalutem per ſanctificationem ſpiritus, ac fidem ueritatis: ad q̃d uocauit uos per euangelium noſtrum in acquiſitionem gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti. Itaq; fratres ſtate, & tenete inſtitutiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. Ipſe uero dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus ac pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam per gratiam, conſoletur corda ueſtra, & ſtabiliat uos in omni ſermone & opere bono.

CAP. III.

QVod ſupereſt, orate fratres pro no A
bis, ut ſermo domini currat, & Ephe.6.c
glorificetur, ſicut & apud uos: & ut Col.4.a
eripiamur ab abſurdis & peruerſis hominibus. Non enim omnium eſt fides, ſed fidelis eſt dominus, q̃ ſtabiliet uos & cuſtodiet à malo. Confidimus autẽ per dominum de uobis, ꝙ quæ præcipimus uobis, & faciatis, & facturi ſitis.

tis. Porrò Dominus dirigat uestra cor
da in dilectionem Dei, & in expecta-
B tionem Christi. Præcipimus autem uo-
bis fratres per nomen domini nostri Ie
su Christi, ut subducatis uos ab omni
fratre qui inordinate & se gerit, & nõ
iuxta institutionem quam accepit à no
bis. Nã ipsi scitis, quomodo oporteat
imitari nos: quoniam non inordinate
gessimus nos inter uos, neq; gratis pa-
Act.20.g nem accepimus à quoquam, †sed cum
1.Cor.4.c labore & sudore, nocte dieq; facientes
1.Thes.2.b opus, ad hoc ne cui uestrum essemus
C oneri. Non q id nobis non liceat, sed
ut nosmetipsos formam exhiberemus
uobis ad imitandum nos. Etenim cum
essemus apud uos, hoc prçcipiebamus
uobis, ut si quis nollet operari, is nec
ederet. Audimus enim quosdam uer-
santes inter uos inordinate, nihil ope-
ris facientes, sed curiose agẽtes. Iis au
tem qui sunt istiusmodi, præcipimus et
obsecramus per dominum nostrum Ie-
sum Christum, ut cum quiete operan-
D tes, suum ipsorum panem edant. Vos
autem fratres ne defatigemini in bene
Gal.6.c faciendo. Quod si quis non obedit ser
moni nostro, per epistolam hunc indi-
cate: & ne commertium habeatis cum
illo, ut pudore suffundatur: neq; ueluti
inimicũ habeatis, sed admonete ut fra-
trem. Ipse autem Dominus pacis det
uobis pacem semper omnibus modis.
Dominus [sit] cum omnibus uobis. Sa
lutatio mea manu Pauli, quod est si-
gnum in omni epistola. Ita scribo: Gra
tia domini nostri Iesu Christi [sit] cum
omnibus uobis. Amen.

Missa fuit ex Athenis.

Epistola Pauli Apo-stoli ad Timotheum I.

CAPVT I.

A

PAVLVS apostolus Ie
su Christi, iuxta delega
tionem Dei seruatoris
nostri, & domini Iesu
Christi, qui est spes no
Act.16.a stra, Timotheo germa-
no filio in fide. Gratia, misericordia,
pax, à deo patre nostro, & domino Ie-
su Christo domino nostro. Quemadmo
dum rogaui te ut remaneres Ephesi, cũ
proficiscerer in Macedoniam: [ita fa-
cito,] ut denũcies quibusdam, ne diuer
sam sequantur doctrinam, nec atten-
dant fabulis & genealogijs nunq̃ fi-
niendis, quæ quæstiones præbent ma-
gis, q̃ ædificationem Dei quæ est per B
fidem. Porrò finis præcepti est chari-
tas, ex puro corde, & conscientia bo-
na, & fide nõ simulata: à quibus quod
aberrauerunt quidam, deflexerunt ad
uaniloquium, uolentes esse legis docto
res, non intelligentes quæ loquuntur,
neq; de quibus adseuerant. † Scimus Rom.7.c
autem q bona [sit] lex, si quis ea legiti
me utatur, sciens illud, q iusto lex non
sit posita, sed iniustis & inobsequenti-
bus, impijs & pçccatoribus, irreueren
tibus & prophanis, patricidis, & ma-
tricidis, homicidis, scortatoribus, ma-
sculorum concubitoribus, plagiarijs,
mendacibus, periuris, & si quid aliud
[est,] quod sanæ doctrinæ aduersetur,
secundum euangeliũ glorię beati Dei,
quod cõcreditum est mihi. Et gratiam C
habeo, qui me potentem reddidit, Chri
sto Iesu domino nostro: quia fidelẽ me
iudicauit præficiens [me] ministerio,
qui prius eram blasphemus, & † perse Act.9.a
quutor, & uiolentus. Sed & misericor Gal.1.b
diam adeptus sum, q ignorans fecerim
per incredulitatem. Exuberauit autem
supra modum gratia domini nostri cũ
fide et dilectione, quę est per Christum
Iesum. Certus sermo, & dignus quem
modis omnibus amplectamur, † quod Mat.9.b
Christus Iesus uenit in mundũ, ut pec- Mar.2.c
catores saluos faceret, quorum primus
sum ego. Verum ideo misericordiam
adeptus sum, ut in me primo ostende-
ret Iesus Christus omnem clementiam, D
ad exprimendum exemplar ijs qui cre
dituri essent in ipso in uitam æternam.
Regi autem sæculorum, immortali, in-
uisibili, soli sapienti Deo honor, gloria
in sæcula sæculorum. Amen. Hoc præ-
ceptum commendo tibi fili Timothee,
iuxta prophetias quæ de te præcesse-
runt, ut milites in eis bonã militiam, ha
bens fidem & bonã conscientiam, qua
repulsa nonnulli circa fidem naufra-

gium fecerunt: quorum de numero est Hymenæus & Alexander, quos tradi di satanæ, ut discant non maledicere.

CAP. II.

A ADhortor igitur, ut ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, intercessiones, gratiarũactiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia constitutis, ut placidam ac quietam uitam degamus, cum omni pietate & honestate. Nam hoc bonum est & acceptum corã seruatore nostro Deo, qui cunctos homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis
B uenire. Vnus enim Deus [est,] unus etiam mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, q dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, ut esset testimonium temporibus suis, in quod constitutus sum ego præco & apostolus: (ueritatem dico in Christo, non mentior,) doctor gentium cum fi-
C de & ueritate. Volo igitur orare uiros in omni loco, sustollentes puras manus, absq; ira & disceptatione. Consimiliter & mulieres in amictu modesto, cum uerecundia & castitate ornare semetipsas, non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut uestitu sumptuoso: sed quod decet mulieres profitentes pietatem per opera bona. Mulier
D in silentio discat cum omni subiectione. Cæterum mulieri docere non permitto, neq; authoritatem usurpare in uirum, sed esse in silentio. Adam enim prior formatus est, deinde Eua: & Adam non fuit seductus, sed mulier seducta, in transgressionem incidit: salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione, & sanctificatione cum castitate.

2.Tim.1.c

CAP. III.

A INdubitatus sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, uigilantem, sobrium, modestum, hospitalem, aptum ad docendum: non uinolentum, non percussorem, non turpiter lucri cupidum, sed æquum: alienum à pugnis, alienum ab auaritia: qui suæ domui bene præsit, qui liberos habeat obedientes cum omni reuerentia.
B Quod si quis propriæ domui præesse non nouit, quomodo ecclesiam Dei curabit? Non nouitium, ne inflatus in cõdemnationem incidat calumniatoris. Oportet autem illum & bonum habere testimonium ab extraneis, ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Ministros itidem compositos, non bilingues, nõ multo uino deditos, non turpiter lucri auidos, tenentes mysterium fidei cum pura conscientia: atq; hi probentur prius, deinde ministrent, [sic] ut nemo possit illos criminari. C
Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Diaconi sint unius uxoris mariti, qui liberis recte præsint, & proprijs familijs. Nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirunt, & multam libertatem in fide quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo, sperans fore, ut ueniã D
ad te citò: q; si tardius uenero, ut noris quomodo oporteat te in domo Dei uersari, quæ est ecclesia Dei uiuentis, columna & basis ueritatis, & citra controuersiam magnum est pietatis mysterium: Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu: uisus est angelis, prædicatus est gẽtibus: fides illi habita est in mũdo, receptus est in gloria.

CAP. IIII.

SPiritus autem certò loquitur, † q; A
in posterioribus tẽporibus deficiẽt 2.Tim.3.a
quidam à fide, attendentes spiritibus 2.Pet.3.a
impostoribus, ac doctrinis dæmonio- Iudæ 1.f
rum, per simulationem falsiloquorum, cauterio notatam habẽtium propriam conscientiam, prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis, quos Deus creauit ad sumen- B
dum cum gratiarumactione fidelibus, & ijs qui cognouerunt ueritatem: q; quicquid creauit Deus bonum sit, & nihil reijciendum, si cum gratiarumactione sumatur. Sanctificatur enim per sermonem Dei ac precationem. De his, si commonefeceris fratres, bonus eris minister Iesu Christi, †enutritus in ser- 2.Tim.3.b
monibus fidei bonæq; doctrinæ, quam usq; sequutus es. Cæterum prophanas & aniles fabulas reijce, quin potius exerce temetipsum ad pietatem. Nam C
corporalis exercitatio paululũ habet utilitatis: at pietas ad omnia utilis, ut quæ promissiones habeat uitæ huius prę-

præsentis ac futuræ. Indubitatus sermo, dignusq́ꝫ qui omnibus modis approbetur. Nam in hoc & laboramus, & probris adficimur, quod spem fixam habeamus in deo uiuente, qui est seruator omnium hominum, maxime fidelium.

A Præcipe hæc & doce. Nemo tuam iuuentutem despiciat, sed esto forma fidelium in sermone, in conuersatione, in dilectione,

D in spiritu, in fide, in puritate. Donec uenero, attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Ne neglexeris quod in te est donum, quod datum est tibi per prophetiam, cum impositione manuum, authoritate sacerdotij. Hæc exerce, in his esto, ut tuus profectus manifestus sit in omnibus. Attende tibiipsi & doctrinæ, persiste in his. Nam id si feceris, teipsum seruabis, & eos qui te audierint.

CAP. V.

A SEniorem ne sæuius obiurges, sed adhortare ut patrem: iuniores ut fratres, mulieres natu grandiores ut matres, iuniores ut sorores, cum omni castitate. Viduas honora, quæ uere uiduæ sunt. Quod si quæ uidua liberos aut nepotes habet, discant primum propriam domum pie tractare, & uicem rependere maioribus. Hoc enim est honestum & acceptum coram Deo. Porrò quæ uere uidua est ac desolata, sperat in Deo, & perseuerat in obsecrationibus ac precationibus noctu dieq́ꝫ. Porrò quæ in delicijs uersatur, ea uiuens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Quod si qua suis, & maxime familiaribus, non prouidet, fidem abnegauit,

B & est infideli deterior. Vidua deligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata: si liberos educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si adflictis subministrauit, si in omni opere bono fuit assidua. Porrò iuniores uiduas reijce, cum

C enim lasciuire cœperint aduersus Christum, nubere uolunt, habentes condemnationem, quod primam fidem reiecerint, simul autem & otiosæ discunt circumire domos. Imò non solum otiosæ, uerumetiam garrulæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo igitur iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare, nullam occasionem dare aduersario, ut habeat maledicendi caussam. Iam enim nonnullæ deflexerunt, sequutæ satanam. Quod si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, & non oneretur ecclesia, ut ijs quæ ueræ uiduæ sunt suppetat. †Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime ij qui laborant in sermone & doctrina. Dicit enim scriptura: †Boui trituranti non obligabis os. *Et dignus est operarius mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Eos qui peccant, coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Obtestor in conspectu Dei & domini Iesu Christi,

D & electorum angelorum, ut hæc serues sine præcipitatione iudicij, nihil faciens iuxta propensionem animi. Manus cito ne cui imponas, neq́ꝫ communices peccatis alienis. Temetipsum purum serua. Ne posthac bibas aquam, sed uino paululo utere propter stomachum tuum, & crebras tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata ante manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, quosdam uero & subsequuntur. Consimiliter & bona opera ante manifesta sunt, & ea quæ secus habent, occultari non possunt.

Gen. 47. e
Deut. 25. a
1. Cor. 9. a
*Mat. 10. b
Luc. 10. b

CAP. VI.

A QVicunq́ꝫ sub iugo sunt serui, suos dominos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat. Qui uero fideles habent dominos, ne contemnant quod fratres sint, sed magis inseruiant quod fideles sint ac dilecti, qui beneficentiæ participes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis diuersam sequitur doctrinam, & non accedit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, is inflatus est, nihil sciens, sed insaniens circa quæstiones ac disputationum pugnas, ex quibus nascitur inuidia, contentio, maledicentia, suspicio-

B nes malæ, superuacaneæ conflictationes hominum mente corruptorum, & quibus adempta est ueritas, qui existimant quæstum esse pietatem. Seiungere ab his qui istiusmodi sunt. Est uero quæstus magnus, pietas cum animo sua sorte contento. †Nihil enim intulimus in mundum, uidelicet nec efferre quicq́ꝫ

Iob 1. d
Eccli 5. c

possumus: sed habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Cæterũ qui uolunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas, stultas ac noxias, quę demergunt homines in exitium & interitum. Siquidem radix omniũ malorum est studium pecunię: quam quidã dum appetunt, aberrauerunt à fide, & seipsos implicuerunt doloribus multis.
C Tu uero homo dei, ista fuge: sectare autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem: certa bonũ certamen fidei, apprehẽde uitam æternam, ad quam & uocatus es, & professus es bonam professionẽ coram multis testibus. Pręcipio tibi in conspe
Ioan.18.g ctu dei, †qui uiuificat omnia, & Iesu
Matt. 27.b Christi, qui testatus est sub Pontio Pilato bonam professionẽ, ut serues præceptum, immaculatus, irreprehensibilis usq; ad apparitionem domini nostri Iesu Christi, quam temporibus suis ostensurus est ille beatus, & solus prin
Apoc.17.d ceps, †rex regnantiũ, & dominus do-
19.c minantium, qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessam, †
D quem uidit nemo hominũ, neq; uidere
Ioan.1.b potest: cui honor & imperiũ sempiter-
1.Ioan.1.c num. Amen. His qui diuites sunt in pręsenti sæculo præcipe, ne elato sint ani-
Luc.12.b mo, neq; †spem ponãt in diuitijs incer-
*Ioan.1.b tis, sed in deo uiuente: *qui præbet nobis omnia affatim ad fruendum, ut benefaciant, ut diuites sint operibus bonis, ut faciles sint ad impertiendum, libenter communicantes, recondentes sibijpsis fundamentum bonum in posterum, ut apprehendant æternam uitam. O Timothee, depositum serua, deuitãs prophanas uocum inanitates, & oppositiones falsò nominatæ sciẽtiæ: quam nonnulli profitentes, circa fidem aberrauerunt. Gratia [sit] tecum. Amen.

Missa fuit ex Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

Epistola Pauli apostoli ad Timotheum II.

CAPVT I.

PAVLVS apostolus Iesu Christi, per uoluntatem Dei, secundum pro A
missionem uitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio. Gratia, misericordia, pax à Deo patre, & Christo Iesu domino nostro. Gratiam habeo Deo, cui seruio à maioribus cũ pura conscientia, ꝙ citra ullam intermissionem faciam de te mentionem in precationibus meis noctu dieq;, desiderans te uidere, memor tuarum lachrymarum, ut gaudio replear, ubi cõmonefactus fuero eius quæ est in te, nõ simu B
latæ fidei, q̃ habitauit primũ in auia tua Loide, & matre tua Eunica: certũ aũt scio ꝙ in te q̃q;. Quam ob caussam commonefacio te, ut suscites donũ dei q̃d est in te, per impositionẽ manuũ mearum. Non †enim dedit nobis deus spi Rom.8.c
ritum timiditatis, sed potentię, & dilectionis ac sobrietatis. Ne igitur te pudeat testimonij domini nostri, neq; te pudeat mei, q̃ sum uinctus illius: sed esto particeps adflictionũ euãgelij iuxta potentiã dei, † qui saluos fecit nos, C
& uocauit uocatione sancta: nõ secun Tit.3.b
dum opera nostra, sed secundũ suũ pro Ephes.1.a
positũ & gratiã, quæ data quidẽ est nobis per Christũ Iesum ante †tẽpora æ Tit.1.a
terna, sed palàm facta est nũc per apparitionẽ seruatoris nostri Iesu Christi, q̃ mortẽ quidem aboleuit, uitam aũt in lucem ꝑduxit, ac immortalitatẽ per euangeliũ, in quod cõstitutus sum ego †prę 2.Tim.2.a
co & apostolus, ac doctor gentiũ, quã ob causam & hęc patior, attamen non erubesco. Noui enim certusq; sum, ꝙ is cui credidi, potẽs sit depositũ meum custodire in illũ diem. Formã habeto sa D
norum sermonũ, q̃s à me audisti cũ fide & charitate q̃ est in Christo Iesu. Egregium depositũ seruato per spiritũ sanctum qui inhabitat in nobis. Nosti hoc ꝙ auersati fuerint me omnes qui sunt in Asia: quorũ est Phygellus & Hermogenes. Det misericordiã dñs Onesiphori familiæ, quoniã sæpe me refocillauit,

lauit, & de cathena mea non erubuit: sed cum esset Romae, studiosius quaesiuit me, & inuenit: det ei dominus ut inueniat misericordiam apud dominũ in die illo, & in q̃ multis Ephesi ministrauerit, melius tu nosti.

CAP. II.

A TV igitur fili mi, fortis esto in gratia quae est per Christum Iesum, & in his quae audisti à me per multos testes. Haec commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, ut alios quoq; doceant. Tu igitur feras adflictiones, ut bonus miles Iesu Christi. Nemo qui militat, implicatur uitae negotijs, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certauerit. Laborãtem agricolam oportet primũ de fructibus percipere. Cogita quae dico. Det enim tibi dominus in omnibus intellectum. Memento Iesum Christum resurrexisse ex mortuis, ex semine Dauid, secundum euangeliũ meũ, in quo malis adfligor,
B quasi facinorosus usq; ad uincula: at sermo Dei non fuit uinctus. Propterea omia suffero propter electos. Vt & ipsi salutẽ consequantur, quę est in Christo Iesu cum gloria aeterna. Certus sermo. Nam si cõmortui sumus, & conuiuemus: si sufferimus, & conregnabimus:
Matt. 10.d †si negamus, & ille negabit nos: si in-
Mar. 8.c creduli sumus, ille fidelis manet, nega-
Rom. 3.a re seipsum non potest. Haec admone, contestans corã domino, ne uerborum pugnas sequantur, ad nullã utilitatem, ad subuersionẽ audientium. Stude teipsum probatũ exhibere Deo, operariũ non erubescendũ, recte secantem sermo
C nem ueritatis. Caeterũ prophanas uocum inanitates praetermittito: ad maiorem enim proficient impietatem: & sermo illorũ, ut cancer [morbus,] pastionem habebit: quorũ de numero est Hymenaeus & Philetus, qui circa ueritatem aberrarunt, dicentes: Resurrectionem iam esse factam: & subuertũt quorundã fidem. Solidũ tamen fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Nouit Dominus qui sint sui. Et discedat ab iniquitate omis qui nominat nomen Christi. Caeterũ in magna domo non tantũ sunt uasa aurea & argentea, uerumetiam lignea ac testacea: & alia quidẽ in honorem, alia uero in contumeliam. Si quis igitur expurgarit sei- D
psum ab istis, erit uas in honorem, sanctificatũ, ac commodũ usibus domini, ad omne opus bonũ praeparatum. Iuuenilis autem concupiscentias fuge: sectare uero iustitiã, fidem, charitatẽ, pacem, cum his qui inuocant dominũ ex puro corde. Stultas aũt & ineruditas quaestiones respue, sciens eas parere pugnas. Porrò seruũ domini non oportet pugnare, sed placidũ esse erga omnes, propẽsum ad docendũ, tolerantem malos cum mansuetudine, erudientem eos qui obsistunt, si quando det illis Deus poenitentiã ad agnoscendum ueritatem, & resipiscãt è diaboli laqueo, capti ab eo ad ipsius uoluntatem.

CAP. III.

ILlud aũt scito, † q; in extremis die- A
bus instabunt tempora periculosa. 1. Tim. 4.a
Erunt enim homines sui amantes, aua- 2. Pet. 3.a
ri, fastuosi, superbi, maledici, parẽtibus Iudae 1.c
immorigeri, ingrati, impij, carentes adfectu, nescij foederis, calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores, praecipites, inflati, uoluptatũ amantes potius q̃ amantes Dei: habentes formã pietatis, sed qui uim eius abnegarint. Et istos auersare. Ex his enim sunt qui subeunt in fami- B
lias, & captiuas ducunt mulierculas, peccatis adobrutas: quę ducuntur concupiscentijs uarijs, semper discentes, nec unquam ad cognitionem ueritatis uenire ualentes. Quemadmodũ autem Iannes & Iambres resistebãt Mosi, ita & hi resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem: sed non proficient amplius. Siquidem amentia istorũ euidens erit omnibus, quemadmodũ & illorum fuit. Tu uero adsecta- C
tus es doctrinã meam, institutionẽ, propositum, fidem, lenitatẽ, charitatem, patientiam, persequutiones, adflictiones, quae mihi acciderũt Antiochiae, Iconij, Lystris, quas persequutiones sustinuerim. Et ex omnibus eripuit me Dominus. Sed & omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu, persequutionẽ patientur. Porrò mali homines & impostores proficient in peius, dum & in errorem abducunt, & errant ipsi. At tu per- D
sistito in his quae didicisti, & quae tibi concredita sunt: sciens à q̃ didiceris, et

quòd à puero sacras literas noueris, quæ te possunt eruditũ reddere ad salutem
1.Pet.1.d per fidem quæ est in Christo Iesu. †Omnis scriptura diuinitus inspirata, & utilis [est] ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quę est in iustitia, ut integer sit dei homo ad omne opus bonum adparatus.

CAP. IIII.

A OBtestor igitur ego coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos in adparitione sua, & in regno suo. Prædica sermonem, insta tempestiue, intempestiue, argue, increpa, exhortare cum omni lenitate & doctrina. Nam erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebũt: sed iuxta concupiscentias suas, coaceruabunt sibi doctores, hi quibus pruriunt aures, & à ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uero conuertẽtur. At tu uigila in omnibus, obdura in ad
B flictionibus, opus perage euãgelistæ, ministerium tuum ad plenũ probatum reddito. Nã ipse iam immolor, & tempus meæ resolutionis instat. Certamen bonũ decertaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quã reddet mihi dominus in illo die, qui est iustus iudex: non solũ autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum ipsius. Da operam ut uenias ad me cito. Nam Demas me reliquit, amplexus pręsens seculum, & profectus est Thessolonicã, Crescens in Galatiã, Titus in Dalma-
C tiam: Lucas mecũ est solus. †Marcum
Col.4.d adsumptũ adducito unà tecũ: est enim mihi perutilis ad ministerium. Porrò Tychicũ misi Ephesum. Penulã quam reliqui Troade apud Carpum, quũ uenies adporta, & libros, maxime autem membranas. Alexander faber ærarius multis malis me adfecit, reddat illi Dominus iuxta facta ipsius: quẽ & tu caue. Vehementer enim restitit sermonibus nostris. In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt, ne illis imputetur: sed Dominus mihi adfuit, & corroborauit me, ut per
D me præconiũ expleretur, & audirent omnes gẽtes. Et ereptus fui ex ore leonis, & eripiet me Dominus ab omni facto malo, seruabitq́ in regnũ suum cœleste: cui gloria in sæcula sæculorum.
Amen. Saluta Priscam & †Aquilã, & Supra 1.d
Onesiphori familiam. Erastus mansit Corinthi. Trophimũ autem reliqui in Mileto languentẽ. Da operã ut uenias ante hyemem. Salutat te Eubulus & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cũ spiritu tuo. Gratia uobiscũ. Amen.

Scripta è Roma ad Timotheum secunda, cum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

Epistola Pauli apostoli ad Titum.

CAPVT I.

A PAVLVS seruus Dei, apostolus aũt Iesu Christi, †iuxta fidem electorum dei, & agnitionem
1.Tim.1.c ueritatis, quæ est secundum pietatẽ in spe uitæ æternę, quam promisit is qui mentiri nescit, Deus ante tempora æterna. Patefecit autem tẽporibus suis sermonem suum per prædicationẽ quæ commissa est mihi secundũ delegationẽ seruatoris nostri Dei, Tito germano filio iuxta communem fidem. Gratia, miseri-
B cordia, pax à Deo patre, & Domino Iesu Christo seruatore nostro. Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut quę desunt, pergas corrigere, & cõstituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinaram: si quis est inculpatus, unius uxoris uir, liberos habens fideles, non obnoxios crimini luxus, aut qui non sint intractabiles. †Oportet enim epi- 1.Tim.3.a
C scopum inculpatũ esse, tanquã Dei dispensatorem: nõ præfractũ, non iracundum, nõ uinosum, non percussorẽ, non turpiter lucro deditũ: sed hospitalem, bonarũ rerum studiosum, sobriũ, iustũ, pium, temperantem, tenacem eius qui secundũ doctrinam est, indubitati sermonis, ut potẽs sit etiam exhortari per doctrinam sanã, & contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles & uaniloqui, mentiũtq́ seductores: maxime hi qui sunt ex circũcisione, quibus oportet obturare os, qui totas domos

mos subuertunt, docentes quæ non o-
portet, turpis lucri gratia. Dixit qui-
dam ex istis proprius ipsorũ ꝓpheta:
Epimenides. †Cretenses semper mendaces, malę be
stiæ, uentres pigri. Testimoniũ hoc est
D uerum. Quam ob caussam redarguito
illos seueriter, ut sani sint in fide, nõ at-
tendentes Iudaicis fabulis, & præce-
ptis hominũ, auersantiũ ueritatem. O-
Rom.14.d mnia quidem pura puris. Porrò †pol-
lutis et infidelibus nihil est purum, sed
polluta est illorũ & mens & conscien-
tia. Deum profitentur [se] scire, cæte-
rum factis negant: quum sint abomina
biles & immorigeri, & ad omne opus
bonum reprobi. CAP. II.

A TV uero loquere quæ decent sanam
doctrinam. Senes ut sobrij sint, gra
ues, modesti, sani fide, charitate, patien
tia. Anus itidem, ut in habitu sint qui
religionem deceat, nõ calumniatrices,
non uino multo seruientes: ut honesta
doceant, quo possint modestas redde-
re adolescentulas, ut maritos suos dili-
gant, ut liberos ament, ut sobriæ sint,
B puræ, domus custodes, bonæ, subditæ
suis uiris, ne sermo Dei male audiat.
Adolescentes consimiliter adhortare,
ut sobrij sint, per omnia teipsum præ-
bens formam bonorũ operum in doctri
na, integritatem, grauitatẽ, sermonẽ sa
num, irreprehensibilem: ut is qui repu
gnat, rubore suffundatur, nihil habens
C q̃d de uobis dicat mali. †Seruos horta
Ephe.6.a re, ut suis dominis pareãt, in omnibus
Col.3.d illis placeant: non responsatores, non
1.Pet.2.c suffurantes, sed fidem omnem ostenden
tes bonam: ut doctrinã seruatoris no-
stri dei ornẽt in omnibus. Illuxit enim
gratia Dei, salutifera omnibus homini
bus, erudiens nos, ut abnegata impie-
tate, & mundanis concupiscentijs, so-
brie iusteq; & pie uiuamus in præsenti
sæculo, expectantes beatam illã spem,
D & illustrationẽ gloriæ magni Dei, &
seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit
semetipsum ꝓ nobis, ut redimeret nos
ab omni iniquitate, & purificaret sibi-
ipsi populũ peculiarem, sectatorem bo
norum operũ. Hæc loquere & horta-
re, & argue cum omni iniunctione. Ne
mo te despiciat. CAP. III.

A ADmoneto illos, ut principatibus
ac potestatibus subditi sint, ut ma-
gistratibus pareant; ut ad omne opus
bonum sint parati: ne de quopiam ma-
le dicãt, ne sint pugnaces, sed humani,
omnem exhibentes mansuetudinem er
ga omnes homines. Nã eramus quon-
dam & nos stulti, inobedientes, erran-
tes, seruientes desiderijs ac uoluptati-
bus uarijs, in malitia & inuidia degen
tes, odiosi, inuicem odio prosequẽtes.
At postq̃ bonitas & erga homines a-
mor adparuit seruatoris nostri Dei, nõ B
ex operibus quæ sunt in iustitia, quæ
faciebamus nos, sed secundũ suam mi
sericordiam saluos nos fecit per laua-
crum regenerationis, ac renouationis
spiritus sancti, quem effudit in nos o-
pulente per Iesum Christũ seruatorem
nostrum, ut iustificati illius gratia, hæ-
redes efficeremur, iuxta spem uitę æter
næ. Indubitatus sermo. De his uolo ut
confirmes, quo soliciti sint, ut bonis o- C
peribus præsint qui crediderunt Deo.
Hæc enim sunt honesta & utilia homi-
nibus. †Stultas autem quæstiones & 1.Tim.2.d
genealogias, & contentiones ac pu- 6.a
gnas legales omitte: sunt enim inutiles
& superuacaneæ. Sectarum authorem
†hominem post unam & alteram ad- 2.Tim.2.d
monitionem auersare: sciens q̃ euersus
sit qui eiusmodi est, & peccet per se da
mnatus. Cum autem misero Arteman
ad te, aut Tychicum, da operam ut ue
nias ad me Nicopolim: nam illic decre D
ui hybernare. Zenam legisperitum &
Apollo studiose deducito, ne quid il-
lis desit. Discant autem & nostri bonis
operibus præesse ad necessarios usus,
ut non sint infrugiferi. Salutant te qui
mecum sunt omnes. Saluta eos qui dili
gunt nos in fide. Gratia cum omnibus
uobis. Amen.

Scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

Epistola Pauli apostoli ad Philemonem.

AVLVS uinctus Chri- A
sti Iesu, & Timotheus
frater, Philemoni dile-
cto, & cooperario no-
stro, & Apphiæ dile-
ctæ, & Archippo com-

militoni noſtro, & quæ domi tuæ eſt, congregationi. Gratia uobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo, ſemper mentionem tui faciens in precibus meis, cum audiam tuam charitatẽ ac fidem,
B quam habes erga Dominũ Ieſum, & erga omnes ſanctos, ut cõmunicatio fidei tuæ efficax fiat in agnitione omnis boni, quod eſt in uobis erga Chriſtum Ieſum. Gaudiũ enim habemus multum, & conſolationem in dilectione tua, ꝙ uiſcera ſanctorum refocillata ſunt per te frater. Quapropter quãuis multam in Chriſto fiduciam habeam iniungẽdi tibi, id quod officij tui erat: tamen propter charitatem potius rogo, cum talis ſim, nempe Paulus ſenex, nunc autem etiam uinctus Ieſu Chriſti. Rogo te pro
C filio meo, quẽ genui in uinculis meis, Oneſimo, quondam tibi inutili, nũc uero tibi & mihi perutili, quẽ remiſi. Tu autẽ eum, hoc eſt, uiſcera mea ſuſcipe, quem ego cupiebã apud me retinere, ut pro te miniſtraret mihi in uinculis euangelij. Sed abſq; tua ſentẽtia nihil uolui facere, ne uelut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed ſpontaneum. Nam propterea forſitan seceſſit ad tempus, ut æternũ eum reciperes, nõ iam ut ſeruum, ſed ſupra ſeruũ, [nempe] fratrem dilectum, maxime mihi: quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino?
D Si igitur me habes conſortem, ſuſcipe illum tanquam me. Quod ſi quid læſit te, aut debet, hoc mihi imputato, (ego Paulus ſcripſi mea manu) ego dependam: ut ne dicã tibi, quod etiã teipſum mihi inſuper debes. Etiam frater, ego te fruar in Domino. Refocilla mea uiſcera in Domino. Confiſus de obedientia tua ſcripſi tibi, ſciens ꝙ etiam ultra ꝗ̃ dico, facturus ſis. Simul aũt etiam præpara mihi hoſpitium. Spero enim, ꝙ auxilio precum ueſtrarum donabor uobis. Salutant te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu: Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, adiutores mei. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti [ſit] cum ſpiritu ueſtro. Amen.

Miſſa fuit è Roma per Oneſimum ſeruum.

Epiſtola Pauli apoſtoli ad Hebræos.

CAPVT I.

DEVS olim multifariam multisq; modis loquutus patribus per prophetas, extremis diebus hiſce loquutus eſt nobis per filium, quem conſtituit hęredem omnium: per quem etiam ſæcula fecit, †qui cum ſit ſplendor gloriæ, & expreſſa imago ſubſtantię illius, modereturq; omnia uerbo potentiæ ſuæ, per ſemetipſum purgatione facta peccatorũ noſtrorũ, conſedit ad dexteram maieſtatis in excelſis: tanto præſtantior factus angelis, quanto excellentius præ illis ſortitus eſt nomen. Nam cui dixit unquam angelorũ: †Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rurſum: *Ego ero ei pater, & ille erit mihi filius. Rurſum autem cum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: † Et adorent eum omnes angeli Dei. Et de angelis quidem dicit: *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignis flammã. Ad filium autem: †Thronus tuus Deus in ſęculum ſæculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis, ultra cõſortes tuos. †Et tu in initio domine terrę fundamenta iecisti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: ipſi peribunt, tu autem permanes: & omnes ut ueſtimentũ ueteraſcent, ac uelut amictum circũuolues eos, & mutabuntur, tu autem idem es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit unquam: †Sede à dextris meis, donec poſuero inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorũ? Nónne om̃es ſunt adminiſtratorij ſpiritus, qui in miniſterium emittuntur propter eos qui hæredes erunt ſalutis?

A — Sap. 7. d — B — Pſal. 2. a — 2. Reg. 7. d — C — Pſal. 96. a — *Pſal. 103. a. — †Pſal. 44. b — Pſal. 101. d — D — Pſal. 109. a — 1. Cor. 15. d

CAP. II.

PRopterea oportet nos diligẽtius attendere ijs quæ dicta ſunt nobis, ne quando perfluamus. Etenim ſi is, qui per angelos dictus fuerat ſermo, fuit firmus,

A

mus, & omnis transgressio & inobedientia iustam præmij repensationem accepit, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cũ primum enarrari cœperit per ipsum Dominũ, ab his qui audierant, in nos confirmata fuit, attestante Deo, & signis et prodigijs simul, uarijsq; uirtutibus, & spiritus sancti donis secundũ ipsius
B uoluntatem distributis. Non enim angelis subiecit orbem terræ futurũ, de quo loquimur. Testatus est autem alicubi
Psal. 8. c quidã, dicens: †Quid est homo q memor es eius? aut filius hominis q inuisis illum? Fecisti eum paulisper inferiorem angelis, gloria & honore coronasti eum, & cõstituisti eum super opera manuum tuarũ. Omnia subiecisti pe
1. Cor. 15. d dibus eius. † In hoc enim q ei subiecit
Matt. 28. d omnia, nihil omisit illi non subiectum. Nunc aũt nondum uidemus illi omnia esse subiecta. Eum uero qui paulisper diminutus fuerat infra angelos, cerni
C mus Iesum, †propter passionẽ mortis
Phil. 2. b gloria & honore coronatũ, ut per gratiam Dei pro omni gustaret mortẽ. Decebat enim eum, propter quem sunt omnia, & per quem sunt omnia, ut multis filijs in gloriã adductis, principem salutis illorum per adflictiones perfectũ redderet: quandoquidẽ & qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt omnes. Quam ob caussam non eru
Psal. 21. c bescit fratres illos uocare, dicẽs: †Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ celebrabo te. Et rur
Psal. 17. a sum: †Ego ero fidẽs in illo. Et iterum: Ecce ego & pueri, quos mihi dedit
D Deus. Posteaq; igitur pueri commertium habent cum carne & sanguine,
Esa. 8. d †& ipse similiter particeps factus est
*Osee 13. d eorundem, *ut per mortem aboleret
1. Cor. 15. g eum, qui mortis habebat imperiũ, hoc est, diabolum: & liberos redderet eos, quicunq; metu mortis per omnem uitam obnoxij erant seruituti. Non enim uidelicet angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit. Vnde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset & fidelis pontifex: in his quæ apud deum forent agenda, ad expiandũ peccata populi. Nam ex hoc quod ipsi cõtigit tentatũ esse, potest & ijs qui tentantur auxiliari. III.

VNde fratres sancti, uocationis cœlestis participes, considerate legatum & pontificem confessionis nostræ Christũ Iesum, q fidelis sit ei qui ipsum A
constituit, quemadmodũ & †Moses in Num. 12. a
tota domo ipsius. Tanto nanq; maiore gloria q̃ Moses, hic dignus est habitus, quanto maiorem honorem habet is qui construxit domum, q̃ ipsa domus. Omnis enim domus construitur ab aliquo. Porrò qui condidit omnia, Deus [est.] Et Moses quidem fidelis [fuit] in tota domo illius, ueluti minister in testimonium illorũ, quæ post dicenda erant. At Christus tanquã filius B
administrauit domum ipsius, cuius domus sumus nos, si fiduciam & gloriationem spei, ad finem usq; firmã tenuerimus. Quapropter sicut dicit ille spiritus sanctus: †Hodie si uocem eius au- Psal. 94. a
dieritis, ne obduretis corda uestra, sicut in exacerbatione, in die tentationis in deserto, ubi tentauerunt me patres uestri, probauerunt me, & uiderunt opera mea quadraginta annis. Quapropter infensus eram generatio- C
ni illi, & dicebam: Semper errant corde, ipsi uero non cognouerunt uias meas, sicut iuraui in ira mea, si ingressuri sunt in requiem meam. Videte fratres, ne quando sit in ullo uestrum cor prauum, obnoxium incredulitati, ut desciscat à Deo uiuente: sed exhortemini uos inuicem quotidie, quoad adpellatur dies hodiernus, ne quis ex uobis induretur seductione peccati. Participes enim facti sumus Christi, si sanè initium substantiæ usq; ad finem firmum tenuerimus. In hoc dicitur: Hodie si uo D
cem eius audieritis, ne obduretis corda uestra, sicut in exacerbatione. Nam quidam cum audissent, exacerbauerũt: at non omnes qui profecti fuerant ex Aegypto per Mosen. Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? Nónne ijs qui peccauerant? quorum membra conciderunt in deserto? Quibus †
autem iurauit, non ingressuros in re- Num. 14. f
quiem suam, nisi ijs qui non obedierant? Et uidemus quod non potuerint ingredi, propter incredulitatem.

CAP. IIII.

MEtuamus igitur, ne quando dere- A
licta promissione introeundi in re

quiem eius, uideatur aliquis ex uobis fuisse frustratus. Etenim sumus euangelio donati, quemadmodũ & illi. At non profuit illis audisse sermonem, quod is non esset cum fide coniũctus ijs qui audierant. Introimus enim in requiem, nos qui credidimus, quemadmodũ di-
Psal.94.d xit: †Sicut iuraui in ira mea, si ingressuri sint in requiem meam, & sanè operibus à iactis fundamentis mundi perfectis. Dixit enim quodã in loco de se-
Gen.2.a ptimo [die] sic: †Et requieuit deus die septimo ab omnibus operibus suis. Et
B in hoc rursum: † Si introibunt in re-
Psal.94.a quiem meam. Postquã igitur [illud] reliquum est, aliquos introire in eam, & hi quibus prius annunciatũ fuit, nõ introiuerunt propter incredulitatem, rursum quendã præfinit diem hodie, in Dauid dicens, post tantũ temporis, quemadmodum dictũ est: Hodie si uocẽ eius audieritis, ne obduretis corda uestra.
C Nam si eis Iosue requiem præstitisset, nequaquam de alio posthac die loquutus fuisset. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Nã qui ingressus est in requiem illius, & ipse requieuit ab operibus suis, quemadmodũ à suis Deus. Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis eodem concidat incredulitatis exemplo. Viuus enim [est] sermo Dei & efficax, & penetrantior
Esa.9.a quouis †gladio ancipiti, ac pertingẽs usque ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagumque & medullarum, & discretor cogitationũ et intentionũ cor
Eccli15.d dis: †nec est ulla creatura, quæ nõ ma
Psal.33.c nifesta sit in conspectu illius. Sed om-
D nia nuda, & resupinata oculis eius, ad quem nobis est sermo. Habentes igitur pontificem magnũ, qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei, teneamus professionem. Non enim habemus pontificẽ, qui non possit cõdolere infirmitatibus nostris, sed tentatũ per omnia, iuxta similitudinẽ, absque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiã: & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.

CAP. V.

A NAm omnis pontifex qui ex hominibus adsumitur, pro hominibus cõstituitur, in his quæ erga Deũ aguntur, ut offerat donaria, & uictimas pro peccatis, qui moderate ferre possit ignorantes & errantes: quandoquidem & ipse circũdatus est infirmitate. Et propter hanc debet, quemadmodũ pro populo, ita & pro seipso immolare pro peccatis. Et nemo sibijpsi usurpat honorem, sed qui uocatur etiam à Deo, quemadmodum & Aaron. Ita & Chri B
stus non semetipsum glorificauit, ut fieret pontifex, sed is qui dixerat illi: †Fi Psal.2.b
lius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit: † Tu es sacerdos in Psal.109.b
æternum, secundum ordinem Melchizedec. Qui in diebus carnis suæ, cum & precationes & supplicatiões apud illum, qui poterat ipsum à morte seruare, cum clamore ualido & lachrymis C
obtulisset, & exauditus esset pro reuerentia, tametsi filius esset, didicit ex his quæ passus est, obedientiam, ac perfectus redditus est, omnibus qui sibi obedierunt, caussa salutis æternæ, cognominatus à Deo pontifex secundũ ordinem Melchizedec: de quo nobis multa forent dicenda, eaque difficilia explicatu, quandoquidem segnes facti estis auribus. Etenim cum debeatis pro temporis ratione doctores esse, rursum o- D
pus habetis ut doceamus uos, quę sint elementa initij eloquiorum Dei, factique estis ij quibus lacte sit opus, & non solido cibo. Nam quisquis lactis est particeps, is rudis est sermonis iustitiæ: infans enim est. Porrò perfectorũ est solidus cibus, [nempe] horum, qui propter assuetudinem sensus habent exercitatos, ad discretionem boni pariter & mali.

CAP. VI.

QVapropter omisso qui in Christo A
rudes inchoat sermone, ad perfectionem feramur, nõ rursum fundamentum iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in deũ, baptismatum, doctrinæ, ac manuum impositionis, & resurrectionis mortuorũ, & iudicij æterni. Atque id faciemus, si quidẽ permiserit Deus. Nam fieri †non potest, ut Matt.12.d
qui semel fuerint illuminati, gustaue- 2.Pet.2.d
rintque donũ cœleste, & participes facti fuerint spiritus sancti, gustauerintque bonum dei uerbũ, ac uirtutes futuri sæculi, si excidãt, denuo renouentur per pœnitentiam ab integro crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & infamantes. Si- B
quidem

quidem terra, quæ imbrem sæpius in se uenientem combiberit, & progenuerit herbam accommodã eis, quorũ opera & colitur, recipit benedictionẽ à Deo. At quę produxerit spinas & tribulos, reproba est, & maledictioni confinis, cuius exitus [huc tendit,] ut exuratur. Cæterum persuasimus nobis de uobis dilecti, quæ sint meliora, & cum salute coniũcta, quamuis sic loquamur. Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestri, & laboris ex charitate [suscepti,] quam exhibuistis erga nomen illius, qui ministrauistis sanctis, & ministratis.
C Cupimus autem, ut unusquisq; uestrum idem præstet studium, ad plenã spei certitudinem, usq; ad perfectionem, ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem accipiunt promissionũ. Deus enim pollicitus Abrahæ, cum non posset per quenquam maiorem iurare, iurauit per seipsum, dicens: † Nisi benedicens benedixero tibi, & multiplicans multiplicauero te. Gen.22.c
Atq; ita cum æquanimiter expectasset, consecutus est promissum. Nam homines quidem per eum iurant, qui sit maior, atq; iisdem omnis controuersiæ finis ad confirmationẽ, est iusiurandum.
D Qua in re Deus cum eximie uellet hæredibus promissionis ostendere firmitatem cõsilij sui, interposuit iusiurandũ, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri nõ posset ut mentiretur deus, ualidam consolationẽ haberemus, qui huc confugimus, ut potiamur proposita spe, quam uelut ancorã tenemus animæ, tum tutam, tum firmã, & introeuntem usq; ad ea quæ sunt intra uelum, ubi præcursor pro nobis ingressus est Iesus, iuxta ordinem Melchizedek, pontifex factus in æternum,

CAP. VII.

A Hic enim † Melchizedec, rex Salem [erat,] sacerdos dei altissimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impertitus est Abraham: qui primũ quidem ex interpretatione dicitur rex iustitiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod est rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initiũ dierum, neq; uitæ finem habens, sed adsimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum: Cõsiderate uero, quantus hic fuerit, cui etiã decimas dederit Abrahã patriarcha de spolijs. Gen.14.d
Atq; ij quidem, qui [quod sint] de numero filiorũ † Leui, sacerdotij functionem sumunt: pręceptum habent ut decimas accipiãt à populo iuxta legem, hoc est, à fratribus suis, licet egressis ex lumbis Abrahæ. Deut.18.a Ios.14.a
B At is cuius genus non recensetur ex illis, decimas accepit ab Abraham, & habenti promissiones benedixit. Porrò nemo negat, quin id quod minus est, ab eo quod maius est, benedictionem accipiat. Atq; hic quidem homines, qui moriuntur, decimas accipiunt. Illic autem is, de quo testatum est, quod uiuat: & ut ita dicam, in Abraham etiam [ipse] Leui, qui decimas accipit, decimatus est. Nam is adhuc in lumbis patris erat, cũ occurreret Abrahæ Melchizedec. Proinde si consummatio per Leuiticũ sacerdotium erat, siquidẽ per hoc populus legem accepetat, q̃d præterea fuit opus, aliũ exoriri sacerdotem, qui secundum ordinẽ Melchizedec, & non secũdum ordinem Aaron, [diceretur?] Quando quidem translato sacerdotio, necesse est, ut legis quoq; translatio fiat. Nam is, de quo dicuntur hæc, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus altari adstitit.
C Palàm est enim, q̃ è tribu Iuda exortus sit dominus noster, de qua tribu, quod sacerdotium spectat, Moses nihil locutus est. Idq; magis etiam liquet, si quidem ad similitudinẽ Melchizedec exoritur sacerdos alius, qui non iuxta legem mandati carnalis factus sit, sed iuxta potentiã uitæ indissolubilis. Testificatur enim ad hunc modum: † Tu sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchizedec. Psal.109.b
Abrogatur enim præceptum quod præcessit propter imbecillitatem & inutilitatẽ. Nam nihil ad perfectionem adduxit lex, uerum erat introductio ad spem potiorem, per quam adpropinquamus Deo, atq; hoc potiorem, quod non absq; iureiurando res acta sit. Nam illi quidem citra iusiurandum sacerdotes facti sunt: hic uero cũ iureiurando, per eum qui dicit ad illũ: Iurauit Dominus, & non pœnitebit
D eum, tu [es] sacerdos in æternũ, secun

dum ordinem Melchizedec. Tanto po tioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus, & illi quidem plures facti ſunt ſacerdotes, propterea ꝙ per mortem non ſinerentur permanere. At hic quod idē maneat in æternū, perpetuum habet ſacerdotiū: unde & ſaluos facere ad plenum poteſt, qui per ipſum adeunt deū, ſemper uiuēs, ad hoc ut interpellet pro illis. Talis enim decebat [ut eſſet] nobis pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & ſublimior cœlis factus, cui non ſit quotidie neceſſe, quemadmodū illis pontificibus, prius pro proprijs peccatis uictimas offerre, deinde pro peccatis populi. Nam id fecit ſemel, cum ſemetipſum obtulit. Siquidē lex homines cō ſtituit pontifices, habentes infirmitatē.

Leuit. 16.a Porrò ſermo iuriſiurandi, quod poſt legem fuit, filiū [conſtituit] in æternum conſummatum.

CAP. VIII.

A SVmmariū autem eorum quæ dicuntur hoc eſt. Talem habemus pontificem, qui conſedit ad dexteram throni maieſtatis in cœlis, ſanctorum adminiſtrator ac ueri tabernaculi, quod fixit Dominus, & non homo. Omnis enim pontifex ad offerendū donaria & uictimas cōſtituitur, unde neceſſe eſt, ut hic etiā habeat aliquid quod offerat. Nam ſi eſſet in terra, ne ſacerdos quidē eſſet, cum ſint ſacerdotes qui offerunt iuxta

B legem donaria, quæ quidē exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtium, quemadmodū oraculo reſponſum eſt Moſi, cum eſſet abſoluturus tabernaculum.

Exod. 25.d Act. 7.f †Nam uide, inquit, ut facias omnia ſecundū exemplar quod oſtenſum eſt tibi in monte: nunc uero hoc excellentius ſortitus eſt miniſterium, quo præſtantioris eſt Teſtamenti interceſſor, quod in præſtantioribus promiſſis ſancitū eſt. Etenim ſi prius illud tale fuiſſet, ut nihil in eo poſſet reprehēdi, haud quaquam fuiſſet ſecundò quæſitus lo

C cus. Nam reprehendens eos, loquitur

Hier. 13.c illis: †Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, et cōſummabo ſuper domū Iſrael, & ſuper domum Iuda, Teſtamentū nouum, non iuxta Teſtamentum quod feci patribus illorum in die, cum adprehenderem manū illorum, ut educerem

Act. 7.c eos è terra Aegypti: †quoniā ipſi non perſtiterunt in Teſtamēto meo, & ego neglectui eos habui, dicit Dominus. Nam hoc eſt Teſtamentum, quod di- D ſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit dominus: dans leges meas in mentem illorum, & in corde illorum inſcribam illas, & ero illis Deus, et ipſi erūt mihi populus. Et non docebunt quiſꝗ proximū ſuum, & unuſquiſꝗ fratrem ſuum, dicentes: Cognoſce Dominum, quoniam omnes cogni turi ſunt me ab eo qui puſillus fuerit inter eos, uſꝗ ad eum qui magnus eſt inter illos, quoniam placatus ero ſuper iniuſtitijs illorum, & peccatis eorū: & iniquitatum illorum non recordabor amplius. Per hoc ꝙ dicit nouum, antiquauit prius. Porrò quod antiquatur & ſeneſcit, in propinquo eſt ut euaneſcat.

CAP. IX.

IGitur habebat quidem etiam prius illud, iuſtificationes, cultus, ac ſanctū A mundanum. †Siquidem tabernaculum factum fuit primum, in quo [erant] & candelabrum, & menſa & propoſitio panū, quod dicitur, ſancta. Poſt ſecundum autem uelum [erat] tabernaculū, quod uocatur ſanctum ſanctorum, aureum habens thuribulum, & †arcā teſtamenti, undiꝗ circuntectam auro, in qua urna aurea habens manna, & uirga Aaron, quæ germinauerat, & tabulæ Teſtamenti. Super hanc autem Cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatoriū: de quibus non eſt nunc dicendum ſingulatim. His autem ad hunc ordinatis modum, in prius quidem tabernaculum ſemper ingrediuntur ſacerdotes, qui ſacrorum ritus peragāt: †in ſecundum autem ſemel quotannis ſolus pontifex non ſine ſanguine, quē offert pro ſeipſo, & pro populi ignorantijs, illud ſignificante ſpiritu ſancto, nondum manifeſtatam eſſe ſanctorum uiam, adhuc priore tabernaculo cōſiſtente, quæ [erat] ſimilitudo pro tempore tum præſente, quo dona ſacrificiaꝗ offeruntur, quæ non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum reddere cultorem, in cibis duntaxat & potionibus, & diuerſis ablutionibus ac iuſtificationibus carnis, uſꝗ ad tempus correctionis impoſita. At Chriſtus accedens pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius taberna-

Marginal notes (right column): Exo. 26.a 36.a; 3. Reg. 8.b Exod. 25.b; B; Exo. 30.b Leuit. 16.a; C

tabernaculum,non manufactū,hoc est,
non huius structuræ, neq; per sangui-
Leuit. 16.e nem hircorum aut uitulorum,†sed per
2.Ioan.1.b proprium sanguinem ingressus est se-
1.Pet.1.d mel in sancta, æterna redemptione re-
Apoc.1.b perta. Nam si sanguis taurorum & hir
D corum,& cinis iuuencæ, aspergens in
quinatos,sanctificat ad carnis purifica
tionem,quanto magis sanguis Christi?
qui per spiritum æternū seipsum obtu-
lit immaculatū Deo, purgabit cōscien
tiam uestram à mortuis operibus, ad
seruiendū Deo uiuenti? Et ob id noui
Testamenti mediator est, ut morte in-
tercedente, ad redemptionem earum
præuaricationum,quæ fuerāt sub prio
ri Testamento,ij qui uocati sunt, pro-
missionem accipiant æternæ hæredita
tis. Siquidē ubi Testamentū est, mors
E intercedat necesse est testatoris. Nam
Rom.5.b †Testamentum in mortuis ratum est,
1.Pet.3.c quandoquidem nondum ualet cum ui-
Gal.3.b uit testator. Vnde ne prius quidē illud
absq; sanguine dedicatum fuit. Cum e-
nim Moses omne præceptum iuxta le
gem exposuisset omni populo, sumpto
sanguine uitulorum & hircorum, cum
aqua & lana coccina et hyssopo, simul
& ipsum librū, & totum populū asper
Exod.24.c sit,dicens:†Hic est sanguis testamenti,
F quod mandauit uobis Deus. Insuper
autem & tabernaculum,& omnia ua-
sa ministerij,sanguine cōsimiliter asper
gebat. Et omnia ferè secundum legem
sanguine purificantur, & absq; sangui
nis effusione non fit remissio. Itaq; ne-
cesse est, ut exemplaria quidem eorum
quæ sunt in cœlis, hisce rebus purifi-
centur. Cæterum ipsa cœlestia potiori
bus quàm hæ sint, uictimis [munden-
tur.] Non enim in manufacta Sancta
ingressus est Christus,exemplaria ue-
rorum,sed in ipsum cœlū, ut appareat
G nunc in conspectu Dei pro nobis,non
ut sæpius offerat semetipsum,quemad-
modum pontifex ingreditur in sancta
singulis annis per sanguinem alienum.
Alioqui oportuisset illum sæpius pas-
sum fuisse à condito mundo. Nunc au-
tem semel sub consummationem sæcu-
lorum,ad profligationem peccati, per
immolationem sui ipsius adparuit. Et
quatenus illud manet homines, ut se-
mel moriantur, post hoc autem iudi-
cium: ita & Christus semel oblatus,
†ut multorum peccata tolleret, secun- Rom.5.b
dario absque peccato conspicietur ijs 1.Pet.3.c
qui illum expectant in salutem.

CAP. X.

NAm lex †umbram obtinens futu- A
rorum bonorum, non ipsam ima- Col.2.c
ginem rerum,his hostijs, quas singulis
annis easdem continēter offerunt, nun
quam potest accedentes perfectos red-
dere. Alioqui nónne desijssent offerri?
Propterea quod nullā iam habuissent
conscientiam peccatorum qui sacrifi-
cassent,ac semel purgati essent. Atqui
in istis commemoratio fit peccatorum
quotannis. †Non enim potest san- Leuit.16.c
guis taurorum & hircorū auferre pec
cata. Quapropter quum ingressurus
est mundum, dicit: †Sacrificium & Psal.39.b
oblationem noluisti: corpus autem a- Psal.1.
ptasti mihi, holocautomata & pro pec
cato non comprobasti. Tunc dixi: Ec- B
ce adsum,in capite libri scriptum est de
me,ut faciam Deus uoluntatem tuam.
Superius quum dicit: Sacrificium &
oblationem & holocautomata,& pro
peccato noluisti, neque comprobasti
quæ iuxta legem offeruntur, tunc di-
xit: Ecce adsum, ut faciam Deus uo-
luntatem tuam: tollit prius, ut poste-
rius statuat: per quām uoluntatem san
ctificati sumus per oblationem corpo-
ris Iesu Christi semel peractam. Et om- C
nis quidem sacerdos adsistit quotidie
sacra peragens,& easdem sæpius offe
rens hostias,quæ nunquam possint au
ferre peccata. Hic uero una pro pecca
tis oblata uictima, perpetuò sedet ad
dexteram Dei, id quod superest expe-
ctans, †donec reddātur inimici ipsius Psal.109.a
scabellum pedum eius. Vnica enim ob 1. Cor.15.d
latione perfectos effecit in perpetuum,
eos qui sanctificantur. Testificatur
autem nobis & ipse spiritus sanctus,
nimirum cum prædixerit:†Hoc [est] Hier.31.f
testamentum, quod condam erga il- 8.e
los, post dies illos, dicit Dominus,
dans leges meas in corde illorum, &
in mentibus illorum inscribam eas, & D
peccatorum atq; iniquitatum illorum
non recordabor amplius. Porrò ubi
horum est remissio, non est amplius
oblātio pro peccato. Quum igitur fra-
tres, habeamus libertatem adeundi

in sancta, per sanguinem Iesu, ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentem per uelamentũ, hoc est, [per] carnem suam: cumq́ habeamus sacerdotem magnũ præfectum domui Dei, accedamus cum uero corde, in certitudine fidei, aspersi cordibus, ac depulsa cõsciẽtia mala, & abluti corpore aqua pura, teneamus confessionem spei non uacillãtem (fidelis enim qui promisit) & consideremus nos inuicem, in hoc,
E ut prouocemus ad charitatẽ & bona opera, non deserentes adgregationem nostri mutuam, (sicuti mos [est] nonnullis) sed adhortantes inuicem: idq́ hoc magis, quod uidetis adpropinquantem diem.
Heb.6.a †Nam si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, nõ ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicij, & ignis uehementia, qui
Deut.17.b deuoraturus est aduersarios. Qui †a-
Ioan.8.c spernatus fuerit Mosi legem, absq; mi-
Matt.18.b sericordia sub duobus aut tribus testi-
2.Cor.13.a bus moritur. Quãto putatis peioribus adficietur supplicijs, qui filiũ dei con-
F culcarit, & sanguinem testamenti communẽ existimarit, per quem fuerat sanctificatus, & spiritũ gratiæ contumelia adfecerit? Nouimus enim eum qui di-
Deut.32.e xit: Mihi, uindictà, ego retribuam, di-
Rom.12. cit Dominus. Et rursum: Dominus iudicabit populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. Redeant autem uobis in memoriam superiores dies, in quibus illuminati, ingens certamen sustinuistis adflictionum: partim quidem dum & probris & pressuris adfecti, spectaculo fuistis omnibus, partim dum consortes ita conuersantium facti estis. Siquidem & adflictio-
Act.21. num, † quæ ex uinculis meis contige-
Ephe.4.a runt, participes fuistis, & direptionem
Philip.1.a facultatum uestrarum cum gaudio ac-
G cepistis, *scientes uos habere in uobis
2.Tim.2.b potiorem substantiam in cœlis, ac ma-
*Matt.5.a nentẽ. Ne abieceritis igitur fiduciam uestram, quæ magnam habet præmij retributionem. Nam patientia uobis est opus, ut ubi uoluntatem Dei peregeritis, reportetis promissionem. Adhuc enim perpusillum temporis, & qui uen-
Abac.2.a turus est, ueniet, & non tardabit. †Iustus autem ex fide uicturus est, & si se subduxerit, nõ probabitur animo meo. At nos non sumus, qui subducamus nos in perditionem, sed ad fidem pertinemus in acquisitionem animæ.

CAP. XI.

Est autem fides earũ rerum quæ sperantur substantia, argumentum eorum quæ non uidentur. A
Per hanc enim testimonium meruerunt seniores. †Per Gene.1.a
fidem intelligimus perfecta fuisse sæcula uerbo Dei, ut ex his quæ non adparebant, ea quæ uidentur fierent. †Per Gene.4.a
fidem uberiorem hostiam Abel obtulit Deo, q̃ Cain, per quam testimoniũ meruit quod esset iustus, testimonium perhibente de donarijs illius Deo, & per hanc mortuus adhuc loquitur. Per †fi Gene.5.c
dem Enoch fuit translatus, ne uideret Sap.4.b
mortem: nec fuit inuentus, propterea Eccli 44.c
quod transtulerat illum Deus: priusq̃ enim transferretur, testimonium meruerat, quod placuisset Deo. At sine fide impossibile est [illi] bene placere. Nã B
qui accedit ad Deum, hunc credere oportet, quod Deus sit, & quod ijs qui exquirunt eum, remunerator sit. †Per Gene.6.c
fidem admonitus oraculo Noe, ea quę Eccli 44.c
nondum uidebantur, ueritus, adparauit arcam ad salutem domus suæ, per quam [arcam] condemnauit mũdum, & eius quæ secundum fidem est, iustitiæ factus est hæres. †Per fidem adpel Gene.12.a
latus Abrahã, obedijt, ut exiret in locum, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit, nesciens quò esset uenturus. Per fidem cõmigrauit in terram promissionis, ueluti peregrinam, cum in tabernaculis habitasset cum Isaac et Iacob, cohęredibus eiusdem promissionis. Expectauerat enim habentem fundamẽta ciuitatem, cuius opifex & conditor est Deus. †Per fidem & ipsa Sa- C
ra uim ad cõcipiendum ac retinendum Gene.18.a
semen accepit: *ac præter ætatis ratio *Gen.17.c
nem peperit, quod fidelem iudicaret eum qui promiserat. Quapropter & ex uno nati sunt [posteri,] eoq; iam annis effœto, tanto numero, quanto sunt stellæ cœli, & uelut harena quæ est iuxta marginem maris innumerabilis. Iuxta fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones: sed procul eas uidissent, & credidissent salutassentq́, & confessi fuissent, se hospites atq;

atq; aduenas esse in terra. Nã hæc qui dicunt, declarãt se patriam inquirere. Et si illius quidem memores fuissent, unde fuerant profecti, habebant opportunitatem reuertendi. Nunc autem meliorem expetũt, hoc est, cœlestem. Quapropter non erubescit ipse Deus, uocari Deus illorum. Parauerat enim illis
D ciuitatẽ. †Per fidem obtulit Abraham
Gene.22.a Isaac, cum tentaretur, & unigenitũ ob-
Eccli 44.d tulit, qui promissiones acceperat, ad
Gene.21.b quem dictũ fuerat: In Isaac uocabitur
Rom.9.b tibi semen, cum illud secum perpendisset, Deũ uel à mortuis excitare posse: unde illum etiam [resurrectionis] typo
Gen.27.d f reduxit. †Per fidem de futuris benedi
*Gen.28.c xit Isaac filio Iacob & Esau. *Per fidem Iacob moriens, singulis filijs Ioseph benedixit, & adorauit fastigium
Gen.50.d uirgæ illius. †Per fidem Ioseph moriens, egressionis filiorũ Israel meminit,
E deq; ossibus suis mãdauit. †Per fidem
Exo.2.a cum natus esset Moses, occultatus est menses tres à parentibus suis: propterea quod uiderent elegãtem puellum, nec
Exod.12.d ueriti sunt edictum regis. †Per fidem Moses iam grandis renuit uocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens simul
Exod.14.c malis adfici cum populo Dei, quàm †temporarijs peccati commodis frui, maiores arbitratus diuitias probrũ Christi, quàm Aegyptiorum thesauros. Respectum enim habebat remunerationis. Per fidem reliquit Aegyptũ, haud ueritus ferociam regis. Perinde enim quasi uidisset eum, qui est inuisibilis, ita obdurauit. Per fidem fecit pascha, & effusionem sanguinis: ne is qui perimebat
F primogenita, tangeret ipsos. †Per fidẽ
Exod.14.e transierunt rubrum mare, ueluti per sic
Iud.17. cam [terrã:] quod cum tentassent Aegypti, absorpti sunt. Per fidem mœnia Hiericho conciderunt, circundata ad
Ios.5.c dies septem. †Per fidem Rhaab mere-
Ios.6.d trix nõ perijt unà cum his qui non obe
Ios.2.a dierant, cum excepisset hospitio exploratores pacifice. Et quid præterea loquor? Deficiet enim me tempus cõmemorantem de Gedeone, de Barac, & Samsone, & Hiephthaẽ, necnon Dauid & Samuele, ac prophetis: qui per fidem expugnauerũt regna, operati sunt iustitiam, adsequuti sunt promissiones, occluserunt ora leonum, extinxerunt uim ignis, effugerunt acies gladij, ualidi facti sunt ex imbecillitate, effecti
sunt robusti in bello, castra inclinarunt G
exterorum. Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos. Alij uero distenti sunt, aspernati redemptionem, ut potiorem sortirentur resurrectionem. Alij rursus ludibrijs & flagris explorati sunt, insuper & uinculis & carcere, lapidati sunt, dissecti sunt, tentati sunt, occisione gladij occubuerunt: ob errarũt in ouillis & caprinis pellibus, destituti, pressi, adflicti, quibus indignus erat mundus: in desertis errãtes, & montibus, ac speluncis & cauernis terræ. Atq; omnes hi testimonio comprobati per fidem, non acceperũt promissionem, quod Deus de nobis melius quiddam prouiderat, ne sine nobis consummarẽtur.

CAP. XII.

PRoinde nos quoq;, cum tanta septi A
simus nube testium, †deposito one Rom.6.a
re omni, & tenaciter inhærente pecca Ephe.4.c
to, per tolerantiam curramus in propo Col.3.a
sito nobis certamine, respicientes ad fi 1.Pet.2.a
dei ducem, & consummatorem Iesum, 4.a
qui proposito sibi gaudio, pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dexteram throni Dei cõsedit. Reputate enim quod is talem sustinuerit à peccatoribus aduersus se contradictionem, ne defatigemini animis uestris deficien
tes. Nondum usq; ad sanguinem restiti B
stis aduersus peccatum repugnantes: & obliti estis exhortationis, quæ uo-
bis tanquam filijs loquitur: †Fili mi, Prou.3.b
ne neglexeris correptionem Domini, neq; deficias, quum ab eo argueris.
Quem †enim diligit Dominus, corri- Apoc.3.d
pit, flagellat autẽ omnem filium quem recipit. Si castigationem sustinetis, ueluti filijs uobis offert se Deus. Quis enim est filius, quem nõ castigat pater?
Quod si alieni estis à castigatione, cu- C
ius participes facti sunt omnes, profecto spurij estis, non filij. Itaq; cum carnis nostræ patres habuerimus castigatores, & reueriti simus illos, an nõ multo magis subijciemur patri spirituum, & uiuemus? Atq; illi quidem ad paucos dies pro arbitratu suo nos erudiebant: hic autem ad cõmodum nostrum in hoc, ut impertiat nobis sanctimoniam suam. Omnis autem castigatio in

præsens quidem nō uidetur esse iucunda, sed molesta. At postea fructum tranquillum iustitiæ reddit his, qui per il-
D lam fuerint exercitati. Quapropter manus remissas, & genua soluta surrigite, et facite ut recti sint gressus pedibus uestris: ne claudicatio aberret à uia,
Rom.12.d imò sanetur potius. †Pacem sectemini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit dominū, curā agentes, ne quis sit qui deficiat à gratia Dei, ne qua radix amarulentiæ suppullulans obturbet, & per hanc inquinentur multi: ne quis scortator aut propha-
E nus uelut Esau, †qui unico edulio per
Gene.25.d mutauit ius primogenituræ suæ. Scitis enim q & postea cum uellet hæreditario iure benedictionem adsequi, re
Gene.26.f probatus sit. †Non enim reperit pœnitentiæ locum, tametsi cum lachrymis
Exod.20.e quæsiuisset eam. Non †enim accessistis ad contactum montem, & incēsum ignem ac turbinē, & caliginem & procellam, tubæq; sonitum, & uocem uerborum, quam qui audierant, deprecati sunt, ne his adiungeretur oratio. Non
Exo.19.b enim ferebāt quod edicebatur. †Si be-
20.e stia tetigerit montem, lapidabitur, aut iaculo cōfigetur: & adeo terribile erat uisum quod apparebat. Moses dixit: Expauefactus sum, ac tremebundus: sed accessistis ad montem Sion, & ad
F ciuitatem dei uiuentis, Hierusalem supercœlestem, & ad innumerabiliū angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum, Deum, & ad spiritus iustorum perfectorum, & ad noui testamenti mediatorem, Iesum, & ad sanguinem aspersionis meliora loquentem, quàm [loquebatur] sanguis Abel. Videte ne aspernemini eum qui loquitur, nam si illi nō effugerunt, qui auersabantur eum qui oracula loquebatur in terra, multo magis nos, si eum qui de cœlis est, auersemur, cuius uox tum concussit terram.
G At nunc denunciauit, dicens: †Adhuc
Hag.2.b semel ego concutio, non modo terram, uerumetiam cœlum. Porrò illud quod dicit, Adhuc semel, significat eorum quæ concutiuntur translationem, utpote quæ facta sint, ut maneant ea quæ non concutiūtur. Quapropter regnum adsumentes, quod concuti non possit, habeamus gratiam. †Per quam ita co- Deut.4.d
lamus Deum, ut illi placeamus cum reuerentia & religione. Etenim Deus noster ignis consumens est.

CAP. XIII.

FRaterna charitas maneat. †Hospita- A
litatis ne sitis immemores. Per hanc Gen.19.a
enim quidam inscientes exceperunt angelos hospitio. †Memores estote uin- Rom.12.c
ctorum, tanquam unà cum illis uincti: 1.Pet.4.c
eorum qui adfligūtur, uelut ipsi quoq; uersantes in corpore. Honorabile [est] inter omnes coniugium, & cubile impollutum. Scortatores autem & adulteros iudicabit Deus. Sint mores alieni ab auaritia, contēti his quæ adsunt. Siquidem ipse dixit: †Non te desero, Iof.1.a
neq; derelinquo, ut fidētes dicamus: † Dominus mihi auxiliator, nec timebo Psal.55.a
quid faciat mihi homo. Memores estote eorum qui prǽsunt uobis, qui loquu- 117.a B
ti sunt uobis sermonem Dei, quorū imitemini fidem, considerantes qui fuerint exitus conuersationis [illorum.] Iesus Christus heri & hodie, idē [est] etiam in sæcula. Doctrinis uarijs ac peregrinis ne circunferamini. Bonum est enim gratia constabiliri cor, non escis quæ non profuerūt his qui uersati sunt in illis. Habemus altare, de quo non est fas edere his qui tabernaculo deseruiunt. †Animalium enim quorum sanguis in- Leuit.16.f
fertur pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus, ut sanctificaret per proprium sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, opprobrium eius portantes. †Non enim ha- C
bemus hic manentem ciuitatem, sed fu- Mich.2.c
turā inquirimus. Per ipsum igitur offerimus hostiam laudis semper Deo, hoc est, fructum labiorū, confitentium nomini eius. Cæterū beneficentię & communicationis ne obliuiscamini. Talibus enim uictimis placetur Deo. Parete his qui præsunt uobis, & concedite, siquidem illi uigilant pro animabus uestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: nam id [est] inutile uobis. Orate D
pro nobis. Cōfidimus enim, q bonam habemus conscientiam inter omnes cupientes

pientes honeste conuersari. Magis au-
tem obsecro uos, ut id faciatis, quo ce
lerius restituar uobis. Deus autem pa-
cis, qui reduxit à mortuis pastorem o-
uium illum magnum, per sanguinem te
stamenti æterni, dominum nostrum Ie-
sum, absolutos uos reddat in omni ope
re bono, ad faciendū uoluntatē ipsius:
efficiens ut quod agitis, acceptum sit
in conspectu suo per Iesum Christum,
cui gloria in sæcula sæculorū. Amen.
Obsecro autem uos fratres, sufferte ser
monem exhortationis. Etenim paucis
scripsi uobis. Scitis fratrē Timotheum
solutum esse, cum quo, si celerius uene
rit, uisam uos. Salutate omnes qui præ
sunt uobis, & omnes sanctos. Salutant
uos Itali. Gratia cum omnibus uobis.
Amen.

Missa fuit ab Italia per
Timotheum.

Epistola D. Iacobi Apostoli.

CAPVT I.

A IACOBVS Dei ac do
mini Iesu Christi ser-
uus, duodecim tribu-
bus, quæ sunt in disper
sione, salutem. Pro sum
mo gaudio ducite fra-
tres mei, quoties in tentationes incide
ritis uarias, illud scientes, q̄ explora-
tio fidei uestræ parit patientiam. Cæte
rum patientia opus perfectum habeat,
ut sitis perfecti & integri, nullaq; in re
diminuti. Quod si cui uestrum deest sa-
Matt.7.a pientia, postulet †ab eo qui dat, [nem
21.c pe] Deo, qui dat, [inquam,] omnibus
Mar.11.c simpliciter, nec exprobrat: ac dabitur
Luc.11.b ei: *sed postulet cum fiducia nihil hæsi
B tans. Nam qui hæsitat, is similis est flu
Ioan.14.b ctui maris, qui uentis agitur, & impe-
16.c.f tu rapitur. Neq; enim existimet homo
*Mar.11.c ille se quicquam accepturum à domi-
no. Vir animo duplici, inconstās [est]
in omnibus uiis suis. Glorietur autem
frater q̄ est humilis, in sublimitate sua.
Contrà, qui diues est, in humiliatione
sui: quoniam ueluti flos herbæ præteri
bit. † Exortus est enim sol cum æstu, Eccli 14.c
& exaruit herba, & flos illius decidit, Esa.40.b
& decor aspectus illius periit. Sic & 1.Pet.1.d
diues in uiis suis marcescet. * Beatus *Iob 5.c
uir qui suffert tentationē, quoniā cum
probatus fuerit, accipiet coronam ui-
tæ, quam promisit dominus his qui di
ligunt ipsum. Ne quis cum tentatur,
dicat se à Deo tentari. Nam Deus ut à C
malis tentari non potest, ita nec ipse
quenquam tentat. Imò unusquisq; ten-
tatur, dum à propria concupiscentia
abstrahitur & inescatur. Deinde con-
cupiscentia posteaquam concepit, pa-
rit peccatum: peccatū uero perfectum
progignit mortē. Ne erretis fratres mei
dilecti. Omnis donatio bona, & omne
donum perfectū, è supernis est, descen-
dens à patre luminū: apud quem non
est transmutatio, aut conuersionis ob-
umbratio. Is destinata uoluntate, pro-
genuit nos sermone ueritatis, ut esse-
mus primitiæ quædam suarum creatu
rarum. Itaq; fratres mei dilecti, sit o-
mnis homo uelox ad audiendum, tar-
dus ad loquendum, tardus ad iram.
Nam ira uiri iustitiam Dei non efficit.
Quapropter deposita omni immundi-
tia & redundantia malitiæ, cum man- D
suetudine recipite insitum sermonem,
qui potest saluas reddere animas ue-
stras. †Sitis autem effectores sermo- Matt.7.d
nis, & non auditores [tantum,] fallen Rom.2.b
tes uosmetipsos. Quoniam si quis au-
diat sermonē, nec eum factis exprimat,
hic similis est uiro consideranti faciem
natiuitatis suæ in speculo. Considera-
uit enim seipsum, & abiit, & continuo
oblitus est qualis esset. At qui prospe-
xerit in legem perfectam, quæ est liber
tatis, & permanserit, hic cum non sit
auditor obliuiosus, sed effector operis,
beatus facto suo erit. Si quis uidetur
religiosus esse inter uos, qui non frenat
linguam suam, sed aberrare sinit cor
suum, huius uana [est] religio. Reli-
gio pura & immaculata apud Deum
& patrem hæc est, Inuisere orphanos
& uiduas in adflictione sua, immacu-
latum seipsum seruare à mundo.

CAP. II.

A FRatres mei, ne cum reſpectu perſo-
narum habeatis fidem domini noſtri
Ieſu Chriſti ex opinione. Nam ſi ingre
diatur in cœtum ueſtrū uir, aureum ge
ſtans annulū, ueſte indutus ſplendida:
ingrediatur autem & pauper in ſordi-
da ueſte, & reſpexeritis ad illū qui ue-
ſtem geſtat ſplendidam, & dixeritis il-
li: Tu ſede hic bene, & pauperi dica-
tis: Tu ſta illic, aut ſede hic ſubter ſca-
bellum meum: an non diiudicati eſtis
in uobiſipſis, & facti eſtis iudices cogi
tationum malarū? Audite fratres mei
dilecti, nónne Deus elegit pauperes
mūdi huius, diuites in fide, & hæredes
regni, quod promiſit his qui ipſum di-
B ligunt? Vos autem contemptui habui-
ſtis pauperem. Nónne diuites tyranni
dem exercent in uos, & iidem trahunt
uos ad tribunalia? & iidē male loquun
tur de bono nomine, quod inuocatum
eſt ſuper uos? Si legem quidem regiam
Leuit. 19.d perficitis iuxta ſcripturā: †Diliges pro
ximū tuum ſicut teipſum, bene facitis.
Si uero perſonam reſpicitis, peccatum
cōmittitis, & redarguimini à lege, ue
luti tranſgreſſores. Quiſquis enim to-
tam legem ſeruauerit, offenderit autem
in uno, factus eſt omniū reus. Nam qui
dixit: Ne adulteriū commiſeris, dixit
etiam: Ne occidas. Quod ſi non com-
miſeris adulteriū, occideris autem, fa-
ctus es tranſgreſſor legis. Ita loquami-
ni, & ita faciatis, ueluti per legē liber-
C tatis iudicādi. Siquidem iudiciū abſq;
miſericordia [erit] ei qui non præſtite
rit miſericordiam. Et gloriatur miſeri-
cordia aduerſus iudicium. Quæ utili-
tas fratres mei, ſi fidem aliquis dicat
habere [ſe,] facta uero non habeat?
Num poteſt fides ſaluū facere illum?
1. Ioan. 3.c †Quod ſi frater aut ſoror nudi fuerint,
& egentes quotidiano uictu, dicat aūt
aliquis ueſtrum illis: Abite cum pace,
caleſcite, & ſaturamini: non tamen de
deritis illis quæ ſunt neceſſaria corpo-
ri, quæ [erit] utilitas? Sic & fides, ſi fa
cta non habuerit, mortua eſt per ſe. Sed
dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego
facta habeo. Oſtende mihi fidem tuam
ex factis tuis, & ego oſtendā tibi ex fa
D ctis meis fidem meam. Tu credis quod
Deus unus eſt? Recte facis. Et dæmo-
nia credunt, ac contremiſcūt. Vis uero
ſcire ô homo inanis, ꝙ fides abſq; fa-
ctis mortua ſit? Abraham pater noſter
nónne ex factis iuſtificatus eſt, cum ob
tuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare?
Vides ꝙ fides cooperabatur factis il-
lius, & ex factis fides perfecta fuerit?
Et impleta eſt ſcriptura, quæ dicit: †
Credidit Abrahā Deo, & imputatū eſt Gen. 15.b
illi ad iuſtitiā, & amicus Dei uocatus Rom. 4.a
eſt. Videtis igitur ꝙ ex factis iuſtifice- Gal. 3.a
tur homo, et nō ex fide tantū? *Simili- *Ioſ. 2.a
ter aūt & Rhaab meretrix, an nō ex fa
ctis iuſtificata eſt, cum excepiſſet nun-
cios, & alia uia emiſiſſet? Nā quemad-
modū corpus abſq; ſpiritu mortuū eſt,
ita & fides abſq; factis mortua eſt.

CAP. III.

NOlite †plures magiſtri fieri fratres A
mei, ſcientes ꝙ maius iudiciū ac- Matt. 23.a
cepturi ſimus. In multis enim labimur
omnes. Si quis in ſermone nō labitur,
hic perfectus [eſt] uir, qui poſſit freno
moderari totū etiā corpus. Ecce equis
frena in ora immittimus, ut obediant
nobis: & totū corpus illorū circuma-
gimus. Ecce naues quoq;, cum tantæ
ſint, & à ſæuis uentis agantur, circūa-
gūtur à minimo gubernaculo, quocūq;
impetus dirigentis uoluerit. Ita & lin-
gua puſillū membrum eſt, & magna ia
ctat. Ecce exiguus ignis quantā mate B
riam incendit. Et lingua ignis eſt, mun
dus iniuſtitiæ: ſic lingua cōſtituitur in
membris noſtris, quæ maculat totum
corpus, & inflammat rotā natiuitatis,
& inflāmatur à gehenna. Omnis enim
natura & ferarū & uolucrum ſerpen-
tiumq;, & marinorū domatur, & domi
ta eſt à natura humana. Linguam aūt
nullus hominum domare poteſt, incoer
cibile malum, plena ueneno mortifero.
Per ipſam benedicimus Deo & patri, C
& per ipſam maledicimus hominibus,
qui ad ſimilitudinem Dei conditi ſunt.
Ex eodem ore procedit benedictio &
maledictio. Non oportet, fratres mei,
hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodem
foramine emittit dulcem & amaram
[aquā?] Nunquid poteſt fratres mei,
ficus oleas gignere, aut uitis ficus? Sic
nullus fons ſalſam ac dulcē poteſt ede
re aquam. Quis ſapiens & ſcientia
præditus inter uos? oſtendat ex bona
conuerſatione opera ſua cum manſue-
tudine

D tudine sapientiæ. Quod si æmulationē
amaram habetis, & contentionem in
corde uestro, nolite gloriari, & menda
ces esse aduersus ueritatem. Non est e-
nim ista sapientia è supernis descen-
dens, sed terrena, animalis, dæmonia-
ca. Vbi enim æmulatio & contentio,
ibi inconstantia, & omne opus prauū.
Quæ autem è supernis est sapientia, pri
mum quidem casta est, deinde pacifica
æqua, tractabilis, plena misericordia
& fructibus bonis, nihil dijudicans, ni
hil simulans. Fructus autem iustitiæ in
pace seminatur facientibus pacem.

CAP. IIII.

A VNde bella & pugnæ in uobis? Nō
ne hinc? [Nimirum] ex uoluptati-
bus uestris, quæ militant in membris
uestris. Concupiscitis, & non habetis:
inuidetis & æmulamini, & non pote-
stis adipisci: pugnatis & bellatis: non
habetis, propterea quod non postula-
tis. Petitis, & non accipitis, eo q̄ ma-
le petatis, ut in uoluptatibus uestris in
sumatis. Adulteri & adulteræ, nescitis
q̄ amicitia mundi, inimicitia est cum
B Deo? Quicunq; ergo uoluerit amicus
esse mundi, inimicus Dei constituitur.
An putatis quod inaniter scriptura di-
Ge.6.a 8.d cat: † Ad inuidiam concupiscit spiri-
Prou.3.d tus, qui habitauit in nobis? Maiorem
1.Pet.5.b autem dat gratiam. *Subditi ergo esto
*Ephe. 4.f te Deo, resistite diabolo, & fugiet à uo
bis. Appropinquate Deo, & appropin
quabit uobis. Emūdate manus [ō] pec
catores, & purificate corda duplices
C animo. Adfligite uos & lugete, & plo-
rate. Risus uester in luctum conuerta-
1.Pet.5.b tur, & gaudium in mœrorem. †Humi-
liate uos in conspectu Domini, & exal
tabit uos. Nolite detrahere uobis inui-
cem fratres. Qui detrahit fratri, quiq;
iudicat fratrem suum, detrahit legi, &
iudicat legem. Quod si iudicas legem,
non es effector legis, sed iudex. Vnus
est legislator, qui potest & seruare &
Rom.14.a perdere. Tu † quis es, qui iudicas aliū?
D Age nunc qui dicitis: Hodie & cras ea
mus in hanc ciuitatem, & transigamus
ibi annum unum, & mercemur, & lu-
crum faciamus: qui ignoratis, quid fu-
turum sit postero die. Quę [est] enim ui
ta uestra? Vapor enim est, qui ad exi-
guum tempus adparet, & deinde eua-
nescit: pro eo quod dicere debueritis:
Si Dominus uoluerit, & si uixerimus,
faciamus hoc aut illud. Nunc autem
gloriamini in superbijs uestris. Omnis
gloriatio talis, mala est. Igitur qui no-
uerit recte facere, nec facit, hic peccato
tenetur.

CAP. V.

AGite nunc diuites, plorate, ululan- A
tes super miserijs uestris, quæ adue
nient uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ
sunt, uestimenta uestra tinearum cibi fa
cta sunt: aurum & argentum uestrum
ærugine uitiatum est, & ærugo eorum
in testimonium uobis erit, & exedet
carnes uestras sicut ignis. Thesaurum
congessistis in extremis diebus. Ecce
merces operariorum, qui messuerunt
regiones uestras, quæ fraude non reddi
ta est à uobis, clamat: & clamores eo-
rum qui messuerant, in aures Domini
Sabaoth introierunt. In delicijs uixi- B
stis super terram, et lasciuistis: enutrij-
stis corda uestra, ut in die mactationis.
Condemnastis, & occidistis iustum, et
non resistit uobis. Patientes igitur esto-
te fratres, usque ad aduentum Domini.
Ecce agricola expectat pretiosum fru-
ctum terræ, patienter expectans illum,
donec accipiat pluuiam tempestiuam
& serotinam. Patientes igitur estote et
uos, & confirmate corda uestra, quo-
niam aduentus Domini adpropinquat.
Nolite ingemiscere alius aduersus aliū
fratres, ut ne condemnemini. Ecce iu-
dex ante ianuam adsistit. Exemplum
accipite, fratres mei, adflictionis ac pa
tiētiæ prophetas, qui loquuti sunt [in]
nomine Domini. Ecce, beatos ducimus
eos, qui sustinent. Tolerantiam Iob au C
distis, & finem Domini uidistis, quod
ualde misericors sit Dominus ac com-
miserans. † Ante omnia autem fratres Mat.5.f
mei, nolite iurare, neq; per cœlum, ne-
que per terram, neq; aliud quodcunq;
iusiurādum. Sit autem uestrum est, est:
& non, non, ut ne in simulationem inci
datis. Affligitur aliquis inter uos? o-
ret. Aequo animo est aliquis? psallat.
Infirmatur quis inter uos? accersat pres
byteros ecclesiæ, & orent super eum, †
ungentes eum oleo in nomine Domini: Mar.6.b
& obsecratio fidei saluum reddet labo
rantem, & eriget eum Dominus: & si
peccata commiserit, remittentur ei.

D Confitemini inuicem alius alij delicta, & orate pro uobis inuicem, ut ſanemini. Multum enim ualet deprecatio iuſti efficax. †Helias homo erat ſimiliter obnoxius adfectionibus ut nos, & precatione precatus eſt, ne plueret: & non pluit ſuper terram annos tres & menſes ſex. Et rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra produxit fructum ſuum. Fratres, ſi quis inter uos errauerit à ueritate, & conuerterit quis eum, ſciat quod qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, ſaluam faciet animam à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

3.Re.17.a Luc.4.d

Epiſtola Petri Apoſtoli prima.

CAPVT I.

A PETRVS apoſtolus Ieſu Chriſti, aduenis ſparſim incolentibus Pontum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam & Bithyniam, electis iuxta præſcientiam Dei patris, per ſanctificationem ſpiritus in obedientiā, & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti. Gratia uobis & pax multiplicetur. †Laudandus [eſt] Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuam miſericordiam regenuit nos in ſpem uiuam, per hoc q̄d reſurrexit Ieſus Chriſtus ex mortuis, in hæreditatem immortalem & incontaminabilem, atq; immarceſcibilem, conſeruatam in cœlis erga uos, qui uirtute Dei cuſtodimini

2.Cor.1.a Ephe.1.a

B per fidem ad ſalutem, quæ in hoc parata eſt, ut pateſiat in tempore ſupremo, in quo exultatis, nunc ad tempus breue, ſi opus ſit, adflicti in uarijs experimentis, quo exploratio fidei ueſtræ multo pretioſior auro (quod perit, & tamen per ignem probatur) reperiatur in laudem & gloriam & honorem: tum cum reuelabitur Ieſus Chriſtus: quem cum non uideatis, diligitis, in quem in præſentia, cum non uideatis, credentes tamen exultatis gaudio ineffabili, & glorificato, reportantes finem fidei ueſtræ, ſalutem animarum, de qua ſalute exquiſierũt, & ſcrutati ſunt prophetæ, qui de uentura in uos gratia uaticinati ſunt: ſcrutantes ad quem, aut cuiuſmodi temporis articulum ſignificaret, qui in illis erat ſpiritus Chriſti, qui priuſquam acciderent, teſtabatur uenturas in Chriſtum adflictiones, & quæ has ſecuturæ eſſent, glorias: quibus & illud reuelatũ eſt, quod haud ſibijpſis, imò nobis miniſtrarent hæc, quæ nunc annunciata ſunt uobis per eos, qui uobis prędicauerunt euangelium, per ſpiritum ſanctum emiſſum è cœlo, in quæ

C deſiderant angeli proſpicere. Quapropter ſuccincti lumbis mentis ueſtræ, ſobrij, perfecte ſperate in eam quę ad uos defertur gratiam, per reuelationē Ieſu Chriſti, tanquā filij obedientes, ut non accōmodetis uos his [in] quibus prius per ignorantiam ueſtram eratis concupiſcentijs, ſed quemadmodum is qui uos uocauit, ſanctus eſt, ita [ipſi] quoque ſancti in omni conuerſatione reddamini, propterea quod ſcriptum eſt: †Sancti eſtote, nam ego ſanctus ſum. Et ſi patrem inuocatis citra perſonarum reſpectum iudicantem iuxta cuiuſque opus, uidete ut in timore conuerſantes, incolatus ueſtri tempus tranſigatis. Cum ſciatis uos non caducis [rebus, uelut] argento & auro, fuiſſe redēptos à uana ueſtra conuerſatione, quā ex patrum acceperatis traditione, †

Leui.11.g 19.a.20.b Deu.10.d Rom.2.b Gal.2.b

D ſed pretioſo ſanguine, uelut agni immaculati, & incontaminati Chriſti: qui præordinatus quidem fuerat antequā conditus eſſet mundus: ſed manifeſtatus fuit extremis temporibus propter uos, qui per illum creditis in Deũ, qui illum excitauit è mortuis, & gloriam ei dedit, ut uos fidem ac ſpem haberetis in Deum, qui animas ueſtras puriſicaſtis obediendo ueritati, per ſpiritum ad charitatem fraternam, ab omni ſimulatione alienam: ex puro corde uos inuicem diligite impenſe, renati non ex ſemine mortali, ſed [ex] immortali, per ſermonem uiuentis Dei, & manentis in æternum. Propterea †quod omnis caro ueluti gramen [ſit,] & omnis gloria hominis, quaſi flos graminis. Exaruit gramen, & flos decidit: at uerbum Domini

1.Cor.6.d 7.d Heb.9.d 1.Ioan.1.d Apo.1.b

Eſa.40.b Eccli 14.c Iac.1.b

mini manet in æternum. Hoc autem est
uerbum, quod per Euangelium delatū
est ad uos.

CAP. II.

A PRoinde †deposita omni malitia, &
Rom.6.a omni dolo, & simulationibus, & in
Ephe.4.c uidentijs, & omnibus obtrectationi-
Col.3.b bus, ut modo nati infantes, lac illud nō
Heb.12.a corporis, sed animi, quod dolū nescit,
adpetite, ut per illud subolescatis. Si-
quidem gustastis, quod benignus [sit]
Dominus: ad quem accedentes, qui la
pis est uiuus, ab hominibus quidem re
probatus, apud Deum uero electus ac
pretiosus: ipsi quoq; ueluti uiui lapi-
des ædificemini, domus spiritualis, sa-
cerdotium sanctum, ad offerendum spi
rituales hostias, acceptabiles Deo per
Iesum Christum, quapropter & conti-
Esa.28.d net scriptura: †Ecce pono in Sion lapi
Rom.9.g dem in summo ponendum angulo, ele-
Mat.21.d ctum, pretiosum. Et qui crediderit in il
Act.4.b lo, non pudefiet. Vobis igitur pretiosus
B est, qui creditis. Cæterum ijs, qui non
*Psa.117.c credunt, * lapis quem reprobauerant
ædificantes, hic factus est in caput an-
Esa.8.c guli: †& lapis in quem impingitur, &
petra ad quam offendant, [nempe, his]
qui impingunt in sermonem, neq; cre-
dunt in id, ad quod & instituti fuerant.
Exo.19.a †Vos autem genus electum, regale sa-
Rom.9.e cerdotium, gens sancta, populus acqui
situs, ut uirtutes prædicetis illius, qui
è tenebris uos uocauit in admirabilem
Osee 2.d suam lucem. †Qui quondam eratis nō
populus, nunc autem populus Dei: qui
quondam non consequuti misericor-
diam, nunc uero estis misericordiā con
C sequuti. Dilecti, obsecro tanq̄ aduenas
Rom.13.b ac peregrinos, †abstinete à carnalibus
Gal.5.e concupiscentijs: quæ militant aduer-
sus animam, & conuersationem uestrā
habete honestam inter gētes, ut in hoc
quod obtrectant uobis quasi malefi-
cis, ex bonis operibus æstimantes uos,
glorificent Deum in die uisitationis,
proinde subditi estote cuiuis humanæ
creaturæ propter Dominum: siue regi
tanquam præcellenti, siue præsidibus,
ut qui per eum mittātur, ad uindictam
quidem nocentium, laudem uero recte
agentium: quoniam sic est uoluntas
Dei, ut benefaciendo obturetis os ho-
minibus stultis & ignorantibus, tanq̄
liberi, & non ueluti prætextum haben
tes malitiæ libertatem, sed tanq̄ serui
Dei. †Omnes honorate, fraternitatem Rom.12.b
diligite, Deum timete, *regem honora *Mat.22.c
te. †Famuli subditi sint cum timore do †Ephe.6.a
minis, non solum bonis ac humanis, ue Col.3.d
rumetiam prauis. Nam *hæc est gra- Tit.2.c
tia, si quis propter cōscientiam Dei suf *2.Co.7.e
fert molestias, præter meritum adfectus
malis. Quæ enim [est] laus, si cum pec-
cantes alapis cædimini, suffertis? At si
cum benefacitis, & tamen malis adfici
mini, suffertis. Hæc em̄ est gratia apud D
Deum. Siquidem in hoc uocati estis, q̊-
niam & Christus adflictus est pro no-
bis, relinquens nobis exemplum, ut in
sequeremini uestigia ipsius, qui pecca-
tum non fecit, nec inuentus est dolus in
ore illius, qui cum conuicijs incessere Esa.53.c
tur, non regessit conuicia: cum malis 1.Ioan.3.a
adficeretur, non minabatur. Sed tradi-
dit [uindictā] ei, qui iudicat iuste: qui
peccata nostra ipse pertulit in corpore
suo super lignum, quo peccatis mor-
tui, iustitiæ uiueremus. Cuius eiusdem
uibice sanati fuistis. Nam eratis uelut
oues errantes, sed conuersi estis nunc
ad pastorem, & curatorem animarum
uestrarum.

CAP. III.

SImiliter †uxores, subditæ sitis pro- A
prijs uiris, ut etiam qui non obtem- Ephe.5.c
perant sermoni, per uxorum conuersa Col.3.e
tionem absq; sermone lucrifiant, dum
considerant cum reuerentia coniunctā
castam conuersationē uestram. †Qua- 1.Tim.2.c
rum ornatus sit non externus, qui situs
est in plicatura capillorum, & circum-
positione auri, aut in amictu palliorū:
sed occultus, qui est in corde homo, si
is careat omni corruptela, ita ut spiri-
tus placidus sit ac quietus, qui coram
Deo magnifica ac sumptuosa res est.
Nam ad eum modum olim & sanctæ il
læ mulieres, sperātes in Deum ornabāt
sese, & subditæ erant suis uiris, quem-
admodum Sara obediuit Abrahę, †do Gen.18.b
minum illum adpellans: cuius factæ e-
stis filiæ, dum benefacitis, & non terre
mini ullo pauore. Viri similiter cohabi B
tent secundum scientiam, ueluti infir- 1.Cor.7.a
miori uasi muliebri impertientes hono
norem, tanq̄ etiam cohæredes gratiæ
uitæ, ne interrūpantur preces uestrę. In
summa uero, sitis omnes unanimes, si-
militer adfecti, fraterna p̄diti charitate,

Pro.17.c misericordes, affabiles, non †retalian-
21.d tes malum malo, aut conuicium conui
1.Thes.5.d cio: sed contra benedicentes, scientes
Rom.12.d uos in hoc uocatos esse, ut benedictio-
Gen.12.a nem hæreditate possideatis. Nam qui
Psal.33.c uult uitam diligere, & uidere dies bo-
nos, coerceat linguam suam à malo, &
labia sua ne loquantur dolum. Decli-
net à malo, & faciat bonum: quærat pa
cem, & persequatur eam: quoniã ocu-
li Domini super iustos, & aures eius
C ad deprecationẽ illorum. Rursus aspe-
ctus Domini super eos, qui faciunt ma-
la. Et quis est, qui sit adflicturus uos, si
bonitatis æmulatores fueritis? Imò si
quid etiam acciderit incommodi pro-
Mat.5.a pter iustitiam, †beati [tamen estis.] Cæ
terum terrore illorum ne terreamini, ne
que turbemini, sed Dominum Deum
sanctificate in cordibus uestris. Sitis
autem parati semper ad respondendum
cuilibet petenti, ut loquamini de ea,
quæ in uobis est spe, cum mansuetudi-
ne & reuerentia, conscientiam haben-
Tit.2.a tes bonam, †ut in hoc quod uobis de-
trahunt, tanquam scelerosis, pudefiant
hi qui incessunt uestrã bonam in Chri-
sto conuersationem. Præstat enim ut be
ne agentes, (si ita uelit Dei uoluntas,)
malis adficiamini, quàm male facien-
D tes. †Quandoquidem & Christus se-
Rom.5.b mel pro peccatis passus est, iustus pro
Heb.9.d iniustis, ut nos adduceret Deo, mortifi
catus quidẽ carne, sed uiuificatus spi-
ritu: in quo etiam profectus, spiritibus,
qui erant in carcere, prædicauit, qui
inobedientes fuerant quondam. Cum
semel expectabatur Dei lenitas in die-
Gen.6.a bus †Noe, cum adparabatur arca, in
Mat.24.d qua paucæ, hoc est, octo animæ serua-
Luc.17.f tæ fuerunt per aquam: cuius figuræ
nunc respondens baptismus, nos quo-
que saluos reddit. Quo non carnis sor
des abijciuntur, sed quo fit, ut bona
cõscientia bene respondeat apud deũ,
per resurrectionem Iesu Christi: qui est
ad dexteram Dei, profectus in cœlum,
subiectis sibi angelis, & potestatibus,
ac uirtutibus.

CAP. IIII.

A QVũ igitur Christus passus sit pro
nobis carne, uos quoq; iuxta ean
dem cogitationem armemini: quod qui
passus est in carne, destitit à peccato:
in hoc, ut iam non concupiscentijs ho-
minum, sed uoluntati Dei, quod super-
est in carne tempus uiuat. † Sat enim Ephe.4.c
est nobis, quod anteacto uitæ tempore
uoluntatem gentium patrauerimus, cũ
uersaremur in lasciuijs, concupiscen-
tijs, uinolentijs, comessationibus, com
potationibus, & nepharijs simulachro
rum cultibus. Atq; id absurdum illis
uidetur, quod non accurratis unà cum
ipsis in eandem luxus refusionem, qui
de uobis male loquuntur. Qui redditu B
ri sunt rationẽ ei, qui paratus est ad iu
dicandum uiuos & mortuos. †Nam in 1.Pet.3.c
hoc mortuis quoq; prædicatum est
Euangelium, † ut iudicentur quidem Ioan.5.c
secundum homines carne, uiuant autẽ
iuxta Deum spiritu. †Porrò rerum om 2.Pet.3.b
nium finis imminet. Sitis igitur sobrij, 1.Ioan.2.c
& uigilantes ad orandum. * Ante om- *Pro. 10.b
nia uero charitatem inter uos uehemen
tem habentes. Nam charitas operiet
multitudinem peccatorum. Hospitales C
estote erga uos inuicem, sine murmura
tionibus, ut quisq; accepit donum, ita
alius in alium illud ministrantes, ut bo
ni dispensatores uariæ gratiæ Dei. Si
quis loquitur, loquatur ut eloquia
Dei: † si quis ministrat, ministret tan- Rom.12.c
quam ex uirtute, quã suppeditat Deus,
ut in omnibus glorificetur Deus per Ie
sum Christum, cui est gloria & impe-
rium in sæcula sæculorum, Amen. Cha
rissimi ne miremini, dum per ignem ex
ploramini: quæ res ad experimentum
uestri fit, perinde quasi nouum aliquid
uobis obtingat: imò in hoc quod con-
sortes estis adflictionum Christi, gau-
dete, ut in reuelatione quoq; gloriæ
eiusdem gaudeatis exultantes. Si pro- D
bris adficimini in nomine Christi, bea-
ti [estis:] quoniam gloria & spiritus
Dei super uos requiescit. Iuxta ipsos
quidem maledictis adficitur, iuxta uos
autem glorificatur. Ne quis enim ue-
strum adfligatur, ut homicida, aut fur,
aut facinorosus, aut tanquam alieno-
rum inspector. Porrò si ut Christianus
[adfligitur aliquis,] ne pudefiat, imò
glorificet Deum in parte hac. Quando
quidem & tempus est, ut incipiat iudi-
cium à domo Dei: quod si primum in-
cipit à nobis, quis erit finis eorum, qui
non credunt Dei Euangelio? Et si iu-

stus

ctus uix saluus efficitur; impius & pec
cator ubi comparebit? Proinde qui ad
fliguntur iuxta uoluntatem Dei, tanq̃
apud fidelem conditorem deponant
animas suas benefaciendo.

CAP. V.

A Presbyteros qui inter uos sunt, ob-
secro, qui sum & ipse presbyter, ac
testis adflictionum Christi, atque idem
consors gloriae quae reuelabitur, pasci
te quantum in uobis est, gregem Chri-
sti, curam illius agentes non coacte,
sed uolentes: non turpiter adfectantes
lucrum, sed propenso animo, neq; ceu
dominium exercentes aduersus cle-
ros, sed sic ut sitis exemplaria gregis.
Et cum adparuerit ille pastorum prin-
ceps, reportabitis immarcescibilē glo-
B riae coronam. Similiter iuniores, subdi
ti estote senioribus, [sic] ut omnes a-
Rom.12.c lius alij uicissim subijciamini. †Humi-
litatem animi uobis infixam habete,
propterea quod Deus superbis resistit,
Iac.4.c † humilibus autem dat gratiam. Hu-
miliamini igitur sub potēti manu Dei,
ut uos extollat cum erit opportunum:
Mat.6.c omni † cura uestra coniecta in illum.
Psal.54.d Nam illi cura est de uobis. Sobrij esto
Luc.12.c te, uigilate: quoniam aduersarius ue-
C ster diabolus, tanquam leo rugiens ob
ambulat, quaerens quem deuoret, cui
resistite solidi fide: scientes easdem ad-
flictiones, uestrae quae in mundo est
fraternitati, consummari. Sed Deus
omnis gratiae, qui uocauit nos ad aeter
nam suam gloriam per Christum Ie-
sum, parumper adflictos, idem instau-
D ret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi
gloria, imperium in saecula saeculo-
rum. Amen. Per Siluanum uobis fide-
lem fratrem, ut arbitror, paucis scri-
psi, adhortans & testificans, hanc esse
ueram gratiam Dei, in qua statis. Sa-
lutat uos ea, quae est Babylone con-
sors electionis [ecclesia,] & Marcus
filius meus. Salutate uos mutuo cha-
ritatis osculo. Pax uobis omnibus, qui
estis in Christo Iesu, Amen.

Epistola Petri Apo-stoli secunda.

CAPVT I.

YMEON Petrus, ser A
uus & apostolus Iesu
Christi, his qui aeque
pretiosam nobiscū sor
titi sunt fidem, per iusti
tiam Dei nostri, & ser
uatoris Iesu Christi. Gratia uobis &
pax multiplicetur per agnitionem dei,
& Iesu Domini nostri: ut eius diuina
uirtus omnia nobis largita est, quae ad
uitam ac pietatem pertinent, per agni-
tionem eius, qui uocauit nos per glo-
riam & uirtutem, per quae pretiosa no-
bis ac maxima promissa donata sunt,
ut per haec efficeremini diuinae consor
tes naturę, si refugeritis à corruptione,
quae est in mundo per concupiscentiā.
Sed & in hoc ipsum omni adhibito stu B
dio, subministrate in fide uestra uirtu-
tem, in uirtute uero scientiā, †in scien- 1.Cor.8.a
tia uero temperantiam, in temperantia
uero patientiam: rursus in patientia
pietatē, in pietate aūt fraternam chari-
tatē, in fraterna uero charitate dilectio
nem. Haec enim cū uobis adsint & exu
berent, haud otiosos, nec in irritum la-
borantes efficiunt, ad Domini nostri Ie
su Christi cognitionem. Nam cui non
adsunt haec, [is] caecus est, manu uiam
tentans, oblitus sese à ueteribus pecca
tis suis fuisse purgatum. Quapropter
fratres, potius operam date, ut uocatio
nem & electionem uestram firmam effi
ciatis. Haec enim si feceritis, nequaq̃ la
bemini unq̃, sic enim abunde submini
strabitur uobis introitus in aeternū re-
gnum Domini nostri, & seruatoris Ie-
su Christi. Quapropter haud negligā, C
uos semper commonere de his, tametsi
sciatis, & confirmati sitis in praesenti
ueritate. Attamen iustū arbitror, quan
diu sum in hoc tabernaculo excitare
uos per commonitionem: †cum sciam Ioan.21.f
breui futurum, ut deponam hoc taber- 2.Tim.4.a
naculum meum, quemadmodū & Do-
minus noster Iesus Christus significa-
uit mihi. Quin et dabo semper operam,
ut post exitum meum, horū mentionem

facere poſſitis. Non enim arte compoſitas fabulas ſecuti, notã uobis fecimus Domini noſtri Ieſu Chriſti potentiã & aduentum: ſed qui oculis noſtris aſpeximus illius maieſtatem. Acceperat enim à Deo patre honorem & gloriam, uoce ad illum delata huiuſmodi à ma-
D gnifica gloria: †Hic eſt ille filius meus
Mat.17.a dilectus, in quo mihi complacitũ eſt. Et hanc uocem nos audiuimus è cœlo delatam, cum eſſemus unà cum illo in monte ſancto. Et habemus firmiorem ſermonem propheticum: cui dum attenditis, ceu lucernæ adparenti in obſcuro loco, recte facitis, donec dies illuceſcat, & lucifer exoriatur in cordibus ueſtris. Si illud prius noueritis, quod omnis prophetica ſcriptura non ſit pri-
2.Tim.3.d uatæ interpretationis. †Non enim uoluntate hominis allata eſt olim ꝓphetia: ſed à ſpiritu ſancto, impulſi loquuti ſunt ſancti Dei homines. CAP. II.
A FVerunt aũt & pſeudoprophetæ in populo, quemadmodũ & inter uos erunt falſi doctores: qui clam inducent ſectas pernitioſas, etiam Dominum qui illos mercatus eſt, abnegantes: accerſentes ſibiipſis celerem interitũ, & plerique ſequentur illorum exitia, per quos uia ueritatis maledictis adficietur, & per auaritiam factitijs ſermonibus de uobis negotiabuntur: quibus iudiciũ iam olim non tardat, & perditio illorũ
Iob 4.d non dormitat. †Nam ſi Deus angelis, qui peccauerant non pepercit, ſed catenis caliginis in tartarum præcipita-
Gen.7.a tos tradidit ſeruandos in iudiciũ: †& priſco mundo non pepercit, ſed octauũ
B iuſtitiæ præconem Noe ſeruauit, diluuio in mundum impiorum inducto: &
Gen.19.b †ciuitates Sodomorũ & Gomorrhæ, in cinerem redactas, ſubuerſione condemnauit, [eosq́ue] fecit exemplum his, qui impie forent acturi: & iuſtum Lot, qui opprimebatur à nepharijs per libidinoſam conuerſationem, eripuit. Is enim oculis & auribus iuſtus, cum habitaret inter illos, quotidie animam iuſtã iniquis illorum factis excruciabat. Nouit Dominus pios è tentatione eripere, iniuſtos autem in diem iudicij puniendos ſeruare: maxime uero illos, q carnem ſequentes, in concupiſcentia pollutionis ambulant, ac dominationem contẽnunt, audaces, præfracti, qui gloria præcellentes non uerentur conuitijs inceſſere. Cum ipſi angeli, qui ſunt robore ac uirtute maiores, non ferunt aduerſus ſeſe apud Dominum, maledicum iudicium. At iſti ueluti bruta ani- C
mantia, natura genita in capturam, & in pernitiem, in his quæ non intelligũt maledicentes, in perditione ſua peribunt, reportantes mercedem iniuſtitię, pro uoluptate ducentes, ſi in diem delitijs fruantur, labes ac maculæ: qui conuiuantes in erroribus ſuis, inſultant uobis, oculos habentes plenos adulteræ, & qui à peccando ceſſare neſciant, ineſcantes animas inſtabiles, cor habentes exercitatum rapinis, execrabiles filij, qui relicta recta uia, aberrauerunt ſequuti uiam Balaam filij Boſor, qui mercedem iniquitatis dilexit, ſed redargutus fuit de ſua iniquitate. Animal ſubiugale, mutum, humana uoce loquens, prohibuit prophetæ dementiã. Iſti ſunt
fontes aqua carentes, † nebulæ quæ à Iudæ 1.c
procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in æternum ſeruata eſt. Siqui- D
dem ubi uehementer faſtuoſa uanitatis uerba ſonuerint, ineſcant homines per concupiſcentias carnis uoluptatibus, eos qui uerè aufugerant ab his, qui in errore conuerſantur, dum illis libertatem pollicentur, cum ipſi ſerui ſint cor-
ruptionis. † Siquidem à quo quis ſu- Ioan.8.d
peratus eſt, huic etiam in ſeruitutem eſt Rom.6.c
addictus. Nam ſi poſteaq̃ refugerunt ab inquinamentis mundi, per agnitionem Domini & ſeruatoris Ieſu Chriſti: tamen his rurſum inuoluti ſuperantur:
† facta ſunt illis poſtrema peiora pri- Heb.6.a
mis. Satius enim fuiſſet illis, nõ cognouiſſe uiam iuſtitiæ, q̃ ubi cognouerũt, conuerti ab eo, quod illis traditũ fuit, ſancto pręcepto. Verum accidit illis id quod uero prouerbio [dici ſolet:] Canis reuerſus ad ſuum ipſius uomitum: et ſus lota, reuerſa ad uolutabrũ cœni.

CAP. III.

HAſce iam alteras uobis chariſſimi A
ſcribo epiſtolas, in quibus extimulo ueſtram, per commonitionem, ſynceram mentem: ut memores ſitis uerbo-
rum, quæ prædicta ſunt à ſanctis pro- 1.Tim.4.a
phetis, & mandati noſtri, qui ſumus 2.Tim.3.a
Apoſtoli Domini & ſeruatoris. †Illud Iudæ 1.f
primum

primum scientes,uenturos in extremis
diebus illusores, qui iuxta proprias
cōcupiscentias ambulent, & dicant:†
Eze.12.f Vbi est pollicitatio aduentus eius?Si-
quidem ex quo die patres dormierunt,
omnia sic permanent[ut]ab initio crea
B tionis [erant.]Nam illud uolentes ne-
sciunt, quod cœli iam olim fuerint ac
terra,ex aqua & per aquam consistens
Dei sermone, per quos is qui tum erat
mūdus,aqua inundatus perijt. At qui
nunc sunt cœli ac terra,eiusdem sermo
ne repositi sunt,& seruantur igni in diē
iudicij,& perditionis impiorum homi
num. Vnum aūt hoc ne lateat uos dile
cti, quod unus dies apud Dominū per
inde est, ut mille anni, & mille anni,ut
dies unus. Haud tardat Dominus qui
promisit, quemadmodum nonnulli tar
ditatem existimāt. Verum longanimis
est erga nos, dum non uult ullos peri-
re,sed omnes ad pœnitentiam recipe-
C re. Veniet autem dies Domini,sicut fur
in nocte, qua cœli procellæ in morem
transibunt:elementa uero æstuantia sol
uentur, terraq; & quæ in ea sunt ope-
ra,exurentur. Cum igitur hæc omnia
soluātur,quales oportet esse uos in san
ctis conuersationibus ac pietatibus,ex
pectantes & accelerantes aduentum
diei Dei: per quem cœli incensi soluen
tur, & elementa æstuantia liquescent?
Isa.65.c †Sed cœlos nouos ac terram nouā iux
Apo.21.a ta ꝓmissum illius expectamus,in qui-
D bus iustitia inhabitat.Quapropter dile
cti,hæc expectātes,date operam,ut im
maculati & incontaminati ab illo re-
periamini in pace, dominiq; nostri lon
ganimitatē,salutē arbitremini quemad
modū & dilectus frater noster Paulus,
iuxta sibi datam sapientiam scripsit uo
bis, etiam in omnibus ferè epistolis,lo
quēs de his,inter quę sunt nōnulla dif-
ficilia intellectu, quæ indocti parumq;
firmi detorquent,sicut & cæteras scri-
pturas, ad suā ipsorū perniciem. Vos
igitur dilecti,posteaq̃ præmoniti estis,
cauete ne simul cum alijs nephariorum
errore abducti,excidatis à propria sta
bilitate,sed crescite in gratia, & cogni
tione Domini nostri,& seruatoris Iesu
Christi. Ipsi gloria & nunc & in diem
æternitatis. Amen.

Epistola D. Ioannis Apostoli prima.

CAPVT I.

VOD erat ab initio, A
quod audiuimus,q̄d ui
dimus oculis nostris,
quod perspeximus, &
manus nostrę contrecta
uerunt de sermone ui-
tæ,& uita manifestata est:& uidimus,
etiam testamur,& annunciamus uobis
uitam æternam,quę erat apud patrem,
& manifestata est nobis. Quod uidi- B
mus et audiuimus annūciamus uobis,
ut et uos societatem habeatis nobiscū,
& societas nostra [est] cum patre, &
cum filio eius Iesu Christo.Et hæc scri
bimus uobis, ut gaudium uestrum sit
impletum. Et hæc est promissio, quam
audimus ex ipso,& annunciamus uo-
bis,quod Deus †lux est,& tenebræ in C
eo non sunt ullæ.Si dixerimus quod so 2.Ioan.8.b
cietatem habemus cum eo, & in tene-
bris ambulamus,mentimur,et ueritatē
non facimus. Quod si in luce ambula-
mus,sicut ipse est in luce,societatē ha-
bemus inter nos mutuam,& †sanguis Heb.9.d
Iesu Christi filij eius emundat nos ab 1.Pet.1.d
omni peccato.Si dixerimus, *pecca- Apo.1.b
tum non habemus,nosipsos fallimus,et D
ueritas in nobis non est. Si confitea- *3.Re.8.e
mur peccata nostra,fidelis est et iustus, Prou.20.b
ut remittat nobis peccata nostra,& e- 2.Par.6.g
mundet nos ab omni iniquitate. Si di-
xerimus,non peccauimus, mendacem
facimus eum, & sermo eius non est in
nobis.

CAP. II.

FIlioli mei,hæc scribo uobis, ne pec- A
cetis:& si quis peccauerit, aduoca
tum habemus apud patrem,Iesum Chri
stum iustum.Et ipse est propitiatio pro
peccatis nostris:nō pro nostris aūt tan
tum,sed etiam pro totius mundi.Et per
hoc scimus quod cognouimus eum, si
mandata ipsius obseruamus.†Qui di- 1.Ioan.4.a
cit:Noui eum,& pręcepta eius nō ser
uat,mendax est,& in eo ueritas nō est.
Qui autem seruat sermonem eius, ue-
re in hoc charitas Dei perfecta est. Per
hoc scimus quod in ipso sumus. Qui

dicit ſe in eo manere, debet ſicut ille am
bulauit, & ipſe ambulare. Fratres, non
præceptum nouum ſcribo uobis, ſed
præceptum uetus quod habuiſtis ab
initio. Præceptum uetus eſt ſermo, quẽ
B audiſtis ab initio. Rurſum †præceptũ
Ioan.13. nouum ſcribo uobis, quod uerum eſt
14.b in ipſo, [idem uerum eſt] & in uobis:
quia tenebræ prætereunt, & uerum lu-
men iam lucet. Qui dicit ſe in luce eſſe,
& fratrem ſuum odit, [is] in tenebris
eſt uſq; adhuc. Qui diligit fratrem ſuũ,
in lumine manet, & offendiculum in
eo non eſt. Qui autem odit fratrem
ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris am-
bulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ
obcæcauerunt oculos eius. Scribo uo
bis filioli, quoniam remittuntur uobis
peccata propter nomẽ eius. Scribo uo-
bis patres, quoniam cognouiſtis eum
qui ab initio eſt. Scribo uobis adole-
ſcentes, quoniam uiciſtis illum malũ.
Scribo uobis pueli, quoniam cogno-
uiſtis patrem. Scripſi uobis patres,
quoniam cognouiſtis eum qui ab ini-
tio eſt. Scripſi uobis adoleſcentes, quo
niam fortes eſtis, & uerbum Dei ma-
net in uobis, & uiciſtis illum malum.
C Ne diligatis mundum, neq; ea quæ in
mundo ſunt. Si quis diligit mundum,
non eſt charitas patris in eo. Quoniam
omne quod eſt in mundo, [uidelicet]
concupiſcentia carnis, & concupiſcen
tia oculorum, & faſtus uitæ, non eſt ex
patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus
tranſit, & concupiſcentia eius. Qui au
tem facit uoluntatem Dei, manet in ęter
num. Pueli, nouiſſimum tempus eſt, &
ſicut audiſtis, quod Antichriſtus uen-
turus ſit, etiam nunc Antichriſti multi
cœperunt eſſe. Vnde ſcimus nouiſſi-
mum tempus eſſe. E nobis egreſſi ſunt,
ſed non erant ex nobis. Nam ſi fuiſ-
ſent ex nobis, permanſiſſent utiq; nobi
ſcum. Sed ut manifeſti fierent, quod nõ
ſint omnes ex nobis. Sed uos unctionẽ
habetis à ſancto illo, & noſtis omnia.
Non ſcripſi uobis, quaſi ignorantibus
ueritatem, ſed tanquam ſciẽtibus eam.
D Et quoniam omne mendacium ex ueri
tate non eſt. Quis eſt mendax, niſi [is,]
qui negat Ieſum eſſe Chriſtum? Hic eſt
Antichriſtus, qui negat patrem & fi-
lium. Quiſquis negat filium, [is] ne pa
trem quidem habet. Vos igitur quod
audiſtis ab initio, in uobis permaneat.
Si in uobis permanſerit, quod audiſtis
ab initio, & uos in filio & patre per-
manebitis. Et hæc eſt promiſſio, quam
ipſe pollicitus eſt nobis, uitam æternã.
Hæc ſcripſi uobis de his qui ſeducunt
uos, † & unctio quam uos accepiſtis Eſa.54.d
ab eo, manet in uobis. Et non neceſſe Ioan.6.e
habetis ut quiſquam doceat uos: ſed ſi 14.16.b
cut ipſa unctio docet uos de omnibus,
& uerax eſt, & non eſt mendacium. Et
ſicut docuit uos, manete in ea. Et nunc
filioli manete in eo, ut cum apparuerit,
habeamus fiduciam, † & non pudefia Sap.5.a
mus ab eo in aduentu eius. Si ſcitis q
iuſtus eſt, ſcitote q omnis qui facit iu-
ſtitiam, ex ipſo natus eſt.

CAP. III.

Videte qualem charitatem dedit no- A
bis pater, ut filij Dei uocemur. Pro
pter hoc mundus non nouit uos, quia
non nouit eum. Chariſſimi, nunc † filij Luc.20.d
Dei ſumus, & nondum apparuit id qd
futuri ſumus. † Scimus autem, quoniã Rom.8.c
ſi apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã 1.Cor.15.f
uidebimus eum ſicuti eſt. Et omnis Col.3.a
qui habet hanc ſpem in eo, purificat ſe, Phil.3.e
ſicut & ille purus eſt. Omnis qui com
mittit peccatum, idem & iniquitatem
committit, & peccatum eſt iniquitas.
† Et ſcitis quod ille apparuit, ut pecca Eſa.53.c
ta noſtra tolleret: & peccatum in eo 1.Pet.2.d
non eſt. Omnis qui manet in eo, non
peccat: omnis qui peccat, non uidit
eum, nec nouit eum. Filioli, nemo uos
ſeducat. Qui exercet iuſtitiam, iuſtus
eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui commit B
tit peccatum, ex diabolo eſt: † quoniã Ioan.8.d
ab initio diabolus peccat. Ad hoc ad-
paruit filius Dei, ut diſſoluat opera
diaboli. Omnis qui natus eſt ex Deo,
peccatum non committit: quoniam ſe-
men ipſius in eo manet, & non poteſt
peccare, eo quod ex Deo natus eſt.
† In hoc manifeſti ſunt filij Dei, & Ioan.13.e
filij diaboli. Omnis qui non facit iu- 15.b
ſtitiam, non eſt ex Deo, & qui non di-
ligit fratrem ſuum. Quoniam hæc eſt an
nunciatio, quam audiſtis ab initio, ut
diligatis uos inuicem. Non ſicut Cain
ex illo malo erat, & occidit fratrem
ſuum. Et propter quid occidit eum?
quia opera eius mala erant, fratris au-
tem

C tem eius iusta. Ne miremini fratres
mei, si odit uos mundus. Nos scimus
quod translati sumus de morte ad ui-
tam, quia diligimus fratres. Qui non
diligit fratrem, manet in morte. Omnis
qui odit fratrem suum, homicida est:
& scitis quod omnis homicida non ha
bet uitam ęternam in se manentem. Per
hoc cognouimus charitatem, quoniam
ille animam suam pro nobis posuit. †
Ioan.15.b Et nos debemus pro fratribus animas
ponere. Qui uero habuerit substantiam
mundi, & uiderit fratrem suum egen-
tem, & clauserit uiscera sua ab eo,
quomodo charitas Dei manet in eo?
Iac.2.c Filioli mei, † ne diligamus uerbo neq;
D lingua, sed opere et ueritate. Et per hoc
cognoscimus quod ex ueritate sumus,
& in conspectu eius suadebimus cordi
bus nostris. Quod si condemnet nos
cor nostrum, maior est Deus corde no-
stro, & nouit omnia. Charissimi, si cor
nostrum non condemnet nos, fiduciam
Ioan.16.c habemus erga Deum: † & quicquid
petierimus, accipimus ab eo, quoniam
præcepta eius custodimus, & ea quæ
1.Ioan.5.a sunt placita coram eo, facimus. † Et
hoc est præceptum eius, ut credamus
nomini filij eius Iesu Christi, & diliga
mus nos mutuo, sicut dedit præceptū.
Et qui seruat præcepta eius, in illo ma
net, & ipse in eo. Et per hoc scimus
quod manet in nobis, è spiritu quem
nobis dedit.

CAP. IIII.

A Charissimi, ne cuiuis spiritui creda
tis, sed probate spiritus an ex deo
sint: quoniam multi pseudoprophetæ
exierunt in mundum. Per hoc cogno-
scite spiritum Dei. Omnis spiritus qui
confitetur Iesum Christum in carne ue
nisse, ex Deo est. Et omnis spiritus qui
non confitetur Iesum Christum in car-
ne uenisse, ex Deo non est. Et hic est il-
le [spiritus] Antichristi, de quo audi-
stis quod uenturus sit: & nunc iam in
mundo est. Vos ex Deo estis filioli, &
uicistis eos, quoniam maior est qui in
uobis [est,] quam qui in mundo. Ipsi è
mundo sunt, ideo è mundo loquuntur,
& mundus eos audit. Nos ex Deo su-
B mus. † Qui nouit Deum, audit nos: qui
Ioan.8.f non est ex Deo, non audit nos. Per hoc
cognoscimus spiritum ueritatis, & spi
ritum erroris. Charissimi, diligamus
nos inuicem, quia charitas ex Deo est.
Et omnis qui diligit, ex Deo natus est,
& cognoscit Deum. Qui non diligit,
non nouit Deum, quoniam Deus cha-
ritas est. † In hoc apparuit charitas dei Ioan.3.b
in nobis, ꝙ filium suum unigenitum e-
misit Deus in mundum, ut uiuamus per
eum. In hoc est charitas, non quod nos
dilexerimus Deum, sed quod ipse dile
xerit nos, & emiserit filium suum pro-
pitiationem pro peccatis nostris. Cha- C
rissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos
debemus nos mutuo diligere. Deum †
nemo uidit unquam. Si diligamus nos Ioan.1.b
inuicem, Deus in nobis manet, & cha- 1.Tim.6.B
ritas eius perfecta est in nobis. In hoc
cognoscimus, in eo nos manere, &
ipsum in nobis, quod de spiritu suo de-
dit nobis. Et nos uidimus, & testamur,
ꝙ pater emisit filium seruatorem mun-
di. Quisquis confessus fuerit ꝙ Iesus
est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse
in Deo. Et nos cognouimus, & credi-
mus charitatem quam habet Deus in
nobis. Deus charitas est, & qui manet D
in charitate, in Deo manet, & Deus in
eo. In hoc perfecta est charitas nobi-
scum, ut fiduciam habeamus in die iu-
dicij: quod sicut ille est, & nos sumus
in mundo hoc. Timor non est in chari-
tate, sed perfecta charitas foras eijcit
timorem, quoniam timor cruciatum ha
bet. Qui autem timet, non est perfectus
in charitate. Nos diligimus eum, quo-
niam ipse prior dilexit nos. Si quis di- Ioan.13.d
xerit: Diligo Deum, & fratrem suum 15.b
oderit, mendax est. Qui enim non dili- Ephe.5.a
git fratrem suum quem uidit, Deum
quem non uidit, quomodo potest dili-
gere? Et hoc præceptum habemus ab
eo, ut qui diligit Deum, diligat & fra-
trem suum.

CAP. V.

Omnis qui credit Iesum esse Chri- A
stum, ex Deo natus est. Et omnis
qui diligit eum qui genuit, diligit &
eum qui natus est ex eo. In hoc cogno-
scimus quod diligamus filios Dei, cū
Deum diligimus, & præcepta eius ser
uamus. Hæc est enim charitas Dei, ut
præcepta eius seruemus: † & præce- Mat.11.d
pta eius grauia non sunt. † Quoniam 1.Cor.15.g
omne quod natum est ex Deo, uincit
mundum: & hæc est uictoria quæ uicit

mundum, fides nostra. Quis est qui uin
cit mundum, nisi qui credit ꝙ Iesus est
filius Dei? Hic est qui uenit per aquam
& sanguinem, Iesus Christus: non per
aquam solum, sed per aquam & sangui
B nem. Et spiritus est qui testificatur,
quoniam spiritus est ueritas. Quoniam
tres sunt qui testimonium dant, spiri-
tus & aqua, & sanguis: & hi tres unū
sunt. Si testimonium hominum accipi-
mus, testimonium Dei maius est: quo-
niam hoc est testimonium Dei, quo te-
stificatus est de filio suo. Qui credit in
filium Dei, habet testimoniū in seipso:
Ioan.3.d qui non † credit Deo, mendacem fecit
eum, quia nō credidit in testimonium,
quod testificatus est Deus de filio suo.
Et hoc est testimonium, quod uitam æ-
ternam dedit nobis Deus, & hæc uita
C in filio eius est. Qui habet filium, habet
uitam: qui non habet filium Dei, uitam
non habet. Hæc scripsi uobis, qui cre-
ditis in nomen filij Dei, ut sciatis ꝙ ui
tam habetis æternam, & ut credatis in
nomen filij Dei. Et hæc est fiducia,
quā habemus apud eum, quod si quid
petierimus secūdum uoluntatem eius,
audit nos. Et si scimus quòd audit nos,
quicquid petierimus, scimus ꝙ habe-
mus petitiones quas postulauimus ab
eo. Si quis uiderit fratrem suum pecca
re, peccatum non ad mortem, petet &
dabit ei uitam, peccantibus nō ad mor
D tem. Est peccatum ad mortem, non pro
illo dico ut roges. Omnis iniquitas
peccatum est. Et est peccatum non ad
mortem. Scimus ꝙ omnis qui natus
est ex Deo, non peccat: sed qui genitus
est ex Deo, seruat seipsum, & malus il-
le non tangit eum. Scimus ꝙ ex Deo
sumus, & mundus totus in malo consti
tutus est. Scimus autem ꝙ filius Dei
Luc.24.d uenit, † & dedit nobis mentem, ut co-
gnoscamus illum qui uerus est: & su-
mus in uero, in filio Iesu Christo. Hic
est uerus Deus, & uita æterna. Filioli,
cauete uobis à simulachris. Amen.

Beati Ioannis Episto la secunda.

SENIOR, electæ domi A
næ & filijs eius, quos
ego diligo in ueritate,
& non ego solus, sed
& omnes qui cogno-
uerunt ueritatem, pro-
pter ueritatem quę permanet in nobis,
& nobiscum erit in æternum. Erit uo-
biscum gratia, misericordia, pax à deo
patre, & à domino Iesu Christo, filio
patris in ueritate & charitate. Gaui- B
sus sum ualde, quod inueni de filijs
tuis ambulantes in ueritate: sicut præ-
ceptum accepimus à patre. Et nunc ro
go te domina, non tanquam manda-
tum nouum scribo tibi, sed quod ha-
buimus ab initio, ut † diligamus nos Ioan.15.b
mutuo. Et hæc est charitas, ut ambule-
mus secundum præceptum eius. Hoc
est præceptum quemadmodum audi-
stis ab initio, ut in eo ambuletis: quo- C
niam multi seductores ingressi sunt in
mundum, qui non confitentur Iesum
Christum uenturum in carne: hic est se
ductor & Antichristus. Cauete uobis-
ipsis, ne perdamus quę operati sumus,
sed ut mercedem plenam recipiamus.
Omnis qui transgreditur, & non ma-
net in doctrina Christi, Deum non ha-
bet. Qui manet in doctrina Christi, hic D
& patrem & filium habet. Si quis ue-
nit ad uos, & hanc doctrinam non ad-
fert, ne recipiatis eum in domum, nec
aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi
aue, communicat operibus eius malis.
Cum multa haberem uobis scribenda,
nolui per chartam & atramentum: sed
spero me uenturum ad uos, & præsen-
tem præsentibus loquuturum, ut gau-
dium nostrum sit completum. Salutant
te filij sororis tuæ electæ. Amen.

Beati

Beati Ioannis Epiſtola tertia.

A SENIOR Gaio dilecto, quem ego diligo in ueritate. Dilecte, de omnibus opto, ut proſpere agant, & recte ualeant, ſicut proſpere agit anima tua. Gauiſus ſum enim ualde uenientibus fratribus, & teſtimonium reddentibus ueritati tuæ, ſicut tu in ueritate ambulas. Maius his non habeo gaudium, quàm ut audiam filios meos
B in ueritate ambulare. Dilecte, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & in hoſpites, qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu eccleſiæ, quos, bene facies, ſi deduxeris digne Deo. Pro hoc enim nomine profecti ſunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus recipere huiuſmodi, ut cooperatores ſimus ueritati.
C Scripſi eccleſiæ, ſed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes, non recipit nos. Propter hoc ſi uenero, indicabo facta illius quæ facit, uerbis malitioſis garriens in nos: & nec his contentus, non ſolum non recipit fratres, uerumetiam uolentes [recipere] prohibet, & è congregatione eijcit. Dilecte, ne imiteris quod malum eſt, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit, ex Deo eſt: qui autem male facit, non ui-
D dit Deum. Demetrio teſtimonium redditum eſt ab omnibus, & ab ipſa ueritate: ſed & nos teſtimonium perhibemus, & noſtis quod teſtimonium noſtrum uerum eſt. Multa habebam quæ ſcriberem, ſed nolo per atramentum & calamum ſcribere tibi. Spero autem protinus me uiſurum te, & præſentes coràm loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

Beati Iudæ Apoſtoli Epiſtola catholica.

IVDAS Ieſu Chriſti A
ſeruus, frater autem Iacobi, his qui per Deũ patrẽ ſanctificati ſunt, quiq; per Ieſum Chriſtum ſeruati ſunt, uocatis. Miſericordia uobis & pax, & charitas multiplicetur. Dilecti, tantum mihi ſtudium fuit ſcribendi ad uos de cõmuni ſalute, ut non potuerim non ſcribere uobis, obſecrans, ut ueſtris laboribus adiumento ſitis fidei, quæ ſemel data eſt ſanctis. Obiter enim ſubierunt quidam homines impij, qui prius deſcripti fuerant in hoc iudicium, qui Dei noſtri gratiam transferunt ad laſciuiam: ac Deum, qui ſolus eſt herus, ac dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negant. Volo autem uos commonefacere, B
cum ſciatis ſemel illud: quod Dominus, poſteaquam populum ex Aegypto ſaluum eduxerat, † rurſus eos qui Num.14.f
non credebant, perdidit: quodq; angelos, qui non ſeruauerant ſuam originem, ſed reliquerãt ſuum domicilium, ad iudicium magni illius diei, uinculis æternis ſub caligine ſeruauit. †Sicut Sodoma & Gomorrha, & his fini- Gen.19.e
timæ ciuitates, quæ ad conſimilem modum cum illis ſtupris inquinatæ fuerant, ac ſequutæ fuerant carnem alienam, propoſitæ ſunt exemplo, ignis æterni pœnam ſuſtinentes. Similiter ſanè & hi deluſi in ſomnijs, carnem quidem polluunt, dominos uero ſpernunt: in gloria autem conſtitutos maledictis inſectantur. At † Michael ar- Zach.3.a
chãgelus, cum aduerſus diabolum cer- Eccli 21.d
tans, diſceptaret de corpore Moſi, non auſus eſt illi notam impingere maledicti, ſed dixit: Increpet te Dominus. At iſti quæ non nouerunt, ea maledictis inſectantur: quæ uero natura ceu rationis expertia animantia ſciunt, in his corrumpuntur. Vę illis, quoniã uiam †
Cain ingreſſi ſunt, et deceptione merce- C
dis, qua deceptus fuit Balaam, effuſi Gen.4.b
ſunt, & cõtradictione * Core perierũt. Num.22.d
Hi ſunt inter charitates ueſtras maculę *Nũ.16.a

inter ſe conuiuantes, abſque [ullius]
1.Pet.2 d timore, ſeipſos paſcentes, † nubes a-
quam non habentes, quæ à uentis cir-
cumaguntur, arbores autumno marce-
ſcentes, infrugiferæ, bis emortuæ &
eradicatæ: undæ efferæ maris, deſpu-
mantes ſua ipſorum dedecora: ſtellæ
erraticæ, quibus caligo tenebrarum
in æternum ſeruata eſt. Prius autem &
his uaticinatus eſt ſeptimus ab Adam
Apo.1.b Enoch, dicens: † Ecce uenit Dominus
in ſanctis milibus ſuis, ut faciat iudi-
cium aduerſus omnes, & redarguat
omnes ex eis qui ſunt impij, de factis
omnibus, quæ impie patrarunt, deq́
omnibus duris, quæ loquuti ſunt ad-
uerſus eum peccatores impij. Hi ſunt
murmuratores, queruli, iuxta concupi
ſcentias ſuas ambulantes, & os illo-
rum loquitur tumida, admirantes per-
D ſonas utilitatis gratia. Vos autem dile-
cti, memores eſtote uerborum, quæ an-
tehac dicta fuerunt ab apoſtolis Domi
ni noſtri Ieſu Chriſti, quod dixerunt
uobis, in extremo tempore futuros il-
luſores, qui iuxta ſuas impias cupidi-
tates ambularent. Hi ſunt qui ſegre-
gant, animales, ſpiritum non habentes.
Vos autem dilecti, ſanctiſſimæ ueſtræ
fidei ſuperſtruentes uoſipſos, per ſpiri-
tum ſanctum orantes, uoſipſos in cha-
ritate Dei ſeruate, expectantes miſeri-
cordiam Domini noſtri Ieſu Chriſti in
uitam æternam. Et hos quidem commi
ſeremini, dum dijudicamini: illos au-
tem, per timorem ſaluos facite ex in-
cendio rapientes, odio proſequentes,
& eam quæ ex carne eſt maculatam tu
nicam. Ei uero qui poteſt illos ſeruare
à peccato immunes, & ſtatuere in con
ſpectu gloriæ ſuæ, incontaminatos cũ
exultatione, ſoli ſapienti Deo ſeruato-
ri noſtro, gloria & magnificentia, im-
perium & poteſtas, nunc & in omnia
ſæcula, Amen.

Apocalypſis beati Io-
annis Apoſtoli & Euan-
geliſtæ theologi.

CAPVT I.

REVELATIO Ieſu A
Chriſti, quam dedit il-
li Deus, ut palàm face-
ret ſeruis ſuis, quæ o-
porteat fieri citò: & ſi-
gnificauit emiſſo man-
dato per angelum ſuum, ſeruo ſuo Io-
anni, qui teſtificatus eſt ſermonem Dei,
& teſtimoniũ Ieſu Chriſti, & quæcun-
que uidit. Beatus qui legit, & qui au-
diunt uerba prophetiæ: & ſeruant ea
quæ in ea ſcripta ſunt. Tempus enim
prope [eſt.] Ioannes, ſeptem eccleſijs,
quæ ſunt in Aſia. Gratia uobis & pax
ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui uentu
rus eſt: & à ſeptẽ ſpiritibus, qui in con
ſpectu throni eius ſunt, & à Ieſu Chri- B
ſto, qui eſt teſtis fidelis, † primogenitus 1.Cor.15.e
mortuorum, & princeps regum terræ: Col.1.c
ei qui dilexit nos, & *lauit nos à pec- *Heb.9.d
catis noſtr s per ſanguinem ipſius, & 1.Ioan.1.d
fecit nos reges, & ſacerdotes Deo & 1.Pet.1.d
patri ſuo, Ipſi gloria & imperium in ſę Apo.5.b
cula ſæculorum. Amẽ. † Ecce, uenit cũ † mat. 24.c
nubibus, et uidebit eum omnis oculus, Iudæ 1.c
& qui eum compunxerunt. Et plangẽt
ſe ſuper eum omnes tribus terrę, etiam,
Amen. † Ego ſum Alpha & O, princi Eſa.44.b
pium & finis, dicit Dominus: qui eſt, Apo.22.c
& qui erat, & qui uenturus eſt, omni- 21.b
potens. Ego Ioannes qui & frater ue-
ſter ſum, & particeps in adflictione, &
regno, te patiẽtia in Chriſto Ieſu, fui in
inſula, quę adpellatur Patmos, propter
ſermonem Dei, & teſtimoniũ Ieſu Chri
ſti. Fui in ſpiritu, in dominico die, et au C
diui poſt me uocem magnam, tanq̃ tu-
bæ dicentis: Ego ſum Alpha & O, pri
mus & nouiſſimus. Quod uides ſcribe
in libro: & mitte ſeptem eccleſijs quæ
ſunt in Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, &
Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, &
Philadelphiæ, & Laodiceæ. Et conuer
ſus ſum, ut uiderem uocem quæ loque-
batur mecum. Et conuerſus, uidi ſeptẽ
candelabra aurea: & in medio ſeptem
cande-

candelabrorum similem filio hominis, uestitum ueste ad pedes usq; demissa, & præcinctum ad mamillas zona aurea: caput autem eius & capilli [erãt] candidi, uelut lana alba, & tanq̃ nix. Et oculi eius tanquam flamma ignis, & pedes eius similes chalcolibano, ue lut in camino ardentes, & uox illius tanquam uox aquarum multarum, & habebat in dextera sua stellas septem.
D Et de ore eius gladius anceps [&] acutus exibat. Et facies eius, sicut sol lucet in uirtute sua. Et cũ uidissem eum, cecidi ad pedes eius tanq̃ mortuus, & posuit dexteram suam super me, dicens
Esa.44.a mihi: Noli timere, †ego sum primus et
41.b nouissimus, & uiuus: & fui mortuus, & ecce sum uiuens in sæcula sæculorum, Amen: & habeo claues inferni et mortis. Scribe [ergo] quæ uidisti, & quæ sunt, et quę oportet fieri post hęc. Sacramentum septem stellarum, quas uidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea. Septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum: & candelabra septem quæ uidisti, septem ecclesiæ sunt.

CAP. II.

A ANgelo Ephesinæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua: qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Noui opera tua, & laborem, & patiẽtiam tuam, & quod non potes sustinere malos: & tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse, & non sunt: & inuenisti eos mendaces, & tulisti. Et patientiam habes, & laborasti propter nomẽ meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaq; unde excideris: & age pœnitentiam, & prima ope
B ra fac. Sin minus, ueniam tibi citò, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi resipueris. Sed hoc habes, q̃a odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vincẽti dabo edere de ligno uitæ, quod est in medio paradisi Dei. Et angelò Smyrnæorum ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & uixit: Noui opera tua, & adflictionẽ & paupertatem, sed diues es: et blasphemiam eorũ, qui se dicunt Iudæos esse, & non

sunt, sed [sunt] synagoga Satanæ. Ni- C
hil horum timeas, quæ passurus es. Ecce, missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem, ut tentemini: & habebitis adflictionem dierum decem. Esto fidelis usq; ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs. Qui uicerit, non lædetur à morte secunda. Et angelo Pergamensis ecclesiæ scribe: Hęc dicit, qui habet gladium ancipitem & acutum. Noui opera tua, & ubi habitas, ubi sedes [est] Satanæ, & tenes nomen meum, & nõ negasti fidem meam. Et in diebus meis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos, ubi Sa
tanas habitat. Sed habeo aduersus te D
pauca: quia habes illic tenentes doctri-
nam †Balaam, qui docebat per Balac Num. 24.c
mittere offendiculum corã filijs Israel, ut ederent ex his quæ simulachris immolabantur, & fornicarẽtur. Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarũ, quod odi. Resipisce, alioqui ueniàm tibi citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei. Qui habet aurẽ audiat, quid
spiritus dicat ecclesijs. Vincenti dabo B
edere ex manna abscondito, & dabo illi calculum candidũ, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Et angelo Thyatirensis ecclesiæ scribe: Hęc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, cuius pedes similes [sunt] chalcolibano. Noui opera tua, & charitatem, & ministerium, & fidem, & patientiam tuam, & opera tua, & nouissima plura prioribus. Sed habeo aduersus te
pauca: quia permittis mulierem Hieza F
bel, quæ se dicit prophetam, docere & seducere seruos meos, scortari, & edere ex his, quę simulachris immolantur. Et dedi illi tẽpus, ut resipisceret à scortatione sua, nec resipuit. Ecce, ego mitto eam in lectum, & qui adulterio miscentur cum ea, in adflictionem maximam: nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis: & liberos eius interficiam
morte. †Et scient omnes ecclesię, quod Hier.17.b
ego sim ille scrutans renes & corda: & Psal.7.c
dabo unicuiq; uestrum secundum ope 1.Re.16.b
ra sua. Vobis autẽ dico, & cæteris qui G
Thyatire estis: quicunq; nõ habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt

profunditates satanæ, quemadmodum dicunt: non mittã super uos aliud pondus, tamen [id] quod habetis tenete donec ueniam. Et qui uicerit, & custo-

Psal. 2. c dierit usq; in finem opera mea, † dabo illi potestatem super gentes, & reget eas uirga ferrea, [&] tanquam uasa figulina confringentur. Sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.

CAP. III.

A ET angelo ecclesiæ, quæ est Sardis scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus Dei, & septẽ stellas. Noui opera tua, quia nomen habes quod uiuas, & mortuus es. Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena corã deo. In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & resipisce.

Infra 16. c
1. Thess. 5. a
2. Pet. 3. c
†Si ergo non uigilaueris, ueniam ad te tanquã fur, et nescies qua hora ueniam ad te. Habes pauca nomina & Sardis, qui non inquinauerũt uestimenta sua, & ambulabũt mecum in albis, quia di-

B gni sunt. Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis: & non delebo nomen

Luc. 12. a eius de libro uitæ, & †confitebor nomen eius coram patre meo, & corã angelis eius. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs. Et angelo Philadelphiensis ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus ille uerax, qui habet cla-

Esa. 22. f
Iob 12. b
uem Dauid, qui †aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Noui opera tua, Ecce dedi coram te ostium apertum, & nemo potest claudere illud, quia exiguam habes potentiam: & seruasti sermonem meum, & non negasti nomen meum. Ecce do de synagoga satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiũtur. Ecce adigam illos ut ueniant, & adorẽt ante pedes tuos: & sciant quod ego dilexi te, quoniam

C seruasti sermonem patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tẽtationis, quæ uentura est in orbem uniuersum, ut tentet habitantes in terra. Ecce uenio cito. Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Qui uicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius. Et scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cœlo à deo meo,

& nomen meum nouum. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs. Ioan. 14. a

Et angelo Laodicensium ecclesiæ scribe: Hæc dicit Amen testis ille fidelis & uerus, principium creaturæ Dei. Noui opera tua, quia neq; frigidus es, neq; feruidus: utinã frigidus esses aut feruidus. Itaq; quoniam tepidus es, &

nec frigidus, nec feruidus, incipiam te D

euomere ex ore meo: quia dicis, diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo, et nescis quod tu es miser, & miserabilis, et pauper, & cæcus, ac nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum ex igni, ut locuples fias: & uestimenta alba, ut induaris, ne adpareat dedecus nuditatis tuæ: & collyrio inunge ocu-

los tuos, ut uideas. † Ego quoscunq; Prou. 3. b

amo, arguo & castigo. Aemulare er- Heb. 12. a

go ac resipisce. Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit uocem meam, et aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego uici, & consedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.

CAP. IIII.

POst hæc uidi, & ecce ostium aper- A

tum in cœlo, & uox prima quã audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui in spiritu. Et ecce thronus positus erat in cœlo, & super thronum sedẽs. Et q sedebat similis erat aspectu lapidi Iaspidi & Sardio, & iris erat in circuitu throni, similis aspectu smaragdino. Et in circuitu throni sedilia uigintiquatuor, et sup sedilia uidi uigintiquatuor seniores sedẽtes, circũamictos stolis albis, & habebant in capitibus suis co-

ronas aureas. Et de throno procede- B

bant fulgura, & tonitrua, & uoces: & septem lampades ignis ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus dei. Et in conspectu throni mare uitreum simile crystallo, & in medio throni, & in circuitu throni quatuor animalia, plena oculis ante & retro. Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile uitulo, tertium animal ha-

beus

bens faciem instar hominis, & quar-
C tum animal simile aquilæ uolanti. Et
quatuor animalia, singula eorum habe
bant alas senas in circuitu, & intus
plena erant oculis. Et requiem non ha
Esa.6.a bent die ac nocte, dicentia: †Sanctus,
sanctus, sanctus Dominus Deus omni
potens, qui erat, & qui est, & qui uen-
turus est. Et cum dederint illa anima-
lia gloriam & honorem, & benedictio
nem sedenti super thronum, uiuenti in
D sæcula sæculorum, procidunt uiginti
quatuor seniores ante sedentē in thro-
no, & adorant uiuentem in sæcula sæ-
culorum: & abijciunt coronas suas an
te thronum, dicentes: Dignus es Domi
ne & Deus noster, accipere gloriam et
honorem, & potentiam: quia tu crea-
sti omnia, & per uoluntatem tuā sunt,
& creata sunt.

CAP. V.

A ET uidi in dextera sedētis super thro
num librum scriptum intus & in ter
go, obsignatum sigillis septem. Et uidi
angelum fortem, prædicantem uoce
magna: Quis est dignus aperire librum
& soluere signacula eius? Et nemo po-
terat, neq; in cœlo, neq; in terra, neq;
subter terram, aperire librū, neq; aspi-
cere illum. Et ego flebam multū, quod
nemo dignus inuentus esset aperire &
legere librum, nec uidere eum. Et unus
B de senioribus dicit mihi: Ne fleueris.
Ecce, uicit leo, qui est de tribu Iuda, ra
dix Dauid, ut aperiat librum & soluat
septem sigilla eius. Et uidi, & ecce in
medio throni & quatuor animalium,
& in medio seniorum agnus stans tan
quam occisus, habens cornua septem,
& oculos septem: qui sunt septem spiri
tus Dei, missi in omnem terram. Et ue-
nit, & accepit de dextera sedentis in
C throno librum. Et cum accepisset li-
brum, quatuor animalia & uigintiqua
tuor seniores prociderūt coram agno,
habentes singuli citharas, & phialas
aureas plenas odoramentorum: quæ
sunt precationes sanctorum, & canunt
canticum nouum, dicentes: Dignus es
accipere librum, et aperire sigilla eius:
quoniam occisus es, & redemisti nos
Deo per sanguinem tuum, ex omni tri-
bu, & lingua, & populo, & natione:
& fecisti nos Deo nostro reges ac sa-
cerdotes: et regnabimus super terram.

†Et uidi, & audiui uocem angelorum Dan.7.c
multorum in circuitu throni, & anima
lium, & seniorum, & milia milium di-
centia uoce magna: Dignus est agnus, D
qui occisus est, accipere uirtutem, &
diuitias, & sapientiam, & fortitudi-
nem, & honorem, & gloriam, & bene-
dictionem. Et omnem creaturam, quæ
in cœlo est, & quæ super terrā, & sub
terra, & in mari, & quæ in eis sunt om
nia, audiui dicentes: Sedenti in throno
& agno benedictio, & honor, & glo-
ria imperiumq; in sæcula sæculorum.
Et quator animalia dicebant: Amen.
Et uigintiquatuor seniores ceciderunt
[in facies suas,] & adorauerunt ui-
uentem in sæcula sæculorum.

CAP. VI.

ET uidi cum aperuisset agnus unum A
de sigillis, & audiui unum de qua-
tuor animalibus dicens, tanquam uocē
tonitrui: Veni, & uide. Et uidi, & ecce
equus albus, et qui sedebat super eum,
habebat arcum, & data est ei corona:
& exiuit uincens, & ut uinceret. Et
quum aperuisset sigillum secundū, au-
diui secundum animal dicens: Veni &
uide. Et exiuit alius equus rufus, & in
sidenti huic, datum est ut tolleret pa-
cem de terra, & ut inuicem se interfi-
ciant. Et datus est ei gladius magnus.
Et quum aperuisset sigillum tertium,
audiui tertium animal, dicens: Veni &
uide. Et uidi. Et ecce equus niger, &
qui sedebat super eum habebat staterā
in manu sua: & audiui uocem in medio
quatuor animalium, dicentem: Chœ- B
nix tritici denario, & tres chœnices
hordei denario, & uinum & oleum ne
læseris. Et quum aperuisset sigillum
quartum, audiui uocem quarti anima-
lis, dicentem: Veni, & uide. Et uidi. Et
ecce equus pallidus, & qui sedebat su
per eum, nomen illi mors: & infernus
sequitur eum. Et data est illis potestas
interficiendi super quartam partem ter
ræ, gladio, & fame, morte, & à bestijs
terræ. Et cum aperuisset sigillum quin
tum, uidi subter altare animas interfe-
ctorum proter uerbum Dei, & propter
testimonium quod habebant. Et clama
bant uoce magna, dicentes: Vsq; quo C
Domine, qui es sanctus & uerax, non
iudicas, ac uindicas sanguinem no-

strum de his qui habitant in terra? Et
datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, &
dictum est illis, ut requiescerent adhuc
pusillum temporis, donec complerentur
conserui eorum, & fratres eorum,
qui interficiendi essent sicut & illi. Et
uidi, cum aperuisset sigillum sextum,
Mat. 27.f & ecce, † terræmotus magnus factus
est. Et sol factus est niger, tanquam sac
cus cilicinus: & luna tota facta est si-
cut sanguis: & stellæ de cœlo ceciderunt
D runt super terram, sicut ficus abijcit
grossos suos, quum à uento magno mo
uetur. Et cœlum recessit, sicut liber qui
circumuoluitur & omnis mons & in-
Esa. 2.d sulæ de locis suis motæ sunt: † & reges
terræ, & principes, & diuites, & tribu
ni, & fortes, & omnis seruus, & om-
nis liber absconderunt se in speluncis,
Osee 10.b & in petris montium. † Et dicunt mon
Luc. 23.c tibus & petris: Cadite super nos, &
abscondite nos à facie sedentis super
thronum, & ab ira agni: quoniam ue-
nit dies magnus iræ illius, & quis po-
test stare?

CAP. VII.

A ET post hæc uidi quatuor angelos
stantes super quatuor angulos ter-
ræ, tenentes quatuor uentos terræ, ne
flaret uentus super terram, neq; super
mare, neq; in ullam arborem. Et uidi al
terum angelum ascendentem ab ortu
solis, habentem sigillum Dei uiui, &
clamauit uoce magna quatuor ange-
lis, quibus datum est nocere terræ, &
mari, dicens: Nolite nocere terræ, neq;
mari, neq; arboribus, quoadusq; signe
mus seruos Dei nostri in frontibus
suis. Et audiui numerum signatorum,
centum quadragintaquatuor millia si-
gnati, ex omni tribu filiorum Israel. Ex
B tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex
tribu Ruben, duodecim millia signati.
Ex tribu Gad, duodecim millia signa-
ti. Ex tribu Aser, duodecim millia si-
gnati. Ex tribu Nephthalim, duode-
cim millia signati. Ex tribu Manasse,
duodecim millia signati. Ex tribu Sy-
meon, duodecim millia signati. Ex tri-
bu Leui, duodecim millia signati. Ex
tribu Isachar, duodecim millia signati.
Ex tribu Zabulon, duodecim millia
signati. Ex tribu Ioseph, duodecim mil
lia signati. Ex tribu Beniamin, duode-
cim millia signati. Post hæc uidi, & ec
ce turba multa, quam dinumerare ne-
mo poterat, ex omnibus gentibus, & C
tribubus, & populis, & linguis, stan-
tes ante thronum, et in conspectu agni,
amicti stolis albis, & palmæ in mani-
bus eorum, et clamabant uoce magna,
dicentes: Salus ei qui sedet super thro
num Dei nostri, & agno. Et omnes an-
geli stabant in circuitu throni & senio-
rum, & quatuor animalium: & proci-
derunt in conspectu throni in facies
suas, & adorauerunt Deum, dicentes:
Amen. Benedictio & gloria, & sapien
tia, & gratiarumactio, & honor, & po
tentia, & fortitudo Deo nostro in sæ-
cula sæculorum, Amen. Et respondit D
unus de senioribus, dicēs mihi: Hi qui
amicti sunt stolis albis, qui sunt? & un
de uenerunt? Et dixi illi: Domine, tu
scis. Et dixit mihi: Hi sunt, qui uenerūt
ex afflictione magna, & dilatauerunt
stolas suas, & dealbauerunt eas per
sanguinem agni. Ideo sunt ante thronū
Dei, & seruiunt ei die ac nocte in tem-
plo eius: & qui sedet in throno, habita
bit super illos. † Nō esurient amplius, Esa. 49.c
neq; sitient amplius, nec cadet super il
los sol, neq; ullus æstus: quoniā agnus
qui in medio throni est, reget illos, &
deducet eos ad uiuos fontes aquarum:
† & absterſurus est Deus omnem la- Esa. 25.c
chrymam ab oculis eorum. Apo. 21.b

CAP. VIII.

ET quum aperuisset sigillum septi- A
mum, factum est silentium in cœlo
media fermè hora. Et uidi septem ange
los qui stant in conspectu Dei, & datæ
sunt illis septem tubæ. Et alius ange-
lus uenit, & stetit ante altare, habens
thuribulum aureum, & data sunt illi in
censa multa, ut daret [de] precationi-
bus sanctorum omnium super altare
aureum quod est ante thronū. Et ascen
dit fumus incensorum, [de] precibus
sanctorum è manu angeli coram Deo.
Et accepit angelus thuribulum, & im B
pleuit illud de igne altaris, & misit in
terram: & facta sunt tonitrua, & uo-
ces, & fulgura, & terræmotus. Et se-
ptem angeli qui habebant septē tubas,
præparauerunt se, ut tuba canerent. Et
primus angelus tuba cecinit, & facta
est grando, & ignis, mixta sanguine: et
missa sunt in terram, & tertia pars ar-
borum

C borum cõcremata est, & omne fœnum uiride combustum est. Et secundus angelus tuba cecinit, & tanq̃ mons magnus, igne ardẽs, proiectus est in mare. Et facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturarum quę erãt in mari, quę habebãt animas: & tertia pars nauiũ interijt. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit è cœlo stella magna, ardens tanquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum: & nomen stellæ dicitur Absinthium. Et fit tertia pars

D in absinthium, & multi homines mortui sunt ex aquis: quia amaræ factæ sunt. Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum: ita ut obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. Et uidi, & audiui unũ angelum, uolantem per medium cœli, dicentem uoce magna: Væ, Væ, Væ habitantibus in terra. E cæteris uocibus tubæ trium angelorum, qui erant tuba canturi. CAP. IX.

A ET quintus angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cœlo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer à fumo putei. Et de fumo exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ. Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neq; omne uiride, neque omnem arborem: nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis. Et datum est illis, ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinq;. Et cruciatus eorum ut cruciatus scorpij, quum percusserit hominẽ.

B ✝Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium, & super capita earum tanq̃ coronæ, similes auro, et facies earum tanq̃ facies hominum. Et habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes earũ quasi leonum erãt. Et habebant loricas sicut loricas ferreas: & sonitus alarum earum sicut so-

Luc.23.d Osee 10.b Sap.16.b

nitus curruum equis multis currentibus ad bellum. Et habebant caudas similes scorpionũ, & aculei erant in caudis earum: & potestas earum, nocere hominibus mensibus quinq;. Et habent super se regem, angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abbadon, & Græce Apollyon. Væ unum abijt, & ecce ueniunt adhuc duo uæ post hæc. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicẽtem sexto angelo, qui habebat tubã: Solue quatuor angelos, q̃ alligati sunt in flumine magno Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, ut occiderent tertiam partem hominũ. Et numerus equestris exercitus uicies millies dena millia. Et audiui numerũ eorum. Et ita uidi equos in uisione, & qui sedebant super eos, habebant thoraces igneos, & hyacinthinos, & sulphureos. Et capita equorũ erant tanq̃ capita leonum, & de ore ipsorum procedebat ignis, et fumus, et sulphur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominũ, de igne, & de fumo & sulphure: quæ procedebant ex ore ipsorum. Potestates enim eorum in ore ipsorum sunt, [& in caudis ipsorum.] Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita: & per hæc nocent. Et cæteri homines qui non sunt occisi his plagis, neq; resipuerunt ab operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia, & simulachra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea: quę neq; uidere possunt, neq; audire, neq; ambulare: & non egerunt pœnitentiam ab homicidijs suis, neq; à ueneficijs suis, neq; à fornicatione sua, neq; à furtis suis. CAP. X.

ET uidi alium angelum fortem, descendentem de cœlo, amictum nube & iris in capite eius, et facies eius erat ut sol, & pedes eius tanquã columnæ ignis, & habebat in manu sua libellum apertum: et posuit pedem suũ dextrum super mare, sinistrum autem super terram. Et clamauit uoce magna, quemad modum quum leo rugit. Et quum clamasset, loquuta sunt septem tonitrua uoces suas. Et quum loquuta fuissent

septem tonitrua uoces suas, ego scri-
B pturus eram. Et audiui uocem de cœlo
dicentem mihi: Obsigna quæ loquuta
sunt septem tonitrua, & ne ea scribas.
Dan.12.c †Et angelus quem uidi stantem super
mare, & super terram, leuauit manum
suam ad cœlum, & iurauit per uiuen-
tem in sæcula sæculorum, qui creauit
cœlum, & ea quæ in illo sunt: & ter-
ram, & ea quæ in ea sunt: & mare, &
ea quæ in eo sunt, tempus non fore am
C plius, sed in diebus uocis septimi ange
li, quum cœperit tuba canere, consum-
mandum esse mysterium Dei, sicut euā-
gelizauit seruis suis prophetis. Et uox
quam audiui de cœlo, iterum loqueba
tur mecum, & dicebat: Vade, accipe li
bellum apertum in manu angeli stan-
tis super mare, & super terram. Et abij
ad angelum, dicens ei: Da mihi libel-
D lum. Et dicit mihi: Accipe libellum, &
Eze.3.a deuora illum, † faciet amaricari uen-
trem tuum: sed in ore tuo erit dulcis
tanquam mel. Et accepi libellū de ma-
nu angeli, & deuoraui illum: & erat
ori meo tanquam mel, dulcis. Et quum
deuorassem eum, amaricatus est uen-
ter meus. Et dicit mihi: Oportet te igi-
tur prophetare in gentibus, & linguis,
& populis, & regibus multis.

CAP. XI.

A ET datus est mihi calamus similis uir
gæ, à dicente mihi: Surge, & meti-
re templum Dei & altare, & adoran-
tes in eo. Et atrium quod intra templū
est, eijce foras, et ne metiaris illud, quo
niam datum est gentibus, & ciuitatem
sanctam calcabunt mensibus quadra-
gintaduobus: & dabo duobus testibus
meis, & prophetabunt diebus mille
ducentis sexaginta, amicti saccis. Hi
sunt duæ oliuæ, & duo candelabra, in
conspectu Dei terræ stantia. Et si quis
uoluerit eis nocere, ignis exit de ore
eorum, & deuorat inimicos eorum. Et
si quis uoluerit eos iniuria adficere,
B sic oportet eum occidi. Hi habent po-
testatem claudendi cœlū, ne pluat die-
bus prophetiæ ipsorum: & potestatem
habent super aquas, cōuertendi eas in
sanguinem, & percutiendi terram om-
ni plaga quotiescunqꝫ uoluerint. Et
quum finierint testimonium suum, be-
stia quæ ascendit de abysso, faciet ad-
uersus eos bellum, & uincet illos. Et
corpora eorum iacebunt in plateis ci-
uitatis magnæ, quæ uocatur spirituali
ter Sodoma & Aegyptus, ubi & domi
nus noster crucifixus est. Et uidebunt
de populis, & tribubus, & linguis, et
gentibus corpora eorū per tres dies et
dimidium, & corpora eorum non sinēt
poni in monumenta. Et inhabitantes
terram gaudebunt super illis, & læta-
buntur, & munera mittēt inuicem quo
niam hi duo prophetæ cruciauerunt
eos qui habitant super terram. Et post C
dies tres & dimidium, spiritus uitæ à
Deo intrauit in eos. Et steterunt super
pedes suos, et timor magnus cecidit su
per eos qui uidebant eos. Et audierunt
uocem magnā de cœlo dicentem ipsis:
Ascendite huc. Et ascenderunt in cœ-
lum in nube, et uiderūt illos inimici eo
rum. Et in illa hora factus est terræmo-
tus magnus, & decima pars ciuitatis
cecidit: & occisa sunt in terræmotu no
mina hominum septem millia, & reli-
qui territi sunt, & dederunt gloriam
Deo cœli. Væ secundum abijt, & ecce
uæ tertium ueniet citò. Et septimus an
gelus tuba cecinit, & factæ sunt uoces
magnæ in cœlo, dicentes: Facta sunt re
gna huius mūdi domini nostri et Chri-
sti eius, et regnabit in sæcula sæculorū.
Amen. Et uigintiquatuor seniores, qui D
in cōspectu Dei sedent in sedibus suis,
ceciderunt in facies suas, & adoraue-
runt Deum, dicentes: Gratias tibi agi
mus domine Deus omnipotens, qui es,
& qui eras, & qui uenturus es: quia
accepisti potentiam tuam magnam, et
regnasti. Et iratæ sunt gentes, et adue-
nit ira tua, & tempus mortuorum, ut
iudicentur: et reddas mercedem seruis
tuis, prophetis et sanctis, et timentibus
nomen tuum, pusillis & magnis: et per
das eos qui perdunt terram. Et aper-
tum est templum Dei in cœlo, & uisa
est arca Testamēti eius in templo eius:
& facta sunt fulgura, & uoces, et toni-
trua, & terræmotus, & grando magna.

CAP. XII.

ET signū magnū apparuit in cœlo. A
Mulier amicta sole, & luna sub pe-
dibus eius, et in capite eius corona stel
larū duodecim. Et in utero habens, cla
mat parturiens, et cruciatur ut pariat.

Et uisum est aliud signum in cœlo, & ecce draco magnus, rufus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus suis diademata septem: & cauda eius trahit tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terrā. Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut quum peperisset, filiū eius deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes uirga ferrea: & raptus est filius eius ad Deū & ad thro
B num eius. Et mulier fugit in solitudinē, ubi habet locum paratū à Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factū est prœliū [magnum] in cœlo. Michael & angeli eius præliabātur cū dracone: & draco pugnabat & angeli eius, & non ualuerunt, neq; locus inuētus est eorū amplius in cœlo. Et ꝓiectus est draco ille magnus, serpēs antiquus, qui uocatur diabolus & Satanas, qui seducit totū terrarum orbem, proiectus est [inquam] in ter-
C ram, & angeli eius cū illo ꝓiecti sunt. Et audiui uocem magnam dicētem: In cœlo nunc facta est salus & uirtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte, & ipsi uicerūt eum propter sanguinem agni, & propter sermonem testimonij sui, & non dilexerunt animā suam usq; ad mortem. Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ habitatoribus terræ & maris, quia descendit diabolus ad uos, habens iram magnam, sciens quod paululū temporis habeat. Et postquam uidit draco quod proie-
D ctus esset in terram, persequutus est mulierem, quæ peperit masculum. Et datę sunt mulieri alæ duæ Aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum in locum suum: ubi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et eiecit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret rapi à flumine. Et audiuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen quod eiecerat draco ex ore suo. Et iratus est draco aduersus mulierem: & abijt ut faceret prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi. Et stetit super arenam maris.

CAP. XIII.

ET uidi de mari bestiam ascendentem, habentē capita septem, & cornua decē. Et super cornua eius decem diademata, et super capita eius nomen blasphemiæ. Et bestia quam uidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes ursi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco potētiam suam, & thronum suum, & potestatem magnam. Et uidi unum de capitibus eius, quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. Et admiratio fuit in uniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatē bestiæ: & adorauerunt bestiā, dicentes: Quis similis bestiæ? & quis potest pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna & blasphemias, & data est ei potestas faciendi menses quadragintaduos. Et aperuit os suum in blasphemiam contra Deum, ut blasphemijs afficeret nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant. Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & uincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & linguam, & gentem, & adorabant eum omnes qui inhabitant terram, quorū non sunt scripta nomina in libro uitæ agni, qui Act.4.c
occisus est ab origine mundi. Si quis C
habet aurem, audiat. Si quis captiuitatem contraxerit, in captiuitatem abit: si quis †gladio occiderit, oportet eum Gen.9.a
gladio occidi. Hic est patientia & fi- Matt.26.e
des sanctorum. Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo, similia agni: et loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestiæ omnem facit in conspectu eius, & facit terram, & inhabitātes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et facit signa magna, ut etiam ignem faciat de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et se
ducit habitātes in terra, propter signa D
quæ data sunt illi, ut faceret in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ quę habet plagam gladij, & uixit. Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiæ, & ut loquatur imago bestiæ: & faciet, ut quicunq; non adorauerint ima

ginem bestiæ, occidantur. Et facit omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterem in manu sua dextera, aut in frõtibus suis. Et ne quis posset emere aut uendere: nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerũ bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexagintasex.

CAP. XIIII.

A ET uidi, & ecce agnus stans super montem Sion, & cum eo centũ quadragintaquatuor millia, habentia nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui uocẽ de cœlo, tanquam uocem aquarum multarũ, et tanquam uocem tonitrui magni, et uocem audiui citharœdorum citharizantiũ citharis suis. Et cantant quasi canticum nouum ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores: et nemo poterat discere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo et agno: et in ore eorum non est inuentus dolus. Sine macula enim sunt ante thronum Dei. Et uidi alterum angelum uolantẽ per medium
B cœli, habentem Euangelium æternum, ut euangelizaret habitãtibus super terram, et omni genti, et tribui, et linguæ, et populo, dicentem uoce magna: Timete Deum, et date illi honorem, quia uenit hora iudicij eius: et adorate eum
Psal. 145.a qui †fecit cœlũ et terram, mare, et fon
Act. 14.c tes aquarũ. Et alius angelus sequutus
*Esa. 21.c est, dicens: *Cecidit cecidit Babylon,
Hier. 51.a ciuitas illa magna, quia à uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus sequutus est illos, dicẽs uoce magna: Si quis adorauerit bestiam et imaginem eius, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, et hic bibet de uino iræ Dei, quod mixtũ est mero in calice iræ ipsius. Et cruciabitur igne et sulphure in conspectu angelorum sanctorũ, et ante conspectum agni. Et fumus tormentorum eorum ascendit in sæcula sæculorum. Nec habent requiem die ac nocte, qui adorãt C
bestiam et imaginem eius, et si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est. Hic qui custodiunt mandata Dei et fidem Iesu. Et audiui uocem de cœlo, dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo etiam dicit spiritus, ut requiescãt à laboribus suis: sed opera illorum sequuntur illos. Et uidi, et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutã. Et alius angelus exiuit de templo, clamans uoce
magna ad sedentẽ super nubem: † Mit Ioel. 3.c
te falcem tuam, et mete, quia uenit tibi Matt. 13.d
hora ut metas, quoniã aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem,
falcem suam in terrã, et demessa est ter D
ra. Et alius angelus exiuit de templo quod est in cœlo, habẽs et ipse falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatẽ super ignẽ, et clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, et uindemia botros terræ, quoniam maturæ sunt uuæ eius. Et misit angelus falcem suam acutam in terram, et uindemiauit uineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum, et calcatus est lacus extra ciuitatem: et exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum, per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

ET uidi aliud signum in cœlo magnum et mirabile, angelos septem, A
habentes plagas septem nouissimas, quoniã in illis consummata est ira dei. Et uidi tanquã mare uitreum mixtum igni, et eos qui uictoriam reportarant de bestia, et de imagine eius, et de charactere eius, & de numero nominis eius, stantes super mare uitreum, ha-
bentes citharas Dei, & cantant canti- B
cum Mosi serui Dei, & canticũ agni, dicentes: Magna & mirabilia [sunt] opera tua domine Deus omnipotens: iustæ & ueræ sunt uiæ tuæ rex sanctorum. Quis non timebit te domine, & glorificabit nomen tuum? Quia solus sanctus [es,] quoniam omnes gentes uenient, & adorabũt in conspectu tuo,
quoniam iudicia tua manifestata sunt. C

Et

Hier. 10. a Et post hæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo: & exierunt septem angeli, habẽtes septem plagas, de templo, uestiti lino mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et unum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas, plenas iracun-
D diæ dei uiuentis in sæcula sæculorum. Et impletũ est templum fumo à maiestate Dei, & de potentia eius: & nemo poterat introire in templũ, donec consumarentur septem plagæ septem angelorum.

CAP. XVI.

A ET audiui uocem magnã de templo dicentem septem angelis: Ite, effundite [septẽ] phialas iræ Dei in terram. Et abijt primus [angelus,] & effudit phialam suam in terram, & factũ est ulcus malũ ac noxiũ in homines, qui habebant characterem bestiæ, & in eos qui adorabant imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima uiuẽs mortua est in mari. Et tertius angelus effudit phialam suam in flumina, & in fontes aquarũ, & factæ sunt sanguis. Et audiui angelũ aquarum dicẽtem: Iustus es domine, qui es, & qui eras, & sanctus:
B quia hæc iudicasti, quia sanguinẽ sanctorum & prophetarũ effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et audiui alterũ de altari dicentem: Etiam domine Deus omnipotens, uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, & datũ est illi æstu adfligere homines per ignem. Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei, habentis potestatem super has plagas: neq; resipuerunt, ut darent illi gloriam. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnũ eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolore, & conuitijs adfecerunt Deum cœli præ doloribus suis, & prę
C ulceribus suis: nec resipuerunt ab operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten, & siccata est aqua eius, ut præpararetur uia regum ab ortu solis. Et uidi ex ore draconis, & ex ore bestiæ, & ex ore pseudoprophetæ [exire] spiritus tres immundos, in modum ranarũ. Sunt enim spiritus dæmoniorum, facientes signa, ut procedant ad reges totius terræ, ad congregandũ illos in præliũ diei illius magni Dei omnipotentis. Ecce uenio sicut †fur. Beatus qui uigilat, & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinem eius. Matt. 24. d Luc. 12. c 1. Cor. 5. a
Et congregauit illos in locum, qui uocatur Hebraice Armageddon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem. Et exiuit uox magna de templo cœli à throno, dicẽs: Factum est. Et facta sunt fulgura, & uoces, & tonitrua & terræmotus factus est magnus, qualis non fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræ motus adeo magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentiũ ceciderunt. Et Babylon magna uenit in memoriã ante Deum, ut daret illi calicẽ uini indignationis iræ suæ. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna, sicut talentum, descendit de cœlo in homines, & blasphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniã magna facta est plaga eius uehementer. D

CAP. XVII.

ET uenit unus de septem angelis qui habebant septem phialas, & loquutus est mecum, dicens mihi: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas: cum qua scortati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terrã de uino prostitutionis eius. Et abstulit me spiritu in desertũ. Et uidi mulierem sedentem super bestiã coccinam, plenam nominibus maledicentiæ, habentem capita septem, & cornua decem. Et mulier erat circundata purpura & coccino, & inaurata auro & lapide pretioso, & margaritis: habens poculum aureum in manu sua, plenũ abominationibus, & immunditia libidinis suæ. Et in fronte eius nomen scriptũ mysterium: Babylon magna, mater scortationum, & abominationũ terræ. Et uidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrũ Iesu: & miratus sum quum uiderem illam, admiratione magna. Et dixit mihi angelus: Quare A B

miraris? Ego dicam tibi mysterium mu
lieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ
habet capita septẽ, & cornua decem.
Bestia quam uidisti, fuit & non est, &
ascensura est de abysso, & in interitum
abit, & mirabuntur inhabitantes ter-
ram: quorũ nomina scripta non sunt in
libro uitæ, à condito mundo, uidentes
C bestiam, quæ erat & non est. Et est hic
mens, quæ habet sapientiam. Septem
capita, septẽ montes sunt, super quos
mulier sedet: & reges septem sunt.
Quinq; ceciderunt, & unus est, alius
nondum uenit. Et quum uenerit, opor
tet illum breue [tempus] manere. Et
bestia quæ erat, & non est, & ipse octa
uus est, et de septem est, & in interitum
uadit. Et decẽ cornua, quæ uidisti, de-
cem reges sunt, qui regnum nondũ ac-
ceperunt, sed potestatem tanquam re-
ges una hora accipiunt cum bestia. Hi
unum consiliũ habent, & potentiã &
imperium suum bestię tradent. Hi cum
agno pugnabunt, & agnus uincet il-
D los, quoniam †Dominus dominorum
1. Tim. 6. c est, & rex regum, & qui cum illo sunt
Infra 19. c uocati, & electi, & fideles. Et dicit mi
hi: Aquæ quas uidisti, ubi meretrix se
det, populi sunt & turbæ, & gentes,
& linguæ. Et decem cornua quæ uidi
sti in bestia, hi odio prosequentur me-
retricem, & desolatam facient illam,
& nudam, & carnes eius comedent,
& ipsam in igne concremabunt. Deus
enim dedit in corda eorum, ut faciant
quod placitũ est illi, et ut unam faciant
uoluntatem, & ut dent regnum suum
bestiæ, donec consummẽtur uerba dei.
Et mulier quam uidisti, est ciuitas ma-
gna, quæ habet regnum super reges ter
ræ.

CAP. XVIII.

A ET post hæc uidi alium angelum, de
scendentem de cœlo, habentem po
testatem magnã, & terra illuminata est
à gloria eius, & clamauit per fortitudi
Esa. 21. c nem uoce magna, dicens: Cecidit †ce
Hier. 51. a cidit Babylon magna, & facta est habi
tatio dæmoniorum, & custodia omnis
spiritus immũdi, & custodia omnis uo
lucris immundæ & inuisæ, quia de ui-
no iræ scortationis eius biberunt om-
nes gentes. Et reges terrę cum illa scor
tati sunt, & mercatores terræ de uirtu
B te deliciarũ eius diuites facti sunt. Et
audiui aliam uocem de cœlo dicẽtem:
Exite de illa populus meus, ne partici
pes sitis delictorum eius, ne de plagis
eius accipiatis. Quoniam perueneruñt
peccata eius usq; ad cœlũ, & recorda
tus est Deus iniquitatũ eius. Reddite
illi, sicut & ipsa reddidit uobis: & du
plicate ei duplicia secundũ opera eius:
in poculo quo miscuit, miscete illi du-
plum. Quantũ glorificauit se, & in de-
litijs fuit, tantũ miscete illi tormentum
& luctũ. Quia in corde suo dicit: †Se- C
deo regina, & uidua non sum, & luctũ Esa. 47. b
nõ uidebo. Ideo in una die uenient pla
gæ eius, mors, & luctus, & fames, &
igne comburetur. Quia fortis est Do-
minus deus, qui iudicabit illam. Et fle
bunt illam, & plangent se super illa re
ges terræ, qui cum illa scortati sunt, et
in delitijs uixerunt, quũ uiderint fumũ
incendij eius, longe stantes propter ti-
morem tormẽti eius, dicentes: Væ uæ
ciuitas illa magna Babylon, ciuitas il
la fortis, quoniam in una hora uenit iu
diciũ tuum. Et negotiatores terræ flent D
& lugent super illa. Quoniã merces eo
rum nemo emit amplius, merces auri
& argenti & lapidis pretiosi, neq; mar
garitæ, & byssi & purpuræ, & serici,
& coccini, & omne lignũ thyinum, &
omne uas eburneum, & omne uas de li
gno pretiosissimo, & ære, & ferro, &
marmore, & cinamomũ, & odoramen
ta, & unguentũ, & thus, & uinum, &
oleum, & similã, & triticum, & iumen E
ta, & oues: & equorũ, & rhedarũ, &
mancipiorũ, & animas hominũ. Et po
ma desiderij animæ tuæ discesserunt à
te, & omnia pinguia, & præclara pe-
rierunt à te, & amplius illa iam nequa
quam inueneris. Mercatores horũ qui
diuites facti sunt, ab ea longe stabunt,
propter timorem tormenti eius, flentes
ac lugentes, & dicentes: Væ uæ ciui-
tas illa magna, quæ amicta erat bysso,
& purpura, & coccino, & deaurata F
erat auro, & lapide pretioso & marga
ritis, quoniam una hora desolatæ sunt
tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, et
omnis in nauibus turba, & nautæ, &
quicũq; in mari operantur, longe stete
runt, & clamauerunt, uidentes fumũ in
cendij eius, dicentes: Quæ similis ciui-
tati huic magnæ? Et miserũt puluerem
super

super capita sua, & clamauerunt flentes & lugentes, dicentes: Væ uæ, ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretijs eius, quoniã una hora desolata est. Exulta super eam cœlum, & sancti apostoli, & prophetæ, quoniã iudicauit Deus iudiciũ uestrum de illa. Et sustulit unus angelus fortis lapidẽ, quasi molarem magnũ, & misit in mare, di-
G cens: Sic impetu mittetur Babylon, ciuitas illa magna, & ultra iam nõ inuenietur. Et uox citharœdorum & musicorum, & tibicinũ, & tuba non audietur in te amplius: & omnis artifex, cuiuscunque artis non inuenietur in te amplius: & uox molæ non audietur in te amplius, & lux lucernæ non lucebit in te amplius, & uox sponsi & sponsæ nõ audietur posthac in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in ueneficijs tuis errauerunt omnes gentes: & in ea sanguis prophetarũ & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra. CA. XIX.

A ET posthæc audiui [quasi] uocem magnam turbæ multæ in cœlo, dicẽtis: Alleluia. Salus, & gloria, & honor, & potentia Domino deo nostro, quia uera & iusta iudicia eius, quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram prostitutione sui, & uindicauit sanguinẽ seruorum suorũ de eius manu. Et iterum dixerunt: Alleluia. Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum. Et prociderunt uigintiquatuor seniores, & quatuor animalia: & adorauerunt Deum, sedentẽ super thronum, dicentes: Amen, Alleluia. Et uox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum, pusilli & magni. Et audiui uocem turbæ multæ, & sicut uocem aquarum multarũ, & sicut uocem tonitruorum magnorũ, dicentiũ: Alleluia. Quoniam regnauit Dominus deus noster omnipotens. Gaudeamus et exultemus, et demus gloriam ei, quia uenerunt nuptiæ agni, et uxor eius præpa-
B rauit se. Et datũ est illi, ut cooperiat se byssino puro et splendido. Byssinum enim, iustificationes sanctorũ sunt. Et
Matt. 22, a dicit mihi, scribe: † Beati qui ad cœnã
Luc. 14. d nuptiarũ agni uocati sunt. Et dicit mihi: Hæc uerba dei uera sunt. Et cecidi ante pedes eius, ut adorarẽ eum. Et dicit mihi: Vide ne feceris. † Conseruus Act. 10. c
tuus sum, et fratrum tuorũ, habentium 14. c
testimoniũ Iesu. Deum adora. Testimo Apoc. 22. b
nium enim Iesu, est spiritus prophetię. Et uidi cœlum apertũ, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, uocabatur fidelis et uerax, et in iustitia iudicat et pugnat. Oculi autem eius sicut flamma ignis, et in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. † Et uesti- C
tus erat ueste tincta sanguine. Et uoca Esa, 63. a
tur nomen eius, sermo Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, uestiti byssino albo & mũdo, et ex ore eius procedit gladius anceps et acutus, ut eo percutiat gen-
tes: † et ipse reget eas uirga ferrea, et Psal. 2. c
ipse calcat torcular uini furoris, et iræ Dei omnipotẽtis. Et habet in uestimento, et in femore suo nomen scriptum: †
Rex regũ, et dominus dominantiũ. Et 1. Tim. 6. e
uidi unũ angelum stantẽ in sole, et cla- Apoc. 17. d
mauit uoce magna dicẽs omnibus auibus quæ uolabant per mediũ cœli: Venite, et cõgregamini ad cœnam magni dei, ut edatis carnes regũ, et carnes tri-
bunorum, et carnes fortium, et carnes D
equorũ, et sedentium in ipsis, et carnes omnium liberorũ ac seruorũ, et pusillorum ac magnorũ. Et uidi bestiam, et reges terræ, et exercitus eorũ congregatos ad faciendum præliũ cum illo qui sedebat in equo, et cum exercitu eius. Et adprehensa est bestia, et cũ illa pseudopropheta, qui fecit signa corã ipsa, in quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, et qui adorauerũt imaginẽ eius, uiui coniecti sunt hi duo in stagnum ignis, ardens sulphure, et cæteri occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit ex ore ipsius: et omnes aues saturatæ sunt ex carnibus eorum. CAP. XX.

ET uidi angelum descendentẽ è cœ- A
lo, habentem clauem abyssi, et catenam magnã in manu sua. Et adprehendit draconem, serpentem antiquũ, qui est diabolus, et satanas, et ligauit eum per annos mille, et misit eũ in abyssum, et clausit eum: et obsignauit super illum, ut non seducat amplius gentes,

donec consummentur mille anni. Et post hæc oportet illum solui modico tempore. Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: & animas decollatorũ propter testimo-
B nium Iesu, & propter sermonẽ Dei: & qui non adorauerũt bestiam, neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis: & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri uero mortuorũ non reuixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc illa resurrectio prima. Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.
C Et quum consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo: & exibit ut seducat gẽtes, quæ sunt super
Ezec.38.c quatuor angulos terræ, † Gog & Ma
39.a gog, ut congreget eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinẽ terræ, & circumierunt castra sanctorũ, & ciuitatem dilectã. Et descendit ignis à deo de cœlo, et deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnũ ignis & sulphuris: ubi bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Et uidi thronum magnum candidũ, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit terra, & cœlum, & locus non est inuentus eis.
D Et uidi mortuos, magnos & pusillos, stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est uitę, & iudicati sunt mortui ex his quę scripta erant in libris, secundum opera ipsorum: & dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederũt eos qui in ipsis erant mortuos: & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Et infernus & mors coniecti sunt in stagnũ ignis. Hæc est mors secunda. Et qui non inuentus est in libro uitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

CAP. XXI.

A ET uidi cœlum nouum, & terram no
Esa.65.c uam. Primũ enim cœlum, & prima
66.g terra abijt, & mare iam non est. Et ego
2.Pet.3.c Ioannes uidi sanctam ciuitatem, Hierusalem nouam descendentẽ de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam uiro suo. Et audiui uocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populi eius erunt, & ipse deus cum eis erit eorũ Deus. † Et ab- B
Esa.25.c stersurus est Deus omnem lachrymam
Apoc.7.d ab oculis eorũ. Et mors ultra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc uerba uera sunt & fidelia. Et dixit mi
Esa.43.c hi: Factum est. † Ego sum Alpha & O,
2.Cor.5.d initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit, possidebit omnia, & ero illi Deus, & ipse mihi erit filius. Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, C
& scortatoribus, & ueneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secũda. Et uenit ad me unus de septem angelis, habentibus septẽ phialas, plenas septem plagis nouissimis: & loquutus est mecum, dicẽs: Veni, & ostendã tibi sponsam uxorem agni. Et sustulit me spiritu in montem magnũ & altũ: & ostendit mihi ciuitatem magnam, sanctã Hierusalem, descendentẽ de cœlo à Deo, habentem gloriam Dei. Et lumen eius D
simile lapidi pretiosissimo, tanquam lapidi iaspidi crystallizanti: & habebat murum magnũ & altum, habẽtem portas duodecim, et in portis angelos duodecim: & nomina inscripta quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorũ Israel. Ab Oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab Austro portę tres, ab Occasu portæ tres: & murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum agni. Et qui loquebatur E
mecum, habebat mensurã arundineam auream, ut metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum eius. Et ciuitas in quadro posita est: & lõgitudo eius tanta est quanta & latitudo, & mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia sunt. Et mensus est murũ eius centum quadragintaquatuor cubitorum, mensura hominis,

F minis, quæ est angeli. Et erat structura muri eius ex iaspide. Ipsa uero ciuitas aurum mundū, similis uitro mundo: & fundamēta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentū primum, Iaspis: secundum, sapphirus: tertium, calcedonius: quartū, smaragdus: quintum, sardonyx: sextum, sardius: septimum, chrysolytus: octauum, berillus: nonum, topazius: decimū, chrysoprasus: undecimū, hyacinthus: duodecimum, amethystus. Et duodecim portæ, duodecim margaritę sunt per singulas, & singulæ portæ singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundū, tan-
G quam uitrum pellucidum. Et templum non uidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templū illius est, & agnus: & ciuitas non eget sole necꝫ luna, ut lu-
Esa. 60. d ceant in ea. Nam gloria Dei illuminauit eam, & lucerna eius [est] agnus. Et ambulabunt gentes, quæ seruantur in lumine eius, & reges terræ adferent gloriam & honorem suum in illam. Et
Esa. 60. c †portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic. Et adferēt gloriam & honorem gentiū in illam. Non intrabit in eam aliquid quod inquinat, aut abominationē facit, & mendaciū: nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni.

CAP. XXII.

A Ezec. 47. a Zac. 14. b ET ostendit mihi †purum fluuium aquæ uiuę, splendidū tanquam crystallum, procedētem de throno Dei & agni. In medio plateę eius, et ex utraqꝫ parte fluminis lignū uitæ, adferens fructus duodecim, per mēses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium. Et omne maledictum nō erit amplius, sed thronus Dei & agni in illa erit, & serui eius seruiēt illi. Et uidebūt faciem eius, & nomen eius
Esa. 60. d in frontibus suis. †Et nox ultra non erit, & non egent lumine lucernæ, necꝫ lumine solis, quoniā Dominus deus illuminat illos, & regnabunt in sæcula sæculorum. Et dixit mihi: Hęc uerba
B fidelia sunt & uera. Et Dominus deus sanctorum prophetarū emandauit angelum suum, ostensurum seruis suis, quæ oportet fieri cito. [Et] ecce uenio uelociter. Beatus qui custodit uerba prophetiæ libri huius. Et ego Ioannes uidens hæc & audiens. Et postquā audissem & uidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dicit mihi: † Vide ne [feceris.] Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant uerba libri huius. Deum adora. Et dicit mihi: Ne obsignaueris uerba prophetiæ libri huius. Tempus enim prope est. Qui iniuria adficit, iniuria adficiat adhuc: & qui sordidus est, sordescat adhuc: & qui iustus, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc, & ecce uenio cito, & merces mea mecum [est,] ut reddam unicuiqꝫ, ut opus illius erit. †Ego sum Alpha et O, principium & finis, primus & nouissimus. Beati qui seruant mandata illius, ut sit potestas eorū in ligno uitæ, & per portas intrent in ciuitatem, foris autem canes & uenefici, & scortatores, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi angelum meum, ut testificaretur uobis hęc in ecclesijs: ego sum radix & genus Dauidis, stella splendida & matutina. Et spiritus & sponsa dicunt, ueni: & qui audit, dicat: Veni. †Et qui sitit, ueniat: & qui uult, accipiat aquam uitæ gratis. Contestor enim omni audienti uerba prophetiæ libri huius. Si quis adposuerit ad hæc, adponet Deus super illum plagas, scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de uerbis libri prophetiæ huius, auferet deus partem eius è libro uitæ, & à ciuitate sancta, & ex his quę scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet istorū. Etiam uenio cito. Amen, Etiam. Veni Domine Iesu. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis. Amen.

Apoc. 19. b
C
Esa. 41. b 44. a Apoc. 1. b 21. b
D
Esa. 55. a

FINIS.